

LIETUVOS VALSČIAI

Viesvile

11 dalis

LIETUVOS VALSČIAI

Knyga skiriama

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIUI
1009–2009

LIETUVOS VALSTYBĖS – KARALIAUS MINDAUGO
KARŪNAVIMO 750 METŲ JUBILIEJUI
1253–2003

LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO ŠIMTMEČIUI
1918–2018

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATKŪRIMO
TRISDEŠIMTMEČIUI
1990–2020

REFORMACIJOS 500 METŲ JUBILIEJUI
1517–2017

VIEŠVILĖS 500 METŲ JUBILIEJUI
1526–2026

Viešvilė

II dalis

Versmė
Vilnius

2020

Lietuvos
tūkstantmečiui
skiriamas
leidinys

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Lietuvos
kultūros tarybos
remiamas
leidinys

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

Lietuvos Respublikos
kultūros
ministerijos
remiamas leidinys

Atkurtai
Lietuvai
100

ISSN 1822-489X

Viešvilė II dalis

40-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija

Vyriausiasis redaktorius sudarytojas
ALGIRDAS SINKEVIČIUS

Atsakingoji redaktorė
ŽIVILĖ DRISKIUVIENĖ

Redaktorius
PETRAS JONUŠAS

Kalbos redaktorė
ANGELĖ RIMŠEVIČIENĖ

Korektorės
VIDA KASPARAVIČIENĖ, VIOLETA BALTUŠYTĖ,
DANGUOLĖ TUNKEVIČIENĖ

Anglų kalbos redaktorius, vertėjas
ALOYZAS PRANAS KNABIKAS

Viršelio dailininkė
ONA LIUGAILIENĖ

Principinio maketo dailininkas
ALVYDAS LADYGA

Kartografe
AIRA DUBIKALIENĖ (UAB „Žemėlapių artelė“)

Maketuotojos
VIOLETA BARKAUSKAITĖ, SIGRIDA JUOZAPAITYTĖ

Kompiuterių informacinių sistemų specialistė
RIMGAILĖ PILKIONIENĖ

Monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisija
Prof. habil. dr. ROMUALDAS APANAVIČIUS (etnologija), prof. habil. dr. VALENTINAS BALTRŪNAS (geologija), prof. habil. dr. GRASILDA BLAŽIENĖ (kalbotyra), dr. DANUTĖ BLAŽYTĖ-BAUŽIENĖ (XX a. istorija), dr. ARŪNAS BUBNYS (XX a. istorija), dr. RASA BUTVILAITĖ (menotyra), LMA tikrasis narys prof. habil. dr. ALGIRDAS GAIŽUTIS (kultūrologija), doc. dr. VIRGINIJUS GERULAITIS (geografija), Vida Girininkienė (XIX a. istorija), LMA narys emeritas prof. habil. dr. ROMUALDAS GRIGAS (sociologija), doc. dr. ALGIRDAS JAKUBČIONIS (XX a. istorija), doc. dr. ARTŪRAS JUDŽENTIS (kalbotyra), doc. dr. ROBERTAS JURGAITIS (istorija), dr. ZITA MEDIŠAUSKIENĖ (XIX a. istorija), LKMA akademikė prof. habil. dr. IRENA REGINA MERKIENĖ (etnologija), dr. JURGA MOTIEJŪNAITĖ (botanika), prof. habil. dr. STASYS SKRODENIS (tautosaka), dr. DARIUS STONČIUS (biologija), dr. ŽILVYTIS ŠAKNYS (etnologija), IRENA ŠUTINIENĖ (sociologija), doc. dr. GINTAUTAS ZABIELA (archeologija, komisijos pirmininkas)

Rengėjas ir leidėjas
VšĮ „Vermės“ leidykla (leidyklos vadovas PETRAS JONUŠAS)

Pagrindiniai finansuotojai ir rėmėjai
Lietuvos kultūros taryba, UAB „Magnolija“, Jurbarko rajono savivaldybės administracija,
Viešvilės seniūnija, Tadas Jucius, Valentinas Kucinas

Viršelio aplankale ir priešlapiuose
Viešvilė. 2020 m. Klaudijaus Driskiaus nuotrauka

Už knygoje spausdinamų straipsnių turinį ir juose pateiktą informaciją atsako straipsnių autoriai.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-486-011-9 (popierinė kn.)

ISBN 978-609-486-016-4 (elektroninė kn.)

Knygą elektroniniu formatu išleido „Vermės“ leidyklos
Elektroninių knygų rengimo centras. Vilnius, 2021-03-10

© VšĮ „Vermės“ leidykla, 2020

Antrosios dalies turinys

ISTORIJA. ŠVIETIMAS IR KULTŪRINIS GYVENIMAS

- 1445 *Algirdas Sinkevičius*. Lietuviška spauda ir švietimas Ragainės apskrityje Rytų Prūsijos kontekste
- 1458 *Algirdas Sinkevičius*. Nuo parapinės iki pagrindinės mokyklos
- 1505 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės vaikų globos namai
- 1515 *Birutė Sinkevičienė*. Viešvilės žemės ūkio mokykla
- 1555 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomasis ūkis
- 1570 *Algirdas Sinkevičius*. Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokykla
- 1577 *Aldona Mališauskienė, Algirdas Sinkevičius*. Iš Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikum istorijos
- 1616 * *Justinas Stonys*. Muziejaus kūrimo ir pradinės jo veiklos rezultatų metmenys senovinės technikos muziejaus Smalininkuose pavyzdžiu
- 1634 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Baumano svečių namai – kaimo gyvenimo centras
- 1644 *Algirdas Sinkevičius*. Visuomeninės organizacijos ir jų veikla tarpukariu
- 1655 *Larisa Simonavičienė, Algirdas Sinkevičius*. Kultūros namai, jų istorija, veikla
- 1677 * *Arovydas Griškus*. Viešvilės kultūrinis savitumas: tradicijos, papročiai, regioninis tapatumas XXI a. 1–2 dešimtmetyje
- 1700 *Aldona Šiaulinskienė, Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės suaugusiųjų dailės studija. Mažosios Lietuvos kraštas jos kūrinuose
- 1705 *Audronė Saladienė*. Viešvilės miestelio biblioteka
- 1725 *Algirdas Sinkevičius*. Iš pašto praeities
- 1743 *Martynas Purvinas*. Viešvilės pašto istorija
- 1748 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės vaikų darželis
- 1763 *Danutė Daugirtienė*, *Algirdas Sinkevičius*. Persitvarkymo Sąjūdžio kūrimosi metai Viešvilėje
- 1767 *Aldona Palavinskienė*. Viešvilės seniūnijos spartakiados
- 1769 *Irena Oičenkienė*. Gražiausios Viešvilės gyvenvietės sodybos

---

* Žvaigždute turinyje žymimi straipsniai, įvertinti monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos (žr. p. 4). Knygos gale pateikiamos šių straipsnių santraukos anglų kalba.

ETNINĖ KULTŪRA

- 1775 *Rimantas Balsys*. Kai kurios Motiejaus Pretorijaus hipotezės ir jų interpretacijos XX amžiaus pabaigos–XXI amžiaus pradžios mitologų darbuose
- 1787 *Nijolė Laurinkienė. Žemyna* ir kiti žemės deivės vardai
- 1799 *Rimantas Balsys*. Žirgų (arklių) dievybės rašytiniuose šaltiniuose
- 1804 *Gintaras Beresnevičius*. Prūsijos amfiksionijos steigti prūsų legendose ir germaniškasis kontekstas
- 1814 *Irena Julija Foktienė*. Žvilgsnis į vakarinių baltų praeitį
- 1828 *Rūta Pabarčienė (Grumadaitė)*. Kai kurie Pamario krašto dainų poetikos ypatumai. Pamario krašto dainų moteris
- 1835 *Rūta Pabarčienė (Grumadaitė)*. Mažosios Lietuvos raudų regioninis išskirtinumas
- 1840 * *Irena Julija Foktienė*. Mažojoje Lietuvoje skambėję himnai
- 1866 *Vidmantas Mačiulskis*. XVII–XIX amžių lietuvininkų šokis kaip etninės tapatybės ženklas
- 1879 *Antanas Butkus*. Mažosios Lietuvos muzikos instrumentarius ir jo mokslinė rekonstrukcija
- 1890 *Regina Kliukienė, Algirdas Sinkevičius*. Apie XVI–XX amžių Ragainės apskrities vietovių tradicijas ir papročius
- 1917 *Algirdas Sinkevičius*. Iš Viešvilės apylinkių kulinarinio paveldo
- 1927 * *Kristina Blockytė*. Užgavėnės Mažojoje Lietuvoje. Tradicijų rekonstrukcija
- 1939 *Algirdas Sinkevičius*. Senujų Skalvos gyventojų aprangos ir lietuvininkų tautinio kostiumo atkūrimo pėdsakais
- 1964 *Ona Danutė Alekniene*. Lietuvininkų apranga XIX amžiuje
- 1977 * *Elena Matulionienė*. Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto gyventojų XX amžiaus apranga ir interjero tekstilė
- 2004 * *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės ir aplinkinių gyvenviečių architektūra. Pagrindiniai istorinio-kultūrinio paveldo bruožai
- 2039 *Elena Vizbarienė*. Senieji Viešvilės pastatai – Mažosios Lietuvos krašto praeities liudininkai
- 2053 *Jūratė Šlekonytė*. Apie vieną lietuvininkų žaidimą
- 2065 *Algirdas Sinkevičius*. Senosios Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kapinės
- 2118 *Algirdas Sinkevičius*. Žirgai – Mažosios Lietuvos kultūros paveldo dalis
- 2143 *Algirdas Sinkevičius*. Žvejyba Nemune žemiau Jurbarko
- 2187 *Hansas Erhardas fon Knoblochas*. Apie arklių vežėčius

KALBA

- 2195 *Vitas Povilaitis*. Prūsų kalba (*Prūsiska Bila*)
- 2200 *Letas Palmaitis*. Skalviai
- 2204 Zigmas Zinkevičius, *Algirdas Sinkevičius*. Mažosios Lietuvos Ragainės apskrities ir Klaipėdos krašto kalba XVI–XIX amžiais, jos tarmės
- 2217 * *Danguolė Mikulėnienė*. Iš Viešvilės apylinkių kalbos tyrimų istorijos
- 2230 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Klaipėdos krašto dabartinių aukštaitiškųjų šnektų fonetinės ypatybės
- 2238 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Tarmių sąveikos požymiai Klaipėdos krašto suvalkietiškajame idiolekte
- 2248 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Klaipėdos krašto aukštaitiškosios dalies naujosios tarmės formavimasis
- 2255 * *Laura Geržotaitė*. Sociogeolingvistinis Klaipėdos krašto aukštaičių kalbos tyrimas „Viešvilės apylinkių šnektas“
- 2269 *Regina Meškauskienė*. XX amžiaus pradžios germanizmų tyrimai Viešvilės apylinkių lietuvininkų kalboje
- 2284 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės gyventojų pavardės XVI–XX amžiais

SOCIOLOGIJA

- 2301 * Vidmantas Daugirdas. Viešvilės valsčiaus teritorijos ir gyventojų raida
- 2336 *Alvydas Aleksandravičius, Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės miestelio ir jo apylinkių gyventojų verslai ir verslumas
- 2349 *Alvydas Aleksandravičius, Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės seniūnijos ūkininkų veiklos ir gyvenimo sąlygos
- 2358 Vidmantas Daugirdas, *Algirdas Sinkevičius*. Seniūnijos savivaldos atkūrimo problema
- 2368 * *Vilma Atkočiūnienė*. Viešvilės vystymosi gyvybingumo stiprinimo scenarijus

TAUTOSAKA

- 2389 *Jonas Balys*. Tautosaka Mažojoje Lietuvoje
- 2398 * *Irena Julija Foktienė*. Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos lietuvininkų pasakojamosios tautosakos kelias
- 2475 *Regina Meškauskienė*. Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos smulkioji tautosaka
- 2485 *Lina Petrošienė*. Mažosios Lietuvos, Suvalkijos ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų melodijų paralelės

- 2508 *Lina Petrošienė*. Vaikų dainuojamoji tautosaka Mažojoje Lietuvoje
- 2528 *Bronislava Kerbelytė*. Dvasregiai lietuvininkų ir lietuvių sakmėse
- 2538 *Aušra Kavaliauskienė*. Lietuvininkų dainų rūtos ir rožės.
Iš Viliaus Kalvaičio „Prūsijos lietuvių dainų“ rinktinės

ŽYMESNI ŽMONĖS

- 2557 Viešvilės bajoriškojo dvaro savininkas Johanas Frydrichas fon Domhardtas. *Parengė Algirdas Sinkevičius*
- 2559 *Vytautas Kutkevičius*. Martynas Mažvydas ir Viešvilė.
Ant girnapusės Viešvilėje
- 2564 *Algirdas Sinkevičius*, Vidmantas Daugirdas. Viešviliškiai,
prisiminkite Mykolą Merliną
- 2568 *Vytautas Kutkevičius*. Mokslininkas ir profesorius
Valteris Gaigalaitis
- 2571 Kraštotyrininkas Hansas Erhardtas fon Knoblochas. Jis tapė savo
prarastos tėviškės paveikslą. *Parengė Alina Baravykaitė*
- 2577 *Algirdas Sinkevičius*. Mokslo darbuotojai, susiję su Viešvile
- 2600 *Algirdas Sinkevičius*. Kultūros, sporto, ūkio, politikos
ir visuomenės veikėjai
- 2617 Krašto kūrėjai, rašytojai ir poetai. *Parengė Algirdas Sinkevičius*
- 2706 *Algirdas Sinkevičius*. Krašto dailininkai, tautodailininkai
- 2717 Apie autorius
- 2723 Straipsnių, įvertintų monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“
Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos, reziumė
anglų kalba
- 2742 Santrumpos ir sutrumpinimai
- 2745 *Petras Jonušas, Algirdas Sinkevičius*. Monografijos finansavimas
- 2755 Viešvilės miestelio žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“
kartografė Aira Dubikaltienė*
- 2756 Viešvilės seniūnijos žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“
kartografė Aira Dubikaltienė*
- 2757 Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos žemėlapis 1745 m.
Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė
- 2758 Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių
artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 2760 Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas
- 2762 Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas

- 2764 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“
- 2768 Rengiamų bei išleistų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų žemėlapis. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografe
Aira Dubikaltienė
- 2770 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“ (anglų k.)
- 2772 Asmenvardžių rodyklė

Spalvotų iliustracijų puslapių intarpai p. 1709–1724, 2669–2696

Pirmosios dalies turinys

25 Pratarinė

GAMTA

- 31 *Regina Morkūnaitė, Rimas Petrošius*. Įvadas
- 39 * *Albinas Rimvydas Kunksas*. Viešvilės smėlėtoji ir pelkėtoji kraštovė
- 77 * *Jonas Jablonskis, Aldona Tomkevičienė*. Nemuno hidrologiniai tyrimai
- 99 *Algis Butleris, Asta Uselienė, Vytautas Uselis*. Nemuno slėnis ir jo prieigos tarp Smalininkų ir Jūros
- 114 * *Regina Morkūnaitė*. Kaskalnio kontinentinių kopų susidarymas ir ypatumai
- 126 *Algirdas Sinkevičius*. Kaskalnio geomorfologinis draustinis
- 135 *Rimas Pakeris*. Ekspedicija pelkynų ir miškų upele – Viešvile
- 152 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės valstybinis gamtinis rezervatas
- 159 *Vytautas Uselis*. Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato istorija ir geografija
- 167 *Saulius Bartminas*. Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato gyvūnija ir jos apsauga
- 174 *Algis Butleris*. Kurtinio populiacijos atkūrimas Karšuvos girioje
- 179 *Kurtas Neubacheris*. Medienos išvežimas iš miško
- 182 *Romualdas Mankus*. Girios medynų apdirbimas Viešvilės lentpjūvėje ir produkcijos realizavimas
- 186 *Algirdas Sinkevičius*. Girininkijos. Karališki Jūros miškai
- 210 *Kęstutis Masaitis, Irena Petrošienė*. Viešvilės miškai pokario laikotarpiu
- 217 *Algirdas Sinkevičius*. Pušų sakinimo darbai, technologija, įrankiai. Jurbarko sakinimo ruožas
- 233 *Vytautas Jurgis Valenta*. Jurbarko miškų urėdijos Kaskalnio miškai ir jų ekologiniai savitumai
- 236 *Linas Lingaitis*. Elninių žvėrių populiacijos tyrimas Jurbarko rajono savivaldybėje
- 258 *Linas Lingaitis*. Jurbarko rajono elninių žvėrių sumedžiojimas

- 263 *Algirdas Sinkevičius, Kęstutis Masaitis, Albinas Greičius.*
Medžioklė Viešvilės giriose
- ISTORIJA. ARCHEOLOGIJA
- 278 * *Linus Tamulynas.* Archeologijos objektai ir jų tyrimai Viešvilės bei Smalininkų apylinkėse
- 291 *Algirdas Sinkevičius.* Plokštinis degintinis IX–XI a. kapinynas I. Švedkalnis (*Swedenberg*)
- 299 * *Ugnius Budvydas.* Skalvių kario kapas iš Viešvilės I-ojo kapinyno
- 314 *Ugnius Budvydas.* Skandinaviški Viešvilės I-ojo kapinyno ietigaliai
- 323 *Rytis Šiaulinskas, Nijolė Vailionytė.* Viešvilės II-asis kapinynas
- 329 * *Gytis Grižas, Eduardas Remecas.* Viešvilės XVI amžiaus monetų lobis
- 345 * *Ugnius Budvydas.* Retos segės iš III-iojo Viešvilės kapinyno
- 351 * *Rytis Šiaulinskas.* Naudvario kapinynas ir senovės gyvenvietė
- 377 * *Vytautas Juškaitis.* Kazikėnų geležies amžiaus kapinynas
- 383 * *Linus Tamulynas.* Smalininkų kapinyno kapai ir radiniai
- 395 * *Valdemaras Šimėnas.* Vėžininkų senovės gyvenvietės archeologiniai tyrinėjimai
- 403 *Ovidijus Petkelis, Laima Toliušienė.* Senosios Vėžininkų gyvenvietės žvalgomieji tyrinėjimai

ISTORIJA

ISTORIJA. NUO SENIAUSIŲJŲ LAIKŲ

- 410 *Algirdas Sinkevičius.* Bendra Klaipėdos krašto, Mažosios Lietuvos dalies, istorijos apžvalga
- 429 *Algirdas Sinkevičius.* Viešvilė ir jos apylinkės kryžiuočių karo kelių aprašymuose
- 455 * *Dainius Elertas.* Parapijos kūrimosi prielaidos Viešvilėje
- 498 *Algirdas Sinkevičius.* Senoji Švabės gyvenvietė
- 505 *Algirdas Sinkevičius.* Iš Viešvilės gyvenvietės praeities
- 524 *Algirdas Sinkevičius.* Buvę Viešvilės evangelikų parapijos dvarai
- 551 *Algirdas Sinkevičius.* Karališkasis (1546–1740), bajoriškasis (1740–1900) Viešvilės dvaras, Leipgirių palivarkas
- 569 * *Martynas Purvinas.* Viešvilės parapijos dvarų raida XVIII amžiaus pabaigoje–XX amžiuje
- 613 *Algirdas Sinkevičius.* Pamirštoji Viešvilės istorija atgyja. Viešvilės evangelikų parapijos dešinės Nemuno pusės kaimai ir vienkiemiai

- 613 Viešvilės kaimas (nuo XX a. pr. – mstl.)
- 624 Aukštnemunės (*Memelhöhe*) mažosios girininkijos
sodyba 1937–1944 m.
- 627 Pagulbinių (Baltriškių) kaimas
- 635 Antgulbinių kaimas
- 638 Baltupėnų kaimas
- 643 Sokaičių kaimas
- 648 Vėžininkų kaimas
- 653 Nausėdų kaimai
- 657 Mociškių kaimas
- 662 Žagmantų kaimai
- 666 Beržlaukio (*Birkenfeld*) gyvenvietė
- 667 Kriokiškių kaimas
- 671 Tautiškių vienkiemis ir dvaras
- 673 Adomiškių kaimas
- 674 Lindikų kaimas
- 676 Nečiūnų kaimas
- 677 Aušgirių kaimas
- 681 Pagenaičių (*Schustern*) kaimas
- 683 Žukų kaimas
- 688 Naujininkų kaimas
- 690 Naujienos kaimas
- 692 Naumalūnio vienkiemis
- 695 Jūravos kaimas
- 697 Ridelkalnio kaimas
- 700 Kalvelių kaimas
- 705 Antupių kaimas
- 707 Žardelių kaimas
- 708 Apšriūtų kaimas
- 710 Leipgirių kaimas
- 712 Išdagų kaimas
- 712 Užbalių kaimas
- 715 Užtilčių Lindikų kaimas
- 717 Kazikėnų kaimas
- 723 Endriušių kaimas
- 730 Vidkiemio kaimas
- 734 Smalininkų Aukštogalių gyvenvietė (*Smaleningken Marktflucken*)
- 739 Smalininkai
- 751 Antšvenčių kaimas
- 754 Vidugiris
- 756 *Algirdas Sinkevičius*. Pamištoji Viešvilės istorija atgyja.
Viešvilės evangelikų parapijos kairės Nemuno pusės kaimai ir
vienkiemiai
- 756 Šilėnų kaimas
- 760 Dirvelių kaimas
- 761 Senųjų Liubėnų kaimas
- 764 Naujųjų Liubėnų kaimas
- 768 Galbrasčių kaimas
- 773 Vederaitiškių kaimas
- 777 Krauleidžių kaimas
- 781 Naujųjų Krauleidžių kaimas

- 782 Gyverlaukių kaimas
- 784 Ažėnų kaimas
- 785 Budupėnų kaimas
- 788 Treibgirių (*Treibgirren*) kaimas
- 788 Trapėnų kaimas
- 793 *Raimondas Genutis*. Aušgiriai. Istorijos dulkes nubraukus
- 798 *Algirdas Sinkevičius*. Administracinis teritorinis suskirstymas. Didieji ir mažieji valsčiai, apylinkės, seniūnijos
- 824 *Algirdas Sinkevičius*. Valstybinė siena. Panemunės kaimai – pasienio gyvenvietės
- 838 *Edmundas Mažrimas. Gyvenimas prie valstybių sienos
- 876 *Algirdas Sinkevičius*. Kontrabanda pasienyje tarpukariu
- 889 *Diana Kuzmarskienė*. Klaipėdos krašto autonomija
- 920 *Česlovas Šlėgaitis*. Pasienio apsaugos tarnybos kūrimas ir santykiai su sovietų karinėmis struktūromis 1990–1993 metais
- 927 *Jonas Kazlauskas*. Viešvilės pasienio užkardos įkūrimas 1992–1994 metais
- 932 Įstatymas, tvarka ir valdymas tarpukariu pagal Hansą Erhardtą fon Knoblochą. *Parengė Algirdas Sinkevičius*
- 943 *Algirdas Sinkevičius*. Pasienio policija, muitinė, teismas
- 958 *Asta Kazlauskienė, Algirdas Sinkevičius*. Apie gyventojus ir mokamus mokesčius
- 970 *Algirdas Sinkevičius*. Mato vienetai, galioję ir Viešvilėje
- 975 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės taupomosios ir paskolų kasos draugija
- 992 *Algirdas Sinkevičius*. Pramonės, amatų, verslo ir prekybos įmonės iki 1939 metų
- 1013 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės grūdų malūnas ir kitos vandens energiją naudojusios įmonės
- 1039 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės socialinės globos namai
- 1048 *Algirdas Sinkevičius*. Medžio pramonės bendrovės „Hildebrandt“ lėtpjūvė 1900–1943 metais
- 1067 *Algirdas Sinkevičius*. Siaurasis Pagėgių–Smalininkų geležinkelis (*Kleinbahn*) 1902–1944 metais
- 1083 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės savanoriška ugniagesių komanda
- 1091 *Algirdas Sinkevičius*. Sveikatos apsauga senojoje Viešvilėje
- 1111 *Kęstutis Demereckas*. Viešvilės upės žiočių raida XVII–XX amžiais. Upėvardžiai
- 1116 *Laima Bucevičiūtė*. Laivyba Nemunu XV–XVIII amžiais

- 1136 *Margarita Baršauskienė, Algirdas Sinkevičius*. Navigacija Nemunu XIX amžiaus pabaigoje–XX amžiaus pradžioje
- 1151 *Algirdas Sinkevičius, Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Apie baidokus ir jūrininkus Viešvilėje
- 1158 *Arnoldas Piročkinas*, *Algirdas Sinkevičius*. Keltai per Nemuną žemiau Jurbarko po 1918 metų
- 1166 *Marius Pečiulis*. Pirmojo pasaulinio karo veiksmai Vakarų Lietuvoje
- 1183 *Maksas Glangas*. Pirmojo pasaulinio 1914–1915 metų karo Viešvilėje kronika
- 1195 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Antrojo pasaulinio karo prie Viešvilės eiga. 1944 metų spalio
- 1215 *Algirdas Sinkevičius*. Žydų bendruomenės pėdsakais
- 1243 *Algirdas Sinkevičius*. Partizaninis judėjimas 1944–1953 m. ir NKVD–MVD–MGB dalinių veikla
- 1257 *Algirdas Sinkevičius*. Rusijos karinių dalinių išvedimas

ISTORIJA. PRISIMINIMAI

- 1264 *Alius Burnelaitis*. Prisiminimuose – nevaikiški evakuacijos išgyvenimai. Užrašė *Danutė Karopčikienė*
- 1267 *Stanislava Visockienė*. Prisiminimai apie Antrąjį pasaulinį karą ir pokario metus
- 1281 *Lidija Strikienė*. Atsiminimai apie tremtį į Sibirą
- 1287 *Birutė Mencienė*. Pavogta jaunystė (Atsiminimai apie sovietų kalėjimus ir tremtį)

ISTORIJA. BAŽNYČIOS

- 1309 *Jonas Trinkūnas*. Prūsų ir lietuvių religijų ryšiai
- 1314 *Rimantas Balsys*. Maldos seniesiems lietuvių ir prūsų dievams XIV–XVII amžių rašytiniuose šaltiniuose
- 1332 *Arūnas Baublys*. Religijos vaidmuo saugant tautinį tapatumą Klaipėdos krašte
- 1338 *Remigijus Šemeklis*. Klaipėdos krašto evangelikų bažnytinių organizacijų vaidmuo ugdant lietuvininkų tautinę savimone
- 1348 *Irena Julija Foktienė*. Evangelikų liuteronų giesmės – lietuvininkų krikščioniškojo dvasingumo šaltinis
- 1373 *Algirdas Sinkevičius*. Religinės bendruomenės ir jų veikla
- 1402 *Arnoldas Piročkinas*. Katalikybė Klaipėdos krašte 1923–1939 metais
- 1409 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Viešvilės katalikų bažnyčia
- 1415 *Raimondas Genutis*. Gyvasis fakelas iš Viešvilės

Part II. contents

HISTORY. EDUCATION AND CULTURAL LIFE

- 1445 *Algirdas Sinkevičius*. Lithuanian press and education in Ragainė County within the context of East Prussia
- 1458 *Algirdas Sinkevičius*. From the parish to the elementary school
- 1505 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė Orphanage
- 1515 *Birutė Sinkevičienė*. Viešvilė Agricultural School
- 1555 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė Agricultural School educational farm
- 1570 *Algirdas Sinkevičius*. Smalininkai Water Management Mechanisation School
- 1577 *Aldona Mališauskienė, Algirdas Sinkevičius*. From the history of Smalininkai Agricultural Mechanisation Technical School
- 1616 * *Justinas Stonys*. The draft of museum foundation and results of its initial activities following the example of the technological museum in Smalininkai
- 1634 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Bauman's Guest House is the centre of rural life
- 1644 *Algirdas Sinkevičius*. Public organizations and their activities in the interwar period
- 1655 *Larisa Simonavičienė, Algirdas Sinkevičius*. Culture houses, their history and activities
- 1677 * *Arvydas Griškus*. The cultural peculiarity of Viešvilė. Traditions, customs, regional identity in the 1st and 2nd decades of the 21st century
- 1700 *Aldona Šiaulinskienė, Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė Adult Art Studio. The Land of Lithuania Minor in its works
- 1705 *Audronė Saladienė*. Viešvilė town library
- 1725 *Algirdas Sinkevičius*. From the postal past
- 1743 *Martynas Purvinas*. The history of Viešvilė Post
- 1748 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė Kindergarten
- 1763 *Danutė Daugirtienė*, *Algirdas Sinkevičius*. The year of the Reform Movement formation in Viešvilė
- 1767 *Aldona Palavinskienė*. Spartakiads in the Viešvilė Eldership
- 1769 *Irena Oičenkienė*. The most beautiful homesteads in Viešvilė settlement

ETHNIC CULTURE

- 1775 *Rimantas Balsys*. Some hypotheses by Matthäus Prätorius and their interpretations in the works of mythologists of the late 20th and early 21st centuries
- 1787 *Nijolė Laurinkienė*. Žemyna and other names of the goddess of the earth
- 1799 *Rimantas Balsys*. Horse deities in written sources
- 1804 *Gintaras Beresnevičius*. The establishment of Prussian Amphictyony in Prussian legends and the Germanic context
- 1814 *Irena Julija Foktienė*. A look at the past of the Western Balts
- 1828 *Rūta Pabarčienė (Grumadaitė)*. Some peculiarities of Pamarys song poetics. A woman in the songs of Pamarys region
- 1835 *Rūta Pabarčienė (Grumadaitė)*. Regional uniqueness of the lamentations in Lithuania Minor
- 1840 * *Irena Julija Foktienė*. Hymns which sounded in Lithuania Minor
- 1866 *Vidmantas Mačiulskis*. The dance of Prussian Lithuanians in the 17th–19th centuries as a sign of ethnic identity
- 1879 *Antanas Butkus*. The music instrumentarium of Lithuania Minor and its scientific reconstruction
- 1890 *Regina Kliukienė, Algirdas Sinkevičius*. About the traditions and customs of Ragainė County localities in the 16th–20th centuries
- 1917 *Algirdas Sinkevičius*. From the culinary heritage of Viešvilė area
- 1927 * *Kristina Blockytė*. Mardi Gras in Lithuania Minor. Reconstruction of traditions
- 1939 *Algirdas Sinkevičius*. In the footsteps of the clothes of the old inhabitants of Scalvia and the restoration of the Prussian Lithuanian national costume
- 1964 *Ona Danutė Aleknienė*. Clothing of Prussian Lithuanian women in the 19th century
- 1977 * *Elena Matulionienė*. 20th century clothing and interior textiles of the inhabitants of Jurbarkas region in Lithuania Minor
- 2004 * *Algirdas Sinkevičius*. Architecture of Viešvilė and surrounding settlements. Basic features of historical cultural heritage
- 2039 *Elena Vizbarienė*. The old buildings of Viešvilė are witnesses to the past of the Lithuania Minor region
- 2053 *Jūratė Šlekonytė*. About one game of Prussian Lithuanians
- 2065 *Algirdas Sinkevičius*. The cemetery of old Viešvilė Evangelical Lutheran Parish
- 2118 *Algirdas Sinkevičius*. Horses make a part of the cultural heritage of Lithuania Minor
- 2143 *Algirdas Sinkevičius*. Fishing in the Nemunas below Jurbarkas
- 2187 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. About horse-pulled wagons

LANGUAGE

- 2195 *Vitas Povilaitis*. Prussian language Prūsų (*Prūsiska Bila*)
- 2200 *Letas Palmaitis*. Scalvians
- 2204 Zigmas Zinkevičius, *Algirdas Sinkevičius*. The language of Ragainė County and Klaipėda Region of Lithuania Minor in the 16th–19th centuries, its dialects
- 2217 * *Danguolė Mikulėnienė*. From the history of the research of the language of Viešvilė area
- 2230 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Phonetic features of current Aukštaitian dialects in Klaipėda Region
- 2238 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Signs of dialect interaction in the Suvalkian idiolect of the Klaipėda Region
- 2248 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Formation of the new dialect of the Aukštaitian part of Klaipėda Region
- 2255 * *Laura Geržotaitė*. Subdialect of Viešvilė Area: a sociolinguistic research of the Klaipėda Region Aukštaitian language
- 2269 *Regina Meškauskienė*. Studies of Germanisms at the beginning of the 20th century in the language of Prussian Lithuanians in Viešvilė area
- 2284 *Algirdas Sinkevičius*. Surnames of Viešvilė residents in the 16th–20th centuries

SOCIOLOGY

- 2301 * Vidmantas Daugirdas. Development of territory and population in Viešvilė District
- 2336 *Alydas Aleksandravičius, Algirdas Sinkevičius*. Businesses and entrepreneurship of the residents of Viešvilė town and its surroundings
- 2349 *Alydas Aleksandravičius, Algirdas Sinkevičius*. Activities and living conditions of farmers in Viešvilė Eldership
- 2358 Vidmantas Daugirdas, *Algirdas Sinkevičius*. The problem of the restoration of eldership self-management
- 2368 * *Vilma Atkočiūnienė*. Scenario for strengthening the vitality of Viešvilė development

FOLKLORE

- 2389 *Jonas Balys*. Folklore in Lithuania Minor
- 2398 * *Irena Julija Foktienė*. Along the paths of Prussian Lithuanian narrative folklore in Viešvilė Evangelical Lutheran
- 2475 *Regina Meškauskienė*. The small forms of folklore in Viešvilė Evangelical Lutheran Parish

- 2485 *Lina Petrošienė*. Parallels of folk song melodies of Lithuania Minor, Suvalkija and Veliuona areas
- 2508 *Lina Petrošienė*. Children's singing folklore in Lithuania Minor
- 2528 *Bronislava Kerbelytė*. People seeing dead souls in Prussian Lithuanian and Lithuanian tales
- 2538 *Aušra Kavaliauskienė*. Rues and roses in Prussian Lithuanian songs. From Vilius Kalvaitis *Prūsijos lietuvių dainos* (Selected Songs of Prussian Lithuanians)

CELEBRITIES

- 2557 Johann Friedrich von Domhardt, the owner of Viešvilė noble manor. Prepared by Algirdas Sinkevičius
- 2559 Vytautas Kutkevičius. Martynas Mažvydas and Viešvilė. On the millstone in Viešvilė
- 2564 Algirdas Sinkevičius, Vidmantas Daugirdas. Viešvilė people, remember Mykolas Merlinas
- 2568 Vytautas Kutkevičius. Scientist and Professor Valteris Gaigalaitis
- 2571 Local historian Hans Erhard von Knobloch. He painted a picture of his lost homeland. Prepared by Alina Baravykaitė
- 2577 Algirdas Sinkevičius. Researchers related to Viešvilė
- 2600 Algirdas Sinkevičius. Cultural, sports, economic, political and public figures
- 2617 Creators, writers and poets of the region. Prepared by Algirdas Sinkevičius
- 2706 Algirdas Sinkevičius. Painters and folk artists of the region
- 2717 About the authors
- 2723 English summaries of the papers approved by the *Lietuvos Valsčiai* Monograph Series Lithuanian Local Researches Commission for Scientific Works
- 2742 Abbreviations
- 2745 Petras Jonušas, Algirdas Sinkevičius. Monograph funding
- 2755 The map of Viešvilė Town. Compiled by UAB *Žemėlapių Artelė* cartographer Aira Dubikaltienė
- 2756 The map of Viešvilė Eldership. Compiled by UAB *Žemėlapių Artelė* cartographer Aira Dubikaltienė
- 2757 The map of Viešvilė Lutheran Evangelic Parish. 1745
- 2758 The map of former Lithuanian rural districts (*Valsčiai*). Compiled by UAB *Žemėlapių Artelė* cartographer Aira Dubikaltienė
- 2760 Alphabetical list of the former Lithuanian rural districts

- 2762 Territorial list of former Lithuanian rural districts
- 2764 About the *Lietuvos Valsčiai* series
- 2768 The map of *Lietuvos Valsčiai* series monographs to be published and those already published. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaitienė*
- 2770 About the *Lietuvos Valsčiai* series (in English)
- 2772 The index of personal names

The insert of colour illustrations pp. 1709–1724, 2669–2696

Part I. contents

25 Preface

NATURE

- 31 *Regina Morkūnaitė, Rimas Petrošius*. Introduction
- 39 * *Albinas Rimvydas Kunksas*. Sandy and boggy landscape of Viešvilė
- 77 * *Jonas Jablonskis, Aldona Tomkevičienė*. Hydrological investigations of the Nemunas River
- 99 *Algis Butleris, Asta Uselienė, Vytautas Uselis*. Nemunas valley and its approaches between Smalininkai and the Jūra
- 114 *Regina Morkūnaitė*. Formation and peculiarities of Kaskalnis continental dunes
- 126 *Algirdas Sinkevičius*. Kaskalnis geomorphological reserve
- 135 *Rimas Pakeris*. Expedition on the bog and forest stream of Viešvilė
- 152 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė State Strict Nature Reserve
- 159 *Vytautas Uselis*. History and geography of the Viešvilė State Strict Nature Reserve
- 167 *Saulius Bartminas*. Fauna of the Viešvilė State Strict Nature Reserve and its protection
- 174 *Algis Butleris*. Restoration of the capercaillie population in the Karšuva forest
- 179 *Kurtas Neubacheris*. Timber removal from the forest
- 182 *Romualdas Mankus*. Processing of timber in Viešvilė sawmill and sale of products
- 186 *Algirdas Sinkevičius*. Forest districts. Jūra Royal Forests
- 210 *Kęstutis Masaitis, Irena Petrošienė*. Viešvilė forests in the post-war period
- 217 *Algirdas Sinkevičius*. Pine resin extraction works, technology and tools. Jurbarkas resin extraction area
- 233 *Vytautas Jurgis Valenta*. Kaskalnis forests of Jurbarkas forest enterprise and their ecological peculiarities
- 236 *Linas Lingaitis*. Study of deer population in Jurbarkas District area
- 258 *Linas Lingaitis*. Hunting of deer in Jurbarkas District
- 263 *Algirdas Sinkevičius, Kęstutis Masaitis, Albinas Greičius*. Hunting in the forests of Viešvilė

HISTORY

HISTORY. ARCHAEOLOGY

- 278 * *Linas Tamulynas*. Archaeological objects and their research in the area of Viešvilė and Smalininkai
- 291 *Algirdas Sinkevičius*. The 9th-11th century flat cremation cemetery I. Švedkalnis (*Swedenberg*)
- 299 * *Ugnius Budvydas*. A grave of Scalvian warrior from the Viešvilė Cemetery I
- 314 *Ugnius Budvydas*. Scandinavian spearheads from the Viešvilė Cemetery I
- 323 *Rytis Šiaulinskas, Nijolė Vailionytė*. Viešvilė Cemetery II
- 329 * *Gytis Grižas, Eduardas Remecas*. Viešvilė hoard of the 16th century coins
- 345 * *Ugnius Budvydas*. Rare brooches from the Viešvilė Cemetery III
- 351 * *Rytis Šiaulinskas*. Naudvaris Cemetery and ancient settlement
- 377 * *Vytautas Juškaitis*. Kazikėnai Iron Age Cemetery
- 383 * *Linas Tamulynas*. Smalininkai Cemetery graves and finds
- 395 * *Valdemaras Šimėnas*. Archaeological investigations of the ancient settlement of Vėžininkai
- 403 *Ovidijus Petkelis, Laima Toliušienė*. Survey explorations of the ancient settlement of Vėžininkai

HISTORY. FROM THE OLDEST TIMES

- 410 *Algirdas Sinkevičius*. Common review of the history of Klaipėda Region as a part of Lithuania Minor
- 429 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė and its environs in descriptions made by Crusaders
- 455 * *Dainius Elertas*. Prerequisites for parish formation in Viešvilė
- 498 *Algirdas Sinkevičius*. Old settlement of Švabė
- 505 *Algirdas Sinkevičius*. From the past of Viešvilė
- 524 *Algirdas Sinkevičius*. Former manors of the Viešvilė Evangelic Lutheran Parish
- 551 *Algirdas Sinkevičius*. Royal (1546–1740) and noble (1740–1900) manors of Viešvilė, Leipgiriai Folwark
- 569 * *Martynas Purvinas*. Development of manors in Viešvilė Parish from the end of the 18th century to the 20th century
- 613 *Algirdas Sinkevičius*. The forgotten history of Viešvilė comes to life. Villages and homesteads on the right side of the Nemunas in Viešvilė Parish. Evangelical Parish
- 613 The village of Viešvilė (a small town from beginning of the 20th c.)
- 624 Homestead of the small forest district of Aukštnemunė (*Memelhöhe*) in 1937–1944
- 627 The village of Pagulbiniai (Baltriškės)
- 635 The village of Antgulbiniai

- 638 The village of Baltupėnai
643 The village of Sokaičiai
648 The village of Vėžininkai
653 The village of Nausėdai
657 The village of Mociškiai
662 The village of Žagmantai
666 The settlement of Beržlaukis (*Birkenfeld*)
667 The village of Kriokiškiai
671 The homestead and manor of Tautiškiai
673 The village of Adomiškiai
674 The village of Lindikai
676 The village of Nečiūnai
677 The village of Aušgiriai
681 The village of Pagenaičiai (*Schustern*)
683 The village of Žukai
688 The village of Naujininkai
690 The village of Naujienos
692 The homestead of Naumalūnis
695 The village of Jūrava
697 The village of Ridelkalis
700 The village of Kalveliai
705 The village of Antupiai
707 The village of Žardeliai
708 The village of Apšriūtai
710 The village of Leipgiriai
712 The village of Išdagai
712 The village of Užbaliai
715 The village of Užtilčių Lindikų
717 The village of Kazikėnai
723 The village of Endriušiai
730 The village of Vidkiemis
734 The settlement of Smalininkų Aukštogaliai (*Smalleningken Marktflecken*)
739 Smalininkai
751 The village of Antšvenčiai
754 Vidugiris
- 756 *Algirdas Sinkevičius*. The forgotten history of Viešvilė comes to life.
Villages and homesteads on the right side of the Nemunas in Viešvilė
Parish [pakartota iš 613 psl.]
- 756 The village of Šilėnai
760 The village of Dirveliai
761 The village of Senieji Liubėnai
764 The village of Naujieji Liubėnai
768 The village of Galbrasčiai
773 The village of Vederaitiškiai
777 The village of Krauleidžiai
781 The village of Naujieji Krauleidžiai
782 The village of Gyverlaukiai
784 The village of Ažėnai
785 The village of Budupėnai
788 The village of Treibgiriai (*Treibgirren*)

- 788 The village of Trapėnai
- 793 *Raimondas Genutis*. Aušgiriai. After scraping the dust of history
- 798 *Algirdas Sinkevičius*. Administrative territorial division. Large and small districts, circuits and elderships
- 824 *Algirdas Sinkevičius*. State border. Villages at the Nemunas River are border settlements
- 838 *Edmundas Mažrimas*. Life at the border of the states
- 876 *Algirdas Sinkevičius*. Smuggling at the border during the interwar period
- 889 *Diana Kuzmarskienė*. Autonomy of Klaipėda Region
- 920 *Česlovas Šlėgaitis*. Establishment of the Border Guard Service and relations with Soviet military structures in 1990-1993
- 927 *Jonas Kazlauskas*. Establishment of the Viešvilė border cordon in 1992–1994
- 932 Law, order and governance in the interwar period by Hans Erhardt von Knobloch. Prepared by *Algirdas Sinkevičius*
- 943 *Algirdas Sinkevičius*. Border police, customs and court
- 958 *Asta Kazlauskienė, Algirdas Sinkevičius*. About population and taxes paid
- 970 *Algirdas Sinkevičius*. Measure units which were also valid in Viešvilė
- 975 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė Savings and Loan Society
- 992 *Algirdas Sinkevičius*. Industrial, craft, business and trade enterprises until 1939
- 1013 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė grain mill and other companies that used water energy
- 1039 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė Social Care Home
- 1048 *Algirdas Sinkevičius*. Sawmill of the Hildebrandt wood industry company in 1900–1943
- 1067 *Algirdas Sinkevičius*. Pagėgiai-Smalininkai narrow gauge railway (Kleinbahn) in 1902–1944
- 1083 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė volunteer fire brigade
- 1091 *Algirdas Sinkevičius*. Health care in the old Viešvilė
- 1111 *Kęstutis Demereckas*. Development of the Viešvilė River mouth in the 17th–20th centuries. River names
- 1116 *Laima Bucevičiūtė*. Navigation on the Nemunas in the 15th–18th centuries
- 1136 *Margarita Baršauskienė, Algirdas Sinkevičius*. Navigation on the Nemunas in the late 19th-early 20th century
- 1151 *Algirdas Sinkevičius, Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. About baidaks and sailors in Viešvilė

- 1158 Arnoldas Piročkinas, *Algirdas Sinkevičius*. Ferries across the Nemunas below Jurbarkas after 1918
- 1166 *Marius Pečiulis*. The actions of the World War I in Western Lithuania
- 1183 *Maksas Glangas*. Chronicle of the World War I in Viešvilė in 1914–1915
- 1195 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. The course of the Second World War near Viešvilė. October 1944
- 1215 *Algirdas Sinkevičius*. In the footsteps of the Jewish community
- 1243 *Algirdas Sinkevičius*. The guerrilla movement in 1944–1953 and the activities of the NKVD–MVD–MGB units
- 1257 *Algirdas Sinkevičius*. Withdrawal of Russian military units
- HISTORY. REMINISCENCES
- 1264 Alius Burnelaitis. Memories include childless evacuation experiences. *Written by Danutė Karopčikienė*
- 1267 *Stanislava Visockienė*. Memories of World War II and the post-war years
- 1281 *Lidija Strikienė*. Memories of exile to Siberia
- 1287 Birutė Mencienė. Stolen Youth (memories of Soviet prisons and exile)
- HISTORY. CHURCHES
- 1309 Jonas Trinkūnas. Relations between Prussian and Lithuanian religions
- 1314 *Rimantas Balsys*. Prayers to the ancient Lithuanian and Prussian gods in written sources of the 14th–17th centuries
- 1332 *Arūnas Baublys*. The role of religion in protecting national identity in Klaipėda Region
- 1338 *Remigijus Šemėklis*. The role of Evangelical Church organisations in Klaipėda Region in developing the national self-awareness of Prussian Lithuanians
- 1348 *Irena Julija Foktienė*. Evangelical Lutheran canticles are the source of Christian spirituality of Prussian Lithuanians
- 1373 *Algirdas Sinkevičius*. Religious communities and their activities
- 1402 Arnoldas Piročkinas. Catholicism in Klaipėda Region in 1923–1939
- 1409 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Viešvilė Catholic Church
- 1415 *Raimondas Genutis*. A living torch from Viešvilė

Lietuviška spauda ir švietimas Ragainės apskrityje Rytų Prūsijos kontekste

Algirdas Sinkevičius

Straipsnio objektas – lietuviška spauda ir švietimas Ragainės apskr. ir Mažajoje Lietuvoje.

Darbo tikslas – apžvelgti Mažosios Lietuvos vokiečių ir lietuvių raštijos darbuotojų, tame kontekste ir Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kunigų, precentorių, įnašą rūpinantis ir išsaugojant lietuvių kalbą, kuriant lietuviškas maldaknyges, giesmių rinkinius, žodynus, kitą lietuvininkų rašytinį paveldą.

Tyrimo metodai – lyginamasis, aprašomasis.

Raktiniai žodžiai: Mažoji Lietuva, Albrechtas Brandenburgietis, reformacija, evangelikai liuteronai, lietuviška spauda, žodynai.

Pagal dr. Vilhelmą Starostą-Vydūną, pirmasis lietuvių kalbos vadovėlis grafo fon Modenos parašytas apie 1234 m. ir greičiausiai yra Romoje, Vatikano bibliotekoje¹. 1517 m. teologas, Vitenbergo universiteto profesorius Martynas Liuteris (1483–1546), išvertęs į vokiečių kalbą Bibliją, paskelbė krikščioniškojo tikėjimo klausimais savo 95 tezes. Imperatorius Karolis V bandė M. Liuterio pažiūras nugalėti politine jėga. Pagal jį, kiekvienas pakeitimas Bažnyčioje gali prisidėti prie jo imperijos skilimo. 1519 m. balandžio 27 d. M. Liuteris išdėstė savo evangelišką požiūrį į atgailą, atlaidus, skastyklą, popiežiaus viršenybę (Leipcigo disputacija). Dispute M. Liuteris patraukė savo pusėn humanistus, kurie išplatino reformaciją po visą Europą. Nors buvo nemažai Reformacijos priešininkų (Špejerio protestas), kunigaikščiai liuteronai užprotestavo Špejerio nutarimus. Kaip tik pagal tai evangelikai liuteronai ir buvo pavadinti protestantais². XVI a. prasidėjus Reformacijai, Didysis magistras Albrechtas (*Albrecht von Brandenburg*, 1490–1568) Ordino valstybę supasaulietino. Perėjęs į protestantizmą, tapęs aktyviu liuteroniškuoju misionieriumi, 1525 m. jis liuteronybę paskelbė valstybine religija. 1544 m. Reformacijai apginti jis įsteigė Karaliaučiaus universitetą, kuriame pradėti ruošti mokytojai, kunigai, valdininkai. Karaliaučiaus universitetas buvo vienas svarbiausių protestantizmo židinių Europos rytuose, lietuvių evangelikų liuteronų dvasininkų, lietuvių raštijos darbuotojų rengimo centras. 1544–1829 m. Karaliaučiaus universitete mokėsi jaunuoliai iš maždaug 400 Mažosios Lietuvos vietovių, iš viso apie 13,37 tūkst. studentų³.

Pagrindinis A. Brandenburgiečio tikslas buvo, pasinaudojant evangelikų liuteronų valstybinės religijos statusu, suvienyti visus savo pavaldinius ir užsitikrinti jų lojalumą. Įgyvendindamas M. Liuterio teiginį, kad tikėjimas turi būti skelbiamas gimtąja kalba, kad gyventojai patys skaitytų bibliją, Albrechtas realiai įvertino situaciją, kad jo valstybėje greta vokiečių gyvena daug lenkų, prūsų ir lietuvių valstiečių. Todėl Prūsijos valdžia skatino lietuviškai mokančių kunigų ruošimą bei religinės literatūros

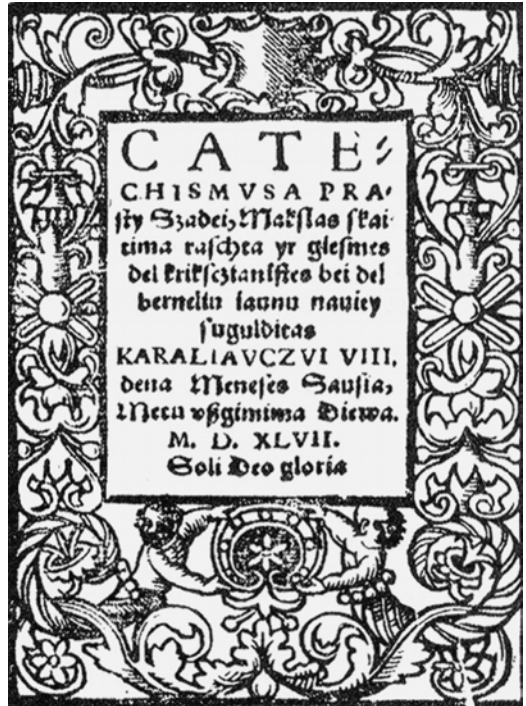
¹ Storostas-Vydūnas V. Vokiečių-lietuvių santykiai per septynis šimtmečius (Storost W. *Sieben hundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen*), Wilhelm Storost, 1932.

² Dilys P. Augsburgio išpažinimas – XVI a. ekumeninis liudijimas, Mėnesinis kultūros žurnalas *Aidai*, 1980.

³ *MLE*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 31, 317, 318, 350, 533, 549; 744, t. 2, p. 26, 224, 246, 247, 731, 773, 774.

lietuvių kalba rengimą. Dėl to jau XVI a. čia pradėtos steigti parapiinės mokyklos, kuriose buvo mokoma ir lietuviškai. A. Brandenburgietis rūpinosi, kad Teologijos fakultete studijuotų ir vietiniai lietuviai, Karaliaučiuje būtų leidžiamos lietuviškos religinės knygos. Nors po 1945 m. Mažajoje Lietuvoje praktiškai lietuvininkų ir jų kultūros nebeliko, šis regionas buvo labai svarbus Lietuvos kultūrai. Čia buvo išspausdinta pirmoji knyga lietuvių kalba, pirmoji lietuviška Biblija, pirmoji lietuvių kalbos gramatika, pradėtas leisti pirmasis lietuviškas laikraštis. Tokiu būdu, veikiama protestantų bažnyčios ir Prūsijos valstybės, Mažajoje Lietuvoje formavosi ir savita lietuvių kultūra, kuri ypač skyrėsi nuo katalikiškos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lietuvių kultūros. Mažosios Lietuvos lietuviai save vadino lietuvninkais. Dar ankstyvajame XIII a. mokslas buvo pastūmėtas kryžiuočių, sugrižtančių iš Šventosios žemės. Jie atsigabeno graikų ir romėnų raštų kopijas dar nuo Romos žlugimo laikų. Šiuose raštuose buvo ir moksliniai graikų tekstai. Kunigaikštis Albrechtas išleido potvarkį, kad aštuonios vietos alumnate būtų skirtos lietuvių kilmės studentams ir jie kunigaikščio lėšomis baigtų teologijos studijas. Jis pats paskatino pirmąjį teologijos mokytoją daktarą Rapolionį, kilusį iš Didžiosios Lietuvos Eišiškių vls., pasirūpinti Šventojo Rašto vertimu. Stanislovas Rapolionis (*Rapagelanus*), gyvenęs apie 1500–1545 m., Karaliaučiaus universiteto antikinių kalbų profesorius, vertė giesmes iš lotynų ir lenkų kalbų į lietuvių kalbą. Kunigaikščio Albrechto įkurta įstaiga greitai atnešė vaisių. Vienas iš kunigaikščio alumnato auklėtinių, gimęs 1510 m. Žemaitijoje (dab. Šilutės r. – pagal jo raštų tarminę analizę nustatė prof. Z. Zinkevičius), vėliau tapęs Ragainės klebonu, Martynas Mažvydas (*Mosvidius, Mosvid*, 1510–1563) mums žinomas kaip autorius pirmosios lietuviškos knygos „Katekizmuso prasti žodžiai, mokslas skaitymo rašto ir giesmės, dėl krikščionystės bei dėl bernelių jaunų naujai suguldytos“, išleistos 1547 m. Karaliaučiuje, Hanso Veinreicho spaustuvėje. Iki to laiko abiejose Lietuvos dalyse gyvenusių lietuvių katechizacijos reikalai buvo nekokie – nebuvo bažnytinių katekizmų, giesmyių, Šventojo Rašto vertimų. Taip ir pasirodė ši knyga – ją prieš 450 m. Albrechtas Brandenburgietis liepė išspausdinti jo lėšomis. M. Mažvydas tam tikslui iš vokiškų ir lotyniškų raidžių sukūrė lietuvišką raidyną, trūkstant ženklų kai kuriems garsams pažymėti, pritaikė vokiškas raides su specialiais brūkšneliais ir ženkleliais. Prie šio katekizmo jis pridėjo nurodymą, kaip tuos ženklus skaityti. Knyga daugeliu atžvilgiu atitinka 1545 m. išleistą senųjų prūsų katekiz-

M. Mažvydo 1547 m. „Katekizmas“

mą, parašytą sembų dialektu. Pvz., pirmoji malda prūsiškame katekizme prasideda: „*As drowy en Deywan Thawan wissemokin, kas est takynnons Daengon bey Semmien.*“ Lietuviškai: „*Aß tik-kiu i Diuwą Tėwą (wissamokanti) wissagalinti kur's est taikines (sutwėręs) Danguu bey Žėmė.*“ Vakariniėje Prūsijos dalyje dar gyveno likę po karų ir epidemijų prūsai.

Baltiškasis kryžius

Hercogas Albrechtas liepė išversti mažąjį (1545 m.) ir didįjį (1561 m.) Liuterio katekizmus į prūsų kalbą. Tokiu būdu 1561 m. išleistas svarbiausias prūsų kalbos paminklas – 134 psl. M. Liuterio Katekizmas, parašytas lygiagrečiai vokiečių ir prūsų kalbomis. Vertėjas – Pabėčių parapijos klebonas Abelis Vilis. Nuo 1578 m. lietuvių kalba jau vartota skelbti valstybiniams raštams, nes lietuviškai kalbantys dar sudarė krašto gyventojų daugumą.

Paminėtinas Karaliaučiaus lietuvių parapijos kunigas Baltramiejus Vilentas (1525–1587). Jis kilęs iš Didžiosios Lietuvos, studijavęs Karaliaučiaus universitete. Jis išleidęs „*Ewangelias bei Epistolas, Nedeliu ir šwentuju dienosu skaitamosias, Bašniczosu Chrikstczonifchko su, pilnai ir wiernai pergulditas ant Lietuwischka Szodzia, per Baltramieja Willenta, Plebona Kara lauczui ant Schteindama*“. Iš M. Mažvydo rankraščių parengė giesmyną „*Gesmes Chriksczoniskas gedomas Bašniczosu per Aduenta ir Kaledas ik Gramniczu. Gesmes Chriksczoniskas gedomas bašni czosu per Welikas ir Sekminias ik Aduenta*“. Į jį B. Vilentas pridėjo ir savo paties sukurtų giesmių. Martyną Mažvydą Baltramiejus Vilentas vadina savo pusbroliu iš tėvo pusės.

Augustinas Jomantas (*A. Jamund, 1525–1576*), Karaliaučiaus universiteto auklėtinis, kilęs iš Žemaitijos, Ragainės lietuvių kunigas, vertė Naująjį Testamentą. Rankraštis nerastas, tačiau didelė dalis jo psalmių ir giesmių išspausdinta M. Mažvydo ir L. Zengštoko giesmynuose. Šie vyrai kūrė rašytinę lietuvių kalbą, todėl vertai laikytini mūsų kalbos tėvais ir kūrėjais. Jie patenkino būtiniausius tautos poreikius, tikintieji jau galėjo sekmadieniais klausytis Biblijos ištraukų ir katekizmo aiškinimo gimtąja kalba, tačiau vis dar stigo vieno, paties svarbiausiojo – paties Šventojo Rašto. Kas galėjo ryžtis imtis tokio darbo, kai nebuvo iš ko pasimokyti, neturėta nei lietuviško žodyno, nei gramatikos, reikėjo patiems kurti kalbą ir, anot Liudviko Rėzos, visais atžvilgiais praminti naujus kelius. Iki tol kunigai pamokslus paprastai sakydavo per vertėjus, arba „tolkus“, kurie stovėdavo greta sakykloje ir atkarpomis versdavo pamokslą į vietinę kalbą. Paminėtina, kad didelė dalis šių kunigų dirbo Ragainės apskrityje, kuriai kaip tik priklausė Viešvilės bažnyčia, Viešvilės dvaras ir bažnytkaimis.

Pirmasis į lietuvių kalbą išversti visą Bibliją pasiryžo Karaliaučiaus ir Vitenbergo universitetų auklėtinis Jonas Bretkūnas (*Janus Bretke, Bretkuns, 1536–1602*), kunigavęs Labguvoje, vėliau Karaliaučiaus lietuvių parapijoje. Šis šviesuolis mokėjo hebrajų, graikų, lotynų, vokiečių, prūsų, lietuvių, kuršių ir, kaip spėjama, lenkų kalbas. Jis pirmasis pradėjo sakyti lietuviškus pamokslus be vertėjo, 1589 m. parengė naują lietuvišką giesmyną ir pirmą lietuvišką maldaknygę. Kadangi ne visos parapijos turėjo kunigą ir pamokslininką, 1591 m. jis išleido stambų pamokslų rinkinį „*Postilė*“. Tai buvo pirmasis ne verstinis lietuvių literatūros veikalas. 1579 m. jis pradėjo ir per 12 m. baigė versti visą Senąjį ir Naująjį Testamentą. Gaila, kad šis

darbas ilgam liko tik rankraštyje. J. Bretkūno gyvybę 1602 m. nutraukė Prūsijoje siautėjęs maras. Tačiau lietuviški žodžiai, frazės pasklido po kalbininkų tyrinėjimus, žodynus, chrestomatijas. 1983 m. prof. J. Palionio ir doc. J. Žukauskaitės parengti J. Bretkūno „Rinktiniai raštai“ įvertinti Maskvoje I laipsnio diplomu. Lietuvių kultūros istorijoje turėtų būti prisimenamas J. Bretkūno vaikaičiai Motiejus Pretorijus, mokėjęs lietuvių ir prūsų kalbas ir parašęs 18 knygų veikalą „Prūsijos įdomybės“. Tai vaizdinga knyga apie lietuvininkų gyvenimą, gražią kalbą, papročius, tikėjimą, burtus, prietarus. Jis nusipelno garbės būti pavadintas pirmuoju pasakojamosios tautosakos rinkėju Prūsijoje. Jo darbas išlikęs tik rankraštyje kaip ir senelio Jono Bretkūno, nebuvo išleistas.

Jonas Hurtelijus (*Johann Hurtel*, 1610–1666) – giesmių eiliuotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Sudaręs giesmynėlį, iš kurio 30 giesmių paskelbta D. Kleino giesmyne. 1671 m. Karaliaučiuje gimė Frydrichas Zigmantas Šusteris (*Schusterus*, 1671–1750), religinių leidinių redaktorius, giesmių eiliuotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Redagavo Naujojo Testamento 1701 m. leidimą, D. Kleino giesmyno 1705 m. leidimą, parašė giesmių.

1612 m. Karaliaučiaus lietuvių pamokslininkas Lozorius Zengštokas (*Lazarus Sengstock*, 1562–1621) parengė naują lietuvišką giesmyną, kurio pagrindas – M. Mažvydo ir J. Bretkūno giesmynai, pats vertė giesmes. Leisdamas Vilento „Evangelijas ir Epistoles“, pildė ir redagavo tekstą.

1653 m. išleista poeto, kunigo, kalbininko Danieliaus Kleino (*Daniel Klein*, 1609–1666) lotyniška „Lietuvių kalbos gramatika“ (*Grammatica Litvanica*) ir vokiška jos santrauka. 1666 m. išleido naują lietuvišką giesmyną, 40 giesmių pats išvertė, kitas taisė. Rankraščiu paliko vokiečių–lietuvių kalbų žodyną.

XVII a. į leksikografijos darbą įsijungė ir kiti žymūs Rytų Prūsijos veikėjai. Tuo metu lietuviškai nemokantiems dvasininkams, valdininkams, pirkliams, atsikėlusiams iš Vokietijos, prireikė vokiečių–lietuvių kalbų žodynų.

1675 m. dviejų tomų vokiečių–lietuvių kalbų žodyną (*Clavis Germanico-Lithvana*) sudarė Tilžėje Fridrikas Pretorijus (*Friedrich Prätorius*, 1642–1695), išlikęs tik jo rankraštis. F. Pretorijus parašė katekizmą vaikams „Penas mažiems vaikeliams“, kuris buvo išleistas tik 1735 m. Jis taip pat buvo išvertęs gražiausias biblijos sentencijas.

1713 m. Rytų Prūsijos leksikografas, precentorius Trempuose Jokūbas Brodovskis (*Jacob Brodowski*, 1692–1744) parengė didelį vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių kalbų žodyną (*Lexicon Germanico-Lithvanicum et Lithvanico-Germanicum*). Jam panaudojo religinius raštus, ankstesnius rankraštinius žodynus, XVII a. priežodžių ir mįslių rinkinį, daug žodžių užrašė iš šnekamosios kalbos, pateikė senovės lietuvių dievų sąrašą, lietuvių asmenvardžių, vietovardžių, faunos pavadinimus, aprašė papročius.

1730 m. Halės universiteto lietuvių kalbos seminaro vedėjas, leksikografas Frydrikas Vilhelmas Hakas (*Friedrich Wilhelm Haack*, 1706–1754) išleido „Lietuvių–vokiečių, Vokiečių–lietuvių kalbų žodyną“ su trumpa lietuvių kalbos gramatika „*Vocabularium Litthvanico-Germanicum et Germanico-Litthvanicum*“.

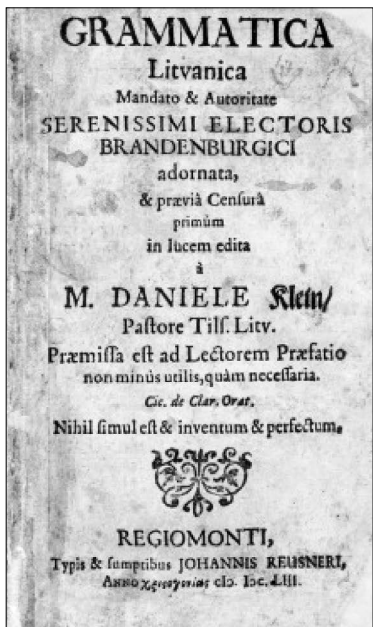
1745 m. kunigas Pilypas Ruigys (*Philipp Ruhig*) išleidęs veikalą apie lietuvių kalbos ypatybes bei lietuvių–vokiečių kalbų žodyną.

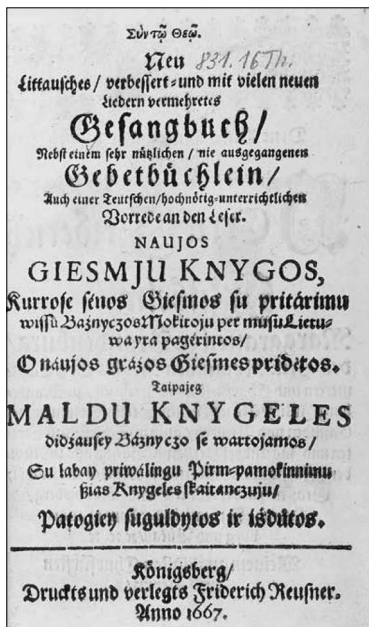
M. Mažvydo
giesmynas. 1570 m.

J. Bretkūno „Postilė“.
1591 m.

D. Kleino
„Gramatika“. 1653 m.

D. Kleino giesmynas.
1666 m.

Pažymėtini ir kiti besidomintys lietuvių kalba dvasininkai: Jonas Rėza (*Johannes Rhesa*), Kristupas Sapūnas (*Christoph Sapūn*), Teodoras Šulcas (*Theodor Schulz*), Jonas Hurtelijus (*Johanes Hurtelius*), Melchioras Švabė (*Melchior Schwabe*), Matas Pretorijus (*Matthaus Pratorius*), Fridrichas Šusteris (*Friedrich Schuster*) ir kt.

Nemaža dėmesio lietuvių kalbai, spaudai ir švietimui skyrė ir Ragainės apskrities Viešvilės evangelikų liuteronų parapijoje dirbę šviesuliai. Būtina paminėti Viešvilės parapijoje dirbusių kunigų indėlį lietuviškos spaudos, švietimo srityje. Vienas jų – Bunchardas Lobelis (*Burnchard Löbel*) – lietuviško giesmynėlio autorius, 1617–1620 m. dirbęs Viešvilės evangelikų parapijos klebonu.

Mykolas Miorlinas (*Michael Mörlin*), 1665–1667 m. dirbęs Viešvilės, vėliau Gumbinės evangelikų parapijos klebonu, mokytoju, savo knygoje „Mintys apie pagrindinį lietuvių kalbos principą“ iškėlė lietuvių kalbos reformos idėją: „Su

lietuviu kalbėti lietuviškai.“ Jis rūpinosi lietuvių kalbos būkle, ragino atsisakyti svetimų žodžių. M. Miorlino darbai apie liaudinės lietuvių kalbos vartojimą tiesiogiai davė galimybę lietuvių kalbą pritaikyti ir grynai literatūrai.

Zacharijas Blotnas vyresnysis (apie 1556–1602) – XVII a. Tilžės, o kurį laiką – Viešvilės evangelikų parapijos kunigas, kartu su kitais tobulinęs ir rengęs spaudai J. Bretkūno tekstus. Savo pratarinėje „Skaitytojop“ pabrėžia mintį, kad lietuvių raštų kalba tobulės ir kad lietuvių kalba gerbtina.

Jonas Gedkantas (*Johann Gedcantus*) gimė 1556 m. Širvintoje, kunigo, giesmių eiliuotojo Tomo Gedkanto šeimoje. Įstojęs į Karaliaučiaus universitetą, nuo 1578 m. dirbo Širvintoje precentoriumi, nuo 1580 m., mirus tėvui, kunigu. Nuo 1592 m. – Viešvilės evangelikų bažnyčios kunigas, taisęs ir koregavęs Jono Bretkūno Bibliją. Iki šių dienų išlikusi jo sūnaus Pridrikio Gedkanto 1634 m. užrašyta seniausioji lietuviško eilėraščio nuotrupa. P. Gedkantas vėliau pagarsėjo ne savo literatūros darbais, bet kaip žymiausias to meto inžinierius, fortifikatorius, artileristas.

1706 m. evangelikų kunigas, lietuviško rašto puoselėtojas Johanas Šulcas (*Johann Schulz*) išvertė ir išspausdino lietuvių kalba pirmąją pasaulietinio turinio knygą „Ezopo pasakėčios“⁴.

Karaliaučiaus universiteto auklėtinis, Įsručio vyskupas Jokūbas Perkūnas jaunesnysis sudarė lietuvių patarlių rinkinį ir lietuvių–vokiečių kalbų žodyną, kurių rankraščiai neišliko.

1719 m. Jobas Naunynas (*Naunyn*, apie 1672–1730), Ragainės, vėliau Tilžės kunigas, buvo vienas H. Lyzijaus parengto lietuviško katekizmo rankraščio tikrintojų.

Pažymėtinas Rytų Prūsijos generalinis superintendantas, vyriausiasis karaliaus rūmų pamokslininkas, Karaliaučiaus universiteto profesorius, vokiečių literatūrinės draugijos pirmininkas, lietuvių kalbos seminaro inspektorius Johanas Jakobas Kvantas (*Quandt*, 1686–1772), kuris rūpinosi lietuviškų religinių knygų leidyba. 1735 m. jo iniciatyva buvo parengta ir išspausdinta pirmoji lietuviška Biblija (II leid. 1855 m.).

1722–1746 m. dirbo pirmasis knyginkas Kristupas Gotfrydas, išleidęs ir prekiavęs knygomis lietuvių kalba⁵. 1765–1775 m. Kristijonas Donelaitis (*Christian Donalities*, 1714–1780) sukūrė pirmąjį lietuviškos grožinės literatūros kūrinį „Metai“, kurį tik praėjus 45 m. po jo mirties išleido Liudvikas Rėza (*Louis Rhesa*). K. Donelaitis gimė 1714 m. netoli Gumbinės, Lazdynėlių kaime, lietuvininkų šeimoje. Dirbo Tolminkiemio parapijos kunigu, Stalupėnų mokyklos precentoriumi, bažnytinio mokinių choro vadovu. Rašė eiles lietuvių ir vokiečių kalbomis, komponavo muziką, dirbo muzikos instrumentus, barometrus, optinius prietaisus. K. Donelaičiui pavyko išspausdinti tik vieną savo prozinį kūrinį – tai 1769 m. išleista „Gromata gaspadoriaus būrams apie ganyklų perdalijimo naudą“. 1775 m. Trempų precentorius, vėliau kunigas, Karaliaučiaus karališkosios vokiečių draugijos garbės narys Gotfrydas Ostermejeris (*Gottfried Ostermeyer*, 1716–1800) išleido veikalų prūsų mitologijos, 1780 m. istorijos temomis, 1781 m. parengė naują lietuvišką giesmyną, 1791 m. – naują lietuvių kalbos gramatiką, vertė į lietuvių kalbą religinius raštus ir giesmes. 1851 m. vokiečių filologas, filosofijos daktaras,

⁴ MLTE, t. 3, p. 76, 91, 92, 115, 431, 449, 735.

⁵ MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 31, 317, 318, 350, 533, 549; 744; t. 2, p. 26, 224, 246, 247, 731, 773, 774.

lietuvių kalbos tyrinėtojas Georgas Neselmanas (Georg Nesselmann) parašė ir išleido didesnę lietuvių–vokiečių kalbų žodyną „*Wörterbuch der litauischen Sprache*“. Jis parašė darbų apie prūsų kalbą, pirmą kartą pavartojo sąvoką „baltai“.

1856 m. vokiečių indoeuropeistas ir lituanistas Augustas Šleicheris (*August Schleicher*, 1821–1868) parašė pirmą mokslinę lietuvių kalbos gramatiką „*Litauische Grammatik*“ ir parengė K. Donelaičio „Metų“ leidimą^{6, 7}.

Pats reikšmingiausias Rytų Prūsijoje išėjęs žodynas buvo parengtas Frydricho Kuršaičio ir išspausdintas dalimis: I d. – 1874 m., II d. – 1883 m. F. Kuršaitis kruopščiai rinko žodžius iš lietuviškų raštų ir gyvosios kalbos. Nors žodynas parašytas remiantis Rytų Prūsijos aukštaičių tarpe, jame stengiamasi atspindėti ir kitų Lietuvos tarmių leksiką. Labai svarbus žodyno privalumas yra tas, kad lietuvių kalbos žodžiai jame sukirčiuoti.

1823 m. išleistas pirmas lietuviškas laikraštis „*Nudavimai dievo karalystėje*“ (leido N. F. Ostermejeris). Nuo 1883 m. čia buvo spausdinami svarbiausi lietuviško tautinio atgimimo leidiniai „Aušra“, „Varpas“. XIX a. antroje pusėje lietuvių kalbos gyvybingumas Prūsų Lietuvoje leido iš čia į Lietuvą gabenti spaudą uždraustais lotyniškais rašmenimis.

1712–1717 m. išleista keletas potvarkių, įpareigojančių leisti valstiečių vaikus į mokyklas. Kunigams nurodyta nekonfirmuoti nemokančių skaityti. 1714 m. karalius Frydrichas Vilhelmas I Karaliaučiaus valsčių valdybą padalijo į vokiškuosius rūmus Karaliaučiuje ir lietuviškuosius rūmus Tilžėje. 1718 m. karalius Tilžės reskriptu (lot. *rescriptum* – atsakymas raštu – red.) pavedė valstybės ministrui A. Kroicui pasirūpinti mokyklų kadrais. Komisija nusprendė kiekviename didesniame kaime įsteigti po mokyklą. 1725 m. prie Karaliaučiaus, 1727 m. prie Halės universitetų buvo įsteigtos lietuvių kunigų seminarijos. Dalis kunigų, gerai išmokę lietuvių kalbą, plačiai reikėsi lietuvių raštijoje. 1726–1775 m. Prūsijoje buvo išleista apie 50 įvairių lietuviškų knygų. 1736–1818 m. didesnė Mažosios Lietuvos dalis priklausė sudarytam Lietuvos departamentui (centras – Gumbinė). 1736 m. karalius Frydrichas Vilhelmas I įsaku „*Principia regulativa*“ įvedė privalomą 7–14 m. vaikų mokymą, nustatytos bausmės tėvams, neleidžiantiems vaikų į mokyklą. Greitu laiku Prūsijoje buvo pastatyta 1 100 mokyklų ir 400 atnaujinta. 1756 m. jau buvo per 1 700 mokyklų. Tai turėjo didelės reikšmės lietuvybei išlaikyti, didino raštingumą. XVIII a. pabaigoje Prūsijoje suvalstybinus švietimą, mokyklos suformavo lietuvininkų požiūrį į Prūsiją kaip į savą valstybę, išugdė jų ištikimybę monarchijai, paklusnumą, discipliną. Todėl vokiečių kultūros elementai, kažkada lietuvininkams buvę svetimi, jiems tapo suvokiami ir artimi. Lietuvių kalbą mokančių mokytojų ir kunigų rengimu buvo rūpinamasi ir toliau. 1718 m. prie Karaliaučiaus ir Halės universitetų buvo įsteigti lietuvių kalbos seminarai. Juose buvo mokomi būsimi lietuviškų parapijų kunigai, kunigų padėjėjai precentoriai ir mokytojai (lot. *praecentor* – dainavedys, solistas, dirigentas; protestantų bažnyčioje – vaikų mokytojas). Ši seminarą lankė ne tik lietuviai, bet ir vokiečiai, norėję išmokti lietuvių kalbą, dirbti lietuviškose parapijose⁸.

⁶ Sabaliauskas A. *Mes baltai*, Kaunas, 1986.

⁷ Žemaitytė B., Žemaitis A. Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2011 m., Lietuvos istorijos laikraščio *Voruta* svetainė, 2011 01 05.

⁸ MLTE, t. 3, p. 76, 91, 92, 115, 431, 449, 735.

1741 m. Karaliaučiuje įsteigiama Karaliaučiaus karališkoji vokiečių draugija, galėjusi leisti filologijos, istorijos, kitus mokslo darbus be cenzūros, tyrinėjusi prūsistiką ir lituanistiką. 1745 m. pasirodė svarbiausias Valtarkiemio pastoriaus Pilypo Ruigio (1675–1749) darbas „Lietuvių kalbos, jos kilmės, esmės ir savybių tyrinėjimas“^{9, 10}.

1745–1934 m. Karaliaučiuje veikė Hartungų spaustuvė (1805–1819 m. ji turėjo filialą Gumbinėje). Spaustuvė buvo viena moderniausių ir pajėgiausių spaustuvių Mažojoje Lietuvoje, lietuvių kalba išleidusi 367 knygas bei kitus spausdinius. Čia buvo leidžiamas ir savaitraštis „Lietuviškas polytiškas laikraštis“. XVIII a. vid. dėstomoji lietuvių kalba buvo pradėta keisti į vokiečių. Tuo metu Rytų Prūsijoje veikė jau 11 vidurinių, vadinamųjų lotynų mokyklų. Jose daug dėmesio buvo skiriama lotynų kalbai, antikos rašytojų kūriniais. Jose mokėsi tik berniukai. Lotynų mokyklas pradėta vadinti gimnazijomis. Lietuvių kalba buvo dėstoma tik Tilžės gimnazijoje. 1765 m. įstatymu valstiečių vaikams (jų dauguma buvo lietuvninkai) uždrausta mokytis universitete^{11, 12}.

1782 m. Mažoji Lietuva davė pradžią lietuvių pedagoginei literatūrai. Pirmasis žinomas leidinys – tėvų pedagoginiam švietimui K. Hasselbergo „Pamokimas apie užauginimą vaikų“. 1805 m. lapkričio 27 d. karalius Frydrichas Vilhelmas II pasirašė dekretą: mokytojauti gali tik tas, kas moka vokiškai skaityti ir rašyti. Švietimo ministerijos komisija sudarė planą, kaip pamažu panaikinti lietuvių kalbą, nes atseit kalbų dvilypumas Prūsijoje trukdo mokslo pažangai. Tačiau Gumbinės apskrityje jis nebuvo įvykdytas¹³.

1817 m. išleista išversta iš vokiečių kalbos istorija „Vyriausieji nusidavimai Prūsų karalystėje“ ir karų su Napoleonu istorija „Nusidavimai švento kariavimo...“ (*Chr. D. Hassenstein*)¹⁴.

Didelį poveikį XIX a. I pusės lietuvių rašytojams darė kritiniai, istoriografiniai ir folkloristiniai Liudviko Rėzos darbai. L. Rėza gimė 1776 m. Kuršių Nerijoje, Karvaičių k. Mokėsi Karaliaučiaus universitete. Studijavo teologiją, dirbo kariuomenės pamokslininku, vėliau profesoriavo Karaliaučiaus universitete. 1825 m. jis išleido K. Donelaičio „Metus“, parengė pirmąją lietuvių liaudies dainų rinkinį „Dainos oder Litauische Volkslieder“ ir padėjo pagrindus lietuvių folkloristikos mokslui. Šiais leidiniais jis įvedė lietuvių literatūrą į Europos literatūrų šeimą. Parengė Elbingo žodynėlį vokiečių–prūsų kalbomis, seniausią prūsų ir apskritai baltų rašytinį kalbos paminklą^{15, 16, 17}.

XIX a. pr. Mažojoje Lietuvoje pradėtos steigti mergaičių gimnazijos-licėjai. Jų buvo Įsrutyje, Karaliaučiuje, Gumbinėje, Klaipėdoje, Tilžėje. XIX a. Rytų Prūsijoje jau buvo 19 vidurinių mokyklų. 1844 m. Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas IV įsteigė 18 metinių stipendijų lietuvių kilmės jaunuoliams, norintiems mokytis Tilžės gimnazijoje. Tačiau agrariniame krašte vaikų ateitis buvo tradiciškai siejama su žemės ūkiu,

⁹ MLTE, t. 3, p. 76, 91, 92, 115, 431, 449, 735.

¹⁰ MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 31, 317, 318, 350, 533, 549, 744; t. 2, p. 26, 224, 246, 247, 731, 773, 774.

¹¹ MLTE, t. 3, p. 76, 91, 92, 115, 431, 449, 735.

¹² MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 31, 317, 318, 350, 533, 549, 744; t. 2, p. 26, 224, 246, 247, 731, 773, 774.

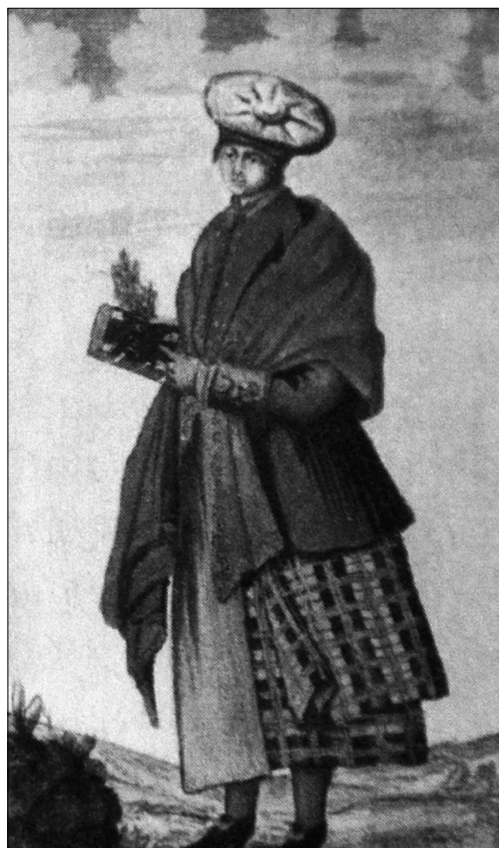
¹³ MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 31, 317, 318, 350, 533, 549, 744; t. 2, p. 26, 224, 246, 247, 731, 773, 774.

¹⁴ MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 31, 317, 318, 350, 533, 549, 744; t. 2, p. 26, 224, 246, 247, 731, 773, 774.

¹⁵ MLTE, t. 3, p. 76, 91, 92, 115, 431, 449, 735.

¹⁶ MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 31, 317, 318, 350, 533, 549, 744; t. 2, p. 26, 224, 246, 247, 731, 773, 774.

¹⁷ *Lietuvių literatūros istorija*, t. 1, Vilnius, 1979, p. 78–808.

jie būdavo anksti įtraukiami į kasdienius ūkio darbus, todėl mokslo siekimas šeimose dažniausiai neskatinamas¹⁸.

Mažosios Lietuvos lietuvaiteš. Iš 1782–1785 m. F. S. Bocko veikalo

XIX a. Prūsija tapo Vokietijos imperijos dalimi. Prasidėjo Mažosios Lietuvos vokietinimas: lietuvių kalba buvo pašalinta iš mokyklų, bažnyčių, teismų, valdžios įstaigų. Tačiau Didžiojoje Lietuvoje 1864–1904 m. įvedus spaudos draudimą, puoselėti joje lietuvių kalbą padėjo kaip tik Mažoji Lietuva.

Lietuvos knygų rūmų (L. Gineičio) duomenimis, spaudos draudimo laikotarpiu Mažojoje Lietuvoje išleista 2 423, o Didžiojoje Lietuvoje tik 536 lietuviški spaudiniai. Iš viso Prūsijoje išėjo 4 000 lietuviškų leidinių. Per tą laiką caro valdžiai įkliuvo ir 2 854 knygnešiai. 1865, 1872 ir 1873 m. Prūsijos švietimo ministro įsakymais lietuvių kalba buvo pašalinta iš mokyklų galutinai¹⁹. 1866 m. Gumbinės valdžia išleido mokytojams įsakymą, kad lietuvių vaikus nuo pat pirmųjų mokslo metų pratintų prie vokiečių kalbos. Lietuviški elementoriai turėjo turėti vokiškus vertimus. Pirmaisiais mokslo metais lietuvių kalba leista mokytis tik tikybos ir giedojimo, kiti dalykai turėjo būti dėstomi būtinai vokiškai, lietuviškai buvo galima tik paaikškinti.

1864 m. Didžiojoje Lietuvoje uždrausta lietuviška spauda ir raštas. 1867–1870 m. Didžiojoje Lietuvoje pirmąją slaptą knygnešių organizaciją sukūrė vyskupas Motiejus Valančius. Jo atstovas knygnešių reikalams Prūsijoje buvo Tilžės dekanas kun. Jonas Zabermanas.

¹⁸ MLTE, t. 3, p. 76, 91, 92, 115, 431, 449, 735.

¹⁹ MLTE, t. 3, p. 76, 91, 92, 115, 431, 449, 735.

1867 m. balandžio 3 d. Rusijos pasiuntinys Berlyne Pavelas L'Oubril nusiuntė notą Prūsijos užsienio reikalų ministrui Otui fon Bismarkui, kad būtų nutrauktas draudžiamosios lietuvių spaudos leidimas, ir J. Zbermanas buvo patrauktas atsakomybėn. 1869 m. organizuotas parašų rinkimas ir pateiktas prašymas karaliui su 27,77 tūkst. parašų dėl lietuvių kalbos teisių^{20, 21}. 1910 m. Lietuvos provincijoje lietuvininkų gyveno jau tik apie 50 proc. Ragainės apskrityje 1837 m. lietuvininkų buvo per 19 tūkst. (48,1 proc.), 1861 m. apie 19 tūkst. (38,2 proc.), 1890 m. apie 14 tūkst. (25,2 proc.), 1910 m. apie 7,4 tūkst. (13,4 proc.).

Didžiojoje Lietuvoje nuslopinus 1863 m. sukilimą, caro valdžios įsakymu lietuvių kalba taip pat buvo pašalinta iš mokyklų, valstybės įstaigų, uždrausta lietuviška spauda. O Prūsijoje hercogo Albrechto Brandenburgiečio padaryta lietuvių kultūrinimo pradžia plėtota ir toliau. XIX a. Didžiojoje Lietuvoje sustiprėjo nacionalinis sąjūdis, kuris buvo jaučiamas ir Mažojoje Lietuvoje.

1871 m., valdant Otui fon Bismarkui, Prūsijos karalystė pasiskelbė Vokietijos imperija. Prasidėjo prievartinė lietuvininkų asimiliacija. Lietuvių kalba vis labiau virto „namų kalba“, kiek vartota bažnyčiose. Kaip atsakymas į vykdytą nutautinimo politiką prasidėjo vadinamasis peticijų sąjūdis. 1873, 1875, 1878, 1879, 1882, 1887, 1890, 1895, 1900 m. peticijomis Vokietijos kaizeriui reikalauta grąžinti lietuvių kalbą į mokyklas, sustiprėjo pasaulietinių inteligentų veikla, aktyviai kūrėsi kultūrinės draugijos („Birutė“, Tilžės giedotojų draugija, „Sandora“, „Santara“ ir kt.).

Nors Otas fon Bismarkas ir suformulavo principą „viena valstybė – viena tauta – viena kalba“, sąlygos lietuviškai kultūrai čia liko kiek geresnės nei carinės Rusijos valdžioje buvusioje Didžiojoje Lietuvoje. Todėl ir lietuviškos spaudos leidimas buvo organizuojamas Mažojoje Lietuvoje veikusiose spaustuose:

O. Mauderodės – Tilžėje veikė nuo 1881 m., išleista 790 knygų;

J. Šenkės – Tilžėje veikė nuo 1890 m., išleista 480 knygų;

Reilenderių – Tilžėje veikė nuo 1840 m., išleista 430 knygų;

M. Jankaus – Ragainėje, Tilžėje, Bitėnuose, Klaipėdoje – nuo 1889 m. išleista 360 knygų;

E. Jagomasto – Tilžėje veikė nuo 1896 m., išleista 190 knygų.

Dar 10 veikusių spaustuvių buvo išspausdinti mažesni kiekiai spaudos leidinių.

Vokietijai pralaimėjus Pirmąjį pasaulinį karą, ir joje pasireiškė revoliuciniai sąjūdžiai. 1918 m. lapkričio 11 d. buvo įkurta ir „Prūsų Lietuvių Susivienijimo Tautos Taryba“, kuri toliau vadovavo visam politiniam lietuvių judėjimui. 1919 m. balandžio 25 d. Tilžėje sušauktas visuotinis organizacijos suvažiavimas nustatė veiklos pagrindus ir organizacinę schemą. Atsirado lietuviškųjų klubų tinklas, bent du nauji laikraščiai, daug jaunimo organizacijų, o Klaipėdoje „Lietuvių Biuras“ informacijos reikalams ir „Lietuvių Susivienijimas“ tautiniams reikalams ginti. Į lietuvių nacionalinį judėjimą įsitraukia Mažosios Lietuvos šviesuoliai M. Jankus, Vydūnas, E. Jagomastas, V. Gaigalaitis, K. Kropaitis, broliai Gailiai ir kiti. Lietuvininkai leido lietuvišką laikraštį „Aušra“, būrėsi į lietuviškas draugijas, organizavo šventes, naudojo ir lietuvišką trispalvę. Iki 1941 m. Tilžėje veikė

²⁰MLTE, t. 3, p. 76, 91, 92, 115, 431, 449, 735.

²¹MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 31, 317, 318, 350, 533, 549, 744; t. 2, p. 26, 224, 246, 247, 731, 773, 774.

Enzio Jagomasto leidybos ir poligrafijos įmonė. Nuo 1921 m. vieną turtingiausių bibliotekų Klaipėdos krašte turėjo Sudmantų kaimo ūkininkas Jonas Birškus. Jo bibliotekoje buvo apie 1500 tomų knygų ir keliasdešimt periodinių leidinių komplektų. Leidykla uždaryta per Antrąją pasaulinį karą²².

1889–1900 m. įsteigta Klaipėdos mokytojų seminarija. 1891 m. Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Gumbinės, Įsruties ir Labguvės apskrityse veikė 3 012 mokyklų. Jose vyravo Prūsijos mokymo sistema. 1924 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos Respublikos valstybinė švietimo sistema liko vietinės valdžios priežiūroje ir iš esmės nebuvo pakeista. Nors valstybinėse įstaigose abi kalbos vartotos lygiomis teisėmis, lietuvių kalba mokyklose dėstyta tik kaip dalykas. Jei Direktorija ir norėdavo imtis reformų, užprotestuodavo Seimelis. Jame provokiškos partijos turėjo daugumą. 1933 m. iš 235 Direktorijai pavaldžių pradinių mokyklų 215 buvo mokoma tik vokiečių kalba. Nutautinimo politika davė rezultatų. Klaipėdos krašte lietuviškai kalbėjo jau tik 20 proc. gyventojų – tiek pat, kiek prieš 200 m. XVIII a. I pusėje buvo vokiečių senbuvų ir kolonistų. Praėjus beveik pusei amžiaus nuo 1873–1874 m. Prūsijos valdžios įvykdyto lietuvių kalbos išgijimo iš mokyklos, didelė dalis klaipėdiškių jau buvo visiškai susigyvenę su vokiška mokykla. Sabotuoti lietuvių kalbos mokymą Klaipėdos krašto mokyklose buvo suinteresuota Vokietija. 1924 m. laikraštyje buvo išspausdinta informacija: „Prieš 3 mėn. visi vokiečių orientuotės Klaipėdos krašto mokytojai gavo iš Vokietijos 600–800 litų vienkartinio priedo, o šiomis dienomis busią jiems išmokėta vėl naujas tokis priedas.“²³

Klaipėdos krašto mokyklų draugija, Respublikos valdžios remiama, didesnėse gyvenvietėse, kur gyveno daugiau lietuvių šeimų, steigė ir privačias lietuviškas mokyklas. Iki 1838 m. buvo įkurta per 50 privačių lietuviškų pradžios mokyklų – Smalininkuose, Viešvilėje, Baltupėnuose, Vilkyškiuose ir kitose gyvenvietėse, miestuose. Klaipėdos krašto mokyklų draugija įsteigė ir išlaikė Pagėgių, Klaipėdos ir Šilutės gimnazijas.

1919 m. persikėlę iš Tilžės į Klaipėdą, Mažosios Lietuvos Tautos Tarybos aktyvistai kreipėsi į prancūzą gubernatorių ir krašto direktorią dėl blogėjančios lietuvių kalbos būklės. Beveik visose mokyklose, kur mokinių daugumą sudarė lietuviukai, lietuvių kalba liautasi vartoti, nors ji leista 1873 m. įstatymu. Kad nustatytų, kurioje mokykloje kokia kalba mokytis, prancūzų pareigūnai sumanė organizuoti savotišką referendumą. 1921 m. kovo 14 d. generolo Odri ir jam talkinusio civilinės valdžios vedėjo prefekto Petisnė pasirašytame įsakyme Nr. A224 nurodyta šaltyšiams išsiaiškinti, kiek vaikų šeimose kalba vokiškai, kiek lietuviškai, ir surinkti tėvų pareiškimus. Tačiau nuožmi kampanija prieš lietuvių kalbą mokykloje padarė lemiamą įtaką tėvų apklausai. Pagėgių apskrityje buvo surašyti 4 636 vaikai, kalbantys vokiečių, ir 1 331 – lietuvių gimtąja kalba. Tikrai 162 norėjo tikybos mokytis lietuviškai, o lietuviškai skaityti ir rašyti – 55.

Dar 1920 m., valdant Klaipėdos kraštą prancūzams, lietuviai pajuto, kad vokiečiai neužleis savo pozicijų mokyklose, ypač jei jiems pavyktų sukurti laisvąją Klaipėdos valstybę (*Memeler Freistaat*), ir pradėjo steigti lietuviškas mokyklas. Kunigo V. Gaigalaičio ir pedagogo M. Krukio iniciatyva 1921–1922 m.

²² MLTE, t. 1, p. 630; t. 2, p. 244, 664.

²³ Piročkinas A. Išleidus iš rankų mokyklos kontrolę Klaipėdos krašte, *Mokslo Lietuva*, 2009 11 19, Nr. 20.

Klaipėdoje susiburia lietuviškų mokyklų draugija. 1923 m. prijungus Klaipėdos kraštą, vokiškos direktorijos lietuviškų mokyklų plėtimui buvo priešiškos. Pirmoji valdyba, nelaukdama, kol bus draugija oficialiai įregistruota, Klaipėdoje kovo 29 d. atidarė pirmąją lietuvišką pradinę mokyklą. Ją netrukus išlaikyti ėmėsi miesto magistratas, taigi tapo valdiška. 1934 m. jai suteikiamas K. Donelaičio vardas. Apie tai, kad 1926 m. buvo įkurta Klaipėdos krašto mokyklų draugija, vienu sakiniu buvo paskelbta spaudoje: „Kovo 11 d. įsikūrė „Klaipėdos Krašto Mokyklų Draugija“. Pagrindinis draugijos tikslas – steigti lietuviškas vidurines (progimnazijų lygio) ir aukštesniąsias mokyklas (gimnazijas), kad sudarytų sąlygas krašto jaunimui siekti aukštesniųjų mokslų.“ Tokių mokyklų kūrimas Klaipėdos krašto lietuviams buvo visais atžvilgiais labai aktualus. 1926 m. įkurta Pagėgių Kristijono Donelaičio gimnazija, 1928 m. – Šilutės lietuviška privati pradinė, 1932 m. Šilutės vidurinė mokykla. Išaugo ir naujieji šių mokyklų pastatai. 1933 m. Klaipėdoje pradėjo veikti lietuviška Spartesnioji mokykla. Mokslas joje trukdavo 2 metus: po jos mokiniai galėdavo įstoti į V gimnazijos klasę (dabar IX klasė).

Norint atidaryti lietuvišką mokyklą, sunku būdavo rasti tinkamas patalpas ir jas įrengti pagal gana griežtus direktorijos reikalavimus. Bent 10 tėvų turėdavo pasirašyti prašymą. Vokiškos mokyklos šalininkai stengdavosi juos atgrasinti. Nepaprasta buvo gauti tinkamą mokytoją. Draugija laikėsi nuostatos, kad mokyklose turėjo būti bent vienas mokytojas evangelikas liuteronas. 1934 m. Klaipėdos krašto mokyklų draugija laikė 14 pradinių mokyklų su 24 klasėmis ir 862 mokiniais. Jose dirbo 24 mokytojai²⁴.

1939 m. sausio 20 d. Klaipėdos kraštas prijungtas prie Vokietijos reicho. Visos lietuviškos mokyklos uždraustos, lietuvių kalbos Klaipėdos krašto mokyklose nebuvo leidžiama vartoti. Net kunigas, išdrįšęs lietuviškai sukalbėti maldas ar lietuviškai pagiedoti giesmę laidojant lietuvininką, buvo baudžiamas^{25, 26}. 1940 m. Karaliaučiaus ir buvusiam Klaipėdos krašte buvo įvesta Sovietų Sąjungos švietimo sistema. Klaipėdos krašto mokyklose pirmą kartą buvo pradėta mokyti lietuviškai. Švietimo sistema buvo valdoma iš Maskvos. 1940 m. liepos 1 d. atleisti tikybos mokytojai. Bažnyčia atskirta nuo valstybės ir mokykla nuo bažnyčios. Nustojo veikusios skautų, ateitininkų ir kitos organizacijos, pradėta steigti komjaunimo ir pionierių organizacijos. Visos mokymo ir auklėjimo įstaigos suvalstybtintos, panaikintas mokestis už mokslą. Didžiulis dėmesys skirtas idėjiniam moksleivių auklėjimui, imta mokyti rusų kalbos, įvestas Sovietų Sąjungos istorijos, jos Konstitucijos dėstymas, atsisakyta naudotų vadovėlių. Dalis neįtikusių mokytojų buvo atleisti iš darbo, kiti atsidūrė tremtyje. Likę darbe turėjo studijuoti V. Lenino, K. Markso veikalus, komunistų partijos istoriją, SSRS konstituciją, suvažiavimų medžiagą. Iki karo suspėta įsteigti naujų pradžios mokyklų, progimnazijų ir gimnazijų. Buvo kreipiamas dėmesys į suaugusiųjų švietimą, steigiant kursus, liaudies universitetus bei kt. 1941–1944 m. sugrįžta prie daugelio mokomųjų dalykų, buvusių prieškarinio Lietuvos mokyklose. Todėl pasibaigus Antrajam pasauliniam karui vėl imta partvarkyti Lietuvos švietimo

²⁴Piročkinas A. Išleidus iš rankų mokyklos kontrolę Klaipėdos krašte, *Mokslo Lietuva*, 2009 11 19, Nr. 20; 2009 12 17, Nr. 22.

²⁵Piročkinas A. Išleidus iš rankų mokyklos kontrolę Klaipėdos krašte, *Mokslo Lietuva*, 2009 11 19, Nr. 20; 2009 12 17, Nr. 22.

²⁶Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva*, Kaunas, 2003, p. 35.

sistemą. Pokario metais veikė trijų pakopų bendrojo lavinimo mokykla: pradinė (4 kl.), progimnazija (4 kl.) bei gimnazija (4 kl.). 1946 m. buvo išplėstas pradinių mokyklų tinklas. Dirbančiam jaunimui šalia gimnazijų ir progimnazijų steigtos vakarinės mokyklos. 1949 m. pereita prie privalomojo septynmečio ir 11 metų vidurinio mokymo. 1959 m. septynmetės mokyklos reorganizuotos į aštuonmetes. 1971 m. pradinėse mokyklose mokymo trukmė sutrumpėjo iki 3 metų. Ketvirtoji klasė priskirta aštuonmetei mokyklai. 1986 m. rudenį lietuvių mokyklose buvo pereita prie 12 klasių. Pradinėse mokyklose vėl grįžta prie 4 klasių. Aštuonmetės mokyklos buvo reorganizuotos į devynmetes. 1975 m. įgyvendintas visuotinis vidurinis mokslas. Moksleiviai, baigę bendrojo lavinimo vidurinę mokyklą, profesinę technikos mokyklą arba technikumą, galėjo stoti į aukštąsias mokyklas.

Šaltiniai

1. Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva*, Kaunas, 2003.
2. Dilys P. Augsburgio išpažinimas – XVI a. ekumeninis liudijimas, Mėnesinis kultūros žurnalas *Aidai*, 1980.
3. *Lietuvių literatūros istorija*, t. 1, Vilnius, 1979.
4. *MLE*, t. 1, Vilnius, 2000.
5. *MLTE*, t. 1–3, Vilnius, 1966–1971.
6. Piročkinas A. Išleidus iš rankų mokyklos kontrolę Klaipėdos krašte, *Mokslo Lietuva*, 2009 11 19, Nr. 20; 2009 12 17, Nr. 22.
7. Sabaliauskas A. *Mes baltai*, 1986.
8. Storostas-Vydūnas V. Vokiečių–lietuvių santykiai per septynis šimtmečius (Storost W. *Sieben hundert jahre deutsch-litauischer Beziehungen*), 1932.
9. Žemaitytė B., Žemaitis A. Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2011 m., *Voruta*, 2011 01 05.

Nuo parapiinės iki pagrindinės mokyklos

Algirdas Sinkevičius

Įvadas. Parapiinės mokyklos Mažojoje Lietuvoje

XIII a. pirmąsias mokyklas Mažojoje Lietuvoje ėmė steigti kunigai prie bažnyčių, jas prižiūrėjo Sėmbos konsistorija. Mokyklų tikslas buvo išmokyti vaikus katekizmo, bažnytinių apeigų, diegti ištikimybę Vokiečių ordinui. Jose mokiniai kartais pramokdavo ir šiek tiek skaityti ir rašyti.

1525 m. liuteronų Prūsijoje tapus valstybine religija, pagal Martino Liuterio mokymą tikintieji turėjo melstis ir skaityti Šventąjį raštą savo gimtąja kalba. XVI a. lietuviškos parapiinės mokyklos jau buvo žinomos Tilžėje, Ragainėje, Rūsneje, Priekulėje, Vėrdainėje, Vilkỹškiuose ir kitur – iš viso 20 mokyklų. Jų steigimu pirmasis susirūpino kunigaikštis Albrechtas Brandenburgietis. Albrechtui sėkmingai skleidžiant Reformaciją ir vykdant Martino Liuterio direktyvas, lietuviškumas Prūsų Lietuvoje ėmė stiprėti. Albrechtas ir jo įpėdiniai ėmė nuosekliai įgyvendinti liuteronizmui būdingus principus – diegti religiją plečiant masių mokymą mokyklose. Taip ilgainiui Prūsijos kunigaikštystėje, kuri paskui pasiskelbė karalyste, atsirado tankus kraštą aprėpęs pradinių mokyklų tinklas. Svarbu tai, kad mokyklose buvo mokoma vietos gyventojų kalba.

1568 m. vyskupams buvo įsakyta rūpintis, kad šalia bažnyčių būtų ir mokyklos. Karaliaučiaus universitete studijavo, dėstė ir lietuviai, leidžiamos lietuviškos knygos, giesmynai. 1547 m. pirmoje lietuviškoje knygoje buvo įdėtas ir M. Mažvydo pirmasis lietuviškas elementorius „Pygus ir trumpas mokslas skaititi ir raschyti“. 1579–1590 m. Jonas Bretkūnas pirmasis į lietuvių kalbą išvertė Martyno Liuterio 8 tomų Bibliją (rankraštis sudarė 1 908 lapus). XVII a. Prūsijos pasaulietinė ir bažnytinė valdžia pradėjo rūpintis, kad bažnyčiose bent iš dalies būtų vartojama lietuvių kalba – ėmė steigti lietuviškas parapiines mokyklas.

Turimomis žiniomis, parapiinė mokykla Viešvilėje veikė jau nuo XVII a. vidurio prie buvusios evangelikų bažnyčios, jos klebonijoje. Šią vietą ir dabar galima rasti, gerai apžiūrėjus krūmais apaugusį, kelio prie Nėmuno dešinėje esantį kalnelį. Ten randame dar išlikusių pamatų liekanų, kurių vieną gyventojai klebono akmeniu vadina, esą jis stovėjęs vietoje laiptų prie įėjimo į kleboniją¹.

1638 m. Prūsijos kunigaikštis įsakė iš kiekvieno kaimo siųsti į mokyklas po vieną vaiką. Už du vaikus, leidžiamus iš sodybos, tėvai turėjo mokėti mokslapinigius, už vaiką 15 prūsiskų grašių. Mokyklose vaikai buvo mokomi melstis, giedoti, patarnauti per pamaldas, skaityti, rašyti ir skaičiuoti. Dėstomoji kalba dažniausiai buvo lietuvių. Mokytojams išlaikyti buvo renkamos rinkliavos. 1712–1717 m. išleisti net keli potvarkiai, įpareigojantys leisti valstiečių vaikus į mokyklas. Kunigams liepta nekonfirmuoti nemokančių skaityti².

Straipsnyje „Mažosios Lietuvos žemė...“ A. A. Gliožaitis rašo: „Prūsijai tapus karalyste (1701 m.) pradėtos vykdyti įvairios reformos. Mažosios Lietuvos mokyklų inspektorius Lizijus Johann Heinrich (1670–1731) parengė Prūsijos mokyklų re-

¹ MLTE, Vilnius, 1968, t. 2, p. 154.

² Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui, 1736 m. karaliaus Frydricho Vilhelmo I įstatymas „Principia regulativa“, lietuvi.lt/wiki/Frydrichas_VilhelmasI.

formos projektą ir 1718 m. pateikė karaliui. Jame buvo rekomenduota vadovėlių lietuvių kalba nespausdinti. Motyvacija buvo tokia, kad lietuvininkų mažai belikę ir ekonomiškai tai būtų nuostolinga. Buvo siūloma Mažosios Lietuvos mokyklose naudoti vadovėlius vokiečių kalba, tai yra ir pamokos turėtų vykti vokiečių kalba. Ši rekomendacija nebuvo įvykdyta, lietuvių kalba palikta mokyklose.³

Pirmąsias mokyklas Prūsijoje pradėta steigti XVI a. Augant gyventojų skaičiui steigtos naujos parapijos, prie jų atidarant mokyklas. Mokyklas prižiūrėjo kunigų padėjėjai – precentoriai. Vaikai mokėsi prie bažnyčių buvusiose patalpose. XVI–XVII a. vaikai mokyklas lankė negausiai. Karalius Frydrichas Vilhelmas daug dėmesio skyrė mokyklų steigimui. Įvairiems Mažosios Lietuvos klausimams spęsti jis išleido 67 potvarkius, raštus, įsakus. Po 1709–1711 m. maro apie 11 kartų aplankęs Mažąją Lietuvą, jis neketino jos germanizuoti. Lietuvių kalbos nemokantiems dvasininkams įsakė tobulai išmolti lietuvių kalbą. Jo 1712 m. potvarkiu iš kiekvieno kaimo turėjo mokytis 1–2 vaikai.

1736 m. buvo parengtas privalomojo mokymo įstatymas „Pagrindiniai principai, arba Generalinis mokyklų planas, reglamentuojantis žemininkų mokyklų steigimą Prūsijos karalystėje“ (*Principia regulativa, oder General-Schulen-Plan, nach welchem das Landschulwesen im Königreiche Preußen werden soll*), pagal kurią turėjo būti steigiamos mokyklos. Rūpintis mokyklų statyba ir išlaikyti mokytojus turėjo vietos gyventojai. Šiuo įsaku karalius įvedė privalomą mokymą visiems 7–14 m. vaikams⁴.

1739 m. karalius išleido potvarkį, kad lietuvių mokyklose būtų mokoma ir vokiškai: „Lietuviai tokiu būdu iš pat jaunystės turi būti priartinti prie šios kalbos, kad įstengtų patirti džiaugsmą ir iš vokiškų pamokslų bei knygų.“ Iki tol vokiečių vaikai buvo mokomi vokiečių kalba, lietuvių vaikai – lietuvių⁵.

1739 m. išleistoje instrukcijoje draudžiama rėstinė mokyklų statyba: „Mokyklos tebūnie tuojau statomos, tačiau ne rėstinės („gegehrsasst“ – į šasparas), o tik skeletinės („gefuellf“ – fachverkinės), nes anokios suvartoja per daug medžio.“⁶

XVIII a. pab. M. Lietuvos mokyklose dirbo „šulmistrai“. Iš 143 parapinių mokyklų precentorių tik 110 studijavo universitete, kiti tebebuvo savamoksliai. 1845 m. išėjo nauji Prūsijos liaudies mokyklos įstatai. Jie detalizavo mokytojų teises ir pareigas, mokyklų darbo taisykles, privalomojo mokymo nuostatas. Mokytojus skirdavo magistras, o kaimuose – žemvaldys, derindamas su kunigu. 1872 m. kaizeris Vilhelmas I išleido įsaką dėl mokyklos struktūros ir mokymo turinio. Buvo mokoma religijos, vokiečių kalbos, skaičiavimo, geometrijos pradmenų, piešimo, istorijos, geografijos, gamtos mokslo, giedojimo, gimnastikos ir rankdarbių. Mokyklos įstatai įtvirtino terminus *mokytojas* (vietoj *šulmistras*), *liaudies mokykla* ir kt. Tai buvo vienaklasės bei dviklasės pradinės mokyklos. Mokymas skirstytas pakopomis – klasėmis. Trečioji klasė – žemesnioji pakopa (apima pirmuosius trejus mokslo metus), antroji klasė – vidurinė pakopa (ketvirtieji ir

³ Gliozaitis A. A. Mažosios Lietuvos žemė XVIII–XX a. dokumentuose ir žemėlapiuose, interneto prieiga. www.maps4u.lt/lt/viewpage.php?page_id=60.

⁴ Juška A. *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda, 2003, p. 91–106.

⁵ Prūsijos valdžios tautinė švietimo politika XIX a., 1739 m. Prūsijos karaliaus potvarkis „Dėl mokymo lietuvių mokyklose“. *Mokslo Lietuva*, mokslasplius. lt > ... > 2011 m. lapkričio 10 d., Nr. 19(463).

⁶ Dethlefsen R. *Bauernhauser und Holzkirchen in Ostpreußen*, Berlin, 1911, S. 8.

penktieji mokslo metai), pirmoji klasė – aukštesnioji pakopa (šeštieji, septintieji ir aštuntieji)⁷.

1866 m. Gumbinės valdžia išleido įsakymą, kad lietuvių vaikai nuo pat pirmų mokslo metų būtų mokomi vokiečių kalbos. Anais laikais tai atrodė savaimė suprantama ir teisinga pedagogikos požiūriu. Lietuvių vaikams buvo sunkiau, bet naudinga – mokydamiesi svetimos kalbos, jie daugiau išsilavindavo. Visas mokymas buvo kunigų rankose, todėl daugiausia buvo mokoma religijos dalykų. Apie intelektualinį lavinimą, žinių perteikimą, gabumų ugdymą beveik nebuvo galvota – daugiausia išmokoma tik skaityti ir rašyti. Dvasininkams pagausėjo pareigų, nors pagrindinis jų darbas buvo bažnyčioje. 1766 m. Įsrutiės vyskupas Hanas (*Hahn*) rašė, kad lietuviai mokyklose esą gabesni negu vokiečiai⁸.

Lietuviški elementoriai privalėjo turėti vokiškus vertimus. Lietuvių kalba uždrausta 1872 m. ministro Oto fon Bismarko ir kulto ministro A. Falkio išleistais „Visuotiniaisiais paliepimais“. Buvo nustatyta, kad mokyklose lietuviškai tegali būti dėstoma tikyba, o antrame skyriuje lietuvių kalba tegali būti vartojama tik paaiškinti dalyką⁹.

Apie to meto Klaipėdos krašto lietuvininkų mokyklą vaizdžiai rašė Ieva Simonaitytė: „*Taigi tada mama mane pasisodindavo ant kelių, atsiversdavo giesmių knygas, paimdavo mano pirštuką... vedžiodavo po knygą ir giedodavo... Joje buvo kažkas tokio, kam nežinojau vardo... Šie kažkas – tai su pilvu, tai atšovę krūtinę arba per vidurį pergnybti... Klausyti nedrįsdavau.*“¹⁰

Lietuvybe šiek tiek rūpintasi ir baudžiosios sąlygomis. 1718 m. karalius Frydrichas Vilhelmas I pavedė Lysijui įsteigti Prūsijos provincijoje mokyklų reikalų valdybą. Pirmuoju lietuvių literatūros istoriku bei teoretiku laikomas lietuvių kalbos puoselėtojas, filologas, evangelikų liuteronų kunigas Gotfrydas Ostermejeris. Jis parašė pirmąją lietuvių giesmių istoriją, 1793 m. išleistą Karaliūčiuje, ir ne kartą nusiskundė labai prasta lietuvių kalba. To meto dvasininkai priešiskai sutiko Danieliaus Kleino pataisytą giesmyną, kuris daug metų liko neišspausdintas, nors giesmyno būtinai reikėjo. Tai G. Ostermejeris vadino bedieviškumu. „*Vokiškos giesmės buvo daug kartų taisomos. Kodėl to nedaryti su lietuviškomis giesmėmis?*“ Juk senovėje mūsų tėvynė religiniu požiūriu buvo labai išprusęs kraštas, kaip skelbia Plinijus¹¹.

Lietuviška mokykla spaudos draudimo laikotarpiu.

Dailininko J. Rimšos skulptūra. 1939 m.

metskaitlius.blogspot.com

⁷ Meškauskienė R. *Šilainės sodas*, 2011.

⁸ Klaipėdos krašto lietuvių kultūrinė veikla, *Mažoji Lietuva*, www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=261.

⁹ Mažosios Lietuvos įvykių chronologija. Nuo 1800 m., *Mažoji Lietuva*, www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=439.

¹⁰ Saulė ridinėjasi po Aukštujus, *Mažoji Lietuva*, www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=186.

¹¹ Pirmosios mokyklos liet., p. 12 – studija gin-dia, biblioteka.gindia.lt > *Septyni šimtmečiai vok. liet. santykių.*

Viešvilės mokyklos prieškario laikotarpiu

Vokiška parapiinė mokykla (*Volksschule*)

Nedatuotame dokumente Sembos vyskupas su Ragainės hauptamtmonu buvo nutarę dykroje prie Ragainės steigti 3 bažnyčias su mokytojais, tačiau „*valdovo išdo lėšos buvo ribotos ir kiekvienu atveju tekdavo vertinti parapijos išsilikymo galimybes*“¹².

Vokiečių statistiniais duomenimis, iki XVIII a. pab. dauguma Rytų Prūsijos gyventojų dar kalbėjo lietuviškai¹³.

Tad lietuviškai buvo mokoma ir pirmose šio krašto mokyklose (*Schwarzbach*, 1879). 1539–1540 m. turkų mokesčių duomenimis, Viešvilės gyvenvietėje (*Wischwilffun villa*) surašyti 38 mokesčių mokėtojai. Iš jų net 25 – baltiškos kilmės asmenvardžiais. „*Tačiau juose neatsispindi neapmokestinti gyventojai, tai kariai, įvairūs tarnybininkai, kunigaikščio dvariškiai, neturėję netarnybinio turto kunigai, mokesčių mokėtojų žmonos, našlės, vaikai, seneliai ir kt.*“¹⁴

Pastarieji galėjo būti ir vokiečiai. Tačiau matome, kad lietuviškos kilmės gyventojų buvo nemaža dalis. Galima daryti prielaidą, kad Viešvilės parapiinėje mokykloje pradžioje mokėsi nemaža dalis vaikų iš lietuviškai kalbančių šeimų, nors kai kurie mokslininkai nepagrįstai tvirtina, kad XVIII a. Rytų Prūsijos mokyklose viskas buvo dėstoma vokiečių kalba. Pirmuoju vadovėliu Viešvilės parapiinėje mokykloje minimas buvęs M. Mažvydo „*Katekizmas*“. Sąlygos nutautinimui susidarė tik po 1709–1711 m. maro¹⁵.

Alberto Juškos leidinyje „*Mažosios Lietuvos mokykla*“ randame: „*Parapijinė mokykla veikė ir prie Viešvilės bažnyčios. Prūsijos istoriko Kristupo Hartknocho ir F. Kuršaičio duomenimis, toji pastatyta 1517 m.*“¹⁶

Tai yra viena seniausių (Viešvilės evangelikų liuteronų bažnyčia – red.) bažnyčių Mažojoje Lietuvoje. Pirmasis kunigas – Mikalojus Chelnynas (*Chelnien von Nicolaus*) čia dirbo apie 1553 m. Mokykla greičiausiai pradėjo veikti šeštojo dešimtmečio pabaigoje¹⁷.

Surastose 1578 m. Ragainės valsčiaus revizijos ataskaitoje, kaip rašo Hansas Erhardtas fon Knoblochas Viešvilės kaimo kronikose (*Die Wischwiller Dorf-Chronik*), Viešvilės mokykla nepaminėta. Parapiinė mokykla buvo įsteigta tarp 1578 ir 1658 m. Bažnyčios archyvuose dokumentuose paliudyta, kad 1658 m. į Viešvilę įsiveržęs Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės totorių samdinių dalinys sudegino kaimą, bažnyčią, kunigo namą ir mokyklą. Mokytojas Mykolas Merlinas (*Michael Mörlin*, gimė 1641 m. gruodžio 19 d. Olberslebene, mirė 1708 m. vasario 21 d. Gumbinėje) vedė javo 1665–1667 m. jau atstatytoje parapiinėje mokykloje. Apie 1734 m. mokytojavo Johanas Kasteris. Turime žinių ir apie mokytojo atlyginimo dydį. 1745–1746 m. parapijos knygos išlaidų skyriuje nurodytas metinis darbo

¹²Elertas D. *XVI a. pirmos pusės Klaipėdos valsčiaus dvarai Sambijos srities socialinės struktūros kontekste*, Vilnius, 2010; http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=71315p_d=945665p_k=1.

¹³Beheim-Schwarzbach M. *Friedrich Wilhelm I. Colonisationswerk in Litauen*, Koenigsberg, 1879.

¹⁴Elertas D. Parapijos kūrimosi prielaidos Viešvilėje, 2013, žr. straipsnį šioje monografijoje.

¹⁵Nausėdas V. Lietuviškos mokyklos Prūsijoje XVI–XVIII a., *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1959, t. 2, p. 320.

¹⁶Hartknoch Chr. *Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen in den Provinzen Ost- und Westpreussen*, Neidenburg, 1890, S. 345; 349; 471.

¹⁷Juška A. *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda, 2003, p. 45.

užmokestis – 11 talerių ir 10 sidabro grašių. 1758 m. per Septynerių metų karą Viešvilės parapiinę mokyklą sudegino kazokai. Išliko žinių ir apie žymesnius mokinius. Apie 1770 m. atstatytoje mokykloje mokėsi Johanas Gotlibas Šulcas, 1800–1816 m. – Johanas Bernardas Fiedleris, 1816–1822 m. – Vemberis, 1829–1852 m. – Johanas Gotfridas Hameris. Vėliau dirbo mokykloje Gustavas Adolfas Plonius, nuo 1864 m. – Gustavas Nitčas. Mokė 4 mokytojai. 1880–1922 m. Viešvilės pradinei mokyklai vadovavo Karalienės mokytojų seminarijos absolventas Augustas Bajoraitis.

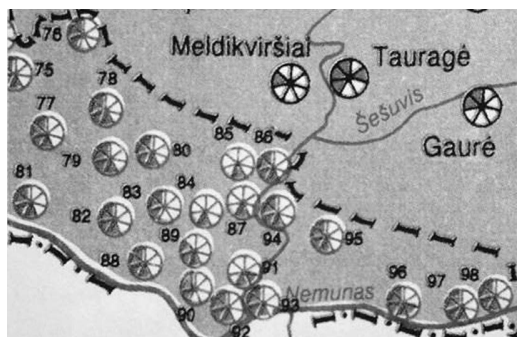
1903 m. pastačius naują mokyklos pastatą, Viešvilės parapiinė mokykla iš klebonijos persikėlė į naujasias patalpas. Manoma, kad lietuvininkų tuo metu gyventa negausiai, nes pamokos buvo tik vokiečių kalba. Po Pirmojo pasaulinio karo Viešvilės liaudies mokyklos vadovais buvo Ernestas Liaučius (*Ernst Lauszus*) 1922–1928 m., Ernestas Trinkertas (*Ernst Trinkert*) 1928–1934 m.¹⁸

Jau nuo 1829 m. Prūsijos vyriausybė parapiinėse mokyklose lietuvių kalbą pakeitė vokiečių kalba. Ypač tas sustiprėjo po 1872 m. Vokietijos Reicho kanclerio Oto fon Bismarko ir Prūsijos kulto reikalų ir švietimo ministro Adalberto Falko išleistų „Visuotinių paliepiimų“. Taip prasidėjo Prūsijos tautinių mažumų nutautinimas, kuris tęsėsi ir po 1919 m., Klaipėdos kraštą atskyrus nuo Vokietijos. Nors, spaudžiami lietuvininkų, Prancūzijos įgaliotiniai 1920–1921 m. savo nutarimais leido mokymą lietuvių kalba¹⁹.

1872–1876 m. Prūsijos valdžios potvarkiais ir įstatymais lietuvių kalba iš viešojo gyvenimo buvo išstumta. Ji liko tik namų kalba, kuri dar buvo vartojama bažnyčiose. Pagal Prūsijos kanclerio, kulto ir švietimo ministro A. Falko, Rytprusių provincijos oberprezidento* K. Horno potvarkius, Prūsijos karalystės landtago ir Vokietijos imperijos reichstago įstatymus tautinių mažumų kalbos imtos guiti iš viešojo gyvenimo sričių, pirmiausia iš mokyklų, valstybės įstaigų²¹.

Viešvilės vokiškos pradžios mokyklos 1903 m. statytas pastatas. Memeler Dampfboot, 2003, Nr. 6. Hainco Neubacherio nuotr.

Pagėgių krašto mokyklų tinklas iki 1861 m. Memeler Dampfboot, 2012, Nr. 8. 75 – Aužlyky, 76 – Akmeniškų, 77 – Pakamonių, 78 – Timsrių, 79 – Jonikaičių, 80 – Kulmenų, 81 – Lazdėnų, 82 – Pagėgių, 83 – Piktupėnų, 84 – Sodėnų, 85 – Kalėnų, 86 – Grižpėlkių, 87 – Barzūnų, 88 – Prūsėlių, 89 – Lumpėnų, 90 – Bitėnų, 91 – Vilkųškių, 92 – Keleriškių, 93 – Vėžiniškų, 94 – Kriokiškių, 95 – Aušgirių, 96 – Viešvilės, 97 – Užbalių, 98 – Smaliniškų. Sudarė I. Lukšaitė²⁰

¹⁸ Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998, S. 193–210.

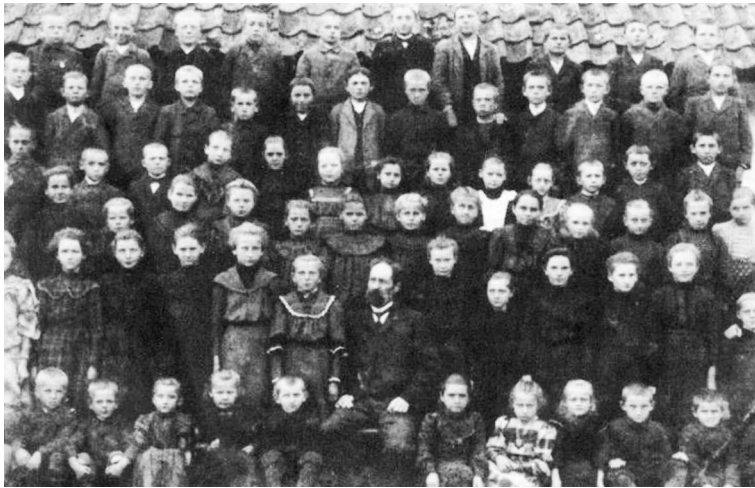
¹⁹ *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1921, Nr. 32, p. 283.

²⁰ Ištrauka iš žemėlapių „Lietuvos mokyklos 1397–1861“. Autorė I. Lukšaitė. Parengė Vilniaus universiteto Kartografijos lab. vyr. redaktorė R. Bugorevičienė. * Vok. Oberpräsident – aukščiausias prūsų provincijos administracijos pareigūnas.

²¹ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, 2003, Vilnius, t. 2, p. 773.

Viešvilės vokiškoji pradinė mokykla 1905 m. Vyresn. mokytojas, precentorius Bajoraitis. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik II, Berlin-Dahlem, 1998, S. 295

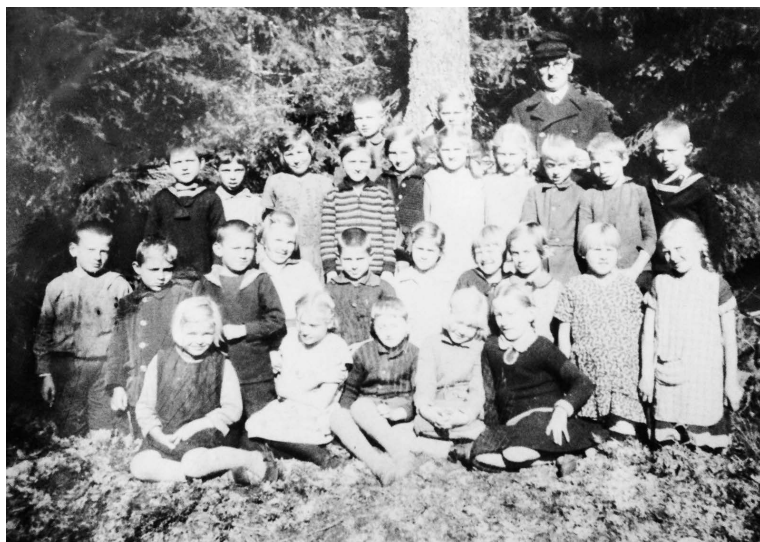

Viešvilės pradinė mokykla 1906 m. Memeler Dampfboot, 2010, Nr. 8

Nors Klaipėdos kraštas buvo Lietuvos, bet jame valdžią faktiškai tebeturėjo vokiečiai. Vokietininkai paėmė į savo rankas įstatymų leidžiamąją valdžią – Seimelį ir jo vykdomąjį organą – Direktoriją. Priešindamiesi antilietuviškai švietimo politikai, Klaipėdos krašto lietuviai 1926 m. įsteigė Klaipėdos krašto mokyklų draugiją. Draugijai iki 1939 m. vadovavo iš Viešvilės parapijos kilęs kunigas prof. Vilius Gaigalaitis, Anas Baltris, Jonas Kybrancas, Martynas Purvinas, Eduardas Simaitis, Jonas Užpurvis ir kt. Kartu dirbo Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius Kazimieras Trukanas. Draugiją rėmė Lietuvos švietimo ministerija. 1938–1939 mokslo metais Klaipėdos krašte veikė 60 privačių lietuviškų pradinių mokyklų, kuriose mokėsi 2,52 tūkst. mokinių, dirbo 91 mokytojas. 1923 m. vasario 8 d. *Erdmono Simonaičio* lietuviška direktorija pareikalavo visose Klaipėdos krašto mokyklose mokyti lietuvių kalba. Tų pačių metų balandžio 4 d. lietuviška Viktoro Gailiaus direktorija paskelbė įsakymą „Kaslink mokinamos kalbos mokyklose“²².

1929 m. Lietuvos švietimo ministerijai pavedus patikrinti lietuvių kalbos mokymą Klaipėdos krašto mokyklose,

²² *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1923, Nr. 38, p. 303–304; www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=261, Klaipėdos krašto lietuvių kultūrinė veikla – Mažoji Lietuva.

*Viešvilės
vokiškoji pradžios
mokykla 1929 m.
Mokyt. Fricas
Rimkus. Ernos
Reikiške-Jordan nuotr.
H. E. von Knobloch,
Die Wischwiller
Dorf-Chronik V,
Berlin-Dahlem, 2001,
S. 136*

Tauragės mokytojų seminarijos direktoriaus dr. *Mečio Mačernio* vizituotoje Viešvilės vokiškoje pradinės mokyklos klasėje iš 29 mokinių buvo tik 2 lietuviai, iš 3 dirbusių mokytojų tik vienas

šiek tiek mokėjo lietuviškai. Vienas mokytojas net neturėjo Lietuvos pilietybės. Šeimos, kurių vaikai lankė mokyklas, priklausė ir skirtingoms religinėms konfesijoms.

Smalininkų mokykloje, kaip rašo Klaipėdos universiteto doc. Nijolė Strauskaitė, mokinių santykis religijos požiūriu buvo toks:

- 1931 m. iš viso mokėsi 53 mokiniai, tarp jų 29 evangelikai ir 24 katalikai;
- 1933 m. iš viso čia mokėsi 63 mokiniai, tarp jų 27 evangelikai ir 36 katalikai;
- 1934 m. iš 95 mokinių tik 31 evangelikas ir 64 katalikai.

Akivaizdu, kad mokytojas turėjo būti lankstus ir privalėjo sugebėti laviruoti. Po 1923 m. laviruoti buvo sunkiau – lietuvininkai privalėjo rinktis, Lietuvos ar Vokietijos pusę palaikyti. Išliko nemažai informacijos ir apie mokytojų kadro komplektavimo specifiką Klaipėdos krašto mokyklose. Yra leidimų, pasirašytų Pagėgių apskrities mokyklų patarėjų, kurie suteikdavo teisę asmenims, turintiems

*Viešvilės vokiškoji pradinė mokykla, II klasė.
1930 m. Vernerio Martinaičio nuotr.*

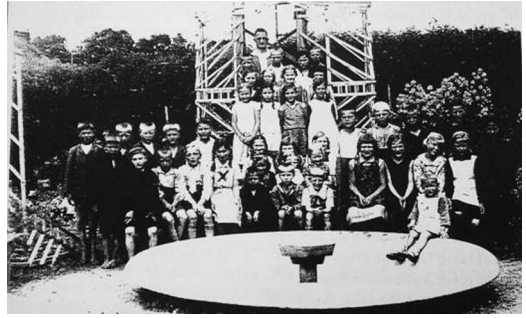
*H. E. von Knobloch, Die Wischwiller
Dorf-Chronik V, Berlin-Dahlem, 2001, S. 138*

pedagoginį išsilavinimą, vienerius metus dirbti Direktorijos žinioje buvusiose liaudies mokyklose (*Volksschulle*) ar Mokyklų draugijai priklausiusiose pradžios mokyklose²³.

1936 m. Viešvilės vokiškoje pradžios mokykloje mokėsi 223 vaikai: 117 mergaičių ir 106 berniukai. Dauguma jų buvo evangelikai, 52 katalikai ir 2 žydai. Mokyklai vadovavo Francas Enzelaitis. Mokytojams gyventi skirti 2 mūriniai gyvenamieji namai. Mokykloje tuo metu mokėsi ir būsimas žymus šio krašto kraštotyrininkas H. E. fon Knoblochas (gim. 1921 03 06)²⁴. Vokiška bendrojo lavinimo mokykla 1936 m. dar buvo pradinė²⁶.

Tarp Viešvilės pradžios mokyklos (1903) ir Viešvilės pirmosios instancijos teismo rūmų buvo aukšta tvora. Mokyklos vaikai, žaisdami pertraukų metu su kamuoliu, bijodavo, kad tas nenulėktų už teismo rūmų tvoros ir nepatektų į svetimą teritoriją žinodami, kad ten yra ir kalėjimas²⁷.

1915–1923 m. vokiškoje Viešvilės pradinėje mokykloje mokėsis Emilis Bošatskis (*Emil Boschatzki*), gimęs 1909 m., pasakojo, jog raudonų plytų pastate tuo metu jau buvo penkiametė mokykla. Keturios klasės mokėsi vienoje patalpoje, penktoji – kitoje. Likusiose mokyklos patalpos buvo įrengti 3 butai mokytojams. Vasarą pamokos prasidėdavo 7 val., baigdavosi 12 val. Žiemos metu pamokos vykdavo nuo 8 iki 13 val. Lietuvių kalbai buvo skiriama viena pamoka per savaitę, o nuo

Viešvilės pradinės mokyklos mokiniai. 1932 m. Mokytojas F. Rimkus. H. E. von Knobloch, *Die Wischwiller Dorf-Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998, S. 198–199

Vokiška pradžios mokykla 1934 m. Mokytojas Kiūlis. H. E. von Knobloch, *Die Wischwiller Dorf-Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998, S. 198

²³Strakauskaitė N. Tautiniai santykiai Klaipėdos krašte XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pirmojoje pusėje, briaai.ku.lt/downloads/AHUK_11/11_041-046_Strakauskaite.pdf.

²⁴Knobloch H. E. von. *Berträge für eine Dorf-Chronik I*, Berlin-Dahlem, 1997, S. 166.

²⁵Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998, S. 198.

²⁶Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik VI*, Berlin-Dahlem, 2002.

²⁷Papasakojo Juozas Baškauskas, gim. 1920 m. Viešvilėje. Užrašė Danutė Daugirtienė 2005 m.

Vokiška pradžios mokykla 1935 m. Mokytojai Hugo Paulaitis ir Paulas Purvinas. H. E. von Knobloch, *Die Wischwiller Dorf-Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998, S. 200–201

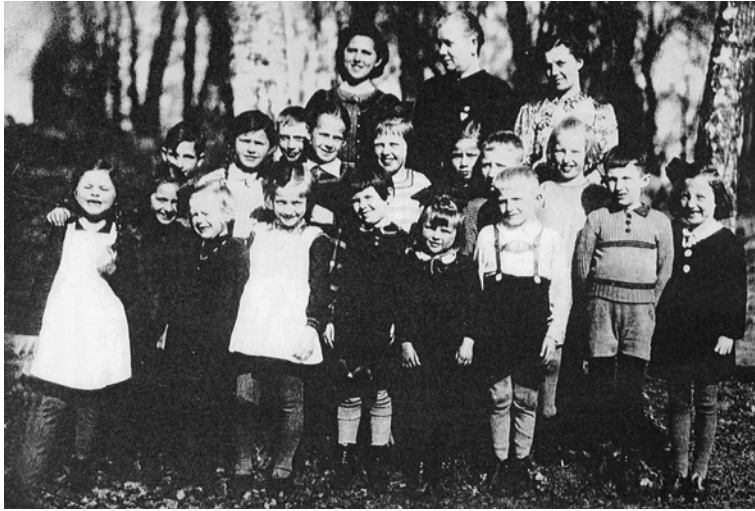
1923 m. – jau buvo viena pamoka per dieną. Buvęs moksleivis E. Bošatskis prisimena šiuos mokytojus: precentorių Bajoraitį, mokytoją Datą Krauledaitį (*Dat Krauledat*), Kaki (*Kakies*), Liaupų, mokytojas Rabat ir Noiman (*Neumann*)²⁸.

Pagal buvusios Viešvilės gyventojos, besimokiusios šioje mokykloje Editos Rydau-Jonelat pasakojimą, prieš Antrąjį pasaulinį karą Viešvilėje jau veikė aštuonių klasių vokiškoji mokykla. Pirmajame raudonų plytų pastato aukšte mokėsi I, II, III ir IV klasės, o antrajame – V, VI, VII ir VIII klasės (Klaipėdos g. 76 – red.). Trečiame aukšte gyveno mokytojai. Kai mokytoja kalbėdavo su viena klase, kitos klasės tuo metu dirbdavo savarankiškai²⁹.

Viešvilės pradinės mokyklos mokiniai 1936 m. Mokyt. Gertrūda Kuršius. Nuotr. iš Irenės Hartman albumo. H. E. von Knobloch, *Die Wischwiller Dorf-Chronik VI*, 2002, S. 15

²⁸ Papasakojo Emilis Bošatskis (*Emill Boschatzki*), mokėsis 1915–1923 m. Užrašė D. Daugirtienė 2005 m.

²⁹ Papasakojo Edita Rydau-Jonelat, mokiusis Viešvilėje. Užrašė D. Daugirtienė 2005 m.

Viešvilės pradinė mokykla 1940 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik V, Berlin-Dahlem, 2001, S. 50

Buvęs mokinys Gerhardas fon Knoblochas taip pat prisimena, kad pamokos vasaros laikotarpiu mokykloje prasidėdavo 7 val. ryto ir baigdavosi 12 val. dienos, o žiemos metu – nuo 8 iki 13 val. Skambutis kabėjo antrame aukšte ant sienos, mokytoja savo nuožūra pasiūsdavo kurį nors vaiką paskambinti pertraukai. Vienoje patalpoje mokėsi dvi klasės. Suolai buvo sustatyti dviem eilėmis palei langą – vienai klasei ir dvi eilės klasės gale – kitai klasei. Mokytoja dirbdavo tai su viena klase, tai su kita. Kita klasė nenuobodžiaudavo, ji gaudavo užduotis ir dirbdavo savarankiškai.

Jų mokytoja Noiman (*Neumann*), kaip prisimena pasakotojas, buvusi mokiniais labai graži. Mokyklos precentorius (vedėjas – red.), jau senyvo amžiaus (60–65 m.) Francas Enzelaitis (*Frans Enseleit*) buvo labai griežtas ir reiklus. Jis dirbo muzikos mokytoju ir evangelikų bažnyčios vargonininku. Šis mokytojas buvo subūręs 12 vyrų dūdų orkestrą, su kuriuo garsėjo visame Viešvilės miestelyje³⁰.

Yra žinių, jog Viešvilėje yra buvusi privati mergaičių namų ruošos mokykla. Vokiškoji pradžios mokykla

Viešvilės pradinė mokykla 1939 m. Bruno Šveinerto nuotr. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik V, Berlin-Dahlem, 2001, S. 50

Viešvilės pradinė mokykla 1942 m. Vyresnysis mokytojas Francas Enzelaitis. Ketės Bajor-Simon nuotr.

³⁰Papasakojo H. E. fon Knoblochas. Užrašė D. Daugirtienė 1995 m.

veikė užėmus Klaipėdos kraštą Vokietijai ir Antrojo pasaulinio karo metais. Išlikę keletas to meto nuotraukų.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje visi Viešvilės gyventojai išsikėlė palikdami tuščias sodybas. Lietuviai, kurie buvo apsigyvenę po 1923 m., dar 1939 m., Klaipėdos kraštą užėmus Vokietijai, stengėsi persikelti į Didžiąją Lietuvą. Senesni Viešvilės gyventojai – lietuvininkai, o daugiausia čia gyvenę vokiečiai karinės vadovybės įsakymu 1944 m. spalio mėn. privalėjo su besitraukiančios armijos likučiais persikelti į Vokietiją. Viešvilė liko ištuštėjusi – be gyventojų.

Viešvilės mokyklos vadovai (*precentoriai*) 1665–1944 m.

Kantorius Mykolas Merlinas 1665–1667 m.

Johanas Kasteris apie 1734 m.

Naugardtas apie 1769 m.

Johanas Bernardas Fiedleris 1800–1816 m.

Vemblersis 1816–1822 m.

Gotfrydas Hameris 1823–1852 m.

Gustavas Adolfas Plonius apie 1852 m.

Franciška Luisa A. J. Krauz 1853 m.

Vilhelmina Kardinal Vyder 1890 m.

Gustavas Nitčas iki 1905–1915 m.

Augustas Bajoraitis 1915–1922 m.

Ernstas Laučius 1922–1928 m.

Ernstas Trinkertas 1928–1934 m.

Francas Enzelaitis 1936–1941 m. (ir spartesnioji gimnazija)³¹.

Spartesnioji gimnazija (vokiška trimetė vidurinė mokykla) (*Aufbauschule Wischwill*)

Buvę viešviličiai mokiniai Juozas Baškauskas, Gerhardas fon Knoblochas ir Viešvilės gyventoja Hilda Grigulienė savo prisiminimuose pasakoja, jog maždaug nuo 1930 m. Viešvilėje veikė ir vokiška trimetė vidurinė mokykla (*Aufbauschule*). Ji buvo įsikūrusi Klaipėdos g. 85. Viena klasė buvo įsikūrusi vyresniosios Viešvilės girininkijos name (Klaipėdos g. 86 – red.).

Vidurinėje mokykloje (spartesnioji gimnazija – *Aufbauschule* – red.) įvairius dalykus: lotynų, anglų, vokiečių kalbas, graikų istoriją, geografiją, matematiką – dėstė viena mokytoja Gertrūda Domnik. Ji buvo ir mokytoja, ir klasės auklėtoja.

Baigę šią vidurinę mokyklą mokiniai toliau galėjo mokytis Tilžės gimnazijoje. Tilžės gimnaziją baigė ir buvę spartesniosios gimnazijos mokiniai

Namas, kuriame buvo spartesnioji gimnazija (Aufbauschule). V. Kucino nuotr. 2014 m.

³¹Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998, S. 196–197.

Gerhardas bei jo brolis Erhardtas fon Knoblochai. Trimetę vidurinę mokyklą (*Aufbauschule*) įsteigė ir jai vadovavo mokytojas Francas Enzelaitis³².

H. E. fon Knoblochas prisimimuose rašo, kad Viešvilės trimetė vi-

durinė mokykla (*Aufbauschule*) buvo įsikūrusi savininko *Orlovskio* name. Pradžioje trimetėje vidurinėje mokykloje visus mokomuosius dalykus dėstė mokytoja Gertrūda Domnik. Nuo 1934 m. trimetėje vidurinėje mokykloje dirbo mokytojai Fricas Rimkus, Marta Budrius, Gerda Svars. Anglų kalbos mokė Valteris Kiūlis, fizinės kultūros – Paulas Purvinas, muzikos – vyresnysis mokytojas Francas Enzelaitis³³.

Spartesniosios gimnazijos baigimo 1933 m. liudijimas (*Zeugnis*) išrašytas dar tik vokiečių kalba. Jame lietuvių kalba įrašyta tik kaip dalykas. Pasirašęs mokyklos vadovas Ernestas Trinkertas (*Leiter Ernst Trinkert*) ir klasės vadovė Gertrūda Domnik (*Klassenleiterin Gertrud Domnik*). 1937 m. trimetėje vidurinėje mokykloje buvo 3 klasės: šešta, septinta ir aštunta. Joje dirbo mokytojos Gertrūda Domnik, Anne Marie Papenroth ir Fritz Gutzeit. Nuo 1939 m., uždarius lietuvišką mokyklą, spartesnioji gimnazija veikė p. Holštein gyvenamajame name³⁴.

1938 m. išduotas liudijimas išrašytas ir visi dalykai surašyti jau abiem Klai-pėdos krašto valstybinėmis kalbomis. Pasirašęs mokyklos vedėjas Francas Enzelaitis (*Schulleiter Frans Enseleit*)³⁵.

1942 m. Viešvilėje jau buvo sukomplektuotos ir vokiškos vidurinės mokyklos klasės. Jas matome išlikusiose to meto nuotraukose.

Viešvilės spartesnioji gimnazija (Aufbauschule) 1934–1935 m. 4, 5 ir 6 klasės. Mokytojas Fricas Rimkus (Fritz Rimkus). H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 21

³²Pagal laikraštį *Klai-pėdos krašto žodis*, 1926 04 10, Nr. 1.

³³Papasakojo H. E. fon Knoblochas. Užrašė D. Daugirtienė 2005 m.

³⁴Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 20.*

³⁵H. E. fon Knoblocho ir Lyzelotės Drevs liudijimų kopijos.

Aufbauschule Wischwill — Memelland

ZEUGNIS

für
Hans Erhardt v. Knobloch Quack
 vom *Herbstsemester 1932* bis zum *Oktobr 1933*

Betragen: *gut*
 Aufmerksamkeit: *gut*
 Fleiß: *gut*

LEISTUNGEN:
 (Prädikate: I sehr gut; II gut; III genügend; IV mangelhaft; V nicht genügend.)

Religion: *gut*
 Deutsch: *gut, tüchtig, genügend*
 Französisch: *etatistik: gut*
 Englisch: *gut*
 Geschichte: *gut*
 Erdkunde: *gut*
 Rechnen und Mathematik: *gut*
 Physik: *Geometrie: gut*
 Chemie: *gut*
 Naturbeschreibung: *gut*
 Zeichnen: *genügend*
 Schrift: *genügend*
 Singen: *mangelhaft*
 Turnen: *gut*

Schulbesuch: Versäumt _____ Stunden. — Verspätet: _____ mal.

Bemerkungen: *Hans Erhardt wird nach U. versch.*

Trunkel Leiter.
Erhard Gemnick Klassenleiter.

Unterschrift des Vaters oder seines Stellvertreters
V. Knobloch

Viešvilės Spartesnioji Gimnazija
Aufbauschule Wischwill

LIUDYMAS / ZEUGNIS

mok. *Lizelotė Drevs*
 für
 Klasse *IV* laiku nuo *Michaili* iki *Michailien 1938*
 Klasse für die Zeit vom _____ bis _____

Eigenys: *laba* *gūt*
 Föhrung: *gūt*
 Uotomas: *gūt*
 FleiB: *gūt*
 Akyumas: *gūt*
 Aulmerksamkeit: *gūt*

Laiptiniai:
 Leistungen in:

Lietuvių kalba: <i>tu g. gūt</i>	Geografija: <i>gūt</i>
LietaiB: <i>gūt</i>	Geografie: <i>gūt</i>
Vokiečių kalba: <i>gūt</i>	Gimtos mokslas: <i>gūt</i>
Deutsch: <i>gūt</i>	Natūrkunde: <i>gūt</i>
Angli kalba: <i>gūt</i>	Dainavimas: <i>tu g. gūt</i>
Englisch: <i>gūt</i>	Oesang: <i>gūt</i>
Prancūzių kalba: <i>gūt</i>	Rankrabis: <i>gūt</i>
Französisch: <i>gūt</i>	Schreiben: <i>gūt</i>
Religion: <i>gūt</i>	Turnen: <i>laba gūt</i>
Matematika: <i>gūt</i>	Zichnen: <i>gūt</i>
Rechnen: <i>gūt</i>	Gimnastika: <i>gūt</i>
Geometrie: <i>gūt</i>	Turnen: <i>gūt</i>
Raumlehre: <i>gūt</i>	Rankdarbis: <i>laba gūt</i>
Istorija: <i>gūt</i>	Handarbeit: <i>gūt</i>
Geschichte: <i>gūt</i>	

Prateido: _____
 Verskūmt: _____

Pastabas: _____
 Bemerkungen: _____

Viešvilė, 1938 m. _____ mėn. _____ d.
 Wischwill, *14. September* _____ 1938.

Mokyklos vedėjas
 Ors Schulleiter *Emaleit*
 H. Drevs

Klasės vedėjas
 Der Klassenlehrer *L. Šuker*

H. E. fon Knoblocho Viešvilės spartesniosios gimnazijos baigimo 1933 m. liudijimas. Iš Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros medžiagos

Lyzelotės Drevs Viešvilės spartesniosios gimnazijos baigimo 1938 m. liudijimas. Iš Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros medžiagos

Vokiška vidurinė mokykla 1942 m. Mokytojas Verneris Vadenas (Werner Vadehn). Margareta Kalks-Kaletta muotr.

Pirmoji vokiškos Viešvilės vidurinės mokyklos klasė 1943 m. 1 eilėje: Elli Kuknat, Putti Hartmann, mokytoja Annemarie Papenroth, Ruth Schubert, Nole Leites, Irmchen Wilke. 2 eilėje: Herbert Szuks, Susi Angrabeit, Irmgard Walluks, Eva Schüßler, Lieselotte Preuß, Gerda Jettke, Ina Schettler, Heinz Schettler. Nuotr. iš Lieselotte Preuß Hadvich albumo. H. E von Knobloch. Die Wischwiller Dorf-Chronik II, Berlin-Dahlem, 1998, S. 209

Lietuviška pradinė mokykla

1923 m. Klaipėdos kraštą gražinus Lietuvai, Viešvilės pradžios mokykloje kaip dalykas pradėta mokyti ir lietuvių kalba, tačiau tai netenkino vietos lietuvių, norėjusių, kad visi dalykai būtų dėstomi lietuvių kalba. Viešvilės miestelio ir jį supančių kaimų gyventojai lietuviai vis labiau reiškė nepasitenkinimą, kad mokykloje dėstoma vokiečių kalba, kad nėra lietuviškos mokyklos. Klaipėdos krašte, kaip valstybinės, buvo priimtos vartoti abi šios kalbos. Dar 1929 m. Viešvilės ir Kalvėlių kaimų gyventojai pateikė Klaipėdos krašto direktorijai prašymą su 50 gyventojų parašų, prie kurio pridėjo 30 mokyklinio amžiaus vaikų sąrašą. Direktorijai įteiktame prašyme buvo prašoma nuo 1929 m. balandžio leisti steigti Viešvilėje mokyklą su lietuvių dėstomąja kalba. Tačiau Klaipėdos krašto direktorija šio prašymo netenkino. Viešvilės lietuvių visuomenės sąjungos skyrius Klaipėdos krašto direktorijai pateikė naują prašymą paskirti Viešvilės liaudies mokyklai vieną lietuvių kalbos mokytoją, tačiau direktorija nepatenkino ir šio jų prašymo. Atsakydami į tai Viešvilės ir aplinkinių kaimų lietuviai atsisakė leisti savo vaikus į vokišką mokyklą. Viešvilėje buvo įsteigtas Klaipėdos krašto mokyklų draugijos skyrius, kuris nusprendė Viešvilėje atidaryti privačią mokyklą. Taigi Krašto direktorijai atsisakius, lietuviškos orientacijos gyventojų rūpesčiu, padedant Klaipėdos

*Privati lietuviška
pradinė mokykla
p. Holšteine
gyvenamajame name.
H. E. von Knobloch,
Die Wischwiller
Dorf-Chronik II,
Berlin-Dahlem, 1998,
S. 163*

krašto mokyklų draugijai, 1929 m. Viešvilės miestelyje buvo įsteigta ir pradėjo veikti atskirai išikūrusi privati lietuviška pradinė mokykla. Ją lankė 60 mokinių iš vietos lietuvių šeimų³⁶.

1930 m. balandžio 5 d. laikraštyje „Lietuvos aidas“ Nr. 76(860), p. 5 rašyta apie Klaipėdoje įvykusį Klaipėdos krašto mokyklų draugijos susirinkimą. Draugijos pirmininkas Vilius Gaigalaitis pranešė, kad 1930 m. balandžio 15 d. atidaromos lietuviškos pradinės mokyklos Smalininkuose ir Viešvilėje. Abi šias mokyklas išlaikys Klaipėdos krašto mokyklų draugija.

Apie ketinimą atidaryti šias mokyklas pranešė ir kiti laikraščiai: „Rytas“, 1930 03 25, Nr. 69 (1813), p. 8, „Trimitas“, 1930 03 27, Nr. 13, p. 262, „Rytas“, 1930 04 02, Nr. 76 (1820), p. 3, „Lietuvos žinios“, 1930 04 08, Nr. 81 (3280), p. 3³⁷.

Kaip jau buvo rašyta, nauja privati pradinė lietuviška mokykla lietuvių dėstomąja kalba buvo įsteigta 1930 m. (kitais duomenimis, vėl ji buvo steigiamą 1932 m.) (Klaipėdos g. 86 – red.). Į šią naują lietuvišką mokyklą užsirašė 35 vaikai. Mokytoju buvo pakviestas Jurgaitis, prieš tai gyvenęs Klaipėdoje. Lietuvišką mokyklą išlaikė Mokyklų draugija. Į lietuviškos mokyklos atidarymo šventę atvyko Mokyklų draugijos pirmininkas prof. V. Gaigalaitis, draugijos vicepirmininkas dr. Kazys Trukanas ir seimelio atstovas Endrius Borchertas. Mokyklos vedėju buvo paskirtas mokytojas Kujus. Mokyklai patalpas išnuomojo ponis Holšteinas (*Holdtstein*), 3 kambarius ir virtuvę.

1930 m. mokyklą lankė 21 vaikas. 1934 m. pabaigoje, atsistatydinus lietuviškos orientacijos M. Reisgio direktorijai, privati lietuviška mokykla suvalstybinta, o vaikus nurodyta mokytis tik vokiečių kalba. Tokiu būdu ši mokykla neilgai trukus buvo uždaryta.

Apie 1934 m. Viešvilėje buvo įsteigtas Liaudies universitetas. Liaudies universiteto užsiėmimai vyko privačios lietuviškos mokyklos patalpose. Viešvilės liaudies universitetui vadovavo inžinieriai Ditekus ir Matijošaitis. Paskaitas noriai lankė vietos gyventojai. Jie pageidavo, kad šis universitetas turėtų vakarinius kursus ir dirbtų pagal gimnazijos programą.

³⁶ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, 2003, t. 2, p. 211; Piročkinas A. Lietuviška švietimo tvirtovė Klaipėdos krašte, *Lietuvos aidas*, 1936 06 06, Nr. 258, p. 8.

³⁷ Piročkinas A. *Smalininkų kronika 1920 01 10–1939 03 23*, Vilnius, 2013, p. 74.

1936 m. gegužės 15 d. lietuviška pradžios mokykla Viešvilėje vėl buvo atidaryta. Šios mokyklos vedėja buvo mokytoja Kairytė. Po jos mokyklos vedėjo pareigas perėmė mokytojas Jonas Purvinas. 1936 m. mokytojai Kairytei perėjus į lietuvišką Laūksargių mokyklą, į jos vietą buvo paskirta nauja, tik ką baigusi Tauragės mokytojų seminariją mokytoja Žemturytė. Iškėlus mokytoją Joną Purviną į lietuvišką Stōniškių mokyklą, į jo vietą buvo paskirtas atsargos leitenantas Jankevičius. Jam atiteko ir lietuviškos mokyklos vedėjo pareigos. 1937 m. lietuviška privati pradinė mokykla veikė toliau. Joje dirbo

3 mokytojai: Laineris, Mejeris ir Golumbaitė. Tais metais joje mokėsi 74 mokiniai.

1938 m. privačioje lietuviškoje pradinėje mokykloje jau mokėsi 110 mokinių. Atsikėlusiuoju po 1923 m. gyventojų vaikai sudarė apie 73 %. Vaikus į lietuvišką mokyklą leido 15 gyventojų šeimų, kurių namuose buvo kalbama ir lietuviškai, ir vokiškai, bei 12 šeimų, kurių namuose buvo bendraujama tik vokiškai. Ši lietuviška mokykla veikė iki 1939 m.³⁸

1936 m. Klaipėdos krašte, kur 1932 m. lietuvių surašyta 58,5 %, veikė 42 direktorijos išlaikomos lietuviškos mokyklos, kurias lankė 2 934 tūkst. mokinių. Tuo metu vokiškų mokyklų buvo 160. Jas lankė 12 958 tūkst. mokinių. Veikė ir 38 mišriosios mokyklos, kuriose buvo mokoma tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbomis. Jose mokėsi 1 607 tūkst. mokinių³⁹.

Viešvilėje norėta įsteigti ir lietuvišką progimnaziją, 1938 m. jau veikė I klasė. Viešvilės progimnazijos vedėju buvo paskirtas mokytojas Lakneris. Progimnazijoje mokėsi 20 mokinių, bet planus sužlugdė 1939 m. prasidėjusi Klaipėdos krašto okupacija⁴⁰.

Buvęs Viešvilės gyventojas, 1920 m. gimęs, čia mokėsis Juozas Baškauskas prisimena, kad apie 1930–1939 m. Viešvilėje veikė ir lietuviška pradinė mokykla, įsikūrusi miškų ūkio pramonei priklausiusiame name (Klaipėdos g. 86 – red.). Tai savo prisiminimuose patvirtino ir Viešvilės gyventojas Hilda Grigulienė, gimusi 1931 m., buvę gyventojai – Emilis Bošatskis, gimęs 1909 m., bei Gerhardas fon Knoblochas, gimęs 1926 m. Kaip teigia G. fon Knoblochas, vokiškoje mokykloje mokėsi apie 100, o lietuviškoje – 30 mokinių. Lietuvių kalbos mokytoja Ženė Dovydat vienodai laisvai kalbėjo lietuviškai, vokiškai ir angliškai.

1930 m. Viešvilėje veikė ir mergaičių namų ruošos mokykla⁴¹.

Mokytojų draugijos įkurtos Klaipėdos krašto lietuviškos mokyklos. Sudarė Vilius Pėteraitis, Lietuvos keleivis, 1929 03 28, 1929 05 25, 1929 06 23, 1930 04 10, 1930 05 02, 1936 05 19, 1936 08 23

³⁸ Lietuvos keleivis, 1936 11 10, 1936 12 17.

³⁹ Mažosios Lietuvos enciklopedija, t. 2, p. 617, 621.

⁴⁰ Lietuvos keleivis, 1938 04 07.

⁴¹ Daugirtienė D. Viešvilės mokyklos istorija, Viešvilė, 1991, p. 25–28.

Mokykla Viešvilėje pokario laikotarpiu

Mokykla senuose dokumentuose ir amžininkų prisiminimuose

1945 m. pavasarį kraštas buvo pradėtas iš naujo apgyvendinti. Gyventojai į Viešvilę kėlėsi iš įvairių Lietuvos vietovių. Mokyklą organizavo jos direktoriumi paskirtas mokytojas Jonas Greičius. Mokykla tuomet vadinosi progimnazija. Jau nuo rugsėjo pirmosios dienos pradėjo veikti keturi pradinės mokyklos skyriai.

Iki 1945 m. buvo pradinė

1945–1948 m. progimnazija

1948–1954 m. septynmetė mokykla

1954–1960 m. vidurinė mokykla

1960–1986 m. aštuonmetė mokykla

1986–1987 m. nepilna vidurinė

1987–1993 m. devynmetė

1993 m. mokykla pertvarkyta į pagrindinę mokyklą.

Joana Stūronaitė-Glinskienė, gimusi 1934 m., prisimena: „1945 02 13 atsikėlėme į Viešvilę. Kaip atsimenu, 1950 m. Viešvilės septynmetės mokyklos direktoriumi tuo metu jau dirbo Steponas Baravykas. Prisimenu ir kai kuriuos mus mokiusius mokytojus. Jais dirbo Antanas Nikša, Marytė Plyčiūtė, Birutė Dirgėlaitė, Elena Tamašauskaitė, Onutė Kubilskytė. Mokytoja Marytė Plyčiūtė vadovavo mokinių tautiniams šokiams.“⁴²

Pačioje pradžioje atkurtoje progimnazijoje mokėsi vos keliolika mokinių, o juos mokė tik trys mokytojai – Janina Majauskaitė, Juozas Milašauskas ir pats mokyklos direktorius Jonas Greičius. Viešvilės progimnazija 1949 m. buvo perorganizuota į septynmetę, o 1954 m., susirinkus pakankamam mokinių kontingentui, ji išaugo į vidurinę mokyklą. Mažai žinių išlikę apie ano meto mokytojus ir mokinius. Žinoma, kad vidurinė mokykla veikė iki 1960 m., vėliau, nesurinkus į vidurinės mokyklos vyresnes klases mokinių, ji tapo aštuonmete.

Lietuvių kalbos mokytojas Jonas Greičius (1903–1965), 1945 m. rugsėjo 1 d. Viešvilėje organizavęs progimnaziją, atsiminimuose rašė, jog 1944–1945 metai buvę „karšti“. Rudenį vokiečiai buvo nustumti už Nemuno. Viešvilės apylinkėse gyventojų beveik nebuvo likę, besitraukdami vokiečiai visus ne tik ragino trauktis, bet ir varė prievarta. 1945 m. pavasarį buvo pradėta Klaipėdos kraštą apgyvendinti iš naujo. Jau tų pačių metų kovo mėnesį pasirodė pirmieji savanoriai, norintieji apsigyventi „pažadėtoje žemėje“. Atsikėlimams buvo siūloma pasirinkti paliktus trobesius ir kiek nori žemės. Važiavo iš Lietuvos visokių žmonių, pabėgėlių, besislapstančių nuo naujosios valdžios persekiojimų, nuo trėmimų į Sibirą, beturčių ir net laimės ieškotojų. Vieni važiavo „kaip stovi“, kiti vežimus turto prisikrovę. O atvykę negreitai kūrėsi – vis ieškojo geresnių sąlygų naujam gyvenimui. Tų metų vasaros pabaigoje Viešvilėje ir apylinkėse jau buvo nemažai gyventojų, čia buvo atidaryta pirmoji kooperatyvo parduotuvė. „*Ikurti progimnaziją nebuvo įmanoma. Mažai gyventojų, daug tuščių namų. Kiti atvykę tuoj ieškojosi geresnių ūkių, kilnojosi iš vienos vietos į kitą, kam tada rūpėjo mokslai? Į mokyklą vos keliolika vaikų užsirašė. Važinėjau po apylinkę, ragindamas*

⁴²Papasakojo Joana Stūronaitė-Glinskienė, 70 m., gyv. Viešvilėje. Užrašė D. Daugirtienė 2005 m.

tėvus, kad leistų vaikus mokyti, bet tas nežmoniškas abejingumas... O laikraščiai rašė apie naujas atidarytas mokyklas, entuziazmas liejosi per kraštus“, – rašė atsiminimuose Jonas Greičius⁴³.

Pirmasis Viešvilės progimnazijos direktorius, lietuvių kalbos mokytojas Jonas Greičius (1903–1985) baigė Kauno Vytauto Didžiojo universitetą, po to aštuonerius metus mokytojavo Vilkaviškio „Žiburio“ gimnazijoje. 1940 m. persikėlė į Jurbarką, kur vokiečių okupacijos metais vadovavo gimnazijai. 1945 m. sausio mėnesį paskiriamas Vādžgirio progimnazijos direktoriumi. Dėl neramumų Vādžgiryjė nusprendė persikelti į Klaipėdos kraštą. Nuo 1945 m. rugsėjo 1 d. – Viešvilės progimnazijos direktorius, o nuo tų pačių metų spalio 15 d. – Pagėgių gimnazijos direktorius. Iš čia 1949 m. kovo 23 d. jį su visa šeima ištrėmė į Sibirą. Trys mokiniai, parašę šmeižiančius raštus, jį įskundė, – tai išsiaiškino tik grįžęs iš Sibiro. Tų pačių metų balandžio 16 d. apsigyveno Nižneudinske, vėliau – už 30 kilometrų nuo jo – Solovjovsko kaime, kur dirbo miške. Iš Sibiro grįžo po 1956 metų reabilitavimo. Apie 1959–1961 m. mokytojavo Viešvilėje, kur mokė vokiečių kalbos. Jo atsiminimai pavadinimu „Nemokama kelionė“ išspausdinti 1989 m. laikraštyje „Tarybinis mokytojas“⁴⁴.

1945 m. rugsėjo 1 d. pradėjo darbą pradinės mokyklos keturi skyriai. Į pirmą ir antrą klasę pasisekė surinkti po keliolika mokinių, į trečią klasę atsirado tik keletas, o į ketvirtą – nė vieno. Mokinius teko raginti eiti į mokyklą ne tik iš Viešvilės, bet ir iš jos apylinkių. Apylinkėse aptikta nemaža jaunimo. Kai gyvenimas buvo toks nepastovus, tai ir pirmąsias dvi klases mokiniai lankydavo su didelėm pertraukom. Buvo mokoma dviaukščiame raudonų plytų pastate. Mokytojai buvo tik trys: Janina Majauskaitė, Juozas Milašauskas ir Jonas Greičius.

Nuo spalio 5 d. Jonas Greičius buvo paskirtas Pagėgių gimnazijos direktoriumi, iš kur buvo išstremtas į Sibirą. Vadovauti Viešvilės progimnazijai liko Juozas Milašauskas.

Gyventojų skaičius Viešvilėje pamažu didėjo. 1949 m. Viešvilės progimnazija buvo perorganizuota į septynmetę.

Pokario metais mokykloje dirbusi mokytoja E. Ribinskienė rašė: „Pradėjau dirbti Viešvilės septynmetei mokyklai tik kuriantis, t. y. 1948–1949 mokslo metais. Mokytojų kolektyvas buvo nedidelis. Dirbti tuomet teko nelengvomis sąlygomis. Tačiau mes stengdavomės trūkumus pašalinti. Daug mums padėdavo mokyklos direktorius Juozas Milašauskas.“⁴⁵

1958 m. dirbusi mokytoja Laima Abraitytė, vėliau – Vilniaus 9-osios vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja, lietuvių literatūros vadovėlių autorė, rašė: „Viešvilėje žengiau pirmuosius savo darbo žingsnius. Ketvirti jie buvo. Bet man padėjo draugų rankos. Joms – visoms, visoms rankoms – aš ir tariau nuoširdžiausią ačiū.“⁴⁶

Įsimintini ir Mortos Kuodaitytės, dirbusios šioje mokykloje apie 1958 m., žodžiai: „Visi mes brendame gyvenimo smėlynais, tačiau ne visi vienodus pėdsakus paliekame. Pėdsakai, kuriuos aš palikau šioje mokykloje, man yra ir bus visą laiką brangūs. Tai buvo pirmieji žingsniai, kupi-

⁴³ Greičius J. Nemokama kelionė, *Tarybinis mokytojas*, 1989, Nr. 25; Greičius J. Atsiminimai, 1960.

⁴⁴ *Ten pat.*

⁴⁵ Papasakojo mokytoja E. Ribinskienė. Užrašė D. Daugirtienė. 2005 m.

⁴⁶ Įrašas 1959 m. Laimos Abraitytės nuotraukoje, atsiųstoje iš Daūgu.

Mokytoja
J. Sakalauskaitė-
Kundrotienė su
savo antraklasiais.
1959 m. Nuotr. iš
G. Magdušauskaitės
albumo

ni klaidų ir ieškojimų.“ (1961 m. Morta Kuodaitytė baigė Klaipėdos pedagoginę mokyklą⁴⁷.)

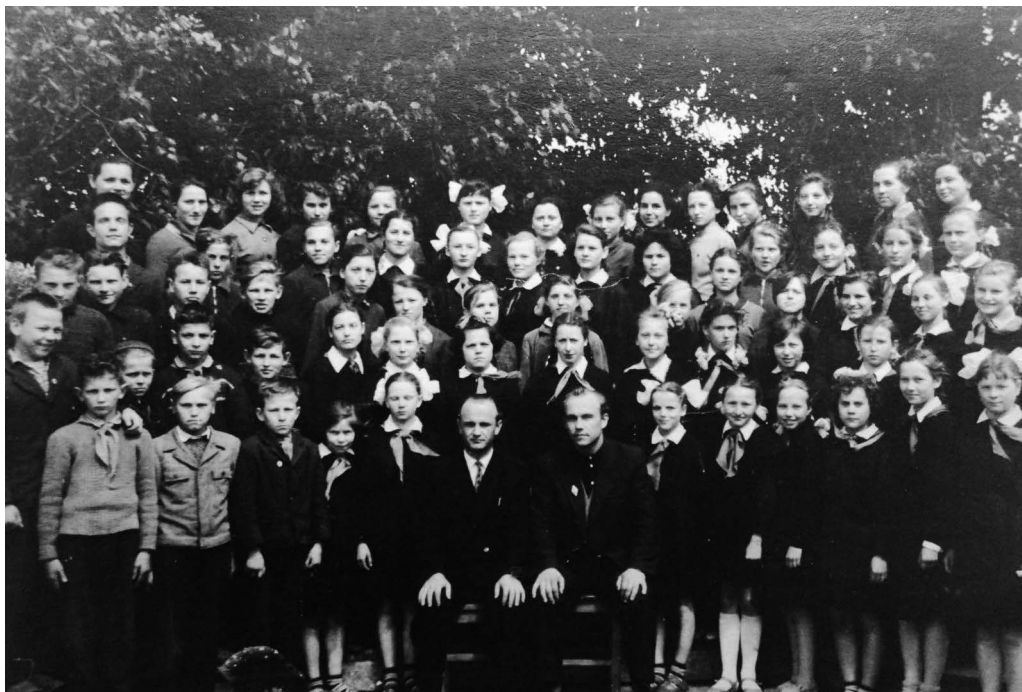
Ir dar vienas prisiminimas (apie 1951–1952 m.). Mokytoja Elena Juškevičienė: „Mokiau – mokiausi. Nepasisekdavo – pradėdavau iš naujo. Dirbau, nes tikėjau savo darbu. Ir jei mano pirmas mokinys su šiluma prisimena pirmąją klasę, jaučiuosi ne veltui gyvenusi.“⁴⁸

1952–1976 m. iki pat savo 70-mečio pradinių klasių mokytoja dirbo Elzbieta Šebekienė. 1928 m. ji buvo baigusi Marijampolės pedagogikos kursus. Geru žodžiu buvę bendradarbiai mini istorijos mokytoją Bronislavą Tamoševičiūtę-Gabronienę. Mokytoja organizuodavo

Mokytojai su išleidžiamąja klase apie 1957–1958 m. Nuotr. iš Viešvilės pagrindinės mokyklos muziejaus

⁴⁷ Iš mokyklos kraštotyros medžiagos. Užrašė D. Daugirtienė.

⁴⁸ Ten pat.

mokinių ir mokytojų ekskursijas po respubliką bei į tolimesnius kitų respublikų miestus. Apie 1958 m. mokykloje dirbo talentinga pedagogė, lietuvių kalbos mokytoja Laima Abraitytė⁴⁹.

Nuo 1954 m. Viešvilės vidurinėje mokykloje veikė pradinių klasių mokykla. Nuo 1994 m. tikybos mokytoja dirbo Janina Sakalauskaitė-Kundrotienė-Skilinskienė. Janina 1952 m. buvo baigusi Marijampolės pedagoginę mokyklą.

1956 m., Vilniaus pedagoginiame institute įgijusi vokiečių kalbos mokytojos specialybę, Viešvilės vidurinėje mokykloje dirbo Elena Klimašauskienė. Mokytoja mokykloje dirbo iki 1978 m. Ji vadovavo Raudonojo Kryžiaus organizacijai, buvo renkama į mokytojų profsąjungos vietos komitetą.

Dešimt metų su pertraukomis (1959–1970) dėstė fiziką ir vadovavo mokyklai Vytautas Klimašauskas. Direktorius V. Klimašauskas buvo veiklus žmogus, siekęs įgyvendinti daugybę mokyklai tuo laikotarpiu keliamų uždavinių. Vėliau V. Klimašauskas išvyko į Kauną, kur dirbo liaudies švietimo skyriaus vedėju⁵⁰.

1960–1965 m. Viešvilės bendrojo lavinimo mokykloje (1960–1993 m. – red.) dirbo Zita ir Juvencijus Gadliauskai. Zita Gadliauskienė mokė geografijos, Juvencijus – muzikos, kartu vadovavo ir moksleivių chorui. Choras garsėjo rajone, jame dainavo apie 60 moksleivių. Daug dėmesio mokytojas skyrė visų mokinių muzikiniam lavinimui. 1961 m. Viešvilės aštuonmetės mokyklos vaikų choras, vadovaujamas Juvencijaus Gadliausko, ir tautinių šokių ratelis, vadovaujamas

Viešvilės septynmetės mokyklos choras. 1961 m. Viduryje mokyt. J. Gadliauskas ir mokyklos direktorius J. Jusčius. Nuotr. iš Viešvilės pagrindinės mokyklos muziejaus

⁴⁹ Mokytojos Elzbietos Šebekienės atsiminimai. 1960.
⁵⁰ Iš mokyklos kraštotyros medžiagos. Užrašė D. Dau-girtienė.

Viešvilės 7-metės kaimo jaunimo mokyklos VII klasės mokiniai su mokytojais. 1961 m. Nuotr. iš Viešvilės pagrindinės mokyklos muziejaus. 1 eilėje iš kairės: geometrijos mokytoja Antanavičiūtė, Nijolė Petrukaitytė, direktorius Jonas Sirtautas, Dalė Mačiulytė, mokymo dalies vedėja Birutė Dirgėlaitė-Andrikienė, mokytoja Morta Kuodaitytė, mokytojas Juškaitis. 2 eilėje iš kairės: mokinys Edmas Palaitis, mokinys Vytas Švelnys, mokinys Vaclovas Juška, mokinys Alius Burnelaitis, mokinė Sabatkevičiūtė, istorijos mokytoja Tamoševičiūtė-Gabronienė, Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos mokyklos gamybinio mokymo meistrai V. Jonelis, J. Žilinskas ir J. Karvelis

Vidos Greičiūtės, Jurbarko rajoninėje meno saviveiklos apžiūroje laimėjo pirmąsias vietas⁵¹.

Viešvilėje 1961 m. veikė ir septynmetė vakarinė kaimo jaunimo mokykla.

Išlikusioje nuotraukoje matome 1962 m. mokytojų kolektyvą.

1964 m. baigusi Šiaulių pedagoginio instituto pradinių klasių fakultetą, Viešvilės aštuonmetėje mokykloje pradėjo dirbti Angelė Šimulionytė-Kucinienė. A. Kucinienė dirbo pradinių klasių mokytoja, kartu mokė ir rusų kalbos.

1961 m. baigusi Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto gamtos fakultetą, įgijusi biologijos-chemijos mokytojos specialybę, 1966 m. Viešvilės aštuonmetėje mokykloje pradėjo dirbti Ona Žemailienė. O. Žemailienė gimė 1928 m. Iki 1970 m. dirbo direktoriaus pavaduotoja, po to iki 1989 m. mokė biologijos ir chemijos.

1986–1987 m. m. mokykla turėjo nepilnos vidurinės mokyklos statusą⁵².

⁵¹1961 m. balandžio 15 d. Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktoriaus įsakymas Nr. 49.

⁵²Viešvilės nepilnos vidurinės mokyklos 1986–1987 m. m. žurnalai.

Viešvilės aštuonmetės mokyklos mokytojai 1962 m. Nuotr. iš pagrindinės mokyklos muziejaus. 1 eilėje iš kairės: N. Krukonis, J. Kuvykas, J. Gadliauskas, N. Jacunskas, direktorius J. Jusčius; 2 eilėje E. Klimašauskienė, neatpažintas, neatpažintas, neatpažintas, E. Šebekienė, dešinėje J. Kundrotienė ir M. Kuvykienė

1970 m. Viešvilės aštuonmetėje mokykloje pradėjo dirbti Aldona Paļavinskienė. 1962 m. baigusi Šiaulių pedagoginio instituto rusų kalbos ir literatūros fakultetą, dirbo pedagoginį darbą kitų rajonų mokyklose. Viešvilės aštuonmetėje mokykloje 1970–1978 m. ji dirbo direktore, kartu mokė ir rusų kalbos. Mokytoja Aldona Reipšlėgerienė su I klasės mokiniais ir jų tėvais. 1962 m. Nuotr. iš Antano Barštano albumo

Nuo 1973 m. Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktoriaus pavaduotoju dirbo mokytojas Antanas Kalnaitis. Jis kartu dėstė ir matematiką. A. Kalnaitis gimė 1927 m. Rasėinių apskrityje, Šimkaičių valsčiuje, Pāalsio kaime. 1941 m. baigęs Jurbarko gimnaziją, Šiaulių pedagoginiame institute įgijęs pradinį klasių mokytojo

specialybę, jis dirbo įvairių Jurbarko rajono pradinių mokyklų vedėju. Nuo 1980 m. rugsėjo 1 d. iki 1984 m. jis dirbo pailgintos darbo dienos grupės auklėtoju. A. Kalnaitis dirbo mokykloje iki 1984 m. rugsėjo 1 d.⁵³

Nuo 1987 m. Viešvilės nepilna vidurinė mokykla tampa devynmete. Nors dviejų klasių žurnalų viršeliuose dar likęs senasis vidurinės mokyklos pavadinimas⁵⁴.

Nuo 1993 m. Viešvilės devynmetė mokykla tapo pagrindine mokykla⁵⁵.

1966 m. mokykla išikėlė į naują mokomojo korpuso priestatą su 6 mokymo kabinetais.

1987 m., vadovaujant direktoriui Artūriui Tamašauskui, buvo atidarytas dar vienas, naujusias, mokyklos pastatas, kuriame išikūrė sporto salė, mokytojų kambarys, administracijos patalpos, valgykla ir 4 mokymo kabinetai: matematikos, fizikos-chemijos, namų ruošos ir istorijos.

2010–2011 m. Viešvilės pagrindinė mokykla, gavusi Europos Sąjungos lėšų, renovuota. Mokyklos pastatai apšiltinti, pakeista stogo danga, langai, durys. Tai leido sutaupyti didelę dalį šildymui skiriamų lėšų. Liko nerenovuotas tik senasis raudonasis pastatas, nes jis jau buvo įtrauktas į kultūros paveldo objektų sąrašą. Šiuo metu senajame raudonų plytų pastate išikūrusi mokyklos biblioteka, technologijų ir dailės kabinetai, veikia mokytojos Danutės Daugirtienės įkurtas mokyklos kraštotyros muziejus. Jo stenduose įrengtos archeologijos, etnografijos, istorijos ekspozicijos, sukaupta daug kraštotyros medžiagos apie bu-

Mokytoja Natalija Druktenytė-Martinaitienė su savo auklėjamąja klase. 1969 m. Nuotr. iš Viešvilės pagrindinės mokyklos muziejaus

⁵³ Daugirtienė D. *Viešvilės mokyklos istorija*, Viešvilė, 1996, d. 1.

⁵⁴ Viešvilės devynmetės mokyklos 1987–1988 m. m. klasių žurnalai.

⁵⁵ Viešvilės pagrindinės mokyklos 1993–1994 m. m. klasių žurnalai.

*Viešvilės pagrindinė mokykla. 2013 m.
A. Sinkevičiaus nuotr.*

vsius jos darbuotojus, mokinius, miestelio praeitį. 2013 m. kraštotyros muziejus tapo kraštotyros kampeliu⁵⁶.

Mokyklos vadovai ir pedagoginiai darbuotojai

Mokyklos direktoriai pokario laikotarpiu

Jonas Greičius – 1945 m. rugsėjo–spalio mėn.

Juozas Milašauskas – 1945 m. spalio mėn.

Steponas Baravykas – 1950 m.

Vytautas Klimašauskas – 1953 m.

Jonas Sirtautas – 1954 m.

Jonas Jusčius – 1960–1962 m.

Vytautas Klimašauskas – 1962–1964 m.

Emilija Milašauskienė – 1964–1965 m.

Vytautas Klimašauskas – 1965–1970 m.

Aldona Palavinskienė – 1970–1978 m.

Laimutis Kažerskas – 1978–1983 m.

Artūras Tamašauskas – 1983–1996 m.

Irena Oičenkienė – 1996–2014 m. ir toliau⁵⁷.

Pagėgių apskrities Viešvilės progimnazija 1945 m.

Apie buvusią progimnaziją išlikę mažai žinių. Žinoma, kad 1945 m. rugsėjo pirmąją turėjo pradėti darbą keturi pradžios mokyklos skyriai. Tačiau po keliolika mokinių susirinko tik I ir II klases. Tad ir mokytojai buvo tik trys: Jonas Greičius, Juozas Milašauskas ir Janina Majauskaitė. Nuo spalio 5 d. vadovauti Viešvilės progimnazijai liko Juozas Milašauskas.

1949 m. Viešvilės progimnazija buvo perorganizuota į septynmetę mokyklą. Iš gyventojų prisiminimų žinoma:

⁵⁶ Daugirtienė D. *Viešvilės mokyklos istorija*, Viešvilė, 1991, p. 25–28.

⁵⁷ *Ten pat*, p. 25–27.

Jonas Greičius – 1945 m. – progimnazijos direktorius, lietuvių k. ir literatūros mokytojas
 Juozas Milašauskas – 1945 m. – progimnazijos direktorius
 Janina Majauskaitė – pradinė klasių mokytoja
 E. Ribinskienė – 1948–1949 m. mokytoja
 Steponas Baravykas – 1950 m. progimnazijos direktorius
 Antanas Nikša – apie 1950 m.
 Marytė Plyčiūtė – apie 1950 m.
 Elena Tamašauskaitė – apie 1950 m.
 Baliukonytė – pradinė klasių mokytoja⁵⁸.
 1947 m. Viešvilės apylinkė prijungta prie Jurbarko apskrities.

Viešvilės pradžios mokykla 1947–1948 mokslo metais

I–III skyriaus žurnale įrašyti mokymo dalykai: lietuvių kalbos skaitymas, lietuvių kalbos gramatika, lietuvių kalba raštu, rusų kalba, aritmetika, dailė, fizinis auklėjimas, dainavimas, piešimas.

I skyriuje mokėsi 24 mokiniai. Jie suskirstyti į A ir B skyrius. A skyriuje – 16, B – 9 mokiniai.

II skyriuje mokėsi 20 mokinių, III skyriuje – 20, IV skyriuje – 9 mokiniai. Be šių mokinių, žurnale yra dar vienas lapas su pavardėmis, bet nenurodyta, kurios klasės⁵⁹.

Kauno srities Jurbarko rajono Viešvilės pradžios mokykla 1948–1949 m. m.

Žurnale Nr. 3 (Pagulbinių kompl.) surašyta 17 mokinių. Mokytoja M. Gudavičiūtė. Mokomi dalykai – lietuvių kalba ir literatūra, rusų kalba, aritmetika, dailė, fizinis auklėjimas, dainavimas, piešimas.

Viešvilės pradžios mokyklos 1948–1949 m. m. žurnale Nr. 4 surašytos dvi grupės, vienoje – 22, kitoje – 28 mokiniai. Mokytoja – E. Bagdzevičiūtė. Mokomi tie patys dalykai.

Viešvilės pradžios mokyklos 1948–1949 m. m. žurnale Nr. 5 surašytos dvi grupės, vienoje – 10, kitoje – 27 mokiniai. Mokytojo pavardė nenurodyta, spėjama, kad tai buvo Onutė Kubilskytė. Mokomi tie patys dalykai⁶⁰.

Kauno srities Jurbarko rajono Viešvilės septynmetė mokykla 1948–1949 m. m.

IV klasės žurnale taip pat buvo dvi grupės: vienoje 11, kitoje – 23 mokiniai. Žurnale surašytos mokytojų pavardės. Lietuvių kalbos, istorijos mokė Stepas Baravykas, Birutė Dirgėlaitė, rusų kalbos – Birutė Dirgėlaitė, Alfonsas Kriščiūnas, vokiečių kalbos – Onutė Kubilskytė, A. Kriščiūnas, aritmetikos – A. Kriščiūnas, algebros, geometrijos – L. Valaitytė, fizikos – E. Pranaitytė, gamtos, geografijos – O. Kubilskytė,

⁵⁸ Daugirtienė D. *Viešvilės mokyklos istorija*, Viešvilė, 1991.

⁵⁹ Viešvilės pradžios mokyklos 1947–1948 m. m. klasių žurnalai.

⁶⁰ 1948–1949 m. m. klasių žurnalai nr. 3; nr. 4; nr. 5.

⁶¹ Viešvilės septynmetės mokyklos 1948–1949 m. m. klasių žurnalai.

A. Kriščiūnas, namų ruošos – E. Bagdzevičiūtė, paišybos mokė ir fizinį auklėjimą vedė A. Kriščiūnas⁶¹.

1950 m. Jurbarko apskritis pertvarkyta į Jurbarko rajoną.

Jurbarko rajono Viešvilės septynmetės mokyklos
1951–1952 m. m. mokytojai

Ona Vaikšnoraitė – lietuvių kalba, aritmetika, istorija

Stepas Baravykas – lietuvių kalba, istorija, geografija, braižyba, fizinis auklėjimas

O. Skrickutė – istorija

Elena Juškevičienė – geografija

Juozas Kriauciūnas – geografija, braižyba, paišyba

Birutė Dirgėlaitė – lietuvių kalba, rusų kalba

Onutė Kubilskytė – geografija, gamtos mokslas, botanika, zoologija

Morta Kuodaitytė – aritmetika, algebra, fizika, geometrija, vokiečių kalba

R. Sedeika – fizika, chemija, geografija, fizinis auklėjimas, paišyba

Liorencas – muzika

O. Matelienė – paišyba⁶².

Viešvilės septynmetės mokyklos 1952–1953 m. m. mokytojai

Steponas Baravykas – istorija

M. Dilbaitė – biologija, gamta, chemija, botanika, vokiečių kalba

Birutė Dirgėlaitė-Andrikienė – rusų kalba, 1955 m. mokymo dalies vedėja

Juozas Kriauciūnas – geografija, paišyba

Morta Kuodaitytė – algebra, fizika, geometrija, vokiečių kalba

Lorencas – muzika

Povilaitis – aritmetika, fizinis lavinimas

Ona Povilaitienė – lietuvių k. ir literatūra, paišyba

B. Urbutytė – geografija

O. Vaikšnoraitė – lietuvių kalba ir literatūra, vokiečių kalba⁶³.

1954 m. Viešvilės septynmetė mokykla buvo pertvarkyta į vidurinę. Apie 1954 m. Viešvilės septynmetės mokyklos direktoriaumi dirbo **Jonas Sirtautas**. 1958–1959 m. m. lietuvių kalbos mokė Laima Abraitytė, Salomėja Mačiulienė, rusų kalbos – Jonas Greičius, Salomėja Mačiulienė, aritmetikos, algebros, geometrijos dalykų – Edita Grincevičiūtė, botanikos, biologijos, chemijos, žmogaus anatomijos ir fiziologijos, braižybos – Vida Greičiūtė, istorijos, geografijos – Bronislava Gabronienė, aritmetikos, geografijos – Zita Gadliauskienė, B. Gabronienė, fizikos – Vytautas Klimašauskas, vokiečių kalbos – Elena Klimašauskienė, muzikos – Juvencijus Gadliauskas, istorijos, fizinio lavinimo – Vidmantas Puišys, namų ruošos – Zofija Jacunskienė, piešimo, praktikos darbų – Stasys Goceikis⁶⁴.

⁶² 1951–1952 m. m. mokyklos direktoriaus įsakymų knyga.

⁶³ Išrašas iš Kauno srities Jurbarko rajono (po 1953 m. – Jurbarko apskritis) Viešvilės septynmetės mokyklos 1952–1953 m. m. klasių žurnalų.

⁶⁴ Duomenys paimti iš 1958–1959 m. m. klasių žurnalų.

Viešvilės vidurinės mokyklos 1956–1957 m. m.
mokytojai ir mokomi dalykai

A. Balsytė – lietuvių kalba ir literatūra

Gražina Matulevičiūtė – lietuvių kalba ir literatūra, pradinė klasių mokytoja

Napoleonas Jacunskas – rusų kalba ir literatūra

Morta Kuodaitytė – aritmetika, algebra, geometrija, fizika

M. Dilbaitė – botanika, biologija, chemija, žmogaus anatomija ir fiziologija,
praktikos darbai

Viktoras Deltuva – aritmetika, istorija

J. Šeštokaitė – aritmetika, fizinis lavinimas

Albina Pajarskaitė – geografija

Bronislava Tamoševičiūtė – istorija, geografija

Vytautas Klimašauskas – fizika, geografija

Elena Klimašauskienė – vokiečių kalba

Zigmas Mačiulis – fizinis auklėjimas, braižyba, paišyba

Irena Mačiulienė – lietuvių kalba

Ričardas Šimkus – rusų kalba

Zofija Jacunskienė – geografija

Martusevičius – muzika⁶⁵.

1958–1959 m. VI klasės žurnale randame ir kitų mokytojų pavardes: Aldona Sederevičienė, mokiusi lietuvių kalbos ir literatūros, E. Šličius, J. Greičius – rusų kalbos, biologijos, Morta Kuodaitytė – aritmetikos, algebros ir geometrijos, Bronislava Gabronienė – istorijos, D. Markūnaitė – geografijos; X klasės žurnale randame, kad tais metais dirbo mokytojas J. Kalinauskas, mokęs vyresnėse klasėse mašinų mokslo praktikumo pagrindų. 1958–1959 m. mokykloje dirbo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Laima Abraitytė, 1959 m. – lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Elena Juškevičienė. 1959 m. į mokyklą atėjo dirbti fizikas Vytautas Klimašauskas, nuo 1962 iki 1966 m. buvo šios mokyklos direktoriumi. Tai pačiais metais pradėjo dėstyti chemiją Alina Simniškytė, 1959–1964 m. dirbo mokymo dalies vedėja.

1960–1961 m. Viešvilėje veikė ir septynmetė dirbančio jaunimo mokykla nebaigusiesiems septynių klasių. 1960 m. Viešvilės vidurinė mokykla perorganizuota į aštuonmetę. Iš 1961–1962 m. m. įsakymo Nr. 40 matome, kad mokykloje tuo laikotarpiu dirbo mokytojai Vida Černevičienė, Juvencijus Gadiauskas, Zita Gadiauskienė, Marytė Leškytė, Salomėja Preikšaitytė, Elžbieta Šebekienė, Janina Kundrotienė, Zita Giedraitienė, Nikodemus Krukonis, Gražina Matulevičiūtė, Aldona Ogorodnik, Vladas Gabronis, Bronė Gabronienė, Vera Juščiuviene, Jonas Kuvykas, Monika Kuvykienė, Elena Klimašauskienė, Ieva Goceikienė, Jonas Ručys, Zofija Jacunskienė, Albina Leščinskienė, Erika Karvelytė, geografijos mokytojas Juškaitis⁶⁶.

Mokymo dalies vedėja 1962 m. dirbo Alina Simniškytė. Viešvilės aštuonmetės mokyklos įsakymų knygoje randame, kad iki 1962 m. liepos 27 d. mokyklos direktoriumi dirbo Jonas Jus-

⁶⁵Įrašas iš 1956–1957 m. m. direktoriaus įsakymų, Viešvilės vidurinės mokyklos klasių žurnalų.

⁶⁶Iš 1962 06 14 mokyklos direktoriaus įsakymo Nr. 40.

čius. Iš parašų po įsakymais matome, kad nuo 1962 m. rugpjūčio 24 d. mokyklos direktoriumi dirbo Vytautas Klimašauskas⁶⁷.

1964 03 06 mokyklos direktoriaus įsakymu Nr. 60 pagal beraščių ir mažaraščių programą 53 apylinkės beraščių ir mažaraščių apmokymui, jų žinių patikrinimui buvo paskirti mokytojai Janina Kundrotienė, Viktoras Deltuva, Elena Viskontaitė ir Jonas Kuvykas.

1964 03 17 įsakymu Nr. 62 56 beraščių ir mažaraščių mokymui visuomeniniais pagrindais paskirta dar 16 mokytojų⁶⁸.

Viešvilės aštuonmetės mokyklos 1963–1964 m. mokytojai

Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktoriumi dirbo Vytautas Klimašauskas, mokytojais: Elena Viskontaitė, Onutė Bosaitė, Elena Klimašauskienė, Jonas Kuvykas, Monika Kuvykienė, Zita Gadliauskienė, Juvencijus Gadliauskas, Jonas Ručys, Pranas Butvilas, Zofija Jacunskienė, Napoleonas Jacunskas, Juozas Zaborskas, Bena Mockevičienė, Elžbieta Šebekienė, Ona Ardinavičiūtė, Janina Kundrotienė, Viktoras Deltuva, Albina Leščinskienė, Danutė Grėbliūnienė, Lionė Vadeikaitė⁶⁹.

Iš kitų 1964 m. įsakymų matome, kad mokykloje dirbo mokytojai: Valerija Čimielienė, Zita Giedraitienė, Aldona Reipšlėgerienė, Angelė Šimulionytė, Emilija Milašauskienė, Juozas Rinkevičius, Antanas Šniokaitis, Eugenija Pociūtė, Ginta Brazauskaitė ir Janina Perednienė.

Iš parašų Viešvilės aštuonmetės mokyklos įsakymų knygoje matome, kad nuo 1964 m. rugpjūčio 20 d. mokyklos direktore dirbo Emilija Milašauskienė, direktorės pavaduotoja – Onutė Bosaitė⁷⁰.

Nuo 1965 m. rugpjūčio 27 d. Viešvilės aštuonmetės mokyklos įsakymų knygoje randame įsakymus, pasirašytus direktoriaus Vytauto Klimašausko.

Išvykus Vytautui Klimašauskui, nuo 1970 m. rugsėjo mėn. Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktore dirbo rusų kalbos mokytoja Aldona Palavinskienė⁷¹.

Viešvilės aštuonmetės mokyklos 1970 m. mokytojų dėstomi dalykai

Pradinių klasių mokytojomis dirbo Valerija Ogorodnik, Ramutė Kaščiukaitytė, Janina Kundrotienė, Rima Pranskevičiūtė-Kriščionaitienė, Agutė Zaleckienė, Elena Bosaitė, Elžbieta Šebekienė. Natalija Martinaitienė, Silvija Gedvilaitė-Piešiniene mokė lietuvių kalbos ir literatūros, Salomėja Zarankienė, Aldona Černiauskaitė – matematikos, Marytė Paulikienė – matematikos, geometrijos, braižybos, Henrikas Skinderis – rusų kalbos, Angelė Kucinienė – rusų kalbos, istorijos, Janina Grinienė – istorijos, Algimantas Petrauskas – fizikos, aritmetikos, istorijos, Elena Klimašauskienė – vokiečių kalbos, Juozas Rinkevičius – geografijos, Juozas Zagorskas – piešimo, Laima Jaškevičiūtė-Sabienė – fizinio lavinimo, Vidmantas Macaitis – muzikos, vadovavo chorui, orkestrėliui, Zofija Jacunskienė – namų ruošos, Jonas Ručys vadovavo darbams dirbtuvėse, Ona Žemaičienė mokė che-

⁶⁷ Išrašas iš 1962 m. mokyklos direktoriaus įsakymų knygos.

⁶⁸ Išrašas iš 1964 m. mokyklos direktoriaus įsakymų knygos.

⁶⁹ Išrašas iš 1964 05 21 mokyklos direktoriaus įsakymo Nr. 70. Mokytojai išleidžiami eilinių atostogų.

⁷⁰ Išrašas iš 1964 m. mokyklos direktoriaus įsakymų knygos.

⁷¹ Išrašas iš 1965 m. mokyklos direktoriaus įsakymų knygos.

mijos, biologijos, vadovavo darbams darže, Onutė Davičikaitė dirbo auklėtoja, pailgintos dienos grupės mokytoja⁷².

Mokytoja Valerija Ogorodnik su pirmokais ir jų tėvais. 1974 m. Nuotr. iš pagrindinės mokyklos muziejaus

Viešvilės vakarinės (sezoninės) mokyklos 1970 m. mokytojų mokomi dalykai: lietuvių kalbos mokė Natalija Martinaitienė, Irena Foktienė, Silvija Gedvilaitė, Vidmantas Macaitis, rusų kalbos – Angelė Kucinienė, Elena Bosaitė, algebros – Tadas Lukošius, Leonas Šebeka, Marija Paulikienė, geometrijos – Leonas Šebeka, Tadas Lukošius, fizikos – Algimantas Petrauskas, chemijos – Ona Žemaitienė, biologijos – Valerija Montvilienė, istorijos – Albina Blandytė, Janina Kundrotienė, geografijos – Laima Jaškevičiūtė⁷³.

Viešvilės aštuonmetės mokyklos 1973–1974 m. mokytojai

Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktore dirbo Aldona Palavinskienė, mokytojais: Angelė Kucinienė, Elena Klimašauskienė, Danutė Graževičienė, Danutė Burkauskienė, Algimantas Petrauskas, Ona Žemaitienė, Juozas Rinkevičius, Birutė Sinkevičienė, Irena Naujokaitė, Jadvyga Čepinskienė, Aldona Šiaulinskienė, Valerija Ogorodnik, Janina Kundrotienė, Elzbieta Šebekienė, Agutė Zaleckienė, D. Orintaitė, Albertas Juknevičius, Vidmantas Macaitis, Zofija Jacunskienė, Laima Sabienė⁷⁴.

Perėjus Aldonai Palavinskienei į kitą darbovietę, 1978–1983 m. Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktoriumi dirbo **Laimutis Kažerskas**.

Nuo 1983 iki 1996 m. mokyklos direktoriumi dirbo **Artūras Tamašauskas**. Nuo 1986 m. Viešvilės aštuonmetės mokykla pertvarkyta į devynmetę.

⁷² Išrašas iš 1970 09 05 mokyklos direktorės įsakymo Nr. 67 ir 1970 09 16 įsakymo Nr. 71.

⁷³ Išrašas iš 1970 10 13 mokyklos direktorės įsakymo Nr. 77.

⁷⁴ Išrašas iš 1974 05 27 mokyklos direktorės įsakymo Nr. 13, mokytojai išleidžiami eilinių atostogu.

Viešvilės pagrindinės mokyklos mokytojų kolektyvas. 1978 m. Nuotr. iš pagrindinės mokyklos muziejaus

Viešvilės aštuonmetės mokyklos 1983–1984 m. mokytojai

Irena Ivaškevičiūtė – direktoriaus pavaduotoja

Irena Rinkevičienė – matematika

Danutė Daugirtienė – lietuvių kalba ir literatūra

Ona Žemailienė – biologija, chemija

Viešvilės pagrindinės mokyklos mokytojų kolektyvas. 1979 m. Nuotr. iš pagrindinės mokyklos muziejaus

1979 - 1980 m. m.

Janina Kundrotienė – pradinės klasės

Angelė Kucinienė – pradinės klasės

Marija Jarmakova – rusų kalba

Aldona Šiaulinskienė – pradinės klasės

Amilija Gustienė – vokiečių kalba

Elena Vizbarienė – istorija

Nijolė Raščiauskienė – geografija

Rimas Višinskas – fizinis lavinimas

Antanas Kalnaitis

Jadvyga Čepinskienė – namų ruošą

Aleksandra Adomaitytė – matematika

Zita Vitkienė – pionierių vadovė

Genovaitė Rutkauskienė

Irena Jasulienė – pradinės klasės

Rūta Neverauskienė – pradinės klasės

S. Aužbikavičiūtė

Irena Aniulytė – lietuvių kalba

Valius Vizbara – muzika

Kristina Budriuvienė – pradinės klasės

Laimutė Tamašauskienė – pradinės klasės

Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktorius Artūras Tamašauskas⁷⁵.

1986–1987 m. m. mokykla turėjo

nepilnos vidurinės mokyklos statusą⁷⁶.

1993 m. Viešvilės devynmetė mokykla pertvarkyta į pagrindinę mokyklą

Mokytoja V. Ogorodnik

su auklėjama klase

1979 m. Nuotr. iš

Viešvilės pagrindinės

mokyklos muziejaus

⁷⁵ Išrašas iš 1984 05 20 Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktoriaus įsakymo Nr. 15.

⁷⁶ Jurbarko rajono Viešvilės nepilnos vidurinės mokyklos 1986–1987 m. m. žurnalai.

*Mokytoja
J. Kundrotienė su
išleidžiamąja klase
1986 m. Nuotr. iš
J. Skilinskienės
albumo*

*Viešvilės pagrindinės
mokyklos mokytojų
kolektyvas 1987 m.
D. Daugirtienė.
Viešvilės mokyklos
istorija, Viešvilė,
1991 m.*

Įa. Išvykus Artūriui Tamašauskui, nuo 1996 m. mokyklos direktore dirba Irena Oičenkienė.

Viešvilės pagrindinės mokyklos
1993–1994 m. m. mokytojai

Irena Oičenkienė – lietuvių kalba
Edmuntas Mankus – saugus eismas
Elena Vizbarienė – istorija
Ramutė Beinarienė – matematika
Kristina Budriuvienė – pradinės klasės

*Paskutinis skambutis. Auklėtoja M. Paulikienė 1990 m.
Nuotr. iš A. Sinkevičiaus albumo*

*Viešvilės pagrindinės mokyklos mokytojų kolektyvas 1993 m.
Nuotr. iš pagrindinės mokyklos muziejaus*

Gražina Magdušauskaitė – pradinės klasės
 Angelė Kuciniėnė – pradinės klasės
 Rūta Neverauskienė – pradinės klasės
 Danutė Daunorienė – pradinės klasės
 Rasa Stoškienė – pradinės klasės
 Romaldas Jakaitis – vokiečių kalba
 Danutė Sabonaitienė – lietuvių kalba
 Audronė Saladienė – etika
 Aldona Šiaulinskienė – pradinės klasės
 Daiva Noreikienė – anglų kalba
 Donatas Paulikas – fizinis lavinimas
 Danutė Daugirtienė – lietuvių kalba
 Nijolė Raščiauskienė – geografija
 Zita Vitkienė – pradinės klasės
 Algimantas Liaudaitis – rusų kalba
 Valius Vizbara – muzika
 Irena Budzinauskienė – matematika
 Marija Rochmanienė – biologija, chemija
 Viešvilės pagrindinės mokyklos direktorius Artūras Tamašauskas⁷⁷.

*Viešvilės pagrindinės
 mokyklos mokytojų
 kolektyvas
 1995 m. Nuotr. iš
 A. Kuciniėnės albumo*

⁷⁷ Išrašas iš 1994 05 30 Viešvilės pagrindinės mokyklos direktoriaus įsakymo Nr. 26 „Dėl kasmetinių atostogų“.

Paskutinis skambutis. Viešvilė, 1996 05 24. A. Sinkaus nuotr.

Viešvilės pagrindinės mokyklos 2003–2004 m. m.
mokytojai ir mokomi dalykai

Irena Oičenkienė – mokyklos direktorė, lietuvių kalbos mokytoja
 Irena Viknaitienė – pavaduotoja ugdymui, matematikos mokytoja
 Rasa Stoškienė – muzikos, tikybos (1–4 kl.) mokytoja, spec. pedagogė
 Elena Vizbarienė – istorijos, pilietinio ugdymo, tikybos (5–10 kl.) mokytoja
 Danutė Sabonaitienė – lietuvių kalbos mokytoja
 Nijolė Raščiauskienė – geografijos, kūno kultūros mokytoja
 Irena Budzinauskienė – matematikos mokytoja
 Romaldas Jakaitis – vokiečių kalbos mokytojas
 Nelia Bodina – vokiečių kalbos mokytoja
 Audronė Saladienė – etikos mokytoja
 Danutė Daunorienė – trečiosios klasės mokytoja
 Rūta Neverauskienė – ketvirtosios klasės mokytoja
 Aldona Šiaulinskienė – pirmosios klasės mokytoja
 Kristina Budriuvienė – antrosios klasės mokytoja
 Gražina Magdušauskaitė – rusų kalbos (6–8 kl.), buitės darbų mokytoja
 Reda Šašienė – socialinė pedagogė
 Kristina Martinaitytė – muzikos mokytoja
 Antanas Taurazevičius – inžinierius programuotojas, informatikos mokytojas
 Nerijus Blažys – kūno kultūros mokytojas

Aldona Palavinskienė – būrelio vadovė
 Audronė Elvikienė – būrelio vadovė
 Aušra Rusinavičiūtė – pavaduotoja ikimokykliniam ugdymui, auklėtoja, anglų kalbos mokytoja
 Birutė Kuklierienė – priešmokyklinės grupės auklėtoja
 Laima Strikienė – ikimokyklinės grupės auklėtoja
 Marė Dabašinskienė – ikimokyklinės grupės auklėtoja
 Marija Rochmanienė – biologijos, chemijos mokytoja
 Juozas Budzinauskas – techninių darbų mokytojas
 Elena Valeikienė – rusų kalbos mokytoja (9–10 kl.)
 Juozas Budzinauskas – dailės mokytojas
 Irena Petrošienė – būrelio vadovė
 Žiedūna Klimaitienė – fizikos mokytoja⁷⁸.

2007 m. pabaigoje Viešvilės pagrindinės mokyklos senasis pastatas įrašytas į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą kaip objektas, turintis architektūrinę vertę. Suteiktas regioninis reikšmingumo lygis⁷⁹.

Viešvilės pagrindinės mokyklos 2012–2013 m. m. mokytojai ir mokomi dalykai

Irena Oičenkienė – direktorė, lietuvių kalbos vyr. mokytoja
 Irena Viknaitienė – matematikos, ekonomikos vyr. mokytoja
 Danutė Sabonaitienė – lietuvių kalbos mokytoja metodininkė
 Elena Vizbarienė – istorijos ir pilietinio ugdymo vyr. mokytoja
 Tomas Pėžaitis – matematikos mokytojas
 Sigita Gerulaitienė – vokiečių kalbos mokytoja
 Aušra Rusinavičiūtė – vyr. anglų kalbos mokytoja
 Marija Rochmanienė – biologijos, chemijos vyr. mokytoja
 Rasa Stoškienė – tikybos mokytoja
 Rūta Neverauskienė – pradinio ugdymo vyr. mokytoja
 Aldona Šiaulinskienė – pradinio ugdymo vyr. mokytoja
 Kristina Budriuvienė – pradinio ugdymo vyr. mokytoja
 Danutė Daunorienė – pradinio ugdymo vyr. mokytoja
 Kristina Martinaitytė-Glinskienė – muzikos vyr. mokytoja
 Birutė Kuklierienė – priešmokyklinio ugdymo vyr. auklėtoja
 Rasa Augustienė – ikimokyklinio ugdymo vyr. auklėtoja
 Marė Dabašinskienė – ikimokyklinio ugdymo auklėtoja
 Rita Mankuvienė – ikimokyklinio ugdymo vyr. auklėtoja
 Vytautas Kemeris – fizikos mokytojas
 Valda Kravčenkienė – vyr. socialinė pedagogė
 Diana Kornikienė – rusų kalba vyr. mokytoja
 Juozas Budzinauskas – vyr. mokytojas, neformalus ugdymas
 Juozas Budzinauskas – dailės, technologijų vyr. mokytojas
 Sniežana Šašienė – vyr. papildomo ugdymo vadovė

⁷⁸ Žinios apie pedagoginius darbuotojus 2002–2003 m. m.

⁷⁹ Jurbarko rajono savivaldybės administracijos 2007 12 20 raštas Nr. R4–20–2911.

Mokytoja

*A. Kucinienė su savo
IV klasės mokiniais
ir jų tėvais 1996 m.
A. Sinkaus nuotr.*

*Viešvilės pagrindinės
mokyklos
mokytojai 2010 m.
V. Platonovienės
nuotr.*

Loreta Stonienė – informacinių technologijų vyr. mokytoja
 Vadimas Aksionovas – kūno kultūros vyr. mokytojas
 Jūratė Bastienė – geografijos vyr. mokytoja
 Reda Šašienė – folkloro būrelio vadovė
 Linas Gečas – informacinių technologijų mokytojas
 Margarita Balaševičienė – vokiečių kalbos mokytoja (vaduoja)^{80, 81}.

⁸⁰ Žinios apie pedagoginius darbuotojus (pagrindinė darbovietė) 2012–2013 m. m.

⁸¹ Žinios apie pedagoginius darbuotojus (nepagrindinė darbovietė) 2012–2013 m. m.

Mokyklos vėliava, emblema ir himnas

Mokyklos įkūrimo 100-mečio proga mokytoja Lina Užomeckienė sukūrė mokyklos vėliavą, 2010 m. mokytojas Juozas Budzinauskas sukūrė mokyklos emblema.

Muziką mokyklos himnui pagal D. Daugirtienės žodžius parašė mokytoja K. Glinskienė.

Mokyklos vėliava ir emblema

Mokyklos himnas

Muzika K. Martinaitytės-Glinskienės, žodžiai D. Daugirtienės

*Mes esam gimę sakalais pakilti,
Mes esam gimę skriet žvaigždžių taku,
Atnešti žemei šviesą, naują viltį,
Sušildyt širdis džiugesiu tyru.*

*Mes mylim žemę, motiną, tėvynę,
Mokyklą, mokytojus ir draugus,
Mūs jaunos rankos darbui susipynę
Pavers tikrove pasakų siekius.*

*Todėl tvirčiau už rankų susiimkim,
Skambėk, daina, ant Nemuno krantų,
Nunešk pasauliui mūsų karštą širdį,
Uždeki žiburius taurių širdžių.*

*Mes esam gimę sakalais pakilti,
Mes esam gimę skriet žvaigždžių taku,
Atnešti žemei šviesą, naują viltį,
Sušildyt širdis džiugesiu tyru⁸².*

⁸²Iš Viešvilės pagrindinės mokyklos krašto-tyros medžiagos.

Mokytoja Gražina Magdušauskaitė klaseje.
1998 m. Nuotr. Iš G. Magdušauskaitės albumo

Mokytoja G. Magdušauskaitė su savo mokiniais
1998 m. Nuotr. Iš G. Magdušauskaitės albumo

Pagrindinė mokykla ir vaikų darželis

2002 m. prie Viešvilės pagrindinės mokyklos buvo prijungtas Viešvilės vaikų darželis. Reorganizavimą, kaip ir daugelyje kitų kaimo mokyklų, Viešvilėje lėmė paskutiniu metu pradėjęs mažėti ikimokyklinio bei mokyklinio amžiaus vaikų skaičius. Kaip išlaikyti mokyklą ir darželį, buvo įvairių minčių, tačiau priimtas racionaliausias sprendimas – sujungti abi įstaigas, paliekant vaikų ugdymo grupes esamuose pastatuose. Be to, įstaigos netoli viena kitos, tad galima kartu atlikti šių įstaigų pastatų renovaciją. Tokia reorganizacija nėra skausminga, juo labiau kad išlaikomi pastatai, o tėvai vaikus veda į tas pačias ugdymo grupes. Tokiu būdu vaikų darželis tapo šios mokyklos padaliniu.

2011 m. Viešvilės pagrindinės mokyklos vaikų darželio pastatas buvo renovuotas⁸³.

Mokykla Viešvilėje H. E. fon Knoblocho prisiminimuose

Buvę Viešvilės miestelio mokyklos mokiniai iš nuotraukų prisimena savo mokytojus, draugus, mokykloje prabėgusius mokslo metus. Anuo metu senojoje parapinėje mokykloje pamokos ir apeigos, kaip ir 1517 m. statytoje Viešvilės evangelikų bažnyčioje, vyko tik vokiečių kalba (aut. pagal A. Jušką – 1549 m.). Privalomas mokymas Prūsijoje buvo įvestas 1717 m. karaliaus Frydricho Vilhelmo I įsaku. Tuomet kaimo mokyklose labai trūko kvalifikuotų mokytojų. Todėl XVIII a. pradžioje į kaimo vietovėse esančias mokyklas dirbti mokytojais buvo siunčiami karo veteranai, atitarnavę puskarininkiai ir kareiviai. Galima lengvai įsivaizduoti, kokio lygio žinių jie turėjo. Mokinius jie mokė tik paprasto skaitymo ir rašymo, o aritmetikos tiek, kiek patys buvo išmokę. Senose bažnyčios kronikose randame, kad 1658 m. įsiveržus švedams, Viešvilės gyvenvietė buvo nusiaubta, bažnyčia, klebonija ir mokykla sudegintos, užpuolus turkų valdžioje buvusiems totoriams, 175 viešviliečių šeimos buvo pagrobtos ir parduotos Turkijos vergų rinkose, iš kur atgal į savo namus nė vienas negrižo. Vadinasi, 1658 m. pradinė mokykla Viešvilėje jau buvo. Parapinei mokyklai vadovavo mokyklos vedėjas (*Precentor*). Jis pirmiausia buvo kunigo padėjėjas, kartu ir mokyklos vadovas. Dažniausiai precentorius buvo ir bažnyčios choro vadovu (*Kantor*), tikybos mokytoju (*Religions Lehrer*), vargonininku (*Organist*) ir mokyklos choro vadovu (*Chorleiter*). Bažnyčios 1745–1746 m. finansinėje ataskaitoje matome, kad tuomet mokyklos vedėjo vienerių metų darbo užmokestis buvo 11 talerių ir 10 sidabrinų grašių.

Iki 1939 m. Viešvilės pradinėje mokykloje pamokos vyko abiem valstybinėmis kalbomis. 1939 m. kovo mėnesį, kraštą užėmus Vokietijai, lietuvių kalba mokyklose uždrausta, visi užsiėmimai vyko tik vokiečių kalba. Per visą Viešvilės pradinės mokyklos gyvavimo laikotarpį joje mokėsi ar dirbo nemažai žymesnių žmonių: žurnalistų, rašytojų, dailininkų, mokslininkų, profesorių, inžinierių ir t. t. Daugelio vardų jau nežinome, jie nuėjo užmarštin, tačiau Vokietijos archyvuose žinių apie kai kuriuos iš jų pasisekė surasti, todėl galima juos paminėti⁸⁴.

⁸³ Daugiau žr. str. „Viešvilės vaikų darželis“.

⁸⁴ Papasakojo H. E. fon Knobochas. Užrašė D. Daurgirtienė 2005 m.

Kaip Klaipėda didžiuojasi joje gyvenusiu poetu, Karaličiaus universiteto profesoriumi Simonu Dachu, Šilutė – rašytoju Hermanu Zudermanu, o Nidà – čia vasarodavusiu Tomu Manu, Viešvilė gali pasigirti buvusiu mokiniu, rašytoju Pauliumi Broku (Paul Brock, 1900–1986). Jis gimė ir augo gražiam Pagulbinių kaime, lankė Viešvilės parapiinę mokyklą. Paulius Brokas susidomėjo kūryba ir jai paskyrė visą savo gyvenimą. Jo veikaluose atsispindi ano meto Viešvilėje gyvenusių žmonių meilė savo kraštui, gimtajam kaimui, tėvynės ilgesys, – tą jis ryškiai ir meistriškai vaizduoja savo kūryboje. Paminėtinas jo romanas „Upė teka“ (*Der Strom fließt*). Tai talentingas rašytojas, kartu garbingas patriotas, atsidavęs Rytų Prūsijos kraštui, romanuose pateikęs prisiminimų apie savo jaunystės metus tėviškės kaime Viešvilėje. Savo kūrinuose rašytojas vis grįždavo į Viešvilę, išreikšdamas savo meilę tėvynei pačia meistriškiausia forma.

Antrasis žymus žmogus – tai rašytojas Martynas Kakys (*Martin Kakies*). 1920–1925 m. M. Kakys gyveno ir dirbo Viešvilės parapiinėje mokykloje mokytoju, vėliau laikraščio redaktoriumi. Pirmaisiais savo darbo metais jis dar mažai pasirodė kaip rašytojas. Žinoma, jau rašydavo straipsnelius į laikraščius. Tačiau mokytojaujant laikotarpis Viešvilėje jam buvo tarytum posūkio taškas sėkmingame jo, kaip rašytojo, kūrybos kelyje. Viešvilės liaudies mokyklos vedėjas, vyresnysis mokytojas Ernestas Laučius, pastebėjęs Martyno Kakio gabumus ir polinkius, sudarė palankias sąlygas jam dirbti Klaipėdos krašto laikraštyje „Klaipėdos garlaisis“ (*Memeler Dampfboot*). Nuo 1925 m. M. Kakys dirbo jo redaktoriumi, netrukus ir vyriausiuoju redaktoriumi. M. Kakys greitai tapo gerai žinomas: skaitytoją pasiekė tarptautiniu mastu pripažinta jo išleista knyga „Briedžiai Klaipėdos krašte“ (*Elche im Memelland*). Kaip daugelio vietos istorijos straipsnių ir raštų autorius, M. Kakys formuoja ypatingą požiūrį į šį kraštą, parodydamas jį savo kūryboje.

Viena iškiliausių šio krašto atstovių – tai aktyvi politikė rašytoja Elizabetė Brener-Hepner (1880–1950 m.). Rašytoja gimė ir augo Viešvilėje, Rydelsbergo dvarelyje, kur gyveno jos tėvai. Elizabetė dirbo mokytoja ir laikraščio „Hartungschen Zeitung“ redaktore Karaliaučiuje. Ji nuo pat jaunystės buvo žinoma kaip aktyvi kovotoja už moterų teises, taip pat aktyviai dirbo politinėje veikloje. Po 1924 m. Klaipėdos krašto atskyrimo ji Berlyne įkūrė leidyklą „Memelland verlag“, kurioje leido mėnesinį žurnalą „Das Memelland“. Elizabetė Bremer-Hepner buvo ištikima Klaipėdos krašto patriotė, drąsiai kovojusi už žmogaus teises savo gimtajame krašte. Žodžiu ir raštu ji kėlė opiausias ano meto problemas, ką išdėstė savo memorandumuose „Klaipėdos krašto kančios“ (*Die Leiden des Memellandes*). Po daugelio metų aktyvios veiklos judėjime už taiką ji buvo išrinkta deputate į Vokietijos Rytų Prūsijos nacionalinę asamblėją. Elizabetei dalyvaujant, priimta Veimaro konstitucija, kuria buvo patvirtinta nauja Vokietijos Respublika, ji buvo pirmojo Vokietijos parlamento Berlyne deputatė ir viena iš Vokietijos demokratinės partijos narių.

Savo literatūriniame palikime – romanuose „Pasakojimai iš nendrininkų krašto“ (*Die Sendung der Rohrmoser*), taip pat „Klaipėdos krašto istorijos“ (*Geschichten aus dem Memelland*) su giliu įsijautimu ji aprašo mažai kam žinomą, miškuose prie Nemuno ir Jūros upių esantį Klaipėdos krašto regioną. Jos literatūrinė kūryba, ypač romanas „Pasakojimai iš nendrininkų krašto“, priklauso šio krašto literatūriniams perlams. Romanas Rytų Prūsijoje buvo plačiai pripažintas

ir sulaukė garsaus Klaipėdos krašto rašytojo Hermano Zudermano dėmesio, su kuriuo Elizabetė susirašinėjo ir palaikė pastovius draugiškus ryšius.

Ketvirtasis – pastorius Oskaras Briusevičius (*Oskar Brüsewitz*, 1929–1976). Daugelis viešviliečių nežino, kad jo veikla turėjo įtakos Europos politinei raidai, Vokietijos suvienijimui ir Sovietų imperijos žlugimui. O. Briusevičius gimė Aušgiriuose, netoli Žukų gyvenvietės. Po kelerių metų tėvai su savo 5 vaikais atsikėlė gyventi į Viešvilę. Šeima apsigyveno vadinamajame muitinės name, šalia kurio buvo savininko Lango duonos kepykla, šiuo metu maisto prekių parduotuvė, esanti priešais buvusią evangelikų bažnyčią. Oskaras mokėsi Viešvilės paparinėje mokykloje. Čia ir susiformavo jo, kaip kovotojo už laisvę, bruožai. Bendraklasiai jauną Oskarą apibūdina kaip audringą, nepriklausomos dvasios mokinį, kuris pridarė problemų ne tik bažnyčiai, bet vėliau ir visam Vokietijos Demokratinės Respublikos režimui. Visą savo gyvenimą jis atidavė laisvės ir taikos siekiams. Jo biografija neįprasta: 1943 m. nutraukė mokslą prekybininkų mokykloje, 1944 m. pašauktas į karą, 1947 m. Vakarų Vokietijoje mokėsi batsiuviu, 1954 m. Rytų Vokietijoje dirbo laisvu amatininku, 1964 m. – Erfurto dvasininkų mokykla, 1970 m. jis jau pastorius Drosdorfo (*Droßdorf*) ir Ripichos (*Rippicha*) gyvenvietėse. Jis kovojo už laisvę ir išsivadavimą iš Sovietų Sąjungos politinės globos. Be to, jo auka kovoje už laisvę Saksonijoje sutelkė visų bendrapiliečių dėmesį ir parodė, kad galima laimėti prieš buvusį režimą. VDR valstybės saugumo tarnyba (*Štazi*) ir Politinis biuras O. Briusevičiaus 1976 08 18 susideginimą bandė nuslėpti, bet įvyko priešingai. Prasidėjo manifestacijos prieš Sovietų Sąjungos daromą įtaką, už abiejų Vokietijų susijungimą.

O. Briusevičius nuėjo kelią nuo pardavėjo, kareivio, batsiuvio, remontininko iki pamokslininko, įžymaus kovotojo už šalies laisvę. Šiandien galime drąsiai teigti, kad aktyvi Oskaro Briusevičiaus politinė veikla turėjo lemiamos įtakos 1989 m. abiejų Vokietijų suvienijimui, jų susijungimui.

1665–1667 m. Viešvilėje gyveno ir dirbo mokyklos vedėju atvykęs iš Tūringijos žymus Rytų Prūsijos šviesuolis Mykolas Merlinas (*Michael Mörlin*). Vėliau jis žinomas kaip Insterburgo (Įsručio) evangelikų parapijos klebonas, bažnyčios choro vadovas. M. Merlinas daug pasidarbavo prie lietuvių raštijos kūrimo. Jis parašė garsų darbą „Pagrindinis lietuvių kalbos principas“ (*Principium primarum Lingua Lithuanica*). Šiame leidinyje jis ragino pašalinti iš lietuvių kalbos vokiškus ir lenkiškus žodžius, artinti knygos kalbą prie liaudies kalbos, iškėlė lietuvių kalbos reformos idėją „Su lietuviu reikia kalbėti lietuviškai“, sukėlusią Rytų Prūsijoje didelį susidomėjimą.

Kaip prisimena H. E. fon Knoblochas, nuo 1905 m. Viešvilės paparinės mokyklos vedėju, precentoriumi dirbo Gustavas Nitčas, kuris 1915 m., kaip ir 420 kitų Viešvilės gyventojų, carinės armijos buvo ištremtas už Volgos. Gustavas Nitčas buvo ilgai prisimenamas kaip geras mokytojas. Mokiniai jį gerbė ir kaip stiprią asmenybę.

Nuo 1922 m. mokyklos vadovu, tai yra precentoriumi, buvo Ernstas Laučius. Šis mokyklos vedėjas iki tol dirbo gretimo Pagulbinių kaimo mokyklos mokytoju. E. Laučius vedė Viešvilės pirklio Baumano dukrą Idą, su kuria persikėlė gyventi į Viešvilę.

Mokiniai visada su pagarba atsiliepia ir apie mokyklos vadovą Frančą Enzelaitį, dirbusį Viešvilėje nuo 1934 m. Francas Enzelaitis buvo vyresnysis mokytojas, mokyklos choro vadovas ir senosios evangelikų bažnyčios chorvedys. Šis mokyklos vadovas, be savo tiesioginio darbo, taip pat tvarkė Viešvilės evangelikų bažnyčios ir Viešvilės valsčiaus dokumentaciją. Francas Enzelaitis buvo įsteigęs Viešvilės spartesniąją gimnaziją (*Aufbauschule*) ir jai vadovavo. Tai buvęs puikus mokytojas, giliai tikintis, kilnus ir jautrus žmogus. Buvę jo mokiniai dar prisimena, kaip, skaitant ištraukas iš Šv. Rašto, mokytojui riedėdavo ašaros. Dėstydamas matematiką, nesimokančių jos mokytojas Francas Enzelaitis nė kiek nesigailėdavo. Nemokšas jis išbardavo, vadindamas juos kopūstgalviais. Vadovaujant precentoriui Francui Enzelaičiui, tuo metu mokykloje įvyko daug gerų permainų. Francas Enzelaitis mokyklai tebevadovavo ir 1941–1944 m., vykstant Antrajam pasauliniam karui⁸⁵.

Nuo 1823 m. mokyklos precentoriumi dirbo Gotfrydas Hameris, kuris nuo 1852 m. buvo Viešvilės evangelikų parapijos kunigu. Prieš 1900 m. senosios Viešvilės parapiinės mokyklos mokytoju dirbo Heftas, nuo 1905 m. – Augustas Bajoraitis, 1922 m. miręs Trapėnuose. Mokytojas Emilis Trinkertas 1928–1934 m. dirbo Viešvilėje, po to persikėlė į Smalininkus. Iki 1934 m. Smalininkuose mokytojavo Francas Enzelaitis, o 1934–1944 m. – Viešvilėje. 1918–1924 m. Viešvilėje dirbo mokytojais Otas Krauledaitis, nuo 1920 m. – Dathas, Hermanas Skiba, panelė Rabat, 1920–1923 m. – mokytojas Kroicas, 1924–1931 m. – Maksas Bendikas.

Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, 1928–1944 m. Viešvilės parapiinėje mokykloje dirbo Frizas Rimkus, 1930 m. – Hugas Paulaitis, Frizas Gobelis, Paulius Purvinas, 1930–1944 m. – panelė Gertrūda Kuršius, Marta Budrius. 1934 m. – Jonas Kairys, Frizas Mačiulis, 1934–1944 m. Valteris Kūlius, Ida Enseleit, 1936–1940 m. – panelės Užkurytė, Urtė Sprogytė, kūno kultūros mokytoja – Gerda Švarc. 1937 m. kūno kultūros mokytoju dirbo Bretšneideris.

1939 m. Viešvilėje mokytojavo panelė Erna Junker, karo metu – 1942–1944 m. – Erika Miuler ir panelė Meyhöfer.

Viešvilės privačioje mokykloje prieš 1914 m. dirbo mokytoja Gertrūda Svičius, 1920–1922 m. – mokytojos Bolc ir Albrecht. Ponia Margarita Markman dirbo mokytoja 1914–1922 m., kartu buvo ir Viešvilės privačios mokyklos vedėja. Mokytojos Gertrūda Domnik, Anne Marie Papenroth ir Fritz Gutzeit 1937 m. dirbo Viešvilės sparčiojoje gimnazijoje (*Aufbauschule*)⁸⁶.

Viešvilės vidurinėje mokykloje anglų kalbos mokytoja 1939–1943 m. dirbo ponia Vaden, 1939–1944 m. fizinės kultūros mokytoja – panelė Hardi Miuler, nuo 1940 m. – Verneris Vadenas⁸⁷.

Nuo 1941 m. dirbo Jonas Dovydaitis, prieš tai dirbęs anglų kalbos mokytoju Smaliniškuose.

Kalvelių ir Pagulbinių pradinėse mokyklose po 1920 m. kartu su savo broliu dirbo mokytojas Ernestas Podufalas. Pagulbinių kaimo pradinėje 1922–1944 m. mokytoju dirbo Bernardas Kiūnas (*Kuhn*). Viešvilėje parapiinė mokykla turėjo keturis pradinės mokyklos skyrius ir vidurinę mokyklą. Privalomas mokymas prasidėdavo nuo 6 metų ir baigdavosi 14 metų. Pradinėje mokykloje dvi klasės buvo mokomos vienoje patalpoje

⁸⁵ *Ten pat.*

⁸⁶ *Ten pat.*

⁸⁷ *Ten pat.*

tuo pačiu metu. Tai reikalavo visiško mokytojų atsidavimo, nes vienu kartu jie dažnai turėdavo iki penkiasdešimt mokinių. Paprinė mokykla vokiečių dėstomąja kalba buvo įsikūrusi klebonijoje. 1903 m. mokykla perkelta į naują pastatą, kuriame buvo keturios patalpos aštuonioms klasėms. Kartu buvo įrengti ir keli butai mokytojams.

1945 m. rugsėjo 1 d. mokykloje pradėjo mokytis naujųjų Viešvilės gyventojų vaikai, nes senieji, karui baigiantis, karinės vadovybės įsaku pasitraukė į Vokietijos gilumą. Pradinėje mokykloje iš pradžių vaikų buvo mažai, neužteko jų ketvirtai klasei, tačiau palaiapsniui klasės prisipildė ir 1951 m. mokymas buvo pratęstas iki septynių, vėliau – aštuonių klasių. 1966 m. pastatytas didelis priestatas su šešiais mokymo kabinetais, o 1987 m. pradėtas eksploatuoti naujas mokomasis korpusas su sporto sale, administracijos, personalo ir specialiųjų dalykų: fizikos, chemijos, rankdarbių, matematikos ir istorijos – kabinetais. Mokiniai į mokyklą surenkami ir iš aplinkinių vietovių, nes neliko mažų kaimo mokyklų, buvusių Kalvelių, Pagulbinių, Aušgirių ir Jūravos gyvenvietėse. Nemaža dalis mokinių yra iš Viešvilės vaikų globos namų. Iš viso mokykloje, kaip rašo savo prisiminimuose H. E. fon Knoblochas, mokėsi 350 mokinių.

2003 m. gegužės 17 d. iškilmingai atšventos Viešvilės pagrindinės mokyklos 100-osios įkūrimo metinės. Ta proga prie įėjimo į mokyklos teritoriją pastatytas didžiulis granito paminklas, jame išgraviruota „100“⁸⁸.

Irenos Ivaškevičiūtės-Viknaitienės prisiminimai apie darbą mokykloje

1973 m., baigusi Jurbarko rajono Raudonės vidurinę mokyklą, įstojau mokytis į Šiaulių Kazio Preikšo pedagoginį institutą, kuriame 1977 m. įgijau matematikos mokytojo specialybę. Gavus paskyrimą, trejus metus teko dirbti Skuodo pirmojoje vidurinėje mokykloje, tačiau gimtojo krašto ilgesys kvietė grįžti atgal į Jurbarko rajoną. 1980 m. rugsėjo 1-ąją dieną atvykau į Viešvilės pagrindinę mokyklą. Tuo metu iš direktoriaus pavaduotojo pareigų pasitraukė ilgametis darbuotojas, Lietuvos nusipelnęs mokytojas A. Kalnaitis. Jis perėjo dirbti pailgintos darbo dienos grupės auklėtoju, o netrukus – 1981 m. sausio mėnesį išleidome jį į pensiją. Keletą metų jis dar dirbo mokykloje mokytoju. Tai buvo stropus, kruopštus, pareigingas žmogus, kuris nuoširdžiai dalijosi gerąja darbo patirtimi ir mokė mane vadovavimo paslapčių.

Tuo metu mokyklai vadovavo jaunas, iniciatyvus, energingas direkto-

Mokyklos direktorė I. Oičenkienė, svečiai H. E. on Knoblochas, A. Liaudaitis, N. Jurgensmeier ir I. Gendrolius prie paminklinio akmens. H. E. von Knobloch, Die Wischweiler Dorf-Chronik VII, Berlin-Dahlem, 2003, S. 50

⁸⁸Ten pat.

rius L. Kažerskas. Nors vadovas buvo jaunas, tačiau sugebėjo sutelkti kolektyvą darbui. Mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai dirbo nuoširdžiai, negailėdami laiko ir jėgų. Tuo metu mokykla keitėsi iš pagrindų: daug dėmesio buvo skiriama mokymo materialinei bazei stiprinti, kabinetų estetiniam vaizdui sukurti. Per dvejus metus L. Kažerskas sugebėjo atkurti visus mokymo kabinetus, juos aprūpinti naujausiomis mokymo priemonėmis, kurių parvežti pats vykdavo nuosavu transportu į Šiaulių mokymo priemonių bazę. Remontuojant kabinetus į talkas būdavo kviečiami mokyklos darbuotojai ir mokinių tėvai. Jurbarko rajone buvo organizuojamos mokomųjų kabinetų apžiūros-konkursai. Jose visuomet laimėdavome pirmąsias vietas. 1981 m. spalio mėn. buvo organizuota metodinių kabinetų apžiūra. Iki to laiko mokykloje tokio kabineto nebuvo, todėl teko įkurti. Suradę patalpas, jas suremontavome, surinkome iš mokytojų sukauptą metodinę medžiagą, ją gražiai apipavidalinome ir sėkmingai dalyvavome apžiūroje. Už šio kabineto įrengimą Jurbarko rajono liaudies švietimo skyrius mūsų mokyklai pripažino pirmąją vietą ir paskyrė 15 rublių premiją.

Mokykloje tuo metu mokėsi 380 mokinių. Visų mokymo klasių būdavo po dvi: viena klasė Viešvilės vaikų namų, kita apylinkės gyventojų vaikų. Mokinių apranga buvo skurdi, batai sunkūs, nepakakdavo pinigų būtiniausioms mokymo priemonėms įsigyti. Visi vaikų namų vaikai būdavo rengiami vienodais drabuželiais. Mokykloje trūko patalpų, mokymo kabinetai buvo maži, todėl kasmet vykdavome į Švietimo ministeriją prašyti leidimo sudaryti mažesnio mokinių skaičiaus klases. Tuo metu leisdavo dalinti tik esant 41 mokiniui, o mūsų mokykloje kai kuriose klasėse būdavo po 38–39 mokinius. Švietimo ministerija leidimą duodavo. Būdavo sudėtinga sudaryti tvarkaraštį, nes trūko mokymo kabinetų. Mokykloje nebuvo sporto salės, todėl fizinio lavinimo pamokos vykdavo Viešvilės vaikų namų sporto salėje arba mokyklos koridoriuose. Kai kurių pradinių klasių mokiniai mokėsi Viešvilės vaikų namų patalpose. Darbų pamokos berniukams vykdavo vaikų namų stalių dirbtuvėse (dabartinės vaistinės patalpose). Ugdyimo planas buvo vienodas visoms mokykloms, tik vaikai galėjo rinktis fakultatyvus ir ten gilinti matematikos, lietuvių kalbos ar kito dalyko žinias. Šiuos du mokomuosius dalykus dažniausiai ir rinkdavosi. Labai populiarūs buvo liaudies šokių, choro ir skudučių būreliai. Mokyklos chore dainuodavo apie 50 pirmųjų–ketvirtųjų klasių mokinių ir apie 60 penktųjų–aštuntųjų mokinių. Skudučių ansamblį lankė 15 berniukų. Vienu metu buvo du liaudies šokių kolektyvai, į kuriuos susirinkdavo po 26 mokinius. Šiuos užsiėmimus mokiniai labai mėgo. Su meno saviveiklos kolektyvais (liaudies šokiais ir chorais) kas metai vykdavome į rajonines, kas antri – į respublikines dainų šventes.

1982 m. L. Kažerską, kaip puikų, sumanų, išradingą darbuotoją, perkėlė dirbti direktoriumi į Jurbarko 2-ąją vidurinę mokyklą. Mokykla kurį laiką pasiliko be vadovo. Norinčiųjų būti direktoriumi buvo, tačiau kolektyvas pageidavo, kad vadovas būtų vyras. Jurbarko rajono liaudies švietimo skyriaus prašymu sutikau laikinai eiti mokykloje direktoriaus pareigas. Tuo pačiu metu vyko ir naujojo direktoriaus paieškos. Peržiūrėję visų rajono mokyklų mokytojų sąrašus, aptikome tik ką pradėjusį dirbti to paties rajono Klausūčių vidurinėje mokykloje jauną fizikos mokytoją A. Tamašauską. Jį ir pradėjome kalbinti. Mokytojas vadovauti mūsų

mokyklai iš pradžių niekaip nesutiko, tad pradėjome agituoti, įtikinėti. Kartu su rajono profsajungos pirmininku A. Armanavičiumi šį jauną mokytoją pasikvietėme į Viešvilę, supažindinome su mokykla, jos materialine baze, Viešvilės miestelio bei apylinkių kraštovaizdžiu. Pagaliau 1982 m. spalio mėn. A. Tamašauskas pradėjo dirbti Viešvilės aštuonmetės mokyklos direktoriumi (juo dirbo iki 1996 m.). Naujajam vadovui teko patirti sunkių išbandymų, kadangi tuo metu mūsų mokykloje mokėsi daug probleminio elgesio mokinių. Tačiau naujasis pedagogas ir vadovas sugebėjo spręsti šią problemą, suburdamas visą mokytojų kolektyvą. Tai buvo puikus vadovas, kolega, geras draugas, lig šiol prisimenamas vien tik geru žodžiu.

Skaudus įvykis visai mokyklos bendruomenei buvo 1983 m. sausio mėn., kai vykstant į ekskursiją į Vilnių įvyko autobuso avarija. Šios nelaimės metu žuvo mokinė Diana Martinaitytė, keletas mokinių atsidūrė ligoninėje. Dar skaudesnis įvykis buvo prie Nėmuno žuvus vaikų namų auklėtiniams.

Prie mokyklos buvo įsteigtas bandomasis sklypas. Jame mokiniai mokėsi auginti ir prižiūrėti daržoves, rudenį, grįžę po atostogų, darbų pamokose jas konservuoti, marinuoti. Bandymų sklypui vadovavo biologijos mokytoja Ona Žemaitienė. Rugsėjo mėnesį namų ruošos pamokų metu vieni mokiniai eidavo grybauti, kiti grybus marinuodavo. Tuo metu mergaitės namų ruošos darbų mokė mokytoja Jadvyga Čepinskienė. Mergaitės išmokdavo siūti, megzti, adyti, siuvinėti.

Mokiniai dalyvaudavo talkose Viešvilės mokomajame ūkyje, Girdžių paukštininkystės tarybiniame ūkyje, Pavidaujo kolūkyje, Dainių tarybiniame ūkyje, kur rudenį padėdavo kasti bulves, runkelius, rauti linus, skinti obuolius, pavasariais rinkdavo laukuose akmenis. Mokiniai noriai važiuodavo į darbus, nes pamokos tą dieną nevykdavo. Jie būdavo vaišinami įvairiais skanėstais, kartais užsidirdavo pinigų ekskursijoms.

Per daugelį metų mokykloje susiformavo šie tradiciniai renginiai: Rugsėjo pirmosios šventė, rudens sporto šventė, rudens Derliaus šventė, Mokytojo diena, tradicinės mokomųjų dalykų savaitės, karnavalas, Šimtadienio, Paskutinio skambučio šventės. Atkūrus Lietuvoje Nepriklausomybę, mokykloje pradėta rengti Kaziuko mugė, švęsti Žemės dieną, Šv. Valentino dieną, Užgavėnių, Margučių šventes, rengti valstybinių švenčių minėjimus, mokyklos gimtadienio šventę, netradicinio ugdymo dienas. Keletą metų buvo organizuojama šventė „Mano augintinis“.

Mokykloje veikė stipri pionierių organizacija, jungusi ir spaliukų organizaciją (1–3 klasių mokinius). Jai vadovavo mokytoja Zita Sofija Vitkienė. 4-os klasės mokiniai visus metus rengdavosi tapti pionieriais ir gegužės mėnesį būdavo iškilmingai priimami. Pionieriai dirbo įvairius darbus: organizuodavo sporto šventes, dalyvaudavo lenininėse talkose, eidavo talkinti neatlygintinai seneliams. Vieniši seneliai būdavo globojami visus mokslo metus: jiems šluodavo kiemą, prinešdavo malkų, žiemą kasdavo takus. Na, o jei seneliai pavaišindavo saldainiais ar sausainiais, tai vaikai tarpusavyje ilgai ginčydavosi, kol nusprendavo, kurie jiems eis talkinti. Tuo metu būdavo apie 12 globojamų senelių. Didžiulis renginys kasmet mokykloje vykdavo vasario 23 d. – tai žygio ir dainos konkursas. Šiam konkursui vaikai ruošdavosi po du mėnesius ir ilgiau. Į šventę buvo kviečiami karo veteranai. Jie pasakodavo atsiminimus. Komjaunimo organizacija nebuvo stipri, nes mokiniai įstodavo į komjaunuolius tik baigiamosiose klasėse.

Mokykloje veikė klasių vadovų metodinis ratelis, kurio užsiėmimuose būdavo nagrinėjami tokie klausimai: „Klasės kolektyvo subūrimas“, „Klasės ir atskirų mokinių tyrimas įvairios jų veiklos metu“, „Klasės vadovo darbo turinys ir planavimas“, „Klasės vadovo meistriškumas“, „Klasės vadovo darbo sistema“, „Klasės vadovo veikla mokyklos auklėjamojo darbo sistemoje“ ir kt. Savo darbe tuo metu turėdavome griežtai vadovautis LKP CK plenumų nutarimais.

Gausi buvo ir mokyklos darbuotojų profsąjunginė organizacija. Susirinkimai vykdavo kartą per mėnesį. Jų metu mokytojai bei kiti darbuotojai privalėdavo nurodyta tema atsiskaityti už savo darbą, sprendavo iškilusias problemas, dalindavo darbuotojams talonus prekėms įsigyti: ūkiškam muilui, skalbimo milteliams, rankšluosčiams, televizoriams, šaldytuvams, baldams (taip buvo iki 1991 m.). Profsąjunginė organizacija rengdavo darbuotojams ekskursijas, jubiliejinius sveikinimus ir kt., tai yra rūpinosi darbuotojų kultūrinio gyvenimu, pagalba nelaimėje. Tradicija buvo tapę tarprajoniniai (su Raseinių r.) švietimo darbuotojų dviejų dienų turistiniai sąskrydžiai, į kuriuos kartu su šeimos nariais vykdavome labai noriai. Nors pasiruošimas pareikalavdavo daug laiko, bet būdavo labai įdomu varžytis įvairiose rungtyse. Tuo metu Jurbarko liaudies švietimo skyriui vadovavo Antanas Mažeika, rajono švietimo darbuotojų profsąjungai – Algis Armanavičius. Tai buvo išradingos, kūrybingos asmenybės. Sąskrydžiuose dažniausiai laimėdavome pirmąją arba antrąją vietas. Mums konkurentai būdavo tik Skiřsnemunės pagrindinė mokykla. Todėl keletą kartų vykome ir į respublikines turistinio sąskrydžio varžybas Klaipėdos, Kėlmės rajonuose. Rajono profsąjunga vasaros atostogų metu organizuodavo ekskursijas į Leningradą, Maskvą, Saremos salą Estijoje. Mokyklos darbuotojų profsąjunginei organizacijai vadovavo mokytojos Danutė Rymutė Griķienė, Angelė Grabauskienė, Aldona Šiaulinskienė.

Komunistų partijos narių mokykloje buvo nedaug. Jie organizuodavo atvirus partinius susirinkimus, kuriuose svarstydavo mokymo proceso tobulinimo, darbinio lavinimo, komunistinio auklėjimo ir kitus klausimus. Mano darbo metais mokyklos partinės organizacijos sekretorėmis ilgai dirbo Valerija Ogorodnik, Angelė Kucinienė.

1985 m., gimus dukrelei, atsisakiau direktoriaus pavaduotojos pareigų. 1986 m. perėjau dirbti pradinių klasių mokytoja. Šiai klasei vadovavau iki 7 klasių. 1992 m. sukūriau šeimą ir persikėliau gyventi į Girdžius. 1995 m. vėl grįžau gyventi į Vieřvilę ir nuo tada dirbau matematikos mokytoja.

Direktoriaus pavaduotojais yra dirbę Elena Vizbarienė (1985–1986), Kristina Budriuvienė (1986–1992), Algimantas Liaudaitis (1990–1991), Irena Oiķenkienė (1992–1996).

1996 m., atsisakius Artūriui Tamařauskui mokyklos direktoriaus pareigų, Švietimo skyrius organizavo konkursą Vieřvilės pagrindinės mokyklos direktoriaus vietai užimti. Buvo du kandidatai – Irena Oiķenkienė ir Rita Abromavičiūtė. Laimėjusi konkursą, 1996 m. rugsėjo pirmą dieną mokykloje pradėjo direktoriauti Irena Oiķenkienė. Jurbarko rajono švietimo skyriaus vedėjo pavaduotoja Genutė Poceviķienė pedagogų tarybos posėdyje pristatė mums naująją direktorę.

1988 m., prasidėjus tautiniam atgimimui, padėjau suburti Vieřvilės apylinkės pirmininko Antano Taurazeviķiaus inicijuojamą Vieřvilės Persitvarkymo Sąjūdžio grupę. Mokyklos mokytojai aktyviai įsijungė į Sąjūdžio veiklą. Man talkino Ire-

na Aniulytė-Oičenkienė, Danutė Galbuogytė-Sabonaitienė ir kt. Materialiai grupę rėmė Jurbarko miško chemijos ruožo Viešvilės meistrijos darbuotojai Algis Neverauskas ir Gintautas Sabonaitis. Į Sąjūdžio grupės veiklą įsijungė vis daugiau jam prijauniančiųjų. Veikloje dalyvavo ir mokinių tėvai. 1989 m. pirmą kartą su mokiniais ir jų tėvais iškilmingai paminėjome Vasario 16-ąją. Pirmą kartą buvo iškelta trispalvė, mokyklos mokiniai viešviliečiams šoko ir dainavo. Viešvilės parapijos kunigo A. Saunoriaus kviečiami, mokiniai ir mokytojai dalyvavo bažnyčios renginiuose. 1990 m. mokykloje pradėta dėstyti tikyba.

Mokyklos 90 m. jubiliejus. Buvę mokytojai R. Višinskas, S. Višinskienė, E. Klimašauskienė, O. Žemaitienė, V. Gečienė, I. Malinauskienė, A. Palavinskienė, M. Paulikienė, L. Sabienė, Z. Jacunskienė. 1993 m.

Viešvilės vaikų globos namai

Algirdas Sinkevičius

*„Mane bučiavo vėjas – lauko tėvas –
Ir plaukus vis kedeno tartum pievas,
Mane tik šildė saulė palaidūnė,
Kuri man buvo kaip tikra motulė...“*

A. Lesys. „Lietuvos našlaičiams“

Lietuvoje našlaičių ir pamestinukų globa 1786 m. pirmoji susirūpino Trākų vaivados žmona Jadvyga Oginskienė. 1791 m. jos iniciatyva Vilniuje buvo atidaryti Vaikelio Jėzaus auklėjimo namai. XIX a. Vilniuje, Kaunė, Zarasuosė, Šiauliuosė, Rasėiniuose ir kitose vietovėse pradėjo kurtis labdaros draugijos. Jos rūpinosi ir vaikais. Iki Pirmojo pasaulinio karo globos įstaigos veikė Vilniuje bei kituose miestuose ir miesteliuose. Tarpukario Lietuvoje buvo kuriamos nedidelės vaikų – našlaičių prieglaudos, pvz., Šiaulių apskr. prieglaudos buvo Váiguvoje, Rėkỹvoje, Gruzdžiuosė, Kełmėje¹.

Našlaičių ir nuo tėvų pasimetusių vaikų ypač padaugėjo prasidėjus Antrajam pasauliniam karui. 1940 m. birželio 15 d. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungos kariuomenei, visų labdaros organizacijų veikla buvo nutraukta, vaikų prieglaudos suvalstybintos. 1941 m. daugelis jų buvo reorganizuotos į vaikų namus. Vaikų namų skaičius augo. Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje liko daugiau kaip 7 tūkst. našlaičių, kurie buvo apgyvendinti 48 vaikų namuose. Profesorius habil. dr. V. Karvelis rašo: „1944 m. lapkričio 1 d. Lietuvoje jau veikė 23 vaikų namai, kuriuose gyveno 1 tūkstantis 681 auklėtinis. Didelė dalis vaikų buvo našlaičiai. Kitą dalį sudarė vaikai, netekę tėvų per karą, ir vaikai, kurių tėvai negalėjo suteikti jiems jokios pagalbos. Vaikų namuose buvo apgyvendinami ir globojami ikimokyklinio, mokyklinio amžiaus vaikai, paaugliai ir išimties tvarka vaikai, kurie dėl susidariusių nepalankių aplinkybių negalėjo mokytis, gyvendami savo tėvų namuose, ar negalėjo gauti paramos iš savo tėvų. Kaimo vaikų namams buvo suteikiamas to kaimo pavadinimas, o miesto – suteikiamas eilės numeris“ (ND).

Vaikų namuose auklėtiniai buvo suskirstomi į auklėjamasias grupes. Kiekvienai grupei buvo priskiriamas auklėtojas. Mokyklinio amžiaus vaikai mokėsi bendrojo lavinimo pradinėse, septynmetėse, vėliau aštuonmetėse, vidurinėse ir specialiose mokyklose².

XX a. šeštajame dešimtmetyje didžioji vaikų namų dalis buvo reorganizuota į internatines mokyklas, o dar vėliau kai kurie internatai – į pensionatus. 1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, vaikų namai buvo reorganizuojami į vaikų globos namus (toliau – VGN). Šiuo metu Lietuvoje yra savivaldybių vaikų globos namai, vaikų globos grupės, valstybiniai ir nevalstybiniai globos namai, socialinės globos namai vaikams su negalia. VGN teikia globos (rūpybos), ugdymo ir socialines paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams, kuriems nustatyta

¹ Budrienė Milda, *Medicinos išsivystymo raida Lietuvoje XV–XX šimtmečiais*, www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id...

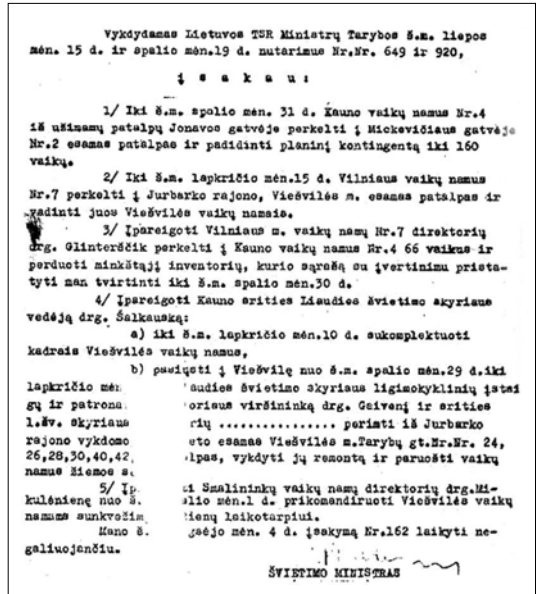
² Interneto prieiga: www.voruta.lt/vienui-vieni/

laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba), laikinai globos namuose apgyvendintiems vaikams tol, kol bus išspręstas jų grąžinimo tėvams arba globos (rūpybos) nustatymo klausimas. VGN savo veiklą grindžia: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos teisės aktais, Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymu, Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu, Lietuvos higienos normomis. VGN tikslas: užtikrinti globojamajam ir laikinai globos namuose apgyvendinamam vaikui globos (rūpybos), ugdymo (mokymo, lavinimo ir auklėjimo) socialines paslaugas, sudaryti kitas jam tinkamas sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasiruoštų savarankiškam gyvenimui visuomenėje³.

Vadovaujantis 1951 m. spalio 27 d. Lietuvos SSR švietimo ministro įsakymu Nr. 195, buvusiame Viešvilės teismo pastate, kuriame tarpukariu šeimininkavo valsčiaus administracija, notaras, metrikacijos skyrius, buvo nedidelis kalėjimas, įkurti Viešvilės vaikų namai. Vaikų namams buvo paskirti ir kiti buvusioje Tarybų gatvėje stovėję pastatai: Nr. 24; Nr. 26; Nr. 28; Nr. 30; Nr. 40; Nr. 42 ir Nr. 44. Į naujuosius vaikų namus buvo perkelti Vilniaus vaikų namai Nr. 7. Pirmieji 105 auklėtiniai čia atvyko ne tik iš Vilniaus, bet ir iš Kauno vaikų namų Nr. 2, Marijampolės vaikų namų, Gėlgaudiškio vaikų namų, Smaliniūnų vaikų namų ir kitų vietovių. Tai Adamonis Jonas (gim. 1941 m.), Aleksandra Aldošina (gim. 1939 m.), Leonidas Aldošinas (gim. 1939 m.) ir kt. Vaikų, patekusių į vaikų namus, tėvai mirė, žuvę karo metu, rezistencinių kovų laikotarpiu. Auklėtiniai peraugę, trūko drausmės, tvarkos, inventoriaus, rūbų, avalynės. Viešvilės vaikų namai nuo 1951 iki 1974 m. priklausė Švietimo ministerijai. 1952 m. juose buvo 95 auklėtiniai. 1953 m. atvyko 11 naujų auklėtinių: 1954 m. – 30, 1955 m. – 35, 1956 m. – 48, 1957 m. – 88 auklėtiniai. Apie Viešvilės vaikų namų įkūrimą žinome iš Lietuvos SSR švietimo ministro 1951 m. spalio 27 d. įsakymo Nr. 195. Jo nuorašą pridedu.

1951 m. laikinai, kol dar nebuvo direktoriaus, Vaikų namų įkūrimo klausimais rūpinosi Viešvilės septynmetės mokyklos direktorius **Steponas Baravykas**⁴.

Pirmuoju Viešvilės vaikų namų direktoriumi nuo 1951 m. dirbo dailininkas, skulptorius, žinomo skulpto-

Viešvilės vaikų namų įkūrimo įsakymas

³ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2011 11 07 duomenys.

⁴ Papasakojo Alfonsas Juška, gim. 1942 m., gyv. Viešvilės mstl. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2015 m. Viešvilė.

riaus Vinco Grybo mokinys **Juozas Kriauciūnas**. J. Kriauciūnas pasakoja: „Dirbau Jurbarko gimnazijoje mokytoju. Kartą pasikviečia mane tuometinis švietimo skyriaus vedėjas ir praneša, kad skiria mane naujai kuriamų Viešvilės vaikų namų direktoriumi. Ką darysi, tenka paklusti. Buvęs teismo rūmų pastatas pasitiko mane išdaužytais langais, išlupinėtomis durimis. Aplink – daug griuvėsių. Teko viską toarkyti nuo pat pradžios. Pats rūpinausi pastato remontu, reikiamomis medžiagomis. Pagrindiniame korpuse remonto darbai kiek užsitęsė. Vėliau teko nelengvas uždavinys – sukomplektuoti darbuotojų kadrus. Pamažu pradėjome darbą. Vaikai kurį laiką gyveno keliuose pastatuose. Su kitų organizacijų vadovais sutarėme draugiškai. Prireikus transporto, padėdavo – noriai duodavo savo arkliauką ir vietos kolūkio pirmininkas Stepanas Ogorodnikas.⁵“

Pirmosios instancijos teismo rūmai tarpukariu

Juozo Kriauciūno sugebėjimų ir pastangų dėka per Antrąjį pasaulinį karą apgriauti, pokariu nuniokoti, buvę Viešvilės pirmosios instancijos teismo rūmai buvo atstatyti.

Buvęs didingas pastatas stovėjo be langų, trūko durų. Paskirtasis direktorius pats rūpinosi darbo jėga, medžiagomis, kontroliavo pastato remonto darbus. Nors sunkumų ir buvo daug, greitai laiku naujuosiuose vaikų namuose jau buvo apgyvendinti pirmieji auklėtiniai. Naujajam direktoriui teko ir kitas nelengvas uždavinys – sukomplektuoti darbuotojų kadrus. Po kelerių metų, direktoriui perėjus į kitą darbovietę, naujuoju vaikų namų direktoriumi buvo paskirtas **Steponas Baravykas**. Apie jo darbo laikotarpį žinių nerasta.

1955 m. Viešvilės vaikų namų direktoriumi pradėjo dirbti prieš tai dirbęs Prienų vidurinės mokyklos direktoriumi **Napoleonas Jacunskas**. Vėliau direktorius pasakojo: „Kai atėjau dirbti, buvo graudu žiūrėti į vaikų namus. Visko trūko: inventoriaus, baldų, rūbų. Net žiemines kepures vaikams nupirkti buvo didelė problema. Patys iš senų nurašytų rūbų siūdavome kepures, pirštines. Vaikams tiek vasarą, tiek ir žiemą tekdavo eiti valgyti į kitą pastatą, nebuvo šilto vandens. Vaikų namų direktoriaus pavaduotojomis dirbo Bujauskaitė, Elena Kornikienė, Janina Grinienė.“⁶

1956 m. vaikų namų direktoriaus pavaduotoja dirbo „Carito“ vadovė, žemės ūkio mokslų daktarė **Albina Pajarskaitė**. „Viešvilės vaikų namuose pradėjau dirbti nuo 1956 m. sausio mėn. Tuo metu Viešvilės apylinkės gyventojai nežinojo, ką daryti su vaikų namų vaikais. Jų buvo daug, gyvenimo sąlygos sunkios, trūko aprangos, blogas maitinimas. Vaikai vagiliavo. Pasitarusi su direktoriumi, pirmiausia stengiausi sutvarkyti auklėtinių maitinimą.

⁵ Papasakojo Juozas Kriauciūnas, gim. 1913 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m. Jurbarkas.

⁶ Papasakojo Napoleonas Jacunskas gim. 1920 04 21 Kaune. Iš Viešvilės Vaikų namų istorijos. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m. Jurbarkas.

Vaių namų darbuotojų kolektyvas su direktoriumi N. Jacunsku. Sėdi (iš kairės): Jonas Greičius?, direktoriaus pavad. ikimokykliniam auklėjimui, Leonida Matusevičienė, direktorius N. Jacunskas, auklėtoja Birutė Žitaveckienė, Elena Kornikienė ir kiti vaikų namų darbuotojai minint L. Matusevičienės 55 m. jubiliejų. 1963 m. Nuotr. iš Leonidos Matusevičienės albumo

Maitinti pradėjome normaliai. Vaikams maisto pakako. Pamažu ir vagiliavimas liovėsi. Baigiantis metams gavau pasiūlymą pereiti dirbti į Vilniaus vaikų namus. Neilgai pasvarsčiusi, sutikau. Jaučiau, kad dalis Viešvilės vaikų namų auklėtojų mano pasirinkimu buvo patenkintos. Joms mano reikalavimai atrodė per dideli. Tuo metu vaikų namuose dirbo gydytoja Ūselytė⁷.

Vaių namų direktorius ir toliau nenuilstamai rūpinosi vaikų namais, auklėtinių gyvenimo sąlygų gerinimu. Pamažu gerėjo materialinės sąlygos, mokomasis–auklėjamasis darbas. 1956 m. buvo baigtas pagrindinio pastato remontas, į kurį persikėlė miegamųjų korpusas. Daug dėmesio buvo skiriama teritorijos tvarkymui, jos puošimui. Aplink atsirado gėlynai, buvo užveistas sodas, įrengtos sporto ir žaidimų aikštelės. Teritorija, kurioje po karo buvo tik plytų ir kitokio laužo krūvos, tarsi naujai atgijo, sužydėjo.

„Baigusi Alytaus mokytojų seminariją, – pasakoja E. Kornikienė, – 1951 m. pradėjau dirbti Smaliniūnų vaikų namuose. Kadangi vyras dirbo Viešvilėje, po keleto metų Jurbarko rajono Švietimo skyriuje paprašiau skirti mane į Viešvilę. 1955 m. buvau paskirta darbui Viešvilės vaikų namuose. Tuo metu kaip tik buvęs direktorius Steponas Baravykas Vaikų namus perdavinėjo naujam direktoriui Napoleonui Jacunskui. Pagrindinis vaikų namų pastatas buvo remontuojamas, tad vaikų namų globotiniai gyveno keliuose namuose, kuriuose vėliau įsikūrė mokykla ir vaikų darželis. Globotiniai valgyti eidavo į valgyklą, įsikūrusią dabartinės vaistinės pastate. Pamenu, tada jų gyveno virš 500 – sunku buvo organizuoti maitinimą, trūko aprangos. Sunkiausia buvo gauti vaikams kepurų. Daug ką bandėme siūti vietoje.

Padirbėjus auklėtoja, išėjus Albinai Pajarskaitei, po jos – Bujauskaitei, 1958 m.

⁷ Papasakojo Albina Pajarskaitė, gim. 1927 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2013 m. Kaunas.

buvau paskirta direktoriaus pavaduotoja. Tuos pačius sunkumus teko pajusti ir spręsti man. Man pradėjus dirbti, šokių vadove dirbo Leonida Matusevičienė. Šokių ratelis pasirodydavo vaikų namų, miestelio renginiuose. Įsimintina kelionė į Rovno miestą Ukrainoje. Mūsų delegaciją su L. Matusevičienės tautinių šokių rateliu labai svetingai priėmė. Muzikos vadovu dirbo Juvenčius Gadliauskas. Jam išėjus, kiek pamenu, muzikos vadovu dirbo Vidmantas Macaitis. Abu jie buvo griežti – vaikai šių vadovų privengdavo. Tiek V. Macaitis, tiek ir antrasis meno vadovas organizuodavo choras⁸.”

1970 m. prasidėjo naujos statybos. Vaikų namai buvo praplėsti – pradėta statyba naujo korpuso su sporto sale ir valgykla. Gyvenimo sąlygos pagerėjo. Per dvidešimtį direktoriaus N. Jacunsko, E. Kornikienės ir kitų po jos dirbusių pavaduotojų vadovavimo metų vaikų namai išaugo, išgražėjo. Pagerėjo auklėtinių gyvenimo sąlygos, auklėjamasis darbas.

Viešvilės vaikų namų direktorius N. Jacunskas. 1955–1976 m.

Organizuojamuose respublikiniuose renginiuose, konkursuose vaikų namai išsiveržė į pirmaujančiųjų gretas, tapo vieni geriausiųjų respublikoje. Negailėdami savęs, tiek direktorius N. Jacunskas, tiek ir visas vaikų namų darbuotojų kolektyvas dalino širdies šilumą netekusiems tėvų globos vaikams. Direktorius jiems buvo kaip tikras tėvas. Kartu jis buvo aktyvus ir visuomeniniame gyvenime: apie 30 m. buvo renkamas apylinkės tarybos deputatu.

Nuotr. iš B. Skverecko albumo

Už nuopelnus švietimui 1969 m. N. Jacunskui buvo suteiktas nusipelnusio mokytojo vardas.

1976 m. gegužės 9 d. Viešvilės vaikų namų kolektyvą ir auklėtinius sukrėtė Viešvilės gyvenvietėje įvykusi didžiulė nelaimė: Nemune apvirto valtis, kurioje irstėsi atėję pasideginti vaikai. 16 vaikų namų auklėtinių kartu su keltininku nuskendo. Tą dieną žuvo Jolanta Bielskytė, Egidijus Chemkauskas, Laisvūnas Bukauskas, Adolfas Grigaliūnas, Nijolė Ivanauskaitė, Aivaras Ivanauskas, Ichiandras Jeršovas, Kęstutis Jonušas, Andrius Klimpa, Vilija Lizauskaitė, Jūratė Sadaitytė, Laima Stulgytė, Algirdas Ivaldūnas, Ona Timašiūtė, Bronius Traknys, Genovaitė Volbikaitė ir pats keltininkas Girdzijauskas. Šaltos Nėmuno bangos pasiglemžė jų gyvybes. Išplaukė į krantą tik keltininko šunelis.

Ši netikėta skaudi netektis sukrėtė visus vaikų globos namų darbuotojus, auklėtinius, miestelio gyventojus. Dirbusieji prisimena: „*Tai buvo siaubo dienos, nemigo naktys, kada beveik 2 savaites buvo ieškoma paskendusiu vaikų. Po to juos laidojome. Trys iš jų palaidoti Viešvilės kapinėse, kiti – savo gimtinėse.*“ Tą nelaimę primena dešinėje perkėlos pusėje, per Nemuną į Trapėnų (Nemanskoje) gyvenvietę, pastatytas atminimo kryžius. Po šios skaudžios nelaimės vaikų namų direktore nuo 1976 m. dirbo **Danutė Grigaliūnienė**, direktoriaus pavaduotoju – Osvaldas Radimonas. Jai išėjus, nuo 1978 m. direktoriumi paskirtas buvęs Viešvilės vidurinės kaimo profesinės technikos mokyklos direktoriaus pavaduotojas mokomajam auklėjamajam darbui **Bronius Skvereckas**.

Po O. Radimono direktoriaus pavaduotojais neilgai dirbo E. Vizbarienė,

⁸ Papasakojo Elena Kornikienė, 82 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2013 m. Viešvilė.

*Čia Nemunas
pasiglemžė 16 gyvybių.
1976 05 09.
Nuotr. iš B. Skverecko
albumo*

E. Kornikienė, D. Daunorienė, R. Girinskienė. Direktoriui B. Skvereckui vadovaujant, 1985 m. pastatytas naujas priestatas – pirtis, skalbykla, sandėliai, pradėta bendrauti su šefais vokiečiais. 1991 m. birželio ir rugsėjo mėn. atvyko Vokietijos Ksanteno miesto grupė, vadovaujama Franso Ostrovski, kuri atvežė labdarą: rūbų vaikams, baldų, maisto produktų. 1991 m. vaikų globos namus pradėjo globoti firma „Mister Trucker“, vadovaujama Hanso Delsingo. Jų dėka buvo suremontuoti visi sanitariniai mazgai, suremontuotos ir padengtos kilimine danga šeimynų patalpos, įrengta vaikų žaidimų aikštelė. 1992 m. kovo 1 d. Lietuvos kultūros ir švietimo ministerijos įsakymu Nr. 116 buvo pakeistas vaikų namų pavadinimas. Jie tapo Viešvilės vaikų globos namais. Hanso Delsingo ir Liudviko Šturholco iniciatyva 1996 m. buvo pastatyta nauja kieto kuro katilinė. 1996 m. rėmėjų iš Vokietijos dėka grupių korpuse pakeisti visi langai. 1996 m. vaikų namai perėjo prie naujų darbo formų: sukurtos 8 šeimynos.

1997 m. sutvarkyti ir užsandarinti langai šeimynų koridoriuose. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 1997 m. rugsėjo 24 d. įsakymu Nr. 1211 „Dėl Viešvilės vaikų globos namų perdavimo“ nuo 1997 m. spalio 1 d. Viešvilės vaikų globos namų steigėjas – Tauragės apskrities Valdytojo administracija.

2001 m. lapkričio mėnesį vaikų globos namai atšventė 50 metų jubiliejų. Netrukus vaikų globos namus paliko ir ilgametis jų direktorius B. Skvereckas. Jis išleidžiamas į pensiją.

*Vaikų globos namai po renovacijos.
Iš B. Skverecko albumo*

*Viekšvilės vaikų globos namai. A. Sinkaus
nuotr.*

Vaikų globos namuose gyvendavo nuo 110 iki 130 auklėtinių. Nuo 2002 m. vasario 26 d. Viekšvilės vaikų globos namams pradėjo vadovauti buvęs Viekšvilės seniūnas **Algimantas Liaudaitis**.

2004 m. vaikų namus pradeda remti Belgijos karalystės Laakdal miesto draugija „ELE“. 2005 m. atlikta senojo pastato stogo renovacija. Tais pačiais metais Viekšvilės vaikų globos namai atšventė savo 55 metų jubiliejų. Įgyvendinami keli investiciniai projektai, dėl to gerėja gyvenimo sąlygos. Įsigytas mikroautobusas. 2004 m. į Viekšvilės vaikų globos namų pastatą perkeltas A. Liaudaičio įkurtas muziejus „Tėviškės namai“. Muziejuje eksponuojamos senos nuotraukos, buvusių Viekšvilės gyventojų piešiniai, erdvuose stenduose supažindinama su tuometinio Viekšvilės valsčiaus administracine struktūra, vokiškos kultūros apraiškomis. Verta dėmesio ir Mažojoje Lietuvoje leistų knygų kolekcija. Ją apžiūrėdami, randame ir senienų. Viena jų – tai Jono Arndto „Rojaus darželis“ (Tilžė 1875).

2012 m. gegužės 5 d. Viekšvilės vaikų globos namuose lankėsi Berlyno miesto Lichtenbergo savivaldybės meras Andreas Geiselis, administracijos direktorius Mathas Hartungas, mero referentė Teodora Gionova Busch ir atsakinga už bendradarbiavimą Karina Strumpf. Jie domėjosi auklėtinių gyvenimu, pomėgiais, įteikė finansinę paramą, buvo aptartos galimybės bendradarbiauti mainų programose ir projektuose.

2011 m. spalio 1 d. Viekšvilės vaikų globos namai atšventė savo 60 m. jubiliejų. Šventė prasidėjo šv. mišiomis Viekšvilės bažnyčioje. Po jų Viekšvilės kultūros centro aktų salėje vyko šventinis minėjimas.

2011 m. spalio 6 d. Jūrbarko laikraštis „Šviesa“ apie Viekšvilės globos namų 60 metų jubiliejaus šventę rašė: „Dabar mūsų vaikai šeimynose po 8 ar 12, su broliais ir seserimis, valgo nuosavose virtuvėlėse, savaitgaliais patys verda pietus, kiekvienas turi savo privačią erdvę, miega

*Paskutinės direktoriaus
B. Skverecko atsisveikinimo
akimirkos. Iš B. Skverecko
albumo*

*Direktorius
A. Liaudaitis su
ugdytiniais. 2011 m.
rugsėjo 1-oji.
A. Sinkaus nuotr.*

*Viešvilės Vaikų globos
namų kolektyvas.
2012 m.
A. Sinkaus nuotr.*

vienviečiuose ir dviviečiuose kambariuose, rūbus perkasi patys, gali rinktis kokį tik nori būrelį ar važiuoti į sporto mokyklą Jurbarke. Bet tai anaipol ne didžiausias skirtumas tarp šiandieninių ir anų dienų globotinių. Mūsų laikų našlaičiai turi gyvus tėvus, bet neturi namų, sveikatos, gebėjimų mokytis ir dvasinių jėgų įsitvirtinti gyvenime“, – apgailėstavo A. Liaudaitis. Šių dienų našlaičiai yra kur kas nelaimingesni nei pokario vaikai. Atvežti į globos namus jie nustemba, kad turės savo lovą, kad nereikės dalytis antklode su broliu ar seserimi, kad iš čiaupo bėga karštas vanduo, penkis kartus per dieną duoda valgyti – ir net mėsos! Bet praeina mėnuo, ir tie patys vaikai piktnasi, kad pietums vėl gavo atsibodusią keptą kulšelę.

Vaikų globos direktoriaus pavaduotoja Jūratė Bastienė labiausiai apgailėstauja, kad šiems nelaimingiesiems vaikams negali sukurti ilgalaikio, stabilaus gyvenimo⁹“.

Viešvilės vaikų Globos namuose gyvena 70 vaikų. Jie apgyvendinti šešiose šeimynose, kuriose gyvena po 10–12 vaikų. Šeimynos pavadintos skambiais vardais, pvz.: „Draugystė“, „Svajos“, „Vaivorykštė“ ir kt.

Mažai žinome, kur gyvenimo keliai nuvedė buvusius Viešvilės vaikų globos namų auklėtinius. Kai kurie jų, pagarsėję net respublikoje, nepamiršta apsilankyti vaikų globos namuose. Kelis, nepamiršusius vaikų namų bei čia praėjusios vaikystės, lankančius, bendraujančius paminėsiu.

Teresė Nekrošaitė, gim. 1961 m. Augo Viešvilės vaikų namuose. Žymi Lietuvos ietininė, olimpiadų dalyvė. Sporto pasiekimai: Barselona (Ispanija) 1992 m., ieties metimas – 58,28 m; Kobe (Japonija), 1985 m. ieties metimas – 57,12 m.

⁹ Bartkienė D. Jurbarko r. laikraštis „Šviesa“, „Šeši dešimtmečiai, apgaubti meile ir rūpesčiu“. 2011 m. spalio 6 d.

Zita Šličytė, gim. 1943 m. Skuodė. Augo Viešvilės vaikų namuose, mokėsi Viešvilės septynmetėje. 1961 m. baigė Jurbarko vidurinę mokyklą. 1967 m. baigė Vilniaus valstybinį universitetą. Buvusi Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio, po to Seimo narė, teisininkė, socialinių mokslų daktarė. Z. Šličytė yra parašiusi monografiją, paskelbusi straipsnių apie aukos vaidmenį nusikaltime, taip pat baudžiamojo proceso tobulinimo klausimais, yra trijų „Advokatų kalbų teisme“ rinkinių bendraautorė.

Atvirukas

Nijolė ir Rasa Savickytės – irkluotojos. Jų sportinius rezultatus pavyko aptikti Vokietijos laikraštyje „Vokietijos žinios“ (*Germania News*), kur pateikta informacija apie Hombergerio (*Homberger*) Ruder klubą (*Ruderklub*).

Petras Mureika, gim. 1962 m., 1963–1975 m. gyveno vaikų globos namuose, vėliau Sovietų Sąjungos karinių transporto lėktuvų IL-78 radistas. Septynerius metus iki Nepriklausomybės atgavimo tarnavo Pajuostyje dislokuotame sovietų armijos dalinyje, skraidė vienu iš kelių dešimčių čia dislokuotų milžiniškų rusų krovininių lėktuvų. P. Mureika daug kartų skridęs beveik į visas Sovietų Sąjungos respublikas, į kai kurias socializmo keliu bandžiusias sukti Afrikos valstybes ir net 90 kartų į Afganistaną. Dėmesį traukia P. Mureikos, jau kaip rašytojo, 2008 m. išleista knyga „Nežemiška globa“. Nors ji priskiriama mokslinės fantastikos žanrui, tačiau joje matome rašytojo biografiją. Knygos siužetas, rutuliojamas chronologiškai, fantastikos mylėtojui gali sukelti galvos skausmą jau skaitant pirmuosius puslapius. Knygoje atskleidžiama sunki našlaičio vaikystė valstybiniuose namuose ir tolesnė kelionė į savarankišką gyvenimą.

Laima Gakienė – Kauno technikos mokyklos dėstytoja, Viešvilės vaikų namų auklėtinė. Baigusi Viešvilės aštuonmetę mokyklą, su kitomis bendraklasėmis buvo išvežta įdarbinti į vieną Kauno įmonę. Ten dirbdama pabaigė vidurinę mokyklą, vėliau – Kauno politechnikos institutą. Vyras V. Gakas dirbo dėstytoju Kauno politechnikos institute Statybinės mechanikos katedroje.

Kornelijus Pukinskis, gim. 1973 m. Vaikystėje, susiklosčius aplinkybėms, pateko į Viešvilės vaikų globos namus, čia augo, lankė mokyklą. Muzikos mokėsi Kauno J. Gruodžio konservatorijoje. 2010 m., baigęs Vilniaus pedagoginį universitetą, įsidarbino Šilalės meno mokykloje kamerinio orkestro ir vaikų choro vadovu. Kornelijui vadovaujant, Tauragės krašto choras sėkmingai dalyvavo TV projekte „Chorų karai“.

Aleksandra Aldošina augo Viešvilės vaikų namuose. Mokslo pirmūnė, aktyvi visuomenininkė. Ji baigė Šiaulių pedagoginį institutą ir visą savo gyvenimą dirbo Skaudvilės specialiojoje internatinėje mokykloje.

Gerus prisiminimus paliko ir kiti pirmieji vaikų namų auklėtiniai: **Onutė Diliūtė** baigė Vilniaus pedagoginį institutą ir pasišventė pedagoginiam darbui.

Gražina Ružauskaitė, igijusi pedagoginį išsilavinimą, sėkmingai dirba Lazdijų rajono švietimo įstaigose.

Genutė Urbonaitė, igijusi medicinos darbuotojo specialybę, dirbo medike.

Rimantas Stanevičius žinomas kaip Elektrėnų policijos viršininkas.

2012 m. rugpjūčio 1 d. laikraštyje „Voruta“ straipsnyje „Vieni vieni“ apie Viešvilės vaikų globos namus rašoma: *„Viešvilės vaikų namai ir VGN. Viešvilė – miestas Jurbarko rajone (24 km nuo Jurbarko) prie kelio Kaunas–Klaipėda, dešiniajame Nemuno krante, abipus Viešvilės upelio. Viešvilės vaikų namai buvo įkurti 1951 m. Teismo rūmuose, didžiausiame Viešvilės pastate, kuris statytas 1902 m. 1951 m. spalio 27 d. Lietuvos TSR švietimo ministro įsakymu Nr. 195 buvo nurodoma, kad nuo 1951 m. lapkričio 15 d. Vilniaus vaikų namus Nr. 7 perkelti į Jurbarko r. Viešvilėje esamas patalpas. Viešvilės vaikų namams buvo paskirtos patalpos tuometinėje Tarybų gatvėje Nr. 24, 26, 28, 30, 40, 42, 44. Pirmieji 105 auklėtiniai čia atvyko iš Kauno vaikų namų Nr. 2, Marijampolės, Gelgaudiškio, Smalininkų ir kitų vietų. Tai: Adamonis Jonas (gim. 1941 m.), Aleksandra Aldošina (gim. 1939 m.), Leonidas Aldošinas (gim. 1939 m.) ir kt. Auklėtiniai peraugę, trūko drausmės, tvarkos, inventorius, rūbų, avalynės. Viešvilės vaikų namai nuo 1951 iki 1974 m. priklausė Švietimo ministerijai, 1952 m. juose buvo 95 auklėtiniai. 1953 m. atvyko 11 naujų auklėtinių, 1954 m. – 30, 1955 m. – 35, 1956 m. – 48, 1957 m. – 88 auklėtiniai.*

Pirmuoju įstaigos vadovu dirbo Juozas Kriaučiūnas. Po to – Steponas Baravykas, jo pavaduotoju dirbo Ragelis. 1955 m. pabaigoje direktoriumi paskiriamas N. Jacunskas, kuris Viešvilės vaikų namams vadovavo iki 1976 m. Prie vaikų namų sužaliavo sodas, įrengta sporto ir žaidimų aikštelė, sužydėjo gėlės. Tada Viešvilės vaikų namai buvo vieni geriausių Lietuvoje, o jų ugdytiniai įvairiuose renginiuose ir konkursuose užimdavo pirmąsias vietas. Dirbant direktoriumi B. Skvereckui, jo iniciatyva buvo kapitališkai suremontuotos patalpos, 1985 m. pastatytas dar vienas pastatas, kuriame įkurta pirtis, skalbykla, sandėliai. 1974 m. vaikų namai perėjo Jurbarko r. Švietimo skyriaus žinion, o 1979 m. vėl gavo Švietimo ministerijos pavaldumą. 1992 m. Lietuvos kultūros ir švietimo ministerijos įsakymu Nr. 116 1992 m. kovo 1 d. buvo pakeistas įstaigos pavadinimas. Buvę vaikų namai tapo Vaikų globos namais VGN (dab. vad. A. Liaudaitis).“

Viešvilės žemės ūkio mokykla

Birutė Sinkevičienė

Mokyklos įkūrimas

1945 m. Lietuvoje buvo pradėtos steigti Darbo rezervų mokyklos. 1950 m., vystant Darbo rezervų sistemos specializavimą, pradėtos kurti žemės ūkio mechanizacijos mokyklos (toliau – ŽŪM mokyklos). Buvusios Lietuvos SSR žemės ūkio ministerijos 1950 04 07 įsakymu Nr. 235 „Dėl Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos mokyklos įsteigimo“ buvusiose maitinės, pieninės ir keleto gyvenamųjų namų patalpose buvo įkurta Viešvilės ŽŪM mokykla. Paskubomis buvo sukomplektuoti darbuotojų kadrai, įrengti traktorių, agrotechnikos, konstitucijos mokymo kabinetai ir trys klasės. Į pirmąją laidą priimta 210 moksleivių. Mokslo metai turėjo prasidėti 1950 04 15¹.

Mokyklos direktoriui A. Kriščiūnui buvo nurodyta perimti iš Jurbarko rajono vykdomojo komiteto buvusius pasienio policijos, maitinės, svečių namų, pieninės pastatus, keletą gyvenamųjų namų. Iš Mašinų ir traktorių stoties (toliau – MTS) gauti keli traktoriai ir kitos žemės ūkio technikos:

1. Traktorius DT-54 – 2 vnt.
2. SCHATZ-NATI – 2 vnt.
3. SCHATZ – 2 vnt.
4. KD-35 – 2 vnt.
5. U-2 – 2 vnt.
6. Kuliamoji MS-1100 – 1 vnt.
7. Kombainas S-4 – 1 vnt.
8. Runkelių kombainas – 1 vnt.
9. Sėjamoji SD-2,4 – 2 vnt.
10. Kultivatorius KUTS-2,8 B – 2 vnt.
11. Plūgas P-5-35 – 2 vnt.
12. Plūgas P-4-30 – 2 vnt.
13. Plūgas P-4-30 – 2 vnt.
14. Plūgas P-3-30 – 2 vnt.
15. Diskinės akėčios BD-3,4 – 1 vnt.

1954 01 16 Viešvilės ŽŪM mokykla perduota Kultūros ministerijos Respublikinės darbo rezervų valdybos žinion.

1963 05 05 Vyriausioji profesinio techninio mokymo valdyba prie Lietuvos SSR Ministrų Tarybos įsakymu Nr. 110 „Apie mokyklų reorganizavimą“ mokyklą pertvarkė į 9-ąją Viešvilės kaimo profesinę technikos mokyklą (to-

Moksleiviai prie mokomojo korpuso. Toliau buvusi pieninė. 1953 m. Nuotrauka iš B. Skverecko albumo

¹ Žemės ūkio ministerijos archyvas, ap. 1, p. 61, 103–104.

liu – Viešvilės kaimo PTM). 1963 m. pastatytos mechaninės dirbtuvės, 1964 m. – mokomojo korpuso priestatas su trimis klasėmis ir aktų sale, 1966 m. – 149 vietų, 1970 m. – 274 vietų bendrabučiai. Vėliau suprojektuoti ir pradėti eksploatuoti darbuotojų gyvenamieji namai, du 195 vietų bendrabučiai, mokomųjų, gamybinių užsiėmimų korpusai, gyvulininkystės fermų pastatai, grūdų sandėlis, kiti objektai.

1971 m. pradėtas eksploatuoti 700 vietų mokomojo korpuso priestatas su 600 kv. m sporto sale ir 180 vietų valgykla. 1972 05 26 Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto įsakymu Nr. 177-B mokykla pertvarkyta į Viešvilės 9-ąją vidurinę kaimo profesinę technikos mokyklą (toliau – vid. KPTM)².

Moksleivių kontingentas

1950 07 06 parašytas pirmasis mokyklos direktoriaus Alfonso Kriščiūno įsakymas – moksleivių priėmimas į mokyklą. Į 1-ąją 6 mėn. mokymo traktorininkų grupę buvo priimti 62 moksleiviai. Dauguma jų buvo baigę tik 3, 4, 5, 6 ir 7 klases. 1950–1951 m. moksleivių kontingentas parodytas lentelėje:

Eil. Nr.	Specialybė	Grupių Nr.	Mokymo trukmė	Priimtųjų skaičius	Baigusiujų skaičius
1.	Traktorininkai	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	6 mėn.	290	213
2.	Dyzelininkai	1, 2, 3, 4, 5	2 mėn.	136	136
3.	Brigadininkai	1	3 mėn.	22	22
Iš viso:		15 grupių		448	371

1951–1952 m. įvestos naujos specialybės. Suformuotos 10 grupė traktorininkų, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ir 12 dyzelininkų, viena grupė 3 mėn. apmokymo kombainininkų mechanikų ir 1 grupė 1 mėn. apmokymo linų rovejų. Iki 1952 m. rugsėjo 1 d. mokyklą baigė 733 moksleiviai, iš jų 446 traktorininkai, 207 dyzelininkai, 25 mechanikai kombainininkai ir 55 linų rovejai³.

1952–1953 m. m. prie Tauragės MTS ir Stōniškiuose įkurti mokyklos filialai, kur mokėsi dar 147 moksleiviai. 1952–1953 m. m. mokyklą baigė 720 mechanizatorių.

1953–1954 m. mokykla paruošė 422 mechanizatorius. Traktorininkams buvo suteikiama ir III kategorijos šaltkalvio kvalifikacija⁴.

1954 01 16 mokykla buvo perduota Kultūros ministerijos Respublikinės darbo rezervų valdybos žinion ir mokymas pradėtas pagal profesinio techninio mokymo programą. Iki 1955 m. suformuotos 6 vienerių metų apmokymo plataus profilio traktorininkų mašinistų grupės⁵.

1956–1961 m. mokykloje mokėsi 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60 ir 61 vienerių metų plataus profilio trak-

² Lietuvos SSR valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto įsakymų rinkinys, Vilnius, 1979, d. 1, p. 27.

³ Direktoriaus įsakymai personaliniais klausimais 1950–1951 m., ap. 5, b. 1, p. 5.

⁴ Mokyklos direktoriaus įsakymai personaliniais klausimais. 1952–1962 m.

⁵ Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto įsakymų ir kolegijos nutarimų rinkinys, p. 6.

*Gyvulininkystės
fermų mechanizavimo
pamoka. Dėstytojas
V. Paulavičius.
1963 m.
Nuotr. iš mokyklos
muziejaus*

torininkų mašinistų grupės. Be šios specialybės, buvo priimti ir vairuotojai, tai 5, 6, 7, 8 ir viena neplaninė grupės, iš kurių vairuotojo teises įgijo 157 moksleiviai⁶.

1961–1962 m. mokykloje mokėsi 62, 63, 64, 65, 66, 67 ir 68 grupių plataus profilio traktorininkai mašinistai ir 126 vairuotojai.

1962–1963 m. m. pradėti ruošti 2 metų mokymo plataus profilio traktorininkai mašinistai ir 2 metų mokymo gyvulininkystės fermų mechanizatoriai. Šios specialybės buvo ruošiamos ir 1963–1964 m. m. 1964–1965 m. m. buvo priimta jau 4-oji ir 5-oji plataus profilio traktorininkų mašinistų, 5, 6, 7, 8 gyvulininkystės fermų mechanizatorių ir 78-oji vienerių metų mokymo traktorininkų mašinistų grupės, iš viso 210 moksleivių. Mokyklą baigė 1-oji 2 metų mokymo plataus profilio traktorininkų mašinistų, 3-ioji 2 metų mokymo gyvulininkystės fermų mechanizatorių ir 76-oji bei 77-oji 1 metų mokymo traktorininkų grupės⁷.

1965–1966 m. m. rugsėjį priimtos 9, 10, 11, 12 ir 13 gyvulininkystės fermų mechanizatorių grupės. 1966 m. vasario mėn. priimti moksleiviai į 80 ir 81 vienerių metų mokymo traktorininkų grupes.

1966–1967 m. m. priimti moksleiviai į 14, 15 ir 16 gyvulininkystės fermų mechanizatorių, sausio mėn. – į 82, 83, 84, 85, 86 ir 87 vienerių metų mokymo traktorininkų grupes. Per 1966–1967 m. m. paruošti 402 mechanizatoriai. 1967–1968 m. moksleivių mokymo duomenys lentelėje:

Mokslo metai	Grupės	Specialybės	Mokymo trukmė	Mokinių skaičius
1967–1968	85, 86,	Traktorininkai mašinistai	1 metų	60
	88, 89, 90, 91, 92	Traktorininkai mašinistai	1 metų	150
	17, 18, 19	Gyvulininkystės fermų mechanizatoriai	2 metų	90
	6, 7	Plataus profilio traktorininkai mašinistai	2 metų	60
	1	Šaltkalviai	1 metų	30

1968–1969 m. m. priimti moksleiviai į 20, 21 ir 22 gyvulininkystės fermų mechanizatorių, 8, 9 plataus

⁶ Mokyklos direktoriaus įsakymai apie moksleivių atovykimą ir išvykimą, ap. 6, b. 7, l. 17, 22.

⁷ Įsakymų knyga apie moksleivių priėmimą ir išleidimą, ap. 4, b. 1, l. 68, 70, 77, 98.

profilio traktorininkų mašinistų, 93 ir 94 vienerių metų mokymo traktorininkų mašinistų ir 2 šaltkalvių grupes, iš viso 236 moksleiviai. Tauragėje, Šakiuose ir Krėžkalnyje įkurti mokyklos filialai, kuriuose traktorininko mašinisto kvalifikaciją įgijo dar 61 moksleivis⁸.

1969–1970 m. m. priimti moksleiviai į 1, 2 mechaninio melžimo meistrų, 2 metų mokymo 10, 11, 12 plataus profilio traktorininkų, 23, 24 dvejų metų mokymo gyvulininkystės fermų mechanizatorių, 95, 96, 97, 98 III klasės, 1 metų mokymo traktorininkų melioratorių grupes.

1970–1971 m. m. priimta į 13, 14 ir 15 plataus profilio traktorininkų mašinistų, 2 gyvulininkystės fermų mechanizatorių, 90 ir 100 – III klasės traktorininkų mašinistų ir 3 mechaninio melžimo meistrų grupes – iš viso 260 moksleivių. 60 moksleivių priimta Šakių ir Tauragės filialuose⁹.

1972 05 26 Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto įsakymu Nr. 177–13 Viešvilės 9-oji kaimo PTM pertvarkyta į vidurinę profesinę technikos mokyklą (toliau – vid. PTM) su trejų metų mokymu¹⁰.

1973 m. sausio mėn. ataskaitoje pažymėta, kad į mokyklą priimta 380 moksleivių, išleisti 302 moksleiviai. Į 3 metų mokymo grupes buvo priimta 150 moksleivių. Kiti siekė vidurinio mokslo pamaininėje vakarinėje mokykloje. 1974 m. sausio mėn. metinėje ataskaitoje nurodoma, kad priimti 454, išleisti 302 moksleiviai. 1975 m. sausio mėn. metinėje ataskaitoje rašoma, kad mokykloje mokėsi 720 moksleivių. Analogiški duomenys nurodyti ir kitų kelerių metų ataskaitose¹¹.

1980 m. mokykla šventė 30 metų jubiliejų. Per savo gyvavimo laikotarpį mokykla išleido 11 tūkstančių mechanizatorių ir kvalifikuotų darbininkų, tarp jų 1 072 – su viduriniu išsilavinimu. Kai kurie jų buvę mokyklos auklėtiniai – Jurbarko rajono pirmūnai: Algis Šimkūnaitis, Vytautas Sabataitis, Juozas Frišmantas, Alfonsas Kazikaitis, apdovanoti to meto ordinais. Gretimuose Šilutės ir Rasėinių rajonuose dirbo mokyklos auklėtiniai ordininkai Nikolajus Utenkovas ir D. Pocius. Daugeliui mokyklos auklėtinių suteiktas žemės ūkio pirmūno garbės vardas.

Už laimėjimus rengiant kvalifikuotus darbininkus žemės ūkiui 30 m. sukakties proga 1980 05 14 mokykla apdovanota Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto garbės raštu.

1984 09 01 Lietuvos SSR valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto įsakymu mokykla pavadinta 69-ąja vidurine PTM. 1988 09 01 Lietuvos TSR agropromoninio komiteto įsakymu mokykla pertvarkyta į Viešvilės PTM, o nuo 1989 m. – į Viešvilės žemės ūkio mokyklą.

2000 m. reorganizuojant Respublikos žemės ūkio mokyklas buvusi Viešvilės žemės ūkio mokykla pertvarkoma į Smaliniūnų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos Viešvilės skyrių, kuris po kelerių metų visai uždaromas. Viskas pamažu tampa istorija, pamažu nueina užmarštin.

Moksleivių mokymas

Viena svarbiausių priežasčių, kodėl jauni žmonės rinkosi profesines mokyklas, buvo siekis kuo greičiau tapti savarankiškais. Profesinę kvalifikaciją moksleiviai toliau įgydavo dirbdami.

⁸ *Direktoriaus įsakymai apie moksleivių atvykimą ir išvykimą*, ap. 5, b. 7, l. 17, l. 22, 34.

⁹ *Direktoriaus įsakymai*, ap. 4, b. 16, l. 55.

¹⁰ *Gaunamų raštų byla*, 1972 m., l. 40.

¹¹ *Metinis balansas*, ap. 1, b. 49, l. 45; ap. 1, b. 55, l. 14; ap. 1, b. 61, l. 4.

*Mokyklą pabaigus.
Viena pirmųjų laidų.
1952 m. Nuotr. iš
mokyklos muziejaus*

Europos Sąjungoje apie 55 % visų mokinių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą, toliau mokslą tęsė profesinio mokymo mokyklose, o Lietuvoje – tik apie 25 %.

1999–2000 m. profesinių mokyklų skaičius nuo 104 sumažėjo iki 80. Profesinės mokyklos buvo jungiamos į profesinio rengimo centrus. Sovietmečiu Lietuvos švietimo sistema turėjo privalumų ir trūkumų. Svarbiausias privalumas – lengvai pasiekiamas ir nemokamas mokslas. Ryškiausias trūkumas – mokykla buvo ideologizuota^{12, 13}.

1950 m. įsteigus mokyklą moksleiviams buvo dėstoma: politinis lavinimas – M. Ogorodnikas, pavyzdiniai artelės įstatai – Pareigis, žemdirbystės pagrindai – Pareigis, pjaunamoji ir kuliamoji – A. Kairys, variklis Zis-5K – A. Gutasas, remonto technologija – A. Damalakas, kombaino S-4 techninė priežiūra – A. Kairys, eismas – A. Kairys, derliaus valymo organizavimas – P. Karpavičius, kombaino S-4 konstrukcija – Gudžius, remonto technologija – A. Stankūnas, fizinis lavinimas – M. Levensonas¹⁴.

Dyzelininkų specialybės moksleiviams buvo dėstoma: politinis lavinimas, žemdirbystės pagrindai, traktoriai, žemės ūkio mašinos, mašinų išnaudojimas, traktoriai (praktika), žemės ūkio mašinos (praktika).

1958 m. liepos 16 d. mokyklos direktoriaus įsakymu 2 moksleivių grupės, vadovaujamos gamybinio mokymo meistrų J. Beniulio ir A. Greičiaus, išvyko atlikti gamybinės praktikos į Kazachstaną¹⁵. Gamybinėn praktikon į Kazachstaną moksleiviai buvo siunčiami ir vėliau keletą metų iš eilės.

1960 m. mokykloje tebebuvo 3 mokytojų kabinetai ir 3 klasės: vairuotojų teorinis kabinetas, vedėjas A. Mykolaitis, traktorių teorinis kabinetas, vedėjas V. Malkėnas ir agrotechnikos kabinetas, vedėja A. Valiukienė. Patalpų mokymui buvo per mažai¹⁶.

¹² www.smm.lt/svietimo_bukle/.../Profesinis_mokyklas_2007_10.pdf

¹³ Šetkus B. Švietimas Lietuvoje sovietinės okupacijos metais (1940–1941 ir 1944–1990), *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, <https://www.vle.lt/.../svietimas-lietuvoje-sovietines-okupacijos-metais-1940-1944>.

¹⁴ 1952–1953 m. klasės pamokų žurnalai.

¹⁵ *Direktoriaus įsakymai*, ap. 5, b. 13, l. 86.

¹⁶ *Perdavimo-priėmimo aktai*, ap. 1, b. 3, l. 11.

57-oji traktorininkų grupė su gamybinio mokymo meistru J. Pečiuliu ir auklėtoju L. Šebeka. 1962 m. Nuotr. iš mokyklos muziejaus

Mokyklos darbuotojai Maskvoje. 1978 m. Nuotr. iš A. Sinkevičiaus albumo

1963 01 25 Lietuvos Ministrų Tarybos įsakymu „Dėl perėjimo prie visuotinio privalomojo aštuonmečio mokymo respublikoje“ buvo uždrausta į profesines mokyklas priimti jaunesnius kaip 16 metų, nebaigusius aštuonmetės mokyklos moksleivius. Išimties tvarka priimti nebaigę 8 klasių privalėjo lankyti vakarinę mokyklą.

Plataus profilio traktorininkams mašinistams buvo dėstoma: politinis lavinimas, braižyba, gyvulininkystės fermų mechanizavimas, agronomijos pagrindai, traktoriai, žemės ūkio mašinos, kombainai, automobilių įrengimai ir eksploatacija, eismo taisyklės, elektrotechnikos pagrindai, estetinis auklėjimas, medžiagų pažinimas ir remontas, automobilių praktika, derliaus nuėmimo technologija.

Moksleiviai aktyviai dalyvavo techninėje kūryboje. Jų gamintas veikiantis vitamininių žolės miltų agregato AVM-0,4A modelis 1968 m. Visasąjunginėje profesinių technikos mokyklų techninės ir meno kūrybos parodoje Maskvoje

apdovanotas žurnalo „Žemės ūkio mechanizatorius“ garbės raštu. Kai kurie modeliai buvo eksponuojami Liaudies ūkio pasiekimų parodoje. 1968 m. aktyviausi techninės kūrybos būrelių nariai aplankė LŪP parodą Maskvoje, kur apžiūrėjo ir savo gamintus eksponatus¹⁷.

1968 m. mokyklai buvo suteiktas „Aukštos darbo ir buities kultūros mokyklos“ vardas.

1971 m. mokykla įrašyta į respublikinę jubiliejinę Garbės knygą. 35 darbuotojai apdovanoti medaliais „Už šaunų darbą“, 2 darbuotojai – Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto garbės raštais.

1972 m. mokykla pradėjo ruošti kvalifikuotus darbininkus su viduriniu išsilavinimu.

Daug dėmesio skirta mokyklos materialinės bazės stiprinimui, ypač bendrojo lavinimo dalykų mokymo kabinetų įrengimui¹⁸.

Naujai įrengta 14 specialiųjų dalykų kabinetų, kuriems įsigytos naujos techninės mokymo priemonės, kino projekcinė aparatūra. Prie mokymo kabinetų veikė įvairūs techniniai būreliai, kuriuose moksleiviai gamino vaizdines priemones: pjūvius, maketus, gilino savo žinias. 1972 m. 5 veikiantys techninės kūrybos eksponatai buvo demonstruojami moksleivių techninės kūrybos parodoje Vilniuje. Veikiantys grūdų ir bulvių kombainų maketai buvo demonstruojami Visasajunginėje LŪP parodoje Maskvoje.

Veikiantis bulvių nuėmimo kombaino maketas pateko į parodą užsienyje. Už jo gamybą mokyklos kolektyvas apdovanotas Visasajunginės LŪP parodos III laipsnio diplomu, gamybinio mokymo meistrams V. Stankevičiui ir A. Martinaičiui atiteko bronzos medaliai, 5 moksleiviams įteikti „Jaunojo parodos dalyvio“ medaliai.

Kartu su teorinio mokymo užsiėmimais moksleiviams buvo vedami ir praktinio bei gamybinio mokymo užsiėmimai. Gamybinis mokymas vyko mokomojo ūkio laukuose, gyvulininkystės fermose, remonto mechaninėse dirbtuvėse, šaltkalvystės kabinete, mokomajame poligone. Išėję atitinkamą mokymo kurso dalį moksleiviai buvo siunčiami gamybinėn praktikon.

1979 m. Viešvilės 9-osios vid. kaimo PTM kombainų kabinetui, vadovas – dėstytojas Algirdas Sinkevičius, respublikos kaimo profesinių technikos mokyklų konkurse pripažinta III vieta¹⁹.

1980 m. Viešvilės 9-oji vid. kaimo PTM šventė savo 30 metų jubiliejų. Ta proga už laimėjimus rengiant kvalifikuotus darbininkus žemės ūkiui ji buvo apdovanota Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto garbės raštu. Tais pačiais 1980 m. mokykla laimėjo III vietą respublikinėje civilinės saugos apžiūroje-konkurse²⁰.

1982 m. Visasajunginėje LŪPP 69 vid. PTM buvo apdovanota Antrojo laipsnio diplomu.

1984 m. 69 vid. PTM jau buvo išleidusi beveik 13 tūkstančių kvalifikuotų darbininkų²¹.

¹⁷ Garbės raštas už vitamininių žolės miltų agregato AVM-0,4 A modelį.

¹⁸ *Pedagogų tarybos posėdžių protokolai, 1972–1973 m.*, p. 14.

¹⁹ Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto 1979 04 16 garbės raštas.

²⁰ Respublikos karinio komisaro 1980 08 28 garbės raštas.

²¹ Iš mokyklos direktoriaus 1984 m. metinio pranešimo.

22-oji traktorininkų grupė su gamybinio mokymo meistru V. Skriduliu. 1980 m. Nuotr. iš mokyklos muziejaus

Darbuotojų ir moksleivių jėgomis pagamintas mikrotraktorius

1987 m. Viešvilės 69 vid. PTM gamybinio mokymo meistrų komanda vaisių ir daržovių auginimo respublikiniame konkurse laimėjo antrąją vietą²².

1989 m. Viešvilės PTM gamybinio mokymo meistrų komanda respublikiniame arimo konkurse laimėjo antrąją vietą²³.

Mokyklos materialinė bazė vis stiprėjo. Jau 1980 m. mokykla turėjo 52 traktorius, 8 javų kombainus, 19 automašinių, 240 vnt. kitos žemės ūkio technikos. Tuo metu buvo ruošiami šių specialybių kvalifikuoti darbininkai su viduriniu išsilavinimu:

1. plataus profilio traktorininkai, mašinistai,
2. gyvulininkystės fermų mechanizatoriai,

3. mechaninio melžimo meistrai.

Moksleivių skaičius vis augo. Prie mokyklos buvo steigiami filialai.

²²Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto 1987 06 26 garbės raštas.

²³Valstybinio agropramoninio komiteto 1989 06 09 diplomai.

Moksleivių auklėjimas

Sovietų Sąjungai prisijungus Lietuvai, iš karto prasidėjo jos sovietizacija. Naujieji krašto šeimininkai nedelsdami ėmėsi pertvarkyti ir švietimo sistemą – siekė sugriauti Nepriklausomybės laikais nusistovėjusią tvarką, pertvarkyti ją Sovietų Sąjungos pavyzdžiu. Didžiulis dėmesys buvo kreiptas į idėjinį moksleivių auklėjimą, norėta juos perauklėti bei įtikinti naujosios santvarkos pranašumais. Todėl buvo atsisakyta kai kurių iki tol naudotų vadovėlių, kitų mokymo priemonių. Mokyklose įvestas Sovietų Sąjungos istorijos, SSRS konstitucijos dėstymas, pakeistos mokymo programos, imta mokyti rusų kalbos. Pradėta steigti komjaunimo organizacijas, įrengiami Lenino kampeliai, imta leisti sienlaikraščius. Visa tai turėjo padėti skleisti sovietų ideologiją. Dalis naujajai valdžiai neįtikusių mokytojų buvo atleisti iš darbo, nemaža dalis jų vėliau atsidūrė tremtyje. Likę mokytojai buvo priversti auklėti moksleivius pagal jiems primestus reikalavimus.

Už auklėjamąjį darbą mokykloje buvo atsakingas direktoriaus pavaduotojas mokomajam auklėjamajam darbui (toliau – pav. m. a. darbui). Pradžioje pareigybė vadinosi kitaip ir vis keitėsi. 1950 m. mokyklos auklėjamąjį darbą organizavo direktoriaus padėjėjas politiniam darbui Antanas Škėmas. 1951 m. direktoriaus padėjėju politiniam darbui paskiriamas Michailas Ogorodnikas. 1957 m. jį pakeitė direktoriaus padėjėju kultūriniam auklėjamajam darbui pradėjęs dirbti Jonas Vaclovas Perednis, 1959 m. direktoriaus padėjėju kultūriniam darbui dirbo Jonas Endrijaitis, nuo 1962 m. vėl dirbo J. V. Perednis. Nuo 1966 m. direktoriaus padėjėju mokomajam auklėjamajam darbui pradeda dirbti Bronius Skvereckas.

Vadovaujami direktoriaus padėjėjo m. a. darbui pedagoginiai darbuotojai stengėsi savo moksleivius nukreipti į sportinę veiklą, meno saviveiklą, įvairius dalykinius būrelius. Sporto veikla mokykloje suaktyvėjo 1954 m. atėjus dirbti fizinio lavinimo vadovu P. Juškevičiui. Tapo tradicija rengti įvairias sportines varžybas mokykloje, draugiškus susitikimus su kitomis komandomis rajoninėse bei kaimo profesinių technikos mokyklų varžybose. 1961 m. sportines PDG komplekso normas išlaikė 133 moksleiviai, iš jų II laipsnio – 16, I laipsnio – 117 moksleivių, tai sudarė 59 % viso fizinės kultūros kolektyvo narių.

Mokyklos sportininkai I žemės ūkio mechanizacijos mokyklų spartakiadoje iškovojo bendrą 6-ąją vietą. 1967 m. mokyklos sportininkai dalyvavo VII respublikinėje profesinių technikos mokyklų spartakiadoje. Trejus metus iš eilės tinklininkai iškovojo pereinamąją taurę ir pelnė nugalėtojų vardą. Dviratininkams pripažinta III, lengvaatlečiams IV vieta²⁴.

Suprasdami, kad svarbų vaidmenį auklėjant moksleivius turi fizinė kultūra ir sportas, fizinės kultūros taryba siekė, kad sportinis judėjimas mokykloje būtų kuo masiškesnis. 1972 m. II pusm. iš 443 moksleivių 172 sistemingai užsiiminėjo sporto sekcijose²⁵.

Mokykloje ruošta daug varžybų, kuriose moksleiviai ne tik įvykdė PDG komplekso normatyvus, bet ir pasiekė sportinių atskyrių reikalaujamų rezultatų. Populiarios tapo pavasario ir rudens kroso varžybos. Mokyklos komanda

²⁴ *Ataskaita apie mokomąjį auklėjamąjį darbą*, 1961 m., l. 2.

²⁵ *Ataskaita apie mokomąjį auklėjamąjį darbą*, 1967 m., l. 4.

1972 m. respublikinėse „Darbo rezervų“ kroso varžybose tarp kaimo mokyklų iškovojo III vietą²⁶.

1975 m. moksleiviai privalėjo įsijungti į tarpgrupinį lenktyniavimą, anuomet vadintą socialistiniu. Pagrindiniai jo tikslai – skatinti siekti geresnių mokymosi rezultatų. Į lenktyniavimo nuostatus buvo įtraukti pamokų lankomumo, drausmės, tvarkos, dalyvavimo sporto, meno saviveiklos, kituose būreliuose ir visuomenei naudingame darbe klausimai. Kritiniam vertinimui pateikiami 3 m. mokymo 6 gyvulininkystės fermų mechanizatorių II kurso tarpgrupiniai išpareigojimai (grupės gamybinio mokymo meistras Vidmantas Šimulynas, auklėtojas Algirdas Sinkevičius):

1. Išvystyti tarpgrupinį lenktyniavimą tarp atskirų moksleivių su šūkiu „Šiandien mokslo pirmūnas – rytoj darbo spartuolis, gamybos novatorius“.
2. Mokyti gerai ir labai gerai. Grupei pasiekti šimtaprocentinį pažangumą.
3. Siekti šimtaprocentinio pamokų lankomumo. Be nepateisinamos priežasties nepraleisti nė vienos pamokos.
4. Siekti „Aukštos mokslo ir darbo kultūros“ grupės vardo.
5. Tausoti mokyklos turta.
6. Suteikti konkrečią paramą grupės auklėtojo vadovaujama kombainų kabinetui.
7. Aktyviai dalyvauti sąjunginėje techninės kūrybos apžiūroje. Pagaminti agregatų pjūvius kombainų mokomajam kabinetui.
8. Palaikyti pavyzdinę tvarką bendrabutyje. Dalyvauti geriausio kambario konkurse. Išauginti 16 vazonėlių kambarinių gėlių.
9. Pasiekti, kad grupėje nebūtų moksleivių elgesio taisyklių pažeidimo.
10. Aktyviai dalyvauti visuomenei naudingame darbe. Laisvalaikiu prie mokyklos gerbūvio išdirbti 3 tūkst., talkose – 1 tūkst. valandų.
11. Organizuoti turistinius žygius.
12. Grupėje surengti karinio patriotinio žaidimo „Ereliukas“ varžybas.
13. Į tarpgrupinį lenktyniavimą iškviesti 5-ąją gyvulininkystės fermų mechanizavimo grupę.
14. Tarpgrupinio lenktyniavimo rezultatus susumuoti kas mėnesį.

1978–1979 m. m. vyko daug bendramokyklinių renginių. Minėtinos karinės sportinės varžybos, teisinių žinių konkursas, tarpgrupinės karinio sportinio žaidimo „Ereliukas“ varžybos, tinklinio turnyras. Aktyviai dirbo liaudies teisės ir gamtos apsaugos fakultetai. Moksleiviai domėjosi kartingais, noriai dalyvavo treniruotėse, organizuojamose varžybose.

1978–1979 m. m. buvo išplėtoti draugystės ryšiai su Baltarusijos, Estijos, Kaliningrado srities, Latvijos ir Moldavijos profesinėmis technikos mokyklomis, rengti susitikimai.

1987 m. respublikinėse savanoriškos sporto draugijos „Darbo rezervai“ profesinių technikos mokyklų moksleivių varžybose mokyklos tinklinio komanda iškovojo II vietą²⁷.

Neblogai respublikiniuose sąskrydžiuose pasirodė ir mokyklos turistai. 1987 m. zoniniame turistų sąskrydyje mokyklos turistų komanda užėmė antrąsias vietas stovyklavietės ruošimo, albumo-ata-

²⁶ *Ataskaita apie išpareigojimų vykdymą, 1972 m., l. 4.*

²⁷ *Diplomas už II vietą respublikinėse tinklinio varžybose. 1987 m.*

Kartingistų būrelio užsiėmimuose. Nuotr. iš mokyklos muziejaus

Dūdų orkestro repeticijos. 1963 m. Iš kairės: B. Martinaitis, V. Skridulis, J. Daujotas, J. Lakickas, moksleivis R. Grinis. Antroje eilėje – neatpažintas, V. Juškevičius ir B. Skvereckas. Nuotr. iš B. Skverecko albumo

skaitos ir dainos konkursuose. Viešvilės 69 vidurinės PTM komanda moksleivių zoniniame saskrydyje laimėjo bendrą I vietą ir buvo apdovanota I laipsnio diplomu²⁸.

1991 m. Viešvilės žemės ūkio mokyklos komanda respublikos aukštesniųjų ir žemės ūkio mokyklų moksleivių šachmatų varžybose gavo II vietą ir parsivežė 1991 04 14 žemės ūkio ministro A. Šleževičiaus pasirašytą diplomą²⁹.

Svarbų vaidmenį auklėjant moksleivius vaidino kultūriniai renginiai. Iki 1961 m. kultūrinį darbą organizavo Juvencijus Galdiauskas. Mokykloje repetavo jo vadovaujama kaimo kapela ir dūdų orkestras, kuriame grojo pats mokyklos direktorius Juozas Daujotas.

1961 m. Respublikinėje profesinio techninio mokymo sistemos meno savi-veiklos kolektyvų apžiūroje mokyklos instrumentinis trio laimėjo I vietą, liaudies šokių ratelis – II vietą. Išvykus J. Galdiauskui, kultūros namams vadovavo Vytautas Dragūnas, kartu su meno vadove Danute Dragūniene vedė juose įvairius renginius.

²⁸I laipsnio diplomas už I vietą zoniniame turistiniame saskrydyje. 1987 m. Alytus.

²⁹Diplomas už II vietą respublikinėse šachmatų varžybose. 1991 m.

*Mokyklos liaudies šokių ratelis
Respublikinėje dainų šventėje. 1965 m.
Viduryje vadovė Eglė Ručienė. Nuotr. iš A. Kucinienės albumo*

Dūdų orkestras Jurbarko rajoninėje dainų šventėje. Vadovas A. Liaugaudas. 1970 m. Nuotr. iš A. Sinkevičiaus albumo

Moksleivius į dramos, liaudies šokių ratelius subūrė vadovė Eglė Ručienė, dirbusi miestelio vaistinėje. Išlikusi 1963 m. dramos būrelio nuotrauka. Tuo metu su Viktoro Miliūno pjese „Žuvėdros palydi“ kolektyvas pasirodė ne tik Viešvilės, bet ir Smalininkų, Veliuonės bei kitų aplinkinių miestelių scenose.

1966–1967 m. veikė šie rateliai: dramos – vadovas V. Dragūnas, tautinių šokių – vadovė E. Ručienė, pučiamųjų orkestras – vadovas A. Liaugaudas, skaitovų – vadovas V. Dragūnas.

1967 m. Respublikinėje profesinių technikos mokyklų meno saviveiklos apžiūroje mokykla tarp žemės ūkio mokyklų laimėjo II vietą.

Užklasinė veikla vyko techninės ir meno kūrybos, meno saviveiklos būreliuose, sporto sekcijoje, turizmo, internacionaliniame karinio patriotinio auklėjimo klubuose, LDAALR, mokymo kabinetų būreliuose. Be jų, dar veikė Jaunojo kario ir Sveikatos universitetai. Internacionalinis klubas „Draugystė“ susirašinėjo su Baltarusijos ir Kaliningrado srities mokyklomis.

1970 m. Respublikinėje profesinių technikos mokyklų meno saviveiklos apžiūroje mokyklai pripažinta II vieta. Dūdų orkestras ir tautinių šokių ratelis

dalyvavo respublikinėje jubiliejinėje dainų ir šokių šventėje Vilniuje. Respublikiniame kaimo ir rajoninės priklausomybės miestų konkurse dūdų orkestras laimėjo V vietą.

Mokyklos saviveiklininkai dalyvavo Jurbarko rajoninėje dainų šventėje ir miestelio šventiniuose renginiuose. Vienas iš jų – tai jau tradicine švente tapusios Jōninės, kurios kiekvienais metais švenčiamos miestelio parko vasaros estradoje, pastatytoje šefuojamojo Jurbarko rajono „Gegužės pirmosios“ kolūkio statybininkų už moksleivių talkininkavimą.

1969 m. po audrų ir gausių lietu išsiliejo Dauguvos upė, apsmėdė gyventojų namus. Į pagalbą gyventojams atėjo karinis dalinys, kuriame tarnavo buvęs moksleivis, seržantas Vladas Rimkus. Vladas gimė Keimės rajone, Giniūnų kaime. Baigęs Graužikų aštuonmetę mokyklą, Viešvilėje įgijo traktorininko specialybę ir buvo pašauktas į karinę tarnybą. Daug žmonių išgelbėjo seržanto V. Rimkaus ekipažas, tačiau trečiąjį kartą beplaukiant gelbėti skęstančiųjų, priekiniai visureigio ratai atsitrenkė į kliūtį ir jis paniro į vandenį. Vladas dar gelbėjo skęstančią merginą, tačiau sunki apranga apsunkino veiksmus ir jis žuvo. Kompozitorius Mindaugas Tamošiūnas pagal poeto Juozo Nekrošiaus žodžius jam parašė dainą „Vaikinas nuo Kražaantės“.

1971 m. mokykloje atidengta paminklinė lenta buvusiam mokyklos auklėtiniui Vladui Rimkui³⁰, didvyriškai žuvusiam Rygos įlankoje gelbėjant skęstančius žmones potvynio metu.

1972 m. I pusm. meno saviveikloje dalyvavo 186 moksleiviai. Mokykloje veikė: pučiamųjų orkestras – vadovas A. Liaugaudas, dramos ratelis – vadovė A. Valiukienė, estradinis ansamblis – vadovas R. Zubrickas, kaimo kapela – vadovas A. Liaugaudas, agitmeninė brigada – vadovas A. Švedas, liaudies šokių ansamblis – vadovė R. Gžimailaitė.

V. Rimkaus tėvai ir artimieji. Nuotr. iš mokyklos muziejaus

V. Rimkaus žygdarbis. Dailininkas

V. M. Nazarukas

³⁰Iš mokyklos muziejaus kraštotyrinės medžiagos.

³¹Viešvilės kaimo profesinės technikos mokyklos firminė emblema.

Moksleivių dūdų orkestras. 1972–1973 m. m. Vadovas Alfonsas Liaugaudas. Trimitų ir kornetų grupės – D. Paulikas, klarnetų – A. Sinkevičius. Nuotr. iš mokyklos archyvo

1973 m. Meno taryboje patvirtinta mokyklos emblema – firminis ženklas³¹.

1975 m. mokyklos meno saviveiklos kolektyvai, dalyvaudami I sąjunginiame darbo žmonių festivalyje, tarp respublikos profesinių mokyklų laimėjo III vietą.

1977 m. mokyklos armonikų ansamblis, vadovaujamas A. Liaugaudo, respublikiniame konkurse „Grok, Jurgeli“ laimėjo I vietą. Nors tuomet jaunimas jau buvo pamėgęs estradinės muzikos žanrą, armonikų ansamblis populiarino lietuvių liaudies muziką, folklorą, liaudiškas tradicijas.

1978 m. mokyklos meno saviveiklininkai Klaipėdos zonos meno saviveiklos apžiūroje laimėjo III vietą.

Moksleivių dūdų orkestras. 1975–1976 m. m. Vadovas D. Paulikas. Nuotr. iš D. Pauliko asmeninio albumo

1980 m. mokykloje veikė 7 meno saviveiklos rateliai. Atnaujino repeticijas moksleivių dūdų orkestras. Liaudies šokių ratelis, vadovaujamas B. Sinkevičienės, dalyvavo Respublikinėje dainų ir šokių šventėje Vilniuje. Respublikinėje profesinių technikos mokyklų meno saviveiklos apžiūroje kaimo kapela, vadovaujama B. Ralio, laimėjo I vietą, liaudies šokių ratelis – III vietą.

1981 m. respublikinėje konkursinėje meno saviveiklos apžiūroje mokyklos kaimo kapela, vadovaujama B. Ralio, laimėjo II vietą³².

1983 m. Klaipėdoje profesinių technikos mokyklų meno saviveiklos apžiūroje gerai pasirodė dūdų orkestras, vadovaujamas D. Pauliko, pramoginių šokių kolektyvas, vadovaujamas R. Dumčienės, ir liaudies šokių kolektyvas, vadovaujamas B. Sinkevičienės³³.

Moksleiviai priklausė moksleivių profsajunginei organizacijai, kuri rūpinosi visais mokymo, auklėjimo, buities, kultūrinio masinio darbo klausimais. Profsajungos nariai rinkdavo savo komitetą, kuris pasiskirstydavo darbą komisijomis: gamybinio mokymo, organizacinio masinio, kultūrinio masinio darbo, darbo ginčų. Moksleivių profsajunginė organizacija leido savaitinį pamokų lankomumo ekraną. Buvo organizuojami ir švaros konkursai. Susumavus mėnesio lankomumo rezultatus, nugalėtojams buvo įteikiamas televizorius.

Moksleivių profsajungos pirmininkės Z. Norvilienės vadovaujami saviveiklininkai atliko profesinio orientavimo darbą, lankėsi kaimyninių rajonų bendrojo lavinimo mokyklose.

Iki 1976 m. darbuotojų profsajunginė organizacija vienijo mokyklos ir mokojo ūkio dirbančiuosius. Nuo 1976 m. susiformavo atskira mokyklos darbuotojų profsajunga. Jos

*Liaudies šokių ratelis. Viešvilė. 1980 m.
Nuotr. iš mokyklos muziejaus*

³² 1981 m. respublikinės apžiūros konkurso garbės raštas.

³³ Laikraštis *Šviesa*, 1983 03 29, Nr. 37.

pirmininkais dirbo N. Martinaitienė, P. Juškevičius, V. Vyšniauskas, V. Piešina, V. Šašienė. Organizacija svarstė svarbius mokymo ir auklėjimo, darbuotojų lenktyniavimo, buities ir kultūros, vasaros poilsio organizavimo ir kitus klausimus.

Nemažą auklėjimo darbą atliko mokykloje įkurta mokymo grupių seniūnų taryba. Ji svarstydamo nepažangius ir blogai lankančius moksleivius, tvarkė grupių lenktyniavimo rezultatus. Seniūnų tarybai vadovavo pats mokyklos direktorius. Tai buvo artimiausias mokyklos administracijos pagalbininkas sprendžiant moksleivių buities, maitinimo, drausmės ir kitus mokymo klausimus.

2000 m. mokyklos darbuotojų ir moksleivių kolektyvas iškilmingai atšventė mokyklos įkūrimo 50-metį. Geriausi mokyklos darbuotojai buvo apdovanoti Lietuvos žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento, Jurbarko rajono Liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto bei mokyklos garbės raštais. Mokyklos saviveiklininkai, susibūrę į dūdų orkestrą, armonikų ansamblį bei vokalinius ansamblius, vadovaujami A. Liaugaudo, paruošė šventinį koncertą.

Mokyklos darbuotojai

Vienas iš didžiausių rūpesčių steigiant mokyklą buvo darbuotojų kadru sukomplektavimas. Moksleivių žinių kokybė, jų poelgiai daug priklauso nuo pedagoginių darbuotojų pasiruošimo, meilės profesijai. Per 50 metų pedagoginių darbuotojų kadrai keitėsi. Pirmieji darbuotojai:

Mokyklos direktorius – Alfonsas Kriščiūnas. Nuo 1950 04 07 iki 1950 07 30.

Direktoriaus pavaduotojas politiniam darbui – Antanas Škėmas

Vyr. buhalteris – Petras Čirvinskas

Buhalterė-kasininkė – Liuda Eidukevičienė

Ūkio dalies vedėjas – Juozas Stanaitis

Sekretorė-bibliotekininkė – Liuda Ustinkova

Dėstytojai – važinėjimo instruktoriai: Antanas Šlomas, Antanas Sausonis ir Vytautas Braškys.

1950 07 30 mokyklos direktoriumi skiriamas Michailas Levensonas. Alfonsas Kriščiūnas tampa direktoriaus pavaduotoju mokomajam darbui. Priimti nauji dėstytojai – Vytautas Paulavičius, Vytautas Diržys, dirbtuvių vedėjas, dėstytojas Stasys Knėdzevičius, vairuotojas Vladimiras Bardašovas.

Pagal 1950 m. gegužės–gruodžio mėn. algalapius galima spręsti, kad metų pabaigoje darbuotojų kolektyvą sudarė 24 nariai. Randame naujų priimtų darbuotojų pavardes:

1. Petras Tunaitis – ūkio dalies vedėjas,
2. Jurgis Skrickis – instruktorius,
3. Aloyzas Subatkevičius – instruktorius.

1951 m. V. Paulavičius paskirtas direktoriaus pav. mokomajam darbui, Michailas Ogorodnikas – direktoriaus pav. politiniam darbui, vyr. buhalterė – Valerija Dakauskienė, dėstytojais – Aleksiejus Damalakas, Algirdas Gutauskas, Petras Karpavičius, Antanas Kairys ir Vytautas Diržys^{34, 35}.

³⁴ *Direktoriaus įsakymai personaliniais klausimais*, ap. 5, b. 1, l. 2.

³⁵ *Ten pat*, įsak. Nr. 153.

1952 m. m. pedagoginių darbuotojų sudėtis išliko nepakitusi.

1953 m. pradėjo dirbti dėstytojai Aldona Pranaitytė-Valiukienė, Pareigis, P. Nemanis, A. Žukas, S. Vaicekauskas, vyr. meistras K. Svečiulis.

1954 m. lapkričio mėn. mokyklos direktoriumi pradėjo dirbti Jonas Misevičius, direktoriaus padėjėju ūkio reikalams – J. Nėnius, fizinio auklėjimo instruktoriumi – Vytautas Juškevičius, kasininke ir sąskaitininke – Marcelė Juškevičienė.

1955 m. mokykloje pradėjo dirbti dėstytojai Bronius Skvereckas, A. Kazlauskas ir Stasys Mikučionis³⁶.

1956 09 22 mokyklos direktoriaus įsakymas Nr. 139. Mokykloje dirbo 11 dėstytojų. 1958 m. dėstytoju pradėjo dirbti Bronius Martinaitis³⁷, gamybinio mokymo meistru – Albinas Greičius³⁸.

1957 09 19 mokyklos direktoriaus įsakymu Nr. 133 sudaryta mokyklos mokymo taryba: pirmininkas – direktorius J. Misevičius, nariai: direktoriaus pav. mokomajam darbui A. Stankūnas, direktoriaus pad. kultūriniam darbui J. V. Perednis, direktoriaus pad. ūkio reikalams J. Nėnius, vyr. meistras K. Svečiulis, fizinio auklėjimo instruktorius P. Juškevičius, vyr. buhalterė V. Dakauskienė, dėstytojai: P. Nemanis, S. Vaicekauskas, V. Kalinauskas, B. Skvereckas, V. Gabronis, V. Malkėnas, P. Sapogovas, A. Valiukienė, E. Michalenkaitė, J. Jankutė, gamybinio mokymo meistras: V. Stankevičius, V. Zakarauskas, J. Lukšys, L. Ramanauskas, J. Beniulis, J. Noreika, J. Kristeikis, A. Stankaitis, Č. Baubonis, J. Žilinskas, V. Žakovičius Z. Nėnius.

Mokyklos darbuotojai su moksleivių grupe 1955 m. Iš kairės: P. Sapogovas, A. Kazlauskas, Lekavičius, J. Misevičius, Stankūnienė, A. Stankūnas ir V. Kalinauskas. Nuotr. iš A. Račiūno albumo

³⁶ *Ten pat*, b. 12, l. 4.

³⁷ *Ten pat*, b. 13, l. 28.

³⁸ *Ten pat*, l. 22.

*Mokyklos darbuotojai
1956 m. 1-oje eilėje:
V. Kalinauskas,
P. Nemanis,
J. Misevičius,
K. Svečiulis,
A. Kairys. 2-oje
eilėje: Lekavičius,
J. Žilinskas,
Z. Nėnius, Klypa,
B. Skvreckas,
A. Kazlauskas,
S. Mikučionis. Nuotr.
iš mokyklos muziejaus*

*Mokyklos darbuotojai šventės metu. Groja Z. Nėnius, Klypa, V. Zabielinas ir J. Piliutis.
Antroje eilėje: Mačiulis, B. Skvreckas, P. Dakauskas, A. Kazlauskas ir P. Nemanis.
Trečioje eilėje: J. Nėnius, J. Lukšys, J. Valiukas, J. V. Perednis, S. Sabas ir Naktinis. 1957 m.*

Šaltkalvystės užsiėmimuose. Gamybinio mokymo meistras A. Greičius. 1959 m. Nuotr. iš mokyklos muziejaus

1959 m. pradėjo dirbti dėstytojai Albinas Mykolaitis ir Algimantas Jonikaitis.

1959 10 10 mokyklos direktoriaus įsakymu Nr. 399 sudaryta pedagogų taryba: pirmininkas – direktorius Jonas

Misevičius, nariai: direktoriaus pav. mokymo reikalams A. Jonikaitis, direktoriaus pad. kultūriniam auklėjamajam darbui J. Endrijaitis, direktoriaus pad. ūkio reikalams J. Nėnius, vyr. meistras J. Kalinauskas, garažo vedėjas Č. Baubonis, fizinio lavinimo instruktorius P. Juškevičius, vyr. buhalterė V. Dakauskienė, dėstytojai: A. Mykolaitis, A. Valiukienė, V. Gabronis, S. Jauniškis, B. Skvereckas, V. Malkėnas, P. Sapogovas, J. Giedraitis, gamybinio mokymo meistrai: J. Beniulis, T. Endzelis, A. Greičius, A. Kavaliauskas, J. Lakickas, J. Matulaitis, P. Mickus, J. Pečiulis, L. Ramanauskas, V. Stankevičius, V. Zakarauskas, V. Žakovičius.

Mokyklos darbuotojai. 1961 m. Iš kairės:

V. Zakarauskas, J. Matulaitis, P. Dakauskas, S. Naujokaitė, J. Daujotas, J. Daujotienė, Požėla, R. Grinis ir P. Juškevičius. Nuotr. iš V. Dakauskienės albumo

1960 03 19 įsakymas Nr. 35 skelbė, kad nuo 1960 04 01 mokyklos direktoriumi skiriamas Juozas Daujotas.

1961 02 17 mokyklos direktoriaus įsakymas rodo, kad mokykloje dirbo šie dėstytojai: Parfirijus Sapogovas – politinis lavinimas, Juozas Matulaitis – traktoriai, Albinas Mykolaitis – traktoriai, Vytautas Malkėnas – kombainai, Vladas Gabronis – elektrotechnika, Janina Mironaitė – darbų organizavimas, Bronius Skvereckas – automobiliai, Aldona Valiukienė – agrotechnika.

Gamybinio mokymo meistrais dirbo A. Greičius, J. Lakickas, S. Martinaitis, J. Pečiulis, Požėla, A. Rimkevičius, V. Stankevičius, V. Zakarauskas, V. Žakovičius. Metų pabaigoje iš mokyklos išėjo J. Endrijaitis, A. Mykolaitis, V. Malkėnas ir P. Sapogovas.

1963 02 23 mokyklos direktoriaus įsakymu Nr. 18 mokykloje dirbo direktorius J. Daujotas, direktoriaus pav. mokymo gamybos reikalams B. Martinaitis, dėstytojai: A. Grigaliūnaitė – politinis lavinimas, J. Leščinskas – elektrotechnika ir kombainai, B. Skvereckas – automobiliai, L. Šebeka – žemės ūkio mašinos, A. Valiukienė – agrotechnika, J. Daujotienė – gyvulininkystės fermų mechanizavimas, A. Rimkevičius – šaltkalvystė, P. Juškevičius – fizinis lavinimas.

1963 m. buvo priimti dėstytojas Eugenijus Vyšniauskas ir gamybinio mokymo meistras Vidmantas Žiemelis. Sudarytos šios metodinės komisijos:

1. Kultūrinio auklėjamojo darbo, pirmininkas – M. Ogorodnikas,
2. Gamybinio mokymo meistrų, pirmininkas – vyr. meistras R. Grinis,
3. Traktorių ir automobilių, pirmininkas – B. Skvereckas,
4. Žemės ūkio mašinų ir gyvulininkystės fermų mechanizavimo, pirm. – L. Šebeka.

Metodinėse komisijose dėstytojai dalinosi savo darbo patirtimi, gilino dalykines ir metodines žinias.

1963–1964 m. mokykloje dirbo 10 dėstytojų ir 15 gamybinio mokymo meistrų.

1964–1965 m. mokykloje dirbo 12 dėstytojų ir 18 gamybinio mokymo meistrų. Direktoriaus padėjėju kultūriniam auklėjamajam darbui pradėjo dirbti Jonas Vaclovas Perednis.

Už gerą mokomąjį auklėjamąjį darbą tarp respublikos profesinių technikos mokyklų 1964–1965 m. m. III ketvirtį mokyklai paskirta I vieta ir piniginė premija.

1965–1966 m. pedagogų tarybos sudėtis: pirmininkas – direktorius Juozas Daujotas, sekretorius – Juozas Giedraitis, nariai: Bronius Rudokas – direktoriaus pav. mokymo gamybos reikalams, Jonas Vaclovas Perednis – direktoriaus pad. kultūriniam auklėjamajam darbui, Alfonsas Kornikas – direktoriaus pad. ūkio reikalams, Rimgaudas Grinis – vyr. meistras, Juozas Valiukas – pagalbinio ūkio vedėjas, Petras Juškevičius – fizinio lavinimo vadovas, Michailas Ogorodnikas – auklėtojas, dėstytojai: Janina Daujotienė, Ada Grigaliūnaitė, Juozas Giedraitis, Adolfas Gurskis, Juozas Leščinskas, Vytautas Paulavičius, Janina Perednienė, Bronius Skvereckas, Leonas Šebeka Aldona Valiukienė, gamybinio mokymo meistrai: Pranas Dakauskas, Albinas Greičius, S. Labutis, Justinas Lakickas, Anicetas Maniuška, Stasys Martinaitis, Mikalauskas, Juozas Naujokaitis, Albinas Ravinis, Vytautas Skridulis, Rimantas Stankaitis, Vytautas Stankevičius, Vladas Zakarauskas, Vladas Žakovičius.

Mokyklos darbuotojai ir moksleiviai su buvusiu auklėtiniu N. Utenkovu. Iš kairės: V. Skridulis, V. Ogorodnikas, A. Ravinis, N. Utenkovas, J. Daujotas, V. Juškevičius, V. Zakarauskas ir D. Paulikas su moksleiviais. 1970 m. Nuotr. iš mokyklos muziejaus

1969 m. mokyklos direktoriaus įsakyme Nr. 45 randame, kad „1969 m. II pusmetyje mokykla tarp kaimo profesinių technikos mokyklų užėmė II vietą“. Mokyklai buvo skirta ir piniginė premija. Mokyklos laimėjimai susieti su direktoriaus, respublikos nusipelnusio mokytojo Juozo Daujoto veikla. Jis vadovavo mokyklai nuo 1960 iki 1972 m.

1970 m. mokykla buvo įrašyta į jubiliejinę Garbės knygą ir viena pirmųjų pradėjo ruošti priimti moksleivius su viduriniu išsilavinimu. 1970–1971 m. pedagoginiai darbuotojai: V. Atkočaitis – visuomenės mokslas, P. Karpavičius – traktoriai, J. Kazėnas – traktoriai, B. Skvereckas – automobiliai, remontas, J. Daujotas – remontas, T. Lukošius – žemės ūkio mašinos, estetika, A. Sinkevičius – kombainai, J. Daujotienė – darbų organizavimas, gyvulininkystės pagrindai, A. Valiukienė – agrotechnika, pažangioji technologija, A. Greičius – gyvulininkystės fermų įrengimai, J. Valiukas – technologija, J. Tūrovas – elektrotechnika, L. Šebeka – eismas, P. Juškevičius – fizinis lavinimas, V. Paulavičius – braižyba, R. Grinis – saugumo technika, A. Liaugaudas – estetika, D. Paulikas – civilinė gynyba.

1972 m. rugsėjo mėn. buvo pradėti ruošti kvalifikuoti darbininkai su viduriniu išsilavinimu. Mokykloje pradėjo dirbti dėstytojai: Kazimieras Šlepetis, Vitalija Kuršaitė, Natalija Martinaitienė, Marytė Paulikienė, Vytautas Piešina, Stasys Auškálnis, Rimantas Meška ir M. Zalagėnas.

1972–1973 m. m. mokykloje buvo sudarytos metodinės komisijos:

1. Traktorininkų specialybės – pirmininkė Aldona Valiukienė,
2. Fermų mechanizatorių specialybės – pirmininkė Janina Daujotienė,
3. Bendrojo lavinimo dalykų – Natalija Martinaitienė.

Gruodžio 20 d. J. Daujotas paskirtas Jurbarko rajono gamybinės žemės ūkio valdybos viršininku, mokyklos direktoriumi pradėjo dirbti Vytautas Paulavičius.

*Skamba, skamba...
trimitai. Vadovas
Benediktas
Vasiliauskas.
Nuotr. iš mokyklos
muziejaus*

1973 m. mokyklos frontalaus patikrinimo akte pažymėta didelė kadru kaita. Per 2 paskutiniuosius metus atleista ar išleista į armiją 18 gamybinio mokymo meistrų, 9 dėstytojai, 2 auklėtojai. Priimta 21 gamybinio mokymo meistras, 16 dėstytojų, 3 auklėtojai.

1973–1974 m. m. didžiausias dėmesys skirtas bendrojo lavinimo kabinetų įrengimui, jų aprūpinimui vaizdinėmis priemonėmis, tų dalykų dėstymui, pedagoginių kadru kvalifikacijos kėlimui.

1974–1975 m. m. dėstytojai kėlė kvalifikaciją pasitobulinimo kursuose, laikė pedagoginio minimumo egzaminus. Direktoriaus pavaduotojas A. Liutkus dalyvavo 2 savaičių kvalifikacijos kėlimo kursuose Leningrade, mokomojo ūkio direktorius A. Greičius – 2 savaičių tobulinimosi kursuose prie Žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto Dotnuvoje³⁹. 1974 m. Vilniuje vyko profesinių technikos mokyklų pedagoginių darbuotojų respublikinė mokslinė praktinė konferencija, dalyvavo 5 mokyklos darbuotojai⁴⁰. Mokykloje buvo taikomos ir kitos kvalifikacijos kėlimo formos: dėstytojų ir gamybinio mokymo meistrų ruošimas pagal pedagoginio minimumo programą, išvykos į kitas respublikos profesinio techninio mokymo mokyklas perimti gerosios darbo patirties. Didelį vaidmenį keliant dėstytojų ir gamybinio mokymo meistrų kvalifikaciją suvaidino pedagoginis kabinetas. Jame buvo kaupiama pedagoginė ir dalykinė literatūra, medžiaga, gaunama iš Valsčių komiteto mokymo metodikos kabineto, dėstytojų ir gamybinio mokymo meistrų gerosios patirties skleidimo rašiniai⁴¹.

1975–1976 m. m. mokykloje dirbo dėstytojai: V. Vyšniauskas – visuomenės mokslas, M. Šlepševičius – traktoriai, R. Stankaitis – traktoriai, P. Karpavičius – traktoriai, A. Abromavičius – žemės ūkio mašinos, J. Pavinskas – gyvulininkystės fermų mechanizavimas, A. Sinkevičius – kombainai, J. Budzinauskas – elektrotechnika, A. Valiukienė – agronomija, estetika, L. Šebeka – eismas, remontas, E. Abromavičienė – pažangioji technologija, gyvulininkystės pagrindai, I. Lebedžinskienė – darbų organizavimas, ekonomika, V. Piešina – fizika, V. Kemeris – fizika, R. Ivanauskaitė – fizika, M. Paulikienė – chemija, S. Piešiniene – lietuvių kalba, I. Foktienė – lietuvių kalba, V. Kuršaitė – istorija, A. Juknevičius – matematika,

³⁹ *Direktoriaus įsakymai personaliniais klausimais*, ap. 1, b. 56, l. 135.

⁴⁰ *Ten pat*, b. 56, l. 140.

⁴¹ *Ten pat*, b. 63, l. 126.

E. Buivydas – matematika, V. Buivydienė – rusų kalba, E. Valeikienė – rusų kalba, A. Misevičiūtė – rusų kalba, S. Saladžienė – anglų kalba, P. Juškevičius – fizinis lavinimas, A. Kirstukas – fizinis lavinimas, A. Platūkis – karinis parengimas.

Valstybinis profesinio techninio mokymo komitetas už gerą darbą ruošiant kvalifikuotus darbininkus mokyklos 25 m. jubiliejaus proga apdovanojo mokyklą garbės raštu. Garbės raštais apdovanoti 4 mokyklos darbuotojai, kurių darbas įvertintas geriausiai⁴².

1976–1977 m. m. perdavus eksploatuoti naują 300 vietų praktinių užsiėmimų korpusą su 2 traktorių garažais ir naujomis gamybinio mokymo dirbtuvėmis, išsiplėtė mokyklos materialinė bazė. 5 specialiųjų dalykų mokymo kabinetai perkelti į naujas patalpas. Jų vietoje pradėti kurti nauji bendrojo lavinimo kabinetai ir laboratorijos. Įrengtas lingafoninis kabinetas, mokomieji kabinetai aprūpinti naujausiomis mokymo priemonėmis, televizoriais, programuotos apklausos aparatais. Naujame praktinių užsiėmimų korpuse įruošti 7 specialybės dalykų teoriniai mokymo kabinetai, 6 laboratoriniai praktiniai kabinetai ir mokomosios dirbtuvės.

1976–1977 m. m. dėstytojai kelė savo kvalifikaciją: A. Kirstukas – 1 mėn. kursose Kauno kūno kultūros institute, M. Šlepševičius – 2 savaites Lietuvos mašinų išbandymo stotyje, 2 savaites Latvijos mašinų išbandymo stotyje, A. Sinkevičius ir A. Abromavičius – 2 mėn. kursose Raudondvario žemės ūkio mechanizacijos ir elektrifikacijos institute ir LŽŪA.

1977 m. pedagogų taryba: direktorius Vytautas Paulavičius, direktoriaus pavaduotojas mokymo gamybos reikalams Algimantas Liutkus, direktoriaus pavaduotojas mokomajam auklėjamajam darbui Bronius Skvereckas, mokymo dalies vedėja Salomėja Butkienė, direktoriaus padėjėjas ūkio reikalams Antanas Skilinskas, vyr. meistras Rimgaudas Grinis, vyr. buhalterė Valerija Dakauskienė, dėstytojai: Adolfas Abromavičius, Elena Abromavičienė, Birutė Bubnytė, Juozas Budzinauskas, Irena Budzinauskienė, Regimantas Butkus, Irena Foktienė, Albertas Juknevičius, Petras Juškevičius, Gražina Kemerienė, Vytautas Kemeris, Albinas Kirstukas, Vytautas Lekavičius, Zita Lekavičienė, Marija Paulikienė, Vytautas Piešina, Silvija Piešininė, Elena Radimonienė, Romualda Rudminienė, Birutė Sinkevičienė, Algirdas Sinkevičius, Vaclovas Simanavičius, Rimantas Stankaitis, Leonas Šebeka, Elena Valeikienė, Aldona Valiukienė.

1978 02 09 įsakymu atleidžiamas direktoriaus pavaduotojas mokomajam auklėjamajam darbui B. Skvereckas. Tuo pačiu įsakymu direktoriaus pavaduotoja mokomajam auklėjamajam darbui paskiriama Aldona Palavinskienė.

1978–1979 m. m. pradėti ruošti 2 naujų specialybių kvalifikuoti darbininkai: vitamininių žolės miltų gamybos ir pašarų paruošimo bei išdalinimo operatoriai.

Už techninės kūrybos vystymą mokykla Visasajunginėje LŪPP apdovanojama III laipsnio diplomu. Kombainų kabineto vedėjo dėstytojo Algirdo Sinkevičiaus racionalizacinis pasiūlymas rajono racionalizatorių parodoje įvertintas I laipsnio diplomu.

1978–1979 m. m. atėjo nauji dėstytojai: Adolfas Anglickas ir Regina Bataitienė. Gamybinio mokymo meistrais dirbo: Albinas Arcimavičius, Algimantas Barčas, Aleksandras Bardašovas, Antanas Barštanas, Edmundas Budrius, Alius Burnelaitis,

⁴² *Gaunamų raštų byla*, l. 27.

Pranas Dakauskas, Romanas Dumčius, Helmutas Foktas, Vaclovas Girčys, Julius Kazėnas, Aleksandras Martinaitis, Juozas Martinaitis, Kazys Norvilas, Romualdas Pažereckas, Rimantas Paulavičius, Juozas Sakalauskas, Stasys Silickas, Vytautas Skridulis, Vytautas Stankevičius, Andrius Strikas, Valdemaras Strikas, Kazimieras Šiaulinskas, Pranas Šimkevičius, Vidmantas Šimulynas, Algimantas Šliapavičius, Edmundas Urbonas, Sigitas Valeika.

1979–1980 m. m. mokykloje dirbo 22 dėstytojai ir 26 gamybinio mokymo meistrai. Respublikinėje profesinių technikos mokyklų apžiūroje karinio parengimo kabinetas laimėjo III vietą, gerai pasirodė matematikos ir fizikos mokomieji kabinetai.

1981–1990 m. mokykloje buvo numatyta ruošti šių specialybių kvalifikuotus darbininkus su viduriniu išsilavinimu:

- plataus profilio traktorininkus mašinistus,
- gyvulininkystės fermų mechanizatorius, elektromonterius,
- melžiamų karvių priežiūros operatorius,
- cheminės ir bakteriologinės analizės laborantus,
- sodininkystės ir daržininkystės meistrus.

1981–1985 m. buvo planuojama kas metai priimti po 12 grupių, tai yra po 360 moksleivių. 1986–1990 m. – po 9 grupes, tai yra po 270 moksleivių. Numatyta stiprinti mokyklos materialinę bazę: iki 1983 m. naujose patalpose įrengti medicinos punktą, gyvulininkystės kompleksų mokymo kabinetą, sodininkų ir daržininkų užsiėmimų darbo vietas, iki 1984 m. talkų būdu įruošti uždaro tipo šaudyklą, sutvarkyti stadioną, iki 1985 m. įrengti naują autodromą ir 200 vietų gyvulininkystės kompleksą mokomajame ūkyje.

Mokyklos vystymo 1980–1990 m. plane ryškiai matosi sustiprėjęs dėmesys moksleivių ideologiniam auklėjimui. Jam skirti net 3 plano skyriai. Be fizinio, dorovinio auklėjimo skyrių, išplėsti idėjinio-politinio darbo skyriai⁴³.

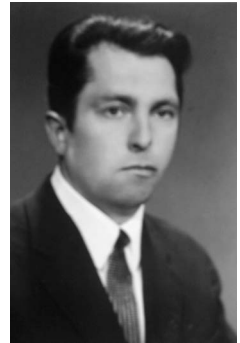
Mokykloms keliamų uždavinių įgyvendinimui reikia darnaus, susitelkusio pedagogų kolektyvo. Labiausiai tai priklauso nuo kolektyvo vadovo. Lietuvos žemės ūkio ministerijos 1950 m. įsakymu Nr. 233 „Dėl Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos mokyklos įsteigimo“ pirmuoju mokyklos vadovu – jos direktoriumi buvo paskirtas Alfonsas Kriščiūnas⁴⁴.

Nuo mokyklos įsikūrimo jai vadovavo šie direktoriai:

1. Alfonsas Kriščiūnas 1950 04 07–1950 07 30
2. Michailas Levensonas 1950 07 30–1954 11
3. Jonas Misevičius 1954 11–1960 12 20
4. Juozas Daujotas 1960 04 01–1972 12 20
5. Vytautas Paulavičius 1972 12 20–1979 02 01

Jonas Misevičius

Juozas Daujotas

Vytautas Paulavičius

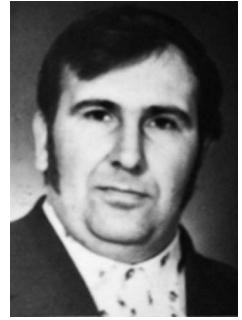
⁴³ Mokyklos vystymo planas 1980–1991 mokslo metams.

⁴⁴ Žemės ūkio ministerijos archyvas, f. 1, ap. 1, b. 61, l. 103.

6. Stasys Gečas 1979 02 01–1982 09 01
7. Edmuntas Mankus 1982 09 01–1991 10 18
8. Rudolfas Šakaitis 1991 10 18–2000 05

Viešvilės žemės ūkio mokyklos vadovai

2000 m. reorganizuojant Respublikos žemės ūkio mokyklas, buvusi Viešvilės žemės ūkio mokykla pertvarkoma į Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos Viešvilės skyrių. Mokyklai iki pat jos uždarymo vadovavo Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos, nuo 2000 m. technologijų ir verslo mokyklos direktorius Pranas Urbonavičius.

Stasys Gečas

Mokyklos materialinė bazė

1950 m. mokykla buvo įkurta senose, mokymui nepritaikytose patalpose. Pradžioje paskubomis buvo įrengtos kelios klasės, kuriose trūko inventoriaus, vaizdinių priemonių. Pirmieji darbuotojai prisimena, kaip trūkstant mokyklinių suolų moksleiviams tekdavo sėdėti ant grindų, palangių.

Siekiant pagerinti mokymo kokybę, 1954 05 17 mokyklos direktoriaus Levensono įsakymu įsteigti trys mokymo kabinetai: traktorių, agrotechnikos ir konstitucijos⁴⁵.

Senuose pastatuose buvo įruošti ir moksleivių bendrabučiai. Juose nebuvo jokių buitinių patogumų, trūko patalynės, lovų ir kito inventoriaus, kai kuriuose kambariuose gyveno net iki 20 moksleivių.

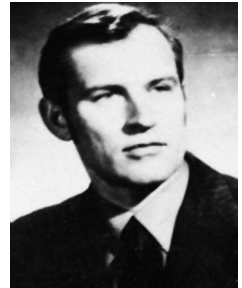
1960 m. mokyklos balanse buvo šie pastatai: mokymo korpusas, mokyklos salė ir skaitykla, valgykla ir raštinė, gamybinės dirbtuvės ir praktinio mokymo kabinetai, 4 seni bendrabučiai, 5 gyvenamieji namai darbuotojams, garažas traktoriams, elektrinė, pirtis, tvartas.

1963 m. pradėtos eksploatuoti naujos mechaninės dirbtuvės, 1964 m. – mokomojo korpuso priestatas su 3 klasėmis ir aktų sale, 1966 m. – 149 vietų bendrabutis, 1970 m. – 274 vietų bendrabutis.

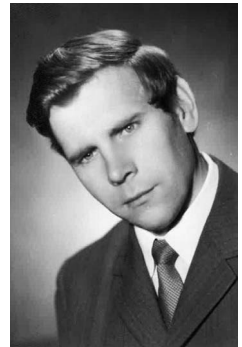
1971 m. mokykla persikėlė į naują 700 vietų mokomojo korpuso priestatą, kuriame įrengti erdvūs mokymo kabinetai, moderni 600 vietų sporto salė ir 180 vietų valgykla.

1975 m. pastatytas 195 vietų bendrabutis, 1976–1977 m. m. naujas 300 vietų praktinių užsiėmimų korpusas su 2 traktorių garažais ir naujomis gamybinio mokymo dirbtuvėmis. 1981 m. atiduotas moksleivių apgyvendinimui dar vienas 195 vietų bendrabutis. Pastatyti 18 butų ir trys 8 butų gyvenamieji namai, kiti komunalinio ūkio objektai, gyvulininkystės fermų pastatai, grūdų sandėlis.

1981 m. mokyklos balanse buvo šie pastatai ir statiniai: mokymo kor-

Edmuntas Mankus

Rudolfas Šakaitis.

Nuotraukos iš mokyklos muziejaus

⁴⁵Mokyklos direktoriaus įsakymai, ap. 1, b. 10, l. 22.

Mokyklos kolektyvas sutinka 50 metų jubiliejų. 2000 m. Nuotr. iš A. Sinkevičiaus albumo

pusas su aktų sale, mokomojo korpuso priestatas su valgykla ir sporto sale, praktinių užsiėmimų korpusas su mechaninėmis dirbtuvėmis, 4 moksleivių

Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos darbuotojų kolektyvas. Nuotr. iš A. Sinkevičiaus albumo

bendrabučiai, techninio aptarnavimo punktas, automobilių garažas, 3 traktorių garažai, 10 gyvenamųjų namų, degalinė, sandėlis, katilinė, pirtis, vandenvietė su vandentiekio bokštu, stadionas, šaudykla.

Svarbus vaidmuo mokymo procese tenka mokymo kabinetams. 1964 m. mokyklos frontalaus patikrinimo akte pažymėta, kad neužbaigta mokomojo korpuso rekonstrukcija ir mokomieji kabinetai nesuorganizuoti⁴⁶.

1964 m. iškilo mokyklos priestatas su 3 klasėmis ir nauja aktų sale. 1967 m. jau veikė 7 teorinio mokymo kabinetai⁴⁷.

1973–1974 m. m. didžiausias dėmesys buvo kreipiamas į bendrojo lavinimo dalykų kabinetų įrengimą.

1974 m. mokykloje buvo 14 specialybės dalykų teorinio mokymo kabinetų. Specialybės dalykų kabinetai pasipildė 6 sudėtingomis elektrifikuotomis ir 153 paprastomis vaizdinėmis priemonėmis. Vadovaujant gamybinio mokymo meistriui V. Stankevičiui pagamintas ir eksponuotas respublikinėje parodoje veikiantis elektrifikuotas kombaino SK-5 modelis. Vadovaujant kabineto vedėjui A. Sinkevičiui būrelio jėgomis pagamintas elektrifikuotas stendas grūdų nuostoliams matuoti ir 2 elektrifikuoti stendai „Kombaino SK-5 „Niva“ techninis aptarnavimas“. Kiekvienais metais mokykla gaudavo nemažai traktorių ir kitos žemės ūkio technikos. Kaip išaugo mašinų ir traktorių parkas, parodyta lentelėje:

Mokomasis korpusas (buvęs paštas)

Mokyklos priestatas su 3 klasėmis ir aktų sale. 1964 m. Nuotr. iš V. Dakauskienės albumo

Eil. Nr.	Metai	Traktoriai	Kombainai	Automašinos	Kita žemės ūkio technika
1.	1950	16	4	4	11
2.	1960	30	7	13	94
3.	1970	54	6	17	182
4.	1980	52	8	19	240

Moksleiviai mokymosi laikotarpiu aktyviai dalyvavo vaizdinių priemonių gamyboje. Tai padėjo stiprinti mokyklos materialinę bazę. Tačiau pagrindinės lėšos materialinės bazės stiprinimui gaunamos iš valstybės biudžeto. Lėšos materialinės bazės plėtimui parodytos lentelėje:

Eil. Nr.	Metai	Gaunamos lėšos
1.	1969	60 664 rb
2.	1973	90 454 rb
3.	1978	140 279 rb

⁴⁶Frontalaus patikrinimo aktai, ap. 1, b. 10.

⁴⁷Ten pat, b. 12; b. 19, l. 4.

Iš lentelės matome, kaip skiriamos lėšos didėjo^{48, 49, 50}. Visa tai padėjo mokomajame darbe taikyti įvairias technines mokymo priemones: kiną, garso techniką, televiziją, radiją. Reikalingos lėšos ir vadovėliams, sportiniam bei kultūriniam darbui, estetiniam auklėjimui. Lėšų panaudojimas mokymo išlaidoms, sportiniam ir kultūriniam masiniam darbui matyti lentelėje:

Eil. Nr.	Metai	Mokymo išlaidos	Išlaidos kultūriniam, sportiniam darbui
1.	1964	8 291	881
2.	1971	11 111	1 454
3.	1978	18 367	2 252

Naudoti šaltiniai ir literatūra

1. Lietuvos TSR valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto įsakymų ir kolegijos nutarimų rinkinys, Vilnius, 1979, d. 1.
2. Ataskaitos apie mokomąjį ir auklėjamąjį darbą (1961–1978).
3. Direktorius įsakymai administraciniais klausimais (1960–1978).
4. Direktorius įsakymai personaliniais klausimais (1950–1978).
5. Direktorius įsakymai apie moksleivių atvykimą ir išvykimą.
6. Gaunamų raštų bylos.
7. Mokyklos mokojo ir auklėjamojo darbo frontalių patikrinimų aktai.
8. Mokyklos metiniai balansai (1961–1978).
9. Pedagogų tarybos posėdžių protokolai.
10. Perspektyviniai mokojo ir auklėjamojo darbo planai (1961–1978, 1980–1990).
11. Laikraštis *Šviesa*, 1970–1979 m.
12. Šetkus B. Švietimo sistema Lietuvoje 1940–1990 m., *VLE*, <https://www.vle.lt>.
13. [www.smm.lt/svietimo/bukle/.../Profesinis mokymas 2007 10.pdf](http://www.smm.lt/svietimo/bukle/.../Profesinis_mokymas_2007_10.pdf).

Gauti diplomai ir garbės raštai

1. *Sąjunginės savanoriškos sporto draugijos „Darbo rezervai“ Lietuvos respublikinės tarybos 1987 04 25 diplomai.*
2. *Alytaus SSD „Darbo rezervai“ visuomeninės tarybos 1987 06 28 diplomai (4 vnt.).*
3. *Jurbarko rajono kultūros ir sporto komiteto 1987 04 28 II laipsnio diplomai.*
4. *Jurbarko rajono kultūros ir sporto komiteto 1991 04 10 diplomai.*
5. *Žemės ūkio ministerijos 1991 04 14 diplomai.*
6. *1980, 1981 m. Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto Respublikinių kultūros namų diplomai ir kt.*

Buvusių Viešvilės žemės ūkio mokyklos vadovų prisiminimai

Direktorius Edmundo Mankaus atsiminimai

Viešvilės kaimo profesinėje technikos mokykloje Nr. 9 pradėjau dirbti 1982 m. vasario 1 d. Profesinio techninio mokymo komiteto pirmininko įsakymu mokyklos direktoriumi buvau paskirtas perkėlus iš Smalininkų tarybinio ūkio-technikumo elektrifikacijos skyriaus vedėjo pareigų. Be abejo, paskyrimas buvo suderintas su rajono tuometine valdžia ir LKP CK.

Taip jau susidėliojo mano karjera, kad 1974 m. baigęs Lietuvos žemės ūkio

⁴⁸ *Metinis balansas* 1969 m., ap. 1, b. 28, l. 39.

⁴⁹ *Metinis balansas* 1973 m., ap. 1, b. 55, l. 44.

⁵⁰ *Metinis balansas* 1978 m., ap. 1, b. 94, l. 46.

akademijos mechanizacijos fakultetą ir įgijęs inžinieriaus elektriko specialybę grįžau į gimtinę ir buvau paskirtas Butkaičių kolūkio inžinieriumi mechaniku. Tai buvo vienas ekonomiškai silpniausių rajono ūkių, kur beveik kas metai keitėsi vadovai ir specialistai. Darbo buvo tikrai daug, nors energijos ir žinių netrūko. Po metų nusprendžiau pereiti dirbti į Smalininkų tarybinį ūkį-technikumą, nes ten reikėjo inžinieriaus elektriko pedagoginiam darbui. Tada pirmą kartą teko susipažinti su rajono valdžia, nes „kadru“ judėjimą sekė budrios sekretoriaus J. Bandzevičiaus akys. Susitikimo metu jis pareiškė: „Perkeliamo, bet žinok, kad esi rajono kadru rezerve.“ Darbas technikume sekėsi – iš pradžių dirbau dėstytoju, vėliau – skyriaus vedėju. Kadangi vedėjai buvo nomenklatūriniai darbuotojai, reikėjo tapti partijos nariu. Technikume greitai tapau savu – buvau išrinktas profsąjungos pirmininku, įsijungiau į meno saviveiklą. Smalininkų technikumas buvo viena iš rajono prestižinių organizacijų, čia vykdavo daug rajoninių ir respublikinio lygio renginių, prie kurių organizavimo tekdavo prisidėti. Taip aš buvau valdžios pastebėtas. Smalininkuose sukūriau šeimą, ruošiausi pastoviam gyvenimui. Tačiau „kadru“ vedliai mąstė kitaip – gavau pasiūlymus dirbti komjaunimo, partinį darbą, mokytis aukštojoje partinėje mokykloje, o nesutikus – buvau priverstas „atlikti pareigą Tėvynei“. Grįžęs iš tarnybos vėl nebuvo paliktas ramybėje ir tapau profesinės technikos mokyklos direktoriumi. Turiu pasakyti, kad įtakos mano apsisprendimui turėjo tai, kad mokyklos direktoriui buvo paskirtas tarnybinis butas – Alytaūs namų statybos kombinato skydinis namas. Buitines sąlygas norėjosi pagerinti, nes išaugusi šeima ir kaime gyvenanti viena mama laukė paramos.

Su kaimo profesine technikos mokykla Nr. 9 buvau šiek tiek pažįstamas – dirbdamas mechaniku gaudavau praktikantų, buvau atsiųstas kaip profsąjungos atstovas į šios mokyklos profsąjunginės organizacijos ataskaitinį susirinkimą, turėjau keletą technikumų neakivaizdinio skyriaus moksleivių – viešviliečių, sutikau ir akademijos buvusių bendrakursių. Žvelgiant to laiko mokyklos kolektyvo vertintojų akimis – kolektyvas susiskaldęs, nevaldomas, apstu darbo drausmės pažeidimų. Moksleivių kontingentas sunkiai komplektuojamas, mokyklos prestižas blogas, mokymo bazė reikalavo naujovių.

Mokykloje mane pristatė Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto kaimo mokyklų skyriaus inspektorius Feliksas Žala, kuris panašiai ir apibūdino mokykloje esančią situaciją bei man, mokyklos vadovui, keliamus reikalavimus. Aš savo prisistatymo kalboje pabrėžiau, kad mokyklos darbo pirmaeiliais uždaviniais laikysiu mokyklos prestižo kėlimą: moksleivių mokymo ir gyvenimo sąlygų gerinimo, drausmės klausimus, kad darbuotojų darbą vertinsiu pagal pasiektus rezultatus, tai darysiu skaidriai, remsiuosi visų kolektyvo narių nuomone.

Sakoma, kad „vienas lauke ne karys“, todėl vadovų grandžiai skyriau pagrindinį dėmesį. Mokykloje jau radau senokai dirbančius pavaduotoją mokymui Vytautą Piešiną, pavaduotoją auklėjamajam darbui Aldoną Palavinskienę, pavaduotoją ūkio reikalams Algirdą Sinkevičių, vyriausiąją meistrą Juozą Budzinauską, mokymo dalies vedėją Salomėją Butkienę ir kt. Turiu pripažinti, kad su daugeliu iš jų radau bendrą kalbą, dirbome negailėdami savęs ir poilsio valandų. Teisingumo dėlei reikia pabrėžti, kad daug pakeitimų teko padaryti auklėjamojoje grandyje, nes čia dirbo daug darbuotojų, kurių asmeninės savybės neatitiko auklėjimo funkcijas

atliekančių darbuotojų reikalavimų. Pasikeitė ir pavaduotojas auklėjamajam darbui, juo paskyriau jauną perspektyvų darbuotoją Algimantą Liaudaitį, moksleivių visuomeninių organizacijų vadovais – Romualdą Jakaitį, Vidmantą Kuklierių. Pasitvirtino praktika, kai moksleivių grupių vadovais paskyrėme dalykų mokytojus, o jų pagalbininkais – meistrus, nes mokytojų aukštesnė pedagoginė ir dalykinė patirtis, kvalifikacija. Dėl to pagerėjo pamokų lankomumas, drausmė, retesni tapo mokinių teismo persekiojimo atvejai už padarytus nusikaltimus laisvalaikiu.

Palaispniui keitėsi moksleivių sudėtis: be tradicinių traktorininkų mašinistų, fermų mechanizatorių-elektromonterių, melžimo operatorių specialybių, parengėme bazę ir pradėjome ruošti naujų profesijų darbininkus: sodininkystės ir daržininkystės meistrus, virėjas, siuvėjas, pienininkus-laborantus, statybininkus, hidromelioratorius. Įvyko „stebuklas“ – Viešvilėje moksleiviai į naujas specialybes buvo priimami konkurso tvarka (sodininkai ir daržininkai, virėjos, siuvėjai), pasikeitė moksleivių sudėtis – apie pusę moksleivių sudarė merginos. Dėl to pagerėjo mokyklos rodikliai: lankomumas, pažangumas, užimtumas laisvalaikiu. Anksčiau vienintelė laisvalaikio praleidimo forma buvo kinas, o tuo metu atsirado galimybė vystyti meno saviveiklą, specialybės meistriškumo konkursus, dalykines olimpiadas. Liaudies šokių kolektyvui vadovavo mokytojos Birutė Sinkevičienė, Regina Dumčienė, dūdų orkestrui – Donatas Paulikas, etnografiniam ansamblui – Virginija Asnauskienė. Be to, buvo įkurtas estradinis ansamblis, veikė aerobikos grupė, skaitovų ir kiti būreliai. Moksleivių meno saviveiklos kolektyvai vykdavo ne tik į konkursus, bet ir į rajoninius renginius, į aplinkines, savo buvusias mokyklas koncertuoti, proorientuoti. Kartais tekdavo išgirsti bendrojo lavinimo mokyklų vadovų nusistebėjimą, kad jų „nurašyti“ ar „išorientuoti“ mokiniai pasiekė stebėtinai gerų rezultatų. Moksleivių meno saviveikloje dalyvavo ne tik moksleiviai, bet ir mokyklos darbuotojai, vadovai.

Mokykloje ir mokomojo ūkio bazėje vyko praktinis mokymas, vyko respublikinės moksleivių artojų, melžėjų, melioratorių varžybos, moksleiviai tapdavo varžybų prizininkais. Siekti geresnių bendro lavinimo ir profesinio meistriškumo rezultatų moksleivius skatino ir tai, kad peržiūrėjome moksleivių materialinio skatinimo nuostatus – pažangūs, pavyzdingo elgesio, gerai lankantys užsiėmus moksleiviai gaudavo padidintas stipendijas, buvo premijuojami. Geriausių grupių moksleiviai buvo skatinami ekskursijomis po Lietuvą, neretos buvo ekskursijos ir į kitas respublikas. Premijuojami buvo ir geriausių darbo rezultatų pasiekę mokytojai, gamybinio mokymo meistrai, kiti vadovai.

Mokyklos ir gamybinių organizacijų bendradarbiavimo saitai siejo Dainių tarpūkinę gyvulininkystės įmonę, „Gegužės“, „Pergalės“, Ežžvilko, „Aušros“ ir kitus rajono ūkius. Sodininkai ir daržininkai gamybinę praktiką atlikdavo Lomių, Laūksargių, Taurālaukio, Bābtų ir kituose specializuotose ūkiuose, kur įgydavo daug praktinių žinių, užsidirbdavo, kai kas net ir įsidarbino baigę mokyklą. Mokyklos moksleivius, atliekančius gamybinę praktiką, buvo galima sutikti Palangos, Šventosios poilsio namuose, kur tikrai gerai užsirekomenduodavo būsimieji virėjai. Šis bendradarbiavimas duodavo naudos ir mokyklai – šefų jėgomis buvo pastatytas mokomasis šiltnamis, aprūpintas gėlių sodmenimis, mokyklos sode įveistas medelynas, aprūpinta siuvimo mašinomis mokyklos siuvykla. Mokykla, turėdama

tokią mokymo bazę ir bendradarbiavimo ryšius, galėjo ne tik moksleivius gerai parengti pasirinktai profesijai, bet ir panaudoti uždirbtas lėšas bazės plėtrai, ugdė moksleivių verslumo įgūdžius.

Vadovaujant Viešvilės žemės ūkio mokyklai daug dėmesio teko skirti mokykloje dirbantiems vadovams, mokytojams, gamybinio mokymo meistrams ir techniniam personalui. Kadangi mokyklos moksleivių mokymosi ir drausmės reikalai ne itin gerėjo, mokyklos prestižas ir autoritetas augo, mokykloje mikroklimatas kartais būdavo sudėtingas. Darbuotojams norėjosi geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų, skaidresnio gaunamų limituotų vertybių paskirstymo, objektyvaus darbo rezultatų vertinimo. Nors dirbantys vadovai tam ir skyrė nemenką dėmesį, tačiau buvo apstu ir nesąžiningumo, aplaidumo faktų. Kai kurie kolektyvo nariai, prisidengdami visuomenininkų kaukėmis, maskuodami savo darbo trūkumus, skaldė kolektyvą, kėlė išgalvotas problemas. Nepaisant visų pastangų, dažni buvo girtavimo darbe faktai, nepedagogiški darbuotojų ir moksleivių santykiai, problemos darbuotojų šeimose. Mokyklos bendruomenę sukrėtė 1987 m. vasario mėnesį įvykusi tragedija, kai darbo metu autoavarijoje neblaivūs žuvo keturi mokyklos gamybinio mokymo meistrai, palikę jaunas šeimas ir našlaičius mažamečius vaikus. Šios tragedijos galėjo nebūti, jei mokyklos darbuotojai, dalyvavę „vyrų“ dienos šventime, būtų buvę principingi ir neleidę girtuokliauti ar bent neblaiviams vairuoti.

Sprendžiant kolektyvo problemas į svarbiausių, daugiausia diskusijų keliančių sprendimų priėmimą buvo įtrauktos visuomeninės organizacijos, daug reikalų aptariama direktijos, padalinių gamybiniuose, profsajunginiuose susirinkimuose. Stagnacijos metais madingą politinį švietimą panaudojome darbuotojų patriotizmo skatinimui, nes Lietuvoje mezgėsi tautinio atgimimo daigai. Tam panaudojome ekskursijas, jų metu buvo aplankyta Tolminkiemio bažnyčia – Kristijono Donelaičio kapas, Lazdėnai – jo gimtinė, poetės Salomėjos Nėries tėviškė, kitos brangios kiekvienam lietuviui vietos. Šiose vietose vėliau skatinome lankytis ir moksleivių grupes. Per mano darbo metus darbuotojų buičiai ir darbo sąlygoms gerinti buvo pastatyta 11 individualių namų sodybų, pirmas bendrabutis pertvarkytas į daugiabutį gyvenamąjį namą darbuotojams, suremontuotas 18 butų namo stogas, nudažyti trijų aštuonbučių gyvenamųjų namų fasadai, išasfaltuoti daugiabučių gyvenamųjų namų kiemai, Ridelkalnio kaimo gatvė, stadiono bėgimo takai, gatvės prie individualių namų-sodybų. Perkelta į naujas mechanines dirbtuves kalvė, mechaninis skyrius, įgyvendinta automobilių ir traktorių parko techninio aptarnavimo sistema, įkurta ar naujai pertvarkyta apie 20 bendrojo lavinimo ir specialybių mokomųjų kabinetų. Mokomajame ūkyje buvo pastatyta 250 vietų veršidė, visame gyvulininkystės komplekse sutvarkyta aplinka, pastatytos silosinės, šieno daržinė, mėšlo kaupimo aikštelės. Mokykloje vairuotojų rengimo kokybei gerinti buvo pastatytas tipinis autodromas, išplėsta vandenvietė, renovuoti nuotekų valymo įrenginiai. Šiuos klausimus padėjo spręsti pavaduotojas ūkio ir administracijos reikalams Algirdas Sinkevičius, inžinierius ir statybininkas Antanas Skilinskas ir šio padalinio žmonės. Žiūrint į mokyklos vystymo perspektyvą, buvo suprojektuota mokomoji ūkininko sodyba su saulės kolektoriais, parengtas kvartalinės katilinės Viešvilei projektas, bet šiems projektams būti įgyvendintiems nebuvo lemta.

Prabėgus daug metų ir Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, kitaip tenka vertinti savo ir kitų mokyklos darbuotojų darbo sėkmę ir darbo pasiekimus. Visada prisimenu ir labai vertinu fizinio lavinimo, karinio rengimo vadovų a. a. Petro Juškevičiaus, Antano Barštano, mokomojo ūkio vedėjo Albino Greičiaus darbą ir pastangas moksleivių ugdymo uždaviniams spręsti, mokytojų Algimanto Astašausko, Nijolės Paulavičienės-Strončikienės, a. a. Silvijos Piešiniųs, Marytės Paulikienės, Vandos Šašienės, Rimanto Stankaičio, Aldonos Palavinskienės, a. a. Arvydo Lauciaus profesionaliai vestas pamokas, tikrus savo profesijos meistrus Oną Barštaniene, Vidą Stankaitienę, Ritą Mankuviene, Loretą Astašauskiene, Gediminą Kaščiokaitį, Aleksandrą Bardašovą, a. a. Juozą Ramanauską ir kitus. Negailėdamas savo darbo valandų, entuziastingai dirbo pavaduotojas auklėjamajam darbui Algimantas Liaudaitis, auklėtojas, vėliau moksleivių profsąjungos pirmininkas a. a. Romaldas Jakaitis, bendrabučio auklėtojos Irena Atkočaitienė, a. a. Gražina Magdušauskaitė, Rita Valiukienė, Irena Šukutienė. Sąžiningai dirbo sekretorė Romutė Adomaitytė, valytojos Marija Kvietkienė, a. a. Julijona Baužienė, sandėlininkė Vida Švedienė, stalius a. a. Kazys Jasulis, kasininkė Roma Gečienė, santechnikas Antanas Janauskas ir kt. techninis personalas.

Taigi toks mano atmintyje liko mano darbo mokykloje dešimtmetis: mokykla augo, stiprėjo ir buvo sukaupusi gerą, kvalifikuotą personalą, stiprią mokymo bazę, tačiau buvo per didelė prabanga dvi žemės ūkio mokyklos beveik viename geografiniame taške tiek Respublikai, tiek rajono biudžetui. Mokyklas sujungus, turėta mokymo bazė buvo nusikalstamai sunaikinta (nurašyti nauji traktoriai, išvežta į laužą nenaudoti baldai ir kitas turtas). Viešvilės žemės ūkio mokyklos funkcijos deleguotos Smalininkų AŽŪM, bet jos mokymo bazė visiškai neatitiko profesinio mokymo reikmių, mokykla ir šiandien merdi, jos ateitis taip pat neaiški.

Direktoriaus Rudolfo Šakaičio prisiminimai

Pasiūlymą dirbti Viešvilės žemės ūkio mokykloje gavau 1991 m. spalio mėn. Prieš tai nuo 1966 m. dirbau Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume dėstytoju, direktoriaus pavaduotoju administracijos ūkio reikalams, vyr. inžinieriumi technikum mokomajame ūkyje. Dirbdamas dėstytoju, keletą metų vadovavau Respublikinei žemės ūkio mechanizavimo dalykų metodinei komisijai. Eiti ar neiti dirbti į Viešvilę? Abejones kėlė buvusi didoka direktorių kaita, kalbos apie sunkiai valdomą mokyklos bendruomenę. Nutariau – reikia pamėginti. 1991 m. spalio 21 d. buvau pristatytas mokyklos bendruomenei. Trumpai pakalbėjau ir aš. Kalbėdamas išgirdau negarsų grupelės žmonių juoką. Pagalvojau – kažką ne taip pasakiau. Vėliau sužinojau, kad viena dėstytoja mestelėjo frazė: „Šis atvyko pusmečiui.“

Pradėjau darbą. Tuo metu visos Respublikos žemės ūkio mokyklos turėjo mokomuosius ūkius, kurie buvo pavaldūs mokykloms. Skirtingai nuo kitų mokyklų, Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomasis ūkis turėjo banke atsiskaitomąją sąskaitą ir buvo savarankiškesnis. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija nurodė perimti jo sąskaitą mokyklos žinion. Susipažinęs su esama padėtimi, nutariau neskubėti. Ir neapsirikau, nes neilgai trukus prasidėjo privatizacija, reikėjo gamybinę dalį nuo mokyklos atskirti. Mokyklai liko 200 ha žemės ir du tvartai. Žemės ūkio dirbimo mašinos, traktoriai ir kita įranga buvo jau anksčiau atskirta.

Kadangi mokyklai teko už penkių km esantys laukai, tai nusprendėme auginti grūdines kultūras, gyvulininkystę neužsiimti, gyvulininkystės dalykų praktinį mokymą atlikti susikūrusios bendrovės fermose. Tai labai nepatiko keletui dėstytojų, kurie vieną dieną atėję į kabinetą įnirtingai aiškino, kad tokiais veiksmais aš žlugdau mokyklą. Jie jau buvo „užmiršę“, kad prieš keletą metų buvo suprojektuota mokomoji ūkininko sodyba. Jai buvo skirta 25 ha žemės. Mokomojoje ūkininko sodyboje kaip tik ir buvo numatyta plėtoti pieninę galvijininkystę. Jaunųjų ūkininkų mokymui kaip tik dėl to ir buvo suprojektuotas tvartas 25 melžiamoms karvėms. Daliai darbuotojų parašius skundą, jo tirti atvyko Mokslo ir mokymo departamento darbuotojai. Mokykloje buvo sukviestas visuotinis darbuotojų susirinkimas, kurio metu po ilgų ginčų, daugeliui taip ir nesupratus – nubalsavo, kad ūkininko sodybos nereikia. Mokomoji ūkininko sodyba liko nepastatyta. Lėšos buvo perkeltos kitai mokyklai, kuri tą sodybą pasistatė.

Privatizavimo kuriozų buvo ir daugiau. Sumažėjus moksleivių skaičiui, ištuštėjo 274 vietų moksleivių bendrabutis. Tai pastebėjusi Viešvilės apylinkės viršaitė paprašė perduoti pastatą apylinkei. Perėmusi bendrabutį, jo kambarius atskirais butais išdalino gyventojams. Gyventojams išdavė orderius, keletas spėjo apsigyventi, kiti remontavosi, ruošėsi apsigyventi, bet tai kai kam nepatiko. Kažkas parašė skundą rajono merui, kad gyventojai kambarius bendrabutyje gavo neteisėtai, nes jame negyveno ir nebuvo eilėje butui gauti. Rajono meras, naujojo seniūno bendrapartietis, palaikė nuomonę dėl orderių panaikinimo. Įvyko keletas teismo posėdžių. Galutinis sprendimas buvo gyventojų nenaudai – jie turėjo išsikelti iš orderiais suteiktų kambarių. Bendrabutis tapo „vaiduokliu“ ir šiandien didelis 4 aukštų pastatas jau nugriautas!

Profesiniam moksleivių ruošimui svarbi tinkama praktinio mokymo bazė, kuri tuo metu atitiko keliamus reikalavimus: šiltnamis, sodas, siuvykla, mechaninės dirbtuvės, kuriose buvo kalvė, mechaninis skyrius, šaltkalvystės, kombainų, traktorių ir automobilių važiuoklių ir variklių, gyvulininkystės mechanizavimo, mechaninio karvių melžimo ir kt. kabinetai. Mašinų traktorių parką sudarė: vikšrinių – 10 vnt., ratinių – MTZ markės – 6 vnt., T-150K – 2 vnt. ir keletas mažesnio galingumo traktorių. Sunkvežimių, skirtų mokomajam važinėjimui, GAZ-53 turėjome 2 vnt., Gaz-53B – 1 vnt. Stebėtinais daug vikšrinių traktorių vėliau sėkmingai išmainėme į kitą reikiamą įrangą.

Be privatizavimo, tuo metu reikėjo spręsti ir kitą svarbų klausimą – mokyklos ir gyvenamųjų pastatų šildymas. Šildymui buvo naudojamas skystas kuras. Dėl Rusijos blokados skysto kuro gauti buvo vis sunkiau, jis sparčiai brango. Pasitarę su ūkiniais darbuotojais, nutarėme pertvarkyti katilinę kūrenimui malkomis ir pjuvenomis. Tai pasiteisino, nes malkos ir pjuvenos buvo nebrangios, leido sukaupti lėšų naujų katilų pirkimui, o vėliau ir mokomojo korpuso šiltinimui.

Prabėgus kiek daugiau negu pusmečiui, pastebėjau, kad daugumai darbuotojų rūpi mokyklos reikalai ir kad tik nedidelė dalis ieško konfliktų. Patiko gamybinio mokymo meistrų darbštumas, sąžiningumas. Per visus mano darbo metus su jais nekilo jokio konflikto. Tačiau taip negaliu pasakyti apie dalį dėstytojų, kuriems teko skirti nuobaudas už darbo nuostatų pažeidimus. Už didelius darbo nuostatų pažeidimus keletą dėstytojų teko atleisti iš darbo.

Atkūrus Lietuvoje Nepriklausomybę, keičiantis kaimui, keitėsi ir ruošiamos specialybės. 1992 m. paskutinius diplomus gavo šių specialybių moksleiviai:

Plataus profilio traktorininkai mašinistai – 32 moksleiviai.

Gyvulininkystės kompleksų operatoriai ir melžimo operatoriai – 15 moksleivių.

Vaisių, daržovių apdirbimo meistrai – 6 moksleiviai.

Žemės ūkio mechanikai – laukininkai – 14 moksleivių.

Traktorininkai mašinistai – 30 moksleivių.

Žemės ūkio mechanizatoriai gyvulininkystei – 19 moksleivių.

Namų ūkio meistrai – 5 moksleiviai.

Traktorininkai, šaltkalviai, remontininkai – 22 moksleiviai.

Be to, toliau išlikusių specialybių moksleiviai:

Virėjai – 33 moksleiviai.

Siuvėjai – 25 moksleiviai.

1991 m. buvo priimama į šias specialybes:

Jaunieji ūkininkai – 85 moksleiviai.

Traktorininkai – 27 moksleiviai.

Virėjai-kulinarai – 30 moksleivių.

Siuvėjai-sukirpėjai – 33 moksleiviai.

Nuo 1992 m. virėjo ir siuvėjo specialybes pakeitė ūkio ekonomai su virėjo ar siuvėjo kvalifikacija, o traktorininkų – žemės ūkio technikos mechanikai. 1995 m. atsirado nauja kalvio-suvirintojo specialybė, į kurią buvo priimami moksleiviai, neturintys pagrindinio išsilavinimo. Jie, be specialiųjų, mokėsi ir bendrųjų dalykų. Išlaikę egzaminus, įgydavo ir pagrindinį išsilavinimą.

Sumažėjus moksleivių skaičiui, atsirado laisvų patalpų bei galimybė kai kuriuos praktinio mokymo kabinetus iš mechaninių dirbtuvių perkelti į mokomąjį korpusą. Siuvykla iš sporto salės pastato buvo perkelta į mokomąjį korpusą. Jos vietoje įsikūrė traktorių ir automobilių kabinetas. Naujai įrengta kompiuterių klasė, ekonomikos, barmenų praktinio mokymo kabinetai. Pagražinome niūrią, šaltą aktų salę: sumažinome langų skaičių ir į juos įdėjome dekoratyvinius stiklus, perdažėme šviesesne spalva. Sumažinę langų skaičių koridoriuose, langų nišas ir koridorius papuošėme Kauno meno mokyklos moksleivių darbais. Automobilių garaže įrengėme lengvųjų automobilių techninio aptarnavimo ir remonto punktą, kuriame, teikiant paslaugas gyventojams, gerai vyko ir moksleivių praktinis mokymas. Padaryti galima daug, bet tam reikalingos lėšos. Iš kur jos? Pirmiausia tai sutaupytos šildymo lėšos, kurios buvo panaudotos mokomojo pastato šiltinimui. Dalį įrangos įsigijome keisdami perteklinius traktorius. Laukuose pradėjus sėti nederlingoms žemėms skirtas kultūras lubinus ir grikius, padidėjo lėšos, gaunamos iš žemdirbystės. Šios lėšos dar padidėjo pasirūpinus, kad Viešvilės seniūnijos žemės patektų į mažo našumo žemių kategoriją. Svarbu ir tai, kad visus darbus atlikome savo jėgomis.

Keičiantis specialybėms reikėjo ruošti naujas programas. Priklausėme Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijai, taigi programų ruošimas buvo gerai organizuotas, nes jos buvo ruošiamos centralizuotai. Toms pačioms specialybėms visose mokyklose buvo tapačios programos. Jas ruošdavo labiausiai patyrę dėstytojai. Paruoštas programas aptardavo metodinėse komisijose. Perėjus į Švietimo ir

mokslo ministerijos pavaldumą, kiekvienai mokyklai teko pasiruošti savo mokymo programas. Tai didelis darbas dėstytojams, ypač mažų mokyklų, kai vienam pedagogui tenka daug dalykų.

Mokykloms visą laiką buvo ir bus svarbus moksleivių komplektavimo klausimas. Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos mokykla buvo įkurta viena iš pirmųjų Lietuvoje. Į ją mokytis atvažiuodavo beveik iš visos Lietuvos. Šių mokyklų tinklas vis plėtėsi. Tarybinio laikotarpio pabaigoje čia mokytis atvažiuodavo tik iš Jurbarko ir gretimų rajonų. 1990–1992 m. atsirado žemės ūkio mokyklos Šakių, Tauragės, Šilutės rajonuose, stojančiųjų mokytis į Viešvilės žemės ūkio mokyklą sumažėjo. Dar daugiau sumažėjo 1992 m. atidarius profesinio ruošimo skyrių Smalininkų aukštesniojoje žemės ūkio mokykloje, bet gelbėjo griežta pozicija žemės ūkio ministro V. Einorio, kuris per vieną pasitarimą pasakė: *„Nė viena žemės ūkio mokykla negali būti uždaryta. Jos turi tapti kultūros židiniu ir pagalbininku kaime.“*

Moksleivių priėmimo planai buvo nustatomi, atsižvelgiant į turimą mokymo bazę, specialybių perspektyvumą, todėl paskutiniaisiais 1999 m. pavyko sukomplektuoti keturias grupes moksleivių. 2000 m. Švietimo ir mokslo ministerija paslapčia Viešvilės žemės ūkio mokyklą prijungė prie Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos. Kadangi tos pačios specialybės buvo ruošiamos ir Smalininkų aukštesniosios mokyklos profesiniame skyriuje, tai moksleivių stojimas į Viešvilės skyrių sumažėjo ir 2003 m. liepos 1 d. skyrius buvo uždarytas.

Prabėgus dešimt metų nuo darbo pabaigos Viešvilės žemės ūkio mokykloje, kartais atsigręžęs atgal pagalvoju – ką reikėjo daryti kitaip. Buvo nubaustų ir atleistų iš darbo, bet ir dabar esu įsitikinęs, kad visos nuobaudos skirtos teisingai. Tik gal anksčiau galėjau atkreipti dėmesį į darbo drausmės pažeidimus ir aktyviau su jais kovoti. Neabejoju, kad darbo pradžioje pastebėjęs daugumos darbuotojų dorą, darbštumą ir sąžiningumą – neklydau. Bendrom jėgom išlaikėme mokyklą, kiek galėjome.

Aldonos Palavinskienės prisiminimai

1978 m. vasario mėn. pradžioje perkėlimo tvarka iš Viešvilės 8-metės mokyklos direktorės pareigų atsidūriau 9-ojoje vidurinėje kaimo profesinėje technikos mokykloje ir dirbau direktoriaus pavaduotoja auklėjamajam darbui. Dirbau iki mokyklos prijungimo prie Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos ir dar 2 metus, kol Viešvilėje buvo šios mokyklos skyrius. Taigi šioje mokykloje išdirbau 24 metus. Tai buvo mūsų mokyklos kilimo metai, ženklūs rezultatai tarp respublikos profesinių mokyklų iki pat mokyklos sunaikinimo. Kitokio žodžio pasakyti negaliu, nes tų metų nostalgija labai stipri.

Mūsų mokykla buvo galinga: naujas mokomasis korpusas, praktinio mokymo pastatai, didžiausia rajone sporto salė, 3 didžiuliai bendrabučiai, o paskui ir ketvirtasis, biblioteka, aktų salė, stadionas, autodromas, valgykla, skalbykla, pirtis, šiltnamiai, siuvykla, bufetas-kavinė, med. punktas, didžiulis traktorių ir automobilių, kitos žemės ūkio technikos parkas, nemažas būrys darbuotojų, daug ir gausios grupės moksleivių, didelis darbininkiškų profesijų pasirinkimas. Neatsimenu, kelintais metais mokykloje mokėsi kiekviename kurse (o jų buvo trys) po 9 mokomąsias grupes. Iš viso buvo 27 moksleivių grupės. O kiekvienoje grupėje

po 27–30 moksleivių. O dar kursų filialai veikė keliuose aplinkiniuose rajonuose. Į mūsų mokyklą atvažiuodavo moksleiviai vos ne iš visos respublikos – Klaipėdos, Joniškio, Pānevėžio, Marijāmpolės (tada Kapsūko), Šakių, Šilutės ir kitų, ypač daug iš aplinkinių rajonų. Pradėjus mokykloje ruošti virėjų ir siuvėjų specialybių kvalifikuotus darbininkus, į šias specialybes būdavo konkursai. Į pastarąsias specialybes mažiau kaip 4,2 balo surinkusieji (anuomet buvo penkių balų sistema) moksleiviai nepatekdavo.

O koks popamokinis darbas vykdavo! Virte virė! Tarp grupių pagal sudarytus nuostatus vykdavo lenktyniavimas pagal įvairius parametrus. Rezultatai būdavo susumuojami kas ketvirtį. Nuo grupių aktyvumo priklausydavo ir gamybinio mokymo meistrų materialinis skatinimas – premijos. O gale mokslo metų pirmąsias 3 vietas užėmusios grupės gaudavo nemokamas keliones: I vieta – po tuometinę Tarybų Sąjungą, II vieta – po Lietuvos respubliką ir III – po savo rajoną. Su pirmų vietų laimėtojais aplankyta Maskva, Leningradas, Kijevas, Minskas, Talinas, Ryga, Kaliningradas ir kt.

Grupės savo darbą planuodavo ketvirčiais. O kokių užklasinių renginių būta! Dėstytoja E. Valeikienė organizavo ir ilgą laiką vedė žaidimus „Taip ir ne“ ir „Stebuklų lauką“, be to, dar vadovavo agitmeninei brigadai. Yra užėmusi 3 vietą zonoje. B. Sinkevičienės šokėjos garsėjo respublikoje, dalyvavo respublikinėje dainų šventėje.

Meno vadovas A. Liaugaudas vadovavo gausiam darbuotojų, paskui moksleivių dūdų orkestrui, ansamblių veiklai. Vėliau moksleivių dūdų orkestrą buvo sukūręs ir gamybinio mokymo meistras D. Paulikas. Vadovės Z. Norvilienės suburtas armonikų ansamblis pelnydavo apžiūrose geras vietas. Dūdų orkestro, armonikų ansamblio, vokalinių ansamblių repeticijas lankė ne tik moksleiviai, bet ir darbuotojai, dėstytojai, gamybinio mokymo meistrai. Kiekvienais metais vykdavo zoninės ir respublikinės profesinių technikos mokyklų meno saviveiklos kolektyvų apžiūros. Dažniausiai vykdavome į Klaipėdą. Išvykdavome kaip čigonai su daugybe dalyvių, instrumentų, aprangos komplektais, sausu maisto daiviniu moksleiviams. Ir kasmet grįždavome su kai kurių būrelių diplomais. Turėjo mokykla ir gerų skaitovų. Moksleivė S. Šliupaitė respublikiniame rusų kalbos skaitovų konkurse yra laimėjusi I vietą (vadovė E. Valeikienė). Mano ruoštas moksleivis A. Grubliauskas tapo Jurbarko rajono skaitovų prizininuku, kuris respublikinėje apžiūroje laimėjo III vietą.

Kai pradėjau dirbti, beveik visą moksleivių kontingentą sudarė vaikinai. Tai lėmė profesijų pobūdis. Tik gerokai vėliau, pradėjus rengti sodininkų ir daržininkų, namų ūkio ekonomų, vėliau siuvėjų ir virėjų, o dar vėliau barmenų specialybes, daugėjo merginų grupių. Tada būdavo lengviau organizuoti įvairius renginius. Būta išradingų renginių, nors ir pagal tematiką panašių, bet kasmet pasipildančių. Tai I kurso moksleivių krikštynos, mokytojo dienos minėjimas, naujametinis karnavalas (dalyvaudavo visų grupių kolektyvai), paskutiniai skambučiai, diplomų įteikimas, teisinių žinių konkursai, balandžio 1-osios humoro vakarai, linksmųjų ir išradingųjų klubo renginiai ir dar daug kitokių – žiburėlių, vakarėlių, grupių pasirodymų.

Mokyklos moksleiviai, vadovaujami grupių gamybinio mokymo meistrų ir auklėtojų, ruošdavo įvairius renginius. Vienas iš jų – naujametinės šventės karna-

valai. Nuotraukose išliko fotoobjektyvo užfiksuotos akimirkos iš 1987 m. moksleivių naujametinio renginio. Kadangi buvo daug moksleivių, tai ir sportui gabių jaunuolių atsirasdavo. Mokykla buvo garsi vaikinų krepšinio, lengvatalečių startais. Buvo dviračių sportas, kartingų būrelis. Padaugėjęs merginų grupių, suorganizavau merginų tinklinio komandą. Pirmą komandą sudarė 5-osios daržininkų grupės merginos: seserys dvynės Ingrida ir Laima Ignerytės, dvynės Daiva ir Rima Žilaitytės, Rima Valeikaitė, Regina Gruslytė, Laima Remeikytė. Nuo tada ir prasidėjo mokyklos merginų tinklininkų triumfas – pergalės respublikinėse varžybose. Žemiau II vietos nebuvo nusileidę. Ryškiausios tinklinio figūros buvo Kristina Valeikaitė, Lina Petrikauskaitė, Oksana Pučenkina, seserys Ingrida ir Laima Ignerytės, Lina Jakaitė. Pradžią buvo apie 1986–1987 m. Taip laikėmės žemės ūkio mokyklų varžybose, rajono pirmenybėse bei draugiškuose turnyruose, kur tik buvom kviečiamos. Keletą iš laimėtų diplomų pridedame. Jie gauti respublikinėse ir rajono pirmenybėse.

1977 m. Viešvilės žemės ūkio mokyklos merginų tinklinio komandai Jurbarko ir Šilutės tarprajoninėse apylinkių komandų tinklinio pirmenybėse atiteko I vieta.

1984 m. Jurbarko rajono komandų tinklinio pirmenybėse atiteko I vieta.

1986 m. Jurbarko rajono komandų tinklinio pirmenybėse atiteko I vieta.

1990 m. Jurbarko rajono kolūkių ir tarybinių ūkių spartakiados tinklinio varžybose atiteko I vieta.

1991 m. Viešvilės žemės ūkio mokyklos merginų tinklinio komanda apdovanojama Lietuvos žemės ūkio ministerijos vyriausiosios mokymo valdybos III laipsnio diplomu.

1991 m. Jurbarko rajono komandų tinklinio pirmenybėse atiteko I vieta.

1994 m. aukštesniųjų ir žemės ūkio mokyklų moksleivių tinklinio varžybose atiteko pirmoji vieta. Užimtų pirmenybėse antrųjų vietų neminėsiu, jų taip pat buvo.

Dalyvavom ir 1995 m. Kaune vykusiose V pasaulio lietuvių sporto žaidynėse, kur atstovavome Jurbarko rajonui. Keletas metų prieš uždariant mokyklą subūriau ir vaikinų tinklinio komandą. Komandose moksleiviai žaisdavo tol, kol mokydavosi – 3 metus. Su vaikiniais pasiekėme respublikoje III vietą. Geriausi žaidėjai buvo M. Zykas, Dapkus, Bukauskas, Ovidijus Pilypas.

Viešvilės ž. ū. mokyklos merginų tinklinio komandos laimėtos taurės ir medaliai. 1993–2000 m. Nuotr. iš A. Palavinskienės albumo

Aktyviai ir rezultatyviai dalyvaudavome kasmetinėse karinio sportinio žaidimo „Ereliukas“ varžybose. Dvejus ar trejus metus mūsų komanda, kurią sudarė Antanas Jucius, Kęstutis Kraftas ir Vidmantas Noreika, buvo nepralenkami prisitraukimų ir automatų ardymo bei surinkimo rungtyse.

Kasmet vykdavo respublikiniai turizmo sąskrydžiai. Prieš tai vykdavo mokyklos turizmo šventė, kur kiekvienos grupės komanda dalyvaudavo tokiose rungtyse, kokios būna respublikiniuose sąskrydžiuose. O geriausia komanda atstovaudavo mokyklai. Ir čia atskirose rungtyse turėjom pasiekimų.

Kai dirbau mokykloje, Viešvilės miestelyje veikė kino teatras. Jame kas vakarą būdavo sukami kino filmai, ir mūsų miestelio kino salė visada būdavo pilnutėlė žiūrovų.

Į mokyklos aktų salę, kurioje buvo ir miestelio kultūros namai, dažnai atvažiuodavo įvairūs meniniai kolektyvai su koncertais ar spektakliais. O respublikinė filharmonija čia kas mėnesį rengdavo abonementinius renginius. Dažni svečiai būdavo dramos teatras iš Sovetsko (Kaliningrado, Karaliaučiaus sritis), o ir mūsų darbuotojai ten važiuodavo – mokykla turėjo savo autobusą.

Kiekvienais metais vykdavo respublikiniai geriausio bendrabučio ir geriausio kambario konkursai. Mūsų 4-asis bendrabutis porą metų yra laimėjęs geriausio respublikos profesinių technikos mokyklų bendrabučio vardą. Bendrabučiuose kiekviena grupė privalėjo įsirengti poilsio ir buities kambarius. Nepriekaištingai dirbo auklėtojai: Romas Jakaitis, Gražina Magdušauskaitė (abu mirę), Eugenija Švelnytė, Rita Skverekaitė, Donatas Paulikas. Gamybinio mokymo meistrai būdavo dažni svečiai savo grupių bendrabučiuose, reikalavo tvarkos, švaros, drausmės. Gerai darbą organizuodavo Vida Stankaitienė, Aleksandras Bardašovas, Donatas Paulikas ir kt.

Mokykloje buvo moksleivių savivalda. Kiekviename bendrabutyje dirbo bendrabučių tarybos. Jų posėdžiuose už įvairius drausmės pažeidimus būdavo svarstomi moksleiviai. Ta priemonė buvo gana veiksminga. O mokyklos mastu veikė profilaktinė taryba. Ji turėjo teisę skirti moksleiviams bausmes, net ir perduoti svarstyti pedagogų tarybai.

O kokie buvo mokomieji kabinetai! Reikėjo tik stebėtis dėstytojų išradingumu. Juk anuomet dar nebuvo kompiuterių. Visą padalomąją medžiagą dėstytojais ruošdavo rankiniu būdu. Visi mokymo kabinetai buvo aprūpinti geros kokybės baldais, techninėmis priemonėmis (kino projektoriais, magnetofonais, diapjektoriais), buvo sutartis su kino direkcija Jurbarke, kuri mokyklą aprūpindavo mokomaisiais filmais. Kasmet vykdavo mokomųjų kabinetų apžiūros, pirma mokykloje, o paskum ir respublikoje. Turėjome keturis lingafoninius įrengimus: 2 rusų kalbos, po vieną anglų ir vokiečių kalbų mokymo kabinetuose. Rusų kalbos kabinetas, vadovaujamas vedėjos Elenos Valeikienės, apie 1985 m. pateko į tuometinės Tarybų Sąjungos profesinių technikos mokyklų rusų kalbos kabinetų dešimtuką. Išradingai dirbo kabinetų vadovai Birutė Jocaitienė, Silvija Piešinienė (jau mirusi), Elena Valeikienė, Birutė Sinkevičienė, kurios parašyta mokyklos istorija pateko tarp respublikos prizininkų, Algirdas Sinkevičius, Daiva Kliokytė, Elena Radimonienė, Stefanija Šafranauskienė, Dalia Pranaitienė. Pastarosios megztų rūbų kolekcijos buvo demonstruotos keliolikoje parodų.

Gerai dirbančius darbuotojus mokyklos administracija skatindavo premijomis, padėkomis ar garbės raštais, įdėdavo nuotraukas Garbės lentoje. Garbės lentoje puikuodavosi ir moksleivių pirmūnų, ir visuomenininkų nuotraukos.

Veiklios buvo moksleivių visuomeninės organizacijos – profsąjungos vadovais dirbo Zita Vitkienė, Romas Jakaitis (miręs), komjaunimo organizacijos – Vida Paulavičienė. Šios organizacijos rūpinosi grupių lenktyniavimu, rezultatų susumavimu ir nugalėtojų apdovanojimu.

Nuo 1993 m. mokykloje pradėjau organizuoti ritminės gimnastikos būrelį. Mat tuo metu prasidėjo respublikinės tų būrelių apžiūros. Didžiuojuosi būrelio narėmis: seserimis Rima, Daiva ir Laima Dikšaitytėmis, Oksana ir Edita Pučenkionomis, Kristina Valeikaite, Danguole Baužaite, D. Maksimovu, R. Bukausku. Nors respublikinėse apžiūrose laurų nepelnėme, laikėmės 4-ose, 5-ose vietose, tačiau rajono renginiuose, seniūnijoje ir mokykloje dažnai pasirodydavome. Vykdavome su programa ir į aplinkinių rajonų mokyklas proforientuoti moksleivių.

Aišku, tokioje gausioje šeimoje negalėjo nebūti drausmės pažeidimų, netgi bylų. Neretai tekdavo susidurti su chuliganizmu, vagysčių, girtavimo faktais. Tais laikais dar buvo galima remtis ne tik vietiniais savivaldos organais, administracinėmis priemonėmis, bet padėdavo ir rajono nepilnamečių inspekcija, ypač inspektorė Pranskaitienė. 2 kartus metuose kviesdavome bendrus tėvų susirinkimus, kur supažindindavome su mokymosi ir elgesio pusmečio rezultatais.

Didelė bėda mokykloje buvo kai kuriose grupėse prastas mokinių lankomumas, pabėgimas iš pamokų, ypač bendro lavinimo dalykų. Gana dažni būdavo visuomeninio turto gadinimo atvejai bendrabutyje – išlaužtos durys, nuplėšti laidai, patalynės netausojimas. Kartais tai įvykdavo ir mokomuosiuose kabinetuose.

Kartą savaitėje vykdavo diskotekos, jos buvo populiarios. Suvažiuodavo jaunuolių iš Jurbarko, Šakių, Tauragės, Šilutės. Kildavo ir gana rimtų konfliktų.

O įdomiausia būdavo organizuoti įvairius renginius, šventes. Joms besiruošdami „atkasdavome“ naujų talentų. Taip atradome renginio vedėją Giedrę Vasiljevaitę, o ją pakeitė Jurgita Misiukaitė, Kristina Valeikaite.

Moksleiviai su savo vadovais dalyvaudavo įvairiose akcijose. Tai pavasario ir rudens aplinkos tvarkymas miestelyje, medelių sodinimas, žvėrelių globa žiemą miškuose, inkilų kėlimas.

Mokykla turėjo mokomąjį ūkį kaip atskirą padalinį. Jo paskirtis – mokinių gamybinės praktikos vieta. Čia pirmuosius praktinio darbo įgūdžius įgydavo būsimieji traktorininkai, gyvulininkystės fermų mechanizatoriai, melžimo operatoriai, namų ūkio ekonomės. Negaliu nepaminėti moksleivių materialinių-buitinių sąlygų mokykloje. Tų metų buvusios Tarybų Sąjungos vadovybė buvo nubrėžusi kursą į kaimo gyventojų priartinimą prie miesto. Buvo skiriamas didelis dėmesys darbininkiškoms profesijoms. Mokykla priklausė ne Lietuvos švietimo ministerijai, o Lietuvos valstybiniam profesinio techninio mokymo komitetui. Tais dešimtmečiais visi jaunuoliai privalėjo įgyti vidurinį išsilavinimą. Tiek jis, tiek profesijos įgijimas buvo nemokami. Moksleiviai nemokamai maitinosi 3 kartus dienoje, o našlaičiai 4 kartus, visi gaudavo išeiginę ir darbinę aprangą, batus, patalynę, bendrabutį, pirtį. Ir visa tai nemokamai.

Kaimo mokytojai irgi nebuvo užmiršti: jiems buvo skiriami nemokami butai (Alytaus eksperimentinio namų statybos kombinato skydinės konstrukcijos gyvenamieji namai – red.), nereikėjo mokėti už komunalinius patarnavimus: vandenį, elektrą, šildymą. Net 7 rublius gaudavom už elektros energiją. O moksleiviai gaudavo iki 10 rublių stipendiją (10 rublių – tai 5 kilogramai mėsos). Viskas, kas duodama, buvo nemokamai. Tik atkūrus Nepriklausomybę, dirbant direktoriui R. Šakaičiui, buvo pradėta imti apie dešimt litų per mėnesį – mokestį už bendrabutį.

Dar noriu pabrėžti, kad šiuo laikotarpiu buvo daug didesnė pagarba ir paklusnumas mokytojui. Reti atvejai, kai mokinys pasakydavo ką nors prieš darbuotoją. Nors grupės buvo didelės, bet darbuotojai pajėgdavo išspręsti visus iškilusius reikalus.

Kai mūsų mokykla buvo sunaikinta, vadovavau tinklinio ir ritminių šokių būreliams Viešvilės pagrindinėje mokykloje. Tai buvo nuo 2002 iki 2010 m. Be to, dar porą metų vedžiau kūno kultūros užsiėmimus miestelio moterims. Pagrindinėje mokykloje ritminių šokių būrelio veikla apsiribojo mokyklinių ir seniūnijos renginių pasirodymais. Mokyklos vadovybė orientavosi į tai, kad dauguma norinčių šokti turėtų užsiėmimą, po truputį lavintųsi. Svarbu buvo ne rezultatas, o užimtumas.

Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomasis ūkis

Algirdas Sinkevičius

Pirmieji pokario metai. Kolektyvizacija

Lietuvoje jau nuo 1946–1948 m. žemės ūkio prievolės buvo nuolat didinamos¹. Dėl to 1948 m. buvo aprašytas beveik 13 tūkst., o 1949 m. – 30 tūkst. skolininkų turtas. 1950 m. skolininkai buvo įtraukiami į buožių sąrašus. Kaimas buvo suskaidytas, supriešintas. Socialinės įtampos sukėlimas turėjo padėti kaimo kolektyvizavimui. Nuskurdintus kaimo žmones sovietų sistema padarė abejingus bet kokiems pokyčiams žemės ūkyje¹.

Vykdamas kolektyvizaciją, kaimo socialinė struktūra buvo pakeista pačiu radikaliausiu būdu. Jos metu iš Lietuvos buvo ištremti pasiturintys ūkininkai, nenorėjusieji eiti į kolūkius, bei kolūkius kritikavusieji asmenys. Pirmieji kolūkiai buvo sukurti 1947 m. 1951 m. buvo paskelbta, kad kolūkiuose jau yra 94 % valstiečių ūkių². Kolūkiai buvo smulkūs, nes jie kurti vieno ar keleto aplinkinių kaimų. Kolūkiai privalėjo vadovautis sąjunginiais kolūkių įstatais. Visa buvusių savininkų žemė buvo nusavinama. Kolūkiečiui buvo paliekamas 60 arų pagalbinis ūkis, gyvenamas namas, žinoma, jeigu jis nedidelis, ūkinis pastatas, karvė, kiaulė, naminiai paukščiai.

Mažoje Lietuvoje 1944 m., artėjant frontui, vokiečių karinės vadovybės įsakymu visi gyventojai privalėjo palikti savo gyvenamuosius namus ir kartu su besitraukiančia vokiečių armija išsikelti į Vokietiją. Čia neliko vietinių gyventojų – buvusių žemės, sodybų savininkų. Į ištuštėjusias Klaipėdos krašto sodybas atsikėlė nauji gyventojai iš įvairių Lietuvos vietovių.

Dar viena sovietizavimo sfera – kolūkinį gyvenviečių kūrimas. Jau kolektyvizacijos metu aiškėjo, kad vienkiemyje gyvenęs ūkininkas gali ilgiau priešintis kolektyvizavimui, būti savarankiškesnis ir sabotuoti darbą kolūkyje. Todėl gyvenvietes bandyta kurti steigiant kolūkius. Pirmosios gyvenvietės pastatytos 1954 m., tačiau masinis gyventojų perkėlimas į gyvenvietes, vienkiemį likvidavimas buvo vykdomas nuo 1966 m. Tokiu būdu per kelis dešimtmečius Lietuvos kaimas buvo sovietizuotas. 1980–1990 m. dalis kolūkių tapo ekonomiškai tvirtesni, pagerėjo kolūkiečių gyvenimas. Jie gaudavo stabilų atlyginimą už darbą, prisidurdavo pajamų iš asmeniniame ūkyje augintų ir parduotų produktų bei galvijų. Tačiau apskritai žemdirbystė buvo nenaši, kolūkiečių suinteresuotumas menkas. Atkūrus Nepriklausomybę vieni kolūkiai iširo, kiti – persitvarkė į žemės ūkio bendroves. Dalis kolūkiečių atgavo turėtą žemę ir vėl tapo ūkininkais³.

1948–1949 m. visoje Lietuvoje buvo pradėti kurti kolūkiai. Mokesčiai ir pyliavos, siekiant kaimo gyventojus kuo greičiau suvaryti į kolūkius, buvo vis didinami. Jau nuo 1947 m. pradėjus stipresniems ūkininkams (vadintiems „buožėmis“) didinti mokesčius, daugeliui jų vis sunkiau pavykdavo susimokėti. 1949 m. stambesnieji ūkininkai pajėgė sumokėti tik 39 % žemės ūkio mokesčių. Dėl to dalis jų visai metė savo ūkius.

¹ Anušauskas A. *Visuomenės sovietizacija: kolūkiai ir kolūkiečiai*. Interneto prieiga: <http://mkp.emokykla.lt/gimtoji/index.php?id=1053>

² *Ten pat.*

³ Truska L. *Lietuva 1938–1953 metais*, Kaunas, 1995, p. 159. 28.

Tokius išsiskolinusius, nemokius ūkius už likusias skolas nusavindavo valstybė. Besipriešinančius tam gyventojus neretai buvo žadama suimti ir išstremti.

Po 1948 03 20 LKP(b) CK ir MT priėmus nutarimą „Dėl kolektyvinių ūkių organizavimo LSSR“ Klaipėdos krašte, kaip ir visoje Lietuvoje, prasidėjo masinis kolūkių steigimas. Su politiška nepatikimais gyventojais buvo susidorojama, juos apkraunant padidintais mokesčiais ir nepakeliamomis pyliavomis. Per du 1946 m. mėnesius už pyliavų neatidavimą Lietuvoje buvo areštuoti 563 žmonės. Tokių politinio susidorojimo aukų nuolat gausėjo⁴.

Kolūkius skubėta kurti turint tikslą palaužti gyventojų pasipriešinimą sovietų okupacinei valdžiai. Kaimo gyventojai aplinkiniuose miškuose veikiantiems partizanams padėjo apsirūpinti maistu, kiek galėdavo, remdavo juos ir materialiai. Pradėjęs kurti kolūkius, kolūkiečiai už darbą kurį laiką beveik nieko negaudavo. Partizanai maistu pradėjo apsirūpinti apdėdami kolūkius savo mokesčiais. Dalis kolūkių administratorių nuoširdžiai ar iš baimės partizanams padėdavo. Neretai ūkininkai stodavo į kolūkį po to, kai kelias paras juos išlaikydavo uždarytus, arba kai sribai, juos gąsdindami, pastatę prie sienos, pradėdavo šaudyti virš galvos⁵.

Tuo tarpu jau nuo 1948 m. viena iš pagrindinių partizanų veiklos kryptių buvo kova su kolūkių kūrimu. Po įvairių perspėjimų, partizanų karo lauko teismui nusprendus, kai kurie aktyvūs kolūkių kūrėjai būdavo sušaudomi. Todėl kolūkių pirmininkai dažniausia būdavo ginkluoti ir saugomi sribų. Baimė dėl savo gyvybės daugelį jų vertė elgtis nuosaikiau. Partizanai dažnai patys maistą rekvizuodavo iš kolūkių sandėlių ar fermų. Todėl kurį laiką dalis kolūkių gyvavo tik popieriuje, tuo tarpu valstiečiai ir toliau patys dirbo savo žemę. Kolūkių sukūrimą, vienkiemį naikinimą ir prievartinę kolūkinių gyvenviečių statybą lydėjo okupacinės valdžios struktūrų smurtas, o jam visomis galiomis priešinosi vietose veikiantys partizanai⁶.

1944–1947 m. Lietuvoje jau veikė 58 MTS.

Gyventojai buvo patekę tarp vadinamųjų „dviejų ugnių“: dienomis jie bijojo „sribų“, „liaudies gynėjų“, naktimis – „miško brolių“ – partizanų. Kai kurių valstiečių sodybose ar greta jų buvo įrengiamos partizanų slėptuvės – bunkeriai, be to, ir daugelis partizanų buvo kilę iš kaimo. Dalis gyventojų buvo vienu ir kitu kovotojų ryšininkais. Tokiu būdu kaimas išsiskaidė.

Dalis senųjų pokario gyventojų paliko savo kraštus ir atsikėlė į ištuštėjusias Viešvilės sodybas, nenorėdami būti įtraukti į pokario ginkluotą judėjimą. Jauni vyrai buvo raginami eiti į miškus, o dieną juos agituodavo tapti sribų ryšininkais. Gyventojai jau buvo patyrę, kad dalis tiek vienos, tiek ir kitos pusės kovotojų ne kartą buvo pakėlę ranką prieš beginklius gyventojus, mažamečius vaikus, senelius^{7, 8}.

Siekiant užgniaužti partizanų pasipriešinimą, reikėjo kaime sunaikinti privatinę nuosavybę. 1949 m. sausio 1 d. tik apie 4 % sovietų Lietuvos respublikos ūkių buvo įstoję į kolūkius, o tų pačių metų gale jau buvo suvaryta 62 % visų valstiečių ūkių. 1951 m. spalio 1 d. į kolūkius buvo suvaryta 89 %, o 1952 m. pradžioje – jau beveik 94 %. Kolektyvizacija praktiškai jau buvo beveik pabaigta.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ Papasakojo Genovaitė Švelnienė, 75 m., gyv. Viešvilės k. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2013 m.

⁸ Papasakojo Jonas Birgiolas, 66 m., gyv. Ridelkalnio k. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2013 m.

Kolūkių sukūrimas ir masiniai trėmimai pakirto partizanų socialinį pamatą. Gyventojai, atidavę savo turtą kolūkiui, sunkiai vertėsi. Kai žmogus vos gali išmaitinti savo šeimą, jis ir norėdamas nepajėgs maitinti dar 2–3 vyrų. Stribai, ne itin veržęsi kovoti su partizanais, labai aktyviai „kariavo“ su beginkliais valstiečiais juos išbuožindami, tremdami, išreikalaudami mokesčius ir pyliavas, rinkdami paskolas, darydami kratas, ypač jei kolūkio pirmininkas būdavo aršiai komunistuojantis. O tokių buvo nemaža. Kolūkių pirmininkais dažniausiai skirdavo politiškai patikimus, bet nieko neišmanančius asmenis, dažnai iš tų pačių sribų.

Dar vienas būdas žmones apiplėšti ir padaryti juos labiau priklausomus nuo valdžios buvo vos ne kasmet vykdomas „savanoriškas“ paskolų pasirašymas. Miestiečiai, dirbę „valdišką“ darbą, neturėjo kur dėtis ir „savanoriškai“ pasirašydavo paskolas, bet iš valstiečių jas reikėdavo išplėšti jėga, todėl į kaimą siųsdavo dideles sovietų valdininkų grupes.

Nemaža dalis gyventojų turto pateko į kolaborantų, ypač sribų, rankas. Valstiečiai, įstumti į beteisių padėtį, ir patys kaip sugebėdami gynėsi, kartais griebdavosi ir drastiškų priemonių, iš kurių dažniausias – kolūkinių pastatų deginimas. MGB bausdavo ir už menkesnius nusikaltimus, netgi už pasisakymus prieš kolūkius. Taip 1950 m. už antikolūkinę propagandą ir grasinimą kolūkiečiams ir „kolūkiniam aktyvui“ buvo paruošta 70 bylų, kuriose buvo kaltinami 95 žmonės.

Nė vienas komunistų organizuojamų renginių, imituojančių demokratiją, nebuvo toks ciniškas kaip rinkimai į vadinamąsias tarybas – sovietus. Tarybos buvo priedanga komunistų valdžiai. Visi esminiai reikalai buvo sprendžiami Centro Komitete ir rajkomuose, o tarybos „teisiškai“ įformindavo partijos sprendimus. Rinkimai į šiuos valdžios organus – tai savotiška žmonių niekinimo procedūra, rengiama su pompastika, savanoriško džiaugsmingo apsisprendimo imitacija. Iš tiesų komunistų partija viską surežisuodavo ir kandidatus numatydavo iš anksto. Pasirinkimo tarp jų – jokio⁹.

Kolūkis „Bolševikas“

1949 m. į kolūkį susibūrė ir Viešvilės bei Pagulbinių kaimų gyventojai. Pirmieji parašė pareiškimus ir įstojo gyventojai Monika Stanevičienė, Izidorius Kucinas, Marcelė Volbikienė, Aleksas Barštanas, Petras Palubinskas, Vytas Uščius ir kiti. Pradžioje besikuriančiame kolektyve buvo 18 narių. Tą pačią dieną įvyko ir steigiamasis susirinkimas. Kolūkio pirmininku buvo išrinktas kaimo gyventojas Aleksas Barštanas. Kolūkis pavadintas tuomet skambiu vardu – „Bolševikas“. Steigiamasis susirinkimas vyko Pagulbinių kaimo klube-skaitykloje, kurios vedėja dirbo Vincenta Stanevičienė¹⁰.

Nors po 1944 m. priverstinio iškeldinimo ištuštėjusiame Klaipėdos krašte ir nebuvo senųjų gyventojų, turėjusių nuosavybę, dėl to ir pasipriešinimas nebuvo įgavęs tokių aštrių formų kaip Didžiojoje Lietuvoje, tačiau tam tikromis formomis jis vyko ir Viešvilėje. Jau tą patį vakarą partizanai buvo operatyviai informuoti apie tai, kad Pagulbinių kaime įsteigtas kolūkis. Tai buvo 1949 m. Partizanai buvo tiksliai informuoti ir apie tai, kad kolūkis įsteigtas klube-skaitykloje, kurio

⁹ Truska L. *Lietuva 1938–1953 metais*, Kaunas, 1995, p. 159.

¹⁰ Sinkevičienė B. *Viešvilės 9-sios vidurinės kaimo profesinės technikos mokyklos istorija*, Viešvilė, 1980.

vedėja buvo pradėjusi dirbti Vincenta Stanevičienė. Tą patį vakarą partizanų karo lauko teismo sprendimu jauna klubo-skaityklos vedėja Vincenta Stanevičienė buvo nušauta, jos vyras Pranas Stanevičius sužeistas. Ar buvo grasinama kolūkio „Bolševikas“ pirmininkui Aleksui Barštanui, dabar galima tik spėlioti. Tačiau neilgai tedirbo pirmasis kolūkio pirmininkas. Po Alekso Barštano kolūkio pirmininku buvo išrinktas kitas Viešvilės kaimo gyventojas Pranas Raudaitis. Kiek laiko tedirbo antrasis kolūkio pirmininkas, duomenų nerasta, tačiau galima spręsti, kad taip pat neilgai, kadangi 1950 m. gegužės 11 d. nauju kolūkio „Bolševikas“ pirmininku buvo išrinktas vietos gyventojas Juozas Sabas.

Pažvelgus į kolūkinio turto perdavimo–priėmimo aktą, matosi, koks tai turtas. Perdavimo akte surašyti 54 darbiniai arkliai, 10 jaunų eržiliukų ir kumelaičių, 150 įvairių žemės ūkio mašinų, 2 arkliniai maniežai, keli arpai, kuliamosios, akselinės, 16 arklinių vežimų su atskirai išvardintais pakinktais. Visi arkliai surašyti su dar jų buvusiųjų savininkų duotais vardais. Nesunkiai galima suprasti, kad tai yra 1949 m. kolūkio kūrimo metu rekvizuotas vietos kaimų gyventojų turtas. Dalis jo – likusi buvusiųjų senųjų gyventojų nuosavybė, jau nusavinta atsikėlusiu gyventojų, bet tuojau pat rekvizuota. Kita dalis turto, kaip arkliai, vežimai, pakinktai, – tai priemonės, kuriomis gyventojai atvyko. Ir viena, ir kita turto dalis buvo „savo noru“ atiduota kolūkiui. Kolūkio pavadinimas visiškai atitiko laikmečio dvasią¹¹.

1949 m. susikūrusiame kolūkyje buvo 18 narių. Pirmininkavo A. Barštanas, P. Raudaitis, Juozas Sabas. J. Sabas, grįžtantis iš Jurbarko, nušautas kelyje. Žuvus J. Sabui, trumpai kolūkiui vadovavo Staniulis, tačiau išsigando grasinimų ir kolūkį paliko. Pranas Raudaitis 1951 01 06 buvo paskirtas Viešvilės apylinkės DŽD Tarybos pirmininku. Brigadininkais išrinkti Stasys Magdušauskas ir Antanas Balčius. 1951 m. naujuoju kolūkio „Bolševikas“ pirmininku buvo išrinktas Stepanas Ogorodnikas.

Kolūkis „Tėvynė“

1953 m. buvo pakeistas kolūkio pavadinimas. Kolūkis buvo pavadintas „Tėvynė“. Anuomet kolūkis valdė 1 473 ha žemės, iš kurios buvo 829 ha dirbamos. Nuo 1954 m. kolūkio pirmininko pavaduotoju dirbo buvęs kaimyninio „Taikos keliu“ kolūkio pirmininkas Povilas Valys. 1954 m., nugriovus pamiškėse stovėjusias po karo apgriautas sodybas, pastatyta tipinė karvidė, 1956 m. – kiaulidė. Vidutinis primilžis iš vienos karvės buvo 6 litrai per parą. Nuo metų pradžios primelžta iš vienos karvės 164 cnt pieno. Pirmojo ketvirčio pieno gamybos planas buvo įvykdytas. 100 ha žemės ūkio naudmenų buvo pagaminta 74,7 cnt pieno. Tėvynės kolūkis pateko į pirmaujančiųjų gretas. 1957 m. pirmininko pavaduotojas P. Valys išrinktas Viešvilės apylinkės pirmininku. 1959 m. grįžo, dirbo kolūkio pirmininko pavaduotoju gyvulininkystei, 1965–1966 m. – Viešvilės kaimo profesinės technikos mokyklos Nr. 9 mokomojo ūkio gyvulininkystės brigadininku, skyriaus valdytoju ir vėl buvo išrinktas Viešvilės apylinkės pirmininku¹².

Anuomet buvo ieškoma gerai dirbančių darbuotojų. Jie buvo publikuojami spaudoje, reklamuojami garbės

¹¹1950 m. gegužės 11 d. kolūkio „Bolševikas“ turto perdavimo–priėmimo aktas.

lentose, jiems buvo įteikiami medaliai, kai kuriems – net ir to meto ordinaai. Buvo atkreiptas dėmesys ir į gerėjančius mokomojo ūkio darbo rodiklius. Dalies Viešvilės pagalbinio ūkio darbuotojų darbas buvo taip pat įvertintas. Respublikiniame žemės ūkio darbuotojų pasitarime kolūkio pirmininkui S. Ogorodnikui buvo įteiktas aukščiausias to meto apdovanojimas.

Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomasis ūkis

Lietuvos kaimas pirmuosius priverstinės sovietizacijos pokyčius pajuto nuo pat okupacijos pradžios. Kaimo žmonės pradėti skirstyti į valstiečius ir buožes. Pastarieji būdavo įtraukiami į „buožių sąrašus“, o tai reiškėdavo neišvengiamą tremtį. Ūkininkų ekonominė padėtis vis blogėjo. Jie priverstiniais maisto produktų pristatymais privalėjo paremti kovojančią sovietų armiją.

Viešvilėje pokario laikotarpiu vis dar buvo tuščių ar nepilnai apgyvendintų sodybų. Dalis jų – vienkiemiai stovėjo atokiai pamiškėje, kiti – miestelyje. Atokiau stovėjusių vienkiemų gyventojai buvo perkelti į nepilnai apgyvendintus miestelio gyvenamuosius namus, tuo tarpu vienkiemiai buvo palaipti nugriauti. Suformuluota ir priežastis – kad juose nesilaikytų besipriešinantys kolektyvizacijai. Taip buvo sunaikintos Pagulbinių ir kitų aplinkinių kaimų dar išlikusios, po Antrojo pasaulinio karo nesugriautos, pamiškių sodybos. Kadangi šioje vietovėje visi kaimai buvo išikūrę tarp miškų, nesunku suprasti, kodėl šiandieną jie sunykę.

Pagrindinis uždavinys buvo materialinės bazės kūrimas. 1952 m. išsigyjamas pirmasis sunkvežimis GAZ-51. 1954 m. išsigytas traktorius DT-54.

1958 04 11 respublikos vyriausybės įsakymu Nr. 79 „Dėl Viešvilės 9-osios žemės ūkio mokyklos pagalbinio ūkio organizavimo“ kolūkio „Tėvynė“ žemės plotas perduotas Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos mokyklai. Įsakymo ištrauka:

1. Priimti Žemės ūkio ministerijos ir Jurbarko rajono vykdomojo komiteto pasiūlymą perduoti Respublikinės darbo rezervų valdybos Viešvilės žemės ūkio mechanizavimo mokyklai Nr. 9 Jurbarko rajono kolūkio „Tėvynė“ 254 ha žemės sklypą: ariamos žemės 124 ha, pievų – 59 ha, ganyklų – 14 ha ir kitų naudmenų – 57 ha¹³.

Taip 1958 m. balandžio 11 d. buvo įkurtas Viešvilės žemės ūkio mechanizavimo mokyklos Nr. 9 pagalbinis ūkis. Nuo pat išikūrimo dienos pagalbiniam ūkyje buvo siekiama kuo geresnių rezultatų apmokant moksleivius dirbti su žemės ūkio agregatais, aptarnaujant gyvulininkystės fermas ir taikant pažangias darbų technologijas bei pirmūnų patyrimą.

1964 m. pagalbinio ūkio vedėju dirbo Juozas Valiukas, buhalterė – Nijolė Skridulienė. 1964 m. pagalbinis ūkis turėjo 93 stambius raguočius, iš kurių buvo 50 karvių.

1965 m. gruodžio 4 d. Jurbarko rajono Darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto sprendimu Nr. 351 buvo nutraukta kolūkio „Tėvynė“ veikla. Jis buvo prijungtas prie Smaliniūnų žemės ūkio mechanizacijos technikumų moko-
mojo ūkio. Didelė dalis žemės atiteko
Viešvilės kaimo profesinės technikos
mokyklos pagalbiniam ūkiui. Reorgan-
nizavus „Tėvynės“ kolūki, Viešvilės

¹²Povilo Valio kadru įskaitos asmens lapas.

¹³Lietuvos SSR Valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto įsakymų ir kolegijos nutarimų rinkinys, t. 1, Vilnius, 1979, p. 10.

kaimo profesinės technikos mokyklos pagalbinis ūkis valdė 1 608 ha žemės. Mokyklos jėgomis pagalbiniame ūkyje buvo pertvarkoma kiaulidė, mechanizuota karvidė, įdiegtas mechaninis melžimas, įrengtas vandentiekis.

1966 m. sausio mėn. Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos pagalbinis ūkis, vadovaujantis Vyriausiosios profesinio techninio mokymo valdybos 1965 12 29 įsakymu Nr. 322, buvo pavadintas Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos mokomuoju ūkiu. 1966 m. mokomasis ūkis turėjo 740 galvijų ir 590 kiaulių. Mokomojo ūkio produkcijos planas 263,499 tūkst. rb buvo viršytas 72,663 rb. Aukštų rezultatų pasiekė mokomojo ūkio melžėjos. Genė Virbickaitė primelžė po 2 360 kg Danutė Bartkuvienė po 2 630 kg iš vienos karvės. Mokomajame ūkyje buvo įdiegtas dirbtinis raguočių apsėklinimas. Apsėklinimo techniku dirbantis Antanas Antanaitis pasiekė 96 % karvių veršingumo rodiklius. Dalis mokomojo ūkio darbuotojų buvo apdovanota rajono žemės ūkio parodos garbės raštais ir pinigineis premijomis. 1966 m. už pieno gamybą 100 ha žemės ūkio naudmenų ūkis rajone pirmavo ir gavo pereinamąją vėliavą¹⁴. 1973 m. pirmaujanti melžėja Adelė Kavaliova apdovanota Garbės ženkle ordinu.

1971–1974 m. mokomajam ūkiui vadovavo Stasys Jurkauskas. Nuo 1973 m. mokomasis ūkis vadinosi Viešvilės 9-osios kaimo vidurinės profesinės technikos mokyklos mokomuoju ūkiu. Nuo 1974 m. mokomojo ūkio direktoriumi pradėjo dirbti buvęs ilgametis Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos gamybinio mokymo meistras, vėliau – dėstytojas Albinas Greičius.

Mokomajame ūkyje buvo siekiama mechanizuoti augalininkystės ir gyvulininkystės darbus. Panaudojant velketus, traktorinius vilktuvus ir stirtų krautuvus, mechanizuotai buvo pradėti apdoroti šiaudai. Kiaulidėje buvo įrengtas centrinis šildymas ir automatinis pašarų paruošimas. Visiškai mechanizuotas ir karvių melžimas. 1975 m. bendrosios produkcijos planas buvo įvykdytas 93 %, realizacijos planas – 92 %, tarp jų gyvulininkystės produktų 122 %, gyvulininkystės – 90 %.

1975 m. pieno gamybos planas – 5 220 cnt, įvykdyta 4 551 cnt, arba 87 %.

Pieno gamyba 100 ha žemės ūkio naudmenų: planas įvykdytas 87 %.

Pieno gamyba iš vienos karvės: planas 3 000 kg, įvykdyta 2 601 kg, arba 87 %.

1975 m. mėsos gamybos planas – 1 264 cnt, įvykdyta 1 374 cnt, kas sudaro 108 %.

Mėsos gamyba 100 ha žemės ūkio naudmenų: planas 113 cnt. Įvykdyta 122 cnt, arba 108 %¹⁵.

Tam tikrų trūkumų buvo augalininkystėje. Žieminės grūdinės kultūros pasėtos per vėlai, neišėjant reikiamos sėklų normos. Didelės įtakos turėjo ir nepalankios oro sąlygos.

Vasarinių grūdinių kultūrų derlingumas sumažėjo dėl sausros. 10 ha plote žuvo lubinai. Sausra sumažino ir daržovių derlių, tačiau ji padėjo gauti neblogą kukurūzų derlių.

Dėl sausros vasarą išdegė kai kurios ganyklos. Dėl to karves teko šerti papildomai, tačiau nuo birželio 10 d. vis tiek sumažėjo primilžiai ir priesvoriai. Gyvulių kritimas sumažėjo.

¹⁴Viešvilės kaimo profesinės technikos mokyklos ataskaitos Lietuvos valstybiniam profesinio techninio mokymo komitetui, 1966, ap. 1, b. 25, l. 18.

¹⁵Metinis 1975 m. balansas, 1975, ap. 1, b. 68, l. 53, 54.

Tuo 1975 m. Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos mokomajam ūkiui ir buvo sunkiausi. Kitais metais mokomojo ūkio gamybiniai finansiniai rodikliai pradėjo gerėti. Palyginkime 1975 ir 1979 m. gamybinius rodiklius:

Pagaminta	1975 m.	1979 m.
Pieno 100 ha žemės ūkio naudmenų	406 cnt	617 cnt
Pieno iš vienos karvės	2 601 kg	3 370 kg
Grūdinių kultūrų derlingumas	14,3 cnt/ha	22,6 cnt/ha
Bulvių derlingumas	126 cnt/ha	232 cnt/ha

Pagerėjo produkcijos kokybė ir ekonominiai rodikliai:

Ekonominiai rodikliai	1975 m.	1976 m.
Parduota pirmarūšio pieno	46,2 %	90 %
Realizuota galvijų su 50% priedu	19,4 %	49 %

Bendroji produkcijos gamyba išaugo nuo 423,845 tūkst. rb 1875 m. iki 718,793 tūkst. rb 1979 m.¹⁶

Didelis darbas atliktas stiprinant mokomojo ūkio materialinę techninę bazę. Palaipsniui buvo rekonstruotos visos gyvulininkystės fermos. Išsprendus pašarų gamybos problemas buvo galima didinti gyvulių skaičių. Įgyvendinant šiuos užmojus buvo suprojektuota ir pastatyta 200 vietų karvidė su veršelių skyriumi, daržinė su ventiliacija, kiaulidės priestatas, mėšlidė, 800 t talpos grūdų sandėlis, 1 000 t talpos siloso tranšėjos, antrasis žolės miltų agregatas, stacionari lauko melžimo aikštelė, stacionari kiaulių vasaros stovykla, beicavimo punktas ir kt.

Pabaigti mokomojo ūkio laukų melioravimo darbai, sukultūrinta 100 ha pievų ir 100 ha ganyklų. 40 ha ganyklų įrengtas dirbtinis drėkinimas, kuris lėmė nenutrūkstamą pašarų gamybą vasarą. Visa tai leido didinti karvių bandą. Gyvulininkystės fermose, o vasaros sezono metu mokomojo ūkio lankose ganėsi iki 230 melžiamų karvių ir 100 telyčių. Dar buvo laikoma apie 150 penimų galvijų ir vidutiniškai apie 100 veršelių. Skaičiuojant su 300 Viešvilės miestelio ir Ridelkalnio kaimo gyventojų asmeninėmis ūkio karvėmis, iš viso laikyta apie 880 raguočių¹⁷. (Pastaruoju metu yra tik 18 karvių, o pašalpus gavėjų skaičius smarkiai išaugo – aut. pastaba.)

Norint, sumažinti pravaikštas ir dar vis pasitaikančius darbo metu „pavaišinius“, buvo pasirūpinta darbuotojų gyvenimo sąlygomis. Pasodybinius jų sklypus pradėta įdirbti ūkio jėgomis, miežiai buvo sėjami į bendrą sklypą. Asmeninio ūkio gyvuliams Nėmuno lankose buvo skirta bendra ganykla, skirti ploteliai šienavimui. Visa tai davė teigiamų rezultatų: sumažėjo pravaikštų, sumažėjo girtavimas – nereikėjo „atsilyginti už padarytą gerą“. Pastatyti 5 Alytaus eksperimentinio namų statybos kombinato gyvenamieji namai.

Įgyvendinus visas numatytas priemones mokomasis ūkis iškopė iš atsilikimo ir sustiprėjo ekonomiškai. Tai buvo pasiekta geru ir sąžiningu specialistų, visų mokomojo ūkio mechanizatorių, lauko ir gyvulininkystės darbininkų darbu.

¹⁶Metinis 1979 m. balansas, 1979, ap. 1, b. 70, l. 34.

¹⁷Papasakojė Albinas Greičius, 76 m., gyv. Viešvilės mstl. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2013 m.

Keletą jų paminėsime: buvęs „Tėvynės“ kolūkio traktorininkas Alius Burnelaitis, kuris kiekvienais metais, prasidėjus javapjūtės darbams, persėda prie grūdų kombaino vairo, ilgametė laukininkystės darbininkė Anelė Greičiuvienė, mokomojo ūkio traktorininkas Andriejus Račiūnas, karvių melžėja Adelė Kavaliova ir daug kitų viešviečių.

Atitinkamai įvertintas ir viso Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos mokomojo ūkio kolektyvo darbas. Nors 1979–1980 m. ir buvo nepalankios gamtinės sąlygos, mokomasis ūkis tiek grūdinių kultūrų, tiek daržovių derlingumu jau viršijo Jurbarko rajono derlingumo vidurkį.

Už aukštus 1980 m. pirmojo ketvirčio gamybinius rodiklius augalininkystės ir gyvulininkystės srityje Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos mokomasis ūkis (toliau – mokomasis ūkis) laimėjo pereinamąją vėliavą. Šie apdovanojimai liko mokomajame ūkyje susumavus II ir III ketvirčių rezultatus.

Nuo 1979 m. mokomasis ūkis pastoviai buvo tarp pirmaujančių rajono ir respublikos ūkių. 1982 m. Viešvilės 9-oji kaimo profesinė technikos mokykla dalyvavo Visasąjunginėje liaudies ūkio pasiekimų parodoje Maskvoje. Vyriausiasis Visasąjunginės liaudies ūkio pasiekimų parodos komitetas už didelius mokomojo ūkio rodiklius – šakniavaisių derlingumas – 400 cnt/ha, bulvių – 135 cnt/ha, pieno 3 000 kg iš vienos karvės, įvertino mokyklos pasiekimus Antrojo laipsnio diplomu. Dalis mokyklos ir mokomojo ūkio darbuotojų apdovanoti asmeniniais apdovanojimais. Sidabro medaliai ir piniginiai prizai įteikti vyriausiajai agronomei Nijolei Sederavičienei ir agronomijos bei pažangiosios technologijos dėstytojai Aldonai Valiukienei, bronzos medaliais ir piniginais prizais apdovanoti zootechnikė-selekciniųkė Teresė Kavaliauskienė, traktorininkas Stanislovas Tarvydas, laukininkystės darbininkė Anelė Greičiuvienė, melžėja Petronėlė Balijonienė, gamybinio mokymo meistras Vytautas Skridulis, gamybinio mokymo meistras Helmutas Foktas.

Nuo 1984 m. mokomasis ūkis vadinosi 69-osios vidurinės profesinės technikos mokyklos mokomuoju ūkiu.

Nuo 1988 m. mokomasis ūkis pavadintas Viešvilės profesinės technikos mokyklos mokomuoju ūkiu.

Nuo 1989 m. mokomasis ūkis vadinosi Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomuoju ūkiu.

Viešvilės bendrovės įkūrimas 1992 metais

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, buvo likviduojami sovietų santvarkos žemės ūkio dariniai kolūkiai ir tarybiniai ūkiai. Jų vietose buvo kuriamos žemės ūkio bendrovės. Senieji ūkių vadovai, nors ir gerai, sąžiningai dirbę, be jokių išimčių buvo pakeisti. Pagaliau po daugelio pavadinimų kaitaliojimo Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomasis ūkis 1992 m. liepos 15 d. buvo reorganizuotas į Jurbarko rajono žemės ūkio bendrovę „Viešvilė“. Viešvilės bendrovės vadovu išrinktas energingas mokomojo ūkio vyriausiasis zootechnikas R. Jancevičius. Bendrovės darbuotojai jam patikėjo savo pajus, tikėdamiesi, kad bendrovės reikalai klostysis ne blogiau negu buvusiam ūkyje. Tik laikui bėgant paaiškėjo, kad asmeniniai reikalai buvo svarbesni. Bendrovės nariai liko nuskriausti. Bendrovės

vadovu išrinkus E. Gečą, bendrovės gamybiniai-finansiniai rodikliai ėmė dar sparčiau riedėti žemyn. Pagaliau daug vilčių teikusi žemės ūkio bendrovė „Viešvilė“ buvo likviduota. Palaipsniui buvo nugriauti gyvulininkystės fermų pastatai, statybinės medžiagos iškeliavo svetur. Besikuriantys naujieji ūkininkai bandė ūkininkauti pagal Valstiečių ūkio įstatymą, kiti statė naujus fermų pastatus, tačiau buvusios derlingos Nemuno lankos jau daug metų nenaudojamos pagal paskirtį. Vietos ūkininkai silpni, o gyventojai, panaikinus seniūnijos komunalinę tarnybą, neturėdami kuo pasišienauti, išnaikino savo laikytas karves, nors čia pat, gretimoje gyvenvietėje, veikė ir dabar tebeveikia Vilkỹškių pieninė, surenkanti pieną iš tolimesnių vietovių. Smulkūs pieno gamintojai nebuvo palaikomi, jiems mokėta žemesnėmis kainomis, todėl parduoti pieną jiems neapsimokėjo.

Likvidavus sovietų žemės ūkio darinius, kaimo žmonėms buvo sunku persiorientuoti nuo komandinio vadovavimo. Atleidus buvusį mokomojo ūkio direktorių A. Greičių, neatsirado kitų iniciatyvių kompetentingų asmenų, turinčių tolesnės žemės ūkio veiklos viziją, suvokiančių, kad reiktų išsaugoti ir tinkamai panaudoti dar likusią turtą: turėtą techniką, mechanizacijos kiemą, gyvulininkystės fermų pastatus, gyvulius, sandėlius, pagaliau – dirbančiuosius, ir kaip to rezultata – gauti pajamas, neužkraunant valstybei socialinių išmokų naštos.

Likvidavus bendrovę, dauguma 1966–1979 m. nuolatinio saugojimo dokumentų bylų perduotos Tauragės apskrities archyvui, o 1985 m. jos pateko į Rasėinių apygardos archyvą. Liko neperduotos 24 bylos¹⁸.

Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos mokomasis ūkis, būdamas pagrindinė mokyklos moksleivių praktinių įgūdžių formavimo bazė, įnešė svarų indėlį, ruošiant kvalifikuotus darbininkus respublikos žemės ūkiui.

Viešvilės bendrovės iširimas 1998 metais

Danutė Daunorienė

Buvusi Žemės ūkio bendrovė vadinosi Viešvilės vardu. Jos centras – Viešvilė. Bendrovę sudarė Viešvilės, Ridelkalnio ir Pagulbinių kaimai. Paskutinis bendrovės vadovas buvo Edvardas Gečas (gim. 1950 03 19).

Bendrovėje dirbo 5 vyriausieji specialistai: vyr. buhalterė Birutė Micavičienė, buhalterė Kristina Astreikytė, pirmininkas Rimas Jancevičius, zootechnikė Teresė Kavaliauskienė, agronomas ir inžinierius E. Gečas. Dėl mokes fondo vidurinėsios grandies specialistų nebuvo.

Bendrovė turėjo 350 ha žemės. Buvo kiaulidė, veršidė ir karvidė. Kiaulidėje dirbo Danutė Baranauskienė. Augino apie 30 veislinių kiaulių. Karvidėje – 150 karvių. Melžėjomis dirbo Elytė Česynienė, Gražina Kriauciūnienė ir Salomėja Gabrielaitienė. Kerdžiumi dirbo Antanas Gabrielaitis. Dviejose veršidėse augo 50 veršių. Juos šėrė Jonas Kriauciūnas. Visos fermos buvo Viešvilės kaimo teritorijoje.

Technika. Buvo 2 kombainai, 13 traktorių, 5 mašinos (bortinė GAZ 53A, savivartė SAS, krovininė UAZ, lengvasis automobilis VAZ), 20 priekabų, savaeigė šienapjovė ir smulkintuvas, 2 grūdinės

sėjamosios, daržų sėjamoji, bulvių so-

¹⁸1998 08 04 Tauragės apskrities archyvo pažyma.

dinamoji, 3 presai šiaudams ir šienui, grėblys. Technika buvo laikoma garažuose. Garažai buvo septyni.

Bendrovės teritorijoje gyveno 1 200 gyventojų. Bendrovėje dirbo 22 žmonės. Iš jų buvo 4 pensininkai.

Ūkis buvo nerentabilus. Pagrindinės bendrovės iširimo priežastys buvo šios: sunku buvo realizuoti produkciją, vėluodavo atsiskaitymai, dideli mokesčiai, aukštos tepalų ir detalių kainos, žmonės nenorėjo dirbti.

Kai reikėjo likviduoti bendrovę, buvo išrinkta likvidavimo komisija. Komisiją sudarė buvusi bendrovės valdyba. Valdyba buvo išrinkta visuotinio susirinkimo metu, įvykusio 1996 03 01 (protokolas Nr. 42). Valdybą sudarė pirmininkas E. Gečas ir nariai: Andriejus Klemensas Račiūnas, Vidmantas Jonas Dovidaitis, Rūta Lubienė, Teresė Kavaliauskienė, Bronislovas Dumikas ir Edmuntas Mankus.

Dėl bendrovės iširimo 1997 10 10 buvo sukviestas visuotinis darbuotojų susirinkimas (protokolas Nr. 57). Dalyvavo 36 pajininkai. Pirmininkavo Albinas Greičius. Pasisakė Vidmantas Dovidaitis. Jis sakė, kad nėra perspektyvos gyvuoti ir pasiūlė ardyti bendrovę. Balsavo: už – 17 narių, prieš – 10, susilaikė – 9. Buvo padaryta pertrauka. Balsavo antrą kartą: už – 18, prieš – 9, susilaikė – 6, o 3 visai neatėjo. Buvo nutarta bendrovę išardyti. Išrinkta revizijos komisija.

Revizijos komisijos pirmininke išrinkta Gražina Gečienė, narėmis Regina Greičiuvienė ir Rūta Lubienė.

Pagrindinis turto dalybų kriterijus buvo pajus. Pajininkų buvo 65. Visi rašė pareiškimus, kas ko pageidauja. Gyvulius dalino visiems, o inventorių – pagal pajaus dydį. Turto paskirstymo kontrolę vykdė revizijos komisija, o tiesiogiai už turto išsaugojimą buvo atsakingas bendrovės vadovas E. Gečas. Dalybos vyko ramiai, be didelių konfliktų.

Pajininkai buvo: Vladimiras Bardašovas, A. Greičius, Teresė Kavaliauskienė, Andriejus Klemensas Račiūnas, Kristina Astreikytė, Rūta Lubienė, Zigmas Lubas, Edmuntas Mankus, Reda Pantelaitienė, Ričardas Pantelaitis, Janina Skilinskienė, Saulina Stankevičienė ir kiti. (Buhalterė Saulina Stankevičienė atsisakė pateikti žinias apie tai, ką gavo pajininkai. *Aut. pastaba.*)

Atsiliepimai

Buvęs vadovas E. Gečas skausmingai kalbėjo apie bendrovės iširimą. Žmonės nenorėjo dirbti, galvojo, kad gavus turto bus geriau. Išėjo atvirškščiai: daugelis neteko darbo – savo buvusio pagrindinio pragyvenimo šaltinio. Nelaimės atveju darbuotojams būdavo suteikiama materialinė pagalba.

Rūtos Lubienės nuomone, gerai, kad bendrovė iširo, nes uždarbis buvo mažas, laiku neužmokėdavo, dirbti reikėjo daug, be poilsio dienų. Ji šėrė veršius. Sumažėjus jų skaičiui, reikėjo išeiti anksčiau. Kol žemės ūkio bendrovės pirmininku buvo Rimas Jancevičius, tvarka buvo geresnė. Jam išėjus pašlijo darbo drausmė. Pagal pajų ji gavo benzopjūklą „Husqvarna“, metalinę priekabą, rašomąjį stalą ir karvę. Gautu turtu patenkinta. Šiuo metu dirba Viešvilės pagrindinėje mokykloje valytoja.

Zigmo Lubo (gim. 1952 m.) nuomone, gerai, kad bendrovė iširo, nes buvo maži atlyginimai, ne laiku išmokėdavo. Pagal turėtą pajų jis gavo karvę, likusį

pajų pridėjo prie traktoriaus „Belorusj“, kuri gavo kartu su Sauliumi Balijonu. Šiuo metu traktorius nevažiuoja, reikia remontuoti. Bendrovėje dirbo elektriку, vėliau, sumažėjus darbų apimčiai, dirbo gyvulių šėrėju. Šiuo metu dirba Viešvilės seniūnijoje 0,5 etato elektriку.

Edmunto Mankaus nuomone, bendrovė iširo todėl, kad blogai dirbo vadovai, nepalaikė darbo drausmės. Pagal turėtą pajų jis gavo pusę šakniavaisių saugyklos, kuri yra prie fermų komplekso, ir priekabą. Nepageidaudamas tapo dalies kombaino pajininku, o norinčių buvo 13. Jo nuomone, turtas paskirstytas neteisingai, neteisingai įvertintas, dalis turto visai neįvertinta, o išdalinta. Į valdybos posėdžius buvo kviečiamas ir dalyvaudavo, o kai buvo dalinamas turtas, nebuvo pakviestas. Už darbą buvo sumokėta. Blogai, kad bendrovė iširo, nes žmonės neteko darbo – pagrindinio pragyvenimo šaltinio.

Janinos Skilinskienės (gim. 1932 m.) nuomone, blogai, kad iširo bendrovė. Patys žmonės nėjo į darbą, o vadovui nelabai sekėsi darbus organizuoti. Pagal pajų gavo telyčią, 300 kg grūdų, dalį pajaus pridėjo prie traktoriaus, kuri gavo kartu su Teofilium Palubecku. Dar yra likę pajaus, žadėjo atiduoti detalėmis. Gautu turtu patenkinta.

A. Greičiaus (gim. 1939 m.) nuomone, blogai, kad iširo bendrovė, nes dalis žmonių neteko darbo, buvo teikiama parama pensininkams ir kitiems žmonėms. Iširimo priežastys: neūkiškumas, nebuvo suinteresuotumo darbo rezultatais (ypač mechanizatorių), nesaugojo technikos, pastatų, turtas buvo kaip visų nuosavybė, bet to nevertino, žiūrėjo, kaip parduoti, pragerti. Bendrovės vadovo E. Gečo neteisina dėl tų neūkiškumo atvejų, o juk buvo galima nubausti už nuniokotą techniką, pastatus. Bendrovė galėjo dar ir šiandien gyvuoti, bet kažkas pravedė „gerą“ agitaciją tarp mechanizatorių. A. Greičius bandė žmonėms aiškinti, bet jo nesuprato. Jie specialiai griovė bendrovę daugiau dirbdami savo ir kitų asmeniniuose ūkiuose. Kai susikūrė bendrovė, A. Greičius išėjo – norint dirbti gerai, reikėjo turėti perspektyvą, o jos nematė, laikinai dirbti nenorėjo. Kita išėjimo priežastis – nebuvo taikomi nauji valdymo metodai, stebėjo bendrovės vystymosi raidą ir matė daug klaidų. A. Greičius pripažino, kad jam nereikėjo išeiti iš bendrovės... Pagal pajų gavo priekabą traktoriui, šieno grėblį, nurašytą rinktuva, tinkamą tik šienai vežti, pusę karvidės ir dvi karves. Jo nuomone, turtas pagal pajų buvo padalintas teisingai, o pagal turto kokybę ne visai teisingai. Šiuo metu A. Greičius dirba Jurbarko rajono Žemėtvarkos skyriaus Viešvilės seniūnijoje žemėtvarkininku.

Redos Pantelaitienės (gim. 1969 m.) nuomone, bendrovė galėjo likti, – mažiau būtų buvę bedarbių. Iširus bendrovei, žmonės nusigyveno. Turtas nėra teisingai paskirstytas, nes dalinant nežiūrėjo į išdirbtų metų skaičių. Vieni išdirbo visą gyvenimą ir labai nedaug gavo, o kiti, išdirbę vos keletą metų, gavo nemažai. Pajus neturėjo būti turto paskirstymo pagrindas. Pagal pajų ji gavo mėšlo kratytuvą, kuris visiškai jiems nereikalingas ir neveikiantis. Norėjo gauti daržinę vieni, bet reikėjo dalytis su Alfredu Žalgevičiumi. Gyvulių negavo.

Pastaba. Šiuo metu E. Gečas tvarko likvidavimo dokumentus. Likvidacija turėjo įvykti per 6 mėnesius, bet užsitęsė. Reikia gauti 7 parašus iš mokesčių inspekcijos. „Sodros“, banko, policijos, muitinės, archyvo ir gamtos apsaugos. Šiuo metu reikiamų parašų dar neturi.

Buvusio Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomojo ūkio direktoriaus A. Greičiaus prisiminimai

1974 m. rugsėjo 20 d. buvau paskirtas Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos mokomojo ūkio direktoriumi. Tuo metu mokomojo ūkio gamybiniai ekonominiai rodikliai buvo vieni žemiausių tarp Jurbarko rajono ūkių. Man pradėjus dirbti, pirmiausia buvo atlikta smulki visų gamybos sričių analizė norint išsiaiškinti atsilikimo priežastis. Paaiškėjo, kad pagrindinė atsilikimo priežastis buvo nepakankamas savos gamybos pašarų paruošimas, blogas darbų organizavimas, blogos gyvulių laikymo sąlygos, išskyrus 200 vietų karvidę. Nuo 1974 m. rudens iki pavasario buvo rekonstruotos visos trys kiaulidės ir veršidė. Nors mokomasis ūkis turėjo 200 ha užliejamų pievų ir ganyklų, jos buvo blogai prižiūrimos, o jų derlingumas tesiekė 1 t iš ha. 1975 m. žiemą pritrūkus pašarų, vežėme šiaudus iš Pakrúojo rajono Žeimėlio kaimo profesinės technikos mokyklos Nr. 6 mokomojo ūkio. Todėl pirmiausia su visu mokomojo ūkio kolektyvu minėtas problemas ir ėmėme spręsti. Kitas uždavinys buvo paruošti reikiamą kiekį pašarų. Kad būtų galima tai įvykdyti, reikėjo padidinti pievų derlingumą. Nors mokomojo ūkio darbuotojų ir specialistų pritarimo nesulaukiau, savo iniciatyva, susitarę su melioratoriais, suarėme 80 ha pievų Pagulbinių kaime. Jose pavasarį išėjome žolę ir vikių ir avižų mišinį. Vasarą nupjovė mišinį, iš to ploto paruošėme tris kartus daugiau pašarų negu ankstesniais metais. Tikrai tada visi patikėjo, kad pievas reikia atnaujinti. Po to atnaujinome pievas Viešvilėje. 40 ha plote įrengėme laistymo įrenginius. Tai per visą vasarą užtikrino nenutrūkstamą žolės miltų gamybą. Išsprendus pašarų gamybos sunkumus, daugiau dėmesio galima buvo skirti ir kitiems klausimams. Viešvilės pievos nuo gyvulininkystės fermų buvo už 200 m, tačiau jas skiria Viešvilės upelis, kuris žemupyje vadinamas „Nemunėliu“. Todėl šienas ir žolė į gyvulininkystės fermas buvo vežami per Viešvilės gyvenvietę apie 3 km. Pasitarę su Jurbarko rajono melioratoriais, prie fermų į Nemuno lankas per Nemunėlį suprojektavome ir pastatėme gelžbetoninį tiltą. Tuo pačiu metu buvo įrengtas ir žvyrkelis į Pagulbinius. Sumažėjo degalų sąnaudos. Iki man pradėdant dirbti mokomajame ūkyje, darbuotojų atlyginimai, esant prastiems gamybos rodikliams, buvo maži. Kad šeimos išgyventų, visi laikė karves ir kitus gyvulius. Asmeninių gyvulių pašarais dar nuo buvusio kolūkio laikų rūpinosi patys darbuotojai. Plotai šienavimui jiems nuo seno nebuvo skiriami – pasišienauti gyventojai galėjo tik pamiškėse, pakrūmėse ar melioracijos kanaluose. Šį klausimą svarstėme ir sprendėme radikaliai. Prasidėjus šienapjūtei, gyventojams išdalindavome plotus šienavimui, paskyrėme bendras ganyklas jų laikytiems asmeninio ūkio gyvuliams. Pasodybinius sklypus pageidaujantiems apšėdavome miežiais. Grūdus pagal tų metų ūkio gauto derliaus vidurkį mokomojo ūkio dirbantieji atsiimdavo iš mokomojo ūkio sandėlio. Sandėlyje buvo įrengta ištraukiamoji ventiliacija, todėl žmonėms nereikėjo papildomai gaišti laiko ir rūpintis grūdų džiovinimu. Taikant šias priemones, labai sumažėjo mokomojo ūkio darbuotojų pravaikštos, pašarų grobstymas, girtuokliavimas ir kt. Ekonomiškai sustiprėjus ūkiui, išsprendus pašarų gamybos klausimus, iškilo būtinybė didinti gyvulių skaičių. Dėl to buvo suprojektuota ir pastatyta penimų galvijų ferma

su veršelių skyriumi, daržinė su šieno ventiliacija, įrengtos 1 000 t talpos siloso tranšėjos, pastatytas kiaulidės priestatas, stacionari kiaulių lauko stovykla, mėšlidė, stacionari lauko melžimo aikštelė, antrasis žolės miltų agregatas su granuliatoriumi. Mokomojo ūkio lėšomis mokomojo ūkio specialistams buvo suprojektuoti ir pastatyti penki Alytaus eksperimentinio namų statybos kombinato gyvenamieji namai su ūkio pastatais.

Nuo 1979 iki 1992 m. mokomasis ūkis pastoviai buvo tarp pirmaujančiųjų Jurbarko rajono ūkių bei respublikos kaimo profesinių technikos mokyklų mokomųjų ūkių, dalyvavo Visasąjunginėje liaudies ūkio pasiekimų parodoje Maskvoje.

Atgavus Lietuvai Nepriklausomybę, ūkių privatizavimo metu kūrėsi ir žemės ūkio bendrovės. Buvę ūkių vadovai būsimų bendrovių vadovais tuometinių politikų buvo nepageidaujami. Todėl, kai tik man buvo pasiūlyta dirbti Agrarinės reformos tarnyboje, nesvyruodamas sutikau.

1992 m. susikūrus Viešvilės žemės ūkio bendrovei, jos pirmininku buvo išrinktas buvęs mokomojo ūkio vyriausias zootechnikas R. Jancevičius. Tai energingas, geras darbų organizatorius, todėl dauguma bendrovės pajininkų tikėjo, kad bendrovėje reikalai klostysis ne blogiau negu buvusiam mokomajame ūkyje. Beje, vėliau paaiškėjo, kad pirmininko asmeniniai interesai buvo svarbesni negu visos bendrovės.

Viešvilės žemės ūkio bendrovės pirmininku išrinkus E. Gečą, gamybos bei finansiniai rodikliai ėmė dar sparčiau blogėti, bendrovę teko likviduoti.

Apie žmones, kuriems neapsimoka gyventi*

Dalija Kiliesienė (buvusi viešvilietė)

Sudomino požiūris į istoriją – ikikapitalistinę ir dabartinę, nomadų, vartotojų civilizaciją. Argumentų prieš tokį bekompromisinį dabarties vertinimą tarsi neturiu, bet vis tiek norisi protestuoti: negali viskas būti vien juoda, o ir kapitalizmas ne amžinas, neišvengiamai išryškės kas nors pozityvaus. Visuomenėje vyksta kova tarsi dviem lygmenim: už išgyvenimą ir už prabangą, tik pastaroji per daug sureikšminama, o pirmoji ignoruojama, nutylima.

Bandau suprasti, kaip čia atsitiko, kad iš Lietuvos visuomenės išnyko bent pora socialinių grupių. Miesto gyventojai dabar suvokiami kaip verslininkai, valdininkai, tarnautojai, inteligentai, dar visuotinė neišvengiamybe pripažinti bomžai. Kada paskutinį sykį girdėjot žodį darbininkai?..

Atitinkamai kaime: šaunūs stambieji šiuolaikiniai ūkininkai... ir dar yra tokia neapibrėžta kategorija – prasigėręs kaimas. Tiesa, dar kažkur, tarsi virtualioje erdvėje lyg egzistuoja, lyg vegetuoja kažkokia neapčiuopiama kaimiečių kategorija – smulkieji ir vidutiniai ūkininkai (beje, skaičiumi gausiausia), bet jai tarsi nebepriklauso būti, nes Briuselis pasakė, o Vilnius prituravojo, kad ūkis, turintis mažiau kaip 300 ha, šiuolaikinės laisvos rinkos sąlygomis yra nerentabilus, pasmerktas žlugti. Tas baisus žodis – neapsimoka, lauzantis žmonių likimus. Nejau laisvoji rinka yra savitikslių, nejau dėl jos verta

* Pagal Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštyje *Metai* (2008, Nr. 10) publikuotą str. „Apie žmones, kuriems neapsimoka gyventi“. Sutrumpinta.

aukoti lietuvišką kaimą? Kokia prasmė, jei dėl tos laisvos rinkos didėja žemės ūkio gamybos rentabilumas, deja, pasaulyje nemažėja badu miršančiųjų skaičius, negelbsti jokia labdara.

Pastaruojau metu mūsų žiniasklaidoje netiesiogiai visi kaimiečiai vaizduojami kaip šiek tiek nevisaverčiai, nesuprantantys, kaip pagal laiko dvasią balsuoti rinkimuose, nejučiantys dėkingumo ES už pagalbą ir nesugebantys ja pasinaudoti. O už ką jie turėtų dėkoti, jei pagal statistiką (duomenys iš A. Paleckio pranešimo) 95 % paramos kaimui gauna 5 % ūkininkų, žinoma, – stambieji, nors ir tie garsiai rėkia, kad jei nesikeis kainų politika, jie bankrutuos! Tai kas tada gresia tiems 95 % smulkiųjų? Juk jie ir yra tie, kurie tvirčiausiai išgyvenę savo namuose, sodybose, Lietuvoj, tebekalbantys autentiškiausia lietuvių kalba. Jie neišvengiamai taps benamiais: vaikai išklysta į pasaulį, senoliai – į kapus. Nes taip liepia laisvoji rinka, tam pritarė valdžios galingieji ir nė žodeliu neužtarė intelektualai. Niekam tai neparūpo, niekas to nė nepastebėjo.

Grįžkim į praeitį. Kas per visus karus, marus, okupacijas, rašto draudimo metus išsaugojo lietuvių kalbą, tautinį identitetą, namus, sodybas? Kaimas. Kas nesenoj praeityje, kai rusų, vokiečių okupacijų metais pirmiausia buvo puolama inteligentija, kai tiek daug šviesių protų baigiantis karui pasitraukė į Vakarus, žuvo pokary, tremtyje ar užsisklendė, nedalyvavo kultūrinė veikloj, – ar ne kaimas vėl buvo tas pagrindinis genofondas, iš kurio atsikūrė mūsų mokslas, menas?

Tai kur dabar, taip staiga, per tokį trumpą laiką, per tuos 18 Nepriklausomybės metų prašapo doras, darbštus, šviesus, išmintingas, blaivus, gyvybingas lietuviškas kaimas? Beje, – ir raštingas. Ar tikrai jo neliko, ar tik nenorima matyti, ar, dar blogiau, – nuosekliai siekiama sunaikinti?..

O tas kaimas vis dar yra: kažkur tarp naujalietuvių ūkininkų ir prasigėrusio kaimo. Jis nyksta, jis skaudama širdim palieka namus – be kaltės kaltas, be diskusijų savos ir svetimos valdžių paaukotas laisvajai rinkai, apspjaudytas intelektualų. Ir užmirštas. Tarsi jo ir nebebūtų. Nevertas būti..

Ar matėt, mieli intelektualai, veidus kaimo žmonių, vasaros pradžioj žvelgiančių į sodriai želiančias pienes, kurių nebereikia, į nesėtus laukus. Ir kaimynas vengia susitikti kaimyną – lyg būtų kuo prasikaltęs, ir namai ne namai – lyg svečiuose, lyg laikinai.

O aš matau – kasdien. Man skauda.

Dabar jau daugelis nieko nebesodina ir nebesėja, – kas nulūžo žemdirbio sieloje?

Jei jau žmogaus veiklą reikia matuoti žodžiu „apsimoka“, jei žemė liovėsi auginusi duoną, o prievartaujama gimdyti pelną, pinigus, nenuostabu, kad turi keistis žmogaus požiūris į žemę – ji tampa tik įrankiu. Ar galima mylėti, pvz., stakles?

Seniai, vos ne prieš pusę šimtmečio, poetas, politinis kalinys Leonas Brazdeikis susižavėjęs kalbėjo, kad žemės ūkis taps fabrikinė gamyba ir pasauly neliks badaujančiųjų. Grįžę iš lagerių svajojo, kad visiems užtektų duonos. Į klausimą, koks tada bus žmogaus santykis su žeme, jis taip ir nerado atsakymo. Gal ir gerai, kad jo nebėra...

Mane stebino ir žavėjo paprastų kaimo žmonių elgesys Sąjūdžio ir pirmaisiais Nepriklausomybės metais. Sąlygiškai jį įvertinčiau blaiviu įvykių, veikėjų vertinimu. Nepamiršiu, kaip verkė moteris, kai V. Landsbergį išrinko AT pirmininku – galas Lietuvai, muzikantą išrinko. Nuo seno kaime žinoma nuomonė – muzikantas į ūkį, ūkis nusigyvens, o čia visą Lietuvą muzikantui atidavė.

Keitėsi daug santvarkų ir valdžių, o lietuviškas kaimas išliko. Manė – išliks ir ši karta, suklestės. Deja! Kapitalas pakirto šaknis. Tai neišvengiamai keičia ir asmenybę.

Yra toks kaimelis tarp miškų ant Nemuno kranto – Viešvilė. Jis jau buvusioj Prūsijos žemėj. Po karo jis buvo visiškai ištuštėjęs. Netrukus sugrižo viena kita „šišioniškių“ šeima, bet daugelyje namų apsigyveno atklydę žmonės. Kaip patys viešviliškai sako – žmonės, kuriems savam kaime vietos neužteko. Ar netampa dabar lietuviai žmonėmis, kuriems savam kaime neužteko vietos? Dar blogiau – žmonėmis, kuriems neapsimoka gyventi?

Dėl namų – manau, kad žmogaus namai yra jis pats, svarbu tik savame gyvenime jaustis namie.

Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokykla

Algirdas Sinkevičius

Kiekviena mokykla turi savo istoriją, savo kelio pradžią. Bėgant metams, visa tai pamažu tolsta ir neišvengiamai nueina gilion užmarštin. Vis mažiau lieka amžininkų, praeities liudininkų, kurie dar prisimena pirmuosius pokario metus, čia gyvenusius, dirbusius žmones, moksleivius. Jie išsikelia gyventi į kitas vietas, o ir praeities vaizdai, patirti išgyvenimai, įvykiai palengva išdyla iš atminties. Dalis jų išeina Anapilin.

Smaliniukuose, kaip prisimena senieji šios vietovės gyventojai, pokario laikotarpiu veikė Smaliniukų vandens ūkio mechanizacijos mokykla. Apie šią mokyklą mažai žinoma, dar mažiau kalbama, o juk dar likę keletas buvusių jos darbuotojų, kurių atmintyje dar gyvi atsiminimai apie tuos metus, buvusius mokyklos darbuotojus. Dar vykstant Antrajam pasauliniam karui, sovietų valdžia pradėjo atkurti žemės ūkį Lietuvoje, o tam buvo reikalingi specialistai. 1944 m. lapkričio 24 d. Lietuvos SSR Liaudies komisarų taryba ir Lietuvos KP(b) CK biuras priėmė nutarimą Nr. 44, kuriuo Lietuvos žemės ūkio liaudies komisariatas buvo įpareigotas organizuoti žemės ūkio mokyklas Lietuvoje. Taip pat šiame nutarime nurodyta aprūpinti mokyklas būtinomis mokymo priemonėmis, skirti 100–200 ha žemės mokomiesiems ūkiams. Pačioje pradžioje, kol buvo remontuojamas pagrindinis 2 aukštų pastatas – tarpukariu buvusi vaistinė, mokykla kurį laiką laikinai buvo įsikūrusi Smalininkų mieste – kitapus pašto esančiame pastate, kuriame vėliau buvo įrengta universalinė parduotuvė.

Čia laikinai buvo įsikūrę pirmieji administracijos darbuotojai: direktorius – Mykolas Šalčiūnas, sekretorė – Antanina Greičiūtė, buhalterė – Danutė Grunkienė.

Laikinose patalpose buvo priimami respublikos žemės ūkio mokyklų vadovybės įsakymai, vyko mokyklos įregistravimas. Tuo tarpu remontuojamame buvusios vaistinės pastate darbavosi ūkio dalies vedėjas Gudžiūno suburta remontininkų grupelė, paskui skubiai vyko patalpų apdaila, galutiniu jų paruošimu mokymui rūpinosi ūkio darbuotoja Stasė Rindokienė.

1952 m. į Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokyklą, baigę Borovsko instruktorių mokyklą (Kalugos sritis), atėjo dirbti Alfonsas Kėblaitis, Jonas Pečiulis ir Tamašauskas. Pradėta kurti mokyklos materialinė bazė – komplektuojama technika, mokymo priemonės. Netrukus buvo paskirti ir darbuotojų kadrai: dėstytojai, instruktoriai. Direktorius pavaduotoju dirbo Juozas Andrulevičius, pirmaisiais dėstytojais – Vytautas Gurklys, Aleksandras Krasinskas, Krasinskienė ir kt. Praktinio mokymo instruktoriais dirbo Pranas Jančys, Juozas Jocius, Alfonsas Kėblaitis, Jonas Pečiulis, Povilas

*Buhalterė Danutė Grunkienė.
Iš A. Šiaulienės albumo*

*Mokykla įsikūrė
buvusios vaistinės
pastate.
Schmalleningken,
Apozheke, Schöne
Karte 1929*

Šiauly, kalvis Viktoras Martinaitis. Išlikusioje darbo knygelėje matome, kad Smalininkų vandens ūkio mokyklos (*Smalininkskaja škola vodnovo choziaistva*) direktoriaus 1951 m. gruodžio 15 d. įsakymu šios mokyklos sekretore priimta A. Greičiūtė.

Pagrindinio būsimos naujosios mokyklos pastato remontas tęsėsi apie 2 mėnesius. Pradžioje buvo suremontuotas tik pirmasis šio buvusio vaizdingo, tačiau karo metu nemažai nukentėjusio pastato aukštas. Pagal to meto galimybes buvo įrengtos kelios mokymo klasės. Tuo metu dar nebuvo organizuoto mokyklų aprūpinimo baldais, kitu mokykliniu inventoriumi. Mokyklos kolektyvui tai buvo taip pat vienas iš sunkiai sprendžiamų uždavinių. Tačiau tai nė kiek nesutrukdė numatytu laiku pradėti mokslo metus. 1951 m. į mokyklą pradėjo rinktis pirmieji būsimieji moksleiviai, panorę tapti lokomobilių mašinistais, ekskavatorininkais-traktorininkais. (*Lokomobilis [pranc. locomobile < lot. locus – vieta + mobilis – judamas], jėgainė iš dūmų vamzdžių garo katilo, ant jo sumontuotos garo mašinos ir pagalbinių įrenginių.*) Prasidėjo mokslo metai. Pirmųjų mechanizatorių grupių moksleiviai pradėjo gilintis į lokomobilių, ekskavatorių, traktorių, juose naudojamų variklių konstrukciją, susipažino su jų eksploatacija ir remontu, pradėjo mokytis kitų disciplinų. Laboratoriniai-praktiniai užsiėmimai vyko prie šių mechanizmų, ūkio laukuose. Moksleiviai atvyko iš įvairiausių Lietuvos rajonų. Jie buvo įvairaus amžius, išsilavinimo, tačiau visi gyveno ir mokėsi pagal griežtą dienotvarkę, kuri buvo nustatoma mokyklos direktoriaus įsakymu.

Pirmaisiais mokyklos gyvavimo metais trūko technikos: senais vikšriniais bei ratiniais traktoriais mokykloms padėdavo apsirūpinti mašinų ir traktorių stotys. Traktoriai dažnai gesdavo, juos tekdavo remontuoti, tačiau tai turėjo ir teigiamų pusių. Dažnoki technikos remontai padėjo būsimiesiems mechanizatoriams įgyti daugiau patirties. A. Greičiūtės darbo knygelėje matome įrašą, kad nuo 1952 m. sausio 15 d. A. Greičiūtė skiriama sąskaitininke-kasininke. Kaip prisimena buvusi darbuotoja, moksleivių mokėsi gausiai – po pietų pradėjus jiems mokėti stipendijas, kasininkė vos spėdavo jas išmokėti iki vakaro. Darbuotojų atlyginimai buvo nedideli – ji pati gaudavo 27 červoncu atlyginimą. Darbuotojams būtina reikėjo pasirašyti paskolą, už kurią išskaičiuodavo iš gaunamo atlyginimo, tad

Mokyklos mokiniai lokomobilistai su instruktoriumi Povilu Šiauliu išvykoje į Šilėnus. Stovi (pirmieji iš kairės): P. Šiaulys ir Antanina Šiaulienė. 1954 m. Iš A. Šiaulienės albumo

ninkų vandens ūkio mechanizacijos mokyklos kursuose vienerius metus, kuriuos 1955 m. rugsėjo 2 d. baigė, įgydamas kaimo elektros įrenginių elektromechaniko kvalifikaciją. 1955 m. pažymėjime nėra nė vieno įrašo lietuvių kalba, nors net tarpukariu šio krašto bendrojo lavinimo mokyklų baigimo pažymėjimuose įrašai buvo daromi ne tik vokiečių, bet ir lietuvių kalbomis. (Žr. *Viešvilės spartesniosios gimnazijos (Aufbauschule Wischwill) liudymas (Zeugnis). 1938 m.*)

Antaninos Greičiūtės-Šiaulienės prisiminimai

Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokykla įsteigta 1951 m. rugsėjo 1 d. Ji gyvavo iki 1954 m. rugsėjo 1 d., kai buvo pertvarkyta į žemės ūkio mechanizacijos technikumą. Vandens ūkio mechanizacijos mokykloje buvo ruošiami vienerių metų žemės ūkio elektromechanikai, lokomobilistai, traktorininkai-ekskaeratorininkai, vairuotojai.

Mokyklos buhalterijoje dirbo darbuotojai: buhalterė Onutė Lekavičienė, po jos – Danutė Grunkienė, sekretorė, o po to kasininkė A. Greičiūtė, sekretorius P. Šimulis, ūkvedys Gudžiūnas.

Mokyklos patalpoms buvo skirti trys seni, apgadinti pastatai, du lentiniai garažai, kalvė, kurioje darbavosi kalvis Viktoras Martinaitis. Pastatai buvo pradėti remontuoti. Iš mokomojo korpuso į mažesnę pastatą buvo iškelta buhalterija. Mokomajame korpuse pastaruoju metu įsikūrusi Smalininkų seniūnija. Kiek vėliau suremontavo ir atidarė valgyklą, kurios vedėju dirbo Lekavičius.

Smalininkų vandens ūkio mokyklos technikos parką sudarė traktoriai DT-54, XTZ-7, U-2, KD-35, 2 automašinos (sunkvežimiai), lengvasis automobilis Gaz-67 ir motociklas M-72. Pradžioje su motociklu M-72, vėliau jau su automobiliu Gaz-67

Mokyklos kursantai su grupės vadovu P. Šiauliu. Iš A. Šiaulienės albumo

Mokyklos direktoriumi dirbo M. Šalčiūnas. Dėstytojais dirbo Vytautas Girklys, Juozas Andrulėvičius, Jonas Damalakas, Janina Damalakenė, Aleksandras Krasinskas. Praktinio mokymo instruktoriais dirbo Pranas Jančys, Juozas Jocius, Kuprys, Alfonsas Kėblaitis, Cipras Pečiulis, P. Šiaulyš, Tamašauskas.

Mokyklos darbuotojų kolektyvas. Iš kairės: direktoriaus pavaduotojas Jonas Endrijaitis, direktorius Mykolas Šalčiūnas, dėstytojas Juozas Andrulėvičius; antroje eilėje: Aleksandras Krasinskas, Janina Damalakenė, Varanauskas, Jonas Damalakas; trečioje eilėje: Pranas Kuprys, Pranas Jančys, Tamašauskas; ketvirtoje eilėje: Juozas Jocius, Cipras Pečiulis, P. Šiaulyš. 1953 m. Iš A. Šiaulienės albumo

buhalterijos darbuotojai važiuodavo į banką pinigų darbuotojų atlyginimams, mokslivių stipendijoms. Be to, buvo keletas ekskavatorių, užkabinamų ant traktorių, pelkinių plūgų, kultivatorių. Naftos produktais mechanizatoriai apsirūpindavo iš 2 antžeminių rezervuarų, matuodami kurą specialiu kibiru su 10 l žyme. Technika buvo remontuojama kalvėje, garaže.

Lokomobilistai buvo mokomi prie veikiančio lokomobilio, kuris buvo kūrenamas malkomis. Perorganizavus mokyklą į technikumą, dalis technikos liko vietoje, kitą išvežė į Panevėžio hidromelioracijos technikumą.

Papasakojo A. Greičiūtė-Šiaulienė, gyv. Jurbarko r. Smalininkuose, 82 m. (gim. 1931 m.). Užrašė Vytautas Dabulskis. Smalininkai.

Instruktoriaus Jono Pečiulio prisiminimai

1952 m. vasario mėn. pabaigoje trys jauni instruktoriai: Alfonsas Kėblaitis, Tamašauskas ir Jonas Pečiulis, baigę Borovsko instruktorių mokyklą (101 km nuo Maskvos), Lietuvos žemės ūkio ministerijos siuntimu atvažiavome į naujai kuriamą Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokyklą. Buvo pati mokyklos kūrimosi pradžia – dar mokinių nebuvo. Mums teko įruošti mokymo patalpas, kurti būsimosios mokyklos materialinę bazę. Mokyklos materialinės bazės kūrimo darbams vadovavo vyr. meistras Juodaitis. Mokyklos patalpų apšildymui Smalininkų girininkijai priklausiusiuose miškuose teko ruošti malkas, kurias traktoriumi KD-35 vežėme į kuriamą mokyklą. Teko vykti darbams ir į aplinkinius ūkius. Pamenu, kaip su linų raunamąja teko padirbėti kaimyniniame „Tėvynės“ kolūkyje (*kolūkio pirm. S. Ogorodnikas*).

Pirmojoje savo darbovietėje dirbti ilgai neteko. Tų pačių metų lapkričio mėnesį buvau pašauktas atlikti karinę tarnybą. Prabėgo keleri metai. Grįžęs iš armijos daugumos savo buvusių draugų, su kuriais kartu pradėjome kurti mokyklą, jau neradau. Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokykla, jos visa turima technika bei dauguma darbuotojų jau buvo iškelta į Pānevėžį ir sujungta su ten buvusiu tokio pat profilio mokykla. (Vėliau ten buvo įkurtas Panevėžio

Instruktoriai Jonas Pečiulis ir Alfonsas Kėblaitis. 1953 m. Iš A. Šiaulienės albumo

hidromelioracijos technikumas.) Dalis buvusių darbuotojų perėjo į kitas darbovietes ar pasiliko dirbti būsimajame Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume. Užsukęs į Smalininkus, radau pasilikusį tik buvusį mano bendradarbį, instruktorių Juozą Jocių. Jis buvo perėjęs dirbti į naujai įkurtą Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumą.

Į Borovsko instruktorių mokyklą patekau su 27 kombainininkų grupės draugais, su kuriais buvome baigę Bukiškių žemės ūkio mechanizacijos mokyklą. (Mokykla prie pat Vilniaus.) Mokykloje buvo sukomplektuotos 0,5 metų mokymo grupės – tai turintys išsilavinimą ir jau dirbę mokymo instruktoriais, ir vienerių metų mokymo – kurie nedirbė, vadinamieji *naujokai*. Vietos Borovsko rusai apie mus sakydavo, kad atvažiavo vokiečiai („*priezzali niemcy*“). Po Borovsko instruktorių mokyklos baigimo privalėjom atvykti į Lietuvos žemės ūkio ministeriją, kur mums liepė pasirinkti respublikos mokyklas, kuriose norėtume dirbti. Nors buvau kilęs visai iš kito Lietuvos krašto, paskatintas draugo, turėjusio giminių Jurbarkė, rodos, Kalnėnuose, pasirinkau naujai kuriamą Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokyklą.

Kaip jau minėjau, grįžus iš privalomos karinės tarnybos, mokykla jau buvo iškelta į Panevėžį, tad įsidarbinau gretimoje – Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos mokykloje, kurioje dirbau iki 1965 m.

Papasakojo J. Pečiulis (gim. 1931 m.), 82 m., gyv. Cintjoniškių g. 9, Šilutės m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, Viešvilė.

Iš Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumų istorijos

Aldona Mališauskienė, Algirdas Sinkevičius

Smalininkų gyvenvietės istorinė praeitis

Ne vienoje vokiškoje publikacijoje rašoma, kad Smaliniškai buvusi sena vokiška gyvenvietė, o jų vardas kilęs nuo vokiško žodžio *schmall* (siauras). Tačiau kokio nors siaurumo nežino net vietos senbuviai – ties šia vieta kaip tik plyti platus Nėmuno slėnis. Šis vietovardis lengvai suprantamas Lietuvoje, kur dar nepamirštas šimtmečius vartotas barbarizmas *smala* (derva, degutas). Dar XX a. pradžioje deguto varymas buvęs įprastas verslas, tam naudoti medžių kelmai ir žievės. Ta „smala“ nuo seniausių laikų buvo strateginės reikšmės gaminys, reikalingas laivininkams. *Smalavimas* (dervavimas) gelbėjo laivų medieną nuo įmirkimo. Mat Baltijos pakraščiuose naftos nebūta, todėl nuo seno teko verstis su medžių sakais ar iš kaitintos medienos gautomis dervomis. Toks verslas turėjo būti labai išplitęs šalia svarbesnių vandens kelių – ne vienam laiveliui prirėkdavo remonto, kamšant atsiveriančius plyšius kokiomis pakulomis ar samanomis ir užpilant jas degutu. Veikiausiai Nemuno pakrantė ties Šventosios upelio žiotimis garsėjo savo *smala* ir jos ruošėjais – „smalininkais“. Būtent čia, ties ilgaamžiu pasieniu, turėjo būti prekybos derva didesnis centras ir laivų dervavimo *dirbtuvės* (tam darbui pakakdavo patogaus Nemuno paplūdimio). To verslo mastus lėmė ir šios vietovės apgyvendinimo ypatybės. Atvykstantieji į Smaliniinkų apylinkes iš rytų ar vakarų pusių ir šiandien atsiduria didelėje plynėje, kurią iš vienos pusės supa Pășvenčio miškai, iš kitos – buvusioji Jųravos karališkoji giria.

1422 m. Melno taika nustačius valstybinę sieną Šventosios upeliu, pasienio ruožą leista įsisavinti, iškertant čia plytėjusią giria. Veikiausiai tų didžiųjų kirtimų laikais čia ir suklestėjo *smalininkų* verslas – paruošta mediena ir jos produktai Nemunu keliaudavo į Vakarus, daliai jų nusėdant ir panemunių gyvenvietėse. Taip buvusių miškų vietoje susidarė kelių kvadratinių kilometrų erdmė, kur įsikūrė pasienio žemdirbių kaimai: Aňtšvenčiai, Eňdriušiai, Vĩdkiemis ir Smaliniinkai. Pradžius napoleonmečiui ir pokarinei suirutei, Smalininkų apylinkės pradėjo sparčiai plėtotis. XIX a. antrojoje pusėje Smalininkai tapo valsčiaus centru¹.

Technikumų įsikūrimas

Pokario laikotarpiu sovietų Lietuvos žemės ūkiui labai trūko tiek aukštesnės, tiek ir žemesnės grandies žemės ūkio specialistų. 1953 m. respublikoje dirbo 2 776 žemės ūkio specialistai, turintys aukštąjį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą. Tai sudarė tik 30% reikiamo jų skaičiaus. Todėl specialistų vietoje dirbo 2 880 darbuotojų, turėjusių tik praktinį patyrimą¹. Jau nuo 1952 m. Lietuvoje buvo pradėtas plėsti specialiųjų žemės ūkio mokyklų tinklas, kadangi mechanizuojant ir elektrifikuojant naujus žemės ūkio darinius – kolūkius – reikėjo kvalifikuotų kadru. Lietuvos SSR žemės

¹ Purvinas M. *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, I kn., Trakai: Voruta, 2015.

Technikumo dėstytojų kolektyvas. Nuotr. pirmoje eilėje iš kairės: Kazimieras Palubeckas, Akvilė Maksimavičienė, direktorius Vytautas Paulavičius, mokymo dalies vedėjas Vytautas Gurklys, Janina Damalakenė, Jonas Damalakas, antroje – Albinas Busila, G. Šarka, Juozas Jocius, Vytautas Dabulskis, S. Meškauskas, neatpažintas Nuotr. iš Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos (toliau – TVM) muziejaus

ūkio ministerijos žinioje buvusios mokyklos buvo reorganizuojamos į technikumus, juos plečiant ir įvedant naujas specialybes. 1954 m. buvusios Smalininkų vandens ūkio mokyklos vietoje įkurtas Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumai. Pradžioje jame buvo ruošiami technikai mechanikai, o nuo 1966 m. pradėti ruošti ir agronomai².

Technikumo kūrimo pradžia buvo sunki. Šalia pagrindinio mokomojo pastato, seno mūrinio dviejų aukštų namo, stovėjo tik mediniai garažai. Nebuvo galimybės įrengti mokymo dirbtuvių. Moksleiviai ir dėstytojai patys remontavo ir įrenginėjo technikumo pastatą: išidėjo duris, langus, patys išvedė elektrą.

Pirmieji technikumo dėstytojai: direktorius – A. Krupickas, mokymo dalies vedėjas V. Gurklys, gamybinio mokymo vedėjas J. Andrulevičius, dėstytojai: S. Meškauskas, V. Adomavičius, K. Palubeckas, A. Maksimavičienė, I. Viržintas, V. Kučinskas, G. Šarka, A. Čečkauskas, A. Busila.

Tie, kurie pirmieji čia sėdo prie knygų, traktoriaus, kombaino ar automobilio vairo, pažvelgę į veidrodį išvysta ne vieną jau pabalusių plaukų sruogą, giliau iširėžusią raukšlę. Ir veidas lyg ne tas... ir mintys nuskrenda į praeitį, jaunystę, Smalininkus. Pirmųjų laidų absolventai prisimena, kaip kaimo keliuku, plentu ar vieškeliu, pėsti ar pakeliui važiuojančiu sunkvežimiu pirmą kartą atvyko į Smalininkus. Miestelyje dar buvo ryškūs praūžusios Antrojo pasaulinio karo audros pėdsakai, namų sienose dar buvo išlikę kulkų ir sviedinių skeveldrų žymės. Dar likę ir namų griuvėsių. Reikėjo susirasti, kur apsistoti. Nei bendrabu-

² Lietuvos SSR istorija, d. 4, ?, p. 313.

čių, nei sporto, aktų salės dar nebuvo. Aktų salę pasidarydavo išardę tarp dviejų klasių buvusią lentų pertvarą – ten vykdavo šokiai ir kiti technikumų renginiai.

Moksleiviai paprastai už nedidelį mokestį apsigyvendavo pas miestelio gyventojus. Dalis moksleivių susiremontavo prie uosto stovėjusį seną mūrinį gyvenamąjį namą, kurio pirmame aukšte aplinkiniai gyventojai buvo pradėję laikyti savo gyvulius, tačiau prasidėjus šalčiams moksleiviai persikėlė, kas kur rado šilčiau. Trūko knygų. Kai kurių vadovėlių visai nebuvo – teko vesti užrašus ir mokytis dažniausiai tik iš užrašų.

Pirmieji mokiniai – būsimieji technikai mechanikai – patys susitaisė sulūžusį automobilį GAZ-67 ir savarankiškai mokėsi važiuoti, nes mokytojo važinėjimo instruktorių dar nebuvo. Moksleiviai dienai gaudavo 10 litrų benzino ir patys vienas kitą mokė važiuoti. Savarankiškai mokėsi važinėti ir traktorais. Didelis noras mokytis, jaunatviškas entuziazmas pasiekė savo. Pagėgiuose vykusius vairuotojų egzaminus visi savarankiškai pasiruošusieji išlaikė, įsigydami vairuotojo ir motociklininko teises. Kiek džiaugsmo visiems technikumų moksleiviams tada suteikdavo naujai įsigytas inventorių ar suremontuotas pastatas. Pirmosios mokomosios dirbtuvės buvo įrengtos prie uosto stovėjusiam dviejų aukštų name, prieškariniu būduose. Pavasariais, kol nebuvo pastatytos Kauno hidroelektrinės, Nemuno vandenys mėgdavo krėsti išdaigas. Susikimšus ledams, Nemuno vandenys imdavo staigiai kilti, su savimi nešdami viską, kas tik bandydavo pastoti jiems kelią. Vienais metais, smarkiai ištvinus Nemunui, vietos gyventojų žodžiais, pačioje panemunėje gyvenę smalininkiečiai į savo butus galėjo patekti tik per langus, atplaukę su valtimis. Tokia grėsmė buvo iškilusi ir mokomosioms dirbtuvėms, kuriose buvo taip sunkiai įsigytos, pačių suremontuotos staklės ir įrankiai. Moksleiviai tada mokėjo branginti sunkiai įsigytą visuomeninį turtą. Kada grėsdavo pavojus, jie ištisomis naktimis budėdavo ir būdavo pasiruošę, sukaukus pavojaus sirenai, šokti iš lovų ir gelbėti techniką – brangiausią turtą. Įsimintinos tos dienos, kada buvo iš Vilniaus pargabentos pirmosios senos tekinimo staklės. Smalininkuose jų paleisti niekaip nepavyko, mat elektra buvo gaunama iš vietos elektros stoties – ji pulsavo, nepasiekdavo reikiamos įtampos, be to, buvo leidžiama tik vakarais apšvietimui. Elektrinėje dirbo Povilas Šaulys. Jam pagelbėdavo vokiečių, kurių vadindavo Martynuku. Vėliau elektrinę aptarnavo Severinas Čelka. Elektros pulsavimas neišgąsdino entuziastų – jie patys pritaikė kilnojamosios kino aparatūros benzininį varikliuką, ir staklės pradėjo suktis. Prisimindamas savo mokslo dienas pirmųjų technikumų laidų absolventas, buvęs Kalnėnų kaimo gyventojas Rimantas Stankaitis pasakoja, kaip pulsuojant elektrai braižykloje buvo sunku daryti brėžinius – vargo akys. Moksleiviai eidavo į kairėje pusėje link perkėlos stovėjusį raudonplytį pastatą, kuriame buvo gyvenvietės elektrinė (dizelinis variklis su sinchroniniu generatoriumi), paprašyti, kad padidintų variklio apsisukimus – tada ir geriau apšviesdavo. Kadangi nebuvo elektros, buvo daug nepatogumų, neveikė radijas ir kt. Moksleiviai patys savo jėgomis susikonstravo kilnojamą elektros stotį ir iš jos naudojo elektros energiją savo reikmėms. Greitu laiku jau veikė trys tokios elektros stotys. Elektros energiją pradėjo tiekti ir miestui.

*Smalininkų elektrinė
apie 1950–1956 m.
M. Purvino nuotr.*

*Garlaivis „Kęstutis“
Nemune*

*Garlaivis „Vilnius“
Nemuno farvateryje
1923 m.
I. Abramavičiaus
nuotr. Interneto
prieiga: www.zydai.lt/lt/content/view-item/614/*

Ypač daug nepatogumų, problemų moksleiviams būdavo su transportu – anuomet per Smalininkus nevažiuodavo nė vienas autobusas. Pagrindinis susisiektis vyko Nemuno upe: tarp Kauno ir Jurbarko plaukdavo keleivinis garlaivis.

Tik po kelerių metų, maršrutu Jurbarkas–Kaunas pradėjus kursuoti mažam autobusiukui, padėtis pagerėjo. Moksleiviai lengviau galėdavo pasiekti savo namus švenčių dienomis ar grįžti atgal po jų. Tačiau pavasariais, prasidėjus kasmetiniams Nemuno potvyniams, bet koks eismas senuoju plentu visiškai nutrūkdavo. Tik gerokai vėliau, pradėjus važinėti dideliems autobusams, potvynių metu jie važiuodavo iš Jurbarko į Kauną, nuo Šilinės pasukdami į kalną – per Rasėinius. Pakilęs potvynio vanduo dar ilgai užsemdavo senąjį kelią, ėjusį žemai panemune į Kauną. Vėliau šis kelias buvo pakeltas, kai kurios jo atkarpos nuvestos aukščiau. Potvynių vandenys jau buvo nebaisūs.

Nors gyvenimo ir mokymosi sąlygos nebuvo lengvos, moksleiviai mokėsi gerai. 50% pirmosios laidos moksleivių gavo padidintą stipendiją A. Kondratenka ir V. Dabulskis technikumą baigė su pagyrimais. Aukštąjį išsilavinimą iš buvusiųjų I laidos absolventų vėliau įgijo A. Sutkus, V. Dabulskis ir Židonis. Pirmojoje laidoje mokėsi ir įgijo techninės mechanikės diplomą vienintelė per visą technikumo gyvavimą mergaitė Marytė Sinkevičiūtė. Nuo 1966 m. mergaitės jau mokėsi. Moksleiviai mokėjo tinkamai išnaudoti ir trumpas laisvalaikio valandėles. Po sunkaus ir įtempto darbo, rimto mokymosi jie savo nuotaiką praskaidrindavo skambia daina. Atsirado nemažai meno saviveiklos entuziastų, kurie patys, savo jėgomis, be jokio vadovo ruošdavo meno saviveiklos programas, koncertus. Vėliau meno saviveiklininkams pradėjo vadovauti dėstytoja A. Maksimavičienė. Mokinų būrys buvo negausus. Technikume mokėsi dvi grupės po 30 moksleivių, baigusių 7 klases, ir viena – 27 moksleivių, baigusių vidurinę mokyklą. 1957 m. sausio 3 d. buvo įteikti diplomai pirmajai technikumą baigusių technikų mechanikų laidai.

Nemuno sangrūdos grasina Smalininkams. Ričardo Bučinsko nuotr.

Buvęs technikumo pirmasis bendrabutis 2013 m. A. Sinkevičiaus nuotr.

Buvęs antrasis bendrabutis 2013 m. Nuotr. iš TVM muziejaus

*Pirmoji technikų
mechanikų laida.
1957 m. Nuotr.
iš TVM muziejaus*

Vėliau technikumo moksleiviai buvo apgyvendinti dviejuose dviaukščiuose bendrabučiuose. Jie stovėjo abipus pagrindinės gatvės miestelio centre. Moksleivių gyvenimo sąlygos gerokai pagerėjo.

Dėstytojos Akvilės Maksimavičienės prisiminimai (1978 m.)

Nuo pat technikumo įsikūrimo nebuvo etatinio meno saviveiklos vadovo, tačiau technikume skambėjo dainos, muzika. Scenoje matydavome įvairių dramos veikalų bei komedijų. Kiekvieną šeštadienį tekdavo išardyti sudedamą sieną, kad salėje sutilptų visi moksleiviai ir dalis miestelio gyventojų, norinčių pasiklausyti paskaitos ar pasižiūrėti meno saviveiklos pasirodymų. Daug kartų scenoje dainuodavo dėstytojas S. Meškauskas su grupe savo paruoštų moksleivių. Vienas iš entuziatingiausių dainos ir muzikos mylėtojų dar besimokydamas buvo Vytautas Dabulskis. Nuo 1955 m. rugsėjo 1 d. meno saviveiklai visuomeniniais pagrindais vadovavo dėstytoja A. Maksimavičienė. Moksleiviai tuomet pirmą kartą jungėsi ir į dramos ratelį. Pirmiausia buvo suvaidinta J. Žemaitės komedija „Mūsų gerasis“. Šio veikalo pagrindinius vaidmenis atliko M. Sinkevičiūtė, P. Židonis, K. Meidūnas ir kiti moksleiviai. Ypač sustiprėjo meno saviveikla nuo 1957–1958 m. Tuo metu technikume mokėsi gabūs ir entuziatingi meno saviveiklos mėgėjai: P. Butkus, M. Budrys, A. Strukčinskas, Stanislovaitis, Jokubaitis ir kiti, kurie ištisus vakarus kūrė teigiamus ir neigiamus herojus, derino muzikos instrumentus. Technikumo scenoje suvaidinta daug grandiozinių veikalų: V. Rimkevičiaus „Vandens lelija“, A. Vienuolio „Prieblandoje“, N. Gogolio „Vedybos“, K. Sajos „Silva studentauja“, daug A. Čechovo komedijų, B. Dauguviečio, V. Miliūno ir kitų autorių dramos veikalų. Tarp geriausių atlikėjų – miesto vidurinės mokyklos mokinė Janina Kasputytė, technikumo darbuotojai P. Lesevičiūtė, G. Bartkutė, moksleiviai P. Butkus, M. Budrys, A. Strukčinskas ir daug kitų. Iki ašarų žiūrovus prijuokindavo P. Butkaus ir M. Budrio šmaikščios intermedijos. S. Nėries, P. Širvio, V. Valsiūnienės eilėraščius skaitydavo Jokubaitis, Prokopomas, Zavilskas ir kiti. Veikalus režisavo ir ruošė skaitovus dėstytoja A. Maksimavičienė. 1960–1961 m. susikūrė orkestrėlis, kuris jungė apie 20 moksleivių. Moksleiviai groti mokėsi patys. Orkestrėlio siela buvo Petras Naujokas, kuris sugebėdavo duoti toną visam draugų būriui. Akor-

deonų, gitarų, smuikų ir mandolinų garsai skambėdavo ne tik koncertų metu, bet ir per šeštadieninius šokius. Aktyviausi orkestrėlio dalyviai buvo P. Naujokas, J. Girdzijauskas, A. Masionis, Jokubaitis ir kiti. Saviveiklininkai pasirodydavo ne tik technikumų scenoje. Jie būdavo laukiami svečiai Jurbarke, Viešvilėje, Skirsnemunėje, Serėdžiuje, Vilkijojė, Raudonėje, Veliuonojė ir kitur.

Pirmosios laidos diplomanto, dėstytojo Antano Sutkaus prisiminimai

1954 m. pirmuosius 2 mėn. teko gyventi patalpoje, kurioje nebuvo elektros, apšildymo, net langų stiklų. Tai namas šalia uosto – buvusi pasienio muitinė. Paskutines dvi dienas, prieš pereinant į bendrabutį, teko praustis prasimušus uoste ledą. Užtat koks buvo džiaugšmas persikrausčius. Ten buvo šilta ir jau įvesta elektra. Kiek kartais nedaug žmogui trūksta iki laimės. Jaučiausi laimingas ir tada, kai mes mokiniai gaudavom nusipirkti po pusę, o kartais trečdalį forminės duonos kepaluko. Moksleiviams duona buvo pardavinėjama parduotuvėje prie ligoninės. Pardavėju dirbo Bakaitis.

Gerai prisimenu ir pirmąją metalų technologijos praktiką, kai 12 moksleivių teko dvi dildės, iš kurių viena buvo jau padėvėta. Labai norėjome išmokti važinėti automobiliu, o automobilio mokomajam važinėjimui nebuvo. Tris kartus mūsų sudaryta delegacija ėjo pas tuo metu dirbusį technikumų direktorių A. Krupicką, kad mums patiems leistų remontuoti metalo lauže stovėjusį automobilį GAZ-67. Atkaklumas davė rezultatus – leido. Mašina buvo suremontuota ir „iš bėdos“ su ja buvo galima mokytis važiuoti. Mane pamokė vyresni, jau kiek mokėję važiuoti draugai: A. Kondratenka, V. Dabulskis ir kiti. Su automašina buvo daug vargo: dažnai nusimaudavo priekinis dešinysis ratas, be to, norint daugiau pasivažinėti, reikėjo pirktis benzino, kurio nebuvo lengva gauti. Tačiau važiuoti išmokome visi, ne tik automobiliu, bet ir pusiau sutaisytu motociklu. Kartu su mumis išmoko važiuoti ir vienintelė mūsų grupėje mergina – M. Sinkevičiūtė. Pagėgiuose iš 12 moksleivių, pasiruošusių įgyti vairuotojo teises, egzaminus išlaikėme 11. Tai buvo geras mūsų bendro darbo rezultatas. Besimokant sunkumų teko patirti daug: trūko akmens anglių krosnims pakurti, 3 mėn. negavome stipendijos, bet noras mokytis viską nugalėjo. 1955–1956 m. iš 12 moksleivių net 5 vieną semestrą baigėme vien penketais: V. Dabulskis, A. Kondratenka, P. Valiūnas, Šimulis ir A. Sutkus. Jei kuris dėstytojas pavėluodavo ateiti į pamoką, tai sustoję į būrį moksleiviai pradėdavo dainuoti. Pagrindiniai dainininkai: V. Dabulskis, A. Kondratenka, K. Meidūnas ir P. Židonis. Jie sudainuodavo gražiai – net direktorius nepykdavo, tik prašydavo nedainuoti po skambučio – mat kiti už sienos esantys moksleiviai klausydavosi ne aiškinamos pamokos temos, bet dainos. Net laikomas didžiausiu „kirviu“ dėstytojas J. Andrulevičius, atėjęs aiškinti teorinę mechaniką, dainai aidint neidavo į klasę, bet palaukdavo už durų, kol ją pabaigs, ir tik tada įeidavo vesti pamokos. Kai dainuoti pradėjo geriau sektis, šie moksleiviai buvo kviečiami padainuoti Smalininkų miestelio gyventojams. Nors jie ir aiškinosi, kad dar nepasiruošę, tačiau direktorius buvo nepermaldaujamas, sakydavo, kad daina jau gerai skamba. Jis paprastai šeštadienio rytą pasakydavo, kad vakare reikės dainuoti, juk iki vakaro yra pakankamai laiko repetacijai. Pirmieji koncertai buvo

pačių išmokti ir pačių moksleivių režisuoti. Publika anuomet nebuvo tokia reikli ir išprusus – pasisekimas būdavo didžiulis, jis pranokdavo visus lūkesčius. Jei būdavo paskelbta, kad dainuos technikumams ansamblis, sueidavo tiek žmonių, kad būdavo pilna kultūros namų salė. Vėliau saviveiklininkams pradėjo teikti pagalbą dėstytojas S. Meškauskas.

1955–1956 m. nepamenu, kad būtume turėję grupės auklėtoją. Ko nors prireikus kreipdavomės į grupės seniūną A. Kondratenką ar pavaduotoją V. Dabulskį. Spręsti įvairių organizacinių klausimų pas technikumų direktorių eidavo jie – mūsų grupės „valdžia“. Neatsimenu nė vieno atvejo, kad jų kas neklausytų. Grupės auklėtojas ir nebuvo reikalingas. Jis atsirado mums besimokant antraisiais mokslo metais, tačiau visus klausimus sprendėme patys. Patys sportavome ir treniravomės. Vėliau gavome fizinio lavinimo vadovą P. Kučinską. Pamenu, kaip žaidžiant tinklinį jis A. Kondratenką pamokė „užkirtimo“ technikos. Visa kita žaidėme kaip išmanėme, todėl ir laimėjimų tarp technikumų neturėjome. Rajoninėse varžybose pasirodydavome neblogai: buvo atvejų, kai ir išlošdavome. Palaikėme draugiškus ryšius su Klaipėdos buhalterinės apskaitos technikumais, tačiau varžyboms sutrukdė smarkiai pablogėjęs oras. Man teko žaisti technikumų krepšinio komandoje, mesti diską, be to, dar šokau kultūros namų tautinių šokių ratelyje.

Technikumams aktų salės scena ir uždanga buvo įrengta tik 1957 m. diplomų įteikimo šventei. Prieš mums įstojant mokytis, tame pačiame pastate buvo vandens ūkio mokykla. Man atvykus mokytis, buvo sunku surasti technikumą, kadangi niekas apie jį dar nežinojo, o ir iškaba dar kybojo sena: „Smalininkų vandens ūkio mokykla.“ Joje iki mūsų mokėsi elektromonteriai ir lokomobilių mašinistai, tačiau nuo rugsėjo pirmosios čia jau buvo naujai įkurto technikumų „rūmai“.

Pirmosios laidos diplomanto Adolfo Kondratenkos prisiminimai

Mikytų kryžkelė. Tiesiai kelias veda į Tilžę, į Šilutę dešinėn, o į kairę Jurbarkas. Man į kairę. Pakėliau ranką, sunkvežimis sustojo. Įlipau į kėbulą ir atsisėdau ant dugno. Suolo nėra, pakrato, bet geriau kaip arkliniu vežimu. Čia asfaltas.

Po pusvalandžio abipus plento stori, galingi, gal ir šimtamečiai, ažuolai. Alėjos pabaigoj staigus posūkis. Smalininkai. Mūriniai, tinkuoti namai. Tvarkinga. Reikia išlipti. Atsistoju, kumščiu trenkiu į kabinos stogą, mašina sustoja.

Po egzaminų gavau žinią, kad priimtas. 1954 m. rudenį važiuoju mokytis. Pirmosios naktys ir dienos. Prie Nemuno kelių aukštų tinkuotas mūrinis pastatas, matyt, buvęs prekių sandėlis. Pirmame aukšte gyvena kiaulės. Mums nakvynei antras aukštas su metalinėm lovom. Lovų spyruoklės nusilpusios, atsiguli ir nusileidi iki grindų.

Mes, baigę vidurinę mokyklą, pradėmė mokytis nuo 5-ojo semestro. Baigė septynias klases nuo 1-ojo. Mūsų kurse daugiau kaip dvidešimt. Daugiausia iš aplinkinių rajonų suvažiavę: Šakių, Jurbarko. Yra ir žemaičių iš Eržvilko, Kuršėnų, Laukuvos, Plungės, Rietavo, Tauragės. Įstojo ir trys panelės, mokslus baigė viena. Tris mūsų vyrus paėmė sovietinė kariuomenė, vienas mirė, keli išvyko mokytis kitur, vienas vedė. Technikumą baigėme vienuolika. Mūsų upių tėvą Nemuną

kai kurie matėme pirmą kartą. Atrodė platus, paslaptingas, keliantis baimę savo galinga srove.

Netrukus persikėlėme į bendrabutį. Susipažinome su vietiniu jaunimu žaisdami tinklinį, plaukiodami valtėmis. Vietiniai mums valčių negailėjo, buvo draugiški. Sporto salės nebuvo, tad tinklinį žaisdavome tik vasarą, beveik kas vakarą. Mūsų komanda, nugalėjusi vidurinės mokyklos tinklininkus, tapo Jurbarko rajono čempione. Žiemą „sporto sale“ tapdavo valgykla. Po vakarienės sustumiame stalus į pasienį ir ping-pong. Grindys dar nevalytos, kyla dulkės, gula ant stalo, dalis jų patenka į mūsų plaučius, bet per dieną sėdėjus paskaitose, žaisti smagu.

Jau susipažinę su kambario draugais išeidavome už miestelio. Vieno tokio po saulutės laidos pasivaikščiojimo metu pravažiuojantis sunkvežimis staiga sustojo, iš jo šoko du vyrai ir pradėjo mus stumdyti. Supratome, kad ruošiasi mums išperti kailį. Už ką – nesuvokėme. Kitą dieną išaiškėjo karingieji didvyriai – tai Smalininkų Vaikų namų ūkvedys ir vairuotojas. Tie vyrai jautėsi miestelio vyrijos atstovais, mus, ateivius, norėjo „pastatyti savo vieton“, kad neriestume nosies. Čia, kaip tarp gyvūnijos, kas stiprus, tas teisus. Pakalbėjome su Vaikų namų vadovais. Daugiau incidentų nekilo.

Kurie iš mūsų turėjo klausą, tapome muzikos mokytojo suburto ansamblio dainoriais. Per šventes padainuodavome miesto salytėje, buvome nuvežti į Skirsnemunę palinksminti rinkėjų.

Paskutiniaisiais studijų metais bendrabutyje vietos neliko. Diplominiam ruošėmės gyvendami pas vietinius gyventojus nuomojamuose butuose. Mums penkiems teko mažas kambarėlis. Lovos ir stalelis prie lango vos tilpo. Už lentinės pertvaros gyveno vyras su vyresne žmona. Kai pareidavo „užmynęs ant kamščio“, išgirdavome rusiško folkloro kelių aukštų keiksmažodžius. Vyresnė žmona jam neįtikdavo.

Technikumo mašinų parkas buvo senas, negausus. Toks dirbdavo ir kolūkių laukuose. Ratinis traktorius U-2 su pentinuotais geležiniais ratais, MTZ-2; DT-14, vikšrinis DT-54; KD-35; STZ-CHTZ-NATI. Užvedamas rankena sukant alkūninį veleną, žibalinis. Lengvasis automobilis GAZ-67, motociklas M-72. Traktoriai nesandarūs, sunkiai valdomi. Traktorininkas prakaituotas, aplipęs dulkėmis nebuvo panašus į žmogų. Grūdų kombaino neturėjome. Per gamybinę praktiką Pagėgių MTS-e su grupės draugu Kęstučiu pirmą kartą iš arčiau pamatėme tą kaime vadinamą „bado mašiną“. SK-3 su brezentiniu stogeliu skirtas ne mūsų kalvotiems, žolėtiems, dažnai lietučio palaistomiems laukams. Nuvairavom jį į Vidgirių kaimą, ant aukštos kalvos, prie vėjinio malūno, į „Aušros“ kolūkio žolėtus laukus. Debesėliai miežių lauką padrėkindavo. Pavažiuoji dešimt metrų ir turi išlipti žolių iš pjaunamosios pešti. Gamybinė praktika baigėsi. Mūsų prikultas miežių maišas papildė kolūkio aruodą.

Atlikę gamybinę praktiką, parašę ir apgynę diplominius darbus 1957 m. sausį baigėme mokslus. Žemės ūkio ministerijos atstovai mus paskirstė po Mašinų traktorių stotis (MTS). Pradėjome dirbti.

Technikumą baigiau prieš 60 metų. Dabar pašto dėžutėje radau leidinį su naujausios technikos reklama. Joje siūloma: elektronika purkštuvams, sėjamosioms, trąšų barstytuvams, terminalai traktoriams, GPS automatiniam traktorių vairavimui, kompiuteriai ir kt.

Nerandu žodžių apibūdinti šuoliui, įvykusiam tobulinant žemės ūkio techniką. Besimokydami nei sapnuose nematėme to, kas tapo tikrove.

Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumą kasmet augo ir plėtėsi. Nuo 1958 m. technikumė pradėjo veikti neakivaizdinis skyrius. Išaugęs technikumų skaičius, nuolatinis juose besimokančių moksleivių kontingento didėjimas tiek dieniniuose, tiek vakariniuose ir neakivaizdiniuose skyriuose rodė, kad toks mokymas populiarus ir reikalingas. Tais pačiais metais įkurti pirmieji mokymo kabinetai ir laboratorijos. Jų kūrėjai – dėstytojai Vytautas Dabulskis, Albinas Busila ir Kazimieras Palubeckas.

Naujųjų technikumų rūmų atidarymas

Reikšminga technikumų istorijoje data – 1965 m. Tais metais už miestelio į šiaurę, Smalininkų kaime, anuomet priklausiusiame Viešvilės apylinkei, pamažu išaugo ištas technikumų miestelis: buvo pastatytas didžiulis mokomasis korpusas, 600 vietų aktų salė, jauki skaitykla, erdvi sporto salė, sporto aikštelės, stadionas, katilinė, moksleivių bendrabučiai, didelės mokomosios gamybinės dirbtuvės. Buvo statomi dėstytojų gyvenamieji namai, pasodintas didelis parkas ir kt. Greta pagrindinės žemės ūkio mechanizacijos specialybės pradėti ruošti agronomai, o vėliau – technikai elektromechanikai.

Kartu su naujaisiais rūmais prasidėjo ir nauji rūpesčiai, nauji darbai. Reikėjo gerų specialistų, kad būtų sukurta gera materialinė bazė, įrengti nauji mokomieji kabinetai, laboratorijos, išgytos naujausios mokymo priemonės, įrankiai, inventoriai. Technikumų administracija, dėstytojai vyko ne tik į tuo metu geriausius respublikos, bet ir į kaimyninių respublikų technikumus įgyti gerosios patirties, pasižiūrėti,

Naujas mokomasis korpusas. 1965 m. Nuotr. iš TVM muziejaus

Susirinkimas naujojoje aktų salėje. 1965 m: Nuotr. iš TVM muziejaus

Mokymo dalies vedėjas Vytautas Gurklys. Nuotr. iš TVM muziejaus

Dėstytojų kolektyvas su direktoriumi J. Burneika prie naujojo praktinių užsiėmimų korpuso. Nuotr. iš TVM muziejaus

kaip įrengti jų mokomieji kabinetai, kaip jie apipavidalinti. Visa tai, kas buvo geriausia pastebėta kitur, būdavo aptariama, kūrybiškai perdirbama ir pritaikoma naujuosiuose mokymo kabinetuose, laboratorijose. Ypač didelį darbą kuriant naująją technikumą atliko direktoriaus pavaduotojas mokymo reikalams Vytautas Gurklys.

Kuriant technikumą materialinę bazę daug padėjo ir patys moksleiviai: gamino vaizdines mokymo priemones, tvarkė technikumą teritoriją, kūrė technikumą sportinę bazę, darbavosi mokomajame ūkyje. Daug prisidėjo ir moksleiviai neakivaizdininkai. Technikumo darbuotojų ir moksleivių nuoširdus darbas davė teigiamų rezultatų. Pastaruoju metu technikumai gali pasididžiuoti gerai įrengtais mokomaisiais kabinetais, mokymo dirbtuvėmis, puikia sportine baze, stadionu ir kt.

1980–1981 m. Smalininkų tarybiniam ūkiui technikumui už gerus mokomojo-auklėjamojo darbo rezultatus buvo pripažinta III vieta respublikoje.

1982 m. Smalininkų tarybinis ūkis technikumai už gerus mokomojo-auklėjamojo darbo rezultatus įrašytas į Jurbarko rajono garbės knygą³.

1982 m. Smalininkų TŪT įsteigta žemės ūkio buhalterinės apskaitos specialybė, į kurią buvo priimami moksleiviai, turintys vidurinį išsilavinimą. 1984 m. baigė technikumą 60 žemės ūkio buhalterių, igijusių šios specialybės diplomus.

Teorinis moksleivių mokymas. Mokymo kabinetai, būrelių veikla

Nuo 1954 m. rugsėjo 15 d. technikumą direktoriumi pradėjo dirbti Aleksas Krupickas.

1954–1964 m. Technikume įkurti fizikos, žemdirbystės, traktorių ir automobilių, žemės ūkio mašinų mokymo kabinetai.

1957 m. spalio 26 d. technikumą direktoriumi pradėjo dirbti Vytautas Paulavičius.

Direktorius Juozas Burneika, Smalininkų miesto VK pirmininkė Onutė Burneikienė su liaudies dailininke Lidija Meškaityte. Nuotr. iš TVM muziejaus

³ Laikraštis *Šviesa*, 1982, gruodžio 9, Nr. 143.

1962 m. balandžio 1 d. technikumо direktoriumi pradėjo dirbti Juozas Burneika.

1965 m. Įkurti matematikos, istorijos, užsienio kalbų, chemijos kabinetai ir laboratorija, lietuvių kalbos ir literatūros, rusų kalbos ir literatūros, botanikos, žemės ūkio gamybos ekonomikos organizavimo ir planavimo, braižybos, fizinio lavinimo, gyvulininkystės mechanizavimo mokomasis kabinetas ir laboratorija, techninės mechanikos, mašinų remonto mokomasis kabinetas ir laboratorija, mašinų ir traktorių parko eksploatacijos ir metalų technologijos mokomieji kabinetai.

1968 m. Įkurti augalų apsaugos, agrochemijos, augalininkystės, visuomenės mokslo, darbo apsaugos, elektros energijos tiekimo, panaudojimo ir automatizavimo mokomieji kabinetai.

1969 m. Įkurti karinio rengimo ir eismo taisyklių mokomieji kabinetai.

1971 m. Įkurta žemės ūkio mašinų laboratorija, techninių matavimų, šiluminės technikos ir hidraulikos, kursinio ir diplominio projektavimo mokomieji kabinetai.

1972 m. Įkurta metalų technologijos laboratorija.

1974 m. gegužės 27 d. technikumо direktoriumi pradėjo dirbti Algirdas Gludas.

1975 m. Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumо reorganizuotas į tarybinį ūkį-technikumą. Tuo metu moksleivių skaičius buvo išaugęs iki 1 000.

1975 m. Įkurti etikos ir estetikos, teorinės elektrotechnikos kabinetai ir elektros matavimų laboratorija.

1977 m. Įkurtas elektros mašinų ir transformatorių kabinetas.

1990 m. tarybinis ūkis-technikumas pertvarkytas į aukštesniąją žemės ūkio mokyklą, kurioje veikė aukštesniųjų studijų ir profesinio mokymo skyrius. Pagrindinės specialybės – žemės ūkio mechanizacija ir buhalterinė apskaita.

1992 m. vasario 5 d. aukštesniosios žemės ūkio mokyklos direktoriumi pradėjo dirbti Severinas Nenorta.

1996 m. balandžio 10 d. aukštesniosios žemės ūkio mokyklos direktoriumi pradėjo dirbti Pranas Urbanavičius.

Smalininkų žemės ūkio mechanizavimo technikumо direktorius Algirdas Gludas. 1974 m. Nuotr. iš TVM muziejaus

Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos direktorius Severinas Nenorta (dešinėje). Kalba A. Čečkauskas. Nuotr. iš mokyklos muziejaus

Mokymo kabinetai (pateikti 1978 m. būklės)

Istorijos kabinetas

Kabinetas įkurtas 1965 m. vadovaujant dėstytojai Raziūnienei. Vėliau kabinetui vadovavo dėstytoja A. Mališauskienė. Būrelio nariai pagamino priemones kiekvienai istorijos pamokai.

Kabinetas gerai aprūpintas techninėmis priemonėmis. 1977 m. istorijos kabinetas buvo visiškai naujai pertvarkytas. Pačių moksleivių jėgomis buvo pagaminti visi baldai: spintos, stalai, pertvarkyta visa vaizdinė, padalijamoji medžiaga.

1977 m. istorijos kabinetas dalyvavo respublikinėje apžiūroje ir laimėjo I vietą.

Prie istorijos kabineto veikia kraštotyros būrelis. Būrelio nariai padėjo įkurti technikumui istorijos muziejų, į kurį renka Jurbarko rajono istorinę medžiagą.

Visuomenės mokslo kabinetas

Kabinetas įkurtas 1968 m., vedėjas L. Traknys. Prie kabineto dirba būrelis, kuriame dalyvauja 18–20 moksleivių. Būrelio darbo kryptis – filosofijos temų ir klausimų nagrinėjimas. Nuo 1974 m. būrelis perkvalifikuotas į jaunųjų tarptautininkų mokyklą. Paskutiniaisiais metais ji komplektuojama iš 25–30 vyresniųjų kursų moksleivių. Jaunųjų tarptautininkų užsiėmimai vykdavo du kartus per mėnesį. Nagrinėjamos tarptautinių klausimų temos, keletas užsiėmimų skiriama oratorinio meno studijavimui. Pasiruošę būrelio nariai skaitydavo paskaitas jaunesniųjų kursų moksleiviams.

Etikos ir estetikos kabinetas

Kabinetas įkurtas 1972 m. Kabineto vedėja I. Karklelienė. Kabineto vedėjos pastangomis technikume vyko daug renginių:

1972 m. gruodis – liaudies dailininkės Lidijos Meškaitytės paveikslų paroda.

1973 m. vasaris – susitikimas su liaudies artistais T. Vaisieta, V. Daunoru ir G. Trinkūnu.

1973 m. kovas – susitikimas su kompozitoriumi R. Žygaičiu. Koncertas.

1973 m. spalio – susitikimas ir koncertas. Dalyvavo Z. Gutauskas ir A. Maceina.

1973 m. gruodis – Kauno profsąjungos kultūros rūmų pavyzdinio šokių kolektyvo „Sūkurys“ koncertas.

1974 m. vasaris – Kauno valstybinio choro koncertas.

1975 m. vasaris – susitikimas ir koncertas. Dalyvavo liaudies artistas E. Paulauskas ir nusipelnęs meno veikėjas D. Trinkūnas.

1975 m. rugsėjis – Poezijos valanda. Eiles skaitė I. Petrikas.

1976 m. rugsėjis – Kauno valstybinio choro koncertas.

1976 m. – kino lektoriumas.

1977 m. – susitikimas su kompozitoriais B. Gorbulskiu ir A. Bražinsku.

1977 m. spalio – Lietuvos kamerinio orkestro koncertas.

1977 m. gruodis – Lietuvos valstybinės filharmonijos koncertas.

Karinio parengimo kabinetas

Kabinetas įkurtas 1969 m. Jam vadovavo dėstytojas P. Ranasas. Kūrimosi pradžia buvo nelengva – reikėjo greitai pasigaminti standus, įkurti ginklų sandėlių, paruošti materialinę bazę. Vėliau kabinetui vadovavo P. Misiukevičius. Mokomasis kabinetas nuolat turtinamas gauta vaizdine medžiaga.

Literatų būrelio veikla

Literatų būrelį sudarė 8–10 moksleivių, rašančių eiles, prozos kūrinius, deklamuojančių, besidominčių literatūra. Geriausieji kūrėjai dalyvauja respublikiniuose jaunųjų literatų konkursuose. 1969–1970 m. respublikiniame konkurse dalyvavo Kneizevičius ir M. Vaišnoras, rašę eiles. Komisija teigiamai įvertino M. Vaišnoro humoreską iš moksleivių gyvenimo „Vyras su charakteriu“. 1972–1973 m. respublikiniame konkurse skaitė savo sukurtus eilėraščius E. Jastrumskaitė ir P. Paspirgėlis. Komisija gerai įvertino P. Paspirgėlio kūrybą. Jo eilėraštis „Pavasaris“ buvo išspausdintas laikraštyje „Panevėžio tiesa“ greta kitų geriausių respublikinio konkurso dalyvių kūrinių. P. Paspirgėlio eilėraščiai dažnai spausdinami rajoniniame laikraštyje „Šviesa“. Ir tarnaudamas armijoje Povilas redakcijai siuntė savo eiles. 1977–1978 m. ir dabar geriausias jaunųjų literatų atstovas yra E. Kairaitis. Jo apybraiža „Vaikinas iš Mituvos“ pripažinta geriausia technikumė ir išspausdinta laikraštyje „Šviesa“. Būrelio nariai leidžia savo kūrybos almanachą, kuriame publikuoja geriausius kūrinius.

Ne mažiau svarbų darbą atlieka ir literatai korespondentai. Jie rašo straipsnelius apie technikumė aktualijas į rajoninį laikraštį „Šviesa“. Žymesnieji jų – S. Kaminskaitė, L. Vaišnora, L. Bakanevičiūtė, E. Kairaitis ir kiti. Jaunieji korespondentai kiekvienais metais rašo agitacinius straipsnelius apie žemdirbio profesiją ir spausdina juos aplinkinių Šakių, Šilutės, Tauragės, Raseinių rajonų laikraščiuose.

Literatų būrelis rengia renginius technikumė mastu. Organizuojamos ekskursijos į rašytojų muziejus ir jų gimtąsias vietas. Pastaraisiais metais aplankyta P. Cvirkos tėviškė Klaūgiai ir Veliuonà. Kiekvienais metais literatų būrelis kartu su biblioteka aptaria 1–2 knygas. Pvz., buvo aptarta J. Avyžiaus „Sodybų tuštėjimo metas“, V. Bubnio „Po vasaros dangumi“, J. Mačiukevičiaus „Bučiuoju žali“ ir kitos. Rengiami disputai, skaitovų konkursai, viktorinos, rašytojų kūrybiniai vakarai. Technikumė literatai leidžia sienlaikraštį „Jaunasis technikas“. Skaitovės O. Lukoševičiūtė, G. Norkutė, R. Steponaitytė dalyvavo technikumė ir respublikiniuose skaitovų konkursuose. Skaitovai ruošia montažus tėvų dienai, papildo įvairių švenčių programas.

Pavasaris

P. Paspirgėlis

*Pavasario saulė, vos rytą nubudus,
Užliejo beržyną rausvais spinduliais,
Ir medžiai liepsnoja... ir žemė pabudus,
Ir juokiasi pieva, pražyhdus žiedais.*

*Pavasario spindulius pumpuras geria,
Ir džiaugias alyvos gaičia vėsoma.
Liepsnoja krūtinėj pavasario žaros!..
Ir sodžiuj nuskamba varnėno daina.
1974 m.*

Rūkas virš Nemuno

J. Jastrumskaitė

*Skendi rūkas virš Nemuno slėnių,
Gaubia pievas ir mišką drėgme,
Tik žuvėdros vienintelis šauksmas
Skrenda klaikiai – tiesiog į mane.*

*Supas gluosnis, palinkęs prie kranto,
Rieda ašara beržui žalia.
Rūkas Tėviškę brangią aplanko,
Aplankyti suspėja mane.
Saulė rytą anksti patekėjus
Savo spindulių pluoštu skaisčiu,
Atsisveikint dar rūkui nespėjus,
Tuoju pavers jį rasos lašeliu.*

Rusų kalbos ir literatūros kabinetas

Rusų kalbos kabinetas įkurtas 1965 m. Kabinetui vadovavo dėstytoja A. Šarkaitė. Jame naudojamos techninės priemonės, sukaupia daug literatūros, vadovėlių, didaktinės medžiagos, veikė dalykinis būrelis. Būrelio nariai buvo ruošiami vertėjais: mokėsi versti iš rusų kalbos į lietuvių kalbą įvairius raštus: mašinų instrukcijas, įvairius žemės ūkio mašinų prospektus. Būrelio nariai gamino vaizdines mokymo priemones ir didaktinę medžiagą. Be to, rusų kalba leido skyrelį sienlakraštyje „Jaunasis technikas“, gilino rusų literatūros žinias.

Chemijos kabinetas

Kabinetas įkurtas 1965 m. Nuo pat kabineto įkūrimo jam vadovavo dėstytoja B. Liaugaudienė. Kuriant šį kabinetą daug padirbėjo moksleiviai – būrelio nariai, gaminę vaizdines priemones, katalogus. Chemijos kabineto būrelio nariai aktyviai dalyvavo techninės-meninės kūrybos parodose. Didele dalimi prisidėjo ir neakivaizdinio skyriaus moksleiviai, kurie spausdino laboratorinių darbų aprašymus, medžiagą programuotai apklausai.

Fizikos kabinetas

Fizikos kabinetas veikia nuo 1955 m., kada jam vadovavo dėstytoja S. Drungilienė. Nuo 1970 m. fizikos kabineto vadovė – O. Traknienė. 1971–1972 m. m. fizikos kabinetas buvo perkeltas į naujas patalpas, kuriose buvo fizikos klasė, auditorija, fizikos laboratorija ir darbo vieta būreliui.

Rengiant auditoriją ir laboratoriją, stengtasi, kad jos atitiktų naujausius fizikos kabinetams keliamus reikalavimus, kad būtų galima sudaryti visas sąlygas įvairių laboratorinių praktinių darbų atlikimui. Būrelio patalpoje buvo įrengtos darbo vietos medžio ir metalo darbams, aprūpintos reikiamaisiais įrankiais.

1972 m. fizikos kabinetas dalyvavo respublikinėje žemės ūkio technikumų apžiūroje, kurioje laimėjo II vietą.

Matematikos kabinetas

Matematikos kabinetas buvo įkurtas 1965 m. Nuo tų metų jam vadovavo dėstytoja A. Maksimavičienė. 1972 m. matematikos kabinetas dalyvavo respublikinėje žemės ūkio technikumų mokomųjų kabinetų apžiūroje ir laimėjo I vietą.

Prie kabineto veikia matematikų būrelis. Jo nariai gamina vaizdines priemones iš vielos, medžio, kartono, renka medžiagą periodinėje spaudoje. Būrelis organizuoja tarpkursines varžybas geriausia matematikui išaiškinti, ruošia referatus.

Nuo 1972 m. technikume organizuojamos matematikos olimpiados, kurių nugalėtojai premijuojami.

Braižybos kabinetas

Braižybos kabinetas įkurtas 1965 m. Nuo pat pradžios jam vadovavo dėstytojas Vytautas Girklys. 1978 m. įvykusioje žemės ūkio technikumų mokomųjų kabinetų apžiūroje kabinetas užėmė II vietą.

Prie kabineto aktyviai veikia braižybos būrelis. Jam priklauso pirmųjų ir antrųjų kursų moksleiviai. Būrelio nariai gamina vaizdines priemones, padalijamąją medžiagą. Jie savo jėgomis įrengė mechanizuotą langų uždengimą, kino aparatūros, diaprojektoriaus distancinį valdymą.

Braižybos būrelio nariai susipažįsta su kopijavimo ir dauginimo elektrografine aparatūra, jos darbu. Su savo paruoštomis vaizdinėmis priemonėmis būrelio nariai dalyvauja įvairiose parodose.

Techninės mechanikos kabinetas

Kabinetas įkurtas 1965–1966 m. vadovaujant dėstytojui S. Kalibatui. Nuo 1966–1967 m. kabinetui vadovavo dėstytojas A. Gluodas. Kabinete įrengtas mechanizuotas užuolaidų ir ekrano valdymas, įrengta programuota apklausa, sumontuota tempimo mašina.

Nuo 1972–1973 m. kabinetui vadovauja A. Gludienė. Ruošiantis respublikinei kabinetų apžiūrai, jis buvo pertvarkytas iš pagrindų.

Nuo pat kabineto įsikūrimo prie jo veikia būrelis. Būrelio nariai kontroliuoja techninių mokymo priemonių, programuotos apklausos darbą, kuria priemonės medžiagų atsparumo laboratorinių darbų atlikimui. Sukurta varginimo mašina, klūpdymo bandymo ir šlyties modulio nustatymo prietaisai.

Būrelis palaiko ryšius su technikumų ir Jurbarko SMK racionalizatoriais.

Žemės ūkio mašinų mokymo kabinetas ir laboratorija

Žemės ūkio mašinų mokomasis kabinetas įkurtas 1964 m., laboratorija – 1971 m. Kabinetui vadovauja dėstytojas Juozas Balionis. Nors šiam mokymo ka-

binetui ir laboratorijai nėra gerų patalpų, jis 1970 m. respublikinėje žemės ūkio technikumų mokomųjų kabinetų apžiūroje laimėjo I vietą.

Prie kabineto veikia būrelis, kurio nariai gamina vaizdines priemones, dalyvauja racionalizacinėje veikloje, techninėse apžiūrose.

Remonto kabinetas

Kabinetas pradėjo kurtis 1965 m. Jam vadovavo dėstytojas A. Tilvikas. Per kitus 2 metus buvo įrengta ir mašinų remonto laboratorija su reikiamomis darbo vietomis, aprūpintomis priemonėmis ir įrankiais.

Laboratorijoje atliekami visi mokymo programoje numatyti darbai. Darbo stalai, spintelės, padėklai pagaminti pačių moksleivių jėgomis. Mokymo kabinete įrengta programuoto mokymo aparatūra.

Nuo 1970–1971 m. kabinetui vadovavo dėstytojas V. Balkys, nuo 1972–1973 m. – dėstytojas B. Ruokis.

Vėliau kabinetui vadovavo dėstytojas V. Dabulskis. Kabinetas perkeltas į naujas patalpas.

Botanikos ir žemdirbystės kabinetas

1976 m. balandžio 16 d. buvo eilinis, kai pagalvoji, niekuo neįsiminęs darbo trečiadienis. Smalininkų tarybinio ūkio-technikumo botanikos ir žemdirbystės dėstytojai Selverinai Stonienei, atvirksčiai, tai buvo nerimo ir tos artimos didelio tikslo išsipildymo nuojautos sklidina diena. O ir visam rajonui, ko gero, gana ypatinga – jis tądien galėjo pasveikinti ketvirtąjį šiuo metu rajono žemės ūkio mokslų kandidatą ir pirmąją šio mokslinio laipsnio savininkę – moterį.

Kalbamės su dėstytoja jos darbovietėje. Nuslinko mokslinio tiriamojo darbo sunkumai, baigėsi kelionės po bibliotekas, ieškant reikalingos literatūros, darbu užpildytas laisvalaikis ir tas nerimas, visada lydintis tai, kas pradėta – ir nebaigta. Rodos, ir nebūta jokio vargo, tų valandų, kurias labai reikėjo taupyti, tų dienų, kurias teko dalinti tiesioginiam darbui, šeimai, žinių gilinimui aspirantūroje, vėliau – ruošimuisi kandidatinio minimumo egzaminams, ieškojimams, kūrybai. Ir dalinti taip, kad nei vienas, nei antras, nei trečias dėl to nenukentėtų.

Ar lengva parašyti disertaciją?..

Visų pirma, tai toli gražu ne kiekvienam. Tam reikalingi pradiniai duomenys – nemenki žmogaus sugebėjimai, tikras domėjimasis ir norai, be to, ypatingas kruopštumas ir reiklumas sau. Ypač jei visa tai daroma neatsitraukiant nuo darbo.

Rašyti disertaciją – reiškia pasakyti tai, ko niekas prieš tai nepasakė. Ligi tos džiugios jos gynimo dienos vedė ketveri metai ties pasirinkta tema – „Boro įtaka bulvėms Lietuvoje velėniniuose, jauriniuose, glėjiniuose priesmėlio dirvožemiuose“, prasidėję studijavimu viso to, kas padaryta apie tai šalyje. Jeigu nori pasakyti ką nors naujo – juk visų pirma turi žinoti, kas ir ką prieš tave pasakė. Pasirinko gana mažai nagrinėtą temą – dar nebuvo surasta optimalaus bulvėms boro įtakos varianto. Nebuvo daryta konkrečių tyrimų, bandymų, ir išvados pasiektos pačios bendriausios – teigiamai veikia, neigiamai veikia... Ji nagrinėjo ne tik boro įtaką derliui, bet ir cheminei bulvių sudėčiai.

Keturi pavasariai regėjo dėstytoją su moksleiviais mokomojo ūkio laukuose. Sodindavo bulves, pusanthro hektaro sklypą, jiems skirtą, dalindavo gabalėliais – kiekvieno laukė atitinkama boro norma. O dar pusę hektaro, irgi tirdavo boro poveikį, užsėdavo rugiais... Tas ryšys su ūkiu, stebėjimai ir tyrimo nerimas nenutrūkdavo iki vėlyvo derlių surenkančio rudens, ir iki šiol S. Stonienė dėkinga ūkio direktoriui K. Jurevičiui už dėmesį jos siekiams ir paramą.

Ilgos valandos praleistos prie knygų. Nei Smalininkų, nei Jurbarko bibliotekos neduodavo aiškaus atsako į daugybę iškylančių klausimų. Susikauptavo literatūros sąrašas – važiuodavo į Lietuvos žemės ūkio akademiją, rinkosi, sėdėjo gana turtingoje jos bibliotekoje, bet nepakako ir tos. Tuomet laukdavo dar ilgesnė ir tolimesnė išvyka – Maskvon. Kiekvieną kelionę stengėsi išnaudoti visapusiškai: dienos – mokslo, darbo reikalams, o vakarai – sąlyčiui su didžiuoju menu, kurio iš tiesų galima pasiilgti Smalininkuose.

Madinga dabar svarstyti, kiek mokslas atima. Tačiau per retai, ko gero, susimąstoma, kiek jis duoda. O juk tas turtėjimo procesas platus – jis ir pačios Selverinos žiniose, jis ir jos auklėtiniuose, kuriems nepraėjo be naudos tas tiriamasis darbas pusanthro hektaro bulvių lauke, ir įdomiuose susitikimuose su turtingos sielos žmonėmis – vienas iš tokių visoje šalyje žinomas specialistas, jos disertacijos mokslinis vadovas profesorius Bronius Baginskas. Ne, ne veltui S. Stonienė teigia, kad rašydamas mokslinį darbą, ne tik atiduodi kažką kitiems – ir pats kažką labai turtingo, didelio, šviesaus gauni, kas gyvenime labai pravers.

Pagaliau kiekvieno žmogaus pareiga – atiduoti. O kad galėtum kažką atiduoti, reikia kažką turėti. Ne veltui kalbantis rūpėjo pasidomėti, ką davė žemės ūkiui S. Stonienės disertacija.

„Bulvių derlingumas ir mūsų rajone, ir respublikoje dar palyginti mažas. Todėl ieškoma galimybių jį padidinti. Žinoma, boras – tik mikrodalelytė, be jo, yra daug kitų derlingumo kėlimo priemonių. Bet ūkio mastu ir tas derlingumas priedėlis, kurį žada boras, jau būtų dideliu indėliu.“

Technikume irgi greitai bėgs dienos, neramos, įtemptos. Pamokos, egzaminai, botanikos kabineto turtinimas, darbas su būreliu, grupe... Kad pasiryžtum moksliniam darbui, reikėjo mėgti mokslą, norėti mokytis. Selveriną ypač viliojo chemija, jos dėsnių ir formulų pasaulis, ji – kaip ir daugelis tikrų pedagogų – nori paskatinti siekti, ieškoti jaunimą, nes jame – ateitis, jame – visų mūsų darbų taša. Todėl ir jos meilė auklėtiniams reikli, išreiškiama žodžiais: *Kada myli – ir reikalauji*. Nerimą kelia kiekvienas pastebėtas moksleivių nenoras mokytis. Prisimindama pirmą prieš pusketvirtų metų į gyvenimą išleistą auklėjamąją agronomų grupę, su kuria iki šiol nenutrūko ryšiai, nelinksmi konstatuoja, kad nė vienas iš jų – nors žadėjo ir iki šiol žada – nekopia aukščiau, negilina savo žinių Žemės ūkio akademijoje. Tarsi ir ne į auklėtoją žingeidumu būtų nusidavę... Galbūt antroji grupė – ją ateinantį pavasarį išleis – bus šiuo atžvilgiu kitokia?

Į Smalininkų technikumą dėstytoja atėjo prieš dešimtmetį, jau spėjusi šiek tiek padirbėti ir gamyboje Klaipėdos rajono Judrėnų tarybiniame ūkyje, ir Kauno Mičiurino technikume. Smalininkuose irgi greitai atrado save. Ne tik kaip žemės

ūkio specialistė – ir kaip mokytoja, auklėtoja. Anot jos, tai darbas, kuriame niekas niekada nesikartoja, nes kiekvienas paauglys – savita ir įdomi asmenybė. Ir dar ji stengiasi perduoti savo auklėtiniams tai, ką kadaise pati suvokė, dėstytojų padedama, akademijoje: kad augalas, kaip ir žmogus, gali nuskursti ir nuvysti ir gali išaugti, išsistiebt, nustebinti savo grožiu ir jėga.

„*Viskas galima, jei žmogus to nori*“, – pasakė Selverina, pokalbiui nukrypus apie žmogų ir darbą apskritai. Tai ji stengėsi įrodyti savo siekimais. Sūnus – šeštokas, dukra šiemet išėjo į pirmą klasę. Taigi, gana mažutė buvo dar, kai mama užsimojo pradėti savo rimtus mokslus. Per tuos metus vaikai sužinojo, kokie rimti ir atsakingi žodžiai „mama neturi laiko“. Šeima per tą laikotarpį išmoko būti savarankiška, padėti, pavaduoti.

Ir štai viskas praeityje. Galima bus lengviau atsikvėpti, duoti daugiau laisvės savo humanitariniams polinkiams į keliones, teatrus, koncertus, muziejus. Šiemet su rajono grupe jau suspėjo aplankyti kaimyninę Lenkiją ir Čekoslovakiją. Juk mokslas – ne romantika, o sunkus, įtemptas ir tikslus darbas. Bet žmogus – tam jis ir žmogus – daug ką gali nudažyti šviesia vilties, romantikos, tikėjimo spalva. Ir išibėgėjęs jis gali nebenorėti sustoti. Praeities sunkumai užmiršti, barjerai nugalėti. Ateities planuose – pasiryžimas tęsti mokslinį darbą. Ir nors ta ateitis – visada daugiau ar mažiau mįslė, jeigu tai įvyks, ko gero, turėsime progos pasveikinti Smalininkų tarybinio ūkio-technikumo dėstytoją Selveriną Stonienę su nauja pergale?..

Mokslų daktarė Selverina Stonienė

Disertacija: Boro įtaka bulvėms Lietuvos SSR velėniniuose jauriniuose glėjiškuose priesmėlio dirvožemiuose.

Mokslo laipsnis: daktaras

Gynimo data: 1975 m. balandžio 22 d.

Mokslo kryptis: 06 B

Institucija: Lietuvos žemės ūkio akademija

Praktinis mokymas

Šiuolaikinis žemės ūkis aprūpinamas vis sudėtingesne žemės ūkio technika, kurios aptarnavimui reikalingi gerai paruošti žemės ūkio specialistai. Labai svarbi būsimųjų specialistų rengimo dalis yra praktinis mokymas. Jam skiriama 30–40 % viso mokymosi laiko. Praktinis mokymas įgyvendinamas per gamybinio mokymo disciplinas ir gamybinę praktiką. Praktika reikalauja turėti daug kompleksinių žinių, todėl mokiniams būtinas geras teorinis pasirengimas. Daug dėmesio technikume buvo skiriama ir moksleivių praktiniam mokymui. Jau daug metų technikume sprendžiamas mokymo ir gamybos procesų derinimas, įgalinantis gerinti moksleivių praktinį paruošimą.

1975 m., reorganizavus technikumą į tarybinį ūki-technikumą, pagerėjo mokymo ryšiai su gamyba, moksleiviai pradėjo aktyviau dalyvauti ūkio veikloje. Siekiant aukštesnės specialybės žinių kokybės, 1975 m. technikumas, perimdamas Ukrainos SSR Kirovogrado žemės ūkio mechanizavimo technikumo patirtį, savo mokomosiose gamybinėse dirbtuvėse pradėjo remontuoti ZMZ-53 variklius, gaminti

auditorinius suoliukus. Išleidžiama produkcija turėjo nemažą paklausą. Mokiniai dirbo atsakingai, noriai. Tai suteikė galimybę geriau įsisavinti būsimosios specialybės žinias.

Buvo užmegzti ryšiai su Zavolžjės variklių gamykla, į kurią kiekvienais metais gamybinėn praktikon buvo siunčiamos geriausių būsimųjų mechanikų grupės. Tuo tarpu gamykla padėdavo apsirūpinti atsarginėmis dalimis. Praėjus keleriems metams, pasitvirtino mokymo proceso sujungimo su gamyba nauda – žymiai pagerėjo būsimųjų specialistų darbinis auklėjimas, jų praktinis paruošimas.

Racionalizacinė veikla

Žemės ūkio specialistams svarbu ne tik tinkamai eksploatuoti turimą techniką. Kartais vien to nepakanka. Dažnai tenka ją ir pritaikyti prie iškilusių specifinių reikalavimų, ką nors kurti, tobulinti. Tam technikume buvo įkurtas racionalizatorių būrelis, vadovas – dėstytojas, nusipelnęs Lietuvos SSR racionalizatorius Justinas Stonys.

Keliolika būrelyje dalyvaujančių moksleivių konstruoja įvairius prietaisus, aparatus, su kuriais dalyvauja techninės kūrybos parodose. Visasajunginis LŪP parodos komitetas keturis būrelio narius apdovanojo bronzos medaliais. Moksleiviams A. Beišiui, E. Butkui ir J. Kubickui suteikti Visasajunginės jaunimo mokslinės-techninės kūrybos apžiūros laureatų vardai.

1974 m. spalio mėn. technikume buvo atidaryta dvimetė visuomeninė racionalizatorių mokykla. Mokytis joje pakviesti I–III kursų moksleiviai ir vidurinės mokyklos 9–10 klasių mokiniai. Buvo priimta 50 moksleivių. Sudaryta ir suderinta mokymo programa, pagal kurią buvo dėstomi dalykai: techninė mechanika, elektrotechnikos pagrindai, saugaus darbo ir meninio konstravimo pagrindai, mechaninio medžiagų apdirbimo ir šaltkalvystės pagrindai, patentotyra, techninės kūrybos teorijos ir meninio konstravimo pagrindai, racionalizacinių pasiūlymų įforminimas ir įdiegimas. Čia pat vyko ir praktiniai užsiėmimai: šaltkalvystės, modeliavimo ir montažo darbų, organizuojamos ekskursijos į techninės kūrybos parodas ir savo racionalizacinių darbų eksponavimas jose. Jaunieji racionalizatoriai G. Tučkus, J. Ežerskis, J. Barškėtis, A. Merkininkas, S. Jonikaitis, V. Juškevičius, B. Simonaitis, A. Turauskas ir kiti paruošė ne vieną racionalizacinį pasiūlymą. Jie jungėsi į grupes, kad dirbdami kartu sukonstruotų ir pagamintų geresnius prietaisus ir mechanizmus.

Racionalizatorių mokykloje įgytos žinios ir pirmieji praktiniai įgūdžiai praverčia pradėjus dirbti gamyboje. Kai kurie patys pradeda vadovauti racionalizacinei veiklai.

VIRD organizacija

Technikume veikia pirminė VIRD organizacija, jungianti 80 narių, kurių daugumą sudaro moksleiviai. Moksleiviai, dalyvaudami teoriniuose ir praktiniuose mokomuosiuose užsiėmimuose, dalykiniuose būreliuose, užklasinėje veikloje,

*Respublikos
nusipelnęs
racionalizatorius
dr. Justinas Stonys.
Nuotr. iš TVM
muziejaus*

supranta techninės kūrybos esmę (reikšmę). Sukaupta techninės kūrybos patirtis rodo, kad šią veiklą moksleiviai mėgsta. Akivaizdūs ir jos rezultatai: buvę techninės kūrybos aktyvistai gerai dirba gamyboje, aktyviai pasireiškia racionalizacinėje veikloje.

Technikumo racionalizatoriai dėstytojai J. Stonys, A. Mykolaitis, E. Siru-
navičius, B. Ruokis, R. Šakaitis, darbuotojai R. Varanauskas, A. Urbonavičius,
R. Ambrazaitis, moksleiviai E. Butkus, A. Beišys, J. Kubickas,
V. Šimkus, D. Gajauskas, A. Šėpkus, J. Rutkauskas ir kiti
įvairiuose rajono, respublikiniuose ir sąjunginiuose renginiuose
technikumui pelnė nemaža apdovanojimų. Buvo eksponuo-
jamos jų sukurtos, užsiėmimuose naudojamos mokymo prie-
monės, mechanizuoti ir automatizuoti gamybiniai procesai,
kurie žymiai palengvina žmonių darbą.

Nuo 1978 m. technikumo techninei kūrybai ir racionaliza-
cinei veiklai skiriamas daug daugiau dėmesio. Racionalizacinė
veikla nukreipta į mokomųjų kabinetų, laboratorijų darbą,
dalykinių būrelių veiklą, sudaryti konkretūs darbo planai.

Technikume buvo sudarytas ir pateiktas racionaliza-
toriams aktualiausių ir greičiausių sprendimų reikalaujančių
problemų sąrašas, pagal kurį jie planavo savo veiklą.

Darbuotojai

Smalininkų žemės ūkio mechanizavimo technikumo di-
rektorai (nuotraukose dešinėje).

Nuo 1975 m. – tarybinis ūkis technikumas.

Nuo 1990 m. – aukštesnioji ž. ū. mokykla.

Nuo 2006 m. – technologijų ir verslo mokykla.

*Aleksas Krupickas
1954–1956 m.*

*Vytautas Paulavičius
1957–1960 m.*

Technikumo administracija 1978–1979 m.

Pareigos	Pavardė
Direktorius	A. Gluodas
Direktoriaus pavaduotojas mokymo reikalams	S. Nenorta
Direktoriaus pavaduotojas gamybiniam mokymui	S. Kalibatas
Direktoriaus pavaduotojas gamybai	J. Pikoraitis
Direktoriaus pavaduotojas administracijos ir ūkio reikalams	A. Košys
Fizinio auklėjimo vadovas	J. Marcinkevičius
Karinio parengimo vadovas	P. Misiukevičius
Neakivaizdinio skyriaus vedėjas	A. Busila
Neakivaizdinio skyriaus metodininkė	B. Dabulskienė
Skyrių vedėjai:	S. Baukas
	E. Mankus
	P. Urbanavičius
Dirbtuvių vedėjas	V. Petryla

*Juozas Burneika
1961–1973 m.*

Algirdas Gluodas
1974–1992 m.

Severinas Nenorta
1992–1996 m.

Pranas Urbanavičius
1996–2007 m.

Ina Budrienė
2007 m.

Nusipelnę dėstytojai:

Albinas Busila – nusipelnęs dėstytojas

Antanas Čečkauskas – nusipelnęs dėstytojas

Lionginas Traknys – nusipelnęs dėstytojas

Justinas Stonys – respublikos nusipelnęs racionalizatorius

Dėstytojai

Stasys Apolskas, Juozas Balionis, Danutė Balkienė, Vytas Balkys, Salomėja Busilienė, Vidūnas Belevičius, Ignas Červinskas, Elytė Červinskienė, Vytautas Dabulskis, Antanas Dumbliauskas, Vida Endriulaitienė, Gerhardas Endriukaitis, Aldona Gluodienė, Vytautas Girklys, Lionė Jurevičienė, Juozas Jocius, Irena Karklelienė, Stasys Karklelis, Stasys Kokarskij, Juozas Lengvelis, Bronė Liaugaudienė, Petras Malinauskas, Aldona Ališauskienė, Akvilė Maksimavičienė, Povilas Mencas, Albinas Mykolaitis, Rimas Martišius, Pranas Naujokaitis, Aldona Nenortienė, Kazimieras Palubeckas, Bronius Ruokis, Algis Rutkauskas, Edmundas Sirunavičius, Rasa Stanaitienė, Stasys Staniulis, Danutė Staponaitė, Justinas Stonys, m. dr. Severina Stonienė, Antanas Sutkus, Aldona Šarkaitė, Rudolfas Šakaitis, Jurgis Šakaitis, Joana Šakaitienė, Stefanija Šafranauskienė, Algis Šapranauskas, Danutė Tamošaitienė,

Smalininkų tarybinio ūkio-technikumo darbuotojų kolektyvas 1987 m. Nuotr. iš J. Šakaitienės albumo

Irena Samulevičienė, Ona Traknienė, Lionginas Traknys, Leonas Trečiokas, Viktoras Urbonas, Emilija Vainauskienė, Nijolė Valančienė, Rimas Visockas, Aloyzas Žasytis, Emilija Žvirgždienė, Algis Žukaitis.

Užklausinė veikla

Sportas

Pačioje sporto kolektyvo įsikūrimo pradžioje turima sporto bazė buvo gana kukli, tai buvusio senojo technikumų kieme įrengtos krepšinio ir tinklinio aikštelės, šuoliaduobės, medinė šaudykla. Tačiau ir tokiomis sąlygomis technikumų sportininkai respublikinėje spartakiadoje tarp mažųjų technikumų sugebėjo iškovoti I komandinę vietą. Sąlygos pagerėjo 1967 m., kai technikumų sportininkai gavo naują sporto salę, asfaltuotas krepšinio aikšteles. Pirmieji sportininkai prisimena, koks buvo džiaugsmas, kai jie Panevėžyje vykusioje žemės ūkio technikumų spartakiadoje pirmą kartą iškovojo bronzos medalius, o dar po dvejų metų krepšinininkai pasiekė respublikos technikumų spartakiados nugalėtojų laurus.

Sporto kolektyvas augo, tvirtėjo jo gretos, kūrėsi naujos tradicijos. Jau per pirmąjį dešimtmetį buvo paruošta 2 830 įvairių atskirų sportininkų: lengvatelečių, krepšinininkų, rankinininkų, futbolininkų, stalo tenisininkų, slidinininkų. Iš jų 39 sportininkai baigė technikumą, turėdami I sporto atskyri. Baigusieji, kurie dirba mechanikais, agronomais, brigadininkais, dalis – pirmininkais, neužmiršta sportinės veiklos, kartu ja užsiima savo kolektyvuose.

Už didelį indėlį vystant kaimo jaunimo kūno kultūrą ir sportą fizinio lavinimo vadovams Juozui Marcinkevičiui ir Stasiui Staniuliui buvo suteikti Lietuvos SSR trenerių vardai.

Technikumų sporto švyturiai:

1965 m. – Vytautas Skulskius	1971 m. – A. Vaitkevičius
1966 m. – Jonas Urbšaitis	1972 m. – V. Platūkis
1967 m. – Jonas Urbšaitis	1973 m. – S. Leščiauskas
1967 m. – V. Kasmauskaitė	1974 m. – S. Strumyla
1968 m. – P. Bučinskas	1975 m. – S. Strumyla
1969 m. – Edvardas Gečas	1976 m. – A. Kasparavičius
1970 m. – A. Vaitkevičius	1978 m. – K. Kuliešius

Geriausieji krepšinininkai:

1966–1967 m. – J. Urbšaitis
1969 m. – E. Ralys, V. Valiukevičius, E. Balijonas
1974 m. – E. Kereišius, A. Vaitkus, V. Kriskus

Geriausieji rankinininkai:

1972 m. – P. Brazys
1974 m. – A. Žilinskas
1975 m. – A. Pikčiūnas
1976 m. – J. Verpečinskas
1977 m. – R. Saukevičius

Geriausiai lengvaatlečiai:

1969 m. – A. Gaidauskas
 1970 m. – F. Baužaitė, V. Pudžiuvytė
 1972 m. – Masalskis
 1973 m. – A. Kairys
 1974 m. – V. Kazlauskas
 1975 m. – S. Strumila
 1976 m. – R. Bieliūnas

Pasiękti rekordai

Bėgimas. Vyrų:

100 m. 10,9 – V. Platūkis 1972 m.
 200 m. 22,5 – V. Platūkis 1972 m.
 400 m. 52,0 – V. Kazlauskas 1974 m.
 800 m. 1; 58,0 – J. Brazdeikis 1977 m.
 1 000 m. 2; 43,6 – J. Brazdeikis 1977 m.
 1 500 m. 4; 08,0 – R. Bieliūnas 1976 m.
 3 000 m. 9; 05,4 – J. Brazdeikis 1976 m.

Bėgimas. Moterų:

100 m. 12,6 – V. Kasmauskaitė 1970 m.
 200 m. 26,0 – I. Jonaitytė 1977 m.
 400 m. 59,6 – I. Jonaitytė 1977 m.
 800 m. 2; 34,3 – G. Žukauskaitė 1968 m.
 1 500 m. 5; 05,0 – I. Jonaitytė 1977 m.

Estafetė 4×100:

V. Platūkis, S. Leščiauskas, K. Regina ir J. Kundrotas
 43,6 1972 m.

B. Juškaitytė, V. Kasmauskaitė, G. Žukauskaitė ir E. Bau-
 žaitė 55,4 1970 m.

Šuoliai į aukštį – G. Kairys 1,82 1971 m.

Šuolis į tolį – S. Strumyla 7,00 1975 m.

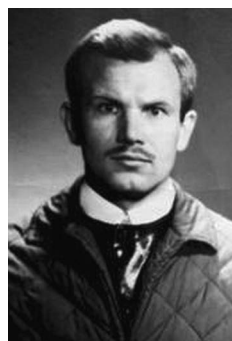
Trišuolis – A. Kasparavičius 13,89 1976 m.

Ieties metimas – Vytautas Skulskius 61,50 1965 m.

Rutulio stūmimas – P. Kybartas 12,97 1971 m.

Disko metimas – P. Kybartas 41,57 1970 m.

Granatos metimas – E. Gečas 72,90 1970 m.

*Fizinio lavinimo
 vadovas*

J. Marcinkevičius

1967 m. Nuotr.

*iš Smalininkų TVM
 sporto klubo*

*Fizinio lavinimo
 vadovas S. Staniulis.*

*Nuotr. iš Smalininkų
 TVM sporto klubo*

Geriausia krepšinio komanda. Vadovas J. Marcinkevičius

Rankinio komanda su vadovu S. Staniuliu. Nuotr. iš Smalininkų TVM sporto klubo

Lengvaatlečiai su vadovu Z. Samoška. Nuotr. iš Smalininkų TVM sporto klubo

Meno saviveikla

Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumо vadovai nuo pat jo įsikūrimo dienos svarbiu moksleivių auklėjimo uždaviniu laikė ne tik moksleivių įtraukimą į sportinį sąjūdį, bet ir į meno saviveiklą. Jau pačioje technikumо įsikūrimo pradžioje buvo suburtas instrumentinis ansambliukas, kuriam vadovavo bendrojo lavinimo mokyklos muzikos mokytojas Eduardas Lorencas. Technikume pradėti rengti tarpgrupiniai meno saviveiklos pasirodymai, kuriems, vadovaujant auklėtojams, kiekviena moksleivių grupė rūpestingai ruošdavosi. Didesnis dėmesys meno saviveiklai buvo skiriamas pradėjus dirbti dėstytojui fizikui-matematikui, chorvedžiui Algirdui Rutkauskui. Jam vadovaujant jau 1963–1964 m. technikumо aktų salėje, kuri buvo gaunama sustūmus tarp 2 klasių lentinę pertvarą, repetavo darbuotojų ir moksleivių instrumentinis ansamblis, dūdų orkestras, vyrų choras.

1965 m. pradėjus technikume ruošti agronomus, ėmė mokyti merginos. Tais pačiais metais technikumо persikėlė į naujuosius rūmus Smalininkų kaime, priklausiusiame Viešvilės apylinkei. Naujojoje aktų salėje jau repetavo mišrus choras.

Susibūrė darbuotojų dūdų orkestras, vadovaujamas Alfonso Liaugaudo, kartu dirbusio direktoriaus pavaduotoju administracijos ir ūkio reikalams.

Instrumentinis ansamblis. Vadovas A. Rutkauskas. 1964 m. Nuotr. iš Smalininkų TVM muziejaus

Choras ir instrumentinis ansamblis. Vadovas A. Rutkauskas. 1964 m.

1967 m. gausus technikumų meno saviveiklininkų būrys viešėjo kaimyninės Latvijos Priekulės žemės ūkio mechanizacijos technikumė, netoli Cėsių miesto (*Priekulas laukniecibas mechanizacijos technikumams*).

Vėliau technikumų chorą vedė chorvedys Juodeika, dūdų orkestrui vadovavo Kazimieras Veiverys, pramoginių šokių kolektyvui vadovavo dėstytojas Jonas Danys.

1965 m. Smalininkų tarybinio ūkio technikumų (toliau – TŪT) mišriajam chorui pradėjo vadovauti bendrojo lavinimo mokyklos mokytojas Bronislovas Ralys. Nuo 1969 m. B. Ralys perėjo dirbti į Smalininkų TŪT. B. Ralys – atidavęs technikumų meno saviveiklai beveik keturias dešimtis savo gyvenimo metų, išugdęs Lietuvos kaimui ne vieną kartą

Mišrus choras 1965 m. Vad. Algirdas Rutkauskas. Nuotr. iš Smalininkų TVM muziejaus

Dūdų orkestras. Vadovas Alfonsas Liaugaudas. 1966 m. Nuotr. iš Smalininkų TVM muziejaus

Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumų mišrus choras Priekulės ŽŪMT Latvijoje. Vadovas A. Rutkauskas. 1967 m. Nuotr. iš A. Sinkevičiaus albumo

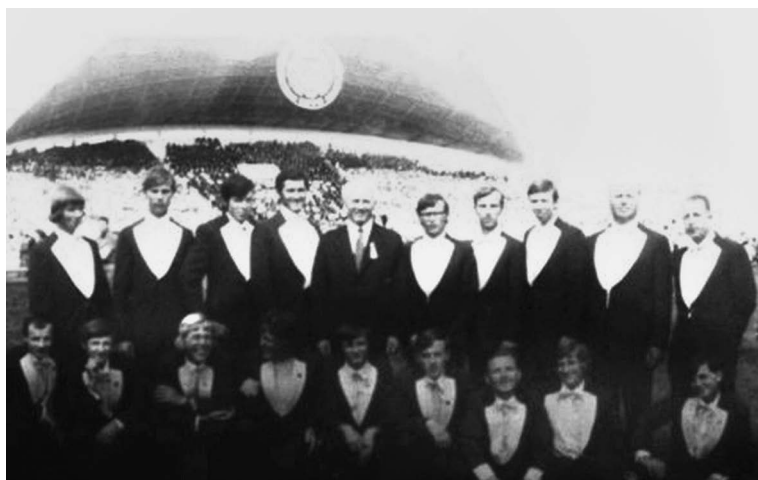
*Mišrus choras.
Vadovas Juodeika.
Nuotr. iš Smalininkų
TVM muziejaus*

*Dūdų orkestras.
Vadovas Kazimieras
Veiverys. Nuotr.
iš Smalininkų TVM
muziejaus*

*Smalininkų TŪT
mišrus choras
1980 m. Nuotr.
iš B. Ralio albumo*

*Smalininkų TŪT
mišrus choras
respublikinėje dainų
šventėje 1985 m.
Nuotr. iš B. Ralio
albumo*

*Smalininkų TŪT
kaimo kapela.
Vadovas B. Ralys.
Nuotr. iš B. Ralio
albumo*

*Smalininkų TŪT
skudučių ansamblis.
Vadovas B. Ralys.
Nuotr. iš B. Ralio
albumo*

*Smalininkų TŪT
armonikų ansamblis.
Vadovas B. Ralys.
Nuotr. iš B. Ralio
albumo*

*Smalininkų tarybinio
ūkio-technikumo
mišrus choras.
Vadovė Danutė
Staponaitė.
1982 m. Nuotr. iš
J. Šakaitienės albumo*

*Smalininkų TVM
kaimo kapela.
Vadovas A. Sinkevičius.
2007 m. Nuotr. iš
A. Sinkevičiaus albumo*

meno saviveiklininkų. Jo vadovaujamas mišrus choras – 1970 m. respublikinės dainų šventės dalyvis, mokyklos skudutininkai – 1974 m. moksleivių dainų šventės dalyviai. Vienas vadovo skudučių muzikos kūrinys buvo įtrauktas į respublikinės dainų šventės programą.

B. Ralio vadovujami Smalininkų TŪT mišrus choras dalyvavo 1975 m., kaimo kapela – 1980 ir 1985 m. respublikinėse dainų šventėse. Skudutininkai – 1984 m. respublikinės moksleivių dainų šventės dalyviai. Kaimo kapela nuo 1975 m. jo darbo laikotarpiu dalyvavo visose respublikos ž. ū. technikumų, aukštesniųjų mokyklų meno saviveiklos šventėse. 1997 m. su Smalininkų aukštesniosios žemės

Smalininkų TVM

kaimo kapela.

Vadovas A. Sinkevičius.

2009 m. Nuotr. iš

A. Sinkevičiaus albumo

ūkio mokyklos kaimo kapela ir skudučių ansambliu vadovas dalyvavo Pasaulio lietuvių dainų šventėje.

1976 m. Smalininkų tarybinio ūkio technikumio mišriajam chorui pradėjo vadovauti Klaipėdos S. Šimkaus aukštesniosios muzikos mokyklos diplomantė Danutė Staponaitė. Mišrų chorą, turėjusį net 80 dalyvių, ji parengė 1978 m. respublikinei chorų apžiūrai. D. Staponaitės vadovaujamas choras šioje apžiūroje laimėjo trečiąją vietą. 1980 m. D. Staponaitės vadovaujamas Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos mišrus choras – respublikinės dainų šventės dalyvis.

1980 m. Smalininkų tarybinio ūkio technikumio choras, vadovaujamas D. Staponaitės, Žemaitijos zonoje laimėjo I vietą. B. Ralio vadovaujama kaimo kapela dalyvavo respublikinėje dainų ir šokių šventėje. Darbščiai repetavo ir Kazimiero Veiverio vadovaujamas dūdų orkestras. Mišriam chorui D. Staponaitė vadovavo iki 1983 m.

1995 m. lapkričio mėn. pagal teritorinį administracinį suskirstymą Smalininkų kaimas, kuriame įsikūrusi Smalininkų aukštesnioji žemės ūkio mokykla, buvo atskirtas nuo Viešvilės seniūnijos ir prijungtas prie Smalininkų seniūnijos.

2000 m. prie Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos buvo prijungta Viešvilės žemės ūkio mokykla. Perkeltos likusios moksleivių grupės, dalis dėstytojų. B. Ralio vadovaujama liaudiškos muzikos kaimo kapela neišsiskirstė – repetavo toliau. Kaimo kapelos dalyviai moksleiviai keitėsi, kolektyvas pasipildydavo vis naujais nariais.

2006 m. kaimo kapela, vadovaujama Algirdo Sinkevičiaus, su savo paruošta muzikine programa atstovavo Smalininkų technologijų ir verslo mokyklai respublikiniame konkurse „Žemės vaikai“, kuris vyko Molėtų rajone, Alantojė⁴.

2008 m. Smalininkų TVM kaimo kapela atstovavo Jurbarko rajonui Vilniaus jurbarkiškių draugijos organizuotame renginyje Verkių rūmuose⁵.

2012 m. Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos kaimo kapela, vadovaujama A. Sinkevičiaus, dalyvavo Marijampolės savivaldybės Antanavo 250 m. ir kaimo bendruomenės 10 m. jubiliejaus šventėje⁶.

⁴ Žemės ūkio mokyklų direktorių asociacijos prezidento Liudo Jonaičio ir organizacinės komisijos pirmininkės, žemės ūkio ministrės Kazimieros Prunskienės 2006 m. 16 d. padėka.

⁵ Vilniaus jurbarkiškių draugijos pirmininko Romo Dainiaus padėka.

⁶ Antanavo kaimo bendruomenės pirmininkės Redos Kneizevičienės padėkos raštas.

*Smalininkų TVM
kaimo kapela Kazlų
Rūdos savivaldybės
Višakio Rūdos
ansamblio „Šaltinėlis“
10 metų jubiliejiniame
koncerte 2011 m.
Nuotr. iš
A. Sinkevičiaus
albumo*

Prisiminimai apie meno saviveiklą

Joana Šakaitienė

Meno saviveiklai Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume jau nuo seno buvo skiriama nemažai dėmesio. Šioje jaunesniųjų žemės ūkio specialistų ruošimo „kalvėje“, kiek prisimenu, veikė mišrus, jungtinis dėstytojų, darbuotojų ir moksleivių choras, kuriam vadovavo ilgametis choro vadovas Bronislovas Ralys, jungtinis darbuotojų ir moksleivių pučiamųjų orkestras, kuriam yra vadovavę Algirdas Rutkauskas, Alfonsas Liaugaudas, Juodeika. Vėliau – darbuotojų ir moksleivių pučiamųjų orkestras, vadovaujamas Kazimiero Veiverio. Moksleivių šokių grupei kuri laiką vadovavo technikumų dėstytoja Aldona Mališauskienė.

Pagal nusistovėjusią tradiciją technikume vykdavo moksleivių grupių vakarai, kurių metu kiekviena moksleivių grupė pateikdavo savo paruoštą meno saviveiklos programą. Masiški ir spalvingi būdavo naujametiniai karnavalai.

1982 m. darbuotojų profsąjungos komiteto iniciatyva buvo suburtas dėstytojų ir darbuotojų tautinių šokių kolektyvas, kuriam teko man vadovauti. Tai buvo gražus šešiolikos žmonių, šokių entuziastų, kolektyvas.

*Smalininkų tarybinio
ūkio technikumų
(toliau – TŪT)
moksleivės prieš
grupės vakarą.
Vadovė J. Šakaitienė.
1983 m. Nuotr. iš
J. Šakaitienės
albumo*

Smalininkų TŪT etnografinis ansamblis. Vadovė Bronė Liaugaudienė. 1983 m. Panevėžys. Nuotr. iš J. Šakaitienės albumo

Smalininkų TŪT moterų ansamblis. Vadovė L. Liaugaudaitė. 1983 m. Panevėžys. Nuotr. iš J. Šakaitienės albumo

Respublikinėje meno saviveiklos apžiūroje. Vadovė J. Šakaitienė. 1983 m. Panevėžys. Nuotr. iš J. Šakaitienės albumo

Tais pačiais 1982 m. susikūrė etnografinis ansamblis (su šokėjų grupe), vadovaujamas Bronės Liaugaudienės, taip pat ir moterų ansamblis, vadovaujamas Loretos Liaugaudaitės.

Prasidėjo repeticijos, kurioms taip pat reikėjo rasti laiko, tačiau visų jaunatviškas entuziazmas nugalėjo. Saviveiklininkai paruošė savo programas ir jau 1983 m. visi Smalininkų tarybinio ūkio technikumui kolektyvai dalyvavo Pānevėžio hidromelioracijos technikumė vykusių tarybinių ūkių-technikumų respublikinėje

*Smalininkų TŪT
darbuotojų tautinių
šokių kolektyvas.
Vadovė J. Šakaitienė.
1989 m. Nuotr. iš
J. Šakaitienės
albumo*

*Smalininkų TŪT
darbuotojų tautinių
šokių kolektyvas
respublikinės dainų
šventės metu prie
Respublikos Seimo
rūmų. Vadovė
J. Šakaitienė.
1990 m. Nuotr. iš
J. Šakaitienės
albumo*

meno saviveiklos apžiūroje. Nors kolektyvai buvo ir jauni, susikūrę tik prieš metus, tačiau iš apžiūros negrižo tuščiomis. Respublikinėje apžiūroje technikumų šokėjams buvo skirta II, moterų ansamblui – III vietos.

Dėstytojų ir darbuotojų tautinių šokių kolektyvas aktyviai dalyvavo rajoniniuose renginiuose, respublikiniuose, zoniniuose konkursuose užimdami prizines vietas. Tai liudija šiuose renginiuose gauti diplomai ir garbės raštai.

1990 m. Smalininkų TŪT tautinių šokių kolektyvas su kaimo kapela atstovavo Smalininkų technikumui Lenkijos Olecko vaivadijoje.

1990 m. Smalininkų TŪT darbuotojų tautinių šokių kolektyvas dalyvavo respublikinėje dainų šventėje Vilniuje, su tūkstantine šokėjų grupe sukosi šokių sūkurėje „Žalgirio“ stadione.

Deja, prasidėjus įvairioms mokyklų reorganizacijoms, pasikeitus mokyklos vadovams, požiūris į meno saviveiklą keitėsi – ji tapo nebereikalinga...

Taip sunyko ir šis gražus šokių kolektyvas, būręs šokėjus gerą dešimtmetį.

Bibliotekos darbai

Joana Šakaitienė

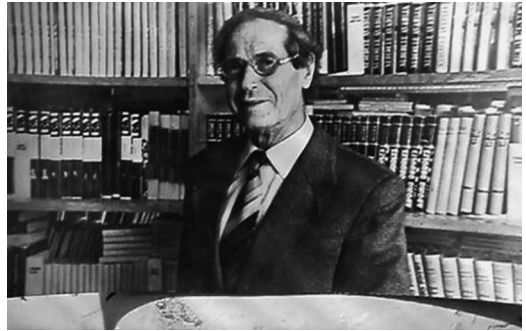
Smalininkų žemės ūkio mechanizavimo technikumui biblioteka įsikūrė 1954 m. liepos 25 d. buvusios Smalininkų vandens ūkio mokyklos mediniame vieno aukšto name šalia technikumui raštinės. Bibliotekai buvo skirtas vienas 12 kv. m kambarėlis. Bibliotekos turimų knygų fondą sudarė 400 egz. knygų.

Nuo 1954 m. sausio 1 d. iki 1954 m. liepos 25 d. bibliotekoje spėjo pasikeisti du bibliotekininkai – Andriukaitytė ir Volbikienė. Nuo 1954 m. rugsėjo 1 d. bibliotekos vedėju pradėjo

dirbti Mykolas Balčiūnas. Buvo susisiepta su respublikiniu bibliotekų kolektooriumi, sudaryta sutartis ir pradėta komplektuoti knygas pagal technikumui profilį. Kitais metais biblioteka gavo naujas didesnes 60 kv. m patalpas prie buvusio technikumui. Buvo pagamintos lentynos knygoms ir kitos būtinausios priemonės. Bibliotekos fondas augo. Po 12 metų patalpos vėl pasidarė per ankštos – bibliotekos turimų knygų fondai padaugėjo iki 30 tūkstančių.

Perspektyvoje buvo dideli planai. 1962 m. 0,5 km nuo miesto – Smalininkų kaime, anuomet priklausiusiam Viešvilės apylinkei, pradėti statyti naujieji technikumui rūmai, kuriuose buvo numatyta 110 kv. m skaitykla, 100 kv. m knygų saugykla. Knygų fondai augo nuo 4 000 iki 5 000 egz. per metus.

Į naujus rūmus biblioteka persikėlė 1966 m. rugsėjo mėn. 1978 m. bibliotekos turimų knygų fondai sudarė per 60 tūkstančių egz. Iš to skaičiaus apie 10 tūkst. – pasenęs fondas – buvo nurašytos kaip netinkamos mokymo reikalams. 1975 m. pakeistas Smalininkų žemės ūkio mechanizavimo technikumui pavadinimas. Technikumas tapo tarybiniu ūkiu-technikumu. Jame mokėsi 1 000–1 200 moksleivių stacionariame ir 600 moksleivių neakivaizdiniame skyriuose. Biblioteka visus moksleivius ir dėstytojus aprūpina technine bei grožine literatūra. Visi bibliotekos turimų knygų fondai yra apyvartoje. Jos paslaugomis jau pasinaudoję per 3 tūkst. diplomantų. Tarp respublikos technikumų biblioteka daug metų buvo pirmaujanti, geras jos darbuotojų darbas 12 kartų įvertintas respublikiniais apdovanojimais. 1978 m. už laimėtą I vietą respublikoje biblioteka apdovanota spalvotu televizoriumi. Smalininkų tarybinio ūkio technikumui bibliotekos aukštesnis organas – Lietuvos žemės ūkio ministerijos Mokslinės techninės informacijos biuro mokslinė techninė biblioteka. 1978 m. bibliotekoje dirbo vedėjas Mykolas Balčiūnas (24 m.) ir Aušra Pociuvienė (6 m.).

*Bibliotekos vedėjas Mykolas Balčiūnas 1979 m.
Nuotr. iš B. Kuniauskienės albumo*

Mokomasis ūkis

Smalininkų mokomasis ūkis susikūrė 1952 m. Ūkio direktoriumi dirbo P. Salyga. Ūkis teturėjo vieną skyrių – buvo labai mažas.

Turimos žemės plotai 1952 m.:

Bendras žemės plotas – 873 ha

Iš jų ariamos – 489 ha

Pievų – 26 ha

Ganyklų – 95 ha

Miškų ir krūmų – 180 ha

Kitos žemės – 78 ha

Po karo ūkio dirvos buvo akmenuotos, apaugusios pavieniais krūmais. Miškai ir krūmai sudarė apie 20% visų žemės naudmenų. Dirvožemiai buvo nevienodi, daugiausia priemoliai ir priemėliai. Krūmokšniai, didelis dirvos akmenuotumas labai trukdė mechanizuotam žemės įdirbimui. Nusausintų žemių nebuvo.

1954 m. vandens ūkio mokyklos bazėje įkurtas žemės ūkio mechanizavimo technikumus. Mokomasis ūkis tapo technikum specialistų praktinio ruošimo baze. Nuo 1962 m. mokomajam ūkiui vadovavo direktorius J. Januška. Jam pačiam teko vadovauti visoms ūkio šakoms – tuo laiku dar mažai buvo ūkyje specialistų. Direktorius daugiausia dėmesio skyrė turimos ūkio žemės sukultūrinimui. 1963–1964 m. buvo nusausinta 170 ha, 1966 m. – 345 ha šlapių žemių.

Žemės ūkio produkcijos buvo gaminama labai mažai. 1962 m. ūkis pagamino 100 ha žemės ūkio naudmenų 52 cnt mėsos ir 310 cnt pieno.

Daug pasidarbavo ir technikum moksleiviai. Įvairių praktikų, talkų metu jie atlikdavo nemažą dalį ūkio darbų. Buvo ruošiami technikai mechanikai, vėliau – technikai mechanikai – gamybinio mokymo meistrai. Nuo 1965 m., kada buvo atidaryti naujieji technikum rūmai, pradėti ruošti ir agronomijos specialybės jaunesnieji specialistai. Prisidėdami prie žemės ūkio gamybos didinimo, jie visą praktiką atlikdavo mokomajame ūkyje.

1965 m. turimos mokomojo ūkio žemės plotai padidėjo. Prie mokomojo ūkio buvo prijungtas kolūkis „Tėvynė“. Įsikūrė naujas Kazikėnų skyrius.

Žemės ūkio naudmenos 1965 m.:

Bendras žemės plotas – 1 791 ha

Iš jų ariamos – 871 ha

Pievų – 155 ha

Natūralių ganyklų – 187 ha

Sodų – 5 ha

Sodybinės žemės – 63 ha

Žemės ūkio naudmenos – 1 218 ha

1965 m. visi javai buvo nuimti kombainais. Pirmaujantis kombainininkas Verneris Adomaitis per sezoną nuėmė 189 ha javų. Sustiprėjo ūkio materialinė bazė. Pagrindiniai fondai sudarė 178,45 tūkst. rublių. Ūkis turėjo 3 javų, 2 kukurūzų

nuėmimo kombainus, 6 traktorius DT-54, 9 ratinius traktorius ir 14 automašinų. Pirmaujantys laukininkystės darbininkai – Antanas Vasiliauskas ir Genė Drešerytė. Geriausias ūkio traktorininkas – Antanas Skužinskas, geriausias vairuotojas – Jonas Meilius. A. Skužinsko sąskaitoje 514 suartų ha.

Mokomasis ūkis specializavosi pieninės galvijininkystės ir veislinių kiaulių auginime. 1965 m. ūkis turėjo 460 galvijų. 100 ha žemės ūkio naudmenų teko 18 karvių, kurios buvo ganomos užliejamose Nemuno pievose. Iš karvės buvo vidutiniškai melžiama po 2 700 kg pieno. Geriausia melžėja pripažinta Antanina Druktenienė, prižiūrėjusi 19 karvių, iš kurių primelžė po 2 940 kg pieno.

Antroji ūkio šaka buvo veislinė kiaulininkystė. 1965 m. ūkis turėjo 460 kiaulių, iš jų 35 pagrindines paršavedes. 100 ha ž. ū. naudmenų teko 52 kiaulės. Kiaulių priesvoris 1965 m. buvo 518 gramų per parą. Paršavedės buvo laikomos šiaudiniuose nameliuose. Tai padėjo likviduoti infekcines ligas. Geriausiomis paršelių auginimo pripažintos Ida Vedeckytė ir Stasė Beresnevičiūtė.

Pagalbinė ūkio šaka buvo avininkystė. Avys pradėtos laikyti nuo 1965 m., kai buvo prijungtas kolūkis „Tėvynė“. Ūkis laikė 850 avių, iš kurių 270 buvo ėriavedės. Anuomet avys buvo laikomos nepritaikytose patalpose, nebuvo avininkystės specialistų. 1967 m. buvo pastatyta avių ferma.

Ūkio darbuotojai

1965 m. mokomajame ūkyje dirbo 134 nuolatiniai ir 20 sezoninių darbininkų. Vienam nuolatiniam darbininkui teko 6,5 ha ariamos žemės. J. Januška dirbo ūkio direktoriumi nuo 1964–1969 m. Jam išvykus, 1969–1975 m. direktoriumi dirbo Kasparas Jurevičius.

Kai kada darbuotojų trūkdavo. Ypač didelis darbininkų trūkumas buvo Kazikėnų skyriuje, kuriam vadovavo Pājūrio žemės ūkio technikumą baigusi jauna specialistė Laima Račiūnaitė.

1966–1968 m. Kazikėnų skyriui vadovavo A. Kulvinskas. Smalininkų skyriaus valdytoju dirbo G. Greičius.

Ūkio zootechnike 1964–1968 m. dirbo Lietuvos veterinarijos akademiją baigusi A. Baršauskienė. Po jos nuo 1968 m. zootechniku dirbo P. Stasiūnas.

Ūkio agronomu 1969–1972 m. dirbo O. Krasauskienė. Nuo 1972 m. – R. Dūra. Veterinarijos gydytoju nuo 1966 m. dirba A. Žvirgždas.

1975 m. buvęs žemės ūkio mechanizacijos technikumas reorganizuotas į tarybinį ūkį technikumą, kurio direktoriumi dirbo Algirdas Gluodas. Direktorius pavaduotoju gamybos reikalams pradėjo dirbti Jonas Pikoraitis. Per visą ūkio gyvavimo laikotarpį sustiprėjo materialinė bazė, išaugo gamybos rodikliai.

Žemės ūkio naudmenos:

Bendras žemės plotas – 1 838 ha

Iš jų ariamos – 922 ha

Pievų – 91 ha

Ganyklų – 221 ha

Iš jų kultūrinių – 90 ha

Miškų ir krūmų – 466 ha

Sodų – 12 ha
 Sodybinės žemės – 90 ha
 Žemės ūkio naudmenos – 1 259 ha

Nors mokomojo ūkio žemė ir priklauso IV grupei, ūkis sustiprėjo. Pagal kai kuriuos rodiklius tapo pirmaujantis rajone ir net respublikoje. Atlikti svarbūs darbai: sutvarkyti keliai, tad mažiau laužoma turima technika, numelioruotos visos šlapios dirvos, įrengta 285 ha kultūrinių ganyklų. Pastatyta 100 vietų karvidė, 500 vietų kiaulidė, 500 vietų avidė, 800 t grūdų sandėlis, 4 daugiaaukščiai gyvenamieji namai, 50 vietų vaikų darželis. Ūkio statybininkų jėgomis pastatyta daug pastatų, juos pritaikant pažangiems darbo metodams. 1975 m. rekonstruota 200 vietų karvidė, 300 vietų kiaulidė, 4 butų gyvenamasis namas, ūkio kontoros pastatas. Įrengtas mechanizacijos kiemas su naftos baze, garažais, plovykla, mašinų laikymo aikštelėmis.

Žemės ūkio gamybos pirmūnai (1981 m.):

Albertas Marenholcas, Adelė Suvorova, Vytautas Gišventas, Bronius Adomaitis, Antanas Kasputis, Kazimieras Krainkas.

Po 2000 metų

2000 m. prie Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos prijungta Viešvilės žemės ūkio mokykla.

2004 m. rudenį Smalininkų aukštesnioji žemės ūkio mokykla atšventė 50 m. jubiliejų.

Nuo 2006 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Smalininkų aukštesnioji žemės ūkio mokykla tapo Smalininkų technologijų ir verslo mokykla.

2007 m. spalio 22 d. mokyklos direktore pradėjo dirbti Ina Budrienė.

Atsikūręs dūdų orkestras. Vadovas Vincas Alminas. 2009 m. Eglės Alminaitės nuotr.

2008 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras, atsižvelgdamas į Vidurinio ugdymo programos akreditacijos komisijos 2008 m. birželio 25 d. nutarimą, įsakymu Nr. 1898 „Dėl Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos vidurinio ugdymo programos akreditacijos“ akreditavo Smalininkų technologijų ir verslo mokykloje vykdomą vidurinio ugdymo programą.

2008 m. rugpjūčio 29 d. mokyklos direktorės įsakymu Nr. V-289 „Dėl gimnazijos skyriaus steigimo“ Smalininkų technologijų ir verslo mokykloje įsteigtas gimnazijos skyrius.

Vykdamas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. rugsėjo 14 d. įsakymą Nr. V-1547 „Dėl Smalininkų specialiosios mokyklos ir Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos reorganizavimo“ nuo 2011 m. sausio 1 d. Smalininkų specialioji mokykla tapo Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos specialiojo ugdymo skyriumi.

Muziejaus kūrimo ir pradinės jo veiklos rezultatų metmenys senovinės technikos muziejaus Smalininkuose pavyzdžiu

Justinas Stonys

Įvadas

Šiame straipsnyje aprašyta muziejinė veikla įkuriant ir plėtojant Senovinės technikos muziejų Smalininkuose. Pateikiama medžiaga pagal atskirus veiklos etapus pasinaudojant savo darbo patirtimi ir išreiškiant mintis muziejinkystės moksle vartojamomis sąvokomis, apibrėžimais. Straipsnio medžiaga pateikta taip, kad ne tik eilinis skaitytojas igis žinių, bet bus naudinga ir muziejų darbuotojams, priimant aprašomą patirtį dirbant šiame muziejuje, susipažįstant su muziejinkystės mokslo terminais. Straipsnyje medžiaga klasifikuota muziejinkystės moksle (muzeologijoje) naudojama pateikimo tvarka.

Straipsnyje aprašoma eksponatų rinkimo technologija, atrankos, autentiškumo nustatymo procesas, taip pat pakaitų panaudojimo tikslas ir būtinybė. Vienas iš svarbiausių muziejaus veiklos pamatinių darbų yra dokumentavimas, kuris aprašytas išsamiau. Muziejuje tai daroma skirtingai nuo kitų muziejų dėl technikos muziejaus turinio ir specifiškumo.

Kadangi muziejinkystės pagrindas yra ne pats muziejus, o jo veikla, tai ji aprašoma detaliau paliečiant publikos sudėties analizę, komunikaciją, šviečiamąją veiklą, informacinį darbą. Pagrindų pagrindas – parodų organizavimas ir pateikimas. Tas gali būti muziejaus aplinkoje ar kitose vietose. Aptariama leidyba ir darbas su visuomene, darbo organizavimas, kvalifikacijos kėlimas, finansai.

Šis straipsnis baigiamas aptariant muziejinkystės ir senovinės technikos muziejaus ateities perspektyvas. Pateikiamos pamatinės idėjos, išvados, rekomendacijos ir literatūros sąrašas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Naudojantis Senovinės technikos muziejaus kūrimo ir dešimties metų darbo patirtimi pateikti šios veiklos organizavimo ir optimalių darbų atlikimo eiga, pagrindžiant ją teoriniais apmąstymais ir praktinio darbo analizės rezultatais.

Tyrimo metodai. Remiantis literatūroje muziejinę veiklą nušviečiančia medžiaga, pasinaudojant praktinės veiklos darbe rezultatais, atliekami teoriniai apibendrinimai, pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

Raktiniai žodžiai: muziejus, muziejinkystė, eksponatas, muzealija.

Muziejaus kūrimas

Muziejus – tam tikras visuomenės pavyzdys. Muziejai pasaulyje atsiranda palengva. Jie iškyla kaip idėja ir forma – tai reakcija į tam tikrus poreikius (kolektyvinius ar individualius). Senovėje, kai egzistavo valdovai ir jų tarnai, muziejai buvo valdovų sumanymas. Jau II a. pr. Kr. viduryje romėnams užkariavus Graikiją Roma tapo muziejumi po atviru

---

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos.

dangumi. Imperatoriaus Klaudijaus laikais romėnai tapo muziejaus prižiūrėtojais. Taip elgėsi visi užkariautojai. Vėliau užkariatų kraštų daiktai ir relikvijos buvo beatodairiškai grobiami ir kaupiami. Nors ir būdavo eksponuojami, bet muziejumi jų pavadinti negalima. Tai labai aiškiai matosi krikščionių lobynuose.

Krikščionybė, kaip okupacinė religija, kaupė turtus ir saugojo vadovaudamasi ne visuomeninėmis ir istorinėmis nuostatomis, o religiniais ir politiniais sumetimais. Todėl krikščionybės sukaupti lobiai plėšikaujant nėra muziejiniai. Tik nuo XVI a. popiežiai kūrė muziejus.

Muziejų autoriumi laikomas Dometrijas Felerietis, 307 m. pr. Kr. apsigyvenęs Aleksandrijoje. Lietuvoje pirmasis muziejus atsirado Vilniaus universitete, o muziejininkystės pradininku reikia laikyti *Dionizą Pošką*, kuris XIX a. pradžioje įrengė Baulbių muziejų.

Pasaulyje populiariausi yra technikos muziejai. Pirmasis įkurtas Paryžiuje 1794 m., o pats geriausias XX a. muziejus 1903 m. įkurtas Miunchene vokiečio Millerio.

Technikos muziejuose rodoma technika ir remiantis tiksliaisiais mokslais sukurti prietaisai bei jų taikymo sritis. Tokie yra technikos istorijos, pramonės, įmonių, transporto muziejai. Taip pat matematikos ir fizikos salonai, kasybos relikvai, technikos paminklai.

Muziejaus pradžia – vienas ar keli rinkiniai. Rinkimo motyvai: aistra rinkti, poreikis lavintis, žinių troškimas, medžioklės pomėgis, visuomenės statuso suvokimas, polinkis atlikti misiją, atsakomybė kultūrai ar šių paskatų deriniai.

Muziejus yra organizuota sistema, kuriai kaip organizacijai būtinas apibrėžtas tikslas. Tai institucija, kuri visuomeniniam naudojimui renka, dokumentuoja, saugo, rodo, aiškina materialius objektus ir kaupia atitinkamą informaciją, šviečia visuomenę, teikia žmonėms pažinimo malonumą, gausina kultūrą, suteikia estetinių ugdymą.

Eksponatų rinkimas yra muziejaus pradžių pradžia. Kiekvienas žmonių sukauptas rinkinys savaime yra kultūros apraiška. Smalininkuose viskas prasidėjo nuo eksponatų rinkimo pradžios. Nors gimiau dar prieš Antrąjį pasaulinį karą (1940 m.), tačiau jau Tarybinė armija buvo Lietuvoje.

Prasidėjo sąmoningo gyvenimo laikotarpis. Buvo kalbama: dabar šauni ateitis čia pat, nesizvalgyti į praeitį – tenai buržuazija ir t. t. Buvo totalinis praeities niekinimas. Pateko į rankas tėvų bibliotekėlės likučiai (per karą mūsų paliktoje sodyboje kariai knygomis kurstė laužą). Paėmus tas knygas į rankas dvelkė nežinomybė, paslaptینگumas, kažkas labai neįprasto. Pas senelius (mamos tėvus) išvydau audimo stakles, verpimo ratelius. Stebėjau audimo procesą. Mačiau daugybę audinių. Pateko į rankas senoviškų knygų, senų laikraščių, tėvų ir mano senelių saugoti įvairūs daiktai. Tėvai pasakodavo apie praėjusius laikus, Lietuvą, apie Klaipėdos kraštą, to krašto žmonių gyvenimą. Įgijęs aukštąjį inžinerinį išsilavinimą galėjau pažinti šiuolaikinę ir senovinę techniką. Pradėjau rinkti knygas, laikraščius, senovinius daiktus. Atsivėrė neįprastas senoviškų daiktų pasaulis. Susikaupus daug eksponatų ir pradėdant galvoti apie muziejų – būtina atlikti eksponatų atranką. Jau vėlesniu laiku, ruošiantis atidaryti muziejų, atlikta atranka atsižvelgiant į šiuos kriterijus:

1. Vertė – istorinė, senumo, retumo, vartojamoji, meninė;
2. Kokybė – meistriškumas, profesionalumas, dekoratyvumas, estetiškumas;

3. Sąsaja – su asmenybe, su mokslo ar technologijos įvykiu;
4. Funkcinis gyvenimo būdo elementas;
5. Neįprastų aplinkybių liudininkas;
6. Neįprasta gamybos technika;
7. Regioninė reikšmė.

Atranka – tai ne tik objekto atpažinimas ir išskyrimas iš kitų, bet ir paėmimas iš dabartinės aplinkos ir įterpimas į visai naują sistemą. Patekęs į muziejaus rinkinį, objektas galiausiai tampa „medžiaginę reikšmę turinčiu daiktu“, kurio vertė neakcentuojama. Tarp eksponatų atsiranda muzealijos¹.

Muzealijos yra refleksijos, estetinio malonumo, susitikimo su praeitimi šaltiniai, kitaip sakant – kultūrinę reikšmę turintys objektai. Žiūrovas jų negali turėti. Jos priklauso prie didžiausių vertybių, kurias visuomenė gali vadinti savomis. Muzealijos yra konkretūs daiktai ar vaizdai. Jie yra originalūs ir sudarantys muziejinių rinkinių fondus. Atrenkant eksponatus-muzealijas autentiškumas reiškia ne estetinę vertę, o liudijamumą.

Senovinės technikos muziejuje eksponatai renkami šiais būdais:

Paieška visoje Lietuvoje. Stambesniuose Lietuvos miestuose gyvenantys muziejaus pagalbinkai domisi eksponatų buvimu ir informuoja muziejų apie darbo rezultatus. Šiuo metu paieškoje dirba aštuoniolika žmonių.

Gaunami dovanai. Tokių atvejų yra nedaug. Surenkama gaunant dovanas apie 1–3 proc. visų surenkamų eksponatų.

Pakaitalai – gaunami ar gaminami. Naudojami, kai mechanizmą norima parodyti mažesniu dydžiu, pvz., garo katilo maketas. Kai negalima įsigyti autentiškų knygų ar spaudinių, gaminamos kopijos. Kaip pavyzdžiai įsigijami falsifikuoti eksponatai (muziejus turi falsifikatus – du sieninius laikrodžius ir telefono aparatą).

Apie pakaitalus išpėjami žiūrovai, kad nebūtų klaidinami. Daugeliu atvejų pakaitalai akivaizdūs. Jų naudojimas toleruotinas.

Muziejinis dokumentavimas

Muziejuje saugomų daiktų istorinė reikšmė atsiranda ne dėl to, kad jie saugomi, o dėl to, kad yra dokumentuoti. Muziejiniai objektai turi kilmės ir lydimuosius dokumentus, kitaip sakant, eksponatas po atrinkimo lyginamas, aprašomas erdvės ir laiko fone. Objekto pirminė aplinka, kurioje objektas atsirado ir tam tikrą laiką veikė, yra svarbiausias ir pirmas tyrimo faktas. Senovinės technikos muziejuje, skirtingai nuo kitų muziejų, eksponatų dokumentavimas ir su tuo susiję kiti procesai skiriasi. Muziejuje kaupiami, aprašinėjami ne tik materialūs eksponatai, bet ir įvairių laikotarpių knygos, dokumentai ir kitkas. Eksponatai patenka į muziejų iš visos respublikos teritorijos. Jų kilmė būna iš įvairių pasaulio šalių. Turbūt niekas taip toli ir sparčiai nemigruoja pasaulyje kaip technikos pavyzdžiai. Praėjusio amžiaus pradžioje apie 1910 m. Rusijos imperijos Jekaterinburgo² mieste vykusioje tarptautinėje technikos parodoje išleistame albume (egzempliorius saugomas muziejuje) paminėta, kad Rusijos

¹ Muzealijos – įvairių kultūros, meno, mokslo sričių rinkiniai, turintys paminklinę, meninę vertę, tinkami būti muziejuje; muziejų rinkiniai.

² Jekaterinburgas – miestas Rusijoje, į rytus nuo Uralo kalnų. Miestą 1721 m. įkūrė Petras I kaip geležies apdirbimo centrą ir pavadino Jekaterinburgu savo žmonos, būsimosios carienės Jekaterinos I garbei. 1924 m. miestas pavadintas Sverdlovsku sovietų politikui Jakovo Sverdlovo (1885–1919) garbei.

imperijos Vilniaus mieste 1903 m. pirmą kartą pagamintas arklinis metalinis plūgas – vienas egzempliorius. Vadinasi, dauguma technikos pavyzdžių buvo įvežta ir pasiliko. Tas faktas muziejaus ekspozicijose aiškiai matosi. Pradinėje eksponatų rinkimo fazėje eksponatus teko rinkti važinėjant po šalį. Vėliau, sukūrus paieškos sistemą iš aštuoniolikos žmonių, paieškos darbas keitėsi iš esmės. Paieškoje dirbantys žmonės yra aukštos kvalifikacijos, įvairių sričių specialistai. Pagal paieškos duomenis organizuojamos muziejaus darbuotojų ekspedicinės išvykos. Jų metu atliekama galutinė atranka, čia raštiškai fiksuojami visi įmanomi gauti duomenys apie eksponatą. Remiantis pirminiais duomenimis, jau muziejaus aplinkoje pildoma „Senovinės technikos muziejaus ekspedicinės veiklos rezultatų registravimo knyga“. Joje fiksuojami tokie duomenys: ekspedicinis eksponato šifras, eksponato pavadinimas, duomenys apie jį, iš kur ir kaip išgyta, kitos pastabos. Kadangi eksponatų tyrinėjimo metu gali atsirasti įvairių papildomų klausimų, tai fiksuojami ir eksponatų pateikėjų asmeniniai duomenys ir adresai. Turi likti galimybė bet kada papildyti.

Kai eksponatai dovanojami, o tokių atvejų nors ir nedaug, bet jie dažnėja, darome atitinkamus įrašus dokumentuose ir eksponato etiketėje pažymime dovanojimo faktą. Kadangi mūsų muziejus yra žinomas ir populiarus – atsirado visuomenės pasitikėjimas juo, dovanojimo faktų tik daugės.

Labai svariai brangiais ir muziejui vertingais eksponatais prisidėjo neatlygintinai dovanodami šie verti didelės pagarbos žmonės: Eduardas Červinskas, Zinas Kazėnas, Arūnas Stepulis, Alina ir Rimantas Šilagalai iš Vilniaus; Valentinas Dumikas, Sigitas Kumetaitis, Valerija Matakienė iš Jurbarko; Albinas Mykolaitis, Vaidotas Lendraitis, Gintautas Mačiulis, Ina Budrienė iš Smalininkų; Domeika Kęstutis, Rimantas Žemaitaitis iš Šakių. Taip pat yra prisidėję smulkesniais, bet labai reikalingais eksponatais dar daug žmonių. Visiems jiems muziejus dėkingas už pagalbą.

Toliau eksponatai yra grupuojami ir priskiriami rinkiniams, kurie turi savo šifrus. Senovinės technikos muziejuje yra tokių pavadinimų rinkiniai, kuriems priskirti atitinkami šifrai:

- ISP – istorinė spauda;
- IKN – istorinė knyga;
- MTSP – mokslinė-techninė spauda;
- MTKN – mokslinė-techninė knyga;
- RKN – religinė knyga;
- ERAM – enciklopedijos, raštai, albumai, monografijos;
- DOK – dokumentai;
- KFT – kino ir fotografinė technika;
- SKT – skaičiavimo technika;
- PER – prietaisai;
- ŽŪT – žemės ūkio technika;
- TR – transportas;
- AT – amatų technika, priemonės, įrankiai;
- BT – buitės technika;
- VDV – vidaus degimo varikliai.

Pagal šiuos pateiktus šifrus eksponatai klasifikuojami ir registruojami tam skirtose knygos.

Labai sparčiai kaupiant eksponatus, jau 2004 m. jų buvo apie 7 000. 2004 m. birželio 11 d. Senovinės technikos muziejus buvo įregistruotas Lietuvos juridinių asmenų registre. Organizacinė forma – viešoji įstaiga. Muziejaus steigėjas – Justinas Stonys. Muziejus įkurtas privačioje sodyboje daugiau kaip 0,5 ha plote keliose patalpose. Muziejus yra labai patogioje atvykstantiems turistams vietoje, Smalininkų miestelio centre prie kelio Jurbarkas–Klaipėda.

2014 m. birželio mėn. muziejuje jau buvo 22 000 eksponatų. Jų išdėstymas mišrus. Eksponuojant rinkinius atsiranda vienodumas. Esant mišriam išdėstymui žiūrovą nuolat stebina netikėtumas.

Eksponatai išdėstyti įvairiose patalpose ir atviraime plote (žr. 1–12 pav.).

1 pav. Įvažiavimas
į muziejų

2 pav. Lauko
ekspozicija

3 pav. Žemės ūkio
technikos angaras

4 pav. Senovinės
poligrafinės technikos
pavyzdžiai

5 pav. Transporto
priemonės

6 pav. Pagrindinė
vidaus ekspozicijų salė

7 pav. Religinės
literatūros ekspozicija

8 pav. Enciklopedijų
ekspozicija

9 pav. Muziejaus
biblioteka

10 pav. Automobilių istorijos stendai

11 pav. Literatūros apie pasaulio mokslininkus ekspozicija

12 pav. Senovinės skaičiavimo technikos ekspozicija

Komunikacija

Apžvalginė ekskursija: turinys ir kai kurie jos vykdymo aspektai

Muzealumas tik tada gali būti paveikus, kai visi muziejininkystės elementai pritaikomi atitinkamam kultūros lygmeniui. Todėl pateikti visuomenei savo darbo rezultatus muziejus turėtų profesionaliai. Muzealijos ir objektai, kuriuos kaip tam tikras kultūros vertybes atrinkame, dokumentuojame, tiriamo, saugome, gali tapti veiksmingi tik tada, kai yra neatskirti nuo visuomenės ir ši gali juos įprasminti. Muziejus tiesiogiai švietimo darbo neatlieka, tik sudaro sąlygas šviestis. Technikos muziejuje iš dalies galima atlikti ir švietėjišką darbą, tik reikia, kad kultūros lygmuo – muziejinės ekspozicijos – atitiktų visuomenės sluoksnį, kuriam yra pateikiamos. Paprastai lankytojai būna aukšto intelekto, specialių interesų ar ieškantys poilsio. Muziejaus uždavinys – sukurti prielaidas, kad ekspozicijos lygmuo atitiktų lankytojų intelektinį lygmenį. Senovinės technikos muziejus šią dilemą

sprendžia labai nesunkiai. Kai ruošiamės priimti užsakytą iš anksto ekskursiją, ją registruojant užsakymo knygoje fiksuojami duomenys: pageidaujamas laikas, žmonių skaičius ir t. t., taip pat sužinoma, kas tie lankytojai, jų interesai. Atvykus ekskursantams pokalbio pradžioje patiksliname duomenis apie lankytojus. Visiems be išimties vyksta vienodo turinio bendra apžvalginė ekskursija. Atsižvelgiant į intelekto lygį, ta ekskursija būna skirtinga tik trukme. Specialių interesų ekskursantams pateikiamos ekskursijos papildomai susipažįstant su išskirtiniais muziejiniiais rinkiniais. Sukuriamos situacijos ekskursijų metu, kada bet kurių interesų atstovai patiria išpūdžius muziejuje didesnius už jų lūkesčius prieš atvykstant. Žinoma, ekskursijų pateikimas ir pačios ekskursijos turi būti aukšto lygio. Būtina atsižvelgti į lankytojų interesus, poreikius, suvokimo galimybes.

Apžvalginės ekskursijos variantai priklauso nuo ekskursantų interesų. Ekskursijos vyksta, kai muziejų lanko žmonių grupė. Esant mažai grupei, pasiūloma patiems susipažinti su ekspozicijomis. Jeigu pageidaujama, ekskursija vedama mažai grupei ar vienam žmogui.

Ekskursijos pradžioje bendrais bruožais apibūdinamas muziejus ir jo veikla. Tai eksponatų, rinkinių skaičius, jų išdėstymo schema teritorijoje ir pastatuose. Akcentuojami patys įdomiausi eksponatai, žiūrovui sužadinami lūkesčiai. Jis suaktyvinamas ir tampa ne tik žiūrovu, bet ir ekskursijos iniciatyviu dalyviu. Iš jo sulaukiami klausimai, jis prisideda kai kuo savo patirtimi papildydamas gido pasakojimus. Ekskursija vyksta jau kaip spektaklis – visų aktyvus dalyvavimas. Tai ypač būdinga muziejuje lankantis jauniems žmonėms ir vaikams.

Vienas iš ekskursijos vedimo variantų gali būti toks: supažindiname ekskursantus su senoviniu įrenginiu, arklių gyvąją jėgą paverčiančiu į mechaninį sukamąjį judesį – maniežu, arba rusvelkiu. Šis jau technikos „stebuklas“ (jį taip galima pavadinti lyginant, pavyzdžiui, su kūlimo darbu rankomis su spragilais) buvo sukamas ratu einančių trijų, keturių arba dvigubai didesnio skaičiaus arklių. Arkliai darbo metu turėjo būti kas dvi valandos keičiami kitais arba ant galvos turėdavo užmautus maišus, kad nematytų ir neapsisuktų galva. Žiūrovams primenama, kad demonstruojamas maniežas istorinis. Jis gamintas Kaune 1905 m. žydo M. Šuvalio gamykloje. Tai bene vienas iš seniausių metalo liejinių Lietuvoje. Dar buvo liejamos mašinų detalės Seinuosė, taip pat Šakiuosė. Čia ekskursantams būna labai gera proga papasakoti apie mūsų šalies pramonės vystymąsi.

Maniežas demonstruojamas kartu su jungiamuoju velenu ir javų kuliama. Paaiškinamas to komplekso veikimas ir galimybės kituose kaimo darbuose. Komplexą aptarnauja 15–20 žmonių, daugiausia – jaunimas. Darbai prasideda rugsėjo mėnesio pradžioje ir tęsiasi iki metų pabaigos. Kūlimo darbai vyksta keliuose kaimuose talkų principu. Talkininkai puikiai tarpusavyje susiderina ir gerai vienas kitą pažįsta. Vedant ekskursiją, būtina paaiškinti, kad tokie kolektyviniai darbai formavo darbo, taip pat ir kaimo kultūrą. Po kiekvienos darbo dienos vykdavo vakarėliai.

Vedant ekskursijas bendraujama su žiūrovais. Vaikams ir kitiems pasiūloma pabūti „arkliuku“ ir pasukti už gražulo maniežą. Vienu metu parodomas ir aptariamas analogiškas vokiškas maniežas. Parodomas šalia stovintis vidaus degimo variklis. Išsivysto diskusija su žiūrovais apie šių mechanizmų panaudojimą.

Po pasirinkto komplekso paaiškinimo praleidžiame kelis ar keliolika objektų ir pasirinkę naują eksponatą tęsiame ekskursiją toliau aptardami kitus eksponatus:

1. Lenkiškas bulvių rūšiuotuvai;
2. Rusiška javų kertamoji;
3. Vokiškos senoviškos, varomos garo katilu, metalo tekinimo staklės;
4. Vidaus degimo varikliai;
5. Galandimo staklės;
6. Grūdų valomosios mašinos;
7. Malūnai;
8. Žemės dirbimo inventorius;
9. Senoviška virtuvės įranga;
10. Transporto priemonės ir traktoriai;
11. Viešvilės miestelio tvenkinio vandens turbina;
12. Melioracijos mašinos;
13. Žolės pjovimo mašinos;
14. Bulvių kasamosios.

Visi šiame sąrašė įvardinti eksponatai atsirinkti iš rinkinių imant tik kas kelintą ar kelioliktą.

Lauko ekspozicijas užbaigia kai kurie romantiškesni akcentai. Čia stovi senoviška lentų pjovimo įranga. Tai dviejų žmonių rankinis darbas. Specialūs stovai laiko pjaunamą rąstą žmogaus iškeltų rankų lygyje. Apačioje stovi pjūklą traukiantis žmogus, o virš rąsto stovintis pjūklą gražina į viršutinę padėtį.

Įrenginys pagamintas pagal muziejuje paruoštus brėžinius (UAB „Savas medis“, vadovas Petraitis Česlovas).

Aikštėje išdėstyta: pagonių dievų Bubilo ir Austėjos alka, kulinarinio paveldo aikštelė, palapinė-stoginė svečiams, memorialas žuvusiems kariams Pirmajame pasauliniame kare, bitynas. Prie tvenkinio įrengta pavėsinė, apželdinta vynuogėmis, laužavietė ir plotas kultūrinėms priemonėms organizuoti. Viskas aprodama turistams.

Ekskursija tęsiama ekspozicijų salėje. Ją sudaro dvi patalpos. Pirmoji – istorinė. Mūsų supratimu, kiekviename muziejuje turi būti skyrius, kuriame būtų istorinė medžiaga, nušviečianti valstybės ar tautos istorinę praeitį. Čia eksponatai apie pirmos Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą 1918 m. Labai įdomi istoriškai ir pačių Smalininkų praeitis. Čia pats ryčiausias buvusios Vokietijos imperijos taškas. 1422 m. Vytautui Didžiajam sudarius Melno taikos sutartį su kryžiuočiais, dabartinė Mažoji Lietuva iki Šventosios upelio atiteko krikščionybės nešėjams.

Didelė dalis šios patalpos ekspozicijos skirta vadinamiesiems „tautos išvadotojams“ – komunistams ir jų vadams, vokiškajam fašizmui. Puikuoja mūsų tautos „didvyris“ Antanas Sniečkus. Turistai jau būna apžiūrėję ankstesnes ekspozicijas ir šiek tiek „pasisotinę“ technikos vystymosi istorijos faktais. Netikėtai susidūrus su tautos istorija, kur parodoma daugybė nuotraukų, istorinių knygų, statistinių duomenų, sukeliama didelis susidomėjimas. Vedant ekskursiją paaiškinama, kad senovėje šioje vietoje gyveno skalvių gentis, kilusi iš baltų protėvių – Pāmario kultūros žmonių bendruomenės ir jų kaimynų – prūsų genties, nušviečiamos jų žūties ir išnykimo aplinkybės. Paneigiamas kai kurių šiandieninių vokiečių isto-

rikų ar kai kurių Vokietijos piliečių svaičiojimas, kad prūsai nebuvo išžudyti, o asimiliavosi į vokiečių tautą.

Ekspozicijų salės antroje patalpoje muziejaus lankytojai toliau supažindinami su senovinės technikos pavyzdžiais. Tai fotoaparatai, kino projekcinė technika. Ji jau atsirado prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Gausiai eksponuojama buitinė technika, laikrodžiai. Pastarieji yra rodomi ir kitose patalpose. Taip išvengiamas ekspozicijų vienodumo įvaizdis. Fotografijos ir kino rinkinio grandinę užbaigia šiuolaikinių kino projektorių pavyzdžiai, dar ir dabar naudojami kino teatruose.

Ypač svarbią vietą užimantis šioje patalpoje yra muzikos instrumentas – vaikų rankomis drožtas smuikas. Tarpukario Lietuvoje buvo priimta, kad kaimo vaikai, išgindami į laukus ganyti gyvulius, su savimi pasiimdavo įrankius. Ganiavos metu gamindavosi muzikos instrumentus. Jie išeidavo primityvūs, bet groti jais buvo galima. Po vasaros ganiavos vaikai, pargindami bandą į kaimą, jau grodavo. Juos grojančius kaimo gyventojai pasitikdavo prie kaimo vartų, padabintų vainikais, vaišindavo specialiai iškeptais pyragais. Tai būdavo šventė visiems. Palyginimui primename, kad dabartiniai vaikai per vasarą spaudo kompiuterį. Jų galvų apimtis yra tokia, kokią jiems dovanojo tėvai, o smegenys viduje jau sumažėjusios iki gaidžio smegenų dydžio. Muziejaus žiūrovai vaikai po tokio paaiškinimo pradeda muistytis, o tėvai iš naujo pradeda aiškinti apie žalą. Susidaro situacija, kurioje aiškiai vadovauja vaikai.

Muziejaus salėje yra daug radijo aparatų, ryšio priemonių. Rodoma ir lėktuvo TU-104 juodoji dėžė.

Labai svarbūs eksponatai – kelios rusiškos radijo stotys. Jos 1991 m. sausio įvykių metu prie TV bokšto Vilniuje, kai rusų tankai traiškė žmones, buvo sumontuotos viename iš viešbučių priešais karinių dalinių. Kariškių pokalbių, įsakymų ir kita buvo klausomasi ir įrašinėjama. Ši medžiaga – jau istorinė. Muziejus turi radijo aparatus ir dalį įrašytos medžiagos.

Salės ekspozicijoje – daugybė staliaus įrankių. Lankytojai juos gali liesti rankomis, apžiūrinėti ir bandyti suvokti jų paskirtį. Salės lankymas užbaigiamas pasivaišinant saldinais.

Lauko ir salės ekspozicijų apžiūrėjimas trunka apie vakandą pusantros. Kadangi kai kurie eksponatai sunkiai suvokiami, žiūrovams reikia susikaupti ir mąstyti. Dėl to ekskursija vedama žaismingai, įterpiant įvairius pasakojimus, atsitikimus gyvenime, naudojant aptariamus mechanizmus. Ekskursijos metu apžiūrimi gražūs gamtos kampeliai: bitynas, skruzdėlynas, tvenkinio aplinka, gražūs medžiai (žydintis Europinis pūkenis, lot. *Cotinus coggygia*).

Ekskursijos metu pateikiama daug istorinės, pažintinės medžiagos. Žiūrovas jaučiasi daug sužinojęs. Jo lūkesčiai atvykstant į muziejų viršyti patirtais išpūdžiais. Toks tikslas ir buvo. Ekskursija taikyta žiūrovui, norėjusiam pailsėti kartu patiriant išpūdžius.

Žiūrovai specialistai, pagal jų pageidavimą, gali apžiūrėti papildomai šiuos rinkinius:

1. Ekspozicija religinėmis temomis;
2. Enciklopedijos (muziejuje yra penkiasdešimt trijų pavadinimų senovinės enciklopedijos);

3. Mokykliniai vadovėliai (išspausdinti prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir tarpukariu, taip pat įvairūs pažymėjimai, pedagoginė literatūra);
4. Kino ir fotografinių priemonių kolekcija;
5. Žemėtvarkos prietaisų kolekcija;
6. Žymiausių lietuvių ir pasaulio mokslininkų veiklos aprašymo medžiaga;
7. Skaičiavimo technikos ekspozicija;
8. Spausdinimo technikos ekspozicija;
9. Archeologinių radinių kolekcija;
10. Biblioteka.

Muziejinės parodos

Muziejinės parodos – ekspoziciniai rinkiniai. Iš jų atrenkami eksponatai parodymui. Jie negali būti tikrovės imitacija. Paroda yra kultūros tikrovė, susidedanti iš muzealijų. Kiekvienas rodinys yra muzealija, bet ne kiekviena muzealija gali būti rodiniu. Jeigu į šį teiginį neatsižvelgsime, tai į parodą gali patekti nesuvokiamos muzealijos. O tai jau bus ne paroda, o rebusas. Muziejinė paroda – interpretavimas tam tikrų dalykų ir aplinkybių, jas pateikiant remiantis autentiškais medžiaginiais įrodymais. Muziejaus uždavinys – ieškoti, surinkus saugoti, tirti rodinius ir pateikti žiūrovui jų istoriją. Netinka pateikti ilgus aprašymus smulkiu neįskaitomu šriftu. Būtina etiketes ar aprašymus pateikti, jei yra galimybė, keletu kalbų. Negali objektai tapti aprašymų iliustracijomis. Jeigu apžiūrint parodą dalyvauja ir gidas, tai jo kalba ne parodos esmė, o elementas, papildantis muzealijos muziejinę vertę ir turinį, atkreipiant dėmesį į sunkiau suvokiamas detales. Aiškinime neturi būti ryškių mokymo elementų, nes tas žiūrovą žemintų, jis pasijustų mokiniu, o ne pažinimo proceso dalyviu. Kiekvienas apsilankymas parodoje turėtų būti kaip tam tikras kultūros lankytojo susitikimas su muzeologo paruoštomis pateiktimis.

Muziejaus aplinkoje yra rodamos nuolatinės muziejinės parodos. Kad būtų įdomios ir patiems muziejaus darbuotojams, nuolatinės jas kasmet keisti. Tačiau parodos tipas išliks toks pat – nuolatinis.

Senovinės technikos muziejus rengia ir laikinąsias parodas. Jos rengiamos tada, kai visuomeniniame gyvenime susiklosto tokia reikmė. Proginės parodos organizuojamos pačiame muziejuje ir išvažiuojant. 2014 m. Lietuvos Sąjūdžiui sukako 25 metai. Ta proga muziejuje buvo surengta nuotraukų iš to laikotarpio paroda. Jas muziejui padovanojo fotomenininkas Zinas Kazėnas.

Išvažiuojamosios parodos buvo eksponuojamos Alytujė, Vėrkiuose, Jurbarkė ir kitur.

Šiuo metu muziejus yra sukomplektavęs įrangą, senovinių dirbinių pavyzdžius devyniolikai amatų. Ruošiamos patalpos ir bus pradėtos rodyti informatyvios pažintinės ir vizualios parodos. Amatų demonstravimas pateisinamas, nes jis susijęs su pirminiais muziejaus uždaviniais.

Paroda – muziejuje patiriama išgyvenimo viršūnė. Nuo pradžios iki pabaigos ekspozicijos turi būti suvokiamos. Žmogaus kokybiškas suvokimas trunka apie 45 min. Toliau atsiranda nuovargis. Suvokimą galima pratęsti skirtingai apipa-

vidalinant sales; taikant įvairias spalvas, apšvietimo būdus, medžiagas, keičiant informacinį tankį. Jei ekskursija turininga ir ilgai gali trukti, būtina daryti pertraukas ar naudotis muziejiniais intarpais. Publika labiau reaguoja ne į faktus, o į vaizdus. Būtina žinoti, kad žmonės gali patys daryti išvadas ir rasti atsakymus, jei medžiaga buvo pateikiama tinkamu būdu.

Reikalavimai parodai:

1. Paroda nesudėtinga, paprasta kalba;
2. Visapusiškas saugumas;
3. Paroda žadina smalsumą;
4. Geras nekliudantis apšvietimas;
5. Geras muziejaus išpūdis;
6. Už žiūrovo dėmesį ir laiką atsilyginama kokybe;
7. Išmaningas apipavidalinimas;
8. Įdomus turinys atsiskleidžia nuosekliai.

Apie lankytojus būtina bent kiek sužinoti. Reikia sužinoti jų gebėjimus, žinias, ribojančias sąlygas (laiko limitas), išankstines nuomones. Tą sužinome iš pirmųjų tiriamųjų testų, prašydami nustatyti traktorių, automobilių ar motociklų markes, kalbėdami apie lūkesčius prieš parodą, stebėdami lankytojų elgesį parodoje, gilindamiesi į jų požiūrius.

Labai naudingas bendravimas su tikslinėmis grupėmis (tai specialistai ar mokslininkai). Lankytojų motyvacija lemia parodos turinį. Muziejus turi būti įtaigus. Parodos apipavidalinimas neturi tapti objektu, o dizaineris – parodos centru. Apipavidalinimas turi būti vientisas.

Muziejaus veikloje galima panaudoti informacines technologijas. Jos turi daug teigiamų pusių, tačiau iš tikrųjų turėtų būti tik pagalbinės. Pastebėta, kad parodos, susietos su informacinėmis technologijomis, mažiau lankomos ir jomis mažiau domimasi. Šiomis technologijomis žaidžiant galima visai neblogą muziejų sužlugdyti. Tas būdinga dabar, kai sunkų muziejų kūrimo darbą paverčia informacinių technologijų diegimu. Čia gali atsirasti ir pinigų plovimas.

Rašytinė informacija skirta:

1. Pasakyti, ko negalima matyti (kas sukūrė, gamybos data ir t. t.);
2. Aiškinant objekto savybes;
3. Aprašant daikto paskirtį.

Visus tekstus skaito tik išsilavinę žiūrovai, kurių būna apie 5 proc., kiti skaito paviršutiniškai.

Vedant ekskursijas būtina turėti savo kalbėjimo manierą. Kiekvienas žodis yra svarbus. Kalba ir profesinės žinios yra lygiaverčiai. Kalba turi stebinti klausytoją.

Visi tekstai prie eksponatų turi būti tokio dydžio, kad skaityti būtų galima iš tokio pat atstumo, kaip ir apžiūrint eksponatus.

Leidyba ir visuomeninis darbas

Nors senovinės technikos muziejus yra populiarus, tačiau kad jis būtų arčiau visuomenės, yra plėtojama ir leidyba. Rajoninė ir respublikinė sauda nuolat rašo straipsnius apie muziejaus veiklą. Reguliariai ruošiamos ir radijo laidos.

Muziejus yra išleidęs keletą leidinių. 200 metų Smalininkų vandens matavimo stoties pastatymo proga 2011 m. muziejus išleido pašto ženklą. 2013 m. muziejus išleido 250 egzempliorių tiražu knygą „Smalininkų kronika 1920 01 10–1939 03 23“ (autorius A. Piročkinas).

Nuolat organizuojamos muziejaus išvažiuojamosios parodos. Didelio pasisekimo sulaukė muziejaus eksponatų paroda Vilniuje 2014 m. pradžioje tarptautinės turizmo parodos „Adventur-2014“ metu. Čia buvo užmegzti ryšiai su lankytojais. Užsimezges ryšys matomas muziejaus lankytojų atsiliepimų knygoje.

Muziejaus bendradarbiai dirba kaip viena komanda. Hierarchiniam darbui čia vietos nėra. Muziejui vadovauja šių eilučių autorius J. Stonys, o etatinė darbuotoja yra Angelina Reičiūnienė. Ji fondų tvarkytoja, veda viešosios įstaigos buhalteriją, priima ekskursantų grupes ir puikiai tvarko ekskursijas.

Senovinės technikos muziejus Smalininkuose yra ne tik eksponatų sandėlis, bet ir gyvas organizmas. Priimami ekskursantai ir kartu vykdoma senovinių daiktų paieška. Paieškos padalinyje šiuo metu dirba aštuoniolika žmonių, kurie gyvena įvairiose respublikos vietose ir dirba visuomeniniais pagrindais.

Remdamiesi mūsų darbo muziejuje patyrimu suvokiame, kad muziejaus darbuotojas su lankytojais turi būti paslaugus ir mandagus. Labai retai būna, kad lankytojas, atvykęs apžiūrėti ekspoziciją, pirmas su mumis pasisveikintų. Beveik visada sveikinamės pirmi mes, ir tiesiog „už rankos“ išvedame į muziejaus aplinką.

Dirbti muziejuje, privačiame ar valstybiniame, reiškia turėti visuomenės pasitikėjimą, kartu jausti didžiulę atsakomybę. Muziejaus darbuotojai savo veiksmus turi grįsti griežčiausiais etikos principais ir didžiausiu objektyvumu.

Labai jau nepagrįsti muziejinių „dūsavimai“ spaudoje ir bendraujant, kad per mažas atlyginimas, kad negali pailginti muziejų darbo laiko, nes nukentės asmeniniai interesai, kad valstybė neduoda pinigų eksponatų pirkimui ir t. t.

Būtina įgyti visuomenės pasitikėjimą atkakliu darbu ir tada bus lengviau rasti ir įsigyti naujų eksponatų. Muziejaus veikla turi būti vertinama ne pagal išleistas pinigų sumas, o pagal atliktą darbą.

Visuomenė turi susidariusi siaubingą nuomonę muziejus lygindama su Valdovų rūmais Vilniuje. Mūsų mažieji muziejai Lietuvos provincijoje turi maksimaliai stengtis atkurti žlugusį muziejaus autoritetą.

Senovinės technikos muziejaus eksponatai saugomi esamuose pastatuose: du atnaujinti mediniai paviljonai, seniau statytas ūkinis pastatas, taip pat keturių aukštų gyvenamosios paskirties namas. Labai didelė eksponatų dalis laikoma atviraime lauke ir, savaime aišku, aplinkos neigiamo poveikio yra gadinami. Muziejus yra paruošęs projektus: amatų centro, edukacinės kalvės pagal senovinės dvaro kalvės prototipą, taip pat paruošta vieta angaro statybai. Muziejus negauna paramos ir negali jos gauti, nes nėra sutvarkyti žemės plotų praplėtimo dokumentai. Plėtimosi darbai sustabdyti.

Nepaisant to, 2013 m. panaudojant asmenines lėšas buvo kviečiami studentai iš Vilniaus ir moksleiviai iš Jurbarko lauko eksponatų restauravimui. Restauruota keliolika eksponatų ir tarp jų Viešvilės grūdų malūno vandens turbina. Šiais 2014 m. Jurbarko darbo biržos ir Jurbarko savivaldybės dėka vyksta pakankamai intensyvus pastatų renovavimas ir eksponatų restauravimas.

Vidaus patalpose esantys eksponatai nerestauruojami. Didelė dalis žalvarinių eksponatų yra padengti patina³ – laiko sukurta žalio atspalvio apnaša. Ji yra vertinga, nes liudija istorinio objekto ir aplinkos sąveikos rezultatą. Visuose pasaulio muziejuose restauruojant eksponatus ji yra saugoma.

Ateityje Senovinės technikos muziejuje Smalininkuose, jau esant pastatytiems visiems statiniams, planuojami organizuoti restauravimo darbai, kaip nuolatinės veiklos dalis.

Abiejų muziejaus darbuotojų išsilavinimas – aukštasis, bet ne muziejinis. Savo kvalifikaciją muziejininkystės srityje keliame Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos organizuojamuose kursuose. Kvalifikacijos trūkumą kompensuoja mūsų darbo stilius, kuris gali būti įvardintas taip: lojalumas muziejui ir visuomenei – aukščiausias įstatymas.

Iki šio laikotarpio eksponatai buvo perkami muziejaus steigėjo lėšomis. Vieną etatą muziejui iš savo lėšų skyrė Jurbarko savivaldybė. Ši pagalba yra esminė ir turi didelę reikšmę muziejaus egzistavimui ir plėtrai. Kai kurias muziejaus patalpas padėjo įrengti rėmėjai. Tai UAB „Dainiai“ ir M. Stankevičiaus firma „Manvesta“. Direktoriai K. Jurevičius ir M. Stankevičius. 2014 m. Jurbarko savivaldybė skyrė lėšų vienos patalpos įrengimui. Muziejaus lankymas nemokamas. Yra aukų dėžutė, kurioje kai kada atsiranda pinigų. Muziejus tvarko griežtą piniginę apskaitą, nors ir nėra verslo įmonė. Iš viso muziejų uždavinys pinigus leisti, o ne uždirbti. Remdamiesi didelių muziejų patirtimi žinome, kad ieškant rėmėjų ir organizuojant lėšų gavimo akcijas, santyčiai su potencialiais rėmėjais turi būti užmezgami ne muziejaus darbuotojų, o savanorių pagalbinių. Pagrindinė taisyklė: su galimais aukotojais ir rėmėjais palaikyti ryšį turi panašią ar aukštesnę padėtį užimantys visuomenėje ar įtaką turintys žmonės. Deja, mūsų muziejus tokios pagalbos neturi. Kai kuriose šalyse filantropija yra neatskiriama ekonominės struktūros dalis.

Muziejaus kūrimo pagrindas ir tikslas – rinkinius pateikti visuomenei. Ne rinkinių objektai patys savaime yra muziejų darbo tikslas, o išgyvenimai, kuriuos sukelia lankytojams juos apžiūrint. Muziejinė paroda – tai šios veiklos darbo viršūnė. Muziejus – tiltas į žiūrovą. Tiltas be vedlių – jau ne tiltas. Muziejus – ne mokykla, o mokymosi vieta. Čia ir yra svarbiausia misija tų, kas pristato ir aiškina. Aiškinimas ne informacijos perdavimas, o interpretacija, tai aiškinimas, paremtas informacija. Aiškinant atsiribojama nuo smulkmenų ir pateikiama svarbiausia informacija. Derama pusiausvyra surandama tarp publikos ir pasakotojo, kai patikimais stebėjimais, elgsenos ar poreikių studijomis yra nustatomi santykiai tarp publikos struktūros ir parodos temos. Nors muziejaus uždavinys – teikti pažinimo malonumą, bet ne muziejaus uždavinys žadinti specialistų pasitenkinimą arba siūlyti lengvą pramogą nesidominčiai publikai ar atokvėpį turistinės programos vykdytojams.

Prieš patenkant lankytojams į muziejų, reikia paaiškinti, ką muziejus eksponuoja, kaip išdėstytos patalpos, koks geriausias judėjimo maršrutas, ką jie sužinos. Tą atliekame pasitikdami lankytojus prie vartų. Stengiamės su-

³ Patina – žalias, rudas ar mėlynas apnašas, susidarantis ant bronzinių arba varinių daiktų, veikiant oro drėgmei, arba padaromas meno kūrinių (skulptūrų) paviršiui padengti. Skaldytinio paviršius padengtas stora melsva patina. Nuo vario paviršiaus ugnyje atsiradusią patiną nuima sieros rūgštis.

intriguoti, kad kultūrinė kompozicija „Artojas“ yra skirta tik vilniečiams. Tai juos sudomina, o pamatę kompoziciją, sugretintą su „Vilniaus vamzdžiu“, pasijunta muziejaus dalimi.

Vedant ekskursiją, atsiranda „žinovų“ – gal tikrų, o gal tariamų. Kai „žinovas“ išterpia aiškinant, nereikia taisyti jo netikslumų, o pritariant nežymiai jį papildyti. Pritarimas jį pakylės ir skatins, o turistinė grupė jausis pilnavertiškesnė.

Dėl paaiškinimų ar nuorodų, ženklų ar kitų orientavimosi priemonių stokos lankytojas gali pasijusti bejėgis ir gali nusiteikti ne tik prieš parodą, bet ir prieš muziejų.

Visuomet reikia žinoti, kad apsilankymo muziejuje kokybę lemia pirmieji įspūdžiai, patiriami vos įėjus į jį. Todėl lankytojas privalo vos išengęs pastebėti, kad jis čia yra laukiamas. Baigiant būtina akcentuoti: muziejus turi dirbti visomis savaitės dienomis nuo ryto iki vakaro.

Visuomenės tyrimų muziejus neatlieka. Tyrimų rezultatai mažai ką pasakytų, lyginant su raštiškais atsiliepimais muziejaus lankytojų atsiliepimų knygoje. Unikaliais įrašais baigiama užpildyti jau antra knyga. Čia atsiliepimai lankytojų iš visų žemynų ir daugelio valstybių.

Ateities tendencijos

Prieš apžvelgiant ateities tendencijas būtina akcentuoti situaciją, remiantis gausia literatūrine medžiaga, taip pat – pamąstymais stebint šiandieną.

Šiuo metu labai sparčiai vystosi mokslas. Jis neišvengiamai aprėps plačiai įvairias sritis, bus labai specializuotas. Žmonės turi būti tam pasiruošę. Didelė dalis šiuolaikinio jaunimo dar nesuvokia gyvenimo ir jo vertybių, savo vietos jame ir pareigos, mąsto primityviai. Didesnioji jų dalis nesupranta, kad vos baigę vidurinę mokyklą turės išjungti į gyvenimo lenktynes. Mažesnioji dalis jau vidurinės mokyklos suole patys ar padedami tėvų, mokyklos, aplinkos suvokia, kad šiais laikais pasroviui neplaukiama, o dirbama. Pačioje gyvenimo pradžioje visuomenė pradeda sluoksniuotis. Tie, kurie sieks mokslo ir jį toliau pratęs arba sieks tapti aukštos kvalifikacijos specialistais bet kurioje gyvenimo srityje – nutols priekyje. Žmonių grupė, einanti iš paskos, ir nuėjusieji pirmyn vieni kitų nesupras.

Šioje situacijoje konkretesnę vietą turės užimti muziejai. Jie turės būti universalesni ir dirbti išradingai. Kuo didesnis muziejus, jo biurokratija – tuo labiau muziejus praras lankstumą. Biurokratinėje hierarchijoje pažanga neįmanoma. Pasaulyje geriausi muziejai pradėti kurti ar jau sukurti asmenybių. Muziejai turės atitikti mokslo pasiekimų fone žmonių lūkesčius. Bet kuris žmogus muziejuje turi jaustis saugus ir neprarasti pasitikėjimo. Jis savo nežinojimu neturi būti pažemintas.

Muziejai turės būti labiau prisitaikantys ir efektyviai dirbantys. Tą galės atlikti vidutinio dydžio muziejai. Maži muziejai paprasčiausiai išnyks, nes nebeturės ekspozicinių išteklių, kuriais būtų galima sudominti ir patenkinti lankytoją. Vidutinio dydžio muziejai turėtų turėti mišrų finansavimą (pati visuomenė juos turi išlaikyti).

Muziejų raidos tendencijos turėtų būti:

1. Mažiau didelių ir daugiau mažesnių muziejų, nesunkiai apžvelgiamų ir lengvai prisitaikančių;
2. Mažiau centralizmo;

3. Mažiau biurokratinio hierarchinio nurodinėjimo;
4. Mažiau valstybės kontroliuojamų ir finansuojamų;
5. Mažiau muziejų darbuotojų praktikų, o daugiau profesionalų;
6. Muziejai turi labiau tarnauti visuomenei, o ne mokslui;
7. Muziejai ne mokymo vieta, o švietimo įstaiga. Žiūrovui išvydus eksponatus turi būti savarankiškai suvokiamos prasmės;
8. Mažiau muziejų monopolistų;
9. Personalo ir pinigų skyrimas turi tiksliai ir proporcingai atitikti muziejaus vykdomų funkcijų apimtį, jo populiarumą, muziejaus vystymosi perspektyvas;
10. Būtina muziejų detali patikra įsitikinant, ką muziejai iš tikrųjų veikia.

Geras muziejus visada atkreips dėmesį į tai, ką sunku suvokti. Kuriantys muziejus žmonės, turi atsisakyti minties, kad jų pastangos bus pripažintos, tačiau privalo vadovautis įsitikinimu, kad jų darbas yra reikalingas. Muziejų vis daugėja, tačiau „geras muziejus“ turėtų būti naudingesnis negu „daugiau muziejų“.

Muziejai padeda visuomenei skiepyti stabilumą. Atsižvelgiant į bendras minėtas muziejininkystės vystymosi tendencijas, į esamas sąlygas, galima pasamprotauti apie Senovinės technikos muziejaus perspektyvos gaires.

Muziejus turi labai tvirtą eksponatų paieškos sistemą. Nebloga turistų priėmimo ir aptarnavimo tvarka. Muziejuje daugiau kaip 22 000 eksponatų. Jų gausa sudaro puikias sąlygas organizuoti ekskursijas, rodant apžvalginę ekskursiją lankytojams, kuriems muziejaus lankymas turiningas poilsis, taip pat papildyti apžiūrint specialistams ir mokslininkams papildomus rinkinius. Įrengta ekspozicija „Baubliai“, baigiama rengti Babilo ir Austėjos pagonybės Alka.

Šiuo metu rodoma apie 20 proc. visų turimų eksponatų. Reikia statyti ir įrengti amatų centrą, angarą transporto priemonėms, traktoriams, stoginę lauko eksponatams, kitai technikai. Laukia eksponatų renovavimo darbai.

Paruoštas projektas kalvės statybai. Būtina civilizuoti aplinką: apšvietimas, poilsio zonos ir t. t. Reziumuojant galima konstatuoti, kad esamomis sąlygomis muziejus savo funkcijas atlieka.

Tolimesnė perspektyva – laukia darbas sprendžiant muziejaus finansavimo klausimą, kuris gali būti tik mišrus.

Keičiantis laiko aplinkybėms, būtina išspręsti muziejaus priklausomybės bei tęstinumo klausimus. Visi darbai ir sprendimai turi būti atlikti taip, kad nebūtų pažeistas viešasis interesas ir muziejus išliktų.

Išvados ir rekomendacijos

Remiantis praktika įkuriant Senovinės technikos muziejų Smalininkuose, taip pat analizuojant jo darbą pirmojo dešimtmečio laikotarpiu ir kartu remiantis populiariausių muzeologijos mokslo leidinių medžiaga, galima daryti kai kurias išvadas ir rekomendacijas:

1. Muziejaus funkcionavimo pagrindas ne eksponatų sankaupa, o pažinimo proceso organizavimas. Materiali dalis tik prielaida;
2. Muziejus turi nuolat atsinaujinti pasipildydamas. To pagrindas – eksponatų paieškos sistema ir ekspedicinis darbas;

3. Lankytojų išpūdis muziejuje turi būti didesnis negu jų lūkesčiai prieš aplankant jį;
4. Kadangi visuomenė pagal intelektinį lygį sluoksniuojasi ir tas procesas toliau gilės, tikslinga visiems rodyti bendrą pažintinę ekspoziciją, o specialistams ir mokslininkams – papildomai specializuotas parodas. Tam turi būti pasiruošta;
5. Muziejaus darbo laikas turi būti ilgesnis, negu lankosi turistai, ir be poilsio dienų;
6. Muziejų finansavimas turėtų būti mišrus: valstybės ir privataus sektoriaus;
7. Tarp muziejų neturi būti monopolistinių apraiškų. Finansavimas turi būti pagal darbo rezultatus. Optimalus muziejų dydis – vidutinis;
8. Maži muziejai neturėtų vadintis muziejais. Dideli muziejai, apimti hierarchinio valdymo simptomų, anksčiau ar vėliau patiria stagnaciją;
9. Kiekvieną metą privaloma tvarka turi vykti muziejų veiklos patikra ir įvertinimas, visapusiškai vertinant metinius darbo rezultatus.

Iširtumo laipsnis: šiame straipsnyje pateikta medžiaga nepretenduoja į baigtinį darbą. Tai etapinis darbas, kuris turi tęstis plėtojantis muziejinei veiklai.

Literatūra

1. Bartkienė D. Vertybės turi likti Lietuvoje. Justino Stonio muziejus be direktoriaus, bet su siela, *Miškai*, 2011, Nr. 8, p. 30.
2. Murauskienė R. Muziejus, nešantis žmogui dvasinę naudą, *Mano gyvenimas*, 2014 birželis, p. 18.
3. Senovinės technikos muziejaus lankytojų atsiliepimų knyga, t. 2, 2014 m.
4. Stransky Z. Z. Museology – science or just practical museum work, *Museological Working Papers*, 1980, Nr. 1, p. 42–44.
5. Waidacher F. *Bendrosios muzeologijos metmenys*. Vilnius, Lietuvos nacionalinis muziejus, 2007.

Baumano svečių namai – kaimo gyvenimo centras

Hansas Erhardtas fon Knoblochas

*Baumano svečių
namai. 1900 m.*

*H. E. fon Knoblochas,
Die Wischwiller Dorf-
Chronik, III t., p. 33*

Beveik visuose pranešimuose, pasakojimuose, aprašymuose apie senąjį Viešvilės kaimą aptinkame pavadinimą – Baumano svečių namai. Šis pastatas, tik nebe tos paskirties, tebestovi ir šiandien prie senosios aikštės ir primena laikus, kai jis buvo anksčiau gyvenusių žmonių mėgstamu visuomeninio gyvenimo centru.

Mes tada buvome jauni ir domėjomės tik tuo, kas yra šalia mūsų. Gal linksminomės gražioje svečių namų salėje, bet ką žinojome apie šios aikštės besikeičiančią istoriją? Taigi dabar surinkau šiek tiek medžiagos apie Baumanų šeimos svečių namus, jų gyventojus, svečius. Tai taip pat mūsų gimtojo krašto istorija.

Ričardas Grigaitis (*Richard Grigat*) daugiau nei prieš 40 metų leidinyje „Klaipėdos garlaivis“ (*Memeler Dampfboot*) pavaizdavo kaimą tokį, koks jis buvo XIX a. pabaigoje. Tai buvo mažas kaimas. Jame, be Viešvilės bajorų dvaro, buvo tik apie du tuzinai vidutinių valstiečių namų ir maždaug 800 gyventojų, iš kurių pusė tuzino buvo jūreivių šeimos. Bet čia buvo 5 svečių namai, vienas iš jų – išpūdingas Baumano svečių namas. Sename tų laikų atviruke matome namą, koks jis buvo dar prieš išiveržiant rusams Pirmojo pasaulinio karo metu.

Baumanų šeima jau seniai gyveno Viešvilėje. Jos protėvis Kristijonas Baumanas (*Christian Baumann*) buvo vedęs Kristiną Melhorn (*Christine Mehlhorn*). Jų sūnus Johanas Karlas Baumanas (*Johann Carl Baumann*) (1831–1913 Viešvilėje), kurį trumpai vadino „IC“ Baumann, buvo vedęs Vilhelminą Maeser (*Wilhelmine Maeser*), gim. 1836 m. Mirė ji 1933 m. Viešvilėje. Šeima užaugino 5 vaikus, kiti 6 mirė būdami maži. Vilhelmina Bauman gyveno 96 metus. Rusų invazijos metu 1914 m. rudenį ji jau buvo 78 metų ir visai nebijojo dėl savęs. Ji norėjo pasirūpinti paliktu ūkiu ir nepabėgo, kaip jos jaunesnieji giminaičiai. Bet rusai ištrėmė seną moterį į Simbirską prie Volgos, kur ji, neturėdama ryšių su savo šeima ir giminėmis, praleido daugiau nei trejus metus. Kai grįžo, svečių namų nebebuvo. 1915 m. rusai, išvogę viską, ką rado rūsijoje, ir prisigėrę, juos padegė.

Baumano svečių namai. 1901 m. atvirukas. H. E. fon Knoblochas, Wischwiller Dorf-Chronik, IX t., Berlynas-Dahlemas, 2005, p. 164–165

Vyresnysis sūnus Otas Baumanas (*Otto Baumann*) (1863–1922) savo paveldėtą dalį išsipardavinėjo, studijavo Karaliáučiuje (*Königsberg*) ir tapo profesoriumi. Taip tada buvo vadinami žemiausiojo rango gimnazijų, kolegijų dėstytojai. Pirmoji dukra Ana Bauman (1865–1927) gyveno Klaipėdoje, kur buvo ištekėjusi už teisininko Emilio Kloco (*Emil Klotz*) (1860–1922). Antrasis sūnus Frydrichas Baumanas (*Friedrich Baumann*) (1870–1912) iš savo tėvų, kai šie dėl senatvės pasitraukė iš veiklos ir pasiliko išimtinę, perėmė svečių namus ir prie jų buvusią didelę parduotuvę. Frydrichas (*Fricas*) mirė anksti – metais anksčiau už savo tėvą. Jis buvo vedęs Miną Val (*Mina Wahl*), jūrevio – laivo kapitono Frydricho Adolfo Valo (*Friedrich Adolf Wahl*) (1838–1907) ir jo žmonos Minos Gertrūdos (*Minna Gertrud*) dukrą, gimusią 1873 m. Karaliaučiuje, mirusią 1946 m. Meisene. Mina Bauman, kilusi iš išdidžios Klaipėdos kapitono šeimos, iki pat senatvės buvo gerbiama. Tai buvo aristokratiška, neprieinama dama, visada su daugybe papuošalų, kuriuos tikriausiai tėvas parveždavo iš tolimų pasaulio šalių. Mina Bauman mirė po išvykimo iš Viešvilės Meisene, būdama 73 m.

Trečiasis sūnus Hugo Baumanas (1875) kaime meiliai buvo vadinamas Huške (*Huuszke*). Prekybininko specialybę Hugo igijo už Viešvilės ribų. 1912 m., mirus broliui Fricui, mama Vilhelmina svečių namus išnuomojo jam. Frico našlė Mina nenorėjo sutikti, bet tolesnę eigą sureguliuavo kilęs Pirmasis pasaulinis karas. Hugo Baumanas tapo kareiviu, o svečių namai buvo sugriauti. 1918 m. jis grįžo namo, apsigyveno seneliams skirtoje namo dalyje pas mamą, grįžusią iš Rusijos. Prekybinių ryšių su broliene Mina jis turėti nenorėjo, tad seneliams skirtoje namo dalyje išsirengė jau minėtą Hugo Baumano nuosavą parduotuvę, kurioje prekiaavo geležies dirbiniais. Hugo Baumanas buvo pagrindinis prekiautojas juostine geležimi, varžtais, poveržlėmis, pasagomis, vinimis ir kitokiais gaminiais. Galinėje daržinėje buvo didelis geležies sandėlis medžio pramonės akcinei bendrovei „*Hollzindustrie AG*“, kalvei ir malūnui.

1920 m., jau būdamas 45 m., Hugo Baumanas vedė Lisbetą Gefkę (*Liesbeth Gaefke*), gim. 1891 m., kuri su seserimis Gertrūda (1889) ir Šarlote (*Scharlotte*), gim.

1896 m., dirbo šalia Rodeičio svečių namų buvusioje medicinos reikmenų parduotuvėje (*vaistinė-drogerija*), priklausiusioje jų mamai Bertai Gefkei. Šioje medicinos reikmenų parduotuvėje dirbo Fricas Šulcas (*Fritz Schulz*). Jis vedė Šarlotę Gefkę ir vėliau, apie 1931 m. Tilžėje, Štolbekerio gatvėje (*Stolbeckerstraße*), šalia Jukelio (*Juckel*) konditerijos parduotuvės atidarė naują, gražią medicinos reikmenų parduotuvę-drogeriją. Gefkės turėjo palikti Viešvilę 1926–1927 m., tik Marta, kuri dirbo teisme, pasiliko senajame name, dešiniojoje namo pusėje. Viešvilės medicinos reikmenų parduotuvėje-drogerijoje įsikūrė ir dirbo Erichas ir Marija Lemkės.

Hugo ir Liesbet Baumanai turėjo 3 vaikus: Hansą (*Hani*), gim. 1921 m., Margaritą (*Margarete*), gim. 1923 m. – mokykloje ją vadino *Tulla*, ir Katią (*Käthe*), gim. 1929 m. Margarita ištekėjo už Garmeisterio. Hugo Baumanas mirė 1938 m. Viešvilėje, sulaukęs vos 64 metus.

Antroji Karlo ir Vilhelminos Baumanų dukra Ida Bauman (1877–1966) ištekėjo už Pagulbinių mokytojo Ernesto Laučiaus (*Lauszus*), gim. 1874 m. Jis dirbo Vidgiriuose nuo 1923 m. iki pat savo ankstyvos mirties (1928 m.) Viešvilėje mokyklos vadovu (*precentoriumi*) ir mokytoju. Ernestas Laučius Pirmajame pasauliniame kare buvo kareiviu. Jo žmona Ida ir 3 vaikai: Valteris (1901–1966), vėliau – Kintų parapijos kunigas, duktė Šarlotė (*Lotte*) (1900–1974) ir Erna (1906), ištekėjusi už Detkės (*Dettki*), iš Pagulbinių kaimo 1914–1918 m. buvo ištremti už Volgos. Lotė Laučius po Antrojo pasaulinio karo dar kartą buvo ištremta į Sibirą ir beveik 3 metus turėjo dirbti šachtoje.

Johanas, Karlas ir Fricas Baumanai buvo labai sumanūs. Kai po 1902 m. padalinta Viešvilės bajoriškojo dvaro žemė atiteko Viešvilei ir siaurojo geležinkelio statybai bei didžiulės lėptjųvės įkūrimui, atėjo modernūs laikai. Baumanai priešais svečių namus pastatė ir įrengė naują pastatą – imperinį paštą, kurią po 1903 m. išnuomojo kartu su telefono stotimi. Iki to laiko Viešvilės paštas buvo įsikūręs raudonų plytų pastate – vėliau jame buvo banko kasa (*Raiffeisenkasse*) ir žandarmerija. Ūkiniame pastate, priešais Rodeičio svečių namus, buvo arklių pašto stotis, kuri buvo uždaryta 1902 m., atidarius Pagėgių–Smaliniškų siaurąjį geležinkelį.

Baumano svečių namų veikla, vadovaujant Karlui, vėliau Fricui Baumanams, buvo labai sėkminga: buvo patiekiami geri pietūs, kasdien valgydavo žmonės iš senojo teismo. Fricas Baumanas ir jo žmona Mina Bauman-Val turėjo 4 vaikus. 2 mirė nesulaukę nei vienerių metų. Vyresnysis sūnus Paulas Baumanas (1899–1932), jauniausia dukra Elzė (*Elsa*) (1910–1991). Po ankstyvos vyro mirties 1912 m. Mina turėjo rūpintis vaikais viena. Parduotuvė vis dar priklausė anytai Vilhelminai. Tuomet prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. Mina su savo vaikais laiku suspėjo pabėgti ir apsigyveno pas gimines Klaipėdoje. Elzė Bauman nuo 1916 iki 1924 m. čia lankė mokyklą. Pasibaigus karui, sugriautoji Viešvilės parduotuvė buvo atstatyta kaip „karo nuostolis“. 1918 m. čia vėl pradėjo veikti Baumano svečių namai, tik didesni ir gražesni, negu buvo iki tol. Svečių namų valdytoju Mina Bauman paskyrė jauną specialistą iš Vilkųškių Fricą Pechbreneri (*Fritz Pechbrenner*), kuriam restauruoti padėjo Fricas Babstas (*Fritz Babst*). 1924 m. Mina Bauman su Paulu ir Elze grįžo į Viešvilę, tačiau prekybinė veikla nesisekė, tad buvo nuspręsta iširengti nuosavą prekybinį pastatą, kuriame Fricas Pechbreneriis įrengė kolonijinių prekių

Baumano svečių namai su sale. Kairėje – Vilhelmo Lesingo parduotuvė, viduryje – įėjimas į svečių namus, dešinėje – įėjimas į svečių ir teatro salę su scena. H. E. fon Knoblochas, Die Wischwiller Dorf-Chronik, III t., Berlynas-Dahlemas, 1999, p. 35

parduotuvę, dirbusią nuomos pagrindais. Svečių namais ir sale rūpinosi Mina Bauman, padėjo penkiolikametė dukra Elzė. Kaime ją vadino Elzyte (*Elschen*).

Besibaigiant 1920 m. Fricas Pechbreneris grįžo į Vilkyškius ir ten atidarė nuosavą bakalėjinių prekių parduotuvę su svaiginamųjų gėrimų pilstymu, kuri dažnai padėdavo Viešvilės draugijų išvykose. Prie Baumano svečių namų buvusią parduotuvę kartu su žmona iki 1934 m. nuomojo Valteris Kaelanderis (*Walter Kaellander*).

Senoji močiutė Vilhelmina Bauman po Antrojo pasaulinio karo gyveno Hugo ir Liesbet Baumanų šeimoje. Kai 1918 m. grįžo iš carinės Rusijos tremties prie Volgos, jai jau buvo 82 metai. Vilhelmina paskutiniu metu kentėjo nuo senatvinės demencijos (*senatvės silpnaprotystė*) ir pasimirė sulaukusi 96-erių metų. Jos elgesys dažnai būdavo sutrikęs, tuomet išbėgdavo iš namų – vaikams tekdavo jos ieškoti. Kartą ją surado krūmuose, kur ji energingai šaukė: „Kur mano kambarys?“ Tuo tarpu Minai Bauman priklausė prekybos namai su parduotuve, svečių namai su sale bei paštas. Su dažna geležinkelio draugijos pagalba ji bandė suvaldyti finansines problemas Lietuvos valdymo laikotarpiu, deja, visada apkraudama pašta, kad išlaikytų svečių namus. Pagaliau pašto pastatas perėjo į kitas rankas. Jį perėmė bylų agentas Ernestas Lenglingas (*Ernst Lengling*). Po jo mirties paskutine pašto valdytoja tapo antroji jo žmona Lenė Lengling.

Svečių namus turėjo perimti Paulas Baumanas. Jis neturėjo jokios specialybės ir dirbo pas savo motiną. Jis buvo 11 metų vyresnis už seserį Elzė, vedė jauną Lidiją Naubur (*Lydia Naubuhr*), kuri buvo kilusi iš Šilutės rajono. L. Naubur tėvas mokytojavo Smaliniūkuose. Paulas mėgo linksmą gyvenimą, lankydavosi

Vilkyškiuose pas savo draugą Fricą Pechbrenerį, kur dažniausiai išsėldavo. Taip atsitiko 1932 m., kai jis Vilkyškių geležinkelio stoties perone nukrito tarp važiuojančių vagonų ir žuvo. Viešvilėje buvo kalbama, kad jis paskendo Nemunė, palaidotas nebuvo.

Išdidžioji mama Mina Bauman šį įvykį labai išgyveno, nuo 1934 m. liepos 1-osios dienos svečių namus ir salę išnuomojo. Ši nuomos sutartis tarp Minos Bauman ir Vilhelmo Lesingo parduotuvės, svečių namų ir salės išnuomojimo išlikusi ir pridedama kaip istorinis dokumentas. Valteris Kaelanderis ir jo žmona tuo pačiu metu atidarė naują parduotuvę prie kelio į Pagulbinius.

NUOMOS SUTARTIS

Ši sutartis sudaryta šiandien tarp našlės prekybininkės Minos Bauman, Viešvilė, ir prekybininko Vilhelmo Lesingo, Vilkyškiai.

1.

Ponia Mina Bauman išnuomoja Vilhelmui Lesingui visas prekybos patalpas, esančias apatiniame svečių namų aukšte, priklausančią parduotuvę, kitas patalpas, arklides, 2 rūsius, sklypą daržovėms. Viršutiniame aukšte 6 svečių kambarius, sandėliuką, mergaičių kambarėlį, 2 tualetus, bendro naudojimo patalpą su skalbimo mašina, sausomis grindimis ir rūkomąjį.

2.

Nuomotoja nedraudžia viršutinius kambarius naudoti ne tik apgyvendinimui, bet ir kaip rūbines švenčių metu ar kitomis progomis. Kambarių apstatymas, salė, parduotuvė, kiti įrengimai perduodami sutartyje nurodytam laikui. Visi šie įrengimai surašyti kilnojamojo turto sąrašė.

3.

Nuomos sutartis sudaroma 3 metams, pradedant 1934 m. liepos 1 d. Ji gali būti nutraukta tik abipusiu susitarimu, likus 6 mėn. iki galiojimo pabaigos. Jeigu nė viena pusė nepareiškia noro nutraukti sutartį, jos galiojimas pratęsiamas dar metams.

4.

Nuomos kaina sudaro 300 Lt mėnesiui (*trys šimtai litų*) ir sumokama nuomotojui iš anksto, vėliausiai iki kiekvieno mėnesio 5 d. Jeigu ekonominės galimybės labai padidėtų, nuomininkas išsipareigoja mėnesinį nuomos mokestį padidinti.

5.

Nuomininkas išsipareigoja prižiūrėti prieškambarius, rūpintis koridorių, laiptų švara, priešais namą nušluoti gatvę ir kiemą. Jei sugenda išnuomoti daiktai, nuomininkas privalo jų nenaudoti. Mažesnius taisykus, kurie nekainuoja 10 Lt, atlieka nuomininkas. Taip pat jis išsipareigoja sumokėti nuomotojui pusę draudimo nuo gaisrų sumos už jam perduotus baldus. Nustatytas draudimo įnašas 42,50 lito.

6.

Nuomotoja išipareigoja visas išnuomotas patalpas ir įrengimus perduoti nuomininkui techniškai tvarkingus, o patalpų renovaciją ir daiktų taisymą pradėti tik tuomet, jei jie suges ar susidėvės naudojant.

Ši sutartis kartu su mobilių daiktų, baldų sąrašu parengta 2 egzemplioriais, jai pritarta bei patvirtinta parašais.

7.

Pastaba: nuo 1939 m. nuomos kaina 200 Reicho markių per mėnesį.

Viešvilė, 1934 m. balandžio 8 d.

Pasirašo:

Nuomotojas:

Parašas

Mina Bauman

Nuomininkas:

Parašas

Vilhelmas Lesingas

Tvirtinu:

Parašas

Antspaudas

Tilžė, 1940 03 28

Tikriausiai jau dvidešimtųjų metų pabaigoje, kaip matome senosiose Viešvilės dainininkų draugijos nuotraukose, jaunasis pirklys Vilhelmas Lesingas (*Wilhelm Lessing*), gim. 1908 m. Gaidėlių (*Gaidellen*) kaime, atvyko į Viešvilę. Jo tėvas Vilhelmas Lesingas, gim. 1869 m., prie Šilutės (*Heidekrug*), Gaideliuose, turėjo smulkę, deja, 1909 m., būdamas 39-erių metų, važiuodamas per geležinkelio pervažą pateko į avariją. Jo anūkas Hansas Otas Lesingas, gimęs 1943 m., mažose miško kapinaitėse 1997 m. rado senelio kapą. Našlė pasiliko su vienerių metų Vilhelmu ir dar kartą ištekėjo. Baigęs mokyklą, Vilhelmas pradėjo prekybininko ir geležies prekių pardavėjo mokslus Vilkyškiuose. Tada išvyko į Viešvilę ir buvo priimtas į darbą Kelanderio (*Källander*) parduotuvėje. Jis buvo stropus ir jau 1934 m. galėjo išsinuomoti Baumano svečių namus.

Jauna ir graži Elzė Bauman Viešvilėje buvo laikoma gera partnere. Ji buvo geidžiama nuotaka, be to stropi versle. Jos palankumo siekė Friedelis Raušas (*Friedel Rausch*), tačiau Elzė savo širdį atidavė pirkliui ir Baumano prekybos namų nuomininkui Vilhelmui Lesingui. 1937 m. Viešvilėje įvyko prašmatnios vestuvės, kurias daugelis dar ilgai prisiminė. Tie, kurie dalyvavo vestuvių eitynėse, nepamirš to visą gyvenimą – daug gražių, gėlių vainikais apipintų karietų su išpuoštais žirgais, linksmis, išsipuošusiais žmonėmis traukė per kaimą iki bažnyčios ir atgal į vestuvių puotą. Visi, kurie turėjo žirgus ir karietas su vežėjais, siuntė į vestuves – tai buvo garbės reikalas. O Baumano namų salėje vyko linksmu vestuvių puota.

Vilhelmas ir Elzė Lesingai dirbo drauge ir labai sėkmingai. Parduotuvė dirbo gerai, o Baumano svečių namai su sale ir scena tapo kaimo bendruomenės

Teatro trupė po spektaklio „Įsimylėję žmonės“. Viešvilė. 1935 m.

Spektaklio „Įsimylėję žmonės“ metu. Viešvilė. 1935 m.

H. E. fon Knoblochas, Die Wischwiller Dorf-Chronik, II t., Berlynas-Dahlemas, 1998, p. 187–189

centru. Šventės, mokyklos ir Viešvilės draugijų renginiai ir jaunimo šokių vakarai buvo labai mėgstami. Lankytojų skaičius augo, 6 svečių kambariai dažniausiai būdavo užimti keliaujančių prekybinių firmų agentų.

Motina Mina Bauman svajoto apie tai, pradėjo socialinį darbą moterų bendrijoje ir visomis jėgomis pasinėre į finansinę veiklą. Moterų bendrija nusprendė namuose ar prie kavos puodelio pagamintais rankdarbiais padėti kaimo vargingiesiems. Žiemos švenčių metu rankdarbiai dalyvavo loterijoje, prieš tai juos visiems parodant. Taip kiekvienas galėjo vertingais, gražiais dirbiniais ne tik pasigėrėti, bet ir išsigyti daugiau loterijos bilietų. Iš įplaukų už bilietus buvo išlaikoma kaimo medicinos sesuo Marta Šalis (*Martha Szallies*). Vargingesnieji, kuriems pritrūkdavo smulkių pinigų, galėjo jais pasinaudoti.

Svečių namų salėje vykdavo daug Viešvilės draugijų organizuojamų švenčių ir teatro spektaklių, taip pat šventiniai mokyklos tėvų susirinkimai prieš Kalėdas. Kitos patalpos susirinkimams nerado ir nacių laikais. Salę meniškai išpuošdavo dailininkas Paulas Tydkė (*Paul Tiedtke*). Jo alegoriniai vaizdiniai ir stilizuoti gamtovaizdžiai harmoningai papildė vienas kitą ir sulaukdavo didelio pripažinimo.

1938 m. Elzei ir Vilhelmui Lesingams gimė pirmasis vaikas Verneris Lesingas. Po 1939 m. Klaipėdos krašto perdavimo Baumanų svečių namuose prasidėjo didelis judėjimas. Tada prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Jauni vyrai tuojau pat buvo pašaukti į karinę tarnybą, po to – ir vyresnieji. 33 metų Vilhelmas Lesingas 1941 m. rugsėjo mėnesį buvo pašauktas į karinę tarnybą. Prekybos reikalus tvarkė viena žmona Elzė Lesing. Vilhelmas Lesingas grįžo atostogų. 1943 m. gimė antrasis sūnus Hansas Otas Lesingas.

1944 m. artėjo frontas. Viešvilėje buvo karinė valdžia, tuojau atvyko ir karinės pajėgos – iš pradžių besitraukiantys daliniai, po to ir fronto kariuomenė. Pirmosiomis rugpjūčio dienomis karinė padėtis buvo kritiška – kaimas pirmą kartą ištuštėjo. Gertrūda Stefanski-Johan dar prisimena, kad Lesingų parduotuvėje stovėjo jaunasis Robertas Matesas (*Robert Matthees*), kuris pardavinėjo paskutines prekes, paskutinius alkoholinius gėrimus. Aplink viešpatavo smagi, tačiau žlugimo nuotaika, nors parduotuvėje buvo linksma.

Patrankų gausmas nutilo, oras buvo saulėtas ir gražus. Javai jau buvo subrendę, reikėjo nuimti derlių, tad ūkininkai grįžo atgal, kirto javus ir vežė į pastoges. Praėjo keletas ramių savaitių. Irma Tiedtke ir jos tėvas Paulas Tiedtke buvo pasilikę, o kiti gyventojai jau buvo Saksonijoje. Vietos grupės vadovas pranešė, kad Lesingų–Baumanų svečių namuose kasdieną verdami šilti pietūs tiems, kurie patys nepajėgė apsirūpinti maistu. Paulas ir Irma Tiedtkės virė, padėjo Gerdai Jettke. Kiti gyventojai ėjo skusti bulvių ir valyti daržovių.

Gerda Jettkė-Rieck prisimena, kad nepaisant rimtos padėties, tai buvo gana linksmas laikas. Irma ir Paulas Tiedtkės visada buvo pasirengę pajuokauti. Daug viešviliečių, kurių šeimos jau buvo evakuotos, atėdavo į svečių namus pavalgyti. Čia buvo daug kareivių ir Paulas Tiedtke Baumanų salėje suruošė spalvingą vakarą, kurį Gerda Jettke dar gerai prisimena. Tai buvo paskutinė šventė šioje tradicijų turtingoje vietoje. 1944 m. rugpjūčio 2 d. Elzė Lesing su vaikais ir motina Mina Bauman paliko tėvynę ir 1944 m. rugsėjo 29 d. kroviniu transportu atvyko į Meiseną (*Meißen*) Saksonijoje. Motina Mina Bauman 1946 m. ten ir mirė.

Elzė evakuacijos metu gyveno įtampoje ir per lėktuvų antskrydžius labai kentėjo. Ji iki 1948 m. negalėjo dirbti ir gyveno iš pašalpų. Nuolatinį darbą Meiseno inžinerijos mokyklos virtuvėje ji susirado tik 1953 m., kur dirbo pagalbininke. Nuo 1955 m. ji dirbo viešbučio bufete. Elzė Lesing mirė 1991 m. Meisene. Sūnūs gyvena Vokietijoje Cotbuse ir Cosvige.

Paskutinė žinia iš Vilhelmo Lesingo atėjo 1944 m. iš rusų karo belaisvių stovyklos Švarcheide (*Schwarzheide*) prie Rulando (*Ruhland*). Vėliau jis dingo be žinios. Svečių namų pastatas Viešvilėje pasiliko iki šių dienų, tik kita jo paskirtis. Jame gyvena kelios lietuvių šeimos, tarp jų ir iš Vilkyškių kilęs 1924 m. gimęs Jonas Masiulis, kuris apsidžiaugia mums, tėvynės pasiilgusiems turistams, pas jį užsukus.

Viešviliečių Baumanų–Lesingų– Garmeisterių–Laučių šeimų genealoginis medis

Johanas Karlas (IC) Baumanas 1831 11 21–1913 09 08 Viešvilė, žmona
Vilhelmina Maiser 1836 01 31–1933 03 05 Viešvilė

1914–1918 tremtis

1. Teodoras Otas Baumanas 1863 10 07–1922 01 23. Profesorius
Karaliaučiuje.

2. Luisa Ana Bauman 1865 08 02–1927 02 18 Klaipėda. Ištekėjo už
Emilio Kloco 1860 04 22–1922 01 26, teismo tarnautojo Klaipėdoje.

3. Johanas Frydrichas (*Fricas*) Baumanas 1870 07 22–1912 11 04
Viešvilė, žmona Mina Mari Franciska Val 1873 05 20–1946 11 12
Meisene, dukra kapitono Adolfo Frydricho 1838 06 16–1907 05 12 ir
Minos Gertrūdos Val.

3.1. Karlas Adolfas Paulius Baumanas Viešvilėje 1899 01 23–1932,
žuvęs Vilkyškiuose, žmona Lidija Naubur, Šilutės rajonas.

3.2. Elzė Bauman Viešvilėje 1910 03 19–1991 06 26 Meisenas.

1937 m. ištekėjo už Vilhelmo Lesingo 1908 05 23–1944 dingo be žinios
Gaideliuose. Jis buvo Vilhelmo Lesingo, gim. 1869 01 28 Gaideliuose,
sūnus – 1908 05 12 žuvo.

3.2.1. Verneris Lesingas 1938 11 13 – gyvena Cotbuse. Viešvilė.

3.2.2. Hansas Otas Lesingas 1943 05 02 Gaideliuose. Viešvilė. Gy-
vena Cosvige.

4. Johanas Karlas Hugo (*Huške*) 1875 05 16–1938 12 29. Viešvilė.
1920 m. vedė Liesbetą Gefke, 1891 03 02–1974 12 26, kelių meistro
ir jo žmonos Bertos dukrą. Viešvilė.

4.1. Dr. Karlas Gotliebas Hansas Baumanas 1921 09 06–1996 12 25
Valdkraiburge. Viešvilė.

4.2. Margarita (*Tulla*) Bauman 1923 07 23. Froidenštate. Viešvilė. 1941 m.
ištekėjo už Alfredo Garmaisterio 1903 08 21–1962 10 01 Smalininkai.

4.2.1. Karina Garmaister ištekėjo už Dorer 1942 04 26 Smalininkuose.

4.2.2. Frankas Garmaister 1943 04 20 Smalininkuose.

Elzės Bauman konfirmacija. Sėdi: Lidija Bauman, Paulas Baumanas, ponia Matis, Matis pusseserė, Mina Bauman, Hansas Baumanas, Liesbet Bauman, Hugo Baumanas; stovi Kristė Paulat; antroje eilėje stovi: Fricas Prechbreneris, ponia Prechbrener, ponia Tamošat, Augustė Lagerpuš, Fricas Babstas, Elzė Bauman, Ana Bauman-Kloc, Šarlotė Laučius, Erna Laučius, Paulas Lagerpušas, ponas Nauburas; viršutinėje eilėje stovi: Šarlotė Gefkė, vaistininkas Fricas Šulcas, Ida Bauman-Laučius, kunigo Magnus žmona, precentorius Ernestas Laučius, kunigas Johanas Magnus. 1925 m. Iš šeimos albumo

4.2.3. Berndas Garmaister 1945 m. Saksonija.

4.2.4. Wolfgangas Garmaister 1953 Froidenštatas.

4.3. Katia Bauman 1929 03 17, ištekėjo už Šerfo, gyvena Apoldoje. Viešvilė.

5. Ema Ida Bauman 1877 05 02–1966 11 28, ištekėjo už Ernesto Laučiaus Viešvilėje 1874 09 19–1928 01 29. Viešvilė.

5.1. Šarlotė (Lota) Laučius 1900 10 15–1974 07 04. Netekėjusi, dirbo miškų ūkyje sekretore.

5.2. Valteris Laučius 1901 12 13–1966 07 23. Dirbo Kintuose kunigu.

5.3. Erna Laučius, ištekėjusi už Detki, 1906 11 14. Hanoveris.

Hansas Otas Lesingas savo motinos Elzės Lesing-Bauman testamente rado 1925 m. darytą Baumanų šeimos nuotrauką. Fotografuota tikriausiai Elzės Bauman konfirmacijos proga (*sutvirtinimo sakramentas*). Svečiai sustoję Baumanų šeimos namuose, už išėjimo nuo scenos. Dalyvavo visi giminės, taip pat ir Viešvilės evangelikų parapijos kunigas Johanas Magnus su žmona Elizabeta Erna Detki, kuriai rašant šį straipsnį buvo 92 metai, o ji dar prisiminė visų vardus. Baumanų šeimos palikuonys turi vertingą prisiminimą. Gal pažįstamus veidus iš savo jaunystės atpažins ir buvę viešviliečiai.

Straipsnis skelbtas: H. E. fon Knoblochas, *Die Wischwiller Dorf-Chronik*, III t., Berlynas-Dahlema, 1999, p. 42.

Iš vokiečių kalbos vertė Ramutė Bakaitienė.

Visuomeninės organizacijos ir jų veikla tarpukariu

Algirdas Sinkevičius

Profesinės sąjungos

Į profesines sąjungas buvo susibūrę prekybininkai, ūkininkai, amatininkai ir darbininkai.

1935 m. kovo mėn. buvo įsteigtas Klaipėdos krašto lietuvių prekybinių ir amatininkų skyrius. Skyriaus valdybą sudarė: pirmininkas A. Itomlenskis, vėliau – N. Matijošaitis, sekretorius J. Lukoševičius, išdininkas N. Matijošaitis, vėliau – Chainauskas.

Draugijos ir sąjungos

Vokiečiams vykdant nutautinimo politiką, Klaipėdos krašte kūrėsi gana daug įvairių draugijų, kurios aktyviai dalyvavo krašto gyvenime. Kai kurias jų apžvelgsime straipsnyje.

Savo veiklą tęsė apie 1877 m. įkurta Amatininkų draugija. 1933 m. ji turėjo apie 70 narių. Amatininkų draugijos valdybą sudarė: 1923 m. – skardininkas Richardas Matis (Richard Mathes), mėsininkas Emilis Pečiulaitis (Emil Pettschulat), kalvis Augustas Fauthas (August Fauth), kanceliarijos valdininkas Albertas Šulcas (Albert Schulz), mašinų meistras Jozefas Maurišaitis (Jozef Maurischat). 1933 m. – pirmininku buvo kepėjas Langas (Lang), pavaduotoju – pirklys Šylaitis (Schieleit), kasininku – mašinų meistras Maurišaitis (Maurischat), pavaduotoju – siuvėjas Niekėi. Viešvilėje buvo įsteigtas Klaipėdos krašto lietuvių darbininkų ir amatininkų draugijos skyrius. Šis skyrius apie 1931 m. labai silpnai veikė, turėjo nedaug narių. Aktyvia veikla pasižymėjo Leonavičius. 1934 m. prezidiumo pirmininku tapo Dvilinkas, sekretoriumi – Šiupinas. Apie 1935 m. Klaipėdos krašto lietuvių darbininkų ir amatininkų draugija buvo perorganizuota į Klaipėdos krašto lietuvių prekybinių, pramonininkų ir amatininkų draugiją. 1937 m. draugija turėjo skyrius Viešvilėje ir Smaliniūkuose. Prie Klaipėdos krašto lietuvių prekybinių, pramonininkų ir amatininkų draugijos buvo įsteigtos amatų mokyklos, vakariniai amatininkų kursai¹.

Apie 1922 m. įkurta Vežikų draugija, kurios tikslas – suvienyti ūkininkus ir arklių savininkus, kad vežant iš miško medieną, būtų galima daugiau uždirbti. Medieną buvo galima vežti tik su draugijos žinia. Pagavus vežiką vežant be draugijos žinios, buvo mokama 150 Lt bauda².

Veikė ir Ūkininkų draugija, kuri rūpinosi ūkininkų ekonomiais, kultūriniais ir profesiniais klausimais. Draugija stengėsi jungti pavienius ūkininkus į kooperatyvus, diegti bekonų auginimą, pieno perdirbimą, pievų kultūrinimą, cukrinių runkelių auginimą ir kitas naujas žemės ūkio šakas. 1933 m. draugija turėjo Jakū ir Saugū žemės ūkio mokyklas. Draugija rengė įvairių sričių – žemdirbystės, gy-

¹ MLE, Vilnius, 2003, t. 2, p. 206.

² www.tbn.lt/web_doc/TBN%20zurnalas%20Nr41-WEB.pdf – VšĮ Tautinių bendrijų namai.

vulininkystės, sodininkystės, bitininkystės ir kt. – tobulinimosi kursus. Draugija bitininkams parūpindavo pigesnio cukraus, išlaikė apie 20 pavyzdinių paukštidžių, keletą veislinių vištų ūkių. Jos iniciatyva buvo steigiami kiaušinių supirkimo, pieno nugriebimo ir supirkimo punktai, padedama lengviau apsirūpinti trašomis. 1935 m. draugijai priklausė 25 % Klaipėdos krašto ūkininkų. 1939 m. pradžioje ir Viešvilėje įsteigtas provokiškos pakraipos ūkininkų draugijos skyrius, kurios pirmininku tapo Šetleris (Schetler).³

Moterų labdaros draugija, įkurta 1928 m., buvo užsibrėžusi moraliai ir materialiai šelpti neturtingus ligonius, globoti našlaičius, steigti vaikų darželius, rengti paskaitas, įvairius kursus ir pramogas. Draugijai vadovavo Marija Mašiotienė.

„Aukuro“ kultūros draugija, įsteigta 1922 m., siekė suaktyvinti kultūrinį gyvenimą visame Klaipėdos krašte lietuviams prieinama forma, steigiant ir išlaikant knygynus su skaityklomis, visokeriopai puoselėjant raštiją, tautinį meną, išlikusius iš tėvų ir protėvių paveldėtus kultūros turtus, globojant brangias istorinių atsiminimų vietas. Savo veiklos mastu „Aukuras“ tapo centrine kultūros reikalų organizacija. „Aukuro“ steigėjai – J. Stiklorius, dr. V. Gaigalaitis, A. Brakas, M. Teleikis ir kiti – atliko didelį darbą telkiant lietuvius kultūrinei veiklai.

Muziejaus draugija įkurta 1924 m. Jos steigėjai – dr. V. Gaigalaitis, gubernatorius Žilius, archeologas P. Tarasenko, J. Stiklorius ir kt. Draugijos pirmininkas iki Klaipėdos krašto atskyrimo nuo Lietuvos buvo prof. dr. V. Gaigalaitis, o muziejaus vedėjas – M. E. Nauburas. Draugija išvystė plačią kultūrinę veiklą. Per visą veiklos laikotarpį surinkta per 8 000 unikalių eksponatų. Atskiri skyriai turėjo apie 6 000 įvairių archeologijos eksponatų: 400 – numizmatikos, 600 – tautodailės, žemėlapių, vaizdų reljefų. Renkant muziejinę medžiagą, aktyviai talkino lietuvių moksleivija ir studentija.

Jaunimo draugija susikūrė dar 1885 m. Tilžėje. Birutininkų, ypač dr. Vydūno, vėliau – A. Brako, J. Vanagaičio ir kitų skatinamos įsikūrė jaunimo draugijos beveik visuose Klaipėdos krašto bažnytkaimiuose. Jos 1912 m. susijungė į centrinę organizaciją „Santarą“, kurios būstinė buvo Tilžėje. „Santara“ leido savo laikraštį „Darželių“, kurį redagavo Martynas Glažė⁴.

1924 m. savo veiklą atnaujino 1902 m. įkurta Vyrų giedotojų draugija, kurios dirigentu buvo mokytojas Bendikas. Choras turėjo 30 choristų. Nuo 1935 m. vyrų choras persitvarkė į mišrųjį. 1938 m. ši draugija turėjo apie 48 narius. Draugijos valdybą sudarė jos pirmininkas – mokytojas Kulus, vėliau Enzelaitis, vicepirmininkas Purvinas, sekretore dirbo vaikų darželio vedėja Lukoševičienė, išdininke – mokytoja Kairytė, turto globėju – Mažeika⁵.

Labai populiarai buvo Giedotojų sąjunga. Tai – tarsi Tilžėje veikusios Giedotojų draugijos padalinys. Jos veikla aprėpė daug jaunimo draugijų chorų. Sąjunga organizuodavo jungtinių chorų masinius pasirodymus tradiciniuose renginiuose, suvažiavimuose Júodkrantėje. 1926 ir 1929 m. buvo surengtos dainų šventės Klaipėdoje.

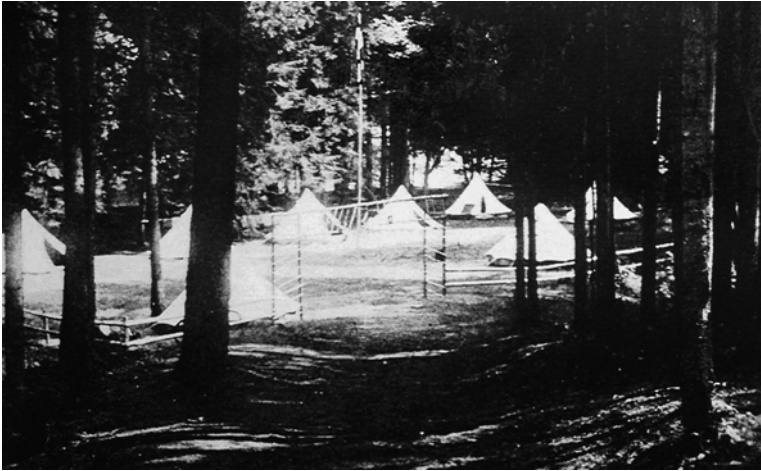
Veikė Paštininkų, Pirklių ir Amatininkų, Lietuvių–latvių, Prancūzų–lie-

³ MLE, Vilnius, 2003, t. 2, p. 206.

⁴ LE, Boston, 1957, t. 12, p. 50–52.

⁵ Lietuvos keleivis, 1930 05 25.

Jaunimo vasaros stovykla Rydelsberge. H. E. von Knobloch. Die Wischwiller Dorf-Chronik III, Berlin-Dahlem, 1999, S. 20

tuvių sąjungos, Klaipėdos įgulos ir Krašto lietuvių sporto sąjunga, jachtklubas, Buriuotojų sąjunga, Buriavimo mokykla, bažnytinės organizacijos: „Jaunųjų sando-ra“, „Neringa“, Evangelikų mergaičių draugija, Sąjunga draugiškumui per bažnyčias skleisti, Gailestingųjų seserų ir kt. Jų tikslas – telkti lietuvius kovai su vokiečių vykdoma nutautinimo politika⁶.

1922 m. Klaipėdoje buvo įkurta Klaipėdos krašto Lietuvių pirklių draugija, siekusi suvienyti ir suburti krašto pirklius ir verslininkus lietuvius. Iki Klaipėdos krašto prijungimo Lietuva visus prekybos klausimus sprendė su šia draugija. Prisijungus prie Lietuvos, draugijos veikla sumažėjo, draugija pradėjo irti. Apie 1928 m. atskirą draugiją turėjo ir miško darbininkai⁷.

1934–1939 m. Klaipėdos krašte veikė Lietuvių evangelikų draugija. Jos iniciatoriai – Baltrys, Karalius, Kybrancas, Lekšas ir Tolišius. Draugija siekė savo veiklon įtraukti evangelikus, nedalyvaujančius kitų lietuviškų religinių organizacijų veikloje. 1934 m. iš 141 645 Klaipėdos krašto gyventojų 125 283 buvo evangelikai. Daugumai jų vadovavo vokiečių kilmės kunigai, nemokėję lietuvių kalbos. Draugija siekė, kad bažnyčiose dirbtų lietuvių kalbą mokantys kunigai, beje, daugelis jos nemokėjo. Draugijos tikslas buvo kovoti su atšalimu nuo bažnyčios ir jaunimo vokietinimu. Draugija siekė, kad krašto bažnyčiose dirbtų lietuvių kalbą mokantys kunigai, bažnyčiose ir mokyklose vaikai būtų auklėjami tautiškai. Ji priešinosi iš Vokietijos sklindančiai moderniajai evangelijai, skatino laikytis Augsburgio tikėjimo tiesų. Prie draugijos veikė labdaringa moterų sekcija. Centro valdybos pirmininku buvo K. Lekšas. Draugijos Viešvilės skyriaus pirmininku buvo Baltupėnų kaimo gyventojas Reizgys. Klaipėdos krašto lietuvių evangelikų draugija nustojo veikti 1939 03 22, okupavus kraštą nacistinei Vokietijai⁸.

1930 m. Viešvilėje buvo įsteigtas Sąjungos Vilniui vaduoti skyrius⁹.

Viešvilės parapijoje buvo išplitęs pietistinis judėjimas – surinkimai. Po 1848 m. jie nebebuvo varžomi, vėliau įjungti į Evangelikų liuteronų bažnyčią. Surinkimininkai pasidarbavo dėl jos gerovės, aptvarkė šen ir ten apleistus altorius, vengė pasaulietinių teismų, gyveno broliškoje meilėje, rūpinosi gies-

⁶ LE, Boston, 1957, t. 12, p. 50–52.

⁷ Lietuvos keleivis, 1929 03 28.

⁸ MLE, Vilnius, 2003, t. 2, p. 206.

⁹ Lietuvos keleivis, 1929 03 28.

mių ir dvasiškų knygų leidimu ir platinimu, mėgo giedoti giesmes lietuviškais tautinėmis melodijomis – padėjo išlaikyti lietuviybę. Paminėtini klimkiškiai (Klimkus) Viešvilės parapijos sakytojas Albušaitis ir Trapėnų sakytojas Jonas Abromaitis. Jiems surinkimai buvo mielesni negu bažnytinės pamaldos¹⁰.

Viešvilėje veikusios organizacijos

Pagėgių apskrities organizacijų sąrašuose minimos įvairios Viešvilės gyvenvietėje veikusios organizacijos ir draugijos. Viešvilėje tarpukario laikotarpiu vyko aktyvi šių profesinių, visuomeninių ir kultūrinių organizacijų veikla. Čia savo veiklą tęsė dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą įsisteigusios draugijos, taip pat kūrėsi ir naujos organizacijos. Po Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuvos Respublika lietuviškų organizacijų pradėjo steigtis dar daugiau.

Šaulių organizacija

Šaulių organizacija Viešvilėje įsisteigė 1929 m. gegužės mėn. Būrio vadu buvo paskirtas Šulšauskas. Pradžioje organizacijoje buvo apie 17 narių, kurių laiką neturėta savo patalpų. 1934 m. Šaulių organizacija jau turėjo išsigijusi nuosavas patalpas, kur iširengė skaityklą.

1934 m. šaulių kuopos vadu buvo Jetulis. Šaulių organizacijos valdybą sudarė Juodakis, Zagorskis ir Avižinis. Organizacijos revizijos komisiją sudarė Ivaškaitė, Adomaitis, Žarnauskas ir Lukoševičius.

Apie 1935 m. Viešvilės šauliai įsteigė chorą, kur dainavo apie 30 vyrų. Chorui vadovavo mokytojas Kūlius (Kuhl).

1937 m. Šaulių organizacijos būrio vadu tapo Ditkus. Tarybą sudarė Lukoševičius, inžinierius Matijošaitis, Danusevičius ir Mažeika. Organizacijos revizijos komisijai priklausė Avižinis, Urbonavičius ir Beleckas. Šaulių organizacija turėjo ir savo korespondentą Laknerį.

Viešvilės gyvenvietėje veikė ir šaulių moterų skyrius, kuriam vadovavo būrio vadė Matijošaitienė. Aktyvi šaulė buvo organizacijos narė Gudelienė.

Viešvilės šaulių organizacija turėjo savo sporto sekciją – boksinių komandą, dviratininkų, lengvaatlečių, šachmatininkų ir kt.

Daug dėmesio Šaulių organizacija skyrė kariniam parengimui: organizavo teorinius užsiėmimus, manevrus. Pvz., 1935 m. atsargos leitenantas J. Kepleris vedė paskaitas „Cheminiis karas“.

Šauliai buvo sumanę organizuoti lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos kursus¹¹.

Kitos lietuviškos organizacijos

1919 m. Tilžėje įkurtas Prūsų lietuvių susivienijimas, kuris tais pačiais metais perkeltas į Klaipėdą. 1926 m. jis buvo perorganizuotas. Savo įstatuose skelbė, kad tai yra visuomeninė organizacija, ginanti krašto lietuvių garbę, pilietines teises ir ekonominę gerovę. Ši organizacija rūpinosi tautiniu ir kultūriniu atgimimu, kovoją prieš vokietinimą, skatino lietuviškumą, reikalavo visose pradžios mokyklose įvesti lietuvių dėstomąją kalbą. Draugija reikalavo, kad mokytojai atsisaky-

¹⁰ www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=1170. Surinkimai Mažojoje Lietuvoje – Mažoji Lietuva

¹¹ *Klaipėdos žinios*, 1924 02 20.

tų gaunamo iš Vokietijos atlyginimo priedo už „vokietinimą“, o neklusniuosius reikalavo atleisti iš mokytojo pareigų. Draugija siekė, kad gyventojai visus savo reikalus krašto įstaigose galėtų tvarkyti lietuvių kalba, o krašto teismuose dirbtų Lietuvos universitetą baigę teisininkai. 1929 m. Lietuvių visuomenės susivienijimo draugija, vienijusi Viešvilės parapijos lietuvius, įsisteigė ir Viešvilėje. Lietuvių visuomenės susivienijimo draugijos valdybos nariais buvo: Greinus iš Pagulbinių kaimo, Jurgis Smetona, Macevičius ir Lelys iš Baltupėnų kaimo, Šulšauskas, Bernotas, Kasparavičius, Anytas, Avižonis, Chainauskas ir Puskepalaitis iš Viešvilės¹².

Apie 1935 m. įsisteigė Užsienio lietuviams šelpti draugijos skyrius.

1936 m. birželio mėn. privačioje lietuvių mokykloje buvo įsteigtas „Santaros“ skyrius. 1937 m. buvo priimti 28 jaunučiai, tai yra 15 mergaičių ir 13 berniukų.

Viešvilėje veikė ir „Židinio“ draugijos jaunimo skyrius, įsikūręs 1936 m. kovo 8 d. Į steigiamąjį susirinkimą atvyko J. Basanavičiaus vardo Liaudies universiteto lektorius iš Klaipėdos dr. Valančius, „Židinio“ draugijos pirmininkas Bunaitis, centro valdybos narys Voronikaitis ir rajono pirmininkas Šernas. Į jaunimo skyriaus valdybą buvo išrinkti Žarnauskas, Rudaitytė ir Rudaitis. Į revizijos komisiją išrinkti Adomaitienė, Savodnikas ir Švelnys¹³.

Provokiškos krypties organizacijos

Viešvilėje veikė „Volkspartei“ skyrius, „Kulturbundo“ skyrius, kurio valdybą 1924 m. sudarė fon Knoblochas (von Knobloch), Šetleris (Schettler), Miuleris (Müller), Mathes ir Banas (Bahn).

Nuo 1924 m. veikė Nukentėjusiųjų nuo karo draugija, turėjusi 27 narius. Valdybą sudarė: Vilhelmas Šulmeistraitis (Wilhelm Schulmeistrat) iš Kalvėlių, Jonas Naujokas, Albertas Šulcas (Albert Schulz), Hermanas Šulšus (Hermann Schulschus), Klara Fuhrmeister, Berta Losman, Marė Stankat iš Viešvilės.

1932 m. buvo įsteigta Jaunųjų vyrų evangelikų draugija, veikė Gustavo Adolfo draugija.

1936 m. pradžioje įsisteigė Fronto kovotojų ir nukentėjusiųjų draugija, turėjusi 130 narių. Draugijos pirmininku buvo Mikaitis¹⁴.

Labdaros organizacijos

Tarpukariu Viešvilėje veikė Raudonojo kryžiaus moterų draugija, įsisteigusi dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą apie 1908 m. ir savo eilėse turėjusi 40 narių. 1926 m. Raudonojo kryžiaus draugija turėjo 24 narius, 1927 m. – 90 narių, 1929 m. – 85 narius, 1936 m. – 73 narius.

Raudonojo kryžiaus valdybą sudarė ponios Rodeit, fon Knobloch, Laučius, Šimanski (Schimanski), Hiršbok (Hirschbock). Draugija iš pinigų, kuriuos surinkdavo per šventes, šelpė nukentėjusius nuo potvynių, vargingai gyvenančius, lankė ir slaugė ligonius, organizavo labdarinius pietus. 1926–1928 m. draugija sušelpė 73 gyventojus, kurių šalpai išleista 1 429 Lt. 1928 m. sušelpė 34 gyventojus, kurių šalpai išleido 340 Lt, ir 28 gyventojams padėjo apsirūpinti maistu ir drabužiais.

Viešvilės Romos katalikų kunigo Steponavičiaus ir pasienio policijos

¹² MLE, Vilnius, 2003, t. 2, p. 5.

¹³ Lietuvos keleivis, 1936 05 19.

¹⁴ Lietuvos keleivis, 1936 08 23.

rajono viršininko Žemaičio pastangomis buvo sušauktas vietos valstybės įstaigų tarnautojų pasitarimas. Šio pasitarimo nutarimu 1935 m. buvo įsteigtas Vargšų šelpimo ratelis. Šio ratelio valdybą sudarė Matijošaitienė, Žemaitienė, kunigas Steponavičius ir muitinės viršininkas Chainauskas. Ratelio nariai rinko pinigus iš vietos tarnautojų, maisto produktus iš apylinkės gyventojų¹⁵.

Savanorių gaisrininkų draugija

„Po 1902 m. nutiesus siaurojo geležinkelio liniją Pagėgiai–Smalininkai keletą kartų į metus turėdavome gesinti miško gaisrus, kuriuos sukeldavo per mišką važiuojančio siaurojo geležinkelio traukinių kibirkštys, taip pat neatsargūs miško lankytojai ar kontrabandininkai. Miškų administracijos tarnautojai, darbininkai, savanoriai iš aplinkinių gyvenviečių – ypač iš Viešvilės ir Smalininkų – buvo nuolat mokomi gesinti gaisrus: iš pradžių – iš kraštų užplakti didelėmis šakomis ar specialiais plakikliais.“ Taip savo prisiminimuose pasakoja buvęs Viešvilės girininkas Martinas Belgardas (Martin Belgardl), žr. skyrių „Didysis miško gaisras 1940 m.“¹⁶

Gaisrai Mažojoje Lietuvoje kildavo dėl laiku nevalomų kaminų, netvarkingų krosnių, džiovyklų, pirčių, rūkyklų, deginamų laužų ir kt. Pasitaikydavo ir padegimo atvejų. Ilgą laiką dar nuo Prūsijos kunigaikštystės įsikūrimo metų veikė kryžiuočių laikų potvarkis, kuris leido statyti tik medinius, lengvai sudeginamus namus. XVI a. buvo pradėta reikalauti statyti ugniasienes. Kaip atrodė šis kraštas ir jo žmonės, galima įsivaizduoti paskaičius poeto ir keliautojo Vladislovo Sirokoslės 1829 m. aprašymus. Atplaukęs lietuviška vytine į Smalininkus, jis pastebėjo, kad *„ne tik kaimiečių, bet ir čia gyvenančių vokiečių pirklių trobos iš medžių suręstos, šiaudais dengtos. Bet tos trobos plačiais langais, gražiais medžiais apsodintos, prie kiekvienos platus ir švariai nušluotas kiemas. <...> Žmonių padermė graži, veidai raudoni, giedri...“*

XIX a. pabaigoje, vengiant gaisrų, uždrausta statyti medinius pastatus miesteliuose, nurodyta, kaip planuoti sodybas. Naujesniais laikais buvo pradėta statyti molinius, o kylant Mažosios Lietuvos krašto ekonomikai, atsiradus plytinių tinklui – mūrinius pastatus. Tačiau ir jiems dažniausiai būdavo suteikiamos iš senosios liaudies architektūros perimtos formos¹⁷.

Apie gaisrus, kylančius ne tik būrams, bet ir ponams nesilaikant elementarių priešgaisrinių taisyklų, XVIII a. antroje pusėje savo poemoje „Metai“ rašė ir lietuvių literatūros pradininkas, evangelikų kunigas lietuvininkas Kristijonas Donelaitis (Christian Donalitių).

*Tas ugnies skaistums, kursai mums žibina stubą
Ir, kad verdam ką, valgius iššutina puode
Ar žiemos čėse, kad reik, mums kakalį šildo,
Ta liepsna, klausykite tikt, kad mes nedabojam,
Daug, ak daug iškadų gal ūmai padaryti,
Taip, kad jos smarkums tamsoj pasikėlęs,
Ne tiktai mūsų būriškas sudegina šėtras,
Bet ir poniškus butus supleškina greitai.*

¹⁵ Lietuvos keleivis, 1933
12 15, 1935 06 15, 1936
11 23, 1936 04 16, 1936
11 10.

¹⁶ Knobloch H. E. von.
Die Wischwiller Dorf-
Chronik VI, Berlin-Dah-
lem, 2002, S. 81–88.

¹⁷ Kliukienė R. Mažoji
Lietuva: Tradicijos, pa-
pročiai, šventės, tauti-
nis kostiumas, *Voruta*,
2005 06 18, Nr. 12
(582), p. 3.

*Argi nematėte jau daug tokių nabagėlių,
 Ubagaus einančių, kuriuos sušutino liepsnos?
 Tūls iš jų sau pats, be proto kakalį kurdams,
 O kits, taukus spirgindams, susvilino namą.
 O kiek sykių glūps ir nuopertas savavalninks,
 Pypkį sau užsidegęs tarp šiaudų nusibasto
 Ir, želėk dieve, taip supleškina kiemą¹⁸.*

Būrai buvo mokomi parodant jiems, kaip neatsargiai elgiantis su ugnimi galima sudeginti („sušutino, susvilino, supleškino“) savo būstą. Būrai giriami ir barami, raginami ar atgrasinami pagal krikščioniškos dorovės normas, visas jų gyvenimas ir elgesys vertinami pagal Šventojo Rašto tiesas. Pagrindinėmis žmogaus dorybėmis laikoma darbštumas, pamaldumas, teisingumas, ištikimybė tautos tradicijoms ir papročiams, o didžiausiomis ydomis – tingėjimas, bedievystė, žiaurumas, svetimų madų ir įpročių vaikymasis. K. Donelaitis savo kūriniumi nori įtvirtinti per amžius sukauptas tautos moralines vertybes, išnaikinti ydas, išugdyti dvasinį tautos atsparumą.

1812 m. Karaliaučiuje buvo įkurtas savarankiškas priešgaisrinės apsaugos korpusas. 1821 m. išleistas Prūsijos vyriausybės potvarkis, kuriuo gyventojams nurodyta 7 kartus per metus valyti kaminus, prižiūrėti dūmtraukius, draudžiama neštis į daržines ir kitas ūkines patalpas žibintus, neapdengtus stiklu ar skarda, jose rūkyti. Kepėjams ir karčemų savininkams bažnytkaimiuose buvo uždrausta sekmadieniais ir švenčių dienomis kepti koklių krosnyse pyragus. Anuomet gaisrai buvo dažnas reiškinys. Užpuolus gyvenvietę priešui, paprastai ji buvo sudeginama. Arba būdavo padegama, kad neatitektų priešui. 1867 m. vasarą kilus gaisrui Viešvilėje, sudegė visi šio bažnytkaimio rytinės dalies šiaudais dengti namai. Po 1867 m. gaisro Viešvilės gyvenvietėje įsikūrė Savanorių gaisrininkų draugija (kitais duomenimis, Viešvilėje – 1910 m., Smalininkuose – 1912 m.)¹⁹.

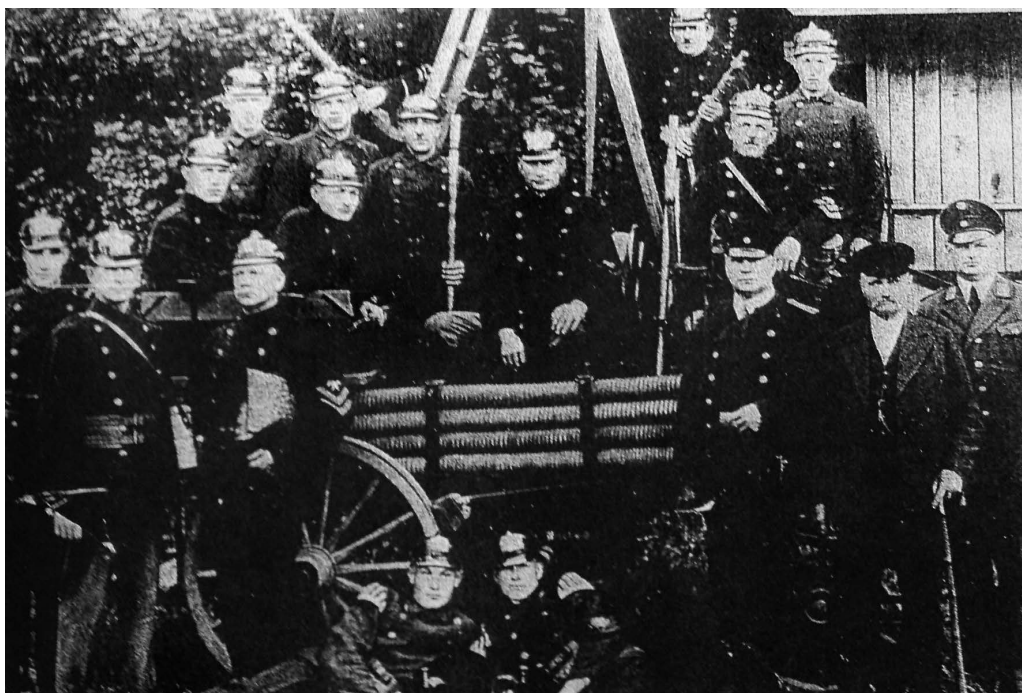
XIX a. pabaigoje, vengiant gaisrų, statyti medinius pastatus miesteliuose buvo uždrausta, kadangi ugnis neretai padarydavo daug žalos. Viešvilės gyvenvietės mediniai namai ne kartą kentėjo nuo gaisro. Išlikę žinių apie sudegintą dvarą, sudegusią visą rytinę Viešvilės gyvenvietės dalį. Kaip planuoti sodybas, jau buvo nurodoma. Pirtys, linų džiovyklos pagal reikalavimus turėjo būti statomos atokiau, prie vandens šaltinių. Todėl vėlesniais laikais buvo pradėta statyti molinius, o kylant krašto ekonomikai – ir mūrinius pastatus. Gyvenvietėse buvo pastatytas platus tinklas plytinių: jos veikė Trapėnuose, Kalvėliuose, Endriūšiuose, Smaliniūkuose, Viešvilėje, Sokaičiuose, tarp Žagmantų ir Pagenaičių²⁰.

Platų kultūrinės veiklos barą išvarė ne tik minėtos mokyklos, sąjungos ir klubai, bet ir teatras, muzika, knygos, spauda ir kitokie leidiniai. Vokiečių ir lietuvių kultūrininkų pastangomis 1923 m. įsteigtoje Klaipėdos konservatorijoje iš pradžių veikė tik fortepijono, dainavimo, smuiko ir vargonų klasės. Pirmaisiais metais mokykloje buvo tik 114 mokinių. 1924 m. mokykloje jau buvo įsteigtas simfoninis orkestras, įrengtas mokinių bendrabutis 72 moksleiviams,

¹⁸ *antologija.lt/pdf/6.pdf* Kristijonas Donelaitis. *Metai*.

¹⁹ *MLE*, Vilnius, 2000, t. 1. p. 418.

²⁰ Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller dorf Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998, p. 181.

penkerius metus mokama stipendija. Konservatorijos mokiniai pradėjo organizuoti ir vadovauti lietuviškiems chorams. Nuo 1925 m. per vasaros atostogas konservatorija nuolat rengė muzikos mokytojų konkursus. 1927 m. iš konservatorijos direktoriaus pareigų pasitraukė S. Šimkus, į jo vietą buvo paskirtas J. Žilevičius, o orkestro dirigentu – J. Gaubas. Konservatorijoje dirbo daug žymių ir Lietuvos kultūrai nusipelnusių žmonių: J. Čiurlionytė, B. Dvarionas, S. Šimkus, J. Žilevičius. Pedagogikos ir estetikos dalykus čia dėstė dr. Vydūnas, dr. B. Sruoga, dr. K. Trukanas²¹.

Viešvilės gaisrininkų draugija. 1930 m.

H. E. von Knobloch. Die Wischwiller Dorf-Chronik II, Berlin-Dahlem, 1998, S. 181

Kultūrinės organizacijos

H. E. fon Knoblocho „Viešvilės kaimo kronikose“ (*Die Wischwiller Dorf Chronik*) minima, jog, Viešvilės miestelis XX a. pradžioje turėjo ne tik išplėtotą vietos pramonę, žemės ūkį, gyvulininkystę, įvairiais verslais besiverčiančių žemdirbių, amatininkų. Čia buvo daug prekybos ir gyventojų aptarnavimo įmonių – parduotuvių, poilsio, užieigos namų, restoranų. Dėl veikusios pasienio muitinės, prekybos, laivininkystės bendrovių itin buvo suklestėjęs gyvenimas Smalininkų miestelyje. Neatsiliko ir Endriūšių, Kazikėnų, Kalvėlių, Pagulbinių, Baltupėnų, Sokaičių ir kitos gyvenvietės. Jeigu anksčiau iki panaikinant baudžiavą (1807 m.) gyvenvietės kultūrinio gyvenimo centras būdavo dvaras, bažnyčia, paprastai turinti bažnytinį chorą, veikiančią papilinę mokyklą, tai išaugus gyvenvietėms tarpukariu susikūrė daug įvairių pasaulietinių organizacijų. Be jau apžvelgtų draugijų,

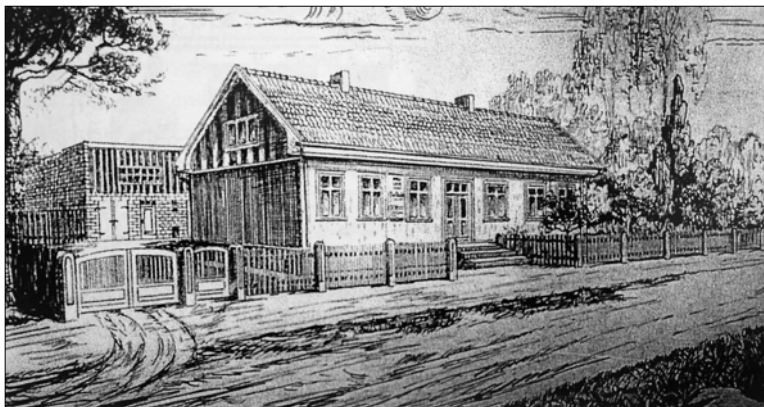
²¹ www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=261, Klaipėdos krašto lietuvių kultūrinė veikla – Mažoji Lietuva.

Dūdų orkestras prie AB „Hildebrand“ lentpjūvės (Holzindustrie unternehmen „Hildebrand“ Viesvile Sägewerk). H. E. von Knobloch. Das Sägewerk der Holzindustrie Aktiengesellschaft Wischwill an der Memel, Berlin-Dahlem, 2003, S. 45

Baumano svečių namai, gatvės prie teismo sodo ir į lentpjūvę Viešvilės atviruke. 1900 m.

Dailininko Paulo Tydkės sodyba. Viešvilė. 1950 m. Iš privačios Gabrielės Herbst kolekcijos. H. E. von Knobloch. *Die Wischwiller Kirchen-Chronik IV*, Berlin-Dahlem, 2000, p. 112

Dailininko Kurto Neubacherio šeima. Viešvilė. 1943 m. H. E. von Knobloch. *Die Wischwiller Kirchen-Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998, S. 220

sajungų, Viešvilėje repetavo dūdų orkestras, vietos teatro trupė, choras. Išlikusioje nuotraukoje matome dūdų orkestrą prie Medžio pramonės bendrovės „Hildebrand“ Viešvilės lentpjūvės administracinio pastato per šventę.

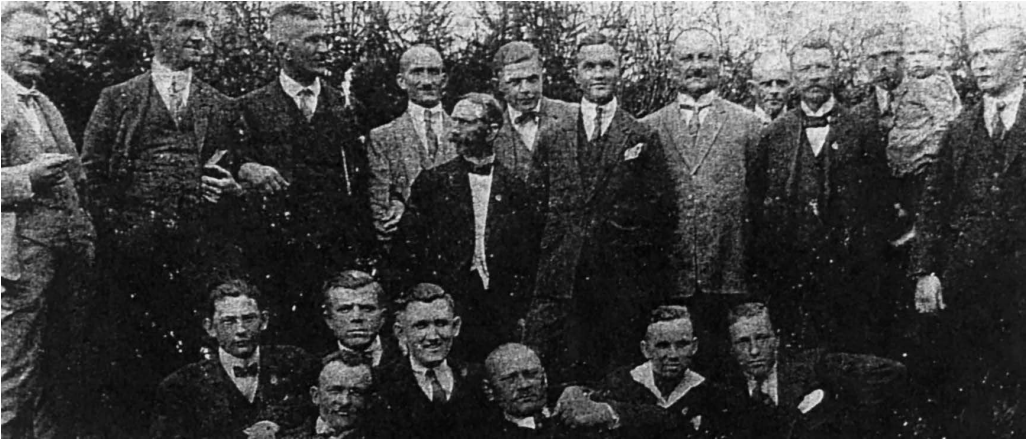
Baumano svečių namuose buvo didelė salė, kurioje repetavo Viešvilės teatro grupė.

Išlikusiose 1935 m. nuotraukose matome Viešvilės teatro trupę, parengusią pjesę „Žmonos meilė“ („Verliebte Leute“)²².

Galbrasčiuose, kurie iki XIX a. pabaigos priklausė Viešvilės parapijai, 1852 m. rugpjūčio 15 d. gimė Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų kunigas, kalbininkas, tautosakininkas, vertėjas, kultūros veikėjas, spaudos darbuotojas Kristupas Jurkšaitis. Greta Viešvilės buvusiam

²² Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Kirchen-Chronik VI*, Berlin-Dahlem, 2002, p. 81–88.

*Viešvilės choras. 1920 m. H. E. von Knobloch. Die Wischwiller Dorf-
Chronik II, Berlin-Dahlem, 1998, S. 185*

Paguļbinių kaime gimė ir augo vėliau Vokietijoje pripažintas rašytojas Paulas Brokas (1900–1986). Jo romanai „Jūrininkas Michaelis Austynas“, „Aštuntoji Kūrėjo diena“ žinomi ir už Vokietijos ribų. 1919 m. tarp Smalininkų ir Viešvilės esančiame Ūžbalių kaime gimė būsima poetė Šarlotė Linkys-Kiugel. Ji išvertė iš lietuvių į vokiečių kalbą senųjų lietuviškų dainų. 1975 m. išleido poezijos rinkinį „Paprasti eilėraščiai“, 1992 m. – eilėraščių rinkinį „Kūčių nakties žvaigždės“. 1929 m. vasario 15 d. Viešvilės valsčiuje gimė būsima poetė Eva Kalinski. Viešvilėje Eva lankė pradžios mokyklą, čia gyveno, kol suėjo 15 metų. Šiek tiek jos eilėraščių pateko į Viešvilę ir buvo išversta į lietuvių kalbą. 1938 m. kovo 30 d. šalia Viešvilės buvusiam Baltupėnų kaime gimė muzikas, kompozitorius, pedagogas Vytautas Šeinauskas.

Kultūros namai, jų istorija, veikla

Larisa Simanavičienė, Algirdas Sinkevičius

Viešviliečių mėgstamu miestelio visuomeninio gyvenimo centru tiek prieš Pirmąjį pasaulinį karą, tiek ir tarpukariu buvo Baumano svečių namai. Čia gražioje svečių namų salėje, kaip prisimena kraštotyrininkas H. E. fon Knoblochas, viešviliečiai linksmindavosi, švėsdavo visas miestelio šventes, nežinodami, kad Pirmojo ir Antrojo karų sūkuriuose jų laukia tremtis, besikeičianti istorija.

1924 m. iš Klaipėdos į Viešvilę grįžo svečių namų savininkų dukra Mina Bauman, kuri buvo pabėgusi nuo Pirmojo pasaulinio karo trėmimų ir, padedant dukrai Elzei, rūpinosi svečių namų salės panaudojimu. Baumano svečių namų salėje anuomet vykdavo daug Viešvilės draugijų organizuojamų švenčių ir teatro spektakliai, šventiniai mokyklos tėvų susirinkimai. Svečių namų patalpos, salė buvo naudojami ir nacių laikais. Salę meniškai išpuošdavo vietos dailininkas Paulas Tydkė (*Paul Tiedtke*).

1934 m. liepos 1-ąją Mina Bauman salę išnuomojo jaunam pirkliui Vilhelmui Lesingui, kuris vėliau vedė jos dukrą Elzę Bauman. Baumano salė tapo kaimo bendruomenės centru. Šventės, mokyklos ir Viešvilės draugijų renginiai ir jaunimo šokių vakarai buvo labai mėgstami. Moterų bendrija savo pagamintais rankdarbiais padėdavo kaimo vargingiesiems. Žiemos švenčių metu rankdarbiai dalyvavo loterijoje ir taip buvo sukaupiamas nedidelis fondas. Vargingieji, kuriems pritrūkdavo smulkių pinigų, galėjo jais pasinaudoti. Už bilietus buvo išlaikoma ir kaimo medicinos sesuo Marta Šalis (*Martha Szallies*).

1944 m. Viešvilėje, kaip prisimena Gerda Jėtkė (*Jettke*), buvo daug vokiečių kareivių ir Paulas Tydkė (*Tiedtke*) Baumanų salėje suruošė spalvingą vakarą. Šioje tradicijų turtingoje vietoje tai buvo paskutinė šventė. Greitu laiku buvo gautas įsakymas persikelti į Vokietijos gilumą.

Viešvilės choras. Vadovas A. Vygracas. 1927 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik III, Berlin-Dahlem, 1998, S. 185

Viešvilės kultūrinė veikla pokario metais

Jurbarko kultūros centro personalo įsakymų knygoje „*Jurbarko kultūros centro įsakų knyga personalo klausimais*“ išlikę įrašai apie pokario ir vėlesnių metų Viešvilės apylinkės klubo-skaityklos darbuotojų priėmimą ir atleidimą iš darbo.

Jurbarko kultūros centro archyviniais duomenimis, iki 1951 01 16 Viešvilės klubo-skaityklos vedėja dirbo Joana Kriūzienė. Po jos nuo 1951 01 31 Viešvilės klubo-skaityklos vedėja priimta Birutė Skridulytė.

Birutė Skridulytė dirbo neilgai – netrukus sukūrė šeimą ir išsikėlė gyventi į Jėnava.

Vietoje jos 1951 04 16 įsakymu Nr. 233 šio klubo-skaityklos vedėja priimta dirbti Aldona Blaževičienė. Įsakymų knygoje randame, kad 1952 01 26 A. Blaževičienė išėjo iš darbo. Išėjus A. Blaževičienei, vietoje jos paskirta Florijona Vaitkevičienė, tačiau dirbo neilgai. Vėliau Viešvilės apylinkės klubo-skaityklos vedėja pradėjo dirbti Marcelė Kucinaitė.

Kaip prisimena Marcelė Kucinaitė, pradžioje Viešvilės klubas-skaitykla buvo Upėlio gatvėje gyvenamajame name Nr. 12, kurio antroje pusėje gyveno Antano Bakaus šeima. „*Klubo-skaityklos vedėjai anuomet reikėdavo lankytis pas dirbančiuosius – skaityti jiems laikraščius, supažindinant su pagrindinėmis laikraščių publikacijomis. Apsilankius jų darbo vietoje, būdavo daroma pertraukėlė, visi susėdavo ir klausydavo, kas vyksta rajone ir respublikoje. Vėliau klubas-skaitykla buvo perkelta į buvusį Valterio Rodeičio svečių namų pastatą, Klaipėdos g-vė, Nr. 95. Čia darbavosi ir antroji darbuotoja – Renė Naujokaitė, vėliau perėjusi dirbti kolūkio „Tėvynė“ gyvulininkystės fermų vedėja. Atskirų kultūros namų nebuvo.*“ Salė, kurioje vyko visi miestelio kultūriniai renginiai, buvo Mokyklos gatvėje buvusiam Viešvilės profesinės technikos mokyklos pastate Nr. 12 (*Baumano svečių namai – red. pastaba*)¹.

1953 m. birželio 3 d. įsakymu iš Viešvilės klubo-skaityklos vedėjos pareigų M. Kucinaitė atleista. Jos vieton priimta Aldona Skridulytė, Antano. A. Skridulytė dirbo iki 1955 02 25, iki sujungiant klubą-skaityklą su miestelio biblioteka. A. Skridulytė ištekėjo už šalia Viešvilės buvusiose karinėse bazėse tarnavusio latvio kareivio ir išsikėlė gyventi į Latviją.

Sujungus klubą-skaityklą su apylinkės biblioteka, randame pirmuosius įrašus apie kultūros namų darbuotojų priėmimą į darbą jau Viešvilės apylinkės kultūros namuose.

Apie 1956 m. apylinkės klubas-skaitykla buvo perorganizuota į Viešvilės apylinkės kultūros namus. Miestelyje kultūrinė veikla suaktyvėjo. Meno saviveiklos rateliai buvo pradėję kurtis ne tik prie klubo-skaityklos. Vis daugiau dėmesio jai buvo skiriama Viešvilės septynmetėje, vietos profesinėje technikos mokyklose. Pastarosios žinioje buvo senoji Baumano svečių namų salė su scena. Suaktyvėjo ir miškininkai. „*Viešvilės girininkijoje apie 1957–1961 m. mišriam vokaliniam ansambliui vadovavo nuo 1963 iki 1985 m. Viešvilės bažnyčios vargonininku dirbęs Petras Jurgaitis. Ansamblyje dainavo moterys: Marytė Stanevičienė, Stasė Jurgaitienė, Genovaitė Švelnienė, Marytė Kakanauskienė, vyrai: girininkas Juozas Stanevičius, Jonas Ka-*

¹ Papasakojo Marcelė Kucinaitė-Karpavičienė, gim. 1933 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2013 m., Viešvilė.

Dūdų orkestras (iš kairės): Bronius Martinaitis, Vytautas Skridulis, Juozas Daujotas, Justinas Lakickas, nežinomas profesinės technikos mokyklos moksleivis, Ringaudas Grinis; antroje eilėje – nežinomas muzikantas, Vytautas Juškevičius, Bronius Skvereckas. 1963 m.

Iš B. Skverecko albumo

kanauskas, Algimantas Frišmantas, Antanas Brazaitis, Jonas Šiaulys, Anicetas Švelnys, Leonas Taločka. Kiekvienais metais, vykstant miškininko dienai, ansamblis vykdavo į Jurbarko miškų ūkio šventę“².

Jurbarko kultūros centro įsakų knygoje randame įrašą, kad nuo 1957 07 26 Kultūros centro įsakymu Nr. 28 Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadovu paskirtas Juvencijus Gadliauskas.

J. Gadliauskas aukso medaliu baigė Kauno J. Gruodžio muzikos mokyklą, vėliau studijavo Vilniaus konservatorijoje. Paskyrimą dirbti gavo netoli Jurbarko, Viešvilės apylinkėje: „Ten statė raketinę bazę, žmonės neišsprusę, gyvenau varganai. Tuo metu visuose rajonuose buvo steigiamos muzikos mokyklos, tik Jurbarkas liko aplenktas...“³

J. Gadliauskas, prisimena Aldona Juškaitė-Šiaulinskienė, mokė muzikos, vadovavo chorui ir ansambliams. „Jis buvo reiklus, griežtas. Mes, vaikai, jo bijojome. Su mokyklos choru ir šokių rateliu teko dalyvauti įvairių švenčių metu Viešvilėje, Tilžėje, Raigainėje, Trapėnuose. Į Trapėnus visi choro dalyviai ėjome žiemą per Nemuną ledu. Trapėnų mokyklos salė buvo mažytė. Mūsų paklaustyti susirinko vietos gyventojai. Padainavus „Te, visad šviečia saulė“ rusų kalba, trapėniškiai braukė ašaras ir vis prašė ir prašė kartoti...“

J. Gadliausko vadovaujami moksleivių choras, instrumentinis ansamblis, jo akompanuojamas liaudies šokių ratelis dalyvavo moksleivių meno saviveiklos kolektyvų apžiūrose Jurbarkė, kur ne kartą laimėjo prizines vietas. J. Gadliausko dėka mokykla gavo naują pianiną, – tai mums, vaikams, buvo didelė naujiena.“

A. Juškaitė-Šiaulinskienė išsaugojusi mokyklos choro nuotrauką su mokyklos antspaudu ir mokyklos direktoriaus Jono Jusčiaus parašu. Po tokią nuotrauką mokyklos direktorius anuomet įteikė kiekvienam choro dalyviui⁴.

² Papasakojo Genovaitė Švelnienė, 79 m., Viešvilė. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2013 m. Viešvilė.

³ Interneto prieiga: www.delfi.lt/gyvenimas/istorijos/penkios-gadliausku-gydytoju-kartos, žr. 2013 11 09.

⁴ Papasakojo Aldona Juškaitė-Šiaulinskienė, 66 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2013 m. Viešvilė.

Išlikusi nuotrauka, kurioje matosi repeticijų metu Viešvilės kultūros namų ir profesinės technikos mokyklos jungtinis dūdų orkestras.

Dūdų orkestro muzikantai buvo savamoksliai entuziastai. Tik vienas vadovas J. Gadliauskas buvo specialistas. Pavarčius personalo įsakymų knygą, joje randame įrašą, kad 1958 m. liepos 5 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 77 eilinių atostogų išleidžiama Viešvilės apylinkės kultūros namų direktorė Marytė Ivanauskaitė.

M. Ivanauskaitės darbo laikotarpiu, kaip pasakoja Stanislava Magdušauskaitė, Viešvilės kultūros namuose veikė tautinių šokių ratelis, dramos ratelis ir mišrus choras. Tautinių šokių ratelis pasirodydavo miestelio renginių metu, dalyvavo rajoninėse dainų šventėse Jurbarkė. *„Su manimi šoko ir sesuo Marytė, vėliau išsikėlusį gyventi į Latviją, Birutė Murauskaitė, kelios vaikų namų auklėtojos, kurių tarpe buvo Danutė Goleko ir kt. Vaikinai buvo profesinės technikos mokyklos mokiniai, kurių vardų jau negaliu prisiminti, jie išblėso iš atminties.*

Dramos ratelis savo pastatytą spektaklį rodė Viešvilėje. Man teko vaidinti seserį. Spektaklio metu verkiau, – taip reikėjo, mat mano partneris spektaklyje vaidino brolių, o tas brolis buvo vaigiautojas. Pamenu žodžius, kuriuos turėjau tarti: „Mama sužinos, neišgyvens...“ Spektaklį režisavo tuometinės Viešvilės vidurinės mokyklos mokytoja, kurios pavardės jau neprisimenu. 1962 m., jau man ištekęs, abu su vyru išsikėlėme gyventi į vyro tėviškę – Leningradą“⁵.

Meno vadovą J. Gadliauską gerai prisimena ir apie jį pasakoja buvusi savišveiklininkė G. Bakaitytė-Švelnienė: *„Tai buvo linksmas, gero charakterio žmogus, geras meno vadovas – gerai mokėjo suburti kolektyvą. Apylinkės kultūros namuose jis turėjo sukūręs chorą, instrumentinį ansamblį, kaimo kapelą. Kultūros namuose tuo metu veikė ir dramos ratelis, kuriam vadovavo Viešvilės vidurinės mokyklos mokytoja Bronislava Tamoševičiūtė-Gabronienė. Buvo pastatytas spektaklis „Verutei grįžus“. Dramos ratelyje dalyvavo Genovaitė Bakaitytė-Švelnienė, Marcelė Kucinaitė-Karpavičienė, Aleksas Damalakas, Vytautas Paulavičius, Antanas Kairys, Vytautas Diržys“⁶.*

Marytė Ivanauskaitė tą pačią 1958 m. spalio 31 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 223 atleista kaip perėjusi į kitą darbą.

Išėjus M. Ivanauskaitei 1959 m. birželio 20 d. įsakymu Nr. 127 Viešvilės apylinkės kultūros namų direktoriumi buvo paskirtas Adolfas Šličkus.

Neišdirbęs nė 2 mėnesių 1959 08 14 Kultūros centro įsakymu Nr. 210 Viešvilės apylinkės kultūros namų direktorius Adolfas Šličkus atleistas iš einamų pareigų.

Turbūt nebuvus į kultūros namų vadovus tuo metu kito kandidato, 1959 08 31 Kultūros centro įsakymu Nr. 245 Viešvilės apylinkės kultūros namų direktoriaus pareigos paskirtos Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadovui J. Gadliauskui.

Kai kultūros namuose dirbo J. Gadliauskas, miestelio kultūros namai buvo kitapus kelio priešais Viešvilės pagrindinę mokyklą. Algimantas Frišmantas tuomet dar mokėsi Viešvilės profesinėje technikos mokykloje, tačiau jau dalyvavo miestelio kultūros namų chore. *„Choras, kuriame dalyvavo dainininkai iš visų miestelio įstaigų ir organizacijų, jungė apie 60 dalyvių. Kolektyvas daugiausia pasirodydavo miestelio bendruomenės renginių metu.“*

Algimantas poroje su mokytoja Aldona Reipšlėgeriene šoko kultūros

⁵ Papasakojo Stanislava Magdušauskaitė-Sergiejeva, 72 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, Viešvilė, 2013 m.

⁶ Papasakojo Genovaitė Švelnienė, gim. 1934 m. Užrašė A. Sinkevičius, 2013 m. Viešvilė.

namų liaudies šokių ratelyje. Bėlieka tik apgailėstauti, kad nėra išlikusios jokios šių kolektyvų nuotraukos⁷.

J. Gadliauskas abejas pareigas ėjo pusę metų (*neparašyta, kad 1,5 etato – red. pastaba*). 1960 02 01 įsakymu Viešvilės apylinkės kultūros namų direktoriaus pareigoms nuo 1960 m. vasario 1 d. paskirtas naujas vadovas – Vytautas Brazas.

1960 m. liepos 14 d. Kultūros centro įsakymu dėl kolektyvo pasiruošimo vykti į respublikinę dainų šventę meno vadovas J. Gadliauskas atšaukiamas iš eilinių atostogų. Iš to galima spręsti, kad jis su savo meno saviveiklos kolektyvais dalyvavo 1960 m. respublikinėje dainų šventėje.

Dėmesį patraukia Jurbarko kultūros centro įsakymas dėl nepatenkinamo Viešvilės apylinkės kultūros namų darbo koordinavimo ir kultūros namų darbo vidaus kontrolės pavidimo Viešvilės profesinės technikos mokyklos direktoriui J. Daujotui⁸.

1961 m. kovo 21 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 33, išdirbęs metus ir 1 mėn., iš Viešvilės apylinkės kultūros namų direktoriaus pareigų Vytautas Brazas atleidžiamas.

1961 04 20 įsakymu Viešvilės apylinkės kultūros namų direktore nuo 1961 04 15 paskirta Jafima Ševeliova.

Juvencijus Gadliauskas nuo 1957 iki 1965 m. dirbo Viešvilės apylinkės kultūros namuose, taip pat septynmetėje mokykloje – muzikos mokytoju. Viešvilės septynmetėje Juvencijus kartu vadovavo ir mokinių chorui. Choras garsėjo rajone, buvo didelis, kaip rašoma Viešvilės pagrindinės mokyklos istorijoje – jame dainavo apie 60 mokinių. Kitą chorą – suaugusiųjų J. Gadliauskas buvo subūręs kultūros namuose. Repetavo ir jo vadovaujama kaimo kapela. Senieji miestelio gyventojai dar prisimena Juvencijaus Gadliausko kapelą, su kuria jis koncertuodavo miestelio visuomenei, važiuodavo į konkursus.

1962 m. kovo 3 d. įsakymu Nr. 75 iš Viešvilės apylinkės kultūros namų atleista Jafima Ševeliova, nuo 1962 m. kovo 7 d. dirbusi nepilnus 11 mėnesių.

Apie Vytauto Brazo ir Jafimos Ševeliovos veiklą Viešvilės apylinkės kultūros namuose apklaustieji gyventojai jau neprisiminė ir nieko negalėjo pasakyti. Tai suprantama, nes ir dirbo jie neilgai, tad kultūrinėje veikloje žymesnio pėdsako ir nepaliko.

Jurbarko kultūros centro įsakų knygoje randame įrašą, kad praėjus 2,5 mėn. po J. Ševeliovos atleidimo, 1962 05 18 įsakymu Viešvilės apylinkės kultūros namų direktore nuo to paties mėnesio 19 dienos paskirta Eglė Matusevičiūtė-Ručienė.

Ji – jauna specialistė. 1960 m. rugpjūčio mėnesį atvyko dirbti farmacininke į Viešvilės vaistinę⁹.

Naujoji vaistinės vedėja buvo ir aktyvi visuomenininkė. Miestelio gyventojus prie Viešvilės kultūros namų ji buvo subūrusi į dramos, šokių ypač mėgstantį jaunimą – į liaudies šokių ratelį ir sėkmingai jiems vadovavo.

Vadovė kartu su savo šokėjų kolektyvu važinėjo į meno saviveiklos kolektyvų apžiūras, rajonines ir respublikines šokių šventes. Buvusiųjų šokių ratelio dalyvių albumuose randame ko-

⁷ Papasakojo Algimantas Frišmantas, gyv. Viešvilėje, 76 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2013 m. Viešvilė.

⁸ Jurbarko kultūros centro įsakymų knyga.

⁹ Jurbarko kultūros centro 1962 05 18 įsakymas dėl Eglės Matusevičiūtės-Ručienės skyrimo Viešvilės apylinkės kultūros namų direktore.

*Viešvilės septynmetės mokyklos choras.
Vadovas
J. Gadliauskas.
1962 m.
Iš A. Šiaulinskienės albumo*

*Liaudies šokių ratelio vadovė
Eglė Matusevičiūtė-
Ručienė su šokėjais.
Iš E. Ručienės albumo*

*Viešvilės kultūros namų liaudies šokių ratelis (vadovė Eglė Ručienė).
Pirmoje eilėje: vaikų namų auklėtoja Stefa Ivoškaitė, Vida Bartkutė,
Birutė Naujokaitė, Danutė Feizaitė, vadovė Eglė Ručienė, Angelė
Šimulionytė, auklėtoja Veronika, mokytoja Onutė Bosaitė; antroje
eilėje – buvę Viešvilės profesinės technikos mokyklos mokiniai.
1965 m. Iš A. Kucinienės albumo*

Liaudies šokių ratelis respublikinėje dainų šventėje. Vadovė E. Ručienė. 1965 m. Iš Leonidos Matusevičienės albumo

Viešvilės kultūros namų dramos ratelis (vadovė E. Ručienė). Iš kairės sėdi: Marcelė Juškevičienė, Zita Civinskaitė, Eglė Ručienė, Marija Leškytė, Alina Simniškytė; stovi: Albinas Grėbliūnas, nežinoma pavardė, Vytautas Skridulis, Kasparas, Sigitas Staniulis, Vytautas Juškevičius, Algirdas Mockevičius ir Juozas Zagorskas. Iš V. Juškevičiaus albumo

lektyvo nuotraukų. Išlikusi ir 1963 m. E. Ručienės vadovaujamo dramos ratelio nuotrauka. Tuo metu su Viktoro Miliūno pjesė „Žuvėdros palydi“ kolektyvas pasirodė Viešvilės, Smaliniūku, Veliuonės bei kitų aplinkinių miestelių scenose. Spektaklį matė ir pamėgo daugelis rajono gyventojų.

Sprendžiant iš tolimesnių įsakymų knygos įrašų, apylinkės kultūros namų darbas suaktyvėjo ir buvo įvertintas. Jau 1963 m. lapkričio mėnesį Jurbarko kul-

tūros centro įsakymų knygoje randame įrašą apie Viešvilės apylinkės kultūros namų direktorei Eglei Ručienei pareikštą padėką „Už nuoširdų darbą“. Tokia pati padėka jai skirta ir 1964 04 30.

„1958–1965 m. Viešvilės vaikų namuose choreografe dirbo energinga šokių vadovė Leonida Matusevičienė. Jos vadovaujamas vaikų namų globotinių liaudies šokių ratelis pasirodydavo ne tik miestelio renginių metu, bet išvažiuodavo pasirodyti ir į kaimynines mokyklas. E. Kornikienei teko lydėti L. Matusevičienės vadovaujamą šokių ratelį į Rovno vaikų namus Ukrainoje“¹⁰.

1965 m. liepos 24 d. Kultūros centro įsakymu nr. 115 Juvencijus Gadliauskas, Sebastijano, ėjęs antraeilės meno vadovo pareigas Viešvilės apylinkės kultūros namuose, dirbęs juose 8 metus, nuo 1965 08 01 atleistas. Jam bedirbant, šios apylinkės kultūros namuose kadru kaita buvo labai sumažėjusi.

1966 06 28 įsakymu nr. 100 išleista eilinių atostogų Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadovė Salomėja Mazuravičiūtė.

„S. Mazuravičiūtė dirbo meno vadove Viešvilės kultūros namuose, kartu ir vaikų namuose. Vaikų namuose turėjo mokinių vokalinį ansamblį. Kultūros namuose turėjo moterų ansamblį. Su vokaliniu ansambliu pasirodydavo vietoje, tačiau dalyvavo ir meno saviveiklos apžiūrose. Kiek atmenu, buvome apžiūroje Jurbarke, po to Šilalėje. Salomėja kultūros namuose dirbo neilgai. Po to persikėlė dirbti į Jurbarką“¹¹.

1966 11 21 parašytas įsakymas nr. 211, kuriame nurodyta: „Nuo 1966 11 16 Eglę Ručienę laikyti dirbančia kultūros namuose 0,5 etato.“

Nuo 1966 m. lapkričio 24 d. Kultūros centro įsakymu nr. 211 Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadovu antraeilėms pareigoms 0,5 etato skiriamas Stasys Martinaitis. S. Martinaitis buvo savamokslis, kaip sakoma, „išmokęs groti iš savęs“, gerai grojo akordeonu, akompanavo meno saviveiklos rateliams¹².

1966 m. apylinkės kultūros namų direktoriumi jau dirbo Vytautas Dragūnas. V. Dragūnas domėjosi drama, buvo skaitovas. Artimai bendradarbiavo su Smalininkų miesto kultūros namais, kurių direktoriumi dirbo Juozas Kovera, su Rotulių kultūros namais, jų direktoriumi Vytautu Rimavičiumi. Visi trys, kaip skaitovai, vedė visuose šiuose kultūros namuose vakarus. Susirinkusieji klausėsi ištraukos iš Justino Marcinkevičiaus herojinės poemos „Kraujas ir pelenai“, apie Buchenvaldo koncentracijos stovyklą ir kt.

Įsakų knygoje randame, kad 1966 m. liepos 23 d. įsakymu nr. 119 Viešvilės apylinkės kultūros namų direktorius V. Dragūnas išleistas eilinių atostogų.

1966 m. gruodžio 6 d. Kultūros centro įsakymu nr. 231 Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadovu 0,5 etato antraeilėms pareigoms paskirtas Viešvilės aštuonmetės mokyklos mokytojas Donatas Paulikas¹³.

1967 04 01 Kultūros centro įsakymu nr. 72 Viešvilės apylinkės kultūros namų direktore nuo 1967 04 20 0,5 etato skiriama Danutė Dragūnienė¹⁴.

To paties mėnesio 21 d. įsakymu nr. 88 D. Dragūnienė iš kultūros namų direktorės pareigų atleista.

Nuo 1968 08 29 Vytautas Dragūnas iš Viešvilės apylinkės kultūros namų direktoriaus pareigų atleistas.

¹⁰Papasakojo Elena Kornikiene, 82 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2013 m., Viešvilė.

¹¹Papasakojo Valerija Tamošaitienė, gim. 1943 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2013 m. Viešvilė.

¹²1966 11 24 įsakymas nr. 211.

¹³1966 12 06 įsakymas nr. 231.

¹⁴1966 12 06 įsakymas nr. 231.

*Kultūros namų
meno vadovė Janina
Jameikienė repeticijų
metu. 1970 m.
Iš V. Tamošaitienės
albumo*

V. Dragūnas buvo išgyvenęs Sibiro tremtį. Jam dirbant buvo skiriama daugiau dėmesio dramai. Su juo sutartinai dirbo Aldona Dragūnienė. Kokius spektaklius pastatė, atsekti sunku, išimtinai Borisas Dauguviečio spektaklis „Žaldokynė“.

1968 m. rugsėjo 15 d. Kultūros centro įsakymu nr. 180 Viešvilės apylinkės kultūros namų direktore laikinam darbui antraeilėms pareigoms 0,5 etato priimta Viešvilės apylinkės vykdomojo komiteto sekretore dirbusi Marytė Ivanauskaitė¹⁵.

1968 m. spalio 1 d. Kultūros centro įsakymu nr. 190 Viešvilės apylinkės kultūros namų direktore antraeilėms pareigoms 0,5 etato skiriama Viešvilės aštuonmetės mokyklos mokytoja Joana Jucienė¹⁶.

1969 09 15 įsakymu nr. 153 iš Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadovo pareigų atleistas Donatas Paulikas. Antraeilėms Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadovo pareigoms 0,5 etato nuo 1969 09 16 priimtas muzikos technikumą baigęs jaunas specialistas Algimantas Valys¹⁷.

1969 m. spalio 1 d. Kultūros centro įsakymu nr. 166 nuo 1969 m. rugsėjo 16 d. liepta laikyti dirbančia Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadove Eglę Ručienę¹⁸.

1969 m. gegužės 1–rugsėjo 16 d. Kultūros centro įsakymu Viešvilės apylinkės kultūros namų meno vadove dirbo Ada Baublienė.

Nuo 1969 m. lapkričio 1 d. Viešvilės apylinkės kultūros namuose 0,5 etato dirbo Janina Jameikienė.

1970 m. E. Ručienė baigė studijas Kauno medicinos institute. Jos rankose – aukštojo mokslo diplomas. Tik štai nelaimė... 1970 m. rugsėjo 24 d. Eglė Ručienė kartu su dukryte Eglyte žuvo autoavarijoje. Viešvilės miestelio saviveiklininkai neteko energingos, nenuilstančios, savo atsidavimu liaudies menui uždegančios kolektyvą liaudies šokių vadovės.

Reikia pasakyti, kad vartant Jurbarko kultūros centro personalo įsakų knygą pastebima didelė Viešvilės apylinkės kultūros namų vadovų kaita.

¹⁵ 1968 09 15 įsakymas nr. 180.

¹⁶ 1968 10 01 įsakymas nr. 190.

¹⁷ 1969 09 15 įsakymas nr. 153.

¹⁸ 1969 10 01 įsakymas nr. 166.

*Vyrų kvartetas.
Vadovas
A. Liaugaudas.
Iš Viešvilės žemės
ūkio mokyklos
archyvo*

Nuo 1957 iki 1969 m. pasikeitė net 10 kultūros namų direktorių ir 8 meno vadovai. Kultūros namų darbas buvo „gerinamas“ skiriant vis naujus ir naujus vadovus.

1970 m. rugsėjo 1 d. Kultūros centro įsakymu nr. 132 direktoriumi 0,5 etato į Viešvilės kultūros namus atėjo dirbti pagrindinėje darbovietėje – Viešvilės žemės ūkio mokykloje dirbęs Alfonsas Liaugaudas¹⁹.

Nuo rugsėjo 3 d. Kultūros centro įsakymais nr. 134 ir Nr. 137 atleidus Viešvilės kultūros namų meno vadovą Algimantą Valį, 0,5 etato meno vadovu priimtas D. Paulikas²⁰.

Nuo 1970 10 01 A. Liaugaudas skiriamas Viešvilės kultūros namų direktoriumi visu etatu. Greitu laiku pradėjo repetuoti armonikų ansamblis, moterų ir vyrų vokaliniai ansambliai, dūdų orkestras. Dūdų orkestras dalyvavo 1970 m. respublikinėje dainų šventėje. Respublikiniame dūdų orkestrų konkurse-apžiūroje Viešvilės dūdų orkestras dalyvavo vienintelis iš Jurbarko rajono. 1970 m. A. Liaugaudas vadovaujamas Viešvilės dūdų orkestras kaimo ir rajoninės priklausomybės miestų kategorijoje laimėjo 5-ąją vietą.

*Dūdų orkestras.
Vadovas
A. Liaugaudas.
1970 m. Iš Viešvilės
žemės ūkio mokyklos
archyvo*

¹⁹ 1970 09 01 įsakymas nr. 132.

²⁰ 1970 09 03 įsakymas nr. 137.

Orkestre grojo Algis Kavaliauskas, Donatas Paulikas, moksleivis Ruočkus, Justinas Lakickas, Ringaudas Grinis, Algirdas Sinkevičius, Vytautas Juškevičius, Rimantas Stankaitis, Antanas Mickūnas, Vytautas Skridulis, Albinas Ravinis, Stasys, Aleksandras ir Juozas Martinaičiai.

1971 m. vasario 1 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 14 nuo tos pačios dienos Viešvilės kultūros namų meno vadove 0,5 etato skiriama Zoja Ščerbakova²¹.

Nuo rugpjūčio 1 d. iš Viešvilės kultūros namų meno vadovo pareigų atleidžiamas D. Paulikas. A. Liaugaudas tampa meno vadovu. Viešvilės kultūros namų direktore skiriama Regina Gžimailaitė.

1971 m. į Viešvilės kultūros namus atlikti gamybinės praktikos atvyko choreografė R. Gžimailaitė. Regina, apgynusi diplominį darbą, liko Viešvilės kultūros namuose kultūros namų direktore. Netrukus Viešvilėje sukūrė šeimą – tapo Dumčiene ir įsikūrė ilgesniam laikui. Kultūros namuose ji vadovavo vaikų ir jaunimo liaudies šokių, pramoginių šokių rateliams.

1972 m. lapkričio 17 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 124 Viešvilės zoninių kultūros namų metodininkės pareigoms priimta Birutė Kliukienė²².

1973 04 06 įsakymu B. Kliukienė iš kultūros namų metodininkės pareigų atleista.

1973 04 06 įsakymu Viešvilės zoninių kultūros namų metodininkės pareigoms priimta Zoja Geigienė.

„Viešvilės zoniniuose kultūros namuose repetuoja moterų ansamblis. Kultūros namų moterų ansamblyje, vad. A. Liaugaudas, dainavo: Irena Banaitienė, Regina Dumčienė, Regina Greičiuvienė, Emilija Liaugaudienė, Marytė Paulikienė, Laima Strikienė ir Irena Tėvelienė.

Moterų ansamblis dainuodavo Viešvilės miestelio zoninių kultūros namų renginiuose, Jurbarko dainų šventėse, zoninėse ir respublikinėse profesinių technikos mokyklų meno saviveiklos apžiūrose. Jiems su Viešvilės zoninių kultūros namų armonikos ansambliu teko dalyvauti televizijos laidoje“²³.

1973 m. birželio 29 d. įsakymu nuo 1973 07 01 Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovui A. Liaugaudui paliekama 0,5 etato.

Nuo 1973 m. spalio 2 d. 0,5 etato Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovo skiriama Gintautui Kriaučiūnui.

1973 m. gruodžio 1 d. įsakymu Nr. 140 Viešvilės zoninių kultūros namų metodininke 0,5 etato priimta Birutė Kyzelienė²⁴.

1973 m. gruodžio 24 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 140 Viešvilės zoninių kultūros namų metodininke 0,5 etato skiriama Gražina Magdušauskaitė²⁵.

Tuo metu Viešvilės kultūros namuose buvo įkurta dramos studija. Pirmieji jos dalyviai buvo Vilija Martinaitytė, Heroldas Tamoševičius, Vidas Rašimas, Vidmantas Noreika ir kiti. Dramos rateliui vadovavo G. Magdušauskaitė²⁶.

B. Kizelienė, dirbusi 0,5 etato Viešvilės zoninių kultūros namų metodininke, nuo 1974 m. sausio 1 d. iš pareigų atleista – taip rašoma 1974 m. sausio 28 d. Kultūros centro įsakyme Nr. 4.

²¹1971 07 30 įsakymas nr. 14.

²²1972 11 17 įsakymas nr. 124.

²³Papasakojo ansamblio dalyvė Irena Banaitienė, gim. 1945 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2013 m. Viešvilė.

²⁴1973 12 01 įsakymas nr. 140.

²⁵1973 12 24 įsakymas nr. 140.

²⁶Papasakojo Vilija Platonovienė, 50 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2013 m. Viešvilė.

Kaimo kapela. Vadovas A. Liaugaudas. Kaimo kapeloje grojo Aivaras Dumčius, Mindaugas Mockevičius, Edmundas Globys, Jūratė Nenortaitė, Alfonsas Liaugaudas ir Donatas Paulikas, Stasys Martinaitis. 1986 m. Iš pagrindinės mokyklos muziejaus

Nuo 1974 m. kovo 25 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 16 iš Viešvilės zoninių kultūros namų metodininkės pareigų atleidžiama Zoja Geigienė.

Nuo 1974 m. balandžio 1 d. iš Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovo 0,5 etato pareigų atleidžiamas Gintautas Kriaučiūnas. Iš Viešvilės kultūros namų meno vadovo 0,5 etato pareigų atleidžiamas Alfonsas Liaugaudas.

Nuo 1974 09 12 Kultūros centro įsakymu Nr. 70 iš Viešvilės zoninių kultūros namų direktorės pareigų atleista Regina Dumčienė.

Nuo 1974 m. rugsėjo 17 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 76 Viešvilės zoninių kultūros namų antraeilėms meno vadovo pareigoms 0,5 etato skiriamas Stasys Martinaitis²⁷.

Nuo 1974 m. lapkričio 1 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 86 Viešvilės zoninių kultūros namų antraeilėms meno vadovo pareigoms 0,5 etato skiriamas Vincas Alminas²⁸.

Nuo 1975 m. sausio 2 d. Viešvilės zoninių kultūros namų metodininke skiriama Birutė Alminienė.

1975 m. sausio 13 d. įsakymu Nr. 4 Gražina Magdušauskaitė skiriama Viešvilės zoninių kultūros namų direktore²⁹.

Nuo 1975 m. kovo 1 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 14 Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadove 0,5 etato priimta Zofija Norvilienė³⁰.

1975 m. kovo 1 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 14 nuo kovo 1 d. iš antraeilių Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovo pareigų atleistas Stasys Martinaitis.

²⁷ 1974 09 17 įsakymas nr. 76.

²⁸ 1974 11 01 įsakymas nr. 86.

²⁹ 1975 01 13 įsakymas nr. 4.

³⁰ 1975 03 01 įsakymas nr. 14.

Nuo 1976 m. kovo 9 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 21 Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovu 0,5 etato antraeilėms pareigoms priimtas Algirdas Sinkevičius³¹.

„Viešvilės kultūros namuose neilgai trukus susikuria kaimo kapela ir armonikos ansamblis. Kaimo kapeloje triūba groja Algimantas Kavaliauskas, klarnetu – Algirdas Sinkevičius, akordeonu – Donatas Paulikas, kontrabosu – Vidmantas Šimulynas, vėliau perėmė Algis Mitkus, mušamaisiais – Juozas Martinaitis ir Stasys Bauža. Apylinkėje neatsiradus grojančio smuiku, kapelai talkino smalininkietis Bronislovas Ralys. Kapela grojo P. Bekerio polką, V. Juozapaičio valsą, J. Karoso polką „Linksmuolė“, V. Juozapaičio „Mergvakario valsą“ ir J. Gaižausko „Pabrolių maršą“.

Armonikos ansamblį sudarė tie patys muzikantai ir šokėjų grupė, kurioje šoko Aldona Palavinskienė, Aldona Šiaulinskienė, Birutė Sinkevičienė ir Lina Malinauskaitė. Šokėjai paruošė čekų polką „Po jagody“, moldavų liaudies šokį „Moryška“ ir B. Sinkevičienės lietuvišką polką „Viešvilietiškoji“. Vietoje akordeono groja armonika. Ansamblio muzikantai grojo G. Butauto maršą ir valsą „Rudenėliui atėjus“. Senasis kaimo muzikantas Stasys Murauskas grojo bandonija. Abu kolektyvai savo programą parodė profesinėje technikos mokykloje, kartu su kitais zoninių kultūros namų kolektyvais dalyvavo zoninių kultūros namų šventėje, išvykoje Skirsnemunėje“³².

Nuo 1977 m. sausio 17 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 4 A. Sinkevičius iš antraeilių Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovo 0,5 etato pareigų atleistas. Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovu paskirtas A. Liaugaudas³³.

Buęs armonikos ansamblis ir kaimo kapela dar kuri laiką repetuoja, tačiau po kiek laiko išsivaikšto. Kultūros namuose pradeda repetuoti nauja kaimo kapela, vyrų ir moterų vokaliniai ansambliai.

1977 m. rugsėjo 30 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 60 A. Liaugaudas atleidžiamas iš Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovo pareigų.

Tuo pačiu įsakymu Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadove paskirta R. Dumčienė³⁴.

1978 m. rugsėjo 29 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 30 įsakymu iš Viešvilės zoninių kultūros namų metodininkės pareigų atleidžiama B. Alminienė.

„Maždaug nuo 1965 iki 1978 m. Viešvilės vaikų namuose meno vadovu dirbo Vidmantas Macaitis. Jo darbo laikotarpiu vaikų namuose veikė globotinių choras. Vaikų namų auklėtiniai šio vadovo privengdavo – buvo griežtas, reiklus, choras gerai paruošdavo. Vaikai pasirodydavo vaikų namų renginių metu, miestelio šventėse“³⁵.

Nuo 1979 m. vasario iki 1982 m. rudens tiek aštuonmetėje, tiek ir profesinėje technikos mokykloje dirbo miestelio kultūrinį gyvenimą pagyvinusi muzikos mokytoja chorvedė Vanda Gečienė.

1981 m. konkursinėje respublikos profesinių technikos mokyklų meno saviveiklos apžiuroje V. Gečienės vadovaujamam Viešvilės 9-osios kaimo profesinės technikos mokyklos mergaičių vokaliniam ansamblui pripažinta 1-oji vieta. Kolektyvas gerai įvertintas. Ansamblui įteiktas Lietuvos valstybinio profesinio techninio mokymo komiteto 1-ojo laipsnio diplomas.

³¹ 1976 03 09 d. įsakymas nr. 21.

³² Pagal kolektyvų dalyvių repeticijų lankymo žurnalą užrašė A. Sinkevičius, 2013 m. Viešvilė.

³³ 1977 01 17 įsakymas nr. 4.

³⁴ 1977 09 30 įsakymas nr. 60.

³⁵ Papasakojo Elena Kornikienė, 82 m. Užrašė A. Sinkevičius, 2013 m. Viešvilė.

*Viešvilės kultūros namų liaudies šokių ratelis (vadovė R. Dumčienė).
Iš Viešvilės žemės ūkio mokyklos archyvo*

*V. Gečienės dainorėliai respublikiniame „Dainų dainelės“ konkurse.
Dainuoja Remigijus Paulikas, Alma Foktaitė, Snieguolė Norvilaitė,
Eglė Vitkutė, Orestas Ogorodnikas, Diana Martinaitytė. 1982 m.
Iš I. J. Foktienės albumo*

*Viešvilės kultūros namų šokių ratelis (vadovė R. Dumčienė). 1987 m.
Iš Viešvilės žemės ūkio mokyklos muziejaus*

*Repeticijų metu (vadovė V. Gečienė). Dešinėje – mokyklos direktorius
L. Kazerskas. V. Gečienės ruošiami dainorėliai dalyvavo respublikiniame
„Dainų dainelės“ konkurse. 1982 m. Iš I. J. Foktienės albumo*

1982 m. gautas Jurbarko rajono Liaudies švietimo skyriaus garbės raštas už pasiruošimą „Dainų dainelės“ konkursui.

1984–1985 m. Viešvilės kultūros namų dramos ratelis pastatė spektaklį „Panaktinis ir skalbėja“. 1985 m. prieš pat Velykas Jurbarko kultūros centre vyko rajono dramos kolektyvų apžiūra. G. Magdušauskaitės vadovaujamo dramos kolektyvo pasirodymas gerai įvertintas už vaidybą, dekoracijas. Vaidino Vilija Martinaitytė, Irena Ivaškevičiūtė, Heroldas Tamoševičius ir kiti. Kolektyvui buvo pripažinta 1-oji vieta. Kitas spektaklis buvo apie senberni. Jame vaidino Karopčikas ir V. Martinaitytė. Vėliau į dramos kolektyvą įsijungė ir Vidmantas Noreika. G. Magdušauskaitė turėjo masinių renginių režisierės kvalifikaciją, ruošė ir skaitovus, su kuriais dalyvavo rajono skaitovų konkursuose³⁶.

1985 11 17 d. Kultūros centro įsakymu Nr. 60 už nuoširdų ir nepriekaištingą darbą pareikštos padėkos:

G. Magdušauskaitei – Viešvilės zoninių kultūros namų direktorei.

R. Dumčienei – Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovei.

1985 m. gruodžio 24 d. Kultūros centro įsakymu Nr. KK-114 G. Magdušauskaitė atleista iš Viešvilės zoninių kultūros namų direktorės pareigų.

1985 m. gruodžio 30 d. Kultūros centro įsakymu Nr. KK-119 R. Dumčienė, Vytauto, paskirta Viešvilės zoninių kultūros namų direktore³⁷.

1986 m. sausio 3 d. Kultūros centro įsakymu Nr. KK-1 A. Liaugaudas skiriamas Viešvilės zoninių kultūros namų meno vadovu³⁸.

„Mišriame vokaliniam ansamblyje dainavo: Regina Greičiuvienė, Laima Strikienė, Irena Banaitienė, Edmuntas Mankus, Algis Banaitis, Marytė Paulikienė, Regina Dumčienė, Irena Tėvelienė, Algimantas Liaudaitis, Algimantas Frišmantas.

A. Liaugaudas vadovaujamame vyrų kvartete dainavo: Edmuntas Mankus, Algis Banaitis, Algimantas Liaudaitis ir Algimantas Frišmantas. Mišriame vokaliniam ansamblyje dainavo tie patys saviveiklininkai“³⁹.

1988 m. kovo 22 d. V. Vizbarai įteikta Lietuvos SSR švietimo ministro V. Spurgos pasirašyta padėka už gerą auklėtinių parengimą zoniniam „Dainų dainelės“ konkursui.

1988 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. 123 („Jurbarko Kultūros rūmų įsakymų knyga kadry klausimais“) Viešvilės kultūros namų meno vadovu antraeilėms pareigoms priimtas V. Vizbara⁴⁰.

„Kultūros namuose įsikūrė vyrų vokalinis ansamblis, kuriame dainavo mokomojo ūkio darbuotojai: Jonas Birgiolas, Algis Sederevičius, Aleksas Balašaitis, Stasys Tarvydas, Algimantas Frišmantas ir Juozas Ramanauskas. Gerai pasirodęs zonišame meno saviveiklos apžiūroje Viešvilės kultūros namų vyrų vokalinis ansamblis, vadovaujamas V. Vizbaros, pateko į respublikinę apžiūrą. Kaip prisimena vyrų vokalinio ansamblio dalyvis J. Birgiolas, vokalinis ansamblis dalyvavo ir respublikinėje profesinių technikos mokyklų meno saviveiklos apžiūroje Klaipėdoje, laimėjo II vietą“⁴¹.

1990 m. gegužės 31 d. Jurbarko kultūros rūmų įsakymu Nr. KK-48

³⁶Papasakojo Irena Viknaitienė, užrašė Algirdas Sinkevičius, Viešvilė, 2013 m.

³⁷1985 12 30 įsakymas nr. KK-119.

³⁸1986 01 03 įsakymas nr. KK-1.

³⁹Papasakojo A. Frišmantas, gyv. Viešvilėje, 76 m. Užrašė A. Sinkevičius 2013 m. Viešvilė.

⁴⁰1988 10 28 įsakymas nr. 123.

⁴¹Papasakojo J. Birgiolas, gyv. Ridelkalnio kaime, 60 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2013 m. Viešvilė.

Vyrų vokalinis ansamblis (vadovas V. Vizbara). Iš kairės: Balys Čepinskas, Vladas Šimkus, Jonas Raščiauskas, Valius Vizbara, Robertas Andrijaitis, Audrius Sinkus, Edmundas Globys

Mišrus vokalinis ansamblis (vadovas V. Vizbara)

(„Jurbarko Kultūros rūmų įsakymų knyga kadru klausimais“) nuo 1990 06 01 V. Vizbara atleidžiamas iš Viešvilės kultūros namų meno vadovo pareigų.

1990 m. Viešvilės vaikų choro vadovui V. Vizbarai įteikta XIII Lietuvos tautinės šventės organizacinio komiteto padėka, pasirašyta Komiteto pirmininko Vytauto Landsbergio.

Nuo 1990 m. spalio 1 d. visi kaimo kultūros namų etatai perduoti Jurbarko rajono Kultūros skyriui.

1990 m. lapkričio 14 d. Jurbarko rajono Kultūros skyriaus įsakymu Nr. KK-23 („Jurbarko rajono valdybos Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) Viešvilės kultūros namų meno vadovu nuo tų pačių metų lapkričio 14 d. paskirtas Raimundas Juknevičius⁴².

1992 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 34K („Jurbarko rajono valdybos Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) R. Juknevičius iš Viešvilės kultūros namų meno vadovo pareigų atleidžiamas.

1993 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. 9K („Jurbarko rajono valdybos Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) Viešvilės kultūros namų meno vadovu antraeilėms pareigoms 0,5 etato priimtas V. Vizbara⁴³.

1995 m. liepos 31 d. įsakymu Nr. 31K („Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) Valius Vizbara atleidžiamas iš Viešvilės kultūros namų meno vadovo pareigų.

1996 m. rugsėjo 31 d. įsakymu Nr. 45K („Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) Viešvilės kultūros namų meno vadovu antraeilėms pareigoms 0,5 etato priimtas V. Vizbara⁴⁴.

1999 m. balandžio 1 d. Smalininkų kultūros namų meno vadovas A. Liaugaudas Jurbarko rajono Kultūros skyriaus įsakymu Nr. 18K („Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) perkeliamas į Viešvilės kultūros namus⁴⁵.

2001 m. rugpjūčio 1 d. Viešvilės kultūros namų direktorė R. Dumčienė Jurbarko rajono Kultūros skyriaus įsakymu Nr. 33K („Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) paskirta Viešvilės bendruomenės administratore⁴⁶.

Nuo 2001 m. rugsėjo 30 d. Jurbarko rajono Kultūros skyriaus įsakymu Nr. 75K („Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) iš Viešvilės bendruomenės namų meno vadovo pareigų atleidžiamas A. Liaugaudas.

Nuo 2001 m. rugsėjo 30 d. Jurbarko rajono Kultūros skyriaus įsakymu Nr. 76K („Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus įsakymų knyga“) iš Viešvilės bendruomenės namų meno vadovo pareigų atleidžiamas V. Vizbara.

2003 m. gegužės 17 d. iškilmingai paminėtas Viešvilės pagrindinės mokyklos 100-ųjų įkūrimo metinių jubiliejus. Viešvilės kultūros namų salėje po iškilmingo minėjimo vyko meno saviveiklos kolektyvų koncertas.

Vyrų ansamblyje dainavo: Edmundas Globys, Rimantas Liaudaitis, Algimantas Liaudaitis ir Donatas Paulikas. Mišriajame ansamblyje dainavo tie patys vyrai, Danutė Brazaitienė, Rasa Stoškienė, Zita Vitkienė, Danutė Daugirtienė, Marytė Paulikienė ir Irena Oičenkienė.

⁴²1990 11 14 įsakymas nr. KK-23.

⁴³1993 03 01 įsakymas nr. 9K.

⁴⁴1996 09 31 įsakymas nr. 45K.

⁴⁵1999 04 01 įsakymas nr. 18K.

⁴⁶2001 08 01 įsakymas nr. 33K.

Nuo 2004 10 01 Viešvilės bendruomenės namai tapo Viešvilės kultūros centru. Kultūros centrai buvo paskirti direktoriaus ir 2 meno vadovų etatai.

2004 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. P79 („Jurbarko Kultūros centro įsakymų knyga“) Viešvilės kultūros centro meno vadovo pareigoms 0,5 etato nuo lapkričio 2 d. priimta Kristina Martinaitytė⁴⁷.

Pradėjus Viešvilės kultūros namuose dirbti K. Martinaitytei, atsikuria moterų vokalinis ansamblis, vėl pagyvėja meno saviveikla Viešvilės vaikų globos namuose ir Viešvilės pagrindinėje mokykloje.

Nuo 2006 m. vasario 1 d. Kultūros centro įsakymu Nr. P3 („Jurbarko Kultūros centro įsakymų knyga“) Viešvilės kultūros centro direktorės pareigoms, laimėjusi konkursą, skiriama Ona Globienė⁴⁸.

2006 m. sausio 5 d. Kultūros centro įsakymu Nr. P1 („Jurbarko Kultūros centro įsakymų knyga“) Viešvilės kultūros centro meno vadovo pareigoms priimta Eglė Untulytė⁴⁹.

Dirbdama meno vadove, E. Untulytė įkuria Viešvilės dailės studiją, kurioje savo igūdžius lavina šešios kūrybingos moterys: Valė Teresė Plienaitienė, Angelė Grabauskienė, Jolita Kuzmienė, Aldona Šiaulinskienė, Stefa Šafranauskienė ir Lina Jasulienė.

Kaip prisimena Aldona Šiaulinskienė, ji pirmoji, paskatinta E. Untulytės, pradėjo lankytis kultūros centre ir ėmė bandyti tapyti. „Pirmasis paveikslas buvo tik kopija. Vėliau prisijungė A. Grabauskienė ir kitos entuziastės, kitos vėliau išėjo. Dailės studijoje Aldona dalyvavo apie šešerius metus. Dabar moterys tapo pačios, bet pasigenda Eglės reiškiamų minčių, patarimų, pasakyto žodžio.“

Viešvilės kultūros namuose buvo įkurta ir vaikų dailės studija, veikusi iki

Mišrus vokalinis ansamblis. Vadovas V. Vizbara. 2003 m. A. Sinkaus nuotr.

⁴⁷2004 10 01 įsakymas nr. P 79.

⁴⁸2006 02 01 įsakymas nr. P 3.

⁴⁹2006 01 05 įsakymas nr. P 1.

2013 m. Studiją lankė 12 vaikų, kurių jauniausiajam – šešeri metai. Vaikai čia mokomi tapyti, lieti akvareles, minkyti molį, apdirbti stiklą. Apie šią studiją randame 2013 05 30 interneto portale *Viešvilė.lt*⁵⁰.

Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centre veikiančiai vaikų dailės studija jau ne pirmi metai kviečia vaikus, mėgstančius piešti, lavinti savo kūrybiškumą, į užsiėmimus. Šiais mokslo metais studiją lankė vaikai su vadove E. Untulyte pristatė savo darbus kultūros centre surengtoje parodoje. Vaikų darbais atėjo pasidžiaugti jų tėveliai, draugai⁵¹.

2009 m. balandžio 6 d. Kultūros centro įsakymu Nr. P16 („*Jurbarko Kultūros centro įsakymų knyga*“) Viešvilės kultūros centro meno vadovo pareigoms 0,5 etato priimtas A. Sinkevičius⁵².

Kultūros namuose atnaujintas K. Martinaitytės sukurtas moterų vokalinis ansamblis. Pradėjus dainuoti vyrams, jis tampa mišriu vokaliniu ansambliu.

Besiruošiant Joninių šventei prie kultūros namų vokalinio ansamblio prisijungė Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos mišrus vokalinis ansamblis bei liaudiškos muzikos kaimo kapela, kurių vadovas A. Sinkevičius. Koncertinėje programoje dainavo mergaičių duetai – seserys Neringa ir Greta Bukauskaitės bei Laura Oželytė su Karina Kimbraite. Mergaičių duetams pritarė moksleivių instrumentinis ansamblukas, kuriame fleitomis grojo Julija Budzinauskaitė ir Rūta Kneizevičiūtė, smuiku – Austėja Anelauskaitė, kanklėmis – Elena Sakavičiūtė. Moksleivių instrumentiniame ansamblyje, iki išvykstant studijuoti, klarnetu grojo ir Pijus Kuzma.

Paruošta koncertinė programa parodyta Lietuvos Nepriklausomybės dienos minėjimo, Vasario 16-osios bei Joninių šventėse. Su koncertine programa dalyvauta Antanavo ir Višakio Rūdės kaimo bendruomenių jubiliejinėse šventėse.

Moksleivių vokalinis instrumentinis ansamblis. Vadovas A. Sinkevičius. A. Sinkaus nuotr.

⁵⁰ Papasakojo A. Šiaulinskienė, 66 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, Viešvilė, 2013 m.

⁵¹ Interneto prieiga: viešvilė.lt/tag/egle-untulyte/.

⁵² 2009 04 06 įsakymas nr. P 16.

*G. ir N. Bukauskaičių duetas. Joninių šventė.
2010 m. Vadovas A. Sinkevičius*

*Dainuoja Petras Lažaininkas (Šapalinis).
A. Sinkaus nuotraukos*

Nuo 2010 m. balandžio 12 d. įsakymu Nr. P31 („Jurbarko Kultūros centro įsakymų knyga“) Algirdas Sinkevičius atleistas iš Viešvilės kultūros centro meno vadovo pareigų.

2010 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. P42 („Jurbarko Kultūros centro įsakymų knyga“) Kristina Martinaitytė-Glinskienė nuo 2010 06 09 atleista iš Viešvilės kultūros centro meno vadovės pareigų.

2010 m. birželio 29 d. įsakymu Nr. P83 („Jurbarko Kultūros centro įsakymų knyga“) nuo 2010 06 30 E. Untulytė atleista iš Viešvilės kultūros centro meno vadovės pareigų.

2010 m. liepos 1 d. vietoje Viešvilės kultūros centro susikūrė Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras. Konkursą direktoriaus vietai laimėjo Arvydas Griškus.

Viešvilės kultūrinis savitumas: tradicijos, papročiai, regioninis tapatumas XXI a. 1–2 dešimtmetyje

Arvydas Griškus

Įvadinės mintys. Viešvilė, kaip ir kiekvienas Lietuvos miestelis ar miestas, turi savitą istoriją ir kultūrą. Čia gyvenantys žmonės kiekvieną dieną kuria savo papročius ir tradicijas. Šio tyrimo gaires galima nusakyti viešviliečių mintimis. Paprašyta įvertinti miestelio išskirtinumą vienuolikmetė respondentė parašė „*ji labai graži*“¹, kita moksleivė patvirtino, kad ji laiko save Mažosios Lietuvos gyventoja², suaugusi viešvilietė teigė: „*Vietovė neturi savo tradicijų, kadangi dauguma gyventojų nevietiniai. Naujas tradicijas kurti nelabai sekasi*“³, o dar viena moteris prisimena: „*Pirmą kartą atvykus į Viešvilę į akis krito raudoni pastatai, tarmė, kai kurie negirdėti žodžiai (grabė, mergučė)*“⁴. *Daug alyvų krūmų, vaikų namai, vokiečių kapinės ir t. t.*“⁵ Natūralu, kad jaunoji karta miestelį suvokia kaip gimtinę, o vyresniajai kartai ši vietovė, nors ir brangi, visgi išlieka šiek tiek svetima. Žinant drastišką šio krašto istoriją, šių dviejų kartų suvokimas formuoja tyrimo ašį. Todėl šiame darbe, tarsi atlikus skerspjuvį, siekiama atidengti svarbiausius dabartinės Viešvilės kultūros formavimosi klodus. Tikimasi, kad straipsnis bus reikšmingas ne tik mokslui, bet ir padės Viešvilės gyventojams suprasti juos supančią kultūrą ir jų pačių įtaką jai.

Šis darbas skirtas Viešvilės miestelio monografijai, todėl **tyrimo tikslas yra apžvelgti Viešvilės miestelio tradicijas, papročius XXI a. 1–2 deš., aptariant jų savitumą, susiformavimo priežastis, pažvelgti į čia gyvenančių žmonių regioninio tapatumo suvokimą.** Analizuojami klausimai svarbūs tiek praktiniu (kultūros puoselėjimo, ekonominiu), tiek teoriniu (moksliniu) atžvilgiu.

Šiuo metu itin daug dėmesio skiriama Lietuvos etnografiniams regionams (2015 m. numatomi regionų metais). Mokslininkai tiria gyventojų tapatumo, savivokos klausimus, diskutuoja kartu su kultūros darbuotojais dėl oficialių regionų pavadinimų. Pastarieji įvairiomis programomis, renginiais regioninius savitumus pristato visuomenei. Įvairios finansavimo programos Lietuvoje ir Europos Sąjungoje nukreiptos į regioninės kultūros stiprinimą. Nors atlikta nemažai tyrimų apie šio krašto dabarties kultūrą, autoriaus nuomone, ši lokalsios vietovės (Viešvilės miestelio), tradicijų, papročių, švenčių apžvalga papildys Mažosios Lietuvos etnologijos tyrimų sąrašą.

Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: 1. *Aptarti kultūrinę miestelio aplinką, jos savitumą formuojančius kontekstus.* 2. *Naudojantis autoriaus atliktomis apklausomis ir stebėjimais, archyviniais Viešvilės mokyklos muziejaus, kultūros įstaigų duomenimis apibūdinti Viešvilėje gyvenančių žmonių šeimos papročius, tradicijas, miestelyje vykstančias šventes, kultūrinį bendruomenės gyvenimą.* 3. *Išanalizuoti vietos gyventojų regioninio tapatumo savivoką,*

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos.

¹ AGA (Arvydo Griškaus archyvas) 2014, V. (Viešvilė) M. (Moksleiviai) – 4 (anketos Nr.) 11 (respondento amžius).

² AGA 2014, V. M – 12 (11 m.).

³ AGA 2014, V. S. – 21 (59 m.).

⁴ Žodžius *mergučė, grabė* vartoja jurbarkiečiai.

⁵ AGA 2014, V. S. – 18 (56 m.).

išskiriant dvi amžiaus grupes: moksleivius (čia gimusius) ir suaugusiuosius, atvykusius arba gimusius Viešvilėje sovietmečiu.

Metodai. Etnografiniai lauko tyrimo metodai: stebėjimas, anketavimas, interviu, šaltinių peržiūra. Teoriniai metodai: analizės ir lyginamasis.

Raktiniai žodžiai. Viešvilė, Mažoji Lietuva, regionas, tradicijos, šventės, tapatumas.

Pateikėjai. Metodologinė prieiga. Tyrimui naudoti autoriaus parengti klausimynai vaikams ir suaugusiesiems. Respondentai (visi šiuo metu gyvena Viešvilėje arba jos apylinkėse) buvo apklausiami anketavimo ir interviu būdu. Iš viso apklausti 106 asmenys, iš jų 73 moksleiviai (žr. 1–2 lenteles).

1 lentelė

Pateikėjai – moksleiviai

	11 m.	12 m.	13 m.	14 m.	15 m.	16 m.	17 m.	18 m.	Iš viso
Mot. g.	6	3	5	3	3	2	–	–	22
Vyr. g.	6	6	11	9	12	4	3	1	52
Iš viso:	12	9	16	12	15	6	3	1	74

2 lentelė

Pateikėjai – suaugusieji

	20–30 m.	30–40 m.	40–50 m.	50–60 m.	60–70 m.	Nuo 70 m.	Iš viso
Mot. g.	4	5	4	7	3	7	30
Vyr. g.	–	–	–	1	1	1	3
Iš viso:	4	5	4	8	4	8	33

Tarp apklausiamųjų jauniausi 11 m. vaikai, vyriausi – 80 m. vyras ir 81 m. moteris. Atlikta 5 interviu. Dalis anketų (30 vnt.) buvo išsiuntinėta el. paštu miestelio gyventojams, pažįstamiems, mokyklos, vaikų globos namų ir kultūros darbuotojams, kitą dalį respondentų padėjo apklausti bibliotekos ir seniūnijos darbuotojai pateikdami anketas čia atėjusiems gyventojams. Vaikų apklausą atlikti talkino mokytojos. Nebuvo išskiriami Viešvilės vaikų globos namų auklėtiniai, kurie taip pat lanko Viešvilės pagrindinę mokyklą. Šie vaikai atvykę iš įvairių šalies vietų, didžioji dalis iš problemiškų šeimų⁶.

Viešvilės mokykloje daugumą vaikų sudaro berniukai (vaikiniai). Apklausančiant suaugusiuosius aktyvesnės ir kalbesnės buvo moterys. Net 13 suaugusiųjų šiuo metu arba anksčiau dirbo mokytojais, socialiniais darbuotojais, 4 asmenys įvardijo tik savo turimą vidurinį arba 9 klasių išsilavinimą, kiti – įvairių profesijų žmonės: virėja, siuvėja, inžinierius, zootechnikas, medikai, valstybės tarnautojai, finansininkai, valytoja, miškininkai, kultūros darbuotojai.

Iš suaugusių respondentų 27 katalikų tikėjimo, iš jų 3 vyresniojo amžiaus gyventojai pabrėžė, kad yra Romos katalikai⁷. 2 asmenys – evangelikų tikėjimo atstovai, 3 – netikintys. Nors moksleivių apklausose įrašyta grafa *religija*,

⁶ Vaikų globos namų auklėtiniai gyvena šeimynomis.

⁷ Rinkdamas įvairią etnografinę medžiagą, autorius pastebėjo, kad vyresnioji karta dažniausiai save vadina Romos (Rymo) katalikais.

tačiau kokio jie tikėjimo, įvardijo tik 20 vaikų. Iš jų 9 rašo, kad yra krikščionys, 8 katalikai, 2 evangelikai, 1 Jehovos liudytojas. Užfiksuoti moksleivių atsakymai „nežinau“, „koks skirtumas“, „musolmonizmas“. Ši ir toliau tekste pateikiama statistika patvirtina, kad Viešvilėje didesnę dalį sudaro katalikų bendruomenė, kad čia veikianti bažnyčia ir gyvenantis kunigas⁸ taip pat dalyvauja kuriant tradicijas. Evangelikų miestelyje nėra daug, jų bažnyčios yra Smaliniūkuose ir Vilkỹškiuose. Viešvilėje ir jos apylinkėse yra Jehovos liudytojų bendruomenė, kurie tikėjimo namus turi Jurbarkė. Pastarosios bendruomenės narys paminėjo kiek kitokias tradicijas: „*Jėzaus Kristaus mirties data, tėvų metinės, kongresai, asamblėjos*“⁹.

2010 m. Jurbarko rajone įvykdžius kultūros centrų reformą Smaliniūkų ir Viešvilės filialai buvo sujungti ir sukurtas Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras. Straipsnio autorius nuo pat įstaigos sukūrimo dirba direktoriumi. Pats gimęs, užaugęs ir visą laiką gyvena Jurbarke. Analizei naudojami kultūros centro archyviniai duomenys (metraščiai, ataskaitos, nuotraukos, filmuota medžiaga). Aptariant miesto šventes pasinaudota ir Jurbarko kultūros centro renginių archyvu (laikotarpis, kai Viešvilėje veikė tik JKC filialas). Svarbių duomenų suteikė Viešvilės pagrindinės mokyklos muziejus. Ypač reikšminga buvusios muziejaus darbuotojos kraštotyrininkės Danutės Daugirdienės metraščiuose, kraštotyros darbuose sukaupta medžiaga. Tikslinant informaciją kalbėta su Viešvilės seniūnu Valentinu Kucinu, bendruomenės centro pirmininku Algimantu Liaudaičiu, Kalvėlių girininkijos girininke Irena Petrošiene.

Tyrime Viešvilės kultūra analizuojama trimis pagrindiniais aspektais: šeimos tradicijos, miestelio šventės ir vietos gyventojų regioninio tapatumo suvokimas.

Terminai ir sąvokos. Tradicija – plati ir daugiareikšmė sąvoka. Senoji tradicija buvo siejama su tauta ir suprantama kaip priemonė dorovės kodeksui įdiegti, tai tautos išmintis bei praeitis, pažinimo šaltinis, elgesio formos, elgesio kodeksas, perduodamas iš kartos į kartą¹⁰. Keičiantis istoriniam kontekstui, keičiasi ne tik konkrečios tradicijos, bet ir tradicijos samprata. Žmonės kuria savas tradicijos sampratas ir savas tradicijas, atitinkančias svarbiausius jų poreikius, dažnai kitokius negu tie, kuriuos akademiniai tyrinėtojai laiko teisingais ir tikrais¹¹. Rasa Paukštytė-Šaknienė analizavo tradicijos sampratą šiuolaikinėje Lietuvoje. Jos surinktais duomenimis, tradicija ir paprotys nemokslinėje aplinkoje siejamas su tęstinumu laiko atžvilgiu¹². Ši mintis naudojama kaip teorinis suvokimas ne tik analizuojant, bet ir respondentams užduodant klausimus. Darbe tradicijos suvokimas artimas terminui, apibūdinančiam vietos kultūros kaitą ir tęstinumą. Straipsnyje dažnai vartojama sąvoka „kuriamos tradicijos“, siekiant apžvelgti su žmogaus laisvalaikiu susijusią gyvenimo dalį. Istorikas Erikas Hobsbawmas įvedė terminą *kuriamos tradicijos*, kai naudojant tam tikrus istorinius faktus suformuojamas naujas kultūrinis reiškiny ir jis tęsiamas¹³.

⁸ Klebonas aptarnauja Viešvilės, Smaliniukų ir Vilkỹškių parapijas.

⁹ AGA 2014, V. M. – 37 (13 m.).

¹⁰ Kudirka J. Papročiai – žmogaus dvasinės kultūros dalis, *Lietuvių liaudies papročiai*, Vilnius, Liaudies kultūros centras, 1991.

¹¹ Stonkuvienė I. Tradicija kaip praeities ir dabarties dialogas, 2008. http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/21/52-58.pdf (žr. 2013 01 15).

¹² Paukštytė-Šaknienė R. Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje, *Lituanistica*, Vilnius, 2012, t. 58 Nr. 2(88), p. 206–217.

¹³ Hobsbawm E., Terence R. *The Invention of Traditions*, Cambridge University press, 1992, p. 1–114.

Nors darbe neanalizuojama, kokius simbolius naudojant kuriamos Viešvilės tradicijos, visgi ši teorinė mintis yra pagrindas aptariant šiuos kultūrinius laike ir aptariamoje vietovėje kintančius dėmenis.

Šventė straipsnyje suprantama dvejopai – kaip tradicinis šeimos susibūrimas ne darbo metu, turintis tradicinių, simbolinių ir papročių elementų, arba viešojo erdvėje kaip „miesto (šiuo atveju miestelio – aut. past.) kasdienybę pertraukiantis ir transformuojantis įvykis“¹⁴. Tyrime aptariamas vietos gyventojų susitapatinimas su tam tikro regiono kultūra nurodant miestelio gyvenamos savitumus. Nes „tapatybė (identitetas, tapatumas) – tai žmonių išskirtinumas, ktoniškas ir panašumas į kitus, žmogus nusakydamas savo tapatybę išskiria save iš kitų ir kartu apibrėžia savo bruožus, kurie jį sieja su grupe, bendruomene, tauta institucija“¹⁵.

Teorinė prieiga ir ankstesni tyrimai šia tema. „Vietos pavadinimas – tai mentalinis vaizdinys ir kultūrinis stereotipas, identifikuojantis bendriją ir regioną, neatskiriamas nuo vizualinių raiškų, užpildytas istorikų etnologų ir antropologų, geografų, ekonomistų, politologų, keliautojų ir daugelio kitų pasakojimais ir aprašymais“¹⁶. Ši Aukštosios Čepaitienės teorinė mintis – pagrindinis teorinis tyrimo pradžios taškas, o analizuojama vietovė – Viešvilė.

Tyrimo pirmoje dalyje Viešvilės šių dienų kultūra analizuojama naudojant subkultūrų tyrimo teorinę prieigą, kai reiškinys analizuojamas išsigilinant į jį formuojančius kontekstus¹⁷. Tyrimo tikslas ir uždaviniai, sutelkti į Mažosios Lietuvos regiono šių dienų kultūrą, tampa svarbiu kultūriniu ir istoriniu kontekstu. Teoriniu ir metodologiniu požiūriu analizuojant lokaliai vietovės tradicijas reikšmingiausia knyga „Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai“¹⁸, kurioje Lietuvos istorijos instituto etnologai aptaria Mažosios Lietuvos šių dienų kultūrinius reiškinius: Rasa Paukštytė-Šaknienė – vaiko gimties ir socialinio įteisinimo papročius¹⁹, Žilvytis Šaknys – iniciacinius ir kalendorinius jaunimo papročius²⁰, Irma Šidiškienė – kultūrinį tapatumą ir simbolinius veiksmus vestuvėse²¹, Vida Savoniakaitė – šiuolaikinių žemaičių ir lietuvininkų tapatumą²². Šių dienų Mažosios Lietuvos šventes analizavo Kristina Blockytė „Vasaros saulėgrąžos šventė Mažojoje Lietuvoje: tradicijų rekonstrukcija“²³, „Užgavėnių šventės (šiuo vakaro) specifika Klaipėdos krašte“²⁴.

¹⁴Čepaitienė A. *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas*, 2013, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, p. 529.

¹⁵Savoniakaitė V. *Tapatybė, Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 389.

¹⁶Čepaitienė A. *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 90.

¹⁷Ramanauskaitė E. *Subkultūra: fenomenas ir modernumas*, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2004.

¹⁸*Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*, sud. Žilvytis Šaknys, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012.

¹⁹Paukštytė-Šaknienė R. Vaiko gimties ir socialinio įteisinimo papročiai, *Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012, p. 19–76.

²⁰Šaknys Ž. Iniaciniai ir kalendoriniai jaunimo papročiai, *Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2012, p. 77–136.

²¹Šidiškienė I. Kultūrinio tapatumo gairės. Simboliniai veiksmai vestuvėse, *Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012, p. 137–188.

²²Savoniakaitė V. Šiuolaikiniai žemaičiai ir lietuvininkai, *Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012, p. 189–29.

²³Blockytė K. Vasaros saulėgrąžos šventė Mažojoje Lietuvoje: tradicijų rekonstrukcija, *Humanitariae XIV*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2013, p. 275–280.

²⁴Blockytė K. Užgavėnių šventės (Šiupinio vakaro) specifika Klaipėdos krašte, *Res Humanitariae VII*, Klaipėda, Klaipėdos universitetas, 2010, p. 243–265.

Kadangi straipsnyje analizuojami šeimos papročiai, darbo temai reikšmingi ir Angelės Vyšniauskaitės, Petro Kalniaus ir Rasos Paukštytės-Šaknienės *„Lietuvių šeima ir papročiai“*²⁵ bei Rasos Račiūnaitės-Paužuolienės *„Lietuvių šeima vertybių sankirtoje“*²⁶ darbai. Analizuojant šventes naudotasi Arūno Vaicekausko darbais *„Lietuviškos Joninės: nuo kaimo bendruomenės iki šiuolaikinės miesto šventės“*²⁷, *„Lietuvių žiemos šventės“*²⁸. Apie šių dienų kultūros įstaigų veiklą Jurbarko rajone yra rašęs ir straipsnio autorius²⁹. Istoriniam ir kultūriniam Mažosios Lietuvos kontekstui aptarti naudotasi etnomuzikologės Linos Petrošienės monografija *„Lietuvių etninė muzika: tapatumo problemos“*³⁰ bei straipsniu *„Klaipėdos krašto etninė muzika XX amžiuje: vietinių tradicijų kitimo priežastys“*³¹. Tyrimui reikšmingas istorikų Vytenio Almonaičio ir Junonos Almonaitienės darbas *„Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas“*³², *„Mažosios Lietuvos enciklopedijos“* II³³ (Lietuvininkai, p. 577–623; Mažoji Lietuva, p. 761–823) ir IV tomai (Viešvilė, p. 732–734)³⁴. *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*³⁵, Broniaus Kviklio 1964–1968 metais JAV išleistos enciklopedijos *„Mūsų Lietuva“* IV tomas³⁶, Martyno Purvino darbai³⁷. Regiono istorija ir kultūra taip pat analizuojama leidiniuose *„Lietuvininkų kraštas“*³⁸ ir *„Lietuvininkų žodis“*³⁹.

Viešvilės tradicijas formuojantys kontekstai

Istorija. Viešvilės mielis yra istorinėje skalvių genties žemėje. Tai patvirtina ir pietvakarinėje miestelio pusėje, prie vadinamojo Švedkalnio, aptiktas skalvių genties kapinynas, datuojamas X–XI a. Kai kurių mokslininkų teigimu, XIV a. šaltiniuose užrašytas Viešvilės miestelio pavadinimas *Wayswille* yra skalviškas arba prūsiškas vietovardis, kadangi naudojamas dvigarsis *ay* vietoj *ie*⁴⁰. Genties pavadinimas tampa savotišku skiriamuoju ženklu, kodu dabarties gyvenime. *„Skalvijos“* vardu pasivadino 2003 m. įkurtas Viešvilės bendruomenės centras, o tyrimo metu 68 m. respondentė į klausimą, kokio etnografinio (etnokultūrinio) regiono gyventoja save laiko, atsakė: *„Skalvijos“*⁴¹.

Viešvilė daugiau nei 500 metų priklausė vokiškoms valstybėms. Kraš-

²⁵ Vyšniauskaitė A., Kalnius P., Paukštytė-Šaknienė R. *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius: Mintis, 2008.

²⁶ Račiūnaitė-Paužuolienė R. *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje*, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2012.

²⁷ Vaicekauskas A. *Lietuviškos Joninės: nuo kaimo bendruomenės iki šiuolaikinės miesto šventės, Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 4(127), p. 33–38.

²⁸ Vaicekauskas A. *Lietuvių žiemos šventės*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.

²⁹ Apanavičius R., Griškus A., Alenskaitė A. *Kaimo kultūrinės veiklos modeliavimo principai, Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 2013, Nr. 4, p. 7–26.

³⁰ Petrošienė L. *Lietuvių etninė muzika: tapatumo problemos*, Klaipėda, Klaipėdos universitetas, 2007.

³¹ Petrošienė L. *Klaipėdos krašto etninė muzika XX amžiuje: vietinių tradicijų kitimo priežastys, Rytų Europos kultūra migracijos kontekste*, Vilnius, Versus aureus, 2007, p. 165–194.

³² Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, Aušra, 2007.

³³ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, t. 2, p. 577–623, 761–823.

³⁴ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas 2009, t. 4, p. 732–734.

³⁵ *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011.

³⁶ *Mūsų Lietuva*, red. Bronius Kviklys, Vilnius: Mintis, 1991, t. 4, p. 626–632, 722–723.

³⁷ Purvinas M. *Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra*, Vilnius: Etninės globos taryba, 2008; Purvinas M. *Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai*, Trakai: Voruta, 2011; Purvinas M. *Viešvilė. IV d. Gyvenvietės*, Voruta, 2013, sausio 5, Nr. 1 (765), p. 3; Purvinas M. *Viešvilė. III d. Parapija ir gyventojai*, Voruta, 2012, gruodžio 8, Nr. 25 (763), p. 3.

³⁸ *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas: Literae universitatis, 1995.

³⁹ *Lietuvininkų žodis*, Kaunas: Literae universitatis, 1995.

⁴⁰ Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas: Aušra, 2007, p. 174.

⁴¹ AGA 2014, V. S. – 25 (68 m.)

tas labiausiai germanizuotas XVIII a. pradžioje, kai daug vietos gyventojų išmirė po apylinkėse siautusio maro. Tuomet čia buvo atkelta kolonistų iš kitų vokiškų kraštų. Daug įtakos tam turėjo ir XIX a. viduryje pirmojo Vokietijos kanclerio Otto fon Bismarko vykdyta šalies vienijimo politika. Prie gyventojų suvokietėjimo prisidėjo ir pramoninis miestelio pobūdis. 1905 m. duomenimis, lietuviškai šnekančiųjų Viešvilėje buvo dešimtadalis⁴². Priklausymas vokiškai valstybei, vokiečių kalbos dominavimas nulėmė ir tai, kad po karo čia beveik neliko vietinių gyventojų. Materialinis ir dvasinis kultūros paveldas buvo vertinamas kaip vokiškas ar fašistinis, todėl sovietų valdžios net skatinamas naikinti. Likę vietiniai pravardžiuojami vokiečiais. Ši politika buvo viena iš priežasčių, kodėl čia atsikėlę žmonės nesiejo savęs su šiuo kraštu. Vokiško krašto stereotipinis suvokimas išliko iki šių dienų. Tyrimo metu respondentai įvardija Viešvilę kaip vokišką kraštą⁴³. Autoriaus užfiksuota, kad kartais vietos gyventojai, nuvykę į kitas Lietuvos vietas, nevengia pasakyti, kad atvyko iš Vokietijos. Vyresni Jurbarko ir jo apylinkių gyventojai liuteronų tikėjimo žmonės dar ir dabar pavadina prūsais. Svarbus istorinis laikotarpis, sutvirtinęs mūsų stereotipus apie Mažąją Lietuvą kaip vokišką kraštą, buvo atkūrus nepriklausomybę. Tuo laikotarpiu karo audrų išblaškyti viešviliečiai dažnai atvykdavo į gimtinę. Daugelis jų kalbėjo vokiškai, nors kai kurie suprato ir lietuviškai. Užsimezgė bendradarbiavimo ryšiai. Ypač glaudžius ryšius su buvusiais viešviliečiais palaiko dabartinis bendruomenės pirmininkas ir vaikų globos namų direktorius Algimantas Liaudaitis. Senosios Viešvilės istorijos atkūrimo poreikis paskatino jį įkurti „Tėviškės muziejų“. Jame daug įvairios Vokietijoje išleistos literatūros ne tik apie Mažąją Lietuvą, bet ir apie Viešvilę. Ko gero, vertingiausias eksponatas – Ridelkalnyje (Viešvilės pakraštyje esantis dvaras) užaugusio Hanso E. fon Knoblocho vokiškai parašyta „Viešvilės kronika“, kurios visi tomai saugomi muziejuje. Reikšmingi ir bažnyčių kronikų išrašai (vokiečių kalba), fotoalbumai. Šie eksponatai ir užrašytos istorijos tampa svarbiu kultūriniu laidu ne tik dabarčiai, bet ir ateičiai, tikintis, kad bent Viešvilės kronika bus išversta į lietuvių kalbą ir padės kurti savitas Viešvilės miestelio tradicijas.

„Liuteroniškas paveldas, kuris, deja labai nuniokotas“⁴⁴ svarbus sąryšio tarp praeities ir dabarties ir krašto išskirtinumo elementas. Šį teiginį patvirtina ir tai, kad šiuo metu Viešvilėje gyvena nedaug liuteronų evangelikų tikėjimą išpažįstančių žmonių⁴⁵, sovietmečiu nugriauta bažnyčia, sunaikintos senosios evangelikų kapinės, kurių vietose stovi kryžius ir atminimo akmuo. Krašto istoriniu ir kultūriniu savitumu laikomos mažos kapinaitės⁴⁶. Nors daugelis kryžių, antkapių pagrobta, vis dėlto miškininkai, seniūnijos darbuotojai daugelį jų sutvarkė – iškirto krūmus, aptvėrė, pažymėjo informacinėmis lentelėmis⁴⁷. Kapinaites tvarko gyventojai, Viešvilės pagrindinės mokyklos moksleiviai, jaunieji miškininkai. Paminint mirusiųosius rudenį uždegamos žvakutės. Visa tai praktinis istorijos mokymasis, susipažinimas su senąja vietos kultūra. Svarbus liuteroniškos kultūros kodas, formuojantis dabarties

⁴² Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas: Aušra, 2007, p. 177.

⁴³ AGA 2014, V. S. – 17 (56 m.).

⁴⁴ AGA 2014, V. S. – 24 (68 m.).

⁴⁵ AGA 2014, V. (visos apklausos).

⁴⁶ Viešvilės seniūno Valentino Kucino teigimu, seniūnijoje yra 19 kapinaičių (įskaičiuojant veikiančias ir rusų karių kapus).

⁴⁷ Sutvarkytos Jūravos, Opšrūtų, Kalvėlių, Antužių kapinaitės. V. Kucinas, Petrošienė, seniūno ataskaita.

Viešvilės tradicijas, – gotiškas šriftas, kuris tampa simbolinis reprezentuojant Mažosios Lietuvos regiono kultūrą. Gotiškomis raidėmis užrašyti pavadinimai ant Viešvilės vaikų globos namų, Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro, Viešvilės ambulatorijos. Šio šrifto naudojimas reprezentavimui tampa dabarties sąsaja su praeitimi.

Sovietmečio laikotarpis jau istorija. Šiuo metu tyrinėtojams, kultūros darbuotojams, gyventojams jis nėra toks įdomus. Vis dėlto būtina atkreipti dėmesį, kad tuo laikotarpiu (1956 m.) buvusiuose teismo rūmuose įkurti ir tebeveikiantys iki šiol Viešvilės vaikų globos namai, anot respondentų, yra miestelio išskirtinumo ženklas⁴⁸. Įstaigos atsiradimas prisidėjo prie gausaus pedagoginio (dabar socialinio) gyventojų sluoksnio susiformavimo. Sovietmečiu (1950 m.) įkurtos žemės ūkio mokyklos palikimas – aktyvi vyresnioji karta, nors ir atvykusi iš kitų regionų, bet gerbianti ir mylinti Viešvilę. Svarbus ir materialus palikimas – kultūros centro priestatas, kuriame yra aktų salė ir kitos viešviečių kultūriniais poreikiams skirtos patalpos⁴⁹.

Senoji architektūra. Ryškiausiai matomos sąsajos su praeitimi – senoji architektūra. Kadangi Viešvilę supa miškai, vietovėje nemažai išlikę tradicinių medinių namų. Po Pirmojo pasaulinio karo gaisrų jų sumažėjo. Vokietijos administracija valstybės lėšomis vietoj sudegusių medinių atstatė raudonų plytų vokiškus namus, taip laimėdama gyventojų palankumą. Miškuose pastatyti raudonų plytų „forsterijų“ (girininkijų) pastatai⁵⁰ – taip pat istorinis palikimas. Miestelio architektūros puošmenomis ir simboliais laikytini 1903 m. pastatyti teismo apygardos rūmai (nuo 1956 m. – vaikų namai), senoji mokykla (1905 m.). Ne mažiau prie Viešvilės architektūrinio savitumo prisideda buvęs banko pastatas, geležinkelio stotys, dvarai, paštas ir kiti stambesni statiniai. Natūralu, kad didelius pastatus sovietų valdžia pritaikė savo poreikiams, įkurdino čia įvairias organizacijas, kurios, anot D. Daugirdienės, sudarė prielaidą atvykti naujiems gyventojams: „Įkūrus žemės ūkio mechanizacijos mokyklą, vaikų globos namus, girininkiją, mokyklą, psichikos invalidų namus atsirado daug darbo vietų, reikėjo specialistų“⁵¹.

Kaip miestelio savitumą seniūnas įvardijo architektūrą ir puošybos elementus⁵². Kad tai miestelio išskirtinumo ženklas ir puošmena, dažnai mini turistai, miestelio svečiai, Jurbarko rajono gyventojai⁵³. Net sovietmečiu pastatyti sakininkų (sakų surinkėjų) namai *Drūtgalyje*⁵⁴ yra architektūros objektas, pristatantis vietos sociokultūrinį, su miškininkyste susijusį savitumą.

Senoji architektūra, nors ir nepastebimai, daro įtaką naujoms statyboms ar rekonstrukcijoms. Buvusios proftechninės mokyklos suremontuota ir modernizuota sporto salės išorė, girininkės Irenos Petrošienės neseniai pastatytas ūkinis pastatas puikiai dera su mūrine vietos architektūra. Keisdami stogo dangą, gyventojai vis dažniau

⁴⁸ AGA 2014, V. M. – 34 (16 m.).

⁴⁹ Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro pastatas įsikūręs prieš karą statytame pašto pastate. Sovietmečiu prie jo pristatytos patalpos, kuriose yra didelė salė.

⁵⁰ Forsterija – prieš karą buvusios miškų struktūros vienetas. Šių dienų girininkijos sąlyginis atitikmuo, apimantis 500–600 ha, turėjo savo pastatus. 7–8 forsterijos sudarė oberforsteriją.

⁵¹ Daugirdienė D. Į „Pažadėtąją žemę“ laimės ieškoti. Gyventojų atvykimas į Viešvilę po Antrojo pasaulinio karo, 2004, p. 6.

⁵² AGA 2014, V. S. – 16 (55 m.).

⁵³ AGA 2014, autoriaus stebėjimų duomenys.

⁵⁴ Viešvilės gyvenamosios dalies neoficialus pavadinimas (ivažiavimas į miestelį nuo Jurbarko pusės).

renkasi Mažajai Lietuvai būdingas raudonas čerpes. Dalis gyventojų, gyvendami senuose namuose, bent minimaliai išlaiko autentišką. Senosios architektūrinės tradicijos, nors ir menkai šiuo metu, formuoja statybų estetinį skonį, būdingą šiam kraštui, šiai statybų tradicijai populiarėjant ateityje, kraštas galėtų skirtis nuo kitų regionų savo pastatais.

Viešvilės **administravimo** kaita – taip pat labai svarbi aplinkybė, nulėmusi krašto išskirtinumo formavimąsi. Daugiau nei 500 metų Viešvilė priklausė vokiškiems valstybiniais dariniams. Trumpas prancūzų (1920–1923 m.) ir palyginti neilgas Lietuvos (1923–1939 m.) administravimas lemiamos įtakos nepadarė. XIX a. pab. ir XX a. pr. Viešvilė priklausė Pagėgių, o po 1939 m. Tilžės–Ragaiinės apskrįčiai. Visa ekonominė ir kultūrinė veikla buvo nukreipta į vakarus. Okupavus sovietams pasikeitė ne tik santvarka, bet ir kryptis. Dabar buvo nukreipta į rytus. Viešvilė, ko gero, specialiai, siekiant destabilizuoti kraštą, buvo prijungta prie Jurbarko rajono. Bronius Kviklys rašo: „*Pokario metais Viešvilė didele dalimi atstatyta ir gerokai kolonizuota. 1959 m. 1 511 gyventojų. Yra vidurinė mokykla, bolševikinės propagandos namai, lėtpjūvė, Viešvilės bažnyčia nebeveikia, vietovė priklausė Jurbarko rajonui, yra apylinkės sochozo centras*“⁵⁵.

Šis administracinis suskirstymas išlikęs po sovietų ir atkūrus nepriklausomybę buvo vienas iš pagrindinių stabdžių pristatant ir gaivinant Mažosios Lietuvos kultūrą. Centralizuotas kultūros „tiekinimas“ iš centro buvo bendrakultūrinis⁵⁶. Regioninės kultūros regiono ekonomikos atsigavimui, anot Vygando Čapliko, trukdo tai, kad ekonominis, administracinis ir kultūrinis centrai nesutampa⁵⁷. Autoriaus pastebėta, kad Viešvilė, kaip ir Smalininkai, daugelio Jurbarko rajono, respublikos ir net Klaipėdos, Šilutės gyventojų nepriskiriama prie Mažosios Lietuvos. Per du nepriklausomybės dešimtmečius suvokta, kad šis rajonas yra savitas ir jame susikerta net trys etnografiniai regionai. Todėl 2010 m. po kultūros centrų reformos regioniniu pagrindu sukurti kaimiški kultūros centrai⁵⁸. Buvusius Jurbarko kultūros centro Smaliniškų ir Viešvilės filialus sujungus į vieną centrą įkurtas Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras. Šio pavadinimo suteikimas įstaigai yra svarbi paskata puoselėti nykstantį regiono tapatumą ir kurti savitumą.

Socialinių Viešvilės kontekstą formuoja veikiančios įstaigos, kurios atspindi gyventojų poreikius ir socialinius ryšius bei daro įtaką kultūros savitumui. Viešvilė yra seniūnijos centras, veikia ambulatorija, pagrindinė mokykla, vaikų darželis, trys maisto parduotuvės, kredito unija, vaistinė, moderni kirpykla, turgelis, biblioteka, jau minėtas kultūros centras⁵⁹.

Priklausomai nuo vietovės pobūdžio, kultūrinio palikimo, administravimo, turimų žmogiškųjų resursų, geopolitinės situacijos kuriasi miestelio sociokultūrinė specifika formuojančios įstaigos. Jas galime laikyti socialiniu Viešvilės savitumu, palaikančiu kultūrinį išskirtinumą. Viešvilės vaikų globos namuose dirba nemažai viešviečių, atvyksta vaikai iš įvairių Lietuvos vietų, daugelis jų iš socialiai problemiškų šeimų. Atsižvelgiant į tai, kad Viešvilė supa miškai,

⁵⁵ *Mūsų Lietuva*, red. Bronius Kviklys, Vilnius: Mintis, 1991, t. 4, p. 722–723.

⁵⁶ Iki 2010 metų reformos rajone veikė vienas Jurbarko kultūros centras su filialais kaimiškose vietovėse.

⁵⁷ Čaplikas V. *Lietuvos ir Europos Sąjungos regioninė politika*, Kaunas, Atmintis, 2006.

⁵⁸ Eržvilko kultūros centras – kaip žemaitiškas, Veliuonės ir Klausūčių – aukštaitiški.

⁵⁹ Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras.

veikia trys girininkijos (Viešvilės, Kalvelių, Jūravos), rezervatas ir medelynas, duodantys darbo nemažai daliai seniūnijos gyventojų. Katalikų bažnyčia ir čia įkurta klebonija palaiko tvirtus santykius su ugdymo, kultūros įstaigomis, bendruomene, Viešvilės pasienio užkarda (už Nemuno – Rusijos Federacija) parodo ir tai, kad kontrabanda buvo ir yra viena iš vietovės gyventojų pragyvenimo šaltinių. Medžio apdirbimo įmonės tęsia miškų pramonės tradicijas. Labai svarbus Viešvilės socialinis išskirtinis bruožas – skardininkai, žinomi ne tik rajone, bet ir respublikoje.

Veiklūs visuomenės nariai susibūrė į bendruomenės centrą „Skalvija“, kuris kiekvienais metais organizuoja miestelio šventę, Viešvilėje yra aktyvus senjorų klubas „Dar ne sutema“, veikia du muziejai: mokyklos ir „Tėviškės namų“, privatus Raimundo ir Rasos Augustių žirgynas, kuris jau antri metai įsilieja į miestelio šventės programą suburdamas raitelius iš Lietuvos⁶⁰. Viešvilę supa 11 kaimų, kurių vienas – Smaladaržis jau negyvenamas.

Aplinka. Visgi reikšmingiausia vietinių tradicijų tęsėja ir mažiausiai paveikta skirtingų valdžių ideologijos – gamta, t. y. Viešvilę supantys miškai. Kāršuvos giria ir Nėmunas per amžius maitino žmones ir formavo gyvenvietės savitumą. Nesvarbu, kokia kalba kalbėjo vietos gyventojai: skalvių, prūsų, lietuvių (lietuvininkų) ar vokiečių, šioje vietoje miškininkystės tradicijos, darbo papročiai, miškai buvo ir yra ne tik pragyvenimo šaltinis, bet ir kultūrinis simbolis. Neatsitiktinai tyrimo metu suaugusieji respondentai, įvardindami Viešvilės savitumą, minėjo aplinką, gamtą, miškus: „Grazūs miestelis, grazūs miškai, vasarą daug vietų, kur galima įmerkt kojias“, „Išskirtinis gamtovaizdis“, „Grazūs miškai, turtingi uogų ir grybų“, „Graži gamta, daug miškų, ežerų“, „Graži gamta – pušynai, Nemunas, senvaginiai ežerėliai“⁶¹. Moksleiviai antrino: „Rezervatas, pėsčiųjų takas“, „Karšuvos giria“, „Miestelis, kurį supa miškai“⁶². Kalvelių girininkė, Viešvilėje gimusi ir užaugusi I. Petrošienė apibendrina: „Gamta – Jūravos ažuolynas, bukynai, vėsūs Viešvilkos vandenys tvėnkinyje ir žuvitakio vingiuose <...> Viešvilę daro išskirtiniu žemės kampeliu“⁶³.

XX a. pradžioje miestelyje veikusios lentpjūvės naudojo miškų medieną, buvo sukurta nemažai darbo vietų. Į Viešvilę dirbti atvykdavo darbininkai iš Didžiosios Lietuvos. Svarbus gamtinis-kultūrinis palikimas – Jūravos kaimas. Tai medžioklės ir miškininkų centras. Čia atvykdavo medžiotojai iš Vokietijos, o XX a. 4 dešimtmetyje turistai. Atkūrus nepriklausomybę Jūravos reikšmė šiek tiek nunyko, sumažėjo gyventojų, bet ir dabar ten yra girininkija, gyventojai priklauso Jūravos seniūnaitijai. Sutvarkytos senosios miškininkų kapinaitės, ažuolynas, bukų giraitė tampa gamtiniu ir kultūriniu Viešvilė simboliu, turistų ir miestelio svečių lankytinomis vietomis.

Miškai kūrė ir palaikė socialinius sluoksnius. Miškininkystės dvasia, meilė miškams formuojamos nuo jaunų dienų. Viešvilės mokykloje jau 17 metų veikia jaunųjų miškininkų būrelis „Atžalynas“, globojamas Kalvelių girininkės I. Petrošienės. Anksčiau jį lankydavo apie 40 moksleivių, šiuo metu sumažėjus gyventojų skaičius svyruoja iki 15. Jaunieji miško bičiuliai noriai dalyvauja ne tik prižiūrint miškus, bet

⁶⁰ Antri metai miestelio šventėje organizuojamas žirgų konkursas, nors ir anksčiau R. ir R. Augustčiai su žirgais pagal programos poreikį dalyvaudavavo šventėse.

⁶¹ AGA 2014, V. S. – 1–33.

⁶² AGA 2014, V. M. – 1–74.

⁶³ AGA 2014, V. S. – 22 (61 m.).

ir gamtiniuose-kultūriniuose renginiuose. Atvykstantiems turistams girininkė yra paruošusi ekskursiją „Žmonių gyvenimas ir likimai Karšuvos girioje“, o apie krašto gamtinį savitumą ekskursiją „Viešvilė. Nuo civilizacijos iki laukinės gamtos“ yra parėngusi Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato vyresnioji biologė botanikė Asta Uselienė. Jau kelinti metai iš eilės miestelyje miškininkų, o ypač Kalvelių girininkės, iniciatyva vyksta Kalėdinės šakelės šventė – suaugę bendruomenės nariai kartu su moksleiviais lanko negalinčius iš namų išeiti vyresnius viešviliečius. Nešamos dovanos, pabendraujama. Antri metai šis renginys planuojamas kartu su kalėdinės eglutės įžiebimo švente Viešvilėje.

Glaudžios sąsajos su istorija ir administraciniu suskirstymu, architektūra, socialiniais gyventojų sluoksniais formuoja naujas viešąsias erdves, naujas gyvenamos tradicijas, pvz., žuvitakio slėnyje liepos 6 dieną prie gėlyno, simbolizuojančio Lietuvos žemėlapi, giedamas himnas, tame pačiame slėnyje 2013 m. gruodžio mėnesį pirmą kartą įžiebta Kalėdų eglutė ir t. t.

Demografinis kontekstas. Jurbarko rajono savivaldybės administracijos Viešvilės seniūno Valentino Kucino 2012 m. veiklos ataskaitoje rašoma, kad „Viešvilės seniūnijoje 2012 m. gyveno 1 237 gyventojai, iš jų 643 moterys ir 594 vyrai. 2012 m. mirė 18 žmonių, gimė 15. Seniūnijoje vyksta nuolatinė migracija. Gyvenamąją vietą deklaravo 168 gyventojai, į užsienį išvyko 16 asmenų. <...> Viešvilės vaikų globos namuose gyveno 61 ugdytinis“⁶⁴. Nors ir sudėtinga šiuo metu demografinė situacija Lietuvoje, Viešvilėje, anot seniūno, padėtis gana stabili. Per metus vidutiniškai miršta 15–18 žmonių, panašiai tiek ir gimsta. Šiuo metu seniūnijoje gyvena apie 1 360 gyventojų, iš jų miestelyje apie 950⁶⁵.

Istorikas Vytenis Almonaitis mini, kad XX a. pradžioje Viešvilėje (dvare ir kaime) gyveno apie 1 400 gyventojų⁶⁶. Bronius Kviklys rašo, kad 1959 m. čia gyveno 1 511 gyventojų⁶⁷. 1970 m. surašymo duomenimis – 1 598 gyventojų, 1983 m. – 1 668 gyv., 1987 m. – 1 743 gyv. 2001 m. – 1 045 gyv. 2011 m. – 843 gyv.⁶⁸ Bendra socialinė, gamtinė, administracinė aplinka lemia, kad Viešvilės gyventojų skaičius ganėtinai stabilus. Jis būtent ir kuria vietovės kultūrinius poreikius.

Žvelgdami į tautinę gyventojų sudėtį pakartosime anksčiau pateiktus duomenis, kad Viešvilėje XX a. pradžioje lietuviškai kalbančių buvo tik dešimtadalis, o lietuvių skaičius labai padidėjo tik ketvirtajame dešimtmetyje⁶⁹. Krašte gyveno ir žydų tautybės žmonių.

Karas radikaliai pakeitė gyventojų sudėtį. V. Almonaičio teigimu, 2007 m. apylinkėse galėjo gyventi vos 7 iki 1944 m. gimę gyventojai⁷⁰. Kraštotyrinė D. Daugirdienė mini taip pat „vos keletą čia gimusių iki karo“⁷¹. Reikšmingas mūsų tyrimui šios autorės atliktas kraštotyros darbas „I „Pažadėtąją žemę“ laimės ieškoti“. Autorė apklausė 561 Viešvilės gyventoją (1 045 gyveno – 2001 m. surašymo duomenimis),

⁶⁴ Jurbarko rajono savivaldybės administracijos Viešvilės seniūno Valentino Kucino 2012 m. veiklos ataskaita.

⁶⁵ AGA 2014. Pokalbis su Viešvilės seniūnu.

⁶⁶ Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas: Aušra, 2007, p. 177.

⁶⁷ *Mūsų Lietuva*, red. Bronius Kviklys, Vilnius: Mintis, 1991, t. 4, p. 626–632, 722–723.

⁶⁸ <http://lt.wikipedia.org/wiki/.> Viešvilė (žr. 2014 07 20).

⁶⁹ Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas: Aušra, 2007, p. 177.

⁷⁰ *Ten pat.*

⁷¹ Daugirdienė D. I „Pažadėtąją žemę“ laimės ieškoti. Gyventojų atvykimas į Viešvilę po Antrojo pasaulinio karo, 2004, p. 6.

atvykusį į Viešvilę 1945–2002 m. Autorė nurodo gyventojų atvykimo priežastis: „Pirmieji gyventojai atvyko į kraštą tiesiog įsikurti, gyventi iš savo ūkio pajamų. Tik vienas kitas nurodė, kad bėgo nuo persekiotojų <...> daugelis atvyko pagal paskyrimą, įstaigų vadovai paskirti partinių organų“⁷². Surinktoje medžiagoje nurodoma, kad tarp apklaustųjų žmonės, atsikėlę iš 33 rajonų bei iš kitų buvusių sovietų respublikų: Latvijos (1), Baltarusijos (3), Kaliningrado (17), Kazachstano (1), Komijos (1), Rusijos (8), Ukrainos (4), Vokietijos (1). Daugiausia atvyko iš Žemaitijos – 119 (iš Raseinių net 49), Suvalkijos – 82, Mažosios Lietuvos – 62, Aukštaitijos – 25, Dzūkijos – 17. Prie regionų nepriskirtini Jurbarko r. ir miestas – 187, Kaunas – 22, Šiauliai – 5, Trakai – 4, Vilnius – 1⁷³.

Šie duomenys atskleidžia, kad po karo prasidėjo ir iki šių dienų tebevyksta intensyvi regioninė kultūrinė migracija. Natūralu, kad atvykėlių daugiausia iš kaimyninės Žemaitijos ir tuometinio rajono administracinio centro Jurbarko. Pateikti duomenys atskleidžia, kad dalis migracijos vyko ir pačioje Mažojoje Lietuvoje. Daugelis atvykusių iš Šilutės, Klaipėdos, tikėtina, yra iš čia po karo migravusių gyventojų vaikai. Tai patvirtina ir pavyzdys, kad Vilkyškiuose gimusi moteris (tėvai taip pat gimę Vilkyškiuose) save įvardino aukštaite⁷⁴, šie faktai paaiškina, kodėl žmonės save čia dažnai suvokia kaip „svetimą“: „Miestelis be tradicijų, kadangi nėra likusių vietinių gyventojų. Turintis gražią gamtą ir kažkokią trauką, kad nesinori iš čia išvažiuoti“, „Kadangi kraštas buvęs vokiškas, tai ryškesnio savitumo neišskirčiau“, „Vietovė neturi savo tradicijų, kadangi dauguma jų nevietiniai. Naujas tradicijas kurti nelabai sekasi“⁷⁵.

Prieš analizuojant respondentų pateiktą informaciją, kurioje pažvelgsime į Viešvilės tradicijas, papročius gyventojų akimis, reikėtų išskirti kelis bendrus kultūrinius bruožus, kurie darė įtaką Viešvilės savitumui. Svarbus **kultūrinis kontekstas** – provincijos miestelio kultūra. Nors Viešvilė – miestelis, jis turi nemažai žemdirbiškos kultūros bruožų, žmonės gyvena ūkiškai, daugelis ilgą laiką dirbė kolūkyje, kilę iš žemdirbių šeimų. Bendruomeniškumą palaiko ir Viešvilėje išikūrus bendruomenės centras, jungiantis visą seniūnijos bendruomenę. Šiuos bruožus iliustruoja faktas, kad Viešvilėje labai populiarios pravardės⁷⁶. Esant šių dienų komunikacijos galimybėms Viešvilėi daro įtaką ir globali kultūra, ateinanti per internetą, televiziją, nemažai viešviečių išvyksta uždarbiauti į užsienį, kitus Lietuvos rajonus.

Kultūra, istorija, architektūra, administravimo savitumai, socialiniai sluoksniai, geografinė aplinka, demografinė situacija tarpusavyje sąveikauja ir daro įtaką viena kitos pokyčiams. Šių visų santykių visuma ir formuoja miestelio gyventojų tradicijas, papročius, kultūrinį savitumą, taip pat daro įtaką ir miestelio tradicijoms.

Kultūriškai labai reikšmingas dėmuo, teoriškai turintis formuoti Viešvilės savitumą, – Mažosios Lietuvos regiono kultūra. Tai ne tik valstybinės kultūros politika, pateikiama per kultūros įstaigas, mokyklas, bet ir žmonių suvokimas, kur jie gyvena. Neatsitiktinai kultūros centro vizijoje parašyta: „Modernus, įvairiapusiškas, tolerantiškas visų

⁷²Ten pat, p. 3.

⁷³Ten pat, p. 1–11.

⁷⁴AGA 2014, V. S. – 3 (26 m.).

⁷⁵AGA 2014, V. S. – 10, 18, 2 (40 m., 56 m., 59 m.).

⁷⁶Miestelyje labai populiarios pravardės. Viešvilės pagrindinės mokyklos muziejuje yra moksleivių kraštotyros darbas.

įsitikinimų žmonėms kultūros centras, pristatantis Mažosios Lietuvos kultūrą, istoriją, tradicijas, ugđantis ir palaikantis gyventojų regioninę savivoką, stiprinantis šalies pilietiškumą, skatinantis jaunimo iniciatyvas, dirbantis kaimiškų vietovių plėtros programose, tenkinantis vietos bendruomenės, rajono gyventojų ir atvykstančių svečių poreikius⁷⁷. Visgi tai tik kryptis, juk tradicijas patys žmonės formuoja šeimoje, bendruomenėje, dalyvaudami šventėse ir renginiuose, bendraudami darbe ir laisvalaikiu. Siekiant išsiaiškinti Viešvilės gyventojų dabarties tradicijas ir jų savitumą, suaugusiesiems buvo užduotas klausimas: „Kokias šventes švenčiate, kokių tradicijų, papročių laikotės?“ Pateikti atsakymai tampa tolimesne tyrimo ašimi: *Kūčios, Kalėdos, Naujį metai, Joninės, Velýkos, Mótinos, Tėvo, Móters dienos, Užgavėnės, gimtadieniai, vaikų sugrįžimas, Sekminės, Lėpos 6-oji, Viešvilės miestelio šventė*. Kiti respondentai vardijo: „Visos lietuvių šventės, šeimos šventės, taip pat katalikų, miestelio tradicinės šventės, viskas, kas su švente susiję, visos religinės ir valstybinės šventės, visos lietuviškos šventės bei lietuviški papročiai“⁷⁸. Išvardinti dėmenys – tai ir šeimos šventės, tradicijos, taip pat ir miestelio ar bendruomenės vieši susibūrimai.

Toliau darbe remdamiesi moksleivių ir suaugusiųjų atsakymais aptarsime šeimos tradicijas ir miestelio šventes, siekdami surasti Viešvilei būdingų kultūrinių savitumų. O kadangi Viešvilė – Mažosios Lietuvos etnokultūrinio regiono dalis, panagrinėsime, kaip Viešvilės gyventojai tapatinasi su šiuo regionu.

Viešvilės miestelio tradicijos, papročiai, šventės

Šeimos tradicijos, šventės. Šeima suprantama – kartu gyvenantys giminystės ryšiais susiję dažnai trijų kartų žmonės. Vis dėlto jau XIX a. pab.–XX a. pr. Lietuvoje paplito dviejų kartų šeima. Terminu šeimyna buvo vadinami šeimos nariai, giminaičiai, tarnai. Valstietiškoje visuomenėje šeima ir šeimyna buvo suvokiami kaip neatskiriami socialiniai struktūriniai dariniai⁷⁹. Dabar žmonės šiuos abu žodžius neretai vartoja kaip sinonimus. Neatsitiktinai Viešvilės vaikų globos namuose vaikai gyvena šeimynose.

Svarbiausi šeimos pokyčiai, anot Petro Kalniaus, prasidėjo po karo lietuviams sparčiai pradėjus migruoti į miestus. Tuo metu kito jaunosios kartos požiūris į šeimą, didėjo autonomiškumas ir jau 6–7 deš. tarp lietuvių įsigalėjo mažos nuklearizuotos šeimos dydžio idealas⁸⁰. Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė, aptardama šeimos vertybių transformacijas postmodernioje visuomenėje, rašo, kad šiuo metu „vis aktyviau siūlomos šeimos įvairovės išraiškos, keičiasi tradicinis šeimos supratimas ir terminas. Šeimos apibrėžimas palengva keičiamas į partnerystės terminą, tradicinė šeimos samprata – į „tradicinę“ partnerystės doktriną“⁸¹. Savaimė suprantama, kad kintant šeimai kinta ir šeimos bei bendruomenės tradicijos. Ypač aiškiai tai pastebime vestuvių ir laidotuvių papročiuose. Šių dienų vestuvės vyksta dažnai vieną dieną, be simbolinių apeigų, išpopuliarėjo mergvakariai, bernvakariai. Laidotuvės taip

⁷⁷Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro 2013 m. veiklos ataskaita.

⁷⁸AGA 2014, V. S. – 1–33.

⁷⁹Čepaitienė A. *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 371–379.

⁸⁰Kalnius P. Miesto šeimos etnodemografiniai bruožai ir vidaus organizacija XIX–XX a., *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius: Mintis, 2008, p. 210.

⁸¹Račiūnaitė-Paužuolienė R. *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012, p. 171.

pat sutrumpėjo, samdomi giedoriai, žmogus šarvojamas ne namuose ir t. t. Tačiau kaip ir anksčiau, mažose bendruomenėse bei provincijose naujovės pasirodo ne taip drąsiai ir greitai. Analizuojant Viešvilės miestelio tradicijas šeimos kultūrinė aplinka tampa teoriniu atskaitos tašku. „Šeima – tai pati mažiausia socialinė bendrija, kiekvienos visuomenės, tautos pagrindas, praeities pažinimo ir ateities prognozavimo šaltinis“⁸².

Vykdamas tyrimą, moksleiviams buvo užduotas klausimas: „Išvardinkite Jūsų šeimoje (šeimynoje) švenčiamas šventes, minimas datas, tradicijas. Kas jose labiausiai patinka?“

3 lentelė

Moksleiviai. Šeimos šventės

Amžius	Kalėdos	Naujieji metai	Velykos	Kūčios	Gimimo diena	Neprisklausomybės šv. ⁸³	Joninės	Užgavėnės	Miestelio šventė	Vėlinės	Trys karaliai
11	9	7	4	7	10	5	7	2	5	1	
12	8	6	6	7	1	02 16 – 1	2	1			1
13	14	5	11	7	4	03 11 – 5 02 16 – 2 03 11 – 2	1	2	1	4	1
14	11	8	7	6	6	03 11 – 2 02 16 – 2 07 06 – 1 01 13 – 1	3	4	5	2	1
15	15	12	9	9	10	07 06 – 2 02 16 – 1 Neprk. 1 03 11 – 1	3	1			1
16	6	6	6	5	4			1		2	1
17	3	3	1	1	2	Nepr. – 1		1		1	2
18	1	1	1	1	1						
Iš viso:	67	48	45	43	38	27	16	12	11	10	7

Anketose išvardintos net 25 šventės, minimos datos. Be 3 lentelėje pateiktų duomenų, vaikai savo atsakymuose mini Valentino dieną (2 k.), padėkos dieną (1 k.), kovo 8 d. (2 k.), sukaktuves (1 k.), Juodojo kaspino dieną (1 k.), giminių susitikimus (1 k.). Atsakymuose įvardintos ir miestelyje švenčiamos šventės. Daugiausia kartų minimos Kalėdos, „nes gauni dovanų“⁸⁴, „todėl, kad ateina Kalėdų senelis“⁸⁵, „nes gauni dovanų, kartais net tavo norą išpildo“⁸⁶, įdomūs vaikams Naujieji metai, „nes būna daug fejerverkų“⁸⁷, „labai gražiai sprogdina“⁸⁸. Velykos – šventė, kuri švenčiama ne tik namuose, bet kartais minima kultūros centre. Vaikams taip pat labai svarbūs

⁸²Vyšniauskaitė A., Kalnius P., Paukštytė-Šaknienė R. *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius: Mintis, 2008, p. 13.

⁸³Visos valstybinės šventės pateikiamos viename stulpelyje. Pirmi 4 skaičiai – mėnuo ir diena.

⁸⁴AGA 2014, V. M. – 4 (11 m.).

⁸⁵AGA 2014, V. M. – 8 (11 m.).

⁸⁶AGA 2014, V. M. – 17 (12 m.).

⁸⁷AGA 2014, V. M. – 5 (11 m.).

⁸⁸AGA 2014, V. M. – 10 (11 m.).

gimtadieniai, „nes gaunu dovanų“⁸⁹, „žinau, kad augu ir tobulėju“⁹⁰. Kad Kalėdos, Kūčios ir Velykos – šeimos šventė, patvirtina ir pasakymai: „susirenka visa šeimyna, pasikeičiam dovanomis“⁹¹, „visa šeima būna“⁹², „labiausiai patinka, kad visi susėda prie stalo“⁹³. Net 27 kartus paminėtos įvairios valstybinės šventės, kurios akcentuojamos mokykloje. Kultūros centre rengiami minėjimai, koncertai, vaikai dalyvauja himno giedojime liepos 6 dieną Žuvitakio slėnyje. Populiariausių minėtų tradicijų minimos Joninės, Miestelio šventė ir Užgavėnės. Tai jau daugelį metų Viešvilėje vykstantys renginiai. „Kalėdos, Kūčios Velykos, Joninės, Nauji metai patinka, kadangi susirenka visa šeima į vieną vietą“⁹⁴. Šis respondento pasakymas atskleidžia, kad ribos tarp šeimos ir bendruomenės arba viešų švenčių nėra ryškios. Svarbios ir Vėlinės. Nors Lietuvoje žvakes ant artimųjų kapų dega visi, Vėlinių reikšmę sutvirtina ir kapinaičių gausa. Prie šių tradicijų puoselėjimo prisideda ugdymo įstaigos, būreliai, kai vaikai dalyvauja degant žvakes ant senųjų kapų bei tvarkant juos. Mažajoje Lietuvoje pagal liuteronų tradiciją Trijų karalių kalendorinė šventė minima bažnyčioje, vaikštynės po kaimus čia nebuvo populiarios, todėl kultūros centras nuo 2010 m. negaivino šios tradicijos. Visgi moksleiviai šią šventę mini. 2007 m. kultūros centro metraštyje minima, kad Trijų karalių šventė buvo organizuojama, tikėtina, kad ši šventė akcentuojama ir mokykloje. Tai reiškia, kad tam tikrų švenčių pateikimas vaikams per žaidimus, karnavalus išlieka jų sąmonėje ir sudaro sąlygas atkurti ir gaivinti tradicijas. Būtina pasakyti, kad apklausų metu nepastebėta, kad būtų vardijamos šiam regionui būdingos šventės datos, regioninius savitumus atspindintys papročių momentai, evangelikų liuteronų religinių švenčių momentai.

Apklausų metu suaugusiesiems buvo užduodamas panašus klausimas kaip ir moksleiviams: „Išvardinkite dabartinėje Jūsų šeimoje švenčiamas šventes, minimas datas, tradicijas. Kokie svarbiausi jų momentai.“ Taip pat buvo domimasi, kokių tradicijų šeimoje buvo laikomasi jiems augant, bei norėta sužinoti, kokie momentai jiems labiausiai įstrigę atmintin ir kodėl.

Suaugusieji pateikė 17 atsakymų. Be 4 lentelėje išvardintų, po vieną kartą paminėtos Joninės, Žiobrinės, vestuvių metinės, giminės suėjimas, religinės šventės, Užgavėnės. Respondentams svarbiausios tampa šeimos šventės, Kalėdos, Velykos, Kūčios – „savitą šarmą turinti šventė“, jos reikšmę sustiprina argumentai: „Pasninkas, žaidimai burtai, dovanos“, „Per Kalėdas ir Velykų zuikio dovanos“, „Siekimas išlaikyti tradicijų tęstinumą jas perduodant vaikams“, „12 patiekalų per Kūčių vakarienę, kūčiukų kepimas namuose, margučių marginimas“, „Per Kūčias traukti šieno šiaudą, kiaušinių marginimas ir eglutės puošimas išskirtinai vaikų rūpestis, eglutė puošiama tik Kūčių vakarą, padedamas šienas, ridenami kiaušiniai, burtai, dovanos“⁹⁵. Šie šventės akcentai atskleidžia ir tai, kad šeimoje siekiama išlaikyti daugelį svarbių simbolinių momentų, perimtų iš savo tėvų. Reikšminga, kad atliekami įvairūs burtai, žaidimai, siekiama kepti kūčiukus namuose. Skirtingai nuo moksleivių, suaugusieji pamini Motinos ir Tėvo dienas. Tai taip pat šeimos vertybes puoselėjančios šventės. Motinos dienos populiarumą skatina ir tai dienos skirti renginiai, kartais vykstantys kultūros centre⁹⁶.

⁸⁹ AGA 2014, V. M. – 1–15 (11 m., 12 m., 13 m.).

⁹⁰ AGA 2014, V. M. – 8 (11 m.).

⁹¹ AGA 2014, V. M. – 13 (13 m.).

⁹² AGA 2014, V. M. – 34 (13 m.).

⁹³ AGA 2014, V. M. – 50 (15 m.).

⁹⁴ AGA 2014, V. M. – 58 (15 m.).

⁹⁵ AGA 2014, V. S. – 1–33.

⁹⁶ Šiai dienai skirtus renginius anksčiau organizuodavo kultūros centras, pastaruosius metus tai darė miestelio gyventojos Rasa Augustienė ir Vilija Platonovienė.

4 lentelė
Suaugusieji. Šeimos šventės

Amžius	Kalėdos	Velykos	Kūčios	Gimimo diena	Motinos diena	Naujieji metai	Tėvo diena	Valstybinės šventės	Vėlinės
20–30	3	2	1	2		1			
30–40	2	1	3	1	2			01 13 – 1 02 16 – 1 03 11 – 1	
40–50	3	3	3	1		2			
50–60	4	4	3	3	1		1		1
60–70	4	2	2	1	3	1	1		1
Nuo 70	7	5	4	5	1	2	1		1
Iš viso:	23	17	16	13	7	6	3	3	3

Kaip ir moksleiviai, suaugusieji neakcentavo Mažosios Lietuvos tradicijų savitumo pabrėždami, kad perduoda savo tėvų papročius. Šį faktą mini ir V. Savoniakaitė, aptardama šių dienų tyrimų Mažojoje Lietuvoje rezultatus. Pasak jos, būtent šio regiono populiariausiomis šventėmis įvardinamos Kalėdos, žmonės noriai dalinasi savo prisiminimais. Mokslininkės teigimu, visoje Lietuvoje tradicijos siejamos su šeimos gyvenimu, bet šis veiksnys būtent stipriausias Mažojoje Lietuvoje⁹⁷. Galima daryti prielaidą, kad nesant tvirtų sąsajų su vieta šiame krašte, pagrindu pasirenkama šeima.

Miestelio šventės ir kultūrinė veikla. Viešvilės miestelyje viešas šventes ir renginius organizuoja kultūros centras, biblioteka, mokykla, bendruomenės centro taryba, pavieniai asmenys ir politikai. Kartais tai vienos organizacijos organizuotas renginys. Visgi kaimiškoje vietovėje dažniausiai dirbama su partneriais iš bendruomenės ar kitų miestelio įstaigų.

Kultūrinę veiklą, jos kokybę ir tikslų formavimą lemia sudėtinga kultūros įstaigų būklė, ypač kaime – dažniausiai bloga materialinė bazė, specialistų stoka. Problemų kartais sukelia nenuosekli šalies kultūros politika, nesibaigiančios švietimo įstaigų reformos, menkas savivaldos palaikymas. Šios problemos veikia bendruomenės kultūrą, tradicijas. Tai iliustruoja respondentės nuomonė: „*Kalbant apie kitas šventes tai čia nieko gero nevyksta, nepaisant nepavykusių Joninių ar biednos miestelio šventės (nepatinka, nes čia susirenka liaudies muzikantai, kurių klausantis norisi miego)*“⁹⁸. Patvirtindami egzistuojančias problemas, suaugusieji respondentai minėjo, kad Viešvilėje kultūrinis gyvenimas sovietmečiu buvo labai aktyvus, daugelis švenčių buvo organizuojamos ne tik kultūros darbuotojų, bet ir su partinių organizacijų pagalba.

Puikus pavyzdys – kultūros centro archyve rastas buvusios kultūros namų Viešvilėje direktorės, administratorės, dirbusios kultūrinį darbą Viešvilėje nuo 1971 m., Reginos Dumčienės ataskaitos rankraštis, pavadintas „Šventės“.

„Tarybiniu laikotarpiu buvo švenčiamos valstybinės, darbo-profesinės ir kitos šventės.

Darbo žmonių tarptautinio solidarumo šventė vyko kultūros namuose (kurie įsikūrę 69 proftechninės mokyklos patalpose) kiekvienais metais balandžio paskutinėmis dienomis. Organizavo kultūros namų darbuotojai, o jiems padėdavo partinės organizacijos sekretorius ir profesinės mokyklos direktorius.

⁹⁷Savoniakaitė V. Šiuolaikiniai žemaičiai ir lietuvininkai, Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2012, p. 211.

⁹⁸AGA 2014, V. S. – 5 (15 m.).

Didžiosios spalio soc. revoliucijos šventės buvo švenčiamos kultūros namuose kiekvienų metų spalio 5 ar 6 dieną. Organizuodavo taip pat kultūros namų darbuotojai. Jiems padėdavo partinės organizacijos sekretorius, profesinės mokyklos direktorius.

Pergalės šventė vyko karių kapinėse gegužės 7 ar 8 dieną. Organizuodavo apylinkės VK pirmininkas, talkindavo visos rajone esančios įstaigos.

Naujų metų šventė – Naujametinis karnavalas buvo švenčiama gruodžio 31 d. Organizuodavo kultūros namų darbuotojai.

Moters dienos šventė buvo švenčiama kovo 7 d. Organizuodavo kultūros namų darbuotojai.

Tarybinės armijos ir Karinio jūrų laivyno diena vykdavo kultūros namuose vasario 22 ar 23 dieną. Organizuodavo kultūros namų darbuotojai ir komjaunimo organizacijos sekretorius.

Tarptautinė vaikų gynimo dienos šventė vykdavo birželio 1 dieną Viešvilės parke. Organizuodavo kultūros namų darbuotojai.

Jaunimo dienos šventė vykdavo birželio mėnesio pabaigoje Viešvilės parke. Organizuodavo kultūros namų darbuotojai.

Medžiagą pateikė ir užrašė kultūros namų direktorė Regina Dumčienė, dirbusi nuo 1971 m. Viešvilės kultūros namuose.

Dabar švenčiamos šventės: Naujųjų Metų; Užgavėnės; Vasario 16-oji; Kovo 1-oji; Vaikų gynimo diena; Joninės (Rasos)⁹⁹.

Nors tai buvo su politine ideologija susiję dalykai, visgi jie reikšmingi vietos kultūrai ir tradicijoms, jų puoselėjimo ugdomajai ir kultūrinei kryptčiai.

Kad atskiros organizacijos gali daryti įtaką vietovės gyvenimui, patvirtina Rasa Račiūnaitė. Mokslininkė, aptardama tarpukario visuomeninių organizacijų veiklą, teigia, kad jos turėjo įtakos miesto socialinės erdvės transformacijai. Būtent jos sureikšmino tuo metu tautinę kryptį¹⁰⁰. Svarbus faktas, kad organizuojant masinius renginius bei šventes, perkuriamos miesto (šiuo atveju miestelio) erdvės „užpildant naujais įvykiais, prasmėmis ir emocinėmis patirtimis“¹⁰¹. Taigi šiuo metu kultūros įstaigų, jose esančių kolektyvų, pvz., kultūros centro Viešvilės moterų vokalinio ansamblio „Vėtrungė“, vaikų rankdarbių būrelio „Adatėlė“ ir suaugusiųjų „Saga“, bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis sutvirtina miestelio savitumą atspindinčias šventes. „Nes tai miesto (šiuo atveju miestelio) kasdienybę pertraukiantis ir transformuojantis įvykis, jo erdvės perkuriantis ritualas, įkūnijantis ne tik to meto politinį, nacionalinį ar tos vietos organizacijos idėjinį kontekstą, bet ir visos visuomenės tapatybės ir idėjų aktualijas. Akivaizdu, kad miestų erdvės ir jose vykstantys įvykiai aktyviai ir savaip dalyvauja visuomenės vertybių, idėjų, galių, siekiamybių apyvartoje, perskirstyme ir transformacijoje“¹⁰².

Siekiant išsiaiškinti Viešvilės kultūrinį savitumą tyrimo metu vaikų buvo klausama „Kokiose šventėse ir renginiuose lankotės Viešvilėje? Kaip dažnai? Paminėkite, kas labiausiai patinka?“

⁹⁹ Jurbarko kultūros centro Viešvilės skyriaus ataskaita (rašyta ranka, data nenurodyta).

¹⁰⁰ Račiūnaitė R. Nacionalinių vertybių ir miestiečių sąmonės plėtra: tarpukario Kaunas ir priemėsčiai, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2005, Nr. 4(13), p. 111–133.

¹⁰¹ Čepaitienė A. *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 528.

¹⁰² *Ten pat*, p. 529.

5 lentelė

Vaikai. Miesto šventės

	Miestelio šventė	Joninės	Užgavėnės	Karnavalas, Kalėdos	Kaziuko mugė	Eglutės užliejimo šv.	Neprisklausomybės d.	Koncertai	Šokiai	Žolinės
11	7	4	1	2	2					
12	4	4	3	2	4			1		
13	14	9	4	3	4	1	02 16 – 1; 03 11 – 1		1	
14	6	5	6	5	1	2	03 11 – 1; 02 16 – 1	1		
15	10	13	2	3		1		1	2	1
16	5	5	2	2		3				1
17	1	2	2							
18	1	1								
Iš viso:	48	43	20	17	11	7	4	3	3	2

Iš viso buvo išvardinta 17 švenčių. Po vieną kartą paminėta šventė su žirgais, mugė¹⁰³, prie krioklio¹⁰⁴, Rugsėjo 1-oji, Velykos, Trys karaliai, paskutinis skambutis, spartakiada, Dj fiesta. Savo atsakymuose vaikai išskyrė miestelio šventes, Jonines, Užgavėnes. Šios šventės buvo paminėtos ir prie šeimos švenčių. Priežastys, kodėl patinka viena ar kita šventė, įvairios: „Miestelio šventė, nes eina daug ką nusipirkti“, „Joninės, miestelio šventė, nes prisiperku žaislų ir žaidžiu su draugais“, „Miestelio šventėje gali susitikti su draugais, giminėmis. Labiausiai man patinka, kaip visas miestelis susirenka draugiškai“¹⁰⁵. Nepaisant materialinių vaikų poreikių, moksleivių atsakymuose šios šventės suvokiamos kaip bendruomenės susitikimas, bendravimas. Šios trys šventės, miestelio viešose erdvėse vykstantys renginiai skirti visai Viešvilei. Tarp vaikų populiarius ir kalėdinis karnavalas, turintis dar sovietmečio laikų tradicijų (žr. KC ataskaitą). Daugiau nei dešimtį metų vykstanti ir jau tradicine tapusi Kaziuko mugė kovo pradžioje – taip pat reikšminga šventė vaikams: „Kaziuko mugėje patinka nusipirkti ar parduoti“, „Patinka, kad galima savo darbus parduoti“¹⁰⁶. Viešvilės ugdymo ir kultūros įstaigose pastaruosiu metu gausu rankdarbių būrelių, kuriuose vaikai skatinami ne tik gebėti padaryti, bet ir parduoti. Į šią šventę, vykstančią mokyklos sporto salėje, ateina apsipirkti ir miestelio gyventojai. Kaip ir visoje Lietuvoje, tampa madinga eglutės užliejimo tradicija, nors ši šventė vyksta vos keleri metai, ji jau pastebėta respondentų. Moksleivių minimi šokiai dabartinėje vartotojiškoje postmodernioje kultūroje beveik prarado trauką, kadangi jaunimo pažintys, bendravimas iš viešų erdvių dažnai perkeliamas į virtualią. Remiantis gautais duomenimis, viešos šventės yra populiarsnės.

¹⁰³ Šios šventės priskaičiuotos prie Kaziuko mugės ir miestelio šventės.

¹⁰⁴ Prie krioklio vyksta eglutės užliejimo šventė, liepos 6-osios minėjimas, 2014 m. pavasarį įvyko žuvitakio atidarymas.

¹⁰⁵ AGA 2014, V. M. – 2, 11, 4, 33 (11 m., 11 m., 11 m., 13 m.).

¹⁰⁶ AGA 2014, V. M. – 5, 33 (11 m., 13 m.).

Tyrimo metu suaugusiųjų taip pat buvo klausama, kokiose šventėse (renginiuose) lankosi Viešvilėje? Kaip dažnai? Kas labiausiai patinka?

6 lentelė

Suaugusieji. Miesto šventės

	Miestelio šventė	Joninės	Visos šventės	Vasario 16 d.	Kaziuko mugė	Naujieji metai	Liepos 6 d.	Grybų šventė	Užgavėnės	Eglės įžiebimo šv.
20–30	3	2						1	1	1
30–40	4	3	1		1	1	1			
40–50			3							
50–60	3	3	5	2	1					
60–70	2	2	1	Neprikl.	1			1	1	1
Nuo 70	4	3	3							
Iš viso:	16	13	13	3	3	2	2	2	2	2

Respondentai paminėjo net 16 švenčių. Be išvardintų 6 lentelėje, minimos „Kur dalyvauja vaikai“, Velykų mišios, Žuvitakio, Sporto, Advento. Kaip ir tarp vaikų, išsiskiria miestelio šventė ir Joninės. Priežastys, dėl kurių noriai dalyvauja šventėse: „Kiekvienas aplankytas renginys kažką širdyje palieka, žodžiais pasakyti negaliu“, „beveik visose, esu renginių gerbėja, dalyvė, organizatorė“, „ypač patinka koncertai iš kitur“¹⁰⁷. Lentelėje pateikiami atskirai Vasario 16-osios dienos paminėjimas ir Liepos 6 d. Pastaroji data tampa reikšminga, nes viešviliečiai kviečiami giedoti himną kartu su visa Lietuva. Kad Užgavėnės tarp suaugusiųjų nėra tokios populiarios kaip tarp vaikų, tik patvirtina, kad jos yra daugiau vaikų šventė. Eglutės įžiebimo šventė tampa populiari ir tarp suaugusiųjų.

Net trylika pateikėjų atsakė, kad dalyvauja visose šventėse ir įvairiais būdais prisideda prie organizavimo. 13 respondentų – aktyvūs bendruomeninių organizacijų, kultūros centro kolektyvų nariai, 8 beveik visada prisideda prie renginių, kiti sakė: „Jeigu prašo, visad prisidedu.“ Remiantis autoriaus švenčių stebėjimu¹⁰⁸, galima teigti, kad kuo didesnis aktyvus bendruomenės narių, visuomenės organizacijų prisidėjimas prie „oficialaus“ šventės organizavimo sumažinant atskirtį tarp organizatorių ir dalyvaujančiųjų, tuo renginys tampa bendruomeniškesnis.

Suaugusiųjų, kaip ir moksleivių, atsakymuose ryškėja, kad populiariesnės lauko šventės. Vieną iš priežasčių nurodo A. Vaicekauskas: „Viešas ir masinis miesto šventės pobūdis savime reikalauja visiškai kitokios erdvės nei tradicinė žemdirbių šventė. Tačiau iš tarpukario ateinanti viešųjų renginių tradicija iš dalies palaiko šventinės erdvės sąlytį su gamtine aplinka“¹⁰⁹.

Analizuojant Viešvilės kultūrinį savitumą, svarbu pažvelgti, kaip formavosi kai kurios miestelio tradicijos. 2001 m. Jurbarko kultūros centro Viešvilės kultūros skyriaus ataskaitoje ir planuose minimos šios šventės ir organizuoti įvairaus pobūdžio renginiai: Vasario 16 d. koncertas kultūros

¹⁰⁷ AGA 2014, V. S. – 12, 14, 15 (43 m., 51 m., 51 m.).

¹⁰⁸ AGA 2012–2014. Autoriaus renkama medžiaga apie Jurbarko rajono kultūros įstaigų veiklą.

¹⁰⁹ Vaicekauskas A. Lietuviškos Joninės: nuo kaimo bendruomenės iki šiuolaikinės miesto šventės, *Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 4(127), p. 37; Blockytė K. Vasaros saulėgražos šventė Mažojoje Lietuvoje: tradicijų rekonstrukcija, *Res Humanitariae XIV*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2013, p. 294.

namuose, dalyvavimas Kaziuko mugėje, popietė „Velykos, Velykos...“, Vaikų dienos šventė, Joninių šventė, dalyvauta miestelio dienos šventėje, organizuoti Naujieji metai. 2004 m. ataskaitose ir planuose įvardinami renginiai: valstybinės šventės, Trijų karalių vaikštynės, Velykų popietė, Motinos dienos minėjimas, derliaus šventė, Mirusiųjų dienos minėjimas, adventinis vakaras, kalėdinis vakaras, naujametinis vakaras. 2005 m.: valstybinės šventės, Trys karaliai, Užgavėnės, gavėnios vakaras, Motinos dienos paminėjimas, vaikų šventė, vasaros palydos, derliaus šventė, adventinis vakaras, kalėdinis vakaras, naujametinis vakaras, vaikams organizuojami renginiai „Sveika, vasarėle“, „Piemenėlių vargeliai“. 2007 m.: paskaita visuomenei „Viešvilės krašto istorija ir tradicijos“, „Advento tradicijos Mažojoje Lietuvoje“ (4 vakarai), velykinių puokščių paroda, Joninės, derliaus diena, šauniausios močiutės rinkimai. 2008 m.: valstybinės šventės, šokių vakarai, Užgavėnės, vaikų diena, adventinė popietė, Joninės, mamos diena, Viešvilės miestelio etnodiena, derliaus diena, Baltų vienybės diena. 2009 m.: grybų šventė, Joninės, Užgavėnės, vaikų diena, kaukių balius ir Naujieji metai¹¹⁰.

Apžvelgdami tarybinio laikotarpio, taip pat 2001–2010 metų laikotarpį pastebime, kad kai kurios šventės surado savo terpę bendruomenėje ir tapo tradicinės. Naujųjų metų karnavalas tapo kalėdiniu karnavalu, Vaikų gynimo diena taip pat tapo tradicinė. Vietoj sovietmečiu švestos jaunimo šventės birželio pabaigoje atsirado šių dienų Joninių šventė. Užgavėnės tęsia sovietmečiu švestas žiemos šventes. Nauja ir daugumos pateikėjų įvardinta miestelio šventė pradėta organizuoti XXI a. pradžioje. Tai susiję su bendruomenės centro susikūrimu ir tokio pobūdžio švenčių organizavimo mada visoje Lietuvoje.

XXI a. pirmame deš. kultūros centro ataskaitose ir miestelio metraštyje, nors ir nedažnai, minimi renginiai, susiję su regiono kultūra: *paskaita visuomenei „Viešvilės krašto istorija ir tradicijos“*, *„Advento tradicijos Mažojoje Lietuvoje“*¹¹¹, *„Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ pristatymas*, *„Viešvilė išeivių prisiminimuose“*¹¹². Kultūros darbuotojai gyventojams siekė pristatyti regiono kultūrai būdingus bruožus, istoriją. Vietos šventes aplankydamo Mažosios Lietuvos folkloro kolektyvai. Siekdamas reprezentuoti krašto kultūrą Jurbarko kultūros centras 2009 m. Viešvilės skyriui nupirko Mažosios Lietuvos moters tautinį kostiumą. Nuo 2010 m. kultūros centras dar labiau suaktyvino veiklą, susijusią su regiono kultūra. Kiekvienais metais įvairaus pobūdžio renginiais paminimos Klaipėdos sukilimo metinės (sausio 15 d.), Tilžės akto pasirašymo data (lapkričio 30 d.), organizuojamos parodos apie kraštui reikšmingus įvykius¹¹³. Per šventes iškeliami Mažosios Lietuvos vėliava. Apie Mažosios Lietuvos krašto tradicijas, istorinius įvykius vedami užsiėmimai mokykloje.

Regioninis Viešvilės gyventojų tapatumas

Šiuolaikiniuose etnologijos, socialinės antropologijos moksluose tapatybės klausimui skiriamas didelis dėmesys. Tam daro įtaką globalizacijos procesai, migracijos problemos,

¹¹⁰ Jurbarko kultūros centro renginių ataskaitos 2007–2009 m. Viešvilės kultūros centro archyvas 2001–2004 m.

¹¹¹ Jurbarko kultūros centro Viešvilės skyriaus ataskaitos ir planai 2005–2009 m.

¹¹² Pastaruosius du renginius organizavo A. Liaudaitis. Daugirdienė D. Viešvilės metraštis, Viešvilės pagrindinė mokykla, 2002.

¹¹³ 2013 m. veikė parodos „Steponas Darius, karo aviacija ir Mažoji Lietuva“, „Klaipėdos sukilimas. Įvykiai ir žmonės“.

didžiuliai informacijos ir žinių srantai. Kaip minėta įvardiniame žodyje, šių dienų kultūros politikoje ypač akcentuojama Lietuvos etnografinių regionų kultūra. Nors Mažoji Lietuva – jau pripažintas ir oficialų pavadinimą turintis penktas Lietuvos etnografinis (etnokultūrinis) regionas, visgi dar neseniai viešuose dokumentuose, tyrimuose buvo kalbama tik apie Žemaitiją, Suvalkiją, Dzūkiją ir Aukštaitiją¹¹⁴. Pačiam autoriui ne kartą teko „taisyti“ mokytojus, vaikams pristatančius tik šiuos keturis regionus. Kad Mažosios Lietuvos regionas yra kiek kitoks, patvirtina ir *„Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija“*, kurioje yra straipsniai apie etnografinę Žemaitiją, etnografinę Aukštaitiją, etnografinę Suvalkiją, etnografinę Dzūkiją, o penktajam regionui skirtas straipsnis *„Mažosios Lietuvos lietuviai“*¹¹⁵. Šis požiūris, kaip ir vietos žmonių sąmonėje gajūs prisiminimai apie radikalius istorijos pokyčius, prisideda formuojant Viešvilės miestelio gyventojų regioninį tapatumą. Jo svarbiausi konstruojantys elementai yra vieta ir teritorija. Svarbu ir tai, kad globalizacijos sąlygomis žmonės iš naujo apibrėžia *„savo vietos ir regioninės tapatybės ribas“*¹¹⁶.

Tyrimo metu apklausiant nustatyta, kad 4 respondentai save įvardino kaip aukštaičius (2 vakarų aukštaičiai), 3 iš jų gimę Jurbarko r. Viena respondentė gimusi Vilkỹškiuose, iš ten kilę jos tėvai. Žemaičiais save laikantys Viešvilės gyventojai, kilę iš Gargždų ir Tauragės, atsakymuose mini, kad ir jų tėvai yra žemaičiai. Trys moterys, kaip ir jų tėvai, kilusios iš Suvalkijos, save tebelaiiko to regiono atstovėmis.

Atskira kategorija – 10 respondentų, kurių atsakymai nesusiję su regioniniu tapatumu: nežinau (3 respondentai), *nelaikau savęs jokio regiono gyventoju, nesusimąščiau, „tiesiog besidominti naujovėmis, renginiais“*. Du respondentai įvardino, kad yra kilę iš vidurio Lietuvos.

9 apklausti suaugę respondentai save laiko Mažosios Lietuvos gyventojais: *„Šiandien Mažosios Lietuvos gyventojas“*, *„Gimiau, į gyvenimą išėjau čia ir grįžau tam, kad likčiau suvisam Mažosios Lietuvos gyventoju“*, vienas iš jų save laiko Skálvijos gyventoju, kita *„tiesiog viešviliete“*¹¹⁷. Visgi svarbu pastebėti, kad keletas čia gyvenančių, nors kitur gimusių save laiko Mažosios Lietuvos atstovais, tai galime vertinti, kad jų tapatumą formuoja vieta ir teritorija.

Apibendrinant regioninį tapatumą ir žvelgiant į ateitį svarbūs tyrimo duomenys – moksleivių atsakymai. Jiems buvo užduotas klausimas: *„Kokiame etnokultūriniam (etnografiniam) regione gyvenate? Ar laikote save šio regiono gyventoju?“* (duomenys 7 lentelėje).

¹¹⁴ Žr. Čaplikas V. *Lietuvos ir Europos Sąjungos regioninė politika*, Kaunas, Atmintis, 2006, p. 11, 108–118.

¹¹⁵ *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011.

¹¹⁶ Savoniakaitė V. Šiuolaikiniai žemaičiai ir lietuvininkai, *Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012, p. 191.

¹¹⁷ AGA 2014, V. S. – Nr. 1–33. Apibendrinant duomenis naudojami visų suaugusiųjų atsakymai.

7 lentelė

Regioninis tapatumas. Vaikai

Amžius	Kokiame etnografiniame regione gyvenate?	Ar laikote save šio regiono gyventoju?
11 m.	Mažosios Lietuvos – 10 Nežinau – 2	Taip, aš laikau 1 Neparašyta – 9 Nežinau – 2
12 m.	Mažosios Lietuvos – 6 Taip – 1 Nežinau – 1 Neparašyta – 1	Neparašyta – 9
13 m.	Mažosios Lietuvos – 11 Taip – 1 Nežinau – 2 Neparašyta – 1	Mažosios Lietuvos – 3 Neparašyta – 11 Nežinau – 1
14 m.	Neparašyta – 5 Mažosios Lietuvos – 7 – 1 Nežinau – 2	Neparašyta – 6 Nežinau – 2 Čia gyvenu – 1 Taip, laikau – 2
15 m.	Mažosios Lietuvos – 12 Neparašyta	Taip – 8 Lietuva – 1 Neparašyta Viešvilėje. Taip, save laikau to regiono gyventoju.
16 m.	Mažosios Lietuvos – 5 Neparašyta – 1	Neparašyta – 4, Taip 2
17 m.	Mažosios Lietuvos – 1, Neparašyta – 1 Taip – 1?	Neparašyta – 2
18	ML – 1	
Iš viso:	53	18

53 (71,6 proc.) moksleiviai paminėjo, kad jie gyvena Mažosios Lietuvos regione, iš jų 18 (24,3 proc.) patvirtino, kad laiko save šio regiono gyventojais. Dalies vaikų tėvai kilę iš Viešvilės, bet pvz.: vienos respondentės tėvai kilę iš Suvalkijos, bet ji laiko save Mažosios Lietuvos gyventoja. Pasitaiko atsakymų „*Mažoji Lietuva. Nu man tai jie nieko nesiskiria. Aš save laikau Lietuvos gyventoju, o ne etnografinio regiono gyventoju. Man tai jokio skirtumo, tai ta pati Lietuva*“¹¹⁸. Moksleivių apklausos duomenys taip pat patvirtina faktą, kad regioninio tapatumo suvokimą labiausia formuoja gyvenama vieta. Reikėtų išskirti 15 metų respondentus, kurių net 8 save laiko Mažosios Lietuvos gyventojais. Apibendrinus suaugusiųjų ir vaikų atsakymus galima tikėtis, kad tinkamai vykdant edukacines programas, organizuojant renginius savęs, kaip Mažosios Lietuvos gyventojų, suvokimas neišnyks, tik jis bus apibrėžiamas naujomis vertėmis.

¹¹⁸ AGA 2014, V. M. – 51 (15 m.). Respondentas žino, kokiame regione gyvena (aut. pastaba).

Apibendrinimas ir rekomendacijos

1. Viešvilės miestelio kultūrinį savitumą, tradicijas, regioninį tapatumą formuoja istorija, architektūra, administravimas, socialinė aplinka, geografinė padėtis. Šios aplinkybės tarpusavyje sąveikauja ir daro įtaką viena kitos pokyčiams. Tarp šių visų santykių ir formuojasi miestelio gyventojų tradicijos, papročiai, kultūrinis savitumas, ir atvirkesčiai – miestelio tradicijos daro įtaką ir kitiems šių dėmenų pokyčiams.

2. *Istorija* tampa raktu į praeitį, panaudojant senas tradicijas, simbolius, įvynkius dabartinėje miestelio gyvenimoje bei kuriant naujas tradicijas. Viešvilei reikšmingas yra skalviškas, vokiškas, sovietų laikotarpiai. Istorija padeda formuoti stereotipus, kad vietinės tradicijos nutrūko po karo, kad Viešvilė – tai vokiškas kraštas ir t. t. Istorija tampa svarbiu žinojimu ugdant regioninį tapatumą. *Architektūra* vizualiai pristato Mažosios Lietuvos, prūsiskos statybos tvarką ir estetiką. Išsaugoti seni pastatai atskleidžia ankstesnės gyvenamosios pabūdį, palaiko materialius ryšius su praeitimi. Jie, nors ir menkai šiuo metu, bet formuoja statybų, rekonstrukcijų madas Viešvilėje, taip pat stiprina regioninį tapatumo suvokimą. *Administravimas*, ypač jo kaita, susijusi su istoriniais lūžiais. Tai nulėmė staigius kultūrinius ir socialinius gyvenamosios pakeitimus. Šiuo metu Viešvilė yra seniūnijos centras. Problema yra tai, kad administracinis, ekonominis centras nesutampa su regiono kultūriniu centru. Tai apsunkina nuoseklią regiono plėtrą, gyventojų regioninio tapatumo gaivinimą. *Socialinė aplinka* ir gyventojų socialiniai sluoksniai yra administruojamojo pabūdžio, būdingi panašioms miesteliams ir vietovei bei susiformavę dėl įvairių aplinkybių. Būtina išskirti reikšmingus vietovės sociokultūrinį savitumą formuojančius dėmenis: vaikų globos namus, buvusios profetchninės mokyklos palikimą, vyresniąją pedagogų kartą, miškininkystės pramonės įmones, įstaigas ir jų darbuotojus, įvairiapusę pasienio įtaką, skardininkų amato atstovus. *Gamta (geografinė aplinka)*. Miškai ir graži aplinka yra miestelio savitumo ženklas, kurį kaip svarbiausią tyrimo metu paminėjo respondantai. Miškininkai prisideda prie Viešvilės, kaip miškų krašto, įvaizdžio formavimo, gamtinės-kultūrinės aplinkos tradicijų kūrimo. *Demografinius* pokyčius, susijusius su istorija ir administravimo pakeitimu, lemia ir gamtinės aplinkybės – miškai, Nėmunas. Tai suformavo šią gyvenvietę, vėliau miestelį, kurio gyventojų skaičius kinta minimaliai. Šiuo metu Viešvilėje daugiausia gyvena lietuviai, katalikai, kurių vyresnioji karta yra atvykę iš visų Lietuvos regionų. *Kultūrinei aplinkai* formuoti pagrindas yra Mažosios Lietuvos regiono statusas. Ne mažiau reikšmingas 2010 m. sukurtas Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras, savo veiklos vizija laikantis regioninės kultūros gaivinimą, Europos ir šalies kultūros politikos dokumentai ir programos. Svarbus ir 2003 m. susikūręs bendruomenės centras „Skalvija“.

3. Analizuojant Viešvilės gyventojų tradicijas, papročius atskaitos tašku tampa šeima ir atskirai aptarti du socialiniai sluoksniai – moksleiviai ir suaugusieji. Tyrimo metu vaikai išskyrė Kalėdas, Velykas, Naujuosius metus, gimtadienius, tarp šių šeimos švenčių atsakymuose įvardinamos ir miestelio šventė, Joninės, Užgavėnės. Vaikams svarbu dovanos, fejerverkai, linksmybės, bet taip pat minimi Kalėdų ir Velykų metu šeimos buvimas kartu, miestelio bendruomenės susibūrimai. Suaugusieji pateikėjai pagrindinėmis vardino šeimos šventes: Kalėdas, Velykas, Kūčias – išskirdami savo tėvų tradicijų perdavimą vaikams. Šiose šventėse neužmirštami ir burtai. Suaugusiesiems svarbios ir Motinos bei Tėvo dienos. Pastebėta,

kad pateikėjų klausiant apie šeimos šventes, minimos ir bendruomenės (miestelio) šventės, į kurias dažnai einama kartu su šeima.

4. Viešvilės bendruomenines tradicijas išskirtinai formuoja miestelio šventė, atsiradusi beveik kartu su bendruomenės centro taryba bei tokio pobūdžio švenčių mada Lietuvoje. Joninės, kurios kaip Jaunimo dienos šventė buvo organizuojamos ir sovietmečiu. Populiarios Užgavėnės bei keliolika metų vykstanti Kaziuko mugė mokykloje. Nemažai respondentų įvardino ir valstybines šventes. Formuojasi nauja tradicija – miškininkų inicijuota akcija „Parnešk eglutę į namus“ bei respublikoje madinga eglutės įžiebimo šventė. Kultūros centras siekia svarbiomis šventėmis padaryti sausio 15 d. Klaipėdos sukilimo paminėjimą ir lapkričio 30 d. Tilžės akto pasirašymą. Daugelis šių švenčių atskleidžia bendruomeniškumo organizuojant ir dalyvaujant pobūdį.

5. Didžioji dalis vyresnių gyventojų atvykę iš visų Lietuvos etnografinių regionų. Suaugę respondentai tapatinasi su vietove, iš kurios kilo: Žemaitija, Aukštaitija, Suvalkija, kitiems nėra svarbi regioninė tapatybė, didesnė grupė apklaustųjų suvokia save kaip Mažosios Lietuvos gyventojus, nors iš pastarųjų ne visi gimę Viešvilėje. Didžioji dalis moksleivių žino, kad jie gyvena Mažojoje Lietuvoje ir save laiko šio krašto gyventojais.

6. Viešvilės miestelio savitumo bruožai. Istorija – Skalva, vokiška kultūra (vokiška-lietuviška kultūra). Liuteroniškas materialus ir dvasinis palikimas. Architektūra (Mažosios Lietuvos ir su miškininkyste susijusi). Pedagogų, miškininkų socialinis sluoksnis. Pasienio zona. Po karo iš visų Lietuvos regionų ir sovietinių respublikų vykusios kultūrinė migracija. Dar gyvuojantys stereotipai, kad tai vokiškas kraštas ir nėra tradicijų. Mažas miestelis. Katalikiški šeimos papročiai, kurie susipina su evangelikų liuteronų tradicijomis. Bendruomeninius papročius formuojančios miestelio, Joninių, Užgavėnių šventės, Kaziuko mugė. Svarbiausia – miškai, nuostabi aplinka ir Mažosios Lietuvos kultūrinis statusas.

Rekomendacijos

1. Vietovės savitumą, gražią ramią aplinką, miškus, kaip pagrindinį traukos objektą, galima panaudoti pritraukiant gyventi jaunimą, formuojant turizmo infrastruktūrą, planuojant Viešvilės ateitį.

2. Vietos gyventojams būtina gilinti istorijos, kultūros žinias, griaunant stereotipus, kad šiame krašte negalima tęsti tradicijų.

3. Naudojant krašto istorinius ir kultūrinius simbolius reprezentuoti regiono ir vietovės specifiką, kurti naujas tradicijas.

4. Puoselėti senąją architektūrą – miestelio savitumą. Ją padaryti miestelio įvaizdžio dalimi. Skatinti saugoti šį palikimą ir naudojantis juo formuoti krašto statybų madas.

5. Organizuojant svarbiausias miestelio šventes įtraukti vietos bendruomenės narius, taip sutvirtinant bendruomeniškumą.

6. Kultūros, edukacijos, turizmo kultūrinis prioritetas palaikomas šia seka: Viešvilė, Mažoji Lietuva, Lietuva, Europa.

7. Visais būdais tvirtinti regioninį tapatumą, jį suvokiant kaip šio krašto išskirtinumą ir galimybę sustiprinti sociokultūrinę aplinką, ekonomiką.

Viešvilės suaugusiųjų dailės studija Mažosios Lietuvos kraštas jos kūrinuose

Aldona Šiaulinskienė, Algirdas Sinkevičius

*Viešvilės suaugusiųjų
dailės studija.
Vad. Eglė Untulytė.
Genutės Domarkaitės
nuotr.*

Viešvilėje suaugusiųjų dailės studija įsteigta 2006 m. rudenį. Pirmosios dailės studiją pradėjo lankyti Aldona Šiaulinskienė, Valė Teresė Plienaitienė, Angelė Grabauskienė. Kiek vėliau, po trejų metų, prisijungė Jolita Kuzmienė, Stefanija Šafranauskienė, Irena Bialoglovienė, Lina Jasulienė, Akvilė Bialoglovytė. Eglė Stanaitienė, Birutė Armonienė bei Nida Samulevičienė į studiją atvyko prieš dvejus metus, o Vilma Strikienė ir Diana Griškuvienė dar visai naujokės.

2011 m. vasario 18 d. buvo paminėtas studijos penktasis jubiliejus. Ta proga dailės studijos kūrėjos surengė savo darbų parodą, kurioje dominavo molbertinė tapyba. L. Jasulienė ir J. Kuzmienė savo kūrybines idėjas įgyvendina naudodamos stiklą ir molį. Žinoma, pagrindinės plastinės išraiškos priemonės yra dažai, tepukai ir drobė, tik temos ir motyvai jau nutolę nuo ankstesniųjų – savo kūryboje moterys ieško minties gylio bei stiliaus.

2011 m. rugsėjo 23 d. Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centre Smaliniūkuose buvo atidaryta Viešvilės suaugusiųjų dailės studijos paroda. Darbų autorės A. Grabauskienė, V. T. Plienaitienė, J. Kuzmienė, L. Jasulienė, Irena Kriauciūnienė čia eksponavo savo darbus.

Valė Teresė Plienaitienė

Gydytoja Valė Teresė Plienaitienė pradėjo tapyti prieš šešerius metus. Į dailininkės Eglės Untulytės studiją ji atėjo perskaičiusi 2006 m. „Šviesos“ laikraštyje išspausdintą žinutę apie Viešvilėje steigiamą suaugusiųjų dailės studiją. Tapytojos svetainėje kabo pirmasis jos darbas „Pelkelė“ – tokia su griūvančiu nameliu – kopijuotas paveikslas. Tai daroma mokantis, kad negalvodamas apie siužetą išmoktum

tapybos technikos. „Kai pradėjom lankyti studiją, mes visos Viešvilėje taip mokėmės tapyti, visos kurį laiką teplojom ant kartono.“ Dabar ji jau seniai tapo drobėje.

Kitų paveikslų siužetai – jos pačios. „Matytas vaizdas kartais taip įsikala į galvą, įstringa, kad turi jį nupiešti“, – pasakoja tapytoja, kurios ankstyvuosiuose darbuose daug gamtos vaizdų: Nidos kopos, Alpių vaizdelis, Melno taikos sienos ruožas ir kt. Paveikslas „Rudens ūkuose“ buvo eksponuotas „Aukso vainiko“ parodoje, „Kur gimsta pasakos“ – gana realistiškas, tačiau jam suteikia paslapties rūkas.

Nuo realizmo Valė Teresė greitai pasuko prie modernesnės kūrybos. Apie pirmąjį savo filosofišką paveikslą „Rudens pinklės“ autorė pasakoja: „Šitas – gryna išmonė. Pirmiausia jame „susodinau“ tuos berželius, paskui galvojau, ką dar čia pripiešti.“

Šešeri metai kūrybos – trisdešimt septyni paveikslai. V. T. Plienaitienės paveikslai jau buvo eksponuoti Jurbarko krašto muziejuje, Smalininkuose ir Viešvilėje. Paveikslą „Kur prisiglausti“ autorė padovanojusi Jurbarko krašto muziejui. 2012 m. Respublikinės konkursinės tautodailininkų metų nominacijos „Aukso vainikas“ regioniniame ture V. T. Plienaitienės tapybos darbai įvertinti II vieta. Pripažinimas prestižiškiausiame šalies tautodailės renginyje, Lietuvos liaudies kultūros centro diplomą pradžiugino. Tikra palaima atidėjus kitus savo darbus atsistoti prie molberto ir džiugiai nustebti matant, kad iš po teptuko spalvomis liejasi tavo kuriama istorija.

Kūryba – nuo pirmųjų darbų iki naujausių keičiasi. „Man pačiai, tikiuosi, kad ir žiūrovui, jie įdomesni ne tik filosofiškais siužetais, bet ir abstrakcijomis“, – sako tapytoja. Tapytoja ieško naujų išraiškos būdų bei technikų. Jau anksčiau keletą paveikslų ji nutapė ant folijos, ko gero, pirmoji išbandė tokią medžiagą – rezultatas išpūdingas, pro dažus prasišviečia blizgesys. Naujausiuose darbuose taiko koliažo techniką.

„Pasiilgstu piešimo. Kai neprieinu, atrodo, kad neproduktyviai gyvenu. Bandau pastumti kitus darbus ir – prisėdu“, – prisipažįsta tapyti pamėgusi moteris. O tada ant drobės liejasi vaizduotės padiktuoti ir atmintyje įstrigę vaizdai, kurių nupiešti – negali. Pastaruoju metu tautodailininkė daugiausia kuria molbertinės tapybos temines kompozicijas, peizažus*.

Pastaruoju metu V. T. Plienaitienės kolekcija pasipildžiusi naujais tapybos darbais. Užklausus, kiek paveikslų tautodailininkė nutapiusi, ji atsako, kad jų jau turėtų būti per penkias dešimtis.

Tapytoja Valė Teresė Plienaitienė.
D. Karopčikienės nuotr.

* Šio straipsnio iliustracijas žr. spalvotajame lanke, p. 1709–1724.

Angelė Grabauskienė

Angelė Grabauskienė gimė 1953 m. sausio 28 d. Jurbarko r. Globių kaime. Netrukus šeima persikėlė gyventi į Tauragės rajoną, Gaūrę, kur 1960 m. Angelė pradėjo lankyti pirmąją klasę. 1971 m., baigusi Gaūrės vidurinę mokyklą, įstojo į Šiaulių pedagoginį institutą. 1977 m., įgijusi pradinių klasių pedagogikos ir metodikos mokytojo specialybę, pradėjo dirbti Viešvilės aštuonmetėje mokykloje pradinių klasių mokytoja. 1989 m. A. Grabauskienė perėjo dirbti į Smalininkų vidurinę mokyklą.

Polinkis piešti Angelę lydėjo nuo pat vaikystės. Baigusi 8 klasę, ji jau save išsivaizdavo besimokančią Telšių dailės mokykloje, tačiau Angelės svajonėms nebuvo lemta išsipildyti. Studijų metais teko tapyti, apipavidalinti standus ir atlikti įvairius kitus su daile susijusius darbus.

Susikūrus Viešvilės kultūros namuose dailininkės Eglės Untulytės dailės studijai, Angelė kartu su Aldona Šiaulinskiene, V. T. Plienaitiene, Jolita Kuzmiene bei kitomis moterimis pradėjo lankyti užsiėmimus. Pamažu nuo tapybos ant kartono perėjo prie drobės. Angelė nuo 2008 m. priklauso Jurbarko tautodailininkų klubui „Mituva“. Tautodailininkė aliejumi tapo peizažus. Savo paveikslus Angelė eksponavusi Smalininkų kultūros centre, Viešvilės seniūnijos salėje, Jurbarko krašto muziejuje, Tauragės apskrities tautodailininkų rengiamose dailės studijos darbų parodose.

Dar viena mėgiama tautodailininkės sritis – džiovintų augalų miniatiūrų komponavimas. Su savo miniatiūromis ji dalyvauja visose rajone organizuojamose mugėse.

Aldona Šiaulinskiene

Aldona Juškaitė-Šiaulinskiene gimė 1947 m. Jurbarko r., Viešvilės mstl. Tėvai gyveno netolimame Šilalės rajone, Kvėdarnoje, tačiau jų namą per karą subombardavo, – šeima liko be pastogės. Dar nepasibaigus karui, tik ką per Žemaitiją praūžus frontui, 1944 m. arkliais per miškus Aldonos tėvai persikėlė iš tuštėjusią Viešvilę, kur buvo daug tuščių sodybų. Aldonos mama mirė jauna, palikusi mažamečius vaikus, šeima rūpinosi vienas tėvelis.

1955 m. Aldona pradėjo lankyti Viešvilės vidurinės mokyklos pirmąją klasę, 1963 m., baigusi aštuonias klases, toliau mokėsi Marijampolės (tada – Kapsukas) vidurinėje mokykloje ir 1966 m., gavusi vidurinės mokyklos baigimo atestatą, įstojo į Klaipėdos pedagoginę mokyklą. 1968 m., įgijusi pradinių klasių mokytojos specialybę, su paskyrimu atvyko į Viešvilės aštuonmetę mokyklą, kur pradėjo dirbti pradinių klasių mokytoja.

Dirbdama mokykloje, A. Šiaulinskiene neakivaizdiniu būdu studijavo Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute. 1984 m., baigusi institutą ir įgijusi rusų kalbos ir literatūros mokytojo specialybę, trylika metų Viešvilės aštuonmetėje mokykloje mokė rusų kalbos.

Polinkį kūrybai Aldona turėjo nuo pat vaikystės. Jos reikėjo ir dirbant su pradinių klasių mokiniais, tačiau tam vis nepakakdavo laiko. Nuo pat jaunų dienų Aldona dalyvauja liaudies šokių rateliuose. 2006 m., įsikūrus Viešvilės suaugusiųjų

dailės studijai, vadovaujamai menininkės E. Untulytės, A. Šiaulinskienė viena pirmųjų, kartu su V. T. Plienaitiene, A. Grabauskiene pradėjo lankyti užsiėmimus, kur pradėjo mokytis tapybos technikos. Pradžioje, kaip ir visos, bandė tapyti ant kartono, toliau pamažu nuo tapybos ant kartono perėjo prie drobės.

A. Šiaulinskienės tapybos darbai buvo eksponuojami parodose Viešvilės seniūnijos salėje, Jurbarko krašto muziejuje. Paveikluose pasirinkta daugiausia Viešvilės apylinkės gamtos motyvai.

Jolita Štrimienė

Jolita Štacaitytė-Štrimienė gimė 1969 m. birželio 12 d. Kaunė. 1976 m. pradėjo lankyti Kauno komjaunimo vidurinės mokyklos dailės klasę. Nuo mažumės sportavo – lankė stalo teniso, šachmatų treniruotes, vėliau – penkiakovę su tarnybiniais šunimis.

Vasarą teniso stalias stovėdavo klojime. Žaidė ir studijuodama. Mokėsi gerai. Vasaromis kaime, būdama viena be draugių, ji skaitydavo knygas, pasinerdavo į kūrybą – rašydavo, piešdavo. Su savo piešiniais dalyvavo mokyklos renginiuose, įvairiuose konkursuose. Tarp Kauno miesto mokyklų ne kartą buvo pripažinta laureate. Svajojo studijuoti meninę fotografiją Kauno Stepo Žuko technikume, tačiau liko baigti vidurinę mokyklą. Paskui įstojo į Lietuvos veterinarijos akademiją, o ją baigusi pradėjo dirbti chemijos ir biologijos mokytoja Smalininkų vidurinėje mokykloje. Dirbdama studijavo pedagogiką Šiaulių universitete. Baigusi Šiaulių universitetą, mokykloje pradėjo mokyti tikybos ir Vytauto Didžiojo universitete studijavo religinius mokslus.

Viešvilėje Jolita pradėjo lankyti dailininkės E. Untulytės dailės studiją, kur kartu su A. Šiaulinskiene, V. T. Plienaitiene, A. Grabauskiene mokėsi tapybos paslapčių. Su savo tapybos darbais dalyvavo kasmetinėse dailės studijos parodose. Jos keramikos figūrinė ekspozicija buvo eksponuojama minint Smalininkų vandens matavimo stoties 200 m. jubiliejų.

Stefanija Šafranauskienė

Stefanija Šafranauskienė gimė 1941 m. Klaipėdos apskrityje, Endriejavo valsčiuje, Lelėnų kaime. Kadangi tėvelis 1944 m. spalio mėn. buvo ištremtas į Kareliją, šeima, bijodama persekiojimų, pasitraukė į Marijampolę, kur Stefanija pradėjo lankyti J. Jablonskio vidurinę mokyklą. Baigusi vidurinę mokyklą, įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją, kur įgijo žemėtvarkininkės specialybę. Baigusi Žemės ūkio akademiją daugelį metų dirbo dėstytoja Smalininkų žemės ūkio mechanizavimo technikume, vėliau – Viešvilės žemės ūkio mokykloje. Polinkį į kūrybą paveldėjo iš savo tėvelių. Jau nuo 2002 m. Stefanija domisi fitokoliažu. Iš džiovintų augalų, gėlių, įvairių žolelių kuria paveiklus, atvirusus.

Pradėjus veikti menininkės E. Untulytės dailės studijai, S. Šafranauskienė pradėjo lankyti užsiėmimus, vykusius laisvalaikiu, šeštadieniais. Domėjosi darbais iš džiovintų augalų – fitokoliažu, kuris jos sielai buvo artimesnis, lyginant su kitomis meno rūšimis.

Stefanijos kūryba buvo eksponuojama Smalininkų kultūros centre, Jurbarko informacijos turizmo centre, Viešvilės seniūnijos salėje vykusiose parodose. Su

savo eksponatais S. Šafranauskienė dalyvavo Mažosios Lietuvos menininkės Lidos Meškaitytės jubiliejui skirtoje 2007 m. parodoje, Tauragės apskrities dailės bei kaimyninio Rasėinių rajono „Mituvos“ būrelio parodose.

Eglė Untulytė

Eglė Untulytė gimė 1968 m. Kaune. Šiame mieste užaugo, baigė vidurinę mokyklą ir toliau studijavo Vilniaus dailės akademijoje, Kauno dailės institute. Baigusi stiklo ir porceliano katedroje keramikos studijas, įgijo magistro diplomą. Atvykusi į Jurbarką, E. Untulytė dirbo mokytoja Naujāmiesčio vidurinėje, Smalininkų technologijų ir verslo mokyklose, dailininke Jurbarko krašto muziejuje. Viešvilėje E. Untulytė gyvena jau daugiau kaip dešimtmetį. Prieš šešerius metus pradėjo dirbti Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centre, kur vadovauja Viešvilės suaugusiųjų ir vaikų dailės studijoms bei Jurbarko tautodailininkų klubui „Mituva“. Viešvilės vaikų dailės studiją lankė 12 vaikų nuo šešerių metų amžiaus. Vaikus E. Untulytė mokė tapyti, lieti akvareles, minkyti molį, apdirbti stiklą ir kt.

Dailininkė kuria tapybos, grafikos, keramikos, stiklo darbus, scenografiją, interjerus, organizuoja parodas, menininkų ir kūrybingų vaikų stovyklas. Savo idėjas įgyvendina naudodama stiklo, keramikos medžiagas, tapo teminius paveikslus, kuria scenovaizdžius, viešuosius bei privačius interjerus.

Viešvilės suaugusiųjų dailės studijoje dirbančių tautodailininkų fonduose šiuo metu yra arti šimto tapybos ir grafikos darbų, kurie reprezentuoja Jurbarko rajono Mažosios Lietuvos regioną. Dalis studijos tautodailininkų sukurtų dailės darbų vaizdingai byloja apie šio regiono gamtą, praeitį. Paveikslai, kuriuose dominuoja peizažai, nutapyti aliejumi, akvarele, atspindi šio krašto gamtovaizdį. Juose vyrauja įvairių Smalininkų, Viešvilės vietovių motyvai: miškai, tvenkiniai, upelių, Nemuno pakrantės. Peizažuose atsiskleidžia paslaptingas ar nuostabiai atviras miškų, laukų, vandenų grožis.

Gamtos siužetai atspindi V. T. Plienaitienės tapybos darbuose „Rudens pinklės“, „Stebuklinga šviesa“, „Rūko pataluos“, „Plikoji kopa“, „Čia gimsta pasakos“, „Žvejo trobelė“.

Angelės Grabauskienės tapybos darbuose priartėjama prie mus supančių vietovių – tai Nemuno lanka, Palėkiai, Žirniškiai, Smalininkai. Paveiksluose tapytoja parodo Smalininkų ir juos supančių apylinkių gamtos grožį.

A. Šiaulinskienės darbuose „Geležinkelio tiltas“, „Senasis parkas“, „Viešvilės tvenkinys“, „Patvinusi Viešvilė“ matome Viešvilės apylinkių vaizdus, kurie būdingi ir E. Untulytės paveikslams: „Žiema Viešvilėje“, „Ruduo pro langą“, „Viešvilė žiemos rytą“.

A. Grabauskienės darbuose „Smalininkų geležinkelio stotis“, „Vandens matavimo stotis“, A. Šiaulinskienės – „Geležinkelio tiltas“ bandoma supažindinti su senąja Mažosios Lietuvos architektūra.

Įvairios figūrinės kompozicijos aptinkamos S. Šafranauskienės, A. Grabauskienės fitokoliažo darbuose, kitų autorių naturmortuose.

Viešvilės miestelio biblioteka

Audronė Saladienė

Viešvilės biblioteka žinoma nuo 1946 m. Iki 1949 m. Pagulbinių kaime (7 km nuo Viešvilės) veikė klubas-skaitykla, kur dirbo vedėja Vincenta Stanevičienė (Magdušauskaitė), gim. 1925 m. lapkričio 16 d. 1949 m. vasario 18 d. ją nušovė „miško broliai“, nes buvo labai aktyvi komjaunuolė, ragino žmones stoti į kolūkius.

1956 m. bibliotekininke pradėjo dirbti Magdalena Danutė Maskolaitytė, gim. 1935 m. rugpjūčio 6 d. Mokėsi Jurbarko vidurinėje mokykloje, po to Vilniaus universitete. Dirbo iki 1957 m. rugpjūčio 11 d. Vėliau dirbo Jurbarko viešojoje bibliotekoje (nuo 1961 m. lapkričio 1 d. – informacijos skyriaus vedėja).

Danutė pasakoja, kad jai dar dirbant Viešvilėje, tuometinė sovietinė valdžia kultūros darbuotojams kėlė įvairius reikalavimus, nesusijusius su tiesioginiu darbu. Jai tekdavo eiti surašinėti gyvulių, rinkti prievoles iš gyventojų. Ji buvo kritikuojama rajono valdžios už tai, kad neprenumeravo laikraščių, nors jų visai pakako bibliotekoje. Niekas neatsižvelgė į tai, kad ji gauna menką atlyginimą ir tenka važinėti į Viešvilę iš Jurbarko. Knygų bibliotekoje buvo mažai, daugiausia – brošiūrų.

Biblioteka per metus kilnojosi iš vienu patalpų į kitas. 1956 m. biblioteka buvo įsikūrusi gyvenamajame mediniame name, rytinėje Viešvilėje (antras namas už maisto prekių parduotuvės). Po to buvo perkelta į miestelio centrą, į raudonų plytų pastatą. Vėliau čia buvo kirpykla, dabar gyvena Petrė Balijonienė. Biblioteka užėmė du kambarius pirmame aukšte. Čia biblioteka veikė iki 1981 m., kol buvo pastatytas naujas seniūnijos pastatas. Bibliotekai buvo paskirtas kambarys pirmame aukšte, priešais paštą. Patalpa erdvi, šviesi, šildoma centriniu būdu. Dar buvo nedidelis kambarėlis, skirtas bibliotekos archyvui. Tuo metu nuo 1965 m. bibliotekoje dirbo Irena Vaznelienė (gim. 1941 m. Rasėinių mieste). Ji dirbo iki 2001 m. sausio 1 d. Ji turėjo aukštąjį bibliotekinį išsilavinimą, buvo baigusi Vilniaus valstybinį universitetą (1961–1967 m.). Viešvilės bibliotekoje ji išdirbo 36 metus.

Kadangi biblioteka buvo pačiame miestelio centre, todėl viešviečiams buvo labai patogų į ją užėiti paskaityti laikraščių, žurnalų, pasiimti knygų į namus.

Neilgą laiką bibliotekoje dirbo L. Ševeliova, Renė Naujokaitė, Bronė Lazdauskienė, Teresė Frišmantienė (1972 m. pavadavo Ireną Vaznelienę).

1972 m. bibliotekos fonde buvo 6 067 knygos už 3 829,95 rublius. 1990 m. fonde buvo 13 662 knygos, skaitytojų apsilankė 189. 2000 m. fonde buvo 8 513 knygų, skaitytojų – 308. 2001 m. fonde buvo 8 896 knygos, skaitytojų – 318.

2001 m. sausio 2 d. rajono savivaldybės tarybos sprendimu miestelio viešoji biblioteka (Jurbarko rajono viešosios bibliotekos filialas) buvo sujungta su pagrindinės mokyklos biblioteka ir perkelta į raudonąjį mokyklos pastatą, statytą 1905 m. Buvusioje bibliotekos patalpoje buvo įrengta šarvojimo salė. Bibliotekai paskirta klasės patalpa antrame aukšte į gatvės pusę, greta mokyklos bibliotekos, šildoma krosnimi. Biblioteka užėmė 52,62 kv. m plotą, kartu su mokyklos biblioteka – 130,28 kv. m. Trečiame aukšte buvo patalpos bibliotekos archyvui. Dirbo dvi bibliotekinkės: Irena Martinaitienė ir Danutė Daugirtienė.

Irena Martinaitienė gimė 1954 m. lapkričio 9 d. Šakių rajone, Kampinių kaime. Baigusi vidurinę mokyklą, Irena mokėsi Vilniaus kultūros mokykloje ir įgijo bibliotekininkės specialybę. Baigusi mokslus dirbo bibliotekininke Leitvaryje, Būblėliuose. Nuo 2001 iki 2004 m. dirbo Viešvilės miestelio bibliotekoje.

Danutė Daugirtienė (gim. 1941 m.), baigusi Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą, įgijo lietuvių kalbos mokytojos specialybę. 1994 m. jai suteiktas vyresniosios mokytojos vardas, 2000 m. išrinkta Lietuvos Respublikos garbės kraštotyrinke.

Bibliotekoje įsikūrė: vaikų skyrius, pedagoginės literatūros skyrius, vadovėlių kambarys, suaugusiųjų biblioteka, skaitykla, muziejus.

2001 m. dirbant abiem bibliotekininkėms buvo organizuota daug įdomių renginių. Vienas tokių buvo susitikimas su kraštiečiu poete Albina Danisevičiūte. Tuo metu ji dirbo „Šviesos“ redakcijoje. Ji papasakojo atsiminimus apie Viešvilę, jos kūrybą skaitė moksleiviai. Apie ją buvo kaupiama medžiaga mokyklos muziejuje. Savo kūrybą skaitė ir klebonas Rimvydas Adomavičius, ir bibliotekininkė Danutė Daugirtienė.

Pavasariį suorganizuotas susitikimas su skaitytojais. Vienas svarbiausių to meto bibliotekos uždavinių buvo kelti bibliotekos prestižą, pritraukti kuo daugiau skaitytojų. Kad visiems būtų įdomiau, buvo pristatyta nauja rašytojo Leonardo Gutausko knyga „Laiškai iš Viešvilės“. Bibliotekininkė Irena Martinaitienė parengė L. Gutausko kūrybos parodą „L. Gutauskas – dailininkas ir rašytojas“. Renginys pavyko. Po diskusijų visi dalyviai apsilankė mokyklos muziejuje, kur buvo įrengta ekspozicija, vaizduojanti buvusį Rýdelsbergo dvarą, kur vyko romano „Laiškai iš Viešvilės“ įvykiai.

2001 m. rugsėjį vietoje Danutės Daugirtienės bibliotekininkės pradėjo dirbti Danutė Brazaitienė. Bibliotekininkės turėjo po 0,5 etato.

Nuo 2004 m. vietoje Irenos Martinaitienės 0,5 etato pradėjo dirbti mokytoja Audronė Saladienė. Iš ryto mokykloje ji dėstė etiką, o po pietų dirbo bibliotekoje.

Audronė Saladienė (Dakauskaitė) gimė 1950 m. gegužės 7 d. Jurbarko rajone, Viešvilės miestelyje, mokėsi Viešvilės aštuonmetėje mokykloje, po to – Jurbarko vidurinėje mokykloje. Vėliau studijavo Vilniaus pedagoginiame institute istorijos specialybę. Baigusi studijas dirbo pedagoginį darbą Viešvilės profesinėje technikos mokykloje, vėliau – Viešvilės pagrindinėje mokykloje.

Neilgai trukus, miestelio bibliotekai buvo skirtas visas bibliotekininko etatas. Mokytojai A. Saladienei teko rinktis: ar mokytojauti, ar dirbti bibliotekoje. Ji pasirinko bibliotekininkės darbą, nes šis jai buvo labiau prie širdies. Tais pačiais metais biblioteka iš mokyklos pastato įsikėlė į buvusios Žemės ūkio mokyklos pastato pirmąjį aukštą. Anksčiau čia buvo šios mokyklos biblioteka. Joje ilgus metus dirbo Bronė Lazdauskienė.

Biblioteka įsikūrė dviejose erdviuose patalpose: vienoje jų skaitykla, kitoje patalpa knygoms, antrame aukšte – archyvas. Visas pastatas priklauso Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centrui. Biblioteka savo patalpas nuomojasi. Be bibliotekos, pirmame aukšte įsikūrė mažoji ir didžioji dailės studijos. Vienoje jų dirba dailininkė E. Untulytė. Jos studijoje meno paslapčių mokosi tiek suaugusieji, tiek vaikai. Čia dažnai lankosi ekskursijos. Kitoje patalpoje dirba dailės studijas

baigusį S. Šašienė. Jaukioje aplinkoje (studiją puošia senoviniai baldai) vakaroja viešvilietės, kurios mokosi pasigaminti įvairių meno dirbinių. Čia dažnai veikia parodos. Antrame pastato aukšte, be bibliotekos archyvo, yra Mažosios Lietuvos Jurbarko rajono kultūros centro direktoriaus kabinetas, buhalterija, persirengimo kambarys, kiek dešiniau aktų salė, kurioje vyksta visi miestelio renginiai. Dar viena patalpa skirta Viešvilės senjorams.

Kad biblioteka išikurtų naujose patalpose, teko nemažai paplušėti. Bibliotekininkei A. Saladienei šiame darbe talkino jos namiškiai, kiti viešviliečiai, vaikai. Stalius A. Strikas padėjo suremontuoti lentynas, vyresni vaikai nudažė bibliotekos langus. Taip pat buvo atnaujinti keturi skaityklos stalai. Po savaitės biblioteka buvo pasiruošusi priimti lankytojus.

2008 m. biblioteka buvo kompiuterizuota. Bibliotekos lankytojams buvo skirtos keturios vietos darbui su kompiuteriu ir vienas kompiuteris skirtas bibliotekininkei. Yra spausdintuvas, kurio paslaugomis gali naudotis visi viešviliečiai. Skaitykloje taip pat yra įvairios informacinės literatūros: enciklopedijų, žodynų, kompiuterinio mokymo vadovų. Yra atskiras kampelis kraštotyros literatūrai. Tai knygos, bukletai, žemėlapiai ir kt. Besidomintys savo kraštu čia gali rasti tokių knygų kaip V. Almonaičio „Šiaurės Skalva“, V. Almonaičio „Karšuva“, V. Ušelio „Viešvilės rezervatas“, A. Danisevičiūtės „Tarp vėjų“, J. Juzėnienės „Kaip aš viliojau ūkininkaitį“ ir kt.

Bibliotekoje kaupiama kraštotyros medžiaga. Tai įvairūs straipsniai iš laikraščių ir žurnalų. Straipsniai aprašomi ir dedami į kraštotyros kartoteką. Skaitytojai čia visada randa reikiamą informaciją.

Skaitykloje galima paskaityti įvairios literatūros. Užsakomi keturi laikraščiai, aštuoni žurnalai (trys vaikiški). Sunkmečiu trūkstant lėšų teko atsisakyti net penkių žurnalų prenumeratos. Knygų taip pat gauname mažokai. Nepaisant to, bibliotekoje visada pilna lankytojų: vieni varto žurnalus, laikraščius, domisi naujomis knygomis, stebi parodėles, kiti diskutuoja su bibliotekininke jiems rūpimais klausimais.

Moksleiviai bibliotekoje atlieka namų darbų užduotis, žaidžia šaškėmis, šachmatais, domino, sprendžia kryžiažodžius, piešia. Vaikų literatūros kampelį puošia gausybė žaislų, jie suteikia patalpai jaukumo.

Kad vaikai greičiau rastų norimą knygelę, kiekvienoje lentynėlėje yra spalvoti skirtukai, nurodantys, kokiam amžiui ar klasei skirta literatūra. Čia visada veikia parodėlės. Jose vaikai gali pasigrožėti savo draugų darbeliais, piešiniais, susipažinti su naujomis knygelėmis.

Toje pačioje patalpoje ir literatūra suaugusiesiems. Čia kiekvienas skaitytojas gali rasti knygą pagal savo skonį. Daug knygų yra lietuvių autorių. Atskiri skyreliai skirti mokslinei literatūrai. Čia lankosi skaitytojai, besidomintys istorija, geografija, gamta, menu ir kt. Daugelis viešviliečių mėgsta užsienio rašytojų knygas. Populiariausios yra amerikiečių, anglų, vokiečių ir t. t.

Bibliotekoje dažnai vyksta renginiai, popietės, viktorinos. Čia kiekvienas viešvilietis maloniai sutinkamas ir aptarnaujamas. Gal todėl biblioteka nestokoja lankytojų.

2006 m. buvo užregistruoti 395 skaitytojai (149 vaikai), 2008 m. – 458 (134 vaikai), 2009 m. – 480 (137 vaikai), 2011 m. – 502 (163 vaikai), 2012 m. – 475 (167 vaikai).

Skaitytojų sudėtis labai įvairi. 2012 m. skaitė: 76 tarnautojai, 57 pensininkai, 57 vyresnio amžiaus moksleiviai, 53 namų šeimininkės, 31 darbininkas, 29 bedarbiai, 5 verslininkai. Knygas į namus nešė 10 viešviliečių, bibliotekoje lankėsi 15 neįgalių skaitytojų, 30 senyvo amžiaus žmonių. Išduota dokumentų 25 978 (iš jų vaikams – 12 797).

2012 m. viešviliečiams buvo suorganizuoti dveji kompiuterinio raštingumo kursai (po aštuonis žmones grupėje). Taigi buvo apmokyta šešiolika viešviliečių. Jie dėkojo už galimybę išmokti laisvai dirbti kompiuteriu.

Bibliotekos darbo laikas yra nuo 9 iki 18 valandos. Šis laikas patogus kiekvienam viešviliečiui, norinčiam užsukti į biblioteką. Šiuo metu biblioteka skaitytojams teikia visas reikiamas paslaugas.

Valė Teresė Plienaitienė
Kazikėnų dvaras. Kazikėnai

Rudens pinklės. Smalininkai. 2008 m.

*Tapu, tapu... Jau vidurnaktis.
Smalininkai. 2008 m.*

*Stebuklinga šviesa.
Smalininkai. 2009 m.*

Žvejo namelis. Neringa. 2011 m.

Plikoji kopa. Neringa. 2012 m.

Čia gimsta pasakos. Smalininkai. 2012 m.

Angelė Grabauskienė
Nemuno lanka. Viešvilė. 2008 m.

Susimąstymas. Palėkiai. 2008 m.

Sodybų tuštėjimo metas. Žirniškiai. 2008 m.

Vandens matavimo stotis. Smalininkai. 2008 m.

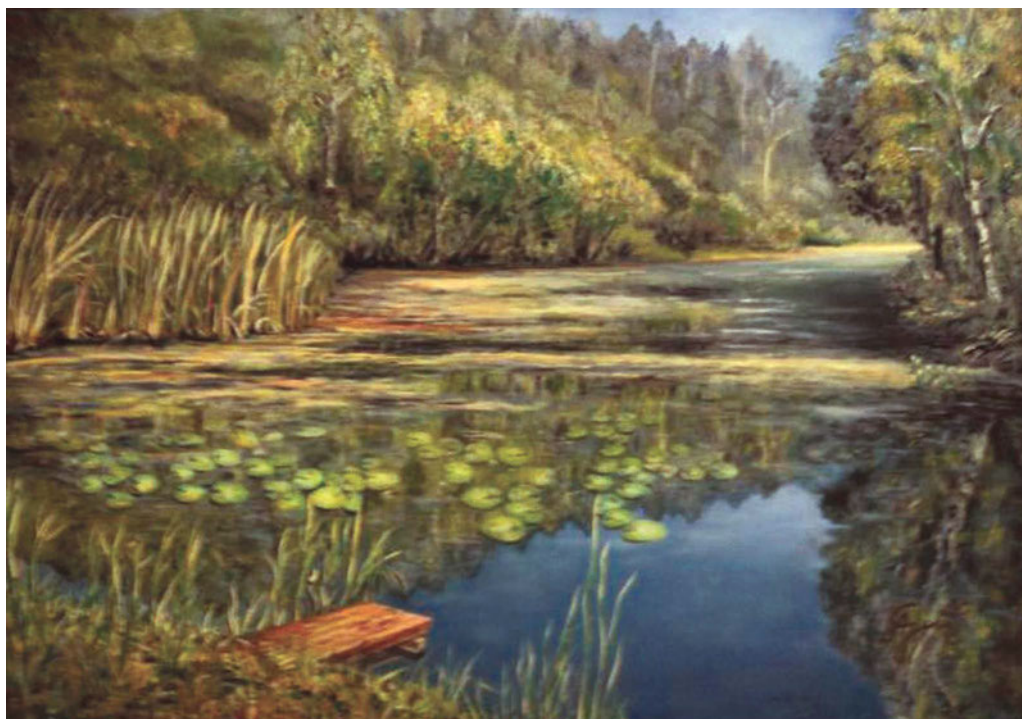

Žiemos atodūsis. Smalininkai. 2009 m.

Tvenkinys. Smalininkai. 2010 m.

Smalininkų geležinkelio stotis. Smalininkai. 2010 m.

Palėkių žvyro karjeras. Palėkiai. 2012 m.

Aldona Šiaulinskienė
Geležinkelio tiltas. Aliejus. Viešvilė. 2008 m.

Patvinusi Viešvilė. Aliejus. Viešvilė. 2007 m.

Senasis parkas. Aliejus. Viešvilė. 2006 m.

Natiurmortas. Aliejus. Viešvilė. 2008 m.

Jolita Štrimienė

Anapus tikrovės. Aliejus. Smalininkai. 2012 m.

Dviese. Aliejus. Smalininkai. 2011 m.

Šokis Lietuje. Aliejus. Smalininkai. 2010 m.

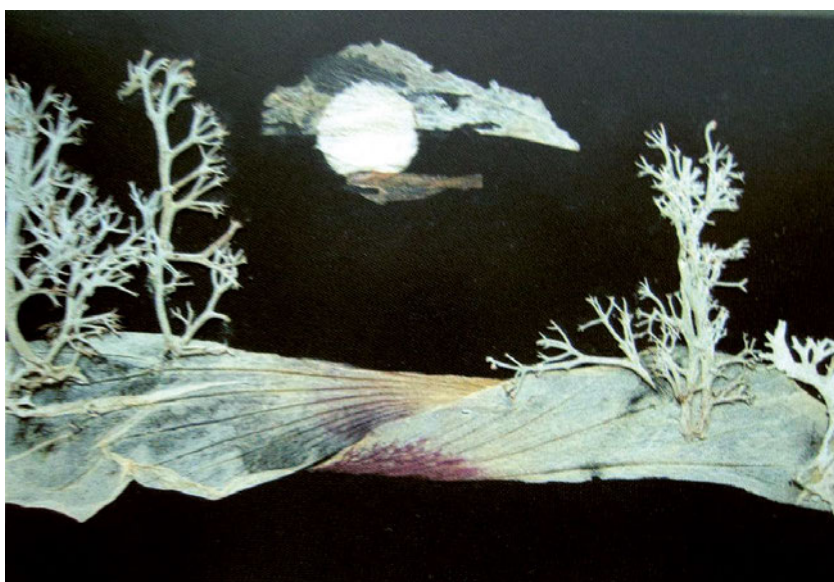
Adomas ir Ieva. Kopija. Aliejus. Smalininkai. 2009 m.

Stefanija Šafranauskienė
Kaimo bažnytelė. Fitokoliažas. Smalininkai. 2008 m.

Mėnesienos naktis. Fitokoliažas. Smalininkai. 2005 m.

Kaimelis. Fitokoliažas. Smalininkai. 2010 m.

Apšerkšniję mūsų žiemos. Fitokoliažas. Smalininkai. 2012 m.

Eglė Untulytė

Akrilinės tapybos paveikslai Jurbarko savivaldybės kavinėje. 2008 m.

Publikuojama Artūro Danieliaus leidimu

*Interjerinis darbas Jurbarko kavinėje „Liuks“. 2007 m.
Publikuojama Ingridos Gegužienės leidimu*

*Ruduo pro langą.
Aliejus. Viešvilė.
2012 m.
Publikuojama Ingridos
Gegužienės leidimu*

*Viešvilė žiemos rytą.
Akvarelė. Viešvilė.
2013 m.
Publikuojama Ingridos
Gegužienės leidimu*

Iš pašto praeities

Algirdas Sinkevičius

Kryžiuočių ordinas Rytų Pabaltijyje savo žinių perdavimo sistemą organizavo jau XIII a. Didžiojo magistro ryšiai buvo patikėti Ordino arklininkui (*Stallmeister*). Kiekvienoje kryžiuočių pilyje buvo atsakingi už korespondenciją. Kadangi sausumos kelių anuomet beveik nebuvo, ryšio perdavimui buvo naudojamos ir vandens kelias.

Nuo 1457 m. pasiuntinių pašto centras buvo Karaliūčiuje. XV a. vienu iš svarbesnių pašto kelių minimas Karaliūčiaus–Vilniaus vieškelis, ejęs per Lābguvą, Ragainė, panemunėmis, per Kauną. Susikūrus pasaulietinei Prūsijos valstybei, buvo naudojama Ordino pašto sistema. 1646 m. Frydricho Vilhelmo (*Friedrich Wilhelm*) sprendimu Prūsijos pašto tarnyba tapo valstybine. Buvo įsteigta 50 pašto padalinių, patvirtinti pagrindiniai pašto maršrutai, apibrėžtas pašto tarnautojų statusas, paskirti fiksuoti pašto tarnautojų atlyginimai, uniformos¹.

Kaip atrodė pašto vežimai, važinėję šiuo ruožu, aptikti nepavyko. Tai neturėjo būti paprasti nedengti vežimaičiai, kurie vaizduojami šiose senosiose nuotraukose, kadangi keliauti tekdavo ir per audrą, lietu, sningant – jie turėjo būti dengti.

Vienas svarbiausių XVI a. sausumos kelių mazgų buvo Tilžė. Nuo jos trimis kryptimis ėjo vieškeliai, iš kurių vienas suko link Viešvilės. *„Tilžę su Viešvile jungė senas kelias, kuris toliau ėjo per Jurbarką į Kauną. XIX a. pradžioje Lietuvoje kai kurie svarbiausieji vieškeliai, jungiantys didelius pramonės ir prekybos centrus, buvo žyvyuoti. Jie turėjo platesnę važiuojamąją dalį ir šalikelėse iškastus griovius. Tai vadinamieji pašto keliai. Jais būdavo vežamos prekės ir keleiviai. Tačiau daugumos Lietuvos kelių būklė buvo prasta. Lietingu metų laiku jie pabjurdavo, tapdavo sunkiai išvažiuojami. Paprastai susisiekimas jais vykdavo tik vasarą. Tiltų buvo mažai“*².

XVII a. svarbiausiais keliais iš Lietuvos į kaimynines valstybes, taip pat į Lenkiją ir Prūsiją jau važinėjo pašto kariatetos. XIX a. pradžioje vienu iš svarbesnių pašto kelių buvo vieškelis, ejęs dešine Nemuno pakrante iš Kauno pro Jurbarką. Tokie vieškeliai pamažu tapo pašto traktais. Pasak A. Korevos, rašiusio apie XIX a. vidurio keliones, *„pigiausia ir masiškiausia keliavimo priemonė buvo dviejų sieksnių ilgio balta medžiaga dengti pašto furgonai“*. Juos traukdavo 4–6 arkliai. Furgone tilpdavo 15 keleivių. Jie dažniausiai būdavo privatūs.

Prūsijoje pašto keliais pradėjo rūpintis hercogas Frydrichas Vilhelmas (1640–1688), kuris suprato, ką reiškia valstybei gerai organizuotas paštas. Karaliūčiuje tuo metu paštas jau veikė. 1649 m. kurfiurstas davė užsakymą generaliniam pašto viršininkui organizuoti pašto kelius į Rygą, Vilnių ir kt. Jau 1649 m. pabaigoje įkurtas pirmasis Prūsijos pašto kelias į Klaipėdą (*Memel*). Šis pašto kelias kurį laiką ėjo per Kuššių neriją. Paštą gabendavo pėstieji pasiuntiniai, nuo 1646 m. – raiteliai, apie 1663 m. paštą vežė specialiais vežimais bei kariatomis. Šia transporto priemone kartu buvo vežami ir keleiviai. Iš Klėvės į Klaipėdą pašto siunta ateidavo per 10 d. Vėliau buvo įkurti ir kiti pašto keliai.

¹ *Mažosios Lietuvos enciklopedija* (toliau – MLE), Vilnius, 2006, t. 3, p. 473–477.

² Klaipėdos regiono keliai. Prieiga per internetą: www.klkr.lt, žr. 2014 07 12.

1700 m. Prūsijoje pradėti naudoti pašto vežimai, kurie gabeno kartu pašto siuntas ir keleivius. 1710 m. Tilžės pašto valdyba tarp kitų 9 pašto skyrių (vok. *Postwarteramter*) turėjo ir skyrių Smaliniūkuose.

1719 m. pašto vežimai pradėjo važinėti ir panemune iš Tilžės į Vilnių. Pašto sistemą kuriam laikui suardė Septynerių metų karas ir napoleonmetis. Nuo 1815 m. Prūsijoje pradėta tiesti vieškelius ir plentus. 1817 m. pradėti kurti Karaliaučiaus pašto valdybos padaliniai. Tuo metu pašto padaliniai buvo ne tik Kazikėnuose, Smalininkuose ir Viešvilėje. Jie buvo kuriami ir daugelyje kitų vietovių. Pašto kelius pradėta prižiūrėti, žiemą valyti sniegą ir t. t. Tuo metu pašto tarnybų darbą palengvino atsiradę geležinkeliai. XIX a. pabaigoje paplito atvirukai su pašto vaizdais.

Pašto skyrių augimas Gumbinės apygardoje ir pašto tarnautojų skaičius

Metai	Skyriai	Metai	Pašto tarnautojai
1850	50	1850	360
1874	174	1900	3 499
1899	790	1942	6 342

Jei 1887 m. paštu persiųsta daugiau kaip 3 mln. spaudos leidinių, tai 1913 m. – jau daugiau kaip 17 mln. Pašto tarnybos tvarkė pinigines perlaidas, pristatinėjo pensijas, rinko mokesčius, atliko taupomųjų kasų funkcijas, perveždavo įvairias siuntas, ypač žemės ūkio produktus: sūrius, sviestą ir kt.

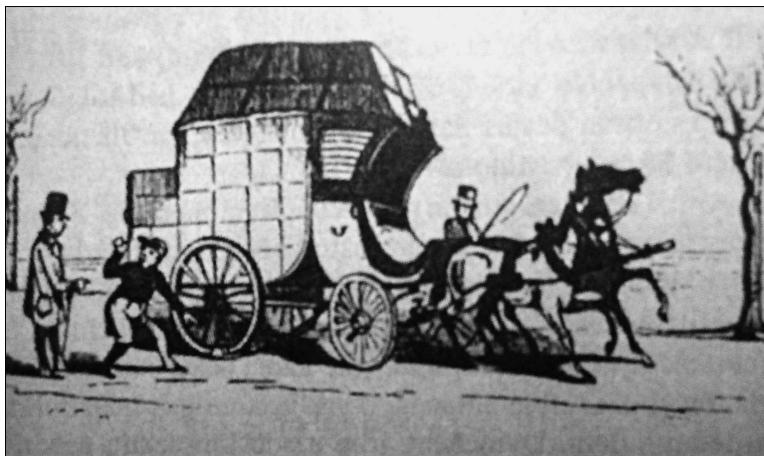
Viešvilės evangelikų liuteronų parapija, Kazikėnų valsčius (iki XIX a. pab.) buvo šiaurinėje rytų Prūsijos dalyje, pačiame jos pasienyje. Vakaruose jos riba ėjo Jūros upe, pietuose – valstybine siena su Didžiāja Lietuva, rytuose – Šventosios upeliu. Pietuose ji tęsėsi iki Šešupės upės ir Pīlkalnio apskrities (*Landkreis Pillkallen*, 1938 m. *Schloßberg*, dabar – Krasnoznamensko r.).

Vienu svarbesnių pašto kelių buvo žemėlapyje pažymėtas senasis panemunių vieškelis, atėjęs iš Karaliaučiaus, Tilžės, Ragainės, po to ejęs dešine Nemuno pakrante per Vėžininkus, Sokaičius, Báltupėnus, Pagulbinius, Viešvilę, Kalveliūs, Kazikėnus, Endriūšiūs, Smalininkus ir toliau į Kauną, Vilnių, Gařdiną.

Pašto traktai neturėjo kietosios dangos, tai buvo paprasti keliai, jungę vieną gyvenvietę su kita. Jie buvo prižiūrimi, per upes buvo statomi tiltai, pakelės apsodinamos medžiais. Kelionės tais laikais buvo varginančios, ke-

Raitasis paštininkas. XVIII a. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3, p. 474

*Prūsijos pašto karieta.
1848 m. Mažosios
Lietuvos enciklopedija,
t. 3, p. 474.
Iš P. Vitkevičiaus
knygos „Nuo žygūno
į pasaulį“*

*Nidos pašto karieta.
Iš V. Pėteraičio
archyvo. Mažosios
Lietuvos enciklopedija,
t. 2, p. 788*

*Pašto karieta. Prieiga
per internetą: [http://
silaine.lt/silaine/
senosios-pasto-karietos/](http://silaine.lt/silaine/senosios-pasto-karietos/)*

liaujantiems neretai tekdavo nakvoti pašto stotyse, kurios buvo kas 20–30 varstų (1 varstas – 1,067 km). Pašto stotyse būdavo vežimų ratinės, arklidės, daržinės, sandėliai. Jose keisdavo arklius, kuriuos galėdavo išsinuomoti ir paprasti keleiviai. Kai kuriose pašto stotyse buvo laukiamieji, nakvynės kambariai, smuklės ar užkandinės. Jos paprastai buvo didesnėse gyvenvietėse. Pašto karietą traukdavo 4–6 arkliai, joje tilpdavo iki 15 keleivių. Pašto siuntas gabendavo 2–3 arkliais kinkyti pašto vežimai. Skubias pašto siuntas gabendavo raiteliai³.

Paštas iš Karaliaučiaus buvo gabenamas ir senuoju panemunių vieškeliu pro Ragainę, Viešvilę. Juo keliaudavo laiškanėšiai, raitieji paštininkai, pašto karietų vežėjai. Kai kurie iš jų gyveno Smalininkuose, kur nuo 1710 m. tarp kitų 9 skyrių Tilžės pašto valdyba turėjo savo skyrių.

Pašto stotys veikė prie senojo panemunių vieškeliu iš Karaliaučiaus į Vilnių – Kazikėnuose ir Pagulbiniuose. Kazikėnuose pašto stotis įsteigta 1710 m. Apie 1724 m. keičiant Prūsijoje krašto teritorinį administracinį suskirstymą, buvo steigiami mažieji valsčiai. Kazikėnuose buvę ir pakelės užkeigos namai. Senujų Kazikėnų, Pagulbinių, Sokaičių ir Mociškių pašto pastatų nuotraukų neaptikta.

Iki XIX a. vidurio, kol nebuvo plento Mikytai–Smalininkai, susisiekimas su Ragaine ir Tilže buvo varganas. Senuosius medinius tiltus per Nemuno senvages ne vienais metais nunešdavo pavasariniai potvyniai, ledonešiai. Belikdavo per atsivėrusius vandenį persigauti iš vietos laivininkų skolintomis valtimis. Senuoju panemunių vieškeliu pašto vežimai keliaudavo nelengvai, kelionė, ypač pavasariais, būdavo sunki ir ilga. Pakelės užkeigos namų smuklėse vežikai galėdavo išgerti karštos arbatos ir ko nors stipresnio. Viešvilėje buvusi Dautgyno, vėliau Švabės užkeiga buvo gavusi karališkąją privilegiją laikyti pilstomus gėrimus. Pašto skyriai veikė Smalininkuose, Kazikėnuose, Viešvilėje, Pagulbiniuose, Baltupėnuose, Sokaičiuose, Mociškiuose ir Pagenaičiuose⁴.

Nuo 1817 m. pradėjus naudoti valstybinės sienos perėjimo vietų antspaudus, jie buvo dedami ir ant pašto siuntų. Jie buvo eilutės, rėmelio, dvigubo žiedo formų. Prūsijos pašto skyriai buvo sunumeruoti abėcėlės tvarka. Antspaude buvo pašto skyriaus numeris. Apie 1871 m. pradėti įvesti pašto antspaudai su keičiama data. Sujungus Klaipėdos kraštą su Lietuva, pradėti gaminti lietuviški pašto antspaudai. Viešvilės paštas iki 1929 m. naudojo antspaudą su klaidingu pavadinimu „Višvilė“. Klaidingą pavadinimą turėjo ir siaurojo geležinkelio pašto vagono antspaudas „Smaleninkai–Pagėgiai“. 1939 m. atkurti vokiški pašto antspaudai⁵.

1869 m. Smalininkuose buvo įrengtas draudžiamų lietuviškų knygų sandėlis. Iš čia jas garlaiviais veždavo iki Jurbarko ir toliau į Lietuvą⁶.

Spaudos draudimo laikais knygnešiai slapstydavo knygas ir Kalveliuose⁷.

Yra išlikę pasakojimų, kaip kelyje užmigusius pašto vežikus įpratę prie šio vieškeliu nevadeliuojami arkliai atveždavo tiksliai į paskirties vietą. 1872 m. nutiesus naująjį plentą Mikytai–Smalininkai, senasis panemunių vieškelis pamažu prarado savo reikšmę, pašto siuntos keliaudavo naujuoju plentu. Viešvilės paštas buvo įsikūręs raudonų

³ www.asu.lt. Vietiniai keliai, žiūrėta 2013 11 27.

⁴ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 4, p. 721.

⁵ MLE, Vilnius, 2006, t. 3, p. 476.

⁶ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 4, p. 723.

⁷ *Ten pat*, p. 723.

plytų pastate – vėliau jame buvo geležinkelio kasa kartu su žandarmerija. Ūkiniame pastate, priešais Beno Rodaičio svečių namus, buvo arklių pašto

stotis, kuri uždaryta 1902 m., atidarius Pagėgių–Smalininkų siaurąjį geležinkelį. 1902 m. rugpjūčio 12 d. pradėjo veikti siaurasis geležinkelis Mikyčiai–Smalininkai, kuris labai pakeitė apylinkių gyvenimą. Pašto siuntos pasiekdavo adresatus daug greičiau. Viešvilės gyvenvietėje buvo įrengtos trys siaurojo geležinkelio stotelės: Rytų, Vakarų ir Rydelsbergo. Greta pašto buvo Vakarų siaurojo geležinkelio stotelė. Pamažu atsirado telegrafas, vėliau ir telefonas.

Kaip rašo Martynas Purvinas, „*Senujų vieškelių keleivius su jų bagažu paveždavo pašto vežimai, kelionė būdavusi ilga ir nuobodži. Pakeleis užteigose vežikai dar gurkštelėdavo karšto alaus ar kavos. Pašto stotys veikusios Viešvilėje, Smalininkuose ir Vilkyskiuose. Naktį veikdavo „karijolių paštas“ – kariatėlėmis vežti pašto siuntiniai. Mėgta pasakoti apie kelyje užmigdavusius vežikus, kuriuos įgudę arkliai atveždavo į paskirties vietą*“⁸.

Kitais duomenimis, pašto stotys dar veikė Kazikėnuose ir Pagulbiniuose prie senojo panemunių vieškelių. Čia buvę ir pakeleis užteigos namai. Pašto kariatomis keliaudavo ne tik pašto siuntos, jomis keliaudavo ir kilmingi, garbūs žmonės, tad jos turėjo būti gražios. Kaip galėjo atrodyti pašto karieta, matome išlikusioje senoje Šilutės pašto karietos nuotraukoje.

Apie vieną iš gyvenviečių prie senojo pašto kelio – Vėžininkūs rašo M. Purvinas. Jis pažymi, kad nuo viduramžių dažnas keliautojas iš Vakarų, keliaudamas senuoju panemunių vieškeliu iš Karaliaučiaus į LDK, vykdavo į Ragainę, keldavosi per Nemuną ir per Jūros upę. XVIII a., baigus plukdyti medieną per Jūros upę, ant išrikiuotų didesnių valčių

Pašto ir telegrafo pastatas Smalininkuose.

Apie 1915 m. Atviruką išleido A. Philipeit, Heydekrug. ebay.de

⁸ Purvinas M. *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*. I knyga, Voruta, Trakai, 2015, p. 128.

*Karališkasis paštas,
J. K. ir F. Baumanų
svečių namai.
Atvirukas*

būdavo užklojamas denginys, kuriuo važiuodavo vežimai ir karios su keleiviais. Vėžininkų kaimavietė buvo istorinė vieta – per ją jodavo ar važiuodavo ne vien pirkliai, bet ir žymesni keliautojai, valstybių pareigūnai ir pasiuntiniai.

1902 m. rugpjūčio 12 d. pradėjus veikti siaurajam geležinkeliui, Smalininkuose prie jo stoties buvo įsteigta geležinkelio pašto įstaiga.

Kai po 1900-ųjų metų išparceliuota Viešvilės dvaro žemė atiteko gyvenvietei, Johanas, Karlas ir Fricas Baumanai priešais savo svečių namus pastatė ir įrėngė naują, atitinkantį tuometinius reikalavimus, imperatoriškąją paštą su telefono stotimi, kuri po 1903 m. kartu su telefono stotimi jie išnuomojo karališkajam Prūsijos paštui.

Išlikęs 1915 m. atvirukas, kurį išleido A. Pilypaitis. Jame matyti, kaip anuomet atrodė Viešvilės paštas ir Baumano svečių namai.

*Viešvilės paštas.
1915 m.
Atviruką išleido
A. Philipeit,
Heydekrug. ebay.de*

Viešvilės paštas, Rodaičio svečių namai. XX a. pr. atvirukas. H. E. von Knobloch, *Beiträge für eine Dorf-Chronik I, Berlin-Dahlem, 1997, S. 62*

Viešvilės paštą matome ir kitame XX a. pradžios atviruke. Apie pašto pastatą buvusi tvora ir želdiniai. Čia pavaizduotas Viešvilės upelio krioklys, žemiau – buvę Rodaičio svečių namai, E. Šylaičio (*A. Schieleit*) popieriaus ir kanceliariinių prekių parduotuvė⁹.

Pirmieji pašto ženklai išleisti Anglijoje. Tai buvo paprasti juodos ir mėlynos spalvos ženklai (*Penny Black*).

1850 m. Prūsijoje pradėti naudoti pašto ženklai. Jų vertė buvo 5; 6 pfenigiai (*Pf*), 1; 2; 3 sidabro grašiai (*Sg*). Iki 1859 m. jie leisti su karaliaus atvaizdu. 1861 m. pasirodė pašto ženklai su Prūsijos ereliu. Nuo 1919 m. leidžiami Klaipėdos krašto pašto ženklai, kuriuose vaizduojama I. Kantas, pilys, Kuršmarių valtytis, garlaivis, tautinis kostiumas, žirgo, briedžio galvos ir kt.¹⁰

1920 m. išleisti pirmieji Klaipėdos krašto pašto ženklai – prancūziškų pašto ženklų perspaudai su užrašu „*Memel*“. Kartu pradedami naudoti ir vokiškų ženklų perspaudai su užrašu „*Memel-Gebiet*“. Pašto ženklų nominalai nurodomi markėmis. Kartu su pašto ženklais Vokietija ir Prancūzija leido pašto atvirlaiškius, ant kurių tipografiniu būdu buvo išspausdintas Klaipėdos krašto pašto ženklas. Klaipėdos kraštui skirtuose atvirukuose buvo išspausdintas žodis „*Memelgebiet*“. Atviruko kaina buvo 30; 40 pfenigių. 1920 m. Vokietija išleido Klaipėdos kraštui skirtą pašto perlaidos blanką (*Postanweisung*), kurio vertė buvo 50 pfenigių. Nuo 1920 m. lapkričio Klaipėdos krašto paštą perėmė prancūzų administracija, kuri tą patį mėnesį išleido savo pašto

⁹ Knobloch H. E. von. *Beiträge für eine Dorf-Chronik I, Berlin-Dahlem, 1997, p. 62.*

¹⁰ *Mažosios Lietuvos enciklopedija, t. 3, Vilnius, 2006 m., p. 477.*

Lietuvos pašto ženklai su užrašais „Klaipėda (Memel)“. Interneto prieiga: lt.wikipedia.org/wiki/Klaipėdos_kraštas, žr. 2014 01 30

Pašto ženklai su Viešvilės pašto antspaudu. Interneto prieiga: www.stampsx.com › [Postmark database](http://www.postmarkdatabase.com), žr. 2013 10

Pašto ženklai su užspaustu nacių simboliu – svastika*. Interneto prieiga: www.stampsx.com › [Postmark database](http://www.postmarkdatabase.com), žr. 2013 10 11

Užspaudai ant voko 1939 m. Prieiga per internetą www.brigin.lt › [Board index](http://www.boardindex.com) › [Kolekcionavimas](http://www.kolekcionavimas.com) › [Filatelija](http://www.filatelija.lt), žr. 2014 01 30

* Svastika – kryžius su užlenktais galais. Tai Saulės, ugnies ir kūrimo simbolis. Senovėje svastika naudota indoiranėnų, hetitų, keltų, graikų ir baltų.

atvirukus su užrašais „Memel“, „Postkarte – Atvirutė“. Atvirukų kaina nuo 10 iki 40 pfenigių¹¹.

1923 m. Lietuvai prijungus Klaipėdos kraštą, greitai buvo perspausdinti Lietuvos pašto ženklai su užrašais „Klaipėda (Memel)“, išleisti originalūs ženklai; vėliau išleisti originaliųjų ženklų perspaudai su nominaliais lietuviška valiuta.

1939 m. Hitleriui užgrobęs Klaipėdos kraštą, išleisti neoficialūs užspaudai „Klaipėdos kraštas yra laisvas“ (*Das Memelland ist frei*) bei „Mes esame laisvi“ (*Wir sind frei*). Antspaudas „*Das Memelland ist frei*“ buvo naudojamas kaip papildomas užspaudas ant laiškų kartu su pašto antspaudais.

Viešviliečiai labai didžiavosi savo paštu ir pašto tarnyba, nes ji buvo tuo laikine ir pajėgi.

Pastatas naujam paštui su telefonų centru pastatytas 1903 m. netoli nuo siaurojo Pagėgių–Smalininkų geležinkelio Viešvilės vakarų stoties. Kitapus gatvės veikė Baumano svečių namai, restoranas, kur buvo galima apsistoti nakvynei, pavalgyti, pasivaišinti. 1903 m. buvo laikoma didelė pažanga, jei atokiai nuo didesnių miestų išikūręs nuošalus kaimas turėjo telefono ryšį. Tiek Viešvilėje, tiek gretimuose Smalininkuose tai jau buvo. Viešvilės pašte prie centrinės, vadinamosios „tarškančiosios spintos“ buvo prijungta daugiau kaip 40, vėliau – 50 abonentų. Ši „spinta“ buvo sujungta su miestelio abonentais, iš jos telefoninis ryšys ėjo ir į kaimynines vietas, į Tilžę ir netgi po Nemuną į Trapėnus (*Trappönen*). Iki mūsų dienų išliko senas telefonų sąrašas.

Paštas IV eil. telefonas

Baumanas	22
Bremer, Johanes, mėsininkas	11
Eichelberger, Alfred, gydytojas	26
Enseleit Franz, vyresnysis mokytojas ir užrašų įstaigos valdininkas	40
Eldadas, Aizikas, miltų ir javų parduotuvė	7
Gendrolius, Georg, lengvojo automobilio (taksi) išnuomojimas	43
Girininkų kasa	20
Giese, Albert, pirklys, įvairių prekių parduotuvė	30
Jurgeneit, Fritz, krašto policijos vachmistras	10
Huhn, Meta, pirklys, įvairių prekių parduotuvė	23
Kaškauskas, Jonas, miškų departamento atstovas	25
Kibelka Johanas, radijo aparatų ir dalių parduotuvė	32
Kocknat, Emill, mėsininkas	28
Lagerpusch, Gustaw, kaimo seniūnas ir ligonių apdraudimo įstaiga	9
Lengling, Ernst, bylų patarėjas	34
Lengling, Karl, valsčiaus viršaitis	27
Lentz, Johanne, pirklys, įvairių prekių parduotuvė, Kalveliai	19
Lentz, Leo, pirklys, įvairių prekių parduotuvė	15
Lechavičius, J., katalikų kunigas, Rydelsbergas	12
Leitis, Georg, teismo vykdytojas	14
Macevičius, Vladas, pasienio policininkas	44
Magnus Paul	31
Medžio pramonės akcinė bendrovė	1
Meyer, Otto, valsčiaus teismo teisėjas	36
Mueler Emil, malūnas, lėntpjūvė ir elektros stotis	6
Muitinė	16
Moser, Erich, evangelikų kunigas	2

¹¹Ten pat.

Pasienio policija

XI rajono viršininkas

5

XI rajono Kalvelių sargyba, Kalveliai

41

Tarpukariu Klaipėdos krašte išplėtota pašto sistema veikė ir toliau. 1939 m. Pagėgių apskrities pašto tarnyboje dirbo 27 darbuotojai, kaimuose – mažiau, pvz., Baltupėnuose – 3 darbuotojai. 1925 m. atviruko išsiuntimas kainavo 15 ct, laiško – 25 ct. 1935 m. atviruko išsiuntimas į užsienį kainavo 35 ct, laiško – 60 ct¹².

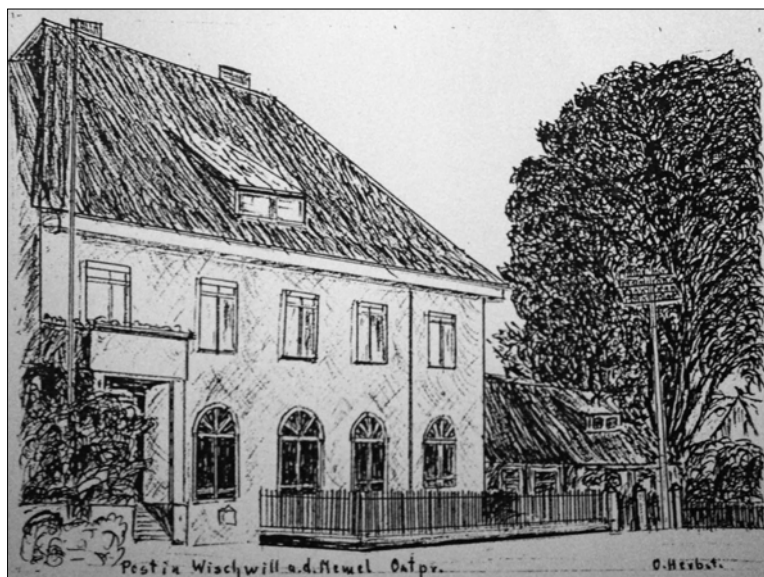
Nuo 1923 m. Viešvilės paštas priklausė Lietuvos Respublikai. Lietuvos pašto valdyba įkurta 1918 m. lapkričio 16 d. finansų, prekybos ir pramonės ministro Mečislovo Yčo potvarkiu.

Viešvilės pašto tarnautojais minimi dirbę Hermanas Bartšaitis (*Hermann Bartschat*), Mykolas Jonelaitis (*Michael Joneleit*) ir vokiškas pavardes turėję tarnautojai Hermanas Ernstas (*Hermann Ernst*), Noendorfas (*Neuendorf*). Frydrichas Drinkmanas (*Friedrich Drinkmann*) dirbo pašte nuo naujojo šimtmečio pradžios – pašto įkūrimo. Į darbą pašte atėjo ir 1879 m. gimęs jo sūnus Frydrichas, kuris, prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos Respublikos, 1924 m., pasirinkęs Vokietijos pilietybę, su šeima perskraustė į Įsrutį (*Insterburg, Černiachovskas*). Iki 1938 m. telefoninio ryšio priežiūrai ir plėtimui vadovavo pašto tarnautojas Dominykas Avižinis (*Dominik Awischinis*). Už siuntinius ir laiškus minimas buvęs atsakingas Francas Bartolitijus (*Franz Bartolitus*).

Iki 1939 m. Viešvilės pašte dirbo vėliau tapęs burmistru Vilhelmas Gotšalkas (*Wilhelm Gottschalk*).

Antrojo pasaulinio karo metais pašte dirbo Ervinas ir Haincas Vedraičiai (*Erwin ir Heinz Wedrat*), Hilda Nikel (*Hilde Nickel*), iki 1944 m. buvę laiškanesiais.

Be išvardintų pašto tarnybos darbuotojų, čia darbavosi ir telefono operatoriai. Prie vadinamosios „traškančiosios spintos“ langelių nuolat budėjo ir aptarnavo klientus operatorės Lotė Kušnierius (*Lotte Kuschnerus*), Gavens (*Gawehns*) ir lietu-

Viešvilės paštas.

O. Herbsto pieš.

H. E. von Knobloch,

Die Wischwiller

Dorf-Chronik, VI.

Berlin-Dahlem, 2002,

S. 109

¹²MLE, Vilnius, 2006, t. 3, p. 473–477.

„Mūsų rytojus“ – 13 egz., „Darbininkų balsas“ – 89 egz. ir, kaip rašoma, kitų lietuviškų laikraščių – 120 egz. Pateikiami ir vokiški leidiniai: „*Memeler Dampfbo-ot*“ – 20 egz., „*Lietuviška ceitunga*“ – 23 egz.¹⁶

Paštas visuomet buvo gyvenvietės bendruomenės centru. Į jį užsuka dažnas gyventojas ne tik pasiimti korespondencijos, ją išsiųsti, gauti kitas čia teikiamas paslaugas. Pašto įstaiga, laiškiniškai gerbiami nuo seno. Pašto darbuotojai dirba nepaisydami oro sąlygų: kepinant saulei, lyjant lietui, siaučiant audrai ar spaudžiant žiemos speigui.

Telefonų sąrašas

Smalininkai

1938 m.

Pagėgių apskritis

Paštas IV eil. Telefonas. Taup. valst. kasų skyrius.

Tel. veik. – N / 2.

Alexandrowitz, Gerschon, pirklys	36
Andžejauskis, Henrikas, aptieka	17
Berlovičius, Mathias, ekspedicijos ir laivininkystės kontora	14
Broido, Hermann, dantų praktika, dantistas	11
Budvilaitytė, Marta, mokytoja, Pašventys	22
Dietschmons, Christoph, ūkininkas, Endriušiai	28
Dietschmons, Christoph, valsčiaus viršaitis, Vitkiemiai	41
Eičių girininkas, Eičių k.	18
Endrušaitis, Paulius, ūkininkas, Vitkiemiai	15
Garmeister, Eduard, malūnas ir lentpiūvė, Vitkiemiai	40
Geslzonas, Heselis, eksporto, importo ekspedicijos kontora	34
Geležinkelio stotis	2
Geruli, Heinrich, restoranas	43
Graff, Carl, alaus urno sandėlis	16
Guttman, Ida, viešbutis, restoranas ir smulkių prekių krautuvė	12
Jurbarko miškų urėdija, Pašventys	47
Jurbarko girininkijos miškų gaisrams stebėti bokštas, Aukštųjų kalne, kvartalas 14	46
Kausch, Willy, plytinė ir lentpiūvė	45
Kyzelis, Davidas, miškų pirklys, Vitkiemiai	33
Policijos stotis, Vitkiemiai	37
Krieger, Egon, ekspedicijos kontora	27
Kundrat, Ernst, automobilių išnuomojimas	29
Laivininkystės kontrolės punktas	51
Lietuvių pradžios mokykla	24
Lietuvių pradžios mokykla, Užbaliai	21
Loewrigkeit, Otto, viešbutis	8
Margies, Jurgis, ūkininkas, Endriušiai	3
Meisachovičius, Benjamin, daktaras, gydytojas	4
Miškų departamento plukdomos miškų medžiagos stotis	31
Muitinė	13
Opasnovas, Petras	7
Ormian, Bernhard, garlaivių savininkas ir ekspedicijos kontora	35
Pasienio policijos XII rajonas	53
Pasienio policija, Smalininkų sargybos viršininkas, Vitkiemiai	20

Paštas

Raštinė	81
Telegrafas	83
Viršininko butas	82
Pereinamasis punktas, Vitkiemiai	25

¹⁶Piročkinas A. *Smalininkų kronika 1920–1939*, Vilnius, 2013, p. 121.

Pečiulaitis, Edvardas , Klaipėdos krašto apdraudimo įstaiga, Vitkiemiai	44
Pfuhl, Gustav , dvarininkas, Kazikėnai	5
Preukschat, Gustav , motociklų, dviračių, siuvimo mašinų parduotuvė ir remonto dirbtuvė, Vitkiemiai	38
„Raiffeisenverein“ bankas	52
Rehwald, Emil , daržininkas	42
Rosenberg, Salomon , manufaktūros krautuvė, Vitkiemiai	39
Rubenstein, Louis , miltų ir javų prekyba	9
Navickas, Mikas , policininkas	10
Samel, Fritz , restoranas ir smulkių prekių krautuvė	6
Simon, Arthur , manufaktūros krautuvė	30
Schossau, August , Ternerei	32
Vilmanas, Jonas , miškų urėdas	1
Wittkat, Gustav , restoranas ir kolonijinių prekių krautuvė	23
Woischwill, Max , viešbutis ir smulkių prekių krautuvė	19

genealogyindexer.org/view/1938Lit/1938Lit%20-%200335.pdf, žr. 2014 03 09.

Spartėjant technologiniams išradimams, keičiasi pašto paslaugos, tačiau paštininkai – visais laikais buvo reikalinga ir paklausi profesija. Išlikęs, kaip spėjama, buvusios Jurbarko pašto darbuotojos Vijolės Mickūnaitės eilėraštis pokario metų paštininkui.

*Kodėl tyli, nejaugi pamiršai mane,
O kur tėvelis – sūnui iki šiol neaišku?
Kodėl kas naktį aplankai tiktai sapne,
Kaip tu gali neparašyt trumpučio laiško?*

*Prabėgo dienos kelios, mėnesiai keli,
Ir metai keleri seniai prabėgo,
Tačiau kasdien su didžiu nerimu širdy
Prie vartų laiškiniųko pasitikti bėgu.*

*Atein pavargęs, prakaituotas – vasara.
– Vėl neparašė, – ištaria kaltai ir tyliai.
Išvydęs mano akyse skausmą, ašaras
Tik rankom skėsteli, supranta – tebemyliu.*

*Kasdien prie vartų stoviu, nors seniai jau aišku,
Širdy užgeso meilė, viltys paskutinės.
Aš laukiu laiškiniųko, neatneš jis laiško,
Bent širdgėlą išliesiu aš ant jo krūtinės.*

Eilės Vijolės Mickūnaitės

Pašto istorija per palyginti neilgą laiko tarpą nuėjo stulbinančiai progresyvią kelią – nuo pašto kariatomis vežiamųjų laiškų iki elektroninio pašto, kuriuo laiškas gavėjui išsiunčiamas akimirksniu. 1918 m. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, buvo sudaryta Pašto valdyba. 1918 m. lapkričio 16 d. Pašto valdybos direktoriumi paskirtas Benediktas Tomaševičius, kuris sudarė Pašto valdybos personalą. Buvo

atidaryti pašto skyriai apskrities miestuose, jų įgaliotiniams pavesta atidaryti pašto įstaigas miesteliuose. Klaipėdos krašte dirbo 645 pašto tarnautojai, laiškinkai gaudavo III–II kategorijos atlyginimus (170–160 litų)¹⁷.

Viešvilės paštas pokario metais

Pokario metais, kaip prisimena Marcelė Kucinaitė-Karpavičienė, senasis Viešvilės paštas iki persikeliant į naują pastatą buvo išikūres kitapus parko trijų aukštų raudonų plytų pastate, prie autobusų stoties. Tarpukariu, išsikėlus čia buvusiam paštui į naują pastatą, jame buvo vokiečių bankui (*Deutsche Bundesbank*) priklausiusi taupomoji kasa ir bankas (*Raiffeisenkasse Wischwill eG, früher Wischwill a. d. Memel*). Pokario metais pašto viršininku dirbo Bunikis. Koku laikotarpiu Bunikis dirbo, kur jis išsikėlė, daugiau žinių aptikti nepavyko. Miestelio gyventojų sudėtis nuo to laiko smarkiai pasikeitusi, o senųjų gyventojų, kurie prisimintų tuos laikus, mažai liko¹⁸.

Po Antrojo pasaulinio karo, kaip pasakoja Genovaitė Švelnienė, Viešvilės paštas buvo išikūres greta parko, kitapus gatvės dviaukščiame raudonų plytų pastate. Po karo jame gyveno rusų tautybės šeima – vyras dirbo pašto viršininku. Šeimos gyvenimas Viešvilėje baigėsi tragiškai. Kūdikio besilaukianti pašto viršininko žmona Stasė, belipdama laiptais, nugriuvo ir susilaužė stuburą. Įsimintina, kad pašto viršininko žmona buvo pašarvota su mažu kūdikėliu ant rankų. Likęs vienas pašto viršininkas čia gyventi negalėjo, – jam viskas priminė dvigubą netektį. Netrukus jis iš Viešvilės išsikėlė.

Vėliau į raudonų plytų gyvenamąjį namą atsikėlė jauna pora. Vyras pradėjo dirbti pašto viršininku, jo žmona įsidarbino miškų ūkyje. Mirus mažam jų sūneliui, pašto viršininko šeima paliko Viešvilę. (*Spėjama, kad tai turėjo būti Bunikis.*)

Po jų pašto viršininku pradėjo dirbti Jonas Bičiulaitis. Paštas vis dar buvo dviaukščiame raudonų plytų pastate, tarpukariu buvusioje taupomosios ir paskolų kasos *Raiffeisenkasse* patalpose.

Netrukus Viešvilės paštas buvo perkeltas į toje pačioje gatvėje tarpukariu buvusį Georgo Kalendrušaičio (*Georg Kalendruschat*) gyvenamąjį namą. Jame iš gatvės pusės buvo įrengtas paštas, kurio viršininku dirbo Jonas Bičiulaitis. Tame pačiame name kiemo pusėje buvo pašto viršininko Jono Bičiulaičio butas. Antroje pusėje namo buvo Genovaitės Petrauskienės Viešvilės mėsos parduvė. Antrajame pastato aukšte kuri laiką buvo ambulatorijos ir vaistinės patalpos¹⁹.

Buvęs ilgametis Viešvilės pašto viršininkas Jonas Bičiulaitis. Iš Jurbarko pašto archyvo

Pirmasis atkurtos Lietuvos Respublikos pašto ženklas. 1990 m.

¹⁷ Interneto prieiga: Alkas.lt/2013/10/09/siandien-minima-pasaline-pasto-diena, žr. 2014 01 29.

¹⁸ Papasakojo 1945–1953 m. Viešvilėje gyvenusi Marcelė Kucinaitė-Karpavičienė, užrašė Algirdas Sinkevičius, 2013 m., Viešvilė.

¹⁹ Papasakojo Genovaitė Švelnienė, nuo 1948 m. gyvenanti Viešvilėje, užrašė Algirdas Sinkevičius, 2013 m., Viešvilė.

Nuo 1926 iki 1944 m. – taupomoji kasa (Raiffeisenkasse Wischwill), iki 1902 m. ir pokariu – Viešvilės paštas. 2013 m. A. Sinkevičiaus nuotr.

Viešvilės pašto pastatas prieškarui. Iš Jutos Preikšat (Jutta Preikschat) albumo

Pastačius naująjį Viešvilės apylinkės pastatą, 1981 m. į jį buvo iškeltas ir Viešvilės paštas.

1991 m. gruodžio 17 d. buvo nutarta reorganizuoti Lietuvos ryšių valdymo struktūrą – atskirti pašto ryšius nuo elektros ryšių įsteigiant valstybės įmonę Lietuvos paštas ir valstybės įmonę „Lietuvos telekomas“.

Irena Masaitienė apdovanojimo metu (pirma iš dešinės). Iš asm. albumo

2006 m. įmonė Lietuvos paštas reorganizuota į akcinę bendrovę Lietuvos pašta. 2008 m. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministras Algirdas Butkevičius už ilgametį, nuoširdų darbą garbės paštininko ženklais apdovanojo keturis Lietuvos pašto darbuotojus, tarp jų – Tauragės apskrities centrinio pašto Viešvilės pašto viršininę Ireną Masaitienę.

Garbės paštininko ženklas LR susisiekimo ministro įsakymu įsteigtas 2005 05 13. Tai yra aukščiausias apdovanojimas pašto darbuotojams – jis teikiamas Pasaulinės pašto dienos, valstybinių švenčių progomis. Garbės paštininko ženklai įteikti jau 19 Lietuvos pašto darbuotojų. Tarp apdovanotųjų yra ir ilgamečių bendrovės bei apskričių centrinių paštų direktorių, ir uoliai savo darbą dirbančių paštų viršininkų, pašto operatorių, skirstytojų, laiškinių.

Viešvilės pašto viršininkų sąrašas

1. Jonas Bičiulaitis, gim. 1918 m., dirbo nuo 1945 m. birželio 15 d. iki 1975 m. gruodžio 6 d.
2. Irena Sercevičiūtė dirbo nuo 1975 m. gruodžio 16 d. iki 1976 m. vasario 4 d.
3. Virginija Šventoraitienė, gim. 1949 m., dirbo nuo 1976 m. vasario 3 d. iki 1976 m. spalio 1 d.
4. Rūta Ruikytė dirbo nuo 1976 m. spalio 13 d. iki 1977 m. rugpjūčio 11 d.
5. Irena Glinskienė, gim. 1955 m., dirbo nuo 1977 m. rugsėjo 29 d. iki 1987 m. liepos 13 d.
6. Irena Masaitienė, gim. 1960 m., dirbo nuo 1987 m. liepos 31 d. iki 2012 m. lapkričio 6 d.

Informaciją pateikė akcinės bendrovės Lietuvos pašto atstovė spaudai Aurelija Jonušaitė.

7. Nuo 2012 m. lapkričio 7 d. Viešvilės pašto viršininke dirba Dan-guolė Misonienė.

Prisiminimai apie Viešvilės pašta

Irena Masaitienė

1980 m. baigusi Vilniaus politechnikume pašto ryšių specialybės kursą, pradėjau darbą Jurbarko pašte. Pradžioje keletą metų man teko pavaduoti įvairių Jurbarko rajono pašto skyrių darbuotojus jų atostogų metu. 1987 m. liepos 31 d. perėjau dirbti į Viešvilės pašta. Be darbo pašte, kuri laiką teko padirbėti ir Viešvilės taupomojoje kasoje.

Darbą perėmiau iš Viešvilės pašto viršininke dirbusios Irenos Glinskienės. Pašto darbuotojų kolektyvą sudarė operatorė Marė Dabašinskienė, laiškinių Jadvyga Brokorienė. Su pertraukomis pašte dirbo laiškinių Birutė Antanaitytė, Elena Dirmeikienė, Laima Požienė.

Paštas buvo įsikūręs naujajame Viešvilės seniūnijos pastate. Gretimose patalpose buvo Viešvilės taupomoji kasa, kurioje dirbo Onutė Globienė. Darbuotojų

kolektyvas buvo draugiškas – visos moterys. Daugiausia dėmesio skyrėme spaudos užsakymams, spaudos, telegramų, registruotų laiškų, pensijų pristatymui. Apylinkės kaimai, priskirti Viešvilės paštui, išsidėstę atokiai, tad laiškinkams nebuvo lengva aplankyti tolimesnių kaimų gyventojus. Mano darbo laikotarpiu Viešvilės paštui buvo skirti du dviračiai, tad laiškinkai važinėjo ne tik savais, bet ir pašto dviračiais.

Paštininko darbas nelengvas – jis reikalauja didelio kruopštumo, atidumo, sugebėjimo bendrauti su įvairių charakterių žmonėmis. Tačiau jis suteikia ir daug džiaugsmo. Smagu, kada žmogus iš pašto išsineša geros nuotaikos, išklausias, išsprendęs problemas.

Bedirbant pašte nutinka įvairiausių nuotykių. Vienas iš tokių buvo pensijų mokėjimo diena. Tuokart Viešvilės pašte buvo daug žmonių, kai staiga, išdaužęs langą, klientų salėje ant stalo nukrito nemažas akmuo. Visi labai išsigandome – pagalvojome, kad jau kažkas puola pašta. Paaikškėjo, akmuo atskriejo iš po didelės krovininės mašinos ratų, kuri tuo metu pravažiavo gatve.

Dirbant pašte teko dalyvauti keliuose pašto pertvarkymo etapuose. 1991 m. gruodžio 17 d. reorganizuota Lietuvos ryšių valdymo struktūra – pašto ryšiai buvo atskirti nuo elektros ryšių. Buvo įsteigtos valstybinės įmonės Lietuvos paštas ir „Lietuvos telekomas“. 2006 m. valstybinė įmonė Lietuvos paštas reorganizuota į akcinę bendrovę Lietuvos pašta. Pertvarkymai vyko ir pašto skyriuose. Nepamenu, kuriais metais buvo panaikintas operatoriaus etatas. Tuomet visas darbo krūvis atiteko pašto viršininkui. Darbas palengvėjo tik 2011 m., įdiegus kompiuterines technologijas ir sumažėjus gaunamų bei siunčiamų papierių srautui.

Paštas aptarnauja gyventojus, verslo įmones, įstaigas ir organizacijas. Teikia spaudos leidinių prenumeratos, spaudos, registruotos ir neregistruotos korespondencijos paslaugas. Taip pat finansines paslaugas – pensijų, pašalpų pristatymas ir išmokėjimas, mokesčių surinkimas, draudimo sutarčių sudarymas, draudimo išmokų išdavimas, paskolų suteikimas. Paštas teikia siuntimo, smulkių prekių pardavimo, įvairias tarptautinio pašto ir kitas paslaugas.

*Viešvilės seniūnija
ir naujasis paštas.
V. Kucino nuotr.*

Vaiko auginimo ir atostogų metu mane pavadavo Birutė Micavičienė ir Saulina Stankevičienė. Viešvilės paštui vadovavau iki 2012 m. lapkričio 6 d. Darbą pašte perdaviau Danguolei Misonienei, iki to laiko dirbusiai pavaduojančia laiškiniu. Pastaruoju metu laiškinkėmis dirba Irma Baužienė ir Asta Arcišauskienė.

Išvados

1. Surinkta medžiaga leido susipažinti su Prūsijos pašto tarnybos istorija, senuoju pašto keliu,ėjusiu iš Karaliaučiaus, Tilžės, Ragainės į Viešvilę, per Smalininkus į Abiejų Tautų Respublikos, vėliau carinės Rusijos sudėtyje buvusią Lietuvą, pašto siuntų gabenimo organizavimu senovės Prūsijos sudėtyje buvusioje Mažojoje Lietuvoje.

2. Rašytinė ir iliustracinė medžiaga leido susipažinti su Viešvilės pašto, įsteigto 1900 m., istorija, pašto siuntų pervežimo organizavimu po 1902 m., pradėjus veikti siaurojo geležinkelio linijai, garlaiviais, autobusais.

3. Straipsnyje apžvelgta Prūsijos, Klaipėdos krašto pašto ženklų istorija, tarpukariu gaunami periodiniai leidiniai, susipažinta su Smalininkų ir Viešvilės telefonizacijos istorija, telefonų sąrašuose buvusių abonentų pavardėmis, jų pareigomis, veikusiomis įmonėmis, organizacijomis.

4. Apibendrinta Viešvilės pašto veikla pokario metais, pašto reorganizacija, pertvarkymai Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, pastaruoju metu pašto teikiamos paslaugos.

Viešvilės pašto istorija

Martynas Purvinas

Tam tikrų pašto užuomazgų būta ir senovėje. Pavyzdžiui, kovų su kryžiuočiais laikais abiejų pusių žygūnai nunešdavo žinias apie pasiektus laimėjimus ar nesėkmes.

Iki pat Žalgirio mūšio kovos su Kryžiuočių (Vokiečių) ordinu nebuvo ištisinės. Po karo žygių tęsdavosi ramesni mėnesiai ar metai, ne kartą būdavo skelbiamos oficialios paliaubos, sudarinėjamos ir vėl pažeidžiamos taikos sutartys. Ramesniais laikotarpiais naudojami pirkliai, į LDK žemes veždavę įvairias prekes (neretai ir ginklus) iš Vakarų. Lietuviškas žemes pasiekdavo įvairios žinios iš Vakarų, su kryžiuočiais ne vien kariauta, bet ir bendrauta vienai ar kitai pusei siunčiant įvairias žinias.

Nuo XIII a. pabaigos kryžiuočiams įsitvirtinant Ragainėje, Nemunas ir jo pakrantės tapo reikšminga tarptautinių ryšių trasa. Klostėsi paupio traktas, ejęs dešiniuoju Nemuno krantu – anuomet patogesnėmis kelionei vietomis. Tuomet ties Ragaine keltasi per Nemuną, ties Šereiklaukiu – per Jūrą, toliau keliaujant aukštesne ir saugesne Nemuno pakrante. Tas ilgaamžis takas palaipsniui virto taisomu ir prižiūrimu vieškeliu, reikšmingu apylinkių raidos veiksmu – šalia trakto kūrėsi *karčemos*, kalvės, plėtėsi gyvenvietės. Tuo keliu tekdavo keliauti žiemą, pavasarinių ir rudeninių potvynių laikais, kai orų sąlygos apsunkindavo įprastinę laivybą. Panemunių keliu šimtmečius vykdavo ne vien pirklių vilkstinės, bet ir įvairūs pasiuntiniai. Visokias siuntas ar žinutes neretai apsiimdavo nugabenti įvairūs pakeleiviai, svarbius pranešimus gabendavo specialūs žygūnai.

Palaipsnė ūkio, valstybės ir visuomenės raida, Vakarų šalių pavyzdys galop paskatino kurti naujovišką pašto sistemą, atsitiktinius ir epizodiškus ryšius pakeisti reguliariu gausių pašto siuntų gabenimu, aptarnauti didesnę visuomenės dalį, o ne vien krašto vadovus ir pan.

Pavyzdžiui, dar XIV a.–XV a. pradžioje kryžiuočiai jau buvo sukūrę savą pasiuntinių pašto sistemą, kur siuntos gabentos reguliariai, kur vienas iš svarbiausių to pašto kelių ėjo trasa Karaliaučius–Ragainė–Kaunas–Vilnius. Nuo 1457 m. tuometinio pasiuntinių pašto centras buvo Karaliaučiuje – Ordino valstybės sostinėje.

1525 m. susikūrus pasaulietinei Prūsijos kunigaikštystei (*hercogystei*), šalyje toliau tobulinta pašto sistema. 1646 m. Prūsijoje sukurta valstybinė pašto tarnyba. 1669 m. pradėjo veikti valstybinio pašto trasa Karaliaučius–Tilžė–Ragainė. 1716 m. iš Karaliaučiaus į Tilžę reguliariai pradėjo kursuoti pašto karietos, galėjusios gabenti daugiau siuntų nei raitieji paštininkai.

Nuo 1815 m. pradėta modernizuoti krašto pašto sistemą, svarbesnėmis kryptimis tiesiant geresnius kelius. Tada įkurta Tilžės pašto valdyba savo padalinius turėjo Ragainėje, Šereiklaukyje, Viešvilėje, Smalininkuose, Kasikėnuose ir kitur. Mažesnėse vietovėse kurti laiškų surinkimo punktai, pašto stotys ir sustojimo vietos. Valstybinio pašto keliai turėjo būti prižiūrimi, žiemą nuo jų būdavo nukasamas sniegas.

XVIII a. pabaigoje žlugus Abiejų Tautų Respublikai, carinei Rusijai okupavus LDK žemes, svarbesniais adresatais tapo Rusijos imperijos centrai. Rytinis pašto kelias iš Karaliaučiaus per Tilžę, Ragainę ir Kauną nusidriekė iki Maskvos.

1829 m. to pašto trakto trasa iš Karaliaučiaus ėjo palei Priegliaus upę iki Įsruties, nuo ten suko šiaurės link į Uosviečius ir Tilžę. Per Nemuną tuomet keltasi ties Tilže ir keliauta iki Šakininkų (sausesnės vietos). Nuo ten senasis vieškelis suko rytų link iki Opstainių ir Šereiklaukio. Ten persikėlus per Jūros upę toliau keliauta panemuniu iki Viešvilės, Kasikėnų ir Smalininkų pašto stočių. Nuo Smalininkų toliau vyкта per Jurbarką į Kauną, Vilnių ir tolyn į Rusiją.

Dar XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje ryškėjo grėsmės Viešvilės ir gretimų pašto įstaigų sėkmingam gyvavimui. Tuomet jau veikė antrasis rytinis pašto kelias, iš Įsruties keliaujant į Gumbinę, iš ten per Vilkaviškį į Marijampolę ir Kauną. Tobulinant tos krypties kelius, vis daugiau siuntų pasukdavo ta kryptimi (ypač pavasarį ir rudenį sutrikus perkėloms per Nemuną), Viešvilė netekdavo dalies pajamų iš tranzitinio pašto.

XIX a. pirmojoje pusėje pradėjus iš esmės pertvarkyti krašto kelių tinklą, tiesti visai naujus plentus, senųjų vieškelių reikšmė sumenko. Tada naujasis plentas Mikytai–Vilkyškiai–Viešvilė–Smalininkai buvo nutiestas nauja trasa – atokiau nuo Nemuno, taip sužlugdant prie senojo vieškelio stovėjusias *karčemas*, kalves, kai kurias pašto aptarnavimo įstaigas. Po XIX a. vidurio nutiestas geležinkelis Karaliaučius–Gumbinė–Virbalis–Kaunas perimdavo vis didesnę pašto siuntų dalį.

Keitėsi ir pašto techninė bazė. Pavyzdžiui, 1817 m. iš Tilžės į Smalininkus vykdavo pašto vežimai, gabenę sunkesnes siuntas. Skubesnius laiškus iš Tilžės į Kauną tada gabendavo raitieji paštininkai. Iš Tilžės į netolimą Ragainę tuomet vykdavo patogesnės pašto kariatės. Vėliau gerinant kelius, valstybinio pašto tarnyba pradėjo plačiau naudoti greitojo pašto kariatės, kurios paplito nutiesus naujoviškus plentus. Tokios kariatės buvo iškeltos ant metalinių lingių, jos taip nesidaužė kelių duobėse kaip kad senieji pašto vežimai, dardėdavę krašto vieškeliais. Senieji pašto vežimai tarnaudavo tik 1,5–2 metus, modernūs iki 4–6 metų.

Tradicinį tarptautinį paštą paskatino 1821 m. pasirašyta valstybinė sutartis dėl pašto veiklos tarp Prūsijos ir Rusijos imperijos. Buvo sudaryti pašto vežimų ir paštininkų kelionių grafikai, pašto vežėjai ir raiteliai gavo kelioninius laikrodžius ir galėjo sekti savo kelionių tempą. Laikrodžius gavo ir visos pašto stotys, turėjusios kontroliuoti pašto vežimų ir raitųjų paštininkų eismą. 1824 m. tobulinant pašto sistemą buvo permatuoti atstumai tarp pašto stočių, patikslintas apmokėjimas už pašto siuntas ir keliavimą pašto kariatomis. Buvo nustatyta arklių pakeitimo tvarka pašto sodybose, siuntų pakrovimo tvarka ir keleivių maitinimo vietos.

1831 m. Rusijoje kilus choleros epidemijai, Smalininkuose ir Šilėnuose (kaip ir kitose svarbesnėse pasienio vietovėse) buvo įrengtos dezinfekcijos stotys, kur turėjo būti dezinfekuojami iš Rusijos atgabenti laišškai ir siuntiniai. Dezinfekuotos siuntos būdavo paženklinamos specialiais antspaudais ir galėjo būti gabenamos toliau į Vakarų.

Pašto keliu Tilžė–Smalininkai–Jurbarkas–Kaunas–Vilnius–Maskva keliaudavo ir tranzitinės siuntos iš įvairių Vakarų Europos šalių ar į jas. Taip per Viešvilę ir Smalininkus galėjo prakeliauti ir gan egzotiški siuntiniai iš tolimų kraštų.

XIX a. siekta vis labiau spartinti pašto siuntų gabenimą, gerinant kelius, geriau organizuojant valstybinio pašto tarnybos veiklą. Retkarčiais būdavo skelbiama, kiek paspartėjo pašto gabenimas viena ar kita trasa. 1843 m. buvo pratęsta sutartis su Rusija dėl tarptautinio pašto gabenimo.

Reguliariai ir sparčiai gabenamu paštu naudojosi vis daugiau žmonių. Pavyzdžiui, 1833–1834 m. Tilžės pašto valdyba gabeno 211 794 laiškus ir 608 keleivius, o 1842–1843 m. – 45 2667 laiškus ir 5 144 keleivius. Per tą laikotarpį tos pašto valdybos pajamos išaugo nuo 177 310 iki 297 012 talerių. Augo ir pajamos už laikraščių gabenimą – nuo 41 234 iki 59 335 talerių.

Svarbia pašto sistemos dalimi buvo pašto tarnautojai ir pašto arkliai. Šiems buvo nustatyti įvairūs reikalavimai, kiekviena pašto stotis privalėjo turėti po tam tikrą skaičių tokių arklių, kuriuos ne visada leista panaudoti kitokiems darbams.

Pašto karietų keleiviams būdavo išduodami spausdinti bilietai su kelionės taisyklėmis ir ranka įrašytomis žiniomis apie keleivį ir maršrutą. Pašto stotyse buvo įkainių lentelės, kuriose būdavo nurodoma įvairių paslaugų (nuo šampano patiekimo iki nakvynės) kainos.

Prūsijos valstybinis paštas ir jo atskiri padaliniai leido įvairius informacinius leidinius: kalendorius, pašto žinias ir kitką, kur būdavo skelbiami pašto maršrutai ir grafikai, įkainiai pašto siuntoms ir keleiviams. Pavyzdžiui, 1835 m. išleistose karališkosios vyriausiosios pašto valdybos Tilžėje žiniose skelbta, kad sekmadieniais ir trečiadieniais išvyksta pašto vežimas iš Tilžės į Smalininkus, įveikdavęs 7 mylių nuotolį.

Paštas skatino periodinių leidinių plitimą. Pavyzdžiui, 1844 m. pirmajame pusmetyje iš Tilžės per Smalininkus į Maskvą buvo nugabenti 87 periodikos egzemplioriai vokiečių kalba (25 skirtingi leidiniai), 40 egzempliorių prancūzų ir anglų kalbomis (16 skirtingų leidinių). Iš Tilžės kitais keliais Vakarų periodinė spauda gabenta į Rygą ir Sankt Peterburgą. Tuomet iš prenumeratorių Rusijoje už periodinius leidinius gauta 18 800 talerių.

Spartėjant gyvenimo tempui, 1850 m. Prūsijos paštas vėl reformuotas. Įprastinį pašto siuntų gabenimą papildė telegrafas, vėliau ir telefonas, paspartinę informacijos perdavimą. Sparčiai tiesiant telegrafo linijas, 1887 m. Gumbinės apygardoje buvo pasiūsta 120 000 telegramų, o 1913 m. jau 428 000.

1894 m. Tilžės telefonų tinklams jau priklausė 47 abonentai, kuriuos jungė apie 45 km ilgio linijos.

Pašto siuntų gabenimui buvo pasitelkiamas ir geležinkelis, be kitko, ir XX a. pradžioje nutiestas siaurasis geležinkelis Tilžė–Pagėgiai–Smalininkai. Nuo XX a. pradžios senuosius arklinius pašto vežimus vis sparčiau keitė pašto automobiliai.

Anuometinis paštas nepamiršo ir vandens kelių, naudojosi XIX a. Nemunu reguliariais reisais plaukiojusiais keleiviniais krovininiais garlaiviais. Pavyzdžiui, 1880 m. iš Tilžės į Smalininkus pašto siuntos būdavo plukdomos garlaiviu „Falke“. Jis iš Tilžės išplaukdavo antradieniais, ketvirtadieniais, šeštadieniais 8 val. ryto ir įveikdavo 55 km atstumą per 3 valandas. Tos pačios dienos popietę garlavis pasroviui iš Smalininkų sugrįždavo į Tilžę. Keleiviams garlaivyje buvo įrengtos brangesnės (pirmosios klasės) vietos, kainavusios po 3 markes, o pigesnės vietos kainavo po 2 markes. Laivu plukdytos pašto siuntos būdavo pažymimos antspau-

dais „Memeler Dampfboot“ (Nemuno garlaivis) arba „p. Damfb. V. Schmallen“ (*per Dampfboot von Schmallingken* – garlaiviu iš Smalininkų).

Sparčiai vystant pašto paslaugas, dar XIX a. plito pašto atvirukai kaip pigesnės siuntos. Juos imta puošti įvairiais piešiniais, vėliau ir vietovių fonuotruokomis. Tokie atvirukai su užrašais „Linkėjimai iš Viešvilės“ (*Gruss aus Wischwill*) ar pan. tapdavo keliautojų suvenyrais, jie būdavo išsiunčiami artimiesiems ir draugams, parodydami, kad buvo apsilankyta toje ar kitoje vietovėje.

XIX a. paštas pradėjo teikti sudėtingesnes paslaugas. Priimti įvertinti ir registruoti laišškai, siųstos pašto perlaidos, vėliau persiunčiamos pinigų sumos iš įvairių bankų, naudoti vadinamieji pašto čekiai ir kitkas. Paštas atlikdavo ir banko bei taupomosios kasos funkcijas – plito pašto taupomosios knygelės, su kuriomis buvo galima pinigus įmokėti ar atsiimti įvairiuose pašto skyriuose skirtingose vietovėse.

XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje pašto sistema tobulinta valstybiniu mastu. 1849 m. priimtas laiškų gabenimo įstatymas, 1852 m. – pašto įstatymas, 1875 m. – geležinkelių pašto įstatymas, 1892 m. – telegrafo įstatymas ir t. t. Valstybinio pašto struktūra ir teikiamos paslaugos būdavo labai detalai reglamentuojamos. Pavyzdžiui, XIX a. gamintos pašto dėžutės su keliais skyriais, taip bandant atskirti skirtingų kategorijų laiškus. Augant pašto korespondencijų srautui, mažesnėse vietovėse steigti pagalbiniai pašto padaliniai, surinkdavę vietines siuntas.

Tobulintas pašto siuntų antspaudavimas. Neretą laišką pažymėdavo keli antspaudai, rodę laiško kelionės maršrutą, tos siuntos pobūdį ir pan. Pašto įstaigos užsisakydavo pagaminti vis dailesnius antspaudus, atsirado proginiai pašto antspaudai (pavyzdžiui, toks buvo skirtas 1905 m. Tilžėje vykusiai amatų parodai).

Pašto sistemos plėtros mastą nuo 1850 m. parodo tuometiniai duomenys apie padėtį didžiojoje Gumbinės apygardoje (apėmusioje ir Smalininkų–Viešvilės apylinkes). 1850 m. toje apygardoje buvo 50 pašto skyrių, 1874 m. – 140, 1899 m. – 790. 1850 m. ten buvo įrengtos 8 pašto dėžutės laiškam surinkti, 1874 m. – 278, 1899 m. – 2 025, 1913 m. – 2 521. 1850 m. apygardos pašto skyriuose darbavosi 360 žmonių, 1874 m. – 1 054, 1899 m. – 3 371, 1913 m. – 3 990. Per tą laikotarpį dešimtis ir dar daugiau kartų pagausėjo siunčiamų laiškų, siuntų, piniginių perlaidų ir kt. Ūkiškai išplėtotame krašte pašto sistema buvo tapusi reikšminga gyvenimo dalimi, padėjusia paspartinti ekonominę ir socialinę plėtrą.

1871 m. įkūrus Vokietijos imperiją, besiplečiančiai valstybei pradėjus įvairius karus Europoje, steigiant kolonijas kituose žemynuose, Mažosios Lietuvos gyventojai atsidurdavo įvairiuose pasaulio kraštuose kaip kareiviai, jūreiviai, tarnautojai ir pan. Įprastais dalykais tapo iš tolimiausių kraštų (pavyzdžiui, Kinijos, Japonijos ar Pietų Amerikos) atkeliaujantys pašto atvirukai su žinutėmis artimiesiems. Vietos žmonėms laiškų siuntimas taip pat buvo tapęs kasdieniniu dalyku – taip susisiekti su artimaisiais, pranešinėtos naujienos, prašyta ką nors atsiųsti ir pan.

Gausėję pašto tarnautojai gaudavo neblogus atlyginimus, bet jų darbas nebuvo lengvas. Pavyzdžiui, XIX a. pabaigoje darbo savaitė trukdavo 70 valandų. Tuomet vienam laiškanėšui per savaitę tekdavo nužingsniuoti po 170 km, išnešiojant pašto siuntas. XIX a. viduryje valstybinio pašto tarnautojai turėjo dėvėti paradines ar darbinės uniformas, kurių aksesuarai rodė to tarnautojo rangą. 1913 m.

laiškanešiai gaudavo 1 100–1 400 markių metinį atlyginimą, telegrafo inžinierius 3 000–6 000 markių, vadovai 4 200–12 000 markių.

Iki Pirmojo pasaulinio karo vykusią pašto sistemos plėtrą apibūdina tuometinė padėtis atskirose vietovėse. Tada pašto ir telegrafo skyriai veikė Pagenaičiuose (Šustriuose), Baltupėnuose, Užtilčiuose, Trapėnuose, Šilėnuose, Smalininkuose, Sokaičiuose, Viešvilėje. Telefono linijų skyriai tuomet veikė Baltupėnuose, Šilėnuose, Smalininkuose – Aukštogaliuose, Pagenaičiuose (Šustriuose), Sokaičiuose, Trapėnuose, Viešvilėje.

Pažymėtina iki Pirmojo pasaulinio karo egzistavusi ženkli valstybinio pašto sistemos parama krašto ūkininkams. Dar XIX a. klostėsi smulkių krovinių (tarp jų ir maisto produktų) gabenimo sistema. Plėtojant pienininkystę buvo sukurta sviesto siuntinių transportavimo sistema. Kaimiškuose pašto skyriuose buvo parengtos standartinio dydžio dėžutės, kurias galėdavo įsigyti vietos ūkininkai ir mažosios pieninės. Tas dėžutes gamintojai pripildydavo pagaminto sviesto ir siūsdavo reikiamu adresu miestų pirkliams, pieno produktų supirkėjams ar kt. Vien iš Nemuno pakrančių kasmet būdavo paštu išsiunčiama šimtai ir tūkstančiai tonų sviesto, kuriuo būdavo aprūpinama daug miestų ir pramonės centrų. Ši pašto paslauga sutaupydavo daug laiko ir jėgų smulkesniems ūkininkams – nedidelių pagaminto sviesto kiekių jiems neberekėjo kaskart patiems gabenti į miestus.

1925 m. pašto skyriai veikė Pagenaičiuose, Baltupėnuose, Smalininkuose, Viešvilėje, Mociškiuose, Šereiklaukyje, Vilkyškiuose. Iki 1939 m. pavasario krašto pašto sistema buvo sieta su LR paštu, pašto įstaigose turėjo būti vartojama lietuvių kalba.

Literatūra

1. Koch A. Die deutsche Post im Memelland, *Deutsche Postgeschichte*, 1961, H. I–II.
2. Brandtner G., Vogelsang E. *Die Post in Ostpreussen*, Lüneburg, 2000.
3. Strakauskaitė N., Purvinas M. Paštas, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2006, t. 3, p. 473–475.
4. Mažeika R. Prekyba ir taika mirties zonoje: prekybinės taikos sutartys tarp kryžiuočių ir lietuvių XIV a., *LKMA suvažiavimo darbai*, 1993, t. 14, p. 105–117.

Viešvilės vaikų darželis

Algirdas Sinkevičius

Įvadas

Jau trečiajame XX a. dešimtmetyje Vakarų Europoje pradėta rūpintis vaikų teisėmis. Šis susirūpinimas neaplenkė ir Lietuvos. Tarptautinei vaikams globoti sąjungai išleidus pirmąją Vaiko teisių deklaraciją, ji buvo išversta ir išspausdinta lietuviškoje spaudoje. Tačiau lietuviškos motinos, be 10 pagrindinių šiame dokumente skelbiamų punktų, sugalvodavo ir savų taisyklių bei nurodymų, kaip elgtis su vaikais. Pvz., „*Motinos ir vaiko*“ žurnale buvo išspausdinta 14 „*Auklėjimo taisyklių*“, pagal kurias motinos raginamos būti pavyzdingos, atsakingos, švelnios ir kantrios¹.

To paties žurnalo kitame numeryje publikuoti „*Dešimts auklėjimo įstatymų*“ pagrindine vaiko auklėjimo priemone skelbė gerą tėvų pavyzdį savo vaikams. Juose nurodyta, kuo vadovautis ugdant vaikus, negailėta patarimų, kaip bausti vaikus už blogą jų elgesį. Fizinės bausmės ir tada nebuvo toleruojamos. Motinoms buvo patariama: „*Grasink ir bausk kuo rečiausiai. Bausmė tebūnie protinga ir į gera vedanti. Nemušk vaikų*“².

Jau tada buvo domėtasi žinomos psichologės iš Italijos *Marijos Montesori*, vokiečių pedagogo *Frydricho Wilhelmo Forsterio* ir kitų žymių pedagogų sukurtomis ugdymo programomis. Vaikų ugdymu bei pedagogine literatūra rūpinosi ir Lietuvos inteligentai: Stasys Šalkauskis, Marija Pečkauskaitė, Vilhelmas Storosta (Vydūnas), Pranas Mašiotas ir kt.³

Svarbiausi vaiko auklėtojai vis dėlto buvo tėvai, jie privalėjo sudaryti tokias sąlygas, kuriomis vaikas galėtų išsiugdyti pačias geriausias savybes, užaugti išsilavinęs ir kūrybingas⁴.

Dauguma ikimokyklinukų tarpukariu būdavo auklėjami namie – ilgai manyta, kad mažo vaiko vieta yra būtent ten. Žinoma tuometinė švedų pedagogė *Ellen Key* savo knygoje „*Vaiko amžius*“ teigė, jog tik augant šeimoje gali susiformuoti švelnūs ir tinkami vaiko jausmai, mat juos skatina bendravimas su pačiais artimiausiais žmonėmis. Žinių, ar buvo vaikų darželių Prūsijos sudėtyje buvusioje Mažojoje Lietuvoje, nėra išlikę, tačiau negalime tvirtinti, kad jų nebuvo. Vėliau paaiškėjo, kad pirmas vaikų darželis Klaipėdoje įsteigtas dar 1847 m.

Iki šiol buvo manoma, kad Lietuvoje vaikų darželiai ėmė kurtis tik XX a. pradžioje⁵.

1936 04 02 „Lietuvos Aidas“ p. 4 rašė: „*Lietuvos Vaiko draugija Klaipėdos krašte darželius tepradėjo steigti tik 1932 m. Nepaisant tokio trumpo laiko, vis dėlto ji savo darbais jau gali pasididžiuoti. Klaipėdos krašte greit jau bus 25 vaikų darželiai su šimtais auklėjamų mažučiu. Šiandien jau galima kalbėti apie platų visame Klaipėdos krašte vaikų darželių tinklą su keliais šimtais vaikučių. Štai*

¹ Jankauskienė J. Vaikystė tarpukario inteligentų šeimose: modernus auklėjimas ir menas per prievartą, *diena.lt*, 2013 09 01.

² Auklėjimo taisyklės, *Motina ir vaikas*, 1931, Nr. 12, p. 8.

³ Jankauskienė J. Vaikystė tarpukario inteligentų šeimose..., *diena.lt*, 2013 09 01.

⁴ *Ten pat.*

⁵ Kairytė G. Vaikystės sodas. Kaip darželius lankė tėveliai ir seneliai, prieiga per internetą: tarpukaris. autc.lt/lt/paieska/bibliografija/.../klaipedos-kraste-greit-bus-25-vaiku-darzeliai.

kur jau yra darželių: Šilutėje – 30 vaikų; Pagėgiuose – 40 vaikų; Rusnėje – 30 vaikų; Smalininkuose – 40 vaikų; Viešvilėje – 40 vaikų; Lauksargiuose – 30 vaikų; Vilkyškiuose – 18 vaikų; Panemunėje – 25 vaikai ir t. t. Visus šiuos vaikų darželius išlaiko „Lietuvos Vaiko“ draugija.“

Straipsnyje pabrėžiama, kad vaikų darželių laikytojos ir auklėtojos, dirbdamos iš šalies žiūrint nepastebimą ir nereikšmingą darbą, iš esmės yra mūsų ateities stiprybės gyvųjų jėgų ugdytojos⁶.

Tačiau Klaipėdos krašto švietimo sistema jaunimą orientavo tik į vokišką kultūrą. Jau nuo pat vaikų darželio vaikai buvo pratinami prie vokiečių kalbos, vokiškų papročių, mokomi dainuoti tik vokiškų dainų ir giesmių. Be to, evangelikų tikėjimas, surinkimai neigiamai veikė liaudies kultūrą, ypač tai pasakytina apie dainas, šokius, ir pan. Visa tai buvo draudžiama. Reikia pasakyti, kad vokiškoms dainoms šie suvaržymai nebuvo taikomi. Ilgainiui lietuviška arba vokiška evangeliška giesmė visiškai užėmė pasaulietinės dainos vietą⁷.

Prisijungus Klaipėdos kraštui prie Lietuvos, švietimas, mokslas ir literatūra keitė krašto gyventojų požiūrį į senuosius vokiškus papročius, skatino jų atsiskyti. Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje Klaipėdos krašte pradėtos steigti privačios lietuviškos mokyklos skiepijo lietuvišką dvasią. Ir nors jos veikė palyginti labai trumpą laiką (iki 1939 m.), lankiusieji tas mokyklas dainuodavo lietuviškas dainas⁸.

Vaikų darželis tarpukario laikotarpiu (*Spielschule*)

2000 m. laikraštyje „Memeler Dampfboot“ buvusi Viešvilės miestelio gyventoja Ela Kalks pasakoja apie anuomet Viešvilėje veikusį vaikų darželį. Vokiškasis vaikų darželis, kurį lankė Ela Kalks, buvo savininko Lemkės mediniame vieno aukšto gyvenamajame name priešais miestelio parką, greta taupomosios kasos (*Raiffeisenkasse*) pastato. Dabar tai – Klaipėdos g. gyvenamasis namas Nr. 93. Tame pačiame name buvo ir vaistų bei kitų smulkių prekių parduotuvė – „drogerija“. Ela Kalks prisimena, kaip su meile vaikus globojo Hildegard Rodait, gimusi 1912 m., vėliau ištekėjusi už Šmilevskio. Vaikai darželyje ją vadindavo panelė Rodait (*Fräulen Rodait*). Šioje „žaidimų mokykloje“ – taip ji buvo vadinama – užsiėmimai trukdavo nuo 8 iki 12 val. Pietauti visi vaikai eidavo namo. Priklausomai nuo metų laiko ir oro vaikai žaisdavo viduje arba kieme ir visi dėvėdavo mėlynas prijuostas.

Spėjama, kad Viešvilėje vaikų darželis tikriausiai galėjo būti įsteigtas apie 1933 m. Tam turėjo įtakos nesutarimai tarp Klaipėdos krašto vokiečių ir iš Lietuvos atvykusių naujųjų gyventojų. Tuo metu į palyginti gana vokišką Viešvilės kaimą atvyko daug lietuvių, kurių dauguma dirbo lentpjūvėje arba žemės ūkyje. Atvykę lietuviai reiškė nepasitenkinimą, kad jų vaikai mokykloje mokomi tik vokiškai ir miestelyje nėra jokios lietuviškos mokyklos. 1929 m. kovo mėn. jie įteikė kreipimąsi krašto viršininkui su 50 parašų, kuriame reikalavo lietuviškos mokyklos 30-čiai lietuvių vaikų. Tačiau jų prašymas buvo atmestas. Tuomet lietuviai atsiskė savo vaikus leisti į

⁶ Klaipėdos krašte greit bus 25 vaikų darželiai, *Lietuvos aidas*, 1936 04 02, p. 4.

⁷ Petrošienė L. Klaipėdos krašto lietuvininkų dainavimo tradicijos kaita XX a., prieiga per internetą: etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.../DS.002.0.01.ARTIC.

⁸ *Ten pat*.

Buvęs vaikų darželis
(Gartenseite). 1999 m.
H. E. von Knobloch,
*Die Wischwiller
Dorf-Chronik, IV,*
Berlin-Dahlem, 2000,
Seite 36

Nuo 1930 m. –
lietuviška mokykla.
Nuo 1933 m. –
lietuviškas vaikų
darželis.
H. E. von Knobloch,
*Die Wischwiller
Dorf-Chronik II,*
Berlin-Dahlem, 1998,
Seite 163

vokišką mokyklą. Padėtis komplikavosi. Pagaliau buvo nutarta įsteigti privačią lietuvišką mokyklą. Į steigiamą naują lietuvišką mokyklą iš Klaipėdos buvo pakviestas mokytojas Jurgaitis ir 1930 m. balandžio 22 d. lietuviška mokykla, į kurią užsirašė 35 mokiniai, buvo atidaryta (kitais duomenimis, lietuviška privati pradžios mokykla Viešvilėje įsteigta 1931 m. *MLE*, t. 2, 2003 m., p. 211 – red. pastaba)⁹.

Į mokyklos atidarymo iškilmes atvyko Klaipėdos krašto mokyklų draugijos valdybos pirmininkas profesorius daktaras Vilius Gaigalaitis, daktaras Kazys Trukanas ir Endrius Borchertas¹⁰.

Viešvilės lietuviškos mokyklos mokytoju tapo mokytojas Kūjus. Lietuviškos mokyklos patalpos, susidedančios iš trijų kambarių ir virtuvės, buvo nuomojamos savininkės p. Holstein (*Hollstein*) gyvenamajame name (buvęs Viešvilės dvaro, vėliau – Viešvilės vyr. girininkijos gyvenamasis namas). Dabar – Klaipėdos g. gyvenamasis namas Nr. 86. Be lietuviškosios mokyklos, šiame name buvo miškų ūkio kasa (*Forstkasse*), kurioje dirbo Lotė Laučius (*Lotte Lauszus*) ir Ilzė Miuler (*Ilse Müller*). Čia gyveno

⁹ Elos Kalks-Kliūgės (*Ella Kalks-Kluge*) prisiminimai, *Memeler Dampfboot*, 2000.

¹⁰ Knobloch H. E. von. Von den Kindergärten in Wischwill, *Die Wischwiller Dorf-Chronik V*, Berlin-Dahlem, 2001, Seite 63–74.

Klaipėdos krašto mokyklų draugijos valdyba. Sėdi (iš kairės): dr. Kazys Trukanas, prof. dr. Vilius Gaigalaitis, dr. Valteris Didžys, Jonas Kybrancas; stovi Eduardas Simaitis, Martynas Purvinas. 1936 m. Piročkinas A. Išleidus iš rankų mokyklos kontrolę Klaipėdos krašte. Mokslo Lietuva. 2010 01 07, Nr. 1 (423), p. 14¹¹

ir turėjo savo biurą kaimo policininkas Otas Prūsas (*Otto Presus*). 1930 m. gegužės mėn. Viešvilės lietuviškąją mokyklą lankė 21 vaikas. Vokiečių vaikai, kurių tėvai nenorėjo prarasti tarnybos pašte arba muitinėje, kaip teigia Hansas Erhardtas fon Knoblochas, taip pat privalėjo lankyti šią lietuviškąją mokyklą (tai iš esmės pasikeitė tik po 1939 m. – red. pastaba).

1933 m. gruodžio mėn. prie Viešvilės lietuviškosios mokyklos buvo įsteigtas 3–6 metų vaikams visos dienos vaikų darželis. Mokestis per mėnesį – 5 litai. Šaulių sąjungos (*Schaulistenkinder*) narių vaikams vaikų darželis buvo nemokamai. Vaikai darželyje du kartus per dieną gaudavo maisto ir būdavo apžiūrimi gydytojo.

Apie tai rašo H. E. von Knoblochas (*Die Wischwiller Dorf-Chronik V*). 1933 m. gruodžio 11 d. Viešvilės lietuviškoje mokykloje buvo įsteigtas šešiamėčių vaikų darželis. Kaina už vaiko vietą darželyje buvo 5 litai. Šaulių sąjungos narių vaikai nuo mokesčio buvo atleisti. 1936 m. šiame darželyje buvo 30 vaikų. Darželio išlaikymu rūpinosi įsisteigusi Vaikų darželio draugija. Vaikų darželyje dirbo viena darbuotoja – Dvilinskaitė¹².

Vokiškame Viešvilės gyvenvietės vaikų darželyje 1935 m. dirbo jauna mokytoja Hildegard Rodeit. Vaikų darželį lankė vietos gyventojų vokiečių vaikai. Darželio auklėtoją Hildegard Rodeit matome ir 1938 m. nuotraukose¹³.

1939 m. pasikeitus politinei situacijai, daug kas pasikeitė. Dirbti galėjo tik kvalifikuoti specialistai, kurie kiekvieną mėnesį turėjo rengti ataskaitas ir lankyti Tilžėje. Vaikų darželyje buvo įsteigtos žaidimų, poilsio patalpos, įrengta virtuvė, tualetas, prausykla. Vokiškame

¹¹Mažosios Lietuvos enciklopedija, t. 2, Vilnius, 2003, p. 208.

¹²Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik V*, Berlin-Dahlem, 2001, Seite 64.

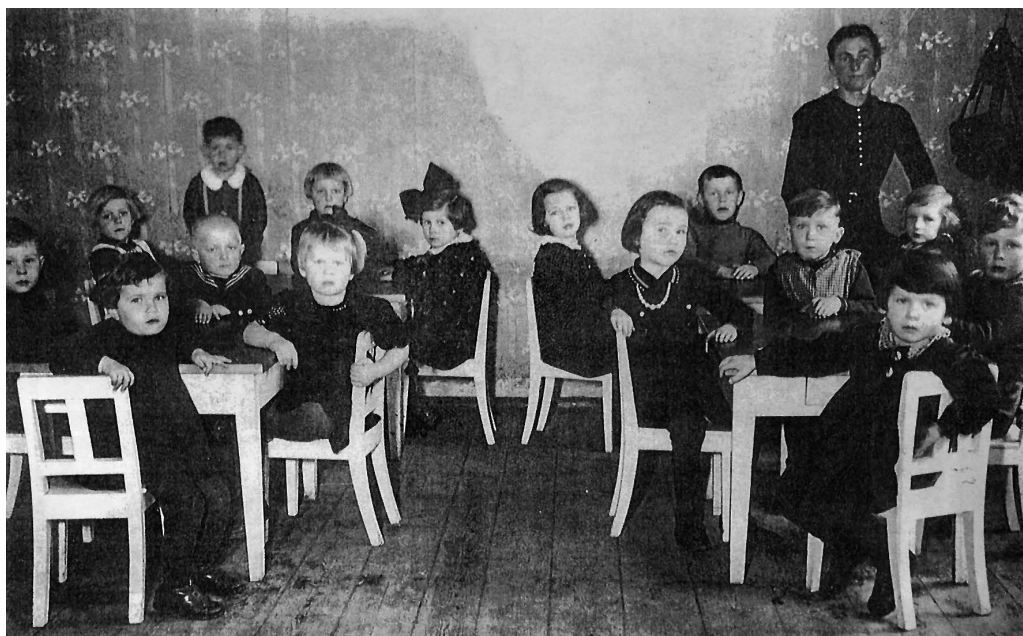
¹³*Ten pat.*

*Viešvilės vaikų
darželis (Spielschule)
su Hildegard Rodeit.
Darželio auklėtoja
H. Rodeit. 1935 m.
K. Kyzelio (Kurt
Kiesel) nuotr.
Memeler Dampfboot,
Nr. 9*

*Viešvilės vaikų
darželyje. Trečia
iš kairės Hilda
Šventoraitytė-
Grigulienė. 1936 m.
Iš H. Grigulienės
albumo*

Viešvilės vaikų darželis su H. Rodeit. 1938 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik V, Berlin-Dahlem, 2001, Seite 67

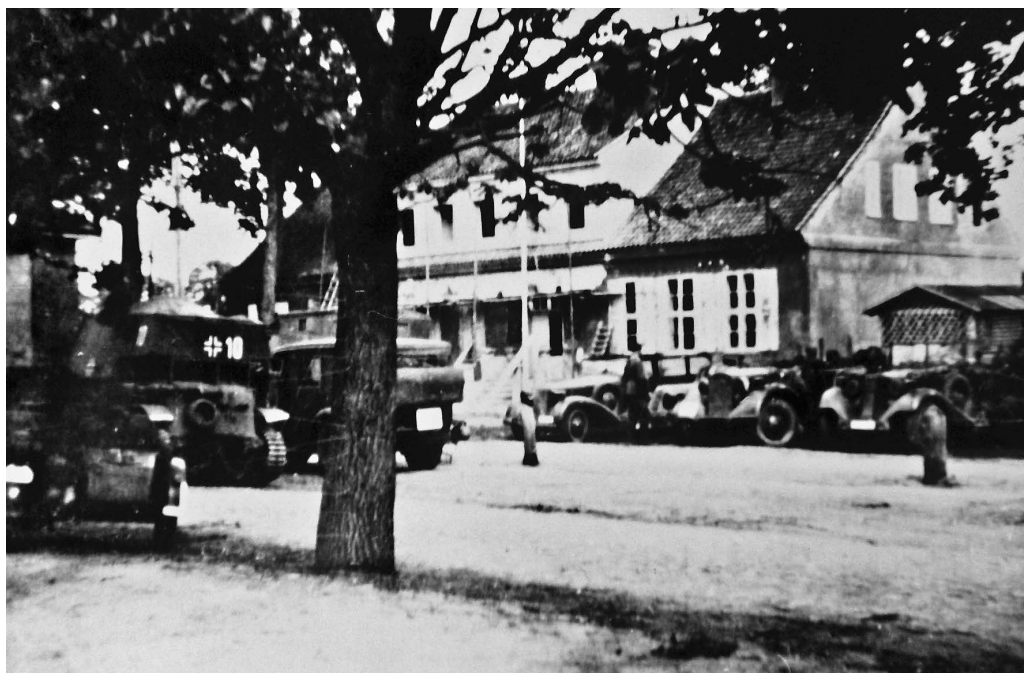
Viešvilės vaikų darželis. 1942 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik V, Berlin-Dahlem, 2001, Seite 69

*Viešvilės vaikų darželis. 1943 m.
H. E. von Knobloch, Die Wischwiller
Dorf-Chronik V, Berlin-Dahlem, 2001,
Seite 71–72*

*Viešvilės vaikų darželis burmistro būstinės pastate (Bürgermeisterei).
1941 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik II, Berlin-
Dahlem, 1998, Seite 226*

vaikų darželyje nuo 8 iki 12 valandos nuolat būdavo apie 20–30 trejų–šešerių metų vaikų. Po bendrų pietų – valanda ramybės, ir 16 val. vaikai išeidavo namo. Jokių atostogų nebūdavo, nes, kaip prisimena Ela Kalks-Kliūgė, tėvai irgi jokių atostogų negaudavo¹⁴.

Hildegard Rodeit vaikų darželyje dirbo ir Antrojo pasaulinio karo metais. Tai liudija išlikusi 1943 m. nuotrauka.

Antrojo pasaulinio karo metais vokiškasis vaikų darželis buvo įsikūręs Viešvilės burmistro būstinėje.

Vaikų darželis pokario metais

Pirmaisiais pokario metais vaikų lopšelių darželių ypač trūko. Nesant užteklinai dieninių vaikų lopšelių ir darželių, tėvai buvo skatinami savo mažamečius vaikus atiduoti į kitas auklėjimo įstaigas, t. y. į savaitinius vaikų darželius ir mokyklas internatus. Mat septintojo dešimtmečio pradžioje sovietiniai pedagogai ypač buvo susižavėję edukacine mokyklų-internatų perspektyva¹⁵.

Po Antrojo pasaulinio karo pabaigos kardinaliai pasikeitė keletą šimtmečių lietuviams įprasta šeimos politika. Sovietmečiu visos moterys, kurios buvo sveikos ir darbingo amžiaus, privalėjo dirbti valstybinį darbą. Kartu jos buvo skatinamos auginti keletą vaikų. Sovietinė valdžia stengėsi plėtoti ikimokyklinių įstaigų tinklą, tačiau to nepavyko padaryti iki pat 1980–1986 m. Į vaikų darželį ar lopšelį Lietuvoje kiekvienas vaikas galėjo patekti tik prieš pat Atgimimą¹⁶.

Kaip ir dabartiniu laikotarpiu, vaikai darželiuose žaisdavo, mokydavosi eilėraščių ir dainelių, būdavo išvedami į kiemą. Šiltuoju metų laiku lauke netgi būdavo migdomi pietų miego. Sovietmečiu būdavo ypač pabrėžiama, kaip svarbu vaikams kuo daugiau laiko leisti gryname ore. Tą jie turėjo daryti ir lyjant ar sningant – tam ugdymo įstaigų kiemuose visuomet būdavo įrengiamos pavėsinės¹⁷.

Po Antrojo pasaulinio karo vaikų darželis Viešvilėje atsikūrė 1962 m. Vaikų darželiui buvo skirtos patalpos Klaipėdos g. gyvenamajame name Nr. 61. Pačioje pradžioje susirinko 20 vaikų, todėl buvo sudaryta tik viena grupė. Materialinė bazė buvo labai silpna – nebuvo vaikams lovyčių, teko jas gamintis čia pat – Viešvilės vaikų globos namuose. Pagamintas lovytes, kaip prisimena seni darbuotojai, kas dieną po vieną veždavo tol, kol sukomplektavo visas. Darželis anuomet indų turėjo pakankamai, tik mokymo priemonės teko patiems pasigaminti. Vaikų darželis, jo virtuvė buvo įsikūrę pirmajame pastato aukšte, o antrajame gyveno darželio vedėja Valerija Išganaitytė-Montvilienė.

Valerija Išganaitytė-Montvilienė (gim. apie 1928 m.) buvo pirmoji pokario metų vaikų darželio vedėja. Jau turėdama pedagoginį išsilavinimą, ji atvyko į Jurbarko rajoną iš Prienu. Pradžioje V. Išganaitytė-Montvilienė dirbo Girdžių vidurinėje mokykloje, vėliau rajono Švietimo skyriaus sprendimu ji buvo perkelta į Viešvilę. Mažąją Lietuvą tuomet skubėta apgyvendinti, didėjo gyventojų skaičius, reikėjo daugiau ir

¹⁴Ten pat, Seite 63.

¹⁵Marcinkevičienė D. būti mama: Vaikų priežiūros strategijos sovietinėje Lietuvoje 1945–1970 m., *Liaudies kultūra*, 2008, Nr. 6, p. 31–40.

¹⁶Saukienė I. Vaikų auklėjimas sovietmečiu: neišmoktos pamokos, *delfi.lt*, 2009 04 19.

¹⁷Kairytė G. Vaikystės sodas. Kaip darželius lankė tėveliai ir seneliai. Prieiga per internetą. tarpukaris. autc.lt/lt/paieska/bibliografija/.../klaipėdos-krastegreit-bus-25-vaiku-darzeliai.

*Buvęs Viešvilės
vaikų darželis.
1962–1971 m.
2013 m.
A. Sinkevičiaus
nuotr.*

mokytojų. Kiek padirbėjus Viešvilės aštuonmetėje mokykloje, kur turėjo vaikų namų auklėtinių klasę, V. Išganaitytei-Montvilienei buvo pavesta atkurti Viešvilės vaikų darželį.

Pačioje pradžioje miestelio dirbančiųjų vaikai darželį lankė negausiai. Augant vaikų skaičiui, jame pradėjo nesutilpti visi pageidaujantys, be to, atsirado poreikis įsteigti ir lopšelinio amžiaus vaikų grupę. 1969 m. Viešvilės vaikų darželiui buvo paskirtas greta esantis buvęs Viešvilės vaikų globos namų pastatas, kuris, pastačius Viešvilės vaikų globos namams naująjį priestatą, tapo nenaudojamas. Pradėtas šio pastato remontas. Tai darželio vedėjai sudarė nemažai papildomų rūpesčių: teko rūpintis remonto eiga ir kokybe, supirkti reikiamus baldus, minkštą inventorių, indus ir kt. reikmenis. Valerija Montvilienė senajam vaikų darželiui vadovavo iki 1970 m. rugpjūčio mėn. Valerijos vyras Raimondas tuo metu dirbo Kauno Nemuno laivininkystėje. Vyrui gavus Kaune butą, šeima persikėlė gyventi į Kauną¹⁸.

Nuo 1970 m. rugpjūčio 20 d. Jurbarko rajono Švietimo skyriaus sprendimu Viešvilės vaikų lopšelio-darželio vedėja paskirta Viešvilės aštuonmetės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Irena Foktienė¹⁹.

Naujajai vedėjai teko užbaigti išikūrimo darbus. Supirkus paskutinius trūkstamus reikmenis, tėvams talkinant, aptvėrus naujojo lopšelio-darželio teritoriją, iš senųjų ankštų buvo persikelta į naujas erdvas patalpas, įsteigta ilgai tėvų laukta vaikų lopšelio grupė. Senosiose vaikų darželio patalpose įrengti butai.

1971 m. rugsėjo 1 d. I. J. Foktienėi perėjus dirbti į Jurbarko neakivaizdinės vidurinės mokyklos Viešvilės konsultacinį punktą, kuriame iki tol ėjo antraeilės pareigas, Viešvilės vaikų lopšelio-darželio vedėja paskirta buvusi šio darželio auklėtoja Laimutė Strikienė. Darbuotojų kolektyvą sudarė vedėja Laimutė Strikienė, auklėtojos Virginija Bertašienė, Genovaitė Užkuraitienė, Valerija Tamošaitienė, auklėtojos padėjėja Marija Banaitytė, auklėtos Ona Čečkauskienė, Marija Gabraitienė, virėja Anelė Am-

¹⁸Daugirtienė D. Vaikų darželis, *Viešvilės istorija*, Viešvilė, 1991, p. 28.

¹⁹Jurbarko rajono savivaldybės 2002 m. vasario 11 d. pažyma apie bendrąjį Viešvilės seniūnijos tarnautojos Irenos Julijos Foktienės darbo stažą.

Viešvilės vaikų darželio darbuotojų kolektyvas. Iš kairės: muzikos vadovė Joana Jameikienė, vyrėja Anelė Ambrazaitienė, auklėtoja Laimutė Strikienė, auklytė Birutė Ramanauskienė, darželio vedėja Valerija Montvilienė, neatpažinta. 1969 m. Iš L. Strikienės albumo

Viešvilės vaikų lopšelis-darželis. 1970–1991 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik III, Berlin-Dahlem, 1999, Seite 103

*Viešvilės vaikų darželio vaikai su tėvais.
Apie 1971 m.*

*Viešvilės vaikų darželio vaikai su tėvais.
Apie 1972 m.
Iš L. Strikienės albumo*

*Viešvilės vaikų
darželyje. 1978 m.
Iš L. Strikienės
albumo*

*Naujajame
Viešvilės vaikų
lopšelyje-darželyje.
Vedėja L. Strikienė.
1978 m.
Iš I. Foktienės
albumo*

*Viešvilės vaikų
darželio vaikai.
Apie 1978 m.
Iš L. Strikienės
albumo*

*Viešvilės vaikų darželio vaikai su tėveliais.
Nuo rugsėjo laukia mokykla. 1979 m.*

*Viešvilės vaikų darželio vaikai su tėveliais.
1980 m.*

Iš L. Strikienės albumo

brazaitienė, skalbėja Jadvyga Tumosienė. Išsiplėtus lopšelių-darželiui atėjo naujų darbuotojų.

Vaikų darželyje vaikų mokymas vyko organizuojant įvairius žaidimus, savarankišką veiklą žaidimų kampeliuose, stebėjimus, pasivaikščiojimus. Daug dėmesio skirta vaikų sumanymams, idėjoms, kūrybai, vaikų meninei veiklai. Vaikų darželyje atskirais laikotarpiais dirbo muzikos vadovai Joana Jameikienė, Vidmantas Macaitis, Vincas Alminas, Regina Dumčienė, A. Bieliūnas, Kristina Martinaitytė-Glinskienė²⁰.

Vaikų maitinimu rūpinosi virėjos Anelė Ambrazaitienė, po jos – Leonida Stankevičienė, vėliau – Vida Pocevičienė.

Darželio darbuotojos stengėsi, kad vaikai išmoktų tarpusavyje bendrauti, kalbėti taisyklinga lietuvių kalba, tą perteikia pasakodamos daug pasakų, legendų, padavimų.

Vaikai, kurie lankė vaikų darželį, lengviau bendrauja tarpusavyje, adaptuojasi nuėję į mokyklą, geriau mokosi, kadangi minimumą žinių įgyja dar lankydami darželį. Be kasdieninių žaidimų ir darbelių, Viešvilės vaikų darželyje organizuojama daug įvairių švenčių, renginių: Naujametinis karnavalas, Motinos dienos šventė, Užgavėnių, Velykų šventės ir kt.

1990 m. Viešvilės vaikų darželis persikėlė į naują erdvę pastatą, kuris buvo pritaikytas šešioms grupėms po 15 vaikų. Bendras pastato plotas sudaro 1 442 kvadratinį metrų.

Tuo metu, kaip prisimena direktorės pavaduotoja ikimokykliniam ir priešmokykliniam ugdymui Birutė Kuklierienė, dirbo vedėja Laimutė Strikienė, auklėtojos Aušra Rusinavičiūtė, Irena Martinaitienė, Marė Dabašinskienė, Birutė Kuklierienė, muzikos vadovė Regina

Atsisveikinimo su vaikų darželiu šventė.

Apie 1990 m. Iš L. Strikienės albumo

²⁰Daugirtienė D. Vaikų darželis, *Viešvilės istorija*, Viešvilė, 1991, p. 28.

Dumčienė, auklėtės Svetlana Kucinienė, Virginija Bartašienė, Rasa Augustienė. Darželinukų sveikata rūpinosi med. sesuo Irena Bardašova, dirbo virėjos Elena Tamoševičienė ir Marcelė Tverkuvienė, sandėlininkė Regina Lazdauskienė, skalbėja Jadvyga Tumosienė, buhalterė Marytė Stanislovaitienė (vėliau – Kristina Astreikytė), sargai Valdemaras Strikis ir Vytautas Tamošaitis.

Nuo 1992 m. darželio vedėja dirbo Valerija Tamošaitienė. Tuo metu darželyje veikė keturios grupės.

1998 m. darželyje buvo atidaryta laikinosios globos grupė, į kurią buvo atvežami iš tėvų paimti vaikučiai, kol bus sutvarkyti dokumentai ir nuspręsta, kuriuose vaikų globos namuose juos apgyvendinti. Ši grupė dirbo ištisą parą, buvo priimti keli nauji darbuotojai. Vyresni vaikučiai dienos metu išsiskirstydavo į darželio grupes, o vakare grįždavo į laikinosios globos grupę. Į šią grupę buvo atvežami ir vos kelių mėnesių kūdikiai, kuriuos visą parą prižiūrėdavo auklėtės ir med. sesuo. Ši grupė buvo darželyje dvejus metus. Vėliau, kaip teigia tuo metu vadovavusi vaikų darželiui Valerija Tamošaitienė, šią grupę perėmė Viešvilės vaikų globos namai.

2002 m. sumažėjus vaikų skaičiui, darželis buvo prijungtas prie Viešvilės pagrindinės mokyklos ir tapo jos padaliniu. Vedėjos etatas buvo panaikintas, atsirado nauja pareigybė – direktorės pavaduotoja ikimokykliniam ugdymui. Šias pareigas ėjo Aušra Rusinavičiūtė, Danutė Brazaitienė. Nuo 2011 m. direktorės pavaduotoja ikimokykliniam ir priešmokykliniam ugdymui dirba Birutė Kuklierienė.

2002 m. Lietuvoje pradėjus vykdyti priešmokyklinį ugdymą, darželyje buvo atidaryta priešmokyklinio ugdymo grupė, kurios paskirtis – padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą. Į šią grupę surenkami visi seniūnijoje gyvenantys vaikai, kuriems tais kalendoriniais metais sukanka šešeri metai. Ypač šis ugdymas svarbus tiems vaikams, kurie nėra lanke vaikų darželio. Vaikams iš socialiai remtinų šeimų skiriamas nemokamas maitinimas. Šioje grupėje nuo jos susikūrimo dirba priešmokyklinio ugdymo pedagogė Birutė Kuklierienė.

Be priešmokyklinės grupės, darželyje veikia dvi ikimokyklinės grupės, bendras vaikų skaičius svyruoja nuo 25 iki 30 vaikų. Darželyje dirba auklėtojos Rita Mankuvienė, Danutė Šiaudvytienė, Danutė Brazaitienė, auklėtojų padėjėjos Svetlana Kucinienė ir Jurgita Gražulienė, meninio ugdymo pedagogė Kristina Martinaitytė-Glinskienė, logopedė Laima Abromavičiūtė, kiti darbuotojai – Liuda Vorobjova, Alina Stanevičienė, Vytautas Tamošaitis, Vidas Rašimas, Janina Kutkienė, Birutė Zaicovienė.

Jurbarko vietos veiklos grupė (VVG) „Nemunas“ kartu su partneriais iš Lenkijos VVG „SLGD Tygiel Doliny Bugu“ 2013 m. liepos 21–29 d. Viešvilės vaikų darželyje įrengė vaikų žaidimų aikštelę.

2011 m. darželio pastatas buvo renovuotas. Sumažėjus grupių skaičiui, darželis neišnaudoja visų patalpų, todėl pastate yra išsikūrusios pagrindinės mokyklos pirmoji ir antroji klasės²¹.

²¹Papasakojo B. Kuklierienė, gim. 1660 m. Užrašė A. Sinkevičius 2016 m. Viešvilė.

Persitvarkymo Sąjūdžio kūrimosi metai Viešvilėje

Danutė Daugirtienė, Algirdas Sinkevičius

Įvadas

1988–1989 m. visoje Lietuvoje buvo didžiųjų permainų metai. Dar 1988 m. vasarą Vilniuje pradėjus veikti Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio (toliau – LPS) iniciatyvinei grupei, vėliau joms pradėjus kurtis kituose miestuose bei rajonuose, neliko nuošalyje ir viešviliečiai. Apie LPS vietos iniciatyvinės grupės kūrimą ėmė kalbėti prijuočiantieji Sąjūdžiui ir Viešvilėje. Apie tai plačiai kalbėjo ir masinės informacijos priemonės, rodė televizija. Rajono gyventojus apie Sąjūdžio renginius informavo Jurbarko Sąjūdžio valdybos leistas „Jurbarkiečių balsas“ (pirmasis numeris išleistas 1988 m. spalio 19 d. 48 egz. tiražu), su pertraukomis leistas „Jurbarkietis“, nuo 1990 m. vasaros leidžiamas laikraštis „Mūsų mintys“.

Rugsėjo mėn. įsisteigus LPS Jurbarko iniciatyvinei grupei, vietos Sąjūdžio grupės pradėjo kurtis visame rajone. Jau 1989-ųjų pabaigoje, prasidėjus rinkimams į LTSR Aukščiausiąją Tarybą, Sąjūdis tapo didele jėga, konkuruojančia su partine nomenklatūra.

Straipsnio tikslas – remiantis Viešvilės pagrindinės mokyklos muziejuje surinkta medžiaga, Sąjūdžio laikotarpio rajonine spauda, gyventojų prisiminimais, išnagrinėti Sąjūdžio grupės Viešvilėje kūrimąsi, jos veiklą, atskleisti Sąjūdžio remiamų kandidatų dalyvavimą rinkimuose į Respublikos Aukščiausiąją Tarybą ir vietos savivaldos organus.

Tiriamo laikotarpio pradžia – 1988 m. rugsėjis, pabaiga – 1990 m. kovas, kada vyko rinkimai į Jurbarko vietos savivaldą.

LPS grupės kūrimasis ir veikla Viešvilėje

1988–1989 m., kaip ir visoje Lietuvoje, buvo didžiųjų permainų metai ir viešviliečiams. Dar 1988 m. vasario 16 d. Viešvilės miestelio įstaigose Jurbarko rajono vadovybės nurodymu per naktį budėjo šių įstaigų darbuotojai, stebėdami, kad kas nors nepadarytų kokio netinkamo tiems laikams poelgio – neiškeltų tautinės vėliavos ar panašiai. O 1989 m. vasario 16 d. jau visi laisvai šventėme Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo dieną. Į Viešvilės miestelio kultūros namų salę susirinko daug žmonių – miestelio ir aplinkinių kaimų gyventojų. Susirinkusiems apie Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą papasakojo Viešvilės pagrindinės mokyklos istorijos mokytoja Elena Vizbarienė. Po iškilmingo minėjimo įvyko vietos saviveiklininkų koncertas.

1988 m. lapkričio mėn. Viešvilės apylinkės tarybos pirmininkas Antanas Taurazevičius subūrė Sąjūdžio vietos iniciatyvinę grupę, kurią sudarė 4 nariai: Balys Čepinskas, Irena Oičenkienė, Irena Ivaškevičiūtė ir Donatas Paulikas. Tų pačių metų gruodžio 3 d. įvyko Sąjūdžio steigiamasis susirinkimas, kuriam vadovavo I. Ivaškevičiūtė ir D. Paulikas. Į kultūros namų salę susirinko gausus būrys vietos gyventojų. Visi jie buvo pakilios nuotaikos, dainavo dainas: „Lietuva brangi“, „Už Raseinių, ant Dubysos“, „Kur bėga Šešupė“, „Oi neverk, motušėle“ ir kt. Sąjūdžio steigiamajame susirinkime dalyvavo Jurbarko rajono Sąjūdžio at-

stovai: Laimis Benys, Stasys Makūnas, Juozas Karvauskas, Rimvydas Pažereckas, Vilniaus universiteto docentas Dobilas Kirvelis su studentais (Sąjūdžio Jurbarcko iniciatyvinės grupės steigiamasis susirinkimas buvo įvykęs 1988 m. rugsėjo 25 d. – red. pastaba). Susirinkime kalbėjo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio atstovas doc. D. Kirvelis, Viešvilės pagrindinės mokyklos mokytoja Danutė Daugirtienė – apie gimtosios kalbos atgaivinimą, Viešvilės ambulatorijos gydytoja V. Augaitienė – apie medicinos padėtį. Vilniaus universiteto studentai surengė vakaronę. Steigiamojo susirinkimo metu susikūrė Sąjūdžio vietos grupė, į kurią susibūrė aktyviausi žmonės, siekiantys radikalių pereinamųjų: gydytoja Vaida Augaitienė, Viešvilės ambulatorijos darbuotoja Lidija Strikienė, Jūravos girininkijos girininkas Arvydas Danisevičius, Viešvilės profesinės technikos mokyklos mokomojo ūkio direktorius Albinas Greičius, Viešvilės girininkijos girininkas Kęstutis Masaitis, buvusi Viešvilės profesinės technikos mokyklos dėstytoja Aldona Valiukienė. Kiek vėliau į grupę atėjo Bronius Jesevičius, Pranas Kauneckas, Vytautas Kemeris, Gražina Kemerienė. Po kiek laiko Sąjūdžio vietos grupėje liko 8 nariai: V. Augaitienė, L. Strikienė, A. Danisevičius, Petras Juškevičius, V. Kemeris, G. Kemerienė, P. Kauneckas, D. Paulikas.

1988 m. gruodžio 18 d. įvykusioje pirmojoje rajoninėje Sąjūdžio konferencijoje dalyvavo ir viešviliečiai. Į konferenciją atvyko Sąjūdžio Seimo tarybos nariai – advokatas Kazimieras Motieka ir filosofas Arvydas Juozaitis. Į pirmąją LPS Jurbarko rajono tarybą išrinkti viešviliečiai V. Augaitienė, A. Danisevičius, D. Paulikas, buvusi viešvilietė korespondentė Albina Danisevičiūtė.

1989 m. liepos pradžioje laikraštje „Šviesa“ buvo atspausdintas Sąjūdžio rajono tarybos atsakingojo sekretoriaus Laimio Benio straipsnis su kvietimu dalyvauti Baltijos kelyje. Renginį inicijavo Estijos ir Latvijos liaudies frontai bei Lietuvos Sąjūdis. Jurbarko rajonui buvo skirta 3 km kelio Ukmergė–Panevėžys atkarpa. LP Sąjūdžio rajono taryba kvietė rajono gyventojus prisidėti prie šios akcijos, aktyviai joje dalyvauti ir susikibus rankomis pasakyti: „*Ne Lietuvos okupacijai!*“¹

1989 m. rugpjūčio 20 d. Sąjūdžio rajono taryba su LKP rajono komitetu ir Liaudies deputatų tarybos vykdomuoju komitetu Jurbarko dainų slėnyje surengė mitingą, skirtą Molotovo–Ribentropo pakto 50-mečiui paminėti. Mitingą vedė rajono Sąjūdžio tarybos pirmininko pavaduotojas Juozas Karvauskas. Kalbėjo Sąjūdžio rajono tarybos narys Sigitas Danielius, partijos rajono komiteto antrasis sekretorius Achmatovas, Sąjūdžio rajono tarybos pirmininkas Stasys Makūnas, taip pat Sąjūdžio Seimo tarybos narys Alvydas Medalinskas².

Jurbarko, Viešvilės ir kt. rajono vietovių gyventojai aktyviai dalyvavo Baltijos kelio akcijoje.

Dalyvių išgyvenimai buvo plačiai aprašyti „Šviesoje“. Išpūdinga buvo ši 1989 m. rugpjūčio 23 d. Sąjūdžio organizuojama išvyka į Baltijos kelią. Iš Viešvilės žmonės vyko dviem autobusais. Deja, kelyje viešviliečiams jau neužteko vietos – suvažiavo be galo daug žmonių, per spūstis nebuvo įmanoma pravažiuoti – teko stoti laisvesnėje kelio atkarpoje.

1989 m. gruodžio 10 d. vykusioje antrojoje Sąjūdžio rajoninėje konferenci-

¹ Benys L. Akcija „Baltijos kelias“, Jurbarko rajono laikraštis *Šviesa*, 1989 08 19, p. 1.

² Danisevičiūtė A. Mitingas dainų slėnyje, Jurbarko rajono laikraštis *Šviesa*, 1989 08 24, p. 1.

joje į LPS Jurbarko rajono tarybą išrinkta viešvilietė gydytoja V. Augaitienė.

1989 m. gruodžio 24 d., prasi-
dėjus kandidatų registravimui rinkimams į LTSR AT, kandidatais į AT

deputatus 124 Jurbarko rinkimų apygardoje buvo išskelti rajono centrinės ligoninės gydytojas, Sąjūdžio Jurbarko rajono tarybos pirmininkas ir Sąjūdžio Seimo narys S. Makūnas, LTSR Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojos padėjėja Laima Liucija Andrikenė, laikraščio „Šviesa“ korespondentė A. Danisevičiūtė ir LKP CK narys, partijos rajono komiteto pirmasis sekretorius Aloyzas Zairys. 1990 m. vasario 24 d., pasitraukus S. Makūnui ir A. Danisevičiūtei, rinkimus Jurbarko rinkiminėje apygardoje Nr. 124, surinkusi 8 037 balsus „už“ ir 7 558 „prieš“, laimėjo L. L. Andrikenė – tikėdamiesi permainų, Sąjūdžio rėmėjai palaikė mažai rajono gyventojams pažįstamą kandidatę vilnietę.

1990 m. kovo 11 d. Aukščiausiosios Tarybos priimtas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, kurio sprendimą nulėmė išrinkti Sąjūdžio remiami kandidatai (tarp pasirašiusiųjų – ir jurbarkiečių išrinkta deputatė L. L. Andrikenė), buvo Jurbarko rajono daugumos gyventojų, rėmusių Sąjūdį, vilčių rezultatas³.

1990 m. kovo 24 d. vyko rinkimai į vietines Jurbarko rajono, Smalininkų miesto ir apylinkių tarybas. Sąjūdžio rajono taryba kvietė rinkti kompetentingus, ryžtingus ir sąžiningus žmones, turinčius ir sugebančius apginti savo nuomonę:

„Būtina pasiekti, kad ne komunistų partija, kaip anksčiau kontroliavusi gyvenimą nuo viršaus iki apačios, o patys kaimų ir miestų žmonės spręstų, kaip jiems tvarkytis, kaip

Viešviličiai Baltijos kelyje 1989 m. rugpjūčio 23 d. Iš kairės: A. Skilinskas, V. Martinaitienė, V. Augaitienė, A. Strikas ir kt. Nuotr. iš pagr. mokyklos muziejaus fondų

³ www.knygininkas.lt/.../sajudis_lietuvos_periferijoje.../S2F0YWxvZ2FzR... Mindaugas Tamošaitis, *Sąjūdis Jurbarko* (1988 m. rugsėjis–1990 metų kovas), žr. 2013 10 27.

*ūkininkauti, ką statyti ir kaip dalinti darbo vaisius. Tad, pajutę pirmą laisvės gurkšnį, pakilome ir eikime, nebodami sunkumų.*⁴

1990 m. liepos 28 m. Jurbarko buvo pradėtas leisti naujas nepriklausomas Jurbarko krašto laikraštis „Mūsų mintys“.

Kitoje akcijoje – „Kelias į Europą“ – dalyvavo mažiau žmonių (1990-ieji – ekonominės blokados metai), bet renginys buvo suorganizuotas.

1991 m. rugpjūčio 19 d., karinio pučo Maskvoje (TSRS valstybinio perversmo) metu, į Vilnių iš Viešvilės buvo nuvykę Balys Čepinskas ir Albinas Grigulis. B. Čepinskas suteikė pagalbą nukentėjusiesiems.

1990 m. kovo mėnesį vyko rinkimai į rajono ir vietines tarybas. Į Jurbarko rajono tarybą išrinkti šie deputatai: A. Danisevičius, A. Greičius ir Algimantas Liaudaitis. Į Viešvilės apylinkės Tarybą išrinkti deputatai: K. Masaitis, Edvardas Gečas, Bronius Skverekas, Laima Strikienė, Aldona Palavinskienė, Juozas Naujokaitis.

Ypač sunkiu metu, gresiant ginkluotam Sovietų Sąjungos susidorojimui su laisvės siekiančia Lietuva, 1991 m. sausio mėn. buvo organizuojamos išvykos budėti prie Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos. Tų pačių metų sausio 11 d. iš Viešvilės į Vilnių budėti vyko B. Čepinskas, G. Kemerienė, V. Augaitienė, Romas Žalgevičius, D. Paulikas, Pranas Olišauskas. Sausio 14 d. į Sitkūnų gyvenvietę prie Nevėžio upės budėti prie radijo stoties vyko Vanda Šašienė, Edmuntas Mankus, Aldona Valiukienė, Eugenijus Valiukas, Lina Valiukaitė-Greičiuvienė, Rimantas Stankaitis ir P. Olišauskas. Tų pačių metų sausio 16 d. vainiką sausio 13 d. įvykių metu žuvusiems už Lietuvos laisvę vežė Andrius Strikas, V. Augaitienė, D. Paulikas, Kazimieras Jasulis.

Išvados

1. 1988 m. lapkričio mėn. Sąjūdžio Viešvilės iniciatyvinės grupės įsteigimą paskatino tuo metu vykęs iniciatyvinių grupių visame Jurbarko rajone ir Respublikoje kūrimasis.

2. Nuo savo veiklos pradžios Sąjūdis Viešvilėje gana aktyviai pasireiškė miestelio bendruomenės veikloje: dalyvauta Sąjūdžio organizuotose akcijose. Viešvilės seniūnijai vadovavo Sąjūdžio remiami seniūnai V. Kemeris ir D. Paulikas.

3. Sąjūdžio susitelkimas tiek rajone, tiek ir Viešvilės gyvenvietėje leido rinkimuose į LTSR Aukščiausiąją Tarybą iškelti vieną Sąjūdžio remiamą kandidatą. 1990 m. vasario mėnesį vykusius rinkimus laimėjo kandidatė L. L. Andrikienė. Jurbarkiečių išrinkta, ji buvo tarp 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktą pasirašiusių Aukščiausiosios Tarybos deputatų.

⁴ Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio rajono tarybos kreipimasis į visus rajono rinkėjus, Jurbarko rajono laikraštis *Šviesa*, 1990 03 22, p. 2.

Viešvilės seniūnijos spartakiados

Aldona Palavinskienė

Iki 2000 m., kol dar nebuvo sunaikinta Viešvilės žemės ūkio mokykla, kiekvienais metais organizuodavau keletą sporto šakų spartakiadas. Ilgą laiką šiose spartakiadose komandas sudarydavo atskirų mokymo grupių moksleiviai. Vėliau, jau nuo 1996 m. kilo mintis į šias spartakiadas kviešti komandas ir iš kitų seniūnijoje esančių įstaigų: pagrindinės mokyklos, vaikų globos namų, pasienio policijos ir atskirai dirbančių asmenų. Taip ir prasidėjo spartakiadų organizavimas, dabar mūsų miestelyje jau tapęs tradicija. Palaipsniui daugėjo ir sporto šakų rungčių, daugėjo ir norinčiųjų dalyvauti. Šiais 2013 m. organizuosiu jau 16-ąją Viešvilės seniūnijos spartakiadą.

Gyventojai pastaruoju metu buriasi į krepšinio, tinklinio, futbolo, stalo teniso, smiginio, šaškių bei šachmatų, virvės traukimo, rankos lenkimo komandas. Taip pat vyksta baudių metimo, tritaškių metimo bei kamuolio dėjimo iš viršaus varžybos. Džiaugiuosi, kad kasmet norinčių dalyvauti netrūksta – jų vis daugėja. Didžiausią susidomėjimą kelia krepšinio varžybos, todėl jas paliekame paskutinei dienai. Po to – apdovanojimai. Krepšinio mėgėjų susidaro net 5 ar 6 komandos. Tai daug tokiam nedideliame miesteliui kaip Viešvilė, nes spartakiadose gali dalyvauti tik dirbantys ir gyvenantys šioje vietovėje žmonės.

Kiekvienais metais sausio mėnesį kviečiu miestelio įstaigų vadovų ir aktyvistų pasitarimą dėl spartakiados organizavimo. O nuo vasario jau vyksta komandų kovos iki pat kovo pabaigos. Džiaugiuosi sportą mylinčiais ir kasmet dalyvaujančiais K. Kuniausku, A. Stanevičiumi, A. Štrimu, L. Degutiene, R. Rašimiene, P. Lažauninku, O. Petravičiene, R. Pernerauskaite, Saule Balandiene iš Jūravos, K. Korniku, L. Stankevičiene ir kt. Sportinis sąjūdis vien spartakiada nepasibaigia. K. Kuniauskas subūrė nuolat veikiančią suaugusiųjų stalo teniso būrelį, kuris žaidžia ir treniruojasi Viešvilės seniūnijos salėje. Viešvilės pagrindinės mokyklos direktorė I. Oičenkienė leidžia naudotis šios mokyklos sporto sale tinklininkams, kurie treniruojasi kartą savaitėje. Mat pavasarį–vasaros pradžioje kasmet vyksta Jūrbarko rajono seniūnijų spartakiada. Viešvilės seniūnija šioje spartakiadoje visada dalyvauja

Seniūnijos sporto entuziastų 2007–2008 m. iškovotos taurės. A. Sinkevičiaus nuotr.

Seniūnijos sporto entuziastų 2011–2012 m. iškovotos taurės. A. Sinkevičiaus nuotr.

ir pamažu vis kyla aukštyn. 2011 m. Jurbarko rajono seniūnijų spartakiadoje pasiekėme viršūnę – tarp seniūnijų užėmėme I vietą, 2012 m. – II vietą.

Organizuojant spartakiadas neap-seinama be aktyvios padėjėjų pagalbos. Nuolatinę pagalbą suteikia A. Liaudaitis, K. Kuniauskas, A. Štrimas, L. Degutienė, N. Raščiauskienė, R. Rašimienė, V. Juškevičius ir, be abejo, seniūnas V. Kucinas.

Iškovotos taurės, diplomai, medaliai ir nuotraukos puikuoja seniūnijoje ir tartum prisako „neužsnūsti ant laurų“, o skatina dirbti toliau. Aišku, aš viena daug ko nepadaryčiau. Turiu nuolatinių padėjėjų, juos miniu su pagarba, tai N. Raščiauskienė, L. Degutienė, R. Rašimienė, K. Kuniauskas, A. Štrimas, B. Skvereckas, pagrindinės mokyklos ir vaikų globos namų direktoriai I. Oičenkienė ir A. Liaudaitis, aišku – seniūnas V. Kucinas, pasienio policijos vadas Bronislavas Burdžius.

Praeitais metais pabandžiau organizuoti seniūnijos gyventojų senelių ir anū-kų (bendra komanda) smiginio varžybas. Varžybose dalyvavo 12 porų žaidėjų. Taikliausi buvo senelis A. Ambrozaitis su anūku Zigmū. Jie ir tapo nugalėtojais. Renginys pavyko, patiko vaikučiams ir jų seneliams, todėl manau tokį pat renginį organizuoti ir šiais metais.

2013 m. Jurbarko rajono seniūnijų spartakiadoje Viešvilės sportininkai iško-vojo I vietą. 2014 m. ir 2015 m. viešviliečių sportiniai pasiekimai buvo menkes-ni – laimėtos trečiosios vietos. 2016 m. kitų rajono seniūnijų sportininkai buvo stipresni – Viešvilės komandai atiteko IV vieta.

Seniūnijos sportininkų 2013–2019 m. iškovotos taurės. A. Sinkevičiaus nuotr.

Gražiausios Viešvilės gyvenvietės sodybos

Irena Oičenkienė

Darbštūs žmonės visada rūpinasi savo gyvenamąja aplinka. Ne išimtis ir Viešvilės miestelio bei aplinkinių kaimų gyventojai. Tačiau tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Viešvilės miestelio gyventojai pradėjo daugiau dėmesio skirti savo gyvenamajai aplinkai. Iki tol vos viena kita sodyba tebuvo puikiai tvarkoma. Visuomet išsiskirdavo Vincės Milkaitienės, Nijolės Skridulienės sodybų aplinka augalų įvairove, žiedų gražumu bei pačios aplinkos tvarkingumu. Pagrindinės mokyklos teritorija taip pat nuolat buvo papildoma naujais augalais, gražiai tvarkoma.

1991 m. į miestelį pradeda atvykti išeiviai iš Viešvilės. Jie nuolat primena, kad iki Antrojo pasaulinio karo miestelis buvo gražiai tvarkomas, o šiuo metu gerokai apleistas. Daugiau dėmesio miestelio aplinkai ima skirti seniūnai Algimantas Liaudaitis, Donatas Paulikas. Jau nemažai metų seniūnu dirbantis Valentinas Kucinas dar aktyviau ragina žmones tvarkyti gyvenamąją aplinką, kad joje būtų jauku ir gera gyventi. Daug gražiai tvarkomų sodybų atsiranda 2003–2005 m. Miestelio dienos proga gražiausių sodybų šeimininkai gauna padėkos raštus ir asmenines dovanėles. Vien 2005 m. apdovanota 50 seniūnijos gyventojų ir įstaigų. Kaip tvarkingos dar paminėtos 26 sodybos. Ypač išsiskiria kūrybiškai tvarkomos Rūtos ir Zigmo Lubų, Nijolės ir Vytauto Skridulių, Reginos ir Vido Rašimų, Birutės Bernotienės, Vaidos Augaitienės ir kitos sodybos, daugiabučių namų ir miestelyje esančių įstaigų aplinka.

Beveik kasmet seniūnijoje rengiami gražiausiai tvarkomų sodybų, kitos gyvenamosios aplinkos konkursai. Seniūno patvirtintoms komisijoms kasmet vis sunkiau atrinkti gražios aplinkos puoselėtojus ir pasiūlyti rajoniniam konkursui, nes gražiausių tvarkomų sodybų šeimininkai dalyvauja ir rajoniniuose konkursuose. Išmoningai, skoningai ir gražiausiai tvarkomomis buvo pripažintos Rūtos ir Zigmo Lubų, Nijolės Skridulienės, Teresės Janulaitienės ir Leonardo Žmuidos, Aido ir Vaidos Strikų sodybos. Vieni iš jų sodybas puošia naujoviškai, su šiuolaikiniais aplinkos puošybos elementais, kiti stengiasi išsaugoti šiam kraštui, Mažajai Lietuvai, būdingą aplinkos tvarkymą, o dar kiti tiesiog kasdieniu kruopščiu darbu, su meile kiekvienam augalui puošia savo kiemus, kad patiems būtų jauku, gražu ir užėjusiam svečiui būtų malonu akį paganyti po išpuoselėtą, jaukią aplinką. Kasmet atsiranda seniūnijos teritorijoje vis daugiau tokių kiemų, į kuriuo miela užėiti ir pasigėrėti darbščiu, mylinčiu grožį šeimininkų darbu.

Gražiai tvarkosi aplinką miestelyje įsikūrusios įstaigos: pagrindinė mokykla, vaikų globos namai, Viešvilės girininkija, ambulatorija.

Viešvilės seniūnijoje yra išlikę įrašai apie 2004, 2005, 2010, 2011 m. organizuotas seniūnijoje esančių sodybų, daugiabučių namų, įstaigų aplinkos apžiūras-konkursus, kurių svarbiausi tikslai – skatinti rajono gyventojus puoselėti sodybų tvarkymo tradicijas bei poreikį rūpintis tvarkinga ir gražiai tvarkoma gyvenamąja aplinka. Komisijai, kurią sudarė Aldona Šiaulinskienė (Viešvilės pagrindinės mokyklos mokytoja, komisijos pirmininkė), Edmundas Globys (seniūnijos specialistas), Vilija Platonovienė (Viešvilės vaikų globos namų darbuotoja), Valentinas Kucinas

*Rūtos ir Zigmo
Lubų sodyba.
A. Sinkaus nuotr.
2013 m.*

*Rūtos ir Zigmo
Lubų sodyba.
A. Sinkaus nuotr.
2013 m.*

(seniūnas) bei Marija Stanislovaitienė (seniūnijos socialinė darbuotoja), teko nelengva užduotis, nes prie jau anksčiau puikiai tvarkomų sodybų prisidėjo naujų, kurių šeimininkai negailėdami nei laiko, nei darbo tvarko, puošia savo namų aplinką.

Konkurso-apžiūros „Gražiausia kaimo sodyba 2004“ metu buvo išrinktos tik geriausiai, pagal rajoninių nuostatų kriterijus tvarkomos sodybos:

1. Rūtos ir Zigmo Lubų,
2. Nijolės ir Vytauto Skridulių,
3. Teresės Janulaitienės ir Leonardo Žmuidos.

Taip pat paminėtos ir kitų gyventojų gražiai tvarkomos sodybos: Birutės Bernotienės ir Antano Juciaus, Janinos ir Teofilio Palubeckų, Reginos ir Vido Rašimų, Sniežanos ir Andriaus Šašių, Irenos ir Egidijaus Petrošių, Vaidos ir Aido Strikų.

2005 m. šalia jau išvardytų grožio puoselėtojų minimos ir Vilijos bei Virginijaus Platonovų, Danutės ir Jono Šiaudvyčių, Vaidos Augaitienės, Vilmos ir Artūro Grėbliūnų, Astos ir Jurijaus Kosenkų, Irmos ir Romualdo Baužų pavardės.

Nijolės Skridulienės sodyba. A. Sinkaus nuotr. 2013 m.

Reginos ir Vido Rašimų sodyba. I. Oičenkienės nuotr.

Irmos ir Romualdo Baužų sodyba. D. Mačiežienės nuotr.

2010 m. seniūno sudaryta komisija vertino ir rinko ne tik gražiausias sodybas, bet ir kitokią seniūnijos teritorijoje esančią aplinką pagal kitus rajoninių nuostatų kriterijus.

Viešvilės seniūnijos gražiausiomis sodybomis pripažintos Vaidos Augaitienės, Natalijos ir Daniaus Tolvaišų bei Audronės ir Algimanto Liaudaičių.

Pradedančios gražiai tvarkyti sodybas įvardijamos šios šeimos: Daivos ir Artūro Gradickų, Danutės ir Gintauto Sabonaičių, Renatos ir Kęstučio Vizbarų, Aušros ir Karolio Banaičių.

Vaidos ir Aido Strikų sodyba. A. Sinkaus nuotr. 2013 m.

*Vilmos ir Artūro Grėbliūnų sodyba.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2013 m.*

*Renatos ir Kęstučio Vizbarų sodyba.
D. Mačiežienės nuotr.*

Davos ir Artūro Gradickų sodyba. I. Oičenkienės nuotr.

*Vilijos ir Virginijaus
Platonovų sodyba.
A. Sinkaus nuotr.
2013 m.*

*Vaidos Augaitienės sodyba.
I. Oičenkienės ir A. Sinkevičiaus
nuotr. 2013 m.*

*Genės ir Jono
Birgolių sodyba.
V. Kucino nuotr.
2013 m.*

Ūkininkai, gražiai tvarkantys savo sodybas ir ūkius: Genė ir Jonas Birgiolai, Rasa ir Raimundas Augustai, Danutė ir Algis Sabai.

Gražiausiai tvarkomomis seniūnijos vietovėmis įvardyti Ridelkalnio kaimas, Viešvilės miestelis ir Jūravos kaimas, o geriausiai betvarkančios savo įstaigų aplinką pripažintos šios įstaigos, esančios seniūnijoje: pagrindinė mokykla, vaikų globos namai, ambulatorija ir pasienio užkarda.

Viešviliečiai tikrai supranta grožį ir vis daugiau dėmesio skiria savo namų bei miestelio aplinkai gražinti. Yra kuo pasidžiaugti ir patiems, ir miestelio svečiams.

ETNINĖ KULTŪRA

Kai kurios Motiejaus Pretorijaus hipotezės ir jų interpretacijos XX amžiaus pabaigos–XXI amžiaus pradžios mitologų darbuose

Rimantas Balsys

Klaipėdos universitetas

Įvadas

Motiejus Pretorijus pagrįstai laikomas žymiausiu Prūsijos ir Lietuvos vakarinių žemių, taigi ir Mažosios Lietuvos istoriku, istoriografu, etnografu, mitologu (žr.: BRMŠ III, 106; Lukšaitė, 1999, 9–83). Kita vertus, reikėtų pritarti Ingei Lukšaitėi, teigiančiai, jog nemažai M. Pretorijaus rekonstruotų pagoniškosios kultūros reiškinių liko sunkiai patikrinamos hipotezės (BRMŠ III, 102).

Rekonstruodamas prūsų (dažniausiai turimi omenyje ir lietuvių, žemaičių) panteonus, M. Pretorijus nevengė laisvų interpretacijų, liaudiškų etimologijų. Jo rekonstruoti, atkurti arba iš ankstesniųjų šaltinių perrašyti (su naujai priskirtomis funkcijomis) senieji dievai ir deivės tapo XX–XXI a. mitologų pirmuoju ir patikimu šaltiniu.

1 lentelė. Dievų vardai bei funkcijos J. Lasickio ir M. Pretorijaus darbuose

J. Lasickio (XVII a. pab.) užrašytas teonimas	Funkcijos	M. Pretorijaus (1582 m.) užrašytas teonimas	Funkcijos
Miechutelė (<i>Miechutele</i>)	Dažų dievybė	Meletėlė (<i>Meletette</i>)	Mėlynos spalvos dievybė
Srutis (<i>Srutis</i>)	Dažų dievas	Srutis (<i>Srutis</i>)	Žalios spalvos dievas
Tiklis (<i>Tiklis</i>)	Žmonių pagalbininkas	Tiklis (<i>Tiklis</i>)	Javų dievas
Siryčius (<i>Siriczius</i>)	Žmonių pagalbininkas	Šeryčius (<i>Sczericzius</i>)	Piemenų dievas
Šluotražis (<i>Szlotrazis</i>)	-	Šluotražis (<i>Szlotrazys</i>)	Vantos, pirties dievybė
Žalčius (<i>Zallus</i>)	Nesantaikos dievas	Žėlius (<i>Zelus</i>)	Žolių augimo dievas
		Šulininis (<i>Szullinnijs</i>)	Dievas, valdantis šulinius

Apie kai kuriuos Jono Lasickio paminėtus ir M. Pretorijaus savaip pervadintus dievus arba paties M. Pretorijaus pirmą kartą paminėtus dievus (Bangpūtys, Vėjopatis, Bičbirbis, Drebkulis, Giltinė, Gota, Jaučių Baubis, Karvaitis, Ėraitis, Magyla, Skalsa, Biržulis / Beržulis, Prigirstytis / Girstytis, Ligyčius / Lygėjus, Kelio dievas / Kelukis) jau rašyta (žr.: Balsys,

Straipsnis skelbtas Klaipėdos universiteto leidinyje *Res Humanitariae* I, Klaipėda, 2007.

2006, 284–286, 189–204, 224, 226–236, 161–166, 179–180, 263–268, 348–349, 355–356, 247–249). Kiti M. Pretorijaus raštuose pirmą kartą paminėti arba iš ankstesniųjų šaltinių paimti teonimai (Miechutelė, Srutis, Tiklis, Siryčius / Šeryčius, Šluotražis, Žalius, Žėlius, Šulninis) iki šiol tyrinėtojų dėmesio bemaž nesusilaukė.

Šiame straipsnyje, remiantis žinomais rašytiniais šaltiniais, tautosaka, etnografiniais aprašymais, kalbos duomenimis, giminingų mokslo sričių tyrinėtojų pastebėjimais, pateikiamos iki šiol neaptartų arba ankstesniųjų tyrinėtojų prieštaringai vertintų dievybių (Miechutelė, Srutis, Tiklis, Siryčius / Šeryčius, Šluotražis, Žalius, Žėlius, Šulninis) charakteristikos.

1. Miechutelė ir Srutis

1.1. Miechutelė

Šaltiniai. Pirmą kartą *Miechutele* paminėta J. Lasickio. Teigiama, kad tai dažų dievybė, kurią lietuviai garbina miškuose ieškodami dažų vilnoms dažyti (BRMŠ II, 597). Vėliau ją (*Meletette*) mini ir Vilhelmas Martinijus, nepateikdamas, deja, be paties teonimo, jokios papildomos informacijos (BRMŠ III, p. 63). M. Pretorijus teigia, jog Meletėlė (*Meletette*) – „*spalvų dievas, spalvotų žolių, kuriomis jie dažo savo marginius, t. y. savo darbinės palaidines, tačiau iš tikrųjų tai mėlynos spalvos deivė*“ (BRMŠ III, 260–261). Jokūbas Brodovskis šią deivę vadina *Mélettèle* ir priskiria jai spalvų deivės (*Farb Göttin*) funkcijas (BRMŠ IV, 29). Panašiai užrašyta ir Pilypo Ruigio bei Kristijono Gotlibo Milkaus žodynuose: *Melletēlė* – lietuvių pagonių spalvų deivė (BRMŠ IV, 42, 80). Tiesa, P. Ruigio žodyne greta Meletėlės – spalvų deivės – įdėtas ir žodis Meleta – žalias genys, kuris lesa bites ir medų (BRMŠ IV, 42). Reikėtų suprasti, jog P. Ruigys šiuos žodžius laiko giminingais.

Tyrinėjimai. Teodoras Narbutas teigia, jog Strutis ir Miechutelė – dievaitis su savo drauge, kurie globoja augalus, tinkamus amatams, ypač dažymui (Narbutas, 1998, 167). Juzefas Ignacas Kraševskis bemaž pažodžiui kartoja T. Narbuto informaciją: „*Visus augalus, o ypač dažančiuosius, saugojo Strutis ir Miechutelė, skinant augalus, toms dievybėms buvo lenkiamasi*“ (LM I, 209). Kitame skyriuje J. I. Kraševskis Meletėlę priskiria prūsams, verčia (beje, šiek tiek abejodamas) į Mildelę ir tapatina ją su T. Narbuto sukurta lietuvių meilės, gėlių, pavasario deive Milda (LM I, 209).

Dar vėlesni tyrinėtojai J. Lasickio ir V. Martinijaus paminėta dievybę siūlo skaityti kaip sudurtinį žodį Mėlių (t. y. mėlynų spalvų žolių) teta (Mannhardt 1936, 513; Jaskiewicz 1952, 89–90).

Prie gausių šio teonimo interpretacijų bei jų sklaidos prisidėjo ir pirmojo bei vėlesniųjų šaltinių vertėjai, atkūrę vienokias ar kitokias šio teonimo formas, nurodę tikėtinas šios dievybės funkcijas. Regina Koženiauskiene knygoje „XVI–XVIII a. prakalbos ir dedikacijos“ V. Martinijaus *Meletette* verčia Mėlių teta: „*...ką Mėlių teta dovanos dar?*“ (Koženiauskiene, 1990, 390). Tos pačios knygos komentaruose pažymima: „*Mėlių teta (Meletette) – ne visiškai aiški dievybė*“ ir apsiribojama komentaru, jog J. Lasickis mini panašią dažų (mėlio) dievybę, o G. Ostermejeris rašo apie Meletėlę – miškų ir sodų žalumos, spalvų deivę, jos vardą siedamas su meleta, t. y. žaliuoju geniu (Koženiauskiene, 1990, 615).

Tos pačios V. Martinijaus prakalbos vertėja Eugenija Ulčinaite atkuria Meletetės dievavardį: „...ir ką suteiks Meletetė“ (BRMŠ III, 63). Remdamasi Norberto Vėliaus pastabomis apie Meletėlę bei jau minėtos R. Koženiausienės spėjimais, komentaruose E. Ulčinaite aiškina, jog „Meletetė (Meletėlė, Mėlių teta) – žolių, dažų (mėlio) deivė“ (BRMŠ III, 64).

Juozas Jurginis, regis, pagrįstai kritikuoja žodyje *miechutele* ieškančiuosius kokios nors „tetos“ ir teigia, kad *miechutele* galėtų būti mažybinė melžolės (*Isatis tinctoria*) forma – *melitete*. Šia žole, J. Jurginio teigimu, „senovėje moterys dažė mėlynai gijas“ (Jurginis, 1969, 79).

Algirdas Julius Greimas siūlo aptariamąjį teonimą skaityti Meletėlė, o jos pavadinime išvelgti deminutyvinę meletos formą. Meleta – genių būrio paukštis raudonu pakaušiu. Taip dar vadinamas ir daug kalbantis žmogus (plepys) bei itin lipšnus žmogus (pataikūnas); iš čia ir meletuoti „plepėti“ (LKŽ VII, 1030). Etiologinėse sakmėse meleta apibūdinama kaip velnio galvijų sergėtoja: meleta pragano velnio gyvulius, velnias meta akmenuką ir pramuša jai pakaušį (žr.: Kerbelytė, 2002, 36; BLS, Nr. 263; SIŠLSA, Nr. 364). Tačiau panašiai sakmėse aiškinamas ir lakštingalos raudonumas (Kerbelytė, 2002, 37, 39).

A. J. Greimo pasiūlyta etimologija, regis, neišlaiko kritikos. Mat neaišku, kaip J. Lasickio *Miechutele* galėtų virsti Meletėle. Dar mažiau tikėtina, kad meleta (žalioji, juodoji, pilkoji), šiaip jau nepasižyminti (išskyrus raudoną viršugalvį) itin ryškiomis ir įvairiaspalvėmis plunksnomis, galėtų būti spalvų deivės ornitomorfis pavidalas.

Norint išnarplioti painią *Miechutelės / Meletėlės* problemą, tenka grįžti prie pirmojo šaltinio – J. Lasickio veikalo, kurio informacija apie aptariamąjį dievybę yra gana išsami ir labai skiriasi nuo vėlesniųjų, t. y. J. Lasickiu sekusiųjų, autorių informacijos.

2 lentelė. *Miechutele / Meletette* rašytiniuose šaltiniuose

Autorius, metai	Teonimas	Funkcijos
Jonas Lasickis (1582 m.)	<i>Miechutele</i>	Dažų vilnoms dažyti dievybė
Vilhelmas Martinijus (1666 m.)	<i>Meletette</i>	–
Motiejus Pretorijus (XVII a. pab.)	<i>Meletette</i>	Mėlynos spalvos deivė

Dar kartą atkreiptinas dėmesys į tai, kaip šis teonimas J. Lasickio užrašytas ir kada į jį kreipiamasi. *Miechutelės* pirmasis dėmuo rodo čia esant skolinį iš slavų *miech* (rusų *mex* – „gyvulio plaukai, kailis“). Juk kaip tik ieškant dažų vilnai, t. y. avies kailiui, J. Lasickio teigimu, ir kreipiamasi į šią dievybę. Kad lietuviai ir žemaičiai XVI a. nešiojo daug vilnionių rūbų, liudija ir tas faktas, jog tuo metu minimi bent keli avis globojantys dievai, iki pat XX a. vidurio išliko daugybė įvairiausių tikėjimų, draudimų, burtų, turėjusių nulemti gerą avių prieauglį (žr.: Balsys, 2006, 179–183).

Antrasis *Miechutelės* sandas sietinas su lietuvių telė „laumė“ (žr.: LKŽ XV, 1164). Tad paslaptingoji ir gan įvairių bei prieštaringų interpretacijų, etimologijų susilaukusi *Miechutelė* galėtų būti kailių, tiksliau, avies kailių (vilnų) dažymu, dažais besirūpinanti deivė (laumė?).

1.2. Srutis

Šaltiniai. Pirmą sykį Srutį (sykiu su *Miechutele*) 1582 m. paminėjo J. Lasickis. Teigiama, jog Srutis (*Srutis*) yra dažų dievas, garbinamas tu, „*kurie miškuose ieško dažų vilnai dažyti*“ (BRMŠ II, 597). M. Pretorijui Srutis jau tik „žalios spalvos dievas“ (BRMŠ III, 261).

Tyrinėjimai. T. Narbutas J. Lasickio Srutį „perkrikštijo“ į Strutį (Narbutas 1998, 167). Juo sekė ir J. I. Kraševskis, teigdamas, jog dažančiuosius augalus saugojo dievai Miechutelė ir Strutis (LM I, 209). Hermanas Uzeneris bei Jonas Basanavičius, matyt, sekdami M. Pretorijumi, Srutį laiko žalios spalvos dievu (LM I, 428; LM II, 20).

Iki šiol tik Juozas Jurginis bei Vitore'as Pisanis mėgino paaiškinti Sručio kilme. Pirmasis teigia, jog srutis yra ne kas kita kaip sruvažolė, sruvanosis (*achillea*), kartais dar vadinama kraujažole, kurią „valstiečiai vartoja vaistams“ (Jurginis, 1969, 82).

O štai V. Pisanio manymu, J. Lasickis kažką bus supainiojęs, jei spalvų vilnoms dažyti dievą pavadino Sručiu, kuris kildintinas iš lietuvių *sruta* (LM III, 72). Matyt, V. Pisanui buvo žinomos tik įprastos žodžio *sruta*, *sruotos* reikšmės, kurios užfiksuotos ir „Lietuvių kalbos žodyne“: 1) skystas tvarto mėšlas; 2) šlapimas, 3) skystis, 4) nešvarumai (žr.: LKŽ XIII, 600).

Pažymėtina, jog V. Pisanis, pateikdamas Sručio etimologiją, buvo bemaž visiškai teisus. Tiesiog jam nebuvo žinoma šiuo metu jau nebevartojama žodžio *sruta* reikšmė „žolės sultys“. Tokia šios lekšemos reikšmė pateikta 1673–1701 m. rankraštyje *Clavis Germanico-Lithuana* (žr.: LKŽ XIII, 598). Žolių, augalų sultyse, kaip žinome, paprastai ir esama dažančiųjų medžiagų gliukozidų. Beje, dažų dievas (kaip ir daugelis kitų J. Lasickio minėtų dievybių) įamžintas Jurgio Pabrėžos žodyne. Vienur srute, kitur stručiu (matyt, sekant T. Narbutu) pavadintas *Phytolacca americana* – amerikinis augalas (amerikinė srutė), kurio uogų sultys vartojamos gėrimams dažyti (Dagys 1972, 24).

Tiek Sručio, tiek ir Miechutelės autentiškumas įmanomas, nes Lietuvoje gamtiniais dažais dažytų audinių fragmentų randama jau iš III–IV a. Taip dažyti linai, vilna, oda, kailiai. Nuo seno žinoma, kad ažuolo žievė nudažo ruda arba gelsvai pilka, beržo lapai – gelsvai žalia, dilgėlės šaknys – geltona, baltojo gluosnio žievė – ruda, juodalksnio žievė – rausvai geltona, klevo lapai – juoda, putino uogos – tamsiai raudona, rūgštynės – žalia spalvomis. Įvairių atspalvių galima išgauti minėtus augalus sumaišant. Beje, augalų sultimis ar nuovirais moterys dažydavo ir plaukus. Antai dilgėlių sultys plaukus patamsina, o ajero lapai ar šakniastiebiai, ramunėlių žolė ar žiedai – pašviesina (Šimkūnaitė, 2001, 268–269).

3. Tiklis

Šaltiniai. Pirmasis Tiklį (*Tiklis*) mini J. Lasickis (kartu su kitais neaiškių funkcijų dievais), apibūdindamas jį kaip žmonių pagalbininką, į kurią reikia kreiptis (BRMŠ II, 595). M. Pretorijus jau teigia, kad „*jie garbina dievą Tiklį (Tiklis) nuo Tikku – „aš nusiseku“, kad jiems nusisektų javai*“ (BRMŠ III, 261). Simonas Daukantas iš Tiklio padarė deivę Tyklę, kuri, jo žodžiais, „*visados tyliai laimino, be alaso, be*

tranksmo“ (LM I, 162). Jakobo Langės žodyne (1777 m.) minima Tikla – pagonių latvių sėkmės deivė, globojanti kūdikius, kad „*sergėtų jų miegą ir ramybę*“. Ta pati Tikla paminėta ir 1772 m. J. Langės žodyno latvių–vokiečių dalyje: „*Tikla, pagonių latvių deivė, kuriai jie priskiria savo naujagimių kūdikių visą švankumą ir nešvankumą, dorybes ir ydas.*“ Greta nurodomas ir žodis, iš kurio minėtos deivės vardas turėtų būti kildinamas: latvių *tikls* lietuviškai būtų „skaistus, doras, tikęs, švankus“ (BRMŠ IV, 171–172, 189). Iš P. Langės žodyno paimtą medžiagą apie tariamai latviams žinomą deivę Tiklą pakartojo savo 1783 m. gramatikoje ir Gothardas Fridrichas Stenderis: „*Tikla – sėkmės ir klestėjimo deivė, nuo kurios, senovės latvių manymu, priklausė jų vaikų dorybės ir ydos ir kurios jie šaukdavosi, kai vaikas darydavosi irzlus.*“ Pakartojama ir Tiklos etimologija – iš latvių *tikls* „tinkamas, dorybingas“ (BRMŠ IV, 208).

Tyrinėjimai. T. Narbutas šį dievą (rašo *Tiknis*), turėjusį atitinkamas pareigas slaptose apeigose, vadina paslaptinguoju, o jo vardas, T. Narbuto manymu, turėtų reikšti „tamsą, uždangą, aptemimą“ (Narbutas, 1998, 201). Juozapas Jaroševičius J. Lasickio Tiklį „perkrikštija“ į Tikais (LM I, 131). H. Uzeneriui, sekusiam greičiausiai M. Pretorijumi, „Tiklys – gero augimo dievas“ (LM I, 427), J. Basanavičiui Tiklius, Tiklys – javų derliaus dievas (LM II, 19–21). Gintaras Beresnevičius mano, jog J. Lasickio paminėtą Tiklį galima sieti su latvių sėkmės ir klestėjimo deive Tikla (TLPRŽ, 182). Tačiau labiau įmanoma, jog kaip tik latvių Tikla bus pasiskolinta iš J. Lasickio Tiklio, nes tariamoji latvių deivė Tikla paminėta tik XIX a. J. Langės ir G. F. Stenderio, kurie, kaip žinome, daugelį prūsų ir lietuvių rašytiniuose šaltiniuose minimų dievybių priskyrė ir latviams. Greičiausiai Tiklą G. F. Stenderis bus nusižiūrėjęs iš M. Pretorijaus, nes sutampa nurodytos funkcijos. Tiesa, N. Vėlius linkęs manyti, jog J. Langė Tiklą paėmė iš Christiano Kelcho „Livonijos istorijos“ (žr.: BRMŠ III, 714–715), o šis – iš J. Lasickio (žr.: BRMŠ IV, 163). Kad Tikla latvių autorių pasiskolinta iš J. Lasickio, mano ir Pėteris Šmitas (žr.: Šmitas, 2004, 113).

Teonimas Tiklis kildintinas iš lietuvių *tiklus*, turinčio tokias reikšmes: a) ištikimas; b) doras, garbingas, taurus; c) ramus (LKŽ XVI, 253). Atsižvelgiant į teonimo etimologiją, Tiklis galėtų būti ramybės, santarvės, garbės reikalus tvarkantis dievas, gretintinas su J. Lasickio paminėtais Derintoju, Ligyčiumi (plačiau apie juos žr.: Balsys, 2006, 385–386). Beje, Žemaitijoje (Kelmės rajone, Užventyje) yra ežeras Tỹklis ir upė Tỹklė (žr.: Vanagas, 1998, 345; LE XXXI, 175), kurie greičiausiai taip pat kildintini iš lietuvių *tiklus*. Ar tarp šio ežero pavadinimo ir aptariamojo teonimo, be bendros kilmės, esama dar kokio nors ryšio, kol kas jokių duomenų nerasta.

4. Siryčius / Šeryčius

Šaltiniai. Siryčius (*Siriczius*) pirmą kartą paminėtas J. Lasickio greta kitų neaiškios kilmės ir funkcijų dievybių Salaus, Tiklio, Atlaibo ir t. t., kurie esantys „*žmonių pagalbininkai, ir todėl į juos reikia kreiptis*“ (BRMŠ II, p. 595). M. Pretorijus J. Lasickio informaciją kiek papildė teigdamas, jog *Šeryčius* (Sczericzius) – „pie-
menų, kurie šeria gyvulius, dievas, nuo *Szeru* „aš šeriu“ (BRMŠ III, 261).

Tyrinėjimai. Atrodo, jog visi tyrinėtojai kaip patikimu šaltiniu naudojami M. Pretorijaus informacija. H. Uzeneris bei J. Basanavičius šį dievą priskiria piemenims ir vadina jį Šerinčiumi (LM I, 429, LM II, 20). Šio dievo autentiškumu neabejojo ir Viačeslavas Ivanovas bei Vladimiras Toporovas, kurie laikė jį piemenų dievu, maitinančiu bandą, ir, sekdami M. Pretorijumi, kildino šį teonimą iš lietuvių *šerti* (LM III, 356). Kiek kritiškesnis buvo J. Jurginis, teigęs, jog tai greičiau asmenvardis (Sirus, Siraitis, Sirutis) arba vietovės pavadinimas (Jurginis, 1969, 82).

Akivaizdu, jog M. Pretorijus ne tik savaip perskaitė šį teonimą (Šeryčius), bet ir pats sugalvojo šiam dievui funkcijas bei vardo kilmę, nes jokių užuominų, kad skalviams ar nadruviams toks dievas būtų žinomas, M. Pretorijaus raštuose nėra. Atvirkiščiai – aiškiai pasakyta, jog šis dievavardis (kaip ir daugelis kitų) paimti iš J. Lasickio veikalo.

J. Lasickio užrašytas teonimas *Siriczius* gali būti perskaitomas įvairiai: Širyčius, Širinčius, Širinčius, Sirijus, Šeryčius, Šerinčius ir pan. Ne mažiau ir tikėtinų šio teonimo kilmės variantų. Antai lietuvių šrint „širyt“, šrinti „šiūliotis, skraidyti“, šerė „šeriavilnė avis“, šerė „šerimasis, šeryba, liuoba“, šeriai „vilnos, plaukai“, šeris „šerė“ (LKŽ XIV, 647, 649, 653). Net keliolika reikšmių lietuvių kalboje turi žodis *šerys*: 1) stambus, standus kiaulės ar šerno plaukas, 2) šiurkštus, standus plaukas, 3) ketera, 4) gyvūno plaukas, 5) kailio, plaukų spalva, 6) ataudų siūlas su ašutu, 7) kraigas, šelmuo, 8) linų guba, krūvelė, 9) sustatytų miežių ar avių pėdų eilutė, 10) pirmoji javų eilė šalinėje, kraunama varpomis aukštyn (LKŽ XIV, 653–654).

Esant tokiai gausai *Siricziaus* kilmės variantų, ne mažiau ir galimų šio paslaptingojo „žmonių pagalbininko“ funkcijų – nuo ryto darbus rikiuojančio (Širyčius, Širinčius) ar raginančio greitai visus darbus atlikti (Širinčius) iki gyvulių liuobos ar gyvulių plaukų, kailių dievybės (Šeryčius, Šerinčius).

5. Šluotražis

Šaltiniai. Pirmą kartą Šluotražį (*Szlotrazis*) mini J. Lasickis, priskirdamas jį žmonių pagalbininkams (BRMŠ II, 595). M. Pretorijus teigia, jog „Šluotražis (*Szlotrazys*) – dievas, tvarkantis lapuotas vantas, kuriomis jie naudojami pirtyse ir kurias labai brangina“ (BRMŠ III, 261).

Tyrinėjimai. T. Narbutas, o juo sekdamas ir J. Jaroševičius Šluotražį priskiria paslaptینگoms dievybėms, „*kurių nežinome nei paskirties, nei ypatybių*“ (LM I, 131). J. I. Kraševskis pažymi, jog Šluotražis šiandien reiškia tik „seną šluotą“, tačiau J. Lasickio laikais tai galbūt galėjo būti „*lietuvių sąslavyno dievas*“ (LM I, 207). Mikalojus Akelaitis peikė J. Lasickį, teigdamas, jog šis prikūrė begalę dievų, tarp jų ir Šluotražį (LM I, 247). Jam pritarė J. Jurginis, tvirtindamas, jog šluotražis „*į dievus pateko greičiausiai todėl, kad raganos ant šluotražių į Šatriją sulekia*“ (Jurginis, 1969, 82). H. Uzeneris, matyt, rėmėsi M. Pretorijaus informacija, nes Šluotražį vadino sudievinta vanta (LM I, 428). T. Grinbergeris linkęs bent iš dalies pritarti J. Lasickiui, šluotražį laikydamas prietaro objektu ar įrankiu, nuo kurio, kaip ir nuo daugelio kitų daiktų, tebėra neatsiskyres demonas arba dvasia (LM I, 438).

Regis, T. Grinbergeriui būtų galima pritarti. Šluota, šluotražis (beje, šluota vadinama ir vanta, o šluotražiu – suvanota vanta), taip pat vanta gana populiarūs XIX–XX a. pr. tikėjimuose, magijoje, tautosakoje. Šluotos ir senųjų mitinių būtybių ryšį rodo išlikę frazeologizmai: *dangaus šluota* – laumės juosta, vaivorykštė (FŽ 2001, 126); *laumės šluota, raganos šluota, velnio šluota* – medžių šakos, suaugusios į šluotą (FŽ 2001, 376, 558, 812).

Laumių ryšys su šluota paliudytas ir sakmėse apie šių mitinių būtybių apmainytus vaikus. Teigiama, jog laumės, atėjusios į pirkia, paima neseniai gimusį kūdikį, o į jo vietą padeda suvystytą šluotą, šluotos ražą. Sakoma, jog apmainytąjį, t. y. laumiuką, reikia mesti atgalia ranka į duris ir šis vėl pavirstas šluota (žr.: Kerbelytė, III, 168; Vėlius, 1971, 102). Šluota gelbsti ir siekiant apsisaugoti nuo laumių: „*Taipjau reikia staldo kerčioj šluotą padėti, tai ji ir nebeateinanti*“ (TD III, 14). Panašiai sakmėse bei tikėjimuose paliudytas ir raganos ryšys su šluota ar šluotražiu. Antai Šv. Jono naktį šluotas apžergusios į susirinkimus ant Šatrijės, Rambyno ar kokio kito Lietuvos kalno skrenda raganos (Vėlius, 1971, 232). Šiuo raganų įnagiu pasinaudojus galima perimti svetimų karvių pieną. Reikia tik pasi-leisti plaukus ir pušinę apžergus tris kartus apjoti aplink kaimyno tvartą (būtinai prieš saulę), tą pušinę pro langą ar pro duris įmesti į tvartą ir pabėgti – tada pienas iš kaimyno karvių pereis į tavo karves (Balys 1993, 229). Panašiai elgiamasi ir norint perkelti derlių iš kaimyno lauko į savąjį: „*Reikia kaimyno lauke užkasti šluotą, tai tas laukas bus kaip su šluota iššluotas*“ (Balys, 1986, 138). Dar Šv. Jono vakarą ant šluotos jodamas vyras arba moteris gali laukuose susukti rugių varpas.

Ta pati šluota (kartais ir raganos šluota) gelbsti norint apsisaugoti nuo kerų, apžavėjimų arba siekiant gero, nežolėto javų derliaus: „*Reikia su šluota apmušti tą kerėtoją, ir kerai nesuveiks*“; „*Kad kiaulės nenor būti, o manai, kad jos yra apžavėtos, tad reik tą ėdalą trejetą sykių per seną šluotą pilti ir prie to sakyti: „Gers mano, pikts tavo!“ Tada reik tą ėdalą su tuom šluotražiu tre(je)ta sykių permaišyti ir tada kiaulėms būti paduoti. Tą šluotražį reikia po žiedą pakišti. Kad kokius tris sykius taip darysi, tad, sakoma, kiaulės arba paršeliai pradės būti*“ (TD III, 12); „*Saugantis negerų akių, raganos šluotomis apdaužomos kiaulės*“ (FŽ, 2001, 558); „*Kad javai gerai derėtų ir būtų nepiktžolėti, reikia Joninių rytą, prieš saulėtekį nuogam ant šluotražio apjoti lauką*“ (Balys, 1986, 135).

Apibendrinant didesniąją dalį čia aptartų pavyzdžių, pažymėtina, jog šluotos panaudojimas susijęs su senosiomis vaisingumo, derlingumo apeigomis. Tikėtina, jog maginė šluotos galia galėjo rasti iš gamtos anomalijos – į krūvą suaugusių medžio šakų, t. y. amalo, kurio išskirtinumą senojoje pasaulėžiūroje, ryšį su dievybėmis rodytų pats pavadinimas – raganos, laumės, velnio šluota – bei išlikęs pasakymas *amalais augti* – vešliai, greitai augti, tarpti (žr.: LKŽ I, 115), nes gausa, vešėjimas senojoje pasaulėžiūroje, kaip žinome, visada siejami su dievišku prielankumu, pagalba. Antai apie gausiai, vešliai sužėlusią pievą ar javų lauką sakoma: „*Dievo sėta ir sėdėta*.“ Panašiai galima kalbėti ir apie vantos mitologemą. Nors ir nėra tiksliai žinoma, kas pirmieji pirtyse pradėjo naudoti medžių ir šiaip įvairių augalų šakas, skirtingais amžiais daug rašyta apie subtilųjį vantų poveikį. Kaip žinome, keltai turėjo net savo medžių horoskopą, kuris išliko iki mūsų dienų ir yra gana artimas lietuviškajai pasaulėjautai. Juolab kad gydomosios įvairių me-

džių bei kitokių augalų savybės nuo seno lietuviams buvo žinomos ir naudotos liaudies medicinoje. Energetinį vantų poveikį žmogaus organizmui daug metų tyrinėja latvis Zieduonis Karklinis (Karklinš). Bendrais bruožais skirtingas augalų vantų savybes aptarė Eugenija Šimkūnaitė, Rimas Kavaliauskas (Šimkūnaitė, 2001; Kavaliauskas, 2004).

Ritualinio elgesio pėdsakų galima išvelgti ir išlikusiuose papročiuose, tikėjimuose, frazeologizmuose, kuriuose minima vanta, vanojimasis ar pati pirtis. Antai kylantis rūkas frazeologijoje vadinamas zuikio, kiškio ar laumės pirtimi (LKŽ X, 34); smarkus vėjas, viesulas pakyla, kai „velniai eina į pirtį“ (FŽ, 815). Tikėta, jog „*prieš šventą Joną raganos vanodavos ant raso*“ (LKŽ XVIII, 116). Latvių liaudies dainose ir tikėjimuose gimdymas vadinamas Laimos pirtimi, o po laimingo gimdymo pirtyje Laimai aukodavo žiedą, pinigus, dažytus vilnonius siūlus, juosteles, vištą ar net avių. Tokia auka, Janio Langijo duomenimis, vadinta pirtynomis (žr.: BRMŠ III, 702). Nustojus aukoti, pirtynomis imta vadinti vaišės kūdikiui gimus.

Prisimindavo latviai Laimą ir pirtyse perdamiesi. Teigiama, jog „*išeinant iš pirties, ant plauto reikia palikti kaušelį ir vantą, kad Laima galėtų išsiperti*“ (žr.: Šmitas, 2004, 47). Gal dėl to ir lietuvių tikėta, jog vantų nevalia deginti, nes „*jei vantą sudegysi, votimi kūną išmėtis*“ (LKŽ XVIII, 120). Būta papročio nupertas vantas panaudoti ir šarvojant mirusijį: „*Vantas deda supjaustę mirusiam po galvos, jei laidoja pirkiniame grabe*“ (LKŽ XVIII, 120).

Kad gimdymas pirtyje Laimos pirtimi vadintas ir Lietuvoje, yra rašęs Stasys Daunys (žr.: Daunys, 1989, 140; Dundulienė, 1999, 64). Deja, nei „Lietuvių kalbos žodyne“, nei „Frazeologijos žodyne“ Laimos pirtis gimdymo reikšme neužfiksuota. Panašiai po sėkmingo gimdymo, A. Brandto, M. Pretorijaus, T. Lepnerio duomenimis, Laimai aukota ir Lietuvoje (žr.: BRMŠ III, 70; 319–321; 353–354).

Čia aptarti tautosakos, magijos, frazeologijos pavyzdžiai rodo, jog šluota (šluotražis), vanta dar ir XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje ypatingu laiku, t. y. per reikšmingesnes kalendorines, šeimos šventes, buvo svarbūs apeigų elementai. Nepaisant to, klausimas, ar Šluotražis laikytinas autentiška dievybe, vis dar lieka neatsakytas. Aišku tik viena – vantų priežiūrą šiam dievui, remdamasis J. Lasickiu, priskyrė M. Pretorijus.

6. Žalius (*Zallus*)

Šaltiniai. Pirmasis mini M. Pretorijus: „*Žalius (Zallus) – nesantaikos dievas*“ (BRMŠ III, 261).

Tyrinėjimai. H. Uzeneris teigia, jog „*dievui Zallus yra meldžiamasi kare*“ (LM I, 429).

M. Pretorijaus informacija apie dievą Žalių itin menka, kad galėtume be didesnių abejonių pritarti H. Uzenerio interpretacijai. Juk karių, karo dievu pirmiausiai reikėtų laikyti Perkūną. Karo reikmėms auginamų žirgų dievą *Chaururari* yra minėjęs M. Strijkovskis, tad mažai tikėtina, jog būta ir dar vieno (lokalaus, sritinio) karo dievo. Karo dievu Žalius nelaikytinas ir dėl teonimo etimologijos. Žalius (*Zallus*) galėtų būti siejamas su lietuvių *žala*. Šis žodis turi kelias reikšmes: a) nuostolis, eibė; b) liga, negalia; c) ginčas. Iš šių reikšmių greičiausiai radosi ir vandens mikrobo pavadinimas (plg. vandens žala – nesveikas skysčių kaupimasis

audiniuose arba erdmėse). Žodžiui *žala* giminingi *žalas* „žala“, *žalauti* „daryti žalą, kenkti“. Būtent šiomis reikšmėmis žodžiai *žala*, *žalas*, *žalauti* vartojami senuosiuose (XVI–XVIII a.) raštuose. Žodis *žala* dažnas ir XIX a. patarlėse: „Gali būti pilnas, gali būti žala“; „Ir čia mala, ir ten kala, bet tik visiems tektų žala“, „Žalą už žalą, akį už akį“ (žr.: LKŽ XX, 95).

Kaimo bendruomenėje didžiausia žala, kurią vienas kitam šalia gyvenantys galėjo padaryti, – netyčia suleisti gyvulius į kaimyno daržus, javus, vasarojus; nužiūrėti (nuraganauti) gyvulius, pasėlius ir t. t. Antai sakoma: „*Tavo karvė man daug žalos padarė – pusę daržo išėdė.*“ Šis paprotys gali būti siejamas ir su tikėjimu, jog po mirties vėlės per svarbesnes metines šventes (dažniausiai rudenį, žiemą) lankosi pirtyse. Antai Dionysijus Fabricijus rašo, jog lapkričio mėnesį mirusiems proseniams iškūrena pirtį bei padeda ten maisto ir gėrimų (žr.: BRMŠ III, 573). Teisėje iki pat XX a. pradžios išliko taisyklė, teigianti, jog kiekvienas asmuo turi atlyginti žalą ir nuostolius, padarytus dėl jo kaltės.

Peršasi išvada, jog Žalius (jei laikysime jį autentišku dievu) galėjo būti dievas, saugantis visą valstiečio ūkį – galvijus, užsėtus laukus ir pačius žmones nuo galimos žalos, t. y. nuostolių, ligos, ginčų, kerėjimų, o per tai – ir nuo nesantaikos. Visa, kas pasakyta, gali būti priimtina tik su sąlyga, jog dievas Žalius nėra M. Pretorijaus sukurtas kaip opozicija J. Lasickio ir jo paties aprašytajam Ligyčiui / Lygėjui – santaikos ir teisėtumo dievui (žr.: Balsys, 2006, 385–386).

7. Žėlius (*Zelus*)

Šaltiniai. Pirmasis mini M. Pretorijus: „Žėlius (*Zelus*) – kad žolės gerai augtu, nuo *Zelu* – „aš žaliuoju“ (BRMŠ III, 261).

Tyrinėjimai. Tyrinėtojų dėmesio iki šiol mažai tesusilaukė. Tik H. Uzeneris neabejojo dievo *Zelus* autentiškumu, teigdamas, kad šis „pievas želdino“ (LM I, 427). Jam pritarė J. Basanavičius, sakydamas, kad Žėlius suteikia pievoms žalumo (LM II, 19). V. Ivanovas bei V. Toporovas, matyt, sekdami M. Pretorijumi, kildino šį teonimą iš lietuvių *želti*, *žolė* ir laikė jį dievybe, padedančia augti žolėms (LM III, 356).

Prisimintina, jog „Sūduvių knygelės“ (1520–1530 m.) duomenimis, lapus ir žolę augina prūsų dievas Pergrubrius (žr.: BRMŠ II, 144–145; Balsys, 2006, 56–62). Tad tikėtina, jog Žėlius (*Zelus*) ir yra senojo prūsų dievo Pergrubriaus atitikmuo XVII a. pab. skalvių ir nadruvių tikėjimuose. Fragmentiškas jo paminėjimas šaltiniuose, t. y. tik M. Pretorijaus veikale, aiškintinas krikščioniško šv. Jurgio – gyvulių, pavasarinio gamtos prisikėlimo, pirmojo arimo ir kitų žemės darbų pradžios globėjo – garbinimo išgalėjimu kaip tik nuo XVII a. pab. Kad šv. Jurgis perėmė žolės, tiksliau – pievų priežiūrą, liudija išlikę tikėjimai: „*Kad pievos gerai želtų, reikia šv. Jurgio rytą apgrabot jas atbulu grėbliu*“ (Balys, 1986, 212); „...*per Jurgį Dziewas adaro savo kluonų*“ (VRLP, 510), t. y. lauke jau ima želti žolė. Liaudies dainose Jurgio taip pat prašoma „*atrakinti žemę ir paleisti žolę*“ (žr.: LLDK DD KAD, 291):

*Jurja, paimk raktus,
Jurja, paimk raktus,*

*Jurja, atrakink žemį,
Jurja, atrakink žemį,
Jurja, išlaidž žalaŭi,
Jurja, išlaidž žalaŭi.*

(VRLP, 747)

Teonimas Žėlius (*Zelus*), kaip jau minėta, kildintinas iš veiksmažodžio *želti*, kuris lietuvių kalboje dažniausiai vartojamas šiomis reikšmėmis: a) augti žaliuojant, žaliuoti; b) dygti daigams, augalams, žolei (žr.: LKŽ XX, 283). Taigi Žėlius galėjo būti ne tik pievų, bet ir daržovių, sodų derlumų bei vaisumu besirūpinantis dievas.

8. Šulininis

Šaltiniai. M. Pretorijus: „Šulininis (*Szullinnijs*) – valdantis šulinius“ (BRMŠ III, 261).

Tyrinėjimai. Iš visų tyrinėtojų iki šiol tik H. Uzeneris yra atkreipęs dėmesį į šį Pretorijaus paminėtą dievą, tardamas, jog „ir šulinys buvo pakankamai svarbus, kad jį globotų dievaitis *Szuliny*“ (LM I, 426).

Tradicinėje kaimo kultūroje šulinys ilgą laiką buvo, o kai kam galbūt ir tebėra viena iš sakralių sodybos vietų. To sakralumo pėdsakų yra išlikę kalendorinėse (Kūčių – Kalėdų, Velykų, Joninių), šeimos (gimtųjų, vestuvių) švenčių apeigose, pasakose, padavimuose, dainose, smulkiojoje tautosakoje (plačiau žr.: Balsys, 2006, 94–99). Šulinys taip pat susijęs su mirusiųjų pasauliu. Kad pasakose įstumta ar įkritusi į šulinį našlaitė (podukra) atsiduria kitame (pomirtiniame) pasaulyje, pakankamai argumentuotai yra įrodę A. Seselskytė, N. Vėlius, G. Beresnevičius (Seselskytė, 1985, 66–67; Vėlius, 1987, 172–173; Beresnevičius, 1990, 103–105). Dabartinės Lietuvos teritorijoje, remiantis paskutiniaisiais archeologų kasinėjimais, šuliniai žinomi nuo pirmojo tūkstantmečio po Kristaus vidurio (Salatkienė, 1994, 64–73). Vienas tokių šulinių atkastas Lieporių gyvenvietėje (pietiniame Šiaulių miesto pakraštyje). Tai 4,65 metro gylio, 1,35 metro ilgio ir 0,62–0,7 metro pločio šulinys su išlikusia apie 2,45 metro aukščio medine konstrukcija. Šulinyje rasti ir keturi iš liepos žievės pasiūti kibirėliai. Šulinio gylis ir jame sukritę kibirėliai leidžia manyti, jog būta ir kokios nors antžeminės konstrukcijos vandeniui semti (Salatkienė, 1994, 67–70).

Taigi šulinius mūsų protėviai mokėjo išsikasti dar gerokai iki krikščionybės. Tiesa, apie senosioms religinėms apeigoms naudotus įvairius šulinius žinių randame tik XVII a. pab. rašytiniuose šaltiniuose. Antai M. Pretorijus, remdamasis Jonu Bretkūnu (o šis žinias teigia ėmęs iš pirmojo prūsų vyskupo Kristijono kronikos), užsimena apie prie Ramovės ažuolo buvusį šulinį, „kurio vandenyje buvę tiek sieros, jog įkištas užgesęs nuodėgulis tuojau užsidegdavo“ (BRMŠ III, 247). Ši, kad ir nedidelė, informacija leidžia manyti, jog toks šulinys naudotas toli gražu ne vandeniui semti, o ritualiniais tikslais – galbūt uždegant aukojimo ugnį ar netyčia užgesusią amžinąją ugnį, kuri, pasak XVI a. kronikų autorių, Ramovėje nuolat buvo kūrenama.

Kitą informaciją apie ritualinę šulinių paskirtį randame 1695 m. „Livonijos istorijoje“: „...man buvo parodytas ne vienas užkastas šulinys, į kuriuos jie kadaise aukodami ką nors įmesdavę, kai prašydavę lietaus“ (BRMŠ III, 715). Regis, kad ir šie

šuliniai pagal tiesioginę jų paskirtį, t. y. vandeniui semti, nebuvo naudojami, o atliko apeiginę funkciją siunčiant aukas dievams (vandenį globojančiam dievui?) užėjus sausrai. Šios apeigos pėdsakų burtų, tikėjimų pavidalu išliko iki pat XX a. vidurio: kai užaina sausra, moterys pila į šulinį aguonų, kad būtų smulkus lietus, kitur aguonas beria į tris šulinius ir dar per vestuvinį žiedą, dar kitur – į devynis šulinius mesdavo po tris debesyno lapus (Balys, 1948, 40).

Įdomus tikėjimas XVII a. užrašytas M. Pretorijaus Mažojejoje Lietuvoje. Čia tikėta, kad marti, „*vedama pro vartus ar aptvarus, turi vis ką nors numesti, taip pat prie šulinio, iš kurio semtu vandeniui jai nevalia praustis tą dieną, kada su jaunikiu gulėjo*“ (BRMŠ III, 317). M. Pretorijaus ir kitų šaltinių liudijimu, į naujus (vyro) namus įvesdinama nuotaka turi paaukoti prie visų trobesių: „*„jaučių tvarte marti padeda ant slenkščio pinigų, taip pat daržinėje, arklių tvarte ir kiaulidėse, o avidėje deda juostą, karvidėje – nuometą, t. y. skarą, kokias jos dėvi vietoj kepuraitės. Į jaują ji uoliai įmeta pyragą; prie kitų trobesių gali dėti, ką norėdama...“* (BRMŠ III, 317). Panašūs papročiai, t. y. nuotakai apeiti visas ūkio patalpas – trobą, sandėlius, pirtį, tvartus, šulinį, daržą ir visur numesti po truputį pinigų, XVII a. dar žinomi ir latviams. Jei nuotaka to nepadarytų, Pauliaus Einhorno liudijimu, ji „*niekada nerastų laimės ir sėkmės*“ (BRMŠ III, 634).

Rašytinių šaltinių informacija, tradicinio laikotarpio šeimos ir kalendorinių švenčių papročių aprašymai, tautosakos duomenys rodo šulinio išskirtinumą lietuvių kultūroje, tad ir Šulininio – šulinių globėjo ar šulinyje reziduojančio dievo – autentiškumas laikytinas įmanomu.

Apibendrinant pažymėtina, jog M. Pretorijus nevengė laisvai perpasakoti, interpretuoti J. Lasickio užrašytą informaciją, priskirdamas jo paminėtiems ir išsamiau neapibūdintiems dievams išivaizduojamas funkcijas ar net pakeisdamas patį teonimą (žr. 1 lentelę). Kitas vertus, M. Pretorijaus pirmą kartą paminėtos dievybės Šulininis, Žėlius, Žalius hipotetiškai leidžia teigti, jog senosios baltų religijos nuosmukis, t. y. baltų dievų, minėtų XIII–XVI a. rašytiniuose šaltiniuose, funkcijų skilimas ir smulkių, vietinių, sritinių dievų radimosi procesas XVII a. pab. dar nebuvo pasibaigęs. Toks itin siaurų funkcijų dievybių atsiradimo procesas, besitęsiantis ir XVII a., iš dalies liudija J. Lasickio XVI a. suminėtų ir iki šiol vis dar prieštarigai vertinamų dievybių autentiškumo naudai.

Literatūra

- Balys J. *Lietuvių kalendorinės šventės. Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*, Vilnius, 1993.
- Balys J. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, t. I–II, Tiubingenas, 1948.
- Balys J. *Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai. Lietuvių liaudies tradicijos*, Silver Spring, 1986.
- Balys J. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, doasios: nuo apeigos iki prietaro*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.
- Beresnevičius G. *Dausos*, Klaipėda, Gimtinė, Taura, 1990.
- Dagys J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai, *Jurgis Pabrėža (1771–1849)*, Vilnius, 1972.
- Daunys S. Pirties papročiai, *Dieveniškės*, Vilnius, 1989.
- Dundulienė P. *Senieji lietuvių šeimos papročiai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
- Greimas A. J. *Lietuvių mitologijos studijos*, Vilnius, Baltos lankos, 2005.

- Jaskiewicz W. Ch. A Study in Lithuanian Mythology: Juan Łasicki's Samogitian Gods, *Studi Baltici*, 1952, t. 1(9), p. 65–106.
- Jurginis J. Paaiškinimai, Lasickis J. *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*, parengė J. Jurginis, Vilnius, 1969.
- Kavaliauskas R. *Gera pirtis. Pirmoji jūsų knyga apie pirtį*, Vilnius, Pirties akademija, 2004.
- Kerbelytė B. *Lietuvių liaudies pasakų repertuaras*, Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.
- Koženiauskienė R. *XVI–XVIII amžiaus prakalbos ir dedikacijos*, Vilnius, 1990.
- Lukšaitė I. Matas Pretorijus – Prūsijos kultūros istorikas. Gyvenimas, veikla ir mokslinė kūryba, Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, t. I, Vilnius, 1999, p. 9–83.
- Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Riga, 1936.
- Narbutas T. *Lietuvių tautos istorija*, t. I, Vilnius, 1998.
- Salatkienė B. Lieporių gyvenvietės tyrinėjimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*, Vilnius, 1994, p. 64–73.
- Seselskytė A. *Lietuvių stebuklinės pasakos apie pamotę ir podukrą*, Vilnius, 1985.
- Skardžius P. Lietuvių mitologiniai vardai, *Aidai*, 1954, Nr. 5.
- Šimkūnaitė E. *Gyvenimo receptai*, Vilnius, 2001.
- Šmitas P. *Latvių mitologija*, Vilnius, *Aidai*, 2003.
- Vanagas A. *Lietuvių hidronimų žodynas*, Vilnius, Mokslas, 1981.
- Vėlius N. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: folklorinio velnio analizė*, Vilnius, Vaga, 1987.
- Vėlius N. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės. Laimės. Laumės. Aitvarai. Kaukai. Raganos. Burtininkai. Viltakiai*, Vilnius, Vaga, 1971.

Santrumpos

- BLLS – *Lietuvių liaudies sakmės 1*, Kaunas, A. S. Lituanistikos instituto Lietuvių tautosakos archyvas, 1940.
- BRMŠ – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I–IV, sudarė N. Vėlius, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1996–2005.
- FŽ – *Frazeologijos žodynas*, Vilnius, 2001.
- JSD – *Lietuviškos svotbinės dainos*, užrašytos A. Juškos ir išleistos J. Juškos, t. I–II, Vilnius, 1955.
- LDKKG – *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, sudarė ir parengė A. Baliulis ir E. Meilus, Vilnius, 2001.
- LE – *Lietuvių enciklopedija*, t. I–XXVII, Boston, 1953–1985.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. I–XX, Vilnius, 1956–2002.
- LLDK DD KAD – *Lietuvių liaudies dainų katalogas*, Darbo dainos, kalendorinių apeigų dainos, Vilnius, 1972.
- LM – *Lietuvių mitologija*, t. I–III, parengė N. Vėlius, Vilnius, 1995–2003.
- LPTK – B. Kerbelytė. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, t. I–III, Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999–2002.
- SK – *Sapnų kalba*, Vilnius, 1997.
- SIŠLSA – *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*, surinko M. Slančiauskas, parengė N. Vėlius ir A. Seselskytė, Vilnius, Vaga, 1975.
- SLS – *Senasis lietuvių sapnininkas*, Panevėžys, 1999.
- TD – *Tautosakos darbai*, t. I–VII, Kaunas, Lietuvių tautosakos archyvo leidinys, 1935–1940.
- TLPRŽ – Beresnevičius G. *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*, Vilnius, *Aidai*, 2001.
- VRLP – *Vėlykų rytų lelija pražydo. Verbų sekmadienio, Vėlykų, Jurginių papročiai ir tautosaka*, parengė N. Marcinkevičienė, L. Sungailienė, A. Vakarinienė, Vilnius, Lietuvos liaudies kultūros centras, 2006.

Žemyna ir kiti žemės deivės vardai

Nijolė Laurinkienė

Žemyna – žemės ir jos derlingumo deivė yra viena ryškiausių ir patikimiausiai paliudytų senovės lietuvių dievybių. Esama pakankamai duomenų, kad ji buvo garbinama ir senovės prūsų. Pagrindinis šaltinis apie šios deivės kulto apraiškas vakarų baltų areale yra Mato Pretorijaus veikalas „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ (*Deliciae prussicae, oder preussische Schaubühne*), parašytas XVII a. antroje pusėje, kai prūsai jau buvo smarkiai nykstantys. Istoriko išskirtos vietovės, kuriose stebėti Žemynos kulto reiškiniai, yra Nadruvą, Nótanga, Sūduvą, taip pat Skalvą (PrPĮ III: 478, 479, 494, 495, 544, 545). Skalviai, kuriuos M. Pretorijus laikė senovės prūsų palikuonimis, nuo pirmųjų m. e. amžių gyveno abipus Nėmuno ties Jūros ir Šešūpės žiotimis (PrPĮ III: 480, 481). Rytuose Skalva siekė Viešvilės ir Šventėsios upes, o vakaruose driekėsi iki Rūsnės. Viešvilės miestelis ir jo apylinkės kadaise galėjo būti Skalvės teritorijos dalis. Skalviai, kaip liudija baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, buvo išlaikę nemaža senojo baltų tikėjimo ir kultūros bruožų.

Žemynos tema yra plati, daugialypė ir gali būti tiriama įvairiais aspektais. Šiame straipsnyje nagrinėjami žemės deivės vardai, aiškinama jų etimologija ir pristatomi, be *Žemynos*, kiti jos vardo variantai.

Žemės deivės vardai, paliudyti žodinės tradicijos ir rašytinių šaltinių, lig šiolei specialiai beveik nebuvo tirti. Šiek tiek dėmesio susilaukė pagrindinis dievybės vardas – *Žemyna*. Apie jo etimologiją rašyta kalbininko Prano Skardžiaus straipsnyje „Lietuvių mitologiniai vardai“ (Skardžius 2004: 99) ir mitologijos tyrinėtojo Valterio Jaskevičiaus studijoje „Jono Lasickio žemaičių dievai: lietuvių mitologijos studija“ (Jaskiewicz 1952: 103–104; žr. vertimą į lietuvių kalbą – Jaskevičius 2010: 54). Vokiečių lingvistas, indoeuropeistas Augustas Schleicheris dar XIX a. viduryje paskelbtame straipsnyje „Lietuvių dievų vardai“ (*Litauische Götternamen*, 1853) yra komentavęs dievavardžio *Javinė*, sietino su aptariama deive, darybą (LM I: 235). Žinomas germanų mitologijos ir papročių tyrinėtojas Vilhelmas Mannhardtas šaltinių rinktinėje „Lietuvių–prūsų mitologija“ (*Letto-Preussische Götterlehre*, 1936) eksplikavo *Krūminės* (*Kruminie Pradziu Warpu*), funkcinio požiūriu artimos Žemynai, vardo prasmę ir kilmę (Mannhardt 1936: 338–339; žr. ir LM I: 279–280). Nė vienas šių autorių nenagrinėjo kitų *žem-* šaknies pagrindu sudarytų aptariamą dievybę įvardijančių teonimų (*Žemelė*, *Žemės pati* ir pan.). Todėl apžvelgti, remiantis atidžia minėtų šaltinių analize, žemės deivės vardus, kurių ne vieną pirmučiausia reikia atpažinti kaip šios dievybės įvardijimą ir tik paskui komentuoti jo kilmę, prasmę, kūrimo logiką mitopoetinėje mąstysenoje, yra tikrai svarbu. Dievavardžiuose neretai užkoduojama vienos ar kitos dievybės kondensuota koncepcija, įvardijamas esminis su juo susijęs mitinio pasaulio vaizdinys ar koks nors tos dievybės funkcijas išduodantis atributas. Žemės deivės vardų analizė galėtų įnešti šviesos, rekonstruojant šios deivės sampratą, jos archajinį išivaizdavimą.

Žemyna

Vardas *Žemyna*, pirmą kartą užregistruotas Jono Lasickio apie 1582 m. (*Zemina*, BRMŠ II: 582, 595), vėlesniuose XVI–XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose varijuoja nežymiai: *žemína* (Mikalojus Daukša, BRMŠ II: 655), *Žemýne* (Danielius Kleinas, BRMŠ III: 51), *zemyne* (*Lexicon Lithuanicum*, XVII a. vidurys, BRMŠ III: 76), *Zemyne* (Frydrichas Pretorijus Vyresnysis, BRMŠ III: 94), *Zemyna*, *Zemyne*, *Zemynele*, *Zemynylena* (M. Pretorijus, PrPĮ III: 298; BRMŠ III: 147), *Žemýne* (Jokūbas Brodovskis, BRMŠ IV: 23), *Zemyņe* (Krauzės vokiečių–lietuvių kalbų žodynas, XVIII a. pirmoji pusė, BRMŠ IV: 36), *Žiémína* (Pilypas Ruigys, BRMŠ IV: 43). Tad aptariamo teonimo vyraujančios formos, fiksuojamos ankstyvuosiuose rašytiniuose veikaluose, būtų šios: *Zemina*, *Zemyne*. Itin mėgstamos, dažnos BRM šaltiniuose ir tautosakoje – mažybinės lytys: *Zemynele*, *Žemynėlė*. Retesnis dievavardžio vartojimo atvejis aptinkamas ispanų jėzuito Jakubo Ledesmos katekizmo anoniminio vertėjo intarpe (1605 m.). Nežinomas vertėjas, be lenkiško J. Ledesmos katekizmo vertimo, naudojo M. Daukšos lietuvišku Katekizmo tekstu, pakartodamas su kai kuriomis korekcijomis pastarojo teiktą mitinę informaciją. Čia pavartota daugiskaitos forma *žeminas* (vietoje M. Daukšos *žemína*), kalbant apie lietuvių senojo tikėjimo objektus. Esą, pasak vertėjo, lietuviai meldžia ugnį, gyvates, žalčius, žemynas (*žeminas*), deives, perkūnus, medžius *eļkus* (BRMŠ III: 452). *Žemyna* šventos, mitologizuotos žemės reikšme arba kaip teonimas aptinkamas ir gana vėlyvuose šaltiniuose – XIX–XXI a. užrašytoje tautosakoje, taip pat šnekamosios kalbos pavyzdžiuose (žr. LKŽ XX: 344–345; LKŽe: žemyna).

Žemynos etimologija atrodo esanti nesudėtinga. Vardo šaknis *žem-* sietina su bendrinio žodžiu *žemė*, kurio giminiški atitikmenys išplitę visame baltų kalbų areale: senovės prūsų kalba *same* „žemė“ (vokiečių–prūsų kalbų Elbingo žodynėlis, XIV a. pradžia; žr. Mažiulis 1981: 15, 328) arba *semmē* (Trečiasis prūsų katekizmas, M. D. LXI; žr. Mažiulis 1981: 205, 328), latvių *zeme* „žemė“. Prie šios šaknies šlietina ir rusų, baltarusių, ukrainiečių земля, lenkų *ziemia*, čekų *země*, bulgarų земля, slovėnų *zemlja*. Nagrinėjant iki šių dienų išlikusią ir tebevartojamą lytį *Žemyna*, atrodytų, kad jis išvestas prie daiktavardinės šaknies *žem-* pridėjus priesagą *-yn-* (plg. *šeimyna*, *kaimyna*, pvz.: *O kad aš augau tarp kaimynuzėlių, tarp kaimynos vaikelių* JLD 850). Tačiau P. Skardžius mano kiek kitaip. Jis spėja, kad kalbamas teonimas yra kilęs iš būdvardžio su priesaga *-inē* (plg. su vardo formomis *Zemina*, *Žiémína*). Pasak P. Skardžiaus, *Žemyna* „iš pradžios yra buvusi priklausomybinis būdvardis, būtent *Žemyna „žeminė, žemės (sc. deivė)“ (Skardžius 2004: 99). Šį teonimą esant būdvardinės kilmės laiko ir V. Jaskevičius. Remdamasis P. Skardžiaus nuomone, jis teigia, jog kilme tai, matyt, būdvardinė lytis; vėliau priesaga *-yna* ėmė reikšti veikėjo pavadinimą, ir *žemyna* ėmė atlikti daiktavardžio funkcijas (Jaskiewicz 1952: 103–104; Jaskevičius 2010: 54). Tyrėjų atkuriamas vardas *Žeminė asocijuotųsi su panašios darybos dievavardžiu *Krūminė* (plg. *Kruminie* BRMŠ II: 512, 546). Vis dėlto vienas dalykas nėra aiškus: ar J. Lasickis ir P. Ruigys pavartojo vardų formas (*Zemina*, *Žiémína*) su trumpąja *i* priesagoje, atspindėdami jiems girdėtą, būtent šitaip vartojamą teonimą, ar jie tiesiog nepanaudojo šiuo atveju rašmens *y*. Todėl nėra visiškai aišku, kuri buvo

pirminė vardo lytis – *Žemyna* ar *Žeminė*¹. Viena yra akivaizdu: abiem atvejais vardas turi sandą *žem-*, kuris yra tiek daiktavardžio *žemė*, tiek būdvardžio *žeminė* komponentas.

Žemelė

M. Pretorijus pavadina *Žemyną* ir tiesiog *Žemele*, vardydamas senovės prūsų „žemės dievus“, tarp kurių ji minima: *Zemyne, oder auch Zemele* (PrPII III: 148, 149; BRMŠ III: 121, 239). Tai akivaizdžiai patvirtina dievybės tapatumą žemei. Jau ir iš to galima spręsti, kad žemė mitopoetinėje pasaulėvokoje tampa aukščiausio lygio vertybe – sudievinata realija, sakralia materija, tai yra pačia dievybe. Tai, kad *Žemyna* vadinta ir tiesiog *Žemele*, atspindi ir gana gausūs žodinės tradicijos ir ypač agrarinių ritualų duomenys. Sakysim, baigiant pjauti rugius būdavo paliekama šiek tiek nenupjautų rugių, jais apskama aukojamoji duona, visa tai apkasama ir sakoma: „*Žemela, žemela, davei tu mums duonetės, ir mes tau duodam!*“ (Gervėčiai, LTR 4155/28).

Vardas *Žemelė* (*Zemele*) asocijuojasi su Trakų–frygų kilmės mitinės būtybės (vėliau perimtos graikų) *Semelės* (*Σεμέλη*), Tėbų karaliaus Kadmo ir Harmonijos dukros, vardu. Manoma, kad Trakų–frygų ji galėjo būti laikoma žemės dievybe (MHM II: 424). Frygų žodis *ζεμέλω*, reiškiantis „žemė“, etimologiškai susijęs su indoeuropiečių žemės pavadinimu, tyrėjų pagrįstai gretinamas, be atitinkamų slavų ir kitų kalbų giminiškų lyčių, su lietuvių žodžiais *žemė* ir *Žemyna* (Nilsson 1941: 535, 566; Фасмер 1967: 93; Toporov 2000: 259). Galėtume konstatuoti, kad *Žemelės* ir *Žemynos* vardams giminiškas žemės dievybės vardas kadaise galėjo gyvuoti ir Europos pietryčiuose bei Mažojoje Azijoje².

Žemeliukė (*Zamolukse*)

Dar vienas M. Pretorijaus pateikiamas kalbamos deivės vardas – *Zamolukse*. Jis pavartotas tokiame kontekste:

Gestaltsahm die Meinung der alten Gethen, die, wie hier angeführet, bey demjetzigen Pöffel in Zamaiten, Nadraven, Zalavonien, Liettauen etc. etc. noch im Schwange gehet, da Sie da vor halten, ob müssen die jenigen, so da sterben der Zamolukse d. i. der Erd-göttin dienen <...>

„Panašios nuomonės laikėsi senieji getai, ir ji, kaip čia nurodau, paplitusi tarp paprastų žmonelių *Žemaitijoje*, *Nadruvoje*, *Skalvoje*, *Lietuvoje* ir t. t., – ir jie mano, jog tie, kurie numiršta, tarnauja *Zamolukse*, t. y. žemės deivei <...>“ (PrPII II: 168, 169; žr. ir BRMŠ III: 107, 228).

Zamolukse čia yra moteriška dievybė – *die Erd-göttin*. Tame pat veikalo skyriuje prieš pateiktą teiginį apie šią deivę autorius kalba apie *Ziameluks* – vyrišką dievybę:

Ziameluks ist bey den heutigen Preussen, Nadravern, Zalavavoniern, Zamaitern, Lietauen noch so viel alß ein Herr oder Gott der Erden und derer, die

¹ Beje, dera pažymėti, kad lytis *Žeminė* vartojama ir Balio Buračo (Buračas 1993: 28, 29).

² Kaip žinoma, trakai–frygai kadaise gyveno Juodosios jūros vakarinėse ir iš dalies šiaurinėse pakrantėse. II tūkstantmetyje pr. Kr. jie patraukė į pietus ir įsikūrė tarp Dunojaus ir Marmuro bei Egėjo jūrų (dab. Bulgarijoje) ir Mažojoje Azijoje (Mažiulis 1979: 34). Graikų mitologinėje tradicijoje *Semelė* vaizduojama kaip Dzeuso mylimoji, turėjusi nuo jo sūnų – dievą Dionisą (Hesiodas, *Teogonija* 940–942, 975–978).

in der Erde begraben worden <...> „Ziameluks prūsams, nadruviams, skalviams ir žemaičiams, [taip pat] Lietuvoje dar ir šiandien reiškia žemės poną ar dievą ir tų, kurie laidojami žemėje <...>“ (PrPI II: 168–169).

Taigi Žemynos vardas beveik sutampa su M. Pretorijaus ne kartą veikale minėtu žemės ir mirusiųjų dievo vardu Žemeliuku (*Zemelukas, Zemelukks, Zemelukkeij*, BRMŠ II:I 147, 260; *Zemelukztis*, BRMŠ III: 142, 256; *Semeluksztis*, BRMŠ III: 121, 239). Šių dievų valdymo sfera ir funkcijos taip pat, galima teigti, tokios pačios: ir Žemyna, tai yra *Zamolukse*, ir Žemeliukas (*Ziameluks*) – žemės ir mirusiųjų pasaulio dievybės, tik Žemynos dieviškosios veiklos sfera tuo neapsiribojo³. Vis dėlto vardas *Ziameluks* daugiau taikomas vyriškai dievybei pavadinti. Tačiau tai, kad Žemyna ir Žemeliukas galėjo būti pavadinti beveik vienodai, rodo šių dievybių artimą santykį viešpatavimo plotmės požiūriu.

Žemininkė (*Žeminykė*)

Vėlyvą žodinę tradiciją atspindinčioje vienoje maldelėje aptinkama dievavardžio lytis – *Žeminykė*. Rudenį prieš žiemkenčių sėją Akvieriškės piliakalnio papėdėje (Strūnaičio sen., Švenčionių r.) būdavo atliekamos tam tikros apeigos ir sakoma maldelė *Žeminykei*.

Seniai sakydavo, kad jei nori, kad būtų geras rugių derlius, reikia rudenį prieš sėją piliakalnio papėdėje pabarstyti grūdų, duonos trupinių. Viską apšlakstyti raugiene (gira). Šlakstant reikia kalbėti: „Motina Žeminyke, kaip buvai, taip ir būk. Augink šiaudelius, nokink grūdelius <...>“ (Karmonas 2000: 371; užrašyta 1956 m. iš Broniaus Maslianiko, 43 m.).

Maldelė buvo paskelbta Antano Karmono knygoje „Istorijos mįslės: (Šiaurės Rytų Lietuva)“, kurioje pateikiama tautosaka vertintina gana kritiškai, nes čia esama autoriaus kūrybos elementų, įterpiamų į folklorinius kūrinius. Cituotos maldelės pirmasis sakinyas asocijuojasi su tam tikro turinio užkalbėjimais. Juose, panašiai kaip kad šioje maldelėje, kreipiamasi į gyvatę (tai yra tos pačios šaknies žodžiais ir vartojant bemaž tą pačią formulę), pvz.: *Žemenele metelele (žemeleli, meteleli), kur buvai, tį būk! (12 kartų)* LUŠ 1076; *Žeme žemybe, Dieva galybe, iš kur atajai, Tį nuveik!* LUŠ 1070, žr. ir 1071–1075. Dėl to lieka šiokia tokia abejonė dėl aptariamų maldelės tikrumo. Tačiau tai nepaneigia dievavardžio lyties *Žeminykė* egzistavimo galimybės. Maldelėje pavartota vardo forma *Žeminykė* yra išvesta iš šaknies *žemin-*, pridėjus prie jos priesagą *-yk-* su galūne *-ė*. Šnekamojoje kalboje priesaga *-inink-* neretai sutrumpinama, supaprastinama, išverčiama į *-yk-*, pavyzdžiui, *darbininkas* įgyja formą *darbinykas*, *vaistininkas* – *vaistinykas* ir kt. (žr. LKŽe: *darbininkas*; *vaistininkas*). Remdamiesi tokiais formų kitimo faktais, *Žeminykė* atkurtume į *Žemininkę*. Teonimo lytį *Žeminykė*, o ir rekonstruojamą – *Žemininkė* galėtume sieti su lietuvių dievybės vardu *Žemininkas* (*Ziemiennik*, M. Strijkovskis, BRMŠ II: 512, 546; *Zemenikas*, M. Pretorijus, BRMŠ III: 147, 260). *Žemininkas* – žemės dievas, tikriausiai tapatus *Žemėpačiui* (žr. BRMŠ III: 147, 260).

³ M. Pretorijus viename savo veikalo tekste, regis, tapatina *Žemeliuką* su *Žemėpačiu* ir *Žemininku* (BRMŠ III: 147, 260), kitur pristato jį kaip autonomišką dievą (BRMŠ III: 239).

Žemės pati

Žemyna, kaip liudija keletas BRM šaltinių, būdavo pristatoma kaip Žemės pati (*ŽemHs patti* – F. Pretorijus Vyresnysis, BRMŠ III: 93; *Zemes Patti* – J. Brodovskis, BRMŠ IV: 22; *Žempati* – P. Ruigys, BRMŠ IV: 43; *Žempatti* – K. G. Milkus, BRMŠ IV: 82). Greta Žemės Pačios tarp chtoninių dievų žinomas ir Žemės Pats, tai yra dievas, vardu Žemėpatis (*Zemepatys*, *Zemepattys*, *Zempattys*, *Zemopotys*). Tai – Žemynos partneris, pasak M. Pretorijaus, jos brolis („Die Zemynele <...> wird gehalten vor daß Zemepatys Schwester <...>“, PrPĮ III: 298; žr. ir BRMŠ III: 147, 260). Žemėpatis, kaip ir tariama jo sesuo, buvo žemės dievybė (*Der Erd-Gott oder die Erde, so genennet wird Zempatiis <...>* „Žemės dievas, arba žemė, vadinamas Zempatiis <...>“ PrPĮ III: 546, 547). Tiesa, jis daugiau prižiūrėjęs sodybas ir ūkio gerovę (ten pat). M. Pretorijaus veikale ne kartą šie dievavardžiai minimi šalimais: *Zemepattys*, *Zemyne* (PrPĮ III: 148, 149, 298, 299; BRMŠ III: 121, 239, žr. taip pat BRMŠ III: 147, 260, 197, 300). Žemės Pati, arba Žempati, ir Žemėpatis – žemės dievybių pora, kuriai atstovauja moteriškos ir vyriškos lyties dievybės.

Kaip žinoma, lietuvių kalboje *pats* / *patis* ir *pati* gali eiti ne tik įvardžiu, bet ir daiktavardžiu, reikšdamas vyrą, sutuoktinį ar žmoną, sutuoktinę: *Juodu krūvoj laikosi kaip pats su pačia* K II 45; *Su patim gyvena* Arm; *Pasiuto bartis pati ant paties* Rt (LKŽe: pats). Kitose kalbose giminiškos šaknies žodžiai turi panašias reikšmes: latvių *pats* „vyras, šeimininkas“, *pati* „šeimininkė“, vedų *pátih* „ponas, sutuoktinis“, graikų *ωόσις* „sutuoktinis“. Šiuo atžvilgiu dera išskirti mišlių duomenis. Jose žodis *pati* gali būti vartojamas „žemės“ reikšme: *Pati plati, pats dar platesnis, sūnus sukčius, duktė akla.* – *Žemė, dangus, vėjas, naktis* Rōkiškis (LTR 712/318). Žemė įvardijama žodžiu *pati* ir kituose cituotos mišlės variantuose: LTR 593/1/35; LTR 405/221/2. Dėmenį *-patis* turi daugelis baltų dievų vardų (*Dimstipatis*, lietuvių namų ir ugnies dievas, *Laukpatis*, lietuvių dirbamos žemės, pasėlių dievybė, *Vėjopatis*, lietuvių vėjo dievas). Kai kurie iš jų, pirmiausia – Žemėpatis, galėję turėti Dievo Tėvo prasmę. Greta Dievo Tėvo tipo dievybės, kaip atspindi senovės prūsų bei jų palikuonių ir lietuvių mitologijos faktai, galėjo būti ir Motinos tipo dievybė – Deivė Motina. Pastarasis titulas kaip tik būdingas Žemynai, plg. dažnai vartojamą formulę: *Motina Žemyna*. Jei Žemėpatį traktuotume kaip Žemės patį, o Žemyną kaip Žemės pačią, tai jie hipotetiškai sudarytų žemės dievų, galbūt net sutuoktinių, chtoninio mitinio pasaulio viešpačių porą, atspindėdami realiai gyvavusį modelį socialinėje srityje⁴. Tad vardu *Žemės pati* akcentuojamas deivės, kaip žemės sferos šeimininkės, patronės, o tikriausiai ir kaip dieviškosios sutuoktinės, vaidmuo.

Javinė

Teonimas *Javinė* rodo Žemynos neatsiejamą ryšį su javais. Šis vardas paliudytas XVII a. rašytinių šaltinių. F. Pretorijus Vyresnysis vokiečių–lietuvių kalbų žodyno rankraštyje (apie 1680 m.) prie vardo *Žemyne* (kaip *Ceres* analogo), be *Žemes patti*, įrašo *Jawk*

⁴ Plg. su germanų senosios generacijos dievybių poromis *Nerthus*, laikyta Žeme Motina, ir *Njörör*, vanų vaisingumo dievu, taip pat su vanų vaisingumo dievybėmis *Freyja* ir *Freyr*. Vieni ir kiti laikyti sesers ir brolio poromis. Be to, *Njörör* buvo Freyjos ir Freyro tėvu. Manoma, kad tarp vanų, žemdirbių garbintų derlingumo dievybių, buvo galima santuoka tarp brolio bei sesers, ir tai laikoma senosios visuomenės struktūros, pagrįstos motinos teise, reliktu (Simek 1984: 106, 286–287).

Deiwe: Ceres. Žemyne, Hs. F. Jawk Deiwe. ŽemHs patti (BRMŠ III: 93). J. Brodovskis savo žodyne yra užfiksavęs dievavardį *Jawinne: Göttin des Getreÿdes. Jawinne* „Javų deivė. Javinė“ (BRMŠ IV: 29). Kitoje veikalo vietoje šis autorius kaip javų deivę (*Göttin des Geträÿds*) prezentuoja, be Javinės, ir Žemyną: *Ceres. Žemyna. ä Žemes pati. Göttin des Geträÿds* (BRMŠ IV: 29). Tad pirmiau minėtieji F. Pretorijaus Vyresniojo duomenys, taip pat J. Brodovskio pateikti faktai teikia pagrindą nedvejojant konstatuoti, kad Javinė – vienas Žemynos vardų ar epitetus.

A. Schleicheris teonimą *Jawinė* aiškina, siedamas jį su *javo* sąvoka: „*Jávas* yra „javo grūdas“, dgs. *jawai*; iš čia išvestas įprastos darybos būdvardis: *jawinis* – „kas susijęs su javais, javų“; šio būdvardžio moteriškosios giminės forma *jawinė*, vartojama kaip daiktavardis (anksčiau pridėdant *dėvaitė* „dievaitė“), reiškė „javų deivę“ (LM I: 235). Apie Javinės santykį su Žemyna čia nekalbama. Hermanno Usenerio apie aptariamą deivę tik tiek teižsimenama: „*Jawinė* „javų deivė“ (LM I: 427).

Algirdas Julius Greimas Javinę identifikavo su Rugių boba: „1827 m. Voigto paliudyta *Jawinė* niekuo nesiskiria nuo *Rugių Bobos*“ (Greimas 1990: 485). Rugių boba – rugiapjūtės apeigų mitinė realija. Šitaip vadintas paskutinis javų pėdas, kuriame tikėta slypinti gyvybinę galią, augimo potenciją; jis buvo suasmenintas, netgi sudvasintas. Ši realija ir joje įkūnytas vaizdinys glaudžiai siejasi su žemės kulto apraiškomis, atsiskleidžiančiomis javapjūtės pabaigtuvėse. Rugių bobos kontekstas rugiapjūtės papročiuose ir tikėjimuose, demonstruojantis šios mitinės figūros ryškų vaidmenį, išvaizduotą joje tvyrančią iracionalios prigimties jėgą, tampančią paveikia javų dorojimo akcijoje, teikia pagrindą ją sieti su Žemyna, tačiau ar galima jas, o atitinkamai ir Javinę su Rugių boba, tapatinti, svarstyti ir ganėtinau painus klausimas.

Krūminė

Javų globėja, jų kerojimo skatintoja laikytina ir Krūminė. Kadangi jos funkcijos ir veiklos plotmė tiesiogiai buvo susijusios su javais, kaip ir Žemynos, svarstyti, ar Krūminė nesąs dar vienas Žemynos vardų. Kelti tokią prielaidą skatina visų pirma rašytinių šaltinių žinios apie šią dievybę, jai skiriamus aukojimus, galias ir jų reiškimosi sritį.

Motiejus Strijkovskis lietuvių ir žemaičių dievų sąrašė pirmasis užregistravo aptariamą dievavardį:

Kruminie Pradziu Warpu, który wszelkie zboże dawa, temu na ofiarę bili kury grzebienia niskiego a gęstego, i siekali ich mięso w drobne sztuczki, aby żyto gęste, kłosiste, a nie wysokie zrodziło.

„Krūminė (*Kruminie Pradziu Warpu*), kuri visus javus duoda, jai aukoms užmušdavo vištas su žema krūmine skiautere ir jų mėsą kapodavo į smulkius gabaliukus, kad rugiai augtų tankūs, varpingi, neišeitų į šiaudus“ (BRMŠ II: 512, 546).

Šiame tekste nurodytoji Krūminės funkcija („visus javus duoda“) leistų teigti, kad nuo jos priklausęs javų derlius. Atnašavimas šiai dievybei vištų asocijuojasi su panašia auka Žemynai. Jai taip pat aukotos vištos (BRMŠ III: 200, 292–293). Krūminei skirtų paukščių mėsa būdavo sukapojama į smulkius gabaliukus, kad tai neva teigiamai veiktų rugių tankumą ir varpingumą. Tad rugių tankumas, jų išsikerojimas, be abejo, ir varpingumas buvo laikomi jų gerovės, puikios vegetacijos požymiu, kurį, matyt, lemdavusi Krūminė. Prie vardo *Kruminie* pridėtas paaiškinimas

Pradzių Warpu galėtų reikšti, kad tai – varpų pradžios, tai yra besiformuojančio javo vaisiaus, dievaitė arba – pirmųjų pjaunamų, jau subrendusių varpų dievybė. M. Strijkovskio pateiktame dievų sąrašė Krūminė įrašyta ketvirtoji po žemės dievo Žemininko (*Ziemiennik*) (ten pat). Su Žemininku, žemės dievu, teonimų ir veiklos barų lygmenyje pirmučiausia sietina būtent Žemyna. Tad ar ne jos vietą šiame tekste užėmė *Kruminie*. Teodoras Narbutas Krūminę (*Krumine*) pristatė kaip „javų deivę, žemdirbystės globėją bei išradėją“⁵. Be to, istorikas Krūminę tapatino su Javine (*Jawine*), laikydamas šiuos teonimus tos pačios dievybės įvardijimais: „*Jawine*. Nuo *Jawu*. Daugiskaita – *Jawoi*. Tas pavadinimas, matyt, susijęs su ta pačia deive, kurią aprašėme pavadinę Krūminę (*Krumine*), kadangi žymės, kokias jai priskiria prūsai, yra tos pačios <...>“ (Narbutas 1992: 348). T. Narbutas yra pateikęs ir šios deivės piešinį, kuris esą buvęs ant pinigų ar medalio, rasto kažkur Lietuvoje. Šis piešinys, istoriko teigimu, jo buvo aptiktas J. F. R. (matyt, Johanno Frydricho Rivijaus) kronikoje (manoma, kad pradėta rašyti 1697 m.) (J. F. R. Cronica)⁶. T. Narbutas Krūminę štai taip apibūdina: „Moters galva karūnuota gėlių vainiku, aplink ją ratas varpų pavidalo spindulių; antroje pusėje skeptras su ažuolų gilėmis ir dobilo lapais leidžia spėti, kad tai Krūminės ženklai; be to, šonuose dvi runos, atrodo, reiškia K. D. – „*Krumine Dewe*“ (Narbutas 1992: 97). Pridedamas paties T. Narbuto nupieštas deivės atvaizdas, įrėmintas apskritime, taip pat antroji „pinigų ar medalio“ pusė su skeptru (ten pat: III lentelė, 15 piešinys). Krūminės kaip žemdirbystės globėjos koncepciją T. Narbutas paremia dargi ištisu, nuosekliai atpasakotu siužetu (užrašytu Rasėinių apskrities Pășvenčio apylinkėse) apie „karalienę“ Krūminę ir jos gražuolę dukterį, pagrobtą ir nugabentą į požemį jo valdovo *Pokole*⁷.

⁵ T. Narbutas pateikia tokį Krūminės vardo (užfiksuoto M. Strijkovskio) dėmens *Pradzių Warpu* paaiškinimą, jį dar ir papildydamas: „*Pradzių Warpu*, arba *Brandzių Warpu*.“ Apytikriai tai reikštų: „ašakoti javai, Krūminės varpos“ (ten pat: 95–96). Ašakoti javai – su ašakomis (*ašaka* „grūdo lukštas, kevalas“). Krūminė varpa – su keliais iš vieno grūdo išaugusiais stiebiais su varpomis. Deivė Krūminė, matyt, turėjo laiduoti krūmines varpas, tai yra javų kerėjimąsi, krūmijimąsi, o kartu – ir brandžias varpas, vadinasi, gerą javų derlių.

⁶ Faktų apie šią kroniką pateikia Rimantas Jasas (Jasas 2001: 451–454).

⁷ „*Karalienė, vardu Krūminė, turėjo nepaprasto grožio vienatinę dukterį. Kartą pavasarį ji norėjo pradžiuginti motiną ką tik pražydusiomis gėlėmis, kurias pro karalienės rūmų langą pamatė žydinčias Rasos (Ross) upės pakrantėje. Tuo tikslu ji nepastebėta išbėgo [iš rūmų]. Vienas gražiausių pavasario žiedų, tarytum augantis prie pat kranto, pasirodė esąs netoli upės; jį lengvai supo tekantis vanduo, padvigubindamas žiedo grožį nuostabių spalvų švytėjimu, lyg tai būtų buvę brangakmeniai. Toje vietoje upė buvo labai sekli, tekėjo per geltoną smėlį. Karalaitė, suviliota žavingos gėlės, nusiavusi raudonas kurpeles, išdrįso įbristi į vandenį. Vos ji pasilenkė skinti tariamojo laimikio, upės dugnas prasivėrė ir įtraukė ją į požemio gelmę – pragarą (Pragaras). Šioje požemio karalystėje viešpatavo karalius, vadintas Pokole, kurį sužavėjo jaunosios karalaitės grožis. Nelaimingoji motina, kuriai atnešė tik dukrelės kurpaites, įsitikinusi, kad ją prarijo Rasos upė, spėjo, jog šį darbą bus padaręs kuris nors iš vandenių arba povandeninių valdovų. Taigi ji leidosi į kelionę po visą pasaulį, ieškodama savo brangios netekties. Tačiau veltui ieškojo. Grįždama į Lietuvą, parsinešė tik ašaras, su kuriomis buvo iškeliauvusi. Užtat išmoko dirbti žemę ir gauti naudos iš pasėtų įvairių javų, kurių sėklų buvo atsivežusi. Nuo to ji ėmė mokyti žemdirbystės meno vargšus žmones, kurie maitinosi laukiniais gamtos vaisiais. Iškirtus lydimui vieną mišką, kadaise pilną drakonų siaubūnų (Staubunas), jame buvo surastas akmuo, ant kurio Lemtis – Praamžius (Pramžimas) savo pirštu buvo užrašiusi karalienės Krūminės dukters likimą, kurį jai skyrė dievai prieš daug daug amžių. Vos perskaičiusi šį užrašą, karalienė įnirto, užsidedusi pykčiu ir kerštu, leidosi į Pokolio požeminę karalystę. Tačiau jos pyktį numalšino nuoširdus sutikimas. Mat ji išvydo priešais ateinančią nemirtingąją dukterį, apsuptą būrio gražiausių vaikaitių, kurie, apkabinę jos kojas, maldavo atleisti jų motinai. Karalienė ne tik leidosi permaldaujama, bet ir sutiko pabūti kelerius metus su jais. Kai pargrįžo į savo karalystę, jos širdį nudžiugino dar malonesnis vaizdas: buvo išnykusi klajoklystė, laukiniai papročiai, plėšikavimas; skurdas, badas, nuogybė virto gausa, turtu, prabanga, maloniais žemdirbių papročiais. Žmonės dievino karalienę ir naudingiausio verslo mokytoją“ (Narbutas 1992: 96–97).*

Šis naratyvas labai primena graikų mitą apie Demetrą ir Persefonę (Narbutas 1992: 96–97). Nesant kalbamo siužeto atitikmenų folklorinėje tradicijoje jo autentiškumas kelia rimtų abejonių.

Rašytojas ir istorikas Józefas Ignacy'us Kraszewskis, veikale „Lietuva“ (*Litwa*) rėmėsis T. Narbuto žiniomis apie lietuvių mitologiją, Krūminę siejo su rugiapjūtės pabaigtuvėmis, nes įvardijo – *Ožyna*: „*Kruminē* (*Ožyna*), globojusi javus; ji pirmoji juos į šį kraštą atnešusi.“ Tačiau padavimą apie Krūminę, paskelbtą T. Narbuto, jis vertino kritiškai, esą jis „yra perdirbtas iš Cereros istorijos“ (LM I: 208–209).

Wilhelmas Mannhardtas savo sudarytame baltų religijos ir mitologijos šaltinių sąvade aiškino, jog M. Strijkovskio paminėtoji *Kruminie* esanti, jo manymu, *Göttin der Anfänge der Ähren* „varpų pradžios dievaitė“, arba, kitaip tariant, *Halmjungfrau* „javų mergelė“⁸ (apie 1870–1880; Mannhardt 1936: 338–339; žr. ir LM I: 279–280). Tad jis ją interpretavo kaip jauno amžiaus javų dievybę, susijusią su besiformuojančiomis javų varpomis.

Mokytojas ir įvairių leidinių rengėjas Jonas Krečinskis straipsnyje apie pagoniškas lietuvių dievybes, remdamasis savo paties surinkta lietuvių tautosakos medžiaga, Krūminę identifikavo su Laume. Jis rašė apie jaunas mergaites, kurios „gyvenusios miškuose, dažniau krūmuose, todėl ir buvusios vadinamos *Lazdona*, *Krūmine* (iš žodžio *lazdynas*, *krūmas*) <...>“ (LM I: 317). J. Krečinskis pasakojo, kaip jos sugundydavusios miškuose jaunus vyrus, kurie atsiduodavę su jomis kūniškiems malonumams. Kartais jos išibraudavusios į kaimo gyventojų namus pro durų plyšius, susiradusios ratelius verpdavusios ir painiodavusios audimui paruoštus siūlus (ten pat). J. Krečinskiui vardas *Krūminė* asocijavosi su miško krūmu, nors jokiuose žinomuose šaltiniuose nėra tokio paliudijimo.

Publicistas Vasilijus Rotkirchas (Teobaldas) veikale „Lietuvių pagonybės apybraižos. Istoriniai tyrimai“ (*Литовско-языческие очерки. Историческая исследования*), sekdamas M. Strijkovskio ir T. Narbuto istoriniais darbais, Krūminę apibūdino: *богиня плодовъ земныхъ* „žemės vaisingumo deivė“, ji atitinkanti romėnų Cererą (Теобальд 1890: 79; žr. ir LM I 363).

Vokiečių filologas Hermannas Useneris studijoje „Dievų vardai“ (*Götternamen*) aptarė M. Strijkovskio paminėtąją kalbamą dievybę ir aiškino ją, teigdamas, jog *Kruminie pradžiu warpu* esanti *die buschfrau* „krūmų moteris“. Paskui dar pratesė: *die buschgöttin der anfänge der ähren* „varpų pradžios krūmų deivė“. Šią dievybę jis siejo su rugiapjūtės metu kertamomis pirmomis javų varpomis, su pirmuoju nupjautų javų pėdu (*die buschfrau der ersten garbe*), kuris, kaip žinoma, būdavo pjaunamas atliekant tam tikras religines apeigas (Usener 1896: 93, 281; plg. BRMŠ II: 203, 208). Ižvelgimas Krūminės sąsajos su pirmuoju javapjūtės pėdu, matyt, yra paties H. Usenerio gana laisva interpretacija, kurios tikrumu galima abejoti.

Aleksanderis Brückneris M. Strijkovskio paminėtąją Krūminę siejo su prūsų Kurku ir latvių „laukų ir javų“ dievu Ceruokliu: „Verta priminti, kad latvių ir lietuvių pavadinimai yra susiję kita, perkeltine prasme (*ceroklis* – krūminis dantis, kruminas – taip pat)“ (LM I: 478). A. Brücknerio pastebėjimai yra gana išvalgūs. Pasak Kazimiero Būgos,

⁸ Anot W. Mannhardto, *Krumine* esanti mot. g., vedinys iš *kruminis*, t. y. „su *krumu* susijusi“ (priesaga *-inī-s*, *-inē*). *Krūmas*, lat. *Krūms* – sakoma ir apie javų stiebus (LM I: 279–280).

prūsų dievas Kurkas (užfiksuotos BRMŠ formos: *Curche, Curcho, Gurcho* ir kt.) kildintinas iš slavų *кврѣв*, rusų *кору*, lenkų *karcz* „krūmas, kelmas“ (Būga 1959: 79). Latvių Ceruoklio (*Cerrokliis, Cerekling*) vardo etimologija siejama su latvių *cerot* „keroti, krūmytis“ (MHM II: 618; Šmitas 2004: 58). Plg. taip pat *cers* „krūmas, keramas“. Tad ir Kurka, ir Ceruoklis, galimas dalykas, siejosi su javų krūmijimosi, kerojimo reiškiniiais. Šalia viso to pažymėtinas ir dar vienas faktas, nors ir menkai paliudytas: latviai galėję turėti Krūmų, ar Kerų, motę (*Krūmu mātē, Ceru mātē*), kuri interpretuojama būtent kaip Cerera (Šmitas 2004: 58, 131). Ji turėtų atitikti lietuvių Krūminę.

Tad daugumos apžvelgtų mitologijos tyrėjų Krūminės apibrėžtys iš esmės yra panašios ir tik šiek tiek varijuojančios (vienos jų pabrėžia mitinio personažo sąsają su javų varpų brendimo pradžia, kitos – su šio proceso pabaiga ir rezultatu – pirmuoju javų pėdu). Tarp jų išskirtinos T. Narbuto ir V. Rotkircho (Teobaldo) koncepcijos, teigiančios, jog Krūminė – tai javų deivė, žemdirbystės globėja bei išradėja ir kad ji laikytina lietuviškąja Cerera, žemės vaisingumo deive. Tačiau šios Krūminės sampratos vis dėlto yra nepakankamai pagrįstos.

Vardas *Krūminie* išvestas, kaip minėta, iš žodžio *krūmas*. LKŽe taip aiškinama *krūmo* reikšmė: „Žolinis augalas, kurio stiebui pluoštais tiesiog eina iš šaknų, keramas.“ Krūmas ir nurodomoji jo reikšmė – *keras* žymi iš esmės tą pačią realiją. Tad *krūmas* ir *keras* – sinonimai. Dėl to neturėtų kelti nuostabos, kad abiejų žodžių šaknys vartojamos išvedant vaisingumo dievybių vardus, siekiant jais išreikšti kerojimo, krūmijimosi fenomeną kaip ypatingos prigimties jėgą. Javai krūminasi, arba keroja, kai iš vieno grūdo išauga keletas stiebų su varpomis: *Kai vienas grūdas daug daigų paleidžia, tai sako – rugiai krūminas* Alv; *Blogoj žemėj rugiai nesikrūmija* Alv (LKŽe: krūminti); *Iš požeminio stiebo pagrindinės atžalos pradeda augti šoninės atžalos – tada sakome, kad augalas krūmijasi* rš; *Kai pasėlys tankesnis, žieminiai kviečiai krūmija mažiau* J. Krišč (LKŽe: krūmyti). Kaip žinoma, javai pradeda krūmytis (iš užsimezgusio krūmijimosi mazgo ima augti stiebai) dar gerokai prieš jiems plaukiant, tai yra prieš varpų formavimąsi (žr. LKŽe: krūmijimas). Javų krūmijimasis – jų derlingumo viena iš sąlygų (*Pakankamas [kviečių] sukrūmijimas rudenį yra didelio derliaus pagrindas* J. Krišč, LKŽe: krūmijimas); *Jei dirva netinkama, augalas mažai krūmina* rš (LKŽe: krūminti); *Žiemkenčių pasėliai pradėjo smarkiai vystytis, išsikrūmijo* rš; *Sauson dirvon pasėti žieminiai kviečiai blogai sudygsta, silpnai auga, nespėja sukrūmyti* J. Krišč (LKŽe: krūmyti); *Miežiai krūmojas, ne po vieną auga* Rmš; *Manėm, kad mūs kviečiai bus reti, bet dar jau puikiai išsikrūmoję* Krok (LKŽe: krūmoti); *Rudenį nesukrūmavę žiemkenčiai krūmuojasi pavasarį* rš (LKŽe: krūmuoti).

Kuo tankesnis rugių krūmas, tuo daugiau išauga varpų su grūdais. Rugių *krūmas* apdainuojamas lietuvių dainose:

*Kur mano tėvelis gėrė,
Ten rugių krūmelis žėlė,
Uliok, bitele, uliok,
Uliok, pilkoji, uliok!*

*Kur mano močiutė gėrė,
Ten linų krūmelis žėlė,
Uliok, bitele, uliok,
Uliok, pilkoji, uliok!*

*Kur mano broliukas gėrė,
Ten kvoičių krūmelis žėlė,
Uliok, bitele, uliok,
Uliok, pilkoji, uliok!*

LTt II 162.

Žemdirbio tikėta, kad rugių krūmijimasi, jų derlingumą skatina apeiginis alaus gėrimas javų lauke. Kadangi javai krūmijasi dar prieš susidarant varpoms, tai dėl to ir deivė galėjo būti vadinama *Krūminie Pradziu Warpu*. Vegetacijos procese krūmijimasis ir varpų atsiradimas itin reikšmingi ir todėl šie reiškiniai galėjo būti mitologizuojami.

Tai, kad tiek Krūminė, tiek Žemyna buvo siejama su *krūmo*, apibūdinant javus, sąvoka, patvirtintų ir J. Brodovskio žodyne pateikiama maldelė Žemynai:

Tirštas krūms, dirma [?] rasa! Brandžią varpą, Žemynėle žiedkėlė!
Išlaikyk sveikatoje ir gėrybėje! (SLT: 491).

Čia pavartota sąvoka *krūms* ir prie jos prišlietas epitetas *tirštas* reikštų javo, apie kurį kalbama maldelėje, suvešėjimą, išsikerojimą. Vadinas, su varpų branda ir su javų krūmu, reiškiančiu jo nepaprastą derlumą, siejamos abi: ir Krūminė, ir Žemyna.

Išdėstyti argumentai ir pateikti duomenys, nors ir negausūs, vis dėlto leistu konstatuoti, jog prielaida apie Krūminės ir Žemynos glaudžią sąsają, panašias jų veiklos plotmes ir atliekamas funkcijas, o gal net ir jų dalinį tapatumą, matyt, iš tiesų kvestionuotina. Tačiau turėtina omenyje ir tai, kad su žemdirbyste ir javininkyste buvo susijusi dar kita mitinė būtybė – Laumė (Vėlius 1977: 111–112, 118–119). Ji taip pat gebėjo daryti įtaką augalijos vegetacijai ir ypač aktyviai reikšdavosi laikotarpiu nuo Sekminių iki Joninių, kai susikrūmiję rugiai pradeda žydėti ir plaukti, tad ir formuojasi varpos (Tarasenko 1934: 48; Buračas 1996: 38–39). Sakytume, jog šiuo metu vykstantis procesas atspindi reiškinį, kuris gali būti įvardijamas varpų pradžia (plg. su Krūminės apeliatyvu *Pradziu Warpu*). Vadinas, javų kerojimas, varpingumas galėjo priklausyti nuo dviejų skirtingų mitinių figūrų – ir nuo Žemynos, ir nuo Laumės. Pastaroji sakytinėje tradicijoje manifestuojasi žmogišku moters pavidalu, skirtingai nuo Žemynos, kurios būdingas pavidalas – pati žemė, kuri, tiesa, neretai personifikuojama. *Krūminie Pradziu Warpu* gali asocijuotis ir su viena jų, ir su kita. Pagaliau neatmestina ir ta galimybė, kad Krūminė buvo savarankiška dievybė ar žemės bei javų derlingumą skatinantis specifinių žemdirbystės ritualų personažas. Baigdami narplioti šią sudėtingą temą galų gale konstatuosime, jog iškeltoji problema – ar *Krūminė* gali būti laikoma vienu Žemynos vardu, lieka atvira.

Sektų išvada, jog iš apžvelgtų teonimų realiausi pretendentai į Žemynos vardo variantus ar pakaitalus būtų šie: *Žemelė, Žemeliukė (Zamolukse), Žemininkė (Žeminykė), Žemės Pati, Javinė*. Tuo tarpu *Krūminę* liktume vertinti tik kaip vieną iš hipotetinių žemės deivės vardų. Žemė, javas yra pagrindinės aptartuose dievavardžiuose atsispindinčios realijos, kurios drauge yra ir Žemynos raiškos plotmės.

Šaltiniai

- BRMŠ – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sudarė Norbertas Vėlius, t. I: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos* – 1996; t. II: *XVI amžius* – 2001; t. III: *XVII amžius* – 2003; t. IV: *XVIII amžius* – 2005, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Hesiodas. *Teogonija*, iš senosios graikų k. vertė, paaiškinimus parašė bei vardų rodyklę sudarė Audronė Kudulytė-Kairienė, baigiamąjį straipsnį parašė Naglis Kardelis, Vilnius: Aidai, 2002.
- J. F. R. Cronica – *Cronica aus einen und anderen Croniken ausgezogen und alten Geschichten ausgeschrieben*. Rankraštis, saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje, signatūra F. 9-3156.
- JLD – *Lietuviškos dainos*, t. I–III, užrašė Antanas Juška, naujas leidimas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. I–XIX, Vilnius, 1956–1999, t. XX, Kaunas, 2002.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*: elektroninis variantas, [t. I–XX, 1941–2002], prieiga per internetą: <www.lkz.lt>, cituojant nurodomas antraštinis žodis.
- LM – *Lietuvių mitologija*, t. I, parengė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mintis.
- LTR – Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Lietuvos tautosakos rankraštynas.
- LTt – *Lietuvių tautosaka*, t. II: *Dainos. Raudos*, medžiagą paruošė V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius, Vilnius: Mintis, 1964.
- LUŠ – *Lietuvių užkalbėjimų šaltiniai*: elektroninis sąvadas, parengė Daiva Vaitkevičienė, CD-ROM, Vilnius, 2005.
- PrPI – Pretorijus Matas, *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, parengė Ingė Lukšaitė, bendradarbiaudama su V. Gerulaitiene, M. Čiurinsku, I. Tumavičiūte, t. II – 2004, t. III – 2006, Vilnius: LII leidykla.
- SLT – *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII amžiuje*, paruošė Jurgis Lebedys, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1956.
- БМ – *Беларуская міфалогія. Энциклапедычны слоўнік*, С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш, Мінск: Беларусь, 2004.
- МММ – *Мифы народов мира*, т. I–II, гл. ред. С. А. Токарев, Москва: Советская энциклопедия, 1980, 1982.

Literatūra

- Būga K. *Rinkiniai raštai*, sudarė Z. Zinkevičius, t. I – 1958, t. II – 1959, t. III – 1961, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Buračas B. *Pasakojimai ir padavimai*, Vilnius, 1996.
- Greimas A. J. *Tautos atminties beiškant. Apie dievus ir žmones*, Vilnius–Chicago, 1990.
- Jasas R. Augustinas Rotundas, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai II: XVI amžius*, N. Vėlius (sud.), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, p. 451–454.
- Jaskiewicz W. C. A Study in Lithuanian Mythology: Juan Łasicki's Samogitan Gods, *Studi Baltici*, I (IX), 1952, p. 65–106.
- Jaskevičius V. Jono Lasickio žemaičių dievai. Lietuvos mitologijos studija, iš anglų kalbos vertė Dainius Razauskas, *Liaudies kultūra*, 2010, Nr. 5, p. 49–55.

- Karmonas A. *Istorijos mįslės (Šiaurės rytų Lietuva)*, Utena: Utenos Indra, 2000.
- Mannhardt W. *Roggenwolf und Roggenhund: Beitrag zur germanischen Sittenkunde*, Danzig: Verlag von Constantin Ziemssen, 1865.
- Mannhardt W. *Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme*, 1 Teil, Berlin: Gebrüder Borntraeger, 1875.
- Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Riga, 1936 (Magazin der Lettisch-Literarischen Gesellschaft 21).
- Mažiulis V. *Pasaulio tautų kalbos*, Vilnius, 1979.
- Mažiulis V. *Prūsų kalbos paminklai*, t. II, Vilnius, 1987.
- Narbutas T. *Lietuvių tautos istorija*, t. I, Vilnius, 1992.
- Nilsson Martin P. *Die Geschichte der griechischen Religion*, Bd. I, München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1941.
- Nilsson Martin P. *Griechische Feste von religiöser Bedeutung mit Ausschluss der attischen*, Stuttgart und Leipzig: B. G. Teubner, 1995.
- Skardžius P. Lietuvių mitologiniai vardai (1954), *Lietuvių mitologija*, t. III, sudarė N. Vėlius ir G. Beresnevičius, Vilnius, 2004, p. 89–105.
- Simek R. *Lexikon der germanischen Mythologie*, Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1984.
- Šmitas P. *Latvių mitologija*, iš latvių kalbos vertė Dainius Razauskas, Vilnius, 2004.
- Tarasenka P. *Pėdos akmenyje. Lietuvos istoriniai akmenys*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.
- Toporov V. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*, sudarė Nikolai Mikhailov, Vilnius, 2000.
- Wissowa G. 1899. Ceres, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, VI Halbband, unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen, herausgegeben von Georg Wissowa, neue Bearbeitung, Stuttgart, col. 1970–1979.
- Usener H. *Götternamen: Versuch einer Lehre von der religiösen Begriffsbildung*, Bonn: Cohen, 1896.
- Vėlius N. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės: laimės, laumės, aitvarai, kaukai, raganos, burtininkai, vilktakiai*, Vilnius, 1977.
- Теообальд [von Rotkirch, V.] *Литовско-языческие очерки. Исторические исследования*, Вильно: Типография п. ф. О. Завадского, 1890.
- Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*, т. I – 1964, т. II – 1967, т. III – 1987, т. IV – 1973, Москва: Прогресс.
- Фрэзер Дж. Дж. *Золотая ветвь*, пер. с англ. М. К. Рыклина, Москва: Эксмо, 2006.

Žirgų (arklių) dievybės rašytiniuose šaltiniuose

Rimantas Balsys

Archeologų duomenimis, baltų kraštuose gyvuliai buvo prijaukinti jau neolito laikotarpiu. To meto žmonės, sprendžiant iš gyvenvietėse randamų kaulų, jau augino ožkas, avis, kiaules. Kiek vėliau pradėti auginti stambieji raguočiai ir arkliai. Rašytiniuose baltų religijos ir mitologijos šaltiniuose (BRMŠ I–IV) užfiksuota nemažai medžiagos, liudijančios apie žirgo svarbą laidotuvių apeigose, jų aukojimą dievams, priklausomybę vienam ar kitam dievui (Perkūnui, Velniui) ir kt.

Tuo tarpu žinios apie žirgų (arklių) dievybes yra ganėtinai vėlyvos ir fragmentiškos. XVI a. pabaigos rašytiniuose šaltiniuose (J. Lasickio ir M. Strijkovskio raštuose) minimos tik dvi su žirgais susijusios dievybės – Chaurirari ir Ratainyčia.

XIX–XX a. tyrinėtojų (mitologų, etnologų) požiūris į šias dievybes prieštaringas. Vieni jų autentiškumu beveik neabejoja, kiti juos laiko „dievais nebuvėliais“ (žr. Balys, 2000, p. 331, 358).

Žirgų (arklių) dievybės rašytiniuose šaltiniuose:

1. Chaurirari (žirgų dievas) / M. Strijkovskis 1582 m. / Augalotus, stiprius įvairių spalvų gaidžius / Kad stiprūs veistųsi žirgai.
2. Ratainyčia (arklių deivė) / J. Lasickis 1582 m. / Nenurodyta.

Chaurirari

Pirmą kartą Chaurirari paminėtas M. Strijkovskio 1592 m.: „*Chaurirari, žirgų dievas. Jam aukodavo gaidžius, augalotus, stiprius, įvairių spalvų, kad ir žirgai veistųsi tokie, o kai jį maldaudavo taikos, kad priešai nepultų (nes jį laikė ir karo dievu), kaip graikai ir romėnai Marsą, tai užpečky ant balnų sėdėdami, jam meldėsi ir aukas aukojo*“ (BRMŠ II, p. 546).

D. Poška Chaurirari sulietuvina ir perskaito kaip Šauriraris (Szaurirar), Raitininkas (Raytiniks) (LM I, p. 41). S. Stanevičius manė, kad tai „*sugadintas žodis*“, todėl „*palikdami lietuvių mitologijoje arklių dievą, kurį lietuviai ir žemaičiai galėjo turėti, jo vardą Chaururari turime atmesti*“ (LM I, p. 95). S. Stanevičiui antrino V. Manhardtas, tardamas, jog „*Chaurirari yra visiškai sudarkytas vardas*“, nors čia pat bando jį perskaityti kaip *karorius* „*kariaununkas*“, kuris, V. Manhardto manymu, galėtų būti „*padarytas iš žodžio karas su priesaga -orius*“ (LM I, p. 280). Į Chaurirario ir Marso sugretinimą atkreipė dėmesį ir A. J. Greimas, atsargiai mėginamas Chaurirari sieti su žirgo ar eržilo pavidalu pasirodančiu *Velniu / Velinu* (Greimas, 1990, 417–418). O štai G. Beresnevičius pateikia net kelis tikėtinus Chaurirari kilmės variantus, siedamas su prūsų *kargis 'kariuomenė', *karyago* 'karo žygis', *caryawoytis* 'karinė apžiūra, paradas', *kaywe* 'kumelė' bei lietuvių *kėvė* 'prastas arklys, kuinas' ir *kaimenė* 'galvijų banda' (TLPRŽ, 75).

V. N. Toporovas, paskyręs teonimo Chaurirari etimologijai visą straipsnį, pastebi, jog daugelį tyrinėtojų, mėginusių paaiškinti dievavardžio Chaurirari kilmę, bus suklaidinusi M. Strijkovskio pastaba, kad tai yra dar ir karo dievas. V. N. Toporovas Chaurirari pirmiausiai laiko žirgų dievu, kurio vardas (*Kaur-aris)

gali būti sudarytas iš lietuvių *kauras*, *kaurėti* „pelėsiai, pelėti; plaukai, gaurai“ su priesaga *-ar-is* (kaip keimarys) arba iš jau minėtų *kauras*, *kaurėti* ir rekonstruoto lietuvių **arys* (...).

Abi V. N. Toporovo siūlomos etimologijos ir darybos, ir semantikos požiūriu pakankamai įtikinamos. K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (iki 1620 m.) randame žodį *kauras*, *kaurai*, kuris reiškia ir patiesalą, kilimą, ir – pirmiau – gyvulių plaukus, gaurus (SKSŽ, 57, 60, 115; LKŽ V, 441), o gauruotumas, plaukuotumas lietuvių mitinėje pasaulėžiūroje kaip tik siejamas su įvairiopu vaisingumu bei derlingumu. Pavyzdžiui, per vestuves jaunesni gaubiami avių kailiniais, kad turtingas ir vaisingas būtų gyvenimas, sauja avies vilnų dedama į jaunųjų lovą, kad „avys veistųsi“ ir t. t.

Taigi tiek pirminis šaltinis, tiek Chaurirari (Kaurario) etimologija rodo, jog tai žirgų, jų vislumu besirūpinantis dievas. Dar daugiau – atsižvelgiant į M. Strijkovskio kroniką, Chaurirari – karo reikmėms, karo žygiams auginamų ir treniruojamų žirgų dievas. Todėl ir aukos karo žirgų dievui turi būti rinktinės – augaloti, stiprūs, įvairių spalvų gaidžiai, nes tokių pat norima ir žirgų.

Gaidžio aukojimas lieka pagrindiniu arklių šventinimo, kurio aprašą mums pateikia XVII a. pabaigoje M. Pretorijus, elementu: „*Artinantis Kalėdoms, kai jau arkliai uždaryti tvarte, šeimininkas kasmet kelia šventę ir stato tokį alų, kaip daryta sambarių šventei (...). Tada jis nusižiūri gaidį (tasai negali būti raudonas), užmušti jį turi pats su lazda (ne kas nors svetimas). [Iš pradžių] įsileidžia į puodelį truputėlį alaus ir išlieja jį Žemynėlei ant žemės, paskui prisileidžia pilną puodelį. Jis ima puodelį į rankas, atsiklaupia ir su deramais dėkojimais meldžia Dievą, kad jį ir jo gyvulius, ypač arklius, gerai užlaikytų, kad teiktųsi ir toliau laiminti jų pašarą ir sergėti nuo visokių nelaimingų atsitikimų tvarte, kelionėje, prie darbo, nuo vilkų ir t. t. Jis šaukiasi šv. Jurgio, kad teiktųsi būti smagus ir gėrėtųsi jo gyvuliais, o savo šunims neduotų galios kenkti jo gyvuliams ir t. t. „Dabar dovanuju tau šitą gaidį, kurį tavo garbei užmušu, pažvelk maloningai ir laimink mano gyvulius (...).“ Po sukalbėtos maldos jis nugeria pusę puodelio, tada klūpodamas lazda užmuša į trobą atsineštą gaidį (...). Šeimininkas pats nupliko gaidį; šį darbą dar gali atlikti sūnus arba tame pačiame ūkyje gyvenantis brolis, tik jokia moteriškė negali gaidžio liesti, sūdyti ar ragauti. Kai išdarinėtą ir nupestą gaidį užkaičia virti, tada pats (arba sūnus, brolis) atneša pūrą, pastato apverstą viduryje trobos, deda ant jo pakinktus ir apynasrius, truputį šieno, greta – duonos ir išvirtą gaidieną (...). Čia valgo tikrai vyrai (...). Šeimininkas rūpestingai saugo likučius, kad nieko nepaimtų kas nors svetimas ar moteriškė, paskui jis suvalgo, kas likę. Kojas ir kaulus užkasa tvarte. Užkasdamas kalba: „Iš tų kojų ir kaulų bus man ateityje gerų kumeliukų“ (BRMSŠ III, p. 305–306).*

Panašiai (gaidys užmušamas ir suvalgomas), M. Pretorijaus teigimu, švenčiama ir diena, kai kumelė atsiveda pirmąjį kumeliuką.

Kaip matome, M. Pretorijaus aprašytas aukotojas jau nebežino ir nebemini senųjų dievų, globojusių žirgus, arklius ar kumeles su kumeliukais, kreipiasi į krikščioniškąjį Dievą ir šventą Jurgį – visų gyvulių globėją, tačiau pagrindiniai aukojimo apeigos elementai beveik sutampa su M. Strijkovskio informacija – apeigose dalyvauja tik vyrai, aukojami gaidžiai (gaidys), naudojama žirgo (arklio) pakinktų detalė (tai žirgo / arklio metonimija) – balnas, pakinktai, apynasris. Dar

lieka užpečkis, už kurio, M. Strijkovskio teigimu, sėdėdami aukas aukėjo (beje, ten pat, t. y. užpečkyje, aukojama ir *Bubilui* – žr. Balsys, 2004, p. 38–41).

XVI a. gyvenamieji trobesiai smarkiai skyrėsi nuo XIX ar XX a. pradžios tos pačios paskirties pastatų. Seniausias lietuvių antžeminis gyvenamasis trobesys *numas* buvo rentinės konstrukcijos, be lubų ir su atvira ugniaviete viduryje erdvios patalpos, kurioje buvo gaminamas maistas, dirbama ir miegama. Pradėjus mūryti (drėbti, lieti) krosnis, joms vieta visada būdavo skiriama gyvenamojo namo kertėje „*prie įeinamų į gryčių durų*“ (Kriauza, 1942, p. 25). Taigi M. Strijkovskio *užpečkis* ne kas kita, kaip vieta aplink židinių, kuri M. Pretorijaus laikais jau pakeitė viduryje trobos pastatytas *pūras*.

Ratainyčia

Ratainyčią pirmą kartą 1582 m. mini J. Lasickis: „*Ratainyčia (Ratainicza) laikoma arklių dievu*“ (BRMŠ II, p. 594). J. Lasickis, T. Narbutas, J. Basanavičius ir kiti tyrinėtojai *Ratainyčią* laikė moteriška dievybe, o J. I. Kraševskis ją pavertė vyrišku dievu *Ratainyčiu* ir kildino jį iš žodžio *ratai* „vežimas“ (LM I, p. 521, 208). T. Narbutas *Ratainyčią* lygina su keltų Epona ir teigia, jog tai „*deivė, globojanti jojamuosius arklius*“ (Narbutas, 1998, p. 146). G. Beresnevičius daro prielaidą, jog tai į vežimą kinkomų arklių dievybė ar pakinkytą arklį, kinkinį prižiūrinti dievybė (TLPRŽ, p. 162).

Lietuvių kalbos žodyno duomenimis, *ratainyčia* (ratinė) – patalpa vežimams, rogėms ir kitiems panašioms dalykams (pakinktams, padargams) laikyti. S. Daukantas rašo: „*Rūmė tarp trijų kūtės sienų ir tų durų vadinos tarpikiu, arba ratainyčia, kurioje ratai, važiai ir rogės laikomos buvo.*“ Išeitų, jog J. Lasickio minima deivę galėtume sieti tiek su arkliais, ratais, pakinktais, tiek ir su patalpa – *ratainyčia*, kurioje ji galėjo reziduoti.

Vieta *ratainyčiai* (ratinei) būdavo parenkama klėties, tvarto, daržinės ar klojimo gale. Iki XX a. pradžios tikėta, jog kaip tik čia (ypač tamsiu paros metu) pasirodo ir veikia įvairios mitinės lietuvių sakmių būtybės.

Arklys lietuvių buvo laikomas toteminiu gyvūnu, galinčiu ne tik bausti, bet ir apsaugoti, gausinti materialines gėrybes: arklio galva arba kaukolė lietuvių ir kitų tautų papročiuose buvo naudojama apsaugai nuo ligų. Arklio kaukolė, iškelta bityne ant mieto, turėjo garantuoti našų bičių darbą, sodyboje – apsaugoti viščiukus nuo vanago, Velykų rytą kartu su kitais simboliais naudojama norint nugalėti velnią, lietuvių sakmėse negyvas arklys ar kumelė baudžia papročiams nusižengusius žmones ir t. t. (Balys, 1993, p. 182; Kerbelytė, 1994, p. 27–32; Kerbelytė, 1997, p. 6–67). Tokią pat prasmę lietuvių pasaulėžiūroje turi ir kiti su žirgu /arkliu susiję daiktai – *tekiniai* (ratai), *kamanos*, *pakinktai*, *pasaga* ir t. t. Tai patvirtina ir rašytiniai šaltiniai, papročiai, tikėjimai, tautosaka. Vilniaus kolegijos jėzuitų 1604 m. ataskaitoje rašoma: „*Kitoje vietoje buvo suardyti lararijai, pašalintos tekinių krūvos sandėliuose, neva apsaugančios nuo vagysčių, o vietoj jų pastatyti kryžiai (...). Vežimų tekinius sudeda pačioje svirnu pakraigėje, kad piktosios dvasios vogčiomis neperneštų derliaus į kaimynų svirnius. Daugelyje vietų Tėvas tuos tekinius nuvertė ir jų vietoje pastatė kryžius*“ (BRMŠ II, p. 631–632). Žinių apie tikėjimą *ratų* (tekinių), *ratų stebulės* magiška galia randame iki XX a. pradžios. Ratais užritinamos klėties, kurioje per vestuves suguldomi jaunieji, durys; viščiukus pirmąkart leidžiant į

lauką reikia juos leisti per rato stebulę, kad vanagai neišnešiotų, o tą ratą ant ilgos šatos iškelti (Valančius, 1965, p. 161; Balys, 1993, p. 180–181). Tą patį (apsauga, gėrybių gausinimas) galima pasakyti ir apie *pasagą, kamanas, pakinktus*: viščiukus reikia per pavalkus į šiaurės pusę už galvelės išvedžioti; apynasriu arba pakinktais Joninių rytą braukiama rasa, kad karvės daugiau pieno duotų; radus pasagą, reikia ją ant slenksčio arba virš durų (vartų) prikalti, tai laimingas būti ir t. t. (Balys, 1993, p. 180–181; Kerbelytė, 1997, p. 61–74).

Aukojimo darbinių arklių dievybei pėdsakų galima išvelgti XVII a. raganų teismų bylose. Teigiama, jog ožio žarnos kabinamos ant sausos obels, norint stiprių, darbingų arklių prieaugio (BRMŠ III, p. 443).

Išvados

1. Abi paminėtos žirgų dievybės fiksuotos XVI a. pab. šaltiniuose, t. y. irstant senajai religinei sistemai. Iki XVI a. ir po XVI a. šaltiniuose šios dievybės nebeminimos. Tačiau tai neturėtų stebinti. Mat XIII–XIV a. šaltiniai atspindi oficialią arba kilmingųjų (karių) religiją, todėl žemdirbių, gyvulių augintojų dievai čia ir neminimi. XVII a. pab.–XVIII a., sustiprėjus krikščionybei, senųjų gyvulių dievų funkcijas jau perima krikščioniškieji globėjai – šventieji *Jurgis, Mykolas*. Šis funkcijų perėmimas – vienas iš argumentų, liudijančių senųjų gyvulių ir paukščių dievybių autentiškumo naudai.

2. Dievo Chaurirari autentiškumą rodo šaltiniuose aprašytas aukojimas, aukos turinys, siekiant tos dievybės palankumo jos globojamiems žirgams. Panašiai XVII a. pab.–XIX a., laikantis senųjų tradicijų, aukojama ir krikščioniškiesiems gyvulių globėjams. Aukojimo seniesiems gyvulių dievams pėdsakų iki XX a. pr. išliko ir įvairiuose papročiuose, tikėjimuose, tautosakoje.

3. Pripažintina ir tai, kad aptartos žirgų dievybės galėjo būti paplitusios, garbinamos tik labai siaurame areale. Todėl ir žinios rašytiniuose šaltiniuose, pėdsakai tautosakoje, tikėjimuose apie šias dievybes yra menki, fragmentiški.

Literatūra

1. Balys J. *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993.
2. Balys J. *Raštai*, t. 1–4, Vilnius, 1998–2003.
3. Balsys R. Dėl *Austėjos, Bubilo, Bičbirbio* kilmės ir funkcijų, *Lietuviai ir lietuvininkai. Tiltai. Priedas: mokslo darbai*, Nr. 24, Klaipėda, 2004.
4. Balsys R. *Mažosios Lietuvos žvejų dainos. Sandaros, turinio ir poetikos ypatumai*, Klaipėda, 2003.
5. Glemžaitė-Dulaitienė E. *Kupiškėnų senovė*, Vilnius, 1958.
6. Greimas A. J. *Tautos atminties beiėskant. Apie dievus ir žmones*, Vilnius–Chicago, 1990.
7. Kerbelytė B. *Mythology and Customs. Possibilities of Comparison, Folklore in the Identification Processes of Society. Etnologické študie 1*, Bratislava, 1994.
8. Kerbelytė B. Pieną atimančios ir ant šluotos skraidančios raganos: fantastika ir tikrovė, *Tautosakos darbai*, t. VI–VII (XIII–XIV), Vilnius, 1997.
9. Kriauzas A. Plūktinės krosnys ir jų gamyba Kupiškio apylinkėse, *Gimtasai kraštas*, t. 5, Šiauliai, 1942.
10. Valančius M. *Palangos Juzė*, Vilnius, 1965.
11. Valančius M. *Raštai*, t. 1–2, Vilnius, 1972.
12. Топоров В. Н. Из индоевропейской этимологии (1–2), *Этимология 1997–1999*, Москва, 2000.

Santrumpos

- BRMŠ – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, t. 1–3, Vilnius, 1996–2003.*
LE – *Lietuvių enciklopedija, t. I–XXVII, Boston, 1953–1985.*
LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas, t. I–XX, Vilnius, 1956–2002.*
LM – *Lietuvių mitologija, t. I–III, Vilnius, 1995–2003.*
SKSŽ – *Senasis Konstantino Sirvydo žodynas, Vilnius, 1997.*
TLPRŽ – *Beresnevičius G. Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas, Vilnius, 2001.*

Prūsijos amfiktionijos steigtis prūsų legendose ir germaniškasis kontekstas

Gintaras Beresnevičius

Straipsnio objektas – prūsiškųjų legendų pateikiamas genčių konglomerato susidarymas legendinėje tradicijoje. Konglomeratas sudaromas ne kaip politinis, o kaip religiniu autoritetu paremtas junginys. Kai kurios į jį įeinančios gentys – natangai, galindai, sūduviai, nadruviai, skalviai ir kt. – tradiciškai interpretuojamos kaip prūsai ar bent jau vakariniai baltai. Tačiau esama ir išimčių, nes bartai ir varintai / varmiai, pasirodo, greičiausiai yra germaniškos kilmės. Darbe ir koncentruojamasi į tokios sąjungos galimas prielaidas, pobūdį ir specialiai apsistojama prie germaniško elemento išsilyjeimo į baltiškos „konfederacijos“ rėmus.

Darbo tikslas – išsiaiškinti, kaip čia atsiradžia germaniškas elementas, kiek jis yra savarankiškas, o svarbiausia – atskleisti šio etninio religinio konglomerato atsiradimo aplinkybes ir jį įvardyti.

Tyrimo metodai – religinis istorinis ir religinis lyginamasis. Gvildenant minėtus klausimus, taip pat pasitelkiamas etnogenetinis požiūris, istorinių šaltinių analizė. Autoriaus nuomone, objektas reikalauja ne tiek sunkiai įmanomos istorinės verifikacijos, kiek, žvelgiant į jį kaip į legendą, išgvildinti religinius legendos vyksmų pagrindus bei prasmes, parodyti, kaip susidaro ypatingas ankstyvųjų viduramžių daugiaetnis ar daugiagentis junginys, ir, taikant lyginamosios religijotyros metodus, nustatyti, ar tai yra vienkartinis, ypatingas atvejis, ar tam tikra aksiominė religinė struktūra.

Žodžiai raktai: religijotyra, etnogenezė, legendos, kronikos, priešistorė, amfiktionija, baltai, germanai, prūsai.

Įvadas

Apie prūsų legendas mokslininkai yra rašę gana daug. Erazmo Stelos ir Simono Grunau medžiagą nagrinėję istorikai Povilas Pakarklis (1), Jonas Yčas (2), Juozas Jurginis (3) iš esmės sutiko, kad ši medžiaga liudija buvus baltišką legendinę tradiciją. Kazimieras Būga atkūrė vokiškame ar lotyniškame tekste pakitusius baltiškus vardus bei terminus ir jų autentiškumu neabejojo (4). Klausimą, ar prūsiškose legendose yra istorinės tiesos, J. Jurginio patikimumu, „netolimoje ateityje spręs archeologai ir kalbininkai“ (5), bet šie istorikai pripažino „prūsiškų kronikų“ legendinį pagrįstumą, t. y. kad jos gali būti nagrinėjamos kaip autentiška legendinė tradicija, o jos istorinio verifikavimo klausimas – jau kita tema. Bet kuriuo atveju tai, kad baltai, ypač vakariniai, kontaktavo su germanais ankstyvaisiais viduramžiais, istorikams abejonių nekelia (plg. Edvardo Gudavičiaus istoriografinę analizę (6)). Tačiau, grįžtant prie legendų, pasakytina, jog minėtieji tyrėjai iš esmės nagrinėjo prūsiškųjų legendų koreliacijas su baltiška tradicija, o galimas germaniškasis matmuo dar neanalizuotas. Aiškindamiesi legendų tradiciją, archeologai XX a. paskutiniame dešimtmetyje apskritai pripažino, kad aprašomi įvykiai iš principo patikrinami archeologine medžiaga. Ji liudijanti V–VI a. bent jau į vakarų baltų žemes atsikrausčius naują elementą (7). Iš esmės jis identifi-

kuojamas kaip baltišką arba etniškai efemerišką ir greitai subaltėjantis, o prūsų etnolingvistinis pamatas visada liekąs baltišką (8). Apie prūsų legendose minimą kai kurių genčių galimą germanišką priklausomybę yra rašęs Vladimiras Kulakovas. Tai – autochtoniškai germanai vidivarijai (9). Tačiau priėmus jo prielaidą, kad prūsų legendose atsispindi nuo frankų siautėjimo Centrinėje ir Šiaurės Europoje V ir VI a. sandūroje ar VI a. bėgančios gentys, galimas daiktas, kad tarp jų, kaip teigia V. Kulakovas, galėję būti ir saksai ir fryzai. V. Kulikovas mano, kad legendose atsispindi kai kurių galbūt germaniškų, galbūt tiesiog etniškai polimorfiškų karinių draugovių bėgimas į prūsų žemes, o tai prūsams galėję ir nekelti nerimo; plg.: „*Tas faktas, kad šie kariai profesionalai, kaip ir anksčiau vidivarijai, buvo prūsų priglobti, visiškai suprantamas: tais pavojingais laikais kiekvienas gerai ginkluotas būrys visada galėjo praversti. Šie negausūs kariai prūsų priešais tapti negalėjo. Priešingai, jie sutelkė prūsų draugovę ir paskyrė jai savus karvedžius – Vaidevutį ir Bruteni*“ (10). Taigi archeologai iš esmės prūsų kronikas jau yra verifikavę. Dar anksčiau tai yra padarę mitologijos tyrinėtojai, pavyzdžiui, Vytautas Jonas Bagdanavičius (11), Norbertas Vėlius (12), šio straipsnio autorius (13), pateikęs ir E. Stelos kronikos istorinę bei mitologinę verifikaciją (14).

Straipsnyje aptariamas langobardų ir varnų / varintų dalyvavimas Prūsijos žemės genčių sukurtame konglomerate dar nenagrinėtas.

Prūsai ir langobardai: bendras legendų pagrindas

Prūsiškosios kronikos, pasakojančios apie prūsų etnosą sudarysiančių genčių atsikraustymą į būsimąją Prūsiją, liudija persikėlimą Baltijos jūra iš Gotlando, vadinamo Kimbrija [*Cymbria, Scandia*]. Pasak S. Grunau, tai skandai, arba kimbrai, kurie randa vietos gyventojus ulmiganus, ir ilgainiui ne be vidinių konfliktų susiformuoja daugmaž vieninga brutų, brutenių tauta, vėliau imta vadinti prūsais. Atsikraustėlius kimbrus veda du broliai Brutenis ir Videvutis (BRM Š II 90–103).

Kol kas sustosime prie S. Grunau pasakojimo, nes jame esama dalykų, sutampančių su legendine langobardų atsikraustymo į žemyną versija. Pasak jos, langobardų protėviai gana sunkiai datuojamu laiku, galbūt II a. pr. Kr. (bet dar prieš gotus), atsikelia į žemyną kaip tik iš salos, vadinamos *Scandanan*. Tai gali reikšti ir Skandinaviją, ir Gotlandą, tačiau juos irgi veda du broliai. Atvykėliai išsilaipina Vyslos žemupyje, prūsų protėviai – Prėgliaus ar Nėmuno žemupyje, palei Áistmares ar Kuščių marias. Langobardų protėviai randa čia gyvenančius vandalus, o prūsų pirmtakai – ulmiganus. Laikotarpis, net ir legendinis, nesutampa; langobardų atsikraustymas galėjęs būti apie II a. pr. Kr., gal kiek vėliau. VI a. karaliaus Rotario Įstatymų knygos pratarinė (15) trumpai išdėsto langobardų istoriją, prasidedančią pasakojimu, jog šiaurėje esančioje *Scandanan* saloje gyveno daugybė tautų. Tarp jų buvo ir maža vinilų [*Winniler*] tautelė, kurioje gyveno moteris, vardu *Gambara*. Ji turėjo du sūnus: vieno vardas buvo *Ibor* (t. y. Šernas, nuo *Eber*), antrojo – *Agio*. Jie drauge su motina valdė vinilus. Vandalų hercogai *Ambri* ir *Assi* su savo tauta sukilo prieš vinilus ir liepė jiems pasirinkti: arba mokėti vandalams duoklę, arba susikauti su jais. Iboras ir Agijas atsakė, kad jie vėrciau kausis, nei mokės duoklę. Vandalų hercogai paprašė Vodano padėti jiems

nugalėti vinilus būsimame mūšyje. Šis atsakė, kad pergale dovanosiąs tiems, kuriuos rytą, saulei tekant, jis pamatys pirmiausia. Tuo pat metu Gambarą ir jos sūnūs, vinilų kunigaikščiai, atėjo pas Frėją, Vodano sutuoktinę, prašyti, kad ji padėtų vinilams. Frėja liepė saulei tekant vinilams išeiti kartu su savo moterimis, kurių kasos būtų surištos pasmakrėje, kad atrodytų kaip barzdos. Dangui šviesėjant ir saulei tekant, Frėja pasuko Vodano lovą į rytus ir jį pažadino. Atsibudęs Vodanas pamatė vinilus ir jų moteris, kurių veidus gaubė plaukai. Jis paklausė: „Kas šie ilgabarzdžiai?“ (*Qui sunt isti longobarbi?*) Frėja atsakė: „Viešpatie, jei davei jiems vardą, tai duok ir pergalę.“ Vodanas padovanojo vinilams pergalę, ir jie nuo to laiko ėmė vadintis *langobardais*.

Tada langobardai pakilo, atėjo į *Golaidą* ir valdė *Anthaib*, *Bainaib* ir *Burgundaib*. Pasakojama, kad karaliumi jie išsirinko Agelmundą [*Agelmund*]. Jis buvo *Ajos* sūnus ir priklausė *Guginger* giminei. Po Agelmundo valdė *Lamicho*. Paskui, sakoma, keturias dešimtis metų viešpatavo Lethas [*Leth*], po jo – Godehokas. Toliau prasideda istoriškai verifikuojama dalis, aiškiai lokalizuojamos vietos, kitų šaltinių minimi karaliai ir sėkmingi langobardų žygiai, galiausiai atvedę juos į Šiaurės Italiją. Tačiau prisiminimai apie praėjusius laikus, susiję su realiais įvykiais ir tikrais vietovardžiais, gal tik sunkiai išaiškinamais, gyvavo langobardų atmintyje. Trumpąją Rotario teisyno preambulės versiją VI a. papildė Paulius Diakonas, plačiau, nors irgi gana lakoniškai, perpasakojęs langobardų legendinę priešistorę. Paimsime iš jo pasakojimo tik vieną detalę – langobardų pramotę Gambarą ir jų sąsajas su galindais, Galindija, kuriai jau prūsiškoje tradicijoje yra atitikmuo. Kaip langobardų istorijoje [*Historia Langobardorum*] pasakoja P. Diakonas (16), *Scandanan* saloje tiek daug pasidarė gyventojų, kad jiems pritrūko erdvės. Teko, pasidalijus į tris dalis, mesti burtus, kuriai iš jų reikės palikti salą. Tie, kuriems krito burtas, išsirinko vadovais du brolius – *Ibor* ir *Agio*. Jie buvo brandaus amžiaus vyrai, jų motina buvo Gambarą. Šią moterį gentainiai laikė išmintinga ir ryžtingos dvasios, į jos patarimus būdavo įsiklausoma.

Gyventojų pagausėjimo tema ankstyvaisiais viduramžiais dažnai būdavo bet kurio – tiek istorinio, tiek legendinio – pasakojimo apie tautos klajones arba kokias nors vidines pervartas preambulė; ji tiesiog atspindėjo realias aplinkybes. S. Grunau (BRM Š II 85, 121), E. Stelos kronikose (BRM Š II 15–16, 21), Petro Dusburgiečio užuominose (BRM Š I 333, 343), istoriniuose faktuose – mergaičių žudymas Prūsijoje – matome tą patį pietinio Baltijos pakraščio tautų rūpestį, kaip išmaitinti gentį, tautą. Kitų genčių klajonės irgi prasidėjo nuo gyventojų pertekliaus. Burtais parentos genties ar žemių dalybos žinomos ir E. Stelai – taip, pasak jo, pasidalijama Prūsija (BRM Š II 11–23).

Mus domina kitkas – vinilams vadovauja *moteris*, vardu Gambarą, ir du jos sūnūs, kurie vėliau, Gambarą palengva eliminuojant, tampa tautos vedliais. Tačiau ir eliminavimas, ir mėginimas paaiškinti Gambaros aukštą padėtį vinilų gentyje priklauso tai pačiai žodinei tradicijai, kuri negali išmesti *moters*, bet turi paaiškinti, dėl ko ji yra tokia žymi. Langobardų istorijoje sakoma, kad ji buvusi „išmintinga ir ryžtingos dvasios“, į jos patarimus buvo įsiklausoma. Archajiškesnę, lakoniškesnę langobardų kilmės versiją pateikiančioje Rotario Įstatymų knygos prarmėje nieko neaiškinama. Gambarą suvokiama natūraliai, jai nepridedama jokių

epitetų, ji valdo drauge su sūnumis. P. Diakonas jau turi paaiškinti Gambaros autoriteto priešastis – ji buvusi išmintinga, ryžtinga, t. y. jai pridedamos vyriškos, vadui būdingos charakteristikos, matyt, siekiant šitaip priartinti Gambarą prie VI a. langobardų visuomenės patricentrinio modelio, ypač sustiprėjusio per karus ir klajones, padaryti ją „suprantamesnę“, o gal ir ne taip šokiruojančią. Antra vertus, antikos laikų keltų ir germanų moterys, tarkime, tokio socialinio spaudimo, kaip tikraisiais viduramžiais, nejuto, jos buvo daug laisvesnės ir savarankiškesnės. Tačiau esmė – ne socialinis statusas. Kalbant apie tautos vedlius, Rotario teisyno preambulėje dėstyti pradedama nuo jų motinos: „...buvo maža tauta, vadinama vinilais, ir joje buvo moteris, vardu Gambara, ir ji turėjo du sūnus – vienas buvo vardu *Ibor*, kitas – *Agio*.“ P. Diakonas, atvirkščiai, pradeda nuo brolių – tautos vedlių, pirma juos apibūdina ir tik tada prabyla apie Gambarą. Nesvarbu, kaip ši moteris būtų pateikiama, langobardų istorijos legendinėje dalyje jos išstumti negalima – kad ir dėl to, jog ji atlieka ne tik langobardų pramotės, bet ir – epizode su Frėja – bendrą su ja krikštamotės vaidmenį.

Be Gambaros Vodano ir Frėjos epizodas būtų neišsamus. Vandalai kreipiasi tiesiai į Vodaną, Gambarą – į Frėją; jos kreipimasis yra kur kas intymesnis ir daug veiksmingesnis (17).

Bet apie tai dar kalbėsime. Gambarą turėtų būti suprantama kaip sakralinę lyderę, galimas dalykas, sankcionuojanti ir tam tikrą valdymo struktūrą bei turinti valdymo svertus – „į jos patarimus išiklausoma“. Gambarą labai primena kitą sakralinę autoritetę, tik jau iš prūsų istorijos.

Petras Dusburgietis mini vieną Galindos viešpatę, kuri buvo laikoma šventąja bei žyne, „pagal jos nurodymus buvo tvarkomi šios žemės gyventojų reikalai“. Lotyniškame tekste ji vadinama *domina*, apibūdinama kaip *sacra et prophetissa* (BRM Š I 333, 343), t. y. jai priskiriamos pranašavimo funkcijos. Iš esmės tai Gambaros kopija. Kuriems laikams priskirtinas Galindos viešpatės epizodas, sunku pasakyti. Petras Dusburgietis jo nedatuoja, pateikia kaip pasakojimą, kuriuo motyvuojamas Galindos žemės ištuštėjimas ir sūduvių atsikraustymas į ją. Istoriskai tą laikotarpį gal ir galima nustatyti, bet mūsų užduotis yra kita. Ši neišvardijama Galindos pranašė turi atitikmenų Prūsijos legendinėje tradicijoje. S. Grunau mini dar vieną panašią figūrą – Pogežaną [*Pogezana*]. Toji nekalta mergelė, vaidilutė, visą amžių gyvenusi ažuolyne, o jos išstartas žodis – buvęs dievo žodis. Ji šokdavusi su dievais, o tie, jos paprašyti, žmonėms duodavę visa, ko jie norėdavę (BRM Š II 63–64, 101). Originale S. Grunau sako: „...*was sie gebott, das war gotis wortt.*“ Vėlgį šventa moteris, kurios priesakų klausoma ir kuri ypač artimai bendrauja su dievais. Beje, tas bendravimas nusakomas kaip šokis – galimas dalykas, ekstatiškas šokis, po kurio Pogežana pranešdavo, ką girdėjusi. Čia šamanistinis elementas ne tik tikėtinas, o, atrodytų, akivaizdus. Bet kuriuo atveju langobardų Gambarą turi du atitikmenis prūsų tradicijoje – galindų pranašę, valdovę ir Pogežaną, *sakralinę moterį*, dėl sakralinio autoriteto turinčią nemažą valdžią ir įtaką socialinėje terpėje. Galime konstatuoti, jog langobardų istorijoje ir prūsų legendose randame atitikmenis – šventąją moterį, turinčią gentyje autoritetą, pagal kurios nurodymus tvarkomi genties reikalai. Įtikėtina, kad tai labai archajiškos gyvenosenos, moteriškos paveldėjimo linijos reliktai.

Apie juos specialiai nekalbėsime, nes tema pernelyg plati, tačiau apskritai nei langobardai, nei prūsai moteriškojo prado neakcentavo; priešingai – tarkime, prūsų panteone nėra nė vienos moteriškos dievybės. Beje, prūsų pranašė, žynė, gyveno Galindoje. Joje kuri laiką gyveno ir langobardai su Gambara ir jos dvyniais genties priešakyje. Galima įtarti, kad Galindos *prophetissa* ir Gambara turi kai ką bendra.

Tačiau prie genčių *ištakų* tokių moterų pasitaiko. Jų sakralinė ir socialinė reikšmė patricentrinėse bendruomenėse turėjo būti grindžiama tradicijos archetipais, t. y. egzistuojančios struktūros pradžioje buvusios sakralinės genties motinos, pramotės archetipu. Ši pramotė iš esmės pati turi deivės statusą, tad gali būti su ja siejama arba painiojama. Įsidėmėtina, kad Gambara kalba su Frėja visų vinilų vardu, visi galindai paklūsta šventosios moters valiai, t. y. sakralinė moteris turi galią kalbėti genties vardu, įsakinėti visai genčiai. Tai germanų pramotės, jos reprezentantės balsas. Apskritai, pasak Publijaus Kornelijaus Tacito, germanai laikę, kad moterys turinčios pranašišku ir tam tikra prasme šventų galių ir jų patarimų neniekinę (Germania, VI).

Varmiai ir varintai

Reikėtų prisiminti dar ir kitą P. K. Tacito liudijimą apie germanų tikėjimus: esą jie kilę iš dievo Tuisto, išaugusio iš žemės. Atitinkamai *žemė* čia atlieka gimdytojos, pramotės vaidmenį [*Tuistonem, deum terra editum*], kuris savarankiškos dieviškos reikšmės neįgyja, bet neišnyksta – žemė gimdytoja yra tokia universali figūra, kad jos dar labiau mitologizuoti nebūtina. Pasak P. K. Tacito, germanų genezė toliau klostėsi taip. Tuisto sūnus *Mannus* turėjo tris sūnus, iš kurių prasiėdęsios trys giminės – ingevonai, labiausiai nutolę į vakarus, viduryje esantys herminonai ir tolesnieji – istevonai. Kartais pridedama, kad sūnų galėję būti ir daugiau, ir kiekvienas jų davęs pradžią atskirai genčiai – marsams, gambrivijams, svebams, vandalams [*Vandilios*] (Germania, II). E. Stela pasakoja apie panašią prūsų visuomeninės struktūros pradžią, kai pirmojo prūsų valdovo Videvučio [*Viduutus*] sūnūs Pomezamas, Galingas [*Galingus*] ir Natangijus pasidalija valdomas žemes, o vyriausiasis brolis Litalanas iš šių dalybų išmetamas ir gauna Lietuvą (BRM Š II 17–18, 212–223).

Pažymėtina, kad čia skaičiuojama iš vakarų į rytus, kaip P. K. Tacito „Germanijoje“, o S. Grunau, minėdamas jau dvylika Videvučio sūnų, kurie atitinkamai gauna Prūsijos žemes, skaičiuotę pradeda nuo rytų ir baigia vakaruose. Galimas dalykas, kad baltiški ir germaniški realūs žemių pasidalijimai būdavo paremti mitiniais precedentais, tad kartais baltų atveju mums ne visiškai aišku, ar vaizduojami tikri įvykiai, ar precedentai. Juk ir tikrieji įvykiai turėjo būti siejami, gretinami su pirmapradėmis, archetipinėmis dalybomis, žinomomis iš mitų bei legendų, o ilgi šimtmečius trukę procesai galiausiai būdavo suvedami į vieną precedentinį įvykį, istoriją sukoncentruojant legendoje pagal mitinius provaizdžius.

Vienas tokių tikrų įvykių gali būti siejamas su jau S. Grunau perpasakota legendine Prūsijos žemių padalijimo istorija. Pasak jos, Videvučio sūnūs išsidalija Prūsijos žemes, kiekvienas, prisiekęs prie šventojo ažuolo ištikimybę savo dievams: Patolui, Perkūnui, Patrimpui ir Rikojoto Kriviui kirvaičiui, gauna valdyti atitinka-

mą, jo vardu pavadinamą teritoriją (BRM Š II 96–103). Be abejo, čia – legendinė-mitologinė Prūsijos žemių atsiradimo versija, patys vardai sukurti retrospektyviai, nors neatmetama galimybė, kad ir su šiais vardais siejamos istorijos turi prasmę ar yra kuo nors pagrįstos.

Dabar stabtelėsime prie vienos genties, kurią S. Grunau kildina iš devintojo Videvučio sūnaus Varmio, o E. Stela teigia, kad „tie, kurie šiandien išlaikę senąjį pavadinimą vadinasi varmiai, yra kilę iš Varintų [*a Varintis*]“ (BRM Š II 23). S. Grunau pasakoja: „Varmis [*Warmo*], devintasis Vaidevučio [*Witowuti*] sūnus, atėjo ir prisiekė kaip ir jo broliai, ir jam jo tėvas su krivaičiu [*kirwaitt*] paskyrė kraštą prie *Naros* ir Paserijos [*Pasargès, Bassaro*] upių, kurią jis ilgainiui užvaldė, pasistatė pilį ir pavadino ją *Tolo*, o jo šalis dar ir šiandien vadinama *Varme* [*Warmia*]“ (BRM Š II 100). Visai tikėtina, kad tai – Tacito, Ptolemėjaus, Plinijaus minima gentis, rytų germanams priskiriami varnai [*Warnen, Varini*]. Viena jų šaka, pasak germanų priešistorės tyrinėtojo Ludwigo Schmidto, gyveno į rytus nuo Oderio ir, kitaip nei vakarinė šaka, istoriškai neturėjo jokios reikšmės (18). Vokiečių tyrinėtojai į ją nekrepė dėmesio, tačiau į rytus nuo Oderio, Odros, mes žinome vakarų baltų gentis, tarp jų ir varmius, Varmiją. E. Stela be ypatingų abejonių juos kildina iš varintų (plg. jo teiginį veikale „Apie Prūsijos senybes“: „...tie, kurie išlaikė senovės žymę, nuo varintų vadinosi varniečiais“ (19).

Turėtume nedaug priežasčių abejoti, kad varmiai, varintai Prūsijoje – tai tie patys germanams priskiriami varnai ar varinai, kurių vakarinė atšaka turėjo gana garsią istoriją. Tiesa, abejotina, ar jie taip esmingai ir prarado ryšius su savo gentainiais vakaruose. Patys varnai istorijos arenoje dažniausiai veikė su jiems artima anglų gentimi: drauge pasirodydavo Jutlandijoje, arba Kimbrijoje, II a. po Kr. anglai su varnais prisidėjo prie herulų, tuo metu pasirodžiusių lyg ir iš Skandinavijos, ir Reino žemupyje rengė piratiškus užpuolimus. Anglovarinai [*Anglevarii, Angli [et] Varini*] pasirodo Nyderlandų teritorijose. Nuo V a. pabaigos gyvuoja varnų karalystė rytiniame Reino žemupio krante, apie 501 m. su jais reikalų turi ostgotų karalius Teodorikas. Paskui varnai susiduria su frankais. Tie taikaus pobūdžio susidūrimai galiausiai lėmė ir jų žlugimą. Varnai, tebegyvenę Tiuringijos žemėje, 531 m. buvo frankų sumušti. Vėliau, 594 m., jie mėgino nusimesti frankų jungą, tačiau vėl buvo sumušti ir, atrodo, beveik išnaikinti (20). Galimas daiktas, kad tuomet dalis varnų ir pasitraukė į prūsų konglomerato kontroliuojamas teritorijas.

Anglai persikelia į Britaniją, dalis varnų grįžta į senąją teritoriją, Jutlandiją-Kimbriją, ten jų pėdsakai ir dingsta. Kad jie galėjo nuklysti į vakarų baltų žemes, visiškai tikėtina, nes Jutlandija, Gotlandas, Vyslos, Prėgliaus žemupiai sudarė gana glaudžiai bendraujančią, judrią sistemą, ja keliavo ne tik pirkliai ar jūrų plėšikai, bet ir ištisos gentys. Prūsų varmiai / varinai turėtų būti laikomi arba viena iš varnų atšakų, sąlygiškai ramiai gyvenusių tarp vakarų baltų ir subaltėjusių, arba po vienos iš varnų VI a. pirmajame trečdalyje ar pabaigoje ištikusių katastrofų prisidėjusių prie vakarų baltų ir priimtų čia su tam tikromis sąlygomis. Galimas ir abiejų variantų lydinys, t. y. varnai atvyko į giminaičių žemes. S. Grunau jais nesistebi ir apie germanišką jų kilmę nekalba, tik varmius laiko dešimtąją prūsų kiltimi (BRM Š II 100). Tai, kad varmiai greičiausiai tebeatsiminė tam tikrus lemtinuosius įvykius, gal liudytų labai painiai S. Grunau pasakojama varmių istorija pačioje

Prūsijoje ir jų konfliktas su mozūrais. Taigi, Varmis „mirė greičiau už savo tėvą ir paliko savo žmoną Erma su neužaugusiais vaikais. Ji ilgai ir protingai valdė šalį, tas kraštas ir antrąjį pavadinimą nuo jos gavo, jį vadino Ermelandu. <...> Ši Erma keršijo mozūrams už tai, ką jie buvo padarę Pomezui [*Pomeso*], jos vyro broliui, kai jie buvo sugavę Pomezą su šešiais sūnumis. Tėvas pabėgo, bet vaikus mozūrai nužudė. Už šiuos vaikus ji nužudė Mazovijos [*Masonen*], arba Mozūrijos [*Masuren*], kunigaikštį *Lottko* su moterimis ir vaikais, iš viso 26 žmones, – tai kaip tik ji padarė. Tačiau vėliau ją nužudė jos pačios tarnaitė už tai, kad ji nenorėjo, jog jos sūnus vestų mergaitę, kuriai buvo nuplėšęs garbę“ (BRM Š II 100).

Nieku gyvu neteigiui, kad dabar bus papasakota ta pati istorija, tačiau ją apie varnus, frankus ir anglus porina Prokopijus Cezarietis (21). Atrodo, kad tai pavimas ar saktė: Varnų karalius *Hermegisklus*, gyvenęs su antrąja žmona – frankų karaliaus Theudeberto seserimi, sūnų *Radiger* iš pirmosios santuokos sužadėjo su anglų karaliaus dukterimi. Hermegisklas, pajutęs artėjančią mirtį, savo ipėdiniui dėl politinių sumetimų patarė mesti sužadėtinę ir vesti pamotę frankę. Paliktoji karalaitė surinko laivyną, prie Reino žiočių sumušė varnus ir paėmė Radigerį į nelaisvę. Šis dabar jau atsisakė Theudeberto sesers ir vedė britę (apie 540 m.). Istorija paprasta: jauna moteris geba valdyti, kovoti, rinkti kariuomenę – tiek anglų / varnų aplinkoje, tiek Varmijoje-Ermelande. Gal šią istoriją galima laikyti iš dalies varnų / anglų / frankų konflikto dėl jaunos merginos versija, papasakota „sugedusio telefono“ principu ir ateivių perkelta į Varmiją. Ten ji galėjo dar pintis atmintyje ir susimaišyti su tikrais įvykiais – tiesa, tokia galimybė nepaprastai maža. Tačiau moters karinė iniciatyva, kerštas ir gebėjimas organizuoti bei valdyti paliudijami ir anglų / varnų, ir varmių tradicijoje, be to, mus pasiekęs varnų karaliaus *Hermegisklo* ir Varmijos valdovės *Ermos* vardų artumas vėl gali būti argumentas sieti, tegu ir netvirtai filologiškai, varnus ir varmius, nes germaniškų vardų panašumas neturi stebinti, bet valdovų vardų tapatumas ir siužeto bent jau apylankinis artumas gali leisti daryti prielaidą, jog šios dvi istorijos, nors ir kaip kvailai ir skirtingai skambėtų, rodo buvus tam tikrą tapatumų, artumų, sąsają tarp varnų ir varmių.

Amfktionijos

P. K. Tacitas mini varinus drauge su angliais bei kitomis gentimis, gyvenančiomis už langobardų, piečiau nuo Jutlandijos pusiasalio. Jis rašo: Gyvenančius už jų reudignus, po to avijonus, angljus, varinus, eudozus, svardonus ir nuitonus apsaugo upės ir miškai. Apskritai paėmus, jie niekuo nepasižymi, nebent tuo, kad bendrai garbina žemę Nertą, tai yra Motiną žemę, manydami, kad ji kišasi į žmonių reikalus ir tvarko tautas. Okeano saloje yra šventa giraitė, o joje – tai deivei skirtas vežimas, apdengtas rūbu, kurį paliesti tegali tik žynys. Šis, sumojęs, kad deivė išgėgė į savo šventovę, lydi ją, vežamą karvių, su didele pagarba. Tada prasideda linksmybių dienos ir šventės kiekvienoje vietoje, kurią deivė pagerbia savo atvykimu ir viešėjimu. Tada germanai nebekariauja, ginklų nebeima į rankas. Visa, kas iš geležies – užrakinta, tada klesti tik taika ir ramybė, kuria mėgaujasi tol, kol tas pats žynys sugražina iki soties prisiviešėjusią pas mirtinguosius deivę. Po to vežimas ir rūbai, o panorėjęs gali tikėti, kad ir pati dievybė, nuplaunami

nuošaliame ežere. Tai atlieka vergai, kuriuos beregint praryja tas pats ežeras. Ir čia paslaptina baimė ir tyras nežinojimas to, ką mato tik pasmerktieji mirčiai (22). Ši septynių genčių grupė susispietusi apie religinį centrą Okeano salos giraitėje. Okeanas čia reikštų Baltiją. Tai patvirtintų ir giraitės paminėjimas, nes Šiaurės jūros salose dėl siaučiančių vėjų medžių beveik nėra. Ta genčių grupė (gimininga kimbrams) įvardijama kaip amfiktionija (23), t. y. genčių ar polių susitelkimas apie vieną religinį centrą ar tiesiog kultą (Izraelis irgi tam tikru metu buvo genčių amfiktionija apie Jahvės kultą).

Žinia apie germanų amfiktioniją mums įdomi ir baltiškais aspektais. Visų pirma tai deivės garbintojų šventoji giraitė, religinis centras Baltijos jūroje, kuris išsyk primena ir religinį Pamaro slavų centrą Riugeno / Rugijos saloje vėlesniais laikais. Thietmaro liudijimu, XI a. ten, redarų šventykloje, stovėjęs Svarožyco stabas. Jį garbino ir jam atnašavo visos Palabio slavų gentys, turėjusios, tiesa, ir savus dievus, tačiau viršiausiaja laikiusios Svarožyco šventvietę, kur stovėjo šio dievo stabas ir kabėjo vėliavos su kitų dievų atvaizdais, ir kur liutičių gentys rinkdavosi karo žygiui (24); arba Helmoldo žinios iš XII a. apie taip pat garbinamą Rugijoje Sventovito stabą, kuri aplinkinės slavų gentys laikė dievų dievu ir mokėjo ranams ir jų šventyklai duoklę (25). Visiškai tą patį galima pasakyti apie Rikojotą / Romovę ir šaltinių pabrėžiamą jo įtaką aplinkinėms baltų ir nebūtinai baltų žemėms. Ten taip pat stovėję dievų stabai ir, įsidėmėtina, kabėjusios religinės vėliavos su dievų atvaizdais. Čia prūsų gentys rinkdavosi bendriems karo žygiams.

Galimas daiktas, kad germanų septynetukas ir Palabio slavų gentys telkėsi apie tą pačią amfiktioniją, gal net apie tą patį Riugeno / Rugijos salos centrą.

Išvados

Langobardų ir prūsų kilmės legendose esantys sutapimai iš esmės yra struktūriniai ir gali atspindėti panašią socialinę-religinę struktūrą, kadaise artimą Europos šiaurės etnosams, gyvenusiems panašiomis sąlygomis; antra vertus, šie sutapimai gali iš dalies būti palaikomi ir dar išlikusių indoeuropietišku mitų apie pirmtakų ar mitinių didvyrių keliones, socialiniai, religiniai ir istoriniai dalykai paprasčiausiai tarp savęs koreliavo. Labai tikėtina, jog Prūsijoje buvo bardų, kaip subaltėjusių langobardų, likučių. Varmiai varintai apskritai dar istoriniais laikais tapatinti su germanų varintų palikuonimis ir dėl jų itin dvejoti nevertėtų. Taip pat neabejotina ir tai, kad tiek bartai, tiek varmiai buvo subaltėję ir veikė kaip gana vieningos Prūsijos genčių konfederacijos nariai.

Prūsijoje buvo baltų genčių amfiktionijos centras ir kaip tik taip reikėtų suprasti Petro Dusburgiečio paliudytą ir Simono Grunau kronikoje detalizuotą krivio ir paties centro įtaką ne tik prūsų gentims, bet ir lietuviams bei kitoms Livonijos žemėje gyvenančioms tautoms. Manau, šitaip atsakoma į labai daug klausimų, o svarbiausia, išvengiama bereikalingo: valdė krivis ar nevaldė? Ne, jis buvo amfiktionijos centro galva, kuriai būdavo paklūstama. Visai kaip prūsų galingieji paklūsavo Pogežanai, nors valdė patys, ir į jų valdymą Pogežana nesikišo. Paklusti ir būti valdomiems – skirtingi dalykai. Čia paklūstama savo noru, apsisprendus paklusti. Paklūstama, matyt, sprendžiant ginčus, tarpusavio kivirčius, „teisminės nutarties“ atvejais, kilus ginčams dėl paveldėjimo ir pan. Amfiktionijai

jos tikslas – išlaikyti taiką, santarvę tarp jai priklausančių genčių, suteikti joms pakankamą laisvę – tokia, kad prie panašių amfikcionijų prisidedama palyginti noriai, nes tai yra greičiau religinės taikos paktas nei valstybės užuomazga; nors, tarkime, Bosporas, iš pradžių graikų miestų valstybių konglomeratas prie Meotidės (dabar Azovo), tam tikru metu buvo amfikcionija, susitelkusi apie Pantikapėjaus Apolono šventyklą, o vėliau iš keliolikos miestų susikūrė Bosporo karalystė. Tačiau amfikcionijos virtimas valstybe ir graikų diasporoje, ir kitose vietose buvo itin retas atvejis. Bospore jį lėmė labai aukšto lygio milžinišku grūdų eksportu grįsta ekonomika ir prekyba, leidusi ir vertusi vienytis kaip galima labiau, iki karalystės lygmens.

Vis dėlto amfikcionijos valstybėmis paprastai nevirsta. O pabaigai reikėtų pasakyti, kad Romovės egzistavimas Prūsijoje ir Romovės amfikcionija Šiaurės Europoje yra ne koks nors išskirtinis nesusipratimas, o natūrali ir nuo P. K. Tacito laikų iki Šiaurės Europos krikšto išlikusi giminingų (ir nebūtinai artimų) genčių sambūvio forma. Galima pabrėžti, kad jeigu germaniškos gentys ilgesnį laiką gyvena tokioje amfikcionijoje, baltizavimo jos tikrai neišvengia.

Kiek kitaip galima vertinti ir legendinę akimirką, kai Videvučio sūnūs, pradėsiantys gentis ir gaunantys žemių apsigyventi, prisiekia Kriviui kirvaičiui ir Rikojoto dievams. Tai reikštų, kad jie prisideda prie amfikcionijos. Legendos apie Prūsijos dalybas gali atspindėti ne vienkartinį padalijimą, o ilgalaikį istorinį procesą, kai prie Rikojoto / Romovės amfikcionijos prisijungiančios gentys, autochtoninės ir grįžtančios iš tautų kraustymosi, gaudavo savo žemes. Iš jų reikalaujama priesaikos dievams, o ne karaliui. O tai – amfikcionijos sutarties pasirašymo paktas.

Literatūra

1. Pakarklis P. *Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai*, Kaunas, 1948.
2. Yčas J. Simono Grunau, XVI a. kronisto, reikalai, *Švietimo darbas*, 1922, Nr. 3–6.
3. Jurginis J. *Legendos apie lietuvių kilmę*, Vilnius, 1971.
4. Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1958, t. 1, p. 159–165, 183–189 ir kt.
5. Jurginis J. *Min. veik.*, p. 104.
6. Žr. *Lietuvių etnogenezė*, Vilnius, 1987, p. 124–127.
7. Šimėnas V. Legenda apie Videvutį ir Brutenį (legendos šaltinių klausimu), *Prūsijos kultūra*, Vilnius, 1994, p. 18–62; Кулаков В. Истоки культуры пруссов, *Vakarų baltai: etnogenezė ir etninė istorija*, Vilnius, 1997, p. 109–123; Šimėnas V., Kulakovas V. *Užmirštieji prūsai*, Vilnius, 1999.
8. *Ten pat*, p. 203.
9. *Ten pat*, p. 202–203.
10. *Ten pat*, p. 148 ir kt.
11. Bagdanavičius V. Brutenio religinės ir politinės sąrangos įsteigimas Prūsijoje, *Prūsijos kultūra*, Vilnius, 1994, p. 64–81.
12. Plg. Vėlius N. *Senovės baltų pasaulėžiūra*, Vilnius, 1983, p. 218–225.
13. Beresnevičius G. *Baltų religinės reformos*, Vilnius, 1995, p. 77–133.
14. Stela E. *Apie Prūsijos senybes*, iš lotynų k. vertė Mintautas Čiurinskas, įvadą ir komentarus parašė Gintaras Beresnevičius, Vilnius, 2004.
15. Diakonus P. *Historia Langobardorum, Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit, VI: Paulus Diakonus und die übrige Geschichtschreiber der Langobarden*, Übersetzt von Otto Abel, Berlin, 1849, p. 1–5.
16. *Ten pat*, p. 12–13.
17. *Ten pat*, p. 16–21.

18. Schmidt L. *Allgemeine Geschichte der germanischen Volker. Bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts*, München; Berlin, 1909, p. 148–149.
19. Stela E. *Min. veik.*, p. 61.
20. Schmidt L. *Min. veik.*, p. 148–149.
21. Прокопий из Кесарии. *Война с готами*, Москва, 1950, p. 207–208.
22. Tacitas P. K. *Rinkiniai raštai, iš lotynų k. vertė Dalia Dilytė, Janina Mažiulienė*, Vilnius, 1972, p. 26–27.
23. Schmidt L. *Min. veik.*, p. 148.
24. Lowmianski H. *Religia Slowian i jej upadek*, Warszawa, 1986, p. 172.
25. *Ten pat*, p. 190.

Žvilgsnis į vakarinių baltų praeitį

Irena Julija Foktienė

„Žmogaus kelias į dvasinę brandą eina per savo krašto būtovės pažinimą. Istorijos verpetuose pradingo tavo vaikai, vakarinių baltų žeme, todėl kiekvieno iš mūsų čia gyvenančių „alfa ir omega“ turėtų būti ne vien dabarties ir ateities kūrimas, bet ir krašto, kuriame esame, praeities žinojimas.

Laisvės kovų dalyvis, signataras, Seimo narys šviesios atminties Algirdas Patackas ir etnologas Aleksandras Žarskus veikale „Virsmų knyga“ teigia: „Praeities žinojimas subrandina homo historicus, sluoksni žmonių su istorine atmintimi, kurie tautai ir jos namams – valstybei padeda išlaikyti tęstinumą, neleidžia tautai pranykti istorijos ūkuose“.

Straipsnyje nesiekama išsamios istorinės analizės. Jo tikslas – pateikti minimalių archeologinių ir istorinių žinių apie vakarų baltų vietą tuometinės Europos visuomenėje, apie genčių susidarymą, jų materialinę ir dvasinę kultūrą, kovas dėl prigimtinių teisių į gyventą teritoriją ir istorinį likimą.

Kalbininkų ir archeologų nuomone, anksčiausiai – maždaug VI–V a. prieš Kristų, nuo bendro baltų kamieno atsiskyrė vakariniai baltai. Archeologas, mokslininkas, profesorius Eugenijus Jovaiša daro prielaidą, kad Romos imperijos istoriko Tacito laikais gyvenusiems vakariniams baltams priskirtinas Vyslos žemupio, Sėmbos ir Lietuvos pajūrio arealas, kur buvo daugiausia randama gintaro ir iš kur vedė Gintaro kelias į kitus Europos kraštus. Mokslininko tyrinėjimų duomenimis, iš pietinėje Baltijos pajūrio dalyje gyvenusių vakarinių baltų I–V a. atsiranda gailindų, sūduvių, jotvingių gentys, nuo IX a. susiformuoja prūsai, kuršiai, skalviai, aukštaičiai, žemaičiai, žiemgaliai, latgaliai, sėliai. Visos šios kultūros – tai aisčiai, vakarų baltai, P. K. Tacito minėtųjų aisčių tikrieji palikuonys („Mokslo Lietuva“, 2013 03 12.).

Stipriausios kadaise buvo prūsų gentys. Prūsija, svarbiausias baltų prekybos gintaru centras, dėl plačių prekybinių ryšių buvo žinoma nuo Antikos laikų. Nepaisant vikingų ir lenkų kunigaikščių puldinėjimų, IX–XII a. ji pasiekė itin aukštą materialinės ir dvasinės kultūros suklestėjimo lygį bei išliko nepriklausoma. Prūsų ir kitų baltų svarbiausiu dvasiniu centru tapo Sembos pusiasalis.

XIII a. prasidėjęs prievartinis vakarinių baltų krikščioninimas sulaukė įnirtingo prūsų pasipriešinimo. Kovojančius prūsus paremdavo jotvingių, nadruvių, skalvių gentys, tačiau prūsų jėgas silpnino vidiniai tarpgentiniai nesutarimai, netgi tarpusavio kovos. Kryžiuočiai, įkūrę Vokiečių ordiną, su popiežių ir Europos riterių pagalba nugalėjo 50 metų už savo išlikimą ir laisvę kovojusias, bet nespėjusias susivienyti prūsų gentis. Nusiaubę prūsų žemes, daug jų išžudė, kitus pavertė baudžiauninkais. Dalis prūsų pabėgo į Lietuvės Didžiąją Kunigaikštystę, kurioje egzistavo beveik tokia pati religija, kiti asimiliavosi su vokiečių tauta. Ilgainiui kryžiuočių pavergta baltų tauta – prūsai – išnyko, buvo užmiršta ir prūsų kalba.

1279 m. buvo nukariauta Skalvė, ilgą laiką laikyta viena iš Prūsijos žemių. Pastaruoju metu, profesoriaus Zigmo Zinkevičiaus ir kitų mokslininkų nuomone, skalviai laikytini tarpine gentimi tarp prūsų ir lietuvių. Dalį skalvių asimiliavo

žemaičiai, o patekusių užkariautojų, Vokiečių ordino, valdžion suvokietėjo ar tapo lietuvininkų etninės grupės dalimi. Panašus likimas ištiko ir kitą tarpinę gentį tarp prūsų ir lietuvių – nadruvius, ištirpusius LDK ir Ordino valstybėje. Vėliau nadruviai kartu su skalviais sudarė lietuvininkų etnosą Mažōjoje Lietuvojē. Nukariautų vakarinių baltų genčių žemėse buvo įkurta *Ordino* valstybė, gyvavusi 1283–1525 m. Pasisavinus prūsų vardą, 1525 m. ji buvo pavadinta Prūsijos hercogyste, 1701 m. – Prūsijos karalyste. Skalvės ir Nadruvės teritorijoje XV–XVI a. susiformavo *Mažoji Lietuva* (*Prūsų Lietuva*) – istorinis-etnografinis *Prūsijos*, o vėliau *Rytprūsių* regionas.

Būties suvokimo link

Ūksmingo miško gilumoje vingiuoja kelias. Tai pietinis kraštas iš žemaičių besitęsiančios didžiulės senos Kāršuvos girios. Ji vietomis priglundusi prie dar senesnio Nēmuno, vietomis nuo jo pabėgusi. Kelias daro staigų posūkį dešinėn. Dėmesį patraukia takelis ir nepažįstami, vos vos virpinantys orą, garsai. Sukibusios medžių šakos skleidžia prieblandą. Paširpstu, bet vidinis balsas ragina eiti pirmyn, lyg kviesdamas į kažką nepaprasta. Netikėtai prie pat kojų sugurga upelė. Paneriu rankas į jos rusvą šaltą vandenį, paglostau maurais apaugusį akmenį. Atsitiesusi pro ploną ryto rūko skraistę kitame krante išvystu stūksančią kalvą, plačiašakį seną ažuolą ir ugnį. Aplink ją – žmonių ratas. Į dangų nukreiptos akys, iškeltos rankos – meldžiasi. Lengvas vėjelis atneša švelnią minorinę melodiją. Tarsi magiškos galios paveikti sušnara ažuolo lapai. Po keletą jų nusiskynę, žmonės skirstosi – tylūs, susikaupe – ir išnyksta už rūko juostos...

– Kas tai – praeities mirażas, dabartis ar niekada nenutrūkusi realija?

Šiandien, paslaptینگai ošiant ažuolui, supratau, kiek mažai žinome apie vakarinių baltų kraštą, o ypač apie jus, Vėšvile, Kazikėnai, Smaliniškai ir kiti paupių, miškų proskynų kaimeliai, nors daug metų vaikščiojam jūsų takais, klausomės upelių ir sengirių šnekos. Padėk suvokti, kas tu, kokiais keliais keliavai, ką patyrei, kam meldeisi, ką šlovina. Atverk savo sielos gelmes, prabilk piliakalniiais ir pilkapiiais, šventosiomis giriomis ir upeliais, nes tu dar nepamiršai jų kalbos. Ir tegul bus įvardinta nors dalelė tų, kurie tave mylėjo ir tebemyli, tų, kurie trupinėlius gyvosios atminties nešė per kartas, juos išbarstytus rankiojo ir tų, kurie siekė sunaikinti tavo tapatumą.

Žemės gelmėse glūdinti istorija

Istoriniuose šaltiniuose vakarų baltų genties prūsų vardas pasirodė apie 870 metus, Skalva paminėta apie 1231 m., Nadruva – apie 1250 metus. Pralkabanti praeitį iki mūsų eros ir ankstyvuosius mūsų eros laikus – archeologų privilegija. Tyrinėdami vakarų baltų priešistorę, nuo XIX a. pr. iki Antrojo pasaulinio karo daug dirbo vokiečių mokslininkai. Rytprūsių archeologas Emilis Holakas (*Emill Holack*) parengė Rytprūsių archeologinį žemėlapi, ištyrė daug archeologinių paminklų Semboje, Klaipėdos ir Šilutės apskrityse. Otas Tišleris (*Otto Tischler*), susistemino ir sugrupavo Rytprūsių proistorės medžiagą. Adalbertas Becenbergeris (*Adalbert Bezenberger*) vadovavo Prūsijos senovės („Prussia“) draugijai ir muziejui, įkūrė vokiečių Archeologijos draugiją. A. Becenbergeris organizavo Prūsijos ir Mažosios Lietuvos archeologinius tyrinėjimus, ištyrė daug archeologinių paminklų Sembos pusiasalyje, Tilžės, Klaipėdos, Šilutės apskrityse. Prūsijos piliakalnius, Mažosios

Lietuvos kapinynus, pilkapynus ir kitus archeologijos paminklus tyrinėjo Karlas Engelis (*Carl Engel*). Deja, dalis Karaliáučiaus ir Tilžės muziejuose saugotos medžiagos po Antrojo pasaulinio karo dingo.

Palaidojimai istorinių Prūsijos žemių Sembos ir Notangos kapinyuose dažniausiai datuojami II–XIV a., tačiau rasta ir ankstesnių. XIX–XX a. sandūroje vokiečių archeologai Semboje ištyrė prūsų Kl. Blumenau-Powayen kapinyną, datuojamą I–IV a. Pažymėtinas Rusijos archeologų XXI a. pr. Sembos archeologinės ekspedicijos metu prie Mitino (Stantau) kaimo surastas Rytų Prūsijos archeologams nežinotas kapinynas. Jo radiniai apima III–II a. prieš m. e.–V–XIV m. e. a. Geroiskoje (*Eisliethen*) kapinyne buvo ištirti I–XII a. kapai. Aleikos-3 kapinyne dauguma tyrinėtų kapų priklauso II–V a., XI–XIII a. Šiam kapinynei būdinga tanki kapų ir įkapių koncentracija. Gali būti tai susiję su atskirų socialinių grupių (pvz., kariaunos) palaidojimais. Pastarasis, taip pat ir Šoseinoje (Warthen) kapinynas, nebuvo žinomi Rytų Prūsijos archeologams (*Širouchovas R. Nauji prūsų X–XIII a. kapinynų tyrimai vakarų baltų kultūros kontekste*).

Archeologiniai tyrimai įrodo, kad Prūsija (ypač Sambijos žemė) dėl prekybos gintaru su Romos imperija tapo turtingiausia vakarų baltų sritimi. Semboje rasti ankstyviausieji karinio elito kapai, datuojami 10–200/220 m., į kuriuos dėta ietys, kovos peiliai, skydai, dažnai kartu su kariu laidotas žirgas. Tai sako, kad turėta ir kariuomenė, be kurios prekybiniai ryšiai su tolimais kraštais būtų buvę neįmanomi. XXI a. pr. vykdyti tyrinėjimai Sembos pusiasalyje ir Notangos teritorijoje, kaip pažymi hum. m. dr. R. Širouchovas – mūsų žinias apie prūsus ne tik papildė unikaliais radiniais ir įprasta medžiaga, bet ir atskleidė XI–XIII a. prūsų materialios kultūros ir laidosenos (įkapių prasme) artimumą kuršių, skalvių, lamatų, žiemgalių, žemaičių ir kitoms baltų kultūroms.

Apie skalvių, kuriuos mokslininkai apibūdina pačiais lietuviškiausiais prūsais, galėjusiais suprasti ir prūsų, ir lietuvių kalbas, gyvenimą ir papročius dėl istorinių šaltinių stokos duomenų nepakanka.

Viešvilė ir Smaliniškai, Vilkỹškiai ir Pagėgiai, Rambėnas – skalvių dvasinis centras, o kairėje Nemuno pusėje – dabar priklausantys Rusijai Tilžė, Trapėnai, Šilėnai, Liubėnai, Lazdynai, Ragainė, buvusi Skalvos administraciniu centru, ir kitos vietovės – tai Rytų Skalvą. Kryžiuočiams jas nukariavus ir nusiaubus, didesnė rytinės Skalvos dalis abipus Nemuno apaugo medžiais, suvešėję krūmai ir brūzgynai ilgiems amžiams paslėpė skalvių kapavietes, nuniokotas piliavietes, šventvietes. Ištuštėjęs kraštas vėliau buvo apgyvendintas kolonistais ir iš LDK atvykusiais lietuviais. Gal visa tai ir buvo dalis priežasčių, ilgam pasmerkusių jį užmarščiai.

Tik XIX a. pab. abiejose Nemuno pusėse esančia R. Skalva susidomėjo žymūs Prūsijos archeologai A. Becenbergeris, E. Holakas, K. Engelis. K. Engelis daugumą kairėje Nemuno pusėje tirtų kapinynų datavo II–XIII a., o Viešvilės valsčiui priklausiusių Naujųjų Lubėnų – V. a. Rytprusių archeologinio žemėlapyje sudarytojas E. Holakas 1908 m. išleistame Rytprusių proistorės apžvalginiame žemėlapyje ir jo paaiškinimuose aprašė radinius Trapėnuose (buvęs Viešvilės vls.), nurodė, kad Smaliniškuose esama kapinyne, o Viešvilėje, dešiniajame Viešvilės upelio krante, ties jo santaka yra piliakalnis. Pastaroji užuomina nepatvirtinta iki šiol.

Lietuvos archeologai Skalvą pradėjo tirti tik devintame XX a. dešimtmetyje. Didelį įnašą skalvių genčiai pažinti įnešė archeologai: Eugenijus Jovaiša, Valdemaras Šimėnas, Ugnius Budvydas, Linas Tamulynas ir kt.

Šiame straipsnio skyriuje daugiausiai bus remiamasi tyrinėjimais nuo skalvių centro nutolusioje rytinėje Skalvoje, kuri ribojosi su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste. Archeologiniai radiniai liudija, kad krašte jau gyventa gerokai prieš Kristų.

VII–IV tūkstantmetyje prieš Kristų Rytų Prūsijoje susidarė savita mezolitinė Nemuno kultūra. Daug šios kultūros paminklų – titnaginių dirbinių – rasta tarp *Viešvilės* ir *Smalininkų* esančiame *Kazikėnų* (Jurbarko sav.) kapinyne. taip pat nustatyta VIII–IV tūkst. prieš Kr. egzistavusi gyvenvietė (archeologas Vytautas Juškaitis). Artimoje *Naudvario* senovės gyvenvietėje rastas titnaginis strėlės antgalis, o kapinyne ištirti trys palaidojimai urnose, datuojami I tūkstantmečiu prieš Kristų (archeologas Rytis Šiaulinskas ir kt.). Šio kapinyno Rytų Prūsijos archeologai nežinojo.

I tūkst. pr. Kr.–I tūkst. po Kr. datuojamą gyvenvietę *Smalininkų* (Jurbarko sav.) kapinyno ribose aptiko archeologas Marius Petkus. Ištyrus dalį *Smalininkų* kapinyno, palaidojimai datuoti IV–VII a., rasta X–XIII a. gyvenvietė (S. Poderis, A. Salys, R. Šiaulinskas).

Viešviliečio archeologo Ryčio Šiaulinsko aptikti radiniai *Viešvilės II-ajame* (Jurbarko sav.) kapinyne leidžia jį datuoti II–V m. e. a. Archeologas Ugnius Budvydas, tyrinėjęs *Viešvilės I ir III* kapinytus bei gyvenvietę, pateikia žinių apie rastus skandinaviškus X–XI a. ietigalius ir X–XII a. skalvių sodybas, išsimėčiusias palei Viešvilės upelį. Respublikinės reikšmės archeologinį paminklą *Viešvilės I-ąjį* kapinyną, gyventojų vadinamą „Švedkalniu“, tyrinėjęs U. Budvydas rašo, kad 1998 m. atnaujinus šio IX–XI a. kapinyno tyrinėjimus, archeologų radiniai papildė turėtą informaciją apie skalvių laidojimo papročius, jų gyvenimą, kultūrą vėlyvajame geležies amžiuje. Tai pagrindė anksčiau atliktų kasinėjimų abipus Nemuno išvadas apie skalvių genties, pasiekusios didelį išsivystymo lygį, gyventą teritoriją apytikriai nuo V m. e. amžiaus.

Kazikėnų kaimo kapai datuoti IV–VI a. Žemės paviršiuje rasta II m. e. a. Senovės Romos moneta. Šiai apžvelgtai Skalvos daliai ir kairėje Nemuno pusėje buvusioms skalvių vietovėms, kuriose gyventa jau gerokai prieš mūsų erą, pažinti lig šiol per maža archeologų, istorikų, kalbininkų, etnologų bei valdininkų dėmesio.

Daūglaukio kapinyne (Tauragės sav., kairysis Jūros upės krantas), datuojamame I–III a., rasta Romos imperatorių monetų. Kapuose gausu karybos, ūkio, buities reikmenų, papuošalų. Senovinėje *Daūglaukio* gyvenvietėje aptikta šventvietei būdingų radinių.

Baržūnų kapinyne (Pagėgių sav. Vilkỹškių sen.) laidota II–VI a.

Vilkỹškių sen. (Pagėgių sav.), Nemuno ir Jūros upių santakoje, dunkso *Šereiklaukio I* piliakalnis. Istorikai mano, kad čia iš tikrųjų galėjo stovėti legendinio skalvio Šereikos pilis. Piliakalnio papėdėje rasta pirmųjų m.e. amžių senovės gyvenvietės pėdsakų. Kiti radiniai leidžia daryti prielaidą, jog šiose vietose VII tūkst. pr. m. e. buvo stovyklavietė. *Šereiklaukio* kapinyno archeologų tyrinėtuose tiek griautiniuose, tiek degintiniuose V–VII a. kapuose rasta ginklų, buities reikmenų, gintarinių karolių, žalvarinių ir kitokių papuošalų. Viename degintiniame kape

buvo aptiktas palaidojimas su žirgu, nebūdingas tam laikotarpiui. Pagal įkapių gausą – tai ne eilinio kario kapas. Šereiklaukio kapinyno atradimas buvo visiškai netikėtas, rašo arch. V. Šimėnas, kadangi Šereiklaukyje jau yra žinomas šio laikotarpio kapinynas, vadinamas Milžinkapiu. Greta esantys vienalaikiai kapinynai rodo, kad apylinkės I tūkst. viduryje buvo labai tankiai apgyvendintos, ir ateityje netoliese dar galima tikėtis aptikti nemažai naujų archeologijos objektų (V. Šimėnas, Vilkyškių, Opstainių ir Šereiklaukio piliakalnių gyvenvietės).

Itin reikšmingi yra su karyba susijusių archeologinių radinių tyrimai. Viešvilės, Kazikėnų, Šereiklaukio, Dauglaukio, Vėluikių bei kituose kapinynuose rasti palaidojimai su žirgu pagrindžia profesionalių karių sluoksnio susidarymą. Laidojimo paminklai liudija apie karinio elito sluoksnio visuomenėje formavimąsi, pradedant pirmuoju mūsų eros amžiumi ir baigiant VI a. pr. Tai iliustruoja kunigaikštiškųjų kapų ištyrimai rytinėje Skalvoje:

Dauglaukio kapinyne (Tauragės r.) – kunigaikščių kapai datuojami I–III a.;
Šaukėnų (Tauragės sav.) – III–IV a.;

Vėluikių (Tauragės sav.) – IV a. pab.–V a.;

Barzūnų (Pagėgių sav. Vilkyškių sen.) – IV a. 2 p.–V a. pr.;

Vidgirio (Pagėgių sav. Pagėgių sen.) – V a. pab.–VI a. pr.

Archeologas prof. dr. Eugenijus Jovaiša teigia, kad nuolatinis bendravimas su Antikos pasauliu veikė ir vakarinių baltų visuomeninę struktūrą. Juose žymiai anksčiau prasidėjo diferenciacijos procesai, išivyravo karinė demokratija, anksčiau susidarė kariauna. Tuometinės kelionės buvo tolimos ir pavojingos, ir nėra abejonų, kad poreikis prekiauti skatino bendruomenes telkti karių būrius ir palydai, ir savų žemių apsaugai.

Kapų radiniai liudija apie prekybos tarp baltų ir Senovės Romos intensyvumą. Pastarajai ir kitoms Europos šalims reikėjo didžiulio kiekio gintaro, o baltams – spalvotųjų metalų, emalio, stiklo karolių, indų ir kitų prekių. Kapuose randama puošybai skirtų žalvarinių dirbinių, geležinių įrankių ir ginklų, žalvarinių kario ir žirgo aprangos detalių (Vėluikiai), sidabrinių papuošalų (Vidgiris). Turėdami gausius gintaro išteklius, savo poreikiams skalviai jį naudojo saikingai (Vėluikiai, Šereiklaukis ir kt.). E. Jovaiša rašo: „I, II ir III a. pirmos pusės Dauglaukio kapinyne, kaip sakoma, gali „rieškučiomis“ senti emalio ir stiklo karolius, bet branginamas vietinis gintaras karolių kompozicijose randamas vienetais.“ Tik kunigaikštiškame kape Barzūnuose aptiktas gintaro karolių vėrinys.

Vėluikių, Vidgirio ir kt. kapinynų radiniai atspindi dvasinę baltų kultūrą – gamtos ir įvairių jos reiškinių garbinimą. Kapuose randama papuošalų ir puošybos detalių, simbolizuojančių dangaus kūnus – Saulę, Mėnulį, žvaigždes – bei apeiginės paskirties daiktų. Manoma, kad dauguma Dauglaukio kapų, orientuotų šiaurės–pietų kryptimi, atspindi, jog šių vietų senųjų gyventojų tarpe dominavo Mažųjų Grižulio Ratų kultas. Su kultu susiję akmenys, aukų duobės (alkvietės), kulto apeigų vietos. Dauglaukio kapinyne aptikta šventvietė. Manoma, kad tai su laidojimu susijusių apeigų laužo vietos likučiai ir apeiginės vietos, susijusios su mirusiųjų pagerbimu, liekanos. Kaip rašo E. Jovaiša, chronologiniu požiūriu – tai pats ankstyviausias Nemuno deltos kultūros laidojimo paminklas, datuojamas 10–70–260 metais (pagal E. Jovaiša, Dauglaukio plokštinis kapinynas).

Apžvelgtos Prūsijos ir Skalvos dalies archeologiniai radiniai liudija jau prieš Kristų šiuose kraštuose gyvenus baltų gentis.

Lietuvos mokslinės archeologijos pradininkas Jonas Puzinas rašo: „Pradedant II-uju amžiumi ir baigiant istorinių laikų pradžia (apie 1200 m.), beveik visame baltų gyvenamajame plote (ypačiai Prūsijoje [...]) išsivystė nepaprastai turtinga ir savarakiška kultūra. Visame baltų krašte klestėjo amatininkystė. Kapinynuose gausu žalvarinių, sidabrinių ir pasidabruotų papuošalų, darbo įrankių, ginklų. Gausiomis įkapėmis išsiskiria kapai kalba apie socialinę diferenciaciją“.

Kunigaikštiškieji kapai liudija, kad baltai romėniškame ir kituose amžiuose buvo aktyvūs Europos įvykių dalyviai. Ginklai buvo būtini kelionėse apsaugoti savo gyvybę ir turtą bei savo žemes nuo išorės priešų. Baltų gyventa glaudžioje darnoje su savo dievais, su jų simboliais iškeliauta į pomirtinį pasaulį.

Ar jautė baltiškiosios šeimos vaikai, kurie anuomet išpažino vieną seniausių pasaulyje baltų religiją, atslenkant baisųjį uraganą, pasiryžusį juos sunaikinti?

Didysie mūsų Perkūne mūsų, sujūnki mūsų stiprinki mūsų

Krivo veidas tik iš pažiūros atrodė ramus. Retkarčiais jis įsitempdavo ir garsiau tardavo maldos žodžius, lyg klausdamas senųjų dievų, o gal ieškodamas atsakymo ažuolo lapų šnarėjime. Krivį jau kuris laikas slėgė baisi žinia iš tolimosios Pomeranijos apie ten pasirodžiusį negailestingą priešą, deginantį prūsų kaimus, miškus, niekinantį senolių religiją ir papročius.

Užvedė Krivis baltų giesmę dievui Perkūnui, dangiškajam teisėjui ir teisingumo saugotojui žemėje, nusikaltėlių baudėjui, kuris pašventina žmogų supančią aplinką, pavasariį griauštiniu pažadina žemę, atsiunčia jai lietu, žaibais apvalo žemę nuo piktų jėgų:

Didysie mūsų Dievaitie mūsų

Didysie mūsų Perkūne mūsų

Savo stiprybe savo galybe

Sujūnki mūsų stiprinki mūsų

Didysie mūsų dievaitie mūsų

Didysie mūsų Perkūne mūsų

Ažuolo jegom ažuolo galiom

Sujūnki mūsų stiprinki mūsų

Didysie mūsų Dievaitie mūsų

Didysie mūsų Perkūne mūsų

Ugnės šviesybe ugnės galybe

Sujūnki mūsų stiprinki mūsų.

(Romuva – Giesmės dievaičiui Perkūnui)

Pakilo į dangų liepsna, o vėjas, pagavęs giesmės melodiją, nešė ją per Nemuną iki Ragainės, nors ir ten jau buvo atėjusi baisyji žinia. Ryškiau sušvito ugnys Ramigės, Vilkyškių, Ūpstainio, Šereitlaukio piliakalniuose – tai Perkūno duktė Gabija siuntė pavojaus ženklą. Sunerimo vandenys Jūros ir Šventosios upėse, suūžė Viešvilės ir Trapėnų sengirės, suošė šventieji ažuolai. Dangu virš senosios Skalvos žaibais skrodė Perkūnas.

Baisios grėsmės akivaizdoje suvienyti ir suteikti jėgų tą patį dievą Perkūną meldė ir žynys prūsų žemėje:

Ukadebbaisis Perkūnai Deīwe
Ukadebbaisis nūsan Deīwe
Sēn swāise spārtin sēn swāise warrin
Sendāis mans wissans spārtināis wissans
Ukadebbaisis Perkūnai Deīwe
Ukadebbaisis nūsan Deīwe
Anzānas spārtin anzānas warrin
*Sendāis mans wissans spārtinai wissans (...)*¹

„Šventieji“ Ordino karai

Baltų kraštų gamtos turtai, gamtinė ir geografinė padėtis jau seniai traukė kaimynų žvilgsnius. Į prūsų žemes X a. pabaigoje krikščioniškojo dievo vardu brovėsi lenkai, vėliau vikingai. XIII a. pradžioje prūsai pateko į Romos popiežiaus akiratį. 1217 m. buvo paskelbtas pirmasis „šventasis“ kryžiaus žygis prieš prūsus. G. Kulikauskas rašo str. „Ordinai – hierarchinės teokratinės vokiečių valstybės“, popiežius bei imperatoriai Frydrichas II ir Liudvikas IV patvirtino kryžiuočių teisę valdyti užkariautas prūsų, lietuvių žemes. Pagal susitarimą Ordinui turėjo atitekti 2/3, o vyskupui 1/3 nukariautų žemių.

Romos kurija kryžiaus karus Pabaltijyje laikė gana svarbia krikščioniška veikla, todėl dosniai apdovanodavo kiekvieną kryžininką, pasišventusį ginti Bažnyčią Prūsijoje ir Livonijoje. Kryžiuotis gaudavo ne tik užgrobtą turtą, žemės valdų, ją įdirbančių pusiau baudžiauninkų, bet ir dangaus karalystės palaimą. Tad suprantama, kodėl į prūsus naikinantį karą plūdo ne tik atsidavusieji krikščionys, bet ir minios, kaip dabar sakytume, recidyvistų vos ne iš visos Europos, rašo R. Grigas str. „Kitu kampu apie tragišką prūsų istorinę lemtį (2)“.

1231–1241 m. Vokiečių ordinas užėmė Kūlmą, Pamedę, Pągudę, Vařmę, Nótangą ir Bártą. 1242 m. prūsai sukilo. Keliolikai metų Vokiečių ordiną sulaikė Didysis prūsų sukilimas, prasidėjęs 1260 m. Jame dalyvavo sembai, notangai, varmiai, pagudinai ir bartai. Sukilėlius parėmė lietuviai ir kitos baltų gentys, bet jėgos buvo nelygios. 1273 m. žuvo garsusis prūsų sukilėlių vadas notangas Herkus Mantas.

Kitas kryžiuočių taikinyss buvo Skalvos kraštas. Ypač dažnai buvo puldinėjama Ragainės pilis, patogi rengti žygius į Žemaitiją, Panemūnės pilis, Lietuvą. 1275 m. laivais Nemunu atplaukusi kryžiuočių kariuomenė pirmiausia užėmė Ragainę, skalvių pilies vietoje pastatė savo. Per tą patį žygį sugriauta Ramigės pilis, kaip spėjama, stovėjusi ant Rambyno kalno, kur buvęs skalvių dvasinis centras. Kitaip negu anksčiau, kryžiuočiai pavergtų skalvių žemes pavertė dykviete. Gyventojai buvo arba išžudyti, arba perkelti į kitas Prūsijos sritis. Dalis pabėgo į Lietuvą. Ištuštėjusiame krašte senųjų gyventojų liko labai mažai. Pasak dr. Alberto Juškos, po kryžiuočių antpuolių į šiuos kraštus didžiulės vietovės abipus Nemuno buvo taip nusiaubtos, kad tapo dykra, kurios vengė patys riteriai.

Po Nadruvos ir Skalvos nukariavimo dar keletą kartų bandė sukilti prūsai, bet buvo įveikti. Nors religija buvo svarbiausia baltus jungianti galia, tačiau nesusivienijusios vakarinių baltų kiltys,

¹ Interneto prieiga: http://muz4me.space/show_song_qFv1FOkP3kDrqbWbBGi1QTa3rZLDBPVu+bkRVteC5kc=.html

nukamuotos daugiau kaip pusę amžiaus besitęsiančių kovų, pritrūko jėgų atsilaikyti prieš juos teriojančią galybę. Nukariavęs jotvingių gentį sūduvius, Vokiečių ordinas pasiekė galutinę pergalę.

Per 66 metus trukusi kryžiuočių agresija prieš vakarinius baltus baigėsi. Jų žemėse 1283 m. įkurta *Ordino* valstybė. Semboje bei kitose prūsų žemėse, Skalvoje ir Nadruvoje buvo sunaikinti baltų dvasiniai centrai, užgesinta žynių kurstoma Amžinoji ugnis. Skalvių administracinis centras Ragainė XIII–XIV a. tapo svarbiu kryžiuočių strateginiu punktu, kuriame buvo telkiamos karines jėgos Lietuvai puldinėti. Per Viešvilę ir jos apylinkes nusidriekė kryžiuočių karo keliai į Žemaitiją ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę.

Kuo nusikalto senojo baltų tikėjimo išpažinėjai ir jų dievai?

Nesitikėjo kryživiai, kad jų niekinamos gentys lig paskutinio atodūσιο gins savo dievus, žemę, moteris, vaikus. Nuolat patirdami didvyrišką atkirtį, netekdami daugybės *Ordino* brolių, pilių, negalėdami lengvai įvykdyti savo krikščioniškąją misiją ir žemiškuosius tikslus, kryžiuočiai jautė neapykantą prūsams ir lietuviams. Didesnės dalies kryžiuočių metraštininkų požiūris į pagonybę išpažįstančius baltus taip pat buvo šališkas. Sutirštindami spalvas, jie kūrė vos ne primityviausios urvinės būtybės ar pavojingo gyvūno įvaizdį. Kai kuriuose šaltiniuose prūsai vaizduojami esą bjaurūs, „šaižiais balsais (kaip šunys)“. Tai požiūrisėjusių užkariauti ir įteisinti žiauriausias priemones, naudotas šiam tikslui pasiekti. Tos priemonės ypač aiškiai atsiskleidžia iš kryžiuočių metraštininko P. Dusburgiečio kruopščiai rašytų „Kronikų“ – tai metai po metų besitęsianti agresija prieš „velnio vaikus“: žudymas kryžiuočių dievo vardu, deginimas, plėšimas, vaikų ir moterų pavergimas, už ką, pasak P. Dusburgiečio, „žuvusiųjų kryžiuočių sielos balandėliais nuskrendančios į dangų“. „Vienas po kito sekę ir po keliolika metų užsitęsdavę prūsų sukilimai bylote byloja ne tik apie tikrai tirštai tais laikais apgyvendintas žemes, bet ir apie neįtikėtinais stiprią tų žmonių dvasią, kurios pagrindas buvo baltiškasis pasaulėvaizdis, gamtojautinė, žmogaus laisvę akcentuojanti gyvensena. Tariamai labiau civilizuoatam pasauliui atstovavusi krikščionybė ir jos tuometinis avangardas – sukarintas kryžiuočių vienuolių ordinas vykdė vos ne „išdegintos žemės“ taktiką. Sunku šiandien patikėti, su koku įniršiu, su koku žiaurumu ir su koku „šventu pasiaukojimu“ buvo ir fizine, ir ypač dvasinės kultūros prasme naikinama ši niekuo prieš krikščioniškąjį pasaulį neprasikaltusi tauta“... (R. Grigas. Kitu kampu apie prūsų istorinę lemtį (2).

Tai patvirtina ir metraštininko P. Dusburgiečio žodžiai „Kronikose“: „Jie turėjo vieną girtiną ir visiems siūlytiną paprotį: patys būdami netikėliai ir garbindami daugybę dievų, jie vis dėlto gyveno taikoje su kaimynais, išpažįstančiais krikščionybę, netrukė jiems garbinti gyvojo Dievo ir apskritai jų nekliudė“.

Jokiuose šaltiniuose nerasime net užuominos, kad prūsai būtų dalyvavę užkariavimuose. Anot Herderio, jie griebdavosi ginklo tiktai tada, kai reikėdavo gintis. Tai užfiksuota baltų genčių tautosakoje. Baltams nebuvo būdingi herojiniai kūriniai, karo žygių išaukštėjimas. Jiems buvo svetimos ir dainos-eilės apie kunigaikščius, pasižymėjusius žygių didvyrius, – rašo R. Grigas savo kuriamoje

knygoje „Senieji lietuviai: nunykimio šaknys ir trajektorijos“. – Jie žvelgė į pasaulį ir į savo pačių gyvenimus per gamtojautą, per meilę gamtos kūrinijai, per meilę gimtajam kraštui, savo artimiesiems ir protėvių kapams. „Svarbiausia apeiga, kaip rašo savo knygoje „Lietuvių senosios religijos kelias“ religijotyryninkas, iškilau senoji baltų tikėjimo puoselėtojas Jonas Trinkūnas, sukurianti religinį ryšį tarp žmonių, protėvių ir dievų buvo dainavimas. [...] Šventyklų gausa rodo didelį baltų religingumą, tai buvo baltų kultūros esminis bruožas. Matomi ne kariniai įtvirtinimai, ne militarinė kultūra, bet religinė baltų civilizacija. Protėviai garbino gamtą, siekė harmonijos su visa gamtos ir dievų kūrinija, o nesuvokiamus jos reiškinius laikė nežemiškais jėgomis. Senoji religija buvo optimistinė ir geranoriška, ir ji reiškėsi Motinos Deivės pavidalu. Baltai garbino Saulę ir Žemę, nes šios galybės skleidė ir dalijo gėrį, nieko nereikalaudamos, darydamos tai visiškai nesavanaudiškai. Toks pat buvo ir prigimtinis ryšys su motina. Motina gimdytoja, globėja, augintoja buvo dieviškumo prototipas. Saulė, Žemė ir žmogaus Motina buvo visa ko pradžia, jos dalijo gėrį nesavanaudiškai. Meilė motinoms ir motinų meilė savo vaikams buvo dorovės ir religijos pradžia. [...] Motina Žemė buvo mylima, garbinama ir gerbiama, nes žmogui ji buvo Didžioji Motina.“

*Žeme – mano motinėle,
Aš gimiau iš Tavęs,
Tu maitini mane,
Tu paimi mane
Po mirties. [...]*

(Apeigos–maldos, giesmės)

Lietuviai ir prūsai turėjo Žemės ir derlingumo deivę *Žemyną*, kilusią iš Dievų Motinos. Jie Žemę laikė šventa, nes ir medis, ir gėlė, ir akmuo, ir kalnas, ir vanduo, ir žmogus, ir jų jėga yra iš žemės. Žemei – Žemynai buvo nešamos aukos, giedamos giesmės:

*Žemyna mieloji,
Žemela geroji,
Žemyna, žiedkelėla.
Tai tu mus augini,*

*Tai tu mus nešioji,
Žemyna, žiedkelėla.
Žiedeliais margaisiais
Ir vaisiais saldžiausiais,*

*Žemyna, žiedkelėla.
Palabink mus
Ir stiprink mus,
Žemyna, žiedkelėla².*

*Zeminnika kweitākedi,
Kwēi sadinlai rōzis wippin?
Dirēis, na aūktanin garbīkan,
Prēi jūrin, prēi stan maruzzin.*

*Zeminnika kweitākedi,
Kwēi aupallai tāwan mūtin?
Eīs na aūktanin garbīkan,
Prēi jūrin, prēi stan maruzzin. [...]³*

² Interneto prieiga: http://elibrary.lt/resursai/Zinia-sklaida/Ausra/ausra/2006/Ausra_06_17.pdf.

³ Interneto prieiga: http://wn.com/Old_Prussian_folk_song_about_the_Earth_Goddess_Zeminnika_kweitākedi_KÜLGRINDA.

Senajoje tautosakoje išlikę daug *Saulės* garbinimo dainų. *Saulė* – aukščiausia senųjų žemdirbių dievybė.

„*Saulės dieviškumas įvairiais baltų pagonybės laikotarpiais skyrėsi, bet jos svarba visada daugiau ar mažiau išliko. Prie jos buvo taikomasi dirbant įvairius darbus, religine pagarba grindžiamas elgesys ir konkretūs veiksmai. Saulė suprasta kaip absoliutaus gėrio atstovė, priešinga tamsai ir joje slypinčiam blogiui. Kartu ji ir gyvybės teikėja bei palaikytoja. Ši dievybė buvo įsivaizduojama kaip moteris ilgais auksiniais ar lininiais plaukais, su linų žiedų vainiku arba karūna. Kita vertus, tai tipišką moters gyvenimą gyvenanti deivė: ji dirba kasdieninius darbus, juokiasi, liūdi*“ (R. Grigas. Kitu kampu apie prūsų istorinę lemtį (2).

Archajinėse *Saulės* giesmėse atsiskleidžia baltų tradicinei kultūrai būdingas pasaulio suvokimas per žmogaus ir gamtos paralelę.

Miela šviesi saulyte

*Miela Dievo dukryte
Kur taip ilgai užtrukai?
Kur taip ilgai užtrukai,
Kur taip ilgai gyvenai
Nuo mūsų atstojusi?
Po jūrų po kalnelių
Kavojau siratėles
Sušildžiau piemenačius.
Miela šviesi Saulyte,
Miela Dievo dukryte,
Kas rytais vakarėliais
Prakūrė tau ugnelę?
Miela šviesi Saulyte,
Miela Dievo dukryte,
Kas rytais vakarėliais
Tau klojo patalėlį?
Aušrinė, Vakarinė:
Viena kūrė ugnelę,
Kita klojo patalę.
Daug mano giminėlės,
Daug mano dovanėlių⁴.*

Mīla swāiksta Saulīka

*Mīla Dēiwas dukrīka
Kwēi pertenijja ilgai:
Kwēi pertenijja ilgai,
Kwēi tū buwinna ilgai,
Ezze nūmans etstāi?
Pa jūrinis pa garbīkans
As kūnti seirenīkans,
Tapijja paimenīkans. [...]⁵*

Neatskiriama lietuvių gyvenimo dalis buvo ugnis. Jos valdovė buvo deivė *Gabija*. Ji maitinama druska. Prie Ugnies stato puodelį švaraus vandens, kad Ugnelė turėtų kuo nusiprausti.

„*Tik Ugnis verčia išmanymą kreipti į dvasinę pusę. Iš to pasidarė lietuvių rimtas būdas, jų sveika skaisti dora, kurios paskutiniaisiais spinduliais dar ir šiandien pasidžiaugti galime. Visas gyvenimas, visa*

⁴ Interneto prieiga: <http://www.romuva.lt/dainos/saules.html>

⁵ Interneto prieiga: http://wn.com/Old_Prussian_folk_song_about_the_Sun_Goddess_Mila_Swaiksta_Saulika_KULGRINDA.

sąmonė, buvo ir bus suvokiamos kaip Ugnis. Ugnis – tai šviesa ir gyvybė. Ugnį kurti – tai pasaulį kurti, gyvenimą“ (Deivės ir Dievai. Senovės baltų religinė bendrija).

*Šventoji Gabėta,
Židinio ugnele,
Aukuro Liepsnele,
Šviesk mums
Būk su mumis,
Gabija Dievaite*

*Ugnala tujai
Liepsnala tujai,
Švintaja tujai,
Gyvybi mums
dovanoj,
Kurinku
Tu kurinala,
Visumu dieneliu*

Laimunala

(Ištrauka iš *Apeigos–maldos, giesmės*)

Religijotyrininkas Gintaras Beresnevičius pastebi, kad „baltų tikėjime tarpininko funkciją tarp žmonių ir atmosferinio bei dangiškojo pradų taip pat atliko Amžinoji ugnis ir medžiai“.

Vien iš šio mažo pluoštelio atkurtų giesmių–himnų išryškėja pagrindinės baltų pasaulėjautos ypatybės, pasireiškiančios žmogaus ir gamtos vienoje, gamtos sudievinimu ir pagarba jai.

Nors XIII a. buvo galutinai sunaikinta dauguma senosios religijos išpažintojų, likusieji apkrikštyti, naikinamos bet kokios senosios pasaulėjautos apraiškos, daug pagoniškosios religijos elementų išliko šimtmečiams. Likę gyvi slapčia ir toliau garbino savo dievybes, nes Perkūnas pavasariais tebebudino žemę, Saulė tebešvietė ir tebešildė, Žemyna tebemaitino. Iki gana vėlyvų laikų slapčia veikė daugelis senųjų šventviečių. Martynas Mažvydas „Katekizmo“ (1547) prakalboje skausmingai pabrėžia, kad maža yra tokių žmonių, kurie „*įstengtų ištarti bent pirmąjį viešpaties maldos žodį. Maža to, – ir tatai dar baisiau girdėti,– daugelis ir dabar [...] viešai išpažįsta stabmeldystę: vieni medžius, upes, kiti žalčius, kiti dar ką kita garbina, šlovindami kaip dievus. [...] dar Perkūną, Laukosargą, Žemėpatį, aitvarus ir kaukus*“.

Uolūs žiaurių patvarkymų vykdytojai, prisidengę krikščionių dievo vardu, tik ne Dievui reikalaujant, o iš tikrųjų vedini besaikio godulio, savo veiksmais kompromitavo krikščioniškąją religiją ir užprogramavo senojo tikėjimo išpažintojus ginti jį visomis galiomis, saugoti savo protėvių tradicijas.

*Šneka vardai apie tave,
sumindžiota tauta,
pakalnės,
upės, dar nešvytinčios dažnai,
keliai ir akmenys*

Iš Johaneso Bobrovskio eilėraščio „Prūsų elegija“.
Vertė B. Savukynas

„XVIII a. Vakarų Europoje ėmusios plisti Apšvietos idėjos į daugiakultūrę Prūsiją, valdomą Fridricho II (Didžiojo), – rašo hum. m. dr., Mažosios Lietuvos lietuvių raštijos tyrėja Liucija Citavičiūtė, – atnešė patriotinį požiūrį į tautų istoriją, pagarbą tautinėms kalboms ir literatūrai. 1743 m. įsteigiama Karaliaučiaus karališkoji vokiečių draugija, jos prezidentu paskiriamas garsiausias Karaliaučiaus pamokslininkas profesorius Johanas Jakobas Kvantas. Kvantas pats rūpinosi prūsistikos tyrimais ir lietuvių kalbos pozicijų stiprinimu religiniame bei viešajame gyvenime. Į lietuvių raštiją jis atvedė aktyvius darbuotojus Petrą Gotlybą Milką, Pilypą Ruigį, Adomą Frydrichą Šimelpenigį ir kitus. Pradėta kaupti beveik išnykusios prūsų kalbos leksika. Išleistas prūsų kalbos žodynas. Draugija įsteigė Prūsijos muziejų, kuriame buvo sukaupta archeologinių radinių ir dokumentų, atskleidžiančių senųjų prūsų, taip pat Vokiečių ordino istoriją. Apie 1786 m. Karališkosios vokiečių draugijos garbės nariu buvo išrinktas lietuvių kunigas iš Trempų Gotfrydas Ostermejeris, taip įvertinant jo nuopelnus prūsistikai [...]. Karaliaučiaus universiteto profesorius Johannesas Voigtas išleido devynių tomų „Prūsijos istoriją“ („Geschichte Preussens“, 1827–1839). Aktyvus Draugijos narys buvo profesorius mokslų daktaras Martynas Liudvikas Rėza, gim. 1776 m. Kuršių nerijoje, Karvaičių kaime, 1825 m. išleidęs pirmąjį lietuvių liaudies dainų rinkinį su vertimu į vokiečių kalbą „Dainos oder littauische Volkslieder“ ir atlikęs daug kitų įvairaus pobūdžio darbų“ (Citavičiūtė L. Karaliaučiaus karališkosios vokiečių draugijos reikšmė prūsistikos ir lituanistikos tyrimams XVIII amžiuje, *Senoji Lietuvos literatūra*, 26 knyga).

„Senasis tikėjimas egzistavo iki XX a. bendruomeninių ir individualių kultūrų pavidalu, palaikomas iš kartos į kartą perduodamų etninių tradicijų. Lietuvoje 1905 m. buvo paskelbtas pirmas oficialus pareiškimas, reikalaujantis pripažinti senąjį tikėjimą. 1930 m. įkurta Visuomio Romuva ir bendruomenė, 1967 m. įkurta Ramuva, 1992 m. oficialiai įregistruota Baltų tikėjimo bendruomenė Romuva, 2001 m. – Senovės baltų religijos bendrija. Bendrijos vadovas – Krivis Jonas Trinkūnas, po jo mirties 2014 m. sausio mėn. – Inija Trinkūnienė. 2002 m. pradžioje LR prūsai įtraukti į etninių mažumų sąrašą“ (Lietuvių religija. Senovės baltų religinė bendrija Romuva).

2007 m. Mikells Klussis (baltistas ir etnologas dr. Letas Palmaitis) išleido „Bazinį lietuvių – prūsų kalbų žodyną“. Jo įvade rašoma: „Šis žodynas – pirmasis žingsnis įgyvendinant seną svajonę atgavinti XVIII a. nutilusią prūsų kalbą“. Tyrinėjant ir atkuriant senąją prūsų kalbą dirbo mokslininkai V. Mažiulis, L. Palmaitis ir kt. 2006 m. įkurtas virtualus diskusijų forumas prūsiškai. Įvairios muzikinės grupės yra išleidusios baltiškų dainų albumų, kompaktinių plokštelių.

1990 m. susikūrė apeigų folkloro ansamblis *Kūlgrinda*. Įkūrėjai ir vadovai – Inija ir Jonas Trinkūnai. Ansamblis priklauso *Senovės baltų religijos bendrijai Romuvai*. *Kūlgrindos* folkloro grupės atlikėja humanitarinių mokslų daktarė Dalia Urbanavičienė, pristatydama vieną iš keleto ansamblio išleistų diskų, kompaktinių plokštelių – *Prūsų giesmes*, klausė: „Ar įmanoma atkurti prūsų muzikinį folklorą, jei apskritai neužfiksuota jokia prūsiška giesmė? Šios tautos muzikinės kūrybos paveikslas jau seniai yra sudaužytas, išliko tik smulkios šukelės. „Kūlgrinda“ vadovavosi idėja, [...] kuriai įgyvendinti pakanka tik susirinkti išlikusias prūsų praeities šukeles. Iš jų sukurta žuvusios pagoniškosios Prūsijos muzikinio paveikslo vizija, atgavinta jų kalba, pasaulėžiūra, religijos ir mitologijos įvaizdžiai. Viena

iš tokių šukelių – žinojimas, kad į ištuštėjusias prūsų žemes atsikraustė lietuviai, susiliejo su išlikusiais prūsais ir tokiu būdu perėmė jų kūrybą. Užfiksuotos Mažosios Lietuvos dainos, be abejonės, artimiausios prūsiškoms. Kita vertus, gelbėdamiesi nuo kryžiuočių dalis prūsų pabėgo į Lietuvą ir darė įtaką suvalkiečių, dzūkų ir kitų lietuvių kūrybai. Dalis šukelių byloja apie tai, kad įvairiuose šaltiniuose aprašyti prūsų religijos ir pasaulėžiūros bruožai atsispindi archajiškose įvairių Lietuvos regionų dainose. Dalis giesmių parinktos iš įvairių Mažosios Lietuvos dainų rinkinių (Liudviko Rėzos lietuvių liaudies dainų, rekonstruoto Ch. Bartscho rinkinio „Dainų balsai“). [...] Visas šias giesmes išvertė į rekonstruotą prūsų kalbą Urbanavičienė D. *Iš šukių – prūsų giesmės*.

Iš miškų ir krūmų dykra paverstų skalvių ir nadruvių žemių upės ir upeliai atplukdė savo senuosius vardus, žmonių atmintis išsaugojo užkariautojų mėgintus palaidoti vietovardžius, o kalbotyros mokslininkai išaiškino jų kilmę. Almonaitis V., Almonaitienė J. knygoje *Šiaurės Skalva* rašo: „Nors nuo 1563 metų istoriniuose šaltiniuose skalviai nebeminimi, skalvių kalba tebeaidi Merguvos, Gėgės, Lumpės, Vilksės, Viešvilės, Gilandos upėvardžiuose, Greižėnų, Šerėiklaukio, Pageldynių, Pleikiškių ir kituose seniausiuose gyvenamųjų vietų pavadinimuose. Skalvių pasaulėžiūra atsispindi turtingoje krašto tautosakoje“.

Neužmerkti akių į tai, kas vyko istorijos virsme, nors vaizdai būtų ne iš gražiausiuju, ragina evangelikų teologas Holger Lahayne krikščioniškos minties žurnale *Prizmė*: „Mes taip pat turime sutikti, kad Bažnyčios istorijoje yra ne tik miglotų vietų, bet net labai tamsių puslapių, kurie verčia gėdytis. Mes, krikščionys, turime išmokti gyventi su istorijos mums palikta našta. Tai reiškia, jog pirmiausia reikia tuos tamsius puslapius atversti ir patyrinti.“

Vieni iš tokių puslapių – kryžiaus žygiai prieš pagonis prūsus, kurie priešinosi ir nesutiko būti taikiai pakrikštyti misionierių.

„Krikščionys karaliai ir riteriai Bažnyčios vardu ir jos remiami griebėsi baisių žiaurysčių. Jų paskatos dažnai buvo nedoros, tačiau nederėtų pamiršti dvasinių siekių – juk norėta ginti ir skelbti kitiems krikščionių tikėjimą ir už tai gauti nuodėmių atleidimą. Be to, kiekvienas karas su pagonimis atrodė geras ir teisingas (Augustinas sugalvojo „teisingo karo“ sąvoką). Vis dėlto net nekaltindami tų laikų žmonių, gyvenusių kitokiame pasaulyje, turime pripažinti, kad ir tada Bažnyčiai derėjo laikytis šiek tiek atokiau nuo ginklų. Pernelyg artimi ryšiai su valstybe ir karo dalykais jai kenkia. Naujasis Testamentas neskelbia paties griežčiausio pacifizmo, tačiau skelbti tikėjimo prievarta ir ginklu jis tikrai neragina“ (Holger Lahayne *Pagonių naikinimas ir neapykanta žydams*).

Tikėkimės, kad tikrai atėjo laikai, kai žmogus gali laisvai išpažinti savo religinius įsitikinimus, turėti ir reikšti savo, individualią nuomonę. Laikai, kai nei tautinės, nei religinės mažumos nebepersiekiamos. Tad tegul nežeidžia tikinčiųjų apie krikščioniškąją dievą kitaip mąstantys bei jaučiantys, kitas giesmes ar himnus giedantys, besigilinantys į senolių papročius ir tikėjimus ir gerbiantys juos. Amnezija žmogui yra didžiulė nelaimė, o tautos amnezija – katastrofa. Nesirkime šia baisia liga.

* *Prizmė* – krikščioniškas žurnalas apie dievą ir jo pasaulį).

Prūsa seserėle, ateik ateik

Į piliakalnį kopia būrelis žmonių, vyresnių ir visai jaunų. Viršum medžių viršūnių pakilusi Saulė sveikindama juos apglėbia savo spinduliais. Kalnelio viršūnėje jie įžiebia ugnį, pasimeldžia. Krivis užveda giesmę, kuri nuvilnija tarsi himnas Prūsijai:

Prūsa, Tū Sestrika, perėis perėis

Twāise lunkis dabber n(i) izneikaūtan
 Twāise pamīrisnas dabber n' izmīritan
 Stās lāukas akīkas dabber n' izdirītan
 Mīlai Twāise wīrdai dabber n' izbilītan
 Prūsa, Tū Sestrika, perėis perėis
 Sēn stans falkas skreīlins perskrīs perskrīs
 Etwerreis stans akīkans, dirėis dirėis
 Entikrinais rankikans, kāusin(ai)s kāusin(ai)s
 Sēn stesses geggin bilāis bilāis⁶.

Nuplaukia giesmės aidas ir per Lietuvos kraštą. Ar girdi, senasis vakarinių baltų kampeli Viešvile, Smalininkai? Jei giesmė palietė tavo širdį, giedok kartu šį himną Prūsijai, iš žemėlapių išnykusiam kraštui, mirusiai lietuvių kalbos vyresniajai sesei prūsų kalbai, o kartu ir žuvusiems bei išmirusiems prūsų broliams skalviams:

*Prūsa seserėle, ateik ateik.
 Tavo takeliai dar neišvaikščioti,
 Tavosios godelės dar neišgodotos,
 Šviesiosios akelės dar neišžiūrėtos,
 Mielieji žodeliai dar neiškalbėti,
 Prūsa seserėle, ateik ateik,
 Sakalo sparneliais atlėk atlėk,
 Atverkie akeles, žiūrėk žiūrėk,
 Ištieskie rankeles, paliesk paliesk,
 Gegutės balseliu kalbėk kalbėk⁷.*

Gal senosiose vakarinių baltų krašto dainose, giesmėse-himnuose išsakyta dora, meilė gimtajam kraštui, tėvams, vaikams ir visai Dievo kūrinijai sušildys mūsų sielas. Mūsų – tai yra čia atsikėlusiuju iš įvairiausių Lietuvos vietovių į Klaipėdos krašte po paskutiniojo karo likusias tuščias sodybas, čia užauginusių vaikus ir vaikaičius ir galbūt dar nespėjusių pajauti šio krašto širdimi...

Tai vienur, tai kitur piliakalniuose suliepsnoja ugnis. Gal netruks išžiiebtį ir kurioje iš tavo kalvelių, Viešvile, ar kaimynystėje esančio Jūravos miško kalvoje, šalia aukščiausio Lietuvoje ažuolo, senosios Prūsos, Mažosios (prūsų Lietuvos) ir Didžiosios Lietuvos bei kitų baltiškųjų kraštų garbingai ir dažnai tragiškai senovei atminti.

⁶ <http://www.romuva.lt/new/index.php?page=prusu-giesmes> (žr. 2014 04 12).

⁷ Urbanavičienė D. Iš šukių prūsų giesmės, *Šiaurės Atėnai*, 2006 01 14, Nr. 780.

Kai kurie Pamario krašto dainų poetikos ypatumai. Pamario krašto dainų moteris

Rūta Pabarčienė (*Grumadaitė*)

Klaipėdos universitetas

Poetika – labai plati sąvoka, vartojama tiek dainos, tiek ir bet kurio eiluito teksto analizei. Atskiro įvaizdžio analizė – esminė priemonė dainos poetinei visumai atskleisti.

Mergina–moteris–motina (apibendrintai – *moteris*) – tradiciškai centrinė figūra visoje liaudies kūryboje. Pamario krašto dainose, kurias pranešime daugiausia, reprezentuos L. Rėzos rinkinio dainos, šis įvaizdis turi gana specifinių bruožų. Tradiciniu įvaizdis laikomas, kai jame dainų moteris yra *nuolanki, paklusni, prisitaikanti, liūdna*. Nors ir pasitaiko išimčių, tai būdingiausi dainų moters bruožai. Specifiniu ir išskirtiniu įvaizdis tampa pavyzdžiuose, kuriuose dainų moteris yra *drąsi, išdidi, savarankiška, nepriklausoma* (žinoma, sąlygiškai). Ši tema nėra visiškai nauja. Ji tapo itin diskutuojama paskutinį dešimtmetį įvairių humanitarinių kryptių mokslininkų darbuose, o ypač tarp kultūrologų bei literatų (Kavolis, 1992, Daujotytė, 1992 ir kt.). Įdomu, kad savo teiginiams iliustruoti bei pagrįsti daugelis mokslininkų naudoja pirmuosius lietuviškus religinius raštus bei grožinius kūrinius, kuriuose apstu tautosakinių refleksijų. Kitas bendras jų bruožas, kad visi jie parašyti ar išversti bei išleisti buvo Mažojoje Lietuvoje (Mažvydas, 1547, Daukša, 1599, Bretkūnas, 1591, Donelaitis, 1818). Taigi, jeigu jau adaptuoti bei autoriniai šio krašto kūriniai duoda peno panašiams apmąstymams, galgi vertėtų atkreipti dėmesį į pirmuosius autentiškus Pamario krašto tautosakos rinkinius (Rėza, 1825, Schleicher, 1857).

Daugiau kaip trečdalis L. Rėzos rinkinio dainų pateikia tokių moters (ypač merginos) paveikslą, kurio niekaip nuolankiu ar liūdnu nepavadinsi. Žinoma, galima būtų paprieštarauti šiai išvadai, pasiremiant D. Saukos iškelta mintimi apie tipišką visai Lietuvai merginos įvaizdį piršlybų dainose, kur ji paskutinįkart demonstruoja tariamą savo nepriklausomybę (lyg galėtų laisvai pasirinkti) (Sauka, 1970). Tačiau „pamarietiški“ pavyzdžiai toli gražu nesutelpa vien į vestuvinių dainų rėmus (čia yra ir darbo, karinių, našlaičių bei šeimos dainų bruožas), tai viena. Antras dalykas, visiškai kitokia šių „pasipuikavimų“ poetinė stilistika (leksika, dialogų pobūdis ir kt.). Ir trečias dalykas – santykinai lyginant su bendru užrašytos tautosakos kiekiu, pamario tautosakos ir literatūros šaltiniuose tokių pavyzdžių yra daugiau.

L. Rėzos rinkinio pavyzdžiai grupuojami tematiškai ir juos komentuojant, iliustratyvumo dėlei bus remiamasi kitų žanrų atitikmenimis iš to paties laikotarpio tautosakos, etnografijos ir literatūros šaltinių (A. Šleicheris, Lietuvių skaitiniai ir žodynas, Prag, 1857; Lietuvininkai, V., 1970; K. Donelaitis, Metai, K., 1940).

Archajinė kultūra, kurią iš esmės atspindi tautosaka, nėra vienalytė. Ir tame kultūriniam sluoksnyje egzistavo skirtingi vyrų ir moterų bei jų tarpusavio santykių suvokimo modeliai. Yra ir daugiau tų modelių (brolio–sesers, motinos–dukters, seserų, marčios–anytos, marčios–mošos santykių stereotipai ir tipiški tautosakiniai

įvaizdžiai), tačiau ryškiausia visada buvo „amžinoji pora“, kurios moteriškasis dėmuo tebėra mįslingas ir gana priklausomas nuo savo regioninės kilmės.

Specifinė geografinė gyvenamoji vieta (prie „didelio vandens“ – nesuvaldomo, stichiško, pavojingo ir neprognozuojamo). Jūra – tai ne upė, ne ežeras ar koks kitas vandens telkinys. Daugelio pasaulio tautų mitologijoje „didelis vanduo“ sąlygojo specifinių mitinių vaizdinių atsiradimą, o vėlesnėje kūryboje matoma jo įtaka šalia esančių gyventojų darbui, tarpusavio santykiams ir temperamentui (plg. Egipto, eskimų, skandinavų mitologija, Mitologijos enciklopedija, 1997). L. Rėzos rinkinyje yra nemažai darbo ir vestuvinių dainų pavyzdžių su, manyčiau, geografiškai sąlygotu specifiniu moters įvaizdžiu:

„Eikš eikš, bernyti/ Sėsk į laivelį/ O tai mudu bėgsiv/ plačioms maružėms“ (Rėza, 1964, 2, p. 184); „Žvejų mergatė pajuodakatė/ Nemok trijų darbačių/ O ji tik moka laive sėdėti/ Laivočio šniūrus traukti/ Baltas rankas mazgoti“ (p. 154). Neigiamas požiūris į moterį-žveję aiškiai buvo suformuotas „laukininkų“ psichologijos, kur buvo griežtai laikomasi darbo pasidalijimo pagal lyčių „ruošos sritis“. Tą patvirtina ir analogiški motyvai kituose Lietuvos regionuose. Pamario krašto gyventojams gi darbo artumas gamtai nulėmė pripažinimą ir vertingumą. Ir žvejyba šalia kitų pagrindinių natūralios veiklos sričių (žemės ūkio ir medžioklės) visais laikais buvo dominuojantis amatas bei pragyvenimo šaltinis. Šis darbas kasdieniniame gyvenime dažnai baigdavosi maitintojo mirtimi jūroje, todėl buvo visai natūralus reiškinys, kad bet kokio amžiaus moteris, esant reikalui, imdavosi šio pavojingo darbo pati. Tam žvejų dukros dažnoje šeimoje buvo ruošiamos nuo paauglystės. „Laive sėdėjau, tinklužį traukiau/ Baltas rankas mazgojau./ Ai, baltos baltos mano rankatės/ Kasdien ant vandenačių./ Vargas ant vargo, bėda ant bėdos./ Ant vandenu mergatei“ (p. 73). Tai apie „tariamai“ lengvą moters gyvenimą ant vandens... „Valtis varėsi prieš nepalankų vėją ir bangas, ir galiausiai išžiūrėjau joje du žmones. <...> Tai Pėrvalkos žmonės. <...> Triūsdamas prie burės ir tinklų senis žvelgė į mane perpus smalsiai, perpus ironiškai. <...> O prie vairo sėdėjo paauglė mergaitė, kaip spėjau, senio duktė. Ji buvo basa, o ir šiaip ne itin šiltai apsivilkusi, ir vis dėlto mačiau, kad jaučiasi visai smagiai. Jos vaizdas priminė man Heinės „Šiaurės jūros paveikslų“ „žvejų mergaitę.“ Taip savo egzotišką patirtį tarp tikrųjų „ichtiofaugų-žuvėdų“ apibūdina Otto Glagau XIX a. I pusėje. Teisybės dėlei reiktų pasakyti, kad panašiai tuo pat metu S. Daukantas Didžiojoje Lietuvoje samprotauja: „Moteriškosios, noris grakščios ir dailios, ir garbingos audėjos, vienok išėjus vyriškiesiems į karą, arė, sieną pjovė ir visus darbus dirbo“ (Daukantas, 1976, p. 77). Taigi, lyg ir nebuvo neperžengiamos ribos tarp darbų, tačiau žvejyba – moteriai šiukštu. Nepaisant to, gyvenimo sąlygos prie „didelio vandens“ ir per amžius susiklosčiusios tradicijos išliko gyvos iki mūsų amžiaus paskutinių dešimtmečių. Tą rodo išlikę motyvai šiandieniniuose tautosakos ir etnografiniuose ekspedicijų užrašymuose: A. Deivelaičio, O. Mažeivos, M. Klingerienės pateiktos dainos (Bėgau jūružėm, 1997), Bastijonų šeimos iš Kaiklės gyvenimo istorija (Bastijonienė plaukė į jūrą žvejoti visą savo gyvenimą: iš pradžių su tėvu, vėliau – su vyru, abu tik prieš keletą metų mirė) ir dar daug panašių istorijų). Beje, nereikėtų galvoti, kad viskas toms moterims jūroje buvo labai paprasta ir romantiška. Ekspedicijų pateikėjai mini atvejus, kai moterims išplaukus į jūrą vyriškame kolektyve kartais susidarydavo fiziologiškai subtilių situacijų, kurios dėl tam tikro

tamsuoliškumo dažnai baigdavosi moterų mirtimi (pvz., sprogus pūslei). Taigi, audringas, nešvelnus klimatas, sunkus darbas, dažna akistata su mirtimi jūroje, ilgų šimtmečių formuotas nuolatinio nesaugumo jausmas (dėl išorės priešų), matyt, formavo šiek tiek specifinį pamario moters charakterio ir temperamento tipą. O gal tai dar senesni laikai? Gal šioje vietoje reikėtų prisiminti klasikinį mūsų mitinės sąmonės formavimosi laikų pavyzdį – *Eglės pasaką* (apibendrintai visoje Lietuvoje žinomą *žalčio pasakos* tipo pavadinimu; yra daug variantų). Neginčytinas faktas, kad buitiškoji siužeto linija susijusi su pamario krašto gyvenimo aplinka: Eglė – žvejo dukra. Ir gal neatsitiktinai būtent šioje erdvėje kažkada susiformavo, Vytauto Kavolio žodžiais tariant, „*moters-kunigės*“ tipas? Mokslininkas teigia, kad Eglės istorija – labiau subrendusios moters biografija, kad stipri ir nepriklausoma ji tampa tik ištekėjusi. Taigi jo nuomone, mūsų dainos paprastai vaizduoja tik inertišką moters pasidavimą aplinkybėms, o kovos momentas atsiranda tik pasakoje, kur Eglė gina savo galimybę apsispręsti, keliauti iš vienos sferos į kitą (*sakralinės ir sekuliarinės*). Tačiau, būdama religinės bendruomenės kunigė (žalčio sferoje), ji jau nebegali tobulai priklausyti žmonių bendruomenei. Galų gale įvyksta *dvigubas išsilaisvinimas: iš religijos* (nužudžius Žilviną) *ir nuo bendruomenės* (išlaikius ištikimybę vyro tikėjimui prieš brolius). Nužudžius jos religijos objektą, Eglė įgyja magišką galią „*grąžinti žmones į gamtą, kuriai jie iš esmės ir priklauso*“ (Kavolis, 1992, p. 31). Taigi, Eglė – taikiai maištingas modernios novatorės tipas, priešinamas konservatyviai tradicinei bendruomenei, kuriai atstovauja broliai. O dėl minėtojo „inertiško moters pasidavimo“ dainose, tai turint prieš akis L. Rėzos pavyzdžius, tuo galima drąsiai suabejoti. (Gal tada ir Eglės maištingumas bus nulemtas amžiaus prasme – iš anksčiau, ne tik po vedybų.)

Išdidžios laikysenos, drąsios, atšiaurokos, griežto žodžio pamario moters paveikslą papildė tolimesni L. Rėzos rinkinio darbo, vestuvinių, karinių, našlaičių ir šeimos dainų pavyzdžiai, kurie komentuojami remiantis anksčiau minėtais pasakų, etnografinių aprašų ir „Metų“ ištraukų tekstais. Ryškiausiai specifiniai moters bruožai pasireiškia tam tikrose situacijose: dirbant (skalbimo dainos, etnografiniai aprašai), renkantis porą, bendraujant su tėvais, berneliu, vyru). „*O čionai skalbė mano mergužatė/ .../ Atjoj atjoj bernytis/ .../ O tai jis klausė savo mergužatės/ Katra tavo drobatė Kas tau darbo, bernyti/ O tai vis mano visos trys drobatės/ Bent pamaži, mergyte, .../ O tai įpulsį į vandenužatį/ Ant dugnužio nugrimsi/ O jeib ir aš įpulsiu/ .../ Tai skydur lydur mano vainikėlis Ant viršaus vandenėlio*“ (Rėza, 1964, 2, p. 24); „...*O čion vaikščiojo jauna mergytė/ O aš jai daviau labus rytačius, / O ji man nei žodačio, / Nei žodužio natsakė, / O aš jai kėliau ir kepurėlę, / Ji man nei vainikėli, / Nei vainiką nekėlė*“ (p. 32). Našlaičių dainoje išskaičiuojama visų šeimos narių niekaip nepataisoma netektis (kaip ir tradiciniuose variantuose visoje Lietuvoje), tačiau čia skiriasi paskutinis posmelis: „*Aš vargdienėlė/ Aš be bernytio/ Numirs bernytis, / Aš gausiu kitą!*“ (p. 137); Itin ryškiai pasireiškia *netradiciškas merginos aktyvumas* renkantis sau porą: „*O ir atėjo/ Jauna mergytė, / Kalbino šnekino/ Meiliais žodukais, / Eik tu pro šalį, / Duok man pakajų, / Bars mane tētužis/ Su tavim šnekant*“ (p. 191); „*Anksti rytą rytužį/ Rūtytes aplaisčiau, / Čia užkrito rasužė/ Mano vainikėlis/ Tai netiesa, dukryte/ Nevierni žodukai, / Juk tu savo bernytį/ Per lauką lydėjai*“ (p. 193); A. Šleicherio Mažojoje Lietuvoje užrašytosios pasakos papildė vaizdą: „...*ji čia turėjo eit į šėpį; o*

dabar tas šiporius ją norėjo vest <...> ale ji jo nenorėjo; o tai jis ją išmetė iš šėpės, tai ji šoko ant krašto to vandens ir ėjo toliau..." (Schleicher, Prag, 1857, p. 124); „Ji taip ilgai tėvui viso gero kasdien šnekėjo, kol ji jį perkalbėjo ir tėvs jai valę davė, kad ji tą vyrą galėjo vest“ (p. 174); „...štai įžengė septynios nemieruotinai gražios ir slovnos jumprovos, kurios buvo septynios princesės, tos įėjusios kožna po vieną tu vaikinų apsikabino ir kožna sakė: tu esi mano atoaduotojis, o dabar ir mano jaunikis ir būsi mano vyras. Šie iš to didei nusigando; ale tos princesės labai meilingai kalbėjo ir juos padrūtino...“ (p. 178); „Kaip Kuršiukas atėjo, tai princesė sakė jam: aš tavim pamėgau, tu turi mano vyrą pastoti. Kuršiukas iš to nemenk nusigando <...> ale princesė jį meilingais žodžiais įkalbino: aš tave leisiu į visokias šiūles ir tau duosiu visokias kytrystes išsimokyt. <...> Kaip jis visas šiūles buvo perejęs ir labai kytras pastojęs, tai princesė jį vedė“ (p. 193); Eduardas Gizevijus XIX a. I pusėje rašo: „Beje, merginoms rodės nelengva gauti šokėją, jos pačios turėjo kviesti, ir dažnai tik meilavimais ir užgėrimu pavykdavo joms išjudinti kokį nužiūrėtą vaikiną, kad malonėtų atsikelti nuo kėdės, kurioj drybsojo visu savo centneriniu svoriu...“ (Lietuvininkai, 1970, p. 136); Nežinomas autorius tuo pat metu papildo: „...vyrų paslaugos moterims anaipol nepriklauso prie gero tono, tad ir vyrų pagalbą lipant į vežimą ar išlipant iš jo lietuvininkės būtų palaikiusios nepasiklovimu jųjų vikrumu, taigi ir apjuoka“ (p. 187). Kurgi ne, L. Rėzos dainose ir vokiečių keliautojų aprašuose randame dabar jau chrestomatinių netradicinės elgsenos pastebėjimų; fizinę ištvermę bei pusiausvyrą, išugdytą jūroje, neabejotinai palaikė išskirtinis pamėgimas jodinėti: „...jos puikios jojikės, tad joja visai vyrišku būdu, savaiame suprantama <...>, kai tik gauna progą, ypač anapus Nemuno. Turgaus dieną matai jaunas ir senas moteris, pulkeliais jojančias į miestą <...>, o apsipirkusios visokių prekių, risčia parjoja namo“, – mini Otto Glagau XIX a. I pusėje (p. 239). Galbūt tokia jaunuolių susitikimo situacija ir dainose (gana netradiciškai atrodo abu ant žirgų) lyg sukeičia vietomis įprastas dialogo intonacijas: „Atvažiuoj mergytė/ Žaliu vieškelačiu,/ Vaikščioj bernytis/ Žirgužių stonatėj/ Jis vaikščiodamas,/ Jis graudžiai verkė,/ Per ašarates žirgužių nematė/ Aš apstabdyčiau/ Bėruosius žirgačius,/ Ogi aš jo klausčiau,/ O ko verk bernytis“ (Rėza, 1964, 2, p. 58); „O ko verki tu, mūsų brolyti,/ O ko verki tu, mūsų jaunasis,/ Ar ne pirmos tavo dienužėlės,/ Ar ne jauna tavo mergužėlė?“ (p. 65); „O ko tu verki,/ Tu mano tėveli,/ Tu mano senasis?/ O kur aš neverksiu,/ Kur neraudosiu,/ Jau rytoj išleisiu/ Jauniausią sūnytį“ (p. 100); „Pareinu rytą anksti,/ Šalta rasa braidžiojus/ Aš atrandū bernytį strajužėj beverkiant./ Ei, ko verki, bernyti,/ Ei, ko verki, jaunasis/ Ar tu čionai nerimsti,/ Ar neramūs namužiai?“ (p. 124).

Teodoras Lepneris, pastorius Ragainės krašte, galėtų taip pakomentuoti iliustruojamą situaciją: „...dar ir šiandien (XIX a.) lietuvininkuose vaikinai tarnauja savo mylimosios tėvui už nuotaką: daugelis dainų šlovina bernytį, arba vergelį, užsidėjusį dėl savo mylimosios ilgą išbandymą ir jungą. Šis paprotys vedamas iš senovės prūsų laikų, kur nuotaka buvusi perkama sumokant išpirką“, o jei tos išpirkos neturi? (Lietuvininkai, 1970, p. 248). Samdiniai, o dažnai ir užkuriai iš kitų Lietuvos regionų (ypač Žemaitijos) dažnai eidavo į turtingus lietuvininkų ūkius dirbti dar XIX a.–XX a. pr. Netradicinę emocinių išraiškų situaciją K. Donelaičio „Metuose“ savitai komentuoja V. Kavolis: „Metuose“ dažniausiai aptinkamos emocinės savybės yra viso kolektyvo arba vyrų išgastis bei polinkis į ašaras, verksmingumas (plg. išgąstingus A. Šleicherio pasakų jaunikius ir liūdnuosius L. Rėzos dainų

bernelius). „Metuose“ dėl įvairių smulkmenų (besikeikiančių ar austres valgančių ponų, bildukų, girtuoklių, per garsiai kepančių mėsų) išsigąsta vien vyrai, išskyrus vieną gumbu sergančią bobutę. O gedėdami kokio pernai mirusio gerojo pono arba nudilusio peilio būrai dažnai taip nesvietiškai nusiverkia, kad „ir akys jau keliems išpūti pradėjo“. *„Donelaitis verkiančiuosius aprašo vyriškomis kalbos lytimis. Nėsyk neaprašoma moteris, apsiliejusi ašaromis“* (Kavolis, 1992, p. 52). Tas aiškinama dviem priežastimis: 1) dažnesni vyrų susidūrimai su vokiška ir despotiška valdžia skatina nukentėjusių savijautą, polinkį skūstis, o moterys tradicinėje kaimo bendruomenėje labiau išlaiko pusiausvyrą; 2) vyrai tradicinėse liaudies kultūros formose beveik nedalyvauja, o moterų ryšys su tradicine kultūra teikia jų charakteriui stabilumo ir pasitikėjimo savimi.

Vienu iš naujesnių motyvų meilės ir vestuvinėse dainose būtų laikytinas gana tiesmukiškas pamario nuotakų požiūris į jaunikio piniginę bei perdėtas užjūrio madų (lengviau nei kitiems prieinamų) vaikymasis. *„Kad surokavau ant trijų šimtų/ Iš trijų šimtų viens tepatiko/ .../ O kad jis stojos/ Kaip parašytas/ O kad jis mynė, kaip ant dakotų“* (Rėza, 1964, 2, p. 31); *„Atjoj atjoj ans bernelis/ Eikš jį klausti, motinėle/ Ar bagotas bernytėlis/ .../ Jis apskaitė stalužėlių/ Vienais rundais dorelėliais/ .../ Nei stokojo šeštokėlių/ Nei stokojo trečiokėlių“* (p. 40); *„Viens pirko kurpes, antrasis štrumpes/ Trečias aukso žiedelį/ O kursai pirko, brangiausiai davė/ Tas bus mano bernytis“* (p. 258); *„Mano vainikužis Berlyne pintas, Tavo kepuružė Potsdame velta. Mano vainikužis šimts auksinužių, Tavo kepuružė šimts doleružių!“* (p. 213). Beje, pastarasis bruožas nuolat pabrėžiamas ir itin peikiamas Donelaičio „Metuose“: moterys *„tapjau, kaip reik viešnėms, išsirėdė. Ale ne vokiškai, kaip kelios jau prasimanė, Ne! Lietuviškai kožna tarp jų susiglamžė“* (Donelaitis, 1940, p. 96).

Kitas sąlygiškai naujesnis motyvas, toliau iliustruojantis pamario moters įvaizdį, būtų į akis krentantis gana laisvai traktuojamas bendravimas tarp lyčių: *„...O ką priguldysi prie šalies mergytės,/ Aš patsai prigulsiu prie šalies mergytės“* (Rėza, 1964, 2, p. 117); *„Marga lova svirnužėj stovėjo,/ Toj lovūžėj mergytė gulėjo./ Tol bernytis šalia jos stovėjo,/ Kol mergytė į lovūžę ėmė/ Jis ketina vygužėj vygiuoti/ Ir tris kartus naktūžėj bučiuoti“* (p. 118); *„Dirbsva mudu abudu/ Naująją lovūžę abudu/ Gulsva mudu abudu,/ Į naują lovūžę abudu/ Darysva mudu abudu/ Žaliąją vygužę abudu“* (p. 120); *„Ei, išeit išeit (mergytė)/ Iš lelijų daržacio/ Galvelę glostydama/ Glostais neglostais/ Mano mergyte,/ Ne pas mane gulėjai,/ Ne su manim kalbėjai“* (p. 205); *„Dieve gelbėk nuo vargų/ Mane jauną nuo mergų,/ Kad bent neprigautų“* (p. 233); *„Ketinai, šelmi, parvesti,/ Ant baltų rankų nešioti/ Ateik tu, šelmi,/ Tav plieksiu kaip šunelį/ Palenksiu berželį,/ Pakarsiu šelmį bernytį,/ Tau tau tu, šelmi, kyboti,/ Ne mane jauną vilioti“* (p. 168). A. Šleicherio užrašytose pasakose vaizdas dar ryškesnis: *„Potam jis įėjo į kitą stubą, ir štai, čia rado princesę bemiegančią, tai ir jis atsigulė pas ją, ale ji nepabudo. Jis savo darbą atlikęs pas ją atsikėlė ir po stalu išrašė, kad princas iš tos ir iš tos žemės pas ją tada ir tada gulėjo.“* (Schleicher, 1857, p. 140); *„Tas šinkorius turėjo labai gražią dukterį, ir viens nuo tų kupčių įėjo į stubelę ir sako tai dukteriai: parodyk mą tavo kūną iki kelių, aš tau duosiu šimtą dolerių. Ta buvo godi ant pinigų ir parodė. Kupčius jai paskaitė šimtą dolerių. Dabar jis bėgo atgal ir vėl gėrė, baliavojos. Po valandos vėl ėjo į stubelę ir sakė: parodyk tavo kūną iki bambos, aš tau duosiu du šimtu dolerių, ji jam parodė, jis tuos pinigus paskaitė ir vėl gėrė.“* (p. 153); *„Atėjo jie*

pas savo pažįstamą kažemėką, kurs jau apysenis žmogus buvo, ale dar jauną pačią turėjo, o ta laikėsi su kunigu to miesto. Tai jie tą poną pas ją rado, ale ji greit kunigą į spintą uždarė” (p. 225). Karlo Kapelerio lietuvininkų vestuvių aprašai XIX a. II pusėje iš dalies patvirtina tam tikrą papročių laisvumą. Jo žodžiais tariant, viską dažniausiai tvarkė „piršlienė (ne piršlys), kaip lietuvininkai sakė, kalės liežuvis: ta pirmučiau vinčiavojo, nekaip kunigs. <...> Po užgertuvių (!) tai buvo klėty jaunavedžių lova pataisyta; nes kad ištikimai tėvai mergos mislijo ant jaunikio, kad jis ją nepames, tai leido dukterį su jaunikiu į klėtį gulti, paskui tegul žinos“ (Lietuvininkai, 1970, p. 381). Labiausiai tikėtinas tokio liberalaus požiūrio paaiškinimas būtų vyraujantis šiame krašte religijos pobūdis, įtikinamai išdėstytas „Europos mentaliteto istorijoje“ (V., 1998, p. 81): „Be viso to, ką naujo Reformacija atnešė Vokietijai ir kaimyninėms šalims, jai priskiriama ir seksualinės revoliucijos bruožų. Lutherį jo priešininkai laikė aistrų įsikūnijimu, į jį buvo žiūrima kaip į baisiausią nusidėjėlį, kuriam kovoje su Roma pirmiausiai rūpėjo nusimesti vienuolio abitą, nes jau vien dėl to, kad jis, buvęs vienuolis, 1525 m. vedė iš vienuolyno pabėgusią vienuolę, Lutheris tapo eretiku. <...> Reformatorius, taip kaip ir Renesanso literatūra, meilę vertino kaip prigimties galią, o ne kaip „savivalę“ <...>. Instinktas vienodai galingai valdo beveik visus žmones, išskyrus „impotentus“ <...> ir vieną kitą aukštą, turtingos dvasios žmogų, tokį, kuris pats gali valdyti save. Kadangi šio instinkto nevalia išgyventi nevaržomai, Lutheris paskelbė santuoką visuotine (beveik) visų žmonių gyvenimo forma, pagrindiniu „būviu“. Jame įkurdinama meilė kaip aistra. Lutherio koncepcijoje sujungiamas į santuoką jausmo tenkinimas ir (dvasinė) meilė. Nors nė vienas iš šių komponentų nebuvo naujas, tokia santuokos samprata sukėlė dvejopą skandalą: viena, ji kirtosi su senąja Bažnyčios samprata, antra, ji skelbė tam tikrą hierarchiją; santuoka staiga pasidarė svarbesnė už askezę, celibatą ir skaistumą, pasak jos, netgi netekėjusios moters nėštumas turėjo būti malonus Dievui, priešingai – vienuolių skaistumas turėjo būti malonus velniui.“ Požiūris į nesuvaržytą, laisvą ir kartu šiek tiek pavojingą pamario krašto moters prigimtį nori nenori, bet pasirodo ir pirmuosiuose šio krašto religinio turinio raštuose bei vertimuose, bet apie tai gal kitose publikacijose, juolab kad kai kurias tų raštų ištraukas įdomiai yra aptaręs V. Kavolis savo knygoje „Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje“.

Formaliai apibendrinant išdėstytus pastebėjimus, galima būtų pasakyti, kad *Moters* (mergelės, dukters, žmonos) įvaizdžio specifiškumas Pamario krašto dainose ir kituose žanruose galėtų būti nulemtas kelių aplinkybių:

Senųjų mitinio mąstymo elementų įtaka (kai kuriais atvejais: Eglės pasaka, Laumių įvaizdžio gajumas ir kt.); prisirišimas prie bendruomenės gyvenimo tradicijų lėmė moters charakterio emocinį stabilumą ir tvirtumą.

Geografinė padėtis: a) gyvenimas prie jūros susijęs su amato specifika, moterys-žvejės lygios su vyrais; b) ankstyvi prekybiniai ryšiai su Vakarų Europos šalimis ir šių ryšių atnešti „civilizacijos“ (miesto kultūros) elementai.

Tikėjimo specifika (reformuotos (Lutherio) Bažnyčios liberalesnis požiūris į lyčių santykius; tai atsispindi ir vestuvių papročiuose).

Geresnės negu kituose regionuose *ekonominės gyvenimo sąlygos* (ypač XIX–XX a). Ši aplinkybė leido merginai būti savarankiškesnei renkantis partnerį gyvenimui.

Atsižvelgiant į tokį Pamario moters įvaizdžio stabilumą dainose ir kituose žanruose įvairiais laikotarpiais, galima manyti jį esant tradicinį Pamario krašto tautosakos kontekste.

O neformaliai apibendrinant, norėtusi parafrazuoti vieną amerikiečių antropologės Sherry Ortner teiginį „*moterys visose visuomenėse tapatinamos su gamta, vyrai – su kultūra, nes kultūra yra hierarchiškai aukštesnė už gamtą, tai ir vyrai labiau vertinami negu moterys*“. Manychiau, kad Pamario krašto aplinkoje nuo seniausių laikų vienas kitą keisdami gyvavo sukultūrinta gamta ir stichiškasis nevaldomas gamtos elementas tvarkingoje kultūrinėje erdvėje. Tegu taip ir lieka. Amen.

Literatūra

1. *Bėgau jūruzėm*, parengė L. Petrošienė ir J. Bukantis, Klaipėda, 1997.
2. Daujotytė V. *Moters dalis ir dalia*, Vilnius, 1992.
3. Donelaitis K. *Metai*, Kaunas, 1940.
4. *Europos mentaliteto istorija*, sudarytojas P. Dinzelbacher, Stuttgart, Vilnius, 1998.
5. Kavolis V. *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, Vilnius, 1992.
6. *Lietuvaininkai*, parengė V. Milius, Vilnius, 1970.
7. *Mitologijos enciklopedija*, Ryga, Vilnius, 1997, t. 1.
8. Rėza L. *Lietuvių liaudies dainos*, Vilnius, 1964, t. 2.
9. Schleicher A. *Litausches Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857.

Mažosios Lietuvos raudų regioninis išskirtinumas

Rūta Pabarčienė (Grumadaitė)

1. Paminėjus terminą *rauda*, dažniausiai kylanti geografinė asociacija būtų Piėtryčių Lietuvà, Dzūkijà, Vılniaus, Ignalinos apylinkės. Tai pakankamai šiuolaikiška asociacija, daugiau kalbanti apie regionà, ilgiausiai išsaugojusì, išlaikiusì šì nepaprastai archajiškà žanrà. Iki artizmo ištobulinta Piėtryčių ir Pietų Lietuvos krašto raudų kalba, nepaprastai turtingos poetinės meninės priemonės liudija ilgà formavimosi kelià, ryšius su šio krašto dainų tradicija, literatūros ir kaimyninių kraštų įtakà ir, be abejo, nors ir lėtai, bet kintančias laidojimo tradicijas. Yra žinoma, jog kadaise buvo raudama visoje Lietuvojè, turime nemažai raudų užrašymų (LT II t., A. J. Juškų Lietuviškos dainos II t., Aukštaičių melodijos), dauguma jų yra iš XIX a., XX a. pr. ir šiuos pavyzdžius pagrįstai laikome tradiciniais.

2. Tyrimų apžvalga

Reikia konstatuoti, kad jokio išsamesnio, kompleksinio raudų žanro tyrimo nei aptarimo iki šiol neturime, nekalbant jau apie regioninį tokio tyrimo aspektà.

Straipsnio tikslas: pristatyti pirmuosius lietuviškų raudų tekstus, užrašytus Mažõjoje Lietuvojè XVI–XIX a.; akcentuoti jų regioninį išskirtinumą, motyvų, įvaizdžių ir formos specifiškumą, ryšì su laidojimo apeigomis Mažõjoje Lietuvoje.

Objektas: 13 raudų tekstų, užrašytų Mažõjoje Lietuvoje XVI–XIX a. ir paskelbtų Jono Basanavičiaus rinkinyje „Lietuvių raudos iš visur surinktos su daktaro J. Basanavičiaus prakalba Vilniuje 1926 m.“ ir Jono Balio knygoje „Mirtis ir laidotuvės“, Silver Spring, 1981 m.

Metodai: atrenkamasis, lyginamasis.

3. Gilinantis į tikrai nevienalyčius raudų tekstus, kyla nemažai minčių. Grežiantis į žanro ištakas (turima galvoje pirmieji užrašymai Lietuvoje), žvilgsnis neišvengiamai krypta į *Māžąją Lietuvą*. Iš šio regiono turime ir pirmųjų rašytinių šaltinių (BRMŠ, 1996) duomenis apie mirusiųjų paminėjimus bei laidojimo papročius, tiesioginį arba netiesioginį raudojimo faktà (IX–XIX a.); kai kuriuose – ir pačius raudų tekstus (XVI–XIX a.). Vulfstanas XIX a. mini prūsus ir informacijà apie „mirusių deginimą, šermenis, kurių metu puotaujama, žaidžiama, laidotuvių dieną lenktyniaujama su žirgais, mirusieji per tokias ilgas šermenis esà iššaldomi“ (BRMŠ, 1996, p. 165) – nuo vieno mėnesio iki pusės metų. Tiesiogiai raudojimas laidotuvių apeigose minimas nuo XIII a. (Henriko Latvio Livonijos kronikoje). Christburgo sutartyje tarp Vokiečių ordino ir prūsų teigiama, jog degindami mirusiuosius kartu su žirgais ir įvairiais daiktais tulisonys ir lygašonys juos aprauda. XV a. Sėmbos vyskupo Mykolo Jungės įsake nustatyta trys markės pabaudos už mirusiojo apraudojimą, pagoniškų kryžių – krikštų statymà; J. Lasickis XVI a. rašè, jog prūsuose įprasta apraudoti mirusiuosius, vėliau juos apdovanoti; XVII a. raudojimą mini Įsručio ir Ragainės kunigas E. Vagneris knygoje „Prūsijos lietuvių gyvenimas ir papročiai“;

Straipsnis publikuotas *Tiltai. Priedas*, Nr. 29 (2005), p. 59–68.

XVII a. T. Lepneris „Prūsų lietuvyje“ aprašo laidojimo procesą ir pateikia raudų pavyzdžių. XVIII a. A. Lechanas užrašuose „Prūsija senovėje ir šiandien“ teigia, kad per laidotuves juokingais judesiais ir staugimu lietuviai tiesiog verčia prabilti savo mirusius (Balys, 1981, p. 64); Šulcė mini, jog prūsų lietuviai prie pašarvoto numirėlio raudodavo, o paskui, jį uždenge, žaisdavo linksmus žaidimus, vėl nudengus lavoną prasidėdavo raudos (Čiurko, 1990, p. 24); raudas bei vaišės per laidotuves mini ir J. A. Brandas savo kelionių aprašyme. Svetimšalių užrašinėtojų požiūris į mūsų papročius ir medžiagos objektyvumas folkloristų vertinamas gana atsargiai, tačiau konkrečiai minimus raudojimo faktus paneigti būtų sunku. Taigi pirmieji laidojimo papročių aprašai, taip pat pirmieji raudų tekstai mus pasiekia iš Mažosios Lietuvos. Šiuo metu prieinamiausi leidiniai, kuriuose paskelbti pirmieji raudų tekstai, yra J. Basanavičiaus rinkinys „Lietuvių raudos iš visur surinktos su D-ro J. Basanavičiaus prakalba Vilniuje 1926 m.“ ir J. Balio knyga „Mirtis ir laidotuvės“, Silver Spring, 1981 m. Iš viso yra 13 tekstų, užrašytų Malecijaus, A. von Kotzebue, J. Pretorijaus, T. Lepnerio, Asmus, J. Brando, Tetznerio ir Strykovskio XVI–XIX a. Mažojoje Lietuvoje; deja, tik vienas iš autorių – T. Lepneris nurodo tikslią užrašymo vietą – Būdviečiai, Ragainės apskritis.

4. Mažojoje Lietuvoje užrašyti raudų tekstai bei jų fragmentai:

4.1. *Halele, lele, kodėl tu man numirei? Argi neturėjai ko valgyti arba gerti ir kodėl tu numirei? Halele, lele, argi tu neturėjai gražios žmonos ir kodėl tu numirei?* 1551, Maletijus (Basanavičius, 1926, p. 3).

4.2. *Halele. Ar tu neturėjai šiltų namų, gražios pačios? Kodėl tu numirei? Ar tavo banda (kaimenė) nebuvo riebi ir skaitlinga? Kas tave varė iš svieto? Ar tu neturėjai greitų žirgų? Geros uoslės šunų? Halele, kodėl tu atsiskyrei?* (raudama puotaujant). 1811, A. von Kotzebue (Basanavičius, 1926, p. 3).

4.3. *Halele, kodėl tu numirei?* („garbstoma“ lydint į kapines, lauke apsakant karstą). 1811, A. von Kotzebue (Basanavičius, 1926, p. 3).

4.4. *Žemynėle, būk linksma, priimk šią dūšėlę ir gerai kavok... Nagi tu, mano brangus prieteliau, brolau ir t. t., o kad Dievs teiktusi tavo dūšių apsaugoti* (prašymas geriausio draugo, velioniui esant kėdėje).

4.5. *O, mano mielas vyre, broli, sesuo ir t. t. Kodėl tu numirei? Oh Oh Au Au Ar tu gerai išsisukti negalėjai? Ar tu neturėjai gražią žmoną? Ar aš tavęs nemylėjau? Ar tu neturėjai gerų vaikų? Kodėl tu dabar numirei? Au Au Au Kodėl tu palieki mane ir palieki čia varguose? Au Au Au* (rauda moterys pašarvojus velionį).

4.6. *Dabar Dievo vardan eik. Mes tavęs nematysim ir nekalbėsime su tavimi šiame pasaulyje, būk kitame linksmas* (kalba moterys lavoną išnešus prie vartų).

4.7. *Ohuhu, ohuhu Kodėl tu numirei? Ar tu neturėjai drabužių ir apavo? Kodėl tu numirei? Ohuhu, ohuhu.* 1665–1680, Praetorijus (Basanavičius, 1926, p. 4–5).

4.8. *O o Kodėl tu numirei? Ar tu neturėjai ko valgyti ir gerti? Kodėl tu numirei? Ar tu neturėjai gražią žmoną? Ar neturėjai gerus namus? O o Kodėl tu numirei? O o Mano*

mielele, mano širdele, dabar tu visus savo kampelius užmiršai. Dabar tu, mano mielele, man vieną palikai, su mano vaikeliais. Kur dabar aš būsiu? Kur aš jų galveles prikišiu? Tačiau aš negaliu su juomi į juodąją (žemele) įlįsti. Aš turiu ant sviesto vargti. 1690, T. Lepneris (Basanavičius, 1926, p. 5).

4.9. *Kodėl tu mus palikai? Kodėl tu šalin eini? Ar tau nebuvo gerai pas mus? Ar tu neturėjai duonos, ar neturėjai lašinių, ar neturėjai alaus? Žiūrėk, dar čia yra gana, kad tu maitintis galėtum. Kodėl gi mus apleidai?* (prie pašarvoto lavono), 1865, Asmus (Basanavičius, 1926, p. 5).

4.10. *Ak, brolau (ak tėvai ir t. t.), ar tu neturėjai duonos, kviečių ir pan. Ko tu numirei? Kodėl tu mane apleidai? Ak ak Kur tu nunykai? Aš, rodos, pas tave būsiu, bet tu pas mane neateisi.* XVII a., Brand (Basanavičius, 1926, p. 6).

4.11. *Traukitės, traukitės jūs, piktosios dvasios* (šaukiama lydint į kapines). Tetzner (Balys, 1981, p. 80).

4.12. *Ing amžiną tėviškę keliaus(i)* („tarsi norėtų pasakyti: *kelias dar tolimas, kurį turės nueiti*“). Brand (Balys, 1981, p. 74).

4.13. *Antru kartu geria ant „labą naktį“ ir jo prašo, kad jis kitame sviete teiktusi pasveikinti jų bičiulį, tėvus, motinas, brolius (vardijama) ir t. t. ir kad su jais maloniai ir kaimyniškai elgtusi, kaip jie su juomi, gyvam esant.* 1565, Strykowski (Basanavičius, 1926, p. 6).

5. Remiantis raudų tekstais bei papročiu šiame krašte (tuo pačiu metu) aprašais, galima būtų manyti, jog dauguma raudų buvo atliekamos namuose (savoje aplinkoje), artimų giminių (savųjų), pašarvojus ir puotaujant. Laidojimo aprašuose minima, jog lydint į kapus „seka visas būrys su žirgais ir vežimais, joja aplink lavoną su nuogais kardais, kapoja aplink save ir šaukia“ (Balys, 1981, p. 80); galbūt kažką panašaus į „Traukitės, traukitės, piktosios dvasios“ (4.11). Raudos fragmentu to negali pavadinti, tai greičiau apsauginės apeigos dalis. Minimasis karsto apsukimas (4.3) garbstymo metu galėtų būti išlikęs apsauginės apeigos reliktas, nes rauda užrašyta XIX a.

Rauda gana dažnai apibūdinama kaip *žanras artimųjų skausmui išreikšti*. Tai vėlgi gana vėlyvas reiškinys, kuriam aptariamųjų raudų tekstai aiškiai prieštarauja. Dažniausiai visas tekstų dėmesys skiriamas velioniui, jo buitinei aplinkai, socialinei padėčiai įvardyti, turtui išskaičiuoti. Dar XIX a. Rytų Prūsijos papročiu aprašuose (Balys, 1981, p. 69) minimas ėjimas aplink kėdėje pasodintą velionį raudant ir rodant jam maistą. Tai buvę lyg savotiški „argumentai“, turėję jį sulaikyti šiame pasaulyje arba būdas apsisaugoti, kad numirėlis neišsineštų dalies. Iš trylikos raudų tik šalia vienos nurodyta, kad ją atlieka vienas žmogus „velionio draugas“, visais kitais atvejais – *moterys, jie*. Ko gero, dauguma raudų *kolektyvinės*, o jos, tyrinėtojų nuomone, *archajiškesnės už individualiąją raudą*. Įdomi savo įvaizdžiais ir komentaru (4.4) rauda: „prašymas geriausio draugo, velioniui esant kėdėje“, kur dūšėlės globa paskiriama tuo pat metu Žemynai ir Dievui. Nenuojas reiškinys. Itin archajiškų, krikščioniškų ir visai šiuolaikiškų įvaizdžių

susipynimas tame pačiame tekste būdingas daugeliui to krašto tautosakos tekstų (plg. A. Šleicherio užrašytas pasakas) – tai natūralus šimtmečius trukusių religinių – kultūrinių pokyčių atspindys. Beje, Žemynos paminėjimai ilgiausiai (iki ~XIX a. vid.) išliko vakarų Lietuvos regione; nuo beveik klasikiniu tapusio Pretorijaus XVII a. užrašyto pavyzdžio – maldos „Žemynėle, žiedkėle, žydėk rugiais, miežiais ir visais javais...“ iki 1866 m. Mažeikių rajone užrašytos maldelės „Žemyna, mus kavok, dirvas mūsų peržegnok, peržegnok girias, laukus, kluonus, lankas ir šlaitus“. Netgi tame ilgame pereinamajame kultūrinių – religinių įvaizdžių mišimo laikotarpyje Žemė ir Dievas žemdirbio sąmonėje niekada nebuvo priešybių pora, greičiau priešingai.

Akcentuotinas ir gana aiškiai tekstuose pateikiamas *gyvųjų siekimas atsiriboti* nuo mirusiojo: „Dabar Dievo vardan eik, mes tavęs nematysim ir nekalbėsime su tavim šiame pasaulyje“ (4.6). Archajiškas motyvas, kurį absoliučiai pagrindžia gausi papročių ir archeologinė medžiaga. Būtina paminėti Strijkovskio XVI a. užrašytą pavyzdį (4.13), kuriame aiškiausiai matome tuo metu išivaizduojamą anapusinio pasaulio vaizdą. Tai nėra autentiškas raudos tekstas, o tik turinio ir situacijos atpasakojimas, tačiau dėl to ne mažiau vertingas: „Antru kartu geria labai naktį ir jo prašo, kad jis kitame sviete teiktusi pasveikinti jų bičiulį, tėvus, motinas, brolius ir t. t. ir kad su jais maloniai kaimyniškai elgtųsi, kaip jie su juomi, gyvam esant“ (4.13). Naujojo mirusiųjų pasaulio nario „tarpininkavimas“ tarp gyvųjų ir seniau mirusiųjų – itin archajiškas motyvas, pagrįstas ir archeologiniais duomenimis, t. y. „papildomų įkapių“ dėjimu į kapą, tikint, jog daiktai bus perduoti anksčiau mirusiems (Vaitkunskienė, 1995, p. 33–34).

6. Tarpinę padėtį tarp pirmųjų raudų užrašymų Mažojoje Lietuvoje ir Didžiūjoje Lietuvoje paplitusių bei išlikusių raudų chronologiniu atžvilgiu galėtų užimti A. J. Juškų užrašytos *veliuoniškių raudos*, kur tebėra ryškūs *kelionės (keliauninkėlio), tarpininkavimo tarp dviejų pasaulių, velionio saugumo anapus garantų motyvai*, tačiau tai jau atskira tema. Pateikiamas veliuoniškių raudos pavyzdys, kurioje, apraudant vyrą, kreipiamasi į anksčiau mirusius tėvus: „O mano vyrelī, tu ten rasi didelę patiekėlę, pulk po kojelių pirmiau mano tėveliui, mano motinėlei. <...>. O priimkite savo žentelį, mano vyrelį, už baltų rankelių, o užstokite ant vėlių durelių, o atdarykite vėlių dureles, tik jūs pirmesni, tik jūs kytresni, o atdarykit vėlių dureles, o pasodinkit į vėlių suoloelį. <...> į lemtą pulkelį (kad nebūtų vėlių pultas) (Juškos, 1888, p. 303–305).

7. Mažojoje Lietuvoje užrašyti raudų tekstai gerokai skiriasi nuo daugumos šiandien išivaizduojamo tradicinio raudos teksto tiek turinio, tiek ir formos požiūriu. Juolab jie yra nenuginčijamas ikirikščioniškų papročių balsas, pagrįstas archeologiniais duomenimis bei teigiantis buvus labai materialų požiūrį į mirtį, savitą pomirtinio pasaulio išivaizdavimą, savitą požiūrį į velionį ir visiškai neišryškintą, neakcentuojamą savęs (gyvojo) gailėjimą (tai tampa vos ne pagrindiniu motyvu vėlesnio laikotarpio raudų tekstuose).

Įvaizdžiai ir motyvai, reprezentuojantys ankstyvąjį mūsų protėvių požiūrį į mirtį, velionį, pomirtinį pasaulį ir susitikimo galimybę, yra: *kėlimas, žadinimas*

(mirtis – miegas), *buitiškas įtikinėjimas, judėjimas (kelionė, keliauninkas), atsiribojimas, kitas pasaulis – atspindžio principu, „šviežias“ velionis – tarpininkas (tarp gyvųjų ir anksčiau mirusiųjų).*

Formos ypatybės: *išraiškos priemonių lakoniškumas ir santūrumas, tekstų trumpumas, forma – dialogas retorinių klausimų pagrindu, neutralūs šaukiniai, rečiau kreipiniai.*

7.1. Daugelis šių archajiškų įvaizdžių ir motyvų tokia pat ar pakitusia forma būdingi ir kitų kraštų jau gerokai išplėtotiems, išstobulintiems raudų tekstams, tačiau jie nebėra dominuojantys ir aiškiai įgavę tik poetinės raiškos priemonės statusą.

7.2. Sprendžiant iš įvaizdžių, motyvų, formos ypatybių (trumpumo), Mažosios Lietuvos raudų tekstai sakytum tiesia ranką per porą amžių Veliuonės krašte A. J. Juškų užrašytiems raudų tekstams. Ir šis ryšys pagrįstas tiek folklorine tradicija, tiek ir geografiniu atžvilgiu.

Literatūra

1. Balys J. *Mirtis ir laidotuvės*, Silver Spring, 1981.
2. Basanavičius J. *Lietuvių raudos iš visur surinktos su daktaro J. Basanavičiaus prakalba*, Vilnius, 1926.
3. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, t. 1.
4. Juška A. *Lietuviškos dainos*, 1954, Vilnius, t. 2, p. 303–305.
5. Urbanavičienė D. *Lietuvių etnochoreografija*, Vilnius, 2003.
6. Vaitkunskienė L. Archeologiniai šaltiniai apie baltų mitologijos chtoniškąjį pasaulį, *Dangaus ir žemės simboliai*, Vilnius: Academia, 1995, p. 23–34.

Mažojoje Lietuvoje skambėję himnai

Irena Julija Foktienė

Straipsnio objektas – XVIII–XX a. pirmojoje pusėje Mažojoje Lietuvoje giedoti himnai.

Straipsnio tikslas – apibūdinti himnuose ir medžiagoje apie jų sukūrimo aplinkybes, motyvus atsispindintį valstybės (valdovo) ir tautos bei žmogaus ir tėvynės santykį istorijos tėkmėje.

Uždaviniai:

1. Surinkti Mažojoje Lietuvoje skambėjusius valstybinius, nacionalinius himnus, dainas-himnus nuo Prūsijos karalystės susikūrimo 1701 m. ir jai nuo 1871 m. esant suvienytos Vokietijos sudėtyje iki oficialaus Prūsijos panaikinimo 1945 m.
2. Aprašyti jų sukūrimo aplinkybes, motyvus.
3. Pateikti žinių apie himnų autorius.
4. Himnų tekstus išanalizuoti ir aptarti.
5. Pateikti himnų tekstus originalo (vokiečių) kalba bei išversti juos į lietuvių kalbą.

Tyrimų metodai: analizė ir apibendrinimas.

Raktiniai žodžiai: himnas, daina, Prūsija, Vokietija, Rytų Prūsija, lietuvininkai, Klaipėdos kraštas.

Įvadas

1525 m. žlugus Kryžiuočių ordinui, buvo įkurta protestantiška Prūsijos kunigaikštystė. 1618 m. ji susijungė su maža vokiečių valstybėle Brandenburgo kurfiurstija. 1701 m. Brandenburgo – Prūsijos valstybė tapo Prūsijos karalyste. 1871 m. susijungus vokiškosioms valstybėms, Prūsija įėjo į Vokietijos imperatoriškojo reicho sudėtį, nuo 1918 m. – į demokratinės Vokietijos sudėtį.

Mažoji Lietuva – Prūsijos dalis, kuri niekada nebuvo politinis vienetas. Jos istorija buvo susijusi su Prūsijos istorija. Apie Mažosios Lietuvos susidarymą Mažosios Lietuvos enciklopedijoje rašoma, kad kaip savitas etnokultūrinis regionas M. Lietuva susiformavo iki XVI a. pr. (iki Kryžiuočių ordino žlugimo – 1525 m.). Mažosios Lietuvos branduolį sudarė Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Įsrutiės ir Labguvės žemės (iki 1815–1818 m. administracinės teritorinės reformos, po 1818 m. – vadinamos apskritimis „Kreis“). Mažosios Lietuvos pagrindinė dalis – dabartinis Karaliáučiaus kraštas¹. Po Antrojo pasaulinio karo šis kraštas buvo perduotas administruoti Rusijai, išskyrus Klaipėdos kraštą, kuris buvo gražintas Lietuvai (tuomet – LSSR). Mažosios Lietuvos pietinis pakraštys atiteko Lenkijai.

Po priverstinio pasitraukimo iš gimtinės 1944 m. pabaigoje Mažojoje Lietuvoje beveik neliko vietinių gyventojų. Naujakuriai mažai kas žinojo, kad čia šimtmečius gyventa lietuvininkų, juolab kad sovietų valdžia draudė rašyti Mažosios Lietuvos tematika. Sovietų propaganda formavo nuomonę, kad lietuvininkų gyventas kraštas, kaip ir visa Prūsija,

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos.
¹ *Mažosios Lietuvos enciklopedija* (toliau – MLE), Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, t. 2, p. 761.

fašistinis, buvę gyventojai – fašistai, todėl lengva ranka buvo naikinamas krašto paveldas². Jo istorija privalėjo būti pateikiama tarybinės ideologijos šviesoje. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1991 m. įvairių sričių mokslininkai, kraštotyrininkai siekia atgaivinti ir atkurti Mažosios Lietuvos kultūrinį, dvasinį paveldą, išsaugoti jo istoriją.

Šiame straipsnyje keliama problema anksčiau nebuvo ištirta. Prūsijos, vėliau – Vokietijos sudėtyje buvusioje Mažojoje Lietuvoje giedoti valstybiniai bei regiono himnai lietuvių autorių straipsniuose iki šiol nėra apžvelgti. Dėl šios medžiagos trūkumo imtasi rinkti informaciją apie čia skambėjusius himnus, jų sukūrimo aplinkybes, motyvus, autorius, visa tai užrašyti ir aptarti.

Himnai Mažojoje Lietuvoje

Apžvelgiant Mažojoje Lietuvoje skambėjusių himnų istoriją, šiame darbe pateikiami Prūsijos karalystės, nuo 1871 m. tapusios Vokietijos reicho, vėliau – Veimaro respublikos, nacistinės Vokietijos sudėtine dalimi, bei Rytų Prūsijos ir Mažosios Lietuvos – lietuviškiausio Rytų Prūsijos regiono ir Klaipėdos krašto himnai.

1. Prūsijos himnai

1701 m. sukurtos Prūsijos karalystės pirmuoju karaliumi tapo **Frydrichas I** (Friedrich I), buvęs Prūsijos kunigaikštystės valdovas ir Brandenburgo kurfiurstas. Valstybė savo himno dar neturėjo. Frydricho I karūnavimo ceremonijos pabaigoje trimitų bei būgnų garsų lydima buvo atlikta Martyno Liuterio sukurta padėkos giesmė „Dieve, šlovinam Tave“ (*Herr Gott, Dich loben wir*)³. Vėliau karaliaus garbei buvo sukurta daug dainų apie pergales mūšiuose. Eiles kūrė ir pats Frydrichas I. Nenustatyta, kad kuri nors karalių šlovinanti daina būtų tapusi himnu.

Renkant medžiagą šiam straipsniui neaptikta, kad Prūsija būtų turėjusi pasaulietinį valstybės himną 1713–1740 m. valdant karaliui **Frydrichui Vilhelmui I** (Friedrich Wilhelm I).

Frydricho II (Didžiojo) (*Friedrich II*) (*Groß*) valdymo laikotarpiu (1740–1786) Prūsijos ir paties Frydricho Didžiojo karo žygiams pažymėti buvo sukurta daug karinių maršų bei pergales dainų, šlovinančių karalių, pvz., L. Gleimo maršas Prūsijos pergalei prieš austrus 1745 m. prie Hoenfrydbergo (Hohenfriedberg), 1757 m. sukurta daina apie mūšius Septynerių metų kare. Frydrichas tada nušlavė prancūzų armiją. Tai – „Pergalės daina po mūšio prie Rosbacho“ (*Siegeslied nach der Schlacht bei Rosbach*). Šios tematikos dainas kūrė Johanas Vilhelmas Liudvikas Gleimas (*Ludwig Wilhelm Gleim*), Friderikas Reksas (*Fridericus Rex*) ir kiti to meto poetai. Nenustatyta, kad panašios tematikos dainos būtų skambėjusios kaip himnai.

Valdant šiam karaliui Septynerių metų karo laikotarpiu (1757–1762) didelę Prūsijos valstybės dalį okupavo ir aneksavo Rusijos imperija. Buvusios Rytprūsių hercogystės (Klaipėdos, Tilžės, Gumbinės, Įsruties, Karaliaučiaus ir kt.) gyventojai turėjo prisiekti ištikimybę imperatorei Jelizavetai. Vietoj Prūsijos valstybės simbolio herbo pradėtas naudoti Rusijos imperijos herbas⁴. Darytina

² *Ten pat*, p. 783.

³ Citavičiūtė L. Prielaidos lietuviškos knygos plėtolei Karaliaučiuje pirmajame XVIII a. dešimtmetyje, *Senoji Lietuvos literatūra, Vilnius*, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, kn. 22, p. 239–267.

⁴ *MLE*, 2009, t. 4, p. 150–151.

prielaida, kad aneksuotame krašte iki jo reinkorporavimo 1762 m. pabaigoje į Prūsijos karalystės sudėtį nebuvo kuriami ir atliekami Prūsijos valstybės himnai. Straipsnyje nėra užsibrėžto tikslo nagrinėti galbūt skambėjusius valstybių okupančių himnus, šiuo atveju Rusijos imperijos, kuri gal himno dar ir neturėjo.

Straipsnio autorė teigia, kad po Prūsijos karalystės susikūrimo šalis himno neturėjo keletą dešimtmečių.

* * *

Pirmasis Prūsijos himnas „Su nugalėtojo vainiku“ (*Heil Dir im Siegerkranz*) sukurtas 1786–1797 m., šalį valdant karaliui **Frydrichui Vilhelmui II** (*Friedrich Wilhelm II*). Jo tikrasis autorius yra Šlėzvingo (*Schleswig*) pastorius Henrikas Harisas (*Henrik Harries*, 1762–1802). 1790 m. sausio 27 d. „Flensburgo savitraštyje“ jis paskelbė dainą, skirtą Danijos karaliui jo gimimo dienos proga. Netrukus šios dainos tekstą pertvarkė Baltazaras Gerhardas Šumacheris (*Balthasar Gerhard Scumacher*), jį pritaikydamas to meto istoriniams įvykiams, kuriuose Prūsijos valdovai aktyviai dalyvavo. Daina tuojau išpopuliarėjo ir įgavo valstybinį statusą po to, kai dalyvaujant karaliui buvo atlikta 1795 05 25 Berlyno karališkajame nacionaliniame teatre. Dainai buvo pritaikyta liaudies, vėliau – Anglijos nacionalinio himno melodija, ir ji greitai tapo Karaliaus ir nacionaliniu himnu. Himnas giedotas iki 1820 metų. Vėliau skambėjo kaip kai kurių Vokietijos žemių nacionalinis himnas, o 1871–1918 m. su pakeitimais – kaip „Vokietijos reicho“ himnas⁵.

Himnas „Su nugalėtojo vainiku“ yra karalių Frydrichą Vilhelmą II šlovinantis kūrinys už išvalgius ir sėkmingus jo sandėrius valstybės labui, pergalingas kovas. Žiūrint iš Prūsijos pozicijų, F. Vilhelmas II dėl savo šalies atliko daug reikšmingų veiksmų. Išvalgiai tęsdamas Frydricho Didžiojo politiką, jis sumaniais sandėriais ir užkariavimais ženkliai padidino Prūsijos teritoriją. Mažosios Lietuvos enciklopedijoje pateikiama, kad per įvykusį Lietuvos ir Lenkijos valstybės I padalijimą 1772 m. Prūsijai (karalius Frydrichas Didysis) atiteko dalis minėtos Respublikos žemių. Frydrichas Vilhelmas II iš pradžių žadėjo Lenkijai paramą prieš Rusijos invaziją, tačiau 1793 01 23 su Rusija pasirašė Abiejų Respublikų II padalijimo sutartį. Prūsija gavo Vakarų Lenkijos žemes, o 1794 m. rugsėjo pab. Prūsijos kariuomenė užėmė Ūžnemunę⁶. 1795 m. buvo įvykdytas III padalijimas. Be to, Prūsija 1792–1795 m. dalyvavo antiprancūziškoje koalicijoje Prancūzijoje vykstant revoliucijai. 1792 m. kilo grėsmė, kad Prūsijos kariuomenė, vadovaujama F. Vilhelmo II, gali užpulti Paryžių, tačiau 1793 m. antroji pusė buvo paženklinta pralaimėjimais – rugsėjo 6–8 d. ir gruodžio 22 d. prancūzai sumušė prūsų pajėgas⁷. Tokiame pergalių ir pralaimėjimų istoriniame fone buvo patvirtintas keliantis dvasią, neseniai vykusių pergalingų kovų aidais skambantis himnas.

Jame deklaruojama pagarba, meilė ir atsidavimas valdovui ir karūnai. Karalius suvokiamas kaip drąsos ir šalies garbės simbolis, tačiau jo ir imperijos sėkmės ir galybės garantu įvardijama ne žirgai ir ne ginklai, bet abipusė imperatoriaus ir jo valdinių meilė. Tik tokiame ryšyje su valdovu „*bebaimis bus karys, apgins karūną jis*“.

⁵ www.volksliedearchiv.de/text1875.html; t. p. Heil Dir im Siegerkranz, Wikipedia [žr. 2013 03 28].

⁶ MLE, 2000, t. 1, p. 405.

⁷ MLE, 2003, t. 2, p. 634–635.

Taip pat himne apgiedama valstybės simboliai vėliava, herbas, monarcho galios simbolis – karūna.

Kituose šaltiniuose rašoma, kad daina „Su nugalėtojo vainiku“ kaip prūsų tautos himnas skambėjo nuo 1795 iki 1871 m.⁸

HEIL DIR IM SIEGERKRANZ⁹

Muzikos autorius: liaudis
 Žodžiai: Heinrich Harries
 Sukurtas: 1790 m.
 Tapo himnu: po 1793 12 17
 Kalba: vokiečių
 Į lietuvių kalbą išvertė Irena Julija Foktienė

1. Heil Dir im Siegerkranz,
 Herrscher des Vaterlands!

Heil, König, Dir!

l: *Fühl' in des Thrones Glanz
 die hohe Wonne ganz,
 lieblich des Volks zu sein!
 Heil, König, Dir! :l*

2. Nicht Ross', nicht Reisige,
 sichern die steile Höh',
 wo Fürsten stehn;

l: *Liebe des Vaterlands,
 Liebe des freien Manns
 gründen den Herrscherthron
 wie Fels im Meer. :l*

3. Heilige Flamme glüh',
 glüh' und erlösche nie
 fürs Vaterland!

l: *Wir alle stehen dann
 mutig für einen Mann,
 kämpfen und bluten gern
 für Thron und Reich! :l*

4. Handel und Wissenschaft,
 heben mit Mut und Kraft
 ihr Haupt empor!

l: *Krieger- und Heldentat
 finden ihr Lorbeerblatt
 treu aufgehoben dort
 an deinem Thron! :l*

5. Sei, Fridrich Wilhelm, hier
 lange des Preußen Zier,
 des Landes Stolz.l:
*Fühl' in des Thrones Glanz
 die hohe Wonne ganz,
 lieblich des Volks zu sein!
 Heil, König, Dir! :l*

SU NUGALĖTOJO VAINIKU!

Garbė karaliui mūs
 Už laurų vainikus.
 Garbė, garbė!
 Tu sosto spindesys
 Palaimintas esi
 Ir mylimas tautos.
 Garbė, garbė!

Žirgai anei ginklai
 Galybės ne pridės –
 Per meilę vien
 Tėvynei ir žmonėm
 Valdovas bus stiprus,
 O karūna tvirta
 Tartum uola.

Ugnie šventoji, dek,
 Žėrėk ir neužgesk
 Tėvynei tu.
 Valdovą ginsim mes
 Didvyriškai krauju,
 Įkvėps Imperija
 Ir karūna.

⁸ http://fakten-uber.de/heil_dir_im_siegerkranz [žr. 2013 03 28].

⁹ www.volksliederarchiv.de/text1875..html [žr. 2013 03 21]

Žinios ir sandoriai
Teikia drąsos, jėgų –
Galvą aukštyn!
Bebaimis bus karys,
Apgins karūną jis,
Tad soste nenuovys
Laurai žali.

Frydrichai Vilhelmai, būk
Mums simboliu drąsos,
Šalies garbe.
Tu sosto spindesy
Palaimintas esi
Ir mylimas tautos –
Garbė! Garbė!

Vėliau buvo sukurtas dar vienas himno posmelis¹⁰:

Dauernder stets zu blüh'n
Weh unsere Flagge kühn
Auf hoher See.
Ha, wie so stolz und hehr
Wirft über Land und Meer
Weithin der deutsche Aar
Flammenden Blick. <...>

Nuolat, vėliava mūs,
Jūroj atviroje
Drąsiai plazdėk.
Kaip aukštai išdidžiai
Skrodžia jūras, žemes
Vokiečių erelio
Žvilgsnis degas!

1797–1840 m. Prūsiją valdęs karalius **Frydrichas Vilhelmas III** (*Friedrich Wilhelm III*) generaliniu muzikos direktoriumi pasikvietė italų kompozitorių Gasparą Luidžį Pacifiką Spontinį (*Gaspare Luigi Pacifico Spontini*). Pirmasis G. L. P. Spontinio kūrinys Berlyne buvo kompozicija „Borusija. Prūsų liaudies daina“ (*Borussia. Preußischer Volksgesang*), kuriai tekstą sukūrė karaliaus ministrų kabineto sekretorius Jozefas Frydrichas Leopoldas Dunkeris (*Joseph Friedrich Leopold Dunker*). 1820 m. rugpjūčio 3 d. per karaliaus gimtadienį *Borusija* buvo atlikta Karališkojoje operoje Berlyne ir tais pačiais metais patvirtinta prūsų nacionaliniu himnu. Nuo to laiko giedama visose mokyklose ir patriotinėse šventėse. Vėliau himnas buvo pailgintas 4 posmeliais, bet jie buvo nepopuliarūs¹¹.

Kai kuriuose šaltiniuose nurodoma, kad „Borusija“ skambėjo kaip Prūsijos karalystės neoficiali reprezentacinė daina.

Šiame kūrinyje deklaruojamos tokios vertybės kaip tautos narsa, meilė ir ištikimybė karaliui, teisingumas ir tvarka valstybėje, nenutrūkstamas ryšys su Dievu. Pergalės lydės šalį, kurią valdo „teisingas vyras ir kuklus“, „teisingi kur yra teismai“, „piliečiai saugūs kur yra“. Tokiam valdovui tauta linkės palaimos, o kariai dėl jo ir valstybės atliks žygdarbius.

¹⁰Ten pat.

¹¹[http://de.wikipedia.org/wiki/Borussia_\(Lied\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Borussia_(Lied));
t. p.: [http://fakten-uber.de/borussia_\(lied\)](http://fakten-uber.de/borussia_(lied)) [žr. 2013 04 09].

BORUSSIA

Muzikos autorius: Gaspare Luigi Pacifico Spontini

Žodžiai: Joseph Friedrich Leopold Dunker

Sukurtas: 1820 m.

Tapo himnu: 1820 m.

Kalba: vokiečių

Į lietuvių kalbą išvertė Irena Julija Foktienė

1. *Wo ist das Volk, das kühn von That
Der Tyrannei den Kopf zertrat?*

Groß, unbezwungen steht es da:

|||:: *Es ist dein Volk, Borussia! ::|||*

2. *Wie heißt das Land, wo recht Gericht
Den Stab dem mächt'gen Frevler bricht?*

Wo Schutz dem guten Bürger nah?

|||:: *Das Land, es heißt Borussia! ::|||*

3. *Da grünt des Lorbeers frisches Reis,
Des tapfern Kriegers hoher Preis;*

Nicht mehr verlässt Victoria

|||:: *Ihr Heldenland Borussia! ::|||*

4. *Bescheidnen Sinnes steht ein Mann
Mit Gott im Bunde glaubend an.*

Das Werk, das dir durch ihn geschah,

|||:: *Dein König ist's, Borussia! ::|||*

5. *Drum Segen ihm, der groß und recht
Das Haupt vom kräftigen Geschlecht:*

Gott bleibt mit seiner Hülfe na

|||:: *Dem König und Borussia! ::|||*¹².

BORUSIJA

Kur ta tauta, garsi narsa,

Kovojus su tironija? –

Nenugalėta stovi čia

Tavo tauta, Borusija!

Teisingi kur yra teismai,

Kur bijo jų piktadariai,

Piliečiai saugūs kur yra,

Šalis tenai – Borusija!

¹²Ten pat.

*Žaliuoja laurais ji gausiais,
Karių narsių čia suneštais –
Lydės tad pergalės vis ją,
Didvyrišką Borusiją!*

*Protingas vyras ir kuklus
Su Dievu sąjungoje bus,
Valdys karalius žemę šią –
Šlovingąją Borusiją!*

*Palaimos vadui didelės
Tauta už tiesą jam linkės.
Pagalba Dievo bus šalia,
Karaliau ir Borusija!*

Mažosios Lietuvos enciklopedijoje pateikiama, kad Borusija (lot. *Borussia*) – tai Prūsos krašto, kuriame gyveno prūsai ir vakariniai lietuviai, sinonimas. Taip vadintas lotyniškai rašytuose šaltiniuose ir kai kurioje kitoje istorinėje literatūroje, skiriant jį nuo vokiečių valstybės Prūsijos¹³.

1840 m. nustojus skambėti Borusijai, tebevaldant karaliui Frydrichui Vilhelmui III, kuri laiką himno statusą turėjo patriotinė tautinė daina „Prūsų daina“ (*Preussenlied*). Dortmundo (*Dortmund*) gimnazijos direktorius Bernardas Tyršas (*Bernhard Thiersch*) 1830 m. parašė pirmus šešis posmelius kaip gimimo dienos dovana karaliui¹⁴. 1851 m. jis pridėjo septintą posmelį. Bernardas Tyršas (1793–1855), savo karjerą pradėjęs kaip gimnazijos mokytojas Gumbinėje, Lyke (*Lieck*) ir Halberštate (*Halberstadt*), buvo išsilaisvinimo kovų įkvėptas prūsas, sukūręs daug patriotinių dainų ir eilėraščių. Garsiausia yra „Prūsų daina“.

Dainoje deklaruojama tautos prigimtinė teisė būti laisvai, ištikimybė, meilė karaliui, valdovo ir tautos vienybė kaip valstybės galios garantas. Kūrinyje labai ryškūs prūsų tautiškumo išsaugojimo motyvas.

Prūsų daina, himnu tapusi paskutiniaisiais Frydricho Vilhelmo gyvenimo metais (1840), buvo atliekama ir valdant jo sūnui **Frydrichui Vilhelmui IV** (*Friedrich Wilhelm IV*). Karalius įsakė Bonos kapinėse pastatyti B. Tyršui paminklą. Gimtajame mieste Kirchšeidunge (*Kirchscheidung*) jis pagerbtas marmuriniu obelisku, o Dortmunde B. Tyršo vardu pavadinta gatvė¹⁵. Muziką sukūręs kompozitorius Henrichas Augustas Neitardas (*Heinrich August Neitard* (*Neithardt*), 1793–1861) dėl šios dainos taip išpopuliarėjo, kad Frydrichas Vilhelmas III 1839 m. jam suteikė muzikos direktoriaus vardą. Nuo 1838 m. H. Neitardas dirbo liturginio choro vadovu Berlyno katedroje (nuo 1843 m. Karališkoji katedra), kurią, vadovaudamas berniukų chorui, išgarsino už Vokietijos ribų¹⁶.

Himne „Prūsų daina“ apdainuojama valstybės simboliai herbas, vėliava, įkvepiantys ir vedantys į kovas dėl šalies laisvės, primenantys dėl jos

¹³ MLE, 2000, t. 1, p. 194.

¹⁴ Koenigreich Preussen 1701–1918. Hymnen; <http://www.deutsche-schutzgebiete.de/koenigreich-preussen.htm> [žr. 2013 08 16].

¹⁵ Bernhard Thiersch, http://de.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Thiersch [žr. 2013 07 01].

¹⁶ August_Neithardt, Wikipedia [žr. 2013 07 02].

kovojusius ir žuvusius tėvus, akcentuojamas stiprus ryšys tarp kario ir tiesiančio tautai rankas valdovo, kurio tėviškas švelnus balsas ir „*tėvo žvilgsnis sūnų glosto*“. Tai garantuoja abipusį pasitikėjimą, kari įkvepia žygdarbiams. Dėl tokio valdovo „krūtinė prūso bus skydu“, o tėvynė laisva, klestinti, žydinti.

Kai kuriuose šaltiniuose nurodoma, kad „Prūsų daina“ nuo 1834 m. skambėjo kaip Prūsijos karalystės neoficiali reprezentacinė daina.

„Prūsų daina“ yra tapusi iškeldintųjų rytprūsičių asociacijų progine daina¹⁷.

PREUSSENLIED

Muzikos autorius: Heinrich August Neithard

Žodžiai: Bernhard Thiersch

Sukurtas: 1830 m.

Tapo himnu: 1840 m., kituose šaltiniuose – 1851 m.

Kalba: vokiečių

Į lietuvių kalbą išvertė Irena Julija Foktienė

*Ich bin ein Preuße, kennt ihr meine Farben?
Die Fahne schwebt mir weiß und schwarz voran;
daß für die Freiheit meine Väter starben,
das deuten, merkt es, meine Farben an.
Nie werd ich bang verzagen,
wie jene will ich's wagen
! : Sei's trüber Tag, sei's heitrer Sonnenschein,
Ich bin ein Preuße, will ein Preuße sein. : !*

*Mit Lieb' und Treue nah' ich mich dem Throne,
Von welchem mild zu mir ein Vater spricht;
Und wie der Vater treu mit seinem Sohne,
So steh' ich treu mit ihm und wanke nicht.
Fest sind der Liebe Bande;
Heil meinem Vaterlande!
! : Des Königs Ruf dring in das Herz mir ein:
Ich bin ein Preuße, will ein Preuße sein! : !*

*Nicht jeder Tag kann glühn im Sonnenlichte;
Ein Wölkchen und ein Schauer kommt zur Zeit;
Drum lese keiner mir es im Gesichte,
Dass nicht der Wünsche jeder mir gedeiht.
Wohl tauschten nah und ferne
Mit mir gar viele gerne;
! : Ihr Glück ist Trug und ihre Freiheit Schein:*

*Ich bin ein Preuße, will ein Preuße sein! : !
Und wenn der böse Sturm mich wild umsauset,
Die Nacht entbrennet in des Blitzes Glut;
Hat's doch schon ärger in der Welt gebrauset,
Und was nicht bebte, war der Preußen Mut.*

¹⁷Preussenlied, Wikipedia [žr. 2013 07 02].

Mag Fels und Eiche splittern,
 Ich werde nicht erzittern;
 |: Es stürm' und krach', es blitze wild darein!
 Ich bin ein Preuße, will ein Preuße sein! :|

Wo Lieb' und Treu' sich so den König weihen,
 Wo Fürst und Volk sich reichen so die Hand,
 Da muss des Volkes wahres Glück gedeihen,
 Da blüht und wächst das schöne Vaterland.
 So schwören wir auf's Neue
 Dem König Lieb' und Treue!
 |: Fest sei der Bund! Ja schlaget mutig ein!
 Wir sind ja Preußen, lasst uns Preußen sein. :|

Und wir, die wir am Ost- und Nordseestrände,
 Als Wacht gestellt, gestählt von Wog' und Wind,
 Wir, die seit Düppel durch des Blutes Bande
 An Preußens Thron und Volk gekettet sind,
 Wir woll'n nicht rückwärts schauen,
 Nein, vorwärts mit Vertrauen!
 |: Wir rufen laut in alle Welt hinein:
 Auch wir sind Preußen, wollen Preußen sein!¹⁸ :|

1851 m. Bernardas Tyršas pridėjo 7 dainos posmelį:

Des Preußen Stern soll weithin hell erglänzen,
 Des Preußen Adler schweben wolkenan,
 Des Preußen Fahne frischer Lorbeer kränzen,
 Des Preußen Schwert zum Siege brechen Bahn.
 Und hoch auf Preußens Throne
 Im Glanz von Friedrichs Krone
 |: Beherrsche uns ein König stark und mild,
 Und jedes Preußen Brust sei ihm ein Schild! :|¹⁹

PRŪSŲ DAINA

Aš – prūsas. Mano vėliavą ar žinot? –
 Ji plazda prieš akis juoda-balta.
 Po ja tėvai dėl laisvės kovės, krito –
 Tai primena man vėliavos spalva.
 Vilties tad neprarasiu,
 Kaip jie kovosiu drąsiai.
 Ir kaip bebūtų – giedra ar niūru, –
 Esu aš prūsas, prūsų noriu būt.

¹⁸ Ich bin ein Preusse! – Lieder – Archiv; http://www.lieder-archiv.de/ich_bin_ein_preusse-notenblatt_600914.html [žr. 2013 08 16].

¹⁹ Ten pat; <https://www.volksliederarchiv.de/ich-bin-ein-preusse-kennt-ihr-meine-farben-preussenlied/>.

Su meile artinuosi aš prie sosto,
 Gėriuosi tėvišku švelniu balsu,
 Ir jeigu tėvo žvilgsnis sūnų glosto, –
 Aš nedrebu ir gero jam linkiu.
 Stiprus ryšys mus sieja –
 Laiminga būk, Tėvyne!
 Širdim karalių savo pajuntu:
 Esu aš prūsas, prūsu noriu būt!

Ne visos dienos gali džiaugtis saule,
 Per laiką būna debesų, liūčių,
 Troškimai ne visad sėkmės sulaukia,
 Bet veidas neišduoda paslapčių.
 Galbūt dar keisis daug kas
 Į gera – to aš laikiu;
 Jų laisvę kaip apgaulę suvokiū.
 Esu aš prūsas, prūsu noriu būt!

Ir jei atūš pikta laukinė vėtra –
 Nušvis naktis nuo tviskančių žaibų.
 Atšniokštęs blogis, kur pasauly šėlsta,
 Drebės prieš drąsą Prūsijos sūnų.
 Nors qžuolai virs, uolos,
 Be baimės kausiuos, uoliai.
 Tarp šturmo, trenksmo, tarp žaibų
 Esu aš prūsas, prūsu noriu būt!

Ištikimybė, meilė kur karaliui,
 Valdovas tautai tiesia kur rankas,
 Laimingi žmonės toj šaly gyvena,
 Tėvyne žydi, klesti ten mana.
 Prisiekiamo dar kartą
 Ištikimybę šventą.
 Sėkminga mūsų sąjunga lai bus!
 Mes esam prūsai, leiskit prūsais būt!

Krantus Rytų ir Šiaurės jūrų saugom
 Užgrūdinti mes vėjų ir bangų,
 Mes tie, kurie per ryšį kraujo
 Su Prūsijos tauta ir sostu surišti,
 Nenorim atgal žvelgti, –
 Pirmyn tiktai į viltį!
 Pasauliui šaukiame visu balsu:
 Mes esam prūsai, prūsais norim būt!

Toliau prūsų žvaigždė turi žibėti,
 Sklandyt erelis užu debesų,
 Šlovinga prūsų vėliava plazdėti.
 Kelius į pergalę mes skinsimės kardu.
 O iš Tėvynės sosto
 Akis, karūna, glostyk,
 Valdyk, karaliau, mus švelnus, stiprus,
 Dėl jo, krūtine prūso, būk skydu!

2. Vokietijos valstybės himnai

1871 m. vietinio suverenumo teisėmis susijungus vokiškosioms valstybėms, buvo įsteigtas Vokietijos imperatoriškasis reichas, kuriame dominuojamą padėtį turėjo Prūsijos karalystė. Imperatoriumi tapo Vilhelmas I (*Wilhelm I*). Tarp karalysčių bei kitų subjektų Vokietijos imperijos dalimi kartu su Prūsijos karalyste tapo ir Mažoji Lietuva.

Kuriant Vokietijos reichą Karališkojoje operoje pakeistu tekstu buvo atlikta anksčiau minėtoji *Borusija*, vietoj *Borusija* įrašant *Germania*, vietoj *karalius – kaizeris* (Kaiser), bet pasisekimo nesulaukė²⁰. 1871–1918 m. kaip Vokietijos II reicho himnas su pakeitimais buvo atliekamas pats pirmasis Prūsijos karališkasis himnas „Su nugalėtojo vainiku“. Tekste *karalius* buvo pakeistas *kaizeriu*, melodija liko ta pati²¹.

Pastaba. Senasis himno tekstas pateiktas straipsnio pradžioje.

Imperatoriaus himnas „Su nugalėtojo vainiku!“ buvo ne vienintelis. Nuo 1871 m. kaip neoficialus nacionalinis himnas buvo atliekama politinė daina „Sargyba prie Reino“ (*Die Wacht am Rhein*). Teksto autorius – Maksas Šnekenburgeris (*Max Schneckenburger*) (1840 m.). Melodiją sukūrė Karlas Vilhelmas 1854 m. būsimąjo kaizerio Vilhelmo I sidabrinių vestuvių proga. Daina tapo populiari, o ypač nuo 1870–1871 m.²²

Valdant Vokietijos demokratinės respublikos (Veimaro resp.) prezidentui Frydrichui Ebertui, 1922 08 11 himnu tapo „Vokiečių daina“ (*Lied der Deutschen*). Šis himnas Vokietijoje ir Prūsijos krašte skambėjo iki 1945 m., šaliai vadovaujant Pauliui fon Hindenburgui, vėliau – Adolfui Hitleriui.

1923–1939 m. Mažosios Lietuvos Klaipėdos kraštui esant Lietuvos Respublikos sudėtyje, „Vokiečių daina“, kaip svetimos valstybės himnas, šiame regione nebuvo atliekama. 1939 03 23 atsidūrus nacistinės Vokietijos sudėtyje, Klaipėdos krašte vėl buvo atliekami šios šalies himnai.

LIED DER DEUTSCHEN arba DEUTCHLANDLIED

Muzikos autorius: Jozefas Haidnas (Joseph Haydn)

Žodžių autorius: Augustas H. H. Fallerslebenas (August Heinrich Hoffman von Fallersleben)

Sukurtas: 1797 m. (muzika), 1841 m. (žodžiai)

Himnu tapo 1922 m., 1945 m. panaikintas ir uždraustas, 1952 m. sugrą-

²⁰[http://de.wikipedia.org/wiki/Borussia_\(Lied\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Borussia_(Lied)) [žiūrėta 2013 05 13].

²¹http://www.lieder-archiv.de/heil_dir_im_siegerkranz-notenblatt_600930.html [žr. 2013 05 13].

²²[http://fakten-uber.de/die_wacht_am_rhein_\(lied\)](http://fakten-uber.de/die_wacht_am_rhein_(lied)) [žr. 2013 07 28].

Žintas Vakarų Vokietijoje (tik trečiasis posmas), 1989 m. visoje
 Vokietijoje (tik trečiasis posmas)
 Kalba: vokiečių
 Į lietuvių kalbą išvertė Augustinas Žemaitis

*Deutschland, Deutschland über alles,
 Über alles in der Welt,
 Wenn es stets zu Schutz und Trutze
 Brüderlich zusammenhält,
 Von der Maas bis an die Memel,
 Von der Etsch bis an den Belt –
 Deutschland, Deutschland über alles,
 Über alles in der Welt!*

*Deutsche Frauen, deutsche Treue,
 Deutscher Wein und deutscher Sang
 Sollen in der Welt behalten
 Ihren alten schönen Klang,
 Uns zu edler Tat begeistern
 Unser ganzes Leben lang –
 Deutsche Frauen, deutsche Treue,
 Deutscher Wein und deutscher Sang!*

*Einigkeit und Recht und Freiheit
 Für das deutsche Vaterland!
 Danach lasst uns alle streben
 Brüderlich mit Herz und Hand!
 Einigkeit und Recht und Freiheit
 Sind des Glückes Unterpfand –
 Blüh' im Glanze dieses Glückes,
 Blühe, deutsches Vaterland!*

VOKIEČIŲ DAINA, arba VOKIETIJOS DAINA

*Vokietija, Vokietija, aukščiau visko,
 Aukščiau visko šiam pasauly!
 Kai ji, kad saugotų ir gintųsi,
 Broliškai kartu sustoja
 Nuo Maso iki Nemuno,
 Nuo Etšo iki Belto,
 Vokietija, Vokietija, aukščiau visko,
 Aukščiau visko šiam pasauly!
 Vokietija, Vokietija, aukščiau visko,
 Aukščiau visko šiam pasauly!
 Vokietės moterys, vokiečių ištikimybė,*

Vokiškas vynas ir vokiška daina
 Iš laikys per visą žemę
 Savo senąją gražią melodiją
 Ir įkvėps mus kilniems tikslams
 Per visą gyvenimą.
 Vokietės moterys, vokiečių dorybės,
 Vokiškas vynas ir vokiška daina!
 Vokietės moterys, vokiečių dorybės,
 Vokiškas vynas ir vokiška daina!
 Vienybė, laisvė ir teisybė
 Vokiečių tėvynei!
 Tik jų mes sieksime
 Broliškai – širdim ir rankom!
 Vienybė, laisvė ir teisybė
 Yra laimės pažadas,
 Žydėk šiame sėkmės palaiminime,
 Žydėk, mano Vokiečių tėvyne!
 Žydėk šiame sėkmės palaiminime,
 Žydėk, mano Vokiečių tėvyne!²³

Kaip rašo himno „Vokiečių daina“ vertėjas ir interneto svetainės *Pasaulio himnai* autorius Augustinas Žemaitis, frazė „Vokietija aukščiau visko“ nėra nacistinė. Daina sukurta daug anksčiau, kai Vokietija dar nebuvo suvienyta. Tada ši frazė reiškė, kad Vokietijos interesai turi būti aukščiau už vokiečių valstybėlių interesus, tačiau po Antrojo pasaulinio karo ji tapo prieštaringa, ir Vokietiją nukariavę sąjungininkai himną uždraudė. Jį sugrąžinus, posmai su šia fraze išimti iš oficialaus teksto. Skirtingų ideologijų šviesoje frazė „Vokietija aukščiau visko“ įgavo visiškai kitą atspalvį – deklaruojama vokiškai kalbančių valstybėlių vienybės idėja transformavosi į nacistinės hegemonijos idėją.

„Nuo Maso iki Nemuno, nuo Etšo iki Belto“ – taip įvardijamos vokiečių tautos tankiai gyvenamų teritorijų ribos himno kūrimo metu. Iki Antrojo pasaulinio karo panašios buvo ir Vokietijos išorinės sienos, tačiau po Vokietijos pralaimėjimo daug žemių rytuose užėmė Sovietų Sąjunga ir visus vokiečius iš ten ištrėmė. Dabar posmas, įvardijantis šias ribas, irgi nėra oficiali himno dalis.

Nacių valdymo laikotarpiu (1933–1945) greta šio himno oficialiomis progomis buvo atliekama nacistinė „Horsto-Veselio daina“ (*Horst Wessel Lied*). H. Veselis – dainos autorius, komunistų nužudytas naxis)²⁴.

„Vokiečių dainos“ teksto autorius Hofmanas fon Falerslėbenas (*Hoffmann von Fallersleben*) buvo dainų kūrėjas ir klajojantis dainininkas, visą gyvenimą (netgi ir po mirties) turėjęs problemų su cenzūra, kentęs politinį persekiojimą. Jo eilėraščiai ilgai buvo uždrausti. 1848 m. revoliucijos dainiaus kūriniai ėjo iš lūpų į lūpas tarsį sprogstamasis mišinys, sukurtas iš liaudies dainų, agitacinių elementų,

²³http://www.lieder-archiv.de/deutschlandlied-notenblatt_300514.html.

²⁴Pasaulio šalių himnai, <http://www.himnai.lt/page/10/> [žr. 2013 07 2].

užstalės dainų, su stipriu politiniu atspalviu. Jam grėsė kalėjimas, todėl, kaip ir daugeliui tuo metu, teko emigruoti į Ameriką²⁵.

3. Rytų Prūsijos nacionaliniai himnai

Be nacionalinių Prūsijos himnų, Rytų Prūsijoje (taigi ir Mažojoje Lietuvoje) nuo XIX a. pabaigos skambėjo ir rytprūsiečių himnai.

Prūsijos poetė Ambrozius Foigt Joana (*Ambrosius Voigt Johanna*, 1854 m. Lėnkviečiuose, Ragainės apskr. – 1939 m. Karaliaučiuje) savo kūryba XIX a. pab. sukėlė sensaciją. Kilusi iš skurdžiai gyvenusios gausios amatininko šeimos, mokėsi kaimo mokykloje, padėjo tėvams namų ruošos ir lauko darbuose, dirbo samdine aplinkiniuose dvaruose. 1874 m. išteko už valstiečių sūnaus Vilhelmo Foigto (*Wilhelm Voigt*) ir išvyko į Tilžės apskr. Didžiųjų Versminiūnų k., kur įsigijo mažą namelį ir žemės sklypą. Apie 1884 m. sukūrė pirmą eilėraštį, kurį Joanos sesuo Marta slapčia nusiuntė į kelias redakcijas. Eilėraštis buvo išspausdintas. 1894 m. Karlo Šratenhalio (*Schrattenhal*) išleistas J. Ambrozius rinkinys „Eilėraščiai“ (*Gedichte*) sulaukė didelio pasisekimo: 1896 m. jis buvo išverstas į anglų kalbą ir išleistas JAV, 1910 m. – Anglijoje. Iš viso knyga buvo išleista 41 kartą²⁶. Eiliuotoje šios knygos pratarinėje apie savo autorystę poetė rašė:

*Richtet nicht nach Form und Rhythmen
Davon hab' ich nichts gelernt,
Denkt, es sind bescheid'ne Blüten,
Hie und da vom Tau besternt;
Hie und da vom Sturm zerbissen,
Wie sie bieten Feld und Flur,
Meinem Herzen all' entrissen
Gleich der Mutterbrust Natur*²⁷.

*Nesiklioviau forma, ritmais –
Nesimokiau niekad to.
Mano eilės – žiedai kuklūs,
Čia žvaigždėti nuo rasos,
Sudraskyti kai kur vėtrų,
Iš laukų, iš pievų bridę,
Iš širdies manos išplėšti,
Motinos krūties – gamtos.*

Į lietuvių k. išvertė I. J. Foktienė

Kiek vėliau buvo išleistas kitas eilėraščių tomas. Joana Ambrozius eilėraščiuose išreiškė meilę Tėvynei, Dievui, gimtinei, motinai, gamtai ir nusakė teisingą žmogaus santykį su jais. Jausmingoms poetės eilėms buvo

²⁵Hoffmann von Fallersleben; <http://www.von-fallersleben.de> [žr. 2013 07 22].

²⁶Johanna Ambrosius; http://de.wikipedia.org/wiki/Johanna_Ambrosius [žr. 2013 06 03].

²⁷http://gedichte.xbib.de/Ambrosius,+Johanna_gedicht_001.+Zum+Geleit.htm.

rašoma muzika, jos įtrauktos į mokyklinius vadovėlius. J. Ambrozius vardu buvo pavadintos mokyklos Karaliaučiuje²⁸. Deja, jos šlovė buvo trumpa ir didžiausias jos „neprofesionalių“ eilėraščių liaupses pakeitė aštri kritika.

Didžiausia J. Ambrozius sėkmė buvo 1884 m. sukurtas eilėraštis „Mano tėvynė“ (*Mein Heimatland*), garsiausiai nuskambėjęs iš jos eilėraščių ir plačiai žinomas kaip Rytų Prūsijos Rytprūsių daina, iki 1930 m. skambėjusi kaip Rytų Prūsijos himnas. „Eilėraštis buvo sukurtas gerokai prieš Pirmąjį pasaulinį karą, tuo metu, kai Rytų Prūsijos Rytprūsių peizažo unikalumas ir grožis buvo mažai kam žinomas, – rašo iš Karaliaučiaus kilusi Vokietijos Respublikos žurnalistė ir rašytoja Ruth Geede. – *Tai matosi iš kūrinio pirmųjų negatyvių eilučių*“²⁹: *Jie sako – negraži esi, / Brangi Tėvyne, tu / Kalnų aukštųjų neturi, / Nei rūbų vynmedžio žalių. / Nesklando aras išdidus / Ir palmių nēr, / (Sie sagen all', / Du bist nicht schön, / Mein trautes Heimatland, / Du trägst nicht stolze Bergeshöh'n, / Nicht rebengrün Gewand; / In Deinen Lüften rauscht kein Aar, / Es grüßt kein Palmenbaum).*

Kaip atsvara šiai nuomonei tuoj pat įvardijami materialūs bei dvasiniai gimtojo krašto turtai. Tai nuo amžių jį garsinantis gintaras (*glänzt der Vorzeit Träne klar / An Deiner Kueste Saum*), aukso vertės žirgai (*Zum Kampfe lieferst Du das Ross, Wohl Tonnen Goldes wert*), ištikimų širdžių dūžiai (*Klopft in Dir doch das treueste Herz*), ryžtas bet kokia kaina apginti tėvų kraštą. Eilėraštyje nusakytas naujametinės nakties svajose iškilęs paveikslas – švytintys karališkai puošnūs ažuolai, lakštingalų giesmė prie Nemuno krantų, žuvėdrų krykštavimas virš tolimų kopų – sukuria lig ašarų jaudinantį didingą gimtinių vaizdą ir pasididžiavimo jausmą, jog norisi kartu su poete uždainuoti iš visos krūtinės: *Tėvyne, Prūsija Rytų, / Esi tu nuostabi! / Ostpreußen, hoch! mein Heimatland, / Wie bist Du wunderschön!*

MEIN HEIMATLAND

Muzikos autoriai: pagal melodiją „Ant žaliosios Šprė kranto“ (*Am Strand der grünen Spree*), t. p. W. Terlecki; Heinrich Leibenath; Karl Anton Guske (1863–1929) bei kiti nerasti autoriai
 Žodžiai: Joana Ambrozius Foigt (*Johanna Ambrosius Voigt*)
 Sukurtas: 1884 m.
 Tapo himnu: 1894?; skambėjo iki 1930 m.
 Kalba: vokiečių
 Į lietuvių kalbą išvertė Irena Julija Foktienė

Kaip rašo publicistė Šarlotė Gotšalk (*Charlotte Gottschalk*), pirmasis muziką eilėraščiui „Mano Tėvynė“ sukūrė kaimo mokytojas Karl Anton Guske (1863–1929). Vėliau buvo sukurta dar keletas melodijų. Senieji skaitytojai prisimena šią dainą dainavę mokykloje. Gaila, nežinoma, kas yra užrašytų natų autorius³⁰:

*Sie sagen all', Du bist nicht schön,
 Mein trautes Heimatland,
 Du trägst nicht stolze Bergeshöh'n
 Nicht rebengrün Gewand;
 In Deinen Lüften rauscht kein Aar,
 Es grüßt kein Palmenbaum,*

²⁸ MLE, 2000, t. 1, p. 54.

²⁹ Das fechteR Ostpreußenlied; www.webarchiv-server.de/pin/archiv01/4901ob26.html [žr. 2013 06 02].

³⁰ Die Heimatdichterin des ersten Ostpreussenliedes Johanna Ambrosius von Charlotte Gottschalk; <http://www.tilsit-ragnit.de/kreisgemeinschaft/ambrosius1.html> [žr. 2013 06 12].

Doch glänzt der Vorzeit Träne klar
An Deiner Küste Saum.

Und gibst dem König auch kein Erz,
Nicht Purpur, Diamant,
Klopft in Dir doch das treueste Herz
Für's heil'ge Vaterland.
Zum Kampfe lieferst Du das Ross,
Wohl Tonnen Goldes wert,
Und Männer, stark zum Schlachtentross,
Die kräft'ge Faust zum Schwert.

Und wenn ich träumend dann durchgeh'
Die düst're Tannennacht,
Und hoch die mächt'gen Eichen seh'
In königlicher Pracht,
Wenn rings erschallt am Memelstrand
Der Nachtigallen Lied,
Und ob dem fernen Dünenstrand
Die weiße Möwe zieht:

Dann überkommt mich solche Lust,
Dass ich's nicht sagen kann,
Ich sing ein Lied aus voller Brust
Schlag froh die Saiten an.
Und trägst Du auch nur schlicht Gewand
Und keine stolzen Höh'n,
Ostpreußen, hoch! mein Heimatland,
Wie bist Du wunderschön!³¹

MANO TĒVYNE

Jie sako – negraži esi,
Brangi Tėvyne, tu
Kalnų aukštųjų neturi
Nei rūbų vynmedžio žalių.
Nesklando aras išdidus
Ir palmių nēr. Garsi
Senovės ašarom skaidriom
Pajūrio pakrašty.

Nēra čia deimantų, rūdos,
Aksomo rūbų neturi –
Dūžius širdies ištikimos,
Gintine, vien girdi.

³¹Sie sagen all Du bist nicht schoen (Ostpreussen);
<http://www.volksliederarchiv.de/text7118.html>
[žr. 2013 02 07].

Šuoliuoja į kovas žirgais,
 Aukso krūvos vertais,
 Galingais kumščiais ir kardais
 Apgins tave sūnai.

Svaja ateis, jei nelauktai
 Naktį Metų naujų –
 Spindės galingi ažuolai
 Karališku rūbu,
 Daina lakštingalų skambės
 Prie Nemuno krantų,
 Žuvėdros baltos šaižiai rėks
 Virš kopų tolimų – –

Pasididžiavimo banga
 Jausmus manus užlies,
 Dainuosiu pilna krūtine,
 Džiaugsmu širdis virpės.
 Ir nors puošies rūbu kukliu,
 Kalnų aukštųjų neturi,
 Tėvyne, Prūsija Rytų,
 Esi tu nuostabi!

Užgesus Joanos Ambrozius šlovei, pagal jos eiles skambėjusį himną „Mano Tėvyne“ netrukus pakeitė „Rytprūsių daina. Tamsių miškų kraštas“ (*Ostpreussenlied. Land der dunklen Wälder*). „Tai rytprūsių himnas vokiečių kalba, kuriam muziką sukūrė Herbertas Brustas, o tekstą – poetas Erichas Hanighoferis, – rašoma MLE. – Apie 1930 m. kompozitorius H. Brustas ėmė ieškoti teksto savo kūriniui „Oratorija tėviškei“ (*Oratorium der Heimat*). Per Karaliaučiaus laikraštį „Königsberger Hartungsche Zeitung“ jis rado jauną poetą, kurį pakvietė bendradarbiauti. Taip 1933 m. per Karaliaučiaus radiją pirmą kartą nuskambėjo daina, greitai išpopuliarėjusi Rytprūsių vokiečių gyventojų tarpe. Ši daina išeiviams tapo vienu iš sunaikintojo krašto simbolių.“³² Jos papildomas pentas posmelis buvo sukurtas vėliau.

Dainą gyventojai sutiko su dideliu entuziazmu. Viešvilės seniūnijos Ridelkalnio kaimo gyventoja Rūta Lidija Babonienė (88 m.), buvusi Tėtmejerytė, dar atmena, kad gyvenant Klaipėdos krašte, Smaliniūnų kaime, iki priverstinio jų iškeldinimo 1944 m. daina „Tamsių miškų kraštas“ (*Land der dunklen Wälder*) buvo atliekama vokiečių kalba³³.

Įvardijimas „Tamsių miškų ir krištolinių ežerų kraštas“ (*Land der dunklen Wälder und kristallinen Seen*) buvo kraštovaizdžio tarp Baltijos krantų ir Mozūrijos sinonimas. Rytprūsių kilmės žurnalistė ir rašytoja Ruth Gede rašė, kad „himnas „Tamsių miškų kraštas“, kurį giedame atimtai iš mūsų gimtinei, – tai meilės malda jai. Visuomet iš nakties tamsos išnyra diena ir su savim atneša ryto šviesą,

³²MLE, 2006, t. 3, p. 347–348.

³³Papasakojo Rūta Lidija Babonienė (Tėtmejerytė), 88 m., gyv. Ridelkalnio k. Užrašė I. J. Foktienė 2013 m.

*teigiama ketvirtame jo posmelyje: Tag hat angefangen/ Über Haff und Moor,/ Licht ist aufgegangen./ Steigt im Ost empor (Teka saulė, glosto/ plynes ir marias,/ Iš rytinio uosto/ keliasi diena. Iš ten, kur yra nepamirštama Tėvynė*³⁴. Vertė I. J. Foktienė).

Tilžės–Ragainės apskrities Trapėnų parapijos lietuvininkas Erichas Dovydaitis, 1944 m. rudenį artėjant rusų armijai turėjęs pasitraukti į Vokietiją, savo atmintyje išlaikė himno „Tamsių miškų kraštas“ pirmųjų keturių posmelių žodžius, kurie pateikti toliau. Teksto autorius – vokiečių poetas Erichas Hanighoferis, gim. 1908 02 25 Karaliaučiuje, nuo 1945 m. dingęs be žinios Rusijoje. E. Dovydaitis rašo, kad ši Rytprūsių daina šiandien yra tapusi tolimos Tėvynės atminimo ir suvokimo, tikėjimo ir amžinos meilės ženklu.

Dainai melodiją sukūręs kompozitorius Herbertas Brustas (gim. 1900 m. Karaliaučiuje – mirė 1969 m. Bremerhavene, Vokietija) yra žinomas kaip rytprūsių dainų melodijų autorius. Karaliaučiuje dirgavo ir dirbo radijuje. Prieš Antrają pasaulinį karą gyveno Naujuočiuose Kušiuose prie Baltijos, į vakarus nuo Karaliaučiaus, 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Sukūrė dainų pagal Prūsijos poetų Simono Dacho ir Agnės Mygel (*Agne Miegel*) eiles.

OSTPREUSSENLIED LAND DER DUNKLEN WÄELDER

Muzikos autorius: Herbertas Brustas (Herbert Brust)

Žodžiai: Erichas Hanighoferis (Erich Hannighofer)

Sukurtas: 1930 m.

Tapo himnu: 1933 m.

Kalba: vokiečių

Į lietuvių kalbą išvertė Irena Julija Foktienė

*Land der dunklen Wälder
und kristall“nen Seen,
über weite Felder
lichte Wunder geh“n.*

*Starke Bauern schreiten
hinter Pferd und Pflug,
über Ackerbreiten
streift der Vogelzug.*

*Und die Meere rauschen
den Choral der Zeit,
Elche steh“n und lauschen
in die Ewigkeit.*

*Tag ist aufgegangen
über Haff und Moor,
Licht hat angefangen,
steigt im Ost empor*³⁵.

³⁴Das echte Ostpreußenlied; www.webarchiv-server.de/pin/archiv01/4901ob26.html [žr. 2013 09 02].

³⁵http://tilsit-ragnit.de/ostpreussen/os_ostpreussen-lied.html [2013 09 13].

Po Antrojo pasaulinio karo buvo parašytas penktas dainos posmelis.

Rytprūsių daina *TAMSIŲ MIŠKŲ KRAŠTAS*

<i>Kraštas tamsių girių,</i>	<i>Laikui himnas sklinda</i>
<i>Ežerų skaidrių,</i>	<i>Nuo krantų, miškų,</i>
<i>Virš laukų beribių</i>	<i>Klausosi slaptingų</i>
<i>Įstabiai šviesu.</i>	<i>Briedžiai tolumų.</i>

<i>Čia žemelę aria</i>	<i>Teka saulė, glosto</i>
<i>Arkliu ir plūgu,</i>	<i>Plynes ir marias,</i>
<i>Driekias Paukščių kelias</i>	<i>Iš rytinio uosto</i>
<i>Virš plačių laukų.</i>	<i>Keliasi diena.</i>

Šis kūrinys tapo paskutiniu Rytų Prūsijos gyventojų himnu, kadangi Vokietijai pralaimėjus Antrajame pasauliniame kare Prūsijos valstybė buvo panaikinta, net jos vardas dingo iš pasaulio politinio žemėlapių, o Rytų Prūsijos Rytprūsių regionas iš Vokietijos atimtas ir padalintas. Nuo to laiko jo šiaurinėje, buvusioje lietuviškiausioje dalyje, Karaliaučiaus krašte (Kaliningrado sritis), aidi šiam istoriniam regionui svetima kalba ir svetimi himnai. Svetimi himnai (TSRS himnas, Lietuvos TSR himnas), kaip ir visoje Lietuvoje, taip ir Lietuvai gražintame Klaipėdos krašte buvo giedami nuo 1945 m. iki Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo 1991 m.

4. Mažosios Lietuvos himnai

Mažoji Lietuva, arba Prūsų Lietuva, – sudėtinė Rytų Prūsijos dalis. MLE pabrėžiama, kad ji niekada nebuvo politinis vienetas, tačiau turėjo savo žalią, baltą ir raudoną vėliavą, kuri vėliau liko lietuvininkų krašto vėliava. Herbu galima laikyti Vytį, įkūnijusį bendrus Didžiosios ir Mažosios Lietuvos siekius. Lietuvininkai turėjo ir savo neoficialų himną. 1879 m. Klaipėdoje leidžiamoje *Lietuviškoje ceitungoje* buvo išspausdintas Georgo Zauerveino-Girėno lietuvių kalba sukurtas eilėraštis „Lietuvininkai mes esam gimę“. Šis kūrinys atsirado XIX a., kai Mažojoje Lietuvoje itin sustiprėjus germanizacijai lietuvių kalba buvo intensyviai stumiamą iš mokyklų, valdžios įstaigų, net iš bažnyčių, prievarta vokietinamos pavardės³⁶.

LIETUVNINKAI MES ESAM GIMĘ

*Lietuoninkai mes esam gimę,
Lietuoninkai mes turim būt.
Tą garbę gavome užgimę,
Tą ir neturim leist pražūt.*

*Kad ir kelintas apsiėmė
Nieku paversti mus visus,
Lietuoninkų vaisinga žemė
Tik vis gindys lietuoninkus.*

³⁶MLE, 2003, t. 2, p. 587–588.

*Kad debesiai ir susitraukia,
Ir vėtros grumzdž mus išardyt,
Kad ir kelintas pykdams šaukia
Ir kalbą mūs nor išvaryt:*

*Kaip ažuols drūts prie Nemunėlio
Lietuvninks nieko tikt n'atbos,
Kaip eglė ten prie Šešupėlio
Ir vėtroj, ir žiemoj žaliuos.*

*Drūtai laikyk, drūtai stovėkie,
Lietuviškoji giminė!
Drąsiai lietuviškai kalbėkie,
Tegul supyksta nežinė!*

*Tegul supyksta, kas nežino,
Kalba senoji kaip miela,
Kuria mus „tėve mūs“ mokino
Tėtužis miels ir motina.*

*Vis ciesorių vienai mylėsim,
Mylėsim ciesorystę vis,
Tikt, kas širdyj yr, iškalbėsim
Lietuviškomis lūpomis.*

*Lietuvninkai mes esam gimę,
Lietuvninkai mes turim būt.
Tą garbę gavome užgimę,
Tą ir nenorim leist pražūt³⁷.*

Tekstą sutrumpinus iki trijų posmelių ir šiek tiek pakeitus, kompozitoriui S. Šimkui parašius muziką, giesmė tapo lietuvininkų patriotine daina, o nuo 1910 m. neoficialiu Mažosios Lietuvos himnu. Kūrinytis išliko populiarus lig šių dienų.

Muzikos autorius: Stasys Šimkus
Žodžiai: Georgas Zauerveinas
Sukurtas: 1879 m.
Tapo neoficialiu Mažosios Lietuvos himnu: 1910 m.
Kalba: lietuvių

Teksto autorius Georgas Zauerveinas (*Georg Julius Justus Sauerwein*, 1831–1904), kilme sorbas, poliglotos, publicistas, poetas, engiamų tautų – valų, armėnų, lenkų, bulgarų, suomių, sorbų – teisių gynėjas. Jis rašė eiles daugiau kaip 30 kalbų, mokėjo 62 kalbas. G. Zauerveinas, lankydamasis Mažojoje Lietuvoje, o 1874–1898 m. gyvendamas (Girėnuose,

³⁷Mažosios Lietuvos himnas; <http://viduramziu.istorija.net/etno/sauerwein.htm> [žr. 2013 08 22].

Ragainės apskr.), per 6 mėnesius išmoko lietuvių kalbą. 20 metų rūpinosi lietuvininkų reikalais, skleidė lietuvių kalbą, ragino kovoti už gimtąją kalbą, buvo lietuvininkų tautinės ir politinės veiklos vienas pagrindinių vadovų. G. Zauerveinas lietuvių kalbą siekė atgaivinti tikiybiniu pagrindu, todėl sumanė kurti šventadienio mokyklą ir jose vaikus mokyti tikiybės. Padėjo rengti deputacijas pas Vokietijos valdžią ir Prūsijos karalius su paties paruoštomis lietuvininkų peticijomis dėl lietuvių kalbos gražinimo tikiybės pamokose³⁸. „*Jam neginčijama tiesa, kad visos Vokietijos tautos turi teisę iš tėvų paveldėta kalba kalbėti su Dievu ir savo vaikais, laisvai apsispręsti, elgtis ir kvėpuoti*“, – rašė Gediminas Zemlickas str. „Lietuviškas Jurgio Zauerveino pasaulis“³⁹.

Nuo 1909 m. pr. įvairiose Mažosios Lietuvos vietose rengiamų švenčių ar koncertų metu beveik nuolatos ima skambėti „Lietuvių giesmė“, sukurta 1898 m. Jos autorius – Vydūnas. Šios giesmės giedojimu paprastai būdavo užbaigiamas renginys. Savąjį tautiškumą branginantys Prūsų lietuviai skirstydavosi tarsi sustiprėję dvasia, pakylėti, pasiryžę „*garbėn kelti lietuviškumą*“, o svarbiausia – jo neprarasti⁴⁰.

*Mes Lietuvos vaikai
stovėsime viensirdžiai
tvirta dora,
rankoj ranka
visi už Lietuvą,
Tėvynę Lietuvą.*

*Skaisčiu tikėjimu,
galingu veikimu,
gyvensime
ir švėsime
iš Bočių mylimą
Tėvynę Lietuvą.*

*Ir seksim Probočius
į šviesą tikinčius.
Akis šviesop,
širdis Dievop,
gražiai nušvis visa
Tėvynė Lietuva.*

*O meilė, ką yra
pati aukšta šviesa,
lai šventina
ir laimina
visus ir Lietuvą,
Tėvynę Lietuvą⁴¹.*

Nuo 1988 m. „Lietuvių giesmė“ skamba kaip Vydūno draugijos himnas.

Vydūnas – Vilhelmas Storostas (1868 m. Jonaičių k., Šilutės apyl. – 1953 m. Detmolde, Vokietijoje; 1991 m. palaikai perlaidoti Bitėnų kapinaitėse) – filosofas, rašytojas, kultūros veikėjas. Buvo aktyvus įvairių Mažosios Lietuvos draugijų narys, rengė lietuviškus vaidinimus, koncertus ir dainų šventes, tokiu būdu bandė priešintis naujai germanizacijai. 1895 m. įkūrė Tilžės lietuvių giedotojų draugiją ir 40 metų jai vadovavo. Vokietijoje įsigalėjus nacionalsocializmui persekiotas dėl lietuvių tautinės veiklos. 1944 m. su Tilžės gyventojais evakuotas į Vokietiją⁴².

Abiejų Mažosios Lietuvos himnų autorių Georgo Zauerveino ir Vydūno veikla dėl lietuvininkų prigimtinių

³⁸ MLE, 2003, t. 2, p. 572.

³⁹ Zemlickas G. Lietuviškas Jurgio Zauerveino pasaulis, mokslasplus.lt/mokslo.../8767e91.html?...1 [žiūrėta 2013 08 22].

⁴⁰ Bagdonavičius V. Dvi giesmės – du tautos himnai, alkas.lt/2013/03/22/v-bagdonavicius-dvi-giesmes-du-tautos-himnai [žr. 2013 08 15].

⁴¹ Vydūno draugijos himnas, vydunodraugija.lt/2009/08/draugijos-himnas [žr. 2013 08 15].

⁴² MLE, 2009, t. 4, p. 718.

teisių kalbėti gimtąja kalba, puoselėti savo kultūrą stiprėjančios germanizavimo politikos sąlygomis yra didvyriškumo ir patriotizmo pavyzdys.

5. Klaipėdos krašto daina-himnas

Neoficialų himną, kilusį iš pamėgtos dainos „Kur dūžta marių bangos“ (*Wo des Haffes Wellen trecken an den Strand*), turėjo ir Klaipėdos krašto gyventojai. (Klaipėdos kraštas – tai Mažosios Lietuvos šiaurinė dalis Nemuno žemupio dešiniajame krante, kurios Vokietija turėjo atsisakyti pralaimėjusi Pirmajame pasauliniame kare.) Dainos atsiradimo istorija tokia: 1907 m. tarmiška vokiečių kalba buvo sukurta daina „Mine Heimat“ (Mano tėviškė), vėliau pervardinta į „Wo die Ostseewellen trecken an den Strand“ (Kur dūžta Baltijos jūros bangos). Ji priklauso Martos Miuler-Grélert (Martha Müller-Grähler, 1876–1939) plunksnai. M. Grélert gimtasis miestas Bartas išikūręs prie Baltijos jūros netoli Štralzundo (*Schtralsund*) oro uosto. Melodijos autorius – Simonas Kranigas (*Simon Krannig*, 1866–1936), vokiečių kilmės šveicarų pramonininkas, kompozitorius, choro vadovas.

Martos Grélert ir Simono Kranigo daina nuo Baltijos nuplaukė prie Šiaurės jūros krantų ir išpopuliarėjo perfrazuotu pavadinimu „Kur Šiaurės jūros bangos“ (*Wo die Nordseewellen trecken an den Strand*). Iš čia išplaukė į platųjį pasaulį ir pritaikytais, kartais net nepanašiais tekstais bei nuostabia melodija džiugina Europą ir veik visą žemės rutulį: Švediją, Olandiją, Angliją, skamba italų, ispanų, prancūzų kalbomis. Amerikiečiai šiai dainai turi išsigiję licenciją. Anglai natas įrašę į plokštelę. Ji dainuojama Australijoje, žinoma Kanadoje, Brazilijoje ir tamsiaodžių gyvenamose šalyse⁴³.

Ši daina, perfrazuota nenustatyto autoriaus ir užrašyta mokytojo vokiečio Franco Leibero (*Franz Leiber*) pavadinimu „Kur dūžta marių bangos“ (*Wo des Haffes Wellen trecken an den Strand*), tapo itin populiari Rytų Prūsijoje 1920–1930 m. Tikroji jos sukūrimo data nežinoma⁴⁴.

1933 m. dainų rinkėjas Albertas Bartulaitis (*Albert Bartulat*) iš Stalupėnų apskrities (Kreis Stalupönen) šią dainą užrašė Trakėnų kaime Stalupėnų apskr. kaip žodinės liaudies kūrybos kūrinių. Savo užrašus jis perdavė Krašto tyrimų institutui Karaliaučiuje (*Institut für Heimatforschung*), iš čia daina pateko į Vokietijos liaudies dainų archyvą⁴⁵.

Kituose šaltiniuose nurodoma, kad dainos autorius – mokytojas Francas Leiberis. Ji buvo vadinta ir „Marių daina“.

Dainą rytprūsių vokiečių žemaičių tarpe iš pradžių pauzių metu transliavo Reicho radijas Karaliaučiuje. Ilgainiui Klaipėdos krašto gyventojams ji tapo tartum neoficialiu himnu.

Juos jaudino tėviškės simboliu tapusios marios, briedžiai ir gervės, audros šėlsmas ir žuvėdrų klyksmas, lyg lopšinė ramino marių bangavimas. Po gyventojų iškeldinimo 1944 m. artėjant rusų frontui, ši daina tartum prarastos tėvynės dalis keliavo į nežinią kartu su pabėgėliais.

⁴³Geschichte der Vinetastadt Barth; www.stadt-barth.de/p_graehler.html [žr. 2013 08 20].

⁴⁴Wo des Haffes Wellen trecken an den Strand–Liederlexikon; www.liederlexikon.de › Lieder [žr. 2013 08 03].

⁴⁵Edition A. Erstdruck 1920er Jahre – Liederlexikon; www.liederlexikon.de/lieder/wo_des.../editiona [žr. 2013-08-02].

Po Antrojo pasaulinio karo daina „Kur dūžta marių bangos“ ėgavo politinį atspalvį. Kartu su belaisviais ji ėjo į Rytų Vokietijos lagerius, lydėjo į sovietų areštus, į okupantų valdžios įstaigas, kaip senosios Tėvynės prisiminimas nuolat teikė ramumo Rytprūsių pabėgėliams⁴⁶.

Pagal šios vokiškos kilmės dainos melodiją yra sukurta ir lietuviškų tekstų. Lietuvoje plačiai paplitusi daina dainuojama pagal šią melodiją – „Tėviškės laukuos saulutė leidžiasi“. Nors tekstai nepanašūs, juos abu vienijanti gija yra ilgesys. Pokario Lietuvoje šią dainą dainavo partizanai. Daina lig šiol populiari visoje Lietuvoje. Rūta Eikevičienė (76 m.), gyv. Jurbarkė, papasakojo, kad šį lietuviškąjį variantą ji dainavusi gyvendama Šakių rajone Kidulių kaime nuo 1955 m.⁴⁷ Panašiu laiku šią dainą girdėjo dainuojant gyvendama Petrėičių k. Klaipėdos r. Valerija Martinaitienė (Čeliauskytė) (72 m.), šiuo metu gyv. Jurbarkė⁴⁸. Pateikėjos įsitikinusios, kad šis kūrinys yra lietuviškos kilmės.

WO DE HAFFES WELLEN TRECKEN AN DEN STRAND⁴⁹

Muzikos autorius: pagal *Simono Kranigo* (S. Krannig) *Wo die Ostseewellen...* melodiją

Žodžiai: nežinomas autorius, užrašyta Franco Leiberio

Sukurtas: nenustatyta

Tapo himnu: tarpukariu

Kalba: vokiečių

Į lietuvių kalbą išvertė Irena Julija Foktienė

A. *Wo de Haffes Wellen trecken an den Strand*
(Erstdruck 1920er Jahre)

Text: anonym (Franz Leiber zugeschrieben)

Melodie: nach „Wo die Ostseewellen...“

*Wo de Haffes Wellen trecken an den Strand,
wo de Elch un Kranke aller Welt bekannt,
|: wo de Möwe schrieje jrell im Sturmgebrus,
do es mine Heimat, do si eck to Hus. :|*

*Well un Woge sunge mi dat Weegeliend
und am Haff verlewte eck mine Kinnertid.
|: Jo, det Haff erweckt in me dat Heimbegehr,
ut de Welt to fleje ewer Land und Meer. :|*

*Un ward mi vom Lewe dat Verlang gestillt,
ward mi gewen allet, wat min Herz erfüllt,
|: is ok dat verschwunde, wat mi quält un drew,
hew eck Ruh nich funde, denn de Sehnsucht blew.*

⁴⁶Wo des Haffes Wellen trecken an den Strand–Liederlexikon; www.liederlexikon.de › Lieder [žr. 2013 08 03]

⁴⁷Pateikė Rūta Eikevičienė, 76 m., gyv. Jurbarkė. Užrašė I. J. Foktienė 2013 m.

⁴⁸Pateikė Valerija Martinaitienė (Čeliauskytė), 72 m., gyv. Jurbarkė. Užrašė I. J. Foktienė 2013 m.

⁴⁹Edition A. Erstdruck 1920er Jahre – Liederlexikon; www.liederlexikon.de/lieder/wo_des.../editiona [žr. 2013 03 14].

*Sehnsucht nach det klene, kole Fescherland;
 wo de Elch un Kranke aller Welt bekannt,
 !: wo de Möwe schrieje jrell im Sturmgebrus,
 do es mine Heimat, do si eck to Hus. :!*

KUR DŪŽTA MARIŲ BANGOS

*Ten, kur bangos marių dūžta į krantus,
 Ten, kur kraštas briedžiais, gervėmis garsus,
 Kur žuvėdros krykščia vėtrų sūkury, –
 Mano ten gintinė, ten namai mieli.*

*Ten lopšinę ošė vėjas ir banga
 Ir vaikystės godos skriejo su audra.
 Vilnys tarsi mojo sekti paskui jas
 Į pasaulį platų, į šalis svečias.*

*Pavijau svajonę, laimę suradau,
 Išsipildė, ko likimo maldavau.
 Tik širdis nerimsta – mena, kas brangu,
 Nenutyla sieloj ilgesys namų,*

*Kur myluoja bangos pamario krantus,
 Ten, kur kraštas briedžiais, gervėmis garsus,
 Kur žuvėdros krykščia vėtrų sūkury. –
 Mano ten gintinė, ten namai mieli.*

Išvados

Straipsnio tikslas – apibūdinti himnuose ir medžiagoje apie jų sukūrimo aplinkybes, motyvus atsispindintį santykį tarp valstybės (valdovo) ir tautos bei tarp žmogaus ir tėvynės – pasiektas.

Iš straipsnio rengimo metu rastos medžiagos darytina prielaida, kad 1701 m. susikūrusioje Prūsijos karalystėje pirmasis valstybės (valdovo) himnas buvo patvirtintas po 1793 12 17. Pasikeitus šalies valdovui ar valdymo formai, dažniausiai būdavo sukuriamas ir naujas himnas arba perfrazuojami senieji.

Pateiktų himnų tematika ir sukūrimo aplinkybės bei motyvai įvairūs.

Visiems „Prūsijos karalystės himnams“ būdinga valdovo ir tautos santykio tema. Juose šlovinamas šalies karalius, kuriam reiškiamą meilę ir ištikimybę už narsą ir sumanumą saugant savo šalies nepriklausomybę, už tvarką ir teisingumą valstybėje, o ypač už tėvišką santykį su savo valdiniais, iš ko kyla pagarba ir meilė valdovui, pasireiškianti valdinių ryžtu didvyriškai ginti jį ir tėvynę.

„Vokietijos imperijos himnas“ – tai pavyzdys, kaip valstybė, valdančioji partija (šiuo atveju nacistinė) gali iškreipti buvusią kilnią idėją (šiuo atveju – vokiškai kalbančių valstybių suvienijimo), suteikiant ją išreiškusiems žodžiams hegemonistine

prasmę, o pavaldžią nemąstančią visuomenę panaudoti hegemonistiniams siekiams skleisti ir įgyvendinti, tuo padarant didelę žalą ne vien savo tautai.

Emocinguose „Rytų Prūsijos himnuose“ perteikiamas stiprus asmens ryšys su gimtine, kuris išsilieja pasididžiavimu ypatingu krašto peizažu, materialiais bei dvasiniais jo turtais ir nenutrūksta tėvynės netekus.

Germanizavimo politikos stiprėjimo metais sukurti du „Mažosios Lietuvos lietuvininkų“ neoficialūs himnai, kuriuose aštriai akcentuota lietuviybės išsaugojimo problema, bei jų sukūrimo istorijos – didžiausias pilietiškumo ir patriotizmo pavyzdys, rodantis, kad protestas prieš prigimtinių teisių pamynimą yra valstybės piliečio pareiga.

Straipsnyje pateiktas ir neoficialus „Klaipėdos krašto“ himnas, kilęs iš populiarios Rytų Prūsijoje skambėjusios dainos, išreiškiančios nenutrūkstamą žmogaus ryšį su gimtine.

Didesnę išanalizuotos medžiagos dalį vienija mintis, kad tik visapusiška darna tarp valstybės (valdovo) ir jos piliečių yra valstybės sėkmės garantas.

Beveik visų himnų tekstai buvo sukurti vokiečių autorių ir vokiečių kalba. Lietuvių kalba parašyti du neoficialūs lietuvininkų himnai.

Mažojoje Lietuvoje skambėję valstybiniai, nacionaliniai himnai ir dainos-himnai yra įdomūs, tyrinėtini kaip istorijos ir etnografijos paminklas, kaip krašto žmonių dvasinių vertybių raidos liudijimas, o pateikta medžiaga apie himnų autorius ir sukūrimo aplinkybes – tai gilios meilės tėvynei, tautai, jos kalbai pavyzdys.

Straipsnio medžiaga galėtų būti įdomi asmenims, besidomintiems Mažosios Lietuvos istorija, etnokultūra, bei panaudojama buvusio Klaipėdos krašto mokyklų istorijos pamokose ar užklasinėje veikloje.

Literatūros sąrašas

1. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas; Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000–2009, t. 1–4.
2. Citavičiūtė L. Prielaidos lietuviškos knygos plėtotei Karaliaučiuje pirmajame XVIII a. dešimtmetyje, *Senoji Lietuvos literatūra*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, kn. 22, p. 239–267.
3. Pasaulio šalių himnai; <http://www.himnai.lt/page/10/>.
4. Mažosios Lietuvos himnas, <http://viduramziu.istorija.net/etno/sauerwein.htm>.
5. Zemlickas G. Lietuviškas Jurgio Zauerveino pasaulis; mokslo.../8767e91.html?...1.
6. Bagdonavičius V. Dvi giesmės – du tautos himnai, alkas.lt/2013/03/22/v-bagdonavicius-dvi-giesmes-du-tautos-himnai.
7. Vydūno draugijos himnas, vydunodraugija.lt/2009/08/draugijos-himnas. www.zeno.org/.../Gleim,+Johann+Wilhelm+Ludwig/Gedichte/Preu%C3%9Fische+Heil+Dir+im+Siegerkranz – Volksliedearchiv; www.volksliedearchiv.de/text1875..html.
8. Heil Dir im Siegerkranz; http://fakten-uber.de/heil_dir_im_siegerkranz Borussia (Lied); [http://fakten-uber.de/borussia_\(lied\)](http://fakten-uber.de/borussia_(lied)).
9. Koenigreich Preussen 1701-1918 Hymnen; http://www.deutscheschutzgebiete.de/koenigreich_preussen.htm.
10. Preussenlied; <http://de.wikipedia.org/wiki/Preussenlied>.
11. Bernhard Thiersch, Verfasser des Preussenliedes.
12. Bernhard Thiersch http://de.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Thiersch.
13. August Neithardt; http://de.wikipedia.org/wiki/August_NeithardtIch_bin_ein_Preu%C3%9Fle – Lieder – Archiv; http://www.lieder-archiv.de/ich_

- bin_ein_preusse-notenblatt_600914.html Die Wacht am Rhein; [http://fakten-uber.de/die_wacht_am_rhein_\(lied\)](http://fakten-uber.de/die_wacht_am_rhein_(lied))http://www.lieder-archiv.de/deutschlandlied-notenblatt_300514.html Hoffmann von Fallersleben; <http://www.von-fallersleben.de>.
14. Johanna Ambrosius; http://de.wikipedia.org/wiki/Johanna_Ambrosius.
  15. http://gedichte.xbib.de/Ambrosius,+Johanna_gedicht_001.+Zum+Geleit.htm.
  16. Das echte Ostpreußenlied; www.webarchiv-server.de/pin/archiv01/4901ob26.html.
  17. Die Heimatdichterin des ersten Ostpreussenliedes Johanna Ambrosius von Charlotte Gottschalk; <http://www.tilsit-ragnit.de/kreisgemeinschaft/ambrosius1.html>.
  18. Sie sagen all Du bist nicht schoen (Ostpreussen); <http://www.volksliederarchiv.de/text7118.html>.
  19. http://tilsit-ragnit.de/ostpreussen/os_ostpreussenlied.html.
  20. Land der dunklen Waelder; <http://www.singenundspielen.de/Noten/LandderdunklenWaelder.jpg>.
  21. Geschichte der Vinetastadt Barth; www.stadt-barth.de/p_graehler.htm.
  22. Edition A: Erstdruck 1920er Jahre – Liederlexikon; www.liederlexikon.de/lieder/wo_des.../editiona.
  23. Wo des Haffes Wellen trecken an den Strand–Liederlexikon; www.liederlexikon.de › Lieder.

XVII–XIX amžių lietuvininkų šokis kaip etninės tapatybės ženklas

Vidmantas Mačiulskis

Įvadas

Šokis – tai vienas iš kultūrinio tapatumo ženklų, įprasminantis tautos ar grupės skirtybę. F. Bartho žodžiais tariant, „tai – kultūrinis bruožas, kuri etninės grupės nariai laikė reikšmingu, suteikdami jam etninę kategoriją“ (Barth 1969, 11)¹. Pasak žinomo lietuvių choreologo Kazio Poškaičio, judesys – ne šiaip sau gražus ar negražus kojos pakėlimas, rankos mostas, kūno pasukimas ar pasilenkimas, tai – išraiška, tai – „žodis“, kuris būtinai turi priklausyti kokiai nors „kalbai“; jis bendras, visuotinis, tarptautinis tik savo prigimtimi, kaip garsas, o savo reikšme, kaip žodis, – jis savitas, nacionalus ir net neišverčiamas į svetimą kalbą (Poškaitis 1992, 184)².

Lietuvininkų etninio ir kultūrinio tapatumo klausimas, siejamas su etnine choreografija, mažai tenagrinėtas. XVII–XIX a. lietuvininkų etninės choreografijos ypatybes aprašinėjo ir analizavo dažniausiai nelietuviškos kilmės autoriai: Erhardas Wagneris, Arnoldas Brandas, Matas Pretorijus, Teodoras Lepneris, Otto Glagau. Jau tada buvo pastebėta savita šio krašto kultūra, muzikinė, dainavimo ir šokio tradicija.

Būtent lietuvininkų liaudies šokiu taip gėrėjosi XIX a. vokiečių tyrinėtojas Eduardas Gizevijus, stebėjęs šokančias merginas. Jis rašė: „*Man paprašius, merginos pašoko vieną nacionalinį šokį, vadinamą „Kepurinį“, kuris ir vėl kažkur mane nudangino iš kaimiečių pasaulio. Kad ir be prašmatnių Elslerių ar Taljonių³, betgi iš jų nesuvaržytų laisvų judesių prabilo toks grakštumas ir dailus orumas*“ (Lietuvininkai 1970, 136)⁴.

XVIII a. viduryje išleista Kristijono Donelaičio poema „Metai“ – tai ne vien etnografinių duomenų apie XVIII a. lietuvio valstiečio gyvenimą Rytų Prūsijoje šaltinis, bet ir lietuviškos savimonės liudijimas. Imta suprasti, kad liaudies menas yra žmonių grupės tapatumą išreiškiantis ženklas. Neatsitiktinai K. Donelaitis „Metų“ poemoje rašė:

*Ale nepyk, gaidau, kad žodį dar pasakysiu.
Tarp lietuvininkų daug syk randasi smirdas,
Kurs lietuviškai kalbėdamas ir šokinėdamas,
Lyg kaip tikras vokietis mums gėdą padaro
(Donelaitis 1977, 195)⁵.*

Šiomis eilutėmis K. Donelaitis ne tik peikia būrus už blogą elgesį, bet ir aiškiai pasako, kad tapatumo požymiais jis laiko kalbą ir judesį.

Šiame straipsnyje į lietuvininkų šokį žvelgiama kaip į kultūros elementą ir ženklą, turintį etninio ir teritorinio savitumo prasmes.

Straipsnis skelbtas Klaipėdos universiteto leidinyje *Res humanitariae* III, 2008 m.

¹ Barth F. *Ethnic Groups and Boundaries*, Boston, Little, Brown and Company, 1969.

² Poškaitis K. *Liaudies choreografija*, Vilnius, Lietuvos liaudies kultūros centras, 1992.

³ Fanė Elsler (1810–1884) ir Marija Taloni (Taglioni, 1804–1884) – garsios XIX a. antro ketvirčio balerinos. Žr.: Lingys J. *Sceninis lietuvių liaudies šokis*, Vilnius, Vaga, 1979.

⁴ *Lietuvininkai. Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, parengė V. Milius, Vilnius, Vaga, 1970.

⁵ Donelaitis K. *Raštai*, parengė K. Korsakas, K. Doveika, L. Gineitis, K. Ulvydas, Vilnius, Vaga, 1977.

Darbo objektas – XVII–XIX a. lietuvininkų šokis.

Darbo tikslas – aptarti lietuvininkų šokio ir etninio tapatumo sąsajas.

Tyrimo uždaviniai – nagrinėti svetimtaučių ir pačių lietuvininkų požiūrį į to meto lietuvininkų etninį šoki, analizuoti veiksnius, turėjusius įtakos lietuvininkų šokio ypatumams, aptarti lietuvininkų šokio vietą liaudies papročių ir kalendorinių švenčių virsme.

Tyrimo metodai – diachroniška analizė, retrospekcijos, apibendrinimo.

Darbo aktualumas – ankstesniuose Lietuvos choreologų darbuose lietuvininkų etninė choreografija buvo tirama kaip bendros Lietuvos etninės choreografijos sudedamoji dalis, neišskiriant jos, kaip etninio ir teritorinio savitumo ženklą. Šiame darbe bandoma nustatyti veiksnius, turėjusius įtakos lietuvininkų šokio ypatumų susidarymui, pažvelgti į lietuvininkų šoki to meto svetimtaučių ir pačių lietuvininkų akimis. Darbe sujungiami ankstesnių Mažosios Lietuvos etninės choreografijos tyrėjų darbai, jie apibendrinami ir į lietuvininkų šoki žiūrima kaip į ženklą, turintį etninio ir teritorinio tapatumo prasmes.

Lietuvininkų šokio apibūdinimai XVII–XIX a. rašytiniuose šaltiniuose

Domėjimasis Mažosios Lietuvos gyventojų tradicijomis ir apskritai liaudies dvasine kūryba ypač sustiprėjo XVII a., kai Prūsija tapo protestantų monarchija. Reikalas palaikyti ryšius su liaudimi, paprastais žmonėmis vertė valdančiuosius sluoksnius domėtis lietuvių kalba, buitimi, papročiais.

Pagausėjo istorijos, geografijos veikalų, kelionių ir etnografinių aprašų, kuriuose kalbama apie senąją prūsų, lietuvių religiją bei papročius. To laikotarpio tyrinėtojų aprašuose galima aptikti lietuvininkų liaudies dainų ir kuklius liaudies šokių bei ratelių paminėjimus.

Vertingų žinių apie XVII a. Mažosios Lietuvos materialinę ir dvasinę kultūrą pateikia Matas Pretorijus. Savo veikale „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ jis nurodo lietuvininkų laisvalaikio žaidimų ir šokių pavadinimus: vyrai šokdavę „Žibintų šoki“, žaisdavę judriuosius žaidimus – „Malūną“, „Vilką“, „Ritini“, vaikščiodavę rankomis, ant kojūku, o moterys žaisdavusios „Žąselę“, „Trečias bėga“, supdavosi ant lentos; taip pat būta ir šokių (Pretorijus 2006, 635)⁶.

Vienas iš jų – vyrų šokamas „Heiduka“ (1 pav.). M. Pretorijus rašo: „*Apie šokimą žinotina, kad, be įprasto lenkiško šokimo, jie dar turi ir savitą prūsišką šokimo būdą, ir šitą šoki jie vadina Heiduka. Jį šoka vien vyrai ir būtent kiekvienas šoka sau lyg pritūpdamas, šiek tiek sulenktas rankas iškėlęs aukštyr ir vis pašokdamas mandagia poza, kaip parodyta pridėtame piešinyje. Keli dainuoja pagal pateikus tekstus ir melodiją... Šokama tarp trijų skrybėlių, kaip ir šokant su žibintais*“ (Pretorijus 2006, 635).

Tad etninį šokio savitumą, galima sakyti, pabrėžė pats M. Pretorijus pastebėdamas, kad jis yra savas, prūsiškai šokamas. Pasak K. Poškaičio, kyla klausimas, ar iškreiptas šokio pavadinimas („Gaidukų“), ar šokis perimtas iš kitų, tik įgijęs naujų bruožų ir šokamas pagal vietos tradicijas bei šokimo manierą (Poškaitis 1992, 81).

⁶ Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, t. 3, sud. I. Lukšaitė, parengė M. Girdzi-jauskaitė, S. Drebellio, M. Čiurinskas, Vilnius, Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006.

„Haidukų“ pavadinimu šokis užrašytas ir XIX a. viduryje apie Karaliaučių (Huttziger 1930, 21)⁷. Tik čia šokama apie pastatytas tris kėdes, ant kurių sėdėdavo merginos. Apšokę jas, vaikinai pasirinkdavo porą ir visi kartu pašokdavo mazurpolkę (TŽŽ 2002, 663)⁸.

Aptartus šokius jungia bendras šokio pavadinimas ir skaičius „trys“. Pirmame – šokama apie padėtas tris kepure, antrame – apie tris kėdes. Pretorijaus užrašytas šokis – tik vaikinų, o XIX a. viduryje užrašytasis – jau mišrus. Pirmame šokyje vaikinai, sudėję rankas, šokdami apie padėtas kepure, atlieka lyg tam tikrą apeiginį veiksmą, antrame šokyje vyksta porų pasirinkimas ir pasišokimas. Pretorijaus aprašytas vaikinų šokis, matyt, bus senesnis ne tik pagal jo atlikimo ir užrašymo datą, bet ir šokimo būdą bei paskirtį, nes apeiginiai šokiai buvo pirmesni ir tik iš jų vėliau atsirado pasilinksminimo šokiai. Be to, šokti poroje susikabinus uždarai, t. y. stovint vienas prieš kitą, Europoje pradėta apie XVII a., o Lietuvoje dar vėliau, galimas daiktas, su valso pasirodymu ar kiek anksčiau (Poškaitis 1992, 185). Galima susidaryti nuomonę, kad XIX a. viduryje gyvavęs „Haidukų“ šokis gali būti vienas iš Pretorijaus paminėto „Heidukų“ šokio vėlesnių variantų, o metams bėgant pakeitęs savo apeiginę prasmę ir virtęs pasilinksminimo šokiu.

Kitą šokių M. Pretorijus aprašo taip: „Be to, moterys irgi turi savo šoki, kuri jos pagal tuo metu dainuojamą dainą vadina Szala rutele, rūtų vainikėliu“ (Pretorijus 2006, 635). Toliau Pretorijus pažymi: „Kai šitaip šokama, tai šen, tai ten kokiose nors kertėse sėdi kelios moterys, užgerinėja viena kitą, dažnai savaip sudainuoja...“ (ten pat, 641). Piešinyje M. Pretorijus pavaizdavo lietuvininkes, šokančias su to meto tautiniu rūbu (2 pav.). Jo pastaba, kad šokis buvo palydimas daina, atliekama „savu būdu“, patvirtina savitą dainavimo ir šokio tradiciją. Remdamasis savitu šokio atlikimu ir jo analogija su šokamosiomis sutartinėmis, Z. Slaviūnas spėja, jog „Žalia rūtelė“ buvusi šokių sutartinė (Slaviūnas 1959, 15–16)⁹. Dėl „Žalios rūtelės“ sutartinės prigimties neabejoja ir K. Poškaitis (Poškaitis 1992, 83) bei Irena Nakienė (Nakienė 2001, 20)¹⁰. Tačiau nė vienas Mažosios Lietuvos etninės muzikos tyrinėtojas neranda duomenų, kad čia būtų paplitęs daugiabalsiškumas. Todėl teigti apie sutartinių gyvavimą Mažajoje Lietuvoje būtų per drąsu. Matyt, reiktų atskirų studijų.

Detaliau aprašytas XIX a. Klaipėdos krašto lietuvininkų pasilinksminimo šokis „Kepurinis“, savitumu sužavėjęs Otto Glagau: „Kartais jaunime pašokamas kepurinis, arba šokis su skrybėlėmis; tik tada pabunda vaikščiojančių statulų siela ir gyvybė, tik tada atskleidžia šokėjos savo grakštumą ir vertę“ (Lietuvininkai

1 pav. Šokio „Heiduka“ piešinys iš M. Pretorijaus veikalo „Prūsijos idomybės, arba Prūsijos regykla“ (Pretorijus, 2006, p. 36)

⁷ Huttziger H. *Der Tanzkreis*. Alte und neue Volkstänze aus Ostpreussen, Frankfurt a. M., Friederich Hoffmeister, 1930.

⁸ Mazurpolkė – lenkų liaudies šokis. Muzikos metras 3/4 ar 3/8, šokama polka. XIX a. paplito daugelyje Europos šalių kaip pramoginis šokis. *Tarptautinių žodžių žodynas*, parengė V. Vaitkevičiūtė, Vilnius, Žodynas, 2002.

⁹ Slaviūnas Z. *Istorinės, humoristinės, šokių ir instrumentinės sutartinės*, Vilnius, Vaga, 1959.

¹⁰ Nakienė I. *Sutartinių relikvai Mažajoje Lietuvoje*, *Tiltai*, nr. 7, Klaipėda, Klaipėdos universitetas, 2001.

1970, 237). Toliau O. Glagau apibūdina patį šoki: „*Kepurinis yra lyg koks kadrilis, jį šoka vienos merginos. Graščiais šokio žingsniais atlieka įvairiausias figūras, čia įsispręsdamos rankomis į šonus, čia sveikindamos viena kitą nusiimtomis skrybėlėmis*“ (Lietuvaininkai 1970, 237).

O. Glagau pastaba, jog šokis atliekamas kaip kadrilis, leidžia susidaryti nuomonę, kad merginos šoko sustojusios kvadratu – priešpriešai, o tai buvo būdinga kadriliniams šokiams. „Kepurinio“ aprašymą papildė Eduardas Gizevijus, tik jis šoki stebėjo Tilžės apylinkėse: „*Šoki pora prieš porą įsirėmę į šonus rankomis jos atliko ratais, panašiai į kontradansą* (Lingys 1979, 8)¹¹, su labai gražia muzika, ir juoba mane sužavėjo pasisveikinimas kepurėmis, lydimas dainos ir gracingų judesių, nes seniai jau buvau praręs matyti rinktinės miesto visuomenės šokiuose gracijas skeliant tik greituosius valsus, galopadas (TŽŽ 2002, 346)¹², visiškai nesuderinamus su jų saldaus rafinuotumo manieromis“ (Lietuvaininkai 1970, 136–137). Taigi, autorius pažymi, kad jo stebėtas „Kepurinis“ skiriasi nuo miesto pokyliuose paplitusių buitinių-pramoginių šokių (Poškaitis 1992, 186)¹³.

Tai patvirtina ir to meto nežinomo autoriaus vestuvėse matyto šokio aprašas: „*Kai kurie vaikinai, nusižiūrėję miestuose greitąjį valsą ir galopą, sumanė pademonstruoti tuos šokius juokingai liuksėdami, tik jie veikiai paliko be šokėjų, nes šitas ekstravagantiškumas nėra nesiderino su ramioju lietuvininkų moderato*“ (Lietuvaininkai 1970, 187). To meto lietuvininkai, matyt, dar laikėsi tradicijos ir iš svetur atkeliavę buitiniai-pramoginiai šokiai nebuvo populiarūs.

Iš pateiktų XVII–XIX a. lietuvininkų šokių aprašymų matyti, kad visi svetimtaučiai, stebėję lietuvininkų šoki, apibūdina jį kaip savitą, šokamą savaip. Jų akimis, jis skyrėsi nuo kitų tautų ar paplitusių buitinių-pramoginių šokių ir buvo lietuvininkų etninį tapatumą žymintis ženklas.

Išlikę tyrinėtojų aprašai leidžia atskleisti ir pačių lietuvininkų požiūrį į to meto liaudies šoki.

E. Gizevijus, stebėjęs šokančias merginas, rašė: „*Man paprašius, merginos pašoko vieną nacionalinį šoki, vadinamą „Kepurinį*“ (Lietuvaininkai 1970, 136). Vadinasi, to meto merginos vienu iš savo etninio tapatumo ženklų laikė tautinį šoki, nes paprašytos atvykėlio jos suprato, kad jų išskirtinumą galima parodyti „Kepuriniu“.

XVIII a. lietuvininkų šoki apibūdina K. Donelaitis. Jis nebuvo sve-

2 pav. Šokio „Szala rutele“ piešinys iš M. Pretorijaus veikalo „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ (Pretorijus, 2006, p. 36)

¹¹Nuo XVII a. vidurio Anglijoje mėgstami *country-dance* (liaudies šokiai), kurie buvo šokami dviem eilėmis, sustojus vienai prieš kitą. Prancūzijoje vadinami *contre-dance* (priešpriešiniai šokiai), šokama sustojus kvadratu. Žr: Lingys J. *Sceninis lietuvių liaudies šokis*, Vilnius, Vaga, 1979.

¹²XIX a. šokis, metras 2/4, šokama poromis šuoliuojamu žingsniu, manoma, kad atsirado iš senovės prūsų apeigų šokio. Žr: *Tarptautinių žodžių žodynas*, parengė V. Vaitkevičiūtė, Vilnius, Žodynas, 2002.

¹³Įvairiuose pasaulio kraštuose paplitę šokiai: polkos, valsai, mazurpokus, galopados. Žr: Poškaitis K. *Liaudies choreografija*, Vilnius, Lietuvos liaudies kultūros centras, 1992.

timšalis, stebėjęs lietuvininkus iš šalies. Gimė ir augo lietuvininkų aplinkoje, pats pažino būrų gyvenimą, todėl jo pastebėjimai mums labai svarbūs. Štai kai ateina „špelmonai“ ir pradeda groti, tada:

*„Štai tuojaus Enskys, mergas krūvon suvadinęs,
Su puikiais kaimynų klapais ragino šokti.
Klišis su bjauriais sopagais Pimę nutvėrė,
Ir lietuviškai ant aslos šokdami spardės (Donelaitis 1997, 195).*

Turint galvoje gana griežtus viešo elgesio ir religijos varžtus, lietuviškas šokimo tradicijas ir specialiai pabrėžtą „lietuviškai... šokdami spardės“, K. Done-laitis aiškiai pasako, kad tapatumo požymiu jis laiko ir šoki.

Lietuvininkų būdo ir šokio ypatybių sąsajos

Liaudies choreografijos savitumui, šokio manierai susiformuoti didelės įtakos turėjo charakteris, bendravimo būdas tų, kurie tą choreografiją kūrė. Kokį lietuvininką matė kitų tautų žmonės, stebėję jį iš šalies?

Erhardas Wagneris savo veikale „Prūsijos lietuvių, gyvenančių Įsrutiės ir Ragainės apskrityje, buitį ir papročiai“ taip apibūdina XVII a. lietuvius: lietuviai prietaringi ir dar meldžiasi savo pagoniškiems dievam, nepažįsta rašto, užsispyrę. Jų dainavimą apibūdina kaip vilkų staugimą, kuris nepanašus į dainavimą, jie daugiau mirksta aluje negu ašarose (Wagneris 1999, 71)¹⁴.

Vilhelmas Martinijus (1618–1671) eilėraštyje „Lietuvių liaudžiai“ pabrėžia didžiulį lietuvių prierašumą pagoniškiems dievams, užsispyrimą, savotišką uždarumą, nepatiklumą (Jonynas 1984, 163)¹⁵.

XVIII a. viduryje C. F. Heibergas ir J. Kantas Prūsijos lietuvius apibūdina kaip svetingus, draugiškus, taurius, sėslius, nemėgstančius didesnių draugijų, paslaugius; jie išdidūs, nėra patiklūs, ne kiekvienam atsiveria (Jurginis 1983, 90)¹⁶.

E. Gizevijus, aprašydamas lietuvininkų buitį, pažymi, kad vyrai laikosi savo patriarchiškos didystės, kuri nelengvai pasiduoda nuotaikos pakilimui, ūmiam purškumui, egzaltacijai arba nešvankumui, o moterų rimtis, kuri ribojasi su melancholija, ir džiaugsmo pilnybė bei linksma merginų nuotaika trykšta ypač švelniai (Lietuvininkai 1970, 129–130).

Iš pateiktų aprašų galima susidaryti nuomonę, kad XVI–XVII a. Mažosios Lietuvos liaudies dvasinėje kultūroje dar buvo gausu senoviškų baltiškos-prūsios kultūros elementų. Tai matome ir to meto lietuvininkų buities aprašuose: „dainuoja pilna burna“ (Strijkovski citata iš Jonynas 1984, 117), „šoka neblaiiviais žingsniais“, „staugia kaip vilkai“ (Wagneris 1999, 33), „šokdami spardos“ (Donelaitis 1997, 195). Matyt, galima daryti prielaidą, kad XVI–XVII a. lietuvininkų etninė kultūra artimai buvo susijusi su senaisiais baltų-prūsų papročiais ir nustojo gyvuoti kartu su jais.

XVIII–XIX a. aprašuose lietuvininkai jau buvo apibūdinami kaip ramūs,

¹⁴Wagneris E. *Prūsijos lietuvių, gyvenančių Įsruties ir Ragainės apskrityje, buitį ir papročiai*, parengė A. Baronas ir E. Ulčinaitė, Vilnius, Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 1999.

¹⁵Jonynas A. *Lietuvių folkloristika*, Vilnius, Vaga, 1984.

¹⁶Jurginis J. *Kraštas ir žmonės*, Vilnius, Vaga, 1983.

uždaro būdo, kiek melancholiški. Matyt, tam turėjo įtakos Mažojoje Lietuvoje įsivyravantis evangelikų tikėjimas ir surinkimai.

Nors to meto Mažosios Lietuvos šokių pavadinimų nedaug išlikę, lietuvininkų šokių paminėjimuose yra vaizdžiai aprašomas pats šokio būdas, iš kurio galima susidaryti tikresnį vaizdą.

E. Gizevijus, XIX a. žiūrėjęs į šokančius lietuvininkus, rašė, kad visa šokančiųjų krūva judėjo nepasklidę, nesiliesdami vienas su kitu alkūnėmis ir nemindžiodami ant kulnų, daugiau krypuodami ir šokčiodami vietoje (Lietuvininkai, 1970, 136).

To laikotarpio nežinomas autorius lietuvininkų šokimo būdą – pakaitomis šokant ir vaikštinėjant – apibūdino kaip nerangų judėjimą (Lietuvininkai 1970, 189).

Kalbėdamas apie lietuvininkų šokio manierą, O. Glagau pažymi, kad vaikinai neretai šukčioja, o merginos monotoniškumą pavidairina kaukšteldamos į muzikos taktą aukštais batelių kulneliais, „*nelyginant kastanjetėmis*“ (Lietuvininkai 1970, 237).

XIX a. pab. Viliaus Kalvaičio išleistose „Prūsijos lietuvių dainose“ taip pat minimas to meto šokio būdas:

*Tos mergytės smailios
Ir į šoki dailios,
O kuri nemoka,
Atsilošus šoka* (KPLD 329¹⁷).

Vadinasi, gerai šokanti mergina turi laikytis tiesiai, o kuri atsilošusi šoka, ta ir šokiui netikusi.

Gan įmantrų, lietuvininkų vyrų pamėgtą kvietimą šokiui 1866 m. aprašė nežinomas autorius. Citatoje pateikiamo plataus vaizdo lakoniškai perpasakoti neįmanoma, tad tenka cituoti: „*Dar iš gana tolimo atstumo šokėjas leidžiasi į šokio judesį, vis patrepsėdamas kojomis. Mojuodamas į taktą rankomis, niūniuodamas šokio melodiją, palinkęs į priekį, akimis įsistebelijęs į pasirinktąją – šitaip jis priartėja prie jos per du ar tris žingsnius. Tada sustoja, ne, jis pašoka valandėlę vienoje vietoje, trepteli kelis syk ir pamoja. Betgi šis pamojimas, taigi pats tikrasis kvietimas, tėra itin atsainus, su puikybės atspalviu, kad dama suprastų, jog nėra ne dėl jos jis šoka, o tik kad šoktų! Vis dėlto ji atsistoja jo pamota ir nugrėžusi veidą, tarsį bodėdamasi, tik iš malonės slenka į jį ir tuo tariasi atsikeršijanti už gana aiškiai parodytą nepagarbumą*“ (Lietuvininkai 1970, 189). Šis nežinomo autoriaus vaizdžiai aprašytas kvietimas šokti leidžia susidaryti nuomonę, kad to meto lietuvininkų etninis šokis turi daug bendrumų su lietuvininkų būdo bruožų apibūdinimais.

XX a. pr. F. Hottenrotho piešinyje (3 pav.)¹⁸ ne tik pavaizduoti lietuvininkai. Dailininkas iliustruoja ir

3 pav. F. Hottenrotho piešinys (1923 m.).
Lietuvininkų valstiečiai

¹⁷KPLD – Kalvaitis V. *Prūsijos lietuvių dainos*, parengė K. Aleksynas, Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

¹⁸Hottenroth F. *Deutsche Volkstrachten von XVI. bis zum XIX. Jahrhundert*, Frankfurt, 1923.

lietuvininkų laikyseną, stovėjimo būdą, kuris, be abejo, susijęs ir su judesiu. Matyt, autorius bus stebėjęs lietuvininkus buityje ir tai leido jam tiksliai perteikti ne tik tautinio rūbo subtilybes, bet ir laikysenos ypatumus. Vyras su moterimi stovi tvirtai prasižerge, rankas į klubus iširėmę, lyg siūbuodami muzikos ritmu. Šis F. Hottenrotho piešinys tarsi apibendrina anksčiau paminėtas lietuvininkų būdo ir šokio ypatumų sąsajas.

Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad XVI–XVII a. lietuvininkų etninė kultūra artimai buvo susijusi su senaisiais baltų-prūsų papročiais. Vėlesniuose XVII–XIX a. rašytiniuose šaltiniuose minimi lietuvininkų šokio apibūdinimai, galima manyti, siejasi su lietuvininkų charakterio bruožų įvardijimais.

Veiksniai, turėję įtakos lietuvininkų šokiui

Liaudies šokiui didelę įtaką darė ir jį lydinti muzika.

Etninės muzikos svarbą tautos dvasios pažinimui apibūdino Christianas Bartschas 1886 m. lietuvininkų liaudies dainų rinkinyje „Dainų balsai“: judesiuose ir šokių kompozicijose slypi tautos siela. Galima teisingai spėti, kad tautos esmė ir jos rasinė priklausomybė labiau matoma muzikos formose negu kalboje (Bartschas 2000, 33)¹⁹. Toliau autorius pažymi, kad muziką jis laiko pirmine, o kalbos formas – vėlesnėmis. Apie lietuvininkų dainas, jų turinį Ch. Bartschas taip kalba: „...tai merginų ir moterų poetiškai apdainuotas valstiečių gyvenimas, kuriame moteriškas jausmingumas iš vidaus susilieja su supančia gamta, o išraiškos priemonėse vyrauja nuoširdumas ir naivumas“ (Bartschas 2000, 53)

F. Kuršaitis 1876 m. išleistoje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ taip apibūdino lietuvių liaudies muziką: „Liaudies dainų tempas, nors jį kiekvieną kartą nulemia turinys, paprastai ar beveik visada būna ramus ir santūrus, maždaug atitinkantis andantino. Forsuoto allegro niekada nepasitaiko“ (Bartschas 2000, 45). Šių dainų nuotaikai nebūdingas gyvas džiaugsmas ar gilus liūdesys; jos paprastai išreiškia prislopintą, santūrų jausmą, ramų linksnumą, švelnią melancholiją.

XIX a. O. Glagau straipsnyje „Lietuvininkų buitis ir būdas“ rašė, kad moderato vyrauja visose lietuvininkų dainose, o ir jų elgesiui draugijoje būdingas įgimtas flegmatiškumas ir rezignacijos nuotaika išlieka netgi išgėrus, išsvengia trankių scenų (Lietuvininkai 1970, 129–130).

Lina Petrošienė, tyrinėjusi lietuvininkų etninę muziką, pažymi, kad ji yra vienbalsės faktūros (Petrošienė 2007, 262)²⁰. Tai patvirtina ir etnomuzikologo prof. Romualdo Apanavičiaus etninės muzikos studijos, kur šiaurės Europos tautų etninė muzika priskiriama vienbalsumo zonai ir vyraujančią vaidmenį kūryboje vaidino moteris (Apanavičius 2001, 13)²¹. Kadangi to meto šokis be muzikos ar ritmo neegzistavo, tai galima manyti, kad ir lietuvininkų šokiui įtaką darė rami liaudies daina ir muzika.

Beje, negalima užmiršti ir dar vieno veiksnio, turėjusio įtakos šokimo būdai arba stiliui susidaryti, – tai apranga (Poškaitis 1992, 165). Moterys ir merginos nešiojo ilgus rūbus. Ilgas rūbas paslepia kojas, jis trukdo jas

¹⁹Bartschas Ch. *Dainų balsai*, parengė J. Čiurlionytė, L. Burkšaitienė, V. Daniliauskienė, Vilnius, Lietuvos muzikos akademija, 2000.

²⁰Petrošienė L. *Lietuvininkų etninė muzika: tapatumo problemos*, Klaipėda, Klaipėdos universitetas, 2003.

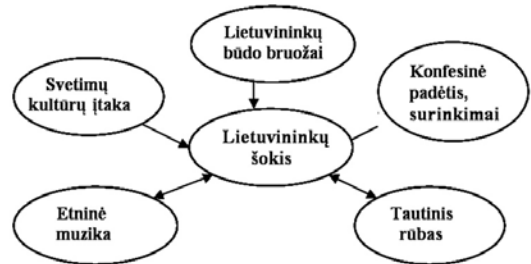
²¹Apanavičius R. *Etninė muzika*, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.

aukščiau kilnoti, todėl natūralu, kad kojų judesiai menkai tesivystė, žingsniai liko paprasti, nes sudėtingesnių vis tiek nesimatyto. Vyravo paprasti žingsniai su pasiūbavimais, pasilankstymais. Šoko daugiau vietoje, krypuodami į šalis ir šokčiodami. Taigi greta muzikos charakterio, melodikos dar ir ilgi rūbai rodo kliūtis atsirasti sudėtingesniems kojų judesiams, aukštiems kojų kilnojimams.

Tyrinėjant liaudies choreografiją reikšminga yra ne vien šokio žingsniai, atlikimo maniera, bet ir jo gyvavimo socialinis bei kultūrinis kontekstas, kultūrų sąveika bei įtakos. Ilgus šimtmečius lietuvininkai gyveno kitų kultūrų apsuptyje. Šiaurėje lietuvininkų kaimynas nuo seno buvo Didžiiosios Lietuvos lietuviai, pietuose Rytprūsių lietuviai kontaktavo su lenkais mozūrais. Klaipėdos krašte teko gyventi su kuršininkais bei čia atsikėlusiais vokiečiais. Be to, lietuvininkams buvo lemta ilgus šimtmečius bendrauti su vokiečių etnine kultūra, kuri didelę darė įtaką lietuvininkų liaudies dainai ir šokiui. Bendraujant skirtingoms etninėms bendruomenėms vyko asimiliaciniai procesai, skatinantys skirtumą tarp šių bendruomenių išnykimą visuomeninio gyvenimo struktūroje, kultūros, identifikacijos, ideologijos, vertybių sferose. Todėl gyvenimas daugiakultūroje apsuptyje veikė Mažosios Lietuvos žmonių etninę ir kultūrinę tapatybę. Tai turėjo įtakos ir lietuvininkų etninei choreografijai. Matyt, iš mozūrų liaudies šokio bus perimtas mušimas batų kulniukais kaip kastenjetėmis ir vyrų šūkaliojimai. Iš vokiečių liaudies šokio – vienakojis stryksnis ir šokčiojimai vietoje. Šie žingsniai įgavo savitų etninių bei lokalių ypatybių ir buvo šokami pagal vietos lietuvininkų tradicijas. Pasak Algirdo Matulevičiaus, lietuvininkų kultūroje susipynė prūsų, vokiečių, kuršių, Mozūrijos lietuvių etninių kultūrų elementai (Lietuvininkų kraštas 1995, 141)²². Visa tai galima aptikti ir to meto lietuvininkų šokių aprašuose.

Etninę lietuvininkų choreografiją veikė ir šiame krašte vyraujanti religija. Evangelikų tikėjimas ir surinkimai (Lietuvininkų kraštas 1995, 228)²³, leidę bendrauti lietuvių kalba bažnyčioje, kovojo prieš bet kokius liaudies pasilinksminimus, laikydami juos „velnio išmislu“. Liaudies dainos, šokiai tapo nekenčiamais priešais ne tik Mažonoje Lietuvoje, bet ir tuose Vakarų Europos kraštuose, kur pietizmas (TŽŽ 2002, 812)²⁴ turėjo tvirtas pozicijas (Lietuvininkų žodis 1995, 707). Tai negalėjo neturėti įtakos lietuvininkų choreografijai. Todėl vėlesniems XIX a. pab.–XX a. pr. lietuvininkų šokiams nebūdingas greitas tempas, vyrauja rami, santūri nuotaika ir pačių šokių aptinkama vis mažiau.

Apžvelgus veiksnius, turėjusius įtakos lietuvininkų etninio šokio manierai, žingsnių sandarai, galima sudaryti schemą (4 pav.).

4 pav. Veiksniai, darę įtaką lietuvininkų šokiui

²² *Lietuvininkų kraštas*, parengė N. Vėlius, A. Matulevičius, V. Milius, I. Seliukaitė, Kaunas, Litterae Universitatis, 1995.

²³ XIX a. paplitusios pamaldos, religiniai skaitymai privačiuose namuose. Žr: *Lietuvininkų kraštas*, parengė N. Vėlius, A. Juška, Kaunas, Litterae Universitatis, 1995.

²⁴ Reformistinė liuteronų bažnyčios XVII–XVIII a. srovė, orientuota į religinių išgyvenimų gilinimą, asketizmą. Žr: *Tarptautinių žodžių žodynas*, parengė V. Vaitkevičiūtė, Vilnius, Žodynas, 2002.

Iš pateiktos schemos matyti, kad lietuvininkų etninę šokį veikė ir formavo lietuvininkų būdo bruožų ypatumai, svetimų kultūrų įtaka, konfesinė šio krašto padėtis ir surinkimai. Šokio charakteriui ir žingsnių sandarai turėjo įtakos ir lietuvininkų etninė muzika bei tautinis rūbas. Šie du veiksniai ne tik veikė lietuvininkų šokį, bet ir patys kito kartu su juo.

Šokio vieta lietuvininkų papročiuose

Apeiginis judesys, šokis, ratelis, žaidimas buvo neatsiejami nuo daugelio tautų apeigų, papročių ir kalendorinių švenčių.

Apeiginis šokis. Vienas reikšmingiausių šaltinių XVII a. Mažosios Lietuvos gyvenimui ir kultūrai pažinti yra Mato Pretorijaus veikalas „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“. Autorius prūsiškuosius dalykus pateikia iš gausių spausdintų ir nespausdintų kronikų, taip pat iš to meto gyvavusių pagonišku ceremonijų bei J. Bretkūno, W. Martinijaus pasakojimų. Rašydamas apie prūsiškų stambeldišku apeigų vietas pažymi: *„Jie ten pat, prie Romavos, atlikę apeigas su stabais pagal Vaidyvočio ir Krivio įstatymus, šventė ir savo šventę, o tai daugiausia reiškė rykauti arba rykaujoti, t. y. linksmybes“* (Pretorijus 2000, 87). Toliau pats M. Pretorijus pažymi, kad *rykauti* arba *rykaujoti* reiškia pasilinksminimo vaišes. O visi pasilinksminimai buvo susieti su ritmu, judesiu ar daina. Todėl galima manyti gyvavus to meto apeiginį judesį ar šokį.

Perpasakodamas W. Martinijaus kadaise matytas apeigas M. Pretorijus rašo, kad netoli prie sienos su Žemaitija žmonės prie didelio akmens įkasė kartį, vadinamą kaupole, ant jos pritvirtino ožio odą ir javų bei žolių puokštes. Pradžioje senas žmogus (vaidulutis) išgėrė alaus kaušeli, nupylęs jo dėkojo ir meldėsi dievams, o po to *„...jaunimas susiėmęs už rankų šoko aplink ažuolą ir kartį, bet šitas šokis tuoj baigėsi, kai tik vaidulutis vėl ėmė melstis...“* (Pretorijus 2006, 261). Aprašytas šokis, matyt, turėjo maginę reikšmę, nes buvo šokamas ratu, o tai seniausia šokio forma.

M. Pretorijus savo veikale gana plačiai aprašo pagoniškus dievus, atliekamas apeigas, bet visiškai nutyli jose dalyvavusius ritmą, garsą, judesį. Matyt, jam tai pasirodė ne taip aktualu. Nors vėliau savo veikale pažymi, kad aprašant vieną ar kitą apeigą, neminimas dainavimas geriant, tačiau žinotina, jog tai vis dėlto buvo daroma, nes buvo visuotinai įprasta (Pretorijus 2006, 491). Todėl galima manyti, kad ir ritmas, kaip ir garsas ar apeiginis judesys, turėjo vietos pagoniškosiose apeigose.

Vestuvės. Anksčiausios žinios apie vestuvinę lietuvininkų choreografiją sietinos ne tik su šokių, bet ir su tam tikrų apeiginių veiksmų, judesių, turinčių vestuvėse maginę paskirtį, paminėjimu.

M. Pretorijus savo darbe „Prūsijos įdomybės“ vestuviniams lietuvininkų šokiams skiria ypač daug dėmesio, o tris iš jų aprašo detaliau. Po jungtvių, atšventus vestuvių dalį jaunosios namuose ir jaunajai atvykus į jaunojo namus, jau antrą dieną vykdavo savitos paprotinės apeigos. Po marčios pyragų jaunoji, lydima dieverio, mošos, draugų ir jaunimo ir nešina dovanomis, ėjo apdovanoti pastatų, vaismedžių, šulinio ir visur būdavo šokama (Pretorijus 2006, 633). Paprastai paskui jaunąją šokdami ėjo du jaunojo draugai, kiekvienas ant kaklo užsidėjęs jaučio jungą: jiedu dalį marčios padėtų dovanų surinkdavo, pritvirtindavo prie jungo ir vėliau pasidalindavo su jaunojo draugais (Pretorijus 2006, 635).

XVII a. pr. matytą lietuvininkų vestuvių šokių aprašo ir E. Wagneris. Jis šokių stebėjo Įsrutiės apylinkėse, kur jaunoji išimaišydavo tarp pamergių tarsi kiek neblaivios žingsniais, susiėmusios rankomis jos sudarydavo tai ratą, tai trikampį, po to keturkampį (Wagneris 1999, 33). Tokiais žingsniais autorius galėjo įvardyti jam dar nematytą judesį, arba pritūpiamąjį žingsnį, kuris buvo paplitęs to meto šokiuose.

Jaunosios namuose šokamą „ypatingą garbės šokių“ 1690 m. pamini T. Lepneris „Prūsijos lietuvyje“. Ši šokių šokdavo jaunojo brolis su jaunąja, „*kuri atrodydavo gana linksma*“, o šokio metu skambėdavusi daina (Jonynas 1984, 181–182).

Apeiginių šokių gyvavimas lietuvininkų vestuvėse dar paliudytas XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžios šaltiniuose. O. Glagau aprašo kelių paeiliui atliekamų šokių seriją. Šio ištisinio apeiginio veiksmo metu atliekami vienas paskui kitą jaunųjų šokiai: nuotakos šokis su visais vyrais, merginų šokis aplink vidury gaudomą nuotaką, merginų šokis aplink gaubiamą nuotaką (Lietuvininkai 1970, 245–246). A. Petruškevičienė, XX a. viduryje Šilutės rajone rinkusi etnografinę medžiagą, pažymi, kad per vestuves jaunajai vainiką nuo galvos nukeldavo su kardu jaunojo brolis ar pirmas pabrolis, prieš tai apėjęs keletą ratų apie sėdinčią jaunąją. Tada vainiką pakabindavo po sija, nes jaunoji dabar esanti žvejų mergelė ir jai lemta vainiką su garbe nešioti ant žilų plaukų (KUCHK)²⁵. Galima manyti, tai galėjo būti seniau gyvavusio apeiginio šokio ar apeiginio veiksmo dalis.

Laidotuvės. Ankstyviausia žinia apie prūsų, baltų liaudies choreografiją aptinkama laidotuvių papročių aprašyme (Poškaitis 1992, 70). Apie laidotuvių žaidimų, šokių nuotakų panašumą užsimena Erazmas Stela, Reinholdas Lubenau, Kasparas Henenbergeris, J. Schutzas prūsų laidotuvių aprašuose.

J. Schutzas, 1832 m. Prūsų Lietuvoje stebėjęs šermenis, rašė, kad greta senųjų raudų ir krikščioniškų giesmių būdavę ir žaidimų: „*Aplink mirusį sėdasi artimiausi giminės, bučiuoja jį ir verkdami apgarbsto. Po kokios valandos nutyla raudos, tada susirinkusieji užgieda bažnytinę giesmę, kuri taip pat gerą valandą užtrunka. Po to lavoną uždengia didelėmis baltomis skaromis ir tada prasideda žaidimai, kuriais taip pat apie valandą laiko užsiima. Tam laikui praėjus lavonas vėl nudengiamas, ir tęsiasi raudos. Tokios apeigos kartojamos kiekvieną naktį iki laidojimo dienos*“ (Kuntze 1884, 35)²⁶.

Visos vaišės su šokiais, tikėjimais atskleidžia senovės žmonių pasaulėjautą, ryšio su mirusiais nenutrūkstamumą, pažiūrą į mirtį kaip savotišką gyvenamosios vietos pakeitimą, dėl ko liūdėti nereikia. Todėl šokis laidotuvių ceremonijoje buvo natūralus reiškinys ir neatsiejamas apeigų elementas. „Linksmų“ laidotuvių su muzika ir šokiais paprotys gyvavo net iki Antrojo pasaulinio karo šiaurės Lietuvoje tarp protestantų ir tarp kalvinų lietuvių bei latvių (Urbanavičienė 2000, 447)²⁷. Ilgesnį senųjų papročių išlikimą šiose vietose nulėmė greičiausiai tai, kad čia, kaip ir Latvijoje, jie nesuliejo su reformatų bažnytinėmis apeigomis, naujasis tikėjimas dar buvo perimamas priešinant, atribojant jį nuo savos senosios kultūros – lyg atkartojant šimtmečiu ankstesnę situaciją Mažojoje Lietuvoje.

Darbo šventės. Šokis Mažojoje Lietuvoje buvo dažnas ir per darbo šventes. K. Donelaičio „Metuose“ mini-

²⁵KUCHK – Klaipėdos universiteto Choreografijos katedros folkloro archyvas.

²⁶Kuntze A. *Bilder ausdem Preussischen Litauen*, Rostock, 1884.

²⁷Urbanavičienė D. *Lietuvių apeiginė etnochoreografija*, Vilnius, Lietuvos muzikos akademija, 2000.

mas šokis ir jo vieta to meto būrų gyvenime. „Vasaros darbuose“ autorius jauniems priekaištuoja, kad, viens „poniškai šokinėdamas“, kits „kaip būrvaikis bėginėdamas... glūpai gaisindami loštą“ (Donelaitis 1977, 133); „Rudens gėrybėse“ piktinamasi, kad į bažnyčią tik „...kyšteria galvas, o paskui tuoj žaist ir šokt į karčemą bėga“ (ten pat, 215); „Žiemos rūpesčiuose“ diedai, žiūrėdami į vaikus, prisimena, kaip būdami jauni „ant ulyčių šokinėjom“, tik „veikiai žmogiškos nudyta dieneles“ (ten pat, 255).

Vaizdingai K. Donelaitis aprašė lietuvininkų rugiapjūtės pabaigtuvių eiseną:

*O štai vaikpalaikiai Plaučiūno parnešė plonį.
Žinok juk, kaip mūsų lietuvininkai prisirėkia,
Kad jie po Jokūbinių, jau rugius nukapoje,
„Plonį nešam!“ būriškai šokinėdami suokia (Donelaitis 1977, 157).*

Čia paminimas šokio veiksmas, nes sakymas „būriškai šokinėdami suokia“, matyt, galėjo reikšti šokimą savotišku būdu, pritariant dainai.

K. Kapeleris, aprašydamas XIX a. Stalupėnų apskrities lietuvininkų derliaus nuėmimo pabaigtuvių šventę, pažymi, kad parėję namo visi dainavo ir šoko: „Visi, kad ir da taip labai pailsę buvo, pasidžiaugė ir pasilinksmino“ (Lietuvininkai 1970, 378).

XX a. pr. išleistoje Rytų Prūsijos liaudies šokių knygoje Lisa Treicke prisimena, kad derliaus padėkos šventėse buvo šokama ir šokinėjama ypač noriai (Huttziger 1930, 8). Kai būdavo įveiktos varginančios sunkaus darbo savaitės, derlius būdavo gerai surenkamas, tada visi šventės dalyviai pradėdavo šokti. Derliaus padėkos šventė ir derliaus karūnos perdavimas būdavo susiję su judesiu.

Nei šokių pavadinimų, nei jų šokimo būdo tyrinėtojai nepateikia. Dėl to jų identifikuoti su šiuo metu žinomais lietuvininkų šokiais negalima. Tačiau faktas, kad darbo pabaigtuvėse buvo praktikuojami šokiai, yra reikšmingas etninės choreografijos tyrinėjimams ir rodo šokio svarbą lietuvininkų darbo papročių vyksme.

Šalia žmogaus gyvenimo ciklo papročių Mažojoje Lietuvoje buvo įdomios ir kalendorinės šventės, kaip antai: Kalėdos, Užgavėnės, Velykos, Joninės ir kt. Savitos šio krašto kalendorinės tradicijos, kurios nedaug tepakitusios buvo bendros visai Māžajai Lietuvai, tačiau Joninės – mėgstamiausia vidurvasario šventė, nes mažiau paveikta religijos ir išlaikiusi senovinius baltų papročius.

Joninės. Daugel pasaulio šalių minimas Joninių medis ar stulpas. XIX a. A. Bezenbergeris plačiau aprašo piršlybinį Joninių žaidimą „Ryla rala“, kuris buvęs kaip savotiški burtai. Joninių dieną merginos gėlėmis išpuošdavo Jono medį, t. y. kartį su degančia dervuota rato stebule ar beržo tošimi, ir saugodavo ją nuo vaikinų. Jos ratu apsupdavo „Jono medį“, į vidurį įeidavo dvi merginos, o kitos aplinkui eidamos dainuodavo (Bezenberger 1875, 75)²⁸.

Huttzigeris, aprašydamas Joninių šventę, mini, kad Rytų Prūsijoje per Joninių laužą būdavo šokama per jaunų gluosnių šluotą ir po to su šluota šokama toliau. Šis šokis turėjo suteikti sveikatos ir grožio (Huttziger 1930, 16).

Žvejas Mykolas Rėžys, gimęs 1888 m., gyvenęs Drėvernoje (Klaipėdos r.), savo prisiminimuose pasakojo, kad jaunimas mėgo Joninių vakarą išplaukti luotais, kurių pirmagalyje įstatydavo degančią

²⁸Bezenberger A. *Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volkstums der Litauer*, Göttingen, 1882.

kartį ar dubenis su degutu. Valtys būdavo išpuoštos vainikais ir gėlėmis, vėliau visą naktį šokdavo ir žaisdavo ratelius. Joninių išvakarėse vieną valtį mariose pastatydavo ant keturių kuolų, ištepdamo su *smala*, burės būdavo iškeltos, aplink iš šonų buvo statinės su smala. Vakare prie valtys prisiurdavo seniausias žvejas ir uždegdavo valtį. Degant laužus, jaunimas šokdavo ir dainuodavo. Šventė baigdavosi, kai valtis sudegdavo (KUCHK).

Aptarti pavyzdžiai byloja, kad XVII–XIX a. daugelis liaudies papročių, kalendorinių švenčių Mažojoje Lietuvoje buvo palydimos šokio. Visa tai buvo artimai susiję su tradiciniais papročiais ir apeigomis.

Išvados

Išlikusioji XVII–XIX a. lietuvininkų etninė choreografija siejasi su esamais užrašymais, kuriuose lietuvininkai buvo apibūdinami kaip ramūs, uždaro būdo, svetingi, kiek melancholiški. Tikėtina, kad jų charakterio bruožai veikė ir etninę choreografiją.

Gyvenimas kaimynystėje su kitų etninių grupių tautomis veikė ir Mažosios Lietuvos žmonių etninę ir kultūrinę tapatybę. Tai lėmė lietuvininkų šokio etninio ir lokalinio savitumo susiformavimą.

Lietuvininkų etniniam ir kultūriniam tapatumui didelę įtaką darė Mažojoje Lietuvoje vyraujantis evangelikų tikėjimas ir surinkimai. Šių institucijų kova su senaisiais prūsų papročiais darė įtaką ir lietuvininkų šokio ypatumams bei paskatino šokių tradicijos nykimą.

Iš išlikusių XVII–XIX a. lietuvininkų šokių fragmentų galima sudėlioti nuomonę, jog formos paprastumas, judesių natūralumas – būdingas lietuvininkų liaudies choreografijos bruožas. Lietuvininkų šokio charakteriui ir žingsnių sandarai susiformuoti turėjo įtakos lietuvininkų etninė muzika bei tautinis rūbas, neleidęs vystytis platesniems ir aukštesniems žingsniams.

Kaip ir visose tradicinėse kultūrose, Mažojoje Lietuvoje daugelis papročių ir elgesio normų buvo perduodama iš kartos į kartą. Lietuvininkų šeimos, darbo bei kalendorinės šventės buvo palydimos šokio ar ritualinio judesio.

Tiek lietuvininkų, tiek svetimtaučių nuomone, šalia lietuvių kalbos, tautinio rūbo tiek pat reikšmingas etninio tapatumo ženklas buvo lietuvininkų šokis.

Santrumpos

TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*, parengė V. Vaitkevičiūtė, Vilnius, Žodynas, 2002.

KPLD – Kalvaitis V. *Prūsijos lietuvių dainos*, parengė K. Aleksynas, Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

KUCHK – Klaipėdos universiteto Choreografijos katedros folkloro archyvas.

Literatūra

Apanavičius R. *Etninė muzika*, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.

Barth F. *Ethnic Groups and Boundaries*, Boston, Little, Brown and Company, 1969.

Bartschas Ch. *Dainų balsai*, parengė J. Čiurlionytė, L. Burkšaitienė, V. Daniliauskienė, Vilnius, Lietuvos muzikos akademija, 2000.

- Bezzenberger A. *Litauische Forschungen. Beitrage zur kennntniss der Sprache und des Volstumes der Litauer*, Göttingen, 1882.
- Donelaitis K. *Raštai*, parengė K. Korsakas, K. Doveika, L. Gineitis, K. Ulvydas, Vilnius, Vaga, 1977.
- Hottenroth F. *Deutsche Volkstrachten von XVI. Bis zum XIX. Jahrhundert*, Frankfurt, 1923.
- Huttziger H. *Der Tanzkreis. Alte und neue Volkstanze aus Ostpreussen*, Frankfurt a. M., Friederich Hoffmeister, 1930.
- Jonynas A. *Lietuvių folkloristika*, Vilnius, Vaga, 1984.
- Jurginis J. *Kraštas ir žmonės*, Vilnius, Vaga, 1983.
- Kuntze A. *Bilder ausdem Preussischen Litauen*, Rostock, 1884.
- Lietuvaininkai. Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, parengė V. Milius, Vilnius, Vaga, 1970.
- Lietuvaininkų žodis*, parengė N. Vėlius, K. Grigas, Z. Kelmickaitė, Kaunas, Litterae Universitatis, 1995.
- Lietuvaininkų kraštas*, parengė N. Vėlius, A. Matulevičius, V. Milius, I. Seliukaitė, Kaunas, Litterae Universitatis, 1995.
- Lingys J. *Sceninis lietuvių liaudies šokis*, Vilnius, Vaga, 1979.
- Matulevičius A. *Mažoji Lietuva XVIII amžiuje*, Vilnius, Mokslas, 1989.
- Nakienė I. Sutartinių reliktai Mažojoje Lietuvoje, *Tiltai*, nr. 7, Klaipėda, Klaipėdos universitetas, 2001, p. 18–27.
- Petrošienė L. *Lietuvaininkų etninė muzika: tapatumo problemos*, Klaipėda, Klaipėdos universitetas, 2003.
- Poškaitis K. *Liaudies choreografija*, Vilnius, Lietuvos liaudies kultūros centras, 1992.
- Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, t. 3, sud. I. Lukšaitė, parengė M. Girdzijauskaitė, S. Drebellio, M. Čiurinskas, Vilnius, Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006.
- Slaviūnas Z. *Istorinės, humoristinės, šokių ir instrumentinės sutartinės*, Vilnius, Vaga, 1959.
- Urbanavičienė D. *Lietuvių apeiginė etnochoreografija*, Vilnius, Lietuvos muzikos akademija, 2000.
- Wagneris E. *Prūsijos lietuvių, gyvenančių Įsruties ir Ragainės apskrityje, buitį ir papročiai*, parengė A. Baronas ir E. Ulčinaitė, Vilnius, Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 1999.

Mažosios Lietuvos muzikos instrumentarijus ir jo mokslinė rekonstrukcija

Antanas Butkus

Klaipėdos universitetas

Liaudies instrumentų laboratorija

Anotacija

Šiame darbe aptariami ilgalaikio Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų tyrinėjimo metu paliesti keli mažai žinomi arba visai netyrinėti dalykai. Vienas iš jų – kruopštus rinkimas visų XVI a.–XX a. pr. tyrinėtojų darbų apie Mažosios Lietuvos muzikos instrumentus, jų analizė, sisteminimas bei chronologija. Kitas – remiantis jau surinkta medžiaga: publikacijomis, piešiniais, graviūromis, nuotraukomis, panaudojus mokslinės rekonstrukcijos metodą, atkurti Mažosios Lietuvos išnykusį muzikos instrumentarijų. Ir dar vienas mažai tyrinėtas dalykas: lyginimo, sisteminimo metodais bandoma išsiaiškinti, iš kur ir kaip tie archajiški muzikos instrumentai (kanklės-arfa, psalteriumas) atsirado ir buvo giliai įsitvirtinę lietuvininkų etninėje kultūroje.

Raktiniai žodžiai: mokslinės rekonstrukcijos metodas, etnokultūra, muzikos instrumentarijus, chronologija, kanklės-arfa, psalteriumas, daryba¹.

Įvadas

Mažosios Lietuvos – Rytų Prūsijos lietuvininkų tautiniai muzikos instrumentai mūsų laikus pasiekė tik graviūrų, piešinių ir nuotraukų pavidalu. Apie jų išvaizdą, arcitektoninę konstrukciją tik užsimenama. Apie instrumento akustines savybes, muzikavimo galimybes žinių visai nėra. O jų pačių bei instrumentinės muzikos pavyzdžių neišliko visiškai. Jau nuo XIX a. vidurio tyrinėtojai nebeturėjo galimybės patikrinti muzikos instrumentų panaudos faktų lietuvininkų kultūriniame gyvenime. Įvairiausios priežastys – marai, karai, kolonizacija, valdomos valstybės kultūrinės įtakos politika, reformacijos plitimas – veikė lietuvininkų etnokultūrinę išraišką. Didžiąją dalį jų dvasiniame etnokultūriniame gyvenime užpildė atneštiniai muzikos instrumentai iš Vakarų Europos. Natūralu, kad susiklosčius tokiai istorinei situacijai, to laikmečio tyrinėtojams tyrimų objektas (muzikos instrumentai) buvo tik keli muziejiniai eksponatai. XX a. pirmosios pusės geopolitinės peripetijos, karai paliko pačias liūdniausias pasekmes: dabarties tyrinėtojams nebeliko net tų kelių muziejinių eksponatų. Nesant faktinio etnokultūrinio paveldo, šiuo atveju Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų – daiktinio tyrimų objekto, neliko ir galimybės jo su kuo nors lyginti, gretinti. Tuo labiau kad Mažojoje Lietuvoje naudoti muzikos instrumentai išskirtiniai ir saviti, nes niekur kitur šiame areale tokių (kanklės-arfa, psalteriumas) muzikos instrumentų niekas nenaudojo (negrojo) ir nenaudoja². Tyrinėjimus komplikuoja ir tai, kad šio krašto – Mažosios Lietuvos nebėra nei etnine prasme kaip tautos,

Straipsnis publikuotas Klaipėdos universiteto leidinyje „Res humanitariae“ III, 2008, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, p. 116–130.

¹ Daryba – muzikos instrumentų atkūrimas mokslinės rekonstrukcijos metodu – ilgalaikis eksperimentinis kūrybos procesas. Jo nereikėtų tapatinti ir lyginti su gaminimu ar gamyba, kur yra susiformavusios gamykinės tradicijos: medžiagos, įrankiai technologijos, mechanizmai, standartai.

nei geografinė – kaip valstybės. Todėl muziejiniai reliktai, bibliografiniai leidiniai pasklido po pasaulį arba buvo galutinai sunaikinti.

Tyrimų tikslas ir uždaviniai

Esant tokiai etnokultūrinio paveldo situacijai, savaime iškilo tyrinėjimų tikslas – bandymas surinkti ir susisteminti visas rašytines žinias, istorinius šaltinius, graviūras, piešinius, nuotraukas apie Mažosios Lietuvos muzikos instrumentus. Vienas iš uždavinių – su didžiausia atida atlikti visų Mažosios Lietuvos muzikos instrumentarijaus tyrinėtojų darbų chronologiją. Kadangi ilgamečio tyrinėjimo tikslas – nuoseklus, palaipsnis Mažosios Lietuvos instrumentarijaus atkūrimas, fiksacijai pasirinkta tik tų autorių darbai, kurie davė apčiuopiamų nuorodų, užuominų šiam tikslui įgyvendinti (žr. 3 pav.). Be šios lentelės, straipsnyje pateikiami paveiksai – pavyzdžiai, kuriuose pavaizduotas šaltinis-graviūra, piešinys ar nuotrauka ir muzikos instrumentas jau po mokslinės rekonstrukcijos proceso. Pavyzdžiai pateikiami eilės tvarka pagal pagaminimo metus.

Objektas

Susiklosčius tokiai nepalankiai istorinei situacijai, neliko faktinio etnokultūrinio Mažosios Lietuvos paveldo – muzikos instrumentų, kaip daiktinio tyrimų objekto. Todėl neturint galimybių juos lyginti, gretinti, analizuoti, teko tirti tik menkas žinias, kaip išnykusios ir sunaikintos, natūralaus tęstinumo nebeturinčio etnokultūros palikimo faktą. Tyrimo objektu tapo Teodoro Lepnerio graviūra³ (žr. 1 pav.) ir Fridricho Augusto Gottholdo piešinys⁴ (žr. 2 pav.) su Mažosios Lietuvos muzikos instrumentais.

Kitas itin vertingas šaltinis ir tyrimų objektas, padėjęs papildyti ir praplėsti sampratą apie Mažosios Lietuvos muzikos instrumentariją yra, 1994 m. Vokietijoje, Liuneburgo Rytų Prūsijos žemių muziejaus fonduose surastos Edwin Redslob⁵, Karl Heinz Clafen⁶ ir Konrad Hahm⁷ kraštotyros knygos apie Karaliaučiaus muziejaus „Prussia“ etnografinius reliktus (žr. 2 pav.).

1 pav. T. Lepnerio piešinys. Teodoras Lepneris (1633 Miuhlhause, Ylavos apskr. – 1691 11 07 Būdviečiuose, Ragainės apskr.). Nuo 1665 m. iki mirties dirbo evangelikų liuteronų kunigu Būdviečiuose. Mažosios Lietuvos kultūros tyrinėtojas. 1690 m. parašė knygą *Der Preusche Littauer...* (Prūsų lietuviai; 1744 m. išsp. Dancige)

² Slaviūnas (Slavinskas) Z. *Lietuvių kanklės, Tautosakos darbai*, t. 3, Kaunas, 1937, p. 290, 351.

³ Lepneris T. *Der preusche Litthauer* (1690), Danzig, 1744.

⁴ Gotthold F. A. *Ueber die Kanklys und die Volksgesang, Neue Preussische Provinzialblätter*, t. 4, Königsberg, 1847, p. 241–256.

⁵ Redslob E. *Deutsche Volkskunst* Herausgegeben von Reichskunstwart Edwin Redslob, München, Delphin Verlag, 1928.

⁶ Clafen K. H. *Band X Ostpreuzen*. Text su Bildersammlung von Karl Heinz Clafen, Mit 230 Bildern, Delphin Verlag, 1928.

⁷ Hahm K. *Deutsche Volkskunst von Konrad Hahm*. Reichskunstwart, Berlin, 1928.

Dar vienas svarus tyrimo objektas – Juozo Žilevičiaus⁸ kolekcijoje buvusių Jokūbo Stiklioriaus senelio Jokūbo nuo Rudžių (darytos apie 1828 m.) kanklių nuotrauka.

Ši nuotrauka sukelia specifinių abejonių dėl jų pateikimo teisingumo. Žinant visų šio tipo muzikos instrumentų grojimo metu laikymo padėtį, manoma, kad instrumento nuotrauka yra pateikta atvirkštiniu pavidalu (žr. 3 pav.).

Naujumas ir aktualumas. Mažosios Lietuvos muzikos instrumentai šiais laikais mažai tyrinėjama tema. Straipsnio autorius ne tik tyrinėja Mažosios Lietuvos instrumentariją, bet juos palaiapsniui rekonstruoja, pritaiko repertuarą ir pristato (parodos, konferencijos, paskaitos-koncertai) visuomenei.

Romualdas Apanavičius⁹ jau antrą dešimtmetį nagrinėja Mažosios Lietuvos kanklių problemą. Iškeldamas hipotezę, kad Mažosios Lietuvos kanklės atspindi sudėtingą šio krašto istorijos bei kultūros raidą, bando atsakyti į klausimą, kieno tas etnokultūrinis palikimas? Ar Mažosios Lietuvos kanklės lietuvininkų autochtonai, ar kuršininkų – atneštinės? Tai labai sviri studija su logine analize, išvalgomis, išvadomis, suteikianti neįkainojamų žinių apie kanklių tipo instrumentus visame jų paplitimo areale. Bet tai problemos neišsprendžia – tai tik konstatavimas, kad Mažosios Lietuvos kanklių nėra.

Šiame darbe nauja tai, kad anksčiau minėtų tyrinėtojų darbuose pateiktos žinios panaudojamos Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų rekonstrukcijai. Nauja ir tai, kad čia aptariami archajiniai prieš kelis šimtmečius išnykę muzikos instrumentai ir dabartyje esantys po mokslinės rekonstrukcijos atkurti Mažosios Lietuvos muzikos instrumentai. Sudėtingesnė tampa aktualija – iškyla būtinumas atkurti grojimo būdus bei tam parinkti ir pritaikyti repertuarą.

2 pav. Klaipėdos krašto muzikos instrumentai. Nuotrauka atrasta 1994 m. Liuneburgo (Vokietija) Rytų Prūsijos žemių muziejaus fonduose

3 pav. Restauruotos kanklės iš S. Žilevičiaus asmeninės kolekcijos Kanklės atkurtos 2007 m. pagal J. Žilevičiaus kolekcijoje buvusią eksponatą nuotrauką

⁸ Žilevičius J. Mažosios Lietuvos liaudies muzikos instrumentai, *Mažoji Lietuva*, t. 1, New York, 1958.

⁹ Apanavičius R. *Mažosios Lietuvos kanklės: lietuvininkų ar kuršininkų palikimas*, Vilnius, 2003.

Metodas ir metodikos

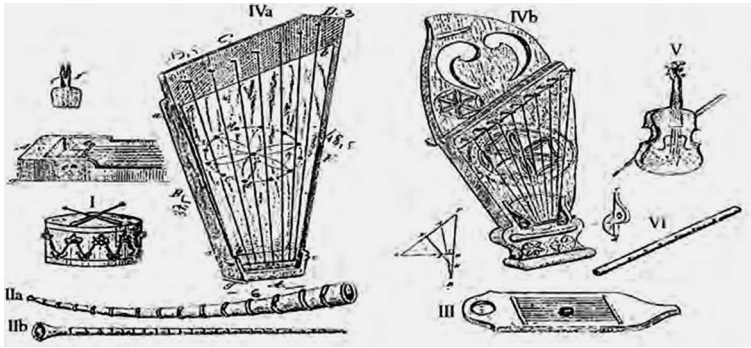
Atkuriant Mažosios Lietuvos muzikos instrumentus neužteko jų aprašymų bei piešinių nuotraukų. Teko studijuoti jų darybos būdus, to laikmečio technologijas, tradicijas, konstravimo subtilybes. Tokiai studijai buvo pasirinkti klasikiniai styginiai muzikos instrumentai. Kiekvieno kito instrumento diapazono nustatymui buvo analizuojamos Mažosios Lietuvos regiono dainos, giesmės ir psalmės. Apibendrinus analizę ir suradus dainų, giesmių ir psalmių diapazono vidurkį, buvo parenkamas būsimo instrumento optimalus diapazonas. Tada prasidėdavo architektoninis instrumento konstravimas. Eksperimentiniu būdu buvo kuriamas ir akustinis instrumento skliautas – vidinė konstrukcija, arba tiksliau – santykis tarp rezonansinių lentelių (deku). Nuolat buvo ieškomas geriausias tamprumo modulės (medienos metinių sluoksnių tankis ir atsparumas apkrovos metu) ir akustinės konstantos (garso virpesių pralaidumas) santykis. Buvo kruopščiai parenkama mediena, laikomasi tradicinių muzikos instrumentų darybos būdų, naudojami styginiams muzikos instrumentams ir tam laikmečiui būdingi lakai ir poliravimo priemonės. Šių metodikų visuma ir sudaro mokslinės rekonstrukcijos metodą. Visos šios studijos, analizė ir eksperimentai buvo panaudoti trečią dešimtmetį besitęsiančiam Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų atkuriamajam procesui.

Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų rekonstrukcijos seka

Muzikos instrumentų rekonstrukcija, jų daryba – ilgalaikis ir sudėtingas procesas, reikalaujantis ypatingo kruopštumo, specifinių žinių įvairiausiose srityse, atsakingo supratimo išlaikant autentiškumą, tapatumą ir tradiciškumą dėsningumais laike. Tam reikalingos muzikinės, mechaninės akustikos žinios, geras medienos pažinimas bei išmanymas, kaip ją paruošti muzikos instrumentų darybai. Taip pat būtinos žinios apie tiriamą objektą, jo tradiciją to regiono etnokultūrinėje terpėje bei sąlytį su visame areale naudotais giminingais muzikos instrumentais. Šiame darbe pateikiami tik esminiai pastebėjimai apie 1980–2007 m. tyrinėtus išnykusius archajiškus Mažosios Lietuvos muzikos instrumentus. Visas šis ilgalaikis rekonstrukcijos atkuriamasis procesas vyko laboratorinio eksperimento metodu.

T. Lepneris apie graviūroje (žr. 1 pav.) pavaizduotus Mažosios Lietuvos muzikos instrumentus detaliau nerašo, jie smulkiau neanalizuojami, tik pateikiami bendrame etnografiniame fone su Būdviečių lietuvininkais. Jis bendrais bruožais aprašo muzikos instrumentus, kuriuos matė naudojamus lietuvininkų buityje. Kanklės-arfa jam primena kiaulės galvą (*Schweins Kopf*). Aprašyti XVII a. pab., 1690 m., graviūroje pavaizduoti muzikos instrumentai: būgnas, švilpynė, trimitas ir psalteriumas (nupieštas neišbaigtos formos) – turi neįkainojamą lyginamąją ir išliekamąją vertę. Kai pirmą kartą teko išvysti šią graviūrą 1980 m., atsirado tik susidomėjimas Mažosios Lietuvos muzikos instrumentais, bet jų rekonstrukcijai informacijos graviūroje buvo per mažai.

Prasidėjus paieškoms, kitais metais buvo rastas kitas vertingas dokumentas – Gottholdo piešinys. Gottholdas (1847, 241–256) piešinyje pavaizduoja daugiau muzikos instrumentų (žr. 4 pav.). Jis pateikia kanklių-arfos, išbaigtos formos

4 pav. F. A. Gottholdo piešinys. Frydrichas Augustas Gottholdas (gim. 1778, m. 1858 Karaliáučiuje) – vok. pedagogas, muz. teoretikas. Parašė str. „Apie kankles ir lietuvių liaudies melodijas“ 1847 m. Pagrindinis tyrimų objektas – Mažosios Lietuvos muz. folkloras

psalteriumo, būgno, trimito, rago, smuiko, švilpynės ir septyniastygių kanklių iš Lietuvos piešinius.

Piešiniai nupiešti nelabai profesionaliai, neišlaikyti instrumentų dydžių santykiai. Rekonstrukcijos metu prireikė papildomų apskaičiavimų, lyginimų: piešinyje esančių Lietuvos septyniastygių kanklių ir būgno, trimito ir rago santykiai labai padidinti arba pamažinti, o tai apsunkino teisingo sprendimo radimą. Nepaisant tų netikslumų, ypatingai vertingų žinių suteikia kanklių-arfos piešinys, toliau aprašyme pateikiami tikslūs instrumento matavimų duomenys. Šiame straipsnyje autorius (Gottholdas, 11, 12, 13, 241) cituoja A. Hageną, L. Rėžą, E. Gizevijų, nenurodydamas šaltinių, iš kur panaudota medžiaga. Gottholdas netaiso A. Hageno išsakytos klaidingos minties, kad arfa buvo laikoma dešine ranka ir kad grojo kairiąja ranka. Autorius savo straipsnyje cituoja visą L. Rėzos aprašymą apie kanklių-arfos kaip muzikos instrumento konstravimą. Straipsnyje cituojamas visas E. Gizevijaus darbas, kuriame yra daug vertingos lyginamosios medžiagos apie muzikos instrumentų ir liaudies dainų sąlyčius. E. Gizevijus, vienintelis matęs, kaip buvo grojama kanklėmis-arfa. Gottholdas, sudarydamas muzikos instrumentų-piešinių lentelę, rėmėsi Tilžėje esančiu Lietuvių literatūrinės draugijos muziejaus eksponatais. Todėl šis piešinys ir visos šios žinios, paimtos iš Gottholdo studijos, buvo pagrindinis ir esminis tyrimų objektas, mokslinės rekonstrukcijos metodu atkuriant Mažosios Lietuvos muzikos instrumentariją.

Gottholdo pateiktoje muzikos instrumentų lentelėje patraukliausias buvo kanklių-arfos piešinys (žr. 5 pav.). Todėl jis buvo pasirinktas rekonstrukcijai.

5 pav. Mažosios Lietuvos kanklės-arfa. Laboratorinių eksperimentų būdu instrumentas, sukurtas 1984 m.

5a pav. Mažosios Lietuvos trimitas ir kerdžiaus ragas. Instrumentai atkurti 1987 m.

Pirmiausia, tai nematytas, nežinomas muzikos instrumentas, kurio nebuvo jokioje enciklopedijoje ar muzikos instrumentų kataloge. Antra, instrumentas sudomino neregėta puošybos ornamentika. Trečia, Gottholdas suintrigavo teigimu, kad instrumentas padarytas iš ažuolo medienos.

Tradiciskai visame kanklių tipo instrumentų paplitimo areale šie instrumentai buvo daromi iš įvairiausių medžių rūšių, bet tik ne iš ažuolo. Kadangi instrumento matmenys buvo pateikti colių matavimo sistema, teko surasti XIX a. vidurio katalogą su nuorodomis apie colinės ir metrinės sistemos tuometinį santykį. Taip pavyko nustatyti tikslus instrumento dydžio parametrus. Stebino ir tai, kad virš rezonansinio skliauto (dėžės) yra palikta tokia didelė išsikišusi detalė su išpjovomis, nes nuo to padidėja medienos išėiga, instrumentas darosi sunkesnis, grojant reikia papildomai prilaikyti. Kadangi piešinyje matosi postamentinė dalis, aiški ir instrumento laikymo padėtis – vertikali. Tokios kanklių laikymo pozicijos dar neteko aptikti. O tai reiškia, kad grojimo galimybės buvo ribotos. Tada ir kilo mintis, kad iš to muzikos instrumento (evoliucijos ir tobulinimo metu) atsirado (XIX a. pab.–XX a. pr.) lietuviškos kanklės. Čia reikėtų įvertinti ir tą faktą, kad Lietuvoje muzikos instrumentų tyrinėjimas prasidėjo pora šimtmečių vėliau nei Mažojoje Lietuvoje. Kanklių-arfos rekonstrukcija užbaigta 1984 m. Detalesni instrumento konstravimo aprašymai ir darbo brėžiniai yra straipsnio autoriaus ankstesnėje studijoje (A. Butkus 1994, 34–36)¹⁰.

Gottholdo instrumentų lentelėje II a ir II b skaičiais pažymėti muzikos instrumentai panašūs į Lietuvoje naudojamus instrumentus trimitą ir kerdžiaus ragą. Apytikriai buvo žinomi ir jų darymo būdai. Mediena: eglės arba pušies. Instrumento ruošinys perpjaunamas išilgai per pusę, išskaptuojamas, suklijavus apvyniojama beržo tošimi bei sutvirtinama žalios eglės šaknies žiedeliais. Labai kruopščiai suformuojamas pūstukas (žr. 5a pav.) Instrumentų atkuriamasis darbas užbaigtas 1987 m.

Daugiausia laiko sugaišta atkuriant muzikos instrumentą, Gottholdo piešinyje pažymėtą skaičiumi III. Tokios stačiakampės konstrukcijos, su vienodo ilgio stygomis, su apvalia kiauryme viduryje rezonansinės lentelės, muzikos instrumentai priskiriami citrinių instrumentų šeimai. Tačiau lyginimai, gretinimai, įvairiausių žinytų studijos, enciklopedijų duomenys, Juozo Žilevičiaus¹¹ teiginiai padėjo nustatyti, kad tai psalteriumas (psalterionas, psalteras), naudotas psalmėms pritarti. Tai senos rytietiškos kilmės, žydų atsineštas iš Egipto, vad. *nablum*, *nabel*. Apie XI a. įsitvirtina V. Europoje, o jau XIV–XV a., plintant reformacijai, buvo gerai žinomas ir naudojamas psalmėms pritarti Mažojoje Lietuvoje.

¹⁰Butkus A., Motuzas A. *Mažosios Lietuvos liaudies instrumentai ir apeiginė muzika*, Vilnius, Apyaušris, 1994.

Instrumento rekonstrukcija truko ilgai ir buvo itin sudėtinga. Pirmą, prieš pradėdant konstruoti instrumento korpusą, reikėjo parinkti atitinkamas stygas, kurių storis ir ilgis nulemia reikalingą instrumento diapazoną. Antra, diapazono nustatymui reikėjo atlikti psalmių, giesmių analizę ir taip nustatyti būsimo instrumento parametrus – dydį. Trečia, psalteriumas senos kilmės muzikos instrumentas, todėl jo atkūrimui panaudotos senųjų klasikinių muzikos instrumentų darybos technologijos: instrumento korpusas išskaptuotas iš klevo medienos. Viršutinė rezonansinė lentelė (deka) padaryta iš XIX a. vid. nebetinkamo rojaliao dekos (žr. 6 pav.).

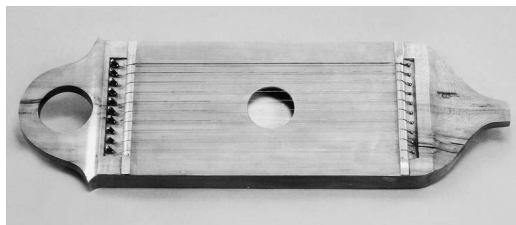
Detalesnis instrumento darybos procesas aprašytas straipsnio autoriaus studijoje „Mažosios Lietuvos liaudies instrumentai ir jų gamyba“ (A. Butkus 1994, 35–39).

Gottholdo lentelėje II numeriu pažymėtame piešinyje – būgnas (žr. 7 pav.).

Tai visiems gerai žinomas instrumentas. Atrodytų, kad jį padaryti visai nesunku – užtenka pasiimti analogišką būgną ir jį nukopijuoti. Bet abejonių sukėlė virvutės įtempimo detalės. Čia jos atlieka ne tik membranų (odų) įtempimo vaidmenį, bet išreiškia ir to laikmečio ornamentikos, puošybos tradiciškumą. Gal piešinyje pavaizduoti klouno (arlekino) išpūsti žandai su juokdario kepurės smailiu, o gal tai drugelio kontūrai? Instrumentas padarytas 1990 m.

1928 m. Vokietijoje išleistuose *Redslobo*, *Clafeno*, *Hahmo* kraštotyros knygose, tarp kitų etnografinių Königsbergo „Prussia“ muziejinių eksponatų, pateikiamos mums jau žinomų Mažosios Lietuvos kanklių-arfos, nematytų Klaipėdos krašto kanklių-arfos (archajiškesnių), piemens dūdos su skylute bei iki šiol nematytos švilpynės su obojui būdingu pūstuku nuotraukos (žr. 2 pav.). Šitie muzikos instrumentai niekada ir nė vieno tyrinėtojo dar nebuvo demonstruojami ar aptariami, nes paprasčiausiai tie šaltiniai nebuvo žinomi. Čia minėtose knygose pateikiamos nuotraukos su inventoriniais numeriais, todėl tikėtina, kad šaltiniai itin patikimi. Žinių apie šių muzikos instrumentų bei kitų Königsbergo muziejaus „Prussia“ eksponatų likimą po karo nėra.

Nuotraukoje Klaipėdos krašto kanklės-arfa labai archajiškos tiek savo architektonine išraiška, tiek primityvia, bet gausia ornamentika. Rezonansinė lentelė (deka) ir išsikišusi detalė su didele apvalia kiauryme (saule) yra viršutinėje instrumento dalyje. Rezonansinė dėžė paliko korpuso apačioje (žr. 8 pav.).

6 pav. Psalteriumas. Mokslinė rekonstrukcija užbaigta 1989 m.

7 pav. Bûgnas. Instrumentas rekonstruotas 1990 m. iš T. Lepnerio graviūros

¹¹ Žilevičius J. Mažosios Lietuvos liaudies muzikos instrumentai, *Mažoji Lietuva*, t. 1, New York, 1958.

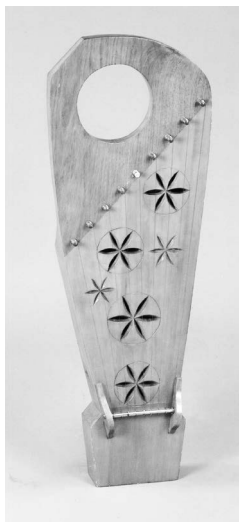

Archajiškų kanklių-arfos mokslinė rekonstrukcija atlikta 1995 m. Tokius muzikos instrumentus naudojo šiaurės vakarų rusai (guslės), setai (kanelė), vepsai (kantelė). Tačiau jų išsikišusios dalies ornamentikoje nėra saulės (apvalios kiaurymės). Minimi instrumentai neturi postamentinės dalies. Tai reiškia, kad jais buvo grojama horizontalioje padėtyje, kaip ir visais kanklių tipo instrumentais. Mūsų aptariamoms kanklės-arfa turi ryškią postamentinę dalį. Stygų laikymo detalė korpuse identiška Mažosios Lietuvos kanklių-arfos stygų laikikliui. Šio instrumento darybai buvo pasirinkta netradicinė mediena – ažuolas. Viršutinė rezonansinė lentelė išpjauta iš labai seno rojalio dekos, ornamentikos rozetės (lapeliai) išpjauštos faceto (nekiurai) būdu. Lakavimui ir poliravimui naudojome organinį – spiritinį laką, įprastą klasikinių muzikos instrumentų lakavimo technologijoje. Instrumento rekonstrukcija atlikta 1995 m.

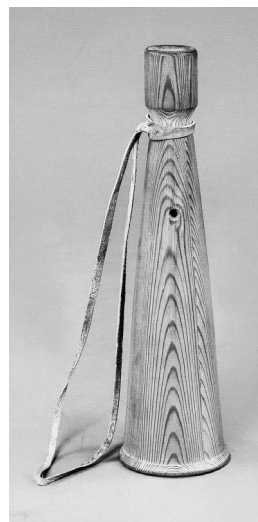
9 pav. nuotraukoje užfiksuota piemens dūda neįprasta savo išvaizda bei pūstuku. Tokio tipo instrumentų, naudotų Lietuvoje, pūstukai daug plonesni, patogesni priglausti prie lūpų.

Šiame instrumente yra dar viena niekur nenaudojama detalė – skylutė. Ji leidžia išgauti daugiau garsų. Tai visiškai naujas ir unikalus atvejis muzikos instrumentotyroje. Piemens dūda padaryta 2003 m.

Minėta Žilevičiaus kanklių nuotrauka ištis sukelia labai daug dvejonių: ar teisingai pavaizduotos senoviškosios kanklės, ar senelis Jokūbas buvo kairiarankis? O gal tai tik veidrodinis instrumento pateikimas fotografijos darymo metu? Dėl tos priežasties teko padaryti du skirtingus muzikos instrumentus su skirtingose pusėse esančiais stygų derinimo veržikliais (žr. 10 pav.). Šių instrumentų darybai panaudotos tradicinės technologijos: korpusei – klevas, rezonansinei lentelei – seno rojalio eglinė deka. Instrumentų atkūrimo procesas užbaigtas 2007 m.

8 pav. Klaipėdos krašto kanklės-arfa

9 pav. Klaipėdos krašto piemens dūda. Piemens dūda su skylute atkurta 2003 m.

10 pav. Aukštos kvalifikacijos liaudies muzikos instrumentų meistras A. Butkus liaudies instrumentų laboratorijoje

11 pav. Atkurtieji senoviniai Mažosios Lietuvos muzikos instrumentai.

Autorius – aukštos kvalifikacijos muzikos instrumentų meistras A. Butkus

Išvados

Mažosios Lietuvos muzikos instrumentarijus ilgalaikio tyrinėjimo metu sukaupta patirtis muzikos instrumentų darybos srityje ir žinios apie šio regiono muzikos instrumentus, bendrą etnokultūrinį paveldą bei sąlytį ir panašumus į kaimyninių kraštų muzikos instrumentus, pagrindžia kai kuriuos apibendrinimus ir keletą išvadų.

1. Mažosios Lietuvos aerofoniniai (pūstukiniai) muzikos instrumentai: trimitas, kerdžiaus ragas, piemens dūda – yra šio regiono autochtoniniai muzikos instrumentai. Šį faktą pagrindžia jų darymo technologijos, būdingos tam kraštui: tradicinis vidaus ertmės skaptavimas, beržo tošies panaudojimas sujungtoms dalims apvynioti (ne tik instrumento tvirtumui užtikrinti, bet ir garso šaižumui slopinti), žalios skeltos eglės šaknies žiedų panaudojimas baigto instrumento sutvirtinimui.

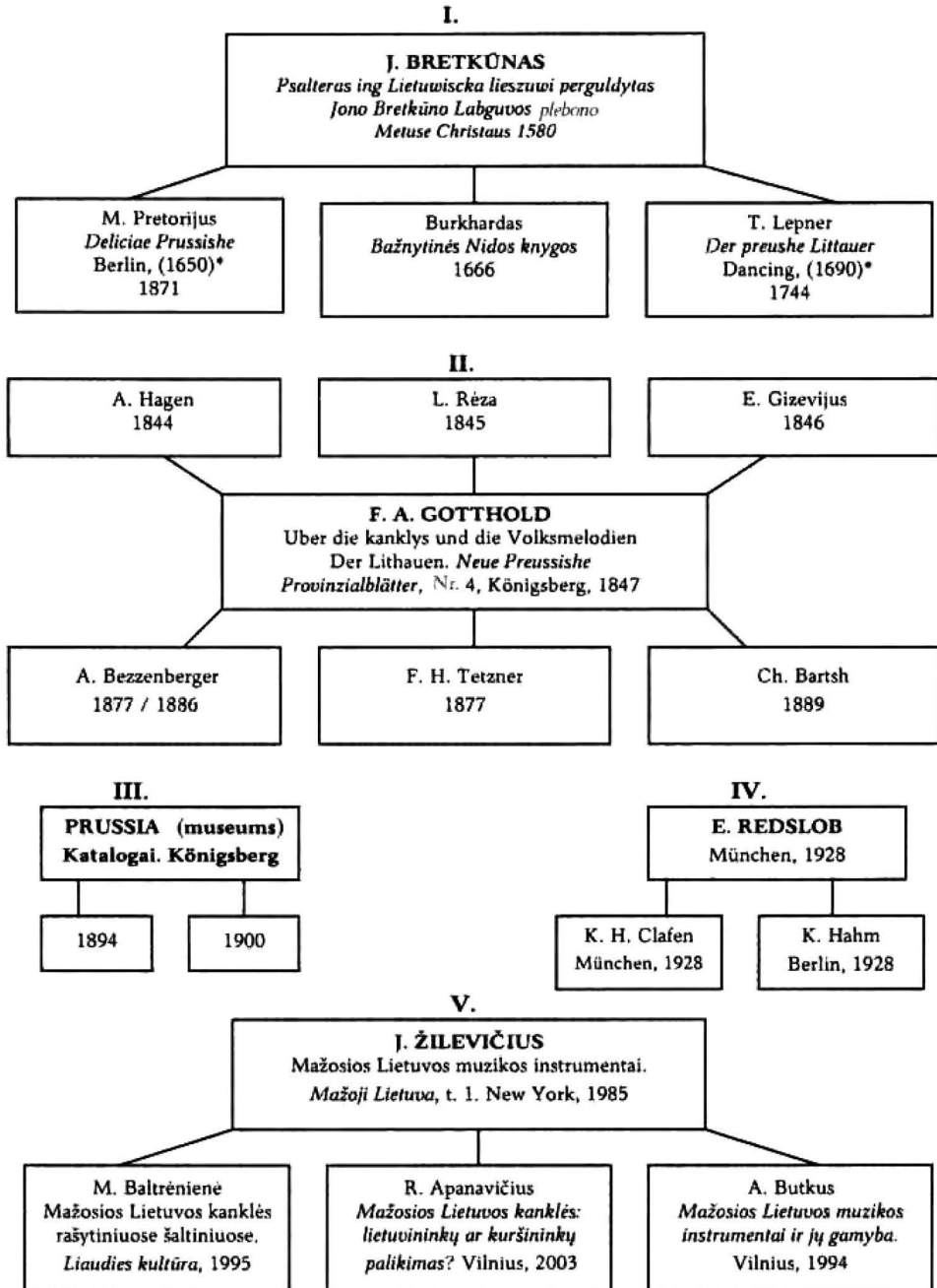
2. Psalteriumas yra atneštinis muzikos instrumentas. Enciklopedinės žinios patvirtina, kad jis žydu atneštinis iš Egipto. Apie XI a. atsiradęs Vakarų Europoje ir apie XIV a., plintant reformacijai, paplitęs Rytų Prūsijoje – Mažojoje Lietuvoje.

3. Mažosios Lietuvos chordofoniniai (styginiai) muzikos instrumentai – kanklės-arfa gali būti šio krašto reliktas – tai autochtoninis muzikos instrumentas. Tą hipotezę sutvirtina neseniai Mažosios Lietuvos instrumentarijų papildęs kitas panašus muzikos instrumentas – Klaipėdos krašto kanklės-arfa. Šie instrumentai turi postamentinę dalį ir virš rezonansinės konstrukcijos (akustinio skliauto) iškilusias pratęstas detales. Kaimynuose tokio tipo instrumentų niekas neturi. Grojimo metu visame kanklių paplitimo areale niekas vertikaliaje padėtyje instrumento nelaiškė ir taip negrojo. Tai labai riboja garso išgavimo technines galimybes (įmanomas tik pirštinis grojimo būdas). Gal vėliau, apie XVIII–XIX a., galėjo nunykti postamentinė dalis, galėjo būti pašalinta viršutinė nereikalinga detalė, pats muzikos instrumentas pradėtas laikyti horizontaliai (atsirado pozicinio grojimo galimybė) – tokia padėtis patogesnė, mažesnės medienos išėiga, geresnis stygų matomumas ir patogesnis garso išgavimas braukiant, o ne žnaibant pirštais.

4. Styginių muzikos instrumentų darybai būtina: instrumento korpusas (akustinis skliautas) turi būti daromas tik iš kietmedžio (klevo, ažuolo, uosio),

rezonansinė lentelė (deka) tik iš radialinio pjovimo (skersai metinių medienos sluoksnių) geros kokybės eglės medžio ir naudojamas tik organinis spiritinis lakas.

Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų tyrinėtojų chronologija

Literatūra

1. Apanavičius R. *Mažosios Lietuvos kanklės: lietuvininkų ar kuršininkų palikimas?* Vilnius, 2003; Bartschas Ch. *Dainų balsai. Melodien litauischer Volkslieder*, II, Heidelberg, 1889; Bretkūnas J. *Psalteras ing Lietuvosiską liežuvių perguldytas Jono Bretkūno Labguvos klebono Metuse Christaus 1580.*
2. Bezenbergeris A. *Litauische Forschungen*, Gotingen, 1882.
3. Butkus A. Archajiško viduramžių instrumento – Mažosios Lietuvos kanklių tyrinėjimo ir mokslinės rekonstrukcijos problemos, *Lietuvininkai ir Mažoji Lietuva amžių būvyje*, Klaipėda, 1989; Butkus A. T. Lepnerio graviūroje pavaizduotų muzikos instrumentų rekonstrukcijos klausimu, *T. Lepneris ir Mažoji Lietuva*. Skaitiniai T. Lepnerio 300-osioms mirties metinėms, Klaipėda, 1991; Butkus A. Psalteriumas – Mažosios Lietuvos kultūros reliktas. (Teodoro Lepnerio graviūros paslaptis), *Liaudies kultūra*, 1992.
4. Butkus A. Mažosios Lietuvos kanklių rekonstrukcija, *Antrasis tarp-tautinis kanklių tyrėjų simpoziumas, Baltijos tautų kanklės*, „Nuo kaimo gryčios iki koncertų salės“, Vilnius 1994; Butkus A., Motuzas A. *Mažosios Lietuvos liaudies instrumentai ir apeiginė muzika*, Vilnius, Apyaušris, 1994.
5. Butkus A. *Mažosios Lietuvos ir lietuvių liaudies instrumentai*, Klaipėda, Druka; Vilnius, Apyaušris, 2003.
6. *Band X Ostpreuzen*. Text su Bilderfammlung von Karl Heinz Clafen. Mit 230 Bildern, München, Delphin Verlag, 1928.
7. Gizevijus E. Scenen aus dem Volksleben der Preussischen Lithauer, *Vaterlandische Archiv Der Preuss. Provinzialblater*, 1846, Nr. 701, XXB 301–318, 384–416, Königsberg. Gotthold F. A. Oeber die Kanklys und die Volksgesang, *Neue Preussische Provinzial Blater*, 1847, t. 4, 241–256. Königsberg. *Deutsche Volkskunst von Konrad Hahm*, Reichskunsthaupt, Berlin. Lepneris T. *Der preusche Littauer* (1690), Danzig, 1774.
8. *Deutsche Volkskunst Herausgegeben von Reichskunsthaupt Edwin Redslob*, München, Delphin Verlag, 1928; Slaviūnas (Slavinskas) Z. Lietuvių kanklės, *Tautosakos darbai*, t. 3, Kaunas, 1937; Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, t. 1, 1984.
9. Zinkevičius Z. *Lietuvių tautos kilmė*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005; Žilevičius J. Mažosios Lietuvos liaudies muzikos instrumentai, *Mažoji Lietuva*, t. 1, New York, 1958; Žilevičius J. *Lietuvių enciklopedija*, t. 15, Bostonas, 1968.
10. Буткус А. Проблемы научной реконструкции архаических канклес Малой Литвы (Восточная Пруссия), *Всероссийная конференция этномузыковедов, посвященна 110-й годовщине смерти Г. Х. Хоткевичь*, Ленинград (Россия), 1988, с. 11–13.
11. Буткус А. Использование метода научной реконструкции при исследовании инструментария Малой Литвы, *Международные чтения Гипус, Ленинград (Россия)*, 1989, с. 19–22.
12. Буткус А. *Научная реконструкция инструментария Малой Литвы, Традиция и современность*, Петрозаводск (Карелия), 2007, с. 41–43.

Apie XVI–XX amžių Ragainės apskrities vietovių tradicijas ir papročius

Regina Kliukienė, Algirdas Sinkevičius

Įvadas

Lietuvinių senieji papročiai daugiausia susiję su senąja žemdirbiška patirtimi. Didelę įtaką jų formavimuisi turėjo atnešta krikščionybė, nors svarbią reikšmę turėjo ir papročiai, susiję su senosiomis baltų dievybėmis. Senojoje religijoje, kaip pažymi G. Beresnevičius, „buvo... įvairių smulkių dvasių ir deivelių, į kuriuos būdavo atsižvelgiama žemdirbiškose praktikose“¹.

Apie senųjų prūsų tradicijas ir papročius paliko nemažai žinių senieji šaltiniai, kurių autoriai buvo Prūsijos kronikininkas Petras Dusburgietis (mirė po 1326 m.), vokiečių kronikininkas Simonas Grunau (apie 1470–1531), istorikas Lukas Davidas (1503–1583), Prūsijos istorikas Kasparas Hennenbergeris (1529–1600), lenkų kilmės istorikas Motiejus Strijkovskis (1547–1593), Prūsijos istorikas, etnografas, mitologas Matas Pretorijus (1635–1704), Prūsijos istorikas Kristupas Hartknochas (1644–1687), Mažosios Lietuvos kultūros tyrinėtojas Teodoras Lepneris, Mažosios Lietuvos tautosakininkas, etnografas Eduardas Karolis Samuelis Gizevijus (1798–1880).

Kaip rašo Norbertas Vėlius, senieji rašytiniai baltų religijos ir mitologijos šaltiniai ne visi patikimi. Iš jų kartais (ypač Renesanso epochoje) galima susidaryti tik bendrą vaizdą.

Senovės prūsų tradicijas ir papročius tyrinėjo ir aprašė savo darbuose lietuvių religijotyryninkas, etnologas Gintaras Beresnevičius (1961–2006) ir kt.

Temai nagrinėti pasitelkiami įvairių autorių, rašiusių apie Mažąją Lietuvą, Klaipėdos kraštą straipsniai ir šaltiniai, šiame krašte gyvenusių žmonių atsiminimai. Antroje straipsnio dalyje apžvelgiama, kas rašyta apie senovės prūsų tradicijas ir papročius senųjų autorių darbuose, pateikiama 2006–2007 m. kraštotyros ekspedicijos medžiaga. Trečioje straipsnio dalyje apžvelgiamos lietuvininkų šventės, senieji papročiai, taip pat ir ekspedicijos metu surinkta kraštotyros medžiaga. Ketvirtoje straipsnio dalyje tyrinėti senieji prūsų ir lietuvininkų vestuvių papročiai, penktoje dalyje apžvelgti senuose šaltiniuose aprašyti krikštynų, šeštoje – laidotuvių papročiai. Šių papročių neabejotinai buvo laikomasi ir buvusioje Ragainės apskrities Viešvilės evangelikų liuteronų parapijoje.

Atskirai apie Kazikėnų, vėliau – Viešvilės valsčiaus tradicijas ir papročius buvusios Ragainės apskrityje Mažosios Lietuvos kontekste nėra rašyta.

Tyrimo aktualumas. Rengiant monografiją „Viešvilė“ siekta iš naujo apžvelgti šio krašto vietovių tradicijas ir papročius, užfiksuoti tai, kas dar liko negausiai išlikusių gyventojų atmintyje, glaustai apžvelgti, kokie autoriai rašė apie senąsias buvusios Ragainės apskrities tradicijas ir papročius.

Didžioji informacijos dalis surinkta 2007 m. vasarą vykstant kraštotyros ekspedicijai. Rengiant monografiją „Viešvilė“ 2013 m. vasarą buvo surengta mokslinė ekspedicija, į kurią kviesti etnologai, kitų mokslo sričių mokslininkai. Rytū Skalvā – buvęs pasienis tarp Didžiōsios

¹ Beresnevičius G. Baltai. Trumpa istorinė apžvalga, LA0601.pdf, žr. 2013 02 03.

ir Mažosios Lietuvos – svarbus nagrinėjant jo gyventojų kultūrinę ir tautinę raišką bendrame Lietuvos istorijos kontekste.

Tyrimo problema. Abipus Nėmuno išikūrusių Viešvilės evangelikų liuteronų parapijai priklausiusių vietovių gyventojų tradicijų ir papročių tyrimas.

Tyrimo objektas – XVI–XX a. vid. Ragainės apskrities vietovių tradicijos ir papročiai.

Tyrimo tikslas – naudojantis išlikusiais senaisiais rašytiniais šaltiniais ir kraštotyros ekspedicijos, vykdytos Viešvilės ir Smaliniūnų seniūnijose 2006–2007 m., tyrinėjimų medžiaga, taip pat šių dienų tyrinėtojų darbais, išnagrinėti buvusios Ragainės apskrities tradicijas ir papročius Mažosios Lietuvos kontekste. Šiai apskrčiai ilgus šimtmečius priklausė Viešvilės, Smalininkų, Žukų, Sokaičių, Trapėnų gyvenvietės su aplinkiniais kaimais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pasitelkus senuosius rašytinius šaltinius, apžvelgti ir apibendrinti Mažojoje Lietuvoje gyvavusius senuosius prūsų bei lietuvininkų papročius ir tradicijas, taip pat lietuvininkų religines bei kalendorines šventes.

2. Naudojantis išlikusiais rašytiniais šaltiniais, išnagrinėti ir aptarti senuosius prūsų bei lietuvininkų vestuvių, krikštynų ir laidotuvių papročius.

3. Pateikti 2006–2007 m. Viešvilės ir Smalininkų seniūnijose vykusios kraštotyros ekspedicijos etnografinės medžiagos analizę.

Tyrimo metodai – analitinis, būtinas analizuojant istoriografinę, pirminių šaltinių bei atliktų tyrimų medžiagą, istorinis lyginamasis, interviu, aprašomasis.

Tyrimo metodologija. Kraštotyros ekspedicijos, vykdytos 2006–2007 m. Viešvilės ir Smalininkų seniūnijose, metu ieškota senųjų šių vietovių gyventojų, išpažinusių evangelikų liuteronų tikėjimą, žinojusių šio krašto senąsias tradicijas ir papročius. Taikytas interviu metodas, pokalbis. Užrašyti keturių pateikėjų atsiminimai: Adelės Zubačiovos (Greičiutės), gim. 1934 m., Anės Karvelienės (Meškaitytės), gim. 1906 m., Aldonos Preikšaitienės (Karvelytės), gim. 1928 m., ir Anės Vasauskienės (Janulaitytės), gim. 1921 m. Kitų keturių pateikėjų: Lenės Naujokienės, Anės Cirtautienės, Lidijos Aukškelienei ir Marvinos Jakštienės – pateikta medžiaga surinkta kitų kraštotyros ekspedicijų metu ir saugoma Klaipėdos universiteto tautosakos rankraštyne.

Raktiniai žodžiai: prūsai, lietuvininkai, pagonybė, šventės, papročiai, vestuvės, krikštynos, laidotuvės.

Senujų šaltinių apžvalga. Pagoniški papročiai

Apie senųjų prūsų pagonybę, tikėjimą ir papročius nemažai žinių paliko žymus XIII–XIV a. Prūsijos kronikininkas, Vokiečių ordino kunigas Petras Dusburgietis (*Peter von Dusburg*). 1326 m. lotynų kalba parašytoje „Prūsijos žemės kronikoje“ jis papasakojo Vokiečių ordino istoriją nuo išikūrimo 1190 m. Jeruzalėje ir atvykimo į prūsų žemę 1230 iki 1326 m.

P. Dusburgietis pasakoja, kad „prūsai dievino saulę, mėnulį, žvaigždes, griaustinį, sparnuočius, keturkojus, rupūžes. Jie turėjo šventųjų miškų, laukų ir vandenių, kur niekas nedrįso nei medžio kirsti, nei žemės dirbti, nei žuvauti. <...> Be to, jie garbino, kaip buvo įprasta senovėje, negėstančią ugnį. Prūsai tikėjo, kad kūnas prisikelia iš mirusiųjų,

bet, žinoma, ne taip, kaip dera“. Jie manė, kad mirusysis būsimajame gyvenime bus toks pat kaip šiame. „Dėl to dažnai atsitikdavo, kad su mirusiu kilminguoju jie degindavo jo ginklus, žirgus, vergus ir tarnaites, drabužius, medžioklinius šunis bei sakalus ir visa kita, kas reikalinga kario tarnybai. Su nekilmingaisiais drauge degindavo jų kasdienio darbo reikmenis. <...> Po pergalės jie aukoja savo dievams padėkos auką iš viso grobio, <...> trečdalį atiduodami <...> kriviui, kuris tą dalį sudegina. <...> lietuviai ir kiti tose žemėse gyvenantys netikėliai auką <...> degina vietoje, <...> kurią jie laiko šventa, bet prieš degindami arklius taip juos nuvaro nuo kojų bevaikydami, kad šie vos begali pastovėti. Prūsai retai kada imasi kokio svarbesnio darbo, netraukę <...> burtų ir šitaip nepasiteiravę savo dievų...“²

Apie prūsų laidojimo papročius užsimenama eiluiotojoje Livonijos kronikoje, kur aprašytas 1253–1254 m. sembų žygis į Klaipėdos (Memelburg) pilį:

*Tad savuosius jie lavonus
Sugabeno greit į krūvą,
Kaip išminčiai jiems įsakė,
Kad sudegintų jų kūnus,*

*Kad ir ten, kitam pasauly,
Jie visus ginklus turėtų,
Nes ir ten gal prisireikti
Jiems taip pat į žygį eiti³.*

Z. Ivinskis mėnesiniame kultūros žurnale „Aidai“ rašo: „Niekas šiandien negalėtų įstengti pravesti ribos tarp kairės ir dešinės Nemuno pusės gyventojų pagonybės laikų dvasinio pasaulio. Žinoma, galėjo būti sritinių individualumų kai kuriose kulto rūšyse, bet bendrai pagoniškasis tikėjimas buvo tas pats.“ Norint pažinti ano meto Didžiosios Lietuvos gyventojų tikėjimą, tenka naudotis Prūsijos rašytiniais šaltiniais: Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika“, Adomo Brėmeniečio kronika, Christburgo taikos aktu, popiežių bulėmis ir kt. Kritiškai vertinant, naudojamos ir kitais vokiškais šaltiniais: Simono Grunau, Luko Davido, Kasparo Henebergerio, Kristupo Hartknocho kronikomis⁴.

Prūsai, rašė P. Dusburgietis, „turėjo šventųjų miškų, laukų ir vandenių, kur niekas nediršo nei medžio kirsti, nei žemės dirbti, nei žuvauti. <...> Jų krašte niekam neleidžiama elgetauti, pavargėliai laisvai vaikšto nuo namo prie namo ir nesidrovėdami valgo kada tinkami. <...> Iš pagarbos savo dievams kurie ne kurie kasdien maudosi pirtyse“⁵.

Nors pirmasis pasaulietinės Prūsijos valstybės kunigaikštis Albrechtas Brandenburgietis XVI a. Mažosios Lietuvos gyventojus ir stengėsi padaryti protestantais, čia išliko daug senojo pagoniško tikėjimo apraiškų. Prūsijos valstybės ir Bažnyčios įsakymuose bei draudimuose dar ilgai buvo minimos gyventojų naudojamos „ožio aukos“ (Bockheiligung). Neatsitiktinai dar XVI a. Prūsijoje buvo

² Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, t. 1, p. 344–345.

³ *Ten pat*, p. 307.

⁴ Ivinskis Z. Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo XVI–XVIII a., aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id, žr. 2013 02 03.

⁵ Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, t. 1, p. 344–345.

skelbiama daug nutarimų – „Landesordnungen“, – kovojančių su pagonybe ir burtais, kurie mini ankstyvesniuose šaltiniuose nemažai neivardintų prūsų dievų vardų.

Lietuvių raštijos pradininkas, giesmių kūrėjas, vertėjas, Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų kunigas M. Mažvydas (*Mossuidius, Masvidius*, apie 1520–1563) XVI a. Ragainės krašto lietuvininkų pagonybę trumpai apibūdino savo katekizmo išangoje. Jis piktinosi tais gyventojais, kurie viešai laikėsi stambeldybės. Jis rašė, kad kai kurie jo parapijiečiai daro įžadus Perkūnui, garbina *Laukosargą, Žemėpatį*, laiko savo dievais Aitvarus ir Kaukus. Savo lietuviškomis eilėmis surašytame įvade M. Mažvydas mini šių dievų vardus, žmones ragindamas jais netikėti: „*Kaukus, Szemepatis ir Laukasargus pameskiet. Visas welnuwas deivwes apleiskiet. Tos deivwes negal iums neką gierra doty bet tur vvsus amszinai prapuldinty.*“⁶

Kovodami su pagonybe, Mažosios Lietuvos gyventojus pabardavo ir kiti kunigai. Apie tai *Ledesmos* katekizme rašo ir Žemaičių vyskupijos kanauninkas, lietuvių literatūrinės kalbos kūrėjas Mikalojus Daukša (1527–1613): „*Szitie ipaczei, kurie garbina vgnį, žemina, giwates, zalczius, perkūną, medžius, alkus, Medeinės, kaukus ir kitus biessus: ir anie kurie zinauia, bure, nuodiia alwu, yr waszka laia, ant' putos ir ant pauto wężizdi.*“⁷

Kaip rašo Z. Ivinskis, 1578 m. Prūsijos kunigaikščio dekretu Tilžės apskrities bažnyčioms įsakyta krikščioniškai gyventi ir mesti pagoniškus papročius – vaškinių kūdikių bei sąnarių liejimą, užkalbėjimą ir kt. Taip daromas „*didis stabu meldims bei Diewa panekinims*“. **Ragainės** apskrities bažnyčioms jis rašo: „*Daug Kurschu ir Lietuvininkų mušuscha walschcziaus Ragainės ir Tilszes didi Deiwu alba stabu garbinaghima darą alba laika atla(n)kidami Gaius, affierawadami bernelius waschka alba sąnarius kakius isch waschka padaritus ir paweikslius bandikschczia kacia daranczius ir kitus szalineghimus alba szinavimus bei burtawimus laikantis.*“⁸

Susirgus žmogui ar gyvuliui, kad būtų atgaunama sveikata, buvo liejamos vaškinės figūrėlės, kurios būdavo atnešamos į bažnyčią ir aukojamos kuriam nors šventajam. Po maldos užkerėjusi dvasia iš nesveikatos jį turėjo paleisti. 1591 m. antrajame „*Postilės*“ tome įrašytas kunigo Jono Bretkūno pamokymas: „*Pameskigi miela Lietuwa melstis i kaukus, Aitwara, Szemepaczius alba kitas Deiwes ir numirusius schwentuosius, da melskisi wienu Diewu.*“⁹

Paminėtinas ir Tilžės kunigo Danieliaus Kleino 1666 m. giesmynas, ku-

Prūsijos lietuvių valstiečio šeima. Iš T. Lepnerio „*Der Preusche Littauer*“, Danzig, 1744. Lietuvių valstiečio Mažijoje Lietuvoje ikonografija. Staatsbibliothek zu Berlin. Publikuojama vienkartinio „*Kartenauskunft*“ leidimu

⁶ Trinkūnas J. *Lietuvių senosios religijos kelias*, Vilnius, 2009, p. 42.

⁷ Ivinskis Z. Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo XVI–XVIII a., aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id, žr. 2013 02 03.

⁸ *Ten pat.*

⁹ *Ten pat.*

rio įvade išvardinti dievų vardai: „*Pagaliau liaukis išsigalvojęs daugelį dievų, kurie valdo jūrą, dangų ir žemę. Tegul nebūnie Perkūno, Lituans, Babilas, Gabartai, Gabjaukurs, Baube, Žemapati. Ką tau duos Laimelė, ką Meletett.*“¹⁰

Matas Pretorijus dideliame veikle „*Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos teatras*“ aprašė senąjį pagoniškąjį tikėjimą, išlikusius, jo laikais Rytprūsioose dar gyvavusius, senuosius pagoniškuosius papročius¹¹.

Daug medžiagos apie skalvių ir nadruvių papročius išliko ir Mato Pretorijaus „*Prūsų Bažnyčios kronikose*“. Čia aprašyti sėjos papročiai, Šv. Jono žoliavimas ir kupoliavimas, paparčio žiedo ieškojimas, derliaus šventės „sambarios“, mėšlavežio talkos, „skerstuwes“, įvairios šeimyninės šventės, namų, gyvulių, bičių pašventinimai. M. Pretorijus pateikia Mažosios Lietuvos skalvių ir nadruvių lietuviškųjų vestuvių bei laidotuvių papročių aprašymą¹².

Apie senąsias Mažosios Lietuvos, kartu ir Ragainės apskrities vietovių tradicijas ir papročius galime sužinoti iš M. Pretorijaus, T. Lepnerio, E. Gizevijaus aprašymų.

Prūsų lietuviai tada dar turėjo dūmines pirkias: „*Bute ant žemės virė, puodą arba skauradą ant panto pakabinę. Ant tu paczu pantu ir mėsą rukino. Palėpėse buvo skylės, kur dūmai isziverst galėjo.*“¹³

Mažosios Lietuvos gyventojams buvo gerai žinomi valgiai: kisielius, šiu-pinys, skilandis. Vokiečiai lietuviško skilandžio nemokėdavo padaryti: „*Kad ant Jurginių jau atgyje pilnas kirmėlių, tai jė tur kiaulėms numest. Alė Lėtuvininku kad ant Mikelės prapiovė, tai jis buvo taip gražus kaip suris. Buvo „dikcezi“ geriamo „brantvyno“ (degtinės), nės mušu szaly kad szalta arba sniegti arba vėjes dikcezi pucze, tai be brantvyno negali apseit, tikras Letuwiszkas gėrimis tai alus, kurį mušu sentėvei labai gerai sutaisyt galėjo.*“¹⁴

Mažojoje Lietuvoje, kaip rašo J. Zembrickis ir A. Bitensas, dar iki XIX a. buvo išlikęs „avino aukojimas“ (*Bockheiligen*). Susirinkusieji slaptoje aukavietėje išsirinkdavo vaidilą (*Waidelotten*), kuris uždegdavo aukurą ir garbindavo senuosius pagonių dievus. Apeigų dalyviai suklaupdavo, vėliau giedodami užkeldavo aviną ant aukuro. Vaidila aviną papjaudavo, dubenį su avino krauju pakeldavo, visus besimeldžiančius apšlakstydavo ir duodavo vaistams sergantiems galvijams. Kepant aviną vaidila visus mušdavo, po to visi mušdavo vaidilą „už nuodėmes“. Po to prasidėdavo puota¹⁵.

Apie senuosius prūsų papročius randame žinių lotynų, germanų, slavų ir kitomis kalbomis rašytuose metraščiuose, kronikose, kelionių aprašymuose ir kt. Tačiau baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, kaip teigia N. Vėlius, nevienodai patikimi. Vertingiausi iš jų – senieji, mažiau vertingi – vėlesni, rašyti įvedus krikščionybę, sunaikinus šventvietes, kai senieji dievai buvo užmiršti ir perėjo į tautosakos, kalendorinių ir kitų švenčių, burtų bei prietarų sferą.

¹⁰Ten pat.

¹¹Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, VII knyga, aštuntas, devintas ir vienuoliktas sk., Vilnius, 2011, t. 4.

¹²Ivinskis Z. Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo XVI–XVIII a., www.sarmatija.lt/index.php/sventes-ir-paprociai, žr. 2014 06 04.

¹³Skablauskaitė I. Mažosios Lietuvos kulinarinis paveldas, 2010 10 26, www.silokarcema.lt/index?article=18062/21641/23639, žr. 2012 02 05.

¹⁴Ivinskis Z. Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo XVI–XVIII a., www.aidai.us/index.php?view=article, žr. 2012 02 05.

¹⁵Zembrickis J., Bitensas A. *Šilokarcėmos apskrities istorija*, Šilutė, 2008, p. 166.

Kalendorinės šventės ir jų papročiai

Prūsijoje (vėliau – Vokietijoje), kaip ir buvusioje Didžiojoje Lietuvoje, minimos šios kalendorinės šventės: Kalėdos, Užgavėnės, Jurginės, Velykos, Sekminės, Jūninės, Žolinė, Vėlinės.

Kitos šventės – agrarinės, jos susijusios su žemės ūkio darbais. Agrarinių švenčių papročiai atsirado dėl žmones supančios gamtos reiškinių religinės svarbos, metų laikų keitimosi. Baigiantis vieniems darbams prasidėdavo kiti: pirmosios vagos išarimas, gyvulių išginimas, sėja, šienapjūtė, rugiapjūtė, bulviakasis, linamynis ir kt. Šiomis progomis žemdirbiai ruošdavo iškilmingas šventes su įvairiomis apeigomis. Dauguma švenčių turi pastovias dienas, išskyrus Velykas, kurių data kilnojama, o nuo šios šventės datos priklauso Užgavėnių ir Sekminių datos. Švenčių rasime ir daugiau, tad pažiūrėkime, ką rašo apie jas įvairūs autoriai.

Trys karaliai (*Drei Könige*) ne tik kalendorinė, bet ir religinė šventė. Trijų karalių apsilankymo tikslas – pasveikinti sodybos šeimininkus su atėjusiais Naujais metais, palinkėti viso gera. Anot Viešvilės apylinkės gyventojų: „*Gaspadoriai iduodavo svečiams dovanų: lašinių bryzą, sūrio, o jeigu labai patiko, šeimininkė ištraukdavo iš krosnies ir puodą su dešromis, įpildavo alaus. Dar vienas akcentas: ant sodybų durų būdavo kreida ar anglimi užrašyti trijų išminčių Kasparo, Melchioro ir Baltazaro vardų inicialai: +K+M+B. Tą dieną niekas nedirbo. Ir evangelikai liuteronai, ir katalikai eidavo į bažnyčią. Buvo paprotys – vieniems kitus sveikinti su Trijų karalių švente. Trys karaliai – Kalėdų švenčių pabaiga. Valstybės tarnautojams ir mokiniams baigdavosi Kalėdų atostogos*“¹⁶.

Etnografas, profesorius Karlas Kapeleris (*Carl Cappeller*) XIX a. rašo: „*Trijų karalių dieną atvedė žmogų su žirnių virkščiomis aprėdytą. Tai meškininkas su meška eina į rundą ir ją muša su knipeliu, kad šoktų. Kai ji savo šokį buvo atlikus, tai jis ją nutvėrė už sprando ir metė į grindis. Meška bliovė ir rėkė; ale tik buvo žmogus. Kits į stubą įbėgo kaip šimelis aprėdytas. Tas veik ant suolo, veik ant stalo greitai įsikraidė, tai jį plakė. Ale kūdikiai mislijo, kad tai tikras arklys yra, ir labai saugojosi, kad tas šimelis juos nespirtų ar kąstų. Kits kaip žydelis apsirėdė ir vis murmulioavo, o kits kaip garnys. Šis turėjo ilgą snapą iš malkos padarytą ir raudonai nufarbuotą, su tuom vis barškino ir kirto, ir kūdikius įbaugino.*“^{17, 18}

Verbų sekmadienis. Apeigos, susijusios su verbomis, yra senesnės už krikščionybę ir siekia senovėje išpažintą medžių garbinimą. Lietuviai ypač gerbė kadagį ir beržą.

Mažojoje Lietuvoje Verbų sekmadienis buvo vadinamas *Palmsonatag* – savaitė iki Velykų. Tai Kristaus įžengimo į Jeruzalę prieš kančią prisiminimas. Išigalėjus krikščionybei, verbas imta nešti šventinti bažnyčion. Manyta, kad Verbų sekmadienį bažnyčioje visi būtinai turi laikyti po kadagio šakelę ar kitokią „verbelę“. Tautodailininkės A. Rauktienės žodžiais, Mažojoje Lietuvoje gaminant tradicinę verbą imdavo kadagio šakelę, kuri, užpilta verdančiu vandeniu, pasidaro minkštesnė, žalesnė. „*Dar dėjo*

¹⁶Pateikėja Adelė Zubačiova (Greičiūtė), 73 m. (gim. Viešvilės k.), gyvenusi Viešvilėje iki 1945 m. Užrašė Regina Kliukienė 2007 m. kraštotyros ekspedicijoje, vykusioje Viešvilės ir Smaliniūnų seniūnijose.

¹⁷Kapeleris K. Kaip senieji lietuvininkai gyveno, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970, p. 378.

¹⁸Mačiulienė J. Dvaselės išlydėtos, laikas darbuotis, *Lietuvos žinios*, 2013, rugpj. 3.

*dvigubą alyvos šakelę, kad metai būtų turtingi, poringi, ir prasprogusią beržo šakelę. Gyventojai verba plakdavo tik savuose namuose, verbuoti kitur nevaikščiodavo.*¹⁹

Duomenų apie lietuvininkų Verbų dainas turime mažai. Kaip pasakojusi Smaliniškuose gyvenusi Anė Karvelienė (Meškaitytė)*, „*Verbų savaitė prieš Velykas buvo vadinama „tykiaja nedėle“.* Šiuo laikotarpiu vengdavo visokio triukšmo, dainų ir šokių“²⁰.

Jurginės – ganiavos pradžios šventė. Jurgio vardas kilęs iš žydų kalbos. Jis reiškia „žemdirbys“, todėl šventė Jurgiui būna pavasarių, kai atgimsta žemdirbystė. Bažnyčia šią šventę sutapatino su šv. Jurgio, gyvulių globėjo, diena (balandžio 23)²¹.

Matas Pretorijus XVI a. aprašo, kaip pavasarių pirmą kartą būdavo išgenami gyvuliai. Visi jie būdavo surenkami į diendaržį (*Pridarsze*). Šeimininkas tris kartus juos apeinaš, prašydamas Dievo globoti, o šv. Jurgio – saugoti nuo plėšrūnų. Parginus gyvulius, per vakarienę šeimininkas su „*Kauszel*“ kreipiašis į šv. Jurgi. Moterys, kaip rašo Z. Ivinskis, galvijus apraliuodavo su priedainiu „*ralio*“. Jei būdavo šalta, šaukdavo pavasarių, šv. Jurgio prašydamas atrakinti žemę, paleisti sidabro rasą, auginti šilko žolę, suteikti šilto lietaus. Prašymai būdavo dainuojami vakaro giesmėmis. Piemenys taip pat dainuodavo su priedainiais „*ralio*“, „*baubaralio*“²².

Velykos (*Osterfest*). Mažonoje Lietuvoje pagal nusistovėjusias tradicijas per pusryčius buvo valgoma žuvis. Dar vakare iš samanų ar šieno būdavo paruošiami lizdeliai, kuriuos išdėliodavo po krūmais. Lizdeliai būtina būti išpuosti, takeliai į juos pabarstyti, kad Velykų zuikutis (*Osterhase*) rastų, kur vaikams padėti margučius. Anksti pakilę, pasiėmę verbas, antrąjį Velykų rytą vaikai eidavo pas kaimynus velykauti. Aplankytos sodybos šeimininkė vaikus įleisdavo ir nusivesdavo pas miegančius, kad velykautojai galėtų juos verba nuplakti. Plakdami verba vaikai deklamuodavo eilėraštkus. Šeimininkė paprastai atsilygindavo, vaikus pavaišindama, be to, buvo įprasta duoti savo margučių, saldumynų ir kt. Kaip pasakojo buvusios šio krašto gyventojos Adelė Zubačiova ir Aldona Preikšaitienė, „*Mažonoje Lietuvoje anksčiau buvo pradėta naudoti didesnė dažu įvairovė. Jau ankstyvoje XX a. pradžioje kiaušiniai buvo dažomi ne tik natūraliai, bet ir cheminiais dažais. Kiaušinius dažydavo tik Didįjį šeštadienį*“²³.

L. Aukškelienės** pasakojimu, pirmąją Velykų dieną lietuvininkai praleisdavo namie. Antrąją dieną ne tik vaikai, bet ir suaugusieji lankydavo savo kaimynus, kartais susiję „*liobėji anė biški padainot, dainas turėdava*“²⁴.

A. Zubačiovos pasakojimu, antrąją Velykų dieną velykaujantys vai-

¹⁹ Kultūra ir švietimas > Istorija, interneto prieiga: silutesnaujienos.lt, žr. 2013 08 03.

²⁰ Petrošienė L. Klaipėdos krašto lietuvininkų dainavimo tradicijos kaita XX a., p. 134–135, e.talpykla. lituanistikadb.lt.

* Anė Karvelienė (Meškaitytė), 92 m. (gim. 1906 m. Añtšvenčių k., Ragainės apskr.), nuo 1950 m. gyv. Smalininkuose. Pagal motinos užrašus pasakojo jos dukra Aldona Preikšaitienė (Karvelytė), gim. 1928 m. Antšvenčių k., nuo 1950 m. gyv. Smalininkuose. Užrašė K. Kaktavičiūtė 1998 m.

²¹ Ažuolaitytė-Staneikienė I. Žalia, žalia Ganiklio diena, žurnalas *Lietuvė*, 2014 04 23.

²² Ivinskis Z. Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo XVI–XVIII a., www.aidai.us/index.php?view=article, žr. 2014 06 04.

²³ Pateikėjos – Adelė Zubačiova (Greičiūtė), 73 m. (gim. Viešvilės k.), gyvenusi Viešvilėje iki 1945 m., ir Aldona Preikšaitienė (Karvelytė), 79 m. (gim. Antšvenčių k.), nuo 1950 m. gyvenusi Smalininkuose. Užrašė Regina Kliukienė 2007 m. Kraštotyros ekspedcijos, vykusios Viešvilės, Smalininkų seniūnijose 2006–2007 m., medžiaga.

** Lidija Aukškelienė, 78 m. (gim. Kintuose, Šilutės apskr.). Užrašė Ž. Jokužytė 1998 m. kraštotyros ekspedcijoje.

²⁴ Petrošienė L. Klaipėdos krašto lietuvininkų dainavimo tradicijos kaita XX amžiuje, p. 135, etalpykla. lituanistikadb.lt/fedora/get/LT.../DS.002.0.01. ARTIC.

kai, plakdami aplankytus kaimynus verbų šakelėmis, deklamuodavo eilėraštkus, vienas iš jų:

*Oster- schmackoster,
Fünf Eier, Stük Speck,
Werden sie nicht geben,
So geh ich nicht weg*²⁵.

H. E. fon Knoblocho leidinyje „Die Wischwiller Dorf-Chronik“ užrašytas toks šio Viešvilėje žinomo eilėraštko variantas:

*Oster- schmackoster, fünf Eier, Stük Speck,
vom Kuchen der Eck, ehr geh ich nicht weg.
Zum Schmackostern komm ich her und wünsch Euch Guten Morgen,
gebt mir alle Eier her, die Ihr habt geforben.
Sind sie rot, grün oder weiß, nehm sie all mit Dank und Fleiss*²⁶.

Darbo diena buvo švenčiama gegužės 1-ąją. Viešvilėškės A. Zubačiovos žodžiais, tą dieną kurdavo laužus, iš žagarų darydavo fakelus, jais apkaišydavo vežimus, o ugniagesiai rodydavo savo meistriškumą gesindami. Tą dieną visi stengėsi krutėti – sodindavo soduose medžius. Visi dirbdavo, kad jaustųsi, jog tai darbo šventė²⁷.

Ši šventė gana unikali, nes kituose Lietuvos etnografiniuose regionuose tokių papročių neužfiksuota. Spėjama, kad ji buvo pasiskolinta iš vokiečių kultūros.

Sekminės – linksma, graži vasaros šventė. „Suvažiuodavo giminės, vykdavo įvairūs žaidimai. Pagrindiniu patiekalu pusryčiams pateikdavo virtą veršio kumpį. Svarbus Sekminių akcentas – sūpynės, kuriomis supdavosi ir jauni, ir seni. Sekminėms ruošdavosi iš vakaro – berželiais papuošdavo pastatų duris, iškaišydavo vartus, takų pakraščius. Bernai apkaišydavo gyvulių aptvarus. Šeimininkė berželiais apkaišyta karieta važiuodavo pasižiūrėti, ar gyvulių aptvarai apkaišyti. Jei samdinių darbu ji likdavo patenkinta, juos apdovanodavo. Blogai, jeigu gyvulių aptvarai per Sekminės likdavo nepapuošti, vadinas, tais metais nesiseks su gyvuliais.“²⁸

Joninės. Kupolės. Rasos. Tai Mažosios Lietuvos vidurvasario šventė, kuri Mažojoje Lietuvoje vadinta įvairiai. Pasak Rimanto Balsio, problemiškas net ir vasaros saulėgrįžos senas tikrasis pavadinimas. Žymus lietuvių kultūros ir mokslo veikėjas, istorikas, archeologas bei etnografas Adomas Honoris Kirkoras XIX a. šventę įvardija „keki-riu“ (prūsiškai *kekera* – žirnis). Pasak žymaus rusų mokslininko akademiko Vladimiro Nikolajevičiaus Toporovo, prūsai šią šventę vadino kreše (XV a. minimos *kreizes*)²⁹.

²⁵Pateikėja Adelė Zubačiova (Greičiutė), 73 m. (gim. Viešvilės k.), Viešvilėje gyvenusi iki 1945 m. Užrašė Regina Kliukienė 2007 m. Kraštotyros ekspedicion, vykusios Viešvilės, Smalininkų seniūnijose 2006–2007 m., medžiaga.

²⁶Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik* II, Berlin-Dahlem, 1998, Seite 120.

²⁷Pateikėja Adelė Zubačiova (Greičiutė), 73 m. (gim. Viešvilės k.), Viešvilėje gyvenusi iki 1945 m. Užrašė Regina Kliukienė 2007 m. Kraštotyros ekspedicion, vykusios Viešvilės, Smalininkų seniūnijose 2006–2007 m., medžiaga.

²⁸Ten pat.

²⁹Ivinskis Z. Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo XVI–XVIII a., interneto prieiga: www.sarmatija.lt/index.php/sventes-ir-paprociai, žr. 2014 06 04.

Joninių šventė aprašyta daugelyje šaltinių, tačiau, kaip mini Audra Šimėnienė, pirmųjų žinių apie Joninių šventimą baltų gyventose vietose turime iš 1372 m. Varmijos vyskupo Henriko II rašto, draudžiančio Ordino užimtuose kraštuose Jonines švęsti senoviškai. 1573 m. *Volffenbiutelio* postilėje pasakojama, kaip Mažojoje Lietuvoje švenčiamos Joninės, kurių išvakarėse būdavo renkamos žolės „kupalos“. Apie Jonines savo „Postilėje“ XVI a. mini ir Jonas Bretkūnas³⁰.

Matas Pretorijus (*Matthäus Prätorius*) XVII a. rašė: „*Apie šv. Joną šeimnininkai mėgsta savo samdinius, ypač mergas, siųsti į lauką rinkti Jono žolių. Jas parnešus, šeimnininkas ar šeimnininkė ima tiek žolių, kiek yra asmenų, ir sukaišo jas į sieną arba už sijos norėdami, kad jos nužydėtų ir tada jie stebi: kieno žolė nežydi, apie tą sako, kad jis susirgs arba net mirs. Likusias žoles suriša į ryšulį, džiūgindami pasmeigia ant ilgos karties ir ją pastato prie vartų arba kur nors, kur bus suvežami javai.*“ Šią puokštę vadina kupole. M. Pretorijus aprašo ir apeiginių gėrimą ir maldą: „*Šeimnininkas vėl prūsiskai meldžiasi su kaušeliu (Kauszel) rankoje, prašo Dievą, kad gerai užderėtų šienas.*“³¹

Vienas iš pirmųjų tautinio atgimimo ideologų, rašytojas, istorikas Simonas Daukantas rašė: „*Prieš tą šventę ejęs svietas į šventas upes ir ežerus praustis bei mazgotis, idant jaunais taptų ir išmintingais.*“³²

Pateikiamas 1832 m. Lazdėnuose (*Lasdehnen*) švenčiamų Joninių aprašymas: „*...kiekvienu kaimo jaunos mergaitės būriais traukia į laukus, renka ramunes ir kitas gėles. Prisirinkusios gėlių, susirenka aikštėje ir dainuodamos apipina jomis aukštą kartį – kupolę, prie kurios dar priraišioja daug spalvotų kaspinių.*“³³

Kupoliaudamos mergaitės dainuodavo. Laukuose surinktas laukų gėles „*suriša į puokštę, linksmai šūkaudami užriša ant ilgos karties ir įsmeigia kartį palei kelią prie vartų ar kur kitur, pro kur bus vežami javai; šitą puokštę jie vadina Kupole, o šventę – Kupolės*“. Prie kupolių pridėdavo ir dilgėlių, kurios turėjo baidyti raganas.

Svarbų vaidmenį vasaros saulėgrizos šventėje vaidino ugnis: „*Visi, kas tik gali, skuba prie vandens telkinių, kuria laužus, kelia aukštas, smaluotas kartis ir tošimis apsuktus beržus, kad kol patekės saulė, būtų matyti iš toli.*“³⁴

Mažojoje Lietuvoje Joninių laužo anglis pasidėdavo vaistams, išmėtydavo po laukus, kad derlius geresnis būtų, kišdavo po namų pamatais, kad namus skalsa lydėtų. Lietuvininkai laužą įkurdavo ugnimi, išgaunama trinant tam tikrų gydomųjų žolelių šaknis. Jaunimas mėgo Joninių vakarą išplaukti vainikais ar gėlėmis išpuoštomis valtimis. Buvo daromi plausteliai ugniai plukdyti vandenyje. Šios gražios tradicijos bandomos atgaivinti dabar švenčiamose Joninėse. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu Viešvilėje švenčiamų Joninių metu jaunimas, ypač vaikai, noriai eina prie tvenkinio plukdyti padegtu plaustelių. XIX a. pab.–XX a. vid. lietuvininkai keliaudavo švęsti Joninių į Rambyną. Nors švenčiamos ir kitose Klaipėdos krašto vietovėse, ant Rambyno kalno jos būdavo didžiausios. Suvažiuoda-

³⁰Šimėnienė A. Archajiškosios pasaulėžiūros relikvai XIX–XX a. pradžios Joninių papročiuose J. Balio medžiagos pagrindu, *Liaudies kultūra*, 2005, Nr. 3, p. 10.

³¹Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos rekykla*, Vilnius, 2003, t. 3, p. 503.

³²Daukantas S. *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*, interneto prieiga: antologija.lt/files/pdf/simonas-daukantas-budas-senoves-lietuviu-kalnenu-zemaičiu.pdf.

³³Kliukienė R. Mažoji Lietuva: tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas, *Voruta*, 2005, birž. 18, Nr. 12(582), p. 3.

³⁴Šimėnienė A. Archajiškosios pasaulėžiūros relikvai XIX–XX a. pradžios Joninių papročiuose J. Balio medžiagos pagrindu, *Liaudies kultūra*, 2005, Nr. 3, p. 13.

vo daug chorų ne tik iš Klaipėdos krašto, Tilžės, bet ir iš Lietuvos. Kaip yra pasakojusi pateikėja M. Jakštienė*, „Ant Rambyno kalno aplinkinis jaunimas degindavo „ragan“ – dervuotą statinę, eidavo ratelius aplink laužą, šokinėdavo per ugnį, mėtydavo vainikus ant medžio šakų, vaidindavo, dainuodavo, šokdavo“^{35, 36}.

Javapjūtės pabaigtuvės

XVII a. rugiapjūtės papročius aprašęs Matas Pretorijus: „Pavalgius pusryčius ir išvykstant kirsti rugių, šeimininkas atpjaunęs gerą gabalą lašinių ir duonos. Nuvykus į lauką ir kiekvienam prasipjovus savo pradalgę, šeimininkas išdalinęs po gabaliuką duoną ir mėsą visiems rugiapjūtės dalyviams. Ir čia meldžiamasi ir dėkojama už derlių. Po to visi suvalgę duoną ir mėsą ir beveik iki pavakarių (3 val.) dirbą. Grįžus iš laukų kiekvienas dėkojās Dievui ir užgeriās „zemynelaudamas“ ir „palabindamas“ šeimininkę <...>. Po dainos valgoma, imamas kaušelis (puodukas) į rankas ir geriama tiek, kiek jiems šeimininkai duoda.“³⁷

XIX a. pab. vakarų Lietuvoje paskutinį javų pėdą, vadinamą „boba“, parveždavo rugių vežime ir perpildavo vandeniu. Pabaigus kūlimą, šventę skiriama ugnies, namų židinio, šeimos ir buities globėjai deivei Gabijai. Apie tai yra rašęs ir Matas Pretorijus. Jai būdavo padaroma alaus, iškepama duonos ir pyrago. Sodybos šeimininkas aukodavo juodą ar baltą gaidį, kurį, kalbėdamas malda, užmušdavo. „Laikydamas rankoje alaus puodelį, dėkodavo Gabijai, kuri leido iškulti javus, saugojo nuo ugnies, prašydavo laiminti ir, nupylęs dalį ant žemės, palabinęs Žemenėlę, alų išgerdavo. Po jo, <...> siųsdami puodelį aplinkui, išgerdavo visi apeigų dalyviai. Apeigoms pasibaigus, prisijungdavo ir moterys.“^{38, 39}

Rugiapjūtė – vienas svarbiausių metų darbų. Tai buvo varginančio darbo, o kartu ir linksmybių dienos, daug dainuota ir juokauta: „Prakaitas varvėjo, bet juoksmi leido sunkenybę lengviau perkentėti.“ Užbaigus darbą, šeimininkas vaišindavo vakariene, alumi, kartais degtine. Po to prasidėdavo linksmybės su šokiais, dainomis. Troboje šeimininkas samdiniams dainuoti drausdavo: „Pri stalą tėvų nėka neįsileido ni su tais

Javapjūtė Antšvenčių kaime. MLE, t. 2, p. 501

Rugių pjovėjai pareina iš laukų. 1934 m. MLE, t. 2, p. 501

* Marvina Jakštienė, 74 m. (gim. Ketvergių k., Klaipėdos apskr.). Užrašė Jonas Balys. 1979 m.

³⁵Petrošienė L. Klaipėdos krašto lietuvininkų dainavimo tradicijos kaita XX a., p. 135.

³⁶Lietuvių kalendorinės šventės. Iš Jono Balio palikimo, Vilnius, 2013, p. 261.

³⁷Pretorijus M. Prūsijos idomybės, arba Prūsijos regykla, Penktoji knyga, Senovės prūsų šventės, 6 sk., Vilnius, 2006, p. 507.

³⁸Ivinskis Z. Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo. XVI–XVIII a., www.sarmatija.lt/index.php/sventes-ir-papročiai, žr. 2014 06 04.

³⁹Laurinkienė N., Trinkūnas J. Gabjėja, Gabjėja, Babjėjus, Jagaūbis, Mažosios Lietuvos enciklopedija, Vilnius, 2000, t. 1, p. 411.

triukšmais, ni dainom. „Mes į kokį beržyną koki lingini pasitaisysem ten. Polingos mus, i susieisim, dainuosim.“⁴⁰

Linamynio pabaigtuvės. Mažojoje Lietuvoje būdavo smagios ir linamynio talkos bei pabaigtuvės. Pateikėjos E. Filozienės* pasakojimu, linamynio talkų metu nebuvo užmiršti žaidimai ir dainos, su kuriais ir darbas smagesnis: „Čia par naktį mynė linus su daina visoki, linksmai buvo.“ Linamynio pabaigtuvėms, kaip ir rugiapjūtės ar bulviakasio, šeimininkas rengdavo vaišes su alumi, degtine, kartais pakviesdavo ir muzikantą.

Lina Petrošienė savo straipsnyje pateikia I. R. Merkienės užrašytą pasakojimą: „Net pas klaipeidiškius protestantus pabaigtuvės neapsieidavo be nuodėme laikomų dainų ir žaidimų.“ Laukų darbai, pabaigtuvės, skirtingai nuo kalendorinių švenčių, buvo tas metas, kai lietuvininkai nepaisydavo surinkimininkų draudimų linksmintis⁴¹.

Vėlinės – lapkričio 2-oji. Vėlinių arba senesniuose šaltiniuose randamų *ilgių* pavadinimai atspindi šventės sakralumo lygį. Į Romos katalikų liturgiją Vėlinių šventė įvesta 1311 m. Visų Šventųjų šventė – 1480 m. Matome, kad krikščioniškos mirusiųjų paminėjimo šventės data buvo pritaikyta prie senųjų Vėlinių datos. Iki XIX a. pab. žvakių kapinėse nedegindavo – būdavo užkuriamas bendras laužas.

Vėlinės – tai tylos ir ramybės diena. Tą dieną niekas nedirbdavo jokių darbų. Mažojoje Lietuvoje per bažnytines apeigas tikinčiųjų eiseną su kunigu, laikančiu rankoje degančią žvakę, eidavo į kapines. Prie kapinių kryžiaus sukalbėdavo maldą, uždegdavo žvakę ir visi eidavo prie savo mirusių artimųjų kapų. Kapai būdavo sutvarkomi iš vakaro. Kapinės buvo tvarkomos pagal evangelikų tradicijas, turėjo įtakos ir senasis baltų mirusiųjų kultas. Mirusieji buvo laidojami veidu į rytus. Takeliai tarp kapų būdavo barstyti smėliu. Kapams buvo būdingi antkapiai, tvorelės ir paminklai ar metaliniai kaltiniai bei lietiniai kryžiai, kuriems būdinga savita ornamentika^{42, 43}.

Martyno diena. Lapkričio 11-oji – Šv. Martynas – skolų ir įvairių mokesčių sumokėjimo terminas. XVI a. karčemininkai per Šv. Martyną turėdavo sumokėti karčemos laikymo mokesť. XVII a. nuo Šv. Martyno iki kitų metų tos pačios dienos būdavo išnuomojami palivarkai. Lapkričio 11 d. buvo visų metų darbų pabaiga. Šią dieną baigdavosi gyvulių ganymas ganyklose.

Lietuvininkų ūkiuose nuo seno buvo auginamos žąsys, kurių prieš Šv. Martyną būdavo galima išigyti jomarkuose. O svarbiausia, jog per šią

Javų kūlimas. Antšvenčiai, Smalininkų valsčius. MLE, t. 2, p. 501

⁴⁰Petrošienė L. Klaipėdos krašto lietuvininkų dainavimo tradicijos kaita XX a., etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT..J.../DS.002.0.01.ARTIC.

* Erna Filozienė, Fridriko, 75 m. (gim. Naústubrių k., Katýčių sen., Klaipėdos apskr.). Užrašė R. Žukaitė 1998 m.

⁴¹Ten pat, p. 137–138.

⁴²Kliukienė R. Kraštotyros rinkinys „Mažosios Lietuvos regiono tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas“, parengtas 2010 m. pagal 2006–2007 m. Viešvilės, Smalininkų seniūnijose vykdytos kraštotyros ekspedicijos medžiagą.

⁴³Ambraziejienė R. Rudens virsmo šventės. Ilgės. Vėlinės, Kauno tautinės kultūros centro leidinys *Baltų pasaulėjauta ir lietuviška savimone*, Kaunas, 2000, d. 3.

*Sviesto paruošimas
Lietuvoje. XX a. pr.
Atvirukas.
Fotografas ir leidėjas
R. Minzloff. Tilžė.
Nuotr. iš Mažosios
Lietuvos istorijos
muziejaus fondų*

*Mažosios Lietuvos
gyventojai per
Šv. Martyną
atsiskaitydavo žąsimis.
Senovinė nuotr.
iš Salos etnokultūros
ir informacinio centro
archyvo*

šventę laikytasi tradicijos atsiskaityti su samdiniais, t. y. visiems, net piemenėliams padovanoti po gyvą žąsį⁴⁴.

Adveñtas (lot. *adventus*) reiškia atėjimą. Advento laikotarpis – tai susikau-pimo, pasiruošimo Kristaus atėjimui į šį pasaulį metas, trunkantis beveik mėnesį. Tai yra tikinčiųjų susikaupimo ir apmąstymų laikas, kai protestantai su džiaugs-minga viltimi laukia artėjančių švenčių. Iki IV a. vid. adventas truko 7 savaites. Iki tol jo pabaiga laikyta Trijų karalių šventė. 354 m. Bažnyčia galutinai nustatė Kalėdas, kaip Kristaus gimimo dieną, švęsti gruodžio 25-ąją. Kartu sutrumpėjo ir advento laikotarpis. Evangelikai liuteronai advento metu nepasninkauja, tik laikosi rimties. Anksčiau tikėta, kad tai mistiškas laikas, kai tamsiuoju paros metu aplink slankioja ano pasaulio dvasios, besitaikančios pakenkti žmonėms, jų darbams, gy-vuliams, žiemkenčių pasėliams. Pirmąją advento savaitę mokykloje, o kai kas ir namuose nupindavo gražų nedidelį

⁴⁴Skablauskaitė I. Jei Šv. Martynas – su ledu, tai Kalėdos – su bradu, *Šilainės sodas*, 2010, www.silaine.lt/2010/2010-11-10/Martynas-10-11-10.htm.

vainiką ir padėdavo vieną žaisliuką bei uždegdavo vieną žvakelę. Kiekvieną savaitę, uždegdami po naują žvakę, padėdavo dar po žaisliuką. Ketvirtą advento savaitę uždegdavo keturias žvakes, vainiką puošė keturiais žaisliukais. Kūčių vakare nurinkdavo vainiką ir nuo jo nuimtais žaisliukais puošdavo eglutę, tą patį darydavo ir su žvakutėmis⁴⁵.

Kūčios. Gruodžio 22-oji – pati trumpiausia metų diena, kai Šiaurės ašigalis labiausiai nutolęs nuo saulės. Gruodžio 25-oji vadinama saulėgrįža – nuo tos dienos saulė ima kilti aukštyne. Tai diena, kada pradėdama išsivaduoti iš tamsiojo meto. Tuo metu švenčiamos šv. Kalėdos. Jų išvakarės tapatinamos su Jėzaus gimimo išvakarėmis – Kūčiomis.

K. Būga teigia, kad žodis „kūčia“ dar XII a. per slavus atėjęs iš senovės graikų kalbos (*kukkia*). Tai patiekalas iš pasaldintų medumi aguonų, pupų, kviečių, miežių ir žirnių, skirtas kartu ir pakviestoms mirusiųjų vėlėms. Pamažu patiekalo vardu buvo pradėta vadinti ir ši diena. Kūčių dieną visi turėdavo maudytis ir švariai persirengti⁴⁶.

Mažojoje Lietuvoje prieš Kūčias skersdavo kiaulę, nes Kalėdoms privalėjo būti šviežios mėsos ir vėdarų. Kūčių dieną, bijodami, kad gali pakenkti kitų metų derliui, nedirbdavo sunkių darbų. Lietuvininkai evangelikai pasninko nepripažino. Kūčių dieną valgydavo virtus žirnius. Tikėdami burtų galia, ant stalo po staltiese padėdavo ilgų ir trumpų smilgų ir žiūrėdavo, kokią gyvenimo trukmę jos lems. Tikėdami, kad šeimoje vyraus meilė ir sutarimas, vyras ir žmona suvalgydavo obuolį. Sužibus vakarinei žvaigždei rinkdavosi vakarienes.

Vaikai Kūčių vakarą puošdavo eglutę ant jos prikabinėdami obuolių, namų gamybos saldinių, pačių pagamintų žaisliukų. Vakare uždegdavo žvakutes. Apšilankęs Kalėdų Senelis duodavo saldinių, obuolių, riešutų, klausinėdavo vaikų katekizmo. Kūčių vakarienę reikėjo būtinai suvalgyti, kas lieka – išbarstyti sakant: „*Mielos Kuočės, kuom turiu, tuom drebiu.*“ Kad gyvuliai kitais metais būtų sveiki, tvartuose barstydavo sumaišytus su kviečiais žirnius. Vištų tą dieną stengdavosi nelesinti, – „*tada jos per vasarą daržų neiškapstys*“.

Merginas domindavo sužinoti, ar kitais metais jos ištekės. Jos klausydavosi, iš kurios pusės šunys loja, – iš tos ir piršliai turėtų atvažiuoti. Kūčių vakarą suaugusieji su vaikais važiuodavo į bažnyčią, nes tai gimusio Jėzaus ir visų vaikų šventė⁴⁷.

Kalėdos (*Weihnacht*). Pagrindinis pusryčių patiekalas būdavo kepta žąsis arba antis. Rytą visi eidavo bažnyčion. Pas vaikus ateidavo Kalėdų Senelis. Dovanų po eglute nedėjo. Kalėdas švėsdavo tris dienas. Pirmoji diena buvo itin šventa, mat visi nuo ankstyvo rytmečio dalyvaudavo pamaldose. Likusią dienos dalį praleisdavo šeimoje. Tikėdavo, kad „*kas tą rytą anksčiau atsikels, tas greičiau ir vasaros darbus apsidirbs, o kas per Kalėdas ilgiau miegos, tas vasarą kalėdos*“. Pusryčiams dažniausiai valgydavo šaltuosius patiekalus, bet pagrindinis patiekalas būdavo žąsis arba antis. Per Kalėdas lietuvininkai neapsiedavo ir

⁴⁵Kliukienė R. Kraštotyros rinkinys „Mažosios Lietuvos regiono tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas“, parengtas 2010 m. pagal 2006–2007 m. Viešvilės, Smalininkų seniūnijose vykusios kraštotyros ekspedicijos medžiagą.

⁴⁶Tautkuvienė L. Kalėdos, religinės ir tautinės kultūros žurnalas *Laiškai lietuviams*, 1999, Nr. 12.

⁴⁷Skablauskaitė I. Klausykite dabar, kaip senieji lietuvininkai dideles šventes laikė, *Šilainės sodas*, 2010 12 22, Nr. 22(118), žr. 2013 08 14.

be naminio pyrago, sūrio, medaus, obuolių, grybų ir riešutų. Daugelis jį paskandavo aguonomis, uogomis. Ant Kalėdų stalo dėdavo ir tai, kas liko nuo Kūčių vakarienės. To gero reikėjo neužmiršti nunešti ir gyvuliams. Mėgstamas ir alus bei naminė gira. Antrąją Kalėdų dieną kieminėdavo ir vaišindavosi. Kai kuriose Mažosios Lietuvos vietovėse jauni vyrai, pasipuošę širmus žirgus, jodinėdavo po kaimus, lankydamo gimines, visiems linkėdami gero derliaus ir sveikatos. Apie trečiąją Kalėdų dieną rašoma, jog ji švęsta, kad vasarą ledai javų neišmuštų. Teigiama, kad tą dieną moterys lietuvinkės nedirbdavo jokių darbų, lankydamo viena kitą, vaišindamos kava, pyragu.

Naujieji metai. Naujųjų metų šventimas lietuvinkų krašte neturėjo didesnės prasmės iki pat XX a. pr. Naujieji metai buvo švenčiami paprastai, be jokio triukšmo. Vienintelis dalykas, ką senieji lietuvinkai gali pasakyti apie Naujųjų metų šventę, – kad sausio pirmosios rytą visi stengėsi pamatyti baltą arkli, nes tai reiškė gerus metus.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Smalininkų, Viešvilės miesteliuose buvo paprotys: prasidėjus Naujiesiems mėtams, sargas trimito melodija sveikindavo gyventojus ir eidamas per gyvenvietę pabelsdavo į kiekvieno namo duris ar langą, pranešdamas, kad prasidėjo Naujieji. Rytą vienas kitą sveikindavo su Naujaisiais mėtais. Tą patį darydavo ir vaikai⁴⁸.

Užgavėnės. Užgavėnės, pasak etnologės Rūtos Grumadaitės, – ikirikščioniškos kilmės šventė, prie kurios bažnyčia prisitaikė ir paskyrė septynių savaitių laikotarpį. Šiuo laikotarpiu pasninkaujama, nevalgoma mėsos, gedima iki Kristaus prisikėlimo šventės. Užgavėnių ištakos – šaltojo ir šiltojo sezonų kaita, jos pažymi pavasario atėjimą. Pačios seniausios kaukės laikomos toteminės kilmės, tai meška, vilkas, gandrai, gervė. Vėliau žemės derlingumo, vaisingumo sąvokos buvo siejamos su naminiais gyvuliais. Užgavėnėse svarbus erotiškumas, kuris siejamas su žemės ir žmogaus vaisingumu. Čia žemė personifikuojama, kaip besiruošianti priimti ir išnešioti vaisių, o žmogus tarsi rodo jai pavyzdį, tikėdamas, kad žemė atsakys jam tuo pačiu – gausiu derliumi. Seniau per Užgavėnes itin pašiepdavo senmerges, kad jos susiprastų, jog jau laikas tekėti. Taip pat reikėdavo pajuokti senbernius arba tuos, kurie susituokę, bet neturi vaikų.

Svarbiausia per Užgavėnes – išvaryti piktąją žiemos dvasią – Morę (Kotrė, Barbora, Magdė ir pan.). Jų galas liūdnas: vidurnaktį jos bus išvarytos iš kaimo, nustumtos nuo kalno, paskandintos eketėje ar net supleškintos lauže. Tada, sakoma, ir pavasaris greičiau ateisias⁴⁹.

Ištisus amžius Prūsijos sudėtyje buvusios Mažosios Lietuvos kalendorinės šventės formavosi veikiamos vokiškų protestantiškų tradicijų ir papročių. Tad netenka stebėtis, kad jos išliko labiau vokiškos nei lietuviškos. Mažosios Lietuvos šventės, išskyrus Joninių šventę, mažai tepakitusios ir XIX–XX a.

Dalį senovinių papročių randame ir Ordino taikos sutartyje su prūsų gentimis, A. Kuntze, K. Kapelerio aprašymuose. Kai kurie M. Pretorijaus, E. Wagnerio, J. Lasickio, kitų autorių aprašyti papro-

⁴⁸Pateikėja Anė Vasauskienė (Janulaitytė), 86 m. (gim. Palėkių k., Jurbarko r.). Užrašė Regina Kliukienė 2007 m. Kraštotyros ekspedicijos, vykusių Viešvilės, Smalininkų seniūnijose 2006–2007 m., medžiaga.

⁴⁹Grumadaitė-Pabarčienė R. Žurnalistikos portalas „Sociumas“, Užgavėnių tradicijos puoselėjamos ir šiandien, 2012 12 23.

Vaikdelis iš Lietuvos.
Prie šulinio.
XX a. pr. Išleido
F. W. Siebert leidykla
Šilokarčemoje. Nuotr.
iš Mažosios Lietuvos
istorijos muziejaus
rinkinių

čiai jau seniai išnykę, kartu su 1944 m. išsikėlusiais į Vokietijos gilumą senaisiais šio krašto gyventojais.

Šeimos šventės

Vestuviniai papročiai. Vestuvės – tai naujas žmogaus gyvenimo etapas. Jos neapsieina be piršlių, kurie sako tostus, pradeda žaidimus, organizuoja šokius. Svarbi vestuvių dalis yra pamergės ir pabroliai. Jais dažniausiai būna jaunųjų draugai, giminaičiai. Vyriausioji pamergė rengia jaunajai mergvakarį, padeda jai pasipuošti vestuvine suknele bei rūpinasi vestuvių vaišėmis. Ištekėjusios moters seniausias galvos apdangalas buvo aksominė kepurėlė su keturiais ragiukais, tad vadinta „ragine“. Buvo nešiojama ir juodoji kepurėlė (pavadinimas kilęs dėl juodos spalvos). Ir vainikėlis ant jos buvo vadinamas „juodoju“. Juoda spalva į lietuvininkų tautinį kostiumą atėjo XIX a., išplitus pietistiniam surinkimininkų judėjimui⁵⁰.

Mažosios Lietuvos vestuves XVII a. aprašė Erhardas Vagneris. Jo žodžiais, vestuvėse nuotaka ir jos draugės „pradeda plėšyti gerkles keistais dainavimais“. Nuotaką „veda prie židinio, iš kur jinai, graudžiai dejuodama, ištraukia nuodėgulį ir raudodama palydi savo išvykimą: – Sudiev, ugnele manoji. Likit sveiki, nameliai ir jūs, namų dievai“⁵¹.

Apie Mažosios Lietuvos vestuvių papročius XVIII a. pab. poemoje „Metai“ rašė ir K. Donelaitis. Vestuvių papročiai tik tol buvo pagirtini, kol siejosi su bažnytinėmis tradicijomis ir atitinkamu respektu. Kalbėdamas apie vestuvines tradicijas – dainas ir paprotines apeigas, autorius prabyla taip:

*Štai, tuo svodbiškas bliovims visur pasikėlė,
Taip, kad ir arkliai blogi šokinėdami žvengė.
O vei, vėl tuojau tas pats kvieslys pasirodė
Irgi beklykaudams kumelės nugarą daužė*⁵².

⁵⁰Kliukienė R. Kraštytyros rinkinys „Mažosios Lietuvos regiono tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas“, parengtas 2010 m. pagal 2006–2007 m. Viešvilės, Smalininkų seniūnijose vykusios kraštytyros ekspedicijos medžiagą.

⁵¹Vagneris E. *Prūsijos lietuvių, gyvenančių Įsruties ir Ragainės apskrityje, buitės ir papročiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, p. 33–37, 42–45.

⁵²Donelaitis K. *Raštai*, Vilnius, 1977, p. 177.

*Štai, visi svoteliai, su pasimėgimu valgę
Ir tirštų malkelių jau dosniai prisisiurbę,
Poterių, kaip krikščionims reik, skaityt užsimiršo
Ir, kaip kiaulės almono (tik gėda sakyti),
Kiauliškas dainas dainuot ir žviegt užsimanė⁵³.*

Arba kaip „vaikpalaikiai Plaučiūno“, „nešdami plonį“, lyg kad „jaučių kaimenė bliovė“ (p. 76). Kai kurie papročiai tėra „glūpos būriškos šutkos“; pasakos – „glūpos šnektos ir zauna“. Kad Donelaitis davė negatyvių lietuviškos tautosakos apibūdinimų, kito atsakymo beveik ir nėra, kaip tik tai, kad Donelaičiui, kaip pietistui, joks dainavimas nebuvo priimtinas, jei jis nesisiejo su religija⁵⁴.

XIX a. Mažojoje Lietuvoje buvo paplitęs apeiginis pakvietimas į vestuves. Linksminamas savo šmaikščiomis oracijomis ir dainomis, į vestuves kviesdavo raitas ant žirgo kvieslys. Apeiginis kvietimas buvo svarbesnis už asmenišką jaunųjų ar jų tėvų kvietimą. Lietuvininkai, rašo savo straipsnyje Ivona Žiemytė, apie piršlienę sakydavo: „Ta pirmučiau vinčiavojo, nekaip kunigs.“⁵⁵

Jaunoji turėdavo svočią – „žiuponę“ ir keletą pamergių, jaunikis – draugelių ir piršlį – „poną“. Martvežiai privalėjo saugiai nuvežti nuotaką į jaunikio namus. Prie eglėšakiais papuošto stalo jaunųjų vietoje rengdavo marčios kampa, kuri tilžiškių lietuvininkų „Parvedliavimo aprašyme“ E. Gizevijus vadino žaliaja pilimi. Mažojoje Lietuvoje buvo išlikusi tradicija drožti žuvytėmis ir paukšteliais papuoštą vestuvinių sietyną⁵⁶.

Jaunųjų dovanos. XVII a. svarbūs šventės simboliai yra jaunųjų dovanos. Tai pasižadėjimo vienas kitą mylėti ženklai, kuriuos prasminga išsaugoti ir po vestuvių. Dovanomis buvo keičiamasi per sužadėtuves: „Nuotaka dovanoja jaunikiui marškinius, o šis atsilygina pinigais arba kita dovana.“ Pasak T. Lepnerio, nuotakai vainikėlį per jos brolių atsiųsdavęs jaunikis: „Nuotakos brolis arba artimas giminaitis, girtavęs drauge pas jaunikį, išjoja pirmas į nuotakos namus ir nešasi rūtų vainiką.“ Jaunoji atsidėkodavo jaunikiui įteikdama jam nosinę. Išlikusi tradicija jungtusių metu pasikeisti žiedais. Anksčiau nuotaka dovanodavusi savo rankų darbo dovanas⁵⁷.

Užgėrimas. XVII a. savo pasirinkimą jaunesni patvirtindavo vienas kitą užgerdami: „Jaunikis ir nuotaka paima į rankas po kaušelį, pripiltą lietuviško alaus, abu užgeria vienas antrą, likusį gėrimą, o likti turi gana nemažai, šliukštelėja vienas antram į akis, apšlakstydami sėdinčiuosius šalia.“ Viešas vienas kito užgėrimas

*Lietuvininkė
nuotaka. Iš leidinio:
Bumblauskas A.
„Senosios Lietuvos
istorija. 1009–1795“,
Vilnius, 2005
(F. S. Bokas „Rytų
ir vakarų Prūsijos
ūkio istorijos“.
1782–1785)*

⁵³ Ten pat, p. 181.

⁵⁴ Vaškeelis A. Pietistinis sąjūdis Mažojoje Lietuvoje ir K. Donelaitis, *Aidai*, www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id..., žr. 2013 08 03.

⁵⁵ Žiemytė I. Lietuvininkų vestuvės – ir šelmiškos, ir pagarbios, *Vakarų ekspresas*, 2010 05 07, žr. 2014 07 31.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Kliukienė R. Kraštotyros rinkinys „Mažosios Lietuvos regiono tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas“, parengtas 2010 m. pagal 2006–2007 m. Viešvilės, Smalininkų seniūnijose vykdytos kraštotyros ekspedicijos medžiaga.

Lietuvininkų
etnografinės vestuvės.
Viliaus Mačiulaičio
nuotr.

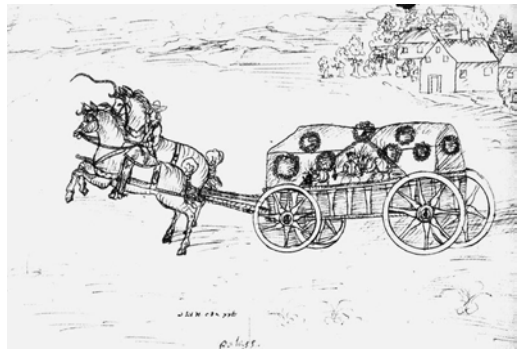
pagal senąją paprotinę teisę buvo veiksmas, patvirtinantis santuokos teisėtumą. Šis paprotys išlikęs, tik keliamos šampano taurės.

Nuotakos atsisveikinimas. Nuotaka, išvykdama iš gimtųjų namų, atlikdavusi tam tikrus apeiginius veiksmus, kurie turėję įprasminti jos atsiskyrimą.

XVII a. vestuvėse atsisveikinant nuotaka vesta aplink stalą: „*Ateina nuotakos brolis, ima ją už rankos ir vedasi pagal saulę apie stalą, abu verkia.*“ Atsisveikindama nuotaka raudodavusi prie namų židinio. Stalas buvo suvokiamas kaip namų altorius. XIX a. Mažojoje Lietuvoje dar buvo išlikę itin archajišku, Lietuvoje nebeaptinkamų vestuvių papročių⁵⁸.

Jaunųjų sutikimas grįžus iš jungtvių. XX a. vid. jaunosius prie durų pasitikdavo tėvai su duona ir druska. Tačiau ankstyvesni šaltiniai liudija, kad lėkštutę su duona, druska ir stikline vandens jaunieji rasdavo ant stalo marčios kertėje^{59, 60}.

Marčios vežimas (palagas, palagis). Marčios vežimas buvo naudojamas XVI–XIX a. Po oficialių jungtvių jį atsiųsdavo jaunikis. Nuotakos vežimui buvo įtaisomi lankai, jis buvo apklojamas baltomis drobulėmis, išpuošiamas kaspinais, žalumynų vainikais, rūtomis ir kitomis gėlėmis. Arkliui po kaklu pakabindavo varpelį. Vežėjas seniau jodavo raitas. Jaunikio brolis (dieveris) laikydavo kelių žvakių žibintą. Marčios vežimą lydėjo raiteliai, kurie, persijusę rankšluosčiais, su kardais rankose, pūsdavo vamzdžius, švilpynes, ragus ir skambindavo varpeliais. Marčios vežimą rūpestingai saugodavo martvežys, kad iki jaunosios išlydėjimo, iki tėvų namų kas nors nepaliestų. Su puošnia lazda (kvietka) jį saugodavo ir pirš-

Marčios vežimas (palagas). Iš rankraščinio
XVII a. M. Pretorijaus veikalo. MLE, t. 2,
p. 734

⁵⁸ Tradicijos ir papročiai, www.etnovestuves.lt; Žiemytė I. Lietuvininkų vestuvės – ir šelmiškos, ir pagarbios, *Vakarų ekspresas*, 2010 05 07, žr. 2014 07 31.

⁵⁹ Lenė Naujokienė, gim. 1922 m. Vanagų k., *KUTR* 22 (Klaipėdos universiteto tautosakos rankraštynas).

⁶⁰ Ana Cirtautienė, gim. Brukštų k. 1934 m., gyv. Vanagų k., *KUTR* 22 (Klaipėdos universiteto tautosakos rankraštynas).

lys. Parvežus į vyro namus jaunąją, jaunimas nudraskydavo visus papuošimus, lankus ir čia pat sudegindavo. Dar XVII a. iš šio papročio šaipėsi E. Vagneris, sakydamas: „*Vestuvių dalyviai tartum nuožmūs galvažudžiai puola prie vežimo ir tol tranko, kol subyra į gabalus.*“ Apie šį vestuvių vežimą – palagėlį išlikusios dainos:

*Ir išvažieva margs paliegėlis
Ant močiužies dvarelie.
Tam paliegėly, o tam margajam
Sied doi jaunas viešneles.*

Jaunosios vežimas palagėliu vadintas ir kitose Lietuvos dalyse^{61, 62, 63}.

Kitų XVII a. šaltinių liudijimu, marčios vežimas buvo apvyniojamas drobine marška, iš visų pusių papuošta lininėmis mėlynomis bei žaliomis juostomis. Arba, pasak T. Lepnerio, „*nukabinėtas lino drobės marškomis, jų būdu siuvinėtomis mėlynų vilnonių siūlų raštais, ir papuoštas rūtų vainikais. Visas vežimas būna apdengtas tomis drobėmis, užtiestomis ant lankų, ir yra pailgai apvalainas, nelyginant karieta.*“

Martvežys. Tai vežimo, kurį jaunikis atsiųsdavo parsivežti marčiai, vadeliotojas, keliavežis, pagal M. Pretorijų – važničia. XV–XVI a. jis jodavo raitas ant vežimą traukiančio arklio, vėliau kartais sėsdavo ir vežiman. Jo pareiga buvo saugoti žvakes, kad jų neužpūstų, taip pat vežimo puošybą. Atvežus jaunąją jis skubėdavo pribėgti ir atsisėsti ant jai rankšluosčiu uždengtos kėdės. Suspėjus – jam atitekdavo rankšluostis. M. Pretorijaus aprašyta, kad išlipančiai marčiai martvežys turėjo suduoti botagu – tai jo garbės reikalas. Jei ji išvengdavo – garbė atitekdavo marčiai. E. Gizevijus rašė, kad pasikėlus nuo stalo marčiai, jos vietą saugodavo ir užsėsdavo martvežys^{64, 65}.

Marčios sutiktuvų ugnys: laužai ir žvakės. Pasitinkant jaunąją Mažojoje Lietuvoje buvo paprotys deginti laužus. Pasak T. Lepnerio, laužas buvo kuriamas ties kaimo, kur gyvena jaunikis, riba: „*Kai nuotaka privoažiuoja kaimo, kuriame gyvena jaunikis, ribą, čia jos jau belaukiąs pulkelis merginų, jo giminaičių; tos šildosi prie laužo.*“ Šiaudų kūlis degintas ties jaunikio kiemo vartais: „*Jaunikio kiemo vartuose stovi doi senos moterys, pasistačiusios šiaudų kūlį, kurį reikia pervažiuoti.*“ Anot M. Pretorijaus, uždegus šiaudus atrodydavo, kad nuotaka įvažiuoja į kiemą tartum per ugnį, o prie namų nuotaką sutikdavo su degančiomis žvakėmis: „*...kai kurie nusiliedina po tris, keturias, net po daugiau žvakių ir žibina.*“ Marčios sutiktuvų ugnys – tai metaforiškas palinkėjimas jauniesiems šviesaus gyvenimo.

Nuotakos vedimas aplink namų židinį. „*Kai jau švenčiamos vestuvės, nuotaka tris kartus apvedama apie židinį. Po to ji pasodinama į krėslą. Sėdinčiai ant krėslu numazgojamos kojos, o vandeniui, kuriuo nuotakai buvo plaunamos kojos, pašlakstomas vestuvinis guolis, visi namų apyvokos daiktai, svečiai.*“ Po to jos lūpos patepamos medumi ir, užrišus akis, ji turi paliesti visus namų apyvokos daiktus⁶⁶.

⁶¹ Vagneris E. *Prūsijos lietuvių, gyvenančių Išruties ir Ragainės apskrityse, buitis ir papročiai*, Vilnius, 1999, p. 29, 37.

⁶² Krėvė-Mickevičius V. *Dzūkų vestuvės, Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1930, t. 2, p. 60.

⁶³ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 734.

⁶⁴ *Ten pat*, p. 744.

⁶⁵ Gizevijus E. *Tilžiškių lietuvininkų parvedliavimo aprašymas, Lietuvininkai*, Vilnius, 1970, p. 158.

⁶⁶ Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, t. 2, p. 210.

Pirmą rytą jaunojo namuose ji prie židinio dalindavusi dovanas – juosteles (E. Vagneris).

Jaunajai skirtų apeigų vieta. Iš J. Lasickio (XVI a.) pateiktų duomenų sužinome, kad svarbi namų vieta, kur vykdavusios jaunajai skirtos apeigos, buvusi prie namų židinio: „*Per sutuoktuves nuotaka tris kartus vedama aplink židinį, o po to pasodinama ten pat ant suolo.*“ Iki pat XIX a. svarbi vestuvinių apeigų vieta buvo ir klėtis. *Stuboje* svarbiausia vieta, kur sėdėjo jaunieji, buvo *marčios* kampas.

Nuotakos atsisveikinimo raudos. Momento svarbą iškilmingai įprasmina atsisveikinimo dainos. Viena iš Mažosios Lietuvos nuotakų dainuotų vestuvinių atsisveikinimo dainų:

*Aš atsisakiau savo močiutei,
O aš nuo pusės jau vasarėlės.
Jieškok, močiute, sau verpėjatę,
Sau verpėjatę ir audėjatę...**

Kaip yra pasakojusi smalininkietė Anė Karvelienė, „išvažiuojant į bažnyčią melstasi, giedota tai diena skirta giesmė“. „Grižus po santuokos sudarymo prie stalo niekas nesėsdavo su muzika, pirmiausia visi pagiedodavo iš giesmių knygos, ir tik tada prasidėdavo šventė su vaisėmis, dainomis, žaidimais, šokiais, sveikinimais ir visokiomis išdaigomis“⁶⁷.

Sugultuvės ir keltuvės. E. Vagneris rašo, kad parvežta nuotaka kuo greičiausiai šokdavusi iš vežimo ir pasislėpdavusi miegamajame. Auštant miegančią nuotaką mergaitės žadindavusios dainomis. Apie sugultuvių apeigas paliko žinių ir M. Pretorijus. Jaunuosius suguldžius klėtyje, ten būdavo padedama duonos, kitų sausų valgių ir pinigų, išsakomi linkėjimai, kad Dievas laimingų santuoką ir jiems netektų kentėti trūkumų.

Plaukų pakirpimas jauniesiems. Pasak M. Pretorijaus, prieš suguldant jaunuosius anyta slapčiomis nukirpdavo keletą plaukų jaunajai, o nuotakos motina jaunajam. Tuos plaukus sudėdavo į alaus pripiltą kaušelių, prie kurio maldininkas sukalbėdavo tam tikras maldas ir išgerdavo tą alų su plaukais. Dėl to, manyta, jaunieji turėtų patirti ypatingų malonių. Apie tai laiške „Apie senovės prūsų, livoniečių ir kitų kaimyninių genčių religiją ir aukojimus“ 1551 m. rašo evangelikų liuteronų superintendentas Jonas Maleckis-Sandeckis: „*Vakare, kai nuotaką reikia vesti į guolį, jai dar šokančiai nukerpami plaukai. Juos nukirpus, moterys uždeda nuotakai vainiką, papuoštą sniego baltumo lininiu audiniu, kurį leidžiama nešioti žmonoms, kol pagimdys sūnų.*“⁶⁸

Nuotakos lūpų patepimas medumi. Iš XVI a. šaltinių (J. Lasickis;

* Šią nuotakos dainą pirmą kartą paskelbė Valtarkiemio kunigas Pilypas Ruigys (*Ruhig*) 1747 m. išspausdintame lietuvių kalbos tyrinėjime „*Betrachtung der litauischen Sprache*“. Vokišką dainos vertimą perspausdino *Lesingas*, vėliau – *Herderis*, pagaliau į savo 1782 m. kūrinių „*Die Fischerin*“ įterpė ir didysis Gėtė (*Goethe*).

⁶⁷ Petrošienė L. Klaipėdos krašto lietuvininkų dainavimo tradicijos kaita XX a., etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT...J.../DS.002.0.01.ARTIC.

⁶⁸ Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, t. 2, p. 210.

Sūdūvių knygelė, Jonas Maleckis-Sandekis)* sužinome, kad atvykus į vyro namus lūpos nuotakai buvo pateptos medumi⁶⁹.

Šiandieną yra įprasta *karčių* degtinę *saldinti* jaunųjų bučiniu. Medus galėtų tapti prasmingesniu jaunųjų meilės ir saldaus – linksmo gyvenimo simboliu.

Nuotakos apibėrimas grūdais. XVI a. vyro namuose prie kiekvienų durų nuotaka būdavo apibarstoma kviečiais, kruopomis, avižomis, miežiais, žirniais, pupomis ir aguonomis. Vienas žmogus lydėdavęs nuotaką su maišu, pripiltu visokiausių javų. Apiberiant jaunosius įvairiais grūdais linkėta jaunesiems skalsos, sėkmės ūkio darbuose, kad nieko iš tų dalykų netrūktų. Tai atlikus, nurišamas raištis ir pradėdamos vaisės. Galbūt taip analoginės magijos būdu siekta sustiprinti ir jaunųjų vaisingumo galias⁷⁰.

Apie šiuos vestuvių papročius rašęs ir Maleckis-Sandekis *Sūdūvių knygelėje*.

Nuotakos, marčios atributai. XVII–XVIII a. Mažojoje Lietuvoje išskirtinis nuotakos papuošalas buvo juodo aksomo karūnėlė su mirtų vainiku. Anot Eduardo Gizevijaus, dar XIX a. Rūsnės apylinkėse nuotakos puošėsi juodo fetro arba aksomo antmovu nelyginant skrybėle be dugno ir be kraštų. Lietuvininkų folkloras tokį galvos apdangalą vadino „juoduoju vainikėliu“⁷¹.

Kykas. Vienas svarbiausių lietuvininkų vestuvių apeiginių momentų buvo marčios *gaubtuvų* ceremonija. Mažojoje Lietuvoje marti buvo papuošiama kyku – perregimiu austu šydu, kabančiu iš abiejų šonų, kuri nešiodavo jaunos moterys iki pirmo gimdymo⁷².

Krikštynų papročiai. Naujagimio krikštas buvo didelė ne tik šeimos, bet ir visos bendruomenės šventė. Ji buvo švenčiama jau nuo gilios senovės, nes tikėta, kad turinti labai didelės reikšmės tolimesniam vaiko gyvenimui. Iki XV a. Mažosios Lietuvos gyventojai lietuviai visus krikšto apeigas atlikdavo namuose. Vieni svarbiausių krikšto simbolių elementų – ugnis ir vanduo. Vanduo simbolizuoja amžiną gyvybę, o ugnis suteikia tai gyvybei šventumo. Krikštijimas buvo susijęs ir su didelėmis išlaidomis.

1427 01 26 Žemutinės Prūsijos potvarkyje** nurodyta, kad „i krikštynas gali būti sukviesti kūmai ir 4 artimiausi draugai, o vaišinti per krikštynas tegalima vieną kartą...“ – mat didelės krikštynos nuskurdina žmones. Už įsako nesilaikymą buvo numatyta 3 gerų markių bauda⁷³.

Laikas nuo gimimo iki krikštynų buvo skirtas lankyti naujagimį. Gimdyvę ir naujagimį galėjo lankyti tik moterys ir jos vyrai. Moterys atnešdavo dovanų ir lengvo maisto: medaus, kiaušinienės, virtinukų ir kt. Moterys dalindavosi patarimais, kaip prižiūrėti, saugoti ir auginti vaikelį. Vyrai galėdavo pasveikinti tik naujagimį pakrikštijus. XIX–XX a. svarbiausia krikštamotės dovana buvo krikšto marškinėliai. Nuo seno tikėta, kad krikštamotės dovanoti

* *Sūdūvių knygelės (Der vnglaubigen Sudaunen ihrer bockheiligung mit sambt andern Ceremonien, so sie tzu brauchen gepflegeth; apie 1520–1530 m.) autorius nežinomas. Tai XVI a. prūsų tikėjimų aprašymų rinkinys, kuriuo naudojosi J. Maleckis (Johannes Maletius).*

⁶⁹ *Ten pat*, p. 210.

⁷⁰ *Ten pat*.

⁷¹ Žiemytė I. Lietuvininkų vestuvės – ir šelmiškos, ir pagarbios, *Vakarų ekspresas*, 2010 05 07, žr. 2014 07 31.

⁷² Mažosios Lietuvos vestuvės XXI a. Projektas „Mažosios Lietuvos kultūros paveldas: vestuvės. Autentiškų papročių ir kostiumų atkūrimas bei pritaikymas šiuolaikinėje praktikoje“, etnovestuvės.lt, žr. 2014 05 04.

** Žemutinės Prūsijos krašto 1427 01 26 potvarkis.

⁷³ Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, t. 1, p. 488.

marškinėliai svarbūs ir po mirties. Krikšto marškinėliai saugomi iki konfirmacijos. Jų, kaip krikščioniško krikšto simbolio, kitiems negalima skolinti. Kai kuriose Mažosios Lietuvos vietovėse išlikę paprotys krikšto marškinėlius saugoti net iki pilnametystės. Krikštaitėviai evangelikų tikyboje vaiką privalėjo globoti iki pat konfirmacijos^{74, 75}.

Didelę reikšmę turėjo krikšto žvakė – po krikštynų ją turėjo saugoti ir dar kartą uždegti konfirmacijos ar vestuvių proga. Krikšto žvakė – tai amžinoji šviesa, nušviečianti naujagimio gyvenimo kelią, parodanti teisingą jo kryptį. Kiek vėliau Evangelikų liuteronų bažnyčiai siekiant visiškai sunaikinti stabmeldiškus papročius, krikšto apeigos susimaišė su bažnytinėmis krikšto apeigomis. Lietuvininkai naujagimius krikštydavo sulaukusius vos kelių dienų, mat būdavo tikima, kad nekrikštyto vaiko niekas nesaugo, tad laumės galinčios jį išmainyti.

Įsruitiės ir kitų lietuviškų sričių, tarp jų ir Ragainės, 1639 m. potvarkyje įsakyta naujagimius pakrikštyti per 2–3 dienas, apie tai pranešti klebonui. Nesilaikantiesiems potvarkio numatyta kengės bausmė (prirakinant už kaklo)⁷⁶.

Pagrindinis krikštynų momentas – vardo kūdikiui suteikimas. Prieš krikštą kūdikį guldydavo ant stalo ir ten atlikdavo apeigas. Pagrindinį vaidmenį atlikdavo krikšto tėvai. Jie buvo sodinami pačioje garbingiausioje vietoje už stalo namo kampe – krikštasuolėje. Prieš važiuojant su kūdikiu į bažnyčią būdavo sugiedama giesmė, sukalbama malda ir pavalgoma. Pavalgius prie namų privažiuodavo paruoštas vežimas. Privažiuotus vežimui, vykstantys krikštyti į jį susėdavo. Tačiau kūdikį nešančioji kūma turėdavo su juo eiti prie vežimo ne pro duris. Ji pati išeidavo iš trobos be kūdikio ir ateidavo prie lango, o pribuvėja paruoštą vaiką apnešdavo aplink namų židinių ir tik tada pro atidarytą langą paduodavo kūmai. Tada kūma su kūdikiu jau galėdavo sėsti į vežimą. Kaip rašo E. Gizevijus, tai buvo daroma, „kad jau per tą patį pirmąjį gyvenimo žygį jo nepasitiktų mirties deivė Giltinė, turinti papratimą stovėti prie durų“. Šio atsargumo ypač laikydavosi tėvai, kurie savo kūdikio jau buvo netekę⁷⁷.

Mažojejoje Lietuvoje, išvežant kūdikį krikštyti, kūmams negalima nieko pamiršti, o pamiršus grįžti į trobą. Tikėta, kad kitaip vaikas būsiąs labai užmaršus. Grįžusius kūmus pasitikdavo pribuvėja, tėvai ir kiti šventės svečiai. Persirengę svečiai stengdavosi „pagrobtį“ kūdikį, tuomet kūmai turėdavo jį „išpirkti“. Krikštynose dalyvaudavo tik vedusieji. Ši šeimos šventė baigdavosi pribuvėjos išvežimu, pasodinus ją į geldą ar ant akėčių. Įdomus paprotys su gelda kai kuriose buvusios Skalvės apylinkėse išlikęs. Apie 1970 m. vestuvėse, vykusiose Žemaitkiemyje, teko matyti, kaip į geldą buvo įsodinta ir išvežta iš namų svočia. (Panaudotas krikštynų paprotys, kada išvežama pribuvėja.) Jai buvo įduota įvairių daržovių ir patiekalų prikrauta pintinė.

⁷⁴ Krikštynų tradicijos bei papročiai, gyvenimas, delfi.lt > Namai.

⁷⁵ Paukštytė-Šaknienė R. Regioniškas ir tradicija dabarties kultūroje: papročių kaitos ypatumai, *Tautosakos darbai*, 2012, t. 43, p. 143–154.

* Senųjų autorių darbuose aptinkama, kad XVII a. lietuvininkų apeigų metu vyravo mirtos. Konfirmančios laikė rankoje mirtos šakelę. Vėliau tokia šakelė puošė galvą, galiausiai ji atsidūrė kairėje atvarto pusėje. Po konfirmacijos mirtų šakelės sodindavo į vazonus.

⁷⁶ Paukštytė-Šaknienė R. Mažosios Lietuvos kultūrinio savitumo raiška senųjų rašytinių šaltinių kontekste, *Lituanistica*, 2009, t. 55, Nr. 3–4, p. 162–173.

⁷⁷ Paukštytė-Šaknienė R. Regioniškas ir tradicija dabarties kultūroje: papročių kaitos ypatumai, *Tautosakos darbai*, 2012, t. 43, p. 143–154.

Įdomus, archajiškas paprotys užfiksuotas Mažojoje Lietuvoje. Čia per krikščynas vykdavo apeiginis vištos (kitais duomenimis, gaidžio – red.) užmušimas samčiu: „Mažojoje Lietuvoje XVII a. ir vėliau krikščatėviais kviesdavo iki 15 porų. Juos pasitikdavo pribuvėja, užgerdavo vyriausią kūmą ir įduodavo kūdikį. Išvežus kūdikį krikščyti pribuvėja samčiu užmušdavo vištą, kurią pirtyje valgydavo ir tris kartus alumi užgerdavo (su maldomis Laimai ir Žemynai) apie stalą suklaupusios moterys.“⁷⁸

Laidotuvių papročiai. Archeologinių tyrimų duomenimis, Prūsijoje XI–III a. prieš Kristų, taip pat nuo V a. buvo paplitęs mirusiųjų deginimas⁷⁹.

Seniausios rašytinės žinios apie prūsų mirusiųjų deginimą pateiktos keliautojo Vulfstano „Pranešime apie kelionę per Prūsiją“ apie 890–893 m. „Aisčiai turi paprotį numirėlį nesudegintą palikti genčių ir draugų tarpe apie vieną arba du mėnesius. <...> Ir jam gulint turi būti puotaujama ir žaidžiama, kol jį sudegina. <...> Yra aisčių giminė, kuri sugeba gaminti šaltį. Todėl ten numirėliai ilgai guli, o nepūva, kadangi jie juos išaldo.“⁸⁰

Petras Dusburgietis (*Peter von Dusburg*) XIII–XIV a. rašė, kad prūsai laidodami savo kilmingus mirusiuosius sudegindavo kartu su žirgais, vergais, ginklais, karių apranga, šunimis. Prie mirštančiojo susirinkdavo visa šeima⁸¹.

XVII a., kaip rašo Teodoras Lepneris ir Matas Pretorijus, jei mirštantysis nusprendžia, kad nebepagis, jis paskirstydavo vaikams savo turta, nurodydavo išlaidas laidotuvėms: kiek javų sunaudoti duonai, pyragui, alui, kuri gyvulį paskersti, kaip jį aprengti ir kt. Mirusysis nuprausiamas, aprengiamas geriausiais rūbais, pasodinamas ant kėdės, ir leidžiant ratu per rankas kaušeli, visi išgeria už mirusįjį. Šiek tiek nuliejama ant žemės Žemynėlei. Už mirusiojo vėlė kalbama malda ir giedamos giesmės. Vėliau mirusysis guldomas į karstą. Moterys pradeda raudas⁸².

T. G. Šulcas rašė, kad XVIII a. prie mirusiojo apie valandą trunka raudos ir bažnytinės giesmės. Po to numirėlis apdengiamas marškomis ir pradedami žaidimai, kurie taip pat trunka apie valandą. Tada numirėlį vėl nudengia, stauga pasigirsta raudos iš naujo, dingsta buvusi linksmybė. Vėl giedamos giesmės, daroma pertrauka, jos metu valgoma, geriama, pokštaujama, juokiamasi. Taip pakaitomis trunka iki aušros⁸³.

XIX a., Augusto Kuntze teigimu, šermenyse būdavo ant stalo padėta degtinės, duonos kepalas, pyrago ir virtų pilkųjų žirnių. Aplink mirusįjį susėdę artimieji verkdami jį apraudodavo ir bučiuodavo⁸⁴.

Karlas Kapeleris (*Carl Cappeller*) teigė, kad mirus šeimininkui pirmiausia būdavo pranešama pabeldžiant į avilius bitėms ir galvijams. Dideles šermenis keldavo tik namų gospadoriui ir gospadinei. Kiekvienas svečias atsinešdavo „branynio“⁸⁵.

⁷⁸ Merkienė I. R. Lietuvių šeimos švenčių papročiai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuviu-krikstynu-paprociai-117987>.

⁷⁹ Šiaulinskas R. Naudvario kapinynas ir senovės gyvenvietė. Straipsnis šioje monografijoje.

⁸⁰ Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, t. 1, p. 168.

⁸¹ Dusburgietis P. *Prūsijos žemės kronika*, d. 3, 5 skyr. Apie prūsų stambeldystę, apeigas ir papročius, Vilnius, 1985, p. 52–225.

⁸² Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, Penktoji knyga, Senovės prūsų šventės, 11 sk. Apie dabartinių prūsų, nadruvių ir skalvių laidotuvių apeigas, Vilnius, 2006, p. 683–689.

⁸³ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 448–449.

⁸⁴ *Ten pat*, p. 449.

⁸⁵ Kapeleris K. Kaip senieji lietuvininkai gyveno, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970, p. 385–388.

XIX a. pab. lietuvininkų evengelikų papročiai panašėjo į vokiečių. Albertas Zveckas (*Albert Zveck*) rašė: „Šiandien lietuviai laidoja savo mirusius tokiu pat būdu, kaip ir vokiečiai, tačiau dar yra likęs paprotys jaunas merginas šarvoti gražiuose rūbuose.“⁸⁶

Mirusysis buvo laikomas rūsyje. Į budynę susirinkdavo iš vakaro, šermenis – iš ryto. Mirusysis karste buvo šarvojamas vieną parą. Jo galvūgalyje buvo dedama Biblija, kryžius ir 1–3 žvakės, o po galva – maldaknygė. Šarvinė išardoma tuoj pat išnešus iš namų karstą⁸⁷.

Adalbertas Becenbergeris rašė, kad lydintys mirusį, atsisveikindami su juo, tris kartus nusiimdavo kepure: išeidami iš namų, pakeliui ir trečią kartą – kapiinėse. Lietuvininkai laidodavo mirusį veidu į rytus, kad matytų tekančią saulę. Kaip rašo T. Lepneris, XVII a., nuleidus karstą, po mirusiojo galva padėdavo pinigų, o ant kiekvieno peties užberdavo po saują žemių. Vėliau po 3 saujas žemių užberdavo kunigas ir mirusiojo artimieji. Grįžusiems būdavo duodama pyragų ir kavos, vakare – mėsos, bulvių, alaus⁸⁸.

Anot Rimanto Sliužinsko, „*protestantams mirtis – tai kūno miegas su viltimi ir garantija, kad kūnas bus prikeltas. Jų įsitikinimu, dvasia yra nemari. Apie tai byloja epitafijos ant antkapinių paminklų, kurios dažniausiai yra ištraukos iš giesmių*“⁸⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad savitos lietuvininkų tradicijos ištikus šimtmėčius formavosi veikiamos vokiškos aplinkos. Jau XVII a. įvairių apeigų metu čia vyrauja mirtos, tuo tarpu Lietuvoje skaidumą simbolizuoja rūtos. Konfirmantės laikydavo rankose mirtos šakelę, vėliau mirtos šakele puošdavo galvą. Po konfirmacijos mirtų šakeles sodindavo į vazonus, kurie buvo statomi ir prie mirusiojo karsto.

Mažoje Lietuvoje seniausias ištekėjusios moters galvos apdangalas buvo ne nuometas, o kepurėlė su mirtos vainiku, aksominė kepurėlė su keturiais ragiukais, vadinta „ragine“. Buvo nešiojama ir juodoji kepurėlė su vainikėliu, kuris buvo vadinamas „juoduoju“. Juoda spalva išivyravo XIX a. išplitus pietistiniam surinkimininkų judėjimui, kuris skatino rengtis tamsų spalvų rūbais, kukliai. Tautiniam kostiumui būdingas tamsios spalvos delmonėlis, į kurį buvo galima įsidėti maldaknygę ar nosinaitę⁹⁰.

Skalvoje daugybė gražių senovės papročių jau užmiršti. Į šį kraštą dar nuo Vytauto laikų bėgo žemaičiai, sūduviai, atsinešdami ir savąsias lietuviškas tradicijas.

„Į dykra paverstas jotvingių, skalvių, nadruvių žemes iš Lietuvos XV a. pradėjo grįžti šių genčių palikuonys, o dar gausiau – lietuviai <...>. Ilgainiui lietuvius <...> pradėta vadinti lietuvininkais, o jų žemes – Prūsų Lietuva arba Mažąja Lietuva.“⁹¹

Senosioms tradicijoms ir papročiams nuo XV a. darė įtaką krikščionybė. 1445 m. gegužės 22 d. ir tų pačių metų spalio 18 d. Ordino didžiojo magistro Konrado fon Erlichshauzeno išleistais potvarkiais „iš prūsų buvo reikalaujama atsisakyti net pagoniškų drabužių, t. y. kad prūsai neliktų prūsais“⁹².

⁸⁶ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 449.

⁸⁷ *Ten pat*, p. 449.

⁸⁸ *Ten pat*.

⁸⁹ Sliužinskas R. Mirties kaip miego samprata Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų tradicijoje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2012, Nr. 12(21), p. 105–122.

⁹⁰ Kliukienė R. Kraštotyros rinkinys „Mažosios Lietuvos regiono tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas“, parengtas 2010 m. pagal 2006–2007 m. Viešvilės, Smalininkų seniūnijose vykdytos kraštotyros ekspedicijos medžiagą.

⁹¹ Eidintas A., Bumblauskas A., Kulakauskas A., Tamošaitis M. *Lietuvos istorija*, Vilnius, 2013, p. 15.

⁹² Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Vilnius, 1996, t. 1, p. 503.

Neigiamos įtakos turėjo XVIII a. vykusi krašto kolonizacija. Didžiulę žalą padarė 1871 m. Oto fon Bismarko valdymo laikotarpiu sustiprintas vokiečių dominavimas, dėl to prasidėjo lietuvininkų suvokietinimas. XIX a. Mažojoje Lietuvoje dar buvo išlikę itin archajiškų, Lietuvoje nebeaptinkamų įvairių švenčių, krikštytųjų, vestuvių papročių: žvakių deginimas ant nuotakos vainiko, marčios gaubtuvų ceremonija, gėrimas „Marčios ašaros“, marčios pietūs, marčios garbės šokis ir kt.

Po Antrojo pasaulinio karo pasikeitė krikščioniškų tradicijų sistema, prasi-dėjo naujų politinių, socialinių, kultūrinių tradicijų kūrimas (ateizacija). 1944 m. spalio mėn. vykdyta priverstinė emigracija iš esmės pakeitė gyventojų demografinę sudėtį. Tik maža dalis jų repatriavo į savo gimtąsias vietas. Naujieji gyventojai neturėjo jokio kultūrinio dvasinio ryšio su buvusiomis šio krašto tradicijomis ir papročiais. Lietuvininkų evangelikų dvasinė kultūra, papročiai, tradicijos buvo naikinama, užleidžiant vietą naujųjų krašto gyventojų atsineštomis tradicijoms ir papročiams. Vyresnioji karta į šį kraštą atsivežė savąsias – lietuviškas tradicijas. Jaunoji karta jau buvo auklėjama nauja – sovietų dvasia, todėl vis sunkiau galima rasti gyventojų, išlaikiusių iš savo tėvų ir senelių girdėtus pasakojimus apie senuosius šio krašto papročius ir tradicijas.

Vis dėlto kai kurios kalendorinės šventės, nedaug pakitusios, prisitaikė ir išliko iki mūsų dienų. Lietuvai atgavus nepriklausomybę iš naujo atkreiptas dėmesys į baigiančias išnykti Mažosios Lietuvos tradicijas ir papročius, kaip senųjų lietuvininkų kultūrinį palikimą. Klaipėdos krašto tradicinei kultūrai gaivinti Klaipėdoje veikia Mažosios Lietuvos etninės kultūros globos taryba. Viešvilės ir Smalininkų kultūros namai įtraukti į bendrą Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centrą.

Išvados

1. Pirmame straipsnio skyriuje, remiantis P. Dusburgiečio, M. Pretorijaus, S. Grunau, L. Davido, K. Henenbergerio, K. Hartknocho, T. Lepnerio ir kt. senųjų autorių aprašymais, matyti, kad prūsai dievino gamtos kūnus – saulę, mėnulį, žvaigždes, gamtos jėgas – griaustinį, šlovino ugnį, aukodami aukas savo dievams. Degindami mirusiuosius, tikėjo, kad jie prisikels naujame gyvenime. Apžvelgiama Mažosios Lietuvos, taip pat – Ragainės didžiojo valsčiaus, vėliau – apskrities pagoniškų papročių ir tradicijų kaita įvedus krikščionybę. Jau XVI a. kunigų įsakyta pagoniškus papročius, kaip užkalbėjimai, krikštas, laidojimas, pakeisti krikščioniškaisiais.

2. Antrame straipsnio skyriuje, naudojantis senaisiais rašytiniais šaltiniais, apžvelgtos Mažosios Lietuvos kalendorinės šventės: Kalėdos, Užgavėnės, Jurginės, Velykos, Sekminės, Joninės, Žolinė, Vėlinės – ir jų papročiai. Kalendorinių švenčių tradicijos, susijusios su šio krašto istorine, visuomenine ir religine raida, formavosi veikiamos protestantiškų tradicijų ir papročių, todėl jos išliko labiau vokiškos. Kai kurios kalendorinės šventės, kaip Verbos, Joninės (Kupolės, Rasos), Vėlinės, Užgavėnės, įvedus krikščionybę, mažai tepakito. Lietuvininkų kalendorinių švenčių apeigų veiksmai sudaro per amžius pamažu susiklosčiusį vyksmų ir veikslių ciklą.

3. Trečiame skyriuje, remiantis senaisiais rašytiniais šaltiniais bei 2006–2007 m. Viešvilės, Smalininkų seniūnijose vykusios kraštotyros ekspedicijos medžiaga,

aptariamoms šeimoms švenčių regioninės tradicijos ir papročiai pradeda nuo pat žmogaus gimimo, šeimos kūrimo iki laidotuvių.

4. Senajai liaudies kultūrai, tradicijoms ir papročiams turėjo įtakos evangelikų tikėjimas, ypač surinkimai. Tai pasakytina apie dainas, šokius, pasilinksminimus, vaidinimus ir pan. Visi pasilinksminimai XVIII–XX a. buvo laikomi nuodėmingais. Stiprėjant germanizacijai lietuvininkų papročiai ir tradicijos pradėjo trauktis – jų vietą vis daugiau užkariavo vokiškieji.

5. Po pusės šimtmečio intensyvios vokietinimo politikos, XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje, Klaipėdos krašte vėl buvo pradėtos steigti lietuviškos mokyklos, skiepijusios lietuvišką dvasią. Nors jos veikė ir trumpą laiką (iki 1939 m.), lankiusieji tas mokyklas jau kalbėdavo, dainuodavo lietuviškai. Jie pradėjo gaivinti lietuviškąsias tradicijas ir papročius, patys užrašinėjo tautosaką.

6. Po Antrojo pasaulinio karo priverstinės emigracijos, pokario metų deportacijos į Sibirą beveik neliko senųjų gyventojų tiek Viešvilės apylinkėse, tiek ir visame Klaipėdos krašte. Iš esmės pasikeitė gyventojų demografinė sudėtis. Nelikus negausiai čia gyvenusių lietuvininkų, buvo pamirštos senosios jų tradicijos ir papročiai.

7. Po 1944 m. priverstinės emigracijos, pokario metais vykdyto gyventojų genocido kairiajame Nėmuno krante, Ragainės apskrityje buvusios lietuviškiausios Viešvilės parapijos dalyje, visiškai neliko buvusiųjų gyventojų lietuvininkų – juos pakeitė rusakalbiai, atsivežę savo krašto tradicijas ir papročius. Kairiojo Nėmuno kranto lietuvininkų tradicijos ir papročiai mus pasiekė tik išlikę užrašyti senuosiuose rašytiniuose šaltiniuose.

8. Pokario metais pernelyg domėtis lietuvininkų evangelikų papročiais, tradicijomis bei dvasine kultūra buvo nepageidautina. Jų dvasinė kultūra, bažnyčios, kapinės, senoji architektūra buvo naikinama. Vyresnioji karta į šį kraštą atsivežė savąsias lietuviškas tradicijas. Jaunoji karta jau buvo auklėjama nauja – sovietų dvasia.

9. Į baigiančias išnykti Mažosios Lietuvos, Klaipėdos krašto tradicijas ir papročius, kaip senųjų lietuvininkų kultūrinį palikimą, vėl atkreiptas dėmesys tik Atgimimo laikotarpiu ir stengiamasi tai puoselėti Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Klaipėdos krašto tradicinei kultūrai gaivinti Klaipėdoje veikia Mažosios Lietuvos etninės kultūros globos taryba. Viešvilės ir Smalininkų kultūros namai įtraukti į bendrą Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centrą.

Literatūra

1. Ažuolaitytė-Staneikienė I. Žalia, žalia Ganiklio diena, žurnalas *Lietuvė*, 2014 04 23.
2. *Baltų pasaulėjauta ir lietuviška savimone*, d. 3, Rudens virsmo šventės. Ilgės. Vėlinės, Kaunas, 2000.
3. Beresnevičius G. Baltai. Trumpa istorinė apžvalga, LA0601.pdf, žr. 2013 02 03.
4. Cirtautienė Ana, gim. Brukštų k. 1934 m., gyv. Vanagų k. *KUTR* 22 (Klaipėdos universiteto tautosakos rankraštynas).
5. Donelaitis K. *Raštai*, Vilnius, 1977.
6. Eidintas A., Bumblauskas A., Kulakauskas A., Tamošaitis M. *Lietuvos istorija*, Vilnius, 2013.
7. Glagau O. Lietuvininkų buitis ir būdas, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970.

8. Gizevijus E. Kai kurie dar prieš keletą dešimtmečių buvę lietuvininkų gimtųjų ir krikštynų papročiai, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970.
9. Gizevijus E. Tilžiškių lietuvininkų parvedliavimo aprašymas, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970.
10. Grumadaitė-Pabarčienė R. Žurnalistikos portalas „Sociumas“, Užgavėnių tradicijos puoselėjamos ir šiandien, 2012 12 23.
11. Ivinskis Z. Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo XVI–XVIII a., www.aidai.us/index.php?view=article, žr. 2014 06 04.
12. Kapeleris K. Kaip senieji lietuvininkai gyveno, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970.
13. Knobloch H. E. von. *Die Wischwoiller Dorf-Chronik II*, Berlin-Dahlem, 1998.
14. Krėvė-Mickevičius V. Dzūkų vestuvės, *Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1930, t. 2.
15. Lepneris T. *Prūsų lietuvis (Der Preusche Littauer)*, 1690, sudarė ir vertė iš vokiečių kalbos V. Gerulaitienė, Vilnius, 2011.
16. Maleckis-Sandekis J. Sudūvių knygelė, Vėlius N. *BRMŠ*, Vilnius, 2001, t. 2.
17. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. 1.
18. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2.
19. Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, Vilnius, 2003, t. 3.
20. Pretorijus M. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, Vilnius, 2011, t. 4.
21. Trinkūnas J. *Lietuvių senosios religijos kelias*, Vilnius, 2009.
22. Vagneris A. *Prūsijos lietuvių, gyvenančių Įsruties ir Ragainės apskrityse, buitės ir papročiai*, Vilnius, 1999.
23. Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, t. 1.
24. Zembrickis J., Bitensas A. *Šilokarčemos apskrities istorija*, Šilutė, 2008.

Šaltiniai

1. Kraštotyros ekspedicijos, vykdytos Viešvilės, Smalininkų seniūnijoje 2006–2007 m., medžiaga. Pateikėjos – Adelė Zubačiova (Greičiutė), gim. 1934 m. Viešvilėje ir ten gyvenusi iki 1945 m., ir Aldona Preikšaitienė (Karvelytė), gim. 1928 m. Antšvenčių k., nuo 1950 m. gyvenusi Smalininkuose. Užrašė Regina Kliukienė.
2. Kliukienė R. Kraštotyros rinkinys „Mažosios Lietuvos regiono tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas“, parengtas 2010 m. pagal 2006–2007 m. Viešvilės, Smalininkų seniūnijoje vykdytos kraštotyros ekspedicijos medžiagą.
3. Kraštotyros ekspedicijos, vykdytos Viešvilės, Smalininkų seniūnijoje 2006–2007 m., medžiaga. Pateikėja Anė Vasauskienė (Janulaitytė), gim. 1921 m. Palėkių k. Užrašė Regina Kliukienė.
4. Krikštynų tradicijos bei papročiai, gyvenimas, delfi.lt › Namai.
5. Kultūra ir švietimas › Istorija, interneto prieiga: silutesnaujienos.lt, žr. 2013 08 03
6. *Lietuvių kalendorinės šventės. Iš Jono Balio palikimo*, Vilnius, 2013.
7. Mažosios Lietuvos vestuvės XXI a. Projektas „Mažosios Lietuvos kultūros paveldas: vestuvės. Autentiškų papročių ir kostiumų atkūrimas bei pritaikymas šiuolaikinėje praktikoje“, Etnovestuvės.lt, žr. 2014 05 04.
8. Pateikėja Lenė Naujokienė, gim. 1922 m. Vanagų k., *KUTR 22* (Klaipėdos universiteto tautosakos rankraštynas).
9. Pateikėja Adelė Zubačiova (Greičiutė), gim. 1934 m. Viešvilėje, iki 1945 m. gyveno Viešvilėje. Užrašė Regina Kliukienė 2007 m.
10. Paukštytė-Šaknienė R. Mažosios Lietuvos kultūrinio savitumo raiška senųjų rašytinių šaltinių kontekste, *Lituanistica*, 2009, t. 55, Nr. 3–4(79–80), p. 162–173.

11. Paukštytė-Šaknienė R. Regioniškumas ir tradicija dabarties kultūroje: papročių kaitos ypatumai, *Tautosakos darbai*, 2012, t. 43, p. 143–154.
12. Petrošienė L. Klaipėdos krašto lietuvininkų dainavimo tradicijos kaita XX a., etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT...J.../DS.002.0.01. ARTIC.
13. Mačiulienė J. Dvaselės išlydėtos, laikas darbuotis, *Lietuvos žinios*, 2013, rugpj. 3.
14. Skablauskaitė I. Klausykite dabar, kaip senieji lietuvininkai dideles šventes laikė, *Šilainės sodas*, 2010 12 22, Nr. 22(118), žr. 2013 08 14.
15. Skablauskaitė I. Jei Šv. Martynas – su ledu, tai Kalėdos – su bradu, *Šilainės sodas*, 2010, www.silaine.lt/2010/2010 11 10/Martynas-10-11-10.htm.
16. Skablauskaitė I. Mažosios Lietuvos kulinarinis paveldas, 2010 10 26, www.silokarcema.lt/index?article=18062/21641/23639, žr. 2012 02 05.
17. Schmackostern, de.wikipedia.org/wiki/Schmackostern, žr. 2013 08 30.
18. Šimėnienė A. Archajiškosios pasaulėžiūros relikvai XIX–XX a. pradžios Joninių papročiuose J. Balio medžiagos pagrindu, *Liaudies kultūra*, 2005, Nr. 3, p. 10–21.
19. Tautkuvienė L. Kalėdos, religinės ir tautinės kultūros žurnalas *Laiškai lietuviams*, 1999, Nr. 12.
20. Vyšniauskaitė A. Lietuvininkų šermenys ir laidotuvės, *Mūsų kraštas*, 1995, Nr. 1, p. 107–109; *Lietuvos pajūris*, 1987, Nr. 68.
21. Vaškelis A. Pietistinis sąjūdis Mažojoje Lietuvoje ir K. Donelaitis, *Aidai*, www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id..., žr. 2013 08 03.
22. Žiemytė I. Lietuvininkų vestuvės – ir šelmiškos, ir pagarbios, *Vakarų ekspresas*, 2010 05 07, žr. 2014 07 31.

Iš Viešvilės apylinkių kulinarinio paveldo

Algirdas Sinkevičius

Duonzupė

Šiuo būdu duonos sriubą virdavo Viešvilėje gimusi ir joje iki 1944 m. gyvenusi Erna Pečiulienė, išmokusi ją gaminti dar iš savo močiutės. Erna Pečiulienė dirbo pasiturinčių viešviliečių namuose ir pas vietos ūkininkus. Sriubai gaminti reikiamų produktų jos abi imdavo iš akies, tad jie čia nenurodyti gramais. Reikalinga: juodos duonos gabaliukai (gali būti ir sudžiūvusi), lašinukai, grietinė, svogūnai, druska, prieskoniai, padažui šiek tiek miltų.

Keptuvėje pakepinti lašinukus su svogūnais. Į verdantį puode vandenį berti duonos gabaliukus, šiek tiek pavirti, dėti spirgintus lašinukus su svogūnais. Vėliau keptuvėje pakepinti miltų, maišant užpilti vandeniu (padažas turi būti tirštokas) ir supilti į puodą. Pabaigoje dėti pagal skonį grietinės, pipirų ar kitų prieskonių. (Kai kas dėdavo bulvių.)

Papasakojo pateikėja Erna Pečiulienė, gim. 1928 m. Užrašė jos dukra Regina Meškauskienė 2006 m.

Rytprūsių rūgštynių sriuba

Reikalinga: 500 g jautienos (*be kaulų*), 750 g šviežių pievoje surinktų rūgštynių, 1 ryšelis žalumynų (*morkos, salierai, petražolės*), 2 valgomieji šaukštai miltų, 2 kiaušinių tryniai, 1/8 l rūgščios grietinės, truputis sviesto, 0,5 citrinos sulčių, žiupsnelis cukraus.

Jautieną užpilti 1 l šilto vandens ir ant silpnos ugnies virti. Po 60 min. sudėti supjaustytus sriubos žalumynus, pasūdyti. Kai mėsa suminkštės, sultinį perkošti, o mėsą supjaustyti kubeliais.

Rūgštynes nuplauti, smulkiai sukapti ir užvirinti trumpai sultinyje (*arba leisti trumpai užkilti kunkului ir pertrinti per sietelį*). Galima pagardinti smulkiai sukaptais saliero lapeliais, cirtinos rūgštimi ir cukrum.

Miltus ir grietinę išplakti ir supilti į sriubą. Nuimti nuo ugnies, sudėti mėsą, kiaušinio trynį ir grietinę, išplakti, įdėti gabalėlį sviesto. Čia priklauso krakmolingos virtos bulvės.

Rytprūsių pavasarinis patiekalas bus lengvesnis, jeigu bus verdamas tik mėsos sultinyje ir su kiaušiniu ar mėsos kukuliais patiekiamas į stalą.

Krašto bendruomenės moterų skyrius. Užrašė išeivis iš Viešvilės H. E. von Knobloch. Iš vokiečių kalbos vertė Birutė Skandūnienė.

Plėkynė (plėkainė)

Ši senovinė Viešvilės apylinkių gyventojų gaminto patiekalo receptą papasakojo Erna Pečiulienė, gim. 1928 m. Viešvilėje, pokario metais gyvenusi Smalnikuose, Sokaičiuose.

Reikalinga: kiaulės skrandis, bulvės, morkos, svogūnai, vanduo, druska, pipirai, kiti prieskoniai.

Paruošti kiaulės skrandį – jį gerai išvalyti, nuplikiyti, ištrinti druska ir virti, kol suminkštės. Išvirtą skrandį supjaustyti mažais gabaliukais. Į puodą įpilti šalto vandens, sudėti supjaustytas gabaliukais bulves, įtarkuoti morką, kai jos išverda, sudėti skrandžio gabaliukus, pipirus, svogūnus. Baigiant virti įdėti druskos (pagal skonį). Sriuba būdavo skaidri. Valgyti su duona. (Sriubą galima paskaninti grietine.)

Pateikėja Erna Pečiulienė, gim. 1928 m. Viešvilėje. Užrašė dukra Regina Meškauskienė 2006 m.

Žalbarščiai (žaliabarščiai)

Vienas iš Viešvilės apylinkių gyventojų prieškariu gamintų patiekalų buvo žalbarščiai.

Jiems pagaminti reikia: raugintų burokėlių, svogūno, silkės ar jos galvos, karštų šutintų bulvių, druskos, pipirų, vandens.

Nuplautus ir išvirtus burokėlius užraugti. Dėti į puodynę perpjautus per pusę, užpilti šilto vandens, įmesti duonos riekę ir pastatyti šiltai, kad rūgtų.

Išrūgusius sutarkuoti per burokinę tarką, pilti nukoštą skystį nuo burokėlių, papildyti virintu vandeniu (bet ne per daug, turi jaustis rūgštumas). Smulkiai supjaustyti svogūno galvutę, dėti druskos. Silkę ar silkės galvą vynioti į popierių ir iškepti virtuvės krosnyje ant žarijų. Apdegusį popierių atsargiai nuimti, išrinkti kaulus. Iškepusią silkę sutrinti arba supjaustyti gabalėliais ir sudėti į barščius. Į žalbarščių sriubą galima dėti smulkintų svogūnų laiškų ir krapų.

Valgyti su karštomis, su lupenomis virtomis bulvėmis.

Pateikėja Erna Pečiulienė, gim. 1928 m. Viešvilėje. Užrašė dukra Regina Meškauskienė 2006 m.

Sriubalas, arba cibulynė

1 silkė, 1 svogūnas, virtos bulvės, truputis pipirų, druskos, 1–1,5 stiklinės vandens, šlakelis acto.

Silkę suvynioti į specialų popierių ir ant medžio anglių iškepti. Galima kepti židinyje arba krosnyje. Iškepusią silkę kartu su virtomis bulvėmis mediniu šaukštu ištriname. Įpjaustome svogūną, beriame druskos, pipirų, įpilame truputį acto. Gautą masę sumaišome ir užpilame 1–1,5 stiklinės vandens.

Sriubalas valgomas su karštomis bulvėmis, virtomis su lupena.

Papasakojo Danutė Krištaponienė, Viešvilė. Užrašė Danutė Karopčikienė 2007 m.

Sėtinių (geltonųjų griežčių, griučkų) sriuba

Pateikėja Erna Pečiulienė prisiminė ir papasakojo Viešvilės apylinkėse senųjų vietos gyventojų gamintos sėtinių (geltonųjų griežčių – griučkų) sriubos receptą.

Reikalinga: bulvės, sėtiniai, rūkyta mėsa (lašinukai), vandens, truputis druskos, prieskonių.

Į puodą įpilti vandens. Įdėti truputį rūkytos mėsos (lašinukų ar kitos). Lygiomis dalimis imti bulvių, griučkų, nuplauti, supjaustyti keturkampiais gabaliukais. (Į sriubą galima dėti stambiai tarkuotų morkų, šaukštelį miltų, kitur pila pieno.) Baigiant virti, pasūdyti, įdėti prieskonių. Sėtinių sriuba valgoma su duona.

Pateikėja Erna Pečiulienė, gim. 1928 m. Viešvilėje. Užrašė dukra Regina Meškauskienė 2006 m.

Kratinys su sėtiniais (geltonaisiais griežčiais, griučkais)

Erna Pečiulienė prisimena Viešvilės apylinkėse vietos gyventojų gamintą patiekalą – kratinį su sėtiniais (geltonaisiais griežčiais – griučkais).

Reikalinga: pjaustytos bulvės, griežinėliais supjaustytas kumpis, griežinėliais supjaustyti sėtiniai, truputis vandens, druskos pagal skonį, prieskonių.

Į nedidelį puodą eilėmis dėti rūkyto kumpio griežinėlius, pjaustytas bulves, sėtinius. Užpilti truputį vandens ir troškinti. Išvirusį kumpį išimti, bulves ir sėtinius sugrūsti, įdėti druskos pagal skonį.

Pateikėja Erna Pečiulienė, gim. 1928 m. Viešvilėje. Užrašė dukra Regina Meškauskienė 2006 m.

Bulvės prancūziškai

Šiuo būdu patiekalą gamindavo Viešvilėje gimusi ir joje gyvenusi iki 1944 m. Erna Pečiulienė, dirbusi turtingų viešviliečių namuose ir pas vietos ūkininkus. Erna tai buvo išmokusi dar iš savo močiutės, kuri produktų imdavo iš akies, tad čia nenurodytas jų kiekis.

Reikalinga: Virtos bulvės su lupenomis, grietinė, svogūnai, lašinukai, miltai, truputis druskos, truputis pipirų.

Iš vakaro išvirtas bulves nulupti, supjaustyti nedideliais gabaliukais. Sudėti į puodą, keptuvėje pakepti smulkiai pjaustytus lašinukus (galima dėti kiaulės taukų), smulkiai pjaustytus svogūnus. Vėliau taukų šiek tiek nupilti, dėti valgomą šaukštą miltų ir gerai juos pakepinti (iki rudumo). Pilti vandenį, grietinę, berti druską ir prieskonius. Padažas turi būti tirštas. Jį pilti ant supjaustytų bulvių ir viską troškinti. Bulvės turi būti labai tirštame padaže.

Valgyti su raugintais agurkais ar kitomis daržovėmis.

Pateikėja Erna Pečiulienė, gim. 1928 m. Viešvilėje. Užrašė dukra Regina Meškauskienė 2006 m.

Burokėlių mišrainė

3 burokėliai, 3 rauginti agurkai, 3 svogūnai, 0,5 stiklinės aliejaus, truputis acto.

Burokėlius išvirti, atvėsinti, nulupti ir sutarkuoti burokine trintuve. Agurkus supjaustyti kubeliais. Svogūnus pakepinti aliejuje ir atvėsinti. Viską sudėti į dubenį, įpilti šlakelį acto ir gerai išmaišyti.

Papasakojo Hilda Šventoraitytė-Grigulienė, gim. 1931 m. Viešvilėje. Užrašė Sniežana Šašienė.

Viešvilės apylinkėse po Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos buvusi negausi katalikų bendruomenė kas metai vis stiprėjo. Įsikūrus lentpjūvei, atsirado didesnis darbo jėgos poreikis – čia apsigyvendavo vis daugiau lietuvių. Po Antrojo pasaulinio karo beveik visose tuščiose sodybose jau buvo įsikūrę katalikų tikėjimo gyventojai.

Danutė Krištaponienė prisimena pokario metų Kūčių valgius.

Kūčių mišrainė

Išvirtą burokėlių, virtas bulves ir morkas smulkiai supjaustyti, įdėti smulkiai supjaustytų raugintų agurkų, virtų pupelių. Į keptuvę įpilama aliejaus, supjaustomi ir apkepinami svogūnai. Karštus apkepintus svogūnus užpilti ant susmulkintų daržovių ir gerai išmaišyti. Mišrainė pagardinama pipirais ir druska.

Papasakojo Danutė Krištaponienė, Viešvilė. Užrašė Danutė Karopčikienė
2007 m.

Grybų pyragiukai

Džiovinčius grybus išvirti, sumalti mėsmale, įpjaustyti svogūnų, įberti pipirų ir, užpylus aliejaus, pakepinti. Taip paruošiamas įdaras pyragiukams.

Paruošti miltų tešlą, ją suminkyti ir, įdedant įdaro, padaryti pyragiukus. Pyragiukai verdami pasūdytame vandenyje. Pyragiukų nereikia kepti.

Grybų pyragiukai per Kūčias valgomi su grybų padažu. Jis daromas taip pat kaip ir įdaras, tik pilama daugiau aliejaus.

Papasakojo Danutė Krištaponienė, Viešvilė. Užrašė Danutė Karopčikienė
2007 m.

Morkų pyragas

200 g sviesto, 4 kiaušiniai, 3 morkos, 4 stiklinės miltų, 1 stiklinė cukraus, 1 šaukštelis kepimo miltelių, 0,5 l serbentų uogienės, 1 stiklinė pieno ir truputis druskos.

Dubenyje ištirpinti sviestą. Į jį suberti cukrų, kepimo miltelius ir gerai išmaišyti. Atskirame inde išplakti 4 kiaušinius ir supilti į dubenį. Berti po 1 stiklinę miltų ir gerai išmaišyti. Įberti truputį druskos. Pieną pašildyti ir supilti į dubenį, gerai išmaišyti. Nuplauti ir nuskusti morkas, jas sutarkuoti ir suberti į bendrą masę. Viską labai gerai išmaišyti.

Kepimo skardą ištepti sviestu. Į ją suversti visą masę, tolygiai paskirstyti ir ant viršaus su šaukštu sudėti tirštą serbentų uogienę. Neturint uogienės, galima pasigaminti kakavos ir sviesto glaistą ir jį ant viršaus užtepti.

Kepimą skardą su paruošta pyrago mase dėti į įkaitusią orkaitę ir kepti, kol pyragas apskrus švelniai ruda spalva.

Papasakojo Hilda Šventoraitytė-Grigulienė, gim. 1931 m. Viešvilėje. Užrašė
Sniežana Šašienė 2006 m.

Vafliniai blynai (*vofeliai*)

Vafliniai blynai (*vofeliai*), kaip pasakoja Darius Tamulis, – grūdų gaminys, kepamas iš tešlos, pagamintos iš kvietinių miltų, kiaušinių, cukraus, pieno, riebalų, pridedant įvairių priedų. Jų kepimas priklauso maisto ruošimo amatui. Kada tiksliai atsirado vafliai – nežinoma. Rašytiniuose šaltiniuose teigiama, kad vafliai atsirado Reino upės regione viduramžiais, maždaug nuo XIV a., kai tik atsirado specialios keptuvės su bičių korį primenančiu ornamentu, turinčios širdelės formą. Vaflių pavadinimas kilęs iš vokiško žodžio *wafle*, kuris ir reiškia „korio akutė“.

Mažosios Lietuvos regiono lietuvninkai vaflinius blynus pradėjo kepti nu-sižiūrėję nuo vokiečių daugiau kaip prieš šimtą metų ir vadino juos *vofeliais*. Gyvenant kartu lietuvninkų mitybos tradicija buvo veikiama vokiečių. Lietuvninkai *vofelius* kepavo pavakariams, vakarienei ir tiekdamo į stalą su uogiene, valgydavo užsigerdami *kafija* (liet. kava) arba *tija* (liet. arbata).

Šiuo metu vafliniai blynai kepami visoje Lietuvoje, tačiau kituose Lietuvos regionuose jie paplito daug vėliau, po Antrojo pasaulinio karo, ir yra vadinami „*čirviniais*“ blynais.

Lietuvninkė (liuteronų tikėjimo) Anė Paldavičienė-Štriekis iki šių dienų atsimena savo mamos Gretos Štriekis-Gandras, gim. 1905 m. Užlieknių valsčiuje Kūlynų k., gamintų valgių receptus. Tarp jų yra ir *vofelių* receptas. Ji turi išsaugojusi seną mamos vaflinę keptuvę, pagamintą Vokietijoje 1882 m. Ji šį patiekalą atsimena, nes visą gyvenimą kepė savo vaikams ir anūkams. Mamos vaflinę saugo kaip didžiausią brangenybę. Jų namuose pavakariams visada patiekdavo kavą, o prie kavos ir saldumynų, iš kurių dažnai būdavo *vofeliai*.

Pateikėja Anė Paldavičienė-Štriekis, gim. 1933 m., kuri prisimena receptą savo mamos Gretos Štriekis-Gandras, gim. 1905 m. Užlieknių vls. Kūlynų k. Užrašė Darius Tamulis 2015 m.

2010–2015 m. buvau Mociškių kaimo bendruomenės pirmininku. Šiam kraštui jaučiu ypatingus sentimentus, save laikau Mažosios Lietuvos regiono gyventoju, nes už kilometro nuo Mociškių yra mano mamos tėviškė – miškų apsuptas Stygliškių kaimelis, kuriame nuo 1948 m. gyveno mano seneliai. Gal todėl aš domiuosi Mažosios Lietuvos istorija, kultūra, jos kulinariiniu paveldu.

Viskas prasidėjo nuo senos surūdijusios vaflinės keptuvės. Radę pas kaimyną ruoštą metalo laužui seną vokišką vaflinę, išplovėme, nušveitėme ir pasistatę lauke krosnį su žmona pabandėme išsikepti vaflinių blynų. Mums pavyko. Pirmi blynai buvo su rūdim, akys pilnos ašarų, bet blynai labai skanūs. Tada pradėjome ieškoti autentiško *vofelių*, kepamų senųjų šio krašto gyventojų, recepto. Man padėjo Pagėgių kultūros centro etnografe Ksavera Mikšienė, suvedusi mane su lietuvninke, Rukū kaimo gyventoja Ane Paldavičiene-Štriekis, kuri išlaikė seną vaflinę ir kepamų *vofelių* receptą, paimtą iš savo mamos Gretos Štriekis-Gandras. Anė mane mokė, kaip kepti *vofelius*, kad neprisviltų, kad neišbėgtų per kraštus, kad *vofeliai* būtų traškūs ir t. t.

Pirmą kartą su *vofeliais* padarėm iškylą ant Rambyno kalno, kai šventėm Jėnines. Ir visa tai išsirutuliojo į tradiciją.

Su bendruomene teko dalyvauti įvairiose Pagėgių savivaldybės šventėse, Martyno Girulio padėkos koncerte, „Stintapūkio“ šventėje Nidoje, taip pat buvom nuvažiaavę į Užgavėnių šventę Ruņišiškių liaudies buities muziejuje.

Joninės ant Rambyno kalno su kaimo bendruomene

Susidomėjęs *vofeliais* pradėjau rinkti vaflinių keptuvių kolekciją, kurių Mažojoje Lietuvoje pas senus žmones dar galima rasti. Šiuo metu turiu surinkęs penkias keptuves, dauguma jų vokiškos, ant kai kurių dangčio užrašyti *vofelių* receptai. Taip *vofelius* kepu nuo 2010 m. iki šiol.

Vofeliams reikalingi produktai: kvietiniai miltai, pienas, kiaušiniai, sviestas, cukrus, lašiniai, vanilinis cukrus. Kvietinius miltus perku „Malsenos“ aukščiausios rūšies iš parduotuvės, kiaušinius, pieną ir lašinius perku iš šalia esančio Genovaitės Kairienės ekologiško ūkio, kur gyvuliai ir paukščiai šeriami pačių užaugintais grūdais ir daržovėmis.

Vaflinių keptuvių kolekcija

Kaip kepti *vofelius*, mokė Anė Paldavičienė-Štriekis. Miltus, sviestą, kiaušinių trynius, ištrintus su cukrumi, pilame į dubenį, užpilame pienu, suberiame vanilinį cukrų ir maišome tešlą. Atskirai suplakame kiaušinių baltymus ir pilame maišydami tešlą, kol tešla taps vientisa. Ant krosnies dedame vaflinę keptuvę, ir gerai įkaitiname. Į karštą keptuvę ištrintą su lašiniais, pilame tešlą. Uždenge dangtį, apverčiame

*Vaflių kepimas.
D. Tamulis*

*Joninės ant Rambyno
kalno. D. Tamulis
su žmona Lina*

vaflinės kitą pusę. Vartydami keptuvę, *vofelį* kepame apie 5 minutes. Po penkių minučių atidengę dangtį su lopetėle išimame *vofelį* iš keptuvės.

Kad *vofelis* būtų traškus, reikia atšaldyti padėtą po vieną taip, kad iš apačios blynas gautų oro. Šiuo metu jis padėtas ant aukštos šiaudinės lėkštės. Anė Paldavičienė-Štriekis pasakojo, kad iškeptą *vofelį* dėdavo ant tarkos, kad atšaltų ir būtų traškus. Atšalusius traškius *vofelius* dėti į lėkštę ir patiekti į stalą.

Ilgai vargau su krosnimis iš „nemūrytų plytų“. Padedant vietiniams meistrams pasigaminau krosnelę *vofeliams* kepti kūrenamą malkomis.

Už kulinarinio paveldo sklaidą Mociškių kaimo bendruomenė yra ne kartą mus apdovanojusi padėkos raštais.

Užrašė Darius Tamulis, Mociškių k., Vilkyškių sen., Pagėgių savivaldybė.

Raderkuchen 1 (*liet. narstukai, auselės*)

Paskutinę vasarą besilankydami Viešvilėje susėdome pas svetingus Audrą ir Algimantą Liaudaičius išgerti kavos. Besišnekučiuodami pamatėme Emą Liaudaitienę, gimusią Viešvilės valsčiaus Aušgirių kaime, ateinančią per sodą su dideliu padėklu kepinių. Visus mus ji nustebino šviežiu, namuose pagal senovinį receptą keptu, Vokietijoje vadinamu *Raderkuchen* (liet. narstukai, auselės). Atmintyje iškilo šviesūs jaunystės prisiminimai. Vakaruose joks kepėjas dabar jo nesiūlo. O jei kur jie dar yra gaminami, tai tik Rytų Prūsijoje (vok. Rader – pyragas).

Taigi pamačius Emos tėviškės *Rader* pyragų kalnus mūsų sveikos mitybos, kaloringumo pagrindai, galima sakyti, buvo „išmesti per bortą“. Visi priėjome prie vieningos nuomonės, kad šį gaminį norėtume turėti dabartiniuose savo namuose Vokietijoje, tad ir jo gamtinimo receptą norėjome parsivežti. Ema Liaudaitienė ji mums pasakė, bet gaila, jį pamiršau. Grįžęs į namus Vokietijoje pradėjau klausinėti recepto savo draugus. Jaunystėje, kaip pamenu, daug kartų būdavo patiekiamas *Rader* pyragas, tik vis kitos sudėties. Čia ir pateikiu šio gaminio receptų tyrinėjimų rezultatus.

Miltai, 2 kiaušiniai, stiklinė rūgščios grietinės, stiklinė cukraus, pakelis kepimo miltelių, pakelis vanilinio cukraus.

Viskas išmaišoma dubenyje. Sviesto ji nededa, kaip ir kitų prieskonių. Tada viską maišydama pila miltų tiek, kad tešlą galima būtų ant miltuotos lentos ar virtuvinio stalo iškočioti iki maždaug 3 mm storio. Po to išpjaunamos juostos. Kur nėra virtuvinių ratelių, pjaunama virtuviniu peiliu. Juostos viduryje padaroma įpjova ir vienas juostos galas pertraukiamas per skylę. Kepimui Ema vartoja plačiai Lietuvoje žinomą saulėgražų aliejų „Brolio“. Nusausinus kaip įprasta apibarstoma cukrum ar cukraus pudra.

Pateikėja Ema Treichler-Liaudaitienė. Receptas iš Aušgirių k. Užrašė Hans Erhardt von Knobloch. Iš vokiečių kalbos vertė Birutė Skandūnienė.

Raderkuchen 2. Rytų Prūsijos tėvynainių draugijos moterų skyriaus receptas

Reikalinga: 250 g miltų, 70 g cukraus, 2 kiaušinio tryniai, 50 g sviesto, 6 valgomieji šaukštai saldžios grietinės (*arba taip pat balto vyno*), 50 g migdolų, riebalų kepimui.

Iš sudedamųjų dalių reikia suminkyti tamprią tešlą, sudėti maltus migdolos. Tešla neturėtų lipti prie rankų. Iškočioti, išmušti ir 30 minučių padėti į šaldytuvą. Vėl iškočioti ir su tešla pjaustyti rateliais (*iš to kilęs vardas Raderkuchen*) supjaustyti 10 cm ilgio ir 3 cm pločio juostomis, per jų vidurį padaryti 5 cm įpjovą. Pusę juostos pertraukti (perkišti) per įpjovą. Kepimo riebalus dengtoje keptuvėje tiek įkaitinti, kad aplink medinio šaukšto kotą susidarytų mažos pūslės, ir sudėti tiek pyragų (*auselių*), kad jos nesiliestų ir kepti iki auksinio rudumo. Ant virtuvinio popieriaus nusausinti ir apibarstyti cukraus pudra.

Raderkuchen (narstukai)

Narstukai, kepti taukuose (*šmolciuje*). Reikalinga: 125 g sviesto, 8 kiaušiniai, 250 g cukraus, 4 valgomieji šaukštai rūgščios grietinės, 1 arbatinis šaukštelis cinamono, 1/2 tarkuotos citrinos, 4 cl aroko (*ryžių degtinės*), 1 kg miltų, 1 pakelis kepimo miltelių ir kepimo riebalų.

Sviestą ištrinti iki putų, kiaušinius, cukrų, cinamoną ir nutarkuotos citrinos žievelę sudėti kartu. Aroką ir grietinę išmaišyti. Miltus su kepimo milteliais išsijoti ir supilti. Viską suminkyti į kietą tešlą. Ant miltuotos darbo vietos tešlą iškočioti ne per plonai ir supjaustyti 10 cm ilgio ir 3 cm pločio juostomis. Per vidurį įpjauti ir vieną tešlos galą pertempti per įpjovą. Karštuose kepimo riebaluose plaukiojančius iki aukso spalvos iškepti. Ant virtuvinio rankšluosčio palikti nusivarvėti ir gausiai apibarstyti cukraus pudra.

Brigita Koch. 100 receptų iš Pomeranijos ir Rytų Prūsijos, Parolak leidykla, 1991. H. E. von Knobloch. Vertė Birutė Skandūnienė.

Ketvirtas Rytų Prūsijos narstukų receptas. Reikalinga: 250 g miltų, 6 kiaušinio tryniai, 1 valgomasis šaukštas sviesto, 4 valgomieji šaukštai cukraus, 4 valgomieji šaukštai rūgščios grietinės, kepimo miltelių arba cinamono ant peilio galo, truputis druskos, šiek tiek romo.

Raderkuchen yra skanūs riebaliniai kepiniai. Įprastai jie paruošiami su kepimo milteliais. Jeigu laukiama svečių prie kavos, užtenka prieš valandą paruošti tešlą ir pradėti kepti.

Sviestą išplakti iki grietinės konsistencijos, trynius ir cukrų išplakti iki putų. Miltus sumaišyti su kepimo milteliais arba angliarūgštės amoniū, žiupsnelis druskos, rūgščios grietinės, ant peilio galo gerokai cinamono, truputis romo. Viską sumaišyti ir gerai išminkyti. Tada tešlą iškočioti. Tešlą rateliu supjaustyti 10 cm ilgio ir 3 cm pločio juostomis. Viduryje padaryti išilginę įpjovą ir vieną pusę juostos pertraukti per įpjovą. Sudėti ant pamiltuotos lentos. Dabar *šmolcių* (liet. taukus) ar margarinažemoje dengtoje keptuvėje užkaitinti iki virimo ir minutėlę pavirinti. Tešlos darinių dėti į keptuvę tiek, kad jie turėtų pakankamai vietos pūstis. Kepti iki auksinio rudumo. Išimti su kiaurasamčiu ir leisti nusivarvėti. Po to apibarstyti cukraus pudra.

Marion Lindt. Rytų Prūsijos mėgstamas patiekalas Raderkuchen, Rautenbergo leidykla, 1988. Užrašė H. E. von Knobloch. Vertė Birutė Skandūnienė.

Dar vienas, penktas, labai senas narstukų receptas, aptiktas senojoje virimo knygoje.

Reikia: 70 g cukraus ištrinti su dviem tryniais, įdėti 250 g miltų, 50 g sviesto, taip pat žiupsnelį druskos ir 1/4 litro saldžios grietinės ir viską suminkyti į kietą tešlą. Tešlą išlyginti ant kepimo lentos ir su virtuviniais rateliais supjaustyti plonomis juostomis. Dabar juostelės sudedamos į karštus riebalus ir kepamos, gausiai apibarstomos cukrumi, o kai atšąla, patiekiamos kaip *Rader* kepiniai.

Henrietės David kulinarinė knyga biurgeriškai virtuvei, *Raderkuchen*, Berlynas, 1873, užrašė H. E. von Knobloch. Vertė Birutė Skandūnienė.

Tradicinis Rytų Prūsijos gėrimas „Meškinis“ (Meškos gaudymas)

Tai Rytprūsijoje žinomas nacionalinis gėrimas, kuris po karo paplito ir kituose kraštuose. Šis vardas kilęs iš lietuviško žodžio „meška“. Sakoma, kad „Meškinis“ yra labai sveikas gėrimas esant peršalimui ar bronchitui – žinoma, mažais kiekiais. Kartais jis geriamas šiltas. Bet atsargiai, nes tuomet jis veikia kojas, kurios stojantis nenori klausyti. Išgėrusysis tada šleivoja po apylinkę kaip meška. Reikalinga: 250 g žiedų medaus, 0,5 l degtinės, 1 cinamono lazdelė, 1 neišsunkta citrinos žievelė.

Medų silpnai šildant ištirpinti degtinėje, tada atšaldyti. Likusią degtinę, cinamono lazdelę ir plonai nuluptą citrinos žievelę supilti į atšaldytą degtinę. Tvirtai uždaryti ir kambario temperatūroje palikti visą savaitę stovėti. Be to, kasdien suplakti. Pabaigoje likerį supilti į grafiną arba butelį ir laikyti užkimštą.

Tada – į sveikatą! (*Na dem Prost!*)

Iš Viešvilės išeivio H. E. von Knobloch str. „Raderkuchen“.
Vertė Birutė Skandūnienė.

Užgavėnės Mažojoje Lietuvoje. Tradicijų rekonstrukcija

Kristina Blockytė

Vytauto Didžiojo universitetas

Užgavėnės buvo švenčiamos per pavasario lygiadienį – kovo antros dekadės pabaigoje ir trečios pradžioje. Ilgainiui Užgavėnių laikas (septintosios savaitės prieš Velykas antradienis) buvo pritaikytas prie krikščioniškojo bažnytinio kalendoriaus, tačiau dauguma prosenovinių papročių ir tikėjimų bei karnavalinis šventės pobūdis išliko iki mūsų dienų. Savitos Užgavėnių šventimo tradicijos yra susiformavusios Mažojoje Lietuvoje.

Straipsnio objektas: Užgavėnių šventės papročiai Mažojoje Lietuvoje.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti nykstančias apeiginių Užgavėnių papročių reikšmes ir aptarti etninės tradicijos bei tęstinumo, rekonstruojant papročius, galimybes šių dienų šventės modelyje.

Straipsnio uždaviniai: 1) išskirti ir aprašyti žinomus lietuvininkų Užgavėnių šventės modelių elementus; 2) išnagrinėti jų turinio reikšmes bei šiuolaikines transformacijas.

Raktiniai žodžiai: Užgavėnės, lietuvininkų šventė, Mažoji Lietuva, Šiupinys.

Tyrimo metodai: istorinis lyginamasis, turinio analizės, lauko tyrimų (išsamiojo interviu bei dalyvaujantčiojo stebėjimo).

Nors Užgavėnių šventės bibliografija palyginti didelė¹, tačiau aptariamam aspektui Užgavėnių transformacijos Mažosios Lietuvos regione iš esmės netyrinėtos. Straipsnio tradicinės šventės analizė pagrįsta „Baltų religijos ir mitologijos šaltinių“² (BRMŠ) medžiaga, Jono Balio³ surinktų ir publikuotų šaltinių, taip pat Balio Buračo⁴, Teodoro Narbuto⁵, Arūno Vaicekausko⁶ ir kitų etnografinių bei istorinių tekstų studijomis. Papildomos informacijos suteikė Klaipėdos universiteto tautosakos ir rankraštyno fonotekos (KUTRF), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LLTI), Lietuvos istorijos instituto (LII) fondų ir internetinės medžiagos tyrinėjimas. Šiuolaikinės lietuvininkų šventės analizė paremta straipsnio autorės Mažosios Lietuvos⁷ teritorijoje ekspedicijų metu (nuo 2005 m.) surinkta tautosakine ir etnografinė medžiaga⁸.

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos.

¹ Plačiau žr. Vaicekauskas A. *Lietuvių žiemos šventės*, Kaunas, 2005, p. 14–28.

² *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I–IV, sudarė N. Vėlius, Vilnius, 1996–2005.

³ Balys J. *Lietuvių kalendorinės šventės: tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*, Vilnius, 1993, 310 p.; Balys J. *Metinės šventės, Lietuvių tautosakos skaitymai*, Tübingen, 1948, p. 99–125); Balys J. *Iš Mažosios Lietuvos tautosakos*, surinko J. Banaitis, J. Bruožis ir kt., paruošė J. Balys, Vilnius, 1937, p. 3–92.

⁴ Buračas B. *Lietuvos kaimo papročiai*, Vilnius, 1993, 527 p.

⁵ Narbutas T. *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius, 1992.

⁶ Vaicekauskas A. *Lietuvių žiemos šventės*, Kaunas, 2005, 191 p.; Vaicekauskas A. *Karnavalas Lietuvoje, Darbai ir dienos*, Kaunas, 2002, Nr. 31, p. 267); Vaicekauskas A. *Lietuvių Užgavėnės: nacionalinio tapatumo linkme, Liaudies kultūra*, Vilnius, 2010, Nr. 2 (131), p. 23–29.

⁷ Pagal 2003 m. Etninės kultūros globos tarybos patvirtintas rekomendacijas nustačiusias etninės tradicijos paplitimo ribas, Mažajai Lietuvai priklauso Klaipėdos miesto, Neringos ir Pagėgių savivaldybės, Šilutės rajono – Šilutės, Rusnės, Kintų, Saugų, Juknaičių, Usėnų, Tauragės rajono – Lauksargių, Jurbarko rajono – Smalininkų ir Viešvilės, Klaipėdos rajono – Dovylių, Kretingalės, Priekulės, Sendvario. Dauparų-Kvietinių ir Agluonėnų seniūnijos. Kita Mažosios Lietuvos dalis (Karaliaučiaus kraštas) šiuo metu priklauso Rusijai (Jokubaitytė 2013, interneto prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=70395p_k=15p_d=95439).

⁸ Surinkta medžiaga (iš 218 pateiktųjų) unikali tuo, jog informantai yra lietuvininkai – gimę ir auge Mažosios Lietuvos teritorijoje.

Taigi būtų galima išskirti tris lietuvininkų Užgavėnių šventės modelius: archajiškąjį (XV–XIX a.), XX amžiaus bei šiuolaikinį (po 1991 m. iki šių dienų).

1. Archajiškasis šventės modelis

Rašytiniuose šaltiniuose (vyskupų cirkuliaruose, laiškuose, svetimšalių informaciniuose raštuose) pirmosios žinios apie Užgavėnes ir jų metu vykusias persirengėlių eitynes siekia XV a. pradžią. Pirmą kartą šios šventės pavadinimas minimas vienuolio H. Beringerio rašte (1428 m.): „*Per Užgavėnes (vok. Fastnachten) vyksta velnių šokiai, o garbingi žmonės leidžia moterims persirengti vyriškais drabužiais, berniokiškais paltais ir panašiai – kas Dievo yra uždrausta*“ (BRMŠ 1996, 492).

XVI–XVIII a. Vilniaus jėzuitų kolegijos ir akademijos vizitatorių memorialuose, nutarimuose, XVIII–XIX a. katalikų bažnyčios dvasininkų ganytojiškuose raštuose ir draudimuose taip pat yra žinių apie šios šventės pobūdį, personažus ir jų atliekamus veiksmus. Pavyzdžiui, XVIII a. pr. Mykolas Olševskis pateikia liaudiškų ir sinkretinių tikėjimų pavyzdžių. Vienas jų, kad Paskutinio teismo diena bus per Užgavėnes, kai žmonės linksminsis: „*Sudna diena bus ant užgavieniu, kada žmonės ulavos, užmirš baimes Pona Dieva*“ (BRMŠ 2005, 136). Įdomus, sinkretinis teiginys, rodantis ano meto pasaulėjautą, iš kurio matyti, kad per Užgavėnes buvo paprotys daug valgyti ir pan.

XVIII a. pr. Jokūbas Brodovskis savo žodyne – smulkiosios tautosakos rinkinyje „*Lexicon Germanico-Lithvanicvm et Lithvanico-Germanicvm*“ aprašė Užgavėnių žaidimą „*Trizubais joti*“ (BRMŠ 2005, 33). Nors mitinę leksiką ėmė iš Frydricho Pretorijaus Pretorijaus, o kai kurių papročių aprašymus iš XVII amžiaus pabaigos anoniminio rankraščinio priežodžių ir mįslių rinkinio, šį Užgavėnių žaidimą autorius užfiksavo pats: „*Trizubai yra toks žaidimas, arba lažybos, kurias per Užgavėnes kai kurie lietuviai paprastai ruošia šitokiu būdu: du žaliūnai sėda ant gerų arklių ir kiekvienas pasiima po ilgą kartį, kurios viename gale yra prikalta ritinio ar lėkštės dydžio apskrita lentelė. Abu joja priešpriešiais ir tuo pačiu metu stumia vienas kitą, įrėmę tą kartį į krūtinę, kol vienas nukrinta nuo arklio. Kuris nuo arklio nukrinta, tas pralaimi ir turi antrajam su visais jo šalininkais atsilyginti – pastatyti alaus statinę*“ (BRMŠ 2005, 33).

XIX–XX a. Užgavėnių šventimo tradicijos Lietuvoje aprašytos lietuvių literatūros klasikų veikaluose, tyrinėtos etnologų ir folkloristų studijose. Etnografinės medžiagos sukaupta muziejuose ir archyvuose, vis daugiau jos skelbiama (didelis dėmesys skiriamas dzūkų ir aukštaičių papročiams aprašyti) (Petrošienė, Bukantis 2010, 8). Tačiau šiuose regionuose Užgavėnių šventimo tradicijos yra kiek kitokios negu Mažojoje Lietuvoje.

Viena svarbiausių archajinių Užgavėnių ritualų paskirčių – išsaugoti egzistencinę svarbą turinčius žemdirbių gyvensenos momentus. Todėl per šią šventę (kaip ir per visas kitas kalendorinio ciklo šventes) daugiausia dėmesio buvo skiriama būsimam derliui, gyvulių ūkio ir pačios bendruomenės sėkmei ir tęstinumui. Taigi, remiantis istoriniais ir etnografiniais šaltiniais, būtų galima išskirti šiuos esminius Užgavėnių šventės XV–XIX a. ritualo apeigų elementus: 1) važinėjimasis, laistymasis vandeniu; 2) persirengėlių vaidinimai, vaikštynės; 3) gausios vaišės.

1.1. Važinėjimas, laistymas vandeni

Lietuviai, kaip ir kiti Europos žemdirbiai, daug dėmesio skyrė Užgavėnių pasivažinėjimams. Rašytiniai šaltiniai mini, jog 1444 m. Sembos sūduviai protėvių papročiu važinėdavosi, kad garantuotų gerą linų derlių (RTNT 1899, 53).

Iki pat XIX a. pab. važinėjimosi arklių traukiamomis rogėmis paprotys buvo siejamas su būsimo linų derliaus augumu. Tikėta, kad nuvažiuotas atstumas nulems linų pluošto ilgumą. Karlas Kapeleris (*Carl Cappeller*) XIX a. rašė: „*Per Užgavėnes senieji buvo papratę vėžitis. Tai pakinkyta buvo į szlejes pora arklių ir visi važėjo; tik maži kūdikiai su motyna liko namie. Tėvs vaznycojo; kiti, kurie galėjo szaltį pakelt, tai viskas apsirėdė ir į szlejes sugulė; nes jė turėjo tokį tikėjimą, kad jė dikcei važinėsis, tai linai gerai užtiks. Vakarą karczemose muzikė buvo. Cze jaunieję szoko; seniejė gėrė arba kortoms loszo, ir žiurėjo, kurio duktė arba sunus kaip szokt moka*“ (Lietuvininkai 1970, 370). Šis paprotys buvo gajus ilgus šimtmečius: „*sakydavo: „važiuosiu linus tėt“.* Senieji lietuvininkai Užgavėnėms linus traukt važiuodavo su visa šeimyna. Daugybę skambalų prisirišdavo. Po Užgavėnių žydai vežiodavo silkes pabučiais pardavinėdami“⁹ (IES b. 640, 36, 37).

Netekęs ankstyvosios apeiginės prasmės, Mažojoje Lietuvoje važinėjimosi paprotys buvo išlikęs net pirmaisiais XX amžiaus dešimtmečiais. Jonas Balys straipsnių rinkinyje „Iš Mažosios Lietuvos tautosakos“ rašo, jog Klaipėdos krašte kas neturėdavo arklio, tas eidavo pėsčias į svečius – kuo toliau nuo savo namų suvaikščiosi, tuo didesni užaugs linai: „*Užgavėnes švėsdavo utarnike [antradienį] nuog pietų. Jaunuomenė arba jaunieji žmonės pakinkę jauniausius arklius tolimas keliones darydavo – juo toliau važiuodavo, juo ilgesni linai užaugdavo tame mete. Seredoj [trečiadienį] važiuodavo senieji savo užgavėnių kelionę, vyriausiai ant apsilankymo prie genčių*“ (Balys 1937, 37).

Visoje Lietuvoje važinėjimas dažniausiai siejamas su laistymusi: „*Užgavėnėse visur labai mėgstama laistytis vandeni: laistoma persirengėlius, Kotrės ar Gavėno palydovus, laistoma besivažinėjančius, dargi daromi tam tikri pasivažinėjimai, kurių tikslas – kitus laistyti ar patiem būti aplaistomiems („bičių vežimas“)*“ (Balys 1993, 74).

Vanduo – vienas svarbiausių būsimo derliaus garantų, tad ilgainiui šis paprotys buvo pradėtas laikyti tiesiog gerą derlių užtikrinančiu veiksmu. Mažojoje Lietuvoje prie su laistymusi susijusių žadinimo papročių priskirtinas „*bičių spiečiaus vežiojimas*“. Į kubilą susodindavo vaikus, kubilą įkeldavo į roges, o vežami vaikai rėkdavo: „*Bitelėm, bitelėm! Vandens!*“ Prie kabilo stovintis žmogus su kibiru semdavo vandenį ir liedavo ant pakelėje stovinčių žmonių, o šie tuo pačiu stengdavosi atsilyginti (Eimaitytė 1990, 20). Taigi lietuvininkai ne vieni važinėdavosi, bet ir avilius į roges įsikraudavo bitėms „pravėdinti“, jei toli ir greitai važiuoja, tai ir bitės toli medaus imti lekiančios, visus metus esančios sveikos ir darbščios (Balys 1948, 109). Taigi „bičių vežimo“ paprotyje laistymas vandeni neretai buvo siejamas su gausiu medunešiu arba sėkmingu bičių spietimusi.

⁹ Iš A. Vyšniauskaitės ekspedicijos Šilutės rajone 1956 m. (bylos nr. 60). Pasakoja asmuo, gimęs XIX a. pab.

1.2. Persirengėlių vaidinimai, vaikštynės

Persirengėlių vaikštynės ir „velniški“ šokiai per Užgavėnes aprašomi jau XV amžiuje. Heinrichas Beringeris rėmėsi savais stebėjimais ir, rašydamas apie prūsų senuosius tikėjimus, aprašė paprotį persirenginėti per Užgavėnes bei vestuves: *„Per Užgavėnes čia vyksta velnių šokiai, o garbingi žmonės leidžia moterims persirengti vyriškais drabužiais, berniokiškais paltais ir panašiai – kas Dievo yra uždrausta“* (BRMŠ 1996, 492). Toks apsikeitimas drabužiais – būdingas karnavalinės inversijos persirengėlių pavyzdys. K. Kapelerio 1876 m. užrašytame Jono Adomaičio iš Stalupėnų apskrities pasakojime minimi Trijų Karalių dieną žemdirbio namuose apsilankę persirengėliai (pasakota apie žemdirbių senąsias apeigas menančias persirengėlių grupės vaikštynes) (Lietuvininkai 1970, 373–374). Taip pat tekste paminėtas ir „marmaliuojantis“ žydas, kuris buvo svarbiausias ir tarp persirengėlių Žemaitijoje (Lietuvininkai 1970, 373–374).

Iki pat XIX pab. šaltiniuose aprašymų apie lietuvininkų persirengėlių vaikštynes negausu. Galima daryti prielaidą, jog tai susiję su konfesiniais principais ir *„Prūsijos kunigaikštystės Įsruities ir kitų lietuviškų apskričių bažnyčių vizitacijos visuotinio potvarkio“* įsigaliojimu (1639 m.). Šis potvarkis Mažojoje Lietuvoje savo svarba prilygo bažnyčių nuostatams: *„Tai turėjo būti vykdoma griežtai reglamentuojant gyvenimą, draudimais, kišimusi į buitį, šeimos santykius ir laikant, kad visa, kas nėra vokiška, draustina ir naikintina“* (BRMŠ 2003, 36).

1.3. Gausios vaišės

Lietuvininkų Užgavėnių apeiginėse vaišėse būdavo pabrėžiama stalo gausumo reikšmė. Valgymo kartų arba patiekalų skaičiaus akcentavimas objektyvizavo gausą ir visa ko pilnatvę. A. Vaicekausko teigimu, ritualinė apeiginių vaišių reikšmė grindžiama mitologizuoto šventės laiko gebėjimu perkelti nuo pasaulio sutvėrimo momento nekintančią (amžiną) būseną į kasdienį (žmogiškąjį) pasaulį (Vaicekuskas 2010, 26). Kitaip tariant, mąstoma pagal maginį principą – šventės metu yra daug maisto, vadinasi taip bus visą laiką. Tą pačią simboliką turėjo ir patiekalų skaičius ar valgymo kartų akcentavimas – per Užgavėnes skaičiuodavo, kiek kartų reikia valgyti. Mažajai Lietuvai būdingas šios šventės archajinės kilmės ritualinis valgis – šiupins, kuris žinomas dar nuo XVIII a. iš K. Donelaičio poemos „Metai“.

Per reformaciją (nuo 1525 m.) pradėjus krašte diegti liuteronybę, o ypač pietistinio judėjimo bei surinkimininkų laikais (XIX a.) daug senųjų papročių sunyko, neliko pasninko būtinybės, todėl ir Užgavėnių reikšmė sumažėjo, pakito jų šventimo būdas: *„Kokių nors ypatingų [Užgavėnių] šventimų tikrai nebuvo, nes pietistinės idėjos labai riboja bet kokį ten svietišką pasilinksminimą. Kokių nors vaikščiojančių gervių, ten meškų mažai vaikščiojo, tik tai, kai mišriai gyventa, buvo ir katalikų tikėjima, tai ateidavo ir gervės, meška. Aš pats prisimenu vaikystėj, kad vaikščiojo po trobą su tokiu dideliu snapu gandras“* (VDU ER 2482).

„Užgavėnės neturėjo tos tokios pąsninkavimo reikšmės, žinot, toks posakis buvo, kad pąsninkavimas yra tiems, kurie nesiekia kojomis žemės. Žodžiu, tos reikšmės, kokia buvo katalikų bažnyčios įtakoje, tokios reikšmės nebuvo, bet buvo Užgavėnės toks kaip reliktas turbūt to senojo tikėjimo“ (VDU ER 2482).

2. XX a. lietuvininkų šventės modelis

Tradicinės kultūros formų transformacijos procesai XX a. pirmojoje pusėje buvo daugiau ar mažiau vienodi visoje Lietuvoje – apeigines Užgavėnių funkcijas pakeitė pramoga, o šventės persirengėlių vaikštynės atskirais atvejais įgaudavo karnavalinės eisenos požymių (Vaicekuskas 2002, 270): *„Kaukes nešiodavom, išsi-paišydavom, kojine užsimaudavom ant galvos, akis iškirpdavom, nosį. Kaukes daugiausia iš popieriaus iškirpdava, išdažydava, apsiūdava su siūlu, plaukus iš linų pritaisydava, linines kasas ilgias“* (KUTRF 201/ KUTR 43).

Tačiau pastebėtina, jog lietuvininkų persirengėlių vaikštynės XX a. pr. dar buvo išsaugojusios agrarinio ritualo pavidalą: *„Eidavom visaip įsirengę per Užgavėnes, važiuodavom apsirengę visokiais žydais. Kitą kartą kokius akinius užsidėsim, velnio kaukę pasidarysim. Sustosim į kiekvieną gyvenvietę, šeimniniks išeis, pasakys, kad kokią dainą padainuotumėm. Nu, tai duos pyrago, ar ką nors tokio“* (KUTRF 400/ KUTR 64).

Ritualinę persirengėlių vaikštynių prigimtį išduoda tai, jog lankytasi kiekvienoje gyvenvietėje ir tai, kad persirengėliai su sodybos šeimnininku pasikeisdavo tam tikromis žodinėmis formuluotėmis bei būdavo apdovanojami. Persirengėlių vaišinimas ir apdovanojimas maistu turėjo savarankiškos maginės apeigos pobūdį. Retu atveju galima aptikti lietuvininkų Užgavėnių vaikštynių pavyzdžių ir Antrojo Pasaulinio karo metais: *„Eidavo persirengę ir baugindavo viens kitą. Apie langus, žydais ten išsirengdava, visaip išsidažę, užsimaskavę su kauke būdava. Blynų neprasė, nieka, tik gąsdindami ėji. Žirnių, kiaulės palūpį prasė ir gąsdino. Būva biški skirtingas tradicijas. Dieną eidava. Aš dar esu papuolusi į miliciją pri vokiečių. Užsimaskavom, karo metai buvo, išsirengę, vyrai ir barzdas prisidėję, ėjom į kaimynus. Tai čiut mumi nenušuvė, nenoriejom pasirodyt, kas esam, mislijam, kad eisim per mišką ir parbiegsim namie, čiut nenušovė“* (KUTRF 403/ KUTR 65).

Tuo tarpu XX a. pirmojoje pusėje Mažosios Lietuvos kaimo mokyklose buvo paplitusi tradicija per Užgavėnes nevykdyti pamokų: *„Mes ant lentos užrašydavom: Užgavėnes švenčia katinai ir pelės, ir šiupinį verda kiekvienam name – mes šiandien norim turėt laisvą dieną“* (VDU ER 2482).

„Per Užgavėnes būdavo mada – mokykloj pamokų nebūdava – įeidavom į mokyklą ir visas knygas iškavodavom, ant lentos išpiešdavom septynias varnas ir sakėm, kad varnas visas tas knygas išnešė, parašydavom: „atlėkė septynias varnas mūsų knygas išnešė“. Tai mokytoja turėjo visas knygas suieškoti kur vaikai iškavodavo“ (VDU ER 2482).

Nuo 1945 m. Mažajoje Lietuvoje trumpam išplito Didžiajai Lietuvai būdingi Užgavėnių papročiai: į ištūstėjusius lietuvininkų kaimus iš kitur atsikėlę žmonės atsinešė regioninius paprotinės elgsenos stereotipus (MLE 2006, 538). Sovietizavus kraštą Užgavėnių pasivažinėjimais ir persirengėlių vaikštynės regione sparčiai sunyko: *„labai tas Užgavėnes švėsdava – persirengę būdavo, su maišais, su akmenais prisikrovę, su žirkliemis visokių šposų išdarydava, bet po karo jau mažiau šventė“* (KUTRF 443/ KUTR 75).

Reikėtų pastebėti, jog Mažajoje Lietuvoje Užgavėnių pamėklės tampymo ir jos sunaikinimo paprotys beveik nebuvo žinomas. Deja, ankstyvųjų šaltinių trūkumas neleidžia įtikinamai teigti, kad šios tradicijos nebuvimas laikytinas būdinga lietuvininkų šventės ritualinės struktūros ypatybe. Tačiau XX a. pr. Ma-

žojoje Lietuvoje buvo galima sutikti pavienių šeimų žinioje buvusias važinėjimosi papročio formas: „*Jeigu sniego par Užgavėnės būdavo, tai važiuodavom su rogėm, o jei ne – su vežimu važiuodavom pas gimines, taip pasibūt, pasivėžyt, kavos išgert*“ (KUTRF 408/ KUTR 66).

Išryškėja važinėjimosi papročio transformacijos – akivaizdus papročio socialinio statuso sumenkėjimas, kuomet apeiginė papročio funkcija pakeičiama pramoga.

Nors dar XIX a. pab. (iki 1876 m.) yra išlikusių aprašymų apie rengiamus pasilinksminimus Mažojoje Lietuvoje Užgavėnių proga¹⁰, tačiau XX a. pr., Ž. B. Šaknio teigimu, šios šventės pasilinksminimų vakarėlius Klaipėdos krašto evangelikai jau rengdavo labai retai (Šaknys 2001, 52). Bet pastebėtina, jog XX a. antrajame dešimtmetyje išryškėja miestietišškai švenčiamų Užgavėnių forma – Šiupinio vakarai. Pagrindinė šventės akcentas – vakare prasidedantis ir dažniausiai iki vidurnakčio salėse, restoranuose vykstantis pasilinksminimas. Miestietišškai švenčiamų Užgavėnių tikslai akivaizdžiai skyrėsi nuo kaimiškujų, kurių senoviniai ritualai, turėjo užtikrinti gerą būsimą derlių (Petrošienė 2013).

2.1. Šiupinio šventės kilmė ir tradicijos

Tarpukaryje Klaipėdos krašte išivyravo tradicija rinktis Šaulių namuose arba „Viktorijos“ viešbutyje, linksintis ir valgyti šiupinį, todėl Užgavėnės dažnai buvo vadinamos *Šiupinio vakaru* arba *Šiupinio švente*. 1927 m. kelių veiklių Klaipėdos lietuvių iniciatyva *Klaipėdos lietuvių moterų draugija* Bumbulienės svetainėje Klaipėdoje surengė pirmąją *Šiupinio šventę*. Nuo to laiko šventė rengta kasmet (MLE 2009, 438). Gautas pelnas buvo skiriamas šalpai, kultūrą bei meną palaiškantiems fondams ir pan.

Lietuviniškai *Šiupinio šventei* ruošdavosi iš anksto, nes ši šventė – mažlietuvių reprezentacinis renginys taip pat krašto kultūrinio gyvenimo sudėtinė dalis. O iš šio patiekalo ruošimo norėta turėti savotišką ritualą. Šiupinį Klaipėdos krašte „šutindavo“ patys geriausi kulinariai, kuriuos dažnai konsultuodavo dail. Adomo Brako žmona Marija Labrencytė-Brakienė: „*Užgavėnės Klaipėdoje neturi tos tradicijos, kaip Didžiojoje Lietuvoje. Šiomet net maskarado jokio nebuvo, tad klaipėdiškiai, kas namie blynus valgė, kas svečiuose mažesniais būreliais susimetę šventė. Taip ramiai ir patylomis praėjo triukšmingas mėšėdžio sezonas. Tik Klaipėdos Moterų Draugija, kaip kiekvienais metais, ir šiomet surengė tikrai minėtinas Užgavėnes: tai tradiciniu „Šiupinio“ valgymu Viktorijos patalpose... Šiupiniui, kurį tik klaipėdiškės lietuvaitės moka tikrai senovišką, gardų pagaminti, susirinko gražus pulkas rinktinės klaipėdiškių visuomenės*“ (Vakarai 1936 vasario 27 d., 8).

Pastebėtina, jog periodinės spaudos publikacijose išryškėja tai, kad šventiniai Šiupinio vakarai buvo diferencijuojami ir pagal juose apsilankusių socialinių sluoksnių atstovų: „*Svečių tarpe paviešėjo ir Klaipėdos krašto gubernatorius p. Kurkauskas, Uosto Valdybos pirmininkas inž.*

Sližys, pašto viršininkas inž. Aukštuolis ir daug kitų svečių. Ponui Stiklioriui einant „konferansje“ pareigas ir smagiai svečius palinksminant buvo patiektas mūsų isto-

¹⁰Pasak K. Kapelerio, Stalupėnų apylinkėse, per Užgavėnės „*vakarą karčemos muzikė buvo. Čia jaunieji šoko, senieji gerė arba kortomis lošo, ir žiūrėjo katro duktė arba sūnus geriau šokt moka*“ (Lietuviniškai 1970, 374).

riškas valgis – šiupinys, kurs visiems labai patiko, tik gailėjosi, kad ne tankiau jo tenka ragauti“ (Vakarai 1936 vasario 27 d., 8).

Šiupinio programos sudarančių meno žanrų įvairovė buvo didelė tačiau renginių scenarijų sandara buvo panaši. XX a. šventės programos būtų galima skirti į dvi grupes: aukšto meninio lygio (koncertinės programos branduolį sudarydavo stambios formos kūriniai – spektakliai, chorų, pučiamųjų instrumentų orkestro numeriai) bei tradicinio, įtraukiančio visus šventės dalyvius į šventės vyksmą – lygio¹¹ (smulkaus žanro kūriniai – liaudies muzikos, baletų, lietuviškų ar kitų tautų (dažniausiai čigonų, vengrų) šokių, humoristinių kupletų – „dzinguliukų“ – atlikimas): „Bendros vakarienės metu buvo dainuojami „Šiupinaičio“ rašyti „dzinguliukai“, kuriuose kasmet paliečiami kai kurie mėsdžio sezono nusidavimai. Po vakarienės dar gerą valandą pasilinksminę, svečiai skirstėsi, atsimindami, kad rytoj reiks pradėti naują, rimties ir apsimąstymo periodą“ (Vakarai 1936 vasario 27 d., 8).

Prieš II pasaulinį karą paskutinė Šiupinio šventė įvyko Šaulių namuose 1939 m. vasario 21 d. Dainavo Aidos choras, suvaidintas dramos būrelio spektaklis, atlikti kupletai: „Pirmiausia, dainuojant specialias šiam šiupiniui sukurtas dainas, buvo valgytas šiupinys, paskiau solo padainavo jaunas dainininkas Rauba ir pirmą kartą viešai pasirodęs „Aidos“ choras. Paskiau buvo suvaidinta 1 veiksmo komedija „Jonis Lumplėšis“. Buvo turtinga loterija“ (Vakarai 1939, vasario 22 d., 8).

Iš pastarojo šventės aprašymo galima teigti, jog labdarai lėšos buvo renkamos ne tik parduodant bilietus, bet ir organizuojant loteriją.

Taigi Šiupinio šventė tapo sudedamąja Užgavėnių dalimi, kurios metu ragaujama šiupinio košė, vyksta meninė programa (dainos, šokiai) (MLE 2009, 438): „Šiandien Užgavėnės, todėl pagal seną žemaitišką paprotį reikėtų valgyti 12 kartų. Kad tiek daug kas valgytų šiais laikais tokių nėra, bet Užgavėnių šiupinio valgyti šiandien vakare klaipėdiškiai yra pasiryžę eiti. Jeigu per dieną ir nevalgys 12 kartų, tai vakare tikrai yra nusistatę, suvalgyti 12 kartų daugiau negu paprastai... Didžiausį šiupinio katilą yra išvirusios Klaipėdos krašto Moterų Draugijos moterys, kurios vaišins svečius nuo 20 val. šaulių gildijos namuose. Smelتهje, „Maisto“ salėje šiupinį duos Martyno Jankaus būrio šauliai su „Švyturio“ futbolininkais. Fischer Weinstubėje vaišins paštininkai“ (Vakarai 1939, vasario 21 d., 8).

Vokiečių okupantams uždraudus lietuviškus pasilinksminimus, Šiupinio šventė buvo uždrausta. Sovietmečiu Šiupinio vakarai taip pat nebuvo rengiami. Po 1990 m. Lietuvininkų bendrija Mažoji Lietuva atgaivino Šiupinio šventę Klaipėdoje ir dabar ji vyksta kasmet, dažniausiai Klaipėdos etnokultūros centro salėje. Susirenka daug jaunimo, skamba liaudies dainos, muzika (MLE 2009, 438).

Pastebėtina, jog Klaipėdos Šiupinio šventės tradiciją XX a. II pusėje

¹¹ „Vakar, Užgavėnių proga, Klaipėdos krašto moterų draugija šaulių gildijos namuose suruošė šiupinį, kuris turėjo gerą pasisekimą ir buvo nuotaikingas. Svečių prisirinko pilna salė. Prie šiupinio surengimo daugiausia darbo padėjo ponė Stiklorienė, kuri už tai buvo apdainuota. „Maisto“ salėje Užgavėnių šiupinį ir blynus suruošė „Švyturio“ sportininkai su šaulėm moterim. Gražiai, sportiškai išdekoruotoje salėje programą išpildė „6 balų“ choras, buvo pašoktas baletas „vengrų šokis“ ir grojo havajų muzika. Linksmoje nuotaikoje Užgavėnės buvo baigtos 24 val. Paštininkai. Užgavėnių šiupinį surengė Fišerio vyno svetainėje. Čia programą išpildė deklamacijomis Baliūnienė, solo dainavo Baliūnienė ir Puršūnaitė, duetu padainavo Baliūnienė ir Toleikienė. Dainoms akomponavo Sodeika. Be to, buvo sudainuota visų dalyvių keletą sutartinių, o 8 paštininkės pašoko tautiškus šokius. Šiupiniai ir blynų vakarai buvo dar suruošti Karininkų Ramovėje, Vytauto Didžiojo gimnazijoje, „Viktorijoje“, įvairiose valgyklose, kavinėse ir restoranuose“ (Vakarai 1939, vasario 22 d., 8).

(po Antrojo pasaulinio karo) atgaivino lietuvininkai iševiai Vokietijoje, Čikagoje, Toronte (MLE 2009, 438). Nuo 1952 m. šiupinys pradėtas rengti Čikagoje¹² ir Vokietijoje¹³, o 1958 m. Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios salėje įvyko ir pirmasis Toronto Šiupinio vakaras¹⁴.

Iševijos Šiupinio šventėse taip pat vyko meninė programa, buvo ragaujamas šiupinys: „1957 m. per tradicinį Šiupinio vakarą draugijos pirmininkas Mikas Kūjus pasakė kalbą, vėliau svečiai buvo vaišunami M. Dumpienės ir G. Lukaitienės išvirtu šiupinium. Pianinu ir smuiku grojo Ilsė ir Renatė Anysaitės. B. Račkauskas padainavo dainas „Tėvų namai“, „Kai vėjai pūtė“. A. G. Lekšas deklamavo eilėraštį. M. Lacyčio mišrus choras dainavo Klaipėdos krašto dainas“ (MLE 2009, 438).

2014 m. šventėje prieš meninę programą, skirtą K. Donelaičio 300-osioms gimimo metinėms (suvaidinta ištrauka iš teatralizuoto koncerto „Sveiks, svieteli margs“), buvo paskaityta paskaita apie Šiupinio šventės tradicijas Mažojoje Lietuvoje.

2.2. Šiupinio (patiekalo) sudėtis, gamybos ypatumai

Šiupinys – išimtinai Vakarų Lietuvai būdingas archajinės kilmės ritualinis Užgavėnių valgis: „Šiupinį turi ir žemaičiai, bet jų šiupinys yra kiek kitoks. Jie verda šiupinį daugiausia su kruopais – kruopų šiupinys. O mažlietuvių šiupinys buvo verdamas su rainais žirniais, bulvės ir kiaulės uodega, koja, tai va, šiupinys tuo ir skyrėsi nuo žemaitiško šiupinio, kad buvo su riebia kiauliena verdamas“ (VDU ER 2482).

Taigi Mažojoje Lietuvoje pagrindinės šiupinio sudėtinės dalys – raini žirniai, kiaulės palūpis, ausys, uodega, šnipas. Ypatinga reikšmė kiaulės dalių (galvos, knyslės, uodegos) valgymui per Užgavėnes, Albino Rekašiaus teigimu, turi ryškų mitinį pobūdį¹⁵ (Rekašius 1991, 12–13).

„Šiupinį pagaminti ne taip jau paprasta. Tačiau mano mama Marė Kalvelytė-Rėzienė, kilusi iš Paurų kaimo, šiupinį gamindavo ne tik Šiupinio dieni (Užgavėnėms), bet ir bulviakasio nuobaigoms. Į didelį puodą įdėdavo kiaulės galvą, kojas, ausis, knyslę, uodegą, rūkytą kiaulės kumpį ir vištą. Visa tai gerai išvirdavo. Iš puodo išėmus mėsą likdavo buljonas. Kol mėsa aušdavo, kitame puode virdavo rainus

¹²Čikagos Mažosios Lietuvos lietuvių draugija nuo 1952 m. rengia kasmetinį Šiupinio vakarą, pratęsiantį Klaipėdos krašto šventės tradicijas: „Mažosios Lietuvos lietuvių draugija Čikagoje ir šiais metais vasario 9 d. Balzoko lietuvių kultūros muziejuje vaišino savo svečius tradiciniu šiupinium. Draugijos pirmininkas Vilius Trumpjonas pasveikino visus atsilankiusius į šiupinį draugijos vardu ir dar suglaustai apžvelgė paties šiupinio istoriją“ (Iš Tėviškės parapijos archyvų Čikagoje. Aplinkraščių parašytas Valterio Bendiko. VDU ER 2482).

¹³„Vokietijoje Neustadt/ Holsteino mažlietuvių seniūnas Jonas Pareigis atidarė 1952 m. II įvykusį Šiupinio vakarą, kuriame dalyvavo 60 žmonių. Valgytas tradicinis valgis šiupinys, šokti tautiniai šokiai, dainuotos lietuviškos dainos“ (MLE 2009, 438)

¹⁴Šiupinio šventės tradicijų puoselėjimui Toronte lemiamos įtakos turėjo Martyno Jankaus dukra, Mažosios Lietuvos moterų draugijos Toronte įkūrėja ir pirmininkė Elzė Jankutė. Ji išpopuliarino šiupinį, kuris Toronte mažlietuviams tapo tradicine Užgavėnių švente, o ir mažlietuvių organizacijų išdo turtine priemone (Aleknavičius 2004, 12).

¹⁵Pagrindas tokiam teiginiui – ypatinga šerno (paršo) vieta lietuvių mitologijoje (Sovijaus mitas) ir tautosakoje. Visur pastebimas ryšys su chtoniškuoju pasauliu ir mirusiaisiais. Sovijaus mite šerno dalių (blužnies) valgymas reiškia persikėlimą į mirusiųjų pasaulį (Vėlius 1986), tautosakos kūriniuose kiaulė dažnai vienaip ar kitaip susijusi su mirusiųjų globeju ir viešpačiu – velniu (Vėlius 1983). Analogiškai šerno (paršo) mitologema traktuota ir antikiniame pasaulyje (graikų mirstančio ir atgimstančio dievo Adonio mitas. Šitokiame kontekste kiaulės galvos ar šnipo, uodegos ar apskritai kiaulienos valgymą galima vertinti kaip archaišką ritualą, kuriuos mūsų protėviai siekė užmegzti mitinę sąjungą su mirusiųjų vėlėmis, idant jos būtų palankiai nusiteikusios jų atžvilgiu, nekenktų darbams, padėtų. Prieš pradėdamas naujo sezono darbus panašias mirusiųjų „pamaloningas“ ir palankumo prašymo apeigas atlikdavo daugelis žemdirbyste besiverčiančių tautų ir tautelių (Rekašius 1991, 12–13).

žirnius ir bulves. Išvirtas bulves gerai nusunkdavo ir sugrūdavo. Kad bulvių masė būtų skystesnė, užpildavo buljonu, gerai išmaišydavo ir dar pakaitindavo. Į bulvių košę, atskiestą buljonu, pridėdavo rainų virtų žirnių, šiek tiek ruginių miltų ir dar kartą gerai pašutindavo. Kai iššutinta bulvių košė su žirniais ir ruginiais miltais būdavo visiškai paruošta, nestoru sluoksniu ją krėsdavo į didelį dubenį, o aplink apdėdavo kiek anksčiau išvirtais tarkuotų bulvių kukuliais. Antrąjį ratą sudarydavo supjaustyta kiaulės knyslė, ausys, kojos, uodega. Trečiasis ratas – gabaliukais supjaustyta virta višta. Ketvirtasis ratas – rūkytas kumpis, o pačiame centre bulvių košėje įspaudžiama duobutė ir ten būdavo supilamas likęs buljonas. Ši centrinė šiupinio vieta būdavo vadinama prūdeliu. Taip paruoštą šiupinį valgydavo su troškintais rūgščiais kopūstais“ (Aleknavičius 2004, 11).

Pastebėtina, jog kiekvienoje šeimoje gaminant šiupinį buvo laikomasi savų tradicijų, priklausomai nuo vietos ypatumų, nuo šeimos socialinio statuso ir pan.: „Šiupinys – sotus šventinis valgis, todėl ir virdavo jį Pelenu dienos išvakarėse prieš prasidedant pasninkui. Šiupinio valgymo šventėn kviesdavo artimiausius kaimynus ir gimines. Baigus valgyti pirmą patiekalą, košės dubenėliai būdavo nunešami, o mėsos dubenys vėl pripildomi. Į puodelius pildavo naminį alų. Taip pat gerdavo ir meškinį, leisdami taurelę ratu iš rankų į rankas“ (VDU ER 2482).

Šiais laikais receptūra kinta dėl naujų maisto produktų atsiradimo. Tačiau autentiškas lietuvininkų Užgavėnių šiupinys yra neįsivaizduojamas be kiaulienos ir žirnių. Taigi šiupinys, kaip ir Šiupinio šventė – tai mažlietuviškos kultūros reiškinys.

Apibendrinant XX a. lietuvininkų šventės modelį galima pasakyti, jog XX a. antrojoje pusėje visuomenėje įvykę socialiniai demografiniai pokyčiai (gyventojų migracija, ekonominės ir kultūrinės globalizacijos tendencijos) panaikino XX a. pr. matytą regioninį šventės tapatumą ir, pasak A. Vaicekausko, suteikė Užgavėnėms unifikotos nacionalinio masto šventės bruožų (Vaicekauskas 2010, 29).

3. Šiuolaikinis šventės modelis

Susiformavus vartotojiškai visuomenei, svarbiausiu Užgavėnių akcentu tampa masinė programa, o pagrindine raiškos forma – dalyvių eiseną, kurią organizuoja kraštiečių bendrijos, etninės kultūros centrai. Šiuolaikinių Užgavėnių dalyviai sudaro dvi grupes – stebėtojus ir atlikėjus, kai tuo tarpu ritualinio pobūdžio kultūroje Užgavėnių persirengėlių būrys į vientisą ritualinį vyksmą įtraukdavo visų amžiaus grupių kaimo bendruomenės narius. Instituciškai organizuojama šventė dažniausiai vyksta pagal vienodą scenarijų: beveik visais atvejais galima pamatyti individualius personažų vaidinimus, persipinančius su folkloro kolektyvų koncertais, visuotinį vaišiniimąsi įvairiais blynais ar šiupiniu ir, žinoma, dabar bet kuriam viešam renginiui tiesiog privalomą prekybininkų bei liaudies amatininkų mugę.

Pastebėtina, jog Klaipėdos krašte šiuolaikiniame šventės modelyje pradeda veikti Kanapinio bei Lašininio¹⁶ kaukės ir Morės deginimas. Galima daryti prielaidą, kad šie personažai atsirado dėl pramoginės šventės patrauklumo, suvienodėjęs Užgavėnių šventės tradicijoms visoje Lietuvoje.

¹⁶Tai vėlyviausią kilmę turinčios personažų kaukės. Šie veikėjai sutinkami vėlyvoje XX a. 3–4 dešimtmečių tradicijoje. Kai kuriose senas persirengimo tradicijas turinčiose Lietuvos vietose tokios kaukės iš viso nebuvo žinomos. Kanapinio ir Lašininio pasirodymo laikas, jų išvaizda ir veiksmai nepasizymėjo ritualinei elgsenai būdingu pastovumu (Vaicekauskas 2005, 124).

Šiandien Užgavėnės vyksta miestų ar miestelių aikštėse, kur susirenkama nemaža stebinčiųjų minia. Kita vertus, šventė iš dalies tebėra išlaikiusi natūralų ir spontanišką pobūdį. Dabar Užgavėnių persirengėlius galima sutikti ir mieste, ir kaime, gyvenamųjų daugiaaukščių kvartaluose, gatvėse, mokyklose ar darželiuose: *„Kalbant apie Užgavėnių persirengėlius tenka pripažinti, jog mažamečių vaikų vaikštinėjimas po daugiabučių namų laiptines ir parduotuves prašant pinigų ar saldumynų yra vienintelė gyvosios tradicijos forma šių dienų mieste ar kaimo vietovėje“* (Vaicekuskas 2010, 27).

Mažosios Lietuvos šiuolaikinės šventės modelyje yra išlikusi tradicija per Užgavėnės rengti Šiupinio vakarus. Šios šventės forma kiek pakito. Tarpukariu draugijų rengiamų Užgavėnių vakarų tikslas buvo susitikti ir pabendrauti tarpusavyje, nusipelnusiems nariams padėkoti už jų veiklą, labdaros rinkimas ir, žinoma, bendras pasilinksminimas bei šiupinio valgymas. Šiandien šventės meninė programa tapo kur kas kuklesnė: nebėra vaidinimų, ar chorų pasirodymų, dažniausiai giedamos giesmės, groja liaudies muzikantai. Tačiau visus vienijanti dominantė – šiupinio valgymas – išlikusi nuo pirmųjų Šiupinio vakarų: *„Kaip ir kiekvienais metais, Klaipėdos evangelikų liuteronų parapijoje Užgavėnių dieną rengiamas šiupinio vakaras. Parapijiečiai susirenka pabūti kartu, pabendrauti, giesme šlovinti Dievą, pavalgyti šiupinio bei drauge atlikti įvairias užduotis. Šiais metais šiupinio vakaro tema – mįslės, susijusios su žiema, žmogumi, tikėjimu, daiktais, darbais. Šį bendravimo vakarą baigėme su giesme „Taigi imk mano ranką“ ir malda“* (Karaliūtė 2012).

Pastebėtina, jog žymūs visuomenės veikėjai kartu su Klaipėdos teatralais 2013 m. nusprendė atgaivinti senąją labdaros tradiciją, gyvavusią Šiupinio vakaruose. Surinktos lėšos buvo skirtos naujam Klaipėdos dramos teatro spektakliui „Luizė Pirmoji“: *„Šimtmetį Klaipėdoje buvo puoselėjama tradicija per Užgavėnės pasiturintiems miestiečiams rinktis į miesto salę. Ragaudami karštą šiupinį visi kartu linksmindavosi, vakaro metu surinktos lėšos už bilietus buvo skiriamos labdarai – našlėms, padegėliams, našlaičiams, ligoniams remti. Vakaro metu pinigėmis premijomis bus pagerbti ir penki Klaipėdos krašto šviesuoliai: tapytojas Edvardas Malinauskas, rašytojas Kostas Kaukas, skulptorius Algirdas Bosas, gėlių šventės rengėja Gargžduose Aldona Varkalienė ir Šalpenų kaimo bibliotekininkė Janina Morta Tamkienė“* (Kripaitė 2013).

Dėl šių dienų miesto kultūros modernėjimo ir globalizacijos tendencijų, pasitaiko modernių šventės interpretacijų. Pavyzdžiui, 2010 m. vasario 18 d. Vydūno kultūros centro ir Kintų seniūnijos darbuotojų suorganizuotoje šventėje, *„žiema buvo varoma BMW automobiliais. Šventės metu vyko parodomasis važiavimas-lenktynės“* (Bajorinaitė 2010). Nepaisant etninės kultūros entuziastų pastangų, dabar visiškai natūralu, jog modernėjanti visuomenė mieliau renkasi šiuolaikinės pasilinksminimo formas, o ne ritualizuotus tradicinės kultūros pavidalus.

Išvados

Taigi Mažosios Lietuvos archajiškosios Užgavėnių šventės apeigoms būdingi pasivažinėjimai. Galima išskirti kelias skirtingas šio papročio formas: vežiojami šeimos nariai, siejant tai su būsimuoju linų derliumi pagal principą: kuo toliau nuvažiuosi – tuo ilgesnis bus linų pluoštas bei važinėjamasis arklių traukiamomis

rogėmis laistantis vandeni, kai važinėjo subrendusio jaunimo būrys ir vienas ar keli mažamečiai vaikai, atliekantys „bičių“ vaidmenį. Nors pirmosios žinios apie persirengėlių vaikštynes buvo užfiksuotos Mažojoje Lietuvoje, tačiau šis reiškinys nebuvo dažnas ir populiarus. Galima daryti prielaidą, kad tai nulėmė konfesiniai principai ir protestantizmo išigalėjimas, kuris į bažnyčią neįsileido nieko, ko nėra Šv. Rašte bei vengė teatrališkumo

XX amžiaus lietuvininkų Užgavėnėse ritualinė tradicija prarado turėtą egzistencinę svarbą, ritualai pavirto papročiais, įgijusiais naujas formas bei simbolines reikšmes. Užgavėnės pradėtos švęsti ir kaimuose, ir miestuose. Pastarųjų svarbiausiu šventės akcentu tapo šiupinio vakaras ir bendras jaunimo pasilinksminimas. Užgavėnių persirengėlių vaikštynės atskirais atvejais įgijo karnavalinės eisenos požymių. Persirengėlių būryje pasirodė naujų, ankstesnei tradicijai nebūdingų personažų – tai Kanapinio ir Lašininio kaukės. XX a. antrajame dešimtmetyje ir vėliau gimusių pateikėjų pastabos, tai, į ką atkreipiamas dėmesys apibūdinant Užgavėnių šventės tradicijas, liudija, kad šiuo laikotarpiu papročiuose sustiprėja linksminimo/-osi funkcijos reikšmė.

Šiuolaikiniame šventės modelyje bandoma derinti etnines tradicijas su vartotojiškai nusiteikusios šiuolaikinės visuomenės poreikiais. Sustiprėjus miesto kultūrinei įtakai, papročiai virto vartotojiškai visuomenei priimta pasilinksminimo forma. Šiuolaikinės šventės turinys dažniausiai susideda iš individualių personažų vaidinimų, persipinančių su folkloro kolektyvų pasirodymais, ir visuotinio vaišini-mosi (blynų bei šiupinio valgymo). Tradicijos palaikomos dirbtinai – persirengėlių vaikštynes organizuoja vietinių folkloro kolektyvų nariai ar regioninių kultūros institucijų darbuotojai. Tai liudija, kad sunykus apeiginėms šventės papročių funkcijoms, jose sustiprėja linksminimo funkcijos reikšmė ir tradicijos suvienodėja – kaip ir visoje Lietuvoje, taip ir Mažojoje Lietuvoje dabartiniu laikotarpiu yra deginama moteriško pavidalo pamėklė, visur vadinama Morės vardu. Kita vertus, toks pramoginis šių apeigų pobūdis leidžia daugeliui archajiškų papročių išlikti naujose socialinėse bei kultūrinėse sąlygose.

Literatūra

1. Aleknavičius B. (2004), Kokį šiupinį valgė Kristijonas Donelaitis? *Klaipėda*, 2004 11 03.
2. Bajorinaitė R. (2010), Tokios gražios Užgavėnių šventės pamario žmonės dar nebuvo matę, *Šilutės naujienos*, vasario 18 d. [interneto prieiga: <http://www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=2322>].
3. Balys J. (1937). Iš Mažosios Lietuvos tautosakos, *Tautosakos darbai*, t. 3, surinko J. Banaitis, J. Bruožis ir kt., paruošė J. Balys. Kaunas: Lietuvių tautosakos archyvas.
4. Balys J. (1948), Metinės šventės, *Lietuvių tautosakos skaitymai*, t. I-II, Tubingenas.
5. Balys J. (1993), *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius: Mintis.
6. BRMŠ (1996–2005), *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I-IV, sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
7. Buračas B. (1993), *Lietuvos kaimo papročiai*, Vilnius: Mintis.
8. Eimaitytė E. (1990). Užgavėnės, *Liaudies kultūra*, nr. 1, p. 19–21. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.
9. Karaliutė M. (2012), Užgavėnių šiupinio vakaras Klaipėdoje, *Evangelikų liuteronų bažnyčia* [interneto prieiga: <http://www.liuteronai.lt/>]

- Parapijos/Klaipėdos-parapija/Naujienos/Uzgaveniu-siupinio-vakaras-Klaipėdojeb].
10. Kripaitė A. (2013), Klaipėdoje gaivinama sena labdaros tradicija – „Užgavėnių šiupinys“. *15min.lt* [internetu prieiga: <http://www.15min.lt/naujiena/kultura/teatras/klaipėdoje-gaivinama-sena-labdaros-tradicija-uzgaveniu-siupinys-283-302072>].
  11. Lietuvininkai (1970), *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, red. kom. K. Korsakas, paruošė V. Milius, Vilnius: Vaga.
  12. MLE (2000–2009), *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. I–IV. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
  13. Narbutas T. (1992), *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius: Mintis.
  14. Petrošienė L., Bukantis J. (2010), *Užgavėnių dainos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
  15. Petrošienė L. (2013), Užgavėnių šventės atgarsiai lietuviškoje XX a. pirmosios pusės periodikoje: kaip šventė miestiečiai? *Istorija*. Mokslo darbai, 90 tomas.
  16. Rekašius A. (1991), Užgavėnių apeigų archaiškumas ir prasmė, *Liaudies kultūra*, nr. 2, p. 12–13. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.
  17. RTNT (1899), *Roczniki Towarzystwa naukowego w Toruniu*, t. 6. Torun, p. 53.
  18. Šaknys Ž. B. (2001), *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje. Jaunimo vakarėliai*, Vilnius: Diemedžio leidykla.
  19. Vaicekauskas A. (2002), *Karnavalas Lietuvoje, Darbai ir dienos*, 2002.31, Kaunas: VDU leidykla.
  20. Vaicekauskas A. (2005), *Lietuvių žiemos šventės: bendruomeninės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab.–XX a. pr.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
  21. Vaicekauskas A. (2007). *Vaikams apie senąsias lietuvių šventes*, Kaunas: Šviesa.
  22. Vaicekauskas A. (2010), Lietuvių Užgavėnės: nacionalinio tapatumo linkme? *Liaudies kultūra* 2010/2 (131), Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.
  23. Vakarai 1936–1939, *Vakarai*, Klaipėda, redaktorius J. Šeinius-Jurkūnas, 1936 02 27, nr. 48, 8; 1937 10 06, nr. 231 (534), 8; 1939 02 21, nr. 43 (953), 8; 1939 02 22, nr. 44 (954), 8 [internetu prieiga: www.epaveldas.lt].
  24. Vėlius N. (1983), *Senovės baltų pasaulėžiūra: struktūros bruožai*, Vilnius: Mintis.

Senujų Skalvos gyventojų aprangos ir lietuvininkų tautinio kostiumo atkūrimo pėdsakais

Algirdas Sinkevičius

1. Įvadas

Visos tautos turi savo protėvius, savo kultūrinį palikimą. Mažoji Lietuva (toliau – M. Lietuva), davusi mums pirmosios lietuviškos knygos autorių Martyną Mažvydą, lietuvių literatūros pradininką Kristijoną Donelaitį, ilgus amžius stovėjusi didesniųjų kaimyninių valstybių tarpusavio karų kryžkelėje, nukentėjo bene daugiausiai – jos istorinis paveldas buvo be perstojo naikinamas. Žymus istorijos tyrinėtojas Algirdas Antanas Gliožaitis rašo: „*Jau nuo seniausiųjų laikų Mažosios Lietuvos paveldas yra negailestingai niokojamas svetimšalių. Tai ypač pasireiškė Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų metu ir po jų...*“ Nors Mažosios Lietuvos tradicinė kultūra ir buvo naikinama, ji be pėdsakų neišnyko. Lietuvininkų istorijos, kultūros ir buities fiksavimu buvo susidomėję pažangūs vokiečių ir patriotiški lietuvių veikėjai. Šioje buvusioje Rytprūsių teritorijoje gausu lietuvių etninių vietovių, kurių kultūros paminklai liudija Lietuvos vardą¹.

Kaip vokiečiai didžiuojasi savo kilme iš germanų, taip, kad ir menkai išlikę, senųjų prūsų palikuonys gali didžiuotis savo protėviais – tuo, ką atsekame iš buvusios jų kultūros. „*Per ilgus priešistorinius laikus Prūsos kraštas dominavo kultūriškai, pralenkdamas kaimynines sritis. <...> Materialinės kultūros atžvilgiu ši sritis buvo pats gyviausias kultūros centras Rytų Pabaltijyje*“^{2, 3}.

„*Sembai, kuršiai ir skalviai buvo turtingiausi iš baltų genčių, daugiausia prekiaavę ir kariavę. IX–XIII a. aktyviai bendravo su vikingais. <...> Apie 1245 m. beveik visos lietuvių ir kai kurios kaimynų žemės buvo karaliaus Mindaugo rankose, nominalią jo valdžią pripažino ir Skalvą*“⁴.

„*Skalvės ir Nadruvės teritorijos XVI a. vadintos M. Lietuva, o jų gyventojai – lietuvininkais. Skalvos pavadinimas vartotas dar XVIII a. ...*“

Nors dauguma archeologinių radinių Pirmojo ir antrojo pasaulinių karų metu buvo išvežti ar sunaikinti, tačiau apie senovinius baltų genčių drabužius šios srities tyrinėtojai jau daug ką gali pasakyti. Kiek sudėtingiau tyrinėjant Skalvos regioną. Tiek apie senojo (I–IV a.), tiek ir apie vėlyvojo geležies amžiaus (X–XII a.) Skalvos gyventojų aprangą žinome labai mažai, todėl naudojantis išlikusiais senaisiais istoriniais rašytiniais šaltiniais, straipsnio pirmoje dalyje bandoma išsiaiškinti, kaipgi rengėsi šiose vietovėse gyvenę pagoniškosios skalvių gentys, ką mes žinome apie jų nešiosenos papročius ir tradicijas.

„*Mirusieji čia laidoti nedeginti, kaipai be akmenų vainikų <...>. III–IV a. deginimo paprotys iš Nadruvos pasiekė ir skalvių žemes*“⁵.

¹ Gliožaitis A. *Mažosios Lietuvos žemė XVIII–XX a. dokumentuose ir žemėlapiuose*, Vilnius, 2013, p. 1–2.

² Prūsų gyvenimas, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, 2006, p. 748.

³ Gimbutienė M. *Rytprūsių ir vakarų Lietuvos priešistorinės kultūros apžvalga*, New York, 1958.

⁴ Gudavičius E. *Skalviai, Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 2009, p. 265.

⁵ Girininkas A., Lukoševičius O. *Lietuvių etnogenezė*, Vilnius, 1987, *Skalva, Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 2009, p. 265.

Apie senųjų šio krašto gyventojų nešioseną randame žinių XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose. Apie to meto lietuvininkų aprangą rašė: T. Lepneris (*Theodor Lepner*, 1633–1691), M. Pretorijus (*Matthäus Prätorius*, 1635–1704), A. Brandas (*Johan Arnhold von Brand*, 1647–1691), F. S. Bokas (*Friedrich Samuel Bock*, 1716–1785), J. Ž. P. Norblenas (*Norblin Jean Pierre de la Gourdain*, 1745–1830), E. K. S. Gizevijus (*Eduard Karol Samuel Gisevius*, 1798–1880) ir kt. autoriai. Jų palikti piešiniai labai vertingi – rekonstruojant išeiginių kostiumą iš jų pavyko tiksliau nustatyti lietuvininkų dėvėtų drabužių ypatybes, atkurti atskiras jų detales⁶.

Apie lietuvininkų tautinius rūbus, tekstilę rašė ir nemažai dabartinių autorių. Lietuvininkų aprangos tyrinėjimo srityje daug nuveikė Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus mokslo darbuotoja dr. Irma Šidiškienė. Apie rūbus rašė Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Etnografijos skyriaus vedėja dr. Aušra Kavaliauskienė, Paminklų restauravimo projektavimo instituto Klaipėdos skyriaus menotyrininkas dr. Jonas Tatoris, Klaipėdos miesto etnokultūros centro liaudies dailės studijos koordinatore dr. Elena Matulionienė, Lietuvos nacionalinio muziejaus Etninės kultūros skyriaus dailininkė tekstilininkė Ona Danutė Aleknienė, Šilutės Hugo Šojaus muziejaus vadovė etnografė Indrė Skablauskaitė ir kt. Darbą galima skirstyti į keturias dalis:

Pirmoji dalis – įvadas į nagrinėjamą temą. Jame pateikiamos autorių, rašiusių apie senųjų prūsų aprangą, jos nešioseną, etnologų, tyrinėjusių lietuvininkų tautinių rūbų raidą, vardai.

Antroje straipsnio dalyje apžvelgiami priešistorinio laikotarpio IX–XII a. senųjų baltų aprangos tyrimai, palyginti rekonstruoti jos pavyzdžiai.

Trečioje straipsnio dalyje analizuojama pažangių vokiečių tyrinėtojų ir lietuvių mokslininkų lietuvininkų dėvėtų drabužių aprašymai, pateikiami XVII–XIX a. lietuvininkų kasdieninių ir šventinių drabužių piešiniai.

Ketvirtoje straipsnio dalyje apibūdinti Mažosios Lietuvos tautiniai rūbai, pateikti atkurto Klaipėdos krašto tautinio kostiumo pavyzdžiai.

Tyrimo aktualumas. Rengiant monografiją „Viešvilė“ 2013 m. vasarą organizuota mokslinė ekspedicija, kurios metu bandyta surinkti reikiamą informaciją apie tradicinę buvusių gyventojų aprangą, atkreipiant dėmesį į atskiras rūbų dalis, tačiau, neradus senųjų gyventojų – autochtonų, dalyvavusiems ekspedicijoje etnologams nepavyko surinkti reikiamos straipsniams medžiagos. Siekiant apžvelgti ir aptarti šio krašto – buvusios rytinės Skalvos nešiosenos raidą ir tradicijas, nagrinėta archyvinė rašytinė ir iliustracinė medžiaga. Šis kraštas svarbus nagrinėjant jo gyventojų kultūrinę ir tautinę raišką bendrame Lietuvos istorijos kontekste.

Dalyvauti mokslinėje ekspedicijoje kvieisti etnologai, archeologai ir kitų sričių mokslininkai.

Tyrimo objektas – senųjų buvusios rytinės Skalvos, vėliau – Ragainės, Tilžės apskričių, gyventojų apranga rašytinių šaltinių duomenimis, juos lyginant su Viešvilės apylinkėse atliktų archeologinių tyrinėjimų duomenimis, Mažosios Lietuvos tautiniai rūbai, Klaipėdos krašto tautinio kostiumo raida.

Darbo tikslas. Remiantis archeologinių tyrimų duomenimis atkurtais X–XI a. senųjų baltų drabužiais, arche-

⁶ Vyšniauskaitė A. *Lietuviai IX a.–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius, 1994, p. 75, 81–84, 102, 104, 114, 176.

ologiniais radiniais Viešvilės, Kazikėnų degintiniuose kapinyuose bei šiandien žinoma istorine senųjų XVII–XIX a. rašytinių šaltinių medžiaga, rengiamame straipsnyje apibūdinti rekonstruotos senųjų istorinės Skalvos gyventojų vyrų ir moterų aprangos pavyzdžius, turėjusius įtakos tradicinės lietuvininkų aprangos susiformavimui, atskleisti ankstyvojo skalvio aprangos, tradicinių lietuvininkų drabužių dalis, apžvelgti Klaipėdos krašto tautinių rūbų atkūrimo kelią.

Tikslo siekiama išsikėlus šiuos uždavinius:

1. Trumpai apžvelgti rekonstruotus priešistorinius X–XI a. baltų moters ir vyro drabužius, juos palyginti su negausiais 2013 m. Kazikėnų kapinyne bei Viešvilės I kapinyne tyrinėto IX–XI a. kapo skalvių aprangos likučių ir kario ir žirgo amunicijos radiniais.

2. Išnagrinėti ir apibūdinti rekonstruotus ankstyvųjų ir vėlyvųjų skalvių moters ir vyro aprangos pavyzdžius, remiantis germanų moters aprangos originalu iš Kopenhagos nacionalinio muziejaus, palyginti su tyrinėtų Viešvilės degintinių kapynų aprangos detalių, raitelio ir žirgo amunicijos radiniais.

3. Apžvelgti ir sugretinti XVII–XIX a. senuosiuose rašytiniuose šaltiniuose bei iliustracijose pateiktą istorinę lietuvininkų tradicinės aprangos medžiagą, turėjusią įtakos Mažosios Lietuvos tautinio kostiumo susiformavimui.

4. Pateikti atkurto dabartinio Klaipėdos krašto tautinio kostiumo pavyzdžių.

Darbo metodika. Literatūros, piešinių, paveikslų, archeologinės, iliustracinės medžiagos ir internetinių šaltinių, susijusių su Skalvos senoviniais drabužiais, tautinių rūbų pavyzdžių paieška ir analizė, derinant aprašomąjį, komparatyvistinį, istorinį lyginamąjį ir sisteminės analizės metodus.

Raktiniai žodžiai. Baltai, skalviai, apranga, tautiniai rūbai, delmonai, magerka, marginė, muturas.

2. Žvilgsnis į baltų praeitį

Kiekvienos tautos tam tikro laikotarpio materialinė ir dvasinė kultūra atspindi jos gyventojų aprangoje. Tačiau šiandieną labai sunku tirti ne tik senąsias, bet ir vėlesniųjų amžių mūsų krašto aprangos tradicijas – kraštas jau nuo XIII a. buvo susietas su vokiškąja kultūra, gyventojų sudėtis dažnai kito, o 1944 m. iš esmės pasikeitė – taip neliko jos senųjų gyventojų – autochtonų. Norint susipažinti su buvusios Skalvos tradiciniais rūbais, belieka peržiūrėti išlikusius senuosius, dažniausiai vokiškus istorinius šaltinius, kuriuose aprašyta ir pavaizduota to meto Ragainės ir Tilžės apskričių gyventojų apranga. (1553⁷, kitais duomenimis – 1609 m., įsteigta didžioji Viešvilės evangelikų liuteronų parapija iki XIX a. vid. jungė visą Ragainės apskričiai priklausiusios dešinėsios Nėmuno pusės teritoriją ir iki XX a. pr. – daugiau kaip 10 kaimų kairiajame jo krante. Po 1920 m. dešinioji Nėmuno pusė prijungta prie Pagėgių apskrities – aut. pastaba.)

Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorės Silvos Pocytės žodžiais, „po kelių šimtmečių priklausymo ne tik kitiškai valstybinei, bet ir kitokiai kultūrinei tradicijai Klaipėdos kraštas tapo Didžiosios Lietuvos dalimi. Ir šiandien, juo labiau

⁷ Grigat R. Wischwill. „Memeler Dampfboot“ 1958 und 1966 und Historische Übersicht, Knobloch H. E. von. *Wischwill Chronik* III, 1999, Berlin; www.memelland-adm.de/wischwill.html...

tuomet reikėjo pajusti šio krašto savitumą ir išskirtinumą. <...> itin svarbu fiksuoti krašto kultūrinį dvasinį paveldą, kuriame yra apstu unikalių dalykų“. Kultūriniai varikliai, modeliavę šio krašto istoriją, anot S. Pocytės, buvo lietuviškai bei vokiškai kalbėję jo gyventojai⁸.

Siekiant visapusiškesnės skalvių kultūros paveldo sampratos, lietuvininkų etninės grupės savitumo išryškėjimas analizuojamas siejant su jos reikšme lietuvių kultūros raidai platesniame Rytprūsių kontekste.

Seniausios rašytinės žinios apie baltų laidoseną paliktos keliautojo Wulfstano (890–893 m.) pranešime apie kelionę per Prūsiją (*Wulfstan's Reisebericht über Preussen*). Archeologinių tyrimų metu tekstilės liekanų aptikti pavyksta retai – paprastai organika žemėje suyra. Be to, kaip rašo Wulfstanas, aisčiai (*Ēstum*; taip vadinami prūsai) savo mirusiuosius degindavo. Todėl tik išimtiniais atvejais rūbų skiaučių randama šalia konservuojančiomis savybėmis pasižyminčių mirusiojo metalinių papuošalų. Prie papuošalų užsikonservavę audinių fragmentai padeda nustatyti audinio kokybę, gamybos techniką, kartais net spalvą⁹.

Senųjų baltų kultūra domėjosi ne tik Lietuvos, bet ir kaimyninių šalių, pirmiausia Vokietijos mokslininkai. Pastaraisiais metais, remiantis archeologinių tyrimų duomenimis, atkurta ankstyvųjų ir vėlyvųjų skalvių apranga. Straipsnyje „įvertinant priešistorinio pasaulio panašumą, atkurti aprangos pavyzdžiai, paremti germanų moters aprangos originalu iš Kopenhagos Nacionalinio muziejaus“ (E. Thiel. *Geschichte des Kostuems*, Berlin, 1980). Straipsnyje pateikiama senovės baltų aprangos rekonstrukcija. Kadangi drabužių modeliai dažniausiai atkuriami pagal jų metalinių puošybos detalių bei papuošalų išsidėstymą kape, senovinio kostiumo sudėtinės dalys ir komplektai atkurti tik apytikriai.

Rekonstruotos ankstyvojo ir vėlyvojo skalvių aprangos pavyzdžiuose matome, kaip rengėsi, puošėsi to laiko-

1–2 pav. Senovės baltų aprangos <...> rekonstrukcija. Kompaktinis diskas „Lietuva iki Mindaugo“, UAB „Elektroninės leidybos namai“, 1999 m. Autorius Eugenijus Jovaiša, iliustracijų dailininkas Algirdas Remeikis. Publikuojama vienkartinio UAB „Elektroninės leidybos namai“ leidimu. Prieiga per internetą: www.ethnicart.lt/index.php?option=com_content&task=view... Lietuvių apranga – Ethnic art lithuania l baltiški, žr. 2014 07 25

⁸ Lebedeva V. Mažosios Lietuvos įdomybės – nuo delmono iki pryštukio, *Vakarų ekspresas*, 2014 08 05.

⁹ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai I–XVI a.*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 1997.

tarpio Skalvos krašto gyventojai, kokią ginkluotę turėjo skalvių karys, kurio gyvenimas, veikla, kaip parodyta, buvo susieta su žirgu.

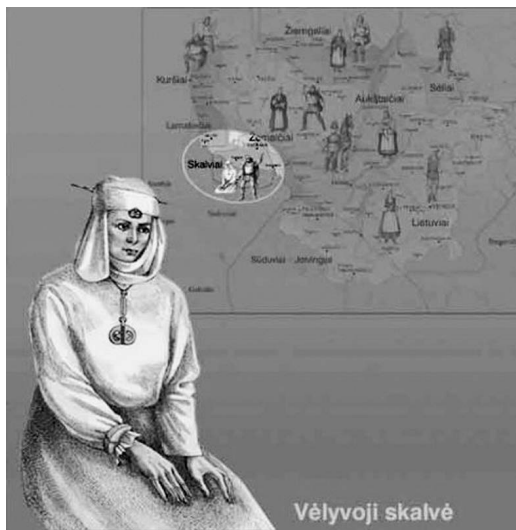
Norėdami palyginti žvilgtelkime į Viešvilėję atliktus IX–XI a. skalvių kapinyno tyrinėjimų rezultatus. Viename skalvių etnokultūrinei grupei priklausančio Viešvilės kapinyno „Švedkalnis“ degintiniame kape rastos įkapės suvyniotos į audinį, kuriame aptikta mineralizuotos medžiagos fragmentų, du dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukai, miniatiūrinė pasaginė segė atrietais galais, dviejų laiptelinių segių fragmentai, vienos pasaginės segės aguoniniais galais lankelio fragmentas, gintarinis karoliukas, balno kilpos, dvinariai žąslai, skambalas, profiliuota sagtis, žalvarinė plokštelė. Kitame kape rasti 4 verpstukai, pasaginės ir kryžinės segės, juostinės apyrankės, įvijiniai žiedai, vytinės antkaklės, gintariniai ir stikliniai karoliai, priklausantys moteriai. Kitos įkapės susijusios su raiteliu, jo ginkluote, – tai balnakilpė, trinariai žąslai, įtveriamieji peiliai, įmoviniai ietigaliai. Įkapės datuojamas X–XI a.¹⁰

Kito Kazikėnų kapinyno kapuose aptikta antkaklė, 4 juostinės apyrankės, galvos srityje – 4 įvijios. Krūtinės papuošalas sudarytas iš dviejų kryžinių smeigtukų, dviejų ažūrinių kabučių, sujungtų trimis grandinėlėmis, įvijiniu žiedu, grandele, yla. Ant rankų mirusioji turėjo po dvi apyrankes. Prie kaukolės aptiktos apgalvio įvijios, tarp dešinės rankos ir krūtinės – krūtinės papuošalas, įvijinis žiedas. Moterų kapuose gausu papuošalų. Iš viso aptiktos 3 antkaklės, 18 apyrankių, 2 segės, 10 žiedų, 19 įvijelių, 2 krūtinės papuošalai, pagaminti iš kryžinių smeigtukų ir kabučių, sujungtų grandinėlėmis, stiklo karolis, 2 ylos. Vyro kape rasti ietigaliai, įmoviniai kirviai, peiliai, diržo sagtis, amuletas¹¹.

Tyrinėtuose kapuose nerasta pačių drabužių likučių – jie sudeginti kartu su mirusiuoju. Iš negausiai aptiktų degintinių kapų radinių galime

Vėlyvasis skalvis

Vėlyvoji skalvė

3–4 pav. Senovės baltų aprangos rekonstrukcija. Kompaktinis diskas „Lietuva iki Mindaugo“, UAB „Elektroninės leidybos namai“, 1999 m. Autorius Eugenijus Jovaiša, iliustracijų dailininkas Algirdas Remeikis. Publikuojama vienkartinio UAB „Elektroninės leidybos namai“ leidimu. Prieiga per internetą: www.ethnicart.lt/index.php?option=com_content&task=view... Lietuvių apranga – Ethnic art lithuania 1 baltiški, žr. 2014 07 25

¹⁰Budvydas U. Skandinaviški Viešvilės kapinyno ietigaliai, *Lietuvos archeologija*, 2007, t. 30, p. 69–80.

¹¹Juškaitis V. Kazikėnų geležies amžiaus kapinynas. Straipsnis publikuojamas šioje monografijoje.

spręsti, kad šiame laikotarpyje dėvėta apranga buvo apsirūpinta gaminantis ją naminiu būdu, audžiant, verpiant vilnas. Aptiktos segės, smeigtukai naudoti aprangos susegimui. Kapuose gausu papuošalų.

Apie deginimo metu sunaikintą mirusiojo vyro aprangą, amuniciją galima spręsti tik iš kario ir žirgo ekipuotės radinių, rastos mineralizuotos suvyniojimo medžiagos – buvusio audinio likučių.

Kaip jau buvo minėta, spėjama, kad Skalva iki XIII a. vid. (1259 m. – red.) buvo Lietuvos kunigaikščių įtakos sferoje, todėl negalime teigti, kad etniškai giminingų šio baltų paribio genčių gyventojų aprangos raida neturėjo bendrų bruožų su greta gyvenusiomis lietuvių gentimis. Toliau pateikiama Birutės Marijos Gimbutienės knygoje „Baltai priešistoriniais laikais“ pavaizduota rekonstruota X–XI a. baltų gyventojų apranga.

Mokslinėje literatūroje skelbiamos rekonstruotos pagrindinės baltų IX–XII a. kostiumo sudėtinės dalys: moterų marškiniai, palaidinė, sijonas, prijuostė, skara, kepurėlė, juosta. Rasti audinio fragmentai taip pat gali suteikti informacijos apie audinio kilmę, naudotus raštus, atlikimo techniką. Dažniau pavyksta rasti įrankių, kuriais buvo audžiami drabužiai ar verpiami siūlai. Skalvių gyvenamųjų vietovių kapuose retkarčiais randami lininių ir vilninių audinių fragmentai rodo, kokia buvusi jų medžiaga (*linas, vilna*), gamybos būdas (*audimas, mezgimas*), gamybos technologija (*dvinytis, keturnytis ir kt. audimas, mezgimo raštai*). Dalis jų siūdintasi ir iš kailių. Audinių fragmentų siūlės gali parodyti ir siuvimo technologiją¹².

Skalviai mirusiuosius į pomirtinį pasaulį lydėdavo su išeginiais drabužiais ir papuošalais – antkaklėmis, segėmis, karoliais, apyrankėmis, žiedais. Moterys dar turėdavo ir puošnias kepuraites su pakabučiais. Ylomis kai kada susegdavo be karsto laidojamo mirusiojo laidotuvių drobule.

2013 m. Viešvilėje vykdytos mokslinės ekspedicijos metu aptikta nemažai skalvių aprangos radinių, iš kurių galima spręsti apie jų nešioseną. Tarp įkapių aptiktos verpstės, ant kurių būdavo vyniojamas vilnos ar linų pluoštas, ir du žalvariniai verpimo įrankiai, priklausantys pirminiam drabužių gamybos etapui. Vienas jų su šeiva ir akmeniniu smagračiu (pluošto likučiai aptikti ant verpstukų gretimuose kapuose). Tyrinėtame IX–XII a. skalvių moters kape šalia sudegintų mirusiosios palaikų rasta papuošalų, kai kurios nedegintos aprangos dalys: vytinės antkaklės, keletas juostinių ir įvijinių apyrankių, žalvariniai įvijiniai žiedai, keletas smeigtukų galvos apdangalo ir drabužių krūtinės srityje susegimui. Tekstilės likučių nerasta, ji sunaikinta deginant palaikus¹³.

Rekonstruojant vyrų drabužius, pastebėta, kad jie buvo paprastesni.

5 pav. Rekonstruoti X–XI a. moterų drabužiai. Gimbutienė M. *Baltai priešistoriniais laikais*, Vilnius, Mokslas, 1985

¹² Volkaitė-Kulikauskienė R. *Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai I–XVI a.*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 1997.

¹³ Budvydas U. Skalvių kario kapas iš Viešvilės I-ojo kapinyno. Straipsnis publikuojamas šioje monografijoje.

Pagrindinės drabužių dalys: marškiniai, kelnės, sujusiama palaidinė, apsiaustas, apavas – ilgas šimtmečius mažai kito.

Visoje Europoje nešiota vyriško kostiumo dalis – kelnės, dėvėtas apavas, šaltesniu metų laiku buvo dėvimas apsiaustas, galvos apdangalas¹⁴.

Palyginkime pagrindinius mirusiųjų laidosenos bruožus, šios aprangos pavyzdžius su 2013 m. mokslinės ekspedicijos metu tyrinėto skalvių kapų kario aprangos likučių ir amunicijos radiniais. Viešvilės I kapinyne, tyrinėtame IX–XII a. skalvių vyro kape, greta sudegintų palaikų rastos šios įkapės: du kalavijai, keletas įmovinių ietigalių, įtvieriami peiliai, diržo apkalas, diržų sagtys, žalvariniai diržų kabučiai, pasaginė segė, smeigtukai sraigtinėmis galvutėmis drabužių susėgimui, įvijinis ir juostinis žiedai. Šalia idėta raitelio ir sudeginto žirgo ekipuotė, balnakilpės, žaslai, sagtis. Papuošalų vyrų kapuose negausu – tai antkaklės, segės, kartais smeigtukas ar apyrankė, gintaro karoliukas¹⁵.

3. Apie XVII–XIX a. lietuvininkų nešioseną

1595 m. Prūsijos kunigaikštis Georgas Frydrichas (*Georg Friedrich*) išleido nurodymus, kokius drabužius kokioms gyventojų grupėms galima dėvėti. Miestiečiai paraginti nustoti puikuotis prabangiais, puošniais drabužiais. Nurodyta ir kas kam draudžiama¹⁶.

1681 m. išleistas „*Dėvėsenos potvarkis*“, pagal kurį lietuviams nevalia taip vilkėti kaip vokiečiams. Nesilaikantys šio potvarkio tiek darbdavys, tiek ir lietuvis samdinytis buvo baudžiami kalėjimu. Buvo išleisti įsakymai, draudžiantys lietuvininkams dėvėti šilkinčius drabužius. Vokiečiai reglamentavo ir kitą lietuvininkų aprangą – buvo uždrausta pirkti milo rūbus, fabrikinčius batus, kojines, pirštines, skrybėles, skaras ir kt. Tokiu būdu lietuvininkams teko dėvėti tai, ką jų moterys išsiausdavo, pasisiūdavo ar nusimegdavo savo namuose.

1694 m. potvarkiu buvo uždrausta miestiečiams puoštis brangiais papuošalais, brangakmeniais, uždraustos brangios medžiagos¹⁷.

Pastaruoju metu daugiau susidomėta archeologiniu kostiumu, t. y. protėvių nešiosena. T. Lepnerio, M. Pretorijaus, J. Brando, F. S. Boko, Ž. P. Norb-

6 pav. Rekonstruotas X–XI a. vyro drabužis. Gimbutienė M. Baltai priešistoriniais laikais, Vilnius, Mokslas, 1985

7 pav. 1890 m. lietuvininkės apranga

¹⁴ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai I–XVI a.*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 1997.

¹⁵ Budvydas U. Skalvių kario kapas iš Viešvilės I-ojo kapinyno. Straipsnis publikuojamas šioje monografijoje.

¹⁶ Albinus R. Königsberg–Lexikon, 2002, MLE, t. 4, Vilnius, 2009, p. 136.

¹⁷ Albinus R. Königsberg–Lexikon, 2002, MLE, t. 4, Vilnius, 2009, p. 136.

leno, E. Gizevijaus, K. Kapelerio, O. Glagau, A. Kunce ir kitų autorių piešiniuose bei aprašymuose randame, kad XVII–XVIII a. lietuvininkės moterys dėvėjo:

1. Viršutinius marškinius. 2. Apatinius marškinius (*prymarškiniai, drobiniai, papetės*). 3. Sijonus (*kedeliai, marginės*). 4. Prijuostas. 5. Skaras (*lininės arba vilnonės drobulės, skotertės*), karūnėles, vainikus, kepures. 6. Juostas (*juostelės, pakelaitės*). 7. Apsiaustus (*lininiai trinyčiai, vilnonės sermėgos, sermėgėlės, švarkeliai, kailiniai*). 8. Liemenes 9. Avėjo batelius, pusbačius, klumpes; kasdieną – vyžas (*nagines, rezgines*). 10. Mūvėjo kojines; kasdieną – autus. Lietuvininkės vilkėjo keletu marškinių, sijonų, vienu metu ryšėjo keliomis skarelėmis. Ištekėjusi moteris turėjo pridengti plaukus. Jau nuo XI–XII a. nešiojamas nuometas, o apie XVII–XIX a. dėvėtos siūtos arba megztos kepurėlės. XIX a. nuometas visai užmirštas.

Lietuvininkai vyrai dėvėjo: 1. Marškinius. 2. Kelnes. 3. Liemenes (nuo XIX a. vidurio). 4. Kepures. 5. Apsiaustus (*lininiai trinyčiai, vilnonės sermėgos, švarkai*), žiemos metu – kailinius. 6. Avėjo pusbačius, batus (*sopagai, pušnys*), klumpes, kasdieną – vyžas, nagines. 7. Mūvėjo kojines, autus. 8. Juosėsi juostomis, odos diržais. Lietuvininkai didesnę dalį aprangos gaminosi patys. Jų trobose stovėdavo audimo staklės, moterys ausdavo ne tik staltieses, lovatieses, rankšluosčius, juostas, patalynę, atausdavo milus, bet ir audinius drabužiams¹⁸.

Lietuvininkų drabužiai pavaizduoti XVII–XVIII a. autorių piešiniuose.

9 pav. pavaizduotas lietuvis valstietis ir lietuviė nuotaka. Vario raižinys. Nuotr. iš J. G. Herderio instituto Marburge. Užrašas raižinyje prie vyro: „Prūsų ūkininkas, kaip jie prie Įsručio, Tilžės ir kitose vietose dar ir dabar eina“ (*Ein Preuscher Bauer, wie sie bei Insterburg, Tilsit und anderen Oertern jetzt noch da selbsten gehen*), prie moters: „Ūkininkė, kuri yra nuotaka“ (*Eine Baeurin, so Braut ist*). Vyras po diržu laiko užsikišęs kirvį, nuotaka ant galvos užsidėjusi rūtų vainikėlių. Reikia pažymėti, kad Įsručio ir Tilžės apylinkėse iki 1709–1711 m. maro visi valstiečiai dar buvo lietuviai¹⁹.

10 pav. pavaizduota lietuviė nuotaka. Nuotrauka padaryta pagal originalą Nacionaliniame germanų muziejuje Niurnberge. Įrašas: „Eine Littauische Bauern Braut“ (Lietuvių valstiečių nuo-

8 pav. XIX a. pab. lietuvininkų rūbai. Skablauskaitė I. Lietuvininkų rūbai, Šilokarčema, Nr. 56(1645), 2011 07 19

9 pav. Lietuvis valstietis su nuotaka. Chr. Hartknoch

¹⁸ Savoniakaitė V. Audimas, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 90.

¹⁹ Hartknoch Ch. *Alt- und Neues Preussen oder Preussische Historien zwey Theile*, Frankfurt und Leipzig, 1684 m.

10 pav. Lietuvaite
nuotaka. 1684 m.
Augustas Rydelis.
1812 m.

12 pav. 1744 m.
prūsų lietuviai²¹.
Teodoras Lepneris
„Die Preußische
Litauer“ 1744 m.

taka). Nuotakos kepuraitė panaši į Lepnerio paveikslo nuotakos – viršuje rūtų vainikėlis²⁰

11 pav. (žr. spalv. lanke) parodyta nuotrauka padaryta pagal originalą Švedijoje. Raižinyje įrašas*: „Der Preußische Litauer“ (Prūsų lietuviai). Lietuviai valstiečiai: tėvas, vaikas, motina ir duktė nuotaka su rūtų vainikėliu, su namų apyvokos reikmenimis ir įrankiais, muzikos instrumentais.

13 pav. matome, kaip rengėsi XVIII a. pab. Įsručio ir Ragainės valstiečiai. Paveiksle matyti tiek moteriška, tiek ir vyriška apranga, apavas, galvos apdangalai²².

14 pav. (žr. spalv. lanke) pavaizduotos lietuvininkės išėiginiais tautiniais drabužiais²³.

XVIII a. priimti *Rūbų nuostatai*, pagal kurių lietuvininkams buvo draudžiama dėvėti kiaunės ar lapės kailio kepures, puošnias skrybėles, brangių medžiagų skareles, liemenes, prijuostes ir geros odos, iš kordo ar juchto pasiūtus batus. Šie draudimai ir aukštos kainos kaimo gyventojus vertė pačius gamintis lininius ir vilnonius verpalus vyriškiems drabužiams.

Pažangių vokiečių tyrinėtojų M. Pretorijaus, F. S. Boko, E. Gizevijaus ir kt. senovinių rūbų piešiniai mums vertingi, kadangi jie papildė turimų žinių apie to meto lietuvininkų rūbus spragas. Iš jų galima

13 pav. Lietuvininkai iš
Įsručio ir Ragainės apylinkių.
Fr. Hottenroth, 1902 m.

15 pav. Lietuvininkai
XIX a. pab. Fr. Tetzneris

²⁰Pagal Luitpoldą Dusslerį, *Die Incu-nabeln der deutschen Lithographie* (1796–1821), Heidelberg, 1955, S. 221.

* Vario raižinys veikale „Der Preußische Litauer oder Vorstellung der Namens-Herleitung, Kinds-Tauffen, Hochzeit, Nahrung und Ackerbau, Speise und Trank, Sprache, Gottes-Dienst, Begraebnisse und andere dergleichen Sachen der Litauer in Preußen kuerzlich zusammen getragen von Theodor Lepner, Ersten Pfarrer der Deutschen und 11 Litauischen Gemeinde Gottes in Budwethen im Jahr nach Werthe Heylandes Geburt 1690. Danzig, bey Joh. Heinrich Ruedigern 1744“.

²¹Piešinys iš Hottenrotho antros laidos 1923, t. III, p. 123, Fig. 46: „Litauische Volkstrachten in der ersten Haelfte des 18. Jahrhunderts (Theodor Lepner: Der Preußische Litauer 1744)“.

²²Hottenroth Fr. *Deutsche Volkstrachten von XVI. bis zum XLX. Jahrhundert*, Frankfurt a. M. 2. Aufl. 1923, t. 3, Taf. 26: „Preußen, erste Haelfte des 18. Jahrhunderts. Maedchen aus Insterburg. Bauer aus Tilsit oder Ragnitz“

²³Kretschmer A. *Deutsche Volkstrachten*, 2. Aufl. Leipzig, 1887–1890: Taf. 12 „Litauen“.

17 pav. Mažosios Lietuvos moterų drabužiai.
E. Gizevičiaus pieš.

18 pav. Mažosios Lietuvos tradiciniai moterų
drabužiai. E. Gizevičiaus pieš. MLE, t. 1,
Vilnius, 2000, p. 495

19 a pav. Moters kostiumas.
Ragainė, F. S. Bock. 1782 m.
MLE, t. 1, p. 189

20 pav. XIX a. pab. lietuvininkų
rūbai. MLE, t. 1, Vilnius, 2000,
p. 366

21 pav., 21 a ir 21 b. XIX a. pr.–XIX a. pab. lietuvininkų šventiniai rūbai.
Nuotr. iš F. Keslerio, R. Minzloffo, D. Kauno ir V. Kaltenio rinkinių.
MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 366

23 pav. Lietuvių liaudies moterų drabužiai XVIII a. pab.–XX a. pr. Perspausdinta iš MLE, t. 4, Vilnius, 2009, p. 495

22 pav., 22 a ir 22 b. Lietuvininkių moterų tautiniai rūbai. Iš G. Žiliūtės-Jocienės albumo, E. Matulionienės, S. Bernotienės knygu.

Perspausdinta iš MLE, t. 4, Vilnius, 2009, p. 495

nustatyti dėvėtų drabužių ypatybes, o kartu ir rekonstruoti išieginį kostiumą.

2013 m. mokslinės ekspedicijos metu Viešvilės apylinkėse nepavyko aptikti nei jokių lietuvininkų rūbų, nei jų nuotraukų, todėl tenka naudotis kita aplinkinių vietovių kraštotyros medžiaga. Nuotraukose matome keletą gretimų Klaipėdos krašto vietovių moteriškų tautinių drabužių komplekto pavyzdžių, kurie pateikti iš G. Žiliūtės-Jocienės albumo ir E. Matulionienės bei S. Bernotienės knygu.

1806 m. gegužės 4 d. buvo išleistas potvarkis „Padavadijimas“ dėl teisės kiekvienam austi lininius ir medvilninius audeklus²⁴.

Kaip jau buvo minėta, dažnoje troboje stovėjo audimo staklės. Lietuvininkės ausdavo raštuotus rankšluosčius, spalvotas staltieses, audinius drabužiams. Audinių spalvos: violetinė, žalia, raudona, oranžinė, mėlyna – buvo derinamos. Mažojoje Lietuvoje buvo populiar

²⁴Pakarklis P. Padavadijimas, 1806 05 04, Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams, Vilnius, 1960, p. 508.

namudinė tekstilė – drabužiai, mezginiai ir juostos buvo paklausūs.

Daug apdovanojimų amatų ir tautodailės parodose pelnydavo lietuvininkų mezginiai ir audiniai: pirštinės, kojinės, staltiesės, skaros, lovatiesės, įvairios paskirties juostos. Tarpukariu Klaipėdos krašte vyravo pramoninė tekstilė, tačiau krašto lietuvaitės per šventes dėvėdavo tautinius rūbus²⁵.

Apie senųjų laikų Mažosios Lietuvos vyrų aprangą išlikę žinių daug mažiau. Lietuvininkai vyrai dėvėjo tokių medžiagų drabužius, kokius moterys išaudė. Vasaros metu nešiojo ilgus lininius marškinius (*trinyčius*), vilkosi „jakė“. Ant „jakės“ užsivilkdavo baltą milinę sermėgą. Kelnės paprastai būdavo mėlynos spalvos. Žiemos metu vilkosi sermėgą. Ant sermėgos rišdavosi mėlynos ir žalios spalvos papuošimais išdabintą juostą ar segdavosi diržą. Milo ar vilnonė kepurė buvo neatskiriama aprangos dalis. Vėliau vasaros metu nešiota filinė skrybėlė²⁶.

Avalynę lietuvininkai mokėjo pasigaminti nuo seno kiekvienas. Vyrai prie darbo avėjo medines klumpes arba liepų karnų vyžas, o moterys šliures – medpadžius su oda apkaltu viršumi. Apavas priklausė nuo turinės padėties – pasiturintieji nešiojo vadinamuosius „čebatus“, neturtingi šaltesniu metų laiku avėjo vyžas. Dar iki XIX a. batais ir pušnimis lietuvininkai avėjo retai²⁷.

Rašytiniuose šaltiniuose jau nuo XIII–XIV a. randame žinių apie drabužių spalvas. J. Kraševskio drabužių aprašyme, paremtame J. Foigto „Prūsijos istorija“, minima, kad „moterys dėvėjo lininę pilkos spalvos suknelę, kurią sudarė marškiniai ir prie jų pridurtas sijonas“. P. Dusburgietis mini, kad prūsų lietuviai atvykę pas Mozūrų kunigaikštį „gražios spalvos drabužiais“. Audiniai dažniausiai buvo dažomi dažine mėlžole²⁸.

3.1. Marginė

Lietuvininkės dėvėjo viršutinį drabužį – marginę. Istoriniais duomenimis, buvo keletas marginės raidos etapų.

Dar 1684 m. K. Hartknochas rašė, kad „senovėje prūsės kūną apsiuviniodavo skara, kaip tai daro lietuvės“.

1690 m. kunigas T. Lepneris knygoje „Prūsų lietuviai“ rašė, kad moterys ir merginos vietoje prijuostės nešioja margines. Jos audžiamos iš vilnonių siūlų ir dažomos raudona, mėlyna, balta ir geltona spalvomis su dryžiais. Vienas galas susiuvamas ir apsukus per liemenį pritvirtinamas juoste.

24 pav. XIX a. pab. ir vid. moterų drabužiai. Šilutės apskritis. Lietuvos nacionalinis muziejus. Perspausdinta iš MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 316

²⁵Tatoris J. Tradicinės lietuvininkų kryptys, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003, p. 557–558.

²⁶Skablauskaitė I. Lietuvininkų rūbai, *Šilokarčema*, 2011 07 19.

²⁷Glagau O. Lietuvininkų buitis ir būdas, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970, p. 242.

²⁸Žiemytė I. Drabužis – vienas geriausių istorijos pasakotojų, *Vakarų ekspresas*, 2018 10 07.

1702 m. Johanas Arnoldas Brandas mini, kad lietuvinkės virš marškinių padurkų užriša juosta, už jos užkiša 3–4 raudonų, mėlynų, baltų vilnonių siūlų austas margines, priekinėje ir užpakalinėje dalyje užkeistas vieną ant kitos (*zurztas*), o priekyje dar užriša prijuostę.

1744 m. Jokūbas Brodovskis rašė, kad tai dryžuotas vilnonis ar šilkinis per liemenį sujuosiamas merginų ir moterų drabužis, užmetamas ant kairiojo peties.

Liudvikas Rėza K. Donelaičio „Metų“ paaiškinime rašė, kad tai lietuviškas moteriškas vilnonis raudonai dryžuotas tautinis drabužis, kuris kabo nuo kairiojo peties iki kojų, prie juosmens sujuosiamas diržu, dešiniąją ranką paliekant laisvą. Kartais marginės galai susegami sege.

1782 m. F. S. Bockas rašė, kad lietuvės dėvi languoto vilnonio audinio palas, apgaubiančias iš priekio, užpakalyje užkišamas už diržo.

1869 m. O. Glagau rašė, kad šiandien šį lengvą drabužį pakeitė koketiško trumpumo – tik iki blauzdų sijonėlis, vadinamas margine.

1884 m. A. Kuntze teigė, kad marginė – pačių austas ilgas, margas, klostuotas sijonas, šviesiai ir tamsiai raudonų juostų, baltomis ir skersinėmis juostomis padalintas kvadratais.

Tilžiškis mokytojas E. Gizevijus rašė, kad Pagėgių apylinkių lietuvininkių marginės dryžuotos, kitur languotos, pradžioje užmestos per petį, vėliau virto kelių nesusiūtų juostų prisijuosiamu sijonu.

1916 m. ilgametis Tilžės giedotojų draugijos vadovas Vydūnas (vok. *Wilhelm Storost*) rašė, kad XV–XVI a. šio krašto lietuvininkės dėvėjo dvi keturkampes margas drobulės, vieną ant kairiojo, kitą ant dešiniojo peties, per juosmenį sujuostas juosta²⁹.

3.2. Marškiniai

Marškiniai – tai plono lininio audinio apdaras. Mažajoje Lietuvoje vilkėtus marškinius dar XVII a. savo knygoje „*Kelionė*“ aprašė J. A. Brandas. Kasdieną buvo nešiojami paprasti marškiniai, vadinami drobiniais. Juos nešiojo prie kūno, po viršutiniais marškiniais. XVIII a. lietuvininkai vyrai vilkėjo baltus, trumpus, tunikinio sukirpimo, siaura apykakle lininius marškinius, prie kurių kartais rišdavosi kaklaraištį. Lietuvininkės moterys dėvėdavo po 2–3 šiuos lengvo audinio apdarus. Viršutiniai, vadinami papetėmis ar prymarškiniais, – buvo išpuošti³⁰. XVIII–XIX a. moterų marškiniai jau buvo siuvami gana puošnūs – su ištisiniu ir sudurtiniu stuomeniu. Viršutinė marškinių dalis būdavo siuvama iš plonesnės drobės, apatinė – iš storesnės. Marškinių krūtinė, rankovės, rankogaliai buvo siuvinėjami įvairiais raštais. Drobinis siūdavo iš namų darbo lino. Apatinę drobinų dalį vadindavo sterble. Klaipėdos krašto merginos, kaip rašė *Frydrichas Samuelis Bokas (Bock)*, marškinius siuvinėja žaliuos ar juodos spalvos vilnoniais siūlais. XIX a. marškiniai buvo dažnai siuvami su *stoneliu* iš medvilninio audinio. Ryšėtos dengusios marškinius margos skarelės³¹. Tilžės ir Ragainės apskrįčių, taip pat ir Viešvilės apylinkėse gyvenusios moterys dėvėjo tunikinius marškinius su dvejomis įsiūtomis perpetėmis.

²⁹ Vyšniauskaitė A. Marginė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003, p.

³⁰ Tamošaitis A. Drabužiai, *The Folk Costume of Mažoji Lietuva, Lithuanian national Costume*, Toronto, 1979, p. 186–206.

³¹ Šidiškienė I. Marškiniai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003, p. 742.

3.3. Apsiaustas

Raginės krašto lietuvininkės vilkėjo apsiaustus su kilpomis ir didelėmis sagtimis. Apsiaustai siekdavo kelius. Jie buvo siūdinami iš plono tamsaus, pilko atspalvio milo ar gelumbės, o vasarą – balti. Apsiaustai buvo plačiomis, į apačią siaurėjančios rankovėmis, juodai išpuoštomis stačiomis apykaklėmis. Dėvėdavo ir sermėgėles. XIX a. pab. nešiojo ir žaketo stiliaus švarkelius. Žiemą nešiojo ilgus, per vidurį parauktus, stačia apyakle, siaurėjančiomis rankovėmis, pamuštus vilnoniu audiniu kailinius (*pamuštiniai*). Juos susijuosdavo plačia marga juosta.

Vyrai dėvėjo lino trinyčius, vilnones, milines sermėgas, švarkus. XVII a., kaip rašo T. Lepneris, vasarą jie būdavo lininiai, balti arba mėlynai pamarginti, orams atvėsus – vilnoniai. Dėvėjo ir kailinius. XVIII a. dėvima įliemenuota, išpuošta storo naminio milo sermėga. Ji buvo iki kelių su klostėmis, dviem eilėmis sagų. XIX a. dėvimi balti apsiaustai, trinyčiai, sermėgėlės, mėlyni švarkai (*jekės*). Susijuosdavo šviesiai mėlynomis ar žalioomis juostomis, spalvotais siūlais siuvinėtais ar geltonos odos diržais. 1900 m. dėvėjo mėlynos spalvos paltus – pelerinas. Apie kaklą vyniodavo šaliką^{32, 33, 34}.

3.4. Liemenė

Mažojoje Lietuvoje XVII a. buvo paplitusios trumpos mėlynos ir žalios spalvos liemenės. XIX a. pr. ir vid. nešiojamos raudonos bei juodos spalvos liemenės. Žiemos metu nešiojo milines arba kailines liemenes. XIX a. antrojoje pusėje buvo nešiojamos namų darbo vilnonės ir pusvilnonės žalios, rudos, mėlynos ar juodos spalvos liemenės. Lietuvininkės puošdavosi ir pirktų audinių liemenėmis. XIX a. pab. dėl surinkimininkų įtakos išvyravo juodos liemenės. Nešiotos ne tik trumpos, suvarstomos, kabutėmis susegamos, bet ir pailgintos su dviem eilėmis sagų.

XIX a. antrojoje pusėje liemenės buvo paplitusios ir tarp lietuvininkų vyrų. Jos išplito kartu su švarkais, surdutais. Spalva buvo tokia pati kaip ir švarko bei kelnų³⁵.

3.5. Delmonai

Išskirtinis savitas moterų tautinės aprangos akcentas – delmonas, kitaip – *daumonas*, *dimžukas*, *tašė* arba prie juosmens kabinama kišenė smulkiems daiktams susidėti. Pavadinimas „*delmonas*“ kilęs iš vokiečių kalbos ir reiškias kišenę. Tai neatskiriama lietuvininkės tautinio kostiumo dalis, aptinkama tik Mažojoje Lietuvoje. Delmonai – tautinio kostiumo detalė, minimi jau XVII a. Sprendžiant iš T. Lepnerio piešinio, delmonai Mažojoje Lietuvoje nešioti jau XVII a. Jie buvo tamsių spalvų su ryškiais siuvinėjimais ir būdavo kabinami dešiniajame šone prie diržo ar juostos po prijuoste, ant nesusiūto sijono (marginės). Mažosios Lietuvos moterys į juos dėdavo maldaknygę, raktus, nosinaite. Delmonus siuvinėdavo ir puošdavo augaliniais, geometriniais ornamentais, aplikacijo-

³²Šidiškienė I. Apranga, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 65.

³³Šidiškienė I. Lietuvininkų tautiniai drabužiai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 2009, p. 495–497.

³⁴Matulionienė E. Lietuvininkų ir žemaičių vyriški tautiniai drabužiai, *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra*, žurnalo „Tiltai“ priedas, 2001, Nr. 5, p. 49–56.

³⁵Šidiškienė I. Liemenės, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003, p. 566.

mis ir pan.³⁶ Juos papildydavo inicialai ir sukūrimo data – po du metų skaičius dviejuose kampuose. Siuvinį puošdavo šilko, aksomo, gobeleno ar kaprono skiautėmis, karoliukais, siuvinėjo. Evangelikų konfirmacijos proga dovanoti delmonai būdavo labai branginami.

3.6. Drobulė

Drobulė – tai balta lininė pečių danga, dėvima šiltuoju metų laikotarpiu. Tai išskirtinė ištekejusių moterų aprangos dalis. Drobulė dar vadinama *skotere*, *plošte*. XIX a. pr. ši balta, išsiuvinėta pečių danga, suteikianti kostiumui iškilmingumo, buvo dėvima šventiniuose susiėjimuose. Gražiausia dvinytės drobulės dalis – išilgai jos viduryje išiūta siaura onamentuota audinio juosta – perdrobulis³⁷. XIX a. vid. drobules pakeitė fabrikinės gamybos pirktinės skaros³⁸.

3.7. Perdrobulis

Perdrobulis – tai puošni, stačiakampė, pintais lininiais nėriniais išpuoštais galais, plonos, balintos drobės juosta, naudojama dviejų drobulės palų sujungimui. Jo ilgis atitinka drobulės ilgį. Perdrobulių raštai buvo audžiami ar siuvinėjami baltai, raudonai, rečiau – kitomis spalvomis³⁹. Apsiuvinėjimui dažniausiai pasirenkami gyvūniniai ar augaliniai motyvai⁴⁰.

3.8. Juostos

Nuo seniausių laikų sijonus, prijuostas, kailinius, sermėgas moterys juosdavosi puošniomis rinktinėmis juostomis. J. A. Brandas mini XVI a. Rytprūsio gyvusių paprotį į kapines atnešamą kryžių papuošti šimtaraste juoste. Ankstyviausi duomenys apie šias juostas žinomi iš XVII–XVIII a. T. Lepnerio ir M. Pretorijaus veikalų, seniausi ornamentai randami E. Gizevijaus piešiniuose. Lietuvininkų juostas tyrinėjo ir aprašė S. Bernotienė, A. Mikėnaitė, M. Raišutytė. Plačiosiomis juostomis lietuvininkės juosdavo drabužius per juosmenį, į jas įausdavo įvairių medžiagų skiaučių. Jomis ypač puošdavosi Ragainės apylinkėse. Siauras juostelės naudojo sijonams, kojiniams, delmonams parišti. E. Gizevijus mini ir margais raštais austas vilnones juostas⁴¹. Šiame krašte mėgtos plačios rinktinės juostos, kuriose dominuodavo juoda spalva. Šimtarastės juostos buvo dovanojamos ir lietuvininkų svečiams – tokia juostele džiaugėsi Rusijos caras ir Vokietijos kaizeris. Tekstinės juostelės, audžiamas dovanoms, suvyniodavo į kamuolius nuo 5 iki 20 metrų; kai juostelės prireikdavo, atkirpdavo⁴².

3.9. Galvos apdangalai.

Muturas

Nemažai žinių apie lietuvininkus mums paliko lietuvininkų tautosakos rinkėjas, evangelikų kunigas, Tilžės superintendantas O. Glagau (1805–1875). Jo teigta, kad muturas – tai ištekejusios

³⁶ Lebedeva V. Mažosios Lietuvos įdomybės – nuo delmono iki pryštukio, *Vakarų ekspresas*, 2012 01 13.

³⁷ Šidiškienė I., Aleknienė O. D. Drobulė, skotertė, plokštė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 323.

³⁸ Aleknienė O. D. Perdrobulis, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, 2006, p. 521.

³⁹ *Ten pat*, p. 521.

⁴⁰ Skablauskaitė I. Lietuvininkų rūbai, *Šilokarčema*, 2011 07 19.

⁴¹ Tumėnas V. Juostos, juostelės, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 666.

⁴² Žiemytė I. Drabužis – vienas geriausių istorijos pasakotojų, *Vakarų ekspresas*, 2018 10 07.

moters galvos apdangalas, kepuraitė, primenanti musulmonų galvos apdarą – turbaną⁴³.

E. Gizevijus rašo, kad muturas – tai pailga išsiuvinėtais galais baltos drobės skara. Vestuvinių apeigų metu jaunojo namuose ji ant galvos užrišama jaunajai pristatant ją kaip žmoną. Muturas, kaip nurodoma senuose XIX a. rašytiniuose šaltiniuose, užvyniojamas suvalgius jaunosios sriubą (*nuotakos ašaras*) ir sušokus nuotakos šoki⁴⁴.

E. Gizevijus (1798–1880) rašęs, kad muturas – tai pūsta lininė skara ant pečių kabančiais galais. Pagal E. Gizevijų, ją moterys užsirišdavo vietoje nuometo tik pakrikštijusios savo pirmąjį sūnų, o per vestuves muturas pradėtas užsirišti tik vėlesniais laikais⁴⁵.

3.10. Magerka

Mažojoje Lietuvoje buvo paplitusi senovinė vyriška vilnonė veltinė kepurė, vadinama *magerka*. Ji buvo filinė, trumpa, vos dengianti ausis, su priekinėje ir užpakalinėje dalyje prakirptais atvartais.

T. Lepnerio teigimu, Įsruties, Ragainės ir Tilžės apylinkėse XVII a. jau išnykusi. M. Pretorijaus teigimu, tokios kepurės buvo iš gauruoto filco. 1684 m. K. Hartknochas rašė, kad tokias kepurės dėvi ir Ragainės apylinkių valstiečiai⁴⁶.

Galvos apdangalas, kaip rašoma MLE, buvo ir tautinio kostiumo dalis. Vasarą buvo dėvimos įvairių formų veltinės, veliamos iš nedažytos ėriukų vilnos kepurės ir skrybėlės. XVI–XVIII a. Mažojoje Lietuvoje buvo dėvimos kepurės su atvartais. XIX a. antrojoje pusėje jas pakeitė margaspalvėmis juostomis papuoštos neaukštos veltinės skrybėlės bei kepurės su snapeliu – *kaškietai*. XVII a. prie kepurių buvo segama rūtų, mėtų, kitų gėlių. Vedusiems vyrams gėlės buvo segamos dešinėje, nevedusiems – kairėje pusėje⁴⁷.

3.11. Mezginiai

Kaip minima rašytiniuose šaltiniuose, lietuvininkai jau XV a. dėvėjo mezginius (pirštines ir kt.). Klaipėdos krašte buvo paplitęs daugiaspalvis namuose suverptų siūlų, ryškių ornamentų mezgimas. Į mezgamas pirštines mezgėjos ėmezdavo inicialus, datas ir kt. Tokias pirštines neretai įvairiomis progomis padovanodavo. XIX a. antrojoje pusėje pradėta megzti iš pirktinių verpalų. Pirktiniai verpalai buvo lygesni, tad mezginiai išeidavo gražesni. Megzdavo žiemos metu, kad patenkintų šeimos poreikius, tačiau kai kuriuos mezginius, ypač žvejų megztus tinklus, kartais ir parduodavo⁴⁸.

Vėlesnieji Klaipėdos krašto moterų drabužiai pasižymėjo vyraujančiomis tamsiomis spalvomis. Sijonai buvo tamsesni, dryžuoti, klostuoti. Juoda spalva derinta su mėlyna ir žalia. Merginos savo galvas puošdavo juodais akso-miniais kaspinais. Tiek vyrai, tiek ir moterys vilkėjo stačiomis apykaklėmis sermėgas. Kaip teigia Šilutės muzie-

⁴³ Glagau O. *Littauen und die Littauer*, Tilsit, 1869, p. 219.

⁴⁴ Gizevijus E. *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970, p. 195.

⁴⁵ Vyšniauskaitė A. Muturas, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, 2006, p. 185–186.

⁴⁶ Vyšniauskaitė A. Magerka, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003, p. 712.

⁴⁷ Šidiškienė I. Lietuvininkų tautiniai drabužiai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 2009, p. 496.

⁴⁸ Burzdžiuvienė L. Mezginiai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, 2006, p. 86–87.

jais etnografe Indrė Skablauskaitė, vėlyvoji lietuvininkų apranga buvusi tamsi, susijusi su XIX a. krašte išivyravusia pietizmo religine kryptimi, ypač akcentavusia santūrumą bei dorovę. Iki tol Mažojoje Lietuvoje buvę populiarūs nesusiūti ilgadryžiai arba languoti sijonai – vadinamosios marginės. Šią klostyto audinio dalį moterys apsijuosdavo per liemenį ir suverždavo juosta arba diržu. Vėlesnis modelis, I. Skablauskaitės žodžiais, „*smulkiai klostytas ar plisuotas kedelis, kuriam pasiūti reikėdavo iki 4,5 m medžiagos. Prie jo būdavo ryšimi 4–6 šiuršiai (prijuostės)*“.

3.12. Vyriški drabužiai

XIX a. pirmojoje pusėje ilgos kelnės keitėsi į trumpas su megztomis puskojinėmis, auliniai batai – į pusbačius, juostos – į diržus, atsirado plačiakraštė skrybėlė. T. Lepneris rašė, kad XVII a. Tilžės ir Ragainės apylinkėse (galima spėti – ir Viešvilės parapijoje) kaimiečiai mūvėjo „*trumpas, tuojau po keliais parištas, kaip vokiečių kelnės...*“ Nuo XIX a. pab. kelnės nebuvo plačios ir siekė kulnus. XIX a. vid. lietuvininkų vyriški drabužiai buvo mažiau spalvingi. Kepurė – su atverčiamais kraštais, marškiniai – plačia, lyg apversta apykakle su parišta spalvota skepetaitė. Liemenė vienos spalvos, kelnės – tamsios, nertos kojines, nešiojo odines nagines. Žiemą dėvėjo rudines ir kailinius. Rudinė ilgoka, tamsiai žalsvos spalvos, susiūta šonuose ir užpakalyje, su klostėmis. Iki XIX a. pr. vyrai nešiojo odines nagines, klumpes. Auliniiais batais avėdavo tik pasiturintieji. Batai būdavo labai saugomi, todėl nešiodavo juos ilgai. Populiarūs buvo juodi ir rudi batai ar pusbačiai^{49, 50}.

Pastarųjų metų Viešvilės apylinkėse atlikti archeologiniai tyrimai, įkapių radiniai, aprangos detalės, verpimo įrankiai papildo turimas žinias ir apie senųjų šio krašto gyventojų – skalvių nešioseną⁵¹.

Viešvilės evangelikų parapija, XIX–XX a. pr. suskilusi į mažąsias Smaliniūnų, Viešvilės, Žukų ir Trapėnų parapijas, o pagal administracinę teritorinį suskirstymą – į valsčius, buvo susieta su Ragainės apskritimi (*Kreis Ragnit*). Abiejų Nėmuno pusių gyventojus siejo religiniai ir ūkiniai ryšiai: dvarams priklausė kitoje Nemuno upės pusėje buvę palivarkai, turimų kitoje Nemuno pusėje šienaujamų pievų plotai. Tad negalime teigti, kad XVII a. autorių darbuose aprašyti drabužiai buvo dėvimi tik kairiajame Nemuno krante.

4. Mažosios Lietuvos tradicinė apranga

Pirmosios žinios apie tautinius rūbus iš Mažosios Lietuvos mus pasiekė per vokiečių autorius. Jiems atrodė, kad lietuvininkai rengiasi keistai ir egzotiškai. Kai kuriems iš jų lietuvininkų drabužiai priminė Rytų kraštų apdarus. Nors lietuvininkai laikėsi senųjų tradicijų, didelės įtakos jiems turėjo pietistinis surinkimininkų judėjimas, raginęs atsisakyti bet kokių linksmybių, rengtis tamsių spalvų rūbais. Mažojoje Lietuvoje tautiniai drabužiai buvo šventinis rūbas – vienaip būdavo rengiamasi kasdieną, kitaip per vestuves, einant į svečius, bažnyčią.

Lietuvininkės aprangą sudarė sijonai, marškiniai, liemenė, prijuostė, galvos danga, apavas, juosta, delmo-

⁴⁹Šidiškienė I. Lietuvininkų tautiniai drabužiai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 2009, p. 496.

⁵⁰Matulionienė E. Lietuvininkų ir žemaičių vyriški tautiniai drabužiai, *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra*, žurnalo „Tiltai“ priedas, 2001, Nr. 5, p. 49–56.

⁵¹Budvydas U. Skalvių kario kapas iš Viešvilės I-ojo kapinyno; straipsnis publikuojamas šioje monografijoje.

26 pav.
U. Glažė austais
drabužiais. Iš
V. Kaltenio rink.
Perspausdinta iš
MLE, t. 1, p. 90.

27 pav.
Mažlietuvės
austais drabužiais.
XIX a. pab.
Iš MLFA.
Perspausdinta iš
MLE, t. 1, p. 107

28 pav.
Lietuvininkės
tautiniais
drabužiais XIX a.
E. Gizevijaus
piešinys.
Perspausdinta
iš MLE, t. 1,
Vilnius, 2000,
p. 106

nas, papuošalai, drobulė, skaros, pirštinės, riešinės, sermėga, kailiniai. Liemenės (kiklikai, vystės) tamsių spalvų, su smulkiais raštais. Kitaip nei likusioje Lietuvos dalyje, lietuvininkės savo spintose turėjo ir švarkelius, tai buvo jų puošnūs rūbas. Galvą rišo skarelėmis, puošė raiščiais, kepuraitėmis.

Marškinių krūtinė, rankovės viršutinėje dalyje ir rankogaliai buvo papuošti siuvinėtais arba išaustais tautiniais raštais.

Lietuvininkių tradicinės aprangos pavyzdžių liko Franco Tetznerio (1863–1917), F. Keslerio ir kitų autorių piešiniuose, R. Minzlofo, M. Garfeino fotografijose, tilžiškio kraštotyrininko E. Gizevijaus paveiksluose⁵².

⁵²Kšanienė D., Milius V., Reigys J., Sliužinskas R. Gisevius, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 495.

E. Gizevijaus aliejinais dažais tapytus paveikslus 1910 m. nufotografavo E. Volteris. Daugumoje paveikslų vaizduojamos tautiniais kostiumais apsirengusios Ragainės apylinkių moterys. Iš 150 jo darbų po Antrojo pasaulinio karo išliko tik 10. Kaip rašo Juozas Šorys str. „Senoji Lietuva iš imperinių Rusijos saugyklų“, „E. Gizevijus – visame už lietuvių Mažonoje Lietuvoje kovojusių asmenybių kontekste yra savaip išskirtinis, buvo net gavęs premijų už lietuviybės saugojimą“. Būdamas aštuoneriu, iš savo dėdės jis gavo dovanų aliejinių dažų ir pradėjo tapyti. Eduardą patraukė Mažosios Lietuvos moterų šukuosenos su ant galvos sudėtomis kasomis*.⁵³

Sijonai – platūs, suklostyti, austi plačiomis skersinėmis juostomis. Iki XVIII a. lietuvininkės dėvėjo margines – taip vadinosi nesiūtas sijonas. Prijuostes ausdavo pasirinktais audinių raštais. Kojas audavo tamsiais odiniais batais, buvo dėvimos sermėgos ir puošnūs kailiniai. Savitais rūbais Mažosios Lietuvos moterys vilkėjo dar XIX a. pirmojoje pusėje. Tuomet jau buvo ne marginės, o languoti sijonai. Lietuvininkės garsėjo ne tik savo lininiais audiniais, bet ir siuvinėjimu. Iš Vokietijos atėję augaliniai ornamentai jų rūbuose susipindavo su senaisiais liaudiškais motyvais. Moterys siuvinėjo išeiginius marškinius, ypač prie juosmens nešiojamus puošnius krepšelius – delmonus. Merginos puošėsi vainikais, kykais, karūnėlėmis, kaspinais, ryšėjo skareles. Ištekėjusios moterys jokiais būdais nebegalėjo vaikščioti be galvos dangos. Jaunamartės nešiojo gobtuvus, virš kurių šviesdavo plonas baltas šydas. XIX a. pr. nuotakos pasipuošdavo aukštu fetro arba aksomo kyku, puoštu galionais ir vainikėliu. Nuotakos nešiojo juodos spalvos karūną, papuoštą mirtomis. Moterys avėdavo tamsius odinius batelius. Mėgdavo siūtas blaudzines, megztas vienspalves raštuotas kojines. Vasarą jos būdavusios baltos, žiemą – tamsesnės, net juodos.

5. Klaipėdos krašto tautinis kostiumas

Kalbant apie drabužius, sunku tiksliai nustatyti vieno ar kito drabužio atsiradimo pradžią ir kada jie išnyko. Tai priklausė nuo senųjų papročių laikymosi, iš Vokietijos ateinančių madų, turtinės padėties, sugebėjimo puoštis ir kt. Lietuvininkų turtinė padėtis nedaug lėmė šventadienių drabužių medžiagas ir modelius. Visi vilkėjo panašaus kirpimo ir medžiagų rūbus, tačiau turtingesnieji galėjo nusipirkti daugiau fabrikinų audinių. Klaipėdos krašto lietuvininkės nuo seno pačios audė, siuvosi drabužius, jais stebindavo kitų tautų žmones.

Pirmasis profesionalus lietuviško tautinio kostiumo kūrėjas buvo dailininkas Antanas Tamošaitis (1906). Remdamasis savo surinktomis žiniomis, jis automobiliu apvažiavo Lietuvą, surinko ir suformavo apie 50 tautinės aprangos komplektų, priklausančių įvairiems regionams. 1938 m. leidinyje „Jaunasis ūkininkas“ jis aprašė ir Klaipėdos krašto tautinius drabužius⁵⁴.

* „Seniau supindavo vieną arba dvi kasas ir jas apsukdavo apie galvą, kad būtų formuojamas ne kuodas, o žemiau, beveik ant ausų – kasų vainikas. Jį M. Lietuvos kultūroje labiausiai ir domino moterys – jų šukuosenos ir subtiliai spalvingi jų drabužiai. Saviti buvo ir jų marškiniai, ir kita apranga; moterys apsigaubusios puošnėmis drobulėmis su intarpais – perdrobuliais, kuriuos įstatydavo tarp dviejų audinio palų. Mažosios Lietuvos moteriški marškiniai – lininiai, puošti vadinamuoju koreliu. Iš E. Gizevijaus paveikslų žinome, kad M. Lietuvos drabužių spalvos sodrios, tamsios.“

⁵³ Šorys J. Senoji Lietuva iš imperinių Rusijos saugyklų, 2010 01 19, interneto dienraštis *Bernardinai.lt*.

⁵⁴ Tamošaitis A. Laikraštis *Jaunasis ūkininkas*, Kaunas, 1938.

A. Tamošaičio piešinyje matome pavaizduotą klaipėdietę tautiškais drabužiais.

Tarpukario metais, remiantis E. Gizevijaus paveikslais, naujus austinius Rytrūsių ir Klaipėdos krašto tautinius rūbus sukūrė Anastazija Tamošaitienė. Juose vyravo šviesios, raiškios spalvos, drobulė, balta galvos danga, papuošimai. Šio tipo apranga paplito po Antrojo pasaulinio karo. 1939 m. paskelbta Mikalinos Glemžaitės sukurta tautinė apranga. 1955 m. padarius nedidelius keitimus ji buvo įvardinta kaip klaipėdietės merginos drabužiai. Vėliau padedant etnologams, pradėta kurti šio krašto istoriniams rūbams artimesnė tautinė apranga⁵⁵.

Po Antrojo pasaulinio karo atsikėlę į Klaipėdos kraštą naujieji gyventojai menkai žinojo senąsias šio krašto tautinių rūbų tradicijas, jo tautinio kostiumo ypatumus. Saviveiklininkai vilkosi tokius tautinius rūbus, kokius turėjo. Išlikusioje 1960 m. Juvencijaus Gadliausko vadovaujamo Viešvilės kultūros namų mišraus choro nuotraukoje matome dalį jo dalyvių dėvint tautiniais rūbais. Kadangi nuotrauka nespaltvota, sudėtinga spręsti apie dėvimų tautinių rūbų spalvas, galima spėti, kad jie kažkiek atitinka A. Tamošaičio sukurtą Klaipėdos krašto tautinį kostiumą.

Kitoje 1965 m. nuotraukoje matome 1965–1970 m. Viešvilės kultūros namų tautinių šokėjų kolektyvą, vadovaujamą Eglės Ručienės. Šokėjų ratelis – 1965 m. Respublikinės dainų šventės dalyvis, tad buvo išsigijęs ir Dainų šventės tautinius rūbus. Šokėjų tautiniame kostiume dominuoja šviesios spalvos. Kadangi tautinėje aprangoje nėra tamsesnių atspalvių, vyrauja šviesios, raiškios spalvos, jie labiau atitinka A. Tamošaitienės ar M. Glemžaitės sukurtus Klaipėdos krašto tautinius rūbus.

Šilutės, Pagėgių savivaldybės, Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras savo meno saviveiklos kolektyvams jau turi išsigiję atkurtus tautinio kostiumo komplektus. Toliau pateiktoje nuotraukoje matome Mažosios Lietuvos tautiniais rūbais apsirengusį Giedrės Pocienės vadovaujamą Šilutės folkloro ansamblio „Ramytė“ kolektyvą. Kolektyvo tautinėje aprangoje įvairuoja kai kurios tautinio kostiumo detalės – aiškiausiai išsiskiria prijuostės.

5.1. Moterų tautinių rūbų komplektai

Atkurtą Klaipėdos krašto moterišką tautinį kostiumą ir atskiras jo dalis matome spalv. lanke pateiktuose K. Simanavičiaus individualios įmonės gaminių pavyzdžiuose.

29 pav. Klaipėdietė tautiškais drabužiais. A. Tamošaičio piešinys. (Jaunasis ūkininkas, 11:164)

⁵⁵Šidiškienė I. Lietuvių tautiniai drabužiai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 2009, p. 497.

30 pav. Viešvilės kultūros namų choras. Viešvilė, 1960 m. Vadovas J. Gadliauskas. Iš B. Kizelienės albumo

31 pav. Viešvilės kultūros namų liaudies šokių ratelis. Vadovė E. Ručienė. 1965 m. Iš A. Kucinienės albumo

5.2. Vyrų tautinių rūbų komplektai

Atkurto Klaipėdos krašto vyriško tautinio kostiumo pavyzdžius matome Skalvos meno saviveiklos kolektyvų ir atskirų jų narių nuotraukose spalv. lanke.

Naujais Mažosios Lietuvos regiono tautiniais kostiumais puošiasi Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro tautinių šokių kolektyvas „Skalva“.

Smalininkiečių tautinių kostiumų autorė – Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros lektorė, Klaipėdos etnokultūros centro vyr. specialistė

32 pav. Klaipėdos krašto tautinis kostiumas. Folkloro ansamblis „Ramytė“ (Šilutė).
Folkloro ans. „Ramytė“ nuotr. Publikuojama ansamblio vadovės Giedrės Pocienės leidimu

33 pav. Lietuvininkų tautinė apranga. Šilutė. Nuotr. iš laikr. „Šilainės sodas“ archyvo. Int. prieiga: silaine.lt/kulturos-zenklai/saunioji-sisioniskiu-tarmes-puoseletoja, Šilainės sodas, 2013

Elena Matulionienė. XIX a. vid., pasak dailininkės E. Matulionienės, lietuvininkų rūbai pradėjo keistis⁵⁶.

XIX a. pab. moterys rengėsi tamsiais, tačiau madingais drabužiais. Ši apranga krašte išliko iki XX a. pr.⁵⁷ Vėliau namų audimo liemenes pakeitė plono audeklo liemenėlė, vietoj rankomis austo šiuršio pradėta ryšėti šilkinio audeklo prijuostes. Moterys puošėsi gintaro, stiklo karoliais, sidabriniais, žalvariniais žiedais⁵⁸.

⁵⁶ Matulionienė E. Baltijos regiono tautinio kostiumo kišenių ornamentika, *Res Humanitariae*, XVII, 2015, Nr. 17, p. 187–220.

⁵⁷ Šidiškienė I. Lietuvininkų tautiniai drabužiai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 1969, p. 496.

⁵⁸ Matulionienė E. Lietuvininkų ir žemaičių vyriški tautiniai drabužiai, *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra*, žurnalo „Tiltai“ priedas, 2001, Nr. 5, 49–56.

2013 m. vykstant Viešvilėje ir jos apylinkėse mokslinei ekspedicijai buvo domėtasi lietuvininkų tautine apranga, ypač delmonais. Apklausti pateikėjai, ieškota išlikusiuose rašytiniuose šaltiniuose, tačiau neaptikta jokių tautinės aprangos nei delmonų nešiojimo pėdsakų.

Priežastys paaiškėja pažvelgus į istoriją – XVIII a. pab. Viešvilėje dar dominavo baltiškos kilmės pavardės⁵⁹, o XIX a. pab.–XX a. pr. miestelyje, turėjusiame išvystytą vietos pramonę, valsčiaus teismą, kitas valdžios įstaigas, dominavo vokiečių kilmės gyventojai. Panaši situacija ir pasienio miestelyje Smalininkuose. Lietuvininkų negausiai gyventa tik Viešvilės, Smalininkų apylinkėse. Besidarbuojantys žemės ūkyje lietuviškos kilmės gyventojai sudarė tik 10–20 %⁶⁰. Aptiktose nuotraukose Viešvilės gyventojų vokiečių moterų šventinėje aprangoje vyrauja juoda spalva ir balta *prijuostė* su kišenėle nosinaitei, maldaknygei įsidėti. Lietuvininkų nuotraukų su dėvima tautine apranga tuo metu neaptikta (34–48 pav. žr. spalv. lanke).

Apibendrinant galima teigti, kad Mažosios Lietuvos tautiniai drabužiai „išlaikė seniausius bruožus, nes šio krašto lietuviai pasižymėjo konservatyvumu, mėgo senoviškiausius, šviesokų spalvų drabužius, labai puoselėjo savas tradicijas“⁶¹.

Tyrimo metu išnagrinėjus įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose pateiktą medžiagą, galima daryti išvadą, kad ankstesnėje Mažosios Lietuvos gyventojų aprangoje dominavo ryškesnės, šviesesnės spalvos. Tačiau „ilgainiui lietuvininkų aprangoje pastebima vokiečių įtaka“⁶², nuo XIX a. vid. pradėta dėvėti tamsesnių atspalvių tautinius drabužius, XIX a. pab. lietuvininkų aprangoje jau išivyravo juoda spalva – vis daugiau buvo jaučiama pietistinio surinkimininkų judėjimo įtaka.

„Surinkimininkų įtakoje lietuvininkų apranga neteko spalvingumo, išivyravo tamsios ar pilkos spalvos“⁶².

„Klaipėdos krašto kostiumas – dviejų tipų: ankstyvajame vyraavo šviesios spalvos, ir jis nedaug kuo skyrėsi nuo kitų Lietuvos etnografinių regionų, o XIX a. pabaigos nuotraukose jau matome visiškai skirtingą – tamsių spalvų, su kai kuriomis masinės gamybos detalėmis“, – pasakojo tautinio kostiumo kūrėja dailininkė E. Matulionienė. Mažosios Lietuvos tautinis kostiumas lyginant su kitų regionų tautine apranga daug skiriasi. Pagimdžiusios moterys dėvėdavo balta, o vėlyvajame kostiume – tamsią kepuraitę arba šilko skarelę⁶³.

Išvados

1. Peržiūrėjus senuosius istorinius šaltinius apie senovinę Ragainės apskrities Viešvilės apylinkių gyventojų aprangą, galima daryti išvadą, kad žinių apie ją yra labai mažai, tačiau galima remtis archeologų surinkta medžiaga, kuri pastaruoju metu tyrinėjama ir papildoma vis naujais radiniais.

2. Ištyrus istorinę rašytinę (T. Lepnerio, M. Pretorijaus, J. Brando, F. Bocko, E. Gizevijaus, K. Kapelerio, O. Gla-

⁵⁹Schwartzien O. Wischwill um 1780, *Memeler Dampfboot*, nr. 4, 1932 Juli, den 1.

⁶⁰Vileišis V. 1905 12 01 gyventojų surašymo duomenys iš *Gemeindelexikon für die Provinz Ostpreußen*, Bearbeitet von Königlich Preusz. Statistischen Landesamte, Berlin, 1907.

⁶¹Tamošaitis A. The Folk Costume of Mažoji Lietuva, *Lithuanian National Costume*, Toronto, 1979, p. 186–206; Kultūra, Tautiniai drabužiai, *LE*, t. 15, Vilnius, 1990.

⁶²Tamošaitis A. The Folk Costume of Mažoji Lietuva, *Lithuanian National Costume*, Toronto, 1979, p. 185–208.

⁶³Karopčikienė D. Unikalu savo kraštą pristato Smalininkų šokėjai, *Šviesa*, 2013 10 23.

gau, A. Kunce, K. Donelaičio) bei archeologinę (*Skalvių kario kapas iš Viešvilės I-ojo kapinyno*) medžiagą apie moterų bei vyrų drabužius ir papuošalus galima teigti, kad senieji Ragainės apskrities vietovių gyventojai naudojo natūralius vietinės gamybos audinius (*linus, vilną*).

3. Išanalizavus moterų drabužių dalis, paaiškėjo, kad Viešvilės apylinkėse, kaip ir visoje Ragainės apskrityje, moterų aprangos komplektą sudarė šios pagrindinės drabužių dalys: marškiniai, sijonas, prijuostė, galvos apdangalas, apsiaustas, apavas. Drabužiai susiūti, per juosmenį sujuosiami juosta arba diržu.

4. Išanalizavę vyrų drabužių dalis, matome, kad vyro aprangos komplektą sudarė: marškiniai, kelnės, liemenė (nuo XIX a. vid.), kepurė, apsiaustas, apavas. Juosėsi juostomis, odos diržais.

5. Pokario metais meno saviveiklos kolektyvai galėjo naudotis A. Tamošaitienės ir M. Glemžaitės sukurtos Mažosios Lietuvos tautinės aprangos pavyzdžiu pasiūtais tautiniais rūbais.

6. Nepriklausomybės laikotarpiu lietuvininkų tautinis kostiumas atkuriamas laikantis senųjų tradicijų. Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro kolektyvų tautinį kostiumą sukūrė dailininkė E. Matulionienė.

Literatūra ir šaltiniai

1. Aleknienė O. D. Lietuvininkų apranga XIX a., *Liaudies kultūra*, 2000, p. 28–38.
2. Albinus R. Königsberg–Lexikon, 2002, *MLE*, t. 4, Vilnius, 2009.
3. Budvydas U. Skalvių kario kapas iš Viešvilės I-ojo kapinyno. Monografija „Viešvilė“.
4. Dussler L. *Die Incu-nabeln der deutschen Lithographie (1796–1821)*, Heidelberg, 1955.
5. Glagau O. Lietuvininkų buitį ir būdas, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970.
6. Glagau O. *Littauen und die Littauer*, Tilsit, 1869.
7. Gliožaitis A. *Mažosios Lietuvos žemė XVIII–XX a. dokumentuose ir žemėlapiuose*, Vilnius, 2013.
8. Gizevijus E. *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970.
9. Grigat R. *Wischwill, Memeler Dampfboot*, 1958.
10. Knobloch H. E. von. *Wischwill Chronik*, Berlin, 1999; www.memeland-adm.de/wischwill.html.
11. Hartknoch Ch. *Alt-und Neues Preussen oder Preussische Historien zwey Theile*, Frankfurt und Leipzig, 1684.
12. Hottenroth F. *Deutsche Volkstrachten von XVI. bis zum XLX. Jahrhundert*, Frankfurt a. M. 2. Aufl. 1923, t. 3, Taf. 26: „Preussen, erste Haelfte des 18. Jahrhunderts. Maedchen aus Insterburg. Bauer aus Tilsit oder Ragnitz“.
13. Hottenroth Ch. *Preussen, erste Hälfte der 18. Jahrhunderts. Junge Frau aus Ragnitz. Litauischer Bauer in Winterkleidung*. 2 laida, 1923 t. 3, Taf. 27: Krečmer A. *Deutsche Volkstrachten*, 2. Aufl. Leipzig 1887–1890: Taf. 12 „Litauen“.
14. Karopčikienė D. Unikalių savo kraštą pristato Smalininkų šokėjai, *Šviesa*, 2013 10 23.
15. Lebedeva V. Mažosios Lietuvos įdomybės – nuo delmono iki pryštukio, *Vakarų ekspresas*, 2012 01 13.
16. Lepner T. *Der Preusche Littauer*, Danzing, 1744.
17. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000.
18. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003.
19. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, 2006.
20. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius, 2009.

21. Matulionienė E. Baltijos regiono tautinio kostiumo kišenių ornamentika, *Res Humanitariae*, 2015, Nr. 17, p. 187–220.
22. Matulionienė E. Lietuvininkų ir žemaičių vyriški tautiniai drabužiai, *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra*, žurnalo „Tiltai“ priedas, 2001, Nr. 5, 49–56.
23. Pakarklis P. Padavadijimas, 1806 05 04, *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*, Vilnius, 1960.
24. Piešinys iš Hottenrotho *Litauische Volkstrachten in der ersten Haelfte des 18. Jahrhunderts (Theodor Lepner: Der Preusche Litauer 1744)*, 2 laida, 1923, t. 3.
25. Šorys J. Senoji Lietuva iš imperinių Rusijos saugyklių, *Bernardinai.lt*. 2010 01 19.
26. Schwartzienė O. Wischwill um 1780, *Memeler Dampfboot*, nr. 4, 1932 Juli, den 1.
27. Tamošaitis A. Laikraštis *Jaunasis ūkininkas*, Kaunas, 1938.
28. Tamošaitis A. The Folk Costume of Mažoji Lietuva, *Lithuanian National Costume*, Toronto, 1979.
29. Vario raižinys veikale *Der Preusche Littauer oder Vorstellung der Nahmens-Herleitung, Kinds-Tauffen, Hochzeit, Nahrung und Ackerbau, Speise und Tranck, Sprache, Gottes-Dienst, Begrabnisse und andere dergleichen Sachen der Littauer in Preussen kuerzlich zusammen getragen von Theodoro Lepner, Ersten Pfarrer der Deutschen und 11 Litauischen Gemeinde Gottes in Budwethen in Jahr nach Werther Heylandes Geburt 1690. Danzig, bey Joh. Heinrich Ruedigern 1744*.
30. Vileišis V. 1905 12 01 gyventojų surašymo duomenys iš *Gemeindelexikon für die Provinz Ostpreussen*, Bearbeitet von Königlich Preusz. Statistischen Landesamte, Berlin, 1907.
31. Vyšniauskaitė A. *Lietuviai IX a.–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius, 1994.
32. Volkaitė-Kulikauskienė R. *Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai I–XVI a.*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 1997.
33. Žiemytė I. Drabužis – vienas geriausių istorijos pasakotojų, *Vakarų ekspresas*, 2018 10 07.

Elektroninių išteklių bibliografinės nuorodos:

34. [www.bernardinai.lt/straipsnis/2010 01 19-senoji-lietuva-is.../38689](http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-01-19-senoji-lietuva-is.../38689) „Senoji Lietuva iš imperinių Rusijos saugyklių“
35. www.silokarcema.lt/index?article=18062/21641/... > žr. 2014 07 25.
36. www.silaine.lt/kulturos-zenklai/saunioji-sisioniskiu-tarmes-puoseletoja, Šilainės sodai, 2013.
37. www.ethnicart.lt/index.php?option=com_content&task=view... > Lietuvių apranga - Ethnic art lithuania l baltiški, žr. 2014 07 25.

Lietuvininkų apranga XIX amžiuje*

Ona Danutė Alekniė

Tradicinė liaudies apranga – tarsi simbolis, kuriame sutartinių ženklų visuma užšifruojamas tautos būdas, temperamentas, papročių ir tradicijų įvairovė, estetiniai kriterijai.¹

Viena iš penkių mūsų tautos etninių bendruomenių – vakariniai lietuviai, vadinę save lietuvininkais, kompaktiškai gyvenę šiaurinėje Rytprūsių dalyje – Mažojoje Lietuvoje.²

Straipsnio tikslas – apibūdinti šios istorinės srities moterų drabužius, dėvėtus XVIII a. pab.–XIX a. pirmojoje pusėje (nes būtent tuomet galutinai susiformavo tradicinė lietuvininkų apranga), išskirti ryškesnius pokyčius XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje, remiantis rašytiniais istoriniais šaltiniais, naujausių tyrinėjimų duomenimis, taip pat ikonografinę ir autentišką muziejine medžiaga iš Lietuvos nacionalinio muziejaus (LNM) rinkinių. Patys seniausi ir vertingiausi eksponatai į muziejų pateko iš Tilžės ir Ragainės apskričių. Jie surinkti XIX a. pab.–XX a. pr. Dalį šių eksponatų 1909 m. į Lietuvos mokslo draugijos muziejų (LMDM)

perdavė M. Zauniūtė. Nemaža eksponatų Mažojoje Lietuvoje surinkta 1910 m., kai LMDM surengė etnografinius tyrinėjimus.³ Šie eksponatai dabar yra reikšminga LNM etnografinių audinių rinkinio dalis. Per LNM rengiamas mokslines ekspedicijas buvusiame Klaipėdos krašte darbavosi muziejininkė S. Bernotienė. Dalį eksponatų dovanojo pavieniai asmenys (A. Tamošaitis, Z. Kelmickaitė ir kt.). Straipsnyje nebus aptariami šio regiono vyriški drabužiai, kurių muziejaus rinkiniuose beveik nėra (turime marškinius, dvi liemenes ir tris poras pirštinių). Moteriškų drabužių kolekcija – šiek tiek daugiau nei 200 vienetų (drabužiai arba atskiros jų dalys). Nors ir naikinama, Mažosios Lietuvos tradicinė kultūra be pėdsakų neišnyko. Tuo pasirūpino pažangūs vokiečių ir patriotinį jausmą išsaugoję lietuvių veikėjai, kurie daug dėmesio skyrė lietuvininkų krašto istorijos, kultūros ir buitės fiksavimui. Pirmosios gausesnės žinios apie lietuvininkų dėvėtus drabužius siekia XVI a. Daugiau žinių pateikia: iš XVII a. M. Pretorijus (*Matthaus Pratorius*), T. Lepneris (*T. Lepner*), J. A. Brandas (*Johan Arnhold von Brand*), iš XVIII a. K. Donelaitis, F. S. Bokas (*Friedrich Samuel Bock*), Ž. P. Norblenas (*Norblin Jean Pierre de la Gourdainė*), K. Nankė (*K. Nanke*), iš XIX a. E. K. S. Gizevijus (*Gisevijus*).⁴

1 pav. Tuzė Petkikė-Yvolaitienė su kyku. Iš: Eduard Gisevijus.

Tilsit, Sommerausstellung O. C. Koenigsberg, 1929, p. 5,

91 pav.

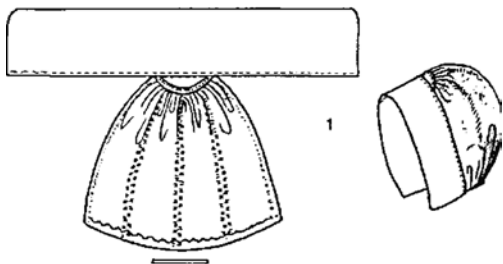
* Str. publikuotas 2000 m. žurnale „Liaudies kultūra“, Nr. 2, p. 28–38.

¹ Merkienė R. Etninė kultūra ir lietuviybės simboliai, *Etninė kultūra ir tautinis atgimimas*, Vilnius, 1994, p. 55.

² *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 7, Vilnius, 1981, p. 338.

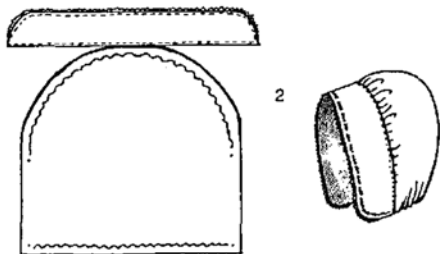
³ Stukėnaitė-Decikienė P. Etnografijos reikalai Vilniaus krašte. Lietuvių mokslo draugijos muziejus, *Gimtasai kraštas*, 1941, Nr. 1–2, p. 149.

⁴ Vyšniauskaitė A. *Lietuviai IX a.–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius, 1994, p. 75, 81, 84, 102, 104, 114, 176.

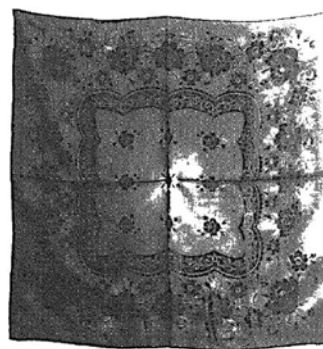
2 pav. XIX a. pr.–XIX a. pab. kepurėlių išsklotinės

3 pav. Kpurėlė. Linas. Siuvinėjimas.
23 × 22 cm. Mažoji Lietuva. XIX a. pr.
LNM EMO 1301

4 pav. Skarelė. Linas. Siuvinėjimas.
103 × 95 cm. Jurbarko r. Dainių k.
XIX a. pr. LNM EMO 5058

5 pav. Skarelė. Šilkas. Pramoninė gamyba.
87 × 84 cm. Šilutės r. Švėkšnos apyl.
XIX a. pab.–XX a. pr. LNM EMO 7628

Mums labai svarbūs M. Pretorijaus, F. S. Boko, Ž. P. Norbleno, E. Gizevijaus piešiniai, užpildantys žinių stygių ar tyrinėtojų vaizduotės spragas.

Piešiniai vertingi tuo, kad iš jų galima tiksliau nustatyti lietuvininkų dėvėtų drabužių ypatybes ir pokyčius, o kartu ir rekonstruoti išėiginį kostiumą, dėvėtą XVIII a. pab.–XIX a. pirmojoje pusėje (galvos danga, marškiniai, sijonas, liemenė, prijuostė, juosta, sėrmėga arba kailiniai, drobulė arba skara, apavas).

Daugelio tyrinėtojų nuomone, XIX a. pirmosios pusės lietuvininkų ir žemaičių apranga turi daug bendrumų. Mažosios Lietuvos moterys, kaip ir žemaitės, dėvėjo išilgai dryžuotas sodrių spalvų rauktus arba klostytus sijonus, išilgai dryžuotas prijuostes. Dėvėjo ir panašiai pasiūtus marškinius. Kaip ir žemaitės, lietuvininkės vilkosi keletu marškinių, sijonų, vienu metu ryšėjo keliomis skarelėmis. Tačiau Mažosios Lietuvos moterų drabužiai daug paprastesni, santūresni, saikingesnių spalvinių derinių ir, sakytume, orūs.

Lietuvininkės daug dėmesio skyrė plaukų sutvarkymui ir galvos dangai. Merginos vaikščiojo vienplaukės, dažniausiai plaukus pindavo į kasas ir jas sudėdavo ant galvos vainiku, lanku nugaroje ar susukdavo kasas į „pyragėlius“ ties ausimis abiejose veido pusėse. Kasoms pastorinti įpindavo tamsiai mėlynus, tamsiai žalius ar juodus aksominis kaspinus, kurių jau XVIII a. išgydavo iš keliaujančių prekeivių.

Taip pat įpindavo austas juosteles ir net spalvotų siūlų pluoštus. Kartais kaspiniu tik perrišama galva po kasomis, sudėtomis vainiku. Plaukus merginos dabino žalumynais, gėlėmis ar iš jų pintais vainikais.⁵ Apie nuotakos ir jaunamartės galvos dangą galima spręsti tik iš rašytinių šaltinių⁶ ir E. Gizevijaus piešinių (1 pav.). Pagal nusistovėjusią tradiciją ištekėjusi moteris visuomet turėjo dengti plaukus. Vienas seniausių (jau nuo XI–XII a.) Lietuvos moterų galvos apdangalų – nuometas. Iš istorinių šaltinių galima spręsti, jog Mažojoje Lietuvoje apie XIX a. vidurį šis stačiakampio formos galvos apdangalas išnyko, o jo rišimo būdai taip pat užmiršti. Greta nuometų populiarios buvo iš audinių siūtos, siuvinėtos arba megztos kepurėlės ir patogios ryšėti skarelės, o tai galėjo pagreitinti archajiško nuometo išnykimą.

Daugiau duomenų turime apie XVII a.–XIX a. kepurėles. Dažnai minimi lankeliai, kurie galėjo būti naudojami kepurėlių formai palaikyti. Tyrinėtojų nuomone, kepurėlių forma nepakito nuo pat XVII a. Kaip jas siūdavo, galima spręsti iš autentiško XIX a. pirmosios pusės pavyzdžio (2 pav.). Imamos dvi skirtingų formų audinio atraižos: viena siaura ir ilga – priekinei kepurėlės daliai, kita beveik kvadratinė – iš jos, paraukus priešpriešinius skiautės kraštus, suformuojama kepurėlės išgaubtoji dalis. Drobinė įvairiais siuvinėjimo būdais baltai siuvinėta kepurėlė ypač puošni. Gausiai ornamentuota eilėmis komponuotais stilizuotais augaliniais motyvais kepurėlė galėjo būti ir nedengiama (3 pav.), tačiau minima, jog jau XVII a. kepurėlėmis buvo dedamasi po šydu ar virš jo. Šyda vėliau galėjo pakeisti skarelės. XIX a. pabaigoje baltos kepurėlės pasitaikydavo retai, buvo dedamos tik po skarele. O tamsių spalvų (dažniausiai juodos) kepurėlės dėvėtos be skarelių. Jau nuo XVII a. Mažosios Lietuvos moterys plaukus gobdavo liniėmis, vėliau – ir medvilninėmis skaromis (skepetomis) ir skarelėmis (raiščiais). (Žemaitijoje paplitę tie patys pavadinimai.) Yra žinių, jog gobiamasi buvo vien tik skarele, arba ja buvo rišamasi ant kepurėlių ir po jomis, taip pat virš mažesniųjų raiščių. Apie skarelių ryšėjimo būdus nedaug žinoma.⁷ Iš XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios autentiškos medžiagos paaiškėja, kad baltos drobinės austos dvinytai skarelės buvo siuvinėjamos baltais ir raudonais, vėliau – rudais ar juodais siūlais (4 pav.). Stilizuoti ar geometrizuoti augaliniai raštai komponuojami skarelių kampuose arba pakraščiuose, tarp ornamentuotos dalies ir krašto nepaliekant laisvo ploto. Motyvai komponuojami griežtai simetriniu-veidrodiniu ar centriniu principu. Siuvinėjama pilnuoju dygsniu arba viengubo kryželio būdu, kuris Mažojoje Lietuvoje XVIII a. jau plito iš Vakarų Europos šalių.⁸ Iš pradžių skarelių dydis buvo apie 100 × 100 cm (1 m²), vėliau jos sumažėja iki 64 × 64 cm. Kuteliais ir mezginiais buvo puošiami baltų skarelių pakraščiai. Moterys gaubdavosi ir namų darbo liniėmis bei medvilninėmis languotomis skarelėmis, labai panašiomis į žemaitiškas. XVIII a. iš aplinkinių didžiųjų miestų (Rygės, Liepėjos, Karaliūčiaus), kur intensyviai plėtojosi tekstilės pramonė, keliaujantys prekeiviai į kaimus atveždavo ir pramoninių audinių, taip pat ir šilkinių bei vilninių skarelių, kurias pradžioje pirkosi tik turtingesnės moterys.⁹ XIX a. pirmojoje pusėje skarelės

⁵ Šidiškienė I. Lietuvininkų apranga XVII a.–XX a. pirmojoje pusėje (tradicija ir retrospekcija), *Lietuvininkų kraštas* (monografija), Kaunas, 1995, p. 553–554.

⁶ *Ten pat*, p. 554.

⁷ *Ten pat*, p. 556.

⁸ Gaigalienė L. *XVI a.–XIX a. siuviniai* (katalogas), Vilnius, 1988, p. 5–6.

⁹ Dundulienė P. Drabužiai, *Lietuvių etnografija*, Vilnius, 1982, p. 151.

6 pav. Rytų Prūsijos moterys. E. Gizevijaus piešinio kopija. LNM EMIK 3526

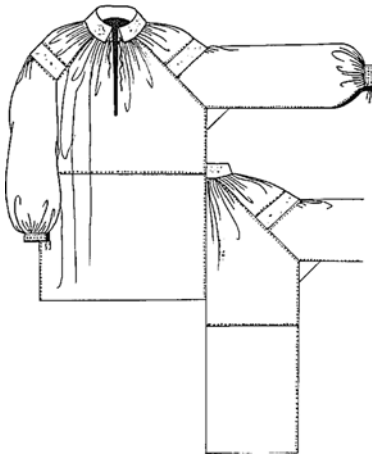
buvo vienspalvės, gana šviesios. XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pirmojoje pusėje skarelių spalvos tamsios. Sodrios ir taurių koloritų dilgėlinio šilko skarelės moters aprangai suteikdavo iškilmingumo, atrodydavo prabangiai (5 pav.). Žakardinės skarelės buvo audžiamos vienspalvės, dažnai juodos arba derinant juodą spalvą su auksinio atspalvio geltona, tamsiai oranžine, rusva, violetine, vyšnине, ruda. Ornamentas – stilizuotų žydinčių rožių vainikai, koncentruoti skarų pakraščiuose. Šitokias skaras Mažosios Lietuvos miestuose pirkosi ir artimiausių apskričių valstietės iš Žemaitijos ar Suvalkijos.

Skarelė XVIII–XIX a. buvo ne tik galvos apdangalas, bet ir tradicinio kostiumo dekoratyvinė detalė. Tiek merginos, tiek moterys trikampių sulenktomis skarelėmis apsvyniodavo kaklą, taip pat sukryžiuotus ties krūtine skarelės galus pakišdavo po liemene, švarkeliu arba paliktus virš drabužio (kartais nekryžiuotus) užkišdavo už sijono juosmens¹⁰ (6 pav.).

XVII a. vilkėtus marškinius aprašė J. A. Brandas, užfiksuodamas pavadinimus, kurie išliko beveik nepakitę iki XIX a. Marškiniai XVIII a. pab.–XIX a. pr. buvo puošnūs ir ilgi. Siuvami su ištisiniu ir sudurtiniu stuomeniu. Viršutinė marškinių dalis – papetės – visuomet siuvama iš plonesnės drobės, apatinė – *padurkos* – iš storesnės (sterbliniai marškiniai). Tuo laikotarpiu Tilžės ir Ragainės apskričių moterys dėvėjo tunikinius marškinius su dvejopai išsiūtomis perpečėmis.¹¹ Žinomi du marškinių siuvimo būdai. Pirmasis gana paprastas (7 pav.). Du audinio gabalai (118 cm ilgio ir 78 cm pločio) ties kaklu smarkiai paraukiami (vienaime jų prieš kirpimą padaroma prakirptė ančiui). Tuomet perpečių (20 × 24 cm) vienas kraštas taip pat paraukiamas. Sujungus stuomens ir perpečių kraštus, susiformuoja iškirptė, kur prisiuvama apykaklė arba paliekama plati iškirptė (8 pav.). Sulenkta pusiau audinio atraiža (56 × 50 cm) rankovei prisiuvama prie perpečių ir stuomens kraštų. Pažastyje (9 × 9 cm) išiuvami įstrižo audinio pažastėliai. Kiek kitaip siuvami marškiniai su horizontaliai išsiūtomis perpečėmis (9 pav.). Pirmuoju būdu siūti marškiniai būdavo platūs, o šie – siauresni. Prie kaklo iškirptės paraukimų nedaug.

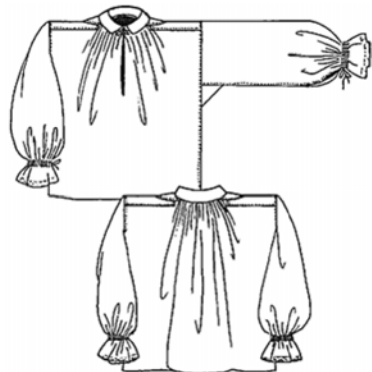
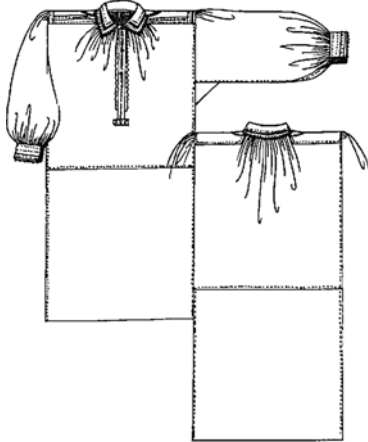
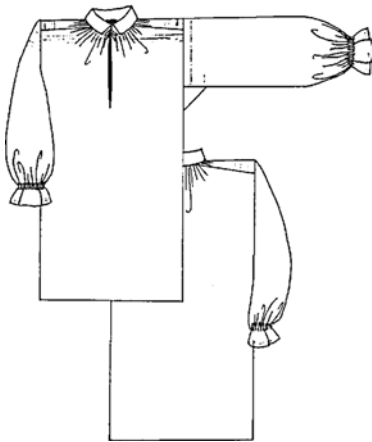
¹⁰Balčikonis J., Bernotienė S., Kairiūkštytė-Jaciniėnė H., Mikėnaitė A. *Lietuvių liaudies menas. Drabužiai*, Vilnius, 1974.

¹¹Bernotienė S. Klaipėdiečių drabužiai, *Lietuvių liaudies moterų drabužiai XVIII a. pab.–XX a. pr.*, Vilnius, 1974, p. 12.

7 pav. Marškiniai. M. Lietuva. XVIII a. pab.–XIX a. pr. Linas.
Siuvinėjimas. Ilgis – 119 cm. LNM EMO 1225

8 pav. Lietuvininkė tautiniais drabužiais. 1836 m. Dail. F. Kesleris.
Iš: Laima. Taschenbuch auf das Jahr 1836. Hrsg. von C. Roose. Tilsa

9 pav. Marškiniai (brėž.). Linas. XIX a. pirmoji pusė

10 pav. Marškiniai papetės, prymarškiniai (brėž.). Linas.
Ilgis – 63 cm. Mažoji Lietuva. XIX a. LNM EMO 1220

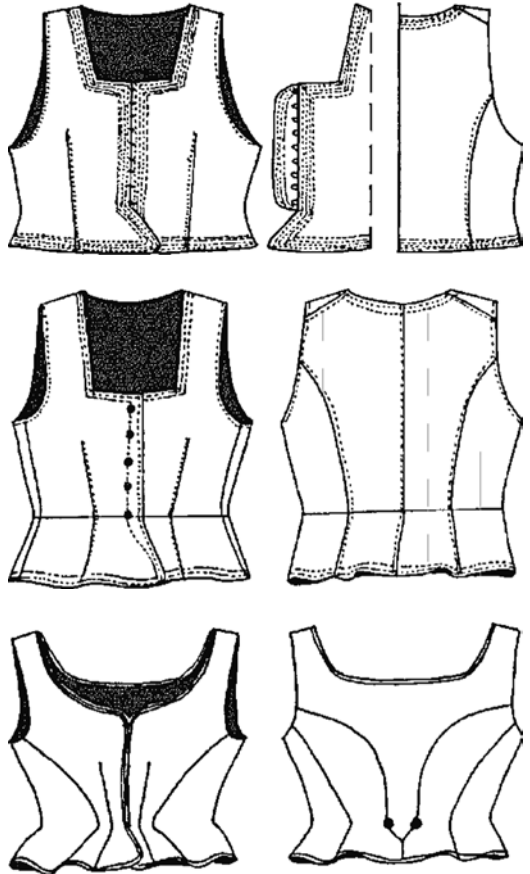
11 pav. Marškiniai (brėž.). Medvilnė. Ilgis – 112 cm.
Šilutės r. Sveičelės k. 1905 m. LNM EMO 2693/2

Išsiūtos siauros (11 cm pločio) perpetės neiškraipo stuomens (59 cm pločio) ties pečiais, kaip ir tiesiai prisiūtos rankovės. Tokių marškinių siluetas daug grakštesnis.

Marškinių detalės (apykaklė, perpetės, rankogaliai, rankovių viršus ir galai, net stuomens viršutinė dalis) puošiamos baltų, raudonų, geltonų ar mėlynų siūlų siuvinėjimais arba užaustais raudonais žičkais (žičkai – geros kokybės raudoni, mėlyni, kartais juodi medvilniniai siūlai – audinių puošybai naudoti jau XVIII a.). Geometriniai ir augaliniai ornamentai gana sudėtingi. XIX a.–XX a. pr. buvo vilkimi ir tradiciniai tunikiniai marškiniai su užsiūtomis perpetėmis¹² (10 pav.). Vie-

nių marškinių stuomuo ilgas, ištisinis, kitų – dviejų dalių (durtas). Trumpi marškiniai – papetės, prymarškiniai – buvo gražiausi ir dažnai vilkimi virš ilgųjų. Siuvami su atverčiama ir stačia apykakle. XIX a. antrojoje pusėje tokie marškiniai buvo siuvinėjami baltais, juodais ir tamsiai rudais siūlais. XIX a. pab. marškiniai puošiami kukliau, dažnai tik dekoratyvinėmis dygsniuotomis siūlėmis. Kartais marškinių apykakles, perpetes, rankogalius, krūtinėles puošdavo ir pirktais kaspinėliais (11 pav.). Kai XIX a. pab.–XX a. pr. imta dėvėti miestietiškos mados palaidinės ir švarkeliai, marškiniai tampa tik apatiniu drabužiu, o jų siuvimas ypač supaprastėja.

Liemenės (*vystės*) XIX a. pirmojoje pusėje būdavo žalios, raudonos, juodos. Antrojoje to amžiaus pusėje buvo dėvimos namų darbo žalios, mėlynos, rudos, juodos vilnonės ir pusvilnonės liemenės. Jos buvo siuvamos ir iš pirktinių vilnonių, šilkinių bei aksominių audinių. XIX a. antrojoje pusėje–XIX a. pab. liemenės – tik juodos aksominės, kartais su smulkiais štampuotais rašteliais geltona, raudona ar violetine spalva. Jos lengvai apspaudžia liemenį. Siūtos ir visai trumpos, tik iki juosmens, bet dažniausiai – kiek ilgesnės, kad pridengtų juosmenį (12 pav.). Liemenė dažniausiai ištisinė, kartais – ties liemeniu durta. Fasoninis sukirpimas nuo liemens ją paplatina. Kaklo iškirpimas – keturkampis arba

12 pav. Viršuje – liemenė (brėž.). Aksomas. Ilgis (nugaroje) – 43 cm. Mažoji Lietuva. XIX a. LNM EMA 430; viduryje – liemenė (brėž.). Medvilnė, vilna. Ilgis (nugaroje) – 39 cm. Šilutės r. Lamsodžių k. XIX a. pab. LNM EMO 3082; apačioje – liemenė (brėž.). Šilkas. Ilgis (nugaroje) – 42 cm. Vietovė nežinoma. XIX a. LNM EMO 1371

¹²Mastonytė M. Drabužiai, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius, 1964, p. 343.

13 pav. Rytų
Prūsijos moterys.
XIX a.
E. Gizevijaus pieš.

apvalus, gilus. Liemenės užsegamos sagomis arba kabutėmis. Pakraščiai sutvirtinami papildomai nusiūtomis siūlėmis.¹³

Sijonų (*kedeliais* vadintų) pirmtakę *marginę* dar XVII a. aprašė T. Lepneris, M. Pretorijus, J. A. Brandas. Tai – ilgas languotas audinys, kuriuo įvairiais būdais net iki XIX a. vidurio buvo apšivyniojama. Minima ir trijų keturių palų marginė, prie juosmens pasirišama juosta. XVIII a. panašių marginių dėvėjimo būdą užfiksavo F. S. Bokas. Skaitydami K. Donelaitį, sužinome, jog pirmieji siūti sijonai kedelaičiai pasirodė lietuvininkų krašte jau XVIII a.¹⁴ O kad XIX a. pirmojoje pusėje marginė dėvima kaip rauktas ar klostytas sijonas, piešiniuose užfiksavo ir E. Gizevijus. Languoti juodos ir plytinio atspalvio raudonos spalvos (stambūs langai dar suskaldyti smulkesnių dryželių pluoštais) sijonai buvo itin populiarūs (13 pav.). Moterys segėjo ir išilgai dryžuotus sijonus. Derinamos sodrios spalvos: platiems dryžiams – ruda, juoda, mėlyna, raudona; siauriems – balta, žalia, raudona. Dryžių komponavimo principas – neryški simetrija. XIX a. antrojoje pusėje sijonų siuvimas kinta, spalvos tamsėja. Šalia naminių siūlų vis dažniau audimui naudojami pirktiniai: metmenims – juodi medvilniniai, ataudams – žalios, rudos, rusvos, tamsiai pilkos, tamsiai mėlynos, rečiau tamsiai violetinės spalvos pramoninės gamybos geros kokybės dažyti vilnoniai siūlai – *šilkvilnė*. Sijonai siuvami klostyti, klostės dažnai plėtėja nuo 1 cm viršuje iki 4 cm apačioje. Kiti sijonai klostyti (plisuoti) smulkiomis vienodo pločio klostelėmis. Priekyje paliekamos nuo 4 iki 30 cm neklostytas plotas su užsegimu per visą sijono ilgį. XIX a. antrojoje pusėje, ypač šimtmečio pabaigoje, pradėta segėti juodus sijonus (kartais su tamsiai rusvu, tamsiai žaliu, mėlynu atspalviu). Juodi sijonai dažniausiai buvo ir skersai padryžuoti trijų septynių dryželių pluoštu (žalios, mėlynos, rudos, geltonos spalvos). Smulkiai klostyti sijonai buvo dėvimi dar ir po Pirmojo pasaulinio karo¹⁵ (14 pav.).

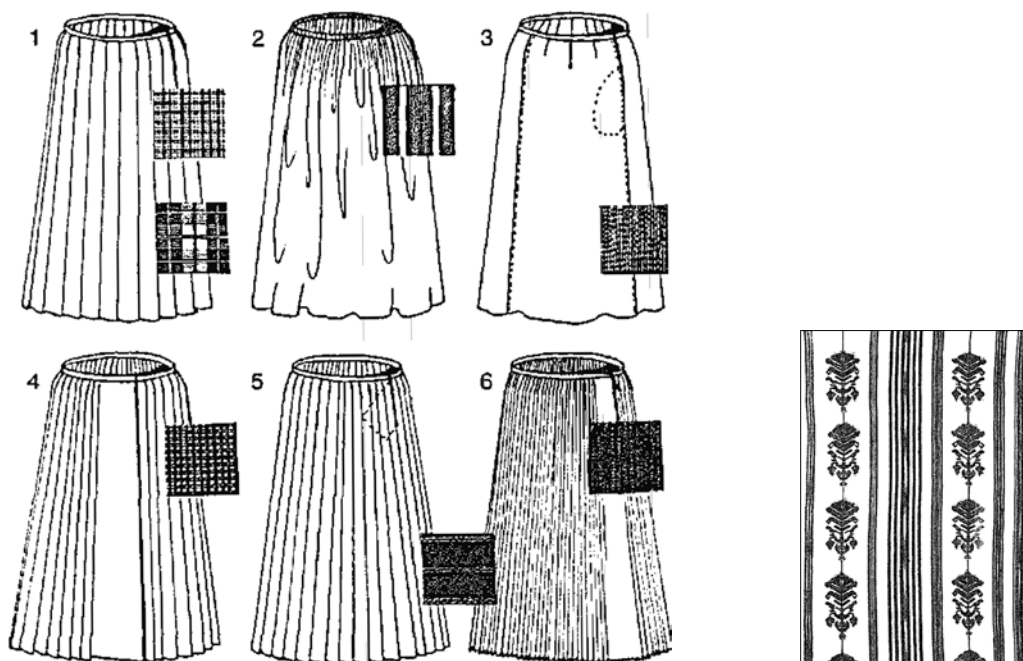
XVII a. prijuostės, manoma, buvo panašios į margines, kitos – vienspalvės baltos, raudonos, juodos. Minima, jog buvo pasirišamos po kelias. Yra duomenų, jog XVIII a. merginos pasirišdavo net po 3–6 prijuostes.¹⁶ XIX a. pirmojoje pusėje prijuostės baltos, palanguotos raudonai arba išilgai dryžuotos siaurų

¹³Bernotienė S. Klaipėdiečių drabužiai, p. 13.

¹⁴Šidiškienė I. *Min. veik.*, p. 566.

¹⁵Bernotienė S. *Min. veik.*, p. 13.

¹⁶Šidiškienė I. *Min. veik.*, p. 561–566.

14 pav. Sijonai (brėž.). Pasiuovimas ir audinių pavyzdžiai. XIX a.: 1. Klostytas, smulkiai ir stambiai languotas. Šilutės r. XIX a., XX a. EMO 3072, EMO 1529/2; 2. Rauktas, išilgadrėžis. Tiltė. XIX a. pirmoji pusė. EMO 1519; 3. Kirptas kyliais, tolygiai margas. Klaipėdos r. Lapių apyl. XIX a. pab.–XX a. pr. EMO 5979; 4. Plisuotas, tolygiai margas. Klaipėdos r. Venckų apyl. XIX a. pab. EMO 2691/1; 5. Plisuotas, skersadrėžis. Kaūnas. XX a. pirmoji pusė. EMO 8025/1; 6. Plisuotas, vienspalvis. Klaipėdos r., Giedrimai. XIX a. pab. EMO 2684

15 pav. Prijuostė. Kaišytinė. Linas. Ilgis – 85 cm, plotis – 122 cm. Šilutės r. XIX a. pr. LNM EMO 5365

dryželių pluoštais, kartais su tarpuose iškaišytais augaliniais raštais; įaustą raudoną spalvą saikingai papildė mėlyna (15 pav.). Būta raudonai, žaliai ir geltonai siuvinėtų prijuosčių, kurių augaliniai ir geometriniai raštai buvo komponuojami eilėmis skersai arba išilgai (16 pav.). XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pr. dažniau pasitaiko išilgai dryžuotos, nestambiais raštais tolygiai margintos arba vienspalvės šilkinės prijuostės. Naminiai audiniai prijuostėms siūti vis labiau panėšėjo į pirktinius (17 pav.). Iš pradžių prijuostės buvo plačios – dvipalės, ties liemeniu rauktos, vėliau – paraukiamos mažiau arba visai neraukiamos, siauros. Jos buvo pasirišamos dar XIX a. pab.¹⁷

XVII–XIX a. dėvėtos šviesių ir tamsių spalvų sėmėgos. Jos, kaip ir milu ar gelumbe apsiūti kailiniai, *pamuštiniai*, buvo ties liemeniu durtos, gausiai rauktos ir plačios. Ilgis – iki kelių arba iki pusiau blauzdų. Stati apykaklė. Ties pečiais rauktos, į apačią siaurėjančios rankovės. Tiek sėmėgu, tiek kailinių nugara puošta dekoratyviniais ornamentais (18 pav.). Dėvėtos ir trumpos sėmėgėlės. Jos, kaip ir švarkeliai, durtos ties liemeniu ir su daugeliu klosčių. Švarkeliai buvo

¹⁷Bernotienė S. *Min. veik.*, p. 13.

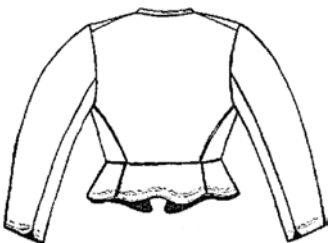
16 pav. Rytų Prūsijos moterys. XIX a. E. Gizevijaus pieš.

17 pav. Elenos Matulionienės atkurti lietuvinkių rūbai, dėvėti XIX a. Iš E. Matulionienės asm. archyvo

18 pav. Rytų Prūsijos moterys.
XIX a. E. Gizevijaus pieš.

19 pav. Trumpi kailinukai (brėž.).
Kailis. Ilgis (nugaroje) – 42 cm.
Kretingà. XX a. pirmoji pusė

20 pav. Perdrobulio fragmentas. Linas. Siuvinėjimas. 225 × 10 cm. XIX a. pirmoji pusė.
Šilutės kraštotyros muziejus. Gk 232

siuvami iš tamsiai mėlyno ar juodo vilnonio audinio.¹⁸ XX a. pirmojoje pusėje dar dėvėti ir labai trumpi gelumbe apsiūti kailinukai, labai panašūs į fiksuotus E. Gizevijaus piešiniuose (19 pav.).

Svarbus moterų drabužio akcentas – drobulė, *skotertė*, *ploštė*. XVIII–XIX a. ikonografija liudija, jog drobulės paskirtis buvo ne vien utilitarinė, bet ir dekoratyvinė. Rašytiniuose šaltiniuose minima, kad drobulių pakraščiai ir kampai buvo puošti siuvinėjimais ar spalvotais užaudimais. Galai apsiūti pinikais su kutais.¹⁹ XIX a. pirmojoje pusėje drobulės buvo stačiakampės formos, dvipalės, iki 255 cm ilgio. Dvi apie 70 cm pločio palas jungė 10–16 cm pločio *perdrobulis*. Jis gausiai puoštas meniškais geometriniais, stilizuotais augaliniais ir gyvūniniais ornamentais (20 pav.), dailiai išsiuvinėtais įvairių dygsnių deriniais. Perdrobulio vidurys dažniausiai išryškintas. Tai padėdavo greitai ir tvarkingai apsigobti drobule. Iš to, jog balta lininė drobulė dažniau dėvima kaip šalis arba ir žiemą virš kailinių, sermėgos ar švarkelio (21 pav.), galime spręsti apie jos dekoratyvinę paskirtį. XIX a. antrojoje pusėje drobule jau nesigobiamą.²⁰ Nuo XVII a. pab. iki pat XIX a. pab. populiarios buvo plačios juostos, kuriomis persirišamas juosmuo. Jos rišamos virš kailinių, sermėgų ir švarkelių (22 pav.). Apie XIX a. vidurį plačiomis juostomis ryšima rečiau, o siauros naudojamos net iki XX a. pr. Siauros juostelės *rištuvai* buvo skirtos ne tik apsijuosti, bet ir prijuostei, sijonui, pakabinamoms kišenėms – *delmonams* parišti.

Kojinėms parišti taip pat naudotos juostelės *pakelaitės*, *pakeliukės*. Pajūrio

21 pav. Moters kostiumas. XIX a. Rekonstrukcija iš Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinių.
Arūno Baltėno nuotr.

¹⁸ Šidiškienė I. *Min. veik.*, p. 566–567.

¹⁹ *Ten pat*, p. 567.

²⁰ Aleknienė D. XIX a. Mažosios Lietuvos perdrobuliai, *Etnografija. Metraštis*, t. 2–3, Vilnius, 1992–1993, p. 7–13.

22 pav. Juostos. Rinktinės. Vilna, linas. Dydžiai (iš kairės): 153 × 5 cm, kutai – 10 cm; 202 × 5,5 cm, kutai – 15 cm; 120 × 2 cm, 254 × 6,5 cm, kutai – 9 cm; 352 × 6,5 cm, kutai – 13 cm. Pagėgių apskr. XVIII a. pab.–XIX a. pr. LNM EMO 8999; EMO 8995; EMO 9000; EMO 9002; EMO 9001

23 pav. Juostos. Rinktinės. Vilna, linas, medvilnė. Dydžiai (iš kairės): 255 × 1,5 cm, 260 × 1,8 cm, 139 × 2,3 cm, 297 × 2 cm, 272 × 2 cm, 254 × 2 cm. Šilutės r. Laukupių, Petrelių, Svencelės r. XIX a. antroji pusė–XX a. pr. LNM EMO 578; EMO 2273; EMO 591; EMO 3009; EMO 585; EMO 1880

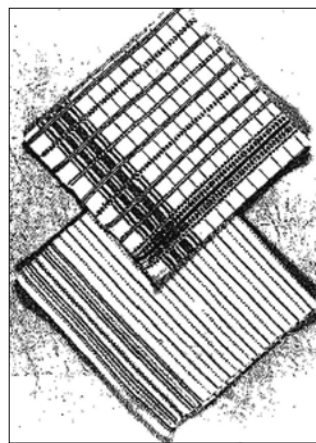
moterys vėjuotomis dienomis kelių aukštyje susirišdavo sijonus (23 pav.). Siauros (1–2,5 cm) ir plačios (iki 7 cm) rinktinės juostos austos iš lininių ir vilnionių arba tik vilnionių siūlų. Plačios rinktinės (viengubinės ir dvigubinės) juostos buvo audžiamos reikiamo ilgio, su gausiais ir puošniais kutaais. Siauros – labai ilgos, jos buvo karpomos. XVIII a. pab.–XIX a. pr. plačiųjų juostų vyraujantys geometrinių ornamentų motyvai komponuojami išilgai juostos nenutrūkstamai (po vieną pagrindinį ir vieną jungiamąjį motyvą) ir nutrūkstamai (motyvai komponuojami poromis, su skersiniu padalijimu). Vėliau siauros juostelės buvo audžiamos dvejopai: nesudėtingo ornamento (tik du motyvai) ir daugiaraštės, vadinamosios *šimtaraštės* (iki 30 skirtingų retais tarpais pasikartojančių motyvų). Dažnai siaurose juostose motyvai dvigubinami. Randama įaustų dainų posmų, palinkėjimų. Seniau austų juostų fonas šviesus, vėliau tamsus – juodas, tamsiai mėlynas, raudonas ar žalias. Raštui parenkama kuri nors kita daugiau ar mažiau kontrastinga fonui spalva. Derinamos ir dvi spalvos, kurios raštą padalija išilgai (pavyzdžiui, žalia su raudona, violetinė su raudona). Kaip nė viena kita drabužių dalis, juosta buvo glaudžiai susijusi su vestuvinėmis apeigomis, dovanojama.²¹ XX a. pirmojoje pusėje juostos jau nebeaudžiamos.²²

Neatsiejama lietuvininkų kostiumo dalis buvo prie juosmens nešiojama kabanti puošni kišenė – *delmonas* (XVII a. vadintas *kolyta*, nuo XVIII a. delmonu) įvairioms smulkmenoms susidėti. Pasirišamas juostele dešinėje pusėje po prijuoste ar viršuje jos. Kartais ir virš kailinių (24, 25 pav.).

Delmonai siūti iš tamsių vienos spalvos audinių (aksomo, gelumbės, velveto, satino). Dažniausiai stačiakampės formos (būta ir kitokių), su viena

²¹ Tumėnas V. Mažosios Lietuvos juostos, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas, 1995, p. 609–623.

²² Bernotienė S. *Min. veik.*, p. 13.

ar dviem kišenėmis. Gausiai puošti stilizuotų augalijos ir gyvūnijos motyvų kompozicijomis. Kartais įkomponuojami ir savininkės inicialai, datos. Siuvinėjami spalvingais vilnoniais ir *skaistgijų* siūlais (t. y. geros kokybės pramoniniais vilnoniais siūlais, dažomais įvairiomis spalvomis lygiai, taip pat su atspalviais nuo šviesiausio iki tamsiausio), stiklo karoliukais. Kraštai visuomet apsiuvami kitos ryškesnės spalvos audiniu, aksomo ar šilko kaspinėliais. Delmonai užveriami ant juostelės arba prisiuvami. Vyresnės moterys delmonus turėjo dar ir po paskutiniojo karo.²³

Atrodytų, nelengva pastebėti tokią smulkmeną kaip nosinė. Tačiau baltos, raudonai siuvinėtos ir keturnyčiais audimais austos nosinės dažnai vaizduojamos XVIII–XIX a. ikonografijoje. Matyt, nosinės ne visuomet buvo slepiamos delmone šalia kitų smulkmenų (26 pav.).

XIX a. pirmojoje pusėje mezgamos ir mūvimos kumštinės pirštinės, XIX a. pab.–XX a. pr. – jau ir pirštuotos. Jos itin įvairių raštų ir gražiai suderintų spalvų. Geometriniai raštai, augalijos ir gyvūnijos motyvai (violetinės, rudos, raudonos, žalios spalvos) dažniausiai įmezgami baltame, kartais juodame, rudame fone. Paplitęs Mažojoje Lietuvoje stilizuotas žydinčio augalo motyvas išmezgamas viršutinėje pirštinės dalyje, o delnas ir pirštai tolygiai marginami smulkiais rašteliais. Pirštinės būdavo ir ilgu, ir trumpu riešeliu. Kad nebūtų šalta riešui, kartu su pirštinėmis mūvėtos dar riešinės, *rankelkos*, kurios būdavo įvairių spalvų skersai dryžuotos ar vienspalvės su įmegztais stiklo karoliukais.²⁴

XVII a.–XIX a. pirmojoje pusėje moterys kojų blauzdas vyniojo autais arba movėsi mėlynos, žalios, geltonos ar raudonos spalvos *blauzdines* – *aukles*. XVIII a. jau minimos puskojinės ir kojinės, kurios iki XX a. buvo mezgamos

24 pav. Delmonas. Siuvinėjimas kryželiu.

34 × 21 cm. Šilutė. XIX a. LNM EMO 2330

25 pav. Delmonas. Siuvinėjimas. 28 × 19 cm.

Klaipėdos r. Kontvainių k. 1938 m. LNM EMO 4931

26 pav. Nosinės. Linas, medvilnė. Dimai.

4 nytys. Dydžiai (iš viršaus): 45 × 42 cm;

44,5 × 48 cm. Šilutės r. Montvydų, Lankupių k. XIX a. LNM EMO 1878, EMO 3325

²³Matulionienė E. Delmonai – lietuvininkų puošmena, *Lietuvininkų kraštas* (monografija), Kaunas, 1995, p. 595–608.

²⁴Bernotienė S. *Min. veik.*, p. 14.

raštuotos ir spalvingos, taip pat baltos iš vilnonių ir lininių siūlų. Nebemezgamos atsiradus pirktinėms. Moterys vaikščiojo apsiavusios vyžomis, naginėmis. Bukos ir plačios medinės klumpės imtos avėti nuo XVIII a. Išeiginis apavas XIX a. – odiniai bateliai.²⁵ XIX a. pab. daugelis kaimo moterų, paveiktos miesto dėvėsenos, jau dėvi tamsių spalvų arba tik juodus drabužius, siūtus iš naminių ir pirktinių audinių. Tradicijų laikosi tik pavienės vyresnio amžiaus moterys.

Mažosios Lietuvos tradicinis kostiumas, galutinai susiformavęs apie XVIII a. pabaigą, beveik nekisdamas išliko iki XIX a. vidurio. Nuo XIX a. vidurio, sustiprėjus germanizacijai, sustiprėjo ir pietistinis *surinkimininkų* judėjimas, skatinęs uždaramą ir atsiribojimą nuo pasaulietinių reikalų. Valsctiečių drabužiai ėmė tamsėti.

Išeitis buvo tik viena – atgaivinti tautinę savimonę. XIX a. pab.–XX a. pr. pažangioji inteligentija susirūpino tautiniu ir kultūriniu atgimimu. Tuo metu specialistai profesionalai sukūrė retrospektyviai modeliuotą tautinį kostiumą²⁶ (27 pav.).

27 pav. Tilžės lietuvininkė. LNM Atv. 1903

²⁵ Šidiškienė I. *Min. veik.*, p. 570–571.

²⁶ *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 7, p. 340.

Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto gyventojų XX amžiaus apranga ir interjero tekstilė

Elena Matulionienė

Anotacija

Straipsnio tikslas – nustatyti dabartinės Pagėgių apskrities XX a. gyventojų vietinės aprangos ir interjero tekstilės tipologines charakteristikas. Šiame regione surinktas tautinio kostiumo dėvėjimo ir gaminimo fiksacijas bei išlikusius kostiumų pavyzdžius pristatyti Lietuvos etnografinių regionų tautinio kostiumo charakteristikų kontekste. Patikslinti *lietuvininkų* vietinio kostiumo paplitimo arealą, nustatyti pirmines Pagėgių krašto interjero tekstilės charakteristikas.

Šiame straipsnyje analizuojamos 2013 m. lokalinių tyrimų ekspedicijoje į Viešvilę ir jos apylinkes iš gyventojų surinktos šventinės bei kasdieninės aprangos nuotraukos, pasikalbėjimų su šio krašto gyventojais metu užfiksuoti duomenys apie vietines (iki XX a. vid.) madas bei rengimosi tradiciją. Ieškota tradicinio *lietuvininkų* kostiumo (juodinės) dėvėjimo šiame krašte apraiškų. Regiono interjero tekstilės ypatybėms nustatyti tirtas Sniežanos Šašienės sukauptas vietinių gyventojų tekstilės gaminių archyvas; Elenos Matulionienės ekspedicijos metu užfiksuoti duomenys ir Klaipėdos universitete saugoma ankstesnių lauko tyrimų medžiaga su šio regiono lokalinės aprangos bei interjero tekstilės pavyzdžiais. Straipsnyje pristatomos tautinio tapatumo apraiškos per aprangos stilių, tekstilinę kostiumo ar interjero detalę. Suklasifikavus surinktus duomenis išskirtos Pagėgių apskrities gyventojų aprangos ir interjero tekstilės tipologinės charakteristikos. Vietinių gyventojų aprangoje pastebėta ryški europinės mados, tautinio (lietuviško ir vokiško) kostiumo bei visuomeninių organizacijų uniformų įtaka.

Pagrindiniai žodžiai: apranga, interjero tekstilė, tautinis kostiumas, audiniai.

Įvadas

Tekstilė žmogaus būtyje ir buityje užima svarbią vietą. Iki XX a. vid. apie žmogaus socialinę ir šeimyninę padėtį buvo galima spręsti ir iš jo aprangos. Vietinėse drabužių madose ir interjero tekstilėje atpažįstami asmeninio (šeimininko skonis, gabumai, finansinės galimybės) ir bendruomeninio (priklausymas religinei, profesinei ar politinei bendruomenei) gyvenimo aspektai, tautodailės regioniniai bruožai. Tiriant Mažosios Lietuvos gyventojų *lietuvininkų* tradicinę aprangą ir išskirtinę jos detalę – tekstilinį krepšelį¹, pasigesta duomenų iš Pagėgių apskrities.

Šiuo tyrimu siekiama:

1) patikslinti lietuvininkų tekstilinių krepšelių dėvėjimo arealo ribas²; paneigti arba patvirtinti tekstilinio krepšelio dėvėjimo Pagėgių krašte tradiciją;

2) nustatyti Pagėgių krašto gyventojų XX a. aprangos ir interjero tekstilės tipologines charakteristikas;

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos. ¹ Matulionienė E. Delmonai – lietuvininkų puošmena, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas: Litterae universitatis, 1995, p. 595–608; Matulionienė E. Lietuvininkų delmonai Baltijos regiono kontekste, *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra (V). Tiltai*, priedas: mokslo darbai Nr. 32, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2006, p. 165–184.

² Matulionienė E. Klaipėdos krašto delmonų, saugomų muziejuose ir privačiose kolekcijose, lokalizacijos problemos, *Tradicija ir dabartis*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2015, p. 125–146.

tautinio sąmoningumo, priklausymo religinėms bendruomenėms apraiškas (arba jų nebuvimą) šio krašto gyventojų aprangoje.

Lauko tyrimų metu pastebėta vietinių gyventojų tapatybės įvairovė. Vieni save laiko vokiečių, kiti lietuvių, tretį lietuvininkų palikuonimis. Dėl lengvai numanomų priežasčių (trėmimai, politiniai persekiojimai, atmetimo galimybė) politinės bei religinės pažiūros ne visada buvo deklaruojamos. Pateikėjai savo asmeninio gyvenimo patirtimi atviriau dalinasi tik išitikinę pagarbiu ir etišku tyrėjo požiūriu į tiriamąjį objektą, aplinkybes. Kaip reikėsi ir ar reikėsi tautinis sąmoningumas, priklausymas religinėms bendruomenėms šio krašto gyventojų aprangoje?

Tautinių drabužių socialinę sklaidą ir aprangos etnizavimą nuodugniai išnagrinėjo Irma Šidiškienė 2005 m. išleistoje monografijoje³. Autorė (I. Šidiškienė) susistemino visos Lietuvos tautinio kostiumo (spauodoje paskelbtų bei archyvuose išsaugotų nuotraukų pagrindu) išraiškos įvairovę bei įvedė naują *etnizuotų drabužių* terminą. „Terminas *tautiniai drabužiai* (arba *tautiniai rūbai*) nusako atsiradusią XIX a. pab.–XX a. pr. moterų aprangos rūšį, išreiškiančią žmogaus etninę ir tautinę savivoką, jos manifestavimą, tautinio atgimimo realiją. Lietuvių inteligentija pradėjo dėvėti miestuose istorinę etninę aprangą, kuri buvo gaminta ir dėvėta Lietuvoje kaimo žmonių iki XIX a. pab.“ (I. Šidiškienė 2005, 17). Šiame straipsnyje *tautiniais drabužiais* vadinami konkretaus etnografinio regiono aprangos charakteristiką atitinkantys kostiumai. Pilno komplekto kostiumus, neturinčius konkrečiam etnografiniam regionui būdingos charakteristikos, autorė (E. Matulionienė) siūlo vadinti *etnizuotais kostiumais*. Jie skiriasi nuo I. Šidiškienės *etnizuotai aprangai* priskirtų drabužių. „*Etnizuota apranga* – išieginiai (madingi) drabužiai, kuriuose etniškumas išreiškiamas ne apibrėžtu kostiumu, o atskirais jo elementais (liemenės, marškiniai, juostos, karoliai ar tradiciniais raštais puošti audiniai), visuomenės suvokiamais kaip lietuviškais“ (I. Šidiškienė 2005, 17). *Etnizuoti kostiumai* turi visas tautinio kostiumo dalis, laisvai sukomplektuotas remiantis vien estetiniu kriterijumi (nekreipiant dėmesio į regioninę priklausomybę).

Interjero tekstilės charakteristikas ir lietuvių etnokultūrinio identiteto bruožų liaudies audiniuose atspindžius nuosekliai pristatė Vida Savoniakaitė dakaro disertacijos pagrindu išleistoje studijoje⁴ dar 1998 m.

Pagėgių krašte vietinių gyventojų yra likę labai mažai, todėl nesitikėta surinkti gausybės duomenų. Džiugina ir tai, ką pavyko aptikti ir užfiksuoti.

Medžiagai surinkti taikyti lauko tyrimo (stebėjimas, interviu) ir vizualinis (fotografavimas) metodai. Surinktos medžiagos analizei taikyti šie metodai:

1. Lyginamasis istorinis (lyginamos tiriamųjų objektų charakteristikos, ekspedicijos metu surinkta medžiaga su ikonografinė bei archyvuose saugomais ankstesnių lauko tyrimų duomenimis).

2. Matematinės analizės.

3. Analitinis aprašomasis (analizuojami aprangos bei interjero tekstilės ypatumai formų, spalvų, raštų kompozavimo ir kt. aspektais).

³ Šidiškienė I. *Būti lietuvi. Etninio stiliaus apranga XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje*, Vilnius, Versus aureus, 2005.

⁴ Savoniakaitė V. *Audiniai kaimo kultūroje. Lietuvių geometriniai raštai XIX–XX amžiuje*, Vilnius, Alma littera, 1998.

Pateikėjai ir šaltiniai

Ekspedicijos metu aplankius vyresnio amžiaus (daugiau negu 60 metų) Viešvilės apylinkių vietinius (čia gimusius ar ankstyvoje jaunystėje atsikėlusius gyventi) pateikėjus, ieškota atsakymo į klausimą, ar šio krašto aprangoje ir interjero tekstilėje randama lietuviškumo bei vokiškumo apraiškų. Viešvilės apylinkėse, kaip ir visoje buvusioje Mažojoje Lietuvoje, vietinių gyventojų beveik neišlikę. Pavyko pasikalbėti su keletu jau garbaus amžiaus asmenų (žr. pateikėjų sąrašą) ir peržiūrėti daugiau kaip 200 asmeninių pateikėjų nuotraukų bei 20 asmeninių dokumentų (santuokos, konfirmacijos liudijimai), tačiau išsamesnė (ankstyvesnė nei XX a. 2-ojo dešimtmečio) su tekstile (aprasa ir interjero audiniais) susijusi informacija – skurdoka. Šeimos albumuose išsaugotas nuotraukas ne visi pateikėjai galėjo pakomentuoti, o ir tų nuotraukų didelė dalis pražuvo per įvairius kraustymus iš vietos į vietą. Informantai pateikė nuotraukų iš XX a. 1–7 deš. Tuo laikotarpiu fotografavimas dar buvo brangus malonumas ir nebuvo taip visuotinai paplitęs ir kiekvienam prieinamas kaip šiandien. Fotografą kviesdavosi įamžinti konkretaus įvykio, šventės. Taip sukurtos portretinės ir grupinės pozuojančiųjų nuotraukos. Dokumentinių nuotraukų privačiuose albumuose nėra daug. Nuotraukos, mus pasiekusios iš Sibiro platybių, atsirado didelių entuziastų dėka. Iš kalėjimo į tremtį pas savuosius atvažiavę artimieji už sunkiai uždirbtus (per 10 ir daugiau kalėjimo metų) pinigų pirkė ir atsivežė fotoaparata, kuriuo fiksavo tremtinių kasdienybę ir šventes. Lietuvoje pasilikę ar į kitas šalis emigravę piliečiai dažniausiai fotografuodavosi *fotoateljė*. Kasdieninės aprangos pavyzdžių užfiksuota nedaug (mokinukai mokykloje, šeiminkės, ruošiančios vaišes, talkos). Šventines nuotraukas galima suskirstyti pagal fotografavimosi progas: krikštynos, konfirmacija, vestuvės, laidotuvės ir portretinės (skirtos dovanojimui, atminimui) nuotraukos.

Aprangos atžvilgiu informatyviausios vestuvinės bei konfirmacijos nuotraukos, interjero tekstilės pavyzdžių randame laidotuvių nuotraukose (šarvojimo patalpos ir stalo puošyba).

Ekspedicijos metu surinktą medžiagą papildė Viešvilės vaikų namų rankdarbių būrelio vadovės Sniežanos Šašienės⁵ iš vietinių gyventojų⁶ kruopščiai surinkti ir su meile saugomi tekstilės pavyzdžiai ir audėjų atsiminimai bei S. Šašienės moksleivių atlikti lauko tyrimai⁷. Duomenų apie Pagėgių apskrities gyventojų aprangą ir interjero tekstilę ieškota ir KUTR⁸ archyve, kuriame saugoma studentų praktikos metu surinkta informacija. Peržiūrėjus visą surinktą vaizdinę ir garsinę medžiagą surasti tekstilės pavyzdžiai suskirstyti į dvi grupes: apranga ir interjero tekstilė.

Apranga

Sisteminant aprangos įvairovę tikslinga išskirti keletą grupių, kurios

⁵ Sniežana Šašienė (gim. 1972 m.) – Viešvilės vaikų globos namų rankdarbių būrelio ir Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro Viešvilės rankdarbių būrelio „Saga“ vadovė.

⁶ S. Šašienės archyve saugomi rankdarbiai (audiniai, mezginiai, siuviniai, surinkti (nupirkti, gauti dovanų, išgelbėti nuo sunykimo) iš aštuoniolikos pateikėjų (audėjų, jų palikuonių, apleistų namų). Didžioji dalis rankdarbių yra iš Viešvilės apyl. gyventojų.

⁷ Jurbarko r. Viešvilės pagrindinės mokyklos 2006 m. projektas *Močiutės rankdarbiai*. Projekto vadovė mokytoja S. Šašienė. Medžiagą surinko 9 klasės mokinys Mindaugas Rašimas.

⁸ Klaipėdos universiteto Folkloro laboratorijos Tautosakos rankraštyno rinkiniai, archyvuojami KU Folkloro laboratorijos ved. Aldonos Drukteinytės.

susiformavo dėl skirtingų įtakų. Didžiąją dalį užfiksuotų pavyzdžių sudaro pasaulinės mados kasdieninė ir šventinė apranga. Aptinkamos draugijų, visuomeninių organizacijų ir pareigūnų uniformos. Tyrinėjant XX a. pr. Klaipėdos krašto gyventojų aprangą pastebėta, kad didžiąją dalį tradicinių drabužių sudaro vietinė lietuvininkų apranga – *juodinės* – drabužių komplektas, susidedantis iš skirtingos rūšies juodos spalvos audinių (vilnos, šilko, aksomo) pasiūtų dalių (sijono, prijuostės, švarkelio, *bliuskės*, skarelės). Šiandien tokie kostiumai teisėtai laikomi vėlyvuuju Mažosios Lietuvos *lietuvininkų* tautiniu kostiumu. Tikėtasi tokių kostiumų dėvėjimo faktų rasti ir Pagėgių apskrityje. Viena kita nuotrauka, atspausdinta Viešvilės kaimo kronikoje⁹ ar išlikusi gyventojų albume (1935 m.), *juodinės* dėvėjimo populiarumo Pagėgių krašte nepatvirtino.

Tautiniai drabužiai ir etnizuoti kostiumai

Klasifikuojant surinktą medžiagą pirmiausia ieškota gyventojų tapatybę rodančios aprangos. Surasta nuotraukų, kuriose užfiksuotos moterys ir merginos, vilkinčios *tautiniais drabužiais* bei *etnizuotais kostiumais*.

XX a. pr. lietuvių *regioniniai tautiniai kostiumai* dar nebuvo visiškai sukomplektuoti ir reglamentuoti. Sijonai bei marškiniai dažniausiai buvo panašūs, o regioninę priklausomybę atspindėjo tik kai kurios kostiumo dalys. Nuotraukose užfiksuotų kostiumų regioninę priklausomybę galima nustatyti pagal prijuosčių ornamentiką. Raštų išdėstymas leidžia teigti, kad prijuostės buvo išaustos namudininkų ar *Dailės* kombinatų audėjų (1950–1958 m). Audinių ornamentika, kad ir nespaltotose nuotraukose, leidžia atpažinti Lietuvos etnografinių regionų tautinę (suvalkietišką, dzūkietišką, klaipėdietišką) aprangą, siūtą pagal Antano Tamošaičio *Sodžiaus meno* knygoje¹⁰ pateiktas rekomendacijas. Ekspedicijos metu surinktos medžiagos duomenimis, dauguma XX a. 2–4 deš. Pagėgių apskrityje dėvėtų Lietuvoje pagamintų¹¹ tautinių kostiumų priskirtini Suvalkijos bei Žemaitijos regionams.

Tautiniai drabužiai ir *etnizuoti kostiumai* vilkėti šalia įvairių organizacijų bei draugijų uniformų, jais puošėsi vestuvėse Lietuvoje bei Sibiro tremtyje, Baltijos kelyje (žr. 1 il. lentelę). Vyriški tautiniai kostiumai nebuvo paklausūs, vyrai vilkėjo įvairias karines bei civilines (geležinkelininkų, gaisrininkų, miškininkų) uniformas, su kuriomis ir paveiksluodavosi šalia tautiniais kostiumais pasipuošusių moterų.

Pagėgių apskrityje (XX a. 4 deš.) Klaipėdos universiteto Folkloro laboratorijos Tautosakos rankraštyno archyve užfiksuotais duomenimis, be lietuviškų tautinių kostiumų, pateikėja¹², gyvenusi Pagėgių apskrityje, prisimena vaikystėje dėvėjusi kaimiško tipo vokiečių *tautinę aprangą*, vadintą *wirbunkleid* arba *beuerkleid*. Tai *sarafanėlis* ir balta *bliuskutė*, gražiai surišama prie kaklo. *Sarafanėlis* – keturkampiu kakliuku, *bliuskutė* labai patraukta apie kaklą, juodi kas-

⁹ 1935 m. Viešvilėje paveiksluota Luise Harder 80 gimtadienio šventė. Jubiliatė sėdi centre tamsiais drabužiais. Nuotrauka publikuota Viešvilės k. kronikoje. Autorius p. Hans-Erhard von Knobloch.

¹⁰ *Sodžiaus menas 7–8. Lietuvių moterų tautiniai drabužiai*, sud. A. Tamošaitis, Kaunas, 1939.

¹¹ Antanui ir Anastazijai Tamošaičiams pasitraukus į JAV, ten jų iniciatyva buvo intensyviai gaminami lietuvių tautiniai drabužiai emigravusių tėvynainių etnokultūriniais poreikiais patenkinti.

¹² Marija Blešer, gim. 1922 m. Užtilčių k. Smalininkų r. Pagėgių apskr. Pateikėja užrašė ir šifravo KU HMF LLE spec. stud. Laima Vadeikaitė 1998 m. rugsėjį.

pinėliai užrišti ir užsiūti ant *padelkų* ir gražus baltas *žiurstelis*. Pateikėjos teigimu, „*jei nebūtų užėjęs Hitleris, gal būtų ir lietuvininkų drabužius įsitaisę*“.

Sibiro tremtyje dešimt ir daugiau metų praleidusiems žmonėms lietuviybės simbolika buvo labai svarbi ir brangi, todėl vestuvėms pamergės visomis išgalėmis stengėsi pasigaminti *tautinius* drabužius. Išlikusios nuotraukos (Irkutsko srities Porogo k.) perteikia moterų išradingumą ir kruopštumą minimaliomis priemonėmis (trūko audinių, siūlų ir kt.) pasigaminti to meto *tautinio kostiumo* sampratą atitinkančią aprangą. Šie kostiumai turi visas tradiciniam tautiniam kostiumui būtinas dalis – sijoną, prijuostę, marškinius, liemenę, galvos dangą. Sijonai languoti arba dryžuoti, liemenės – vienspalvės, languotos arba skersai dryžuotos, prijuostės – daugiausia tamsios, puoštos stambiais raštais (labiau tikėtina, kad siuvinėtos, o ne austos), galvos dangą – žemaitiškas *ranges* primenančios (iš kaspinų sulankstytos) karūnos. Nors šiuos kostiumus sunku būtų priskirti kuriam nors konkrečiam Lietuvos etnografiniam regionui, jų dalių komplektavimas artimiausias dzūkiškam kostiumui. Autorė (E. M.) straipsnyje šią aprangą siūlo vadinti *etnizuotais kostiumais*. Jais buvo deklaruojama meilė savo Tėvynei, savo gimtinei, jie padėjo išsaugoti lietuviškumo tapatybę pačiomis atšiauriausiomis sąlygomis. Šie kostiumai, nors ir neturintys didelės estetinės vertės, tautinio kostiumo istorijoje turėtų užimti garbingą vietą dėl jų dėvėjimo simbolikos. Ši apranga stiprina tremtyje gyvenusių tautiečių viltį, bendruomeniškumą, vieningumą, patriotinę ir tautinę savivoką. Tai saugotini konkrečios istorinės situacijos liudininkai, tačiau nėra sektinas pavyzdys komplektuojant šių dienų etnografinių regionų tautinius kostiumus. Šiandien mes turime visai kitas ekonomines bei politines sąlygas ir gerokai didesnę tautinio kostiumo istorinių pavyzdžių arsenalą.

Viešvilės kompleksinės ekspedicijos metu pavyko surasti porą (jau nebedėvimų) tautinių kostiumų komplektą. Vienas iš jų – suvalkietiškas¹³ (išsaugotas S. Šašienės archyve), antrasis – klaipeidietiškas (saugomas Viešvilės vaikų globos namų muziejuje). Pastarasis – 1990 metų *Dainų šventės* dalyvės merginos kostiumas¹⁴, dėl šiam kraštui būdingos (nors ir netradicinių spalvinių derinių) detalės – tekstilinio krepšelio – muziejuje pagarbiai eksponuojamas kaip autentiškas šio krašto šventinės aprangos pavyzdys. Šitokios komplektacijos kostiumų galima rasti ir kitose Lietuvos vietovėse, nes jie buvo gaminami dideliais tiražais. Kostiumas komplektuotas remiantis A. Tamošaičio¹⁵ pateiktomis regioninių tautinių kostiumų charakteristikomis bei kostiumų gamybos rekomendacijomis. *Kikliko* (liemenės) pakraščiai apvedžioti baltos spalvos juostelės klostelėmis, *kepuraitė be viršaus* (karūnelė) puošta klostelėmis, raštuota juostele ir austiniais raštuotais kaspiniais (prisiūtais ties smilkiniais), *krepšelis* siuvinėtas ant šviesaus (tradiciniams *delmonams* nebūdingo) pagrindo. Šio tekstilinio krepšelio ornamento prototipas – A. Tamošaičio Klaipėdos krašto krepšelio pavyzdys¹⁶ (žr. 1 il. lentelę).

Yra išsaugota keletas tokių kostiumų ir jais pasipuošusios koncertuoja

¹³ Suvalkietiški tautiniai rūbai. Audėja Liuda Burnelaitienė (gim. 1942 m.), gyv. Viešvilės mstl. Jurbarko r. apie 40 metų. Tautinius rūbus jai atidavė jos marti Aušra Burnelaitienė (gim. 1976 m.), jų kilmės neprisimena.

¹⁴ *Lietuvos dainų švenčių tradicija*, sud. Mikutavičius J., Vilnius, Pasaulio lietuvių dainų švenčių fondas, Lietuvos liaudies kultūros centras, 2014, p. 177.

¹⁵ *Sodžiaus menas 7–8. Lietuvių moterų tautiniai drabužiai*, sud. A. Tamošaitis, Kaunas, 1939.

¹⁶ *Ten pat*, p. 182.

1 iliustracijų lentelė. Tautiniai ir etnizuoti kostiumai

Vestuvės. 1962 m. Tautiniai kostiumai¹⁷

Šeimos šventė¹⁸

Suvalkietiška prijuostė¹⁹

Fragmentas

Tremtinių vestuvės. 1958 m. Etnizuoti kostiumai²⁰

Baltijos kelyje²¹

Etnizuotas kostiumas²²

Smalininkų šaulės su uniformomis ir tautiška apranga.
Apie 1938 m.²³

Dainų šventė

Viešvilės mokykla²⁵

1990 m.²⁴

¹⁷Pamergių palyda su tautiniais suvalkietiškais kostiumais ir gėlių puokštėmis rankose. Vestuvės Tauragės r. Iš Lidijos Frišmantaitės-Strikienės (gim. 1941 m.) albumo. Publikuojama pirmą kartą.

¹⁸Moteris su vaikais pasipuošusi suvalkietišku tautiniu merginos (su karūna) kostiumu. Nuotr. iš Ritos Šventoraitytės-Šukienės (gim. 1964 m.) albumo. Publikuojama pirmą kartą.

¹⁹Suvalkietiško tautinio kostiumo prijuostė iš Sniežanos Šašienės archyvo. E. Matulionienės nuotr.

²⁰Tremtinių vestuvės Irkutsko sr. Porogo k. 1958 m. Iš Lidijos Frišmantaitės-Strikienės (gim. 1941 m.) albumo. Publikuojama pirmą kartą.

²¹Baltijos kelias. Iš Lidijos Frišmantaitės-Strikienės albumo.

²²Kairaičiai, Klaipėdos kraštas. Nuotrauka iš Ritos Šventoraitytės-Šukienės (gim. 1964 m.) albumo. Publikuojama pirmą kartą.

²³Smalininkų šaulės. Smalininkų lietuvių mokyklos salės scena. Iš kairės sėdi 4-a mokyt. O. Paulikienė, 7-a M. Pečiulaitienė. Nuotrauka gauta iš Emilijos Pilmonaitės ir Valterio Kasparaičio (JAV). O. Paulikienė dirbo nuo 1937 m. sausio iki 1939 m. Piročkinas A. *Smalininkų kronika 1920 01 10–1939 03 23*, Vilnius, 2013, p. 107.

²⁴Dainų šventės kostiumas (stilizuotas klaipėdietiškais). Albino Stubros nuotr. iš fotoarchyvo „Klaipėdis“.

²⁵Viešvilės vaikų globos namų muziejuje saugomas tautinis kostiumas.

A. Tamošaičio publikuoti tekstiliniai krepšeliai²⁶

Stilizuotas krepšelis²⁷

Fragmentas

Sijonas ir prijuostė

Tautiniai kostiumai, projektuoti remiantis XIX a. pab.–XX a. pr. istorine medžiaga^{28, 29, 30}

Tekstiliniai krepšeliai, projektuoti remiantis XIX a. pab.–XX a. pr. istorine medžiaga^{31, 32, 33, 34, 35, 36}

²⁶ Sodžiaus menas 7–8. Lietuvių moterų tautiniai drabužiai, sudarytojas Tamošaitis A., Kaunas, 1939, p. 182.

²⁷ Viešvilės vaikų globos namų muziejuje saugomo tautinio kostiumo krepšelis. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

²⁸ Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro lietuvininkės kostiumas.

²⁹ Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro Smalininkų skyriaus suaugusiųjų tautinių šokių kolektyvo „Skalva“ kostiumai, projektuoti E. Matulionienės. 2013 m.

³⁰ Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro Smalininkų skyriaus suaugusiųjų tautinių šokių kolektyvo „Skalva“ kostiumai, projektuoti E. Matulionienės. 2013 m.

³¹ Tekstilinis krepšelis, projektuotas ir pagamintas E. Matulionienės. 2013 m.

³² Tekstilinis krepšelis, sukurtas L. Ašmonaitienės 2009 m., priklauso Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centrui. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

³³ Tekstilinis krepšelis, sukurtas L. Ašmonaitienės 2009 m., priklauso Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centrui. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

³⁴ Tekstilinis krepšelis, sukurtas 2012 m. Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro Viešvilės skyriaus dailės būrelio mokytojos Eglės Untulytės asmeniniam naudojimui. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

³⁵ Tekstilinis krepšelis, projektuotas ir pagamintas E. Matulionienės. 2013 m.

³⁶ Tekstilinis krepšelis, projektuotas ir pagamintas E. Matulionienės. 2013 m.

Viešvilės mokyklos šokių būrelio merginos. Nors kostiumai neturi pilnos komplektacijos (dėvimi be liemenių ir be prijuosčių), jais vilkėdamos merginos deklaruoja etnokultūrinį priklausymą Māžajai Lietuvai. Nors idėja vilkėti tautiniu kostiumu yra palaikytina, vis dėlto šie kostiumai neatitinka šiandieninės regioninio tautinio kostiumo sampratos ir vertingi tik kaip kostiumo istorijos tam tikro tarpsnio eksponatai.

2 iliustracijų lentelė. **Audiniai. Juostelių audimas**

37

38

39

40

Šiandien jau atsirandantis autentiško regioninio kostiumo poreikis realizuojamas regioną reprezentuojančių kostiumų išsigijimu tiek asmeniniam dėvėjimui, tiek šokių kolektyvų poreikiams⁴¹. Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro Smaliniūnų skyriaus suaugusiųjų tautinių šokių kolektyvo „Skalva“ kostiumo idėja išsivystė peržiūrėjus muziejų fonduose saugomas XIX a. pab.–XX a. pr. nuotraukas. Kostiumai dailininkės (E. M.) kurti pasitarus su šokėjais, kurie taip pat domėjosi, ką ir kaip XX a. pr. dėvėjo Smaliniūnų gyventojai. Ansambličiams pasiūti miestelėnų kostiumų komplektai

³⁷ Audimas juostinėmis staklytėmis. Viešvilės vaikų globos namų auklėtinė. 1957 m. Iš Sniežanos Šašienės archyvo.

³⁸ Juostų audimo staklytės ir austos juostos. Dovanotojo Sofija Jacunskienė, gim. 1922 m., gyv. Viešvilės mstl. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

³⁹ Juostos, austos apie 1957 m. Juostas audė ir austi mokė (dirbo mokykloje darbų mokytoja) Sofija Jacunskienė, gim. 1922 m., gyv. Viešvilės mstl. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁴⁰ Staklytėmis austos rinktinės juostos. Linas, medvilnė, viskozinis (sintetinis) šilkas. Sofija Jacunskienė, gim. 1922 m., gyv. Viešvilės mstl. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁴¹ Klaipėdos krašto tautinius kostiumus yra išgiję Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro Smaliniūnų skyriaus suaugusiųjų tautinių šokių kolektyvas „Skalva“ (2013 m.) ir saviveiklinis jaunimo kolektyvas (2010 m.).

su marškiniiais ir liemenėmis bei švarkeliais. Vyrų kostiumuose matyti uniforminio stiliaus detalių (Smaliniŋkuose būta policininkų, muitininkų, pasieniečių ir kitokių uniformuotų pareigūnų), primenančių tvarkingo ir griežto stiliaus vyrų aprangą, užfiksuotą išlikusiose šeimos (ir valstybinių) švenčių nuotraukose. Uniformas vilkėjo ne tik pareigūnai, bet ir įvairioms draugijoms priklausantys asmenys. Viena iš jų – Santariečių draugija. Jų uniformoje vyravo žalia ir juoda spalvos. Uniformos drausmino, vienijo, kūrė tvarkos ir iškilmingumo nuotaiką. Draugijų nariai savo uniformas saugojo ir su pasididžiavimu jomis vilkėjo.

Kaip tautiškumo simbolis vietoj kaklaraiščio keletą dešimtmečių po apykakle buvo rišamos *tautinės* juostelės. Šitoks juostelių ryšėjimas priskirtinas *etnizuotų drabužių* kategorijai, kai etniškumas išreiškiamas ne apibrėžtu kostiumu, o atskirais jo priedais (I. Šidiškienė 2005). Tiriamoje kolekcijoje yra sukauptas nemažas pluoštas įvairaus pločio, spalvinių derinių bei raštų juostelių, išaustų juostelių audimo staklytėmis iš lininių, medvilninių bei viskozinio (sintetinio) šilko siūlų. Didžiąją dalį juostų ir pačias staklytės padovanojo juostų audėja mokytoja Sofija Jacunskienė. Kitos juostos surastos jau apgriuvusiuose, nebegyvenamuose namuose ar įsigytos su senais rakandais (žr. 2 il. lentelę).

Kasdieninė ir šventinė apranga

Kasdieninė ir šventinė gyventojų apranga, užfiksuota nuotraukose bei išlikusi amžininkų atmintyje, leidžia aptarti drabužių dėvėjimo tradiciją. Moterys pačios audė⁴², dažnai pačios ir siuvo⁴³ (rankomis ir siuvimo mašinomis). Visoje Lietuvoje (1920–1935 m.) ir Klaipėdos krašte (Smalininkuose 1931 m.) siuvimo mašinų gamintojų iniciatyva buvo organizuojami nemokami siuvimo kursai (žr. 4 il. lentelę). Siuvo ne tik *Zinger* kursus pabaigusios, bet ir gabios savamokslės moterys bei vyrai. Dauguma apklaustų pateikėjų pamini šeimoje ar artimoje aplinkoje (tarp giminių, kaimynų) buvus siuvėjų⁴⁴. Siuvėjai eidavo per užsakovų šeimas arba siūdavo savo namuose, miesto artelėje. Kuri mokėjo siūti, ne tik pasirūpindavo savo šeima, bet galėjo užsidirbti papildomų pajamų pragyvenimui. Siuvimo mašinos buvo labai branginamos. Jas parsiveždavo iš Vokietijos, parsisiųsdavo iš Amerikos. Antanina Rimkienė su vyru, 1962 m. parėję gyventi į Viekšvilę iš Žemaitijos (Šilalės rajono Kreivių kaimo), bet kaimynų laikyti vietiniais gyventojais, buvo labai vertinami ir gerbiami kaip talentingi siuvėjai. Antanina pasakojo siuvusi nuo pat pradžios mokyklos. Mama namie verpė, audė, siuvo. Turėjo rankinę mašiną ir pasiūdavo moterims *bliuskutes*. Vaikams siuvo iš *galvos* (nenaudojo iškarpu), o Antaninai nepatikdavo mamos sutrauktos siūlės, tai pradėjo pati siūti. Namuose buvo dėdės Juozo (dėdė mirė 1960 m.), profesionalaus siuvėjo, siuvimo mašina. Savo šeimą ir kaimynus apsiūdavo ir Zelma Obrijaitienė. Ji jau savo vestuvėms pasisiuvo puošnią šilkinę suknelę (ir sesuo su ta pačia *apsiženijo*), ilgą iki žemės veliumą (su smeigtuku prisegtą į kasą). Vyras Jonas puošėsi kostiumu, pilkais marškiniiais. Šeima užaugino tris vaikus, kurie šeimyninių nuotraukų al-

⁴² Audė Lidijos Frišmantaitės mamytė Otilija Fencau-Frišmantienė (gim. 1908 m. Burbiškių k.).

⁴³ Siuvo Lidijos Frišmantaitės mamos jaunesnioji sesuo Ida. Ji buvo savamokslė, per karą išbėgo į Vokietiją.

⁴⁴ Siuvo Antanina Rimkienė (gim. 1922 m.) su vyru. Siūti išmoko iš dėdės siuvėjo Juozo Turauskio.

bume aprenkti puošniais ir tvarkingais rūbeliais ir šiandien mums demonstruoja savo mamos talentą (žr. 5 il. lentelę).

Žmonės rengėsi kukliai, bet tvarkingai. Audinius drabužiams ausdavo namie ir pirkdavo mieste arba iš žydelio. Vyrams kostiumus (*šliubinius* ir *ant pagrabo*) siūdavo ir iš naminio milelio, ir iš pirktinio (*krominio*) audinio. Ant galvos juoda kepurė – *cilinderis*. Drabužiai buvo siuvami patogūs, atitinkantys to laiko madą. Mėgiamos tamsesnės spalvos: pilka, tamsiai mėlyna, juoda. Šio krašto moterys dažniausiai vilkėjo suknutėmis ir atrode *moderniškiau* nei kitų apylinkių lietuvininkės, kurios pagal seną tradiciją segėjo ilgus *dūduotus* sijonus, vilkėjo *bliuskes*, ryšėjo prijuostes. Čia jau nebebuvo ilgų sijonų – puikavosi suknelės, kurios prieškaryje buvo ilgesnės (iki pusės blauzdų), vėliau trumpėjo (iki kelių). Suknelės ir *bliuskes* siuvosi ilgomis rankovėmis. Kasdienai moterys ant suknelės vietoj prijuostės vilkosi margą sijoną, dažniau *chalatuką* su kišenėmis kokiai smulkmenai įsidėti. Smalininkuose ir Viešvilėje buvo daug *krautuvių* (parduotuvių). Ir vokiečiai, ir žydai turėjo audinių parduotuves, kuriose gyventojai pirkdavo audinius ir siūdavo drabužius – kas pačios, kas nešdavo siuvėjai (siuvėjui). Audinius veždavo iš Tilžės. Medžiagos buvo brangios, bet geros kokybės (angliška vilna), tad rūbą siuvosi ilgam dėvėjimui. Drabužius puošė madingi pridėtiniai kaspiniai, apykaklės (baltas *kalnierėlis*) ir kitos detalės (žr. 4, 5 il. lenteles).

Moterys vaikščiojo vienplaukės, su sklástymu per vidurį, supynusios plaukus į kasą ir susukusios į kuodą, kuri susmeigdavo su *špilgiukais*, kai šalta – gobėsi skarute. Mokytojų, tarnautojų plaukai būdavo *sudėti* (cheminis sušukavimas). Šventėms kirpykloje pasidarydavo šukuosenas. Jos turėdavo skrybėlaites, kepuraites, avėjo odiniais bateliais (žr. 5, 6 il. lenteles).

Mergaičių suknelės dažniausiai trumpos (iki kelių) šilkinės ir kartūninės. Sijonėliai – ties keliais arba žemiau kelių, vilkėti su šilkinėmis *bliuskutėmis*. Plaukus pindavo į kasas ir rišo šilkiniais kaspiniais. Pynė vieną ar dvi kasas, į galus įpindavo kaspiniais. Jei plaukuose kaspiniai, mergaitės jau pasipuošusios. Į mokyklą mergytės eidavo su suknutėmis ir su baltos arba žalios spalvos *žiursteliais*, pasiūtasi iš *perkelinės*, lininės, medvilninės ar kartūninės medžiagos, kuriuos siuvinėdavo gėlyčių (ramunėlių, našlaičių) raštais. Rankdarbių (megzti, siuvinėti) buvo mokoma mokykloje – vieną kartą savaitėje valandą mergaitės mokėsi rankdarbių.

3 iliustracijų lentelė. Tapatybės atspindžiai aprangoje pagal pateikėjų klasifikaciją

I Vokiečių apranga (iki 1915 m.)	II Vokiečių apranga (po 1915 m.)	III Lietuvaičių prie Rambyno apranga
		

KU archyve išsaugoti 1915 m. gimusios Martos Jakumaitytės (Šilutės r.) išėiginės moterų aprangos (pavadintos vokiečių drabužiais) apibūdinimas ir piešiniai su komentarais (piešė V. Lukošūnaitė ir D. Palionytė 1979 m.). Drabužiai, pavadinti *vokiškais*, atpažįstami ir šio tyrimo pateikėjų šeimyninėse nuotrauko-

se. Pateikėja (M. J.) *vokiškais* vadina drabužius, pasiūtus pagal to meto madą (žr. 3 il. lentelę, I, II). Miesto madų buvo paisoma, visos norėjo atrodyti gražiai ir išskirtinai, o madų žurnalai atkeliaudavo iš Vokietijos (*vokiška mada*), jų buvo galima nusipirkti, pasiskolinti, kai ką iš jų ir persipiešti. Geras siuvėjas (siuvėja) turėjo ne vieną madų žurnalą. Apraše minimos dryžuotos palaidinės, dryžuotos prijuostės, *kvalduoti* sijonai – *kidiliai* (pateikėjos teigimu, *perimti iš lietuvių*) ir skaros su kutais – tradiciniai Rýtprūsių lietuvininkų drabužiai (žr. 3 il. lentelę, II) Pagėgių apskrities gyventojų nuotraukose jau nebeaptinkami, tačiau *bliūzės* su *šleifučiu* (*kukarda*), su *kalnierukais* (*kriongais*) ir suknelės su diržais ant klubų bei tiesūs sijonai su plačiais diržais – dažnos puošmenos (žr. 5, 6 il. lenteles). Atskirą grupę sudarantys *Lietuvaičių pas Rambýną drabužiai*, perpiešti iš Tīlžėje Vanagaičio išleisto atviruko, priskirtini tautiškai aprangai (žr. 3 il. lentelę, III). Šio tipo drabužių turėta ir Pagėgių apskrityje (žr. 1 il. lentelę).

4 iliustracijų lentelė. **Siuvimo kursai**

Siuvimo kursai Smalininkuose 1931 m.⁴⁵

Siuvėjų mokymo kursai Kaune 1934–1935 m.⁴⁶

„Singer“ siuvimo mašinos

Viešvilės siuvėjos A. Rimkienė⁴⁷ (kairėje) ir Z. Obrijaitienė⁴⁸

⁴⁵ Nuotrauka gauta iš Emilijos Pilmonaitės ir Valterio Kasparaičio (JAV). Jos antroje pusėje antspaudėlis ir įrašas ranka „Smalininkai 12. IX.1931“. Piročkinas A. *Smalininkų kronika 1920 01 10–1939 03 23*, Vilnius, 2013, p. 89.

⁴⁶ Lietuvos liaudies buities muziejus, autorius Mečislovas Smečchauskas. LIMIS, LLBM M 3664. Prieiga

internetu: <https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura>, žr. 2013 12 15.

⁴⁷ Antanina Rimkienė, gim. 1922 m. Šilalės r. Kreivių k. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁴⁸ Zelma Obrijaitienė, gim. 1934 m. Tauragės r. Ažuolinės k. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

Nemokami „Singer siuvimo, siuvinėjimo ir adymo kursai“. Tarp kursantų daug žydų. Biržai, apie 1930 m.⁴⁹

Grupė žmonių, baigusių „Singer kirpimo, siuvimo, išsiuvinėjimo kursus“. Kelmė, 1930 m.⁵⁰

5 iliustracijų lentelė. Kasdieninė XX a. Pagėgių krašto gyventojų apranga

51

52

53

54

Pateikėjos Rūta Babonienė ir Lidija Strikiene^{55, 56}

57

⁴⁹ Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, fotografas, dėstytojas Petras Ločeris, gim. 1892 09 12. LIMIS, VVGŽM, f. 1841. Prieiga internetu: <https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura>, žr. 2013 12 15.

⁵⁰ Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, LIMIS, VVGŽM, f. 2437. Prieiga internetu: <https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura>, žr. 2013 12 15.

⁵¹ Rūtos Babonienės šeimos nuotrauka.

⁵² Minhel Anna apie 1920 m. Smalininkai. Iš Rūtos Babonienės šeimos albumo.

⁵³ Zeligas Obrijaitienės vaikai papuošti mamos siūtais rūbeliais: Jonas (gim. 1958 m.) ir Laima (gim.

1960 m.) 1962 m. Publikuojama pirmą kartą.

⁵⁴ Mama su vaikais. Iš Rūtos Babonienės albumo.

⁵⁵ Rūta Teitmajerytė-Babonienė, gim. 1929 m. Smalininkuose, nuo 1946 m. gyv. Ridelkalnio k. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁵⁶ Lidija Frišmantaitė-Strikiene, gim. 1941 m. Mantvilių kaime Jurbarko rajone, aštuonerių metų išvežta į Sibirą, grįžo 18 metų. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁵⁷ Juozas Trakinaitis (Loretos Kavaliauskienės-Trakinytės senelis) antras iš kairės. Publikuojama pirmą kartą.

58

59

60

61

Vestuvės, krikštytos, konfirmacija (evangelikų tikėjimo krikščionys) – tai pačios didžiausios šeimos, giminės, kaimynų šventės, kuriose žmonės puošėsi gražiausiais ir tuo metu madingiausiais drabužiais (žr. 6 il. lentelę). Vestuvinėse nuotraukose nuotaką matome su balta arba su juoda suknele, bet su baltu veliumu. Prie veliumo segdavo mirtų vainiką. Suknutės spalva priklausė nuo situacijos: jei mergina tekėdavo už našlio, kurio žmona buvo neseniai mirusi, vilkosi juodą suknutę; jei pati buvo našlė, taip pat vilkosi tamsesnę suknutę. Juoda suknutė buvusi praktiškesnė, nes su ja jaunamartė galėjo pasipuošti ir po vestuvių. Specialiai į vestuves porų iš anksto nekviesdavo. Kai susirinkdavo giminės, tada ir susiskirstydavo į poras. Vestuvių viešnios jei neturėdavo puošnios suknutės, vilkosi (jei turėdavo) tautinius drabužius (žr. 1 il. lentelę).

Konfirmacijai mergaitės rengėsi baltai, o berniukai – juodai. Į šventę kvietėsi krikšto tėvus, kurie pasirūpindavo ir šiai progai tinkamomis dovanomis. Konfirmacija buvo pati pirmoji ir didžiausia jaunos merginos (apie 14 metų) šventė, kuriai tėvai visomis išgalėmis stengėsi pasiūdinti gražią suknutę, nupirkti geresnius batelius. Suknutė buvo puošni, dažniausiai balto šilko, su baltam fone išpaustais lapeliais, gėlytėmis ar geometriniais ornamentais. Šios suknelės daugiau nesivilkdavo, ją padėdavo atminimui. Nebuvo mados skolinti (skolintis), nes individualiai (ne pagal bendruosius standartus) pasiūta nebūtų tikusi kitai mergeitei. Baltas suknelės siūdavo kaip kas norėjo, siuvėja patardavo, kaip kiekvienai siūdintis *pagal madą*. Kaip siuvėjas sugebėjo (ar į žurnaliuką pasižiūrėdavo), taip ir siuvo, kad būtų gražiau. Plaukus sušukuodavo ir supindavo į kasą ar suimdavo prie sprando ir surišdavo su baltu plataus šilko kaspiniu (iki 0,8 m) su *kukardom*, jei pynė dvi kasas – kaspinius įpindavo į galus. Prie krūtinės segėsi mirtos šakelę. Nuotraukose matome vaikus su *įžegnotuvių* pažyma ir gėlių puokštelėmis rankose. Puokštelės būdavo įvairių gėlių. Smalininkuose pavasarį buvo populiarios raudonos tulpės (nešdavosi po dvi), kurias savo šiltnamių lysvėse išaugindavo daržininkas Révaldas.

Išlikusios nuotraukos – pagrindinis informacijos apie gyventojų aprangą šaltinis – leido apžvelgti Viešvilės apylinkių gyventojų aprangą, kuri nebuvo vienalytė. Šalia paprastų ir patogių

⁵⁸ Iš Antaninos Rimkienės albumo.

⁵⁹ Lidija Strikienė su tėvais ir sesute Sibire, apie 1957 m.

⁶⁰ 1938 m. Helene Trakinytė.

⁶¹ 1940 m. Trakinaitytė Lenė, Endriusių k.

6 iliustracijų lentelė. Šventinė apranga

62

63

64

65

66

67

68

69

⁶²1936 m. Antanina ir Juozas Baužiai, Endriūšių k.
⁶³Minhel Augustės ir Gustavo Gešmanto vestuvės apie 1935–1936 m., Viešvilė.

⁶⁴Adelė Trakinytė-Lazdauskienė 1940 m. konfirmacijos dieną Endriūšių k.

⁶⁵Aldutė ir Marytė Lauksargiuose. Iš Rūtos Babonienės albumo.

⁶⁶Lidija ir Ema Frišmantaitės konfirmacijos dieną. Iš Lidijos Frišmantaitės-Strikienės albumo. Publikuojama pirmą kartą.

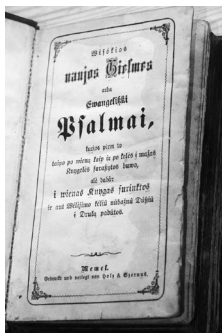
⁶⁷Konfirmantai su kunigu. Iš Lidijos Frišmantaitės-Strikienės albumo.

⁶⁸Kunigo Martyno Kibelkos šeima su aštuntąja dukra – Elizabet. Sudargas, Pervazninkai. Rūtos Babonienės mama pas kunigą tarnavo 6 metus, tekėjo 1926 m. rugpjūčio 22 d.

⁶⁹1946 m. konfirmacija Smalininkuose: iš kunigo namo visi *konformandai* kartu ėjo į bažnyčią. Iš Rūtos Babonienės albumo.

70

71

72

kasdieninių drabužių, madingos ir tvarkingos šventinės aprangos aptikome ir *tautinės aprangos* bei regioninių tautinių kostiumų dėvėjimo faktų. Didžioji dauguma drabužių buvo siuvami iš fabrikinių audinių pagal to laikotarpio madą. Iš naminio audinio siūti tautiniai drabužiai (tautinė apranga). Pavyko aptikti ir kasdieninių drabužių (sijonai, marškinėliai), pasiūtų iš namie austo vilnonio ar lininio audinio⁷³. Drabužius prižiūrėjo ir saugojo, kad nereikėtų dažnai skalbti ir jie tvarkingai nešiojami ilgiau tarnautų. Tvarkingos ir darbščios šio krašto moterys dažnai ir iš seno drabužio sugebėdavo ką nors gražaus persiūti sau ar vaikui. Drabužius laikė spintose lentynose ir pakabintus ant pakabų.

Interjero tekstilė ir audiniai

Buityje naudota ir iki šiol dar naudojama meninė tekstilė, priskiriama taikomajai dekoratyvinei dailei (audiniai, mezziniai, siuvinėti rankdarbiai). Keičiasi ne tik aprangos, bet ir interjero tekstilės mados. Keičiantis madoms senieji rankdarbiai panaudojami dvejopai: brangintini – padedami saugoti, paprastesni sunaudojami buityje praktiniams poreikiams. Dažnai nors dar ir madingi tekstilės dirbiniai dėl aplinkos sąlygų, medžiagos savybių, laiko poveikio praranda savo estetinę išvaizdą ir tampa nebetinkami naudoti. Tokius rankdarbius savininkai dažniausiai išmeta kaip nebereikalingus. Jei nesuskubsime jų surinkti, užfiksuoti ir iširti, galime prarasti gana svarbią liaudiškos tekstilės meno dalį. S. Šašienė, prieš dešimt metų pradėjusi gelbėti ir savo namuose kaupti nykstančią šio krašto tekstilę, savo kolekcijoje turi per kelis šimtus įvairių audinių (nuo juostelių iki lovatiesių), siuvinųjų bei mezzinių. Pavyko identifikuoti 21 autoriaus darbus. Nors dalis kolekcijos lieka anonimiška, šie rankdarbiai, sukurti (naudoti) Pagėgių krašte, leidžia atlikti dalinę šio regiono interjero tekstilės apžvalgą. S. Šašienės ir kitų entuziastų pastangomis išsaugoti rankdarbiai papildė muziejų fonduose saugomos medžiagos resursus ir yra svarbus vietinės tekstilės tyrinėjimo objektas. Liaudies meistrų ir amatininkų sukurti dekoratyviniai audiniai labai įvairūs. Jie skirstomi į baltuosius

⁷⁰Loretos Šventoraitytės, gim. 1967 m., konfirmacijos dienos pažymėjimas. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁷¹S. Šašienės šeimos archyvas, „Evangeliški psalmiai“, 1886 m., Memel. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁷²Konfirmacijos proga 1944 m. balandžio 2 d. Rūtai Babonienei (14 metų mergaitei) teta, gyvenusi Vokietijoje, per paštą atsiuntė dovanų knygelę *Tavo žodis amžinas*, kurią Rūta išsaugojo iki šiandien. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁷³S. Šašienės šeimos archyve saugomi lininiai drabužiai, austi Veronikos Jakaitienės (1921–2005), gyv. Naukaimio kaime Skirsnemunės sen. Jurbarko r. Padovanojo Vilija Domikaitienė (gim. 1963 m.), gyvenusi Jakaičių buvusiam name. Šiuo metu ji gyvena Anglijoje.

(rankšluosčiai, staltiesės, užvalkalai, paklodės, užuolaidos) ir spalvotuosius (lovatiesės, sieniniai kilimėliai, grindų takai, užuolaidos, takeliai ant spintelių, servetėlės, kampučiai ant stalo ar lentynelių). Baltieji audiniai – vieni seniausių. Jie turėjo praktinę ir tradicinę apeiginę reikšmę. Grožis ir švara liaudies butyje vienas kitą papildė. Kolekcijoje turime lininę patalynę – paklodes, *šieninką*, pagalvių užvalkalus ir rankšluosčius⁷⁴. Didžiąją dalį nagrinėjamos interjero tekstilės sudaro spalvotieji audiniai. Dauguma jų jau seniai *išėję iš mados* ir interjero puošybai nebenaudojami, bet savo spalviniais deriniais bei raštų įvairove džiugina mūsų akį ir šiandien. Klasifikuojant autentiškus pavyzdžius, pastebėta augalinio ornamento gausa. Audžiami gana stambūs stilizuoti žiedai, lapai, girliandos. Juodos arba baltos medvilnės fone išryškėja tamsiai žali, garstyčios, bordo, geltonos, žydros spalvų raštai. Identiškos raštų kompozicijos ar jų variantų gausa leidžia manyti buvus raštų pavyzdžius, kuriais audėjos naudojosi ausdamos tuo metu madingus užtiesalus, staltieses. Identiški raštai apie 1940 m. išauti Šilutės ir Jurbarko rajonuose (žr. 7 il. lentelę). Audėjos Martos Lingaitienės vyras Jonas Lingaitis (1929–1995) labiau mėgo rinkti audimo raštus, nei dirbti ūkio darbus. S. Šašienė savo kolekcijoje turi visą pluoštą jo sukurtų, perpieštų audimo raštų, schemų (žr. 8 il. lentelę). Audinius pardavė audėjos sūnus Valdas Lingaitis (gim. 1965 m.), kuris pasakojo, kad dar būdamas vaikas, grįžęs iš mokyklos turėdavo pritrinti šeivas siūlų audimui. Marta Lingaitienė audė iki 1994 m. Raštai, kuriuos audė Marta, galėjo būti šeimnininko sugalvoti. Vida Savoniakaitė, tyrinėjusi audinius leidinyje *Audiniai kaimo kultūroje* (V. Savoniakaitė 1998), rašo, kad po Didžiojo karo Lietuvoje išplito fabrikiniai audiniai, atvežti iš užsienio. Lietuviški rankdarbiai išėjo iš mados. Audimo tradicijoms atnaujinti susikūrė ir išplito švietėjų judėjimas. Buvo kuriamos amatų mokyklos, rankdarbių kursai. Žemės ūkio rūmai (Namų pramonės skyrius) organizuodavo audėjų kursus, išleido specialią literatūrą *Sodžiaus meno*⁷⁵ vardu. Pirmas leidinys išleistas 1931 m. Rankinį audimą populiarino ir leidinys *Jaunasis ūkininkas*⁷⁶. Naujiems audiniams buvo siūloma pritaikyti senuosius raštus ir spalvinius derinius. Tuo tikslu buvo platinami spausdinti mūsų liaudies audinių raštų pavyzdžiai, kad jais būtų galima naudotis, kuriant naujus audinius.

Pagrindiniai tradiciniai audimo įrankiai – kaimiškos rankinio audimo staklės⁷⁷. Nuo audinio paskirties ir audimo staklių techninių duomenų priklauso audinio dydis ir margumas. Pagal siūlų supynimą tarpusavyje audinys priskiriamas vienai ar kitai audimo rūšiai.

Pagrindinės audinių raštų dalys – motyvai susideda iš stačiakampių geometrinių plokštumų ir linijų derinio. Daugumai audinių bendri raštų elementai (formos) susiję su audimo technika ir beveik nepriklauso nuo audėjos skonio. Audėjos tuos elementus derina tarpusavyje tam tikru ritmu. Tas derinys sudaro rašto savitumą, charakterį. Pagal stambumą ir elementų tarpusavio sugrupavimą raštai skirstomi į tinkamus rankšluosčiams, staltiesėms ar lovatiesėms (žr. 10 ir 11 il. lenteles).

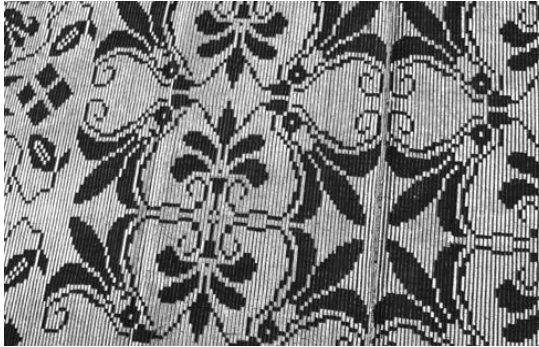
⁷⁴ Audė Veronika Jakaitienė (1921–2005), gyv. Naūkaimio kaime, Skirsnemunės sen., Jurbarko r.

⁷⁵ *Sodžiaus menas* – tęstinis iliustruotas leidinys, ejęs 1931–1939 m. Kaune. Rengė Antanas Tamošaitis ir Paulius Galaunė.

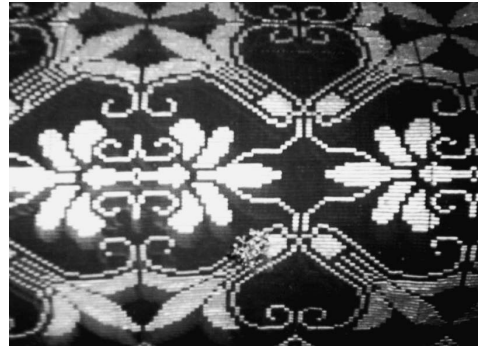
⁷⁶ Tarpukario leidinys, nušvietęs Lietuvos jaunųjų ūkininkų ratelių sąjungos (LJŪRS) gyvenimą.

⁷⁷ Mažosios Lietuvos Jurbarko rajono Viešvilės kultūros centre eksponuojamos Marės (Marytės) Macaitytės-Laurynaitienės (1876–1958) atsineštinės staklės.

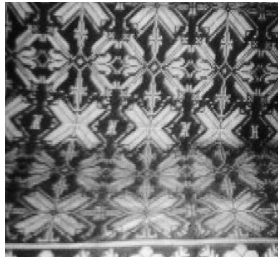
7 iliustracijų lentelė. Interjero audiniai. Identiški augalinių ornamentų fragmentai

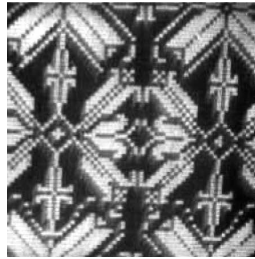
78

79

80

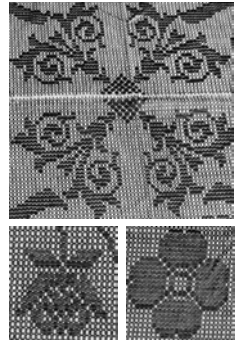
81

82

83

⁷⁸Lovatiesė. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. Juoda medvilnė atausta geltonu viskoziniu (sintetiniu) šilku, siūlas blizgus, nesuktas, dvipalė lovatiesė. Pala 68, 70 cm, ilgis 186 cm. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁷⁹Lovatiesė (divonas). Audė Juzefa Ciparytė-Murauskienė, gim. 1901 m. Balčių k. Šilutės r. Austa apie 1940 m. Audė kaimo žmonėms. Užsakymus pasižymėdavo sąsiuvinyje. A. Vindžiagulskienės nuotr. 2001 m. KUTd34

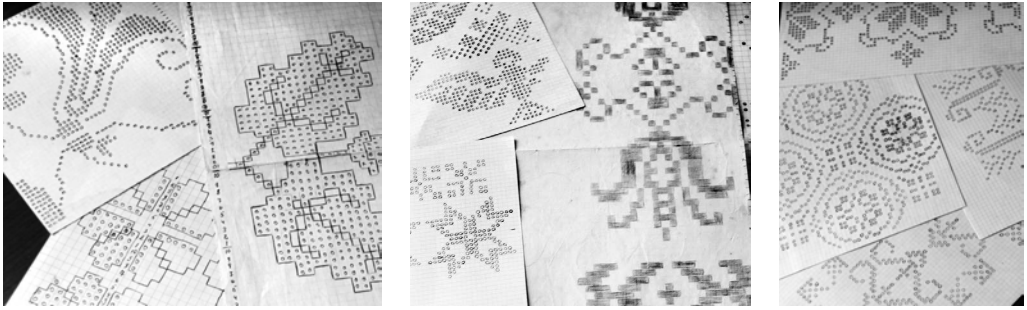
⁸⁰Lovatiesė (divonas). Audė Juzefa Ciparytė-Murauskienė, gim. 1901 m. Balčių k. Šilutės r. Austa apie 1940 m. A. Vindžiagulskienės nuotr. 2001 m. KUTd31a.

⁸¹Lovatiesė (divonas). Audė Juzefa Ciparytė-Murauskienė, gim. 1901 m. Balčių k. Šilutės r. Austa apie 1940 metus, siūlai pirkti Klaipėdoje. A. Vindžiagulskienės nuotr. 2001 m. KUTd32a.

⁸²Staltiesė. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Añtupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. Balta medvinė, geltonas šilkas (150 × 150 cm). S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

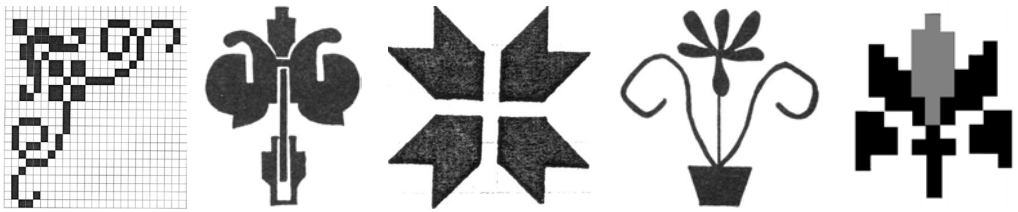
⁸³Lovatiesė. Audė S. Šašienės senelio sesuo Gervickaitė (gim. apie 1907 m.), gyv. Ginteikiškėse Kaišiadorių r., padovanojo Daina Šutrajevienė (gim. 1971 m.), gyv. Klaipėdos mieste. Sniežanos Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

8 iliustracijų lentelė. Jono Lingaičio audinių raštų piešiniai (schemos)

84

9 iliustracijų lentelė. Lietuvininkų tekstilinių krepšelių raštų elementai

MLIM GEK 1962

MLIM GEK 2671

MLIM GEK 1804

LNM EMO 2342

MLIM GEK6910

Jie austi derinant balintus ir nebalintus lininius bei medvilninius siūlus, viskozinį (sintetinį) šilką, dažytą medvilnę ir vilną. Audinių paskirtis lėmė jų formas ir raštų kompozicijas. Pailgos formos rankšluosčiams dažniausiai būdavo parenkami ištęsti raštai, smulkesni ir grakštesni už staltiesių ar lovatiesių raštus. Audinio centre komponuojami stambesni, o pakraščiuose smulkesni, dažniausiai vingelių, slankstelių ornamentai. Šioje kolekcijoje turime du rankšluosčius, kurių ornamentika priešinga visuotinei rankšluosčių raštų komponavimo tradicijai. Vieno jų ornamentas identiškas lovatiesės rašto fragmentui (žr. 11 il. lentelę), o kito artimesnis grindinio tako ornamentavimui (žr. 9 il. lentelę). Staltiesių raštai – stambesni ir dekoratyvesni už rankšluosčių raštus, mažiau smulkių pagražinimų. Geometrinis ornamentas pasižymi kompozicijos uždaramu. Daugumos austų lovatiesių bei staltiesių raštai dvipusiai – matome audinio gerąją arba blogąją puses, kuriose vienodu santykiu susipynę ornamento ir dugno siūlai sukuria dviejų variantų išpūdį (žr. 7, 10, 11 il. lenteles). Svarbią vietą kuriant ornamentą užima spalva, jos intensyvumas, dugno ir rašto spalvinis santykis. Spalvos derintos niuanso (balta su geltona, balta su pilka) bei kontrasto (juoda su geltona, juoda su žalia, balta su mėlyna, balta su raudona, balta su juoda, balta su žalia) principais.

Atskiri raštų elementai bei jų kompozicijos (gėlė vazonėlyje, kampinis stilizuotas augalinis ornamentas), aptinkami Pagėgių krašto audiniuose, buvo siuvinėjami ir ant *delmonų* (žr. 9 il. lentelę). Tapatūs raštai patvirtina buvus raštų pavyzdžių, kuriuos lietuvininkės savo nuožiūra komponavo ausdamos bei siuvinėdamos rankdarbius.

Visoje rankdarbių kolekcijoje išsiskiria vienas išpūdingas audinys –

⁸⁴Jono Lingaičio (1929–1995) rinkti, sukurti, perpiešti audimo raštai, schemas. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

10 iliustracijų lentelė. Interjero audiniai. Ornamento elementų grupavimas

85

85

86

87

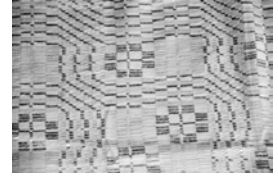
88

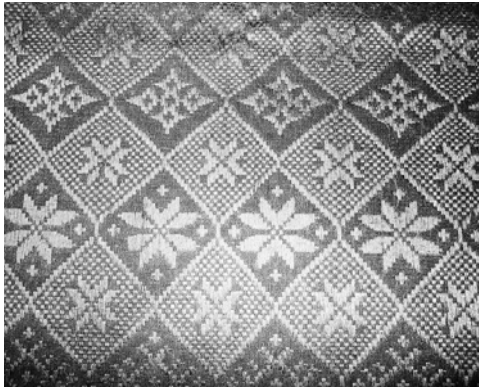
88

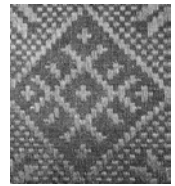
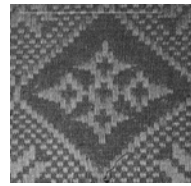
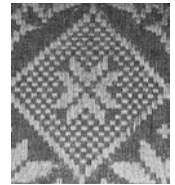
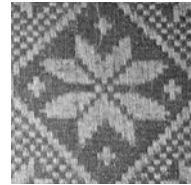
89

90

91

91

sieninis kilimas. Tai raudonos bei juodos spalvos siūlais išausta gyvūninio bei geometrinio ornamento veidrodinė kompozicija. Audinio centre vienas prieš kitą stovinčių liūtų pora, įrėminta plačiu juostiniu ornamentu. Centrinė kompozicija papildyta smulkesniu sužetiniu (medeliai, zuikučiai) ornamentu. Gyvūnų vaizda-

⁸⁵ Lovatiesė. Juoda ir geltona medvilnė. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. Juoda ir geltona medvilnė. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁸⁶ Lovatiesė. Balta medvilnė, nebalintas linas. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁸⁷ Lovatiesė. Tamsiai pilka medvilnė, sidabrinės spalvos viskozinis (sintetinis) šilkas. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. Sniežanos Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁸⁸ Lovatiesė. Balta medvilnė, nebalintas linas. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m.,

gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁸⁹ Staltiesė (170 × 170 cm). Balta medvilnė, žydras šilkas. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. Sniežanos Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁹⁰ Lovatiesė. Balta medvilnė, nebalintas linas. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁹¹ Lovatiesė. Juoda medvilnė, žalia vilna. Dovanota Lidijos Frišmantaitės-Strikienės, gim. 1941 m. Mantvilų k. Jurbarko r. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

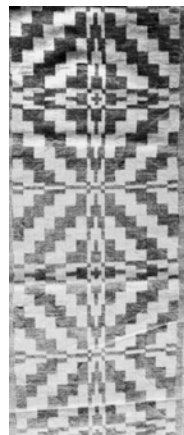

92

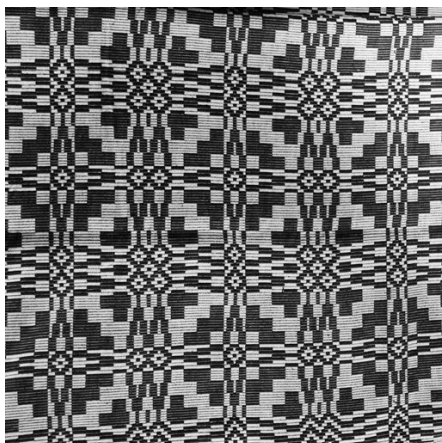

93

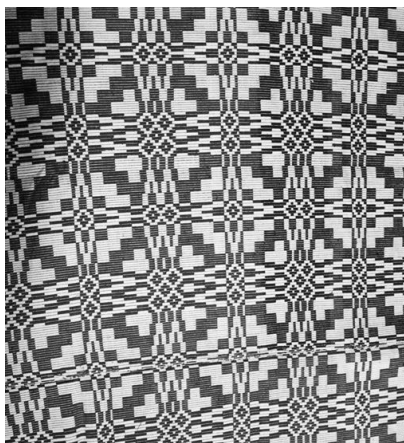

94

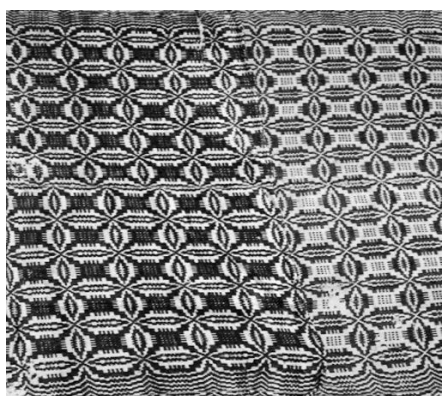
11 iliustracijų lentelė. Interjero audiniai. Raštų toninės ir spalvinės variacijos

95

95

96

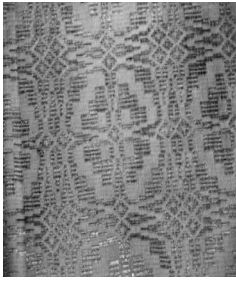
⁹²Marės (Marytės) Macaitytės-Laurynaitienės (1876–1958) atsineštinės staklės, eksponuojamos Mažosios Lietuvos Jurbarko rajono Viešvilės kultūros centre. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁹³Grindinis takas. Juoda ir geltona medvilnė. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

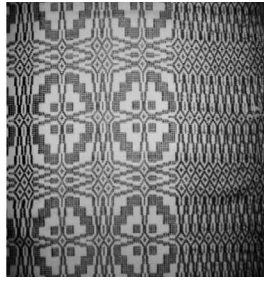
⁹⁴Rankšluostis. Balta medvilnė, nebalintas linas. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁹⁵Lovatiesė. Balta ir juoda medvilnė. Dvipalė, viena pala 64 cm, augalinis ornamentas su kraštu, ilgis 90 cm. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁹⁶Lovatiesė. Balta medvilnė ir juoda vilna. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

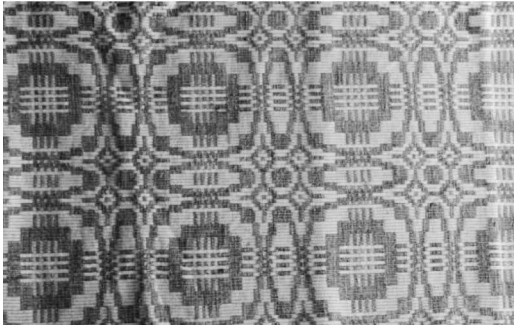
97

98

99

100

101

vimas rankdarbiuose gana retas lietuvių, tačiau dažnas vokiečių liaudies mene, leidžia daryti prielaidą, kad siužetas austas naudojantis iš Vokietijos atkeliavusiu pavyzdžiu. Keletas gyvūninių ornamentų yra išsiuvinėta ir ant lietuvininkų tekstilinių krepšelių (žr. 12 il. lentelę). Juostinis ornamentas, sudarytas iš geometrinių bei augalinių ornamentų, gali būti paimtas iš spausdintų mūsų liaudies audinių raštų pavyzdžių. Kitas geometrinio bei gyvūninio motyvų derinimo audinyje pavyzdys – lovatiesė (žr. 12 il. lentelę). Iš geltonos medvilnės bei geltono sintetinio šilko išausta geometrinių elementų (žiedų, rombų) centrinę dalį įrėmina juostinis stilizuotų paukščių ornamentas.

Interjero tekstilė, siuvinėti bei nerti rankdarbiai

Siuvinėjimo, kaip ir audimo, raštus moterys susigalvodavo pačios arba kopijuodavo nuo turimų (ar matytų) pavyzdžių. Buvo kartojami seni ir atsirado nauji siuvinėjimo būdai, kuriuos kartu su piešiniais platino moterims skirti žurnalai. Didelę įtaką darė publikuotų raštų pavyzdžiai įvairiuose prieduose prie periodinių leidinių ir leisti atskiri raštų pavyzdžių lapai, kuriais moterys keisdavosi. Siuvinėjimo

⁹⁷Lovatiesė. Balta medvilnė ir geltonas viskozinis (sintetinis) šilkas. Audė Bronė Kalkauskienė (1911–1989), gyv. Graužėnų k. Jurbarko r. Padovanojo audėjos duktė Danutė Daugirtienė, gim. 1941 m., gyv. Viešvilės mstl. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

⁹⁸Lovatiesė. Balta medvilnė ir mėlynas viskozinis (sintetinis) šilkas (220 × 180 cm). Audė „smetoninė“ audėja Gaižauskienė. KUTd48.

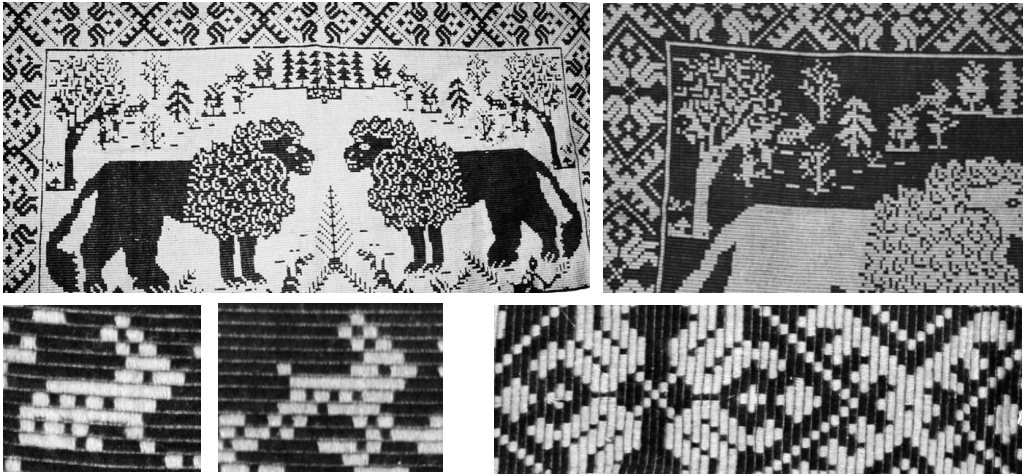
⁹⁹Lovatiesė. Juoda vilna ir geltona medvilnė. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

¹⁰⁰Rankšluostis. Balta medvilnė, nebalintas linas. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

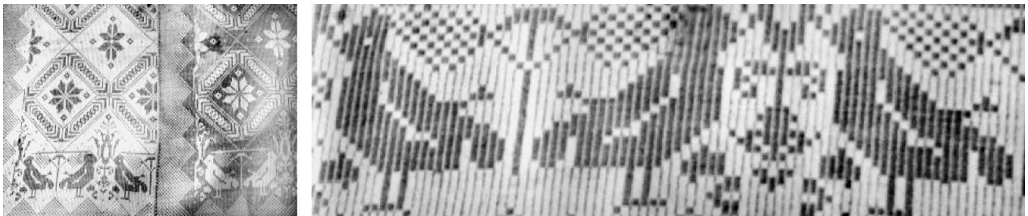
¹⁰¹Lovatiesės. Ant baltos medvilnės atausta žalia vilna, nebalintu linu, juoda vilna. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

12 iliustracijų lentelė. Interjero audiniai ir aprangos detalės. Gyvūniniai ornamentai

102

103

*Tekstilinių krepšelių
dekoru siužetai*

AdM

MLIM GEK 2671

AdM

EM

raštus moterys kopijuodavo ir nuo fabrikinė audinių persipiešamos ornamentus, gėlių žiedus, lapus bei įvairias geometrines kompozicijas. Moterys ne tik įvairiai komponavo turimus raštų pavyzdžius, bet dažna kūrė ir savo raštus.

Siuvinėjimo technologija kūrėjui suteikia daug laisvės ir galimybių varijuoti audinio plokštumoje ir laisvai komponuoti pasirinktus raštus. Raštų kompozicijos priklausė nuo rankdarbio formos. Puošiamas centras, kampai, visas dirbinio perimetras. Siuvinėjamos gėlių ir ornamentų kompozicijos, naturmortai, buitiniai ar literatūriniai siužetai. Iki XX a. vid. atskiri rankdarbiai buvo siuvinėjami skirtingais raštais. Vėliau pradėti kurti rankdarbių komplektai. Tai staltiesė ir kelios servetėlės; takelis ir servetėlės; keli vienodų ar skirtingų dydžių takeliai; kelios pagalvėlės; keletas vienodų kampučių (servetėlių); staltiesėlė, pagalvėlė, takelis televizoriui uždengti (šiandien beveik nebenaudojamas) ir pan. Lietuvininkės siuvinėjo visoje Lie-

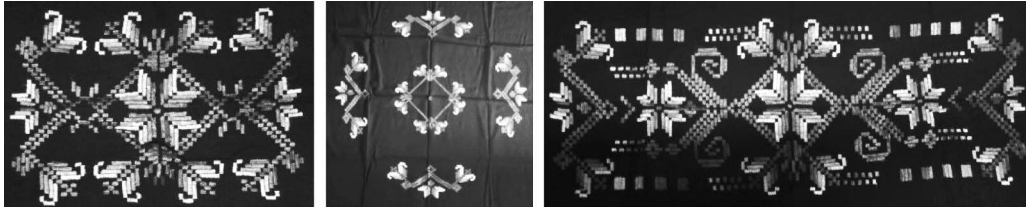
¹⁰² Austas sieninis kilimas. Juoda ir raudona vilna. Audė Marta Gavėnytė-Lingaitienė, gim. 1923 m., gyv. Antupių k. Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

¹⁰³ Austa lovatiesė su paukščiukais. Audė Stanislava Frejienė, gim. 1929 m., gyv. Šimkaičių k. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

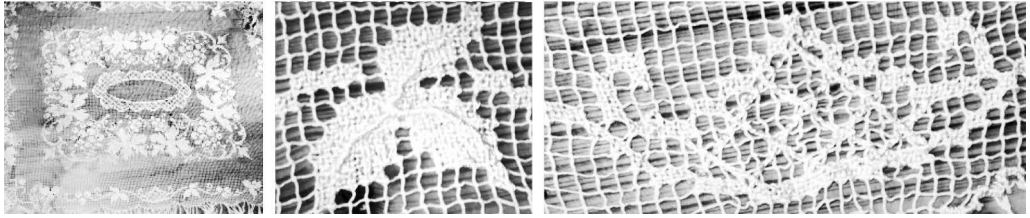
tuvoje labai mėgtus gėlių žiedų raštus (rožes, našlaites, ramunes ir kt.). Juos derino su geometrinių ornamentų fragmentais, komponavo įvairiomis grupėmis. Dažnai tas pačias kompozicijas grupavo ir stambesnių rankdarbių (staltiesių) plokštumose.

Atskirą grupę sudarytų raštai, imituojantys audimo raštus. Juos siuvinėjo tuo metu labai madingais šilkiniais siūlais, pagal pasirinktas schemas komponuodamos raštų elementus. Tokiais (tulpių, lelijų) raštais buvo siuvinėjamos staltiesės, takeliai, pagalvėlių užvalkalai (žr. 13 il. lentelę), kampučiai, net tinklinės staltiesės bei užuolaidos.

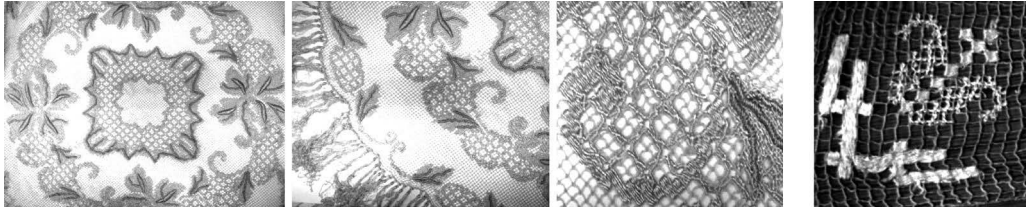
13 iliustracijų lentelė. Siuvinėti bei nerti rankdarbiai

104

105

106

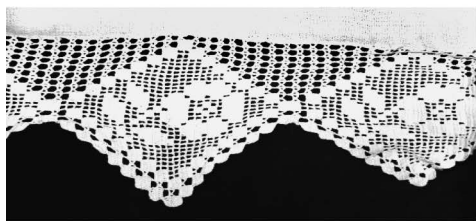
107

¹⁰⁴ Pluošteliu viskoziniiais (sintetiniiais) šilkiniais siūlais ant vilnonio tamsiai rudos spalvos audinio siuvinėta pagalvėlė, staltiesė ir takelis. Siuvinėjo Sofija Jacunskienė, gim. 1922 m., gyv. Viešvilės mstl. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

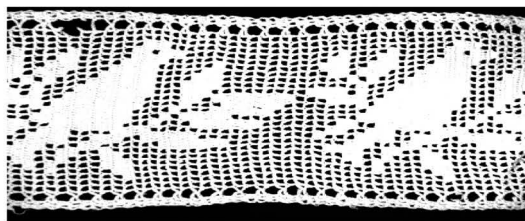
¹⁰⁵ Staltiesė (110 × 140 cm) viskoziniiais (sintetiniiais) šilkiniais siūlais siuvinėta ant medvilninio tinklo. Surišti šilkiniai kutai (20 cm). Ekspонатas iš Antupių k. Ilginių namo Viešvilės sen. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

¹⁰⁶ Staltiesė (120 × 120 cm) viskoziniiais (sintetiniiais) šilkiniais siūlais siuvinėta ant šilkinio tinklo. Staltiesė pirktą Karaliūčiuje apie 1930 m. Pirkto Bronė Gudalienė, gim. 1906 m. Viktorijos Gudelės (B. Gudalienės anūko žmonos) nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

¹⁰⁷ Tinklinė servetėlė iš Kalvėlių k. (Jurbarko r.) Stanaičių sodybos. S. Šašienės nuosavybė. E. Matulionienės nuotr. 2013 m.

108

109

Nagrinėjamoje tekstilėje (siuviniuose) gyvūninis ornamentas gana retas (kaip ir visos Lietuvos tekstilėje), tačiau dažnesnis nei audiniuose. Siuvinėjami Lietuvoje gyvenantys (povai, balandžiai) bei egzotiški (liūtai, papūgos) paukščiai, gyvūnai. Augalinio bei gyvūninio ornamento derinius aptinkame sieninių kilimėlių bei pagalvėlių puošyboje. Siuvinėjama ant tamsaus (juodo, tamsiai žalio, rudo) bei balto audinio. Kilimėliams priskirtina ne tik estetinė, bet ir didaktinė funkcijos. Šalia kruopščiai išsiuvinėtų ryškiaspalvių augalų bei gyvūnų kompozicijų komponuojamas ir tekstas: *Švarus vanduo; Vanduo visuomet yra naudingas; Skanaus apetito; Skanaus apetito visiems; Išėjo tėvelis į mišką; Labanak; Labanak, jau užbaigtas dienos darbas, sapnus saugos angelas sargas.*

Virvute tamsiais siūlais baltame fone siuvinėti kilimėliai buvo plačiai paplitę buityje. Tokie kilimėliai aptinkami ir kituose etnografiniuose regionuose. Siužetais ir kompozicijomis jie labai išsiskiria iš kitų lietuviškų rankdarbių. Juose išsiuvinėti įmantrūs ornamentų deriniai, indų formos, egzotiški vaisiai ir veikėjų apranga leidžia manyti, kad tai europietiški iš kaimynų pasiskolinti siužetai, kurių prototipai galėjo būti dvarų ir bažnytinėje (sakralinėje) tekstilėje vaizduoti egzotiški vaisiai (vynuogės) ir augalai. Tikėtina, kad dauguma iš jų perpiešti iš popierinių trafaretų, keliavusių iš rankų į rankas.

Interjero tekstilė užėmė svarbią vietą kuriant gyvenamosios aplinkos jaukumą ir perteikė to laiko madą bei šeiminių požiūrį į tradicinę liaudišką tekstilę.

Išvados

Suklasifikavus surinktus duomenis ir išnagrinėjus Lietuvos regioninio tautinio kostiumo kontekste, išskirtinos šios Pagėgių krašto gyventojų aprangos tipologinės charakteristikos.

Vietiniai gyventojai šeimyninių bei valstybinių švenčių metu vilkėjo stilizuotus įvairių Lietuvos regionų tautinius drabužius. Kaip ir visoje Lietuvoje, populiariausias suvalkietiškas kostiumas su kaišytinio rašto prijuostėmis. Klaipėdos krašto stilizuoto tautinio kostiumo dėvėjimas inicijuotas dainų švenčių tik nuo 1990 m.

Atliktas tyrimas vietinio Mažosios Lietuvos *lietuvininkų* tautinio kostiumo – *judinės* dėvėjimo populiarumo Pagėgių krašte nepatvirtino. Duomenų

¹⁰⁸ Lininės paklodės nėrinys su gėlytėmis. Nėrė Jantina Juzėnienė, gim. 1922 m., gyv. Viešvilės mstl. Jurbarko r., – S. Šašienės vyro Andriaus Šašio močiutė. S. Šašienės nuotr. 2013 m.

¹⁰⁹ Lininio rankšluosčio nėrinys su paukščiukais. Nėrė Pranė Sakevičienė, gim. 1898 m., gyv. Dasiūnų k. Babtų apyl. Kauno r. Nuo 1978 m. gyveno pas dukrą Oną Aldoną Palavinskię, gim. 1939 m., gyv. Viešvilės mstl. Jurbarko r. S. Šašienės nuosavybė. S. Šašienės nuotr. 2013 m.

apie tradicinės *lietuvininkų* aprangos detalės *tekstilinio krepšelio* dėvėjimą Pagėgių krašte ekspedicijos metu nerasta.

Etnizuoti kostiumai, neturintys konkretaus etnografinio regiono kostiumo bruožų, pradėti gaminti ir vilkėti jau nuo 1930–1940 m. Šitokia apranga, kaip lietuviškos tapatybės raiška, išsivirtino ir tarp Sibiro tremtinių.

Šventinė bei kasdieninė apranga siūta pagal to meto europinės mados tendencijas. Vietinės tradicijos elementai (tamsi nuotakos suknutė, tautinis kostiumas) atspindėjo tapatybę ir socialinę padėtį.

Nagrinėti interjero tekstilės pavyzdžiai patvirtina glaudų audinių raštų bei spalvinių derinių ryšį su pačia audimo technologija bei ekonominėmis sąlygomis (kokių siūlų gali išigyti, kokių turi raštų pavyzdžių, kokios audimo staklių techninės charakteristikos). Pažymėtinos šios Pagėgių krašto interjero tekstilės charakteristikos:

Daugumos audinių bendri raštų elementai (formos), susiję su audimo technika, yra tokie pat kaip ir austi kitose Lietuvos vietovėse. Audėjos skonis ir kūrybiškumas atsispindi atskirų elementų derinimu. Aptartoje kolekciijoje savo sudėtingumu išsiskiria augaliniais ornamentais dekoruoti audiniai. Įdomios smulkaus augalinio bei geometrinio ornamento derinio kompozicijos, įrėminančios pagrindinį (centrinį) lovatiesės ar staltiesės raštą. Įrėminimas būdingas daugumai lietuvininkų rankdarbių, tiek stambių (staltiesės, lovatiesės), tiek ir smulkių (tekstiliniai krepšeliai, staltiesėlės, pagalvėlių užvalkalai).

Novatoriškumu pasižymi stambių (netradicinio dydžio) raštų rankšluosčiai.

Šioje kolekciijoje esantys tekstilės pavyzdžiai su gyvūnias ornamentais papildo negausų šio ornamento naudojimą audiniuose. Gyvūninis ornamentas (paukščiai) dažniau aptinkamas nertuose bei siuvinėtuose rankdarbiuose. Šio siužeto paralelių matome ir lietuvininkų tekstilinių krepšelių dekore, nors pačių krepšelių, dėvėtų Pagėgių krašte, šiuo metu turimais duomenimis, neišlikę.

Atskiri raštų elementai bei jų kompozicijos (gėlė vazonėlyje, kampinis stilizuotas augalinis ar gyvūninis ornamentas) aptinkami Pagėgių krašto tekstiliniuose rankdarbiuose ir ant lietuvininkų tekstilinių krepšelių kitose Mažosios Lietuvos apskrityse. Šie faktai patvirtina buvus raštų pavyzdžių, kuriuos lietuvininkės savo nuožiūra komponavo ausdamos bei siuvinėdamos rankdarbius.

Ši nedidelė aptartų Pagėgių krašto rankdarbių dalelė įkvepia išsamesniems tyrinėjimams ir skatina prisidėti išsaugojant ir tinkamai įvertinant šią liaudies dailės dalį, kuri sparčiai nyksta, o gali suteikti nemaža tikslios informacijos apie kraštiečių estetinį skonį, meninius ir technologinius sugebėjimus, to meto madą ir vertybes.

Pasakojo:

Antanina Rimkienė, gim. 1922 m. Kreivių k., Šilalės r.

Lidija Frišmantaitė-Strikiėnė, gim. 1941 m. Mantvilų k., Jurbarko r.

Irena Užomeckaitė-Petrošienė, gim. 1952 m. Viešvilėje, gyv. Viešvilėje.

Zelma Naujokaitė-Obrijaitienė, gim. 1934 m. Ažuolinės k., Tauragės r., gyv. Viešvilėje.

Rita Šventoraitytė-Šukienė, gim. 1964 m. Viešvilėje, gyv. Viešvilėje.

Loreta Trakinytė-Kavaliauskienė, gim. 1966 m. Endriūšių k., Jurbarko r.

Rūta Teitmajerytė-Babonienė, gim. 1929 m. Smalininkuose, nuo 1946 m. gyvena Ridelkalnio k. Jurbarko r.

Archyvų duomenys. Pateikėjos:

Marija Blešer, gim. 1922 m. Užtilčių k. Smalininkų r., Pagėgių apskr. Nuo 1952 m. gyv. Nidoje. Pateikėją užrašė ir šifravo KU HMF LLE spec. studentė Laima Vadeikaitė 1998 m. rugsėji.

Aldona Preikšaitienė (Karvelytė), gim. 1928 m. Antšvenčių k., Tilžės–Ragaiinės apskr. Nuo 1950 m. gyv. Smalininkuose. Pateikėją užrašė ir šifravo KU HMF LLE spec. studentė K. Kaktavičiūtė 1998 m. liepą. KUTR 66.

Anė Meškaitytė-Karvelienė, gim. 1906 m. Antšvenčių k., Tilžės–Ragaiinės apskr. KUTR 66.

Frydė Raudonis (Mikat), Jurgio, gim. 1933 m. Spingių k., Šilutės r. Nuo 1949 m. gyv. Rukū k., Pagėgių apskr. Pateikėją užrašė ir šifravo KU HMF LLE spec. studentė Džiuljana Daukšaitė 1995 m. birželį. KUTR 43.

Ida Siurvilaitė-Bitinienė, gim. 1928 m. Šlepų k., dabar Šlapų k., Pagėgių apskr. KUTR 65.

Emma Mertineit-Eidukienė, gim. 1909 m. Ropkojų k., Pagėgių apskr.

Marta Jakumaitytė, gim. 1915 m. Šilutėje.

Santrumpos

AdM – Arbeitsgemeinschaft der Memellandkreise e. V. (Klaipėdos krašto darbo grupė). Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka, AdM archyvas

EM – privati nuosavybė

EMO-1000 – Gaunamų eksponatų knygoje registruotas Nr. 1000

GEK-100 – Gaunamų eksponatų knygoje registruotas Nr. 100

HMF – Humanitarinių mokslų fakultetas

KU – Klaipėdos universitetas

KUTd – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Baltų filologijos katedros Folkloro laboratorijos tautodailės dirbinių nuotraukų archyvas

KUTR – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Baltų filologijos katedros Folkloro laboratorijos tautosakos rankraštynas

LIMIS – Lietuvos integralios muziejų informacinės sistemos

LLE – Lietuvių filologija ir etnologija

LNМ – Lietuvos nacionalinis muziejus

MLIM – Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

VVGŽM – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus

VVGŽM f 1000 – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus. Fondas pagrindinis, eksponato Nr. 1000

a. – amžius

apskr. – apskritis

gyv. – gyvenanti (gyvenantis)

k. – kaimas

m. – metai

mstl. – miestelis

r. – rajonas

sen. – seniūnija

stud. – studentė (studentas)

ved. – vedėja (vedėjas)

vid. – vidury

Literatūra

1. *Lietuvių liaudies menas. Audiniai*, I knyga, sud. ir par. J. Balčikonis, M. Glemžaitė, A. Mikėnaitė, Vilnius, Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957.
2. *Lietuvių liaudies menas. Audiniai*, II knyga, sud. ir par. J. Balčikonis, M. Glemžaitė, A. Mikėnaitė, Vilnius, Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962.
3. *Lietuvos dainų švenčių tradicija*, sud. J. Mikutavičius, Vilnius, Pasaulio lietuvių dainų švenčių fondas, Lietuvos liaudies kultūros centras, 2014.
4. Matulionienė E. Delmonai – lietuvininkų puošmena, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 595–608.
5. Matulionienė E. Klaipėdos krašto delmonų, saugomų muziejuose ir privačiose kolekcijose, lokalizacijos problemos, *Tradicija ir dabartis, Tradition and contemporarity*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2015, t. 10, p. 125–146.
6. Matulionienė E. Lietuvininkų delmonai Baltijos regiono kontekste, *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra (V). Tiltai*, priedas: mokslo darbai Nr. 32, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2006, p. 165–184.
7. Matulionienė E. Nuo Mažvydo iki Jankaus, M. *Mažvydas. Pirmoji lietuviškoji knyga* (tarptautinės mokslinės konferencijos, įvykusios 1997 m. sausio 14 d., medžiaga), Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 1997, p. 110–115.
8. Matulionienė E. Rankdarbių paroda, *Mažosios Lietuvos kalba ir kultūra* (mokslinės konferencijos, įvykusios 1994 m. gruodžio 2 d., skirtos Viliui Gaigalaičiui (1870–1945) medžiaga), Klaipėda, Sauliaus Jokužio leidykla-spaustuvė, 1995, p. 47–50.
9. Nėnienė I. Kaimo ir miesto kultūrų sąveika buityje ir tautinės savimonės raiškoje, *Etninės kultūros paveldas ir dabarties kultūra*, sudarė I. R. Merkienė, Vilnius, 1999, p. 26–29.
10. Piročkinas A. *Smalininkų kronika (1920 01 10–1939 03 23)*, Vilnius, 2013.
11. Savoniakaitė V. *Audiniai kaimo kultūroje: lietuvių geometriniai raštai XIX–XX amžiuje*, Vilnius, Alma littera, 1998.
12. Savoniakaitė V. Audinių kūryba, tauta, identitetas, *Etninės kultūros paveldas ir dabarties kultūra*, Vilnius, 1999, p. 25–29.
13. Savoniakaitė V. Lovatiesių raštai Žemaitijoje, *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška. Etnologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992, 1993 ir 1995 metais*, Vilnius, Mokslo aidai, 1999, p. 315–324.
14. Savoniakaitė V. Neprofesionali ir profesionali lietuvių audinių kūryba, *Lituanistica*, 1999, Nr. 1(13), p. 102–114.
15. *Sodžiaus menas 4. Juostos*, sud. A. Tamošaitis, Kaunas, 1932.
16. *Sodžiaus menas 7–8. Lietuvių moterų tautiniai drabužiai*, sud. A. Tamošaitis, Kaunas, 1939.
17. Šidiškienė I. *Būti lietuve. Etninio stiliaus apranga XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje*, Vilnius, Versus aureus, 2005.

Viešvilės ir aplinkinių gyvenviečių architektūra. Pagrindiniai istorinio-kultūrinio paveldo bruožai

Algirdas Sinkevičius

Įvadas

Nuo 1422 m. Melno taikos dešinės Nėmuno pusės gyvenvietės atiteko Prūsijos kryžiuočių valstybei ir tik 1923 m. šios teritorijos įsijungė į Lietuvos Respubliką. Pastaruoju metu Smaliniškų ir Viešvilės apylinkės priklauso Jurbarko rajonui. Senieji Mažosios Lietuvos, buvusios Ragainės apskrities, kuriai priklausė Viešvilės parapija, pastatai išsiskiria savita architektūra, lyginant juos su statiniais Didžiojoje Lietuvoje. Archajiškiausius jos etinei kultūrai būdingus paveldo bruožus išlaikiusi senoji medinė liaudies architektūra.

Kaip anuomet atrodė šis kraštas, galima sužinoti perskaičius poeto ir keliautojo V. Sirokoslės 1829 m. užrašus. Atplaukęs lietuviška vytime į Smalininkus, jis pastebėjo, kad „ne tik kaimiečių, bet ir čia gyvenančių vokiečių pirklių trobos iš medžių suręstos, šiaudais dengtos. Bet tos trobos plačiais langais, gražiais medžiais apsodintos, prie kiekvieno – platus ir švariai nušluotas kiemas...“¹

XVI a. Įsrutiės, Ragainės kaimų architektūrą aprašė Prūsijos kartografas Kasparas Henenbergeris (C. Hennenberger). Čia buvo paplitusios didžiosios lietuvininkų sodybos, kuriose gyvendavo ištisos giminės. Tuomet visi valgydavę vienoje dūminėje pirkioje, o kiekviena sutuoktinių pora gyvendavusi atskiroje medinėje klėtelėje – belangėje, su vienomis durimis, iš apvalių rąstų, pakeltoje ant paklėčio. 1604 m. Įsruties valsčių seniūnų nuostatuose paminėti tokie lietuvininkų sodybos pastatai: dūminė pirkia su atviru židiniu (ugniakuru), jauja, lininė ir pirtis. Buvo reikalaujama dūmines trobas perdirbti, pavojingas gaisrui pirtis ir linų mynimo pastatus – jaujas – statyti toliau nuo gyvenamųjų namų, prie vandens telkinių. Apie 1621 m. bendrus gyvenamuosius ir ūkinius (gyvuliams laikyti) tašytų sienojų lietuvininkų pastatus rašė E. Vagneris (E. Wagner). Lietuvininkų sodybose būdavo ir kitos paskirties pastatų: malūnų, alaus daryklų, pirkčių, tačiau šalia senosios dūminės pirkios pradėti statyti ir naujoviški namai. Turtingesnėse sodybose, kaip rašo M. Purvinas, anuomet būta įvairių pastatų iki dvejų dešimčių. „Mažosios Lietuvos kaimuose ilgai gyvavo senovės baltams būdinga kaimo tradicinė architektūra: mediniai įvairaus dydžio pastatai, padrikos sodybos ir gyvenvietės.“²

Apie senųjų autorių K. Henenbergerio 1595 m., M. Pretorijaus 1680 m., T. Lepnerio 1744 m., Brando 1702 m., Šulco 1832 m. ir kt. straipsnius statybų klausimais 1886 m. savo studijoje „Ueber das litauische Haus“ rašė filosofijos dr. prof. A. Benckenbergeris (1851–1922)³.

Šio darbo tikslas – rasti ir parodyti Rytinės Mažosios Lietuvos dalies, buvusio Kazikėnų, vėliau – Viešvilės valsčiaus kaimų išlikusią istorinį paveldą, senąją kaimų ir miestelių sodybų, gyvenamųjų namų architektūrą, mažosios architektūros elementus; apžvelgti

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos.

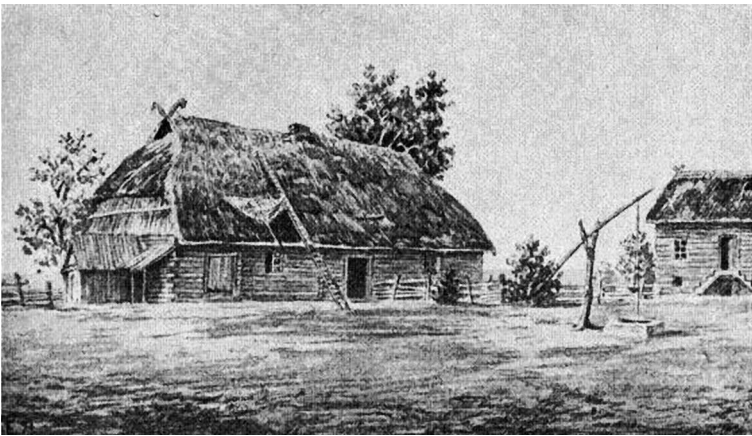
¹ Kliukienė R. Mažoji Lietuva: tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas, voruta.lt, 2010 01 11.

² Interneto prieiga: www3.lrs.lt/docs2/fatabrho.pdf Purvinas M. *Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra*, Vilnius, 2008, žr. 2013 03 15.

³ Interneto prieiga: www.aidai.us/index.php?view=article&catid=148&A18... Gimbutas J. *Ūkininko sodyba M. Lietuvoje*.

Nr. 1. Senovės žvejo sodyba. Kuršių nerija XIX a. pab.

Nr. 2. XVIII a. būro sodyba. Pagal F. Tetznerio škičą. XIX a. pab.

Nr. 3. XVIII–XIX a. sodyba iš Priekulės. Olštyneko liaudies architektūros muziejus. M. Purvino nuotr. 1999 m.

tai, ką jau praradome, kadangi didelė dalis senosios architektūros jau sunaikinta praėjusių karų, gaisrų, sovietų kolektyvizacijos laikotarpiu, o statant naujus bei rekonstruojant senus sodybų, gyvenamųjų namų pastatus vis mažiau lieka senosios architektūros elementų; pateikti savo pasiūlymus.

Raktiniai žodžiai: architektūra, paveldas, dvaras, kelderis, ertikis, mezoninas, lėkiai.

Nr. 4. XVIII–XIX a. sodyba Ragainės apylinkėse. Nuotr. iš Herderio instituto. XX a. pr.

Trumpa istorinė apžvalga

Archeologai mums pateikia žinių apie gyvenimą, vykusį šiose Skalvės genčių gyvenamosiose vietovėse dar iki kryžiuočių, o paskutiniai tyrinėjimai rodo, kad čia buvo gyvenama dar gerokai prieš Kristų. Tačiau nuolatinės gyvenvietės Viešvilės ir aplink ją besitęsiančiose Jūros ir Trapėnų karališkose giriose galėjo pradėti kurtis pasibaigus nuolatiniams kryžiuočių puldinėjimams⁴.

Duomenų apie žmonių gyvenimą šiose prie Nėmuno besitęsiančiose giriose iki kryžiuočių puolimų neišlikę. Mažai ką žinome ir apie vikingų puldinėjimų metu čia vykusį gyvenimą. Pirmuosius duomenis aptinkame vokiškuose šaltiniuose, o apie XVII a. tarp Jūros, Šventosios ir Šešupės buvusius kaimus randame Viešvilės evangelikų liuteronų bažnyčios kronikose (*Die Wischwiller Kirchen-Chronik für die Jahre 1553 bis 1939*) ir Kazikėnų valsčiaus kaimų sąrašuose (*Wischwiller Dorf-Chronik*)⁵.

Senovinė dūminė lietuvininko pirklia viduje turėjo ugniakurą. Kadangi stogų dengimui buvo naudojamos degios medžiagos (šiaudai, mauknos), dažnai kildavo gaisrai. Dar 1604 m. Įsruties valdžia išleido instrukciją šaltyšiams, kurioje nurodyta: „Lietuviškieji dūminiai namai yra kenksmingi gaisro atžvilgiu. Be to, jiems dengti suvartojama daug eglių mauknos, padarant didelę žalą miškui.“ Šaltyšiai buvo įpareigojami neleisti dengti stogus medžio maukna, bet vietoje to naudoti molį arba medinius dengtukus (*Schindel*). Toliau nurodoma, kad dažnų gaisrų židiniai yra jaujose, pirtys ir lininės, todėl jas nurodyta statyti atokiau nuo kitų trobesių⁶.

Seniausios abipus Nemuno įsikūrusios gyvenvietės jau pažymėtos XVI a. Vokiečių ordino laikų žemėlapiuose. XVIII a. žemėlapiuose jau randame pažymėtus ir vėliau įsikūrusius kaimus, vienkiemius, buvusius dvarus, mažąsias girininkijas. Tuo metu vyravo nedideli kaimai ir dvarai, vadinami karališkaisiais palivarvais (*Königliches Vorwerk*), su įvairaus dydžio žemės sklypais, juose išsimėčiusiomis sodybomis. Tai buvo Kazikėnų (*Vorwerk Kassigkehmen*), Tautiškių (*Vorwerk Tautischken*), Johaneshofa (*Vorwerk Johanneshof*), Naūdvario (*Vorwerk Neuhof*), Jovarynės (*Vorwerk Milchbude*)

⁴ Interneto prieiga: www.archeologijosdraugija.lt/atl/2001/132-133.pdf Naudvario kapinynas, žr. 2013 04 10.

⁵ Interneto prieiga: www.memelland-adm.de/.../statistik... *Aus einem Auszug einer Kirchenkassenrechnung des Jahre 1616–1917, die auf den damaligen Pfarrer B. Loebell zurückgeht, ergibt sich eine zusammengefasste Aufstellung der ersten Orte des Kirchspiels*, žr. 2013 04 10.

⁶ *Instruction der kauffschultzen und willkuehr des amptes Insterburg, Königsberg, 1604, Seite 40–41.*

karališkieji palivarkai, dvarai. Prūsijos karaliaus dvaru buvo laikomas visas valdovo karališkųjų dvarų tinklas iki 1717 m., kada Prūsijos karaliaus įsakymu dvarai ir kulmiškių ūkiai paversti į domeninius. Į XVIII a. pabaigą domenius pradėta nuomoti, pardavinėti ir dovanoti. Nuomojamus karališkus dvarus buvo galima ir įsigyti – paversti alodiniais. XIX a. pradžioje karališkųjų palivarkų liko mažai⁷.

Po 1709–1711 m. maro, apgyvendinant naujakurius kolonistus, pradėta reglamentuoti naujų pastatų statybą ne tik miestuose, bet ir kaime. Tuomet prasidėjo naujas kaimo architektūros

raidos etapas. Plito Vakarų šalių architektūros tradicijos, statybos technologijos. Kolonistams buvo duodamos privilegijos, jie tapo šatulininkais, kulmiškaisiais šatulininkais (mokėjo mokesčius tiesiai valdovui). Tuo tarpu kai kurie senųjų skalvių palikuonys lietuvininkai jau buvo paversti baudžiauninkais. Jų gyvenamieji pastatai skyrėsi savo dydžiu. Daugiausia tai buvo medinių konstrukcijų statiniai.

1807 m. panaikinus Prūsijoje baudžiavą, prasidėjo senųjų dvarų nykimas. Tuo pačiu metu, kaip rašo M. Purvinas, kūrėsi ir nauji dvarai – XIX a. pradžioje atsirado pagrindinis dvaras (*Hauptgut*), buvęs kelių žemdirbiškųjų dvarų ar palivarkų centru. Palivarkai, supirkus kelių ūkininkų valdas, dažnai tapdavo savarankiški⁸.

A. fon Haxthausenas išskyrė 2 pagrindinius Rytprūsių kaimo statybos tipus: prūsiškąjį ir lietuviškąjį („Die laendl. Verfassung in den Provinzen Ost- und Westpreussen“, Koenigsberg, 1839, p. 69–70)¹⁰.

Senuose vokiškuose istoriniuose šaltiniuose, kuriuose rašoma apie kaimus, neretai randame sąvoką „kiemai“. Mažoje Lietuvoje kiemais lietuvininkai vadino kaimus. Čia buvo nemažai nedidelių kupetinių kaimų. Manoma, kad tai baltiškųjų tradicijų palikimas¹¹.

Etninės kultūros globos tarybos leidinyje „Suvalkijos (Sūduvos) tradicinė kaimo architektūra“ Sūduvos, Viešvilės, Smalininkų bei Žukų apylinkių gyvenviečių senąsias kaimo statybos tradicijas nagrinėja architektūros istorikė Indrė Kačinskaitė. Kaip matome perspausdintame iš šio straipsnio pav. Nr. 29, rytinėje Klaipėdos krašto dalyje buvo paplitę vienkiemiai, kuriuose vyrauja trobos tipo gyvenamieji namai (Butkevičius I., LII, b. 989) (žr. pav. Nr. 6).

Rytinėje Klaipėdos krašto dalyje (Smalininkuose, Viešvilėje), kaip rodo

Nr. 5. Gyvenviečių, buvusių Prūsijos valdžioje, tipų paplitimas XX a. I ketv.: 1 – vienkiemiai, 2 – padriki gatviniai kaimai, 3 – linijiniai kaimai, 4 – gatviniai rėžiniai kaimai, 5 – kupetiniai, 6 – dvilypiai kaimai⁸

⁷ Interneto prieiga: lt.wikipedia.org/wiki/Dvaras, žr. 2013 04 10.

⁸ Interneto prieiga: www3.lrs.lt/docs2/hkdoogub.pdf Baltrušaitis V., Burinskaitė I., Kačinskaitė I., Žumbakienė G. *Sūduvos tradicinė kaimo architektūra*, Etninės kultūros globos taryba, Vilnius.

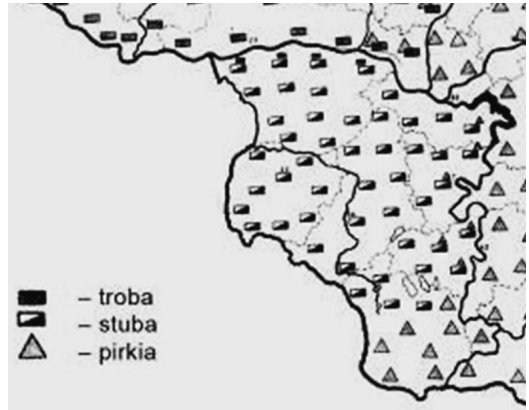
⁹ Interneto prieiga: www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7131... Purvinas M. *Klaipėdos krašto dvarų ir jų sodybų raidos bruožai (XIII a.–1944 m.)*, žr. 2013 04 10.

¹⁰ Interneto prieiga: www.aidai.us/index.php?view=article&catid=148&i3A18... Gimbutas J. *Ūkininko sodyba M. Lietuvoje*.

¹¹ Žemaitaitis A. Paminklas Klaipėdos krašto etnografiniams kaimams, *Vakarų ekspresas*, 2014, rugpj. 25.

atlikti tyrimai, buvo paplitę trobos tipo gyvenamieji namai, o Užnemunėje vyravo stubos.

Lietuvininkų sodybos, lyginant jas su kolonistų, stovėdavo atokiau viena nuo kitos. Jose pastatai ir statiniai buvo išdėstyti laisvai – kaip rašė M. Pretorijus, būdavo net iki dvidešimties. Čia būdavo savas malūnas, kepykla, raugykla, lininė, pirtis, skalbykla ir kt. Vėliau, kaip pastebi K. Henenbergeris, buvo statomi 6–8 trobesiai: gyvenamasis namas (troba), klėtis, malkinė, tvartas (staldas), daržinė (skūnė), jauja linų džiovimui, rūsys (kelderis)¹³.

Nr. 6. Gyvenamųjų namų tipai teritorijoje, buv. Prūsijos valdžioje (XIX a. pab.–XX a. pr.). Sudarė I. Butkevičius. LII, b. 989¹²

Viešvilės ir aplinkinių gyvenviečių architektūros ypatumai

1807 m. panaikinus baudžiavą, Mažojoje Lietuvoje ir Užnemunėje iki 1940 m. galiojo Napoleono civilinis kodeksas. Prūsijos karalystėje sodybos pradėtos paravinėti. Supirktuose sklypuose kūrėsi dideli turtingų ūkininkų ūkiai, kai kur ir dvareliai, pakeitę ankstesnes baudžiauninkų sodybas. Naujakurių sodybos pradėtos statyti pagal parengtus projektus išrikiuojant jas pagal tiesius keliukus. Buvo parengti nuostatai ir naujų sodybų projektavimui pagal „prūsiškąją tvarką“, paliekant griežtai nustatytus priešgaisrinius atstumus. Vis daugiau pastatų buvo statomi iš molio drebiančias sienas ar jas sumūrijant iš nedegtų molio plytų. Stogai, kaip ir seniau, buvo dengiami šiaudais arba nendrėmis¹⁴.

Senųjų namų priemenėje būdavo atviras ugniakuras su skylė lubose arba moliu apkrėstu gaubtu – apsisaugojimui nuo kibirkščių¹⁵.

Archajiškiausia Klaipėdos krašto paveldo sluoksnį sudaro senoji medinė liaudies architektūra. Klaipėdos krašte, kaip ir Didžiojoje Lietuvoje, labiausiai išpuoštas medžio drožiniais senosios lietuvininkų sodybos pastatas būdavo klėtis. Ją dažnai puošė drožinėta prieklėčio tvorelė, padailinti stulpeliai, įmantriai puoštas stogas (žr. pav. Nr. 7, 8).

Dar ir dabar kai kur yra išlikusi senovinių trobesių, klėčių puošyba: liaudiškais ornamentais pjaustinėtos vėjalentės su žirgeliais ar lėkiais kraigo viršuje. Mat senieji Mažosios Lietuvos gyventojai nuo gilios senovės tikėjo, kad lėkiai saugo jų sodybas nuo blogų dvasių. Senosios Rytprūsių pastatų medinės architektūros puošybos elementai parodyti toliau esančiose nuotraukose.

Klėtis (*die Klete*) buvo statoma netoli trobos, ūkiniai pastatai – daržinė, tvartai – aplink ūkinį kiemą. Prie trobos būdavo ir šulinys¹⁶.

¹² Interneto prieiga: www3.lrs.lt/docs2/hkdoogub.pdf.

¹³ Interneto prieiga: www.aidai.us/index.php?view=article&catid=148i3A18... Gimbutas J. *Ūkininko sodyba M. Lietuvoje*.

¹⁴ Interneto prieiga: www.voruta.lt Kliukienė R. mazoji-lietuva-tradicijos-paprociai, šventės, tautinis kostiumas. Žr. 2010 04 10.

¹⁵ Interneto prieiga: www.aidai.us/index.php?view=article&catid=148i3A18... Gimbutas J. *Ūkininko sodyba M. Lietuvoje*.

¹⁶ *Ten pat.*

Nr. 7. XVIII–XIX a. klėtis su prieklėčiu iš Rytprūsių. Olštyneko liaudies architektūros muziejus. M. Purvino nuotr. 1999 m.

Nr. 8. XIX a. klėtis su stogo žirgeliais, stogo ir prieklėčio apkalimu. XIX a. pab. nuotr.

Senosios mūsų krašto liaudiškos architektūros pavyzdžiais galime laikyti Nausėdų kaimo sodybas. Nausėdų gyvenvietėse sodybų pastatai išdėstyti padrikai. Iš to galima spręsti, kad naujakuriai šiame krašte kurdavosi negaudami jokių nurodymų – savo nuožiūra, savarankiškai pasirinkdami tam vietą. Skalvių gentys miško laukymėse jau nuo gilios senovės gyveno laisvai ir jokių valdžios nuostatų nevaržomos. Tuo tarpu atvykusiųjų iš Vakarų kolonistų gyvenviečių sodybos ir pačios gyvenvietės jau buvo statomos pagal sudarytus planus, jose taisyklingai išdėstydavo sodybas ir jų pastatus. Tad Nausėdų kaimai dar ilgai buvo išlikę senosios baltų liaudiškos architektūros pavyzdžiais.

Añtšvenčių kaime stovi XIX a. vidurio unikalus senovinis gyvenamasis namas. Tokiose sodybose, turinčiose ilgas ir žemas trobas, XVIII–XIX a. gyveno

Nr. 9–10. Gyvenamasis namas Antšvenčiuose. XIX a. M. Purvino nuotr. 1998 m.

Nr. 11. Jovarynės (Milchbūdės) dvaro ūkio pastatas. Valterio Klinkos nuotr. 1943 m.

Nr. 12. Rytų Prūsijos gyvenamojo namo viduje. Prūsijos kultūros paveldo archyvas. XX a. pr. nuotr. (einesstages. spiegel.de)

Nr. 13. Hiūno (Huhn) svečių namai. 1922 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik II, Seite 141

Nr. 14. Medinis gyvenamasis namas Žardeliuose. Pagrindinės mokyklos archyvo nuotr. 2012 m.

Nr. 15. Medinės konstrukcijos namas Viešvilėje. XX a. pradžia. V. Kucino nuotr. 2013 m.

dešiniakrantės Nemuno pusės kaimų gyventojai. Tai senoji Lydijos Meškaitytės tėvų sodyba (žr. pav. Nr. 9–10)¹⁷.

Naujesniais laikais buvo pradėti statyti moliniai, o kylant ekonomikai – mūriniai pastatai, tačiau ir jiems dažnai suteiktos iš liaudies architektūros per-

¹⁷Ten pat.

Nr. 16. Medinės
konstrukcijos namas
Smalininkuose.
XX a. I pusė.
wiki-de.genealogy.net

imtos formos. XIX a. pabaigoje, vengiant gaisrų, buvo uždrausta statyti medinius pastatus miesteliuose. Jau buvo pradėta nurodinėti vietos gyventojams, kaip jie turi planuoti savo sodybas: kaip išdėstyti trobesius, kur statyti linų džiovyklas, pirtis ir pan. Vietos architektūrai didžiausios įtakos turėjo vokiečių kultūra. Veikiama vokiškosios, protestantiškos kultūros Mažosios Lietuvos kaimo architektūra formavosi skirtingai nuo architektūros Didžiojoje Lietuvoje, kurios kaime vyravo mediniai pastatai¹⁸.

Anuomet Viešvilės bažnytkaimio gyvenamųjų namų sodybos, kuriose gyveno bajoriškojo Viešvilės dvaro valstiečiai lažininkai (kampininkai, samdiniai, nuomininkai ir kt.), ne kartą patyrė didžiules nelaimes: sugriovimus, potvynius, gaisrus. 1757 m. rudenį įsiveržusi į Prūsiją carinės Rusijos armija sudegino didžiąją dalį Viešvilės kaimo valstiečių namų, pelenais ir griuvėsiais pavertė Viešvilės dvaro sodybos pastatus, jam priklausančias ūmones. Pražūtingi to meto įvykiai senąją Viešvilę beveik visai nušlavė nuo pat žemės paviršiaus. Dvaro ir kaimo gyvenimas grįžo į normalias vėžes tik 1764 m., kada bajoriškasis Viešvilės dvaras ir kaimo sodybos buvo vėl atstatytos¹⁹.

Išlikę žinių, kad 1785 m. Viešvilės kaime ir dvare gyveno 506 gyventojai. Visi pastatai tuomet dar buvo mediniai, dengti šiaudais. Iš 21 gyvenamojo namo tik vienas turėjo masyvų kamina, 19 iš jų jau turėjo plytinius, o vienas gyvenamasis namas buvo visai be kamino²⁰.

1886 m. įstatymu šiaudinių stogų dengimas buvo suvaržytas. Mažajoje Lietuvoje išplito čerpių stogai. Naujesniems namams būdingi dvišlaičiai stogai su stačiais galais. Senovinėms troboms charakteringa laužytoji stogo galų forma su čiukurais (mažais trikampaiais frontonais prie stogo šelmens galų) kraigo galuose²¹.

Viešvilės kaimo gyventojams didžiulė nelaimė buvo 1867 m. gaisras. Tų metų vasarą buvo didelė sausra. Kilus gaisrui viename iš gyvenamųjų namų, greitai ugnis išsiplėtė, apimdama visas medines, šiaudais dengtas gyvenvietės sodybas. Nuskurdę Viešvilės kaimo gyventojai tais metais išgyveno bado žiemą. Senujų kaimo sodybų neliko nė ženklo. 1868–1872 m. nutiesus naująjį

¹⁸Kliukienė R. mazoni-lietuva-tradicijos-papročiai, šventės, tautinis kostiumas, www.voruta.lt, 2010 01 11.

¹⁹Knobloch H. E. von. *Beiträge für eine Dorf-Chronik I*, Berlin-Dahlem, 1997, Seite 135–138.

²⁰Schwarzien O. *Der Grenzgarten, Memeler Dampfboots*, nr. 2, Mittwoch, den 4, März, 1950.

²¹Interneto prieiga: www.aidai.us/index.php?view=article&catid=148i3A18... Gimbutas J. *Ūkininko sodyba Mažajoje Lietuvoje*.

Mikytų–Smalininkų plentą, Viešvilės kaimo sodybos buvo statomos prie dviejų gatvių – žemiau ėjusio senojo panemunių vieškelio ir prie aukščiau nutiesto naujojo plento²².

Nuotraukoje Nr. 17 parodytas tarpukario statybos gyvenamasis namas Mociškiuose. Sodyba yra buvusios Mociškių lentpjūvės vietoje. Gyvenamasis namas jau restauruotas, tačiau įdomus savitos formos jo priebutis, stogelis, keturšlaitė stogo konstrukcija. Kitoje nuotraukoje parodytas Mociškių mūrinis gyvenamasis namas. Namas pastatytas su Mažosios Lietuvos architektūrai būdingais kampų, angokraščių ir apatinės ertikio juostos raudonų plytų pagražiniais. Išryškėja abiejų gyvenamųjų pastatų pastogės paaukštinimai (ertikiai). Senųjų čerpinių stogų danga pakeista. Sudėti nauji langai.

XIX a. viduryje buvo griežčiausiai pasisakoma prieš medinę statybą. Mažajoje Lietuvoje išplitus plytinių tinklui, krašte prasidėjo mūrinių pastatų, ypač gyvenamųjų namų, statyba²³.

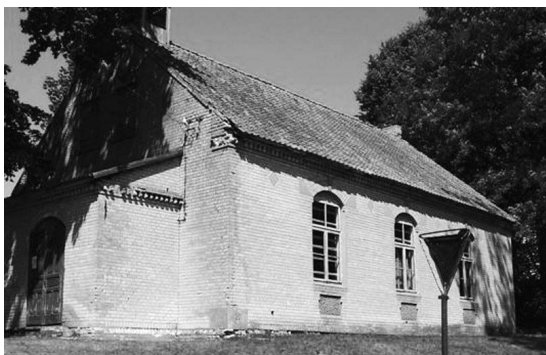
Plytos dar ilgai buvo naudotos sumūryti molinių pastatų angoms, pastatų kampams, tarpiniams piliastrams. Iš prastesnių plytų sumūrytus pastatus tinkuodavo. Tokie pastatai būdavo šiltesni. Nuotraukose Nr. 19 ir 20 parodyti religinių bendruomenių tinkuotas ir silikatinių plytų pastatai.

Nr. 17. Medinis namas Mociškiuose. XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2013 m.

Nr. 18. Mūrinis namas Mociškiuose. XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2013 m.

Nr. 19. Smalininkų klebonijos namas (Pfarrhaus). XX a. pr. nuotrauka iš pagr. mokyklos muziejaus fondų

Nr. 20. Buvę „Chrischona“ bendruomenės namai Smalininkuose. A. Sinkevičiaus nuotr. 2013 m.

²²Knobloch H. E. von. *Beiträge für eine Dorf-Chronik I*, Berlin-Dahlem, 1997, Seite 135–138.

²³Interneto prieiga: www.aidai.us/index.php?view=article&catid=148i3A18... Gimbutas J. *Ūkininko sodyba M. Lietuvoje*.

Buvo statomi namai ir iš geros kokybės raudonų išdegtų plytų – pamažu gausėjo ištaigingų raudonplyčių pastatų. Nuotraukose Nr. 21 ir 22 parodyti XX a. pradžios jau įmantresnės išvaizdos visuomeninės paskirties raudonplyčiai pastatai.

XX a. buvo statomi raudonų keraminių plytų mūro ar baltų silikatinių plytų mūro deriniais papuošti pastatai. Vis daugiau stogų būdavo uždengiami raudonomis keraminėmis čerpėmis. Jų išorė buvo puošiama būdingu kraštui tinko dekoru – reljefiniais angų apvadais, XIX–XX a. pradžios pastatams įprastomis puošmenomis. Kartais tai šviesiai dažyti ir iškilūs dekoratyviniai elementai, dažnai naudoti keli fasadų dekoravimo būdai, sienos, angų reljefiniai angokraščiai. Tinkuoti fasadai dažyti gelsva ar pilkšva spalva, baltai nudažant angų pakraščius. Žemiau nuotraukose Nr. 23, 25 parodytų namų stogų danga pakeista naujai. Juose aiškiai matome Klaipėdos kraštui būdingus architektūrinius savitumus – paauskintas pastoges (ertikius) ir sienų puošybos elementus. Pašto pastato (Nr. 24) sienose išryškėja puošybos elementai. Antrajame aukšte įrengtas balkonas.

XIX–XX a. Klaipėdos krašte sparčiai augo mūrinės konstrukcijos gyvenamųjų ir ūkio pastatų statyba. Iš plytų vis plačiau buvo mūrijami ne vien dvarų rūmai, bet ir kaimų gyvenamieji pastatai, daugelis ūkinių bei gyvenamųjų statinių. Stambūs raudonplyčiai pastatai su raudonų keraminių čerpių stogais tapo įprastais Klaipėdos krašto architektūros pavyzdžiais. Pastatų statybai buvo naudojami ir akmenys (Žukų, Viešvilės evangelikų bažnyčios, uosto kavinė Smalininkuose). Kai kur gyvenamųjų namų cokoliai buvo mūrijami ne tik iš vietoje randamų, bet ir iš atvežtinių akmenų. Akmens mūras naudotas

Nr. 21. Geležinkelio stotis Smalininkuose.
XX a. pr. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 22. Viešvilės pagrindinė mokykla. XX a. pr.
Nuotr. iš pagr. mokyklos muziejaus fondų. 2012 m.

Nr. 23. Gyvenamasis namas su ertikiu Viešvilėje.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2013 m.

Nr. 24. Pašto pastatas Smalininkuose.
Prieškario nuotr. wiki-de.genealogy.net

Nr. 25. Gyvenamasis namas Smalininkuose.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 26. Gyvenamasis namas Smalininkuose.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 27. Buvęs antstolio namas Viešvilėje.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 28. A. Gyzės
svečių namai Viešvilėje.
XX a. pr.
H. E. von Knobloch,
Die Wischwiller
Dorf-Chronik II,
Seite 141

ir svarbesnių pastatų pamatuose. Turtingesnėse Klaipėdos krašto kaimų sodybose pradėti statyti Prūsijos miestams ir miesteliams būdingi dideli mūriniai, įvairiai dekoruoti gyvenamieji namai ir ūkiniai pastatai. Tokio tipo gyvenamieji namai parodyti nuotraukose Nr. 26; 27; 28. Kairėje esančiose nuotraukose juose matome ertikius ir plačias mansardas, kuriose buvo įrengti gyvenamieji kambariai. Vidurinėje nuotraukoje Nr. 27 matome dviejų aukštų tinkuotą gyvenamąjį namą keturšlaičiu stogu su tūriniais stoglangiais. Visi šie namai statyti XX a. pradžioje.

Nr. 29. V. Lesingo parduotuvė ir karčema Viešvilėje. XX a. pr. Senovinis atvirukas

Tuo laikotarpiu Mažojoje Lietuvoje jau plačiai paplito ertikiai – paaukštintos gyvenamųjų namų pastogės su tikrais ar dekoratyviniais langeliais-nišomis namo šoninių fasadų viršuje. Madingos tapo mansardos ir dvišlaičiai mezoninai*, iškelti daugiausia centrinėje stogo dalyje ar abiejose jo pusėse. Mezoninų dėka pastogėse buvo galima įrengti papildomus gyvenamuosius kambarius, tokiu būdu praplečiant namo gyvenamąjį plotą. Vietomis mezoninai yra net ir ant ūkio pastatų (ūkio pastatai Smalininkuose, buvusioje Viešvilės vyresniojoje girininkijoje, didžiojoje Nausėdų dvaro sodyboje ir kt.).

Toliau parodytų visuomeninės paskirties ir gyvenamųjų namų dvišlaičiuose stoguose matome mezoninus.

Pagal miestų pavyzdžius namų šoniniuose fasaduose būdavo įrengiamos šoninės kryžminės mansardos bei mezoninai, pastogėje – gyvenamosios patalpos. Namai dažnai būdavo aukštesni – pirmojo aukšto patalpos pakeltos ant aukštesnio pamato, kartais ir ant dar aukštesnio cokolio, po namu įrengiant erdvų rūšį ar pagalbinę patalpas; virš jų dar kilo ertikis, daugeliu atvejų – ir status stogas. Pagal sudėtingesnius pavyzdžius XX a. pradžioje pastatyti

Nr. 30. Gyvenamasis namas Viešvilėje. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 31. Medinis gyv. namas su atnaujintu prieangiu Viešvilėje. 2014 m. A. Sinkevičiaus nuotr.

* Mansarda, mezoninas – pastogėje įrengtas aukštas arba jo dalis, kurio (kurios) dalis sienų arba lubų gali būti nuožulnios.

Nr. 32. Viešvilės taupomosios kasos pastatas.
A. Sinkevičiaus nuotr.
2013 m.

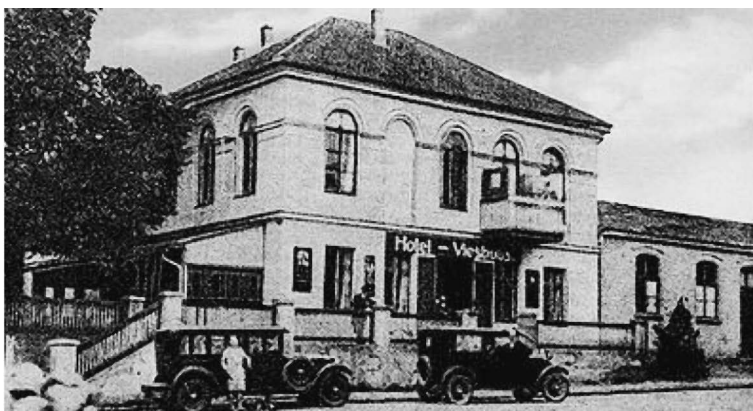
dviaukščiai taupomosios kasos ir pašto pastatai.

Reprezentaciniuose pastatuose – svečių namuose, viešbutyje – buvo įrengiami balkonai, kuriuos aplinkui juosė mūro ar metalinės vietinių meistrų, nagingų kalvių darbo dekoratyvinės tvorelės. Tokiems statiniams naudoti ne tik dvišlaičiai, bet ir puošnesni keturšlaičiai stogai. Abiejų parodytų reprezentacinių pastatų nuotraukose Nr. 33, 34 matome įrengtus balkonus, keturšlaitį ir dvišlaitį stogus.

Mažojoje Lietuvoje, kaip ir visoje Prūsijoje, naudota fachverkinė (karkasinė) konstrukcinė schema (vok. *Fachwerk* – karkasinis statinys, *fáchverkas*, lengvas sienos karkasas). Fachverką sudaro karkasas, suformuotas iš horizontalių bei vertikalų elementų ir ramsčių, bei medinės sijos. Statant karkasiniu būdu, tašyti stulpai įkasami į žemę arba įstatomi į juostas.

Nr. 33. Viešvilės pašto pastatas. XX a. pr. atvirukas

Nr. 34. Smalininkų viešbutis „Deutsches Haus“. XX a. pr. „Memel Echo“, 2003 03

Nr. 35. Buvęs Smalininkų stoties viešbutis „Woischwill“. 2014 m. A. Sinkevičiaus nuotr.

Sienos skaidomos lygiagrečiomis medžio juostomis, kurių tarpai užpildomi akmenimis, plytomis, plaušais, molium. Fachverkinėje statyboje naudotos ne tik vertikalios ir horizontalios, bet ir išžambios medžio konstrukcijos, be to, apatinė fachverko juosta dedama ant pamatų. Fachverkas dalija fasadą į skirtingos formos plokštes ir suteikia pastatui savitą išvaizdą. Fachverko populiarumo priežastis paprasta – jam statyti nereikėjo tvirto pagrindo ir gilių pamatų, kurie žemose pelkėtose vietovėse brangiai kainavo. Todėl karkasiniai statiniai išpopuliarėjo dėl nedidelio konstrukcijų svorio ir patrauklesnės kainos. Tokios statybos pavyzdžiu galime laikyti buvusį Viešvilės grūdų malūno pastatą, nugriautą ir sunaikintą pokario metais. Keletas tokios architektūros pastatų iki mūsų dienų Viešvilės gyvenvietėje dar yra išlikę, žr. nuotr. Nr. 36, 37, 38, 39²⁴.

Prūsijos įstatymai neleido skaidyti įpėdinių paveldėtų ūkių. Paveldėtojai buvo skatinami kurti naujas sodybas dar neišsivertusiose žemėse. Taip buvusiam Kazikėnų, vėliau Viešvilės valsčiuje atsirado daug smulkių kaimelių: keturi Nausėdų kaimeliai, keturi Žagmantų kaimai ir daug kitų didžiojoje Jūros girioje (*Königliche Jurasche Forst*) išsimėčiusių vienkelių. Tiesa, dalis jų, pavyzdžiui, mažosios girininkijos, buvo pastatyti šios girios prižiūrėtojams. Tai dažniausiai raudonų plytų gyvenamieji namai su tokiais pat

Nr. 36. Karkasinis gyven. namas. Viešvilė. 2014 m. A. Sinkevičiaus nuotr.

Nr. 37. Karkasinis gyvenamasis namas Viešvilėje. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 38. Karkasinis gyvenamasis namas Viešvilėje. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

²⁴Interneto prieiga: Uostas.info/miestas/pasimatymai/.../189.html Fachverkas – architektūros stilius.

Nr. 39. Viešvilės Vakarų siaurojo geležinkelio stotis Antrojo pasaulinio karo metais. H. E. von Knobloch, *Die Wischwiller Dorf-Chronik IV*, Seite 68

ūkio pastatais. Jūravoje, Viešvilėje ir Smalininkuose buvo pastatyti didingi vyresniųjų girininkijų (*Oberfösterer*) pastatai. Nuotraukose matome dviejų aukštų vyresniosios (Nr. 40) ir tipinę vieno aukšto mažosios girininkijų (Nr. 41) pastatus. Stogai dvišlaičiai. Pamatams naudoti lauko akmenys, po pastatais įrengti vėlesnės statybos namams būdingi rūšiai²⁵.

Viešvilės apylinkėse ir aplinkiniuose kaimuose buvo plačiai paplitęs atskiras kiemo rūšys, vadintas kelderiu* (žr. pav. Nr. 42). Taip pat naudojamas rūšys, kuris būdavo įrengiamas atskirame pastate ar gyvenamajame name (žr. pav. Nr. 43, 44, 45). Gyvenamojo namo viduje rūšį randame vėlesnės statybos gyvenamuosiuose namuose²⁶.

Kelderis, arba rūšys, dažniau būdavo mūrijamas iš raudonų plytų ar lauko akmenų, statomas, kur negiliai gruntiniai vandenys, negalima jo įrengti po gyvenamuoju namu. Viešvilės miestelyje yra išlikusių kelderių, tačiau jie apleisti – virš dalies jų buvę medinės pastogės. Nuotraukose matome išlikusių kelderių Lydijos Meškaitytės sodyboje Antšvenčių kaime ir buvusią kavinebarą Smalininkuose (Nr. 42, 43).

Nr. 40. Buvusi Smalininkų vyresnioji girininkija. 2014 m. A. Sinkevičiaus nuotr.

Nr. 41. Vilkaubio mažoji girininkija. Jono Puišio nuotr. 2014 m.

²⁵Purvinas M. *Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra*, Vilnius, 2008.

* Kelderis (*Keller*) Mažojoje Lietuvoje – rūšys.

²⁶*Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003, p. 59.

Nr. 42. Lauko rūšys, kelderis Antšvenčiuose.
V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 43. Lauko rūšys su įrengta kavine
Smalininkuose. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Tipinės architektūros mažųjų girininkijų pastatuose įrengti rūšiai. Pastatų cokoliai sumūryti iš skaldytų akmenų ir plytų. Kaip atrodo toks rūšys iš lauko ir iš vidaus, matome Mažųjų Pagenaičių (*Kl. Schustern*) mažosios girininkijos (Didžiojoje Lietuvoje mažosios girininkijos vadinamos eigu-
vomis) pastato nuotraukose Nr. 44, 45.

Fasadų puošybos elementai

Mažosios Lietuvos gyventojai senovėje savo trobesių stogus dengdavo eglėlių ar liepų žievėmis, luobais – mauknomis. Vėliau stogai buvo dengiami šiaudais, pamaryje – nendrėmis. Palaisniui pradėtos naudoti ir skiedros. Tačiau dėl didelio pavojaus gaisro atveju jas naudoti vėliau drausdavo. Griežtos pastatų statybos taisyklės reikalavo Prūsijos miesteliuose naudoti nedegias medžiagas, kad apsaugotų nuo gaisrų²⁷.

Turtingesnių sodybų namus puošdavo dailios miesto ar vietos meistrų drožinėtos lauko durys, dekoruoti langų rėmai. Paplito daugumos medinių elementų profiliavimas – dekoruoti stogo gegnių, išorėn iškištų lubų ir kitų sijų galai. Klaidės krašto lentpjūvės bei vietos stalių dirbtuvės, atskiri meistrai gamindavo profiliuotas sienų apkalimo lenteles, dailiai, įmantriais raštais drožinėtas vėjalentes ir kitas medines puošmenas. Jos buvo

Nr. 44. Rūšio po gyvenamuoju namu langas
Pagenaičiuose. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 45. Rūšys po namu M. Pagenaičiuose.
V. Kucino nuotr. 2012 m.

²⁷ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 71.

Nr. 46. Medinio namo ertikis. Viešvilėje.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 47. Medinio namo ertikis ir mezoninas
Viešvilėje. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 48. Medinio namo mezoninas su
lėkiu ir puošyba Viešvilėje. XX a. pr.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 49. Mūrinio namo mezoninas Viešvilėje.
XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 52. Mūrinio namo mansarda
Viešvilėje. XX a. pr. V. Kucino nuotr.
2012 m.

Nr. 53. Gyvenamojo namo mansarda Viešvilėje.
XX a. pr. Iš Jutos Preikšat albumo

Nr. 54. Mūrinio namo mezoninas Viešvilėje.
XX a. pr. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 55. Mūrinio namo sienų puošybos
elementai. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

naudojamos medinių namų apdailai, vėjalentės – ir mūrinių pastatų stogų apdailai.

Viešvilės ir aplinkinių gyvenviečių architektūroje plačiai paplitusi paaukštinta gyvenamųjų namų pastogė – ertikis (žr. pav. Nr. 17, 23, 25, 26, 27 ir kt.). Krašte buvo įrengiami ir dvišlaičiai mezoninai, kuriuose paprastai įrengdavo papildomus kambarius. Tokie gyvenamųjų namų stogai Mažojoje Lietuvoje pradėjo plisti XVII a. Nuo XVIII a. jie jau plačiai naudojami. Išplito ir platesni mezoninai, mansardos (žr. pav. Nr. 26, 28).

Mažojoje Lietuvoje daugumos kaimų sodybų pastatus, kaip jau buvo minėta, vietos meistras puošdavo drožinėtomis vėjalentėmis, dailiais lėkiais. Gyvenamieji namai pradėti statyti iš baltų plytų sumūrijant pastato kampus ir pamato apačią raudonomis plytomis.

XX a. pirmajai pusei būdingos stogų briaunų profiliuotos juostos, medinės drožinės vėjalentės, medžio drožiniais papuošti priestatai. Gyvenamiesiems namams projektuojami ir statomi ertikiai, mezoninai. Labiau pasiturinčių ūkininkų sodybų gyvenamiesiems namams, Viešvilės, Jūravos ir Smalininkų miškuose išsi-mėčiusioms mažųjų girininkijų (*Försterei*) sodyboms būdingi pamatai, sumūryti iš skaldytų akmenų. Ne tik mediniai, bet ir mūriniai pastatai po 1900 m. buvo statomi puošniai dekoruoti įvairiais raudonų plytų deriniais, ornamentais, įvairaus atspalvio

Nr. 56–57. Sienų puošybos elementai Viešvilėje.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 58. Viešvilės teismo rūmai tarpukariu.
Atvirukas

ir faktūros tinku. Medinių gyvenamųjų namų statyba dėl jų pavojingumo gaisro atžvilgiu čia buvo draudžiama.

Viešvilėje tinkuoti gyvenamųjų namų fasadai dažnai dažyti pilka spalva, angokraščiai – baltai. Kartais baltais dažais buvo dažomi ir kiti iškilūs dekoratyviniai elementai, pagražinimai. Tenka apgailestauti, nes pokario laikotarpiu ir po Atgimimo Viešvilėje taisant senųjų pastatų stogus, jų beveik nėra išlikusių. Senos, supuvusios vėjalentės paprastai pakeičiamos skarda. Nėra išlikusių daugumos buvusių didelių Pagulbinių, Kalvėlių, Báltupėnų, Sokáičių, Ūžbalių, Užtilčių ir kitų gyvenviečių sodybų.

1867 m. vasarą, kaip jau buvo minėta, sudegė visi Viešvilės rytinės pusės gyvenamieji namai. Po 1900 m. pradėti statyti nauji, jau mūriniai gyvenamieji namai. Išaugus gyvenvietai, nuo 1900 m. per gana trumpą laikotarpį tarp dvaro tvėnkinio ir evangelikų bažnyčios buvo pastatyta daug naujų miesto tipo, būdingų Prūsijos, Mažosios Lietuvos architektūrai išvaizdžių visuomeninės, komercinės ir gyvenamosios paskirties mūrinių namų. Įrengta kanalizacijos sistema. Pagrindinė ir kai kurios kitos gatvės išgrįstos akmenimis. Dalis namų telefonizuoti. 1902 m. pastatyta teismo rūmai (pav. Nr. 58), liaudies mokykla su butais mokytojams (pav. Nr. 22), paštas (pav. Nr. 33), taupomoji kasa (pav. Nr. 32) ir kt. Didžiausią išpūdį kėlė didingi su neogotikinio stiliaus elementais Viešvilės teismo rūmai. Viešvilės bažnytkaimis išaugo į miestelį.

XX a. pirmojoje pusėje gyvenamųjų namų statyboje pradėjus naudoti baltas (silikatines) plytas, puošybai naudoti raudonų plytų intarpai (žr. pav. Nr. 18, 49, 56, 62, 65, 66, 67, 71, 120 ir kt). Viešvilės miestelyje ir aplinkinėse gyven-

Nr. 59. Viešvilės vaikų globos namai.
A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 60. Gyvenamojo namo fasado tinko papuošimai.
Endriūšiai. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 61. Sienos papuošimai.
Viešvilė. V. Kucino nuotr.
2013 m.

Nr. 62. Raudonų plytų papuošimai. Viešvilė.
V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 63. Pastogės langelis. Viešvilė.
XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 64. Sienos papuošimas. Viešvilė. XX a. pr.
V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 65. Raudonų
plytų apvadai.
Viešvilė. XX a. pr.
V. Kucino nuotr.
2012 m.

Nr. 66. Raudonų
plytų apvadai.
Viešvilė. XX a. pr.
V. Kucino nuotr.
2012 m.

Nr. 67. Raudonų plytų ornamentai. Viešvilė.
XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 68. Raudonplyčio namo pastogės langai.
Viešvilė. XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 69. Nudažyti puošybos ornamentai.
Viešvilė. XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 70. Mūrinio namo sienos ornamentai.
Viešvilė. XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 71. Gyvenamosios ir visuomeninės paskirties namo sienos puošyba. Viešvilė. V. Kucino nuotr. 2012 m.

vietėse raudonų plytų apvadus randame padarytus ir aplink durų, langų, pastogės paaukštino (ertikio) langelių angas. Neretai būdavo išmūrytas pusapvalis (žr. pav. Nr. 63) ar apvalus (žr. pav. Nr. 29, 52, 62) langelis, jo apvadai ir stogo skyde. Kai kurių gyvenamųjų namų fasadai jau sugadinti – dalis šių papuošimų atsidūrė po tinko sluoksniu (žr. pav. Nr. 64, 69, 91).

Vėjalentės, stogų puošybos elementai, lėkiai

Mažosios Lietuvos pastatų stogų puošybos pavyzdžiai pateikti Martyno Purvino knygoje „Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra“, žr. nuotr. Nr. 72, 73, 74, 75.

Viešvilėje ir aplinkinėse vietovėse paplitę profiliuoti sijų ir gegnių galai. Juose išdrožiami stambių formų ornamentai. Puošybai būdingi geometriniai motyvai. Pagegnių galai kartais apsaugomi prikaltomis lentelėmis, vadinamaisiais skydeliais. Paplitęs stačių lentų su papuošimais ir be jų apkalimas. Kartais vertikalių lentų sudūrimai dengiami siaura medine lentele. Papuošimai palyginti gana kuklūs. Se-

Nr. 72. XX a. pr. medinio namo vėjalentės. Ventė. M. Purvino nuotr. 1992 m.

Nr. 73. XIX a. medinio namo vėjalentės. Rusnė. M. Purvino nuotr. 1987 m.

Nr. 74. XX a. pr. mūrinio pastato vėjalentės ir lėkiai. Šilutės r. M. Purvino nuotr. 1994 m.

Nr. 75. XX a. pr. mūrinio namo vėjalentės. Saugos. M. Purvino nuotr. 1995 m.

Nr. 76. XX a. pr. medinio namo mansardos apdaila. Profiliuoti sijų ir lentų galai. Viešvilė. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 77. XX a. pr. medinio namo pastogės apdaila. Profiliuoti gegnių galai. Viešvilė. V. Kucino nuotr. 2012 m.

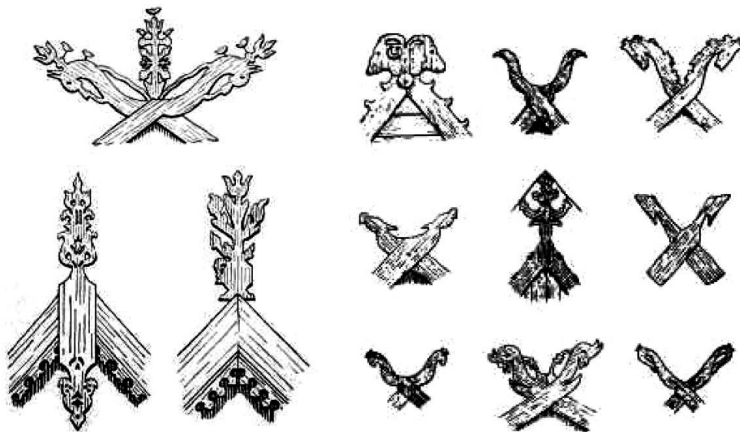
Nr. 78. XX a. pr. medinio namo mansardos apdaila. Profiliuotos stogo atramos. Viešvilė. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 79. XX a. pr. mūrinio namo pastogės apdaila. Profiliuoti gegnių galai. Viešvilė. V. Kucino nuotr. 2012 m.

nujų puošybos elementų išlikę labai mažai. Naujesniuose statiniuose į juos mažai kreipiamas dėmesio – dažniausiai apskardinama.

Senujų Mažosios Lietuvos gyvenamųjų namų stogų viršuje sukryžiuotos lentos buvo užbaigiamos lėkiais, vaizduojančiais arklių galvas, paukščių, ožkų, avinų, jaučio ragų siluetus. Kai kur lėkiai aptinkami ir klėtyse, tvartuose ar daržinėse. Lėkiai siejasi su senuoju baltų tikėjimu: žirgeliai ar gaidukai ant stogo apsaugo namus nuo visokio blogio.

Nr. 80. Lėkiai. Nacionalinis M. K. Čiurlionio muziejus

Šių senosios architektūros elementų ieškotume veltui – jų beveik nebelikę. Žemiau esančioje nuotraukoje Nr. 81 parodytas išlikęs tokios stogo puošybos pavyzdys Endriušiuose.

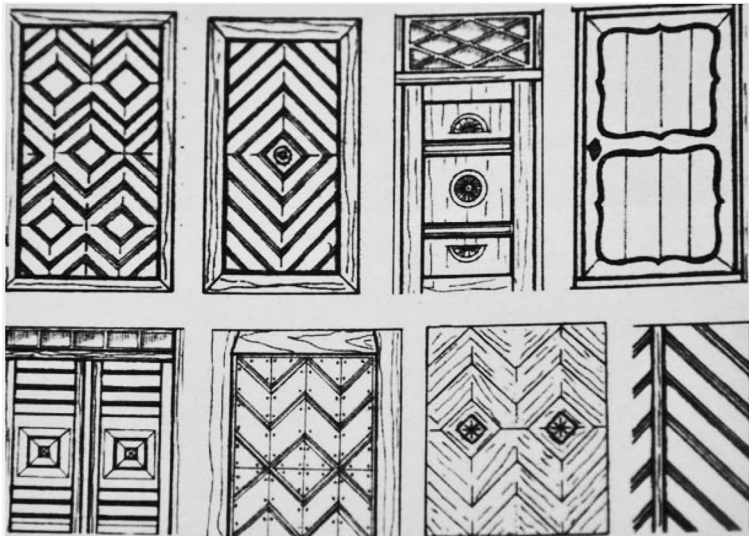
Viešvilės gyvenamuosiuose namuose lėkiai pastebėti tik ant dviejų pastatų stogų (žr. nuotr. Nr. 48). Restauruojant stogus, keičiant jų dangas naujomis, lėkių beveik neišliko.

Nr. 81. Lėkis, vėjalentės ir vertikalių lentelių apkalas. Endriušiai. A. Sinkevičiaus nuotr.

Gyvenamųjų ir visuomeninės paskirties pastatų durys ir langai

Senieji pastatai turėdavo masyvias ir neišvaizdžias duris, o visi tvirtinimo elementai (vyriai, skląstis) buvo gaminami iš medžio. Vėlesniu laikotarpiu lentinės durys tapo svarbiu pastato puošybos elementu, paplito iš lentų sudėti elementai. Senieji langai pasižymėjo mažumu. Esant didelei stiklo kainai, jo trūkstant, langai buvo aptraukiami kiaulės pūsle ar riebaluose mirkytu popieriumi. Langams didėjant, susiformavo langinės, skirtos naktį apsisaugoti nuo vagių. Vėlyvuojų laikotarpiu langai buvo aprėminami, puošiami dailiomis pjaustytomis lentelėmis.

Nr. 82. Durų konstrukcijų tipai. MLE, t. 1, p. 331. Pagal J. Gimbuto „Lietuvos kaimo trobesių puošmenys“, 1999 m.

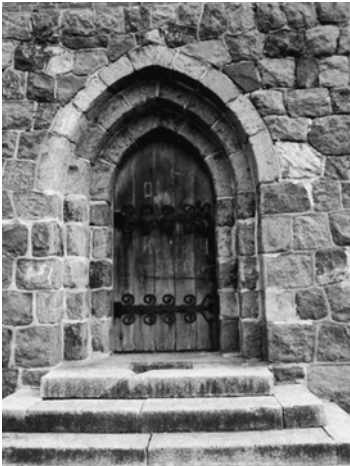
Nr. 83. Medinio namo durys su kaltinėmis vinimis. Viešvilė. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 84. Medinio namo durys. Viešvilė. XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

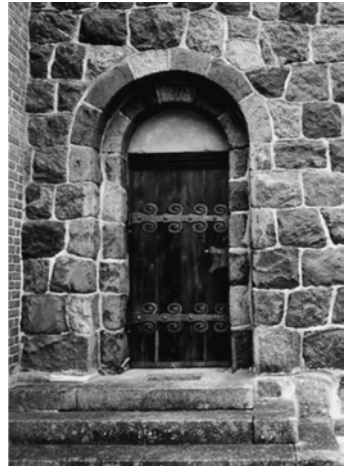
Nr. 85. Mūrinio namo durys. Žagmantai. XX a. pr. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 86. Bažnyčios durys tašyto akmens sienoje. Žukai. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 87. Bažnyčios durys raudonų plytų sienoje. Žukai. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 88. Bažnyčios durys tašyto akmens mūro sienoje. Žukai. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 89. Visuomeninės paskirties raudonplyčio pastato durys. Viešvilė. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 90. Visuomeninės paskirties raudonplyčio pastato durys. Viešvilė, 1902 m. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 91. Mūrinio namo durys. Viešvilė. XX a. pr. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 92. Ūkio pastato durys. Žardeliai. V. Kucino nuotr. 2013 m.

Nr. 93. Taupomosios kasos langas. A. Sinkevičiaus nuotr.

Nr. 94. Ūkio pastato langinė. Žardeliai. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 97. Medinio namo langas su langinėmis. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 98. Senovinis durų užraktas. Viešvilė. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 99. Medinio namo langas. XX a. pr.
V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 100. Mūrinio tinkuoto namo langas. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 101. XX a. pr. Visuomeninės paskirties raudonplyčio pastato langas. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Gyvenamųjų namų suplanavimas ir buitis

Gyvenamasis namas, kaip rašo savo knygoje „Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra“ M. Purvinas ir nagrinėja savo str. „Sūduvos tradicinė kaimo architektūra“ architektūros istorikė Indrė Kačinskaitė, buvo dalijamas į keletą patalpų, tarp kurių svarbiausios – priemenė (įėjimo patalpa), gyvenamoji patalpa (dažniausiai vadinama taip, kaip ir gyvenamasis namas, t. y. gryčia, troba, stuba ir pan.), kamara (miegamasis), virtuvė, seklyčia ir pan. Patalpoms būdinga plūktinė asla ir tik vėliau svarbesnėse patalpose atsirado grindys. Ypač buvo puošiamas pagrindinis namo kampas – krikštasuolė. Senujų gyvenamųjų namų patalpos buvo išdėstytos abipus erdvios priemenės. Praeityje ten būdavo ir atviras ugniakuras. Vėliau buvo įrengiama virtuvės niša su krosnimi arba visai atskira virtuvė po pagrindiniu dūmtraukiu. Gyvenamajame name abipus priemenės būdavo erdvios gyvenamosios patalpos ir kameros. Gyvenamąją dalį vėliau skirstydavo pertvaromis į kelis kambarius.

Prie turtingos sodybos būdavo kelios samdinių sodybėlės. Todėl apie vieno ūkininko sodybą susidarydavo savotiškas mažas kaimelis, kokį matome buvus Nausėdų, Žagmantų, Žukų, Leipgirių ir kitose vietovėse. Tokie kaimeliai susidarė Viešvilės „A. B. Hildebrandt“ lentpjūvės darbininkų gyvenvietėje ir prie Eisenhamerio metalo apdirbimo įmonės.

Nr. 102. XIX a. būdingi lietuvininkų baldai „Prussia“ muziejuje Karaliaučiuje. Iš Herderio instituto (Vokietija) rinkinio. XX a. pradžios nuotr.

Viešvilės ir aplinkinių valsčių bažnyčios

Nr. 103. Viešvilės evangelikų liuteronų bažnyčia. Tarpukario nuotr.

Nr. 104. Smalininkų evangelikų liuteronų bažnyčia. Tarpukario nuotr.

Nr. 105. Trapėnų evangelikų liuteronų bažnyčia. Tarpukario nuotr.

Nr. 106. Žukų evangelikų liuteronų bažnyčia.

A. Sinkevičiaus nuotr.

Nukentėjusios per Antrąjį pasaulinį karą, pokario metais buvo nugriautos puošnios raudonplytės Viešvilės, Smalininkų, Trapėnų ir Žukų evangelikų liuteronų bažnyčios. Apie buvusią jų architektūrą galime spręsti tik iš išlikusių senųjų nuotraukų.

Atstatinėjama tik Žukų evangelikų liuteronų bažnyčia, o ir šį tikėjimą išpažinusiųjų beveik nebeliko. Negausi jų bendruomenė 1995 m. liepos 2 d. Smalininkuose atsidarė naujus maldos namus buvusiuose kultūros namuose, kuriuose buvo erdvi kino salė.

Ką žinome apie buvusių Viešvilės valsčiaus dvarų architektūrą

Mažoje Lietuvoje iki XVIII a. pabaigos vyravo valstybiniai dvarai, priklausantys Prūsijos valdovui. Dvarai ilgus šimtmečius buvo aplinkinių kaimų ir gyvenviečių valdžios bei kultūrinio gyvenimo centrai. Jie atliko visuomenės telkimo vaidmenį, buvo svarbus tautos kultūros vienijimo, literatūrinės kalbos formavimosi veiksnys, juose formavosi viešojo elgesio, papročių ir kitos tradicijos. Dešiniajame Nemuno krante daugumą dvarų valdovas duodavo valdyti už nuopelnus buvusiems

aukštiesiems kariškiams. Vėliau plėtotą valdovo žemių – domenų – nuoma. Dalis tokių nuomininkų vėliau patys tas valdas ir nusipirkdavo. Minimi buvę Viešvilės (*Wischwill*), Kazikėnų (*Kassigkehmen*), Vaidbalės (*Gut Woidbalen*), Nausėdų (*Naussededen*), Beržlaukės (*Gut Birkenfeld*), Mažųjų Žagmantų (*Kleine Gut Szagmanten*), Tautiškių (*Gut Tautischken*), Aukštųjų Žagmantų (*Hoh Gut Szagmanten*), Leipgirių (*Leibgiren*), Milchbūdės, kitaip – Jovarynės (*Gut Adlig Milchbude*), Rydelsbergo, *Gut*

Nr. 107. Buvę Viešvilės dvaro rūmai (*Gut Adlig Wischwill*). Iš H. E. fon Knoblocho asmeninio archyvo

Azoliene dvarai. Jie minimi 1873 m. Viešvilės bažnyčios kronikose paskelbtuose mokesčių mokėtojų sąrašuose. 2010 m. išleistas leidinys „Šilutės ir Pagėgių krašto dvarai“, tačiau jame buvusio Viešvilės valsčiaus dvarai nepaminėti.

Statinių puošybos elementai labiausiai išryškėja turtingesniųjų ūkininkų, dvarų sodybose. Tiesa, Klaipėdos krašte, kaip ir visoje Mažojoje Lietuvoje, jų sodybos buvo kuklesnės nei lenkiškos kultūros ilgus metus veikiamoje Lietuvoje. Dvarų rūmai nestebino savo prabanga ir puošnumu. Mažų dvarų rūmeliai buvo panašūs į pasiturinčių ūkininkų trobas. Tokios buvo Rydelsbergo ir Eizenhamerio dvarelių sodybos. Tačiau gyvenamieji namai puošti įvairia plytų ornamentika, stovėjo dailūs, istiklinti priebučiai. Ūkiniai pastatai stovėjo tame pačiame kieme. Dvarų sodybas supdavo pabrėžtinai tvarkinga aplinka: prižiūrima veja, dekoratyviniai krūmai, gėlynai. Nuo seno ties rūmais sodinti didieji tradiciniai medžiai: ažuolai, liepos, klevai. Viešvilės dvaro mūrinis gyvenamasis namas turėjo gražią verandą su puošniomis durimis. Sienų kampai, langų, durų angokraščiai turėjo dekoratyvinius pagražinimus. Tvenkinio pusėje stovėjo 3 aukštų priestatas, suteikęs pastatui didingumo. Išlikę dvaro ūkio pastatai pradėję griūti. Nelikę ir prie Viešvilės upelio užtvankos buvusiųjų pramonės įmonių. Dalis parko medžių ir želdinių neišliko, perstatyta greta buvusi medinė sodyba. Senieji gyventojai apie šį pastatą dar pasakojo, mat po 1900 m. veikė vyresnioji girininkija. Kokia buvo dvaro rūmų architektūra anksčiau, nėra žinių, kadangi jie ne kartą buvo sugriauti ir vėl atstatinėjami. Dvaras nukentėjo per 1628 m. švedų ir 1658 m. totorių invazijas. 1757 m. matydamas caro kazokų padegtą dvarą, jo savininkas J. F. fon Domhardtas ištara: „*Tarnaudamas karaliui, turtą įgijau, tarnaudamas aš jį prarandu.*“ Jeigu po Pirmojo pasaulinio karo pastatas atstatytas, tai sudegęs per Antrąjį pasaulinį karą buvo visai nugriautas.

Atlikus Rydelsbergo dvarelio remontą, neliko daugelio smulkiosios architektūros elementų. Jie išbiro ar pasiliko po tinko sluoksniu.

Sunku ką nustatyti ir buvusioje Frydelio Šetlerio (Eizenhameris) sodyboje. Karo metu, nors šalia buvo ir tvartai, joje ant parketo rusų armijos kareiviai laikė savo arklius. Po to buvo psichiškai neįgaliųjų namai. Išlikę gražūs kietmedžio laiptai, vedantys į antrąjį aukštą. Vidaus ir išorės sienų dekoratyvinės detalės užtinkuotos.

Nr. 108. Dekoratyvinės puošmenos apie lubų šviestuvus. Rydelsbergas. Iš H. E. fon Knoblocho asmeninio albumo

Nr. 109. Dekoratyvinė puošmena virš durų. 2012 m. Eizenhamerio sodyba. V. Kucino nuotr.

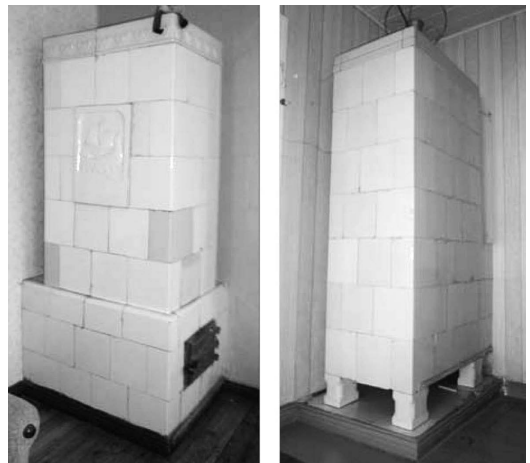
Nr. 113. Restauruotas Kazikėnų dvaro pastatas. 2014 m. I. Lukošienės nuotr.

Pastaruojų metu atstatinėjamas tik vienas Kazikėnų dvaras. Apie kitų dvarų architektūrą jau neturime išlikusių žinių, kol kas nerandama nė nuotraukų. Tai jau nuėjo į nebūtį.

Pastatų šildymo sistema

Senoviniame dūminiame būste patalpoms šildyti ir gaminti maistui buvo naudojamas atviras ugniakuras. Vėliau išplito molinės, mūrinės ir puošnios koklinės krosnys. Neretai būdavo sumūrijamas ir šiltasuolis, kaip K. Donelaitis rašė poemoje „Metai“ – kakalys. Apie kakalį anuomet buvo žinoma ir patarliu: „Ant Trijų Karalių visi glaudžias prie kakalio.“ „Džiaukis kakaliu, o ne manim.“ „Tu kriošėsi, o aš kakalį kursiu.“

Iš senųjų Prūsijos laikų išlikęs ir kitas jo pavadinimas – žėlikis: „Sienelė šyla, i žėlikis šyla, ma[n] jis labai patinka.“ „Sėskis an žėlikio, pasišildyk.“ „Paklosiu

Nr. 114–115. Apšildymo krosnis. Viešvilė. XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

*nakčiai an žėlikio.“ „Sėsk ant žėlikio, gal ženyti užsimanysi.“
„Pas žėlikį kai pas Poną Dievą (labai gerai).“*

Zėlikis – suolo pavidalo primūryta krosnies dalis, šil-tasuolis. Maistui gaminti ilgai buvo naudojamos virenės. Vi-renė – tai ugniakuras, uždengtas dideliu gaubtu, pereinančiu į kamina; atsirado XVI a. viduryje ir tapo būtinu virtuvės atributu. Čia buvo gaminamas alus, verdamas valgis, rūkoma mėsa ir kt.

Pasiturinčių miestiečių būstams šildyti ornamentuotų koklių krosnys statytos jau nuo XVI a. XIX–XX a. pradžioje interjerai būdavo vis labiau puošiami. Gyvenamuosiuose kambariuose apšildymo krosnys būdavo mūrijamos iš gla-zūruotų, kai kur ir dekoratyvinių koklių. Viršutinę krosnies dalį dažnai vainikuodavo puošni karūnėlė iš sudėtingos formos koklių.

Nr. 116. Apšildymo krosnies dekoratyvinis papuošimas. Viešvilė. XX a. pr. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nauji statiniai, jų pritaikymas prie senosios krašto architektūros

Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai išsiskiria ūkinio, socialinio, kultūri-nio gyvenimo sąlygomis ir ribotomis plėtros galimybėmis, todėl būtina savita jų išsaugojimo ir plėtros koncepcija. Senovės Prūsijoje, kuriai priskiriamos ir dešinėje Nemuno pusėje esančios Skalvos žemės, vyravo mediniai pastatai. Tokie pastatai

Nr. 117. Renovuotas Viešvilės vaikų darželis. Audriaus Sinkaus nuotr. 2012 m.

Nr. 118. Renovuotas gyvenamasis namas. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 119. Renovuota sporto salė su kirpykla. A. Sinkaus nuotr. 2014 m.

Nr. 120. Renovuotas gyvenamasis namas. V. Kucino nuotr. 2012 m.

Nr. 121. Kiuo statinys. A. Sinkaus nuotr. 2013 m.

Nr. 122. Sodo statinys. A. Sinkaus nuotr. 2013 m.

Nr. 123. Kiuo statinys. A. Sinkaus nuotr. 2013 m.

Nr. 124. Šulinys. A. Sinkaus nuotr. 2013 m.

Nr. 125. Ertikis renovuotame gyv. name. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 126. Raudonų plytų apvadai, dekoru detalės, pastogės juostos, sijų imitacija renovuotame pastate. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

neilgai stovėdavo, juos sunaikindavo dažni gaisrai, įsiveržę priešai. Todėl XV–XVIII a. statinių nėra išlikusių. Apie juos žinome tik iš archeologinių kasinėjimų, išlikusių to meto aprašymų. Nelikę ir Ordino statinių, sugriautų nesibaigiančių karų metu. Tik vėliau, jau dėl vokiečių įtakos, prasidėjo akmeninių pilių, miestų ir gyvenviečių mūrinių pastatų statyba, kuri ypač išsiplėtė, įsteigus krašte daug plytinių.

Daugelis pastatų nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą ir ypač po karo. Karo metu nukentėjusios Smalininkų, Viešvilės, Trapėnų bažnyčios, Viešvilės ir aplinkinių vietovių dvarų, kaimų sodybos visai nugriautos, plytos panaudotos naujiems statiniams – gyvulininkystės fermoms ir kt. Iki pastarųjų metų Klaipėdos krašte beveik nebuvo priimtinių pavyzdžių, kaip statant ar remontuojant gyvenamuosius namus ir kitus pastatus kvalifikuotai pritaikyti Mažosios Lietuvos kaimo architektūros tradicijas.

Išlikusią senąją architektūrą ir puošybos elementus reikia vertinti kaip miestelio išskirtinumo ženklą, jo savitumą. Senoji architektūra pamažu pradeda daryti įtaką ir naujoms statyboms bei gyvenamųjų namų rekonstrukcijai. Naujojo Viešvilės vaikų darželio pastato, suremontuotos buvusios Viešvilės žemės ūkio mokyklos sporto salės išorė, kai kurie statiniai neblogai dera su senąja mūrine gyvenvietės architektūra. Norėtusi, kad keisdami susidėvėjusias šiferines stogų dangas gyventojai naudotų Mažajai Lietuvai būdingas raudonos spalvos stogų dangas.

Jeigu naujieji Valstybinės sienos apsaugos tarnybos ir Viešvilės vaikų darželio pastatai nuožulniais dvišlaičiais ir daugiašlaičiais stogais neblogai dera prie senosios architektūros, tai plokščiastogiai Smalininkų, Viešvilės žemės ūkio ir pagrindinių mokyklų, Viešvilės vaikų globos namų mokymo ir gyvenamieji namai – sunkiau. Senoji Mažosios Lietuvos pastatų architektūra, jos tradicijos, nors ir menkai šiuo metu, tačiau padeda formuoti būdingą šiam kraštui statybų estetinį skonį. To negalima pasakyti apie iš išorės apšiltinamus gyvenamuosius namus. Nors gyvenamųjų namų savininkams suremontavus pastatų fasadus jie ir pagražėjo, tačiau dauguma smulkiosios architektūros detalių liko paslėptos po tinku. O viduje daugelis senuose namuose įsikūrusių gyventojų bent minimaliai išlaiko autentišką.

2008 m. Etninės kultūros globos taryba išleido M. Purvino knygą „Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra“. Šis ilgai lauktas leidinys padės krašto gyventojams susipažinti su Mažosios Lietuvos kaimų senąja architektūra, jos tradicijomis, jas patiems pritaikyti.

Architektūros pavyzdžiai, kuriuose išsaugota unikali savita Klaipėdos krašto architektūra

Tokie gyvenamieji namai parodyti M. Purvino knygoje „Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra“, žr. Nr. 127, 128.

Fachverko architektūrinis stilius išlaikytas staliaus dirbtuvės pastate (Nr. 129) Viešvilėje.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad nors ir labai mažai išliko, bet dar aptinkami archajiškiausių architektūrinio paveldo dalį sudarantys senieji mediniai pastatai, išlaikę senąją medinę šio krašto liaudies architektūrą. Viešvilėje juos negailestingai sunaikino buvę gaisrai. Išlikę Antšvenčių sodybos ir keleto senųjų Viešvilės sodybų pastatai, kurių detales pavyko užfiksuoti. Tai įvairūs sienų, pastogių puošmenys, vėjalentės, pastaruoju metu skardininkų negailestingai keičiamos naujomis. Lėkių, kurie saugojo sodybas nuo blogio, žirgelių beveik neišlikę. Dar aptinkamas sienų apkalimas vertikaliomis lentelėmis, mediniuose namuose ertikiai jau rečiau pasitaiko. Daugiau randama iš Vakarų Europos atėjusių mūrinės namų

Nr. 127. Perstatytas gyvenamasis namas Mingės kaime. Jame išsaugota tradicinė pastato puošyba. M. Purvino nuotr. 2008 m.

Nr. 128. Perstatytas gyvenamasis namas Mingės kaime. Jame išsaugota tradicinė pastato puošyba. M. Purvino nuotr. 2008 m.

statybos architektūros elementų. Dar nemažai išlikę puošybos elementų, kuriuos pavyko užfiksuoti Viešvilėje ir aplinkinėse gyvenvietėse.

Iki atgaunant Nepriklausomybę, nebuvo skirta reikiamo dėmesio mūsų krašto istorijai. Tačiau per mažai jo skiriama ir vėliau. Dabar belieka tik apgailestauti, kad 2012–2013 m. prieš vykdant „Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros Jurbarko rajone projektą“ Viešvilėje nebuvo atliekami archeologiniai tyrimai. O juk retas mūsų rajono miestelis galėjo pasigirti iki Antrojo pasaulinio karo turėjęs įrengtus inžinerinius tinklus. Juos pamatėme tik atliekant rekonstrukcijos darbus. Tikėkimės, kad ateityje bus skiriamas reikiamas dėmesys mūsų istorijai pažinti.

Išvados

1. Senosios medinės kaimiškųjų sodybų architektūros elementų beveik neišliko. Tam turėjo įtakos carinės Rusijos, Napoleono armijų sugriovimai, Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai, gaisrai. Daugelis senųjų medinių sodybų jų metu buvo sugriautos, sudegė ar ilgai supuvo. Išsaugojimu, restauravimu niekas nesidomėjo, jų vietoje buvo lengviau pasistatyti naujas. 1867 m. sudegė visi Viešvilės rytinės pusės gyvenamieji namai.

2. Rytinės Mažosios Lietuvos krašto dalies architektūrai didžiausios įtakos turėjo Vakarų Europos, ypač Vokietijos, o visų pirma – artimiausių miestų (Ragainės, Tilžės, Karaliaučiaus) architektūra. Panemunės miesteliuose buvo vystoma vietinė pramonė, amatai, ten dirbo atvykę kolonistai. Atvykusieji iš Vokietijos pramoninių rajonų atsiveždavo ir supratimą apie savo krašto architektūrą, statinių projektus, kuriuos stengėsi pritaikyti.

3. Visas buvęs turtingas krašto kultūrinis paveldas – bažnyčios, dvarai, didelė dalis buvusių gražiausių sodybų – ne tiek nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą, kiek pokario metais, kai buvo griaunamos pamiškių sodybos. Į išlikusių kultūrinį paveldą buvo žiūrima kaip į priešą, ypač – kaip į klasinio. Tokiu būdu nebuvo išsaugotos etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu vertingosios senųjų pastatų savybės, pagrindiniai jų architektūrinio paveldo bruožai.

4. Iki paskutiniųjų metų buvo mažai atsižvelgiama į Klaipėdos krašto senąsias architektūros tradicijas. Projektuojant, statant ar restauruojant gyvenamosios ir visuomeninės paskirties pastatus bei statinius, beveik nebuvo kreipiama dėmesio į

Nr. 129. Staliaus dirbtuvė dekoruota pagal fachverką. Viešvilė. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

Nr. 130. Šių dienų baldai gaminti laikantis senųjų tradicijų. Viešvilė. A. Sinkevičiaus nuotr. 2014 m.

šiam kraštui charakteringas ypatybės, praeityje formavusias didelę krašto tradicinės architektūros įvairovę. Tie patys, neretai naudoti kitose respublikos vietovėse pastatų ir statinių projektai, visai neturintys ryšio su Mažosios Lietuvos kultūros paveldo statiniais, buvo naudojami ir Viešvilėje bei Smalininkuose.

Pasiūlymai

Norint išsaugoti senuosius pastatus, turinčius savitų, būdingų Mažosios Lietuvos kaimų tradicinei architektūrai bruožų, reikia skubiai juos įtraukti į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą. Kadangi iki šiol netyrinėta, nesaugoma Viešvilės gyvenvietės istorinė dalis, į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą reikėtų įtraukti piliavietę, XVI a. Viešvilės dvarvietę, evangelikų liuteronų bažnyčios ir buvusios jos klebonijos vietą. Tam reikalinga sulaukti specialistų, paminklosaugininkų tvirtesnio žodžio. Tad tikėkimės, kad jis bus.

Projektuojant naujus statinius, restauruojant juos, atliekant fasadų, stogų dangos remontą, reikalinga išlaikyti jų autentiškumą, istoriškai susiklosčiusią objekto paskirtį, išraišką ir savitą fizinį pavidalą, naudojamas medžiagas, atsižvelgti į senąsias krašto architektūros tradicijas.

Tam daug pasitarnaus Etninės kultūros globos tarybos išleista Martyno Purvino knyga „Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra“. Naujajame leidinyje kiekvienas besidomintis galės susipažinti su Mažosios Lietuvos kaimų senąja architektūra, jos tradicijomis ir jas pritaikyti.

Literatūra

1. Kliukienė R. Mažoji Lietuva: tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas, www.voruta.lt, 2010 01 11.
2. www3.lrs.lt/docs2/fatabrho.pdf Purvinas M. *Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra*, Vilnius, 2008, žr. 2013 03 15.
3. Gimbutas J. *Ūkininko sodyba M. Lietuvoje*, www.aidai.us/index.php?view=article&catid=148&A18...
4. www.archeologijosdraugija.lt/atl/2001/132-133.pdf *Naudvario kapinynas*, žr. 2013 04 10.
5. www.memelland-adm.de/.../statistik... *Aus einem Auszug einer Kirchen-kassenrechnung des Jahre 1616–1917, die auf den damaligen Pfarrer B. Loebell zurückgeht, ergibt sich eine zusammengefaßte Aufstellung der ersten Orte des Kirchspiels*, žr. 2013 04 10.
6. *Instruction der kauffschultzen und willkuehr des amptes Insterburg*, Königsberg, 1604, Seite 40–41.
7. lt.wikipedia.org/wiki/Dvaras, žr. 2013 04 10.
8. www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7131... Purvinas M. *Klaipėdos krašto dvarų ir jų sodybų raidos bruožai (XIII a.–1944 m.)*, žr. 2013 04 10.
9. Žemaitaitis A. Paminklas Klaipėdos krašto etnografiniams kaimams, *Vakarų ekspresas*, 2014, rugpj. 25.
10. www3.lrs.lt/docs2/hkdoogub.pdf Baltrušaitis V., Burinskaitė I., Kačinskaitė I., Žumbakienė G. *Sūduvos tradicinė kaimo architektūra*, Etninės kultūros globos taryba, Vilnius.
11. Knobloch H. E. von. *Beiträge für eine Dorf-Chronik I*, Berlin-Dahlem, 1997, Seite 135–138.
12. Schwarzien O. Der Grenzgarten, *Memeler Dampfboot*, nr. 2, Mittwoch, den 4, März.
13. Uostas.info/miestas/pasimatymai/.../189.html *Fachverkas – architektūros stilius*.
14. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 71.
15. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003, p. 59.

Senieji Viešvilės pastatai – Mažosios Lietuvos krašto praeities liudininkai

Elena Vizbarienė

Įvadas

Viešvilės miestelis turi seną ir įdomią praeitį. Apie tai daugiau sužinota tik po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Nuo 2012–2013 m. m. su mokiniais, besidominčiais kraštotyra, rinkome medžiagą apie Viešvilės miestelio senuosius pastatus. Šio darbo imtis paskatino prasidėjusi aktyvesnė vietos gyventojų gyvenamųjų būstų tiek vidaus, tiek išorės remonto darbų veikla. Tenka pastebėti, kad po šių atnaujinimo darbų visiškai pasikeičia pastatų išorė, nebelieka ankstesnių savitų, Mažosios Lietuvos (Klaipėdos krašto) architektūriniais sprendimams būdingų bruožų. Pastatus suniokoja ir pasitaikantys gaisrai, dažni stipraus vėjo gūsių. Pro miestelį daug kam tenka pravažiuoti keliaujant iš Kauno į Klaipėdą, nes miestelio pagrindinė gatvė ir yra šios automagistralės dalis. Abipus kelio tankiai išsidėstę daugiau kaip šimto metų pastatai. Tai Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto laikus primenantys statiniai.

Viešvilės, kaip Mažosios Lietuvos bei Klaipėdos krašto dalies, istorine praeitimi valstybinių institucijų lygmeniu sovietų valdžios metais buvo beveik nesidomima. Kai kurie istoriniai faktai, procesai, reiškiniai buvo vertinami tendencingai arba tiesiog nutylimi. Tokio požiūrio priežastys aiškios. Mažosios Lietuvos ilgas praeities istorijos laikotarpis buvo susijęs su vokiečių germaniškąja praeitimi.

SSRS diplomatiniai santykiai su Vokietija prieš Antrąjį pasaulinį karą, jo eigoje ir pokario laikotarpiu buvo labai priešaringi. Siekiant viešumoje propaguoti patrauklų, humanišką socialistinės valstybės įvaizdį, Sovietų Sąjungos aukščiausios valdžios ideologai Lietuvos istorikus perspėdavo nesiimti šio krašto išsamesnių tyrinėjimų. Kaliningrado (Karaliáučiaus) srities prijungimo prie SSRS po Antrojo pasaulinio karo ir Mažosios Lietuvos istorinio paveldo problematika buvo nepageidaujama tema.

Padėtis pasikeitė išnykus geležinei uždangai, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir atsiradus galimybėms laisvai bendrauti su Vokietija ir kitomis šalimis. Viešvilėje ėmė lankytis čia prieš Antrąjį pasaulinį karą gyvenę žmonės. Jie pateikė daug vertingos medžiagos apie Viešvilės praeitį. Buvo atlikti Švedkalnio, Naudvario ir kitų kapinynų archeologiniai tyrinėjimai.

2013 m. šventėme svarbaus istorinio įvykio – Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos devyniasdešimtmetį. Tai buvo dar vienas akstinas kraštotyros veikloje atkreipti dėmesį į mūsų krašto savitumų tyrimų išplėtimą. Medžiagos apie senuosius miestelio pastatus surinkimas paskatins miestelio gyventojus atsargiau, rūpestingiau elgtis su architektūriniu paveldu, susimąstyti apie jo vertybinę reikšmę.

Tyrimo objektas – senieji Viešvilės miestelio pastatai, jų architektūriniai sprendimai, – istorinio kultūros paveldo objektas.

Tiriamąjį darbo tikslas:

1. Fiksuoti dar išlikusių miestelio senųjų pastatų praeitį liudijančias detales, kadangi dauguma jų yra apgailėtinos būklės, griūvantys.

2. Paskatinti gyventojus renovuojant architektūrinę paveldo reikšmę turinčius pastatus paisyti ankstesnės pastato išvaizdos, išsaugoti pastato istorinį savitumą.

3. Suteikti žinių Viešvilės gyventojams apie saugotinas pastatų detales, jų reikšmę.

4. Miestelio senieji pastatai nėra įtraukti į saugomo istorinio paveldo objektų sąrašą, išskyrus vienintelį mokyklos raudono mūro pastatą. Ką užfiksuojame nuotraukose ir savo darbe, tarnaus kaip pažintinė medžiaga ir atliks nykstančių praeities liudijimų išsaugojimo funkciją.

5. Seniausi pastatai pastatyti prieš daugiau kaip šimtą ar du šimtus metų, todėl jie yra vienas iš svarbių praeitį liudijančių šaltinių, atskleidžiančių miestelio istorinį savitumą.

Tyrimo metodai – fotonuotraukų, prisiminimų, kitos rašytinės, dokumentinės medžiagos apie išlikusius senuosius Viešvilės pastatus surinkimas, analizavimas, gyventojų apklausa, literatūros pagal darbo temą studijavimas.

Raktiniai žodžiai – Mažoji Lietuva, Klaipėdos kraštas, architektūra, ertikis, mezoninas, kelderis, lėkis, vėjalentės.

Mažosios Lietuvos (Klaipėdos krašto) architektūros savitumai

Mažai žinoma apie pačią seniausią prūsų architektūrą, nes jos likučių galima rasti tik archeologinių kasinėjimų metu. Tuo laikotarpiu turėjo vyrauti baltiškoji (skalvių, nadruvių ir prūsų) liaudies architektūra. Pagal archeologinius radinius yra nustatyti Mažosios Lietuvos architektūrinių sprendimų ryšiai su Skandinavijos ir kitais Europos kraštais.

Įsibrovęs Kryžiuočių ordinas atnešė Vakarų Europai būdingos profesionalios architektūros bruožus, ypač fortifikaciniuose statiniuose. Vėlesniais laikais, po niokojančių karų ir XVIII a. pradžios bado epidemijos, atvykę į šį kraštą kolonistai atsinešė iš Vakarų Europos įvairioms etninėms grupėms būdingos liaudies architektūros elementų.

Stiprėjant Prūsijos administracinei ekonominei tvarkai, jai priklausančioje Mažojoje Lietuvoje buvo vis griežčiau kontroliuojamos įvairios gyvenimo sritys, tarp jų ir statyba. XX a. pr. net ūkiniams pastatams buvo ruošiami projektai, patvirtinti vietos pareigūnų. Griežtų taisyklių reikalaujama laikytis dėl pastato bendros išvaizdos, dydžio, langų ir durų skaičiaus. Reikalaujama miestų ir miestelių pastatų statybai naudoti nedegias medžiagas, kad būtų apsaugota nuo gaisrų. Pastatų aukštis negalėjo viršyti 14 metrų. Bažnyčių bokštai galėjo būti aukštesni.

Statybos meistrai savo nuožiūra darydavo puošybos ir kitas smulkesnes detales. Taip išliko galimybė pastatuose parodyti krašto etnokultūrinės tradicijas.

Mažosios Lietuvos krašto architektūrai būdingas daugiasluoksniškumas, parodęs sudėtingą krašto istoriją, etninę įvairovę. Šalia lietuvininkų ir kitų tautų etninių tradicinių pastatų vėliau plito pastatai, statyti pagal Vakarų Europos oficialios statybos taisykles ir projektus. Ryški Skandinavijos, Austrijos, Anglijos, Olandijos ir kitų šalių įtaka, papildžiusi pagrindinę – Šiaurės Vokietijos architektūrinę tradiciją.

Labai anksti, jau Kryžiuočių ordino laikais, mūsų krašte prasidėjo mūrinių pastatų statyba. Dažniausiai tai būdavo akmens mūro ir plytų mūro pastatai. Stogų dangoje išivyravo čerpės. Jas vadindavo dachpanėmis, dachfanėmis, dokalkėmis, molio stiegėmis. Jos buvo gaminamos įvairių formų ir pagal tai turėjo skirtingus pavadinimus: plokščiosios – žvyninės, olandiškos – banguotosios, Marselio falcinės, lovinės, kraiginės. Čerpės buvo labai patvari, nedegi medžiaga, pakeitusi ankstesnę šiaudų, nendrių ar malksnių namų dangą.

Kultūrologiniu požiūriu, kaip teigia Mažosios Lietuvos architektūros tyrinėtojai Martynas Purvinas ir Marija Purvinienė, XIX a. pab.–XX a. pr. Mažosios Lietuvos architektūra priklausė šiaurės–vakarų Europos germaniškajam–skandinaviškajam arealui. Tuo tarpu Didžiiosios Lietuvos architektūra – rytų ir pietų Europos romaniškajam ir slaviškajam arealui. Geresnė Prūsijos ekonominė padėtis leido gyventojams statyti kapitališkus pastatus iš geresnių statybinių medžiagų.

XIX a. pab.–XX a. pr. plito eklektizmo architektūra. Tai toks stilius, kai panaudojamos kelių ankstesnių stilių formos (romaninio, gotikos, renesanso, baroko, klasicizmo) ir jos įvairiai supinamos. Tokių įmantrių, kapitališkų pastatų statyba buvo susijusi su Prūsijos suklestėjimu. Tada labai sparčiai augo Mažajoje Lietuvoje miestai ir miesteliai. Ir mūsų miestelio dauguma senųjų pastatų yra išlikę iš to laikotarpio.

Dažnai pastatų frontonuose buvo mėgdžiojami senųjų aristokratų puošnūs herbai, kiti įmantrūs puošybos elementai. Įsigalėjus aršiai germanizacijai, o vėliau nacizmo ideologijai, Rytprūsių architektai Mažosios Lietuvos motyvų statyboje jau nebenaudojo.

XX a. pr. atsiranda konstruktyvizmo architektūra. Joje akcentuojama naujų statybos medžiagų (betono, metalo, stiklo) konstrukcinės galimybės, atmetamas įprastas pastatų puošimas tradicinėmis detalėmis, siekiama paprastesnių ir racionalių geometrinių formų. Tai dažniausiai būdavo gamybinės paskirties pastatai.

Savitą Mažosios Lietuvos architektūros raidą nutraukė 1945 m. sovietinė okupacija. Ištuštėjęs kraštas ir jo likusios sodybos, emigravus vietiniams gyventojams, buvo niokojamos ir plėšiamos. Medinius pastatus atsikėlę gyventojai nugriaudavo malkoms, o mūrinius griovė ir pardavinėjo plytas. Pasigviešę svetimo, niekieno nesaugomo turto, atvykėliai išsiveždavo pastatų įrangą, baldus, langus, duris. Mažosios Lietuvos architektūros naikinimas sovietų valdžios buvo skatinamas kaip „atpildas“ nacistinei Vokietijai už karo meto padarinius sovietinei visuomenei. Dėl netoliaregiškos ir net, galima sakyti, fanatiškai barbariškos SSRS politikos po Antrojo pasaulinio karo daug pastatų buvo nugriauta, pakeista jų paskirtis, palikti sunykti.

Naujoje pokario architektūroje vyravo sovietmečio ideologijos ir politinės valios padiktuotas socialistinio realizmo, industrinio – sovietinio modernizmo stilius. Dažno miestelio, gyvenvietės vaizdą nuskurdino neišvaizdūs silikatinių plytų, pilko gelžbetonio, „dėžučių“ formos kelių aukštų masinės statybos gyvenamieji namai. Jie buvo statomi pagal tipinius sąjunginius projektus ir leido sumažinti gyvenamojo ploto fondo trūkumą. Dauguma architektūros specialistų nurodo šiuos tipinės masinės gyvenamųjų namų statybos stiliaus bruožus: monotonija, standartizacija, statiškumas, šaltumas, nykumas, nužmoginimas, nuestetinimas. Tikrojo modernizmo

ir postmodernizmo elementai ryškesni buvo tik miestų visuomeninės reikšmės (parodų rūmų, kino teatrų, geležinkelio stočių ir pan.) pastatų architektūroje.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, nuo 1990 m., naujausia architektūra, panašiai kaip ir sovietmečiu, menkai paiso Mažosios Lietuvos buvusio savitumo. Dažniausiai statomi kosmopolitinės architektūros pastatai ir tai neprisideda prie šio krašto architektūros paveldo saugojimo.

Viešvilės miestelio senieji mediniai pastatai

Viešvilės miestelis yra gatvinio planavimo tipo. Dauguma pastatų susitelkę šalia pagrindinės gatvės. Tokio planavimo gyvenvietės dažniausiai kūrė vokiečių kolonistai. Toliau nuo prie pagrindinės gatvės esantys pastatai išmėtyti be griežtos tvarkos, nesilaikant gatvių ar keliukų simetriško tinklo. Pagrindinė miestelio gatvė dabar yra pavadinta Klaipėdos gatve. Ji kartu yra susisiekimo Jurbarkas–Šilutė plentas.

Anksčiau, Kryžiuočių ordino valstybės laikais, šiek tiek arčiau Nėmuno buvo vieškelis, kuriuo keliaudavo žygūnai, įvairių kraštų pirkliai su prekėmis į Didžiąją Lietuvą ir iš jos, maršrutu Ragainė–Viešvilė–Smaliniškai–Jurbarkas–Kaūnas. XVIII a. pab.–XIX a. pr. vieškelių reikšmė sumenko, nes apie XIX a. vidurį nuo Vilkỹškių buvo tiesiamas plentas link Viešvilės ir Smaliniškų.

Atvykstant nuo Jurbarko pusės, senieji miestelio mediniai pastatai pasimato iškart už kelio ženklą „Viešvilė“.

Pirmasis medinis gyvenamasis namas dešinėje plento pusėje statytas XIX a. II pusėje. Namas tikrai turi gerokai daugiau nei šimtą metų. Namo savininkė G. Užkuraitienė jame gyvena nuo 1945 m. Prieš keletą metų buvo sumaniusi namą parduoti. Pirkėjai įvairiais būdais bandė patikrinti medinių sienojų būklę. Vieni, atradę palubėje atviresnę nuo vidinio tinko sienojų vietą, badė geležiniu virbu. Virbas net iki pusės sienojų sulindo. Namo šeimininkė apgailestavo, kad neturi galimybių atlikti rimto remonto, o be jo namas per keletą metų gali pradėti nykti. Senasis ūkinis pastatas praėjusiais metais jau neatlaikė plėšiančio vėjo gūsių, sukrito stogas ir sienos apgriuvo. Jai neramu ir dėl namo išlikimo.

Medinio dvigalio pastato ertikis

Medinis gyvenamasis namas

Tai tipiškas Klaipėdos kraštui būdingo architektūrinio sprendimo pastatas. Pagrindinis įėjimas nuo gatvės pusės ties namo viduriu, tik juo beveik nesinaudojama. Namas dviejų galų. Jame galėjo gyventi dvi šeimos arba vieną namo galą išnuomodavo. Namo išorės apdaila yra horizontalių lentų apkalas. Stogas dvišlaitis. Stogo galo trikampio apkalo lentos tvirtintos derinant jų horizontalų ir vertikalų išdėstymą, kad nebūtų monotoniškas bendras išorės vaizdas. Namas su ertikiu, paaukštinta pastoge, kai stogas pakeliamas 0,5–1,5 metro virš lubų. Ertikio apkalo lentelės pritvirtintos statmenai sienų horizontaliam apkalui. Jų galai suapvalinti, jos nevienodo ilgio ir klojamos simetriškai viena ant kitos taip, kad namo išorei teiktų puošnumo. Stogo apatinis pakraštys dengtas vėjalente, kurios krašteliai dailiai išpjaustinėti. Stogas dengtas raudonomis olandiškomis – banguotosiomis čerpėmis. Namo pamatai iš tašytų akmenų, kurie dengti tinku.

Aiškia matosi neseniai pakeisti kai kurie langai. Keičiant nepaisyta, kad akį rėš vaizdas, kai stiklas yra ištisinis ir rėmas jo nedalija į keturias dalis. Įdėmiau žvilgtelėjus, naujieji langai atrodo kaip nevykęs prielipas namo išorės simetrijos bendrame vaizde.

Štai kiek daug viename name atrandame mūsų krašto praeito šimtmečio medinei architektūrai būdingų elementų.

Panašaus stiliaus, kaip ir anksčiau apibūdintas, senas medinis gyvenamasis namas. Jo skiriamieji bruožai yra laužtinis dvišlaitis stogas. Jis skirtas gyventi tik vienai šeimai, nes tai ne dvigalis pastatas. Tai praeityje galėjo būti laukininko namas. Tokiuose namuose seniau, pagal gyventojų prisiminimus, vienoje pusėje gyvendavo šeima, o kitoje laikydavo gyvulius. Jo būklė taip pat verčia nerimauti.

Šis medinis pastatas turi mezoniną, pusaukštį virš pastato vidurinės dalies. Tačiau charakteringiausia detalė yra ties mezonino viduriu statinio puošybos elementas – lėkis. Mūsų miestelyje tik vienas ir beišlikęs, kurį namo savininkai atlikdami remontą rekonstravo pagal senojo pavyzdį. Kitose Mažosios Lietuvos vietose tai dažnas senųjų pastatų kraigo puošybos elementas, ypač pajūrio regione.

Dvigalis būdingas Klaipėdos krašto architektūrai medinis gyvenamasis namas su išlikusiomis dvivėrių durelių formos langinėmis. Kad jos išlikusios iš praėjusio šimtmečio, rodo ne fabrikinės gamybos, o kalvio nukaldinti langinių apkaustai.

*Gyvenamojo pastato
dekoru elementas –
lėkis*

*Medinis dvigalis
pastatas*

Kaminas su žiotimis

*Senuju meistru
savito deko durys*

*Renovacija bandant
išsaugoti paveldo
detales*

Tipiškas dviejų galų medinis namas. Jo įdomiausia detalė yra kamino užden-gimas. Stogelis sumūrytas iš raudonų plytų, pats viršus net suapvalintas. Tokiam darbui atlikti reikėjo nagingo meistro. Kamino viršutinėje dalyje padarytos angos dūmams išeiti buvo vadinamos žiotimis.

Senosios medinių pastatų durys. Nuotraukoje matome itin unikalias meistro darbo duris, kurių dekoras padarytas naudojant kalvio nukaltas vinis ir durų apkalo lentelių išdėstymu sukuriant geometrinių figūrų ornamentą. Virš durų langeliai apšviesdavo įėjimo patalpą. Kitoje nuotraukoje taip pat dvivėrių durų senasis vaizdas, išlikęs tik vienoje pusėje. Aiškiai matosi stogo gegnių išsikišę galai. Tai taip pat būdingas Mažosios Lietuvos architektūrai struktūrinis ir de-koro elementas.

Seno medinio pastato išorė atnaujinta stengiantis išlaikyti kai kurias šio krašto seniesiems pastatams būdingas detales: ertikį, mezoniną, gegnių galus, langų rėmų formą.

Viešvilės miestelio senieji mūriniai pastatai

Mūro statybos miestelio pastatuose daug geriau išlikę XIX a. pab.–XX a. pr. Mažosios Lietuvos architektūrinio paveldo saviti bruožai nei mediniuose. Po Antrojo pasaulinio karo į šį kraštą atsikraustę iš Didžiosios Lietuvos gyventojai įsikūrė puikiai išsilaikiusiuose mūriniuose pastatuose ir daugiau kaip per pusę šimtmečio gyveno nedarydami kapitalinių pastatų išorės atnaujinimų. Kai kurių pastatų buvo tik atnaujintas tinkas nenaikinant išorės dekorą detalių. Pastarosios ir liudija pastatų solidų amžių, galimą paskirtį praeityje.

Šio pastato yra pakeista senoji stogo danga, naujai atliktas stogo apskardinimas (jau nukentėjęs nuo vėjo gūsių), pakeistas kairiojo lango rėmas. Tai išlikęs fachverko (karkasinės) statybos pastatas. Tokius pastatus Mažojoje Lietuvoje staty-davo siekdami pagreitinti statybos darbus. Pastatui neruošdavo kapitalinių pamatų. Surešdavo tašytų rąstų pastato rėmą, kurio tarpus užpildydavo plytomis, kai kada nedegtomis, arba tiesiog moliu. Tokie pastatai buvo lengvai remontuojami. Pas-tatas buvo neatsparus drėgmės poveikiui. Prasidėjus pirmo aukšto puvimui nuo

Fachverko statybos namas

Kelderio likučiai

drėgmės, jį keisdavo mūru, o buvusio fachverko žymes užtinkuodavo. Pastate, nubyrėjus tinkui, aiškiai matosi pusaukštyje buvusio fachverko žymės.

Tai paprastas dvigalis mūrinis gyvenamasis namas su mansarda. Prie namo yra buvusio kelderio (kelnerio, kelnoriaus) likučiai. Kelderis – tai atskiras ūkinis pastatėlis su požemine ar įgilinta patalpa. Rūsysis žemėje būdavo sumūrijamas iš tašytų akmenų, molio arba plytų. Rūsysis išlikęs, o medinis pastatas virš jo buvo nugriautas, tik jo čerpinis stogas buvo panaudotas rūsio uždengimui. Ties išorinėmis durimis mūrydavo sienelę žemių sampilui atlaikyti. Ši išlikusi sienelė, įgilintos patalpos vaizdas ir čerpinis stogas leidžia patikėti, jog tai yra kelderio likučiai.

Turtingo miestelio gyventojų mūrinis dviejų aukštų namas. Jis pastatytas pagal savininko individualiai užsakytą projektą. Tai vienintelis miestelyje tokio architektūrinio sprendimo pastatas. Jis ne kartą yra remontuotas. Pakeisti langų rėmai, stogo danga, apskardinti kaminais, naujai tinkuotas. Išlikusi santūraus išorės dekoru detalė – tai akcentuotos skirtinga plytų spalva ir išsikišimu simetriškos horizontalios linijos. Keturšlaitis stogas, būdingas kapitaliniams visuomeninės paskirties pastatams, panaudotas privačiame name. Kontraforsinis dviaukštis

Gyvenamasis namas su erkeriu

*Pagalbinis
suremontuotas
mūrinis pastatas
prie ankstesnėje
nuotraukoje fiksuoto
gyvenamojo namo
su erkeriu*

flygelis skirtas įėjimui, vidiniams laiptams į antrą aukštą. Svarbiausia pastato išskirtinė detalė – mūrinė išsikišusi fasado dalis per abu aukštus. Tai visiškai atitinka Mažosios Lietuvos architektūrai būdingos detalės, specialistų vadinamos erkeriu, apibūdinimą. Erkeris – nepasiekianti žemės pastato dalis su langais. Tai pastato puošmena, kaip uždaras balkonas ar laiptinė. Taip Mažosios Lietuvos enciklopedijoje šią pastato dalį apibūdina Marija Purvinienė. Kiti architektūros tyrinėtojai tokius namus vadina „išėjusiais pasivaikščioti“. Kadangi namas buvo daug kartų kapitališkai remontuotas, tai erkerio atrama iki žemės galėjo būti primūryta remonto metu. Jeigu nebuvo papildomų pamūrijimų, tuomet ši detalė yra rizalitas – fasado išryškinimui per visą namo aukštį išsikišimas į vaizdingą aplinką.

Remontuojant pastatą pagal galimybes savininkai stengėsi išlaikyti buvusią išvaizdą: paaukštinto stogo apkalo simetrišką suklotinių lentelių suapvalinta apačia, kaip dekoro elemento, atkartojimą, paliko tokią pat langų rėmelių formą ir senųjų banguotųjų čerpių stogo dangą, raudonų plytų kaminą. Pastato buvusi paskirtis tiksliai neišsiaiškinta. Pagal atvykusių iš Vokietijos buvusių vietinių gyventojų prisiminimus, tai pagalbinių darbininkų gyvenamosios patalpos.

Kitame tinkuotame mūre iškilumais suformuota augalinio ornamento, dažno Mažosios Lietuvos mūrinėje statyboje, dekoro detalė. Langų viršuje ir šonuose išlikęs skirtingai išdėstytų raudonų plytų apvado papuošimas. Lango viršutinė dalis ne statmena, bet suapvalinta. Tokiu pat principu papuošti ir mezonino kraštai. Stogo atramai palaikyti panaudotas gražiai išlenktas ir dekoratyvinėmis sijomis besiremiantis į sieną kronšteinas. Raudonų plytų simetriškomis horizontaliomis juostomis puošiamą namo fasadinę plokštumą. Stogo danga yra pakeista, nes buvo daugelyje vietų suežėjusi.

Išraiškingesnės ir mažiau atnaujinimo darbų paveiktos to paties pastato pirmojo aukšto dekoru detalės. Išlikę praėjusio šimtmečio pradžios langų rėmai.

Namo išorė ne kartą atnaujinta, tačiau paliktas pirminės raudonų plytų puošybos detalės. Jomis išryškintos horizontalios linijos kaip aliuizija į klasicizmo stilių. Nors iš naujų medžiagų, bet atnaujintos pagal ankstesnį vaizdą dviverės durys,

Kapitalinės statybos mūrinio privataus namo išorės tinkuotoje plokštumoje paliktų raudonų plytų dekoru ornamentas

palikti virš durų langeliai įėjimo apšvietimui, – tai buvo miestų pastatų XIX–XX a. pr. architektūrinio projektavimo detalė.

XX a. 3–4 deš. plito baltų plytų mūro pastatai. Jų išorės puošybai skiriama mažiau dėmesio, nes daugiausiai projektų užsakymai buvo teikiami vietos valdžios institucijų, kurios buvo suinteresuotos sparčiu užsakymų realizavimu. Tik pagal privačiai užsakomus projektus buvo daugiau paliekama išorės dekoru detalių. Tai jau funkcionalizmo architektūra. Vyrauja itin griežtos ir schemiškos formos. Vienintelis išorės papuošimas – skirtingos plytų padėties ornamentas.

Baltų plytų kapitalinės statybos gyvenamieji ir viešosios paskirties pastatai. XX a. 3–4 deš.

*Buvęs Viešvilės
banko pastatas*

*Labai tvirtą ir
didingą pastato išorės
vaizdą teikia aukšti
didžiulių tašytų
akmenų pamatai*

Tai vienas iš kapitalinių raudonojo mūro pastatų. Jame ryškūs eklektinio imperinio stiliaus elementai. Simetriškumas, monumentalumas, horizontalių linijų akcentavimas, viršutinio stogelio ornamentiką galima laikyti bydermajerio („saldžiosios architektūros“) stiliaus detale. Raudonosios plytos buvo labai kokybiškos, todėl netinkuodavo jų ir taip atsirado raudonplyčiai pastatai. Šis pastatas yra su flygelium.

Viešosios paskirties pastatuose langų ir durų langų rėmeliai stiklą dalindavo į daugelį smulkių dalelių. Taip projektuodavo todėl, kad stiklas buvo brangus, o ypač tokioje įstaigoje kaip mokykla galėjo dažnai prireikti keisti išdužusį stiklą.

Miestelio aukščiausias pastatas, kuriame ir po restauracijos išliko neogotikos bruožai: pusiau smaili ir pusiau apvali arkos, kontraforsinis flygelis. Neišlikę tik smailūs bokšteliai. Tai buvo visuomeninės paskirties pastatas – teismo rūmai.

Raudonplyčio mūro senasis mokyklos pastatas (įtrauktas į Lietuvos kultūros paveldo vertybių registrą)

Raudonplytis neogotikos stiliaus pastatas (įtrauktas į Lietuvos kultūros paveldo vertybių registrą). Buvę Viešvilės pirmosios instancijos teismo rūmai.

2013 m. T. Sinkaus nuotraukos

Išvados

1. Miestelio senieji pastatai nėra įtraukti į saugomo istorinio paveldo objektų sąrašą, išskyrus vienintelį mokyklos raudono mūro pastatą. Ką užfiksuosime nuotraukose ir savo darbe – ir bus tas išsaugojimas.

2. Seniausi pastatai pastatyti prieš daugiau kaip šimtą arba du šimtus metų.

3. Šie pastatai yra nykstantys.

4. Dėl barbariškų pastatų savininkų remonto darbų dažnai sunaikinamos istorinę praeitį liudijančios namų architektūrinės detalės.

5. Būtina aktyviai šviesti viešviečius apie mūsų turimą kultūros ir istorijos paveldą, siekiant jį kuo ilgiau išsaugoti.

Pastaba. Reikia, kad architektūros specialistai išsamiai ištirtų ir įvertintų senuosius mūsų miestelio pastatus.

Apie vieną lietuvininkų žaidimą¹

Jūratė Šlekonytė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Mažosios Lietuvos folkloras pradėtas užrašinėti maždaug nuo XIX a. pradžios, o ypač suintensyvėjo apie amžiaus vidurį, kai pradėtas justis susirūpinimas ir mokslinis interesas sparčiai nykstančia šio krašto gyventojų kalba, prigimtaine kultūra. To rūpesčio paskatinti pavieniai entuziastai ar kalbotyros specialistai ėmėsi asimiliuojamos kalbos užrašinėjimo darbų, todėl į šių žmonių akiratį pakliuvo vietos gyventojų folkloras. Į tautosakinės medžiagos rinkimo veiklą įsijungė užsienio mokslininkai Augustas Schleicheris (padedamas vietinių pagalbinkų) bei Adalbertas Bezzenbergeris. Tuo užsiėmė ir vietiniai žmonės – Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas Vilius Kalvaitis bei dvasininkas Kristupas Jurkšaitis. Pastarojo asmens užrašytas vienas folkloro tekstas yra šios publikacijos tyrimo objektas.

K. Jurkšaitį mes žinome kaip Mažosios Lietuvos kultūros veikėją, dirbusį daugelyje kultūros sričių. Jis buvo spaudos darbuotojas, vertėjas, kalbininkas, evangelikų liuteronų kunigas². Aktyviai domėjosi Mažosios Lietuvos istorija, išleido 80 giesmių giesmynėlių mokykloms, tikybos vadovėlių, rengė įvairius žodynus ir kt. leidinius³.

Folkloristams jis gerai pažįstamas ir kaip savo gimtojo krašto tautosakos rinkėjas. Kaip pastebėta, nemažai folkloro tekstų jo išgirsta dar vaikystėje ir vėliau užrašyta iš atminties. Pirmieji pasakų tekstai paskelbti „Lietuvių literatūros draugijos pranešimuose“ (*Mitteilungen der litauischen Literarischen Gesellschaft*), paraleliai su J. Basanavičiaus tuo metu išleistomis „Lietuviškomis pasakomis“ (I t.)⁴. Netrukus K. Jurkšaitis užrašytą folkloro medžiagą sudėjo į atskirą pluoštelį ir išleido rinkinuką pavadinimu „Lietuvių pasakos ir pasakojimai“ (*Litauische Märchen und Erzählungen*, 1898)⁵. Į knygelę sudėti 63 pasakojamojo folkloro vienetai, kurie sukirčiuoti pagal vietinę Galbraščių tarmę. Prie kiekvieno liaudies kūrinio nurodoma jo užrašymo data ir vieta. Tekstai pateikiami dviem kalbomis: tiek lietuviškai, tiek greta vokiškai. Vokiškas įvadas ir folkloro tekstų komentarai šia kalba rodo, kad leidinys skirtas vokiškai kalbančiai auditorijai ir jame skelbiamas folkloras traktuojamas kaip svarbus lietuvių kalbos tyrinėjimų šaltinis⁶. Truputį vėliau šią folkloro medžiagą į savo leidinį „Lietuviškos pasakos įvairios“, t. 1 (1903), su sudarytojo sutikimu įdėjo J. Basanavičius⁷. Į tais pačiais metais leidžiamą veikalą „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“ tautosakos patriarchas įdėjo ir 37 naujai K. Jurkšaičio užrašytas sakmes ir bei pasakas⁸.

¹ Šis straipsnis yra publikacijos Šlekonytė J. Keli pastebėjimai apie žaidimą „Ražemuko gaudymas“, *Tautosakos darbai*, t. XXXI, 2006, p. 201–211, pakoreguota ir papildyta versija.

² Sabaliauskas A. Jurkšaitis, Jurkschat Kristupas, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 2000, p. 676–677.

³ Sauka L. Kristupas Jurkšaitis – ir tautosakininkas, *Tautosakos darbai*, 2002, t. XVI(XXIII), p. 281–282.

⁴ *Ten pat*, p. 282.

⁵ *Litauische Märchen und Erzählungen: aus dem Volke gesammelt und in verschiedenen Dialekten, vornehmlich aber im Galbraster Dialekt / mitgeteilt von C. Jurkschat; gedruckt im Auftrage der litauisch-litterarischen Gesellschaft zu Tilsit 1898. Heidelberg: Carl Winters Universitäts-Buchhandlung 1898.*

⁶ Kaunas D. *Mažosios Lietuvos knyga. Lietuviškos knygos raida 1547–1940*, Vilnius, 1996, p. 354.

⁷ BsLPY I.

⁸ *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*, surinko J. Basanavičius, Chicago, 1903.

Grįžtant prie K. Jurkšaičio leidinio „Lietuvių pasakos ir pasakojimai“ norisi šiek tiek aptarti jo turinį. Kaip pastebima, žanriniu požiūriu rinkinukas gana margas, čia daugiausiai yra stebuklinių pasakų, pasakų apie gyvūnus, taip pat rasime pasakų-legendų, novelinių, apie kvailą velnią, buitinių, melų pasakų. Yra ir etiologinių, mitologinių sakmių, anekdotų, padavimų⁹. Dauguma šių kūrinių išgirsta gimtajame Galbrasčių kaime. Tą rinkinio sudarytojas pažymėjo ir įvadinėje leidinio dalyje. Jis rašė, jog daugelis knygoje skelbiamų kūrinių yra vaikystėje jo paties girdėti iš įvairių žmonių (tarp jų dalis ir iš savo tėvo), o kita dalis – nugirsta iš tilžiškių. K. Jurkšaičio teigimu, jam gerai įsiminęs daug pasakų mokėjęs Tilžės gyventojas Faktoras Vogtas, perėmęs ir perteikęs liaudies žodinę tradiciją tiesiogiai iš žmonių lūpų, mat skaityti nemokėjęs.

Tokios yra rinkinio atsiradimo aplinkybės bei jo turinio ypatumai. Pereisime prie straipsnio objekto – vieno autentiško teksto, paskelbto šiame leidinyje.

Kas tas „Ražemuko gaudymas“?

K. Jurkšaičio tautosakos rinkinyje „Lietuvių pasakos ir pasakojimai“ tekstas Nr. 58 pavadintas „Razemuka gadymys“. Šis naratyvas publikuotas dar pagal senąsias rašybos taisykles, tad cituosime vėlesnį jo variantą, adaptuotą šiuolaikiniam skaitytojui. Kaip jau buvo minėta anksčiau, dalį šio leidinio folkloro tekstų perspausdino J. Basanavičius. Į jo rinkinį papuolė ir šis naratyvas¹⁰. 1993 m. tautosakininkų Leonardo Saukos bei Kosto Aleksyno rūpesčiu pradėtas perleisti J. Basanavičiaus folklorinis paveldas ir anksčiau minėtas naratyvas papuolė į pirmąją serijos knygą. Tekstas skamba taip:

„Vasaro atšylant arba daugia[u] rugius nukirtus, užmana ja[u]nųjų viens: ražemuką ga[u]dyt reikią. Katras nepažįsta, praded klausinėt, kas tai esą, an to suprant, a daug, a maž y žinančių. Nepažįstantiems išdavady, tai esąs balduks, ant aukšta užsilaikąs, kuri reik žake suga[ult] ir į girių išnešt ir ką šiai kas žina pakalbėt. Nežinančiuosius mokina žaką išplėtus laikyt prė aukšta trepų. Žinovai užsilipę baldos, neva ką baidą, atsibalda vis arty prė trepų, prišaukia aniems apačio drūtai žaką laikyt, jau atbėgąs – ir galia[u] laikančiuosius no viršaus pašvaukš pašvaukš kibirais šalta vandens apipil, kad jie šlapi pastoja kai pelyčiai“¹¹.

Prie pasakojimo metrikų pateikiama trumpa pastaba, jog tai esąs „pasakojimas apie kasmetinę išdaigą“¹². Panašu, kad leidinio parengėjai, neturėdami analogiškos lietuviškos medžiagos, taigi negalėdami identifikuoti jo lietuvių folkloro tradicijoje, apsiriboja kukliu komentaru. Ši pastaba, pasirodo, paimta iš K. Jurkšaičio leidinio, kur prie vokiško šio naratyvo teksto ir pateiktas toks komentaras¹³. Beje, J. Basanavičius, perspausdindamas šį žaidimo aprašymą, pridėjo pastebėjimą „mitologinės“, numanydamas teksto mitologinį pagrindą¹⁴. Prie išdaigos aprašymo nėra papildomų duomenų apie jos pateikėją, fiksavimo aplinkybes, vietą, todėl galime tik kelti tam tikras prielaidas apie šiuos aspektus. Galimas dalykas, jog prisiminimais apie žaidimą su K. Jurkšaičiu pasidalijo anksčiau minėtas tilžiškis F. Vogtas. Lygiai taip pat neatmestina, jog apie tokį

⁹ Sauka L. *Min. veik.*, p. 282.

¹⁰ BsLPY I 90.

¹¹ BsTB I 90.

¹² Sauka L., Aleksynas K. Paaiškinimai, *Lietuviškos pasakos įvairios*, [kn.] 1, p. 399.

¹³ Ein vielfach geübter Scherz in Litauen (s. 125).

¹⁴ Sauka L., Aleksynas K. *Min. veik.*, p. 399.

pasilinksminimą kalbėjo dvasininko tėvas. Prisimenant pastabą, jog tai esanti dažna išdaiga, gal ir pats K. Jurkšaitis ją matęs ir jos vyksme dalyvavęs ir tai vėliau užfiksavo. Todėl turint šį kontekstą galima tik spėti, jog šis etnografinis vaizdelis galėjo būti fiksuotas tiek Tilžės, tiek Galbrasčių apylinkėse. Numanomas šių duomenų užrašymas sietinas su XIX a. pabaiga, maždaug trečiuoju šimtmečio ketvirčiu.

Analizuojant bet kokį reiškinių, visada stengiamasi jį įvertinti panaudojant tam tikrą kontekstą, ieškant analogiškos ar panašios medžiagos, tam tikrų paralelių. Maždaug tuo metu apie lietuvininkų gyvenimą duomenis rinko Otto Glagau, Karlas Kapeleris, Eduardas Gizevijus, Vilius Kalvaitis, tačiau nė vienas jų neužrašė tokio žaidimo. Sunku pasakyti, ar tai pasirodė nevertas dėmesio dalykas, ar jie nepapuošė tarp tokiu būdu pokštujančių žmonių.

„Lietuvių kalbos žodyne“ šiam žaidimui randame tokį paaiškinimą: *toks vaiduoklis; toks Naujųjų metų žaidimas, pokštas, vaiduoklio gaudymas su maišu*¹⁵. Žodyno sudarytojai remiasi dviejų šaltinių informacija. Visų pirma šie duomenys paimti iš Friedricho Nesselmano „Lietuvių kalbos žodyno“¹⁶. Čia sąvoka *Razumukas, Razumuką varyti* aiškinama kaip naujametinis pasilinksminimas, kurio metu vaikinai laiptų apačioje tamsoje paliekamas su maišu laukti pasirodančio vaiduoklio *Razumuko*, o kitas asmuo tuo tarpu nuo laiptų viršaus laukiantįjį apipila kibiru šalto vandens¹⁷. Antras šaltinis yra kiek vėliau leisto Rytprūsių tautosakininko ir žodynininko Hermano Frišbyro (Hermann Frischbier) „Prūsų kalbos žodynas“. Mokslininkas ėmėsi nuodugnesnės sąvokos analizės ir pateikė tris jo paaiškinimo versijas. Pirmoji reikšmė interpretuojama kaip *išgalvotas vaiduoklis, šmėkla*. Savo nuomonę jis pagrindžia tokio papročio aprašymu iš „Prūsijos provincijos naujojo laikraščio“. Antroji žodžio reikšmė – *neramus žmogus*, o trečioji – *rijikas, pabaisa*¹⁸.

Turima informacija patvirtina, kad tai žaidimas, tačiau nieko nėra įrodančio jog lietuviškumą. Tad mums belieka konstatuoti, jog lietuviškų paralelių lyginimui neturime ir šio reiškinių ištakų teks ieškoti kitos kultūros terpėje. Tai mus nuveda link germaniškosios kultūros klodo.

Ražemuko gaudymas Rytprūsiuose: *Rosemockjagen*

Lietuvių kalba paskelbtas tik vienas šio pokštavimo aprašymas, o vokiškoje literatūroje aptinkame nemažai jo aprašymų. Žinoma, skiriasi gaudomos mitinės būtybės pavadinimas, gaudymo laikas, aplinkybės ir kt. detalės. Peržvelgsime šią etnologinę medžiagą detaliau.

Pirmieji žaidimo aprašymai etnologinėmis temomis rašiusioje Rytprūsių spaudoje aptinkami maždaug nuo XIX a. vidurio. Ankstyviausią žinutę vokiška spauda publikavo „Prūsijos provincijos naujajame laikraštyje“ (*Neue Preussische Provinzial-Blätter*). Šis leidinys tematiškai daugiausiai dėmesio skyrė krašto praeities gyvenimo faktams.

¹⁵ LKŽe: razumukas.

¹⁶ *Wörterbuch der Littauischen Sprache* von G. H. F. Nesselmann, Königsberg, 1851, S. 431.

¹⁷ *Rasumuck jagen*, ein beliebter Sylvesterschertz; ein unerfahrender Bursche wird im Dunkeln mit einem Sacke an die Treppe des Bodenraums gestellt, um den Rasumuck, ein vorgebliches Gespenst das ein Anderer die Treppe herabjagen zu wollen vorgiebt, im Sacke auszufangen; nachdem nun dieser oben eine Zeitlang gepoltert und gefangt hat, giest er dem unten stehenden Eimer kalten Wassers auf den Kopf (S. 431).

¹⁸ Frischbier H. *Preussisches Wörterbuch*. Ost- und Westpreussische Provinzialismen in alphabetischer Folge, zweiter Band, Berlin, 1883, S. 233.

Čia skelbiamas „Prūsiškasis liaudies kalendorius“, į kurį įterptas ir „Ražemuko gaudymo“ aprašymas. Publikacijos parengėjams šis pokštavimas turėjo būti neblogai žinomas, mat čia pažymėta, kad medžiaga užrašyta iš Ragainės, Tramýčių (Karaliáučiaus apskr.), Šventapilės, Ūdravanagio (Ylavõs apskr.), Karaliaučiaus ir kitų vietovių žmonių. Panašu, kad apie žaidimą teirautasi specialiai ir duomenys nuosekliai kaupti. Deja, leidėjai nepateikė kitos svarbios metrikos – užrašymo datos. Galima apytikriai numanyti, kad tai padaryta XIX a. pradžioje, kai tame krašte imta plačiai domėti tautos praeitimi, jos paveldu. Publikacijoje medžiaga išdėstyta pagal metų ciklo papročius ir pradedama nuo kalėdinių papročių. Būtent šiame tarpsnyje įterptas tekstas „Ražemuko medžioklė“ (vok. *Rosemockjagen*). Pacituosime tekstą:

„Ražemuko medžioklė. Apie šią pramogą nieko nenuutuokiančiam žmogui įduodavo didelį maišą ir pastatydavo jį prie durų, po laiptais arba prie kopėčių, vedančių į pastogę. Liepdavo laikyti maišą ir akylai saugoti Ražemuką, kuris slepiasi ten, viršuje, ir, norint jį sugauti, turi būti vaikomas su lazdomis. Tuo tarpu kiti eina į namo pastogę ir kelia didžiulį triukšmą, tarytum iš tikrųjų ką nors medžiotų ir gintų žemyn. Kai maišo laikytojas apačioje įsitempęs laukdavo pasirodančio Ražemuko ir labai stengdavosi laikyti maišą ir jį sukinti, kad padaras nepaspruktų pro šalį, jam ant galvos iš viršaus šliūkstelėdavo vandens sklidiną puodą ar kibirą“¹⁹.

Po etnografiniu aprašu pateikiama pastaba, kad žaidimas žinotas Sėmboje ir Lietuvoje, t. y. kaimyninėse vietovėse. Sėmba yra teritorija, vakaruose supama Áistmarių, Báltijos jūros ir Kuřšių márių, rytuose Deimenõs upe besiribojanti su Nádruva, o iš pietų – Priėgliaus upe su Nótanga²⁰. Pastaboje minima Lietuva čia yra ne mūsų teritorinis vienetas, atitinkantis dabartinės valstybės ribas, o to meto Prūsijos karalystės administracinis teritorinis vienetas – Lietuvos provincija, kuri apėmė keturias lietuviškiausias apskritis: Tilžės, Ragainės, Įsrutiės ir Klaipėdos²¹. Prūsijos karalystei priklausė ir Sėmbos administracinis vienetas.

Kiek vėliau panašų paprotį apibūdino Elizabeta Lemkė. Studijoje „Liaudiška Rytprūsioose“ (*Volksthümliches in Ostpreußen*) apie Rytprūsių gyventojų papročius tyrinėtoja pakartojo panašią informaciją, tik gaudoma mitinė būtybė įvardyta kitu pavadinimu. Žaidimo aprašymas priskirtas rubrikai *Naujųjų metų naktį*, t. y. jo atlikimo laikas sutampa su pirmiau minėtu pavyzdžiu. Žaidimas aprašomas analogiškai. Susirinkęs nedidelis būrelis žmonių susitardavo pastogėje gaudyti *Roschbock* (*Rehbock*). Nieko apie tą žaidimą negirdėjusį žmogų su maišu rankose pastatydavo priemenėje priešais į pastogę vedančius laiptus ir liepdavo, praskleidus maišą, laukti – esą pabaidytas žvėris *Roschbock* turis išokti į maišą. Kitas žmogus, užlipęs į pastogę su kibiru vandens, sušukdavo apačioje laukiančiam, kad paruoštų maišą, ir netikėtai jį apliedavo²². Po tekstu mokslininkė nenurodė konkretesnės žaidimo užrašymo vietovės. Apie ją galime numanyti iš pastabos įvade, kur E. Lemkė pažymėjo, kad medžiaga rinkta Zalfeldo (*Saalfeld*, dab. *Zalewo*, Varmės-Mozūrijos vaivadija, Lenkija)

¹⁹Preussischer Volkskalender, *Neue Preußische Provinzial-Blätter*, Bd. VI (40), Königsberg, 1848, nr. 30. Tekstas verstas straipsnio autorės.

²⁰Pėteraitis V. *Mažoji Lietuva ir Tvanksta prabaltų, pralietuvių ir lietuvininkų laikais*, Vilnius, 1992, p. 52.

²¹Matulevičius A. Lietuvos provincija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, p. 637.

²²Lemke E. *Volksthümliches in Ostpreußen*, I, Mohrun-gen, 1884, S. 3.

apylinkėse. Aprašyme mitinė būtybė įvardyta *Roschbock*, t. y. skiriasi antrasis žodžio dėmuo. Žodis *Bock* vokiečių kalboje turi apibendrinamąją reikšmę ir reiškia gyvūnų patiną: ožį, aviną, stirniną. Dėl to E. Lemkė skliaustuose pateikė paaiškinantį žodį *Rehbock* ('stirninąs'). Neaišku, ar tai pačios mokslininkės interpretacija, remiantis panašiu garsų sąskambiu, ar tokia informacija gauta iš pateikėjų.

Grįžtant prie mitinės būtybės pavadinimo *Rosemock*, reikia pasakyti, kad jo tikrumą ir populiarumą patvirtina kalbinė medžiaga. Kaip jau buvo minėta, žodį *Rosemock* (*Rosumock* / *Rasumuck*) į „Prūsų kalbos žodyną“ įtraukė H. Frišbyras. Jis pažymėjo, kad Lietuvoje padaras vadintas *razumuku* ir pateikė savąją pavadinimo kilmės hipotezę. Mokslininko nuomone, šis žodis gali būti kilęs iš slaviško žodžio *razum* ir reiškia pokštą, kvailybę. Šis aiškinimas paremtas daugiau išoriniu žodžių panašumu ir yra pakankamai subjektyvi interpretacija, tačiau mintis kildinti jį iš slaviško žodžio yra verta dėmesio²³. H. Frišbyras žodyne dar pateikė tos pačios šaknies veiksmąžodį *rosemocken*, reiškiantį 'spurdėti, trepsėti, suktis'.

Rytprūsijų tyrinėtojas Vilhelmas Gertė (*Wilhelm Gaerte*) veikale „Rytprūsiečių liaudies tikėjimai ir papročiai“ (*Volksglaube und Brauchtum Ostpreussens*) žaidimo analizei paskyrė visą skyrių, pateikdamas daugiau pavyzdžių ir mėgindamas nustatyti žaidimo personažo etimologiją. Mokslininkas rėmėsi dviem A. Traichelio (*Treichel*) pateiktais aprašymais. Pirmame pavyzdyje teigiama, kad būtybė *Rosbock* žinota Oberlande (Varmės-Mozūrijos vaivadija, dab. šiaurės Lenkijos teritorija). Tai sutaptų su E. Lemkės informacija. Paskutinę Naujųjų metų dieną po kiemus vaikščiodavo *Rosbock* – vaikas, persirengęs ožiu – ir „badydavosi“. Be to, žmonės tikėjo, kad keletas valandų iki Naujųjų metų mistinė būtybė *Rosbock* yra laisva ir norintieji laimės gali ją gaudyti: kas sugaus *Rosbock*, tas bus laimingas visą gyvenimą. Jai gaudyti dažniausiai ieškodavo apie tai nieko nenuutuokiančio svetimšalio. Padarą reikėjo gaudyti tarp 11 ir 12 valandos nakties tamsioje patalpoje. Žmogų su praskleistu maišu pastatydavo po laiptais, vedančiais į pastogę, iš kur jis būdavo apliejamas šaltu vandeniu. Toks žaidimas žinotas ir Dancige²⁴. Panašu, kad persirengėlis *Rosbock* ir žaidime minima analogiško pavadinimo mitinė būtybė yra savarankiškai įvaizdžiai. Vokietijoje nuo Kalėdų iki Trijų karalių būta labai mėgstamų persirengėlių vaikštynių. Tarp persirengėlių būdavęs ir „jautis“ – persirengėlis su avies kailiu ir ragais (*Pelzbock*)²⁵. Visai tikėtina, kad mitinė būtybė šį pavadinimą „pasiskolino“ iš persirengėlio dėl panašaus žodžių sąskambio. Šią prielaidą patvirtintų ir tai, kad tokia mitinės būtybės pavadinimo forma pasitaiko rečiau ir pavyzdžiai rasti tik šioje vietovėje. Antrame A. Traichelio aprašyme teigiama, kad Lietuvos (t. y. Lietuvos provincijos) ir šiaurinės Mozūrijos dalies gyventojai tikėjo mitinio gyvūno *Rosemak* buvimu. A. Traichelis būtybės pavadinimą laikė slaviškos kilmės; jis reiškias *rijiką*, *naktinį vagį*, *pabaisą*²⁶. Ši

²³ Antai „Lietuvių kalbos žodyne“ prie žodžio „razumukas“ duodama nuoroda į rusišką žodį *розумаха* bei lenkišką *rosomak* (LKŽe: rozumukas), reiškiančius 'ernis'. Apie tokią galimą žodžio etimologiją kalbėsime vėliau.

²⁴ Gaerte W. *Volksglaube und Brauchtum Ostpreussens*: Beitrage zur vergleichenden Volkskunde, Wurzburg, 1956, p. 22; V. Gertės pirminis šaltinis: Treichel A. *Das Rosbockjagen, ein Sylvesterbrauch im Oberland*. Am Urquell, 1893, nr. 4, p. 110.

²⁵ *Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Зимние праздники*, Москва, 1973, p. 154.

²⁶ Čia turbūt turimas galvoje lenkiškas žodis *smok* 'slibinas'. Galime palyginti ir su lietuvių pasakų mitine būtybe *smaku*. „Lietuvių kalbos žodyne“ žodis „smakas“ aiškinamas kaip slavizmas ir siejamas su rijimu: trečia ir ketvirta žodžio reikšmės yra 'gobšuolis' ir 'smaližius'. Be to, esama posakių, nusakančių godumą, pavyzdžiui: *Ėda kaip smakas* (LKŽe: smakas).

būtybė pasirodydavusi sutemus ir puldavusi bandą. Užpultajai bandai tais metais nesisekdavę: mirdavęs piemuo, krisdavę gyvuliai. Žodis *Rosemak* tarp vietos gyventojų buvo virtęs keiksmožodžiu²⁷. Beje, pasak autoriaus, kaimynuose ši būtybė nežinota. Panašių papročių pėdsakų V. Gertė aptiko ir kai kuriose Vokietijos vietovėse; rytprūsiskiesiems jie artimi tik keliais požymiais – mitinės būtybės gaudymu bei išdaiga, tačiau būtybės įvardijimas skiriasi. Antai Šlėzviso-Holšteino žemėje panašiai linksmintasi vasario mėnesį, kai pasamdydavo naują šeimyną ir surengdavo *Bunsen* gaudymą (*Bunsenjagen*). Nieko nenujaučiančią auką čia apdrėbdavo arklių ar karvių mėšlu²⁸. Analizuodamas žaidimo variantus, V. Gertė išskyrė du svarbiausius jo elementus: 1) triukšmingas gaudynes ir 2) išdaigą apliejant vandeniu. Jo nuomone, tai yra du skirtingi papročiai. Triukšmavimą „vaikantis“ mitinę būtybę mokslininkas siejo su derliaus papročiais – tai esąs javų dvasios gašdinimas. Jis pateikė pavyzdžių, jog tam tikrose vokiečių gyventose vietovėse prieš suvežant javus į svirną jame keldavo didelį triukšmą, kad pabėgtų (antraip duona bus nuodinga) iš praeitų metų derliaus likusi javų dvasia. Be to, V. Gertė padarė išvadą, kad pokštavimas apliejant žmogų vandeniu yra pridėtas vėliau, nes keliuose jo cituojamuose pavyzdžiuose tokio elemento nerandama²⁹. Mėginta paaiškinti ir žodžio *Rosbock* reikšmę. V. Gertės manymu, jis yra germaniškos kilmės ir šifruojamas kaip 'siautėjantis patinas'³⁰. Tuo tarpu aiškindamas *Rosemock / Rosemak* reikšmę, mokslininkas rėmėsi H. Frišbyro teiginiu apie veiksmažodžio *rosemocken* reikšmę, pasitarkė daugiau pavyzdžių ir žodį susiejo su greito judėjimo, triukšmo reikšme³¹.

Iš šios analizės galime užfiksuoti kelis pastebėjimus. Žaidimas žinotas tam tikroje Rytprūsijų dalyje: Tilžės, Ragainės, Įsruties, Klaipėdos, Karaliaučiaus apskrityse, jis siekė ir labiau į vakarus nutolusias vietas, esančias dabartinės Lenkijos šiaurinėje dalyje. Tai sutampa su K. Jurkšaičio informacija. Labiausiai paplitusi mitinės būtybės vardo forma *Rosemock / Rosemak*, ji kildinama iš vokiečių kalbos ar argumentuojama slaviška kilme. O forma *Roschbock* yra aiškiai vokiškos kilmės. Žaidimas minėtose vietovėse traktuotas kaip žiemos ciklo papročių sudėtinė dalis, atliekama Naujųjų metų išvakarėse.

Žaidimo žinomumą ir populiarumą liudija ir kita medžiaga. Tokios informacijos nuotrupų aptinkame išėivių iš Rytprūsijų pokariniuose leidiniuose, persmelktuose nostalgijos paliktam gimtajam kraštui. Antai prisiminimuose apie Varmiją pateikiama, kaip Didžiosios savaitės metu buvo žaidžiamas žaidimas *Rasemuckenjagen*. Žmogus su kibiru vandens lipdavo kopėčiomis į palėpę ir pasislėpdavo. Prie kopėčių pakviesdavo nieko nenučiuokiančią mergaitę, liepdavo jai laikyti pakeltus prijuostės kraštus ir gaudyti *Rosemucken*. Tada ją netikėtai apipildavo vandeniu³².

²⁷ Gaerte W. *Min. veik.*; V. Gertės pirminis šaltinis: Der Urquell, 1897, nr. 1, p. 316.

²⁸ *Ten pat*, p. 23–24.

²⁹ *Ten pat*, p. 24.

³⁰ *Ten pat*, p. 25. Reikia atkreipti dėmesį į tą faktą, kad vokiečių folklore yra būtybė *Rasselbock*. Medžiotojų teigimu, tai paslaptingas žvėris, turintis kiškio galvą, o kaktoje styro stiroso ragai. Bavariai tokią būtybę vadina *Wolpertinger*, amerikiečiai – *Jackalope* (Wikipedia: *Rasselbock*).

³¹ *Ten pat*, p. 26. Vis dėlto V. Gertė neatsižvelgė į tai, kad vietovėse, kur užfiksuotas žaidimas, nemažai gyveno lenkų (mozūru), todėl tikrai būta ir jų įtakos. Antrasis žodžio *ražemukas* (*Rosemock / Rosemak*) dėmuo (*mock / mak*) gali būti giminingas slaviškam žodžiui *mokry* (lenk.), *мокрый* (rus.) 'šlapias'. Verta atkreipti dėmesį ir į lietuviškus žodžius *mokas* 'tirštas purvas', *mokė* 'didelis purvynas' (LKŽe: mokas, mokė) – tai irgi sąsajos su drėgme.

³² Vom Rasemuckenjage und vom Schmackostern, Vom Festefeiern in Ostpreussen. Berichte über die Festbräuche zu Hause und Anregungen für Familie und Arbeit und Gruppen von Hedwig von Löhlfel-Tharau, 1987, p. 4.

Tikėtina, kad šis vaizdelis atkeliavo iš XX a. pirmosios pusės. Taigi šis prisiminimas tik dar kartą patvirtina, kad Rytprūsių krašte toks žaidimas buvo įprastinis kultūrinis reiškinys.

Žaidimo atitikmenys kitose tautose

Juokai, pokštavimai yra universalus dalykas, todėl vienokia ar kitokia forma aptinkami įvairių tautų gyvenime. Juokavimų klasifikacijoje šis pokštavimas priskiriamas praktiniams juokams (*practical jokes*). Tokios išdaigos dažniausiai buvo atliekamos (o ir dabar dar pasitaiko panašių juokavimų) su profesijos naujokais, dar gerai neišmanančiais savo darbo specifikos. Būtent todėl tokiose situacijose žmonės siunčiami atnešti nebūtų daiktų, darbo įrankių. Siunčiamieji asmenys apie tokius dalykus nežino ir besiteiraudami aplinkinių apie nepažįstamus objektus yra mulkinami tol, kol supranta apie apgaulę. Į šią juokų sferą įeina ir balandžio pirmosios pokštai, kai žmonės siunčiami stebėti nebūto reginio, atnešti absurdiško daikto. Antai tradiciniame Lietuvos kaime jaunas žmogus balandžio pirmąją būdavo siunčiamas neskolinamo daikto, pvz., gaištuvėlio (taip buvo vadinamas kūdikis) arba žiočių (metmenų tarpo, kuriuo leidžiama šaudyklė)³³. „Tarptautiniame folkloro motyvų indekse“ juokavimų siužetas aprašomas taip:

„Apkvailinimas. *Mokinys, atvykėlis ar nieko neįtariantis asmuo ir kt. pasiunčiamas absurdiško, apgaulingo ar neegzistuojančio daikto ar į juokingą viešnagę* [J2346]“³⁴.

Į šią kategoriją pakliūva ir aptariamas „Ražemuko gaudymas“, kurio kai kuriems tarptautiniams atitikmenims skirsime likusią šio skyriaus dalį. Kitose tautose šitas žaidimas skiriasi tam tikrais niuansais, tačiau pati jo esmė išlaikoma. Visų pirma, varijuoja gaudomos būtybės pavadinimas ir išvaizda. Antra, nėra aukos apliejimo vandeniu iš viršaus. Pristatysime keletą populiariesnių vaizdinių.

Amerikiečiai žino žaidimą „Perkūno oželio gaudymas“ (*A snipe hunt*)³⁵ ir jis populiarus tarp jaunųjų stovyklautojų. Nieko pikta nenujaučiantys stovyklos naujokai kviečiami „gaudyti perkūno oželio“. Gaudomas padaras „perkūno oželis“ (*snipe*) neva esąs paukštis arba kailinis graužikas. Naktį jaunuolis „medžioti“ išsivedamas į mišką, jam įduodamas krepšys ar maišas bei žibintuvėlis. Kartais reikalaujama, kad apgavystės auka švilpautų ar triukšmautų, neva tokiu būdu išgąsdintų „perkūno oželį“ ir įvartytų jį į maišą³⁶. Pirmasis žinomas tokio „gaudymo“ paminėjimas datuojamas maždaug 1850 m. ir su iliustracija publikuotas vietiniame leidinyje³⁷.

Tačiau panašu, kad šis žaidimas Amerikos žemyną pasiekė iš Europos ir yra gerokai senesnės kilmės. Legendinį mitinį gyvūną žino įvairiuose Prancūzijos regionuose (*dahut, dairi, darou, darhut, tamarou*), Katalonijoje ir Andoroje (*tamarro*)³⁸. Prancūzijoje iki šiol populiarus vadinamasis „dahu gaudymas“ (*la chasse au dahu*). Šios tautos folklore *dahu* išivaizduojamas kaip keista kiškio dydžio elnio pavidalo būtybė, kurios dešinės pusės kojos trumpesnės nei kairės, kad šlaitu spirale būtų lengviau kopti į aukštikalnes. Pasakojama, kad

³³Dulaitienė-Glemžaitė E. *Kupiškėnų senovė*, Vilnius, 1958, p. 222.

³⁴TMIFL.

³⁵A snipe anglų kalboje turi dvi reikšmes: 1) perkūno oželis; 2) mulkis.

³⁶Dundes A. April Fool and April Fish, *Folklore Matters*, Knoxville: The University of Tennessee Press, 1992, p. 105.

³⁷Smith J. H. In the Bag: A Study of Snipe Hunting, *Western Folklore*, Vol. 16, No. 2 (Apr., 1957), p. 107–110.

³⁸Wikipedia: dahu.

gyvūnėlis gali kopti į kalną tik viena kryptimi. Išdaiga vykdoma labai panašiai, kaip anksčiau aptarta amerikietiškoji. Šį padarą gaudyti reikia miške naktį, kad galėtum prisivilioti žibinto šviesa. Nieko neįtariančiai aukai liepiama tyliai stovėti ir laukti su pravertu dideliu maišu, kurio dugne pastatomas žibintas. Tuo tarpu būrys suokalbininkų laksto po mišką keldami didžiulį triukšmą, daužydami šaukštais į puodus ir keptuves, neva gainiodami *dahu*. Kai išgąsdinta būtybė pamato šviesą, ji puola link jos ir taip įkliūva į maišą. Kartais dar perspėjama, kad padaras esą kandžiojasi ir jo reikia pasisaugoti. Auka krūmuose tūno tol, kol jai prailgsta vienumoje, išsibaugina ir tada parskuodžia namo, kur laukia besijuokiantis kaimas³⁹. Kalnuotose vietovėse „dahu gaudymas“ atliekamas poroje. Vienas su atvertu maišu laukia kalno apačioje, o kitas tam tikrais garsais mėgina privilioti padarą. Kai kalno viršuje esantis *dahu* atsigręžia pažiūrėti, kas triukšmauja, jis praranda pusiausvyrą ir nusirita nuo kalno tiesiai į atvertą maišą. Pagal kitą metodą reikia ant akmens paberti maltų pipirų. Kai *dahu*, beėdinėdamas aplinkui, įkvėps pipirų, jis nusičiaudės, prisitrenks į akmenį ir jį bus galima sučiupti. Toks mitinio gyvūno vaizdinys ypač išpopuliarėjo XX a. rytinės Prancūzijos kalnuotose vietovėse bei prancūzakalbėje Šveicarijoje ir virto mažų vaikų mulkinimo priemone. Plintant turizmui šio gyvūno įvaizdis buvo pasitelkiamas ir kaip pramoga miestiečiams, nepažįstantiems kalnų gyvenimo. Turistams *dahu* buvo pristatomas kaip retas ir brangus grobis ir kviečiama į jo „medžioklę“. Šiais laikais šis mitinis gyvūnas suprantamas kaip juokas ar metafora⁴⁰.

Čia suminėjome tik keletą tipingesnių atvejų, panašų pasilinksminimo būdą žino ir kitos tautos, tačiau čia į tai nesigilinsime. Galime tik konstatuoti, jog ši išdaiga yra pakankamai universali ir nestokoja populiarumo.

Anksčiau aptartus atvejus vienija tai, kad mulkinama auka nieko nenučiuokia apie išdaigą ir akiai vykdo visus nurodymus, kol paaiškėja melas. Kaip pastebėta, pokštai geriausiai veikia, kai jie įgyvendinami naujoje situacijoje ar statuse⁴¹. Tai traktuojama kaip tam tikros rūšies iniciacija, nes naujokas, nepažįstantis aplinkos, tam tikrų objektų, įrankių, per patyčių procesą supažindinamas su naujovėmis ir tokiu būdu patenka į naują statusą.

Kaip šiame kontekste atrodo lietuviškasis „Ražemuko gaudymo“ variantas ir ką galima pasakyti apie jo paskirtį lietuviškų papročių kontekste?

Dar apie lietuvišką „Ražemuko gaudymą“

Dar sugrįšime prie K. Jurksaičio užrašyto žaidimo, kad galėtume palyginti su vokiškaisiais variantais ir padaryti tam tikrus apibendrinimus.

Ir lietuviškame, ir vokiškuose žaidimo aprašymuose minima ta pati mitinė būtybė ir lygiai taip pat yra triukšmaujama bei auka netikėtai apliejama vandeniu. Galėtume teigti, jog lyginti žaidimų aprašymai yra identiški, tačiau į akis krinta viena svarbi detalė – neatitinka laikas. K. Jurksaičio užrašytame variante veiksmas vyksta šiltuoju metų laiku, o dažniausiai vokiškų variantų minimas konkretus laikas – paskutinė

³⁹Jo Chartois and Calvin Claudel. Hunting the Dahut: A French Folk Custom, *The Journal of Americal Folklore*, Vol. 58, No. 227 (Jan.–Mar., 1945), p. 21–24.

⁴⁰Wikipedia: dahu.

⁴¹Dundes A. April Fool and April Fish, *Folklore Matters*, Knoxville: The University of Tennessee Press, 1992, p. 104.

senųjų metų diena, Naujųjų metų išvakarės ir tik retais atvejais pavasaris. Jeigu laikysimės prielaidos, kad lietuvininkai šį žaidimą perėmė iš vokiečių, tai kyla klausimas, kodėl jis žaistas visai kitu laiku. Veikiausiai tam būta objektyvių priežasčių. Lietuvininkai senųjų ir naujųjų metų sandūrą pažymėdavo įvairiais žaidimais, apeigomis ir būrimais. Visi veiksmai turėjo maginę paskirtį – užtikrinti sėkmę ateinantiems metams. Ir ne tik lietuvininkų tradicijoje, daugelyje tautų tikėta panašiai. Dėl to suprantama, kodėl Rytų Prūsijos gyventojai jį žaidė šiuo metu. Deja, peržvelgus etnografinę medžiagą apie lietuvininkų papročius, matyti, jog čia nors ir yra paskutinę senųjų metų dieną atliekamų žaidimų, bet jie susiję su vedybomis. Patyrinėsime K. Jurkšaičio aprašymą smulkiau ir sugretinsime su kitais šaltiniais.

K. Jurkšaitis minėjo dvejopą šio žaidimo atlikimo laiką. Pirmiausia, jis žaistas „vasaro atšylant“. Toks pasakymas skamba prieštarinčiai. Paprastai orai atšyla pavasarį, keičiantis šaltajam metų laikui į šiltąjį. Ši neatitiktumą išspręsti padeda kalbos duomenys. Patikslinę žodžio „vasara“ reikšmės „Lietuvių kalbos žodyne“, randame, kad trečioji jo reikšmė yra ‘pavasaris’⁴². Ko gero, šis metų laikas ir turėtas omenyje. Tokias prielaidas sustiprintų ir turimi duomenys apie papročius. Žemdirbiškajai kultūrai pavasarinis atšilimas reiškė prasidėsiančius lauko darbus. Šių darbų pradžioje svarbų vaidmenį turėjo veiksmai su vandeniu. Antai XVII a. Matas Pretorijus panašiai aprašė *sėjos šventę*. Atėjus pavasariui, prieš einant su jaučiais į laukus ir pradėdant orę šeimininkas padarydavo alaus ir pastatydavo jo ašotį ant švariai užtiesto stalo. Pakviestas *maldininkas* atlikdavo tam tikras apeigas, ir šeimynykščiai eidavo prie darbo. Grįžtančius artojus moterys ir kiti laukuose nedirbę namiškiai netikėtai gausiai apipildavo vandeniu. Artojai už tai juos įmėsdavo į tvenkinį. Dovanomis išsipirkti nuo maudynių galėdavo tik besilaukianti šeimininkė⁴³. Toks artojo laistymas turėjo užtikrinti darbinių gyvulių sveikatą ir stiprybę, pakankamą lietu būsimum derliui. Laistymąsi galime aptikti ir kituose pavasario ciklo papročiuose. Tarkime, visoje Lietuvoje būta populiaraus papročio šaltu vandeniu aplieti per Sekmines⁴⁴ ar pirmąją išginimo dieną⁴⁵ gyvulius parginusį piemenį. Tikėta, jog šis magiškas veiksmas padarys karves pieningesnes, užtektinai bus lietaus ir gerai žels žolė. Beje, labiausiai maginiu vandens poveikiu lietuvininkai tikėjo per Velykas. Žmonės Velykų rytą, dar saulei netekėjus, skubindavosi į upę parsinešti vandens, kuris, kaip tikėta, teikia sveikatos, atjaunina, duoda jėgų⁴⁶. Antra, K. Jurkšaitis rašė, jog žaidimas žaistas „rugius nukirtus“. Vadinasi, galime orientuotis, jog pramoga yra rugiapjūtės pabaigtuvių papročių dalis. Laistymasis per rugiapjūtės pabaigtuves buvo labai populiarus. Tuo įsitikintume pažvelgę į etnografinę medžiagą. Štai kaip Karlas Kapeleris aprašė lietuvininkų rugiapjūtės pabaigtuves XIX a. pabaigoje:

„Kad rugius nukirto, tai buvo pabaigtuvės. Tai tas, kuris pirmučiau kirto, turėjo ant dalgio iš namų išneštą vainiką,

⁴²LKŽe: pavasaris. Beje, žodyne cituota Adalberto Becenbergerio (*Adalbert Bezenberger*) informacija; jis rėmėsi kaip tik Mažosios Lietuvos gyventojų kalbiniais duomenimis.

⁴³*Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sud. N. Vėlius, t. 3, XVII amžius, Vilnius, 2003, p. 288.

⁴⁴Balys J. *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993, p. 327.

⁴⁵Buračas B. Gyvulių išginimo apeigos, *Gimtasai kraštas*, 1932, nr. 2, p. 102.

⁴⁶Gocentas J. J. Lietuvininkų šventės: Žemaičių paprūsė, Gardamas (dab. Šilutės r.), XX a. 1 dešimtmetis, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 704–705.

prie kurio grėbikė naujų rugių varpų buvo pririšus. Taip jie dainuodami parėjo į kiemą. Čia viską padėjo: dalgę, budę ir šliukarę; paskui jie įėjo į butą. Pirmutinis kirtikas su vainiku ir jo grėbikė pirmučiau turėjo įeiti. O už durų gospadinė jau laikė gatavą viedrą vandens ir mažą milžtuovę. Kai abudu tuodu į butą įėjo, tai ji liejo tiesiog tiem dviem į gymį ir bėgo į stubą. O šitas, pagriebęs viedrą su vandeniu, pavijęs gospadinę, tiesiog su visų viedru jai ant galvos užpylė“⁴⁷.

Taigi, visus šiuos papročius sieja apeiginis vandens naudojimas. Ši substancija svarbią reikšmę turėjo ne tik šio krašto, bet ir kitų žemdirbiškų tautų papročiuose. Tai – gyvybės, vaisingumo, sotaus gyvenimo, sveikatos garantas. Šiuo aspektu minėti papročiai sutampa su aptariamuoju žaidimu. Žaidime „Ražemuko gaudymas“ įdomi dar viena detalė – vandens pylimas iš viršaus žemyn ant apačioje stovinčio žmogaus. Pasirinkta veiksmo erdvė nėra atsitiktinė. Akivaizdu, kad vandens liejimas iš aukštai yra lietaus imitacija, galima lietaus iššaukimo apeiga. Tada paaiškėtų ir kodėl keliamas triukšmas „baidant“ ražemuką – taip gali būti vaizduojamas griausmas.

Kitas svarbus žaidimo bruožas – pasirenkamas žmogus, kuris nieko nežino apie šį pokštą. Vokiškuose variantuose minima, jog tam reikalui dažniausiai ieškota svetimšalio. Vis dėlto kiekvienam žaidimui gana keblu jį rasti. Čia galimos kelios interpretacijos. Sakykime, žaidimas žinotas tik siauroje teritorijoje (tai rodo ir aptarta medžiaga), tad atvykėlis iš kaimyninės vietovės puikiai tikdavo „aukos“ vaidmeniui. Be to, nežinoti apie žaidimą galėjo tik tas, kuris iki tol nebuvo dalyvavęs tokiaime pasilinksminime; greičiausiai – dėl amžiaus ceno, t. y. jaunesnis šeimos narys⁴⁸. Kaimo bendruomenėje pirmasis darbo atlikimas būdavo labai svarbus ir palydimas tam tikrų veiksmų. Kaip teigia Žilvytis Šaknys, žmonės pažymėdavo pirmąją merginos audimą, pirmąją vakaravimą apliedami ją vandeniu⁴⁹. Kita vertus, panašiai laistytasi per daugelį pirmą kartą tą sezoną atliekamų darbų, todėl laistymasis brandos apeigų funkcijos neatliko⁵⁰. Tačiau anksčiau aptarta amerikietiška bei prancūzų folkloro medžiaga leidžia tvirtinti, jog žaidimas vis dėlto sietinas su tam tikromis iniciacijomis. Gal šiame kontekste jos jau praradusios pirminę prasmę, tačiau praeityje toks veiksmas turėjo pirmapradiškumo potekstę ir toks „išventintas“ asmuo tapdavo pilnateisiu bendruomenės nariu, galinčiu šią išdaigą atlikti su kitu naujoku.

Grįžkime prie svarbiausiojo žaidimo elemento – ražemuko gaudymo. Kas tas lietuvininkų ražemukas? K. Jurkšaitis jį apibūdina kaip *balduką*, kuris gyvena ant aukšto. „Lietuvių kalbos žodynas“ žodį „baldukas“ traktuoja kaip *bilduko* sinonimą. Tuo tarpu *bilduko* pavadinime atsispindi jo funkcijos – tai esanti „dvasia, kuri trankosi, bilda“, arba *bildukas* sutapatinamas su tam tikra mitine būtybe – „kauku, kipšiuku“⁵¹. Galime numanyti, jog ši mitinė figūra buvo sutapatinta su lietuvininkams gerai žinoma būtybe *kauku*, arba *aitvaru*, taip pat kartais keldavusiu triukšmą.

⁴⁷Kapeleris K. Kaip senieji lietuvininkai gyveno, *Lietuvininkai*, Vilnius, 1970, p. 378.

⁴⁸Čia galime prisiminti motinų išdaigą, kai jos siųsdavo dukteris pas kaimynus parnešti žiočių (t. y. metmenų tarpo, kuriuo leidžiama šaudyklė). Kaimynai, išgirdę prašymą, supratingai palinksėdavo ir į maišą pridėdavo sunkių, niekam nereikalingų daiktų. Merginoms su nešuliu grįžus namo, visi leipdavo juokais iš pavykusio pokšto.

⁴⁹Šaknys Ž. B. *Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje*, Vilnius, 1996, p. 58.

⁵⁰*Ten pat.*

⁵¹LKŽe: baldukas, bildukas.

V. Gertės teigimu, vaikoma būtybė turėtų būti praėjusių metų derliaus dvasia. Lietuvininkų papročiuose galima aptikti tam tikrų analogijų. Antai tikėta, kad javų lauke gyvenanti *Rugių boba* ir juos sauganti. Ji įsivaizduota antropomorfinio arba zoomorfinio pavidalo. Lietuvininkai tikėjo, kad, pjaunant rugius, derliaus dievybė traukiasi į nenupjautą plotą, kol galiausiai pereina į paskutinį pėdą. Paskutiniam pėdai žmonės suteikdavo moters pavidalą ir veždavo per sodžių ant paskutinio rugių vežimo, o namie apliedavo jį vandeniui⁵². Tačiau apeigų, susijusių su praeitų metų derliaus dvasios išvijimu, deja, nepavyko rasti, tad greičiausiai jos nebuvo praktikuojamos, o gal tiesiog nebuvo užfiksuotos.

Galiosiausiai galima dar viena interpretacija, paaiškinanti, kas yra ši mitinė būtybė. Remiantis kalbos duomenimis, ražemukas sietinas su gyvūnu. „Lietuvių kalbos žodyne“ prie aiškinamo žodžio *ražemukas* pateikiami ir jo galimos kilmės šaltiniai – nuoroda į slavų kalbų žodžius: *pocomaxa* (rusų k.), *rosomak* (lenkų k.). Abu šie žodžiai reiškia gyvūną ernį (*gulo gulo*), kiauninių šeimos žinduolį, plėšrūną. Jis yra maždaug vidutinio šuns dydžio ir išvaizda primena lokį. Europoje šiuo metu gyvūnas aptinkamas Skandinavijos pusiasalyje ir Suomijoje. Tačiau reikia pasakyti, kad seniau erniai gyveno ir Lietuvos teritorijoje bei šiaurės rytų Lenkijoje (maždaug toje vietoje, kur žaidimas fiksuotas)⁵³. Tad neatmestina prielaida, jog po šiuo pavadinimu gali slypėti ir judraus bei plėšraus gyvūno vaizdinys. Tokią nuojautą sustiprintų ir anksčiau aptarta medžiaga, ypač prancūziški jos variantai, kur ši mitinė būtybė tapatinama su gyvūnu. Tad visiškai tikėtina, kad lietuviškasis ražemukas taip pat galėjo būti zoomorfinio pavidalo.

Apibendrinimas

K. Jurkšaičio dėka mus pasiekęs lietuvininkų žaidimas „Ražemuko gaudymas“ yra viena iš juokavimo atmainų, gerai žinoma ne tik kaimyninėje vokiečių tautoje, tačiau ir nemažoje Europos dalyje, JAV. Galimas daiktas, jog pastudijavę atidžiau, aptiksime ir daugiau tautų, mėgusių šį pokštavimą ar tebesilinksminančių iki šiol tokiu būdu.

Lyginamoji žaidimo analizė parodė, kad yra bruožų, rodančių, jog lietuvininkų žaidimas gali būti skolinys. Tai liudija keletas aspektų. Turime tik vieną lietuvišką šio žaidimo aprašymą, o vokiškoje Rytprūsių spaudoje aptikta gerokai daugiau tokio pobūdžio medžiagos. Galima numanyti, jog tarp lietuvininkų žaidimas arba nebuvo populiarus, arba žinotas tik kai kuriose vietovėse.

Mitinės būtybės *ražemuko* pavadinimas nėra lietuviškos kilmės, o labiau tikėtina, kad germaniškos. Tačiau perspektyvu jį būtų kildinti ir iš slavų kalbų, taip būtybę susiejant su zoomorfiniu pavidalu. Vis dėlto norisi pažymėti, jog galime kalbėti ne apie gryną skolinimąsi, o greičiau reiškinio adaptaciją. Germaniška medžiaga rodo, jog jis žaistas išskirtinai Naujųjų metų išvakarėse, o K. Jurkšaičio užrašytame tekste paminėta, jog pokštauta šiltuoju metų laiku – atšylant orui (t. y. pavasarį) arba vasaros pabaigoje (kai nukertami rugiai). Ritualinį laistymąsi randame daugelyje švenčių. Tai visuotinai priimtini veiksmai, nes vanduo traktuojamas kaip vaisingumą skatinanti substancija. Vadinasi, lietuvinin-

⁵²Dundulienė P. *Lietuvių etnologija*, Vilnius, 1991, p. 304–305.

⁵³Wikipedia: ernis.

kai žaidimą nesunkiai galėjo priderinti prie savo papročių. Žaidimo pritaikymą lengvino ir lietuvininkų mitinės būtybės atitikmuo – *baldukas*. Gana sunku įrodyti, ar žaidimo kilmė yra germaniška, ar slaviška, nes turimi duomenys leidžia daryti tik tam tikras prielaidas. Ko gero, čia susipynę įvairūs veiksniai.

Galiausiai galime kalbėti apie tam tikros mitinės būtybės (ražemuko) perėmimą, tačiau pati atliekamų apeiginių veiksmų esmė yra universali ir neblogai žinoma įvairiose Europos tautose, todėl negalime kategoriškai tvirtinti, jog žaidimas kaip visuma yra skolinsys.

Sutrumpinimai

BsTB I – Lietuvos pasakos įvairios, sud. Jonas Basanavičius, par. Kostas

Aleksynas; įvadą parašė Leonardas Sauka, [kn.] I, Vilnius, 1993.

BsLPY I – Lietuvos pasakos įvairios, t. I, sur. J. Basanavičius, Chicago, 1903.

LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas: elektroninė versija, t. I–XIX, Vilnius, 1941–1999, prieiga per internetą: <www.lkz.lt>.

TMIFL – Stith Thompson. *Motif-index of folk-literature: a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, medieval romances, exempla, fabliaux, jest-books, and local legends. Revised and enlarged edition.* Bloomington, 1955–1958. Elektroninė versija prieinama internete: <http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/>.

Senosios Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kapinės

Algirdas Sinkevičius

Įvadas

Kalbant apie kapines, kyla mintis: o kaipgi laidojo savo mirusiuosius šiose vietovėse gyvenę pagoniškosios skalvių gentys, ką mes žinome apie jų laidojimo papročius ir tradicijas.

Apie baltų genčių protėvius mums palikęs žinių V a. pr. Kr. gyvenęs senovės Graikijos istorikas Herodotas. Seniausias žinios apie baltų laidoseną užrašytos keliautojo Wulfstano 890–893 m. „Pranešime apie kelionę per Prūsiją“ (*Wulfstan's Reisebericht über Preussen*). Jis teigia, kad aisčiai (*Ēstum*; taip vadinami prūsai) mirusiuosius degina kartu su ginklais ir drabužiais, o šermenų trukmė priklauso nuo mirusiojo socialinio statuso bei turto: mirusieji vieną arba du mėnesius, o diduomenės atstovai net iki pusės metų laikomi namuose „užšaldyti“¹.

Pasak H. Vartbergiečio (*Hermann Wartberge*), Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas 1377 m. sudegintas su aštuoniolika kovos žirgų ir daugybe daiktų.

Rytų Prūsijos šiaurrytinėje dalyje išsidėsčiusių Viešvilės apylinkių istorija susilaukia vis didesnio archeologų dėmesio. Apie šio krašto mirusiųjų laidoseną daug ką paaiškina pastarųjų metų Viešvilės apylinkėse atlikti archeologiniai tyrimai (žr. kt. monografijos str.).

Mažosios Lietuvos antkapinius paminklus tyrinėjo vokiečių etnografas Adalbertas Becenbergeris, Richardas Detlefzenas ir kt.

Sovietmečiu evangeliškai Klaipėdos krašto kultūrai vykdyta priešiška politika. Siekdami nustatyti lietuvininkų etninių tradicijų atspindžius antkapinėse paminklų formose, puošyboje, įrašuose, Klaipėdos krašto antkapinius paminklus, jų paplitimą ir santykį su germanizacija bei vokiškąja kultūra, nuo 1980 m. Klaipėdos krašto, kartu ir Viešvilės apylinkių senąsias kapines tyrinėjo Mažosios Lietuvos krašto tyrinėtojai dr. M. Purvinas ir M. Purvinienė.

Nuo 2006 m. Klaipėdos krašto kapines tyrinėja Klaipėdos universiteto mokslininkai: dr. Rimantas Sliužinskas, BRIAİ* mokslininkai: dr. Arūnas Baublys, vyresn. mokslo darbuotoja dr. Silva Pocytė, vyresn. mokslo darbuotoja dr. Arūnė Liucija Arbušauskaitė, vyresn. mokslo darbuotoja dr. Eglė Bukantytė ir kt.

Tyrimo aktualumas. Rengiant monografiją „Viešvilė“ iš naujo apžvelgtos senosios Viešvilės evangelikų liuteronų kapinės, užfiksuota esama dar išlikusio krašto mažosios architektūros paveldo situacija, aptartos šio krašto laidosenos tradicijos, istorija. Didžioji informacijos dalis surinkta Smalininkų, Viešvilės (Jurbarco sav.) ir Žukų apylinkių (Pagėgių sav.) kapinėse vykstant mokslinei ekspedicijai 2013 m. vasarą. Šis kraštas – buvęs pasienis tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos – svarbus nagrinėjant jo gyventojų kultūrinę ir tautinę raišką bendrame Lietuvos istorijos kontekste. Dalyvauti mokslinėje ekspedicijoje kviešti įvairių sričių mokslininkai.

¹ Wulfstano pranešimas apie kelionę per Prūsiją apie 890–893, *BRMŠ*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, t. 1, p. 164–169.

* *BRIAİ* – Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas.

Tyrimo objektas: Senosios Viešvilės evangelikų parapijos kapinės, jų antkapiniai paminklai, antkapiai, kryžiai ir kapuose išlikę epigrafai kaip mažosios architektūros paveldas, epitafijos su užrašyta informacija apie gyventojų dvikalbystės tradiciją.

Mažosios Lietuvos kapinės, kaip pažymi Domas Kaunas, tai „muziejus, archyvas ir rašto saugykla po vienu stogu, kuri atstoja dangaus skliautas“, jis sparčiai nyksta, todėl tyrimo tikslas buvo užfiksuoti, kas dar jose išlikę². Kapinėse randami ženklai padeda atskleisti krašto praeities pėdsakus. Straipsnyje, aptariant Viešvilės evangelikų kapines, naudojamos ir ankstesnių tyrinėjimų duomenimis.

Darbo tikslas – apibendrinti ir aptarti svarbiausią istorinę medžiagą apie buvusias senąsias XIX–XX a. pr. Viešvilės, Smalininkų ir Žukų* evangelikų liuteronų parapijų kapines, užfiksuojant jose esamus antkapinius paminklus, tvoreles, kryžius, jų epigrafus, įvertinti visą istorinę medžiagą, atsižvelgiant į paveldosaugos ir sociokultūrinės vertes.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti žymiausius jau parašytus autorių darbus, tiriant šio krašto evangelikų liuteronų laidojimo paminklus.

2. Įvertinti ir apibūdinti senųjų kapinių fizinę būklę, lyginant su anksčiau atliktais kapinių tyrimais, išanalizuoti jų pokyčius.

3. Pasitelkus senuosius istorinius religinius šaltinius, remiantis vėlesniųjų laikų mokslininkų darbais, analogijomis, atliekant kitus prūsų kapinių tyrimus, atskleisti šio krašto mirusiųjų laidosenos ypatumus, laidojimo papročių ir tradicijų kaitą.

4. Įvertinti epigrafų išlikimą, ištirti ir aprašyti išlikusią gotikinės fraktūros, lotyniškosios antikvos vartoseną.

Tyrimo būdai ir metodai. Istoriografijos nagrinėjimas, paminklų ir kryžių epigrafų iššifravimas. Taikomas palyginamasis, lauko tyrimų metodas. Antkapių įrašai analizuojami, aprašomi, remiantis istoriniu lyginamuoju, tipologinės analizės metodu.

Atlikti senųjų evangelikų liuteronų kapinių, kaip išlikusio Mažosios Lietuvos architektūros paveldo, žvalgomieji tyrimai padėjo įvertinti dabartinę objektų fizinę būklę.

Be įvado ir išvadų, darbas susideda iš 3 dėstymo dalių: pirmojoje straipsnio dalyje apžvelgiami istoriniai šaltiniai apie senuosius laidojimo papročius, atskleidžiama mirties supratimo visuomenėje kaita, aptariamos kapinių rengimo problemos nuo jų atsiradimo iki XX antrosios pusės. Antrojoje dalyje aprašomos senosios Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kapinės, aptariamas išlikęs kapinių mažosios architektūros paveldas, lyginant su anksčiau atliktų tyrimų duomenimis. Trečioji darbo dalis skirta surinktai medžiagai aptarti ir apibendrinti, joje pateikiama senųjų Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kapinių tyrimų apžvalga, trumpai apžvelgti kitų autorių atlikti kapinių tyrimai, analizuojami išlikę kapinių paminklų, kryžių epigrafai, dvikalbiai epitafiniai įrašai.

Raktiniai žodžiai: krikštai, liuteronai, kapinės, ažūrinis**, epigrafai***, epitafija****, antikva*****, fraktūra*****.

² Kaunas D. *Mažosios Lietuvos knygų link*, Vilnius, 2013, 279 p.

* Smalininkų parapija atskirta nuo Viešvilės XIX a. vid., Žukų – nuo XX a. pr.

** Ažūrinis – rėtiškas, tinkliškas, permatomas.

*** Epigrāfas (*gr. epigraphē*) – užrašas ant kapinių paminklų, šventyklų sienų, meno dirbinių.

**** Epitafija – užrašas antkapyje pagerbiant mirusįjį. Joje būna užrašyta mirusiojo metrika ir kiti žodžiai.

***** Antikva (*lot. antiqua* – senovinė), lotyniškas apvalių kontūrų spaustuvinis šriftas.

***** Fraktūrą – gotiškojo šrifto rūšis.

I. Apie senuosius laidojimo papročius

Archeologinių tyrimų duomenimis, kai kuriose vietovėse net iki XV a. pr. sudeginti mirusieji buvo laidojami plokštinuose kapinyuose³. (Plačiau apie tai žr. kituose monografijos straipsniuose – red.)

Prūsai tikėjo kūno prisikėlimu iš numirusiųjų. Jie manė – kas buvo kilmingas, turtingas ar vargšas šiame gyvenime, toks bus ir būsime. Dėl to kartu su mirusiu kilminguoju degino jo ginklus, žirgus, vergus ir tarnaites. Pasakojama apie kilmingojo laidotuves, per kurias buvę deginami valdiniai. Kitur Dusburgietis rašo, jog prūsai po mūšio kaip auką dievams sudegino į nelaisvę paimtą kryžiuotį⁴.

Manoma, kad prūsai mirusiųjų deginimo papročių laikėsi iki XIII a. antrosios pusės, tačiau šiuo laikotarpiu jiems buvo žinomas tiek degintinis, tiek ir griautinis laidojimo būdai⁵.

Nuo XIII a. nusistovėjusius baltų genčių papročius pradėjo keisti vokiečių karinių ordinų invazija. Užkariautose gentyse jie pradėjo diegti krikščioniškosios laidosenos papročius. Kryžiaus žygių dalyviai, kryžiuočių pilių ir miestų bei kaimų gyventojai Mažojoje Lietuvoje buvo laidojami laikantis krikščioniškų tradicijų⁶.

Iš išlikusių istorinių šaltinių žinome, kad senieji Mažosios Lietuvos gyventojai prieš įvedant krikščionybę turėjo krikštus. Apie krikštus Viešvilės apylinkių kapinėse nėra išlikusių jokių žinių. Medinius krikštus galima apžiūrėti XIX–XX a. Nidos etnografinėse kapinėse. Juos atnaujino pokario metais Viešvilėje gyvenęs dailininkas Eduardas Jonušas. Kadangi kuršiai ir skalviai buvo artimos gentys, galime spėti, kad panašius krikštus galėjo naudoti ir senieji Skalvos gyventojai⁷.

Susikūrus pasaulietinei Prūsijos kunigaikštystei pradėta uoliau diegti krikščioniškos laidosenos papročius. Vėliau pamažu susiformavo savi antkapinių paminklų stereotipai. Jų turėjo laikytis krašto gyventojai – krikštus pamažu keitė krikščioniški antkapiniai paminklai. Šio pereinamojo laikotarpio antkapiniai paminklai beveik nebuvo apibūdinti.

XVI a. įvedus Prūsijoje krikščionybę, dar didelė dalis gyventojų garbino senovinius stabus, pagoniškas dievybes, tad buvo pabrėžta būtinybė kaimuose rengti krikščioniškas kapi-

*Pokario metais
Viešvilėje gyvenusio
E. Jonušo atkurti
senieji pagoniški
krikštai. Nidos
kapinės. 1977 m.
R. Tarabildos
nuotraukos*

³ *Ten pat.*

⁴ Dusburgietis P. *Prūsijos žemės kronika*, Vilnius, 1985.

⁵ Širouchovas R. Nauji prūsų X–XIII a. kapinynų tyrimai vakarų baltų kultūros kontekste, *Lituanistica*, 2011, t. 57, Nr. 3(85), p. 278.

⁶ Purvinas M., Purvinienė M. Mažosios Lietuvos antkapinių paminklų raidos bruožai XV–XX a., *Kultūros paminklai*, Vilnius, 2015, Nr. 19, p. 57.

⁷ *Ten pat.*, p. 57, 59.

Lietuviškos Mažosios Lietuvos kapinės. Pagal dr. F. Tetznerio škičą. Vaškelis A. Pietistinis sąjūdis Mažojoje Lietuvoje ir K. Donelaitis, Mėnesinis kultūros žurnalas „Aidai“

nes, atsižvelgiant į krikščioniškas nuostatas, pradėta drausti laidoti mirusiuosius pagal senąsias pagoniškas tradicijas⁸.

Daugelis gyvenimo sričių susikūrusioje pasaulietinėje Prūsijos kunigaikštystėje buvo reglamentuojama leidžiant įvairius paliepimus, potvarkius ir įsakus. Jais buvo nustatoma laidojimo tvarka, kapinių įrengimas ir kt.

1578 m. išleistas potvarkis dėl padėties Ragainės ir Tilžės evangelikų parapijose. Jame pabrėžta, kad Viešvilės ir Vilkyškių apylinkėse esantys kaimai neturi kapinių ir savo mirusiuosius laidoja „plyname lauke“. Vietos valdžios organams nurodyta įrengti tvarkingas kapines, jas aptverti ir laidoti mirusiuosius pagal krikščioniškus reikalavimus⁹.

Paliepimų buvo laikomasi. Jau XVII a., kaip teigia šalia Ragainės buvusios Būdviečių parapijos evangelikų liuteronų kunigas Teodoras Lepneris, kiekvienas kaimas turėjo savo kapines¹⁰.

Kapinėms buvo pradėta kelti vis daugiau reikalavimų. 1719 m. Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo I paliepimu nurodyta visas kapines aptverti tvirtomis tvoromis. Senosios kapinės buvo įrengtos bažnyčių šventoriuose – jos pamažu buvo užlaidotos¹¹.

Laidojant vis naujus mirusiuosius senosiose bažnyčių šventoriuose įrengtose kapinėse pradėjo neužtekti vietos. 1799 m. paskelbtame cirkuliare nurodyta, kaip išplėsti senąsias kapines, kaip parinkti vietą naujų kapinių įrengimui. Naujasias kapines nurodyta įrengti aukštesnėse vietose, atokiau nuo gyvenamųjų sodybų. Cirkuliare buvo nurodymai ir kaimų bendruomenėms¹².

⁸ Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2010, d. 1, p. 16.

⁹ *Ten pat*, p. 33, 38.

¹⁰ Lepneris T. *Prūsų lietuvis*, vertė V. Gerulaitienė, Vilnius, 2011, p. 61.

¹¹ Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2010, d. 1, p. 38.

¹² *Ten pat*.

1744 m. Vokietijoje išleista Teodoro Lepnerio knyga „Prūsų lietuviai“ (*Der Preusche Littauer*. 2 leidimas 1848 m.). Tai viena pirmųjų etnografinio pobūdžio studijų apie XVII a. Mažosios Lietuvos lietuvius, parašyta amžininko. Joje aprašyti lietuvių laidotuvių papročiai¹³.

1751 m. išleistas potvarkis „Prūsijos karalystės atnaujinta ir pagerinta kaimo tvarka“. Reikalaujama atsisakyti medinių tvorų, o kapinių aptvėrimui sodinti gyvatvores arba panaudoti lauko akmenis¹⁴.

Senajoje Prūsijoje dažnai kildavo įvairių užkrečiamų ligų epidemijos. Atsižvelgiant į tai, kapinėms pradėta kelti sanitariniai higienos reikalavimai. 1800 m. įsaku nurodyta, kaip laidoti mirusiuosius nuo užkrečiamų ligų: „<...> mirę rauptais ar kitomis limpamosiomis ligomis, neturi būti „išstatomi po žmonių akių“, jiems laidojimo duobės turi būti kasamos gilesnės, dailidės jiems turi padaryti sandaresnius karstus. Draudžiama laikyti neuždarytame karste lavoną, jei <...> nėra visiško tikrumo, kad mirtis įvyko ne dėl apsikrėtimo limpamosiomis ligomis. <...> Liepiama tokį lavoną tuojau nešti į kapines ir gramzdinti į kuo gilesnę duobę. Grasinama bausme ne tik tam, kuris duotų lavoną pašaruoti, bet ir tam, kurio namuose mirusysis būtų pašarvotas“¹⁵.

Galima spėti, kad dėl užkrečiamų ligų pavojaus 1802 m. buvo uždrausta per laidotuves atidengti mirusiojo karstą. Iki tol artimieji, atsidarę karstą, atsišveikindavo su mirusiuoju.

1818 m. pradėta reikalauti kapines iškelti už miestų ir kaimų ribų. Tai kartojama 1819 m. ir 1823 m.¹⁶

Pagal išleistus 1876 m. nuostatus naujų kapinių įrengimui buvo reikalaujama gauti pasaulietinės valdžios ir bažnytinės vadovybės leidimą (*Begräbnisplätze*, 1911)¹⁷.

XX a. pr. leista laidoti kremuotų mirusiųjų pelenus. Nepažeidžiant sanitarinių ir viešosios tvarkos reikalavimų atskiras privačias kapines leista įsirengti ir dvarininkams. Laidojimo vietos turėjo būti derinamos su vietos dvasininkija (*Begräbnisplätze*, 1911)¹⁸.

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Istorijos skyriaus vedėjos istorikės Zitės Genienės žodžiais, XIX a. pab. kapinių tvarkymo juridinę bazę sudarė 1850 03 01 Policijos valdymo ir 1883 07 31 Visuotinio krašto valdymo įstatymai. Prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos, jie liko galioti¹⁹.

1932 m. Klaipėdos krašto direktorija laidotuvių klausimais išleido naują potvarkį: „...laidoti leidžiama tik „vyresnybės“ paskirtose, tvarkingai įrengtose ir aptvertose tvora laidojimo vietose; laidoti buvo galima praėjus 72 val. po mirties; uždrausta apeigas vykdyti prie atviro karsto; toje pačioje kapavietėje leidžiama laidoti

¹³Lepneris T. *Prūsų Lietuviai* / Lepner, Theodor. *Der Preusche Littauer*, parengė V. Gerulaitienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 257.

Veikalą „Prūsų lietuviai“ T. Lepneris parašė 1690 m. – priešpaskutiniams savo gyvenimo metais. Jis laikomas antru, žymiausiu po Mato Pretorijaus „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ etnografiniu darbu apie lietuvininkus. Jame randame ir apie ano meto lietuvininkų laidotuvių papročius. Anuomet visos baltų gentys buvo vadintos lietuviais.

¹⁴*Erneuerte und verbesserte Dorf-Ordnung des Königreichs Preußen*, Berlin, 1751, nr. 82. Interneto prieiga: <http://www.physiognom.de/amshausen.de/in/rw101/rw101.htm>, žr. 2018 07 25.

¹⁵1800 12 16 įsakas, *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudinimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Istorijos institutas, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960, p. 46.

¹⁶Kretzschmer J. K. *Vollständiges aber kurzgefasstes Repertorium aller Königl. Preußischen Landesgesetze*, Danzig, 1836, S. 203.

¹⁷Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2010, d. 1, p. 39–40.

¹⁸*Ten pat*, p. 40.

¹⁹Genienė Z. *Klaipėdos kapinės*, www.zemaitijospa-veldas.eu > Pradžia > Žemaitija > Kapinės.

praėjus 25 metams; norint laidoti naudotoje kapavietėje, buvo būtina gauti vietos policijos leidimą, kuris išduodamas remiantis valstybinio gydytojo ir Klaipėdos krašto direktorijos sprendimu“²⁰.

Pokario metais į senąsias evangelikų kapines buvo žiūrima kaip į priešų paliktus reliktus. Buvo siekiama sunaikinti visus tradicinius sakralumo židinius – bažnyčias, kapines²¹. Ateizacijos politika buvo vykdoma griežčiau nei kitose respublikose, nors kai kurios liuteroniškos parapijos buvo įrengtos.

II. Senosios Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kapinės

Iki Antrojo pasaulinio karo pradžios Klaipėdos krašte veikė 31 liuteronų parapija, karo pabaigoje bei jam pasibaigus didžioji dalis evangelikų bažnyčių buvo sugriautos (pvz., Viešvilės, Smalininkų) arba naudojamos kitoms reikmėms (pvz., Žukų). Pokariu buvo sunaikinta ir didžioji dalis senųjų kapinių (pvz., Smalininkų žydų kapinės).

1. Viešvilės evangelikų bažnyčios šventoriaus kapinės

Prie Viešvilės evangelikų bažnyčios, pačiame šventoriuje veikė senosios evangelikų parapijos kapinės, kuriose, kaip teigia *Die Wischwiller Dorf Chronik* autorius H. E. fon Knoblochas, buvo laidojami žymesnieji miestelio gyventojai ir evangelikų bažnyčios kunigai. 1839 m. jose palaidotas Viešvilės dvaro savininkas E. D. L. Donelaitis (*Eduard Ludwig Daniel Donalitus*)²².

Evangelikų bažnyčios šventorius ir jo senosios kapinės buvo aptvertos. Šventoriaus kapinaitėse, kaip spėjama, buvo laidojama iki XIX a. pab. Kapinių fragmentai dar matomi išlikusiose senosiose evangelikų bažnyčios nuotraukose. Nelikus vietos naujiems laidojimams, greta senosios Viešvilės gyvenvietės buvo parinkta vieta didesnėms kapinėms už evangelikų bažnyčios klebonijos – kitapus gatvės.

Pokario metais (apie 1957 m.) daugiau kaip 200 m. stovėjusi Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos bažnyčia ir greta jos, bažnyčios šventoriuje, buvusios

Viešvilės evangelikų bažnyčios šventoriuje palaidotų kunigų kapų likučiai. 2012 m. V. Kucino nuotr.

²⁰Ten pat.

²¹Purvinas M., Purviniėnė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2010, d. 1, p. 54.

²²Ten pat, p. 118.

kapinaitės, klebonija buvo sunaikintos. Neliko nei E. Donelaičio, buvusių kunigų, nei kitų mirusiųjų antkapinių paminklų²³.

Nuotraukoje parodyti keli dar išlikusių antkapių ir antkapinio paminklo ar kryžiaus pagrindo likučiai.

2. Didžiosios Viešvilės evangelikų liuteronų kapinės

Didžiosios Viešvilės liuteronų evangelikų kapinės, kaip spėjama, galėjo būti įsteigtos dar XIX a. pab., kai buvo perpildytos senosios kapinės, veikusios evangelikų bažnyčios šventoriuje²⁴.

Kapinėms vakarinėje senosios Viešvilės gyvenvietės pusėje, buvusioje dvaro žemėje, buvo parinktas smailaus trikampio formos sklypas tarp kelio Smalininkai–Mikytai ir vėliau nutiesto siaurojo geležinkeliuko Smalininkai–Pagėgiai. Kitapus kelio – 2005 m. archeologo R. Šiaulinsko aptiktas ir tyrinėtas II–V a. Viešvilės antrasis kapinynas²⁵.

Klaipėdos krašto šeimų knygoje (*Ortsfamilienbuch Memelland*) randami pakrikštytų Viešvilės gyventojų sąrašai. Išrinkti 163 asmenys. Tačiau iki šiol nepavyko rasti duomenų, kurie iš jų palaidoti Viešvilės evangelikų bažnyčios šventoriaus ir evangelikų didžiosiose kapinėse²⁶.

Viešvilės evangelikų kapinės veikė iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Kapinės buvo apželdintos tujomis. Prie kelio eilėje pasodinta beržų juosta.

Kaip prisimena Viešvilė gyventoja Aldona Šiaulinskienė, greta parduotuvės „Aibė“ (buvusi kepykla – red.) buvo viešviliečių evangelikų liuteronų kapinės ir kitapus kelio – apgriauta senoji evangelikų bažnyčia. Pokario metais evangelikų kapinių antkapius nuėmė ir suvežė į dabartinės katalikų kapines, kur juos dėdavo ant mirusiųjų Viešvilės neigaliųjų namų globotinių kapų.

Nepriklausomybės pradžioje iš Vokietijos atvažiavęs vyriškis po buvusias kapines šliaužiojo keliais, ieškodamas savo šeimos antkapio, tačiau veltui – tos vietos nerado. Mokytoją Aldoną jis susirado kaip artimiausią giminaitę, nes jos tėvų šeima buvo gyvenusi jų paliktame name.

„Vokiškų kapinaičių Viešvilėje buvo ne vienos, sovietų valdžia jas naikino, ant vienu, kaip prisimena Aldona, net šokius rengė – atvažiudavo kareivių, grojo orkestras. Bet žmonės žinojo ir sukilo – tada dar buvo senųjų viešviliečių“²⁷.

Paminklas sunaikintose evangelikų kapinėse.
2012 m. V. Kucino nuotr.

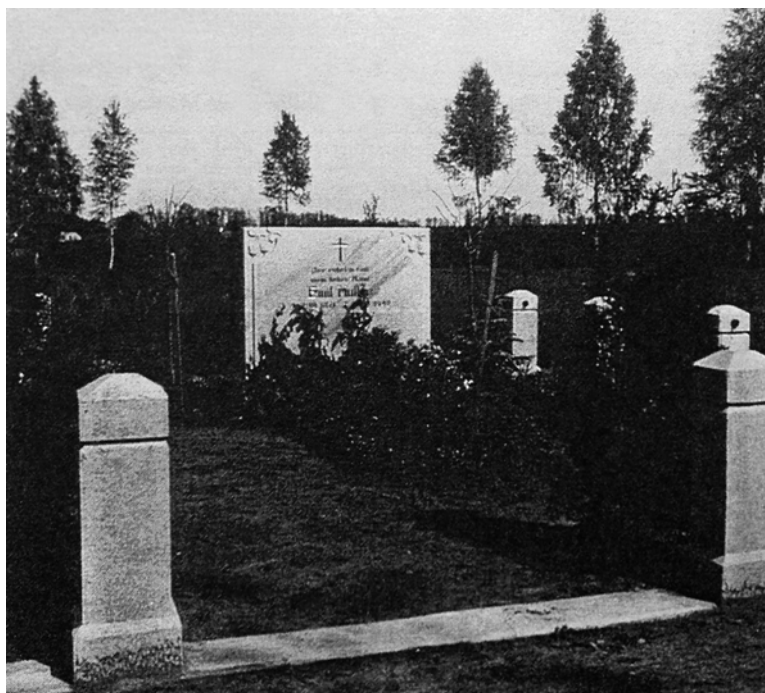
²³Ten pat.

²⁴Purvinas M. Viešvilė. III d. Parapija ir gyventojai, *Voruta*, 2012 12 08, Nr. 25.

²⁵Vailionytė N., Šiaulinskas R. Viešvilės antrasis kapinynas. Str. šioje monografijoje.

²⁶Interneto prieiga: <http://wiki-de.genealogy.net/Wischwill/Bewohner>.

²⁷Papasakojo Aldona Šiaulinskienė, 64 m., gyv. Viešvilės mstl. Užrašė Danutė Karopčikienė, Viešvilė, 2012 m., Jurbarko r. laikr. *Šviesa*, 2012 06 11.

Buvęs paminklas sunaikintose evangelikų kapinėse malūno savininkui Emiliui Miuleriui. 1942 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik IV, 2000, S. 212

Pokario laikotarpiu neliko puošnių paminklų, gamyklinių ar vietos meistrų kaltų paminklinių kryžių, metalinių kalviškos gamybos tvorelių. 1957 m., spėjama – su rajono vadovybės žinia, Viešvilės profesinės technikos mokyklos direktoriaus padėjėjo kultūriniam auklėjamajam darbui partorgo Jono Vaclovo Perednio ir kolūkio „Tėvynė“ pirmininko Stepano Ogorodniko „rūpesčio dėka“ didžiosios Viešvilės evangelikų liuteronų kapinės, kuriose buvo daug puošnių paminklų, per savaitę buvo sunaikintos. Prasidėjus Atgimimui, 1991 m. evangelikų kapinėse pastatytas paminklas, primenantis buvusias kapines ir jose palaidotus šimtus Viešvilės gyventojų²⁸.

Atgimimo metais savo buvusią tėviškę Viešvilę vis dažniau pradėjo lankyti buvę gyventojai išeiviai. Jie – daugiausia vokiečiai, tačiau tarp jų buvę ir lietuvinių – ieškodavo savo tėvų, senelių kapų, tačiau veltui – jų jau neliko.

3. Rydelsbergo dvaro kapinaitės

Rydelsbergo kapinės buvo šalia dvarelio sodybos ant kalnelio, dešinėje Viešvilės upelio pusėje. Tai buvę gražios kapinaitės. Kadangi jose laidoti Viešvilės kilmingojo dvaro savininkų šeimos nariai, jose būta prabangesnių ir daug puošnesnių paminklų. Iki 1890 m. šiose kapinaitėse buvo laidojami Viešvilės dvarininkų Donelaičių (*Donalitus*), Kautius (*Cautius*), Rydelių (*Riedel*) ir Šmitų (*Schmidt*) šeimų mirusieji. Kadangi Viešvilės dvaras 1900 m. likviduotas, vėlesnių palaidojimų neaptikta.

²⁸Purvinas M. Viešvilė. III d. Parapija ir gyventojai, *Voruta*, 2012 12 08, Nr. 25.

Kapinaitės buvo aptvertos raudonų plytų mūro tvora. Kapinaičių rytinėje dalyje iš Rydelių dvaro pusės buvo įrengti metaliniai vartai. Kaip rašo H. E. fon Knoblochas, tvoroje buvo įmūryta didelė marmuro plokštė su įrašu vokiečių kalba: „*Lebe so wie wenn Du stirbst, wünschen wirst gelebt zu haben*“ (liet. – „Gyvenk taip, kad kai tu mirsi, džiaugtumeis, kad gyvenai“)²⁹.

Pokariu dar ilgai buvo išlikę antkapiai, mūrinės kapų tvoros likučiai, paminklų fragmentai, epitafiniai įrašai*, padaryti vokišku gotikiniu raštu – fraktūra^{30, 31}. Vėliau, tikintis aptikti ką nors vertingo, šie kapai rasti iškasinėti, išvartyti ir suniokoti jų paminklai, antkapiai.

2001 m. Marijos ir Martyno Purvinų atliktų tyrimų metu kapinėse dar buvo užfiksuota 12 artefaktų ir jų likučių: du betoniniai kapų apvadai (antkapiai), trijų kryžių pamatai, septynios įvairių kapų objektų nuolaužos³².

4. Šetlerių šeimos kapinaitės

Dažname Klaipėdos krašto kaime būdavo po kelerias kapines. Būta ir nedidelių šeimos kapinaičių pačioje sodyboje ar netoli gyvenamųjų pastatų. Tai aptinkame ir Viešvilės apylinkėse. Viešvilės bajoriškojo dvaro ir Rydelių dvarelio bei Šetlerių** sodybos savininkų šeimos turėjo įsirengę atskiras savo šeimų kapinaites.

Šetlerių šeimos kapinaitės buvo įrengtos vaizdingoje vietovėje, kairiajame Viešvilės upelio krante, kiek atokiau – už pievos, pačiame miško pakraštyje – ant kalvelės. Apžiūrint kapinaites 1968 m. jos dar buvo aptvertos raudonų plytų mūro tvora, apdengta trimis eilėmis čerpių. Nuo pamiške ėjusio keliuko pusės buvo įrengti vartai. Kapinaitės buvo tvarkingos, jose stovėjo keletas antkapinių paminklų, kryžių. Vėliau kapai rasti iškasinėti, išvartyti jų paminklai, kapų tvorelės, kryžiai, antkapiai. 1992 m. atvykę metalo kalyklos

Lietinis kryžius Šetlerių giminės kapinaitėse. Vienoje kryžiaus pusėje – „WILHELM und ADOLPH SCHETTLER“; antroje kryžiaus pusėje – „geb.*** 19 October 1840, gest.**** 16 Januar 1841. / geb. 5 December 1844, gest. 1 August 1846“. 2014 m. Algirdo Sinkevičiaus nuotr.

²⁹ Ten pat.

* Nuo XVIII a. Prūsijoje epitafijos buvo rašomos ant kapinių paminklų, paminklinių lentų.

³⁰ Mažoji Lietuvoje XIX–XX a. vartota gotikinio rašto rūšis – fraktūra. Fraktūros vartoseną nuosekliai aptarė Ona Aleknavičienė, žr. Aleknavičienė O. Rotunda, švabachas, fraktūra, antikva ir kursyvas lietuviškuose XVI a. spaudiniuose, *Archivum Lithuanicum* 7, 2005, p. 249–286.

³¹ Knyginė fraktūra susiformavo XVI a., išstūmusi Vokietijoje vartotą gotiškąją bastardą bei jos atmainą švabachą. Viduramžiais Prūsijoje fraktūra tapo pagrindiniu šriftu ir išliko iki XVIII a. Žr. Gre-

verė E. Fraktūra senųjų Klaipėdos krašto kapinių epigrafuose, *Res Humanitariae* XV, 2014, p. 157–169.

³² Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2010, d. 1, p. 118.

** Šetlerių giminė, pagal Brigitos Šetler (*Brigitte Schetler*) atsiminimus, Viešvilėje pradėjo kurtis 1767 m. iš Zalcburgo atsikėlus senajam Kristupui Šetleriui, kitais duomenimis – prasidėjo nuo senojo pono Ernsto Šetlerio fon Eizenhamerio (iš H. E. fon Knoblocho surinktos medžiagos).

*** Geb. – *geboren* – gimimo data.

**** Gest. – *gestorben* – mirimo data.

(*Kupferhammer*) savininko G. Šetlerio (*Gottfried Schettler*) sūnus ir dukra jau rado kapinaites suniokotas. Spėjama, kad kapų vandalai negalėjo nieko vertingesnio aptikti – evangelikai vertingų daiktų mirusiajam į karstą nedėdavo.

2002 m. Marijos ir Martyno Purvinių atliktų tyrimų metu dar buvo užfiksuota 10 artefaktų: vienas metalinis lietinis kryžius, trys kryžių pamatai, trijų paminklų pamatai, trijų įvairių kapinių objektų nuolaužos³³.

2014 m. dar buvo likęs vienas nulaužtas lietinis kryžius su menkai įskaitomu gotišku įrašu.

5. Pagulbinių evangelikų liuteronų kapinės

Senosios Pagulbinių kaimo evangelikų liuteronų kapinės sunykę.

Klaipėdos krašto šeimų knygoje (*Ortsfamilienbuch Memelland*) randami mirusiųjų Pagulbinių gyventojų, laidotų šio kaimo kapinėse, sąrašai:

Balzuweit, Amalie († 07.04.1928 Pagulbinnen)
 Damelaks, Else († 1940 Pagulbinnen)
 Damelaks, Gertrud († 1942 Pagulbinnen)
 Fuhrmann, August († 1940 Pagulbinnen)
 Jankowski, Max († 1940 Pagulbinnen)
 Krause, Berta († 1942 Pagulbinnen)
 Kubbutat, Katharina († 1938 Pagulbinnen)
 Liedert, Auguste († 1942 Pagulbinnen)
 Motzkat, Friedrich († 1939 Pagulbinnen)
 Nikschat, Friedrich (* 1845 Pagulbinnen)
 Petereit, Amalie († 1942 Pagulbinnen)
 Röske, Christine († Pagulbinnen)
 Röske, Johann († Pagulbinnen)
 Schubert, Maria († 1942 Pagulbinnen)
 Stockmann, Rudolf († 1940 Pagulbinnen)
 Wannagat, Anna (* 09.06.1883 Pagulbinnen)
 Wannagat, Kristups (* 21.10.1880 Pagulbinnen)
 Wannagat, Maryke (* 02.12.1884 Pagulbinnen)
 Wannagat, Mikks (* 31.12.1882 Pagulbinnen)
 Wellbrat, Gustav († 1941 Pagulbinnen)
 Wellbrat, Pauline († 1943 Pagulbinnen)
 Wensloweit, Anna (* 23.08.1913 Pagulbinnen)³⁴.

Dar 2001 m. Marijos ir Martyno Purvinių mokslinės ekspedicijos metu buvo užfiksuotas 71 objektas (žr. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, d. 1, p. 111). 1998 m. nuotraukose dar matosi išlikę antkapiai. Metalinių dekoratyvinių tvorelių, kalviškų kryžių, kuriuos liejo Tilžės, kitų miestų gamyklos ar gamino nagingi vietos kalviai, nėra išlikusių. Kas dar buvo išlikę, surinko metalo surinkėjai.

2013 m. kapinėse aptikti tik žolėmis apaugę kapinių apvadai. Visi po Antrojo pasaulinio karo išlikę artefaktai sunaikinti.

³³Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2010, d. 1, p. 118.

³⁴Interneto prieiga: <http://wiki-de.genealogy.net/Pagulbinnen/Bewohner>.

*Pagulbinių evangelikų liuteronų kapinių likučiai.
1998 m. Iš Viešvilės pagrindinės mokyklos
kraštotyros muziejaus*

6. Antgulbinių evangelikų kapinės

Antgulbinių kapinaitės įkurtos dešiniajame Nemuno krante, atokiau nuo buvusio kaimelio. Pokario metais kapinaitės buvo nuniokotos, išplėšti paminklai kryžiai, vėliau visai sunaikintos. Kapinaitės buvo aptvertos medine tvora. Gyventojai jas vadina antrosiomis Pagulbinių kapinėmis.

2001 m. M. Purvinas šiose kapinaitėse užfiksavo 18 objektų: devynis kapų apvadus, vieno kryžiaus ir aštuonių paminklų pagrindus.

Klaipėdos krašto šeimų knygoje (*Ortsfamilienbuch Memelland*) randami mirusiųjų Antgulbinių gyventojų sąrašai:

Gawens, Urte (* 03.06.1869 Antgulbinnen, ~06.06.1869 Wischwill (Kirche), † 20.10.1869); Tenikaite, Maryke (* 21.11.1824 Krakischken (Kr. Ragnit), † 12.06.1903 Antgulbinnen)³⁵.

Iš sąrašo sunku nuspėti, kad jie buvo laidoti Antgulbinių kapinaitėse.

7. Baltupėnų evangelikų liuteronų kapinės

Baltupėnų kaimas yra dešiniajame Nemuno krante, 6 km į vakarus nuo Viešvilės. Aplinkui auga pušynai. Kaime likę tik kelios sodybos. Apie buvusį didelį Baltupėnų kaimą byloja tik baigiančios sunykti senosios kaimo evangelikų liuteronų kapinės. 1998 m. nuotraukose dar užfiksuoti išlikę lietiniai metaliniai kryžiai, antkapiai, keletas kryžių įrašai.

Pasak Kultūros paveldo departamento Tauragės teritorinio padalinio vyresniosios valstybinės inspektorės M. Karūnienės, XIX a. kryžiai neobarokiniai, lieti greičiausiai Tilžėje, kur XIX a. pab. šis verslas klestėjo. Pagal išlikusius įrašus ant kryžių galima nustatyti pavardes ir laikotarpius, kada jie buvo pastatyti. XIX a. paminklo statymas ant mirusiojo kapo iki mirties metinių – meto tradicija. Po kryžiais būdavo nedideli akmeniniai postamentai, liudiję, kad kaimo gyventojai evangelikai anuomet nesivaikė prabangos.

Evangelikų liuteronų antkapiniams paminklams būdingi griežtų linijų kryžiai aštriais galais. Tokio tipo ažūrinių rėminių kalviško darbo kryžių randame Baltupėnų kapinėse. Kaltiniai aplinkinių kapinių geležiniai kryžiai turi daug ažūrinių ornamentų: įvairių rožyčių, gėlyčių. Būtent toks kryžius – ir šiose kapinėse. Jo viršutinėje dalyje ir kryžmoje matosi stilizuoti gėlių ornamentai³⁶.

Baltupėnų kaimo kapinėse rastos dar išskaitomos buvusios kaimo gyventojų pavardės. Tarp jų nemažai čia gyvenusių lietuvininkų: Julius Benderio, Jakštaičio (*Jaksztat*), Mačiulaičio (*Matschulat*), Pareigio, Preukšaičio (*Preukschat*), Augusto Preukšaičio, Smetoniaus (*Smet-*

Ažūrinis kalviškas kryžius ir Enzio Šakaičio šeimos paminklas. 2007 m. Almonaitis V., Almonaitienė J. Šiaurės Skalva, p. 170

³⁵ Interneto prieiga: <http://wiki-de.genealogy.net/Antgulbinnen/Bewohner>, žr. 2018 07 28.

³⁶ Almonaitis V. Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva*, Kaunas, 2007, p. 170.

*Baltupēņu evanģeļiķu kapinēs. 1998 m.
Iš Viešvilēs pagrindinēs mokyklos kraštotyros
muziejaus*

tons), Tenikaičio (*Tennigkeit*), Valaičio (*Wallat*), Anos Banschat, Martos Bieher, Urtės Jakštat, Urtės Kolbach ir kt. – pavardžių. Šalia yra Schalinsky šeimos kapavietė. Vieno paminklo epitafijoje įskaitomas dvikalbis įrašas: „CZION ILSIS MANO MILIMA PATI URTE JAKSZTAT [GEB.] ZERAWS (GIMUSI 1843 – MIRUSI 28 JANUAR 1908).“

Baltupėnų kaimo kapinėse palaidotas ir buvęs kaimo mokyklos mokytojas Julius Juška: „(JUSCHKA) (GEB. 24 MAI 1841 – GEST. 23 MAI 1895).“ Žr. pridėtą epitafinę lentelę.

Iš kitų išlikusių įrašų matome, kad ir daugiau kapų paminklų datuojami XIX a. pab. Pvz.: „AUGUSTAS PREIKŠAITIS, GIM. 1855 M. LIEPOS 24 D., MIRĖS 1890 M. RUGSĖJO 29 D.“

Patyrę germanistai nesunkiai perskaitytų ir antrojo kapo paminklo įrašą, kuriame pažymėt 1841-ieji gimimo ir 1895-ieji mirimo metai. Išlikęs Enzio (1868–1945), Anos (1871–1915) Šakaičių šeimos kapų paminklinis įrašas. Kartu įrašyti vaikai – Emma (23.1.1900–9.5.1900) ir Otto (11.10.1903–5.5.1904). Greta išlikęs ir Idos Kairies (1902–1915) šeimos paminklas, kurio akmeninis, aukštėlesnis negu kitų postamentas rodo, kad šių mirusiųjų šeima buvusi labiau pasiturinti – pasistačiusi savo artimiesiems ne tik menišką lietinį kryžių, bet ir marmuro paminklą su jame iškaltais mirusiųjų vardais.

2012 m., vykdant projektą „Klaipėdos krašto etnokonfesinio paveldo tyrimai, sukuriant geografinę informacinę sistemą“ (toliau – vykdant 2012 m. projektą – red.), užfiksuoti 63 objektai, iš kurių informatyvių buvo tik 30. Kapinių palaidojimai apima periodą nuo 1890 iki 1960 m.

8. Mažosios Baltupėnų kaimo kapinaitės

Važiuojant miško keliuku link Nausėdų, už 2–3 km prie kelelio randamos senos antrosios Baltupėnų kaimo kapinaitės. Jose dar išlikę keletas paminklų duženų, kryžių. Kapų paminkluose nurodytos tikslios gimimo ir mirties datos – metai, mėnuo, diena.

Paminklo viršutinė dalis nudaužta, jos šalia nerasta. Galima spėti, kad viršutinėje dalyje būta kryžiaus.

Ažūrinis geležinis kryžius kryžmiškas, ornamentuotas, įstatytas į aptašytą, statmeną akmens pagrindą. Stiebas ir skersinis tiesūs, stačiakampio skerspjuvio. Kryžmą, liemens šonus, viršūnės ir pečių šonus bei galus puošia pridėtiniai, iš metalo juostelių išlankstyti stilizuoti ažūriniai ornamentai. Prie kryžmos pritvirtinta išlieta metalinė plokštelė su kartu išlietais duomenimis apie mirusiasias. Ant kryžiaus išlikusi lentelė su dar neblogai įskaitomu užrašu:

„ČIA PALAIDOTA ENNUTE TENNIGKEIT (Enutė Tenikaitienė – red.), GIMUSI 1851 M. BALANDŽIO MĖN., MIRUSI 1887 M. RUGSĖJO MĖN.“ ir, kaip ma-

Baltupėnų kaimo kapinių paminklo epitafija, įrašyta fraktūra. 1998 m. Iš Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros muziejaus

Mažųjų Baltupėnų kaimo kapinių paminklo likučiai ir paminklo epitafija. 2013 m. V. Kucino nuotr.

Mažųjų Baltupėnų kaimo kapinių ažuřinis ir betoninis kryžiai. 2013 m. V. Kucino nuotr.

noma, jos dukrelė Ida Tenikaitytė (Ida Tennigkeit), gimusi mamos mirties dieną 1887 m. rugsėjo 25 d. (užrašyta kitą dieną po jos mirties – red. pastaba), mirusi po pusės metų – 1888 m. vasario 16 d.

Kryžius, kaip ir kiti aplinkinėse kapinėse, įtvirtintas į akmeninį pagrindą.

Betoninis kryžius masyvus, kryžmiškas, išlietas. Kur buvo jo pagrindas – nenustatyta, kadangi kryžius parverstas gulėjo ant žemės, apžėlęs miško augmenija, samanomis. Kur jis stovėjo, neradome. Nuotraukai jį nuvalėme, kol pasirodė epitafinis įrašas „*Hier ruhet in Gott*“. Kryžiaus stiebas ir skersinis tiesūs, stačiakampio profilio, viršūnės ir pečių galai stačiai nukirsti. Betoninio paminklo nudaužtoje dalyje dar galima išskaityti duomenis apie mirusįjį.

Epitafijoje įskaitome vokišku gotikiniu raštu – fraktūra padarytą įrašą. Panašu, kad tai – Ferdinandas Šulcas (*Ferdinand Schultz*). Kitoje epitafijoje įrašas padarytas antikva, tai – Motiejus Bachleris (*Matheas Bachlers*), gimęs 1617 m., miręs 1682 m. Tai bene seniausias XVII a. paminklas, rastas Viešvilės evangelikų parapijos gyvenviečių kapinėse.

Pačių kapinaičių teritorija miškininkų pažymėta. Tik vargu ar šios kapinaitės, dabar priklausančios Pagėgių savivaldybei, įtrauktos į LR kultūros vertybių registrą. Jei taip nėra, reiktų tai kuo greičiau padaryti, kadangi draudžiama naikinti tik kultūros paveldo objektais pripažintas kapines.

9. Nausėdų evangelikų liuteronų kapinės

Senosios Nausėdų evangelikų liuteronų kapinės randamos važiuojant vieškeliu nuo plento Nr. 141 Kaunas–Jurbarkas–Šilutė, prieš Nausėdų gyvenvietę pasukus miško keliuku į dešinę. Prieš keletą metų iškirtus mišką sužėlė tankus jaunuolynas, todėl kapinės sunkiai randamos net ir metalo surinkėjams. Senąsias kapinaites suradome tik padedami vietos gyventojo Vaidoto Žemaičio. Kapinaičių teritorija miškininkų pažymėta kuoliukais. Senojo kapinių aptvėrimo jau seniai nelikę. Iki mūsų dienų sužėlusiuose krūmuose išlikusios puošnios kai kurių kapų metalinės tvorelės, keli lietiniai kryžiai. Ant dviejų kapų išlikę puošnios lietos epitafinės lentos su duomenimis apie mirusiuosius.

Leopoldinos Pišler kapo lietinis kryžius. Kryžiaus stiebas ir skersinis – stačiakampio profilio, su išlietais stilizuotais ornamentais, viršūnės ir pečių galai

Leopoldinos Pišler kapo lietinis kryžius ir Fridricho bei Augustės Berkanų kapo kryžius

Gotlybo ir Eleonoros Paulinų epitafinė kapo lenta ir Sinhuberio Pišlerio kapo epitafinė lenta.
2013 m. V. Kucino nuotraukos

stačiai nukirsti. Viršutinėje dalyje išlieta graži drugelio figūra. Epitafijoje įskaitomas įrašas padarytas lotynišku šriftu – antikva: „E. LEOPOLDINE PICHLER GEBOREN SINHUBER, GEBOREN MAY 1816, GESTORBEN AUGUST 1846“ (Leopoldina Sinhuber-Pišler, gimė 1816 m. gegužės mėn., mirė 1846 m. rugpjūčio mėn. – red.).

Fridricho ir Augustės Berkanų kapo kryžius – lietinis. Kryžma, liemens šonus, viršūnės ir pečių šonus bei galus puošia praplatėjimai, kuriuose iš metalo kartu išlieti ornamentai, kryžmės formos angos, primenančios stilizuotas gėles. Epitafijoje įskaitomas gotišku šriftu – fraktūra padarytas įrašas, kuris rodo, kad čia palaidotas Fridrichas Berkanas, gimęs 1835 m. kovo 30 d., miręs 1901 m. rugpjūčio 1 d., ir Augustė Berkan, gimusi 1831 m. gegužės 16 d., mirusi 1901 m. gruodžio 7 d.: „FRIEDR. BERKAN, *30. März 1835. +1 Aug. 1901 / AUGUSTÈ BERKAN, *16. Mai. 1831 +7. Dec. 1901.“

Epitafinė G. ir E. Paulinų lenta išlieta, papuošta įmantria ornamentika, viršutinis dešinysis kampas nuskeltas. Lentoje įskaitomas antika darytas įrašas: „GOTTLIEB PAULINI, GEB. 8 JUNI 1768, GEST. 3 APRIL. 1825“ (gimė 1768 m. birželio 8 d., mirė 1825 m. balandžio 3 d. – red.).

Sinhuberio Pišlerio giminės kapo epitafinėje lentelėje duomenų nėra. Jie įrašyti lotynišku šriftu – antikva kryžiuje. Epitafinę lentelę juosia puošni ornamentika.

10. Sokaičių evangelikų liuteronų kapinės

Sokaičių evangelikų liuteronų kapinės. 2007 m. Almonaitis V., Almonaitienė J. Šiaurės Skalva, Kaunas, 2007, p. 172

Sokaičiai – kaimas prie Nemuno ir Šešupės santakos, prie senojo panemunių vieškelio Ragainė–Šereitlaukis–Viešvilė–Smalininkai, sunykusio po 1872 m., kada buvo nutiestas plentas Mikytai–Smalininkai. Kaimas iki 1905 m. priklausė Viešvilės, nuo 1905 m. – Žukų parapijai. Kapinės prižiūrimos, aptvertos tvora. Sokaičių kapinėse buvo laidojama nuo 1862 iki 1958 m. Palaidotas mokytojas E. Freutelis (*E. Freutel*) (16.4.1855–12.10.1896). Išlikusiuose antkapiuose dar galima išskaityti baltiškos kilmės pavardes: Graudžius (*Graudszus*), Jurkūnas (*Jurkuhn*), Kiauka, Papendikis (*Papendieck*), Poldžius (*Poldzus*), Roškė (*Roeske*), Žukas (*Szugs*) ir kt.

2009 m., vykdant Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto (toliau – BRIAI – red.) projektą „Europinių kultūrų sąveika Klaipėdos krašte: istorinio, konfesinio ir etnografinio paveldo tyrimai“, buvo apžiūrėtos ir fiksuotos Sokaičių kaimo senosios evangelikų liuteronų kapinės. Kapinės dabartiniu metu priklauso Pagėgių savivaldybei. Užfiksuota 60 objektų, iš kurių informatyvūs 22 epigrafai.

Mokslinės ekspedicijos metu kapinėse dar buvo nemažai senųjų meniškų liuteronų kapinių kryžių su užrašais apie mirusiuosius šio kaimo gyventojus. Keletą jų matome Junonos ir Vytenio Almonaičių nuotraukose bei Šilutės rajono leidinyje „Šilainės sodas“, 2010 m. liepos 14 d., nr. 11.

Lietinis kryžius
su epitafine lentele.
Iš laikr. „Šilainės
sodas“

Sokaičių evangelikų liuteronų kapinės. Šilainės sodas, 2010 07 14, nr. 11

XIX a. lietiniame kryžiuje įskaitomas dvikalbis įrašas „Czion ilsis Dievije Jurgis Jurkuns gim. 14 August 1884 mir. 9 September 1883“. Antroje pusėje – vokiškas įrašas „Ruhe Sanft“ (Ramaus atilsio).

11. Vėžininkų evangelikų liuteronų kapinės

Vėžininkų kaimas įsikūręs Nemuno ir Jūros upių santakoje, 8 km į pietryčius nuo Vilkyškių. Iki XX a. pab. Vėžininkai priklausė Viešvilės valsčiui, Viešvilės evangelikų parapijai. Į vakarus nuo kaimo, kairiajame Jūros upės krante, ant kalvelės, šalia ošiančio pušyno, stovi dar išlikusios senosios evangelikų kapinės. Aplink jas tęsiasi užliejamų pievų plotai. Kapinės prižiūrimos, aptvertos tvora.

Kapinėse Bertos ir Jurgio Paulaičių (*Paulat*) kapus žymi du XX a. pr. akmeniniai antkapiniai paminklai su metaliniais kryžiais. Viduryje kapinių stovi paminklas „VĖŽININKŲ KAIMO ŽUVUSIEMS KARE IR TREMTYJE ATMINTI“ (*Den Gefallenen und Vermissten der Gemeinde Weszeningken zum Gedenken*). Sąrašė gotišku šriftu iškalto 32 žuvusiųjų pavardės, iš kurių 12 – baltiškos kilmės.

Žuvusiųjų Vėžininkų kaimo gyventojų sąrašas:

1. Behrend Friedrich	11. Josupeit Liesbeth
2. Behrend Frau Loleit	12. Jurgeneit Heinrich
3. Baltruschat Emilie, geb. Hein	13. Lange Wilhelm
4. Doimat Otto	14. Raudes Franz
5. Gerullis Georg	15. Georg Behrend
6. Gerullis Marie, geb. Paulat	16. Lengwenat Hermann
7. Gottschalk Kurt	17. Lengwenat Marie Line, geb. Paulat
8. Gottschalk Erika V.	18. Broscheit Mathilda, geb. Bilgenroth
9. Hince Max	19. Mauer Horst
10. Josupeit Johann	20. Matzat Leo

21. Mildisch Erich
 22. V. Mildisch Max
 23. Schweds Benno

24. Schenk Helmut
 25. Smetons Adolf
 26. Stepputtis Fritz.

Greta lietuvių kryžių, dar neretai aptinkamų ir aplinkinių gyvenviečių kapinaitėse, Vėžiniūnų kapinėse randame senovinių betoninių paminklą, kurio įrašas rodo, kad čia yra Brošelių šeimos (*Familie Broschell*) kapai. Čia palaidoti: „CHRISTOPH, GEBOR. 10 10 1780 GESTORB. 18 02 1837 / ALBERT. GEB. 17 04 1839 GESTORB. 21 09 1883. RUGS / HEINRIETE, GEB. RACTHER, 01 01 1799, GESTORB. 13 01 1877. / ANNA GEB. 03 12 1880, GESTORB. 17 09 1887.“

Vėžininkų evangelikų kapinės prižiūrimos. Ant didesnės dalies kapų pasodintos gėlės. Akį patraukia XX a. pab. Žagarų šeimos kapai. Prie jų žydi gėlės.

Epitafijos įrašas rodo, kad čia palaidotas Maksas Žagaras (*Max Zagarus*), gimęs 1900 m., miręs 1938 m. Apačioje padarytas užrašas: „DEIN DANKBARER BRUDER ARNO“ (Dėkingas brolis Arno – red.). Šalimais yra kitas kapas, kurio antkapio viršuje iškaltas užrašas: „UNVERGESSEN“ (Nepamirštama).

Įrašas marmurinėje paminklinėje lentoje liudija, kad čia palaidoti: „KRISTUPAS ŽAGARAS (CHRISTOPH ZAGARRUS), GIMĘS 1872 M., MIRĘS 1941 M., IR / ANA ENZEINYTĖ-ŽAGARIENĖ (ANNA ZAGARUS GEB. ENSEINIS), GIMUSI 1873 M., MIRUSI 1921 M.“

Kapinėse buvo laidojama nuo 1857 iki 1941 m. Vykdam 2012 m. projektą užfiksuoti 37 objektai, 19 epigrafų.

12. Stygliškių kaimo evangelikų kapinės

Važiuojant vieškeliu nuo plento Nr. 141 Kaunas–Jurbarkas–Šilutė link buvusios Nausėdų mažosios girininkijos, ant neižengiamais krūmais apaugusios kalvelės randamos senosios Stýgliškių evangelikų liuteronų kapinaitės. Pastaruoju metu jos priklauso Vilkyškių seniūnijai. Kapinaitėse tarp krūmų sunku ką nors aptikti. Išlikę cementiniai buvusios kapinių tvoros stulpai. Kapinaitės jau kone sunaikintos, kapų vietos sunkiai surandamos. Nufotografuotas vienas daugiau kaip 2 m aukščiau kapų kryžius su dar įskaitomu lotyniškomis raidėmis epitafiniu įrašu, liudijančiu, kad čia palaidota Dorotėja Gudaitienė, gimusi 1829 08 28, mirusi 1900 07 21, ir Kristupas Gudaitis, gimęs 1834 04 01, miręs 1895 07 14: „DOROTHEA GUDDAT, *28 08 1829, † 21 07 1900 / CHRISTOPH GUDDAT, * 01 04 1834, † 14 07 1895.“

Kryžius liutinis, puošnus, apsamojė gulejo ant žemės, gal todėl ir išliko nepastebėtas metalo grobstytojų. Vietos gyventojai paprastai vengia kapinaites rodyti, kad apie jas nesužinotų pašaliniai, ypač metalo surinkėjai. Norint jį nufotografuoti, teko pastatyti ir nuvalyti samanas.

13. Mociškių kaimo evangelikų kapinės

Į senąsias Mociškių evangelikų kapines patenkama pasukus iš kelio Nr. 141 Kaunas–Jurbarkas–Šilutė kairiuoju Jūros upės krantu vingiuojančiu keliuku. Kapinės iki XX a. pr. priklausė Viešvilės valsčiui ir parapijai, pastaruoju metu – Vilkyškių seniūnijai. Jos aptvertos, prižiūrimos. Kapinėse išlikęs ažūrinis kryžius, pastatytas krikštas seniesiems Mociškių kaimo gyventojams.

Lietiniai kryžiai Vėžininkų kapinėse. 2007 m. Almonaitis V., Almonaitienė J. Šiaurės Skalva, Kaunas, 2007, p. 170

Vėžininkų kapinių kryžiai ir paminklai

Epitafinis įrašas lotynišku šriftu Žagarų giminės paminklinėje lentoje ir Stygliškių senųjų kapinių lietišius kryžius. Epitafinis įrašas fraktūra. 2013 m. V. Kucino nuotraukos

Mociškių evangelikų kapinių bendras vaizdas

*Krikštas Mociškių evangelikų kapinėse
Ažūrinis kryžius.*

2016 m. V. Kucino nuotraukos

14. Naujienos kaimo evangelikų kapinės

Buvusio Naujienos kaimo (Heidebruch, dabar – Naujininkų kaimas) senosios evangelikų kapinės randamos pasukus miško keliuku iš plento Nr. 141 Kaunas–Jurbarkas–Šilutė, važiuojant pro Mociškių girininkiją. Privažius išlikusią rodyklę, kairėje pusėje, miško kalvelėje, dar išlikę keletas kapų. Kapinėse palaidoti Mažosios Lietuvos politikos, visuomenės ir kultūros veikėjo, evangelikų kunigo, teologijos daktaro profesoriaus Viliaus Gaigalaičio artimieji.

Ant pirmojo lietinio kryžiaus išlikęs dvikalbis epitafinis įrašas: „*ČION ILSISI URTĖ GAIGALAT, GIMĖ 9 DESBR. 1871 MIRĖ 29 JULI 1897.*“ 2014 m.

Ant antrojo kryžiaus dar įskaitomas dvikalbis įrašas: „*ČION ILSISI DIEWIEGE U. GAIGALAT 20 OCTOBER * 1869, + 21 JANUARI 1904.*“ 2014 m.

Gana trumpame epitafiniame įrašė nurodoma mirusiųjų vardai, pavardės, gimimo ir mirties datos. Antrame įrašė matome, kad velionis ilsisi Dievuje – „*Dievige*“.

Krikštas Mikeliui ir Edei Gaigalaičiams. 2014 m.

Lietinis kryžius Urtei Gaigalat. A. Sinkevičiaus nuotraukos

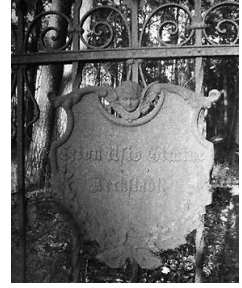

Lietinis kryžius U. Gaigalat

Naujienos kaimo evangelikų kapų likučiai. 2013 m. A. Sinkevičiaus nuotr.

15. Kriokiškių kaimo evangelikų kapinės

Kriokiškių kaimo pakraštyje, vakarinėje pusėje, senovę primena mažos kapinaitės. Jose prieš daugelį metų jau buvo laidojami šio kaimo gyventojai. Senieji kapų kryžiai, kaip rašo V. Almonaitis ir J. Almonaitienė knygoje *Šiaurės Skalva*, pavirtę, kai kurie visai nulūžę ar į medžius įaugę. Išsikraipiusios kapų tvorelės rodo, kad senųjų gyventojų evangelikų, kurie daugiausia buvo lietuvininkai, nebelikę. Išlikę kapų kryžiai, kaip ir Sokaičių kapinaitėse, buvo gaminami vietos ar artimiausių miestų kalvių, tačiau turtingesnieji atsigabendavo juos ir iš garsiujų Tilžės ir Karaliaučiaus liejyklų.

Išlikusios senųjų kapų epitafijos byloja, kad čia būta gyventojų lietuviškos kilmės pavardėmis – tai Jurgetaičiai, Jurkutaičiai, Naujokai, Šimkaičiai, Vaišvilai (*Woischwill*) ir kt.³⁷

16. Žagmantų kaimo evangelikų kapinės

Žagmantuose senosios evangelikų kapinės įrengtos ant aukštos kalvelės prie pat Jūros upės vingio. Išlikusių kryžių jau nesimato. Dar randama gerai išsilaikiusi lietinė kapo tvorelė. Tikriausiai metalo surinkėjai jos neišveikė, kadangi tvorelė stipriai įtvirtinta betoniniuose stulpeliuose.

Išlikę keletas antkapių, išsilaikę ir betoniniai kapinių tvoros stulpai.

17. Lindikų evangelikų liuteronų kapinės

Senosios Lindikų kaimo kapinės įrengtos atokiau (apie 300 m) į pietus nuo kaimo, miško gojelyje esančiose pievose. Kapų tvorelės, kryžiai Lindikų kapinaitėse jau neišlikę, jų sunykusiose kapavietėse nebesimato.

Kapinėse dar matosi keletas antkapių ir čia palaidoto J. Šmitkės (*J. Schmidtk*) antkapinė plokštė su dar gerai iškaitomu lotynišku šriftu atliktu epitafiniu įrašu: „*HIER RUHT IN GOTT MEIN LIEBER MANN J. SCHMIDTKE *1869–*“

³⁷ Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva*, Kaunas, 2003, p. 144.

Kapų tvorelės, jų likučiai Žagmantų kaimo kapinėse

Kapų tvorelės, jų likučiai Žagmantų kaimo kapinėse. 2017 m. S. Stonio nuotraukos

Lindikų kapinių antkapiai

J. Šmidtės kapo antkapinė plokštė. 2017 m. S. Stonio nuotraukos

18. Adomiškių kaimo evangelikų liuteronų kapinės

Adomiškių kapinės yra ant Adomiškių ir Aušgirių kaimų ribos. Neaišku, ar šių vietovių gyventojai naudojosi bendromis kapinėmis, ar Adomiškiuose buvo atskiros kapinės. Sutikti gyventojai apie jas nieko negalėjo paaiškinti.

19. Aušgirių evangelikų liuteronų kapinės

Važiuojant tuo pačiu keliu iš Tauragės link Žukū, tuojau pat už Šilinės, prasideda senas Aušgirių kaimas. Prieš pakeičiant pavadinimą kaimas vadintas Aukštgiriais, todėl rašytiniuose šaltiniuose aptinkami abu pavadinimai. Privažia-vus pirmąją sodybą, pasukus dešinėn, tuojau pat už jos, ant nedidelio kalnelio, randamos senosios Aušgirių kaimo evangelikų liuteronų kapinės. Kapinėse dar nedrįsta sunaikinti visų metalinių kryžių – čia pat gyventojų sodyba. Keletas gerai įtvirtintų kapų kryžių dar stovi, keli paversti, bet nebuvo lengvai išimami, todėl taip ir išliko.

Aušgirių evangelikų kapinių antkapiai, kryžiai ir kapų antkapių likučiai.

2013 m. A. Sinkevičiaus nuotraukos

*Paminklas seniesiems
Aušgirių kaimo
gyventojams. 2013 m.
A. Sinkevičiaus nuotr.*

Prie įėjimo į kapines pastatytas naujas paminklas mirusiems Aušgirių kaimo gyventojams. Paminkle – įrašai lietuvių ir vokiečių kalbomis. Lietuvių kalba įrašas toks: „CZON ILSISI DIEWYJE SENIEJI AUZGIRIU KAIMO GYVENTOJAI PER AMŽIUS KŪRĖ ŠIO KRAŠTO GEROVĖ.“ 2011 m.

20. Šilinės kapinės

Nuvažiavus 12 km nuo Tauragės link Žukų, pasukus miško keliuku į dešinę, besibaigiant miškui, 27-ajame kvartale randamos Šilinės evangelikų liuteronų kapinės. Šilinė – pasienio kaimas, buvęs jau Didžiosios Lietuvos pusėje. Dabar Šilinės kaimas priklauso Tauragės rajono Tauragės seniūnijai.

Kapinės apleistos, sunykusios. Metalinių kapų tvorelių, kryžių jau nelikę. Juos išgrobstė Nepriklausomybės laikotarpiu išaugusi metalo ieškotojų karta, kuriai nesuvirpa ranka net ir grobstant metalinius paminklus iš amžino poilsio vietų. Išlikę tik gelžbetoniniai antkapiai, prie kurių – jokio užrašo.

Naujai pastatytas ir gražiai prižiūrimas Mėtės ir Emilio Neimanų paminklas. Paminklą, kaip liudija jame padarytas epitafinis įrašas, pastatė jų vaikai Milda, Valteris, Horstas ir Jurgis.

21. Didžiųjų Pagenaičių evangelikų liuteronų kapinės

Didžiųjų Pagenaičių senosios evangelikų liuteronų kapinaitės aplinkui apaugusios mišku, krūmais, žolėmis, todėl sunkiai randamos. Gal tai ir išgelbėjo jose esančius meniškus antkapius nuo metalo grobstytojų. Kapinaitėse dėmesį patraukia dar išlikę meniškai pagaminti metaliniai kapų apvadai.

Tiesa, kai kur šie apvadai jau smarkiai paveikti korozijos, tačiau dar stebina savo ornamentais, viršuje besibaigiančiais į tulpę panašiomis metalinėmis formomis. Kapinaitės seniai neprižiūrimos, kas jose palaidota – išskaityti negalėjome. Paminklų, epigrafų su epitafiniais įrašais kapinėse neišliko.

*Didžiųjų Pagenaičių (Groß Schustern) kapinių metaliniai lietiniai apvadai.
2012 m. V. Kucino nuotraukos*

22. Mažųjų Pagenaičių evangelikų liuteronų kapinės

Mažųjų Pagenaičių (Kleine Schustern) senųjų kapinių ažuřinis ir lietinis kryžiai, antkapis. Mažieji Pagenaičiai. 2012 m. V. Kucino nuotrauka

Mažųjų Pagenaičių kapinaitės yra miškelyje, šalia kaimo. Jose išlikę buvusių kapų žymės, dar yra vienas kitas antkapis. Senųjų meniškų lietinių kapinių kryžių su užrašais juose apie mirusius šio kaimo gyventojus beveik nėra išlikusių.

Mažųjų Pagenaičių evangelikų liuteronų kapinaitėse randame du metalinius kryžius, kurių vienas kalviško darbo, antrasis lietinis su epitafiniu įrašu, tačiau jame padaryto senuoju vokiškuoju gotikiniu šriftu – fraktūra įrašo iššifruoti nepavyko, jį išskaityti jau sunku.

Greta randame ir ažuřinį kaltinį kryžių, papuoštą kalvišku būdu iškaltomis metalinėmis gėlėmis su lietiniams antkapiniams paminklams būdingais suapvalintais galais. Tokio tipo ažuřinius rėminius kalviško darbo kryžius dar aptinkame Kalvelių ir Baltupėnų kapinėse.

23. Žukų evangelikų liuteronų kapinės

Žukus randame pasukę asfaltuotu keliu nuo plento Nr. 141 Kaunas–Jurbarkas–Šilutė link Tauragės. Žukų bažnytkaimis įsikūręs apie 7 km nuo Vilkyškių. Pačiame gyvenvietės centre, ant nedidelės kalvelės, šalia evangelikų liuteronų bažnyčios yra išlikę senosios evangelikų liuteronų kapinės. Žukų kapinės neblogai prižiūrimos, pastaruoju metu aptvertos. Jose laidota nuo 1865 iki 1942 m. Kapinėse dar išlikę keletas metalinių aplinkinių miestų liejyklose išlietų kryžių. Dauguma kapinių paminklų jau sunykę. Likę betoniniai antkapiai, sulaužytų kryžių dalys, kurių metalo surinkėjai nelietė.

Žukų evangelikų liuteronų kapinės

Metalinė kaltinė kapų tvorelė. 2013 m. A. Sinkevičiaus nuotr.

*Metaliniai lietiniai kapų apvadai (tvoarelės).
2013 m. A. Sinkevičiaus nuotraukos*

Vieną kapą puošia dar išlikusi, būdinga šio krašto kapinėms daili metalinė tvorelė su varteliais. Tokių tvorelių dar randame ir kitose aplinkinių gyvenviečių kapinėse. Tiesa, didesnė dalis jų ten jau išardytos.

Panašūs lietiniai kapų apvadai aptikti gretimose, jau anksčiau minėtose, Didžiųjų Pagenaičių evangelikų kapinėse. Kapinėse palaidotas mokytojas F. Mann (7.7.1867–26.1.1904) ir jo žmona Ida Mann, „*GEB. STASCHULL (19.3.1877–13.1.1905)*“, Kantermanas (*Kantermann*) ir kt.

Iš išlikusių epitafinių įrašų sužinome, kad čia ilsisi lietuviškos kilmės vietinių gyventojų Gedvilų (*Gedwillis*), Kalvaičių (*Kalweit*), Radvilų (*Radziwill*), Šlonių (*Schlony*), Tumešaičių (*Tummascheit*), Vanagaičių (*Wannagat*) ir kitų artimieji.

Senesnius kapus žymi metaliniai kryžiai, naujesnius – teraciniai ir akmeniniai paminklai, kuklūs apvadai³⁸.

Vykdam 2012 m. projektą užfiksuotas 71 objektas, tarp jų informatyvių epigrafų – 16.

24. Jūravos evangelikų liuteronų kapinės

Jūravos evangelikų liuteronų kapinaitės puošia skulptoriaus Vaclovo Dubikalčio medžio skulptūros. Virš vartų į kapinaites, kaip daugelyje evangelikų liuteronų kapinių, išdrožinėtas užrašas: „*BUVAU, KUO ESI, BŪSI, KUO ESU.*“

Šiose kapinaitėse palaidotas vyriausiasis Jūravos girininkijos girininkas (*Oberförster*) Tomsonas, kurį 1932 m. arkliai parvežė negyvą vežime. Taip ir pasiliko neišaiškinta, ar girininką nušovė brakonieriai, ar tai buvo nelaimingas atsitikimas. Čia palaidota ir jauna kito girininko žmona, kuri mirė begimdyma. Kapinėse išlikę nemažai paminklų su nesunkiai įskaitomais užrašais, kuriuose matomos mirusiųjų pavardės, gimimo ir mirties datos³⁹.

Senieji evangelikų liuteronų kapai prižiūrimi. Juos ilgus metus tvarkė Jūravos kaimo gyventoja Zofija Kimbrienė.

25. Kalvelių evangelikų liuteronų kapinės

Netoli senosios Kalvelių kaimo mokyklos, ant nedidelio kalnelio prie Nemuno slėnio, buvo įrengtos senosios evangelikų liuteronų kapinės. Kalvelių kapinėse išlikę bene daugiausia antkapių, jose dar yra kryžių, paminklų su nesunkiai įskaitomais užrašais. Kapinėse buvo laidojama ne tik XX a., bet ir daug anksčiau. Data ant kryžiaus kaltinės geležies tvora aptvertoje kapavietėje rodo, kad šiose kapinėse buvo laidojama ir XIX a. antroje pusėje.

Senosiose Kalvelių evangelikų liuteronų kapinaitėse išlikusi tikriausiai aplinkinių Tilžės, Ragainės miestų dirbtuvėse, o gal ir vietos nagingų meistrų, sumanių kalvių, pagaminta geležinė kapų tvorelė, ornamentuota įmantriais liaudiškais raštais, primenančiais gėlių formas, vietomis S raidę. Išlikęs ir ažūrinis kryžius su lentele, tik epitafinis įrašas joje jau smarkiai paveiktas korozijos, todėl labai sunkiai įskaitomas.

Kalvelių kaimo kapinės buvo nemažos, nes ir pats Kalvelių kaimas buvo didelis: prieš šimtą metų čia stovėjo 29

³⁸ Almonaitis V. Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva*, Kaunas, 2003, p. 127.

³⁹ Knobloch H. E. von. Apie girininko kapą Jūravoje, *Die Wischwiller Dorf Chronik*, V, Berlin-Dahlem, 2001, S. 75.

*Senieji Jūravos kapinių paminklai. Jūrava.
2012 m. V. Kucino nuotraukos*

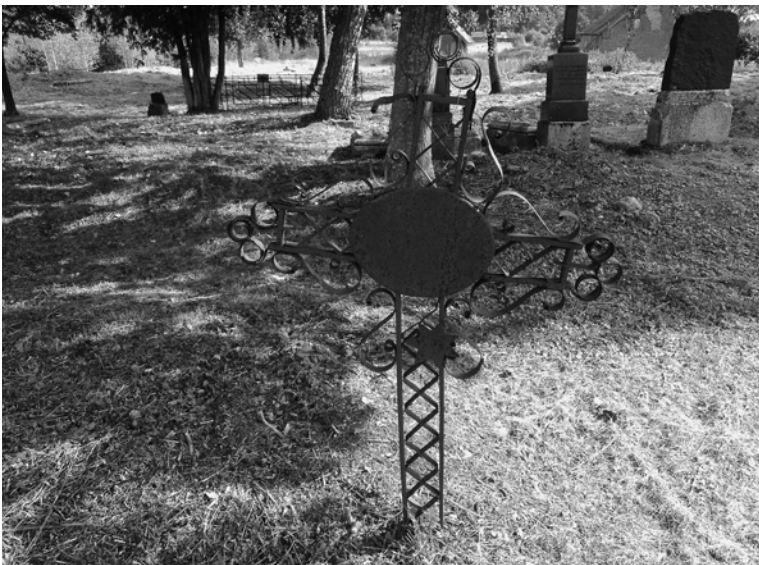

*Metalinė kapų tvorelė Kalvelių
kaimo evangelikų kapinėse*

*Ažūrinis Kalvelių kapų kryžius.
2012 m. V. Kucino nuotraukos*

Kalvelių kapinių antkapiai

Kalvelių evangelikų kapinių antkapiai ir paminklai.

2012 m. V. Kucino nuotraukos

gyvenamieji namai su 85 gyvenamaisiais būstais (ugniakurais). 1912 m. Kalvelių kaime buvo surašyti 476 gyventojai.

Kalvelių evangelikų liuteronų kapinėse ilgai buvo išsilaikę antkapiniai paminklai, liudiję, kad šiose apylinkėse gyventa lietuvininkų. Čia buvo laidoti Abromaičiai, Mėžkalniai, Preikšaičiai, Tenikaičiai, Žambynai ir kiti. Vienam iš Abromaičių (*Abromeit*), mobilizuotam per Pirmąjį pasaulinį karą ir žuvusiam fronte Prancūzijoje, Kalveliuose buvo pastatytas paminklas su įrašu: „*Den Heldentod fürs Vaterland starb in den erbitterten Kämpfen bei Freaneū, Arras – Front, am. 3 Mai 1917 im blühenden Alter von 40 Jahren der Landsturmmann Otto Abromeit R. Inf reg. 69,9 Comp. Er ist bestattet in Frankreichs Erde. Unser geliebter Sohn und Bruder lebt nich mehr. Die Feindeskugel traf ihn schwer. Nu eins zu trösten uns verlag Es gebt ein Wiedersehn! Du starbst uns ach, ja viel zu früh Vergessen werden wir dich nie!*

Ei, wieso... schläfst Du, ach manch so schwer ist... In friedlich... süsser Ruh in Deines Heilands Hand.

Gewidmet von deinen Eltern.“

„Žiauriose kovose už Tėvynę 1917 m. gegužės 3 d. žuvo pėstininkas, 40 metų kareivis, landšturmanas* Otas Abromaitis, miręs didvyrių mirtimi Prancūzijos žemėje, ten ir palaidotas (inf. Reg. 69,9). Mūsų mylimas sūnus ir brolis daugiau nebegalėjo gyventi. Jam sunkiai smogė priešų kulka. Tik viena gali paguosti, kad mes dar susitikime!

Tu mus dar atrasi, o mes tavęs niekada nepamiršime! O, kodėl tu miegi ir kažkas toks sunkus... ramioje aplinkoje... Ach koks saldus tavo poilsis Išganytojo rankose.

Skirta jo tėvų.“

Epitafiniame įrašė atsispindi žūties aplinkybės (*kovose Prancūzijos fronte*), žuvimo data (*1917 m.*), vieta (*Prancūzija*), karinis laipsnis, žuvusiojo ryšys su artimaisiais (*sūnus ir brolis*).

Kapinėse išlikęs XIX a. pab. lietuvininkų šnekta ant Pupkulių šeimos paminklo padarytas epitafinis įrašas: „*ANT ATZIMENIMO PASILIKUSIEMS IR KAD PONS DEWS KARTINTA WISSUS I KRUWA SUWESTU.“*

Atgavus Nepriklausomybę, Kalvelių kapinės buvo aptvertos metaline tvorele, jas prižiūrėjo senosios šio krašto gyventojos, tačiau joms išėjus Anapilin, liko neprižiūrimos, apleistos.

26. Leipgirių evangelikų liuteronų kapinės

Prieš ketvirtį amžiaus senosiose Leipgirių kapinaitėse dar stovėjo keli geležiniai kryžiai, dabar jų jau nebėra. Ant vieno išlikusio paminklo dar išskaitomas užrašas.

Liuteronišku papročiu prie gimimo datos iškalta žvaigždutė, prie mirties – kryželis. Vyresnių, ištekėjusių mirusių moterų antkapiuose – dvi pavardės, nes buvo rašoma ir mergautinė pavardė.

Leipgirių kaime, vidury miško, nuo seno stovėjo miškininkų sodybos. Iki 1975 m. čia buvo Leipgirių giri-

* Landšturmanas (vok. *Landsturm* < *Land* – šalis + *Sturm* – antpuolis + *Mann* – vyras) – karo prievolinkų kategorija, iš kurių karo metu formuojamos pagalbinės karinės dalys.

ninkija. Aplinkui ošia tvarkingomis eilėmis susodintas miškas, o kapinės apsodintos eglėmis. Vakarų pusėje auga medžių alėja – turbūt ten būta įėjimo į kapines.

Kapinaitės miškininkų iniciatyva aptvertos, padarytas kapinių žymėjimo užrašas. Išlikę senieji antkapiai.

Leipgirių evangelikų liuteronų kapų antkapiai. 2012 m.

V. Kucino nuotraukos

27. Apšriūtų evangelikų liuteronų kapinės

Kaip ir Leipgiriuose, šalia Apšriūtų kaimo, miške, ant nedidelės kalvelės įrengtos senosios vietos evangelikų liuteronų kapinaitės. Nelikus vietinių gyventojų, jos tapo neprižiūrimos, tradicinių šio krašto lietinių ar vietos kalvių nukaltų metalinių kryžių, tvorelių jau nelikę nei ženklų, lyg jų čia ir nebūta. Metalu surinkėjai kapinaitėse „pasidarbavę“ kruopščiai – neliko nei nulaužtos kokio nors kryžiaus ar tvorelės dalies. Kapinaitėse dar yra išlikę keletas senųjų antkapių. Nors Apšriūtuose nebėra nė vieno metalinio kryžiaus, būdingo šio krašto senosioms kapinėms, bet išlikęs gražus cementinis antkapis su šonuose ir gale įlietais ornamentais ir vienintelis akmeninis paminklas – lentelė su iškaltomis gotiškoms raidėmis, tik vokiškas užrašas dabar sunkiai beįskaitomas.

Apšriūtų evangelikų liuteronų kapų antkapiai. 2012 m.

V. Kucino nuotraukos

Kapinaitės nebuvo didelės, mat ir kaime gyventojų būta nedaug. Vietos miškininkų iniciatyva jos aptvertos, padarytas kapinių žymėjimo užrašas.

„Tokių senų kapinių – Lietuvos kultūros paveldo objektų – Kalvelių girininkijos miškuose yra ketverios, – pasakoja Kalvelių girininkijos girininkė Irena Petrošienė. – 2012 m. pavasarį Jurbarko miškų urėdijos iniciatyva jos imtos tvarkyti. Darbininkai iškirto krūmus, talkininkaujant mokiniams išvalėme, į antkapius pripylėme žemių. Pagal kauburėlius bandėme atsekti ribas ir kapinaites aptvėrėme, pastatėme ženklus su kapinių pavadinimų užrašais. Klaipėdos universiteto mokslininkai tuos kapelius ruošiasi inventurizuoti – įdomu, ką jie pasakys, ar gerai mes darome.“

28. Antupių evangelikų liuteronų kapinės

Netoli nuo plento, pačiame miškelio pakrastyje, išlikusios senosios Antupių kaimo evangelikų liuteronų kapinės. Čia taip pat nebėra tradicinių lietinių ar kalvišku būdu pagamintų kryžių, kapų tvorelių. Likę tik metalo surinkėjams buvę nereikalingi antkapiai.

Kapinaitės taip pat nebuvo didelės, mat ir gyventojų kaime gyventa negausiai. Nors kapinės ir apleistos, tačiau vietiniai gyventojai neabejingi kitados čia gyvenusių žmonių atminimui – ant kapelių padėta gėlių, kitos pasodintos, žydi. Viešvilės seniūnijos rūpesčiu kapinaitės aptvertos karčių tvorele.

29. Kazikėnų dvaro kapinės

Kazikėnų dvaras bene seniausias šiose vietovėse. 1490 ir 1540 m. dokumentuose vadintas Kussickenen. XVII–XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose minimas pavadinimu Kasikiemis. Kazikėnai (pagal dabartinį pavadinimą) pažymėti 1616–1617 m. Viešvilės evangelikų liuteronų bažnyčios kasos knygoje, 1665 m. randami Ragainės apskrities žemėlapyje.

XVIII a. pr., be dvaro, čia veikė valsčiaus įstaigos, paštas. Per kaimą ėjo senasis panemunių vieškelis. XIX a. vid., išaugus aplinkinėms gyvenvietėms, Kazikėnų valsčius buvo panaikintas ir sudaryti nauji Smalininkų bei Viešvilės valsčiai. Gyvenvietė, iškėlus valsčiaus įstaigas, prarado savo reikšmę ir pamažu sunyko.

Kazikėnų evangelikų liuteronų kapinaitės buvo įrengtos nedidelėje kalvelėje ant Nemuno kranto. Rytinėje pusėje kapinaičių ribą žymėjo nedidelis griovys. Paklausti kaimo gyventojai apie buvusias kapinaites nieko nežinojo.

Kaip rašo Martynas Purvinas ir Marija Purvinienė savo knygoje „Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai“, dar pokario metais šios kapinaitės buvo išgrobstytos, iškasinėti kapai. 2001 m. liepos 19 d kapinėse nebuvo likę jokių kapinių įrangos elementų⁴⁰. Paklausti vietos gyventojai, jie apie buvusias senąsias evangelikų kapines nieko nežinojo.

30. Užbalių evangelikų liuteronų kapinės

Užbalių kaimo šiaurinėje pusėje, ant kalniuko buvo senosios evangelikų liuteronų kapinės. Pasak užkalbinto Užbalių kaimo gyventojų, prieš kelerius metus kapinių niokotojai, ilgapirščiai pradėjo grobstyti senųjų kapinių metalinius kryžius, kapų tvoreles. Šiuo

⁴⁰Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2010, d. 1, p. 111.

*Antupių evangelikų liuteronų kapų antkapiai.
2012 m. V. Kucino nuotraukos*

Lietinis ir ažūriniai Užbalių kaimo kapinių kryžiai bei kapinių tvorelė. J. Stonio nuotraukos

metu kapinaitėse jau nėra paminklų, kryžių, metalinių tvorelių. Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Tauragės teritorinio padalinio vyresn. valstybinė inspektorė M. Karūnienė prisiminė atvejį, kai Užbalių kapinėse nuvirte kryžiai pradėjo dominti ilgapirščius. Ilgai nelaukiant buvo kreiptasi į Smalininkų senovinės technikos muziejaus įkūrėją Justiną Stonį, kad jis priimtų šiuos kryžius saugoti. Pasirašius priėmimo–perdavimo aktą, kryžiai bei kiti atributai buvo perduoti saugoti senovinės technikos muziejaus fonduose. Taip buvo išsaugota maža dalelė šio krašto kultūros paveldo. Lankydamiesi muziejuje, šiuos Užbalių kaimo kapinių kryžius radome. Kaip supratome, tai ir yra vyresniosios valstybinės inspektorės M. Karūnienės paminėtas atvejis.

31. Užtilčių evangelikų liuteronų kapinės

Kaip ir kituose aplinkiniuose kaimuose, senieji Užtilčių gyventojai turėjo savo kaimo kapines, buvusias ant nedidelės kalvelės greta kaimo. Jas pasiekiami važiuodami senu keliuku, vingiuojančiu į rytus nuo kaimo. Senosios kapinės įrengtos miško pakraštyje netoli kaimo. Čia dar išlikę betoniniai įvažiavimo vartų stulpeliai. Kapinaitėse randame keliolika senųjų betoninių išlietų antkapių. Į keletą jų įaugę medžiai, kai kurie per laikotarpį, praėjusį po Antrojo pasaulinio karo, išaugo dideli. Senųjų paminklų, kryžių nėra išlikusių.

Užtilčių kaimo kapinaitėse, lyg pavyzdys, rodantis, kaip senieji kapai atrodė anksčiau, palikta vieno kapo metalinė kaltinė tvorelė su varteliais. Kapo tvorelės vidinėje pusėje kybo išlikusi menišku metalinių ažuolo lapų imitacijos liejiniu papuošta epitafinė lentelė.

32. Endriūšių evangelikų liuteronų kapinės

Senuoju plentu vos išvažiavus iš Smalininkų Viešvilės link, už buvusios Pagėgių–Smalininkų siaurojo geležinkelio pervažos, dešinėje kelio pusėje matosi senosios Endriūšių kaimo evangelikų liuteronų kapinaitės Tiesa, jose jau nėra nė vieno paminklo, išlikę tik keli antkapiai, iš kurių jau auga storoki medžiai.

Endriūšių kaimo kapinėse tarp kitų senųjų šio kaimo gyventojų palaidotas žymaus Mažosios Lietuvos politinio, visuomenės ir kultūros veikėjo, evangelikų kunigo, teologijos daktaro profesoriaus Viliaus Gaigalaičio brolis Mikas Ašmys. Kaip rašo Vytautas Kutkevičius, „*ūkininkaudamas Endriūšių kaime Viliaus Gaigalaičio brolis Mikas Ašmys Gaigalaitis paplentėje savo ūkio žemės plotelį paskyrė kaimo kapinaitėms*“. 1932 m. Mikas Ašmys Gaigalaitis ir pats jose atgulė. Sūnus profesorius Valteris Gaigalaitis prie tėvo kapo pastatė gražų paminklą⁴¹.

Endriūšių kapavietėje buvo palaidoti Antrojo pasaulinio karo metu žuvę vokiečių kariai, kurių palaikų ekshumacija buvo susidomėta Nepriklausomybės metais. 2006 m. spalio 4 d. pradėtas palaikų perkėlimas. Padedant Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio motorizuoto pėstininkų bataliono kariams 65 karių palaikai buvo iškasti ir išvežti perlaidoti į Kauno Aukštuosiuose Šančiuose esančias vokiečių karių kapines⁴².

⁴¹Kutkevičius V. Mokslininkas, kilęs iš Mažosios Lietuvos, Jurbarko r. laikraštis *Mūsų laikas*, 2013 03 15, Nr. 11.

⁴²Kriščiūnas V. *Nekviestieji*, Vilnius, 2008, p. 20–25.

Senieji Užtilčių evangelikų kapinių antkapiai. 2013 m.

Užtilčių kaimo kapinės. Metalinė tvorelė

Užtilčių kaimo kapinės. Epitafinis įrašas gotiškoju šriftu – fraktūra. 2013 m.

A. Sinkevičiaus nuotraukos

Metalinė kapo tvorėlė. 2012 m.

Dičmonų giminės (Ditschmons) paminklas Vidkiemio evangelikų kapinėse.

V. Kucino nuotraukos

Vilhelmo Noimano (Neumann) ģimīnės paminklas Vidkiemio evaņģeļiķu kapīnēsē. Epitafinis ģrašas fraktūra

Paminklas Vidkiemio evaņģeļiķu kapīnēsē Juliui ir Marijai Preiķšaičiems (Preukschat). Paminklo epitafinis ģrašas, t. ģ. vardai, pavardēs, ģimimo, mirties datos lotynišku šriftu, ģerai ģskaitomas

Franco Lopetos paminklas evaņģeļiķu kapīnēsē. F. Lopetos paminkle ģimimo ir mirties datos visai nepažymētos. 2012 m.

V. Kucino nuotraukos

33. Vidkiemio evangelikų liuteronų kapinės

Tai bene geriausiai išlikusios senosios šio krašto kapinės. Jose esama ir pastaruoju metu palaidotų mirusiųjų. Ant kai kurių kapų išlikę Tilžės, o gal ir Karaliaučiaus metalo apdirbimo įmonių gamybos meniškos metalinės tvorelės. Sunku pasakyti, gal jos ir vietos nagingų kalvių pagamintos.

Senosiose kaimo kapinėse daugumos kapų paminklai išlikę. Tiesa, kai kurių kapų jau nebėra, jie sunykę, gal dar nuo karo laikų, o gal ir juos palietė negailestinga, su jokia pagarba mirusiesiems nesuderinama pokario vokiškosios evangeliškos kultūros paveldo naikinimo banga. Tačiau ant išlikusių paminklų aiškiai matomi čia palaidotų gyventojų duomenys.

34. Smalininkų evangelikų liuteronų kapinės

Rytinėje miestelio pusėje (vadinta Aukštogaliais – aut. pastaba), ant kalvos, įrengtos senosios evangelikų liuteronų kapinės. Spėjama, kad šioje kalvoje iki XIII a. galėjo būti senųjų gyventojų skalvių įtvirtinta gyvenvietė ar jų religinių apeigų atlikimo vieta^{*43}. Prie jų, šiauriau, kaip šių kapinių tęsinys, jungiasi tebeveikiančios dabartinių šios vietovės gyventojų katalikų kapinės.

Senosios evangelikų liuteronų kapinės prižiūrimos. Jose išlikę kelios dešimtys XIX a. pab.–XX a. pr. antkapinių paminklų, betoninių antkapių, nagingų vietos kalvių gamintų ir Tilžės bei Ragainės miestų liejyklose lietuvių kryžių. Epitafiniuose lietuvių kryžių įrašuose dar galima išskaityti kai kurias gotiškomis raidėmis išlietas čia gyvenusių senųjų baltiškos ir vokiškos kilmės gyventojų pavardes: Dorulis (*Dorulis*), Gavėnas (*Gawens*), Smetonius (*Smetons*), Gronau (*Gronau*), Hempelis (*Hempel*), Krauzė (*Krause*), Liogerpušas (*Lägerpusch*), Šlilingas (*Schliling*) ir kt.

Senųjų kapų tvorelių, paminklų nelikę, tačiau antkapiai, kryžiai gerai išsilaikę. Į tebeveikiančias kapines eiti plėšti metalinių kryžių niekas neišdrįso.

Pačiame Smalininkų miestelyje prie kelio, kuris vedė į 1965 m. pastatytą technikumą, ant aukštumėlės stovėjo paminklas Pirmojo pasaulinio karo aukoms atminti. Paminkle iškalto 57 vokiečių karių pavardės, vardai, kryžius ir 1914 m. data. Pokario metais paminklas nugriautas⁴⁴.

Smalininkų evangelikų liuteronų kapų lietuvių kryžius. Epitafinis įrašas sunkiai išskaitomas, darytas gotiškuoju šriftu – fraktūra. Įrašas „Frau Dorullis (Frau ... Dorullis geb. 29 April. 1857 gest. 13 Aug. 1897)“. Ant kito lietuvių kryžiaus lengviau išskaitomas įrašas rodo, kad čia palaidota Ana Gavėnas: „ANNA GAWENUS, geb. 25. Sept. 1825. Gest. D. 3. Octob. 1902.“ 2013 m. V. Kucino nuotr.

* Apie tai rašė Rytprūsių topografas Johanas Michaelis Guise (1796–1861), aprašęs daugelį senųjų gnybinių įtvirtinimų bei piliakalnių.

⁴³ Tamulynas L. Archeologijos objektai ir jų tyrimai Viešvilės bei Smalininkų apylinkėse. 2014 m. Str. šioje monografijoje.

⁴⁴ Kriščiūnas V. *Nekviestieji*, Vilnius, 2008, p. 71–72.

Aukštogalių žydų kapai (Jüdischer Friedhof von Schmalleningken im Messtischblatt 1915–27). Iš H. E. von Knobloch „Die Wischwiller Dorf Chronik“

Įėjimas į buvusias žydų kapines. Smalininkai (Aukštogaliai)

Paminklas žydų kapinėse. Smalininkai (Aukštogaliai). 2013 m. A. Sinkevičiaus nuotraukos

*Antšvenčių
evangelikų liuteronų
kapinių antkapių
likučiai*

*Gyvasis paminklas...
Antšvenčių kaimo
evangelikų liuteronų
kapinės*

*Senųjų Antšvenčių
evangelikų liuteronų
kapinių antkapiai.
2012 m. V. Kucino
nuotraukos*

35. Smalininkų žydų bendruomenės kapinės

Senosios žydų kapinės gali būti istorinių, etnografinių ir religinių tyrimų objektais, informacijos šaltiniu nagrinėjant žydų kultūros istoriją. Kapinės buvo viena iš svarbiausių žydų gyvenimo sąlygų, todėl kur gyveno žydai, ten dažniausiai buvo ir jų kapinės. Žydai pirmiausiai statydavosi sinagogą, įrengdavo kapines, po to kurdavo bendruomenę. Jų elgesį su mirusiuoju ir kapinėmis sąlygojo judaizmo tradicijos⁴⁵.

Kapinės, siekiant atskirti rituališkai nešvarią teritoriją bei apsaugoti nuo niokojimo, būdavo aptveriamos⁴⁶.

Greta Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos stadiono ant nedidelės kalvelės esantys vartai žymi įėjimą į senąsias Smalininkuose gyvenusias žydų bendruomenės kapines. 1905 m., preliminariais duomenimis, Smalininkuose ir jų apylinkėse gyveno 71 žydų bendruomenės gyventojas. Jie turėjo savo sinagogą ir kapines. Žydų sinagoga buvusi prie pagrindinės gatvės, greta mokyklos, kurioje pastaruoju metu įsikūręs Mažosios Lietuvos Jurbarko rajono kultūros centras. 1939 m. Vokietijai užėmus Klaipėdos kraštą, hitlerininkai iš karto sudegino sinagogą, o netrukus sunaikino ir čia gyvenusią žydų bendruomenę. Žydų kapinės per Antrąjį pasaulinį karą dar buvo išlikusios. Jos buvo suniokotos pokariu. Dalis buvusių kapinių teritorijos paimta įrengiant stadioną. Nebelikę antkapių, todėl jau nėra galimybės perskaityti pagrindinio informacijos šaltinio – epitafijų tekstų. Dauguma antkapinių paminklų panaudoti statyboms; išlikę žydų antkapiniai paminklai sovietiniais metais buvo sukloti į Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumą sporto aikštelės pagrindus. 2013 m. kapinių vietoje buvo pastatytas bendras paminklas palaidotiems Smalininkų miestelio ir šių apylinkių gyventojams žydams⁴⁷.

36. Antšvenčių evangelikų liuteronų kapinės

Apie 2 km į šiaurę nuo Smalininkų miestelio, ant Šventosios upės kranto, miško pakrastyje išlikę senosios Antšvenčių kaimo evangelikų liuteronų kapinaitės. Jose nuo pokario metų jau nebelaidojama, tad kapinės sunykę. Nedaug gyventojų sodybų išlikę ir senajame Antšvenčių kaime.

Prie įėjimo į senąsias kapines pastatyta informacinė lenta su užrašu „Antšvenčių kaimo kapinės“. Kapinėse dar matosi keli gelžbetoniniai antkapiai, stovi keletas gelžbetoninių kapinių tvoros stulpų. Tačiau būdingų šiam evangeliškam kraštui metalinių kryžių, kapų tvorelių jau nėra.

III. Senujų Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kapinių tyrimų apžvalga

Viešvilės evangelikų liuteronų parapija buvo sudaryta 1609 m. Pasi-rinktoje tirti dešinėje Nemuno pusėje XIX a. pab. jai priklausė 45 gyvenvietės: kaimai, vienkiemiai, mažosios girininkijos ir dvarai⁴⁸. Savo kapines turėjo visi kaimai ir keletas dvarų.

⁴⁵Janulaitis A. *Žydai Lietuvoje*, Kaunas, 1923, p. 43.

⁴⁶Kaiser A. Istorinių žydų kapinių tyrimo problemos Lietuvos žydų kultūros tyrimų kontekste (magistro darbas), Vilnius, 2006.

⁴⁷Baliulytė I. *Smalininkų miestelio istorinių tyrimų ataskaita*, Vilnius, 2015.

⁴⁸Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Kirchen-Chronik für die Jahre 1533 bis 1939 Kirchengemeinde Wischwill*, Berlin-Dahlem, 1999.

Kairės Nemuno pusės gyvenvietės, atskirtos XX a. pr. įkūrus savarankiškas parapijas, dabar priklauso Rusijos Federacijos Karaliaučiaus sričiai, tad į šį tyrimą neįtrauktos.

Apžvelgiant atliktą Viešvilės evangelikų parapijos kapinių tyrimą, galima teigti, kad nors ir menkai, bet dar aptinkama pokariu suniokotų šios Klaipėdos krašto dalies architektūros paveldo dalį sudarančių kapinių paminklų, išlaikiusių senąsias mažosios liaudies architektūros tradicijas. Kai kuriose kapinėse išlikę betono paminklai – etninių bruožų turinčios medžio kamieno nupjautomis šakomis imitacijos. Tai galima sieti su baltiška kultūra, jai artimais augaliniais ažuolo motyvais.

Kai kuriose kapinėse išlikę betono paminklai – stelos, vadinamieji antgalviai – kapo priekinėje dalyje uždėtos ar su kapo apvadu sujungtos betono plokštės su įrašu ar be jo.

Neblogai išsilaikę Jūravos, Žukų, Endriūšių, Smalininkų, Vėžininkų ir kitos senosios evangelikų liuteronų kapinės. Čia dar randama kapų puošybos elementų, lentelių su epitafiniais įrašais, kuriuos pavyko užfiksuoti. Visiškai suniokotos Kazikėnų, Pagulbinių, didžiosios Viešvilės, Rydelsbergo, Viešvilės dvaro ir kt. evangelikų kapinės.

Senųjų evangelikų kapinių vartų stulpai buvę mūriniai ar mediniai, perdengti evangelikų kapinėms būdinga metaline ar medine lenta su įrašais, pvz.: „*LABA NAKTIE PRIETELEI. GREIT SUSIMATYSIM*“; „*ILSĖKIT SANARĖLEI KOL VĖL PAS JUS PAREISIU*“, „*CZION ILSES MANA MYLIMA PATE*“, „*CZION ILSES SANARELEI MANO MILEMS WIRS*“.

Kai kurie įrašai demonstravo šventumo ypatybes, pvz.: „*MALONE PONO JEZAUS TEESIE SU JUMI. AMEN*“, „*CZION ILSES DEWEJE MUSU MIELEMS TETES*“, ar žodžius iš Šv. Rašto.

Dauguma kapaviečių buvo įrėmintos akmeniniu ar metaliniu apvadu (tvorele). Spėjama, kad metaliniai apvadai paplito XIX a. pab.–XX a. pr. Kai kurie kapai – Kriókiškių, Kalvelių, Vėdkiemio kapinėse – aptverti aukštomis geležinėmis tvorelėmis (kitose kapinėse jų nėra išlikusių). Tvorelė, kaip sudėtinė kapo dalis, pažymi tikslią šeimos kapo teritoriją, kad svetimi nedrumstų mirusiųjų ramybės. Lietinių metalinių tvorelių apvadai dažniausiai neobarokinio, rečiau neogotikinio stiliaus. Puošnios geležinės kapo tvorelės buvo daugiau pasiturinčiųjų privilegija. Išlikusiuose paminkluose įrašytos žinios apie mirusiuosius, kai kur – ir gamintojas.

Tirtose krašto evangelikų liuteronų kapinėse rasta įvairių formų betoninių ir geležinių antkapinių paminklų: lietinių gamyklinių ir kalviško darbo ažūrinių geležinių kryžių, jų nuolaužų. Kryžiai neogotikinio stiliaus, galai išplatinti, jų papuošimai – augaliniai ornamentai – lapai, gėlių žiedai, įvairios spirалės, zigzagai, S formos, jugendo* stiliaus ornamentika, centre – įrašai apie mirusiuosius ir palaidojimo datas. Metalinių kaltinių kryžių ir kapavietes juosiančių tvorelių gamyboje, kaip teigia dr. M. Purvinas, jaučiama Vakarų Europos įtaka. Kaltiniai kryžiai ir paplito XIX a. viduryje⁴⁹.

Seniausieji kryžiai, kaip ir daugumoje Klaipėdos krašto senųjų kapinių, galėjo būti mediniai, jų išlikusių

* Jūgendas (vok. *Jugendstil*) – XIX a. pab.–XX a. pr. architektūros, taikomosios dekoratyvinės dailės ir grafikos stilius.

⁴⁹ Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas: Technologija, 2010, d. 1, p. 65, 77.

Viešvilės apylinkių evangelikų kapinėse nerasta. Mediniai kryžiai paplito išgalint krikščionybė⁵⁰.

Kryžių gaminimui naudota: liejimas, lenkimas, sukimas, štapavimas, kalnėjimas, jų gamyboje naudotos ir unifikuotos – lietos bei štapuotos detalės. Vietos kalviai ieškojo naujų formų, naujų puošybos elementų. Atskiros kryžių dalys sujungtos kniedėmis, aplenkotos sujungimo žiedais, o XX a. pradžioje – jau ir suvirintos. Kartais, kaip rašo dr. M. Purvinas, aptinkama ir labai išpūdingų kaltinių kryžių kūrybos pavyzdžių⁵¹. Ant kaltinių kryžių buvo tvirtinamos lentelės su epitafiniais įrašais apie mirusįjį.

Remiantis senosiose evangelikų kapinėse išlikusių epitafijų įrašais, nustatoma laidojimo tradicijoje atsispindėjusi kultūrinė ir kalbinė vietos gyventojų aplinka, atliekama epigrafų analizė. Kapinių paminkluose ir kryžiuose aptinkami ne tik vienakalbiai, bet ir dvikalbiai tarpukario epitafijų pavyzdžiai. Epigrafuose pagal vokiškas tradicijas mirusiojo gyvenimo datos žymėtos užrašant jas tokia tvarka – diena, mėnuo, metai, pvz., „geb. 22 07 1904, gestorb. 08 28 1918“. Mėnuo paprastai trumpinamas – „Dec“, „Desbr“. Žodžiai „gimė“, „mirė“ kai kuriuose epigrafuose trumpinami – „geb.“, „gest“, „gestorb“, pvz., Vėžiniūnų kapinėse *Brošelių* kapai (*Familie Broschell*): *Anna geb. 03 12 1880, gestorb. 17 09 1887*. Kitur šie žodžiai rašomi pilnai, pvz., Nausėdų kapinėse E. L. Pišler epitafas: *E. Leopoldine Pichler geboren Sinhuber, geboren May 1816, gestorben August 1846*. Gimimo datai žymėti buvo naudojama ir žvaigždutės, mirties – kryžiuko ženklai, pvz., (* 1904 02 22, † 1918 08 28, *Leipgiriai*).

Anksčiau atliktų tyrimų duomenimis, tiek vokiškiems, tiek lietuviškiems Klaipėdos krašto kapinių epigrafams iškalti ar įrašyti buvo vartojami lotyniškieji ir gotiškieji rašmenys. Apie 60 % užregistruotų paminklinių įrašų daryti lotyniškaisiais rašmenimis – antikva. Vokiškuose įrašuose fraktūra dažnesnė – vokiškų epigrafų yra daugiau nei lietuviškų. Lietuviškuose epigrafuose fraktūra vartota 38 % antkapinių, o vokiškuose – 44 %. Tad fraktūra būdingesnė vokiškiems užrašams⁵².

Iš 2013 m. Viešvilės apylinkėse atlikto tyrimo metu fragmentiškai surinktos medžiagos matome, kad iš 70 aptiktų vokiškų epitafinių įrašų 50, arba 71 %, padaryta senuoju gotikiniu šriftu – fraktūra, 20, arba 29 %, – lotynišku šriftu – antikva. Lietuviškų epitafinių įrašų, rašytų fraktūra, nerasta, jie daryti tik lotyniškais rašmenimis. Tai suprantama – 1905 m. surašymo duomenimis, pramoninės Viešvilės, Smalininkų, Kalvelių gyvenvietės dešiniajame Nemuno krante buvo labiausiai suvokietintos. Čia surašyta tik 20–30 % lietuviškai kalbėjusių gyventojų⁵³.

Dar 2000 m. Smalininkų, Kalvelių, Didžiųjų ir Mažųjų Pagenaičių evangelikų liuteronų kapinėse ant kai kurių kapų buvo išlikusių metalinių dekoratyvinių tvorelių su varteliais. Kaip teigia savo straipsnyje „Klaipėdiškiai kalviai ir jų pagaminti paminklai“ A. Stravinskas, visame Klaipėdos krašte kalvyste vertėsi vokiečiai arba nutautėję lietuviai. Vienas iš antkapinių paminklų gamybos centrų buvo Tilžėje⁵⁴.

⁵⁰ *Ten pat*, p. 75.

⁵¹ *Ten pat*, p. 78, 79.

⁵² Greverė E. Fraktūra senųjų Klaipėdos krašto kapinių epigrafuose, *Res Humanitariae XV*, 2014, p. 157–169.

⁵³ Vileišis V. Lietuviškai kalbėjusių Pagėgių krašto gyventojų 1905 m. surašymo duomenys, *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje*, Kaunas, 1935.

⁵⁴ Stravinskas A. Klaipėdiškiai kalviai ir jų pagaminti paminklai, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas, 1995, p. 494–519.

Metalinius antkapinius paminklus, kryžius liedavo Tilžės mašinų fabrike, brolių Kriugerių, F. Gruberto (*F. Grubert, Tilsit*), C. F. Sternkopfo (*C. F. Sternkopf, Tilsit*) liejyklose. Juos apdirbdavo R. Berčato, M. Jakštaičio ir T. Šleteringo įmonėse. O. Beckmano, A. Pelzo, P. Štoltės įmonės gamino antkapinius paminklus iš akmens^{55, 56}.

Klaipėdos krašte buvo vedami mirusiųjų sąrašai. Kiekvienam mirusiajam buvo skirta viena eilutė, kurioje rašoma: palaidojimo data, kapinių kvartalo, eilės ir vietos numeriai, pavardė, vardas ir užsiėmimas.

Kaip rašo Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Istorijos skyriaus vedėja Z. Genienė, kapinėms buvo rekomenduojama parinkti smėlingą žemę, teritoriją nudrenuoti ne mažiau kaip 3 m gylyje. Karstą buvo reikalaujama užpilti ne plonesnių kaip 1,5 m storio žemės sluoksniu. „*Daugumoje tvorelių, kaip ir kryžių, vyrauja klasicistiniai principai. Čia siekiama griežtos simetrijos, išryškinami centrai, puošybai naudojamos klasicinės detalės: akanto* lapai, rozetės. XX a. pr. secesijos** banga palietė ir dekoratyviusius metalo dirbinius. Tvorelių piešinyje atsiranda daugiau laisvumo, banguotų linijų žaismo, pasirodo vandens augalus primenantys elementai, girliandos ir vainikai. Vietoj klasicistinio ritmo atsiranda dinamika, stambesni elementai. Neaplenkė kapų tvorelių ir konstruktyvizmas. XX a. 3–4 dešimtmetyje, kaip kontrastas secesijai, pasirodo tiesios ir aiškios linijos. Konstruktyviniai tvorelių sujungimo mazgai suvirinami elektra*“⁵⁷.

Apie Mažosios Lietuvos kapinių tyrimus M. Purvinas ir M. Purvinienė 2010 ir 2014 m. išleistose monografijose parašė apie 80 str. Monografijos „Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai“ 1 d. aprašyti ir 2001–2003 m. dr. Martyno Purvino bei M. Purvinienės atlikti Jurbarko r. atitekusios Viešvilės evangelikų parapijos dalies kapinių tyrimai⁵⁸.

Str. „Klaipėdos krašto antkapiniai paminklai XX a.: etninių bruožų raida“ M. Purvinienė rašo: „*Lietuvininkų ar vokiečių etninės nuostatos išryškėja parenkant (ar atsisakant) vietos meistrų gamintų kryžių puošybos elementus. Iš įrašų, epitafijų turinio, kalbos, tarmės, šrifto parinkimo, pavardžių rašybos, komponavimo ryškėja tiek germanizacijos, tiek lituanizacijos tendencijos bei lietuvininkų protestantiškosios etninės kultūros variantų gausa. Puošniuose akmeniniuose (balto marmuro, juodo šlifluoto akmens ir kt. obeliskuose bei stelose) antkapiniuose paminkluose, kuriuos dažniausiai statė pasiturintys žmonės, ryškesnės kosmopolitinės tendencijos*“⁵⁹.

Mažosios Lietuvos antkapinių įrašų medžiaga vykdam mokslinį projektą „Klaipėdos krašto etnokonfesinio paveldo tyrimai, sukuriant geografinę informacinę sistemą“ rinkta Klaipėdos universitete. Vykdam šį projektą tyrinėtoms Kalvelių, Naujienos, Sokaičių, Vėžininkų bei Žukų kapinėms.

Užfiksuoti išlikusius kapinių paminklus, inventorizuoti tai, kas dar išliko, buvo svarbu. Dar pokario metais kapinių plėšikai išrausdavo kapavietes, ieškodami vertingų daiktų (auksinių

⁵⁵ Purvinas M., Purvinienė M. Mažosios Lietuvos antkapinių paminklų raidos bruožai XV–XX a., *Kultūros paminklai*, Vilnius, 2015, Nr. 19, p. 62.

⁵⁶ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. 1, p. 710.

* Akantas (gr. *akanthos*) – žolė, krūmas, augantis šilto klimato srityse arba gėlynuose.

** Secesija (lot. *secessio*) – atsiskyrimas, pasišalinimas.

⁵⁷ Genienė Z. Klaipėdos kapinės, www.zemaitijos-paveldas.eu > Pradžia > Žemaitija > Kapinės.

⁵⁸ Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas: Technologija, 2010, d. 1, p. 105–164.

⁵⁹ Purvinienė M. Klaipėdos krašto antkapiniai paminklai XX a.: etninių bruožų raida, *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 5, p. 27–32.

dantų ir pan.), juos vėliau pakeitė „juodieji archeologai“, kuriems bet koks surastas artefaktas naudingas jį parduodant. Dr. M. Purvino ir M. Purvinienės ilgamečių tyrimų duomenimis, pokario metais jau sunaikinta apie 80–90 % Klaipėdos krašto senųjų evangelikų kapinių įrangos – kryžių, paminklų, epigrafinių įrašų ir kt.⁶⁰

Vien 2013 m. tyrimų metu aptikti epigrafai negalėtų būti šaltinis pilnai kapų paminklų analizei, nes praėjus 10 m. po paskutinių tyrimų, fiksuojama tik maža dalis buvusių paminklų įrašų – didžioji dalis artefaktų jau negrįžtamai sunaikinta. Nepriklausomybės metais, prasidėjus juodųjų ir spalvotųjų metalų supirkimui, išvogti iš metalo gaminti dar užsilikę kapinių kalti ir lieti kryžiai, antkapiai, tvorelės bei epitafijos. Metalo grobystojų banga užplūdo ir evangelikų liuteronų kapines. Po jų senosios krašto kapinės, ypač stovėjusios atokiau gyventojų sodybų, liko pustuštės. Vienintelės šioje vietovėje veikusios Smalininkų sinagogos žydų bendruomenės antkapiniai paminklai buvo išversti ir panaudoti sporto aikštelių pagrindų įrengimui.

Atkūrus Nepriklausomybę, Vyriausybė, nors ir pavėluotai, ėmėsi priemonių užkirsti kelią senųjų kapinių naikinimui. Pastaruoju metu galioja Lietuvos Vyriausybės 2006 m. vasario 13 d. nutarimas nr. 144 „Dėl kapinių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“⁶¹.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, jog apžvelgus visus šaltinius, kur svarbiausią dalį sudaro konfesinio paveldo artefaktuose išlikusios epitafijos, galima daryti išvadas apie XIX–XX a. Viešvilės parapijos gyventojų tautinę ir kultūrinę raišką. Epitafijų analizė rodo, jog tarpukariu egzistavęs lietuvių ir vokiečių dvikalbiškumas simbolizavo ligi tol vyravusį šios parapijos gyventojų kalbinės ir laidojimo tradicijos tęstinumą. Tačiau išlikusių epitafijų pavyzdžiai liudija, jog Smalininkų, Viešvilės ir aplinkinėse gyvenvietėse dominuojant vokiečiakalbiams, lietuviakalbių gyventojų tautinė ir kultūrinė raiška buvo išprausta į vykdytos vokiškos tautinės politikos rėmus ir kitos, ne vokiečių, kalbos vartojimo galimybės kapinių kultūroje buvo apsunkintos.

Išvados

1. XIII–XIV a. Mažosios Lietuvos degintinių kapinynų topografijoje išvengiama gyvųjų ir mirusiųjų erdvės atskirtis, ji pagrįsta senųjų baltų pomirtinio gyvenimo samprata. Pagoniškosios prūsų gentys tikėjo, kad ugnis išlaisvina ir apvalo vėlę, paspartina jos atgimimą, nusako kelią į mirusiųjų karalystę.

2. XIX–XX a. buvusioje Viešvilės evangelikų parapijoje per jos gyvavimo laikotarpį veikė kelios dešimtys senųjų liuteroniškų kapinių. Smalininkų–Baltupėnų ruožo bei Sokaičių, Vėžininkų kapinės buvo tyrinėtos 2001–2003 m. Tyrimai aprašyti kitų autorių darbuose.

2. 2013 m. tirtos 35 senosios buvusios Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kapinės ir vienos kapinės, priklausiusios žydų bendruomenei, nufotografuoti išlikę kryžiai, paminklai, kapų tvorelės, paminklų, kryžių epita-

⁶⁰Purvinas M., Purvinienė M. Mažosios Lietuvos antkapinių paminklų raidos bruožai XV–XX a., *Kultūros paminklai*, Vilnius, 2015, Nr. 19, p. 58.

⁶¹Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas nr. 144 „Dėl kapinių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, Vilnius, 2006 02 13, interneto prieiga, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/tad/tais.270679?jfwid>.

fijos. Dalis Smalininkų, Viešvilės ir Vilkyškių seniūnijose prie gyvenviečių esančių kapinių dar kažkiek prižiūrimos, tai – Jūravos, Mociškių, Smalininkų, Sokaičių, Vėžininkų, Vidkiemio, Žukų kapinės. Kitų kaimų kapinės paliktos likimo valiai.

3. Senosiose evangelikų kapinėse išlikusi tik nedidelė dalis buvusių artefaktų: antkapinių paminklų, metalinių kaltinių, lietinių kapų tvorelių, metalinių kryžių. Nemažai kapinių suniokotos, išgrobstyti metaliniai kryžiai, antkapiai, kapų tvorelės. Dalis kapų iškasinėti. Kai kurios jų neaptvertos, apaugusios žole, krūmais.

4. Dalyje kapų paminklų ir kryžių dar įskaitomi epitafiniai įrašai, kuriuose užrašytos mirusiųjų pavardės, vardai, gimimo ir mirties datos. Randama ir pridedamų lentelių su įrašais (Baltupėnų, Kalvelių, Užbalių kapinėse). Kai kur tokios lentelės tvirtintos prie kapų tvorelių (Kriokiškiai, Nausėdai, Užtilčiai), kitos jau sudaužytos.

5. XIX–XX a. pr. Viešvilės evangelikų parapijos kapinių epigrafuose gotiškoji fraktūra vartota lietuviškuose ir ypač vokiškuose įrašuose greta lotyniškosios antikvos. Fraktūra rečiau vartojama nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio. Paminklinius įrašus tada puošdavo lotyniškos ir gotiškos meniškai išraitytos kapų įrašų raidės. Gimimo datai žymėti buvo naudojama žvaigždutės, mirties – kryžiuko ženklai, pvz., * 1904 02 22, +1918 08 28, *Leipgiriai*.

6. 2013 m. tyrimo metu kapinėse užfiksuoti dar išlikę 109 objektai. Surinkta ir užfiksuota menkai išlikusi istorinė medžiaga parodo dabartinę šio krašto kultūrinio istorinio paveldo situaciją. Nors išlikusių epigrafų metrika yra informatyvi, tačiau nenaudojant ankstesnių tyrimų, menkai tinka statistinei analizei.

7. Išlikę senųjų evangelikų liuteronų kapinių paminklų liekanos, kiti artefaktai teikia žinių apie pokario metais suniokoto krašto gyvenseną, etnokultūrą. Kapinėse randama informacijos tik apie 121 mirusįjį. Kadangi didesnė dalis kapų sunaikinta, tyrimas parodo tik esamą padėtį.

8. Viešvilės evangelikų parapijos, kaip ir viso Klaipėdos krašto, senosios kapinės nustojo funkcionuoti dėl įvykusių istorinių-politinių pokyčių. Po Antrojo pasaulinio karo daugumoje šių kapinių nelaidojama, nes senieji krašto gyventojai buvo privalomai iškeldinti į Vokietiją.

Straipsnyje naudotasi ankstesniais tyrimais

- Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 1910, d. 1.
- Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos antkapinių paminklų raidos bruožai XV–XX a.*, *Kultūros paminklai*, 2015, Nr. 19, p. 57–68.
- Pocytė S. *Klaipėdos krašto istorijos daugiakalbiškumas ir konfesinio paveldo senosiose kapinėse specifika Lietuvos kontekste*, Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, Klaipėda, 2012, t. 25, p. 34–61.
- Bukantytė E. *Vokiškos Klaipėdos krašto kapinių epitafijos: Kalbinis aspektas*, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2012, t. 25, p. 77–88.

Naudota literatūra. Šaltiniai

1. Aleknavičienė O. Rotunda, švabachas, fraktūra, antikva ir kursyvas lietuviškuose XVI a. spaudiniuose, *Archivum Lithuanicum* 7, 2005, p. 249–286.
2. Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva*, Kaunas, 2003.
3. Almonaitis V., Almonaitienė J. *Šiaurės Skalva*, Kaunas, 2007.
4. Baliulytė I. *Smalininkų miestelio istorinių tyrimų ataskaita*, Vilnius, 2015.
5. BRMŠ, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, t. 1.

6. Dusburgietis P. *Prūsijos žemės kronika*, Vilnius, 1985.
7. Genienė Z. Klaipėdos kapinės, www.zemaitijospaveldas.eu > Pradžia > Žemaitija > Kapinės.
8. Greverė E. Fraktūra senųjų Klaipėdos krašto kapinių epigrafuose, *Res Humanitariae* XV, 2014, p. 157–169.
9. Janulaitis A. *Žydai Lietuvoje*, Kaunas, 1923.
10. Kaiser A. Istorinių žydų kapinių tyrimo problemos Lietuvos žydų kultūros tyrimų kontekste (magistro darbas), Vilnius, 2006.
11. Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik*, II, Berlin-Dahlem, 1998.
12. Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf Chronik*, V, Berlin-Dahlem, 2001.
13. Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Kirchen-Chronik für die Jahre 1533 bis 1939 Kirchengemeinde Wischwill*, Berlin-Dahlem, 1999.
14. Karopčikienė D. Žmonių gyvenimuose išsirėžė sudėtingas krašto likimas, Jurbarko r. laikraštis *Šviesa*, 2012 06 11.
15. Kaunas D. *Mažosios Lietuvos knygų link*, Vilnius, 2013.
16. Kriščiūnas V. *Nekviestieji*, Vilnius, 2008.
17. Kutkevičius V. Mokslininkas, kilęs iš Mažosios Lietuvos, Jurbarko r. laikraštis *Mūsų laikas*, 2013 03 15, Nr. 11.
18. Lepneris T. *Prūsų lietuviai*, Vilnius, 2011.
19. Mažrimas E. *Evangelikų liuteronų kapinių duomenų bazė: praktika ir tikrovė*, www.kurjeris.lt/ /Protestantiska-kultura-ir-tradicijas-atskleidzia-eva, 2015 10 17.
20. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. 1.
21. Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2010, d. 1.
22. Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, 2014, d. 2.
23. Purvinas M., Purvinienė M. Mažosios Lietuvos antkapinių paminklų raidos bruožai XV–XX a., *Kultūros paminklai*, Vilnius, 2015, Nr. 19, p. 57–68.
24. Purvinienė M. Klaipėdos krašto antkapiniai paminklai XX a.: etninių bruožų raida, *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 5, p. 27–32.
25. Stravinskas A. Klaipėdiškiai kalviai ir jų pagaminti paminklai, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas, 1995, p. 494–519.
26. Širouchovas R. Nauji prūsų X–XIII a. kapinynų tyrimai vakarų baltų kultūros kontekste, *Lituanistica*, 2011, Nr. 3, p. 286–304.
27. Tamulynas L. Archeologijos objektai ir jų tyrimai Viešvilės bei Smalininkų apylinkėse. Str. šioje monografijoje.
28. Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje*, Kaunas, 1935.
29. *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Istorijos institutas, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.
30. Interneto prieiga: <http://wiki-de.genealogy.net/Wischwill/Bewohner> žr. 2018 07 28.
31. Interneto prieiga <http://wiki-de.genealogy.net/Antgulbinnen/Bewohner> žr. 2018 07 28.
32. Interneto prieiga: briai.ku.lt/projektai/etnokonfesinio-paveldo-tyrimai. 2013 07 25.
33. Interneto prieiga: <http://www.tradicija.lt/tyrinėjimai/petruilene.html> žr. 2013.

Žirgai – Mažosios Lietuvos kultūros paveldo dalis

Algirdas Sinkevičius

1. Įvadas

„Paveldas yra valstybės ir tautos turtas: viena svarbiausių jos dvasinių ir materialinių vertybių“, – rašo dr. Domas Kaunas. Mažosios Lietuvos paveldas, dominantis ne tik baltų, bet ir germanų bei slavų tyrinėtojus, daug nukentėjo, buvo negailestingai naikinamas karinių, politinių konfliktų metu. Nematerialusis kultūros paveldas reiškiasi ne tik per žodinės kūrybos tradicijas ir raškos formas, bet ir per ilgainiui nusistovėjusias, pripažintas kultūros paveldo dalis: papročius, tradicijas, apeigas ir kt. Lietuvos vyriausybė 2003 03 26 patvirtino su JAV pasirašytą susitarimą dėl nacionalinių, religinių ir etninių grupių kultūros paveldo apsaugojimo¹.

Žirgai – tai mūsų tautos kultūrinio paveldo dalis. Daugelis yra girdėję apie senąją lietuvišką žirgų veislę – žemaitukus. Nors žemaitukai davė pradžią trims veislėms (trakėnų, Lietuvos sunkiųjų ir stambiam žemaitukų tipui), patys ne kartą atsidūrė ant išnykimo ribos².

Žirgais vadinami brangūs veisliniai, lenktyniniai, parodiniai arkliai. Teigiama, kad žirgai gali pasiekti iki 88 km/h greitį. Žirgai gali būti ir labai ištvermingi. Arabų veislės žirgai be poilsio gali nubėgti 160 km³.

Žmogus ir žirgas neatsiejami jau nuo gilios senovės. Žirgas aptinkamas išlikusiuose senuosiuose istoriniuose šaltiniuose, senovės tautų mitologijoje ir tautosakoje, dainose apie šauniųjų raitelių ir žirgų nuotykius.

Žirginio sporto užuomazga laikomos Azijos klajoklių lenktynės. Žirgų varžybos pradėtos ruošti senovės Graikijoje. Jos buvo mėgiamos ir senovės Romoje, Egipte. Pirmosios keturkinkių kovos vežimų lenktynės olimpinėse žaidynėse įvyko 680 m. pr. Kr.⁴ Viduramžiais žirgų lenktynės pakeitė riterių turnyrai. Naujaisiais amžiais ėmė sparčiai vystytis dailusis jojimas arba išjodinėjimas. Stebėdami žirgų sportines varžybas dažnai žavimės judesių grakštumu, raitelio ir žirgo pilnatve⁵.

Žirgai ilgus amžius buvo nepamainoma susisiekimo ir pramogos priemonė. Dvarų savininkai, didikai ir karžygiai turėjo mėgiamus žirgus, kuriuos laikė savo asmeniniuose žirgynuose.

Archeologų teigimu, baltų gentys gyvulius buvo prisijaukinę jau neolito laikotarpiu. Iš randamų kaulų sprendžiama apie tada jau augintas kiaules, avis ir ožkas. Vėliau auginti ir arkliai. Dar IX a. keliautojas Vulfstanas rašė, kad baltai geria kumelių pieną. Aprašytos ir žirgų lenktynės, po kurių išsidalinamas mirusiojo turtas. Dėl to greitai žirgai Prūsijoje buvo brangūs (BRMŠ 1996, p. 168–169).

¹ Kaunas D. Mažosios Lietuvos kultūros paveldas: išsaugojimo ir aktualinimo reikšmės, *Draugas*, 2003 06 14, Nr. 115.

² www.knyguklubas.lt > ... > *Laisvalaikis ir pomėgiai*, žr. 2013 03 18.

³ www.technologijos.lt > *Visos temos* > *Mokslas* > *Apie gamtą*, žr. 2019 01 16.

⁴ Danilevičius E. *Oi, žirge žirge*, Vilnius, 1986, p. 28, 81–82.

⁵ www.technologijos.lt > *Visos temos* > *Mokslas*, *Žirgų sportas – tikrovė, kurios nenorime matyti*, žr. 2014 01 15.

Baltų religijos ir mitologijos šaltiniuose (BRMŠ I–IV) randame medžiagos apie žirgo svarbą laidotuvių apeigose, jų aukojimą dievams ir kt.^{6, 7}

Su žirgais susijusios ir kai kurios senųjų baltų genčių dievybės. XVI a. pab. J. Lasickio ir M. Strijkovskio raštuose minimos dvi su žirgais susijusios dievybės – *Chaurirari* (*Szaurirar*, *Kaurari*) – žirgų dievas ir *Ratainyčia* – arklių deivė^{8, 9}.

Pirmą kartą žirgų dievą *Chaurirari* paminėjo 1592 m. M. Strijkovskis. M. Pretorius aprašęs gaidžio aukojimą XVII a. pabaigos arklių šventinimo apeigose.

Ratainyčią pirmą kartą 1582 m. mini J. Lasickis. T. Narbutas ją lygina su keltu Epona ir teigia, jog tai „deivė, globojanti jojamuosius arklius“ (Narbutas, 1998, p. 146)¹⁰.

XVII a. pab.–XVIII a., sustiprėjus krikščionybei, senųjų gyvulių dievų funkcijas perėmė krikščioniškieji globėjai – šventieji Jurgis ir Mykolas.

Žirgo pavadinimas vartotas norint pavaizduoti neeilinius žmogaus gyvenimo įvykius. Jis suvokiamas kaip garbės ir vyriškumo simbolis. Nuo priešistorinių laikų žirgas buvo sudvasintas, jam skiriama daug dėmesio baltų genčių tautosakoje, papročiuose^{11, 12}.

Bernelis ir žirgas apdainuojami daugelyje dainų¹³. Žirgas – ne tik grožį ir harmoniją įkūnijantis gyvūnas, bet ir žmogų ugdantis, gydantis, guodžiantis draugas¹⁴.

Vaikams būtina pažinti, ką reiškia draugystė su šiuo kilniu gyvūnu¹⁵. Gydomasis jojimas (*hipoterapija*) prilygsta delfinų terapijai. Be to, bendravimas su žirgu verčia vaiką mąstyti ir mokytis teisingai vertinti pasaulį. Žirgas moko drausmės, pagarbos, pasitikėjimo^{16, 17}.

Tyrimo objektas – žirgininkystė Mažojoje Lietuvoje. Žirgai.

Darbo tikslas – apžvelgti žirgininkystės Mažojoje Lietuvoje atsiradimą, žirgynų gyvavimo ir veiklos sąlygas, išanalizuoti žirgininkystės ypatumus prieškario ir pokario laikotarpiu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti žirgynų įkūrimo Mažojoje Lietuvoje priežastis, įvairių veislių žirgų kryžminimą, naujų veislių išvedimą, jų atranką.

2. Išanalizuoti trakėnų veislės išvedimo ypatumus, apžvelgti šios veislės žirgų privalumus.

3. Apžvelgti žirgų auginimą Klaipeidos krašte, plėtotą prieškario metais, žirgininkystės tradicijas Šilgalių, Kazikėnų bei Viešvilės parapijos dvaruose ir stambesniuose ūkiuose.

4. Apibūdinti pokario metų žirgininkystės, kaip Mažosios Lietuvos kultūros paveldo dalies, atkūrimą, apžvelgti Nepriklausomybės metais atkurtų Kazikėnų, Smalininkų ir Viešvilės ūkių, kuriuose plėtojama žirgininkystė, veiklos, žirgų laikymo ypatumus.

⁶ Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I, Vilnius, 1996, p. 47; 165; 236; 240; 271; 285; 344; 464; 531; 576.

⁷ Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 48.

⁸ Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. II, Vilnius, 2001, p. 594.

⁹ Vėliuvienė R. *Lietuvių mitologija*, t. I, 2013, p. 41, 95.

¹⁰ Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. II, Vilnius, 2001, p. 594.

¹¹ Danilevičius E. *Oi, žirge žirge*, Vilnius, 1986, p. 58–62.

¹² Korzonaitė E. Žirgas tautosakoje ir papročiuose, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. IV, Vilnius, 2009, p. 878.

¹³ Danilevičius E. *Oi, žirge žirge*, Vilnius, 1986, p. 63–66.

¹⁴ Vėliuvienė R. *Lietuvių mitologija*, t. I, Vilnius, 2013, p. 41, 95.

¹⁵ Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 132.

¹⁶ Balys J. *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993.

¹⁷ Balsys R. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*, Klaipėda, 2006.

Tyrimo metodai. Taikyti aprašomasis, naratyvinis ir analitinis metodai, apklausa, interviu.

Raktiniai žodžiai: Rytprūsiai, Mažoji Lietuva, žirgininkystė, žirgai, žirgų sportas, trakėnai.

Atliekant tyrimą, panaudoti įvairūs informacijos šaltiniai: literatūra nagrinėjama problematika – įvairios publikacijos (knygos, straipsniai spaudos leidiniuose bei internete).

Svarbi Lietuvos kultūrinio ir istorinio paveldo dalis – 1603 m. Krokuvoje išleista LDK žirgininkystei skirta Kristupo Manvydo Dorohostaiskio „Hipika, arba knyga apie arklius“ (gr. *hippos* – arklys)¹⁸.

Prie knygos prisidėjo LDK kunigaikštis Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis, kurio dvare dirbo žymūs italų žirgininkystės specialistai. „Hipika“ buvo dedikuota Lenkijos karaliui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Zigmantui Vazai¹⁹.

Ši knyga 250 m. buvo vienintelis LDK žirgininkystei skirtas leidinys. Jos leidyba kartota 5 kartus. Vėlesni hipologų darbai atsirado tik po 1823 m.²⁰

Apie lietuvišką žirgų veislę – žemaitukus rašė Stasys Svetlauskas, Valė Macijauskienė, Rūta Šveistienė ir kt. Apie prieškario Viešvilės evangelikų parapijos ir valsčiaus dvarų, kitų ūkių žirgus atskirai nėra rašyta. Neapžvelgta atskirai ir šio valsčiaus pokario metų žirgininkystė.

Straipsnio pradžioje analizuojami senųjų autorių M. Pretorijaus, J. Lasickio ir M. Strijkovskio palikti aprašymai apie žirgų dievybes, išlikę užrašyti Baltų religijos ir mitologijos šaltiniuose (BRMŠ).

Antroje straipsnio dalyje apžvelgta XVII a. žirgynų kūrimas Mažojoje Lietuvoje, XIX a. naujų žirgų veislių išvedimas, žirgininkystė Klaipėdos krašte, tame pačiame kontekste ir buvusioje Viešvilės evangelikų parapijoje

Trečioje ir ketvirtoje dalyse trumpai apžvelgiami pašarai žirgams.

Ketvirtoje straipsnio dalyje – prieduose analizuojama Viešvilės apylinkių pokario metų žirgininkystės ypatumai.

2. Žirgininkystė Mažojoje Lietuvoje

Žirgininkystės klausimais žinių Mažojoje Lietuvoje galima rasti vokiškuose rašytiniuose šaltiniuose. Žirgynų atsiradimas, veislių kilmės istorija, jų išsaugojimas yra ne tik Vokietijos, Lietuvos ar Lenkijos, bet ir Mažosios Lietuvos kultūrinio paveldo dalis²¹. Kiekvienos šalies garbės reikalas buvo turėti savo išvestas arklių veisles²².

Išlikusiais duomenimis, Vokiečių ordinas užkariautose prūsų genčių žemėse pastatytose pilyse turėjo ir savo žirgynus. Rašytiniai šaltiniai liudija, kad

¹⁸Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 41.

* 1592–1599 m. Z. Vaza turėjo ir Švedijos karaliaus titulą.

¹⁹*Ten pat*, p. 41.

²⁰Ragauskienė R. Žirgininkystės pradžia Kristupo Manvydo Dorohostaiskio „Hipika – XVII a. pr. bestseleris“, *m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/zirgininkystes-pradzia...xvii-a.../170*. Pagal Dorohostaiskio K. M. *Hipika, arba Knyga apie arklius*. Iš lenkų k. vertė A. Baravykaitė, leidykla „Saulės delta“, 2008.

²¹Danilevičius E. *Oi, žirge žirge*, Vilnius, 1986, p. 75–78.

²²Bacevičius E. Trakėnų veislės arkliai garsina gimtinę, *Šilainės sodas*, www.silaine.lt/2007_11_20./Trakenai-22.htm, žr. 2013 03 18.

Ordino riteriai grobdavo ir lietuvių žirgus. XIV a. pr. karo žygiuose žirgas jau buvo tapęs svarbia kovos priemone. 1308 m. balandžio 23 d. Manstas, Sudargas ir kiti su 5 tūkstančiais raitelių įsibrovė į Sembos žemę²³.

1316 m. brolis Henrikas su daugybe raitelių netikėtai įsiveržė į Paštuvos valsčių ir degindamas bei plėšdamas jį nusiaubė²⁴.

1348 m. Vygando Marburgiečio Strėvos mūšio kronikoje rašoma: 1367 02 28 maršalas Heningas Šiundekopfas su gausia kariuomene arti senosios Kauno pilies „sugavo daugiau kaip 800 arklių žirgyną...“ Toje pačioje V. Marburgiečio kronikoje rašyta, kad 1379 m. Livonijos magistras užpuolė Medininkų bei kt. žemes ir „iš vieno žirgyno nujojo 400 žirgų“²⁵.

Kronikose rašoma apie žirgus, kuriuos žygio metu Prūsijoje grobdavo ir *pagonys*.

1295 m. birželio 19 d. lietuviai, slaptai ir staigiai nusigavę palei Ragainės pili, „pagrobė visus brolių žirgus...“²⁶

Hermanas Vartbergė rašė: 1376 m. Kęstutis, lietuvių karalius, nuniokojo Prūsijos kraštą abipus Nemuno ir „*prie Instenburgo pilies iš žirgyno pagrobė 50 kumelių, du eržilus, 60 kitų žirgų ir kumeliukų*“.

LDK didysis kunigaikštis Vytautas po Žalgirio mūšio 1414 m. savo asmeniniame pulke Trakuose turėjo dešimt tūkst. pabalnotų žirgų²⁷, kuriuos žymėjo Gediminaičių stulpais.

Vokiečių ordinas Prūsijoje turėjo savo pilyse apie 30 žirgynų, kuriuose laikė 10–15 tūkst. arklių – vietinių prūsiškų ariamųjų „*sweykis*“. Vietinius žirgus kergė su atsivežtiniais. Po Žalgirio mūšio Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė buvo užėmusi daugelį Prūsijos pilių, prie jų buvusių žirgynų. 1525–1701 m. Prūsijos kunigaikštystės laikais žirgynai veikė Balgoje, Brandenburge, Įsrutyje, Jurbarke, Tepliuvoje, Ragainėje. Vieno iš tokių žirgynų būta ir Šereitlaukio dvare²⁸.

Po Ordino atvykimo per jo karius išplito raupsai. Raupsai Prūsijoje pasirodė daug vėliau nei kituose krikščioniškuose kraštuose, nes ši šalis pradėjo artimiau bendrauti su Vakarų Europos valstybėmis tik XIII a.²⁹ Kraštą dažnai alino ir kitos masinės ligos: 1313, 1360, 1405, 1427, 1450 m. per kraštą nusirito maro epidemijos, nusinešę daug Ordino brolių ir valstiečių gyvybių. Tuomet išmirė apie 53 % Mažosios Lietuvos gyventojų³⁰.

Po besikartojančių maro ir epidemijų kraštas liko apniokotas³¹. Galima daryti prielaidą, kad sunykus kraštui, kuriam laikui sunyko ir žirgynai.

Nors kai kurioms vietovėms prireikdavo ilgų metų, kraštas pamažu atsigaudavo. Kartu pamažu buvo atkuriami ir žirgynai. Tuo metu įvairių šalių, taip pat ir Prūsijos arklininkai dirbtinės

²³Dusburgietis P. *Prūsijos žemės kronika*, III knyga. Apie teutonų ordino brolių karus prieš prūsus, Vilnius, 1985, p. 256.

²⁴*Ten pat*, p. 267.

²⁵Gruzdienė D. LDK kariuomenė Žalgirio mūšio išvakarėse, *Kardas*, 2010, Nr. 3(444).

²⁶Dusburgietis P. *Prūsijos žemės kronika*, III d. Apie teutonų namų ordino brolių karus prieš prūsus, Vilnius, 1985, p. 235.

²⁷Batūra R. Žalgirio ir Durbės pergalės 600 ir 750 m. jubiliejai, *Kardas*, 2010, Nr. 3(444).

²⁸Masiulis A. Odė trakėnams, *Vakarų ekspresas*, 2018 03 31, www.ve.lt/naujienos/lietuva/mazoji-lietuva/ode-trakenams-1624493.

²⁹Rink J. *Die christliche liebestätigkeit in Ordenslande Preussen bis 1525*, Breslau, 1911, S. 84.

³⁰Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 151.

³¹biblioteka.gindia.lt > biblioteka > vydūnas > Septyni šimtmečiai vokiečių-lietuvių santykių, Juodas mirties šešėlis virš Ordino žemių.

atrankos būdu siekė išryškinti pačias geriausias savo augintinių savybes, išvaizdos ir charakterio bruožus. Ne mažiau svarbu buvo jų ištvermė ir prisitaikymas prie vietos gamtinių sąlygų. Neatsitiktinai žirgai tapo neatsiejama Mažosios Lietuvos kultūrinio kraštovaizdžio dalimi, o šiais laikais dar ir gyvaisiais simboliais, krašto vizitine kortele. Išvestos žirgų veislės yra šalies nacionalinė vertybė.

Mažonoje Lietuvoje greta vietinių kresnųjų žemaitukų, lietuviškų stambiųjų bei retesnių veislių buvo laikomi ir trakėnai³². Jie išvesti panemunių lankose ir miškuose, netoli Trakėnų kaimo įkurtame žirgyne³³. Trakėnų žirgynas buvo Rytprūsių šiltakraujų arklių veisimo centras³⁴.

XVIII a. pradžioje kairiosios Nėmuno pusės kaimai po 1709–1711 m. maro buvo visiškai ištuštėję. Kur ne kur pradėjo keltis naujakuriai. 1712 m. Frydrichas II išleido nutarimą, pagal kurį prie Pisos (*Pisse*) upės (*netoli Vištýčio ežero*) buvo pradėtos sausinti pelkės ir kultūrinamos pievos³⁵ (dabar – Jasnaja Poliana, Kaliningrado sr.). 1726–1931 m. sausinimo darbus vykdė apie 600 karių. Angerupės intako vietovėje jie iškasė 7 km ilgio kanalą, plynėse išrovė kelmus, krūmynus³⁶.

1731 m. Frydrichas Vilhelmas I nutarė surinkti visus Prūsijos arklius ir juos ruošti kavalerijai. 1732 m. tarp Stalupėnų ir Gumbinės karališkuose miškuose jis įsteigė Trakėnų žirgyną (*Königlich Preussische Stuttamt Trakehnen*). Trakėnai, nuo žodžio „trakai“ – bemiškės dykros. Naujai įkurtas žirgynas buvo apjuostas vešlių pievų, 10 tūkst. margų plote buvo 1 100 arklių, tarp jų 513 kumelių. Penkiolikoje dvarų: *Bajorgaliuose, Gurdzenuose, Daržkiemiuose, Taukėniškiuose, Beržšiliuose, Jodzlaukuose, Jonastalyje, Kolapkine, Matiškėnuose, Būdupėnuose, Gudėnuose, Georgenburge, Ragainėje, Šerėiklaukyje* ir kt. – buvo veisiami kavalerijos žirgai.

1739 m. karalius žirgyną padovanojo savo sūnui Frydrichui Vilhelmui II. Apie tai laiške savo žmonai Elizabetai Kristinai (*Elisabet Christine*) jis rašė: „*Karalius buvęs labai dosnus ir maloningas, jis man padovanojo Trakėnų žirgyną, ir tai – gražiausia, didžiausius mano gyvenimo troškimus įkūnijanti dovana pasaulyje.*“ Tapęs karaliumi, Frydrichas toliau rūpinosi žirgynu ir jo plėtra³⁷.

1806–1807 m., per napoleonmetį, dalis žirgų buvo išgabenti į grafo Zubovo dvarą Kauno gubernijoje, kiti pakrikę po Europą, bet vėliau vėl susigražinti. Jie buvo pagrindas trakėnų veislės sukūrimui. Žirgynas už parduodamus veislinius eržilus kasmet gaudavo per 12 tūkst. talerių pelno. 1786 m. Frydrichas Vilhelmas II žirgyną testamentu paliko valstybei³⁸.

XIX a. suklestėjusio Trakėnų žirgyno (*Haupt Gestüt Trakehnen*) plotas buvo per 140 km². Trakėnai ypač išgražėjo nuo 1895 m., kai jiems pradėjo vadovauti viršaitis *Burchartas Etingeris*. Pagal architekto F. Kiuberto (*Friedrich Kueberth*) projektą prie Stalupėnų buvo pastatytas hipodromas, arklidės, puošnus Trakėnų dvaras, viešbutis „Briedis“

³²Danilevičius E. *Oi, žirge žirge*, Vilnius, 1986, p. 78.

³³Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 109.

³⁴Bacevičius E. Trakėnų veislės arkliai garsina gimtinę, *Šilainės sodas*, www.silaine.lt/2007 11 20/Trakenai-22.htm, žr. 2013 03 18.

³⁵Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 152.

³⁶Bacevičius E. Trakėnų veislės arkliai garsina gimtinę, *Šilainės sodas*, www.silaine.lt/2007 11 20/Trakenai-22.htm, žr. 2013 03 18.

³⁷*Ten pat.*

³⁸*Ten pat.*

Trakėnų žirgyno rūmai. Priekyje – paminklas eržilui Tempelchiuteriui. Vakarų ekspresas, Odė trakėnams, 2018 03 31

(*Elch*), vaistinė, archyvas, gyvenamieji, ūkiniai ir pagalbinių pastatai, nutiestas geležinkelis. Veislininkystės darbai pavesti meistrui (*Landstallmeister*) grafui Zygfriidui fon Lendorfui (*Siegfried von Lehndorff*) ir daktarui Ernestui Elertui (*Ernst Ehlert*). 1922–1931 m. Trakėnų žirgyne dirbo 2 veterinarai, 8 inspektoriai, vyriausiasis žirgyno meistras ir per 3,4 tūkst. darbuotojų³⁹.

*„Trakėnai išvesti kryžminant prūsų ir žemaičių kumeles su danų, turkų, ispanų ir kitų veislių eržilais. Veislė gerinta kryžminant su grynakraujų arabų ir anglų arkliais. Jos pavadinimas kilęs nuo 1732 m. įkurto Trakėnų žirgyno“*⁴⁰. Spalvos – bėra, kaštoninė, bėrai kerša, palša. Trakėnų veislės ūgis per gogą 160–165 cm, krūtinės apimtis – 194 cm. Jų galva nedidelė, tiesaus profilio, kaklas vidutinio ilgumo, raumeningas, nugara plati, tiesi, strėnos ilgos, apvalios, raumeningos, mažai nuleistos, kojos sausos, beveik be šepetėlių⁴¹.

Trakėnai tinka visoms klasikinio sporto šakoms – konkūrams, trikovei ir išjodinėjimui. Anksčiau Vokietijoje jie buvo naudojami kavalerijoje ir medžioklėje. Trakėnų žirgai draugiški, gyvi, užsigrūdinę, išsvermingi, energingi, bet paklusnūs.

Eisena. Trakėnų žingsnis ir risčia platūs, nekeltant kelių, o pusšuoelis stiprus⁴².

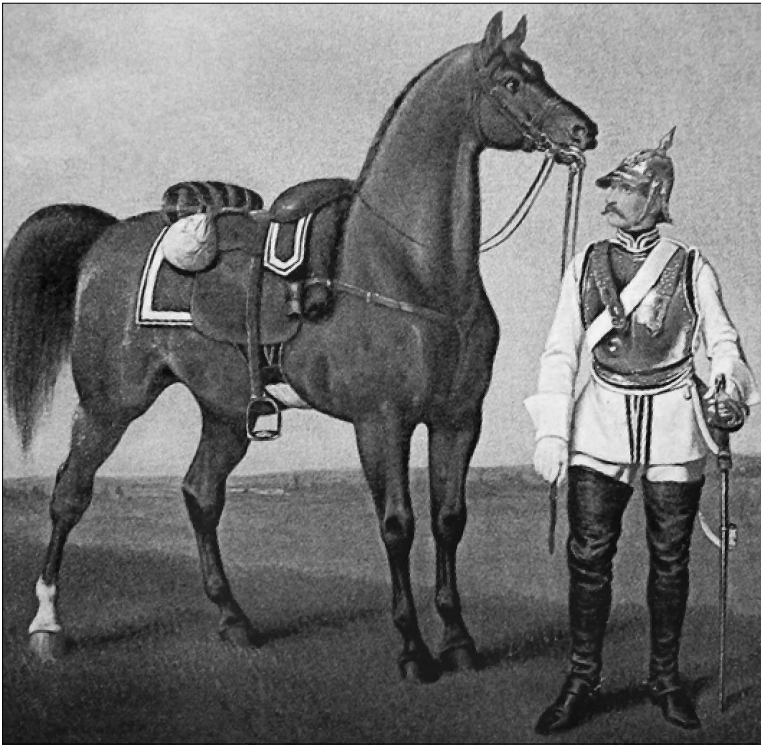
Trakėnų veislės pirmtakais buvo vietiniai *Schweiken* veislės arkliai. Jie nedidukai, kilme artimi laukiniams Europos tarpanams, išvaizda panašūs į Lietuvos žemaitukus. Pavadinimas „*Schweiken*“ kilęs iš lietuviško žodžio „sveikas“, „tvirtas“. Jie pradėti veisti dar Kryžiuočių ordino laikais. Netrukus šiltakraujai Trakėnų žirgai (*Ostpreußisches Warmblut*) išgarsėjo kaip puikūs jojamieji arkliai. Istoriniuose šaltiniuose išlikusi

³⁹Ten pat.

⁴⁰Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 152.

⁴¹Bacevičius E. Trakėnų veislės arkliai garsina gimtinę, *Šilainės sodas*, www.silaine.lt/2007_11_20./Trakenai-22.htm, žr. 2013 03 18.

⁴²Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 158.

XIX a. Rytprūsių raitelis su trakėnų žirgu. Reprodukcija iš K. Milkeraičio rinkinio. MLE, t. 4, p. 35

XX a. pr. Įsruities lietuvių 12 pulko ulonai. MLE, t. 4, p. 35

žinia, kad 1764–1780 m. šiais arkliais buvo pasiektas rekordas – iš Karaliaučiaus į Berlyną nuvažiuota per 24 valandas.

Nuo 1821 m. Trakėnų žirgyne užaugintais arkliais buvo aprūpinama visa Prūsijos armijos kavalerija⁴³.

XIX a. viduryje, siekiant pagerinti trakėnų veislės arklių eksterjerą, jie buvo kryžminami su grynakraujais jojamaisiais Anglijos ir arabų žirgais. Veislės pagrindiniai bruožai susifor-

⁴³Bacevičius E. Trakėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. IV, Vilnius, 2009, p. 562.

mavo XIX a. antroje pusėje. Iki 1913 m. daugiau kaip pusė Trakėnų žirgų buvo grynakraujai. 1914–1915 m. per Pirmąjį pasaulinį karą dauguma (apie 1 200–1 300 žirgų) jų buvo išvaryti į Sileziją ir taip išgelbėti nuo sunaikinimo.

Trakėnų žirgyno hipodrome jau nuo 1839 m. vyko žirgų šventės ir aukcionai. Nuo 1906 m. su šiais žirgais įdodavo į ištaisingas medžiokles (*Trakehner Jagdknopf*)⁴⁴.

Žirgininkystė Mažojoje Lietuvoje turėjo senas tradicijas. Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo įsakyta dar 1732 m. kiekvienas žirgas buvo ženklinamas įdeginant specialų ženklą – stilizuotą briedžio ragą⁴⁵.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą didesnę dalis Vokietijos armijos žirgų – trakėnų – buvo išauginti Rytprūsioje. Iš Trakėnų žirgyno jie išplito po visą Mažąją Lietuvą. XIX a. pradžioje trakėnų veislės žirgus jau laikė ir daugelis Klaipėdos krašto dvarų bei stambesnių ūkių. Po Antrojo pasaulinio karo 1946 m. Šilgaliuose buvo įkurtas „Nemuno“ žirgynas (dabar – Pagėgių savivaldybė – red. pastaba). Pradžioje žirgyne buvo laikomi sunkieji arkliai, o nuo 1967 m. pradėti veisti ir trakėnai⁴⁶. 2007 m. ūkyje buvo laikoma 440 grynaveislių trakėnų. Trakėnų žirgus išigyja Vokietijos, Norvegijos, Šveicarijos, JAV žirgynai.

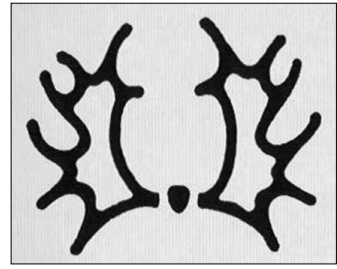
Nepriklausomoje Lietuvoje trakėnai bandomi ir rekomenduojami veislei, sportui nuo 1997 m. 1993 m. įkurta Lietuvos trakėnų žirgų augintojų draugija⁴⁷, 2000 m. – Lietuvos trakėnų žirgų augintojų asociacija, kuri tapo Vokietijos trakėnų žirgų asociacijos nare⁴⁸.

Žirgininkystės verslo darbuotojai ruošiami Kauno lengvosios pramonės ir paslaugų verslo mokykloje. 1996 m. čia įkurtas žirgų priežiūros skyrius. Nuo 1996 m. pradėta vykdyti III pakopos programa – žirgininkystės verslo darbuotojai. Skyrius turi padalinį Juknėičiuose (Šilutės r.), kur kasmet komplektuojama grupė mokinių mokytis pagal III pakopos žirgininkystės verslo darbuotojo mokymo programą. Būsimi žirgininkystės darbuotojai ruošiami Šeduvės ir kt. TVM^{49, 50}.

3. Pašarai sportiniams žirgams

Apie sportinių žirgų šėrimą rašoma dr. Giedrės Augonytės ir dr. Jurgio Kulpio straipsnyje „Sportinių žirgų šėrimas“.

„Geriausias žirgų pašaras – šienas. Arkliai turi kramtyti ląstelienos turinčius pašarus bent 12 val. per parą: taip žirgas aprūpinamas maisto medžiagomis ir turi užsiėmimą. Ganymosi įpročiams palaikyti rekomenduojamas nedidelis, pastovus šieno davinys. Grūdus arkliai mėgsta, bet jie nėra svarbiausia raciono dalis. Jais gausiai

Trakėnų veislės žirgo ženklas. *Šilainės sodas*, 2007 11 20, Nr. 22(45)

⁴⁴Bacevičius E. Trakėnų veislės arkliai garsina gimtinę, *Šilainės sodas*, www.silaine.lt/2007_11_20/Trakenai-22.htm, žr. 2013 03 18.

⁴⁵Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 158.

⁴⁶Masiulis A. Odė trakėnams, *Vakarų ekspresas*, 2018 03 31, www.ve.lt/naujienos/lietuva/mazoji-lietuva/ode-trakenams-1624493.

⁴⁷Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008, p. 162, 168.

⁴⁸Ten pat, p. 168.

⁴⁹www.kaupa.lt > Apie mus > Istorija ir nūdienu, žr. 2013 03 18.

⁵⁰www.stvm.lm.lt/.../47-zirgininkystes-verslo-darbuoto..., žr. 2013 03 18.

šeriami arkliai dažniau serga diegliais. Arklio gyvybei palaikyti, atsitiktiniams greičio protrūkiams pakanka stambiųjų pašarų energijos. Arkliui dirbant, reikalingi grūdiniai koncentratai. Aklosios žarnos acidozė (dėl kurios arkliai gali viduriuoti, diegliuoti, susirgti reumatinio kanopų uždegimu) sukelia greita lakiųjų riebiųjų rūgščių ir pieno rūgšties sintezė (kai sušeriama daug grūdų iš karto).

Neleisti arklių laisvai prieiti prie grūdų, nes gali persiėsti ir nugaišti. Geriausias ir skaniausias – avižos. Grūdus šerti sveikus, traiškytus, rupiai maltus ar dribsniais. Miežius – rupiai sumalti. Sultingieji pašarai apsunkina virškinamąjį traktą ir didina prakaitavimą. Sportiniams žirgams jų duodama mažai. Tačiau juose yra vitaminų ir mineralinių medžiagų, pagerinančių apetitą, virškinimą. Skiriant arkliams žolę, duodant jos papildomai, keisti šieną žole palaipsniui. Duodama ne daugiau kaip 10–12 kg žolės per parą⁵¹.

Autoriai čia pat pateikia ir sportinių žirgų šėrimo racionus⁵².

Koncentratų ir šieno normos dirbantiems žirgams 100 kg kūno svorio

Darbo krūvis	Koncentratai	Šienas
Lengvas	0,5–0,75	1–1,5
Vidutinis	1	1
Sunkus	1,25	0,8–1

Racionas 500 kg sportiniam žirgui poilsio metu

Pašaras	Kiekis 5 kg per parą
Šienas	8
Avižos	5
Kvietinės sėlenos	0,5
Valgomoji druska	0,033
Premiksas	0,1

Apie 1900 m. Rydelsbergo sodybą Viešvilėje įsigijo žirgų mylėtojas H. E. fon Knoblocho senelis iš motinos pusės – Hansas Höpfneris. Höpfnerio šeima turėjo įsirengusi veislinį žirgyną, kuriame laikė apie 50 jojamųjų žirgų ir apie 40 sunkiųjų darbinių arklių. Rydelsbergo poilsiautojams buvo laikomi sportiniai žirgai pasijodinėjimui, organizuojamos išvykos pasivažinėjant po Viešvilės apylinkes, apžiūrint jos miškus, Nemuną. Šienavimui keliolika ha panemunės pievų dvarelis nuomojo kairėje Nemuno pusėje ties Naujaisiais Liubėnais.

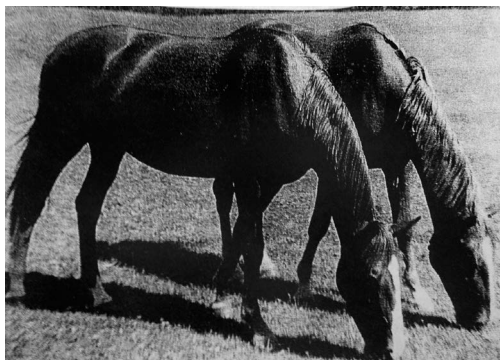
Žirgams labai tiko užliejamos Nemuno pievos, todėl nemažai jų buvo laikoma buvusiame Kazikėnų (*Kasikėnai*) ir kituose Viešvilės valsčiaus dvaruose, norėjusių jais pasipuikuoti gyventojų ūkiuose. Šia žirgų veisle susidomėjo net Pietų ir Šiaurės Amerika. Viešvilės miestelyje sportinius žirgus prižiūrėjo ir naudojo pramogoms Kalvaitis, Hilsbergas ir Šetleris, Knoblochas, Noibacheris ir kt.⁵³

Darbštusis žirgų mylėtojas Hansas Höpfneris visų savo sumanymų

⁵¹ Augonytė G., Kulpys J. *Sportinių žirgų šėrimas*, Lietuvos veterinarijos akademijos Gyvulių mitybos katedra, Kaunas, 1999, žr. 2003 10 10.

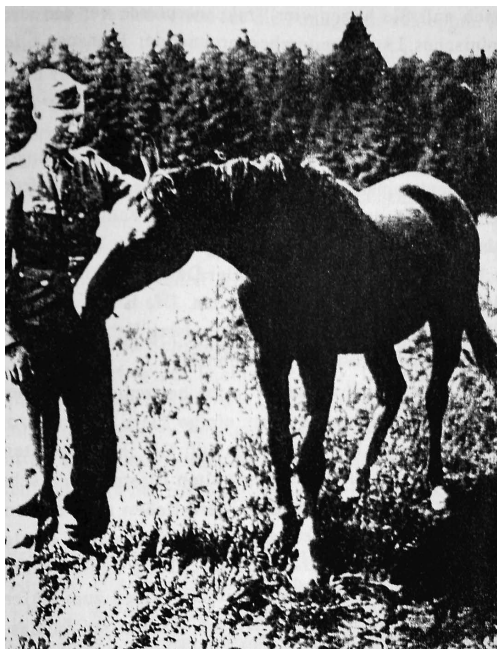
⁵² Augonytė G., Kulpys J. *Sportinių ir laisvalaikio žirgų šėrimas*, Kaunas, 2005, p. 5–50.

⁵³ Von Knobloch H. E. *Das Gut Riedelsberg Historischer Rückblick und Erinnerungen*, Berlin-Dahlem, 1997.

Rydelsberge veisiami žirgai. 1936 m.
H. E. von Knobloch, Wischwiller Dorf-
Chronik, II, Berlin-Dahlem, 1998, S. 224

Bruno Noibacheris su trakėnų žirgu Lote.
1943 m. H. E. von Knobloch, Wischwiller
Dorf-Chronik, II, 1998, S. 221

įgyvendinti nespėjo. 1914 m. jis mirė ir buvo palaidotas Viešvilės kaimo kapi-
nėse. Išlikusi nuotrauka, kurioje sėdi ant žirgo vienas iš Hanso Höpfnerio sūnų
Kurtas Höpfneris⁵⁴.

Po Antrojo pasaulinio karo Viešvilės apylinkėse, kaip ir visoje Mažojoje
Lietuvoje, nelikus vietos gyventojų, buvo pamiršti ir trakėnų žirgai. Pokario pra-
džioje Rydelsbergo dvare buvo įkurtas arklių nuomos punktas. Atsikėlę į Viešvilę
naujieji gyventojai, norėdami atlikti ūkinius darbus, čia nuomodavosi darbinius
arklius. Sportiniai žirgai buvo ilgam pamiršti. Tik po 1974 m. Smalininkų žemės
ūkio mechanizacijos technikumui pradėjus vadovauti aktyviam sporto entuziastui
Algirdui Gluodui buvo prisiminti sportiniai žirgai. Pradžioje išigyta keletas žirgų,
ieškota, kas su jais dirbs.

4. Žirgininkystė Nepriklausomybės metais atkurtuose Viešvilės apylinkių ūkiuose

Straipsnyje „Kas dieną su žirgais“ Jurbarko r. laikraščio „Šviesa“ korespon-
dentė Daiva Balčaitytė rašo apie Janavičių šeimos žirgus Smalininkuose: „Pažintis
su Ovidijum Janavičium prasidėjo kaip tik nuo žirgų. Į žirgyną pataikiau tuo metu,
kai Ovidijaus žmona Svetlana šėrė žirgus, – rašo savo straipsnyje Daiva Balčaitytė.

– Žirgas, kaip ir žmogus, tris kartus per dieną turi pasistiprinti, – rimtai sako
Svetlana Janavičienė.

Ovidijus svajojo apie žirgus nuo mažens – pipiras būdamas rovė žolę ir džiovino.
Į mamos ir tėtės klausimus paprastai atsakydavo:

– Arkliuką pirsime.“

„O kai suėjo berniukui vienuolika
metų, pirmą kartą nuvyko į žirgyną...
ir vaikystės svajonei liko ištikimas. Tik

⁵⁴Str. šioje monografijoje „Buve Viešvilės evangelikų
parapijos dvarai“.

Svetlana ir Ovidijus
Janavičiai su žirgu.
Iš Jurbarko r. laikr.
„Šviesa“

į Kauno politechnikos institutą įstojus, iškilo klausimas – ką gi daryti toliau? Taip ir važinėjo kasdien į treniruotes. Neilgas tai kelias, bet kai kasdien reikia važiuoti iš Kauno į Vilnių, o rytą vėl skubėti į paskaitas Kaune, nelengva, bet Ovidijus neapleido nei mokslo, nei tuo labiau žirgų.

Pagaliau baigtos studijos institute, gautas paskyrimas į tokią vietą, apie kurią ne vienas paslapčia svajojo. Bet ir vėl tie žirgai žirgai. Kaip magnetas jie traukė, kol atvedė visą Ovidijaus šeimą iki Smaliniūnų. Tiesa, nedidelis čia miesteliukas, bet viską atstojo noras dirbti savarankiškai.

Ne taip viskas atrodė, kai prieš trejus metus čia atvyko Janavičių šeima. Gal nelabai pagal tuometines sąlygas galėtumėm vadinti buvusį pastatą žirgynu.

Dirbti daug teko, nes viskas, ką mes šiandien matome technikumų žirgynuose, paties O. Janavičiaus rankų darbas. Žirgai gyvena patogiuose garduose, žirgynuose švaru, tvarkinga. Kas dieną čia ateina vaikai. Atvažiuoja jie iš Jurbarko ir Viešvilės, subėga vietiniai. Kasdien treniruotės.

– Nelengvas tai sportas, – atsidūsta treneris. – Žiūrėk, keletą metų treniruoji žirgą, o po to užsodini ant jo vaiką, ir vėl viskas iš pradžių. Dar būna ir taip, kad porą metų treniruotes lankęs vaikas staiga nebeateina.

Tuomet jau treneris sėda į mašiną ir važiuoja savo auklėtinio ieškoti. Galbūt vaikas aptingo, gal tėvai leisti nenori, o gal tik gero, nuoširdaus žodžio trūksta? Gaila veltui praleisto laiko ir to žirgo, kuris jau spėjo priprasti.

Apie ateities planus paklaustas, Ovidijus prabyla, kad kuo greičiau reikia sutvarkyti mašiną žirgų pervežimui, pasistatyti uždara maniežą, kad žiemos metu nereikėtų nutraukti treniruočių. Laisvo laiko nėra. O jei kada ir lieka laisvesnė minutė, tuoj sėda Ovidijus prie savo brėžinių ir jau išivaizduoja, kokia bus ta naujoji mašina, su kuria jis pats vežios žirgus. Išmoko virinti ir žirgus kaustyti, gydyti ir dar visokių naujų darbų, apie kuriuos anksčiau net žalio supratimo neturėjo. Ovidijus dabar gyvena nuo varžybų

iki varžybu. Bet ir jose ne visuomet taip puikiai pasiseka. Kartais, atrodo, iki pergalės taip nedaug reikia, bet neatsargus judesys, ar paprasčiausiai sėkmė aplenkia – ir grižęs turi dar daugiau dirbti⁵⁵.

„1980 m. tuometinis Smalininkų tarybinio ūkio-technikumo (toliau – TŪT) direktorius Algirdas Gluodas kreipėsi į sporto draugiją „Nemunas“ su prašymu rekomenduoti jojimo trenerį darbui su žirgais Smalininkuose. Draugijai rekomendavus, Lietuvos žemės ūkio ministerijos patalpose direktorius susitiko su elektroninių skaičiavimo mašinų inžinieriumi, jojimo trenerio praktikos turinčiu vilniečiu Ovidijum Janavičiumi. Ir nors A. Gluodas abejojo, ar prigimtinis vilnietis pritaps prie darbo ir gyvenimo sąlygų provincijoje, buvo susitarta, kad O. Janavičius atvyks dirbti į Respublikinės vaikų-jaunių jojimo sporto mokyklos padalinį, steigiamą prie Smalininkų TŪT. Tais pačiais metais, gavęs iš Vilniaus jojimo ir šiuolaikinės penkiakovės sporto mokyklos „dovanų“ – trakėnų veislės kumelę Kretą, O. Janavičius atvažiavo į Smalininkus. Smalininkų TŪT tuo metu savo balanse turėjo aštuonis mišrūnus arklius, labai blogas arklides, vietinių gyventojų neigiamą požiūrį į arklius ir jojimo sportu užsiiminėjančius asmenis, neturėjo jojimo sportui skirto inventorius. Sportuojantys su esamais jomamaisiais arkliais pasiekti gerų sportinių rezultatų neturėjo galimybių, todėl buvo ieškoma sportinių žirgų ir lėšų jiems įsigyti. Padedant jojimo sporto entuziastui A. Greičiui, dirbusiam Jurbarko r. žemės ūkio produkcijos paruošimo ir kokybės inspektoriumi, rajono ūkiuose esantys perspektyvūs žirgai buvo perduoti Smalininkų TŪT jojimo sekcijai. Smalininkų TŪT arklidės pasipildė perspektyviais trakėnų veislės žirgais Tango, Olimpija, Delta, kurių dėka Smalininkų raiteliai respublikinėse varžybose iškovojo pirmąsias pergalės.

Vertindama Smalininkų raitelių sportinius pasiekimus, tarp kurių iš metų į metus buvo laimėtos ir LSSR žemės ūkio ministerijos organizuojamos TŪT pirmenybės, Žemės ūkio ministerija skirdavo lėšų sportinių žirgų įsigijimui. Už skirtus pinigus iš Šilutės r. „Nemuno“ valstybinio žirgyno buvo nupirkti trakėnų veislės žirgai: Preliudas, Varduva, Karatas, Linėjus ir Liverpoolis, o iš Rusijos Federacijos Rostovo srities – devyni Budiono veislės žirgai, kurie ypač tinkami konkūrams. Daugelis šių žirgų buvo naudojami ne tik sportinėse varžybose, bet ir žirgų reprodukcijai. Lietuvos jojimo rinktinės SSRS sporto meistras R. Gečas gerų sportinių rezultatų pasiekė su žirgu Linėjumi atstovaudamas Lietuvai visasąjunginėse varžybose Maskvoje bei įvairiose tarptautinėse varžybose. Išskirtiniai smalininkiečiams buvo 1985 m., kai Smalininkų TŪT raitelių komanda, kurios pagrindą sudarė Remigijus Gečas su žirgu Olimpija, Darius Rainys su Linėjumi, Zenonas Venskūnas su žirgu Tango, Česlovas Galbuogis su Preliudu, laimėjo beveik visas respublikoje vykusias komandines rungtis: I vietą pirmosiose LSSR jaunimo žaidynėse, I vietą Lietuvos tarybinių ūkių technikumų pirmenybėse, I vietą Respublikinėse taurės varžybose Jurbarko, I vietą Savanoriškos sporto draugijos „Nemunas“ pirmenybėse, II vietą Respublikinėse vaikų-jaunių jojimo mokyklos pirmenybėse. Vokietijos Federacijoje Respublikoje vykusiame tarptautiniame turnyre O. Janavičius su žirgu Liverpooliu, startavęs Lietuvos komandoje, tapo nugalėtoju taurės rungtyje, prizininku atskirose rungtyse.

Lygia greta su sportine veikla buvo vykdoma ir žirgų reprodukcija. 1998 m. Smalininkų žirgyne laikomų žirgų skaičius pasiekė 45. Dalis užaugintų žirgų buvo parduoti. Juos įsigijo ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių – Vokietijos, Danijos, Suomijos, Ispanijos, Lenkijos, Švedijos piliečiai. Prie Smalininkų jojimo bazės kūrimo daug pri-

⁵⁵Jurbarko r. laikraštis *Šviesa*, 1983 08 13, Nr. 94.

Smalininkų raitelių komanda. Iš kairės: R. Gečas, Z. Venskūnas, treneris O. Janavičius, visuomenininkas A. Greičius, Č. Galbuogis, D. Rainys. 1985 m. Iš Irenos Janavičienės albumo

Rasa Augustienė su žirgu Gemiu. 2004 m. I. Janavičienės nuotr.

Jaunosios Smalininkų raitelės. Iš kairės: Gaudenė Janavičiūtė, Gabrielė Gečaitė, Neda Šimkutė, Iveta Janavičiūtė, Augustė Ivanauskaitė

Iveta Janavičiūtė su eržilu Kemiu

VšĮ „Smalininkų žirgai“ direktorė I. Janavičienė su dukra Gaudene ir kumele Gama. 2009 m. Iš I. Janavičienės albumo

„Piršlybos gamtoje“.
2010 m.

O. Janavičius
su žirgu Galgau.
2002 m.
Iš I. Janavičienės
albumo

sidėjo tuometinis Smalininkų TŪT direktorius A. Gluodas, Jurbarko r. vykdomojo komiteto pirmininkas Aloyzas Zairys, Lietuvos žemės ūkio ministerija. Buvo pastatytos naujos 23 vietų arklidės, pagamintas tarptautinius standartus atitinkantis kliūčių kompleksas, nupirkta žirgams inventorių, pasiūtos varžybų dalyviams uniformos, pastatytas uždaras jojimo maniežas, įrengti jojimui skirti aikštynai, nupirkta žirgų transportavimui automobilis ir automobilis, skirtas sportininkams. Smalininkiečių kliūčių kompleksas tuo metu buvo geriausias respublikoje ir jį Respublikinis sporto komitetas skolindavosi Vilniaus mieste Vingio parke vykstančioms tarptautinėms jojimo varžyboms.

Lietuvos nepriklausomybės metais Smalininkuose žirginio sporto veikla nenutrūko, ją ir toliau puoselėja O. Janavičius su žmona Irena, augindami Budiono ir Lietuvos jojamųjų veislių žirgus. Varžybose Smalininkų komandos raiteliai dalyvauja tik su Janavičių ūkyje užaugintais Budiono veislės žirgais. Raimonda Palionytė su žirgu Gemiu tapo Lietuvos čempione dailiojo jojimo rungtyje. O. Janavičius su žirgu Galgau sėkmingai dalyvavo aukščiausio rango respublikinėse ir tarptautinėse jojimo varžybose, kuriose kliūčių aukštis siekdavo 150 cm, tapo nugalėtoju Lietuvos konkūrų čempionate Lietuvos Respublikos taurės rungtyje; šuolio į aukštį rungtyje su žirgu Bimu O. Janavičius įveikė

202 cm aukščio kliūtį. 2012 m. prie esamos žirginio sporto bazės įsteigta VšĮ „Smalininkų žirgai“, kuri teikia jojimo paslaugas visiems norintiems sportuoti ar praleisti laisvalaikį su žirgais, išnuomoja žirgus proginėms fotosesijoms; vykdo edukacines programas, veda jojimo užsiėmimus organizuotoms grupėms, rengia žirginio sporto varžybas, dalyvauja su parodomosiomis programomis šventiniuose renginiuose⁵⁶.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Svetlana ir Ovidijus Janavičiai pokario metais buvo rajono žirgininkystės sporto pradininkai, išugdę visą būrį šios sporto šakos entuziastų. Šios sporto šakos Janavičiai neapleidžia ir atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę. S. ir O. Janavičių išugdyti žirginio sporto entuziastai – sportinių varžybų prizininkai Rasa ir Raimundas Augustiai atgaivino senąsias tarpukario žirgininkystės tradicijas Viešvilėje. Apie tai pasakoja Austė Augustytė.

Rasos ir Raimundo Augustių žirgininkystė

„Rasa ir Raimundas Augustiai žirgais žavisi nuo jaunų dienų ir ne paslaptis, kad būtent jų dėka juodu ir susipažino. Tačiau pradėkime nuo pradžių, nuo ko viskas ir prasidėjo. Jų istorijos skirtingos, todėl pirma pakalbėkime apie Raimundą.“

R. Augustis gyveno Jurbarkė ir mokėsi Jurbarko II vidurinėje mokykloje. Jam, kaip ir visiems, buvo privaloma pasirinkti lankytiną būrelį. Priimti sprendimą, kuri sritis jį domina labiausiai, nebuvo sunku, nes nemažai draugų jau lankė žirginio sporto būrelį, tad Raimundas nusprendė prie jų prisijungti ir pradėti lankyti Smalininkų žirgyną. Būdamas 11 metų jis važinėdavo į Smalininkų miestelį, kuriame jodinėjo žirgais. Neilgai truko ir jis pastebėjo, kad šis užsiėmimas yra būtent ta sritis, kuriai turi gabumų ir noro. Jis uoliai treniravosi (treneris – Ovidijus Janavičius), važinėjo į varžybas. Tuo metu šis sportas buvo labai populiarus, ypač tarp vaikinų. Smalininkų tarybinio ūkio technikumui žirginio sporto komanda buvo žinoma Lietuvos Respublikoje kaip pajėgi ir stipri. Raimundas pasakoja, kad būdavo visko, tačiau ne vienose varžybose jie laimėdavo geras prizines vietas. Asmeninių laimėjimų jis pats turi nemažai, tačiau vienas iš reikšmingiausių – 1987 m. iškovotas Lietuvos jaunučių čempiono vardas. Raimundas savo kolekcijoje turi ir garbingą kandidato į sporto meistrus vardą, taip pat didžiuojasi ir aukščiausia peršokta kliūtimi, tai yra vieno metro ir aštuoniasdešimt penkių centimetrų aukščio. Taip bėgo jo jaunystės dienos kartu su žirgais.

Rasa Strikaitė potraukį prie žirgų jautė nuo mažų dienų ir visada svajoto apie galimybę jodinėti. Kai buvo maža, ji turėjo rimtą galvos traumą, po kurios gydytojas pasakė, kad jodinėjimas jai gali būti be galo rizikingas, todėl Rasos mama griežtai uždraudė šį malonumą. Metai bėgo, ir mergaitės noras vis stiprėjo. Nuo 6 klasės ji pradėjo lankyti Smalininkų vidurinę mokyklą – taip galėjo būti arčiau žirgų. Nuo 14 metų pradėjo jodinėti, iš pradžių be mamos žinios, nes Rasa suprato, kad jei papasakos mamai, šis užsiėmimas jai bus uždraustas. Po kurio laiko ji privalėjo atskleisti visą tiesą ir įrodyti, kad esanti be galo atsargi ir, kad ir kas benutiktų, žirgų ji nepaliks. Galiausiai, pamačiusi mergaitės užsidegimą, mama pasidavė ir davė leidimą toliau lankyti šį užsiėmimą. Rasai žirgynė buvo iš tiesų sunku – mergaičių tuo metu beveik nebuvo, vien vaikinai,

o jie išties nedraugiški. Rasa visada ⁵⁶Ten pat.

R. Augustis. Varžybos Prienų r. Veiverių žirgyne. 2013 m.

*R. Augustienė. Dailusis jojimas. 2011 m.
Iš šeimos albumo*

R. Augustienė. Šventė Viešvilėje

*Austė Augustytė. Šventė Viešvilėje.
2013 m. Iš šeimos albumo*

*Austė Augustytė. Žirginio sporto
varžybos. 2013 m.*

*Aiva Augustytė su žirgu. 2012 m.
Iš šeimos albumo*

svajojo apie dailiojo jojimo rungtį, ir vieną dieną treneris O. Janavičius jai pasiūlė konkūro pakaitą. Ji pradėjo mokytis dailiojo jojimo subtilybių. Ši sritis Lietuvoje nėra taip paplitusi ir išsivysčiusi kaip konkūras, tačiau nuo pat pirmų akimirku, sužinojusi apie galimybę to mokytis, Rasa net nedvejodama perėjo prie šios sporto šakos. Dailusis jojimas reikalauja daug kantrybės bei ryžto, todėl Rasai tai buvo išties nemažas iššūkis. Ji sėkmingai treniravosi ir startavo varžybose. Jau dabar ji yra dalyvavusi nemažai varžybų ir didžiuojasi ne viena laimėta prizine vieta.

Rasa ir Raimundas susipažino Smalininkų žirgyne, jie kartu treniravosi bei važinėdavo į varžybas. Taip susikirtę jų gyvenimo keliai susijungė į vieną, kuris tęsiasi iki šių dienų. Susilaukę vaikų bei turėdami darbus, jie gyveno Viešvilės miestelyje, Rasos gimtinėje. Iš čia daug metų važinėdavo į Smalininkų žirgyną bei tęsė savo sportinę karjerą. Laikui bėgant abu pradėjo galvoti apie nuosavo žirgo išsigijimą. Ir taip šeimoje atsirado pirmasis žirgas Bingo. Tai buvo 2008 m. lapkričio 9 d. Šis gražus mažylis, būdamas 6 mėnesių, atkeliavo į savo naujus namus. Dabar jis jau suaugęs žirgas ir jau ruošiamas konkūro varžyboms, kuriose sėkmingai dalyvauja Raimundas ir jo dukra Austė.

„Vėliau buvo įsigytas dar vienas žirgas Pegasas, kurio tėvas daugkartinis Lietuvos čempionas. Pegasas dalyvauja konkūro varžybose ir yra išskirtinio bei labai žaismingo charakterio. Vėliau atsirado kiti žirgai: Žalgiris, Zambas, tačiau jie iškeliavo iš mūsų namų. Žirgų auginimas reikalauja daug atsakomybės ir laiko, visada reikia būti pasiruošus netikėtumams. Žirgai suserga ir gauna įvairių traumų. Kaip visur, taip ir pas Augustį, buvo ir liūdnu dienų. Viena iš jų – kai dėl smarkios traumos teko užmigdyti jauną eržiliuką. Tai vienas skausmingiausių išgyvenimų auginant savus žirgus. Rasa ir Raimundas šiuo metu turi 5 žirgus: Bingo, Fainą, Eskadą, Pegasą bei Kivi Star. Visi žirgai yra Lietuvos jodamųjų veislės. Faina ir Kivis dar jauni. Bingo ir Pegasas jau dalyvavo ne vienos konkūro varžybose. Raimundas su šiais žirgais yra užėmęs nemažai prizinių vietų. Jo dukra taip pat seka tėčio pėdomis ir stengiasi jo nenuvilti. Šioje šeimoje žirgai visada buvo malonus hobis kiekvienam jos nariui. Dukros Austė ir Aiva taip pat žavisi šiais gyvūnais nuo mažų dienų. Aiva mėgsta su jais ramiai jodinėti, o Austė susižavėjo sportu, todėl nuo mažų dienų neatsitraukia nuo jų. Rasa ir Raimundas stengiasi šiuo sportu sudominti ir kitus žmones, todėl organizuoja įvairius šventinius pasirodymus bei varžybas tiek savo miestelyje, tiek svetur. 2013 m. rugpjūčio 3 d. jie surengė pirmąsias Viešvilės miestelio konkūro varžybas. Šioms varžyboms buvo ieškoma rėmėjų, pakviesti prekybininkai, atsivežti poniai, skirti vaikams jodinti, dalyvavo gausus būrys žiūrovų iš visos Lietuvos. Pirmame konkūre laimėjo dukra Austė su žirgu Pegasu, o pagrindinėje rungtyje – svečias iš Kauno – Renatas Dreičas. Šis renginys sulaukė nemažai žmonių dėmesio. Tai vienas iš svarbiausių ir reikšmingiausių renginių Augustių šeimai. Ateityje jie tikisi susikurti jaukias sąlygas tiek sau, tiek žirgams bei toliau populiarinti ir puoselėti žirgų sportą Lietuvoje“⁵⁷.

Rasos ir Raimundo Augustių siekis – toliau populiarinti ir puoselėti žirgų sportą ne tik savo gimtajame Jurbarko rajone, bet ir visoje Lietuvoje.

Senąsias žirgininkystės tradicijas siekiama atgaivinti ir buvusiam Kazikėnų (Kasikėnai, vok. *Kassigkehmen*) dvare. Apie atkurto Kazikėnų dvaro (Jurbarko r., Smalininkų seniūnija) žirgus pasakoja pateikėja Inga Lukošienė:

⁵⁷Pateikėja Austė Augustytė, gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2014 m. Viešvilė.

„Yra tik du tikri dalykai gyvenime: žirgai ir pavasaris“ (arabų patarlė)

„Žirgai, arkliai, ar kaip juos bevadintum, įleikia į kai kurių žmonių gyvenimą tarsi viesulai, sugriauna nusistovėjusią tvarką ir lieka ten visam laikui.

Žirgas – tai ne vien tik įgeidis ar mada, tai gyvas gamtos kūrinys su savo charakteriu, mąstymu ir poreikiais. Todėl visada prieš išsijojant žirgą reikia labai daug svarstyti, ar bus galimybė suteikti jam tinkamą priežiūrą ir gyvenimo sąlygas.

Ką reikia duoti, kad galėtum be baimės pasiimti? Štai kur klausimas. Ir tų klausimų buvo ir bus. Todėl labai svarbu nepervertinti savo jėgų.

Norėtūsi, kad kiekvienas, kuris visgi ryšis pradėti savo kelionę į žirgų pasaulį, žinotų, ką turi susikurti sau ir žirgui, kad ta kelionė nesibaigtų visiška nesėkme.

Taigi. Labai trumpai, glaustai.

Patalpos, kuriose bus laikomi žirgai, turi atitikti tris pagrindines sąlygas: tai tinkamas mikroklimatas, temperatūra ir apšvietimas.

Mikroklimatas labai veikia žirgų imuninės sistemos gebą pasipriešinti žalingiems aplinkos veiksniams bei infekcijai.

Optimali temperatūra arklidėje – 8–18 laipsnių C.

Labai svarbu, kad arklidė būtų pakankamai aukšta, su gera ventiliacija ir apšvietimu. Aukštos, gerai ventiliuojamos arklidės – tai žirgų plaučių ligų prevencija, apšvietimas svarbus tam, kad normaliai funkcionuotų įvairios organizmo sistemos.

Žirgai nesunkiai pakenčia šaltį, todėl nereikia manyti, kad žirgui šalta taip pat kaip ir žmogui. Jų kitokia medžiagų apykaita. Aklinai užsandarinta arklidės patalpa atneš daugiau žalos nei naudos, nes pagrindinė peršalimo ligų priežastis – kontrastas tarp šilto patalpos ir šalto lauko oro. Jei žirgas gero kūno sudėjimo, sveikas, gauna pakankamai pašaro, gali atlaikyti gana žemą temperatūrą.

Šėrimo problema dar opesnė. Arklys turi vienkamerinį nedidelės talpos skrandį ir ilgą žarnyną. Tai susiformavo evoliucijos eigoje dėl to, kad arklys turėjo aukos statusą, o pilnu pilvu toli nenubėgsi. Kaip ir visų žolėdžių gyvūnų, pagrindinis jų „patiekalas“ – stambieji pašarai (šienas, labai geros kokybės šienainis). Visi kiti pašarai (koncentratai ir sultingieji) negali viršyti nustatytų normų. Jei nesilaikoma šių taisyklių, galime sulaukti nepageidaujamų pasekmių – arkliai suserga. Viena pagrindinių ligų, dėl kurios patiriami didžiausi nuostoliai, – diegliai. Tai arklių virškinamojo trakto (dažniausiai) liga, kurią sukelia pilvo ertmėje lokalizuotų skausmų priepuoliai. Todėl labai svarbu žinoti, kad prevencija kainuoja pigiau.

Tai ką gi šerti žirgams? Šėrimo klausimas bene opiausias visame pasaulyje. Dabar kuriamos ištisos šėrimo sistemos, tačiau kuri jų geriausia, sunku atsakyti. Aišku, kad gamtoje žirgas minta vien stambiaisiais pašarais ir ėda 12–18 val. per parą. Įsikišus žmogui, ėdimo laikas sutrumpėjo drastiškai. Energijos užtekinai gaunama su koncentrais, bet ką gi daryti su laiku, jei ėdimo laikas per parą sutrumpėja 3 ar daugiau kartų? Tada žirgai mąsto. Psichologiškai stabiliems – tai gal nieko tokio, bet ne visi jie tokie. Panagrinėkime žirgų pasaulėjautą.

Arklys – didelis, gražus, jautrus ir atsargus gyvūnas. Aplinką mato ir atpažįsta šiais pagrindiniais pojūčiais:

Rega. Matymo laukas – 320 laipsnių. Yra dvi aklosios zonos: viena tiesiai priekyje, kita gale. Nepaisant to, žirgai labai tiksliai suvokia atstumus ir pasižymi gera

orientacija erdvėje bei atmintimi. Į tolį arklys mato kelis šimtus metrų ir labai gerai įsimena daiktus, esančius jo regos lauke, todėl atsiradus netikėtam ar naujam objektui, žirgas gali baidytis.

Uoslė. Labai gera ir jautri. Jos dėka žirgas nesunkiai skiria mėgstamus pašarus, taip pat tokius, kurie jau nebetinkami būti arba dar nėra jų ragavęs. Uoslė yra pagrindinis arklių bendravimo aspektas. Uosdami atpažįsta lyderį ar kumelė savo kumeliuką. Aišku ir tai, kad arkliai užuos ir mūsų baimę. Čia nėra jokios mistikos. Tiesiog žmogus adrenalina išprakaituoja per delnus, o arkliai turi puikią uoslę.

Klausa. Arklys girdi keliolika kartų geriau nei žmogus. Puiki klausa išsivystė tam, kad arklys, kaip medžiojamas gyvūnas, spėtų pabėgti nuo plėšrūno. Žirgas puikiai skiria ne tik šeiminingo balsą, bet ir jo intonaciją. Jautresniam žirgui nubausti pakanka pakelti balso tembrą, ir žirgas supras, kad pasielgė netinkamai.

Skonis. Arkliai bet kokį naują pašarą ar skanėstą pirma uosto, o po to atsargiai ragauja. Todėl duodant kokį naują pašarą, jo kiekis turi būti nedidelis, nes būtina įvertinti, ar tinkamas šis pašaras žirgo skoniui.

Lytėjimas. Žirgas puikiai jaučia ne tik žmogaus prisilietimą, bet reaguoja į musės, uodo ar kito vabzdžio nutūpimą. Be to, ant arklio lūpų esantys ilgi ūsai – taip pat svarbus lytėjimo organas. Šiais ūsais žirgai tyrinėja artimiausią aplinką ir gali atskirti pašarą, kuris pavojingas jų sveikatai.

Žirgai – laisvamėgiai gyvūnai. Jų judėjimo aparatas sukurtas taip, kad jie turi nuolat judėti. Kad ir kokios oro sąlygos, žirgai privalomai turi būti leidžiami mocionui. Tai ne tik grūdina organizmą, bet ir užkerta kelią psichikos sutrikimams (priekanda, meškos liga ir kt.).

Galų gale – žirgų charakteris. Žmonės juos taip pat suskirstė į keturis tipus: sangviniškus, choleriškus, flegmatikus ir melancholikus. Tačiau aišku, kad bandos gyvūnai turi lyderį ir nepakenčia vienatvės. Lygios partnerystės bandoje nebūna. Todėl jei žmogus nesusitvarko su savo žirgu, jis tiesiog nėra lyderis.

Apie žirgus galima rašyti iki begalybės. Tačiau neįmanoma žodžiais išreikšti to jausmo, kuris apima, kai leki laukais Nemuno pakrantėm arba kai pratarus vos vieną žodį pasigirsta švelnus krizenimas ar šiltos lūpos liečia delną kaip dėkingumo išraiška... Ir kai atrodo, kad gyvenime nebelieka nieko, visada lieka du tikri dalykai: žirgai ir pavasaris⁵⁸.

Pateikėja Inga Lukošienė apibūdina žirgo gyvenimo, jo laikymo sąlygas, reikalavimus patalpoms, mikroklimatą, šėrimo reikalavimus, žirgo pojūčius, nagrinėja žirgų charakterį.

Lietuvoje trakėnai, rašo Egidijus Bacevičius, auginami nuo pat šios veislės išvedimo. „Pagrindinis jų arealas ties Jurbarku–Pagėgiais–Šilute.“ Tarpukariu trakėnų žirgais buvo aprūpinama Lietuvos kavalerija.

Nepriklausomybės laikotarpiu įsteigta Lietuvos trakėnų veislės žirgų auginojų asociacija, kurios centras – Šilgaliai, Stoniškių sen.

Lietuvos trakėnų žirgai ženklinami septynšakiais briedžio ragais, po jais – Gedimino stulpai⁵⁹.

Apibendrinant galima sakyti, kad trakėnų veislės sportiniai žirgai tapo neatsiejama Mažosios Lietuvos kultūrinio kraštovaizdžio dalimi, o šiais laikais –

⁵⁸ Pateikėja Inga Lukošienė, gyv Kazikėnų k. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2014 m. Viešvilė.

⁵⁹ Bacevičius E. Trakėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. IV, Vilnius, 2009, p. 562.

Į kelionę su žirgu.
2013 m.
I. Lukošienės nuotr.

ne tik gyvaisiais simboliais, bet ir krašto vizitine kortele. Per Antrąjį pasaulinį karą žirgynai buvo sunaikinti, išvežti iš jų žirgai taip ir liko nesugražinti. Sovietiniu laikotarpiu visi arkliai, tarp jų ir likę neatimti karo metais žirgai, iš privatinių buvo surinkti ir atiduoti į kuriamus kolūkius. Trakėnai – Mažosios Lietuvos paveldo dalis, kuri jau priskiriama prie nykstančių žirgų veislių⁶⁰. Šiuo metu trakėnai auginami „Nemuno“ ir Vilniaus žirgynuose bei privačiuose ūkiuose.

Kazikėnų žirgai.
2013 m.

I. Lukošienės nuotr.

Apibendrinimas ir išvados

1. XVIII a. pr. Rytprūsioje, kairiajame Nemuno krante, Prūsijos karaliaus nurodymu sukultūrinus buvusias pelkes, pievas ir krūmynus, jų vietoje pradėti steigti žirgynai, kuriuose pradėti ruošti žirgai, kuriais siekta aprūpinti Prūsijos armijos kavaleriją. Rytprūsioje kavalerijos žirgai buvo veisiami penkiolikoje dvarų, tarp jų ir dešiniajame Nemuno krante buvusiame Šereitlaukyje.

2. Trakėnų veislės žirgai išvesti kryžminant geromis savybėmis pasižyminčias vietinių veislių kumeles su

⁶⁰Bacevičius E. Trakėnų veislės žirgai garsina gimtinę, [www.silaine.lt/2017 11 20/Trakenai](http://www.silaine.lt/2017_11_20/Trakenai).

grynakraujais arabų, anglų, danų, turkų, ispanų ir kitų veislių eržilais. Trakėnų veislės žirgai, kaip tinkami visoms klasikinio sporto šakoms, XIX a. pr. išplito ir Klaipėdos krašto dvaruose.

3. Žirgynai daug nukentėjo 1806–1807 m., užėjus Prancūzijos armijai, žirgai buvo išblaškyti po visą Europą. Po karo su prancūzais žirgai buvo sugražinti ir XVIII pab. žirgynai Rytprūsioose vėl suklestėjo. Pirmojo pasaulinio karo metu dauguma žirgų buvo išgelbėti išvarius juos į Sileziją. Antrojo pasaulinio karo pab., artėjant frontui, žirgai išgelbėti išvarius į Vakarų Vokietiją.

4. XX a. pr. trakėnų veislės žirgai buvo laikomi Kazikėnų ir kituose Viešvilės valsčiaus dvaruose. Viešvilės miestelyje šie sportiniai žirgai laikyti ir naudoti pramogoms *Hilsbergo*, *Kalvaičio*, *Knoblocho*, *Noibacherio*, *Šetlerio* ir kt. ūkiuose.

5. Pokario metais žirgininkystė, kaip Mažosios Lietuvos kultūros paveldo dalis, atkurta „Nemuno“ žirgyne Šilgaliuose, kur nuo 1967 m. pradėti veisti ir trakėnai. Nepriklausomybės metais žirgininkystė, kaip sporto šaka, plėtojama Viešvilėje – Rasos ir Raimundo Augustių, Kazikėnuose – Ingos ir Gedimino Lukošių, Smalininkuose – Irenos ir Ovidijaus Janavičių ūkiuose.

Naudota literatūra

1. Augonytė G., Kulpys J. *Sportinių ir laisvalaikio žirgų šėrimas*, Kaunas, 2005.
2. Bacevičius E. Trakėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. IV, Vilnius, 2009.
3. Bacevičius E. Trakėnų veislės žirgai garsina gimtinę, *www.silaine.lt/2007 11 20*.
4. Balys J. *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993.
5. Balsys R. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*, Klaipėda, 2006.
6. Bertašius M., Girininkienė V., Klimka L., Macijauskienė V., Petreikis T., Svetlauskas S., Šveistienė R. *Lietuviški žirgai*, Vilnius, 2008.
7. Danilevičius E. *Oi, žirge žirge*, Vilnius, 1986.
8. Dusburgietis P. *Prūsijos žemės kronika*, III d. Apie teutonų namų ordino brolių karus prieš prūsus, Vilnius, 1985.
9. Korzonaitė E. Žirgas tautosakoje ir papročiuose, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. IV, Vilnius, 2009.
10. Rink J. *Die christliche liebestätigkeit in Ordenslande Preussen bis 1525*, Breslau, 1911.
11. Vėliuvienė R. *Lietuvių mitologija*, t. I, 2013.

Šaltiniai

1. Augonytė J., Kulpys J. *Sportinių žirgų šėrimas*, Lietuvos veterinarijos akademijos Gyvulių mitybos katedra, Kaunas, 1999.
2. Bacevičius E. Trakėnų www.silaine.lt/2007 11 20/Trakenai-22.htm.
3. Batūra R. Žalgirio ir Durbės pergalės 600 ir 750 m. jubiliejai, *Kardas*, 2010, Nr. 3(444).
4. Gruzdienė D. LDK kariuomenė Žalgirio mūšio išvakarėse, *Kardas*, 2010, Nr. 3(444).
5. Jurbarko rajono laikraštis *Šviesa*, 1983 08 13, Nr. 94.
6. Kaunas D. Mažosios Lietuvos kultūros paveldas: išsaugojimo ir aktualinimo reikšmės, *Draugas*, 2003 06 14, Nr. 115.
7. Masiulis A. Ode trakėnams, *Vakarų ekspresas*, 2018 03 31, www.ve.lt/naujienos/lietuva/mazoji-lietuva/ode-trakenams-1624493.
8. biblioteka.gindia.lt > biblioteka > vydūnas > Septyni šimtmečiai vokiečių–lietuvių santykių, Juodas mirties šešėlis virš Ordino žemių.

9. Pateikėja Austė Augustytė, gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2014 m. Viešvilė.
10. Pateikėja Inga Lukošienė, gyv. Kazikėnų k. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2014 m. Viešvilė.
11. Ragauskienė R. Žirgininkystės pradžia Kristupo Manvydo Dorohostaiskio „Hipika – XVII a. pr. bestseleris“, *m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/zirgininkystes-pradzia...xvii-a.../170*. Pagal Dorohostaiskio K. M. Hipika, arba Knyga apie arklius. Iš lenkų k. vertė A. Baravykaitė, leidykla „Saulės delta“, 2008.
12. *samogitia.mch.mii.lt/.../R_Balsio_str*.
13. Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I, Vilnius, 1996.
14. Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. II, Vilnius, 2001.
15. Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. III, Vilnius, 2003.
16. Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. IV, Vilnius, 2005.
17. Buvę Viešvilės evangelikų parapijos dvarai. Str. šioje monografijoje. Nuotr. Nr. 14, 15.
18. Von Knobloch H. E. *Das Gut Riedelsberg Historischer Rückblick und Erinnerungen*, Berlin-Dahlem, 1997.
19. *www.kaupa.lt > Apie mus > Istorija ir nūdienu*.
20. *www.stvm.lm.lt/.../47-zirgininkystes-verslo-darbuoto...*
21. *www.technologijos.lt Visos temos > Mokslas > Apie gamtą*.
22. *www.knygklubas.lt > ... > Laisvalaikis ir pomėgiai*.

Žvejyba Nemune žemiau Jurbarko

Algirdas Sinkevičius

Įvadas

Didžiausios Lietuvos upės – Nėmuno – ilgis 937 km. 462 km jis teka Baltarusijos teritorija ir tik 359 km per Lietuvą^{1, 2}.

Nuo 1920 m. iki Antrojo pasaulinio karo nuo Šventosios žiočių iki Kuščių mario Nemunu ėjo 112 km ilgio siena su Vokietija. Šiose vietose gyvenę žmonės daugiausia kirsdavo giria, taip pat vertėsi laivininkyste ir žvejyba. Anuomet žvejyba šiame nelabai dosnios gamtos Mažosios Lietuvos krašte buvo daugelio pragyvenimo šaltinis. Žvejybą Nemunė iki Antrojo pasaulinio karo skatino ir tai, kad Lietuvoje gyveno daug žydu – pagrindinių žuvų vartotojų. Iki 1960 m., kol nebuvo paleista Kauno HE, pavasariais Nemunas žemupyje smarkiai ištvindavo. Anot Hanso Erhardto fon Knoblocho „Viešvilės kaimo kronikų“ (*Die Wischwiller Dorf Chronik*) autoriaus, „pavasariais Viešvilės apylinkių gyventojai Velykų laukdavo ne tik kaip šventės, bet ir kaip nelaimės <...> Vanduo apsemdavo žemiau stovinčias gyventojų sodybas, be to, nebuvo kur susimalti – neveikdavo malūnas“. Žemyn nuo Smalininkų Nemuno vaga buvo gilesnė. Kad pavasariniai potvyniai neardytų upės krantų, Mažojoje Lietuvoje Nemuno krantai buvo sustiprinti dambomis (sukalti kuolai ir sukrauti akmenys). Kai kurios siekia net apie 300 m ilgio. Vietos gyventojai juos vadina *špikdamiais*, *bunomis*^{3, 4}.

XIII a. pabaigoje, nukariavęs jotvingius, nadruvius ir skalvius, prie Nėmuno įsitvirtino Kryžiuočių ordinas. 1259 m. dešiniajame Nemuno krante, į rytus nuo Mituvos, kryžiuočiai pasistatė galingą Georgenburgo pilį, ji buvusi svarbi toliau skverbiantis į vakarines lietuvių žemes. XVI a. Ordinas buvo reformuotas į pasaulietinę Prūsijos kunigaikštystę. Nuo XVI a. Prūsijos valstybės šiaurės rytinėje dalyje gausiai gyvenant lietuvių, čia susiformavo savita lietuvių etnografinė sritis – Mažoji Lietuva, dar kitaip vadinta Prūsų Lietuva. Daugiau nei 600 metų šio krašto raida vyko Prūsijos valstybėje. Nemuno žemupys iki pat Pirmojo pasaulinio karo išliko viena lietuviškiausių Rytų Prūsijos sričių (lietuvių kalbą čia vartojo daugiau negu 60 proc. visų gyventojų). Vietoj Ordino komturijų buvo įkurti didieji valsčiai (*Hauptamt*). Didžioji Viešvilės evangelikų liuteronų parapija, besitęsianti nuo Jūros upės iki Šventosios, priklausė Ragainės valsčiui (*Hauptamt Ragnit*), vėliau apskričiai (*Kreis Ragnit*). Parapijos ribos sutapo su Kazikėnų, vėliau Viešvilės mažojo valsčiaus ribomis. XVIII–XIX a., augant gyventojų skaičiui, šios parapijos ir valsčiaus ribose susikūrė atskiros Smalininkų, Trapėnų, Žukų parapijos ir valsčiai. Tarpukariu (1923–1938 m.) didžioji dalis Nemuno žemupio priklausė atsikūrusiai Lietuvos valstybei (kairioji žemupio dalis liko Rytų Prūsijai). Pokariu Nemuno žemupys ir delta tapo riba tarp Lietuvos Rusijos federacijos Karaliūčiaus (Kaliningrado) srities⁵.

¹ Rainys A. *Nemunas, Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, 2006, p. 260.

² Kolupaila S. *Nemunas*, Kaunas, 1940.

³ Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejyba Nemune tarp Kauno ir Smalininkų*.

⁴ Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik VI*, Berlin–Dahlem, 2002, S. 78.

⁵ *Ten pat*.

Straipsnio objektas: Nemunas ir kiti žvejybai naudoti vandens telkiniai žemiau Jurbarko.

Darbo tikslas: naudojantis išlikusiais rašytiniais šaltiniais, amžininkų prisiminimais apžvelgti Nemuno žvejų gyvenimo ir veiklos sąlygas, išanalizuoti žvejybos Nemune ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti ir apibendrinti žuvų išteklius ir žuvų apsaugos priemones.
2. Apžvelgti žvejybos tradicijas, prietarus, žvejų naudotus burtus.
3. Išnagrinėti ir aptarti tarpukario bei pokario metų žvejybos Nemune ypatumus.

4. Naudojantis išlikusiais rašytiniais šaltiniais, amžininkų prisiminimais aptarti panemunės žvejų naudotas žvejybos priemones.

5. Apibūdinti žvejų šventes, mėgėjišką ir nelegalią žvejybą.

Tyrimo metodai: tyrimui derinti aprašomasis, analitinis, naratyvinis ir ikonografinis metodai.

Raktiniai žodžiai: Nemunas, žvejybos papročiai, žvejų laivai, žvejyba, užtūros, tinklai.

Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į žemiau Jurbarko buvusių Palėkių, Smalininkų ir Viešvilės parapijos gyvenviečių žvejų, buvusių žvejų brigadų gyvenimo ir veiklos tyrimą, kuris anksčiau atskirai nebuvo nagrinėtas. Skaitytojui pristatomos pokario metų Kauno žuvininkystės ūkiui priklausiusios, Kalnėnų, Palėkių ir Smalininkų žvejų brigados.

Žuvų ištekliai ir jų apsauga

1807 m. gėlavandenes žuvis tyrinėjo ir aprašė prof. S. Jundzilas. Pokario metais Lietuvos žuvis tyrinėjo mokslininkai: dr. K. Gaigalas, dr. V. Kesminas, prof. A. Pečiukėnas, dr. R. Repečka, prof. J. Virbickas, habil. dr. R. Volskis, ir kiti ichtiologai. Nemunas – pati didžiausia ir žuvingiausia Lietuvos Respublikos upė. Joje veisiasi kone visos mūsų gėlųjų vandenių žuvys: žiobriai, ešeriai, karšiai, vėgėlės, šapalai, šamai, karpiai, unguniai ir kt. Sugaunama salačių, strepečių, kuojų, plakių, meknių, senvagėse – karosų ir lynų. Gyvena ir plėšriųjų žuvų: lydekų, ešerių. Upeliuose yra kiršlių ir upėtakių. Žuvingiausias – Nemuno žemupy, jo delta: Skirvytė ir Atmatà. Kiti ruožai taip pat yra žuvingi – karpinių ir plėšriųjų žuvų daugiau ties Nemuno kilpomis ir ties Smalininkais bei Ragainės ir Rambyno kilpose. Geriausios žvejybos vietos yra ties Nemuno intakų žiotimis. Spiningautojai, gaudantys šapalus, lydekas ir salačius, mėgsta žvejoti prie Nemuno dambų, vietinių gyventojų vadinamų *špikdamiais*, kurių nuo Smalininkų iki pat Rūsnės gana daug. Meškerojantys šamus gilių duburių ieško prie Jurbarko ir Rūsnės. Beveik visur, kur upės srovė lėtesnė, įlankose su dumblietu dugnu gausu karšių, kuojų, šiekštuotose sąnašose slepiasi lydekos, ešeriai, kieto dugno ruožus pamėgę sterka ir karšiai. Smagi žvejyba Nemune ir žiemą. Tuomet sugaunama ešerių, vėgėlių, sterku ir lydekų. Mėgėjams žiemą privalu atsiminti, kad upė gali būti ne tik dosni, bet ir klastinga, todėl patartina vengti upės vidurio, ties dambomis, intakų ties žiotimis, kur ledas būna nestiprus. Nemunas priskiriamas prie neišnuomotinų vandens telkinių. Žvejoti jame galima išsigijus Aplinkos ministeri-

jos metinį mėgėjiškos žūklės leidimą. Meškeriojama visais mėgėjiškos žvejybos įrankiais. Rudenį, vėstant orams, prie Nemuno traukia vėgėlių mėgėjai. Spalio viduryje nuo Jurbarko iki pat Rusnės nusitęsia ištisa jų vora. Vėlų rudenį šiame ruože gausu iš Kuršių marių atplaukusių vėgėlių⁶.

Žiobriai pagrindinės pirmarūšės verslinės žuvis. Nerštui plaukia iš Baltijos jūros į upes. Paprastai sugaunamos 24–30 cm žuvis, sulaukę 7–10 metų. Visų žuvų patinai didesni, o žiobrių – didesnės patelės. Jei žiobris kiša galvą į tinklą ir jo akys nekliūva, tai jis lenda. Patelių akys nelenda jau pro 40 mm dydžio tinklo akis. Todėl žiobrių žvejybą leisdavo ir per jų nerštą.

Karšiai daugiausia žvejojami Nemuno žemupyje ir Kuršių mariose. Žvejyboje jie užima vieną iš pirmųjų vietų. Subrendusio 7 metų karšio ilgis nuo 25 iki 50 cm, svoris – iki 3 kg.

Vėgėlės iš Kuršių marių masiškai migruoja neršti į Nemuną lapkričio viduryje. Neršia vėgėlės Nemuno ir kitose upėse, srovėje, ant žvirgždėto dugno 1–2 metrų gylyje. Didstintės – tai jūrinės stintos, pagausamos mažesnio druskingumo jūrose, ypač arčiau upių žiočių. Aptinkama Baltijos jūroje, iš kur plaukia neršti į Kuršių marias, Nemuną, pasiekia Tilžę ir Smalininkus. Stintelės – tai ežerinės stintos. Lietuvoje aptinkamos dideliuose ir giliuose ežeruose, Kuršių mariose, o pavasarį ir Nemuno žiotyse. Vasarinės ir rudeninės laišos gyvena jūrose, minta strimelėmis, tobiais, vėžiagyviais. Užaugę plaukia neršti į upes. Neršia rudenį, kai vandens temperatūra nukrinta žemiau 6 °C.

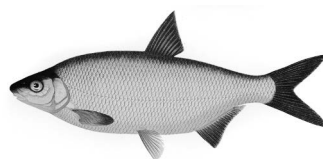
Lydekoms tinka stovintys ir lėtai tekantys vandenys, kurių pakraščiuose auga vandens žolės. 1937 m. vasarą Simno ežere buvo pagauta lydeka, svėrusi 37,6 kg.

Ešeriai žvejojami, kur akmenuotas dugnas, prie vandeninių augalų, kerplėšų ar akmenų, duobėse (ypač rudenį ir žiemą), upokšnių žiotyse, duburiuose.

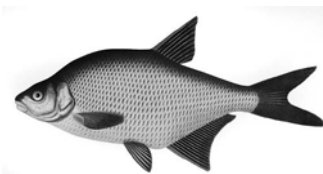
Šapalai labai rajūs, užauga iki 80 cm ilgio ir per 4 kg svorio. Žvejojami, pradėjus slūgti potvyniui, iki rudens. Šapalai mėgsta vietas su aiškia srove, švari vandeniu, su smėlio, akmens ar molio dugnu.

Šamas – didžiausia mūsų vandenų plėšrioji žuvis, mėgstanti galias ir ramias vietas. Gyvena duobėse, tarp akmenų, įvirtusių medžių. Minta žuvimis, vėžiais, moliuskais, paukščiais, varlėmis. Neršia gegužės–birželio mėnesiais⁷.

1919–1940 m. dalis vidaus vandenų priklausė savininkams, kita buvo valstybės žinioje. Vandenis žvejybos sezonui nuomojo verslininkai lietuviai

Žiobris

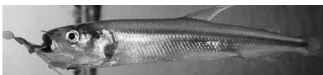
Karšis

Vėgėlė

Didstintė

Stintelė

⁶ Prieiga per internetą: travel-info.lt/naudinga-informacija/.../zvejyba-nemu...

⁷ Gaigalas K. *Lietuvos žuvininkystė Nemuno žemupio regione*, Klaipėda, 2011, p. 16–70.

ir žydai. Nuomininkai, siekdami iš vandenių turėti kuo daugiau naudos, vis keitėsi. Spaudoje buvo rašoma apie laukinės faunos ir ichtiofaunos mažėjimą, jų apsaugos problemas. Lietuvoje pradėta domėtis žuvų ūkio padėtimi. Planingu vandens faunos naudojimu rūpinosi miškininkas, gamtininkas, žymus visuomenės veikėjas P. Matulionis. 1922 m. įsteigta Medžioklės ir žūklės draugija gyvavo iki Antrojo pasaulinio karo. 1930 m. profesorių T. Ivanausko, P. Matulionio, S. Jankausko, J. Elisono iniciatyva buvo įkurta Laukinių gyvūnų ir paukščių globos draugija, raginusi kurti rezervatus, priimti gamtos apsaugos įstatymus. 1946 m. buvo patvirtintos medžioklės ir žvejybos taisyklės. 1947 m. pradėjo veikti Medžiotojų ir žvejų draugija. 1957 m. buvo įsteigtas Gamtos apsaugos komitetas, o rajonuose – valstybinės gamtos apsaugos inspekcijos. (1990 m. įsteigtas Lietuvos Aplinkos apsaugos departamentas, 1994 m. – Aplinkos apsaugos ministerija, 1998 m. – Aplinkos ministerija). Pagal įstatymus žvejojantys žmonės buvo laikomi žvejais, o juos ignoruojantys – brakonieriais (pranc. *braconnier*).

Žvejybos prietariai ir burtai

Antikos laikais buvo manoma, kad graikų žvejus ir jūrininkus globoja vandenių dievas Poseidas. Romėnų kariškoms triremoms (laivas, varomas trijų eilių irklų – red.); jūrų kautynėse padėdavęs Neptūnas. Krikščionybės laikais su vandenimis savo likimus susiejusių žmonių dangiškoji globa buvo pavesta apaštalui šv. Petru, taip pat šv. Klemensui, Mykolui archangelui ir šv. Mikalojui. Nuo 1985 m. pradėta švęsti Tarptautinė žvejų diena. Bet žvejo sėkmė labai permaininga. Tad nereikia stebėtis, kad būta įvairiausių tikėjimų, burtų, prietarų, skirtų pelnyti vandenių valdovo malonę. Mažoje Lietuvoje visa žvejybos kasdienybė buvo apipinta prietarais. Kai kas iš to išliko ir etninės kultūros aruoduose.

Ruošiantis plaukti į žvejybą, žvejo žmona po slenksčiu padėdavo tris pagalius, o jam išeinant, pamėtėdavo juos įkandin – kad sėkmė lydėtų. Kol žvejys sugrįš, aslos nešluodavo, nes tinklai bus kaip iššluoti. Žvejybos dieną nieko neskolidavo kaimynams. Žvejys stengdavosi nesusitikti moters iki nueis prie valtys. Žvejyboje niekas nedrįsdavo dėvėti zuikinės kepurės ir kalboje zuikį minėti – mat žuvys pabėgsiančios. Apie lokį užsiminti taip pat nebuvo galima – tinklus kerplėšos sudraskys. Pagautą pirmą žuvį tolimesnei sėkmei 3 kartus paspjaudydavo. Jei pirmu metimu ištraukdavo tinkle varlę ar vėžį, žvejyba nebus gera, gali prireikti ir

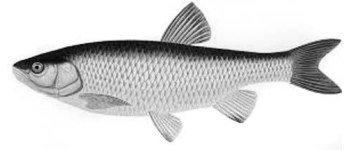
Lydeka

Ešerys

Strimėlė

Šapalas

Šamas

tinklą persiūti. Tinklus megzdavo per mėnulio pilnatį, o žiemą – gausiai sningant. Naują tinklą apsmilkydavo šventintomis žolelėmis, skuduru, samanomis iš namo tarpšienių ar net skruzdėlyno šapais. Meškerykotį darydavo iš perkūno trenkto medžio arba iš augančio šalia skruzdėlyno. Išdrožtą meškerę vakare padėdavo po pirties slenksčiu, kad nuogaliai, bėgdami į ežerą atsivėsinti, ją peržengtų. Meškerykotį pasiimdavo tik po vidurnakčio.

Istoriografiniuose šaltiniuose esama žinių apie mūsų protėvių vandenu dievus bei ritualus, skirtus užsitarnauti jų palankumą ir žvejybos sėkmę. Vandens stichijos dievas buvo Bangpūtys, vadintas ir Vėjopačiu. Prūsiškuose šaltiniuose minimas dievas Bardaitis, kitaip – Gardaitis. Šita dievybė globojo laivininkus. Spėjama, kad jo pagerbimo diena sutapdavo su šv. Klemenso paminėjimu, lapkričio 25 d. Pasak XVI a. istorijos šaltinio *Sūduvių knygelės*, Bardaičiui būdavo aukojamos žuvys. Žvejai susirinkdavo kluone, ant šiaudų kūlio sudėdavo išvirtas žuvis, tada išklausydavo senojo vaidilos patarimų, kurią dieną ir kur žvejoti. Toje pačioje knygelėje dar įvardyti vandenu dievai Patrimpas ir Autrimpas: pirmasis – tekančių vandenu, antrasis – didelių ežerų⁸.

Kiek šie papročiai buvo išlikę prieškarū lietuvininkų tarpe Viešvilėje, šiandieną jau sunku nuspėti. Be viso to, lietuvininkams dar nuo Kryžiuočių ordino laikų buvo draudžiama verstis žvejyba, įvairiais amatais, rinkti gintarą⁹.

Šie draudimai švelnesnį pobūdį įgavo tik po 1807 m. baudžiamos panaikinimo Prūsijos valdomose Užnemunės ir Mažosios Lietuvos lietuvininkų gyvenamosiose srityse. Ir pačių lietuvininkų miestelyje bei aplinkinėse vietovėse buvo išlikęs maži. Viešvilės valsčius buvo suvokietintas. Išlikusio 1905 m. gyventojų surašymo duomenimis, Viešvilės, Smalininkų, Žukų ir Trapėnų apylinkėse gyveno tik 10–20 %, Jūravos apylinkėse – tik 5–10 % gimtąją lietuvių kalba kalbančių gyventojų¹⁰.

Senųjų dainų apie žvejybą šiame krašte jie nežinojo ir nedainuodavo. Jos neišliko, mat čia mažai gyveno lietuvininkų. Tiek Smalininkuose, tiek Viešvilės miestelyje buvusiose įstaigose, vietos pramonės ir prekybos įmonėse dirbo kolonistai vokiečiai. Po 1923 m. suvažiuavusieji atsivežė įvairių Lietuvos vietovių papročius.

Besilankant Nidoje pas buvusį žveją smalininkietį Joną Atkočaitį, jis padainavo seną tarpukario metų dainą apie lakūnus Steponą Darių ir Stasį Girėną, kurią mėgdavo dainuoti po žvejybos pavargę, susėdę prie laužo jo brigados žvejai.

*Vakar linksmino mus juokas
Ir veiduose šypsena
Šiandien skamba liūdna daina
Verkia motina sena. 2x2 k.*

*Augalotos miško pušys
Šnara, šnabžda, kaip kadais.
Klausinėja vieną antrą
Kas užmigo amžiams čia. 2x2 k.*

⁸ Prieiga per internetą: www.lrt.lt/naujienos/proskyna/.../senoves_zejybos...

⁹ 1310 m. Vokiečių ordino magistro įsakymas. Prieiga per internetą. www.mususavaite.lt/suduviai-tremtiniai-izymieji-gintarautojai-semboje.

¹⁰ *Gemeindelexikon für die Provinz Ostpreussen, Bearbeitet vom Königlich Presus. Statistischen Landesamte. Berlin, 1907.*

Už Atlanto vandenyno
Prie tėvynės mylimos
Žuvo Darius ir Girėnas
Verkė širdys mūs tautos. 2x2 k.

Laukė Kaune žmonių minios
Parskendant oro laivų.
Nusileido prie pat Kauno
Ir iškėlė du karstus. 2x2 k¹¹.

Laukė senas Nemunėlis,
Laukė Ventà, Dauguvà.
Ir Šešupė ir Dubysa,
Laukė visa Lietuva. 2x2 k.

Vakarinė Klaipėdos krašto dalis, jos laukininkų kaimai, buvo daugiau apgyvendinti lietuvininkų.

Smalininkų žvejo, vėliau dirbusio keltininku į Šilėnus, žmona, kilimo iš Kalnėnų, Julijona Vaznienė padainavo seną žvejų dainą:

Žvejo valtis tyliai plaukia
Ant banguojančių bangų.
Pats, gi, žvejas dainą traukia
Nepaisydamas vargų.

Apdainavo jis mergelę,
Nes mylėjo ją karštai.
Ir su ja vargų dalelę
Troško kęsti amžinai¹².

Tarpukariu prie Nemuno nebuvo nė vienos gyvenvietės, kur nebūtų gyvenę žvejai. Vieni buvo profesionalai, kiti – kartu ir ūkininkavo, tretį tik sau vieną, kitą žuvelę pasigaudavo. Geresnes žuvis jie parduodavo, o prastesnes patys valgėdavo. Po 1923 m. draudimų visai neliko. Pagal išlikusius pasakojimus tarpukariu Pagulbinių ir Baltupėnų kaimų restoranuose buvo galima užsisakyti patiekalus iš kokios tik nori žuvies. Čia stovėjo statinės su gyvomis žuvimis, klientui buvo galima užsisakyti įvairių jų rūšių. Vietos restoranus iš anksto aprūpindavo vietos žvejai, turėję visus reikalaujamus leidimus, licencijas žvejybai Nemune ir kituose vandens telkiniuose¹³.

Apie 1923 m. vien pamaryje žvejyba vertėsi apie tūkstantis žvejų. Tai labai daug žmonių, palyginti su dabartiniu žmonių skaičiumi. Daugeliui tai buvo vienintelis pragyvenimo šaltinis, nes pavasariinių potvynių užliejamos žemės be pylimų nedaug ką galėjo užauginti.

Nuo senų laikų Mažojoje Lietuvoje žvejybą kontroliavo karališkieji inspektoriai. Žvejų gyvenimas niekada nebuvo lengvas: siatė potvyniai, o jei plaukia ledų lytis – mokėk tarp jų praplaukti ir žvejyba Nemune buvo pavojinga: nebuvo motorinių laivų, valtys – irklinės. Gal todėl žvejai ir žinojo daug papročių, burtų ir paslapčių, kurie šiandien jau

¹¹ Padainavo Janas Atkočaitis, gyv. Nidoje, užrašė Algirdas Sinkevičius apie 1980 m.

¹² Padainavo Julijona Vaznienė, 91 m., gyv. Smalininkuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

¹³ Papasakojo Alfonsas Juška, 73 m., gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

baigiami pamiršti. Buvo laikai, kada žvejai pirmąsias sugautas žuvis išdalydavo neturtingiems vargšams.

Senieji žvejybos papročiai mus gali šiandien nustebinti arba atrodyti naivūs. Ar mes spjautume į vandenį, jei žinotume, kad jį galima gerti? Iki mūsų dienų išlikę senas žvejų pasakymas: „*Nespjaudyk į vandenį!*“ Ar visada žvejai tikėjo senais burtais ir prietarais – šiandien sunku pasakyti. O senieji žvejai juos žinojo.

Smalininkų ir Palėkių žvejai išplaukdami į žvejybą linkėdavo „Gero giliukio“, taip linkėdami sėkmės žvejyboje.

Rusnės žvejys Augustas Dėvilaitis papasakojo kai kuriuos patarimus ir prietarus:

Žvejas kitam žvejui negali linkėti sėkmės.

Prieš žūklę krimsdavo duoną su kmynaus ir mesdavo vandenin – kad sėkmė lydėtų.

Jeigu žvejoji – nešvilpauk ir nešūkauk – išbaidysi žuvis.

Jeigu žvejui katinas perbėga kelia, jį reikia pasivyti ir aplenkti, nes žvejyba nesiseks.

Jeigu išplaukiant į žvejybą sutiksi kunigą – žvejyba bus niekam tikusi.

Jeigu einant į žvejybą sutiksi seną moterį – blogas ženklas – nesiseks.

Kiaulė šokinėja tvarte ir lipa ant sienų – neplauk į žvejybą, nesiseks.

Žūklės metu tarp žvejų prasideda ginčai – tų žvejų kitą kartą žvejybon neimdavo.

Žūklės metu praskrenda varnas ir krankia – žvejyba nesiseks, reikia plaukti į kitą vietą. Sėkmę lėmė visai kiti paukščiai – gulbės, gervės.

Seni žvejai į savo tinklus įdėdavo akmenį ir pririšdavo klevo arba šermukšnio šaką – tada ir žvejyba bus gera.

Didžiausias nusikaltimas žvejyboje – keiksmazodžiai. Tokių žvejų stengėsi nepriimti.

Didžiausia bausmė laukdavo tų žvejų, kurie vogė draugų sugautą žuvį. Tokius maudydavo vandenyje net ir tada, kai jis būdavo šaltas ir į žvejybą nepriimdavo. Nemėgo ir atsiskyrėlių, kurie žvejodavo vieni be draugų.

Buvo ir pasakojimai apie senuosius dievus, kurie Klaipėdos krašte išliko dar nuo pagonybės: Vėjapūtys arba Bangapūtys buvo piktoji vandenu dvasia. Susitarti su juo buvo sunku. Dar pavojingesnė buvo pusiau žuvis, pusiau moteris – Jumpyra. Ji buvo klastinga ir pikta, valdė audras ir vėjus. Jos pagalbininkai buvo aubyliai.

Jei saulė nusileido – neik į žvejybą, atsitiks nelaimė. Tada Bangapūtys su Jumpyra išeina į savo valdas. Jei žvejai nuskęsdavo – tai būdavo Bangpūčio ir Jumpyros klasta.

1956–1957 m. A. Dėvilaitis padainavo ir pagiedojo apie 50 senųjų lietuvininkų dainų ir giesmių¹⁴.

Viena A. Dėvilaičio padainuotų dainų:

Žalioj lankoj lankužėlėje

Šienuką grėbdamas

Įsidūmojau

Sau lengvąjį darbelį.

¹⁴Padainavo Augustas Dėvilaitis. Užrašyta monografijoje *Lietuvininkų žodis*, Vilnius, 1994 m.

*Dirbysiu reizvaltėlę
Vesiu žvejo mergele, –
Tai lengvai būsiu
Maružėms beklyruosiu.*

*Maža šilkų plajikė
Muny rodys keluką,
Paliks beverkenčius
Tėtušis mamužė¹⁵.*

„Daryti reizvaltėlių“ – tai nuvežti ir parduoti žvejybos laimikį. Laivo savininką vadino *šeporiumi*. Šis žodis seniau reiškė – „sielininkų vyresnysis“. Juk seniau Rusnė, kaip Kalnėnai, Palėkiai, Smalininkai, Viešvilė, Sokaičiai, buvo sielininkų sustojimo vieta. Palėkiuose, prisimena žvejys Petras Povilaitis, sielius dar ir perrišdavo. *Šeporius* paprastai būdavo turtingas. Jis gabendavo žuvis, durpes, grūdus iš to gaudamas nemažai pajamų.

Tragedijos Nemune tada būdavo dažnos, nes plaukiota mažais irkluojamais laiveliais. Senieji žvejai prisimena, koks sunkus, varginantis ir pavojingas anuomet buvo žvejo darbas.

„Už plūgo lengviau čiupinėti negu žvejoti“, – patvirtina Smalininkų žvejys Vytautas Bastys.

Geriausieji žvejų laikai buvo iki 1955 m., vėliau dėl įvairių priežasčių žvejų laimikiai, taip pat ir Nemuno artelių žvejų atlyginimai pradėjo mažėti.

„Žvejo darbas buvo sunkus ir labai pavojingas ypač rudenį, kada siausdavo vėjai. Reikėdavo žiūrėti, kad tik vėjas neapverstų valtės. Į žvejybą jie plaukdavo nakčiai, iš jos grįždavo tik kitą dieną. Nuo tinklų traukimo, irklų ant delnų atsirasdavo pūslės“, – prisimena V. Bastys, pastaruoju metu gyvenantis Viešvilėje.

Rusniškis E. Jurgenaitis prisimena: „Kai 1954 m. gavome antrąją motorinę valtį, kažkas ją praminė „Juodąja varna“. Tinklai buvo pagaminti iš paprastų siūlų, medvilniniai. Juos reikėjo kiekvienais metais iš naujo smaluoti. Dirbant tokiais tinklais nuo smalos garų nusilupdavo veido oda. Patys sau siūdavome drabužius iš brezento, gaudavome tik guminius batus. Naudojome žiobriams gaudyti statomus tinklaičius. Geri laimikiai buvo 1953 m., kai sužvejojome 16 t žuvis. Apie mus kalbėjo radijas, atvažiaavę korespondentai mus filmavo. Kol buvome artelėje, ungurių negaudėme, tas darbas vėliau prasidėjo.“^{16, 17, 18, 19}

1968 m. Teresė Pivoriūnaitė apklausė penkis Jurbarko r. žvejus. 1995 m. Jurbarko r. Nemuno žvejai Jonas Vaznys ir Vytautas Bastys (sulaukęs 91 m., dabar gyvenantis Viešvilėje) iš Smalininkų, Algirdas Liuokaitis ir Petras Povilaitis iš Palėkių kaimo patys užrašė savo žvejybos prisiminimus; jie saugomi Lietuvos istorijos institute. Nemuno žuvis, jų mitybą, kaip jau minėta, tyrė A. Būbinas, K. Gaigalas, A. Gerulaitis ir kiti ichtiologai²⁰.

Žvejyba pokario metais

Nemunu nuo seno plaukiojo plokščiadugniai burlaiviai – vytinės, baidokai, reisinės, baržos, didžiosios žvejybinės valtys ir nedidelės žvejų valtelės. Burės iškildavo ne tik ant jų,

¹⁵ *Ten pat.*

¹⁶ *Lietuvininkų žodis*. Lietuvių etninės kultūros draugija, Lietuvos kraštotyros draugija. K.: Litterare universitatis, 1995, p. 741.

¹⁷ *Lietuvininkų kraštas*: monografija. Lietuvių etninės kultūros draugija. K. Litterare universitatis, 1995, p. 738.

¹⁸ Kinderis J. *Senujų Rusnės lietuvininkų gyvenimo istorijos*, Rusnė, 2000. www.klavb.lt/el_leidiniai/kraštotyra/silute/rusnes.

¹⁹ Aleknavičius B. *Mažosios Lietuvos poringės*, Klaipėda, leidybos grupė „Druka“, 2008, p. 248.

²⁰ *Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas*.

*Burinės valtys Šilo
karčemoje. XX a. pr.*

bet ir ant plukdomų sielių, tačiau visa tai likę tik senuose piešiniuose, pageltusiose nuo laiko nuotraukose, išeinančiųjų Anapilin atmintyje. Pabandžius pas senuosius Smalininkų žvejus surasti Nemuno burinės valtys nuotrauką, teko nusivilti. Tačiau yra išlikusi tarpukario burinių valčių nuotrauka Šilokaščemoje.

1920–1939 m. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija valstybinius vandenį žvejybai nuomojo iš varžytinių. Nemuno varžytinės vykdavo Kaune, taip pat vietinėse Sudargo ir kt. miškų urėdijose. Nemunas buvo suskirstytas į 2–14 km ilgio ruožus (plotus). Kiekvieno ploto nuoma tapdavo visų jame žvejojantiųjų bendru rūpesčiu, nes plukdomaisiais tinklais vyrai žūklavo poromis, traukiamaisiais – po 2–3, o gaudant stintas – net po 8–12. Vienas ruožas nuo Mituvos žiočių iki sielininkų sandėlio buvęs apie 8 km (sielių sandėlis – 5 km žemiau Kalnėnų). Antras ruožas – nuo sielininkų sandėlio iki sienos su Vokietija – 5 km. Ties Kiduliais žvejo davė po 10–12 tinklų. Nuomos dydis porai vyrų su laivu buvo 10–12 Lt per metus. Per pavasario sezoną žvejų pora uždirbdavo po 600–700 Lt per mėnesį, rudens – iki 500 Lt. Nuomoti apsimokėjo – nuomą žvejai susimokėdavo per vieną naktį sugauta žuvimi. Tačiau žvejai turėjo ir išlaidų. Pasak žvejo Stasio Oržekauskio (gim. 1926 m.), nuomos mokėstis ir tinklas, kuri žvejai išgydavo pas Kauno žydą Rubiną skolon, prilygo dviejų karvių kainai. Žvejams pinigų reikėjo ir duonai bei ūkio reikalams.

XX a. trečiajame dešimtmetyje žvejai kooperuodavosi rinkdami nuomos mokėstį ir į varžytines siūsdami savo atstovą. Jei varžytines laimėdavo vienas žmogus, teisę žvejoti jis pelningai subnuomodavo. Įgijusių teisę žvejoti tinklai buvo plombuojami. Jei eigučiai pagaudavo žvejojant be plombos, skirdavo piniginę baudą.

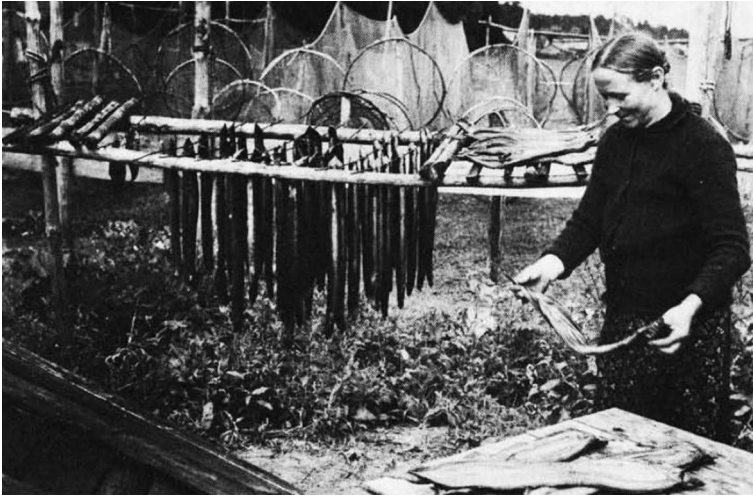
Antrojo pasaulinio karo metais Nemuno žvejai vokiečiams nuo 1 valtys privalėjo duoti po 4–5 centnerius (1 cnt – 50 kg) žuvų per metus. Karo metais geri šaukiamojo amžiaus žvejai buvo net atleidžiami nuo karinės prievolės^{21, 22, 23}.

1940–1941 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, buvo įkurtos dvi Nemuno žvejų artelės, įsteigtas Kauno žuvininkystės ūkis. Kauno ir Skirsnemunės žvejų artelėse dirbo apie 300 žvejų, po 150 kiekvienoje iš jų. Artelėse dirbo daugiausia buvę tarpukario Lietuvos

²¹Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejyba Nemune tarp Kauno ir Smalininkų*.

²²Prieiga per internetą: http://www.llt.lt/pdf/sere-dzius/etnine_zvejyba.pdf.

²³Prieiga per internetą: akpool.de/memelland-adm.De.

*Ungurių ruošimas.
„Memeler
Dampfboot“, 1990,
Nr. 7, G. Kluwe
nuotr.*

*Žuvų džiovinimas
Nidoje. XX a. pr.
Nuotraukos autorius
nežinomas*

žvejai, kurie buvo išsaugoję savo tinklus, žvejybos inventorių. Kadangi daugelis iš jų buvo jau garbingo amžiaus, žvejų gretas papildydavo jauni, dažniausia žvejų šeimų nariai, giminaičiai, o kartais ir neturėję jokios žvejybos patirties visai nauji žmonės. Žvejai pirkdavo kaimyninėje Latvijoje pagamintus tinklus arba juos megzdavo ilgais rudens ir žiemos vakarais patys. Tuo metu daug žvejų atvyko iš buvusios Prūsijos. Žvejų artelės gyvavo iki 5-ojo dešimtmečio pabaigos. 1948–1949 m. jų vietoje buvo įsteigti žvejų kolūkiai „Nemunas“ Kaune ir „Nemuno žvejys“ Skirsnemunėje.

Buvo nustatyta, kiek privalo kiekvienas žvejų kolūkio narys sužvejoti. Sugautas žuvis „Nemuno“ žvejai atiduodavo valstybei.

Skirsnemunės žvejų artelėje dirbo 8 žvejų brigados: Veliuonės, Raudonės, Molynės (Skirsnemunė), Kalnėnų, Palėkių, Smalininkų, Nausėdų ir Bitėnų. Šioms Nemuno žvejų brigadoms buvo leidžiama žvejoti Nemuno atkarpoje nuo Armenos iki Smalininkų. Nuo Smalininkų iki Šilininkų buvo bendri vandenys, toliau jau tęsėsi Rusnės žvejų kolūkio „Telmanas“ žvejybos plotai. Nuo Rusnės iki Kuršių

marių, siekiant išsaugoti žuvų išteklius, žvejyba iš viso buvo uždrausta. Nuo 1950 m. žvejams buvo leista gaudyti stintas ir žiobrius iki Tilžės (Sovetskas). 1954 m. žvejų kolūkiai „Nemunas“ ir „Nemuno žvejys“ susijungė. Žvejų kolūkio centras buvo Kaune. 1960 m. jis buvo pertvarkytas į Kauno žuvininkystės ūkį, kuris 1970 m. prijungtas prie Išlaužo žuvininkystės ūkio²⁴.

Kalnėnų brigadoje žvejojo Jonas Šimkus – žvejų brigadininkas, Simonas Audiejus, Antanas Stankaitis, Antanas Puišys, Vladas Povilaitis, Bronius Musteika, Morkūnas (vardas nežinomas).

Kalnėnų brigadoje dirbo Jonas Šimkus, buvęs žvejų brigadininku, Vladas Povilaitis, Simonas Audiejus ir Antanas Stankaitis. A. Stankaičiui padėdavo žentas Bronius Žilaitis ir sūnus Rimantas Stankaitis.

Visi žvejai turėjo nuosavas valtis ir tinklus plukdė su padėjėjais (porininkais). Su Vladu Povilaičiu žvejojo Justinas Kaminskas, o kartais mesdavo tinklą ir jo žmona Petronėlė Povilaitienė, ji ir žuvis surinkdavo. V. Povilaitis turėjo nuosavą traukiamąjį tinklą. Su juo žvejojo vasarą, kai vanduo Nemune nusekdavo. Žvejojant 2 žvejai likdavo krante, o kiti 2 plaukdavo valtyje. Porininkas Petras Petraitis valtyje padėdavo J. Šimkui. Tuo metu, kai žvejys irkludavo valtį prieš srovę, padėjėjas turėdavo sutvarkyti tinklą ir išimti žuvis. Traukti tinklą dažnai padėdavo ir žvejų artimieji bei kaimynai. Per dieną Kalnėnų žvejai su trauktiniu tinklu paprastai ištraukdavo iki 2 valksmų. Visi Kalnėnų žvejų padėjėjai dirbo nelegaliai. Brigados žvejai jiems už darbą atsilygindavo tomis pačiomis jų sugautomis žuvimis. Baigę žvejybą, pagautą žuvį visi pasidalydavo. Jau buvo tapę nerašyta taisykle, kad du trečdaliai žvejybos laimikio pasiimdavo tinklo savininkas, vienas trečdalis atitekdavo žvejams ir jų talkininkams. Po kiekvieno plaukimo laimikio į namus nenešdavo, tik rytą, parplaukę į namus, žuvis dalydavosi, kraudavosi į maišus ir ant pečių nešdavosi. Žvejas dalijo taip: sau 2 dideles žuvis, padėjėjui – 1 mažą. Todėl, neva taupydamas laiką, jau plaukiant aukštyn, porininkas Petraitis pradėjo dalyti pagautas žuvis pats: sau 1 didelę, žvejui – 2 mažas. Žvejoti dažnai imdavo šeimos narius ir artimuosius – su namiškiais buvo ekonomiškiau. Kai tinklą traukdavo vienos šeimos nariai, visas laimikis palikdavo jiems. Žuvų Nemune buvo daug, tad Kalnėnų žvejai nepyko, kad padėjėjai kartais pasižvejoja ir patys sau. Kai žvejoti eidavo vieni padėjėjai, sugautas žuvis jau dalydavosi pusiau.

Pramokęs žvejoti R. Stankaitis jau galėdavo paimti tėvo tinklą ir išplaukti pažvejoti savarankiškai. Porininku pasiimdavo savo pusbrolių Tomą Paznokaitį ar savo vyresniosios sesers vyrą Alfonsą Janušą. Grįžta, būdavo, kur nors nuo Sudargo krantų, o jo tėvas jau seniai

Vytinamos žuvis. Klaipėdos kraštas.

XX a. Lietuvos jūrų muziejaus nuotr.

²⁴Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejyba Nemune tarp Kauno ir Smalininkų.*

belaukiąs patikrinti, ar tinklas sveikas, nesuplėšytas, koks laimikis. Jei žuvies mažiau, sakydavo: „*Tai miegojot prie laužo, tinginiauot.*“ Jis žinojo, kad žentas nebuvo „užsigriebiantis darbu“, žvejyboje vis raginęs neskubėti, vis tiek uošvis nesužinos, kiek buvo žuvies.

„*Geriausi žuvų laimikiai, – prisimena R. Stankaitis, – būdavo pavasariais, tik ką po ledonešio. Kai tik Nemune pasirodydavo properša, žvejai skubėdavo užmesti savo tinklą, kuriame paprastai būdavo gausus laimikis. Tačiau taip žvejojo tik patyrusieji, nes bet kuriuo momentu, pajudėjus ledams, reikėdavo skubėti pasprukti į krantą.*“

Yra tekę palikti ir neištrauktus tinklus, prisimena Kalnėnų žvejo A. Stankaičio žodžius sūnus R. Stankaitis, nors ir jam pačiam yra tekę tai patirti.

„*Neblogos valksmos būdavo „po Sudargu“ ir prie pačių Stankaičių namų, Kalnėnuose, – prisimena viešviliškis R. Stankaitis. – Čia atplaukdavo žvejai iš Jurbarko ir Striplaukio, suplaukdavo apie 7–8 žvejų valtis.*“²⁵

Kiekvienas laukė savo eilės (valksmo). Čia jie turėjo pasistatę *budkę* su krosnele viduje, arba kūrendavo panemunėje laužą. Prie laužo būdavo pasakojamos įvairiausios istorijos, kepami žiobriai, kiekvienas laukdavo savo eilės valksmui. Kiti neištvėrę nusenūdavo. Miegaliai kartais pramiegodavo, jų netrukdydavo – „*lai išsimiega*“. Grįžę iš valksmo žvejai pabelsdavo į valties bortą vandens semtuvėliu, jei užmigęs neišgirdavo – plaukdavo kita valtis. Penkto dešimtmečio pabaigoje Kalnėnų žvejai žvejojavo trimis–keturiomis valtimis.

Žiemą žvejams ir padėjėjams nebuvo kada tinginiai. Visiems žvejų brigados nariams darbus skirstė brigadininkas: vieni taisė tinklus, kiti mezgė, tretieji statė, darė svorelius, plūdes ar dirbo kitus užduotus darbus, kuriems vasarą paprasčiausiai neužtekdavo laiko.

Pokario metai buvo sunkūs daugumai gyventojų – reikėjo turėti ką paduoti vaikams valgyti, išleisti juos mokyklon. Daug žuvų rūšių išnaikino sprogdintojai. Pokario metais, kad lengviau galėtų praplaukti Nemuno vaga laivai, atsiradusias jo dugne seklumas sprogdindavo specialią sprogdintojų brigadą. „*Kai jie sprogdindavo, – prisimena R. Stankaitis, – į padanges kartu su žuvimis kildavo didžiuliai vandens ir purvo stulpai.*“ Po to tam tikrame Nemuno ruože žuvų visiškai nelikdavo, jos visos būdavo užmuštos. Išminuojant Sudargo apylinkes, buvo randama daug nesprogusių minų. Išminuotojai kariškiai jo tėvo, žvejo A. Stankaičio, pareikalaudavo parodyti žuvingas Nemuno vietas ir tose vietose mesdavo įvairius sprogmenis: prieštankines granatas, minas. Po sprogdinimų visos Nemuno pakrantės būdavo nuklotos negyvomis žuvimis. Aplinkui viršuje skraidydavo, kranksėdamos varnos, žuvis nešiodavo. Vaikais būdami, jie taip pat rinkdavo sveikesnes, dar leisgyves žuvis. Tėvai šerdavo jas kiaulėms. O Nemuno pakrantėse kelias savaites visus lydėdavo pūvančios žuvies kvapas. Tačiau atsakomybės už tai niekas neprisiėmė, tik vėliau pradėjo versti kaltę kitiems: kaltino padarytas užtvankas, verslinę ir mėgėjišką žvejybą, brakonierius ir kt. O tuo tarpu nuo gilios senovės visais laikais panemunių gyventojai žvejojavo Nemune ir žuvies užtekdavo. Mat tokių masinių žuvų žudynių, kaip pokario metų valdininkų išrasti upės vagos gilinimo būdai – seklumų gilinimas, jas sprogdinant, sovietų kariškių – išminuotojų naudoti „žūklės“ metodai – nebuvo

²⁵Papasakojo Rimantas Stankaitis, 74 m., gyv. Jurbarko. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

naudojami. Panemunių gyventojai savo upę mylėjo. Ji nuo amžių juos maitino ir tarnavo kaip vandens kelias^{26, 27}.

Smalininkų ir Palėkių žvejų brigadose žvejojo Jonas Atkočaitis, Petras Atkočaitis, Antanas Kucinas (brigadininkas iki 1952 m.), Juozas Venys (brigadininkas po 1952 m.), Vytautas Bastys, Vladas Morkūnas, Jonas Bogdanskis, Jonas Vaznys, Algirdas Liuokaitis, Endrius Povilaitis, Adomas Povilaitis, Augustas Povilaitis (1924–2008; buvo išstremtas į Sibirą), Petras Povilaitis, Endrius Ūtopas, Petras Ūtopas, Jurgis Ūtopas, Vladas Kucinas, Jonas Remiančius, Jonas Petravičius, Antanas Gustas, Povilas Augustas²⁸.

„Nemuno žvejys“ artelės, vėliau žvejų kolūkio nariai žvejodavo iki Rusnės. Pasak Vytauto Basčio, kartais, norėdami truputį daugiau užsidirbti, žvejai susitardavo su gamtos apsaugos inspektorais ir nuplaukdavo kiek toliau už Rusnės. Ten, tik užmetę, jie ištraukdavo pilnus tinklus žuvų. Krante žybteldavo švieselė, jie atsiskaitydavo su inspektorais ir dar jiems patiems likdavo žuvų pakankamai. Nuo Rusnės iki marių neturėjo teisės žvejoti net Rusnės žvejai. Kairiosios Nemuno pusės gyvenvietėse žvejų brigadų nebuvo. Už sugautą žuvį Kauno žuvininkystės ūkis žvejams mokėjo po 0,27 rb. už kilogramą. 1 valtis su 2 žvejais turėjo pagauti ir parduoti tokia kaina po 10 t žuvies per metus. Atlyginimu žvejai pasigirti negalėjo. Jo sunkiai užtekdavo išlaikyti šeimai. Retkarčiais jie parduodavo pagautos žuvies Tilžėje (Sovetskas), kur gaudavo už 1 kg žuvies po 1 rb. Tai buvo gera paspartis.

Smalininkų žvejų brigadoje buvo 7 valtys su 14 žvejų. Kol žvejai valtyse neturėjo variklių, naudodavo bures. V. Bastys žvejų brigadoje dirbo 26 metus. Per tą laikotarpį visko patyrė. Tekdavo žvejoti ir per audrą. Svarbu, kad tik vėjas neapverstų valties.

Prieškariu žvejai žvejojo individualiai. Žuvį supirkdavo žydai. Pokariu ir vėliau pristatydavo į Kauną. Šviežiai pagautą žuvį laikė ledainėje, į kurią žiemą iš uosto priveždavo ledų juos, sumaišę su pjuvenomis, sukraudavo ledainėje. Ledai neištirdavo per visą vasarą. Žvejai šaldytuvų neturėjo. Pagautos žuvis, kol jas paimdavo Kauno žuvininkystės ūkis, gerai išsilaikydavo Smalininkų ledainėje. Prieškariu žuvis supirkdavo Jurbarko ir Kauno žydai. Pokariu, penktojo dešimtmečio pabaigoje, iširus

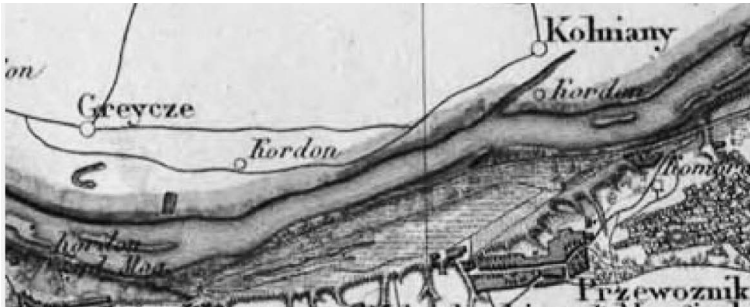

„Nemuno žvejų“ artelės žvejai 1950 m. Nuotr. iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondų

²⁶Papasakojo Petras Povilaitis, 75 m., gyv. Palėkiuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

²⁷Papasakojo Rimantas Stankaitis, 74 m., gyv. Jurbarko. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

²⁸Papasakojo Petras Povilaitis, 75 m., gyv. Palėkiuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

*Nemunas ties
Kalnėnų (Kolnjanii)
žvejų gyvenvietę*

žvejų artelei, žvejai išsivaikščiojo ieškodami kitų darbų. Jonas Atkočaitis su savo daugiavaike šeima išsikėlė į Nidą, Morkūnų šeima apsigyveno taip pat prie jūros – Klaipėdoje, Vytautas Bastys persikėlė gyventi į Viešvilę. Jonas Bogdanskis, vėlai rudeni, grįžęs po vėgėlių žvejybos, uoste paslydo, įkrito į vandenį ir paskendo. Daugelis žvejų – J. Venys, J. ir P. Atkočiaičiai, A. Kucinas, J. Vaznys – jau išėję Anapilin^{29, 30}.

Nuo 1950 m. „Nemuno“ artelių žvejams buvo leidžiama plaukti gaudyti žiobrių ir stintų iki Tilžės. Vykdami į Mažąją Lietuvą, žvejai pasiimdavo 2–3 padėjėjus. Apie piniginių atlyginimą tie ir nesvajėjo. „Jie gi badu miršta, duodavom kibirą stintų“, – sakė žvejai. Už žuvis talkinti traukiant tinklus ateidavo kaimų žmonės, iš miestų atvykę pažįstami. Vytautas Bastys prisimena, kad pokario metais žmonės buvo alkani ir nuplyšę, tad jų žvejojose vietose tarp Smalininkų ir Rusnės abiejų Nemuno pusių gyventojai gerbė vyrus ilgais guminiiais batais ir mielai juos vaišino, o žvejai jiems pigiai parduodavo žuvų. Kai žvejų ilgesnį laiką nebūdavo, jų žmonos maistui mažais tinkliukais pasižvejodavo pačios.

Artelės egzistavo iki penktojo dešimtmečio pabaigos. Pamažu aprūpinimas inventoriumi darėsi vis labiau centralizuotas – žvejai jį gaudavo tik įvykdę planus. Kauno žvejybos trestas žuvis pradėjo surinkinėti motorlaiviu, atgabentas į krantą automašinomis vežė į Smalininkų ledainę, surinkę didesnę kiekį – į Kauno žuvų perdirbimo fabriką. 1948–1949 m. buvo įsteigti žvejų kolūkiai: „Nemunas“ (Kaune), „Nemuno žvejys“ (Skirsnemunėje), „Telmanas“ (Rusnėje). Užtvenkus Nemuną, pradžioje bendrai žvejojė dvi brigados: viena mariose, antra – vidurupyje iki Prienų. Vėliau jos buvo atskirtos: mariose buvo paliktos 6 valtys (12 žmonių), vidurupyje – 3 valtys (6 žmonės). Tarp Kauno marių ir Armenos žiočių buvo kolūkio „Nemunas“ vandenys, o tarp Armenos žiočių ir Smalininkų – „Nemuno žvejo“. Už Smalininkų iki Šilinių buvo bendri vandenys, o Nemunas tarp Šilinių ir Rusnės 14 metų priklausė Rusnės žuvininkystės ūkiui. 1954 m. „Nemunas“ ir „Nemuno žvejys“ buvo sujungti į vieną kolūkį su administraciniu centru Kaune. 1960 m. jis buvo pertvarkytas į Kauno žuvininkystės ūkį, kuris 1970 m. prijungtas prie Išlaužo žuvininkystės ūkio. Nuo 1960 m. pradėjus riboti žiobrių, lašišų ir kitų žuvų gaudymą, žvejyba Nemuno žemupyje pamažu nunyko. Ilgiausiai ir aktyviausiai dar žvejota Ragainės atkarpoje ir deltoje. Pasak Petro Povilaičio iš Palėkių k., iš 300 žemupio žvejų 1995 m. Nemune buvo likę tik 4, ir tai dirbantys Rusnės žuvininkystės ūkyje. 1988 m. Kazys Gaigalas pagrįstai

²⁹Papasakojo Vytautas Bastys, 91 m., gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

³⁰Papasakojo Petras Povilaitis, 75 m., gyv. Palėkiuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

rašė, kad sunykus žvejybos įmonėms, Nemuno žemupys su intakais tapo meškeriotųjų valdomis, brakonierių ir

Kaliningrado srityje prie rajonų vartotojų kooperatyvų susikūrusių nedidelių žvejų brigadų naktinės veiklos poligonu^{31, 32, 33}.

Petras Povilaitis, gim. 1937 m., Nemune žvejojė dar ilgai ir Lietuvoje uždraudus žvejybą tinklais. P. Povilaitis ir dar keletas Nemuno žemupio žvejų turėjo Rusnės regiono gamtos apsaugos vyriausiojo inspektoriaus dr. Kazio Gaigalo išduotą vardinį leidimą Nemuno upėje verstis eksperimentine žūkle. P. Povilaitis visą savo vaikystę ir jaunystę praleido savo tėvų sodyboje ant gražaus Nemuno kranto Palėkiuose. Jis gerai išmanė iš tėvo paveldėtą žvejo amatą, mokėjo pats pasigaminti įvairių tinklų ir sumaniai jais žvejoti Nemuno žemupyje. Petras buvo Kauno žuvininkystės ūkio etatinis žvejys, o nuo 1970-ųjų perkeltas į Rusnės žuvininkystės ūkį. Po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo savo individualios žvejybos įmonės neįsteigė³⁴.

Petras nuo vaikystės buvo tartum suaugęs su Nemunu. Nustojus žvejoti, jis tai labai išgyveno. Nostalgiją tiems žvejybos metams su bemiegėmis naktimis Petras jaučia iki šiolei, su meile žvelgdamas į savo turimų tinklų ir kitų žvejybos reikmenų pavyzdžius, kuriuos noriai parodė ir leido nufotografuoti. Baigus Petrai žvejoti, matydama nenaudojamą valtį, kaimynystėje gyvenanti buvusio žvejo dukra Angelė Gustaitė-Karvelienė, parašė ir padovanojo prisiminimui jam nostalgiką eilėrašį:

Smalininkų žvejai Žiobrinių šventės metu.

Palėkiai. Nuotr. iš asm. P. Povilaitio albumo

³¹ Gaigalas K. *Lietuvos žuvininkystė Nemuno žemupio regione*, Klaipėda, 2011.

³² Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejyba Nemune tarp Kauno ir Smalininkų*.

³³ Prieiga per internetą: http://www.llt.lt/pdf/sere-dzius/etnine_zvejyba.pdf.

³⁴ Gaigalas K. *Lietuvos žuvininkystė Nemuno žemupio regione*, Klaipėda, 2011, p. 127.

*Tinkliukas žvejoti
Šventojoje. Palėkiai,
2012 m.
V. Kucino nuotr.*

*Graibštas aukšlėms.
Palėkiai, 2012 m.
V. Kucino nuotr.*

*Metalinis antgalis
irklo apačioje.
Palėkiai, 2012 m.
V. Kucino nuotr.*

VALTIS

*Apversta, nereikalinga
Gelsvam smėly palikta
Seno žvejo sena valtis
Ilsis Nemuno krante.*

*Lieknos smilgos glosto bortus
Vietoj ošiančių bangų
Tik pro šalį bėgdams vėjas
Neša aidą tų dienu.*

*Kai buvai tu reikalinga
Upės srovę bučiavai,
Tau į dugną žuvoys plakės
Mėnesienoj vakarais.*

*O dabar – nereikalinga,
Apversta ir palikta –
Seno žvejo sena valtis
Ilsis Nemuno krante³⁵.*

Jonas Povilaitis (1938–1978) gimė, praleido savo vaikystę ir jaunystę tėvų sodyboje ant Nemuno kranto Palėkiuose. Čia dirbo žvejų brigadoje, vėliau mokėsi. Įgijęs žuvininko diplomą ir vedęs savo kraštiečę Elena, nuo 1970 m. dirbo Rusnės žuvininkystės ūkio brigadininku. 1978 m., paslydęs ant motorinės valtės tragiškai žuvo. Jonas su išmanymu kepdavo svečiams laužavietėje pervertus ant iešmų Nemuno žiobrius. Tarpukariu lankydamasis Jurbarkė juos mėgdavo ir prezidentas Antanas Smetona³⁶.

Jonas Liokaitis gimė 1927 m. Palėkiuose, ant aukšto Nemuno kranto, šalia žiema, vasarą žaliuojančių pušynų, kaimynystėje su Povilaičiais. Palėkiai nuo seno buvo žvejų kaimas, turėjęs ir laikęsis senų žvejų tradicijų. Jonas iki pat žuvininkystės reformos vadovavo Kauno ir Rusnės žuvininkystės ūkių žvejų brigadai, su savo vyrais įvairiais tinklais Nemune gaudė žuvis. Mirė 1994 m. Pašventyje, ten ir palaidotas³⁷.

Jonas Vaznys – ilgametis Smalininkų žvejų brigados žvejys, po Antrojo pasaulinio karo su jauna savo šeima atsikėlęs iš turinčio senas žuvininkystės tradicijas Kalnėnų kaimo. J. Vaznys Kalnėnuose su tėvu pradėjo žvejoti 13 metų. Panaikinus „Nemuno“ žvejų arteles, nepaliko Nemuno, jau įprastų Smalininkų. Pasikeisdami su kitu buvusios Smalininkų artelės žveju Juozu Veniu dirbo senojoje perkėloje į Šilėnus. Čia, pamatęs prie Nemuno belaukiančiuosius, savo motorine valtimi perkeldavo į kitą Nemuno pusę arba parsiveždavo į šį krantą. Iki Nepriklausomybės atgavimo gyventojai vykdavo į Sudargą ir kitas vietas.

Jono Vaznio pėdomis pasuko ir jo sūnus Antanas, kuris baigęs žuvininkystės technikumą ilgą laiką dirbo gamtos apsaugos srityje. Nuo 1998 m.

Keltininkas Jonas Vaznys (centre). Per Nemuną į Šilėnus ir atgal į Smalininkus. Nuotr. iš asm. Julijonos Vaznienės albumo

³⁵Karvelienė A. Jurbarko literatų klubo „Švieselė“ almanachas „Atsigerk iš versmės“, Jurbarkas, 2009, p. 35.

³⁶Gaigalas K. Lietuvos žuvininkystė Nemuno žemupio regione, Klaipėda, 2011, p. 128.

³⁷Ten pat, p. 129.

P. Povilaitis su žvejo apranga. Palėkiai, 2012 m. V. Kucino nuotr.

P. Povilaitis prie tinklo su artuoliu. Palėkiai, 2012 m. V. Kucino nuotr.

buvęs smalininkietis Antanas Vaznys dirba Lietuvos valstybinio žuvivaisos ir žuvininkystės tyrimų centro Žeimenos filialo direktoriumi³⁸.

Šalia Jurbarko ir Smalininkų kairėje Nemuno pusėje išsidėstę Kidulių ir Sudargo, dešinėje – Greičių ir Palėkių gyvenvietės, kur dalis gyventojų turėjo mažai žemės ir vertėsi žvejyba. Profesionalių žvejų būta ne tik Jurbarke, Smalininkuose. Per žiemos sezoną žuvies būdavo mažiau, tačiau vienas kitas žvejys, prasikirtęs eketėlę, pastatydavo metinį. Kad netektų badauti, žvejai dirbo ir kitus darbus: kirtu mišką, plukdė sielius, aptarnavo vandens kelią, kai kas laikė nuomininkus. Kai tik atsirasdavo lede properša, žvejai kuo greičiausiai puldavo valtimis į Nemuną, kad pagautų pirmąją žuvį. Tai buvo lyg tradicija. Tai suprantama, nes „ledui išėjus, pinigai šviežias“. Kad taptum geru žveju, nereikėjo baigti mokslų. Visas žvejybos gudrybes žvejai turėjo perprasti patys

³⁸Papasakojo Julijona Vaznienė, 91 m., gyv. Smalininkuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

*Lyda Povilaitienė
prie tinklo su
branktu. Palėkiai,
2012 m.
V. Kucino nuotr.*

*Už pagautą žuvį
Nemuno žvejai iš
sovietinių kariškių
gaudavo savo valtims
benzino. Nuotr. iš
P. Povilaičio šeimos
albumo*

ir jas išbandyti, todėl ir sugalvodavo, kaip pergudrauti žuvį. Sunkios darbo sąlygos ugdė vyrų ištvermę ir sumanumą. „Žvejo duona sunkiai uždirbama.“

„Aš išdirbau žvejų brigadoje žveju 25 metus, – prisiminė Vytautas Bastys, – 15 metų žvejojau naktimis, nes tekančiame vandenyje žuovys daugiausia gaudomos nakčia, dieną tik po lietaus – kai susidrumsčia vanduo. Tikras žvejys negali pykti ant gamtos, jie turi prie jos prisitaikyti, žinoti vėjus, numatyti audras ir liūtis, nes žuovys savo stichijoje yra daug pranašesnės už žmones.“

Žvejai dirbdavo esant bet kokiam orui, pasak V. Basčio, svarbu, kad vėjas neapverstų valties. Kartais net šventes tekdavo švęsti prie Nemuno, mat per Velykas ėjo stintos, per Kalėdas – vėgėlės. Žvejų sveikata ir darbingumas priklausė nuo tinkamos aprangos. Vasarą vyrai paprastai žvejojo basi. Prieš Antrąjį pasaulinį karą žvejai avėjo odinius aulinius batus. Nudilus padams, prie jų aulų prisikal-davo medpadžius – tokie batai buvo daug šiltesni, todėl, apvynioję kojas autais, juos nešiodavo rudenį. Karo metais žvejai avėjo klumpes, sovietmečiu – guminius

batus, į juos įdėję veltinio pada, užsimovę vienerias arba dvejas vilnones kojines. Paprastai žvejai dirbdavo be pirštinių, užgeltas rankas atmušdami tarp pečių ir alkūnių. Artelės žvejus aprūpindavo guminėmis pirštinėmis – jas mūvėjo rinkdami iš tinklų vėgėles³⁹.

Tarpukariu žvejai rudenį dėvėjo namų darbo milines ar sermėgas bei rudines (pakulines) kelnes, pokario metais – medžiaginius puspalcčius ir darbines kelnes. Vėliau gaudavo guminius batus ir žvejo aprangą – gumuotus drabužius: lietpalčius, prijuostes, kelnes, pirštines, kojines. Kiti iš Karaliaučiaus srities kariškių gaudavo šiltos kariškos aprangos. Žvejai su kariškiais žuvis mainė į antklodes, kariškas palapines, žibalines virykles, maisto produktus. Rudenį Nemune žvejai iš šiaudų ir iš burių darydavosi pastoges. Pavėjinėje pusėje pasidėdavo šiaudų ir, užmetę tinklus, valandai priguldavo. Tačiau ilgiau neišmiegodavo, nes net ir šalia laužo lapkritį prabusdavo sušalę⁴⁰.

Panaikinus Palėkių ir Smalininkų žvejų arteles, buvę žvejai neteko tiesioginio savo pragyvenimo šaltinio – žvejybos. Visas jų gyvenimas nuo pat vaikystės buvo susijęs su Nemunu, žūkle. Tai atsispindi Angelės Karvelienės nostalgishkame eilėraštyje „Nemunui“:

*Neberkit ašarų – nereikia,
Vis tiek juk niekas nesupras
Tu, mažas popieriaus lapeli,
Primk visas, visas kančias.*

*O, Nemunėli, Nemunėli,
Pro šalį tekantis plačia vaga,
Tu atsigręžk į kalno smėlį
Nors retkarčiais, nors nejučia.*

*Tada, surinkęs mūsų skausmą
Ir visą kančių nuo šlaitų,
Tą visą blogį nuplukdyk
Nuo mano tėviškės krantų⁴¹.*

Palėkių kaimo gyventoja A. Karvelienė, jaunystėje kurį laiką gyvenusi ir dirbusi Viešvilėje, gerai suprato, ką išgyveno Nemuno žvejai, uždraudus jame žvejybą. Tuo labiau kad ir pati buvo žvejo dukra. Angelės tėtis Antanas Gustas (gim. apie 1915 m.), buvęs Nepriklausomos Lietuvos puskarininkis, už ką po 1945–ųjų buvo „pavėžėtas“ už Uralo – vienas seniausių Palėkių kaimo žvejų. Grįžęs Antanas žvejojo poroje su savo neišskiriamu draugu, nors ir ženkliai jaunesniu už jį – Povilu Augustu (gim. apie 1925 m.). Gamtos apsaugos inspektoriams atvykus tikrinti ir paprašius dokumentų, jie klausdavo viens kito: „Ar duodam?“ Paėmę dokumentus, tie kraipydavo galvas:

„Hm – Gustas ir Augustas?“⁴²

Netekę įprasto darbo, žvejai tai išgyveno skausmingai. Teko ieškoti ki-

⁴¹ Karvelienė A. *Atplaukia Nemunu delčia*, Jurbarkas, 2003, p. 10.

⁴² Papasakojo Angelė Karvelienė, 78 m. užrašė Algirdas Sinkevičius, Palėkiai, 2012 m.

tokios veiklos. Antanas Kucinas persikėlė į Viešvilę, kur dirbo ūkvedžiu vaikų namuose, mokykloje, invalidų su fizine negalia namuose. Po kiek metų Viešvilėje apsigyveno ir Vytautas Bastys. Jonas Atkočaitis su visa savo daugiavaike šeima persikėlė į Nidą, kur sulaukė gilios senatvės ir gyveno iki savo amžiaus pabaigos. Išsisklaidė, paseno ir kiti Smalininkų, Palėkių ir Kalnėnų gyvenviečių žvejai. Pagaliau nebeliko nė vieno darbingo vyro, kuris anuomet vertėsi senuoju savo ir savo tėvų amatu – žvejyba. Daugelis jų pamažu išėjo Anapilin. Smalininkietis V. Bastys 2012 m. atšventė 90-ties metų jubiliejų.

Vytautas Bastys per šeimyninę šventę.

Nuotr. iš šeimos albumo

Žvejyba tinklais. Traukiamieji tinklai Nemuno žemupio žvejų buvo naudojami tarpukariu (*krantinis* – Molynės k., *kraštinis*, *trauktinis* – Palėkių k.). Traukiamuosius tinklus iki Antrojo pasaulinio karo turėjo ne kiekvienas žvejys. Dažniausiai juos darėsi susidėję 3–4 žmonės, nes ir žvejodavo keturiese (vienas vedė tinklą krantu, antras vairavo valtį, du metė tinklą iš valtys: vienas – plūdes, kitas – svorelius). Visi žvejų tinklai buvo plombuojami. Neplombuotais tinklais žvejoti buvo draudžiama; juos naudojo tik nelegalūs žvejai – brakonieriai. Svoreliai buvo gaminami iš molio, vėliau – iš švino, kurio gaudavo iš ryšininkų ar Sovietų sąjungos kariuomenės padalinių. Kiekviena žvejų brigada ant svorelių dėdavo savo ženklą: Smalininkai – *S*, Palėkiai – *P*, Kalnėnai žymėjo raide *K*. Kiekvienas žvejys svorelius liejosi pats. Plūdes taip pat gaminosi patys žvejai iš jovaro medienos, kamštinės medžiagos, vėliau – iš putplasčio.

Upiniai traukiamieji tinklai neturėjo per vidurį maišo. Traukiamąjį tinklą sudarė 2 dalys po 50 m. Tinklo dalis, kuri vilkosi upės pakraščiu, buvo vadinama *pastojaus sparno dalimi*, kuria iš valtys buvo supamos žuvys – *išbėgimo sparnu* (Kalnėnai). Sparnų galuose, kaip ir prie plukdomojo tinklo, buvo gluosnio pagaliai – branktai (Kidulių k. apačioje su svoriais iki 15 kg).

Ūsai (t. y. tinklo galuose paliktos laisvos apatinė ir viršutinė pavaros – *ienos* (Smalininkai) būdavo apie 2 m, o prie stintinio traukiamojo tinklo – apie 1 m. Tinklą stabdydavo žmogaus aukščio basliu (*artuoliu*), kurio apačia buvo nusmailinama. Įrentimo vietoje apie 40 cm nuo apačios būdavo užrišama 10–20 m ilgio virvė. Patyręs žvejys palenktu (prieš tēkmę), į žemę įsmeigtu artuoliu stabdė tinklą taip, kad nepasikeltų jo apatinė pavara. Tą tarnybą Smalininkų žvejai vadino *pastojumi*. Kalnėnų artelės žvejai artuolio nenaudojo, tik matė su juo žvejojant kitus. Upės atkarpa, kuria srovė neša tinklą, buvo vadinama *valksmu*. Vietą, kurioje prasidėdavo valksmas, vadino *užmetimu*, kur baigdavosi – *išėmimu*, *išėma*. Pradėję mesti tinklą ties užmetimu, žvejai su valtimi plaukdavo tiek, kad srovė neužneštų valtys ant kito Nemuno pakraščio dambų. Sunkiausia buvo išvairuoti, todėl valtį valdė prityręs žvejys. Išmetę tinklą, irdavosi į kraštą, kur laukdavo kiti žvejai. Priplaukus prie kranto, 2 vyrai, persimetę per petį sparno virvę – iš-

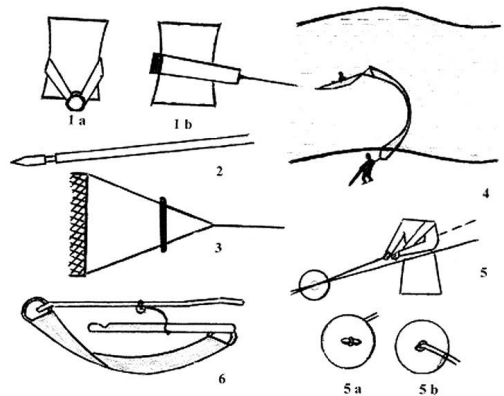
Traukiamų tinklų fragmentai. Kairėje – didstintėms, dešinėje – stintoms. Palėkių kaimas. 2012 m. V. Kucino nuotr.

bėgikė – 300–400 m ilgio (Smalininkai), bėgdavo krantan. Pirmajam paėjus tolyn, už jo stodavo antras, trečias ir t. t. Tada pirmasis grįždavo į eilės galą, paskui – antrasis ir t. t., kol ateidavo tinklas. Tada imdavo traukti už virvių. Artėjant išėmimui, vieni statė tinklo viršų, kiti pasilenkę spaudė jo apačią prie žemės, kad nepasikeltų apatinė pavara ir neišbėgtų žuvis. Kadangi tinklas būdavo sukrėstas ant pusės, tai traukiant per visą ilgį jame pasidarydavo įdubimas – *kūlys*, *pilvas* (Smalininkai), kuriame sukosi žuvis.

Petro Povilaičio žodžiais, jų kaimo žvejai tinklus darydavosi po 60 m ilgio. Paprastai traukiamą tinklą traukdavo 2 žvejai, sujungę 2 savo tinklus – vadinamus *pantais* – į vieną. Taip jie turėdavo 120 m ilgio tinklą.

Žvejai matė, kad vokiečiai lupa tinklą su plėškėmis. Per galvą permetamas storokas diržas, kurio apačioje pritaisyta apie 50 cm ilgio grandinėle su maždaug 6x6 cm trinkele. Stovėdamas skersas veidu į virvę, žvejys ją iš apačios trinkele pagaudavo ir traukimo svorį perkeldavo per diržą į pečius. Jei tinklas neužkibdavo, žvejai ištraukdavo valksmą per 1–2 val., o per dieną – po 5–6 valksmas.

Traukiamaisiais tinklais pradėdavo žvejoti ištirpus ledams, baigdavo užšalant Nemunui. Daugiausia buvo žvejojama naktimis. Pavasariais buvo gaudomos didstintės, jos buvo pigios (0,08 rb. už 1 kg), todėl norint užsi-

1 – Tinklas stabdomas pastokės diržu:
1 a – Vaizdas iš priekio.
1 b – Vaizdas iš šono. Viešvilė, Jurbarko r.
2 – Artuolis. Palėkiai, Jurbarko r.
3 – Branktas. Palėkiai, Jurbarko r.
4 – Tinklo užmetimas.
5 – Tinklo traukimas su plėškėmis:
5 a, 5 b – Sagute tinklo gaudymui (vaizdas iš abiejų pusių). Viešvilė, Jurbarko r.
6 – Juosta tinklui.

Žvejyba traukiamais tinklais. Piešė Algirdas Sinkevičius 2013 m.

P. Povilaitis su stintelėmis. Palėkiai, 2010 m. Nuotr. iš P. Povilaičio šeimos albumo

Žvejų valtis ir padžiautas tinklas Nemuno pakrantėje. 1958 m. V. Gobio nuotr.

dirbti, reikėjo jų pagauti daug. Pasitikti šviežiais agurkais kvepiančių stintų žvejai plaukdavo netoli Kuršių marių.

Daugiausia stintų būdavo sužvejojama Gilijos kanale. 1956 m. jų buvo nepaprastai daug. Penki Smalininkų brigados žvejai: P. Atkočaitis, V. Bastys, J. Povilaitis, J. Vaznys ir J. Venys jame su 18 m ilgio traukiamuoju tinklu per 1 naktį sugavo 18 tonų. Traukiamasis tinklas, kuriuo gaudydavo stintas, turėjo didesnes plūdes ir daug didesnius svorelius, kurie buvo cementiniai. Stintų gaudymo tinklas buvo storas ir daug sunkesnis, ypač, jei dar būdavo kanapinis. Trumpesnius tinklus – apie 40 m naudojo ten, kur buvo stipresnė srovė, kitaip neužtektų jėgų jiems suvaldyti. Ilgi – iki 200 m – kur silpna srovė. Stintinio tinklo apačia turėjo eiti dugnu, o plūdės – vandens paviršiumi, todėl tinklų aukštis priklausė nuo vandens gylio – nuo 2,5 iki 8 m. Tinklų akys didstintėms gaudyti nuo artuolio pusės būdavo 30, 24, 18, 16 mm, stintelėms 18, 16, 14, 12, 10 ir 8 mm. Su stintiniu traukiamuoju tinklu paprastai dirbdavo 8, 10, 12 žmonių. Valtyje dirbo 4–5 žvejai:

2 iš jų irklavo valtį, 2 į srovės pusę metė tinklą, 1 vadovavo. Likusieji laukdavo krante. Pokariu tinklų stabdymui Palėkių žvejai jau naudojo inkarus^{43, 44}.

Vienas didžiausių kaimų, kurie iki XIX a. pabaigos priklausė Viešvilės evangelikų parapijai, kairėje Nemuno pusėje prie Šešupės – Galbrasčiai. Kaimas ši lietuvišką pavadinimą turėjo iki 1937 m. Galbrasčiuose nuo seno gyveno ir žvejai. 1980 m. savo prisiminimuose Emilis Mejeris (*Emil Meyer*), rašė, jog prasidejus stintų žvejybai, jie kartu su kitų kaimų, daugiausia Senųjų Kraūleidžių žvejais, Šešupe ir Nemunu skubėdavo pasitikti atplaukiančių nuo Kuršių marių stintų būrių. Už stintas buvo mokama pinigais ar gaunama mainų. Stintų būdavo daug – plaukdavo dideliais būriais, ir didelės. Katerių įgulos paprastai buvo sudaromos iš 3 žmonių. Žvejai, ypač vasarą, žvejybą pradėdavo su ilgiaisiais tinklais. Tada, „ginkluoti“ kartimis, tinklais ir maisto daviniu, kuri sudarydavo duona, gabalas kiaulienos, daugiausia – lašinių, nepamirštant ir degtinės butelio, tikėdamiesi gero laimikio, išplaukdavo dar prieš aušrą. Grįžus vyrams iš žūklės, žuvų krepšiai būdavo perduodami šeimininkėms. Šios stintos puikiai tiko ne tik žmonėms, jos tiko ir kiaulių penėjimui⁴⁵. Spalio mėn. prasidėdavo rudeninė žiobrių, o po šalnų – vėgėlių žvejyba plukdomaisiais tinklais.

Plukdomuosius vienasienius tinklus Nemuno žvejai naudojo nuo seno. Žiobrinius tinklus vadindavo *žebrokais*. Kalnėnų žvejai juos vadindavo paprasčiausiai – plauktiniais. Plukdydavo juos pasroviui dviem luotais arba valtims. Seklumoje prie kranto, kur didesnė srovė, darydavo dirbtinę nerštavietę, kurią vadindavo *pabara*. Į dugną įkalus kuolą, apie jį būdavo supilama 2–3 vežimai saulės nubalinto žvyro ir kuolas išimamas. Taip buvo suformuojama apie 2 m skersmens, 15–20 cm aukščio pakiluma, kurios gylis apie 1 m. Žiobriams neršiant žvejai dviem luotais pasroviui per pabarą plukdydavo *žebroka*. Plukdant tinklą, luotai turėjo plaukti greičiau už srovę, kad vertikaliai laikomame tinkle pasidarytų įdubimas – maišas. Abu žvejai viena ranka laikė kartelę ir *auklę* (ant bevardžio arba smiliaus piršto), kita ranka lengvai yrėsi. Kad kartelių nekeltų srovė, pririšdavo akmenis ar metalinius priesvorius. Kartelės turėjo nesiekti dugno, tačiau ir pakelti jų nebuvo galima, kad žuvis nepralįstų apačioje tinklo. Kad atsidaužusios į dugną kartelės nesukeltų triukšmo, jų galus apkaldavo guma. Praplaukę pabarą, abu sykiu paleisdavo aukles ir padėję irklus, kartelėmis iškeldavo tinklą. Paskui vėl grįždavo aukščiau pabaros. Kalbėtis buvo draudžiama. Kai žvejai ilgesniam laikui išvykdavo iš namų, pasak V. Basčio, jų žmonos plukdomaisiais tinkliukais mokėjo pasižuvauti pačios. Vėliau *žebrokus* pakeitė plukdomieji trisieniai tinklai⁴⁶.

Plukdomus tinklus, pasak P. Povilaičio, Palėkių žvejai naudodavo ne tik žiobrių, bet ir karšių, bei vėgėlių gaudymui. Žvejys turėjo 60 metrų tinklą. 2 žvejai savo turimus tinklus sujungdavo ir tokiu 120 m ilgio tinklu žvejodavo. Jo žvejų brigados žiobriniai tinklai buvo 40 cm akimis, vėgėliniai – 50, o karpių gaudymui – 60 cm dydžio akimis. Visi tinklai būtinai turėjo būti plombuoti ir pažymėti tos žvejų brigados ženklui. Tinklus tikrindavo. Neplombuotais

⁴³Papasakojo Petras Povilaitis, 75 m., gyv. Palėkiuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

⁴⁴Papasakojo Vytautas Bastys, 91 m., gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

⁴⁵Prieiga per internetą: www.tilsit-ragnit.de/ragnit/ra_hohenflur... Kreis Tilsit-Ragnit: Erinnerungen an...Hohenflur.

⁴⁶Papasakojo Vytautas Bastys, 91 m., gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

tinklai žvejojo tik nelegalūs žvejai, nemokėję valstybei mokesčių – vadinamieji brakonieriai.

Po Antrojo pasaulinio karo trisienius plukdomuosius tinklus Palėkių ir Smalininkų žvejai gaminosi patys. Žvejai darėsi plūdės, svorelius, vijosi iš pakulų virves ir apstatę tinklą iš *kuklos* padarydavo 60 m ilgio *pantą*. Artelių žvejai vėliau gaudavo fabrikinės gamybos tankių vidinių tinklų rietimus. Už vieno *panto* padarymą jiems buvo mokama po 13 rb.⁴⁷

Kraštinukai. Nemune tarp dambų (*špikdamių*) žvejai traukdavo trumpus tinkliukus – kraštinukus, jo akytumas – apie 10 mm. Panemunių gyventojai smulkių žuvelių: aukšlių, gruzlių, kuojų, lydekaičių, šapaliukų ir kt. pasigaudavo pakraščiais traukiamais mažais tinkliukais. Tinkliukams traukti buvo parenkami lygesni, seklesni, žolėti upių pakraščiai, Nemuno senvagės. Tinkliukus traukdavo du–trys žvejai. Trijų žvejų traukiamą tinklą vadino *marška*, arba *tribradžiu*. Tai 10–15 m ilgio, 0,6–2 m aukščio tinklas, akytumas – nuo 10 iki 14 mm.

Tinklas suvertas ant virvių. Prie viršutinės virvės pririštos plūdės, ant apatinės suverti svoreliai. Ilgesniuose tinkleliuose, kurie naudoti žuvavimui stoviniame vandenyje, kartais per vidurį būdavo apie 1–1,5 m ir ilgesnis maišas (*kulia*, *kuliešiukas* – Kalnėnų k.). Trise tinkliukai buvo traukiami esant šaltam vandeniui: pavasarį išplaukus ledams ir rudenį iki užšalimo. Tinklo galuose buvo jo aukščiui lygūs pagaliai (*branktukai*), pritvirtinti prie 3 m ilgio kartelių. Vienas žvejys laikydamas kraštinę kartelę, ėjo pakraščiu. Antrasis – su 8–15 m ilgio kartimi, kuri būdavo prakišta per kartelės skylę ir įremta į branktuką, panardindavo giluminį tinklo galą upėn ir neleisdavo ištraukti į kraštą. Trečiasis žvejys traukė giluminį galą pririštą prie kartelės vidurio virve. Kraštinis galas būdavo atsilikęs, ir tinklas ėjo įstrižai krantui. Tinklas buvo traukiamas pasroviui, bet greičiau už srovę. Vienas traukimas būdavo nuo 10 iki 50 m, o žinant, kad dugne yra duobė, būdavo pertraukiama tik ji. Mažais tinkliukais paprastai žvejodavo šeimos nariai ar kaimynai. Dviese traukiamas tinklas (*bristinis*, *dvibradis*) buvo populiarus tarpukariu. Tai apie 6 m ilgio, 1,5–2 m aukščio tinkliukas. Jo galuose buvo kartelės, ant pavarų – plūdės ir svoreliai. Tokiu tinkliuku žvejodavo 2 vyrai: vienas traukė tinklą išibridęs, kitas ėjo pakraščiu. Patraukę 20–30 m, kartimis iškeldavo tinklą. Jeigu bristi būdavo šalta, giluminės kartelės apačioje pritaisydavo *bukšą*, pririšdavo prie jos virvę traukti ir su dvišake kartimi laikydavo ją gylyje.

Uždraudus žvejoti tinklais, maži tinkliukai kurį laiką dar buvo naudojami. XX a. šeštojo dešimtmečio pab., atsiradus kaproniniams tinklams, dvibradis buvo naudojamas nelegaliai žvejybai.

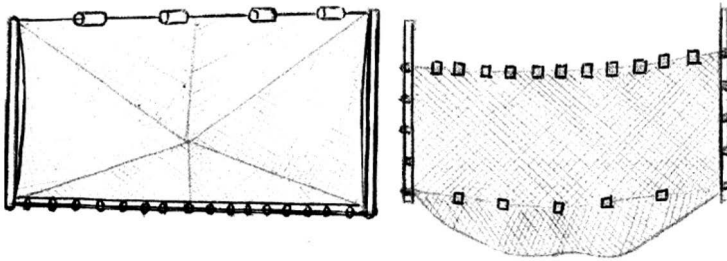
Pavasarių po ledų išėjimo iki gegužės pradžios ir rudenį Nemunu plaukdavo žiobriai. Jų pavasarinė žūklė prasidėdavo baigiantis pirmajai pusei birželio ir trukdavo iki pusės liepos. Rudenį žiobriai buvo gaudomi per bulviakasį, pasibaigus lašišų žvejybai. Jie buvo gaudomi tik naktimis, taigi žvejams prasidėdavo ilgos nemigo naktys.

„Tekančiame vandenyje žuovys daugiausia gaudomos nakčia, dieną tik tuomet, kai po lietaus susidrumsčia vanduo“, – lyg giliai paslaptį išduotų, sako Vytautas Bastys.

⁴⁷Papasakojo Petras Povilaitis, 75 m., gyv. Palėkiuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

Plukdomojo trisienio tinklo (triubicos) pavyzdys. Palėkiai. P. Povilaitis. 2012 m. V. Kucino nuotr.

Dvibradis – nedidelis dveijų asmenų traukiamas brenamas tinklas

Žiobrinį tinklą paprastai sudarė 2 pantai (viršutinė ir apatinė pavaros surišamos, o tinklas susiuvamas). Tokio tinklo ilgis būdavo 120–150 m, aukštis iki 1,3 m. Žvejai taikydavo užmesti valksmą, kur giliau, kad plaukdami į seklumą žiobrius užspaustų. Spalio–lapkričio mėnesiais prasidėdavo rudeninis žiobrių, o po šalnų – ir vėgėlių gaudymas plukdomais tinklais. Ketinant vėgėles gaudyti traukiamuoju tinklu, jam reikėjo pritvirtinti sunkius antsvorius, kad plaukdamos palei dugną žuvis nepralįstų pro apačią.

„Nors sunkus žvejo pragyvenimas, tačiau gal prigimtis traukia prie šito darbo“, – prisiminęs ilgus savo darbo metus praleistus su Smalininkų žvejais, atsidūsta ilgametis žvejys V. Bastys⁴⁸.

Lašių žvejyba. Nuo birželio vidurio Nemuno žvejai pradėdavo lašių žvejybą. Šias žuvis žvejodavo dienomis, o rudenį – ir naktimis, ypač tamsesnėmis ar bjauresniu oru, kada lašių būdavo daugiau. Valksme būdavo 2–3, kartais – 6–8 lašišos. Ties Smalininkais ir Kalnėnais lašišos pasirodydavo nuo pusės rugpjūčio. Brigadoje dirbdavo 4 vyrai, nes tinklų ilgis buvo nuo 150 iki 300 m, aukštis – 3 m, akytumas nuo 60 iki 20 mm. Didelės žuvis tinklą prakirsdavo, todėl išėmime 20–25 m tinklo buvo dvigubinama. Ta tinklo vieta vadinta *motnia*. Nuo *artuolio* iki *motnios* vietoj virvės buvo dedamas 30 m gabalas prasto tinklo – kraštinis. Toliau už *motnios* buvo nuo 18 iki 25 m ilgio 30 mm akytumo tinklo gabalas – *priemotnė*, už jo – *sparnas*

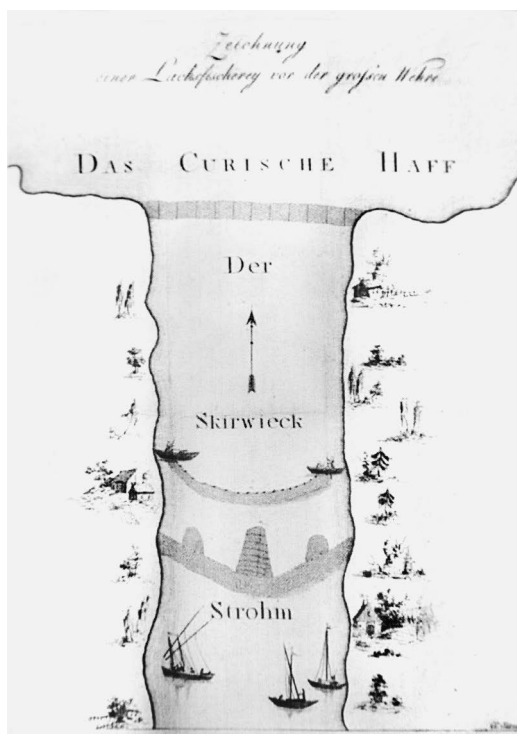
Lašiša

⁴⁸Papasakojo Vytautas Bastys, 91 m., gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

su 35, 40, 45, 50, 55 ar 60 mm dydžio akimis. Žvejai buvo išigudrinę į sparną dėti plonesnius, net naujus plukdomųjų tinklų gabalus, kad medvilniniai siūlai „apsidirbtų“, pasidarytų gležnesni. Spalio–lapkričio mėnesiais prasidėjus lašišų nerštui, jų žvejyba baigdavosi. Traukiamuosius tinklus žvejai išdžiovindavo ir padėdavo iki kitos vasaros. Sumažėjus Nemune žuvų, nuo 1962 m. didžiaisiais traukiamaisiais tinklais žvejoti buvo uždrausta.

Apžvelgiant žvejybą reikia pabrėžti, kad Mažosios Lietuvos kraštas ilgus amžius buvo pavaldus anuometiniams Rytprūsiams, dėl to daugelis ankstesnių žvejybos aprašų išlikę tik vokiečių kalba. Dėl šios priežasties ir sunkiai pasiekiamų istorinių šaltinių, lašišų žvejyba – mišrusis Nemuno žemupio kultūrinis paveldas – dar mažai nagrinėtas. Dėl to Nemuno žvejybos tradicijų pažinime likusi spraga.

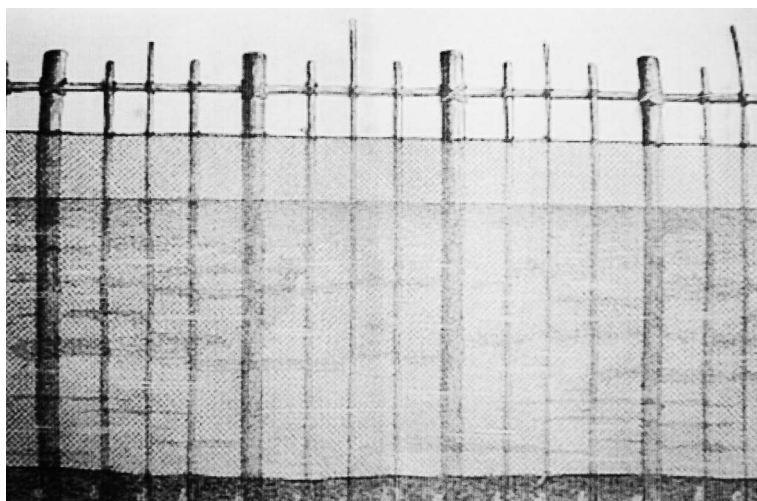
Lašišos nuo senovės buvo laikomos vienomiu iš tauriausių žuvų. Iš jų žvejybos buvo gaunamos didžiausios pajamos, o teisė jas gaudyti buvo dvarų savininkų ir valdininkų monopolija. Vyriausybės atstovai kruopščiai vedė lašišinių žuvų žvejybinių įrenginių apskaitą, kasmet buvo sudaromos žūklės nuompinigių, sugautų žuvų bei už jas gautų pajamų suvestinės. Lašišos buvo žvejojamos naudojant unikalius žvejybinius įrenginius –

Lašišų užtūra Skirvytėje. Iliustracija iš „Gerweis“, 1796 m., publikuojama vienkartinio Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekai sutikimu

Lašišinė užtūra Skirvytėje (apie 1908 m.). Nuotr. iš Prūsijos žvejybos sąjungos archyvo (Willer, 1920)

Užtūros tinklo
atraminių dalių
fragmento schema
(Benecke, 1881,
p. 381)

lašišines užtūras. Lašišos yra didelės, toli keliaujančios žuvys, kasmet pavasarį ar vėlų rudenį nerštui patraukiančios į priekrantes. Toliau jos kyla į upių deltas ir aukštupius, kur spalio–lapkričio mėnesiais neršia ant žvirgždingo upelių grunto. Pakeliui į nerštavietes lašišos šlakiai ir kitokios lašišinės žuvys jau buvo laukiamos žvejų. Priešais didžiąsias užtūras lašišos buvo gaudomos spendžiamais venteriais.

1867 m. Oto Glagau matė ir aprašė, kaip Skirvytėje užtvaramis gaudomos lašišos. 1890 m., remdamasis Kauno gubernijos žiniomis, *Varpas* rašė, kad už Jurbarko, Vokietijos pusėje, skersai visą Nemuną yra įtaisytos pertvaros, trukdančios didesnėms ir geresnėms žuvisms atplaukti į Lietuvos upes. Dėl šios priežasties esą panemunių žvejai negali prasimaitinti ir yra priversti ieškoti papildomų pragyvenimo šaltinių. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad nėra įstatymų, draudžiančių Nemune gaudyti neršiančias žuvis. 1895 m. G. Rodzievičius aprašė Lietuvoje matytas žvejavimo priemones, nenurodydamas, kuriose vietovėse ar kokiuose vandenyse jos naudotos. Iš konteksto atrodytų, kad Nemune autorius bus regėjęs žvejant meškerėmis iš luotų bei dideliais graibštais (*podryvokomis*). 1910 m. Imperatoriškosios rusų geografų draugijos Šiaurės vakarų skyriaus užrašuose iš *Vilenskij Vestnik'o* 6 buvo perspausdintas U. Mizinenko straipsnis, kuriame autorius aprašė, kaip Vilniaus gubernijos Trakų apskrities valstiečiai per nerštą Nemunė, Neryjė ir Merkyjė gaudė lašišas, žiobrius ir kuojas. XX a. pradžioje jau aiškėjo, kad lietuviai nemoka vertinti savo gamtos turtų. 1913 m. spauda rašė, jog Nemune, aukščiau Kauno, apie Ruņšiškes ir Darsūniškį, žuvis nyksta, nes yra: 1) nuodijamos, 2) naktimis badomos žeberklais, 3) gaudomos plukdomaisiais tinklais (*trubnyčiomis*), 4) gaudomos per nerštus. Lietuvoje tyrinėti žvejybą Nemune pradėjo Marija Znamierovska – Prufferova (1932 m.). Ji rinko ir paskelbė duomenis apie žvejybą Drūskininkų apylinkėse. Autorė išvardijo Nemune sugaunamų žuvų rūšis, trumpai aprašė jų žvejavimo būdus bei priemones ir žvejų tikėjimus^{49, 50}.

Lašišinių užturų pavadinimai istoriniuose šaltiniuose nurodomi nevie-nodai: Nemuno vidurupyje jos vadintos *kolais, prakalais, prakolais, užtvaramis* ar

⁴⁹ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1964–1968 m.

⁵⁰ Prieiga per internetą: XIXa. pabaigos–XX a. pradžios mokslininkų pastebėjimai ... - Maga; <https://maga.lt/6064>.

užbadomis. Pavadinimas kildinamas nuo žodžio sukalti kuolus ir užtvirti upės vagą. Rytprūsiose lašišinės užtvaros, kaip ir kiti vandenyje iš medžio kuolų pastatyti įrenginiai, vadinti senuoju baltišku žodžiu, kurio rašymo būdai įvairiose kalbinėse tradicijose skiriasi: *takiš'as* (*Die Takiesch*), *takišė* ar *takyša* (*Takisza*), *takišys*. Su šiais žvejybiniais įrenginiais siejamas Nemuno žemupio intako upėvardis. XIX a. pr. prie Krökų įlankos tekanti Áukštumalos upė dalijosi į tris atšakas, kurių viena – *Takischell*. Upės vardas kildinamas nuo žvejybos įrenginio pavadinimo.

Pirmosios žinios apie lašišinių žuvų gaudyklės mus pasiekė iš vienuolio Magnuso Olaus (1555 m.), Kasparo Henenbergerio (1596 m.), F. S. Boko, ir etnografo A. H. Lukano aprašymų. Uztūras knygoje *Prūsijos užrašai* (1796 m.) aprašė Karaliaučiaus burmistras B. K. L. Gervaisas. Didžiąją lašišinę užtūrą (*takišą*) sudarė 8–10 pėdų tarpais skersai upės sukaltų kuolų eilė, nuo apačios iki viršaus padengta stambių akių kanapiniu tinklu. Ji buvo per 3 sieksnius gylio ir 100–120 sieksnių arba 150–200 rykščių pločio. Uztūros tinklas virš vandens buvęs iškeltas 3 pėdas, viršuje prieš srovę styrojo smailūs strypai apsaugai nuo atplukdomų rąstų.

Nemuno žemupio užtūras savo knygoje „Rytprusių ir Vakarų Prūsijos žuvis, žvejyba ir žuvivaisa“ (*Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreussen, Königsberg, 1880*) aprašė žuvininkystės žinovas ir Rytprusių žuvininkų sąjungos pirmininkas Bertoldas Beneke (*Berthold Benecke*). Pasak jo, užtūrą įrengdavo įstrižai upės. Viename (šiauriniame) jos gale buvo 3 m tarpas, kurį užpildydavo pritvirtintas plūduriuojantis rąstas – buomas. Pro šį tarpą, reikalui esant, praplaukdavo valtys, buvo plukdomi sieliai. Pietiniame akmenimis paramstyta gaudyklės gale buvęs 6–7 m pločio praleidžiamasis tarpas, pro kurį praplaukdavo garlaiviai. Uztūrą sudarė vienoje eilėje 3 m tarpais subesti 15–20 cm skersmens pagrindiniai atraminiai kuolai (*kulai*). Į pagrindinius kuolus nuožulniai prieš srovę įremti paraminiai kuolai (*szarp kulai*). Tarp dviejų pagrindinių kuolų buvę mažesni atraminiai kuolai (*uszbadas*) šaunamajam tinklui prie kuolų priglauti ir jį sutvirtinti⁵¹.

Tinklo akys buvusios 8 cm skersmens. Kad tinklas tvirčiau laikytųsi, jam sutvirtinti naudotos dviejų rūšių kartys: *ailės* ir *smaikščiai*, pastarųjų apačioje buvę medinės atšakos. Uztūros tinklas tarp dviejų pagrindinių kuolų atrodė taip: 2 užbadų kuolai ir iš priešingos pusės tinklą prispaudžiančioji ailė. Kas antrame tinklo fragmente ailę pakeičia *smaikštis*. Toks tinklo kuolų derinio fragmentas tęsėsi 5,5 m. Pagrindiniai ir atraminiai kuolai viršuje sutvirtinti skersinėmis kartimis ir 1 m aukštyje apipinti vytelėmis (*kikštis*). Nedideliu atstumu priešais tinklą būdavo statomas lašišinis venteris ar karklo vytelių lašišinis bučius su 2 įgerkliais ir dėže žuvis. Šioje vietoje užtūros tinklas turėjo didelį įlinkį prieš srovę. Ieškodamos praėjimo, žuvis plaukdavo palei tinklą, patekdavo į įlinkį, o iš čia sukdamo atgal ir pakliūdavo į venterius.

Greta didžiųjų užtūrų būdavo mažų papildomų venteriukų ir vadinamųjų lašišinių bučių. Kartais užtūros venteris liedsdavosi su pagrindiniu tinklu ir tuomet plati šoninė skylė kreipė į venterį. B. Beneke savo knygoje „*Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreussen*“, išleistoje 1880 m. Karaliaučiuje, rašė, kad 30 cm nuo užtūros buvo 15 m venteris su 3 lankais ir dviem įgerkliais. Šio tinklo akys buvusios 5 cm skersmens.

⁵¹ Bacevičius E. Nemuno žemupio lašišinės užtūros, 2 d., *Šilainės sodas*, 2007, nr. 15 (38).

Gretimais buvę nepritvirtinti venteriai be įgerklių – (*kullen, kullis*). Venterių angos visuomet nukreiptos prieš srovę. Kad žuvis nesugrižtų, 1,5 km žemiau buvo kitas užtvėriamasis tinklas. Tinklais aptvėrtoje upės atkarpoje iš laivų buvo užmetamas traukiamasis tinklas ir laimikis į krantą ištraukiamas lynais. Kartu su lašišomis gaudytos ir kitos gėlavandenės upių žuvis. Mažesnės lašišinės užtūros buvo statomos Nemuno vidurupyje.

Užtūrų savininkais, jei per jų žemes tekėjo vandenys, buvo dvarininkai. Valstybinės reikšmės vandens keliuose užtūrų statymą ir lašišų žvejys tvarką reguliavo nuosavybės teisė ir vėliau įsigalioję valstybės vandens įstatymai. Užtūros statytos pagal specialius vyriausybės įgaliojimus ir dažniausiai buvo išnuomojamos. Pirmas reglamentas buvo paskelbtas 1589 m. sausio 30 d. valstybės nurodymuose. 1637 m. atsirado draudimas neleidžiantis statyti lašišinių užtūrų be valstybės žinios. Pagal 1640 m. kovo 20 d. priimtą tvarką (*Neue revidierte Haab-und Fischerordnung des Herzogtums Preußen am 1640 März 20*) smuklininkams ir verslininkams uždrausta lašišas supirkinėti, nes jos priklausė valstybei. Visas sugautas lašišas buvo privaloma atiduoti *fišmeisteriui*. Privilegija išduota tik Šilutės apyl. Kalveliškės kaimui. Jakobas Kinkmanas ir brolis Andrejus įgavo teisę žvejoti savo reikmėms, bet ne prekiauti. Norint žvejoti lašišas reikėjo susimokėti lašišinės užtūros nuomos mokesį. Jo dydis priklausė nuo ekonominės būklės ir metų – buvo žuvingi, ar ne. Įstatymais reglamentuota žvejybos ir užtūrų statymo laikas. Statyti užtūras ir gaudyti lašišas bei šlakius buvo galima tik per žuvų priešnerštines keliones, tai yra nuo gegužės 1(15) iki rugsėjo 1(15) ar spalio 1 dienos (*Fischer-Ordnung für das Curische Haff, 1792, 1845; 1872, Beerbohm 1876*). Per nerštą žvejyba buvusi uždrausta. 1916 m. įstatyme užtūros jau neminimos, nes išnykus žuvims, nereikėjo ir žvejoti.

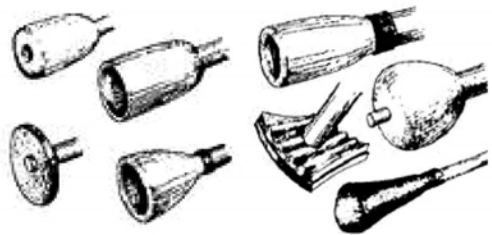
Pagal išvaizdą sidabrinių lašišų patinai vadinti *važilais* arba *kabliais*. Lašišos į nerštavietes plaukdavusios būriais. Pirmiausiai pasirodydavo vašilai (kabliai) ir tik vėliau patelės. Geru žvejybos sezonu į venterius pakliūdavo iki šimto lašišų, o nežuvingais metais – nė vienos. Daugelis autorių aprašo išpūdingus Nemuno deltoje sugautų lašišų kiekius. Pvz., 1608 m. žvejybos apskaitos rašte minima, kad tais metais sugauta 2305 vnt. lašišų, iš jų 30 parduotos rūkytos; 1611 m. – parduota 1891 šviežia ir 26 rūkytos lašišos. Vėliau žvejyba sumažėjusi: 1621 m. sugauta ir parduota 85 šviežios, 14 rūkytų lašišų. Teodoras fon Ziboldas 1863 m. Leipcige išleistoje knygoje „Vidurio Europos gėlavandenės žuvis“ mini, kad lankymosi metais per sezoną sugauta 3,5 tūkst. lašišų, daugelis jų svėrė apie 30 *funtų* (svarų). Mažiausios lašišaitės svėrusios 3–5, didžiausios – iki 93 *funtų*. Kitas autorius mini, kad didžiausios žuvis buvusios iki 4 pėdų ilgio. 1860–1879 m. lašišų žvejybos suvestinė Rytprūsiose buvo pateikta Berlyne vykusioje tarptautinėje žuvininkystės parodoje. Apibendrinančius duomenis apie šių žuvų laimikius 1800–1881 m. laikotarpiu yra pateikęs Karaliaučiaus universiteto ichtiologas Alfredas Vileris. Iš suvestinių matyti, kad nuo 1861 m. lašišų laimikiai labai sumažėję: pvz., 1860 m. sugauta 4 tūkst. lašišų, tuo tarpu 1866 m. vasarą – tik 0,5 tūkst. XIX a. 6–8 dešimtmetyje sugaunamų žuvų kiekiai įvairavo nuo 4 tūkst. (1861 m.) iki 173 vnt. (1873 m.) per metus. V. E. Berbomas apie galimas lašišų laimikių sumažėjimo priežastis spėjo esant nesaikingą žvejybą, gintaro eksploataciją ties Juodkrante, taip pat sielininkystę ir laivybą garlaiviais. Greičiausiai lašišų išnykimą iš Ne-

muno žemupio lėmė anksčiau minėti veiksniai, neatmestinas ir natūralus lašių gausumo mažėjimas^{52, 53}.

Iš surinktos medžiagos matyti, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą Nemuno žvejai po ledu tinklų nestatydavo. Tik vėliau jie tai išmoko iš Nidos žvejų. Užutekiuose tarp dambų atstumu, lygiu tinklo ilgiui, iškirsdavo kelias eketes (atstumas lygus kartelės ilgiui – apie 5 m). Prie kartelės pririšdavo tinklo ilgio virvę, kurios antrąjį galą pririšdavo prie viršutinės pavaros. Žvejys stūmė kartelę po ledu, kitas prie gretimos eketės ją gaudė. Kartelei stumti ir gaudyti naudodavo dvišakį. Ištraukus kartelę, vienas turėjo tempti, kitas – paduoti prie virvės pririštą tinklą. Pasroviui nuo pastatyto tinklo už kelių dešimčių metrų iškirsdavo eketėles žuvų baidymui. Statomus tinklus vadino spiestiniais. Pokario metais Kalnėnų kaimo žvejai gaudavo trisienių tinklų iš Karaliaučiaus. 1967–1968 m. bandė patraukti trisienį tinklą po ledu. Pavasarį pajudėjęs ledams ir skersai uosto lede atsivėrus plyšiams, įleisdavo trisienius tinklus, kuriuose rasdavo net karšių. Eketėms kirsti žvejai naudojo užaštrintus laužtuvus, vėliau įsigijo ir *peikenas*.

Žuvų baidymas. Žuklaudami žvejai žuvis baidydavo tinklo link. Paprasčiausia priemonė vandeniui drumsti ir žuvims baidyti – kartis. Jos kotas užutekiuose turi būti 4–6 m, o brendant arba sėdint valtyje – iki 1,5 m. Naudodavo išdžiovintą eglinę kartį, nes ji ilga ir lengva, o aplink spygliuočių netrūksta. Kartais, su mova pasiilginę baidymo priemonės kotą, Nemuno senvagėse ar ežerėliuose žvejai su ta pačia kartimi statydavo ir nedidelius tinklus. Palėkių žvejai barškala vadino *šturgeliu*.

Iki Antrojo pasaulinio karo ir vėliau žuvų baidymui žvejai naudojos nutekintomis 10–15 cm skersmens trinkelėmis su viduje išgręžta kiauryme. Senosiose baidymo priemonėse kotas su burta buvo išvien. Mintis kilo pasidaryti tokį žuvų baidymo įrankį, išgręžus storajame karties gale skylę. Nors šios priemonės ir patvarios, tačiau nuo mušimo į vandenį suskilinėja, be to ir ištekinti skylę buvo sudėtinga. Žvejai pradėjo darytis burtą atskirai, paskui ją sujungdavo su kartimi metaline mova. Šios žuvų baidymo priemonės buvo efektyvios, tačiau nuo 7-ojo dešimtmečio pradėjo nykti, nes tinklais, kurių naudojimas buvo draudžiamas, mėgėjai žvejojė tyliai. Žuvininkystės ūkių žvejai darydavo paprasčiau: smailyn nudrožę trinkelę ir šone padarę įkartą – kotą prikaldavo. Žvejai Nemune naudojo ir tokias žuvų baidymo priemones: viename karties gale išilgai pritvirtinta stora viela su užmauta grandine arba varžtais (*barškalai, zvaniukai*). Šios priemonės geriau tiko naudoti tekančiame vandenyje. Nepaisant, kad buvo sukurtos žvejų brigados, kurios prisižiūrėjo savo žvejybos plotus, plito ir nelegali žvejyba, vadinamasis brakonieravimas⁵⁴.

Žuvų baidymo priemonės. www.zvejams.lt/zvejams-patariazukles-istorija270-uv-baidymo-priemons

⁵²Bacevičius E. Nemuno žemupio lašišinės užtūros, Šilainės sodas, 2007.

⁵³Gaigalas K. Lietuvos žuvininkystė Nemuno žemupio regione, Klaipėda, 2011, p. 128.

⁵⁴Pagal savo tėvo Antano Kucino žodžius papasakojo Valentinas Kucinas 51 m., gyv. Viešvilėje 2012 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

*Žiobrinės prie
Nemuno. 1965 m.
Nuotr. iš Vytauto
Basčio šeimos albumo*

*Žiobrinė Palėkiuose.
Nuotr. iš P. Povilaičio
šeimos albumo*

Mažosios Lietuvos žvejai nuo seno žvejyboje ir buityje naudojo savo terminus, kitokius žvejybos įrankių pavadinimus: *wit(t)inne* – didelė plokščiadugnė valtis, upių laivas. *Schacktartp* – laikotarpis netinkamas žvejybai, kai negalima nei plaukti nei eiti ledu, *šaktarpis*. *Zargas* – žvejų kaimo seniūnas, sargas. *Kuptscheller* – smulkus prekiautojas, *kupčelis*. *Brade(ngarn)* – bradė, tinklas. *Balditen* – žuvis baidyti. *Bukkis, bukkinell* – varža žuvims gaudyti. *Gantinn–Jagdnetz* – 3 dalių tinklas, *gantinis, gantas*. *Kull(e)* – tinklo galas, kūlys. *Meschkere* – meškerė unguriams gaudyti. *Neschintinnis* – tinklas žvejybai sraunumose su nevienodo ilgio sparnais. (liet. *nešinti, nešti*). *Pant(e), Wenterpanten* – 2 venterių sujungimas. Liet. *pantas* – virvė venteriu priė kuolų rišti; prietaisas ungurių gaudymui. *Plaschkinnis* – tam tikras tinklas. *Pukis* – pūgžlys, pūkys. *Takisch, takischa* – užtvanka lašių žvejyboje, *takišys*. *Padugnis* – gelmė, platuma. *Pakrausches* – status krantas, pakriaušis. *Bales* – klampė pieva (liet. bala). *Tinkleitit* – apie 30 m ilgio tinklas, *tinklaitis*. *Udas* – virvė unguriams gaudyti, *ūdas*. *Wiensparnas* – tinklas, viensparnis. *Wenter* – venteris. *Warte* – greta sustatyti venteriai, *vartai*. *Sziber* – žiburys. *Krepsch(e)* – krepšys. *Klibbacks(ch)* – išklėbęs peilis. *Kampe* – duonos riekė, *papentis*. *Palte* – didelis mėsos

gabalas (liet. – paltis). *Meschkines* – alkoholinis medaus ir spirito gėrimas. *Puske* – ketvirtis l degtinės, *pusė*. *Taurel* – stikliukas, taurelė ir kt.⁵⁵

Metiniai. Virvės, prie kurių pririštos plonesnės virvelės su kabliukais gaurose vadintos *rėpa* (*Reep*) – *šniūrais*. Rišami kabliukai vadinti: *kabukais*, *važšais*. Artelių žvejai metinius statydavo nuo dambos galo ligi srovės. Jie 20–30 kg galinius akmenis apraizgydavo viela ar virvelėmis ir prie jų rišdavo metinius; kad 30–40 m ilgio metinys gultų į duobutes, ant jo kas 5–8 m dar rišdavo pailgus akmenėlius. Metiniai į upę buvo metami apie 40 m ilgio. Vienas jų galas būdavo pririšamas krante, o kitas su akmeniu metamas iš valtės į 1,5–2 m gylį. Įmetus, inkariuku virvę pakeldavo, prie jos priraišiodavo 15–30 pavadėlių su kabliukais bei masalu. Tokiu pat būdu metinius ir tikrindavo. Viela buvo suvyniojama ant lentutės ar ritės ir ištiesiama skersai upės. Pirmiausia buvo metamas kraštinis akmuo, tada – viela ir vėl akmuo. Ištiesęs vielą žvejys su pagalbininku pasiirdavo aukštyn, inkariuku ją pasigaudavo, priartėdavo prie artimesnio akmens ir imdavo kas metrą rišti 0,5 m ilgio pavadėlius, iškart užkabindamas sliekus. Pavadėliai gulėdavo tvarkingai ištiesi ant valtės grindų (*šatilijos*). Rišdavo pavadėlius stipriai, jei vėliau neįstengdavo jų atrišti – nupjaudavo.

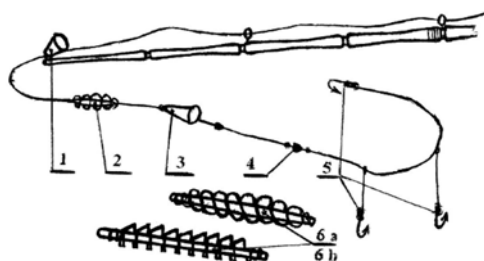
Gegužės–birželio mėnesiais žvejų artelės gaudė žiobrius, nors užkibdavo ir kitų žuvų. Masalu žvejoti žiobriams, karšiams, ešeriams, kuojoms, raudėms, šamams, vėgėlėms ir unguriams buvo naudojami gabaliukai naktinių sliekų. Upės dumblyje iškasamais vingiliais gaudė vėgėles. Sliziais gaudė ešerius, ungurius ir ūsorius. Žuvų mailiumi – šapalus, lydekas, šamus, starkingus, ungurius ir vėgėles. Iš augalinės kilmės masalų vasarą buvo naudojami žirniai.

Meškerių kotams naudojo tiesų lazdyną. Aukšlėms prie jo dar pririšdavo kadaginę viršūnėlę. Plūdes darydavo iš kamščių, perveriant žąsies plunksną, svorelius – iš švino.

Po 1961 m. meškeriotojai nuo kranto galėjo meškerioti laisvai, o iš valčių – su bilietais. Apie 1980 m. prie Nemuno atsirado spinningautojų. Nemune birželio–liepos mėn. kibdavo karšiai. Apsiaavę žvejų batais, ties Smalininkais ir Viekšvile vyrai traiškydavo dugne gulinčius moliuskus, taip pamaitindami karšius. Paskui toje vietoje būdavo šėrykla su šutintais kviečiais bei sliekais; užkabintu ant kabliuko moliusku gaudydavo karšius, o suvėrę po kelis sliekus ant didelio kablio – ir žiobrius.

Meškeriotojai, stovėdami dambų gale, kaip masalą naudojant musės bei kitas lervas, žvejodavo ešerius ir kuojas. Kiti lydekas mailiumi gaudo velke, valą suvynioję ant lentelės. Mėgėjai žvejoja po ledu žieminėmis meškerėmis.

Dugninę meškerę kaimo žmonės apibūdina taip: „Kabliuką – ant šniūro ir pamerki vandenin, gale kuoliukas išmeigtas į žemę.“ Kol nešalta, Kalnėnų k. žvejai

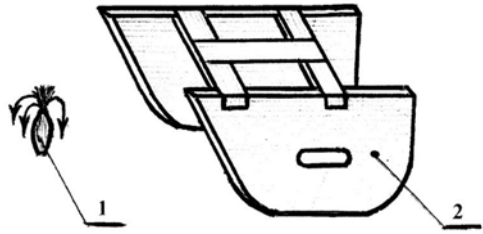

Spiningas: 1 – skambutis, 2 – šėrykla, 3 – švinas, 4 – suktukas, 5 – kabliukas, 6a, b – šėryklos. Perpiešė A. Sinkevičius, 2013 m.

⁵⁵ Zinkevičius Z. Rytprūsų vokiečių kalbos lituanizmai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, 4 t., Vilnius, 2009, p. 112–113.

duginėmis meškerėmis smėlėtos dirvos velėnoje gyvenančiomis karkvabalių lervomis (*bambardyriais*) ar naktiniais sliekais gaudė žiobrius. Ant naktinių sliekų kimbdavo karšiai⁵⁶.

P. Virakas rašė, kad XX a. šeštajame–septintajame dešimtmetyje atvykstantys miestiečiai apie Seferdžių gilesniuose Nemuno pakraščiuose vasarą blizgėmis gaudydavo lydekas ir ešerius. Geriausiai kibdavo prieš liūtį ir saulei leidžiantis. Kai kurie žvejai salačius ir šapalus gaudydavo rogutėmis. Tai 2 lentelės viršuje sujungtos skersiniai (žr. pav.). Eidamas pakrante ir prieš srovę vesdamas rogutės, žvejys traukydavo meškerkočio valą, kad prie trišakių kabliukų pritaisytos ryškiai dažytos žąsies ar anties plunksnelės judėtų ir žuvims atrodytų lyg žirgeliai. Tik, plaukiant laivams, žvejai ne visada spėdavo valą suvynioti.

Rogutės ir kabliukas. Piešė A. Sinkevičius, 2013 m.

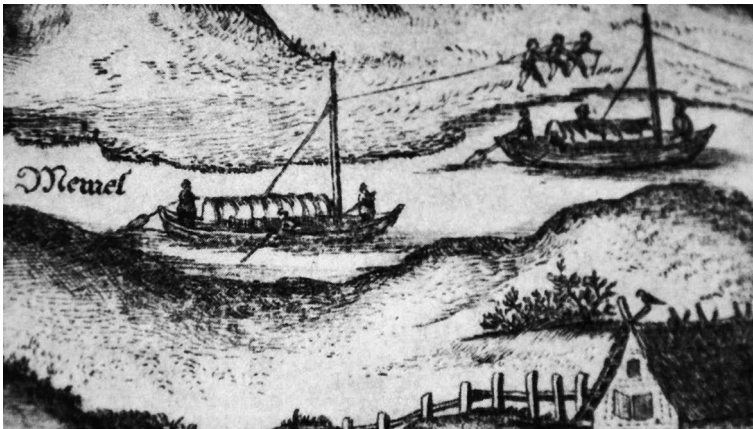
Nemuno laivai ir valtys

Pirmieji rašytiniai šaltiniai apie laivybą Nemune – Kryžiuočių ordino martaščiai. Ankstyviausių Nemuno laivų piešinių galima rasti XVI a. „*Carta Marina*“ žemėlapyje. Žemyn upė tokie laivai plaukė nešami srovės, vairuojami masyviu irklu, o į aukštupį laivai kilo, varomi burių bei velkami krantu einančių vytininkų. Tokie laivai ilgą laiką buvo krovinių pervežimo priemonė, o vėliau iki XX a. vidurio šiuos laivus palaipsniui pakeitė garlaiviai. Senieji laivų tipai: strugas, vytinė, baidokas, barkas, laibas, botas, berlinka⁵⁷.

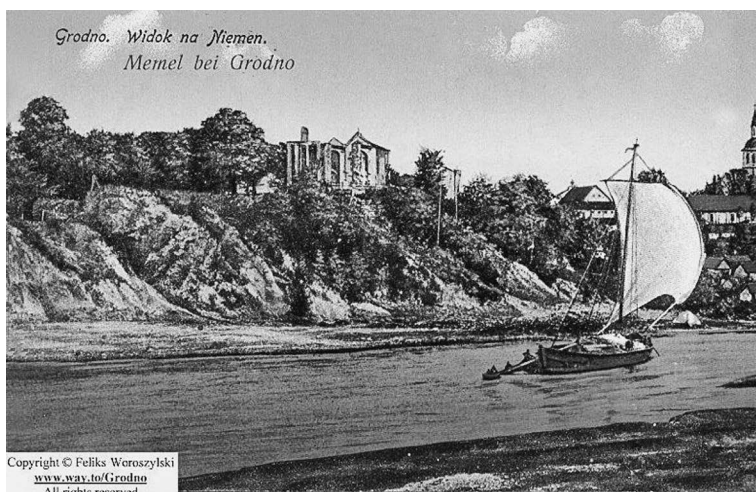
Iki Pirmojo pasaulinio karo ir tarpukariu Nemunu praplaukdavo daug įvairaus dydžio laivų ir valčių. Nemuno vaga ne visur tiko praplaukti didesniems laivams. XIX a. viduryje Rytprūsiams priklausiusioje jo dalyje buvo pradėti hidrotechniniai darbai. Graužiami krantai buvo tvirtinami sukrautais, gilyn į upę nusidriekusiais pylimais iš akmens riedulių, medinių polių bei šakų. Tuomet

⁵⁶Papasakojo Petras Povilaitis, 75 m., gyv. Palėkiuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2012 m.

⁵⁷Prieiga per internetą: <http://www.ekodiena.lt/keliauk-kitaip-panemuniu-regioninis-parkas/>.

Nemune prie Tilžės traukiamos vytinės su prekėmis, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, p. 577, *Memeler Dampfboot* 1994, Nr. 8

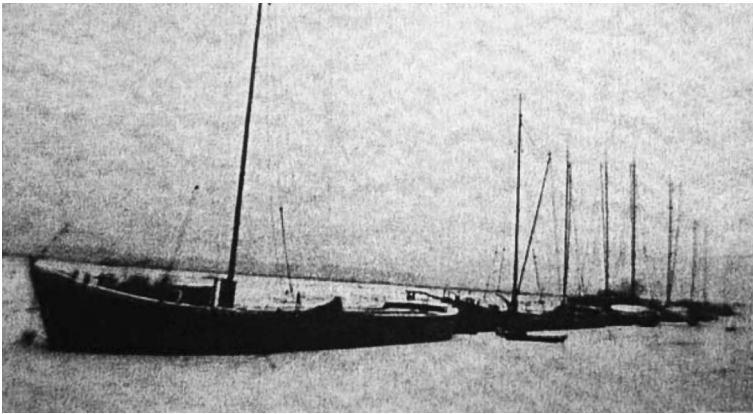

Vytinė Nemune ties Gardinu. XX a. pr. Atvirukas iš J. Litwin, „Die Memel, Wittinen und die Binnenschiffahrt nach Königsberg. Deutsches Schiffsarchiv“

Nemuno vaga buvo ir tiesinama nuo upės atkertant nebereikalingas senvages, taip keičiant amžiais įprastą aplinką. Daug tokių senvagių, buvusių ties Viėšvile ir jos valsčiaus ribose, iki Sokaičių ir Vėžininkų, liko atskirti nuo Nemuno. Dabar ten likę atskiri senvaginiai ežerėliai, kurie susijungia su Nemuno vandenimis tik per pavasarinius potvynius. Įrengti pylimai – *bunos*, *dambos*, vietos gyventojų vadinti *špikdamiais*, pagrindinę upės srovę nustumdavo tolyn nuo kranto, kur ji išplaudavo gilesnę vagą – *farvaterį*. Siauresne, bet gilesne upe buvo galima plaukti didesniems laivams. Smalininkuose 1887 m. užbaigtas žiemos uostas. Jame galėjo pasislėpti nuo ledonešio iki 60 krovinių ir žvejybos laivų. Čia veikė didžiųjų laivų ir valčių statykla. Tokia pat laivų statykla veikė ir Pagulbiniuose. Tarpukariu valčių dirbtuvių buvo ir Viešvilėje. Medieną jų gamybai išpjaudavo vietos lentpjūvėse. Viešvilėje vietos gyventojų laiveliai įplaukdavo į Nemuno senvagę (*Alte Memele*), vadintą Nemunėliu, kur ir likdavo žiemoti. Uostai buvo ir Kalvelių bei Trapėnų gyvenvietėse. Čia pakraudavo pagamintą produkciją, stovėdavo vietos savininkų laivai. Uostų įrengimui gyventojai pritaikydavo tarpus tarp bunų. Pagulbiniuose buvo įrengti net trys tokie uostai, kuriais naudodavosi sielininkai. Smalininkuose, Kazikėnuose, Kalveliuose, Trapėnuose, Sokaičiuose ir Bitėnuose buvo įrengtos prielaukos ne tik laivams, bet ir keleiviniams garlaiviams. Be čia minimų laivų, panemunės miestelių ir kaimų gyventojai tarpukariu turėjo daug valčių. Daugelis jų dirbo laivininkais ir prie savo uždarbio prisidurdavo žvejojami. Priešais Smalininkus kitoje pusėje Nemuno esančioje Šilėnų gyvenvietėje, be kitų verslų, gyventojai vertėsi ir žvejyba. Prieškariu, savo straipsnyje „Šilėnai“

Nemunu prieš srovę plaukia vytinės su burėmis ir traukiamos krantu einančių vytininkų. „Rezepte aus dem Memelland.de“

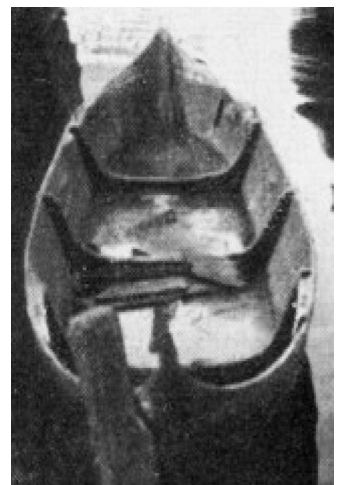
Viešvilės laivininkų baidokai žiemoja Nemuno senvagėje. H. E. von Knobloch, „Das Sägewerk Wischwill VIII“, Berlin–Dahlem, 2003, S. 20

Palėkių žvejai prie Tiltės žvejojant stintas. Nuotr. iš P. Povilaičio albumo

rašo M. Purvinas, Šilėnuose veikė žuvų rūkykla. Vietos žvejai ne tik vartojo šviežią žuvis, bet ir pasiruošdavo jos atsargų ilgesniam laikui, ją išrūkydavo. Ties Bitėnų priplauka buvo susispietusios mažos sodybėlės – ten gyveno įvairiems darbams talkinę samdiniai ir žvejai. Nuo plento iki Sokaičių garlaivių priplaukos ėjo tvarkingai išgrįstas kelias. Čia taip pat gyventa žvejų. Mat yra išlikę duomenų, kad atvykstantiems poilsiautojams vietos žvejai pateikdavo ir šviežios žuvis. Žvejai turėjo visus reikalingus leidimus, nes žvejojant be leidimo buvo numatytos baudos.

Tarpukariu būta luotų, tiesa, negausiai, Jurbarko ruože: su jais buvo plukdomi *lineliai*, statomi *metiniai*. Vilkijos žydai valtis parduodavo po 200 Lt. Po Antrojo pasaulinio karo vietos gyventojai luotų jau nebeturėjo, žvejojė plaukiodami su valtimis. Geras valtis žvejams gamino Ungulaitis iš Kriūkų kaimo. Norėdamas pasidaryti naują valtį, prisimena buvęs ilgametis viešviliškis Rimantas Stankaitis, jo tėvas nusižiūrėjo ir išsikirto miške ažuolinius puslankius, parsivežė eglę, ją išdžiovino. Kitais metais 2 vyrai rankiniu pjūklų,

Palėkių žvejų valtis Nemune. Nuotr. iš P. Povilaičio albumo

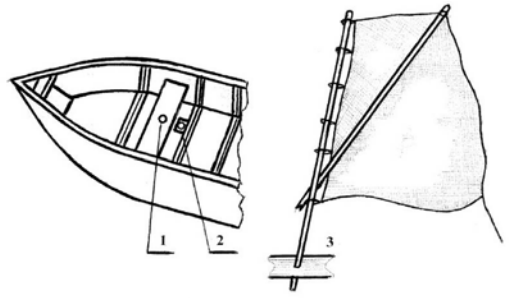
vienam stovint viršuje, kitam – apačioje, išpjovė lentas. Valties meistras su savo įrankiais atvažiavo į namus. Čia pat virė katilas, į jame verdantį vandenį vyrai merkė išpjautų lentų galus ir, išlenkę pagal turimas formas, jas palikdavo išdžiūti. Gaminant valtį, jos plokščias dugnas buvo daromas išlenktas išilgai ir truputį lenktas skersai valties. Lentos buvo stipriai sukamos, valties mediena impregnuojama. Gerai pagaminta valtimi, priplaukus prieš srovę prie bunos, (špikdamio), staigiai pasukus, ją buvo galima lengvai ir greitai apiplaukti, o apiplaukiant blogai pagaminta, netinkamai išlenkta valtimi, tam reikia padėti daug daugiau jėgų.

Nemuno žemupio žvejai tarpukario metais plaukiojo apie 5,5 m ilgio, 1,3 m pločio, apie 60 cm aukščio valtėmis. Jų *achterštevenio* plotis – 30 cm. Gaudydami srovėje stintas ir plukdydami tinklus, naudodavosi dar didesnėmis – iki 7 m ilgio, 1,7 m pločio, ir 0,5 m aukščio valtėmis. Jos buvo daromos iš 7 lentų: 3 dugnui, po 2 bortams. Iš abiejų pusių riesta valtis gerai plaukė prieš srovę. Kol atsirado valčių varikliai XX a. šeštojo dešimtmečio viduryje, valtys netoli kranto buvo varomos vienmenčiu 2,6–3,2 m ilgio irklui, giliau – poriniais 2,1–2,7 m ilgio vairais. Senųjų Nemuno valčių vairai buvo daromi iš balteglės, irklai iš ažuolo arba uosio. Irklų galus kalviai apkaustydavo geležimi, kad galėtų stumtis dugnu (*teanuoti*), o pavasarį – stumdyti ledus.

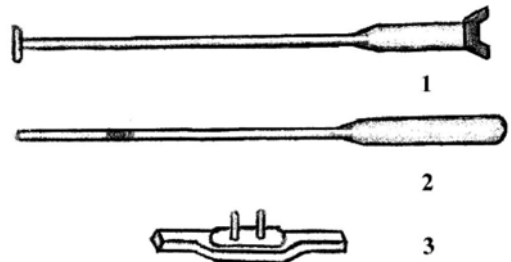
Kartais žvejai turėdavo po du irklus, nes upės pakrantėje nėra srovės, todėl būdavo patogiau stumtis negu vairuoti. Vairai buvo svarbus valties elementas. Jurbarko rajono žvejams tekdavo plaukti žemiau Tilžės.

Buvęs Smalininkų brigados žvejys V. Bastys pasakoja: „Būdavo, nuvairuoji valtį pasroviui 100 km, o grįžti atgal vairuodamas prieš srovę. Pirštai sukumpę, delnai mazoliuoti, o didžiausios mintys būdavo, kaip saldžiai išsimiegoti.“

Grįžti prieš srovę iš Tilžės iki Smalininkų reikėdavo 12–14 valandų: vienas žmogus vairuodavo, antras stumdavosi irklui. Čia susidarydavo apie 50 km. Nemuno žvejai, plaukdami iš Tilžės į namus, pučiant palankiam vakarų vėjui, išskeldavo stačiakampes bures – vadinamuosius žėglius. Vairininko suolelyje būdavo išgręžiama skylė, o dugne – tvirtinama trinkelė su įduba burės stiebui. Metant ar plukdant tinklą, burė visuomet turėdavo būti nuleista.

Paprasta žvejų valtis. Joje žvejai įtaisydavo burę. 1 – trinkelė burės stiebui; 2 – skylė stiebui sėdynėje. 3 – burė. Piešė A. Sinkevičius, 2013 m.

Irklai: 1 – stumiamasis irklas su apkaustu, 2 – įdedamasis irklas, 3 – trinkelė su pirštais įdedamajam irklui. Piešė A. Sinkevičius 2013 m.

Poriniams valčių vairams prie jų bortų (viršuje arba vidinėje pusėje) būdavo pritvirtinamos kietmedžio trinkelės. Jose buvo išgręžiama po dvi skylutes ir įkišami kietmedžio kuoliukai (*pirštai, ragai*). Kuoliukus žvejai apvyniodavo tinklo skiaute, kad negirgždėtų į tarpą įdėtas vairsas. Traukdami tinklus žvejai vairsus sudėdavo į valtį ir išimdavo pirštus. Žvejybinių valčių irklai turėjo būti „prasikeičiantys“. Žvejų gyvenimas žymiai palengvėjo nuo 1955–1960 m., kai Sovietų sąjungoje buvo pradėti gaminti pirmieji vidaus degimo varikliai „Moskva“, o 7 dešimtmetyje – ir stacionarūs varikliai.

Žvejai variklius pirkdavo Karaliaučiaus srityje, pardavę gyventojams žuvų. Tepalais ir benzinu juos aprūpindavo mėgstantys žuvį rusų kariškiai. Kad automobilis sustotų, užtekdavo pakelėje ant karklo pamauti žuvį. Už 2–3 kg žiobrių galima buvo gauti 20 litrų benzino, reikiamo pakabinamiems valčių varikliams. Tada Nemuno žvejai į stintų ir kitų rūšių žuvies žvejybą prie vadinamųjų „stulpų“ už Tilžės, jau plaukdavo ne tik valtimis, bet ir su botai.

Prūsijos kronikininkas Petras Dusburgietis (*Peter von Dusburg*), aprašė čia gyvenusių skalvių padavimus. Pasak vieno iš jų, prieš devynerius metus iki atsikeliant Ordinui, Ragainėje stovėjusią stiprią skalvių pilį buvo apsiautę gudai. Užpuolikai niekaip negalėję pilies užimti. Pavargę nuo apsiausties, skalvių paklausė, koku maistu jie taip ilgai mintą. „Žuvimis“, – šie atsakė. Pasirodo pilies gynėjai skalviai pilies teritorijoje turėjo 20x20 žingsnių tvenkinį, kuriame buvo tiek daug žuvies, kad apsiaustiems skalviams ilgai jos užteko. Tai patyrę, gudai atsitraukė. Ta proga kronikininkas P. Dusburgietis pridūrė: „Štai koks nuostabus dalykas: tada buvo apstu žuvų, gyvenant netikėliams skalviams, o dabar čia, esant krikščionims, vienos rupuižės tesiveisia ir tvenkiniai neturi tiek vandens, kad galėtų jo užtekti žuvims veistis.“

Žiobrinės

Panemunių žvejai jau nuo gilios senovės garsėja žiobrinėmis. Dar XVII a. Erhardas Vagneris rašė, kad Mažosios Lietuvos lietuviai ant karklo vytelės pamautą ir prieš ugnį iškeptą „silkę“ laikė delikatesu, o apačioje po kepama žuvimi jie padėdavo duonos, kad į ją susigertų nuo karščio varvantys riebalai. Australijos lietuvių visuomenės veikėjas, ekonomistas. J. P. Kedys (gim. 1914 m.) rašė, kad žiobrinės būdavo švenčiamos 2 kartus: nuo ledų išėjimo iki gegužės 1 d. žuvys buvo kepamos šeimyniškai. Nuo liepos 1 d. prasidėdavo ir iki rugsėjo vykdavo viešos žiobrinės ir visos Jurbarko apylinkių pramogos vykdavo su žiobrio ženklų. 1940 m. *Mūsų girios* rašė, kad Jurbarko ir Sudarže panemuniečiai švenčia žiobrinės balandžio 30 d. vakare.

Pokariu žiobrinės būdavo abiejose Nemuno pusėse, taip pat ir prie Smalininkų.

Žiobrinė šventė prasidėdavo nuo pietų ir vykdavo iki vidurnakčio. Šventės buvo rengiamos vaizdinguose Nemuno slėniuose, atvykdavo daug svečių. Ji būdavo ne tik žvejams, bet ir visų aplinkinių kaimų gyventojams. Būdavo pakviečiami muzikantai, skambėdavo muzika, dainuos, vykdavo šokiai. Šventės metu vykdavo ir sportinės varžybos: virvės traukimas (taip atkartodavo žuvies pilno tinklo traukimą, varžėsi, kas greičiau nuirkluos valtį į tam tikrą vietą, kas daugiau pagaus žuvų). Žiobriai – riebi ir labai skani žuvis, ypač parūkyta, tačiau turinti smulkių ašakų. Todėl, prieš ją rūkant, šonuose įpjaustoma. Žvejai šią žuvį vadina pusiau

praeive. Žiobris sveria nuo vieno iki trijų kilogramų. Tradicija kepti žiobrius, juos užmovus ant medinių iešmų, galima spėti, atėjo nuo marių, iš Nemuno žemupio. Kai nebūdavo druskos, Kuršių marių žvejai, prieš keptami žiobrius, kurių laiką palaikydavo juos sūriame vandenyje. Rugsėjimo pabaigoje ir rugsėjo mėn. sugaunami žiobriai būna gerai atsiganę, riebus, sultingi ir pilni ikrų^{58, 59}.

Kalnėnų ir kitų žemiau Jurbarko esančių kaimų gyventojai nuo seno švęsavo žiobrinės. Žiobrių gaudymui buvo tinkami du laiko tarpniai: pirmasis – pavasarį iki gegužės pradžios, antrasis prasidėdavo nuo rugsėjo vidurio. Žiobrinės buvo švenčiamos žūklės pabaigoje. Žvejai „nuo kiekvienos valtys“ paimdavo tam tikrą kiekį žiobrių, sukurdavo ilgą laužą, kuriam naudodavo karklus, – mat jie kvapnūs ir dega žali, ir susmeigdavo iešmus su sumautais ant jų žiobriais. Patį žiobrinę įdomumą sudaro žuvų kepimas ant karklo iešmelių, susmeigtų priešais laužą. Žiobriai būdavo susmeigiami priešvėjinėje laužo pusėje. Kepama apie 40–50 min., kol jų spalva tampa gražiai gelsva (beveik rusva). Žiobrinėse prie Nemuno visi gaudavo po žiobri. Šventės dalyviai buvo vaišinami žiobriais nemokamai. Žinoma, jie kažką į žiobrinės ir atsinešdavo. Atvykdavo ir aplinkinių gyventojų, kurie taip pat prisidėdavo prie šventinio stalo jiems priimtinais būdais⁶⁰.

Įspūdingai žiobrinės būdavo švenčiamos ir Jurbarko. Čia vykdavo žiobrių šventės karnavalas, kuriame dalyvaudavo miestelėnai. Jie nešdavo didžiules žuvų figūras, šalia žygiuodavo skaniausiai iškepusi žiobrius – žiobrių karalienė. Įspūdingos žiobrinės buvo 1936 Kalnėnuose. Per šventę Onutė Mikutaitytė, tituluojama *Žiobrių karaliene*, spėdavo išrūkyti ir svečiams patiekti iki 100–150 vnt. žiobrių. Tuomet Kalnėnų žiobrių karalienė O. Mikutaitytė savo keptais žiobriais vaišino Antkalniškių kaime pas profesorių Izidorių Tamošaitį viešėjusį Lietuvos Respublikos Prezidentą Antaną Smetoną. Žinoma, žiobrinėse būdavo taip pat ir kitokių patiekalų, tačiau šventės dalyviai – žvejai ir svečiai – vaišindavosi vien žiobriais. Per šias šventes grodavo muzikantai. Paprastai būdavo kviečiamas šaulių orkestras.

Baigiantis šventei, jaunieji žvejai ištraukdavo tinklą žuvų ir jas išdalydavo šventės dalyviams. Po karo žiobrinės paplito abiejose Nemuno pusėse⁶¹.

„Kur gyveno žvejai ten būdavo ir žiobrinę šventės“, – prisimena buvęs Kalnėnų kaimo gyventojas R. Stankaitis, nuo paauglio metų padėdavęs tėvui A. Stankaičiui žvejyboje, nuo mažens susipažinęs su visomis žvejybos paslaptimis, dalyvavęs šventėse ir kepes žiobrinėse žuvį. Norint tinkamai iškepti žiobri, reikia pasiruošti 0,5 m ilgio lapuočio, geriausia – karklo, iešmus, pasirūpinti malkų ir susikurti iš lapuočių laužą. Spygliuočiai nenaudojami, nes turi saku. Nors Nidoje, kiek teko matyti, žuvis rūko senais, sausais kankorėžiais. Paklausus, išgirdom, kad juose jau nėra saku. Žiobriai paruošiami taip. Pradžioje žuvis išskrodžiamos: įpjovus pilvą išimami viduriai, skersai šonuose kas 1–2 cm daromos įpjovos. Žuvis apibarstomos prieskoniais, druska ir veriamos ant iešmų. Iešmai su paruoštomis žuvimis susmeigiami į žemę prieš laužą. Vienai žuvies pusei iškepus, apskukama kita. Iešmai palaiptinai artinami prie laužo, kol žuvis galutinai apskrunda. Tinkamai iškepus žiobri, jo oda būna

⁵⁸ Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejyba Nemune tarp Kauno ir Smalininkų*.

⁵⁹ Prieiga per internetą: www.llt.lt/pdf/seredzius/etnine_zvejyba.pdf.

⁶⁰ Papasakojo Rimantas Stankaitis, 74 m., gyv. Jurbarko. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

⁶¹ Kliukienė R. Riebus žiobris prie laužo vilioja, *Gimtasis kraštas*, 2010.

sausas, o riebalai lieka viduje – neišbėga. Žiobriai kepami tol, kol tampa geltonos spalvos⁶².

Mėgėjiška ir nelegali žvejyba

Mėgėjiška žūklė nuo seniausių laikų buvo svarbus panemunės gyventojų pragyvenimo šaltinis. IX a. apie ją rašė anglosaksų keliautojas Vulfstanas (*Wulfstan*). 1589 m. paskelbtos Kuršių marių ir į jas įtekančių upių žūklės taisyklės, kuriomis draudžiama nuodyti ir žeberklais badyti žuvis, nustatytas leidžiamas sugauti žuvų kiekis. XIX–XX a. žvejoti plaukdavo luotais, tai yra skaptuotomis medinėmis valtimis. Vėliau valtis jau pradėta daryti iš lentų. 1905 m. Karaliaučiuje buvo išleistas Žuvų kalendorius su nurodytais kai kuriais žvejybos apribojimais.

Kaip jau buvo rašyta, 1918–1940 m. dalis vidaus vandenių priklausė savininkams. Vandenis kasmet vienam žvejybos sezonui nuomodavosi verslininkai. Tarpukariu žvejybą tvarkė Žemės ūkio ministerija, o priežiūra priklausė girininkijoms. 1921 02 07 d. prof. T. Ivanausko, P. Matulionio ir kitų to meto gamtininkų iniciatyva buvo įsteigta „Lietuvos taisyklingosios medžioklės ir žūklės draugija“. 1930 m. įkurta Laukinių gyvūnų ir paukščių globos draugija. Žvejybą reguliavo 1934 m. išleistos žvejybos taisyklės, kurios apribojo tinklų akučių dydį, draudė nuodyti, badyti ir šaudyti žuvis.

Daug žuvų išnaikinta karų metu. Pokariu, gelbėdamiesi nuo bado, žmonės žvejojo kaip kas norėjo. Tai matydami nerštavietes ėmėsi saugoti patys žvejai, o nuo 1948–1950 m. pradėjo dirbti gamtos apsaugos inspektoriai. Leidžiamu laiku buvo žvejojama be jokių apribojimų. Žvejyba tinklais uždrausta 1960 m. žvejai mėgėjai tapo Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugijos nariais, steigėsi žvejų mėgėjų būreliai. Žvejybos taisyklės nustatė draudžiamas žvejoti vietas, laiką, draudžiamus žvejybos įrankius, būdus: uždrausta sprogdinti, nuodyti, šaudyti žuvis, XX a. 7 dešimtmetyje, atsiradus elektros žvejybos aparatams, žvejyboje naudoti elektros srovę, žeberklus, kablius.

Nuo 1991 m. žvejai žvejoja su Aplinkos ministerijos leidimais⁶³.

1935 m. etnografė M. Znamierovska-Pruferova nuogastaudama rašė, kad dauguma žvejų naudoja neleistinas žvejybos priemones bei būdus. Etnografė yra pabrėžusi, kad gamtą saugo daugiausia vyrai, todėl brakonieriai nepažįstamą asmenį tuojau įtaria. „*Tyrinėjant nelegalią žvejybą tai mane tarsi įpareigojo pabandyti atskleisti Lietuvos gyventojų tarpusavio santykių ir santykių su gamta dinamiką*“, – rašė ji. Rengdama 1991–1997 m. informaciją, ji aplankė visų 44 Lietuvos rajonų aplinkos apsaugos inspekcijas ir peržiūrėjo dalį 1991–1994 m. brakonierių bylų, jo apklausė vandenių apsaugos inspektorius. Kiekviename rajone apklausti 3–4 pensinio amžiaus žvejai profesionalai, tiek pat žvejų mėgėjų. M. Znamierovskos-Pruferovos įtarimas, kad žvejojantieji kalba tik išitikinę, jog pašnekovas nepavojingas, pasitvirtino. Ji rašė: „*Pirmiausia žmonėms paaiškinau, kad jų patirtis pasitarnaus mokslui net jei informacija bus anonimiška. Vyrai rimtai vertino mano pastangas ir dauguma neslėpė net savo pavardžių. Beje, dvasinės brakonierių savybės iš esmės nesiskiria nuo žuvaujančiųjų legaliai. Dažniausiai visiems „žvejyba buvo kaip liga*.“ Tarpukariu vandenių

⁶²Papasakojo Rimantas Stankaitis, 74 m. gyv. Jurbarke. Užrašė Algirdas Sinkevičius 2012 m.

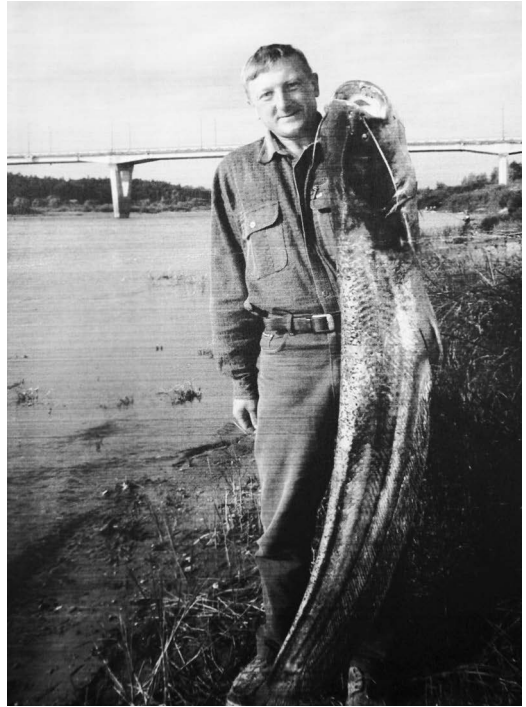
⁶³Prieiga per internetą: www.lmzd.lt/lt/zukle/istorija/.

nuomotojai naudojosi įstatymų suteikta teise ir neleisdavo žvejoti verslinės žūklės priemonėmis pašaliniais. Rimtai brakonieriauti nebuvo kam, nes ūkininkai neturėjo laisvo laiko, o bežemiai – tinklų. Žydai nedraudė žvejoti „mažais mechanizmais“ su sąlyga, kad sugautas žuvis parduos tik jiems. O dauguma lietuvių, neturėdami prekiaavimo patirties, patys saugojo išsinuotomus vandenius su šautuvais arba samdė sargus.

Miškininkai faktiškai žuvis saugojo tik per nerštą – gegužės ir birželio mėnesiais. Draudžiamas laikas nepriklausė nuo oro sąlygų. Jei žuvis neršė anksčiau, gaudyti nebūdavo draudžiama. Žemės ūkio ministerijos žinioje buvusius valstybinius vandenius inspektavo eigučiai ir kaimų seniūnai. Mėgstantys pasižuvauti kaimiečiai dažnai neturėjo supratimo, kad Lietuvoje egzistuoja gamtos apsaugos įstatymai: „Policija kabinėjosi, o kas jai įsakydavo – nežinia“, – sakė jie. Tai galima paaiškinti jų izoliuotumu nuo aplinkinio pasaulio ir neraštingumu. Brakonierių tinklai būdavo supjaustomi vietoje, o žeberklai ir laimikis – konfiskuojami. Piniginės baudos buvo nuo 5 iki 10 Lt. Vietoj 5 Lt baudos buvo galima atsėdėti 3 paras areštinėje. Samdinių baudas per darbymečius dažnai padengdavo šeimininkai.

Žvejai profesionalai buvo sąmojingesni. „Nerštas kai buvo, tai „kryžius“, neisi jau. Atsakomybė už brakonieriavimą tinklais buvo griežta – galėjai netekti karvės“, – tvirtino jie. Tad tik retas kuris įpuolęs slapčia pasigaudavo „greitam vartojimui“. Žvejai draustinės laiką išnaudodavo ūkio darbams nudirbti, bulvėms pasisodinti, vasarajui pasisėti. Profesionalai ir leidžiamu laiku žvejojo protingai. Jie patys tikrindavo vieni kitų tinklus. Jei kas ateidavo žvejoti su tinklu, į kurio akis lindo tik du pirštai, kiti jį „grūšiuodavo“ ir liepdavo pasidėti, grasindami supjaustyti. Taip vyko iš kartos į kartą, perduodant grupinį suinteresuotumą žuvų ūkiu, nes „nerštukų“ išgaudymas grėsė žuvų stoka ateity.

Antrojo pasaulinio karo metais daug žuvų Lietuvos vidaus vandenyse išnaukino kareiviai, kaip ir per Pirmąjį pasaulinį karą. Jie mėtydavo į vandenį granatas ir išgriebtomis žuvimis pasiūvairindavo maistą. Labai nukentėjo pasieniuose esančių vandenių ichtiofauna. Po karo randamais sprogmenimis žuvis „gaudė“ paaugliai ir net suaugę vyrai. Neapsieita ir be žmonių aukų. Pokario metais gelbėdamiesi nuo bado, žmonės žvejojo kaip kas išmanė. Nesivaržydami gyventojai žvejojo taip pat ir per žuvų nerštą. Leidžiamu laiku žvejoti buvo galima be jokių apribojimų.

*P. Lažauninkas su Nemune sugautu
1,43 m. ilgio, 15,2 kg svorio šamu. 2013 m.
P. Lažauninko nuotr.*

Sovietiniais metais Lietuvos gyventojai greitai persiorientavo: vandenys ir ichtiofauna priklauso valstybei, vadinasi, yra niekieno. Išnyko moraliniai draudimai, liko tik įstatymas, kurį galima apeiti. Trumpai tariant, „brakonierius galvojo, kaip sugauti žuvį, inspektorius galvojo, kaip sugauti brakonierių“. Tarp jų vyko nuolatinė psichologinė kova: kas ką pergudraus. Gamtos apsaugos įstatymais siekta užtikrinti žuvininkystės vandenų apsaugą nuo užteršimo, reguliuoti verslinę ir mėgėjišką žūklę, rūpintis žuvų gausinimu, kovoti su žvejojimo taisyklių pažeidėjais. Žvejybos Lietuvos vidaus vandenyse taisyklės nustatė draudžiamas žvejoti vietas ir laiką, draudžiamus žvejybos įrankius ir būdus, pramoninių žuvų dydžius ir kt. Buvo uždrausta sprogdinti, nuodyti ar šaudyti žuvis, naudoti žvejybai elektros srovę, žeberklus, kablius ir kitokius duriamuosius įrankius, naikinti žuvis kitokiais būdais; užimti statomaisiais, traukiamaisiais ar plukdomaisiais žvejybos įrankiais daugiau kaip 2/3 vandens telkinio, teršti kenksmingomis pramonės atliekomis vandens telkiniais ir pan.

Priešprieša tarp teisėtvarkos saugotojų ir brakonierių sustiprėjo nuo 1960 m., kai buvo uždraustos visos tinklinės žūklės priemonės, o žvejams verslininkams nustatyti vertingesnių žuvų sugavimo limitai. Kaimo žmonės nuo seno žino, kad neršiančios žuvis praranda savisaugos instinktą, todėl pavasarį net jokio supratimo apie žvejybą neturintys žmonės badė ir gaudė neršiančias žuvis. Jie brakonieravimo nelaikė nuodėme ir iškilmingomis progomis, kaip atlydai, vestuvės, naudodavosi brakonierių paslaugomis. Miestų brakonieriai dažniausiai grįždavo į savo gimtines – juos traukė iš vaikystės žinomos žuvingos vietos. Paprastai jie žvejojavo tinklais. Miestiečiai itin suaktyvėdavo vasarą, kai žvejojami derino poilsį su nauda. Tarp brakonierių sovietmečiu daugiau kaip 50% sudarė paaugliai, tačiau iš miestų paprastai atvykdavo suaugę vyrai. Brakonieravimas dažnai būdavo susijęs su svaigalų vartojimu, užkandai pasitiekiant ant laužo keptas žuvis. Vietiniai, pavydo paakinti, kai kada operatyviai informuodavo rajonų inspektorius, o šiems pavykdavo netikėtai „svečius“ užklupti.

Paaugliams brakonieravimas buvo rizikingas, tačiau romantiškas nuotykis. Siekiant išugdyti vaikų poreikį tausoti gamtą, daugelyje mokyklų buvo įsteigti jaunųjų žvejų mėgėjų būreliai. Pvz., Šilutės rajone buvo apie 200 suaugusių ir apie 600 jaunų žvejų mėgėjų. Be to, inspektoriams talkino moksleiviai – žalieji patroliai. Sovietmečiu dar nebuvo svetimas gėdos jausmas. Kas nebijojo baudos, bijojo viešosios nuomonės. Brakonieriai būdavo pašiepiami ir spaudoje, todėl jiems „žeberklas imdavo smirdėti“. Gamtos apsaugos inspektorai iki pat sovietų karinių dalinių išvedimo iš Lietuvos 1993 m. turėjo daug problemų dėl kareivių, kurie žuvis sprogdino, šaudė, mušė elektra, badė žeberklais. Kariniuose miesteliuose už butelį degtinės galėjo gauti sprogmenų kiekvienas „mėgėjas“.

1991 m. atkūrus nepriklausomybę, peržiūrėjus rajonuose 265 brakonierių bylas, paaiškėjo, jog 89 iškeltos bedarbiams. Valdžia į juos žiūrėjo atlydžiai, nes jie „pardavimui negaudo“. Jie dažniausiai neturi nuosavybės, todėl sudėtinga išreikalauti baudas, o bylos po 3 metų būdavo nutraukiamos. Lietuvoje tikrai siaučiantys brakonieriai – komersantai, žuvaujantys elektriniais žūklės prietaisais. Jie paprastai jauni, tvirti, agresyvūs miestiečiai, turintys transportą, nešiojamas radijo stotis, naktinio matymo žiūronus, dažnai ir ginkluoti. Kovoti su jais sudėtinga.

Viena, stingant tokių, atrodytų, mažmožių kaip benzinas ir atsarginės automobilių dalys, inspektorai negali būti operatyvūs, antra, nejausdami valstybės paramos, jie praranda entuziazmą. Siekdami įbauginti teisėtvarkos pareigūnus, brakonieriai grasindavo jiems telefono skambučiais, degindavo sodų namelius. O Lietuvos upėse ir ežeruose nyko vertingos žuvis: lašišos, unguriai, šlakiai ir kt. Laimikį brakonieriai parduodavo, nes jie vertino tiktai prekes ir paslaugas, kurias igydavo už gautus pinigus. Ši kovos už būvį forma šiandieninėmis sąlygomis jiems visiškai priimtina, o moraliniai veiklos aspektai jų sąmonėje neegzistuoja. Kuo griežtesnės sankcijos, tuo labiau jie linkę rizikuoti^{64, 65}.

Apibendrinimas

1. Apibendrinant galima teigti, kad žvejyba buvo vienu iš svarbiausių prie Nemuno išikūrusių miestelių gyventojų pragyvenimo šaltinių XIX–XX a. nuo seniausiųjų laikų buvo susieta su Nemunu. Dažnas panemunėje išikūrusių miestelių, o neretai ir aplinkinių kaimų gyventojas užsiėmė žvejyba, ar plukdė sielius į Rytprūsius.

2. Nemunas – pati didžiausia, buvusi žuvingiausia Lietuvos upė, tačiau joje žuvų ištekliai dėl įvairių, straipsnyje analizuojamų priežasčių, kaip užtūrų naudojimas, žuvų sprogdinimai, žvejyba žuvų neršto laikotarpiu, nelegali žvejyba ir kt., vis mažėjo, todėl jau nuo seno buvo rūpinamasi žuvisauga. Panemunėse gyvenę žvejai laikėsi gilioje senovėje susiformavusių ir nusistovėjusių tradicijų, tikėjo prietarais.

3. 1923–1939 m. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija valstybinius vandenis žvejybai nuomojo. Nuomojama Nemuno vagos atkarpa, tuo pačiu ir žuvisauga rūpinosi patys išsinuomoję vandens plotus žvejai.

4. Pokario metais buvo įsteigtas Kauno žuvininkystės ūkis, susikūrė žvejų artelės, žvejų kolūkiai; versline žvejyba užsiiminėjo susikūrusios Nemuno žvejų brigados. Žuvisauga rūpinosi įkurtas Gamtos apsaugos komitetas, o rajonuose – valstybinės gamtos apsaugos inspekcijos.

5. 1960 m. pradėjus riboti žiobrių, lašišų ir kitų vertingų žuvų gaudymą, žvejyba Nemuno žemupyje pamažu sunyko, buvę artelės, žvejų brigados iširo. Žvejai pradėjo ieškoti kitų pragyvenimo šaltinių, dalis jų išsikėlė gyventi į kitas vietas, paseno.

6. Biologijos mokslų daktaro K. Gaigalo žodžiais, išnykus žvejybos ūmonėms, Nemuno žemupys su intakais tapo meškeriojų valdomis, brakonierių ir Karaliaučiaus srityje prie rajonų vartotojų kooperatyvų susikūrusių nedidelių žvejų brigadų naktinės veiklos zona.

7. Vertingų Nemuno žuvų rūšių sumažėjimą nulėmė ne senas tradicijas turėjusi žvejyba, bet suintensyvėjusi žemės ūkio ir pramonės ūkinė veikla, padidėjęs vandens telkinių teršimas pramonėje ir žemės ūkio gamyboje naudojamomis cheminėmis medžiagomis, naftos produktais, išmetamais į vandens telkinius nevalytais teršalais.

8. Nepriklausomybės metais, plečiant valymo įrenginių statybą, suma-

⁶⁴Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejybos istorijos apybraižos (XX a. 3–10 dešimtmečiai)*.

⁶⁵Prieiga per internetą: <http://www.manoknyga.lt/knyga/zvejybos-istorijos-apybraizos-xx-a-3-10-de-simtmečiai.html>.

žėjus Nemuno teršimui naftos produktais ir cheminėmis medžiagomis, pradėjusių nykti žuvų ištekliai pamažu didėja.

Literatūra

1. Aleknavičius B. *Mažosios Lietuvos poringės* Klaipėda, leidybos grupė „Druka“, 2008.
2. Bacevičius E. Nemuno žemupio laišinės užtūros, *Šilainės sodas*, 2007.
3. Gaigalas K. *Lietuvos žuvininkystė Nemuno žemupio regione*, Klaipėda, 2011.
4. *Gemeindelexikon für die Provinz Ostpreussen, Bearbeitet vom Königlich Presus. Statistischen Landesamte*. Berlin, 1907.
5. Knobloch Hans Erhardt von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik VI*, Berlin–Dahlem, 2002.
6. Kinderis J. *Senųjų Rusnės lietuvininkų gyvenimo istorijos*, Rusnė, 2000, www.klavb.lt/el_leidiniai/krastotyra/silute/rusnes.
7. Kliukienė R. Riebus žiobris prie laužo vilioja, *Gimtasis kraštas*, 2010.
8. Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1964–1968 m.
9. *Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas*.
10. *Lietuvininkų kraštas*, monografija. Lietuvių etninės kultūros draugija, K.: *Litterare universitatis*, 1995.
11. Lietuvininkų žodis. Lietuvių etninės kultūros draugija, Lietuvos kraštotyros draugija, K.: *Litterare universitatis*, 1995.
12. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, 4 t., Vilnius, 2009.
13. Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejybos istorijos apybraižos (XX a. 3–10 dešimtmečiai)*.
14. Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejyba Nemune tarp Kauno ir Smalininkų*.

Šaltiniai

1. Padainavo Julijona Vaznienė, 91 m., gyv. Smalininkuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2012 m.
2. Papasakojo Alfonsas Juška, 73 m., gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2012 m.
3. Papasakojo Rimantas Stankaitis, 74 m., gyv. Jurbarke. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2012 m.
4. Papasakojo Petras Povilaitis, 75 m., gyv. Palėkiuose. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2012 m.
5. Papasakojo Vytautas Bastys, 91 m., gyv. Viešvilėje. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2012 m.
6. Pagal savo tėvo Antano Kucino žodžius papasakojo Valentinas Kucinas 51 m., gyv. Viešvilėje 2012 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius, 2012 m.
7. Prieiga per internetą. akpool.de/memelland-adm. De
8. Prieiga per internetą: <http://www.manoknyga.lt/knyga/zvejybos-istorijos-apybraizos-xx-a-3-10-desimtmečiai.html>.
9. Prieiga per internetą: <http://www.ekodiena.lt/keliauk-kitaip-panemuniu-regioninis-parkas/>.
10. Prieiga per internetą: www.llt.lt/pdf/seredzius/etnine_zvejyba.pdf.
11. Prieiga per internetą: www.tilsit-ragnit.de/ragnit/ra_hohenflur... Kreis Tilsit-Ragnit: Erinnerungen an...Hohenflur.
12. Prieiga per internetą: XIXa. pabaigos–XX a. pradžios mokslininkų pastebėjimai ... - Maga; <https://maga.lt/6064>.
13. Prieiga per internetą: www.lmzd.lt/lt/zukle/istorija/.
14. Prieiga per internetą: travel-info.lt/naudinga-informacija/.../zvejyba-nemu...
15. Prieiga per internetą: www.lrt.lt/naujienos/proskyna/.../senoves_zvejybos_.
16. Prieiga per internetą: www.mususavaite.lt/suduviai-tremtiniai-izymiejigintarautojai-semboje. 1310 m. Vokiečių ordino magistro įsakymas.

Apie arklių vežėčias*

Hansas Erhardtas fon Knoblochas

Automobilizmo era prasidėjo jau prieš 125 metus, kai 1886 m. sausio 29 d. Karlas Benzas užpatentavo pirmąjį pasaulyje automobilį. Triratis Benzo automobilis turėjo 0,9 l darbo tūrio variklį, kurio galia – 0,65 kW. Per Viešvilės gyvenvietę automobiliai važiavo jau nuo 1928 m., tai yra po keturių dešimčių metų.

Siaurasis traukiniukas (*siaurukas*) Viešvilėje pradėjo važinėti jau daugiau kaip prieš šimtmetį – 1902 m.

Šumerai III tūkstantmečio pr. Kr. viduryje naudojo keturračius, asirai, egiptiečiai, graikai II tūkstantmetyje pr. Kr. – dviračius kovos vežimus. Iš senovės Graikijos darbiniai vežimai pateko į senovės Romą. Vežimas – tai susisiekimo priemonė, kurią traukia arkliai.

Turkijoje, Indijoje traukia taip pat ir jaučiai, buivolai, mulai, asilai, o Rytų bei Pietų Azijoje – žmonės, vadinami rikšomis. Vežimų būna vienkinkių, porinių, vienašių, dviašių, su ienomis, be jų, su lingėmis arba be jų, išėiginių ir darbinių, skirtų žmonėms ir kroviniams vežioti.

Mūsų jaunystėje žemdirbiai laukus apdirbdavo arkliais. Tai šiandieną jau užmarštyje. Vežimai, rogės kaime buvo nepakeičiami įvairiuose darbuose, kaip transporto priemonė, malkų paruošoms ir kt. Vežimai ir vežėčios buvo įvairių formų. Pradžioje buvo naudojami romėnų greitieji vežimai, vėliau jų būta įvairios

Karlo Benzo motorinis vežimėlis. 1886 m. lt.wikipedia.org/wiki/Karl_Friedrich_Benz, žr. 2013 12 14

Karieta. paliokas.blogspot.com/2010/10/vezecios.html Diližanas. lt.wikipedia.org/wiki/Diližanas_(karieta). Žr. 2013 12 14

* Pagal Hermano Gelharo 1959 m. str. „Melmeler Dampfboot“.

paskirties: nuo vežimų darbui, prekybininkų vežimų iki nuotakų vežimais, pašto vežimų, puošnių karietų. XVIII–XIX šimtmečiuose vežimų gamintojai buvo Londone, Vienoje, Paryžiuje. Vokietijoje pradėjo gaminti industrinius metalinius vežimus. XIX a. vežimus pakeitė tobulesnės susisiekimo priemonės – traukiniai, o jau XX a. – automobiliai.

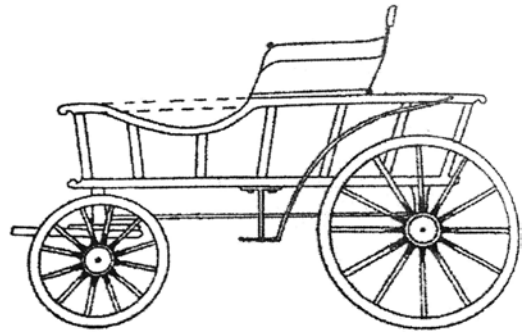
Sena arklių tempiama susisiekimo priemonė, buvusi viešojo transporto karieta – *diližanas*. Diližanu būdavo vežamas paštas. Greitis siekdavo iki 10 km/val. Kaip jau buvo minėta, diližanus nukonkuravo atsiradę traukiniai.

Mūsų gimtojoje Viešvilėje, kaip rašo H. E. fon Knoblochas, buvo naudojami spalvingi prekybiniai ir, esant reikalui, „sudedami“ vežimai. Šie vežimai turgaus dienomis buvo naudojami įvairioms reikmėms. Rydelsbergo sodyboje toks vežimas buvo naudojamas kaip „pienovežis“ indų su pienu pristatymui į Viešvilės pieninę.

Leidinyje „*Memeler Dampfboot*“ Hermanas Gelharas (*Hermann Gelhaar*) pateikė įvairius vežimų, karietų ir rogių pavyzdžius, norėdamas parodyti, kokių jų formų anuomet buvo. Remiantis jo straipsniu, norisi parodyti, kokių vežimų buvo Viešvilėje, kad pažiūrėję skaitytojai šiuos vežimus prisimintų, atpažintų. Juk su jais buvę Viešvilės gyventojai važiuodavo į bažnyčią, mokyklą, į vestuves, turgų ar svečius ir kt.

Mažonoje Lietuvoje, vėliau ir Klaipėdos krašte (*Memelburg, Memelland*) buvo žinomas Tilžės (*Tilsit*) vežimų gamybos centras. Čia nuo 1900 m. pradžios buvo gaminami įvairių rūšių vežimai. Turgaus dienomis vežimų gamintojai reklamuodavo naujausius savo vežimus. Klaipėdoje (*Memel*) taip pat gyveno vežimų gamintojai, gaminantys naujus ir remontuojantys įvairių rūšių senas važiavimo priemones, reikalingas tų dienų uostamiesčiui.

2. „**Vienasėdis**“ (*Einsitzer*) vežimas plačia apmušta sėdyne, kurioje užteko vietos 3 asmenims, buvo daug kur

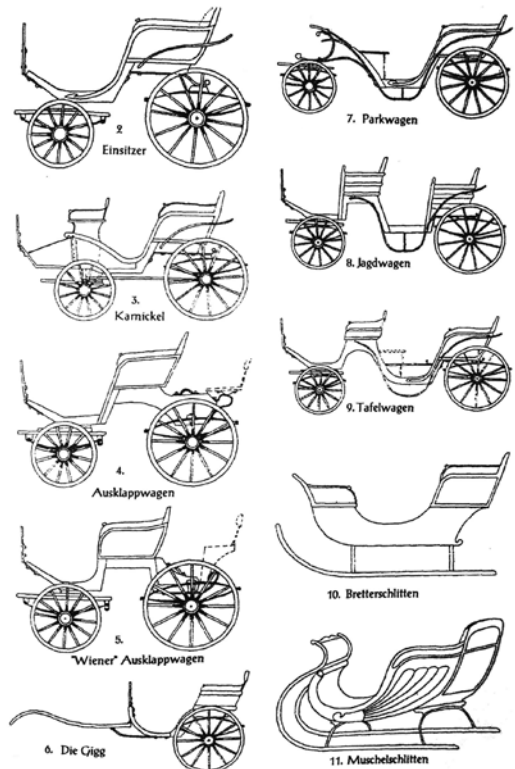

Paprastas vežimas (*Klapperwagen*).

H. E. von Knobloch, *Wischwiller Dorf-Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 24*

Įvairios paskirties vežimai ir rogės.

H. E. von Knobloch, *Wischwiller Dorf-Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 25*

reikalingas. Šis vežimas pagal pageidavimą buvo gaminamas iš šviesaus uosio medžio ir spalvingai lakuotas, naudotas reprezentacijai.

3. Dar vienas vežimo tipas „**Triušis**“ (*Karnickel*). Daugiausia paplitęs Šilutės krašte tarp vidutinių ūkininkų. Priekinę lentą ir pirmąją pasostę buvo galima nuimti, tuomet iš dviviečio jis tapdavo patogiu vienviečiu. Išvaizdos jis buvo prastos, bet valstiečių šeimoms labai praktiškas.

4. „**Lėkštas kelioninis**“ (*Ausklappwagen*) – senesnio tipo, išardomas, buvo mėgstamas šimtmečiais, nes prireikus galima buvo perdirbti. Vėlesnio tipo „Vienos išardomi“ buvo elegantiškesni, ypač jei iš šviesaus uosio pagaminti ir natūraliai lakuoti. Jų visą užpakalinę dalį buvo galima išlankstyti.

5. „**Vienos lėkštas kelioninis**“ (*Wiener Ausklappwagen*) naudotas visokiems reikalams, daugiausia stambių ūkininkų. Tokiais vežimais jie dažniausiai važiuodavo į bažnyčią, vestuves ar šiaip pasirodyti.

6. Visi gyvulių augintojai, mėsininkai, keliautojai važinėdavo vienašiu vieninkiu vežimaičiu „**Gigu**“ (*Die Gig*). Ši transporto priemonė buvo gaminama įvairių formų su spirale ar kitokiu. Jų Viešvilėje buvo nedaug. Su vienu tokiu gigu buvusi Viešvilės gyventoja Anemarija Šmorel (*Anemarie Schmorell*) atvažiuodavo iš vyresniosios Jūros girininkijos į pamokas Viešvilės spartesniojoje gimnazijoje.

7. Mažiau paplitęs, blogesniems keliams neypatingai tinkantis, nepraktiškas buvo „**Parkų**“ vežimas (*Parkwagen*). Viešvilės apylinkėse šio tipo vežimų buvo mažai, kadangi viešviečiams daug važinėti tekdavo miškų keliais, nelygiais pievų, lankų keliukais.

8. Iš karietų tipo paminėtinas „**Medžioklės**“ vežimas (*Jagdwagen*). Jis buvo su dviem tvirtomis pasostėmis, lengvai traukiamas.

9. Daug labiau paplitęs vadinamasis „**Dengtas vežimas**“ (*Tafelwagen*). Jis ypač buvo mėgstamas stambesniųjų žemvaldžių, kurie jais išdidžiai važiuodavo į bažnyčią, į vestuves ir į svečius. Naudotas ir kaip nuotakos vežimas. Pas mus Rydelsberge buvo vienas toks puikus juodai lakuotas vežimas, kurį naudodavo ypatingoms progoms.

10. Seniau mūsų krašte žiemos dažnai būdavo šaltos su daug sniego, todėl reikėjo lengvų rogučių. 10 paveiksle vaizduojamos paprastos, lengvos „**Lentinės rogės**“ (*Bretterschlitten*). Ypač daug jų buvo gaminama Šilutės krašte.

11. Elegantiškai atrodė kriauklės formos rogės (*Muschelschlitten*). Jos mielai buvo naudojamos pasivažinėjimui. Rydelsberge tokios rogės buvo nulakuotos ir turėjo priekyje papildomą suolą. Užpakalinėje dalyje jos turėjo papildomą atverčiamą stovimą vietą, kas vaikams suteikdavo didžiulį malonumą. Mes jas vadinome pianino rogėmis (*Klavierschlitten*), nes jos turėjo papuošimą, panašų į klaviatūrą. Tačiau tikrasis pavadinimas buvo **Kavaliarių rogės** (*Kavalierschlitten*). Blieka tik pasidžiaugti, kad senelio Hiopfnerio (*Hoepfners*) brangiausias ir geriausias pirkinys 1914–1915 m. prasidėjus karui nebuvo paimtas.

Dauguma karietų mūsų tėviškėje buvo likę iš laikotarpio prieš Pirmąjį pasaulinį karą arba pagamintos infliacijos metais, kai valstietis už tokią važiavimo priemonę galėdavo sumokėti savo užauginta kiaule. Kai Lietuva prisijungė Klaipėdos kraštą, vežimų gamyba Viešvilėje sustojo. Dėl nevykusios ekonominės politikos valstiečiai taip nuskurdo, kad vos galėdavo užsimokėti už būtiną važiavimo priemonių

Šetlerių šeimos karieta prie Šetlerių namo verandos. Ši karieta buvo „Medžioklinio“ (Jagdswagen) vežimo tipo, šviesiai lakuota, priekyje ir gale buvo dengiama jaučio oda. 1937 m. H. E. von Knobloch, Wischwiller Dorf-Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 27

remontą, nekalbant apie naujų karietų įsigijimą. Nors kaimo kalviams ir račiams nesisekė, niekas neatsisakė savo buvusių amatų, tačiau jie galėjo išsilaikyti tik papildomai versdamiesi žemės ūkiu. Dauguma karietų 1944 m. spalį, gyventojams traukiantis į Vakarus, taip ir pasiliko ratinėse, daržinėse – niekas nežino, kas iš jų liko, kadangi besitraukiantieji naudojo normalius, paprastus vežimus (Ackerwagen). Kelionei besitraukiantieji dažniausiai juos perdirbdavo. Vietoje medinių ratų su apkaustais uždėjus senus automobilių ratus, jie tapdavo modernizuotais vežimais, vadinamais guminiiais vežimais (Gummifwagen). Šis vežimų perdirbimas buvo tapęs pelningu užsakymu mūsų kaimo kalviams.

Toliau matome keletą Viešvilės karietų nuotraukų.

Šis vežimas vadinamas „Triušiu“ (Karnickel). Tai patogus dvikinkis vežimas dviem asmenims, kurį galima perdirbti keturiems penkiems asmenims. Visos

Šveinertų šeimos karieta Viešvilės gatvėje. 1939 m. H. E. von Knobloch, Wischwiller Dorf-Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 27

Kelionė prie Nemuno vežimu „Lineika“. 1936 m. H. E. von Knobloch, Berträge für eine Dorf-Chronik I, Berlin-Dahlem, 1997, S. 113

karietos šonuose turėjo apšvietimo įtaisus. Anksčiau tai buvo paprastos lajaus žvakės, vėliau – mažos žibalinės lempos.

Rydelsbergo dvaro „Lineika“ Viešvilėje buvo tapusi unikalia transporto priemone.

Vežimas „Lineika“ buvo dvarininko Oto fon Knoblocho svečių labai mėgstamas. Su lineika jie noriai važiuodavo į mišką uogauti arba karštomis vasaros dienomis į Nemuną (*Memell*) maudytis. Lineika buvo su siauromis kripėmis, vežimo kraštais, niekur kitur tokių nebuvo. Dėdė Feliksas Hermanas (*Felix Hermann*), medienos pirklys iš Tilžės, naudojęs tokį vežimą medienos prekybai Baltarusijoje, Ukrainoje ir Halicijoje, jį iš ten parsivežė, todėl jis dar vadinosi „rusišku“. Vežimas buvo ilgas, dvikinkis, jame iš storos ažuolo lentos įtaisytos sėdynės, sulai-

Išvyka prie Nemuno vežimu „Lineika“. 1938 m. H. E. von Knobloch, Wischwiller Dorf-Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 28

B. Šveinertas su vežimu „Ackerwagen“ Nemuno lankose. 1939 m. H. E. von Knobloch, Wischwiller Dorf-Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 29

kančios kratymą. Vežimas važiavo lengvai, per duobes, griovius ar upelius be jokių problemų. Šis vežimas, plačiai naudojamas savo rusiškoje tėvynėje, pas mus Viešvilėje buvo naudojamas kitiems tikslams. Kadangi į jį tilpdavo daug žmonių, kaip jau minėta, jis būdavo naudojamas važiuoti į Nemuną maudytis. Prireikus į jį būdavo galima susodinti iki 15 poilsiautojų. Kai kuriems kartais tekdavo sėdėti ir ant vežimo kraštų. Ponia Knobloch su botagu ir vežiko pirštinėmis visada sėdėdavo vežimo priekyje prie vadžių. Linksmasis vežimas su dainuojančiais ir triukšmingais poilsiautojais dardėdavo per Viešvilės gyvenvietę akmenimis grįstu keliu. Miestelio gyventojai su tuo jau buvo apsipratę – prie tokio važiavimo buvo pripratę ir poilsiautojai.

Tipiškas vežimas „Ackerwagen“ buvo universalus. Šienui vežti šis dvikinkis vežimas būdavo pailginamas ilga kartimi ir sutvirtinamas kaiščiu. Sudėjus ant

Kelyje Smalininkai–Viešvilė. Kalveliai. 1922 m. H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik VI, Berlin-Dahlem, 2002, S. 65

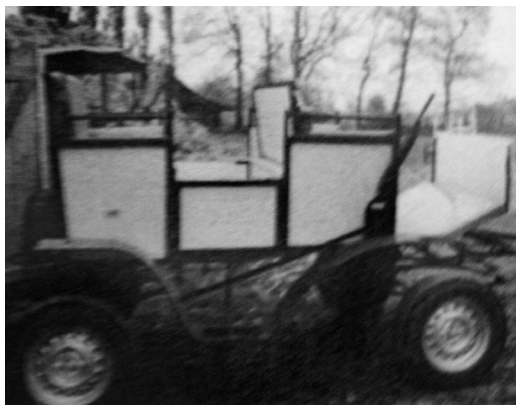
dugno lentas, šį vežimą buvo galima naudoti vežti daržovėms, bulvėms. Atėjus šienapjūtei juo veždavo iš Nemuno lankų šieną. Pakrovus aukštą vežimą, ant viršaus dėdavo kartį, kurią stipriai suverždavo virvėmis. Atėjus mėslyvežio metui, uždėję ant šio vežimo kitas lentas, juo veždavome mėsą. Rudenį šis vežimas dar buvo naudojamas vežti iš miško į lentpjūvę ar prie Nemuno sielių plukdymui medžius.

Paprastus vežimus iki pat 1944 m. gamino kaimo račiai ir kalviai. Daryti naujus vežimus jiems buvo garbės reikalas. Jie nemažai uždirbdavo ir vežimus taisydami, tačiau didžiausią pelną duodavo šių vežimų modernizavimas keičiant ratus guminiais. Tokie vežimai buvo naudojami 1944 m. evakuacijai, kadangi į juos tilpdavo daug žmonių, buvo galima pakrauti daug mantos.

Per 1944 m. evakuaciją ir traukimąsi iš Viešvilės į Vakarus arkliai ir atsivežti žemės dirbimo padargai daugeliui pabėgėlių padėjo išsigelbėti.

Rydelsbergo dvarelis savininkas Hansas Otas fon Knoblochas kartu su iš Viešvilės kilusiu Heinrichu Valachu (*Wallach Heinrich*) beveik 10 metų Vokietijoje Babelsberge turėjo nedidelį vežimų verslą. Jie abu kartu važinėdavo malti grūdų į Potsdamo malūną, dėl to mes ir nebadavome.

Pasivažinėjimas karieta. Joninės. Viešvilė. 2010 m.

Bruno Šveinerto pokario metų naujas „Medzioklės“ vežimas (Jagdswagen).

H. E. von Knobloch, Wischwiller Dorf-Chronik IX, Berlin-Dahlem, 2005, S. 30

Bruno Šveinertas (*Bruno Schweinert*), atvykęs iš Viešvilės, vėliau apsigyvenęs Hanoveryje, įkūrė ekspedicijos bendrovę, pradėjo dirbti su vežimais ir arkiais, kurie kilę buvo dar iš senosios Viešvilės. Jis visada didžiudavosi savo valstietiška kilme ir turima kalve. B. Šveinerto širdžiai ir toliau buvo brangi vežimų gamyba. Šio amato, dar gyvendamas Viešvilėje, jis buvo išmokęs iš savo tėvo. Vėliau vežimus jis jau gamino pats, juos daug metų vis tobulino. Jo paties pagaminti gražūs darbiniai-išeiginiai vežimai savo išvaizda niekuo nesiskyrė nuo Klaipėdos krašto paprastų (*Klapperwagen*) vežimų.

Bruno Šveinertas buvo vienintelis viešvilietis, kurio firmos pagaminti vežimai ir šiandien, praėjus 50 metų, yra žinomi kaip Švainerto sunkvežimiai (*Schweinert – Last Kraft Wagen*).

Hans Erhard von Knobloch, *Wischwiller Dorf-Chronik IX*, Berlin-Dahlem, 2005, S. 23–30.

Vertė Anė Vasiaskienė

KALBA

Prūsų kalba (*Prūsiska Bila*)

Vitas Povilaitis

Prūsų kalba – vakarų baltų kalba. Prūsiškai buvo šnekama tarp Vyslos žemupio ir Nemuno. Šia kalba kalbėjo nadruviai ir skalviai. Prūsų vardas pirmąkart minimas bavarų geografo „Šiaurinio Dunojaus krašto miestų bei sričių aprašyme“ (IX a.). Ten užrašytas krašto vardas Bruzi: „*Bruzi plus est undique...*“ Enchiridiono forma „prūsiškan“ frazėje „en prūsiskan tautan“ – „prūsiškame krašte“ (III 17) rodo, kad „prūsas“ buvo etnonimas. Tad kraštas pačių prūsų galėjo būti vadinamas Prūsā „Prūsija, Prūsā“. Šis vardas galėjo atsirasti iš upėvardžio Prūsā*. Dabar vartojama lytis „Prūsija“ – aplotynintas Prūsos variantas. Manoma, kad prūsų (ir jotvingių) kalba pradėjo formuotis apie V a. pr. Kr. Prūsų kalba turi daug bendrų bruožų su kitomis baltų kalbomis (fonetika, gramatinės struktūros), tačiau būdama archajiškesnė už kitas baltų kalbas, ji išlaikė daug dalykų, kurie lietuvių ir ypač latvių kalbose neseniai pakeisti. Prūsų kalba yra artimesnė lietuvių kalbai nei latvių.

Prūsų katekizmas išleistas Karaliaučiuje 1545 m. (II leidimas).

Kirčiavimas ir fonetika

Prūsų kalboje, kaip ir lietuvių, buvęs laisvas kirtis, dažnai kirčio vieta sutapusi su lietuvių kalbos žodžių kirčio vieta, nors būta ir skirtumų. Prūsų kalbos priegaidės labiau sutapo su latviškomis ir skyrėsi nuo lietuviškų. Prūsų akūtinė priegaidė (kaip ir latvių, taip pat slavų) buvo kylanti, o lietuvių krintanti, cirkumfleksinė priegaidė prūsų (kaip ir latvių, taip pat slavų) kalbose buvo kylanti.

Prūsai išlaikė senąjį dvibalsį *ei*, o lietuvių ir latvių kalbose kirčiuotas jis palaipsniui virto *ie*: pr. *Deiws*, liet. *Dievas*, latv. *Dievs*; pr. *deinan*, liet. *dieną*, latv. *dienu* ir kt. Junginiai *dj*, *tj*, kurie lietuvių kalboje virto *dž*, *č*, latvių *ž*, *š*, prūsų kalboje, atrodo, buvo virtę minkštaisiais *d*, *t*: pr. *median* „miškas“, liet. dial. *medžias*, latv. *mežs*. Minkštieji priebalsiai *g'*, *k'* prūsų kalboje išlaikyti kaip ir lietuviški, o latviai juos yra pakeitę: pr. *gerwe*, liet. *gervė*, latv. *dzērve*. Tačiau

---

Straipsnis publikuotas: lietuvai.lt/wiki/Prūsų_kalba – Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui (ELIP), žr. 2012 09 10.

prūsų kalba, kaip ir visos kitos geriau paliudytos mirusios baltų kalbos ir latvių kalba (slavų kalbos – taip pat), senesnius priebalsius *š*, *ž* yra pavertusios *s*, *z*. Šiuo požiūriu lietuvių kalba iš visų sateminių kalbų (indoiranėnų *satem* – „šimtas“) išsiskiria minėtu fonetiniu archajiškumu. O praslavų, baltų ir kitų tam tikro arealo kalbų pučiamieji priebalsiai *š*, *ž* savo ruožtu yra kilę iš indoeuropiečių prokalbės minkštųjų *k*, *g* (žr. satemizacija ir kentuminės kalbos – iš sen. lotynų *centum* [sk. *kentum*] – „šimtas“). Mišrieji dvigarsiai *an*, *en*, *in*, *un* prūsų kalboje išlaikyti visose pozicijose, lietuvių kalboje – tik prieš sprogstamuosius priebalsius, o latvių kalboje visur pakitę: pr. *rancko*, liet. *ranka*, latv. *ruoka*; pr. *naktin*, liet. *naktį*, latv. *nakti* ir kt.

Morfologijos ypatybės

Prūsų kalboje buvo išlikusių bevardės giminės daiktavardžių: pr. *assaran* [azaran], liet. *ežeras*, latv. *ezers*; pr. *melan*, liet. *miltai*, latv. *milti* ir kt. Prūsai išlaikė senąją *o* kamieno vardažodžių vns. kilm. galūnę *-as*, o latviai ir lietuviai turi kitą galūnę: pr. *Deiw-as*, liet. *Diev-o*, latv. *Diev-a*; pr. *swynt-as*, liet. *švent-o*, latv. *svēt-a*. Taip pat *o* kamieno būdvardžiai prūsų kalboje dgs. vard. turi tą pačią galūnę *-ai* kaip ir daiktavardžiai: pr. *mīl-ai*, liet. *miel-i*, latv. *mīl-i*; pr. *tickr-ai*, liet. *tikr-i*. Pasitaiko ir galūnė *-ei*: pr. *wert-ei*, plg. liet. *vert-ie-ji*, latv. *vērt-ie*. Manoma, kad tiek *-ei*, tiek *-ai* yra antrinės, įvardinės kilmės galūnės. Prūsų kalbos skaitvardžiai, išskyrus vieną kitą, nesiskiria nuo lietuvių ir latvių skaitvardžių, bet gerokai skiriasi įvardžiai ir jų linksniavimas.

Prūsų kalbos būdvardžių galūnė *-ai*, kaip ir lietuvių kalbos I linksniuotės daiktavardžių *-ai*, yra įvardinės kilmės, tačiau kito vokalizmo laipsnio, nei lietuvių kalbos būdvardžių, plg. liet. *balt-ie-ji*, kur *ie* iš *ei*. Dėl *ei* ir *ai* kaitos: *l-ei-sti* (*leido*) ir *l-ai-da*, *ž-ei-sti* (*žeidė*) ir *ž-ai-zda*. Taigi tiek prūsų būdvardžių, tiek lietuvių I linksniuotės daiktavardžių ir I linksniuotės būdvardžių galūnės *ai/ie(ei)* yra įvardinės kilmės.

Prūsų kalboje būta tarmių. Tai atspindi prūsų kalbos paminklai. Elbingo žodynėlis parašytas pamedėnų tarmės pagrindu, o visi trys katekizmai remiasi Sembos tarme. Iš šių tekstų galima spręsti, kad pamedėnai buvo išlaikę sveikus ilguosius *ī*, *ū*, tuo tarpu sembai juos buvo sudvibalsinę į *ej/ij*, *ui*. Sembai, atrodo, buvo išlaikę sveiką *ā* (kaip dauguma latvių), o pamedėnai jį buvo susiaurinę į *o* (kaip dalis lietuvių), plg. III katekizmo *brāti* „brolis“ ir Elbingo *prote*.

Kryžiuočių ordinui XIII a. užkariavus Prūsiją (1230–1283), prūsų kalba pradėjo nykti. Paskutiniai prūsai išnyko bene per vadinamąjį didįjį marą (apie XVIII a. pradžią). Lietuvių kalboje yra du ryškesni prūsų kalbos skoliniai: *malūnas* ir *savaitė*.

XIX a., susikūrus lyginamajai kalbotyrai, prūsų kalbą tyrė daugiausia vokiečiai. Tačiau labiausiai prūsistikai yra nusipelnę baltų tautų kalbininkai – du didieji baltistai Janis Endzelynas (Endzelīns) ir Kazimieras Būga, įvairius prūsų kalbos dalykus nagrinėję ir aptarę daugybėje studijų ir straipsnių. Jų darbai yra išleisti rinktiniais raštais. Didžiausias šių dienų prūsistas yra akademikas Vytautas Mažiulis, kuris naujai išleido visų žinomų prūsų kalbos paminklų šaltinius, parengė jų akademinį leidimą su vertimu į lietuvių kalbą ir komentarais, taip pat parašė keturių tomų prūsų kalbos etimologijos žodyną, kuriame prūsų kalbos

medžiaga susiejama ne tik su baltų, bet ir su kitomis indoeuropiečių kalbomis; išleido prūsų kalbos istorinę gramatiką, taip pat parašė daug straipsnių įvairiais prūsistikos klausimais. Prūsų kalbos paminklai, nors ir negausūs, bet yra senesni už lietuvių ir latvių.

Pagrindiniai išlikę prūsų kalbos paminklai

1. Seniausias išlikęs prūsų ir apskritai baltų rašto paminklas – vadinamasis Bazelio tekstelis, kurį Bazelio universiteto bibliotekoje 1973 m. surado Viskonsino (JAV) universiteto profesorius Maklaskis (S. C. McCluskey). Tai dviejų eilučių eleginis distichas, kurį vienas studentas ironizuodamas įrašė kitam studentui (XIV a. vidurys).

2. Elbingo žodynėlis (802 vokiečių ir prūsų kalbų žodžiai), kurio nuorašas apie 1400 m. darytas Marienburge iš originalo (XIII a. pabaiga–XIV a. pradžia) ar jo nuorašo.

3. Simono Grūnavo (Grunau) žodynėlis (100 žodžių), XVI a. pr.

4. 1545 m. Karaliaučiuje buvo išleisti du prūsų katekizmai (pirmasis – 197, antrasis pataisytas – 192 egzemplioriai; abu turi po 16 puslapių, prūsiško teksto 5 puslapiai).

5. Didžiausias ir vertingiausias prūsų kalbos paminklas – vadinamasis Enchiridionas, arba M. Liuterio mažasis katekizmas, taip pat išleistas Karaliaučiuje 1561 m., dar vadinamas trečiuoju prūsų katekizmu. Jis turi 134 puslapius, iš kurių 54 yra prūsiško teksto. Šį katekizmą išvertė Pabėčių (dab. Romanovo, 26 km į šiaurės vakarus nuo Karaliaučiaus) klebonas Abelis Vilis, kuris šiek tiek mokėjo prūsiškai. Jam talkino bažnyčios vertėjas prūšas Paulius Mėgotas (Paul Megott), dar mokėjęs kuršių ir lietuvių kalbas. Šis katekizmas vertingas ir dėl brūkšnėtųjų raidžių, kurių brūkšneliai, nustatyta, žymi ilguosius kirčiuotus balsius, o dvibalsiuose – priegaidžių vietą. Taigi šis katekizmas yra seniausias šaltinis, kuriame pateikiama baltų žodžių kirčiavimo pavyzdžių.

Nuo devintojo praėjusio amžiaus dešimtmečio, remiantis lyginamąja istorine baltų kalbotyra, paliudyta senosios prūsų kalbos leksika. V. Mažiulis nustatė prūsų kalbos leksikos santykį su kitomis baltų ir slavų kalbomis, žodžių darybą, taip pat istorinę lokalinę buv. Rytų ir Vakarų Prūsijos leksiką. Moderniais internacionalizmais pavyko atkurti prūsų kalbos gramatinę sandarą ir patrigubinti žodyną (šiuo metu – apie 7000 žodžių, eksperimento dalyviai stengiasi atkurti daugiau). 2006 m. vasario mėnesį įkurtas virtualus diskusijų forumas prūsiškai. 2007 m. Pasaulio lietuvių centras Kaune išleido pirmąją knygą dabartine prūsų kalba. Mokslinio kalbos atkūrimo principai išdėstyti straipsnyje Palmaitis L. Linguistic principles of the recovery of Old Prussian, *Western Balts: A historical perspective*, Humanities and Social Sciences Latvia, 3(49), 2006, p. 44–67 (žr. ankstesnę elektroninę versiją <http://donelaitis.vdu.lt/prussian/princip.htm>).

Kalba atkurta ir standartizuota paliudytos sembų tarmės pagrindu. Atkurta kalba laisvai bendrauja keletas žmonių Lietuvoje, Lenkijoje, Latvijoje, raštą vartoja arti 10 žmonių, skaito ir domisi – keliasdešimt žmonių. Dalyvių skaičius nuolat auga, daugiausia Varmijos Mozūruose (Lenkijoje) bei Karaliaučiaus srityje. Pastaruoju laikotarpiu pagyvėjo susidomėjimas Lietuvoje.

Prūsų kalbos abėcėlė

Dabartinė prūsų kalba turi 38 abėcėlės raides: Aa Bb Cc Dd Đđ Ee Ēē Ff Gg Ğğ Hh Ii Īī Jj Kk Ķķ Ll Mm Nn Ņņ Oo Ōō Pp Qq Rr Țț Ss Šš Tt Țț Uu Ūū Vv Ww Xx Yy Zz Žž

Prūsų kalboje raidės Qq Xx Yy vartojamos tik svetimiems vardams užrašyti.

Teksto pavyzdžiai

Bazelio epigrama

*Kayle rekylse toneaw labonache thewelyse
Eg Koyte poyte nykoyte penega doytes.*

‘Sveikas, pone! Tu nesi geras tėvelis (dėdelis),
jeigu nori gerti, bet nenori pinigą duoti’.

10 Dievo įsakymų prūsų kalba
(santykinė rekonstrukcija, ne dabartinė kalba!)

Stai desimts palaipsāi.

Pirmais. Tū ni tur turītwei kitans dēiwans.

Anters. Tū ni tur nienbāndan westwei twāise Dēiwas emnen.

Tirts. Tū tur swintintwei lānkinan dēinan.

Ketwirts. Tū tur zmūnintwei twajan tāwan be mūtin.

Pēnkts. Tū ni tur galintwei.

Ušts. Tū ni tur limtwei salubiskan.

Septmas. Tū ni tur ranktwei.

Asmus. Tū ni tur waijātun redi wīdikausnan preiken twajjan tawišan.

Newīnts. Tū ni tur palaipsītwei twāisis tawišas butan.

*Desīmts. Tū ni tur palaipsītwei twāisis tawišas genan, wāikan, mērgan,
peku ader ka tenesan est.*

Literatūra

1. Nesselmann G. H. F. *Thesaurus linguae Prussicae*, Berlin, 1873.
2. Berneker E. *Die preussische Sprache*, Strassburg, 1896.
3. Trautmann R. *Die altpreussischen Sprachdenkmäler*, Göttingen, 1910.
4. Gerullis G. *Die altpreussischen Ortsnamen*, Berlin–Leipzig, 1922.
5. Trautmann R. *Die altpreussischen Personennamen*, Göttingen, 1925.
6. Endzelīns J. Senprūšu valoda, *Gr. Darbu izlase*, IV sēj., 2. daļa, Rīga, 1982. 9.–351. lpp.
7. Mažiulis V. *Prūsų kalbos paminklai*, Vilnius, t. I, 1966, t. II, 1981.
8. Schmalstieg W. R. *An Old Prussian Grammar*, University Park and London, 1974.
9. Schmalstieg W. R. *Studies in Old Prussian*, University Park and London, 1976.
10. Toporov V. *Prusskij jazyk: Slovar'*, A–L, Moskva, 1975–1990 (nebaigtas).
11. Mažiulis V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, Vilnius, t. I–IV, 1988–1997.
12. Biolik M. *Zuflüsse zur Ostsee zwischen unterer Weichsel und Pregel*, Stuttgart, 1989.

13. Przybytek R. *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussens*, Stuttgart, 1993.
14. Biolik M. *Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflussgebiet des Pregel*, Stuttgart, 1993.
15. Biolik M. *Die Namen der fließenden Gewässer im Flussgebiet des Pregel*, Stuttgart, 1996.
16. Blažienė G. *Die baltischen Ortsnamen in Samland*, Stuttgart, 2000.
17. Kaukienė A. *Prūsų kalba*, Klaipėda, 2002.
18. Mažiulis V. *Prūsų kalbos istorinė gramatika*, Vilnius, 2004.
19. LEXICON BORVSSICVM VETVS. Concordantia et lexicon inversum. Bibliotheca Klossiana I, Kaunas, Universitas Vytauti Magni, 2007.
20. OLD PRUSSIAN WRITTEN MONUMENTS. Facsimile, Transliteration, Reconstruction, Comments. Bibliotheca Klossiana II, Kaunas, Universitas Vytauti Magni, Lithuanians' World Center, 2007.
21. Klussis M. *Atkurtosios prūsų kalbos žodynas: bazinis lietuvių–prūsų kalbų žodynas tolesnei leksikos rekreacijai (sembos tarmė)*, Kaunas, Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2007.

Skalviai

Letas Palmaitis

Viešvilė yra rytinėje buvusios Skalvės dalyje. Kalbiškai šis kraštas priklauso lietuvių kalbos Klaipėdos krašto aukštaičių tarmei. Ši tarmė tikriausiai formavosi nuo XV a., kai lietuviai ėmė masiškai kolonizuoti po Ordino karų su prūsais ištuštėjusias žemes. Spėjama, kad tam tikros lietuviškos kolonizacijos būta ir iki vokiečių atsikraustymo. Kad ir kaip būtų, anksčiau kelta idėja, neva skalviai ir nadruviai kalbėję tarp prūsų ir lietuvių „pereigine tarme“, nes neva jie buvo pereinamosios gentys tarp prūsų ir lietuvių, nėra lingvistiškai pagrįsta. Genčių laikais sunkoka apibrėžti, kas tokie „lietuviai“ ir kas tokie „prūsai“, nes būta daug pralietuvių genčių (pati **Leitavos* vardo gentis lokalizuojama į pietryčius nuo vakarinės Neriės dalies iki Meškio ir net Ašmenės), taip pat daug ir pačių prūsų, tiksliau – vakarų baltų, genčių (net neaišku, kas tokie patys „prūsai“). Pagaliau terminas „pereiginė tarmė“ reikalauja patikrinimo. Tarp kalbos, žinomos keliose tarmėse iš XIV–XVI a. rašto paminklų ir vadinamos prūsų vardu, ir rytų baltų lietuvių ir latvių kalbų žioji didžiulis dezintegracijos laikas, tai nėra skirtumas tarp olandų ir vokiečių pereiginių tarmių Šiaurės Europoje. Kokia tad gali būti „pereiginė tarmė“?

Svarbiausia yra tai, kad lietuviai priklauso ne vakarų, bet rytų baltų kalbiniam arealui, kuris labai skiriasi nuo vakarų baltų tiek fonetiniu, tiek morfologiniu ir leksiniu požiūriu. Baltų prokalbės skilimas į rytų ir vakarų baltų (tiksliau – periferinių baltų izoliavimasis nuo centrinio arealo, kuriame formavosi rytų baltų kalbos) vyko labai seniai, apie VI a. pr. m. e., o rytų baltų kalbinis kontinuumas skilo į lietuviškas ir latviškas tarmes visai neseniai – tik apie V–VII m. e. a. Kitaip tariant, skirtumas tarp vakarų baltų kalbų (įskaitant „prūsų“ kalbą) ir lietuvių kalbos – tai daugiau kaip 1000 metų nepriklausomos raidos! Esant tokiam didžiuliui skirtumui joks susikalbėjimas neįmanomas (tegu kas nors, jei toks gudras, nuvažiuoja ne į senovės Prūsą, bet tik į Latviją ir tegu pabando ten susišnekėti su latviais lietuviškai!). Kažin kas išdrįstų net ir latgalių tarmę pavadinti „pereigine“ tarp latvių ir lietuvių kalbų, tad apie kokią „pereiginę tarmę“ tarp prūsų ir lietuvių gali būti šneka? Plg. Z. Zinkevičiaus argumentą: „Abejotina, ar Skalva ir bent šiaurinė Nadruvos dalis buvo tikrai prūsų (kas tokie „prūsai“? – L. P.) gyvenama. Vėliau čia randame lietuvius. Čia lietuvių raštų kalbos užuomazga. Čia gimė ir gyveno didysis mūsų poetas Kristijonas Donelaitis“ (*Lietuvių kalbos istorija*, t. I, p. 281).

Tačiau spėlioti nereikia: seniausią kalbinį sluoksnį visada sudaro vandenvardžiai.

Nors dabartinėje buvusios Skalvės teritorijos rytinėje dalyje pakankamai daug lietuviškai skambančių vandenvardžių, reikia panagrinėti bent svarbesnių iš jų pirmuosius paminėjimus. Pats Viešvilės pavadinimas, be abejo, yra kilęs nuo Viešvilės upės, o jos vardas pirmą kartą vokiečių šaltiniuose užrašytas *Waysswille*, *Waysswillge*, t. y. su tipiškai prūsišku dvibalsiu *ai*, dėsningai atitinkančiu lietuvių

ir latvių *ie*. Ši forma akivaizdžiai archajiška, siekianti vakarų baltų laikus, o *Viešvilė* – naujesnė, lituanizuota.

Patikimesnė *Viešvilės* upės etimologija priklauso A. Vanagui (*Lietuvių hidronimų etimologijos žodynas*, Vilnius, 1987, p. 378–379): daugelio hidronimų senovinė indoeuropietiška šaknis **veis-* ‘tekėti’ su šaknies priesaga *-u* bei darybine priesaga *-il*. Šaknį **veis-* nustato ir V. Mažiulis prūsų žodyje *-weysigis* ‘lanka’ (žr. jo *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, Vilnius, 2013, p. 915). Tuomet galima rekonstruoti vakarų baltų *u*-kamieno būdvardį vyr. g. **veisu-* ‘tekantis’, mot. g. **veisvī* ‘tekančioji’, iš kur ir *-il* priesagos daiktavardis (hidronimas) **Viešvilē* / pr. **Vaisvilē*. Deja, nesuprantama, kodėl tuomet lietuvių kalboje *š*, bet ne *s*. Dėl šios priežasties G. Gerullis (*Die altpreußischen Ortsnamen*, p. 198) net ir apskritai atmeta tokius (vadinasi, ir A. Vanago) sugretinimus.

Pr. ir la. *s* – lie. *š* reguliarus santykis (plg. pr. *Waisswil*, la. *Viesīte*, *Viesītis* greta pr. *Wayssen*, *Waispelke*, jotvingių (dzūkų) *Veisiejis*, tačiau lie. *Viešvilė*, *Viešulvė* greta *Viešia*, *Viešys*, *Viešinta*, *Viešmuo* kt.) gali būti tik satemizacijos rezultatas, t. y. jei šaknis yra ne indoeuropiečių **veis-/vis-* ‘tekėti’, bet indoeuropiečių **veik-/vik-* ‘lankstyti, vynioti’ (iš čia ir lie. *veikti*, *vaikas* ‘paaugęs, kad veiktu’) be satemizacijos (plg. porą: satemizuotą *ašmuo* – nesatemizuotą *akmuo*). Tuomet pirminė upėvardžio semantika būtų ‘lanksti, lanksčiai bėganti’.

Į *Viešvilės* upę įteka Kasiko upelis. Be abejo, *kasikas* kone lietuviškas žodis. O upėvardis? Su tokia priesaga aptinkame Stradiką Notangoje, prūsiškiausioje teritorijoje netoli Prūsų Ylavos („Bagrationovsko“). Kasikas prasideda Tiniabalyje. Nors upių su *Tin-* esama ir lietuvių žemėje, tačiau šis retokas sandas pasitaiko pajūrio (buvusių vakarinių baltų) bei prūsiškoje teritorijoje: plg. *Tynne* (1420 m.) ežeras prie Ortelsburgo (*Szczytno*), kurio pavadinimas balsių kaita sietinas su Teinos upe prie Elbingo: *Teine* (1355 m.), o tai jau sietina su archajiškiausia šaknų giminyse žodžiuose *at-tienis* ir slavų (rusų) *za-tin* „užutėkis“. Tuo pagrindu Vytautas Mažiulis net rekonstravo seniausią prūsišką Allensteino (*Olsztyno*) pavadinimą ne kaip *Alnos* (upės) akmens (vok. *Stein*), bet kaip *Alnos* užutėkio: **Alnās teinē!* Be abejo, „prūsiškos“ kilmės Skalvos vandenvardžių sąrašą galima tęsti.

Bet esama ir asmenvardžių. Rengdamas žygius į baltų žemes, Ordinas siuntė žvalgus, kurie turėjo aprašyti ten vedančius kelius. Jų pranešimai vadinasi *Wegeberichte*. Yra žinoma, kurie žvalgai buvo siunčiami iš Skalvos. Visų jų vardai gryniausi prūsiški, pvz., *Scurdenne* (*Skurdenis), *Perbande* (*Perbands), *Gedekant* (*Gedekants), *Lailicke* (*Lailiks), *Gayline* (*Gailins), kt.

Jau ir to, kas pasakyta, manau, užtenka, kad būtų galima rimtai suabejoti, ar skalviai galėjo kalbėti kokia nors „pereigine tarme“ tarp prūsų ir lietuvių kalbų.

Vokiečiai priskyrė Skalvą prie prūsų žemių, o kalbininkai tradiciškai priskiria ir skalvius prie „prūsų kalbos“ tarmių. Kita vertus, archeologai sieja Skalvą su kuršiais, o kuršiai kalbėjo ryškiai kita vakarų baltų kalba nei „prūsai“. Skalviai vargu ar kalbėjo prūsiškai, t. y. taip, kaip kalbėta Semboje. Ko gero, tarmiškai jie buvo artimesni kuršiams, o gal net kalbėjo labai archajine vakarų baltų kalba.

Reikia pasakyti, kad skalvių vardas senovės dokumentuose rašomas lotyniškai lygiai taip, kaip ir slavų vardas *Sclavini*. Žymiausias mūsų slavistas Valerijus

Čekmonas (1937–2004) atsargiai užsimindavo, kad abudu vardai turi tą patį šaltinį. Remdamasis indoeuropeisto ir baltisto Vladimiro Toporovo iškelta „antrinės baltoslavų epochos“ šiaurės Europoje idėja, 2009 m. pabandžiau pagrįsti hipotezę, kad priešistoriniais laikais (o juk senovės graikų geografas Klaudijus Ptolemėjus mini vakarų baltų gentis galindus ir sūdinus, t. y. sūduvius, dar II amžiuje!) vakariniai baltai skalviai kažkur prieš VI a., kai į istorijos šviesą buvo išėję slavai, baltoslaviškoje V. Toporovo zonoje vadovavo baltų ir slavų genčių sąjungai (vakarų baltų tarmės tuo metu dar mažai skyrėsi nuo praslavų tarmių, išriedėjusių iš periferinių baltų, t. y. pirminių baltoslavų, tarmių), šeimininkavusiai Paelbyje ir ypač Pomeranijoje, kur Riugeno saloje buvo garsus pagoniškas Arkonos centras su *Svantevito* (!) – Sviatovito šventykla. Juk fonetiškai vardas *Arkona* jokia būdu negali būti slaviškas (slaviškai būtų *Rokona). Jis neturi įrodytos ir priimtoms etimologijos. Radau jam baltišką etimologiją. Jei sostinės vardas baltiškas, tad baltai buvo genčių sąjungos vadai, o todėl baltiška gentis galėjo palikti savo vardą visai sąjungai. Iš tos sąjungos ir turėjo kilti bei išplisti slavų vardas (*Įmintos Tūkstantmečio mįslės*, Kaunas, Kalendorius, p. 95–105). V. Toporovas pabrėžė, kad minėtoje „baltoslaviškoje zonoje“ ne tik kad yra neabejotinų baltiškų toponimų, bet yra ir tokių, apie kuriuos neįmanoma pasakyti, ar jie baltiški, ar slaviški (Топоров В. Н. К вопросу о топонимических соответствиях на балтийских территориях и к западу от Вислы, *Baltistica*, 1(2), 1966, 103–111).

Pirmasis lietuvis, atkreipęs dėmesį į paslaptinę skalvių praeitį, buvo kunigas Kazimieras Aloyzas Matulaitis, kuris 1965 m. „Tautos praeityje“, Nr. 2, išspausdino studiją „Senovės skalviai iki XIII a.“ Čia pirmą kartą nuo XVIII a. (pats K. Matulaitis, matyt, to neįtarė) buvo gražinta į mokslą bolandistų mintis, kad *Rusia*, kurios „pasiemyje su Lietuva“ buvo nukankintas misionierius Brunonas Bonifacas, – ne Kijevo Rusia, bet *Russ(e)* [t. y. *Rusa*] – pirminis Rūsnės salos pavadinimas. Tai minčiai naujais (kalbiniais ir istoriniais) argumentais pagrįsti ir skirta minėta „Įmintų Tūkstantmečio mįslių“ knyga. Joje pataisyta dar 1701 m. vienuolių bolandistų kelta mintis dėl Rūsnės salos. Dabartinė sala yra sąnašinė, XI a. jos buvo tik mažytė dabartinė vakarinė dalis. Istoriniai duomenys leidžia įtarti, kad *Rusa*, tiksliau, *Rusia*, vadinosi sala tarp Kuščių mūrų, dabartinių Skirvytės, Rūsnės ir Nėmuno senvagės Nemunyno.

1701 m. vienuoliai hagiografai bolandistai nė neabejojo, kad Kvedlinburgo analų *Rusia* – tas pats, kaip ir vokiečių „*Russland*“ – Rūsnės žemė Nemuno žemupyje. Paties šv. Brunono Bonifaco istorijai išblėsus iš atminties, ją ėmė gaivinti Lėco (*Lötzen*, dabartinio Gižycko) vokiečiai artėjant kankinystės 900 metų jubiliejui. Tada jo istorijoje minimas „didelis ežeras“ jų buvo susietas su Lėco Negocino ežeru, o tai sureikšmino ir patį miestą, ir Rytų Prūsiją kaip vokiškos krikščionybės neva istorinį forpostą Rytuose. Nuo to laiko iki dabar Gižyckas tebėra šv. Brunono Bonifaco kulto centras, nors dabartiniai lenkų istorikai jau vieningai atmetė šią galindišką lokalizaciją. Vis dėlto Lėcene gimusi „pietinio maršruto“ koncepcija tapo rutuliojama į Jotvos koncepciją ir jau perimta ir Lietuvos istorikų.

Knygoje pataisyta ir kita K. Matulevičiaus atspėta, jau 1869 m. prūsisto W. Piersono ne visai teisingai (neva baltiškas Rusos vardas iš skandinaviško)

---

suformuluota hipotezė, kad su *Rusos* vardu sietinas ir Naugardo Rusios valstybės vardas. Ko gero, šis vardas buvo perkeltas pirma į pietus nuo Ilmenio ežero (*Staraja Rusa, Porusjos upė*) būtent iš Rusos upyno, kurią kontroliavo skalviai *rusai* kartu su Kaupo prūsais ir danų vikingais. Matyt, Kaupo vikingas – *vytingis* --> *vitjazj* Riurikas ir perkėlė ten savo sostinę iš pietų nuo Ilmenio į šiaurę nuo jo, į naująjį miestą *Naugardą*.

Ši minėtoje knygoje atgaivinta bolandistų koncepcija kol kas nėra nei priimta, nei paneigta. Jos mokslinis pagrindimas išdėstytas periodiniame leidinyje *Baltistica*, 44(2), 2009, 381–390 (<http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/view/1327/1245>).

Mažosios Lietuvos Ragainės apskrities ir Klaipėdos krašto kalba XVI–XIX amžiais, jos tarmės

Zigmas Zinkevičius, Algirdas Sinkevičius

Įvadas

Kokia tarpe kalbėjo senieji Viešvilės apylinkių gyventojai, šiandieną jau negalime pasakyti. Archeologinių tyrimų duomenys rodo, kad iki XIII a. šiose vietovėse abipus Nemuno buvo įsikūrę skalvių gentys. Skalviai minimi kaimyninių šalių kronikose, tačiau, neskaitant vietovardžių, jie nepaliko jokių savo kalbos, savo rašto paminklų. Akademikų V. Mažiulio, Z. Zinkevičiaus nuomone, skalvių kalba turėjo lietuvių ir prūsų gentims būdingų bendrų bruožų.

Kaip rašo dr. A. Matulevičius str. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje Prūsijos karalystės laikais (nuo XVII a.)*, XVIII a. pr. Tilžės, Ragainės apskrityse dar dominavo lietuviškos kilmės pavardės. Senosios šių vietovių gyventojų pavardės – tai lobis ir kalbininkams. Kad šiose apskrityse lietuvių kalba gyvavo dar XIX a. pab., matome iš V. Kalvaičio ir K. Jurkšaičio užrašytos tautosakos (žr. kt. monografijos str.).

Atlikto tyrimo duomenimis, kai kuriuose Viešvilės evangelikų parapijai priklausiusiuose kairės Nemuno pusės kaimuose lietuviškos pavardės dar buvo iki XX a. pr. (žiūr. kt. monografijos str.). Išsamesnių šių Viešvilės apylinkių vietovių kalbos vartojimo tyrimų lietuvių mokslininkų darbuose neaptikta.

Apie lietuvių kalbos vartojimą Ragainės apskrities sudėtyje buvusioje Viešvilės evangelikų parapijoje galima spręsti analizuojant lietuvių ir vokiečių kalbininkų sudarytus kalbų paplitimo žemėlapius.

Nuo XX a. pr. lietuvių kalbos vartojimas šiose vietovėse gan plačiai išnagrinėtas (žr. kitus monografijos str. – red.), tačiau iki XX a. turimos žinios apie tai labai menkos. Tad šiame straipsnyje ir siekiama aptarti lietuvių kalbos vartojimą Ragainės apskrityje XVI–XIX šimtmečiais.

Straipsnio tikslas: Naudojantis išlikusiais rašytiniais šaltiniais, kalbų išplitimo Prūsijoje žemėlapiais išsiaiškinti lietuvių kalbos būklę, išanalizuoti jos paplitimą, tarmių formavimąsi Mažojoje Lietuvoje XVI–XIX a., jai esant Prūsijos bei Vokietijos sudėtyje, dėtas pastangas išsaugoti kalbą.

Straipsnyje remiamasi autoriaus atliktos struktūrinės-semantinės analizės rezultatais ir taikomas lyginamasis istorinis metodas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti lietuvių kalbos paplitimą Ragainės valsčiuje XVI–XVII a.
2. Išsiaiškinti lietuvių kalbos paplitimą Mažojoje Lietuvoje XVIII–XIX a., sustiprėjus germanizacijai.
3. Apžvelgti lietuvių kalbos, tarmių formavimosi tyrinėjimus Viešvilės valsčiuje XX a. pr. lietuvių mokslininkų darbuose.

Tyrimų metodai: aprašomasis, analizės, lyginamasis istorinis.

Raktiniai žodžiai: Mažoji Lietuva, germanizacija, mažlietuvių tarmės, striukiai ir baltsermėgiai, dialektologija, kalbotyros istorija.

Lietuvių kalba Mažojoje Lietuvoje

Kaip buvo paplitusi lietuvių kalba Mažojoje Lietuvoje, matome 1525–1701 m. Prūsijos kunigaikštystės žemėlapyje. Šiaurinėje jos dalyje, kur buvęs Lietuvos departamentas, lietuvininkai sudarė absoliučią daugumą. Karaliaučiaus link lietuvių ir prūsų mažėjo. Mažojoje Lietuvoje gyvenusių baltų, t. y. įvairių genčių prūsų ir besikeliančių į šį kraštą lietuvių, kalba skyrėsi, nes jie gyveno atskirose teritorijose, tačiau apie atskirų genčių kalbinius skirtumus galima tik spėti, nes iki tol jų niekas nėra plačiau tyrinėjęs. Lietuvių kalbininkų darbuose esama pakankamai medžiagos tik apie vėliau susiformavusias tarmes.

Kad XVI–XVII a. Mažojoje Lietuvoje gana gausiai būta lietuvių ir lietuvių kalba buvo paplitusi gana toli į vakarus, matyti iš įvairių ano meto liudijimų, pranešimų, taip pat ir iš lietuviškų pavardžių bei vietovardžių. Motiejus Strijkovskis 1582 m. Karaliaučiuje išleistoje kronikoje rašė, kad apie Įsrutį, Ragainę ir Klaišpėdą kaimiečiai net iki Karaliaučiaus šnekasi žemaitiškai; tai jis pats girdėjęs ir matęs¹.

Kad Įsruties apskrityje gyveną beveik vieni lietuviai, 1595 m. rašė ir Kasparas Henenbergeris².

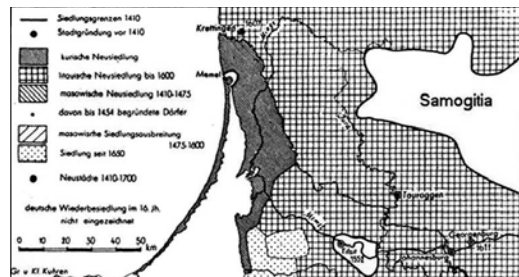
Lietuvių kalbos paplitimo žemėlapyje (*Area of the Lithuanian language 16th century; anglų kalba*), sudarytame pagal lietuvių kalbos paplitimo atliktus tyrinėjimus, matyti, jog XVI a. lietuvių kalba buvo vartojama visoje Mažojoje Lietuvoje. Lietuviškai kalbančių gyventojų kaimų ar net valsčių dar buvo ir kai kuriose dabartinės Baltarusijos bei Lenkijos lietuvių gyvenamosiose vietovėse.

Kalbų paplitimas Mažojoje Lietuvoje parodytas ir XV–XVII a. Prūsijos žemėlapyje (*Siedlungsentwicklung des 15–17 Jahrs in Ostpreußen*).

Žemėlapiu iškarpoje tamsesne spalva pažymėtos kuršių gentys, nedideliais kvadratėliais – tame plote ir teritorija tarp Šventosios, Jūros bei Šešupės (buvęs Kazikėnų, vėliau – Viešvilės, Smalininkų, Žukų valsčiai – red. pastaba) parodyta, kaip lietuvių gyvenamosios vietovės. Vokiški šaltiniai taip pat patvirtina, kad XV–XVII a. Mažoji Lietuva buvo lietuvių genčių gyvenama teritorija (anuomet baltų gentys, tame skaičiuje ir prūsai, buvo vadinamos lietuviais).

Tikyboje lietuvių kalbą įteisino ir sutvirtino reformacija. 1524 m. vyskupas Georgas fon Polencas išleido įsakymą, liepiantį tikybiniame gyvenime vartoti vietines kalbas³.

1531 m. Karaliaučiuje (Gr. Hospital bažnyčioje) lietuvių kalba buvo laikomos nuolatinės pamaldos⁴.

Iškarpa iš žemėlapiu. *Siedlungsentwicklung des 15–17 Jahrs in Ostpreußen* Prieiga per internetą: Former East Prussia Ostpreussen/Rytų Prūsija/ PrusyWschodnie

¹ Matulevičius A. Mažoji Lietuva, jos ribos ir gyventojai Prūsijoje, *Lietuvos Aidai*, 1917 02 28.

² Ten pat.

³ Pulokas K. Pirmasis liuteronų vyskupas Georgas fon Polencas, Vilniaus ev. reformatų parapijos tarybos informacinis leidinys, bal., Nr. 4 (188), *Vilniaus reformatų žinios*, 2018, p. 10.

⁴ Kantrimas J. Lietuvių kalbos gyvatos raida Mažojoje Lietuvoje, *Aidai*, 1948, rugs. 18, p. 368.

Jono Bretkūno laikais Karaliaučiuje gyveno apie 20 proc. lietuvių⁵.

Pripažinus, kad pamaldos lietuviams turi būti laikomos jų gimtąja kalba, teko pasirūpinti, kad būtų mokytų lietuvių, kurie galėtų lietuviškai skelbti Dievo žodį. Todėl 1546 m. hercogas Albrechtas Bradenburgietis (Albrecht von Brandenburg-Ansbach) iš 24 stipendijų jo įkurtame Karaliaučiaus universitete 7 skyrė kunigams, besimokantiems lietuvių kalba⁶.

Vėliau lietuvių kalba buvo pripažįstama ir oficialiuose valdžios raštuose. Yra žinomas 1572 m. priesaikos lietuviškas tekstas, pagal ją hercogui Albrechtui turėjo prisiekti Ragainės ir kitų apskričių atstovai. Išlikę Tilžės apskrities parapijų tikintiesiems 3 lietuviško įsakymo rankraštiniai egzemplioriai⁷.

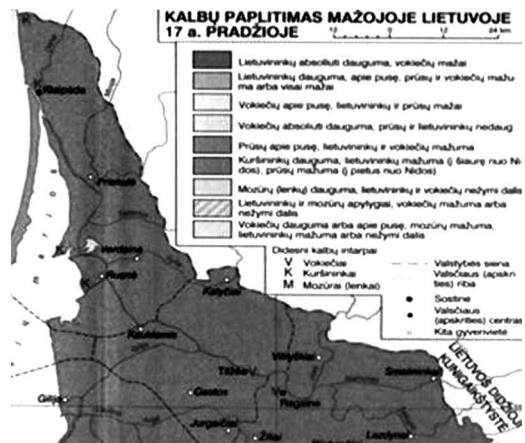
1589 m. prieš Škotijos kromininkus spausdintas įsakymas buvo skiriamas „visiems storastams, burmistrams, sūdžioms, vaitams ir kitiems uriedninkams miestuose ir kaimuose“⁸.

Oficialūs lietuviški raštai buvo leidžiami gana ilgai. XVI–XVII a. lietuvių kalba, nors ir buvo veikiamą vokiškos aplinkos bei natūralios vokiečių kalbos įtakos, plėtojosi ir stiprėjo⁹.

Iki XVIII a. prūsų tauta išnyko: dauguma suvokietėjo (dalis pietryčių prūsų iš pradžių sulenkėjo, o vėliau jie suvokietėjo), dalis šiaurės prūsų (*sembų, varmių, notangų, bartų*) ir vakarų sūduviai tapo lietuvininkais¹⁰.

Kaip matome žymaus Mažosios Lietuvos tyrėjo, enciklopedininko Algirdo Matulevičiaus ir kartografo Petro Gaučo žemėlapyje, XVII a. pradžioje Mažojoje Lietuvoje, tame tarpe ir Viešvilės evangelikų parapijoje, Kazikėnų valsčiuje, absoliuti gyventojų dauguma buvo lietuviakalbiai. Vokiečių kilmės gyventojų buvo mažai. Jie dirbo valsčiaus įstaigose, besikuriančiose vietos pramonės įmonėse, užsiėmė amatais, prekyba.

XVIII a. pradžioje kilo susidomėjimas lietuvių kalba. Priešakyje – kunigai Mykolas Merlinas (Michail Mörilin), Jonas Šulcas, Pilypas Ruigys. M. Merlinas reikalavo kalbėti gryna kalba, šalinti iš bažnytinės kalbos svetimybės, nes lietuviai kunigų vartojamų germanizmų bei polonizmų nesuprantą. J. Šulcas, norėdamas įrodyti M. Merlino tezių teisingumą, vertė Ezopo pasakėčias (1706). Prie jo pasakėčių pridėta eilėraštyje P. Ruigys rėmė M. Merlino mintis: „Jokio babelio tenesie tavo kalboje.

Iškarpa iš žemėlapyje. Kalbų paplitimas Mažojoje Lietuvoje XVII a. pr. Sudarė dr. A. Matulevičius ir kartografas Petras Gaučas. 1996 m.

⁵ Matulevičius A. Didžiosios ir Mažosios Lietuvos studentai Karaliaučiaus universitete (450-osiomis metinėms), *Voruta*, 1994 06 30, Nr. 27–28 (165–166).

⁶ Kantrimas J. Lietuvių kalbos gyvatos raida Mažojoje Lietuvoje, *Aidai*, p. 368.

⁷ *Ten pat.*

⁸ *Ten pat.*

⁹ *Ten pat.*

¹⁰ Matulevičius A. Germanizacija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. 1, p. 460–463.

Imk puoštis tik savo papuošalu, ne vokišku ar lenkišku skurliu. Klebonas (t. y. Merlinas) su tavim kalbės gimtąją kalba, kaip apaštalai ir pats Jėzus darė, nes liaudis turi laužyti galvą, jei mokytojas kalba jai vokiškai. Gana yra pastebėta, iš kur tai yra kilę, kad liaudis tikybos dalykų nemoka, nes pamokslai radosi jai nesuprantami. Dėl to tai Gumbinė kalbina tavo sava kalba. Gumbinė jau parodė mums raštu ir darbu, kokią naudą teikia gryna, kalba; Gumbinė tikrai bus kaip Orleanas išgirta ir virs mūsų lietuviška Roma, Atėnais, Breslavu¹¹.”

Lietuvių kalbos vartojimas šiaurinėje Mažosios Lietuvos dalyje parodytas vokiškame žemėlapyje *Das Litauische Sprachgebiet in Preußen*.

Pateiktoje žemėlapyje iškarpoje tamsesne spalva pažymėtoje teritorijoje esančioje tarp Jūros upės ir Kuršių marių XVIII–XIX a. gyveno daugiau kaip 50 proc. lietuvių. Teritorija tarp Šventosios, Jūros ir Šešupės, tai yra Viešvilės evangelikų parapija ir valsčius pažymėta šviesesne spalva. Čia lietuvių gyveno mažiau, kartu su lietuviais daugelyje kaimų buvo apsigyvenę ir vokiškai kalbantys gyventojai.

Mažosios Lietuvos germanizacija per bažnyčią įstatymiškai pradėta 1638 m. (*Recessus generalis der Kirchen Visitation Insterburgischen und anderer Littawischen Embter im Hertzogthumb Preussen*). Bažnyčiose buvo įvestos ir vokiškos pamaldos. Germanizacija sustiprėjo po didžiojo 1709–1711 m. maro, kuris išnaikino apie 128–160 tūkst. (42–53 proc.) Mažosios Lietuvos gyventojų. Į išmirusių vietą iš Zalcburgo, Pfalzo ir Šveicarijos atsikėlė kolonistai. 1736 m. pasibaigus kolonizavimui buvo sudarytas karališkųjų dvarų, apėmusių apie 35 proc. visų gyventojų, aprašas pagal tautybes. Iš jo matyti, kad Klaipėdos, Tilžės, Ragainės ir Įsrutiės apskrityse buvo 8,36 tūkst. baudžiauninkų lietuvių ir 3,72 tūkst. vokiečių. Pagal šią statistiką po vokiečių kolonizacijos lietuviai sudarė Klaipėdos apskrityje 100 proc., Tilžės – 93 proc., Ragainės – 68 proc. ir Įsruties – 52 proc., o visoje Mažojoje Lietuvoje – apie 69 proc. Kolonizacija po didžiojo 1709–1711 m. maro, pasak vokiečių kolonizacijos tyrinėtojo dr. Seheim-Švarcbacho (*M. Seheim-Schwarzbach*), padėjo pagrindą Mažosios Lietuvos germanizavimui.

1802 m., stiprėjant germanizacijai, sudaryta komisija Prūsijos karaliui pasiūlė lietuvių kalbos panaikinimo planus, esą „kalbų dvilypumas Prūsijoje esanti kliūtis mokslo pažangai“.

Lietuvių kalbą karštai gynė Karaliaučiaus universiteto prof. L. Rėza. Evangelikų kunigas S. Ostermejeris 1817 m. rašė: „Kalba tautai esanti Dievo dovana, neatimama nuosavybė, lygios vertės su religija ir gyvybe, ir tauta jos išsižadėti tegalinti kartu su gyvybe; kalbos atėmimas esąs toks pat neteisingas, kaip kiekvienas vogimas ar plėšimas; tai didžiausio pasipiktinimo

Iškarpa iš žemėlapyio. *Das litauische sprachgebiet in Preußen (XVIII–XIX a.)* Prieiga per internetą: Former East Prussia Ostpreussen/Rytų Prūsija/ Prusy Wschodnie...

¹¹Kantrimas J. Lietuvių kalbos gyvatos raida Mažojoje Lietuvoje, *Aidai*, p. 368.

vertas despotizmas. Esą, būtų pagaliau geriau, kad tie, kurie gauna Lietuvoje prieglobstį ir valgo lietuvišką duoną, patys išmokyti lietuviškai, o ne niekintų lietuvių kalbą ir reikalautų, kad lietuvių kalba bei tauta būtų išnaikinta; tiems ponams teisingai būtų galima pasakyti: „Jei jums šita kalba ir tauta nepatinka, ko jūs čia atsikraustote; mes ir be jūsų galime išsiversti, jūs tik sumaiščių pridarote.“ (Ist es anzuraten die litthauische Sprache zu verdrängen und die Litthauer mit den Deutschen zu verschmelzen.)

XIX a. Prūsijos valdžia ėmėsi griežtų priemonių lietuviams vokieinti. Lietuvių kalbą buvo stengiamasi išstumti iš viešojo gyvenimo. Germanizaciją valstybė energingai rėmė „geležinio kanclerio“ Oto fon Bismarko laikais. Galutinai lietuvių kalba iš žemininkų mokyklų buvo išvaryta ministro pirmininko Bismarko ir švietimo ministro Falko 1872 m. rugsėjo 15 d. įsakymu. Juo remdamasis, Rytprūsių vyresnysis prezidentas (oberprezidentas) 1873 m. rugpjūčio 24 d. žemininkų mokykloms įsakė lietuviškai dėstyti tik tikyba ir tik žemutiniame skyriuje¹².

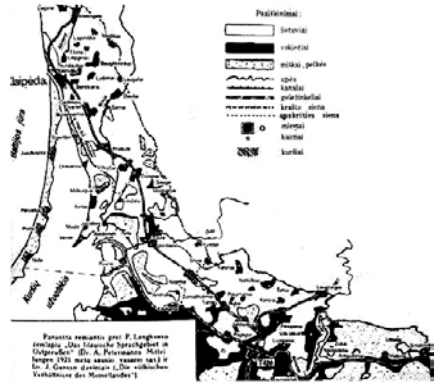
1905 m. Vokietijos visuotinio gyventojų surašymo duomenimis Pagėgių apskrityje gyveno 20 157 lietuvių (46,2%) ir 23 409 vokiečių (53,5%) kilmės gyventojai.

Valdiškos statistikos duomenų tikslumu tenka suabejoti, nes 1912 m. bažnytinės statistikos duomenimis Pagėgių apskrityje gyveno 22 228 lietuviai evangelikai, kas sudarė 50,9% ir 21 507 vokiečiai evangelikai, kas sudarė 49,1% visų krašto gyventojų. Remiantis bažnytinės statistikos duomenimis labiausiai suvokietintoje Pagėgių apskrityje lietuvių kilmės gyventojai dar sudarė gyventojų daugumą. Šilutės ir Klaipėdos apskritys (išskyrus Klaipėdos miestą) buvo žymiai lietuviškesnės.

Tad vokišką gyventojų daugumą turėjo Ragainės apskrities gyvenvietės, turėjusios per 500 gyventojų, tai: Baltupėnai, Smalininkai, ir Viešvilė, tuo tarpu žemės ūkyje dominavo lietuviai¹³.

Lietuvių kalba Klaipėdos krašte ilgą laiką buvo ignoruojama. 1921 03 14 d. generolas Odry išleido įsakymą, kuriuo lietuvių kalba buvo įvesta krašto mokyklose, kaip fakultatyvas. Tik 1922 m. pabaigoje valstybės taryba nutarė šalia vokiečių kalbos pripažinti oficialia krašto kalba ir lietuvių kalbą¹⁴.

Žemėlapyje juoda spalva pažymėtos vokiečių kalba, balta – lietuvių kalba kalbančių gyventojų gyvenamosios vietovės. Taškeliais pažymėti miškai. Kaip matome žemėlapyje Smalininkų ir Viešvilės miesteliuose, išskyrus kaimiškasias vietas, dominuoja vokiečių kalba kalbantys gyventojai vokiečiai, ar su-

Lietuvių ir vokiečių kalbų paplitimas Mažosios Lietuvos šiaurinėje dalyje.

XX a. pr. Valsonokas R. Klaipėdos problema. Vilnius. 1989 m. p. 43.

Žemėlapis paruoštas remiantis Paulo Langhanso žemėlapiu „Das litauische Sprachgebiet in Ostpreußen“

(Dr. A. Petrmanns Mitteilungen 1921 m. sausio vasario sąs.) ir Dr. J. Gansso daviniaiais („Die völkischen Verhältnisse der Memellandes“)

¹² Ten pat.

¹³ Valsonokas R. *Klaipėdos problema*, Vilnius, 1989, p. 39–41.

¹⁴ Ten pat, p. 90–91.

vokietinti lietuviai. Aktyviai vykdyta krašto germanizacija daugelį vertė rašytis vokiečiais.

Leidinyje „Lietuvininkų žodis“ žymus kalbininkas akademikas Z. Zinkevičius rašo: „Dar liūdnesnis likimas lietuvių kalbos laukė toje Mažosios Lietuvos dalyje, kuri po Pirmojo pasaulinio karo liko Vokietijos valdžioje. Hitlerininkai lietuvių kalbą brutaliai naikino. Karui baigiantis daug Rytprūsių gyventojų pasitraukė į Vokietijos gilumą. Tačiau ne visi. Buvo tokių, kurie tikėjosi, kad kraštą prijungus prie sovietinės Lietuvos, bent lietuviai nebūsią persekiojami. Tačiau Stalinas nematė skirtumo tarp lietuvių ir vokiečių. Prasidėjo teroras: žmonės buvo vejami iš gimtųjų namų, be teismo žudomi. Vykdytas genocidas. Ieškodami išsigelbėjimo daugelis bėgo į Lietuvą. 1944–1945 m. rudenį ir pavasarį vakarinėje Lietuvos dalyje atsirado daug elgetaujančių Rytprūsių gyventojų, daugiausia moterų su mažais vaikais ir invalidų senelių. Dalis jų kalbėjo lietuviškai, buvo ir silpnai suprantančių ar net visai nesuprantančių. Sovietų valdžia suaugusiuosius greitai išgaudė, išgabeno į Vokietiją arba ištremė į Sibirą, kur beveik visi žuvo. Motinos palikdavo vaikus lietuviams auginti. Rytprūsiuose autochtonų, galima sakyti, neliko. Miestai ir gyvenvietės gavo rusiškus pavadinimus. Iš pradžių buvo lietuviški gyvenviečių pavadinimai, pvz., Būdviečiai, Gavaičiai, Girėnai, Kalniniškai, Kraupiškas, Lazdynai (Lazdėnai), Miėlaukiai, Miėlkiemis, Papėlkiai, Pīkalmis, Pilipėnai, Skaīsgiriai, Stālupėnai, kuriuos vokiečiai buvo suvokietinę į Budwehten, Gawaiten, Girrehnen, Kalninghen, Kraupischken, Lasdehnen, Mehlauken, Mehlkehmen, Popelken, Pillkallen, Pilluponen, Gr. Skaisgirren, Stalluponen ir tik 1938 m. pakeitę vokiškais pavadinimais Altenkirch, Herzogsrode, Guldengrund, Herdenau, Breitenstern, Haselberg, Liebenfelde, Birkenmuhle, Marthausen, Schlossberg, Schlossbach, Kreuzingen, Ebenrode, „pavirto“ rusiškais Malomožaiskojė, Gavrilovo, Gri-vino, Prachladnojė, Uljanovo, Krasnoznamenisk, Zalesjė, Kalinino, Vysokojė, Dobrovolsk, Nevskojė, Boljšakovo, Nesterov ir pan. Nepaisyta jokie kultūrinio palikimo. Viso pasaulio baltistams žinomi Pabėtai (Pobethen), kur gyveno ir dirbo prūsų III katekizmo vertėjas Abelis Vilius, tapo Romanovo, o genialiojo lietuvių rašytojo K. Donelaičio Tolminkiemis – Čistyje Prudy. Rusiškais „pavirto“ net vandenvardžiai: Aīsmarės (Frisches Haff) tapo Vislinskij zalio, Alnà – Lava, Ametà – Strogovka, Gilijà – Matrosovka, Nemunynas – Zlaja, Romintà – Krasnaja, Skirovjė – Severnaja ir t. t.

Taip pat gautoje Rytprūsių dalyje pasielgė ir lenkai, baltišką vardyną pakeitę į slavišką: Degučiai – Degucie – Makow, Galviečiai – Galviecie – Duza Wies, Kiekskiemiai – Kiekskiejmy – Zielonka, Pluškiemiai – Pluszkiejmy – Placka... Taip buvo sunaikinti šimtmečiais čia gyvenusių lietuvininkų pėdsakai.“¹⁵

Mažosios Lietuvos vietovardžiai

Svarbus tautos, kalbos paveldo elementas, dažnai išliekantis dar ilgai, kai išnyksta kalba ir tauta, – vietovardžiai. Pagal juos galima atsekti vietovės istorinę raidą, etninę sudėtį, geografinę padėtį. Vietovardis arba toponimas (sen. gr. „vīta“, „vardas“) – tikrinis bet kokio geografinio objekto (vietovės) pavadinimas¹⁶.

Kiekvieno vietovardžio istorija savita ir unikali. Nykstant kaimams ir vienkiamams, kartais jų pavadinimas lieka vieninteliu liudijimu, kad dar neseniai čia gyveno žmonės. Kalbininko K. Būgos žodžiais, vietovardžiai – „žemės kalba“, neišsenkantis šaltinis mokslams, tirian-

¹⁵Zinkevičius Z. Lietuvių kalba rytprūsiuose, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 478–485.

¹⁶Interneto prieiga: lt.wikipedia.org/wiki/Vietovardis.

tiems kalbą, tautos praeitį ir kultūrą. Būdami daug senesni už rašytinius kalbos paminklus, kartais turėdami šaknis tokių žodžių, kurių nebėra dabartinėje kalboje, išsaugoję senovinių žodžių darybos elementų, vietovardžiai yra didžiulės vertės medžiaga kalbotyrai. Be archeologinių radinių, vietovardžiai yra labai svarbi ir dažnai vienintelė medžiaga etnogenezės klausimams – tautų ir jų genčių kilmei nustatyti.

Seniausi yra vandenvardžiai, nes upės, ežerai atsirado seniau nei daugelis sodybų. Daugelio jų kilmės nesuvokiame, nes bendriniai žodžiai, iš kurių jie sudaryti, ilgainiui iš kalbos yra išnykę. Iš XVI a. inventorių matome, kad kaimai dažnai buvo pavadinami pagal toj vietoj įsikūrusio žmogaus pavardę. Baltiškų vietovardžių gausiai randame Mažojoje Lietuvoje, net ir į vakarus už Vyslos. Čia esama baltiškų vietų vardų, rodančių baltų pėdsakus: *Saulin, Labehn, Labuhn, Straduhn, Powalken, Rutzau, Karwen, Persante* (upė). Ir žemėtyra patvirtina, kad apie 1500 m. pr. Kr. čia gyveno baltai. Minėtieji vietovardžiai lengvai išaiškinami iš baltų kalbų. Pvz., *Persantė* turi šaknį *pers-* (-*ante* priesaga, plg. *Kregžd-ante: kregždė*), kuri būtų reiškusį „tikšti, purkšti“ (plg. sen. indų *pršat* – „lašas“; liet. – su balsiu kaita *purslas*, lat. *pērsla* – „sniego kristalas“)¹⁷.

Nors vietovardžiai daugelyje šaltinių fiksuoti su vokiškomis galūnėmis, tačiau jie rodo, kas buvo šių vietų gyventojai autochtonai. Pvz., vietų vardai iš XIV–XVIII a. istorijos šaltinių: *Antballen, Rudupenen, Aukstkalney, Pictupeen, Kellmynen, Popelken* ir kt. yra baltiški. Dalis tų vietų vardų likę tik istorijos šaltiniuose, dalis buvo vartojama ir iki XX a. pradžios. Tai liudija V. Kálvaičio „Lietuviškų vardų klėtėlė“ (Tilžė, 1910 m.), kurioje fiksuota apie pustrėčio tūkstančio vietovardžių. Iki pat 1944 m. dar buvo nurodomi baltiški vietovardžiai: *Dárkiemis, Girdavà, Ylavà, Įsrūtės, Katniavà, Labguvà, Gumbinė, Ragaínė, Vėluva, Tilžė, Alna, Deimena, Gilija, Įsė* ir daugelis kitų, kurių etimologija sietina su lietuvių ar kitų baltų kalbų žodžiais¹⁸.

Nuo 1871 m. Vokietijos imperijos kancleriu tapus Otui fon Bismarkui, atsirado nemažai svetimų šiam kraštui vokiškų vietovardžių: *Ahlgarten, Clemenswalde, Friedrichsgraben, Rosenwalde, Roggenhausen, Birkenfeld* ir kt. 1938 m. Mažosios Lietuvos vietovardžiai buvo pervadinti vokiškais, 1946 m. – rusiškais, tačiau užfiksuoti įvairiuose istoriniuose šaltiniuose jie išliko. Vietovardžiai svarbūs ne tik baltų kultūrai. Pagal V. Šmido (*Wolfgang Schmid*) teoriją, baltų kraštai – senosios Europos hidronimijos centras, o bendroji baltų kalba glaudžiai susijusi su visa Vakarų Europa. Senasis vardyno sluoksnis, ypač vandenvardžiai – svarbi Europos kultūros paveldo dalis, kurią būtina saugoti, tyrinėti. 1997 m. gegužės 29 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija patvirtino tradicinių lietuviškų Karaliaučiaus krašto vietovardžių sąrašą¹⁹.

Mažosios Lietuvos tarmės

Kryžiuočių ordino ir vėliau Prūsijos kunigaikštystėje gyvenusių lietuvių tarmės buvo labai įvairios. Prieš pat lietuvių raštijos pradžią tik šiaurės vakarinėje dalyje (prie Kuršių marių) buvo kalbama žemaičių tarme, mat ši tarmė, kaip ir Lietuvos dalyje, išaugo ant kuršių substrato. XV a. pradžioje atskirti valstybinės sienos, kalbos požiūriu jie

¹⁷Jonikas P. *Lietuvių kalbos istorija*, Čikaga, 1952.

¹⁸Matulevičius A. *Mažoji Lietuva XVIII amžiuje*, Vilnius, 1989.

¹⁹Razmukaitė M. Senieji Karaliaučiaus krašto vietovardžiai, *Mažoji Lietuva*, 2006.

pamažu tolo vieni nuo kitų ir ilgainiui sudarė atskirą žemaičių patarmę (donininkai). Jų palikuonys vadinami žemaičiais tik dėl dialektologijos.

Rytinėje Kryžiuočių ordino valdomos Mažosios Lietuvos dalyje lietuviai šnekėjo vakarų aukštaičių tarme, kuri jau buvo paveikta vietos gyventojų prūsų kalbos. Ši tarmė turėjo dar daug archaiškų bruožų. Mat į daugkartinių kryžiuočių puolimų, maro ir kitų ligų epidemijų ištuštėjusį kraštą, vadinamąją dykrą, be vokiečių kolonistų, vis kėlėsi ir nemažai lietuvių, kalbėjusių vakarų aukštaičių tarmėmis. Jie susiliejo su senaisiais krašto gyventojais, pamažu supanašėjo ir jų kalba. Susiformavo savita prūsų–vakarų aukštaičių tarmė, kurią sudarė 2 patarmės: šiaurinė ir pietinė. Šiaurinė (striukiai) nekirčiuotas galūnes trumpindavo, pietinė (baltsermėgiai) išlaikė jas sveikas. Šios tarmės pagrindu kūrėsi Prūsijos lietuvių rašomoji kalba. Joje glūdi lietuvių bendrinės kalbos ištakos. Šios tarmės dabar jau išnykusios. Baigiantis Antrajam pasauliniam karui vietos gyventojai, verčiami vokiečių karinės vadovybės, persikėlė į Vokietiją, kiti vienaip ar kitaip pasilikę buvo sunaikinti pokario metais vykdyto sovietų genocido. Dalis jų išliko tik Klaipėdos krašte, tačiau jų tarmė jau supanašėjusi su vietos gyventojų kalbomis.

Norint susidaryti detalesnį vaizdą apie buvusias Mažosios Lietuvos lietuvių kalbos tarmes, remiamasi vokiečių kalbininko baltisto Adalberto Becenbergerio (Albert Bezenberger, 1851–1922), Augusto Leskyno (August Leskien, 1840–1916), jo mokinio bulgaro Aleksandro Doričiaus, šalia Viešvilės (Vilkyškiuose) gimusio baltisto Jurgio Gerulio (1888–1945), norvegų slavisto ir baltisto profesoriaus Kristijono Šveigardo Stango (Christian Schweigaard Stang, 1900–1977), kalbininko, eksperimentinės fonetikos pradininko Antano Salio (1902–1972) ir klaipėdiškio lituanisto Valterio Fenclau (*Walter Fenzlau*, 1911–1989) atliktais tyrimais, jų darbais užrašais.

Mažosios Lietuvos lietuvininkų tarmės. Iš akademiko Z. Zinkevičiaus rinkinio, kuriame jis rašo: „Remiamasi sanskritologo etnografo profesoriaus Karlo Kapelerio (*Carl Cappeller*, 1840–1925), Mažosios Lietuvos tautosakos rinkėjo, kalbininko, evangelikų liuteronų kunigo Kristupo Jurksaičio (*Christoph Jurkschat*, 1852–1915), Rytprūsių lietuvių tarmiiais tekstais bei kitomis šio krašto kalbos nuotrupomis. Iki Antrojo pasaulinio karo buvusiam Rytprūsių šiauriniame kampe ir buvusioje Klaipėdos krašto šiaurinėje dalyje buvo kalbama žemaitiškai (afrikatų požiūriu aiškiai skirtasi nuo aukštaičių). Pažvelkime į žemėlapi. Čia buvo tariama trets (trečias), statei (stačiai), su jauteis (su jaučiais), gaidei (gaidžiai), meldu (meldžiu). Žemaitybės atsirado dėl kuršių substrato. Apie Priekulę buvo

Mažosios Lietuvos tarmės: a – žemaičių ir aukštaičių riba, b – vakarų aukštaičių šiaurinės (striukų) ir pietinės (baltsermėgių) patarmių riba, c – plotas, kuriame *ai, ei > a, e*, d – Prūsijos kunigaikštystės siena

Mažosios Lietuvos lietuvininkų tarmės.
Iš akademiko Z. Zinkevičiaus rinkinio

tariama ir bendrinės kalbos *o, é, pvz., rod(a) (rodo), det(e) (dėti)*. Taigi abi garsų poros sutapo į vieną. Jos gerokai suartėjo ir likusiame klaipėdiškių žemaičių plote, kur vietoje bendrinės kalbos *o, é* buvo tariami diftongoidai *uo, ie*. Jie ne visuomet lengvai atskiriami nuo *o* ir *é*, esamų bendrinės kalbos *uo* ir *ie*. Dvibalsiai *ai, ei* galūnėse sistemingai vienabalsinti, bet žodžių šaknyse nuosekliau – tik apie Priėkulę. Į šiaurę ir rytus nuo Klaipėdos *ai>a* sutapo su sen *a* vietoj *o* ir abu virto nelabializuotu ilguoju balsiu *o* arba *a*, pvz., *voks/vaks (vaikas), pons/pans (ponas)*. Trumpieji balsiai *u, i* buvo platinami ir tariami *o, e: bov(a) (buvo), lep (lipa), išskyrus poziciją prieš minkštąjį priebalsį, kai išliko siauri: silk (silkė). Kirčiuoti a, e* nebuvo ilginami, pvz., *raš (rašė) ežer(a) (ežerą)*. Labai stipri žodžio galo redukcija: *murmamaisiais virte nekirčiuojamoje galūnėse ne tik trumpieji, bet ir ilgieji balsiai, jų beveik nebegirdėti (tokie pateiktuose pavyzdžiuose parašyti skliausteliuose).*“

Buvusio Klaipėdos krašto pietinėje dalyje buvo kalbama vakarų aukštaičių šnektomis. Būta nemažai savitų ypatybių, neretai bendrų su klaipėdiškiais žemaičiais. Tiek vieni, tiek kiti ilgus šimtmečius buvo atskirti nuo lietuvių tautos kamieno ir tarpusavyje beveik nebendravo. Šiose šnektose sunku atskirti bendrinės kalbos porų *uo, ie* ir *o, é* atitikmenis: abiem atvejais girdimi diftongoidai *uo* ir *ie*, (kai kuriose vietose tariama ir *ou, éi, net ou, éi*). Didesnėje buvusių Rytprūsių dalyje buvo vartojama aukštaičių tarmė, artima Lietuvos pietvakarių aukštaičiams (kauriškiams). Ši tarmė buvo archajiškiausia. Tai lėmė kaimynystę su archajiška kalbos pobūdį turėjusiais vakarų baltais – prūsais. Manoma, kad šiai tarnei turėjo įtakos substratinis prūsų kalbos poveikis. Jo reliktais reikėtų laikyti ploto dalyje *o* ir *uo* (bei su jais koreliuojančių *é* ir *ie*) sutapimą, fakultatyvišką vienaskaitos vardininko galūnės *-as* trumpinimą: *Vyrs* (vyras), turėtą ir ploto pietinėje dalyje. Šią tarmę sudaro 2 ryškios patarmės: šiaurinė ir pietinė. Šiaurinė pasižymėjo trumpųjų balsių išmetimu ir ilgųjų redukcija nekirčiuotose galūnėse, o pietinė išlaikė senovinių galūnių vokalizmą. Formos *vilkas, dirba, myli* pietinėje patarmėje išliko nepakitusios, o šiaurinėje dalyje virto *vilks, dirb, myl*. Atitinkamai iš pralietuvių *vilka, duonas, saules, dirba, mire* pietinėje patarmėje išsirutuliojo *vilko, duonos, saulės, dirbo, mirė*, o šiaurinėje – *vilka, duonas, saules, dirbo, mire*. Šiaurinės patarmės atstovus dėl žodžio galo trumpinimo (striukinimo) pradėta vadinti *striukiais*. Pietinei patarnei pavadinti dialektologai vartoja etnografinį terminą *baltsermėgiai*. XIX a. čia nešiojo šviesiai pilkas nedažytų vilnų sermėgas. Daugelis striukių, išskyrus šiaurinę dalį arčiau Nemuno (žr. žemėlapi), monoftongizavo tvirtapradžius dvibalsius *au, ai, ei* ir vietoje jų tarė ilguosius balsius *o, u: šokštai (šaukštai), dokts (daiktas), pavkuslai (paveikslai)*. Dar didesniame plote vienabalsinamas dvibalsis *ai* priesagoje *-aitis* buvo tariama *-atis*, pvz., *Kuršaitis* (Kuršaitis), vokiečių (*Kurschat*). Arčiau žemaičių gyvenę striukiai ilguosius balsius *o, é* dvibalsino ir pavertė į *uo, ie*, pvz., *puons* (ponas), *tieus* (tėvas). Čia *o, é* virte į *uo, ie*, visiškai sutapo su senaisiais *uo, ie*, pvz., *duon* (duona), *piens* (pienas). Tokius striukius vadino *tilžėnais*, o nesuplakusius *o, é* su *uo, ie* vadino *ragainėnais*.“ Žr. žemėlapi^{20, 21, 22, 23}.

²⁰Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius, 1978, p. 155–157.

²¹Zinkevičius Z. Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės, *Naujoji Romuva*, 1989, p. 35–37.

²²Bukantis J. Klaipėdiškių ir žemaičių tarmių sąsajos, *Senieji Didžiosios ir Mažosios Lietuvos ryšiai*, Klaipėda, 1996, p. 4–8.

²³Zinkevičius Z. *Mažoji Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 797–798.

Klaipėdos krašto tarmės

Anot K. Jauniaus ir A. Salio, Mažosios Lietuvos tarmės skirstomos į donininkus ir vakarų aukštaičius, o pasak Zigmo Zinkevičiaus ir Alekso Girdenio – į vakarų žemaičius ir Klaipėdos krašto aukštaičius.

Klaipėdos krašto tarmės šiuo metu jau bebaigiančios išnykti. Daugelis senųjų krašto gyventojų pasitraukė į Vakarus, likusieji susimaišė su atsikėlusiais naujaisiais gyventojais, todėl kaskart vis sunkiau rasti gyventojų, dar kalbančių senąja vietine kalba. Autochtonų lietuvininkų tarmes po Antrojo pasaulinio karo tyrinėjo kalbininkai Vladas Granaveckis, Elena Grinaveckienė, Dalia Gargasaitė ir kt.²⁴

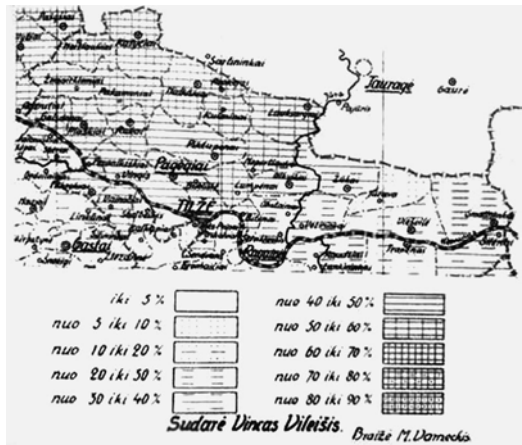
Šiaurinėje krašto dalyje anot Z. Zinkevičiaus buvo kalbama žemaitiškai, nors savęs senieji vietiniai gyventojai žemaičiais ir nelaikė, kadangi žemaičiai iki 1923 m. metų gyveno anapus valstybinės sienos, o Klaipėdos kraštas niekada Žemaitijos kunigaikštystei nepriklausė. Tad jie – žemaičiai ne istoriniu ar etniniu, bet tik tarminiu požiūriu. Nuo žemaičių Klaipėdos krašto gyventojai gerokai skiriasi ir tarme. Jie vietoje dvigarsių *uo* ir *ie* taria ilgus siaurus balsius *o* ir *é*: *don*, *dona* (duona), *pėns* (pienas). Dvibalsiai *ai* ir *ei* galūnėse tariai kaip ilgieji *a* ir *e*. Nuo Klaipėdos į rytus ir šiaurę ilgasis *a* iš *ai* sutapo su tokiu pačiu *a*, turimu vietoje bendrinės kalbos *o*, abu virtę ilguoju balsiu *o* arba tarpiniu *a*: *voks/vaks* (vaikas) ir *pons/pans* (ponas). Trumpieji balsiai *u* ir *i* platinami, ir tariai kaip platūs *o* ir *é*: *bov(a)* (buvo), *lep* (lipa), išskyrus prieš minkštąjį priebalsį, ir kilę iš senovinių ilgųjų balsių, kai išliko siauri: *sil'k(e)* (silkė). Daugiskaitos galininke *sūn(u)s* (sūnus) šalia vienaskaitos vardininko *sūn(o)s* (sūnus). Kirčiuoti *a* ir *e* paprastai neilginami: *raš(e)* (rašė), *met(u)* (metų). Jungtiniai *an*, *am*, *en*, *em* išliko sveiki, tik šiaurinėje dalyje *en*, *em* virto *ėn*, *ėm*: šalia lenks (lenkas), *lemp(a)* lempa buvo tariama *lanks* (langas), *sam(t)is* (samtis). Viso krašto kalba labai žodinga. Įdomesni

Klaipėdos krašto tarmių žemėlapis.

Prieiga per internetą: samogitia.

mch.mii.lt/zemaitija.lt.htm

Lietuviškai kalbėjusių Pagėgių krašto gyventojų 1905 m. surašymo duomenys. V. Vileišis. Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje. Kaunas. 1935 m.

²⁴ Vileišis V. Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje, Kaunas, 1935.

pavyzdžiai: *aulekoms* (galvotrūkčiais), *daga* (derlius), *naršas* (vaišės), *sėkis* (sekluma), *uznius* (ūsočius). Senosios kartos lietuvininkai kalbėdami religine tematika primaišo daug įvairių archaizmų, paimtų iš tebevartojamų senoviškų religinio turinio knygų: *esmu* (esu), *est* (yra), *esme* (esame), *este* (esate), *duomi* (duodu), *duost* (duoda), *miegmi* (miegu), *apmigink* (apginki mane), *pasišvęšk* (pašvęšk mane), *aš bėgmi tavęspi* (aš bėgu prie tavęs) ir kt.

Krašte jaučiama, kaip pažymima straipsnyje, didelė vokiečių kalbos įtaka, dėl kurios beveik išnyko vietininko linksnis. Jį ištūmė konstrukcija *į* su galininku: *gyvenu į Klaipėdą* (gyvenu Klaipėdoje), *būk į stubą* (būk troboje). Krašte vartojama daug germanizmų, vokiška sintaksė²⁵.

Iki XX a. Mažosios Lietuvos miestuose daugiausia gyveno vokiečiai. Rytinės dalies kaimų gyventojai lietuvininkai kalbėjo vakarų aukštaičiams artima kalba. Jiems buvo būdingas žodžių trumpinimas. Gyventojų pavardžių galūnės *-aitis*, buvo tariamos *atis*: *Velbaitis*, *Daigojaitis*, *Burnelaitis*, *Steponaitis*, *Meškaitis* buvo tariama *Velbaitis*, *Daigojaitis*, *Burnelaitis*, *Steponaitis*, *Meškaitis* (pavardės ir jų tarimas buvusiuose Viešvilės ir Smalininkų valsčiuose). Dar vėliau, veikiant germanizacijai pavardės buvo trumpinamos: *Velbat*, *Daigojat*, *Burnelat*, *Steponat*, *Meškat*... Daugiausia lietuvių randama XVII–XIX a. Mažosios Lietuvos lietuvininkų papročiai, kalba, jos to krašto tarmė atsispindi K. Donelaičio „Metuose“.

Mažosios Lietuvos kalba buvo ir M. Pretorijaus (*Matthäus Prätorius 1635–1704*) tyrimo objektu. Lygindamas pavienius prūsų ir lietuvių kalbų žodžius jis padarė išvadą, kad per keletą šimtmečių prūsų kalba su lietuvių kalba supanašėjusi. Kalbų skirtumus jis aiškino tarmių skirtybėmis²⁶.

Pastaraisiais metais Klaipėdos krašto aukštaičių kalbai daug dėmesio skyrė ir lietuvių mokslininkai. Klaipėdos krašto aukštaičių kalbos tyrimai plačiai aprašyti Lietuvių kalbos instituto dr. Rimos Bakšienės ir Lietuvos edukologijos universiteto dr. Daivos Vaišnienės knygoje *Klaipėdos krašto aukštaičiai: tekstai ir kontekstai* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014, p. 161).

XXI a. pr. Klaipėdos krašto aukštaičių padėtį tarmės vientisumo ir tęstinumo požiūriu savo straipsnyje *Priebalsių pakitimai Klaipėdos krašto aukštaitiškosiose šnektose: XXI a. padėtis* apžvelgė dr. Rima Bakšienė, kartu aptardama ir ankstesnius tyrimus (Vilnius. Lietuvių kalbos institutas, 2014, p. 16).

Viešvilės apylinkių kalbą tyrinėjo dr. Danguolė Mikulėnienė (str. šioje monografijoje *Iš Viešvilės apylinkių kalbos tyrimų istorijos*) ir dr. Laura Geržotaitė, (str. šioje monografijoje *Geolingvistinis Klaipėdos krašto aukštaičių kalbos tyrimas. Viešvilės apylinkių šnektos situacija*).

Išvados

Mažosios Lietuvos lietuvininkų kalba, jos tarmės formavosi išsčius šimtmečius veikiant įvairioms baltų, mozūrų, germanų ir kt. genčių kalboms, kurias atsinešė tų kraštų gyventojai, pasisavino daug jų atsineštinių kalbų žodžių, ypač germanizmų. Atsiradęs Mažosios Lietuvos daugiakalbiškumas – tai ilgainiui susiliejusios autochtonų prūsų, kuršių,

²⁵Zinkevičius Z. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 214–215.

²⁶Pretorijus M. *Prūsijos idomybės, arba Prūsijos regykla. Šešioliktoji Prūsijos regyklos knyga*, Vilnius, 2013, p. 309.

žemaičių, jotvingių, mozūrų, vokiečių, šveicarų, pfalciečių (*prancūzų*), olandų, žydų ir kt. kalbos.

Jau nuo XVI a. pradžios Mažosios Lietuvos ūkį ir kultūrą veikė išgalėjusi reformacija. Liuteronybė, tapusi valstybine religija, skatino gyventojus melstis, kalbėti, skaityti ir rašyti jiems suprantama kalba, rėmė tomis kalbomis (lietuvių, lenkų ir prūsų) kalbančių kunigų, valdininkų ruošimą, katekizmą, maldaknygių, giesmių knygų vertimą, rašymą ir jų leidybą.

Liuteronybė turėjo didelės reikšmės bendrinės lietuvių kalbos vystymuisi. Čia buvo išleista pirmoji lietuviška knyga – Martyno Mažvydo „Katekizmas“ (1547 m.), (1579–1590), pirmą kartą išversta į lietuvių kalbą ir išleista Biblija, J. Bretkūno, D. Kleino 1653 m. pirmoji lietuvių kalbos gramatika, išleistas pirmasis laikraštis. Čia gimė, gyveno ir sukūrė pirmą lietuvišką poemą „Metai“ didysis lietuvių literatūros klasikas Kristijonas Donelaitis (*Christian Donalitijs*).

Vykstant daugiakalbių gyventojų asimiliacijai XVIII a. viduryje parapijinėse mokyklose buvo mokoma vokiečių ir lietuvių kalbomis. 1800 m. Ragainės apskrityje dar veikė 89 lietuviškos mokyklos. Dalis mokyklų buvo mišrios (tai skatino lietuvininkų nutautėjimą).

Jau 1878 m. būrelis mokslininkų, daugiausia vokiečių, įkūrė tam tikrą lietuvių literatūrinę draugiją (*Litauische Literarische Gesellschaft*), kurios steigėjai atsišaukimuose rašė: „Lietuvių kalba, viena seniausių kalbų, veikia slenka į pražūtį“. Mokslininkai jau tada pastebėjo, kad šiai, vienai seniausių indoeuropiečių kalbų, veikiama germanų ir slavų kalbų, gresia išnykimas. Taigi reikia stengtis ją, kaip europinės kultūros dalį, išsaugoti.

XVIII a. pabaigoje, Otui fon Bismarkui tapus Vokietijos kancleriu, lietuvių kalba buvo išstumta iš mokyklų, valdžios įstaigų, bažnyčių. Buvo pakeisti net lietuviškos kilmės vietovardžiai. Prasidėjo aktyvi germanizacija, lietuvių kalbos nykimas. 1939 m. vokiečių karinės vadovybės įsakymu iš Mažosios Lietuvos į Vokietiją turėjo persikelti visi krašto gyventojai.

1944 m. prasidėjo Mažosios Lietuvos sovietizacija, buvo vykdomas vietos gyventojų autochtonų genocidas. Visi krašto vietovardžiai buvo pakeisti nepaisant jokio kultūrinio, istorinio palikimo.

Po Antrojo pasaulinio karo Potsdamo konferencijoje Prūsija buvo padalyta tarp Lenkijos ir SSRS. Karaliaučiaus ir Klaipėdos kraštas atiteko Sovietų Sąjungai. Iki Taikos sutarties pasirašymo SSRS atitekusios Prūsijos dalies administravimas buvo patikėtas Maskvai. Taikos sutartis nepasirašyta iki mūsų dienų. Lietuvininkų klausimas nesprendžiamas. Per tą laiką lietuvininkai, kaip ir buvę autochtonai prūsai, buvo sunaikinti. Jų kalba, tarmės liko tik senuosiuose rašytiniuose šaltiniuose, kuriuos būtina išsaugoti.

Naudota literatūra, šaltiniai

1. Bukantis J. Klaipėdiškių ir žemaičių tarmių sąsajos, *Senieji Didžiosios ir Mažosios Lietuvos ryšiai*, Klaipėda, 1996, p. 4–8.
2. Grinaveckis V. Mažosios Lietuvos tarmės, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 486–499.
3. Jonikas P. *Lietuvių kalbos istorija*, Čikaga, 1952.
4. Kantrimas J. Lietuvių kalbos gyvatos raida Mažojoje Lietuvoje, mėnesinis kultūros žurnalas *Aidai*, 1948, rugs. 18, p. 368.

5. Matulevičius A. Mažoji Lietuva, jos ribos ir gyventojai Prūsijoje, *Lietuvos Aidas*, 1917 02 28.
6. Matulevičius A. Germanizacija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. 1.
7. Matulevičius A. Didžiosios ir Mažosios Lietuvos studentai Karaliaučiaus universitete (450-osioms metinėms), *Voruta*, 1994, Nr. 27–28 (165–166).
8. Matulevičius A. *Mažoji Lietuva XVIII amžiuje*, Vilnius, Mokslas, 1989.
9. Pretorijus M. *Prūsijos idomybės, arba Prūsijos regykla*, Šešioliktoji Prūsijos regyklos knyga, Vilnius, 2013.
10. Pulokas K. Pirmasis liuteronų vyskupas Georgas fon Polencas, Vilniaus ev. reformatų parapijos tarybos informacinis leidinys *Vilniaus reformatų žinios*, 2018, bal., Nr. 4 (188).
11. Razmukaitė M. Senieji Karaliaučiaus krašto vietovardžiai, *Mažoji Lietuva*, 2006.
12. Valsonokas R. *Klaipėdos problema*, Vilnius, 1989.
13. Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje*, Kaunas, 1935.
14. Zinkevičius Z. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2.
15. Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius, 1978.
16. Zinkevičius Z. *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius, Lietuvių kalbos institutas, 2006.
17. Zinkevičius Z. Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės, *Naujoji Romuva*, 1989, p. 35–37.
18. Zinkevičius Z. Lietuvių kalba Rytprūsioose, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 478–485.
19. Interneto prieiga: lt.wikipedia.org/wiki/Vietovardis.

Iš Viešvilės apylinkių kalbos tyrimų istorijos

Danguolė Mikulėnienė

Lietuvių kalbos institutas

Visais laikais dėl specifinės administracinės, istorinės ir politinės padėties Viešvilės apylinkių šnekta buvo paribinė, todėl palyginti menkai tėtištirta.

Šiame straipsnyje chronologiškai aptariama Viešvilės apylinkių tarmė ir jos tyrimo istorija, pristatomi svarbiausi XIX ir XX a. tyrėjai ir jų darbai. Ypač daug dėmesio skiriama XX a. antrosios pusės tyrimams ir archyvinei, niekur nepaskelbtai, tarminei medžiagai, saugomai Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve.

Pastarųjų metų kalbininkų ekspedicijos ir naujausios publikacijos rodo, kad senoji viešvilėnų šnekta jau beveik išnykusi. Ją keičia vis labiau įsitvirtinčios vakarų aukštaičių kauniškių jurbarkiškių šnektos ypatybės.

Raktiniai žodžiai: dialektologija, kalbotyros istorija, Klaipėdos krašto aukštaičiai, Viešvilė, Smaliniškai, lietuvių tarmių klasifikacija.

Įvadas

Dėl administracinio ir politinio lietuvių ploto susiskaidymo XIX a. antroje pusėje, kai radosi lietuvių tarmėyra, Mažosios Lietuvės tarmės, taigi ir Viešvilės šnekta, buvo izoliuotos, atsietos nuo likusio lietuvių kalbos ploto. Tai lėmė ne kalbinės ypatybės, bet istorinė šio krašto, ilgus dešimtmečius priklausiusio Rytų Prūsijai, raida. Tačiau Viešvilės apylinkės buvo šios valstybės pakraštyje, todėl ir vietinė šnekta, kaip pereiginė, išsamiau netirta.

Todėl šio straipsnio tikslas – chronologiškai aptarti Viešvilės apylinkių tarmę ir jos tyrimo istoriją, pristatyti svarbiausius XIX ir XX a. tyrėjus ir jų darbus. Čia ypač daug dėmesio skiriama XX a. antrosios pusės tyrimams ir archyvinei, dar niekur nepaskelbtai, tarminei medžiagai, saugomai Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve. Taigi pasirinktas objektas nulėmė aprašomąjį straipsnio pobūdį.

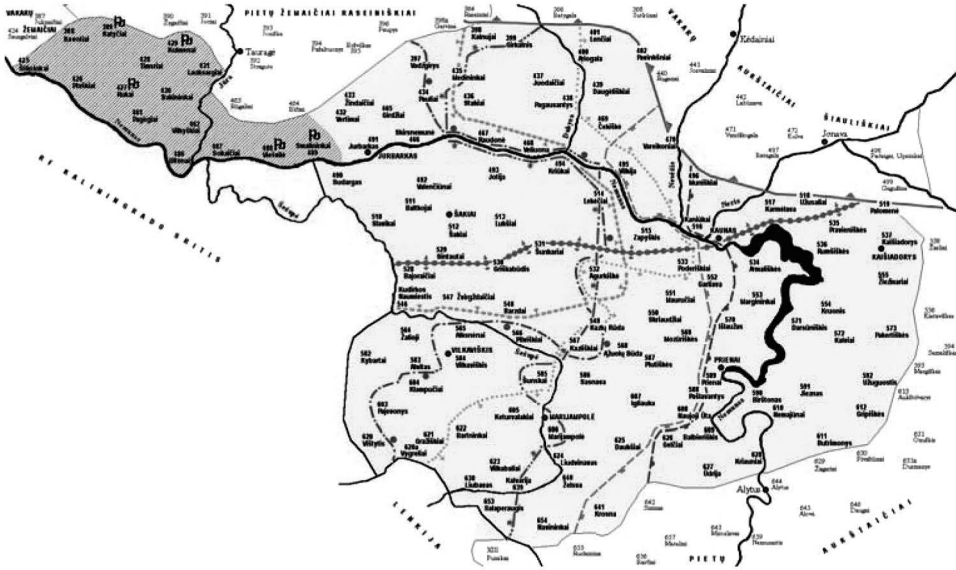
Tikimasi, kad šio krašto kalbos tyrimo istorija skaitytojams atskleis ne vieną nežinomą ar mažai žinomą lietuvių tarmėtyros faktą, nes chronologiškai Viešvilės apylinkių šnekta ir jos tyrimų istorija dar nebuvo aprašyta.

Tradicinėje tarmių klasifikacijoje Viešvilės apylinkių šnekta priskiriama Klaipėdos krašto vakarų aukštaičiams, kurių artimiausi kaimynai – vakarų aukštaičiai kauniškiai (žr. 1 pav.).

Tačiau nuo pastarųjų juos ilgus amžius ribojo valstybės siena. Taigi dėl istorinių ir politinių aplinkybių skyrėsi ir kaimyninių šnektų raida.

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos.

Senieji šaltiniai

Pirmosios žinios, mus pasiekusios iš senųjų gramatikų, gana skurdžios. Pirmosiose Rytų Prūsijos lietuviškose gramatikose buvo akcentuotos pačios ryškiausios tarmių ypatybės, vėliau tapusios skiriamaisiais lietuvių tarmių klasifikacijos požymiais².

Aptariant tarmes, remtasi tuomečiu administraciniu lietuvių kalbos ploto skirstymu. Pavyzdžiui, Danieliaus Kleino gramatikoje (1653) skiriamos kuršių, žemaičių, klaipeidiškių ir Didžiosios Kunigaikštystės lietuvių tarmės (o šios – į Vilniaus, Kauno, Kėdanių patarmes)³.

Aptariami klaipeidiškių, kuršių, tilžėnų, ragainėnų, įsrutėnų, žemaičių, vilniškių ir kauniškių kalbos skirtumai. O Teofilio Šultzo išleistoje Kristupo Sapūno parašytoje gramatikoje (1673) taip pat skiriamos trys tarmės – Žemaičių (t. y. Žemaičių kunigaikštijos), Karališkosios Lietuvės (t. y. Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos) ir Kunigaikštiskosios Lietuvos (t. y. Prūsijos kunigaikštijos). Pastaroji tarmė, autoriaus liudijimu, suskilusi smulkiau – į grynąją (*Pura*), pusiau žemaičiuojančią (*Semi-Samogitizans*) ir kuršiuojančią (*Curonizans*)⁴.

Smulkesnis skirstymas pateikiamas Povilo Ruigio gramatikoje (1747), kur aiškinama, kad lietuvių tarmės viena nuo kitos skiriasi tartimi, kirčiavimu ir žodžių daryba⁵. Čia skiriami: 1) Lenkų lietuviai – žemaičiai ir didžialietuviai; 2) Prūsijos lietuviai – žemininkai, Prūsijos

1 pav. Vakarų aukštaičiai kauniškiai¹

¹ Žemėlapis paimtas iš *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius, 2004, p. 36–37.

² Plačiau žr. Mikulėnienė D. Lietuvių kalbos plotas tarmių požiūriu senosiose gramatikose: nuo Kleino iki Kuršaičio, *Florilegium Lithuanum*, sud. G. Blažienė, S. Grigaravičiūtė, A. Ragauskas, Vilnius, 2010, p. 186–192.

³ *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika: 1653 metai*, vyr. red. J. Balčikonis, B. Larinas, atsak. red. J. Kruopas, Vilnius, 1957, p. 405.

⁴ Eigminas K. Kristupo Sapūno ir Teofilio Šulco „Compendium Gramaticae Lithvanicae“, *Sapūno ir Šulco gramatika „Compendium gramaticae Lithvanicae“*, vertė K. Eigminas, Vilnius, 1997, p. 16.

⁵ [Ruigys Povilas] *Anfangsgründe einer Littauifchen Grammatick, in ihrem natürlichen Zusammenhange entworfen von Paul Friedrich Ruhig, der Gottesgelahrtheit Befliffenen, zur Zeit Docenten im littauifchen Seminarium zu Königsberg, Königsberg, 1747, p. 130.*

žemdirbiai, žvejaininkai (arba žvejai) ir kuršiai, Kuššių Nerijės bei pamaro gyventojai. Kaip matyti, šioje klasifikacijoje šalia administracinio skirstymo jau esama ir tarminio skirstymo užuomazgų.

Tačiau, pasak Zigmo Zinkevičiaus, šių dienų skaitytojams ne visada bus aišku, kurias tarmes minėjo Kleinas ar Sapūnas, nes dabartinės tarmių ribos nesutampa su tuometėmis tarmių ribomis⁶.

XIX a. antrosios pusės tyrimai

Atsiradus tarmėtyros, kaip mokslo, užuomazgoms, apie Mažosios Lietuvos tarmes ir toliau rašyta apibendrintai: štai, pavyzdžiui, Jonas Juška skyrė žemaičius, ariogališkius, rytų lietuvius ir Prūsijos lietuvius. Tačiau paskiromis šnektomis Prūsijos lietuvių jis neskirstė⁷.

Pirmasis iki šiol mums žinomas šių vietovių šnektos tyrėjas – garsusis kalbininkas Augustas Schleicheris, pirmą kartą pas Rytų Prūsijos lietuvius atvykęs 1852 m., kai gavo lėšų iš Vienos imperatoriškosios mokslų akademijos⁸. Penkis mėnesius jis leido lietuvių gyvenamose vietovėse – Ragainėje, Tilžėje, Kaukėnuose, Kraupiške, Būdviečiuose, Palkalnyje, Priekulėje, Rūsnėje, Jūodkrantėje, Klaipėdoje, Kretingoje ir kitur. Žinoma, kad lankėsi ir Smaliniškuose⁹, nors iš šios vietovės jo užrašytų duomenų dar nepavyko rasti.

Tiesa, iš Augusto Schleicherio raštų galima susidaryti nors ir ne detalų, tačiau gana ryškų Mažosios Lietuvos tarmių vaizdą. Pirmosios mokslinės lietuvių kalbos gramatikos (1856) autoriaus pastebėta, kad nevienodai tariamas senasis baltiškasis *a: nuo Ragainės, Tilžės iki Klaipėdos – žemaičiai jį išsaugoję, o aukštaičiai tarė naujesnį balsį *o*. Šiauriniame aukštaičių plote, Ragainės ir Tilžės apylinkėse (taigi ir mums rūpiamoje Viešvilės šnekte), *a* buvo išlaikytas žodžio galūnėse¹⁰.

Rytprūsioose skiriamų aukštaičių patarmių – baltsermėgių ir striukių – skirtumai nebuvo itin ryškūs: pietiniai Rytprusių aukštaičiai (baltsermėgiai) sakė *pōno*, *rañkos*, *sáulės...*, *būvo*, *mìrė...* ir *vīlkas*, *dìrba*, *mýli...*, o šiauriniai (striukiai) – *pōna*, *rañkas*, *sáules...*, *būva*, *mìrė...*, *vīlks*, *dìrb*, *mýl...* Kaip matyti iš pavyzdžių, šiaurinės dalies aukštaičiams, taigi ir viešvilėnams, būdinga išmesti trumpuosius galūnės balsius ir redukuoti ilguosius. Dėl to galūnėse buvo tariami *-a* (<**-o*) ir *-e* (<**-ē*)¹¹.

Schleicherio duomenimis, striukių šnektos nebuvo vienalytės. Pavyzdžiui, *ē* ir *ie*, *o* ir *uo* sutapimu skyrėsi aukštaičiai tilžėnai, plg.: *Pilns pōds* (*pūds*) *mēsós*, *abūdu galū kiaúru*. *Nopèrckas*. Vom Kurischen Haffe. S¹²; *Numé* (*namé*) *palikaú*, *ànt kèlio sutikaú*, *o tik sàva nepàžinaú*. *Bitis*

⁶ Zinkevičius Z. Senujų lietuvių kalbos gramatikų duomenys ir ano meto tarmės, *Lituanistika*, 2009, t. 55 (1–2), p. 55.

⁷ Juska J. *Kalbos lėtuwizsko lėžuw'o ir lėtuwizskas starszimas arba ortograpija*, Peterburge, 1861, p. 22–23. Plačiau žr. Mikulėnienė D. XIX a. lietuvių tarmėtyra: Jono Juškos (1815–1886) įžvalgos, *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*, sud. A. Auksoriūtė, Vilnius, 2012, p. 244–255.

⁸ Kelionės lūkesčiai ir vargai išsamiai aprašyti Algirdo Sabaliausko straipsnyje, žr. Sabaliauskas A. Augustas Schleicheris, *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*, sud. I. Lemeškin, J. Zabarskaitė, Vilnius, 2008, t. 1, p. 25–42.

⁹ Plačiau žr.: Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija*, Vilnius, 1972, d. 1, p. 67; Drotvinas V. *Augustas Šleicheris lituanistas*, Vilnius, 1979, p. 40.

¹⁰ Schleicher A. *Litauische Grammatik*, Prag, 1856, p. 29tt (taip pat: *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*, sud. I. Lemeškin, J. Zabarskaitė, Vilnius, 2008, t. 1, p. 195tt).

¹¹ Plačiau žr. Zinkevičius Z. Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės, *Rinktiniai straipsniai*, Vilnius, 2002, t. 1, p. 446; Zinkevičius Z. *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius, 2006, p. 187.

¹² Schleicher A. *Handbuch der Litauischen Sprache II. Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857, p. 62.

(‘bitė’). Auß Prékuls. S¹³. Aukštaičiai ragainėnai šių garsų nesuplaktavo¹⁴. Taigi jų nesuplakti turėjo ir viešvilėnai.

Pasak Zinkevičiaus, Schleicherio aprašyta Rytprūsių lietuvių aukštaičių tarmė turėjo būti artima mūsų dabartiniams vakarų aukštaičiams kauniškiams. Tai rodo ir neseniai atlikta gretinamoji striukių ir dabartinių aukštaičių kauniškių analizė¹⁵.

Šiandien be konkrečios tarminės medžiagos sunkiau pasakyti, kaip XIX a. Viešvilės apylinkėse galėjo būti tariami tvirtapradžiai dvibalsiai *ái, áu, éi*. Dauguma striukių, išskyrus šiaurinę dalį arčiau Nėmuno, juos monoftongizavo ir tarė ilguosius *á* ir *é*, plg.: *Maža klétélė pítñà kultuvaczu. Burnà beí dántys. K. S. Moterátė vėnkojátė szimtą rúbu dévi. Kopústo galvà. K*¹⁶. Taip vienbalsinta ir žodžio šaknyje, pavyzdžiui, žodžiai *áiszkus, jáutis, svėikinu* Ragainės apylinkėse buvo tariami kaip *ászkus, játis, svėikinu*¹⁷. Žinoma, kad viešvilėnai dvibalsius monoftongizavo bent jau priesagose – pavyzdžiui, *-aitis, -aitė* tariamos kaip *-átis, -átė* (plg. *Kuršátis, mergátė...*). Ši tarminė ypatybė išlikusi iki pat XX a. pabaigos. Tai liudija ir XX a. antrojoje pusėje *Lietuvių kalbos atlasui* surinkta medžiaga, rodanti, kad priesagos *-aitis, -aitė* vediniai Viešvilės ir Smaliniškų apylinkėse tariami be aptariamojo dvibalsio¹⁸.

Išsamesnių žinių apie lietuvių kalbos plotą, tuo metu priklausiusį kelioms valstybėms, suteikė Fridrichas Kuršaitis (1876)¹⁹. Jis pirmasis paskelbė ir lietuvių kalbos ploto žemėlapi, tiksliai nusakė paplitimo ribas. Tai: 1) šiaurinė Rytprūsių dalis (Labguvės, Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Pilkalnio, Stalupėnų, Gumbinės, Įsrutiės, Dárkiemio, Galdápės apylinkėse iki pat Ungurės upės); 2) Rusijai priklausanti Kauno gubernija (autorius dar vadinama *Samogitija*, arba *Žemeiten*, liet. *Žemaičiai*) ir dalis Vilniaus bei Gařdino gubernijų; 3) Augustāvo, arba Suválkų, gubernija, ilgiausiai buvusi susijusi su Lėnkija, ir, autoriaus nuomone, apimanti lenkiškąją Lítuvą²⁰.

Prūsijos lietuvių kalbos plotas autorius suskirstytas į tris dalis. Tai: 1) pietinė dalis – Stalupėnų apylinkė iki Galdapės; 2) šiaurinė dalis – Priekulės, Klaipėdos, Kretingės ruožas; 3) vidurio – Tilžės, Ragainės, Pilkalnio ruožas²¹. Šiam, be kitų, priklausė Viešvilės ir Smaliniškų apylinkės.

¹³ *Ten pat*, p. 74. Čia pat pateikiamas ir panašus pavyzdys iš Daukanto raštų, plg.: *Ir akmū ant vėtos (= vietos) gulėdams (= gulėdams) apaug. Rag.*

¹⁴ Žr. Zinkevičius Z. Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės, *Rinktiniai straipsniai*, Vilnius, 2002, t. 1, p. 447.

¹⁵ Sugretinti Eduardo Volterio užrašyti striukių patarmės Galbraščių šnektos duomenys su dabartinių vakarų aukštaičių kauniškių šnektų duomenimis (Bacevičiūtė-Bakšienė R. Mažosios Lietuvos lietuvių striukių ir dabartinių vakarų aukštaičių kauniškių santykis (pagal E. Volterio skelbtus tekstus), *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos*, d. 3 (spausdinama).

¹⁶ Abu pavyzdžiai iš: Schleicher A. *Handbuch der Litauischen Sprache II. Lesebuch und Glossar*, 1857, p. 56.

¹⁷ Schleicher A. *Litauische Grammatik*, Prag, 1856, p. 13; taip pat – *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*, sud. I. Lemeškin, J. Zabarskaitė, Vilnius, 2008, t. 1, p. 179; Zinkevičius Z. Tarmė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2009, t. 4:R–Ž, p. 484.

¹⁸ Plačiau žr. *Lietuvių kalbos atlasas*. Fonetika, ats. red. K. Morkūnas, Vilnius, 1982, t. 2, p. 77–73, žemėl. Nr. 59.

¹⁹ [Kuršaitis Fridrichas] *Grammatik der litauischen Sprache* von Dr. Friedrich Kurschat, Professor zu Königsberg i. Pr. Mit einer Karte des litauischen Sprachgebiets und einer Abhandlung über litauische Volkspoesie nebst Musikbeilage von 25 Dainosmelodien, Halle, Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1876; taip pat žr. Kuršaitis F. *Lietuvių kalbos gramatika 1876*, parengė B. Kabašinskaitė, Vilnius, 2013.

²⁰ [Kuršaitis Fridrichas] *Grammatik der litauischen Sprache* von Dr. Friedrich Kurschat, Professor zu Königsberg i. Pr. Mit einer Karte des litauischen Sprachgebiets und einer Abhandlung über litauische Volkspoesie nebst Musikbeilage von 25 Dainosmelodien, Halle, Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1876, p. 1–2; taip pat žr. Kuršaitis F. *Lietuvių kalbos gramatika 1876*, parengė B. Kabašinskaitė, Vilnius, 2013, p. 46–48.

²¹ [Kuršaitis Fridrichas] *Grammatik der litauischen Sprache* von Dr. Friedrich Kurschat, Professor zu Königsberg i. Pr. Mit einer Karte des litauischen Sprachgebiets und einer Abhandlung über litauische Volkspoesie nebst Musikbeilage von 25 Dainosmelodien, Halle, Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1876, p. 10; taip pat žr. Kuršaitis F. *Lietuvių kalbos gramatika 1876*, parengė B. Kabašinskaitė, Vilnius, 2013, p. 46.

Vis dėlto reikia pripažinti, kad iš visų XIX a. Prūsijos lietuvių tarmių tyrėjų daugiau tarminės medžiagos bus pateikęs Adalbertas Bezenbergeris, 1879–1881 m. užrašinęs lietuviškas dainas ir pasakojimus daugelyje Mažosios Lietuvos vietovių²². Tiesa, jo tarmių medžiaga surinkta daugiausia iš šiaurinės Mažosios Lietuvos dalies – iš ten bene mažiausiai medžiagos buvo pateikęs Schleicheris. Bezenbergeris tiksliau aprašė fonetines skirtybes, patikslino jų paplitimo ribas ir taip svariai papildė ankstesnius autorius. Antano Salio žodžiais tariant, Bezenbergeris pateikė jau moksliskai pagrįstą Rytprusių lietuvių tarmių klasifikaciją, kur skiriama šiaurinė Klaipėdos krašto tarmė, savo ruožtu skylanti į dvi patarmes, maišytinė pietvakarių tarmė ir striukių²³.

Bezenbergerio nuomone, tos keturios, viena į kitą pereinančios tarmių grupės pasiskirsčiusios maždaug taip, kaip senaisiais laikais šis plotas buvo susiskaidęs į keturias žemes – Sudūvos, Nadruvos, Skalvos ir Lamatos²⁴. Ši hipotezė tebėra aktuali ir šiandien: aiškindamas Prūsijos vakarų aukštaičių šnektų raidą, į ją atsižvelgia Zigmas Zinkevičius²⁵.

Tenka tik apgailestauti, kad XIX a. pabaigoje iš Viešvilės apylinkių neužrašyta tarminių tekstų (pasakų, padavimų, dainų ar smulkiosios tautosakos pavyzdžių). Jų nėra nei Adalberto Bezenbergerio, nei Eduardo Volterio parengtose lietuvių kalbos chrestomatijose²⁶. O formuluojant pirmosios lietuvių tarmių anketos klausimus, galimai susijusius su Rytprusių šnektomis, akivaizdžiai daugiau remtasi tik Schleicherio tyrimais²⁷.

XX a. pirmosios pusės tyrimai

Rūpimos medžiagos nerasime ir XX a. pradžioje Franzo Spechto išleis-tuose Antano Baranausko surinktuose tarmių tekstuose: čia išspausdinti klierikų užrašyti pasakojimai tik iš tuometės Kauno gubernijos, priklausiusios carinei Rūsijai, katalikiškųjų parapijų²⁸.

Apie 1907–1909 m. Mažosios Lietuvos tarmes tyrė Alexanderis Doritschius²⁹, tačiau jo surinktos medžiagos tyrėjai nelaiko patikima: pasak Salio, „darbas išėjo labai menkos vertės“³⁰.

Stiprų postūmį lietuvių tarmėtyrai suteikė iš Rytprusių kilęs kalbininkas Jurgis Gerulis (Georg Gerullis), mokslo tiriamajam darbui parengęs ištisą dialektologų kartą (Antaną Salį, Petrą Joniką, Elzbietą Mikalauskaitę, Izabelę Matusevičiūtę ir kt.)³¹. Jis pirmasis parengė monografinio pobūdžio studiją (1933) apie lietuvių žvejų tarmę Prūsijoje³², lietuvių tarmėms pritaikė tarptautinę kopenhaginę fonetinę transkripciją, ją perrašė savo ir Spechto parengtus Antano Baranausko surinktus tarminius tekstus. Tačiau me-

²²Plačiau žr. Mikulėnienė D. Adalbertas Bezenbergeris (1851–1922): asmenybės ir veiklos aktualizacija XIX a. lietuvių tarmėtyros kontekste, *Mažoji Lietuva: paribio kultūros tyrimai. Kalbų ir kultūrų sankirtų archyvai* 3, sud. G. Blažienė, N. Morozova, J. Zabarskaitė, Vilnius, 2012, p. 120–122.

²³Salys A. *Raštai. Lietuvių kalbos tarmės*, Roma, 1992, t. 4, p. 16.

²⁴Bezenberger A. Zur litauischen Dialektforschung II, *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen* 9, hrsg. von A. Bezenberger, Göttingen, 1885, p. 293.

²⁵Plg. Zinkevičius Z. *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius, 2006, p. 180–189.

²⁶Bezenberger A. *Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volkstumes der Litauer*, Göttingen, 1882; Вольтеръ Э. *Литовская хрестоматия*, Санктпетербургъ, 1904, выпускъ 2.

²⁷Plg. Вольтеръ Э. *Программа для указанія особенностейъ говоровъ Литвы и Жмуди*, Санкт Петербургъ, 1886, с. 2.

²⁸Specht F. *Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski*, Leipzig, 1920, t. 1.

²⁹Plačiau žr.: Doritsch A. *Beiträge zur litauischen Dialektologie*, Tilsit, 1911, p. VI–XI.

³⁰Salys A. *Raštai. Lietuvių kalbos tarmės*, Roma, 1992, t. 4, p. 17.

³¹Plačiau žr. Morkūnas K. Jurgio Gerulio kursai tarmėms tirti, *Archivum Lithuanicum*, 2000, t. 2, p. 288–289.

³²Gerullis G., Stang'as Ch. *Lietuvių žvejų tarmė Prūsijoje*, Kaunas, 1933.

džiagos iš Viešvilės ar Smalininkų apylinkių čia nėra, nes remiamasi Antano Baranausko tarmių klasifikacija³³.

Viešvilės šnekta minima tik Walterio Fenzlau studijoje³⁴. Pažymėjęs, kad Klaipėdos krašte esama trijų skirtingų tarmių – pietų ir vidurio aukštaičių, o šiaurinėje dalyje gyvenama žemaičių, Fenzlau viešvilėnų šnektą skiria prie vidurinės dalies aukštaičių, kuriems dar priskiriamos Tilžės ir Ragainės šnektos.

Autorius pastebėjo, kad Rytprūsių vidurio aukštaičiai turi nemažai rašomajai (vok. *Schriftlitauschen*, dabartiniu terminu – bendrinei) lietuvių kalbai būdingų ypatybių. Kaip svarbiausi skiriamieji požymiai nurodoma, pavyzdžiui, ilgojo atvirojo balsio [æ] tarimas žodžio viduryje, plg. *Pėtkus* ~ *pætkus*; trumpojo balsio *a* išmetimas iš galūnės –*as*, plg. *Jākštas* ~ *jākšts* ir dar vienas kitas.

Viešvilėnų patarmė, Fenzlau liudijimu, skiriasi galūnės ilgųjų balsių *o* ir *é* siauriniu: galūnėse –*o*, –*os* jie tariami kaip trumpieji [u], [us], plg. *Kérpos* ~ *ķárpūs*, o galūnėse –*é*, –*és* – kaip trumpieji [i], [is], plg. *Gūžė* ~ *gūrži...*³⁵ Kirčiuoti tvirtagaliai dvibalsiai (resp. mišrieji dvigarsiai) tariami balso spūdį koncentruojant ties antruoju dėmeniu, t. y. kaip bendrinėje kalboje, plg. *Zaūnius* ~ *zaū.nūs...*³⁶ Tvirtapradžiai ilgieji balsiai *o* ir *é* linke dvibalsėti, t. y. balsis *o* tariamas kaip *o^u*, *o é* – kaip *eⁱ*, plg. *Plóta* ~ *pló^uta*, *Kasikėnai* ~ *kasikéⁱnai...*³⁷ Šią ypatybę Salys taip pat nurodys kaip išskirtinį viešvilėnų šnektos požymį.

Iš pavyzdžių matyti, kad tarminės ypatybės autoriaus iliustruotos transkribuotais tikriniais daiktavardžiais – vietovardžiais ir asmenvardžiais, todėl tarmės aprašas pateiktas gana tikslus, tačiau labai jau fragmentiškas.

Dar daugiau tarminės medžiagos apie Viešvilės apylinkių kalbą pateikė Antanas Salys. Iš jo aprašų akivaizdu, kad, nors ir buvę atskirti valstybių sienomis, Rytų Prūsijos ir Lietuvos aukštaičiai vakariečiai sudarė palyginti vientisą plotą. Tiesa, pagal galūninių balsių *é* ir *o* tarimą Salys jį skaidė į tris smulkesnes patarmes – pietiečių (čia *é* ir *o* išlaikyti ilgi ir nepakitę), viduriečių veliuoniečių (vietoj *é* ir *o* tariami *u* ir *i*) ir žemiečių (tariami trumpieji *a* ir *e*)³⁸. Pastarajai jis priskyrė ir Mažosios Lietuvos aukštaičius – tilžėnus, ragainėnus, pakalnėnus ir, kaip rašo Salys, strukius³⁹. Pastariesiems priskirti ir viešvilėnai.

Pasak Salio, viešvilėnais (pagal Viešvilės miestelio vardą) Klaipėdos krašte vadinami tie aukštaičiai žemiečiai, kur stumtinius *é* ir *ó* išverčia nepilnaisiais dvibalsiais *eⁱ*, *o^u* – pavyzdžiui, *béiktī* ~ *bégti*, *ló^uva* ~ *lóva* ir pan.⁴⁰ Remdamasis Doritschiumi, autorius nurodo, kad ši šnekta buvusi ne tik Viešvilės apylinkėse, bet ir visame to krašto kampe „į rytus nuo Jūros upės“. Ji tęsėsi ir anapus Nemuno pagal Šešupę net iki Pilkalnio (Salys rašo *Pilkainio*). Gali būti, kad vietiniai Viešvilės apylinkių gyventojai, išlaikę šią ypatybę, bus buvę paskutiniai iš viso nemažo patarmės ploto.

Kita vertus, neatmestina galimybė, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą Viešvilės apylinkėse jau buvo girdima ir veliuoniečių kalbos įtakos. Matyt, neatsitiktinai Salys dar tikslino šios šnektos ribas (apie tai plačiau žr. Lauros Geržotaitės straipsnyje). Veliuoniečiams viešvilėnus priskyrė ir kurį laiką Lietuvoje dirbęs šveicarų kalbininkas Alfredas Sennas⁴¹.

³³ Gerullis G. *Litauische Dialektstudien*, Leipzig, 1930.

³⁴ Fenzlau W. *Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets*, Halle / Saale, 1936, p. 7.

³⁵ *Ten pat*, p. 9.

³⁶ *Ten pat*, p. 8.

³⁷ *Ten pat*.

³⁸ Salys A. *Raštai. Lietuvių kalbos tarmės*, Roma, 1992, t. 4, p. 78.

³⁹ *Ten pat*, p. 89.

⁴⁰ *Ten pat*, p. 93.

⁴¹ Senn A. *Lithuanian Dialectology. Supplements to the American Slavic and East European Review* 1, Menasha, Wisconsin, 1945, p. 39.

XX a. antrosios pusės tyrimai

Po Antrojo pasaulinio karo buvusios Mažosios Lietuvos gyvenamosios vietovės kalbininkų pradėtos tirti XX a. šeštajame dešimtmetyje – 1954 m. ir vėlesnėse ekspedicijose, kai pradėta rinkti tarmių medžiagą „Lietuvių kalbos atlasui“. Dialektologinės medžiagos rinkimo pradžioje pirmiausia kreiptas dėmesys į tarmes, kurios sudarė bendrinės lietuvių kalbos pagrindą, – į kapsų ir zanavykų gyvenamąsias vietas⁴².

1954 m. liepos 7–15 dienomis Aloyzas Vidugiris rinko tarminę medžiagą Sokaičiuose (LKA 487 punktą), o vėliau, liepos 14–23 dienomis, – Viešvilės apylinkės Kalvėlių kaime (LKA 488 punktą). Nuo 1961 m. gegužės 24 d. iki tų metų birželio 7 d. Smalininkų apylinkėse šią tarmę tyrė Elena Grinaveckienė (LKA 489). Tiriamasis punktas apėmė Antšvenčių, Pășvenčio, Žirniškių, Palėkių, Greičių, Vĭtkiemio⁴³ kaimus, išsidėsčiusius abipus Smalininkų. Pasak kalbininkės, Smalininkų apylinkių šiaurėje, šiauriniu Antšvenčių kaimo pakraščiu teka Šventoji, kuri, žmonių pasakojimu, vadinosi Smālupiu⁴⁴, o dėl to, kad ji žmonėms daug nelaimių atnešdavusi, ją praminę Šventąja⁴⁵.

Tirtų vietovių apibūdinimas

Pasak Grinaveckienės, Smaliniškai anksčiau buvo vadinami Smālīninkais, t. y. taip vadinta žmonių grupė, gamindavusi smalą⁴⁶. Kalvėlių kaimo (už 4–5 km į rytus nuo Viešvilės) pavadinimas, Vidugirio liudijimu, kilęs iš „kalvėlių, kalniukų, kurių čia yra prie pat kaimo“⁴⁷. O Sokaičių kaimo pavadinimą vietiniai gyventojai kildino iš dvarininko Sokaičio (trm. *Sokātis*) pavardės⁴⁸.

Tarmės tyrėjo nurodoma, kad Sokaičiuose mokykla buvo įsisteigusi „seniausiai (18 šimtmečiu)“⁴⁹, o Viešvilėje ir Kalvėliuose taip pat jau „nuo seno yra buvusios mokyklos vaikams nuo 6 iki 14 metų“⁵⁰. Tai vadinamosios *Volkschule*⁵¹.

Sokaičiuose gyventojai gyvenę ir kartu dirbę žemę. Tik 1825 m. žemė buvusi išdalinta „pavieniam naudojimui vienoje vietoje“⁵². Po Pirmojo pasaulinio karo Sokaičiuose buvo penkiolika ūkininkų, kurie, pasak Vidugirio, po Antrojo pasaulinio karo, „būdami vokiečiai“, pasitraukė į Vokietiją⁵³.

Viešvilės ir Kalvėlių kaimuose būta pramonės: čia veikė didelės lentpjūvės ir plytinės. Pro abu kaimus ėjo siaurasis geležinkelis, buvo Nemuno uostai. Geležin-

⁴² Grinaveckienė E. Tarmių medžiagos rinkimas *Lietuvių kalbos atlasui, Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1960, t. 3, p. 191.

⁴³ Turėtų būti Vidkiemio (mano pastaba – D. M.).

⁴⁴ Turėtų būti Smālupiu (mano pastaba – D. M.).

⁴⁵ Grinaveckienė E. Smalininkų tarmės istorinės žinios ir tekstai (489), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1961, nr. 666 (1), p. 1–2.

⁴⁶ *Ten pat*, p. 2–3.

⁴⁷ Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvėlių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 1tt.

⁴⁸ Vidugiris A. Sokaičių tarmė (487), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 201 (1), p. 1tt.

⁴⁹ *Ten pat*, p. 3.

⁵⁰ Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvėlių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 3.

⁵¹ Čia turimos mintyje vokiškosios krašto mokyklos. Pradinis išsilavinimas Rytprūsiose buvo privalomas. Tyrėjai ne kartą yra pabrėžę, kad visi vietiniai gyventojai (nesvarbu, kokia jų socialinė padėtis) yra raštingi.

⁵² Vidugiris A. Sokaičių tarmė (487), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 201 (1), p. 3.

⁵³ *Ten pat*, p. 4.

kelis buvo susprogdintas 1944 m. ir nebeatstatytas⁵⁴. Viešvilėje buvo teismas, kalėjimas⁵⁵ ir Lietuvos laikais didelė muitinė⁵⁶.

Gana objektyviai aprašomas to meto socialinis ekonominis kraštovaizdis: „Dabartiniu metu lentpjūvės ir plytinės yra sugriautos (prie jų dirbę po 300 darbininkų) ir Kalvelių kaimas visai nyksta. Laukai pusiau jau apželdinti mišku. Viešvilėje koncentruojasi visas gyvenimas: vaikų namai (// *vaiknamis*, šnek. t.), vaistinės punktas, apylinkė, kolūkio „Tėvynė“ centras, girininkija, malūnas, elektrinė, lentpjūvė, klubas-skaitykla, biblioteka, vidurinė mokykla ir kt.“⁵⁷ Trumpai aprašyta ir tuometė Smalininkų situacija: „Smalininkuose yra vidurinė mokykla, pradžios mokykla, žemės ūkio mechanizavimo technikumai, vaikų namai, biblioteka ir kt. kultūrinės priemonės“⁵⁸.

Labai trumpai, vienu sakiniu, apsaityta tiriamų gyvenamųjų vietovių istorija: „Tiek Viešvilės, tiek Kalvelių kaimai yra seniai atsiradę, kaip sako vietin. gyventojai, apie 16 šimtmetį“⁵⁹; „Sokaičių kaimas labai senas“⁶⁰. Smalininkų praeitis visai neminama.

Apibūdinant tautinę gyventojų sudėtį, neišvengta ir šeštajam dešimtmečiui būdingos ideologizuotos ir politizuotos kalbėjimo manieros. Apie Viešvilės ir Kalvelių gyventojus sakoma, kad „Iki I pasaul. karo gyvenę daugiausia vietiniai gyventojai, daugiau susimaišę po I ir ypatingai po II pasaulinio karo. Daugumą sudarę visada lietuviai, tik vietinių gyventojų stipresnis suvokietėjimas pasireiškęs, valdant burž. Lietuvos valdžiai. Šiaip anksčiau vokiškai kalbėję tik dvarininkai, kurie buvo tikri vokiečiai, o kumečiai – visada lietuviškai“⁶¹. Sokaičių gyventojai apibūdinami panašiai: „Iki I pasaulinio karo gyventojų tautinė sudėtis buvo įvairi. Lietuviai namuose šnekėdavo lietuviškai, bet šiaip vokiškai. Lietuviai sudarė daugumą, bet buvo jau pusiau nutautę, ypač vokiečių tradicijų laikėsi buržuazinės Lietuvos metais“⁶². To meto vertinimu, prieinama prie labai politiškai „subalansuotos“ išvados: „Viešvilės miestely ir Kalvelių kaime pusiau darbininkų ir valstiečių“⁶³.

Kur kas rečiau minėta teigiama vokiečių įtaka, plg. „Vokiečių kultūros ir kalbos įtaka aiškiai jaučiama: žmonės kalbėdami vartoja nemažą svetimžodžių, labai darbštūs“⁶⁴.

Pateikėjų charakteristika

Smalininkų apylinkėse Elenai Grinaveckienei pavyko apklausti seniausius vietinius gyventojus – Augustą Voverių, gimusį 1875 m. ir visą laiką gyvenusį

⁵⁴ 2013 metų „Vermės“ ekspedicijos metu šie duomenys patikslinti: 1944 m. rugpjūčio 2 d. paskutinis traukinys siaurukas į Vokietiją išvežė pasitraukti nusprendusius vietinius gyventojus.

⁵⁵ Dabar šiame pastate įsikūrę Viešvilės vaikų globos namai. Pasak jų direktoriaus Algimanto Liaudaičio, čia buvusi areštinė, ne kalėjimas.

⁵⁶ Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvelių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 3.

⁵⁷ *Ten pat*, p. 3.

⁵⁸ Grinaveckienė E. Smalininkų tarmės istorinės žinios ir tekstai (489), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1961, nr. 666 (1), p. 2.

⁵⁹ Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvelių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 4.

⁶⁰ Vidugiris A. Sokaičių tarmė (487), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 201 (1), p. 3.

⁶¹ Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvelių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 4.

⁶² Vidugiris A. Sokaičių tarmė (487), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 201 (1), p. 3.

⁶³ Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvelių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 4.

⁶⁴ Grinaveckienė E. Smalininkų tarmės istorinės žinios ir tekstai (489), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1961, nr. 666 (1), p. 1.

Smaliniškuose⁶⁵, Jurgį Povilaitį, gimusį 1884 m. ir gyvenusį Palėkių kaime, ir dar šešis vietinius pateikėjus: Anę Karvelienę, gimusią 1906 m., iš Smalininkų, 51 m. Emą Karvelienę iš Vidkiemio, Joną Meškaitį iš Antšvenčių (amžius nenurodytas), 54 m. Kasparą Gavėnią iš Žirniškių, 70 m. Povilaitienę (Petrienę) iš Pašvenčio, 60 m. Praną Paznoką iš Greičių.

Sokaičių tarmės aprašo pagrindu imta Banaičių šeimos kalba (Jonas Banaitis gimęs apie 1880 m. Sokaičiuose. Jo tėvas iš Prūsų Lietuvos, iš kaimo, esančio tarp Ragainės ir Tilžės, vėliau šeima persikėlė į Raudžiūs, o 1879 m. pirko žemės Sokaičiuose). Jo žmona Ida Kantvil-Banaitienė (gim. 1882) buvo kilusi iš Vilkỹškių. Kitų pateikėjų – Jurkšaitienės ir jos sūnaus Virbalo – kalboje nemažai tauragiškiams būdingų ypatybių, nes jauna atsikėlusė iš Tauragės. O informanto Paulaičio kalba labai artima J. Banaičio kalbai.

Aloyzo Vidugirio duomenimis, tiek į Viešvilės miestelį, tiek į Kalvelių kaimą yra atsikėlę daug įvairių tarmių atstovų. Vyrauja – aukštaičiai – veliuoniečiai ir jurbarkiečiai. Viešvilėje senųjų klaipėdiečių („vietos“) gyventojų būta nemažai: Puknaitis, M. Šakaitienė, Fryginai (vyras ir žmona), Peldžiuvienė, Fuchsas, V. Grigolaitis, Teichlerienė, Liaudaitienė, Buneikis, Kyvišienė. Bet tikrai tik Viešvilėje gimę ir augę tėra trys: Puknaitis, Šakaitienė ir Peldžiuvienė. Jų gimtoji kalba buvo vokiečių kalba, o lietuvių kalba tik išmokinė⁶⁶.

Liaudaitienė (žr. 2 pav.), gimusi Audžgirių⁶⁷ kaime (7–6 km į šiaurę), kalbėjo daugiau motinos Teichlerienės (žr. 3 pav.)⁶⁸, kuri buvo kilusi nuo Tauragės, tarme. Nuo Šakių kilusių vokiečių Endriaus ir Rozos Buneikių sūnus lietuviškai kalbėjo visai silpnai.

Pagrindinis asmuo, kuriuo remtasi aprašant Viešvilės tarmę, yra buvusi J. Beržinskienė-Gintarytė, gimusi 1917 m. Kalvelių kaime. Beržinskienės tėvai yra gimę anoje Nemuno pusėje tarp Ragainės ir Tilžės. Tėvas Gintaras gerai mokėjo lietuvių kalbą ir visą laiką stengėsi vaikus išmokyti lietuviškai. Motina, kilusi iš Tilžės miesto, daugiau palaikė šeimoje vokišką dvasią⁶⁹. Pasak Vidugirio, Beržinskienė – jų dukterė – gražiai yra išlaikiusi leksiką, išmokusi lietuvių kalbą iš tėvelio ir papildžiusi lietuvių kalbos mokėjimą, bendraudama su aplinkiniais, vietiniais kaimynais⁷⁰.

Plg: „Jos šeimoje buvo daugiau kalbama vokiškai, – tai labai justė jos tarsonoje ir sintaksėje“⁷¹. Tiesa, Gintarytė-

2 pav. (kairėje) Ema Treiklerytė-Liaudaitienė. Algimanto Liaudaičio nuotr. iš asmeninio archyvo

3 pav. Marta Zienau-Treiklerienė. Algimanto Liaudaičio nuotr. iš asmeninio archyvo

⁶⁵Prie pateikėjo pavardės pateikiamas gyvenamasis adresas ir trumpa charakteristika: „Gyv. Smalininkuose, Kaliningrad[o] 22, kurčias, labai kalbus, kalba gyva. Vietinis“ (Grinaveckienė E. Smalininkų tarmės istorinės žinios ir tekstai (489), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1961, nr. 666 (1), p. 3).

⁶⁶Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvelių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 5.

⁶⁷Turėtų būti: = Aušgirių kaime (mano pastaba – D. M.).

⁶⁸Vaikaičio Algimanto Liaudaičio liudijimu, dokumentuose močiutės pavardė buvo rašoma Treiklerienė.

⁶⁹Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvelių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 5–6.

⁷⁰Ten pat, p. 6.

⁷¹Ten pat, p. 6.

Beržinskienė, ištekėjusi už vyro, kurį laiką, apie 3–4 m. prieš pat Antrąjį pasaulinį karą gyveno apie Rasėinius, t. y. vyro tėviškėje. Vėliau grįžo vėl į Kalvėlius, paskui buvo evakuacijoje⁷².

Tarminės ypatybės

Sokaičių šnektai būdinga „žodžių galūnių, ypač nekirčiuotų, silpnėjimas, nekirčiuoti galūniniai ilgieji balsiai, nors ir nedėsningai, bet susilpnėja iki pusilgių. Galūninis nekirčiuotas *o* ištariamasis kaip *a*, trumpas *é* – kaip *e*, (*i*)*o*-*e*. Be to, dėl žemaičių tarmės įtakos trumpinamos tiek vardžodžių, tiek veiksmažodžių galūnės apskritai: *stāls*, *bālts*, *keřt*, *važuō*, *tūr* ir t. t. (nedėsningai)⁷³. Pridurtina, kad tarmės tyrėjas nesistemiškai žymėjo priebalsio [l] minkštumą.

Plg.: „Kortelėse ir tekstuose nežymimas l minkštumas prieš užpakalinės eilės balsius, nors ir tariamas minkštai“⁷⁴.

Viešvilės šnektai atstovavusios Beržinskienės kalbai, Vidugirio nuomone, būdinga, kad ji visus skardžiuosius priebalsius taria dusliai arba bent su duslumo atspalviu⁷⁵. Galūninius nekirčiuotus „o“ ištaria įvairiai: ir kaip *o*, ir kaip *a* (dažn.), galūninius „ė“ – ištaria labai siaurai, daugiau panašumo į garsą „i“ (aprašė, tekstuose ir kortelėse pažymėta raide *ę*). Galūninius nosinius ištaria įvairiai, kartais ilgiau, kartais visai trumpai. Priešingai Sokaičių apylinkės tarmei (Banaičio kalbai), daug rečiau trumpina veiksmažodžių galūnes. Gražiai išlaikomi prieškirstiniai ir kirčiuoti ilgieji. Tyrėjas pabrėžia, kad jaučiama „literatūrinės kalbos arba kitų tarmių įtaka“⁷⁶.

Smalininkų šnektos ypatybių Grinaveckienė atskirai neaprašo. Apie jas galima spręsti tik iš transkribuotų tekstų.

Daugiau informacijos pateikiama publikuotoje 1961 metų ekspedicijų ataskaitoje. Aptardama šiaurės vakarų aukštaičių fonetines ypatybes, autorė rašo apie Smalininkų apylinkėse užfiksuotus dėsningsus ilgųjų balsių *é* ir *o* dvibalsėjimo atvejus visose žodžio pozicijose – tiek kirčiuotuose (ir tvirtapradžiuose, ir tvirtagaliuose), tiek nekirčiuotuose (ir prieškirtniuose, ir pokirtiniuose) skiemenyse (plg. *béiga* ~ *béga*, *nóuksta* ~ *nóksta*; *seidėišu* ~ *sédėšiu*; *teivų* ~ *tėvų*, *žmounà* ~ *žmonà*). Pasak Grinaveckienės, išimtis daroma tik priesagos *-ėlis*, *-ėlė* vediniams (*motinėle* ~ *motinėlė*). Apie šią nuo senų laikų minimą viešvilėnų ypatybę užsimenama tik probėgšmiai⁷⁷.

Kadangi Smalininkuose dvibalsiai *ei*, *ou* buvo pastebėti ir vietoj diftongoidų *ie*, *uo* (plg. *keimėlis* ~ *kiemėlis* „kaimelis“, *noudai* ~ *nuodai*), galima sutikti su autore, kad šis reiškinys iš tikro galėjo būti labai senas ir susijęs su nevienoda baltiškojo *ei raida baltų kalbų tarmėse. Taigi tai galbūt paveldėta ir iš senųjų Skalvos gyventojų prūsų. Tačiau tai dar reikėtų įrodyti – aptariamojo reiškinio visuotinumas, jei be atodairio tikėtume šia informacija, vis dėlto verčia abejoti jo senumu.

Tiesa, panašių reliktų būta ir jau išnykusioje Žietelos lietuvių šnektose (plg. *sveikėkas* ~ *sveikas*), tačiau jie nebuvo tokie visuotiniai. Tokius atvejus fonetiniai substratinės kilmės archaizmais galima

⁷² *Ten pat*, p. 6.

⁷³ Vidugiris A. Sokaičių tarmė (487), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 201 (1), p. 6.

⁷⁴ *Ten pat*, p. 6.

⁷⁵ Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvėlių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1), p. 6–7.

⁷⁶ *Ten pat*, p. 7.

⁷⁷ Plačiau žr. Grinaveckienė E. Kai kurios lietuvių kalbos tarmių ypatybės (iš 1961 metų dialektologinių ekspedicijų), *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1962, t. 5, p. 161–163.

laikyti tada, kai: 1) jie apima baigtinį žodžių sąrašą (t. y. tarsi „užsikonservavę“ tam tikruose žodžiuose ir nevyksta visuotinai); 2) jie remiami kitų analogiškų senų fonetinių reiškinių (tokių kaip, pavyzdžiui, priebalsių *s*, *z* ir *š*, *ž* mišimas); 3) jų buvimas paaiškina dar ir kitokiomis papildomomis lingvistinėmis ar ekstralingvistinėmis ypatybėmis⁷⁸.

Taigi 1961 m. Smalininkuose užrašyta medžiaga dar kartą turi būti nuodugnai ištirta. Juolab kad ir vėlesniuose darbuose dažniau grįžtama prie Fenzlau suformuluoto dėsningumo – pirmiausia dvibalsėti turėjo tvirtapradžiai ilgieji balsiai⁷⁹.

Kad ir kaip būtų, tačiau ši ryškiausia fonetinė ypatybė, skyrusi tarmiškai kalbančius Viešvilės ir Smalininkų gyventojus nuo kitų vakarų aukštaičių kauniškių, per pastaruosius dešimtmečius visai sunyko. Pamažu nyksta ir priebalsių skirtybės, viešvilėnų šnekteje atsiradusios, kaip manoma, dėl vokiečių kalbos įtakos (žr. lentelę).

Lentelė. **Fonetiniai ir morfologiniai viešvilėnų ir likusių vakarų aukštaičių kauniškių bruožai**

Ypatybės	Klaipėdos krašto aukštaičiai viešvilėnai	Vakarų aukštaičiai kauniškiai
Fonetinių požymių realizacija		
Visose pozicijose išlaikyti [ie] ir [uo]	+	+
Visose pozicijose išlaikyti <i>an</i> , <i>en</i> ir * <i>q</i> , * <i>ę</i>	+	+
Geriausiai išlaikyta kirčiuotų trumpųjų ir ilgųjų balsių priešprieša	+	+
Žodžio galo nekirčiuoti ilgieji balsiai trumpinami: <i>o</i> tariamas kaip <i>a</i> <i>ė</i> tariamas kaip <i>e</i>	+	+
Trumpinamos galūnės: vardažodžių <i>stáls</i> , <i>báls</i> , veiksmažodžių <i>keřt</i> , <i>važuõ</i> , <i>tùr</i>	+	+
Tvirtapradžiai [é] ir [o] atliepiami kaip [é ^e] ir [o ^o]	+	-
Susilpnėjusi [l] ir [l'] opozicija	+	-
Susilpnėjusi skardžiųjų ir dusliųjų priebalsių opozicija	+	-
Susilpnėjusi [š] ir [š'], [ž] ir [ž'] opozicija	+	-
Priebalsio [v] pridėjimas /atmetimas žodžio pradžioje	+	+
Morfologinių požymių realizacija		
Gyvai vartojama dviskaita	+	+
Būdingos priesagos	<i>-at-ė</i> , <i>-at-is</i> , <i>-at-ienė</i>	<i>-ait-ė</i> , <i>-ait-is</i> , <i>-ait-ienė</i>
Prielinksnio <i>į</i> vartosenos ypatumai	+	-
Prielinksnio <i>palei</i> vartosenos ypatumai	+	-

Lentelėje pateikti svarbiausi fonetiniai ir morfologiniai požymiai rodo, kad nuo artimiausių kaimynų – likusių vakarų aukštaičių kauniškių – vietiniai Viešvilės apylinkių gyventojai ne ką ir skiriasi.

⁷⁸Plačiau žr. Mikulėnienė D. Dėl kalbos archaikos ir inovacijų santykio (Zietelos lietuvių šnektos duomenimis), *Lituanistica*, 2012, t. 58 / Nr. 1(87), p. 51–61.

⁷⁹Plg. Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius, 1966, p. 73.

Taigi galime sakyti, kad XXI a. pradžioje viešvilėnai kalbą jau vakarų aukštaičių kauniškių tarme ir išlaiko jurbarkiškiamis būdingas kalbos ypatybes.

Išvados

Nuo XIX a. antrosios pusės, kai tik atsirado tarmėtyra kaip mokslas, buvo gilnamasi pirmiausia į tas kalbos ypatybes, kurios labiausiai skyrė vieną tarmę nuo kitų.

Lietuvių tarmėtyroje tarmės atpažįstamos pagal fonetinius (dažniau balsių ir dvigarsių) pakitimus. Taigi viešvilėnus priskyre Rytprūsių striukams, kaip išskirtinį Viešvilės apylinkių šnektos požymį tyrėjai nurodydavo čia ilgiausiai išlikusių ilgųjų tvirtapradžių balsių *é* ir *o* diftongizaciją. Kadangi ši ypatybė Viešvilės ir Smalininkų apylinkėse išlikusi dar XX a. antroje pusėje, Klaipėdos krašto aukštaičių išskyrimas struktūrinėje lietuvių tarmių klasifikacijoje buvo tikslingas ir pamatuotas.

Remiantis pastarųjų metų kalbinių ekspedicijų duomenimis, galima teigti, kad dėl aplinkos poveikio ir gyventojų struktūros dinamikos viešvilėnų šnektą prarado svarbiausią savo skiriamąjį fonetinį požymį, tačiau įgijo daugiau kaimyninėms šnektoms būdingų bruožų.

Taigi vietiniai viešvilėnai pamažu tampa vakarų aukštaičiais kauniškiais ir išlaiko kaimynams jurbarkiškiamis būdingas ypatybes.

Literatūra

- Bacevičiūtė-Bakšienė R. Mažosios Lietuvos striukių ir dabartinių vakarų aukštaičių kauniškių santykis (pagal E. Volterio skelbtus tekstus), *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos*, d. 3 (spausdinama).
- Bezenberger A. *Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volkstumes der Litauer*, Göttingen, 1882.
- Bezenberger A. Zur litauischen Dialektforschung II, *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen* 9, hrsg. von A. Bezenberger, Göttingen, 1885, p. 253–293.
- Doritsch A. *Beiträge zur litauischen Dialektologie*, Tilsit, 1911.
- Drotvinas V. *Augustas Šleicheris lituanistas*, Vilnius, 1979.
- Eigminas K. Kristupo Sapūno ir Teofilio Šulco „Compendium Gramaticae Lithvanicae“, *Sapūno ir Šulco gramatika „Compendium gramaticae Lithvanicae“*; vertė K. Eigminas, Vilnius, 1997, p. 9–32.
- Fenzlau W. *Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets*, Halle /Saale, 1936.
- Gerullis G. *Litauische Dialektstudien*, Leipzig, 1930.
- Gerullis G., Stang'as Ch. *Lietuvių žvejų tarmė Prūsijoje*, Kaunas, 1933.
- Grinaveckienė E. Tarmių medžiagos rinkimas *Lietuvių kalbos atlasui, Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1960, t. 3, p. 191–205.
- Grinaveckienė E. Smalininkų tarmės istorinės žinios ir tekstai (489), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1961, nr. 666 (1).
- Grinaveckienė E. Kai kurios lietuvių kalbos tarmių ypatybės (iš 1961 metų dialektologinių ekspedicijų), *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1962, t. 5, p. 147–169.
- Juszka J. *Kalbos lėtuviszko lėžuvo'o ir lėtuviszkas statraszimas arba ortograpija*, Peterburge, 1861.
- [Kuršaitis Fridrichas] *Grammatik der littauischen Sprache* von Dr. Friedrich Kurschat, Professor zu Königsberg i. Pr. Mit einer Karte des littauischen Sprachgebiets und einer Abhandlung über littauische Volkspoesie nebst Musikbeilage von 25 Dainosmelodien. Halle, Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1876.
- Kuršaitis F. *Lietuvių kalbos gramatika 1876*, parengė B. Kabašinskaitė, Vilnius, 2013.

- Lietuvių kalbos atlasas*. Fonetika, ats. red. K. Morkūnas, Vilnius, 1982, t. 2.
- Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius, 2004.
- Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*, sud. I. Lemeškin, J. Zabarskaitė, Vilnius, 2008, t. 1.
- Mikulėnienė D. Lietuvių kalbos plotas tarmių požiūriu senosiose gramatikose: nuo Kleino iki Kuršaičio, *Florilegium Lithuanum*, sud. G. Blažienė, S. Grigaravičiūtė, A. Ragauskas, Vilnius, 2010, p. 186–192.
- Mikulėnienė D. Adalbertas Bezenbergeris (1851–1922): asmenybės ir veiklos aktualizacija XIX a. lietuvių tarmėtyros kontekste, *Mažoji Lietuva: paribio kultūros tyrimai. Kalbų ir kultūrų sankirtų archyvai* 3, sud. G. Blažienė, N. Morozova, J. Zabarskaitė, Vilnius, 2012, p. 111–129.
- Mikulėnienė D. XIX a. lietuvių tarmėtyra: Jono Juškos (1815–1886) įžvalgos, *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*, sud. A. Auksoriūtė, Vilnius, 2012, p. 244–255.
- Mikulėnienė D. Dėl kalbos archaikos ir inovacijų santykio (Zietelos lietuvių šnektos duomenimis), *Lituanistica*, 2012, t. 58 / Nr. 1(87), p. 51–61.
- Morkūnas K. Jurgio Gerulio kursai tarmėms tirti, *Archivum Lithuanicum*, 2000, t. 2, p. 283–290.
- Pirmoji lietuvių kalbos gramatika: 1653 metai*, vyr. red. J. Balčikonis, B. Larinas, atsak. red. J. Kruopas, Vilnius, 1957.
- [Ruigys Povilas] *Anfangsgründe einer Littauifchen Grammatick, in ihrem natürlichen Zusammenhange entworfen* von Paul Friedrich Ruhig, der Gottesgelahrtheit Befliffenen, zur Zeit Docenten im littauifchen Seminario zu Königsberg, Königsberg, 1747.
- Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija*, Vilnius, 1972, d. 1.
- Sabaliauskas A. Augustas Schleicheris, *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas*, sud. I. Lemeškin, J. Zabarskaitė, Vilnius, 2008, t. 1, p. 25–42.
- Salys A. *Raštai. Lietuvių kalbos tarmės*, Roma, 1992, t. 4.
- Schleicher A. *Litauische Grammatik*, Prag, 1856.
- Schleicher A. *Handbuch der Litauischen Sprache II. Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857.
- Senn A. *Lithuanian Dialectology. Supplements to the American Slavic and East European Review* 1, Menasha, Wisconsin, 1945.
- Specht F. *Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski*, Leipzig, 1920, t. 1.
- Vidugiris A. Sokaičių tarmė (487), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 201 (1).
- Vidugiris A. Viešvilės apylinkė (Kalvelių km.) (488), *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, 1954, nr. 202 (1).
- Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius, 1966.
- Zinkevičius Z. Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės, *Rinktiniai straipsniai*, Vilnius, 2002, t. 1, p. 444–448.
- Zinkevičius Z. *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius, 2006.
- Zinkevičius Z. Senųjų lietuvių kalbos gramatikų duomenys ir ano meto tarmės, *Lituanistica*, 2009, t. 55 (1–2), p. 52–57.
- Zinkevičius Z. Tarmė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2009, t. 4: R–Ž.
- Вольтеръ Э. *Программа для указанія особенностей говоровъ Литвы и Жмуди*, Санкт Петербургъ, 1886.
- Вольтеръ Э. *Литовская хрестоматия*, Санктпетербургъ, 1904, выпускъ 2.

Klaipėdos krašto dabartinių aukštaitiškųjų šnektų fonetinės ypatybės

Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)

Lietuvių kalbos institutas

1. Klaipėdos kraštas – tai siaurinė buvusios Mažosios Lietuvos dalis. Nuo seno šiose žemėse gyveno baltų (lietuvių, skalvių, nadruvių, sembų, kuršių ir kt.) gentys, iš kurių, istorikų teigimu, VI–XV a. susiformavo kompaktiška etnografinė lietuvių grupė, save vadinanti *lietuvininkais* (Matulevičius 1995: 130). Vokiečių valdomoje Prūsijos kunigaikštystėje Mažoji Lietuva sudarė tarsi atskirą valstybę, kuri ilgus amžius trukusiomis priespaudos sąlygomis išsaugojo savo kalbą, papročius ir savitą kultūrą (Matulevičius 1995: 146–149). Tačiau po 1709–1711 m. maro prasidėjusi kolonizacija, prievartinė XIX a. germanizacija, sudėtingos XX a. pirmosios pusės istorinės aplinkybės sunaikino lietuvininkus ir išblaškė juos po visą pasaulį.

Dabartinei Lietuvos teritorijai priklausantis buvusio Klaipėdos krašto aukštaitiškasis plotas nusitęsia ilgu ruožu palei Nėmuno upę į vakarus nuo Smalininkų miestelio (Jūrbarko rajone) net iki Šilutės rajono pakraščių. Prie Smaliniūnų esantis mažas Šventosios upelis iki Antrojo pasaulinio karo buvo Lietuvos ir Vokietijos riba.

2. Pagal dabartinę lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją Klaipėdos krašto aukštaitiškasis plotas dėl savo pagrindinių ypatybių (garsų *ie, uo* ir *a, e, an, am, en, em* išlaikymo) priskiriamas prie *vakarų aukštaičių kauniškių* (Zinkevičius 1994: 33) (žr. pav.). Patarmė vadinama Klaipėdos krašto aukštaičiais. Anksčiau šiose apylinkėse, be minėtųjų *lietuvininkų*, kalbėjusių savita vakarų aukštaičių tarme, nemaža buvo vakarų žemaičių ir, aišku, vokiečių. Per Antrąjį pasaulinį karą dauguma gyventojų emigravo arba buvo ištremti į Vokietiją, ištisi miesteliai liko tušti. Ypač skaudžiu išbandymu vietiniams žmonėms tapo pokaris. Atgal grįžo tik labai maža dalis senųjų gyventojų, tačiau ir dažno jų ūkiuose sovietų valdžios nurodymu jau gyveno atsikėlėliai iš Didžiosios Lietuvos (plačiau žr. Kairiūkštytė 1995: 339–371, Vidugiris 1995: 559–570). Marga gyventojų sudėtis ir krašto istorija lėmė tai, kad ir tarmės atžvilgiu šis plotas šiandien labai nevienalytis.

3. Lietuvių kalbos instituto dialektologams 2003–2005 m. dalyvaujant projekte „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“¹ ir gavus lėšų ekspedicijų organizavimui, pabandyta bent šiek tiek plačiau pasigilinti į dabartinę Klaipėdos krašto situaciją. Per trejus metus pavyko apvažiuoti praktiškai visą aukštaičiams priskiriamą Klaipėdos krašto teritoriją. Buvo surengtos trys ekspedicijos:

2003 m. – Smaliniūnuose (tirtos Smalininkų, Viešvilės, Sokaičių apylinkės, rytinė dalis maždaug iki Jūros upės);

2004 m. – Pagėgiuose (Pagėgių, Bitėnų, Trākininkų, Plaškių, Rukų apylinkės, vakarinė ploto dalis);

2005 m. – Juknaičiuose (Šiliniūnų, Katyčių, dar kartą Plaškių apylinkės).

Perspausdinama iš: Bacevičiūtė R. Klaipėdos krašto dabartinių aukštaitiškųjų šnektų fonetinės ypatybės. *Baltu filologija* 15, 2006, 5–15. ISSN 1691-0036 (14).

¹ Straipsnis parengtas šio projekto lėšomis.

*Vakarų aukštaičių
kauniškių ir
Klaipėdos krašto
aukštaičių (tamsiau
pilka spalva) plotas*

4. Ekspedicijose surinkta medžiaga parodė, kad iš tikrųjų dabar šio krašto gyventojų kalbinė sudėtis yra labai marga. Didžiąją dalį gyventojų sudaro minėtieji atsikėlėliai iš Didžiosios Lietuvos, po karo atėję gyventi į likusius tuščius kaimus ir miestelius. Tarp jų daugiausia kalbama artimiausiomis kaimyninėmis patarmėmis: vakarų aukštaičių kauniškių (jų daugiau rytinėje dalyje) ir pietų žemaičių (didesniojoje vakarinėje dalyje). Žemaitiškoje kalboje galima pastebėti daugiau raseiniškių negu varniškių ypatybių, tačiau abi „grynos“ patarmės neišlaikytos, dažniausiai kalbama savotiška „mišria“ pietų žemaičių patarme. Ekspedicijų metu teko sutikti ir žmonių, kurie ištaisais kaimais buvo atkelti iš tolimesnių vietovių, pavyzdžiui, pietų aukštaičių (dzūkų), pietinių vakarų aukštaičių (suvalkiečių) ar šiaurės žemaičių ploto. Jie, nors ilgą laiką gyvenę Klaipėdos krašte, dažniausiai išlaikę bent dalį savo šnektos ypatybių.

5. Svarbiausias ekspedicijų tyrimų tikslas buvo surasti kiek įmanoma daugiau „vietinių“² gyventojų, gyvenusių čia prieš karą. Kalbantis su jais, prieš akis turėti du tikslai: išsiaiškinti prieškarinio kalbinę situaciją ir pasižiūrėti, kokia jų kalba šiandien.

Tokių žmonių likę labai nedaug, tačiau bent po keletą jų pavyko surasti kiekviename lankytame punkte. Vietiniais buvo laikyti Klaipėdos krašte gimę žmonės. Pagal kilmę būtų galima išskirti dvi jų grupes:

- tie, kurių tėvai nuolat gyveno Klaipėdos krašte (tokių, deja, yra mažuma);
- tie, kurių tėvai (dažniau – vienas iš tėvų) prieš karą atėjo tarnauti į Klaipėdos kraštą iš Didžiosios Lietuvos,

sukūrė šeimas ir liko čia gyventi (tokių žmonių sutikta daugiau).

6. Šių senųjų gyventojų kalba irgi gana marga. Joje šiek tiek mažiau

² Kabutėse šį žodį būtų galima rašyti dėl daugelio priežasčių: pirmiausia, tarmių mokslo reikalui tikras „vietinis gyventojas“ galėtų būti tik tas, kuris visą gyvenimą nugyveno bent jau vienos parapijos ribose; tokių pašnekovų Klaipėdos krašte tikriausiai apskritai nepavyktų surasti. Be to, ir dažno pateikėjo tėvai įvairiais laikotarpiais atsikėlę į Klaipėdos kraštą iš kitur.

jaučiama iš tėvų perimta tarminė diferenciacija, nes jie yra išmokę kalbėti jau Klaipėdos krašte. Sociolingvistinės situacijos aptarimas nėra tiesioginis straipsnio tikslas, tačiau trumpai galima paminėti, kad, kalbantis su vietiniais žmonėmis, jų visų prašyta atsakyti į šiuos klausimus³:

- kuria kalba kalbėjo pateikėjo tėvai?
- kuria kalba pateikėjas pirmiausia išmoko kalbėti (gimtoji kalba)?
- kokiomis kitomis kalbomis kalba (ar supranta) pateikėjas?
- kuria kalba pateikėjas gali skaityti?
- kokios tautybės pateikėjas mano esąs (lietuvis ar vokiečių)?
- kuria kalba prieš karą buvo kalbama jų gyvenamoje vietovėje (namuose, šeimose, gatvėje, miestelyje, įstaigose)?

Daugumos pateikėjų atsakymai sutapo: jie teigė, kad prieš karą jų aplinkoje buvo vartojamos abi kalbos – lietuvių ir vokiečių – ir jiems sunku prisiminti, kurią kalbą išmoko pirmiau. Norint nustatyti, kuri kalba pateikėjui yra gimtoji, teko uždavinėti papildomus klausimus, pavyzdžiui, kuria kalba jis galvoja, sapnuoja, kuria kalba perskaito skaičius skaitydamas knygą ir pan. Dauguma kalbintų žmonių sakė, kad su tėvais (ir tėvai tarpusavyje) dažniau kalbėjosi vokiškai, su tarnais (t. y. žmonėmis, atėjusiais iš Didžiosios Lietuvos pas juos tarnauti) ir jų vaikais – lietuviškai, ir abi pusės mokėjusios vokiečių ir lietuvių kalbas.

Beje, reikia paminėti, kad šiuo metu laikyti save vokiečiu arba vokiečių kilmės tame krašte yra visai prestižinis dalykas. Sutikta nemažai tokių žmonių, kurių pavardės aiškiai rodo juos buvusius lietuvininkus ar bent tokios kilmės, pvz.: *Pėteraitis*, *Giedraitis*, *Simokat* (mergautinė moters pavardė), *Bredies* (anksčiau rašėsi *Briedis*), tačiau šie žmonės pripažįsta save vokiečiais. Kita grupė pavardžių (pvz.: *Treiklerytė*, *Šefleris* ir kt.) rodo esant iš tikrųjų vokišką kilmę, dažniausiai šie žmonės pagal savimonę save irgi laiko vokiečiais.

7. Kaip minėta, šio tyrimo kalbos analizei pasirinkti tie pateikėjai, kurių *skiriamosios ypatybės yra aukštaitiškos* (bent jau didžiojoje dalyje atvejų išlaikomi kirčiuoti *ie*, *uo*). Nebuvo atsižvelgta į tai, kokią kalbą jie įvardijo kaip gimtąją. Tai ne atsikėlė, vietiniai žmonės, kurių kalba turi labai savitą koloritą. Aukštaitiškai⁴ kalbama daugiausia rytinėje tirta ploto dalyje, maždaug iki Jūros upės (Smalininkų, Viešvilės, Sokaičių apylinkėse, šiek tiek mažiau – apie Vilkyškius, Pagėgius). Vakarinėje dalyje dominuoja žemaitiškosios patarmės.

Nors šio ploto atstovų margos kalbos fonetines ypatybes priskirti vienai ar kitai patarnei nėra lengva, tačiau galima bent sąlygiškai pabandyti jas suskirstyti į tris klodus:

- aukštaitiškąjį,
- žemaitiškąjį,
- vokiškąjį.

Šiuos tris klodus toliau ir pabandydysime aptarti.

8. Kalbant apie Klaipėdos krašto aukštaitičius, tiek ankstesniuose, tiek vėlesniuose dialektologijos darbuose paprastai minima, kad tai nykstanti patarmė. Kaip savitos to ploto ypatybės, dažniausiai nurodomas ypatingai minkšto,

³ Visą sociolingvistinę anketą žr. TS-S, 1997.

⁴ Kaip matysime toliau, tai nėra gryna aukštaitiška tarmė, kokia pateikiama dialektologijos vadovėlių aprašuose.

vadinamojo „vidurinio“, *l* tarimas visose pozicijose, pastebimas ir nedidelis kitų priebalsių minkštumas prieš užpakalinės eilės balsius, būdingi balsių *é, o* atliepimai (nuo žemaitiškųjų *ie, uo* iki jau beveik išnykusių *ei, ou* / *ei, ou*) bei vietininko linksnio keitimas prielinksnio *i* su galininku konstrukcija, pvz., *čia, i Pagėgius, gyvenau* ‘čia, Pagėgiuose, gyvenau’ (Grinaveckienė 1962: 161–163, Zinkevičius 1966: 73, 153, LKT 1970: 27, Zinkevičius 1994: 33, LKTChr 2004: 37, VAKKKA 2005: 137). Deja, savitai tariamų diftongoidų *ei / ei, ou / ou* vietoj *ie, uo* dabartiniu metu jau neteko išgirsti. Kitos minimos ypatybės – minkštojo *l* tarimas ir ypač vietininko keitimas konstrukcija *i* su galininku iki šių dienų tame plote iš tikrųjų labai gyvos ir pastebimos.

Klausantis įrašų iš minėtų vietų, galima pasakyti, kad *aukštaitiškąjį* šnektos atstovų kalbos klodą sudaro daugiausia tik skiriamosios aukštaičių ypatybės: sveikų *ie, uo* bei *a, e, an, am, en, em* tarimas; afrikatų *č, dž* vartojimas.

Išsiskiria pati rytinė ploto dalis (apie Smalininkus, Viešvilę), kur dominuoja beveik tradicinė šiaurinių vakarų aukštaičių kauniškių šnektos. Šioje dalyje pastebimos ypatybės, būdingos visoms pažemaitės aukštaičių šnektoms. Tikrųjų žemaitiškų bruožų gausėja, einant iš rytų į vakarus, pavyzdžiui, apie Smalininkus kalbama labai panašiai, kaip ir artimiausiose kauniškių šnektose (Jurbarko, Šakių), o apie Viešvilę ir dar toliau į vakarus labiau jaučiamas savitas Klaipėdos krašto aukštaičių koloritas.

Nors pietvakarių aukštaičių šnektose gerai skiriami ilgieji ir trumpieji balsiai (plg. Kaukienė 1997: 9), visoje rytinėje aptariamojo ploto dalyje atvirosiose nekirčiuotose galūnėse vietoj ilgųjų *é, o* tariama *e, a* pramaišiu su veliuniškiams būdingais *i, u*, pvz.: parduotūves *nəbùùù *ù bəluos niēka* ‘parduotuvės nebuvo Užbaliuose, nieko’⁵ *piniġa nətur davai tai ĵiēiei ko rēikə ĵi.m.k* ‘pinigo neturėdavai, tai jie jie – ko reikia, imk’ *mùs iųəvakà.vu i. *vo.kietije* ‘mus išvakavo į Vokietiją’ *po.kà.ru lā.ĵ.ku grī um adgā.Ķ* ‘po karo laiko grįžom atgal’ *kai jau kà.ras pasibaiġi grī um* ‘kai jau karas pasibaigė, grįžom’ *kità səsūō i. *ukrà.ina acidúrĵi* ‘kita sesuo Ukrainoje atsidūrė’. Toliau į vakarus tokiose pozicijose dažnai pasitaiko ir *e, o*, pvz.: *visù(s) mō.nis iųve e* ‘visus žmones išvežė’ *jau uə.ųta vā.landa ú.kininkai atē.Ķ.davo prauĵ.davo* ‘jau šeštą valandą ūkininkai atėdavo, prašydavo’ *tai paskūi jau ĵie.sāk uĵteip tē.vám* ‘tai paskui jau jie sakė šitaip tėvam’. Atvirieji *a, e, i, u* galūnėse irgi beveik visuomet trumpinami iki trumpųjų, pvz.: *kiti lietūvei va ə.vu i. *liētuva no. *pā. ūven ūpe(r).rubē. u* ‘kiti lietuviai važiuo į Lietuvą nuo Pašvenčio per rubežių, t. y. sieną’ *jau kà.fve turē.ium* ‘jau karvę turėjom’ *ē.mes turē.je | á.rkli turē.je* ‘žemės turėjo, arklį turėjo’. Uždarosiose nekirčiuotose galūnėse cirkumfleksinės prigimties ilgieji balsiai taip pat trumpinami iki trumpųjų, pvz.: *buuā.ū. vienuolikas mā.tū* ‘buvau vienuolikos metų’ *ĵ.dai kai atva uodavu su prē.kim jau* ‘žydai kai atvažiuodavo, su prekėm jau’ *tai mēs pamā.tam ĵ.da jau* ‘tai mes pamatom žydą jau’. Aptariamas plotas yra buvusios Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių šiaurinės patarmės – *striukių* – nenutrūkstamas tęsinys. Būtent galūnių trumpėjimo riba Mažojoje Lietuvoje skyrė striukių ir baltsermegių patarmes. Todėl trumpųjų balsių išmetimas nekirčiuotose galūnėse ir ilgųjų balsių redukcija iš tikrųjų yra bendrosios vakarų aukštaičių šiaurinio arealo ypatybės, turėtos ir striukių plote (Zinkevičius

⁵ Pateikiamos į bendrinę kalbą atstatytos formos.

2002: 446). A. Salio nuomone (1966: 37), šis galūnių trumpinimas vykęs ne seniau negu XVII a. Į visą Mažosios Lietuvos striukių patarmę bei Didžiąjai Lietuvai priklausančias vakarų aukštaičių kauniškių šnektas galūnių trumpinimo banga yra ėjusi kartu (plačiau žr. Vidugiris 1998: 25).

Lygiai taip pat, kaip ir gretimose kauniškių ar pietų žemaičių šnektose, apie Smalininkus, iki pat Viešvilės, tvirtagalė priegaidė tęsiama per abu dėmenis, pvz.: *kai_atva uoš^a kīt^a kã.ř.t^a atidúosi* ‘kai atvažiuosiu kitą kartą, atiduosi’ *tai_jis mums_dúoda saldã.ĩ.ñu tai_sausã.ĩ.ñu* ‘tai jis mums duoda saldainių, tai sausainių’. Toliau į vakarus aiškios tęstinės priegaidės negirdėti. Vakarinėje dalyje priegaidės dažnai išvis ne tokios ryškios, o cirkumfleksiniai skiemenys tariami daug staigiau, trumpiau, su vadinamuoju tvirtagalės priegaidės variantu – vidurine priegaide.

9. Nors skiriamosios tiriamųjų pateikėjų ypatybės yra aukštaitiškos, jų kalboje galima justti nemažai žemaitiškumo. *Žemaitiškąjį* kalbos klodą sudaro keletas ypatybių.

Trumpieji balsiai *i, u* visame aptariamame plote tariami labai atvirai. Ši ypatybė būdinga visiems pažemaitės aukštaitiams, tačiau Klaipėdos krašto aukštaitiškose šnektose atvirumas juntamas dar labiau, dažnai tariami balsiai paplatėja iki *o, e*, pvz.: *te_dár.ba nãbòva* ‘ten darbo nebuvo’ *tai_ta.mèt visús vesús ìuve ì iy_è* ‘tai tūmet visus, visus išvežė iš čia’ *i_per_kã.ra niẽko tru.kũmo nebòvò* ‘ir per karą nieko trūkumo nebuvo’. Be abejo, stipresnis balsių plėtėjimas girdimas vakarinėje ploto dalyje, rytinėje pusėje dažniausiai tariami tik atvirieji *i, u*.

Kita žemaitiška ypatybė – balsių *é, o* dvibalsinimas. Rytinėje pusėje reiškinys pasitaiko rečiau, o vakarinėje dvibalsinama beveik sistemingai, tačiau dažniausiai dvibalsinimo laipsnis menkesnis negu žemaičių šnektose, pvz.: *pri_v^o.ki. e skú.stis negal'ėje | u tã.ko vèsko* ‘prie vokiečio skūstis negalėjai, užteko visko’ *e_màna t'è.va gimt ni_ì.rà* ‘čia mano tėvo gimtinė yra’ *an^oje pùse. tas_ú.kis* ‘anoje pusėje tas ūkis’. Tokie menkiausiai diftongizuoti garsai pastebėti ir anksčiau, jie būdingi visoms vakarinėms šnektoms, o jų tarimas vietomis nesiskiria nuo tikrųjų *ie, uo* tarimo (Zinkevičius 1966: 86). Keletas tokio tarimo atvejų, pvz.: *k' k'kiek', ž'è.ma* ‘žiema’ pastebėti ir dabartinėse šnektose apie Viešvilę, Pagėgius.

Klaipėdos krašto aukštaitiams priskiriamame plote dažna žemaitiška galūnių redukcija. Kaip minėta, visose pažemaitės aukštaitiškose šnektose uždaruose nekirčiuotose galūnėse cirkumfleksinės prigimties ilgieji balsiai trumpinami iki trumpųjų, tačiau analogiškai atvirųjų galūnių balsiai Klaipėdos krašte redukuojami stipriau negu kaimyninėse kauniškių šnektose, rytinėje dalyje dažnai jie vos girdimi, pvz.: *tai_v^ooke ė.ĩ. jau_e_niẽka nepastã.t^e* ‘tai vokiečiai jau čia nieko nepastatė’ *atẽ.ĩ.dava e_tarnã.ute pas_ú.kinik^u* ‘ateidavo čia tarnauti pas ūkininkų, t. y. pas ūkininkus’ *pali_gint su_*dìd ej^e *lìčtuv^a e_ĩ.mei geřãu bũva* ‘palygint su Didžiąja Lietuva čia žymiai geriau buvo’.

Su žemaičių šnektomis Klaipėdos krašto aukštaitius sieja ir padėtinio ilgumo balsių *a, e* kiekybė. Ypač trumpus, dažniausiai visai nepailgėjusius kirčiuotus balsius čia tarė Klaipėdos krašto žemaičiai (Zinkevičius 1966: 107). Klausantis įrašų aiškiai girdėti, kad ir aukštaičių šnektose kirčiuotoje pozicijoje jie pailgėja menkiausiai negu bendrinėje kalboje, geriausiu atveju iki pusilgių, į ilgusius net nepanašūs.

Veiksmazodžių 1-ojo ir 2-ojo asmenų galūnėse žemaičiai taria tvirtapradę priegaidę. Aptariamųjų Klaipėdos krašto aukštaičių kalboje sunkoka iš klausos tiksliai nustatyti šių formų priegaidę, greičiausiai ji nėra tikra tvirtapradė, tačiau aiškiai girdėti, kad priegaidės spūdis koncentruojamas ant pirmojo dvigarsio dėmens, pvz.: *unàpsu prisipirkà.u uu_tuos pìnigus* ‘šnapso, t. y. degtinės, prisipirkau už tuos pinigų’ *lùbdavo je_bìùki nusikaltà.i* ‘lupdavo, jei biškį, t. y. truputį, nusikaltai’ *jau_sakà.u turé.jum dī.rpt* ‘jau, sakau, turėjom dirbti’.

Dar vienas žemaitiškas bruožas – gana dažnai pasitaiko nukeltinių kirčių, pvz.: *mà.ma klausí:sim tik_nætidiúok i:dám* ‘mama, klausysim, tik neatiduok žydams’.

10. Manytina, kad didelę dalį iš tų savitų ypatybių, kurias dabar galima pastebėti Klaipėdos krašte gyvenančių žmonių kalboje, galima būtų aiškinti *vokiečių kalbos* įtaka.

Pirmiausia krinta į akis, kad šių žmonių kalboje nėra aiškios skardžiųjų ir dusliųjų priebalsių opozicijos, įprastos lietuvių kalbai. Prieš balsius esantys skardieji priebalsiai labai dažnai tariami šiek tiek paduslėje, pvz.: *gìmes *klai.ped.os kraùtè ù balū.ká.i:mè* ‘gimęs Klaipėdos krašte, Užbalių kaime’ *vo.ke ė.ī.parē.je jau_i.*klā.ī.ped.os e_krāuta ù ėmī* ‘vokiečiai parėjo jau į Klaipėdos čia kraštą, užėmė gimtą ji kálb^a v^oó.kiška^a i^ra’ ‘gimtoji kalba vokiška yra’. Toks tarimas būdingas visam plotui – nuo Smalininkų iki pat vakarinių aukštaičiams priskiriamo ploto pakraščių. Rečiau pasitaiko visiškai duslūs priebalsiai lietuvių kalbai įprastų skardžiųjų vietoje (atvirkščio varianto, beje, nepasitaikė išgirsti), toks tarimas dažnesnis vakarinėje ploto pusėje, pvz.: *kadá.ngi e_ká.ras uuē.ju* ‘kadangi čia karas užėjo’ *nū. o.š.šta jis.pai.gi*. ‘na, o šeštą jis baigė’ *mės.ta.prá.uim* ‘mes dar prašėm’. Žodžio gale nėra tokio ryškaus dusliųjų priebalsių suskardėjimo prieš kitą skardųjį priebalsį, koks įprastas pagal lietuvių kalbos priebalsių derinimo dėsnius, greičiau šiek tiek paduslėja kito žodžio pradžios priebalsis. Galima justai, kad kalboje dominuoja duslieji priebalsiai.

Kita aiškiai pastebima ypatybė, neabejotinai siejama su vokiečių kalbos įtaka, – daug stipresnė sprogstamųjų priebalsių *p, t, k* aspiracija. Tokių pavyzdžių būtų galima pateikti be galo daug, šiek tiek aspiruotą galima žymėti beveik kiekvieną iš minėtų priebalsių.

Klausant įrašų pastebėta, kad pateikėjų kalboje nėra dabartinei lietuvių kalbai įprastos kietųjų ir minkštųjų priebalsių opozicijos. Kaip ir nurodoma literatūroje, visame plote tiek prieš priešakinį, tiek prieš užpakalinį vokalizmą vartojamas labai minkštas, vadinamasis „vidurinis“ *l̥*, pvz.: *nīeko nerà.dum apselū.tiūkai nīeko* ‘nieko neradom, absoliutiškai, t. y. visiškai, nieko’ *tai_paskuī.jau pàve dar_kiek ten_mūs_jau ar.*lā.ū.ksarīgus ar_kai.p_ten* ‘tai paskui jau pavežė dar kiek ten mus, ar [i] Lauksargius, ar kaip ten’ *à.u.g.m^s á.ug^si.*uīlutes raj^oona *pā.lei u.ká.ima* ‘aš gimus, augus į Šilutės rajoną, Pāleičių kaimą, t. y. Šilutės rajone, Paleičių kaime’. Paminkštėje, nors ir ne visiškai minkšti, prieš užpakalinės eilės balsius dažnai tariami ir kiti priebalsiai, dažniausiai *ù, ž, l̥*, pvz.: *uēuī maiū.ài būvu* ‘šeši maišai buvo’.

Kalbininkų darbuose jau anksčiau taip pat pastebėta, kad Katyčių, Pagėgių, Smalininkų apylinkėse senuosius junginius *bj, pj, vj* ir kt. atliepia kietieji priebalsiai (LKT 1970: 27). Priebalsių kietinimo procesas jotinio minkštumo pozicijose (prieš užpakalinės eilės balsius) buvo būdingas visoms Prūsų Lietu-

vos tarmėms. Intensyviausiai priebalsiai buvo kietinami Kuššių pamario žvejų šnektose – beveik visi kalbamosios pozicijos priebalsiai sukietėjo, o balsiai po jų suužpakalėjo (plg. LŽTP 1933: 19). Klaipėdos krašto šnektose šis procesas buvo ne toks sistemingas. Bene išsamiausiai XX a. antrosios pusės priebalsių kietinimo tendencijas ištyrusi Ž. Urbanavičiūtė (1970: 147–166), teigia, kad dažniausiai priebalsiai buvo kietinami pietvakarinėse Klaipėdos krašto šnektose: Rūsnėje, Šilutėje, Saugosė, Katýčiuose. Be to, kietinimas daug dažnesnis prieš priesagas ir galūnes negu žodžių šaknyse.

Iš tikrųjų ir dabar šiose vietose, ypač apie Viešvilę, Katyčius, jotinio (neasimiliacinio) minkštumo pozicijose kai kurie priebalsiai neretai ištariami puskiečiai ar visai kieti. Dažniausiai kietai tariami *r, n, v, ž, č*, ypač dažnai – *r*, pvz.: *ùìve ì mùs tai_kəturó·lika mžtu buuáu* ‘išvežė mus, tai keturiolika metų buvau’ *e_i_tó·ki lagerùka priē.me visùs* ‘čia į tokį lageriuką priėmė visus’ *va úokit namō* ‘važiuokit namo’ *de ē did uli hūvu tó·kə* ‘dėžė didžiulė buvo tokia’ *parējē po_pĩrma m̀ana m̀o útì gi.vé·nti è*.

Kaip galima tokio tarimo priežastis neabejotinai minima vokiečių kalbos įtaka, nes joje priebalsiai prieš balsius *o, u, ū* būna tiktai kieti. Kartu įtakos gali turėti ir tai, jog visam vakarinių tarmių arealui, ypač vakarinėms žemaičių šnektoms, būdinga vardažodžių ir veiksmažodžių minkštųjų kamienų *ja, i* nykimo tendencija. Teigiama, kad ir Klaipėdos krašte apie Šilutę, Priekulę, Pagėgius šie kamienai jau anksčiau buvo visai išnykę (Urbanavičiūtė 1970: 164). Aišku, kad abu procesai yra veikę vienas kitą, o dabar jau nėra lengva susekti, kuris iš jų gali būti pirmesnis.

Priebalsiai daug menkliau minkštinami ir prieš priešakinės eilės balsius, t. y. asimiliacinio minkštinimo pozicijose, ypač aiškiai juntamas *r, t, d* kietumas. Tai irgi sena vakarinių tarmių ypatybė (plg. Zinkevičius 1966: 157, Urbanavičiūtė 1970: 165, Grinaveckis 1995: 490).

Tirtų pateikėjų kalboje pasitaikė išgirsti nemažai atvejų, kai savotiškai redukuojama galūnių balsių kokybė: visi priešakiniai (ar netgi ir užpakaliniai po minkštojo priebalsio) balsiai sujungiami į vidutinio pakilimo, mažai įtemptos artikuliacijos, lengviausiai ištariamą *e*, užpakaliniai – *o*. Jie gali būti stipriau ar silpniau girdimi, pvz.: *ē.ī.dau rí·to* ‘eidavau rytą’ *káip re.ī.kē gi.vé·nt s̀a.ku tadà* ‘kaip reikia gyventi, sako, tada’ *tik_vieno uēimà mes_hūvūm i_·*viēvilē jau* ‘tik viena šeima mes buvom į Viešvilę jau’ *dar_tá.ue tur_jum* ‘dar tašė, t. y. krepšį, turėjom’ *á.tve e mù(s) su_á.rklē è* ‘atvežė mus su arkliu čia’ *tai_jáu padē.kó·jem vįska* ‘tai jau padėkojom, viską’. Ši ypatybė irgi labiau pastebima vakarinėje ploto dalyje, dažniau taip kalba tie žmonės, kurie savo gimtąją kalbą pripažino esant vokiečių kalbą.

Su vokiečių kalbos įtaka galbūt reikėtų sieti ir pastebimas prozodijos ypatybes, pavyzdžiui, neryškiai tariamas lietuviškas priegaides ar kapotą intonaciją, susijusią ne tik su šalutinių kirčių buvimu, bet ir su vokiečių kalbos frazės intonacijos bangavimo bruožais.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima daryti išvadą, kad aukštaičiams priskiriamame Klaipėdos krašto plote dabartiniu metu yra labai marga tarminė situacija. Senieji krašto gyventojai beveik išnykę, todėl Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių tarmės pėdsakų šių dienų šnektose randama labai nedaug. Tačiau veikiant įvairiems lingvistiniams ir ekstralingvistiniams veiksniams, aprašomame

plote atsiranda naujas šnektų klodas, susidaręs aukštaičių, žemaičių tarmių ir kai kurių vokiečių kalbos ypatybių pagrindu.

Literatūra

1. Grinaveckis V. Mažosios Lietuvos tarmės, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 486–499.
2. Gerullis J., Stangas Ch. *Lietuvių žvejų tarmė prūsuose*, Kaunas, Švietimo ministerijos knygų leidimo komisija, 1933.
3. Kairiūkštytė A. Klaipėdos krašto kaimo vietovių apgyvendinimas pokario metais, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 339–371.
4. Kaukienė A. *Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmė*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.
5. *Lietuvių kalbos tarmės (chrestomatija)* (LKT), Vilnius, Mintis, 1970.
6. *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija* (LKTChr), sudarė R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius, Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
7. *Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programa. Sociolingvistika (TS-S)*, sudarė V. Čekmonas, L. Grumadienė, ats. red. K. Morkūnas, Vilnius, Lietuvių kalbos instituto leidykla, 1997.
8. Matulevičius A. Prūsai, lietuviai, vokiečiai ir lenkai Prūsijoje, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 127–212.
9. Salys A. Zanavykai, *Lietuvių enciklopedija* 35, Boston, Lietuvių enciklopedijų leidykla, 1966, p. 34–38.
10. Urbanavičiūtė Ž. Priebalsių kietinimas Prūsų Lietuvos tarmėse, *Baltistica* 6 (2), 1970, p. 147–166.
11. *Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai (VAKKKA)*, sudarė R. Bacevičiūtė, D. Mikulėnienė, V. Salienė.
12. Vidugiris A. Kalbinė padėtis ir išpūdžiai pokario ekspedicijų bei išvykų duomenimis, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 559–570.
13. Vidugiris A. Zanavykai – sūduvių ar žemaičių palikuonys? *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1998, p. 40, 22–31.
14. Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius, Mintis, 1966.
15. Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
16. Zinkevičius Z. Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės, *Rinkiniai straipsniai* 1. Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002, p. 444–448.

Tarmių sąveikos požymiai Klaipėdos krašto suvalkietiskajame idiolekte*

Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)

Lietuvių kalbos institutas

1. Šiaurinei Mažosios Lietuvos daliai – Klaipėdos kraštui – visais istorijos laikotarpiais buvo būdingi įvairiapusiai kalbų kontaktai ir ryški tarminė diferenciacija. Lietuvių kalbinė bendruomenė šioje teritorijoje ilgus dešimtmečius patyrė ne tik vakarų ir pietų žemaičių, vakarų aukštaičių tarmių sąveiką, bet ir neabejotiną, deja, daugeliu atvejų prievartinį, vokiečių kalbos poveikį. Marga lietuvių gyventojų sudėtis, migracijos procesai, santykiai su vokiečių kalbine bendruomene lėmė tai, kad jų kalboje visuomet buvo įvairių ypatybių, susijusių su skirtingais šaltiniais (plačiau žr.: LŽTP 1933; LKT 1970; Urbanavičiūtė 1970; Grinaveckis 1995; Kaukienė 1997; Zinkevičius 2002). Tokiomis sąlygomis egzistuojančios kalbinės bendruomenės kalbos variantiškumas yra natūrali ir neatsiejama jos ypatybė, nes sudėtingesnę visuomenės sandarą visuomet atitinka sudėtingesnė kalbos sandara (plačiau žr. Grumadienė 1994: 6).

Perklausius Klaipėdos krašto pastarųjų metų įrašus¹, galima manyti, kad įvairūs sociolingvistiniai veiksniai čia suformavo savitą regioninį interdialektą, kuriame susipina gana gerai išlaikyti skirtingų tarmių kalbos klodai. Šiuo atžvilgiu buvusi Klaipėdos krašto teritorija nėra išimtis iš kitų Lietuvos tarminių regionų: pastaraisiais metais kalbininkų jau ne kartą teigta, kad „grynuoju pavidalu tradicinės tarmės beveik neegzistuoja: kad ir kaip tarmiškai šnekėdami, tarmių atstovai vis dažniau įterpia kitų sistemų ar posistemų dalykų“ (Grumadienė 1996: 192; dar plg. Vitkauskas 1979: 111). Šios naujų kalbos atmainų formavimosi tendencijos Klaipėdos krašte daug aiškesnės negu kitur.

Dialektologams ypač įdomūs tie naujojo interdialekto atstovai, kurių šaknys yra už Klaipėdos krašto ribų. Į Klaipėdos kraštą jie pateko įvairiais keliais: jų tėvai (dažniau – vienas iš tėvų) atėjo čia tarnauti, sukūrė šeimas ir liko gyventi; pokario metais sovietų valdžios įsakymu buvo atkelti ištisomis bendruomenėmis; patys atsikėlė čia gyventi vėliau. Jų kalboje sumišusios kelios tarmės: tėvų gimtoji (arba gimtosios, jei tėvai kilę iš skirtingų vietų), vietinė žemaičių², vietinė aukštaičių ir jaučiama vokiečių kalbos įtaka. Toliau pabandydysime aptarti tokių individų kalbą, remdamiesi vienos pateikėjos, atstovaujančios tipinę kalbinę situaciją, idiolektu.

2. Analizuojant nevienalytes kalbėjimo sistemas, kuriose sinchroniškai funkcionuoja keletas kalbos atmainų (šiuo atveju – tarmių) ypatybės, pirmiausia būtina aptarti kalbėjimo situaciją, kurią pirmiausiai charakterizuoja aplinkos ir vietos sąvokos (plg. Gru-

* Perspausdinta iš: Bacevičiūtė R. Tarmių sąveikos požymiai Klaipėdos krašto „suvalkietiskajame“ idiolekte, *Baltu filologija* 17, 2008, 5–18. ISSN 1691-0036.

¹ Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyrius 2003–2005 m. surengė tris ekspedicijas: Smalininkuose, Pagėgiuose ir Juknėčiuose. Jų metu įrašyta apie 120 valandų tekstų iš vietinių gyventojų, t. y. gimusių buvusioje Klaipėdos krašto teritorijoje. Ištirtas beveik visas aukštaitiškasis (t. y. pagal dabartinę tarmių klasifikaciją priskiriamas vakarų aukštaitiams kauniškiams) plotas.

² Aptariamame plote dažniausiai kalbama pietų žemaičių šnektomis. Tiksliai nusakyti, kuriai patarmei (raseiniškių ar varniškių) jos priklauso, gana sunku.

madienė 1994: 9). Kaip ir visi įrašai, tiriamasis tekstas užrašytas dialektologinės ekspedicijos metu, įrašinėta paslėptu mikrofonu. Pateikėjos namuose su ja bendravo pašnekovai – įrašytojai, kalbantys bendrine kalba. Pokalbio trukmė – apie dvi valandos, iš kurių įrašyta apie pusantros valandos gryno teksto. Ryškesnės kalbėjimo kodų kaitos pokalbio metu nepastebėta, gal tik pirmosiomis minutėmis buvo ryškiau juntamas derinimasis prie pašnekovo bendrinės kalbos³.

Toliau derėtų apžvelgti aptariamąsios pateikėjos biografijos faktus ir jos papasakotą kalbų vartojimo situaciją.

1 lentelė. Svarbesnieji pateikėjos biografijos faktai

1. Gimė 1927 m. Báltupėnuose, Jurbarko rajone, tarp Sokácių ir Viešvilės (rytinė Klaipėdos krašto dalis, kur daugiausia buvo kalbama vakarų aukštaičių šnektomis).
2. Tėvo gimtinė: Antanāvas, Kazlų Rūdōs savivaldybė, netoli Pílviškių (pietiniai vakarų aukštaičiai kauniškiai – kapsai).
3. Motinos gimtinė: Veliuonā, Jurbarko rajonas (šiauriniai vakarų aukštaičiai kauniškiai – veliuoniškiai).
4. Prieš karą tėvai atvažiavo į Klaipėdos kraštą tarnauti, ten susipažino ir susituokė.
5. Mokykloje 7 klases mokėsi vokiškai.
6. Per karą buvo išvežta darbams į Vokietiją.
7. Dabar (nuo 1962 m.) gyvena Pagėgiuose (vakarinė Klaipėdos krašto dalis, kur daugiausia kalbama žemaičių šnektomis).
8. Religija – katalikai (ir tėvų, ir jos pačios).

Žvelgiant į biografijos faktus (žr. 1 lentelę), galima teigti, kad aptariamoji pateikėja yra tipiška vyraujančios dabartinių gyventojų daugumos atstovė. Jos tėvai kilę iš nevietinės aplinkos – vakarų aukštaičių kauniškių ploto, jų gimtosios šnektos taip pat skirtingos. Tėvas kilęs iš pietinės kauniškių dalies, netrumpinančios galūnių, motina – iš veliuoniškių šnektos, kuriai būdingas nekirčiuotų galūnių trumpinimas. Pati pateikėja gimusi ir augusi rytinėje Klaipėdos krašto dalyje, kur dominuoja aukštaitiškosios (veliuoniškių) šnektos, karo laikotarpį praleidusi Vokietijoje, o po karo nuolat gyvenanti vakarinėje Klaipėdos krašto dalyje, kur daugiausia kalbama žemaitiškai.

Analizuojant kalbinę situaciją, gana svarbus, nors ir ekstralingvistinis, veiksnys yra priklausymas tam tikrai religinei konfesijai, nes skirtingos tikybos atstovai gana nevienodai pateikia kalbų vartojimo ir paplitimo sritis, ypač nevienodai apibūdina vokiečių kalbos paplitimą tam tikrose sferose. Kalbantys su pateikėjais, neretai teko išgirsti, kad evangelikų liuteronų nuostata vokiečių kalbos atžvilgiu yra daug teigiamesnė negu katalikų. Kaip teigiama sociolingvistinėje literatūroje, kalbinės nuostatos yra vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių žmonių kalbinį elgesį, tam tikro kalbinio kodo pasirinkimą (plačiau žr. Ramonienė 2006: 137, 138).

³ Pokalbio metu porą kartų buvo užėjusios kaimynės – vietinės kalbinės bendruomenės atstovės, tačiau nepastebėta, kad pateikėja kaip nors derintųsi prie jų kalbos ir imtų kalbėti kitaip.

2 lentelė. Pateikėjos vartotos (mokamos) kalbos

1. Tėvų gimtoji kalba – lietuvių, nors abu mokėjo ir vokiškai.
2. Pateikėjos gimtoji kalba – lietuvių (šeimoje kalbėjosi lietuviškai).
3. Su draugais vaikystėje kalbėjosi vokiškai.
4. Mokykloje mokėsi vokiškai.
5. Tarnaudama Vokietijoje visur kalbėjo tik vokiškai.
6. Karo metu šiek tiek pramoko rusiškai.
7. Dabar laisvai kalba lietuviškai, vokiškai – silpniau (primiršusi), šiek tiek rusiškai.

Dauguma kalbintų žmonių, prieš karą gimusių Klaipėdos krašte, teigė, kad jiems sunku pasakyti, kuri kalba yra gimtoji. Dažniausiai pateikėjai sakosi abi kalbas – vokiečių ir lietuvių – pradėję vartoti kartu. Analogiška yra ir šios pateikėjos situacija (žr. 2 lentelę). Vaikystėje su tėvais ji kalbėjo lietuviškai, tačiau beveik tuo pačiu metu išmoko ir vokiečių kalbą, nes su aplinkinių gyventojų vaikais teko bendrauti vokiškai. Vokiečių kalba tuo laiku buvo oficiali mokyklos kalba, tik vokiškai pateikėja bendravo ir karo metais – buvo atskirta nuo šeimos ir išvežta darbams į Vokietiją. Ten šiek tiek pramoko ir rusiškai.

3. Aptariant pateikėjos idiolekte girdimą lietuvių kalbos tarmių sąveiką, pirmiausia galima išskirti vakarinių šnektų šiaurinio (šiaurinių kauniškių, pietų žemaičių, Mažosios Lietuvos striukių, Klaipėdos krašto aukštaičių) ir pietinio (pietinių kauniškių, Mažosios Lietuvos baltsermėgių) arealų ypatybes⁴.

Šiaurinio arealo ypatybės

Daugelio dialektologų darbuose (Zinkevičius 1966: 477; 1994: 31–32; Salys 1992: 102; LKA 1982: žemėl. 32, 38, 47, 49 ir kt.) teigiama, kad dabartinių vakarų aukštaičių kauniškių šiaurinė dalis – veliuoniškiai – esanti šiaurinio (žemaitiškojo) arealo pradžia. Iš šiaurės einanti galūnių trumpėjimo banga yra kartu pasiekusi Mažosios Lietuvos striukių patarmę bei Didžiąjį Lietuvai priklausiusias kauniškių šnektas (Vidugiris 1998: 25). Galima teigti, kad veliuoniškių šnektas yra pagrindinė aptariamąsios pateikėjos kalbos atmaina („pirmoji kalba“ – išmokta iš motinos), į kurią tik įterpiama kitų šnektų elementų. Tiriamajame idiolekte yra visi svarbiausieji veliuoniškių požymiai.

Nekirčiuotų galūnių trumpinimas. Ilguosius balsius [o-], [e-], [a-], [e-] atvirose nekirčiuotose galūnėse beveik visur atliepia trumpieji. Dažniausiai tariami [u], [i], [a], [e], pvz.: *kaľbėju* ‘kalbėjo’, *mànu* ‘mano’, *katalikì* ‘katalikė’, *lėki* ‘lėkė’, *vókiška mo.ki:kla* ‘vokišką mokyklą’. Tai galūnės, būdingos visam veliuoniškių plotui, daugelyje dialektologijos darbų nurodomos kaip skiriamoji šios šnektos ypatybė (plg. Salys 1992: 102; plačiau žr. Bacevičiūtė 2004: 150–152). Kaip minėta, pateikėjos motina kilusi iš Veliuonės, be to, ji pati gimė ir augo rytinėje Klaipėdos krašto dalyje, kur taip pat turimos sutrumpintos galūnės.

Tačiau žodžio galo trumpųjų balsių kokybė tekste įvairuoja. Pasitaiko nemažai galūnių, kurios būdingesnės pietinėms žemaičių šnektoms ar Klaipėdos krašto aukštaičiams, pvz.: *bùva* ‘buvo’, *turėje*

⁴ Žr. straipsnio pabaigoje pateiktus pavyzdžius, kur matyti, kaip aptariamąsios ypatybės susipina viename tekste.

‘turėjo’ arba *átvežę* ‘atvežė’, *pō-nę* ‘ponė, t. y. ponia’, *sò.knę* ‘suknė, t. y. suknelė’, *sà.ko* ‘sako’, *bò.vò* ‘buvo’.

Ilgųjų balsių trumpinimas pasitaiko ir uždarosiose galūnėse, ypač veiksmažodžių formose, rečiau daiktavardžių daugiskaitos įnagininko linksnyje, pvz.: *užá.ugum* ‘užaugome’, *gi.vá.num* ‘gyvenome’, *vá.ĭgim* ‘valgėme’, *kó.jums* ‘kojomis’ ir kt.

Ilgieji galūnių balsiai [i-], [u-] dažniau tariami kaip pusilgiai, bet pasitaiko ir trumpųjų, plg.: *šmĕ-li.* / *šmĕ-li* ‘smėlį’, *sùtarti.* / *sùtarti* ‘sutartį’, *á.lu.* / *á.lu* ‘alų’. Šie balsiai iki trumpųjų trumpinami ne visame šiauriniame areale, o tik pačiose šiaurinėse kauniškių ploto šnektose aplink Nemuno upę ir žemaičiuose (Atkočaitytė 2002: 150–151; Bacevičiūtė 2004: 150–151). Šnektose, esančiose arčiau pietinių kauniškių (zanavykų ir kapsų) ploto, šie balsiai sistemingai išlaikomi pusilgiai.

Trumpųjų balsių iškritimas / nukritimas niekada nekirčiuojamose galūnėse. Tai visam šiauriniam plotui – tiek pietiniams žemaičiams, tiek šiauriniams kauniškiams būdinga ypatybė. Pateikėjos idiolekte trumpasis balsis [a] beveik sistemingai išmetamas iš vardažodžių vienaskaitos vardininko formų, pvz.: *pamó.ki.ts* ‘pamokytas’, *pragi.vá.nims* ‘pragyvenimas’, *vienc* ‘vienas’. Dažnai be balsio tariami ir veiksmažodžiai, pvz.: *isitrá.uk* ‘išsitraukia’, *bū-n* ‘būna’, *nei.n* ‘neina’. Žemaičių šnektose trumpasis [a] nuo veiksmažodžio esamojo laiko trečiojo asmens formų numetamas beveik visuomet, kai kuriuos veiksmažodžius (*túr* ‘turi’, *gá.l* ‘galį’, *rĕ.ĩ.k* ‘reikia’) be galūnės taria ir kauniškių šiaurinės šnektos.

Balsių [i], [u] atvirumas. Daugeliu atvejų tariami tik šiek tiek paplatėję [i], [u] – tokie, kokie yra įprasti šiaurinei kauniškių daliai ir jiems artimoms žemaičių šnektoms. Tačiau pasitaiko ir tikrų žemaitiškų [e], [o] (plg. Zinkevičius 1994: 91–93), pvz.: *sò.knę* ‘suknė, t. y. suknelė’, *bò.va* ‘buvo’.

Kirčiavimas. Kelintiniai skaitvardžiai pateikėjos sistemingai kirčiuojami pagal antrąją kirčiuotę (*ketvir.tais* ‘ketvirtais’, *pej.ktais* ‘penktais’, *deviñ.tais* ‘devintais’), o ne pagal ketvirtąją, kaip įprasta pietinėse kauniškių šnektose ir bendrinėje kalboje. Toks skaitvardžių kirčiavimas būdingas žemaičių tarnei bei pačioms šiaurinėms kauniškių šnektoms. Kauniškių plote piečiau Nemuno jau paplitęs kirčiavimas pagal ketvirtąją kirčiuotę.

Pagal šiaurinių šnektų modelį kirčiuojamos ir įvardžių formos, pvz.: *tarp.sàves* ‘tarp savęs’, *màne* ‘manė’, *tàve* ‘tavė’. Su šiauriniu arealu sietinas ir neveikiamosios rūšies dalyvių pastovus kirčiavimas, pvz.: *iškrá.uta* ‘iškrautą’, *iškrá.uti* ‘iškrautį’.

Morfologinis galūnių trumpinimas. Morfologinis galūnių trumpinimas visuotinai būdingas tiek šiauriniam, tiek pietiniam aptariamųjų šnektų plotams. Tačiau kai kurios trumpėjimo formos būdingesnės šiaurinėms šnektoms. Visų pirma, pateikėjos kalboje pastebimi sistemingai vartojami sutrumpėję vietininkai, pvz.: *jaunĩ.štę.* ‘jaunystėje’, *anò.pùšę* ‘anoje pusėje’. Būtent tokios visų vardažodžių kamienų vietininkų formos (*galvō*, *žĕmĕ*) vartojamos žemaičių šnektose. Jos labai paplitusios ir šiaurinėje kauniškių dalyje, maždaug iki veliuoniškių ir zanavykų ribos. Pietinėje kauniškių dalyje dažniau vartojami ilgesnieji vietininkų variantai (*galvōj* / *galvojĕ*, *žĕmĕj* / *žĕmĕje*) (LKA 1991: žemėl. 44, 45). Su šiaurinėmis šnektomis pateikėjos kalbą sieja ir tokios sutrumpėjusių linksnių formos, kaip pvz.: *kó.jums* ‘kojomis’, *raį.kums* ‘rankomis’.

Ryškesnės morfologijos ir sintaksės ypatybės. Beveik sistemingai vartojama deminutyvų priesaga *-ikė*, pvz.: *vištike* ‘vištikė’, *lazdike* ‘lazdikė’, *p^ooduškiku* ‘poduškių, t. y. pagalvėlių’. Ši priesaga labai būdinga žemaičių šnektoms, vartojama ir pačiose šiaurinėse kauniškių šnektose iki Nemuno upės. Piečiau Nemuno jau aptinkama priesaga *-iukė* (*viščiuke*). Pietinių šnektų plote dažniau vartojama priesaga *-ukė* (*vištukė*) (LKA 1991: žemėl. 116). Ši ypatybė pateikėja taip pat sieja su šiaurinių šnektų arealu.

Iš veiksmažodžio morfologinių ypatybių minėtina sisteminga *-ja* kamieno vartosena. Pateikėja vartoja tik formas *prisikrá.uje* ‘prisikrauna’, *šá.uje* ‘šauna’, *pjá.uje* ‘pjauna’, *grybá.uje* ‘grybauja’ ir kt. Šios formos dabartiniu metu turi labai aiškų vartojimo arealą – jos paplitusios visoje vakarų aukštaičių teritorijoje ir Klaipėdos krašto aukštaitiškoje dalyje (LKA 1991: žemėl. 91). Tai senos formos, siejamos su daugeliu indoeuropiečių kalbų, anksčiau plačiai vartotos ir Mažosios Lietuvos tarmėse (LŽTP 1933: 55; LKA 1991: 95).

Keletas pastebėtų ryškesnių sintaksės ypatybių taip pat sieja pateikėjos kalbą su šiaurinėmis šnektomis. Iš jų pirmiausia minėtinas neiginio galininkas. Jis vartojamas visame kauniškių plote, tačiau ypač būdingas šiaurinei daliai, pietinėje galininkas ir kilmininkas su neiginiu dažnai vartojami pramaišiu (plačiau žr. Senkus 2006, 274–275). Pateikėjos kalboje beveik ištiesai vartojamos tik neiginio konstrukcijos su galininku, pvz.: *jau mus, lietuvačius, nepriėmė* ‘jau mūsų, lietuvačių, nepriėmė’, *Klaipėdos kraštas atskirą kalbą neturėjo* ‘Klaipėdos kraštas atskiros kalbos neturėjo’, *kitus žodžius nesuprantu* ‘kitų žodžių nesuprantu’, *aš tuos būrus, aš juos negerbiu* ‘aš tų būrų, aš jų negerbiu’. „Suvalkietiškas“, labiau šiaurinei kauniškių daliai būdingas, yra ir kitų linksnių vartojimas, pvz.: *ateidavo ieškot į namus mane* ‘ateidavo ieškoti į namus manęs’, *išmokino raštą* ‘išmokino rašto’, *lig pat galo* *Rambynui < *lig pat galui Rambyno* ‘lig pat galo Rambyno’.

Pietinio arealo ypatybės

Pietinių kauniškių ypatybių pateikėjos kalboje jaučiama žymiai mažiau, nors apskritai suvalkietiškas „koloritas“ (daugiausia prozodijos ypatybės – intonacijos, priegaidžių ryškumas) aiškiai girdimas, kadangi abu jos tėvai kilę iš kauniškių ploto. Minėtina tik keletas ryškesnių ypatybių, kurias galima mėginti sieti su pietinių kauniškių arealu.

Ilgesni galūnių balsiai. Išlaikoma daugiau pusilgių galūnių nei įprasta šiaurinėms šnektoms. Ilgieji balsiai [i·], [u·] dažniau tariami pusilgiai (šiauriniame areale jie turėtų būti trumpi), pasitaiko ir [a·], [e·], [o·], [ɛ·] nevisiško sutrumpėjimo atveju, pvz.: *vo.kietikė.* ‘vokietikė’, *kešė.ne.* ‘kešenė, t. y. kišenė’.

Balsis [a] žodžio pradžioje. Pateikėja žodžio pradžioje sistemingai vartoja balsį [a] vietoj [e], pvz.: *aĩ.dau* ‘eidavo’, *aĩ.k* ‘eik’. Balsių [e] / [a] vartojimas žodžio pradžioje yra vienas iš svarbiausių pietinio ir šiaurinio kauniškių arealų skirtumų. Šiaurinė kauniškių dalis (veliuoniškiai, dalis zanavykų) čia turi [e], pvz.: *ė.gli* ‘eglé’, *eilė.* ‘eilė’, pietinė (dalis zanavykų ir kapsai) – [a] (*á.glė., ailė.*). Balsį [e] žodžio pradžioje vartoja ir pietų žemaičių, Klaipėdos krašto aukštaičių, vakarų žemaičių šnektos, jose visose prieš priešakinės eilės balsį šis [e] dar labiau susiaurėja ir

virsta [e] (žr. LKA 1982: žemėl. 9). Taigi pateikėjos tariamas žodžio pradžios [a] šių šnektų kontekste visiškai svetimas. Galima manyti, kad tai pietinių šnektų įtaka (tėvo šnektas). Tačiau balsių [e] / [a] žodžio pradžioje vartojimo riba eina ir per pat Veliuonos apylinkes, iš kur kilusi pateikėjos motina (LKA 1982: žemėl. 9). Ši ypatybė yra aiškiai perimta iš tėvų, gerai išlaikyta svetimoje aplinkoje.

Nėra aiškios tęstinės priegaidės. Viena iš būdingiausių šiaurinio ploto (šiaurinių kauniškių ir kaimyninių žemaičių) prozodijos ypatybių – tvirtagalės priegaidės spūdžio padalijimas abiem dvibalsio ar dvigarsio dėmenims (plotą žr. LKA 1982: 106). Tačiau pateikėjos kalboje cirkumfleksinės kilmės priegaidės taip tariamos retai. Daug dažniau priegaidės spūdis koncentruojamas ant antrojo dėmens, pvz.: *e.jāū*. ‘ėjau’, *añ.tra* ‘antra’. Tokį tarimą būtų galima sieti su pietinių šnektų arealu.

Kitos ypatybės. Iš ryškiau pastebimų ir sistemingiau vartojamų ypatybių, sietinų su pietiniais kauniškiais, minėtinos įvardžių formos vns. įn. *tái* ‘ta’, *jái* ‘ja’, dgs. gal. *táis* ‘tas’, *jáis* ‘jas’, pvz., *su.tá.i vielà* ‘su ta viela’. Šiauriniame plote įprastai vartojamos tik akūtinės formos su ilguoju balsiu – *tá, já, tás, jáš*.

Sistemingai vartojama sutraukta veiksmažodžio forma *bó*. ‘buvo’. Toks sutraukimas labai būdingas pazanavykio kapsams (žr. Senkus 2006: 359), būtent toms šnektoms, iš kurių ir kilęs pateikėjos tėvas.

Žemaitiškos ypatybės

Aiškių žemaitiškų ypatybių, kurios būtų svetimos kauniškių šnektų sistemoms, pateikėjos kalboje nedaug. Kaip matyti iš aptartos medžiagos, vokalizmo ir prozodijos sistema daugiau išlaikyta iš tėvų šnektų, negu perimta iš žemaitiškos aplinkos, kurioje pateikėja gyveno paskesniaisiais metais.

Su artimomis žemaičių šnektomis aiškiau galima sieti tik kai kurias morfologijos ir sintaksės ypatybes. Gana dažnai vartojamos sangražinės veiksmažodžio formos su baigmeniu *-ties*, kuris gali būti ir šiek tiek suvienbalsintas, pvz.: *šú-tĩ's* ‘siūtis’, *veř.sties* ‘verstis’. Šis baigmuo sistemingai paplitęs visoje žemaičių tarmėje, beveik tik tokios formos joje ir vartojamos (LKA 1991: 114, žemėl. 109). Jos visai svetimos šiaurinėms vakarų aukštaičių kauniškių šnektoms, kur vartojamos tik formos su baigmeniu *-tis* (*siūtis, verstis*). Tačiau pietiniame plote (zanavykų ir kapsų šnektose) jų taip pat pasitaiko, nes čia dažnai vartojamos ir paprastosios formos su *-tie* (*siūtie, verstie*) (Senkus 2006: 355, 363). Taigi šią pateikėjos kalbos ypatybę galima sieti ir su žemaičių, ir su pietinių kauniškių šnektomis.

Žemaitiškai vartojama prielinksnio *pas su kilmininku* konstrukcija, pvz.: *pas tų būrų* ‘pas tuos būrus’, *pas Grygulaičių* ‘pas Grygulaičius’. Toks prielinksnio valdymas būdingas visoms žemaičių šnektoms, vartojamas kauniškių paribyje su žemaičiais, apie Jurbarką, Veliuoną, Ariogalą (Zinkevičius 1966: 423).

Pateikėjai būdingas būsimojo laiko formų vartojimas būtojo dažninio laiko reikšme. Tokia vartoseną pasitaiko tose žemaičių šnektose, kurios turi pereina-mąsias formas tarp bendrinei kalbai įprasto būtojo dažninio laiko su priesaga *-dav-* ir formas su pagalbiniu veiksmažodžiu *liuobėti*. Būtent pietrytinėse žemaičių šnektose, apie Gervinę, Ežvilką, dažniausiai būtojo dažninio laiko reikšme vartojama forma *būdavo* su būsimoju laiku, pvz.: *būdavo, kai uždainiuos mūsų vyrai,*

kai užtrauks, tai pievos nuskambės ‘kai uždainuodavo mūsų vyrai, kai užtraukdavo, tai pievos nuskambėdavo’ (Zinkevičius 1966: 358). Pateikėjos būsimasis laikas šia reikšme vartojamas ir be pagalbinio veiksmažodžio *būdavo*, pvz.: *tai aš nueisiu ant to galo špikdamio ir atsistosiu, ir šauksiu* ‘tai aš nueidavau ant to galo špikdamio, t. y. pylimo upėje, ir atsistodavau, ir šaukdavau’.

4. **Vokiečių kalbos poveikis.** Aiškesnių vokiškų bruožų pateikėjos tekste pasitaiko mažai, nors ji laisvai kalba vokiškai, keletą metų per karą praleidusi Vokietijoje. Ryškiausiai jaučiamas vokiečių kalbos poveikis – nedidelis skardžiųjų priebalsių paduslėjimas. Negalima teigti, kad vietoj skardžiųjų priebalsių visur tariami duslieji, bet tarpiniai tarp skardžiųjų ir dusliųjų, šiek tiek aspiruoti, priebalsiai vartojami ištisai. Tai būdingas daugelio Klaipėdos krašto kalbėtojų tarimas, suteikiantis jiems savotiško, iš kitų tarmių išskiriančio, kalbos atspalvio. Dar iš fonetikos ypatybių paminėtini ir dažniau pasitaikantys nepailgėję ar menkliau tepailgėję kirčiuoti balsiai *a*, *e*, kuriuos tyrėjai taip pat sieja su vokiečių kalbos poveikiu (Zinkevičius 1983: 120; priešingą nuomonę žr. Vitkauskas 1987: 130).

Kalbėdama lietuviškai, neretai pateikėja įterpia vokiečių kalbos žodžių ar net ištisų frazių. Tokio tipo reiškiniai sociolingvistikos specialistų įprastai vadina mi kodų kaita. Nors termino apibrėžimas įvairiuose šaltiniuose gerokai įvairuoja (plg.: Pažūsis 1980: 22–33; Grumadienė 1996: 194–195, Karaliūnas 1997: 320–326; termino apibrėžimų apžvalgą žr. Urnėžiūtė 1998: 131–135), visi autoriai mini kitos kalbos (ar kalbos atmainos) vienetų įterpimą ar perėjimą nuo vienos kalbos prie kitos. Kodo keitimas beveik visada susijęs su kalbėjimo akto aplinkybėmis: pokalbio tema, vieta, pašnekovais ir t. t. (Karaliūnas 1997: 321–326). Tai pastebima ir aptariamojo idiolekto tekstuose: vokiškų žodžių ir frazių pagausėja kalbant apie buvimą ir tarnavimą Vokietijoje, vokiečių laikus⁵, pvz.: *jau mūs auslenderių* (= užsieniečių) *nepriėmė, jis lietuviškai perfekt* (= puikiai) *kalbėjo, mes jau skaitėmės štatėnos* (= be pilietybės), *paėmė mane į Tiltę, į Arbeitamtą* (= darbo biržą), *duok fotę* (= koją), *fotę, kitą duok fotę*.

5. Išvados. Apibendrinant pateiktojo idiolekto analizę, galima padaryti keletą išvadų.

Net ir ilgą laiką gyvenant svetimoje kalbinėje aplinkoje, vis dėlto gerai išlaikomos „pirmosios kalbos“ – motinos gimtosios šnektos ypatybės. Idiolekte dominuoja šiaurinių vakarų aukštaičių kauniškių – veliuoniškių šnektą (motinos gimtoji), nors nuo pat gimimo ji gyveno aplinkoje, vartojančioje ir kitas lietuvių kalbos atmainas, ir vokiečių kalbą. Išlaikytos svarbiausios Veliuonos šnektos fonetikos ypatybės. Tėvo gimtosios šnektos (pietinių kauniškių – kapsų) ypatybių pastebima mažiau.

Fonetikos lygmenyje iš artimos kalbinės aplinkos – žemaičių šnektų – perimtos ir sustiprintos tos ypatybės, kurios neprieštarauja gimtosios šnektos sistemai. Pavyzdžiui, pozicinis balsių [i], [u] atvirumas, būdingas veliuoniškių šnektai, aptariamajame idiolekte dar sustiprinamas – atvirieji [i], [u] vartojami nuosekliai, kartais platinami iki [o], [e]. Pasitaiko žemaitiškų kirčiavimo, morfologijos ir sintaksės ypatybių.

Vertinant bendrąją idiolekto situaciją, galima teigti, kad jame pastebima

⁵ Žr. pridedamų tekstų 3-ią pavyzdį.

mažai svetimos įtakos: beveik nėra tikrų žemaitybių, vokiečių kalbos poveikis pasireiškia beveik tik leksikos lygmenyje (vartojama daugiau vokiškų žodžių).

Tekstų pavyzdžiai

1 pavyzdys

tie viētinei kalbē jū⁶ visi vó·kiečū· | daugumā vokiečū· kalbà nēbó.⁷ ne_ lietūvu. mo.kī·klu. bō. bō. vó·kiško.(s)⁸ šū·lēs⁹ | āš i_vó·kiška mo.kī·kla¹⁰ ē.jāū.¹¹ mānų vārds i_vó·kiškas | 'ē·ri,ka bet_ēsū katalīkī | ne_ne_lūteró·nī tzi_tie_visi viētinei ir_ā lūteró·nai | o_mēs¹² mes_ēsam katalīkai [O mums sakē, kad čia prieš karą išvis lietuvių nebuvo?] prieš_kā.ra | prieš_kó·ki.¹³ kā.ra [Prieš antrą?] prieš_añ.tra kā.ra būvz¹⁴ atvažiudavų lietūvei čē pas_tu_bū.ru.¹⁵ tarn.ūt čē bū·rai tie viētinei evangēli-- lūteró·nai | čē daugā.ūsei visi lūteró·nai gi.vā. nū -- pas_jūos atvažiudavų | nū iž_dīžō·šos *lietuvōš,dārbi·niñ.kai kur_tēp neturē_jū kó·kū prfēsijōs | niēkū | pas_ú·kininka tarn.ūt | i_bērna-- bernā. -- mānų mamā čē tarn.ā.vū | i_tē.vas tarn.ā.vū nu_tē.vas jāu_bōūū¹⁶ gēškelietis | jiz_bō. biški pamó·kīts | jiz_bō. trīs klasēs bā.ī.ges īi(s)_sāvū jāunī·štē. da_tē. *ānta'nā.ve visūs | visūs vaikūs išmo.kīnū rā.šta¹⁷ nu_bet_viš_tiek | dārbū_to. prie_šmāzō·nos laikū· | visur būūū blō.g-- | *lietuvōi būūū labzī. suñ.ku | sunkūs pragi.vā.nims¹⁸ visi lē.kī čē i_ta *klai.pēdos krā.šta -- nu_tzi_mānū tē.vas tenūis¹⁹ *bā.ltupē. nuos tarn.ā.vū | tē·tōk-- prē prē *viešvilē's neto.lī tarn.ā.vū -- susipažīnū tei su_sāvū | su_mānū mamā | jū^odu ir_apsīvedī [O mama iš kur buvo atvažiavus?] iš_·velūōno.s tēp_jāu jīē_čē susipažīne | apsīvedī_čē | i_čē vīsa lai.ka gi.vā. nū [O tai iš tų būrų, kaip sakot, tai jau lietuvių nebuvo?] nu_tē_jiē | skaī.tēs neva_lietūvninkais | bet_jiē | tarp_sāves kalbē_jū visi vó·kiškai ne_vīenu | tzi_kāt āš_nežinaū. ne_vīenu ne_vīenu vaī.kū | ne_vīenc_mēs namiē | āš_pareinū pas_mā.mā i_vīdu²⁰ | me_s_kal.bam lietūviškai | mes_išē.ī.nam laū.k | mes_kal.bam su_tai.s bū.ru vaikai.s vó·kiškai

2 pavyzdys

[O mokykloj mokētēs?] mó·kāusi | septī_nes klasēs vó.kiečū· iš-- [Ir vokiškai?] tik_vó·kiškai kadā. ŋgi nebūūū tu_lietūvu. būūū vāt *smaliniñ-- | *smaliniñ.kuos jāu_no.rē.jāu eit i_lietūvu mo.kī·kla_jāu | padā.rē²¹ te_lietūvu mo.kī·kla | be(t)_trīždešims deviñ.tais²² užē.mī *hītle.ris bu-āū. dvi·likos mā.tu. nū_jāu_ir_nāpsimó·ka | kzip_jāu *hītle.ris užē.mī | *hītle.ris užē.mī užē.mī užē.mī užē.mī | kó·vū mē·nesi apē_dvīdešimta

⁶ Sutrumpėjusiose galūnėse daugiausia vartojami trumpieji atvirieji balsiai *i, u*. Tai pagrindinė veliuniškių šnektos ypatybė. Toks žodžio galo tarimas tekste dominuoja.

⁷ Toks žodžio sutraukimas labai būdingas pazanavykio kapsų šnektoms, veliuniškių plote pasitaiko retai.

⁸ Uždarosiose galūnėse beveik sistemingai išlaikomi pusilgiai *o, e*. Tai pietiniams kauniškiams būdinga ypatybė.

⁹ Mokyklos. Germanizmas.

¹⁰ Nekirčiuotų galūnių balsių *-q, -ę* trumpinimas iki trumpųjų – būdinga šiaurinio arealo šnektų ypatybė. Pietinėse kauniškių šnektose būtų išlaikomi pusilgiai balsiai. Tekste trumpinama sistemingai.

¹¹ Aiškios tęstinės priegaidės, būdingos veliuniškiams ir pietų žemaičiams, negirdėti. Priegaidės labiau primena pietines kauniškių šnektas.

¹² Nepailgėję balsiai *a, e* viensiemeniuose žodžiuose būdingi Klaipėdos krašto ir pietų žemaičių šnektoms.

¹³ Nekirčiuotų galūnių balsiai *-i, -ų* dažniau išlaikomi pusilgiai. Tai tekstą labiau sieja su pietinėmis kauniškių šnektomis.

¹⁴ Pavartota galūnė, būdinga Klaipėdos kraštui ir pietų žemaičiams, bet plg. kitą žodį – jau vartojamas kitam arealui įprastas variantas.

¹⁵ Žemaitiška sintaksinė konstrukcija *pas + kilmininkas*. Greta vartojama ir *pas + galininkas* – plg. kitą sakinį.

¹⁶ Stiprus kirčiuoto baltosios platinimas būdingesnis žemaičių šnektoms.

¹⁷ Pietinėms kauniškių šnektoms būdingas veiksmo žodžio valdymas.

¹⁸ Baltosios balsis *ę* prieš tolesnį minkštąjį priebalsį tariamas būtent Veliuonos apylinkėse. Trumpojo baltosios išmetimas *o* kamieno galūnėse būdingas visoms šiaurinio arealo šnektoms.

¹⁹ Labai „suvalkietiška“ forma, vartojama pietinėse kauniškių šnektose.

²⁰ Plg. 11 išnašą. Iki trumpojo *u* trumpinama rečiau, bet pasitaiko ir tokių atvejų.

²¹ Pastebimas atvirųjų galūnių įvairavimas. Čia pavartota būdinga Klaipėdos krašto šnektų galūnė.

²² Skaitvardžių kirčiavimas pagal antrąją kirčiuotą būdingas žemaičių šnektoms, pietinių kauniškių būtų kirčiuojama *devintais*.

tei(p)panašeĩ. | užę̄jũ iki v̄isa | iki v̄a.saros | iki gegũžę.s išę̄jãũ. paskuĩ atòsto.
 go.s bùũũ | rùdenĩ: jãũ mùs | lietuva.ićus²³ neprię̄.mĩ neprię̄.mĩ *h̄itle.ris i
 mo.kĩ.kla mes_ėsam 'au.sleñde,rėi²⁴ | švetimtaũ.ćei jãũ mùs vokiećę̄. neprię̄.mĩ
 i_mo.kĩ.kla jãũ mùs lietuũs labaĩ. skřãũ.dĩ jãũ_ćę̄ *vokietiję̄ o_o_ũtos šišo.
 niškũs nię̄ks neskrãũdĩ | kzip_jie_ę̄ju i_mo.kĩ.kla vo.kiećũ. | teip_jie_ę̄ju o_o
 mùs | mę̄s | kur_mũ.su te.vai. bùũũ atvažę̄.ve iž_dĩžõ.sos *lietuõ.s | jãũ_viĩ
 kã.tureždešim̄.tais mã.tais keĩ.te.s | važę̄.vũ i_ *lię̄tuva adgaĩ. | bõ. keitimas |
 o_ĩš_ *lietuõ.s luterõ.nus pripa_žĩnũ *h̄itleris_kzip vó.kiećũs jie_parvažę̄.
 vũ_ćę̄ | bùũũ keitimas i_ *vo.kietiję̄ o_jie_kalbę̄t vó.kiškai ne_mũ. ne_mã.
 nemo.kę̄jũ

3 pavyzdys

nũ_tzi atvažę̄.ũo(m) mã.s | atvežę̄ i_ *saksõn̄ije | i_tõ.ki. mię̄sta *xale | i
 dabař. acimenu ta_ *xale perõne sustõjũ tas_traukiniĩ.s | vienaĩ perõne_te. |
 šešõ.liktas perõnas ma_atrõ_dũ | ta_nũmari acimenu atjõje to.ks_es_ėsininks
 | an_tõ.kũ gražaũs á.rkly | tas_ařklĩ.s ti(k)_gražeĩ. paža'bõtas | v̄iska | i
 tõ.ke põ_ņę̄²⁵ | tip_tip_tip šalæ_to. | šalæ to_es_ėsininkũ aĩ.na viĩ žũ.ri | ir_ãš
 gá.lva²⁶ iškĩšũ nõ.ru | s^qkaũ | ir_ãš nõ.ru pažu.'rę̄t tõ.ke žinãĩ | pacã.nkũ ta
 põ_ņę̄ i_mãne pašižũ.ri²⁷ ir_sã.kõ tam_es_ėsininkui | bleĩb | bleĩb dõx štę̄.ĩn
 bleĩb dõx štę̄.ĩn²⁸ | sã.kũ | rũ.f mi^{ę̄} das_mę̄.txen²⁹ sustõ.k | sã.kũ | pašaũ.k ma_
 ta_mergãite | kur_gá.lva dabař. iškĩšũ sã.kũ | kõm | kõm dõx xi^{ę̄} | kõm dõx
 xi^{ę̄} ³⁰ o_ãš v̄iska suprantũ | kiĩ nemo.kę̄jũ vó.kiškai daũ.k | o_ãš mo.kę̄jãũ
 perfę̄kt³¹ vó.kiškai | su_vaikaĩ.s lã.kste^m vó.kiškai zi_gefę̄lt mi^{ę̄} zę̄.³² | sã.kũ
 | ji_mã. labaĩ. patiĩ.ka ir_ãš miĩliũ | geraĩ. | ka_tõĩ aš_tau tik_patin'kũ ba
 miĩliũ | gál.vę̄š | vé.lne(s) žĩnũ kur_išvę̄š mãne jãũ_ka_ćę̄ | nons_viduri^{ę̄}
 *saksõn̄ijos mãne palĩks nã_tai ji_mãne pasilĩkũ | ir_tàs_jãũ | pã_ę̄.mi_jis |
 mai't aš_jãũ | i_kni'ga bõvõ itrã.ukta mãnũ ta_ã.drõsa | nũmari jãũ_užrã.
 ši_to. to_šalõnũ ir_ę̄i.pãdavĩ tuos_dokũmentus | ir_ji_mãne sũ-- | nuę̄_ũm
 i_tõke kupę̄. | pasaĩ.dĩ ta_taksĩ.land kã.ture'ždã.šimts keliĩ.tais tas_mã.tais
 bũvũ | musę̄t_ar trećę̄is | trećę̄is taz_gal_bũvũ | ař_jãũ ketvĩři jãũ_bõ. tã(i)_
 ji_mãne | pãskui su_traũ.kiĩnu parvažę̄.ũũm i_tõki mię̄sta | *vię̄řfõrtas tai_te_
 ižbuvaũ. paš_ję̄ iki_kã.ru pabaigõ.s

Literatūra

1. Atkočaitytė D. Pietų žemaičių raseiniškių prozodija ir vokalizmas. Vilnius, Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002.
2. Bacevičiūtė R. Šakių šnektos prozodija ir vokalizmas, Vilnius, Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
3. Grinaveckis V. Mažosios Lietuvos tarmės, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 486–499.
4. Grumadienė L. Sociolingvistika ir kalbos kultūra, *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*, Vilnius, Gimtoji kalba, 1994, p. 5–13.
5. Grumadienė L. Sociolingvistinis dabartinės šnektamosios lietuvių kalbos tyrimo aspektas, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 36, 1996, p. 190–198.
6. Kairiūkštytė A. Klaipėdos krašto kaimo vietovių apgyvendinimas pokario metais, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 339–371.

²³ Visam kauniškių plotui būdingas neiginio galininkas.

²⁴ Vokiškų žodžių vartojimas ypač padažnėja, kai kalbama apie su vokiečių kalba susijusias realijas (žr. kitą tekstą). Greta pašnekovui paaiškinta lietuviškai.

²⁵ Dėl tokių galūnių įvairavimo. Čia būdingiausioji Klaipėdos krašto.

²⁶ Skardieji priebalsiai visame šiame tekste tariami daug dusliau ir su didesne aspiracija.

²⁷ Tolimoji priebalsių asimiliacija.

²⁸ *Palauk, sustok* (vok.).

²⁹ *Pašauk man tą mergaitę* (vok.).

³⁰ *Ateik čia* (vok.).

³¹ *Puikiai* (vok.).

³² *Ji man labai patinka* (vok.).

7. Karaliūnas S. *Kalba ir visuomenė (Psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai)*. Vilnius, Lietuvių kalbos institutas, 1997.
8. Kaukienė A. *Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmė*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.
9. LKA, 1982 – *Lietuvių kalbos atlasas 2: Fonetika*. Ats. red. K. Morkūnas. Vilnius, Mokslas.
10. LKA, 1991 – *Lietuvių kalbos atlasas 3: Morfologija*. Ats. red. K. Morkūnas, Vilnius, Mokslas.
11. LKT, 1970 – *Lietuvių kalbos tarmės (chrestomatija)*, Vilnius, Mintis.
12. LŽTP, 1933 – *Lietuvių žvejų tarmė prūsuoje*, surašė J. Gerullis, Ch. Stangas. Kaunas, Švietimo m-jos knygų leid. komisija.
13. Pažūsis L. Kodo keitimo lingvistiniai aspektai, *Kalbotyra* 31(3), 1980, p. 22–33.
14. Ramonienė M. Nuostatos dėl bendrinės kalbos ir tarmės: Joniškėlio atvejis, *Kalbos kultūra* 79, 2006, p. 137–148.
15. Salys A. 1992. *Raštai 4: Lietuvių kalbos tarmės*. Red. P. Jonikas, Roma, Lietuvių katalikų mokslo akademija.
16. Senkus J. 2006. *Kalbotyros darbai*, Vilnius, Lietuvių kalbos institutas.
17. Urbanavičiūtė Ž. Priebalsių kietinimas Prūsų Lietuvos tarmėse, *Baltistica* 6 (2), 1970, p. 147–166.
18. Urnėžiūtė R. 1998. Kodų kaita joniškėčių šnekamojoje kalboje, *Kalbotyra* 47(1), p. 131–142.
19. Vidugiris A. 1998. Zanavykai – sūduvių ar žemaičių palikuonys. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, p. 40, 22–31.
20. Vitkauskas V. Socialinių faktorių įtaka tarminei leksikai. Lietuvių kalbotyros klausimai 19, 1979, p. 111–117.
21. Vitkauskas V. Mažmožis VIII: [apie Klaipėdos krašto nepailgėjusių *a, e* tarimo kilmę], *Baltistica* 23(2), 1987, p. 130.
22. Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius, Mintis, 1966.
23. Zinkevičius Z. 1983. Dėl lietuvių kalbos kirčio ir priegaidžių raidos, *Baltistica* 19(2), p. 120–122.
24. Zinkevičius Z. 1994. *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
25. Zinkevičius Z. 2002. Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės, *Rinktiniai straipsniai*, Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija, p. 444–448.

Klaipėdos krašto aukštaitiškosios dalies naujosios tarmės formavimasis

Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)

Lietuvių kalbos institutas

Straipsnyje apžvelgiama buvusio Klaipėdos krašto aukštaitiškosios dalies (Klaipėdos krašto aukštaičių) dabartinė tarminė situacija. Tyrimas atliktas 2003–2005 metų ekspedicijų duomenimis. Daugiausia dėmesio straipsnyje skiriama fonetikos ypatybėms, atkreipiamas dėmesys į kai kuriuos būdingesnius morfologijos bei sintaksės bruožus. Tarminių įrašų analizė parodė, kad tradicinė Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmė šiose vietovėse negrįžtamai pakitusi. Vykstant įvairiems migracijos procesams šioje teritorijoje kelių kalbinių bendruomenių pagrindu susiformavo naujas tarminis klodas, kurio kitimas tebevyksta iki šiol.

Naujojo dialekto iš esmės negalima priskirti nė vienai iš dabartinių lietuvių tarmių, čia konkuruoja vakarų aukštaičių ir žemaičių šnektų ypatybės, iki šiol juntama ir vokiečių kalbos įtaka. Buvusi Klaipėdos krašto aukštaičių teritorija dabartinės tarmės požiūriu nėra vienalytė – jos rytinei daliai daugiau būdingos vakarų aukštaičių kauniškių ypatybės, vakarinėje dalyje labiau dominuoja žemaitiškos ypatybės. Tačiau yra tam tikrų fonetikos, morfologijos ir sintaksės ypatybių, vienijančių visą buvusį Klaipėdos krašto aukštaitiškąjį plotą.

Įvadinės pastabos

Lietuvių dialektologijos darbuose Klaipėdos krašto¹ tarmės aprašomos kaip labai išskirtinis regionas, pasižymintis kelių kalbinių bendruomenių sąveika ir vokiečių kalbos įtaka. Šiam regionui skirtų darbų nėra gausu, daugiau apie jį rašyta ankstesniųjų metų tyrėjų. Dabar dažniausiai (ir visiškai pagrįstai) manoma, kad senųjų vietinių gyventojų jau nebelikę, o naujieji atsikėlėliai iš kitų tarmių nesulaukia reikiamo dialektologų susidomėjimo.

Lietuvių kalbos instituto dialektologams 2003–2005 metais dalyvaujant projekte *Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva* ir gavus lėšų² ekspedicijų organizavimui, pabandyta iš naujo pasigilinti į šį regioną. Per trejus metus pavyko apvažiuoti beveik visą aukštaitiškąjį³ KK plotą (ekspedicijos Smaliniškuose, Pagėgiuose ir Juknėičiuose⁴).

Tyrimo metu nustatyta, kad tarminiu požiūriu šis plotas šiandien ypač nevienalytis. Dažno pateikėjo kalboje susipina skirtingų tarmių klodai. Daugumos tirtų pateikėjų šaknys yra už KK ribų. Čia jie pateko įvairiais keliais: tėvai atėjo čia tarnauti, sukūrė šeimas ir liko gyventi; pokario metais sovietų valdžios įsakymu buvo atkelti ištisomis bendruomenėmis; patys atsikėlė čia gyventi vėlesniuoju laikotarpiu.

Perspausdinama iš: Bakšienė (Bacevičiūtė) R. Klaipėdos krašto aukštaitiškosios dalies naujosios tarmės formavimasis, *Žmogus ir žodis, Didaktinė lingvistika* 14 (1), Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2012, 19–23.

¹ Toliau – KK.

² Finansavo Valstybinis mokslo ir studijų fondas.

³ Žemaitiškosios KK tarmės straipsnyje neapptariamos.

⁴ Tirti ne tik minimi punktai, bet ir visi aplinkiniai kaimai.

Daug žmonių, prieš karą gimusių KK, teigė, kad jiems sunku pasakyti, kuri kalba – vokiečių ar lietuvių – yra gimtoji. Dažniausiai pateikėjai sakosi abi kalbas pradėję vartoti kartu. Analizuojant kalbinę situaciją, svarbus veiksnys yra priklausymas religinei konfesijai, nes skirtingų tikėjimų atstovai gana nevienodai vertina kalbų vartojimo sritis, ypač vokiečių kalbos paplitimą tam tikrais laikotarpiais. Kalbantis su pateikėjais, neretai teko išgirsti, kad evangelikų liuteronų nuostata vokiečių kalbos atžvilgiu yra teigiamesnė negu katalikų.

Šio straipsnio tikslas – aptarti 2003–2005 m. tyrimo rezultatus, remiantis empiriniais duomenimis (įrašų perklausa ir transkribuotais tekstais), ir pabandyti apibūdinti dabartinę KK aukštaitiškosios dalies tarminę situaciją. Smulkesnieji tyrimo uždaviniai:

- 1) išsiaiškinti, ar dabartiniame tarminiame kalbėjime pastebimos senosios KK aukštaičių ypatybės ar jų liekanos;
- 2) nustatyti, kurių dabartinių tarmių ypatybės dominuoja šiame regione;
- 3) pabandyti apibrėžti šio regiono vietą dabartinėje lietuvių tarmių klasifikacijoje.

Senosios KK aukštaičių tarmės savitumas

Dabartinei Lietuvos teritorijai priklausanti KK aukštaitiškoji dalis nusitęsia ilgu ruožu palei Nėmuno upę į vakarus nuo Smaliniūnų miestelio (Jurbarko rajone) iki Šilutės rajono pakraščių. Prie Smaliniūnų esantis mažas Šventosios upelis iki Antrojo pasaulinio karo buvo Lietuvos ir Vokietijos riba.

Tradiciškai pagal dabartinę lietuvių tarmių klasifikaciją šis plotas dėl pagrindinių ypatybių (*ie, uo* ir *q, ę, an, am, en, em* išlaikymo) iki šiol priskiriamas prie *vakarų aukštaičių kauniškių* (Zinkevičius, 1994, 33) ir vadinamas *Klaipėdos krašto aukštaičiais*. Etnografų, etnologų, kitų Mažosios Lietuvos tyrinėtojų darbuose ši etninė lietuvių grupė dažnai vadinama *lietuvininkais* (plg. Matulevičius, 1995, 130). Anksčiau šiose apylinkėse dar buvo nemažai vakarų žemaičių ir, aišku, vokiečių.

Nors, kaip minėta, literatūros apie KK aukštaičius nelabai daug, tačiau aprašyta nemažai šio krašto savitų ypatybių, besisiejančių su Rytų Prūsijos tarmėmis, vakarinio žemaitiškojo arealo bei vokiečių kalbos įtaka. Deja, kalbėdami apie šį plotą tiek ankstesniųjų, tiek vėlesniųjų metų dialektologai paprastai mini, kad tai nykstanti tarmė.

Kaip savičiausios šio ploto ypatybės, dažniausiai aprašytos daugelyje darbų, nurodoma ypatingai minkšto, vadinamojo „vidurinio“, *l* tarimas visose pozicijose, nedidelis kitų priebalsių minkštumas prieš užpakalinės eilės balsius, balsių *é, o* atliepimai nuo žemaitiškųjų *ie, uo* iki jau beveik išnykusių *ei, ou / ɛi, ɔu* bei vietininko linksnio keitimas prielinksnio *i* su galininku konstrukcija (Grinaveckienė, 1962, 161–163; Zinkevičius, 1966, 73, 153; 1994, 33; LKT, 1970, 27; LKTChr, 2004, 37; VAKKKA, 2005, 137).

Toliau įvairiuose darbuose minimas KK aukštaičių tarmės vokalizmo ir konsonantizmo ypatybes apžvelgsime išsamiau ir pabandytume nusakyti jų santykį su šių dienų tarme.

Vokalizmas

Kaip viena iš būdingiausių KK aukštaičių bei kai kurių Prūsijos lietuvių tarmių ypatybių nurodomas bk balsių *ę, o* ir *ie, uo* tarminių atitikmenų sutapimas. Abi poros neretai tartos vienodai – *ie, uo / ę, o* arba tik šiam kraštui būdingi saviti diftongoidai *ei, ou / eⁱ o^u* (Zinkevičius, 1966, 86; 1994, 33; LKTChr, 2004, 37; VAKKKA, 2005, 137).

Naujai įrašytuose tekstuose iš KK senųjų diftongoidų *ei, ou / eⁱ o^u* jau, deja, nepasitaikė išgirsti. Tačiau minimos garsų poros čia iš tikrųjų „painiojamos“ daugelio kalbėtojų ir tariamos labai įvairiai. Bk balsiai *ę, o* gali būti atliepiami *ie, uo / i^e, u^o*, dvibalsinimo gali ir visai nebūti. Neretai keleriopas tarimas pasitaiko to paties pateikėjo kalboje, pvz.: *netuōlę / net^uōlę / netōlę* ‘netoli’. Nuoseklus dvibalsinimo atvejų daugiau vakarinėje aptariamojo ploto pusėje. Tekstuose dar labiau įvairuoja bk dvibalsių *ie, uo* atitikmenys. Pasitaiko ir pavyzdžių su aiškiais *ie, uo*, tačiau neretai tariama *iū uu- / i^u, u^u* arba netgi *ę, o*, pvz.: *nūka / nūka* ‘nieko’, *katrīl* ‘katrie’, *vi.nū.leka* ‘vienuolika’, *tai_tē.k* ‘tai tiek’, *nē.ks* ‘niekas’. Sunku pasakyti, ar tai senas reiškinys, ar atsiradęs naujai dėl žemaičių šnektų ar vokiečių kalbos įtakos, tačiau aiškaus šių garsų skyrimo dabartinėse tirtose KK šnektose irgi nėra. Kaip žinoma, aukštaitiškasis Mažosios Lietuvos plotas skilo į dvi ryškias patarmes: pietinę (pietrytinę) – baltsermėgių ir šiaurinę (šiaurvakarinę) – striukių (Zinkevičius, 1994, 34; Zinkevičius, 2002, 444). Aptariamąsios KK apylinkės priklausė striukių patarnei, kurios skiriamoji ypatybė buvo nekirčiuotų galūnių trumpinimas (LŽTP, 1933, XII–XIV; Zinkevičius, 2002, 446).

2003–2005 m. užrašytų pateikėjų kalboje taip pat pastebimas vienoks ar kitoks nekirčiuotų galūnių trumpinimas. Tai plati galūnių trumpėjimo banga, einanti iš šiaurės iki pat buvusių striukių ploto. Tačiau dabartinėse KK aukštaitiškiosios dalies šnektose sutrumpėjusių balsių kokybė gana įvairuoja. Balsiai *q, ę* tiesiog trumpėja iki trumpųjų, pvz.: *vó.kiška mo.kī.kla* ‘vokišką mokyklą’. Tačiau bk *o, e* gali būti atliepiami įvairiai – *i, u*: *kalbė.jū* ‘kalbėjo’, *mānu* ‘mano’, *katalikī* ‘katalikė’, *lē.kī* ‘lėkė’; *e, a*: *būva* ‘buvo’, *turė.je* ‘turėjo’; *ę, o*: *atvežė* ‘atvežė’, *pō.nę* ‘ponė, t. y. ponia’, *sō.knę* ‘suknė, t. y. suknelė’, *sā.ko* ‘sako’, *bō.vō* ‘buvo’.

Ilgųjų balsių trumpinimas neretai pasitaiko ir uždariosiose galūnėse, ypač veiksmažodžių formose, rečiau daiktavardžių daugiskaitos įnagininko linksnyje, pvz.: *užá.ugum* ‘užaugome’, *gi.vā.num* ‘gyvenome’, *vá.lgim* ‘valgėme’, dažnai apibendrintai vartojama žemaitiška galūnė *-ums*: *kó.jums* ‘kojomis’, *su_tum_lazdūm* ‘su tomis lazdomis’.

Su galūnių trumpėjimu sietinas ir trumpųjų balsių išmetimas ar numetimas nekirčiuotose galūnėse. Trumpasis balsis *a* dažnai išmetamas iš vardažodžių vienskaitos vardininko formų, pvz.: *pamó.ki.ts* ‘pamokytas’, *pragi.vā.nims* ‘pragyvenimas’, *vīenc* ‘vienas’ ir kt. Dažnai taip pat tariami ir veiksmažodžiai, pvz.: *isitrá. uk* ‘išsitraukia’, *bū.n* ‘būna’, *neī.n* ‘neina’.

Ši ypatybė būdinga ne tik aptariamosioms KK šnektoms, panašiai nekirčiuotas galūnes iki šiol trumpina ir daugelis žemaičių bei vakarų aukštaičių kauniškių. A. Salio nuomone (1966, 37), šis galūnių trumpinimas vykęs ne seniau negu XVII a. Į visą Mažosios Lietuvos striukių patarmę bei Didžiąjį Lietuvai priklausančias

vakarų aukštaičių kauniškių šnektas galūnių trumpinimo banga aiškiai yraėjusi kartu (Vidugiris, 1998, 30).

KK aukštaičių ir žemaičių šnektose dažniau buvo neilginami kirčiuoti balsiai *a*, *e* (Zinkevičius, 1966, 107; 1994, 122). Ši ypatybė iki šiol taip pat pastebima daugelyje aplinkinių šnektų: pietų žemaičiai dažniausiai neilgina šių balsių vienskiemeniuose žodžiuose, daugiau nepailgėjusių balsių pasitaiko ir vakarų aukštaičių kauniškių šnektose.

Užrašytuose KK tekstuose taip pat neretai pasitaiko nepailgėjusių kirčiuotų *a*, *e*. Dažniausiai tokie atvejai fiksuojami vienskiemeniuose (arba sutrumpėjusiuose) žodžiuose, pvz.: *mēs* 'mēs', *kēp* 'kēpa', *krāšt* 'krāštą'; tačiau vienas kitas yra ir daugiaskiemenis, pvz.: *mētais* 'mėtais', *gāteru* 'gāteriu, t. y. medienos pjovimo staklėmis'.

Dar viena aprašomojo ploto ypatybė – aiškiai pastebimas balsių *i*, *u* atvirumas. Daugeliu atvejų tariami tik šiek tiek paplatėję *ī*, *ū* – tokie, kokie yra įprasti šiaurinei kauniškių daliai ir jiems artimoms žemaičių šnektoms. Pasitaiko ir tikrų žemaitiškų *ę*, *o* (plg. Zinkevičius, 1994, 91–93), pvz.: *sōknę* 'suknė, t. y. suknelė', *bō.va* 'buvo' ir kt. Tai lietuvių kalbos ploto viso šiaurės vakarų arealo ypatybė.

Konsonantizmas

Iš savitų konsonantizmo bruožų, būdingų aprašomosioms šnektoms, pirmausia minėtinos ypatybės, susijusios su priebalsių minkštumu. Kaip jau minėta, viena iš dažniausiai nurodomų literatūroje – labai minkšto „vidurinio“ *l* tarimas visose pozicijose, tiek prieš priešakinės, tiek prieš užpakalinės eilės balsius.

Kaip rodo įrašai, šis garsas iki šiol dažnas šio krašto pateikėjų kalboje, dažniau vartojamas jotinio minkštumo pozicijoje, t. y. prieš užpakalinės eilės balsius, pvz.: *kaība* 'kalba', *mī.ītu* 'miltų', *apselū.tiškai* 'absoliutiškai, t. y. visiškai', **i-īx.ūksarġus* 'į Laūksargius', **šīlūtēs* 'Šilūtės'. Paminkstėję, nors ir nevisiškai minkšti, prieš užpakalinės eilės balsius dažnai tariami ir kiti priebalsiai, dažniausiai *š*, *ž*, *d*, *t*, *r*, pvz.: *maišai* 'maišai', *mažai* 'mažai', *do.vañū* 'dovanų', *išřu.kī.dava* 'išrūkydavo'.

Dialektologinėje literatūroje taip pat jau seniai pastebėta, kad vakarinėse lietuvių tarmėse minkštieji priebalsiai vartojami kiek kitaip negu rytinėse. Yra aprašyta tai, kad vakarinės žemaičių šnektos, KK aukštaičiai silpniau minkština priebalsius asimiliacinio minkštumo pozicijoje, t. y. prieš priešakinės eilės balsius (plg. Zinkevičius, 1966, 157; 1994, 122; Urbanavičiūtė, 1970, 165; Grinaveckis, 1995, 490). Netgi vakarų aukštaičių kauniškių plote priebalsiai prieš priešakinės eilės balsius tariami šiek tiek kietesni negu rytinėje Lietuvos dalyje.

Klausantis naujų įrašų, taip pat dažnai girdėti, jog KK aukštaitiškame plote jaučiama silpnesnė priebalsių minkštumo koreliacija su priešakinės eilės balsiais. Prieš juos dažnai tariami apykiečiai priebalsiai, kartais ir visai kieti. Ypač dažnai prieš priešakinius balsius kietai tariamas *r*, pvz.: *rē.t.t* 'retinti', *pareinū* 'pareinu'. Šiuo atveju priebalsis *r* klausantis atrodo panašus į artikuliuojamą „vokiškai“, t. y. ne liežuvio priešakine, bet užpakaline ar vidurine dalimi.

Aprašomosioms tarmėms būdingas ir kietųjų priebalsių vartojimas jotinio minkštumo pozicijose.

Kalbininkų darbuose jau anksčiau pastebėta, kad KK šnektose senuosius junginius *bj, pj, vj* ir kt. atliepia kietieji priebalsiai (LKT, 1970, 27). Šis reiškinyss buvo būdingas visoms Prūsų Lietuvos tarmėms.

Intensyviausiai priebalsiai buvo kietinami Kuřšių pamario žvejų šnektose (plg. LŽTP, 1933, 19). KK šnektose šis procesas buvo ne toks sistemingas. Pasak Ž. Urbanavičiūtės (1970, 147–166), dažniausiai priebalsiai buvo kietinami pietvakarinėse Klaipėdos krašto šnektose: Rūsnėje, Šilūtėje, Saūgose, Katýčiuose. Be to, kietinimas daug dažnesnis prieš priesagas ir galūnes negu žodžių šaknyse.

Iš tikrųjų ir dabar šiose vietose, ypač apie Viešvilę, Katýčius, jotinio (neasimiliacinio) minkštumo pozicijose kai kurie priebalsiai neretai ištariami puskiečiai ar visai kieti. Dažniausiai kietai tariami *r, n, v, ž, č*, ypač dažnai – *r*, pvz.: *kėturó-lika* ‘keturiolika’, *lagėřuka* ‘lageriuoka’, *važúokit* ‘važiuokit’, *didžulī* ‘didžiulė’, *muočūtī* ‘močiutė’.

Kaip galima tokio tarimo priežastis neabejotinai minima vokiečių kalbos įtaka, nes joje priebalsiai prieš balsius *σ, w, u* būna tiktai kieti. Kartu įtakos gali turėti ir tai, jog visam vakarinių tarmių arealui, ypač vakarinėms žemaičių šnektoms, būdinga vardažodžių ir veiksmožodžių minkštųjų kamienų *ia, i* nykimo tendencija. Teigiama, kad ir KK apie Šilūtę, Priekulę, Pagėgius šie kamienai jau anksčiau buvo visai išnykę (Urbanavičiūtė 1970, 164). Aišku, kad abu procesai yra veikę vienas kitą, o dabar jau nėra lengva susekti, kuris iš jų gali būti pirmesnis.

Iki dabar ryškiausiai jaučiamas vokiečių kalbos poveikis šioms šnektoms – skardžiųjų priebalsių paduslėjimas ir aspiruotas tarimas. Dažnai tariami tarpiniai tarp skardžiųjų ir dusliųjų, šiek tiek aspiruoti, priebalsiai. Tai būdinga visų KK pateikėjų ypatybė, suteikianti jiems savotišką, iš kitų tarmių išskiriantį, kalbos atspalvį, pvz.: *ušė-ju* ‘užejo’, *puvau* ‘buvau’ (visai duslūs), *apsivedžau* ‘apsivedžiau’ (šiek tiek paduslėjęs).

Prozodija

Iš prozodijos ypatybių, būdingų šių dienų KK aukštaitiškosioms šnektoms, pirmiausia į akis krinta silpna priegaidžių opozicija ilguosiuose kirčiuotuose skiemenyse, ne tik balsiniuose, bet netgi ir dvibalsiniuose bei dvigarsiniuose. Daugiau tokių atvejų pasitaiko galiniuose skiemenyse, visoms tarmėms įprastoje pozicijoje, pvz.: *ė.jau* ‘ėjau’, *labai* ‘labai’, bet yra ir žodžio viduje: *ėida-o* ‘eidavo’, *septinta* ‘septinta’, *džaugėmes* ‘džiaugėmės’.

Galbūt su vokiečių kalbos įtaka galima sieti tai, kad ir šių dienų KK pateikėjų kalbai būdinga savotiška kapota intonacija, tarsi pabrėžiamas kiekvienas frazės žodis. Kalboje taip pat daug šalutinių kirčių. Ypač ryškiai jie girdimi tada, kai pasakojama ekspresyviau, pabrėžiant. Be to, dažnai linkstama kirčiuoti ir vienskiemenius žodžius. Nemažai kirčio atitraukimo atvejų, nors jie nėra sistemingi, pvz.: *pá.mo.kas paruođu* ‘pamokas paruošiu’, *ižbuvum temėtus lai.ku* ‘išbuvome ten metus laiko’.

Morfologija ir sintaksė

Bene stabiliausiai iki šių dienų išlaikyta KK krašto šnektų ypatybė, suteikianti šioms šnektoms labai savitą koloritą, – prielinksnio *i* konstrukcija su galininku, vartojama vietininko reikšme. Ši konstrukcija pasitaiko beveik visų pateikėjų kalboje, pvz.: *i klā.sę bū.dau po. dvīdēšim i daugxu dar vaikūr* ‘klaseje būdavo po dvidešimt ir daugiau dar vaikų’, *kē.pę i. dīdēli pē.čę* ‘kepė didelėje krosnyje’, *kai. tindav(a) anūs i. tō.kūs puodus* ‘kaitindavo juos tokiuose puoduose’.

Dauguma kitų morfologijos ypatybių, būdingų dabartiniam KK aukštaitiškajam plotui, nėra išskirtinės, bet sieja jį su kaimyninėmis šnektomis. Dažnai pramaišiu vartojamos *i* ir *io* kamienų veiksmažodžių formos. Būdingesnis *io* kamienas, pvz.: *turia, mylia*, bet pasitaiko ir atvejų su *turi, myli* (jei vartojamos nesutrumpėjusios veiksmažodžių formos). Beveik sistemingai šnektose vartojamas neiginio kilmininkas, pvz., *kat sviesta negalē.tu. mūšt* ‘kad sviesto negalėtų mušti’. Taip pat paplitusi žemaitiška prielinksnio *pas* su kilmininku konstrukcija, pvz.: *ē.jo aš tarnā.uti pa(s) žmōnū* ‘ėjau aš tarnauti pas žmones’, *pas tų būrų* ‘pas tuos būrus’, *pas Grygulaičių* ‘pas Grygulaičius’.

Išvados

Apibendrinant tirtojo Klaipėdos krašto aukštaitiškojo ploto tarminius požymius, galima bandyti daryti šias išvadas.

1. Tradicinė Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmė šiose vietovėse negrižtamai pakitusi. Senujų vietinių gyventojų, gimusių ir augusių Klaipėdos krašte prieškario laikotarpiu, beveik nebelikę. Vykstant įvairiems migracijos procesams šioje teritorijoje kelių kalbinių bendruomenių pagrindu susiformavo naujas tarminis klodas.

2. Klaipėdos krašto naujojo dialekto iš esmės negalima priskirti nė vienai iš dabartinių lietuvių tarmių, čia konkuruoja vakarų aukštaičių ir žemaičių šnektų ypatybės, iki šiol juntama ir vokiečių kalbos įtaka.

3. Buvusi Klaipėdos krašto teritorija dabartinės tarmės požiūriu nėra vienalytė – jos rytinei daliai (maždaug iki Jūros upės) daugiau būdingos vakarų aukštaičių kauniškių ypatybės, vakarinėje dalyje labiau dominuoja žemaitiškos ypatybės.

4. Tam tikros fonetikos, morfologijos ir sintaksės ypatybės vienija visą buvusį Klaipėdos krašto aukštaitiškąjį plotą, išskirdamos jį iš aplinkinių šnektų.

Literatūra

1. Grinaveckienė E. Kai kurios lietuvių kalbos tarmių ypatybės, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 5, 1962, 147–169.
2. Grinaveckis V. Mažosios Lietuvos tarmės, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas: Litterae universitatis, 1995, 486–499.
3. Kaukienė A. *Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmė*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.
4. LKT – *Lietuvių kalbos tarmės (chrestomatija)*, Vilnius: Mintis, 1970.
5. LKTChr – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
6. LŽTP – *Lietuvių žvejų tarmė prūsiose*, surašė J. Gerullis, Ch. Stan-gas, Kaunas: Švietimo m-jos knygų leid. komisija, 1933.

7. Matulevičius A. Prūsai, lietuviai, vokiečiai ir lenkai Prūsijoje, *Lietuvininkų kraštas*, Kaunas: Litterae universitatis, 1995, 127–212.
8. Salys A. Zanavykai, *Lietuvių enciklopedija* 35, Boston: Lietuvių enciklopedijų leidykla, 1966, 34–38.
9. Urbanavičiūtė Ž. Priebalsių kietinimas Prūsų Lietuvos tarmėse, *Baltistica* 6 (2), 1970, 147–166.
10. VAKKKA – *Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai*, sud. R. Bacevičiūtė, D. Mikulėnienė, V. Saliėnė, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005.
11. Vidugiris A. Zanavykai – sūduvių ar žemaičių palikuonys? *Lietuvių kalbotyros klausimai* 40, 1998, 22–31.
12. Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis, 1966.
13. Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
14. Zinkevičius Z. Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės, *Rinktiniai straipsniai*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002, 444–448.

Sociogeolingvistinis Klaipėdos krašto aukštaičių kalbos tyrimas „Viešvilės apylinkių šnekta“

Laura Geržotaitė

Lietuvių kalbos institutas

Įvadas

Lietuvių dialektologijos darbuose Klaipėdos krašto aukštaičių ploto (taigi ir Viešvilės apylinkių) šnėktos dėl kalbų kontaktų ir tarminės įvairovės nurodytos kaip vienos savičiausių, bet ir vis labiau nykstančių (Salys 1933; 1935; 1946; 1992; Fenzlau 1936; Zinkevičius 1966: 15, 73, 86; 2002a [1989]: 444–448; 2006: 180–194; 2008: 221; LKT 27; LKTCh 37–39, 44; Bacevičiūtė ir kt. 2005: 135–149).

Tyrimo objektas. Šio straipsnio objektas – rytinės Klaipėdos krašto aukštaitiškojo ploto dalies, t. y. Viešvilės (LKA 488), Smaliniūnų (LKA 489) ir Sokaičių (LKA 487), apylinkių šnekta¹.

Tyrimo medžiaga. Tiriamąją medžiagą sudaro daugiau nei 13 valandų trukmės Viešvilės tarmių garso įrašai².

Straipsnyje nagrinėjami ne tik šie, bet ir naujausi Lietuvių kalbos instituto vykdytam tarmių geolingvistiniam projektui per 2012 m. Viešvilės, Smalininkų, Sokaičių, Stygliškių apylinkėse vykusias ekspedicijas sukaupti daugiau nei 27 valandų trukmės tarmių garso įrašai³.

Straipsnio tikslas – aptarti kalbinę tiriamosios dalies situaciją ir patikslinti jos priklausomybę dabartinių lietuvių tarmių atžvilgiu taikant geolingvistinį metodą.

Raktiniai žodžiai: Klaipėdos krašto aukštaičiai, Viešvilė, Smalininkai, lietuvių tarmių klasifikacija, geolingvistika.

Remiantis naujausiais dvidešimtojo amžiaus pradžioje, antrojoje pusėje ir pačioje pabaigoje gimusiųjų pateikėjų kalbos faktais, straipsnyje aptariama rytinės Klaipėdos krašto aukštaičių dalies tarminė situacija. Geolingvistiniu, arba kalbos lokalizacijos, požiūriu kitų patarmių pakraštyje esančio nedidelio aptariamojo ploto tarmės pokyčiai išryškunami palyginus kelių kartų kalbą, taip pat išnagrinėjus šiose apylinkėse apklaustų pateikėjų samprotavimus jų pačių vartojamos kalbos ir jos priskyrimo tarmei požiūriu.

Prieš dešimtmetį kalbininkams ištyrus beveik visą aukštaitiškąją Klaipėdos krašto dalį, nustatyta, kad tarminiu požiūriu Viešvilės ir Smalininkų apylinkių kalba beveik nesiskiria nuo

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos.

¹ Skliaustuose nurodyti skaičiai yra *Lietuvių kalbos atlaso* vietovių (punktų) atitikmenys (žr. LKA I 21–30).

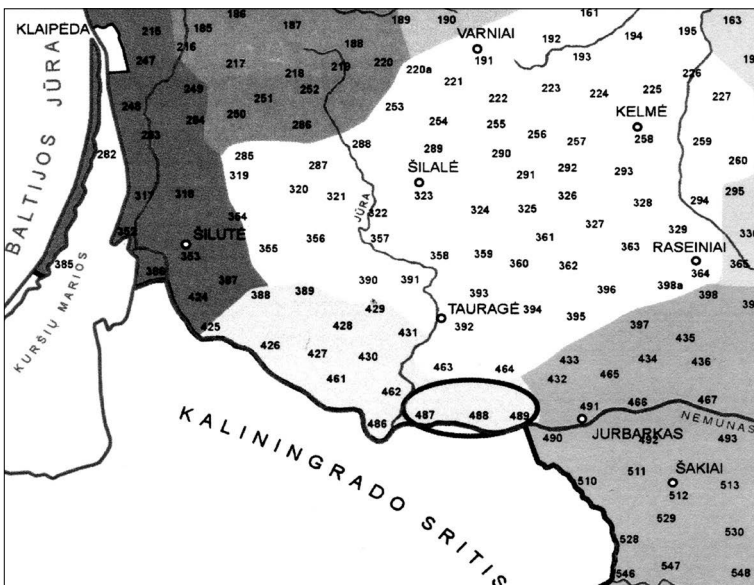
² 2013 m. liepos mėn. Viešvilėje vykusioje ekspedicijoje dalyvavo Lietuvių kalbos instituto darbuotojos – prof. dr. Danguolė Mikulėnienė ir doktr. Laura Geržotaitė, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto studentė Agnė Zakaravičiūtė, ekspedicijos vadovas Algirdas Sinkevičius.

³ Pasinaudota 2012 m. projektui „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028; vykdančioji institucija – Lietuvių kalbos institutas, projekto vadovė prof. dr. D. Mikulėnienė) dr. Ilonos Mickienės Viešvilėje, dr. Ritos Baranauskienės Smaliniūnuose ir Sokaičiuose padarytais tarmių garso įrašais. Įrašai saugomi Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyve.

šiaurinių vakarų aukštaičių kauniškių, ypač Jurbarko apylinkių, kalbos (Vaišnienė 2005: 211). Surinkti tarmių duomenys parodė, kad Viešvilės ir Smalininkų, kaip ir Jurbarko apylinkių, šnektoje tariama tęstinė priegaidė, trumpinamas žodžio galas, siaurinamas balsis *e* prieš minkštąjį priebalsį. Iš Viešvilės apylinkių šnektoje, kartu ir visame Klaipėdos krašto aukštaičių plote, vartojamų ypatybių nurodomas minkštojo priebalsio *l* tarimas, priebalsių aspiracija, minkštųjų priebalsių kietinimas prieš galūnę, pvz., *supūvusos* 'supuvusios', *lietuū* 'lietuvių' (Vaišnienė 2005: 211; Bacevičiūtė 2006: 5–15; 2008: 5–18; Bakšienė 2012: 19–23).

Šių ypatybių niveliacijos procesus, kaip manoma, ypač spartina tai, kad šnekto plote rasta labai mažai senųjų vietinių gyventojų (Vaišnienė 2005: 211–212)⁴.

Aptariamasis plotas

1 pav. Rytinė Klaipėdos krašto aukštaičių dalis Zinkevičiaus ir Girdenio lietuvių tarmių klasifikacijoje (BKAP 139)

Viešvilė, taip pat ją supančios Smalininkų bei Sokaičių apylinkės dabartinėje lietuvių tarmių klasifikacijoje įeina į Klaipėdos krašto aukštaičių plotą (žr. 1 pav.; dar pgl. LKA I, žemėl. Nr. 1)⁵.

Ši teritorija priskiriama aukštaičiams, nes kirčiuoti kamieno dvibalsiai *ie*, *uo* čia išlaikomi sveiki. Dėl nosinių balsių *a*, *e* ir mišriųjų dvigarsių *an*, *am*, *en*, *em* išlaikymo minėtasis plotas įeina į vakarinę aukštaičių tarmės dalį (t. y. vakarų aukštaičių). Vakarų aukštaičiams kauniškiams šių vietovių kalba priskirtina todėl, kad joje geriausiai skiriami ilgieji ir trumpieji balsiai, neatitraukiamas kirtis iš galūnės (Girdenis, Zinkevičius 1966: 139–147; Zinkevičius 2002 [1969]: 366; 2006: 203–205; LKTCh 60–63; Bacevičiūtė ir kt. 2005: 39).

⁴ Pažymėtina tai, kad apklaustieji, anot Daivos Vaišnienės (2005: 211), nurodė menkai mokantys vokiškai, o mokėjusieji ją teigė primiršę. Todėl vokiečių kalbos įtaka, autorės teigimu, vietinei tarmei neturėjo būti didelė (Vaišnienė 2005: 211). Be to, didžioji apklaustųjų pateikėjų dalis yra atsikėlusius iš gretimų Šakių ir Jurbarko rajonų, tarminiu požiūriu iš mažai besiskiriančio vakarų aukštaičių kauniškių ploto.

⁵ LKA I autorių teigimu (LKA I 33), Zigmo Zinkevičiaus ir Alekso Girdenio lietuvių tarmių klasifikacijoje visi vakarų aukštaičiai skirstomi į kauniškius, šiauliškius ir Klaipėdos krašto aukštaičius. Pažymima, kad pastarųjų, t. y. Klaipėdos krašto aukštaičių, skiriamųjų fonetinių požymių šios klasifikacijos autoriai nėra nurodę.

Iš visų vakarų aukštaičių kauniškių šios vietovės skiriasi: dėl vokiečių kalbos įtakos labai minkšto priebalsio *l* tarimu (Salys 1934: 16; Grinaveckienė 1957: 121–122; 1996: 89; LKT 27; LKTCh 41; Zinkevičius 2008: 241), kamieno kirčiuotų ilgųjų balsių *e*, *o* vartimu diftongoidais *eⁱ*, *o^u* (Fenzlau 1936: 8; Salys 1946: 46; Grinaveckienė 1961 (1): 5–12; 1962: 161–162; Zinkevičius 1966: 73; 2002a [1989]: 444–448; LKT 27; LKA II 45, 54, žemėl. Nr. 27, 35; LKTCh 37; Bacevičiūtė ir kt. 2005: 137; Bacevičiūtė 2006: 8; Bakšienė 2012: 20), vietininko linksnio keitimu prielinksnio *į* su galininku konstrukcija ir kitomis (Grinaveckienė 1962: 165; 1967: 161; LKT 28; LKTCh 37, 39–41, 44; Zinkevičius 2008: 221).

Vieni iš pirmųjų stumtinių *é*, *ó* Viešvilėje išvirtimą nepilnaisiais dvibalsiais *eⁱ*, *o^u* savo darbuose aprašė Fenzlau (1936: 8) ir Salys (1946: 46) ir pateikė tokių pavyzdžių: *kasiké'nai* 'Kasikėnai', *pló'ta* 'Plóta' (Fenzlau 1936: 8), *bé'kti* 'bėgti', *ló'ti* 'loti' (Salys 1946: 46). Dėl šios, dabar jau daugelio mokslininkų nurodomos kaip išnykusios, ypatybės kalbininkas Antanas Salys išskyrė atskirą Viešvilės šnektą (1946: 46; 1992: 89).

Šnektų aptarimas geolingvistiniu požiūriu

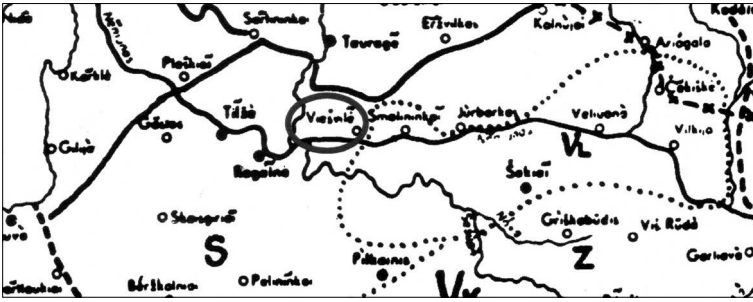
Nedidelė pietvakariniame lietuvių kalbos ploto kitų patarmių paribyje esanti tiriamoji šnektą dabar laikoma vakarų aukštaičių kauniškių patarmės dalimi, arba tąsa (LKA I 33).

Tokia Viešvilės apylinkių šnektos ploto padėtis išryškėja ir senojoje Kazimiero Jauniaus ir Antano Salio lietuvių tarmių klasifikacijoje (Salys 1933: 21–34; 1935: 1–87; 1946: 1–67; 1992: 3–140) (žr. 2 pav.).

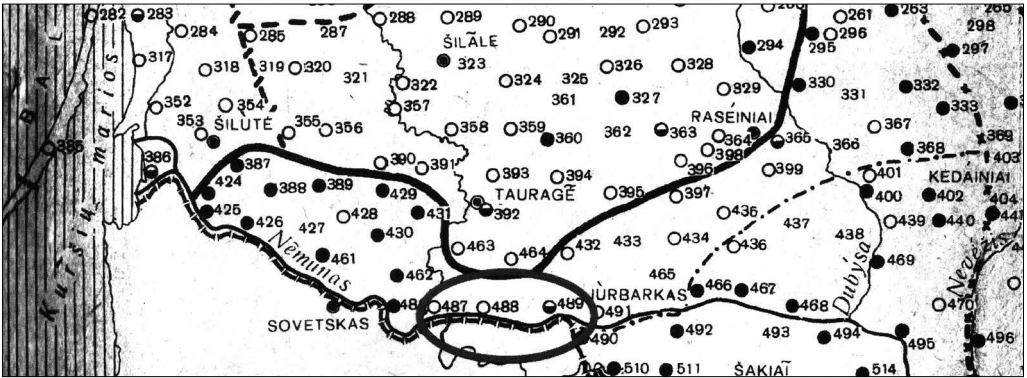
Iš pateiktos žemėlapio dalies matyti, kad Viešvilės apylinkės išsidėsto aukštaičių vakariečių patarmių – žemiečių ir viduriečių, arba veliuoniečių, – pakraštyje. Šiame žemėlapyje Viešvilės miestelis išsiskiria tuo, kad ties juo eina šių dviejų patarmių riba. Vis dėlto remiantis Salio darbuose nurodytais šių patarmių užimamų plotų aprašais, pačios Viešvilės apylinkės priskirtinos vienai iš jų, žemiečiams (Salys 1935: 53). Smaliniškai,

2 pav. Viešvilės apylinkių Jauniaus ir Salio lietuvių tarmių klasifikacijoje žemėlapio fragmentas (Salys 1935)⁶

⁶ Spalvotą žemėlapio įkliją žr. Salys 1935.

3 pav. Viešvilės apylinkių Jauniaus ir Salio lietuvių tarmių klasifikacijoje žemėlapių fragmentas (LE XV 575)

anot kalbininko (Salys 1935: 53), jau priskirtini aukštaičiams vakariečiams viduriečiams.

Prie enciklopedinio straipsnio apie lietuvių kalbos tarmes pridėtame, kaip rašoma, Salio 1933 m. sudarytame, žemėlapyje Viešvilės tarminė priklausomybė aiškesnė (LE XV 575; žr. 3 pav.).

Čia (žr. 3 pav.) minėtoji vietovė aiškiai, kaip ir visuose Salio darbuose, tiksliau, juose nurodytuose tarmių plotų aprašuose, patenka į aukštaičių vakariečių žemiečių plotą.

Vėlesnių kalbininkų darbuose, dar besiremiančiuose senuoju, arba Jauniaus ir Salio, skirstymu, pavyzdžiui, chrestomatijoje *Lietuvių kalbos tarmės* (1970), arba tik pateikiančiuose jį, pavyzdžiui, *Lietuvių kalbos atlase* (1977) (žr. LKA I, žemėl. Nr. 1), nurodomas kitoks Salio klasifikacijos aukštaičių vakariečių žemiečių ir viduriečių plotų išsidėstymas. Juose, priešingai nei prie Salio darbų pridėtuose žemėlapiuose, Smalininkų apylinkės patenka ne į aukštaičių vakariečių veliuoniečių, bet žemiečių plotą (žr. LKT pridėtą žemėlapi; dar plg. Morkūnas 1980; LKA I, žemėl. Nr. 1) (žr. 4 pav.).

Jauniaus ir Salio klasifikacija besiremiančioje chrestomatijoje *Lietuvių kalbos tarmės* (žr. 4 pav.) Smalininkų gyvenamasis punktas priskirtas ne aukštaičių vakariečių veliuoniečių, bet žemiečių plotui: „iš kitų šiaurinių vakarų aukštaičių fonetinėmis ir kitomis ypatybėmis kiek ryškiau išsiskiria patys pietvakariniai, gyvenantys Katyčių 389, Pagėgių, Smalininkų 489 apylinkėse“ (LKT 27).

Lygiai tokia pati Smalininkų vietovės tarminė priklausomybė minima kitų autorių darbuose. Elenos Grinaveckienės straipsniuose, skirtuose Mītuvos

4 pav. Viešvilės apylinkių Jauniaus ir Salio lietuvių tarmių klasifikacijoje žemėlapių fragmentas (LKT)⁷

⁷ Nespalvotą žemėlapių įkliją žr. LKT.

upyno tarmės ploto fonetikos, morfologijos reiškiniams, ties Smalininkų miesteliu brėžiama jos nagrinėjamojo ploto vakarinė riba (žr. šio ploto žemėlapių Grinaveckienė 1957: 124). Ji, autorės teigimu, skiria Mituvos upyno tarmės plotą nuo buvusio Klaipėdos krašto šiaurės vakarų aukštaičių: „Riba iš esmės sutampa su buvusia Klaipėdos krašto siena ties Smalininkais [...]“ (Grinaveckienė 1957: 122).

Dabartinė sociolingvistinė tiriamųjų vietovių situacija

Surinkta dvidešimt pirmojo amžiaus skirtingų amžiaus grupių tarmių medžiaga rodo pakitusią tarminę situaciją (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Viešvilės šnektos būdingosios ypatybės

Viešvilės apylinkėse užfiksuotos ypatybės (2012–2013 m. įrašų duomenys)	(Ne)būdinga (+ / –) vakarų aukštaičiams kauniškiams apie Jurbarką ⁸	(Ne)būdinga (+ / –) pietų žemaičiams	Ypatybių pavyzdžiai
Fonetika			
Balsių <i>ɛ</i> , <i>o</i> išvirtimas diftongoidais <i>eⁱ</i> , <i>o^u</i>			
Skardžiujų priebalsių a) tarimas su duslumo atspalviu, b) suduslėjimas			
Sprogstamųjų priebalsių <i>p</i> , <i>t</i> , <i>k</i> aspiracija			
Priebalsio <i>r</i> kietinimas			
Išlaikyti nosiniai balsiai a) <i>q</i> , <i>ɛ</i> ir b) mišrieji dvigarsiai <i>an</i> , <i>am</i> , <i>en</i> , <i>em</i>			

⁸ Plačiau žr. (Grinaveckienė 1961: 240; 1967: 162, 168; Zinkevičius 1966: 307, 421–422; LKA II, žemėl. Nr. 3, 5, 6, 17, 22, 27, 32, 35, 38, 47, 49, 56, 57, 64, 66, 69, 71, 86, 100, 106; LKA III, žemėl. Nr. 44, 82, 83, 91, 92, 98, 116; Bacevičiūtė 2006: 12).

(tęsinys)

Viešvilės apylinkėse užfiksuotos ypatybės (2012–2013 m. įrašų duomenys)	(Ne)būdinga (+ / -) vakarų aukštaičiams kauniškiams apie Jurbarką ⁸	(Ne)būdinga (+ / -) pietų žemaičiams	Ypatybių pavyzdžiai
Kamieno kirčiuotų a) <i>ę</i> , b) <i>o</i> dvibal- sinimas			
Nekirčiuotus žodžio galo ilguosius balsius: 1. <i>ę</i> atliepia a) <i>e</i> arba b) <i>i</i> ; 2. <i>o</i> atliepia a) <i>a</i> arba b) <i>u</i>			
Trumpinami atvirieji žodžio galo a) <i>ą</i> , b) <i>ę</i> , c) <i>į</i> , d) <i>ų</i>			
Balsio <i>a</i> išmetimas iš vardažodžių vienaskaitos vardininko formų			
Veiksmažodžių esamojo laiko III a. galūnių a) <i>a</i> , b) <i>i</i> numetimas			
Kirčiavimas			
Tvirtagalė priegaidė tęsiama per abu dėmenis			
Morfologija			
Trumpinamas moteriškosios giminės daiktavardžių vienaskaitos vietininkas, tariamas be paskutiniojo skiemens			
Sutrumpėjusios esamojo laiko veiksmažodžių daugiskaitos I a. a) <i>o</i> , b) <i>io</i> kamienų formos	a) -; b) +		
<i>i</i> kamieno veiksmažodžiai asmenuojami kaip <i>io</i>	+		
Sutrumpėjusios esamojo laiko <i>io</i> kamieno III a. veiksmažodžio formos	+		

(tęsinys)

Viešvilės apylinkėse užfiksuotos ypatybės (2012–2013 m. įrašų duomenys)	(Ne)būdinga (+ / -) vakarų aukštaičiams kauniškiams apie Jurbarką ⁸	(Ne)būdinga (+ / -) pietų žemaičiams	Ypatybių pavyzdžiai
Sutrumpėjusios būtojo kartinio laiko III a. veiksmazodžių formos su <i>-ėjo, -ojo</i>	-		
<i>ja</i> kamieno vartoseną	+		
Vartojamos įvardžiuotinės įvardžių formos	+		
Žodžių daryba			
Priesagos <i>-ikė</i> vartojimas	+		
Priesagos <i>-učė</i> vartojimas ⁹	+	-	
Linksnų ir prielinksnių vartoseną			
Prielinksnio <i>į</i> su galininku vartojimas	-	-	
Prielinksnio <i>palei</i> su galininku vartojimas	+	+	(būdinga daliai šių apylinkių)
Prielinksnio <i>pas</i> su kilmininku vartojimas	+	+	

Šiam kraštui būdingosios ypatybės viešviliečių, smalininkiečių ir sokaitiškių vartojamos vis rečiau.

Vyresnioji karta: būdingosios Klaipeidos krašto aukštaičių kalbos ypatybės. Beveik visi ekspedicijų metu kalbinti vyresniosios kartos žmonės yra gimę tiriamosiose vietovėse ar jų apylinkėse (žr. 2 lentelę)¹⁰.

⁹ Viešvilėje gimusio ir augusio pateikėjo teigimu, „mūsiškiai labai vartoja [...] tokį tęsinį *merguči, mergati* ten kažką vyresni žmonės. Tai va irgi būtent čia aš jaučiu, kad čia mūsų kraštų yra tokie žodžiai, nes nuo vaikystės girdėjom: mama ir tėtis vartodavo taip jau. Nu galbūt pagražinti tą, paakcentuoti, kad: – nu, mergučės, einam, sako, į bažnyčią, ruoškitės arba ten, o tėtis jau kai labai: – mano mergatės, mano brangiosios“ (V. K.).

¹⁰ Darbe laikomasi projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (projekto kodas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028) tyrimų metodikoje nurodyto pateikėjų skirstymo į jaunesniąją (iki 30 m.), viduriniąją (31–49 m.) ir vyresniąją (50 m. ir vyresni) kartas (plačiau žr. Aliūkaitė, Jaroslaviėnė, Meiliūnaitė 2014: 55).

2 lentelė. Vyresniosios pateikėjų kartos duomenys

Inicialai	Gimimo metai ir vieta	Gyvenamoji vieta	Tėvų gimimo vieta		Mokymosi kalba
			Motinos	Tėvo	
R. B.	1929 m., Vídkiemio kaimas (Smalininkai) (dab. Jurbarko r.)	Rídelkalnio kaimas (Viešvilė)	Sudárgas, Pervázrninkai ¹¹	Žvyrių kaimas (dab. Jurbarko r.)	vokiečių
A. B.	1934 m., Ūžbalių kaimas (dab. Jurbarko r.)	Viešvilė	Pāšvenčio kaimas (dab. Jurbarko r.)	Mantvilių kaimas (dab. Jurbarko r.)	trejus metus ėjo į vokiečių mokyklą
N. B.	1945 m., gimė Kalnūjuose (dab. Rasėinių r.), augo Viešvilėje	Viešvilė	– ¹²	–	lietuvių
S. S.	1954 m., Ridelkalnio kaimas (Viešvilė)	Ridelkalnio kaimas (Viešvilė)	Molynės kaimas (dab. Jurbarko r.)	Raudonėnų kaimas (dab. Jurbarko r.)	lietuvių
E. B.	1956 m., Viešvilė	Viešvilė	Palėkių kaimas (dab. Jurbarko r.)	Piktupėnų kaimas (dab. Pagėgių r.)	lietuvių
A. L.	1957 m., Viešvilė	Viešvilė	Aušgiriai (dab. Vilkỹškių r.)	Skiřsnemunė	lietuvių
V. K.	1959 m., Viešvilė	Viešvilė	Palėkių kaimas (dab. Jurbarko r.)	Palėkių kaimas (dab. Jurbarko r.)	lietuvių

Tačiau jų tėvai (vienas iš jų ar abu), kurių kalbą perėmė vaikai, kaip matyti iš pateiktos lentelės, dažnu atveju dėl įvairių priežasčių buvo atsikėlę iš aukštaitiškojo, rečiau iš žemaitiškojo Didžiōsios Lietuvos ploto¹⁶.

¹¹ Anot pateikėjos, Parvázrninkai.

¹² Pateikėja šios informacijos negalėjo pateikti, nes buvo našlaitė, augo su senele.

¹³ Motinos tėvai yra iš Rytų Prūsijos, Raudžių (vok. *Raudszen, Rautengrund*) kaimo, esančio dabartinėje Kaliningrādo srityje (plačiau žr. Almonaitis 2012: 3–16). Pastarojo vietovardžio forma MLE III 58 pateikiama nesukirčiuota. Tėvo tėvai – iš Sudárgo.

¹⁴ Kaimas (vok. *Schillupischken*), esantis dabartinėje Kaliningrādo srityje (žr. <http://lt.wikipedia.org/wiki/KazikiC4i97nai>). Šio vietovardžio forma pateikiama nesukirčiuota.

¹⁵ Iš kur kilusi motina, pateikėjas negalėjo pasakyti.

¹⁶ Vienos iš kalbintų informančių žodžiais tariant, „čia [Viešvilėje] beveik visi suvažiavę žmonės, va tokių kaip aš tai daug yra jau čia kada, mūs tėvai, va tie mano tėvai ir visi aplinkiniai yra tik suvažiavę [...] iš visur, iš aplinkinių, kas iš Jurbarko rajono, ten toliau, kas gyvenę, visi suvažiavę, o mes jau čia dabar likę, čia, pavyzdžiui, mūsų kaime [Ridelkalnio (Viešvilė) – L. G.], tai mes beveik visi esam jau čia gimę ir augę, visi čia kaime tokie esam, visi vietiniai esam“ (S. S.).

Ir tik vieno kito kalbinto informanto tėvai buvo gimę Mažosios Lietuvos plote.

Kai kurių dvidešimtojo amžiaus antroje pusėje ar net pačioje dvidešimt pirmojo amžiaus pradžioje kalbininkų įrašytų, savo kalba Viešvilės apylinkes gražiai reprezentavusių pateikėjų, paprastai gerai mokėjusių ir vokiečių kalbą, jau nėra¹⁷.

Taigi ir tam tikrų ypatybių, pavyzdžiui, minkštojo priebalsio *l*, kaip teigiama kalbininkų darbuose, būdingo Viešvilės apylinkių kalbai, dabar nelabai išgirsi.

Dar prieš dešimtmetį atlikto tyrimo duomenimis, šis garsas užfiksuotas kaip dažnas šio krašto pateikėjų kalboje, pvz.: *kalba* 'kalba', *míl.ítu* 'miltų', *nīēko nerá.dum* / *apselú.tiškai nīēko* „nieko neradam, absoliutiškai, t. y. visiškai, nieko“, *tai_paskuī_jáu pàvežē dar_kīek ten_mūs_jáu* / ar **lá.ū.ksařgūs ar~kaī.p~ten* „tai paskui jau pavežė dar kiek ten mus jau, ar [i] Lauksargius, ar kaip ten“, *aš gē.m^us* / *á.ug^s* / *i.~*šilūtēs rař'ona* / **pá.leiču ka.ima* „aš gimus, augus į Šilutės rajoną, Paleičių kaimą, t. y. Šilutės rajone, Paleičių kaime“ (Bacevičiūtė 2006: 9, 12; Bakšienė 2012: 21)¹⁸.

Pastarųjų kelerių metų, t. y. 2012–2013 m., Viešvilėje ir jos apylinkėse (Smalininkuose, Sokaičiuose) surinkta medžiaga rodo, kad minėtoji ypatybė jau pasitraukusi iš vartosenos. Ji nepaliudyta nė vienu pavyzdžiu ir iš Smalininkų kilusios, bet beveik septyniasdešimt metų Viešvilėje gyvenančios ir iki šiol puikiai vokiškai kalbančios pateikėjos (R. B.) įrašė.

Pažymėtina, kad Viešvilėje užfiksuota balsių *ɛ*, *o* išvirtimo diftongoidais *e*, *o* relikto (žr. 1 lentelę). Prieš dešimtmetį ir šiek tiek anksčiau kalbamajame plote tokio išvirtimo mokslininkams nepavyko išgirsti (Bacevičiūtė 2006: 8; Bakšienė 2012: 20).

Iš kitų, su vokiečių kalbos įtaka siejamų, lentelėje nurodytų ypatybių minėtiną skardžiųjų priebalsių tarimas su duslumo atspalviu. Užfiksuotas vos vienas kitas visiško suduslėjimo atvejais.

Kaip rodo pastarųjų kelerių metų garso įrašai, neabejotinai dėl vokiečių kalbos poveikio ypač aiškiai pastebima sprogstamųjų priebalsių *p*, *t*, *k* aspiracija (žr. 1 lentelę)¹⁹.

Iš pateiktos 1 lentelės matyti, kad tik kelių dvidešimtojo amžiaus pradžioje gimusiųjų vyresniajai kartai atstovaujančių pateikėjų kalboje ir tik keletą kartų pavartota dialektologijos darbuose nurodoma visame Klaipėdos krašte paplitusi vietos reikšmė vartojama prielinksnio *i* su galininku konstrukcija. Dar prieš gerą dešimtmetį atlikti tyrimai parodė, kad čia šis reiškinys labai paplitęs (Bacevičiūtė 2006: 9).

Kalbėdami lietuviškai patys vyriausieji vyresniosios kartos pateikėjai labai retai įterpia vokiškų žodžių, pvz., *kreīseris*²⁰ (A. B.), iš *vielō s to.k'ūs klemer'ukūs*²¹ *padarī da-o* (G. G.)²².

Vyresnioji, vidurinė kartos: *vakaru aukštaičių kauniškių ir pietų žemaičių ypa-*

¹⁷Čia turimos mintyje tokios pateikėjos kaip Hilda Šventoraitytė-Grigulienė (gim. 1931), Ema Treiklerytė-Liaudaitienė (gim. 1924) ir kitos (Vidugiris 1954 (1): 5, 8; LKTCh 146). Liaudaitienė, sūnaus liudijimu, „kalbėjusi dar ir su tokiu akcentu, tuo vokišku, tos *l* raidės visos pas ją buvo minkštos“ (A. L.).

¹⁸Prie šios išvados prieita apibendrinus ne tik Viešvilės apylinkių, bet iš beveik viso Klaipėdos krašto aukštaitiškojo ploto surinktus tarmių faktus.

¹⁹Ankstesniuose darbuose ši ypatybė pavyzdžiais neilustruojama, nes, anot jų autorių, tokių pavyzdžių „būtų galima pateikti be galo daug, šiek tiek aspiruotą galima žymėti beveik kiekvieną iš minėtų priebalsių“ (Bacevičiūtė 2006: 12).

²⁰Didelis greitas karo laivas (LKŽ).

²¹*Klēmeris* – lenktais galais viela, vartojama klumpėms kalti, kabė (LKŽ).

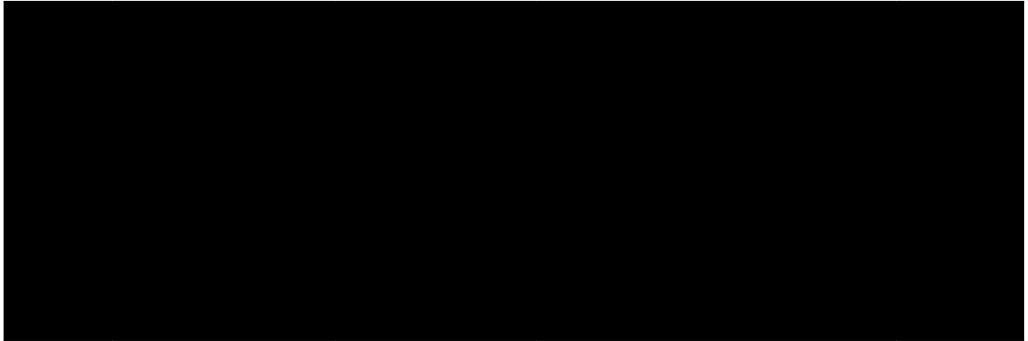
²²Šiose apylinkėse gimusio ir augusio pateikėjo liudijimu, anksčiau būta žmonių, kurie kalbėdami lietuviškai natūraliai pavartodavo vokiškų žodžių. Dabar tokių vietinių gyventojų kalbintasis nurodyti negalėjo, nes, anot jo, „jie pamirę visi, jau nelikę dabar [...]“ (E. B.).

tybės. Pastarosios, su vokiečių kalba siejamos, ypatybės jau neužfiksuotos vyresniajai kartai priskiriamų dvidešimtojo amžiaus viduryje gimusiųjų kalbos įrašais.

Fonetinių ir kitų šiam kraštui būdingų ypatybių nevartoja ir vidurinė (žr. 3 lentelę) Viešvilės apylinkėse gimusioji pateikėjų karta.

3 lentelė. Vidurinės pateikėjų kartos duomenys

Inicialai	Gimimo metai ir vieta	Gyvenamoji vieta	Tėvų gimimo vieta		Mokymosi kalba
			Motinos	Tėvo	

Naujausių įrašų duomenimis, vyresniąją ir vidurinę kartas daugiausia sieja kitos ypatybės, būdingos gretimoms dabartinio lietuvių tarmių skirstymo šiaurės vakarų aukštaičių kauniškių ir (arba) pietų žemaičių šnektoms (žr. 1 lentelę).

Gretinamoji ypatybių lentelė akivaizdžiai atspindi gerokai anksčiau tar-mėtyrininkų darbuose išsakytą mintį, jog šiose apylinkėse gyvenančiųjų kalboje „vietomis žemaičių ir šiaurinių vakarų aukštaičių ypatybės taip sumišusios, kad dažnai sunku tiksliai nustatyti, kuriai šių tarmių vienas ar kitas kaimas priskirtinas“ (LKT 27; dar plg. Bacevičiūtė 2008: 5; 2010: 235–242).

Pagal nagrinėjamos apylinkėse vartojamų ypatybių pobūdį ir jų dažnumą vyresnioji ir vidurinė kartos dalytinos smulkiau. Vyresnioji pateikėjų karta skirtina į dvi grupes: 1) gimusių dvidešimtojo amžiaus pradžioje (t. y. trečiajame, ketvirtajame dešimtmečiais) ir 2) viduryje. Padalytą vidurinę kartą sudarytų maždaug dvidešimtojo amžiaus 1) septintajame ir 2) aštuntajame dešimtmečiais gimusieji pateikėjai.

Daugelį 1 lentelėje nurodytų fonetikos, morfologijos ir kitų ypatybių galima išgirsti pasiklausius ir vyresniųjų, ir jaunesniųjų vyresniosios bei vidurinės informantų kartų kalbos. Kalbant apie fonetikos ypatybes, pasakytina, kad, pavyzdžiui, ir vieni, ir kiti nekirčiuotose, dažniausiai atvirosiose, galūnėse vietoje ilgųjų balsių *ę*, *o* taria trumpuosius *e*, *a* arba *i*, *u*. Kai kurių dvidešimtojo amžiaus šeštajame (vyresnioji karta), taip pat septintajame dešimtmečiais (vidurinė karta) gimusiųjų pateikėjų kalba vertintina kaip netarminė, todėl ir ilgieji galūnių balsiai *ę*, *o* daug dažniau išlaikomi nepakitę. Panaši situacija susiklosčiusi ir vartojamų formų atžvilgiu. Tiesa, kai kurias iš jų, pvz., *ja*

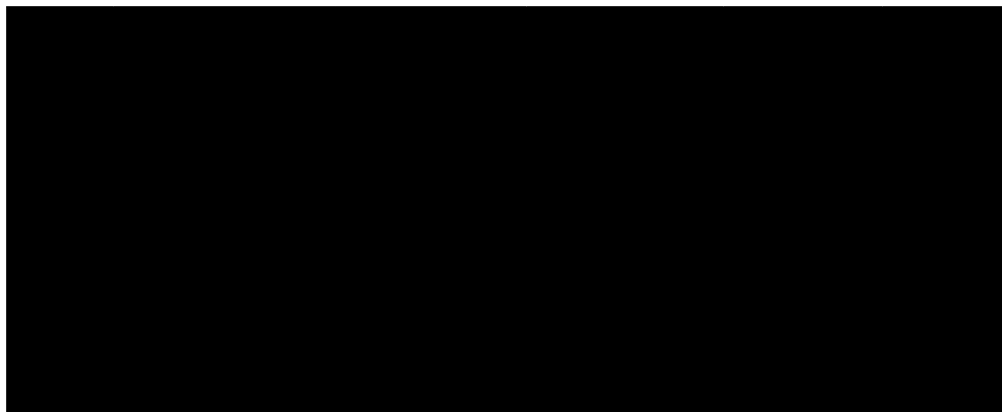
²³Pateikėjas motinos gimimo vietos nenurodė, teigė, kad ji buvo aukštaitė.

kamieno (*viēni šāuje i_ta_nā_ma.* (A. B.), *šāuj i_ó_ra.* (A. B.)), vartoja tik vyriausioji vyresniosios kartos dalis.

Jaunesnioji karta. Šiuo metu Viešvilės apylinkių kalboje užfiksuotos ypatybės (žr. 1 lentelę) dar rečiau vartojamos dvidešimtojo amžiaus aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje gimusios vidurinės ir jaunesniosios (žr. 4 lentelę) kartų kalboje.

4 lentelė. Jaunesniosios pateikėjų kartos duomenys

Inicialai	Gimimo metai ir vieta	Gyvenamoji vieta	Tėvų gimimo vieta		Mokymosi kalba
			Motinos	Tėvo	

Remiantis jaunesniųjų vidurinei, taip pat jaunesniajai kartoms priskiriamų pateikėjų kalbos įrašais, matyti, kad vartojamos gretimoms vakarų aukštaičių kauniškių, ypač Jurbarko apylinkių, šnektoms būdingos ypatybės²⁶.

Minėtuosius nekirčiuotus galūnių ilguosius balsius *ę*, *o* jų kalboje, kaip ir gretimose Jurbarko apylinkėse, atliepia *i*, *u*, pvz., *susipažĩnu* (V. R.), *žvejūr šveĩti* (L. L.). Tokių pavyzdžių jaunesniosios kartos kalboje reikia labai paieškoti: kai kurie iš jų šiuos balsius išlaiko nepakitusius, pvz., *mergaĩtęs kitaĩp* (K. G.).

Tokios, beveik netarminės, jaunesniosios kartos kalbos įrašai rodo, kad daug labiau išlikti linkusios gana dažnai vartojamos žemaičių ir aukštaičių paribiui būdingosios ypatybės. Iš fonetikos ypatybių pirmiausia minėtinas trumpojo balsio *a* išmetimas iš vardažodžių vienaskaitos vardininko formų, pvz., *sę dę jĩms* (E. G.), *geležĩnkėl'ũks, s'eurũks tas vadĩnams* (E. G.). Be galūnės tariami ir veiksmoždziai, pvz., *tūr patĩkt* (E. G.)²⁷.

Pastebimas labai silpnai ištariamasis priebalsis *v* veiksmoždzio *bũti* trečiojo asmens formose, pvz., *bũrdavo* (L. L.). Iš morfologijos – sutrumpėję vietininkai, pvz., **tauragẽ* 'Tauragėje' (V. R.), sintaksės – paplitusi *pas* su kilmininku konstrukcija, pvz., *pas_põ nu. eĩdavo.* (V. R.).

²⁴Jų tėvai iš Šiaulių r.

²⁵Iš kur tėvas, pateikėja negalėjo pasakyti.

²⁶Apibendrinama remiantis Viešvilės ir Smalininkų apylinkėse surinktais kalbos duomenimis. Sokaičių tarminė situacija yra kitokia. Šių apylinkių kalboje daugiau esama žemaičių šnektoms būdingų ypatybių.

²⁷Prie kitokių išvadų, apibendrinama gretimos Jurbarko šnektos tyrimų rezultatus, yra priėjusi kalbininkė Elena Grinaveckienė. Jos teigimu, vidurinioji karta, ir ypač jaunimas, trumpojo balsio *a* nenumeta, pvz., *keĩta, jõja* (1996: 91).

Dabartinė tiriamojo ploto kalba ir tarminė priklausomybė pateikėjų samprotavimų analizės pagrindu

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad vidurinės ir jaunesniosios kartų kalba mažai skiriasi. Šį apibendrinimą paremia ir pačių kalbintųjų pastebėjimai. Dažnu atveju pateikėjai, ypač jaunesniosios kartos, paklausti, ar jų ir jų tėvų bei senelių kalba skiriasi, atsako: „ne, man atrodo, ka nesiskiria, gal nuo senelių, aš galvoju, kad jau truputį skiriasi, nes tie senesni žmonės, jie tokią turėjo, daugiau tokią, kai aš sakau, senovinę kalbą, jie tokių senesnių žodžių vartodavo, o aš jau, mano vat ir mano tėvų jau kalba, aš manau, ka jie nesiskiria [...] jie [seneliai]²⁸ turėjo senesnių žodžių, jie ten, pavyzdžiui, megztnis, aš atsimenu, mano senelis visą laiką vadydavo *švederis*, nežinau, kodėl tas, čia gal iš nuo vokiečių krašto tas žodis toksai, tai vat man tas vat labai užsifiksavę toks įdomus žodis“ (A. S.).

Kiti pateikėjai kalbinio kartų skirtumo neįtę, teigė, kad jo nemato (R. A.) arba tvirtino, kad „taip pat mes šnekam visi“ (E. G.). Kai kurie kalbintieji minėjo, jog „šiuo metu tai ne, nu iš tikrųjų kalbam taip pat, na man jau bent tai yra negirdimas dalykas, galbūt iš šono kas nors galėtų pasakyt, bet man pačiai tai atrodo, kad mes kalbam vienodai“ (S. Š.).

Didžiosios dalies pateikėjų teigimu, daugiau skiriasi jų ir jų senelių ar prosenelių kalba: „bent jau mano prosenelė, kai buvo gyva, irgi visai kitaip kalbėdavo negu kad dabar mes, atrodo, ir tie žodžiai visai kiti, ir tos tarmės būdavo kitos“ (V. R.).

Esama nuomonės, kad senelių ir vaikaičių kalba gali nesiskirti, jeigu ir vienu, ir kitų kilmės vieta yra ta pati: „gal seneliai būdavo [...] nuo Šilalės kai kilę, tai gal daugiau žemaičiuodavo, o šitie seneliai, kurie buvo [...] Viešvilėj gimę, tai ne, taip pat visi kalba“ (V. R.).

Dauguma informantų nemano, kad kalba tarmiškai, nors kiti, kaip jie teigia, kalbinius skirtumus pastarųjų kalboje išvelgia: „ne, bet kiti, [...] va aš studijavau Klaipėdoj, tai mane visą laiką vadindavo suvalkieta, jau jiems atrodydavo, kad jau pas mus yra tas kažkoks akcentas kaip suvalkiečių [...], jie jausdavo jau skirtumą kitaip, va ten Klaipėdos kraštas, jau jiems jausdavos kažkoks akcentas mūsų kalboje, o mes čia visi kartu kai bendraujam, tai mes viens kito to akcento negirdim“ (A. S.); „aš tai galvoju, kad aš šneku normaliai, bet aplinka, pavyzdžiui, kada aš būnu kitur išvažiavusi, sako, kad tikrai jaučiasi, jog esu, nu labiau mane skaito prie suvalkietiškos tokios tarmės, sako, aš labiau suvalkuoju“ (E. G.).

Beveik neįsudami savo kalboje ryškesnių tarminių skirtumų, jie teigdavo, jog kalba bendrine kalba: „pas mus turbūt tokio, kad tokios konkrečios tarmės gal ir nėra arba neišlikus, bendrine gal“ (A. S.). Ne vienas iš vyresniųjų gyventojų tokią nuomonę argumentavo tuo, kad „tokios tikros, autentiškos kalbos būtent toj vietoj gal ir nelabai buvo, nes [...] čia visi žmonės suėję iš visų kraštų: ir iš Dzūkijos, ir iš Aukštaitijos, ir iš Suvalkijos, ir Žemaitijos, žemaičių yra, ir ta kalba čia turbūt suformavosi tokia mišri, tokia daugiau bendrinė“ (V. K.).

Todėl gana sudėtingas vietos gyventojams rodėsi ir klausimas apie

²⁸Mano pastaba – L. G.

Viešvilės apylinkių tarminę priklausomybę: „šimtu procentų, kad nieks nevadina savęs žemaičiais, net minties tokios nėra, aukštaičiais kad vadintų, irgi nevadina, ir praktiškai beveik niekas nežino [...] negaliu pasakyti, nėra tokio, tikrai, ko beklauti, nieks nežinos, kas, man rodos, kad kiti irgi neatsakė į tą klausimą“ (G. N.). Pridurtina, kad kaip traukos centrą didžioji kalbintų pateikėjų dalis nurodo Jurbarką (plačiau žr. Mikulėnienė, Meiliūnaitė 2014).

Išvados

Apibendrinant naujausių duomenų pagrindu atliktą rytinės Klaipėdos krašto aukštaitiškojo ploto dalies šnektų – Sokaičių, Viešvilės ir Smalininkų – tyrimą, pasakytina, kad būdingosios šio krašto ypatybės tiriamosiose vietovėse beveik nevartojamos.

Užfiksuotų kitų ryškesnių ypatybių analizė parodė, kad tiriamojoje dalyje (atmetus kamieno kirčiuotų dvibalsių *ie*, *uo*, nosinių balsių *a*, *e* ir mišriųjų dvi-garsių *an*, *am* išlaikymą) beveik lygiagrečiai vartojamos ir kaimyninių žemaičių, ir vakarų aukštaičių kauniškių šnektose paplitusios ypatybės. Tai leistų apie šį plotą kalbėti kaip apie pereinamąjį.

Kita vertus, iš pokalbių su įvairiomis kartomis išryškėjusi sociolingvistinė situacija geolingvistiniu požiūriu pakraštyje esančias nagrinėjamas šnektas kreipia vienos patarmės, vakarų aukštaičių kauniškių, link. Tai patvirtina jaunųjų pateikėjų kalboje išgirstas vis dažnesnis Jurbarko apylinkių šnektoms būdingas nekirčiuotų galūnių trumpinimas (vietoje ilgųjų balsių *e*, *o* tariami ne tik trumpieji *e*, *a*, bet ir *i*, *u*) ir kt. ypatybės.

Literatūra

1. Aliūkaitė D., Jaroslaviėnė J., Meiliūnaitė V. 2014: Teoriniai medžiagos rengimo pagrindai. Anketų (klausimynų) sudarymo principai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)* (sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė). Vilnius: Briedis, 49–62.
2. Almonaitis V. 2012: Raudžių (Nemunijos) piliakalnis – užmirštas pietų Skalvos archeologijos ir istorijos paminklas. *Istorija: mokslo darbai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, t. 88 (4), 3–16. Prieiga internete: http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=4675&Itemid=449.
3. Bacevičiūtė ir kt. 2005: *Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai*. Serija „Lietuvių tarmės mokyklai“. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
4. Bacevičiūtė R. 2006: Klaipėdos krašto dabartinių aukštaitiškųjų šnektų fonetinės ypatybės. *Baltu filologija* XV (1/2), 5–15.
5. Bacevičiūtė R. 2008: Tarmių sąveikos požymiai Klaipėdos krašto „suvalkietiskajame“ idiolekte. *Baltu filologija* XVII (1/2), 5–18.
6. Bacevičiūtė R. 2010: Lietuvių kalbos žemaičių tarmės ypatybės vakarų aukštaičių kauniškių šnektose. *Respectus Philologicus* 18 (23), 235–242.
7. Bakšienė R. 2012: Klaipėdos krašto aukštaitiškosios dalies naujosios tarmės formavimasis. *Žmogus ir žodis* 1, 19–23.
8. BKAP – *Baltu valodu atlants. Prospekts, Baltų kalbų atlasas. Prospektas, Atlas of the Baltic Languages. A Prospect*. Red. Danguolė Mikulėnienė, Anna Stafecka, Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.
9. Fenzlau W. 1936: *Die deutschen Formen der litauischen Orts und Personennamen des Memelgebiets*. Halle, Saale.

10. Girdenis A., Zinkevičius Z. 1966: Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos. *Kalbotyra* 14, 139–147.
11. Grinaveckienė E. 1957: Mituvos upyno tarmės fonetika. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 1, 119–175.
12. Grinaveckienė E. 1961 (1): *Smalininkų tarmės istorinės žinios ir tekstai* (489). Sąsiuvinio registracijos Nr. 606. Rankraštis saugomas Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyve.
13. Grinaveckienė E. 1961: Mažybinės-maloninės priesagos Mituvos upyno tarmėje. *Mokslų akademijos darbai. Serija A* 2 (11). Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 233–242.
14. Grinaveckienė E. 1962: Kai kurios lietuvių kalbos tarmių ypatybės (iš 1961 metų dialektologinių ekspedicijų). *Lietuvių kalbotyros klausimai* 5, 147–169.
15. Grinaveckienė E. 1967: Pietinės šiaurės vakarų aukštaičių tarmės prielinksnių reikšmės ir vartojimas. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 9, 151–168.
16. Grinaveckienė E. 1996: Jurbarkiškių šnekta. *Jurbarkas. Istorijos puslapiai* (sud. Arnoldas Piročkinas). Vilnius: Pradai, 88–98.
17. LE XV – *Lietuvių enciklopedija* 15. South Boston (Mass.): Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1968.
18. LKA I – *Lietuvių kalbos atlasas* 1. *Leksika*, ats. red. Kazys Morkūnas. Vilnius: Mokslas, 1977.
19. LKA II – *Lietuvių kalbos atlasas* 2. *Fonetika*, ats. red. Kazys Morkūnas. Vilnius: Mokslas, 1982.
20. LKA III – *Lietuvių kalbos atlasas* 3. *Morfologija*, ats. red. Kazys Morkūnas. Vilnius: Mokslas, 1991.
21. LKT – *Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija*, ats. red. Kazys Morkūnas. Vilnius: Mintis, 1970.
22. LKTCh – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Sud. Rima Bacevičiūtė, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaitė, Edmundas Trumpa. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
23. LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga internete: <http://www.lkz.lt>.
24. Mikulėnienė D., Meilūnaitė V. (sud.) 2014: *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Vilnius: Briedis.
25. MLE III – *Mažosios Lietuvos enciklopedija* 3. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
26. Morkūnas K. 1980: *Pažintis su lietuvių kalbos tarmėmis*. Vilnius, Mokslas.
27. Salys A. 1933: Kelios pastabos tarmių istorijai. *Archivum Philologicum* 4, 21–34.
28. Salys A. 1934: Klaipėdiškių tarmė. *Lietuvos aidas* 10, 15–16.
29. Salys A. 1935: *Lietuvių kalbos tarmės* (rankraščio teisėmis). Kaunas.
30. Salys A. 1946: *Lietuvių kalbos tarmės* (rankraščio teisėmis). Tübingenas.
31. Salys A. 1992: *Raštai* 4. *Lietuvių kalbos tarmės*. Roma, Lietuvių katalikų mokslo akademija.
32. Vaišnienė D. 2005: Klaipėdos krašto aukštaičiai: bendruomenių sąveikos kalbinis aspektas. *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*. Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas, 209–212.
33. Vidugiris 1954 (1): *Viešvilės apylinkė (Kalvelių km.)* (488). Sąsiuvinio registracijos Nr. 202. Rankraštis saugomas Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyve.
34. Zinkevičius Z. 1966: *Lietuvių dialektologija*. Vilnius, Mintis.
35. Zinkevičius Z. 2002 [1969]: Apie lietuvių kalbos tarmių skirstymą. *Rinktiniai straipsniai* 1. Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 365–380.
36. Zinkevičius Z. 2002a [1989]: Buvusios Mažosios Lietuvos tarmės. *Rinktiniai straipsniai* 1. Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 444–448.
37. Zinkevičius Z. 2006: *Lietuvių tarmių kilmė*. Vilnius, Lietuvių kalbos institutas.
38. Zinkevičius Z. 2008: *Mažosios Lietuvos indėlis į lietuvių kultūrą*. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

XX amžiaus pradžios germanizmų tyrimai Viešvilės apylinkių lietuvininkų kalboje

Regina Meškauskienė

Įvadas

Mažoji Lietuva – regionas, kuriame vokiečių ir lietuvių kalbų sąveiką keletą šimtmečių sąlygojo abiejų tautų kontaktai. Per ištisus šimtmečius vykstant šių kalbų asimiliacijai, kaip Didžiiosios Lietuvos gyventojų tarmėse iš Abiejų Tautų Respublikos, carinės Rusijos laikotarpio buvo įsiterpę rusiškos, lenkiškos kilmės žodžių – slavizmų, taip lietuvininkų kalboje buvo likę gana daug vokiškos kilmės žodžių. Dėl natūralaus senųjų tarmės atstovų mažėjimo ir šio ploto gyventojų pasikeitimo germanizmai kasmet vis sparčiau nyksta. Karai, pasikartojančios masinių ligų, epidemijų bangos labai išvargino skurdžiausius Rytų Prūsijos gyventojų sluoksnius, kokiais buvo padaryti lietuvininkai, prie to dar prisidėjo 1709–1711 m. maras, išnaikinęs apie pusę Mažosios Lietuvos gyventojų. Neturėdama iš ko rinkti mokesčių, tuo pasinaudodama Prūsijos valdžia pradėjo šį kraštą kolonizuoti. Į ištuštėjusias krašto sodybas, pažadėjęs suteikti privilegijų, pradėjo keltis katalikų persekiojami protestantų tikėjimą priėmę zalcburgiečiai, švabai, šveicarai ir kt., kartu atsinešdami savo tradicijas, papročius, savąją kalbą, kuri maišėsi su vietinių gyventojų šnektomis. Didesnė dalis kairiojo Nemuno kranto buvusios Ragainės apskrities Kazikėnų, nuo XIX a. vid. – Viešvilės valsčiaus kaimų buvo išlikę lietuviški, tačiau perimdama daugelį svetimybių, lietuvininkų kalba palaipsniui asimiliavosi. *Žr. šios monografijos str. „Viešvilės evangelikų parapijos kaimai“.*

Darbo objektas – germanizmai XX a. pr. Viešvilės apylinkių lietuvininkų kalboje.

Šio straipsnio tikslas. Straipsnis skirtas aptarti, kokį poveikį yra padariusi vokiečių kalba šnektoms, apimančioms Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių plotą, leksikai.

Tyrimo uždaviniai: surinkti ir išanalizuoti dažniausiai pasitaikančius Smailiūnų, Viešvilės ir Žukų apylinkėse skolintus iš vokiečių kalbos žodžius, pristatyti juos šiuolaikiniam skaitytojui, trumpai apžvelgti svarbiausius kalbininkų darbus apie XX a. pr. Mažosios Lietuvos lietuvininkų kalboje vartotus germanizmus.

Tyrimo metodai – diachroniška analizė, retrospekcijos, apibendrinimai.

Raktiniai žodžiai: Mažoji Lietuva, kalba, germanizmai, slavizmai, evangelikai.

Surinkus ir išnagrinėjus kuo daugiau germanizmų, galima susidaryti platesnį lingvistinį vaizdą, daugiau atskleisti buvusios Ragainės, vėliau Pagėgių kraštui priklausiusios Viešvilės apylinkių lietuvininkų kalbos istoriją. Kalbos istorijos mokslas, kaip rašo kalbininkas, baltistas,

akademikas Zigmantas Zinkevičius, „*turi padėti pažinti tautos praeitį*“¹.

¹ Zinkevičius Z. Svarbiausios tirtinos lietuvių kalbos istorijos problemos, *Rinktiniai straipsniai*, Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002, t. 1, p. 129–134.

Trumpa germanizmų tyrinėjimų apžvalga

XVII–XX a. rašytojai ir visuomenės veikėjai suprato neigiamą vokiečių kalbos įtaką lietuvių kalbai. Tačiau mažai ką galėjo pasiūlyti germanizacijos procesui sustabdyti ar bent jo įtakai susilpninti. Nors Danielius Kleinas (*vok. Daniel Klein, 1609 m. gegužės 30 d. Tilžėje–1666 m. lapkričio 28 d. – Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų kunigas, lietuvių raštijos kūrėjas*) ir nepasisakė prieš vokiečių kalbos elementų skverbimąsi į lietuvių kalbą, tačiau iš jo „Lietuvių kalbos gramatikos“ pratarmės į „malonuji skaitytoja“ matyti, kad dėl daromų priekaištų, jog lietuvių kalba esanti maišyta ir netvarkinga, iš dalies kalta ir vokiečių kalbos įtaka².

Neigiamus vokiečių kalbos įtakos lietuvių kalbai padarinius aiškiau suvokė ir savo knygoje suformulavo lietuvių raštijos darbuotojas, lietuvių kalbos norminimo pradininkas, 1665–1667 m. dirbęs Viešvilės parapijėje mokykloje precentoriumi, vėliau – Gumbinės evangelikų parapijos klebonu, mokytoju, to meto šviesuolis M. Merlinas (*vok. Michael Mörlin, 1641 m. gruodžio 19 d. Olberslebenas, Tiuringija–1708 m. vasario 21 d. Gumbinė*). Savo darbe „Pagrindinis lietuvių kalbos principas“ (*Principium primarium in lingua Lithvanica, 1706 m.*) autorius sprendė esminį lietuvių kalbos vartosenos klausimą – su liaudimi reikia kalbėti jos pačios kalba. Viena iš sąlygų to meto rašomąją ir šnekamąją kalbą padaryti aiškia ir suprantama – ją apvalyti nuo svetimybų, t. y. germanizmų³.

XVII–XX a. Mažosios Lietuvos germanizmus savo darbe „*Die deutschen Lehnwörter im Preußischen und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Litauischen*“ (1891) tyrinėjo V. Preļvicas (*W. Prellwitz*). Pagrindinis germanizmų šaltinis – Rytų Prūsijos lietuvių literatūrinės kalbos paminklai. 1935 m. apie 2 730 germanizmų sąrašą savo darbe „*Die Germanismen des Litauischen*“ (*Teil I. „Deutsche Lehnwörter im Litauischen“*) pateikė kalbininkas profesorius Kazimieras Alminas (*iki 1939 m. Alminauskis (1904–1986)*). Lietuvių kalbos germanizmus savo daktarinėje disertacijoje „Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinė adaptacija“ nagrinėjo dr. N. Čepienė, vėliau išleidusi knygą „*Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinės ypatybės*“ (Vilnius, 2006). Germanizmus tyrinėjo kalbininkas Z. Zinkevičius⁴.

Germanizmai plačiaja prasme laikomi germanų kalboms būdingi arba į kitas kalbas atėję kurios nors kalbos sistemos vienetai. Dažniausias skolinimosi atvejis – žodžiai ar žodžių junginiai. Dabartinės lietuvių kalbos tyrinėjimas atskleidžia lietuvių ir kaimynų santykius. K. Būga išskyrė ir apibūdino pagrindinius lietuvių kalbos leksikos klodus kilmės atžvilgiu, nurodė lietuvių ir germanų kalbų leksikos santykius. Savo studijoje „*Visų senieji lietuvių santykiai su germanais*“ jis kritikuoja vokiečių kalbininko Hermano Hirto (*Hermann Hirt*) straipsnį apie senuosius germanų skolinius baltų kalbose, kad iš baltų tikrai vieni senovės prūsai tiesiogiai susisieki su gotais. Germanizmais K. Būga laikė žodžius, atėjusius į baltų kalbas V a. pr. m. e. Visiems baltams tėra bendras tik vienas žodis *alus*. Lietuvių ir latvių kalbai bendri: *gatvė, kvietytis, kliepas*, o lietuvių ir prūsų kalbai bendri *pekus* ir *šarvas*⁵.

² Kleinas D. *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius, 1957, p. 14.

³ Gineitis L. K. *Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius, 1964, p. 88–89.

⁴ Brokartaitė-Pladienė I. Germanizmų XX a. pr. Mažosios Lietuvos lietuvių kalboje tyrimo aspektai, *Kalbų studijos*, 2004, Nr. 5, p. 41–46.

⁵ Būga K. *Visų senieji lietuvių santykiai su germanais, Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1959, t. 2, p. 84–85.

Lietuvių kalbininkas A. Sabaliauskas teigia, kad gotų santykiai su senovės prūsais nebuvo tokie intensyvūs kaip su slavais, pati gotų įtaka veikė ne tiek tiesiogiai, kiek per slavus⁶.

K. Būgos požiūris į germanizmų kilmę kai kuriais atvejais yra koreguojamas. Mokslininkai E. Frenkelis (*vokiečių kalbininkas*), A. Sabaliauskas, J. Kabelka (*baltų kalbų tyrėjas*) abejoja žodžių *alus*, *kviety*s germaniška kilme ir linę juos sieti su baltų ir germanų kalbos ypatybėmis. A. Sabaliauskas mano, jog *kviečiai* veikiausiai yra baltiškos kilmės žodis. O *kliepas* gali būti paskolintas iš slavų kalbos⁷.

XX a. pr. Mažojoje Lietuvoje surinktus germanizmus autoriai lygina su vartojamais vakarų Lietuvos tarmėse. K. Alminas (*Alminauskis*) iš savo savo surinktu 2 730 germanizmų apie 66,5 proc. pažymėjo vartojamų tik Mažojoje Lietuvoje. Pasak A. Sabaliausko, visiškai nedidelė dalis įėjo į lietuvių literatūrinę kalbą ar randama jos tarmėse, pvz., liet. amatas kilęs iš *vokiečių am(m)et*, balkis – *balke*, bulius – *bulke*, centneris – *Zentner*. Liet. būras vartojamas kai kuriose vakarinėse lietuvių kalbos tarmėse, taip pat akselys „kapojai“ – *haksel*, bliūzė „moteriška palaidinė“ – *Bluse*, diktas „tvirtas, stambus, didelis“ – *dicht*⁸.

Kaip kalbėjo Smalininkų, Viešvilės ir Žukų apylinkės

Po 1923 m. ieškodami darbo į Klaipėdos kraštą atvyko nemažai gyventojų iš Žemaitijos, Suvalkijos ir kitų Lietuvos sričių. Jie atsivežė savo kalbą, kurioje randame daug senoviškų žodžių, tarp kurių – ir slavizmų. Tokiu būdu vietos gyventojų vartojama kalba, kurioje nemažai germanizmų, susimaišė su atvykusiųjų lietuvių slavizmais ir kitais neaiškios kilmės senoviškais žodžiais.

Daugiausia germanizmų buvo ankstyvesnės spaudos leidiniuose. Kaip jau buvo minėta, už lietuvių kalbos gryninimą dar XVIII a. pr. pasisakė tokie kunigai šviesuoliai kaip M. Merlinas (*Michael Mörlin*), kuris liepė mokytis iš paprastų kaimo lietuvininkų kalbos. Pačioje gyvojoje liaudies kalboje vokiečių kalbos įtakos būta mažiau nei raštuose⁹.

Lietuviški žodžiai pradėjo trauktis iš kalbos sustiprėjus vokietinimo politikai. Dar 1862 m. Otui fon Bismarkui tapus Prūsijos „geležiniu“ kancleriu, prasidėjo autochtonų lietuvininkų diskriminacija, jų vokietinimas. Lietuvių kalba buvo vėjama iš viešojo gyvenimo: valstybės įstaigų, mokyklų, pagaliau ir iš bažnyčios. Apie tai savo straipsnyje I. Brokartaitė-Pladienė rašo: „*Lietuvių kalbos vartojimo sferų traukimas bei kalbinės kompetencijos silpnėjimas, vykstantys kartu su tautinės sąmonės blėsimu, ir yra pagrindiniai lietuvių kalbos nykimo liudytojai. Mažosios Lietuvos lietuvių kalbinė bendruomenė lengvai perimdavo bendravimui reikalingus germanizmus, pateiktus spaudoje, jų kalbinio repertuaro vokietėjimas buvo permanentinis procesas*“¹⁰.

Pateikėja Anė Matusovienė (Pavasaraitytė) apsigyveno Viešvilėje dar prieš Antrąjį pasaulinį karą. Čia ištekėjusi, su savo šeima gyveno iki 1944 m.

⁶ Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija*, Vilnius, 1979, p. 188.

⁷ Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos leksikos raida, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1966, t. 8, p. 90.

⁸ *Ten pat*, p. 91–96.

⁹ Jonikas P. *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje. Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai*, Čikaga, 1987.

¹⁰ Brokartaitė-Pladienė I. Germanizmų XX a. pr. Mažosios Lietuvos lietuvių kalboje tyrimo aspektai, *Kalbų studijos*, 2004, Nr. 5, p. 41–46.

lapkričio mėn. Vėliau evakuacija. Sugrįžusi po karo į Viešvilę, neberado savo namų, todėl su dukra apsigyveno Smalininkuose, vėliau grįžo gyventi į Viešvilę jau su dukros šeima. Anė Matušovienė neblogai mokėjo tiek rusų, tiek ir vokiečių kalbas, todėl jos žodyne buvo nemažai ne tik germanizmų, bet ir slavizmų: *auslanderis* (*Auslander*) – svetimšalis, *biksnos* (*Hosen*) – kelnės, *bilderis* (*Bild*) – paveikslas, nuotrauka, *šlajos* – rogės, *farvac* (*vorwärts*) – pirmyn, lauk, *skleinyčia* – stiklinė, *videlius* – šakutė, *parfūmai* (*Parfum*) – kvapai, *runkuliai* (*Runkel*) – gyvuliniai sėtiniai, *kvietkos* – gėlės, *pamatinė* – gyvatė, *kripės* (*Krippe*) – kopėčios, *lenkė* – mažesnė loma, *rubežius* – pasienis, *rundelis* (*Rundel*) – nedidelis puodelis, *šiūpliodė* (vok. dial. *šufeln* + vok. dial. *lod*) – stalčius ir daug kitų (žr. toliau pateiktą žodyną)¹¹.

Pateikėja Erna Pečiulienė (Matušovaitė), gyvendama kartu su savo tėvais Viešvilėje ir lankydamą čia mokyklą, puikiai kalbėjo vokiškai. Todėl jos pasakojimuose randame, kad jos šeimos kalboje buvo vartojama gana daug germanizmų: *bydelka* (*Beutel*) – balta duona, *bonštrikis* (*Bahnstrich*) – geležinkelio bėgiai, *cedelis* (*Zettel*) – etiketė, *dranka* (*drank*) – paplautos, *duršliokas* (*Durchlag*) – kiaurasamtis, *ergelis* (*Ärger*) – rūpestis, *pinzelis* (*Pinsel*) – teptukas, *nuberštuoti* (*abbürsten*) – išvalyti šepetiu, *nėmašynė* (*Nähmaschine*) – siuvimo mašina, *puodingas* (*Pudding*) – saldus patiekalas, *prabavoti* (*proben*) – skanauti, *podelka* (*Patin*) – krikšto mama, *šusteris* (*Schuster*) – batsiuvys, *šusteriuoti* (*schustern*) – taisyti batus, *tešleris* (*Tischler*) – stalius, *gyskanė* (*gießen*) – laistytuvas, *giviercai* (*Gewürze*) – prieskoniai, *krasė* (*Krasse*) – kėdė, fotelis, *bliozė* (*Blöße*) – netikusi moteris, *kiaulerija* – netvarka ir kt. (plačiau žr. pateiktą žodyną)¹².

Nemažai germanizmų pateikė kilusi iš Vidkiemio k., Smalininkų vls., Pagėgių apskr. 1929 m. gim. Rūta Lydija Babonienė (Tėtmejerytė). Pokario metu pateikėja gyveno Ridelkalnio k., Viešvilės sen. Rūtos Lydijos Babonienės šeimoje buvo kalbama abiem kalbomis – tėvai daugiau lietuviškai, vaikai, lanke vokišką pradžios mokyklą, – vokiškai, tačiau lietuvių kalbą suprato. Tėtis dirbo račiumi, todėl mergaitė girdėdavo, kaip kalbėdavo pas jį atėję aplinkiniai vokiečiai ir lietuviai ūkininkai. Lietuviai, kurie, ieškodami darbo, po 1923 m. kėlėsi į Smalininkų, Viešvilės apylinkes, atsivežė ir kai kurių lenkiškos bei rusiškos kilmės žodžių. Iš to meto pateikėjos atmintyje ir išliko kai kurie vartoti aplinkinių gyventojų žodžiai: *kirkė* (*Kirche*) – liuteronų bažnyčia, *šulė*, *šiulė* (*Schule*) – mokykla, *staldas* (vok. dial. *stall*) – tvartas, *kripės* (*Krippe*) – kopėčios, *padlagos* – grindys, *binkis* (*Bank*), *zelikis* – krosnies suoliukas, *jutryna* – spyna, *šlajos* – rogės, *tekinis* – ratas, „*padaryk man naujus tekinius*“, *špykis*, *špykė* (vok. dial. *špikė*) – dviračio stipinas, *čierčikai* – degtukai, *likterna* (*Licht*) – uždaro tipo žibalinė lempa, *apcūgos*, *apciūgos* – replės, *spatas* (*Spaten*) – kastuvas, *šiūpėlė* (vok. dial. *šufeln*) – semtuvas, *unkulis* (*Onkel*) – dėdė, *tantė* (*Tante*) – teta, *švogeris* (*Schwager*) – svainis, *šėpa* (*Schrank*) – spinta, *štulė* (*Stuhl*) – kėdė, *fierankos* – užuolaidos, *abrūsas* – rankšluostis, *kuparas* (*Koffer*) – kraičio skrynja, *mantelis*, *manteliukas* (*Mantel*) – paltas, „*apsiویل manteliuką*“, *jakė* (*Jacke*) – moteriška liemenė, *kleidė*

¹¹Pateikė Anė Matušovienė (Pavasaraitytė), 77 m., gyv. Smalininkuose ir Viešvilėje, Smalininkų, Viešvilės apyl. Jurbarko r. (kilusi iš Sudargo par., Šakių apskr.). Užrašė dukra Erna Pečiulienė. Rankraštis R. Meškauskienės archyve.

¹²Pateikė Erna Pečiulienė (Matušovaitė), 72 m., gyv. Viešvilėje, Smalininkuose, Viešvilės, Smalininkų apyl. Jurbarko r., vėliau Žukų k. ir Sokaičių k. Vilkėškių apyl. Šilutės r. (kilusi iš Viešvilės). Užrašė dukra Regina Meškauskienė 1984 m. Rankraštis R. Meškauskienės archyve.

(*Kleid*) – suknia, „*kokia faina tavo kleidė*“, *švederis* – megztinis, *micė* (*Mütze*) – kepurė, *šlipsas* (*Schlips*) – kaklaraištis, *guzikas* – saga.

Daugelis maisto produktų taip pat turėjo pavadinimų, kilusių daugiausia iš vokiečių kalbos: *brangvynas* (*Branntwein*) – anksčiau vadinta degtinė, *šnapšė*, *šnapsas* (*Schnaps*) – vėliau vadinama degtinė, *bankochenas* (*Baumkuchen*) – šakotis, *plincė* (*Plinse*) – blynai, *lapynė* – burokėlių, rūgštynių lapų sriuba, *konkolynė* – pie-niška sriuba, *patarmasas* – padažas, *pamirkalas*, *vendzyti* – rūkyti mėsa, *brokštelis*, *bokštas* – sviesto muštuvė, „*atnešk brokštėlį, reikia svietą mušti*“, *rendelis*, *rundelis* (*Rundel*) – puodas. *Unaras*, *ūnoras* reiškė puikybę. „*Ans buvo labai jau unaravas*“, *koronė* – kančią, dievo bausmę. Kai kurie stalo indai taip pat turėjo savotiškus pavadinimus: *sklėnyčia* – stiklinė, *stotkos* – stikliukai, *taurelės*, *videlcius* – šakutė, *kriūzas*, *kriūziukas* (*Krus*) – puodelis¹³.

Dalis kaime vartotų germanizmų pateikta pagal Antaninos Vaičaitienės, gim. 1886 m. Šakių apskr. Sudargo apylinkėse, vartotus žodžius. Savo senelės, gyvenusios Kukarskės k., Šakių r., vartotus žodžius 1968 m. užrašė Irena Julija Foktienė (Vaičaitytė). Antaninos Vaičaitienės tėvų sodyba buvo šalia Sudargo prie pat valstybinės sienos su Mažąja Lietuva (netoli Šilėnai). Didesnė dalis kaimynų ūkininkų buvo vokiečių kilmės – priėmę evangelikų liuteronų tikėjimą. Jų kalboje buvo jaučiama stipri anapus valstybinės sienos gyvenusių mažlietuvių įtaka. Pastaruoju metu pasienio kaimai jau išnykę. Pateikėja iš savo senelės užsirašiusi kai kuriuos jos šeimoje vartotus žodžius: *šėpa* (*Schrank*) – spinta, *ancūgas* (*der Anzug*) – kostiumas, *mantelis* (*Mantel*) – paltas, *jopkutė* – puspaltis (*Mantelį dedu atgal į šėpą, man užteks ir jopkutės*), *kedelys* (vok. dial. *kedele*), *andarokas* – sijonas, *kleida* (*Kleid*), *šlebė* – suknelė, *švederis* – megztukas, *guzikas*, *knypkis* – saga (*Užsisiegioki guzikus*), (*Tavo manteliuko knypkis ištrūkęs*), *šnapsas* (*Schnaps*) – degtinė (*Jau geria šnapsą, kaip tikras vyras*), *venzyti* – rūkyti mėsa, *štulė* – kėdė (*Sustatyk prie stalo štulės*), *liktarna* (*Licht*) – uždaras žibintas, *spatas* (*Spaten*) – kastuvas (*Iki paludienio pravargau su tuo spatu, geriau būčiau šiūpėlę pasiėmęs*), *uslānas* – suolas, *zelikis* – šildomas krosnies suoliukas (*Sėskis ant zelikio, greičiau sušilsi*), *rundelis* (*Rundel*) – puodas, *švogeris* (*Schwager*) – svainis, *jutryna* – durų spyna, *špykis* – stipinas, *brokštelis* – muštuvė sviestui, *stotkai* – indai, *skleinyčia* – stiklinė, *videlcius* – šakutė (*Padėk svečiams ant stalo stotkus, nepamiršk skleinyčių ir videlcių*)¹⁴.

Nemažai šeimoje vartotų germanizmų pagal savo mamos Onos Lukšytės, gim. 1912 m. Šakių apskr. Sudargo vls. Iltrakių k., tarpukariu gyvenusios Viešvilės mstl., Ragainės, vėliau Pagėgių apskr., pateikė Birutė Ripinskienė (Lukšytė). B. Ripinskienės žodžiais, tiek jų šeimoje, tiek ir aplinkinių gyventojų kalboje buvo vartojama daug senoviškų, daugiausia vokiškos kilmės žodžių. Daugiausia buvo vartojami tokie rūbų pavadinimai: *žaketas* – moteriškas švarkelis, *undarokas*, *kedelys* – sijonas, *jopkutė*, *jupkutė* – puspaltis, *manteliukas* – paltukas (*Kur tu eisi pusnuogė, apsirenki manteliuką*), *kamziulė*, *kamzelka* – liemenė, *šlebutė*, *šlebė*, *kleidė* – suknelė (*Apsivik naująją*

¹³Pateikė Rūta Lydija Babonienė (Tėtmejerytė), 85 m., gyv. Ridelkalnio k., Viešvilės sen. (kilusi iš Vidkiemio k., Smalininkų vls., Pagėgių apskr.). Užrašė Algirdas Sinkevičius 2014 m. Rankraštis A. Sinkevičiaus archyve.

¹⁴Pateikė Antanina Vaičaitienė, 82 m., gyv. Kukarskės k., Šakių r. (kilusi iš Šakių apskr. Sudargo apylinkės, gim. 1886 m.). Užrašė Irena Julija Foktienė (Vaičaitytė) 1968 m. Rankraštis A. Sinkevičiaus archyve.

kleidutę). *Jakė* – moteriška liemenė, *jaksiukas*, (*Jacke*), *švederis* – megztukas (*Užsimesk jeksiuką*), *guzikai* – sagos (*Šiandien jau nėra šilta, užsiseki visus guzikus*), *dekis* – lovos užtiesalas (*Užtiesk ant lovos dekį*), *patalynę laikė kupare*, *šlipsas* – kaklaraištis (*Pasiriški šlipsą*), *stanikas* – mot. liemenėlė, *mučė* – kepurė, *farba* – dažai, *juksas* – šiukšlės. Šeimoje artimieji vadinti: *unkulis* – dėdis (*Šiandien žadėjo užsukti unkulis*), *švoogeris* – svainis, *tantė* – teta (*Einame pas tantę Aną*). Vaikai mokėsi *šiūlėje* (mokykla), žiemos metu važiuodavo *šlajomis* (rogės), duris rakindavo *jutryna* (spyna), nakties metu pasišviesdavo *likterna* (žibintas), ant *staldo* (tvarto) lipo su *kripėmis* (kopėčiomis). Švenčių metu ant stalo dėdavo *bankocheną* (šakotis), papjaustydavo *vendzytos* (rūkyta) *šinkos* (*Schinken*) – kumpio, reikėdavo ir *šnapso* (degtinė). Stalą puošė gražūs *stotkai* (indai), *sklėnyčios* – stiklinės. Rūbus laikė *šėpoje* (spinta), indus – *šėputėje* (spintelė), turtingesnieji buvo daugiau su *unoru* (išpuikimas). (*Mama dažnai virdavo zupę* (sriuba), *o jau pavasarį ir vasaros pradžioje – lapynę* (rūgštynių, burokėlių sriuba). *Rugius nukirtę, statydavo pėdus į mendelius* (gubos). *Mes, vaikai, mėgdavom zacirką* (pieniška kleckelių sriuba)¹⁵.

Galima teigti, kad vienu atveju skolinys buvo naujo daikto ar sąvokos pavadinimas, pvz.: *damferis* – garlaivis, *faratas* – dviratis, *reiferšliusas* – užtrauktukas, *šipkartė* – laivo bilietas, *šmugelis* – kontrabanda ir kt. Kitu atveju skolinys tik dubliavo jau esamą lietuvių kalboje žodį, pvz., *brūdelis* – brolis, *fideris* – tėvas, *menčas* – vyras, *tantė* – teta, *unkulis* – dėdė (*Šiandien žadėjo užsukti unkulis*), *ferdelis* – arklys, *šveinė* – kiaulė. Detalesnėms išvadoms reikėtų specialių tyrinėjimų.

Visus surinktus žodžius galima suskirstyti į kelias grupes: žmogaus gyvenamoji aplinka, mityba, veiksmai ir būsenos, valdžios įstaigos, žemės ūkis, šeima ir giminytė, keliai ir transportas, skaičiai ir laikas. Didžiausių grupių pavadinimus skirstėme smulkiau. Šalia kai kurių žodžių užrašyti ir pateikėjų sakiniai.

Daugiausia iš vokiečių kalbos pasiskolinti daiktų ir veiksmų pavadinimai, rečiau – skaičiai, o visai neskolinami įvardžiai (aš, tu, jis, ji ir kt.). Skolinti daiktų pavadinimai lietuvių kalboje įgauna lietuviškas galūnes:

-as – *ancūgas* – kostiumas / *Ancūgas buvo visai farfal* – kostiumas buvo senas, *sudėvėtas*, *plincas* – blynas / *Motina mums iškepė skanių plincų*, *faratas* – dviratis, *šlipsas* – kaklaraištis, *britvonas* – kepimo indas, *kliopsas* – kotletas, *duršliokas* – kiaurasamtis.

-is – *krygis* – karas, *auslenderis* – svetimšalis / *Su aulenderiais Viešvilėje per karą buvo draudžiama bendrauti*, *rencelis* – ryšys, nešulys, *bekeris* – kepėjas, *unkulis* – dėdė.

-us – *plecius* – vieta, aikštė, *šmerius* – tepalas,

-ė – *tešlėmpė* – prožektorius, *kanė* – bidonėlis,

-a – *kleida* – suknelė, *šėpa* – spinta, *ceitunga* – laikraštis.

Nemažai pasitaiko ir sudurtinių daiktavardžių, sudarytų iš abiejų vokiškų žodžių su lietuviška galūne: *bakpulveris* – kepimo milteliai, *fleišmašynė* – mėsos malimo mašina.

Pasitaiko daiktavardžių, kurių pirmasis žodis vokiškas, o antras skolinys iš slavų arba lietuviškas: *drankoviedris* – kibiras paplavoms, *knypskylė* – skylė sagai užsegti, *šlebrokas* – prastas švarkas, *futerkamarė* – pašarų kamara.

¹⁵Pateikė Birutė Ripinskienė (Lukšytė) pagal savo mamos Onos Lukšytės, 75 m., gyvenusios Viešvilės mstl., prisiminimus (kilusi iš Iltrakių k., Sudar-go vls., Šakių apskr., gim. 1912 m. Viešvilės vls. Ragainės apskr.). Užrašė Birutė Ripinskienė (Lukšytė) 1987 m. Viešvilė. Rankraštis A. Sinkevičiaus archyve.

Yra žodžių, kurie abu vokiškos kilmės, tik lietuviška galūnė: *pilcdekis* – kailinis apdangalas, *plincpanė* – blynų keptuvė, *šliopmicė* – naktinė kepuraitė, *šliobankė* – suolas miegoti.

Iš retesnių sulietuvinimo atvejų pasitaiko darinių su slaviška priesaga *-k* ir lietuviška *-a*: *šneiderka* – siuvėja, *bydelka* – balta duona.

Veiksmažodžiai – antroji pagal gausumą skolinių grupė. Prie vokiško kamieno pridedama lietuviška priesaga: *mašieruoti, mašyruoti* – žygiuoti, *šposyti* – juokauti, *lizduoti, lioduoti* – krauti, *štapuoti, štapuoti* – adyti.

Būdvardžiai – viena negausiausių germanizmų grupių. Jiems sudaryti taip pat vartojamos lietuviškos priesagos: *bumvolinis* – medvilninis, *blėkinis* – skardinis, *somatinis* – aksominis.

Surinkti pavyzdžiai rodo, jog didesnė skolinių dalis yra vyriškosios giminės: *diktas* – stambus, *dubeltas* – dvigubas, *švakas* – silpnas, *štarkus* – stiprus.

Pavyzdžiuose pasitaikė vienas jaustukas *fest* ir keletas prieveiksmių: *ganc* – labai, *riktingai* – gerai, *šlektai* – blogai.

Surinkti pavyzdžiai įdomūs ne tik moksliniu požiūriu, bet ir žmogišku. Juk tai mūsų krašto istorija ir čia gyvenusių žmonių butis, rūpesčiai ir džiaugsmai. Štai gyvenamasis namas vadinamas *butu, buteliu*, kambarys – *stuba* (*Ar stuba išplauta?*). O laiptai vadinami *trepais, trapais* (*Labai aukšti trepai – neužlipsiu*). Žinoma, buteliai buvo dengti *dakpanėmis, dokaukomis* – čerpėmis, *kuknėje, kuknioje* – virtuvėje stovėjo *mašinas, mašina* – (*krosnis valgiui virti*), kurioje buvo įmūryta *šiolkė* (*špižinis indas vandeniui pašildyti*). Stuboje stovėjo *benkis* (*suoliukas*), *zelikis* (*krosnies suoliukas*), *kufaras, kuparas* – skrynja drabužiams susidėti, *nėmašynė* – siuvimo mašina, kuria kiekviena gospadinė didžiavosi, *šėpos ir skapės* – spintos išėiginiams rūbams, apie stalą sustatytos stovėjo *štūlės* – kėdės, ir, žinoma, *vygė* – lopšys. Kieme stovėjo *staldas* (*Stall*) – tvartas, *skūnė* – kluonas (*Pilna skūnė javų*), *šlajos* – rogės. Gale sodybos – *juksas* – šiukšlės.

Savotiški ir gyvenamojo namo dalių pavadinimai: *kleidunga* – durų rėmai, *klemka* – durų rankena, *liuktas, liuktė, liuktas* – dūmtraukis, *šyveris* – krosniakaištis.

Rūsiai buvo dvejopi: *kelderis ir kelnorė*, šieną krovė *skūnioj* – daržinėje, šeimininkas *meisternyčioj, meisternėje* – staliaus dirbtuvėje gamino *benkius* – suoliukus, *štūlės* – kėdės, o nedidelėje *šėpelėje* buvo sudėti meisterio *nėgeliai* – vėnys, *šriūbai, šriūbai* – varžtai, *muterkės* – veržlės ir *šmerius, šmeras* – tepalas mašinų dalims, *artmašynei* – grėbiamajai ar *fukteliui* – grūdų valymo mašinos, dažai – *farbai, kvarba*.

Įdomu tai, kad skrynja buvo vadinama *kuparu ar kufartu*, nelygu, kokioje vietovėje gyveno pateikėjas. Tas pats pasakytina ir apie spintą – ji ir *šėpa, ir skapė*.

Didelę žodžių grupę sudaro valgių ir gėrimų pavadinimai: *brejė* – košė (*Nėkelienė buvo gera gospadinė, virdavo skaniai – brejės, mėsos*), *zilcė* – šaltiena, *kėžis* – sūris, *bėrinė* – uogienė (*Iš serbentų virdavom bėrinę*), *kafija* – kava (*Tantė išvirė skanios kafijos*), *šinka* – kumpis (*Vyrai norėdavo išgerti, tai reikėdavo pavogti iš šeimininkės šinkos*), *kliopsas* – kotletas (*Še, valgyk kliopsų. Skanus daiktas*), *šnicelis* (vok. *Schnitzel*), *muštrikis* – garstyčios, *zupė* – sriuba (*Dėk į zupę muštrikio, bus aštriau*), *plincai* – blynai (*Mama, iškepk plincų su saldumu*), *tija* – arbata (*Gal gersi tijos?*), *zaftas* – sultys, padažas (*Prie kukulių nieko neduodavo, tik prasto zafto*), *brangovynas* – degtinė, *šnapsas* (*Schnaps*) – degtinė ir kt.

Nemažą skolinių grupę sudaro veiksmai ir būsenų pavadinimai: moterys lovos skalbinius su *mangaliu* (*prietaisas lovos skalbiniams lyginti mangaliuodavo*, prieš tai, žinoma, jei buvo vasara, *bleikiuodavo* – balindavo prieš saulę ant pievos, vis palaistydamas vandeniu. „*Naktį dežiūruodavom* – budėdavom, *kad vyrai tuos bleikius po medžius neiškarstytų.*“ „*Ko čia dėl niekų ergeliuojiesi* – jaudiniesi?“, „*Ėkeliuoji ir ėkeliuoji per dienas*“ – neri ir neri.

Valdžios įstaigos ir jų darbuotojai taip pat sudaro nedidelę germanizmų grupelę: *feršterija* – girininkija (*Feršterijoje buvo tik vienas ūkis*), *cuktūžė* – kalėjimas (*Iš pradžių nutvėrę koją į kaladę įdėjo, o paskui į cuktūžę įtaisė*), *maskė* – kaukė, *kreizas* – apskritis (*Teisybės nerasi, reiks važiuoti į kreizą*), *kozelnycia* – sakykla (*Kunigas iš kozelnycios visus netikėlius barė*), *šulė* – mokykla, *landrotas* – apskrities viršininkas, *špekteris* – inspektorius (*Tas jo vaiks panašus į špekterį*), *makleris* (vok. *Makler*), *šmugelininkas* – kontrabandininkas. Mišką prižiūrėjo *feršteris* – girininkas, mėsą pardavinėjo *fleišeris* – mėsininkas, sūrį gamino *kėžininkas* – sūrininkas. Tvarką ir žmonių ramybę saugojo *policmeisteris* – policininkas. *Šlīpsas* (*Schlīps*) – kaklaraištis, moteris ir merginas rengė ir puošė *šneideris* ar *šneiderka* – siuvėjas arba siuvėja, *kleidė* (*Kleid*), *šlebė*, *šlebutė* – suknia, suknelė, *andarokas* – sijonas, *krasė* – kėdė, *jakas* – švarkas, *jakė* – moteriškas viršutinis rūbas, batus taisė *šiusteris* – batsiuvyvys.

Kalbos tyrinėtojai laikosi vieningos nuomonės, kad XX a. pradžioje Mažosios Lietuvos lietuvininkų kalboje germanizmų būta daugiausia. Dalis skolintų iš vokiečių kalbos žodžių, vadinamųjų *skolinių*, senųjų gyventojų žinomi ir dar tebevartojami tiek Klaipėdos krašte, tiek kituose Lietuvos regionuose ir dabar. Kaip teigia Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Nijolė Čepienė, „*tai daugiausia vežimo ir jo dalių, pakinktų, darbo, meistrystės įrankių, indų, pastatų bei jų dalių, statybinių medžiagų pavadinimai: šiūpelė* – semtuvas, *dekis* – užtiesalas, *skūnė* – daržinė“¹⁶.

Germanizmų fonetinis asimiliavimas

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas nurodo, kad asimiliacija – tai gretimų garsų artikuliacijos supanašėjimas¹⁷.

Kiti mokslininkai nurodo, jog tai kitos kalbos žodžio įsisavinimas. Žodžiai, patekę į jiems neįprastą kalbinę aplinką, pamažu paklūsta tos kalbos dėsniams. Svetimas žodis įgyja pasiskolinusios kalbos žodžių garsinių, morfologinių ir semantinių bruožų¹⁸.

Aptariant kai kurių surinktų germanizmų vokalizmą, susidūrėme su vokiečių kalbos trumpųjų ir ilgųjų balsių bei dvibalsių ir priebalsių prisitaikymu prie lietuvių kalbos fonetikos. Kartais vieną vokiečių kalbos priebalsį lietuvių kalboje atitinka du priebalsiai ir pan. Trumpai apžvelgsime kai kuriuos surinktus pavyzdžius.

Vokiečių trumpas balsis *a* lietuvių kalboje pakeičiamas ir trumpu, ir ilgu *a*: *jaksas* (*der Jacke*) – švarkas, *kafija* (*Kaffee*) – kava, *kanė* (*Kanne*) – indas pienui, *švakas* (*schwach*) – blogas, *tašė* (*Tasche*) – rankinukas. Vokiečių trumpasis balsis *a* kartais virsta lietuvišku *a* arba *e*: *dakpanės* (*Dachpfanne*) – čerpės, *ergelis* (*Ärger*) – skausmas, *klemėris* (*Klammer*) –

¹⁶ Čepienė N. *Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinė adaptacija* (daktaro disertacijos santrauka), Vilnius, 1995.

¹⁷ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1993, p. 42.

¹⁸ Golovinas B. *Kalbotyros įvadas*, Vilnius, 1982, p. 71.

segtukas. Vokiečių trumpasis *o* dažnai pakeičiamas lietuvišku *u*: *dubeltas* (*doppelt*) – dvigubas, *kurbas* (*Korb*) – pintinė. Vokiečių ilgasis *a* pakeičiamas į lietuvių ilgąjį *o*: *bonė* (*Bahn*) – traukinys, *liodė* (*lode, laden*) – mašina kapojams (*akseliui*) pjauti, *poderis* (*Vater*) – tėvas, *šposas* (*Spas*) – juokas. Ilgasis balsis *ö* virsta lietuvišku *é* arba *e*: *feršteris* (*Förster*) – girininkas, *lėnunga* (*Löhnung*) – atlyginimas. Kartais vokiečių kalbos ilgasis *ü* virsta lietuvišku balsiu *ū*: *šiūlė, šulė* (*Schule*) – mokykla, *pūsteris* (*pusten*) – pūstuvai, *liūderis, lodorius* (*Luder*) – tinginys. Vokiečių dvibalsis *ei* išlaikomas lietuvių kalboje: *fleišmašynė* (*die Fleischmaschine*) – mėsos malimo mašina, *fleišeris* (*Fleischer*) – mėsininkas, *reizas* (*die Reise*) – kartas, *riauberiuoti* (*räuber*) – draskyti, *šliaupas* (*Schlauch*) – dviračio rato kamera.

Vokiečių priebalsis *š* (rašte žymimas *sch*) prieš balsius lietuvių kalboje išlaiko *š*: *šinka* (*der Schinken*) – kumpis, *šmanta* (*Schmand*) – grietinė, *štulė* (*Stuhl*) – kėdė. Vokiečių *ch* keičiamas lietuvišku *k*: *blekis* (*Blech*) – skarda, *fuktelis* (*Fuchtel*) – grūdų valomoji mašina, o *f* žodžio pradžioje dažniausiai atitinka lietuvišką *f*: *futeris* (*Futter*) – pašaras, *ėdalas, flešė* (*Flasche*) – butelis. Tik retais atvejais *f* pakeičiamas į *p* arba vartojamas lygiagrečiai: *farba* (*Farbe*) – spalva, dažai, *poderis, foderis* (*Vater*) – tėvas. Vokiečių *c* (grafiškai žymimas *z*) pakeičiamas į *c*, *č* ar *ž*: *ancūgas* (*Anzug*) – kostiumas, *cedelis* (*Zettel*) – etiketė, *mučė, micė* (*Mütze*) – kepurė, *plincas* (*der Plinse*) – blynas, *tancius* (*Tanz*) – šokis.

Fonetinė germanizmų adaptacija neapsiriboja tam tikrais vokiečių kalbos garsų atitikmenimis lietuvių kalboje. Žodžiams prisitaikant prie lietuvių kalbos fonetinės sistemos vyksta ir fonetinių procesų. Vienas *l* dvigubame priebalsyje pakeičiamas *n*: *kelnorė* (*Keller*) – rūsys, o *r* virsta *l*: *klinkeris* (*Klingel*) – skambutis. Skoliniuose paprastai išlaikomas arba įterpiamas *j*: *šlejerai* (*Schleier*) – šydas, nuometas, *tija* (*Tee*) – arbata, *kafija* (*Kaffee*) – kava. Galima daryti išvadą, kad germanizmuose daugelis balsių ir priebalsių atitinka lietuvių kalbos balsius ir priebalsius.

Žodynėlis

- Akas* (*die Hacke*) – kauptukas. / Mes bulves kasdavom su *aku*¹⁰./
Akselis (*der Hacksel*) – kapojai. / *Akselį* taisydavom pas Mėkelį¹⁰./
Ancūgas (*der Anzug*) – kostiumas. / Pasisiuvau nauja *ancūga*¹³./
Auslenderis (*der Auslender*) – svetimšalis. / Su *auslenderiais* per karą buvo draudžiama bendrauti¹¹./
Bakpulveris (*das Backpulver*) – kepimo milteliai. / Dėk į sausainius *bakpulverio*, bus skanesni¹¹./
Balkis (*der Balken*) – sija. / Visas *balkis* ištrupėjęs, reiks keisti¹¹./
Bankochenas (*Baumkuchen*) – šakotis. / Švenčių metu ant stalo dėdavo *bankucheno*^{12, 14}./
Berštas (*die Bürste*) – šepetys. / Kur nukišai *berštas*¹¹?/
Bertainis (*Vierdung*) – daržinė. / Pažiūrėk ant *bertainio*, ar nėra kiaušinių¹¹./
Bėrincėdelis (*die Beere + der Zettel*) – leidimas uogauti. / Viešvilė į uogas leisdavo eiti tik su *bėrincėdeliu*¹¹./
Biksnos (vok. dial. *bekse*) – kelnės. / Kodėl tavo *biksnos* tokios purvinos¹⁰?/
Bilderis (*das Bild*) – paveikslas, nuotrauka. / Nupirkau kaimynams albumą *bilderiams* susidėti¹⁰./

- Binkis, benkis (die Bank)* – suoliukas. / Tu vis sėdi ir sėdi ant to *binkio*¹². /
- Bydelis* (vok. dial. *bidel*) – piklius. / Paskolyk *bydelio*, kepsiu duoną¹¹. /
- Bonė* (vok. dial. *bon*) – geležinkelis. / Mada būdavo eiti prie *bonės* pažiūrėti¹¹. /
- Bonštrikis (die Bahnstrich)* – geležinkelio bėgiai. / Pabėgusi iš mokyklos *bonštrikiu* patraukiau link Smalininkų¹⁰. /
- Brangovynas (der Branntwein)* – degtinė. / Reiks ten vyno, gėrimų ir brangiųjų *brangovynų*¹¹. / Senovėje lietuvininkai gerdavo *brangovyną*¹³. /
- Briliai (die Brille)* – akiniai. / Vakar Jons sudaužė *brilius*¹¹. /
- Britvoonas (der Braten)* – indas kepimui. / Išvalyk *britvooną*, kepsiu anti¹¹. /
- Brotpanė (die Bratpfanne)* – kepimo forma. / Ar į *brotpanę* kepsi kugelį¹⁰? /
- Centėmeteris (der Zentimeter)* – matavimo juostelė. / Kur tas *zentėmeteris*, ką tik čia buvo¹¹? /
- Cedelis (der Zettel)* – etiketė. / Pažiūrėk, ar yra *cedelis*¹¹. /
- Dakpanės (die Dachpfanne)* – čerpės. / Ale Martinas lipdamas ant stogo sulaužė tris *dakpanes*¹¹. /
- Dekis (die Decke)* – grindų takas. / Išnešk ir išdulkyk *dekis*¹¹. / Atneški *dekį*¹⁴. /
- Dranka* (vok. dial. *drank*) – paplavos. / Išpilk *drankas* iš *viedro (kibiro)*¹¹. /
- Drankviedris* (vok. dial. + *viedras*) – kibiras paplavoms. / Mesk į *drankviedrį*, kiaulės suės¹¹. /
- Dubeltas* (vok. dial. *doppelt, dobelt*) – dvigubas. / Sudėk *dubeltai*, šilčiau bus¹¹. /
- Duršliokas (Durschlag)* – kiaurasamtis. / Su *duršlioku* išgriebk pyragaičius¹⁰. /
- Ergelis (der Ärger)* – rūpestis. / Širdį graužia *ergelis*¹⁰. /
- Ergeliuoti (sich ärgern)* – rūpintis. / Ko čia dėl niekų *ergeliuojies*¹⁰? /
- Ermydelis (der Harmidel)* – triukšmas. / Namie kilo didžiausias *ermydelis*¹⁰. /
- Ėkeliuoti (hackeln)* – vašeliu nerti. / Ką čia *ėkeliuoti* per dienas¹¹? /
- Farfal (verfallen)* – viskas. / *Farfal!* Nebėra vyro¹⁰. /
- Ferdelis (der Pferd)* – arklys. / Tai jau toks geras *ferdelis* buvo¹¹. /
- Festungas (das Festung)* – šventė. / Smagu, tikras *festungas* buvo¹¹. /
- Fleišeris (der Fleischer)* – mėsininkas. / Jo, Viešvilėje buvo *fleišeris*, kurio mes nemėgom¹⁰. /
- Fryštikis (das Frühstück)* – pusryčiai. / Iškraustėm geležinkeliečio terbą (*krepšelį*) ir išėdėm *fryštikį*¹¹. /
- Forvats (vorwärts)* – pirmyn. / *Forvats* lauk, nešaukusios¹⁰! /
- Gardynos (die Gardinen)* – užuolaidos. / Šiandien plausiu *gardynas*¹¹. /
- Giburctagas (der Geburtstag)* – gimtadienis. / Jau artėja mergučės *giburctagas*¹¹. /
- Grabė (der Graben)* – griovys. / Neįkrisk į *grabę*¹⁰. /
- Grifelis (der Griffel)* – senovinė rašymo priemonė. / Kai ėjau į pirmą klasę, rašydavom su *grifeliais*¹¹. /
- Gurbas (der Korb)* – krepšys. / Paimk *gurbą*, eisim bulvių kasti¹¹. /
- Hėringėš (der Hering)* – silkės. / Kelios *hėringėš* buvo sugedusios¹¹. /

- Jakė (das Jacke)* – moteriška liemenė. / Pažiūrėk, – nusimezgiau *jakė*¹⁴ /
 Kokia graži tavo *jakė*¹². /
- Jaksas, jaksiukas (das Jacke)* – švarkas. / Tavo *jaksas* visai nusibaigęs¹¹. /
 Užsimesk *jaksiuką*¹⁴. /
- Juksas* (vok. dial. *juks*) – šiukšlės. / Visur *į runda* (aplinkui) pilna *juksa*¹⁴. /
Kanė (die Kanne) – indas pienui laikyti. / Mane dažnai *kane* vadin-
 davo¹¹. /
- Kedelys* (vok. dial. *kedele*) – sijonas. / Visai suplyšo *kedelys* – reikia
 lopyti¹⁴. / Tavo *kedelys* atsisegė¹³. /
- Kirkė (die Kirche)* – bažnyčia. / Nedėlioj (*sekmadienį*) eisim *į kirkę*¹². /
Kleidė, kleidė (das Kleid) – suknelė. / Kokia marga tavo *kleidė*¹². /
 Pasisiuvau naują *kleidą*¹³. / Gražiai pasiūta tavo *kleida*¹⁴. /
- Klemeris (die Klammer)* – skalbinių segtukas. / Ar nematei *klemerių*¹⁰? /
Kliopsas (der Klops) – kotletas. / Še, valgyk *kliopsų*. Skanus daiktas¹¹. /
Knypkis (der Knopf) – saga. / Įsisiūk *knypkius* *į mantelį (paltą)*¹¹. /
 Tavo *manteliuko (paltuko) knypkis* ištrūkęs¹⁴. /
- Knypskylė (das Knopfloch)* – sagos skylė. / Ar užtaisei *knypskyles*¹⁰? /
Krėpelis (der Krüppel) – silpnas, be sveikatos. / Ale tikras *krėpelis*.
 Visai nepasivelka¹⁰. /
- Kripės (die Krippe)* – kopėčios. / Sulūžo mūsų *kripės*¹⁰. / Atnešk *kripę*¹⁴. /
Krūzas, krūziukas (der Krus) – puodelis. / Atnešk *kriūzą* vandens¹². /
Kriūzai (der Krus) – raukinukai. / Ant galvos užsidėdavo mučes
 (*kepures*) su *kriūzais*¹⁰. /
- Kuparas (der Koffer)* – skrynia. / Pažiūrėk *kupare*, mažu rasi skepetą
 (*skarą*)¹⁰. Tavo *kuparas* naujas¹². Patalynė laikyta *kupare*¹⁴. /
- Lėnunga (der Löhnung)* – alga. / Šiandien mokės *lėnungą*¹⁰. /
- Lermas (der Lärm)* – triukšmas. / Kas čia per *lermas*¹⁰? /
- Likterna (die Licht)* – žibalinė lempa. Paimk *liktarną*, atnešk iš *kelderio*
 (*rūsio) rapukų (bulvių)*¹². / Ar gali įpilt *į liktarną* žibalo¹³? / Pasi-
 šviesiu su *liktarna*¹⁴. /
- Liuktas* (vok. dial. *lukt*) – dūmtraukis. / Ar užkišai *liuktą*¹¹? /
- Liūderis (das Lüder)* – tinginys. / Tikras *liūderis*, negali atsistoti¹¹. /
- Mantelis, manteliukas (der Mantel)* – paltas. / Kur eisi pusnuogė. Ap-
 sivilk *mantelį*¹². / Apsirenki *manteliuka*¹³. / Užsisek visus *mantelio*
knypkius (der Knopf) – bus šilčiau¹⁴. /
- Mendelis, mandulis (der Mandel)* – guba. / Ar jau sudėjote *mendelius*¹⁴? /
- Mangalys (der Mangel)* – prietaisas lyginimui. / Matei, ant aukšto
 mėtosi *mangalys*¹¹? /
- Matoratis (der Motorat)* – motociklas. / Laksto kaip padūkęs su tuo
*matoračiu*¹¹. /
- Meisternyčia (der Meister)* – stalių dirbtuvė. / Gerą *meisternyčią* iš-
 taisei, Jonai¹¹. /
- Mėteris (der Meter)* – ilgio matas. / Pirkau porą *mėterių* kartūno¹¹. /
- Mučė, micė (die Mütze)* – kepurė. / Ant galvos užsidėjęs seną *mučę*¹². /
 Iš kur nutvėrei tokią gerą *mučę*¹⁴? /
- Muštrikis (der Moschtrich)* – garstyčios. / Dėk *į zupę (sriubą) muštrikio*,
 bus aštriau¹¹. /

- Parfūmai (der Parfum)* – kvepalai. / Ale ir kvepia skaniai tie *parfūmai*¹⁰. / *Pašiūrė (vok. dial. schür)* – pastogė. / Malkos *pašiūrėj* sudėtos¹¹. / *Plečius (der Plac)* – aikštė, plotas. / Didelį *plečių* bulvėms užsodinom¹¹. / *Plincas, plincė, plyskai (der Plinse)* – blynas. / Mama iškepė skanių *plincų*¹¹. / Koki gardūs tavo *plincai*¹². / Pusryčiams iškepsiu *plincų*¹³. / *Pinzeliuoti (pinseln)* – dažyti. / Vis *pinzeliuoja* ir *pinzeliuoja* per dienas¹¹. / *Pliudrės (vok. dial. pludern)* – laisvos kelnės. / Ar neturi geresnių kelnių, kad *pliudres* užsimovei¹⁰? / *Pliūma, -ė (vok. dial. plume)* – slyva. / Nosis kaip *pliūma*¹¹. / *Pūsteris (pusten)* – ventiliatorius. / Šiaudus į *skūnę (daržinę)* su *pūsteriu* pūsdavo¹¹. / *Riauberiuoti (räuber)* – draskyti. / Vis *riauberiuoja* ir *riauberiuoja* tą albumą¹¹. / *Rencelis (der Ranzen)* – ryšulys. / Ale tokį didelį *rencelį* susirišai, nepaneši¹¹. / *Rinkė (Rinke)* – viryklės lankainis. / Uždėk puodą ant *rinkių*, greičiau vanduo užvirs¹¹. / *Rundelis, brendelis (das Rundel)* – puodas, puodelis. / Į *rundelį* atnešk man vandens¹⁰. / Kur tas mano didysis *rundelis*¹²? / Pripilk pilną *rundelį*¹³. / *Rundinas (rund)* – aplink. / Eidavo laistydamas vandenį į *rundą*¹¹. / *Skūnė (vok. dial. schüne)* – daržinė. / Jo, mano *skūnėj* galit gulėti¹¹. / *Spatas (der Spaten)* – kastuvas. / Kai kurie su *spatu* kasdavo bulves¹¹. / Paduok kitą *spatą*¹². / Iki *paludienio (pusiaudienio)* pravargau su tuo *spatu*, geriau būčiau *šiūpėlę (semtuvą)* pasiėmusi¹³. / *Staldas (vok. dial. stall)* – tvartas. / Suvaryk gyvulis į *staldą*¹². / Jūsų *staldas* jau kryпта¹⁴. / *Stuba, stubelė (die Stube)* – kambarys, kambariukas. / Ar *stuba* išplauta¹¹? / *Stukis (vok. dial. stuk, stak)* – gabalas. / Kam tokį didelį *stukį* mėsos įdėjai¹¹? / *Šandyti (schimpfen)* – plūstis. / Ale šitaip mane iššandijo¹¹. / *Šėpa, šėputė (der Schrank)* – spinta, spintelė. / Ar neradai *šėpo*¹¹? / Atnešk *stotkus (indus)* iš *šėputės*¹². / *Šėpą* sugrauzė kirvarpos¹³. / Padėk į *šėputę* su spalvotais stiklais¹⁴. / *Šinka (der Schinken)* – kumpis. / Pietums atsipjauk *šinkos*¹⁴. / *Šiolkė (Die Schole)* – įmūrytas indas vandeniui. / Pažiūrėk, ar yra *šiolkėj* vandens¹¹? / *Šiulė, šulė (die Schule)* – mokykla. / Vaikai ėjo į *šiulę*¹². / *Šiulė* gražiai pastatyta¹⁴. / *Šiūpėlė (vok. dial. şufeln)* – semtuvas. / Tiek žemių prinešta, kad gali su *šiūpėle* kabinti¹¹. / Atnešk man *šiūpėlę*¹². / *Šiūpėlei* nulūžo kotas¹³. / *Šlebrokas (der Rock)* – prastas švarkas. / Iš kur ištraukei tokį bjaurų *šlebroką*¹¹? / *Šlejeras (der Schleier)* – nuometas. / Užsidėsi gražų *šlejerą*¹⁰. / *Šlektai (schlecht)* – blogai. / Senukui *šlektai* yra¹⁰. / *Šliferūzės (die Unterhosen)* – apatinės kelnės. / Neužmiršk sutaisyti *šliferūzių*¹⁰.

- Šlim (*schlim*) – blogai. / Nėr taip šlim, kai sakai¹¹. /
- Šlypkės (*der Schleife*) – rogės. / Geras šlypkės padarė kaimynas¹¹. /
- Šliopmicė (*die Schlaf + mutze*) – naktinė kepuraitė. / Mano žmogus visada su šliopmicė guldavo¹⁰. /
- Šlipsas (*der Schlips*) – kaklaraištis. / Kuri šlipsą imi¹²? / Pasirišk šlipsą¹⁴. /
- Šliobankė (*der Schlafbank*) – suolas. / Mano tėvas visada paludienių (pietų miegas) guldavo ant šliobankės¹¹. /
- Šmanta (vok. dial. *šmand*) – grietinė. / Užsitepk ant duonos šmantos¹¹. /
- Šmerius (*die Schmiere*) – tepalas. / Paprobavok (*pabandyk*) to šmeriaus¹¹. /
- Šmultė (*das Schmalz*) – taukai. / Prisdėjau visą puodynę šmultės¹¹. /
- Šnapsas, šnapsė (*der Schnaps*) – degtinė. / Visai į burną neimu šnaps¹¹. / Tam vaikiui šnaps¹² tik paduok¹². / Jau geria šnapsą, kaip tikras vyras¹³. / Gal turi šnapsės¹⁴? /
- Šneideris, šneiderka (*der Schneider*) – siuvėjas, -a. / Mano sesutė mokosi į šneiderkas¹¹. /
- Špacieras (*spazieren*) – pasivaikščiojimas. / Ar an špaciero išei¹¹? /
- Špekteris (vok. dial. *spektre*) – inspektorius. / Tas jo vaiks į špekterį panašus¹¹. /
- Špikdamis (*der Damm*) – akmenų pylimas prie Nemuno. / Jau vanduo apšėmė špikdamius¹¹. /
- Špylplecis (*der Schpielplatz*) – sporto, žaidimų aikštė. / Viešvilės sporto šventės vasarą būdavo daromos špylplecyje¹⁴. /
- Špykis (vok. dial. *špikė*) – rato stipinas. / Jam trūksta kelių špykių¹². / Išbyrėjo visi špykiai¹³. /
- Šposas (*der Spass*) – pokštas. / Kas čia per šposas¹¹? /
- Špricas (*die Spritze*) – švirkštas. / Kai gausi porą špricu, tai ir žinosi¹¹. /
- Štabeliuoti (*stabeln*) – krauti, dėti. / Štabeliuok dailiai, kad nenuvirstų¹¹. /
- Štaketas (vok. dial. *staket*) – tvoros mietas. / Nenukrisk nuo štaketų¹¹! /
- Štapuoti (*stöpfen*) – adyti. / Akšė (Ateik), pažiūrėsiu, ar nereikia pančekos (*kojinės*) suštapuoti¹¹. /
- Štapnotelis (vok. dial. *štapnodel*) – adymo adata. / Anė džiaugėsi nusipirkusi iš čigono štapnotelį¹¹. /
- Štarkus (*stark*) – stiprus. / Šitoks štarkus vyras buvo¹¹! /
- Štyvas (*steif*) – tiesus. / Ale maišas koks štyvas¹¹! /
- Štriumpė (*der Strumpf*) – kojine. / Iš vilnų numezgiau štriumpes¹⁰. /
- Štūlė (*der Stuhl*) – kėdė. / Štūlė visai jau sena¹². / Tantė Renė befarbuodama (*bedažydama*) sieną nukrito nuo štūlės¹⁴. / Sustatyki prie stalo štūles¹³. /
- Švogėris, švogėrika, švogėriukas (*der Schwager*) – svainis, svainė. / Turiu gerą švogėrį¹². / Švogėris užsitraukė dūmą¹³. / Švogėriukas visai paseno¹⁴. /
- Tancius (*der Tanz*) – šokiai. / Viešvilėj vakarais eidavom į tanciu¹¹. /
- Tantė (*die Tante*) – teta. / Tantė išvažiavo į Tilžę¹². / Žadėjo unkulis (*dėdė*) su tante užsukti¹³. / Einame pas tantę Aną¹⁴. /
- Tešlėmpė (*die Taschlampe*) – prožektorius. / Su tešlėmpė pasišviesdami parėjom namo¹¹. /
- Trepai (*die Treppe*) – laiptai. / Labai aukšti trepai, neužlipsiu¹¹. /

Vaksas (Wachs) – batų tepalas. / Nupirk juodo *vakso*¹¹./
Vanė (die Wanne) – vonia. / Dėk grybus į didžiąją *vanią*¹¹./
Vektuoti (vorsehen) – saugoti. / Mamutė galės namus *vektuoti*¹¹./
Vystas (die Weste) – liemenė. / Prisisek prie *vysto* kojines¹¹./
Vogos (die Wage) – svarstyklės. / Nunešk *vogas* nuo aukšto¹⁰./
Zaftas (der Saft) – padažas. / Užsipilk aviečių *zafto*¹¹./
Zupė (die Suppe) – sriuba. / Mama tankiai virdavo *zupę*, o jau pavasariį ir vasaros pradžioj – *lapynę (rūgštynių, burokėlių sriubą)*¹⁴./
Žaketas (das Jacke) – moteriškas švarkelis. / Vakare, atšalus orui, užsimečiau *žaketą*¹⁴./
Žiurstas (die Schurze) – prijuostė. / Užsirišk švaresnį *žiurstą*¹¹./
Unkulis (der Onkel) – dėdė / Žadėjo užsukti *tantė (teta)* su *unkuliu*¹². /
 Ką šnekėjot su *unkuliu*¹³? / Šiandien žadėjo užsukti *unkulis*¹⁴./
Un(an)darokas (die Rock) – sijonas. / Bešokant nukrito *undarokas*¹⁴. /
 Tavo siauras *undarokas*¹³.

Išvados

1. Germanizmai buvusioje Rytų Prūsijos ploto dalies šnektoje yra ilgaamžių lietuvių ir vokiečių politinių, ekonominių ir kultūrinių santykių rezultatas. Germanizmų plitimą ypač skatino uždrausta lietuvių kalba valdžios įstaigose, mokyklose, pagaliau – bažnyčiose.

2. Kaskart intensyvėjančios germanizacijos sąlygomis germanizmai turtino šnektos leksiką, kita vertus, buvo nereikalingos svetimybės, stebė lietuvių kalbos leksiką, neleido jai panaudoti savo išgalių.

3. Semantikos požiūriu gausiausios germanizmų grupės yra žmogaus gyvenamoji aplinka, veiksmai ir būsenos, žemės ūkis.

4. Surinktų šnektos germanizmų absoliuti dauguma yra daiktavardžiai. Likusieji žodžiai – veiksmažodžiai, būdvardžiai,rieveksmiai ir jaustukai.

5. Šnektos germanizmai nėra visiškai paklusę lietuvių kalbos fonetikos sistemos dėsningumams. Visi vardažodžiai ir veiksmažodžiai yra galutinai asimiliuoti morfologiškai ir fonetiškai.

6. Prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos Respublikos, į Viešvilės, Smalininkų, Kalvelių, Pagulbinių vietos pramonės įmones, ieškodami darbo, suvažiavo daug gyventojų – vakarinių aukštaičių, – kartu atsiveždami nemažai savo kalboje vartotų lenkiškų ir rusiškų žodžių – slavizmų.

Nuorodos

1. Zinkevičius Z. Svarbiausios tirtinos lietuvių kalbos istorijos problemos, *Rinktiniai straipsniai*, xVilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002, t. 1, p. 129–134.
2. Kleinas D. *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius, 1957, p. 14.
3. Gineitis L. K. *Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius, 1964, p. 88–89.
4. Brokartaitė-Pladienė I. Germanizmų XX a. pr. Mažosios Lietuvos lietuvių kalboje tyrimo aspektai, *Kalbų studijos*, 2004, Nr. 5, p. 41–46.
5. Būga K. *Visų senieji lietuvių santykiai su germanais*, Rinktiniai raštai, Vilnius, 1959, t. 2, p. 84–85.
6. Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija*, Vilnius, 1979, p. 188.

- 7, 8. Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos leksikos raida, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 1966, t. 8, p. 90–96.
9. Jonikas P. *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje. Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai*, Čikaga, 1987.
10. Brokartaitė-Pladienė I. Germanizmų XX a. pr. Mažosios Lietuvos lietuvių kalboje tyrimo aspektai, *Kalbų studijos*, 2004, Nr. 5, p. 41–46.
11. Pateikė Anė Matušovienė (Pavasaraitytė), 77 m., gyv. Smalininkuose ir Viešvilėje, Smalininkų, Viešvilės apyl. Jurbarko r. (kilusi iš Sudargo par. Šakių apskr.). Užrašė dukra Erna Pečiulienė. Rankraštis R. Meškauskienės archyve.
12. Pateikė Erna Pečiulienė (Matušovaitė), 72 m., gyv. Viešvilėje, Smalininkuose, Viešvilės, Smalininkų apyl. Jurbarko r., vėliau Žukų k. ir Sokaičių k. Vilkyškių apyl. Šilutės r. (kilusi iš Viešvilės). Užrašė dukra Regina Meškauskienė 1984 m. Rankraštis R. Meškauskienės archyve.
13. Pateikė Rūta Lydija Babonienė (Tėtmejerytė), 85 m., gyv. Ridelkainio k., Viešvilės sen. (kilusi iš Vidkiemio k., Smalininkų vls., Pagėgių apskr.). Užrašė Algirdas Sinkevičius 2014 m. Rankraštis A. Sinkevičiaus archyve.
14. Pateikė Antanina Vaičaitienė, 82 m., gyv. Pervazninkų k., Šakių r. (kilusi iš Šakių apskr. Sudargo apylinkės, gim. 1886 m.). Užrašė Irena Julija Foktienė (Vaičaitytė) 1968 m. Rankraštis A. Sinkevičiaus archyve.
15. Pateikė Birutė Ripinskienė (Lukšytė) pagal savo mamos Onos Lukšytės, 75 m., gyvenusios Viešvilės mstl., prisiminimus (kilusi iš Iltrakių k. Sudargo vls., Šakių apskr., gim. 1912 m. Viešvilės vls. Ragainės apskr.). Užrašė Birutė Ripinskienė (Lukšytė) 1987 m. Viešvilė. Rankraštis A. Sinkevičiaus archyve.
16. Čepienė N. *Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinė adaptacija* (daktaro disertacijos santrauka), Vilnius, 1995.
17. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1993, p. 42.
18. Golovinas B. *Kalbotyros įvadas*, Vilnius, 1982, p. 71.
19. Janavičienė J. *Žemaičių Naumiesčio lietuvininkai*, Vilnius, 1992.

Viešvilės gyventojų pavardės XVI–XX amžiais

Algirdas Sinkevičius

Viešvilės gyventojai XVI a.

XVI a. Viešvilės gyventojų pavardės nurodomos 1539–1554 m. turkų mokesčiuose¹.

Iš 38 kaimo gyventojų pavardžių matome 25 galimai baltiškos kilmės:

Verneris Švabė (Werner Swobe)	Martinkus (Martunckus)
Adamus (Adam)	Motiejus (Matheus)
Antonijus (Antonius)	Mikas (Mikas)
Ašmys (Asmus)	Mačis Mitkaitis (Matz Mitkeitis)
Bartkus (Bartkus)	Pėteris (Peter)
Butvilas (Butwil)	Petras (Petrus)
Dapkus (Dapkus)	Petrašas Langenas (Petraschs Langen)
Jankus Dyčvikaitis (Janckus Diczwigkeitis)	Samaška (Szamaschka)
Gailius (Gailus)	Paulas Ylaitis (Pauell Ylaitis)
Grėgeris (Greger)	Paulas (Pauell)
Jakobas (Jacob)	Paulas (Pauell)
Jasas (Jessas)	Paulius (Paulus)
Jatkus (Jattkus)	Sterkus Dičvikaitis (Sterkus Diczwigkeitis)
Jakelis (Jackell)	Piodanas Mitkaitis (Poedan Mitkeitis)
Jorgas (Jorge)	Stanys (Stanis)
Hansas Josvilaitis (Hans Joswilleitis)	Stanys (Stanis)
Josvilas (Joswill)	Stačkus (Stastczkus)
Mačis Josvilaitis (Maczis Joswilleitis)	Rimkus (Rimcus)
Jenickus Kidulis (Jenickus Kidullis)	Urbanas (Urban) ² .

Viešvilės gyventojai XVIII–XIX a.

XIX a. pab. Klaipėdos krašte lietuviškos pavardės buvo sparčiai vokietinamos. 1910 02 11 d. išleistas Rytpūsių prezidento Heinricho Christiano fon Kaiserlingo formuliaras, kuriame buvo siūloma nevokiečių kilmės pavardes pritaikyti prie vokiečių kalbos. Klaipėdos krašto valdybos (Landratsamt) byloje (Veränderte Schreibweise der Familiennamen) apie jų rašybos pakeitimus išlikę 1903–1919 m. prašymai pakeisti lietuvišką pavardžių formą į vokišką^{3 4}.

Klaipėdos krašto šeimų knygoje (Ortsfamilienbuch Memelland Personenliste) randame XVIII–XIX a. Viešvilės gyventojų pavardes ir duomenis apie gimimo metus ir vietą. Iš išlikusių pavardžių galima spręsti apie gyventojų sudėtį. Dominuoja vokiškos kilmės pavardės, tačiau sąrašuose matome, kad gyvenvietėje yra išlikusių ir lietuviškos kilmės pavardžių, kurios tuo metu buvo suvokietinamos.

¹ Plačiau žr. D. Elerto str. „Parapijos kūrimosi prielaidos Viešvilėje“.

² Diehlmann H. H. *Die Türkensteuer im Herzogtum Preussen 1540*, Hamburg: Verein für Familienforschung in Ost und Westpreussen c. V. Sitz Hamburg, 2008, Bd. 2, p. 154; 167–169.

³ Strakauskaitė N. Tautiniai santykiai Klaipėdos krašte XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pirmojoje pusėje, *Klaipėdos visuomenė ir miesto struktūros*, Klaipėda, 2005, p. 41–46.

⁴ Interneto prieiga. briai.ku.lt/downloads/AHUK_11/11_041-046_Strakauskaite.pdf

Išrašas iš Klaipėdos krašto šeimų knygos
(*Ortsfamilienbuch Memelland Personenliste*)

- Abromeit Marta Augustė Karolina (Abromeit Martha Auguste Caroline), gimė 1862 03 02 Viešvilėje
- Alisaitė Erdmė (Alisate Erdme), gimė 1800 03 03 Viešvilėje
- Baumanas Karlas Augustas (Baumann Carl August), gimė 1862 02 18 Viešvilėje
- Baumanas Johanas Karlas Ingo (Baumann Johann Carl Ingo), gimė 1875 05 16 Viešvilėje
- Berlovsky Ana Dorotėja (Berlowsky Anna Dorothea), gimė 1831 11 13 Viešvilėje
- Berlovskis Augustas Steponas (Berlowisk August Stephan), gimė 1827 01 17 Viešvilėje
- Berlovskis Karlas Frydrichas (Berlowsky Carl Friedrich), gimė 1817 02 24 Viešvilėje
- Berlovskis Frydrichas Vilhelmas (Berlowsky Friedrich Wilhelm), gimė 1820 11 28 Viešvilėje
- Borcher Dorotėja (Borcher, Dorothea), gimė 1800 10 06 Viešvilėje
- Brandenburger Ana Marija (Brandenburger Anna Maria), gimė 1758 01 08 Viešvilėje
- Biurger Ana Julijona (Bürger Anna Juliane), gimė 1795 03 20 Viešvilėje
- Damalakitė Marikė (Damalakate Maryke), gimė 1760 03 25 Viešvilėje
- Denk Ana Kristina (Denk Anna Christine), gimė 1781 12 26 Viešvilėje
- Denkas Johanas Kristupas (Denk Johann Christoph), gimė 1774 08 06 Viešvilėje
- Denkas Johanas Frydrichas (Denk Johann Friedrich), gimė 1760 12 28 Viešvilėje
- Denk Marija Katerina (Denk Maria Catharina), gimė 1771 11 23 Viešvilėje
- Duvė Ana Šarlotė Kristijana (Duwe Anna Charlotte Christiane), gimė 1814 09 30 Viešvilėje
- Duvė Kristijonas (Duwe Christian), gimė 1785 12 12 Viešvilėje
- Dyčmonaitė Urtė (Dyczmonate Urte), gimė 1800 02 04 Viešvilėje
- Fydleris Emilis Gustavas (Fiedler Emilius Gustav), gimė 1800 05 26 Viešvilėje
- Freijer Eleonora Dorotėja (Freyer Eleonora Dorothea), gimė 1758 01 09 Viešvilėje
- Freitag Zofija Julijona (Freitag Sophia Juliana), gimė 1800 11 10 Viešvilėje
- Gasneris Kristijonas (Gassner Christian), gimė 1800 12 08 Viešvilėje
- Gėlharas Vilhelmas (Geelhaar Wilhelm), gimė 1798 Viešvilėje
- Getkė Dorotėja (Gettke Dorothea), gimė 1800 02 09 Viešvilėje
- Gotšalk Ema Ana (Gottschalk Emmi Anna), gimė 1926 02 26 Viešvilėje
- Grafas Hermanas Kurtas (Graff Hermann Kurt), gimė 1894 08 23 Viešvilėje
- Grosgergė Francas (Grossgerge Franz), gimė 1875 06 10 Viešvilėje
- Gudaitė Anikė (Gudate Anike), gimė 1760 10 29 Viešvilėje
- Gudaitė Uršulė (Gudate Arszulle), gimė 1757 10 24 Viešvilėje
- Gudaitė Enušė (Gudate Enusze), gimė 1762 11 29 Viešvilėje
- Gudaitė Marikė (Gudate Marike), gimė 1765 08 30 Viešvilėje
- Gudaitis Adomas (Gudatis Adoms), gimė 1770 03 14 Viešvilėje

Gudjonaitė Anikė (Gudjonate Anike), gimė 1762 08 12 Viešvilėje
 Gudjonaitė Enušė (Gudjonate Enusze), gimė 1773 04 25 Viešvilėje
 Gudjonaitė Marikė (Gudjonate Maryke), gimė 1765 03 16 Viešvilėje
 Gudjonaitė Marikė (Gudjonate Maryke), gimė 1766 12 06 Viešvilėje
 Gudjonaitė Urtė (Gudjonate Urte), gimė 1800 04 28 Viešvilėje
 Gudjonis Jurgis (Gudjons Jurgis), gimė 1769 11 28 Viešvilėje
 Gudjonis Stepas (Gudjons Steps), gimė 1776 03 01 Viešvilėje
 Hakelberg Berta (Hackelberg Bertha), gimė 1871 02 20 Viešvilėje
 Hanau Karlas Francas (Hanau Carl Franz), gimė 1862 04 20 Viešvilėje
 Hasenštein Matilda Emilija (Hassenstein Mathilde Emilie), gimė
 1850 05 17 Viešvilėje
 Hercas Augustas (Hertz August), gimė 1843 08 16 Viešvilėje
 Jakštaitis Valteris (Jagstadt Walter), gimė 1930 12 22 Viešvilėje
 Jokubaitytė Anikė (Jokubaite Anike), gimė 1760 03 04 Viešvilėje
 Jokubaitytė Benina (Jokubaite Benyna), gimė 1768 01 24 Viešvilėje
 Jokubaitytė Eva (Jokubaite Ewa), gimė 1774 10 25 Viešvilėje
 Jokubaitis Abrys (Jokubaitis Abrys), gimė 1770 09 03 Viešvilėje
 Jokubaitis Ašmys (Jokubaitis Aszmys), gimė 1761 05 06 Viešvilėje
 Jokubaitis Kristupas (Jokubaitis Kristups), gimė 1772 12 24 Viešvilėje
 Jokubaitis Mikelis (Jokubaitis Mikkelis), gimė 1763 09 29 Viešvilėje
 Jokubaitis Stepas (Jokubaitis Steps), gimė 1766 03 13 Viešvilėje
 Jurkaitė Elzė (Jurkate Elze), gimė 1800 03 10 Viešvilėje
 Kylas Johanas Gotliebas (Kiehl Johann Gottlieb), gimė 1800 06 27
 Viešvilėje
 Kyzelis Hildegardas (Kiesel Hildegard), 1929 05 03 Viešvilėje, mirė
 1995 02 09 Erfurte
 Kyzelis Vilis (Kiesel Willy), gimė 1904 01 13 Viešvilėje
 Klaudžius Marikė (Klaudzus Maryke), gimė 1853 10 20 Viešvilėje
 Klainas Alfredas (Klein Alfred), gimė 1917 11 11 Viešvilėje
 Klain Eva Julijona (Klein Ewe Juliana), gimė 1800 06 21 Viešvilėje
 Klain Zofija (Klein Sophia), gimė 1800 02 14 Viešvilėje
 Konstapel Ana Zofija (Konstapel Anna Sophia), gimė 1758 05 10
 Viešvilėje
 Kundrius Augustas Frydrichas (Kundrus August Friedrich), gimė
 1877 01 19 Viešvilėje
 Lankuč Katarina Marta (Lankutsch Catharina Martha), gimė
 1863 12 16 Viešvilėje
 Lėman Ema Augustė (Lehmann Emma Auguste), gimė 1875 05 25
 Viešvilėje
 Lenkaitis (berniukas) (Lenkaitis (Knabe), gimė 1800 06 11 Viešvilėje,
 mirė 1800 06 11 Viešvilėje
 Lyb Dorotėja (Lieb Dorothea), gimė 1800 04 17 Viešvilėje
 Lyb Julijona Dorotėja (Lieb Juliane Dorothee), gimė 1875 05 23
 Viešvilėje
 Lindenau Augustė Henrieta (Lindenau Auguste Henriette), gimė
 1862 02 17 Viešvilėje
 Lindenau Karlas Vilhelmas (Lindenau Carl Wilhelm), gimė 1875 04 15
 Viešvilėje
 Lipkė Martynas Rudolfas Artūras (Lippke Martin Rudolf Arthur),
 gimė 1910 11 10 Viešvilėje
 Macaitis Abrys (Macatis Abrys), gimė 1759 06 02 Viešvilėje

Macaitytė Agutė (Macate Agutte), gimė 1761 12 25 Viešvilėje
 Macaitytė Anikė (Macate Anike), gimė 1770 05 16 Viešvilėje
 Macaitytė Marikė (Macate Maryke), gimė 1775 07 28 Viešvilėje
 Macaitis Ašmys (Macatis Aszmys), gimė 1767 12 30 Viešvilėje
 Macaitis Ašmys (Macatis Aszmys), gimė 1800 02 10 Viešvilėje
 Macaitis Danys (Macatis Danys), gimė 1760 05 03 Viešvilėje
 Macaitis Enskys (Macatis Enskys), gimė 1763 11 08 Viešvilėje
 Macaitis Kristupas (Macatis Kristups), gimė 1765 12 11 Viešvilėje
 Motiejaitė Benina (Matejate Benyna), gimė 1800 04 22 Viešvilėje
 Macaitis Brunas Hansas (Matzat Bruno Hans), gimė 1940 01 01 ir
 mirė 1941 03 23 Viešvilėje
 Macait Henelore (Matzat Hannelore), gimė 1943 05 25 Viešvilėje
 Mertinaitis Jonas (Mertinatis Jons), gimė 1800 05 30 Viešvilėje
 Mertinas Fricas (Mertins Fritz), gimė 1897 11 17 Viešvilėje
 Naujokaitė Anikė (Naujokate Anike), gimė 1761 11 17 Viešvilėje
 Naujokaitė Urtė (Naujokate Urte), gimė 1764 07 14 Viešvilėje
 Naujokas Brocis (Naujoks Brozis), gimė 1767 10 08 Viešvilėje
 Naujokas Merčius (Naujoks Merczus), gimė 1758 10 19 Viešvilėje
 Naujokas Vilius (Naujoks Willus), gimė 1800 11 08 Viešvilėje
 Noimanas Paulas (Neumann Paul), gimė 1911 08 01 Viešvilėje
 Nikšaitė Benina (Nikszate Benyna), gimė 1766 11 16 Viešvilėje
 Nikšaitis Anušis (Nikszatis Anussis), gimė 1768 09 30 Viešvilėje
 Nikšaitis Endrikis (Nikszatis Endriks), gimė 1773 06 05 Viešvilėje
 Nikšaitis Jonas (Nikszatis Jons), gimė 1771 06 08 Viešvilėje
 Nikšaitis Martynas (Nikszatis Mertins), gimė 1778 11 08 Viešvilėje
 Nikšaitis Mikelis (Nikszatis Mikkelis), gimė 1764 01 01 Viešvilėje
 Ničas Frydrichas Vilhelmas (Nitsch Friedrich Wilhelm), gimė
 1875 05 31 Viešvilėje
 Nič Justina (Nitsch Justine), gimė 1759 05 27 Viešvilėje
 Obermajer Vilhelmina (Obermeyer Wilhelmine), gimė 1862 03 17
 Viešvilėje
 Papendorfas Johanas Augustas (Papendorf Johann August), gimė
 1875 04 30 Viešvilėje
 Pavlovskis Gotlybas (Pawlowsky Gottlieb), gimė 1758 10 24 Viešvilėje
 Pilkūnas (berniukas) (Pilkuhn (Knabe), gimė 1811 08 26 Viešvilėje,
 mirė 1811 08 26 Viešvilėje
 Pilkūn (mergaitė) (Pilkuhn (Mädchen), gimė 1816 06 13 Viešvilėje,
 mirė 1816 06 13 Viešvilėje
 Pilkūnas Gotlybas (Pilkuhn Gottlieb), gimė 1786 01 25 Viešvilėje
 Pilkūn Henrieta (Pilkuhn Henriette), gimė 1796 12 02 Viešvilėje
 Pilkūn Luiza (Pilkuhn Louise), gimė 1782 01 28 Viešvilėje, mirė
 1782 12 27 Viešvilėje
 Pilkūnas Martynas (Pilkuhn Martin), gimė 1783 10 23 Viešvilėje
 Piokas Kristijonas Vilhelmas (Poeck Christian Willhelm), gimė
 1800 10 11 Viešvilėje
 Ponulaitis Jurgis (Ponulaitis George), gimė 1800 02 02 Viešvilėje
 Preikšaitė Urtušė (Preikszate Urtusze), gimė 1800 10 13 Viešvilėje
 Radikė Henrikas Leopoldas / Radicke Heinrich Leopold / gimė
 1764 10 19 Viešvilėje
 Radikė Joana Amalija / Radicke Johanna Amalia / gimė 1768 04 06
 Viešvilėje

- Radikė Georgas Teodoras / Radicke George Theodor / gimė
1760 04 24 Viešvilėje
- Radikė Karlas Kristupas / Radicke Carl Cristoph / gimė 1763 08 10
Viešvilėje
- Radikė Johanas Augustas Vilhelmas / Radicke Johann August Wil-
helm / gimė 1761 08 01 Viešvilėje
- Radikė Gottfrydas Liudvikas / Radicke Gottfryd Ludwich / gimė
1766 04 19 Viešvilėje
- Radikė Joana Šarlota / Radicke Johanna Scharlotte / gimė 1762 08 08
Viešvilėje
- Rodait Edita Hildegarda (Rodeit Edith Hildegard), gimė 1762 08 08
Viešvilėje
- Šereikis Johanas Rudolfas (Scherreik Johannes Rudolf), gimė
1904 09 10 Viešvilėje
- Šimelpfenig Ana (Schimmelpfennig Anna), gimė 1906 04 16 Viešvilėje
Šimelpfenigis Eduardas (Schimmelpfennig Eduard), gimė 1907 07 25
Viešvilėje
- Šimelpfenig Helena (Schimmelpfennig Helene), gimė 1908 10 16
Viešvilėje
- Šlakas Jurgis (Schlaak George), gimė 1757 12 22 Viešvilėje
- Šlak Marija Katarina (Schlaak Maria Catharina), gimė 1759 06 18
Viešvilėje
- Šlypakas Danielis (Schliephaak Daniel), gimė 1759 09 17 Viešvilėje
- Švalbė Antanas (Schwalbe Antonie), gimė 1857 Viešvilėje
- Serapinas Mikelis (Serapins Mikkelis), gimė 1832 Viešvilėje
- Zychas Karlas (Sich Carl), gimė 1800 12 03 Viešvilėje
- Zyring Augustė Emilija (Siering Auguste Emilie), gimė 1875 05 13
Viešvilėje
- Tenikaitė Bušė (Tenikaite Busze), gimė 1757 08 21 Viešvilėje
- Tenikaitė Elzkė (Tenikaite Elzke), gimė 1765 10 09 Viešvilėje
- Tenikaitė Marikė (Tenikaite Maryke), gimė 1763 03 23 Viešvilėje
- Tenikaitis Liutkus (Tenikaitis Lutkus), gimė 1760 09 20 Viešvilėje
- Tenikaitis Milkeris (Tenikaitis Milkere), gimė 1869 03 08 Viešvilėje
- Trudrung Karlas Teodoras (Trudrung Carl Theodor), gimė 1765 09 04
Viešvilėje
- Trudrung Johann Heinrich, gimė 1767 09 23 Viešvilėje
- Trudrung Marija Magdalena (Trudrung Maria Magdalena), gimė
1764 03 13 Viešvilėje
- Trudrung Zofija Julijona (Trudrung Sophia Juliana), gimė 1763 01 11
Viešvilėje
- Turčinskas Tamošius (Turczinskas Tummoszus), gimė 1812 03 10
Viešvilėje
- Vagner Ana Marija (Wagner Anna Maria), gimė 1799 08 22 Viešvilėje
- Vagneris Kristijonas (Wagner Christian), gimė 1803 12 19 Viešvilėje
- Vagner Dorotėja (Wagner Dorothea), gimė 1806 06 04 Viešvilėje
- Vagneris Johanas Frydrichas (Wagner Johann Friedrich), gimė
1801 09 06 Viešvilėje
- Vėberis Jurgis Leopoldas (Weber George Leopold), gimė 1781 04 24
Viešvilėje, mirė 1869 04 16 Baltupėnuose
- Vėber Julijona Amalija (Weber Juliane Amalie), gimė 1815 02 16
Viešvilėje, mirė 1900 02 06 Vėžininkuose

Vėdraitis Eduardas (Wedrat Eduard), gimė 1890 04 22 Viešvilėje,
mirė 1958 12 04

Žagaraitė Agušė (Zagarate Aguzze), gimė 1761 11 18 Viešvilėje

Žagaraitė Bušė (Zagarate Busze), gimė 1762 03 25 Viešvilėje

Žagaraitė Krikštė (Zagarate Krikszte), gimė 1759 07 30 Viešvilėje,
mirė 1809 12 20

Žagaraitė Krikštė (Zagarate Krikszte), gimė 1768 10 04 Viešvilėje

Žagaras Jonas (Zagarus Jons), gimė 1759 06 19 Viešvilėje

Žagaras Mikelis (Zagarus Mikkelis), gimė 1764 10 04 Viešvilėje

Žukas Adusė (Zuks Aduše), gimė 1831 06 16 Viešvilėje⁵.

Bormanas Frederikas (Borrmann Friederike), gimė 1833 08 31 Kriokiškiuose, mirė 1900 03 07 Viešvilėje

Gaidovski Marija (Gaidowski Maria), gimė 1847 08 08 Mociškiuose,
mirė 1902 06 03 Viešvilėje

Griškaitė Enušė (Griszkate Enusze), gimė 1792 04 05 Senuosiuose
Liubėnuose, mirė 1792 04 06 Viešvilėje

Griškaitis Vilius (Griszkatis Willus), gimė 1789 10 10 Senuosiuose
Liubėnuose, mirė 1789 10 11 Viešvilėje

Hasenštainas Karlas (Hassenstein Carl), gimė 1817 12 01 Aukštupėnuose, mirė Viešvilėje

Kropat Helena (Kropat Helene), gimė 1905 Viešvilėje, mirė 1917
Viešvilėje

Kriūgeris Frydrichas (Krüger Friedrich), gimė 1860 Viešvilėje, mirė
1938 01 15 Viešvilėje

Lengnikas Karlas Albertas (Lengnick Carl Albert), gimė 1863 04 26
Viešvilėje, mirė 1942 03 20 Viešvilėje

Macaitis Bruno Hansas (Matzat Bruno Hans), gimė 1940 01 01
Viešvilėje, mirė 1941 03 23 Viešvilėje

Mockus Martynas (Motzkus Martin), gimė 1848 11 11 Opstainyje,
mirė 1902 05 03 Viešvilėje

Ratsman Marija Luiza (Rathsmann Maria-Louise), gimė 1863 06 24
Rosgartene (Roßgarten), mirė 1935 03 25 Viešvilėje

Šimelpfenigis Augustas Jurgis (Schimmelpfennig August George),
gimė 1873 11 11 Šilėnuose, mirė 1918 05 01 Viešvilėje

Steputaitė Marikė (Stepputate Maryke), gimė 1851 02 25 Vilkyškiuose,
mirė 1900 05 13 Viešvilėje

Vagneris Kristupas (Wagner Christoph), gimė 1811 10 26 Viešvilėje

Vagneris Johanas (Wagner Johann), gimė 1808 03 09 Viešvilėje

Vėberin Ana Justina (Weberin Anna Justine), gimė 1784, mirė
1851 04 06 Viešvilėje⁶

Grosgergė Hermanas Frydrichas (Großgerge Hermann Friedrich),
gimė 1862 01 14 Viešvilėje

Mykolaitis Kristupas (Mikkulaitis Kristups), gimė 1862 01 26 Viešvilės k.

Piok Joana Henrieta (Poeck Johanne Henriette), gimė 1862 02 09 Viešvilės k.

Juškat Henrieta Leopoldina (Juschkat Henriette Leopoldine), gimė 1862 02 11
Viešvilės k.

⁵ Interneto prieiga: www.online-ofb.de › Memelland, žr. 2013 08 15.

⁶ Interneto prieiga: www.online-ofb.de › Memelland, žr. 2014 02 18.

Rychert Julijona Marija Alvina (Riechert Juliane Maria Alwine), gimė 1862 03 04 Viešvilės k.
 Nikliauzaitė Marikė (Niklausate Maryke), gimė 1862 04 28 Viešvilės k.
 Kasparaitis Kristupas (Kaspareit Kristups), gimė 1863 05 18
 Vestenbergeris (berniukas) (Westenberger (Knabe), gimė ir mirė 1865 11 26 Viešvilės k.
 Vestenberger Mina Emilija (Westenberger Minna Emilie), gimė 1865 11 26 Viešvilės k.
 Kriol Amalija Ida (Kroehl Amalie Ida), gimė 1865 12 02 Viešvilės k.
 Damalakas Marikė (Damalaks Maryke), gimė 1868 09 21 Viešvilės k.
 Vederaitis Augustas Vilhelmas (Wedrat August Wilhelm), gimė 1869 05 30 Viešvilės k.
 Grabkė Marija Emilija (Grabke Marie Emilie), gimė 1873 05 23, mirė 1873 09 22 Viešvilėje
 Vagneris Albertas Francas (Wagner Albert Franz), gimė 1874 09 10 Viešvilės k.
 Macaitis Johana (Mazat Johanne), gimė 1874 09 24 Viešvilės k.
 Tomas Joana Marija (Thomas Johanne Marie), gimė 1877 08 18 Viešvilės k.
 Henig Ema Gertrūda (Hennig Emma Gertrude), gimė 1907 05 30 Viešvilės k.⁷

XIX a. Viešvilės tarnautojų pėdsakais⁸

Oficialiuose Rytprūsių vyriausybės raštuose greta vyriausybių pranešimų ir potvarkių pateikti ir tarnautojų asmeniniai duomenys. Čia yra kraštotyrai įdomių nuorodų į kunigus, mokytojus, teisėjus, miškininkus, statybininkus, gydytojus, vaistininkus, tarėjus, draudimo agentus, kitus tarnautojus, armiją, paštą ir geležinkelius, egzaminų komisijas, amatininkus, nekrologus, duomenų apie aukojimą, gaisrų žalą, katastrofas, netgi apie mirties nuosprendžius.

Šie Viešvilės gyvenvietės duomenys buvo pateikti 1992 m. specialiame Rytų ir Vakarų Prūsijos šeimų Hamburgo draugijos tyrinėtojų rašte. Sprendžiant iš pavardžių galima daryti išvadą, kad tarnautojais buvo skiriami tik vokiškas pavardes turėję asmenys.

1815 m.

Ištrauka iš oficialaus 1815 m. Karališkosios Prūsijos vyriausybės Gumbinėje rašto (5 leidinys). Fabrikanto Rydelio, kuris Karališkajame Jūros miške, Viešvilėje, vertėsi popieriaus gamyba, sodybai 1815 m. liepos 11 d. suteiktas Rydelsbergo dvaro vardas.

1816 m.

Vermbteris, iki tol dirbęs evangelikų parapijos kunigu Pilkalnyje (Pillkallen), 1816 m. birželio 13 d. paskirtas evangelikų kunigu Viešvilėje.

Mylkė Ferdinandas, vyresnysis jėgeris (Oberjäger) iš Viešvilės, buvęs Lietuvos dragūnų pulke EK II karininku, išleistas į atsargą.

⁷ Interneto prieiga: www.ortsfamilienbuecher.de → Memelland, žr. 2014 02 18.

⁸ Pagal Frydvaldą Miolerį, Iš Karališkosios Prūsijos vyriausybės Gumbinėje oficialaus rašto apie Viešvilės tarnautojus nuo 1811-ųjų iki 1870-ųjų metų. Visbadenas. ofb.de/namelist.php?ofb=memelland&ort=Wischwill&e=geburt&sort_by=zuname&lang=de genealogy.net.

1817 m.

Šraineris (Schreiner), iki tol dirbęs Nemers kaime (Nemmersdorf) klebono padėjėju, precentoriumi (Präcentor), paskirtas evangelikų parapijos kunigu Viešvilėje.

1818 m.

Rozenkrancas Hainrichas (Rozenkranz Heinrich) paminėtas kaip patikimas matininkas Viešvilėje.

1819 m.

Grėvertas Frydrichas Ferdinandas (Gräwert Friedrich Ferdinand), minimas sienos prižiūrėtojas Viešvilėje, priklausantis centrinei muitinei Smalininkuose.

Radciboras Karlas (Radszibor Karl), apylinkės mokesčių rinkėjas, buvo vyresniuoju sienos prižiūrėtoju Viešvilėje ir Smalininkuose.

1823 m.

Hameriui Johanui Frydrichui (Hammer Johann Friedrich) 1823 m. vasario 12 d. suteikta precentoriaus-vargonininko ir papapinės mokyklos mokytojo vieta Viešvilėje.

1825 m.

Šperberis Albertas Fiurchtegotas (Sperber Albert Fürchtegott), geometrijos mokslų kandidatas, nuo 1825 m. balandžio 7 d. paskirtas į Viešvilę matininku.

1826 m.

Šulcas Karlas Teodoras (Schulz Karl Theodor), teologijos mokslų kandidatas, Viešvilėje paskirtas vargonininku į Ragainę.

1837 m.

Griunmiuleris Karlas (Grünmüller Carl), II klasės vaistininkas, buvo paskirtas naujosios Viešvilės vaistinės įrengimų prižiūrėtoju.

1840 m.

Brachfogelis Emilis Gotardas (Brachvogel Emill Gotthard), praktikuojantis gydytojas, chirurgas, akušeris, medicinos ir chirurgijos daktaras, apsigyveno Viešvilėje.

1841 m.

Fričas (Fritsch), buvęs apylinkės ir miesto teismo asesorius (II kategorijos teisininkas) prie teismo komisijos Viešvilėje (mirė 1841 m.).

Vaisas (Weiß), Įsručio (Insterburg) apylinkės ir miesto teismo asesorius, perkeltas į apylinkės ir miesto teismą Ragainėje, kartu įpareigotas prižiūrėti ir teismo komisaro vietą Viešvilėje.

1843 m.

Haidė (Heide), iki tol buvęs Jūros girininkijos kasininku, atleistas iš einamųjų pareigų. Jo vieton paskirtas Viešvilės puskarininkis pusiau invalidas Fosas Frydrichas (Voß Friedrich).

1844 m.

Šraineris (Schreiner), prieš tai kunigavęs Lazdėnuose, paskirtas evangelikų kunigu Viešvilėje.

1846 m.

Grünmiuleris Karlas (Grünmüller Carl), Viešvilės vaistininkas, vadovybės leidimu perkėlė savo vaistinę iš Viešvilės į Kraūpiškį.

1847 m.

Zybertas Gotlybas (Siebert Gottlieb), neįgalus armijos būgnininkas, iki tol laikinas kalinių prižiūrėtojas prie teismo komisijos Viešvilėje, vėliau paskirtas toms pačioms pareigoms prie inkvizitoriato komisijos.

Šetleris (Schettler), Įsručio (Insterburg) lietuviškos parapiinės mokyklos mokytojas, paskirtas klebono padėjėju, precentoriumi Nybudzeno mokykloje. Įsručio (Insterburg) apskritis.

1848 m.

Šetleris (Schettler), Viešvilės vyresniosios girininkijos žemesnysis kasininkas, perima girininkijos vyresniojo kasininko pareigas Lazdėnuose.

Milhaueris Karlas (Milhauer Karl), Trapėnų dvarininkas ir smuklės savininkas, išrinktas tarėju ateinantiems trejiems metams Viešvilės parapijai.

Šetleris (Schettler), girininkijos žemesnysis kasininkas Viešvilėje, paskirtas vyr. kasininku nuolatiniam darbui Jūros girininkijoje ir Jūros durpyne.

1850 m.

Knaueris (Knauer), buvęs raštvedžiu civiliniams reikalams Viešvilėje, skiriamas raštinės asistentu Ragainėje.

Vaisas (Weiß), dirbęs apylinkės ir miesto teismo asesoriumi Viešvilėje, skiriamas apskrities teisėju Šilutėje (Heydekrug).

Kyzeleris (Kieseler), asesorius Goldape, apskrities teisėjas, paskirtas teismo komisijos nariu Viešvilėje.

1851 m.

Bekeris Gustavas (Bähker Gustav), Viešvilės dvarininkas žemvaldys, išrinktas tarėju I Viešvilės parapijai.

Hameris Johanas Gotfrydas (Hammer Johann Gottfried), Viešvilės parapiinės mokyklos vadovas, precentorius, paskirtas Viešvilės parapijos kunigo padėjėju, išlaikant tas pačias pareigas.

1852 m.

Hameris Johanas Frydrichas (Hammer Johann Friedrich), klebono padėjėjas, precentorius, paskirtas Viešvilės kunigu.

Plonius Gustavas Adolfas (Plonus Gustav Adolf), laikinas valsčiaus kandidatas į kunigus ir darbą mokykloje, paskirtas klebono padėjėju, precentoriumi Viešvilės parapiėje mokykloje.

1853 m.

Krauz Franciška Luiza Amanda Justina (Kraus Franciska Luiza Amanda Justina), mergina, paskirta namų mokytoja Viešvilėje.

Halervordenas (Hallervorden), Smalininkų policijos viršininkas, paskirtas kandidatu į Viešvilės apylinkės teismo komisiją.

1855 m.

Kyzeleris (Kieseler), apskrities teisėjas, mirė Viešvilėje.

Kardinal Ema (Cardinal Emma), mergina iš Širvintos, turi teisę mokyti jaunas mergaites iki 10 m. amžiaus tiek šeimoje, tiek privačioje mokykloje.

1856 m.

Kalau fon Hofė II (Kalau von Hofe II), Ragainės apskrities teismo asesorius, paskirtas Viešvilės teismo komisijos teisėju.

1858 m.

Gusneris Vilhelmas (Gusner Vilhelm) paskirtas dirbti Viešvilės chirurgo padėjėju ir ligonių slaugytoju.

Gnabė (Gnabe), leitenantas Viešvilėje, nuo 1858 m. birželio 1 d. paskirtas policijos viršininku visoje Viešvilės parapijoje.

Magnus Julius Vilhelmas (Magnus Julius Vilhelm), miško reikalais besirūpinantis vyresnysis jėgeris (Oberjäger), dirbęs girininku Žardėliuose (Szardehlen), praėjus bandomajam laikotarpiui, paskirtas vyr. girininku nuolatiniam darbui Jūravoje.

Kalau fon Hofė (Kalau von Hofe), apskrities teisėjas Viešvilėje, perkeltas apygardos teisėju Stālupėnuose.

Hubertas (Hubert), Stālupėnų apygardos teisėjas, perkeltas į Ragainės apygardos teismą, kartu turi dalyvauti Viešvilės valsčiaus teismo komisijoje.

1862 m.

Cyjė (Ziehe), Ragainės apskrities teismo apygardos kasininkas, perkeltas Viešvilės valsčiaus teismo komisijos asistentu.

1864 m.

Cyglėris (Ziegler), kontoros asistentas, iš Viešvilės perkeltas į Dárkiemį (Darkehmen) apygardos teismo sekretoriumi.

1865 m.

Kalau fon Hofė (Kalau von Hofe), apygardos teisėjas Viešvilėje, perkeltas į Karaliáučiaus apygardos teismą.

Kobas (Kob), Ragainės apskrities apygardos teismo asesorius, paskirtas ir Viešvilės valsčiaus teisėju.

1866 m.

Cyję I (Ziehe I), kontoros asistentas Viešvilėje, paskirtas apygardos teismo sekretoriumi Ragainėje, taip pat turėjo pareigas ir Viešvilės teisme.

1867 m.

Cyję II (Ziehe II), Viešvilės valsčiaus teismo biuro asistentas, perkeltas į Ragainės apygardos teismą sekretoriumi.

Gnabė (Gnabe), valstybinės policijos viršininkas Viešvilėje, nuo 1867 m. spalio mėn. perkeltas į vyr. girininkijos ir durpyno kasos valdybą Jūravoje.

1868 m.

Talau (Thalau), buvęs girininkijos vyr. kasininkas Lazdėnuose, perėmė vyr. girininkijos kasą Jūravoje.

Bekeris (Bähker), Viešvilės pašto pastato savininkas, dirbo pas Talau Jūrāvos girininkijoje žemesniuoju mokesčių surinkėju.

Šetleris (Schettler), pašto ekspeditorius Lazdėnuose, savanoriškai atsistatydino.

Jorgensas (Jörgens), valstybinės policijos viršininkas Viešvilėje, nuo 1868 m. liepos 1 d. perkeltas į Jūravos vyr. girininkijos kasos ir durpyno valdybą.

1869 m.

Cyję I (Ziehe I), sekretorius, iš Viešvilės perkeltas į Tilžės apygardos teismą.

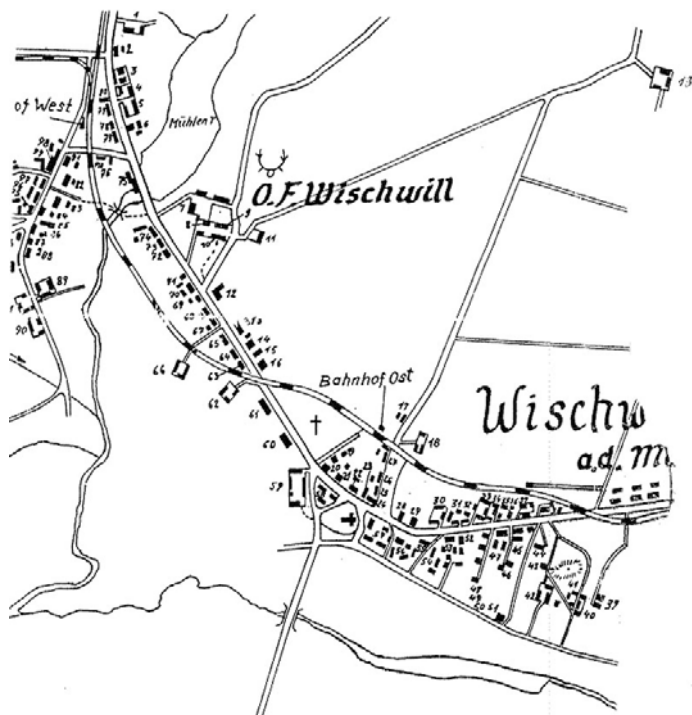
Šetleris T. (Schettler T.), vario kalimo meistras Pīlkalnyje (Pillkallen), išrinktas magistrato valdybos nariu.

Iš vokiečių kalbos vertė Zita Kairiūkštienė

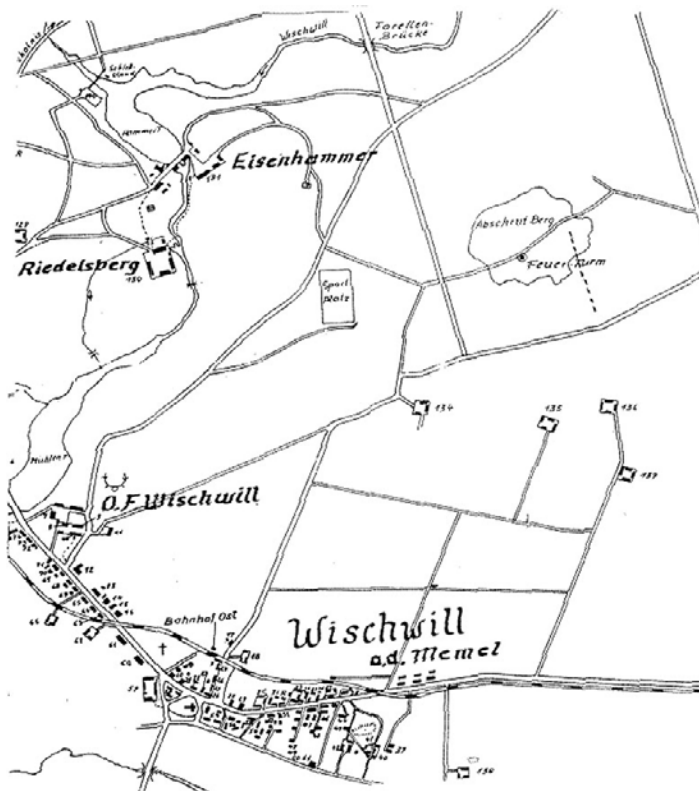
Viešvilės gyventojai tarpukariu (XX a.)⁹

Nr.	Ištaigos, gyventojai (vok. kalba)	Kas buvo pastate (vok. kalba)	Kas buvo pastate Verslas, tarnyba ir kt.	Namo Nr.
1	Greszlies	Bauer	Ūkininkas	
2	Kraft	Fahradgeschaft	Dviračių parduotuvė	
3	Papendick, Petschulat	Landwirt	Žemdirbys	
4	Thran, Pinnau	Fritz Lamprecht	Gyven. namas	96
5	Lengling		Gyven. namas	94
6	Müller	Mühlenbesitzer	Malūno savininkas	92
7	Thomson, Belgard, Becker, H. Hartmann	Oberförsterei, Forstamt- Revierförsterei Wischwill	Vyriausioji girininkija. Miškų tarnyba	– –
8	Mittelschule 1938–1944	Mittelschule	Vidurinė mokykla	90
9	Hollstein		Miškininkų namas	86

⁹ Knobloch H. E. von. *Beiträge für eine Dorf-Chronik I*, 1997, p. 127–133.

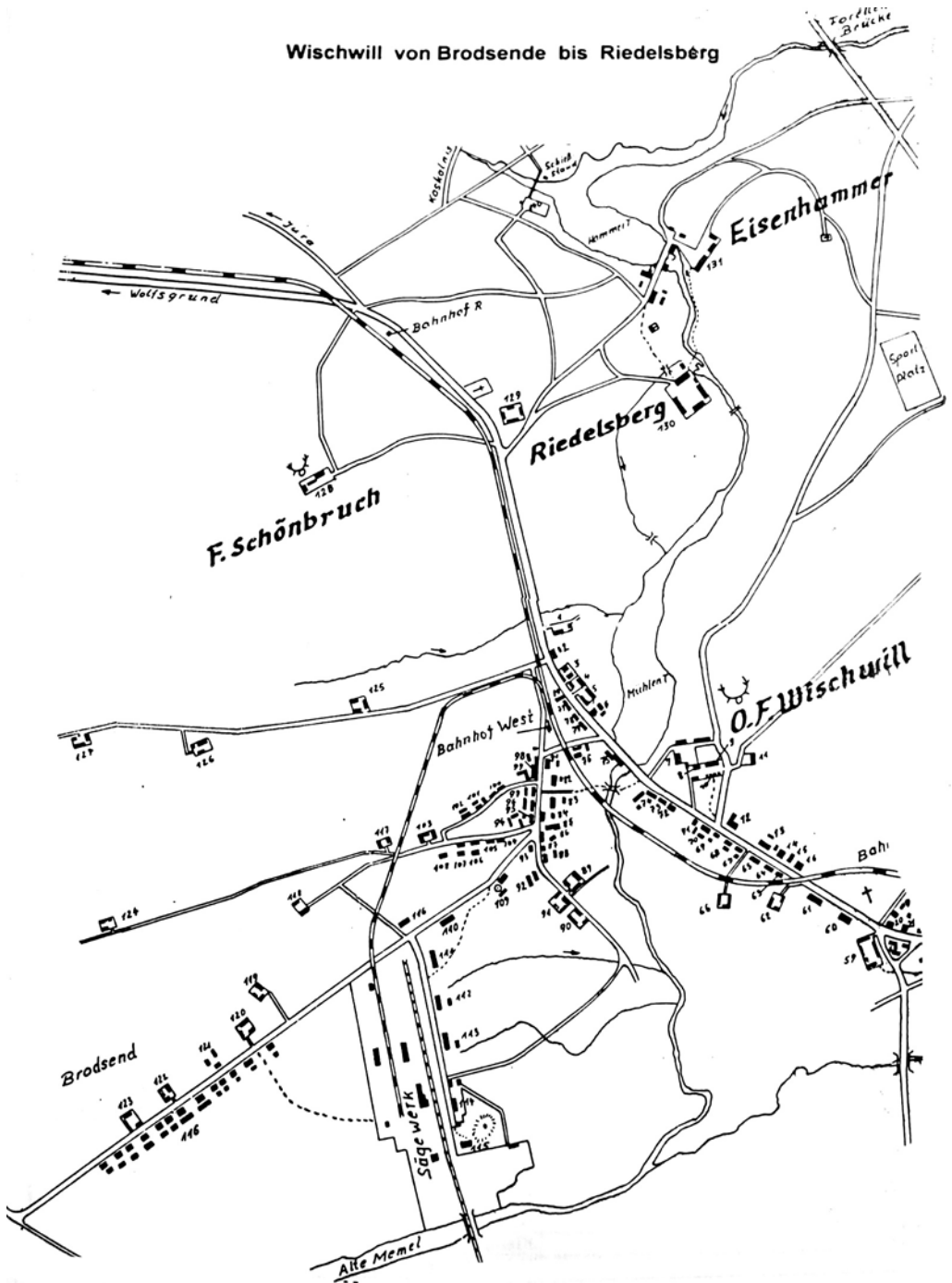
Viešvilės planas su gyventojais (XX a. pr.)
(Wischwill Dorfmitte West und Ost)¹⁰

Viešvilės gyvenvietės
rytinė dalis (XX a. pr.).
(Von Wischwill Ost zum
Feuerturm)¹¹

¹⁰Knobloch H. E. von *Beiträge für eine Dorf-Chronik I*, 1997, p. 126.

¹¹Knobloch H. E. von *Beiträge für eine Dorf-Chronik I*, 1997, p. 132.

Viešvilės planas su lentpjūvės gyvenvietė (XX a. pr.). (Wischwill von Brodsende bis Riedelsberg)¹²

¹²Knobloch H. E. von. Die Wischwiller Dorf-Chronik II, 1998, p. 84.

(tęsinys)

Nr.	Istaigos, gyventojai (vok. kalba)	Kas buvo pastate (vok. kalba)	Kas buvo pastate Verclas, tarnyba ir kt.	Namo Nr.
10	Gutzeit. Schule 1928-1939	Litauische Presus Forstkasse	Lietuviška mokykla Miškų fondo kasa	88
11	Kühne		Gyven. namas	80
12	Meyer O. GerRat Pinnau, Rudi	Amtsgericht. Gefängnis	Apylinkės teismas. Kalėjimas	78 VGN
13	Trinkert, Enseleit Rimkus, Swars Purwins, Moller	Volksschule Dettki, Papenroth	Pradžios mokykla. Butai mokytojams	76
14	Kibelka, Müller	Elektroladen Egon	El. prekių parduotuvė	76
15	Wilke	Gerichtsbeistand	Advokatas Vilké	74
16	Leites	Gerichtsvollzieher	Teismo antstolis	72
17	Neumann		Gyven. namas	42
18	Puknat	Landwirt	Žemdirbys	40
19	Lehnuweit	Schneider	Siuvėjas	-
20	Lang	Bäckerei	Lango kepykla	54
21	Kuschnerus	Zoll. Brüsewitz	Muitinės tarnautojas	52
22	Kuknat	Fleischerei	Kuknaičio mėsinė	50
23	Stock	Mehlhandlung	Prekyba miltais	-
24	Lagerpusch	Gemischtladen	Parduotuvė	48
25	Meyhofer	Hutgeschäft zur Miete	Skrybėlių parduotuvė	46
26	Caspereit	Tischler, Ofensetzer.	Stalius, krosnininkas	44
27	Milat	Gemeindeschwester	Slaugytoja	-
28	Schulz		Gyven. namas	38
29	Magnus	Schreibwarenladen	Kanc. parduotuvė	36
30	Sedat	Stellmacher. Vogt	Račius, prievaizdas	34
31	Klauschuss		Gyven. namas	32
32	Smetons	Landwirt	Žemdirbys	30
33	Kaspereit	Landwirt	Žemdirbys	28
34	Heissler	Schneiderin	Siuvėja	26
35	Rafael	Block	Gyven. namas	24
36	Jettke	Bauer und Kürschner	Kailiadirbys	22
37	Ewerling	Holzhandler, Landwirt	Medienos apdirbėjas	20
38	Gerhard Puknat	Landwirt	Žemdirbys	18
39	Klossats	Landwirt	Žemdirbys	5
40	Pettkus	Landwirt	Žemdirbys	7
41	Bendler	Landwirt	Žemdirbys	9
42	Ennulat	Landwirt	Žemdirbys	23
43	Szuks, Schiemann	Sägewerk arbeiter	Miško darbuotojai	15
44	Kanschats	Gemeindehaus	Parapijos namai	13
45	Blauschuss	Landwirt	Žemdirbys	17
46	Mertinat	Gerichtsbeamter	Teismo pareigūnai	19
47	Neubacher	Schuster	Batsiuvys	25
48	Waschkies	Bauer Kirchendiener	Varpininkas	27
49	Jegminat, Kaspereit	Schiffer, Bauer	Laivininkas	-
50	Gottschalk. E. Warschus	Landwirt, Postangest	Žemdirbys	-

(tęsinys)

Nr.	Įstaigos, gyventojai (vok. kalba)	Kas buvo pastate (vok. kalba)	Kas buvo pastate Verslas, tarnyba ir kt.	Namo Nr.
51	Hahn. Leo Nassner	Bauhandwerker	Statybininkas	–
52	Matzmg	Rentnerin. Woischwilll	Pensininkas	31
53	Abromeit. Waselowski	Tischler. Arbeiter	Stalius	23
54	Bremer	Fleischerei	Bremerio mėsinė	37
55	Schweinert	Schmiede	Švainerto kalvė	–
56	Fr. Drinkmann	Hebamme (Schilwat)	Akušerė	–
57	Giese	Gasthof	Svečių namai	45
58	Dannulis	Forstsekretär	Girininkijos sekretor. Taksi nuoma	–
59	Bartschat. Präplus	Alte Schule	Gyven. namas	47
60	Huhn	Gastwirtschaft	Svečių namai	49
61	Pfarrer Glang Magnus	Jellinghaus, Moser	Evangelikų klebonija	–
62	Stockmann	Textilgeschäft. Hoelger	Tekstilės parduotuvė	57
63	Dr. Eichelberger	Arztpraxis. Hoffmann	Gydytojas	59
64	Naujoks. Paul Brock	Landwirt Schiffer	Laivininkas	61
65	Müller	Kramladen	Antr. žaliavų krautuvė	63
66	Kahn bis 1939 Niemann.	Zahnarzt	Dantų gydytojas	65
67	Niekei	Schneider	Siuvėjas	67
68	Kaulius	Landwirt	Ūkininkas	77
69	Friseur Namowitz	Wiemer. Hebamme Schuster Hofgeb	Gimdymo namai, akušerė. Batsiuovys	69
70	Kalendruschat	Schuhgeschäft	Batų parduotuvė	81
71	Lengling, Otto Frau Kurschus	Prozeßbeistand. Lehrerin	Bylų patarėjas. Mokytoja Kuršius	83
72	Orlowski	Textilgeschäft ztw. Aufbauschule	Tekstilės parduotuvė Sparčioji gimnazija	85
73	Dwelk. Mikat		Gyven. namas	87
74	Schroder	Raiffeisenkasse	Taupomoji kasa	91
75	Lemke	Drogerie	Vaistų parduotuvė	93
76	Rodeit	Gasthof Kolonialwaren	Svečių namai, parduotuvė	95
77	Mehlmühle und Sagegatter	Elektrogenerator. Schmiede	Malūnas, elektrinė ir lentpjūvė, kalvė	– – –
78	Warschus. Meyer		Gyven. namas	–
79	Buchholz	Intshaus Mühle	Malūno pastatas	–
80	Urbahn. Albert Lengling		Gyven. namas	97
81	Kuhn	Mölkereibetrieb	Pieninės įmonė	
82	Kinderharten	Kinderharten	Vaikų darželis	
83	Dt. Postamt	Postamt	Paštas	
84	Polizei, Bürgermeisterei	Polizei, Bürgermeisterei	Policija. Burmistras	
85	Goesch	Klavierlehrerin	Pianino mokytoja	7
86	Schieleit. Gerwin. Wedrat	Papieru Kurzwaren	Sm. pr. parduotuvė	9
87		Tischlerei	Stalius	–
88	Tiedtke	Maler	Dailininko sodyba	–

(tęsinys)

Nr.	Įstaigos, gyventojai (vok. kalba)	Kas buvo pastate (vok. kalba)	Kas buvo pastate Verklas, tarnyba ir kt.	Namo Nr.
89	Hess		Gyven. namas	13
90			Naujas namas	15
91	Lengling	fr. Ortsvorsteher		40
92	Frenkel		Gyven. namas	38
93	Legus	Freyer		36
94	Hirschbeck	Schuhgeschäft	Batų parduotuvė	32
95	Chelustik	Schornsteinfeger	Kaminkrėtys	4
96	Pettschulat.Radziwill.	Fleischerei	Mésinė	30
97	Bartolitius, Scherreicks	Schneider	Siuvėjas	–
98	Mading. Grunau	Backerei. Friseur	Kepykla. Kirpykla	26
99	Baumann	Gasthof Hotel.Saalbau	Svečių namai	12
100	Mattis	Klempner	Santehnikas	–
101	Baumann Hugo	Krämerladen	Bakalėjininkas	14
102	Buttchereit	Schiffer	Laivininkas	16
103	Kalweit	Hirschberg. Sattler	Arklininkas	18
104	Pinnau. Frau Swirblies	Tischler	Dailidė	6
105	Pranskat		Gyven. namas	15
106	Gassner. Zimmermann	Brunnenbauer	Šulinių meistras	19
107	Harder	Platterei	Naujas namas	23
108	Fauth	Schmiede	Kalvė	12
109	Källander	Gemischtwarenladen	Mišri parduotuvė	8
110	Mechmat			–
111	Birke			–
112	Stepath. Garmeister	Sagewerkbüro	Lentpjūvės kontora	–
113	Schimanski. Skučas	Sagewerkriektor	Lentpjūvės direktorius	–
114	Bethke		Gyven. namas	
115	Neumann		Noimano sodyba	
116	Josupeit		Juozapaičio sodyba	
117	Schimmelpfenig		Šimelpinigio sodyba	
118	Bartecttat. Hermarm		Ryšininkas	
119	Matzat. Schimelpfennig		Gyven. namas	
120	Uka		Gyven. namas	
121	Ziehe		Gyven. namas	
122	Turkat	Bauer	Ūkininkas	
123	Jekstadt	Bauer	Ūkininkas	
124		Bauer	Ūkininkas	
125	Broszel	Bauer	Ūkininkas	
126	Wippold. Abromeit, Bock	Schonbruch Forsterei	Balinės girininkija	101
127	Olschewski	Katolische Kirche	Katalikų bažnyčia	108
128	Memolhohc		Pagulbiniai	
129	Schimat		Pagulbiniai	
130	Szagarus		Pagulbiniai	

(tęsinys)

Nr.	Įstaigos, gyventojai (vok. kalba)	Kas buvo pastate (vok. kalba)	Kas buvo pastate Verslas, tarnyba ir kt.	Namo Nr.
131	H. E. von Knobloch		Rydelsbergo dvaras	
132	Schettler	Schwentor	Šetlerio Sodyba	
133	Hartmann	Aschmann	Žardelių girininkija	
134			Miškų ū. gyv. namas	
135	Gawens	Poek	Ūkininkas	–
136	Mantwill		Ūkininkas	–
137	Neubacher	Gutsbesitzer		–
138	Ludschuweit		Ūkininkas	1
139	Karalius		Ūkininkas	–
140	Seruns		Kelio meistras	–
141	Magnus		Dailidė	–
142	Hahn. Gustav Ziegelei			–

Lentpjūvės (dabar Rydelkalnio) gyvenvietė¹³

1	Buchholz	Lentpjūvės darbuotojas
2	Damalaks	Lentpjūvės darbuotojas
3	Banschat	Lentpjūvės darbuotojas
4	Kailinski	Lentpjūvės darbuotojas
5	Hilger	Lentpjūvės darbuotojas
6	Schwedat	Lentpjūvės darbuotojas
7	Skulschus	Lentpjūvės darbuotojas
8	Wolff	Lentpjūvės darbuotojas
9	Rubinski. Tischler	Lentpjūvės darbuotojas
10	Freitei	Lentpjūvės darbuotojas
11	Stepnanski. Josupeit	Lentpjūvės darbuotojas
12	Fr. Sack	Lentpjūvės darbuotojas
13	Bendix. Petereit	Lentpjūvės darbuotojas
14	Rogat. Kundrus	Lentpjūvės darbuotojas
15	Mitbrodt. Nanz	Lentpjūvės darbuotojas
16	Bajohr. Audersch	Lentpjūvės darbuotojas
17	Pinelus. Balzer	Lentpjūvės darbuotojas
18	Tunnat. Jogschies	Lentpjūvės darbuotojas

¹³Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik II*, 1998, p. 85.

SOCIOLOGIJA

Viešvilės valsčiaus teritorijos ir gyventojų raida

Vidmantas Daugirdas

Lietuvos socialinių tyrimų centro
Visuomenės geografijos ir demografijos institutas

Įvadas

Viešvilės miestelio, jo apylinkių gyvenviečių ir gyventojų raida iki šiol buvo aprašyta daugiausia enciklopedinio pobūdžio nedidelės apimties straipsniuose¹. Viešvilės mokyklos kraštotyros kampelį įkūrusi mokytoja D. Daugirtienė sukaupe daug vertingos medžiagos apie Viešvilę ir jos apylinkes, parašė trumpą „Viešvilės istoriją“², kurioje vietos skirta ir pokarinei miestelio istorijai, jos gyventojams. Daug vertingos istorinės informacijos apie Viešvilės kraštą ir jo gyventojus sukaupta Rydelsbergo dvare prie Viešvilės gimusio ir pokariu Vokietijoje apsigyvenusio inžinieriaus Hanso Erhardto fon Knoblocho parengtoje, vokiečių kalba parašytoje 10 tomų „Viešvilės kronikoje“ (*Die Wischwiller Dorf-Chronik*), kurioje jis sudėjo ir apibendrino daugybę senų dokumentų ir liudijimų apie krašto praeitį³. Remdamiesi šiomis kronikomis ir kitais šaltiniais išsamiai krašto gyvenvietes aprašė Mažosios Lietuvos kultūros paveldo tyrinėtojas, architektas, istorikas M. Purvinas⁴ ir kiti autoriai. Tačiau tikslių duomenų apie Viešvilės ir jos apylinkių gyvenvietes, gyventojus, jų sudėtį rašytiniuose šaltiniuose beveik nėra iki pat XIX a. vid. Specialiai, sistemiškai ši tema anksčiau netyrinėta, bendro situacijos vaizdo ir vertinimo nebuvo.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti Viešvilės valsčiaus teritorijos gyventojų ir gyvenviečių raidos ypatybes. Taikant anksčiau skelbtos literatūros ir statistinių duomenų analizės bei sintezės

---

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos.

¹ Kviklys B. Viešvilė, *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1991, t. 4, p. 722–723; Viešvilė, *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, VER, 1971, t. 3 (R–Ž), p. 744; Viešvilė, *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, VER, 1984, t. 12 (Vaislapėlis–Žvorūnė), p. 229; Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 173–185; Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733 ir kt.

² Daugirtienė D. *Viešvilės istorija* (mašinraštis), Viešvilė, 1991.

³ Knobloch H. E. von. *Wischwill – Viešvilė: Ein Dorf im früheren Memelland. Beiträge für eine Dorf-Chronik*, Berlin–Dahlem, 1997; Knobloch H. E. von. *Das Gut Riedelsberg. Historische Rückblick und Erinnerungen*, Berlin–Dahlem, 1997; Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Kirchen-Chronik für die Jahre 1533 bis 1939. Kirchengemeinde Wischwill*, Berlin–Dahlem, 1999; Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik*, Berlin–Dahlem, 2002, t. 6; Knobloch H. E. von. *Das Sägewerk der Holzindustrie Aktiengesellschaft Wischwill an der Memel*, Berlin–Dahlem, 2003; Knobloch H. E. von. *Wischwiller Dorf-Chronik*, Berlin–Dahlem, 2005, t. 9 ir kt.

⁴ Purvinas M. *Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai*, Trakai, Voruta, 2011; Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3, Nr. 24(762), p. 3, Nr. 25(763), Nr. 26(764); Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3, Nr. 2(766), p. 3; Purvinas M. *Mažosios Lietuvos kaimų istorinė raida*, Kaunas, 2013, t. 1; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemūniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 125.

metodus, siekta pateikti apibendrintą šio Mažosios Lietuvos pakraščio teritorijos istorinės raidos vaizdą per gyventojų ir gyvenviečių tinklo kaitos prizmę, jai įtakos turėjusius veiksnius. Ypatingas dėmesys taip pat skirtas valsčiaus teritorijos ir administracinės priklausomybės, gyventojų tautinės sudėties kaitai.

1. Viešvilės apylinkių gyventojai ir gyvenvietės iki valsčiaus įkūrimo 1874 m.

Archeologinių tyrimų duomenys, surasti palaidojimai ir gyvenviečių pėdsakai liudija, kad Viešvilės apylinkėse gyventa jau VIII–IV tūkst. pr. Kr. ir 800–400 m. pr. Kr.⁵ Vietos gyventojai priskiriami skalvių etnokultūrai. Manoma, kad jie galėjo turėti ryšių ir su Skandinavija (Norvegija). Tikėtina, kad pačioje Viešvilėje ar kažkur šalia turėjo būti ir didesnė senoji gyvenvietė, piliakalnis. Bent jau netoli Viešvilės piliakalnių buvo keletas⁶. Viešvilės teritorijoje yra neaukštų kalvelių, pakilumų, kurios galėjo būti naudojamos piliakalniams ar įtvirtintoms gyvenvietėms. Viena iš tokių svarbių pakilumų galėjo būti toji, ant kurios stovėjo senoji Viešvilės bažnyčia. Juk bažnyčiai dažnai buvo parenkama anksčiau svarbi, aukšta vieta, taip stengiantis užimti, „uždengti“ baltiškosios kultūros reikšmingas vietas.

Iki XIX a. vid. Nemunas tekėjo pro pat dabartinį miestelį. Tą rodo virtinė senvagių, Kasiko slėnis, į vakarus pasukusi dabartinė, žiočių link tekanti Viešvilės upės vaga, XVIII a., XIX a. pr. žemėlapiai, kuriuose senvagė įvardijama kaip *Alte Memele*. Todėl Viešvilės upės santaka buvo daug arčiau nei dabar, netoli jos buvo patogų išikurti⁷. XVI a. pr. minima, kad ties Viešvile buvusi didelė Nemuno sala (*Werder*). Salų būta daugiau, didelės salos pažymėtos 1647 ir 1741 m. lenkiškų vytnių kelio planuose⁸.

Kokia galėjo būti Viešvilės miestelio pavadinimo kilmė – vieningos nuomonės nėra. H. E. fon Knoblochas Prūsijos archyvuose aptiko „Senujų Prūsijos dvarų istoriją“, kurioje yra legenda,

⁵ Tamulynas L. *Archeologijos objektai ir jų tyrimai Viešvilės bei Smalininkų apylinkėse*, Vilnius, 2014; Tamulynas L. Naudvario kapinynas, *www.archeologijosdraugija.lt*, Vilnius, 2001, p. 132–133 [žr. 2017 08 11, prieiga per internetą: <http://www.archeologijosdraugija.lt/atl/2001/132-133.pdf>]; Šiaulinskas R. Naudvario kapinynas, *www.atl.lt*, Vilnius, 2003, p. 129–131 [žr. 2017 08 11, prieiga per internetą: <http://www.atl.lt/2003/129-131.pdf>]; Juškaitienė L. Iš Viešvilės kilęs archeologas R. Šiaulinskas įrodė, kad žmonės Viešvilėje gyveno dar prieš Kristaus gimimą, *www.15min.lt*, 2013 [žr. 2017 08 11, prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/is-viesviles-kiles-archeologas-r-siaulinskas-irode-kad-zmones-viesvileje-gyveno-dar-pries-kristaus-gimima-582-317790>]; Budvydas U. Viešvilės kapinynas III, *www.atl.lt*, Vilnius, 2013, p. 139–141 [žr. 2017 08 11, prieiga per internetą: <http://www.atl.lt/2013/139-141.pdf>]; Budvydas U. Viešvilės kapinynas I bei neįtvirtinta gyvenvietė, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais*, Vilnius, 2005, p. 110–113; Budvydas U. Skandinaviški Viešvilės kapinyno ietigaliai, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2007, t. 30, p. 69–80.

⁶ Kviklys B. Viešvilė, *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1991, t. 4, p. 722–723; Safronovas V. Trapėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2009, t. 4, p. 567; Trapėnai (*Trappen*) minimi jau 1395 m., XVIII a. pab. jie dar vadinti Žemgaliais (*Szengallen*), priklausė Kasikėnų valsčiui ir Viešvilės parapijai; Almonaitis V. Raudžių (Nemunijos) piliakalnis – užmirštas pietų Skalvės archeologijos ir istorijos paminklas, *Istorija*, Vilnius, LEU, 2012, t. 88, Nr. 4, p. 3–16: Ši teritorija nuo XVI a. priklausė Viešvilės evangelikų liuteronų parapijai.

⁷ Die Entwicklung der preußischen Wasserstrassen, *Die Memel Congressführer des IX Internationalen Schifffahrts-Congresses*, Berlin, 1902; Kolupaila S. *Nemunus*, Čikaga, 1950, p. 210: Viešvilė, pradėjus dambomis reguliuoti upės vagą (žemiau Smalininkų tai pradėta daryti 1840 m.), nuo Nemuno atskirta 1,5–2 km užliejamų pievų ruožo.

⁸ Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrimosi prielaidos (parengta pagal istoriko D. Elerto paskaitą), *Mūsų laikas*, 2014 12 17, Jurbarkas [žr. 2015 07 22, prieiga per internetą: <http://www.musulaikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos>].

kad Viešvilės gyvenvietė pavadinta XIII a. joje gyvenusio kunigaikščio Remundo provaikaičio Višvilčio vardu ir kad XIII a. čia buvęs Višvilčio dvaras⁹. Istorikas D. Elertas taip pat neatmeta asmenvardinės tiek vietovės, tiek ir upėvardžio kilmės, nes 1539–1540 m. Įsručio, Tilžės ir Ragainės ėmčiuose užfiksuoti keli panašūs asmenvardžiai – *Waiswilleitis*, *Wayswilleitis*, *Wayswille*, *Waischwill* ir kt.¹⁰ Nors šie asmenvardžiai iš tikrųjų tik rodo, kad gyventojai atsikėlė iš Viešvilės.

Labiau tikėtina, kad Viešvilės pavadinimas sietinas su upelio *Wayswille* pavadinimu – paprastai gyvenvietės gauna pavadinimus nuo vandenvardžių, o ne jie nuo gyvenviečių. *Višvilė* turėtų būti skalviškas ar prūsiškas vandenvardis¹¹. Žinant, kad *villa* istoriniuose šaltiniuose reiškė „kaimą“, galima daryti prielaidą, kad upė galėjo vadintis ir trumpiau – Vaišė, Viešė ar Viešvė, o gyvenvietė irgi iš pradžių galėjo turėti panašų pavadinimą, vėliau rašytiniuose šaltiniuose ji gavo pavadinimą Viešvilė, todėl ir upė taip esą pradėta vadinti¹². *Viešė* kažkada buvo vadinamas senovės baltų bendruomeninis, giminės kaimas¹³.

Viešvilė XIV a. pab. jau galėjo būti svarbi gyvenvietė. Ne veltui kryžiuočiai savo karo kelių į Žemaitiją aprašymuose 1385–1393 m. šešis kartus mini Viešvilės (*Wayswille* ir kt. formomis) upę, kas rodo, jog palei ją ėjo svarbus kelias¹⁴. Nors apie Viešvilės gyvenvietę tiesiogiai šiuose dokumentuose neužsimenama, bet tokia gyvenvietė galėjo būti: vieno iš kelių aprašymas taip ir pavadintas – „Žygis per Viešvilę į rytinę Žemaitiją“¹⁵. Kelias nuo Viešvilės link Nemuno ir dabar eina pro buvusios bažnyčios kalnelį link Trapėnų. Kryžiuočiai kėlėsi per Nemuną būtent šioje vietoje, ji buvo tinkama apsistoti, gal ir apiplėšti buvo ką.

Po karų su kryžiuočiais kraštas ilgai turėjo būti retai apgyventas. Iš visų pusių Viešvilę supo didžiulė giria, dabar vadinama Kāršuvos vardu (kitapus Nemuno miškai taip pat buvo dideli). 1422 m. Melno taikos sutartimi girioje išvesta LDK ir Ordino valstybinė siena¹⁶. Iki XVI a. pr. apie Viešvilę, jos apylinkių gyvenvietes ir gyventojus

⁹ Knobloch H. E. von. *Die Wischwiler Kirchen-Chronik für die Jahre 1533 bis 1939. Kirchengemeinde Wischwill, Berlin-Dahlem*, 1999. Tokią legendą apie 1980 m. man yra pasakojęs ir vienas pagyvenęs Viešvilės gyventojas, nurodydamas, kad tas dvaras (pilis) buvęs Viešvilės dvaro pastato vietoje (prie žemutinio tvenkinio). Tik tą kunigaikštį jis vadino Viešvilku (vietos gyventojai upelį dažniausiai tada vadino Viešvilka). Tai rodo, kad vietos ir pirmiesiems atsikėlusiems gyventojams legenda buvo žinoma.

¹⁰ Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrmosi prielaidos (parengta pagal istoriko D. Elerto paskaitą), *Mūsų laikas*, 2014 12 17 [žr. 2015 07 22, prieiga per internetą: <http://www.musu laikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos/>].

¹¹ Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinymas*, Kaunas, 2007, p. 174.

¹² Gal toji *villa* yra tiesiog tekančio vandens įvardijimas, kilęs nuo žodžių *vilnis*, *vilnija*?

¹³ Viešė, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, VER, 1988, t. 4, p. 511. Vietovardžių ir vandenvardžių su sandu *vieš-* yra ir daugiau – Viešvilė (Radviliškio r. sav.), Viešvėnai (Telšių r. sav., per kaimą teka Viešvės upelis), Viešintos (Anykščių r. sav., prie Viešinto ežero), Viešintos up. (Kūpiškio r. sav.), Viešetės up. (Mažeikių r. sav.), Viešio ež. (Utenos r. sav.). Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Lietuvos vietovardžiai, <http://www.vlkk.lt>, 2015 [žr. 2017 08 08, prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/aktualiausias-temos/lietuvos-vietovardziai/v/>].

¹⁴ *Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.)*, parengė J. Jurginis., A. Šidlauskas, Vilnius, 1988, p. 11–12, 15, 18–19.

¹⁵ *Ten pat*, p. 15.

¹⁶ Manoma, kad netoli Viešvilės, prie Melno taikos sutartimi nustatytos valstybinės sienos, 1517 m. buvo susitikę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Prūsijos kunigaikštystės valdovai Žygimantas Senasis ir jo sūnėnas Albrechtas Brandenburgetis. Įvykiui įamžinti kalnas (žemyninė kopa), kuri kirto siena, esą buvo perkastas ir pavadintas Casta Calno. Iš čia atsirado Kaskalnių vietovardis, užfiksuotas kai kuriuose vėlesniuose žemėlapiuose. Karšuvos giria – kultūros paveldas, *Jurbarko krašto gidas*, 2012 [žr. 2017 08 17, prieiga per internetą: <http://jurbarkopuslapiai.lt/index.php/103-spaudoje/108-karsuvos-giria-kulturos-paveldas>]. Realai yra ir kita vietovardžio kilmės versija – vietos gyventojams keistokai atrodančios žemyninės kopos galėjo priminti dirbtinai sukastus kalnus.

duomenų neturime. Kraštas išliko miškingas, vadintas dykra. Naujų gyvenviečių susiformavimą daugiausia lėmė geografinė padėtis, miškų, žemės ūkio ir kitų verslų plėtojimo bei istorinės sąlygos.

Istoriko D. Elerto teigimu, Viešvilės kaimas paminėtas 1526 m.¹⁷ Tai gali būti susiję ir su tuo, kad 1525 m. buvo keičiamas teritorijos administracinis suskirstymas – vietoj komtūrijų steigiami didieji valsčiai (*Hauptamt*), kurių ribos iš esmės atitiko vyskupijų ribas, o dydis – vėlesnių apskričių lygmenį. Prūsijos kunigaikštystėje jų buvo įsteigta 34 ir dar 5 paveldimi valsčiai. Sembos srityje buvo 9 didieji valsčiai, vienas iš jų – Ragainės valsčius¹⁸, kuriam priklausė ir Viešvilė. V. Safronovas ir M. Purvinas teigia, kad Viešvilės (*Wischwille, Wischwill*) gyvenvietė minima nuo 1542 m.¹⁹ Tačiau yra ir ankstesnis paminėjimas – vokiečių istoriko P. Kargės žiniomis, 1514 m. minima Švabės karčema ir ūkis Viešvilėje (*Wischwillen*), kuri nusipirko *Werner Schwobe (Schwabe)*²⁰. Tai esą buvusi dvaro karčema, kurios laikymo teisė gauta 1500 m., vadinta Viešvilės karčema²¹. *Schwaben* pažymėta 1576 m. išleistame labai tiksliaame C. Henenbergerio Prūsijos žemėlapyje²², dešiniajame Viešvilės upės krante prie santakos su Nemunu. Tai liudija ne tik apie šiame krašte apsigyvenusį Vokietijos regiono Švabijos gyventoją ar gyventojus, bet ir tai, kad vieta buvo svarbi, prie svarbaus kelio iš Ragainės į Jurbarką ir Kauną. Juk karčemai išsilaikyti turėjo netrūkti pakeleivingų lankytojų ir vietos gyventojų.

1526 metų Viešvilės paminėjimas istoriniuose dokumentuose anksčiau nei žemėlapiuose yra patikimas, nes išliko dokumentas, pavadintas „Ginču dėl Benikaimių ilgos pievos“, kuriame paminėta ir Viešvilė²³. Be to, dokumente teigiama, kad Viešvilė yra sena gyvenvietė. 1539–1540 m. didžiojo Ragainės valsčiaus (*Hauptamt*) pakamorės Butkaus Eisulių (*Eiseln*) mokesčių surinkimo srityje buvo 19 kaimų, mokesčiai buvo renkami ne tik Viešvilėje (*Wischwilffun villa*), bet ir keliose Viešvilės apylinkių gyvenvietėse. Viešvilėje buvo 38 mokesčių mokėtojai²⁴,

¹⁷Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrmosi prielaidos (parengta pagal istoriko D. Elerto paskaitą), *Mūsų laikas*, 2014 12 17 m [žr. 2015 07 22, prieiga per internetą: <http://www.mūsųlaikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos>].

¹⁸Safronovas V. Valsčius: 2, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 648–649.

¹⁹Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733; Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3.

²⁰Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 174; Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrmosi prielaidos (parengta pagal istoriko D. Elerto paskaitą), *Mūsų laikas*, 2014 12 17 [žr. 2015 07 22, prieiga per internetą: <http://www.mūsųlaikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos>].

²¹Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733; Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemumniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 125.

²²Hennenberger C. *Prussia*, 1576 [žr. 2017 05 09, prieiga per internetą: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/81/PRVSSIA1576Casparo_Henneberg.png].

²³Jakštas J. *Mažosios Lietuvos apgyvendinimas iki XVII amžiaus pabaigos*, Roma, LKMA, 1970, p. 108–109; H. Mortensen, G. Mortensen, *Der Streit um die Benigkemer „Lange Wiese“ im Jahre 1526 als Siedlungskundliches Dokument*, *Preussenland und Deutscher Orden. Festschrift für K. Forstreuter*, Würzburg, 1958, p. 293.

²⁴Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrmosi prielaidos (parengta pagal D. Elerto paskaitą), *Mūsų laikas*, 2014 12 17 [žr. 2017 05 07, prieiga per internetą: <http://www.mūsųlaikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos>]; Minimii Pagulbiniai (*Golben villa*) – 1 mokesčių mokėtojas, Báltupėnai (*Baltuppen villa*) – 6, Kasikėnai (*Kussickun – Kussicken villa*) – 25, Smaliniškai (*Smalnick – Smalnigk villa*) – 23, Añtšvenčiai (*Sventoi villa*) – 12.

ji tuomet buvo didžiausia šio Mažosios Lietuvos pakraščio gyvenvietė (galėjo būti 21 ūkis (sodyba)²⁵. Jei skaičiuotume, kad ūkyje galėjo gyventi vidutiniškai 5,0–5,5 gyventojų, tai Viešvilėje buvo apie 115–120 gyventojų.

Viešvilę ir kitas valsčiaus gyvenvietes galima aptikti senuosiuose žemėlapiuose, kurie retai tampa gilesnės krašto istorijos studijų objektu ar duomenų šaltiniu. Didelė dalis Mažosios Lietuvos žemėlapių sukaupti ir aprašyti A. A. Gliožaitis knygoje „Mažosios Lietuvos žemė XVIII–XIX amžių dokumentuose ir žemėlapiuose“ ir V. Lukoševičiaus straipsnyje „Mažoji Lietuva ir Prūsija senuosiuose žemėlapiuose“²⁶. Senuose žemėlapiuose Viešvilės kraštas rodomas miškingas, retai apgyventas, gyvenviečių pažymima mažai. Vienas seniausių Viešvilės gyvenvietės paminėjimų yra 1665 m. Ragainės apskrities žemėlapyje²⁷. Tuomet Viešvilė buvo kairiajame upės krante, kuriame pažymėta ir bažnyčia, ties didele Nemuno sala, nors pastatų galima išvelgti ir dešiniajame krante. Kiek atokiau nuo jos, dešiniajame krante, šiauriau Viešvilės pažymėta Švabė. Nėra Viešvilės ir kitų šio krašto gyvenviečių H. Zell 1542 m. žemėlapyje. C. Henenbergerio (1529–1600) labai detaliame „Prūsijos“ žemėlapyje (1584)²⁸ Viešvilės taip pat nėra, bet yra *Schwaben*. Žymaus kartografo G. Mercatoriaus (1512–1594) 1619 m. išleistame žemėlapyje Viešvilės taip pat dar nėra, bet yra *Schwaben* santakoje Viešvilės upelio (deš. krante) su Nemunu²⁹. Viešvilė žemėlapiuose dažnai pradedama žymėti tik nuo XVIII a. pr.³⁰ Ragainės valsčiaus apylinkių žemėlapyje, kuris datuojamas 1722–1723 m., situacija gana panaši – Viešvilė savo pavadinimo dydžiu gal kiek ir išsiskiria ar bent jau nenusileidžia aplinkinėms gyvenvietėms, *Schwaben* pažymėta Viešvilės upelio (deš. krante) santakoje su Nemunu, o Kasikėnai dar niekuo neišsiskiria³¹. 1935 m. M. Hanke Štutgarte išleistame kartografijos istorijos veikalė minimas ir 1742 m. žemėlapis „*Borussiae Regnum Handzeichnung um 1742*“, kuriame Viešvilė pažymėta ties didele Nemuno sala. Šiame kartografijos kūrinyje galima matyti, kad Kasikėnai ar Smalininkai laikomi svarbiais ar net svarbesniais nei Viešvilė³². Panašų

²⁵ Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

²⁶ Gliožaitis A. A. *Mažosios Lietuvos žemė XVIII–XIX amžių dokumentuose ir žemėlapiuose*, Vilnius, Gairės, 2013, p. 568; Lukoševičius V. Lithuania Minor and Prussia on the old maps, *Geodesy and cartography*, Vilnius, VGTU Press technika, 2013, vol. 39(1), p. 23–29.

²⁷ Prūsijos kunigaikštystė, *TLE*, Vilnius, VER, 1987, t. 3; Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 175. Tačiau šio dažnai mokslinėje literatūroje minimo žemėlapio nurodoma išleidimo data kelia abejonių. Žemėlapio fragmente su Viešvilės apylinkėmis papildintomis raidėmis parašyta *AMT KASSIGKEHMEN*. Iš įvairių istorinių šaltinių žinome, kad Kasikėnų valsčius buvo įkurtas tik 1751–1752 m., vykdant teritorijos administracinę reformą: Amt Kassigkehmen, *wiki-de.genealogy.net*, 2010 [žr. 2017 08 09, prieiga per internetą: http://wiki-de.genealogy.net/Amt_Kassigkehmen]; Safronovas V. Valsčius: 2, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 648–649.

²⁸ Lukoševičius V. Lithuania Minor and Prussia on the old maps, *Geodesy and cartography*, Vilnius, VGTU Press technika, 2013, vol. 39(1), 23–29.

²⁹ *Pruussia* (G. Mercatoriaus apie 1594 m. sudarytas žemėlapis), 1619 [žr. 2017 09 19, prieiga per internetą: <https://antique-maps.lt/product/1619-mercator-prussia/>].

³⁰ Gliožaitis A. A. *Mažosios Lietuvos žemė XVIII–XIX amžių dokumentuose ir žemėlapiuose*, Vilnius, Gairės, 2013, p. 568; Lukoševičius V. Lithuania Minor and Prussia on the old maps, *Geodesy and cartography*, Vilnius, VGTU Press technika, 2013, vol. 39(1), 23–29.

³¹ *Ragainės valsčiaus apylinkių žemėlapio fragmentas* (kopija), 1722–1723.

³² Gliožaitis A. A. *Mažosios Lietuvos žemė XVIII–XIX amžių dokumentuose ir žemėlapiuose*, Vilnius, Gairės, 2013, p. 36–37; VUB pagal ENRICH projektą 2010 m. išleistame kalendoriuje su senaisiais žemėlapiais 9 p. pateiktame 1735 m. Mažosios Lietuvos žemėlapyje Viešvilė žymima kaip reikšminga krašto gyvenvietė ties didele Nemuno sala ir tvenkiniu į šiaurę nuo miestelio, o didžiosiomis raidėmis užrašas *KASSIG* gali reikšti tik girios pavadinimą.

vaizdą matome ir kituose XVIII a. vidurio ar XVIII a. pab. Vokietijoje leistuose žemėlapiuose³³. Tikėtina, kad informacija dar ilgai buvo tiesiog perkeliama iš vieno žemėlapio į kitą. O Italijos, Lietuvos, kitų šalių leistuose žemėlapiuose Viešvilė dažniausiai visai nepažymima, visas šis mažosios Lietuvos pakraštys rodomas be gyvenviečių³⁴. Situacija pradeda keistis XIX a., kai Viešvilė jau žymima beveik visuose žemėlapiuose, kartais kaip vienintelė arba svarbiausia krašto vietovė. Kasikėnai dažniausiai jau nebežymimi³⁵.

Gyventojų tautinė sudėtis

Apie Viešvilės ir jos apylinkių gyventojų tautinę sudėtį duomenų galima rasti Mažosios Lietuvos gyventojų surašymuose, parapijų ir pradžios mokyklų pranešimuose apie parapijiečių ir mokinių kalbinę sudėtį, kituose dokumentuose, kuriuose užsimenama apie gyventojų tautybę. Tokius duomenis surinko ir apibendrino istorikas V. Vileišis³⁶. Taip pat apie vietos gyventojų sudėtį galima spręsti iš įvairių jų sąrašų ar antkapių užrašų, kuriuose nurodytos pavardės³⁷. Iki pirmojo detalesnio Prūsijos gyventojų surašymo 1825 m., kai pradėta fiksuoti kalbinė sudėtis³⁸, išsamių duomenų apie gyventojų tautybę ir jos kaitą neturime. O ir patys gyventojai surašymuose tiesiogiai tada dar nedalyvavo, juos „surašydavo“ valdininkai savo nuožiūra. Todėl galima daug ką tik spėlioti iš įvairių netiesioginių, dažnai subjektyvių šaltinių ar fragmentiškų duomenų. Patikimesni duomenys pradėti rinkti tik nuo 1890 m.³⁹ Tačiau jau ir tuo metu dalis lietuvių „iš klaidingos gėdos“ (A. Kuršaičio pastebėjimas) buvo linkę užsirašyti vokiečiais, savo gimtąją kalbą nurodė esant vokiečių⁴⁰.

Apie Mažosios Lietuvos apgyvendinimą iki XVII a. pab. rašęs J. Jakštas atkreipė dėmesį į Prūsijoje išsigalėjusią nuomonę (M. Chr. Hartknoch, 1684; M. Praetorius, 1871; C. Hennenberger, 1595; S. Grunau, 1875; A. H. Lukanus, 1912; J. Kuck, 1909 ir kt.), kad ŠR Mažosios Lietuvos pakraštyje nuo seno gyveno ne skalviai ar nadruviai, bet lietuviai ir žemaičiai⁴¹. Tokia nuo-

³³ *Ten pat*, p. 38 (9 pav.; deja, leidinio autorius niekur nepateikė žemėlapių legendų, todėl galime tik spėti, kad čia pavaizduotos pačios ankstyviausios Viešvilės valsčiaus arba dvaro valdų ribos, nors valsčiaus tuo metu dar nebuvo); p. 43 (14b pav.; 1775 m. žemėlapis); p. 45 (16 pav.; 1789 m. žemėlapis); p. 49 (21 pav., XVIII a. antrosios pusės žemėlapis).

³⁴ *Ten pat*, p. 45 (17 pav.); p. 46 (1782 m. žemėlapis, 18b pav.; svarbiausia krašto vietovė pažymėti Kasikėnai; taip pat ir 1807 m. žemėlapyje, p. 538); p. 50 (1796 m. žemėlapis, 22 pav.; svarbiausia krašto vietovė pažymėti Kasikėnai, Viešvilės ir Smalininkų nėra); p. 51 (1797 m. žemėlapis, 23 pav.; svarbiausia krašto vietovė pažymėti Kasikėnai, Viešvilės ir Smalininkų nėra); p. 56 (1799 m. Londone išleistas žemėlapis, 28 pav.; svarbiausia krašto vietovė pažymėti Kasikėnai, Viešvilės ir Smalininkų nėra); p. 78 (1804 m. žemėlapis, 34 pav., pažymėti tik Smalininkai ir Kasikėnai ties sala Nemune); p. 79 (1804 m. žemėlapis, 34 pav., pažymėti tik Smalininkai ir Kasikėnai); p. 133 (1873 m. žemėlapis, pažymėti tik Smalininkai) ir kt.

³⁵ *Ten pat*, p. 533 (1793 m. žemėlapis; 327 pav.; Viešvilė pažymėta ties sala Nemune, yra Kasikėnai, Smalininkų nėra); p. 76 (32b pav.); p. 81 (37 pav.); p. 84 (1815–1818 m. žemėlapis, 41 pav., sužymėtos tik didesnės gyvenvietės, yra Kasikėnai), p. 138 (1894 m. žemėlapis, Viešvilė pažymėta didesniu šriftu nei kitos krašto gyvenvietės, tai rodo jos aukštesnį statusą); p. 537 (1807 m. žemėlapis, yra tik Viešvilė); p. 540 (231 pav.; 1884 m. žemėlapyje yra tik Viešvilė) ir kt.

³⁶ Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, 296 p.

³⁷ Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, Technologija, 2010, t. 1.

³⁸ Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, p. 158.

³⁹ *Ten pat*, p. 159.

⁴⁰ *Ten pat*, p. 161.

⁴¹ Jakštas J. *Mažosios Lietuvos apgyvendinimas iki XVII amžiaus pabaigos*, Roma, LKMA, 1970, p. 2–5, 9.

monė išitvirtino todėl, kad šio krašto gyventojai daugiausia kalbėjo lietuviškai. Taip galėjo būti dėl to, kad į po karų su kryžiuočiais ištuštėjusias teritorijas („didžiąją dykrą“, arba *Wildnis*) jau XIV a. buvo atkeliama belaisviai iš Lietuvos, būta ir savanoriškos, ir vidinės migracijos, todėl Mažosios Lietuvos vardas pradėtas vartoti jau iki XVI a. Turbūt neatsitiktinai ir M. Strykowski savo 1582 m. išleistoje kronikoje Mažąją Lietuvą vadina „Prūsų Žemaitija“, nes visi gyventojai esą žemaičiai ir kalba žemaitiškai⁴².

Būta ir kiek kitokios nuomonės. M. Toeppen savo veikale „Istorinė palyginamoji Prūsijos geografija“ (1858) rašė, kad nadruviai ir skalviai buvę tiesiog lietuviai, patį lietuvių imigracijos reiškinį jis neigė, laikydamas lietuvius autochtonais. Tai dar kartą įtvirtino nuostatą, kad kraštas nuo seno buvo apgyventas lietuvių⁴³. Tačiau buvo ir abejojančiųjų lietuvių autochtoniškumu (L. Weber, 1878)⁴⁴ ir skalvių bei nadruvių lietuviškumu (G. Mortensen-Heinrich, 1927)⁴⁵. Žinomas Mažosios Lietuvos gyventojų tautinės sudėties tyrinėtojas V. Vileišis, kaip ir kiti lietuvių autoriai, laikėsi ir laikosi nuomonės, kad reformacijos laikais (1525 m.) ir dar ilgai po jos dauguma Mažosios Lietuvos gyventojų buvo lietuviai. Vėliau gyventojų tautinės sudėties pokyčiams įtakos galėjo turėti 1620–1629 m. ir 1655–1660 m. švedų karų netektys, ypač 1656–1657 m. LDK „totorių“ invazija, per kurią galėjo būti išžudyta iki 80 tūkst. gyventojų⁴⁶.

Pats rytinis Mažosios Lietuvos pakraštys, galbūt ir Viešvilės apylinkės, buvo pradėti labiau kolonizuoti kunigaikščio Albrechto valdymo laikais (1525–1568 m.). Pasak kai kurių vokiečių istorikų (H. Plehn, 1905; P. Karge, 1925; Chr. Krolmann, 1931), tuo metu į apytuštes žemes plūstelėjo lietuviai⁴⁷, o iki 1500 m. Tilžės ir Ragainės apylinkėse esą lietuvių nebuvo. Mažosios Lietuvos didžiųjų girių kraštas buvo iš naujo apgyvendintas vėliausiai, todėl čia tikrai galėjo atsikelti daugiau gyventojų iš Lietuvos ir Žemaitijos⁴⁸, nes ši teritorija buvo ne tik arčiausiai Lietuvos, bet ir prie Nemuno. Vokiečių kolonistų šis užkampis ilgai netraukė, o ir vidinė kolonizacija ilgai nebuvo skatinama⁴⁹. Girios negalėjo būti visiškai tuščios, jose visada užsilikdavo pastovių ar laikinų sodybų. Kaip teigia J. Jakštas, Ordinas iki savo gyvavimo pabaigos (1525 m.) nespėjo atkelti į kraštą vokiečių kolonistų, todėl jis liko iš esmės lietuviškas⁵⁰.

J. Jakštas mano, kad XVI a. daugiausia kraštą kolonizavo žemaičiai, o ypatingą vaidmenį atliko ir 1527 m. karalienei Bonai atiduotas Jurbarko dvaras, kuris, siekdamas apsiginti nuo iš Prūsijos atklystančių medžiotojų, pradėjo giriose kurdinti valstiečius⁵¹. Dalis jų galėjo ir patys nusigauti iki dabartinių Viešvilės apylinkių, nors ši teritorija Lietuvai nepriklausė. XVI a. vid. šaltiniuose kalbama ir apie Trapėnų girios apgyvendinimą. Žemaičių seniūnui nepavyko susitarti dėl sienos patikslinimų palei Šešupę, todėl šis pradėjo girios kolonizaciją. Tačiau teritorija ir ten ap-

⁴² Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, p. 126.

⁴³ *Ten pat*, p. 7.

⁴⁴ *Ten pat*, p. 9.

⁴⁵ *Ten pat*, p. 12–15.

⁴⁶ *Ten pat*, p. 122–125.

⁴⁷ *Ten pat*, p. 9–10, 18, 20. J. Jakštas abejoja masine lietuvių imigracija į Mažąją Lietuvą, p. 109.

⁴⁸ *Ten pat*, p. 11.

⁴⁹ *Ten pat*, p. 88–93.

⁵⁰ *Ten pat*, p. 46, 55.

⁵¹ *Ten pat*, p. 106.

gyvendinti žemaičiai liko Prūsijos valdžioje⁵². Vėliau šiaurritinis Mažosios Lietuvos kampas jau buvo apgyvendintas daugiausia vietinių mažlietuvių⁵³.

Pirmosios žinios apie Viešvilės gyventojų tautinę sudėtį mus pasiekia iš XVI a. pirmosios pusės. 1539–1540 m. Viešvilės mokesčių mokėtojų sąrašė nurodytos 25 baltiškos kilmės, 1 slaviška-baltiška, 11 vokiškos kilmės pavardžių⁵⁴. Tai leidžia patvirtinti, kad daugumą ŠR Mažosios Lietuvos pakraščio gyventojų tuo metu sudarė vietinių skalvių, mažlietuvių ar atsikėlusių iš Lietuvos žemaičių bei lietuvių palikuonys. Tikėtina, kad iki maro XVIII a. pr. Viešvilėje ir jos apylinkėse taip pat aiškiai vyravo lietuviai. Tą patvirtina ir tai, kad į Viešvilės parapiją buvo skiriami kunigai lietuviai arba lietuviškai mokantys kunigai⁵⁵. Tuo tarpu Viešvilės dvaro, kaip ir kitų dvarų, valdytojai daugiausia buvo vokiečiai⁵⁶.

Po 1707–1710 m. maro į Mažąją Lietuvą pradėjo keltis įvairių vokiškų žemių kolonistai. Įsibėgėję krašto vokiškajai kolonizacijai ir germanizacijai lietuvių ar lietuvių kilmės gyventojų vis dar buvo gana daug. Iki maro Viešvilės apylinkėse vokiečių kolonistų galėjo būti vos vienas kitas arba nebuvo visai⁵⁷. Ragainės apskrityje 1736 m. karališkųjų dvarų baudžiauninkų lietuvių dalis siekė iki 68 %⁵⁸. Kasikėnų valsčiuje (19 gyvenviečių) užfiksuotos 148 lietuvių šeimos, kurios sudarė 83,6 % visų šeimų, vokiečių baudžiauninkų šeimų buvo 29⁵⁹. Krašto lietuviškumą liudija Viešvilės ir aplinkinių teritorijų ūkininkų, amatininkų, kapuose palaidotų gyventojų pavardės, ypač jų šaknys ir galūnės (lietuviškos galūnės *-eitis*, *-aitis*, *-elis* ir kt. pasitaiko labai dažnai). Beje, svarbu, kad daugelyje gyvenviečių pavardės kartojasi, o tai greičiausiai rodo gyventojų giminystės ryšius ir vidinę kolonizaciją.

1736 m., kai masinė vokiečių kolonizacija jau baigėsi, M. Purvino teigimu, dvylikoje Kasikėnų valsčiaus gyvenviečių gyveno vien lietuvininkai, o dar septyniuose gyveno 29 vokiečių šeimos⁶⁰. Valstybinio dvaro valstiečių

⁵²Jakštas J. *Mažosios Lietuvos apgyvendinimas iki XVII amžiaus pabaigos*, Roma, LKMA, 1970, p. 117; H. Mortensen, G. Mortensen, *Die Besiedlung des nordöstlichen Ostpreußens bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts. 2: Die Wildnis im östlichen Preußen, ihr Zustand um 1400 und ihre frühere Besiedlung*, Leipzig, Hirzel, 1938, p. 233.

⁵³Jakštas J. *Mažosios Lietuvos apgyvendinimas iki XVII amžiaus pabaigos*, Roma, LKMA, 1970, p. 122.

⁵⁴Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrimosi prielaidos (parengta pagal istoriko D. Elerto paskaitą), *Mūsų laikas*, 2014 12 17 [žr. 2015 07 22, prieiga per internetą: <http://www.musu laikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos>].

⁵⁵Viešvilės parapijoje dirbo keletas lietuvių ir vokiečių kilmės kunigų, nusipelnusių lietuvių kalbos ir kultūros išsaugojimui: J. Gedkantas (1592–1601), Z. Blotnas jaun. (1601–1925), B. Lobelis (1617–1621), taip pat ir vienas žymiausių – Mykolas Merlinas (*Michael Moerlin*), vadovavęs mokyklai 1665–1667 m. Sinkevičius A., Daugirdas V. Viešviliškiai, prisiminkite M. Merliną, *viesvile.lt*, 2015 [žr. 2015 06 10, prieiga per internetą: <http://viesvile.lt/istorija/viesviliskiai-prisiminkite-m-merlina%CC%A8/>]; Sinkevičius A., Daugirdas V. Viešviliškiai, prisiminkite Mykolą Merliną, *Mūsų laikas*, 2015, Nr. 19, p. 10; Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik*, Berlin–Dahlem, 1998, t. 2, p. 193–210.

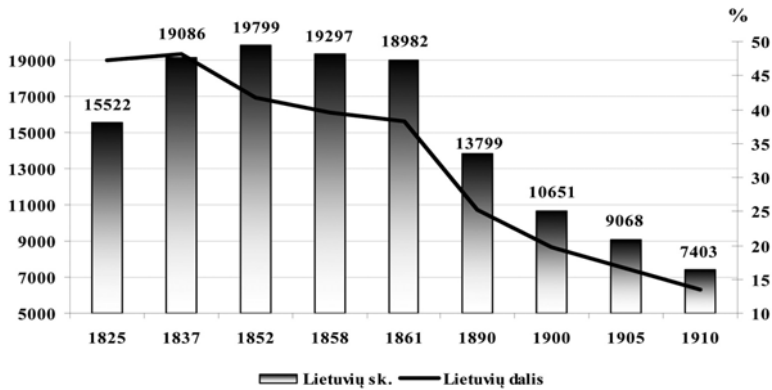
⁵⁶Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3: 1794–1814 m. dvarą valdė Kristijonas Donelaitis ir jo sūnūs Ernestas Frydrichas ir Eduardas, kurie buvo žinomo poeto giminaičiai. Vėliau Eduardas Donelaitis perleido dvarą savo pusbroliui E. Kautiui.

⁵⁷Matulevičius A. *Mažoji Lietuva XVIII a.*, Vilnius, Moksas, 1989, p. 48.

⁵⁸Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, p. 140.

⁵⁹*Ten pat*, p. 141. Valsčiuje lietuvių gyventojų dalis turėjo būti mažesnė, nes šiame surašyme suregistruoti tik karališkųjų dvarų baudžiauninkai.

⁶⁰*Amt Kassigkehmen*, 2010 [žr. 2017 08 09, prieiga per internetą: http://wiki-de.genealogy.net/Amt_Kassigkehmen]; Pėteraitis V., Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 21–22; Purvinas M. Kasikėnai, *Voruta*, 2012, Nr. 16, p. 8; Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 67.

1 pav. Lietuvių skaičiaus ir dalies (%) nuo visų gyventojų kaita Ragainės apskrityje 1825–1910 m. gyventojų surašymų duomenimis (1890–1910 m. – kartu su tais, kurie nurodė, kad jų gimtoji kalba yra ir lietuvių, ir vokiečių; sudaryta pagal: Vileišis, 2008⁶¹)

lietuvių šeimų buvo 148 (83,6 %), zalcburgiečių – 1, kitų vokiečių – 28, nors 1734 m. visame valsčiuje užregistruoti 73 kolonistai zalcburgiečiai⁶². Viešvilėje, Smalininkuose minima daug gyventojų, kurių pavardės buvo lietuviškos (baltiškios) kilmės⁶³. Sprendžiant iš pavardžių, akivaizdu, kad minimi žmonės buvo lietuvių arba lietuvininkų kilmės, gyveno toje pačioje vietoje iš kartos į kartą, kadangi pavardės dažnai kartojasi, galbūt jie turėjo giminių keliose gyvenvietėse.

XIX a. lietuvių dalis Mažojoje Lietuvoje pradėjo mažėti, miesteliuose pamažu išsivyravo vokiečiai, dalis lietuvininkų asimiliavosi, suvokietėjo, liko tik jų senosios pavardės, rašomos vokiška forma. P. Vileišio apskaičiavimu, per šimtmetį nuo 1736 m. nutautėjo apie 36 % lietuvių⁶⁴. Ragainės apskrityje, kuri Mažojoje Lietuvoje buvo ir išliko viena iš lietuviškiausių, lietuvių skaičius ypač sparčiai mažėjo nuo 1861 m. surašymo, kartu labai sumenko lietuvių dalis tarp visų gyventojų (1 pav.). 1837 m. apskrityje lietuviai sudarė 48,1 % gyventojų, o 1861 m. – 38,2 %, 1910 m. – jau tik 13,4 %. 1910 m., oficialios statistikos duomenimis, Ragainės apskrityje jau buvo belikę 7 403 lietuviai, iš jų

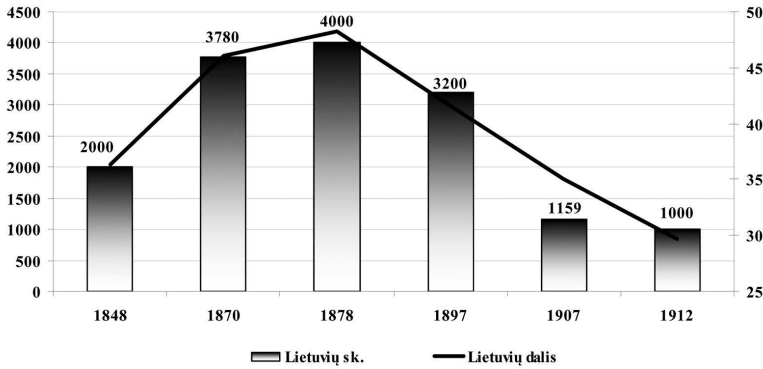
⁶¹ Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos švietose*, Vilnius, Versus aureus, 2008, p. 162–163.

⁶² Matulevičius A. *Mažoji Lietuva XVIII a.*, Vilnius, Mokslas, 1989, p. 149, 152.

⁶³ J. Spreinaitis (Spreinaitis), E. Šimnaitis (Šimnaitis, Šimaitis), T. Šukaitis (Šukaitis), G. Nazaitis (Nacaitis, Macaitis?), A. Pezullaitis (Pečiulaitis), E. ir J. Szilaitis (Žilaitis, Šilaitis), E. Dumikaitis (Dumikaitis), J. Gavėhnat (Gavėnaitis). Vidkiemiuose užfiksuota 12 gerų ūkininkų: P. Balzeraitis (Balceraitis), J. Dnegnaitis (Degnaitis?), D. Pezullaitis (Pečiulaitis), D. Pizullaitis (Pečiulaitis), S. Ensullaitis (Enzulaitis), Š. Casperaitis (Kasparaitis), E. Mazaitis (Macaitis), J. Stanaitis, E. ir T. Wovehrus (Voverys), G. Kuitkus, J. Szillaitis (Žilaitis), Endriūšiuose – 7 ūkininkai: J. Šukaitis (Šukaitis), A. Endreat (Endraitis), A. Balzuns (Balčiūnas), A. Jurgaitis, J. Szelmonaitis (Šelmonaitis), A. Preugschas (Preikšas), B. Budrus. Kiek vėliau, 1777 m., Endriūšiuose minimas raitasis seniūnas M. Tennikaitis ir ūkininkas M. Tennickaitis (Tenikaitis), Vidkiemyje – ūkininkas H. Petscholaitis (Pečiulaitis), Aukštogaliuose – ūkininkas E. Metschaitis (Mečaitis/Macaitis). Purvinas M. Smalininkai – Mažosios Lietuvos vartai, *Mažosios Lietuvos panemunišiais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 42–43. 1867 m. Viešvilėje minimas Gucaičio ir Rodaičio ūžeigis, dirbo advokatas Kuršaitis, batsiuovys Krušaitis, mėsininkas Pečiulaitis, stalius Kasperaitis, siuvėjai Varžus ir Knispelis, račius Mikolaitis ir kt. 1902 m. miškų sekretoriato vadovas buvo K. Danulis, miškų kasai vadovavo F. Gucaitis. Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3.

⁶⁴ *Ten pat*, p. 164.

2 pav. Lietuviškai kalbančių skaičiaus ir dalies (%) nuo visų gyventojų kaita Viešvilės parapijoje 1848–1912 m. dvasiškių pateiktais duomenimis (sudaryta pagal: Vileišis, 2008⁶⁵)

724 (9,8 %) savo gimtąja kalba laikė ne tik lietuvių, bet ir vokiečių kalbą (panaši dvikalbių lietuvių dalis fiksuota nuo 1890 m.)⁶⁶. Galima pritarti V. Vileišiui, kuris konstatavo tikėtiną situaciją: „...lietuvių kalba buvo skaitoma žemesne už vokiečių. Todėl pilnai galima manyti, kad per gyventojų surašymus dalis lietuvių savo gimtąja kalbą nurodė vokiečių kalbą...“ O dvasininkai kiek realiau vertino padėtį ir lietuvių skaičių nurodydavo kiek didesni⁶⁷.

Viešvilės miestelyje lietuvių tikriausiai taip pat labai sumažėjo, gal kiek daugiau jų liko aplinkiniuose kaimuose. Apie Viešvilės apylinkių lietuviškumą galima spręsti iš Viešvilės ir Žukų parapijų pateiktų duomenų (2 pav.)⁶⁸. 1848 m. iš 5 500 Viešvilės parapijos gyventojų apie 2 000 buvo lietuvininkai (36,4 %), 1870 m. iš 3 780 parapijiečių 46,1 % buvo lietuvininkai⁶⁹.

1871 m. Kasikėnuose tik 51 gyventojas buvo laikomas vietinės kilmės, kiti – atvykėliai. Beveik visi gyventojai buvo evangelikai liuteronai, keletas katalikų ir 10 žydų. O 1885 m. Kasikėnų dvare katalikų ir žydų jau nebeliko⁷⁰. Smalininkų parapijoje 1870 m. iš 2 400 parapijiečių apie 500 save laikė lietuviais (20,8 %), 1902 m. lietuvių jau buvo apie 800⁷¹.

V. Vileišis patikimiausiais duomenimis laiko pradžios mokyklų mokinių statistiką pagal šeimoje vartojamą šnekamąją kalbą⁷². Deja, čia informacijos apie Viešvilės valsčių neturime, galima tik įvertinti Ragainės apskrities kontekstą (1 lent.)⁷³. Reikia atsižvelgti ir į tai, kad Ragainėje vien lietuviškai kalbančių žmonių nebuvo, dvikalbių buvo labai mažai, o galiausiai ir visai neliko. Dauguma lietuvių moksleivių apskrityje visada buvo dvikalbiai, o 1911 m. tokių jau buvo apie 90%.

⁶⁵ Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, p. 168–169. Nuo 1907 m. duomenys pateikiami be 1905 m. atskirtos nuo Viešvilės ir įsteigtos Žukų parapijos.

⁶⁶ *Ten pat*, p. 162–163.

⁶⁷ *Ten pat*, p. 174.

⁶⁸ *Ten pat*, p. 168–169. Žukų parapija atskirta nuo Viešvilės 1905 m.

⁶⁹ *Ten pat*, p. 168–169; Juška A. *Viešvilės parapija, Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 734.

⁷⁰ Purvinas M. *Kasikėnai, Voruta*, 2012, Nr. 16, p. 8.

⁷¹ Juška A. *Smalininkų parapija, Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 287.

⁷² Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, p. 174.

⁷³ *Ten pat*, p. 175–176.

1 lentelė. **Ragainės apskrities viešųjų pradžios mokyklų mokiniai, kalbantys savo šeimose lietuviškai** (sudaryta pagal: Vileišis, 2008, 7 lentelės duomenys)

Metai	Kalbančių vien lietuvių kalba		Kalbančių lietuvių ir vokiečių kalba		Iš viso lietuvių	
	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%
1886	1229	13,25	1419	15,30	2648	28,54
1891	1097	12,09	1333	14,69	2430	26,78
1896	640	6,71	1648	17,18	2288	23,85
1901	388	3,94	1525	15,47	1913	19,41
1906	499	5,09	1371	13,99	1870	19,09
1911	173	1,83	955	10,07	1128	11,90

Remdamasis 1861 m. surašymo duomenimis, R. Boeckh sudarė pirmąją Mažosios Lietuvos gyventojų kalbinės sudėties žemėlapi⁷⁴, kuriame geltonų spalvų atspalviais pavaizduoti daugiausia vokiečių apgyventi arealai, mėlynų – kuriuose vyrauja lietuviai. Bėda ta, kad išvelgti skirtumą tarp atspalvių, t. y. nustatyti gyventojų tautybės dalį, yra ganėtinai sudėtinga arba neįmanoma (galimos paklaidos). Viešvilės–Leipgirių arealas tikriausiai pavaizduotas kaip aiškiai vyraujamas vokiečių (80 % ir daugiau arba 60–80 % gyventojų), panašiai pažymėti ir Kasikėnai, Smalininkų ir Užbalių apylinkėse vokiečių dalis kiek mažesnė (60–80 % arba 50–60 %). Lietuvių dalis turbūt didžiausia buvo Apšriūtų–Añtupių areale (daugiau kaip 80%), kiek mažesnė apie Paguļbinius (60–80 %) ir Jūravos apylinkėse (50–60 %).

Dvaras ir parapija

Jei dvaro atsiradimas gali būti gyvenvietės kūrimosi pradžia, tai parapijos įsteigimas rodo, kad gyvenvietė tampa svarbi, joje ir apylinkėse yra pakankamai gyventojų bažnyčiai ir kunigui išlaikyti. Be to, parapija iki valsčiaus įsteigimo tampa svarbiausia vietos gyventojus vienijančia ir organizuojančia institucija. Šių abiejų institucijų kūrimasis Lietuvoje dažniausiai tapdavo valsčiaus įkūrimo pagrindu.

Dvaras. 1525 m. likvidavus Kryžiuočių (Vokiečių) ordiną ir įkūrus pasaulietinę Prūsijos kunigaikštystę, prasidėjo valdovo domenų bei dvarų kūrimas. Tai dar viena svarbi ne tik ūkiniu, bet ir administraciniu požiūriu institucija. Yra išlikęs 1546 m. Viešvilės bajoriškojo dvaro įsigijimo (išsinuomojimo) dokumentas⁷⁵. Tai reiškia, kad dvaras galėjo įsikurti anksčiau – XVI a. pr. M. Purvinas, V. Almonaitis ir kt. nurodo, kad 1529 m. minimas ir Viešvilės valsčius⁷⁶. Bet tai buvo tik dvaro valdų, kurios vadintos valsčiumi, paminėjimas.

Viešvilės vietovėje, dešiniajame Nemuno krante, nuo seno stovėjo Prūsijos valdovui priklausiusi sodyba. 1546 ir 1664 m. minimas ir Viešvilės dvaras, pakeitęs ligi tol buvusią valdovo sodybą. XVII–XVIII a. Viešvilės dvaro sodyba stovėjusi dešiniajame Viešvilės

⁷⁴Boeckh R. Sprachkarte vom Preussischen Staat (Nordliche Halfte). Königsberg, Königlichen Statistischen Bureaus, 1864, Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, III žemėlapis priede.

⁷⁵Safronovas V. *Viešvilė, Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

⁷⁶Almonaitis V., Almonaitienė J. *Viešvilės apylinkės, Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinytas*, Kaunas, 2007, p. 175; Purvinas M. *Viešvilė. Dvarų likimai, Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3.

upelio krante, atokiau nuo Viešvilės bažnytkaimio. 1656 m. Viešvilės dvaras ir jo gyvenvietė išgyveno švedų, 1658 ir 1678 m. – totorių antplūdžius. Tilžės hipotekoje užregistruota, kad 1700 m. karališkąjį Viešvilės dvarą nuomojo kapitonas Ch. H. fon Bucholcas. H. E. fon Knoblocho duomenimis, sudegintą Viešvilės gyvenvietę pradėta atkurti tik 1763 m. pasitraukus carinės Rusijos kariuomenei. Naujoji dvaro sodyba buvo pastatyta visai kitoje vietoje. Jai buvo parinkta vieta kairėje Viešvilės upelio pusėje ant aukštesnio kranto. Aplink sodybą buvo numatyta užveisti ir nedidelį parką. Pagaliau 1764 m. Viešvilės bajoriškasis dvaras buvo vėl atstatytas ir dvaro bei kaimo gyvenimas grįžo į normalias vėžes

XVII–XVIII a. dvaro sodyba buvo atokiau nuo tuometinės Viešvilės, kairiajame upelio krante. Reikšmingi gyvenvietės augimui buvo 1744 m., kai Viešvilės dvaro savininkas J. F. fon Domhardtas pradėjo intensyviai plėtoti vietos pramonę⁷⁷. Įmonių veiklai užtikrinti reikėjo nemažai darbo rankų, todėl gyventojų skaičius augo, prie įmonių kūrėsi ir plėtėsi sodybos, kuriose apgyvendinti dvaro darbininkai. 1757 m. Rusijos kariuomenė Viešvilės dvaro sodybą sudegino, tačiau jis greitai atsigavo. J. F. fon Domhardtas, gavęs karališkąją privilegiją, prie atskiro tvenkinio 1767 m. pastatė naują sodybą su popieriaus malūnu. Naujoji dvaro sodyba įkurta kitoje vietoje, upelio kairiajame krante ant kalnelio, prie dabartinio antrojo tvenkinio. 1785 m. bajoriškajam dvarui priklausė Leipgirių kaimas (4 sodybos/ugniakurai), 1650 m. išigyta Pagulbinių valda (2 sodybos) ir Viešvilės bažnytkaimis (64 sodybos)⁷⁸.

Mažojoje Lietuvoje nedažnai prie nedidelio upelio veikdavo ištisas kompleksas įvairaus pobūdžio įmonių. Todėl Viešvilę galima vadinti XVIII a. antrosios pusės–XIX a. mini pramonės centru. Kaip teigia M. Purvinas⁷⁹, aniems laikams tai buvęs unikalus pramonės kompleksas, kokio nebūta niekur kitur Nemuno pakrantėse, daugiau fabrikų kurta tik didžiuosiuose miestuose Ragainėje ir Tilžėje. Todėl XIX–XX a. sandūroje Viešvilės dvare ir kaime gyventojų skaičius sparčiai augo (2 lent.). Po 1900 m. Viešvilės dvaro žemės buvo išparceliuotos, dalis atiteko Viešvilės kaimui. Atskyrus nuo dvaro pramonės įmones, jis neišgyveno. Sodyba prie aukštutinio tvenkinio perėmė Viešvilės dvaro vardą. Tai buvo Rydelsbergo dvarelis, kuriam XX a. pradžioje priklausė tik apie 38 ha žemės⁸⁰.

⁷⁷ Purvinas M. Viešvilė. Senieji fabrikai, *Voruta*, 2012, Nr. 21(759), p. 3; Nr. 22(760), p. 3; Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemumiais ir pamariais*, Trakai, *Voruta*, 2015, t. 1, p. 103–104.

⁷⁸ Prie jo ar jame įsikūrė popieriaus malūnas (nuo 1815 m. popieriaus fabrikas), kurio savininkais tapo Rydeliai. Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3, Nr. 24(762), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemumiais ir pamariais*, Trakai, *Voruta*, 2015, t. 1, p. 104–105, 107–108. Vermischte Nachrichten, *Amtsblatt der königlichen Litthauischen Regierung*, Gumbinen, 1815, Nr. 30, s. 358: „Viešvilės popieriaus fabrikantas Riedel prieš keletą metų karališkajame Jūros miške netoli Viešvilės įsigijo žemės, kurią užstatė. Jo pageidavimu šiais vietovei suteikiamas Rydelsbergo pavadinimas.“ Pavadinimą apskrities administracija patvirtino 1815 07 11. Tik išparceliavus Viešvilės dvarą ši sodyba gavo kaimiškojo dvaro (*dvarelis*) statusą.

⁷⁹ Purvinas M. Viešvilė. Senieji fabrikai, *Voruta*, 2012, Nr. 21(759), p. 3; Nr. 22(760), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemumiais ir pamariais*, Trakai, *Voruta*, 2015, t. 1, p. 109.

⁸⁰ Kviklys B. Viešvilė, *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1991, t. 4, p. 722–723; Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3; Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

2 lentelė. Viešvilės dvaro/kaimo gyventojų skaičiaus kaita (sudaryta pagal: Purvinas, 2012, 2015; Knobloch, 1997⁸¹)

Metai	Gyventojų skaičius	Valdomas plotas, ha
1663–1664		1 000
XIX a. vidurys	485	1 360
1852	526/446 = 972	
1863	533 (su Leipgirių palivarku)	1 644
1871	492 (su Leipgirių palivarku)	
1885	508/517 = 1025	1 755
1895	457	1 233
1905	847 (75 gyv. namai)/540 (49 gyv. namai) = 1 387 (124 gyv. namai)	672

Parapija. Duomenys apie Viešvilės parapijos įsteigimo laiką gana prieštaringi, nurodomos labai skirtingos datos. Manoma, nors ir abejojama, kad anksčiausiai bažnyčia Viešvilėje jau buvo 1517 m.⁸², ji buvo viena pirmųjų Ragainės apskrityje, kita artimiausia bažnyčia buvo tik Ragainėje⁸³. Viešvilės parapija buvo labai didelė, apėmė ne tik artimiausias, bet ir atokiau buvusias gyvenvietes – Kasikėnus, Smalininkus, Raudžiūs, Trapėnus ir kt. H. E. fon Knoblochas „Viešvilės bažnyčios kronikoje“ teigia, kad anksčiau pastatyta medinė bažnyčia buvo žemaičių sugriauta 1517 m.⁸⁴, tačiau tokiam teiginiui patvirtinti trūksta patikimų faktų. D. Elertas, remdamasis G. H. Mortensen ir H. Mortenseno bei I. Lukšaitės tyrimų duomenimis, teigia, kad parapija Viešvilėje turėjo būti įsteigta apie 1553 m.⁸⁵ Ir tai jau esą turėjo būti evangelikų liuteronų bažnyčia ir parapija, kurioje dirbo pirmasis kunigas Nicolaus Chelnienas⁸⁶. Kituose šaltiniuose nurodoma, kad bažnyčia pastatyta 1556 m. arba atstatyta 1565 m.⁸⁷, o savarankiška Viešvilės evangelikų liuteronų parapija, kartu pastatant ir bažnyčią, įkurta 1549 m.⁸⁸ arba tik 1609 m.⁸⁹ Taigi, parapija atsirado daug anksčiau nei buvo įkurtas Viešvilės valsčius.

⁸¹Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23 (761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 112–114; Knobloch H. E. von. *Das Gut Riedelsberg. Historische Rückblick und Erinnerungen*, Berlin–Dahlem, 1997.

⁸²Harnoch A. *Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen in den Provinzen Ost und Westpreussen*, Neidenburg, 1890, p. 345, 349, 471; Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 118.

⁸³Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 118.

⁸⁴Knobloch H. E. von. *Die Wischwiler Kirchen-Chronik für die Jahre 1533 bis 1939. Kirchengemeinde Wischwill*, Berlin–Dahlem, 1999; Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

⁸⁵Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrimosi prielaidos (parengta pagal D. Elerto paskaitą), *Mūsų laikas*, 2014 [žr. 2017 05 07, prieiga per internetą: <http://www.musulaikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos>].

⁸⁶*Ten pat*; Juška A. Viešvilės parapija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 734.

⁸⁷Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 118.

⁸⁸Juška A. *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda, 2003; Juška A. Viešvilės parapija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 734.

⁸⁹Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrimosi prielaidos (parengta pagal D. Elerto paskaitą), *Mūsų laikas*, 2014 [žr. 2017 05 07, prieiga per internetą: <http://www.musulaikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos>]; Juška A. Viešvilės parapija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 734: kad Viešvilė tuo metu buvo gana gūdi periferija, liudija 1578 m. Prūsijos didžiojo kunigaikščio Jurgio Frydricho įsakas, kuriame minima, jog parapijiečiai vis dar meldžiasi stabams, lanko šventus miškelius, aukoja.

Išaugus SmaliniŅkams, pertvarkytos ir evangelikų liuteronų parapijų ribos, 1845 m. įsteigta nauja Smalininkų parapija. Jai priskirta didelė dalis Viešvilės parapijos – Smalininkai (su Endriušiais ir Vidkiemiu), Antšvenčiai, Kasikėnai, Šilėnai, Dirvėliai, Vilkų kampas (*Wolfswinkel*), Žaliakiemis (*Grünhof*). Vis dėlto Viešvilės parapija išliko gana didelė, 1848 m. joje buvo apie 5 500 parapijiečių, 1870 m. – 3 780⁹⁰.

Manoma, kad XVIII a. vid. Viešvilėje buvo ir katalikų bažnyčia arba privati katalikų koplyčia⁹¹, bet kur ji buvo ir ar tikrai tuo metu buvo, neaišku. Vakaruose, netoli Viešvilės kaimo, katalikų bažnyčia išventinta 1863 m.⁹² Tačiau katalikų tikėjimo gyventojų buvo likę nedaug – 1885 m. iš 508 Viešvilės dvaro gyventojų tik 16 buvo katalikai⁹³.

Viešvilės miestelio augimo kliūtys ir Kasikėnų konkurencija

Nors iki XIX a. antrosios pusės Viešvilė nebuvo valsčiaus centras, tačiau turėjo svarbų parapijos centro statusą. Aplink Viešvilę ir dvarą plytėjo Karališkoji Jūros giria. Su ja turbūt galima sieti ir Jūravos kaimo pavadinimą. Miškas buvo labai svarbus tiek dvaro, tiek ir gyventojų pajamų šaltinis. Nuo XVI a. Viešvilėje veikė grūdų malūnas⁹⁴, tai reiškia, kad buvo plėtojama ne tik gyvulininkystė, bet ir žemdirbystė, nors geros žemės buvo mažai.

Viešvilė kelis kartus smarkiai nukentėjo nuo įvairiausių negandų, tačiau patogi geografinė padėtis leido jai vis atsikurti. H. E. fon Knoblochas teigia, jog 1658 m. į Viešvilę įsiveržė Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės totorių dalinys, kuris sudegino visą kaimą, bažnyčią, kunigo namą ir mokyklą, o daugumą gyventojų išsivarė į nelaisvę⁹⁵, miestelio apylinkėse iš 250 šeimų liko tik 25⁹⁶. Toks užpuolimas greičiausiai įvyko 1656–1657 m.⁹⁷ Miestelio raidą pristabdė ir 1709–1711 m. maras, Viešvilė ir jos apylinkės labai nukentėjo, valsčiuje mirė apie 1 750 žmonių⁹⁸. A. Matulevičius, apbendrindamas vokiečių autorių tyrimų duomenis, pateikia ir gana liūdną itin bendrą nukentėjusios Mažosios Lietuvos vaizdą – išmirė daugiau kaip pusė ar net liko vos 1/4 senųjų krašto gyventojų, provincija virto dykyne, Ragainės apskrityje mirė 30 tūkst. gyventojų⁹⁹. Daugiausia tai buvo lietuviai.

⁹⁰Juška A. Viešvilės parapija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 734.

⁹¹Viešvilė. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 1988, t. 4, p. 512.

⁹²Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 180; Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

⁹³Purvinas M. Viešvilė. Senieji fabrikai, *Voruta*, 2012, Nr. 21 (759), p. 3; Nr. 22(760), p. 3; Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3.

⁹⁴Į malūną susimalti grūdų gal važiavęs ir vienas iš lietuvių raštijos pradininkų, švietėjas Martynas Mažvydas. Mažvydas M. Pirmoji lietuviška knyga, *Lituanistinė biblioteka*, Vilnius, 1974, t. 15, p. 312.

⁹⁵Knobloch H. E. von. *Die Wischweiler Kirchen-Chronik für die Jahre 1533 bis 1939. Kirchengemeinde Wischwill*, Berlin–Dahlem, 1999; Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

⁹⁶Purvinas M. Viešvilė. Parapija ir gyventojai, *Voruta*, 2012, Nr. 26(764); Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemūniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 122.

⁹⁷Jakštas J. *Mažosios Lietuvos apgyvendinimas iki XVII amžiaus pabaigos*, Roma, LKMA, 1970, p. 119–120.

⁹⁸Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 175.

⁹⁹Matulevičius A. *Mažoji Lietuva XVIII a.*, Vilnius, Mokslas, 1989, p. 40, 146.

Dėl didelio miškingumo ir atokios geografinės padėties Viešvilės apylinkės galėjo nukentėti ne taip smarkiai.

Siekiant paskatinti Mažosios Lietuvos vystymąsi 1722–1723 m. vėl buvo keičiamas teritorijos administracinis suskirstymas, steigiami Prūsijos domenų valsčiai. Didieji valsčiai (*Hauptamt*) 1751–1752 m. buvo panaikinti ir padalinti į „vokiškus“ ir „lietuviškus“ valsčius. Ragainės didysis valsčius buvo padalintas į 10 valsčių (*Amt*). Viešvilė kartu su kitais 19 kaimų atiteko lietuviškajam „mažajam“ Kasikėnų valsčiui (*Amt Kassigkehmen*)¹⁰⁰ Ragainės apskrityje, nors tas valsčius savo plotu buvo labai didelis, apėmė visą ŠR Mažosios Lietuvos kampą abipus Nemuno.

1757 m. Viešvilė galėjo vėl labai nukentėti nuo Rusijos kariuomenės puolimo, bet gyvenvietė pradėta atkurti jau 1763 m. XVIII a. pab. ir ypač XIX a. pirmojoje pusėje Viešvilė ir jos apylinkių gyvenvietės pradėjo sparčiai augti. Gyvenviečių plėtrą galima sieti su baudžiavos panaikinimu Prūsijos karalystėje (1807 m.), pradėtomis kitomis reformomis. Laisvi valstiečiai jau galėjo laisviau keisti gyvenamąją vietą, imtis amatų, verslų, laivybos ir kitokių darbų.

1817 m. Viešvilės parapijoje buvo 59 gyvenvietės (546 sodybos) su 3 436 gyventojais¹⁰¹. Viešvilę jau sudarė kelios sodybų grupės. Viena iš jų išaugo Viešvilės upelio dešiniajame krante, prie tilto ir keliuko į Pagulbinius¹⁰². Kita plėtojosi prie senojo Viešvilės dvaro. Pats Viešvilės kaimas ir jo centras buvo rytuose, ties evangelikų bažnyčia. Pro ją, Nemuno perkėlos Trapėnų link, vedė kelias¹⁰³.

Kasikėnų konkurencija. Rimtą konkurenciją Viešvilei ir jos augimui darė jau 1490–1540 m. minimi Kasikėnai (*Kussickenen*)¹⁰⁴. XVIII a. pr. įkurtas Kasikėnų dvaras tapo svarbiausiu krašto centru¹⁰⁵. 1745–1746 m. Kasikėnų dvaras buvo karališkasis palivarkas, jo valdos apėmė apie 450 ha, dvarui priklausė ir nedidelis Jovarėnės (*Milchbude*) palivarkas kitame Nemuno krante. 1770 m. Kasikėnai jau minimi kaip karališkojo domeno ir justicijos valsčiaus centras, kuriame tuomet telkėsi pagrindinės valdžios bei aptarnavimo įstaigos, buvo pastatyta valsčiaus būstinė. Pasak M. Purvino¹⁰⁶, XVIII a. pab. Kasikėnai vadinti svarbiausia apylinkių gyvenvietė, reikšmingesne už Smalininkus ir Viešvilę. Taip galėjo būti ir dėl to, kad ji mažiau nukentėjo nuo įvairių negandų. Nepaisant savo admi-

¹⁰⁰ Amt Kassigkehmen, *wiki-de.genealogy.net*, 2010 [žr. 2017 08 09, prieiga per internetą: http://wiki-de.genealogy.net/Amt_Kassigkehmen]; Safronovas V. Valsčius: 2, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 648–649. Kasikėnų valsčius minimas 1734 ir 1736 m. zalcburgiečių kolonistų ir valstiečių ūkių surašymuose. Matulevičius A. *Mažoji Lietuva XVIII a.*, Vilnius, Mokslas, 1989, p. 147, 149.

¹⁰¹ Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 124.

¹⁰² Po Antrojo pasaulinio karo ištuštėjus vietai, atvykę nauji gyventojai neteisingai lokalizavo šią vietovę ir Ridelkainio (Ridikalių) vardą suteikė pietvakarinei miestelio daliai.

¹⁰³ Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 125.

¹⁰⁴ Purvinas M. Kasikėnai, *Voruta*, 2012, Nr. 16, p. 8; Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 66. Turbūt tikrasis vardas turėtų būti Kasikaimis ar Kasikiemis, pro kaimą teka Kasiko upelis. Tačiau vokiečiams Kasikėnai (*Kassigkehmen*) virto Kazikėnais, nes vokiečiai „s“ tardavo kaip „z“. Pokaryje atsikėlę gyventojai taip pat kaimą vadino Kazikėnais, taip jis oficialiai vadinamas ir dabar.

¹⁰⁵ Prie dvaro jau nuo 1710 m. veikė pašto stotis, dvaras turėjo didelę kalkių degyklą, 1777 m. minima ir karčema. Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 67.

¹⁰⁶ Péteraitis V., Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 21–22; Purvinas M. Kasikėnai, *Voruta*, 2012, Nr. 16, p. 3, 8; Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3.

nistracinės reikšmės, dvaras priklausė Viešvilės evangelikų liuteronų parapijai ir mokėjo mokesčių Viešvilės bažnyčios išlaikymui.

Po 1815–1818 m. Kasikėnų valsčius įėjo į naujai sudarytos Gumbinės apygardos Ragainės apskritį (*Landkreis Ragnit*). Jam priklausė visos Smalininkų gyvenvietės¹⁰⁷ ir Viešvilė su apylinkėmis iki pat Sokácių ir Žagmantų bei teritorija kitame Nemuno krante (Trapėnai ir kt.). Ši teritorija iš esmės sutapo su Viešvilės parapija. 1817 m. Kasikėnai jau minimi kaip privatus dvaras (palivarkas), jame buvo 9 sodybos su 32 gyventojais (dvarui priklausė ir Naudvario sodyba). Tada Kasikėnai priklausė Šereiklaukio domenui. Dvaras sparčiai vystėsi (3 lent.), gavo bajoriškojo dvaro statusą (su Naudvario ir Jovarynės palivarkais), valdė apie 715 ha žemės. Dar apie 200 ha priklausė karčemai ir malūnui.

XIX a. viduryje Kasikėnuose buvo 26 sodybos ir 153 gyventojai¹⁰⁸, 1871 m. – 10 sodybų ir 144 gyventojai, su palivarkais 185 gyventojai. Dvare dirbo 185 samdiniai, dauguma vyrai (104). Tik 51 Kasikėnų gyventojas buvo vietinės kilmės, kiti buvo atvykėliai. Šeimos buvo gausios, net daugiau kaip trečdalį (50) Kasikėnų gyventojų sudarė vaikai iki 10 metų amžiaus. Beveik pusė vyresnių gyventojų buvo raštingi (53) arba nebaigę mokslų (14), kiti beraščiai¹⁰⁹.

Naujasis plentas Vilkỹškiai–Smalininkai Kasikėnus aplenkė, todėl gyvenvietė pradėjo nykti, tačiau dvaro valdos dar nesumažėjo, jos apėmė 979 ha (3 lent.). 1885 m. Kasikėnų dvare (su jo padaliniais Naūdvariu ir Jovaryne) užregistruoti 152 gyventojai (67 vyrai ir 85 moterys). Sumažėjo samdinių vyrų. Dvare buvo 8 sodybos su 26 gyvenamaisiais būstais¹¹⁰. Vėliau dvaro valdomi žemės plotai tai sumažėdavo, tai padidėdavo, bet gyventojų skaičius vis labiau menko. 1905 m., surašant gyventojus, Kasikėnuose užregistruotos tik 5 sodybos (dar viena buvo Jovarynėje) ir 114 gyventojų (55 vyrai ir 59 moterys)¹¹¹.

Turbūt neatsitiktinai pamažu nykstantys Kasikėnai 1874 m. buvo prijungti prie naujai sudaryto Smalininkų valsčiaus ir parapijos (1845 m.). Atsigauti Kasikėnams nepadėjo ir siaurasis geležinkelis Tilžė–Pagėgiai–Mikỹtai–Smalininkai, kurio atšaka nuo Kalvelių kaimo nutiesta į Kasikėnus, įrengta Nemuno garlaivių prieplauka. Gyventojų ir toliau mažėjo, 1912 m. dvare užregistruoti 83 gyventojai, 1925 m. – 62 (po 1923 m. Jovarynės palivarkas liko Vokietijos teritorijoje). Galiausiai, neatlaikę augančių Smalininkų ir Viešvilės konkurencijos, sunykę Kasikėnai sujungti su Užbalių kaimu¹¹².

¹⁰⁷ Pėteraitis V., Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 21–22: 1785 m. nurodoma, kad Smalininkus (*Schmalleninken*) sudarė trys karališkieji ūkininkų kaimai, priklausę Kasikėnų dvarui – Aukštogaliai (*Augstogallen*) prie Nemuno ir Šventosios upių santakos, Eñdriušiai (*Endruschen*) prie Nemuno su girininkija ir Vidkiemis (*Wittkehmen*) su girininkija.

¹⁰⁸ Pėteraitis V., Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. 2, p. 21–22; Purvinas M. Kasikėnai, *Voruta*, 2012, Nr. 16, p. 3, 8.

¹⁰⁹ *Ten pat*; Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos panemuniai ir pamariai*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 68–69.

¹¹⁰ *Ten pat*, p. 69–70.

¹¹¹ *Ten pat*, p. 70.

¹¹² *Ten pat*, p. 72–73.

3 lentelė. Kasikėnų dvaro/kaimo gyventojų skaičiaus kaita (sudaryta pagal: Purvinas, 2015¹¹³)

Metai	Gyventojų sk.	Valdomas plotas, ha
1745–1785		Apie 450
1817	32 (9 sodybos)	
XIX a. vid.	142	715 (+200 karčemos)
XIX a. vid.	153 (26 sodybos)	
1871	144 (10 sodybų) + Naudvaryje 38 gyv. (2 sodybos), Jovarynėje 3 gyv. (1 sodyba) = 185 (13 sodybų)	
1885	152 (26 gyvenamieji būstai 8 sodybose; Naudvaryje 1 sodyba su 19 gyventojų, Jovarynėje 1 sodyba su 6 gyventojais).	979
1902		414
1905	114 (5 sodybos, 1 Jovarynėje)	766
1912	83	
1925	62	309

2. Viešvilės valsčiaus gyvenvietės ir gyventojai 1874–1947 m.

XIX a. pradžioje domėnų valsčiai buvo panaikinti, kaimiškos teritorijos pradėtos dalinti į kaimo bendruomenes ir dvarų apygardas, smulkausiu ir pagrindiniu teritorijos administraciniu vienetu tapo parapijos. XIX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje parapijų kaip teritorijos administracinio vieneto atsisakyta, jos liko tik religinės teritorinės organizacijos vienetu. Sprendžiant pagal H. E. fon Knoblocho „Viešvilės kronikoje“ pateiktą¹¹⁴ Viešvilės evangelikų liuteronų bažnyčios 1873 m. kasos pajamų dokumentą, kuris rodo apytikres tuometines parapijos ribas, dauguma iš tuo metu buvusių 45 Viešvilės parapijos gyvenviečių dabar yra sunykusios arba beveik sunykusios (4 lent.).

4 lentelė. Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos gyvenvietės 1873 m. (sudaryta pagal: Knobloch, 2002, 2005¹¹⁵)

Adomiškių kaimas (<i>Dorf Adomischken</i>) – beveik sunykęs (Pagėgių sav.)
Antgulinė kaimas (<i>Dorf Antgulbinnen</i>) – neišlikęs
Antupių kaimas (<i>Dorf Antuppen – Brozen</i>) – beveik sunykęs
Apšriūtų kaimas (<i>Dorf Abschruten</i>) – beveik sunykęs
Aušgirių kaimas (<i>Dorf Auksgirren</i>) (Pagėgių r. sav.)
Ažuolynės dvaras (<i>Gut Azolienen</i>) – neišlikęs
Baltupėnų kaimas (<i>Dorf Baltupönen</i>) – neišlikęs
Beržlaukio dvaras (<i>Gut Birkenfeld</i>) – neišlikęs
Būdupėnų kaimas (<i>Dorf Budupönen</i>) (Kraupiškio parapija)

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik*, Berlin-Dahlem, 2002, t. 6; 2005, t. 9. Pateiktas dokumentas kelia kai kurių abejonių dėl parapijos ribų tikslumo, kurios siekė iki pat Jūros upės vakaruose ir kai kurias vietas kairiajame Nemuno krante (Trapėnų apylinkės priklausė Viešvilės parapijai iki 1902 m.). Būdupėnų kaimas kairiajame Nemuno krante priklausė XVII a.

pradžioje įkurtai Kraupiškių parapijai (<https://www.europeana.eu/portal/lt/record/2021803/LNB0575BC63.html?pid=1>); Purvinas M. Viešvilė. Parapija ir gyventojai, *Voruta*, 2012, Nr. 26(764). 1817 m. parapija buvo tokia pat didelė, jai priklausė 59 gyvenvietės (546 sodybos) su 3 436 gyventojais.

¹¹⁵ Ten pat.

Galbrasčių kaimas (*Dorf Galbrasten*) (kairiajame Nemuno krante)
 Gyverlaukių kaimas (*Dorf Gyverlauken*) (kairiajame Nemuno krante)
 Gnadenbergas (*Gnadenberg*) (kairiajame Nemuno krante)
 Kalvėlių kaimas (*Dorf Kalwellen*) – beveik sunykęs
 Krauleidžių kaimas (*Krauleidzen*) (kairiajame Nemuno krante)
 Kriokiškių kaimas (*Dorf Krakischken*) (Pagėgių r. sav.)
 Kulmiškųjų Vėžiniškų kaimas (*Wezeningken Dorf mit Kölm. Wezen*) (Pagėgių r. sav.)
 Leipgirių palivarkas, Leipgirių kaimas (*Leipgirren*) – beveik sunykęs
 Lindikų kaimas (*Lindicken Dorf*) – neišlikęs
 Méžių dvaras (*Gut Moesen*) – neišlikęs
 Mōciškių kaimas (*Moziszken*) (Pagėgių r. sav.)
 Naujiniškų kaimas (*Naujeningken Dorf*) – neišlikęs
 Naujųjų Liubėnų kaimas (*Neu-Luboenen*) (kairiajame Nemuno krante)
 Naumalūnio vienkiemis (*Neumühl*) – neišlikęs
 Nausėdai – Kulmiškųjų Nausėdų k. (*Kölmisch Nausseden Dorf*), Nausėdų k. (*Erbfrei Nausseden Dorf*), Nausėdų k. (*Bäuerlich Nausseden Dorf*), Nausėdų k. (*Schüferei Nausseden Dorf*), dabar sujungti į vieną kaimą (Pagėgių r. sav.)
 Nečiūnų dvaras (*Gut Nezunen*) – neišlikęs
 Pagenaičių kaimai, Didieji ir Mažieji (*Groß Schustern Dorf, Klein Schustern Dorf*) – neišlikę
 Pagulbinių kaimas (*Pagulbinnen Dorf*) – beveik sunykęs
 Sokaičių kaimas (*Sokaiten Dorf*) (Pagėgių r. sav.)
 Tautiškių dvaras (*Gut Tautischken*) – neišlikęs
 Trapėnų kaimas (*Trappönen Dorf mit Böttcherhof*) (kairiajame Nemuno krante)
 Treibgirių kaimas (*Treibgirren Dorf*) (kairiajame Nemuno krante)
 Ūžbalių kaimas (*Uszballen Dorf*) – beveik sunykęs
 Ūžtilčių kaimas (*Usztilten Dorf*) – neišlikęs
 Vaidbalių dvaras (*Gut Woidballen*) – neišlikęs
 Valdbergo vienkiemis (*Waldberg*) – neišlikęs
 Viešvilės dvaras (*Gut Wischwill*) – neišlikęs
 Viešvilės kaimas (*Dorf Wischwill*)
 Žagmantų kaimai, Didieji ir Mažieji (*Hoch Szagmanten mit Klein Szagmanten*) – beveik sunykę
 Žukų kaimai, Didieji ir Mažieji (*Groß Szugken, Klein Szucken*), dabar sujungti į vieną kaimą

Pagal 1874 m. išgaliojusius „*Apskričių nuostatus*“ Rytų Prūsijoje kaimo bendruomenių ir (arba) dvarų apygardų pagrindu pradėti formuoti nauji valsčiai. Buvusioje didelėje Kasikėnų valsčiaus teritorijoje įkurti keli nauji valsčiai, dešiniajame Nemuno krante – Smalininkų, Viešvilės, Jūravos, Žukų, kairiajame – Šilėnų ir Trapėnų¹¹⁶. Kad Viešvilė tapo valsčiaus centru, nebuvo atsitiktinumas, gyvenvietė augo¹¹⁷. Tam pasitarnavo 1868–1872 m. nutiestas Mikytų–Smalininkų plentas, ėjęs per Viešvilę, XIX a. antroje pusėje Nemunu pradėję plaukioti reisiniai garlaiviai (Viešvilėje įrengta priplauka)¹¹⁸.

Naujas Viešvilės klestėjimo etapas prasidėjo XX a. pradžioje. 1903 m. išparceliavus dvaro žemes, miesteliui atitekusiuose sklypuose prasidėjo staty-

¹¹⁶ Safronovas V. Valsčius: 2, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 648–649; Purvinas M. *Mažosios Lietuvos panemuniaus ir pamariaus*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 344.

¹¹⁷ Nors 1867 m. sudegė beveik visa senoji, rytinė Viešvilė. Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

¹¹⁸ Nemaža dalis vietos gyventojų pradėjo verstis laivininkyste. Hildebrandto bendrovė pastatė didelę naują lentpjūvę (veikė 1900–1943 m.), veikė geležinkelio pabėgių įmonė, Pagulbinių laivų, Viešvilės valčių statyklos, aplinkinėse vietovėse dirbo keletas plytinių. Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733; Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3.

bos. Jau 1900 m. prie Švedkalnio įkurta nauja darbininkų gyvenvietė, po 1902 m. pastatyta nemažai mūrinių gyvenamųjų namų (medinių namų statyba buvo uždrausta), kitų pastatų, kūrėsi nemažai smulkių įmonių¹¹⁹. 1902 m. pradeda veikti siaurasis geležinkelis Tilžė–Mikytai–Smalininkai (Viešvilėje pastatytos net trys stotelės). Viešvilė tapo miesteliu, teismo apygardos centru (1902 m.¹²⁰ pastatyti didžiuliai teismo rūmai ir kalėjimas), o tokių Klaipėdos krašte buvo vos keli: Klaipėdos, Priekulės, Šilutės, Rūsnės ir Viešvilės. Viešvilės pasirinkimą galėjo lemti atoki geografinė padėtis, ŠR Mažosios Lietuvos pakraštyje didesnių miestelių nebuvo. Smalininkai buvo didesni, bet dar labiau periferinėje padėtyje, prie pat sienos su carinės Rusijos valdoma Lietuva.

1905 m. Viešvilėje surašyta 540 gyventojų (iš jų 268 vyrai), dvare gerokai daugiau – 847 (425 vyrai). Taigi, iš viso gyventojų būta 1 387. Tai jau buvo gana didelė gyvenvietė, nes Ragainės apskrityje Viešvilę lenkė tik Smalininkai (1 800 gyv.) ir Ragainė (4 908 gyv.)¹²¹. 1910 m. Viešvilės kaime buvo 1 528 gyv., dar 59 gyventojai priklausė vyriausiajai girininkijai¹²².

XIX a. pradėjo sparčiai augti pasienyje su Rusijos imperija išsikūrę Smalininkai. Tapę savarankišku valsčiaus ir parapijos centru, vienu svarbiausių vidaus uostų¹²³ dėl patogios geografinės padėties, geresnių sąlygų prekybai, Smalininkai pradėjo lenkti Viešvilę. XIX a. pr. visose Smalininkų gyvenvietėse buvo 338 gyventojai ir 50 sodybų, XIX a. vid. jau 1624 gyventojai ir 314 sodybų, gyventojų padaugėjo 4,8 karto¹²⁴. XX a. pr. Smalininkai dar labiau išaugo, tapo reikšmingu pasienio miesteliu visai Mažajai Lietuvai. Miestelyje (kartu su Aukštogaliais, Vidkiemiu, Endriūšiais) 1912 m. gyveno 1 972 gyventojai, 1925 m. – 1 675, 1939 m. (su Aukštogaliais ir Vidkiemiu) – 1 741 gyv.¹²⁵

Pirmojo pasaulinio karo metais gyventojų Viešvilėje ir kitose valsčiaus gyvenvietėse gerokai sumažėjo. Kare žuvo apie 80 Viešvilės parapijos gyventojų. Apie ketvirtadalį miestelio gyventojų (420), o iš parapijos net apie tūkstantį 1915 m. pr. Rusijos kariuomenė išvarė į Rytus, už Volgos¹²⁶, dalis slapstėsi aplinkiniuose miškuose. Dauguma išbėgusių ir išvartų gyventojų po karo sugrįžo¹²⁷.

¹¹⁹ Veikė 4 užkeigos, restoranai, 12 ar daugiau parduotuvių, 2 kepyklos, 3 mėsinės, 7 įvairių amatininkų dirbtuvės, paštas (1903 m.), taupomoji kasa, ambulatorija, mokykla (1905 m.), elektros energiją gamino prie malūno užtvankos stovėjęs vandens turbinos sukamas elektros generatorius. Didžiausioje Viešvilės įmonėje lentpjūvėje žiemą dirbdavo 200, vasarą 300 darbininkų. Kviklys B. Viešvilė, *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1991, t. 4, p. 722–723; Viešvilė, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 1988, t. 4, p. 512; Kitais duomenimis, lentpjūvėje dirbo 100 nuolatinių ir dar 250 sezoninių darbininkų, dalis jų atvykdavo uždarbiauti iš Didžiosios Lietuvos. Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3.

¹²⁰ Kitur nurodomi 1900 m. Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

¹²¹ Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 128.

¹²² Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

¹²³ Smalininkų uostas pastatytas 1886–1888 m. Kulpaila S. *Hidrometrinis metraštis II: Nemuno matavimai Smalininkuose 1811–1930 m.*, Kaunas, 1930, p. 7.

¹²⁴ Purvinas M. Smalininkai – Mažosios Lietuvos vartai, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 45–47.

¹²⁵ Žukas J. Smalininkai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2009, t. 4, p. 285–287; Purvinas M. Smalininkai – Mažosios Lietuvos vartai, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 43, 52–54, 58.

¹²⁶ Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733; Purvinas M. Viešvilė. Parapija ir gyventojai, *Voruta*, 2012, Nr. 26(764); Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 121.

¹²⁷ Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3.

1920 m. pagal Versalio sutartį (1919 m. birželio 28 d.) Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo Vokietijos, nuo jos Rytprūsių provincijos. Tada iš Tilžės ir Ragainės apskričių šiaurinių dalių dešiniajame Nemuno krante buvo sudaryta Pagėgių apskritis, kurioje buvo 25 valsčiai. Kai kurie didesni dvarai (*Ritergut*) turėjo kaimo savivaldos teises, tik seniūnas buvo pats dvarininkas, nepavaldus valsčiaus viršaičiui, jis nebuvo renkamas¹²⁸. Apskričiai atiteko 6 Ragainės apskrities valsčiai, tarp kurių buvo ir Viešvilės girios valsčiai – Žukų, Jūravos, Viešvilės, Smalininkų. Viešvilė kartu su Smalininkais ir Katýčiais tapo svarbiausiais naujosios apskrities centrais. 1923 m. Lietuvai atitekęs Klaipėdos kraštas liko suskirstytas į 3 apskritis, Klaipėdos miestą bei 65 valsčius, 30 miestelių, 551 kaimą (seniūniją). Visi jie tvarkėsi pagal savo šiek tiek kitokias savivaldos teises.

Nors ir nedaug, bet svarbių duomenų apie Viešvilės valsčiaus gyventojus suteikia 1925 m. sausio 20 d. gyventojų surašymas Klaipėdos krašte¹²⁹. Duomenys rodo, kad bendras gyventojų skaičius krašte dar nepasiekė prieškarinio lygio: 1910 m. visame krašte buvo 141 238 gyv., o 1925 m. beveik tiek pat – 141 645 gyv. Nors bendras gyventojų tankumas buvo gana didelis – 58,6 gyv./km² (daug didesnis nei dabartinėje Lietuvoje), Viešvilės ir aplinkiniai valsčiai buvo itin retai apgyventi. Pagėgių apskrityje, kurios plotas siekė 928,09 km², gyveno 38 987 gyventojai, tankumas buvo beveik trečdaliu mažesnis nei vidutiniškai krašte – 42,0 gyv./km².

Dauguma Klaipėdos krašto ir Pagėgių apskrities valsčių buvo labai maži tiek savo plotu, tiek gyventojų skaičiumi. Viešvilės valsčius buvo palyginti didelis, bet apėmė tik 9 gyvenvietes, be to, dviejose valsčiui priskirtose gyvenvietėse gyventojų nebuvo. 1925 m. valsčiuje gyveno 2 607 gyventojai, jo plotas siekė 84,93 km²¹³⁰, tankumas – 30,7 gyv./km². Dauguma gyventojų telkėsi Viešvilėje (1 410 gyv., arba 54,1 %) ir Baltupėnuose (548 gyv., arba 21,0 %), nuo 200 iki 300 gyventojų turėjo Kalveliai ir Pagulbiniai, kitos trys gyvenvietės buvo nedidelės (5 lent.).

5 lentelė. Viešvilės valsčiaus gyvenvietės ir gyventojų skaičius 1925 m.¹³¹

Gyvenvietė	Gyventojų sk.	Plotas, ha	Svarbiausios institucijos
Añtgulbiniai	11	55	
Añtupiai	53	73	
Áukštnemunė (prie Viešvilės girininkijos)	-	-	
Báltupėnai	548	1 061	Mokykla, paštas
Kalvėliai (Kalvėliai)	303	313	Mokykla
Pagulbiniai	241	507	Mokykla
Viešvilė	1 410	1 102	Mokykla, teismas, paštas, policijos stotis, girininkija, parapija
Viešvilės vyr. girininkija	41	5 382	
Vĩlkdaubis (prie Viešvilės girininkijos)	-	-	
Iš viso:	2 607	8 493	

¹²⁸ Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas (1923–1939)*, Vilnius, Mokslas, 1992, p. 52–53; Pagėgių apskritis, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, VER, 1987, t. 3, p. 263–264.

¹²⁹ *Klaipėdos krašto apgyventų vietų sąrašas*, Klaipėda, Kurt Siebert, 1926, 65 p.

¹³⁰ *Ten pat.*

¹³¹ *Ten pat.*

Iki 1939 m., kai Klaipėdos kraštą okupavo ir aneksavo Vokietija, Viešvilėje veikė kelios svarbios įstaigos – valsčiaus savivaldybė, teismas, kalėjimas, policijos stotis, muitinė ir pasienio policijos viršininko įstaiga, miškų urėdija (vyriausioji girininkija), kelios įmonės¹³². Panemuniai buvo patrauklūs keliautojams ir poilsiautojams, Viešvilė jau buvo tapusi poilsine gyvenvietė¹³³, 1930–1939 m. buvo planuojama steigti kurortą¹³⁴.

Parapijos. XIX a. pab. Viešvilės katalikų parapijoje buvo apie 500 katalikų¹³⁵, o 1907 m. jau 1 150 parapijiečių. 1921 m. evangelikų liuteronų parapijai priklausė 3 700 gyventojų¹³⁶. Tarpukariu, nors ir sumažėjusios, parapijos Klaipėdos krašte buvo daugiau kaip dvigubai didesnės nei valsčiai, jos išliko svarbiais bažnytinės teritorinės organizacijos vienetais, integruojančiais vietos gyventojus. Parapijų dydis rodo jų senesnę kilmę ir kitokią nei valsčių funkcinę paskirtį. 1925 m. Klaipėdos krašte buvo 29 evangelikų liuteronų (priklausė Varmijos vyskupijai Vokietijoje¹³⁷) ir tik 4 katalikų parapijos. 1926 m. iš Klaipėdos krašto katalikų parapijų sudarytas atskiras dekanatas, pavaldus Telšių vyskupijai¹³⁸. 1936 m. Viešvilės evangelikų liuteronų parapijoje buvo 3 932 parapijiečiai¹³⁹, 1938 m. katalikų parapijoje 1 654 katalikai¹⁴⁰.

1939 m., vokiečiams okupavus Klaipėdos kraštą, pertvarkytas administracinis suskirstymas. Pagėgių apskritis panaikinta, prijungiant ją prie jungtinės Tilžės–Ragainės apskrities Gumbinės apygardoje, kelis kartus sumažintas valsčių ir seniūnijų skaičius¹⁴¹. Viešvilės valsčius išliko, jo plotas net galėjo padidėti

¹³² Veikė keli malūnai, prie garinės kalvės 1937–1938 m. įrengta nedidelė hidroelektrinė, didžioji lentpjūvė (iki 1943 m.), metalo apdirbimo įmonė, pininė, garlaivių prieplauka (Nemunu plaukiojo ratinis keleivinis garlaivis „Wischwill“ Baravykaitė A. „Viešvilės kroniką“ atvertus, *Voruta*, 2011, Nr. 2(716), p. 3, 11), keletas parduotuvių, amatininkų dirbtuvių, kelios užėigos ir viešbučiai: Safronovas V. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733; Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765); p. 3, Nr. 2(766), p. 3.

¹³³ Rydelsbergo dvaro sodyboje įrengta 12 kambarių poilsiavietė. Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemunišiais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 115.

¹³⁴ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, Lietuvos Respublikos Ministrų Kabineto fondas, f. 923, ap. 1.

¹³⁵ Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 180.

¹³⁶ Juška A. Viešvilės parapija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 734. Toks staigus parapijiečių skaičiaus augimas sunkiai paaiškinamas.

¹³⁷ Slaminskienė S. Neįgyvendintas Klaipėdos II katalikų bažnyčios projektas Smeltėje tarpukario laikotarpiu, *Soter*, 2013, t. 45(73), p. 141 [žr. 2015 07 27, prieiga per internetą: [http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-](http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04-2013-ISSN_1392-7450.N_45_73.PG_139-154/DS.002.0.01.ARTIC)

0001:J.04-2013-ISSN_1392-7450.N_45_73.PG_139-154/DS.002.0.01.ARTIC].

¹³⁸ 1923 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, jame buvo keturios katalikų parapijos: Klaipėdos, Šilutės, Ropkų ir Viešvilės. Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas (1923–1939)*, Vilnius, Mokslas, 1992, p. 244; Slaminskienė S. Neįgyvendintas Klaipėdos II katalikų bažnyčios projektas Smeltėje tarpukario laikotarpiu, *Soter*, 2013, t. 45(73), p. 141–154 [žr. 2015 07 27, prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04-2013-ISSN_1392-7450.N_45_73.PG_139-154/DS.002.0.01.ARTIC].

¹³⁹ Juška A. Viešvilės parapija, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 734.

¹⁴⁰ Kviklys B. Viešvilė, *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1991, t. 4, p. 722–723; Kviklys B. Viešvilės apylinkės, *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1991, t. 4, p. 723. Nors Leipgiriai, Apšriūtai, Užbaliai ir kitos gretimų valsčių gyvenvietės priklausė Viešvilės katalikų parapijai, vis tiek tikinčiųjų skaičius atrodo padidintas.

¹⁴¹ Pagėgių apskritis, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, VER, 1987, t. 3, p. 263–264; Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas (1923–1939)*, Vilnius, Mokslas, 1992, p. 358. 1935 m. jau buvo planuota mažinti valsčių ir seniūnijų skaičių, kraštą pertvarkyti į vieną Klaipėdos apskritį, bet buvo susilaukta didelio gyventojų pasipriešinimo ir planų atsisakyta.

miškų sąskaita¹⁴². Gyventojų skaičius po 1939 m. Viešvilėje šiek tiek sumažėjo, liko 1 174 gyventojai¹⁴³, tačiau miestelis išliko viena didesnių Tilžės–Ragainės apskrities gyvenviečių, nusileido Žiliams (1 942 gyv.), Smalininkams (1 321 gyv.), Kraūpiškiui (1 263 gyv.)¹⁴⁴.

Kitos valsčiaus gyvenvietės

Baltupėnų (Báltupiai, vok. *Baltupoenen, Baltupönen*) kaimas, dažnai minimas jau XVI–XVIII a., įsikūrė Báltupės pakrantėse, iš čia ir kilo jo pavadinimas. Pagrindinė kaimo dalis buvo palei senąjį panemunių vieškelį, dalis sodybų buvo plačiai pasklidusios Viešvilės girioje. 1736 m. Kasikėnų valsčiaus gyventojų sąrašą minimi 6 Baltupėnuose ūkininkavę lietuvininkai¹⁴⁵. 1785 m. Baltupėnai buvo karališkųjų valstiečių kaimas, jame buvo 9 sodybos, gyveno apie 50 žmonių, 1817 m. 15 sodybų su 87 gyventojais. Gyvenvietė pradėjo sparčiai augti. XIX a. vid. jau būta 471 gyventojų, įkurta mokykla (1850 m.)¹⁴⁶. Kiek atokiau nuo kaimo įsikūrė girininkija, kurioje gyveno 10 gyventojų, šiauriau dvarelis. 1871 m. surašytas 541 gyventojas (271 vyras ir 270 moterų, 161 vaikas iki 10 metų amžiaus). Tik 264 gyventojai buvo gimę vietoje, kiti – atvykėliai, daugelis, matyt, buvo naujakuriai, kiti – samdiniai. Dauguma kaimo gyventojų buvo evangelikai liuteronai, 15 katalikų. Mokančių skaityti ir rašyti buvo 132 (24,4%), mažiau nei kitose Viešvilės valsčiaus gyvenvietėse. XIX a. pab. Baltupėnuose jau buvo 66 sodybos ir 671 gyv., kaimui priklausė girininkija (5 gyventojai) ir Valdbergo vienkiemis. Gyveno ir 7 žydai¹⁴⁷. XX a. pr. gyvenvietė dar buvo gana didelė, 1905 m. kaime gyveno 673 gyventojai¹⁴⁸, prieš Pirmąjį pasaulinį karą – 681, 1925 m. – 548, 1940 m. liko 305 gyventojai. 1944 m. Baltupėnai smarkiai apgriauti, sovietmečiu sunyko¹⁴⁹.

Viena svarbesnių valsčiaus gyvenviečių buvo ir **Kalvėliai**. 1665 m. kaimas jau pavaizduotas Ragainės apskrities žemėlapyje (žr. 27 nuorodą). Kalvelių pavadinimas bandomas sieti su ten kadaise galėjusia būti kalve ar gyvenusiais Viešvilės kalviais bei jų padėjėjais (kalveliais). Labiau tikėtina, kad kaimo pavadinimas gali būti geografinis (orografinis), siejamas su aukšta vieta, kalvomis. 1736 m. Kalvėliuose būta 4 sodybų, 1785 m. – 8, jis vadinamas šatulinkų (naujakurių) kaimu iki XIX a. vid. Todėl tikėtina, kad kaimo gyventojai buvo nauji krašto gyventojai, kolonistai¹⁵⁰. XIX a. pirmojoje pusėje kaimas sparčiai augo, jame jau buvo

¹⁴² Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3: 1939 m. vyriausioji Viešvilės girininkija valdė 9 girininkijas, kurios apėmė 8 852 ha (iš jų 8 562 ha miškų), o tai buvo 3 470 ha daugiau nei 1925 m.

¹⁴³ Gyventojų skaičius tikriausiai sumažėjo dėl to, kad po krašto okupacijos iš miestelio į Lietuvą pasitraukė dalis lietuvių, įvairias valstybės pareigas ėję pareigūnai, specialistai ir jų šeimų nariai.

¹⁴⁴ Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 131.

¹⁴⁵ Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 173–185.

¹⁴⁶ Purvinas M. Baltupėnai, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 207.

¹⁴⁷ *Ten pat*, p. 210–212.

¹⁴⁸ Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje*, Kaunas, 1935, I pr., 3 lent., p. 222–239.

¹⁴⁹ Kviklys B. Baltupėnai, *Mūsų Lietuva*, Bostonas, 1991, t. 4, p. 723. Iki Antrojo pasaulinio karo kaimas buvo seniūnijos centras, veikė 2 mokyklos (privati lietuviška įkurta apie 1937 m.), 4 krautuvės, 2 karčemos (užeigos), kelios amatininkų dirbtuvės, garlaivių prieplauka, paštas, telegrafas, telefonų stotis, buvo girininkija, lentpjūvė, dvi kalkių degyklos. Vasarą Báltupėnuose lankydavosi poilsiautojai, veikė viešbutis.

¹⁵⁰ Purvinas M. Kalvelių kaimas, *Voruta*, 2009, Nr. 17(683), p. 11.

daugiau kaip 300 gyventojų. Nors Tilžės–Smalininkų plentas aplenkė Kalvelius, kaimas nesunyko ir sparčiai augo iki pat Pirmojo pasaulinio karo. Tai lėmė gera kaimo geografinė padėtis prie Nemuno, XX a. pr. nutiestas siaurasis geležinkelis Tilžė–Viešvilė–Smalininkai, kurio atšakos driekėsi per kaimą iki uosto slėnyje. Po Pirmojo pasaulinio karo gyventojų skaičius labai sumažėjo, sugrįžo į XIX a. vidurio lygį (6 lent.)¹⁵¹. Po Antrojo pasaulinio karo kaimas sunyko.

6 lentelė. Kalvelių kaimo gyventojų skaičiaus kaita¹⁵²

Metai	Gyventojų sk.
1785	Apie 45 (8 sodybos)
1817	63 (11 sodybų)
XIX a. vid.	309 (50 gyvenamųjų būstų)
1871	302 (72 gyvenamieji būstai 20 sodybų)
1905	409 (85 gyvenamieji būstai 29 sodybose)
1912	476
1925	303

1650 m. minimas nedidelis kulmiškasis **Pagulbinių** dvaras, 1785 m. jis vadintas bajoriškuoju¹⁵³. Tuomet dvare buvo tik 2 sodybos. Į rytus, prie Nemuno, buvo ir sparčiai pradėjęs augti Pagulbinių kaimas. 1817 m. dešimtyje sodybų čia gyveno 61 gyventojas, XIX a. vid. 249 gyventojai, 1871 m. buvo 26 sodybos, kuriose gyveno 351 gyventojas (184 vyrai ir 167 moterys). Tai jau buvo didoka, gana pasiturinti gyvenvietė. Būta ir nemažai samdinių, tik 184 gyventojai buvo gimę Pagulbiniuose. Beveik visi gyventojai buvo evangelikai liuteronai, tik vienas katalikas. Šeimos buvo didelės (1871 m. surašyti 88 vaikai iki 10 metų amžiaus). Gyventojai buvo gana raštingi – 136 (38,8 %) mokėjo skaityti ir rašyti. 1885 m. Pagulbiniuose jau gyveno 401 žmogus (172 vyrai ir 229 moterys)¹⁵⁴. Prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą kaime buvo 44 sodybos. 1925 m. jau buvo likęs tik 241 gyventojas, 1939 m. – 171¹⁵⁵.

Netoli Pagulbinių, atokiau nuo Nemuno, įsikūrė ir **Antgulbinių** dvarelis sodyba, minima 1785 m., tuo metu dar vadinta Baltriškiais¹⁵⁶. Antgulbinių kulmiškasis dvarelis su 5 gyventojais minimas ir 1817 m. O 1861 m. jau minimas tik kaimas, dvarelis prarado savo statusą. Tada kaime gyveno 15 gyventojų, 1871 m. buvo 2 sodybos, kuriose gyveno 14 gyventojų (po 7 vyrus ir moteris), 9 iš jų buvo gimę šiame kaime. Visi kaimo gyventojai buvo liuteronai. Gyventojų skaičius išlėto mažėjo, 1885 m. kaime gyveno 15 gyventojų (7 vyrai ir 8 moterys), 2 iš jų buvo katalikai, 1925 m. – 11 gyventojų. Sąlygų kaimeliui plėstis nebuvo, nes aplinkinės žemės buvo prastos¹⁵⁷.

¹⁵¹ *Ten pat*; Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 185. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Kalveliuose veikė net kelios įmonės – didelė lentpjūvė (su uostu medienai ir kitiems gaminiams išgabenti), silikatinių plytų plytinė, stiklo fabrikėlis, kalvė, žvyro karjeras, girininkija, užkeigos namai, kelios parduotuvėlės, bitynas, mokykla (lietuviška privati įkurta 1937 m.).

¹⁵² *Ten pat*.

¹⁵³ Purvinas M. Pagulbiniai ir Antgulbiniai (Baltriškiai), *Mažosios Lietuvos panemuniai ir pamariai*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 137–139, 142.

¹⁵⁴ *Ten pat*, p. 140. Kaime veikė mokykla, XIX a. pabaigoje – valčių ir burlaivių statykla (vienas iš burlaivių vadinosi *Emma von Wischwill* („Ema iš Viešvilės“), būta savų amatininkų.

¹⁵⁵ *Ten pat*, p. 145.

¹⁵⁶ *Ten pat*, p. 147–148.

¹⁵⁷ *Ten pat*, p. 149.

Valsčiaus gyventojų tautinės sudėties ypatybės

Iki gyventojų surašymų ir vėliau svarbus duomenų šaltinis apie Viešvilės krašto gyventojų tautinę sudėtį gali būti antkapių duomenys (pavardės, gyvenimo metai). Bėda ta, kad dauguma kapinių yra visiškai sunaikintos arba antkapių išlikę nedaug. Įdomų tyrimą yra atlikusi A. L. Arbušauskaitė, antkapius studijavo ir M. Purvinas, M. Purvinienė. Jų surinktais duomenimis, Viešvilės valsčiaus gyvenviečių kapinaitėse galima aptikti nemažai lietuviškų ar baltiškos kilmės pavardžių. Be to, jos dažnai kartojasi skirtingose kapinėse¹⁵⁸. Tiesa, reikėtų pridurti, kad lietuviškos kilmės pavardė ne visada rodo gyventojų lietuvišką tautybę, lietuviškai skambančias pavardes jau turėjo ir nemažai vokiečiais save laikiusių krašto gyventojų, šeimos būdavo ir dvikalbės. Tai germanizacijos ir asimiliacijos proceso rezultatas. Nors Pagulbiniai ilgai laikyti vokišku kaimu, juose taip pat gyveno lietuvių kilmės gyventojų (XIX a. pab. minimi A. Žagūnas, J. Velbaitis)¹⁵⁹. O Baltupėnai tuo metu buvo lietuviškas kaimas, jame vyravo gyventojai su lietuviškos kilmės pavardėmis, kapinaitėse ant daugelio paminklų buvo užrašai lietuvių kalba¹⁶⁰. Iki Pirmojo pasaulinio karo didžiojoje Viešvilės lentpjūvėje dirbusių nuolatinių ir sezoninių darbininkų sąrašuose taip pat gausu lietuviškų (lietuvinių) arba atvykėlių iš Didžiosios Lietuvos pavardžių. Kitose valsčiaus gyvenvietėse taip pat būta nemažai lietuvių¹⁶¹.

XX a. pr. lietuvių dalis Klaipėdos krašte kito mažai: 1905 m. jie sudarė 49,7 %, 1910 m. – 48,9 %, 1920 m. – 49,2 %¹⁶². Nors viso krašto kaimo ir mies-

¹⁵⁸ Purvinas M., Purvinienė M. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, Kaunas, Technologija, 2010, t. 1; Arbušauskaitė A. L. Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų kapinių epigrafų metrikos duomenų analizė, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, XXV: *Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai*, Klaipėda, 2012, p. 89–122. Pavyzdžiui, Kalvelių kapinaitėse laidoti Mėžkalniai, Preikšaičiai, Žambynai, Tenikaičiai, Abromaičiai, Pupkuliai, Baltupėnų kapinėse palaidoti mokytojas J. Juška (1895), *Matschulat* (Mačiulaitis), *Preukschat* (Preikšaitis), *Tennigkeit* (Tenikaitis), *Jaksztat* (Jakštaitis, 1908), *Schakat* (Šakaitis, Šakaitienė, 1845, 1900, 1904, 1915), *Wallat* (Valaitis), Pareigis, *Smettons* (Smetonas, Smetona) ir kt. Gyventojų su tokiomis pavardėmis ir dabar krašte pasitaiko. Tai gali būti pokariu sugrįžusių ir iš Didžiosios Lietuvos atsikėlusių jų giminaičių palikuonys. Šio teiginio įrodymui praverstų specialus vietos gyventojų kilmės tyrimas.

¹⁵⁹ Purvinas M. Pagulbiniai ir Antgulbiniai (Baltriškiai), *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 141.

¹⁶⁰ Purvinas M. Baltupėnai, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 212–213. Balšaičiai, Banaičiai, Briškaičiai, Endrulaičiai, Gavėnai, Grigaičiai, Grusaičiai, Jakštaičiai, Juškai, Kairiai, Kalvaičiai, Mačiulaičiai, Mikolaičiai, Naujokai, Nikelaičiai, Pareigiai, Pranskaičiai, Preikšaičiai, Smetonos, Šakaičiai, Tenikaičiai, Valaičiai, Vanagaičiai, Žilaičiai.

¹⁶¹ Purvinas M. Viešvilė, *Voruta*, 2013, Nr. 1(765), p. 3; Nr. 2(766), p. 3: A. Preikšaitis, F. Vosylius, G. Žilaitytė, E. Rodaitytė, F. Melinaitis, V. Kundrus; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 120–121: tarp 1914–1915 m. pasitraukusių į Rusijos gilumą minimas girininkas Svilus, Sloksnaitis, Laužiuviene, kare žuvo puskarininkis G. Šereikis, dragūnas J. Užkoraitis, jefreitorius J. Nikolaitis, puskarininkis H. Diržūnas; Purvinas M. Kalvelių kaimas, *Voruta*, 2009, Nr. 17(683), p. 11. Kalveliuose gyveno siuvėjas K. Žilaitis, batsiuvys V. Preikšaitis, stambūs ūkininkai A. Abromaitis ir L. Mėžkalnis; Purvinas M. Pagulbiniai ir Antgulbiniai (Baltriškiai), *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 149: Pagulbinuose minimos Jurgaičių, Daigoraičių, Pუსlaičių, Ribaičių, Šernaičių, Kaušų, Žagūnų, Mockaičių, Dilbų, Petraičių, Mačiulaičių, Stepulaičių, Velbaičių, Rimkų, Simokaičio, Šakaičio, Šventoriaus, Jankovskio-Jankausko, Seiliaus ir kt. pavardės; Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 175: Antrajame pasauliniame kare žuvusių 46 viešviliškių sąrašė apie trečdalis turėjo lietuviškos kilmės pavardes (*Damalaks, Gendrolis, Kairies, Schapals, Waschkie* ir kt.). Bet vargu ar daug jų save laikė dar laikė lietuviais.

¹⁶² Tautybiniai santykiai Klaipėdos krašte, *Vakarai*, 1938 [1938 11 18], Nr. 268, p. 5; Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, p. 228.

telių gyventojai buvo daugiausia lietuviai (1910 m. – 56,0 %), tačiau Viešvilės ir gretimuose valsčiuose lietuviai jau buvo aiški mažuma, jų dalis buvo viena mažiausių Klaipėdos krašte, o Pagėgių apskritis buvo vokiškiausia. 1905 m. gyventojų surašymo duomenimis, lietuviškai kalbančių Viešvilėje buvo nedaug, kaime 45, dvare 94, iš viso 139 (10,0 %). Dauguma iš tų miestelio lietuvių (109, arba 78,4 %) buvo evangelikai liuteronai, kiti 30 katalikai. Absoliuti dauguma Viešvilės gyventojų buvo vokiečiai, dar gyveno ir 4 žydai¹⁶³. Visame Viešvilės valsčiuje lietuvių dalis buvo kiek didesnė – 17,2 % (7 lent.). Antgulinčių kaime gyveno tik lietuviai, Antupiuose kiek daugiau nei 30 %, mažiausia lietuvių dalis buvo Viešvilėje ir Kalveliuose. Gretimuose Žukų ir Smalininkų valsčiuose lietuvių dalis buvo didesnė, Jūravos valsčiuje gyveno tik 8 lietuviai (9,3 %). Tai gerai matyti ir labai vertingame V. Vileišio sudarytame 1905 m. Mažosios Lietuvos „lietuviškumo“ žemėlapyje¹⁶⁴. Krašto ypatybė buvo ir ta, kad lietuvių katalikų buvo daugiau nei katalikų vokiečių, o lietuviai evangelikai liuteronai sudarė mažumą (7 lent.).

7 lentelė. Lietuvių skaičius ir dalis Viešvilės ir gretimuose valsčiuose 1905 m. gruodžio 1 d. gyventojų surašymo duomenimis (sudaryta pagal: Vileišis, 2008¹⁶⁵)

	Evangelikai liuteronai		Katalikai		Iš viso lietuvių	
	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%
Klaipėdos kraštas	65 540	49,6	2526	50,5	68 066	49,7
Pagėgių apskr.	18 928	48,1	1 018	71,5	19 946	48,9
Žukų vls.	379	30,6	54	72,0	433	33,0
Jūravos vls.	3	5,2	5	17,9	8	9,3
Smalininkų vls.	610	24,9	53	53,0	663	26,0
Viešvilės vls.	423	15,8	55	55,0	478	17,2
<i>Antguliniai</i>					19	100,0
<i>Antupiai</i>					19	30,6
<i>Kalveliai</i>					50	12,4
<i>Pagulbiniai</i>					74	27,1
<i>Viešvilės dv.</i>					94	11,2
<i>Viešvilė</i>					45	8,5

Gretimuose Viešvilės valsčiui dvaruose, didesnėse gyvenvietėse ir miesteliuose vokiečiai taip pat sudarė aiškią daugumą, tai tarsi buvo vokiškos salos. Baltupėnuose iš 673 gyventojų lietuvių būta 177 (26,3 %), vokiečių 483 (71,8 %), žydų 13 (1,9 %). Kasikėnuose dauguma gyventojų taip pat buvo vokiečiai (iš 99 evangelikų tik 4 kalbėjo lietuviškai, iš 11 katalikų – taip pat 4). Smalininkuose iš 828 surašytų gyventojų 638 (77,1 %) save laikė vokiečiais¹⁶⁶. Nors dešiniakrantė Mažoji Lietuva dėl

¹⁶³ Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje*, Kaunas, 1935, I priedas, 3 lent., p. 222–239; V. Safronovas nurodo, kad dvare surašyti 96 lietuviai. Safronovas V. *Viešvilė, Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 732–733.

¹⁶⁴ Vileišis V. Gyventojų su gimtąja lietuvių kalba nuošimtis Mažosios Lietuvos valsčiuose, *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje*, Kaunas, 1935, II priedas.

¹⁶⁵ Vileišis V. *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje*, Vilnius, Versus aureus, 2008, p. 228–231, 254.

¹⁶⁶ Volsonokas R. *Klaipėdos problema*, Vilnius, Vaizdas, 1989, p. 41–43; Purvinas M. Baltupėnai, *Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 214; Purvinas M. Kasikėnai, *Voruta*, 2012, Nr. 16, p. 8; Juška A. Smalininkų mokyklos, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 287.

vėluojančios kolonizacijos ir agrariškumo dar buvo daug lietuviškesnė, akivaizdu, kad jau buvo išibėgėjusi ne tik po 1871 m. prasidėjusi prievartinė¹⁶⁷, bet ir savanoriška asimiliacija, kai surašymų metu vietos lietuvininkai buvo labiau linkę užsirašyti vokiečiais, nors gal dar mokėjo lietuviškai kalbėti. Apie asimiliacijos tendenciją galima spręsti ir pagal tai, kad ilgainiui daugėjo ir lietuvių liuteronų¹⁶⁸. Kita vertus, pasitikėti to meto tautinės sudėties statistika yra sudėtinga, nes gyventojų apsisprendimui dėl tautybės įtakos turėjo ir surašinėtojai vokiečiai, kartais gal ir patys sprendę, kuriai tautybei gyventoją priskirti.

Klaipėdos kraštui tapus Lietuvos valstybės dalimi, lietuvių skaičius ir dalis pastebimai didėjo¹⁶⁹. 1925 m. gyventojų surašymas, kurį galima laikyti tikslesniu nei ankstesni, parodė, kad Pagėgių apskrityje lietuviai sudaro 22,3 %, dar 25,2 % surašyti „klaipėdiškiais“¹⁷⁰. Viešvilėje ir jos apylinkėse lietuvių ir „klaipėdiškių“ vargu ar buvo daugiau. Viešvilės miestelyje lietuvių kiek padaugėjo, nes dalis įstaigų vadovų ir pareigūnų buvo paskirti lietuviai iš Didžiosios Lietuvos, kurie atsikėlė gyventi į Viešvilę su šeimomis¹⁷¹. Apie dešimtadalį gyventojų sudarė ir vietiniai lietuviai (7 lent.)¹⁷². Daugėjo moksleivių ir lietuviškose švietimo įstaigose¹⁷³.

Tautinė sudėtis šiek tiek keitėsi ir dėl natūralios kaitos skirtumų. Klaipėdos krašte gyventojų gimstamumo ir natūralaus augimo rodikliai palaiapsniui mažėjo¹⁷⁴, tačiau egzistavo natūralios demografinės kaitos rodiklių skirtumas tarp lietuvių ir vokiečių – lietuvių gimstamumo ir natūralios kaitos rodikliai buvo didesni nei vokiečių¹⁷⁵, o kai kurias metais daugiau kaip dvigubai didesni¹⁷⁶. Lietuvių gimstamumas 1929 m. siekė 25,3 %, 1930 m. – 30,7 %, natūrali kaita atitinkamai – 6,2 ir 11,8 %, o vokiečių

¹⁶⁷ Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas (1923–1939)*, Vilnius, Mokslas, 1992, p. 12.

¹⁶⁸ Volsonokas R. *Klaipėdos problema*, Vilnius, Vaizdas, 1989, p. 39, 269.

¹⁶⁹ Volsonokas R. *Klaipėdos problema*, Vilnius, Vaizdas, 1989, p. 275; Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas (1923–1939)*, Vilnius, Mokslas, 1992, p. 54–55.

¹⁷⁰ *Ten pat*, p. 267; Tautybiniai santykiai Klaipėdos krašte, *Vakarai*, 1938 [1938 11 18], Nr. 268, p. 5.

¹⁷¹ 1939 m. Vokietijai aneksavus Klaipėdos kraštą, dalis jų pasitraukė į Didžiąją Lietuvą. Kartu galėjo emigruoti ir dalis vietinių lietuvių.

¹⁷² Purvinas M. Viešvilė. Dvarų likimai, *Voruta*, 2012, Nr. 23(761), p. 3; Nr. 24(762), p. 3; Purvinas M. Viešvilė, *Mažosios Lietuvos panemunišiais ir pamariais*, Trakai, Voruta, 2015, t. 1, p. 116: 1937–1938 m. Viešvilės kalviu dirbo Vilius Radvila, jo brolis Paulius prižiūrėjo hidroelektrinę, taip pat gyveno ir dirbo Mėta Simonaitienė-Žemaitytė, Ela Gotšalk-Radvilaitė, Angrabaitis ir kt. Purvinas M. Viešvilė. Parapija ir gyventojai, *Voruta*, Vilnius, 2012, Nr. 26(764): tarpukariu minimi mokykloje dirbę mokytojai Bajoraitis (1880–1922), E. Laužius (1923–1927), F. Enzelaitis (1934–1944).

¹⁷³ Juška A. Viešvilės mokyklos, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, MELI, 2009, t. 4, p. 733–734: 1937 m. atidarytoje lietuviškoje privačioje mokykloje mokėsi 74, 1938 m. 110 moksleivių. Apie 73 % iš jų sudarė po 1923 m. atsikėlusiu gyventojų vaikai (68 % buvo gimę Viešvilėje ir jos apylinkėse). Savo vaikus į mokyklą leido mokyti ir 12 šeimų, namuose kalbančių tik vokiškai, 15 – lietuviškai ir vokiškai; Atidaryta progimnazija. Viešvilė, *Lietuvos keleivis*, Klaipėda, 1938 04 07, Nr. 80, p. 4 [žr. 2017 08 10, prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=147150>]: 1938 m. Viešvilėje įsteigta lietuviška progimnazija, balandžio 1 d. pradėjo veikti I klasė, mokėsi 20 mokinių; Viešvilės šauliai įsigijo savo patalpas. Iš Viešvilės, *Lietuvos keleivis*, Klaipėda, 1933 12 15, Nr. 289, p. 3 [žr. 2017 08 10, prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=144470>]: 1933 m. pradėjo veikti šaulių iniciatyva įsteigtas vaikų darželis.

¹⁷⁴ Natūralus gyventojų judėjimas Klaipėdos krašte 1930 m., *Statistinės žinios*, Kaunas, 1931 [1931 10 15], p. 473–474.

¹⁷⁵ Lietuvių tautybės gyventojų skaičiai Klaipėdos krašte, *Trimitas*, Kaunas, 1938 [1938 12 22], Nr. 51/52, p. 1234.

¹⁷⁶ Klaipėdos krašto natūralinis gyventojų judėjimas tautybėmis 1929 ir 1930 m., *Rytas*, Kaunas, 1931 [1931 06 02], Nr. 121, p. 4; Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas (1923–1939)*, Vilnius, Mokslas, 1992, p. 60.

tautybės gyventojų gimstamumas tesiekė 11,3 ir 14,8 %, o natūrali kaita atitinkamai – 2,6 ir 5,5 %¹⁷⁷.

Kitas įdomus reiškinys, kurį parodo gyventojų surašymo (1925 m.) ir vėlesni statistiniai duomenys, – nenurodžiusių tautybės gyventojų, kuriems buvo priskiriami ir vadinamieji „klaipėdiečiai“, santykinai didelė dalis ir jos mažėjimas tiek dėl asimiliacijos, tiek ir dėl natūralios demografinės kaitos ypatybių. Galbūt didesnė „klaipėdiečių“ dalis galėjo būti lietuviai ar lietuvių kilmės, bent jau Lietuvoje juos tokiais laikė¹⁷⁸, nes vokiečiai buvo labiau linkę nurodyti savo tikrąją tautybę¹⁷⁹, o „klaipėdiškiai“ savęs priskirti vokiečiams nenorėjo (kaip ir prisipažinti lietuviais). Be to, 1925 m. lietuvių ir „klaipėdiečių“ bendras skaičius Pagėgių apskrityje buvo labai panašus į lietuvių skaičių 1905 m. – atitinkamai 18 528¹⁸⁰ ir 19 946. 1929 m. nenurodžiusieji tautybės Klaipėdos krašte davė 38,0 % prieaugio (iš jų „klaipėdiečiai“ 22,5 %), o 1930 m. jau tik 9,6 % (atitinkamai – 6,8 %)¹⁸¹. Tai galėtų liudyti, kad tikriausiai dalis nenurodžiusiųjų tautybės gyventojų pradėjo save laikyti lietuviais ar vokiečiais.

Klaipėdos kraštui atitekus Vokietijai, prasidėjo lietuvių, žydų ir svetimšalių evakuacija. Iki 1939 m. gegužės 1 d. iš krašto išvyko 8 924 lietuviai, vėliau išvykstančiųjų mažėjo. Šie duomenys laikomi netiksliais, nes dalis išvykusiųjų neužsiregistravo¹⁸². Iš Viešvilės greičiausiai išvyko beveik visi lietuviai pareigūnai su šeimomis.

3. Viešvilės apylinkė 1947–1994 m.

Antrojo pasaulinio karo metais ir pokariu Viešvilė smarkiai nukentėjo, valščius ištuštėjo. Kare žuvo 46 viešviliškiai¹⁸³. Beveik visi likę gyventojai 1944 m. evakavosi į Vokietijos gilumą, dalis likusių galbūt ištremta į Sovietų Sąjungos lagerius ar persikėlė į kitas gyvenvietes, vėliau išvyko į Vokietiją, kai SSRS leido išvykti. Viešvilė, ypač jos aplinkinės gyvenvietės ir sodybos buvo apleistos ir suniokotos, likę pastatai nugyventi, sunaikintas siaurasis geležinkelis, senosios pramonės įmonės, žiemos uostas, likviduota senoji infrastruktūra, nugriauta bažnyčia, dvarų pastatai, neliko parduotuvių ir užieigų, sunaikintos ir nusiaubtos visos senosios kapinės. Į kraštą pradėjo keltis nauji gyventojai. Teritorija buvo organizuotai kolonizuojama, atsirado net vienas kitas rusakalbis gyventojas¹⁸⁴. Apie kažkada klestėjusią Viešvilę nauji jos gyventojai nieko nežinojo. Mažai žino ir dabar.

¹⁷⁷ Natūralus gyventojų judėjimas Klaipėdos krašte 1930 m., *Statistinės žinios*, Kaunas, 1931 [1931 10 15], p. 473. Tuo metu gyventojų natūralios kaitos rodikliai buvo pateikiami labai vaizdinga, mums dabar šiek tiek šypseną keliančia kalba: „*Natūralus gyventojų judėjimas Klaipėdos krašte užsibaigė 1930 m. 956 vedybomis, 3 023 gyvai gimusiais, 101 negyvai gimusiais ir 2 119 mirimais.*“

¹⁷⁸ Volsonokas R. *Klaipėdos problema*, Vilnius, Vaizdas, 1989, p. 269; Tautybiniai santykiai Klaipėdos krašte, *Vakarai*, 1938 [1938 11 18], Nr. 268, p. 5; Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas (1923–1939)*, Vilnius, Mokslas, 1992, p. 55.

¹⁷⁹ Lietuvių tautybės gyventojų skaičiai Klaipėdos krašte, *Trimitas*, Kaunas, 1938 [1938 12 22], Nr. 51–52, p. 1234.

¹⁸⁰ Volsonokas R. *Klaipėdos problema*, Vilnius, Vaizdas, 1989, p. 269.

¹⁸¹ Klaipėdos krašto natūralinis gyventojų judėjimas tautybėmis 1929 ir 1930 m., *Rytas*, Kaunas, 1931 [1931 06 02], Nr. 121, p. 4.

¹⁸² Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas (1923–1939)*, Vilnius, Mokslas, 1992, p. 348.

¹⁸³ Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 175.

¹⁸⁴ Purvinas M. Viešvilė. Parapija ir gyventojai, *Voruta*, 2012, Nr. 26(764): 1957 m. kolūkio pirmininku tapo karo veteranas S. Ogorodnikas. Jo nurodymu nugriauta Viešvilės bažnyčia, sunaikintos didžiosios ir kitos kapinės.

Po Antrojo pasaulinio karo prasidėjo dažnų ir įvairių teritorijos administravimo pertvarkymų laikotarpis. 1945 m. atkurta Pagėgių apskritis išliko iki 1950 m., tik jos plotas jau buvo kiek mažesnis (762 km²), valsčių apskrityje beliko 16¹⁸⁵. 1947 m. lapkričio 6 d. Viešvilės valsčius performuotas į apylinkę ir prijungtas prie Smalininkų valsčiaus¹⁸⁶, kuris perduotas naujai sudarytai Jurbarko apskrīčiai¹⁸⁷. 1950 m. Jurbarko apskritis panaikinta suformuojant Jurbarko rajoną (736 km²), kuris priskirtas Kauno sričiai¹⁸⁸. Panaikinus valsčius, Viešvilės apylinkė tapo atskiru teritorijos administraciniu vienetu.

Ilgainiui Viešvilė pamažu atsigavo, kolonistų dėka sparčiai augo gyventojų skaičius. 1959 m. Viešvilėje užfiksuotas 1 501 gyventojas, ir jau pasiektas prieškarinis gyventojų skaičiaus lygis. Beveik visi gyventojai buvo atvykėliai iš Didžiosios Lietuvos. 2007 m. Viešvilėje dar būta 7 gyventojų, gimusių šiame krašte iki 1944 m.¹⁸⁹ Apylinkės ribos 1954 m. praplėstos, prie Viešvilės prijungta Smalininkų apylinkė (be miesto), todėl teritorijos plotas ir gyventojų skaičius labai išaugo. 1959 m. Viešvilės apylinkės plotas siekė 172,7 km², 1972 m. – 177,7 km². Apylinkėje buvo 16 kaimų, 6 vienkiemiai ir Viešvilės miestelis, jį taip pat apėmė 4 dideles girininkijas: Jūravos, Kalvelių, Smalininkų ir Viešvilės. Vėliau Viešvilės apylinkė kiek sumažinta, 1976 m. dalis teritorijos (su 30 gyventojų) perduota Smalininkų miestui, 1978 m. dalis prijungta prie Šilutės rajono Vilkųškių apylinkės (9 gyventojai). Smalininkams liko miesto statusas, jie apylinkei nepriklausė (8 lent.)¹⁹⁰.

8 lentelė. Viešvilės apylinkės gyvenviečių gyventojų skaičiaus kaita 1959–1989 m.

Gyvenvietė	1959	1970			1979			1989		
		Gyv. sk.	Vyrai	Moterys	Gyv. sk.	Vyrai	Moterys	Gyv. sk.	Vyrai	Moterys
Antšvenčiai	67	39	16	23	22	8	14	30	12	18
Antupiai I	38	22	10	12	16	10	6	9	3	6
Antupiai II	13	10	7	3						
Apšriūtai	14	25	13	12	26	9	17	13	7	6
Baltupėnai (d.)					6	2	4	-	-	-
Endriušiai	187	151	65	86	108	52	56	84	41	43
Išdagai	25	24	10	14	27	14	13	17	8	9
Jūrava	45	76**	37	39	71	38	33	54	21	33
Kalveliai	51	46	20	26	33	16	17	16	7	9
Kazikėnai	26	37	17	20	49	17	32	60	30	30
Leipgiriai	30	33	13	20	10	4	6	9	3	6
Naudvaris	4	2	1	1	2	1	1	5	2	3
Naumalūnis	10	7	2	5	9	6	3	4	2	2

¹⁸⁵ Pagėgių apskritis, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, VER, 1987, t. 3, p. 263–264.

¹⁸⁶ 1946 m. Smalininkams buvo suteiktas miesto statusas.

¹⁸⁷ Jurbarko apskritis, *VLE*, Vilnius, MELI, 2006, t. 9, p. 43.

¹⁸⁸ Jurbarko rajono savivaldybė, *ten pat*, p. 43–46.

¹⁸⁹ Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės

apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 177.

¹⁹⁰ Lietuvos TSR kaimo gyvenamosios vietovės 1959 ir 1970 metais (*Visasąjunginių gyventojų surašymų duomenys*), Vilnius, Centrinė statistikos valdyba, 1974; *Kaimo gyvenamosios vietovės (1989 metų visuotinio gyventojų surašymo duomenys)*, Vilnius, LR Statistikos departamentas, 1993, p. 151.

(tęsinys)

Gyvenvietė	1959	1970			1979			1989		
		Gyv. sk.	Vyrai	Moterys	Gyv. sk.	Vyrai	Moterys	Gyv. sk.	Vyrai	Moterys
Pagenaičiai	9	3	2	1	2	1	1	4	2	2
Pagulbiniai	24	19	10	9	19	9	10	30	16	14
Ridelkalnis	204	116	60	56	155	70	85	114	55	59
Smaladaržis	21	4	2	2	-	-	-	-	-	-
Smalininkai (k.)	66	374*	150	224	657	532	125	914	646	268
Tetervinė	20	14	6	8	6	3	3	3	2	1
Užbaliai	77	48	25	23	29	8	21	14	7	7
Užtilčiai	22	87	50	37	12	6	6	13	7	6
Vidkiemis	118	251	117	134	284	144	140	355	173	182
Viešvilė	1 501	1 627*	919	708	1506	885	621	1 554	686	868
Vilkdaubis	11	14	9	5	11	7	4	7	5	2
Vilktakis	15	13	8	5	8	5	4	5	2	3
Žardėliai	7	22	10	12	14	8	6	14	5	9
Iš viso:	2 605	3 064	1 579	1 485	3 083	1 855	1 228	3 328	1 742	1 586

* Centrinė perspektyvinė gyvenvietė

** Pagalbinė perspektyvinė gyvenvietė

Po 1948 m. Viešvilė tapo centrine „Bolševiko“, „Tėvynės“, „Spalio socialistinės revoliucijos 31 metinių“ kolūkių gyvenvietė¹⁹¹. Miestelyje pradėtos steigti įvairios gyventojų aptarnavimo ir kitos įstaigos, nedidelės įmonės. 1945 m. pavasarį Viešvilėje įkurta progimnazija (1949 m. ji pertvarkyta į septynmetę mokyklą, 1954 m. į vidurinę)¹⁹², biblioteka (1946 m.), klubas-skaitykla (apie 1956 m. reorganizuotas į Viešvilės apylinkės kultūros namus), buvusiuose Rydelsbergo ir Šetlerio dvaruose įkurti išlaikytinių namai (psichochronikų – invalidų, turėjusių fizinę ir psichinę negalią, 1947 m.; 1976 m. įkurtas Kauno kurčiųjų kombinato siuvimo cechas), teismo rūmuose įsteigti vaikų globos namai. Apie 3 kilometrus į vakarus nuo Viešvilės įkurta sovietų 637-ojo raketinio 58-osios raketinės divizijos pulko bazė, kurioje dislokuotos keturios SS-4 tipo atominės raketos¹⁹³, tiesioginės įtakos Viešvilės miestelio raidai neturėjo, nes tai buvo slaptas, uždaras karinis dalinys.

Beveik visose Jurbarko rajono apylinkėse sovietmečiu gyventojų skaičius mažėjo, o Viešvilės apylinkėje augo. Tam turėjo įtakos Viešvilės PTM Nr. 9 ir Smalininkuose 1951 m. įsteig-

¹⁹¹ Jurbarko rajono savivaldybės administracijos likviduotų įmonių archyvas. Fondų (dokumentų priėmimo saugojimui) sąrašas, Jurbarkas, 2017; Viešvilė, *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, VER, 1984, t. 12, p. 229: 1950 m. buvusiose pašto, pasienio policijos, pieninės, Baumano svečių namų ir kitose patalpose įkurta kaimo mechanizatorių rengimo mokykla, 1963 m. įsteigta Viešvilės profesinė technikos mokykla Nr. 9 ir jos mokomasis ūkis perėmė dalį kolūkių naudojamos žemės ir funkcijų; iki 1991 m. formaliai dar veikė Viešvilės žemės ūkio įmonė, iki 1995 m. – vietoj jos įkurta žemės ūkio bendrovė „Viešvilė“.

¹⁹² Nuo 1960 iki 1993 m. veikė aštuonmetė mokykla.

¹⁹³ Viešvilė, *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, VER, 1984, t. 12 p. 229; Almonaitis V., Almonaitienė J. Viešvilės apylinkės, *Šiaurės Skalva. Keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas*, Kaunas, 2007, p. 182. Raketos išvežtos po Kubos krizės, bazė panaikinta 1988 m.

ta vandens ūkio mokykla¹⁹⁴, kurių mokiniai buvo registruojami kaip apylinkės gyventojai. Be to, Viešvilė ir Smalininkai buvo paskelbti centrinėmis perspektyvinėmis gyvenvietėmis. Daugėjo gyventojų ir Kazikėnuose (1959 m. Kazikėnuose ir Užbaliuose veikė Vilkyškių TŪ skyriai), Smalininkų kaime, Vidkiemyje, kitose gyvenvietėse gyventojų mažėjo, ypač sovietmečio pabaigoje. Kai kuriuose kaimuose jų visai nebeliko arba gyveno vos vienas kitas, liko ir ištuštėjusių sodybų liekanos (8 lent.).

4. Viešvilės seniūnija

Prieš pat atkuriant Nepriklausomybę, Viešvilės apylinkės Liaudies deputatų taryba, turėjusi apie 30 deputatų, panaikinta. Vietoj apylinkės vykdomojo komiteto įsteigta apylinkės viršaičio institucija. Po 1995 m. Lietuvos teritorijos administracinio suskirstymo reformos Jurbarko rajono savivaldybė priskirta Tauragės apskrčiai, Viešvilė tapo seniūnijos centru. Smalininkų miestas liko atskiru administraciniu vienetu, jo aplinkiniai kaimai tebe priklausė Viešvilės seniūnijai. 2008 m. Viešvilės seniūnijoje įkurtos 3 seniūnaitijos – Senosios Viešvilės (Drūtgalio), Užupio ir Vidurio, 2009 m. – Jūravos ir Ridelkalnio (10 lent.)¹⁹⁵.

1995 m. lapkričio 15 d. Jurbarko rajono tarybos sprendimu Viešvilės seniūnijai priklausė Antšvenčių, Endriusių, Kazikėnų, Smalininkų, Užbalių, Užtilčių ir Vidkiemio kaimai bei Naudvario, Tetervinės ir Vilktačio vienkiemiai buvo priskirti Smalininkų seniūnijai. Iš 24 iki tol Viešvilės seniūnijai priklausiusių kaimų ir vienkiemų joje liko tik keturiolika ir Viešvilės miestelis¹⁹⁶. 2009 m. rugsėjo 1 d. Smalininkų miestas buvo sujungtas su Smalininkų seniūnija, jos plotas išaugo iki 22,29 km², o gyventojų skaičius viršijo 1 650 (9 lent.). Viešvilės seniūnijos plotas liko 120,1 km².

9 lentelė. Smalininkų seniūnijos gyvenviečių skaičius 2001 ir 2011 m.¹⁹⁷

Gyvenvietė	Gyv. sk. 2001 m.	Gyv. sk. 2011 m.
Antšvenčiai	40	31
Endriūšiai	81	53
Kazikėnai	48	30
Naudvaris, vnk.	5	-
Smalininkai, k.	440	326
Smalininkai, m.		515
Tetervinė, vnk.	5	1
Užbaliai	11	5
Užtilčiai	11	12
Vidkiemis	356	310
Vilktakis, vnk.	2	3
Iš viso:	999	1 286

¹⁹⁴ Nuo 1954 m. ji tapo žemės ūkio mokykla, vėliau žemės ūkio mechanizacijos technikumui su mokomuoju ūkiu, nuo 1975 m. tarybiniu ūkiu technikumui, nuo 1990 m. aukštesniąja žemės ūkio mokykla, nuo 2006 m. technologijų ir verslo mokykla. Pažvelgus į 8 lentelę, galima matyti, kad Viešvilėje ir Smalininkų kaime susidarė nenatūrali vyrų skaičiaus persvara. Tai galima paaiškinti tik tuo, kad žemės ūkio mokyklose studijuojančių ir dirbančiųjų didžiąją dalį sudarė vyrai, nes visi besimokantieji buvo registruojami kaip vietos gyventojai.

¹⁹⁵ Viešvilės seniūnijos informacija.

¹⁹⁶ Jurbarko rajono savivaldybės tarybos 1995 11 15 II šaukimo VIII posėdžio sprendimas Nr. 16; 7,9 lent.

¹⁹⁷ Lietuvos gyventojų surašymo duomenys [žr. 2018 09 14, prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/S%C4%85ra%C5%A1as:2001_m._Lietuvos_gyventoj%C5%B3_sura%C5%A1ymas_Jurbarko_raj.d_Smalinink%C5%B3_seni%C5%ABnija].

10 lentelė. **Viešvilės seniūnijos seniūnaitijos**¹⁹⁸

Seniūnaitija	Gyvenvietės	Gyventojų skaičius	
		2009 m.	2018 m.
Senosios Viešvilės (Drūtgalio)	Viešvilė (Klaipėdos g. 1–54)	328	212
Jūravos	Jūrava, Leipgiriai, Žardeliai, Apšriūtai, Antupiai, Kalveliai, Išdagai, Vilkdaubis, Pagenaičiai	121	165
Ridelkalnio	Ridelkalnis, Pagulbiniai	99	101
Užupio	Viešvilė (Klaipėdos g. 96–120, Upelio g., Mokyklos g.)	446	315
Miestelio centro (Vidurio)	Viešvilė (Klaipėdos g. 55–95, Darželio g.)	443	253

Norint įvertinti dabartinę Viešvilės seniūnijos gyventojų skaičiaus kaitos tendenciją, būtina apžvelgti situaciją išsamiau. Tiek Viešvilėje, tiek visoje seniūnijoje sparčiai mažėja gyventojų skaičius jau ne vieną dešimtmetį (8–11 lent.). 2018 m. pradžioje gyventojų jau buvo tik 1 046¹⁹⁹. Pastebimai gyventojų per paskutinį dešimtmetį padaugėjo tik Jūravos seniūnaitijoje (10 lent.).

11 lentelė. **Gyventojų skaičiaus kaita Viešvilės seniūnijos gyvenvietėse 1959–2011 m.**²⁰⁰

Gyvenvietė	1959 m.	1989 m.	2001 m.	2011 m.	Pokyčio koeficientas 1959–2011 m.
Antupiai	51	9	12	12	4,3
Apšriūtai	14	13	19	10	1,4
Baltupėnai	45	-	-	-	-
Išdagai	25	17	13	11	2,3
Jūrava	45	54	58	41	1,1
Kalveliai	51	16	22	11	4,6
Leipgiriai	30	9	22	16	1,9
Naumalūnis, vnk.	10	4	10	3	3,3
Pagenaičiai	9	4	3	-	-
Pagulbiniai	24	30	12	13	1,9
Ridelkalnis	204	114	123	106	1,9
Smaladaržis, vnk.	21	-	-	-	-
Viešvilė, mstl.	1 501	1 554	1 045	843	1,8
Vilkdaubis, vnk.	11	7	4	5	2,2
Žardeliai	7	14	17	5	1,4
Iš viso:	2 048	1 845	1 360	1 076	1,9

Dabar seniūnija, lyginant su Lietuvos vidurkiu (43 gyv./km²), labai retai apgyventa – 8,71 gyv./km² (2001 m. buvo 11,4 gyv./km²), o be Viešvilės miestelio – mažiau nei 2 gyv./km². Seniūnija visada buvo gana retai apgyventa, bet dabar ji jau gali būti priskiriama prie rečiausiai apgyventų Lietuvos seniūnijų. Be to, per pastaruosius 50 metų didėjo gyventojų kon-

¹⁹⁸ Viešvilės seniūnijos informacija.¹⁹⁹ Viešvilės seniūnijos informacija.²⁰⁰ Lietuvos TSR kaimo gyvenamosios vietovės 1959 ir 1970 metais (*Visasąjunginių gyventojų surašymų duomenys*), Vilnius, Centrinė statistikos valdyba, 1974; *Kaimo gyvenamosios vietovės (1989 metų visuotinio gyventojų surašymo duomenys)*, Vilnius, LR Statistikos departamentas, 1993, p. 151; *Tauragės apskrities kaimo gyvenamosios vietovės ir jų gyventojai*, Vilnius, Statistikos departamentas, 2003, p. 36; *Tauragės apskrities kaimo gyvenamosios vietovės ir jų gyventojai*, Vilnius, Statistikos departamentas, 2013.

centracija – net 78,4 % Viešvilės seniūnijos gyventojų gyvena Viešvilės miestelyje. Bendras gyventojų skaičius visose dabartinėse seniūnijos gyvenvietėse kartu paėmus nuo 1959 m. sumažėjo palyginti nežymiai – 1,9 karto. Tačiau daugiausia gyvenviečių gyventojų mažėjo sparčiau nei vidutiniškai. Nuo 1959–1989 m. gyventojų neliko Baltupėnuose, Pagenaičiuose, Smaladaržyje, labai sunyko Antupiai, Kalveliai. Visos seniūnijos gyvenvietės, išskyrus Viešvilę ir jai iš esmės priklausantį Ridelkalnio kaimą, yra labai smulkios, turi vos po kelis ar keliolika gyventojų. Kaip nyksta Viešvilės seniūnijos kaimai, Jūravos pavyzdžiu 2013 m. vaizdžiai aprašė L. Juškaitienė²⁰¹.

Demografinė situacija seniūnijoje bloga. Gyventojų natūrali kaita nevyksta. Mūsų anksčiau atliktų tyrimų duomenimis, 2005 m. gimstamumas Viešvilės seniūnijoje dar siekė 10,3 %, mirtingumas 9,6 %, todėl natūrali kaita dar buvo teigiama (0,7 %), o tai buvo itin retai pasitaikantis atvejis Lietuvoje. Tačiau jau 2011 m. gimstamumas krito iki 1,6 %, ir nors mirtingumas beveik nepakito (9,5 %), natūralus gyventojų skaičiaus mažėjimas tapo itin didelis (-7,9 %). Nors kitose retai apgyventose Lietuvos seniūnijose dažnai jis buvo ir dvigubai didesnis²⁰².

2001 ir 2011 m. Lietuvos gyventojų surašymų duomenimis, Viešvilės seniūnijoje gana sparčiai mažėjo vaikų dalis, darbingo amžiaus žmonių, daugėjo pensinio amžiaus gyventojų. Pagal darbingo amžiaus gyventojų dalį situacija, palyginti su kitomis kaimiškoms seniūnijomis, dar nebuvo tokia bloga ir beveik nepakito, darbingo amžiaus gyventojai 2001 m. sudarė apie 55,7 % gyventojų, 2011 m. – 55,6 %. Vaikų iki 15 m. amžiaus dalis sumažėjo nuo 24,2 iki 22,7 %, o pensinio amžiaus gyventojų padaugėjo nuo 20,1 iki 21,8 %²⁰³.

Žvelgiant į ateitį tikėtina ir tolimesnė seniūnijos teritorijos depopuliacija bei gyventojų koncentracija Viešvilės miestelyje. Remiantis šiandieninėmis tendencijomis (vien nuo 2001 iki 2011 m. seniūnijoje gyventojų sumažėjo 20,9 %) galima mėginti spėti, kad per artimiausius 20 metų gyventojų neturėtų likti pusėje dabartinių seniūnijos gyvenviečių. Gyventojų mažės ir dėl emigracijos, nes ne tik kaimus, bet ir miestelį baigusi mokykla palieka beveik visa jaunoji karta. Kol kas demografinės situacijos pagerėjimo prielaidų nėra.

Socialinė ir ekonominė seniūnijos gyventojų būklė taip pat nėra labai gera. Trūksta gerai mokamų darbo

²⁰¹ Juškaitienė L. Seniausieji Jūravos gyventojai gaila nykstančio kaimo, *Mūsų laikas*, 2013, Nr. 12, p. 9–10: Jos kalbinta kaimo senolė Elena Danisevičienė: „Nyksta kaimas. <...> Senieji gyventojai miršta, jauni išvažiuoja į didžiuosius Lietuvos miestus ar į užsienį. Naujų gyventojų neatsikelia. Vaizdas ir nuotaikos prieš 50 metų buvo kitokios. Jūravoje viena po kitos dygo sodybos, kuriose apsigyvendavo tik jaunos šeimos. Kaimie kūrėsi tik su miško darbais susiję gyventojai – miško darbininkai, eigučiai, sakintojai ir kt. Kitų specialybių gyventojų nebuvo.“ <...> Ilgainiui vaikų prisikaupė tiek daug, kad kaime teko pastatyti mokyklą. Buvo metas, kai klebėjo apie 20 vaikų. Iki tol vaikai eidavo mokyti į Aušgirių (Šilutės r.), Žukus ar į Viešvilę. Jūraviškiai pasistatė ir biblioteką. Tik parduotuvės neturėjo, bet jos ir nereikėjo, nes du kartus per savaitę atvažiuodavo autoparduotuvė. Dabar Jūravos kaime gyvena keturi vaikai, kuriuos autobusiukas vežioja mokyti į Viešvilę. Anksčiau autobusas iš Jurbarko į Jūravą atvažiuodavo tris kartus per dieną, o dabar – nė karto. Ir taip jau senokai. „Visos šeimos anksčiau gyveno ūkiškai, <...> kaime ganėsi apie 40 melžiamų karvių banda. Patys Danisevičiai laikė keturias melžiamas karves, keturias kiaules, paukščius. Ir visi taip gyveno. O dabar niekas nelaiko nė vienos karvės.“

²⁰² Daugirdas V., Burneika D. ir kt. *Lietuvos retai apgyventos teritorijos*, Vilnius, LSTC, In Flexum, 2013, p. 150.

²⁰³ *Tauragės apskrities kaimo gyvenamosios vietovės ir jų gyventojai*, Vilnius, Statistikos departamentas, 2003, p. 27; 0–15 metų, darbingo ir pensinio amžiaus gyventojai seniūnijose [Tauragės apskritis], Vilnius, Statistikos departamentas, 2013 [žr. 2017 07 08; prieiga per internetą: http://statistics.bookdesign.lt/table_013.htm?lang=lt].

vietų, mažėja ir bendras darbo vietų skaičius. Anksčiau itin svarbios Viešvilėi buvusios švietimo įstaigos (mokykla, vaikų globos namai, darželis) nyksta, jose mažėja vaikų²⁰⁴. Viešvilėje veike du krašto istoriją reprezentuojantys muziejai ne-tapo oficialiomis įstaigomis, veikė miestelio iniciatyvių žmonių dėka (pagrindinės mokyklos kraštotyros kampelis (įkurtas 1995 m.) dar gyvuoja, vaikų namuose veikęs „Tėviškės namų“ muziejus (įkurtas 2002 m.) uždarytas), neliko vaistinės, vienos parduotuvės.

Nors nedarbo lygis seniūnijoje santykinai ne toks ir didelis, tačiau daugelis žmonių tiesiog nesiregistruoja darbo biržoje, nes susirasti darbo nesitiki arba išvyksta darbo ieškoti į kitus Lietuvos miestus, užsienyje. Be to, seniūnijoje yra nemažai pagyvenusių, socialiai remtinų žmonių, kurių pagrindinės pajamos yra pensijos ir pašalpos.

Bet Viešvilėje ir seniūnijoje vis dar sėkmingai veikia apie 20 socialinių paslaugų, gyventojų aptarnavimo įstaigų, nedidelių gamybos įmonių (12 lent.), individualia veikla verčiasi skardininkai, apie 15 ūkininkų yra užregistravę savo ūkius. Savo veiklą tęsia 2003 m. įkurtas kūrybingas Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“.

12 lentelė. Svarbiausios Viešvilės seniūnijos įstaigos ir įmonės 2017 m.²⁰⁵

Įstaiga	Įkūrimo metai	Darbuotojų skaičius
Jurbarko rajono savivaldybės administracija, Viešvilės seniūnija	1995	7
Viešvilės pagrindinė mokykla	1993 (1903 įk. liaudies mokykla)	29 pedagogai, 22 darbuotojai
„Skalvijos“ vaikų globos namai	1951	35
Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras	2010	5
Jurbarko r. sav. viešosios bibliotekos Viešvilės filialas	1946	1
Valstybės sienos apsaugos tarnybos Pagėgių pasienio rinktinės Viešvilės užkarda	1994	n. d.
Viešvilės girininkija	1948 (1903 įk. Viešvilės vyriausioji girininkija – <i>Oberforsterei Wischwill</i>)	3
Kalvelių girininkija	1950	4
Jūravos girininkija	1958 (1770 įk. Jūravos vyriausioji girininkija – <i>Königliche Jurasche Forst</i>)	4
VšĮ Viešvilės ambulatorija	2001	9

²⁰⁴ Labai skaudus smūgis buvo Viešvilės žemės ūkio mokyklos uždarymas 2000 m., kai ji buvo prijungta prie Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos. Viešvilės pagrindinėje mokykloje 2016 m. pr. buvo jau tik 124 mokiniai ir 7 priešmokyklinukai bei 22 ikimokyklinukai. *Viešvilės pagrindinės mokyklos 2017–2018 m. veiklos planas*, 2017 [žr. 2017 12 03, prieiga per internetą: <http://www.viesvile.com/vmokykla/images/>

siuntiniai/2017/2017-2018m.m.veiklos%20planas.pdf]; 2015 m. pr. mokykloje buvo 168 mokiniai. Vaikų darželis (įk. 1962 m.) prijungtas prie pagrindinės mokyklos, rengiamasi uždaryti ir vaikų globos namus (2017 m. gyveno 37 vaikai). Be šių įstaigų Viešvilės gyvenvietė gali tapti rimtu socialinių problemų židiniu.

²⁰⁵ Lietuvos įmonių registrų ir Viešvilės seniūnijos informacija.

(tęsinys)

Istaiga	Įkūrimo metai	Darbuotojų skaičius
AB Lietuvos pašto Jurbarko pašto Viešvilės skyrius	1992	1
UAB „Gulbelė“, parduotuvė „Viešvilės Aibė“	1999	4
UAB „Čia Market“ (parduotuvė)	2014	3
G. Stoškaus II maisto prekių parduotuvė	2004	2
UAB „Viešvė“ (medienos apdirbimas, medienos gaminių, konstrukcijų ir kt. gamyba) ²⁰⁶	2006	28
UAB LK „Olimpus“ (sporto klubai, grožio salonas, pirtys, viešbutis) ²⁰⁷	2014	11
UAB „Siglan“ (malkos, kuras šildymui, mediena, jos gaminiai)	2000	2

Nepaisant kai kurių nepageidautinų socialinės ir ekonominės būklės tendencijų, Viešvilė išlieka gražėjančiu, nedideliu, ramiu, švarioje miškų, tvenkinių, senvagių, upelių, Nemuno apsuptyje glūdinčiu miesteliu. Todėl neatsitiktinai 1991 m. įsteigtas Viešvilės gamtinis rezervatas²⁰⁸. Miestelis pamažu tvarkosi, renovuota dalis pastatų, sutvarkytos komunikacijos, parkai, prie tvenkinių įrengti žuvitakiai. Todėl jis primena jaukią kurortinę vietovę, tinkamą ramiam gyvenimui ir poilsiui. Tai galėtų būti tas potencialas, kuris dar nėra pakankamai išnaudotas.

Išvados

1. Nuo seniausių laikų iki pat šių dienų Viešvilės apylinkėse gyventojų ir gyvenviečių buvo nedaug, teritorija miškinga, geros dirbamos žemės mažai, ji daugiausia telkėsi palei Nemuną, miestelis buvo periferinėje geografinėje padėtyje, todėl kraštas visada buvo retai apgyventas. Tai bene svarbiausia, šimtmečius nesikeitusi šio Mažosios Lietuvos krašto ypatybė, lėmusi Viešvilės valsčiaus gyvenviečių ir gyventojų raidą. Periferinė Viešvilės geografinė padėtis ir dabar yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių gyventojų skaičiaus mažėjimo, gyvenviečių nykimo tendenciją.

2. Palankus teritorijos vystymosi veiksnys buvo Nemuno upė, skatinusi transporto ir susisiekimo, prekybos, miško išteklių naudojimo plėtojimą. Tai skatino dvarų, gyvenviečių, gyventojų skaičiaus augimą. Nors Viešvilės ir kitų gyvenviečių raidą sutrikdydavo įvairios negandos (maras, karai, gaisrai), kitų didesnių gyvenviečių konkurencija, tiek miestelis, tiek ir visas kraštas greitai atsigaudavo.

3. Viešvilės valsčiaus teritorijos administracinė priklausomybė ir statu-

²⁰⁶ Sparčiausiai auganti įmonė Tauragės apskrityje – „Viešvė“, www.jurbarkosviesa.lt [žr. 2017 12 03, prieiga per internetą: <http://www.jurbarkosviesa.lt/Naujienos/Ivykiai/Sparciausiai-auganti-imone-Taurages-apskrityje-Viesvensthash.p6sHRShe.dpuf>].

²⁰⁷ Karopčikienė D. Grožio verslas kaime – čia turi būti geriau nei mieste, <http://www.jurbarkosviesa.lt> [žr. 2017 12 03, prieiga per internetą: <http://www.jurbarkosviesa.lt/Priedai/Verslo-takas/Grozio-verslas-kaime-cia-turi-buti-geriau-nei-miestensthash.vNH1Jf0K.dpuf>]. Dauguma darbuotojų atvažiuoja iš Jurbarko.

²⁰⁸ Butleris A., Knyva V. *Viešvilės gamtinis rezervatas* (fotoalbumas), Vilnius, Gamtos pasaulis, 2010, p. 47; Plotas 3216 ha, centras įsikūrė Eičiuosė (Tauragės r. sav.), nedidelė rezervato dalis, Viešvilės upelio vidurupis, priklauso ir Viešvilės seniūnijai.

sas istorinėje praeityje ne kartą buvo keičiamas. Tai taip pat turėjo įtakos Viešvilės ir jos administruojamos teritorijos vystymuisi. Ypač Viešvilės reikšmė pradėjo didėti XIX a. antrojoje pusėje, kai ji tapo valsčiaus centru.

4. Gyventojų tautinė sudėtis iš esmės keitėsi du kartus: po maro XVIII a. pr. prasidėjusi kolonizacija ir germanizacija bei savanoriška asimiliacija baltiškos kilmės gyventojų apgyventą kraštą ilgainiui pavertė vokiečių apgyvendinta teritorija, kurioje lietuviai sudarė mažumą, o po Antrojo pasaulinio karo beveik visiškai ištuštėjusi teritorija buvo apgyvendinta lietuvių. Ne lietuvių tautybės gyventojų buvusioje valsčiaus teritorijoje dabar gyvena vos vienas kitas.

5. Nepaisant išibėgėjančios depopuliacijos, Viešvilės seniūnijos tapimo retai apgyventa teritorija, kai kurių nepageidautinų socialinės ir ekonominės būklės tendencijų, gražioje gamtinėje, vis labiau tvarkomoje, ramioje, jaukioje gyvenamojoje aplinkoje esanti Viešvilė neišnaudoja ramiam gyvenimui ir poilsiui tinkamo turimo kurortinio potencialo. Tai yra šio krašto perspektyva, kurią plėtojant atsirastų prielaidų gyvenviečių atsigavimui, gyventojų skaičiaus stabilizacijai.

Viešvilės miestelio ir jo apylinkių gyventojų verslai ir verslumas

Alvydas Aleksandravičius, Algirdas Sinkevičius

Tyrimo aktualumas ir problema. Smulkiojo ir vidutinio verslo (toliau – SVV) bei gyventojų individualios veiklos vystymas yra pagrindas šalies kaimiškų regionų, o ypač mažų miestelių, ekonominiam konkurencingumui stiprinti bei jų vystymui užtikrinti. Pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Statistikos departamentas) 2013 m. duomenis, SVV įmonės Lietuvoje pagal darbuotojų skaičių sudarė 99,8 % visų įmonių, o 2011 m. SVV sektoriaus sukurta pridėtinė vertė sudarė 36,1 % visų įmonių pridėtinės vertės ir, palyginti su 2010 m., padidėjo 28,5 %. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – VMI) 2014 m. pradžios duomenimis, individualią veiklą su verslo liudijimais vykdė 80 887 gyventojai. Lyginant su 2012 m., šis skaičius per 2013 m. išaugo 2 632.

O. Stripeikio ir P. Žukausko (2004) nuomone, šis ūkio sektorius greičiausiai reaguoja į rinkos paklausos ir pasiūlos pokyčius, prisitaiko prie jų, kuria naujas darbo vietas tose srityse, kurių produktai ir paslaugos konkrečiu laikotarpiu turi didžiausią paklausą. Kartu SVV įmonės yra jautresnės ekonominio nuosmukio pasekmėms, sunkiau atlaiko ekonominio sunkmečio sąlygotus iššūkius bei pokyčius, susiduria su tomis verslo vystymo problemomis (finansinių išteklių pasiskolinimo sunkumai, nedidelė gamybos ekonomija ir kt.), su kuriomis mažiau susiduria stambus verslas.

Antra vertus, kaip teigia A. Astromskienė ir J. Ramanauskienė (2011), verslo sėkmę daugiausia lemia verslininko verslumas, t. y. įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios jam kryptingai plėtoti pasirinktą verslo idėją. Verslumas lemia kaimo gyventojų veiklos ekonominį našumą, pridėtinės vertės kūrimo spartą, gyvenimo kokybės augimą. Kaimo gyventojų verslumas gali būti sąlygojamas tiek išorinių, tiek ir vidinių veiksnių (R. Adamonienė ir V. Šilingienė, 2008; A. Astromskienė ir A. Gargasas, 2012; J. Ramanauskienė ir A. Gargasas, 2011). A. Župerkos ir E. Župerkienės (2011) nuomone, verslumo skatinimas svarbus siekiant kaimo vietovėms prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos, sustiprinant teigiamų ir neutralizuojant arba pašalinant nepageidaujamų (žmonių emigracija, senėjimas ir pan.) pokyčių poveikį. Verslumo skatinimas taip pat sudaro geresnes prielaidas kaimo vietovių gyventojų užimtumui, kas padeda užtikrinti šių vietovių gyvybingumą, prisideda prie ekonominės ir socialinės atskirties mažinimo tarp skirtingų šalies regionų.

Kriziniu laikotarpiu SVV vystymas tapo vienu pagrindinių kaimo plėtros ir regioninės politikos instrumentų. Todėl, A. Baleženčio ir J. Vijeikio (2010) nuomone, siekiant tolygaus regionų ekonominio augimo labai svarbu, kad turimi ištekliai būtų naudojami efektyviai ir garantuotų SVV sektoriaus augimą. Kiekvienas Lietuvos regionas turi daugiau arba mažiau palankias sąlygas verslui kurti ir vystyti (R. Garuckas, G. Jatuliavičienė, 2008).

Nemažai mokslinių tyrimų apie SVV sąlygas ir gyventojų verslumą atlikta didžiuosiuose Lietuvos miestuose, tačiau mažesniuose šalies miesteliuose praktiškai tokio pobūdžio tyrimų pastaraisiais metais nebuvo. Tyrimo rezultatų, kurie buvo atlikti šalies miestuose, pritaikyti mažiems miesteliams negalima. SVV vystymo galimybės Lietuvos regionuose yra nevienodos dėl skirtingų gamtinių ir ekonominių sąlygų, netolygiai išplėtotos gamybinės ir socialinės infrastruktūros, skirtingų galimybių gauti tiek pagrindinį, tiek aukštąjį išsilavinimą, didelio skirtumo tarp kaimo ir miesto vietovių gyventojų gaunamų pajamų, nevienodų galimybių skatinant verslumą bei kitų regionų skirtumus atspindinčių veiksnių (A. Baležentis, J. Vijeikis, 2010). Todėl svarbu ištirti ir nustatyti, kokios kliūtys susidaro ir stabdo SVV vystymą kaimiškose vietovėse. Kaip pavyzdį šiame moksliniame straipsnyje nagrinėsime SVV vystymo galimybes ir problemas, su kuriomis susiduria verslininkai ir asmenys, dirbantys pagal verslo liudijimus (patentus) Viešvilės miestelyje ir jo apylinkėse.

Dabartiniu metu Viešvilės miestelyje ir jo apylinkėse nelikę veikusių iki Antrojo pasaulinio karo ir tarybiniu laikotarpiu sukurtų įmonių, o veikiančios įmonės – smulkios, dauguma jų mažai efektyvios, naujos kuriasi labai pamažu. Nemaža Viešvilės miestelio gyventojų dalis dirba su verslo liudijimais (patentais), tačiau daugumos jų veiklos sąlygos yra nelengvos, nes sunku konkuruoti su stambesnėmis įmonėmis. Dalis jų savo veiklą jau yra nutraukę. Verslas ir jo sąlygos Viešvilėje, kaip, beje, ir vietos gyventojų verslumas, nėra tirti. Tai paskatino šiais klausimais atlikti Viešvilės miestelio gyventojų verslumo ir verslo sąlygų tyrimą, o gautus rezultatus palyginti su verslo sąlygomis ir gyventojų verslumu visoje šalyje.

Tyrimo tikslas. Ištirti Viešvilės seniūnijos verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), veiklos sąlygas.

Tyrimo uždaviniai. 1) atlikti pusiau struktūrizuotą interviu su vietos verslo atstovais ir patentininkais apie verslo sąlygas ir siekiant suformuoti apklausos klausimyną; 2) atlikti Viešvilės miestelio ir jo apylinkių verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), apklausą apie jų veiklos sąlygas ir verslo vystymo perspektyvas; 3) išanalizuoti apklausos duomenis ir nustatyti pagrindines problemas, su kuriomis tenka susidurti Viešvilės miestelio ir jo apylinkių verslininkams bei asmenims, dirbantiems pagal verslo liudijimus (patentus).

Tyrimo metodai. Straipsnis parengtas mokslinės literatūros, sisteminės, loginės, lyginamosios analizės, pusiau struktūrizuoto interviu ir anketinių apklausų metodais.

Pirmajame tyrimo etape buvo atliktas pusiau struktūrizuotas interviu su vietos verslo atstovais ir patentininkais apie verslo sąlygas bei siekiant suformuoti apklausos klausimyną. Antrajame tyrimo etape buvo atlikta verslininkų ir patentininkų apklausa, gilinantis į specifines verslo sąlygas, nustatant pagrindines verslo vystymo kliūtis.

Raktiniai žodžiai: kaimo verslai, verslininkas, verslumas, verslo liudijimas (patentas).

Tyrimo rezultatai

Pagrindinė Viešvilės miestelio ir jo apylinkių gyventojų ūkinė veikla tarpukariu, ką liudija išlikę rašytiniai šaltiniai, buvo įvairūs verslai, susiję su Nėmunu. Daugelis vertėsi laivininkyste – tai įvairių krovinių pervežimas vandens keliu, sielių plukdymas ir žvejyba. Didelė dalis vietos gyventojų užsiėmė medienos ruoša. Žiemos sezono metu miške nemažą dalį pajamų prisidurdavo ir dirbantieji žemės ūkyje. Smulkūs žemdirbiai šiame krašte niekada negyveno pasiturinčiai, todėl prasidėjus medienos išvežimui, noriai ateidavo talkinti miškininkams. Daugelis dirbo Viešvilės didžiojoje lentpjūvėje ir keliose kitose smulkesnėse vietose lentpjūvėse.

Tačiau sunku būtų įsivaizduoti Viešvilės miestelį be tarpukariu veikusių ir kitų smulkių įmonių. Čia dirbo grūdų malūnas, senoji vario bei geležies kalykla, garsus popieriaus fabrikas, pabėgių gamybos įmonė, Pagūbinių laivų statykla, Kalvėlių stiklo fabrikas, kelios plytinės (plačiau apie šias įmones rašoma kituose skyriuose). Tokią smulkių gamybinių verslų koncentraciją sąlygojo tai, kad per šį miestelį tekėjo Viešvilės upelis, ėjo siaurasis geležinkelis.

1944 m. rudenį Viešvilės miestelio gyventojai, kaip ir visoje Mažojoje Lietuvoje, artėjant Rytų frontui, vokiečių karinės vadovybės įsakymu pasitraukė į Vokietijos gilumą. Po karo pabaigos atsikėlę į Viešvilę nauji gyventojai neišsaugojo čia buvusių įmonių, nes nesuprato jų reikšmės. Jos buvo sunaikintos, kaip ir dabartiniu metu sunaikintos įmonės, kurios buvo sukurtos Viešvilės miestelyje tarybiniu laikotarpiu.

Viešvilės miestelyje ir jo apylinkėse 2013 m. veikė šios verslo įmonės: A. Neverausko medienos apdorojimo individuali įmonė, UAB „Viešvė“, trys maisto prekių parduotuvės, kirpykla, vaistinė, Jurbarko kredito unijos Viešvilės kasa. Miestelyje veikė A. Grigienės valgykla-baras, R. Šventeko parduotuvė-baras, R. Šukio ir K. Kavaliausko kavinė-baras, V. Benienės, A. Liaudaičio ir A. Tamašausko parduotuvės, kurios, mažėjant miestelyje gyventojų ir neatlaikius mokesčių naštos, pastaruoju metu nutraukė savo veiklą ir užsidarė.

Jurbarko rajono savivaldybės Viešvilės seniūnijos duomenimis, 36 asmenys, gyvenantys Viešvilėje, dirba pagal verslo liudijimus (patentus). Dauguma jų atlieka

1 pav. Prie naujųjų skardos lenkimo staklių. 2013 m. Skardininkas V. Platonovas. Audriaus Sinkaus nuotr.

2 pav. Kraunama
UAB „Viešvė“
apdirbtos medienos
siunta į Latviją,
2013 m.
V. Kucino nuotr.

statybos remonto darbus – pasklidę po visą Jurbarko kraštą, skardina ir dengia pastatų stogus (žr. 1 pav.). Vienas patentininkas specializuojasi statydamas krosnis, bet atlieka ir kitus statybinius darbus.

Nemaža dalis vietos gyventojų ilgą laiką užsiėmė miško ruošą (žr. 2 pav.). Vienas asmuo pagal patentą gamina baldus. Tačiau dauguma miško ruošėjų neatlaikė konkurencijos ir dabartiniu metu jie visi savo veiklą jau nutraukę – miško ruošą užsiima stambios įmonės.

Vienas asmuo, dirbantis pagal patentą, veisia ir augina veislinius šuniukus, kuriuos parduoda šalies ir užsienio klientams. Keletas viešviliečių, kol nebuvo sugriežtinti reikalavimai, išgiję inkubatorius, perino viščiukus, tačiau išgaliojus reikalavimui, kad kiaušinius perinimui galima imti tik sertifikuotus – iš paukštyių, teko šį verslą nutraukti.

2013 m. atliktas Viešvilės miestelio verslininkų ir kitų gyventojų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), veiklos sąlygų sociologinis tyrimas, kurio tikslas kokybiškai ir kiekybiškai ištirti vietos verslininkų, taip pat ir patentininkų dabartines verslo sąlygas bei nustatyti jo vystymo perspektyvas. Siekiant išplėsti apklaustųjų verslininkų aprėptį, buvo atlikta ir asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), apklausa. Šios apklausos rezultatai parodė, kad verslininkai ir patentininkai išskiria skirtingus veiksnius bei kliūtis verslui ar ūkinei veiklai plėtoti.

Vykdamas Viešvilės miestelio ir jos apylinkių gyventojų verslų ir verslumo tyrimą buvo apklausti 43 vietos verslininkai ir gyventojai, dirbantys pagal verslo liudijimus (patentus), iš jų 38 vyrai ir 5 moterys. Du verslininkai dalyvauti apklausoje nepanoro ir grąžino anketas neužpildę.

Į pateiktą klausimą (žr. 1 lentelę), kam save priskiria, 14 apklaustųjų atsakė, kad save laiko verslininkais, o 29 respondentai save laiko savarankiškai dirbančiais pagal verslo liudijimus (patentus).

1 lentelė. Apklaustųjų Viešvilės seniūnijos verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), pasiskirstymas pagal verslo formą

Respondentų grupė	Atsakiusių respondentų skaičius	Atsakiusių respondentų pasiskirstymas %
Verslininkai	14	33
Patentininkai	29	67
Iš viso	43	100

Iki pradėdami savo verslą, visi respondentai dirbo įvairiose miestelio įstaigose ir organizacijose, dalis miškų ūkyje, mokyklose, mokomajame ūkyje, vaikų namuose ir kt.

16 apklaustų verslininkų ir patentininkų yra sulaukę 50 metų ir daugiau, 24 asmenys yra nuo 30 iki 50 metų, iki 30 metų verslu užsiima tik 3 asmenys. 3 respondentai turi aukštąjį išsilavinimą, 3 – nebaigtą aukštąjį, 18 – aukštesnįjį, 16 – vidurinį ir 3 – pagrindinį išsilavinimą.

Kiekvienas verslininkas pats apsisprendžia, kokia ūkinės veiklos rūšimi jam geriau užsiimti, tačiau tai kartais nulemia ir esamos verslo ar rinkos sąlygos.

10 apklaustųjų verslininkų, tarp kurių 7 patentininkai, užsiima verslu daugiau kaip 20 metų (žr. 2 lentelę). Daugiau kaip 10 metų dirba dvi dešimtys apklausoje dalyvavusių verslininkų, iš jų 10 individualių įmonių savininkų ir 10 patentininkų. Daugiau kaip 5 metai dirba septyni apklaustieji patentininkai ir vienas individualios įmonės savininkas, kuris savo veiklą jau nutraukęs. Iki 5 metų dirba penki apklaustieji patentininkai.

2 lentelė. Apklaustųjų Viešvilės seniūnijos verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), pasiskirstymas pagal veiklos trukmę

Verslininko, patentininko veiklos trukmė	Atsakiusių respondentų skaičius	Atsakiusių respondentų pasiskirstymas %
Iki 5 m.	5	12
5–9 m.	8	18
10–19 m.	20	46
20 m. ir daugiau	10	24
Iš viso	43	100

Į klausimą, ar patenkintas kaip verslininkas, 30 apklaustųjų atsakė teigiamai, 4 – neigiamai, kiti 9 atsakė įvairiai: 2 pažymėjo, kad pradžioje buvo patenkinti, 4 – mažai patenkinti, 3 – kad buvo sunku. Dirbusiems miške buvo didelės normos, niekas neatsižvelgdavo į darbo sąlygas. Nepalankiomis oro sąlygomis negalėdavo dirbti, tad giedromis dienomis tekdavo pradėti darbus vos prašvitus. Apklaustieji nurodė, kad dirba be išeiginių ir šventinių dienų. Ypač tapo sunku valstybei pakėlus mokesčius, kurių dydis nepriklauso nuo gaunamų pajamų – dėl kokių nors priežasčių nedirbus (pvz., liga), jiems reikia mokėti tiek pat.

Patentininkai skundėsi nustatytais išankstiniais mokesčiais. Susirgus, įvykus nelaimingam atsitikimui arba nedirbant dėl kitų objektyvių priežasčių, įmokos nebuvo gražinamos, tokiais atvejais jie patirdavo nuostolių. Mokesčiai visu tarifų skaičiuojami nuo pat pirmosios dienos. Nėra jokių lengvatų pradedančiajam verslų.

Dar didesni sunkumai uždarančios įmonę. Dirbti nuo pareiškimo pateikimo dienos neleidžiama, o mokesčiai skaičiuojami iki pat paskutinės įmonės uždarymo dienos. Dviem verslininkams teko susimokėti vis augančius mokesčius užsienyje uždirbtomis lėšomis. Išieškamos tūkstantinės pinigų sumos ir nuostolingą įmonę uždarančios, kai pajamų jau negaunama. Respondentas verkdamas pasakoja, kad įmonę uždarius, jau nedirbant – nebuvo ko valgyti, o mokesčių inspekcija išieškojo tūkstantines sumas. Tad darytina išvada, jog uždarančios verslą teikiamų konsultacijų verslininkams nepakanka. Apklaustieji buvo tos nuomonės, kad reikia nuoširdžiai dirbti, tačiau ir valdžia turėtų netrukdyti smulkiam verslui apkraudama nepamatuotais mokesčiais ir biurokratija.

Į klausimą, ar pradėjus verslą asmeninė padėtis pagerėjo, teigiamai atsakė 30 apklaustųjų. Kiti atsakė įvairiai: nepajuto pokyčių, sunku pasakyti, pradžioje pagerėjo, bet vėliau pablogėjo.

Smulkaus verslo vystymo Viešvilėje problemos įvairios. 17 respondentų nurodė, kad yra turėję kokių nors verslo problemų. Kiti nurodė įvairias verslo vystymo problemas: valstybės paramos ir apyvartinių lėšų trūkumas, lengvatų nebuvimas, pardavimo rinkos suradimas, dideli, nesubalansuoti mokesčiai ir kt. Patentininkai ypač pabrėžė nesubalansuotą mokesčių sistemą – jei tam tikru laikotarpiu mažiau dirbi: liga, nepalankios oro sąlygos, nėra užsakymų – mokesčiai nemažinami (socialinis ir privalomas sveikatos draudimas). Blogai, kad turi sumokėti iš anksto, jei nedirbai – negražina. Taip pat nurodoma silpna užsakovų finansinė padėtis, valstybinių įstaigų biurokratija, jų nekompetencija, nesprendžiamas viešųjų pastatų privatizavimo klausimas ir kt.

12 apklaustųjų su rimtesnėmis verslo problemomis nesucidūrę ir jų neišvardija, 10 respondentų mano, kad trūksta valstybės institucijų supratimo (empatijos) ir paramos smulkiam verslui. Po 4 respondentus nurodo klientų nemokumą, nesubalansuotus verslo mokesčius, 3 – apyvartinių lėšų ir patirties trūkumą. 2 apklaustieji pasigenda mokesčių lengvatų smulkiam verslui, 8 respondentai nurodo įvairius kitus veiksnius, kurie jiems trukdo vystyti verslą.

3 lentelė. **Apklaustųjų Viešvilės seniūnijos verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), nuomonės pasiskirstymas pagal veiksnius, kurie trukdo vystyti verslą**

Veiksniai	Atsakiusių respondentų skaičius
Neturi verslo vystymo problemų	12
Silpna valstybės parama smulkiam verslui ir empatijos stoka	10
Nemokūs užsakovai	4
Per dideli ir nesubalansuoti verslo mokesčiai	4
Apyvartinių lėšų ir patirties trūkumas	3
Mokesčių lengvatų smulkiam verslui nebuvimas	2
Kiti veiksniai	8
Iš viso	43

Į klausimą, ar pažįsta kitą verslininką, kuriam sektųsi versle, 18 atsakė, kad tokį pažįsta. 25 apklaustieji atsakė, kad kitų verslo sėkme nesidomėję, svetimų pinigų neskaičiuoja – tegul jie patys sprendžia.

Banko kreditais bandė naudotis 6 apklaustieji. Keturi iš jų pasinaudojo, dviem neleido pasinaudoti, nes bankas paskolos nedavė. 37 apklaustieji nurodė nebandę gauti kredito verslui plėtoti – sunkios jo gavimo sąlygos, didelės palūkanos, su bankais geriau nesusidėti, nes ateis antstoliai.

Atsakydami į klausimą apie jų šeimos verslo perimamumą, dauguma respondentų nurodė, kad vaikus mažai traukia tėvų verslas. Tik 11 apklaustųjų nurodė turintys vaikų, kurie jį tęstų, 32 respondentai atsakė neigiamai. Daugelis vaikų, matydami tėvų veiklos sąlygas, ieško lengvesnių gyvenimo kelių. Nemaža dalis jų pasuko užsienin, kur yra geresnės veiklos sąlygos, didesnės pajamos. Grįžti į savo gimtąjį kraštą mažai kas nori. Tuo tarpu verslininkai sensta, dalis jų dėl senyvo amžiaus nutraukia ūkinę veiklą.

Kaip matyti iš apklausos duomenų suvestinės 4 lentelėje, dauguma respondentų save priskiria prie vidutiniokų (18) ir pasiturinčiųjų (15) socialinio sluoksnio.

4 lentelė. **Apklaustųjų Viešvilės verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), pasiskirstymas pagal gyvenimo sąlygų vertinimą**

Gyvenimo sąlygų vertinimas	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Turtingi	0	0
Pasiturintys	15	34
Vidutiniokai	18	42
Neturtingi, vargstantys	5	12
Nepriskiriantys savęs jokiam socialiniam sluoksniui	5	12
Iš viso	43	100

Ši respondentų pasiskirstymą pagal gyvenimo sąlygų vertinimą iš dalies patvirtina ir apklaustųjų Viešvilės verslininkų bei patentininkų duomenys apie jų gaunamas vidutines pajamas per mėnesį, atskaičius mokesčius (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. **Apklaustųjų Viešvilės verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), vidutinės pajamos per mėnesį, atskaičius mokesčius**

Pajamų dydis, Lt	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Iki 1000	20	47
Nuo 1001 iki 1500	5	11
Nuo 1501 iki 2000	11	26
2001 ir daugiau	7	16
Iš viso	43	100

Į klausimą, kada buvo geriau, pradedant verslą ar vėliau, 5 apklaustieji atsakė, kad jų verslo situacija nepakito. 16 respondentų atsakė, kad jiems buvo geriau pradedant verslą. Šios nuomonės laikėsi miško ruošos įmonių savininkai, nes juos pastaraisiais metais nukonkuravo stambesnės miško ruošos įmonės, gavusios

Europos Sąjungos paramą. 21 respondentas nurodė, kad geriau sekėsi vėliau, nes jau buvo išgiję reikiamus įrankius, priemones, sukaupe verslo patirties.

Darbininkus samdo 11 verslininkų, kiti dirba po vieną. 32 patentininkai darbininkų nesamdo – padeda šeimos nariai arba kooperuojasi su kitais patentininkais.

8 respondentai Lietuvos ištojimą į ES vertino teigiamai – nurodė, kad padaugėjo užsakymų, kadangi gyventojai gavo paramą pastatų šiferiniams stogams keisti, žemdirbiams pradėtos mokėti tiesioginės išmokos – užsakovai po ištojimo į ES tapo mokesni, 6 apklaustieji, neatlaikiusieji padidėjusios konkurencijos, ištojimą vertino neigiamai. Daugiausia – net 23 apklaustieji teigė, jog ištojus į ES nepajutę jokie skirtumo. 6 apklaustieji negalėjo nieko pasakyti. Iš jų 3 patentininkai pradėjo verslą jau Lietuvai ištojus į Europos Sąjungą.

Į klausimą, ar gali smulkūs verslininkai išsilaikyti Europos Sąjungoje, 17 respondentų atsakė teigiamai, 11 – neigiamai, 15 manė, kad sunkiai išsilaikys.

6 lentelė. **Apklaustųjų Viešvilės verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), nuomonė apie verslo sąlygas ištojus į Europos Sąjungą**

Gyvenimo sąlygų vertinimas	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Teigiamai	8	18
Neigiamai	6	14
Nėra skirtumo	23	54
Sunku pasakyti	6	14
Iš viso	43	100

Dauguma, net 30 apklaustųjų mano, kad pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) sumažinimas jų verslo sąlygas pagerintų (žr. 7 lentelę). 9 mano, kad tai neturėtų reikšmės, 4 – PVM nemoka ir negali spręsti.

7 lentelė. **Pridėtinės vertės mokesčio įtakos verslui vertinimas**

Atsakymo variantas	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
PVM sumažinimas pagerintų verslo sąlygas	30	70
PVM sumažinimas neturi reikšmės	9	21
Neturi nuomonės, nes nemoka PVM	4	9
Iš viso	43	100

8 apklaustieji ketina kooperotis, tik neranda tinkamų partnerių. Neketina kooperotis 35 respondentai. Į pateiktą klausimą, ar gamina produkciją, 12 verslininkų atsakė – taip. Ją realizuoja Lietuvoje. 31 apklaustasis produkcijos negamina, nes teikia tam tikras paslaugas.

Vertindami verslo plano parengimą ir verslo konsultacijų pasiūlą steigiant įmonę (žr. 8 lentelę), 12 respondentų nurodė, kad steigiant įmonę konsultacijų pakako, 6 respondentai mano, kad konsultacijų nepakanka. Uždariusieji įmones teigė, kad trūksta konsultacijų įmonę uždarant. 25 respondentai atsakė, kad nesteigė individualių įmonių, tad jiems verslo plano ir konsultacijų nereikėjo.

8 lentelė. Verslo plano parengimo ir verslo konsultacijų pasiūlos steigiant įmonę vertinimas

Atsakymo variantas	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Verslo plano parengimo ir verslo konsultacijų pakanka	12	28
Verslo plano parengimo ir verslo konsultacijų nepakanka	6	14
Nerengė verslo plano	25	58
Iš viso	43	100

Kad įsteigti įmonę nesudėtinga, teigia 16 apklaustųjų (žr. 9 lentelę). 13 apklaustųjų pažymi, kad įmonės steigimo procedūra per daug sudėtinga, 14 šiuo klausimu neturėjo nuomonės, nes įmonės nėra steigę.

9 lentelė. Apklaustųjų Viešvilės verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), nuomonė apie įmonės steigimo procedūrą

Atsakymo variantas	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Įmonės steigimo procedūra tenkina	16	37
Įmonės steigimo procedūra per daug sudėtinga	13	30
Neturi nuomonės, nes nusteigė įmonės	14	33
Iš viso	43	100

Dauguma – net 26 respondentai laikosi nuomonės, kad valstybės parama pradedant verslą nepakankama (žr. 10 lentelę). Mokesčiai mokami nuo pat pirmos dienos, nėra jokių mokesčių lengvatų, kol jie pradeda normaliai dirbti ir verslas sustiprėja. 14 apklaustųjų teigė, kad parama nesinaudojo ir neturi nuomonės, 3 apklaustieji teigė, kad paramos pakanka.

10 lentelė. Valstybės paramos pradedant verslą vertinimas

Atsakymo variantas	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Valstybės parama pradedant verslą pakankama	3	7
Valstybės parama pradedant verslą nepakankama	26	60
Neturi nuomonės, nes valstybės parama pradedant verslą nesinaudojo	14	33
Iš viso	43	100

Apklaustųjų nuomonė apie kredito suteikimo sąlygas buvo neigiama. Kad jos nesudėtingos, sėkmingai pasinaudojęs kreditu, pareiškė tik vienas respondentas. 18 respondentų tvirtino, kad jos per daug sudėtingos, 24 jo neėmė, todėl apie kredito gavimo sąlygas neturi nuomonės.

Ekonominės situacijos Lietuvoje įtaką verslui palankiai vertina 18 apklaustųjų (11 lentelė). Tai daugiausia dirbantys pagal patentus, nors dalis jų neigiamai pasisako prieš išankstinį mokestį, mano, kad jis per didelis, neatsižvelgiama į

gaunamas pajamas. Net 24 respondentai ekonominę situaciją vertina kaip nepalankią jų verslui. Vienas respondentas šiuo klausimu savo nuomonės nepareiškė.

11 lentelė. Lietuvos ekonominės situacijos įtakos verslui vertinimas

Atsakymo variantas	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Lietuvos ekonominė situacija palanki verslui	18	42
Lietuvos ekonominė situacija nepalanki verslui	24	56
Neturi nuomonės	1	2
Iš viso	43	100

Jei atsirastų galimybė rinktis, 17 respondentų savo veiklos nekeistų. Tai lemia išgyyti įrengimai, patirtis, įdirbis. Turi reikšmės ir respondentų amžius – vyresniame amžiuje jau vėlu rinktis kitą veiklos rūšį. 10 apklaustųjų, pasitaikius geresnei progai, savo ūkinę veiklą keistų, 7 – dar pagalvotų, o 9 – jau pakeitė. Miško ruošos ir kai kurios jau minėtos kitos individualios įmonės neatlaikė konkurencijos.

Į klausimą, ar teko patirti viešojo valdymo institucijų darbuotojų biurokratizaciją, susidurti su korupcija, 20 apklaustųjų nurodė, kad teko, 23 su tuo nesusidūrė.

Į klausimą, ar nežlugdo verslo mokesčių sistema, ar mokesčiai nėra per dideli, 26 respondentai teigė, kad jie per dideli, nesubalansuoti, žlugdo smulkųjį verslą. Smulkios įmonės moka tokius pačius mokesčius kaip ir stambios. Nėra jokių mokesčių lengvatų pirmaisiais metais pradedant verslą. Tarpukariu veikusios Viešvilės įmonės verslo pradžioje nuo mokesčių iš viso buvo atleidžiamos. Tokių pavyzdžių apklaustieji mato ir dabar kitose ES valstybėse, kur tautiečiai yra sukūrę savo verslą. 16 respondentų, iš jų daugiausia patentininkai, mano, kad veikianti mokesčių sistema jų verslo dar nesužlugdė, tačiau baiminasi, kad esamų mokesčių valstybė daugiau nedidintų. Dalis jų, kurie buvo susirgę, turėję nelaimingą atsitikimą ar dėl kitų objektyvių priežasčių kurį laiką negalėję dirbti, o pajamų tuo laikotarpiu neturėję, jaučiasi nuskriausti, kadangi mokesčius buvo sumokėję iš anksto.

Palyginkime šios apklausos duomenis su E. V. Bartkaus (2010) atliktu verslo sąlygų tyrimu visos šalies mastu. Svarbiausios, šalies verslininkų nuomone, paramos verslui kryptys turėtų būti mokesčių lengvatos mažoms ir vidutinėms įmonėms (žr. 2 pav.). Kad tai būtų reikšmingiausia parama, nurodė net 47,6 % tirtų verslininkų. Antroje vietoje – mokesčių administravimo supaprastinimas (17,7 %), trečioje ir ketvirtoje – valstybės garantijos paskoloms bei parama naujų darbo vietų kūrimui (11,8 %). Gerokai mažiau apklaustų verslininkų nurodė, kad reikšmingiausia parama yra nemokama verslo informacija ir metodinė parama rengiant paraiškas paramai iš ES struktūrinių fondų gauti (5,9 %).

Verslą plėsti galvoja 17 sėkmingai besiverčiančių apklaustųjų (žr. 12 lentelę). 26 apklaustieji esamomis sąlygomis verslo plėsti nesiruošia. Dalis jų jau nutraukė savo veiklą. Tai nulėmė dirbančiųjų amžius – 8 iš jų turi per 60 metų, konkurencija – 7 apklaustieji, sveikatos būklė – 4 apklaustieji ir kt.

12 lentelė. Apklaustųjų Viešvilės verslininkų bei asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), nuomonė apie savo verslo vystymo perspektyvas

Verslo vystymo perspektyvos vertinimas	Respondentų skaičius	Respondentų skaičius %
Galvoja plėsti savo verslą	17	40
Negalvoja plėsti savo verslo	26	60
Iš viso	43	100

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad Viešvilės patentininkų veiklos sąlygos ir jų problemos kiek skiriasi nuo verslininkų. Išanalizavus tyrimo rezultatus nustatyta, kad Viešvilės gyventojų versliniam aktyvumui įtakos turi tiek individualios verslinės savybės bei įgūdžiai (verslumas), tiek ir išoriniai verslo aplinkos veiksniai. Tyrimo rezultatai parodė teigiamas dalies Viešvilės gyventojų nuostatas užsiimti nuosavu verslu. Kita vertus, ne tik individualus verslo, bet ir bendruomeninio verslo kūrimas ir vystymas veikiant kartu ir siekiant gauti didesnę pridėtinę vertę gali daug prisidėti prie verslo vystymo Viešvilės miestelyje ir visoje seniūnijoje.

Išvados

1. Viešvilės verslininkų ir asmenų, dirbančių pagal verslo liudijimus (patentus), veiklos sąlygų ir verslumo tyrimas leido įvertinti dabartinę verslo situaciją ir jo vystymo perspektyvas miestelyje bei palyginti su šalyje vykdomų tyrimų rezultatais.

2. Tyrimas parodė, kad siekiant gerinti bendrąsias SVV sąlygas Viešvilės miestelyje, kaip ir visoje Lietuvoje, svarbu atsižvelgti į smulkaus verslo atstovų interesus ir nuomones. Valstybei būtina diferencijuoti dabartinę vykdomą stambių ir smulkių įmonių mokesčių politiką. Dirbančiųjų pagal verslo liudijimus pajamos nedidelės, tačiau mokesčiai tokie patys kaip ir gaunančiųjų dideles verslo pajamas, t. y. mokesčiai nuo gaunamų pajamų dydžio ir jų sezoniškumo nepriklauso.

3. Tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos įstojimas ir integracija į Europos Sąjungą iš esmės nepaveikė vietos verslo sąlygų, nes didesnė pusė – 51 % apklaustųjų teigė, jog įstojus į Europos Sąjungą nepajutę jokie skirtumo. Tik 19 % respondentų Lietuvos įstojimą į ES vertino teigiamai. 40 % apklaustųjų teigia, kad smulkūs verslininkai gali išsilaikyti bendrojoje Europos Sąjungos rinkoje, 26 % respondentų galvoja neigiamai, o 34 % mąsto, kad sunkiai išsilaikytų, nes neišlaiko konkurencijos su stambiomis įmonėmis.

4. Apibendrinus tyrimo duomenis apie verslo situaciją Viešvilėje, nustatyta, kad: 60 % apklaustųjų mano, kad valstybės parama pradedantiems verslą yra nepakankama, trūksta valstybės paramos ir institucijų supratimo (empatijos) apie smulkųjų verslą, mokesčiai per dideli ir nesubalansuoti bei žlugdantys smulkųjų verslą, 70 % apklaustųjų įsitikinę, kad PVM sumažinimas verslo sąlygas pagerintų.

5. 55 % apklaustų smulkaus verslo atstovų mano, jog ekonominė situacija Lietuvoje smulkaus verslo požiūriu nepalanki. Individualios įmonės smulkios, verslo sąlygos, svarbiausia – mokesčiai – tokie patys kaip stambių įmonių, turinčių didelę apyvartą.

UAB „Viešvė“
vadovas Raimondas
Jasulis. Nuotr. LRT
„Gimtoji žemė“

UAB „Viešvė“ lentpjūvės viduje. Valentino Kucino nuotraukos

Ligos ir Kęsto Kuniauskų
grožio salonas kirpykla.
Valentino Kucino nuotr.

Skardininkas Pranas Kuniauskas.
Valentino Kucino nuotr.

6. Apklaustųjų nuomonė apie kredito suteikimo sąlygas SVV buvo daugiau neigiama – 42 % respondentų tvirtino, kad jos per daug sudėtingos.

7. Dauguma apklaustųjų vietos verslininkų ir patentininkų nurodė, kad didžiausius verslo sunkumus jie patiria dėl valdžios įstaigų nesupratimo (empatijos stokos), per didelės biurokratinės naštos. 47 % apklaustųjų teigė, kad jiems patiems teko patirti ne tik viešojo valdymo institucijų darbuotojų biurokratizmą, bet ir susidurti su korupcijos apraiškomis.

8. 60 % apklaustųjų savo verslo plėsti neketina ir tik susidarius palankioms sąlygoms 38 % verslą plėstų.

Literatūra

1. Adamonienė R., Šilingienė V. (2008). Lietuvos kaimo gyventojų verslumo ypatumai, *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vol. 12 (1).
2. Astromskienė A., Gargasas A. (2012). Asmeninių vertybinių savybių svarba kaimo gyventojų versliniam aktyvumui, *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, No. 1 (30).
3. Astromskienė A., Ramanauskienė J. (2011). Kaimo gyventojų verslumas: problemos ir gerinimo galimybės, *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, No. 5 (29).
4. Baležentis A., Vijjeikis J. (2010). Smulkaus ir vidutinio verslo vystymo problemos bei perspektyvos Lietuvos regionuose, *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Nr. 20 (1).
5. Bartkus E. V. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros prognozės Lietuvoje ekonominės krizės pradžioje, *Ekonomika ir vadyba*, nr. 15, 2010.
6. Garuckas R., Jatuliavičienė G. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros problemos ir perspektyvos Lietuvos regionuose, *Smulkiojo ir vidutinio verslo iššūkiai: teoriniai ir praktiniai aspektai*, mokslinės-praktinės konferencijos, įvykusios 2007 m. gegužės 10 d. Vilniaus teisės ir verslo kolegijoje, straipsnių rinkinys, 2008, Vilnius.
7. Jurbarko rajono savivaldybės Viešvilės seniūnija. Duomenys apie Viešvilės seniūnijos verslininkus ir gyventojus, dirbančius pagal verslo liudijimus (patentus), 2013.
8. Ramanauskienė J., Gargasas A. (2012). Kaimo gyventojų verslumo, kaip pasirengimo verslininkauti veiksnio, formavimas, *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vol. 32 (3).
9. Smulkusis ir vidutinis verslas. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija [interaktyvus]. Interneto prieiga: <http://www.ukmin.lt/lt/svv/> [žr. 2014 07 11].
10. Stripeikis O., Žukauskas P. Smulkaus ir vidutinio verslo aplinka Lietuvos ir ES rinkose, *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Kaunas, VDU, nr. 31, 2004.
11. Verslo statistika. Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus]. Interneto prieiga: <http://www.stat.gov.lt/> [žr. 2014 07 11].
12. Župerka A., Župerkienė E. Lietuvos pasienio regiono kaimiškųjų vietovių verslumo veiksnių tyrimas, *Regional Formation and Development Studies*, No. 1 (11), 2001.

Viešvilės seniūnijos ūkininkų veiklos ir gyvenimo sąlygos

Alvydas Aleksandravičius, Algirdas Sinkevičius

Tyrimo aktualumas ir problema. Atkūrus Nepriklausomybę, suardžius kolektyvinę žemės ūkio sistemą, šalies kaimas išgyveno gilius socialinius ekonominius pokyčius. Sovietmečiu kolektyvinis žemės ūkis garantavo darbą ir santykinai aukštą pragyvenimo lygį. Žlugus sovietų ekonomikos sistemai, kaimo gyventojai greičiau ir skaudžiau patyrė pereinamojo laikotarpio neigiamus padarinius, kurie pasireiškė dideliu pragyvenimo lygio kritimu, bedarbyste ir išaugusia socialine diferenciacija. 50 metų Lietuvos kaimiškos teritorijos buvo vystomos pagal sovietų kolektyvinio žemės ūkio modelį. Kolektyvinių ūkių išnykimas išardė pusę amžiaus kurtus socialinius ryšius ir sukūrė vietos bendruomenės gyvenimą¹.

Kaimo gyventojų gyvenimo blogėjimą lėmė dekolokalizacija bei žemės ūkio įmonių turto privatizacija, virtusi į „prichvatizaciją“. Agrarinė reforma sprendė tik žemės gražinimo, sovietmečiu sukaupto turto privatizavimo klausimus, nesirūpindama, ar atgavusieji žemę savininkai grįš gaivinti šeimos ūkio, ar jie pajėgs atkurti vienkiemius².

Likvidavus kolūkius, o jų vietoje įsikūrusioms žemės ūkio bendrovėms bankrutavus, kaime išaugo nedarbas, kartu sustiprėjo nusivylimas, girtuokliavimas, netikrumas dėl ateities, padaugėjo savižudybių. Tuometinis politinis elitas buvo arogantiškas, visuomenei neišaiškino žemės ūkio reformų būtinybės ir nepagrindė daugumos sprendimų. Tai lėmė dalies piliečių nusivylimą. Suardžius kolektyvinio žemės ūkio įmones, buvo sunaikinta ne tik dalis gamybinio turto – kaime atsirado bedarbystė, kurią lydėjo skurdas ir socialinė atskirtis.

Ūkininkų ūkių kūrimas yra reikalingas kaip svarbus žemės ūkio gamybos vystymo pagrindas, tačiau neefektyvios kolūkių sistemos išardymas šalyje padėjo ne smulkiems šeimos ūkiams suklestėti, o leido atsirasti naujai stambųjų žemvaldžių klasei³.

Reformos iniciatoriai siekė tik likviduoti sovietų žemės ūkio įmones, visiškai nesigilino į jų galimybes tapti rinkos ūkio organizacijomis, nors tuo ir buvo suinteresuota šių įmonių darbuotojų dauguma. Jų nedomino, ar buvusieji darbuotojai, neturintys žemės nuosavybės teisės, galės įsidarbinti ten, kur buvo įsikūrę, kur jų šeimos nariai mokėsi ar dirbo. Reforma griovė sovietų žemės ūkio įmones ir skurdino gyvenvietes, nepateikė būsimo kaimo vizijos. Reformatorių nedomino kaimo gyvenviečių likimas. Kai kuriose iš jų liko tik po kelias nusenusias šeimas ar vienišius. Sparčiai mažėjo įpėdinių, kurie galėtų ar norėtų grįžti gyventi į kaimą, dirbti žemės ūkyje.

¹ Mačiulytė J., Dedeire M., Prapiestienė R. Lietuvos kaimo bendruomenės ir lokalinis vystymas, *Geografija*, 2013, t. 49(1), p. 69–81.

² Poviliūnas A. Žemės ūkis – Lietuvos kaimo gyvybingumo veiksnys, *Žemės ūkio mokslai*, 2012, t. 19, nr. 3, p. 1.

³ Poviliūnas A. *Lietuvos žemės ūkio grįžimas į rinkos santykius ir ūkininkijos ekonominė raida*, Vilnius, Apostrofa, 2008, p. 427.

Radosi ir kaimo bendruomenių be ūkininkų. Neturėjusi aiškios kaimo vizijos, agrarinė reforma tapo kaimo naikinimo veiksmu⁴.

Šiame straipsnyje nagrinėjamos Viešvilės seniūnijos ūkininkų gyvenimo ir veiklos sąlygos, jų požiūris į ES ir jos paramą žemės ūkiui, nustatytos pagrindinės ūkininkų veiklos problemos. Šia tema anksčiau jokie seniūnijos ūkininkų sociologiniai tyrimai nebuvo atlikti.

Straipsnio tikslas – ištirti Viešvilės seniūnijos ūkininkų gyvenimo ir ūkininkavimo sąlygas.

Tyrimo objektas. Viešvilės seniūnijos ūkininkų gyvenimo ir veiklos sąlygos.

Tyrimo metodai. Straipsnis parengtas mokslinės literatūros, sisteminės, loginės, lyginamosios analizės, pusiau struktūruoto interviu ir anketinės apklausos metodais.

2013 m. atliktas Viešvilės seniūnijos ūkininkų gyvenimo ir veiklos sąlygų tyrimas. Apklausta 15 seniūnijos ūkininkų, iš jų 12 vyrų ir 3 moterys. Iš turinčių 2–3 ha žemės į tyrimą buvo įtraukti tik du ūkininkai, nes kiti savęs ūkininkais nelaiko. Apklausto jauniausio ūkininko amžius 40 metų, o vyriausio – 78 metai.

Raktiniai žodžiai. Ūkininkavimas, ūkininko ūkis, dekokolektivizacija, ES parama žemės ūkiui.

Tyrimo rezultatai

Sovietmečiu dabartinės Viešvilės seniūnijos teritorijoje veikusios kolektyvinės žemės ūkio įmonės, kaip Smaliniūnų TŪT mokomasis ūkis, Viešvilės žemės ūkio profesinės technikos mokyklos mokomasis ūkis, pasižymėjo vienais iš geresnių veiklos rodiklių Jurbarko rajone. Atkūrus Nepriklausomybę ir žlugus kolektyvinei ūkininkavimo sistemai, tapo nereikalinga ir buvo uždaryta čia veikusi žemės ūkio mokykla, likviduoti abu mokomieji ūkiai. Abiejų ūkių darbuotojai neteko įprasto darbo, tačiau gavo po 2 ha žemės. Vietoj panaikintų ūkių susikūrė daug labai mažų individualių ūkių, kurių dauguma – valstybės suteiktos 2 ha žemės plote, ir mažai stambesnių šeimos ūkių. Dalis žemės buvo naudojama ganykloms ir šienaujamiems plotams. Smulkieji ūkiai iš karto susidūrė su sunkumais apdirbant sodybinius sklypus, o ypač – šienaujant. Ypač tai jie pajuto panaikinus seniūnijos komunalines tarnybas. Nematydami jokios perspektyvos, jie išpardavė laikytus gyvulius ir, pasirašę sutartis pagal Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programą „Natura 2000“, Nėmuno lankas paliko paukščių apsaugai. Šiuo metu veikiantys ūkiai negali užtikrinti darbo ir pajamų didžiajai daliai vietos gyventojų. Todėl didelė dalis jų buvo priversti ieškoti darbo miestuose ir kaimyninėse šalyse, kur didesnis darbo jėgos poreikis ir didesni atlyginimai.

Dekolektivizacijos procesas neigiamai paveikė ir Viešvilės seniūnijos bendruomenės kultūrinį gyvenimą. Nutilo ilgus metus Viešvilėje veikęs choras, iširo dūdų orkestras, dramos būrelis, armoniškų ansamblis, kaimo kapela, skynę ne vienus metus laurus mėgėjų meno saviveiklos konkursuose. Tiesa, šiuos kolektyvus pakeitė miestelyje išikūrusi nauja dailės studija, vokalinis ansamblis, mokinių šokių kolektyvas, tačiau visgi daugiau buvo orientuojamasi į atvykstančius meno kolektyvus.

⁴ Poviliūnas A. Žemės ūkis – Lietuvos kaimo gyvybingumo veiksnys, *Žemės ūkio mokslai*, 2012, t. 19, nr. 3, p. 12.

Nuo seno pagrindinė seniūnijos kaimo gyventojų ūkinė veikla yra žemės ūkis. Todėl daugumai jų sunku įsivaizduoti kitokią veiklą, be žemės, be gyvulių, kasdieninių ūkio darbų. Žemdirbiai Viešvilėje ir jos apylinkėse niekada negyveno pasiturinčiai. Sovietiniais laikais veikę kolūkiai, paskui – mokomasis ūkis, dar vėliau trumpą laikotarpį egzistavusi žemės ūkio bendrovė negarantavo geresnių gyvenimo ir veiklos sąlygų, neužtikrino aukštesnių atlyginimų, todėl turtingi jie niekada nebuvo. Jei ką ir pasiekė vietos žemdirbiai, tai tik ilgu, sunkiu ir pasi-aukojamu darbu. 1989 m. buvo sudarytos sąlygos norintiems išeiti ūkininkauti pagal LTSR valstiečių ūkio įstatymą Nr. 161. Pirmieji ūkininkauti pagal Valstiečių ūkio įstatymą Viešvilės seniūnijoje pradėjo buvęs mokomojo ūkio veterinarijos felčeris Kazimiras Artiuchas, mokomojo ūkio ekonomistė Birutė Murauskienė ir mokomojo ūkio darbuotoja Irena Banaitienė.

1990 m. liepos mėn. buvo priimti LR Vyriausybės nutarimai Nr. 01411 ir Nr. 308 dėl 3 ha žemės asmeniniam ūkiui suteikimo, įforminimo ir apskaitos tvarkos. Vėliau buvo pasiūlyta šią žemę išsipirkti⁵.

Įgyvendinant agrarinę reformą ir žemės restituciją, žemė turėjo būti gra-žinama buvusiems jos savininkams, kurių čia praktiškai nebuvo. 1944 m. pab. visi jie, Mažosios Lietuvos gyventojai, vokiečių karinės vadovybės įsakymu turėjo palikti savo ūkius ir pasitraukti kartu su besitraukiančia vokiečių kariuomene. Todėl dalis atvykusiųjų į Viešvilę gyventi po Antrojo pasaulinio karo atsikėlė savo turėtas žemes iš buvusios Didžiėsios Lietuvos teritorijos.

Turimos ūkininkų žemės dydis. Siekiant susidaryti kuo išsamesnį vaizdą apie Viešvilės seniūnijos ūkininkų veiklos ir gyvenimo sąlygas, į respondentinę ūkių grupę buvo įtraukti skirtingų dydžių ūkiai. 1 lentelėje parodytas apklaustųjų Viešvilės seniūnijos ūkininkų pasiskirstymas pagal turimos žemės plotą ir žemės nuosavybės formą.

1 lentelė. **Apklaustųjų Viešvilės seniūnijos ūkininkų turimos žemės dydis ir pasiskirstymas pagal žemės nuosavybės formą**

Turimos žemės dydis, ha	Ūkių skaičius pagal turimos žemės nuosavybės formą	
	Nuosava žemė	Nuomojama žemė
Iki 3 ha	2	-
3–10	2	3
11–20	3	3
21–30	4	2
31–40	1	1
41–50	-	-
51–60	1	1
61 ha ir daugiau	1	1
Iš viso	14	11

Turimos žemės plotas lemia ūkininkavimo sąlygas, ūkyje pagaminamos produkcijos konkurencingumą, pajamų ir pelno dydį, apsirūpinimą technika ir kitomis gamybos priemonėmis. Po 1990 m. Lietuvoje atlikto žemės grąžinimo buvusiems savininkams atsirado daug

⁵ Aleknavičius P. *Žemės santykių pertvarkymas Lietuvos kaime 1989–2008 metais*, Vilnius, Jandrija, 2008, p. 447.

ūkių, turinčių 2–3 ha žemės (Smaliniūnų žemės ūkio mechanizacijos technikumui ir Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomųjų ūkių darbuotojams buvo skirta tik po 2 ha žemės – red. pastaba). Ne išimtis ir Viešvilės seniūnija, vietos gyventojai daugiausia turi nedidelius žemės plotus. Smulkūs, iki 2 ha dydžio ūkiai, kurių daug susikūrė ir Viešvilės seniūnijoje, negalėjo gauti pakankamai pajamų, iš kurių būtų galima įsigyti naujos technikos šienavimui, atlaikyti konkurenciją. Todėl vietos gyventojai, kritus pieno supirkimo ir augant kuro kainoms, palaiapsniui išnaikino laikytas karves, o kai kurie iš viso likvidavo savo ūkius. Nemuno lankose iki atgaunant Nepriklausomybę ganydavosi iki 850 mokomojo ūkio ir gyventojų raguočių, o pastaruoju metu jų suskaičiuojame šiek tiek daugiau kaip 60.

Nustojus supirkti pieną iš laikančiųjų po 1–2 karves, kritus jo supirkimo kainoms, gyventojai jas likvidavo ir nustojo ūkininkauti, kadangi žemės Viešvilės seniūnijoje nederlingos, augalininkystėje verstis nuostolinga.

Iš trijų pirmųjų Viešvilės ūkininkų, pradėjusių ūkininkauti pagal Valstiečių ūkio įstatymą, tyrimo metu buvo likę tik vienas. Kiti metė ūkininkavimą dėl įvairių priežasčių. Vienas nustojo ūkininkauti sunkiai susirgus žmonai, nes gydymui neužteko iš ūkio gautų pajamų, teko pamažu išparduoti visus gyvulius. Matydami patirtus tėvų sunkumus, vaikai perimti turėjo ūkio nenorėjo. Antroji ūkininkė perrašė savo ūkį anūkui. Ūkininkauja trečioji šeima, besiverčianti pienine galvijininkyste.

Didžiausias ūkininkas turi 300 ha nuosavos žemės Smaliniūnų ir Viešvilės seniūnijose ir verčiasi mėšine galvijininkyste. Jo ūkis ekologinis, tačiau ekologiškos mėšos supirkimo kainos beveik nesiskiria nuo įprastinės (kaina aukštesnė tik 10 ct už kg), tad ūkininkas teigia neįsivaizduojantis ekologinio ūkininkavimo palaikymo.

Kita ūkininkų šeima turi 53 ha nuosavos žemės ir verčiasi pienine galvijininkyste. Vienu iš sunkumų jie paminėjo tai, kad buvo pradžioje sunku įsigyti žemės. Prisiminė, kaip klastoja pieno tyrimus pieno supirkėjai, taip padarydami ūkininkams nemažai nuostolių.

Trys seniūnijos ūkininkai valdo 31–40 ha žemės. Vieno iš jų atsiimta žemė yra gretimame rajone, tad ją nuomoja, antrasis užsiima triušininkyste – dalis žemės nuomojama. Trečioji šeima atsiėmė žemę ir dalį miško, vertėsi pienine galvijininkyste, žirgininkyste. Tačiau pablogėjus sveikatai, perdavė savo ūkį vaikams. Dar vieni ūkininkai vertėsi pienine galvijininkyste, dėl amžiaus ir žemų supirkimo kainų sumažino karvių skaičių, o vėliau ūkį perdavė vaikams.

Visi ūkininkai nurodė prieš pradėdami ūkininkauti gyvenę čia pat – Viešvilėje. Ūkininkauja daugiausia vietos gyventojai, kurie neturi kito veiklos pasirinkimo. Tačiau jų vaikai, matydami patiriamus sunkumus, dažnai renkasi kitus gyvenimo kelius. Daugumai ūkininkų turimos žemės nepakanka, todėl 10 ūkininkų papildomai ją dar ir nuomojasi. Dauguma apklaustųjų nurodė, kad turima žemė menkos kokybės, verstis augalininkyste nuostolinga, o užsiimant gyvulininkyste – per žemos produkcijos supirkimo kainos, lyginant su reikalingos įsigyti technikos, trąšų ir kuro kainomis.

Ūkio veiklos kryptys. Dauguma apklaustųjų svarbiausia savo ūkio veiklos šaka nurodė gyvulininkystę, tačiau lygindami derlingumą gretimuose rajonuose, gavę geros žemės, mielai rinktųsi mažiau darbo sąnaudų reikalaujančią augalininkystę.

Kiekvienas ūkininkas pats apsisprendžia, kokia ūkinės veiklos rūšimi jam geriausia užsiimti. Pagal tai, kokios jis turi technikos, kokia darbo jėga gali padėti jo šeimos nariai, jis apsisprendžia, ar geriau užsiimti augalininkyste, ar pasukti gyvulininkystės kryptimi. Reikia pažymėti, kad dar daugelis ūkininkaujančiųjų Viešvilės seniūnijoje laikosi tradicinio – mišraus ūkininkavimo, mažoka specializacijos kuria nors kryptimi. Viena ūkininkų šeima specializuojasi bitininkystėje. Šeima turi 4 ha ir dar tiek pat žemės nuomoja. Antrasis ūkis vertėsi augalininkyste, tačiau turto nesusikrovė – maži derliai, žemos grūdų supirkimo kainos. Pastaruoju metu užsiima triušininkyste, tačiau nurodė laukiančius sunkumus: niekas nesuperka triušių kailiukų – ne taip, kaip sovietiniais laikais, – juos tenka sunaikinti, norint realizuoti mėsa, laukia keliami dideli sanitariniai reikalavimai, o tam reikalingi dideli kapitaliniai įdėjimai.

Viešvilės seniūnijoje žemės ūkio veiklos pasirinkimą apriboja tai, kad čia žemės nenašios. Po paskutinio ledynmečio buvusio prieledyninio ežero vietoje nusėdęs vietomis iki keliolikos metrų smėlio sluoksniš. Paviršiuje derlingo dirvožemio beveik nėra – žemės ūkio kultūros dera tik dirvai pakankamai davus trąšų, kurių kainos retam įmanomos. Nuo seno galima džiaugtis derlingomis užliejamomis Nemuno lankomis. Dar prieš atgaunant Nepriklausomybę, jos buvo sukultūrintos, įrengta dirbtinio laistymo sistema, kuri tapo nereikalinga ir sunaikinta.

Daugumos ūkininkų ūkiuose dirba tik jų šeimų nariai. Nuolatiniam darbui nesamdo nė vienas iš apklaustų ūkininkų, išskyrus 1–2 pagalbininkus sezoniniams ūkio darbams. Daugumos turimų ūkių gaunamos pajamos neleidžia įsigyti naujos technikos, kurios kainos jiems „ne pagal kišenę“. Dalis naudojami sena technika, todėl daug lėšų tenka skirti jos remontui. Neturintys technikos turi kaip išmanydami suktis, kad laiku spėtų pasidaryti reikiamus darbus. Keturi apklaustieji ūkininkai savos technikos neturi, šeši ją apsirūpinę, tačiau technika sena, reikia atnaujinti, o tam gaunamų iš ūkio pajamų nepakanka. Keturi ūkininkai nurodė technika apsirūpinę pakankamai. Tai turintys daugiau žemės žmonės, tačiau teikiama valstybės parama įgyti technikai jie nesinaudojo, nurodė, kad bijo turėti reikalų su bankais.

Likvidavus Viešvilės ž. ū. bendrovę ir Viešvilės seniūnijos komunalinę tarnybą, be žolės pjovimo technikos likę smulkieji 2 ha žemės savininkai pagal gaunamas mažas pajamas nebeteko galimybės šienauti. Jie turėjo kaip išmanydami suktis, kad spėtų laiku nusišienauti. Vietos ūkininkai, patys nepakankamai turėję technikos, mažai kam spėdavo padėti. Neišvengiamai kilo tokių paslaugų kainos. Todėl palaiptis didžioji dalis smulkiųjų ūkininkų žemės ūkio veiklą nutraukė – dabar naudojami gaunamomis socialinėmis pašalpomis.

Iki pradėdant ūkininkauti, kaip nurodė apklaustieji, visi jie dirbo įvairiose miestelio įstaigose ir organizacijose: mokyklose, mokomajame ūkyje, vaikų namuose, seniūnijoje ir kt.

Ūkininkų ūkio sodybos įsigijimo būdai. Dauguma seniūnijos ūkininkų gyvena savo turėtose ar paveldėtose iš tėvų sodybose (žr. 2 lentelę). Naujus trobesius statėsi šešios ūkininkaujančiųjų šeimos, kitos dalinai atsistatė turėtas senąsias sodybas.

2 lentelė. Viešvilės seniūnijos ūkininkų ūkio sodybos įsigijimo būdai

Ūkio sodybos įsigijimo būdas	Atsakusių ūkininkų skaičius
Paveldėta sena ūkio sodyba	8
Pirkta ūkio sodyba	2
Naujai statyta ūkio sodyba	5
Iš viso	15

Dauguma seniūnijos ūkininkų gyvena senose sodybose. Dalis jų prie senų sodybų turi pasistatę naujų, jų ūkiui reikalingų pastatų. Du ūkininkai šeimos sodybas įsigijo. Penkios šeimos teigė pasistatę naujas sodybas, tinkamas ūkininkauti. Lėšos ūkio sodybos statybai daugiausia turimos savo ir tėvų bei artimųjų santaupos. Banko paskolomis trobesių statybai naudotasi labai mažai. Teikiamomis banko paskolomis naudojosi tik viena ūkininkų šeima, bet, kaip pabrėžė paėmusioji paskolą, skubėjo tuojau pat ją gražinti. Antroji didelį žemės plotą turinti šeima teigė pabandžiusi banko paskola pasinaudoti, tačiau jiems gauti paskolos nebuvo įmanoma. 13 ūkininkaujančiųjų banko paskolų imti visai nė nebandė. Gaunamos iš ūkinės veiklos pajamos buvo menkos, todėl jautė, kad gali nebūti iš ko tų paskolų atiduoti.

Ūkininkavimo veiklos pelningumas. Kalbant su vietos ūkininkais, paaiškėjo, kad daugelis iš jų rinktųsi augalininkystę. Ūkininkai, bendraudami su kitų rajonų ūkininkais, žino apie ten gaunamus gerus javų derlius ir augalininkystės šakos pelningumą. Tačiau Viešvilės smėlynuose be gero ir brangaus tręšimo, herbicidų naudojimo apie augalininkystės pelningumą galima tik pasvajoti. Apklausti ūkininkai apie ūkio pelningumą galėjo pasakyti: trys ūkininkų šeimos priskyrė savo ūkius prie pelningų; dešimt ūkininkų šeimų priskyrė savo ūkius prie vidutiniškai pelningų; du ūkininkai priskyrė savo ūkius prie nuostolingų.

Apklaustos metu bandyta išsiaiškinti pelningiausias vietos ūkininkų veiklos sritis. Apklaustų ūkininkų nuomonė pasiskirstė taip:

- augalininkystė nėra pelninga – buvo 1 ūkis;
- pieninė galvijininkystė pelninga – 9 ūkiai;
- mėsinė galvijininkystė pelninga – 2 ūkiai;
- kiaulininkystė nėra pelninga – buvo 1 ūkis;
- triušininkystė pelninga – 1 ūkis;
- avininkystė nėra pelninga;
- bitininkystė pelninga – 1 ūkis.

Pagal žemės ūkio produkcijos realizavimą apklausti ūkininkai pasiskirstė taip:

- parduoda – 9 ūkiai;
- suvartoja savo reikmėms – 5 ūkiai;
- viena ūkininkė apklaustos metu negamino ir nebepardavė produkcijos, nors anksčiau pardavinėjo pieną.

Ūkininkų gyvenimo sąlygų įstojus į Europos Sąjungą ir ES paramos vertinimas. Apie stojimą į ES dauguma ūkininkaujančiųjų laikosi nuomonės, kad įstojus į Europos Sąjungą jiems nemažai padeda iš ES gaunamos išmokos.

Ūkininkų nuomonė apie gyvenimo sąlygas įstojus į Europos Sąjungą:

- pagerėjo – 8 ūkininkai;
- pablogėjo – 1 ūkininkas;
- sunku nuspręsti – 6 ūkininkai.

Dėl žemės pardavimo užsieniečiams ūkininkų nuomonė pasiskirstė taip:

- už žemės pardavimą užsieniečiams – 2 ūkininkai;
- prieš žemės pardavimą užsieniečiams – 13 ūkininkų.

Pastaraisiais metais ūkininkauti sunku. Neaiški tolimesnė situacija. Ūkininkas užsiveisė serbentų, po kelerių metų paaiškėjo, kad jų nereikia, pradėjo parduoti pieną – reikalingos kvotos, nepakeliami reikalavimai, smulkiesiems žemos supirkimo kainos arba visai nenori jo priimti, pradėjo auginti triušius – niekam nereikalingi kailiukai ir pan. Ūkininkaujantiems taikomos griežtos rinkos sąlygos, kurios neretai yra jiems neįveikiamos. Pagrindinės kliūtys – didelės degalų, žemos supirkimo kainos, sunki produkcijos realizacija, per brangi technika, valstybės parama pasinaudoti sunku.

Nemažas diskusijas kėlė klausimas, ar reikėjo išardyti kolektyvinio žemės ūkio sistemą:

- reikėjo išardyti – 2 ūkininkai;
- nereikėjo išardyti – 6 ūkininkai;
- galėjo konkuruoti abi ūkio sistemos – 7 ūkininkai.

Dauguma apklaustųjų mano, kad nereikėjo išardyti kolektyvinės žemės ūkio sistemos, o ją paversti kooperatine, kaip kad padarė kitos šalys. Dauguma pasisakė už tai, kad būtų skiriama daugiau valstybės paramos. Didesnė dalis ūkininkų nusivylę nesubalansuotomis žemės ūkio produkcijos pirkimo ir pardavimo kainomis.

Ūkininkų gyvenimo lygio vertinimas. 3 lentelėje parodytas Viešvilės seniūnijos ūkininkų gyvenimo lygio subjektyvus vertinimas pagal socialinius sluoksnius.

3 lentelė. Viešvilės seniūnijos ūkininkų gyvenimo lygio subjektyvus vertinimas pagal socialinius sluoksnius

Socialinis sluoksnis	Atsakiusių ūkininkų skaičius
Turtingi	0
Pasiturintys	2
Vidutiniokai	9
Neturtingi, vargstantys	2
Nepriskiriantys savęs jokiam soc. sluoksniui	2
Iš viso	15

Kalbantis su ūkininkais nepavyko aiškiai nustatyti ribų, nuo kada galima save laikyti turtingu, pasiturinčiu ar skurdžiumi. Daugelis iš jų save priskirtų prie vidutinių, du savęs nepriskirtų jokiam socialiniam sluoksniui, dvi ūkininkų šeimos – prie neturtingų, net vargstančių. Daugiausia ūkininkai pabrėžė, kad per visus savo ūkininkavimo metus nepraturtėjo, vos suduria galus. Dirba sunkiai, pelno kaip ir nėra – jų pagamintos produkcijos supirkimo kainos mažos, nors prekyboje – didelės. Pelną pasiima perdirbėjai ir prekybininkai, kurie neskursta. Taigi vietos ūkininkai ir jų šeimos gyvena gana sunkiai. Iš ketvirtoje lentelėje pateiktų

apklausos duomenų matyti, kad dauguma ūkininkų norėtų, kad vaikai ar anūkai tęstų jų pradėtus darbus, bet nebenori, kad vaikai taip pat vargtų kaip ir jie.

4 lentelė. Ūkininkavimo perspektyvos Viešvilės seniūnijoje

Ūkininko ūkio ateities vizija	Atsakiusių ūkininkų skaičius
1. Manau plėsti ūkį	6
2. Norėčiau, kad ūkininkautų vaikai ar anūkai	5
3. Noriu mesti, nusprendžiau atsisakyti ūkininkavimo	4
Iš viso	15

Dalis apklaustų ūkininkų planuoja mesti ūkininkavimą, nors ir neturi kito pragyvenimo šaltinio. Apibendrinant Viešvilės seniūnijos ūkininkų apklausą matyti, kad dirbantys prastose žemėse ūkininkai turi būti daugiau remiami, nes priešingu atveju ūkininkavimas tokiose žemėse neturi perspektyvų. Vaikai, matydami ūkininkaujančių tėvų patiriamus sunkumus, išvažiuoja svetur.

Išvados

1. Žlugus kolektyviniam žemės ūkio modeliui, Viešvilės seniūnijos bendruomenė patyrė didelius pokyčius. Buvo išardytas kolektyvinis ūkis, sugriauti prieš pat Nepriklausomybės atgavimą pastatyti nauji gyvulininkystės fermų pastatai, žemės ūkio technikos kiemas. Neturėdami savos technikos, nuolatinio darbo, buvę ūkio dirbantieji liko nuskurdinti. Dalis jų, ypač jaunimas, išbėgiojo, ieškodami darbo kitose ES valstybėse.

2. Išdalinti 2 ha nederlingos žemės sklypai negalėjo duoti pajamų, reikalingų minimaliems šeimos ūkio poreikiams. Visgi dalis bando ūkininkauti, nuomoja paliktas žemes Nemuno lankose.

3. Daugumos apklaustų ūkininkų nuomone, gyvenimo sąlygos įstojus į Europos Sąjungą pagerėjo, tačiau buvo ir tokių, kuriems gyvenimo sąlygos pablogėjo. Visgi nemaža dalis ūkininkaujančiųjų nepajuto skirtumo ir negalėjo aiškiai atsakyti į šį klausimą.

4. Vertinant Viešvilės ūkininkų perspektyvas, nustatyta, kad dauguma apklaustų ūkininkų linkę ir toliau ūkininkauti patys arba perleisti ūkį vaikams ar anūkams, tik jiems reikalinga parama palengvinant ūkininkavimo sąlygas. Visgi dalis apklaustų ūkininkų, negaudami jokio pelno, planuoja sulaukę pensinio amžiaus iš viso mesti ūkininkavimą, nors ir neturi kito pragyvenimo šaltinio.

Literatūra

1. Aleknavičius P. *Žemės santykių pertvarkymas Lietuvos kaime 1989–2008 metais*, Vilnius, Jandrija, 2008.
2. *Kaimas lūžio metais: Lietuvos žemdirbių sąjūdžio idėjų ir veiksmų dvidešimtmetis* (medžiaga agrarinės pertvarkos istorijai), sud. M. Treinys, Kaunas, Spalvų kraitė, 2008.
3. Mačiulytė J., Dedeire M., Prapiestienė R. Lietuvos kaimo bendruomenės ir lokalinis vystymas, *Geografija*, 2013, t. 49(1), p. 69–81.
4. Poviliūnas A. *Lietuvos žemės ūkio grįžimas į rinkos santykius ir ūkininkijos ekonominė raida*, Vilnius, Apostrofa, 2008.
5. Poviliūnas A. Žemės ūkis – Lietuvos kaimo gyvybingumo veiksnys, *Žemės ūkio mokslai*, 2012, t. 19, nr. 3, p. 3–13.

Priedas

VIEŠVILĖS SENIŪNIJOS ŪKININKŲ APKLAUSOS ANKETA

Pavardė, vardas, gimimo metai, išsilavinimas

1. Ką girdėjote apie Kaimo plėtros programą?
2. Problemos, su kuriomis susiduriate ūkininkaudamas. Ar ko nors pritrūksta?
3. Ar turite technikos pakankamai?
4. Ką laikote pagrindiniu savo ūkininkavimu veiksnium? Ką laikote savo sėkmės garantu?
5. Ar pritariate žemės pardavimui užsienio piliečiams?
6. Kiek turite, dirbate žemės?
7. Ar Jūsų žemė atsiimta nuosavybė, pirktą, nuomojama?
8. Koks jūsų amžius?
9. Ar norėtumėte, kad jūsų vaikai ūkininkautų?
10. Kaip žiūrite į Europos Sąjungą?
11. Kitų šalių ūkininkai skundžiasi ES, streikuoja...
12. Ar yra aplinkui ūkininkas, kuriam sektųsi ūkininkauti?
13. Ar turite vaikų, kurie norėtų ž. ū. specialybės?
14. Ar bandėte pasinaudoti banko paskola?
15. Kokiam sluoksniui save priskirate, turtingų ar pasiturinčiųjų?
16. Ar pakanka žemės?
17. Ar esate patenkinti kaip ūkininkai?
18. Ko reikia, kad sėkmingai galėtumėte ūkininkauti?
19. Kaip žiūrite į Kaimo plėtros programą (parama kaimui)?
20. Ar reikėjo sugriauti kolektyvinio žemės ūkio sistemą?
21. Ar negalvojate keisti ūkio krypties?
22. Kaip gali atsiliepti jūsų ūkiui stojimas į ES?
23. Už ką gaunamos jūsų ūkio pagrindinės pajamos?
24. Kas skaudina ž. ū. srityje?
25. Ar negalvojate kooperuotis?
26. Ar galima atgaivinti žemės ūkį?
27. Ar yra aplink ūkininkaujančio jaunimo?
26. Kada buvo geriau, ar iki pradėdant ūkininkauti, ar dabar?
27. Kiek metų ūkininkaujate?
28. Kada pradėjote ūkininkauti?
29. Ar smulkūs ūkiai gali išsilaikyti įstojus į ES?
30. Ar pradėdant ūkininkauti atvykote iš miesto, ar gyvenote kaime?
31. Ar vedate šeimos ūkį, ar samdote darbininkus?
32. Ar sodyba sena, ar pradėjęs ūkininkauti statėte naujus trobesius?
33. Kokia veiklos sritis pelningesnė, augalininkystė, gyvulininkystė?
34. Kur realizuojate pagamintą produkciją?

Seniūnijos savivaldos atkūrimo problema

Vidmantas Daugirdas, Algirdas Sinkevičius

Anotacija. Straipsnyje keliama seniūnijos savivaldos atkūrimo problema, trumpai aptariama valsčiaus ir seniūnijos savivaldos raida Mažōjoje Lietuvojē ir Klaipėdos krašte. Taip pat apžvelgiami seniūnijos savivaldos atkūrimo poreikis ir galimybės. Konstatuojama, kad dabar seniūno ir seniūnaičio galimybės užtikrinti vietos bendruomeniū savarankiškumą yra nedidelės, siūloma stiprinti seniūniū savivaldā arba sukurti pajėgesniū žemesnio lygmens teritorijos administraciniū vienetū (valsčių) tinklā savivaldybēse arba jas suskaidant. Tuo siekiama paskatinti ir paremti Viešvilės gyventojū didesnės savivaldos siekius.

Raktiniai žodžiai: vietos savivalda, valsčius, seniūnija, seniūnas, seniūnaitis, Mažōji Lietuvā, Klaipėdos kraštas.

Įvadas

Šio straipsnio tikslas – atkreipti Viešvilės seniūnijos gyventojū ir kitū Lietuvos seniūniū dėmesį į vietos bendruomeniū savivaldos reikšmę ir prasmę Lietuvos valstybėje ir visuomenėje. Vienas iš būtinū demokratinės valstybės atributū yra išplėtotā vietos savivalda. Etimologiškai žodis *savivalda* reiškia teisę savarankiškai tvarkytis pagal įstatymus¹. Lietuvos Vietos savivaldos įstatyme nurodomā, kad „vietos savivalda – tai valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės – teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus per administracinio vieneto nuolatiniū gyventojū tiesiogiai išrinktū atstovū savivaldybės tarybā bei jos sudarytas vykdomąsias institucijas“². Lietuvos respublikos Konstitucijoje (X skirsnis) teigiama, kad: „Savivaldos teisė laiduojama įstatymo numatytiems valstybės teritorijos administraciniams vienetams. Ji įgyvendinama per atitinkamas savivaldybiū tarybas“³.

Europos vietos savivaldos chartijoje teigiama (3 straipsnis): „Vietos savivalda reiškia, kad vietinės valdžios organai įstatymū nustatytose ribose turi teisę ir gebėjimą tvarkyti ir valdyti pagrindinę viešūjų reikalū dalį, už tai prisiimdami visā atsakomybę ir vadovaudamiesi vietos gyventojū interesais“⁴. Taip pat Chartija akcentuoja subsidiarumo principā, pagal kurį sprendimai turētū būti priimami arčiausiai piliečių esančiose institucijose ir įpareigoja Chartiją ratifikavusias šalis užtikrinti teisinį pagrindā, kad savivalda turētū galimybes apginti savo galiū naudojimą prieš centriniū valdžiū kišimąsi⁵.

Vietos savivaldos esmę bandyta išsiaiškinti dar XVIII–XIX a. Viena iš pirmū savivaldos prigimtį aiškinusių

¹ Novikovas A. Vietos savivaldos esmė ir socialinė paskirtis visuomenėje, *Jurisprudencija*, Vilnius, 2005, t. 77 (69), p. 58–64.

² Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, *Valstybės žinios*, Vilnius, 1994 07 20, Nr. 55-1049.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Vilnius, 1992 [žiūrėta: 2017 04 19, prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.html>].

⁴ Europos vietos savivaldos chartija, Strasbūras, 1985 [žiūrėta: 2017 04 19, prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.48874>].

⁵ Palubinskas A. Savivalda – po centrinės valdžios galios padu, *lrytas.lt*, 2006 [žiūrėta: 2017 04 19, prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/?id=116583849711635977465view=4>].

teorijų – laisvos bendruomenės teorija. Jos kūrėjai ir pasekėjai – Prancūzijos ir Belgijos teisininkai (Turo, Tokvilis, Russo, Herbertas, Arensas ir kt.) teigė, jog bendruomenių teisė savarankiškai tvarkyti savo reikalus yra prigimtinė ir neatimama, nes bendruomenė susidarė anksčiau nei valstybė, todėl gerbti bendruomenės savivaldos laisves privalu. Pagal tai bendruomenė centrinės valdžios atžvilgiu turi savarankiškumo ir nepriklausomumo teisę, be to, valstybė bendruomenės nesukuria, o tik ją pripažįsta⁶. Dabar teisės mokslas savivaldą aiškina kaip savarankišką organizacijos funkcionavimą, užtikrinamą jos narių priimtais valdymo sprendimais ir normomis, susijusiomis su jos gyvavimu, visiems bendrų klausimų sprendimu⁷. Vietos savivalda yra tarpininkė tarp valstybės ir piliečių, per kurią piliečiai gali kontroliuoti, kaip valstybė gina jų interesus.

Valsčiaus ir seniūnijos savivaldos Mažajoje Lietuvoje raida

1525 m. įsteigta Prūsijos valstybė buvo suskirstyta į naujus teritorijos administracinius vienetus. Komtūrijos pertvarkytos į didžiuosius valsčius (vok. – *Hauptamt*), kuriuose sudaryti mažesni valsčiai arba tiesiog – valsčiai (*Amt*)⁸. Vokietijos archyvuose išlikusiais 1539–1540 m. Turkų mokesčių duomenimis, didysis Ragainės valsčius buvo suskirstytas į keturias dalis: pakamorės Budrus (14 kaimų), pakamorės Butkus (19 kaimų), pakamorės Jennis (5 kaimai), dykros (*Wildnis*) (12–13 kaimų). Viešvilė įėjo į pakamorės Butkus valdomą teritoriją, kurios centras buvo Eisuliuosė (*Eiseln, Ober Eißeln*), prie pat Ragainės⁹.

1722 m. didieji valsčiai buvo padalinti į „vokiškus“ ir „lietuviškus“, įsteigiant atskirus domenų rūmus: Karaliaučiuje – vokiškiems, Tilžėje – lietuviškiems valsčiams. Viešvilė tarp kitų 19 kaimų atiteko lietuviškajam Kasikėnų (Kazikėnų) valsčiui (*Amt Kassigkehmen*). Visos valsčiaus teritorijoje buvusios laisvosios bendruomenės buvo valdomos iš Kasikėnų dvaro¹⁰. 1752 m. sukurti Lietuvos ir Rytprūsių departamentai, padalinti į 10 sričių. Vietoje didžiųjų valsčių sudarytos apskritys – kreisai (*Kreis*). Įsrutiės sritį sudarė Įsruties, Ragainės, Tilžės ir Klaipėdos kreisai¹¹. Viešvilės administracinis statusas nepasikeitė.

1815–1818 m. sudarytos Karaliaučiaus ir Gumbinės apygardos. Kasikėnų valsčius, kartu ir Viešvilė, įėjo į Gumbinės apygardos Ragainės apskritį (*Landkreis Ragnit*). Buvo įkurta apskrities vir-

⁶ Велихов Л. А. *Основы городского хозяйства*, Москва, 1928, с. 236.

⁷ Графский В. Г., Ефремова Н. Н. и др. *Институты самоуправления: историко-правовые исследования*, Москва, 1995, с. 5.

⁸ Matulevičius A. Administracinis teritorinis suskirstymas, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. I, p. 31; Hauptamt Ragnit, *wiki-de.genealogy.net*, 2015 [žiūrėta: 2017 05 23, prieiga per internetą: http://wiki-de.genealogy.net/Hauptamt_Ragnit].

⁹ Elertas D. XVI a. pirmos pusės Klaipėdos valsčiaus dvarai Sambijos srities socialinės struktūros kontekste, *Žemaitijos ir Klaipėdos krašto dvarų bruožai*, Vilnius, 2010 [žiūrėta: 2017 05 08, prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=71315p_d=945665p_k=1oturku]; Sinkevičius A. Viešvilės kaimo ir parapijos kūrimosi prielaidos [parengta pagal D. Elerto paskaitą], *Mūsų laikas*, Jurbarkas, 2014 [žiūrėta: 2017 05 07, prieiga per internetą: <http://www.musu laikas.lt/naujiena/kultura-ir-istorija/viesviles-kaimo-ir-parapijos-kurimosi-prielaidos>].

¹⁰ Pėteraitis V., Purvinas M. Kasikėnai, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2003, t. II, p. 21–22; Amt Kassigkehmen, *wiki-de.genealogy.net*, 2010 [žiūrėta: 2017 05 23, prieiga per internetą: http://wiki-de.genealogy.net/Amt_Kassigkehmen].

¹¹ Hauptamt Ragnit, *wiki-de.genealogy.net*, 2015 [žiūrėta: 2017 05 23, prieiga per internetą: http://wiki-de.genealogy.net/Hauptamt_Ragnit].

šininko (*Landrat*) institucija. 1872 m. administravimo tvarką nustatė įstatymas: buvo renkamas apskrities seimelis, kuris savo ruožtu rinko apskrities viršininką ir valdybą. Apskritis atliko dabartinių mūsų savivaldybių funkcijas. Apskrities seimelis rinkdavosi 2–3 kartus per metus, išklausydavo valsčių viršaičių metines ataskaitas, tvirtindavo ateinančių metų biudžetą. Apskirtyje buvo sudaromos pramonės ir prekybos, žemės ūkio, mokesčių, švietimo ir kitos komisijos, kurios kontroliavo valsčių ir kaimų administravimą, prievolių atlikimą, mokesčių surinkimą, organizavo viešuosius darbus. 1874 m. Kasikėnų valsčius buvo padalintas: nauji valsčių centrai įkurti Smaliniūkuose ir Viešvilėje¹².

1918–1940 m. Lietuvos Respublikoje veikė trijų rūšių vietos savivaldos institucijos: valsčiai, miestai ir apskritys. 1918 m. gruodžio 17 d. Lietuvos vidaus reikalų ministerija paskelbė aplinkraštį Nr. 1 „*Dėl savivaldybių Lietuvoje*“, kuriuo sunorminti savivaldybių organizavimo principai, jų struktūra, nustatytos kompetencijų ribos. 1919 m. spalio 10 d. buvo priimtas Lietuvos savivaldybių įstatymas, kuriame nurodyta, jog mūsų valstybėje yra valsčių, apskričių ir miestų savivaldybės. Miesteliai, turėję daugiau kaip 3 tūkst. gyventojų, gavo valsčių teises, o daugiau kaip 10 tūkst. – apskričių teises. Valsčių anuomet sudarė keliolika seniūnijų. Seniūnijos buvo žemiausias teritorijos administracinio suskirstymo lygmuo, bet neturėjo savivaldos. Žemiausia savivaldos grandis pagal įstatymą vis dėlto buvo valsčius. 1929 m. rugsėjo 7 d. buvo priimtas antrasis savivaldybių įstatymas, kuriame savivaldos pagrindu buvo įteisintos seniūnijos, bet jos šį statusą išlaikė neilgai, tik iki 1931 m., kai vėl tapo tik valsčių padaliniais¹³. Valsčiaus gyventojai valsčiaus tarybą rinko tiesiogiai: iki 1929 m. – pagal proporcinę rinkimų sistemą, o vėliau atstovus į tarybą rinko piliečiai seniūnijų sueigose, kurios nuo 1931 m. vadinamos krivūlėmis. Tarybos pirmininką, pavaduotoją, viršaitį, jo padėjėją, išdininką (pastarieji trys sudarė valdybą), trijų narių revizijos komisiją rinko taryba. Nuo 1929 m. tarybos nariai rinko tik viršaitį ir jo pavaduotoją¹⁴.

1923 m. Lietuvai prisijungus Klaipėdos kraštą, jam 1924 m. suteikta plati autonomija, išliko vokiška vietos administracijos ir savivaldybių sistema, liko galioti dar XIX a. pab. priimti Vokietijos įstatymai: Kaimų sutvarkymo įstatymas (1881), Apskričių administravimo įstatymas (1872) ir Žemės administravimo įstatymas (1883)¹⁵. Lietuvos valdžia negalėjo kištis į Klaipėdos krašto savivaldybių reikalus. Taigi, vienoje valstybėje veikė dvi skirtingos vietos savivaldybių sistemos, tačiau pradėjo galioti nauji, 1924 m. išleisti, Kaimų tarybų ir Apskričių seimelių rinkimų įstatymai¹⁶.

¹²Elertas D. XVI a. pirmos pusės Klaipėdos valsčiaus dvarai Sambijos srities socialinės struktūros kontekste, *Žemaitijos ir Klaipėdos krašto dvarų bruožai*, Vilnius, 2010 [žiūrėta: 2017 05 08, prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=71315p_d=945665p_k=1oturku].

¹³Daugirdas V. *Lietuvos teritorinio administracinio suskirstymo istorinė geografinė analizė* [daktaro disertacija], Vilniaus universitetas, 1997, p. 161.

¹⁴Vietos savivaldybės įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Kaunas, 1929, rugs. 7, p. 1–3; Vietos savivaldybės įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Kaunas, 1931, geg. 2, p. 1–21.

¹⁵Valiušaitis V. Kodėl praradome Klaipėdos kraštą 1939-aisiais?, *delfi.lt*, 2011 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vvaliusaitis-kodel-praradome-klaipedos-krasta-1939-aisiais-i.d?id=49168488>].

¹⁶Lazauskienė A. Vietos savivaldybių specifika Klaipėdos krašte, *Tiltai*, 2005, Nr. 29, p. 147 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367154576281/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>].

Mažiausias administracinis vienetas visame Klaipėdos krašte buvo kaimas, jo bendruomenė, seniūnija (*Gemeinde*). Sulaukę 21 metų ir įgiję pasą, gyventojai turėjo teisę slaptu balsavimu trejiems metams rinkti ne mažiau kaip šešis delegatus į kaimo tarybą, kuri rinko valdybą. Buvo nustatyta ir atstovavimo proporcija – vienas tarybos narys atstovavo 300 gyventojų, tačiau į tarybą negalėjo būti renkama daugiau kaip 40 narių. Valdybą sudarė seniūnas, du pavaduotojai ir kasininkas. Valdybos nariai buvo garbės valdininkai – jiems atlyginimo nemokėjo. Lėšos iš kaimo kasos buvo skiriamos konkreitiems darbams, bet ne skatinimui. Kaimo taryba ir valdyba nustatydavo biudžetą, mokesčių dydį, lėšas kelių priežiūrai, mokyklai, vargšams šelpti ir pan. Seniūnai buvo pavaldūs valsčiaus viršaičiui¹⁷. Panašias savivaldos teises turėjo ir didesni dvarai, tik dvarininkas pats būdavo seniūnas, pats skyrė savo pavaduotoją, kurį tvirtino apskrities viršininkas¹⁸.

Lietuvoje dažnai pasitaikantį Klaipėdos krašto seniūnijos ir valsčiaus statuso painiojimą gerai išaiškino A. Lazauskienė savo straipsnyje „Vietos savivaldybių specifika Klaipėdos krašte“¹⁹. Iš tiesų valsčius (*Amtsbezirk*) Klaipėdos krašte savivaldos neturėjo, nebuvo jame ir gyventojams atstovaujančios institucijos. Valsčius buvo tik teritorinis vienetas, administruojamas viršaičio, kuriam buvo pavaldūs kaimų seniūnai. Valsčiui dažniausiai priklausė 8–10 kaimų, tik didesnieji kaimai arba miesteliai – Rūsnė, Šilūtė, Priekulė – sudarė savo atskirą valsčių, jų seniūnas turėjo viršaičio teises. 1926 m. Klaipėdos krašte buvo 65 valsčiai.

Viršaitį rinko apskrities seimelis, o tvirtindavo apskrities viršininkas. Pagal savo funkcijas viršaitis buvo valdžios, o ne savivaldybių ar jų gyventojų atstovas. Jis sudarydavo valsčiaus biudžetą, rinko mokesčius, buvo valsčiaus policijos viršininkas, prižiūrėjo kaimų valdybų veikimą, statybos, pramonės, prekybos tvarką, kontroliavo sveikatos apsaugą, socialinį draudimą, švietimą²⁰. Viešvilės dvaras iki 1900-ųjų taip pat turėjo savivaldos teisę, tvarkėsi panašiai, tik dvarininkas pats ėjo seniūno pareigas, patvirtintas apskrities viršininko, skyrė savo pavaduotoją²¹.

1934 m. planuota krašto valdymą suvienodinti su Didžiosios Lietuvos, jį centralizuojant, apskritis sujungiant į vieną, panaikinant kaimų savivaldą ir sudarant valsčių savivaldybes. Buvo svarstoma, kad mažos kaimų savivaldybės veikia ne visada produktyviai, jų yra tiesiog per daug (700–800), jas iš vieno centro suvaldyti sunku, todėl reikėtų daug jų panaikinti. Kaimų seniūnus numatyta palikti tik kaip policijos viršininkus, kurie jau tvarkytų tik smulkius vietos reikalus. Būta net siūlymų ir valsčiams nesuteikti savivaldos²². Tačiau savivaldybių reforma liko popieriuje. Tik 1938 m. valsčių viršaičiai tapo labiau priklausomi ne nuo apskrities, o nuo krašto valdžios²³.

¹⁷ *Ten pat*, p. 147.

¹⁸ Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas 1923–1939 m.*, Vilnius, 1992, p. 53.

¹⁹ Ozelis. Klaipėdos krašto administracinė struktūra, *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1934 05 12; Lazauskienė A. Vietos savivaldybių specifika Klaipėdos krašte, *Tiltai*, 2005, Nr. 29, p. 148–149 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367154576281/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>].

²⁰ Ozelis. Klaipėdos krašto administracinė struktūra, *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1934 05 12.

²¹ Valiusaitis V. Kodėl praradome Klaipėdos kraštą 1939–aisiais?, *delfi.lt*, 2011 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vvaliusaitis-kodel-praradome-klaipedos-krasta-1939-aisiais-i.d?id=49168488>]; Žostautaitė P. *Klaipėdos kraštas 1923–1939 m.*, Vilnius, 1992, p. 53.

²² Lazauskienė A. Vietos savivaldybių specifika Klaipėdos krašte, *Tiltai*, 2005, Nr. 29, p. 150–151 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367154576281/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>].

²³ *Ten pat*, p. 154.

Ar sulauksime prarastos savivaldos seniūnijose?

Sovietmečiu Lietuvoje valsčiai dar kurį laiką nebuvo naikinami. 1949 m. Jurbarko apskrityje (sudarytoje 1947 m. spalio 21 d.) buvo tik penki valsčiai. Viešvilė priklausė prie apskrities prijungtai Klaipėdos krašto daliai, kurioje sudarytas Smalininkų valsčius²⁴. Apskritys ir valsčiai panaikinti 1950 m. birželio 20 d., vietoj suskaldytų valsčių įsteigtos smulkios apylinkės²⁵. Tuomet įkurta ir Viešvilės apylinkė, joje veikė apylinkės taryba, kuri svarstė ir sprendė aktualiausius apylinkės gyventojų klausimus, tačiau realios savivaldos turėjo nedaug – privalėjo paklusti rajono administracinei ir partinei valdžiai.

Atkūrus Lietuvoje Nepriklausomybę buvo tikimasi atkurti ir valsčius²⁶ – atkurtos net viršaičių pareigybės, jie vadovavo apylinkėms. Tačiau 1994 m. Seimas panaikino žemutinę savarankišką savivaldos grandį, vietoj buvusių rajonų sukurdamas rajonų savivaldybes. Apylinkės virto seniūnijomis, formaliais savivaldybės administracijos padaliniais, teritorijos dalimi be savivaldos, turinčia savo aptarnaujamos teritorijos ribas, pavadinimą ir rajono mero skiriamą seniūną²⁷. Tai atitolino vietos bendruomenes nuo vietoje sprendžiamų klausimų. Nors savivaldos suteikimą seniūnijoms klausimą jau daug metų kelia visuomenė, mokslininkai, kai kurie politikai²⁸, vengiama priimti įstatymus, atkuriančius savarankišką žemutinę savivaldos grandį. Vietos savivaldos įstatyme 2008 m. įteisintos visuomeninės, vietos gyventojų renkamos seniūnaičių pareigybės²⁹, tačiau tai nepakankamai pagerino žemutinę savivaldos grandį. Savivaldos įstatymo 33 str. nėra nustatyta, kiek procentų gyventojų turi dalyvauti seniūnaičio rinkimuose, tad jį gali išrinkti ir keletas gyventojų, o seniūnijos gyventojai ir toliau turi mažai galimybių realiai dalyvauti savivaldoje. Pasigirsta abejonių, ar išvis reikėjo steigti seniūnaičių instituciją. Seniūnaitis turėtų skatinti gyventojus prižiūrėti savo gyvenvietės teritoriją, kelius, aikštes, kapines, kitus infrastruktūros objektus, vystyti ir organizuoti kultūrinį ir sportinį gyvenimą. Įstatymas sutei-

²⁴ Lietuvos TSR administracinis-teritorinis padalinijimas, Vilnius, 1949.

²⁵ Административное деление Литовской ССР, Москва, 1953 [žemėlapis].

²⁶ Dėl Lietuvos Respublikos administracinės-teritorinės ir savivaldos reformos vykdymo svarbiausių principų [Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 620], Vilnius, 1992 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.ED8999522F055lang=lt>].

²⁷ Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas (Nr. I-558), Vilnius, 1994 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0120FD7BCFFC/ZhxPsG-FEBLJ>]; Morkūnaitė-Lazauskienė A. Vietos savivaldos sistema pirmoje ir antrojeje Lietuvos respublikoje, *Darbai ir dienos*, Kaunas, 2010, Nr. 53, p. 99–118 [žiūrėta: 2017 05 02, prieiga per internetą: http://eltalpykla.vdu.lt:8080/xmlui/bitstream/handle/1/33016/ISSN2335-8769_2010_N_53.PG_99-118.pdf?sequence=1].

²⁸ Daugirdas V., Mačiulytė J. Decentralizacija ir teritorinė savivalda Lietuvoje, *Politologija*, Vilnius, 2006, Nr. 3, p. 91–110; Mačiulytė J., Ragauskas P. Lietuvos savivalda: savarankiškos visuomenės link, Vilnius, 2007, p. 61; Nefas S. Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje, *Viešoji politika ir administravimas*, Vilnius, 2007, p. 20, 70–80 [žiūrėta: 2017 07 04, prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367159435312/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>]; Kulauskas A. Vietos bendruomenės – teritorinės savivaldos pagrindas, *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje“*, Vilnius, 2010, p. 26–32; Staponienė V., Žilinskas G. Lietuvos Respublikos seniūnijų raidos aspektai, *Viešoji politika ir administravimas*, Vilnius, 2012, t. 11, Nr. 1, p. 117–128.

²⁹ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymas (Nr. X-1722), Vilnius, 2008 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.327811>].

čia teisę seniūnaičiams atstovauti gyventojų interesams seniūnijoje, savivaldybės institucijose ar valstybės įstaigose. Seniūnaičiai turi atstovauti gyventojams Vietos bendruomenių tarybose, kurios priima sprendimus, kaip reikia panaudoti lėšas, skirtas vietos bendruomenės poreikiams. Tačiau praktiškai seniūnaičiai neturi nei teisių, nei galių, jų žodis mažai ką reiškia savivaldybės administracijai. Visuomeniniais pagrindais dirbantys seniūnaičiai mažai ką gali padaryti, nes negauna jokio finansavimo. Seniūnijų vadovai seniūnaičiams finansiškai padėti taip pat negali, nes pačios seniūnijos savo lėšų neturi. Tačiau Vyriausybė bent jau pripažįsta, kad vietos bendruomenės socialines ir kultūrinės problemas sprendžia daug efektyviau nei valstybės institucijos. Todėl subsidiarumo principas turėtų būti realiai įtvirtintas Lietuvos įstatymuose, nes vietos bendruomenės kai kur Lietuvoje jau yra pajėgios tenkinti viešuosius poreikius, teikti socialines paslaugas, vietos gyventojai turėtų turėti didesnę galimybę dalyvauti bendrųjų reikalų tvarkyme³⁰. Bent jau tai galėtų daryti vietos gyventojų išrinkti atstovai – seniūnas ir nedidelė taryba.

Panaikinus ir neatkuriant žemutinės savivaldos grandies, valdžia nutolo nuo piliečių, atsirado kliūčių kaimo socialinei bei ekonominei plėtrai. Kitos pokomunistinės šalys įtvirtino Vakarų Europos institucinio modelio principus, kurie remiasi politine demokratija ir vietos (komunų) lygmens savivalda³¹.

Pažvelgę į kaimyninę Lenkiją, matome, kad valsčių viršaičiai ten nuo seno renkami tiesiogiai, net seniūnai turi daug daugiau savarankiškumo. Stipri savivalda padeda gerai tvarkytis ūkininkams ir smulkiam verslui. Žmonių pasitikėjimas valdžia yra daug didesnis. Lenkijoje valsčiai (lenk. *gmina*) turi savarankišką, valstybės įstatymu įtvirtintą biudžetą. Turėdami daugiau savarankiškumo jie dar gauna lėšų pateikę projektus ES fondams. Lenkijoje valsčiui priklauso visos biudžetinės įstaigos, visas vidaus turtas, kurį jis valdo, prižiūri, juo disponuoja (keliai, karjerai ir pan.), iš savo biudžeto moka atlyginimus, pašalpas, kitas išlaidas³². Jei Lietuvoje seniūnijai būtų suteiktos tokios teisės ir pareigos, tektų gyventi iš savo surinktų mokesčių, beveik visoms iškiltų bankroto tikimybė, jos negalėtų išsilaikyti ekonomiškai savarankiškai, nebent išliktų tik miestų seniūnijos. Tenka pritarti A. Kulakauskui, kad ir anksčiau „dėl ekonominių ir kultūrinių išteklių menkumo ir senkančių žmoniškųjų resursų tokio dydžio vienetai negalėjo atlikti pagrindinės viešųjų reikalų dalies tvarkytojo funkcijų, kaip tai rekomenduoja Europos vietos savivaldos chartija“³³. Todėl geriau būtų daugumos rajonų savivaldybes padalinti į didelius valsčių dydžio vienetus.

Lietuvoje net ir seniūnai dažnai tampa „politiniais“ pareigūnais, kurie skiriami dominuojančiai rajono politinei daugumai parinkus³⁴. Vietos savivaldos

³⁰ Pilipavičius V., Vidrevičienė I. Vietos savivalda ir kaimo savavaldumo formavimas, *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vilnius, 2014, 36, 4, p. 937–945.

³¹ Daugirdas V., Mačiulytė J. Decentralizacija ir teritorinė savivalda Lietuvoje, *Politologija*, Vilnius, 2006, Nr. 3, p. 91–110; Mačiulytė J., Ragauskas P. *Lietuvos savivalda: savarankiškos visuomenės link*, Vilnius, 2007, p. 61.

³² Kaip savivalda tvarkosi Lenkijoje, *Vakarų ekspresas*, Klaipėda, 2015 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <http://www.ve.lt/naujienos/pasaulis/kaip-savivalda-tvarkosi-lenkijoje-1313426/>]; Jakubovska L. *Lenkijos ir Lietuvos seniūnijų valdymo analizė* [magistro darbas, vadovas V. Smalskys], Vilnius, 2012, MRU, Politikos ir vadybos fakultetas, Viešojo administravimo katedra, 78 p. [žiūrėta: 2017 05 08, prieiga per internetą: gs.elaba.lt/object/elaba:1969790/1969790.pdf].

³³ Kulakauskas A. Vietos bendruomenės – teritorinės savivaldos pagrindas, *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje“*, Vilnius, 2010, p. 26–32.

³⁴ Mačiulytė J., Ragauskas P. *Lietuvos savivalda: savarankiškos visuomenės link*, Vilnius, 2007, p. 61.

įstatyme 2014 m. įteisinti tiesioginiai mero rinkimai³⁵ – taip atsirado šiek tiek daugiau demokratijos, nors seniūno rinkti iki šiol negalima. Todėl dažnai pabrėžiama, kad per mažai dėmesio skiriama vietos bendruomenių, jų savivaldos stiprinimui³⁶.

Lietuvos istorija rodo, kad vien XX a. Lietuvoje teritorinio valdymo ir savivaldos modeliai daug kartų keitėsi. Vyravo centralizuotas valdymas, savivalda buvo ribojama arba minimali. Tai neleido plėstis teritorinės savivaldos ir bendruomeniškumo tradicijoms, menkėjo gyventojų solidarumas, augo abejingumas visuomenės reikalams. Pradėjęs tarpukaryje kurtis teritorinis identitetas sovietmečiu buvo visiškai sugriautas. Neatsitiktinai, trūkstant politinės valios, naujo teritorinio valdymo ir savivaldos diegimo procesas užsitęsė, tapo labai komplikuoatas. Kaip ir tarpukariu, vis dar blaškomas tarp centralizuoto valdymo ir platesnės savivaldos. Tiek vietos, tiek ir regioninės savivaldos stygius padarė Lietuvą unikalia gana radikalaus unitarinio tipo valstybe, turinčia transformuotą sovietinių teritorijos administracinę suskirstymą. Todėl teritorinio valdymo pertvarkymo ir decentralizavimo problema Lietuvoje lieka ypač aktuali. Šią problemą galima būtų spręsti dviem būdais – arba smulkinti esamų savivaldybių tinklą (kaip ir buvo užsibrėžusi Vyriausybė), arba įteisinti vietos lygmens savivaldą³⁷.

Europos vietos savivaldos chartijoje, apibūdinant vietos savivaldą, pabrėžiama, kad „*viešas pareigas pirmumo tvarka įgyvendina arčiausiai piliečių esantys vietinės valdžios organai*“. Artumas yra dvejopas: fizinis (nuotolis nuo piliečio iki valdžios institucijos) ir funkcinis (nuolatinis ryšys tenkinant kasdienius poreikius)³⁸. Deja, dabartiniu metu Lietuvoje šis „artumas“ yra daugiau tik deklaruojamas. Lietuvos savivaldybės yra vienos stambiausių tarp Europos Sąjungos valstybių. Norėdami išspręsti kasdienes problemas gyventojai turi vykti į savivaldybės centrą, kuris kartais yra už 20–30 km. Tai jiems papildoma finansinė ir laiko gaišinimo našta. Akivaizdu, kad savo gyventojų poreikius geriau žino seniūnas.

Funkcinę valdžios nutolimą nuo gyventojų liudija Teisės instituto 2005 m. tyrimų duomenys³⁹. Buvo tiriama, kaip teisiškai užtikrinamos Vietos savivaldos įstatyme įtvirtintos konkrečios gyventojų teisės, leidžiančios jiems dalyvauti sprendžiant savivaldos institucijų kompetencijai priskirtus viešuosius klausimus. Paaiškėjo, kad nepaisant reikalavimo, jog „savivaldybės turi sudaryti sąlygas gyventojams savivaldybės tarybos veiklos reglamento nustatyta tvarka svarstyti biudžeto projektą“, daugumos savivaldybių tarybų reglamentuose apie šios teisės įgyvendinimo procedūras net neužsimenama. Tai aktualu ir mūsų gyvenvietės bendruomenei.

Vietos savivaldos institucijų nebuvimas ne tik atitolina valdžią nuo piliečių, bet ir stabdo kaimo socialinę

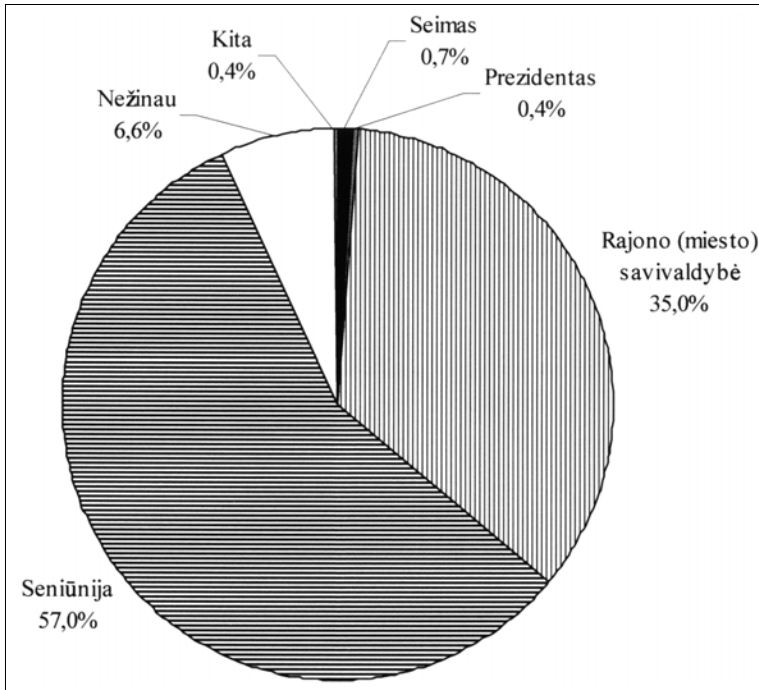
³⁵ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (Nr. I-533) [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D0CD0966D67F/IsoLyWbPuj>].

³⁶ Daugirdas V., Mačiulytė J. Decentralizacija ir teritorinė savivalda Lietuvoje, *Politologija*, Vilnius, 2006, Nr. 3, p. 91–110; Mačiulytė J., Ragauskas P. Lietuvos savivalda: savarankiškos visuomenės link, Vilnius, 2007, p. 61; Kulakauskas A. Vietos bendruomenės – teritorinės savivaldos pagrindas, *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje“*, Vilnius, 2010, p. 26–32.

³⁷ Daugirdas V., Mačiulytė J. Decentralizacija ir teritorinė savivalda Lietuvoje, *Politologija*, Vilnius, 2006, Nr. 3, p. 91–110.

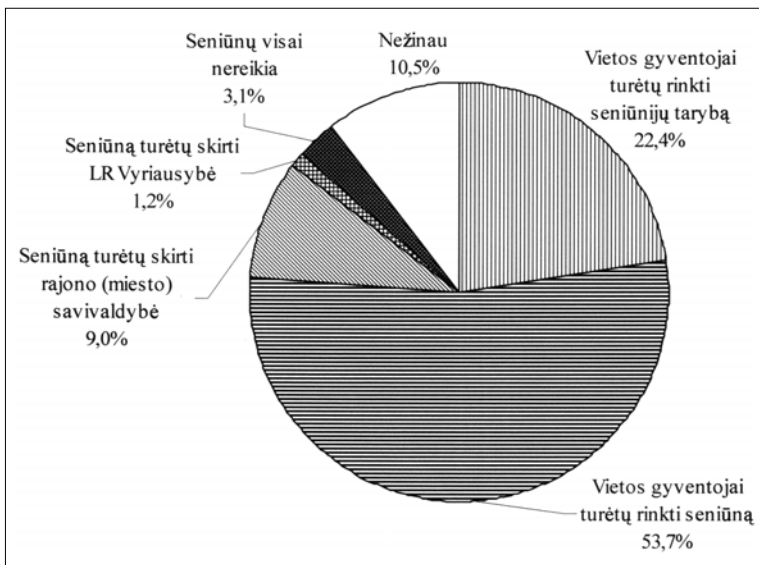
³⁸ Europos vietos savivaldos chartija, 1985, d. 1, 4 str., p. 3 [žiūrėta: 2017 04 26, prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.48874>].

³⁹ Mačiulytė J., Ragauskas P. Lietuvos savivalda: savarankiškos visuomenės link, Vilnius, 2007, p. 88.

1 pav. Gyventojų nuomonė apie tai, kas turėtų tvarkyti kasdienes gyvenamosios vietovės reikalus⁴⁰

2 pav. Gyventojų nuomonė apie tai, kaip turėtų gauti įgaliojimus seniūnijų valdžia⁴¹

⁴⁰Mačiulytė J., Ra-
gauskas P. *Lietuvos
savivalda: savarankiškos
visuomenės link*, Vil-
nius, 2007, p. 81.

⁴¹Ten pat, p. 82.

bei ekonominę plėtrą. 2006 m. Pilietinės visuomenės instituto iniciatyva buvo atliktos dvi reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos. Jomis siekta išanalizuoti gyventojų požiūrį į vietos savivaldą, savivaldybių darbą ir vietos savivaldos reformos būtinumą. Kiekybinius sociologinius tyrimus atliko „Vilmorus“ visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimo centras ir Vilniaus universiteto Geografijos ir kraštotvarkos katedra⁴². Ir nors apklausa parodė mažą gyventojų domėjimąsi vietos savivalda, tačiau 57 % respondentų pasisakė už savivaldos grąžinimą seniūnijoms.

Paaiškėjo, kad tarp vietos valdžios ir gyventojų yra didelis atotrūkis ir norima „iš apačios“ stiprinti savivaldos institucijas, suteikiant daugiau savivaldos teisių žemiausiam teritoriniam lygmeniui – seniūnijoms, 57 % respondentų nurodė, kad jų kasdienes reikalus turėtų tvarkyti seniūnija. Net 82 % respondentų manė, kad jie negali daryti įtakos savivaldybės sprendimams⁴³. Taip pat gyventojai pasisakė už tiesioginį vietos valdžios atstovų rinkimą seniūnijoje. 54 % respondentų manė, kad seniūną turi rinkti vietos gyventojai, dar 23 % gyventojų teigė, kad jie turėtų rinkti seniūnijos tarybą. Tokių rinkimų norėtų net 89 % apklaustų kaimo gyventojų⁴⁴.

Dabar seniūnijos negali laisvai disponuoti finansiniais ištekliais ir savarankiškai spręsti, kaip panaudoti skirtas lėšas. Seniūnai, nors ir yra arčiausiai vietos gyventojų, turi mažai galimybių tenkinti vietos bendruomenės poreikius. Be to, ir vietos bendruomenių galimybės dalyvauti ES finansuojamuose projektuose labai ribotos. Vietos savivalda sustiprėtų, jei būtų suteikta daugiau funkcijų bei finansinio savarankiškumo seniūnijoms. Ši problema jau seniai žinoma ir bandoma iškelti.

Apibendrinimas

Iki 1939 m. Klaipėdos krašto savivaldos organizavimas labai skyrėsi nuo Didžiosios Lietuvos, tai užtikrino ir autonomijos statusas. Svarbiausias skirtumas yra tas, kad tam tikrą savivaldą krašte išsaugojo ne valsčiai, o labai smulkūs teritoriniai vienetai – kaimai, dvarai – seniūnijos (nors seniūnas buvo renkamas seniūnijos gyventojų, jis tapdavo pavaldus valsčiaus viršaičiui). Savivaldos sistemą buvo siekiama padaryti panašią į Didžiosios Lietuvos, smarkiai centralizuoti valdymą, panaikinti seniūnijų savivaldą, bet to padaryti nepavyko, nes šie pertvarkymai buvo planuojami daryti „iš viršaus“, pasitelkiant krašto direktorijos administraciją. Nusistovėjusių tradicijų griovimas nesulaukė daugumos vietos gyventojų palaikymo.

Visuomenės, gyventojų ir dabar netenkina vietos savivaldos modelis. Savivaldos įteisinimas dideliuose teritoriniuose administraciniuose vienetuose neleido sukurti demokratiškesnių valdymo struktūrų, ypač kaimuose ir nedideliuose miesteliuose. Atkūrus Nepriklausomybę panaikinta žemutinė savivaldos grandis. Tai nutolino valdžią nuo gyventojų. Nei dabartinės seniūnijos, seniūnaitijos, nei seniūnai ar seniūnaičiai nėra ūkiškai savarankiški, neturi savo biudžeto, seniūnai nėra renkami, todėl dažnai tampa „politiniais“ pareigūnais, nėra ir vietos gyventojų renkamų tarybų. Seniūnaitijų ir seniūnaičių įteisinimas vietos gyventojų savivaldos problemos galutinai neišsprendė.

⁴² *Ten pat*, p. 73–74.

⁴³ *Ten pat*, p. 79–80.

⁴⁴ *Ten pat*, p. 81.

Dabar seniūno ir seniūnaičio galimybės užtikrinti vietos bendruomenių savarankiškumą yra nedidelės, todėl valstybė turėtų stiprinti seniūnijų savivaldą arba sukurti pajėgesnių žemesnio lygmens teritorijos administracinių vienetų (valsčių) tinklą savivaldybėse arba jas suskaidant. Savivaldos suteikimas seniūnijoms (valsčiams) leistų gyventojams per demokratiškai išrinktas atstovaujamasias ir vykdomąsias institucijas geriau realizuoti vietos bendruomenės valią, jautriau spręsti gyventojų problemas, skatintų gyventojų bendruomeniškumą, ugdytų savo gyvenamos teritorijos šeiminingo tvarkymo, savivaldumo tradicijas.

Viešvilės vystymosi gyvybingumo stiprinimo scenarijus

Vilma Atkočiūnienė

Aleksandro Stulginskio universitetas

Įvadas

Kaimiškų vietovių erdvinė plėtra pastaruoju metu įgauna naują pobūdį. Politiniuose ir strateginiuose dokumentuose vis labiau akcentuojama, kad nuo žemės ūkio prioriteto reikalinga pereiti prie kaimo plėtros prioriteto, tačiau žemės ūkio daugiafunkciškumas išlieka pagrindine kaimo vietovių vystymosi varomąja jėga. Lietuvai aktualu pritaikyti gerąją ES šalių kaimo plėtros patirtį sprendžiant šalies ir regionines kaimiškų vietovių vystymosi problemas. Tačiau kai siekiama tinkamai ir greitai reaguoti į pokyčius, pokyčius inicijuoti sąmoningai užkertant kelią besiformuojantiems nepageidaujamiems reiškiniams, labai dažnai susiduriama su dideliais iššūkiais. Pati bendruomenė ne visada žino savus dabarties, tuo labiau ateities poreikius, todėl kaimo bendruomeninėms organizacijoms, seniūnijoms tenka veikti neapibrėžtomis sąlygomis, siekiant pažinti ne tik dabartinius, bet dar mažiau apibrėžtus ateities poreikius. Dažnai bendruomeninės organizacijos bruožai projektinėje veikloje reiškiasi kaip „*verbaliniai-imitaciniai žaidimai*“ ir nepaveikia giluminių organizacijos kultūros normų. Sudėtinga surasti unikalų receptą, kaip pasiekti bendrą supratimą apie vietovės vystymą, susitarimą dėl veikimo krypties.

Tarptautinis „Hinterland“ projektas „*Kaimiškojo regiono erdvinės plėtros galimybes sprendžiant vystymosi problemas*“ (įgyvendintas 2005–2007 m.) apima kaimo vietovių nuosmukio įveikimo ir plėtros galimybių identifikavimą, novatoriško požiūrio formavimą. Projekto rengėjų ir įgyvendintojų nuomone, reikia naujos metodologijos – vadybos, paremtos gerąja praktika, sprendimų, kurie pasiteisino kitoje erdvėje ir kitu laikmečiu. Vadybiniai principai, nauji, strateginių mąstymą skatinantys ir įtraukiantys metodai gali būti pridedamoji vertė, kuri viešojo sprendimo priėmimui duotų naujovių, spartos, sukurtų prielaidas realiai atsakomybei rastis.

Mokslininkų nuomone (Atkinson, 1996; Bagdonienė ir kt. 2005; Dijk G., J. D. van der Ploeg, 1995), kiekvienas regionas yra vidinio augimo ir nuosmukio subjektas, kurio vystymąsi sąlygoja tiek vidinės, tiek ir išorinės jėgos – demografija, infrastruktūra, technologijų pokyčiai, globali konkurencija, politinės valdžios kaita bei kitos priežastys. Remiantis kaimiškų vietovių endogeninių išteklių nustatymo rodiklių sistemomis ir metodikomis, Viešvilės seniūnija buvo priskirta tam tikram tipui. Mokslininkų kartu su praktikais sukurta kaimo vietovių tipologija remiasi ekonomine geografija, todėl atsižvelgiant į vietovės demografines bei socialines ekonomines charakteristikas vietovė priskiriama vienam ar kitam tipui.

Tyrimo tikslas – nustatyti Jurbarko r. Viešvilės seniūnijos tipą ir parengti gyvybingumo ir konkurencingumo stiprinimo scenarijų bei veiksmų planus.

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti užsienio šalių patirtį tipizuojant kaimiškas vietas ir vertinant jų gyvybingumą.

2. Pritaikyti *hinterland*¹ vietovių gyvybingumo valdymo modelį² Jurbarko r. Viešvilės seniūnijos atvežiui.

4. Nustatyti Jurbarko r. Viešvilės seniūnijos vystymosi stiprybes ir silpnybes bei varomąsias jėgas.

Šiame straipsnyje bus pristatyta dalis „Hinterland“ projekto rezultatų³, kurie buvo sukurti Aleksandro Stulginskio universiteto mokslininkų kartu su Viešvilės seniūnijos bendruomene. Siekiant naujų perspektyvų, realių vystymosi galimybių, nustatant ateities vizijas buvo ypač svarbu suteikti galimybę vietos gyventojams pasisakyti ir dalyvauti kuriant scenarijų, veiksmų planus. Dėmesio centre buvo esminiai elementai: vietovės vystymosi kryptį, tendencijų ir efektyvios politikos bei strategijų apgalvojimas, bendruomeniškumo formavimas.

Teorinės prielaidos

Hinterland sąvoka aptinkama nagrinėjant marinistinę, socialinę ekonominę geografiją, regioninės politikos, sociologijos mokslinę literatūrą. Lingvistiniu požiūriu *Hinterland* kilmė siejama su germanų-romanų kalbomis. Vokiečių kalboje *Hinterland* („hinter“ – už, „Land“ – kraštas, žemė, kaimas) suvokiamas kaip užnugaris ar šalies dalis, kurioje mažas gyventojų skaičius ir yra neišplėta infrastruktūra; taip pat apibūdinami rajonai, esantys netoli ekonominio centro ar didelė kaimo vietovė (Križinauskas, 2005).

Anglų kalboje ši sąvoka vartojama įvairiai: tiek apibrėžiant krovinių laivų uostą, tiek vietovę, kuri yra nutolusi nuo pakrantės, ir yra kaip kontrastas plotams, esantiems šalies viduryje, kadangi anksčiau kolonijoms priklausydavo pakrantės, o nuo jų nutolusios žemės (*hinterlandas*) daugiausia likdavo neištirtos (Merriam Webster, 2017). Tai gali būti kaimiškas regionas, besiribojantis su išplėta šalies dalimi, kuri paprastai būna vaizdingesnė negu miesto vietovės (Cambridge International..., 2017). Oksfordo žodynas (Oxford English..., 2017) *hinterlandą* pateikia kaip rajoną, esantį aplink miestą, kuris paremia administracinę centrą ar miestą žemės ūkio produktais ir žaliavomis. Iš *hinterlando* teritorijos į miestą pristatomi švieži vaisiai, daržovės ir pienas, o kaimas aprūpinamas prekėmis (Geography Glossary..., 2017). *Hinterlandu* dar vadinama krašto giluma (Kernerman English..., 2013), vietovė, nutolusi nuo didmiesčio (sostinės) kultūrinio centro (The American Heritage..., 2004). C. Schwantes *hinterlando* koncepciją apibrėžia kaip nutolusį regioną nuo politinės ir ekonominės valdžios ir esantį šalutiniu miesto plėtros intaku.

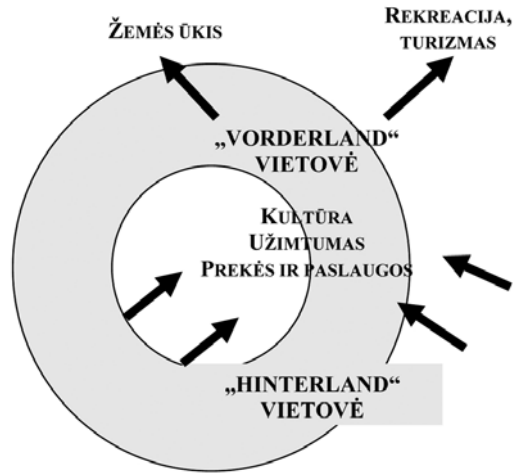
G. G. Chisholm komercinės geografijos vadovyje (Handbook of Commercial Geography, 2007) *hinterlandą* apibūdina kaip kaimišką sritį, nutolusią nuo pakrantės ir pagrindinių upių (Encyclopedia Britannica..., 2017). Pagal paslaugų teikimo sritį *hinterlan-*

¹ „Hinterland“ vadinamos apyimtines kaimo vietovės, nutolusios nuo miesto centro, vadinamo „vorderland“, per 40–50 km.

² <http://hinterland.krc.karelia.ru/index.php?plang=1> – žr. lietuviška versija.

³ Straipsnio autorė nuoširdžiai dėkoja kolegoms, prisidėjusiems prie mokslo studijos parengimo: Alvydui Aleksandravičiui, dr. Stasei Navasaitienei, dr. Rasai Pakeltienei, Laurai Lazarevaitei, Daivai Urmonienei.

dai yra vietovės, esančios tarp miestų ir miestelių pagal jų demarkacijos liniją. Dabartiniame dešimtmetyje informacinių technologijų paplitimas ir pritaikomumas, gamintojų ir paslaugų sferos pažanga (finansinės ir prekybos paslaugos) įgalina didmiesčius tapti globaliais paslaugų centrais, aptarnaujančiais klientus visame regione. Šiomis aplinkybėmis išnyksta ribos tarp miestų ir atokių rajonų, kadangi egzistuoja daugybė paslaugų įmonių, kurios gali užtikrinti pagrindinių paslaugų teikimą, tačiau atsižvelgiama į tai, kad teikiant paslaugas, kiekvienam mieste skiriasi jų mastas ir intensyvumas. Dėl tokių pokyčių erdvėje atsiranda miesto – užmiesčio sąvoka. Šios idėjos darė įtaką metropolio-hinterlando teorijai, kurią nagrinėjo Kanados mokslininkai (H. A. Innis, Easterbrook, A. K. Davis) miesto sociologijoje.

1 pav. „Hinterland“ ir „Vorderland“ vietovių priklausomybė

Analizuota socialinės ekonominės plėtros kontekste metropolio – hinterlando (arba centro – periferijos) teorija, išplėtotą Kanados istoriko H. A. Innis (Sociology 250..., 1999). Mokslininkas nagrinėjo, kaip ekonomikos požiūriu pažengusi ir priekį visuomenė dėl prekybos ir kolonializmo iškreipia ir sulėtina ekonominę plėtrą mažiau išplėtotuose regionuose. Hinterlandai (atokūs rajonai), neturėdami tinkamų išteklių, negali pasipriešinti didmiesčių politinei ir ekonominei intervencijai ir yra charakterizuojami kaip turintys gausybę žaliavų, mažai kvalifikuotų ir išsilavinusių darbuotojų, žemą pragyvenimo lygį ir daugeliu būdų stengiasi mėgdžioti didmiesčių kultūrą. Metropolio-hinterlando paradigma plačiai buvo paplitusi D. Britanijoje ir jos kolonijose, taip pat ir Kanados kaimiškiose vietovėse (Encyclopedia Britannica..., 2017).

2 pav. Kaimo vietovių gyvybingumo vertinimo elektroninio modelio pavyzdys

Kaimo vietovės gyvybingumo vertinimas

Šiuolaikiniame informacinių technologijų ir dinamiškame gyvenime pokyčiai yra neišvengiami, tačiau laimi ne tas, kuris bando jų atsakyti, o tas, kas geba valdyti pokyčius, juos numatyti.

Kaimo vietovės gyvybingumo vertinimas – preventcinė priemonė demografiniams pokyčiams valdyti, įtraukiant vietos gyventojus koordinuoti vietovės vystymąsi; galinti signalizuoti apie gresiančius pavojus ir atsiveriančias galimybes, kurios svarbios konkrečiai vietovei (2 pav.).

Hinterlando vietovių tipizacijai atlikti buvo atrinkti trys kriterijai: demografiniai, ekonominiai, socialiniai, pagal kuriuos sudaryta rodiklių sistema iš 22 kiekybinių rodiklių (1 lentelė).

1 lentelė. Jurbarko rajono Viešvilės seniūnijos bendros charakteristikos, 2017 m.

Eil. Nr.	Rodiklis	Viešvilės seniūnija 2017 m.
1.	Bendras gyventojų skaičius	1 070
2.	Gyventojų skaičius pagal amžiaus grupes	
2.a.	Gyventojų iki 6 m. skaičius	67
2.b.	Gyventojų nuo 7 iki 15 metų skaičius	129
2.c.	Gyventojų nuo 16 iki 20 m. skaičius	36
2.d.	Gyventojų nuo 21 iki 45 m. skaičius	371
2.e.	Gyventojų nuo 46 iki 65 m. skaičius	273
2.f.	Gyventojų, turinčių daugiau kaip 65 metus, skaičius	194
3.	Bendras namų ūkių skaičius vietovėje	
4.a.	Užimtųjų (dirbančiųjų) gyventojų skaičius	
4.b.	Neužimtų (bedarbių) gyventojų skaičius	87
4.c.	Užimtųjų gyventojų žemės ir miškų ūkyje skaičius	34
5.	Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių vietovėje skaičius (tarp jų ir dirbančių pagal patentą)	42
5.a.	Ūkininkų ūkių (žemės ir miškų ūkis) skaičius	24
5.b.	Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių vietovėje skaičius (tarp jų ir dirbančių pagal patentą) ne žemės ir miškų ūkio sferoje	30
5.c.	Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių vietovėje skaičius (tarp jų ir dirbančių pagal patentą, ūkininkų turizmo ir rekreacijos sferoje)	-
6.a.	Išvykusiųjų per paskutinius 5 metus (2013–2017 m.) iš vietovės gyventojų skaičius	170
6.b.	Atvykusiųjų per paskutinius 5 metus (2013–2017 m.) į vietovę gyventojų skaičius	18
7.	Vienkiemų skaičius vietovėje	4
8.a.	Veikiančių asocijuotų organizacijų (bendruomeninių organizacijų, ūkininkų draugijų, ansamblių, jaunimo organizacijų, medžiotojų būrelių ir kt.) skaičius vietovėje	14
8.b.	Dalyvaujančių asocijuotoje veikloje (8.a.) gyventojų skaičius	85
8.c.	Dalyvaujančių asocijuotoje veikloje (8.a.) gyventojų iki 45 metų amžiaus skaičius	36
9.	Atstumas iki artimiausio miesto (traukos centras)	Tauragė – 25 km, Jurbarkas – 25 km, Kaūnas – 110 km, Klaipėda – 120 km

Analizuojant kaime vykstančius pokyčius sutelktas dėmesys ne į žemės ūkio ar kitą ekonominę veiklą, bet į kaimo, kaip gyvenamosios vietos, charakteristikas ir jų stebėjimą. Rodikliai sugrupuoti pagal tris kriterijus:

- 1) demografinį: demografinė našta, migracijos balansas, vienkiemių skaičius,
- 2) ekonominį: užimtų gyventojų skaičius, bedarbių skaičius, SVV įmonių skaičius,
- 3) socialinį: veikiančių klubų, asociacijų, sąjungų, draugijų ir kitų NVO skaičius, aktyvių narių skaičius, aktyvių narių iki 45 m. skaičius organizacijose.

„Hinterland“ projekto vykdytojų sukurtame modelyje vertinamos trys pagrindinės, kaimo vietovės gyvybingumą lemiančios dimensijos: demografinė, ekonominė ir socialinė.

Nustatyti 9 hinterlando vietovių tipai:

1 tipui priskiriamos didelio gyvybingumo ir stabilios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės, 2 tipui – didelio gyvybingumo ir jautrios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės, 3 tipui – didelio gyvybingumo ir nestabilios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės, 4 tipui – vidutinio gyvybingumo ir stabilios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės, 5 tipui – vidutinio gyvybingumo ir jautrios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės; 6 tipui – vidutinio gyvybingumo ir nestabilios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės; 7 tipui – mažo gyvybingumo ir stabilios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės; 8 tipui – mažo gyvybingumo ir jautrios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės; 9 tipui – mažo gyvybingumo ir nestabilios ekonominės ir socialinės struktūros vietovės.

Socialinė-ekonominė charakteristika

D E M O G R A F I N Ė C H A R A K T E R I S T I K A	Gyventojų skaičiaus pokytis	Stabili socialinė- ekonominė struktūra		Jautri socialinė- ekonominė struktūra		Nestabili socialinė- ekonominė struktūra		Sodybų tuštėjimo rizika
	Subalansuotas	Vietos išteklių naudojami pakankamai	1 tipas	Vietos išteklių naudojami vidutimiškai	2 tipas	Vietos išteklių naudojami nepakankamai	3 tipas	Maža
	Nepakankamai subalansuotas		4 tipas		5 tipas		6 tipas	Vidutinė
	Išbalansuotas		7 tipas		8 tipas		9 tipas	Didelė

3 pav. Hinterlando vietovių tipizavimas pagal jų gyvybingumą

Sukurta kaimo vietovių gyvybingumo vertinimo metodika, kaip kaimo bendruomenės aktyvinimo, skatinimo dalyvauti priemonė, pritaikyta plačiai kaimo plėtros veikėjų grupei. Internetinis kaimo vietovių gyvybingumo vertinimo modelis pristatomas kaip profilaktinis žmogaus sveikatos patikrinimas (pvz., kūno

temperatūros matavimas). Naudojantis šiuo palyginimu buvo siekiama modelio paprastumo, patrauklumo ir populiarumo tarp iniciatyvių, savo kaimo ateitimi besirūpinančių gyventojų ir su dabarties situacija nesusitaikiusių gyventojų. Surinkus statistinius duomenis apie vietovę, juos reikia suvesti į elektroninį modelį, elektroninę hinterlando vietovių tipologijos versiją, kuri skelbiama internete adresu: <http://hinterland.krc.karelia.ru/index.php?plang=1> – žr. lietuviška versija.

Esminis dalykas, ką galima pasiekti nustatant kaimo vietovės gyvybingumą, yra informacijos apie vietos išteklius sutelkimas, analizė, gyventojų aktyvinimas, principo „iš apačios į viršų“ diegimas.

Viešvilės seniūnijos ištekliai ir gyventojų poreikiai buvo tiriami taikant keletą metodų: dokumentų turinio analizę; fokusuotų grupių interviu; viešus susirinkimus ir aktyvius svarstymus; kiekybinių duomenų analizę; scenarijų rengimą ir kt. Rengiant Viešvilės seniūnijos vystymosi scenarijus taikytas tyrimo dalyvaujant (angl. *participatory research*), minčių lietaus, SSGG, strateginių ryšių nustatymo ir kiti metodai. Viešuosiuose susirinkimuose ir aktyviuose svarstymuose dalyvavo Viešvilės seniūnijos administracija, gyventojai, socialinės infrastruktūros ir bendruomeninių organizacijų atstovai.

Mokslinio tyrimo rezultatai

Rašytojas Paulas Brokas kalbėjo: „*Kas Viešvilės nežino, gali apkaltinti mane perdėjimu, bet kas kartą čia pabuvojo, man pritars, kad ši vieta savo nepakartojamu žavesiu iš tiesų užburia.*“

Apie Viešvilę

Linijinio plano Viešvilės miestelis išikūręs prie kryžiuočių Prūsijos (iki 1871 m.) laikus menančio *Kaunas–Jurbarkas–Šilutė–Klaipėda* kelio (Nr. 141), abipus Viešvilės upelio. (Kelias nutiestas 1868-1872 m., o kryžiuočių era baigėsi sulig pasaulietinės Prūsijos valstybės įkūrimu 1525 m. balandžio 10 d.). Anot legendos, miestelis buvo pavadintas jo įkūrėjo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Remundo provaikaičio *Viševilčio* vardu. Mokslininkų manymu, vietovei pavadinimą suteikė Viešvilės upelis (dešinysis 21,4 km ilgio Nėmuno intakas). Istoriniuose šaltiniuose miestelis pirmą kartą paminėtas XIV a. 1490 ir 1540 m. *Prūsijos istoriniuose šaltiniuose jau aptinkamas kaimelis, užrašytas pavadinimu Wyschswylffen*. 1546 m. įvardytas ir Viešvilės dvaras, ilgai buvęs svarbia gyvenvietės struktūrine dalimi. XVII a. vid. patvenkus Viešvilės upę, prie jos pastatytas malūnas. XVII–XIX a. Viešvilė tapo tikru miesteliu ir nedideliu pramonės centru.

Šalia malūno įrengta aliejaus spaudykla ir lentpjūvė, nuo 1730 m. veikė odos dirbtuvė. Labiausiai Viešvilė garsėjo 1767–1885 m. veikusia trečia pagal pagamintos produkcijos kiekį įmone Rytprūsijoje – popieriaus malūnu. 1868–1872 m. per Viešvilę buvo nutiestas plentas. XIX a. antrojoje pusėje Nemunu pradėjus plaukioti reisiniams garlaiviams, Viešvilėje įrengta prieplauka. Nemaža dalis gyventojų užsiėmė laivininkyste. 1874 m. Viešvilė tapo valsčiaus centru, kuris persikėlė iš Kazikėnų. Atskyrus nuo dvaro pramonės įmones, jis neišgyveno. Jo rūmuose įkurta urėdija. 1900 m. Viešvilėje įsteigta ir iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos veikė didelė lentpjūvė, geležinkelio pabėgių įmonė. Veikė Pagulbinių

laivų, Viešvilės valčių statyklos. Aplinkinėse vietovėse dirbo keletas plytinių. Po Pirmojo pasaulinio karo Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos Respublikos, miestelis negreitai atsigavo. 1920 m. Viešvilė su dar 5 buvusiais Ragainės apskrities valsčiais – Žukū, Jūravos, Bitėnų, Vėžiniškų ir Smaliniškų – buvo prijungta prie naujai sudarytos Pagėgių apskrities. 1923 m., Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos Respublikos, nutrūko nusistovėję prekybiniai ryšiai su Rytprūsiais, įmonių savininkams teko ieškoti naujų rinkų ir verslo partnerių Lietuvoje. Tai ne visiems pavyko. Sėkmingiausiai dirbo lentpjūvė. Tuo laikotarpiu Viešvilėje buvo muitinė, pasienio policijos įstaiga, valsčiaus administracija, miškų urėdija, Pagėgių apskrities teismo rūmai, dvi mokyklos, vaistinė. Toliau dirbo malūnas, lentpjūvė, veikė nedidelė elektrinė, kirpykla, plytinė, keliasdešimt amatininkų dirbtuvių, kelios kavinės ir restoranai, svečių namai.

Po Antrojo pasaulinio karo buvo sunaikintos vietinės pramonės įmonės, sunyko aplinkiniai kaimai. Veikė bendrojo lavinimo, žemės ūkio mechanizacijos mokyklos, vaikų globos namai, neįgaliųjų namai, kitos įstaigos. Greta miške buvo įkurtos sovietų raketinės karinės bazės.

2011 m. kovo 17 d. Lietuvos heraldikos komisija aprobavo miestelio herbą, kuriuo, remiantis legendinio XIII a. kunigaikščio Viševilčio herbo pavyzdžiu, pasirinkta žirgažuvė, fantastinė būtybė – žirgo ir žuvies junginys, simbolizuojantis sausumos ir vandens kelius (dail. R. Rimkūnas). 2011 m. kovo 29 d. herbas patvirtintas Lietuvos Respublikos Prezidentės dekretu Nr. 1K-646.

2017 m. Viešvilėje veikia seniūnija, paštas, biblioteka, Mažosios Lietuvos kultūros centras, Jurbarko kredito unijos Viešvilės kasa, girininkija, Viešvilės medelynas, pagrindinė mokykla, vaikų globos namai, muziejus „Tėviškės namai“, Viešvilės pasienio užkarda, veikia kelios parduotuvės, Viešvilės ambulatorija, medienos perdirbimo įmonė UAB „Viešvė“, LK grožio centras, individualią veiklą vysto skardininkai, 15 ūkininkų turi užregistruotus ūkius, veikia kaimo bendruomenės centras „Skalvija“. Prie abiejų Viešvilės užtvankų įrengti žuivitakiai, turistinis pažintinis takas, orientuojamasi į turistų poreikius.

XXI a. antrajame dešimtmetyje Viešvilė – vienas iš Jurbarko rajono seniūnijų centrų, jungiantis 13 gyvenviečių, plotas – 12,058 tūkst. ha. 2014–2017 m. gyventojų skaičius mažėjo (2 lentelė).

2 lentelė. Viešvilės seniūnijos gyventojų skaičius 2014–2017 m. (seniūnijos duomenys)

Metai	2014	2015	2016	2017	Pokytis, 2017 m. lyginant su 2014 m.
Gyventojų skaičius	1 187	1 152	1 110	1 067	-120
Mirė	8	9	19	17	+9
Gimė	11	11	10	7	-4
Atvyko į seniūniją ir deklaravo gyvenamąją vietą	75	69	-	-	-
Išvyko į užsienį	24	15	-	-	-
Ištraukti į gyvenamosios vietos neturinčių asmenų sąrašą	9	5	-	-	-

2016 m. Viešvilės miestelyje gyveno 886 gyventojai. Seniūnijoje buvo 10 kaimų ir 3 vienkiemiai: Añtupių k. – 18 gyventojų; Apšriūtų k. – 14 gyventojų; Išda-gū k. – 19 gyventojų; Jūravos k. – 30 gyventojų; Kalvėlių k. – 17 gyventojų; Leipgirių k. – 18 gyventojų; Pagulbinių k. – 14 gyventojų; Ridelkalnio k. – 98 gyventojai; Žardėlių k. – 7 gyventojai; Pagenaičių k. – 0 gyventojų; Viłkdaubio vnk. – 4 gyventojai; Naūmalūnio vnk. – 5 gyventojai; Smaladažio vnk. – 0 gyventojų. Gyventojų skaičius, gyventojų registro duomenimis, 2017 m. lyginant su 2016 m., sumažėjo 43 (3 lentelė). Ypač sumažėjo jaunų iki 18 metų žmonių, kurie sudaro šiek tiek daugiau nei 21 % visų seniūnijos gyventojų. Didžioji dalis gyventojų, t. y. 60 %, yra darbingo amžiaus.

3 lentelė. Viešvilės seniūnijos gyventojų skaičiaus 2016–2017 m. kitimas

Laikotarpis	2016 m.	2017 m.	Pokytis
Gyventojų skaičius	1 110	1 067	43
iki 18 metų	243	231	12
18–65 metų	673	644	29
65–85 metų	174	173	1
per 85 metus	20	19	1

Vietovė turtinga gamtinių išteklių: Viešvilės valstybinis gamtinis rezervatas, žuvų migracijos takas, Kaskalnio parabolinės kopos, stebuklingas upelis, tekantis ne link Nemuno, bet į kitą pusę ir kt. Girioje išlikęs XIX a. ažuolynas su aukščiausiu Lietuvoje ažuolu (37 m), bukų giraitė. Viešvilės gamtinis rezervatas garsus Viešvilės upelio baseino ir pelkių ekosistema⁴. Viešvilės miestelis ir apylinkės yra lankomos turistų, tačiau turizmo infrastruktūra tik pradėta plėtoti.

Vietovės vystymuisi reikšmingi įvykiai

1989 m. vasario 16 d. pirmą kartą Viešvilėje švenčiama Valstybės atkūrimo šventė;

1989 m. – Viešvilės apylinkėje gyvena 3 332 gyventojai; Viešvilėje – 1 577 (su moksleiviais);

1990 m. liepos 1 d. pastatytas ir pašventintas kryžius prie buvusios evangelikų liuteronų bažnyčios, kur anksčiau buvo numatyta statyti katalikų bažnyčią;

1990 m. balandžio mėn., atkūrus nepriklausomą Lietuvą, pirmuoju viršaičiu išrenkamas Algimantas Liaudaitis;

1991 m. – vaikų namus pradeda globoti vokiečiai;

1991 m. – įsteigiamas Viešvilės rezervatas;

1995 m. – įkurtas muziejus „Tėviškės namai“;

2000 m. – Viešvilės žemės ūkio mokykla švenčia 50 metų darbo jubiliejų;

2000 m. – panaikinama Viešvilės žemės ūkio mokykla. Ji prijungiama prie Smalininkų AŽŪM Viešvilės skyriaus teisėmis;

2001 m. – 50 metų darbo jubiliejų švenčia Viešvilės vaikų globos namai;

2005 m. – Viešvilės pagrindinė mokykla švenčia 100 metų jubiliejų;

⁴ Viešvilės rezervatas įtrauktas į Ramsaro konvencijos vertingiausių pasaulio šlapynių (pelkynų) sąrašą.

2005 m. – įgyvendinamas pirmasis tarptautinis projektas „Sveikas gyvenimas per sportą ir gamtą Viešvilėje ir Berlyne“. Dalyvauja Viešvilės vaikų globos namai;

2006 m. – įgyvendintas iš ES fondų finansuojamas projektas „Tauragės apskrities Jurbarko rajono kaimo ir atokių vietovių pirminės sveikatos priežiūros įstaigų modernizavimas“;

2007 m. – įgyvendintas antrasis tarptautinis projektas „Sveikas gyvenimas per sportą ir gamtą Viešvilėje ir Berlyne“, kuris vyksta Viešvilėje;

2008 m. – įgyvendintas trečiasis tarptautinis projektas „Visi kartu vienoje valtyje per miestą ir kaimą“ – Berlyne, kuriame dalyvauja Viešvilės vaikų globos namai;

2009 m. liepą eidamas 89-uosius metus mirė žymus mūsų krašto kraštotyri-ninkas Hansas Erhardtas fon Knoblochas (Hans Erhardt von Knobloch), surinkęs kraštotyros medžiagą apie savo gimtinę Viešvilę ir parašęs 10 tomų Viešvilės kaimo kroniką (*Die Wischwiller Dorf-Chronik*);

2010 m. – baigtas įgyvendinti projektas „Jaunimui palankių erdvių kūrimas Antanavė ir Viešvilėje“ pagal Lietuvos KPP 2007–2013 m. programos priemonę „Techninė pagalba“ (veiklos sritis „Nacionalinis kaimo tinklas“);

2011 m. – pažymėtas Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato 20 m. jubiliejus;

2011 m. – 60 metų darbo jubiliejų šventė Viešvilės vaikų globos namai ir Viešvilės apylinkių bendruomenė;

2011 m. – įgyvendintas projektas „Jaunimo lyderystei ugdyti Viešvilės ir Antanavo bendruomenėse“;

2012 m. – nugriautas apleistas bendrabučio pastatas, išvalyta statybinėmis atliekomis užteršta teritorija, sutvarkytas žemės plotas užsėtas žolės mišiniu;

2012 m. – įrengtas Viešvilės gamtinis pažintinis pėsčiųjų takas su visa infrastruktūra: pastatytas informacinis stendas, gyventojams ir turistams sudaryta galimybė poilsiauti saugioje, švarioje aplinkoje;

2013 m. – paminėta Viešvilės Kristaus Atsimainymo bažnyčios 150 metų sukaktis;

2013 m. – paminėta Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos Respublikos 90 m. sukaktis;

2014 m. – įgyvendintas projektas „Viešvilės miestelio viešoji infrastruktūra“: žuvitakio zonoje įrengti pėsčiųjų takai, apšvietimas, tilteliai per upelį, įrengta vaikų žaidimo aikštelė. Įrengtas miestelio gatvių apšvietimas;

2014 m. – įgyvendintas projektas „Viešvilės pagrindinės mokyklos aikštyno sutvarkymas“ pagal Jurbarko VVG⁵ „Nemunas“ integruotą vietos plėtros strategiją.

2014 m. – bendruomenės centras „Skalvija“, padedama seniūnijos ir kitų miestelio įstaigų bei aktyvesnių bendruomenės narių, surengė aštuonioliktąją Viešvilės seniūnijos spartakiadą;

2015 m. – su Viešvilės pagrindi-nės mokyklos mokytojais, mokiniais, pasienio užkardos darbuotojais, Viešvilės žvejų būrelio nariais bei girininkijų darbuotojais seniūnija organizavo dvi šiukšlių rinkimo akcijas;

2015 m. – vyko devynioliktoji Viešvilės seniūnijos spartakiada;

⁵ VVG – vietos veiklos grupė, kurios veiklos teritorija yra Jurbarko rajonas. Tai Jurbarko rajono kaimiškoje teritorijoje veikianti partnerystės organizacija, jungianti nevalstybinių, bendruomeninių organizacijų, verslo sektoriaus ir valdžios institucijų atstovus, vykdo bendrus veiklos planus, mobilizuoja bei derina vietos plėtros dalyvių interesus, maksimaliai panaudoja vietos išteklius ir užtikrina regiono ilgalaikes kaimo plėtros perspektyvas.

2015 m. – dalyvauta Jurbarko rajono seniūnijų žaidynėse, kur užimta antroji komandinė vieta ir pirmoji moterų tinklinio komandos vieta;

2016 m. – LR aplinkos ministerija Viešvilės miestelį pripažino vietoje, kuri geriausiai parodo savitus Mažosios Lietuvos regiono kraštovaizdžio bruožus;

2016 m. – suorganizuota bėgimo akcija „Už Lietuvą ir Viešvilę“, skirta Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienai;

2016 m. – įgyvendintas projektas „Sportuojanti bendruomenė“;

2016 m. – dalyvauta Šilutėje organizuotame žuvinės virimo čempionate;

2016 m. – vokalinis ansamblis „Vėtrungė“ dalyvavo Lietuvos vokaliųjų ansamblių konkurse „Šilų aidai-2016“ ir buvo apdovanotas III vietos diplomu, respublikos solistų ir ansamblių konkurso „Sidabriniai balsai-2016“ II ture ir pelnė II vietos diplomą;

2017 m. – įgyvendintas projektas „Gerumo pynė“;

2017 m. – organizuotas pėsčiųjų žygis „Pasivaikščiojimas jūros dugnu“ Viešvilės monografijai paremti;

2017 m. – organizuotas šimtmečio ažuolo sodinimas;

2017 m. – įkurta savanorių ugniagesių komanda, kuri yra vienintelė Jurbarko rajone;

2018 m. – Viešvilės herbas iškaltas Seredžiaus koplytstulpyje, dera su visais panemunės miestelių herbais, simbolizuojančiais rajono pradžią ir pabaigą.

Atlikus tyrimą pagal „Hinterland“ 2005 m. projekto sukurtą metodiką ir pakartotinai įvertinus 2017 m. duomenis (1 lentelė) nustatyta, kad XXI a. antrojo dešimtmečio Viešvilės socialinė ekonominė situacija yra vidutiniška. Vietos plėtros veikėjai pradėjo spręsti vietovės plėtros problemas. Pagal hinterlando vietovių tipologiją Viešvilė priskiriama 6 tipui – vidutinio gyvybingumo ir nestabilios ekonominės ir socialinės struktūros vietovė, ieškanti vietovės tapatumą pastiprinančios veiklos, ugdanti bendruomeniškumą. Esama kaimo vietovės gyventojų demografinė situacija yra vidutiniška, o proporcija tarp jaunimo ir senyvo amžiaus gyventojų yra išbalansuota. Senyvo amžiaus gyventojų grupė yra didesnė nei vidurkis, o jaunimo Viešvilėje mažėja. Kaimyninių sodybų neįjungia šeimyniniai ryšiai, taigi yra sodybų ištuštėjimo rizika.

Viešvilėje yra tiek ekonominių, tiek socialinių problemų, kurias reikia spręsti. Didelė jaunimo emigracija uždabiauti į užsienį. Nemažai socialiai remtinų žmonių. Gyventojams trūksta motyvacijos dirbti ir pasirūpinti savimi bei savo šeima dėl gaunamų socialinių pašalpu. Nedarbo lygis yra didelis, o atsižvelgus į bendrą kvalifikuotų darbuotojų trūkumą šalyje, galima teigti, kad Viešvilėje yra struktūrinis nedarbas ir darbo jėgos trūkumas. Silpnai išplėtotą vietos pramonę, verslo įmonių tik keletas, daugiausia smulkių – lentpjūvė, kelios parduotuvės, UAB „Viešvė“ apdirba medieną, gamina baldus, kitą produkciją. Registruotus ūkius turi 15 ūkininkų, tačiau realiai ūkininkauja tik keliese, kiti nutraukę ūkinę veiklą. Žemės našumas mažai palankus ūkininkauti. Dirvožemiai netinka intensyviai žemės ūkio gamybai, tačiau tinka biodinaminiam ūkininkavimui ir gyvulininkystei plėtoti. Dėl kylančių reikalavimų kaimo turizmo paslaugų kokybei ir nepakankamo turistų srauto verslo pelningumui palaikyti užsidarė kaimo turizmo sodybos. Seniūnijos teritorijoje 3 girininkijos, medelynas. Viešvilės ir apylinkių aktyvūs gyventojai yra

pripažinę didelį vietovės potencialą (gamtos ir istoriniai ištekliai, infrastruktūra) turizmo vystymui, tačiau tik ištekliai yra gausūs, atnaujinami infrastruktūros objektai, o gyventojams ir vietos organizacijų lyderiams vis dar labai trūksta partnerystės, strateginio mąstymo ir kitų vietovės pokyčių valdymo kompetencijų.

Kaimo vietovėje silpnai išvystytos socialinės infrastruktūros paslaugos, o kaimo gyventojų socialinis gyvenimas yra pasyvus. Nepatogus susisiekimas su apskrities centru Taūrage, nėra visuomeninio transporto. Praeityje egzistavusi kontrabanda iš Rusijos, kada šia veikla užsiėmė nemažai paauglių, kurie talkino suaugusiesiems, paliko savo pėdsaką. Palyginti su gyventojų skaičiumi, vietovėje yra per mažai bendruomeninių ir verslo organizacijų iniciatyvų, vienijančių gyventojus ir sudarančių palankias sąlygas darbo vietoms kurti. Veikia viena bendruomeninė organizacija „Skalvija“. Jos veikloje dalyvauja apie 100 gyventojų. Nemaža dalis gyventojų mažai aktyvūs, jų profesinė kvalifikacija ir verslumas nesudaro galimybių gerai gyvenimo kokybei susikurti.

Tačiau Viešvilė turi ir nemažai teigiamų veiksnių, kurie padėtų pagerinti vietovės gyventojų situaciją, įveikti nuosmukį: seniūnijoje 60 % gyventojų sudaro darbingo amžiaus žmonės, tačiau jau nuo 2016 m. gyventojų gimsta mažiau nei miršta. Pastaraisiais metais pagal projektą prie Nemuno yra pastatyti stebėjimo bokštai, pasienio užkardos būstinėje įrengta moderni stebėjimo aparatūra padeda kovoti su kontrabanda. Susiklosčius ypatingoms istorinėms aplinkybėms, po Antrojo pasaulinio karo daugelis Viešvilės gyventojų pasitraukė į Vokietiją, tačiau iki šiol yra išlikęs aktyvus bendradarbiavimas ir stipri vokiečių gyventojų – išievių iš Viešvilės materialinė parama. Įkurtas „Tėviškės namų“ muziejus, kuris padeda pažinti Viešvilę tokią, kokia ji buvo iki XX a. vidurio, iki lemtingųjų 1944-ųjų, kai šio miestelio, kaip ir viso Klaipėdos krašto, gyventojams teko palikus savo namus, keltis į kitą pasaulį ir viską pradėti iš pradžių. Teigiamai panaudojami išvykusių seniūnijos gyventojų ryšiai su kraštu, užsienyje uždirbtos lėšos investuojamos į pastatų remontą, aplinkos tvarkymą.

2017 m. Viešvilės seniūnijos ir gyventojų iniciatyva įkurta savanorių ugniagesių komanda, kuri jungia 16 savanorių ugniagesių. Tai vienintelė savanorių komanda Jurbarko rajone. Viešvilės savanoriai į gaisrus vyksta automobiline cisterna „Mercedes“, gabenančia beveik 10 t vandens. Tai Lenkijos kolegų dovana. Nors automobilis ir nėra naujas, bet rūpestingai prižiūrimas sėkmingai rieda į gaisrus. Viešvilės savanoriai, aukojantys savo laiką kitiems, sulaukia ir bendruomenės supratimo bei palaikymo, jaučia savų žmonių pagarbą ir jų dėkingumą. Randa laiko savanoriai ir gyventojams aplankyti, paraginti, kad susiremontuotų krosnį ar išsivalytų kaminą. Savanoriai turi savo fondą, kurį sudaro asmeninės lėšos. Jau yra numatytas įrengti ir garažas gaisriniam automobiliui.

Vietovė pasižymi unikalia gamta. Greta Viešvilės miestelio yra valstybės saugoma teritorija – Viešvilės valstybinis gamtinis rezervatas su krištolinio švarumo upeliu, Kaskalnio geomorfologinis draustinis su vyraujančių vakarų vėjų supustytomis parabolinėmis kopomis (natūraliai susiformavę „Kaskalniai“). Dideli rekreacijos ištekliai – tarptautinės reikšmės „Natura 2000“ teritorija. Siekiant atgaivinti XVI a. Viešvilės upelyje nutrauktas galimybes daugintis šlakiams, bendruomenės ir saugomų teritorijų direkcijos iniciatyva įgyvendintas unikalus projektas. Patvir-

tinus tvarkymo planą buvo pastatyti du žuvų takai Viešvilės upelyje, viename iš nedaugelio Lietuvoje likusių natūralių upelių, kurių vandens tėkmės reguliavimo žmogaus ranka nepasiekė. Taip 2008 m. Viešvilės miestelio centre atsirado neabejotinai gražiausias Lietuvoje žuvitakis, kuris atlieka dar ir rekreacinę funkciją. 2005–2013 m. įgyvendinta nemažai projektų (žr. 4 lentelę), kurie sukūrė naujas galimybes vietas verslininkams ir gyventojams.

4 lentelė. Viešvilės seniūnijoje 2005–2013 m. įgyvendinti projektai

Projekto pavadinimas (programa, priemonė)	Projekto vertė, Lt (Eur)	Trumpas aprašymas
1	2	3
Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra Jurbarko rajone (Viešvilės, Smalininkų, Klausūčių, Seredžiaus miesteliuose ir Jurbarko mieste) (Sanglaudos skatinimo veiksmų programa, priemonė „Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra)	Viso projekto vertė – 17 799 777 Lt (5 197 015,1 Eur)	Projekto tikslas – tinkamos kokybės geriamojo vandens ir tvarkomų nuotekų paslaugos išplėtimas Jurbarko rajono Smalininkų, Viešvilės, Seredžiaus miesteliuose, Klausūčių gyvenvietėje bei Jurbarko mieste. Viešvilėje nutiesta iš viso 3 134,51 m naujų vandentiekio tinklų, 3 887,44 m naujų buitinių nuotekų tinklų, pastatytos 2 naujos nuotekų siurblynės, nuotekų valykla. Projektą įgyvendino UAB „Jurbarko vandenys“.
Viešvilės gamtinio pažintinio pėsčiųjų maršruto parengimas (Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa)	107 420 Lt (31 363,5 Eur)	Projekto metu įrengtas pažintinis takas su visa reikalinga infrastruktūra. Gyventojams ir turistams sudaryta galimybė poilsiauti bei praleisti laisvalaikį saugioje, švarioje aplinkoje. Projektą pateikė VšĮ Jurbarko turizmo informacijos centras. Projekto partneriai – Jurbarko miškų urėdija, Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“.
Apleisto pastato, esančio Viešvilės miestelyje, likvidavimas (Sanglaudos skatinimo veiksmų programa, priemonė „Praeityje užterštų teritorijų tvarkymas“)	162 830 Lt (47 541,61 Eur), iš jų savivaldybės lėšos 8 140 Lt (2 376,64 Eur)	Projekto tikslas – gerinti aplinkos kokybę sutvarkant kraštovaizdį Viešvilės miestelyje. Projekto metu nugriautas apleistas pastatas, išvalyta šiukšlėmis ir kitomis statybinėmis atliekomis užteršta teritorija. Sutvarkytas žemės plotas užsėtas žolės mišiniu. Projekto metu likviduotas aplinką žalojantis objektas. Projektą pateikė Jurbarko rajono savivaldybės administracija.
Viešvilės pagrindinės mokyklos aikštyno sutvarkymas (Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa, priemonė „Kaimo atnaujinimas ir plėtra (VVG „Nemunas“)	257 092,94 Lt (75 063,63 Eur)	Sutvarkyta prie Viešvilės pagrindinės mokyklos esanti viešoji erdvė ir įrengtas aikštynas su futbolo aikšte, bėgimo takais, lauko krepšinio aikšte. 2014 m. rugsėjo 1 d. jau turėtų būti įrengtas. Projektą pateikė Jurbarko r. Viešvilės pagrindinė mokykla. Projekto partneriai – Viešvilės vaikų globos namai, Jurbarko rajono savivaldybės administracija.

(tęsinys)

Projekto pavadinimas (programa, priemonė)	Projekto vertė, Lt (Eur)	Trumpas aprašymas
1	2	3
Viešvilės, Jurbarko, Juodaičių ir Serėdžiaus miestelių kompleksinis sutvarkymas (Sanglaudos skatinimo veiksmų programa, priemonė „Prielaidų spartesnei ūkinės veiklos diversifikacijai kaimo vietovėse sudarymas“)	Viso projekto vertė – 5 963 075,20 Lt (1 741 043,8 Eur), iš jų savivaldybės lėšos – 450 401,73 Lt (131 504,15 Eur)	Projekto metu sutvarkyta Viešvilės miestelio viešoji infrastruktūra: žuvitakio zonoje įrengti pėsčiųjų takai, apšvietimas, tilteliai per upelį, įrengta vaikų žaidimo aikštelė. Įrengtas apšvietimas miestelio gatvėse. Projektą pateikė Jurbarko rajono savivaldybės administracija.
Detaliųjų ir specialiųjų planų parengimas Jurbarko rajone. Žmonių išteklių plėtros veiksmų programa	Viso projekto vertė – 391 675 Lt (114 357,66 Eur), iš jų savivaldybės lėšos 58 751 Lt (17 153,58 Eur)	Projekto tikslas – užtikrinti sistemingą Jurbarko rajono konkrečių teritorijų darnų vystymąsi, racionalų teritorijų, lėšų ir kitų išteklių panaudojimą, atsižvelgiant į šių teritorijų plėtros ilgalaikius poreikius. Bus parengtas Viešvilės buvusios žemės ūkio mokyklos viešųjų erdvių ir žemės sklypų prie esamų pastatų detalus planas.
Informacinių technologijų plačiajuosčio tinklo RAIN panaudojimas panemunės miestelių bendruomenių poreikiams. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa, priemonė „Kaimo atnaujinimas ir plėtra (VVG „Nemunas“)	Viso projekto vertė – 70 890 Lt (20397,81 Eur), iš jų savivaldybės lėšos 11 850 Lt (3 459,85 Eur)	Projekto tikslas – panemunės miestelių gyventojų aktyvinimas, socialinio solidarumo stiprinimas panaudojant informacinių technologijų plačiajuostį RAIN tinklą. Numatoma įrengti bevielio interneto viešosios prieigos taškus (ir Viešvilės miestelyje). Miesteliuose bus įrengtos ir viešųjų erdvių vaizdo stebėjimo kameros.

Viešvilės seniūnija, turinti palankių gamtinių ir kultūrinių išteklių turizmo ir rekreacinei veiklai plėtoti, 2005–2013 m. pagrindinį dėmesį skyrė fizinės infrastruktūros atnaujinimui, o 2014–2017 m. aplinkos tvarkymui, seniūnijos vidaus kelių ir gatvių priežiūrai, Viešvilės miestelio prekyvietės įrengimui, Viešvilės seniūnijos vandentiekio ir kanalizacijos tinklų plėtrai, Darželio, Mokyklos, Ridelkalnio, Upeilio gatvių apšvietimo renovacijai. Seniūnijoje įrengtas gamtinis pažintinis pėsčiųjų maršrutas, linksmas paplūdimys Viešvilės ežero pakrantėje, informaciniai stendai, parengtas lankstinys.

Vietovėje gausūs materialiojo kultūrinio paveldo ištekliai: seni XVIII a. pab. Prūsijos (vokiečių) laikotarpio pastatai (Rydelsbergo dvaro pastatai), saugomi kapinynai; Viešvilė strategiškai patogioje vietoje, geras susisiekimas su Klaipėda ir Jurbarku. Tačiau pastarieji privalumai panaudojami nepakankamai.

Viešvilės seniūnija gali būti patraukli ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių investuotojams. Kartu yra daug nepanaudotų išteklių kurti naujas darbo vietas, tačiau vietovės pokyčių valdytojams trūksta kompetencijos ir pajėgumų šiuos išteklius kapitalizuoti. Per mažai panaudojamos vietos gyventojų galimybės igūdžių valdyti kaimo vietovės pokyčius tobulinimui, tęstiniam mokymuisi, nėra rūpinamasi vietovės rinkodara, įvaizdžio gerinimu.

Viešvilės seniūnija aktyviai ir sėkmingai bendradarbiauja su Viešvilės bendruomenės centru „Skalvija“, Viešvilės rezervato darbuotojais, Viešvilės pasienio

užkarda, miestelio pagrindine mokykla ir vaikų globos namais, VšĮ Viešvilės ambulatorija, visomis trimis girininkijomis, Kultūros centro darbuotojais ir kt. Glaudžiai bendradarbiaujama su Pagėgių VVG. Įgyvendintas projektas „Pagėgių ir Jurbarko krašto kaimo gyventojų verslumo ugdymas, atgaivinant ir komercializuojant Mažosios Lietuvos regiono paveldą“. Projekto tikslas sustiprinti Mažosios Lietuvos etninio regiono konkurencingumą įtraukiant vietos bendruomenę į regiono paveldo gaivinimą. Siūlomas analogiškas projektas Jurbarko r. VVG kaimo bendruomenėms įtraukiant vietos jaunimą. Tai ne tik reklamuotų Mažąją Lietuvą, stiprintų konkurencingumą, bet ir sudarytų galimybes užsidirbti. Verslas skatintų liaudies medicinos atgaivinimą, kultūrinės tradicijas, populiarių šį kraštą.

Viešvilės „Hinterland“ projekto iniciatyvinės grupės sumanymas

„Hinterland“ projekto iniciatyvinė grupė, padedama seniūnijos ekspertų, atliko Viešvilės seniūnijos išteklių SSGG analizę ir atrinko didžiausią įtaką vystymuisi darančius veiksnius. Įvertinusi tyrimo rezultatus suformulavo viziją ir numatė veiksmų planą 2008 m. Planas buvo papildytas 2013–2018 m. Šiame straipsnyje pateikiama dalis mokslinių tyrimų duomenų.

Viešvilės seniūnijos išteklių SSGG analizė

Stiprybės

Labai didelis rekreacijos potencialas, unikali gamta, gausūs gėlo vandens ištekliai, tarptautinės reikšmės „Natura 2000“ teritorija.

Daugialypis vietovės vystymosi potencialas, tinkamas ekologiškų ir natūralių produktų gamybai bei kitoms šiuolaikinėms kaimo plėtros funkcijoms (aplinkosaugos, pažinimo, rekreacijos ir pan.) vykdyti.

Gausūs materialiojo kultūrinio paveldo ištekliai: seni XX a. pr. vokiečių laikų pastatai, saugomi kapinynai, surinktos kadaise seniūnijoje ir jos apylinkėse gyvenusių žmonių istorijos.

Daug finansinių investicijų.

Daug miestelių ir jo apylinkes lankančių turistų.

Aktyvus bendradarbiavimas su išėivių – vokiečių bendruomene, stipri jų materialinė parama.

Paruošti vietiniai gidai, galintys organizuoti ekskursijas, vietovė garsėja kvalifikuotais skardininkais.

Silpnybės

Neigiamas populiacijos saldo, didelė emigracija (ypač jaunimo).

Kvalifikuotų darbo išteklių ir kompetencijos stoka valdyti kaimo vietovės pokyčius.

Tam tikros grupės žmonių motyvacijos stoka dirbti, pasirūpinti savimi ir šeima.

Dirvožemiai nėra tinkami intensyviai žemės ūkio gamybai, o kita ekonominė veikla sunkiai vystosi.

Silpnai išplėtotą vietos pramonę, užsidariusios kaimo turizmo sodybos.
Silpni bendruomeniniai ryšiai.

Galimybės

Didėjanti rekreacinių zonų reikšmė visuomenėje, jų išplėtojimas Jurbarko mieste ir rajone.

Didėjantis gamtinių išteklių ir informacinių technologijų panaudojimas vietovės pridėtinai vertei kurti.

Augantis poreikis aukštos pridėtinės vertės turizmo paslaugoms šalyje ir užsienyje, atpažintas ir stiprinamas Viešvilės identitetas, potencialas turizmo veiklai plėtoti.

Augantis domėjimasis turistų lankomais gamtiniais ir kultūriniais paminklais padidins galimybes panaudoti jų sukuriamą vertę vietovės vystymuisi.

Grėsmės

„Protų nutekėjimas“.

Augantis nedarbas kai kuriose ES valstybėse ir šalyje gali paskatinti gyventojus grįžti į seniūniją, tačiau laisvų darbo vietų nėra.

Augantis gyventojų abejingumas didins socialines problemas.

Šalies ir Jurbarko savivaldybės konkurencingumo ir gyventojų verslumo stoka.

Socialiai remtinų žmonių seniūnijoje skaičiaus augimas.

Atlikus Viešvilės seniūnijos išteklių SSGG analizę, sudarytą iš išanalizuotų vidaus (stiprybių ir silpnybių) ir išorės (galimybių ir grėsmių) aplinkos veiksnių, galima išvelgti naujas Viešvilės vystymosi galimybes. Šioje seniūnijoje didžiausi vietovės vystymosi ištekliai yra rekreaciniai, tačiau seniūnijos ir kitų kaimo vietovės pokyčių valdymo veikėjų kompetencija ir infrastruktūriniai pajėgumai yra nepakankami, trūksta kolektyvinio žinojimo apie vietovės varomąsias jėgas (konkurencinius pranašumus).

Dominuoja graži, unikali gamta, kraštovaizdis, vientisa miestelio architektūra, tačiau rekreacinių išteklių darniam vystymuisi pasiekti būtinos daugelio kitų sričių integruotas vystymasis, reikalinga kurti ir įvesti į rinką naujas rekreacines, turizmo paslaugas ir produktus, įtraukti ir sudaryti sąlygas dalyvauti daugeliui seniūnijos gyventojų.

Remiantis SSGG buvo nustatomi Viešvilės seniūnijos strateginiai ryšiai.

Strateginiai ryšiai tarp Viešvilės seniūnijos SSGG veiksnių

Stiprybių panaudojimas galimybėms įgyvendinti

Gamtos, kultūros, istoriniai ištekliai pasitarnautų kaip rekreaciniai veiksniai, palankiai veikiantys bent vieną iš žmogaus sveikatos komponentų – fizinę, dvasinę ar socialinę sveikatą.

Didėjančios investicijos ir pritraukiami finansiniai ištekliai gerina vietovės socialinę ekonominę situaciją.

Gausus materialiuųjų ir kultūrinių išteklių panaudojimas sukuria vietovėje įvairias vertes bei veikia kaip Viešvilės edukacinė ir rekreacinė funkcija.

Silpnųjų įveikimas pasinaudojant galimybėmis

Turistų lankoma vietovė taps patrauklesnė ir patiems gyventojams, turistų skaičius ir kintantys poreikiai gali paskatinti gyventojus ir verslininkus vystyti alternatyvią tradicinę žemės ūkio veiklą.

Grėsmių sumažinimas, panaudojant stiprybes

Didėjančios investicijos į viešąją infrastruktūrą vietovėje sudarys sąlygas naujų darbo vietų kūrimui ir esamų gyvybingumo stiprinimui, bus mažinamas nedarbas.

Integruotas ir į rezultatus orientuotas gamtinių išteklių vystymosi valdymas didins vietovės patrauklumą ir konkurencingumą.

Silpnųjų šalinimas, siekiant sumažinti grėsmes

Gyventojų įtraukimas į visuomeninę veiklą, skatinimas ir motyvavimas dirbti mažins nedarbo seniūnijoje lygį bei socialiai remtųjų šeimų skaičių.

Scenarijaus metmenys

Viešvilės seniūnijos bendruomenė prisideda prie:

- VVG „Nemunas“ teritorijos vizijos iki 2023 m. įgyvendinimo: VVG „Nemunas“ teritorija 2023 m. – tai aktyviai ir atsakingai savo gyvenimo gerovę kuriančios bendruomenės kraštas, išsikūręs šalia vaizdingos Nemuno upės, kur socialinė atskirtis mažinama bendromis pilietinės visuomenės, verslo ir vietos valdžios pastangomis (VVG „Nemunas“ teritorijos vietos plėtros 2016–2023 m. strategija, 2015).

- Seniūnijos vizijos – tai Jurbarko rajono savivaldybės dalis, turtinga natūralios ir sveikos gamtos išteklių. Čia sutelkti draugiškai bendruomenės nariai gyvena, dirba ir kuria patogioje ir saugioje aplinkoje. Rūpinantis seniūnijos ir gyventojų gerove, numatoma kurti saugią ir patogią gyvenamąją aplinką, skatinti savivaldos plėtrą, skatinti bendruomenės narių užimtumą, gerinti laisvalaikio ir rekreacinių paslaugų infrastruktūrą.

Viešvilės seniūnijos bendruomenės vizija: *„Dalindamiesi vieni su kitais tuo, ką turime: idėjomis, patirtimi, noru bendrauti ir bendradarbiauti – galime žingsnis po žingsnio judėti pirmyn kurdami ir puoselėdami turtingą mūsų miestelį.“*

Viešvilės seniūnijos bendruomenės tobulėjimas turėtų būti skatinamas kuriant tam tikras bendras institucines vertybes: sociokultūrinę saugumą, socialinį išitraukimą (bendruomenės išitraukimą į visuomenę, individo išitraukimą į visuomenę, individo išitraukimą į bendruomenę), socialinį sutelktumą, įgalinimą (vidinį ir išorinį).

Pagrindinis Viešvilės seniūnijos vystymosi veikėjų dėmesys turėtų būti sukoncentruotas į socialinio vietovės tapatumo stiprinimą, besiremiantį Viešvilės miestelio herbo simboliais (žirgažuvė – fantastinė būtybė – žirgo ir žuvies junginys, simbolizuojantis sausumos ir vandens kelius).

Viešvilės seniūnijos išteklių SSGG analizė ir nustatyti strateginiai ryšiai rodo, jog palankiausia strateginė kryptis pagal turimus išteklius yra istorinio-kultūrinio, gamtinio turizmo ir rekreacijos paslaugų bei infrastruktūros plėtojimas.

Numatomos prioritetingos sritys pagal strateginę kryptį Viešvilės seniūnijoje:

- saugomų teritorijų, kultūrinio paveldo objektų lankymo infrastruktūros įrengimas;

- bendruomeniškumo stiprinimas, paslaugų ir edukacinių programų sukūrimas;
- amatų ir verslų, pagrįstų kulinariiniu paveldu ir gamtos ištekliais, vystymas.

Viešvilės seniūnijos gamtiniai ištekliai, pasižymintys išskirtinumu, gausūs materialiojo kultūrinio paveldo ištekliai yra palankūs teikti rekreacines ir turizmo paslaugas, skirtas žmogaus fizinių jėgų atgavimui, kultūrinės, dvasinės būsenos atkūrimui ir palaikymui. Galima esamas saugomas teritorijas, kultūrinio paveldo objektus panaudoti edukaciniams ir sveikatos stiprinimo tikslams, kaip vietos gyventojų, turistų ir seniūnijos svečių lankomus objektus. Susisiekimo dviračiais skatinimas leistų tausoti aplinką ir išteklius, aplankyti minėtus objektus ir kartu vystyti dviračių turizmą po Viešvilės seniūnijos ir gretimas apylinkes. Viešvilės seniūnijos vystymosi scenarijaus kūrimas įtrauktų vietos gyventojus ir kitus plėtros veikėjus, seniūnijos bei savivaldybės administraciją. Šio scenarijaus tikslinės grupės būtų vietos gyventojai, aplinkinių rajonų ir kiti Lietuvos gyventojai, šalies ir užsienio turistai.

Viešvilės bendruomenės veikla 2013–2018 m.

Veikla ir veiksmai	Laikotarpis	Atsakinga institucija
Keistis gerąja patirtimi su Respublikos ir kaimyninių šalių kaimo bendruomenėmis.	2013–2018 m.	Viešvilės seniūnijos administracija, Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“.
Organizuoti ir populiarinti ekskursijas po Viešvilę ir jos apylinkes, glaudžiai bendradarbiauti su Jurbarko ir kitų miestų turizmo informaciniais centrais, kelionių agentūromis, Jurbarko savivaldybės miestais partneriais.	2014–2018 m.	Valstybinio gamtinio rezervato darbuotojai, Viešvilės seniūnijos administracija, vietiniai gidai.
Paruošti monografiją „Viešvilė“.	2018 m.	Viešvilės seniūnijos administracija.
Išleisti informacinį biuletinį (lankstinuką) apie Viešvilę.	2013 m.	Viešvilės seniūnijos administracija.
Organizuoti viešųjų erdvių tvarkymą – bendruomenės talkas aplinkos sutvarkymui prie tvenkinio. Rūšiuoti buitines atliekas.	Kasmet pavasarį ir rudenį	Vaikų globos namai, pagrindinė mokykla, Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“, sodybų šeiminkai.
Rūpintis, kad buvusios žemės ūkio mokyklos išlikę pastatai (sporto salė, mokomasis korpusas, bendrabutis, praktinių užsiėmimų korpusas, sandėlis) turėtų naujus šeiminkus, rūpintis jų remontu, siekiant panaudoti bendruomenės verslo ir socialinėms reikmėms. Formuoti žemės sklypus apie minėtus pastatus.	2014–2015 m.	Viešvilės seniūnijos administracija, Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“.
Rūpintis, kad kaltininkų jėgomis būtų išvalyta ir atkurta Viešvilės upelio žemupio vaga, kadangi daug metų neatsakingai buvo išleidžiami nevalyti nutekamieji vandenys, užteršta azoto junginiais, o tai skatino želti vandens augmeniją.	2014 m.	Viešvilės seniūnijos administracija, Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“. Valstybinio gamtinio rezervato darbuotojai.

(tęsinys)

Veikla ir veiksmai	Laikotarpis	Atsakinga institucija
Tęsti projektą „Biologinės įvairovės išsaugojimas Lietuvos pelkėse“.	2014 m. vasara	Valstybinio gamtinio rezervato darbuotojai, Viešvilės seniūnijos administracija.
Suorganizuoti seminarus verslumui ugdyti: sveikos gyvensenos, vaistažolių rinkimo, vytelių pynimo, skardinimo darbai, Mažosios Lietuvos architektūra ir butis ir kt.	2013–2018 m.	Viešvilės seniūnijos administracija.
Rengti kompiuterinio raštingumo kursus seniūnijos gyventojams ir verslininkams, skatinti informacinių technologijų diegimą teikiant vietos paslaugas ir parduodant vietos produktus.	Pagal poreikius	Viešvilės pagrindinė mokykla, Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“, Viešvilės seniūnijos administracija.
Organizuoti moksleivių ir suaugusiųjų piešinių ir nuotraukų konkursą „Mano Viešvilė“.	2013–2015 m. pavasaris	Pagrindinė mokykla.
Dalyvauti įvairiose rajono sporto varžybose.	Nuolat	Viešvilės sporto organizatoriai, Viešvilės seniūnijos administracija.
Organizuoti tradicines miestelio šventes ir žaidynes.	2013–2018 m. vasara, žiema	Viešvilės sporto organizatoriai.
Organizuoti tradicinį mokyklos, vaikų globos namų ir kultūros centro meno saviveiklos kolektyvų kalėdinį koncertą miestelio bendruomenei.	2013–2018 m. gruodis	Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras, pagrindinė mokykla, vaikų globos namai.
Pastatyti spektaklį „Tėviškės namai“ apie Viešvilės miestelio žmones ir jų gyvenimą.	2015 m.	Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“ muziejus „Tėviškės namai“, Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras.
Organizuoti gražiausios ir autentiškiausios sodybos konkursą siekiant stiprinti vietovės savitumą ir įvaizdį.	2013–2018 m. pavasaris	Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“, Viešvilės seniūnas V. Kucinas, Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro direktorius.
Tęsti Viešvilės Amatų gildijos kūrybinės stovyklos „Amatų tradicijų kryžkelėje“ organizavimą.	2014 m. vasara	Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro darbuotojai.
Inicijuoti, nuolat atnaujinant scenarijus, seniūnijoje tradiciniais tapusius renginius – Trijų Karalių, Užgavėnių, „Sniego akcijos“, Motinų pagerbimo, Melagių dienos, Vaikų gynimo dienos, Joninių, Rudens lygiadienio, Derliaus, Senujų metų palydų šventes.	Pagal kalendorių	Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“, Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras, Viešvilės seniūnijos administracija.
Organizuoti miestelio dienas rajono centre ir kituose didesniuose miestuose pristatant amatų gaminius ir miestelį.	Kasmet	Seniūnijos administracija, Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“.
Organizuoti dviračių žygius po Viešvilės apylinkes miestelio šeimoms.	2014–2018 m. vasara	Namų ūkiai, vietiniai gidai, Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“.

(tęsinys)

Veikla ir veiksmai	Laikotarpis	Atsakinga institucija
Užbaigus Viešvilės miestelyje žuvitakio slėnio sutvarkymo projekto darbus, surengti žuvitakio slėnio atidarymo šventę. Į renginį pasikviesti aplinkinius meno saviveiklos kolektyvus.	2014 m. vasara	Viešvilės bendruomenės centras „Skalvija“, Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras, Viešvilės seniūnijos administracija.
Įrengti Viešvilės miestelio prekyvietę.	2018 m.	Viešvilės seniūnijos administracija, ūkininkai.

Viešvilės bendruomenės veikla turėtų būti novatoriška, bendruomenė, vykdydama tradicinę veiklą, turėtų nuolat galvoti apie socialines, organizacines ir technologines inovacijas, integruoti naujus vietos išteklius. Daugiau dėmesio reikia skirti individualiai ir kolektyvinei veiklai, kuri orientuota į esamų darbo vietų gyvybingumo stiprinimą ir naujų kūrimą. Organizuojant renginius, įgyvendinant projektus reikėtų kompleksiskai derinti vietos išteklius, pasitelkti informacines technologijas, kurti naujus produktus ir paslaugas, siekti horizontalaus ir vertikalios veiklos integruotumo.

Bendruomeniškumo ugdymo procesas Viešvilėje turėtų apimti mažiausiai trejopą esminę veiklą: žmonių įtraukimą į tam tikrą bendruomeninę veiklą; švietimą, skatinantį pačių žmonių atstovavimą savo interesams; įvairių organizacijų dalyvavimą ir bendradarbiavimą ugdant bendruomeniškumą. Kiekvienas kaimo gyventojas (seniūnijos administracijos, kaimo bendruomeninės organizacijos, kaimo socialinės infrastruktūros institucijų specialistų) turėtų būti skatinamas (per bendruomeninius tinklus) suprasti savo norus, tikslus, lūkesčius ir susieti juos su Viešvilės vystymo tikslais, vizija ir t. t.

Išvados

1. Atliktas kaimo plėtros, sociologijos, vadybos, ekonomikos mokslų ir pilotiniais vietovių tyrimais bei konsultacijomis su vietos plėtros veikėjais pagrįstas hinterlando vietovių tipizavimas, numatyti Viešvilės seniūnijos konkurencingumo stiprinimo prioritetai ir veikla. Aktyviai dalyvavo bendruomenės lyderis ir seniūnas, kitų institucijų darbuotojai buvo įtraukti epizodiškai.

2. Hinterlando vietovių plėtra yra orientuota į gyvenimo kokybės gerinimą, kuo efektyviau panaudojant vietos išteklius ir generuojant vietovės vystymosi potencialą. Planuojant vietovės raidą bei nustatant vystymosi prioritetus turėtų būti atsižvelgiama ne tik į esamą vietovės būklę, turimus išteklius, bet ir į galimą ateities situaciją, ir dar svarbiau, kokia linkme įvairūs veiksniai gali ją pakeisti.

3. 2014–2020 m. programiniu laikotarpiu, dalyvaujant ir įgyvendinant įvairius kaimo vystymo projektus, kaip rezultatas turėtų būti sukurtas pažangaus kaimo modelis. Vietovių vystymosi planavimas yra sudėtingas procesas. Tai reikalauja išankstinio ateities situacijos numatymo, objektyvių ir subjektyvių faktų interpretavimo, planuojamos sukurti vertės numatymo, naujų veiklos taisyklių rengimo. Sėkmingas kaimo vietovių vystymasis turi būti grindžiamas bendruomenės, kuri gyvena regione, susidomėjimu bei dalyvavimu. Todėl svarbiausi vietovių veiksmų

planų kūrimo veikėjai – vietovių gyventojai, ūkininkai, verslininkai, savivaldos ir socialinės infrastruktūros objektų darbuotojai.

4. Hinterlando vietovių gyvybingumo valdymo procesą sudaro keturi etapai:

1) planavimo ir organizavimo etapas – tai pagrindas ilgalaikiams rezultatams pasiekti, kuris orientuotas į dabartinę padėtį;

2) įgyvendinimo etapas – tai galimi problemos sprendimo būdai;

3) palaikymo etapas – tai naujų galimybių plėtojimas ir aktyvūs veiksmai;

4) stebėsenos etapas – patikrinamas visas problemos sprendimo procesas.

Siekiant Viešvilės vystymosi gyvybingumo ir darnumo, teritorinių pokyčių valdymu turėtų užsiimti seniūnijos ir bendruomenės nariai, aktyviai ištraukti ūkininkai, verslininkai, socialinės infrastruktūros, savivaldos ir saugomų teritorijų darbuotojai. Valdymas turėtų būti pagrįstas kaimo plėtros principais.

5. Taikant socialines inovacijas reikėtų daugiau kaimo bendruomenių energijos nukreipti į kaimo vietovių potencialo (išteklių, kompetencijos, pajėgumų) vystymą, o ne spręsti per ilgą laiką kaimo vietovėse susiformavusias problemas. Viešvilės pokyčių valdymas turėtų būti daugiau orientuotas į tai, kaip padėti kaimo bendruomenei įgauti ir išlaikyti naujovių paieškos įgūdžius.

Siekiant įvertinti Viešvilės plėtros rezultatus, būtina parengti konkrečios vietovės poreikius atitinkančius pagrindinius subalansuotos plėtros indikatorius ir jų vertinimo metodiką. Vertinimo rezultatus pristatyti vietos gyventojams ir institucijų darbuotojams, juos aptarti.

6. Viešvilės bendruomenės tobulėjimas turėtų būti skatinamas kuriant tam tikras bendras institucines vertybes: sociokultūrinį saugumą, socialinį išitraukimą (bendruomenės išitraukimą į visuomenę, individo išitraukimą į visuomenę, individo išitraukimą į bendruomenę), socialinį sutelktumą, įgalinimą (vidinį ir išorinį). Siekiant ugdyti bendruomeniškumą reikalingos mobilizuotos visų kaimo plėtros veikėjų pastangos ir praktiniai veiksmai, stipresnė orientacija į vietos ekonomikos stiprinimą. Stiprinant vietos ekonomiką turėtų būti diegiami dalijimosi, žiedinės, bioišteklių pagrįstos ekonomikos principai. Nauji gamybos ir vartojimo modeliai turėtų sukurti sąlygas mokytis žmones ir didinti jų supratimą apie maistą ir aplinkosaugą, gilinti gamintojų žinias ir saugoti kultūrinį identitetą.

Literatūra

1. Atkinson A. Developing indicators of sustainable community: lessons from sustainable Seattle, *Environment Impact Assessment Review*, 1996, 16, p. 337–350.
2. Atkočiūnienė V. Kaimo turizmo, kaip užimtumo multiplikatoriaus, kaimo vietovėse teorinis aspektas, *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. Management theory and studies for rural business and infrastructure development: mokslo darbai, Akademija: Aleksandro Stulginskio universitetas, Lietuvos argarinės ekonomikos institutas, 2011, Nr. 5(29), p. 33–42.
3. Atkočiūnienė V., Vaišnoraitė R. Kaimiškųjų vietovių vystymo strateginio proveržio sąlygos: Dargužių kaimo atvejis, *Žemės ūkio mokslai*, 2012, t. 19, nr. 3, p. 180–191.
4. Atkočiūnienė V., Vaišnoraitė R. Model of Rural Area Change Management Using the Principle „Bottom-up“, *Rural development 2011* (the fifth international scientific conference, 24–25 November, 2011), Akademija: pro-

- ceedings, Akademija: Aleksandras Stulginskis University, vol. 5, b. 1 (2011), p. 23–30.
5. Bagdonienė L. ir kt. *Regionų plėtra. Pritaikymas prie kintančių rinkos sąlygų ir naujų gebėjimų ugdymas*, Kaunas: Technologija, 2005.
  6. Cambridge International Dictionary, 2017. Prieiga per internetą: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hinterland>>.
  7. Dijk G., Van der Ploeg J. D. *Beyond Modernization: The Impact of Endogenous Rural Development*, 1995.
  8. Encyclopedia Britanica, 2017 [interaktyvus] [žr. 2017 06 02]. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/search?query=Hinterland>>.
  9. Geography Glossary, 2017 [interaktyvus] [žr. 2017 06 02]. Prieiga per internetą: <<https://www.nationalgeographic.org/glossary/?term=hinterland>>.
  10. *Handbook of Commercial Geography*, ed. by George Goudie Chisholm, London, Longmans, Green and co., 2007.
  11. Karopčikienė D. Dingusius viešviliečių gyvenimus priglaudė „Tėviškės namai“, Jurbarko šviesa, 2012 07 07 [interaktyvus] [žr. 2017 06 02]. Prieiga per internetą <<http://www.jurbarkosviesa.lt/Priedai/Kulturos-sala/Dingusius-viesvilieciu-gyvenimus-priglaude-Teviskes-namai>>.
  12. Kernerman Advanced English Dictionary, 2013, Amazon Digital Services, Inc.
  13. Križinauskas J. *Vokiečių–lietuvių, lietuvių–vokiečių kalbų žodynas*, Vilnius: TEV, 2005.
  14. Merriam Webster Unabridged, 2017 [interaktyvus] [žr. 2017 06 02]. Prieiga per internetą: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/hinterland>>.
  15. Oxford English Dictionary, 2017 [interaktyvus] [žr. 2017 06 02]. Prieiga per internetą: <<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/hinterland?q=Hinterland>>.
  16. Raupelienė A., Lazarevaitė L., Aleksandravičius A., Tautvaišaitė Š. *Hinterland, kaimiškojo regiono nuosmukio vertinimas ir jo tyrimo metodika* (mokslinė studija), Akademija, 2006.
  17. *Results* [interaktyvus] [žr. 2013 09 02]. Prieiga per internetą: <<http://hinterland.krc.karelia.ru/results.php>>.
  18. Sinkevičius A. *Viešvilė*, informacija apie miestelį leidyklai „Terra Publica“, 2014.
  19. Sociology 250, Introduction to Social Theory, 1999.
  20. The American Heritage, 2017 [interaktyvus] [žr. 2017 06 02]. Prieiga per internetą: <<https://ahdictionary.com/word/search.html?q=hinterland>>.
  21. Van der Ploeg J. D. *Long Born from Within: Practice and Perspectives of Endogenous Rural Development*, Uitgeverij Van Gorcum, 1994.
  22. VVG „Nemunas“ teritorijos vietos plėtros 2016–2023 m. strategija, 2015 [interaktyvus] [žr. 2018 05 02]. Prieiga per internetą <file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/VVG%20Nemunas_VPS_2016-2023_20171201.pdf>.
  23. Weith T. New challenges for governing peripheral regions in rural areas of northeastern Germany, Discussion Paper for Regional Studies Association Congress *Regional Growth Agendas*, 2005 May 28–31, Aalborg, 2005.

TAUTOSAKA

Tautosaka Mažojoje Lietuvoje

Jonas Balys

Ilgą laiką Vakarų Europoje, kalbant apie Lietuvą ir lietuvius, turėta galvoj ne kas kita, kaip Prūsų valdoma Mažoji Lietuva ir senieji jos gyventojai. Ir Prūsų administracijos oficialiuose aktuose bei žemėlapiuose ši sritis ilgą laiką buvo tiesiog vadinama „*Litthauen*“. Apie Maskvos valdomą didžiąją etnografinės Lietuvos dalį pastaraisiais šimtmečiais būdavo daug rečiau šis tas nugirstama, ypač kas liečia kultūrinę sritį. Nenuostabu, nes Mažojoje Lietuvoje buvo arčiau kultūringos ir raštingos Vakarų Europos, ten buvo daugiau laisvės ir kultūrinės veiklos galimybių: bažnyčia, mokykla ir spauda ten buvo nevaržomos ir palyginti laisvai galėjo veikti, kol XIX a. pabaigoje prasidėjo agresyvi germanizacijos banga.

Tad netenka stebėtis, jei susidomėjimas mūsų tautos kultūriniais pasireiškimais, kaip tautosaka, pirmiausia prasidėjo kaip tik čia. Didžioji dalis tautosakininkų ir lietuviškos raštijos darbuotojų buvo protestantų kunigai ir precentoriai, kartais net nelietuviškos kilmės, kurie ilgą laiką gyvendami lietuvių tarpe, galima sakyti, sulietuvėjo. Tuo būdu susidarė M. Lietuvoje savotiška padėtis. „*Buvo dar viena literatūros sritis, – rašo prof. V. Biržiška, – kur Mažoji Lietuva buvo nuėjus visiškai priešingu keliu, negu Didžioji Lietuva, ir kuri tik XIX a. pradžioje padarė ir visoje Lietuvoje atitinkamą atgarsį – tai tenai atsiradęs susidomėjimas lietuvių tautosaka. Jau XVII a. pabaigoje ir ypač XVIII a. pradžioje daug kas susidomi lietuviškų patarlių rinkimu, nors ne visi tie rinkiniai išliko. Rinko jas, tarp kitko, ir Ezopo pasakėčių vertėjas Šulcas, o 1744 m. lietuviško žodyno autorius Jokūbas Brodovskis atskiriems žodžiams paaiškinti jų įsidėjo apie 1 000. Rinko ir kiti. Greta patarlių jau gana anksti čia pradedama domėtis ir lietuviškomis dainomis*“ („*Žingsniai*“, 1947, Nr. 9, p. 30). Stambų patarlių rinkinį turėjęs sudaręs Jokūbas Perkūnas jaunesnysis (1665–1711), bet vėliau apie šį rinkinį nieko nebegirdėti. Pradedama pasirodyti spaudoje pirmi mūsų tautosakos tekstai. 1674 m. keliavęs per Lietuvą Johanas Arnoldas fon Brandas paliko užrašęs gana daug įdomių žinių apie ano meto lietuvių gimimo, vestuvių ir laidotuvių papročius. Jis pateikė pirmą lietuviškos raudos tekstą, vieną gėrimo dainą, vienos lyrinės dainos pradžia ir 7 patarles

bei eilę išsireiškimų ir žodžių. Jo knyga „*Reysen durch die Marck Brandenburg, Preussen, Churland, Liefland, Pleszcovien, Grosz-Naugardien, Tweerien und Moscovien; anbey eine Beschreibung von Siberien...*“ buvo išspausdinta 1702 m. Pirmąsias tris pilnas lietuviškas dainas išspausdino Pilypas Ruigys 1747 m., kurioms buvo lemta pagarsėti: jas labai išgyrė Lesingas 1759 m., išskeldamas jų poetinę vertę, dainai „Anksti rytą rytužį“ Schumannas sukomponavo muziką, o daina „Aš atsisakiau savo močiutei“ Goethe pradėjo savo poemą „*Die Fischer*“ (1781–1782 m.). Lietuviškos dainos vis dažniau pradeda rodytis spaudoje. Karaliaučiaus universiteto prof. Kreutzfeldas 1788 m. leidinyje „*Der Preussische Tempe*“ paskelbė dvi lietuviškas vestuvines dainas su vokiškais vertimais. Be to, jis sutelkė Herderiui 8 lietuviškų dainų vertimus, kuriuos šis įdėjo į savo pagarsėjusią dainų rinkinį „*Stimmen der Volker*“ (1779). Prie atsitiktinių ankstyvesnių užrašymų reikia priskirti K. E. Nankes 1794 m. užrašytas dvi dainas „Ko vėjas pūtė“ ir „Iš vakarėlio vėjeliui pučiant“, kurias paskelbė L. von Baczko 1800 m. Pirmuoju dainų rinkėju tikra to žodžio prasme reikia laikyti A. F. Schimmelpfennigą (1699–1763), kurio užrašymai nežuvo, bet buvo vėliau panaudoti L. Rėzos. Gaila, kad be pėdsakų dingę Jono Šulco (1684–1710) užrašytos dainos. Mėgėjų rinkti lietuvišką tautosaką, ypač dainas, Mažojoje Lietuvoje XVIII a. gale ir XIX a. pradžioje buvo taip gausu, kad Liudvikas Rėza (1776–1840), jų padedamas, galėjo sudaryti ir išleisti pirmąjį nemažą mūsų dainų rinkinį: „*Dainos oder Litthauische Volkslieder*“ (Karaliaučiuje 1825 m., iš viso paskelbė čia 85 dainas, o nepanaudota rankraščiuose pasiliko dar per 100 dainų). Šis dainynas, turėdamas vokiškus vertimus, praskynė kelią mūsų liaudies poezijai į kultūrinę ano meto Europą. Netrukus prasideda dainų rinkimas bei leidimas ir Didžiojoje Lietuvoje.

Tautosakos rinkimas bei leidimas Mažojoje Lietuvoje nenutrūksta iki pat pastarųjų laikų. Žymesnieji tautosakos rinkėjai ir leidėjai buvo: P. fon Bohlenas (1840 m.), E. Budrius (1783–1852); E. Gisevius (1796–1880); Kr. Barčys (1822–1890, išleido du tomu „Dainų balsų“, 1886 ir 1889 m., iš viso 392 dainos su melodijomis ir vokiškais vertimais); V. Kalvaitis (1848–1914; stambiausias jo leidinys yra „Prūsijos lietuvių dainos“, 1905 m., iš viso 780 d., kurių 542 jo paties užrašytos, o J. Basanavičius išleido jo užrašytas pasakas ir sakmes knygoje „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“ 1903 m.); K. Jurkšaitis (1852–1915; rinko pasakas, išleido „*Litauische Märchen und Erzählungen*“ I, 1896); J. Bruožis-Pakalniškis (1878–1928). Kaip gausi ir gaji mūsų Mažojoje Lietuvoje buvo tautosaka, rodo faktas, kad ir mūsų laikais galima buvo išleisti du šio krašto tautosakos rinkinius: „Iš Mažosios Lietuvos tautosakos“ (1937, 90 p.) ir „Klaipėdiškių lietuvių tautosaka“ (1940, 160 p.), abu leidiniai mano redaguoti ir Lietuvos Tautosakos Archyvo išleisti. Čia buvo paskelbta, šalia senesniųjų rinkėjų, kaip J. Bruožio, J. Gožės (1841–1925) ir J. Banaičio (1871–1905) užrašymų, dar mūsų dienomis (1925–1938 m.) Klaipėdos lietuvių moksleivių užrašytos tautosakos gražus pluoštas.

Vokiečių mokslininkai irgi nemaža prisidėjo, užrašydami ir tyrinėdami mūsų tautosaką. Ypač paminėtini yra: G. Nesselmannas (1811–1881; išleido stambų dainų rinkinį „*Litauische Volkslieder*“, Berlyne 1853); A. Schleicheris (1821–1868; vertingas jo leidinys yra „*Litauische Marchen, Sprichwörter, Ratsel und Lieder*“, Veimare 1857); A. Bezzenbergeris (1851–1922; išleido labai vertingą knygą „*Litauische Forschungen*“,

Getingene 1882); A. Leskynas ir K. Brugmannas (išleido „*Litauische Volkslieder und Marchen*“, Strasburge 1882). Be paminėtų veikalų nei vienas mūsų tautosakos tyrinėtojas negalės išsiversti, tuo labiau dabar, kai naujesni darbai, išėjusieji Nepriklausomoje Lietuvoje, retai esti prieinami, tuo tarpu šiuos veikalus didesnėse Vokietijos bibliotekose nesunku rasti.

Didelį barą mūsų tautosakos srityje išvarė Tilžėje veikusi „*Litauische Literarische Gesellschaft*“ (1879–1912). Jos leistas žurnalas „*Mitteilungen*“ (nuo 1883 iki 1912 m. išėjo 31 nr., sudaro 6 tomus) sutelkė visus lituanistus, kaip lietuvius, taip ir kitataučius, ir šio žurnalo puslapiuose lituanistas visados gali rasti ką nors naujo ir vertingo.

Labai svarbus ir kiekvieną tautotyrininką džiuginas dalykas yra palyginti gausus monografijų skaičius, kuriose visapusiškai vaizduojamas Mažosios Lietuvos lietuvininkų gyvenimas. Tokių darbų iš Didžiosios Lietuvos senesniems laikams kaip tik trūksta. Pirmiausia paminėtina dažnai cituojama T. Lepnerio knygelė „*Der Preussische Litauer*“ (Dancige 1744, antras leid. 1848). Nors autorius lietuvių nemėgo, į paprastą liaudį žiūrėjo iš aukšto ir rado joje aibes visokių blogybių, su lietuviais asmeniškai pykosi ir bylinėjosi, tačiau šioje jo knygelėje randame nemaža mums labai vertingų tautotyrinių žinių. Maždaug tuo pačiu metu (apie 1690 m.) kitas kunigas M. Pretorijus (1635–1707) parašė savo stambų veikalą „*Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubühne*“, kurios vertingiausia yra etnografinė dalis (svarbiausias vietas paskelbė W. Piersonas tik 1871 m.). Čia išsamiai aprašomi lietuvių liaudies tikėjimai ir papročiai. Tiesa, į jo teikiamas žinias reikia kritiškai žiūrėti, bet veikalas tyrinėtojams vis dėlto lieka labai vertingas. Mozūras E. Gisevius, didelis lietuvių gerbėjas ir lietuvių kalbos mokytojas Tilžės gimnazijoje, ne tik rinko ir spausdino mūsų dainas, bet žurnale „*Neue Preussische Provinzial-Blätter*“, kuris dažnai skyrė nemaža vietos lietuvių etnografijai, paskelbė eilę straipsnių: scenos iš lietuvių liaudies gyvenimo (1838), ragainėnų vestuvių papročiai (1843), tilžiškių vestuvės (1847), papročiai gimdymo ir krikštynų metu (1866). Patikimesnis, negu paminėtieji trys, yra Lazdėnų precentorius Schultzas. Jis parašė „*Einige Bemerkungen über die Nationalität der Littauer in Preussen 1832*“, su „*Anhang, enthaltend einige Dainos*“. Gaila, kad šis darbas ilgai pasiliko neišspausdintas. Visą ar didelę šio rankraščio dalį, kuris išliko dviem egz., nusirašė A. Kuntze ir išleido savo vardu knygelę, tikrojo autoriaus visai nepaminėdamas: „*Bilder aus dem Preussischen Litauen*“ (Rostoke 1884). Joje randame daug vertingos ir patikimos medžiagos. Apie lietuvius Schultzas yra daug geresnės nuomonės negu Lepneris ir taip juos apibūdina:

„*Wenn auch der Litauer zum Aberglauben und zu den sympathischen Kuren, sowie zum übermassigen Genuss spirituoser Getränke stark inkliniert, so hat er doch wieder andererseits auch viel gute Eigenschaften an sich: er ist gast-frei, gefällig, dienstfertig und zeichnet sich durch tiefen religiösen Sinn, echten Patriotismus, durch Mut und Tapferkeit im Kriege aus*“ (p. 14).

Vertimas: „*Net jeigu lietuvis linkęs į prietarus ir į simpatiškus gydymo būdus <sanatorija> ar padidintą potraukį spiritiniams gėrimams, jis turi ir labai gerų savybių: draugiškas, paslaugus ir malonus, religingas, tikras patriotas ir narsus kare.*“

Tuo pačiu metu vokietis A. E. Preuss knygoje „*Preussische Landes und Volkskunde*“ (Karaliaučiuje 1835) lietuviams ir jų tautosakai skiria nemaža vietos, stengdamasis būti bešališkas ir tikslus (p. 224). Nors jis primeta lietuviams didėjanti degtinės pamėgimą, naujaisiais laikais randa tvarkos ir švaros stoka jų ūkiuose, tačiau pastebi ir visą eilę gerų ypatybių:

„Sie sind ein kraftiger Menschenschlag, wohl gewachsen, riistig und beweglich, und zeichnen sich durch Gemüthigkeit, Biederkeit und eine Gastfreiheit aus, wie man sie fast nur im Morgenlande antrifft. Damit verbinden sie eine hohe Achtung gegen alles Religiöse (offenbar aus einer tiefen Anlage des Volks entspringend)... Mut, Tapferkeit und Vaterlandsliebe zeichnen sie aus. Der Litauer ist ein geborener Kavallerist... Ueberhaupt fehlt es dem Volke keineswegs an natürlich guten Anlagen, und namentlich zeigt es viel Geschick zu allerlei Gewerben“ (p. 244).

Vertimas: „Jie stiprūs žmonės, judrūs ir gero būdo, sąžiningi, vaišingi, kokius sutiksi tik rytų šalyse, mylintys savo tėvynę. Lietuvis yra apsigimęs kavaleristas. Šitai tautai netrūksta gerų sumanymų, užsiėmimų ir meistriškumo.“

Ilgus metus Tilžės apyl. gyvenęs vokietis Tietzas laikrašty „*Das Ausland*“ (1839, Nr. 305–331) parašė visą eilę straipsnių „*Die Litthauer in Ostpreussen*“. Jis užkliudo kalbą ir visas tautosakas bei etnografijos sritis. Rašydamas naudojo ne tik spausdintais šaltiniais, bet ir savo gausiais asmeniškais pastebėjimais. Jis į lietuvius žiūri bešališkai ir su susidomėjimu, kai kurie jo straipsniai ir šiandien įdomūs skaityti. Eilę vertingų straipsnių apie lietuvius parašė F. Tetzneris žurnale „*Globus*“ (1897–1910). Įdomi yra C. Cappellerio knygelė „Kaip senieji lietuvininkai gyveno“ (Heidelberge 1904), kur jis surašė vieno seno lietuvio ūkininko iš Stalupėnų apyl. prisiminimus, turinčius daug vertingų tautotyrinių žinių.

Objektyvūs vokiečiai, arčiau susipažinę su mūsų tautiečiais Mažojoje Lietuvoje, paprastai juos gana simpatyškai vaizdavo, kaip sveikus ir geros išvaizdos, darbščius ir sumanius ūkininkus, kurie yra svetingi ir draugiški svetimiams, jei su jais garbingai elgiamasi, tačiau užsidarę ir užsispyrusiai atkaklūs, kai reikia gintis nuo svetimųjų užmačių. Ne vienas vokietis yra apgailestavęs, kad tas sveikas ir įdomus „*Menschenschlag*“, veikiant „gamtiškiems“ stipresniųjų spaudimo dėsniams, neišvengiamai esą pasmerkti greitai laiku išnykti – nutautėti. Vienas tokių paskutiniųjų objektyvių straipsnių apie Mažąją Lietuvą, parašytas vokiečio, yra: O. Hoffmann, „*Volkstümliches aus dem Preussischen Litauen*“ (in „*Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde*“ VI, Breslau 1899, p. 1–10). Autorius 1898 m. porą mėnesių praleido Mažojoje Lietuvoje studijuodamas kalbą ir dažnai girdėdamas vietinių vokiečių valdininkų blogus atsiliepimus apie lietuvius, juos užstodamas rašė:

„Ich persönlich habe auf meiner Reise... vorwiegend gute Eindrücke von dem Volke empfangen... Gastfreiheit habe ich überall gefunden... In mancher Unterhaltung, die ich mit bejahrten Litauern alten Schlages... geführt habe, ist mir ein offener, durch und durch gesunder Sinn und eine fast ritterliche Art des Empfindens entgegengetreten...“

Und wenn man gelegentlich den Spuren nachgeht, die zur Quelle eines Mordes, eines Meineids zuruckfuhren, so kommt man nicht selten auf etwas zweifelhafte, Kulturelemente, die wir dem Litauer zutragen... Ehe man über den Litauer aburteilt, studiere man erst seine Wirtschafts und politische Geschichte; dann wird man für vieles die Erklärung finden“ (p. 3).

Vertimas: „Aš pats savo kelionės metu apie šią tautą susidariau tik gerą įspūdį... Visur buvau sutiktas draugiškai. Pokalbiuose su pagyvenusiais lietuviais susidūriau su atvirais, sveikos mąstysenos žmonėmis, visur sutiktas beveik riteriškai...“

O jeigu atsitiktinai pasuktume pėdomis, vedančiomis į žudynių, melagingų parodymų šaltinius, neretai susidurtume su abejotinais kultūros elementais, kuriuos mes atnešėme lietuviui... Prieš darydami nuosprendį lietuviams, pastudijuokime jų ūkinę ir politinę istoriją, tuomet daug kam rasime paaiškinimą.“

Deja, reikia pripažinti, kad prasidėjus atviram lietuvių prievartavimui, stengiantis juos galimai per jėgą greitesniu laiku nutautinti, kartu su kitomis tautinėmis savybėmis ėmė dingti gerieji lietuvių būdo ypatumai ir dažnai susidarė savotiškas tipas, kuris niekam nėra simpatingas.

Jau galėjome pastebėti, kad Mažojoje Lietuvoje mūsų tautosaka yra gana gausi ir įvairi. Gajumo ji taip pat daug parodė. Tik Kuŗšių Nėringoj, kur randame didelį tautybių mišinį ir sunkesnes pragyvenimo sąlygas, tautosaka irgi skurdi. Jau A. Bezenbergeris tai pastebėjo:

„Nur in einem Punkt tritt ein auffalliger Gegensatz zwischen den ostlichen und den westlichen Anwohnern des kurischen Haffes zu Tage (čia turima galvoj sausažemio ir pusisalio gyventojai). Ebenso reich namlich wie jene an Liedern und Ma'rchen sind, ebenso arm sind diese hieran: nur drei Volkslieder in lettischer Sprache sind auf der Kurischen Nehrung bekannt, doch habe ich sie niemals singen gehort, und eins von ihnen ist bestimmt, ein anderes hochst wahrscheinlich aus dem Litauischen übertragen; von Marchen fand ich dort keine Spur, und selbst Geschichten... wird man unter diesen nur in sehr geringer Zahl auftreiben konnen.“ (Die Kurische Nehrung und ihre Bevohner, Stuttgart 1889, p. 122.)

Vertimas: „Tik vienu atveju akivaizdi priešingybė tarp rytinių ir vakarinių Kuŗšių nerijės gyventojų iškyla į dienos šviesą. Kiek anie turtingi dainomis ir pasakomis, tiek šitie neturtingi: tik 3 dainos latvių kalba žinomos Kuŗšių nerijoje, tik niekada negirdėjau jų dainuojant. Viena jų tikrai latvių, kita tikriausiai versta iš lietuvių kalbos. Apie pasakas negirdėjau nieko, apie istorijas, žinoma, labai mažai.“

Aš pats turėjau progos tuo įsitikinti, kai 1936 m. tegalėjau užrašyti vos dvi dainas Prėiloje. Kitaip yra sausažemy, šiapus Kuŗšių mārių, kuris buvo kompaktiškai lietuvių apgyventas. Dar prieš pusamžį tai buvo labai daininga Lietuvos sritis. Tiesa, ir čia daina turėjo savo priešininkų, ne tik iš vokiečių, bet skaudžiausia – iš pačių lietuvių tarpo. Didžiausi jos niekintojai buvo fanatiški „surinkimininkai“ ir „sakytojai“. Būdami priešingi bet kokiam gyvenimo džiaugsmui, jie smerkė ir

„svietišką“ dainą. O vis dėlto mūsų daina ir lietuvių linkimas dainuot pasirodė esą tokie gajūs, kad net tokie fanatizmo apaštalai negalėjo jos iš žmonių širdžių išrauti.

Lietuviška daina Mažojoje Lietuvoje rodo iš vienos pusės ryškius ryšius su visa lietuvių tauta, ypač su artimaisiais savo kaimynais suvalkiečiais, iš kitos pusės turi aiškius savotiško charakterio bruožus, kurie rodo, kad tos srities lietuviai ilgesnį laiką gyveno savitą gyvenimą, buvo izoliuoti nuo kitų Lietuvos provincijų. Šalia dainų, žinomų visose lietuvių gyvenamose vietose, mes čia randame visą eilę ir tokių, kurios yra tik Mažojoje Lietuvoje, tačiau jų lietuviška kilme netenka abejoti. Ryškiausiai tatai pastebime gausiose žvejų dainose, kur jūros-marios ir žvejo gyvenimas yra visko centras. Tos dainos rodo daug originalumo ir tamprų sąryšių su visa dainininko asmenybe: tai nėra koks naujas ir atsitiktinis, bet amžių būvyje susidaręs neatsiejamas ryšys – jūra ir aš. (Tokių dainų pavyzdžius randame ir „Tautosakos Darbu“ t. 7, Kaunas, 1940, p. 15–19, Nr. 1–10.)

Lietuviška daina, nuo amžių skambėjusi Baltijos pajūry tarp Šventosios ir Karaliūčiaus, darė įspūdžio bei įtakos ir čia atsibasčiusiems vokiečiams. Jie priėmė į savo kalbą ne tik lietuvišką „mergelės“ pavadinimą (*marjelle*), bet pasisavino ir visą eilę tų mergelių dainų (žr. A. Vilmantienės straipsnį: Prūsų Lietuvos tautosakos likimas, „Vairas“, 1937, Nr. 2, p. 196). Net kai kurie vokiecininkai tai atvirai pripažįsta. Lietuvių kilmės, bet svetimiems tarnaujantis tautosakininkas Karlas Plenzatis išleido knygelę „*Der Liederschrein*“ (Leipcige 1922), kurioje, šalia vokiškų ir mozūriškų dainų, pateikia ir 21 lietuvišką dainą su melodijomis, daugiausia iš Barčio rinkinio. Tos knygelės prakalboje jis sako (p. VI):

„Unaufhaltsam schreitet die Eindeutschung der Litauer und Masuren in unserer Heimat fort. Bald werden ihre Lieder, deren sich das junge Geschlecht schon zu schamen beginnt, verklungen sein. Gelingt es, die trefflichsten in unsern deutschen Liedergarten zu verpflanzen, so erfüllen wir damit nicht nur eine Pflicht der Dankbarkeit, sondern bereichern und erhöhen auch seine Mannigfaltigkeit und Farbenpracht.“

Vertimas: „Nesustojamai eina į priekį lietuvių ir mozūrų suvokietinimas mūsų šalyje. Jų dainos, kurių jaunoji karta jau pradėjo gėdytis, tuoj nebeskambės. Jeigu pasiseks pačias geriausias persodinti į vokiečių dainų sodą, mes atliksime ne tik dėkingumo pareigą, bet ir praturtinsime jų spalvingumą ir gausumą.“

Skaitydami šiuos žodžius, prisiminti tuos budelius, kurie metė burtus, besidalindami Nukryžiuotojo drabužius. Tačiau taip yra. Štai ir tas pats Plenzatis turbūt iš savo tėvo, buvusio precentoriaus Enciūnuose (Stalupėnų apskr.) Pridriko Plencaičio užrašęs lietuvišką dainą „Skrido kadai penkios laukinės gulbės“. Jos vokišką vertimą, originalo visai „nepaduodamas“, pirmąkart paskelbė 1917 m., o pakartojo 1922 m. tik ką minėtame rinkinyje (p. 99). Ši daina vokiečiams taip patiko, kad buvo perspaudinta visoje eilėje populiarių dainynų, net ir nacių laikais, ir dabar visoje Vokietijoje daug kur dainuojama, žinoma, mažai kam težinant, kad tai lietuviška daina.

Panašiai yra ir su pasakomis. Tas pats Plenzatis savo populiariuose pasakų leidiniuose iš Rytprūsių („*Der Wundergarten*“, Berlin 1922 ir „*Die goldene Brücke*“,

Leipzig) idėjo ir lietuviškų pasakų. Iš viso atrodo, kad lietuviškos pasakos Rytprūsių vokiečiams padarė nemaža įtakos. Pasakų tyrinėtojas F. Ranke sako, kad ir turinys tų Rytprūsių (vokiškųjų) pasakų daug kur skiriasi nuo šiaip Vokietijoje paprastai užtinkamų (*Spamer, Deutsche Volkskunde I, 253*). Šis skirtingumas galėjo atsirasti tik lietuviškų ir mozūriškų pasakų įtakoje. Daugelis lietuviškų sakmių bei padavimų jau seniai pasidarė vokiečiams prieinami, nes buvo paskelbti vokiškai įvairiuose leidiniuose. Daug jų randame pakartota J. G. Grusses leidiny „*Sagenbuch des Preussischen Staats*“ (*Glogau 1867, II tome, tarp Nr. 495–714*). Lietuviškos Mažosios Lietuvos pasakos rodo nemaža originalumo. Pvz., tik Mažojoje Lietuvoje yra randama įdomi pasaka „Perkūnas, cimmerninks ir velnias“, kurios lietuviška kilmė nekelia abejojimų.

Daugelis vokiečių rašytojų savo asmeniškai kūrybai sėmėsi temų ir nuotaikos, susipažinę su MŽL mūsų liaudies kūryba, ypač dainomis. Paminėsiu tik žymesnius: *A. von Chamiss* (1826–1828 m. parašyti jo eilėraščiai rodo ryškia mūsų liaudies dainų įtaką); *Fr. von Gaudy* (1844: *Die Pestjungfrau*); *W. Jordan* (1844: *Litthauische Volkslieder und Sagen*); *Daumer* (1800–1875); *J. F. Soldat*; *F. Dahn* (1870: *Die Litauer in Frankreich*); *A. Tielos* (1911: *Klange aus Litauen*); *W. Naujeck* (*Litauische Heide-Lieder und Dainos*); *R. Dehmel* (1907). Mes galime tik pasidžiaugti, kad mūsų liaudies poezija suteikia kūrybinių impulsų ne tik saviesiems, bet ir svetimtaučiams rašytojams.

Aišku, vokiečiai lietuvių tautosakai irgi padarė kai kurios įtakos. Daugiausia tokių skolinių randame tarp patarlių ir mįslių. Naujaisiais laikais dainose irgi pastebime vertimų. Sakysim, vokiška baladė „Grafas ir vienuolė“ randama ir Mažojoje Lietuvoje, kitose Lietuvos vietose ji nežinoma. Atskiros bendrai europietiškos „keliaujančios strofos“ irgi greičiau prigijo Mažojoje Lietuvoje. Daug vokiškų dainų vertimų, kuriuos pateikia V. Kalvaitis savo dainyne, liaudyje iš viso nebuvo prigiję. Čia reikia dar paminėti ir mišriakalbes dainas, – su įterptomis ištisomis vokiškomis eilutėmis arba refrenais. Tokios dainų mišrainės daugiakalbėse srityse yra sąmoningai sudaromos, beieškant komiškumo. Taip darosi ne tik Mažojoje Lietuvoje ir ne tik mūsų laikais. Seniau išmokslintų žmonių tarpe labai buvo madoj lotyniškas ir prancūziškas „makaronizmas“, o Latvijoje ir Estijoje gyveną vokiečiai turi sudarę visą eilę dainų ir eilėraščių, kuriuose randame tikrą mišrainę iš vokiškų, estiškų, dar dažniau rusiškų eilučių ir strofų. Tiesa, tuo būdu Mažojoje Lietuvoje dažnai sudarkoma sena ir graži lietuviška daina, kartais suteikiant jai pikantiško dviprasmiškumo.

Mažosios Lietuvos tautosakoje randame visą eilę senų lietuviškų žodžių ir jų formų, kurie kitose srityse nebeužtinkami, tačiau šalia jų randame ir daug skolinių. Tarp germanizmų reikia skirti tokius žodžius, įvairius terminus, kuriems lietuviškų atitikmenų kasdienėj kalboj tada nebuvo, ir tokius, kuriems turime savus lietuviškus pavadinimus, bet dėl įpratimo ar manieros vartojami barbarizmai. Vieni germanizmai yra dažni ir jau seni, gerokai iškreipti, „sulietuvinti“, juos užtinkame dažniausiai dainose, kiti – reti, dažniausiai pasakojimuose, gal tik to vieno asmens vartojami, ir tai ne visados, nenuosekliai, pakaitomis su lietuviškais tos pat prasmės žodžiais. Tuo būdu kai kurie sakiniai gerai nemokančiam vokiškai lieka sunkiai besuprantami. Tad nors Mažojoje Lietuvoje kaimuose, ypač Klaipėdos krašte, lietuviškai yra daug plačiau kalbama, negu paprastai manoma,

tačiau toji kalba yra savotiška, gausiai išmarginta germanizmais. Vokiški žodžiai brovėsi į lietuvišką liaudį per bažnyčią, kariuomenę, vėliau ir per mokyklas. Jau 1706 m. kun. M. Mörlinas išleido knygutę, kurioje nurodė, kad Mažojoje Lietuvoje vartojami religiniai leidiniai su gausybe barbarizmų anaipol neatitinka gyvosios žmonių kalbos, šios barbarizmų sudarkytos kalbos lietuviai dargi nesuprantą, todėl reikalavo reformuoti bažnytinę kalbą: išmesti barbarizmus ir kalbėti bei rašyti paprasta ir gryna lietuvių kaimiečių kalba (žr. „Arch. Phil.“ VI, 1937, p. 74–83). Tačiau tai nesulaikė vokiškųjų žodžių brovimosi į lietuvių kalbą. Ypač daug jų atsirado paskutiniaisiais dešimtmečiais, kai daugelis lietuvininkų ėmė laikyti garbin-gu dalyku mokėti bent kelis vokiškus žodžius, todėl juos visur ir kaišioja – tuo būdu atsirado tas savotiškas žargonas, keisčiausiai iškreipti vokiški žodžiai. Vienas tautosakos sakytojas, gimęs 1850 m. Klaipėdos apskr., taip pasakoja apie savo karo tarnybos laikus, pradedant 1871 m. Karaliaučiuje:

„Aš nemokėjau vokiška. Unterofecyrs dod vakari instrukcion, gerd, ale niek neyšmana... Pry regyment buv ant pus letuwnynk. Sav tarp kalbėjomės letuviška, tep štreng nebov uždraust... Aš vensyk nuejau ant didžiosios kazerns. Vyra susėd daino letuviška, kad kazern plyšt...“

Toliau pasakoja, kad tame pulke korporalai, unteroficyrai ir gefreiterei visi buvę lietuvninkai, vieno pulko vadas buvęs lietuvis Lesats, kilęs nuo Gumbinės, jų pulko vadas von Plėve irgi mokėjęs lietuviškai, nes turėjęs dvarą netoli Įsručio. Tarnais arba „buršais“ prie karininkų irgi dažniausiai lietuvius ėmę, miesčionių nepriimdavę. *„Kad bov mušė pry Gravefot er Senkpryva, ane (gumbiniečiai) į mūš traukdami dainav letuviška, kad er lauka plyš. Tokart dar nieks neženoj apie suvokėtenem. Letuwnynks vis byšk baimyngesins yr, kad ans nemok vokiška... Kad letuwnynks yšmokst vokeška, ans yra drąsesens... Nū pradžių er letuveška moken akcėrot, kol dar nemokėjom vokeška: „Pūčką aukštyn, pūčką žemyn!“* (žr. „Tautosakos Darbai“ VII, p. 6).

Tas lietuvis, kuris sakosi į kariuomenę eidamas visai nemokėjęs vokiškai ir lankęs mokyklą (1858–1864 m.), kurioje buvę „vesks letuviška nū vokešk ne kalbos nebov“, išstarnavęs trejus metus prūsų kariuomenėj, štai jau ir primaišo į savo kalbą vokiškų žodžių. Tai labai būdingas pavyzdys. Deja, turime atvirai prisipažinti, kad lengvas pasidavimas svetimoms įtakoms ir greitas nutautėjimas yra labai pavojingas mūsų tautos ypatumas. Baigdamas noriu pakartoti tai, ką apie Mažosios Lietuvos tautosaką esu rašęs prieš dešimtį metų.

Mažoji Lietuva mūsų tautosakos istorijoje žymėtina pirmoje vietoje. Ne tik todėl, kad pirmi mūsų tautosakos dalykai buvo užrašyti ir paskelbti kaip tik iš šios srities ir ji mums davė pirmąjį liaudies dainų rinkinį, to krašto sūnaus Liudviko Rėzos paruoštą, bet dar ir todėl, kad šio krašto mūsų tautiečių liaudies kūryba turi visus mūsų tautosakos būdinguosius ir gražiuosius ypatumus, yra labai įdomi ir brangi kaip menininkui, taip ir mokslininkui. Gyvendami artimoje kaimynystėje su vokiečiais, mūsų tautiečiai Mažojoje Lietuvoje ilgą laiką įstengė išlaikyti savą, lietuvišką dvasinės kultūros pobūdį, kuris ryškiausiai matyti jų liaudies kūryboje. Germaniškos kultūros elementai liaudies kūrybai čia labai mažai tedarė įtakos, dargi mažiau negu pietų ir rytų Lietuvos pakraščių lietuviams slavai. Priešingai,

lietuviai nemaža darė įtakos Rytprūsių vokiečių tautosakai. Čia lietuviai, kaip senieji to krašto gyventojai, išdidžiai ir su panieka žiūrėjo į įvairius vėlesnius atsikėlėlius, germanų kolonistus, nenorėjo su jais bendrauti, ir jų liaudies kūryba lietuviams liko svetima, tik šen ten palikusi pėdsakų, dažnai grynai išorinio pobūdžio ir aiškiai iš vėlesnių laikų. Atspariausia pasirodė esanti liaudies daina. Kai pasakojimuose dažniau užtinkame ir germanams žinomų motyvų, liaudies daina ir savo žodžiais, ir melodija liko grynai lietuviška, dar daugiau – mažalietuviška, turinti savo ryškų charakterį, kuriuo skiriasi nuo kitų Lietuvos sričių dainų, pvz., kad ir nuo kaimyninių žemaitiškų. Nekalbėsiu čia smulkiau apie šių dainų struktūrą ir tematiką, – būdinguosius bruožus jau L. Rėza yra pastebėjęs ir dažnai labai vykusiai aptaręs, – čia („Tautosakos Darbu“ t. 3) duodami tų senųjų ir gražiųjų mūsų dainų variantai tautosakininkus galės tik nustebinti, jog dar ir šiandien (t. y. po Pirmojo pasaulinio karo) Mažoj Lietuvoj tebėra gyva mūsų senoji ir gražioji daina, tuo tarpu kai kitose Lietuvos srityse (pvz., šiaurėje) jau įsigali naujesnės ir moderniškesnės dainos formos (žr. TD III, p. 5).

Nagrinęjant Mažosios Lietuvos liaudies kultūrą, reikia atkreipti dėmesys į kelis svarbius išorinius veiksnius. Apskritai, lietuviai Prūsijoje gyveno daug laisviau ir turtingiau, negu rusų valdomoj Didžiojoje Lietuvoje. Ne tik ekonominis, bet ir kultūrinis krašto lygis, pvz., švietimas, buvo daug aukštesnis. Ten lietuviai nežinojo spaudos uždraudimo, religinio persekiojimo, kova dėl lietuviškų mokyklų ir bažnyčios irgi paaštrėjo gana vėlai. Aukštesnis ekonominio gyvenimo lygis sudarė ypač geras sąlygas klestėti materialinei liaudies kultūrai, kuri pasirodė namų statyboj, liaudies mene, drabužiuose, ilgiau išlaikydama ne tik senas, bet ir turtingesnes lietuviškas formas. Be to, čia lietuviai turėjo progos dažniau pamatyti madingus Vakarų Europos pavyzdžius, kurie visur darė įtakos liaudies menui, ypač drabužiams. Šiuo atžvilgiu Mažoji Lietuva daug kur yra pranašesnė už atitinkamus sugebėjimus Didžiojoje Lietuvoje. Palyginkime tik pavyzdžius šiuose gausiai iliustruotuose veikaluose: *Ad. Bottcher, Die Bau. Kunstdenkmaler der Provinz Ostpreussen, Heft 5 ir 8, 1895 ir 1898*; *R. Dethlefsen, Bauernhauser und Holzkirchen in Ostpreussen, Berlin 1911*; *K. H. Clasen, Deutsche Volkskunst X, Ostpreussen, München 1928*. Dvasinės kūrybos srityje didesnė asmeninė ir tautinė laisvė, mažesnis kasdienis juodas vargas irgi darė teigiamos įtakos. Pagaliau reikia prisiminti ir skirtingą religiją: protestantizmas duoda žmogui daugiau laisvės, daugiau savarankumo, yra daugiau intelekto vadovaujamas.

Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos lietuvininkų pasakojamosios tautosakos keliais

Irena Julija Foktienė

Įvadas

Kuo ypatinga ši buvusi istorinio-etnografinio Prūsijos, o vėliau Mažosios Lietuvos regiono Ragainės apskrities Viešvilės evangelikų liuteronų parapija taip pat ir valsčius? Kodėl tyrinėtini šio arealo tautosakos keliai ir kryžkelės?

Vienas iš atsakymų: anuomet Viešvilės parapijai priklausė didelė teritorija tiek dešinėje, tiek ir kairėje Nemuno pusėse. XIX a. viduryje Viešvilės parapijai ir valsčiui priklausė 63 kaimai, vienkiemiai ir mažosios girininkijos. Antras – iš gausiai gyvenamos vietovės su išvystyta vietine pramone, amatais, turinčios vokiškų mokyklų, administracinių įstaigų tinklą, kuriose dirbo tik vokiečiakalbiai, galima susidaryti gan išsamų vaizdą apie to laikotarpio lietuviybės būklę ir visoje Mažojoje Lietuvoje.

Deja, istorijos kirčiai šiam kraštui buvo pražūtingi.

Straipsnyje koncentruojamasi į veiklą asmenų, susijusių su Ragainės apskritimi, kurios administracijai ir bažnytinėms institucijoms buvo pavaldi Viešvilės parapija ir valsčius.

1525 m. susikūrusioje Prūsijos kunigaikštystėje imama realizuoti itin svarbi Reformacijos idėja – gimtosios kalbos vartojimas bažnyčioje ir visuomenėje. Nemažai vokiečių bei lietuvių kunigų, precentorių dirba lietuvių kalbos tyrinėjimo, gryninimo, tautosakos rinkimo baruose, padedami pagrindai lietuvių folkloristikos mokslui.

Reikšmingiausias lietuvių raštijai darbas – 1547 m. Karaliaučiuje Prūsijos išdo lešomis išspausdinta pirmoji lietuviška knyga „Katekizmas“, kuri parengė būsimas Ragainės evangelikų liuteronų kunigas Martynas Mažvydas ir kurio dėka lietuvių kalba iš šnekamosios tampa rašytine.

XVII a. pab. Mažojoje Lietuvoje susidomima žodine liaudies kūryba. Ragainės apskrityje minėtinas raštijos darbuotojas, Žilių parapijos evangelikų liuteronų kunigas Frydrichas Pretorijus vyresnysis po 1675 m. parengto dviejų tomų vokiečių–lietuvių kalbų žodyno pabaigoje įdėjęs 104 lietuvininkų priešodžių, patarlių ir mįslių rinkinį¹.

Dėmesys tautosakai, kaip pagrindiniam taisyklingos lietuvių kalbos šaltiniui, tebesitęsia ir kolonizavimo bei vokietinimo laikotarpiu po 1709–1711 m. maro. 1706 m. paskelbtas polemiskis traktatas „Pagrindinis lietuvių kalbos principas“, „raginantis iš lietuvių kalbos guiti germanizmus ir polonizmus, raštijos kūrėjus ir kunigus remtis šnekamąja liaudies kalba“². Jo autorius – Gumbinės parapijos evangelikų liuteronų kunigas vokietis Mykolas Merlinas, lietuvių kalbos žinias gilines porą metų dirbdamas Viešvilės parapijoje mokykloje mokytoju.

Bandymai varžyti lietuvių kalbos vartojimą intensyvėja. 1718 m. karaliaus Frydricho Vilhelmo I įpareigotas evangelikų liuteronų dvasininkas, viasuomenės veikėjas Johanas Heinrichas Lizijus parengė Prūsijos mokyklų re-

Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos.

¹ MLE, t. 3, Vilnius, 2006, p. 697.

² MLE, t. 2, Vilnius, 2003, p. 771.

formos planą, kuriame siūlė įvesti privalomą vokiečių kalbą mokyklose ir bažnyčiose, krašte steigti tik vokiškas mokyklas. Tokioms vokietinimo užmačioms buvo griežtai pasipriešinta³. Čia paminėtinas 1710–1731 m. Ragainės apskr. Žilių parapijoje kunigavęs Gabrielis Engelis, ėmęs vadovauti kunigų opozicijai prieš Lizijų. Lizijaus sumanymas žlugo, ir lietuviška mokykla Prūsijoje dar išsilaikė XVIII a. ir didžiąją XIX a. dalį⁴.

XIX a. toliau stiprėjant germanizavimo politikai vidurinėse Mažosios Lietuvos apskrityse, taip pat ir Ragainės, nuo 1858 m. lietuvių skaičius pradėjo mažėti. 1871 m. susikūrusi Vokietijos imperija paskelbė sieksianti tautinių mažumų asimiliacijos, o prievartinę germanizaciją pagrindė teisiniais aktais: 1873 m. buvo išleistas įsakas mokyklose mokytis tik vokiečių kalba, 1876 m. Vokietijos parlamento įstatymu vokiečių kalba buvo įvesta visose valstybinėse, mokslo, kultūros įstaigose. Lietuvių kalbą išgijus iš viešojo gyvenimo sričių, lietuvininkų šeimose pradėjo plisti dvikalbystė, o nuo jos imta pereiti prie vokiečių kalbos. Siekimas geresnio materialinio gyvenimo taip pat skatino perimti vokišką kultūrą ir kalbą, jaustis visateisiu Prūsijos piliečiu, didžiosios vokiečių tautos nariu⁵. Visa tai paskatino tautinio atgimimo pakilimą, sustiprino pažangiosios vokiečių ir lietuvių visuomenės domėjimąsi unikalia lietuvininkų kultūra. Ragainės apskr., kaip lietuvių kalbos gynėjas, tautinės ir politinės veiklos vienas iš pagrindinių vadovų, paminėtinas sorbas Jurgis Zauerveinas. Mažosios Lietuvos reikšmingiausia tautinio sąjūdžio figūra tapo Ragainės apskr. Bitėnų k. gimęs Martynas Jankus, kultūrinių draugijų, komitetų steigėjas, tautosakos rinkėjas. Užrašinėti tautosaką su užsidegimu ėmėsi ir vokiečiai, ir lietuviai mokslininkai, kultūros veikėjai, o daugiausia kunigai, precentoriai. Tačiau geriausias laikas jau buvo praleistas. Dvasininkų superintendentų iš evangelikų parapijų surinktais duomenimis, Ragainės apskrityje tarp kaimiečių, kalbėjusių gimtąja lietuvių kalba, 1897 m. buvę 21,4 proc. visų evangelikų, o 1907 m. – tik 16,2 proc.⁶

Nutautinimo rykštė ypač skaudžiai kirto Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos lietuvininkams. Senosios lietuvių kultūros tyrinėtojas profesorius Norbertas Vėlius leidinio „Lietuvininkų žodis“ pratarinėje rašo: „*Kiek tvirtčiau lietuviška dvasia ir tautosaka laikėsi tik su Didžiąja Lietuva besiribojančiose srityse ir Klaipėdos krašte.*“⁷ Deja, tos lietuviškos dvasios XX a. pradžioje Viešvilės liuteronų parapijoje jau buvo mažai. Po Antrojo pasaulinio karo kairėje Nemuno pusėje buvusiai Ragainės apskrities daliai atitekus Rusijai, Viešvilės bei kitų lietuviškiausių apskrities parapijų gyventojai patyrė tikrą etnocidą.

„*Skandus likimas ištiko lietuvininkus Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais. Dauguma jų buvo išžudyti arba išblaškyti po visą pasaulį. Jų sodybose apsigyveno kolonistai iš Sovietų Sąjungos. Buvo pakirstos senos savitos jų kultūros šaknys. Užgeso ir tautosakinė atmintis*“⁸, – rašo minėtoje Pratarinėje N. Vėlius. Ir jeigu ekspedicijų tautosakai ir tarmių medžiagai rinkti metu Klaipėdos ir Šilutės rajonuose dar buvo aptiktas vienas kitas pateikėjas senbuvis⁹, tai Viešvilės apylinkėse tokios galimybės nebebuvo.

³ MLE, t. 2, p. 659.

⁴ MLE, t. 1, Vilnius, 2000, p. 360.

⁵ MLE, t. 1, p. 462–463.

⁶ MLE, t. 1, p. 499–500.

⁷ Vėlius N. Pratarinė, *Lietuvininkų žodis*, 1995, p. 7.

⁸ *Ten pat*, p. 8.

⁹ *Ten pat*.

Išsamesni atsakymai, kodėl dingę gyvoji tautosakos atmintis ir kam turime būti dėkingi už dar nespėjusios pražūti sakytinės liaudies kūrybos surinkimą ir išsaugojimą rašytiniuose šaltiniuose, pateikti tolimesniuose šio darbo skyriuose.

Straipsnio objektas – Ragainės apskrities Viešvilės parapijos lietuvininkų pasakojamoji tautosaka.

Darbo tikslai – apžvelgti pažangiosios visuomenės įnašą Ragainės apskrityje, taip pat ir Viešvilės parapijoje, saugant nuo išnykimo lietuvių kalbą ir tautosaką vokietinimo politikos laikotarpiu. Atskleisti šios politikos sąlygotų veiksmų, kaip lietuvininkų etninės orientacijos kitimo, asimiliacijos ir dviejų etnosų susiliejimo, įtaką žodinio paveldo būklei. Supažindinti su Viešvilės parapijos lietuvininkų pasakojamosios tautosakos bruožais, populiarinti lietuvininkų sakytinės kūrybos paveldą.

Darbo uždaviniai – iš rašytinių šaltinių ir Viešvilės pagrindinės mokyklos muziejuje turimos kraštotyros medžiagos išrinkti Viešvilės apylinkėse užfiksuotus lietuvininkų pasakojamosios tautosakos tekstus. Palyginti jų paplitimą stipriau bei mažiau germanizuotuose kaimuose. Paskelbti šio krašto pasakojamosios tautosakos rinkėjus ir tyrinėtojus. Dvasinių lietuvininkų palikimą priartinti prie dabartinio gyventojų kontingento, pateikiant jį rengiamoje monografijoje „Viešvilė“.

Straipsnyje sprendžiami klausimai anksčiau nebuvo tyrinėti. Kadangi dalis buvusių Viešvilės valsčiaus ir parapijos kaimų dabar priklauso Pagėgių savivaldybei, straipsnio medžiaga galėtų būti aktuali ir už Viešvilės seniūnijos ribų.

Tyrimo metodas – analitinis, aprašomasis.

Raktiniai žodžiai: J. Basanavičius, Galbrasčiai, germanizavimas, Hansas Erhardtas fon Knoblochas, K. Jurkšaitis, V. Kalvaitis, A. Leskynas, Mažoji Lietuva, pasakos, Ragainės apskritis, sakmės, A. Šleicheris, Viešvilės parapija.

Viešvilės parapijos lietuvininkų pasakojamoji tautosaka

Pažangiosios visuomenės nuopelnai padedant išsaugoti Viešvilės parapijos lietuvininkų pasakojamąją tautosaką XIX a. vid.–XX a. pr.

Pirmasis lietuvininkų pasakų užrašė vienas žymiausių pasaulio kalbininkų, indoeuropeistas ir lituanistas vokietis Augustas Šleicheris. Jis rinko Ragainės, Tilžės, Rūsnės ir kitose lietuvių gyvenamose apylinkėse. 1852 m. A. Šleicheriui Ragainės apskrityje talkino mokytojai Kristupas Kūmutaitis, gyvenęs ir daugiausiai pasakų užrašęs Didžiųjų Kakšių k., Maroldas – Kuršiuose. 1857 m. jis ir vertimus į vokiečių kalbą A. Šleicheris paskelbė knygoje „Lietuvių kalbos skaitiniai ir žodynas“ (*Litauisches Lesebuch und Glossar*), taip pat dainų ir smulkiosios tautosakos¹⁰.

Pažymėtina, kad kaimyninės Būdviečių parapijos Didžiųjų ir Mažųjų Kakšių kaimai buvo netoli anuometinės Viešvilės parapijos Galbrasčių, Krauleidžių ir kitų kaimų, o vėliau visi tapo tos pačios, naujai įsteigtos Vėderaitiškių parapijos kaimais. Be abejonės, bendravimas tarp kaimynų vyko tiek materialinėje, tiek dvasinėje plotmėje, ir bent dalis iš

K. Kūmutaičio užrašyto 21 pasako- ¹⁰MLE, t. 4, Vilnius, 2009, p. 202–203.

jamosios tautosakos teksto, randamų J. Basanavičiaus rinkiniuose, buvo žinomi Viešvilės parapijos žmonėms.

Viešvilės parapijos Galbrasčių ir kituose kaimuose bei Tilžėje XIX a. antroje pusėje pasakojamąją tautosaką rinko evangelikų liuteronų kunigas, religinės raštijos, spaudos darbuotojas, kalbininkas, vertėjas, kultūros veikėjas, Lietuvių literatūros draugijos narys Kristupas Jurkšaitis (gimė 1852 m. Galbrasčiuose, Ragainės apskr., mirė 1915 m. Rusnėje). 1898 m. jis išleido knygą „Lietuviškos pasakos ir pasakojimai“ (*Litauische Maerchen und Erzaelungen*), kurioje publikavo daugiausia gimtinėje surinktą, tarmiškai užrašytą ir sukirčiuotą pasakojamąją tautosaką su vertimais į vokiečių kalbą. Savo užrašytos tautosakos skelbė Lietuvių literatūros draugijos leidinyje¹¹.

Kitas lietuvininkų tautosakos rinkėjas ir leidėjas, leksikografas, kultūros veikėjas ir spaudos darbuotojas – Vilius Kalvaitis (gimė 1848 m. Girėnuose, Ragainės apskr., mirė 1914 m. Kaušiuose, Ragainės apskr.). Įsitraukęs į visuomeninę veiklą, buvo Birutės draugijos narys, Lietuvių mokslo draugijos narys. Jis aplankė devyniasdešimt Mažosios Lietuvos parapijų, daugiausia Ragainės, Tilžės, Klaipėdos apskr., kuriose rinko ir užrašinėjo liaudies dainas, pasakas, patarles, priežodžius, sakmes, mįsles ir asmenvardžius¹². Kiek teko prakalbinti ir išklausti žmonių, jei vien Viešvilės parapijoje užrašytose sakmėse įvardyta keturiolika kaimų! V. Kalvaitis skatino lietuvininkus puoselėti ir vartoti gimtąją kalbą. Nemažai surinktos medžiagos išleido savo lėšomis. Daug kas liko rankraščiuose.

Tiek K. Jurkšaičio, tiek V. Kalvaičio veikla buvo daug platesnė. Šioje publikacijoje koncentruojamasi į jų tautosakinį darbą.

Dalį A. Šleicherio, K. Jurkšaičio, V. Kalvaičio, K. Kūmutaičio ir Maroldo surinktų liaudies kūrinių savo tautosakos leidiniuose XX a. pr. paskelbė lietuvių visuomenės veikėjas, vienas svarbiausių Lietuvos nepriklausomybės siekėjų, mokslininkas, gydytojas Jonas Basanavičius, įvairiapuse veikla daug nusipelnęs tiek Didžiąjai, tiek Mažajai Lietuvai.

XIX a. antroje pusėje pradėjus stiprėti germanizacijai, lietuvių kalbą pašalinus iš visuomeninio gyvenimo, dirbti tautinį ir kultūrinį darbą darėsi vis sunkiau. Tai atskleidžia ir Viliaus Kalvaičio laiško, rašyto 1888 m. Kraupiško vyskupui Friedemannui, ištrauka: „<...> tavo mylistos didiai meldžiu dėl mano šio užsiėmimo savo mislį man ištart norėt, ak, bene ir teip širdings būtai nors kokį raštelį man dėl valnybės šiame darbe suteikti“¹³, į kuri, deja, atsakymo negavo.

Agresyvi vokietinimo politika ir asimiliacijos procesai tapo didele grėsme kalbos ir lietuvininkų dvasinės kultūros išlikimui, tuo labiau kad jų veikiamas po Vokietijos reicho įkūrimo kito vokiečių švietėjų ir mokslininkų požiūris į lietuvininkų kultūrą, neva esančią žemesnio lygio, ir lietuvybę, kaip neturinčią ateities. Jie pasisakė tik prieš greitą ir prievartinį vokietinimą, bet savaiminę asimiliaciją laikė normaliu reiškiniu.

Viešvilės parapijos pasakojamoji tautosaka kelyje link išnykimo

Šioje publikacijoje pateikiama Viešvilės parapijoje XIX a. antroje pusėje ir XX a. pr. K. Jurkšaičio, V. Kalvaičio

¹¹ MLE, t. 1, p. 676–677.

¹² MLE, t. 1, p. 705.

¹³ Basanavičius J. *Tautosakos biblioteka*, t. 12: *Juodoji knyga*, Vilnius, 2004, p. 96.

ir K. Kūmutaičio užrašytos pasakojamosios tautosakos, publikuotos J. Basanavičiaus leidiniuose: t. I „Lietuviškos pasakos įvairios. Pirmą knygą“, t. VI „Lietuviškos pasakos. Antra knyga“ ir t. VII „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“. Iš K. Jurkšaičio užrašytų darbų šiuose leidiniuose daugiausia įdėta įvairių žanrų pasakų, yra pasakojimų, anekdotų, sakmių. Dauguma Mažojoje Lietuvoje surinktų sakmių – užrašytos V. Kalvaičio. J. Basanavičiaus leidiniuose rasta 236 pasakojamosios tautosakos tekstai, susiję su Ragainės apskrities vietovėmis. Iš jų 81 tekste minima keturiolika anuometinės Viešvilės parapijos kaimų: Aušgiriai, Baltupėnai, Galbrasčiai, Kalvėliai, Krókiškiai, Lenkininkai, Liubėnai, Nausėdai, Pagulbiniai, Sokaičiai, Šilėnai, Trapėnai, Viešvilė, Žagmantai – arba tekstai yra užrašyti parapijai priklausančiose vietovėse – daugiausia Galbrasčių k. Tai sudaro daugiau kaip 33 proc. visos Ragainės apskrities pasakojamosios tautosakos. Šie 81 vienetas pasakų, pasakojimų, sakmių, tikėjimų, aiškinimų pateikti skyriuje „Pasakojamosios tautosakos tekstai“. Be to, šiame darbe įdėta 30 bendrų Mažosios Lietuvos lietuvininkams tekstų. Logiška, kad jie galėjo būti žinomi kaimiškoje Ragainės apskrities Viešvilės parapijoje, išsidėsčiusioje abiejose Nemuno pusėse.

Straipsnyje pateikta analizė, kiek buvo susijęs lietuviškai kalbėjusių parapijiečių skaičius su lietuvininkų tautosakos tekstų skaičiumi. Bendras evangelikų liuteronų skaičius (vokiečių ir lietuvių) pateiktas pagal bažnytinių knygų 1873 m. duomenis, tautosakos kūrinių – užrašytų tarp XIX a. 7-ojo dešimtmečio ir maždaug 1902 m. Parapijiečių lietuvininkų procentas – pagal 1905 m. gyventojų surašymo duomenis.

1 lentelė. **Publikuotų tautosakos tekstų ir lietuviškai kalbančių parapijiečių santykis**

Viešvilės evangelikų liuteronų parapijai priklausančios vietovės pavadinimas	Bendras liuteronų skaičius parapijos bažnytinių knygų duomenimis 1873 m. ¹⁴	Lietuviškai kalbėjusių gyventojų 1905 m. surašymo duomenimis (proc.) ¹⁵	Užrašyta tautosakos tekstų XIX a. 7 dešimtmečio–1902 m.
Galbrasčių k.	646	50–60	42
Sokaičių k.	239	20–30	8
Krakiškių k. (Kriokiškių)	287	71	7
Trapėnų k.	999	10–20	4
Viešvilės k., dvaras, gamyklos	1 121	10–20	5
Aukštgiurių k. (Aušgiurių, Aušgiurių)	271	30–40	4
Pagulbinių k.	294	10–20	2
Baltupėnų k.	556	27 ¹⁶	1
Kalvėlių k.	304	10–20	1

¹⁴Verzeichnis der zur Kirche Wischwill eingepfarrten Ortschaften. Kirchenkasennrechnung 1873. Die Wischwiller Kirchenchronik fuer die Jahre 1553 bis 1939, gewidmet in heimatlicher Verbundenheit von Hans Erhardt und Knobloch. Berlin-Dahlem, 1999, s. 22–23.

¹⁵V. Vileišio sudarytas žemėlapis „Gyventojų su gimtąja lietuvių kalba (procentais) Mažosios Lietuvos valsčiuose“, MLE, t. 2, viršelis.

¹⁶MLE, t. 1, p. 133.

(tęsinys)

Viešvilės evangelikų liuteronų parapijai priklausančios vietovės pavadinimas	Bendras liuteronų skaičius parapijos bažnytinių knygų duomenimis 1873 m. ¹⁴	Lietuviškai kalbėjusių gyventojų 1905 m. surašymo duomenimis (proc.) ¹⁵	Užrašyta tautosakos tekstų XIX a. 7 dešimtm.–1902 m.
Liubėnų k. (Naujujų)	176	20–30	1
Nausėdų k. (4 gyvenvietės)	347	20–30	1
Žagmantų k.	122	30–40	1
Did. Lenkininkų	559 (1905 m.) ¹⁷	20–30	2
Šilėnų k. (iki 1845 m. – Viešvilės par.)	353 (XIX a. vid.) ¹⁸	30–40	2

Kaip matyti iš lentelės, daugiausia pasakojamosios tautosakos tekstų buvo užrašyta Galbrasčių kaime. Be abejonės, tam turėjo įtakos tai, kad Galbrasčiai buvo Jurkšaičio gimtinė, kur jis galėjo artimai bendrauti su kaimynais, nemažai pasakojimų užrašė iš savo tėvo. Akivaizdu ir tai, kad Galbrasčių būta vieno iš lietuviškiausių Viešvilės parapijoje, kur 50–60 proc. gyventojų savo gimtąja kalba nurodė lietuvių kalbą.

Lietuviško būta ir Krokiškių kaimo (71 proc. lietuvių), todėl ir tautosakos užrašyta pustrėčio karto daugiau (7 vnt.) nei šiek tiek didesniame, bet labiau suvokietintame Pagulbinių kaime (2 vnt.). Be abejonės, vargas Pagulbiniuose užrašytų tekstų skaičius turi ryšį su lietuviybės nykimu šiame didelių laivų statytojų ir laivininkų, amatininkų, dvaro ir privilegijuotų valstiečių kaime.

Aušgirių kaime, kur gimtąja kalba laikė lietuvių kalbą 30–40 proc. gyventojų, o liuteronų bendruomenėje buvo 271 parapijietis, užrašyta 4 sakmės.

Parapijos bažnytinių knygų duomenimis, Trapėnų k. ir girininkijoje 1873 m. būta 999 parapijiečių liuteronų. Kituose dokumentuose nurodoma gerokai daugiau. Kaime būta ūmonių, gamyklų, išvystyta miško pramonė, žemės ūkis. Pagal V. Vileišio žemėlapi, 1905 m. lietuviai čia tesudarė 10–20 proc. Atitinkamai užrašyta ir tautosakos kūrinių – 4 vnt.

Viešvilėje, kaip ir Trapėnuose, lietuvių kalbą kaip gimtąją 1905 m. nurodė tik 10–20 proc. gyventojų, o jų čia būta nemažai. 1873 m. bažnytinėse knygose įrašyta 1 121 liuteronas, XX a. pr. Viešvilės kaimo bendruomenėje buvo apie 1 500 gyventojų¹⁹, o pasakojamosios tautosakos užfiksuota tik 5 tekstai. Tai nestebina, nes Viešvilėje būta nemažai pramonės ūmonių, amatininkų dirbtuvių, parduotuvių, restoranų, bajoriškasis dvaras, dvareliai, kurie galėjo priklausyti daugiausia vokiečiams, įvairių administravimo įstaigų, valsčiaus teismas, vyr. girininkija ir kt. su vokiečių tautybės tarnautojais. Klaipėdos kraštui jau esant Lietuvos Respublikos sudėtyje, 1929 m. Mečislovo Mačernio vizituotoje Viešvilės mokyklos klasėje iš 29 moksleivių 2 buvo lietuvininkai, iš 3 dirbusių mokytojų tik vienas šiek tiek kalbėjo lietuviškai. 1932 m. lietuviškos orientacijos gyventojų rūpesčiu buvo įsteigta privati lietuviška pradinė mokykla, kurią 1934 m. suvalstybinus, įvesta vokiečių k. 1937 m. pakartotinai atidaryta privati lietuviška mokykla²⁰. Visa tai pagrindžia anksčiau minimą sakytinės liaudies kūrybos lietuvių kalba spartų nykimą.

¹⁷Did. Lankininkai – ELIP.

¹⁸Purvinas M. Šilėnai, voruta.lt., 2012 09 18.

¹⁹MLE, t. 4, p. 733.

²⁰Ten pat, p. 733–734.

Dar prastesnis lietuviškumo rodiklis buvo Baltupėnų kaime, kur 556 liuteronų bendruomenėje užrašyta tik viena saktmė.

Sparčiai besivystančiame Kalvelių kaime, turėjusiame pramonės bei aptarnavimo įmonių, daugumą gyventojų sudarė vokiečiai, todėl nestebina, kad čia užrašytas tik vienas tautosakos tekstas.

Panaši būklė ir kituose kaimuose – užfiksuota po 1–2 tekstus.

Nė vienas tekstas neužrašytas Jūravos kaime, kur gyveno tik 5–10 proc. lietuvių, bei kituose mažųjų girininkijų kaimeliuose, kuriuose tarnautojais dirbo ir su šeimomis gyveno vokiečiai.

Iš bendro konteksto išsiskiria 239 liuteronų bendruomenę turėjęs Sokaičių kaimas, kuriame gyveno 20–30 proc. lietuvių ir užrašyta 8 tautosakos tekstai.

Šiuos skaičius šiek tiek padidintų tie 30 bendrų lietuvininkams tekstų, kurie viešviečiams galėjo būti žinomi, bei K. Kūmutaičio surinktos pasakos Kakšiuose, prie pat Viešvilės parapijos.

Išanalizavus, kiek pagal gyvenamąsias vietas buvo užrašyta tautosakos tekstų ir kiek jose gyvenančių žmonių savo gimtąja kalba laikė lietuvių kalbą, galima daryti prielaidą, kad kai kurių Viešvilės parapijos vietovių suvokietinimas jauėjo į pabaigą. Tai būtų Baltupėnų, Jūravos, Kalvelių, Pagulbinių, Trapėnų, Viešvilės ir kiti kaimai.

Pagrįstai jaudindamasis dėl lietuvių kalbos ateities rašė V. Kalvaitis laiške vyskupui Friedemannui: *„Apgailėtina yra, kad lietuvininkai, kurie, kaip jau tūlasis svetimgentis kad išdrįsta sakyti, ilgais žingsniais savo išmirimui priešais žengia, ale ar iš savo valnybės, netur savo padavimų (Mythologie) knygos, kaip perzijonai, egipcionai, rymionai, grykonai ir k. O kadangi tikrieji lietuvininkai dėlei savo kalbos bei Dievo baimės nuo didžios dalies aukštai mokyty ponų garbavojami yra, tai bene būt gerai, kad ir lietuvininkai tokiomis knygomis sav, kaip n'uzmirštanti jo, amžiną paminklą įsiteiktų“²¹. Be vyskupo pritarimo V. Kalvaitis tokį paminklą pats ir pastatydino. Išryškindamas Kalvaičio didžiulius nuopelnus renkant Mažosios Lietuvos tautosaką, L. Sauka rašo: *„Jis suskubo dar rinkti ten, kur vėliau beveik nebeliko iš ko užrašinėti“²².**

Viešvilės parapija ir sakytinė kūryba

XX a. istorijos kryžkelėse

Daugumai dabartinių Viešvilės seniūnijos gyventojų nėra žinoma, kokia didelė iki pat XX a. pr. buvo ši evangelikų liuteronų parapija. Iš parapijos 1745–1746 m. kasos dokumentų matyti, kad anuomet jai priklausė 45 vietovės abipus Nemuno – kaimai, dvarai, girininkijos. 1873 m. įrašyta 62 vietovės su 8 160 parapijiečių²³. Jų tautinė sudėtis buvo mišri – daugiausia vokiečiai ir lietuviai – tos pačios valsčybės piliečiai, kuriuos jungė bendra evangelikų liuteronų tikyba ir kurių lietuviškasis etnosas siekė išsaugoti savitą lietuvininkų kultūrą, bet buvo sutraiškytas agresyvios politikos.

Po Pirmojo pasaulinio karo Versailles taikos sutartimi Mažosios Lietuvos

²¹ Basanavičius J. *Juodoji knyga*, Nr. 12, p. 99.

²² Sauka L. *Nepaprasta Jono Basanavičiaus ir Viliaus Kalvaičio knyga*, Basanavičius J. *Iš gyvenimo vėlių ir vėlnių*, Vilnius, 1998, p. 501.

²³ *Die Wischwiller Kirchenchronik fuer die Jahre 1553 bis 1939*, gewidmet in heimatlicher Verbundenheit von H. E. von Knobloch, Berlin-Dahlem, 1999, s. 19–20, 22–23.

šiaurinė dalis Nemuno žemupio kairiajame krante, Karaliaučiaus kraštas, buvo paliktas Vokietijai. Germanizavimo politika čia vyko sparčiau ir virto lietuvių etnocidu.

Po Antrojo pasaulinio karo Karaliaučiaus kraštą perdavus valdyti Rusijai, vokietinimą pakeitė barbariška rusifikacija, nušlavusi nuo žemės paviršiaus tiek šio krašto vokiečius, tiek lietuvius²⁴. Veltui ieškotume šių laikų žemėlapiuose kairėje Nemuno pusėje buvusių Viešvilės parapijos kaimų, minimų tautosakos tekstuose – jų, kaip ir gyventojų autochtonų, nebėra. Maskva patvirtino rusiškus vietovardžius, neturinčius jokių ryšių su šiuo kraštu, tokiu būdu ištrindama bet kokias aliuzijas į Karaliaučiaus krašto praeitį.

2 lentelė. Karaliaučiaus krašto pakeistų vietovardžių, paminėtų šioje publikacijoje, pavadinimai

Buvęs lietuviškas	Dabartinis rusiškas
Būdupėnai	Dolžanskojė
Galbrasčiai	Livenskojė
Girėnai	Grivinas
Gumbinė	Gusevas
Kakšiai Didieji	Sadovas
Kakšiai Mažieji	Aleksejevka
Karaliaučius	Kaliningradas
Kaušiai	Kaušinas, Meždurečjė
Kraūpiškas	Uljanovas
Kraūleidžiai	Chvorostianka
Kūršiai	Archangelskojė
Lenkininkai Didieji	Lesnojė
Lindikai	Krasnojė
Liubėnai Naujieji	Zelenodoljė
Ragainė	Nemanas
Šilėnai	Pograničnyj
Tilžė	Sovetskas
Trapėnai	Nemanskojė
Trempai	Novostrojevas
Valtarkiemis	Olchovatka
Versminiūkai	Belkinas
Vėderaitiškiei	Timofejevas
Žiliai	Žilinas

Kitoks likimas po Pirmojo Pasaulinio karo teko Viešvilės parapijos vietovėms dešiniajame Nemuno krante. Klaipėdos kraštas 1918 m. buvo atiduotos laikinai valdyti Antantės šalims. Viešvilės parapija, XIX–XX a. sandūroje žymiai sumažėjusi dėl naujų parapijų įkūrimo, pateko į Pagėgių apskritį. 1923 m. vasario 16 d. Klaipėdos kraštas autonomijos teisėmis perduotas Lietuvos Respublikai. Vokietinimas tada šiek tiek sulėtėjo, tačiau 1939 m. kovo mėn. Klaipėdos kraštą Vokietija okupavo.

²⁴MLE, t. 2, p. 600.

Prieš išžengiant Raudonajai armijai, 1944 m. rudenį, beveik visi Klaipėdos krašto gyventojai buvo evakuoti į Vokietiją. Po karo demografinė gyventojų sudėtis iš pagrindų pakito. Tai ypač palietė Viešvilę ir aplinkines gyvenvietes. Lietuvininkų, kaip ir vokiečių, čia nebeliko, lietuvininkų atgal sugrįžo mažai. Nebeliko Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos, bažnyčia pokariu tapo statybine medžiaga. 1947 m. Viešvilę ir aplink ją esančias vietas iš Pagėgių apskrities perdavus Jurbarko apskrīčiai, panaikinus apskritis – Jurbarko rajonui, 1995 m. – Tauragės apskrīčiai, buvo nukirsti paskutiniai etniniai saitai su kitomis Klaipėdos krašto teritorijomis, kuriose, atgavus Nepriklausomybę, siekiama atkurti ir tęsti senąsias lietuvininkų kultūros tradicijas. Viešvilės apylinkėse tos gaivintinos etninės gyvasties beveik nelikę.

Šiandien Viešvilės miestelyje veikiančiame Tėviškės namų muziejuje ir Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros kampelyje nerasime kraštotyrininkų užrašytų tekstų iš šio krašto lietuvininkų sakinės kūrybos. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, aplankyti tėviškę atvykstantys buvę viešviliečiai tarp įvairių prisiminimų vokiečių kalba yra papasakoję keletą su liaudies kūryba sietinų pasakojimų, kurie yra publikuoti žymaus Viešvilės istorijos tyrinėtojo Hanso Erhardto fon Knoblocho išleistoje „Viešvilės kaimo kronikoje“ (*Die Wischwiller Dorf-Chronik*).

Aprašytų įvykių fone Viešvilės istorijai itin svarbūs tampa XX a. pr. J. Basanavičiaus išleisti lietuvių tautos kultūrai nusipelnusių aistringų tautosakos rinkėjų Kristupo Jurkšaičio ir „paskutinio mohikano“, kaip jį pavadino suomių mokslininkas A. R. Niemis, Viliaus Kalvaičio darbai. Tai, ką jie atliko, neleido pradingti užmarštyje daliai Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos (taip pat ir Mažosios Lietuvos) lietuvininkų dvasinės kultūros lobių ir dabar suteikia galimybę juos pažinti ir suvokti senosios lietuvininkų kultūros vertę. Taip pat brangintinos yra ir tos negausios viešviliečių tautosakos kruopelės, iš Vokietijos sugrįžusios atgal į Tėvynę – į viešviliečių muziejus.

Apie ką porino lietuvininkai

Pasakos, pasakėčios, pasakojimai, padavimai, anekdotai. Jų šioje publikacijoje pateikta 36 tekstai, iš kurių daugiausia užrašyta XIX a. antroje pusėje K. Jurkšaičio, keletas V. Kalvaičio Viešvilės valsčiaus kaimuose ir K. Kūmutaičio prie pat šio valsčiaus buvusiam Kakšių kaime.

Pasakos – įvairaus žanro: apie gyvūnus, stebuklinės, buitinės, apie kvailą velnią, novelinės. Taip pat pateikta pasakojimų, anekdotų, pasakėčių, padavimų. Didžiausią grupę sudaro buitinės ir stebuklinės pasakos.

Pasakos apie gyvūnus

Aprašomoje vietovėje užrašyta daugiausia pasakų apie gyvūnų elgesį pavojaus, susidūrus su žmonėmis ar kitais pavojingais priešininkais, akivaizdoje. „Paukščių karalius“ (28) – pasaka apie paukštelį apgaviką nykštuką, kuris apgaulės būdu pralenkia erelį ir turėtų tapti paukščių karaliumi, bet kiti paukščiai tai pastebi. Nykštukas visam laikui lieka pašaipų objektu ir turi slapstytis tankmėje. Nykštuko paveiksle ikūnytas žmonėms būdingas bruožas neužtarnautos garbės troškimas, ir

tai pasmerkiama. Godaus ir rajūno vilko bei klastingos lapės tarpusavio santykių bei amžinos nesantaikos priešasčių vaizdai pasakoje „Vilka be[i] lapės tavorčysti“ (21) formuoja požiūrį į neigiamas moraline savybes. „Zuikelia rašybas“ (6) – anekdotinio pobūdžio pasakaitė apie zuikį, kuris gresiant būti medžiotojų nušautam, dalindamas savo kūną, išsisuka iš situacijos. Komiškoje pasakoje „Lapeli ir uodegėli“ (8) lapė, pasislėpusi nuo šunų oloje, klausinėja, ką darė jos kūno dalys pavojaus metu, ir į tai reaguodama pademonstruoja savo kvailumą.

Stebuklinės pasakos

Pasakos „Vargšas ir besotis“ (3) herojus už dorą pasielgimą atgauna savo darbo įrankį ir dar apdovanojamas, o turtuolis, siekdamas apgaulės būdu gauti geresnį daiktą, praranda ir turėtąjį. „Kalne, atsiverk!“ (19) pasakojama, kaip girioj uogaudama mergina pastebi pulką plėšikų įeinant į kalną. Būdama drąsi ir sumani, nuklauso, kokius žodžius reikia ištarti, kad kalnas atsivertų, bei kalno vardą, į jį patenka ir išsineša „mažumėlę“ brangenybių. Pasakos „Priešaky šviesu, užpakaly tamsu“ (20) herojė patenka į sunkią būklę: ją siekia vesti tėvas, jai belieka pabėgti iš namų ir parsisamdyti tarnaitę. Įgijusi nepaprastų padėjėjų bei stebuklingą paramą, karalaitė dalyvauja pokyliuose, ten sutinka karalaitį, kuris ją pamilsta. Galų gale išryškina jos tapatybę. Jaunuolių meilė baigiasi vedybomis. Stebuklinėje pasakoje „Angių karalius“ (30), priskirtoje mitologinių sakmių tipui, pasakojama apie nepaprastas gyvačių savybes.

Keletą stebuklinių pasakų yra užrašęs K. Kūmutaitis šalia Viešvilės valsčiaus buvusiame Kakšių kaime. Pasakoje „Sūnus, kuris ėjo baimės ieškoti“ (35) ryškus pasaulio pažinimo motyvas. Jaunuolis, užaugintas „be jokios bausmės ir drausmės“, nežino, kas yra baimė, ir išeina į pasaulį jos ieškoti. Sumaniai naudodamas ypatingus veiksmus bei priemones, įveikęs pavojingas kliūtis ir nepaprastus priešininkus, grįžta namo. To paties fiksuotojo tekstas „Apie barzylių“ (J. Basanavičius. Lietuviškos pasakos įvairios. I knyga. – (33), p. 137–149) – tai pasaka apie ypatingai stiprų jaunuolį, kuris, gavęs tėvo nukaldintą geležinę lazda, išeina į pasaulį. Pakeliui sutinka bendrakeleivius. Šie pasirodys nedori ir klastingi. Patekęs į pavojingas situacijas, jaunuolis išlieka budrus, todėl išgelbsti karalaites, nužudydamas jas saugojančius slibinus, ir, sumaniai veikdamas, išsigelbsti pats bei nubaudžia nepaprastus priešininkus.

Novelinės pasakos

Pasakos „Iš razba[i]ninkų rankų“ (5) herojus, girioje paklydęs žmogus, gavęs plėšikų vado motinos patarimų, ir, sumaniai bei išradingai veikdamas, ištrūksta iš jų rankų. Pasaka „Apie kuršuką“ (32) – tai romantiškai papasakota neturtingo žvejo ir karalaitės meilės istorija. Abiejuose personažuose įkūnyti gražiausi žmogaus bruožai – atsidavimas, pasiaukojimas vienas kitam, ištikimybė.

Buitinės pasakos

Pasakos „Būrs ir razba[i]ninkai“ (7) veikėjai – paprasti valstiečiai vyras ir žmona. Vyras, bijodamas, kad vagys neįeitų į namus, iškabina duris ir nešasi su

savim. Pamatęs ateinant pulką plėšikų, vyriškis sugeba imituoti jiems pavojingus veiksmus. Plėšikai iš išgąščio pabėga, palikdami pinigus. Pavojingoje situacijoje priėmus teisingą sprendimą, primityvus vyro mąstymas, kaip apsaugoti savo turtą, išsaina į gera. „Lotyniškoji kalba“ (2) – tai pasaka apie kvailius. Sumanus valstietis taip apkvailina plėšikų vadą, kad šis su savo būriu dingsta iš apylinkių visam laikui. „Gudai be[i] kėžas“ (27) – humoristinė pasakaitė apie kvailius. Jos veikėjai susipyksta dėl nesamos situacijos. Anekdotu tipo buitinėje pasakoje „Iškada žmogelias“ (24) pajuokiamos dvi jaunos merginos, neturinčios minimalių tikybos žinių.

Ilgus amžius M. Lietuvoje gyventa žydų, tad realu, kad tautosakoje atsispindi lietuvininkų požiūris į kitataučius. Pasakos „Žyda pinigėliai“ (11) pagrindinis siužeto akcentas – pinigai. Siekdamas išvengti nuostolio, suktas žydas nors ir kaip begudrauja, jam nepavyksta apkvailinti valstiečio. Samdinių ir šeimininkų santykiai atskleidžiami pasakoje „Žydmerčius“ (14) – jaunas samdinys, tarnaudavęs pas žydus, gudriai motyvuodamas išsireikalauja puikių darbo ir poilsio sąlygų. „Boba klastingesnė ir už velnią“ (36) – pasaka apie šeiminius santykius, kaip velnias per moterį už atlygį supykdo gražiai sutariančius sutuoktinius, ir net pats pasišlykštėjęs moters klastingumu, užmokestį perduoda per atstumą ir bėga nuo jos kuo toliau.

Pasakos apie kvailą velnią

„Apie dailę, perkūną bei velnią“ (33) – pasaka apie žmogaus, perkūno ir velnio draugystę. Dailidė, sumaniai imituodamas grėsmę, nugali neigiamus personažus: laumę, perkūną, velnią. Pasakoje „Kvailas velnias“ (34) panaudotas siužetas iš kelių šio žanro pasakų: apie lenktynes su velniu, imtynes, varžybas. Pasakos herojus, būdamas sumanesnis, laimi visus iššūkius, net nesuimdamas aktyvių veiksmų. Humoristinėje pasakoje „Ar nematėt šiokių?“ (13) panaudojant siužetą iš pasakų apie kvailą velnią pašiepiama naivus žydo patiklumas.

Anekdotai. Iš pateiktų šio žanro tekstų atsispindi lietuvininkų požiūris į kitataučius, ypač santykis su žydais, trykšta pajuoka žmonių naivumui: „Kai žyds stirną šovi“ (17), „Kai žydas šovi“ (16). Anekdotu „Poniški grybai“ (12) veikėjas provokuoja kitą kontaktuoti su pavojingu objektu. Šio nepamatuoto humoro moralumas abejotinas. Anekdote „Ale tai, žyda prigavau!“ (18) mergaitė neteisingai įvertina savo pranašumą žydo atžvilgiu. „Nei vogai, nei plėškės“ (23) – anekdotas apie mokinius. Mokinys neteisingai interpretuoja iš draugo gautą informaciją. Už tai mokytojas jį muša.

Pasakojimai. Šio žanro tekstų užrašyta tik keletas. Juose pasišaipoma iš šalia gyvenančių žydų, rečiau – vokiečių. Pirmieji, keliaudami po žmones su prekėmis, dažnai būna per daug naiviai patiklūs (švelnaus humoro netradicinis pasakojimas „Žyds be[i] šunes“ (15), tačiau prekybiniuose santykiuose, siekdami išpešti kuo daugiau naudos, nevengia pagudrauti. Netradiciniame pasakojime „Kas katrą priga[u]na“ (4) apibūdinamos kitataučių – žydų, lenkų, maskolių – bei lietuvininkų verslumo ypatybės. Lietuvininkai palyginti su žydais, nesijaučia menkesni ir juos *per paikutį išrand*. Panašus požiūris ir į vokiečius humoristiniame pasakojime „Lietuvininks mokina vokiečių vokiškai išmanyti“ (25).

Padavimai. Padavimų Viešvilės kraštas nėra gausu. Tekste „Pagrimzdusi pilis“ (1) supinta lokalinio padavimo apie Galbrasčių kaimo pavadinimo kilmę motyvai ir įvairūs pasakojimai apie praeitį. Padavime „Kuršių vardas“ (26) pasakojama apie vietovardžio „Kurliandija“ atsiradimą.

Pasakėčios. Pasakėčios „Sens žvirblis mokina ja[u]naji“ (10) personažas jauniklis žvirblis pasirodo dėl išvalgaus aplinkos vertinimo esąs gudresnis už senąjį. Pasakėčioje „Aš vyrs“ (29) pašiepiami pagyrūnai žvirbliai, vos tik išvydę katiną sulendantys į karklynus. „Ja[u]nam zuikučiui“ (9) – humoristinis aiškinimas, kodėl kiškiai nesirūpina savo vaikais. Pasakėčia „Varnas ir paraks“ (31) – apie pasidalijimą patirtimi. Jaunas, daug pasaulio matęs varnas pamoko savo gentainius, kaip išvengti parako.

Iš pateiktų pasakojamosios tautosakos kūrinių išryškėja praeities kartų buitnis ir kultūra, pažiūros, tarpusavio santykiai bei vidinis dvasinis pasaulis. Dauguma teigiamų personažų – žmonės iš liaudies. Jie kupini iš amžių perduodamos praktinės išminties, sumanūs, išradingi, drąsūs, darbštūs. Šių kūrinių herojai visada skubantys į pagalbą silpnesniams, jaunuoliams nesvetimas romantiškas meilės jausmas, ištikimybė, atsidavimas. Nors kartais tenka pasitelkti ir klastą, kuri tokiu atveju yra pateisinama, jie laimi kasdieninėje gėrio ir blogio kovoje. Iš minėta tema rastų 16 kūrinių 15-oje triumfuoja teisingumas, drąsa, dorybingumas prieš neteisybę, klastą, išdavystę.

Taip pat kūriniuose išryškinamos ir pasmerkiamos žmonių ydos: kvailumas, pasipūtimas, garbėtroška, kito asmens žeminimas, kenkimas jam.

Keleto žanrų tekstuose atsispindi neigiamas požiūris į kitataučius. Jie vaizduojami kvailoki, šaipomasi iš jų tarties. Dėl per didelio greta gyvenančių žydų patiklumo valstiečiai, laikydami save aukščiau, kartais gan kvilai iš jų pasityčioja. Pasak Leonardo Saukos, tokiuose tekstuose „atsispindi iš viduramžių ataidinčios luominio, religinio, etninio uždarumo liekanos ir reakcija į buitinius, paprotinius, psichologinius kitoniškumus, valstiečių nesutarimo su prekybininkais momentai“²⁵.

Sakmės. Ženklią vietą Mažosios Lietuvos, taip pat ir Ragainės apskrities, lietuvininkų pasakojamoje tautosakoje užima mitologinės sakmės. Atrenkant sakmes į šią publikaciją, laikytasi nuostatos skelbti tas, kurios susijusios su įvardintomis Viešvilės parapijos vietovėmis. Tokių iš viso rasta 50. Be jų, pateikta 25 lietuvininkams bendri tikėjimai, aiškinimai, sakmės.

Daugiausia Ragainės apskrityje užrašyta sakmių apie vėles (131 tekstas). Atrinkus tas, kuriose minimi įvykiai tariamai dėjosi Viešvilės parapijos vietovėse, sakmių apie vėles čia rasta negausiai – 12 tekstų. Tai sudaro daugiau kaip 9 proc. apskrityje užfiksuotų sakmių. Be jų, publikacijoje įdedama dar 14 sakmių, kurios, kaip jose pažymima, žinomos daugumai lietuvininkų. Tikėtina, kad jos buvo žinomos ir viešviliečiams.

Sakmėse atsispindi žmonių susidūrimas su mitinėmis kito pasaulio būtybėmis, mirties ir pomirtinio gyvenimo samprata, kai kuriose – tvirtas lietuvininkų tikėjimas į gyvąjį Dievą danguje ir kiti įvairūs tikėjimai, įtvirtinamos žmonių elgesio taisyklės tam tikromis

²⁵Sauka L. „Pirmasis „Lietuviškų pasakų įvairių“ tomas, *Lietuviškos pasakos įvairios*“, kn. 1, Vilnius, 1993, p. 15.

situacijomis. Tikima, kad mirtimi žmogaus gyvenimas nesibaigia. Iš numirusiojo kūno išėjusi dvasia yra nemari, nepražūvanti ir neprapuolanti, savo dvasiškuoju pavidalu dažnai apsireiškianti gyviesiems, galiausiai „gerųjų dūšia <...> tiesiog dangun, o piktųjų – tiesiog peklon einanti“ (I.1, 2). Nors esama ir kitokių pastebėjimų. Galbrasčiuose užrašytoje moralinėje sakmėje gyvenimas danguje vaizduojamas netradiciškai. Pasimiręs „didiai bagots“, šykštus žmogus, atsidūręs danguje, „visus kitus tę mati aprėdytus ir visokių valgių turint, o (jis) pats buva nuogs, pliks ir neturėja nė pinigų, nė duonas plutelės (I.4). Sakmės vaizdai skatina laikytis krikščioniškosios moralės normų.

Lietuvininkų tikėta, kad vėlės, kaip ir jų kūnai, gyvenančios kapinėse (VI.3), todėl ir dvasregiai daugiausia vėles kapinėse matą. „Žalio četvergo“ vakarą visų numirusių vėlės einančios į bažnyčią (XI.1–2). Pasak V. Kalvaičio, apie tai visoj Lietuvoj pasakojama.

Sakmės skatina laikytis nusistovėjusių papročių. Vėlės esančios labai dėkingos, jei šermenų vakarą yra išlydimos artimųjų nors pro vartus (VII.2.). Kaip rašo V. Kalvaitis, taip daroma daugelyje Lietuvos kiemų, ypač Žilių parapijoje. Tikėtina, kad toks paprotys galėjo būti ir tos pačios apskrities Viešvilės parapijoje.

Mirusiojo vėlė dažniausiai iš namų išeinanti po laidotuvių (VIII.1; X.1), tačiau esti, kad laikosi namuose iki kito artimo mirties (X.3). Kai kurios vėlės dėl tam tikrų priežasčių negali įeiti į pomirtinį pasaulį: nelaiku mirusių, nepalaidotų, nusižudžiusių ir pan. Jos „klydinėja po svietaį ir rūpinasi, idant lavons būtų, kaip reik, kapuose pakasamas“. Pvz., nuskendusio žmogaus iš Viešvilės brolis per tris kartus sapnavęs, kur yra skenduolio kūnas, ir atrado jį „teip po krūmu begulintį, kaip jis jį buvo sapne regėjęs“ (XV.1). Po palaidojimo vėlės daugiau nesirodančios, kartais per sapną padėkijančios (XV.1, 2). Nepaprastas vėlių ir gyvųjų sąlytis vyksta tarp itin artimų žmonių, „kurie šime amže kits kitą labai karštai ir tikrai mylėjosi“. Tikėta, kad tokie gali duoti žinią apie ištikusią arba artėjančią mirtį: vienas „savo smerties adyną per vidujį liudymą, arba prijautimą, apsako“, kitiems „tėvų dvasė per sapną tą liudymą davusi“ (III.1, 2, 3).

Sakmėse ryškus tikėjimas, jog mirties patalė gulintį aplanko mirties pranašai – „vėlės (dvasės) jau numirusių jo genčių, pažįstamų, kaimynų“. Jos apstojusios lovą laukia, kad galėtų išlydėti numirusiojo dvasią (IV.1). Kaip rašo K. Jurkšaitis, tuo tikima visoje Lietuvoje. Panašios patirties turėjęs ir paties K. Jurkšaičio brolis, buvęs prie judviejų merdinčio tėvelio patalo. Prieš mirtį pastarasis išsitaria: „Ką ant ligos patalo mirusieji gentys lanko, tas jau tur mirti...“ (IV.2). Senis Girnus iš Galbrastų prieš savo mirtį ant laiptų pamatęs „tris baltai apsirėdžusias moteres jam pasikloniojant“, kurios pranešė, kada ateisiančios jo pasiimti (II.2).

Vėlės dažniausiai turinčios buvusį žmogišką pavidalą. Jas esą galima atpažinti iš veido, drabužių. Moters vėlė pasirodo moterimi, vyro – vyru, vaiko – vaiku. Štai kaip sakmėje aprašomas kūdikių vėlių ėjimas į bažnyčią „žaliojo četvergo“ vakarą: „Kūdikių dar eit negalėjusos dvasės, kuros rasi ir suvystytos palaidotos tapę, žeme riste ritas į bažnyčią“ (XI.2). Sokaičių Latvienė po palaidojimo mačiusi į namus grįžtant savo dėdės (avyno) dvasią įkapių rūbais (VIII.1). Panašus nutikimas aprašomas ir kitoje sakmėje. Tik čia įkapių rūbais pasirodžiusi mirusios moters dvasia (VII.1).

Apsilankanti mirusiojo vėlė kartais nešasi daiktą, kurį žmogus nešiodavos gyvas būdamas. Štai „*Sokačų Bačūns <...> po jo palaidojimo vakarais namon pareidavęs, o tai su šaunu lazdynu (= lazda), kokį jis gyvs būdams nešodavęs*“ (VIII.2). Tikėta, kad vėlės turinčios tuos pačius pomėgius, kokius turėjo žmonės buvusiame gyvenime.

Viešvilės parapijoje užrašytas retos tematikos pasakojimas, būdingas tik Mažajai Lietuvai, – sakmė apie vėlių vykimą medžioti. Arklius beganydamas Krokiškių Kekštaitis prieš vidurnaktį išgirdęs šūkavimus, žirgų žvangimą, skalikų lojimą, šūvius, bet viskas praužė pro šalį lyg tamsiam debesų (XII.1).

Apie vėlių pasirodymą pasakoja dvasregiai ir dvasnešiai – žmonės, turintys gebėjimų matyti dvasias. Tikėta, kad toks regėjimas gali būti prigimtas arba įgytas per ligą, apturėtas pažvelgus per skylę „krikšte“, per tarpasį kaukiančio šunies ir pan. Raginės apskrityje tokių sakmių užrašyta dvi, bet Viešvilės parapijoje neužfiksuota. Viešvilės parap. Šilėnų k. užrašytas pasakojimas, kad dvasregiu tampa tas, „*kurs žaliai četverge gimęs, o nedėlioj krikštyts, arba ir antraip*“ (VI.3).

Dvasregiai gali matyti dvasias kapinėse ar namų aplinkoje. Regi jas stovinčias prie mirštančio lignonio ar prie pašarvotojo, grįžtančias iš kapinių ir kartu su gyvaisiais, valgančiais gedulingą vakarienę (VI.2, VI.3, VII.1, XI.14).

Dvasregiai ir dvasnešiai turi vėlėms patarnauti: nešti jas į kapines, atidaryti duris, kai nori išeiti iš kambario, trauktis joms iš kelio. Jie kiek įmanoma stengiasi išvengti susidūrimo su vėlėmis (VI.2, VI.3, XI.2.).

Kai kurie dvasregiai galintys dvasias sukviesti (XII.1; IX.1). Deja, tai esą pavojinga: „*Dvasės susaukti ne teip sunku, ale kas jas nemok nuo savęs atstatyti, tas prapuolęs*“ (IX.1). Dėl tokių gebėjimų bendrauti su anapusinio pasaulio būtybėmis žmonės jaučiasi nelaimingi: „*Ak, kad pons Dievs nuo tokių regėjimų kožną vieną apsaugot malonėtu!*“ (VI.3).

K. Jurkšaitis yra užrašęs iš tėvų girdėtą pasakojimą, kad nereikia bijoti vėlių ar numirusiųjų, baugštytis eiti per kapines – geriau pasisaugoti gyvuju. Dvasios negali padaryti nei gera, nei bloga, kadangi jos neturinčios nei kūno, nei kojų, nei rankų, nei liežuvio (II.3). Tačiau daugiau yra bauginančių pasakojimų. Vėlės galinčios žmones susargdinti (XIV.1), kai kurios vis grįžtančios į namus ir gąsdinančios namiškius. Tai nutikę Sokaičiuose: po palaidojimo Bačūns vakarais pareidavo į namus, rankose nešdamasis lazda. „*Jo dukte su jos vyru jo labai įbūgę, nes jis jiedviem ir patalus nuplėšdavęs*“ (VIII.2).

Lietuvininkų tikėta, kad vėles mato ne tik kai kurie žmonės, bet ir šunes ir „*labai dyvnai staugia*“, arkliai „*nakties laike tokiose vietose baidąsi*“ (V.3.), gaidžiai, kai jie iš palengvo kurkia (V.1, 2).

„*Iš paskelbtų pasakų, sakmių, legendų ir padavimų išryškėja*, – rašo L. Sauka, – *kokios įvairios iracionalios jėgos, žmonių manymu, supa jų pasaulį. Mirčiai nutraukus gyvybės siūlą, atsiranda vėlės ir savotiškų gebėjimų turintys numirėliai. <...> O greta dar spiečiasi vaidulių, vaiduoklių ir velnių aibės. <...> O kiek kartų tos paslaptingos jėgos pasirodo paukščių ar gyvulių pavidalu*“²⁶.

Viešvilės parapijos kaimuose apie vaiduoklius užrašyta 7 sakmės. Nausėdų Šėinius pasakoja tai apie pa-

²⁶Sauka L. Nepaprasta Jono Basanavičiaus ir Viliaus Kalvaičio knyga, Basanavičius J. *Iš gyvenimo vėlių ir velnių*, t. 7, Vilnius, 1998, p. 494.

sirodantį ir akimirksniu dingstantį galviją laukuose, tai apie pažįstamą merginą ant kupetos ir supranta, kad tai „tik dvasišks pavidals buv“ (XVI.7). Tokie susidūrimai kartais pasibaigia dideliu išgąsčiu, liga ar net mirtimi. Taip nutikę Trapėnų Busačiui, pavėžinusiame pakeleivių vokietį, kuris, pasirodo, buvęs „budavonininks“ ir dėl kurio atliktų veiksmų vyras trečiadien pasimirė (XVI.5). Šios retos tematikos negausios sakmės apie masonus, vadinamus budavonininkais, aptinkamos dažniau Mažojoje Lietuvoje. Dėl uždaro gyvenimo būdo masonai vaizduojami kaip paslaptingos, burtininko galių turinčios esybės. O štai „gromatnešis“ (laiškininkas) Rumkis greta Žagmantų dažnai sutinka „didelę ir labai laibą moteriškę su mažu vyruku, labai dyvinu bei jam sveikinant nedėkavojančiu“, kurie paslaptinai pradingsta (XVI.1). Iš išgąsčio žmogus suserga. Tai vėl Šėreikis iš Viešvilės, girios sargas, pamato karietą, traukiamą keturių pakinkytų kunigų (XVI. 6). Vyras, eidami per pievas, išgirsta dainuojančias merginas ir pamanę, kad tai jų kiemo mergos, apsupa jas, bet „tuomžyg išvydo jie savo viduryje vietoj tų gaudomųjų trijų mergų vieną juodą šunį trijų metų, veršo didume, didiai bjauriais išsišiepusiais nasrais“. Tai atsiėjo jiems nemažu išgąsčiu (XVI.3). Apie tai, kad kartais „ano pasaulio“ jėgos žmogui esančios grėsmingos, sakmėse pasakoja Bluožė, „šporius“ iš Baltupėnų ir Lenkininkų (Ragain[ės] pav.) Lenkaitis, ūkininkas (XVI.2; XVI.4).

Neatsitiktinai iš šioje publikacijoje skelbiamų 50 įvairios tematikos sakmių, kuriose minimi tariamai vykę nutikimai konkrečiose Viešvilės parapijos gyvenvietėse, beveik pusė – 21 tekstas – yra apie velnių apsireiškimus šiose vietovėse. Tuose pačiuose šaltiniuose (J. Basanavičiaus raštuose) rasta, kad šios tematikos liaudies kūrybos Ragainės apskrityje užfiksuota apie 50 sakmių, susietų su konkrečiomis apskrities vietovėmis. Taigi, Viešvilės parapijoje užrašyta 42 proc. apskrities pasakojamosios tautosakos apie velnius. Tokią šios tematikos kūrinių gausą galima lėmė gamtinės aplinkybės. Mat Viešvilės parapiją supo dvi didžiulės karališkosios girios – Jūravos ir Trapėnų, vietovė buvo nusėta raistais, balomis, klampynėmis („liūgynais“), grioviais, tiltais. Lietuvininkų tikėta, kad tokios vietos mėgiamos piktųjų dvasių – velnių (XVIII.26), kitaip dar špirukais, nelabaisiais įvardijamų.

Publikacijoje prie minėto 21 teksto su nurodytomis konkrečiomis Viešvilės parapijos vietovėmis pateikiama dar 8 tekstai, plačiai žinomi lietuvininkams.

Galbrasčiuose išgirstame ir užrašytame pasakojime teigiama, kad „velnias yra dvasė ir todėl mūsų kūniškoms akims neregims“, tačiau daug kas tiki, kad „velnias galįs regimai pasirodyt ir su žmogumi savo bjaurus darbus varyt, o ir žmogus galįs velnią pasišaukti ir su jo pagelba nelabystes veikti“. Taip atsitikę ir vienam bernui, kuris su velniu buvo susinešęs: „<...> ryte atradę berną mėlynai sugnaibytą ir akselyje apraustą“ (XVIII.1). Kitoje sakmėje pasakojama apie nelabą dvasią, užšokusią žmogui ant nugaros: „Jis pajutęs sunkią naštą ant savo nugaros ir jam kaklą ir gerklę mažne užveržusi, bet negalėjęs nei apsisukt, nei pamatyt, kas čia esą“ (XVIII.21). Lietuvininkų tikėta, kad velnias gali pasirodyti įvairiais pavidalais. Sakmėse pasakojama apie Trapėnų girios kelyje rastą ožkytį, kitoje – veršį, kuris buliumi pavirtęs, ir kurie prakalbė žmogaus balsu (XVIII.18, 19). Kitur pasakojama apie vaiduoklišką rupūžę, kuri nenorėjo žmogaus per tiltelį praleisti (XVIII.20). Sokaičių Kūras, šlajomis važiuodamas, pamatęs didelį juodį, kuris „žvingaudams

<...> *lyg vėjas praužė*“, ir prie Baltupėnų dvaro pribėgęs, „*per aukštuosus lentinus vartus tik švист su uodega, ant dvaro peršoko*“ (XVIII.13). O štai Viešvilės bažnyčioje Aužgirių Kūras „*ne vieną nedėlę už <...> kunigo Hammer'io užpakalio, jam mišią belaikant, matęs labai dyviną paukštį žvirblio didume su dideliomis akimis. Visoj parapijoj dar viens kits žmogus ne tik tokį jau paukštį, bet ir velnią patį to kunigo užpakalij matydavo mišią belaikant*“ XVIII.3).

Apie špiruko vaidinimąsi ir krečiamas eibes pas Krokiškių ir Pagulbinių kaimų ūkininkus aprašyta keliose sakmėse. Čia nelabasis nematomu pavidalu apverčia indus su sriuba, į paplavų kibirą sumeta drabužius, mėtosi pagaliais, peiliu, numeta žandaro kepurę ir pan. (XVIII.4, 5, 6).

Atsikratyti pristojusio velnio esą nelengva. Štai Trapėnuose mergelės prisiskusių velnių vokiečių pavidalu atsikratė tik nuodėguliu (XVIII.11), o Sokaičių Mikutaitis velnio, pasivertusio jaunuoliu, – su ievos medžio lazda jam uždroždamas (XVIII.9). Čia įpintas nuo pagonybės laikų išlikęs tikėjimas mistinėmis medžių galiomis. Krikščioniškoje tradicijoje nuo velnio esą galima išsilaisvinti malda, giesme. Krokiškių kaimo ūkininko bernas burtininkas, prisišaukęs velnią, buvo jo kankinamas, ir tik su maldomis ir giesmėmis pavykę atsikratyti (XVIII.8). Kitoje sakmėje pasakojama, kad pavėžintas velnias vokiečio pavidalu tik paminėjęs Dievo vardą uždamas prapuolė XVIII.16).

Iki krikščionybės atėjimo šiai mitinei figūrai viena iš priskiriamų pareigų buvo bausti skriaudėjus, gobšuolius, piktadarius, girtuoklius. Viešvilės parapijoje užrašytose sakmėse velnias pavaizduotas baudžiantis žmones už nusistovėjusių moralinių normų laužymą. Vokiečiu pasivertęs, prisikalbino pavėžėti moteriškę, apkalbėjusią numirusį, ir nuvežęs toli nuo namų, „*lyg iš viršaus į sniegą anapus Nemuno, prie Meisų, pusę mylios nuo Sokaičių, nusmogė...*“ (XVIII.14). Kitoje sakmėje pasakojama, kaip velnias kamuoja girtuoklį iš Aužgirių kaimo, kuris šiaip ne taip kipšo atsikratęs „*dar nei šiandien brangvyno neger*“ (XVIII.10). Darytina prielaida, kad šiųdviejų sakmių tokios velnio, kaip nedorėlių baudėjo, vaizdavimo ištakos ateina iš senosios baltiškos kultūros tradicijos, ypač sakmėje XVIII.14, ir susipina su krikščioniškąja – sakmė XVIII.10, kurioje girtuoklį baudžiančio velnio atsikratoma tik per trijų dienų meldimą.

Publikacijoje įdėta keletas sakmių apie užkeiktus pinigus, siejamus su žmogaus ir velnio sandoriu (XVII.1, 2, 3). Kadangi šios grupės sakmės labai populiarios visoje Lietuvoje, tikėtina, kad jos Viešvilės parapijoje buvo žinomos.

Viešvilės parapijoje užrašyta keletas sakmių apie matytas mitines būtybes aitvarus ir kaukus Krokiškių, Lenkininkų, Trapėnų bei kitose vietovėse (XIX.1, 2, 3, 4; XX.1). Šiose sakmėse aprašinėjama minėtų būtybių išvaizda, žmonių susidūrimas su jomis, pastarųjų staigus dingimas, kaukų drabužėliai. Kitoje sakmėje (XX.3) susipažįstame su lietuvininkų tikėjimu, kaip galima užsiauginti kauką pačiam. Trapėnuose užrašyta labai reta sakmė (XX.2) apie matytus mažus žmogučius – vaikelius ir mergeles.

XX a. pab.–XXI a. pr. į gimtinę sugrižę tautosakos trupiniai

Kaip jau minėta, atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, tėviškę lankantys buvę viešviliečiai pateikia įvairios medžiagos iš Viešvilės praeities. Ją bei iš Vokietijos Respublikos archyvų surinktą medžiagą vokiečių kalba sudėjo į „*Viešvilės kaimo kronikos*“ (*Die Wischwiller Dorf-Chronik*) dešimtį knygų Viešvilės krašto istorijos tyrinėtojas Hansas Erhardtas fon Knoblochas (1921–2009), užaugęs Viešvilėje, tėvų dvare Rydelsberge (*Riedelsberg*). Itin vertingus leidinius jis padovanojo Viešvilės Tėviškės namų muziejui ir Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros kampeliui. Šio darbo skyriuje „Pasakojamosios tautosakos tekstai“ pateikiama viešviliečių folkloro trupiniai, kuriuos per karą, tremtį, iškeldinimą iš gimtojo krašto išsaugojo keleto dar sulaukusiųjų geležinės uždangos subyrėjimo atmintis.

Iš Vokietijos atvežtų tautosakos kūrinių dėka šiek tiek pasipildė Viešvilės miestelio ir Kalvelių kaimo pasakojamoji tautosaka: prie lietuvininkų 6 tekstų, užrašytų XIX a. pab., pateikiama dar 6, papasakoti vokiškojo etnoso atstovų ir išversti į lietuvių kalbą.

Viename iš tekstų (5.1.) bandoma aiškinti Viešvilės pavadinimo kilmę iš asmenvardžio Viševiltis.

Kiti tekstai daugiau atspindi kraštiečių dvasinę kultūrą. H. E. fon Knoblochas, pasakodamas apie slaptą pagonybės laikymąsi seniai apkrikštytame krašte, pabrėžia, kad krikščioniškasis tikėjimas ir prietarai ėjo greta. Prisimena, kad net jo jaunystės laikais „*dievai Perkūnas, Patrimpas ir Pikulis buvo bendraminčių baugščiai garbinami, jų buvo šaukiamasi ypatingais atvejais*“. Rytprūsiečiai dar ilgai tikėję pomirtiniu gyvenimu, trumpalaikiu sielos pasirodymu apleidus kūną, pasąmoniniais jūtimais. Pasak H. E. fon Knoblocho, „*kažkiek mistikos atėjo per bažnyčią, bet daugiausia per pamokslaujančius sakytojus, turėjusius daug pasekėjų paprastų žmonių tarpe. Jie ragino gyventi dievobaimingai ir grūmojo velniu bei vaiduokliais*“²⁷.

Ilgainiui ekonomiškai stipriame ir modernėjančiame krašte, kuriame dažnas lietuvininkas stengėsi susikurti socialinę gerovę, greičiausiai pasiekiamą integruojantis į vokiečių tautą, ėmė silpnėti tautinis atsparumas ir kartu keitėsi požiūris į sakinę liaudies kūrybą. Pastaroji palaipsniui ėmė tapti tik lietuvių, samdinių ir tarnaičių, dvasinės kultūros liudytoja.

Kaip rašo H. E. fon Knoblochas, „*dauguma, ypač lietuviai samdiniai ir tarnaitės, tikėjo į velnius ir vaiduoklius, į tamsiąsias likimo jėgas. Žmonės buvo įsitikinę, kad gali vykti stebuklai ir tai daug kartų buvo patyrę, o kur stebuklai – ten ir kerai bei raganavimas čia pat*“²⁸.

Šių teiginių iliustracija yra pasakojimas „Viešvilės velnias“ (5.4.), pagrįstas realiu nepaprastu įvykiu, kurį kaip paslaptį papasakojo savo vyresniajai seseriai, atvykusiai iš Berlyno, išdykėlis paauglys Otas iš daugiavakės Kutkaičių šeimos. Istorija, kurios dalyviai, tiek vokiečių, tiek lietuvininkų jaunuoliai, išėjo už Viešvilės ribų,

²⁷ Knobloch H. E. von. Uebersinnliches und Aberglauben, Würden und Unerklärliches, *Das Gut Riedelsberg. Historischer Rueckblick und Erinnerungen*, geschrieben im Jahr 1997 von Hans Erhardt von Knobloch, s. 33. (Į lietuvių kalbą išvertė I. J. Foktienė.)

²⁸ Knobloch H. E. von. Uebersinnliches und Aberglauben, Würden und Unerklärliches, *Das Gut Riedelsberg. Historischer Rueckblick und Erinnerungen*, geschrieben im Jahr 1997 von Hans Erhardt von Knobloch, s. 33. (Į lietuvių kalbą išvertė I. J. Foktienė.)

pasiekė Tilžę, Klaipėdą ir, apgaubta tikėjimo mitinėmis būtybėmis skraiste, tapo audrinančiu žmonių mintis ir plintančiu tolyn pasakojimu, turinčiu tautosakos elementų. Tarpukariu pasakojimas buvo paskelbtas laikraštyje „Klaipėdos garlais“ (*Memeler Dampfboot*), tačiau po Antrojo pasaulinio karo pateikėjas Paulas Nasneris (*Paul Naassner*) jo jau nebeaptiko ir, būdamas 90 metų amžiaus, 2000 m. papasakojo dar kartą.

Pasak H. E. Knoblocho, nors Rydelsbergo dvariškiai buvo išsilavinę, pažinojo miesto ir modernų gyvenimą, bet ir jų tarpe galėjęs iškilti koks nors jausmo paskatintas abejotinas poelgis, pvz., kaip pasakojime „Apie raganavimą Rydelsbergo dvare“ (5.5.).

Pasakojime „Stebuklingas upelis“ (5.2.) nusakomas anuometinių viešviliečių tikėjimas, jog į rytus tekančio Viešvilės Velykų upelio vanduo turįs stebuklingą poveikį. Iš dviejų šio tikėjimo variantų, papasakotų skirtingų pateikėjų, matyti, kad tiek evangelikų, tiek katalikų bendruomenėse tikėta tuo pačiu, tik ritualo būta kiek skirtingo. Lotės Tran (*Lotte Thran*) ir Kėtės Zymon (*Kete Simon*), gyvenančių Vokietijoje, pasakojimai saugojami Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros kampelio aplanke „Išėivių iš Viešvilės atsiminimai 1993–1997 m.“ Šio tikėjimo variantų yra užrašyta ir kitose lietuvininkų gyventose vietovėse, kaip antai Rusnėje²⁹.

H. E. fon Knoblocho „Viešvilės Kronikų“ IV t. str. „Lobio ieškojimas senojoje Tėvynėje“ (*Schatzsuche in der alten Heimat*), p. 285 publikuotas pasakojimas apie gają Rambyno kalno legendą, pasak kurios, kalne yra paslėpta auksinis dubuo, žagrė ir kiti brangūs daiktai. Tikėjimas apie kalne esantį lobį buvo gyvas visais laikais. Lobio bandė ieškoti ir viešviliečiai. Jį surasti buvo sumanę sovietų Lietuvos valdžios organai. Į pasakojimą įpintas skaudžiai jaudinantis Viešvilės parapijos Kalvelių kaimo laivininko likimas (5.6).

H. E. fon Knoblocho surinkti prisiminimai ir buvusių viešviliečių dvasinės kultūros tyrinėjimų medžiaga yra svarbi anuometinių Viešvilės miestelio ir aplinkinių vietovių gyventojų pasaulėjautai pažinti. Tie šeši šiame darbe publikuojami tekstai, vokiečių kalba pateikti buvusiųjų šio krašto gyventojų, papildo ne tik viešviliečių tautosaką, bet ypač paryškinaėjusios į pabaigą lietuvininkų asimiliacijos ir akultūrizacijos vaizdą. Šiuo atveju – ypač Viešvilės miestelio ir Kalvelių kaimo.

Prof. Bronislava Kerbelytė pažymi, kad „pasakojamosios tautosakos kūriniių iš lietuvininkų užrašyta nedaug. Todėl šio krašto kultūros supratimui svarbūs visi turimi užrašymai“³⁰.

Išvados

Mažoje Lietuvoje 1871–1945 m. paženklinoti Vokietijos ir Rusijos imperijų įvykdytu lietuvininkų etnocidu ir genocidu. Tik dėl pažangiosios vokiečių ir lietuvių visuomenės veiklos nuo XIX a. vid. ir XX a. pr. Ragainės apskrityje ir jai priklausančioje Viešvilės parapijoje užrašyta ir publikuota nemažai medžiagos iš svarbios liaudies kultūros srities – pasakojamosios tautosakos.

Įamžinant lietuvininkų dvasinės kultūros lobius, kuriems grėsė akivaiz-

²⁹Vėlius N. Gydantis vanduo, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 302.

³⁰Kerbelytė B. Pasakojamoji tautosaka, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 227.

dus pavojus visiškai išnykti, Viešvilės parapijai daugiausiai nusipelnė Ragainės apskrities tautosakininkai Kristupas Jurkšaitis, Vilius Kalvaitis ir Lietuvos patriarchu tituluojamas Jonas Basanavičius. Darytina prielaida, kad abipus Nemuno išsidėčiusioje Viešvilės parapijoje buvo žinomos Kristupo Kūmutaičio Didžiųjų Kakšių kaime, prie pat Viešvilės parapijos ribų, surinktos itin populiarios pasakos, plačiai paplitusios ir kitose Europos šalyse.

Vokietijos vykdoma prievartinė germanizacijos politika, šeimose išgalinti dvikalbystė, dažnai pereinanti į vokiečių kalbos vartojimą, gyventojų asimiliacija, nuo 1872 m. pasikeitęs vokiečių mokslininkų ir inteligentijos pažiūris į lietuvių, kaip neturinčią ateities, sąlygojo tai, kad vokiškoji kultūra XIX a. pab. sėkmingai baigė išstumti lietuvininkų kultūrą. Tai itin ryšku ekonomiškai stipriau išsivysčiusiose vietovėse. Viešvilės parapijoje šią tendenciją iliustruoja Viešvilės, Kalvėlių, Pagulbinių, Baltupėnų, Trapėnų ir kiti kaimai, kuriuose senoji lietuvininkų dvasinė kultūra prarado aktualumą ir grimzdo užmarštin. Daugiausia pasakojamosios tautosakos suspėta užrašyti mažiau suvokietintose Viešvilės parapijos vietovėse: Gaibrasčių ir Krokiškių kaimuose.

K. Jurkšaičio surinktoms pasakoms būdinga žanrų ir siužetų įvairovė. Nemaža pasakų dalis turi atitikmenų tiek lietuviškame, tiek kitų tautų repertuaruose, yra ir retų. Vyrauja trumpi tekstai – mažosios prozos formos. Viešvilės pasakojamoje tautosakoje dažnai tarpusavyje susipindamos atsiskleidžia ne tik lietuvininkų, bet ir senosios baltiškos kultūros tradicijos. Iš V. Kalvaičio ir K. Jurkšaičio užrašytų sakmių didžiausią grupę sudaro sakmės apie antgamtinės būtybės velnius. Kai kuriose jų velnias pavaizduotas baudžiantis žmones už nusistovėjusių moralės normų laužymą – tai archajinio baltų pomirtinio pasaulio valdovo bruožai. Nemažai sakmių užfiksuota apie žmonių susidūrimą su mitinėmis būtybėmis vėlėmis ir apie magiškus kai kurių žmonių gebėjimus jas matyti, su jomis bendrauti. Keliose sakmėse apibūdinama aitvarų ir kaukų išvaizda, tačiau nėra pasakojama, kad jie nulemtų gyvenimo sėkmę.

Šiek tiek pasakojamosios tautosakos tekstų pateikė po Nepriklausomybės atkūrimo Viešvilę lankantys išeiviai Viešvilės istorijos tyrinėtojai Hansui Erhardtui fon Knoblochui, dešimties knygų kraštotyros veikale suspėjusiam įamžinti savo gimtinės istoriją ir padovanojusiam jį Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros muziejui (dabar – kraštotyros kampelis).

Viešvilės parapijos tautosakos kūriniai yra ne tik vertingas objektas mokslui – jie suteikia galimybę dabartiniams viešviliečiams pažinti senųjų gyventojų – lietuvininkų – tradicinį pasaulėvaizdį bei nutilusios skambėti tarmės grožį.

Literatūros sąrašas

1. *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*, surinko J. Basanavičius, parengė K. Aleksynas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998 (pirmas leidimas – 1903).
2. *Lietuviškos pasakos įvairios*. Pirma knyga, surinko J. Basanavičius, parengė K. Aleksynas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1993 (pirmas leidimas – 1903).
3. *Lietuviškos pasakos*. 2 dalis, surinko J. Basanavičius, parengė K. Aleksynas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.

4. *Lietuvininkų žodis*, red. komis. N. Vėlius (pirm.) ir kt., Kaunas: Lietuvių etninės kultūros d-ja, Liet. kraštotyros d-ja, 1995.
5. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
6. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
7. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
8. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.
9. Sauka L. Pirmasis „Lietuviškų pasakų įvairių“ tomas, *Lietuviškos pasakos įvairios. Pirmą knygą*, surinko J. Basanavičius, Vilnius: Vaga, 1993.
10. Sauka L. Paaškinimai, *ten pat*.
11. Sauka L. Nepaprasta J. Basanavičiaus ir V. Kalvaičio knyga, *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*, surinko J. Basanavičius, Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
12. Didieji Lankininkai – ELIP (Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui).
13. Šilėnai, Mažoji Lietuva, *voruta.lt*.
14. Išėvių iš Viešvilės atsiminimai, 1993–1997, *Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros kampelis*.
15. *Das Gut Riedelsberg. Historischer Rueckblick und Erinnerungen*, geschrieben im Jahr 1997 von H. E. von Knobloch.
16. *Die Wischwiller Dorf-Chronik*, IV, vorgelegt von H. E. von Knobloch, Berlin-Dahlem, im April 2000.
17. *Die Wischwiller Kirchenchronik fuer die Jahre 1553 bis 1939*, gewidmet in heimatlicher Verbundenheit von H. E. von Knobloch, Berlin-Dahlem, 1999.
18. Verzeichnis der zur Kirche Wischwill eingepfarrten Ortschaften. Kirchenkasennrechnung.
19. www.memelland-adm.de/Kirchengeschichte/Wischwill/seite_21html (2013).
20. Kuerzel fuer ostpreussische ev. Kirchspiele und (Kirchen-) Kreise. <http://salzburger.homepage.t-online.de/Kirchsp.htm>.

Jonas Basanavičius.
[www.saltiniai.
infocopyright.htm](http://www.saltiniai.infocopyright.htm)

Kristupas Jurškaitis.
Kęstučio Puloko nuotr.

Pasakojamosios tautosakos tekstai

Pasakos, pasakojimai, anekdotai

1. Pagrimzdusi upė

Galbrasčiai šandie yra didelis kiems*, tarp karališkosios Trepėnų girias ir Šešupės gulys. Išilgai važiuojant mylias kelia ilgs, o Šešupe bebėgant, an pusantras mylias. No Šakių rubežiaus* ik Raguvas yr upė čiola mylia. Šešupi labai srauni, no Lazynų vandens malūna ik įbėgia į Nėmuną, krint ji dvidešimt pėdų an šešių mylių ilguma. Kad pavasarį tvyst, tai vanduo kai no kalna kūliais vis ritas ir raudonoji verd, o vasarą tei išsenk, kad menkia[u] dvi, kitąkart ir ik penkių brastų atsirandas. Vyria[us]ių viena vadinama šio galo, antroji – ano (būtent – kiema) gala brasta. Iš to kiems turis ir savo vardą: Galobраста, kai seniejai pasakoja, kadang didžia[us]ias butų būrys netoli ano gala brastos iš senovės parengts. Seniejai girdėję sava tėvus da apie tai kalbant, kad prė šio kiema kapinių iš visa, ma rods, 14 kiemų priklausi, tie visi čia sava nebaštinkus la[i] doję. Kapines šalia Raguvės labai aukštai an upes kranta gul, ir tę pasistojus anus keturiolika kiemus apmatyt galima.

Vilius Kalvaitis.
svetaines.emokykla.lt

Pasakojama, būk pirm ilgų čėsų šiam kiema gale buvęs didelis dvars, kuriam anie kiemai į baudžiavą eit kalti buvę, ir pilis stovėjus, kur šandie šim gale: Vaičulyj ėsanti Strasini, rasi 10 murgų baluti, pusiau karališko girio, o pusiau būrų laukuos randama. Per jos vidurį, pagal karališkąją, vieškelis šakoms dabar iškimšts ir žeme apipilts. Šalia an ariama lauka, kur pirm to giria a[u]ga, da pats esu matęs išartas didias degtines plytas. Kiti sakos kelmus imdami radę ir pamatus. O pilis su visu nugrimzdusi Strasinės balo dėl griekų* ir prispuodima, apžėlusi samanoms ir apa[u]gus nuskurdusioms pušelems. Netoli, rasi tūkstant žingsnių atstu, karališko girio randasi medžiais apa[u]gus kalvuti tarp plynes be[i] slūgynų*, šandie da vadinama alkėlis, t. e. mažasis alks. Kad tik tę nebus buvus sena apieras* vieta! Lanka, čia pat prė Šešupės gulinti, vadinas Toliejias, už jų tuojau šio galo brasta, arba girdykla.

Seniejai saka, būk ta pilis da ypatiška*, šandie jau užmirštą vardą turėjus. Kiems no tos pilies puse mylios atstu šalia ano gala brastos yra pabudavots, kai jau minėjau, iš to sava vardą gavęs. Šis gals vadinams Vaičiulis, o vėl Raguva yra ypatiška vieta tarp kapinių ir tarp ano gala brastos an Šešupes kranta. Upes krants baisiai status, upelia, kai ragas palinkusia ir prieš upę vis platy einančia, smarkiai užgria[u]ts, abypusiai lyg ragus iškėlęs stimpas. An tos vietas no senovės čėsų* Joninių dieną švenčia, ugnis kūrėdami ir kupolems stenderius* įkasdami. Ale skyriumis: an vieno rago vis ja[u]nosias mergas, an antro vyriškijie. Juokų dė dabodava antriems kupoles prislinkę pavogt.

Pašėšupy čia pat gulėja su kalnu nuslinkęs akmuo toks didis, kai buts, rasi 30 pėdų ilgs, o baisiai kiets ir juods. Iš to, ma rodos, mete 1880 Girniaus Fricas penkis aktainius* priskaldi ir paveži. Šešupės žveją iki Lazynų malūna kartą už 10 dolerių nusipirka, kuri jiems da šandie priklausa. Mara čėse 1709–1711 giltinė visus gyventojus pasma[u]gi, tik du senuku lika, vyrs ir motera. Ir tuodu buva jau an kapų išnešę, ale, laidotojams paėjus atsigert, no morų į rugius įsirita ir tei išlika nela[i]dotu gyvu.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčių k. (Prierašas: „Pateikta pagal senųjų ir mano tėvo prisiminimus.“)

Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 1, Lietuviškos pasakos įvairios. Pirma knyga, Vilnius, 1993 (83), p. 212–213.

2. Lotyniškoji kalba

Kartą būrelis su sava bernukais išvažiavęs į girią medžių. Tę bedirbančiam prisidraugavojęs svetims vyrs, su jais įsiduodąs į kalbą. Būrs, tei paiks nebūdams, supratęs, kas tas esąs per viens, ir sava bernukams adverniško kalbo primenąs, tai bene būsiąs razba[i]ninkų vyria[u]siasis. O tei ir buvę. Tas tik la[u]kęs sava draugų ateinančių ir būrą be[i] bernus apibranyjančių. O dabar nepažįstamą kalbą girdėdams, kla[u]šęs, kas tai ėsanti per kalba. Šits atsiliepęs: ėsanti tai lotyniškoji kalba, ale išsimokinančiam labai sunki.

– Ei, kodė sunki? – nės ir jis kanečnai ją išsimokysiąs.

– Je! – atsakąs bŭrs. – Juk, žinoma, reikia tam ypatingai liežuvia. Kaip antai paukščiams liežuvia gyslas papja[u]stomas, tai ir žmogui, lotyniškai išsimokysiančiam, pja[u]stytins.

Atėjusis bet netle[i]sdams prašęs: nieka nedarą, bandysias bau ir išsimokysias lotyniškąją kalbą ir, iškišęs liežuvį, bela[u]kiąs. O iškišusiam bŭrs pritvėręs tik šnikšt su peiliu liežuvia galą nupjovęs. Razba[i]ninks išsigandęs ir šaukęs, ale daugiau negalėjęs, kaip tik: „Lerumlmlm!“ Bėgęs priešais sava draugams, vis tik šaukdams:

– Lerumlmlmlm!

O tie pabūgę ir bėgę kai gali, jis vijęs kai padūkęs, rasi ik svieta krašta nusivijęs. Ale to girio razba[i]ninkai daugiau nesilaikę. (Kiti saka, jis žiemos šalty laižydinęs kirvį, o liežuvius prilipęs.)

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuose apie 1865 m.

Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 1, Lietuviškos pasakos įvairios. Pirmą knygą, Vilnius, 1993 (38), p. 162.

3. Vargšas ir besotis

Vargings žmogus girio an upes kranta capt capt medžius kirta. Jam becampyjant, kirvis no koto smukt ir nusmuka ir tik pūkšt į upės gelmę įkrinta. Vargšas pravirka:

– Ui ui ui mana kirvelis! Avu! Kas ma tą sužvejos? Iškada pajiegioja mana kirvuka!

Tam tarpe tik pakabakšt, pakabakšt pašlivikšt ir atšlubava sens diedas, pakla[u]sdams:

– Ką tu tei ujjuoji? Kas tau tikos?

– Je je, mana kirvelis, avu, įkrinta į gelmę, o kitą nusipirkt neįstengiu, labai vargings esu. Kuo dabar medžius kirsiu ir vaikams duoną pelnysiu?

– Tič, tylėk, nedejuok! Aš tau jį sužvejosiu.

Ir tik brūkšt brūkšt, rudinę pametęs, padrumst į upę. Po valandėles stūgt vandeny ir išneši a[u]ksa kirvį, sakydams:

– Te, imkis! Ar tai ne tava kirvis?

– Ak, ne, ak, ne, ne mana! – atsiliepi vargšas.

Vėl drumst senasis po vandeniū ėmęs panėri ir po valandėlės kūzt iškila su sidabra kirviu.

– Ne mana, ne mana! – šauki vargingasis, bos pamatęs.

Trečiąkart drumstelėja ir išneši geležinį kirvį.

– Tai mana kirvuks, tai mana kirvuks! – sušuka vargšas, pilns džiaugsma. – Dievui dėkui, dėkui ir tau, kad sava kirvuką vėl atgavau.

Ir tik čiupt kirvelį iš anoja rankas ir skryst an namų jau buva bebėgęs saviems vislab pranešt.

– Uhū, uhū! – sušauki jį senasis ubags, sakydams: – Kadang tu toks viernas ir pasikakdinąs žmogus, te, dovanoju tau ir a[u]ksa be[i] sidabra kirvį.

Jam namie tik pliopt vislab išpliopt, išgirda kaimynų viens, besotis. Tas susimislyjęs kalit į girią, davai kirst capt capt į medį to pačio vieto, o jo kirvis, liuosai užtaisys, tik pašmukšt no koto, papliumpt į vandenį. Dabar jis:

– Ui ui ui! – praded dejuot dėl sava kirvuka.

Pašlivikšt pašlivikšt, senasis diedas jau ir čia:

– O kas tau tikosi?

– Mana kirvuks pūkšt į gelmę įkrita ir paskenda – kas jį ma sugraibys?

– O aš! – atsakęs senasis, padrykt į vandenį ir po valandėlės tik stūgt su geležies kirviu: – Tai tava kirvis?

– Ne mana, ne mana! – atsiliepi besotis.

Vėl drumstelėjo senutis ir po valandėlės stūgt su sidabra kirviu:

– Ar tai tavasis?

– Ne mana! Manasis kitoks!

Trečia kart senasis pūkšt į upę ir vėl tik kyšt iš vandens su a[u]ksa kirviu.

– Tai manasis! – sušuka begėdis prasidžiugęs.

Ale jam tei begėdiškai bemeluojant, diedas tik šmukšt po vandeniu panėri ir daugiau jau niškila. Besočiui šnypšt a[u]ksa kirvis pro nosį. La[u]ki ir la[u]ki, bene jam išneš dėmantinį. Rasi da ir šiaudie bekiunksa.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuose apie 1863 m.

Ten pat. – (39 a.), p. 163–164.

4. Kas katra prigauna

Lietuvininka tai priežodis: derėk kai žyds, o mokėk kai krikščionis. Mą rodos, gudai vėl teipo kalba: maskolių pereina lenkas, lenką žyds, žyda lietuvininks, o velnias gan juos visus. Iš dalies ir tiesa. Lietuvininks, ypač kupčystė, žyda perein, tei parduodams, kaip ir pirkdams. Abudu kits kita būda ir prigimtį gerai pažįsta ir žina viens antrą tei ve[i]k priga[u]t negalėsią. Lietuvininkui tankiai iš žyda randasi juoks, o įveikt jį papratęs su tykumu irgi tvirtumu, kai tai iš šitų nusidavimų numanyste.

Tankiai an prisivertima ragina žyda lietuvininks ir teip ilgai jį kenčia, kol ans viernai paselgia. Ale kai ve[i]k tik žyds permier pradeda sava tavorą girt, tai tiesiog į akis jam smogia tą žodį:

– Žyde, nemeluok!

Anam pasibažyjant:

– Kad tu pasmirstum nesibažyjęs.

O kad ans priga[u]tie taisos, tai jis aną tik vienu bjauriu vardu vadin:

– Tu smarve!

Neviernasis žyds jam šim sviete iš tiesos tik kai kokia smarvi pasiroda.

Lietuvininks žyda po visa[i] neprivalą. Pats jis vislab parduod ir perka, savo butą budavojas, drabužius išsia[u]džia ir šiai menk reikala[u]dams niekam neprivala kliūt į nagus, o menkia[u]s da žydui, no kurio jis nė burguotie, nė pinigų nenor žyčyt. Triumpai sakant, lietuvininks žyda per paikutį išrand ir su juo sava juoką, kai matom, provy.

Kada laim žyds? Kad lietuvininks brangvyna prigėręs arba da kūdikis, kai šitas paveikslas išliudys.

Užrašė K. Jurkšaitis

Ten pat. – (69), p. 194

5. Iš razba[i]ninkų rankų

Kartą žmogus girio paklyda ir beklydinėdams galia[u] priėja butą, vidury girios pabudavotą. Čia laikės razba[i]ninkai. Ale jis to nežinoja, bet drąsiai į butą įžengi. Jam giliukis: nerada nė viena plėšikų namuos, tik vieną vienintlę seną bobelę, razba[i]ninkų vyria[u]sioja motyną. Tai jis sava vargus išpasakoja, o ji jo gailėjos ir dūmoja, kai tą žmogelį išlaikyt galėtų. Pavalgydinus jam tai kalbėja:

– Atėjai ant sava negiliukia į plėšikų namus. Jei jie tave užmata, tai tau smertis po akių, o jei ir tik tava pėdas ar prakaitą randa, tai jų šunys, kurie kožna viena pėdas atseka, be malones tave suzuis. Tava giliukis, kad jie dabar ne namie ir tei ve[i]k nepargriš. Tu tik tada gali iš jų nagų iškliūt, jei tei akarot darai, kai aš tave pamokysiu. Šiąnakt be ba[i]lmės gali miegot. O ryto ryta, anksti atsikėlęs, bėk tuo taku, kuri tau parodysiu. Ale tankiai no taka į šalis paėjęs, bėgioki kryžių kryžiumis, manę[s] dé' ir galą atgalio, tada skalikai tava pėdas niekai netseks. Preisi potam upelį – prie to vėl kryžiumis subėgiok, juo margiau, juo geriau, ir prė lieptu išibrisk į vandenį ir, upeliu ilgą galą pabridęs, galėsi eitie sava keliu, ik iš girias išėisi. Tei darydams, iš plėšikų nagų išsprūsi.

Žmogelis, labai pasidėkavojęs, tei ir padari, kai buva mokyts. Po girią bebėgiodams, užsitrukina ir, prė upelia vos prėjęs, jau išgirda skalikus, karštoms pėdoms atlojant. Dabar jam stroks! Jis bos paspėja galelį upeliu pabrist ir išgirda vieną šunų jau prė liepto sulojant, kiti, rods, da po girią bėgioja, pėdų atsekt nežinodami. Žmogus susimislyjęs greit po vandeniui panėri ir, bos nosį iškisęs, lindoja vandeny. Ieškoja, ieškoja šunes ir, paupiu bėgdami, vis pro jį prabėga, ale jo neužjuta nė pėdų netseki. Razba[i]ninkai pūstijos nieka neradę ir grįža šunis švilpdami namo.

O žmogus, aniems paėjus, linksmas namo pasprūda.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuose apie 1860–1863 m.
Ten pat. – (42), p. 172.

6. Zuikelia rašybas

Zuikelis dieną miežiuos ganėsi. Ir pamati jį medinčiai, sukvieti strielčių pulką, šunų atsivedi gaują, apspita zuikelį iš visų šalių. Visi šauki:

– Šiandien zuikiui smertis!

Zuikelis, paka[u]šį kasydams, pamislėja, ką reik daryt:

– Reiks pirmia[u] laikyt dalybas, kam ką užrašysiu, juk matau, jau šiandien išspruksi. Kailį mano duokit kažmėkui, plaukelius kepurininkui, kojeles nupjovę bile kam šluostyklei, auseles vaikeliams zabovui, galvelę skalikams, grobus varnai, mėšą ponams, kaulelius šuneliams, o širdelę patelei, mana patelei. Šermenis kelkit jūs, ponai, triūbas tėt mana vargonai, valgydami atsidūsėkit, mane minėdami iš širdies.

Vislab vos priskyrus, iš visų šalių an zuikučia ėja. Kurtai loja, tarnai trūbyja, ponai rankoms moja, strielčiai šovi, iš pūčkų ugnys tiška, giria skambėja no šauksma, o kiškis sveiks į girią pasmuka.

– Nėr čia jo, nėr čia jo!

Užrašė K. Jurkšaitis. (Pastaba: „Bendra tarp Žemaitijos.“)
Ten pat. – (45), p. 175–176.

7. Būrs ir razba[i]ninkai

Kartą būrs su sava moteriške taisės į miestelį kelia[u]tie, o namus vienus palikt turėja. Juodu tarp savęs kalbas, kaip reiktų butą dėl vagių apsergėt. Viens saka šiai, kits saka tei, galia[u]siai vyrs užmani buta duris drauge paimt. Pati sakanti:

– Ar tu paiks? Ale tai ir nešk jas pats, aš nenešiu.

Vyrs paėmęs duris, moteriški – kurbelį su maistu, išvoži į miestą. Per girią drožiant, jiemdvieji sutema, o matydamu razba[i]ninkų pulką ateinant, pasilipa greit su visu į medį ir tų kiūtoja vis drebedamu. Anie akarot po tuo pačiu pasisėda suvogtus pinigus tarp save dalytis. O viens jų su sava kartiniu, tų apsišvaistydams, aukšty į medį padūri ir josios kulnį patropyja, tei kad kraujas sravėja. Kraujui iš medžia betekant, pradėja razba[i]ninkai tarp savę kalbėt, kai tai an vakara pradeda lyti, o tokia graži ir sa[u]lėta dieneli buvus. Pasižerę pinigų ir šiokių daiktų krūvoms, pradėjo dalytis ir vaidytis. O būrui, viršui betupint, iš ba[i]mės užėja stroks. Nežinodams, ką veikti, le[i]da per šakas.

– Ei ta! – saki razba[i]ninkai,– jau pradeda smarkiau lyt, skubinkimės dalytis, šiai da sušlapsim.

Dabar ir ji, sava dalį pridėt norėdama, tyčiomis pagava išvirtus žirnius iš kurbelia bert, kuriuos pietums pasėmus buva.

– Dabar jau ir pradeda ledai krist,– saki anie. – Kad tik niužkiltų perkūnija!

Viršuj būrs savajai tylomis kalba:

– Aš nišlaikau, pale[i]siu duris.

O ji gina:

– Tik laikyk, tik laikyk!

Iš baimės besisilydams, būrs tik pyrst!

– Dabar jau perkūnija gra[u], – saka jie, vis da dalydami ir povisa[i] įbūge.

Ale aniems perkūniją beminavojant, susyk tik durr durr durr durys iš medžia nudardėja. Razba[i]ninkai šauki:

– Dabar žaibs į tą medį įtrenki!

Ir vislab palikę, nubildėja. Jau būra akys pirm to žiburiava, tiek pinigų pamačiusias. O dabar, iš medžia išlipusiu, vislab susikauš ir namo parėja, pinigus bos pavilkdamu.

Tei ans būrs su viena diena bagots pastoja. Paikai ar buva duris drauge neštis?

Užrašė K. Jurkšaitis. Girdėta apie Tilžę ir Galbrastus apie 1868 m.
Ten pat. – (48), p. 179–180.

8. Lapeli ir uodegėli

Lapelei kartą bepelinėjant, rados strokai: ją užpuoli šunes. Bėga kai drūta ir bos ne bos į sava olą išprūda. Šunys lauke, jos negavę, iš piktuma loja. O lapeli su savim kalba: kai tik ji galėjus išsprūst? Tikrai lyg an dyvų.

– Ką mislyjot jūs, mana akeles, mums bebėgant?

– Mes tik dairėmės, ar da toli ola, ar ir taką atrastumėm.

– Ger' padarėt. O jūs, mana, auseles, ką darėt?

– Stačias klausėmės, ar toli skalikų lojims!
 – O tu, nosele?
 – Tik vis uostinėjau, ar ne kokia bėda už akių arba iš šalies parein.
 – O jūs, kojeles?
 – Skubinomės už kits kitą greičiau susimesti lyg lenkty bėgdamas.
 – Gerai padarėt! O tu, uodegėle, ką tu veikei, besivilkdama paskui?
 – Aš tik vis mislyjau, kad tik ne mane, veikiau kad tave!
 – Ką?! Tu ma tei pasakysi?! – Ir iškišus: – Tekit, šunes, bjaurybę uodegą!

Šunys, uodegėlę nutvėrė, lapę iš olos išvilka ir užkrimta. Tai tau!

Užrašė K. Jurkšaitis. Girdėta Galbrasčiuos 1870 m.
Ten pat. – (49), p. 180–181

9. Ja[u]nam zuikučiui

bos dieną sulaukus, senis tei kalba, lyg mokindamas:

– Aš turiu ūsus, tu turi ūsus – jau gali ir pats viens maitytis.
 Ir ėmęs jį prastoja.

Užrašė K. Jurkšaitis. Girdėta Griklauskiuose ir Galbrasčiuos 1870 m.
Ten pat. – (53), p. 183.

10. Sens žvirblis mokina ja[u]naji

Kartą žvirblis, an liza tupėdams, mokina sava sūnų no visokių smerties priegadų ir no žmogaus pasisaugotis.

– Jeigu tėmyji kokį vaikiną tave pamačius o lenkiantys prie žemės, tai labai čėsas spurstelt, nes pagriebęs akmenį meta ir ve[i] k gal patropyt.

– Ei, – kla[u]si ja[u]nasis, – o kai tad, kad jis akmenų delmoną prisikrovęs jau atsineš?

– Tu jau kytresnis už mane! – sučirški senasis. – Lėk į svietą!
 Ir pastūmi jį no liza, kad kūliais nudulkėja.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuos.
Ten pat. – (56), p. 184.

11. Žyda pinigėliai

Žyds, keliu važiuodams, pasijuta sava pinigų maišelį pametęs. Tuo pačiu keliu grįždams ir ieškodams, pamata būrą an lauka beariant. Tą jis užšnekina, sakydams:

– Vežimėlis krestelėja, pinigėliai švaptelėja, o tu radai?

Anam nieka neatsakant, žyds prikaldėdams jį mokina:

– Sakyk: „Aš radau.“ Sakyk: „Radau“, – duosiu pusauksinį.

Tas atsiliepi kai mokyts:

– Radau.

– Nu, o kai tu radai?

– Vežimėlis krestelėja ir t. t.

– Ataduok pinigėlius!

– Kokius? Aš nieka nežinau.

– Tai eisva į ponus!

Juodu nuein, o žydelis, ponams sava nusitikimą pranešęs, bėrną kla[u]sinėja:

– Vežimėlis krestelėja, pinigėliai švaptelėja, o tu radai? Sakyk: „Radau!“

Ale tas po visa[i] nė žlebt nesaki. Žyds jį vadinas:

– Eikšt lauka!

Išėjus, auksiną prikišdams, vėl jį pamokin:

Sakyk: „Radau.“

Berns lauke tei ir pasaki.

– Nu, tai eikš į vidų.

Viduj žydelis vėl poteriuo:

– Vežimėlis krestelėja, pinigėliai švaptelėja, o tu radai? Sakyk: „Radau.“

Tas vėl nė žodžia.

– Eikš lauka, – vadinas žydelis ir vėl pinigų bute duodams jį mokina: – Sakyk: „Radau.“

Ans tad atsiliep:

– Radau.

– Nu tai eikš į vidų pas ponus.

Žyds vėl sava poterį skaita, ale bernas nė žodžia netsiliep. Ponai supykę abudu išvari, kla[u]sdami, bo jie atėję žmonių naravoti. Jie gali daryt, ką nori.

Dabar žyds žmogų vedas skandint. Sakas:

– Brisk į upę!

Šitas ale nebrend. Ar netur jį žyds pats į vandenį įbraidinti? Žydui brėdant pirma, vanduo iki kakla, šiam tik iki krūtinės, jau žydui ik į nosį, šiam ik pečių. Prunkšdams skubinas žyds iš vandens, kone nuskenda, o bernas išlipa paskui.

Dabar žyds vedas į pirtį nutroškyt. Ale pečių kas kūriąs? Žyds liepi jam malkų surankiot ir pečių pakurt, o pats kabinas an ardu. Būrs, šlapių malkelių pasidabojęs, davai rūkyt, kad tas an ardu nutrošk galėja. Jis kenti, kol trivoja, dūmodams, būk ans šalia pat pečiaus veikiau nutrošk. Galia[u] tik paplump žyds no viršaus nukrita.

Vadžioja da žmogų šę ir tę, priveikt norėdams, paskia[u] tik turėja duotis pakajų.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuos 1865 m.

Ten pat. – (57), p. 184–186.

12. Poniški grybai

Žyds, pasisamdęs žmogų, važiava į miestą tavorų. Pakeliui apsi-stoja arklius šert, susikūri ugnele ir šildės. Važnyčia, paėjęs į girią, susirinka sau grybų ir, an anglių išsikepęs, valgi. O žyds, panorėjęs grybų, vadinos šį drauge į girią jų vietas parodyt ir, pamatęs musomerius, kla[u]si:

– Ui, kodėl tu šitus gražius, raudonus grybus tik nimi?

– Tai poniški grybai!

– Nu, tu durniau, misly', ponų geresnis snukis kai mana? – sakas žyds ir rinkos sau musomerių, kepi ir valgi.

Pavalgius ir jau galą važiavus, kla[u]si žyds:

– Jonai, ar tu mane da matai?

– Jo, kodė ne?

– Nu, aš tave jau bos prižlaibau.

Po valandos pagava šaukt žydėlis:

- Jonai, rišk mane prė vežimaičia – siuntu, siuntu!
- Ei, tai tau poniški grybai!

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuos 1865 m.
Ten pat. – (58), p. 186.

13. Ar nematėt šioki?

Kirkilų žydėlis, ilga raudona barza apžėlęs, štandarams, tuočės žydus ga[u]dinėjantiems, jau iš tola buvo pažįstams. Ga[u]n, ką ga[u]n, jį vis sučiupdava ir suskriausdava. O jam pikta vis kromelį prapuldyt. Į kiemą atėjęs, guodės sava bėdą visiems žmonėms.

O ir atsirada viens, vardu Šiokis, pažadęs jam tei pagelbėt, kad nė viens štandars jo daugiau nepažysias. Žinaš žoles barzą pajuo-dint, kurios niekadų niekadai neišdyla. Žydui toks užmanymas labai patika, jis praši tuojau pabandyt. Šiokis, išėjęs į kaimynus, susiviri pilną grašinių taurielių ir, atnešęs žydėliui da karštą, sakąs:

– Dabar jau tik privalai savo barzą į tą torielių įkišti ir šaunia valandą palaikyt, idant gerai įsitra[u]ktų, tas juodums po tam neišdils.

Tai pasakęs, kažī kur sudinga, žinodams, kas čia būsia: jo juo-dumynai buvo karšts pikis. Raudonbarzdis įkišęs ilgai laikī, pikis sustinga, kai palei[ī]da taurielių, buvo prikibęs prė smakros. Pradėja žmones juoktis, o žyds su torielium, per butus beieškodams tą žmogų, visur kla[u]sinėja:

– Ar nematėt Šioki? Ar nematėt Šioki?

Visas kiems juoku gava. Visur atsiliepi:

– Nematēm nė šioki, nė toki!

Ar neturėja visą barzą nupja[u]t. Žyds spja[u]di, spja[u]di, ale po tam jī nieks nepažina.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuos 1896 m.
Ten pat. – (63), p. 188.

14. Žydmerčius

Parubežė buvo bernas, tas daugia[u] prė žyda parsisamdydava ir todėl buvo vadinams Žydmerčius. Viena metą jis tei jau šlūžija prė žyda Velvelia Šilėnuos. O bederint algą ant pigia[u]sia, sakąs žyds:

– Nu, tu durniau, ko nori?! Prė manę turėsi dvi šventi: šabą ir nedėdienę.

Subatai ateinant, šis nor švėst, ale Velvelis siunč jī malkų kapot:

– Juk tau tik bus gėda su žydais šabą švėst!

Ta diena praėja – Merčius pamislyja: „Ir ryto juk pasišvesiu.“

Subatas vakarą liepi žyds Merčiui vežimą gerai patept, arklius pašert – ryto ryt reikią važiuot į Lazynus an Gerlaka malūna. Sakąs Merčius:

– Ale mą juk ryto šventa!

– Nu, o kai? Juk nedirbsi, an vežimėlia besėdėsi! – atsiliepi Velvelis.

Tei Žydmerčius per nedėlią nė vienos šventos dienos neturėja. „Kad tu pasmirstum!“

Ale jis žydėliui atsilygina. Anksti už tai guli ir vėlai kėli, iki kart' žydui nepatika.

– Atsikelk ma ryto pro gaidį!

Rytą metą jau sa[u]le ve[i]k priešpiečiuos, o mana Merčiaus nēr. Žyds laukdams kenčia ir pro langa pamata aną iš stalda pro mėžyną vis pasilenkusį beatkiūtinant.

– Merčiau, ar aš tau nesakiau: atsikelk pro gaidį? – tai žyds jį tuojau įėjus užnika.

O šitas atsiliepi:

– Nagi ar nematei, kiek darba turėjau pro gaidį praeit, kad mane niužtėmytų? Turėjau ilgai la[u]kt, kol ans mą mažumą į šali pasitra[u]ki.

Durnavęs, durnavęs žyds turėja duotis į pakajų. Ką veiks?

Dabar juodu sukalbėja ryto tikrai su gaidžiais atsikelt ir katras pragyodus pirmia[u] pabusias, turėsias kitą pribudyt ir galėsias jį nububyt. O kaimynuos šlūžija didiai išdykęs berns iš Jukna[i]čių. Tas, mergas naravot ketindams, bos žmonėms įmigus išėjęs an kiema, plump, plump į sava seną sustyrusiąją skrandą:

– Kakarykū! Kakarykū! – kai gaidys pragyda.

Visa kiema gaidžiai pabudę pradėja giedot. Tuočės da būrai ziegorių neturėja. Ne tik mergas kėlėsi skubindamasi pas vindą, bet ir Merčius pabudęs sava žydelį prikėli. Tą ryt la[u]ki žmoneles dienos, ale nieka[i] nesulauki, o žydui rodėsi, būk ilgoji naktis tai esanti. Daugiau jis bernui nebūtų liepęs su gaidžiu keltis – jam kaka. Žydą išivaldęs, gana geras dienas turėja mana Merčius.

Su valgiu – tas pats. Gerai prisivalgyt niekad neduodava. Vieną vakarą parkeliavęs žydelis kla[u]si žydelkas:

– Ui, ką davei Merčiui an vakarienes?

Sakanti:

– Nu, ką duosiu – daviau jam vištos koją!

– Tai duok da ir antrą, tevalga!

Prė tokia valgia nutukt gali! Pietus bevalgant, nesuspėdava žydelka duonos riekt, tai daug Merčius valgydava. O kodė ir ne? Besigodėdama baisiai, nupja[u]dava riekę ploną kai lakštą. Tą bernas tyčioms susilankęs susiglamžęs an sykia į burną įsikišdava, jeib jį tēmytų, ale jai nē motais!

Padaugėjus kla[u]si žydelka sykį sava kaimynkių, būrelkų vieną, ar jų bernai tiek riekių suvalgą.

– Ak, ne, – atsaki toji. – Mana bernas nē vieną tikrai nevalio.

– O kai tai gal būt? Aš savajam riekt nepaspėju, – atkla[u]si žydelka.

– Žiūrėk, aš savajam nuriekiu ot tokią storą riekę, tai jis smagiau išsižiodams, vėja daugiau priga[u]n ir veikiau privalga.

– Dėkui už pamokslą ir neprimk už pikta, kad kla[u]siau. Aš su sava bernu ir tē jau padarysiu, – saki Velvelieni ir paėja.

O tē padarant, iš tiesos Merčius vieną riekę nesuvalgi, ale ir buva riekė!

Pavasari arti reikiant, sakąs Merčius, pusryčius berydams:

– Gaspadinėl, galėtum ma atnešt ir priešpiečius, tai su tais ne-reik sugaišt.

Atneši priešpiečius, tus jis suvalgi. Sakąs:

– Ma rodos, būtų geriau tuojau ir pietų pavalgyt. Lauks toli, nešant arba namo beeinant, daug čėsa reik. Atnešk ir pietus.

Ir tie kažī kur dinga. Sakąs bekramydams:

– Tai galėtum ir paludienius atnešt.

Ir tus jis sudroži.

– Būtų manding geria[u] tuoju ma ir vakarienę padėt, tai po ta nereik sugaišt ik po sa[u]les.

Velvelieni, matyt norėdama, kas čia tik bus, padėja jam ir vakarienę. Ir tąją Merčius šikšniniam žake pakavoja. Bevalgydams šits kla[u]sinė iš tola:

– Gaspadinėl, sakyk ma syki, ką veikia šičio Šilėnuos žmones vakarienę pavalgę?

– Nu, ką darys? Ein gult, – atsiliepi greit žydelka.

– Tai ir aš eisiu gult, – sakas Merčius, vakarienes pasivalgęs, – kai visi Šilėnų žmones.

Turėja labai maldyt ir pietų ir visko žadėt, kol permaldi, kad jis tādie an lauka išėja art. Tei ir gaspadinę įvaldęs, da geresnes dienas sula[u]ki. Ale patalų gerų da vis neturėja. Tai beatsinešas vieną vakarą plunksną, žąsies kur pamestą, ir, pasidėjęs prė kakalia an suolelia, an jos atsiguli, tei sakydams:

– Aš tik syki noriu bandyt, kai an plunksnų gulis.

Ale ryte atsikėlęs rąžės dejuodams:

– Ma tiek dyvai, kai tie ponai plunksnų pataluos ištrivoja! Šianakt tik an vienos vieninteles plunksnas miegojau, o šalau be[i] šonus nusigulėjau. Kai tie ponai tik po ir an tiek daugel plunksnų iškenčia?! Žydelka susipratus suteiki jam ir patalus.

Ko jam daugiau reikėja! Menk darba, gers valgis, minkšts patals!

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – (64), p. 189–191

15. Žyds be[i] šunes

Žydzai, po svieta lakiodami, šuni nusikrapštyt išmokę ir tų ne ką bija. Ale vienam tik kartą stroks užėja, per butus kromelį bestriūnyjant.

Mana tėvs turėja mažą, geltoną šunelį, didiai sargų, o kytrų be gala. Žyds, tą pamatęs, išsitari:

– Tai tokia šunelia po visa[i] nereik bijotis!

Tėvs atsiliepi:

– Kad jį ant tave užsiundysiu, neatsigysi!

– Ui, tai būtų šposas! Syki užsiundyk.

– Dabar, žyde, kavokis! – pasaki tėvs, o šuneliui tik žyda parodi ir pamerki.

Tas, kai šūvis an žyda puldams, jam, rods, iš pryšakia nieka nepadari, bet apie žydelį vis sukinėjos, kol jį įbaugina, norint dviem lazoms gynės. Žyds įbūgęs vis pamažu atgalio, o šunelis aržėdams tol vari, kol jį pas (drožtuvų) suola, an kiema stovintįjį, prisivari. Tada, greit apibėgęs, drykt an suola, no suola an žyda kroma ir tik knabšt į paka[u]šį. Žyde, kur dabar dingsi? Su sava lazoms tas mastiegava, priga[u]t negalėdams, su rankoms bijoja kibt, sukinėjos po kiemą, galia[u]siai šaukdams:

– O veimer! O veimer! Nebūčiau mislyjęs, kad toks durnas šunelis!

– Ar tai tau nesakiau?! – saki tėvs, juokais netrivedams.

Užrašė K. Jurkšaitis iš tėvo.

Ten pat. – (65), p. 191–192.

16. Kai žydas šovi

Tas pats žyds, matydams kartą ša[ul]jant, prašęs pūčką, sakydams noris bandyt. Kai jam užprovytą su atla[u]žtu gaidžiu įdavi, tai, ją pridėjęs, tei ir laiki, ale nedirgi.

– Žyde, dirgyk! Pirštą į lankelį įkišęs, patra[u]k!

Ale jis nedirgi, sakydams:

– Velnias gal ją padirgyt ir kažį kur kulka gal nulėkt, bijausi! – ir nešovi.

Užrašė K. Jurškaitis iš tėvo.

Ten pat. – (66), p. 192.

17. Kai žyds stirną šovi

Kits žyds, tarp krūmų eidams, pamati stirną skersai per kelią tykinant. Juokų dė pridėjęs sava lažą, kai kokią pūčką, pasaki: „Pau!“ – an stirnas mierydams. O medinčius tam akies mirksny, krūme stovėdams, pykšt stirną nušovi. Žyds, dūmodams tą šūvį iš jo lazos išėjus, nusigandęs meti ją an žemes, šaukdams:

– O veimer! 20 metų tave nešioju, o nežinojau, kad užprovyta!

Medinčius, be pūčkos iš krūma išlindęs, surika:

– Žyde, stirną pašovei, apskūsiu!

Žyds, vyriausybės pabūgęs, laza palika ir sudinga, kai nebuves.

Užrašė K. Jurškaitis iš tėvo.

Ten pat. – (67), p. 192–193.

18. Ale tai, žydą prigavau!

Lūšnas Girulyti, Aniki vardu, grečna merga, jau kokia septyniolika ar aštuoniolika metų sena, viena namie buva. O ir atsikus žyds jai kapą žąsies plunksnų nuperkās. Tąsyk tos da buva brangias, nės su tom rašydava ir už kapą dešimt grašių duodava. Kai mamate parėja, tai merga, pilna džiaugsma, priešais bėga šaukdama:

– Mamyt, ale tai žydą šauniaai prigavau! Už kapą plunksnų gavau dvidešimt spilku, o ir da dvi geltonas.

Užrašė K. Jurškaitis iš tėvo.

Ten pat. – (70), p. 194–195.

19. Kalne, atsiverk!

Jau seniai, kai girio merga uoginėdama nutėmyja pulką plėšikų prė kalvos prieinant ir tariant:

– Kalne, atsiverk!

Tuojaus atsiveri kai tokia plati anga, o aniems įėjus, vėl užsidari. Šita merga, iš ba[i]mės krūme pasislėpus, vislab mati ir girdėja. O ba[i]mę pametus, apsiėmi pala[u]kt, kol anie vėl išeis. Jai bela[u]kiant, susyk prasivėri kalnas, ir visi vyrai tušti vėl išlinda. Labai būt norėjus žinot, ką tie čia įneši, ir savy pamislyja, tai bene bus suplėšti skarbai. Tą dieną bijojos prė tos kalvos prieit, ale po tam, tankiau tą pačią vietą lankydamas, keliskart anuos vyrus įeinant ir išeinant pamati. O kartą ji juos išgirda jaunųjų vieną mokinant, kaip į kalną

įeit reik ir ką reik sakyt, išeiti norint. O ir pasaki tam tokį dyviną vardą, kuri, viduj esant, reik išarti. Vislab merga gerai įsitemyja.

Plėšikams paėjus, bandi ir ji į kalną įlįst ir tę atrada tokių brangių rūbų, žemčiūgų, a[u]ksa ir sidabra rykų, kurių ji da į sava amžią nebuva mačius. Jai tei patika, kad, atsigerēt negalėdama, ilgai čia po stubas va[i]kščioja. O galia[u] išeit norėdama, netsimine kalna varda. Minavoja, minavoja, ale jai nenykterėja. Turėja pasislėpus la[u] kt, kol anie vėl kart atsibasti ir ji vardą išgirda. Potam, mažumėli drauge nešdama, išbėgus ir kitiems pasaki, ką mačius. Rods, nuėja ir kiti, ale vietą tuščią rada. Plėšikai, tik turbūt ką nutėmyje, visą labą buva jau pagabėnė.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuos 1860.
Ten pat. – (73), p. 196–197.

20. Priešaky šviesu, užpakaly tamsu

Buva karalius, turėdams labai gražią pačią, kokias an svieta nēr buvus ir nebus. O ta jam pasimiri. Gana ieškoja po visas žemes, ale sau antrosias pačios nerada. O jam a[u]lga duktė, tokia jau graži ir daili, kai motyna. Tos jis užsigėidi vest. Duktė, tai girdėdama, persiganda ir nežinoja, kai tėva atsikrapštyt. Pakla[u]si sava senąją žindinyčią, ką čia reiktų daryt. Ta mokina tokį dalyką užduot, kuri niekam negalima išpildyt. Jiedvi susikalbėjusias sutari prašyt pamuštinę iš visokių ka[i]llių visokių gyvuolių, kurie tik an žemės randami; jei tik vieną vienintelį teužmirštų, tai turįs jai būt pakajus. Karalius, trokšdamas dukters, ir sumedžioja, sukačioja tokius ka[i]l linius. Gana zuja aniedvi, ar nebūtų koks gyvs da[i]kts da užmiršts, – nieka netrada. O karaliaus dukteriai nyksterėja tik pabėgt, tai bus gerai. Sava pamuštinę išvirkščią apsisiautus, išbėga nakties čėse ir nuėja klydinėdama į tolimą miestą ir tę karaliaus dvare per mergą parsisamdi. Sunkaus darba nepratus, pradėja jau pagrįst, o tarpais, išėjus į girią, sava vargą skųsdava medžiams, paukščiams, vandenims be[i] kalnams, vis gaudžiai verkdama.

Ir štai pasirodi jai moteriški, pažadanti pagelbėt. Sakanti:

– Jei tu nori, kai papratus, pasiliustravot, tai ateik pas šį išpusį medį ir, į jį įlindus, velykis, kokia parėda tik pamislyji, tai bus čia. O išsprūst norėdama, tik sakyk: „Pryšaky šviesu, užpakalyje tamsu.“ Ale niekados vėliau nelikis, kai a[u]kščia[u] ik vidurnakts, grįšk geriau anksčiau.

Kartą karaliaus bute didią čėsnį turint, ji, sava vyresniosias pasiprašius, nubėga pas kia[u]rąjį medį, velyjos drabužius, kai sidabras tviskančius, ir tuojau tei buva rėdyta. Išėjus atrada puikia[u] sią karietą, įsisėda ir ve[i]k buva, kur velyjos. Jai išengiant, visi pažvilgėja, koks jos didis gražums, o princas, bos pamatęs, prieš atsiskubydams, tuojau ją sveikina ir nē su viena nekalbėja, kai tik su ja. Tuodu kits kitu tą patį vakarą pasimėga. Ale triump pirm vidurnakts ji tyloms pavažiava, nieks nežinoja, kur dingus.

Karaliaus sūnus jos vis išsiilgdams la[u]ki. Jis meldi tėvą, kai tik įmanydamas, kad vėl apsakytų čėsnį. Tam įvelijus, la[u]ki nepažįstamas viešnės, kol sula[u]ki. O ta tą vakarą buva pasirėdžius

rūbais, kai sa[u]li tviskančiais. Gana maldi princas, kad ilgiau da paliktų viešėti, ale ji nelikos vėliau, kai ik trijų bertainių dvylika, ir vėl grįža, nės tada buva žadėjus prė sava darba būt. Princas išbėgęs paliepi jos vežimą sulaikyt arba nors pasekt ir dabot, iš kur esanti. Ji tik pasaki:

– Pryšaky šviesu, užpakalyje tamsu! – ir nieks nemati, kur dinga.

Vėl kvieti trečią kartą karalius sava svečius, vėl princas jos la[u] ki drebėdams, bo ji ir vėl ateisianti. O tą vakarą velyjos ji rūbus, an kurių lyg žvaigždes išbarstytas. Vėl princas tik su ja viena kalbėja, prė jos prisėdęs lyg pririšts. Ir jai patika sėdēt ir kalbėtis, čėsas prabėga netėmyjant, ir susyk išgirda ziegorių dvylika bemalduojant. Išpuoli iš paločiaus pultinai, šoka į vežimą ir pavažiava, sakydama:

– Pryšaky šviesu, o užpakalyje tamsu.

O strokais pamirša žvaigždžių rūbus išsivilk, bet sava kasdieninius viršuj užsimetus, namo parbėga.

Tą vakarą princas, sava viešnes pasigesdamas, blogai apsirga, būk mirsiąs. Reikėja jį kavot, o jis kita kavotoja nenorėja, kai tik vien moteriškų. Ir šita paskirta buva jį kavot, o jai atėjus, jis povisa[i] nusiramdi. Jam kalba tei rodės pažįstama, jis nežinoja dėl ko. Kitą po to jau neprisile[i]da, ji vis turėja apie jį būt dieną be[i] naktį, tai jo širdelai buva ramiaus. O jai ir didiai malonu kavot, nežinant dėl ko. Miegot negalėdams, karaliaus sūnus užsimani raštus skaityt dėl čėsa prale[i]dima ir pasiunti šitą mergą, kad pasilipus no lentynas priduotų nežinau kokias knygas. Jai belipant, tvykst žvaigždėtasis aprėds princo akims pasirodi, iš po apačios prasikišęs. Tas tuojau sušuka, pašokęs apsikabina ją išpažindams. Karalius atbėgęs džiaugės ir sava vaikams ve[i]k svotbą taisi. O ant tos svotbas ir aš buvau. Čia buva lėbi! Pyragus negalėja su peiliu pariekt, vis du vyru pasistojusiu kai lentas pjovi. Ir aš parsinešiau dyvų dė tokią riekę an pečių, pailsau bestriūnydams ir, parėjęs namo, visam Galbrasčių kiemui per dvi nedėlias pritekau dalyt, o žinai, tas kiems nemažas, mylės ilguma ir pusė platuma, čielis šimts gyventojų ir beve[i]k tūkstant žmonių.

Užrašė K. Jurkšaitis (girdėta Tilžėje ir Galbrasčiuos apie 1868 m.).

Ten pat. – (74), p. 197–199.

21. Vilka be[i] lapės tavorčysti

Vilkas, didiai išalkęs, sutika lapę.

– Kūma, dabar tave suėsiu, išalkis per didis.

Lapė jo meldės, kad pačėdytų, nės ji žinanti nors žuvies parūpint.

– Neseniai vežims pro šalį važiava. Tam už akių užbėgus, žuvų numesiu, o tu, paskui sekdamas, jas surankiok. Ale ir má kelias palik, aš žuvis labai myliu.

Lapė, už akių užbėgus, parsimeti šalia kelia išsišiepus, neva negyva, o musės po jos snukį pradėja landžiot. Žvejys, ją pamatęs, apsistoja ir, nulipęs no vežima, už uodegos pirmia[u] nutvėręs, apverti, argi antras šons nenuplikęs, potam prasidžiugęs užpakaly savę an vežima užmeti. Lapė, jam netsižiūrint, vis po vieną žuvį išrausi, kol numani užteksiant, tad ir pati padrykt iššoka.

Ale vilks jai n e vieną žuvį nebuva palikęs, bet visas pats surijęs. Lapė supykus žadėja jam tai atlygint. Vilks pasaki:

– Žuvis ne mėsa. Jei da mėsos kur ga[u]č, nebūt per viršų.

Lapė atsiliepi:

– Žinau da vienam stalde avių porą, bevištinedama užėjau. Ale išlįst ankštai. Jei nori, eikš drauge.

Vilks paklusa, o ši, jį nuvedus pas būra* stalda, parodi skylę ir liepi pro pamatą lįst, ale ne per godžiai  st, šiai bėgdams neištalpyšias sava pilvą. Vilks, tarp avių išisukęs, plėši, draski,  di, kad vis treškėja, o išlįst norėdams, nepratilpa, bet pasisprennda. Kytrioji lapele šunis sujaudrina, ir b rs su bernais atbėgę vilka nugarą lygina, kai tik kožnas sugriebi. Bos ne bos ištrūkęs, bėga į girią. Lapė jį kla[u]si, ar jam da niužtenką.

– Pylos jo, ale mėsos nelabai, – atsaki jis, nugarą sava kasydams.

– Eisva tad pas kitą gyventojį. Jei kiauliena patink, žinau, kur kas ne per seniai kiaulę skerdi.

Tę mokina vilką pro langelį į kelnorę lįst, ale ne per godžiai pilvą prikimšt. O vilks, besotis, rija, kol ve[i]k plyša, ir abipusiai pilva gugas išsivari. Lapei sustrošyjus išlįst norėdams, vėl pasisprennda. Jam gi besirabždinant, žmones išgirdę susibėga ir vilka skūrą išvilgina kai drūti. Bos tik išsprūda.

Ale to ne gana. Lapė nusivedi jį an ežera irgi, uodegėlę įkišus, vėžinėti mokina. Vilkui ilgai eketė belaikant, uodega išala. Žmones subėgę vėl jį sukalatoja, ir, be uodegos bos gyvs ištrūkęs, ne jokias tavorčystes su lape negeidava. Nuo to česa kits kita nekenč.

Užrašė K. Jurkšaitis (Galbrasčiai, XIX a.)

Ten pat. – (44), p. 174–175.

22. Du karaliaus vaikai

Bagoto žemė a[u]ga karaliaus vienturtis sūnus, tei didiai švara[u]s veida, tei nesvietiškas sylos, tokias a[u]kštas išminties, tokia švankaus elgima, tokias drąšias širdies, jog jam lygaus an žemes nebūtumei radęs. Po tėva (gyvos) galvos jam teka dideli bagota karalysti. O toli Kitajų žemė jam a[u]ga vienturti karala[i]ti, graži an ve[i]da kai sa[u]les duktė, a[u]galota kai agli girio, an visa kūna daili kai nudrygiuota, gelsvų kaselių, mėlynų akelių, raudonų lūpelių, mandagi, dora, meilinga, išmintinga be gala, be krašta, kokios visame sviete nerastumei, kurios gražumą tūkstant raštininkų ne[a]prašytų.

Viena nakčia abudu sapnava tą patį sapną. Karalius ją regėja viso grožybė be[i] puikystė ir jos širdingai tei pamila, kad užsižadėja tik ją teimsias per pačią, o ne kitą. Jai vėl toks jau sapnas parodi karalių tarp visų gražia[u]sias ir brangia[u]sias, ir ji lyg tei jau padūmoja: „To viena norėjau, to ir la[u]ksiu ateinant, o kad ir per visą sava amžią.“ Pabuduse abudu rodės iš tikra kits kitą da po akių vis turį ir matytis gali, o ir vis tik an kits kita padūmoja dieną be[i] naktį.

Daug marčių karaliui privelyja iš artybės ir iš tola, gana visaip prikalbėja, idant no vienos ar kitos pamiltų, o jis n e arty. Tik vis padūmoja an savosias, sapne pasirodžiusias, ir kitų nesižvalgi. Je,

kad būtų nors žinojęs jos vardą ar tėviškę! Iš tiesos nežinoja nė tiek, ar ji gyva, arba rasi koks pabūklas jam pasirodęs. Gana tyrinėja tos karala[i]tės dė – niekur nepatyri jos esant aplinkinės karalystės. O užmirštie ir negalėja, vis ji jam sukos an širdies.

Tei jau ir ana karaliaus duktė sapne regėtoja vyra la[u]ki be[i] dūsava. Daug vėdžių atėja į žvalgus, su geru ir su piktu tėvai ją ragina bile vieną sau skirtis – ji nė pamislyt nenorėja kitą imti. Per didį išsiilgimą galia[u] nublogėja, nuvyta ir, visas sava mislis savy palaikydama, blogai apsirga. Visokie liekoriai duris varsti – nieks jos išgydyt negalėja.

O tolimo žemė jos mylėtasis ne kitai varga. Iš didžia širdies skaudėjima, nežinodams, kur dėtis, suvyta kai medis tvanka čese ir girios no žmonių slapstės, vis su ja kalbėdams, tartum ją matęs.

Kurią die tropyjos plynio užeitie gulbių pulką. Jas geriau matyt užsigeisdams, arty prislinkęs, susyk išgirda tarp save susikalbant. Jam buva dyvai, kodė dabar aną kalbą suprantaš, ale ve[i]k vis ausis pastatęs klausės. Nes anos kalbėja apie Kitajų karaliaus dukterį. Ta buvus pirm to sveika ir gražia[u]sia visų merga[i]čių an žemes, o dabar metai, kai blogai serganti, nieks nežinaš, kodė, mažne ir mirsianti, jei nieks pagelbėt nežinosias, – ir ką gulbės šiai da žinoja.

– Je, – sakanti jų viena, – juk ir šios žemės karalius, girdėjau, sergąš teip ilgai, kai ana karala[i]ti. Kažin ar tai tiesa?

– Tiesa! – atsaki kitas. – Mums jo didiai gaila, ale nežinom, kai reiktų pagelbėt!

– Ak, gelbėkit man jūs, gulbės! – praši princas, iš krūma lišdams. – Jau žinau sava ir anos karala[i]tės ligą. Meldžiamas, nu-neškite jai ką greičia[u] į Kitajų žemę tą naujyną: „Karalius jai sapne pasirodysias, jau atein ve[i]k lankydamas.“ Juk jūs, gulbelės, greičiau nulėksit, nė kai ma galima nukelia[u]t. Skubinkitės, idant jai tokią žinią praneštumbit pirm neng ji numiršta!

Gulbes, mielai tei daryt pažadėdams, palėki greit an Kitajų žemes linkui, o karalius skubinos tē nukelia[u]t, namie davada išdavęs. Ilgai truka, kol per žemes be[i] jūres, per kalnus be[i] daubas nusikakina.

Tam tarpe jo mylimąją patys tėvai vartina sau vyrą skirtis ir ilgiau nenorėja palikt nevedus. An vienos dienos sušaukęs jos tėvs daugybę karala[i]čių an skirtuvių, dukteriai ašriai prisaki tų vieną per vyrą sau pasirinkt, kurio ji tik norinti. Smūtna ik paskia[u]sias adynas, pagal gulbių kalbą, la[u]ki sava mylimoja, o niekai nesula[u] ki ateinant. Galia[u], tėvų priversta ir daug ašarų praliedama, rengės an vyrą skirtuvių. Ale kai prašvita jos ve[i]ds, kai ji iš tola pamati sapne regėtąjį mylimąjį beatsiskubinant. Jam priešais bėgdama, tari:

– Tai mana mylimasis, tą linksmai skiriuos, jei jis manim mėgstąš. Tą seniai jau širdy laikiau ir, jo bela[u]kdama, pagedau!

Visi dyvyjos, iš kur jį pažįstanti, ir da daugiau stebėjos apie dyvnąjį sapną girdėdami. Tuojuo paliepi karalius garbingai svotbą kelti, visi atėjusieji buva podraug į svečius pakviesti. Ir aš tē sėdėjau už stala netoli marčios ir mačiau, vierykit manim, juodu po visų vargų per svotą kasdie regimai betunkant, kol jūdvių veidai tviskėja kai burliokujie.

Užrašė K. Jurkšaitis (girdėta Tilžėje ir Galbrasčiuose apie 1868 m.).

Ten pat. – (84), p. 214–216.

23. Nei vogai, nei plėškes

Galbrasčių šiulė mokina Stašeitis vaikus, o užsikepęs an Gaigala Jurgia, vis tą vieną visve[i]k per visądie kla[u]sinėja. Tas buvo paiks kai avins ir tingus kai ingis. Dabar jam užduod skaityt, o jis nemok to šprukelia. Pakumši vieną mokačią, kad jam pašnibždėtų, kai reik skaityt. O ir patropyja mano brolių. Tas jam tyloms pasaka:

– Nei vagys...

Ans nįsiklausęs skaita:

– Nei vogai...

Šis:

– Nei plėšikai...

Ans:

– Nei plėškes... negaus Dieva karalystę.

Stašeitis, jam tei beskaitant, tykai pasėmęs kliūbinį ir po tam prišokęs droži išilgai sveikatas, sakydams:

– Ir arklys, ir kumeliuks, ir dyselys ...

Ir tol skaiti, kol vežima dalių neteka. Visa šiūli kvagoja.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuose.

Ten pat. – (88), p. 218.

24. Iškada žmogeliaus

Dvi mergas tykojo pėtnyčio ėja į bažnyčią, tarp savę kalbėdamas ši ir tą. Galia[u] viena kla[u]si antrąją:

– O kaži kokią giesmę šiandie bažnyčio giedos?

– Na, tu pliuške! Kokią kitą, kai apie Kristaus mirimą.

– Ale sakyk tik, sesyt, ar Kristus jau numiręs? Neseniai girdėjau da jį gyvą ėsant.

– Gali vieryt, tikrai yra miręs!

– Iškada žmogeliaus!

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuose.

Ten pat. – (89), p. 219.

25. Lietuvininks mokina vokiečių vokiškai išmanyti

Mana tėvs, nežinau, ar Viešvilė, ar Ragainė, kartą užėja prė ponų an gerikta. Sūdžia, iš svetima kampa būdams, a[u]kštai, t. e. bos suprantamai kalbėja ir vokiško kalbo tą provą vedi, kaltininką klausinėdams:

– Hast du den Rossschweif abgeschnitten?*

Kaltininks, ir pats vokietis būdams, Slogs vardu, gynės kai drūts jis tai nedaręs. Jis noris vislab išsipažint, ką jis daręs, bat to kalts nėsąs. Pons pavadina liudininkus, tie užsieki an jo jį iš tikra arkliui uodegą (anie saki jau geriau suprantamai: Schwanz) nupjovus. Sūdžia dabar vėl kla[u]sinėja apskūstąjį, bo jis nenoris išsipažint. Bet tas žmogus gynės, kai galėja, to nedaręs. Nei jis Schweif, neigi Schwanz tam arkliui nepjovęs, jis, rods, nenoris gintis, ko nusikaltęs, ale jis tai nedaręs. Ilgai jie tei akėja – niekai nesusėja. Galia[u] tėvs, pasiprašęs kalbėti, sakąs:

– Miels pon, kla[u]skit, ar nišsipažintų arkliui nupjovęs Zigel?

* Ar tu nupjovei arkliui uodegą?

– Tai dariau, – greit išpėja apskūstasis. – To, rods, kalts esu, Zagel, rods, nupjoviau, už tai ir noriu kentėti, ale nepjoviau nei Schweif, nei Schwanz.

Tėvui buvo dyvai, kadangi vokietis vokiečia kalbą nesuprata, ir mums tą nusitikimą tankiai atpasakodava.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuose iš tėvo.

Ten pat. – (91), p. 219, 220.

26. Kuršių vardas

Kasmet pavasarį, ledams išėjus, Nemunu, Šešupe ir Jūrava su tvanu užbėga žmonės valtyse, šaukdami:

– Stentu! Stentu!

Dyvna mums jų kalba. Jie:

– Et so pagada, – arba: – Styb.

Irklą vadina vairu, stintas vadina stentomis arba stemplėmis, kurios „teip švyžias, kad puo juovarynu dar stragaliavusios“, maina stintas lygiu saiku an rugių, o labai užpyksta, jei kas juos kuršiais vadina, nės jie nor būti – žvejais. Kodė juos tei vadinam? Tarp savę kalbėdami, jų keli nesaka: kus, bet: kurš. Pagal tą ištarimą visi tei kalbą tą vardą „kuršiai“ įgava, kai ir jų kaimynai estai pagal tą žodį „ėsti“ vietoj „valgyt“.

Kiti vėl pasakoja, kai kartą žmogus svetur nuklydęs no taka ir, skersai per laukus beeidams, turėjęs pro tvorą lįst, o sutikęs anos žemes žmogų ir kla[u]šęs:

– Kas čia per vieni gyvena?

Tai ans surikęs:

– Kur lendi?

Šis supratęs povisa[i] kitai ir mislyjęs, tai bene žemes vards, ir kitiems tą vardą pasakęs. Ale, ma rodos, tai tik y juokai, Kurliandijas vardą paikai išgulda.

Užrašė K. Jurkšaitis. Užrašyta Galbrasčiuose ir jų apylinkėse.)

Ten pat. – (92), p. 220–221.

27. Gudai be[i] kėžas

„Devyni gudai vieną avi neša“, – yra pažįstams priežodis tarp lietuvininkų. Ale kartą gudai tik tei, nieka nenešdami keliu tra[u]ki ir tarp save taravojos, sakydami:

– Vyrai, no kad mes tei dabar kėžą rastum! Ką tad darytum?

Pirmasis sakęs:

– Aš, kųsnį kondęs, tau dūčiau.

Antrasis:

– Aš, kųsnį kondęs, tau dūčia.

Trečiasis:

– Aš, kųsnį kondęs, tau dūč.

Ir tei vis viens sekančiam. Paskutinis sakęs:

– Uo aš, kųsnį kondęs, šmukšt į kišenių!

– Ką?! – surika an jo visi. – Tu sau viens tą kėžą suėstai?!

Ir pradėja tarp savęs rukytis ir pukytis, kad kudlas dulkéja. O da kėžą neradę.

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuose.
Ten pat. – (93), p. 221.

28. Paukščių karalius

Pirm česų tarp paukščių nebuva nė kokia davada. Jie da neturėja karaliaus. Tai susitarę visi vienądie susilėki an dideles, lygias pievas. Čia buva erelis, gandraš, strazas, kurapka, gulbe, čia buva vyturys, kieli, žvirblis o ir mažasis nykštukas. Kožnas kla[u]si:

– Kas bus mūs karaliū? Kas bus mūs karaliū?

Kožnas būtų mielai norėjęs karaliū pastot, ale nė viens nedrįša pasakyt: „Aš būsiu!“ Ilgai bekla[u]sinėjant, galia[u] kytrusis gandrelis lenkty lėkt užmani: kas a[u]kščiau išlėks, tas bus karaliū. Gandras mislyjos tei pats laimėsiąš, juk jis šauniai a[u]kštai mok lėkt. Visi paukščiai tam ir pritari.

Visi dabar taisės lėkt, kai ja[u]ni gandriukai su sparnais spleznodami, nė viens negalėja česa prilaukt, kad bus lenkty lėkta. Gandrui su snapu liepe kalt ir tada visiems lėktie. Ale, kad būtų tą lėkimą matęs! Gandrui pakalus, pasikėle kai debesis, ors lyg įsupts pasijudina ir sparnų švilpims buva kai ūžims vėja seno girio. Kurapka, vis čerkšdama pakilus, tik vėl plept an žemes. Višta, vos galelį išlėkus, klegėdama nugarmėja ir, sunkiai nutūpdama, kone kojas išsisukina. O kiti paukščiai prisisyldamiesi lėki, kiek tik įstengi: kožnas troška karaliū būt. Ale daugums ik gala netrivoja. Viens po kita pailšę, žemy le[i]dos. Tik gandraš be[i] erelis nepasile[i]sdamu už kits kita vienudu vari kai drūti, lėki ir lėki per debesis į padanges, kad vos primatyt galėjai. An gala ir gandraš pailsęs sparnus pale[i]st pradėja. Erelis, viens likęs, krykštava:

– Aš karaliū! Aš karaliū! Kas mok aukščiau išlėkt, kai aš?

– O aš! – sucirpi nykštukas, aukščiau erelia suspurzėdams.

O iš kur tas atsirada?

Ve, tas kytrolius, ereliui bepasikeliant, slapčiai an kojas užsitūpi ir čia kiunksoja, pakol erelis aukščiau lėkt nebgalėja. Tas, rods, dasyk susimdams bande pralenkt, ale nevalioja. Ką nuilselis davys pasilsėjusi!

Tei mažasis paukštelis, su klasta visu aplenkdamas, karaliū pastoja. Ale jis, sava klastos gėdėdamasis, no to česa po krūmus landžo, o visi paukščiai, jo menk atbodami, šaukia:

– Karalėli! Nykštukėli!

Užrašė K. Jurkšaitis Galbrasčiuose.
Ten pat. – (95), p. 222–223.

29. Aš vyrs

Žvirbliai susilėkę tarp savę čėžėja, vis pasigirdami:

– Aš vyrs! Aš vyrs!

O kai pamati katinėlį atkiūtinant, visi susuka:

– Vyrai, liškim į karklyną!
Ir nė viena vyra nebuva matyt.

Užrašė K. Jurkšaitis XIX a.
Ten pat. – (55), p. 184.

30. Angių karalius

Jau seni čėsai, kai žmogus, per girią jodams, išgirda prė žemės ką cipterint. Nusėdęs ir prėjęs, pamati čyst baltą kirmėlę, o brangia[u] sių akmena[i]čių vainiką an jos buožes beblizgantį. O mat tai buva angių karalius. Žmogus, kuciu pasigriebęs, pradės tą kirmėlę muštie. Ale ta da smarkiau pracipa, ir tuojau angys iš visų pusių atslinka gelbėt. Jos apie sava karalių raitės ir vyniojos, tei, kad jų visas kaupš čia rados. Žmogui ba[i]mi! Jis greit pažyrgt, užsėdęs kalit joja, kai tik arklys įkabina. Bet atsisukęs pamata žalčius jį bevejant ir arkliui an kulnų puolant. Dabar jis nemislyja tiems iškliūšias ir vis tik atsisukęs dairės, ar tie an arklia da nešoką. Vargs žina, kaip jam bejojant kepuri ant žemes nukrita. O tai buva jo giliukis! Tuojau visas kirmėles supuolusias tą sukapoja. Antrąkart jį ve[i]k prisivija, tai jis tyčioms sava skepetą nuo spranda nurišęs pameti. Ir tą supuolusias sukapoja. O tame tarpe raitelis galą pajoja. Vėl jau buva beprisivejančias, kai jis, iš bėdos ir sermėgą pametęs, joja, kaip arklys užkert. Ir tą vėl angys sukapoja. Jau arklys pradėja apilst, ale angys neperstodamas vijos kai drūtas. Žmogus mete galia[u] ir sava bruslotą ir ką delmonuos turėja, vis po valandą apsisostojusias vija iš nauja. Da girias gala nebuva matyt, o arklys alsava nuvargęs, žmogus drebėja iš ba[i]mes, o žalčiai da vis an kulnų. Jau pradėja an arklia šokt, tai ans vyrs sukirtęs galia[u] ir bizūną, ir ką šiai da turėja, pametęs ve[i]k ve[i]k girias kraštą pamati, o galų gale aniems ir arklį palikęs, no viens išsprūda.

Užrašė K. Jurkšaitis. Girdėta no savo tėvo Galbrasčiuos apie 1866 m.
Ten pat. – (86), p. 217.

31. Varnas ir paraks

Po paraka išmislyjima varnas kverkdamas susišauki pulką po orą skraidydamas, sukalbėja, kai dabar reik išsisaugotis no paraka ir pūčkų.

– Pirm to, – atsaki sens varnins, – buva galima no žmogaus pasidabot. Jau iš tola matēm:

Jei vaikins an žemės lenkės akmenį arba knipelį pasigriebt. O kad ir tai nepatėmydavom, tai nors girdėdavom knipelį birbiant ar matydavom akmenį atlekiant ir galėdavom pasitra[u]kt. o jei ir strieloms ša[u]dava, tai vis būdava galima apsilenkt, ir tą juk atlekiant iš tola matēm. Ale dabar kytriejie žmones paraką susimani taisyt ir pūčkas pasidirba, dabar pakajus! Vos tik pūčką prided ir tik žybt, burkšt tokių kai žirnių sa[u]ją, nepaspėji palėkt, nežinai, nė į kokią šalį šokt. Ką dabar darysim?

– Bėda, bėda! – kverkė varnų pulks.

Ale ja[u]nųjų viens, daug svieta jau aptekęs, pasistojos, sakydams:

– Mes ja[u]niejie, geriau mokinti ir daugiau matēm. Turim svieta prinokti. Kitkas dabar negelb, tik vien an nosies turim tikėtis: paraką galima užuost iš tola!

– Je, tei darysim, nosis užuost mokysim! – kriunki visas varnu pulks.

O nuo tos dienos jos paraką vis užuodž ir neprisile[i]dž iš tola.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – (54), p. 183–184.

32. Apie kuršuką

Vienam karališkam mieste šalia karaliaus pilies buvo ežers. Į tą ežerą ateidavo tankiai netoli nuo miesto gyvenąs kuršys žvejojti. Ir atsigabėdavo savo sūnų, tas jam turėdavo padėt žvejot. Bet tas kuršuks buvo labai didžos grožybės, o ta karaliaus duktė*, tankiai jį matydama, juom pamėgo. Ji todėl tą kurši, to vaiko tėvą, perkalbėjo, kad jis savo sūnų atleistų į karaliaus pilį. O kaip jis atėjo, tai karalaitė* sakė jam:

– Aš tavim pamėgau, tu turi mano vyru pastoti.

Kuršuks iš to nemenk nusigando ir nežinojo, ką sakyti, ale karalaitė jį tokiais meilingais ir gražiais žodžiais įkalbino, kad jis tikt tiek drąsos gavo jai atsilipti, kad jis povisam prastas žmogus esąs ir nemokąs nei rašyt, nei rokuot ir šiaip nieko nišmanąs, kaip tik su tėvu žvejot. Karalaitė sakė:

– Tai nieko nedaro, aš tave leisiu į visokias šiuiles ir tau duosiu visokias kytrystes išsimokyt, o aš tave rėdysiu ir valgydysiu kaip karalaitį*.

Tokie išnekejimai kuršukui patiko, ir jis pily pasiliko. Dabar karalaitė jį tuojaus davė karališkai* įrėdyt ir potam jį į šiuilę leido. O tas kuršuks buvo geros galvos, jis labai greitai ir gerai mokinos, teip kad visi mokytojai iš jo pasidžaugė. Ale ypačiai karalaitė iš to džiaugėsi ir jį dar labiaus mylėjo. Kaip jau dabar jis visas šiuiles buvo perėjęs ir jau į vyriškus metus įstojęs ir labai kytrtas pastojęs, tai karalaitė jį vedė.

Bet kas nusidavė? Venčiovonės dienos vakarą, kaip šlovingos muzikos ūžė ir visokie garbingi viešpačiai ir aukšti ponai linksminos ir jau karalaitė su savo gražiuoju vyreliu gult norėjo eit, tai jis buvo prapuolęs. Visa pilis dėl to nusidavimo veik sujudo ir nemenks išgąstis visō karališko giminė ir tarp visų svečų radosi. Tuojaus buvo visi tarnai ir zalnieriai išsiųsti jo ieškoti, ale niekur jo nerado. Iš to visas pilies džiaugsmas į raudojimą pavirto, nes nei viens nežinojo, kur vėdys dingęs buvo.

Bet vėdys buvo ant vieno laivo* pasidavęs, o su tuom laivūnu* jis buvo jau pirm svotbos sušnekėjęs, kad jis tą ir tą vakarą ant laivo ateis, o tai jis tuojaus tur nuo kranto šalin keliaut. Kaip taige pily svotbos trankmas didžiausias buvo, tai jis slapčiai iš jos pabėgo ir tiesiog į aną laivą, o jam tik į laivą įstojus, laivūnas tuojaus šalin keliavo, todėl jį niekur negalėjo rast. O kadangi tas laivas į Turkiją keliavo, tai jis teipo jau ten keliavo ir pasidavė prie turkų karaliaus verginiu. O jis ir pasidarė nebyliu. Bet dėl jo gražumo

jį visi garbė laikė, ir toli ir plačiai buvo vyriausia kalba apie tą gražųjį verginį. Ale ir karalius juom labai džiaugėsi, jam tik gaila buvo, kad jis buvo nebylys. O tas karalius tikt vieną sūnų* ir vieną dukterį* teturėjo. Po ilgo česo karalius tuom savo verginiu teip buvo pamėges, kad jis prie jo stalo turėjo valgyt, ir, jau dabar iš viso jo būdo numanydams, kad jis labai išmintings vyrs esąs, juo labiaus gailėjos jį nebyliu esant ir tankiai ištarė:

– Kad tas vyrs ne nebylys būtų, aš jį per žentą palaikyčiau.

Tokią karaliaus kalbą jo tarnai girdėdami kožnas mislyjo, kaip tą žmogų galėtų kalbantį padaryt. O viens tarp karaliaus dumčų buvo labai gudras vyrs. Tas numanė, kad tas vergas negal būt nebylys. O jis, atėjęs pas karalių, meldė jį, kad jis jam paduotų tą nebylį vergą ant dvidešimt keturių adynų*, tai jis jį teip pasveikysias, kad jis kalbėt mokėsias. Karalius dėl tokios rodos labai prasidžiugo ir pavelyjo jam, kad jis vergą ant dvidešimt keturių adynų gal į savo namus parsimti, bet jei jis jį nepadarysias kalbantį, tai jis būsias žudyts, bet jei jam pasisektų, tai būsias labai palaimings padaryts.

Dumčius taigi tą vergą namon parsigabeno ir dabar jį visaip pradėjo įkalbyt, bet vergas nešnekėjo. O su juom kas tik nevien visaip bandė, ir šiaip, ir teip jį baugino ir sakė jam, jei jis nešnekėsias, tai jis jį skaudžiai subėdavosias, nes karalius jį jam padavęs, jis juom galis daryt, ką noris. Ale tai nieko nemačyjo. Galiausiai, kaip visi pabandymai nieko nemačyjo, tai tas dumčius pagavo tą vergą mušt. O jis jį teip baisingai sumušė, kad jis vos pusgyvis pasiliko, o tikt nešnekėjo.

Kaip jau dabar dumčius matė jo pročę visa noprosnai esant, tai jis dar tam verginiui žiedą nuo piršto numovė, kuri jam jo pati venčionė buvo davusi, ir ant savo piršto užsimovė ir potam nakčia pabėgo, jeib nebūtų žudyts. Jis pasidavė ant vieno laivo, kursai į tą žemę ir į tą patį miestą keliavo, iš kurio ans vergas buvo. Į tą miestą iškakęs, jis nežinojo, ką pradėt ir kaip ant ilgo česo išsimaityt. Tai jis išsidavė per muzikantą, nes jis galėjo mažumą špieliuot.

Teip jam dabar buts nu buto einant, parėjo jis ir pas tą karalaitę, kurios vyrs pabėgęs buvo, o kaip jis jai muzikę darė, tai jijė ir įžiūrėjo tą žiedą ant jo piršto. Ir kaip jis muzikę buvo padaręs, tai karalaitė sakė jam:

– Muzikante, ar nebūtum teip gers o man savo žiedą parodytai.

Jis, paklaniai pasikloniodams, sakė:

– Ir labai miel.

Ir tuo numovęs įdavė. Karalaitė, tą žiedą pažiūrėdama, rado literas* savo vardo, kurias aukskalis liedams buvo įliejęs, ir tuo išpažino, kad tai jos žieds ir tas pats, kuri jį kartą savo jaunikiui venčionė, žiedus bekeičiant, buvo davusi. O ji jį klausė, bau jis nenorėtų tą žiedą parduot. Jis sakė:

– Aš labai miel noriu parduot, kad tikt kas nupirktų. Aš vargings žmogus ir nįmanau, kaip išsimaityt.

Tai karalaitė žiedą nupirko ir iš jo išsiklausinėjo, iš kur jis esąs ir kokiais keliais jis šen atkeliavęs. Jis tai vislab gražiai papasakojo, o karalaitė tai užsirašė.

Paskui karalaitė pasikėlusį į Turkiją iškeliaavo, o ir į tą miestą, kur karalius gyveno ir kur visi jo vergai buvo. Bet ji, į tą miestą iškakusi, išsidavė per siuvėją* ir atėjo pas karalienę ir ją labai meldė, kad ją siūt primtų. Karalienė iš pirmo nenorėjo, ale kaip ana labai meldė, o ir labai graži buvo, tai ji ją palaikė. Pirmučas ji gavo tikt prastus siuvinius siūt, ale kaip karalienė matė, kad tie labai gražiai siūti, tai ji jai davė plonesnius, ir paskui gavo siūt brangiausius šilkus ir šyodus ir kas šiaip brangiausi ceikiai karališkuos paločuos buvo. Karalienė iš tokio puikaus darbo nusidyvyjo ir didiai džiaugėsi, kad ji ją palaikiusi. O kadangi ji ir didžos išminties bei labai gražaus pasielgimo buvo, tai karalienė ir karalius ją teip garbė laikė, kad ji po česo teipojau prie karaliaus stalo drauge valgyt galėjo.

Seniai jau čia bebūdama, gavo progos savo privenčiatotą vyrą pamatyti, o jis ją ir matė. Juodu kits kitą tuojau pažino, ale niekadus negalėjo teip slapčiai susieiti, kad būtų galėje pasišnekėt. Bet dabar, kaip jau prie vieno stalo visi valgė, tai ji mislyjo, bene gadysis su juom vieno kur suseiti, ale teip ne[al]tsėjo*. O jį ir niekam apie tai nieko nesakė, kad jis jos vyras. O kaip karalius dar vis nepakajavos ir atsikartotinai dėl savo nebylio smūtnyjos, tai ta siuvėja sakė:

– Aš jį apsimu prašnekyt, jei jį su manim pernakt vienō stubō uždarytumėt.

Karalius tai apsemė padaryti, ale jai ir prisakė, kad jei tai nepasisektų, tai ji turėsianti būt gyva sudegyta. Ale ji to netbojo, savy mislydama: „Aš tik žinau, kad jis nēr nebylys, ir jį perkalbėsiu, kad jis turės šnekėt“.

Vieną vakarą tą verginį atgabeno pas siuvėją į jos stubą. Dabar ji jam šiaip ir teip kalbėjo, jį klausė, kodėl jis pabėgęs o ją palikęs, kodėl jis teip toli atkeliavęs ir į tokius vargus pasidavęs, ale jis neprrašneko. Dabar ji meldė ir verkė, kad jis tikt šnekėtų, bet jis tai nedarė. Vėl ji pradėjo:

– Žiūrėk, kaip aš tave mylėjau ir dar myliu ir dėl tavęs teip toli atkeliavau, kad tik dar kartą savo amžie su tavim susieičau ar nors tave matyčiau. Ar tai tau viskas tik niekai, ar tu manęs povisam nesigaili, kad aš iš meilės prieš tave tiek baimės ir vargų perkentėjau. Ogi ar tu nei tai nei jokio susimylimo ir pasigailėjimo ant manęs neturėtai, kad aš tavęs dėl mirti turėčiau, nes jei tu rytō nešneki, tai aš būsiu gyva sudegyta.

Ale visos jos kalbos, maldos ir ašaros buvo noprosnai, jis pasiliko nebylys.

Ant rytojaus karalius verginį davė atsigabėt. Jis šnekėt negalėjo, todėl, kaip pavelyta buvo, turėjo ta siuvėja sudegyta būt. Tuojaus ant paskirtos vietos malkų krūvą turėjo teip sukrauti, kad ji vidury kiaura buvo. O kai tai buvo gatava, tai pirmučas tą nebylį prie tos krūvos pastatė, o potam atvedė siuvėją, juodai aprėdytą. Daug žmonių susėjo, matyt norėdami, kas nusiduos. Šalia malkų krūvos viens karališkas tarnas nuskaitė su aiškiu balsu smerties kaltybę, ir potam jai reikėjo pro ankštą angą, kuri tam palikta buvo, į tą malkų krūvą įlist. Bet kaip ji prie tos angos priėjo, tai nebylys sušuko didžu balsu:

– Nedarykit jai nei jokios iškadros, tai yra mano pati.

Nemažas tranksmas tarp visų žmonių radosi, ir visi, į rankas plodami, džiaugėsi, kad tokia graži merga dabar gyva išliks.

Viens iš tarnų nubėgo pas karalių ir jam tą visą nusidavimą pranešė. Karalius tai nenorėjo vieryt ir paliepė tuojaus abudu pas save atvest. Ir kaip juodu nuvedė, tai karalius negana galėjo nusidvytyt, kad jo mylims vergas kalbėt mokėjo. Bet jis tą visą paslėptinę tik negalėjo išmanyti, kad juodu suvenčiavots pors ėsą, o juodu abudu visą tą dyviną nusidavimą turėjo jam papasakot, o paskui karalius ir norėjo žinot, dėl ko jis pabėgęs. Jis sakė:

– Kadangi aš povisam iš menkos giminės ir prastas žmogus buvau, tai aš mislyjau, aš tik nuo visos karaliaus giminės ir nuo visų kitų aukštų ponų būsiu papeiktas ir per nieka laikomas, todėl aš pabėgau. O kadangi dabar taip turėjo nusiduot, kad aš savo pačią iš didžios priegados ir nuo smerties išgelbėjau, o ji ir patyrė, kas tai yra vargti, tai dabar ji mane niekad nepapeiks, ir aš dabar vėl miel noriu jos vyrs būti.

Karalius ir karalienė didiai džiaugėsi, o šitas turkų karalius, juodu bagotingai apdovanojęs, davė juodu su savo laivais namo pargabėti. Bet jiemsdviejim pargrįžus vėl į savo tėviškę, toks džiaugsmas stojosi, *kursai sau lygaus neturėjo. Ir po karaliaus galvos šis jo žents karaliumtos žemės pastojo.*

Užrašė K. Kūmutaitis Kakšiuose XIX a.
Ten pat. – (24), p. 97.

33. Apie dailydę, perkūną bei velnią

Sykį viens ja[u]ns vyruks, į dalydes gerai išsimokinęs, užsigeide vandruot. Jam jau kelias dienas ėjus, jis pritika vieną žmogų, o kai tas tuo pačiu keliu ėja, tai juodu ėja krūvo, jeib abiem einant čėsas ne taip pailgtų. Pakeliui tas žmogus dalydei išsipažina, kad jis perkūns ėšas, Teip juodu eidami pritika antrą dieną da vieną. O tas sakės ėšas velnias.

Dabar jie ėja visi trys ir iškaka į didelę girią, kurio daug visokių žvėrių buva, bet jie nieka valgyt neturėja. Tai sake velnias:

– Aš esu drūts ir greits, aš tuojuo parnešiu mėsos ir duonas ir ko šiaip da reiks.

Perkūns sake:

– O aš pradėsiu skaudžiai žaibuot, kad visur viena ugnis bus, bei gria[ut], tai visas žvėrys nu mūsų pabėgs.

O dalydė sake:

– Aš gražiai išvirsiu bei iškepsiu, kas bus parnešta. Teip susitare kožnas ir dare ir taip apie porą nedėliu.

Bet paskui sake dalydė:

– Ar judu, sėbrai, žinota ką? Mes pasibudavosim gražų butelį, tai galėsime tam gyvėt kaip žmones. Kam čia taip turim vargiai būt kaip mediniai?

Aniemsdviejim toks užmanym labai patika, ir dabar dalyde tik privale tinkamuosius medžus parodyt, tai anuodu nisitvėruse tuojuo iš šaknių išrove ir į paskirtą vietą nuvilka. O kaip jau mislyja

gana, tai jie pradėja budavot. Dailidei tik terūpėja numatuot bei nučiekuot, tai anuodu vis su nagais nudraske, tai į trumpą česą visa[i] dailus butelis stovėja, ir jie čonai įsitaie, kas gražia[u], nes dailydė tik privale pasakyt, ko da reik, bei padavadyt, kaip tur būt, tai anuodu tuojau tai padare.

Paskui jie iš to tuščioja giriaus pleciaus pasidare dirvą. Dailydė padare labai smarkią žagrę, o į tą anuodu įsikinkęs, ėja art. O tai ėja ar per kelmus, ar per šaknis, ar per akmenis. Teip jau dailydė ir padare bais dideles ekėčias, ir vėl, anuodu pasikinkęs, ekėja, tai į porą dienų jie visą plečių į smulkias dulkes buva sudirbė. Žemei jau gana išdirbtai ėsant, turėja velnias visokių daržovių sėklų parūpyt, ir jie tas išėja bei išodina. Bet daugiaus nu visų daržovių jie ropių išodina.

Kaip dabar daržoves, o ypačiai ropes, buva gerai paa[ul]gusias, tai jie kožną rytą rasdava šauniai išvogta ir negalėja žinot, kas tą iškadą būtų padaręs. O jie susitari panakti dabot.

Pirmanakt išėja velnias. Jam besaugojant, ir atvažiava vagis ir pradėja ropes ra[ul]t bei į vežimėlį kra[ul]t. Jis, greitai prišokęs, norėja tą vagį nutvert ir namo pargabėt, ale tas vagis jį teip skaudžiai sukirta, kad jis vos gyvastį palaike, o su ropėms nuvažiava. Ant rytojaus išėja dailydė su perkūnu pažiūrėt ir rada vėl daug išvogta, o velnią labai subare. Bet šis sake, kad jam iš vakara labai neger buvę, o kai jam buva perėję, tai mažumą prisnūdęs, o tai turbūt į tą tarpą vagis atėjęs.

Antrą naktį turėja perkūns eit saugot. Bet jam teip jau nusidave: jam vagį nutvert benorint, tas vagis jį ir nesvietiškai suplake ir, vežimėlį ropių prisikrovęs, nuvažiava. Rytmety vėl rada didelę iškadą padarytą. O kaip dailydė perkūną dėl to pabare, tai jis sake, kad jam iš vakara labai dantį skaudėja, o kai tik perėja, tai jis prisnūdęs, o vagis tam tarpe ropes išvogęs. Bet juodu nei viens nesisake, kad pylos buva gavuse.

Trečią naktį dailydė turėja eit ant sargybos. Bet jis, mokėdams mažumą špeliuot, ėmė sava smuiką drauge ir, po viena egle pasisėdęs, kad jau miegs jam norėja užeit, sau bile ką pasismuikava, nes jis tik norėja žinot, kas tas per vagis, todėl jis norėja pernakt ištrivot nemiegojęs.

Apie vidurnaktį jis išgirda atvažiuojant tą vagį tiesiog į ropes, o vis su botagu pyškina, sakydams:

– Pykšt pokšt, geležinis vežima[i]tis, viel[i]ų botaga[i]tis... – o vis teip be nuotraukos.

Dailydė visaip pradėja mislyt ir pagava dabar juo labiaus smuikuot. O tas vagis, tą muzikę išgirdęs, apsistoja pas ropes ir nutila, bet dailydė čirškina kiek drūts, bemislydams vagį tuom pabaidysiąs. Bet ne. Vagiui ta muzike patika, ir ji atėja pas jį. O kas buva? Buva smarki ir nelaba laumė, kuri iš to pačo girio sava gyvenimą turėja ir kurią nieks įveikt negalėja. Ši laumė buva ropes rovusi o ir velnią bei perkūną sukalatojusi. Dabar dailydė jau gerai žinoja, kaip aniemdviem buva ėję ir kad su ja turėja labai švelniai elgtis.

Laumė, pas dailydę atėjusi, jam labą vakarą sake ir dėjosi labai meilinga, nės jai ta muzike labai patika. Valandą paklausiusi, sakė jį dailytei:

– Eigi, būk teip gers o duok ir ma pabandyt.

Ale ji visa[i] nemokėja. Tai dailydė, jos rankas nusitvėręs, jai parodė, kaip ji tur daryt, bet jai tik nėja, o ji labai norėja ir teip mokėt. Tai ji sake dailydei, ji jam didžiai pasigerytų, kad jis ją ir teip gražiai smuikuot išmokytų. Dailidė sake:

– Tai ma tik menks da[i]kts tave išmokyt. Aš žinau, ko tau tik reik. Jei tai apsimsi, tai tuojaus mokėsi.

Ji sake, kad su džiaugsmu vislab norinti apsimt. Tai sake jai dailydė:

– Veizėk, kokie tava stori pitštai, o vei maniejie. Tu turi duot sava pirštus praplonyt, tai paskui tuojaus mokėsi.

Ji tai apsiėme. Tai dailydė nuėjęs atnešė sava kirvį ir kylį ir, išsietiškėjęs didžia[us]i kelmą, tą ikėle jis ir teip giliai kylį imuše, kol plyšys teip didelis buva, kad laumė pištus ikišt galėja, o kai ji buva abiejų rankų pirštus ikišusi, tai jis kylį ištra[u]ke ir kelma plyšys susičia[u]pe ir jos pištus teip skaudžiai suspa[u]de, kad vis kraujai išėja ir ji iš didžos kančos susimyzo bei pagava teip skaudžiai rėkt ir melst, kad dailydė ją tik pale[i]stų, jau ji daugias neteisianti ropių vogt. Ale dailydė jai dave šauną valandą kentėt, o nuėjęs atsineše jos vielų botaga[i]tį ir pradėja jai išilgai sveikatas surėžt, o kaip ją skaudingai subėdavojęs buva, tai vėl atsineše kylį ir į kelma plyšį imuše, kad ji pirštus ištra[u]kt galėja. Tai ji atstoja kai vėjas, o ir palika sava geležinį vežima[i]tį bei vielų botaga[i]tį.

Rytmeti visi atėja ropes pažiūrėt, ir nei viena nebuva pavogta. Tai dailydė šiuodu išjuoke ir sake:

– Judu ma šaunūs vyrai, dedatos teip drūti, o tik duodatos nu bobas persiveikt ir da nusiplakt. Ale dabar aš jai užmokėjau, kad ji kol gyva daugias ropių vogt neteis.

Anuodu dabar pradėja dailydės bijotis, jį už tai stipru laikydamu, nės ikšiol juodu mislyja, kad jis tik menks daikts prieš juodu, ir nuo to česo juodu jį didžo garbė laike. O daržą ir daugias saugot nereikėja: laumė į jų daržą vogt daugias netėja.

Bet, jiems teip kelis metus čia gyvenus, pradėja nepatikt teip krūvo būt: geriaus, kad viens gyvėtų. Bet jie negalėja sutart, katram tas butelis geriaus turėtų tekt, nes kožnas gyrės, kad daug pri jo daręs. Po ilga ginčyjima jie susitare teip daryt: jie ims panakti baugytis, ir tas, kurs ištrivos nepabėgęs, o pats baugydamas kitus išbaugys, tai to tas butelis turės pasilik.

Pirmanakt išėja velnias baugyt. Apie vidurnaktį pasikėle didelis vėjas ir didelis tobyjims, teip, kad tas butelis pradėja drebėt ir braškėt, lubas pagava išsikelt ir sienų sienmedžiai krutėt. Perkūns, tai girdėdams bei matydamas, tuojaus pro langą išbėga, ale dailydė ėmęs sava giedamasias knygas ir pradėja giedot bei skaityt ir pasilika stubo. Velnias jį išbaugyt negalėja, norint jis gana didelį bildėjimą ir vėtrą pakėle ir tą butelį visai draske ir purte ir kraipe. Perkūns taigi lažybą buva praža[i]dęs, o dailydė laimėjęs.

Antranakt išėja perkūns baugyt, o dailydė su velniu stubo pasilika. Kaip jau gerą valandą į naktį buva, tai užkila tkia tamsi debesies kai žaks ir išgąstingas griovims bei žaibai iš tos debesies rados, ir juo arčiau prie to butelio perkūnija atėja, juo skaudesnis buva tas griovims ir trenkims, tarsi visa giria ir butelis į žemės bedugnį

bus nutrenkti, ir toks didis žaibų šovims ir tvyskėjims, kad tuojau viskas galėja užsidegt. Velnias, tai matydams, staigiai kaip vėjas pro langą išsimete ir pabėga, nes jis perkūnu nelabai išsitikėja, kad tas jį ne su koku žaiba stulpu nuša[u]tų: juk jis gana gerai žinoja, kad perkūns velnius, sviete aplink besibastančius, numuša. Dailydė, viens pasilikęs, vėl ėmęs knygas, giedoja ir skaite bei nieko to natboja, ką perkūns lauke per išgąščius dare. Teip jis vėl lažybą laimėja, o velnias praža[i]de.

Dabar trečianakt ėja dailydė baugyt, o perkūns su velniu stubo pasilika. Juodu mislyja: „Ką di tas mudu baugys?“ Ale dailydė, apie ziegoriaus vienuolika nuėjęs, ėmė aną laumės geležinį vežima[i] tį bei vielų botaga[i]tį, kurius jis, aniedviem nieka nesakęs, girė tankumyne buva pasikavojęs, ir mislyja: „Kad aš tuom prie butelia atvažiuosiu, tai juodu ba[i]lmes gana turės“. Jis taigi į tą vežima[i] tį įsisėda ir, ėmęs botaga[i]tį, pradėja pyškyt, tai tas vežima[i]tis pradėja važ[i]juot vis arty prie to butelia. Dailydė, teip su botagu pyškydams, pagava šaukt:

– Pykšt pokšt, geležinis vežima[i]tis, vielų botaga[i]tis... – o tai vis išvien ir vis arčiaus pri butelia.

Anuodu, stubo bebūdamu, tai išgirda ir mislyja: tai nieks kits kaip ana laumė, kuri andai teip skaudžiai juodu buva suplakusi. Ir juodu tokia ba[i]lme užpuole, kad ilgiaus stubo išsilaikyt negalėja. Perkūns, aplink save ugnim spja[u]dams, pro langą išbėga, o velnias iš baimes visus kakalpuodžus prišika ir, teip baisiai apsismardinęs, per lubas ir per kraiką išlėke. Ir nu tos adynas judvieju nei viens daugiaus pri to butelia nepasirode. Tokiu būdu dailydė paveldėja visą tą gražiai įtaisytą namelį. O kakalpuodžus jis gražiai iščystyja ir nugabena tą velnia šūdą į aptieką parduot ir už tai daug pinigų padare. Jis ir čia gyvena ilgus metus gražiam pasisekime ir pala[i] mo ik numire. O visi aptiekoriai dar ik šios dienos velnio šūdą kaip liekarstvą pardavinė.

Užrašė K. Kūmutaitis Kakšiuos.

Ten pat. – (34), p. 149–164.

34. [Kvailas velnias]

Pirm čėsų buva trys broliai. O tėvui mirus, jie tarp savęs išsidalina gyvatėlę. Senia[u]sias ėmęs butelį, antrasis – karvę, o trečiasis, gana kytrus būdams, paiku dėjos, – tam tik telikKa siūlų kamuolys. Tei gerai, jes, ėmęs tą siūlų kamuolį, į svieta iškeliava. Ir priėja didelę girę. O nežinodams, kaip iš girės išeitie, prisiriša jis siūla galą prė vienos pušies ir eidams vis nuo kamuolia vyniojė. Tei jį ir sutinka velnias. Sakas:

– Žmogau, ką tu čia darai?

– Y, – sakas šis, – aš gerą šmotą medžių su siūlu apsiautęs, išsira[u]t noriu.

Velnias dyvijos ir kla[u]si:

– Ar tu ir valiosi išra[u]t?

– Na, mislij – ne?!

Velnias išsigandęs meldi:

– Ali, žmogau, tik tai nedaryk! Vely eisva lenkty bėgt.

Žmogus sakąs:

– Na, ką aš da su tavim lenkty bėgsiu, kai su tavim ir mana trijų metų vaiks pabėga...

– O kur jis yr? – kla[us]i velnias.

– Antai anam krūme miegt. Tik suplokė rankas, tai pabudęs su tavim lenkty bėgs.

Tai gerai. Velnias, prėjęs prė krūma, rankas suplos, tai susyk zuikys tik kuzt, kalit bėgt, o kol velnias pasimislyja, ar bėgt, ar nebėgt, tai ans jau kažį kur buva.

Velnias, sykį nulaimėts, atėjęs saka:

– Bandysva da sykį! Lipsiva lenkty į pušį!

Žmogus atsiliepi:

– Na, (su tokiu) kai su tavim da ir mana trijų dienų sūnus palipa.

– Na, tai norėč tik sykį matyt. Kur jis yr?

– Antai prė anos pušies bovyjas. Tik pasistok prė šitos o trinktelk su laza į medį, tai matysi, kas pirma bus viršūnė.

Velnias tei ir padari. Ale jis vėl nė susimislyt negava, tai voverė, no balsa išsigandus, vis šuoliais į viršūnę įpurški.

Velnias, vėl nušukuots, sakąs:

– Dabar ir sykį galėtuva eit imtis?

Žmogus sakąs:

– Kai tave da ir mana senasis tėvs kai nieką numeta.

– O kur jis yr?

– Eisiva susiieškot, jis, ma rodos, bus atsigulęs.

Tei juodu ėja, ir žmogus užėjęs mešką krūme begulint. Sakąs:

– Tai mana senasis tėvs! – ir pasitra[u]ki į šalį.

Velnias sakąs į mešką:

– Eik šę, persimesiva sykį!

Ana, galvą pakėlus, sumurmėjo, o daugiau ir nieką. Tai velnias, atėjęs pas žmogų, saki:

– Aš vadinau imtis, ale nein.

Sakąs žmogus:

– Žinai, sens žmogus, neprigird. Šauk dikčiau!

Velnias nuėjęs šauki, kai tik nasrai le[i]da, ale meškai nė motais. Velnias vėl atėjęs sakąs:

– Vis da nein imtis.

– Na, tai pakriaušyk jam su kuolu į paslėpsnes, tai eis imtis.

Velnias paklausęs pasiėmi kuola galą ir tik smekt meškai į pašoni. Ana tik drykt, čiupt velnią tarp letenų, – o dabar kur būsi?! Velnias šauki viena valia ir plėšės ir tik kaip anai iš nagų išsprūdęs, atbėga pas žmogų visas kruvins.

– Tai tau, – saka, – norėt imtis. Dabar turi!

Velnias sakąs:

– Dabar turiu namo pietų važiuot. Popiet vėl ateisiu, tada mudu sykį lenkty bėgsva apie šitą balą. Kas pirmas apibėgs, tas ga[un]n no antroja vieną šėpelį pinigų. Aš labai norėč su tavim lenkty bėgt.

– Manęs dėl galėsva, – saki žmogus.

Anam parėjus, kla[us]i kiti velniai:

– Kas tau nusitika? Tu juk kruvins.

Sakąs:

– Ale tai tik ir smarkų žmogų šiandie pritapiau! Tas, virvę apsi-
nėręs, visą girę nura[u]i norėja, o kad aš jį nebūč meldęs, kažį kas
čia būt buvę. O po tam jį vadinaus lenkty bėgt, ale jis ma saki: „Ką
aš da bėgsiu, bėk su mana trijų metų vaiku!“ Ale kad būtumėt to
bėgimą matę! Aš nė susimislyt negavau, tai jis jau kažį kur buva.
Dabar sakiau: eisva lenkty lipt, ale ans atsiliepi: „Mana trijų dienu
vaiks su tavim palipa.“ Ale kad būtumėt ano lipimą matę! Aš da
nė rankas pasispja[u]dyt nepaspėjau, tai tas vaiks kai žaibs į pušį
įpurški. An gala vadinau žmogų imtis – ans sakas: „Kai tave da ir
mana senasis tėvs kai nieką numeta.“ Matot patys, kai ma ėja, ma
ausis šauniai atplėši. Ale dabar popiet su tuo žmogum apie balą
lenkty bėgsiu – aš tik mislyjuos dabar laimėsiąs.

Popiet velnias vėl į girę atėja. Žmogus sakas:

– Aš da ką imsiuos nešt... Šiai aš per greit apie balą apibėgsiu.
Eisiva ką susiieškotie.

– Tei gerai! Juodu beeidami ir rada kumelę. Sakas žmogus:

– Tik tu jau bėk, aš tave tik pralensiu.

Velnias greit spyri į kojas, o žmogus, an kumelės užsisėdęs,
velnią privija ir vėl palika, privija ir vėl palika ir da tik anksčiau
triskarts apie balą apjoja, kol velnias vienąsyk apibėga. Velnias sakas:

– Su tavim daugiau lenkty nebėgsiu, te pinigūs!

Ir drumst į balą ėmęs sudinga.

O namie klausį jį velniai:

– O kaip ėjo lenkty bėgt?

Ans sakas:

– Ne, tokį pasiutimą da nemačiau. Aš bėgau, kad padust galėjau,
o tas, da ir kuina tarp rietų apsižergęs, triskarts tik švyst, švyst,
švyst mane ėmęs ir pralengi.

O žmogus, pinigų šėpelį gavęs, bagots pastoja, nusipirka lauką,
o rasi da ir šiandie gyvena.

Užrašė K. Jurkšaitis.

J. Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 7, *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*,
Liet. literatūros ir tautosakos inst., 1998, XXV (71), p. 435–437.

35. [Sūnus, kuris ėjo baimės ieškoti]

Augino sykį bagots tėvs vienintelį sūnų. Tas turėjo visą valią, jis
darė, ką norėjo, ir teip jis užaugo be jokios bausmės ir drausmės ir
kas dieną raskašniai prisivalgė, o todėl jis jau į jaunikaičio metus
įstojęs nieko nesibijojos nei nežinojo, kas baimė per daikts. Jis taigi
kartą pasikėlė eit į svieta ir baimės ieškot. Kaip jis jau šauniai toli
apie kiek mylių nukakęs buvo, parėjo jis į vieną kiemą. Čia žmonės,
ant ūlyčios susistoje, klausė jį, kur jis einas. Jis sakė:

– Aš einu baimės ieškot. Rasi jūs bent žinot, kur aš baimę ga-
lėčiau rasti?

Anie vyrai jam atsiliepo, kad jie žina. Tas kiems būtent turėjo
kapines, ant kurių kas naktį numirėliai atsikėlę baisingai tobydavos,
kiti povisam su grabais išeidavo ir prieš kits kitą mušdavos, o bez-
liepyčos ypačiai tą visą išgąstingą darbą su numirėliais varė. Todėl
ir nei viens žmogus naktį, o ypačiai tarp ziegoriaus vienuolika ir

dvylika nei iš tolo pro tas kapines negalėjo keliauti. Tai anie gaspadoriai mislyjo: „Palauk, kad tu baimės neturi, čia ant tų kapinių tav baimės priduos“. O jie jam sakė:

- Šią naktį tu turi ant kapinių stovėti, tai tav baimės padarys.
- Gerai, – sakė jis. – Kad tai nusiduos, aš už tai jums pasigerysiu.

Jis nusivesdino ant kapinių ir stovėjo. Ir šiaip nieko prie savęs neturėjo, kaip tikt šilkinę skepetaitę ranko nosiai nusišluostyt. Po ziegoriaus vienuolika paniko numirėliai su didžu murmėjimu ir rėkavimu iš žemės išsitarabyt, kiti po visam su grabais.

Tai čia stojos didis ūžims ir braškėjims. Čia viens kaukė, kits švilpė, kits rėkė, kits murmleno, kitą vėl bezliepyčia, su grabu nutvėrusi, smogė prieš kito grabą, ale iš to viso ans vyrs baimės negavo. Paskui viens numirėlis su savo grabu – tiesiog ant jo, bet šis tik čupt jį:

- Ko tu nori?
- Ans atsiliopė:
- Gelbėk mane, aš turiu drugį burno.
- Rodyk šen!

Ir kaip grabasius galvą pro grabą iškišo ir išsižiojo, tikt švapt jam iš burnos Dievo kūns ir iškrito. Šitą Dievo kūną jam kunigs buvo turėjęs duoti trumpai pirm mirštant, ale kadangi jis per visą savo amžę baisus klastorius ir prigaviks buvęs, tai jis negalėjo nuryti Dievo kūną, ir tas jam burno pasiliko, ir teip jis buvo numiręs. Tai tas vyrs patyręs ir Dievo kūną į savo šilkinę skepetaitę suvyniojęs sakė:

- Eik šalin, tu baisybė, nuo manęs.

Tai viens velnias jį nutvėręs kaip smogė, tai jis su savo grabu keliais kūliais nusirito ir kažin kiek kitų pardaužė.

Rytmetij atėjo gaspadoriai ir klausė, kaip jam nusidavę. Jis juokės iš visų tų regėjimų ir sakė:

– Berods tie numirusieji čia su bezliepyčoms smarkiai tabės, ale aš iš to nei jokią baimę nepajutau.

Bet už tą gerą jis tiems gaspadoriams tikt kelias stuopas brangvyno davė ir paskui toliaus keliavo. Kaip jis vėl kiek mylių keliavęs buvo, tai jis parėjo į bažnytkiemį. Ir kaip jis į karčemą įėjo, tas karčaininks jį klausė, kur jis keliaujas. Jis atsiliopė, kad jis einas baimės ieškot. Tai karčaininks jam sakė:

– Tai gerai, kad tu šen atėjai. Mūsų bažnyčo tu gali baimės gaut, kiek tu nori.

Nės to bažnyčo kas mielą naktį velniai su numirėliais baisingą bildėjimą darydavo, mėtydavo su plytstukiais ir kitokiais daiktai, o kiti numirėliai pats su grabais į bažnyčią atsibaldydavo, tai čia jie klykdavo ir šaukdavo ir kaukdavo. Svetimasis ir to bažnyčo per naktį pasiliko. Įeidams tai duris bažnyčos užrakino ir vienam kampe pasisėdo. Kaip tikt veik naktis pastojo, tai pradėjo plytstukiai lakiot ir beveik buvo girdėti trinkėjims, kaip kad arkliai bėga, paskui ir du grabu pasirodė, o apie vidurnaktį ir keli velniai atėję pagavo čia su deivėms bastytis ir savo išgąstingą darbą varyt. Tai paniko visuos kraštuos teip braškėt ir pyškėt, tarsi tuojaus visa bažnyčia sugrius. Ale tas vyrs savo kampe sėdėjo ir nieko n'atbojo, tai jam kaip ir nė motais. O ilgai jiem bažnyčo savo tokį darbą varius, viens velniūkštis

pamažėliu norėjo prie to vyro pritykyt, ale jis jį tuo užmatė ir, greitai iš savo skepetaitės Dievo kūną išsėmęs, tą su seilėms padrėkino, ir kaip jau ta bezliepyčia teip arti prie jo buvo prislinkusi, kad jis ją prigaut galėjo, tai jis ėmė tą kūną ir prilipino velniui prie smakros. Ei, dabar tas velnias šaukt ir rėkt, kad jau nei rimt būtum galėjęs, nės tas šventis daikts jam dar pikčiaus kaip degte degė. O dabar jis pradėjo tą vyrą melst, kiek jis tikt galėjo, vis keliais atsiklaupęs, kad jis jam tą daiktą, kurį jis jam prilipinęs, atimtu.

– Eik ir nunešk tuodu grabu į vidurį peklos.

Velnias tai ir padarė. O kaip jis vėl sugrižo dar vis šaukdams, tai vyrs sakė:

– Aš tavim tikt negaliu išvieryt, todėl imk ir iškelk bažnyčos duris ir užsidėk ant savęs, aš ant durų užsisėsiu, ir tu mane iki prie peklos angos turi nunešti, kad aš tuodu grabu pamatysiu.

Velnias greitai tai padarė ir vyrą prie peklos angos nunešė, teip kad jis visa gerai į peklos vidurį galėjo įžiūrėti, o tuodu grabu stovėjo patim vidurij peklos pastatyti. Kaip tai vyrs pamatęs buvo, sakė jis velniui:

– Dabar parnešk mane vėl į bažnyčią, tai bus gerai.

Jis ir tai vėl padarė, o tada vyrs jam nuo smakros Dievo kūną atėmė, ir velnias prasidžiugęs greitai iš bažnyčos atstojo ir pasižadėjo daugiaus niekadus neateiti. O nuo to česo to bažnyčo daugiaus nieks nesivaidino ir nieko nebuvo girdėt.

O rytmetij karčauiniks su klekneriu atėjo bažnyčią atrakint, bemislydami tą svetimą jau negyvą rasiančiu ar rasi nors pusgyvį, o štai jis sėdėjo savo kampe be jokios baimės. O kaip šiuodu jį paklausė, kaip šia jam buvo to bažnyčo, ar jis nesibijojęs, tai jis sakė:

– Ak, ko čia gali bijotis... Atėjo ir pasirodė čia tokie niekniekiai, ale aš juos visus išbaidžiau, kad jie jau n'ateis.

Tai karčauiniks jam sakė:

– Kad tu čon baimės nerdai, tai tu gali eit per visą svieta – tu jos nerasi.

Paskui to bažnytkiemio žmonės, tai visa patyrę, visi susėjo ir tam vyrui širdingai pasidėkavojo, kad jis iš jų bažnytelės tą visą nelabystę buvo išvaręs.

Jau dabar tas vyrs, matydams, kad jis niekur negališ baimės rasti, vėl grįžo namo, o po ilgos kelionės į savo namus parėjo, o parėjęs, pailsęs ir nuvargęs būdams, į lovą atsigulė ir saldžiai užmigo. O pirm užmiegas buvo tėvui ir motynai pasisakęs, kad jis toli buvo nukeliavęs, ale baimės negalėjo rasti. Jam dabar teip bemiegant, atėjo ubagė. Tėvs tos ir paklausė, ar ji nežinanti, kaip žmogui gali baimę padaryt: jis turys sūnų, tas dabar nuo ilgos kelionės pargrižęs, ant kurios jis buvo baimės ieškot, ale niekur neradęs. Ubagė sakė:

– Ei, bandykit jam bemiegant šaltą vandenį ant jo užpilt, tai jis rasi išsigas ir baimės igaus.

Tuojaus tėvs atsinešė pilną kibirą šalto vandens ir tikt su sykiu pliūpt ant savo sūnaus! Tas tik strakt iš lovos pašoko ir teip skaudžiai sušuko drebėdams:

– Ui, dabar didiai išsigandau, dabar jau žinau, kas tai baimė.

O iš to česo ir nuo to vandens užliejimo jis teip bijojos, kaip ir daug kitų narų.

Užrašė Kūmutaitis Kakšiuos.
Ten pat. – XXIV (19), p. 344–347.

36. Boba klastingesnė ir už velnią

Viename kieme gyveno jauns gaspadorius. Tas buvo gražią jauną pačią vedęs, o juodu ir teip labai sutiko, kad niekad os ir niekad os nei kokį piktą žodelį prieš kits kitą nepasisakydavo, bet vis meilingai pasipasakodavo ir vis ustaun' bučuodavos.

Dabar sykį tropyjos, kad velnias, aplink keliaudams, ir tą jauną porą aplankė. Jis nemenk nusidyvijo iš tos nemieruotos sandaros ir bandė tą ardyti, ale jam nepasisekė, kad jis ir šiaip bandė. Kaip jau dabar jis ilgą česą noprosnai vislab pabandęs buvo, tai jis baisingai supykęs atstojo ir spjauydams savo keliu ėjo. Teip beeidams jis sutiko seną bobą, ubagais beeinančią. Ta jį klausė:

– Gentie, ko tu teip spjau dai?

Velnias sudūkės atsiliepė:

– Ak, ko klaus i, juk tu mane tikt negali gelbėt.

– Kodėl? – atsiliepė boba. – Ar tu nežinai, kad mes, bobos, daug žinom ir išmanom. Pasakyk tikt, kas tav kenk, rasi galiu ir tav pagelbėt, kaip jau daugiems pagelbėjau.

Velnias mislyja: „Tič, ta sena boba rasi teip gudri ir būtų“. Ir jis dabar jai visą savo bėdą pasipasakojo ir sakė:

– Mislykis sykį, aš kone pusę metų ištupėjau štai šiam kieme prie tų jaunavedžių, kuriuodu teip didiai sutinka, ir norėjau juodu kaip noris supešdyt, ale niekaip negalėjau, ir gana. Kaip aš dabar neperpykęs būsiu, tokį ilgą česą sugaišęs o nieka neištaišęs.

Boba jam atsiliepė:

– Tai man tikt menkas šposas, čia aš tav tą garbę padarysiu.

Velnias iš to labai prasidžiugo ir klausė bobą, ką jis jai turėsiaš duoti. Boba atsiliepė:

– Aš daugiau nieka nenoriu, kaip tikt porą vyžų bei porą naujų zambrinių kurpių.

Velnias jai tai vislab pažadėjo gražiai ir drūtai padarytą duoti. Teip pasišnekėjus juodu persiskyrė, ir boba atstodama da anam prišaukė, kad jis ne per toli nukeliautų, nes ji dar šiandien, ką apsiėmusi, ištaisys.

Dabar ji nuėjo į tą kiemą pas tą jaunąją gaspadinę. Ta tikt viena namie buvo, vyrs ant lauko arė. Boba, į stubą įėjusi, pirmučaus dalies meldė, o tą gavusi, pradėjo visokių niekniekių švelniai zaunyt.

– Ak mano mieloji širdyte, kokia tu tikt graži ir apveizdi esi, tavo vyrelis, rods, gal su tavim iš širdies pasidžiaugti. Aš labai gerai žinau, kad judu gražiai sutinkata, kaip nei viens žmogus visam sviete. Ale, mano vištytė, mano dukrelė, aš tave pamokysiu, kad judu dar geriaus sutiksta ir per visą amžę nei jokį piktą žodytį nepasisakysta.

Jaunoji pati džiaugėsi ir meldė bobą, kad ji jai pasakytų tą mokslą – jau ji ją gražiai apdovanos. Boba sakė:

– Ant tavo vyro galvos netoli nuo sūkurio yra viens žilas plaukas. Tą tu jam turi pagal galvą, jam ale nežinant, nupjauti, tai paskui judu per visą juma amžę ne tikt tokio', bet dar didesnio' meilė' gyvėsita.

Jaunoji pati mislyjo, tai tiesa, ir klausė tą boba, kaip ji tai galėtų, savo vyrui nežinant, padaryti. Ana sakė:

– Kad tu savo vyreliui pietus nuneši, tai tu jam sakyk, kad jis savo galvą ant tavo kelių padėtų ir perpietę persnaustų, o kaip jis bus užmigęs, tai tu išsiimk barzdskutį ir tašės ir tą žiląjį plauką nupjauk.

Tai viskas jaunajai pačiai labai patiko, ir ji boba gerai apdovanojusi ir pasidėkavodama paleido. Boba, nuo jos atstojusi, nuėjo dabar ant lauko pas vyrą, kur jis arė.

– Labądien, putytėl, labądien.

– Dėkui, dėkui, senut.

Teip abu pasilabinusi, boba meldė, kad jis biskį apsisotų: juk rasi ir jauteliams reik prasikvapstyt. Jis ir apsisotojo.

– O ką gi nori senutė?

Ji sakė:

– Ak mano miels vaikeli, mano širdelė, galiu tav pasakyti, teip aš nusigandusi.

Ir pradėjo baisingai rėkti. Vyrs sakė:

– Ale kas tav yr, tikt tu sakyk.

Boba dabar rėkdama sakė:

– Judu su savo pačute, žinau, labai gražiai sutinkata. Ale, ak Dieve apsaugok, ji tave nor papjaut ir kitą vest, daug bagotesnį už tave. Aš dabar pas ją buvau, o tai aš visą tą baisybę mačiau ir patyriau.

Ans žmogus iš tos šnekotos nusigando ir klausė boba, bau ji nežinanti, kada ir kaip jo moteriškė tai norinti daryti. Boba sakė:

– Šiandien ant pietų, kaip ji atneš pietus, tai turės barzdskutį sav tašė', o tai tav sakys, kad pavalgęs į jos sterblę galvą padėtai ir perpietę persnaustai, o kad būsi užmigęs, tai tau galvą nupjauk.

Vyrs už tai jajai gražiai pasidėkavojo ir pažadėjo ir ją kytąsyk šauniai apdovanoti. Ir boba dabar toliausėjo iki į rugius, jeib čia pasislėpusi iš tolo matytų, kaip tuodu žmonės ant pietų pešis.

Kaip jau dabar pietų laiks priėjo, tai pati susidabojo vyro barzdskutį ir įsidėjo į savo tašę. Bet vyrs su didžu nerimasčiu pietų česo laukė, žinoti norėdams, argi tai ir vislab tiesa bus, ką ta boba jam papasakojo. Jajai atėjus, juodu apsikabinusiu skaniai pasibučiauvo, kaip pripratusun buvo, o dabar jis pasisėdo pietus valgyt. Jam pavalgius, sakė ji jam:

– Eik šen ir dėk savo galvelę į mano sterblę ir prasnausk perpietę: juk nuvargai iki pietų.

Jis tai ir darė ir veik dėjos, būk miegas, nės jau dabar jis numanėm tiesą ėsant, ką boba jam pasakojo. Jijė, jau mislydama jį bemiegant, pamaži barzdskutį iš tašės išsitraukė, jeib jam žiląjį plauką nuskustų. Ale jisai, kai nemiegojo, tuojaus pajuto ir kaip žaibs tik strakt pašoko ir dabar – ar tu nematei – čiupt jai už galvos, muturą nuplėšęs į plaukus jai įkibo, o dabar pradėjo ją baisiai draskyt ir mušt ir darkyt.

– Tu nevidonka, tu razbaininkė, tu bestija, tu galvažudė! Ar tai dėl to tu teip prieš mane dėjais gera ir mane mylinti, kad mane juo veikiaus galėtai nužudyti?! Aš tav dabar parodysu ir užmokėsiu, kad tav daugiaus ta velniška baisybė į mislį nepareis.

Ji meldėsi, kiek ji tikt galėjo, ale tai nieko nemačyjo. Jis jai tol sudavė, kol jam tikt pakako, kol jis povisam pailso.

Velnius netoli už akmens susirangęs tykojo ir, pamatęs aną skaudų mušimą, suplojo į rankas ir juokėsi aiškiu balsu. Ale potam jis pats pasikratė tos baisybės ir pasibjaurėjo tos bobos buklyste, savij mislydams: „Žiūrėkis tiktai, ta boba už mane piktesnė. Bieskuo žmonės prie visų nelabysčių ir bėdų vis velnią kaltin, o vei tokios bobos kaip daug daugiau ir piktesnį nekliūtą padaro už mane.“ Pažadėtas vyžas bei kurpes jis jai atdavė, ale jis atsinešė bais' ilgą kartį ir, ant tos galo užsimovęs, jas bobai prikišo ir sakė:

– Aš negaliu prie tavęs arytis, tu menkiniai ir mane galėtai apmonyti ir apgauti. Jau tu dabar piktesnė ir buklesnė už mane.

Ir kaip ana atsiėmė, jis, kartį pasmogęs, kaip šūvis teip staiga pabėgo. O boba savo keliu ėjo, besidžiaugdama, kad ji kytresnė buvusi už velnią ir kad jis, dėl jos baimę gavęs, pabėgo.

Užrašė Kūmutaitis Kakšius.

Ten pat. – XXV (42), p. 406–409.

Sakmės

I. Apie rojų (dangu), čysčių ir peklą

1. Pirm visų dalykų tai turime išliudyti, jog lietuvininkai nuo seniausių gadynių tur tvirtą tikėjimą į gyvąjį Dievą danguje ir taip per gerą ir išmintingą daiktą laiko Dievo būtybę tikėti. Kas į Dievą netik, tą jie per paikutį apjuokia. An antro – jie stipriai tiki į dvasios mūsų nemirystę ir jos galiausį nuėjimą į rojų, todėl jie ir apie numirusių dvasės gal kalbėti. Ant trečio – jie tur gilų griekų pajutimą: griekus labai apgail, tų atleidimo ieško ir tus kiek galėdami vengia.

Užrašė K. Jurkšaitis.

J. Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 7: *Iš gyvenimo vėlių bei velnių.* – Liet. literatūros ir tautosakos inst., 1998, II (1), p. 113–114.

2. Lietuvoje visi tai tik iš numirštančio žmogaus dvasę išeinant ir tą nepražūvant ir neprapuolant. Varpų balsas jiems sakas: „Kūnas žemėj, dūšia danguj.“ Dievobaimingieji tur tą tikėjimą, kad gerųjų dūšia, kūnui mirus, tiesiog dangun, o piktųjų – tiesiog peklon einanti. Keli tur tą mislį, kad potam nabaštinkų dūšios ant žemės jau nesimaišo, bet daugiausia dalis lietuvininkų tiki, kad dvasės dar apie gyvuosius sukinėjasi, o kiti, beje, irgi tai tiki, būk jos ant gyvųjų dar nors kokią valią turinčios juos pamokinti arba ir tiesiog bauginti. Todėl daug yra tokių, kurie pro kapines, ypačiai naktj, eiti bijosi.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – II (2), p. 114.

3. Mano motinėle nei dieną, nei naktį niekad nebijodavo pro kapines praeiti, kaip kiti žmonės baugštosi. Ji mus, vaikus, liūbėdavo mokinti, idant nei kapinių, nei numirėlių nesibijotumbim. „Vaikai, – teip ji kalbėdavo, – numirėliai jums nieko nedarys, dvasių neprivalote

bijotis, ale nuo gyvųjų pasisaugokite, tie jums gal daug ką užkenkti... Jeigu jūs baugštotės pro kapines praeiti, tai tik drąsiai pasakykit numirusiems „labą vakarą“ arba „labą rytą“, tada jūs nebijositės ir nieks jus negandys. Ir aš teip darau, kad man, pro kapines einant, baugu rodosi. Darykit ir jūs, tai baimė tuojaus nuo širdies nuslinks, tai pasijusit lyg aukščiausioj draugystėj su numirėlių dvasėms eša.“

Mano tėvai, beje, tai tikėjo, būk numirusiųjų dvasės apie mus būti galinčios arba ir ant kapinių tarpais apsisukinėjančios, be to juodu netikėjo, kad tos mums iškadyt arba gerdaryti, arba ir nors mus bauginti galinčios. Dėl tų dvasių mes galį po visam pakajingi būti, kadangi jos neturinčios nei kūno, nei kojų, nei rankų, nei liežuviu: dvasė tikt dvasei tegalinti apsireikšti pagal dvasišką būdą.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – II (3), p. 114.

4. Didiai bagots žmogus pasimiri ir pasijuta danguj beėsas. Visus kitus tų mati aprėdytus ir visokių valgių turint, o (jis) pats buva nuogs, pliks ir neturėja nė pinigų, nė duonas plutelės. Šiai' jam būt danguj gana gerai patikę, tik ką jis pradėja alkt ir šalt. Ale niekam neišsidavi, o ir ubaga[ut] nenorėja. Jam kla[us]inėjant, iš kur kiti rūbų bė valgių pilnia[us]iai turi, atsaki, tie an žemes da gyvi būdami pasirūpinę. Jis kelintą ir pažina, kurs šim sviete vargings buva buvęs, ale tų puikia[us]ius rūbus dėvėja ir maista per akis pilnai turėja.

Tai matydams, išsimeldėsi įvelijimą an kelių dienuų namo grįžt. Pargrįžęs prisikrovi duonos kelis vežimus, drabužių bė šiai visokios naudos ir vežės į dangų. Pakeliui apvirta vežimų viens, o kepals duonas bė sermėga nukrita į dumblyną. Pasigodėdams ir iš klana vislab susirankiojęs, vėl toly važiava an kalna, no kalna dangun pasikelt norėdams. O ubagėlis, juos sutikęs, dė Dieva meldi jam dalelę nudalyti. Bagočius nenorėja duot, ale galia[u] pasimislyjęs priteiki jam į purvyną įpuolusįjį duonos kepalą. Kits ubagėlis užklupęs išsikaulyja da apbjurusiąjį sermėgą, norint bagočius šiai nė viena vargdienia pasigailėt neliūbėja. Dangun nukakęs, pasijunta anaja dumblinąjį sermėgą aprėdyts, o ant stala padėts purvinasis duonos kepals. Dabar supratęs godingasis bagočius, kaip tai danguj skarbai renkami. Da antrąkart į šį svietą prašės sugrįžt, ale to įvelijima daugiau jau negava. Ko buva toks paiks!

Užrašė K. Jurkšaitis. Girdėjo nuo savo tėvo Galbrasčiuose.

J. Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 6: Lietuviškos pasakos.

Antra kn. – II (11), p. 117.

II. Apie giltinę, marą bei kolera

1. Giltinė nėra deivė arba dievaitė, bet tikt Dievo tarnaitė, arba angels. Lyg kaip Aigipte myrio angels per butus perėjo ir pirmgimusius nusmaugė, teip ir giltinė ne iš savęs, bet Dievui paliepiant žmones smaugia. Jai lygus Dievo tarnas yra Maras bei kitur teip vadinamoji Magyla.

K. Jurkšaitis.

J. Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 7: *Iš gyvenimo vėlių bei vėlnių*,

III (1), p. 124.

2. Senis Girnus iš Galbrasčų (Viešvilės par., Tilžės pav.) labai Dievą mylįs buvo. Nekuriadien per pietus savo šunis lojant išgirdęs, ėjo į prybutį žūret. Čon pamatė jis ant trepu tris baltai apsirėdžusias moteres jam pasikloniojant ir tariant:

– Mes atėjom tav pasakyt, jog mes dabar pas tavo kaimynkę (toji mirtinai sirgo) einam, o trečiadien rytmetij ateisim pas tave, todėl prisirenk...

Tai pasakiusės vėl pasikloniojo ir pro vartus nuėjo. Apie tai Girnui visokios mislys kilo, ale po valandos, patyręs minėtąją kaimynkę jau pasimirusią, jis tą aplankymą gerai suprato, o tai savo pačiai, vaikams bei šeimynai apreiškė, o kadang vis tikrai pasielgęs buvo, lyg išsiilgęs trečio ryto laukė. Paskirtam laikui priėjus, atsikėlė senuks Girnus, ėmė dar kakalį įkurt, prikėlė pačią, vaikus bei šeimyną, pagiedojus pasimeldė visi vieniširdžiai, tad' jis dar juos pagraudeno sauruoju keliu vaikščot, paskiaus tardams:

– Jau dabar turu kelia[u]t – štai jau tos trys moters, minėtosios viešnės, atėjo...

Ale priešantiejie jas nematė, o jis, pačią, vaikus bei šeimyną meilingiausiai atsisveikinęs, ėjo prie lovos ir, vos jam ant lovos užsigulus, tai jau dūšėlė buvo atsiskyrusi.

Atpasakojo jo gentainis.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – III (10), p. 132.

III. Apie myrio pranešimą

1. Tai veik kožnam žinoma, jog toli nuo savųjų mirštantieje savo smerties adyną per vidujį liudymą, arba prijautimą, apsakė, ir lietuviškose dainose tokį nurodymą randame. Kareivis, išeidams iš savo namų, pasižada žinią duoti, jeigu jis mirti kovoje turėsias. Viens sakosi žirgą savo parsiusias, kits – varną parlėkysias, kurs jo baltąją ranką su aukso žiedu ant piršto parnešias, kits per kitą koki ženklą – kaip antai suskambėjimą pentinėlių – savo smertį apsakysias.

Užrašė K. Jurškaitis.

Ten pat. – IV (1), p. 135.

2. Lietuvoje tankiai girdime kalbant, jog, mirusiųjų tėvų vieną ar kitą sapne mojant regėdami, žmonės nusimano dabar veikia turėsią iš šių amžių atstoti: tėvų dvasė jiems per sapną tą liudymą davusi.

Užrašė K. Jurškaitis.

Ten pat. – IV (2), p. 135.

3. Tokių pasakų apie mirimo apsakymą per nabaštininko dvasę arba gyvųjų prijautimą jo smerties Lietuvoj labai daug yra. Berods ne kožnas tokį liudymą gauna, ir labai įtėmytina yra, kad toks apsiereiškimas tik tarp tokių tenusiduoda, kurie šime amže kits kitą labai karštai ir tikrai mylėjosi. Tai tačiau ir tarp mylimųjų kitur tokio prijautimo nerasime, kadangi jų širdies pajautims ne toks smulkus kaip kitų. Kas negerai prigirdi, kas nešviesias akis tur, tas daug menkiaus balsų ir pasirodymų sviete teuzjus nekaip tie, kurių

ausys ir akys ypač gerai geros. Teipo bene bus ir su dvasių liudymo priėjimu: vieni prijaus, kiti – ne.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – IV (5), p. 136.

IV. Mirštančio svečiai

1. Kad kam reik mirt, tai tris dienas pirm to jo nabaštininkai gentyt jį lanko ir, jo lovą apstoje, dieną ir naktį laukia, kad jo dvasę išlydėti galėtų. Jie moja ir su savim vadina mirštantį. Sakoma, mažne visi iš šių amžių iškeliaujantieji tas dvases matyti gali ir iš tokio aplankymo numanę ir tikrai išpažįsta šį kartą jau mirti turėsią. Teip veik visoj Lietuvoj pasakojama ir tikima.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – V(1), p. 149.

2. Nepasakytinai tankiai Lietuvoje girdim pasakojant, kaip šiam ir tam mirštančiam dvasės pasirodžiusios. Teip girdėjau kalbant apie vieną žmogų, kurs merdėdamas negalėjo kalbėti, ale vis tikt pirštu aukščiaus savo lovos kojų galo rodė, kol jis numirė. Mano merdintį tėvelį klausė brolis, ar jis dar mislijas iš tos ligos patalo pasigautie. Tai jis atsiliepė:

– Ar nematai, kad visas pulks mane parsivesti atėjęs yra? Ką ant ligos patalo mirusieji gentyt lanko, tas jau tur mirti...

O teip ir nusidavė: jis mirė dar tą pačią naktį.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – V (2), p. 149.

V. Kas vėles mato

1. Pagal lietuvininkų patikrytas nuomones dvasės matą: žirgai, šunys, gaidžiai ir tik labai retai koks žmogus.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – VII (1), p. 161.

2. Jei gaidys dikčiai sukurkia, tai jis vanagą mato, o iš palengvo kurkdams – giltyne. Kad šuo kaukia, teip jau dvasę mato. O jei žirgas pliurpdams baidos, o nieko ypatingo nematyt, tai jis dvasę mato.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – VII (2), p. 161.

3. Kad vakarais šunes labai dyvnai staugia, tai jie mato nabaštininkų dvases vaikščiojant ir ypačiai tus namus aplankant, kur kas ant smerties patalo gul. Ant tokio šunų staugimo žmonės gal numanyti, jog kas trijų dienų tarpe mirsiąs. Taip jau, sako, ir arkliai gali dvasės matyti ir nakties laike tokiose vietose baidąsi, kur dvasė ant kelio arba pakeleję pasistojusi.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – VII (4), p. 162.

VI. Apie dvasregius ir dvasnešius

1. Kožnas žmogus vėles matyt negal. Jos pasirodo tankiaus moterims neng vyrams. Toks vėlių regėjims gal būti prigimtas arba vėl per ligą, žiūrėjimą per skylę „krikšte“, per tarpausį kaukiančio šunies ir t. t. apturėtas („praregėjims“). Žmogus vėles matęs, yr dvasregis.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – VIII (1), p. 168.

2. Sakoma, būk tarp žmonių viens ir kits randasi, kurs numirėlių dvasės matyti galīs, bet girdėjau, būk tie visi jas matyti nenorī ir joms, kiek galima, iš kelio pasitraukia. Jeigu jie tai nedaro, tai tos juos potam varginančios.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – VIII (2), p. 168.

3. Liuosininks Dumšas iš Šilėnų (Smalininkų par., Ragainės pav.) (Aut.: iki 1845 m. Viešvilės par.), apie 60 metų, – sveikas ir davadnus vyrs. Kad jis dvasės matęs, tai jau Baltupėnuos patyrau. Po pora dienų pas jį man nukakus ir apie dvasiškumą mumdvim išišnekėjus, tarė jis:

– Aš iš mažens dvasės matau: sakoma, tas matęs, kurs žaliam četverge gimęs, o nedėlioj krikštyts, arba ir antraip, o teip ir su manim yra. Ale šiaip niekadods nei vieną dvasę, pat duobę bekasdams, nematau ir nesutinku, tik jei ligonis kieme, o aš pas tą nueinu, tai tuoj matau, ar pasigaus. Nes jei ant smerties – tai jau tik artimiausieje giminėje iš pirm iškeliavusių ligonį lanko, ir jei jie ligonui kojų gale stov, tai dar ant abejos, o jei galvų gale – tai numiršt. Vos ligono stubos duris pravėręs, dvasės pamatau ir mielai atgal eičiau, kadang jos į mane žūr, o jei čia koks iš numirusųjų yra su mirtinai sergančiu ligonu nesusitaikęs (nesusiderinęs) numiręs, tai tasai didiai rūstu gymiu į ligonį veizd, ale jam nieka daryt negal. Ant palydėtuvių visai nenoru eit, kadangi, dvasės matydams, turu joms pasitraukt. Jas nematantiems, jos į šalį pasitraukia. Lavonmišę belaikant, nei jokia dvasė nēr matyt, tik jau nuo kapinų sugrižtant jau pirm numirusoji gentystė drauge su naujai palaidotojo vėle prie vakarienės pareina, ir jie čon visi švaistos: lavono dvasė nuo kožno valgio paragauja. Jei motina ar tevs yr mirę, tai jie tą vakarą daugiausiai apie savo vaikus švaistos, o jei vaikų koks miręs arba, geraus sakant, tądien palaidots tapęs, tai apie gimdytojus glaudžas. Po vakarienės paskaičius ir pagiedojus, jie prapuola. Per daug pasakot aš negaliu, nesa tad dvasės ir vidurnaktij atėjusės man ant pečių užsikabin ir rodo bei vedas mane kapinun linkai, o jas ik ant kapinų nulydėjęs, galiu vėl namon eit. Teip, ką aš jau pergandęs ir labai įbūgęs – ak, kad pons Dievs nuo tokių regėjimų kožną vieną apsaugot malonėtu!..

Drauge su savo pačia jis man išsitarė, jog norinču, kad ir kiti apie jo regėjimus ką patirtų. Jo kaimynai pranešė man, kad Dumšas, pavasarij kaimynystėj ant šermenų būdams, visai neejęs tarp

kitų, bet vis pašaliais sėdinėjęs, slankiojęs, o ir vakarienę davęs po butu išsinešti...

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – VIII (5), p. 168–169.

VII. Vėlės per šermenis bei laidotuves

1. Kupčus K. iš Viešvilės, Ragainės par., man savo tetos pritapimą nuo šermenų kieme K. pranešė sekančiais, būtent. Lydėtojams nuo kapinų sugrįžus, atėjo žandars su nekuro apvogtum žmogumi iš artymo kiemo kratyt, o kadang šermenų gaspadorus šaltyšus buvo, todėl juodu pirmiausiai pas jį užsuko. Gaspadorus juodu pirmiausiai pasistiprint meldė. Apvogtasis stengėsi prisūlytąją garbę priimt, ir žandarui paklusus, ir jis į stubą įžengė, ale ne prie stalo, bet šalia kakalio atsisedo. Ne po ilgo tetai, pasakotojai, šalia stubos durų stovint, durys, su smarkumu atsiverdamos, jai prieš kulnį atsidauždamos, tąją pamėlynavo, kuri su laiku, kaip kožnas atsitrenkims, atsitaisė. Iš to staigaus durų atsivėrimo visi svečiai labai nusigando, bet nė viens, be apvogtojo, kurs dvasregis buvo, nežinojo, per ką tai atsitiko. Po to išėjo apvogtasis su žandaru į kiemą ant kratytuvių, bet, nieko nerasdami, keliavo pakajingai namon. Dabar einant žandars klausė jo, kodėl jis prie stalo neėjo, o ir kas teip nežmogiškai duris bloškė... Apvogtasis atsiliepė, jog jam sunku per šermenis prie stalo užsilaikyt, kadang numirėlio dvasė vis apie stalą švaistos, o tas durų bloškims per palaidotosės moteriškės dvasę nusidavė. Ant patikrinimo, jog tai tikrai matęs, jis ir palaidotosės įkapų išveizdėjimą paminėjo, kačėig juodu tik po palaidojimo ten nuvykusu buvo. Žandars iš to didiai nusidvyvijo, o progai atsiradus, jis vėl pas tą šermenų gaspadorų atkeliavo ir jam dvasregio išsitarimus pranešė, o ypačiai ant įkapų aprašymo numanė, jog ans iš tikro matęs yra.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – IX (10), p. 185–186.

2. Šermenų vakarą palaidotojo dvasė labai dėkinga, jei po vakarienės–apmazgojimo savimiejie (artymiausiejie jos paliktųjų) ją nors pro vartus išlydž. Ne vien tai rašėjui šių žodžių pačam pritapt teko, bet ir nuo daugio girdėjau, jog daug Lietuvos kiemuose, ypačiai Žilių parapijoj, šermenų vakarą po vakarienės savimiejie ik pro vartus ir toliaus eina palaidotojo dvasę išlydėt, tartum ją matydami.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – IX (7), p. 185.

VIII. Apie vėlių namon sugrįžimą

1. Latvienė iš Sokaču, Viešvilės par., Ragain[ės] pav., jauna merga būdama, ant savo avyno šermenų buvus. Po palaidojimo namon grįžtant, mačius ji savo avyno dvasę įkapiškuose rūbuose tarp lietuvininkų namon grįžtant.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XI (14), p. 194–195.

2. Sokačų (Ragain[ės] pav.) Bačūns, gaspadorus, po jo palaidojimo vakarais namon pareidavęs, o tai su šaunu lazdynu (= lazda), koki jis gyvs būdams nešodavęs. Jo duktė su jos vyru jo labai įbūgę, nes jis jiedviem ir patalus nuplėšdavęs. Po tūlo laiko jie tai ir savo berniukui, žemaičiui, pranešę. Tasai rodės nebaugus ėšas. Juodu jam degtinės uždavę, tai jis su storu lazdynu šalia durų ant sargybos atsistojęs. Kai jau Bačūno dvasė su savo knipeliu atsibaldus, tai žemaitis užrikęs jam:

– O ko tu čia nori – ar ant kapinių ruimo neturi?..

Ir tuomžyg savo lazdinį pakėlęs. Dvasė, teip jau savo lazda pakėlus, tarus:

– Duok man pakajų.

Tada atstojus ir daugiau neatėjus.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XI (23), p. 196–197.

IX. Apie sukvietimą vėlių

1. Kitą kartą girdėjau Galbrasčiuose, Ragainės pav., pasakojant apie tokį žmogų, kurs dvasės susikviesti galėjęs. Tas vis sakęs:

– Dvasės sušaukti ne teip sunku, ale kas jas nemok nuo savęs atstatyti, tas prapuolęs.

Kartą jis ėmėsi žinios dėl su savim prietelių, ir išėję ant kapinų dvasės sušvilpti. Tos ir susiradusios vis pulkais, kad abiem baugu buvę! Juodu turėję bėgti kaip drūtu ant namų. Dvasės juodu vijosi iki ant jų padvarijos! O pro vartus įbėgęs ans žinūnas greitai kirvį tikt šmakšt į vartų stulpą įkirtęs ir savo prieteliui sakęs:

– Jei nebūčiau žinojęs, kaip dvasės atstatyt ir nuo kiemo atlaikyt, tai dabar mudviem būtų bėda!..

Tas žinūns, man rodos, bus Radžuvaitis iš Karčiaunikų.

Užrašė K. Jurškaitis.

Ten pat. – XII (1), p. 199.

X. Kaip ilgai dvasės, kūnui numirus, ant žemės liekti

1. Tarp mūsų, lietuvininkų, ta mislis yra, būk, žmogui mirštant, dvasė iš kūno ir tų namų atstojanti, ale nieks nesako ir neišguldo, kur ji einanti. Po laidotuvių tą vakarą ji dar kartą į savo namus sugrižtanti, lyg apsižvalgyti norėdama, kaip tuose dabar išveizd, ir tada atsisveikindama ant ilgo laiko atstojanti.

Užrašė K. Jurškaitis.

Ten pat. – XIII (1), p. 206.

2. Žmogui namuose numirus, tuojaus langas arba durys atveriamos. Kodėl tai? Todėl, idant nabaštininko dvasė, iš kūno išėjusi, tuojaus ir iš namų arba stubos galėtų išeiti. Jeigu langą arba į to vietą duris jai nepravertų, tai turėtų stuboje prie atšalusiojo kūno pasilikti.

Kartą, dar jauns būdams, ryte anksti per Galbrasčių kiemą važiuodams, pamačiau viršutinį langą pravertą. Paklausiant man

pasakė, kad čia viens tuose namuose miręs, todėl langas nabaštininko dvasei pravertas.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – XIII (3), p. 206.

3. Nuo daug žmonių girdėjau dvasregius sakant, mirusojo dvasė tol savo buvusuos namuos tarp gyvųjų sukinas, pakol iš to buto – kiti sako: tos giminės – kitsai numiršta. Tada ji liuosa, o paskujei mirusojo dvasė vėl ik kitojo myrio tarp gyvųjų maišos.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XIII (6), p. 207.

XI. Vėlės bažnyčioje

1. Pagal pasakojimus, žaliojo (didžiojo) četvergo vakarą vėlės, arba numirusųjų dvasės, į bažnyčią eina, todėl ta diena yra „vėlių Vėlykos“ vadinama.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XV (1), p. 210.

2. Žalio četvergo vakarą visų numirusųjų dvasės į bažnyčią eit. Kūdikėlių dar eit negalėjusos dvasės, kuros rasi ir suvystytos palaidotos tapę, žeme riste ritas į bažnyčią, ale jei koks dvasregis yr žmogus, tai tas be malonės tur jas nešt eiti: jos jam ant pečių užsikabin. Kiek jų tik telpa... Dvyliktoj adynoj bažnyčioj didis kušėjims ėšas. Apie tai visoj Lietuvoj pasakojama. Berods nuo kelių girdėjau, jog ir Visų šventųjų vakarą (diena 1 lapkričio m.) visų numirusųjų dvasės į bažnyčią eina.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XV (2), p. 210.

XII. Apie vėlių laukinę medžioklę

1. – Rudens laike, – pasakojo Krokėškių Kekštaitis, Tilžės. pav., – arklius beganydams, prieš vidurnaktį išgirdau laukinę medžioklę, kuri per mūs kiemą, per rubežų Žemaitijon link leidosi lyg kokioj tamsoj debesyje. Čia buvo skalikų lojims, žirgų žvengims, šūkavims „o-o-o!“ irgi keturis šūvius paleidžiant girdima.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XVI (3), p. 215–216.

XIII. Vėlių pulkai bei jų kelias

1. Sokačų, Ragain[ės] pav., Latvatis, gspadorus, pats man savo atsitikimą pranešė sekančiai:

– Mete 1883, kai mano sesers dukrelė pasimirė, tą vakarą, prieš palaidojimą sutarę, ėjom žvejoj į Nemuną. Užtektinai sužvieję, ėjom namon, o ik kiemo atėję, atsiminėm, jog tinklą traukiamąją virvę gulėt palikom. Pamislįjęs, kad arklininkai ją nepavogtų, grįžau ją parnešti. Aš ramiai beeidams rūpinausi, kaip dabar tą virvę rasu, ir

susyk išgirdau lyg ošimą bei bruzdėjimą, ale tuoj pamislėjau, jog tai troptininkai Maskolijon grįžta, o galvą pakėlęs, pamačiau didį pulką didžių ir mažų vėlių nuo kapinų taku į mano taką ateinančų. Aš, Dievo valiai atsidavęs, jiems dar kokių 20 žingsnų tolume praeinant, supratau, jog tai dvasės numirusųjų, kadangi tarp jų išvydau kelis jau pirm daug metų iš mūsų tarpo į anus amžus iškeliavusius, juos dar labai gerai išpažindams, būtent: Pependikį Endriejų, Jurkūną ir savo tėvą, 4 d. rugsėjo 1866 m. mirusį. Savo mierį atsiekęs ir virvę susiradęs, skubinausi namon. Parėjęs čia, kur lavonėlis buvo, mislijaus čonai tuos numirusius matysias, ale, to nematydamas, nusidyvijau. Galbūt jog vėlės pas mano brolio sūnelį nuėjusės buvo, nes tas silpnai sirgo ir prieš rytą mirė. Man jo paklausus, ar ir šiaip kada nors dvasų regėjęs, atsakė: „Šiaip niekadus. – Ir, rodydams man savo nuo virtimo rumbuotąją kaktą, tarė: – Galbūt čia kaltė buvo...“

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XVII (4), p. 217.

XIV. Kaip vėlės žmones koroja bei kankina

1. Savo gimtuvės (Galbrasčiuos, Ragainės pav.) apygardij aš to vardo vėlė nierkur minavojant negirdėjau. Aš pats buvau 45 metų, kaip tą vardą pirmą kartą nuo vienos iš Lauksargių kampo senos moteriškės girdėjau. Ta, man savo ligas aprašydama, teipo išsitarė: „Vėlės mane appūtė, ir aš tuojaus ta liga apsirgau, kuria kiti iš tų namų numirė, bet tuočės, ilgai sirgdama, tikt pasigavau.“ Kiek supratau, tai ji norėjo tuom išliudyti, kad ją mirusių dvasės, arba, kaip ji sakė, vėlės, ta pačia liga appūtusios, arba apkrėtusios. Kita motera teip kalbėjo: „Kad vėlės pakanda, reik smilkytisi.“ Kiti vėl iš to į vėles tikėjimo savo naudą ieško. Karčiauninkų Radžuvaitis apsiimdavo jas pravaryti ir per jų išvarymą ligas arba slogas nukreipti. Kas per tai sveikatą įgauti norėdavo, tą jis naktį vesdavosi ant kapinų, o tų daugums prisibijodams rasi jau vien iš baimės pasigaudavo. Ale kaip kartą viens su juom važiuodams prašė, idant jam jo tėvų kapus ir vėles parodytų, tai Radžuvaitis nuo vežimo pradingo kaip nebuves.

Vėlių – kiti sako: laumių – sužįsti plaukai yra tie, į kuriuos kaltūnai įsimetę yra. Vėliažolėmis vadina kiti man nepažįstamą želmenį.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – XVIII (16), p. 228–229.

XV. Kodėl dvasės (vėlės) vaidytis tur

1. Jei kurio žmogaus lavonas pasiliekt nepalaidotas, tai to dvasė be rimasties klydinėja po svietą ir rūpinasi, idant lavons būtų, kaip reik, kapuose pakasamas. Teip kartą žmogelis iš Viešvilės Nemune nuskendo ir jo lavoną niekur atrasti negalėjo. Po puse metų sapnavo jo brolis ir skenduolio kūną pamatė ties nekuria vieta po krūmais pusiau smiltimis apdumtą, bet jis tą sapną per nieką laikė. Antrąkart jis tą patį sapną sapnavo ir vėl tam neįtikėjo. Ale kaip jis ir trečiu kartu vėl tą patį sapną turėjo, tai jis, graibštą paėmęs, tyčiomis nuėjo į tą sapne regėtąją – ir štai! Jis atrado savo brolio lavoną po visam teip po krūmu begulintį, kaip jis jį buvo sapne

regėjęs. Dabar jis lavoną išėmė ir, kaip puolasi, palaidojo. Sakoma, būk po palaidojimo brolis jam dar kartą sapne pasirodęs ir už pavojimą žemelėje pasidėkavojęs. Taip pasakojo man mano senasis tėtatis per tikrą tiesą.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – XIX (1), p. 230.

2. Seniai jau kartą jauna graži marti Kuršiškose mariose nuskendo, o jos lavoną niekaip negalėjo sužvejoti. Jos jaunikis ją buvo labai karštai mylėjęs ir jos dėl skaudžiai gedėjo. Tai ji jam, tūlam laikui praėjus, sapne pasirodė, kaip ir kur gulinti: giliai ant dugno ji gulėjo ir vanduo jos plaukus klastė... O kaip šitas jaunikis antrą dieną į tą vietą nusiyrė, tai jis iš tiesos jos kūnelį toj vietoj atrado ir gražiai palaidojo. Nuo to laiko, – kaip sakė mano tėvas, – ji jam daugiaus nesirodė.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – XIX (2), p. 230–231.

XVI. Apie dvasių pasivaidinimus ir vaiduolius

1. Gromatnešis Rumkis, – pats man papasakojo, – tarp Vilkyškių bei Žagmantų apie Jūrės tiltą radęs į pusę meto penkis kartus vis vakare apyžlejoj – vienąkart pats žiburį drauge turėdams – didelę ir labai laibą moteriškę su mažu vyruku krūvoj einančią labai dyvinu bei, jam sveikinant, nedėkavojančią. Penktąkart susitinkant, buvo atdrėkis ir ledas iūžęs, todėl jam juodu graudenant per Jūrę eit, juodu tuomžyg prieš jį apsisukusiu apsisotojo ir, Rumkui dabar juodu ypačiai apdyvijant, abudu jam iš po akių prapuolė. Išgąščio dėl jis kelias nedėlias sirgęs.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XX (20), p. 241–242.

2. Bluoze, šiporius iš Baltupėnų, ant savo valtės naktvinai pasitašęs, duris užrakinęs, atsigulęs ir išgirdęs lenta ant valtės vieną ateinantį. Pamislijo: „Dar taip vėlai ateina kas – bene kokį lodingį man prisūlyt“, – ir pamatė nekurį vyrą jau prie durų. Jis norėjo eit atrakyt, ale ansai tuomžyg buvo viduj, jo lovoj, ir su tokiu smarkumu jį spaut pradėjo, kad jis, į sieną baldydamas, matrosus ant pagalbos šaukė. Tai svetimasis kai nebuves pro duris išslinko, o matrosai atsiskubinę per užrakytąsias duris negalėjo įeit į vidų. Tai jis atsikėlęs atrakino ir juodu įleido.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XX (24), p. 243.

3. Susitarę penki vyrukai ėjo nekurį vakarą į karališkąją girę dėl čėringės. Jie jau buvo ik pusę medžo išzogavę, kai susyk medinčaus šunį pamatė ir, skerspjuvę iškėlę, atsistojo, o ir medinčią patį pamatę, juo nusigando. Skerspjuvę palikę, jie laimingai iš girės iššivastė ir, per pievas namon eidami, išgirdo jie pievose netoli mergų dainavimą ir, vienbalsiai susitarę, ėjo jas žūrėt. Joms vos prisiartinę,

jie išvydo jas tris ésančias. Ale tos mergos juos neprisileido, tai jie nusidvyvijo, tardami:

– Tai mūsų kiemo mergos – mes tik turim jas išpažint gauti!

Jie jas apspeitė, ale jos jiems išsprūdo. Jie ir antrąkart savo proce pristatė jas sugaut ir pažūrėt, kas jos per vienos.

Dabar su didžausu stropumu bei akylumu jas trečiu kartu apspeitė ir kai jau ant jų nutvėrimo rankas ištiesė, tuomžyg išvydo jie savo viduryje vietoj tų gaudomųjų trijų mergų vieną juodą šunį trijų metų, veršo didume, didiai bjauriais išsišiepusiais nasrais. Iš išgaščio jie lyg vėjo nešami namon parbėgo.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XX (7), p. 238–239.

4. Lenkininkų (Ragain[ės] pav.) Lenkaitis, ūkininks, man teipo atpasakėjo:

– Jauns vyruks būdams ir naktij arklius ganydams, susitarau su savo pagalbininku nujotie kitus arklininkus supilt... Užsiseduse ant arklių jojova pagal upę, tai pamatėva nekuri žvejį toje darbavojant, būk jis su kričė iš vandens ant kranto žuvis metęs. Artyn prijojuse išpažinova jį vyrą be galvos, lyg koki žaką, šalia vandens stovintį. Aš norėjau jam vieną su mano stranginu bizūnu, kuri aš ant mušimo drauge turėjau, porą išilgai sveikatas uždrožt, ale mano draugas mane nudraudė. Apsukuse atgal grįžova, o arklius ant ganyklos paleiduse, dėl šlapumo atsigulėva ant nekuro čon ésančo, ale nuskurduso ir išsisplėtuso kadagio krūmo. Mano draugui vos išnūdus, išgirdau stenėjimą po mumdvim. Dabar aš, mano karbačui valią duodams, tam stenuokliui per šakas porą užkaršau – pastojo tyka. Po valandėlės vėl stenėt pradėjo. Mano draugas pabudo, o aš vėl ant šakų drožau dėl nutildymo. Ale tai juo didžu balsu pradėjo stenėt, o tuomžyg pasijutova mudu kokią 20 žingsnių nuo muma guolio tolyn numestu... Įbūguse atsikėlę jojova sveiki namon.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXIV (12), p. 338.

5. Tilžės pav. Trapėnų Busatis, į Tilžę su vienu arkliu važuodams, už Ragainės vokietį pavijo ir, jam pasiprašant, drauge paėmė. Ties Paželkščų dvaruku atvažavus, tas pons vokietis, atlyginimo žadėdams, meldė dėl labai didžo reikalo jį į tą dvaruką nuvežt. Juodu sutarė, ir, jau ant dvaro pabutsangėj atsistojus, tas vokietis, iš vežimo iššokęs, ir savo važnyčią į vidų vadino. Busatis tai ne dukart sakytis davės ir ėjo drauge į stubą. Vos išengus tas vokietis tiesiog prie to dvaruko pono K., kursai nuo savo artymiausių apstotas, lovoj gulėdamas, jau su smerčiu karavo, prižengęs ir jam širdį per burną išplėšęs, laukan išsiskubinęs prapuolė, o Busatis, teip jau „labadien“ pasakęs, akies mirksnij to atsitikimo lyg koks stulpis stuboje prie angos bestovis liko. Visi prie ligošo ésantiejie labai sujudė, vos jam dėkavodami, nes aną poną vokietį, jo draugą, jie nei girdėjo, nei matė, – su pasipiktinimu ant jo kaip ant prasto nepažįstamo, lyg iš proto išėjuso, jų ponui numirštant juos trikint išdrįsuso žmogaus atsižvelgę, kone bartis pradėjo. Ale jis, tą visą

atsitikimą jiems papasakojęs, persiprašęs išėjo ir, į vežimą įsisėdęs, sav vienas, apie devintą adyną Tilžę atsiekęs, ėjo tuoj prie gydytojo. Namon parvažavęs atsigulęs, trečiadien pasimirė.

To dvaruko pons prie budavonininkų priklausęs.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXIV (39), p. 370–371.

6. Šėreikis Viešvilėj, Ragain[ės] pav., giros sargas, pasiėmęs viena vyrą, ėjo ties Aušgirieis ant liuros į girę šalia sauro takelio ir čon pat susikūrė ugnį. Po neilgo išgirdo juodu tuo takeliu atvažuojant, kuruomi vos pėsčias išsitekai. Su didžu barškėjimu pro juodu praužiant, išvydo juodu karietą su keturiais pakinkytais kunigais visai urėdiškuose aprėdaluose, kurie, pro juodu vos pratraukę, tartum į stukelius sudurdėdami, abelnai po jūdviejų akių prapuolė. Tatai nusidavę visai pradžoje šo (XIX) šimtmečo.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXIV (51), p. 374.

7. Nausėdų Šėinus, ūkininks tarė:

– Ant mūs kaimyniškujų Juodiškių kiemo laukų prie nekuros grabės, pagal žmonių pasakojimus, vaidindavos. Nėkurį vakarą rudenij, pro tą vietą pareidams, pamačiau ant minėtos grabės kranto galviją stovintį, nusidvyvijau, jog tokiam šaltame laike tą gyvulį ar užmiršę, ar tyčia lauke palikę. Man prie jo prisiartinant ir su nusidvyvijimu į jį bežūrint, jis lyg per miglą, tartum į žemę pragimzdams, man iš po akių visai prapuolė. Iš to nusidvyvydams apsidairau ir štai aš tą galvijį toli pryšakij mano tako, antroj pusėj ant grabės kranto bestūksantį pamačiau. Man jį veik atsiekus, jis vėl kaip pirm to prapuolė, o tai jau namus atsiekęs daugiau jo nemačiau. Man kartą su Juodiškių Valenčum, siuvėju, apie tai išisnekėjus, tarė jis: „Tai ne dyvai, čia daugiems kas pasirodo. Aš kartą vasaroj, šienavimo laike, tuoj po saulės nusileidimo, per tą pačią vietą pareidams, jau iš tolo pamačiau Orytą Jėkštaitikę ant kupetos besėdinčią ir štrempes besiaunančią. Jai teip besitrūsiant, aš, iš užpakalio prikiūtines, apačoj kupetą nutvėręs, tą ant jos apversdams, užpuoliau ir mislijaus ją dabar po ta kupeta beturiš, ale kai aš tikrai apsižūrėjau, jos nei čon, nei aplinkybėj nebuvo matyt. Tai supratau, jog man iš rankų prapuolusoji Oryta tik dvasišks pavidals buvo.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (129), p. 461.

XVII. Žmogus ir velnias

1. Senovėj viens senuks savo piningus pirm savo smerties pakasė, teipo pravelydams idant juos niekadods išimt negalėtų. Jis ale nežinojo, kad jam propakaliui jo sūnus giesmiaknygų lapą po dangčiu ant piningų buvo uždėjš, todėl, seniui numirus, sūnus lengvai ir kada tik norėdams prie piningų prieit galėdavo.

Užrašė V. Kalvaitis.

J. Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 6, Vilnius, 2003; *Lietuviškos pasakos*, kn. 2 – III (66), p. 222.

2. Nekursai senuks, trumpai prieš mirsiant savo piningus bertaini apžerdams ir apkerėdams, aiškiai išsitarė:

– Šuos mano piningus niekados ir niekumet nieks netur galėt išimti, jei prie išėmimo nepribus dvidešimts keturios galvos! Jo tarnas, tai girdėjęs, labai apsirūstavo, kačėig ir daugybe piningų buvo, bet dvidešimts keturios galvos, prie išėmimo būdamos, kožna lygios dalies trokš – o tai dar vaidai! Seniui numirus, jis mislinėjo šiaip ir teip viens tų piningų ponu pastot. Ant to daikto žemes žarstydams nieko nerado, ale pavyde tai kitiems apreikšt nenorėjo. Ir štai pamislijęs susimedžiojo dvidešimt tris žvirblius, tujų galvas nukirtęs, nešės jas ant piningų vietos ir teipo jis kai dvidešimts ketvirta galva mažumą pažarstęs, laimingai piningus išėmė.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – III (67), p. 223.

3. Tankiai girdėjau, jog senovėje – ypačiai per karus – žmones piningus trobose, soduose, pamūruose, patvoruose ir girėje prie kokio nors medžio pakasdavo, o tai labjausia apkerėdami, užkeikdami, teip kad ik į kelintą eilę savo giminės tai, be pakasiko, ik to laiko juos nieks kits išimt negalėdavo. Pakavotojui numirus ar tam laikui priėjus, tai tie piningai vakarais, mėlynai liepsnodami, vienam kitam, iš tos giminės kilusam, apsireikšdavo, tad tas regėtojis tą piningskarbą galėdavo lengvai išimti. Jei regėtojis visai viens prie tos liepsnelės priėjęs ir savo kojų apvalą įmetęs, o tame daikte per pėdą kasė, galėdavo piningus lengvai išimt. Ale jei tokis, prie liepsnelės prikiūtines iš nežinų, į liepsnelę savo kepurę įmesdavo, tai turėdavęs per visą stuomenį ik piningų kast. Dar prasčiau būdavę, jei regėtojis koki draugą pasiimdavęs, tad, ik piningų prisikasus ir jau išimt norint, jie pradėm į bedugnį nuskambėdavę, ir nei viens nieko negaudavęs.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – III (73), p. 225.

XVIII. Apie velnius

1. Velnias yra dvasė ir todėl mūsų kūniškoms akims neregims, ale mūsų dvasė gali jį pajusti ir regėti. Bet ik šiai dienai dar keli tai drūtai tiki, kad velnias gali regimai pasirodyt ir su žmogumi savo bjaurus darbus varyt, o ir žmogus gali velnią pasišaukti ir su jo pagelba nelabystes veikti. Teip kartą mano tėvas pasakojo apie tokį berną, kurs su velniu į draugystę įsileidęs ir mažne savo galą gavęs. Velnias jį vieną naktį užpuolęs ir pradėjęs šen ir ten nešioti, o žmonės vijęsi jį išgelbėti. Ant šauksmo galėje numanyti, kur jis ėsas, ale nieko nebuve tamsoje matyt. Pirmiausia tas jį nusinešęs į pirtį ir gnaibęs. Ant šauksmo žmonėms susibėgus, velnias jį pasinešęs į girę, čia vėl nubėgant gelbėti – į balą, iš balos – ant paupio, iš paupio – ant sargakuolio jį pasitupdinęs ir kankinęs, o teip per visą naktį su juom dausiojęs ir jį dakanojęs. Galiausiai ryte atradę berną mėlynai sugnaibytą ir akselyje apraustą, bet to jau neatsimenu – ar dar gyvą, ar jau negyvą. Todėl mūsų lietuvinkai su velniu nieko

darbo nenor turėti ir veikiaus sakytų: „Atstok nuo manęs, šėtone“, –
nė kaip: „Šėtone, gelbėk!“

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – XXV (4), p. 379.

2. Kartą sutiko lietuvininks lietuvininką ant kelio ir įkalbindams pasakė „jūs“. Tas, to žodžio „jūs“ povisam nekęsdams, pradėjo bartis ir klausė:

– Kodėl įkalbini mane „jūs“: juk aš tikt viens teesu?

Bet pirmasis atsiteisdams tarė:

– Ar nežinai, kad nei viens žmogus sav viens nevaikščioja? Vis yra trys, kurie čia eina: vidurij žmogus, prie jo dešinės šalies – Dievo angelis, prie kairės – šėtonas, kaip palydovai. Dievo angelis ragina jį ant gero, apsergt nuo nelaimių ir traukia Dievopi, o velnias vilioja į griekus ir pasileidimą. Todėl nesidyvyk, kad „jūs“ sakiau, nes tie trys man po akių buvo.

Lietuvininkai turi tą mislį, kad kožną žmogų gera ir pikta dvasė palyd ir mirštant viena tų dviejų, jo širdį laimėjusi, nabaštininko dvasė su savim pasiveda ar į dangų, ar į peklą.

Užrašė K. Jurkšaitis.

Ten pat. – XXV (11), p. 381.

3. Aužgirių Kūras ne vieną nedėlę už Viešvilės (Ragain[ės] pav.) kunigo Hammer'io užpakalio, jam mišią belaikant, matęs labai dyviną paukštį žvirblio didume su dideliomis akimis. Visoj parapijoj dar viens kits žmogus ne tik tokį jau paukštį, bet ir velnią patį to kunigo užpakalij matydavo mišią belaikant.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (31), p. 388.

4. Krokiškiuos, Tilžės pav. Sérūno namuose spiruks, kartą ant aukšto naktyje beramorodams, lyg kurbą stiklų į butą numetė. Mergos pabūgusės iš savo kamaros su patalais į stubą atbėgo. Kitąkart ir per numetimo skylę (liuka) nuo staldo šieną vis glėbiais numetė, taip jog drąsojo berno likterna patropyta suižo. Vėl kartą gaspadinei pietums žirną išvirus ir šeimą pašaukt pietų išėjus, su šeimyna drauge sugrįžus, rado bliūdus ant stalo apvožtus, ale srubos bei žirną iš po bliūdų visai matyt nebuvo, ale kai bliūdus pakėlė, tai žirniai su sruba į visas šalis išlekiujo... Apie tam lygius atsitikimus Aušgirių žandars patyręs iš žingeidumo atjojo pats pas Sérūną persiliudyt. Jau valandą stuboj būdams ir nieko ypatiško nematydams, tarė jis:

– Na, velniūkšti, jei čia esi, tai patsai arba nors darbais pasirodyk...

Tai iš užkalkės tuoj dyvinu balsu prisimaldavo, o tad' jo aukštąj kepturę nuo stalo su tokiu smarkumu prieš duris metė, kad špicas į duris įlindo. Dabar žandars, iš užstalės atsikėlęs, be kepturės laukan išbėgęs, ant savo arklio užšokęs, namon laidino, o jam dar vis paskui su velėnomis į nugarą metė, koktai žmonės nusidyvydami žūrėjo, metėjo nematydami. Sérūnas, nepatrivodams to trūso, katalikų kunigą pargabeno. Tam iš užkalkės su pagaliais bei žirniais ant knygu metė, paskiau jo knygas nuo stalo prie angos numetė, tai jis sakė,

jog čia jau nieko daryt negališ, apgailėdams, jog, knygas atimant, nepažiūrėjęs, koks laiškas praskleists ant žemės gulėjo, – ir išvažiavo.

Sėrūnienė, prie spaviedies eit norėdama, savo pasidabinimui atneštuosus drebužus drankoje įmerktus rado. Jai kitam kieme prie savo dukters numirus, klausė toji savo vyro:

- Ar tu nieko nematei?
- Ne, – atsakė jis.
- Na, tai aš tylėsu...

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (60), p. 427–428.

5. Pagulbinuose, Ragainės pav., Žugui, ūkininkui, apsivedant, špiruks su jo pačia drauge attekėjo, arba, geriaus sakant, ji tą drauge gavo ar jis su ja drauge ėjo nuo jos tėvo. Pas minėtąjį ūkininką vis davadniai, kaip paprasta, sekės, ik kartą jam koki šimtą dolerų piningų pristokstant, ji, į klėtį nuėjus, tiek ant patalų paskaičius, kurus neva jai špiruks, jos bendras, prigabeno. Ji, savo vyrą atsivadinus, tarė:

- Štai imk meilytuosus piningus.

Jis ale, tēmydams, iš kur tie parėjo, nepriėmė juos, tai nuo to karto pradėjo namuose vaidytis. Ji ale visai nebijojė, bet juokdavosi. O tas neregimasis trūsas juo tolyn, juo didyn ėjo, teipo jog naktimis kuknėje rykus apversdavo, puodynes su pienu sumušdavo. Todėlei žandarui čon nukeliavus ir ik į išvakarį to trūso belaukiant, gavo jis su mazgote per antausį ir tuomžyg nuo kakalio su žirniais jam ant galvos bėrė. Berods jis nieko nematydams, todėl juo išsigandęs sušuko:

- Tegul jus velns pagrėb!

Ir tuoj, laukan išėjęs, keliavo namon. Ogi ir drebužus naktyje į dranktinę įmesdavo.

Pas jos tėvą Krakoniškiuos velnas bernams į šėrimo kamarą nuo staldo šieną numesdavo, miltus paversdavo. Čonai ik išvakaro gaspadorui (jos tėvui) su kaimynu kortoms žaidus, o jau namon einant ir atsisveikinant, gaspadorus tuomžyg jam ir toks juodas vyrs ranką davė, kuri labai šalta buvo, ir akimirkoj tas juodasis prapuolė. Tai, sako, špiruks buvęs.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (61), p. 428–429.

6. Pagulbinų mokytojis Vėlbatis, ant išimtinų būdams, apie viršau minėtą špiruką man teip papasakojo:

– Buvau į Žugo namus nuėjęs to neregimojo trūso persiliudyt. Čonai nuo aukšto pro tvirtas lubas rainus žirnus į stubą bert pradėjo, kurus merga su šluota laukan šlavė, o tačau jie neprapuolė. Į vyges, kur gaspadorų vaiks gulėjo, jų duonpeilis atlėkęs į šalių vygių įsmigo. Žandaro kepurė į dranktinę įmerkta tapė. Kūgis, per langą laukan lėkdams, rūtą išmušė, kuri ir teip liko. Gaspadinė, pas savo kaimynką nuėjus, didiai verkdavo. Jai ten beviešint, kartą jų drikerts pas ją ten ant stalo atlėkė, kursai iš tikro jos namuose nusukts buvo. Bernams patalus nuplėšdavo ir pakavodavo, kunigui H., ir nukeliavus tai pažūrėt, su mazgote per burną mušė. Knygas

nuo stalo ant viduraslio numesdavo. Mergos beverpdamos pasijusdavo kuodelių netekusos, kurus jos tada drankoj atrasdavo, ir t. t.

Užrašė V. Kalvaitis

Ten pat. – XXV (62), p. 429.

7. Krokėškių Kekštaičiu, išimtininku du, podraug pasakodamu, tarė:

– Mudu dar gyvendamu turėjova bernuką iš Žemaitijos. Tasai naujo meto kočų vakarą kuknėj kačergą paėmęs apsižergė ir toje ant kiemo išjojo. Ką jis iš tikra lauke darė, nežinova. Po valandėlės taip pat apsižergęs jis vėl į kuknią atjojęs, tarė: „Gaspadin, šimet daug lavonų iš jūsų buto išneš.“ Mum per tai nusidvyjant ir jo paklausus, tarė jis: „Tris lavonus iš tikro, su ketvirtuoju dar ant abejonės yra.“ O iš tiesos taip ir nusidavė, ketvirtasis besargaliodams pertrivojo.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (64), p. 430.

8. Tas pats bernuks kartą, mums į miestą išvažavus, ėmė mergą ir vaikus baugyti. Jis, stubos duris praverdams ir vidur žūrėdams, tarė:

– Velniuke, če, nukalk ir man skiltuvėlį.

O taip kelis kartus atkartojęs, paliovė bauginęs. Ale už tai po porai dienų ir prisisuko velnas prie jo, jog atsigulęs nei jokio pakajaus negavo, ne vien gnaibyts, bet ir voliotas tapė irgi kūlimo laike, perpietėję į šaudus atsigulęs, to neišvengė, o tačiau nei jis, nei kiti nieko nematė. Geisdams lengvaus nakties atilso, ėjo ant staldo gult, ale ir čia jį velnas gnaibydamas bei voliodams iki kimšos atvilkdavo. Bernuks turėdavo labai priešsistengt, idant jį nenuverstų per kimšą. Dienoj dirbdams, o naktij be jokio atilso, jis apgailėtinau nuvargęs išveizėjo, rankos, o ypačiai pečiai visai mėlynai sugnaibyti buvo! Tėtytis iš gailėsčio tai ilgiaus nepakėsdams, ėjo su bernuku viena vakarą ant staldo gult. Velnas nei tada neišliko: gnaibydamas bernuką pradėjo nuo staldo verst, jis pradėjo šaukt, tėtytis jį apsikabinęs laikė. Taip juodu abudu tapė nuo staldo velkamui, o tačiau juodu nieko nematė. Bernuks taip jau, tėtytį apsikabinęs, pasigailėtinau šaukė, idant jį nepaleistų. Ir su Dievo pagelba juodu tąnakt tikt laimingai išliko.

Dabar aš, gaspadorus, norėdams tą velnišką mauravimą iš tikro iširti, sekančiai nakčiai bernuką stuboj palaikiau. Muma lova stovėjo paprastai didėje stuboj, o čon pat šalia kakalio pataisydinau guolį bernukui, nesa mes visi jį didiai apgailėjom, kadangi jis per daug nuvargęs buvo. Jis pakajingai į jam pataisytą lovą atsigulė. Mano pati ėjo tuojau gult, o aš, butą užkišęs, o aukštą užkabinęs ir žiburu gerai apsirūpinęs, ėmiausi Bybėles bei Giesmių knygas ir, prie stalo atsisėdęs, Dievo vardan, knygas nusitvėręs, skaičiau bei giedojau, o man laikui pailgus, paėmiau pypkį, jį užsirūkęs po stubą vaikštinejau. Juodu berods abu labai saldžiai miegojo, aš vėl atsisėdęs pradėjau Bybėlėse skaityt. Trumpai pirm pusnakčio išgirdau ant aukšto ties butu bildėjimą. Ir pamislįjau: tai jau dabar velnas atsibaldo, – ir labai tykai ir atidai klausau vis didyn einančio bildėjimo. Susyk išgirdau, tartum nuo aukšto į butą, kursai su akmenimis išgrįstas buvo, plečką nupuolus ir į tūkstantį stukelių suizusių. Per šitą suskambėjimą ir mano patelė pabudo. Aš, žiburį

nuo stalo paėmęs, drąsiai skubinausi į butą persiliudyti, ar plečka ir iš tikro numesta yra. Buto ir aukšto durys buvo taip patlab dar uždarytos, kaip kad aš jas vakare uždaręs buvau, o bute, ant mano didžiausio nusidvyijimo, nei jokių stiklaskivytų nebuvo. Man vos į stubą išengus, patelė klausė manęs:

– Ar čia nieko nėra?

Atsakiau:

– Ne.

Bernuks [dėl] savo nuvargimo, tam suskambėjimui nusiduostant, nebuvo pabudęs. Dabar tyka liko, o aš ir atsiguliau. Bernuks saldžiai iki ryto miegojo. Vakare jis į staldo šėrimo kamara ejo gult, tačiau velnas jau daugiau neatėjo pas jį, ir taipo nuo tos nakties tai vislab pakajuje liko.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (65), p. 431–432.

9. Sokaičių (Tilž[ės] pav.) Mikutaitis sako, jo tėvs, apie šimto metų būdams, pasakodavęs teipo:

– Kai aš dar jaunas buvau ir su savo draugais kiaulutę* bežaidžiant nekuriadien pasijutom nepažįstamą vaikina į mūsų žaidimus besikišant, koktai mums labai nepamėgo. Teip kelias dienas atsitikus, aš apie tai mano tėvui pasiguodžiau, ir, man vėl prie draugų einant, tėvs man, ievos medžo kucų duodams, tarė:

– Jei tas vaikins šiandien vėl ateis, tai jį su tuom kucum turi mušt, tai jis daugiau neateis...

Tik sekančiądien vėl tas nepažįstamasis vaikins prie mūsų kiaulutės atsirado, lyg mane apdyvydams tarė:

– O tai tu šiandien didį kucų turi.

Ale aš tolydžaus išsikėšęs jam vieną užrengiau, o tas svetimasis tuomžyg iš po mūsų akių prapuolė ir po to niekad os neatėjo.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (84), p. 445–446.

10. Aušgirų Tenikaičio sunui apie metą 1885, su degtine sumilus, nelabasis prisikuso. Tenikaituks per dvi nedėli su tuom tylomis varginos. Toliaus tai pakelt nevaliodams, apie tai ir savo broliui pranešė. Tasai jau mažumą apie tai tēmijo, nes, jiemdvim krūvoj gulint, patalus nuo jūdvių nuplėšdavo ir ant žemės pamesdavo, tai velno pristotasis vis gvolta šaukdavo. Per trijų dienų meldimą velns angies pavidale atstojo, ir tai ta bėda pasibaigė. Tas žmogus dar nei šiandien brangvyno neger.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (88), p. 447.

11. Trapėnuose, Ragain[ės] pav., nekuriom dvim mergelėm vakarais jaučius beganant, ateidavo du vokietuku jiedvi šaukyt. Kur juodu už rankų nutverdavo, čon ir mėlynės pasirodydavo. Jau antrą vakarą jiedvi visai įbūgo, numanydamos juodu velnūšk- ču esanču. Pasi-guodė dėlei to nekuriai senai žmonai. Toji tarė:

– Kad juodu ateis, tai turita su žerplinčiu nedogaliu (nuodėguliu) ant judviejų, ale atbula ranka, tai esti ant užpakalio link, mušt...

Kai tuodu vokietuku vakare atėjo vėl, viena išsidrįsus pasiėmė žerpliantį nedogalį ir, atbulai prieš juodu eidama, ant užpakalio mušė, tai tuodu velnūksčiai tuomžyg prapuolė, o anapus Nemuno atsišaukė viens:

– Mušk ir dar vieną...

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (97), p. 450.

12. Nekuriedvi Sokaičių moteri iš Tilžės vakare per Bitėnų Rambynkalnių pereidamos pamatė tolybėj čekį arklį: tasai jiemdvieim priešais atsuoliavo. Ties jiemdvieim atbėgus, matė jį pabalnotą ir pažebotą ėsantį. Prabėgęs vėl atsikusęs pro jiedvi atgal bėgo, o teipo ir triskart šen bei ten pro jiedvi su didžu tarškėjimu prašuoliavęs prapuolė.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (108), p. 455

13. Sokaičių Kuras pats pasakojo:

– Mėnesienoj nekuri žiemos vakarą 1849 m., su šlajutėmis parvažuodams, pamačiau didį juodį keliu man priešais atbėgant, o pagal eržilo būdą įsirėžusį ir bežvingaujantį girdėdams, pamislįjau: ką ale aš darysu, kad tas man ant kumelės užpuls?.. Norėjau su botagu jį kirst, ale nesiekiu, o tas smarkusis juodis, ant kuro nugaros būtum gulėt galėjęs, žvingaudams pro mane lyg vėjas praūžė, o aš, kumelę sustabdęs, pasistojęs šlajutėse, tą dyvinąjį juodį savo akimis ik Baltupėnų dvaro nulydėjau. Čon jis pribėgęs per aukštuosus lentinus vartus tik švist su uodega, ant dvaro peršoko. Čon pat kartą mergos negalėjusios ant aukšto nekuri gaidį sugaut...

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (109), p. 455.

14. Sokaičiuose nekuri moteriškė vieną numirėlį didiai apkalbėjo. Kartą jai atsitiko vakare pareinant, jog viens vokietis, kitu keliu šlajutėse atvažiuodams, į jos kelį išuko ir ją drauge vadino, o kadang ji ik savo namų jau tik kokius du tūkstančiu žingsnų tebturėjo, nenorėjo su vokiečiu drauge važuoti, ale anam be atlaidos ją vadinant, įlipo į šlajutes. Pasijutus jau per toli nuvežta ėsanti, Dievop dūsavo, tai pons ją lyg iš viršaus į sniegą anapus Nemuno, prie Meisų, pusę mylios nuo Sokaičių, nusmogė...

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (124), p. 459–460.

15. – Aš, dar tik 14 metų Kurytis būdams, – pasakojo Aužgiru Kuras, – ėjau su savo prieteliu nuo Trapėnų per girę. Tai beeinant pamatėva nekuri žmogų su dviem arkliais muma keliu per girę tolyn važuojantį. Tasai atsistojęs mudu drauge vadino, ale, mumdvieim prie vežimo veik pribėgus, pavažavo greit tolyn. Aš nenorėjau paskui

bėgt, ale dėl draugo neblikau atgal, nes vežims jau pamaži važavo, ale, mumdvieim veik šalia ėsant, palaidino greitai tolyn, mudu toli užpakalij palikdams. Tai sakiau savo draugui: „Tai paikystė“, – ir nesiskubinau daugiau paskui, ale jam permier prikaltant, nemeilydams nuo jo atsiskirt, daviausį darskart persikalbėt paskui bėgti, ypačiai matydams važuotojį jau vėl pamaži važuoiant, ir, mumdvieim veik pribėgus, jis vėl mudu drauge vadino. Mudvieim dabar į dugnines įsitvėrus, davė jis mum galą paskui bėgt, o jau paskuję syla pristačus ir į vežimą išokt norint, tuomžyg jis iš kelio į didį pušų tankumyną, kur nė vežimui negalima įtilpt, išuko ir, lyg nusijuokdams: „O o o, tai prigavau, kad prigavau!“ – prapuolė.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (126), p. 460.

16. – Nekuriąnakt man parvažuojant, – pasakojo tas pats Kuras, – prašėsi vokietis juoda sermėga, baltu ėlckiu apsirėdęs, drauge važiuoti ir, ik prašyto daikto atvažiavus, nelipo nuo vežimo. Man tai dyvinai rodėsi. Aš, ik namų parvažiavęs, nulipau vartus atsikelt ir Dievoti dūsavau, kur dabar tą vokietį dėsu. Man vartus beatkeliant, svetimasis didžu vėjo ūžimu nuo vežimo prapuolė.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (127), p. 460.

17. Apatiniuos Eisuliuos nekursai bernas, nuo vieno išsibudavojėlio namon grįždams, matės didžo juodo šuns lydžamas. Namus atsiekęs, jis per vartus greit ant kiemo užsprūdo, norėdams tą šunį už vartų palikt, vartus užtrenkdams, ale šuo veikiau ant kiemo neng jis buvo. Prie staldo juodu susitvėrė, ale šuo berną labai subėdavojo.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (135), p. 463–464.

18. Nekursai vyrs, naktij ant kelio prie Trapėnų veršį radęs, tajį į šlajas išikėlė, tada tas veršis bulium pastojo. Arkliai vos pavežt įstengė. Važuotojis, tai matydams, botkotį apsikreipęs, pradėjo tam buliui skūrą mankštyt, koktai jam neilgai patiko, nes jis tuoj iššoko iš šlajų, sakydams:

– Tai prigavau, kad prigavau.

Ant to važuotojis atsiliepė:

– Tai prisimušau, kad prisimušau velnią...

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (130), p. 461–462.

19. Medinčui Abramaičiui nekuri lytingą vakarą nuo Lubėnų ant Trapėnų jojant, išgirdo jis netoli kelio ožkytį mekenant. Prijojęs paėmė jį ir apglobdams tarė gailėstingai:

– Ožkytėlis, nabagėlis.

Ožkytis atsiliepė tais pačiais žodžiais:

– Ožkytėlis, nabagėlis.
Abramaitis nusigandęs, ožkytį numetęs, pajojė.

Užrašė V. Kalvaitis.
Ten pat. – XXV (144), p. 466.

20. Krokiškių Nikštatis jojo anksti rytą į miestą, o atjojęs ik Žėgmantų tiltelio, vadinamo Pupų rėtis, pamatė jis ant jo rupūžę kai didią šieno kupetą. Toji jį nenorėjo per tiltelį perleisti. Kai jis jai į šalį suko, ji teip jau į tą šalį ėjo, vėl antraip sukantis, ji teip jau jam už akių ėjo, o teipo, valandą besibovijant, ji jį galiausiai tik perleido.

Užrašė V. Kalvaitis.
Ten pat. – XXV (155), p. 469.

21. Kaip dar mano avyns Simans metuose 1852–55, nevedęs būdams prie mūsų užsilaikė, tai jis kartą visai persigandęs iš mūsų pačių girios parbėgo. Jam jau namon beeinant rodėsi, būk kas iš užpakalio ant jo nugaros užšokęs ir su abiem rankom ant pečių ir apie sprandą kabštelėjęs. Jis pajutęs sunkią našta ant savo nugaros ir jam kaklą ir gerklę mažne užveržusi, bet negalėjęs nei apsisukt, nei pamatyt, kas čia esą. Jis pradėjęs bėgt, ale jam rodėsi, būk jis vis tikt ant vietos trypiąs. Kelias ir laikas jam teip pailgęs, kol jis iki prie namų parbėgęs! Čia jam buvę lyg kaip kas nuo jo nugaros dryktelėjęs... Tai jis galėjęs atsikvėpti ir atsigauti, ale nieko nematęs ir negirdėjęs ką nubildant. Kas buvo jo ta našta, kurią jis tikrai pajuto? Jis tikrai dūmojo, tai nelaba dvasė buvusi.

Užrašė K. Jurkšaitis.
Ten pat. – XXV (6), p. 380.

22. Pikta dvasė gal į visokius pavidalus pasiverst, tik į lydeką (nesa ta tur galvoje ašaką kryžiaus paveiksle), į karvelį bei avį negali.

Į žirgą pasivertęs velns netur ant kojų tas karpas, kurias šiaip kožnas žirgas ant visų keturių kojų iš vidaus pusės tur.

Užrašė V. Kalvaitis.
Ten pat. – XXV (75), p. 442.

23. Vienam ūkininkui, kurio mano tėvs ir vardą sakydavo, atsitiko naktyje iš Lazynų pareiti, tai jam rodėsi, būk jo mažoji duktė jam keliu priešais atbėganti. Jis ją artyn prieinant užšnekinęs:

– Marykut, kur tu ateini?

Bet susyk tas pavidals pradėjęs persimainyti ir didyn augti ir jam tokį smarkų kirtį per veidą davęs, jog jis ant žemės parvirtęs ir potam ilgai sirgęs. Naktyje nereik tokius pabūklus įkalbinti, tai jie nieko negal daryti.

Užrašė K. Jurkšaitis.
Ten pat. – XXV (76).

24. Senovėj nelabiejė ateidavę pas gaspadorus parsisamdyt. Kursai gaspadorus tai tēmydavo, tas juos nebsamdydavo, ale kurs tokį nežinodams nusisamdydavo, tas turėdavo savo bėdą tuom, jog jis velniūkščui niekad užtektinai darbo neturėdavo, nes velniai labai darbštūs ir stiprūs būdavę.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (78), p. 443.

25. Vėjo sūkurys, kaip žinoma, daugiausiai pietų laike užkyla. Pasa-kojama, jog tame velns savo šeimynai pietus nešąs. Čon jį atlaikyt ir matyt norint, reik, sūkurui atūžant, kuo greičiausia pryšakij jo tako du peiliu kryžiais į žemę išmeigt: per tuos velns negalīs važuot, ir sūkurys nutyksta, o velns žmogaus pavidale atėjęs klausia peilių išmeigtojų, ką jis už jo praleidimą norīs. O tai žmogus gal prašyt, ką jis nor, – velns su viskuo pakajingas, idant jis tik praleidžiams būtų.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (156), p. 469.

26. Ant ežerų, upių, marių, sako, ęsą ponai. Balose, klampynėse gyveną velniai.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – XXV (167), p. 473.

XIX. Apie aitvarus

1. Apie metą 1848, – pasakoją Strazdas, ūkininkas iš Kalvelių, Ragainės pav., – mačiau atvarą visą ištisą lekiantį. Iš jo pryšakio tryško ugningi žarai. Jis buvo šienkartės storume ir kokių penkių metrų ilgs.

Užrašė V. Kalvaitis.

J. Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 6, Vilnius, 2003; *Lietuviškos pasakos*, kn. 2, IV (5), p. 231.

2. Lenkaitis iš Lenkininkų Ragain[ės] pav. man sekančiai pranešė:

– Nekuri rytą apie saulėtekį aš, mano pati ir kokia 20 žmonių pamatēm atvarą ant 5 metrų aukšt' žemės lekiantį. Jis turėjo vyro storumą, buvo rundins, pryšgalis koki sieksnį ilgs, labai tamsiai žils, antrą sieksnį užpakaliop link mažumą šviesus, o trečias sieksnis, arba uodega, – visai baltas ir plokščias, lyg koks abrūsas vinguravos, aža pryšakis visai tiesiai tolyn traukės, – ir, į nekurį eglyną nusileidęs, prapuolė.

Kitą kartą atvarą visai pagal žemę lekiantį mačiau. Tasai visas žvilguodis buvo. Aš jam paskui bėgdams parklupau, o kai atsitiesiau, jau daugiau nemačiau.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – IV (17), p. 234–235.

3. Kirpšatis iš Krokiškių (Vilkyškių par., Tilž[ės] pav.) (Aut.: prieš 1900 m. – Viešvilės par.) pats papasakoją, jis kartą matęs per kalnutį atvarą lekiant kokių 6 met[rų] aukštume, tamsiai mėlyną, 20 m ilgą, pryšakij kokia 0,20 m storą, ant užpakalio link nuolaidžiai laibesnį.

Tasai nesiraitės, bet visai ištisas, o veik su vienu, veik su kitu galu žemyn link supindamasis tolyn lėkės.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – IV (19), p. 235.

4. Kekšaitis iš Krokiškių pasakojo, jog jis pats bei jo draugas pavakare per langą atvarą matę. Jo draugs sakęs, tai velns ir piningus nešąs. Atvars buvęs kokia 10 m ilgs, pryšakyje ant 0,40 m stors, ant užpakalio nuoleidus, o visas raudonai mėlyns išveizdėjo, lėkdams tik vienat su uodega sklėksnojo.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – IV (20), p. 235–236.

XX. Apie kaukus

1. Sokaičių (Tilžės pav.) (Viešvilės par. – aut. pastaba) Mikolaituks, didiems ant lauko esant, pamatė su savo draugais mažą vyrutį, kursai raudoną sermėgaitę bei mėlyną kepuraitę dėvėjo ir jiems visiems svetimu išveizdėjo. Jie, jo pabūgę, į tabaką susilindo, o tas raudonasis prapuolė.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – V (3), p. 241.

2. Trapėnuos (Viešvilės par., Ragain[ės] pav.) nekursai medžiotojis buvo šalia kapinių ant liuras ir, nieka nesulaukdams, pamislį savyje: „Jei dabar ant kapinų kas pasirodytų, tai aš tikrai šaučiau.“ Ale, nieka nematęs, ėja namon ir, pūčką bute pastatęs o į stubą įžengęs, pamatė mažus vaikelius ir mergeles pavidaluos ant suolų bėgiojant ir šokinėjant. Pabūgęs jis savo pačią budino – kačeig ir kumšėdams, negalėjo ją išbudyti, per tai juo tos daugybės mažųjų ir nekviestųjų svečių, jų bėginėjims stuboj ir ant suolų jam dideliai nerimanstį įžvilgį ir prakaitą lyg vandenį prikėlė. Ale, gaidžiui vos pragydis, tie mažukai, padurmu laukan bėgdami, prapuolė. O rytmetij buvo medžiotojo pūčkos vamzdis ik viršaus mažais akmenaičiais, sakoma, nuo tų svetukų, pripildytas.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – V (9), p. 243.

3. Kai gaidys septynų metų, tai jis kiaušytį paded. Tajį reik puikiai į audimą (= audeklą) įvyniot o ant krosnies šiltai padėjus išperėdyt – iš tojo ne vištytis, bet mažas žmogytis kaukas (a[rba] kauka) išriet. Tajį reik su į vieną dieną padarytais, t. e. vienoj dienoj verptais, austais ir pasūtais rūbeliais aprėdyt, tai jis neeinąs iš tų namų ir viso gero prinešąs.

Lyg teip jau ir iš septynių metų kuilio pautų, kuiliui išpjovus, kaip pirm sakyta bedarant, tas pats mieris atsiekiamas, kadang iš tų pautų teip jau tokiu būdu kauks atsiranda.

Užrašė V. Kalvaitis.

Ten pat. – V (1), p. 240.

Į gimtinę sugrįžę tautosakos trūpiniai

1. Apie Viešvilės pavadinimo kilmę

Senos prūsiškų dvarų kronikos duomenimis, XIII–XIV a. teritorija apie dabartinį Viešvilės kaimą priklausė Lietuvos Didiesiems kunigaikščiams. Utenos Didžiojo kunigaikščio Remundo provaikaičio vardas buvo Viševiltis (Wiszewiltis). Iš šio vardo ir galėjęs kilti vietovardis Viešvilė (Wischwill).

Pateikė Hansas Erhardtas fon Knoblochas, Wischwill–Viešvilė. *Beitragte fuer eine Dorf-Chronik, zusammengestellt von Hans Erhardt von Knobloch, Berlin-Dahlem, 1997, s. 1. Į lietuvių k. išvertė I. J. Foktienė.*

2. Stebuklingas upelis

Lotte Thran papasakojo, kad Velykų rytą kartu su kitomis mergaitėmis eidavo parnešti stebuklingo vandens iš šaltinio, tekančio prieš dabartinį Girininkijos pastatą per plentą (Velykų upelio – aut.). Vandeni turėdavo parnešti iki saulės tekėjimo. Tuo metu nebuvo galima nei juoktis, nei šnekėti. Berniukai tyčia eidavo jų kalbinti, bet jos nekalbėdavo. Parneštą vandenį gerdavo, visa šeima nusiprausdavo, nes vandenį laikė stebuklingu, suteikiančiu sveikatos ir stiprybės. Po to eidavo į bažnyčią. Lietuviai eidavo į katalikų bažnyčią. Jie šaltinyje tik nusiprausdavo, namo vandens nesinešdavo.

Pateikėja – Lotte Thran, gim. Viešvilėje 1918 m., gyvenanti Vokietijoje.

Papasakojo Viešvilės mokykloje 1997 06 04.

Į lietuvių k. išvertė Algimantas Liaudaitis.

Užrašė Danutė Daugirtienė.

Iš Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros kampelio aplanko „Išveivų iš Viešvilės prisiminimai 1993–1997 m.“

3. Viešvilės velnias

Viešvilėje gyveno keturi paaugliai lakudros: Fricas (Fritz) ir Žoržas Štockas (Schorsch Stotzka), Ernstas Klašus (Ernst Klaschus) ir Otas Kutkaitis. Jie visur šmirinėjo ir pas senąjį Rimkų, kuris buvo tikra knygų žiurkė ir surinkinėjo visokias senas knygas, rado paslaptinę septintąją Mozės knygą. Ši knyga nuo senų laikų buvo bažnyčios pasmerkta kaip velnio kūrinys, nes joje esą sudėti tikri velnio užkeikimai, ir žinoma tik slaptose draugijose bei žynių rate. Su jaunatvišku proto smalsumu vaikinai ėmė į uždraustus skaitinius ir rado abejotinų instrukcijų, kaip galima būtų paveikti velnią, kad jis prineštų pinigų ir aukso. Kas iš to nutiko, buvo kraupu, vaiduokliška, sunkiai nusakoma. Kuo daugiau jie gilinosi į paslaptinę knygą ir slapta pakuždom velnio užkeikimus kalbėjo, tuo didesnis buvo poreikis. Vaikinams neatidėliotinai reikėjo pinigų. Jiems norėjosi patenkinti savo utopiškus norus. Gal barškančiam dviračiui naujų kamerų, kurios jau daugybę kartų lopytos, arba visai naujų padangų. O dar geriau – naujus dviračius! Naujas dviratis Viešvilės kaimo vaikams buvo vertas tiek, kiek šiandieniniam jaunimui „Poršė“.

„Dabar, – sprendė jie, – viską atliks, tada pasirodys velnias ir jiems padės.“ Naktį, nurodytu mėnulio laiku, jie turėjo iškasti retų

žolių ir šaknų. Po to pilnates naktį nuošalioje vietoje prie degančio laužo pašnibždom ištarti daug magiškų žodžių, nurodytų paslaptin-goje knygoje. Štockai kaimo gale link Kalvelių, pievose, turėjo mažą žemės sklypą. Sodybai priklausė nuošaliau esanti pusiau sugriuvusi trobelė miške, kuria kartais naudojosi patys neturtingiausi iš vargšų. Čia vaikinai norėjo įvykdyti savo paslaptinę sumanymą.

Ganėtinai ilgai truko paruošti nurodymus, tačiau laukiami pinigai buvo didelė paskata. Pagaliau pilnates naktis atėjo, ir jie galėjo pradėti ritualą. Tam, kad velnias pasirodytų, turėjo būti tik trys vyrai. Jaunesniajam Žoržui teko laukti atokiau, daržinėje. Tiksliai vidurnaktį laužas buvo užkurtas, žolės ir šaknys sudegintos ir priesaika klūpant pasakyta, vėl ir vėl. Įtampa augo ir darėsi nepakeliama.

Žoržui tamsioje daržinėje laikas slinko lėtai, be to, jis taip pat norėjo dalyvauti paslaptin-game reikale. Pilnas baimės, apsaugai nuo nepažįstamojo užsimetė ant peties šieno šakes ir sėlino į veiksmo vietą žvilgterėti. Jam beinant pro trobelės langą, trys prašytojai pro žaižaruojančią laužo liepsną pamanė ateinant velnią su šakėmis, visiškai tokį pat, koks buvo atvaizduotas senajame veikale. „Velnias, velnias!“ – jų įtempti nervai daugiau nebeišlaikė, ir garsiai šaukdami, jie skuodė kaimo link.

Vargšas Žoržas Šocka, dėl to dar labiau išsigandęs, spruko klyk-damas ir tamsoje dūmė kiek įkabindamas. O jo draugai galvojo, kad iš paskos juos vejasi velnias. Išblyškę ir drebėdami iš baimės, visi keturi ėpuolė į daržinę. Apie velnio burtus vaikinai ilgai negalėjo pasakoti. Viskas turėjo pasilikti paslapyje – jeigu išsiplepėtų, galėtų prisišaukti velnią. Tik Žoržas neįstengė su tuo susidoroti. Jis tapo keistas, vėliau painiai kalbėdavo vien apie nutikimą, galiausiai tapo silpnapročiu ir dar ilgai gyvenime dėl to kentėjo. Štockai vėliau savo žemės sklypelį pardavė Liudžiuvaičiui ir iš Viešvilės išvyko.

Papasakojo 2000 01 22 Paulas Nasneris (*Paul Naassner*), gim. 1909 m.

Viešvilėje, gyv. Vokietijoje.

Užrašė Hans Erhardt von Knobloch.

Der Teuffel von Wischwill, *Die Wischwiller Dorf-Chronik*, IV, vorgelegt von

Hans Erhardt von Knobloch, Berlin-Dahlem, im April 2000, S. 151–152.

Į lietuvių k. išvertė I. J. Foktienė.

4. [Apie raganavimą Rydelsbergo dvare]

Viešvilėje gyveno moteris, galėjusi užkalbėti, t. y. raganauti. Tai buvo sena žolininkė.

Senelį Hiofnerį (Hoepfner) nuo seniai kankindavę staigūs kraujoplūdžiai iš nosies. Nepadėdavusios jokios medicininės priemonės. Kraujoplūdžiai stiprėjo. Senelė slapta pasikvietė žolininkę. Ši, atėjusi į dvarą, virtuvėje priešais pasistatė savo puodelį ir pradėjo jame maišyti įvairias žoleles, negyvas varles, gyvačių dalis ir dar kažką, triskart spjovė į savo viralą. Atsitiktinai įėjęs, senelis tai pamatė. Jis ėniršo ir, baisiausiai plūsdamasis, raganą išmetė, tačiau kraujoplūdžiai iš nosies nuo tos akimirkos dingo visam gyvenimui.

H. E. von Knobloch. Uebersinnliches und Aberglauben, Würden und Unerklaerliches, *Das Gut Riedelsberg. Historischer Rueckblick und Erinnerungen*, geschrieben im Jahr 1997 von Hans Erhardt von Knobloch, S. 34.

Į lietuvių kalbą išvertė I. J. Foktienė.

5. [Apie Rambyno lobio paslaptį]

Legenda byloja, kad nuo senų laikų Rambyno kalne esąs paslėptas didžiulis aukso lobis. Iš Kalvelių kaimo kilęs Nemuno laivininkas Karlas Lipkė (Karl Lippke) jaunystėje su draugais laivininkais domėjosi Rambyno lobiu ir tikėjosi jį surasti. Savo žinias jis išsaugojo per dešimtmečius. Gyvendamas Heningsdorfo (Henningsdorf) kaime VDR, 1974 m. lapkritį viename vokiškame laikraštyje jis perskaitė, kad sovietų vietos administracija oficialiai ieškanti to lobio. Žinantis lobio paslaptį sovietų konsulato leidimu valstybės lėšomis galės atvykti į vietovę. Karlas troško bent kartą pamatyti savo mylimą Tėvynę, į kurią po iškeldinimo grįžti nebuvo galima. Lydimas sūnaus, jis atvyko į Vilnių. Kupinas džiaugsmo sūnui taręs: „Dabar mes nebetoli tėviškės“, sukniubo ir mirė vietoje, senąją paslaptį nusinešdamas į kapą.

H. E. von Knobloch. Schatzsuche in der alten Heimat, *Die Wischwiller Dorf-Chronik* IV, vorgelegt von Hans Erhardt von Knobloch, Berlin-Dahlem, im April 2000, S. 285–286.
Į lietuvių k. išvertė I. J. Foktienė.

Viešvilės evangelikų parapijos smulkioji tautosaka

Regina Meškauskienė

Įvadas

Smulkioji tautosaka (*trumpieji pasakymai*) – tai glaustos formos daugiaprasmio turinio tautosakos kūrinėliai: patarlės, priežodžiai, mįslės, minklės, maginiai pasakymai (*užkalbėjimai, užkeikimai, prakeikimai*), greitakalbės, skaičiuotės, garsų pamėgdžiojimai, juokavimai ir kt.

Smulkioji tautosaka, ypač patarlės ir frazeologija, Mažajoje Lietuvoje, kartu ir Ragainės apskrityje pradėta rinkti XVII–XVIII a. ir buvo renkama iki pat XIX a. pab. Atsirado tekstų rinkinių, kurie buvo verčiami į vokiečių kalbą, rašyta apie rinkinių reikšmes. Mažajoje Lietuvoje – tai autentiška lietuvininkų kaimiečių kūryba, atspindinti krašto kultūrą, išmintį. Lietuvių tautosaka buvo renkama kita kalba rašiusių žmonių ir skiriama ne tik lietuvininkams.

Mažajoje Lietuvoje raštija buvo turtingesnė negu Didžiojoje Lietuvoje. Čia anksčiau pasirodė ir pirmosios lietuvių patarlių publikacijos. Dauguma religinių ir kalbinių raštų rengėjų čia buvo vokiečių kilmės reformatų liuteronų dvasininkai, turėję lietuvius mokyti tikybos jų gimtąja kalba. Tai vertė juos pačius mokytis lietuvių kalbos. Dalis kunigų suartėjo su parapijiečiais ir mokėsi lietuvių kalbos iš žmonių, išsiklausydami į gyvojo žodyno, sintaksės ypatybes, į pačią kalbos dvasią. Taigi, negalėjo likti nepastebėti įtaigūs, vaizdingi kalbos elementai – patarlės ir priežodžiai.

Straipsnio objektas – Ragainės apskrities Viešvilės evangelikų parapijos lietuvininkų smulkioji tautosaka ir jos rinkėjai.

Darbo tikslas – apžvelgti ir apibūdinti XVII–XIX a. Ragainės apskrities, taip pat ir Viešvilės parapijos lietuvininkų smulkiają tautosaką bei frazeologiją rinkusius autorius.

Darbo uždaviniai – iš rašytinių šaltinių ir iš surinktos kraštotyros medžiagos išrinkti Viešvilės apylinkėse užfiksuotus lietuvininkų smulkiosios tautosakos tekstus. Palyginti jų paplitimą stipriau bei mažiau germanizuotuose kaimuose. Apibūdinti šio krašto smulkiosios tautosakos rinkėjus ir tyrinėtojus, pateikiant juos rengiamoje monografijoje „Viešvilė“.

Viešvilės apylinkių smulkioji tautosaka atskirai anksčiau nebuvo tyrinėta. Straipsnyje sujungiami ankstesni Ragainės apskrities tyrėjų darbai.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas naudojant analitinį aprašomąjį, lyginamąjį, gretinamąjį ir biografinį metodus.

Raktiniai žodžiai: smulkioji tautosaka, patarlės, priežodžiai, frazeologizmai, lietuvininkai.

Smulkioji tautosaka Mažajoje Lietuvoje XVII–XVIII a.

Kai kurie Prūsijos istorikai aprašė šio krašto asimiliuotą prūsų ir lietuvių kultūrą, tautosaką. Būta savo kilme lietuviams ir artimų žmonių, pvz., Jono Bretkūno provaikaitis Matas **Pretorijus** (*Matthäus Prätorius*, 1635–1704). Teodoro

Lepnerio (*Theodor Lepner*) etnografinio aprašo „Prūsų lietuvius“ rankraštyje pateikta nemažai duomenų apie lietuvių kalbą ir apeigas. Jame T. Lepneris pateikia ir smulkiają tautosaką: patarlių, frazeologizmų, mįslių¹. Įdomu, kad patarlė „*Dievas davė dantis, Dievas duos ir duonos*“, kurios būta ir senųjų prūsų kalboje, posakis „*Vokiečiai greit bus tokie pat gudrūs kaip ir mes*“ rodo lietuvininkų tautinį išdidumą. Lietuvius veikale „Prūsijos įdomybės“ aprašė ir M. Pretorijus², siejęs lietuvius su prūsais. Naudodamasis savo užrašytais tekstais, juos pasižymėdavo, pvz., „*nadruvių tebevartojamas*“³. Jo darbe randame posakį „*Kvailas kaip vokiečiai*“, parodantį lietuvių požiūrį į vokiečius. Atskira knyga sutrumpintas tekstas išleistas 1871 m.⁴

Lietuvių smulkiają tautosaką jau XVII a. savo darbuose pradėjo skelbti kai kurie liuteronų dvasininkai. Tai skatino M. Liuterio Biblijos vertimas, kuriame kitų kalbų patarlės buvo ne verčiamos, o keičiamos vokiškais atitikmenimis⁵. Mažosios Lietuvos dvasininkams rūpėjo, kad jų raštus suprastų paprasti žmonės, todėl jie atkreipė dėmesį į tautosakos kūrinius – liaudies dainas, sakmes, priežodžius – kaip į taisyklingos kalbos šaltinį. Papėlkių evangelikų liuteronų parapijos kunigas, poetas ir vertėjas A. F. Šimelpenigis (*A. F. Schimmelpfennig*), leksikografai ir kiti rinko tautosaką. Jų surinkta medžiaga buvo vertinga ir vėlesniems autoriams. Lietuviškų patarlių, frazeologizmų galime rasti šių XVII a. autorių darbuose: Danieliaus Kleino (*D. Klein*) gramatikoje, Teofilio Šulco (*Schultz*), Kristupo Sapūno (*Sapūn*) „*Lietuvių kalbos gramatikos metmenyse*“ bei Andrejaus Krauzės (*Krause*) žodyne.

Vienas iš to meto šviesuolių buvo ir Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos klebonas Mykolas **Merlinas** (*Michael Mörlin*), 1706 m. paskelbęs savo garsųjį „*Pagrindinį lietuvių kalbos principą*“⁶. Jame pabrėžtos lietuviškų raštų bei sakomų pamokslų kalbos blogybės. M. Merlinas įrodinėjo, kad dvasininkai turėtų kalbos mokytis iš pačių lietuvių, kad kaimiečių kalbos vartojimo pavyzdžių yra patarlėse, frazeologijoje. Apie frazeologizmus (*Redens-arten*) M. Merlinas sakė, kad jų „*negalima išversti į vokiečių kalbą, neiškreipus lietuvių kalbos*“. Jis ragino „*ieškoti priežodžių, nes jie turi tinkamiausių žodžių*“. M. Merlinas teigiamai atsiliepė apie Vałtarkiemo (dab. *Olchovatka*) kunigo Jokūbo Perkūno lietuviškų patarlių rinkinį. Tuo metu būta vertinusių lietuvių patarles kaip šios kalbos pažinimo priemonę⁷. Defektinis *Principium primarium* egzempliorius (be antraštinio lapo ir pradžios) yra Saksonijos-Anhalto universiteto ir žemės bibliotekoje Halėje (*Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Halle an der Saale*). Vieną M. Merlino traktato egzempliorių turi ir Lenkijos mokslų akademijos biblioteka Gdanske⁸. 1665–1667 m. M. Merlinas dirbo evangelikų liuteronų kunigu Viešvilėje. Tada Viešvilės parapijė mokykloje jis ir mokytojavo.

¹ Lepner T. *Der Preusche Littauer oder Vorstellung...* 1690, Danzig, 1744.

² Rankraštis saugomas Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje.

³ *Smulkioji lietuvių tautosaka, XVII–XVIII a.*, par. J. Lebedys, Vilnius, 1956, p. 573.

⁴ Prătorius M. *Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubühne...*, herausgegeben von D. W. Pierson, Berlin, 1871.

⁵ Röhrich L., Mieder W. *Sprichwort* (Sammlung Metzler Bd. 154), Stuttgart, 1977, Seite 31.

⁶ Michael Mörlin, *Principium primarium in lingua lithvanica*. Rašinio originalas nežinomas. Jo turinį 1937 m. perpasakojo P. Jonikas, žr. Jonikas P. Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas, *Archivum philologicum*, Kaunas, 1937, kn. 6. Pakartotinai paskelbtas kn.: Ruigys P. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir sąvybių tyrinėjimas*, Vilnius, 1986, p. 386–396.

⁷ Grigas K. *Lietuvių patarlių keliai į pasaulį (Mažoji Lietuva XVII–XVIII a.)*, p. 98–107.

⁸ Drotvinas V. Das „Principium primarium in lingua lithvanica“ (1706): Der nicht verschollene Erstdruck von M. Mörlin, *Zeitschrift für Slawistik* 38(3), 1993, 411–416.

XVIII a. plataus atgarsio susilaukė Pilypo Ruigio „*Lietuvių kalbos... tyrinėjimas*“ (*Betrachtung der littauischen...*)⁹, ypač jo užrašytos dainos. Jomis žavėjosi ir K. F. Lesingas (*Lessing*), pabrėžęs, kad ir tarp paprastų kaimiečių atsiranda poetų. „Tyrinėjimą“, kaip ir „*Lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodyną*“ bei „*Lietuvių kalbos gramatikos pradmenis*“, P. Ruigys rašė vykdydamas programą tvarkyti ir norminti lietuviškų religinių raštų kalbą, teikiant pagalbą lietuviškų parapijų kunigams. Jis pateikė lietuviškas patarles ir mįsles, pridurdamas: „*Iš tokių gudrių pasakymų gali matyti, jog lietuviai moka sąmojingai kalbėti ir gali kartu suvokti tos kalbos savitumą*“, kartu smerkdamas raginimus, kad tikybos dalykus reikia mokyti vokiškai¹⁰. Tai iliustruoja ir 100 lietuviškų frazeologizmų (*tarp jų yra ir patarlių*), jo paskelbtų „Tyrinėjimo“ priede.

Didžiausią darbą renkant Mažosios Lietuvos smulkiają tautosaką atliko Trempū precentorius Jokūbas Brodovskis (*Brodowski*, 1692–1744)¹¹. Jis žmonių kalbą stengėsi užrašyti „iš pačių lūpų“. „*Jis net kartais nesibodėdavo dėl vieno žodžio ar posakio, kad suvoktų jų prasmę, nukeliauti keletą mylių*“¹². Žodynas nebuvo išspausdintas, bet jame panaudotos patarlės pateko į kitus leidinius. Savo darbuose jomis rėmėsi Kristijonas Gotlybas **Milkus** (*Christian Gottlieb Mielcke*), vokiečių kalbininkas Georgas Heinrichas Ferdinandas **Neselmanas** (*G. H. F. Nesselmann*)^{13, 14}. Gotfrydas Ostermejeris rašė: „*Juos (J. Brodovskio patarlių tekstus) verta išrinkti, sutvarkyti ir su paaiškinimais išspausdinti. Jie neabejotinai išgarsėtų labiau negu Agrikolos vokiečių priežodžiai ir visų pasigėrėjimui parodytų senovės lietuvių sąmoji, taip pat duotų progą apgailestauti, kad vokiečių ordinas šitokią tautą įstūmė į tokią baisią vergovę.*“

Ištraukas iš Mažojoje Lietuvoje buvusių tautosakos rankraščių, papildydamas savo užrašytais tekstais, kurių žymią dalį sudarė patarlės, priežodžiai, frazeologija, paskelbė ir Augustas Šleicheris¹⁵. Jam padėjo Ragainės mokytojas lietuvis Kristupas Kumutaitis. Minėtini patarlių tekstai patekę iš K. V. O. Glogau, Daukanto ir Ivinskio publikacijų.

Tautosaką Mažojoje Lietuvoje rinko ir Lietuvos kultūros puoselėtojai: Vilius Kalvaitis, Lidija Bajoraitė, Ansas Bruožis, Jurgis Banaitis, Kristupas Jurkšaitis, Jonas Užpurvis ir kt.

Mažosios Lietuvos smulkiają tautosaką domėjosi bei savo darbuose aprašė ir Lietuvos mokslininkai tautosakos tyrėjai Jurgis Lebedys, Ambraziejus Jonynas ir kiti.

Smulkioji tautosaka Ragainės apskrityje ir jos sudėtyje buvusioje Viešvilės evangelikų liuteronų parapijoje

Adalbertas Becenbergeris (*Adalbert Bezenberger*, 1851–1922). Karaličiaus universiteto profesorius filosofijos mokslų daktaras A. Becenbergeris rinko tautosaką Tilžės ir Ragainės apylinkėse. Pvz., „*Barzūks atbėga*“, „*Besuks sok*“, „*Žemės būils*“, „*Laumes ikaitis*“, „*Laumės*

⁹ Ruhig Ph. *Betrachtung der Litauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften*, Königsberg, 1745.

¹⁰ Ruigys P. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*, Vilnius, 1986, p. 383.

¹¹ Rankraštis XVIII a. žodynas, *Lexicon Germanico-Lithvanicum et Lithvanico-Germanicum*, parengė V. Drotvinas, Vilnius, Lietuvių kalbos institutas, 2009, t 3.

¹² Gineitis L. *Lietuvių literatūros ir istoriografijos chrestomatija: iki 1940 m.*, Vilnius, 1988, p. 63.

¹³ Mielcke Ch. G. *Litauisch-deutsches und deutsch-litauisches Wörterbuch*, Königsberg, 1800.

¹⁴ Nesselmann G. H. F. *Wörterbuch der Litauischen Sprache*, Königsberg, 1851.

¹⁵ Schleicher A. *Litauisches Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857.

pirszts“, „Laumės papai“, „Laumės szlota“, „Raganas spiaūdals“, „Rūgu baba“. Jo knygoje randame nemažai pravardžiavimų, keiksmų ir prakeiksmų, pvz., „Kat tave lapės“, „Tegul tavę vargs atem“, „Vazok į peklą akiu atdegti“, „Tu smalen bamba“, „Tu sena kvagžde“, „Kad tu pastiptum!“ ir kt.¹⁶ Nemažai A. Becenbergerio smulkiosios tautosakos – priežodžių, patarlių – yra 1995 m. išleistoje knygoje „Lietuvininkų žodis“¹⁷: „Daug galvų – daug sapnų“, „Jis anksti balnoja, ale vėlai išjoja“, „Atsarga gėdos nepraša“, „Kad ir pasensi, viskan neišmanysi“, „Ir didis kamūlys galą priryt“, „Naperk paršel į žak“, „Tikėkis su gulinčiu, ale ne su miegančiu“, „Sušalęs kap Giltin“, „Pasipūtęs kaip pukys“, „Tu gali kalbėt kaip devyni nebylia“, „Su subine vieno amžiaus esu“, „Kad šuo šik, negal loti“. Aptinkame ir mįslių, kurios puikiai žinomos ne tik Mažojoje Lietuvoje, bet ir kituose Lietuvos regionuose: „Kas per medis netur lapų? (Eglė)“, „Sens tėvelis kaulu kailinokais (Riešutas)“, „Ant lauko kuolelis, ant to kuolelio dvarelis, tam dvarėliu šimts panelių (Aguona)“, „Du kartu užgimęs, o atbulis ekė (Višta)“, „Dvi maži pupeli visą svieta apšėj (Akys)“, „Akmens kojos, medžiu liemu, stiklo akys, šiaudų kepurė (Troba)“. Kitos mįslės galbūt mažiau žinomos: „Trys ginčijas. Viens sako: „Aš noriu dienos“, antrasis: „Aš noriu nakties“, trečiasis sako: „Man viens miers, ar diena, ar naktis“ (Lova)“, „Ant geltono vandens baltos gulbės plaukia (Alus rūgdamas)“, „Pryšaky mėsa ir užpakaly mėsa, vidury geležis bei medis (Artojas, žagrė bei jaučiai)“.

Vilius Kalvaitis (1848–1914) – Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas, leksikografas gimė Girėnų k., Ragainės apskr. 1888 m. paskatintas J. Zauerveino, V. Kalvaitis ėmė rinkti Mažosios Lietuvos tautosaką. Didelę jos dalį yra surinkęs Šilėnų apylinkėse¹⁸. Susipažinęs su J. Mikšu, išitraukė į visuomeninę veiklą, buvo „Birutės“ draugijos narys. Už nuopelnus renkant Mažosios Lietuvos tautosaką 1907 m. Vilius Kalvaitis išrinktas Lietuvių mokslo draugijos nariu. Skatino lietuvininkus vartoti gimtąją kalbą, skelbė savo surinktas dainas, žodžius, smulkiają tautosaką. Apie 500 V. Kalvaičio surinktų sakmių ir pasakų paskelbė J. Basanavičius. V. Kalvaitis išleido 6 leidinius, tarp jų lietuvių kalbos mokslui svarbus rinkinys „Lietuwiszky Vardų Klėtėlė“¹⁹, kuriame pateikta 15 000 Mažosios Lietuvos asmenvardžių ir vietovardžių, daug patarlių, mįslių, gamtos garsų pamėgdžiojimų, augmenijos ir gyvūnijos pavadinimų. „Prakalboje sakosi išvaikštinėjęs savo mielą tėvynę Prūsijos Lietuvą, iš viso aplankęs 90 parapijų“²⁰. Jis surinko 100 žodžio motina formų. „Daugiausia medžiagos V. Kalvaitis užrašė iš gyvosios kalbos ir tik ne ką iš spausdintų šaltinių“²¹.

V. Kalvaičio surinkta smulkioji tautosaka atspindi XIX a. pab.–XX a. pr. lietuvininkų dvasinę kultūrą, tarmę, kasdieninę žmonių buitį, tarpusavio santykius. Nemažą vietą užima šeima, žmonių moralė, tėviškės meilė, tikėjimas gėrio ir tiesos pergale: „Motinos meilė kas dieną nauje“, „Waikų kai griukų, o du(o)nos nė plutos“, „Ką tėvs sudėjo dūsaudams, sunus prarado klykaudams“, „Koks pu(o)delis, toks danktelis“, „Mainininko wartuose warnai krankia“, „Sens protu, jauns gwoltu“, „Nesiwalkiok po kaimynus, tai nei baubas kaus, nei bitins pjaus“, „Kožnam patinka sawo budas“, „Zaposts kojes nepinioja“, „Bėda su durnum bartis, o su pliku(o)ju

¹⁶ Beccnberger A. *Litauische Forschungen: Beiträge zur Kenntniß der Sprache und des Volkstumes der Litauer*, Gottingen, 1882.

¹⁷ *Lietuvininkų žodis*, red. N. Vėlius ir kt., Kaunas, Litterae universitatis, 1995.

¹⁸ <https://www.silutesknygininkai.lt/silute/kalvaitis-vilius/>, žr. 2014 04 18.

¹⁹ Kalvaitis V. *Lietuwiszky Wardų Klėtėle*, Tilžė, 1910.

²⁰ Kėnsminienė A. Lietuvių mįslių skelbimo ir tyrimo apžvalga, *Tautosakos darbai*, X(XVII), Vilnius, 1999, t. 10.

²¹ Kaunas D. *Mažosios Lietuvos knyga*, Vilnius, Baltos lankos, 1996, p. 355–360.

pesztis“, „Galwa žmogų wadžioja“, „Tylédams neperplyszii“, „Keikestis pro burną iszeit, pro nosi atlend“, „Wyrari nuliudo dėl barszčių bliudo“, „Lobis budina, wargas migina“, „Piningai galwažudžei“, „Baltojo swieto ne daug yr“, „Tolimi gentys, didi meile, artimi gentys, wieni waidai“. Rinkinyje dažnas Dievo minėjimas, tikėjimas geresne ateitimi: „Kas Diewo žadėta, bus ir a,tesėta“, „Diewe, paskalsyk“, „Dirbk, o Diewą mylėk“, „Diewe, peržegnok“, „Diewe, du(o)k pawyda ne nu(o)skunda“, „Diews wislab waldo“, „Pons Diews lydės per Angielą“, „Su Diewu negali bartis“. Kai kur galima išvelgti ir pagoniškojo senojo tikėjimo liekanų: „Perkuno duktele, skaiszcioji gabele“, „Ju(o) Tėtis padangėms dardės, ju(o) mus jeweilei užderės“, „Jam nei saulės duktė nemėgst“.

Nepaisant žmonėse iškiepytų krikščioniškų tiesų, pagarbos dvasininkams, valstiečiai pajuokdavo jų gobšumą, savanaudiškumą: „Kas tur daug piningų, ne,tboj nei kunigų“, „Alus ne wandu(o), kunigai ne piemenys“. Lietuvių kalbos padėtis Mažojoje Lietuvoje buvo dviprasmiška: vokiečių nutautinimo politika veikė gyventojų sluoksnius. Tai atsispindi ir surinktuose priežodžiuose bei patarlėse: „Lietuwininką per vyžą laiko“, „Baisiai už kryžoką nei welns ne mauru(o)ja“, „Wokietis ryja kaip arklys ir dirba kai gaidys“, „Tai juk wiens miers yra, ar wokietis, ar welns“, „Wokietis juk lend lyg kiaule per tworą, ju(o) muši, jų lenda“²². Knygos „Mažosios Lietuvos knyga“ autorius D. Kaunas teigia, kad V. Kalvaičio užrašyti gyvi pasakojimai apie tikėjimus, burtus, burtininkus ir juodaknygius, lemtingus sapnus ir daug kitų mįslingų dalykų labai praplečia supratimą, kokius fantastinius vaizdinius žmonės sukurdavo apie margą gyvenimą²³. Štai „Juodoje knygoje“ randame apie angies iğėlimą, įvairių negalavimų gydymą, įvairius užkalbėjimus: „Apie Jonines naktimis žibantis vabalukas, į duonos kąsnį sutrytas, didžiai mačijąs. Iğeltasis, jį suvalgęs, tuojaus pagilbst“, „Jei kraujas kada prasimuš, imk šviežiai primilžto pieno ir ierčukų miltų (krakmielės), suplakus gert“, „Jei kas myžt negal, tur tarškučių – smilgų arbatos gert. O kas negal myžalus užlaikyt, tam reik pelės mėsos užšert“, „Jei, galvojui gromuliuojant, ant jo prusnių rasos nēr, tai jis suraganauts“, „Žalialis diemedis tik septynių metų būdams pražydz, o tai tik vis Joninių naktų doyltiktoj adynoj. Puplaiskė, arba trilapė, teip jau tik minėtoj naktų bei adynoj žyd. Katras žmogus tokį žiedą tur, tas visžinąs yra“²⁴.

Įdomūs skaitytojui turėtų būti V. Kalvaičio užrašyti varpų garsai. Šalia varpų garso pažymėta, kokioje vietoje jis buvo girdėjęs jį skambant. Iš pavyzdžių matyti, kad tautosakininkas rinkęs smulkiają tautosaką Smalininkų, Šilėnų ir Viešvilės apylinkėse: „Smalininkai laukininkai, didi ponai skolininkai!“, „Nemunėlis wandenėlis!“²⁵, „Duszia danguj, kuns po žemės“²⁶.

Kristupas Jurkšaitis (*Christoph Jurkschat*, 1852–1915) gimė Ragainės apskrityje Gałbrasčiuose, anuomet priklausiusiuose Kazikėnų (*Kasikiemis*) valsčiui, Viešvilės evangelikų liuteronų parapijai. K. Jurkšaitis mokėsi Tilžės gimnazijoje, ją baigęs – Karaliaučiaus universitete.

Šis Mažosios Lietuvos kalbininkas, tautosakininkas mokytojavo Priekulėje, Saūgose, kunigavo Rūsneje. Rinko tautosaką, kurią skelbė Lietuvių literatūros draugijos leidinyje „Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft“. Jo užrašytas kūrinių pluoštas įvairus

²² Kalvaitis V. *Lietuwiszkų wardų klėtėlė*, Tilžė, 1910.

²³ Kaunas D. *Mažosios Lietuvos knyga*, Vilnius, Baltos lankos, 1996, p. 355–360.

²⁴ Basanavičius J. *Juodoji knyga*, Vilnius, 2004, p. 11, 81, 53–59.

²⁵ Kalvaitis V. *Lietuwiszkų wardų klėtėlė*, Tilžė, 1910.

²⁶ www.memelland-adm.de Wischwill Verzeichnis der zur Kirche Wischwill eingepfarrten Ortschaften. laut Kirchenkassenrechnung des Jahres 1745–1746. (Ortschaften, die Hufendecem an die..., žr. 2013 09 14.

žanrinio atžvilgiu. Čia šalia vyraujančių stebuklų ir žvėrių pasakų skelbiamos ir legendų, novelių, kvailo velnio, juokų, melų pasakos, senųjų tikėjimų sakmės, anekdotai, padavimai, keletas pasakojimų. Pavyzdžiui, įdomus jo užrašytas gimtųjų paprotys: „Kur kūdikis užgema, čia sakoma yra: rodynos. Į tuos namus ateinantieji tuomi šalin pabaidomi, kad jiems prišaukiama: čia neieik, mučę, arba kepurę, tuojaus atims. Kas, to neatbodams, tai tačiau lenda, tam iš tiesos kepurę atima, kurią jis teip veik neatgauna. Bet kodėl kepurė atimama, to negirdėjau. Rasi panto dėl“²⁷. K. Jurkšaitis surinko įdomios ir kitokios medžiagos: „Iš Mažosios Lietuvos dar gražių pasakojimų ir žinių iš burtininkavimo, sapnų aiškinimo, liaudiškų gydymo būdų atsiuntė Kristupas Jurkšaitis...“ „Nes kožnos nakties sapnas nurodo vis ant vieno mėnesio ateinančio meto.“ „Rupūžės (arba repečkos, pamatinės) pelenai, ypačiai pro nusigandimo ligos, labai mačyja. Juos reikia įduoti su vandeniu ant sugėrimo“, „Jei kas nuo šunies arba ir šiaip ko gyvo išsigando, tai reik to paties šuns plaukų pluoštelį nukirpti ir išgandytąjį ką veikiausiai tais smilkyti, idant jis per išgastį neapsirgtų“, „Ką žmogus per tą dvylika naktų nuo Kalėdų iki Trijų karalių sapnuoja, tai reik tēmytis“²⁸. K. Jurkšaičio paskelbta tautosaka užrašyta gyva kalba, tarmiškai. O pora tekstų – net sąmoningai ryškiai stilizuoti.

Bene daugiausia tautosakos jis surinko savo gimtojo kaimo – Galbrasčių (vok. *Galbrasten*, *Dreifurt*, rus. – *Ливенское*) apylinkėse²⁹. K. Jurkšaitis išleido „Lietuviškas pasakas ir pasakojimus“, kur sudėta 63 pasakojamojo pobūdžio kūriniai, 45 priežodžiai, 2 vaikų erzinių, 1 žemaitiška daina bei kelios dešimtys smulkiosios tautosakos dalykų³⁰. Jam pasisekė užrašyti kelias pasakas, kurios yra vieninteliai aptikti variantai. Jis pateikė Basanavičiui 45 tekstus, kurie paskelbti knygoje „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“. Jo tautosaka naudojosi ir Eduardas Volteris³¹.

Lidija Bajoraitė gimė 1890 m. lapkričio 26 d. Balaňdžiuose, Žilių vls., Ragainės apskrityje. Mažosios Lietuvos veikėja, tautosakos pateikėja. (Žilių vls. – 12 km nuo Ragainės – red. pastaba). Jos tėvai buvo susipratę lietuvininkai. Tėvai kurį laiką gyveno Medūkalmniuose (Įsrutiės apskr.). Suintensyvėjus germanizacijai tėvai, pardavę ūkį, persikėlė į Balandžių kaimą. Čia jie vertėsi gyvulininkyste. L. Bajoraitė, baigusi pradžios mokyklą, išėjo tarnauti. Vėliau dalyvavo Tilžės lietuvių „Giedotojų draugijos“, Lietuvių keliaujančio knygyno veikloje. 1911 m. gyvendama Klaipėdoje su kitais organizavo lietuvių dainų ir scenos mėgėjų draugiją „Aidas“, dirbo laikraščio „Prūsų lietuvių balsas“ redakcijoje, „Aukuro“ draugijos knygyne, Klaipėdos lietuvių moterų draugijoje. Agitavo už Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos. Vokietijai 1939 m. kovo mėn. okupavus Klaipėdos kraštą persikėlė į Kauną. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Po karo grįžo į Klaipėdą, bet sovietinės valdžios buvo ištremta į Krasnojarsko sritį. Grįžusi gyveno Kaune. Rinko tautosaką, kurios dalis (apie 150) spausdinama knygoje „Lietuvininkų žodis“. Knygoje randame smulkiosios tautosakos kūrinėlių, užrašytų iš „Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių striukių, baltsermėgių... šnektomis“³².

Kaip teigia V. Grinaveckis: „Dėl kai kurių ryškesnių garsinių skirtybių

²⁷ Basanavičius J. *Juodoji knyga*, Vilnius, 2004, p. 51.

²⁸ *Ten pat*, p. 11.

²⁹ *www.memelland-adm.de Wischwill Verzeichnis der zur Kirche Wischwill eingepfarrten Ortschaften. laut Kirchenkassenrechnung des Jahres 1745–1746. (Ortschaften, die Hufendecken an die...)*, žr. 2013 09 14.

³⁰ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. 1, p. 676–677.

³¹ *lt.wikipedia.org/wiki/Kristupas_Jurkšaitis*, žr. 2014 04 18.

³² Vidugiris A. Iš ragainėnų leksikos, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 509.

jau patys Mažosios Lietuvos lietuvininkai savo kalboje vadinami ragainėnais, pakalnėnais, tilžėnais (sudaryta iš miestų Ragainė, Pakalnė, Tilžė vardų), striukiais, baltsermėgiais³³.

L. Bajoraitės surinktos patarlės ir priežodžiai atspindi to meto žmonių gyvenimą, aktualūs ir šiandien. Aptinkame vieną kitą germanizmą: „Kas šunį kart nori, tas ir štrikį (virvę) rand“, „Jei taip stubo (kambaryje) skruzdėlis atsiranda, ilgai čia negyvensi – ištekėsi, parduosi“. Pateikiama nemažai ir humoristinių priežodžių: „Prisimetė kaip pikts pinigais“, „Knark kaip varlė po šliuri“. Liaudies tikėjimų, burtų paskirtis labai įvairi. Jie nurodo, kaip elgtis, ko tikėtis visokiais gyvenimo atvejais. Anot L. Saukos, „šie kūrinių šiek tiek primena patarles ir priežodžius“³⁴. Tai įrodo L. Bajoraitės surinkti prietarai

ir patarimai, oro spėjimai: „Namuos nešvilpk. Negražu, ir namus prašvilpysi“, „Ugnį užpilt – tai su švariu vandeniu“, „Kai skalbiant susišlapina pilvas, tai girtuoklį vyrą gaus“, „Kūmus reikia parinkti, kad geri būtų – ir vaikas geras bus“, „Kai koks minėjimas, sueiga prakilnį vakarą – jubiliejaus, krikštynos, – tai ant stalo dvasioms valgi palikt. Mirusiems, nežinomiems, kad ateis aplankyti“, „Skerstuovis. Tai atnešdavo kaimynams mėsos, kraujinį sriubą, dešrą kepeninį. Tai draugiškumas toks“, „Pirmą šviežiną valgai – ar bulvį, ar duoną – tai su šaukštu duod į kaktą“, „Iššluot gerai ir sąšlavas mesti kaimynui. Tai blusos bus pri kaimynų“, „Apie mėnulį vainikas – bus prastas oras“, „Gaidys gied – bus prastas oras“, „Rasa praustis – grožis bus. Rodos, Joninių rytą“, „Ridikai – juodi balti – sutarkuoti ir gerti sultis. Dėl inkstų. Ir kai bulvis (kasi), visai (nejauti) strėnų. Visai neskauda“, „Kiečiai (Artemisia scoparia). Kas kojį skaud, vonis padaryt“, „Kraujažolį vartodavo džiovininkai nuo plaučių ligos“, „Alijošius gydo, kai nudega“³⁵.

Ansas Bruožis – Mažosios Lietuvos visuomenės ir kultūros veikėjas, rašytojas, istorikas. Gimė 1876 m. lapkričio 10 d. Mártinuose (Klaipėdos r.). Baigęs pradžios mokyklą, savarankiškai Martyno Jankaus spaustuvėje įgijo raidžių rinkėjo specialybę. Taip pat buvo laikraščių „Saulėtaka“ (1900 m.) ir „Apžvalga“ (1914 m.) redaktoriumi, organizavo jaunimo lavinimosi kuopeles, rašė spaudai apie Mažosios Lietuvos kultūrinį gyvenimą, rinko tautosaką Žemaitijoje, rytų Aukštaitijoje ir Klaipėdos krašte, taip pat medžiagą apie rašytojus ir kultūros veikėjus, bibliografavo lietuviškus leidinius. Iš viso parengė ir parašė 13 knygų. „J. Basanavičiaus ir J. Žilinsko prašymu A. Bruožis ėmėsi organizuoti tautosakos rinkėjų būrį. Išlikę laiškai

1 pav. Mažosios Lietuvos tarmės. Tamsi spalva – M. Lietuvos aukšt. d. (striukių) teritorija, šviesesnė – vakarų aukštaičių kauniškių teritorija, M. Lietuvos pietinė (pietrytinė) dalis (baltsermėgiai) – Karaliaučiaus krašto pietinėje dalyje. Bacevičiūtė-Bakšienė R. Klaipėdos krašto dabartinių aukštaitiškųjų šnektų fonetinės ypatybės, Baltu filologija 15, 2006, p. 5–15

³³ Grinaveckis V. Mažosios Lietuvos tarmės, Lietuvininkų žodis, Kaunas, 1995, p. 489.

³⁴ Basanavičius J. Juodoji knyga, Vilnius, 2004, p. 16.

³⁵ Lietuvininkų žodis, Kaunas, 1995, p. 362–363.

rodo, kiek daug nuveikė pats talkininkas.“ Laiške J. Basanavičiui A. Bruožis sakosi, jog kartu su pažįstamu jie surinkę ne tik dainų, bet ir mįslių bei patarlių³⁶. Pateikiame keletą jo surinktų burtų, prietarų, tikėjimų: „Kalėdų naktį gyvuliai kalba, bet nereik jų kalbos klausyties, šiaip tame mete reik mirti“, „Žaliąjį ketvergą reik medaus valgyti, tad sveiktą metų esi“, „Velykų rytą pirm saulės tekėjimo reikia į tekančią upę nusimaudyti, tad visą metų nesirgsi ir ligos būsi pačėdytas“, „Kurį laumė spaud, tas tur mažąjį pirštuką (lankstyti), tad laumė atstoj“, „Ašį nukirpus reik jai į kaktą įkirpti, tad laumė avis nekerpanti“, „Kad ėrukus keli, nereik per ašį perkelt – tad avis ėrukus nebmyl“, „Kad piktos dvasės arba baidyklės ar deivės žmogui mirus genčių namus neatlankytų, tai reikia numirėlį naktį laidoti“³⁷.

Jurgis Banaitis gimė 1871 m.

Nemuno senvagės kairiajame krante buvusioje gyvenvietėje Paskalviuose, toje pačioje Ragainės apskrityje kaip ir Viešvilė. Čia praleido savo vaikystę, suaugęs buvo Nemunu plaukiojančių laivų virėju. J. Banaitis entuziastingai rinko savo gimtojo Ragainės krašto tautosaką – papročius, atsiminimus, dainas. Artimųjų išsaugotą jo rankraštį perrašė Lietuvos konsulas Tilžėje J. Sruoga ir perdavė Lietuvų tautosakos archyvui. J. Banaitis tautosaką rinko apylinkėse, buvusiose šalimais Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos. Tad galima spręsti, kad jos buvo žinomos ir šioje Ragainės apskrities dalyje. Gaila, tačiau J. Banaičio surinktų smulkiosios tautosakos pavyzdžių rašytiniuose šaltiniuose rasti nepavyko.

Išvados

Pažymėtina, kad Ragainės apskrityje, kuriai priklausė Viešvilės evangelikų parapija, kaip ir visoje Mažojoje Lietuvoje, smulkioji tautosaka pradėta rinkti ir užrašinėti Prūsijos evangelikų liuteronų kunigų, kai kurių istorikų, dar XVII–XVIII a. susidomėjusių nykstančia prūsų ir lietuvių kultūra ir tautosaka.

Kaip pasakojamosios, taip ir smulkiosios tautosakos rinkimas ir užrašinėjimas buvo susijęs su evangelikų liuteronų religija. Pagal M. Liuterio mokymą vokiečių kunigai turėjo sakyti pamokslus gyventojams suprantama kalba. Kalba, kurios jie mokėsi iš vietos gyventojų šnekamosios kalbos.

Po 1944 m. priverstinės Mažosios Lietuvos evakuacijos ir pokario metų gyventojų sovietinio genocido jų krašte

2 pav. Mažosios Lietuvos lietuvininkų tarmės. Iš akademiko Z. Zinkevičiaus rinkinio „Grynasis istorijos mokslas“, interneto prieiga, mokslasplius.lt

³⁶ Kaunas D. *Donelaičio žemės knygiai*, Vilnius, 1993, p. 217–226.

³⁷ *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 359–370.

neliko, kairioji Nemuno pusė surusinta, dešinioji – sulietuvėjusi, tad su senąja lietuvininkų smulkiaja tautosaka galima susipažinti tik išlikusiuose iki XX a. užrašytuose rašytiniuose šaltiniuose.

Kiek leido turima medžiaga ir darbo apimtis, šiame straipsnyje buvo stengiasi aprėpti įvairius smulkiosios tautosakos pavyzdžius, jų paplitimą Mažojoje Lietuvoje, ypač Ragainės apskrityje abipus Nemuno buvusioje Viešvilės evangelikų liuteronų parapijoje.

Mažosios Lietuvos smulkioji tautosaka atspindi daug bendrumų su kitų tautų, t. y. lietuvių ir kitų kaimyninių šalių tautosaka, daugeliui jų bendras darbo patirties apibendrinimas, burtai ir prietarai.

Vokiečių vykdoma asimiliacinė lietuvių nutautinimo politika, santūrus čia veikusių surinkimininkų požiūris sudarė kliūtis rinkti senovinius tikėjimus ir tautosaką stipriau suvokietintoje, dešiniajame Nemuno krante buvusioje Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos dalyje. Gal todėl ir užrašyta jos čia buvo daug mažiau, negu kairiajame, išlikusiame lietuviškesniame, Nemuno krante.

Literatūra, šaltiniai

1. Basanavičius J. *Juodoji knyga*, Vilnius, 2004.
2. Bezzenberger A. *Litauische Forschungen: Beiträge zur Kenntniß der Sprache und des Volkstumes der Litauer*, Göttingen, 1882.
3. Brodowski J. Rankraštis XVIII a. žodynas, *Lexicon Germanico-Lithvanicum et Lithvanico-Germanicum*, Vilnius, Lietuvių kalbos institutas, 2009, t. 3.
4. Drotvinas V. Das „Principium primarium in lingua lithvanica“ (1706): Der nicht verschollene Erstdruck von M. Mörlin, *Zeitschrift für Slawistik* 38(3), 1993, 411–416.
5. Gineitis L. *Lietuvių literatūros ir istoriografijos chrestomatija: iki 1940 m.*, Vilnius, 1988.
6. Grigas K. *Lietuvių patarlių keliai į pasaulį (Mažoji Lietuva XVII–XVIII a.)*, p. 98–107.
7. Grinaveckis V. Mažosios Lietuvos tarmės, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, Litterae universitatis, 1995, p. 486–499.
8. Kalvaitis V. *Lietuviszkų Wardų Klėtele*, Tilžė, 1910.
9. Kaunas D. *Donelaičio žemės knygiai*, Vilnius, 1993.
10. Kaunas D. *Mažosios Lietuvos knyga*, Vilnius, Baltos lankos, 1996, p. 355–360.
11. Lebedys J. *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a. (priežodžiai, patarlės, mįslės)*, Vilnius, 1956.
12. Lepner T. *Der Preusche Littauer oder Vorstellung... 1690*, Danzig, 1744. Rankraštis saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje.
13. *Lietuvininkų žodis*, red. N. Vėlius ir kt., Kaunas, Litterae universitatis, 1995.
14. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. 1, p. 676–677.
15. Mielcke Ch. G. *Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörterbuch*, Königsberg, 1800.
16. Mörlin M. *Principium primarium in lingua lithvanica*. Rašinio originalas nežinomas. Jo turinį 1937 m. perpasakojo P. Jonikas, žr. Jonikas P. Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas, *Archivum philologicum*, Kaunas, 1937, kn. 6. Pakartotinai paskelbtas kn.: Ruigys P. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*, Vilnius, 1986, p. 386–396.
17. Nesselmann G. H. F. *Wörterbuch der Litauischen Sprache*, Königsberg, 1851.

18. Prätorius M. *Deliciae Prussicae oder Preußische Schaubühne...*, herausgegeben von D. W. Pierson, Berlin, 1871. Rankraštis saugomas Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje.
19. Röhrich L., Mieder W. *Sprichwort* (Sammlung Metzler Bd. 154), Stuttgart, 1977.
20. Ruhig Ph. *Bctrachtung der Littauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften*, Königsberg, 1745.
21. Ruigys P. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*, Vilnius, 1986.
22. Schleicher A. *Litauisches Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857.
23. Vidugiris A. Iš ragainėnų leksikos, *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, 1995, p. 500–513.
24. <http://dx.doi.org/10.5755>, Rytis Ambrazevičius. *varpų pamėgdžiojimai: akustinės asociacijos ir stereotipai*, žr. 2013 09 14.
25. www.memelland-adm.de Wischwill Verzeichnis der zur Kirche Wischwill eingepfarrten Ortschaften. laut Kirchenkassenrechnung des Jahres 1745–1746. (Ortschaften, die Hufendecem an die...), žr. 2013 09 14.
26. silutesknygininkai.lt/index.php?page=kalvaitis-vilius, žr. 2014 04 18.
27. [lt.wikipedia.org/wiki/Kristupas Jurksaitis](http://lt.wikipedia.org/wiki/Kristupas_Jurksaitis), žr. 2014 04 18.

Mažosios Lietuvos, Suvalkijos ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų melodijų paralelės

Lina Petrošienė

Klaipėdos universitetas

Pasitelkus lyginamąją melodijų analizę, straipsnyje atskleidžiami gretimai gyvenančių etninių grupių – lietuvininkų, suvalkiečių ir vakarų aukštaičių – veliuoniškių – liaudies dainų melodikos panašumai ir skirtumai. Išryškėjęs muzikinio folkloro giminingumas siejamas su regionų etnogeneze, kultūros istorija bei kalbinių dialektų artimumu. Įvairaus pobūdžio pasienio gyventojų kontaktai taip pat skatino platesnę, regionų ribas ir valstybių sienas peržengiančią etninės muzikos sklaidą.

Pagrindiniai žodžiai: Mažoji Lietuva, lietuvininkai, Suvalkija, Veliuona, muzikinis dialektas, liaudies dainų melodijos.

Įvadas

Tyrinėjant Mažosios Lietuvos etninę muziką pastebėta, kad lietuvininkų liaudies dainų melodikai būdingas heterogeniškumas, t. y. akivaizdūs monodinės ir homofoninės prigimties stilistiniai sluoksniai. Dermių ir jų geografinės lokalizacijos analizė leido išskirti dvi šiek tiek tarpusavyje besiskiriančias etninės muzikos sritis: šiaurinę ir pietinę. Pirmajai priklauso šiaurinė Klaipėdos krašto dalis. Antrajai – Klaipėdos krašto dalis palei Nėmuno žemupį ir Mažosios Lietuvos teritorija į pietus ir pietryčius nuo kairiojo Nemuno kranto. Nemuno žemupyje šios sritys susikryžiuoja, griežtos ribos tarp jų nėra. Išskirtosios etninės muzikos sritys bemaž sutampa su Mažosios Lietuvos tarmių – vakarų žemaičių ir vakarų aukštaičių – plotais (Petrošienė 2003, 115–116; 118–119)¹. Nesileidžiant į detalesnį minėtųjų sričių skirtumų aiškinimą, reikia pasakyti, kad būtent pietinėje Mažosios Lietuvos etninės muzikos srityje fiksuotose melodijose išryškėja lietuvininkų ir suvalkiečių bei veliuoniškių melodikos giminingumas². Šio straipsnio tyrimo objektas ir yra minėtųjų regionų liaudies dainų melodijos. Joms palyginti spaudiniuose ir archyvuose peržiūrėta 717 melodijų, fiksuotų Mažosios Lietuvos teritorijoje, 815 pavyzdžių, užrašytų Suvalkijoje – Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės, kai kuriose Prienų, Kauno rajonų apylinkėse bei Lenkijoje esančiame Suvalkų krašte, ir 1557 melodijos iš Veliuonės apylinkių. Tyrimo tikslas – nustatyti ir išanalizuoti tiriamųjų regionų liaudies dainų melodijų panašumus ir skirtumus, siejant juos su etnogeneze, dialektologijos duomenimis bei kultūros istorija. Darbe taikyti lyginamasis, analizės, sisteminimo metodai. Lietuvių etnomuzikologijos klasikais – Jadvyga Čiurlionyte ir Juozas Žilevičius – išvėlgė lietuvininkų melodijų intonacinių bei derminių giminingumą suvalkiečių ir dzūkų melodiniam stiliui.

Straipsnis skelbtas Klaipėdos universiteto leidinyje *Res Humanitariae I*, Klaipėda, 2007.

¹ Petrošienė L. Lietuvininkų etninė muzika: identiteto problemos. Disertacijos rankraštis, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003.

² Svarstant apie dainų melodikos „giminingumą“, iškyla šios sąvokos traktavimo problema. Šis apibūdinimas kiekvienu konkrečiu atveju yra skirtingo lygmens, bet atrenkant artimus melodinius variantus pirmiausiai buvo remiamasi LLDK dainų tekstų žanrine klasifikacija, t. y. stengtasi aprėpti dainos, kaip poetinio-muzikinio vieneto, visumą.

1938 m. J. Čiurlionytė, rašydama apie Lietuvos etninių regionų muzikinius dialektus, pirmoji nedetalizuodama lietuvininkų dainas susiejo su dzūkų ir užnemuniečių dainomis: „*Mažosios Lietuvos dainas tektų priskirti prie dzūkų ir užnemuniečių dainų*“ (ČLLM 1999, 26)³. Vėlesniuose darbuose ši autorė plačiau aptarė Prūsijos lietuvių ir dzūkų bei užnemuniečių (kapsų ir zanavykų) melodinio stiliaus panašumą (Čiurlionytė 1969, 312–314)⁴. J. Žilevičiaus manymu, lietuvininkų melodijos savo intonacine, dermine, metroritmine sandara yra artimesnės dzūkų ir užnemuniečių (suvalkiečių) negu žemaičių dainoms (Žilevičius 1958, 262)⁵. Etnomuzikologų teiginiais pritarė ir Jonas Balys, rašęs apie Mažosios Lietuvos tautosaką bei klasifikavęs šio regiono dainų tekstus: „*mažlietuvių dainos daugiau turi bendrumų su suvalkiečių negu su žemaičių dainomis*“ (Balys 1958, 218)⁶. J. Čiurlionytė įvadiniuose Antano ir Jono Juškų dainynų straipsniuose, aptardama melodijų ypatybes, teigė, jog Veliuonos krašte susipina du stiliai – vienbalsumas ir daugiabalsumas – bei klaipėdiškių, dzūkų ir žemaičių muzikiniai dialektai⁷. Veliuoniškių ir lietuvininkų melodikos bei poetikos sąsajas tyrinėjo Rimantas Sliužinskas. Bendromis melodijų savybėmis autorius laiko monodinę sandarą, derminę kaitą bei melodinius chromatizmus, išvelgia formas, ritmikos, intonacinės sandaros panašumų (Sliužinskas 1995, 416–418)⁸. Šioki toki nenuoseklumą galima pastebėti veliuoniškių ir lietuvininkų dainų skirtumų apibūdinime. Atrodo, autorius remiasi tik L. Rėzos „Dainų“ melodijomis, palikdamas nuošalyje Ch. Barčo „Dainų balsus“. Pastarasis rinkinys liudija itin glaudų lietuvininkų ir veliuoniškių melodijų ryšį.

Etnografinės, kultūros istorijos, dialektologijos dalykai, siejantys tiriamuosius regionus

Lietuvininkų ir suvalkiečių bei veliuoniškių muzikinio folkloro giminingumas gali būti siejamas su šių etninių grupių⁹ etnogeneze, kultūros istorija bei kalbinių dialektų artimumu. Seniausiais Suvalkijos (dar vadinamais Sūduvės, Užnemunės) gyventojais laikomos sūduvių, istoriniuose šaltiniuose neretai tapatinamų su jotvingiais (Lietuvių etnogenezė 1987, 196)¹⁰, gentys. XIII a. kryžiuočiams nukariavus šias gentis, daugelis gyventojų žuvo, kiti pabėgo į Lietuvą, Rusios žemes arba įsikūrė Sėmboje (Lietuvių etnogenezė 1987, 228–229). Užnemunė kuriam laikui tapo bemaž negyvenamu kraštu, nors archeologų tirtos šio laikotarpio

³ ČLLM – *Lietuvių liaudies melodijos*, sudarė ir parengė J. Čiurlionytė, antrasis pataisytas ir papildytas leidimas (iš *Tautosakos darbu*, Vilnius, 1938). Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 1999.

⁴ Čiurlionytė J. *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*, Vilnius: Vaga, 1969.

⁵ Žilevičius J. *Mažosios Lietuvos liaudies muzikos bruožai, Mažoji Lietuva I*, New York, 1958, p. 259–281.

⁶ Balys J. *Mažosios Lietuvos tautosakos bruožai, Mažoji Lietuva I*, New York, 1958.

⁷ „*Kai kurios rinkinio melodijos, kaip ir tekstai, yra Klaipėdos krašto skoliniai (žvejų dainos su aiškiais klaipėdiškių dialekto bruožais)*“ (Čiurlionytė 1969, 33).

⁸ Sliužinskas R. *Mažosios Lietuvos krašto ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų sąsajos, Lietuvininkų žodis*, parengė K. Grigas, Z. Kelmickaitė, B. Kerbelytė, N. Vėlius, Kaunas: Litterae universitatis, 1995, p. 413–419.

⁹ Veliuoniškiai nėra laikomi atskira etnine grupe. Pagal Lietuvos Respublikos etninių regionų skirstymą šis kraštas priklauso mišriai Žemaitijos ir Suvalkijos sričiai. Žr.: *Etninė kultūra*. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys, Vilnius, 2001. Tarmės požiūriu jie kartu su suvalkiečiais įeina į vakarų aukštaičių – kauniškių plotą. Žr.: <http://www.mch.mii.lt/dba/index.htm>.

¹⁰ Archeologų duomenimis, jotvingius plačiąja prasme sudarė jotvingių, sūduvių, dainavių, poleksėnų etnis junginys. Visa Lietuvos Užnemunė paprastai priskiriama jotvingiams. Žr.: *Lietuvių etnogenezė*, ats. red. R. Volkaitė-Kulikauskienė, Vilnius: Mokslas, 1987.

kapavietės rodo, jog šiaurinė Sūduvos dalis buvo apgyvendinta gana tankiai (Ilgūnas 1995, 19)¹¹. Po Melno taikos 1422 m. nustačius sieną su Prūsija ir Sūduvos kraštui atitekus LDK, pradėta kolonizacija, vykusį XV–XVIII a. Gyventojai čia keldinti iš dešiniojo Nemuno kranto pusės – Trakū vaivadijos ir Žemaičių kunigaikštystės. Tai buvo žvėrių sekėjai, medžiotojai, girininkai, miško kirtėjai, o vakarinėje Sūduvos dalyje apgyvendinti sienos su Prūsija saugotojai. Tankiose giriose nuo baudžiamos slapstėsi bėgliai iš dešiniojo Nemuno kranto, karų su Rusija (1655 m.) ir Švedija (1701 m.) pabėgėliai. Taigi, Užnemunė laikoma „susivilkėlių“, imigrantų, kurių dauguma buvo lietuviai, kraštu, čia taip pat gyveno lenkai, gudai, vokiečiai, totoriai, prancūzai (Ilgūnas 1995, 21–25). Todėl, galima tikėtis, kad etninės muzikos požiūriu šis kraštas yra daugiasluoksnius. Archeologinėje literatūroje minima, kad Veliuonos apylinkės gana gausiai apgyvendintos buvo jau akmens amžiaus pabaigoje, o pagal IV–V a. datuojamas iškasenas vietiniai „gyventojai priklausė centrinės Lietuvos kultūrinei sričiai, kurioje vėliau minimi aukštaičiai“ (Tautavičius 2001, 65–66)¹².

Pirmosios rašytinės žinios apie istoriškai reikšmingą Veliuonos apylinkių piliavietę – Junigedą – siekia XIII a. pab.–XIV a. pr., o vis griauinama ir atstatoma Veliuonos pilis buvo labai svarbus gynybinis įtvirtinimas kovose ir diplomatinėse derybose su Kryžiuočių ordinu. Vėliau, maždaug nuo XVI a., dėl strategiškai patogios vietos (Nemuno vandens kelias) bei klestinčių verslų augo ir krašto ekonomika, kurią itin skatino prekyba su Prūsija. Mažosios Lietuvos (*Klein Litaw*) vardą XVI a. istoriniuose šaltiniuose vienas pirmųjų paminėjęs dominikonų vienuolis Simonas Grunau nurodė, kad šiame krašte gyvena skalviai, nadruviai (gentys, sudarančios lietuvininkų etninį branduolį) ir šiauriniai sūduviai (Grunau 1876, 69)¹³. Minėtieji „šiauriniai sūduviai“ tikriausiai ir yra toji dalis sūduvių, kuri po karų su kryžiuočiais apsigyveno Prūsijai priklausančiame Sėmbos pusiasalyje. Sėmbos sūduvių butis, papročiai, tikėjimas, mitologija ir kt. aprašyti viename populiariausių XVI a. istoriografinių šaltinių „Sūduvių knygelė“ (BRMŠ II 2001, 143–156)¹⁴, kuriuo naudojosi ir kurį citavo, kompiliavo daugelis vėlesniųjų autorių, rašiusių tiek apie prūsų, tiek apie Prūsijos lietuvių būdą bei papročius. Senuosiuose istoriniuose šaltiniuose vyrauja tendencija prūsų, nadruvių, skalvių ir sūduvių (kartais aprėpiant ir kuršių, žemaičių gentis) etnografinius papročius aprašyti, vertinti ir apibendrinti kaip vieningą visumą, tarp jų neižvelgiant esminių skirtumų. Bene akivaizdžiausiai tai patvirtina Mato Pretorijaus „Prūsijos įdomybėse“ (BRMŠ III 2003, 100–323)¹⁵ pateikiamas Prūsijos lietuvių etnografinis aprašymas, kuriame autoriaus vartojamas apibendrinimas „jie“ taikomas išvardytiesiems prūsams, skalviams, nadruviams, sūduviams, notangams. Pasakodamas apie sėjos šventę, M. Pretorijus rašė: „Kitados ir mūsų tėvų laikais Nadruvoje, Skalvoje, Nótangoje ir Sūduvoje būdavo pakviečiamas žmogus, vadinamas maldininku (Maldikkas arba Maldininkas)“ (BRMŠ III 2003, 286). Aprašytąsias ūkio ir kalendorines šventes – ganiavos pradžia – Jurgines, Jonines, rugiapjūtės pradėtuves ir pabaigtuves, sambarius,

¹¹Ilgūnas G. *Prie Sasnos ir Šešupės*, Vilnius, 1995.

¹²Tautavičius A. Seniausia praeitis, *Veliuona*, vyr. red. V. Girininkienė, Vilnius: Versmė, 2001, p. 63–77.

¹³Grunau S. *Preussische Chronik*, Bd. 1, Königsberg, 1876.

¹⁴BRMŠ II – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II. XVI amžius, sud. N. Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.

¹⁵BRMŠ III – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* III. XVII amžius, sud. N. Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.

ganiavos užbaigimą, kūlimo pabaigtuves, mėšlavežį, skerstuves ir kt. – M. Pretorijus apibendrina: „*Kadangi žmonės dabar nuskurdę ir tolydžio vis labiau nuskursta, tai nyksta bendruomeninės šventės, į kurias dar prieš 30 m. Nadruvoje, Skalvoje ir Sūduvoje dažnai susiburdavo visas kaimas*“ (BRMŠ III 2003, 299). Tikėtina, kad šio autoriaus darbe po etnonimu *sūduviai* slypi tik Sembos sūduvių aprašymas (BRMŠ III 2003, 102)¹⁶.

Tačiau tai kelia mintį ir apie galimą skalvių, nadruvių ir tėvoninėje žemėje – Sūduvoje – kadaise gyvenusią sūduvių (jotvingių) pasaulėvokos, kartu ir muzikinio folkloro, giminingumą ar bent ilgainiui įvykusį suartėjimą. Tiksliau ką nors pasakyti apie to meto lietuvininkų (skalvių, nadruvių) ir suvalkiečių (sūduvių-jotvingių) etninės muzikos ryšius neįmanoma, bet lyginant šių etninių grupių melodiką, sprendžiant kai kurių dainų žanrų egzistavimo klausimus galima tikėtis tam tikrų analogijų.

M. Pretorijus, etniškai skirdamas skalvių, nadruvių, sūduvių ir kt. gentis, tačiau bendrai aprašydamas tikėjimus, papročius ir buitį, juos laikė giminingais, o skirtumus išvelgė kalboje (tikriausiai dialektuose) (BRMŠ III 2003, 102).

Šių laikų kalbininkai baltus skirsto į rytų ir vakarų (prūsai ir jų giminaičiai) baltus. Mažonoje Lietuvoje gyvenusią skalvių ir nadruvių genčių kalba laikoma vakarų baltų tipo (Mažiulis 1994, 5–6)¹⁷ arba tarpine tarp vakarų ir rytų baltų (Zinkevičius 1984, 281)¹⁸. Vakarų baltų tarmėmis, artimomis prūsams, kalbininkų manymu, šnekėjo ir jotvingių gentys, jų kalba laikytina prūsų tarpe (Zinkevičius 1984, 287).

Iki Antrojo pasaulinio karo didžiojoje Mažosios Lietuvos dalyje (išskyrus šiaurės vakarų kampą prie Kuršių marių, kur buvo šnekama žemaičių tarpe) lietuviai kalbėjo vakarų aukštaičių tarpe, išaugusia ant prūsų substrato. Kalbininkai iš turimų tekstų sprendžia, kad Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičiai sudarė dvi ryškias patarmes: šiaurinę (striukiai) ir pietinę (baltsermėgiai) (Zinkevičius 1994, 128)¹⁹, o apskritai abi šios patarmės yra labai artimos taip pat vakarų aukštaičiams priskiriamai kauniškių tarpei. Pastaroji kaip tik apima Suvalkijos teritoriją bei Veliuonos kraštą²⁰. Taigi, kalbos požiūriu lietuvininkai (tiksliau sakant, dalis lietuvininkų, gyvenusią pietinėje ir pietrytinėje Mažosios Lietuvos dalyje) ir suvalkiečiai bei veliuoniškiai yra giminingi. Etnomuzikologijos teoretikai yra pastebėję tiesioginį kalbos ir muzikos ryšį, kalbinių ir muzikinių dialektų sutapimą, ypač tai pasakytina apie senąjį etninės muzikos sluoksnį (Назайкинский 1973, 179–183²¹; Тампере 1983, 10–12)²². Muzikinėje folkloristikoje vyrauja nuomonė, jog pradinis dainų melodijų vystymosi etapas iš esmės susijęs su kalbinių intonacijų praktika, muzikinių frazių formavimasis vyko paraleliai su kalbinių prototipų raida (Банин 1973,

¹⁶ Ingė Lukšaitė, išsamiausiai ištyrusi ir spaudai rengianti M. Pretorijaus veikalą, nurodė šaltinius, kuriais naudojosi M. Pretorijus, bei pabrėžė faktą, kad daug duomenų surinko pats „...Prūsijos kuni-gaikštystės teritorijoje nuo Sembos pusiasalio Baltijos krantų–Palangos–Klaipėdos–Jurbarko linijos iki pietinės lietuvių gyvenamos teritorijos piečiau Karaliaučiaus“.

¹⁷ Mažiulis V. Prūsai ir kiti vakarų baltai, *Prūsijos kultūra*, Vilnius, 1994.

¹⁸ Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, t. 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1984.

¹⁹ Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, t. 6, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

²⁰ Žr. <http://www.mch.mii.lt/dba/index.htm>.

²¹ Назайкинский Е. В. О некоторых методах изучения наиболее общих закономерностей в народной музыке, *Музыкальная фольклористика* 1, Москва, 1973, с. ?

²² Тампере Х. *Эстонская народная песня*. Статьи и материалы, ред. И. Рюйтея, Ленинград, 1983.

105–106)²³. Aptariamųjų regionų liaudies dainų melodikos stilistinių ir semantinių bendrumą iš dalies galėjo lemti ir artimi įvairaus pobūdžio pasienio gyventojų kontaktai. Paminėtinas faktas, jog 1795 m. po trečiojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo visai Užnemunei atitekus Prūsijai, Širvintos ir Kudirkos Naumiesčio gyvenvietes siekta paversti vienu miestu ir pavadinti Neustadt (Martinkėnas 1990, 30)²⁴. XIX a. antrojoje pusėje kontaktuota ekonominėje plotmėje: vyko intensyvi prekyba, Suvalkijos ūkininkai domėjosi Prūsijos lietuvių ūkininkų patirtimi, lankėsi mugėse ir turguose (Ilgūnas 1995, 90). Kaip minėta anksčiau, Nemunas buvo svarbus prekių tranzito kelias, lėmęs aktyvesnę žmonių migraciją bei tam tikrus kultūrinius mainus. Specifinis veliuoniškių užsiėmimas ir neblogas pragyvenimo šaltinis buvo sielių plukdymas į Mažąją Lietuvą, iš kur parsiveždavo „prabangesnių“ daiktų, draudžiamų lietuviškų knygų ar kokių muzikos instrumentų. Gavę atlygį už darbą, sielininkai užsukdavo į Tilžės kampines (užeigas), kiek išgėrę užtraukdavo ir lietuviškų dainų: „Kur banguoja Nemunėlis“, „Augo girioj ažuolėlis“, „Kur bėga Šešupė“. Vokiečiai jų klausėsi pasigėrėdami, vaišino vynu ar alumi, ragindami daugiau dainuoti (Seliukaitė, Klimka 2001, 584–588)²⁵.

Lietuvininkų ir suvalkiečių dainų lyginamoji melodikos analizė

Suvalkijos dainų melodika ilgą laiką buvo palikta nuošalyje. Šis regionas etnomuzikologiniu požiūriu laikytas dzūkų arealo dalimi. Tai akivaizdu J. Čiurlionytės „Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožuose“, kur minėtoji autorė analizuoja Lietuvos regionų muzikinius dialektus. Atskiro skyriaus, skirto suvalkiečių melodijų ypatumams, nėra – jie trumpai aptariami kartu su dzūkų krašto muzikiniu stiliumi (Čiurlionytė 1969, 295–296).

XX a. pab.–XXI a. pr. imta išsamiau tyrinėti Suvalkijos krašto dainas ir čia naudotus muzikos instrumentus, pasitelkiant etninės muzikos duomenis spręsti užnemuniečių tapatumo klausimus. Paminėtini Jono ir Bronės Kazlauskų (Kazlauskienė, Kazlauskas 1995, 290–309)²⁶, Romualdo Apanavičiaus (Apanavičius 1992, 23–25)²⁷, Audronės Vakarinienės (Vakarinienė 2002, 182–192)²⁸ darbai. Viena iš tokio vėlyvo susidomėjimo priežasčių – melodikos stilistikos daugiasluoksniškumas, daugybė neaiškumų, nelengvai atsakomų klausimų, susijusių su šio krašto etnine istorija.

Lyginant ir analizuojant lietuvininkų ir suvalkiečių melodiką, išryškėjo pora bendrų esminių bruožų. Abiejuose regionuose esama ir monodinio, ir homofoninio stiliaus melodijų. Suvalkiečių dainų monodiją galima laikyti sūduvių-jotvingių substrato liekana ir kolonizacijos metu iš dešiniojo Nemuno kranto atsikėlusiu dzūkų melodikos mišiniu. Homofonija Suvalkijon greičiausiai at-

²³ Банин А. А. Об особенностях ладообразования в жанре трудовых артельных песен, *Музыкальная фольклористика* 1, Москва, 1973, с. ?

²⁴ Martinkėnas V. Kudirkos Naumiestis, *Kudirkos Naumiestis*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 27–32.

²⁵ Seliukaitė I., Klimka L. Sieliai Nemune ties Veliuona, *Veliuona*, vyr. red. V. Girininkienė, Vilnius: Versmė, 2001, p. 584–588.

²⁶ Kazlauskienė B., Kazlauskas J. Kudirkos Naumiesčio apylinkių dainos, *Kudirkos Naumiestis*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 290–309.

²⁷ Apanavičius R. *Baltų etnoinstrumentologija*, Kaunas, 1992.

²⁸ Vakarinienė A. Suvalkiečių dainuojamoji tradicija: savitas muzikinis Lietuvos dialektas ar kaimyninių regionų paribys, *Lietuvos muzikologija* 3, Vilnius, 2002, p. 182–192.

keliavo su čia apsigyvenusiais žmonėmis iš Žemaičių kunigaikštystės. Lietuvininkų vienbalsumas laikytinas šio regiono etninės muzikos savastimi, homofoninės sandaros melodika (ypač mažorinė), neigavusi daugiabalsio pavidalo, įvairiais istoriniais tarpsniais galėjo būti perimta iš lietuviškų žemaičių ir vakarų aukštaičių genčių. Neatmestinas ir vėlesnių laikų Vakarų Europos muzikinės miesto kultūros, ypač vokiečių ir lenkų, skverbimasis į valstiečių gyvenimą. Derminiu požiūriu visoje tiriamoje teritorijoje kiekybiškai vyrauja mažorinio pobūdžio melodijos (žr. 1 lent.²⁹), kurių ilgainiui vis gausėjo. Minorinės ir kintamų dermių melodijos bėgant laikui gana sparčiai nyko.

1 lentelė. Lietuvininkų ir suvalkiečių bei veliuoniškių dainų melodijų skaičius ir dermių proporcijos

	Melodijų skaičius	Mažorinės dermės	Minorinės dermės	Kintamos dermės
Lietuvininkai	717	71 %	12 %	17 %
Suvalkiečiai	815	80 %	14 %	3 %
Veliuoniškiai	1557	74 %	24 %	2 %

Senesnį regionų muzikinį sluoksnį atspindi monodinės melodijos. Skirtumas tas, kad Suvalkijoje išliko, nors ir labai negausus, darbo ir kalendorinių dainų melodijų klodas: piemenų ganymo dainelės, iš kurių išsiskiria oliavimai, java-pjūtės, rugiapjūtės pabaigtuvių, pavieniai Kalėdų, Joninių, Užgavėnių, Jurginių dainų ar ratelių pavyzdžiai. Mažojoje Lietuvoje šių žanrų dainų melodijų bemaž neužfiksuota. Vieną kitą tekstą galima atrasti Mažosios Lietuvos dainų rinkiniuose (V. Kalvaičio, J. Balio ir kt.), kuriuose dainos spausdintos be melodijų.

A. Vakariniene, svarstydamą kalendorinių dainuojamosios tradicijos žanrų išlikimo / išnykimo (?) klausimą Suvalkijoje, pateikia dvi versijas: „*vėlyvas ir nesistemingas rinkimas bei fiksavimas*“ arba „*kalendorines apeigas lydinčių muzikinių-poetinių formų niekada ir nebuvo Suvalkijos apeiginės praktikos sistemoje*“ (Vakariniene 2002, 184). Analogiški klausimai kyla žvelgiant į išlikusį Mažosios Lietuvos dainų repertuarą, kuriame muzikinio vaikų folkloro, apeiginių darbo ir kalendorinių dainų, vadinamųjų archajinių žanrų, ryškiausiai atskleidžiančių regiono savitumą, galima sakyti, nėra. Tačiau net nekyla mintis, kad lietuvininkai galėję apsieiti be šių žanrų dainuojamosios tautosakos. Deja, apie jos muzikinį pavidalą neįmanoma pasakyti nieko konkretaus. Atsižvelgiant į folkloro rinkimo ypatumus XIX a.³⁰ ir daugybę kitų faktorių (tikėjimo dogmos, švietimas, ūkininkavimo būdas ir kt.), tikėtina, kad tai nuėjo užmarštin anksčiau, negu pradėta fiksuoti, arba buvo sąmoningai ignoruojama. Tokią mintį suponuoja XVI–XIX a. lietuvininkų papročių ir juos lydėjusio muzikinio folkloro aprašymai bei vyraujantys negatyvūs jų vertinimai.

Grįžtant prie dainų melodijų pavyzdžių, būtina pabrėžti, kad Mažosios Lietuvos dainų melodijų diapazonas platus, siekiantis septimą, oktavą, kartais net noną, decimą, undecimą. Sekundos,

²⁹ Suvalkijoje užrašyta apie 2 % siauros apimties muzikinio folkloro pavyzdžių (oliavimai, lopšinės, žaidinimai, gyvūnijos apdainavimas, formulinės, malimo dainos, raudos ir raudų parodijos), kurių priklausomumas mažorui ar minorui gali būti ginčytinas.

³⁰ Tautosakos rinkimu, fiksavimu Mažojoje Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, pirmieji susirūpino mokslininkai, vėliau skatinę šį darbą dirbti dvasininkus, mokytojus, krašto šviesuolius.

tercijos, kvartos apimties melodijų, dažniausiai laikomų embrioninėmis muzikinio folkloro formomis (šūksniai, signalai, raudos, garsų pamėgdžiojimai, vaikų, kai kurios darbo, kalendorinės dainos ir pan.), iš viso lietuvininkų dainų masyvo yra tik vienas kitas pavyzdys. Tai mažorinio atspalvio piemenų erzinimai „Marčiau, kerdžiau“ (ČLLM 152) ir „Morčiau Perčiau“ (LŽ 75)³¹, pajuokiantys kerdžių. Juose sutampa atraminiai tonai, tačiau melodinė linija, jos intonacinė struktūra, apskritai melodijos prigimtis skirtinga. Martyno Jankaus padainuota „Marčiau, kerdžiau“ skamba B-dur' o viršutinio tetrachordo garsais f1-g1-a1-b1. Ji yra taškuoto ritmo, maršo pobūdžio, gali būti susijusi su privalomu kerdžiaus darbo įrankiu – trimitu – pūsta instrumentine melodija. Atkreiptinas dėmesys į baigiamąją kadenciją, kuri nebūdinga vokalinei piemenų muzikai, tačiau apskritai lietuvininkų dainose, ypač vėlyvesnėse, pasitaiko dažnokai:

1 pvz. LLM 152, Bitėnai, Šilutės r.

- Mar - čiau, ker - džiau, kur tu gi - nei jau - čius? - Į Pi - pi - rai - čius. - Ką tu da - vei es - ti? - Bal - tų ak - me - nai - čių.

Gretos Aukštakalnienės padainuotas šios dainos variantas intonacine bei ritmine struktūra yra gerokai artimesnis Suvalkijoje ir kituose Lietuvos regionuose paplitusiam vaikų ir piemenų folklorui:

2 pvz. LŽ 75, Pāleičių k., Šilutės r.

♩ = 106

- Mor - čiau Per - čiau, kur nu - gi - nei ban - dą?

1. – <i>Morčiau Perčiau,</i> <i>Kur nuginei bandą?</i> <i>– Į pipirų daržą.</i> <i>Mergums lėpi parvaryt –</i> <i>Mergos bija vilka.</i>	2. <i>Šū šlavi kėmą,</i> <i>Varna kukoravo,</i> <i>Svečius traktieriavo,</i> <i>Svečiai susitikį</i> <i>Visi išbėgiavo.</i>

Beje, kaip rodo „Lietuvių liaudies dainų katalogas“, užfiksuoti trys šios dainelės variantai (D 1069), trečiasis užrašytas Marijampolės apylinkėse (LLDK 1972, 165)³².

Senjojo klodo suvalkiečių melodijoms, fiksuotoms XX a. pirmojoje

³¹LŽ – *Lietuvininkų žodis*, parengė K. Grigas, Z. Kelmickaitė, B. Kerbelytė, N. Vėlius, Kaunas: Litterae Universitatis, 1995.

³²LLDK – *Lietuvių liaudies dainų katalogas*. Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos, Vilnius, 1972.

puseje, būdingas siauras diapazonas, nors yra ir išplėtotų, banguojančių oktavos diapazone monodinių melodijų. Siaurojo diapazono melodijos archajiškos, ypač tai pasakytina apie rugiapjūtės dainas. Tačiau šio žanro melodikos kilmė nėra visiškai aiški: dalis melodijų turi giminingų variantų Dzūkijoje, dalis yra originalūs, tik Suvalkijoje fiksuoti pavyzdžiai (Vakariniene 2002, 184). Nepaisant to, melodijų intonacinė sandara, dermės verčia manyti, kad jos yra atneštos iš Dzūkijos. Tokios prielaidos tikimybę sustiprina kai kurių dainininkių gyvenamosios ir kilmės vietovių nesutapimas. Pvz., senovinių minorinio pobūdžio rugiapjūtės dainų padainavusi M. Šinkienė-Palčiauskaitė gyveno Vilkaviškio r., bet buvo kilusi iš dzūkiško Kaišiadorių rajono³³. Formaliai žiūrint, galima būtų klaidingai(!) teigti, kad Klaipėdos krašte rugiapjūtės, avižapjūtės dainų, intonaciškai giminingų dzūkiskoms, taip pat būta: jų padainavo Šilutės r. gyvenusios A. Čepukienė (kilusi iš Varėnės r.) ir J. Saulėnienė-Linkevičiūtė (kilusi iš Trakų r.)³⁴. Šiuolaikinė tiksli folkloro pateikėjų metrikos fiksavimo metodika leidžia išvengti abejotinų hipotezių kėlimo, skatina atidžiau žvelgti į XIX a. dainynuose esančią lietuvininkų melodijų medžiagą. Atrinkus artimus Mažojoje Lietuvoje ir Užnemunėje užrašytus dainų semantinio ir struktūrinio tapatumo variantus (bendras žodžių tekstas, teksto ir melodijos ritminė formulė, panašus arba varijuotas melodinis kontūras), paaiškėjo, jog didžiuma jų dainuojama mažorinėmis homofoninės sandaros melodijomis. Žinoma, daugelis jų užrašytos vietovėse, geografiškai artimose Suvalkijai (Širvintà, Viliūnai, Tilžė, Bitėnai). Pvz., vestuvinė daina „Ei, liūliū liūliū“ (BDB 119)³⁵ visais pagrindiniais melodijos parametrais – derme, intonacinėmis kryptimis, diapazonu, ritmu – bemaž tapati „Išjoj bernytis“ (LLD IV 73 a)³⁶ melodijai:

3 pvz. BDB 119, apie Širvintą

Ei, liū - liū liū - liū Lai - vas ant jū - rų,
 Tam lai - ve mer - gy - tė Mie - go no - rė - jo, //rė(jo).

³³LLD VI – Darbo dainos 1. *Lietuvių liaudies dainynas*, t. VI, Vilnius: Vaga, Nr. 58, p. 68–69; Nr. 67, p. 76–77; Nr. 122, p. 123–124; Nr. 230, p. 210–211; Nr. 306, p. 278–279; Nr. 349, p. 314; Nr. 370, p. 332–333.

³⁴*Ten pat*, Nr. 226, p. 207–208; Nr. 334, p. 298–299; Nr. 419, p. 369–370; Nr. 213, p. 196; Nr. 356, p. 319–320.

³⁵BDB – Bartschas Ch. *Dainų balsai*, parengė J. Čiurlionytė, L. Burkšaitienė, V. Danieliauskienė, Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2000.

³⁶LLD IV – Vestuvinės dainos 2. *Lietuvių liaudies dainynas*, t. IV, parengė B. Kazlauskienė ir B. Stundžienė, melodijas parengė Z. Puteikienė, Vilnius: Vaga, 1988.

4 pvz. LLD IV 73a, Šunėkų apyl., Marijampolės r.

Iš - joj ber - ny - tis in ke - lio - nė - lę,
pa - li - ko mer - ge - lę an di - džių bė - du, //bė - du.

Kudirkos Naūmiestyje užrašytas šios dainos variantas (KN 8)³⁷. Skiriasi pradžios intonacija, pagrįsta tonikos trigarsio garsais, tačiau tolesnė melodinės linijos seka yra labai artima BDB 119 (3 pvz.):

5 pvz. KN 8, Kudirkos Naumiestis, Šakių r.

Oi, liū - liu liu - liu, lai - vas ant jū - rių,
ten ma - no mer - ge - lė mie - go no - rė - jo, //rė(jo).

Analizuojamiesiems regionams palyginti įdomūs gamtos dainos „Padainuosim gražią dainą“ (BDB 141, 141a, LLD XV 266)³⁸ variantai. Melodijos yra homofoninės sandaros, mažorinės dermės, porinio metro. Tačiau jų melodinė linija skirtinga. Lietuvininkų variante (BDB 141) ji judresnė, lankstesnė; suvalkietiškos (BDB 141a, o ypač LLD XV 266) melodija sutelkta aukštesniame registre, t. y. apie 3–6 laipsnius, 1–4 laipsniai lieka palydinčiam balsui. Senesniuosiuose variantuose (BDB 141 ir 141a), užrašytuose ir Mažojoje Lietuvoje, ir Užnemunėje, esama modalinės miksolydinės dermės bruožų. Vėlyvesnėje suvalkietiškoje melodijoje (LLD XV 266) jų nėra:

6 pvz. BDB 141, apie Širvintą

Allegretto

Pa - dai - nuo - sim gra - žią dai - ną. Gra - žią dai - ną, paukš - čių vai - ną,
Ant žvė - rių iš - duo - tą, È! O! Ant žvė - rių iš - duo(tą).

³⁷KN – Kudirkos Naumiestis, red. M. Tamošiūnas ir kt., Vilnius: Vaga, 1990.

³⁸LLD XV – Dainos apie gamtą. Lietuvių liaudies dainynas, t. XV, red. komisija: K. Aleksynas,

Ž. Ramoškaitė, L. Sauka (pirm.), B. Stundžienė, parengė G. Dringelis, melodijas parengė A. Nakiėnė, Vilnius: LLTI, 2000.

7 pvz. BDB 141a, Marijampolės r.

Aš, aš jums Pa-gie-do-siu gra-žią dai-ną A - pie paukš-čių vi - sų vai-ną,
Pra - šau ne - si-juokt, E - he he he, Pra - šau ne - si-juokt.

8 pvz. LLD XV 266, Pilviškių apyl., Vilkaviškio r.

Allegretto

Pa - dai-nuo-sim gra - žią dai - ną, gra - žią dai - ną - paukš-čių vai - ną,
žvė - rių ke - tur - ko - jų, é o, žvė - rių ke - tur - ko(jų).

Melodinių variantų, giminingų suvalkietiškiems, esama ir šiaurinėje Klaipėdos krašto dalyje. Pvz., Priekulės apyl. gyvenusio Kristupo Reizgio padainuotos vestuvinės dainos „Oi, dyga auga“ (LLD XI 109)³⁹. Joninės dermės melodija labai panaši į Vinco Kudirkos Suvalkų gubernijoje užrašytą „Ant to kelelio“ (LLD XI 110):

9 pvz. LLD XI 109, Priekulės apyl., Klaipėdos r.

$\text{♩} = 124$

Oi, dy - ga au - ga žals a - žo - lė - lis tē - na pas
vėš - ke - lė - lia nu - lin - ku - siom ša - ke - lėm.

10 pvz. LLD XI 110, Suvalkų gub.

Ant to ke - le - lio, ant vieš - ke - lė - lio au - ga ža -
lia lie - pė - lė su de - vy - niom ša - ke - lėm.

³⁹LLD XI – Vestuvinės dainos 5. *Lietuvių liaudies dainynas*, t. XI, parengė N. Vėlius, melod. parengė L. Burkšaitienė, tomo red. kol.: L. Sauka

(vyr. red.), K. Aleksynas, Ž. Ramoškaitė, B. Stundžienė, Vilnius: LITI, 1996.

Įdomu pažymėti, jog „Lietuvinių žodyje“ spausdinamos to paties pateikėjo minorinio pobūdžio eolinės dermės dainos (LŽ 85) melodinė linija, atraminiai tonai ir kt. yra identiškai mažoriškajai LLD XI 109⁴⁰. Klausantis K. Reizgio garso įrašų, susidaro išpūdis, kad jo dainuojamas melodijas užrašyti natomis yra sunkiai įmanoma, todėl, lyginant tos pačios dainos skirtingas transkripcijas, pastebima nemaža skirtumų.

11 pvz. LŽ 85, Priekulės apyl., Klaipėdos r.

Moderato

Oi, dy - ga au - ga žals a - žo - lė - lis tē - na pas
vēš - ke - lė - lia nu - lin - ku - siom ša - ke - lēm.

Artimų minorinių variantų aptariamuose regionuose rasta gerokai mažiau. Pvz., darbo dainų „Gieda gaidužėliai“ (BDB 25) ir „Gieda gaidužėliai“ (BOD 132), „Gieda gaideliai“ (LLD XII 160)⁴¹, vestuvinių dainų „Ten daržely žyda myronačiai“ (BDB 67) ir „Oi, kur mūsų sesutė sėdėjo“ (ČLLM 179), „Pareinu rytą anksti“ (R II 59)⁴² ir „Aš auginau mergelę“ (BOD 52)⁴³ ir kt. melodijos.

Darbo daina „Gieda gaidužėliai“ (BDB 25), užrašyta Širvintos apylinkėse, turinio, melodijos ir ritmo požiūriu artimų variantų turi Šakių (LLD XII 160), Vilkaviškio (BOD 132) rajonuose. Melodijas sieja minoriškumas, tačiau kiek skiriasi jo atspalviai. Dorinės yra BDB 25 ir BOD 132 melodijos:

12 pvz. BDB 25, Širvintės apyl.

Andante

Gie - da gai - du - žė - liai, Gie - dos ir ant - ri.
Žven - gė bė - ri žir - gu - žė - liai Prie rū - tų dar - žė - lio.

⁴⁰K. Reizgys. LLD XI 109, sg. LTR 3289 (1), mel. užrašė 1959 m. A. Jovaišas. LŽ 85, sg. LTR 3289 (1), mel. užr. 1959 m., šifr. 1994 m. A. Žičkienė.

⁴¹LLD XII – Darbo dainos 2. Lietuvių liaudies dainynas, t. XII, parengė V. Misevičienė, melod. parengė Z. Puteikienė, Ž. Ramoškaitė, tomo red. kol.: L. Sauka (vyr. red.), K. Alek-

synas, Ž. Ramoškaitė. Vilnius: LLTI, 1997.

⁴²RD II – Rėza L. *Lietuvių liaudies dainos*, t. II, parengė A. Jovaišas, Vilnius: Vaga, 1964.

⁴³BOD – *Ožkabalių dainos*, surinko J. Basanavičius, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

13 pvz. BOD 132, Vilkaviškio r.

Gie - da gai - du - žė - liai, gie - dos ir ant - ri,
 žven-gia bė - ras žir - gu - žė - lis pas rū - te - lių dar - že - lj.

Intonaciškai artimos, tačiau neturinčios dorinei dermei būdingo paaukštinto 6 laipsnio, yra eolinės Šakių r. (LLD XII 160) ir Veliuonos apylinkėse (JSD I 61)⁴⁴ užrašytos melodijos:

14 pvz. LLD XII 160, Kudirkos Naumiestis, Šakių r.

$\text{♩} = 152$

Gie - da gai - de - liai, gie - dos ir an - triej,
 žven-gia bė - ras žir - ge - lis pas rū - te - lių dar - že - lj.

15 pvz. JSD I 61

Gie - da gai - du - žė - liai, gie - dos ir ant - ri, žven-gia bė - ri
 "žiai"
 žir - gu - žė - liai prie rū - te - lių dar - že - lio.

Beje, šios dainos monodiniai, intonaciškai giminingi, bet dermiškai sudėtingesni minoriniai variantai paplitę ir toliau į rytus: Kauno (ČLLD 12)⁴⁵ Prienų (ČLLM 286), Trakų (DzM 34a)⁴⁶, Varėnos (LLD XII 162) rajonuose. Neabejotina, jog šios melodijos variantai priklauso etnokultūriniam plotui, muzikiniu požiūriu laikomam vienbalsumo arealui Lietuvoje. Žemaitijoje ir Aukštaitijoje ši daina dainuota mažorine derme, intonacijos būdingos paraleliniam daugiabalsumui (LLD XII 154, 155, 156, 157, 159, 161). Vestuvinių dainų „Ten

⁴⁴JSD I, II – *Lietuviškos svotbinės dainos, užrašytos A. Juškos ir išleistos J. Juškos, parengė V. Maknys, Melodijų redaktorius V. Paltanavičius, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.*

⁴⁵ČLLD – *Lietuvių liaudies dainos. Rinktinė, parengė J. Čiurlionytė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.*

⁴⁶DzM – *Dziūkų melodijos, sudarė ir parengė G. Četkauskaitė, Vilnius: Vaga, 1981.*

daržely žyda myronačiai“ (BDB 67) ir „Oi, kur mūsų sesutė sėdėjo“ (ČLLM 179) melodijas sieja minorinė dermė, tačiau BDB 67 užrašyta 1 harmoninio pavidalo a-moll tonacija, o ČLLM 179 vyksta tonacinė dermėkaita c2-g1:

16 pvz. BDB 67, Pilupėnai

Andantino

Ten dar - že - ly žy - da my - ro - na - čiai,
Čion dar - že - ly žy - da ty - mo - na - čiai,
O kur mū - sų se - su - žė sto - vė - jo,
Čia gra - žiau - si kviet - ke - liai žy - dė - jo, //dė(jo).

17 pvz. ČLLM 179, Kalvarijos apyl., Marijampolės r.

♩ = 72

Oi, kur mū - sų se - su - tė sto - vė - jo, oi, kur mū - sų jau - no - ji sto -
vė - jo, ten vy - ne - lio u - pe - lis te - kė - jo, //kė(jo).

Pastarasis pavyzdys įdomus tuo, kad tiriamoji medžiaga rodo priešingą dalyką: lietuvininkų melodijose, lyginant su suvalkietiškomis, derminis kintamumas daug dažnesnis, spalvingesnis, labiau išplėtotas. Ypač tai pasakytina apie senesnes, L. Rėzos, Ch. Bartscho rinkiniuose publikuotas dainas, užrašytas Rytrpūsių dalyje, esančioje į pietus nuo Nemuno (dabartinėje Kaliningrado srityje) ir besiribojančioje su Suvalkija. Tačiau minorinės ir kintamų dermių melodijos Mažojoje Lietuvoje sparčiai nyko: XIX a. užrašyta 72 %, o XX a. – jau tik 28 %. Daugelis retesnių moduliacijų ir nukrypimų rūšių išnyko iki XX a. pr. Galimas daiktas, kad suvalkiečių dainas ištiko panaši lemtis: daug kas liko neužrašyta ir nuėjo užmarštin arba „supaprastėjo“. Mažorinių dermių gausėjimo tendencija laiko požiūriu pastebima ne tik šiuose regionuose, bet ir visoje Lietuvoje.

Lietuvininkų ir veliuoniškių dainų lyginamoji melodikos analizė

Jono ir Antano Juškų dainynuose (JLD I, II, III 1954⁴⁷; JSD I, II 1955) bei kituose šaltiniuose (Veliuona 2001, 976–1050)⁴⁸ spausdintos Veliuonos krašto melodijos, kaip ir lietuvininkų, daugiausia yra mažorinės (žr. 1 lent.). Lyginant XIX a. ir XX a. antrojoje pusėje užrašytas dainas, tenka konstatuoti, jog minoras ir kintamos dermės, sprendžiant iš 1968, 1994 m. ekspedicijų publikuotos medžiagos, Veliuonos apylinkėse yra visiškai išnykę. Mažorinės homofoninio stiliaus melodijos sudaro kone absoliučią daugumą.

Monodinės veliuoniškių dainos dermine bei intonacine struktūra labai artimos Mažosios Lietuvos dainoms. Homofoninės melodijos turi žemaičių ir aukštaičių daugiabalsių dainų bruožų – nemažai tokių dainų giminiškų variantų užrašyta ir Mažojoje Lietuvoje. Ieškant lietuvininkų ir veliuoniškių melodijų panašumų, pastebėta, jog daugiausia labai artimų variantų užrašyta pasienyje su Užnemune (Širvintos apyl.) ir vietovėse abipus Nemuno žemupio (Kažklė, Tilžė, Ragainė, Bitėnai). Kitas dėsningumas – daugelis tų melodijų yra minorinės. Pvz., darbo dainų „Ai, toli toli“ (BDB 336), „Vai, toli toli“ (LŽ 28) ir „Ei, toli toli“ (JLD I 27) eolinio pobūdžio melodijos dermės, ritmo, intonacinių krypčių požiūriu yra bemaž identiškos:

18 pvz. BDB 336, Karklė prie Kuššių mairių

Ai, to - li to - li, La - bai to - li,
Pen - ki bro - ly - čiai Šie - _nà pjo - vė.

19 pvz. LŽ 28, Bitėnai, Šilutės r.

Lento

Vai, to - li to - li, la - bai to - li
pen - ki bro - ly - čiai žo - lę pjo - vė. //pjo(vė).

⁴⁷JLD I, II, III – *Lietuviškos dainos, užrašė A. Juška*, tekstus parengė A. Mockus, melodijas parengė J. Čiurlionytė ir V. Paltanavičius, t. III, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954.

⁴⁸*Veliuona*, vyr. red. V. Girininkienė, Vilnius: Versmė, 2001.

20 pvz. JLD I 27

Ei, to - li to - li, la - bai to - li pen - ki bro - le - liai
šie - na pio - vė, pen - ki bro - le - liai šie - na pio - vė.

Giminiški minorinio pobūdžio lietuvininkų ir veliuoniškių variantai turi ir tam tikrų skirtumų. Mažosios Lietuvos melodijose gerokai dažnesnis harmoninis pavidalas. Pvz., vestuvinės dainos „Ei, toli toli“ (BDB 80) ir „Vai, toli toli“ (JLD I 74) melodijos yra kintamos dermės: abiejų tonacinis planas c2–f1–c2. Tačiau BDB 80 melodijoje aukštinamas VII vedamasis laipsnis: pradinė ir pabaigos tonacija c-moll yra harmoninė. JLD I 74 melodijoje c-moll'io VII laipsnis natūralus:

21 pvz. BDB 80, apie Širvintą

Moderato

Ei, to - li to - li, To - li ma - no mer - ge - lė,

22 pvz. JLD I 74

Vai, to - li, to - li, to - li ma - no mer - ge - lė,
vai, to - li, to - li, to - li ma - no jau - no - ji.

Esama tokių melodijų, kurių intonacinė sandara, melodinis kontūras labai artimi, tačiau skiriasi dermė. Pvz., vestuvinės dainos „Risčiau risčiau dolerėli“ (BDB 58) melodija yra kintamos dermės: pirmoji pusė skamba harmonine c tonacija, 5–6 taktuose pereina į mažorinę F, pabaigoje išitvirtina mažorinė G:

23 pvz. BDB 58, apie Širvintą

Andante

Musical score for 'Ris-čiau ris-čiau do-le-rė-lį Ant bal-to sta-le-lio:'. The score is in 2/4 time, marked 'Andante'. It consists of two staves. The first staff contains the melody with lyrics: 'Ris - čiau ris - čiau do - le - rė - lį Ant bal - to sta - le - lio:'. The second staff contains the accompaniment, featuring a double bar line with first and second endings. The first ending leads back to the beginning of the phrase, and the second ending concludes with a final cadence.

Veliuoniškių variantas „Noriu miego, čiučiučielio“ (JLD II 695) yra eolinės dermės:

24 pvz. JLD II 695

Musical score for 'No-riu mie-go, čiu-čiu-lė-lio, ne-tu-riu kur gul-ti, jau-čiu kie-me mer-gu-žė-lė, ne-tu-riu ką siųs-ti.'. The score is in 2/4 time, marked 'Andante'. It consists of two staves. The first staff contains the melody with lyrics: 'No - riu mie - go, čiu - čiu - lė - lio, ne - tu - riu kur gul - ti, jau - čiu kie - me mer - gu - žė - lė, ne - tu - riu ką siųs - ti.'. The second staff contains the accompaniment, featuring a double bar line with repeat signs at the end.

Šis pavyzdys iliustruoja ir kitą skirtumą – dermėkaita Mažosios Lietuvos dainų melodijose yra gausesnė, įvairesnė ir sudėtingesnė negu Veliuonos krašto. R. Sliužinskas, pripažindamas Mažosios Lietuvos ir Veliuonos krašto dainuojamosios tautosakos stiprų ryšį, vis dėlto mano, kad ji nėra to paties regiono. Pritariant šiam teiginiui, galima tik pridėti, kad Mažosios Lietuvos teritorija yra gana didelė, o kartais net gretimų apylinkių dainos, kaip ir tarmė, gerokai skiriasi. Tačiau sunku sutikti su argumentu, jog „nerasime nė vieno tapataus kurios nors dainos varianto L. Rėzos ir brolių Juškų rinkiniuose“ (Sliužinskas 1995, 418). Nebūtina ieškoti tapataus varianto, nes liaudies daina nėra autorinės kūrybos kūrinys. Folkloras, kaip yra pažymėjusi S. Grica, – labai stabili ir tuo pačiu metu kintanti struktūra. Jis pasižymi savireguliacijos savybe, bet nepriklauso griežtai organizuotų struktūrų sričiai, kai lengva nubrėžti ribą tarp reiškinių (Грица 1983, 22)⁴⁹. Be to, galima pateikti bent porą melodijų pavyzdžių iš L. Rėzos dainyno, kurie, nors ir netapatūs, yra labai artimi užrašytiesiems Veliuonos apylinkėse. Tai skalbimo dainos „Pas šaltą šaltinėli“ (RD II 1) ir „Ant šalto šaltinėlio“ (JSD II 31) bei vestuvinės dainos „Jau aušt aušružė“ (RD II 33) ir „Kelk, kelk, dukrele“ (JSD I 445). Pirmąją minėtųjų dainų porą sieja mažorinė dermė, melodinės linijos kryptys, atraminiai tonai, ritmas. Skiria tai, jog R II 1 melodijoje yra tonacinė moduliacija C₂-G₁-C₂-G₁. JSD II 31 melodija, formaliai žiūrint, yra vienoje tonacijoje D-dur, nors pabaigoje galima išžvelgti miksolydinę A tonaciją. Skirtumas labiau tariamas negu esminis:

⁴⁹Грица С. И. Парадигматическая природа фольклора и принципы идентификации вариантов, *Народная песня. Проблемы изучения*, Сборник научных трудов. Ленинград, 1983, с. 28–31.

25 pvz. RD II 1, Aūlavėnai

Pas šal - tą šal - ti - nė - lį, pas čys - tą van - de - nė - lį,
 čio - nai skal - bė ma - no mer - gu - ža - tē tris plo - ną - sias dro - ba - tes.

26 pvz. JSD II 31

Ant šal - to šal - ti - nė - lio, ant čys - to van - de - nė - lio, o čia be -
 skal - bianti jau - na mer - gu - žė - lė bal - tai plo - nas dro - be - les.

Antrojoje dainų poroje (RD II 33 ir JSD I 445) abi melodijos minorinės (natūralus d-moll pavidalas ir a-moll eolinė), tapati metroritminė sandara, melodinė kryptis, ambitus:

27 pvz. RD II 33, Kalniniūkai

Jau aušt auš - ru - žė, ža - din ma - mu - žė: - kel - kis, jau - na mer - gyt!

28 pvz. JSD I 445

Kelk, kelk, duk - re - le, ar n'iš - mie - go - jai, -
 "mer - gy - tē"
 kur dė - jai vai - ni - kė - lį?

Tarp mažorinių melodijų taip pat yra giminingų variantų. Jų užrašyta vi-soje Mažosios Lietuvos teritorijoje: pasienyje su Užnemune, Nemuno žemupyje ir Klaipėdos krašte. Pvz., vestuvinių dainų „Mano mergytė“ (BDB 49, JSD I 359) homofoninio stiliaus mažorinės melodijos yra identiškos:

29 pvz. BDB 49, apie Širvintą

Allegretto

Ma - no mer - gy - tē Tai dar - bi - nin - kē:
 Su - mer - kē žlug - te - li Į e - že - rē - li, //rė(li).

30 pvz. JSD I 359

Ma - no mer - gy - tē dar - bin - ga bu - vo:
 pa - me - tus kuo - de - li po kie - mą zu - ja.

Nuo Veliuonos apylinkių geografiškai gana nutolusioje šiaurinėje Klaipėdos krašto dalyje semantiškai ir struktūriškai giminingi variantai dažniau yra mažorinės homofoninio stiliaus melodijos. Pvz., kaip dainų „Auga kėmi osėlis“ (Bj 10, 69)⁵⁰ ir „Auga girioj uosiukas“ (JSD II 52, 56, JLD I300), „Per žali girėli“ (Bj 43) ir „Per girią giružėlę“ (JLD II 1011), „Pragys vol'ungėli“ (Bj 18) ir „Čiulb volungėlė“ (JLD II 76) melodijos:

31 pvz. JLD II 1011

Per gi - rią gi - ru - žė - lę sau - le - lė te - kė - jo,
 pro stik - lo lan - gu - žė - li mo - čiu - tē žiū - rė - jo.

⁵⁰ Bj – *Bėgau jūružēm. Klaipėdos krašto dainos*, parengė L. Petrošienė, J. Bukantis, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.

32 pvz. Bj 43, Giruliai, Klaipėdos r.

Per ža - a - li gi - re - li sau - lė - li te - kė - ė - ji,
 ③ ————— ④ ————— ⑤ ————— |1. |2.
 tè - vu - u - žis žiū - rė - ji pro va - rio - o var - tè - lius. //tėl(ius).

Klaipėdos krašto žvejų dainos „Vai, kur nužėgliuos“ (LŽ 1) melodija Veliuonos krašte dainuotas kitoks tekstas „Aš anksti kėliau“ (JSD I 227):

33 pvz. LŽ 1, Bitėnai, Šilutės r.

Largo

Vai, kur nu - žėg - liuos, vai, kur nu - liū - liuos
 raus - vo va - rio lai - vu - žė - lis, bal - tų šil - kų žėg - le(lis)?

34 pvz. JSD I 277

Aš anks - ti kė - liau ir vė - lai gu - liau:
 šė - riau bė - rą žir - gu - žė - lį, šė - riau bė - rą žir - ge - lį.

Gana retos žvejų dainos „Eisim žvejoti“ melodija, dainuota XIX a. viduryje Veliuonos apylinkėse (JSD II 845), kartu su visu žodžių tekstu⁵¹, kuriame minimas Veliuonos miestas, XX a. pab. užrašyta Rūsneje (KUTR 14 (6):

⁵¹ Nėra tik Juškų rinkinyje esančio 3 posmo: „Žvirblis žvejelis, / kielė kupčelė, / Marusė šinkarkėlė.“ JSD II 845, 87.

35 pvz. KUTR 14 (6), Rusnė, Šilutės r.

Ei - sim žve - jo ti, duos tievs lai - vy - tį, va - žiuo - sim
i tur - ge - lį, va - žiuo - sim i tur - gel(i).

36 pvz. JSD II 845

Ei - sim žve - jo - ti, duos dievs lai - mē - ti, va - žiuo - sim
i tur - ge - lį, va - žiuo - sim i tur - ge - lį.

Šis pavyzdys įdomus tuo, jog leidžia parodyti išsamesnį mišrių etninių bendruomenių muzikinio folkloro gyvavimo, plitimo, keitimosi, susidarant tam tikroms istorinėms aplinkybėms, veikiant žmogaus veiksmui, vaizdą. Rusniškės Trautės Bakutienės, padainavusios šią dainą, protėviai yra vokiečiai, jų šeima jau daugiau kaip 300 metų gyvena Šilutės apylinkėse. Pateikėjos mama mokėjo groti, to išmokė ir dukrą, išugdė išskirtinį meno potraukį. Trautė grojo armonika, akordeonu, mandolina, lūpine armonikėle, smuiku, mėgo šokti, rašė eilėraščius, kūrė dainas. Hitlerio laikais lankė jaunimo organizaciją, kurioje, be kitos veiklos, buvo mokomasi ir vokiškų dainų. Tarybiniais metais dėl suprantamų priežasčių didelę dalį savo kūrybos sunaikino, vėl to ėmėsi Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę⁵².

Pokaryje Rusnės bendruomenės gyvenimas buvo gyvas ir organizuotas – veikė žvejų artelė. 1950 m. Vilius Vestfolis ir kiti nariai pasakojo: „Turim artelėj kepyklą, krautuvę skaityklą, klubą. Sudarėm savo chorą. Atgijo senos lietuviškos dainos. Jei ne artelė, tai ir dainelės būtų mirusios! <...> Mes neturim jokio dirigento – dainuojam patys, su armonika. Choras susidaro iš visokio amžiaus žmonių – nuo 20 iki 80 m. Įdainavo radiofone į plokštelę“⁵³.

Choras koncertavo apylinkėse, dalyvavo Šilutėje vykusioje Tarybų Lietuvos dešimtmečio šventėje. 1950 m. dalis choristų buvo atvykę į respublikinę dainų šventę Vilniuje, kur turėjo padainuoti keturias dainas, bet leista nebuvo, neva „jų dainos kitokios“⁵⁴ tikriausiai pernelyg pabrėžiančios Klaipėdos krašto savitumą, todėl gal net ideologiškai „pavojingos“. Žvelgiant į T. Bakutienės

⁵² „Užėjo rusai, viskas ėjo į pečių. O rusų laikais nerašiau nė vieną eilėrašį. Pradėjau vėl rašyti, kaip jau Lietuva vėl laisva. Lietuviškai kelias dainas esu parašiusi apie Rusnę. Ir muziką“ (T. Bakutienės kūrybos daina „Pažiūrėk, kaip vakarai spindi Nemune“). Bakutienė (Miklovait) Trautė, gim. 1927 m. Aukštumalės k., Šyšgirių vls., Heidekrug apskr., Saugų par. Nuo 1962 m. gyv. Rusnėje, Šilutės r., Klaipėdos apskr. Užr. D. Nausėdaitė. 2001 m. vasario mėn. KUTR 82, KUTRF 567.

⁵³ Vestfolis (Vestfolas) Vilius, 72 m., gyv. Pakalnės k., Rusnės apyl., Šilutės r. Užr. t. B. Kazlauskienė, mel. J. Jurga 1950 07 20 Vilniuje. LTR 2780.

⁵⁴ LTR 2780 esantys komentarai.

padainuotas lietuviškas dainas, įvertinant asmenines savybes, biografijos fragmentus bei gyvenamosios aplinkos kultūrinį kontekstą, galima teigti, kad jos išmoktos jau tarybiniais metais. Nėra žinoma, ar pateikėja dalyvavo rusniškių chore, vien dėl įgimto muzikalumo girdėtos dainos galėjo lengvai likti atmintyje. Antra vertus, jos padainuotos dainos išskirtinai žvejiškos tematikos. Pamariečių kolektyvai dainuodavo specifinį repertuarą, sudarytą iš autentiškų, krašto išskirtinumą reprezentuojančių kūrinų – nuostata, siekianti Vydūno laikus, o ir šiuo metu labai palaikoma. Juškų dainyne esanti daina „Eisim žvejoti“ visais atžvilgiais tam tinkama, tad galėjo būti išmokta iš šio dainyno. O gal taip ji sugrįžo į savo gimtąją aplinką? Kad ir kaip būtų, šis atvejis atskleidžia folkloro tyrinėjimų daugiabriauniškumą, parodo konteksto svarbą.

Išvados

1. Mažosios Lietuvos, Suvalkijos ir Veliuonos krašto dainų melodikos analizė parodė, kad šie regionai priklauso etnokultūriniam plotui, kuris laikytinas monodijos paplitimo arealu Lietuvoje (Mažoji Lietuva, Suvalkija ir Veliuonos kraštas, Dzūkija).

2. Senesnysis, pamatinis etninės muzikos klodas yra būtent monodija, nors kiekybiškai vyrauja homofoninės sandaros mažorinės melodijos. Suvalkijoje homofonija turi jai būdingą daugiabalsį pavidalą. XX a. Veliuonos apylinkėse užrašytos dainos taip pat dainuotos ir daugiabalsiškai. Mažajoje Lietuvoje aiškios homofoninės struktūros melodijos dėl senos ir tvirtai įsigalėjusios vienbalsio dainavimo tradicijos daugiabalsės išraiškos neigavo.

3. Lyginant XIX a. ir XX a. medžiagą, akivaizdžiai matomas homofoninio stiliaus mažorinio pobūdžio melodikos išsivyravimas.

4. Detalesnis melodijų lyginimas parodė, kad Mažajoje Lietuvoje yra šiek tiek daugiau kintamos dermės melodijų, daug dažnesnis harmoninio minoro pavidalas, modalinės dermės, chromatinis garsų kintamumas.

5. Mažajoje Lietuvoje bemaž nėra siauros apimties archajinių dainuojamosios tautosakos žanrų melodijų. XIX a. Veliuonos krašte taip pat šis sluoksnis nefiksuotas. Tikėtina, kad tai susiję su muzikinio folkloro užrašinėjimo ypatumais bei požiūriu į jį. Suvalkijoje, nors ir negausus, šis klodas išlikęs.

6. Regionų etninės muzikos giminingumą galėjo lemti kadaise čia gyvenusių genčių papročiu, kalbos artimumas, istoriniai, politiniai, ekonominiai, demografiniai pokyčiai ir aplinkybės, artimi įvairaus pobūdžio pasienio gyventojų kontaktai.

Literatūra

- AM – *Aukštaičių melodijos*, parengė L. Burkšaitienė, D. Krištopaitė, Vilnius: Vaga, 1990.
- Apanavičius R. *Baltų etnoinstrumentologija*, Kaunas, 1992.
- Balys J. *Mažosios Lietuvos tautosakos bruožai, Mažoji Lietuva I*, NewYork, 1958.
- BDB – Bartschas Ch. *Dainų balsai*, parengė J. Čiurlionytė, L. Burkšaitienė, V. Daniliauskienė, Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2000.
- Bj – *Bėgau jūružem*. Klaipėdos krašto dainos, parengė L. Petrošienė, J. Bukantis, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.
- BOD – *Ožkabalių dainos*, surinko J. Basanavičius, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

- BRMŠ II – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* II. XVI a., sudarė N. Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- BRMŠ III – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* III. XVII amžius, sudarė N. Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
- Čiurlionytė J. *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*, Vilnius: Vaga, 1969.
- ČLLD – *Lietuvių liaudies dainos. Rinktinė*, parengė J. Čiurlionytė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.
- ČLLM – *Lietuvių liaudies melodijos*, sudarė ir parengė J. Čiurlionytė. antrasis pataisytas ir papildytas leidimas (iš *Tautosakos darbų*, Vilnius, 1938), Vilnius, Lietuvos muzikos akademija, 1999.
- DzM – *Dzūkų melodijos*, sudarė ir parengė G. Četkauskaitė, Vilnius: Vaga, 1981.
- Etninė kultūra*. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys, Vilnius, 2001.
- Grunau S. *Preussische Chronik*, Bd. 1, Königsberg, 1876.
- Ilgūnas G. *Prie Sasnos ir Šešupės*, Vilnius, 1995.
- JLD I, II, III – *Lietuviškos dainos*, užrašė A. Juška, tekstus parengė A. Mockus, melodijas parengė J. Čiurlionytė ir V. Paltanavičius, t. III, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954.
- JSD I, II – *Lietuviškos svotbinės dainos*, užrašytos A. Juškos ir išleistos J. Juškos, parengė Vyt. Maknys, melodijų redaktorius V. Paltanavičius, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.
- Kapeleris K. Kaip senieji lietuvininkai gyveno, *Lietuvininkai*, parengė V. Milius, Vilnius: Vaga, 1970, p. 339–390.
- Kazlauskienė B., Kazlauskas J. Kudirkos Naumiesčio apylinkių dainos, *Kudirkos Naumiestis*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 290–309.
- KN – *Kudirkos Naumiestis*, red. M. Tamošiūnas ir kt., Vilnius: Vaga, 1990.
- KUTRF 2, 88, 94, 96, 111 – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto folkloro laboratorijos tautosakos rankraštyno fonoteka. 1992, 1979, 1979–1980, 1986.
- LDA – *Lietuvių dainos Amerikoje*, surinko ir suredagavo J. Balys, Boston, 1958.
- Lietuvininkai*, parengė V. Milius, Vilnius, Vaga, 1970.
- Lietuvių etnogenezė*, ats. red. R. Volkaitė-Kulikauskienė, Vilnius: Mokslas, 1987.
- LLD I–XVII – *Lietuvių liaudies dainynas*, t. I–XVII, Vilnius, 1980–2003.
- LLDK – *Lietuvių liaudies dainų katalogas*. Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos, Vilnius, 1972.
- LŽ – *Lietuvininkų žodis*, parengė K. Grigas, Z. Kelmickaitė, B. Kerbelytė, N. Vėlius, Kaunas: Litterae Universitatis, 1995.
- Martinkėnas V. Kudirkos Naumiestis, *Kudirkos Naumiestis*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 27–32.
- Mažiulis V. Prūsai ir kiti vakarų baltai, *Prūsijos kultūra*, Vilnius, 1994.
- Petrošienė L. Lietuvininkų etninė muzika: identiteto problemos. Disertacijos rankraštis, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003.
- Pieśni ludu litewskiego*, zebrał O. Kolberg, Krakow, 1879.
- Pieśni ludu Nadniemeńskiego z okolic Aleksoty*, zebrał i przełożył Karol M. Br...i, Poznan, 1844.
- RD I – Rėza L. *Lietuvių liaudies dainos*, t. I, parengė J. Jurginis ir B. Kmitas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.
- RD II – Rėza L. *Lietuvių liaudies dainos*, t. II, parengė A. Jovaišas, Vilnius: Vaga, 1964.
- Rusnė*, red. A. Matulevičius ir kt. Vilnius: Mintis, 1992.
- Seliukaitė I., Klimka L. Steliai Nemune ties Veliuona, *Veliuona*, vyr. red. V. Girininkienė, Vilnius: Versmė, 2001, p. 584–588.
- Sliužinskas R. Mažosios Lietuvos krašto ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų sąsajos, *Lietuvininkų žodis*, parengė K. Grigas, Z. Kelmickaitė, B. Kerbelytė, N. Vėlius, Kaunas: Litterae universitatis, 1995, p. 413–419.

- Suvalkijos dainos ir muzika, 1935–1939 metų fonografo įrašai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.
- Tautavičius A. Seniausia praeitis, *Veliuona*, vyr. red. V. Girininkienė, Vilnius: Versmė, 2001, p. 63–77.
- Vai tu rugeli. Adelės Kazlauskienės tautosakos rinktinė*, sudarė J. Vylius, parengė L. Burkšaitienė, Vilnius, 2003.
- Vakariniene A. Suvalkiečių dainuojamoji tradicija: savitas muzikinis Lietuvos dialektas ar kaimyninių regionų paribys, *Lietuvos muzikologija* 3, Vilnius, 2002, p. 182–192.
- Veliuona*, vyr. red. V. Girininkienė, Vilnius: Versmė, 2001.
- Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, t. I. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1984.
- Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, t. VI, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- Žilevičius J. Mažosios Lietuvos liaudies muzikos bruožai, *Mažoji Lietuva*, I, New York, 1958, p. 259–281.
- Банин А. А. Об особенностях ладообразования в жанре трудовых артельных песен, *Музыкальная фольклористика* 1, Москва, 1973, с. ?
- Грица С. И. Парадигматическая природа фольклора и принципы идентификации вариантов, *Народная песня. Проблемы изучения*, Сборник научных трудов, Ленинград, 1983, с. 28–31.
- Назайкинский Е. В. О некоторых методах изучения наиболее общих закономерностей в народной музыке, *Музыкальная фольклористика* 1, Москва, 1973, с. ?
- Тампере Х. *Эстонская народная песня*. Статьи и материалы, ред. И. Рюйтел, Ленинград, 1983. Prieiga internete: <http://www.mch.mii.lt/dba/index.htm>.

Vaikų dainuojamoji tautosaka Mažojoje Lietuvoje

Lina Petrošienė

Straipsnyje analizuojamos XIX–XX a. Mažojoje Lietuvoje užrašytos tradicinės folklorinės vaikų dainos. Siekiama atskleisti jų ypatybes bei regioninį savitumą lietuvių liaudies vaikų dainų kontekste.

Pagrindiniai žodžiai: Mažoji Lietuva, vaikų dainos, liaudies dainų melodijos, lietuvininkai.

Įvadas

Tradicinės folklorinės vaikų dainos¹ yra išskirtinis liaudies dainų žanras, iš esmės sukurtas folkloro tyrinėtojų pagal gana skirtingus ir prieštarigus klasifikacijos kriterijus, siejamus tiek su dainos tekstu, tiek su jos kilme ir atlikėju. Muzikinės folkloristikos teoriniuose apibendrinimuose formuluojamas teiginys, kad vaikų dainavimas yra vienas iš ankstyvosios melodikos tyrinėjimo šaltinių², padedantis geriau suvokti liaudies muzikos vystymosi kelią³. Lietuvių muzikinio folkloro tyrinėtoja Laima Burkšaitienė, aptardama konkrečią muzikinę medžiagą, teigia, kad lopšinės, kitos muzikiniu požiūriu neišplėtos vaikų dainos ir piemenų muzikinis folkloras sudaro gana vieningą ankstyvąją aukštaičių liaudies kūrybos klodą⁴. Atsižvelgiant į šias mintis, tikėtina, kad Mažojoje Lietuvoje užrašytos vaikų dainos galėtų atskleisti senąją lietuvininkų muzikinio folkloro sluoksnį, nes senosios kalendorinės ir darbo dainos išnyko iki jas užrašant.

Šio tyrimo tikslas – pasitelkiant dainų melodijų ir tekstų, pateikėjų biografinių ir etnografinių pasakojimų medžiagą, atskleisti tradicinių folklorinių vaikų dainų, XIX–XX a. užrašytų Mažojoje Lietuvoje, ypatybes bei regioninį savitumą lietuvių liaudies vaikų dainų kontekste. Tyrimo objektu laikomos vaikų dainos, turinčios ir prasminį žodžių tekstą, ir melodiją. Mažosios Lietuvos dainų pluošte jos sudaro santykinai nedidelę (3 %) dalį. Tai panašu į kitų Lietuvos regionų vaikų ir kitokių žanrų dainų santykį. Dainynuose ir archyvuose yra 21 vaikų daina (su melodijomis⁵), 8 (38 %) iš jų užrašytos XIX a., 13 (62 %) – XX a. Trumpai aptariami ir piemenų erziniai, kurių žanrinė priklausomybė nevienareikšmiška.

Tyrimas atliekamas taikant analitinį aprašomąjį, lyginamąjį, biografinį metodus. Biografiniai pasakojimai šiame tyrime itin svarbūs, nes daugeliu atvejų tik iš pateikėjų gyvenimo istorijų atsitiktinių fragmentų galima sužinoti dainų, ypač lopšinių, egzistavimo bei atlikimo aplinkybes. Žinios apie respondentų vaikystę, specifinį vaikų gyvenimą negausios. Pasakojimuose atsiskleidžia konkretaus žmogaus gyvenamojo laikotarpio sociokultūrinė aplinka, kuri

Straipsnis publikuotas Klaipėdos universiteto leidyne „Res Humanitariae“ VII, Klaipėdos universiteto leidykla, 2010, Klaipėda, p. 79–105.

¹ Moksliniuose tyrinėjimuose tradiciniu vaikų folkloru laikomi tekstai, susiformavę iki XX a. (Чубрик 2007).

² Алексеев Э. Е. *Раннефольклорное интонирование*, Москва, Советский композитор, 1986, c. 13.

³ Тампере Х. Т. *Эстонская народная песня*. Статьи и материалы. Ред. И. Рюйтел, Ленинград, Музыка, 1983, c. 27.

⁴ Burkšaitienė L. Aukštaičių liaudies dainų melodijos. *Aukštaičių melodijos*. Parengė Laima Burkšaitienė, Danutė Krištopaitė, Vilnius, Vaga, 1990, p. 22.

⁵ Analizuojant lopšines pasitelkiami ir be melodijų užrašyti pavyzdžiai, nes šios žanrinės grupės tekstai ir etnografinė medžiaga atskleidžia daugiau nei vieną esamą lopšinės melodiją.

su lietuviškomis liaudies dainomis tarsi „prasilenkia“. Vaikų ir jaunimo gyvenimo patirtis pirmiausia kaupiama stebint, mėgdžiojant, perimant suaugusiųjų tradicijas ir elgesio modelius, tačiau socializacijos procese svarbią reikšmę įgyja ugdymo įstaigos.

Daugybė lietuvių dainuojamojo folkloro pateikėjų (ypač vyresniojo amžiaus) nurodo, kad dainų jie išmoko iš savo tėvų, giminių arba artimos aplinkos. Mažoji Lietuvoje ir Klaipėdos krašte nuo XVI a. pradėtas kurti švietimo įstaigų tinklas, susijęs su Evangelikų bažnyčia, ilgainiui stipriai paveikė šio krašto žmonių mąstymo, elgesio, gyvenimo būdą, taip pat ir folklorines tradicijas. Daugelis lietuvininkų pasakoja apie lankytą mokyklą arba vaikų darželį, kur mokėsi vokiškų dainų, eilėraščių, evangelišku giesmių, ištraukų iš Šventojo Rašto. Lietuviškas lietuvininkų dainų repertuaras buvo saugomas nedidelės dalies vyresniųjų žmonių (dažniausiai gimusių iki 1900 m.) atmintyje. XX a. pirmojoje pusėje gimusieji ir Lietuvoje likę gyventi lietuvininkai lietuviškų dainų išmoko jau po Antrojo pasaulinio karo – mokyklose, dalyvaudami saviveikloje ir pan.

Kaip minėta, vaikų dainų klasifikacijoje svarbi dainų kilmė. Apibrėžiant ją, lietuvių ir užsienio autorių darbuose dažniausiai nurodoma, kad vaikų dainų repertuarą sudaro: a) įvairių žanrų suaugusiųjų dainos, perėjusios į vaikų repertuarą, b) suaugusiųjų kūryba vaikams, c) pačių vaikų kūryba (Jokimaitienė 1970⁶; LLD I 1980, 17⁷; Лойтер 2002⁸)⁹. Būta ir kitokio požiūrio. Rusų folkloristas, vienas pirmųjų aprašęs ir moksliskai tyrinėjęs rusų vaikų folklorą G. S. Vinogradovas vaikų folkloru laikė visus sakytinės tautosakos tekstus, kuriuos moka ir atlieka vaikai ir kurie neįeina į suaugusiųjų repertuarą (Лойтер 2002). Mažosios Lietuvos vaikų dainuojamoji tautosaka, sprendžiant pagal turimą medžiagą, yra išimtinai suaugusiųjų kūryba, užrašinėtojams perteikta be užuominų, kad tai vaikų repertuaras. Priešingai, negausūs komentarai atskleidžia tik suaugusiųjų pasauliui būdingas situacijas ar aplinkybes (žr. 44 išnašą). Tačiau teigti, kad šių dainų negalima laikyti vaikų dainomis, taip pat nėra pagrindo, nes analizuojant „Vaikų dainų“ tome (LLD I 1980) pateiktas kitų Lietuvos regionų dainininkų pastabas beveik visur randama patvirtinimų apie tiriamųjų dainų priklausomybę *ir vaikų* dainoms. Taip pat reiktų nepamiršti pagrindinio folkloro perėmimo–perdavimo principo: nuo gimimo – tiesiogiai – iš artimiausios aplinkos.

Lopšinės ir žaidimai

Lopšinės ir žaidiniai skirti kūdikiams ir mažiems vaikams. Juos dainuodavo(-ja) ar rečituodavo(-ja) suaugusieji, siekdami užmigdyti, nuraminti vaikus, lavinti jų psichofizinius ir emocinius įgūdžius. Lietuvininkų *padainuotų* lopšinių ir žaidinimų užrašyta itin mažai. Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros folkloro laboratorijos tautosakos archyve

⁶ Jokimaitienė P. *Lietuvių liaudies vaikų dainos*, Vilnius, Vaga, 1970.

⁷ *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 1. Vaikų dainos, parengė P. Jokimaitienė. Melodijas parengė Z. Puteikienė, Vilnius, 1980.

⁸ Лойтер С. М. Русская детская литература XX века и детский фольклор: проблемы взаимодействия. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук, Петрозаводск, 2002. На правах рукописи; <http://smalt.karelia.ru/~filolog/pdf/lojtdiss.pdf> [žr. 2010 02 04].

⁹ <http://www.answers.com/topic/children-s-folklore> [žr. 2010 02 10].

šiuo metu yra vienuolika lietuvininkų *padeklamuotų* lopšinių tekstų ar jų fragmentų, iš kurių aštuoni yra lietuviški ar pateikti lietuvių kalba¹⁰, vienas vokiškos lopšinės vertimas į lietuvių kalbą ir dvi lopšinės vokiečių kalba. Pateikėjai – moterys ir vienas vyras, gimę 1919–1940 m. Spręsti apie lietuvininkų lopšinių ir žaidimų muziką galima tik iš dviejų rašytiniuose šaltiniuose publikuojamų melodijų (Kaltenis 2008, 439; Eit mergeli pajūriais 2006, Nr. 29)¹¹. Etnografiniai ir biografiniai duomenys, padeklamuoti lopšinių tekstai atskleidžia jų gyvavimo raidą ir išnykimo priežastis. Kaip ir kitais lietuvininkų apklausos apie dainas ir dainavimą atvejais, žinios apie šį dalyką yra prieštaringos: a) lopšinių Klaipėdos krašte niekas nedainavo, b) lopšines dainuodavo, bet pateikėjas jų nebeprisimena, c) pateikėjas prisimena tik tekstus (lietuviškus arba vokiškus), d) giesmės ir buvo lietuvininkų vaikų lopšinės. Neretas pateikėjas, paklaustas apie lopšines, sakė, kad tokio dalyko čia, Klaipėdos krašte, nebuvo: „Nėks nemuok pi mūsa, turit eti į Létuva, še Klaipėdo toki nebuva“¹². (S. I. KUTR 2)¹³ arba „Pas mūsu Klaipėdas krašte luopšiniu nedainiava, už Klaipėdas ten daugiau, nu tų misliu, ir[gi] mažai“ (P. M. KUTR 2)¹⁴. Čia pat paaiškinama, kad šeimose augo daug vaikų, kurie prižiūrėjo vieni kitus. Tėvai turėdavę daug dirbti, todėl nebuvo kada tokiais dalykais užsiimti. Kiek paaugusius vaikus taip pat tuoj pristatydavo prie darbo: žašų ganymo, ravėjimo, šienavimo, kitų lauko darbų. Beje, nuolat pagraudenama, kad seniau vaikai buvo labiau užimti darbu: „būdav pririšti“ (K. J. KUTR 2)¹⁵, nesibastę be užsiėmimo kaip šiais laikais (S. I. KUTR 2)¹⁶.

Dalis pateikėjų, prisimindami vaikystę arba savo vaikų auginimą, pasakojo apie lopšius, vadinamus „vygi“ (G. R. KUTR 65, KUTRF 403)¹⁷, apie tai, kaip vieni kitus prižiūrėjo (G. R. KUTR 65, KUTRF 403)¹⁸, bet pačių lopšinių jau nebeprisiminė: „Yr buvusi, bet aš tokių dalyku neatsimenu“ (K. M. KUTR 86, KUTRF 533)¹⁹. Tarp lietuviškų tekstų mažesnę dalį sudaro tradicinių lietuviškų folklorinių lopšinių fragmentai: „Aa apapa, su vaikelis klapata“ (G. R. KUTR 65, KUTRF 403), „A, a, žiūžiū žiūžiū, žūžū patrūžu“ (E. M., R. E. KUTRF 676, KUTR 115)²⁰ bei

¹⁰Nenustatytos autorinės kūrybos tekstų kilmė gali būti ir nelietuviška.

¹¹Kaltenis V. „Ta laiva buvo graži.“ *Ak, gražus dangau!* Klaipėdietiški pasakojimai, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, 430–443; *Eit mergeli pajūriais*. Anos Mažeivos padainuotos Klaipėdos krašto dainos. Sudarė Lina Petrošienė ir Jonas Bukantis, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.

¹²Iš KUTR, KUTRF archyvo cituojamus tarminius tekstus transkribavo dialektologas doc. dr. Jonas Bukantis.

¹³S. I. (moteris), gim. 1909 m. Priekulės apyl. (buv. Gegužės kolūkis), gyv. Žaždės k., Klaipėdos r. KUTR 2.

¹⁴P. M. (vyras), gim. 1902 m. Smiltės k., Klaipėdos r., gyv. Rimkų k., Klaipėdos r. KUTR 2.

¹⁵K. J. (vyras), gim. 1929 m. Derceklių k., Klaipėdos r. Nuo 1975 m. gyv. Rimkų k., Klaipėdos r. KUTR 2.

¹⁶„Tokart vakā nebuva toki valkatas kap daba. Kožnas ein po butus. Vaikams sava ūki užteka darba. Nereikėji teip eti po kaimus.“

¹⁷G. R. (moteris), gim. 1923 m. Vabalų k., Kintų apyl., Šilutės apskr. Nuo 1981 m. gyvena Rūgalių k., Kintų apyl. KUTR 65, KUTRF 403. „Nu, į vygi dėji, toki kaip loviki, sukalta iš medienos ir apačioj buva toks apvalus, kad gal supti, su tokeis ragais, ka įsisupsi, ka neapvirstu. I to vygi ir visus užauginom. Je, įdėji vyresniosius į loviki, o mažas į vygi. I su ta vygi buva iki kol kits parein vaiks. Jo, a metai, a du metai, kas du metai visi vaikai. Metai – vėl kits, metai – vėl kits. Išėmi iš to vygi, vėl kita įdėji į to vygi. Vygiava i da palika ant aukšta kitiems.“

¹⁸„Prižiūrėjom, ką darysi. Negalėjuom išeiti į kėma, vaiks rėk. Nuskyneš cibuliu laiškū, į cukru pamerkėm ir įkišom.“

¹⁹K. M. (moteris), gim. 1904 m. Pjaulų k., Priekulės vls., Klaipėdos apskr. Nuo 1949 m. gyv. Priekulėje, Klaipėdos r. KUTR 86, KUTRF 533.

²⁰E. M. (moteris), gim. 1921 m. Vabalų k., Kintų sen., Šilutės r. Nuo 1982 m. gyv. Suvernų k., Kintų sen., Šilutės r. KUTRF 676, KUTR 115; R. E. (moteris), gim. 1940 m. Kintuose, Šilutės r. Nuo 1959 m. gyv. Suvernų k., Kintų sen., Šilutės r. KUTRF 676, KUTR 115.

vienas išsamesnis populiariausių lietuviškų lopšinių tipo „Zuikis vaiką lingavo“ (Vk 6321), ypač plačiai žinomo Žemaitijoje, tekstas: „A a, a a, apapa, / Zuikis vaika lingava, / Belinguodams užsnūda, / Zuikis nosi nukanda“ (I. B. KUTRF 65, KUTRF 406)²².

Tipui *O kas tave bepasups* (Vk 56)²³ priskirtina vienintelė užrašyta lopšinės melodija, kurią padainavo žinomos Klaipėdos krašto dainų pateikėjos Anos Mažeivos anūkė Jūratė (Bružaitė) Butvilienė:

1 pvz. Kaltenis 2008, 439

♩ = 76

Žiū žiū pat - ro - žiu, kas tą ry - tą be - ka - vos.

*Žiū žiū patrožiu,
Kas tą rytą bekavos (bepriziūrės):
Tėtė išein vikių pjauti,
O mamelė – ritinėti.
Tėtė parneš medaus korį,
O mamelė – žemuogėlių.
Žiū žiū patrožiu,
Kas tą rytą bekavos?
Mm-mm-mm...*

Lopšinės variantai žinomi Žemaitijoje ir šiaurės vakarų Aukštaitijoje. Ji lietuviškose šeimose vaikams dainuota Klaipėdos krašte (bent šiaurinėje jo dalyje), nes ir esamuose menkuose užrašymuose garsažodis žiū žiū patrožiu yra pasikartojantis. Šis garsažodis bei visas lopšinės turinys leidžia manyti, kad tai yra žemaitiška lopšinė. Labai artimas jos variantas užfiksuotas Skuodo rajone: „Tievs išėji medaus imti, ai jā, žiū žiū, / Mama ougu pasirinkti, ai jā, žiū, / Tas būs mažajam vaikučiui, žiū žiū žiū, / Už spakaini mėiguojima, žiū žiū žiū“ (J. L. KUTRF 804)²⁴. Čia verta prisiminti, kad lietuvininkų vaikus neretai liūliuodavo namų ruošoje pagelbėti samdomos tarnaitės iš Žemaitijos (Petrošienė 2007, 242)²⁵.

Aptariamos lopšinės „Žiū žiū patrožiu“ melodija iš pirmo žvilgsnio atrodo turinti šiaurinės Klaipėdos krašto dalies melodijoms būdingų bruožų: mažorinę dermę, melodinę slinktį, pagrįstą intervalų šuoliais, lemiančiais ir gana plačią visos melodijos apimtį. Tačiau Skuodo r. užrašytos tam pačiam teksto tipui priklausančios melodijos (LLD I 1980, Nr. 58) antrosios dalies

²¹ Vk 63: Vk – vaikų daina, 63 (ar bet koks kitas skaičius) – tipo numeris „Lietuvių liaudies dainų kataloge“.

²² I. B. (moteris), gim. 1928 m. Šlepų k. (dabar Šlapų), Nėtkiškių vls., Pagėgių apskr., dabar gyvena Nėtkiškiuose. KUTRF 65, KUTRF 406.

²³ Vk 56. *O kas tave bepasups* 30(8) var., lietuvininkų – Jūratės (Bružaitės) Butvilienės „Žiū žiū patrožiu“, publ. Kaltenis 2008, 439.

²⁴ J. L. (moteris), gim. 1931 m., Būdviētės k., Skuodo r. Gyvena Tėvelių k., Mėsėdžio apyl., Skuodo r. KUTRF 139, KUTRF 804.

²⁵ Petrošienė L. *Lietuvininkų etninė muzika: tapatumo problemos*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

(5–8 taktai) melodinis kontūras yra artimas J. (Bružaitės) Butvilienės padainuotai lopšinės melodijai. Tiesa, žemaitiška lopšinė minorinė, tačiau muzikiniame folklore, ypač improvizacinės prigimties žanruose, riba tarp minoro ir mažoro yra itin lengvai kintanti.

2 pvz. LLD I 1980, Nr. 58

1. Čiū - čia lie - lė, ba - lan - die - li, kas tav ry - tą be - ka - vuos?

2. Iš - eis ma - ma į pe - ve - lę, pa - liks ma - ne pry pie - ne (lio).
 3. Iš - eis ma - ma kū - lių kraut, pa - liks ma - ne sū - rių griaužt.
 4. Iš - ės tie - tis žir - nių pjaut, o ma - tu - šė rie - šu - taut.

Kur kas didesnė dalis lietuvininkų pateiktų lietuviškų lopšinių / vaikiškų dainelių tekstų, dainuotų migdant vaikus, yra artimi primityviems autorinės kūrybos eilėraščiams, kurie į gyvą folklorinę lietuvininkų tradiciją perėjo iš literatūrinės terpės: „Mėga sauli už kalneliu, / Ten už mėstu, už namų. / Toj mėgos visi vaikeliai, / Bus tylu, ramu, ramu. / Tik padangėmis žvaigždutės / Tyliai tyliai jos mirgės, / Nei broliukas, nei sesuti / Nieko nieko negirdė(s)“ (F. T. KUTR 135, KUTRF 781)²⁶. Tai nestebina, nes Rytų Prūsijos gyventojų švietimu ir lavinimu kryptingai ir apgalvotai pradėta rūpintis jau XVI a. Nuo XVIII a. Mažojoje Lietuvoje įstatymais įteisintas visuotinis privalomas aštuonmetis mokymas (Juška 2003, 260)²⁷, XX a. pirmojoje pusėje Klaipėdos krašte kuriama tautinė mokykla ugdė raštingą piliečių sluoksnį. XX a. 4-ojo dešimtmečio Klaipėdos krašto liaudies mokyklų, mokinių ir mokytojų statistika rodo, kad dauguma lietuvininkų savo vaikus leido į mokyklas, kuriose dėstomoji kalba buvo vokiečių (Juška 2003, 320). Tai patvirtina ir etnografinė medžiaga: pamokos mokyklose dažniausiai vykdavo vokiečių kalba, meninis ugdymas taip pat buvo siejamas su vokiška muzika ir literatūra.

XXI a. pradžioje Klaipėdos krašte užrašytuose etnografiniuose pasakojimuose akivaizdžiai padaugėjo vokiškų dainų, eilėraščių, giesmių tekstų. Tie patys pateikėjai, pas kuriuos lankytasi ir anksčiau (1990–2000 m.), daug atviriau atskleidė savo nelietuviškas žinias ir patirtį.

Grįžtant prie nagrinėjamosios lopšinių tematikos, vienas kitas pateikėjas, kurio šeimoje kalbėta vokiškai, sakė, kad tėvai vaikams lopšines dainavę vokiškai. Patvirtinant pateikiamas laisvas vokiškos lopšinės teksto vertimas: „Mik, vaike, mik, / Tėvelis gano aveli, / Mamyti sapnuoj sapneli, / Nu dangaus krinta žvaigždelis, / Mik, vaike vaikeli“ (K. J. KUTR 2)²⁸.

Prūsijos valstybės socialinio gyvenimo politika lėmė, kad Mažosios Lietuvos jaunuomenės švietimas nuo XVI a. ilgą laiką buvo neatsiejamas

²⁶F. T. (moteris), gim. 1937 m. Kaukėnų k., Tilžės r. Nuo 1942 m. gyvena Sveicelės k., Priekulės sen., Klaipėdos r. KUTR 135, KUTRF 781.

²⁷Juška A. *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.

²⁸„Aš į lėtuviška išvertiau. Būdava tokės lopšėles, būdava tokė pakabinimā.“

nuo religinio ugdymo (Juška 2003, 40)²⁹. Lietuvininkų šeimose nuo pat mažų dienų buvo skaitoma Biblija, mokomasi maldų ir giesmių. Vakarais, prieš eidami miegoti, vaikai turėjo giedoti tam laikui skirtą giesmę, kuri, pasak pateikėjos, ir buvusi jų lopšinė: „Jau einu į palci, akis užsimerki. / Dieve, savo akimis ant manęs neužžvelki vis. / I gentis mano visus sergink, jos bemėgančius, / Kaip didi, taip ir maži tau palėciavojame. / Sergantėms mėgoti dokit, verkančius saldžiai užklokkit. / Mėlas mėnulis tespindė ant visų, mans Viešpatie. / Viešpats Dėvas yr, Viešpats Dėvas yra“ (E. M., R. E. KUTRF 676, KUTR 115)³⁰.

Apibendrinant lietuvininkų lopšinių užrašymus bei pateikėjų komentarus, galima teigti, kad lietuviškos tradicinės lopšinės XX a. pirmosios pusės lietuvininkų vaikams dainuotos retai. Tekstais bei melodijomis jos yra giminingos žemaitiškoms lopšinėms arba net iš jų perimtos. Literatūrinės kilmės vaikų lopšinių santykinė gausa liudija folklorinės tradicijos nykimą ir į jos vietą atėjusios rašytinės tradicijos išvirtinimą. Kaip galima suprasti iš biografinio pasakojimo konteksto, evangeliška giesmė lopšine pavadinta netiesiogine prasme, norint pabrėžti religinio ugdymo ir giesmių svarbą lietuvininkų šeimose.

Tipas *Kai močiutė kepius kepė* (Vk 184)³¹. Analizuojant lietuvių vaikų dainų tipų katalogo žaidinimų skyrių pastebėta, kad gausūs variantų (daugiau kaip 50 vnt.) vos penki dainų tekstų tipai, o tų tekstų melodijos itin retos. Daugelis žaidinimų yra užrašyti nuo vieno iki dešimties kartų (Jokimaitienė 1970, 186–196). Tai liudija du dalykus – improvizacinę žanro prigimtį, momentinių, situacijos reikalaujančių atlikimą ir su juo susijusį fiksavimo problemišumą.

Vaikų žaidinimai, kaip ir lopšinės, tarp lietuvininkų dainų yra retenybė. Vienintelis muzikinę išraišką ir pateikėjos komentarą³² turintis pavyzdys – A. Mažeivos padainuota „Aš išėjau į turgelį“ (Bj 1997, Nr. 86; Eit mergeli pajūriais 2006, Nr. 29), priskirtina vos du variantus turinčiam Vk 184 tipui, žinomam Akmėnės ir Kretingos rajonuose.

Dainos „Aš išėjau į turgelį“ melodija mažorinė, homofoninės sandaros, lengvai dainuojama pritariant – šie bruožai būdingi ir žemaitiškoms, ir šiaurinėje Klaipėdos krašto dalyje dainuotoms lietuvininkų melodijoms.

Žaidinimas „Eit mergeli pajūriais“ gyvavo bendroje žemaičių ir Klaipėdos krašto šiaurinės dalies lietuvininkų aplinkoje, o gal yra perimtas iš žemaičių dainuojamosios tautosakos, tai patvirtinti leistų kitos žemaitiškos šios dainos melodijos.

²⁹ A. Juška, rašydamas apie švietimo įstaigų tinklo kūrimą Mažojoje Lietuvoje, teigė: „Gausėjant gyventojų skaičiui, pirmiausia pasirūpinta įsteigti naujų parapijų, pastatyti tinkamų maldos namų. Prie jų atidarytos mokyklos: liuteronų bažnyčia visada lydėjo mokykla!“

³⁰ „To mes gėdodavom. Ta buvo mūsų jau lopšini. Ta buvo mūsų senovė lopšini, visi to vaikai jau pri lovos turėdavom gėdoti vis. Bet mat aš vokiška atsimenu, o lietuviškai aš moku, i knygas yra lietuviškas, bet jau ne taip senoviškai.“

³¹ Vk 184. *Kai močiutė kepius kepė* 2 var., lietuvininkų – A. Mažeivos „Aš išėjau į turgelį“, publ. Bj 1997, Nr. 86, Eit mergeli pajūriais 2006, Nr. 29, „priskirtina vos du variantus turinčiam Vk 184 tipui, žinomam Akmėnės ir Kretingos rajonuose.“

³² „Paskui toki vėna sena motriška vaikams dainavo“ (Eit mergeli pajūriais 2006, 90).

3 pvz. Bj 1997, Nr. 86

$\text{♩} = 120$

Aš iš - è - jau i - i tur - ge - li,

aš iš - è - jau i tur - ge - li, se - ną viš - tą ne - šiau.

VAR.: ① 2,3 ② 2-4

Gyvūnijos apdainavimas

Gyvūnijos apdainavimo ir formulinės dainos skirtos didesniems vaikams ir dainuotos tiek suaugusiųjų, tiek vaikų. Daugelis jų yra atėjusios iš įvairių žanrų suaugusiųjų dainų repertuaro (LLD I 1980, 24). Šios žanrinės grupės tarp lietuvininkų vaikų dainų gausiausias: yra 13 vnt. (61,9 %) gyvūnus apdainuojančių ir 5 vnt. (23,8 %) formulinių. Kaip teigia lietuvių vaikų dainas klasifikavusi ir tyrinėjusi Pranė Jokimaitienė, gyvūnijos apdainavimo ir formulinių dainų tipų ir formų įvairovė yra labai didelė. Dažniausiai apdainuojamas gyvūnas – oželis, kiek rečiau kiškis, lapė. Iš paukščių – žvirblis, pelėda, višta, gaidys. Yra dainų, kuriose dalyvauja mišri veikėjų grupė (LLD I 1980, 24–30).

Tipai *Turėjo bobutė žilą oželį* (Vk 234)³³ ir *Padarė žvirblis saldu alutį* (Vk 430)³⁴. Gausiausiai lietuviškų vaikų dainų tipui *Turėjo bobutė žilą oželį* (Vk 234) priskirtinos dvi Klaipėdos krašto šiaurinėje dalyje užrašytos lietuvininkų dainų melodijos: 1882 m. A. Becenbergerio (A. Bezenberger) Pözinguose (Klaipėdos r.) užfiksuota „Išėjo bobutė“ (BDB 2000, Nr. 349)³⁵ ir apie 1960 m. M. Klingerienės padainuota „Ir išoko ožėlis“ (Bj 1997, Nr. 9; LŽ 1995, Nr. 122). Greta bus aptariama ir tipui *Padarė žvirblis saldu alutį* (Vk 430) priklausanti 1883 m. Kintuosė P. von Bohleno (P. von Bohlen) užrašyta daina „Taiso giružėje“ (BDB 2000, Nr. 348), nes šio tipo tekstai gyvuoja atskirai arba kontaminuoti su daina „Turėjo bobutė žilą oželį“.

Klaipėdietiškas dainos „Ir išoko ožėlis“ (Bj 1997, Nr. 9) tekstas, sprendžiant pagal katalogo (Jokimaitienė 1970) klasifikaciją, priklauso nuo pagrindinės A nutolusiai E versijai, paplitusiai tik Žemaitijoje, nors bendrumo yra ir su A versijos dainų 2–5(6) posmais. LLD „Vaikų dainų“ tome esanti versijos tekstų visuma rodo klaipėdietišką dainą esant „nutrupėjusia“, daugelis

³³Vk 234. *Turėjo bobutė žilą oželį* 536(100) var., lietuvininkų – M. Klingerienės „Ir išoko ožėlis“, publ. Bj 1997, Nr. 9 ir LŽ 1995, Nr. 122; Vk 234. Kontaminuota iš *Turėjo bobutė žilą oželį* 536(100) var. ir Vk 430. *Padarė žvirblis saldu alutį* 117(24) var., lietuvininkų – „Išėjo bobutė“, publ. BDB 2000, Nr. 349.

³⁴Vk 430. *Padarė žvirblis saldu alutį* 117(24) var., lietuvininkų – „Taiso giružėje“, publ. BDB 2000, Nr. 348.

³⁵Kontaminuota daina iš Vk 234. *Turėjo bobutė žilą oželį* ir Vk 430. *Padarė žvirblis saldu alutį*.

kitų tekstų gerokai išsamesni (net iki 21-o posmelio). Vk 234 tipo teksto variantams būdingi įvairuojantys, suvokiamos prasmės neturintys, daugiau ar mažiau išplėtoti refrenai. Skambus, savitas M. Klingerienės padainuotos dainos priedainis: „Mei linga džiumga, mei linga džiumga, nazaram cam cam cabul'ai, judyt budyt, oželi man(a).“ Jis nebūdingas žemaitiškiems dainos variantams, bet forma bei kai kuriais garsažodžiais šiek tiek panašus į S. Paliulio 1925 m. Pásvalio r. užrašytąjį: „O trengė rengė, nazarai trabaldai, šudi tudi, trengela vengela, oželis kudlotas“ (LLD I 1980, Nr. 392). Kaip minėta, dainos „Ir išoko ožėlis“ (Bj 1997, Nr. 9) tekstas yra artimas Žemaitijoje dainuotiesiems, tačiau apie melodiją to pasakyti negalima. Žemaitiškas ir klaipeidietišką melodijas sieja mažoriška dermė bei homofoniška melodijos sandara, leidžianti dainą dainuoti pritariant tradiciniu būdu. Lyginant visas šio tipo melodijas su klaipeidietiška „Ir išoko ožėlis“ (Bj 1997, Nr. 9), jokių bendrų neformalių muzikinių bruožų nepastebėta. Dainos melodija laikytina savitu šio krašto melodikos pavyzdžiu.

4 pvz. Bj 1997, Nr. 9

♩ = 108

Ir išoko o-ožėlis į kopūstų daržą. Meilinga džiumga,
mei-lin-ga džium-ga na-za-ram cam cam ca-bu-l'ai, ju-dyt bu-dyt, o-žė-li man(a).

VAR.: ① 3 ② 4 ③ 2-4 ④ 4

Tam pačiam vaikų dainų tipui (Vk 234) priskirtinas kontaminuotos dainos „Išėjo bobutė“ (BDB 2000, Nr. 349) tekstas priklauso D versijai, paplitusiai šiaurės rytų Aukštaitijoje (LLD I 1980, 200). Melodija, užrašyta A. Becenbergerio, atrodo gana statiška. Pagal pradžios intonaciją (tik!) – kvintos šuolį – ji artimiausia Rokiškio apskrityje užrašytai dainos „Turėja babula žilų aželį“ (LLD I 1980, Nr. 389) melodijai. Lietuvininkų kaimynų – žemaičių – dainoms pradinė kvintos intonacija taip pat būdinga. Dainą įmanoma atlikti daugiabalsiškai, pritariant tradiciniu būdu. Dainos žodžiai, iš dalies melodija rodo, kad ji tikriausiai bus atklydusi iš rytinės Lietuvos dalies.

Klaipeidos krašte užrašyta „Taiso giružėje“ (BDB 2000, Nr. 348) priklauso vaikų dainų tipui *Padarė žvirblis saldu alutį* (Vk 430). Tai Žemaitijoje ir Aukštaitijoje paplitęs dainos tipas. Pateikėjų pastabos rodo ją buvus vaišių daina (LLD I 1980, 355). Klaipeidietiškoji daina labai artima mažoriškiems kitų regionų variantams, galimas tradicinis pritarimas. Visos analizuotosios melodijos yra trijų dalių metro, daugelio jų antroje dalyje yra ritminė formulė aštuntinė–ketvirtinė (žr. 5, 6 pvz. 3 taktą). Bene artimiausias melodinis ir ritminis variantas užrašytas Pakruojo r. (LLD I 1980, Nr. 647).

5 pvz. BDB 2000, nr. 348

Tai - so gi - ru - žė - je paukš - te - lis svod - bą. Ai ai, žam žam, paukš - te - lis svod - bą.

6 pvz. LLD I 1980, Nr. 647

♩ = 186

Pa - da - riau a - lu - tį vie - nų a - vi žų, ok džiumdžium džium, vie - nų a - vi žų.

Tipas *O kur tu buvai, oželi mano* (Vk 240)³⁶. Gerai žinoma daina visoje Lietuvoje, taip pat latvių, baltarusių, lenkų folklore. Sprendžiant iš pateikėjų komentarų, tai suaugusiųjų dainuota daina, ilgainiui perėjusi ir į vaikų repertuarą (LLD I 1980, 228). M. Klingerienės padainuota „Ei, kur tu ten buvai?“ (Bj 1997, Nr. 8) priskirtina pagrindinei A versijai. Dainos teksto „bendralietuviškas“ turinys – apdainuojami įvykiai ir jų seka – turi lokalinių požymių. Tai visų pirma tarmė bei minima Mažosios Lietuvos vietovė Tepliuva³⁷. Melodijos bruožai – mažoriška dermė, pradinė subkvartos intonacija (1–V–1, dažnai pasitaikanti lietuvininkų, veliuoniškių, suvalkiečių dainose), dainos užbaigimas 1 laipsniu – yra įprasti lietuvininkų dainoms.

7 pvz. Bj 1997, Nr. 8

♩ = 60

Ei, kur tu ten bu - u - vai, o - žė - li ma(na)? Ei, kur tu ten bu - vai, o - žė - li
ma - na? Mel - ny - čė - lėj, Tep - le - vė - lėj, po - nė - li ma - a - na.// man(a).

VAR.: ① 3,4   ② 7   ③ 7

Lyginant „Ei, kur tu ten buvai?“ (Bj 1997, Nr. 8) su žemaitiška Kretingos r. užrašyta „Vuo kame to bova“ (LLD I 1980, Nr. 402), matyti akivaizdus panašumas – melodinė slinktis, kylanti dviem bangelėmis iki 4–5 laipsnių, abiejų dainų antrosios dalies pradžia – 4 laipsnis. Abi dainas galima dainuoti daugiabal-siškai pritariant tradiciniu būdu.

³⁶Vk 240. *O kur tu buvai, oželi mano* 200(37) var., lietuvininkų – M. Klingerienės „Ei, kur tu ten buvai?“, publ. Bj 1997, Nr. 8 ir LŽ 1995, nr. 121.

³⁷*Sugubriai, Tepliuva, Tepliava*, vok. *Tapiau*, rus. *Гвап-деўск* – miestas Kaliningrado srities centrinėje dalyje, 40 km į rytus nuo Kaliningrado.

8 pvz. LLD I 1980, Nr. 402

$\text{♩} = 96$

-Vuo ka-me to bo - vā, vuo - že - li mo - na, vuo ka-me to bo - vā

④Meno mosso ($\text{♩} = 84$)

1. bo ra-ne-li mo - (na)? Mel-ny-čiuo mel-ny-čiuo, puo-ne-li mo - na, // 2. puo-ne-li mo(na).

VAR.: ① 2 ② 2 ③ 2 ④ 2 ⑤ 2 ⑥ 2

Tipas *Ei tu, kiški pamariški* (Vk 257)³⁸. Kataloge vieninteliu šio tipo variantu nurodoma Klaipėdos krašte G. Aukštakalnierės padainuota „Ei tu, kiški pamariški“ (LŽ 1995, Nr. 73). Tačiau atidžiau pastudijavus LLD „Vaikų dainų“ tome publikuojamus tekstų pavyzdžius, pastebėti labai artimi tipo Vk 252. *Mergučėle lelijėle, ar nematei kiškio* A versijos variantai, užrašyti Jurbarko, Lazdijų, Švenčionių r. (LLD I 1980, Nr. 449, 450). Lietuvininkų dainos tekste esantis pabaigos motyvas „Akys plačias, ausys stačias, dantys kaip varguonai“ būdingas daugeliui Vk 258 tipo *Tupi kiškis ant dirvono* variantų bei Vk 433 tipo *Bėga kiškis per dirvoną* versijai, užrašytai Rokiškio r. (Jokimaitienė 1970, 222). „Ei tu, kiški pamariški“ melodija gana paprasta, homofoninės sandaros, mažorinės dermės. Kadangi to paties Vk 257 tipo melodijų daugiau nėra, pasižvalgyta į kitas vaikų dainas. Pastebėta melodinės linijos, sandaros, ritmikos panašumų į kitas vaikų dainas: „O kur tu buvai“ (Vk 240, LLD I 1980, Nr. 400, užr. Eišiškių r.), „Sėdi kiškis ant dirvona“ (Vk 258, LLD I 1980, Nr. 454, užr. Zarasuosė), „Aš turėju gaidį“ (Vk 455, LLD I 1980, Nr. 785, užr. Eišiškių r.). Tekstų ir melodijų palyginimai leidžia manyti, kad daina, nors ir turi vietinį koloritą (tarmė, „kiški pamariški“), į Klaipėdos kraštą yra atkeliavusi iš Rytų Lietuvos.

9 pvz. LŽ 1995, Nr. 73

$\text{♩} = 104$

Ei tu kiš - ki pa - ma - riš - ki, be na - ma - tei zui - kia?

Zui - kis bė - ga pa - gra - biais su skre - bu tiais kai - li - niais.

³⁸ Vk 257. *Ei tu, kiški pamariški* 1 lietuvininkų var., lietuvininkų – G. Aukštakalnierės „Ei tu, kiški pamariški“, publ. LŽ 1995, Nr. 73.

Tipas *Pasėjo tėvelis gelsvus miežius* (Vk 293)³⁹. Daina paplitusi taip pat visoje Lietuvoje, pateikėjų pastabos rodo ją buvus ir suaugusiųjų, ir vaikų dainuota daina (LLD I 1980, 281). Šiam tipui priskirtinos A. Deivelaičio „Išėja tetužis ant ūlyčiuos“ (LŽ 1995, Nr. 81) bei „Išėjo tetužis“ (BDB 2000, Nr. 139, 139a), užrašyta atitinkamai E. Budriaus Pūlipėnuose 1828 m. ir F. Kuršaičio Tilžės apylinkėse 1820 m.

Lietuvininkų dainų tekstai yra skirtingų versijų. A. Deivelaičio padainuotas tekstas išsiskiria įmantriu priedainiu: „Muzingel muzingel, malapata galvelie tamur buvuo grazni.“ Visų dainų melodijos skirtingos, jas sieja tik formalūs požymiai – mažoriška dermė, trijų dalių metras. Dainų „Išėjo tetužis“ (BDB 2000, Nr. 139, 139a) sandara homofoninė, jas lengvai galima dainuoti daugiabalsiškai. Tą patį galima pasakyti ir lyginant šias melodijas su kitų Lietuvos regionų variantais: formalieji muzikiniai bruožai artimi, bet melodinė linija įvairuoja. Dainos „Išėja tetužis ant ūlyčiuos“ (LŽ 1995, Nr. 81) melodija – tipišką A. Deivelaičio laisvo, giesmės primenančio giedojimo pavyzdys. Ji panaši į kitos vaikų dainos „Krita vorelis iš ažuolą“ (LŽ 1995, Nr. 82) melodiją, o klausantis įrašų atrodo, kad šias dainas pateikėjas įdainavo vienu įkvėpimu ir melodija, nesukdamas galvos dėl muzikos, visą dėmesį sutelkdamas į tekstą.

10 pvz. LŽ 1995, Nr. 81

Iš - e - ja te - tu - žis ant ū - ly - čiuos, mu - zin - gel mu - zin - gel,
ma - la - pa - ta gal - ve - lie ta - mur bu - vuo graz - ni.

Tipas *Išėjo tėvelis į mišką* (Vk 305)⁴⁰. Daina žinoma visoje Lietuvoje, daugiausia paplitusi šiaurės ir rytų Aukštaitijoje. Iki šiol dainuojama ir suaugusiųjų, ir vaikų. Panašių dainų yra baltarusių folklore (LLD I 1980, 314–315). Tipui priskirtina viena klaipėdietiška – A. Deivelaičio „Išėjį Cebedinis“ (LŽ 1995, Nr. 80). Apžvelgus variantus, galima sakyti, kad dainos tekstas ir muzika turi savitų lokaliųjų bruožų. Dėmesį patraukia tekste minimi Klaipėdos krašte ir Didžiosios Lietuvos pasienio vietovėse⁴¹ gana paplitę asmenvardžiai *Cebedinis*, *Cebedys*, *Cebedini*, *Cibitis*⁴². Kitur Lietuvoje dainuotos šio tipo dainos dažniausiai prasideda „Išėjo tėvelis“ arba „Ejo tėvas“.

„Išėjį Cebedinis“ (LŽ 1995, Nr. 80) melodija nepanaši į kituose Lietuvos regionuose dainuotas šiam dainų tipui

³⁹Vk 293. *Pasėjo tėvelis gelsvus miežius* 183(34) var., lietuvininkų – A. Deivelaičio „Išėja tetužis ant ūlyčiuos“, publ. LŽ 1995, Nr. 81, „Išėjo tetužis“, publ. BDB 2000, Nr. 139, 139a.

⁴⁰Vk 305. *Išėjo tėvelis į mišką* 76(27) var., lietuvininkų – A. Deivelaičio „Išėjį Cebedinis“, publ. LŽ 1995, Nr. 80.

⁴¹Švėkšnos valsčiuje, Tauragės apskr. 1935 m. užrašytoje dainoje minimas *Cibitis* – „Išėjo Cibitis medžioti“ (LLD I 1980, Nr. 565).

⁴²Šis asmenvardis ir įvairios jo formos paplitusios Klaipėdos krašte; [http://www.online-ofb.de/famlist.php?ofb=memelland5b=C3lang=lt5modus=\[žr. 2010 01 29\]](http://www.online-ofb.de/famlist.php?ofb=memelland5b=C3lang=lt5modus=[žr. 2010 01 29].). *Cebedies* – vakarų Vokietijos Acheno mieste ir apylinkėse negausiai žinoma pavardė (apie 8 asmenis); <http://www.verwandt.de/karten/relativ/cebedies.html> [žr. 2010 01 29].

priklausančias melodijas. Formalieji bruožai – mažoriška dermė, platus diapazonas, homofoninė sandara – būdingi lietuvininkų dainoms. Gana laisva ritmika, ypač trečiosios muzikinės frazės, oktavos šuoliai (žr. 3 variantų eilutę) sietini su A. Deivelaičio individualiu dainavimo stiliumi, polinkiu į improvizaciją.

11 pvz. LŽ 1995, Nr. 80

♩ = 78

The musical score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of three staves. The first staff contains the melody with lyrics 'Iš e - ji Ce - be - di - nis, iš e - ji'. The second staff continues the melody with lyrics 'Ce - be - di - ni ir jų vai - kai į gi - rią.' and includes three circled numbers 1, 2, and 3 above the notes. The third staff is labeled 'VAR.: 1 2-5 2 2,4,5 3 2 3 4,5' and shows three different rhythmic variations for the circled numbers in the second staff.

Tipo Iškrito uodas iš ažuolėlio (Vk 444)⁴³ dainos paplitusios Žemaitijoje ir Aukštaitijoje, iš suaugusiųjų perėjusios į vaikų repertuarą. Tai daugiausia melodinių variantų turintis lietuvininkų vaikų dainų tipas. Pirmą kartą daina užrašyta 1834 m. Pilupėnuose, ji priklauso P. von Bohleno rašytiniam palikimui. Vėliau, 1876 m., kitą variantą Tilžės apylinkėse užrašė K. Barčas (Ch. Bartsch) ir manė ją esant lenkiška daina (BDB 2000, Nr. 605). XX a. šią dainą yra įdainavę žinomi lietuvininkų dainų pateikėjai M. Jankus ir A. Deivelaitis (LŽ 1995, Nr. 35, 82).

Ankstyviausiai užrašytos dainos „Aš eičiau laukan“ (BDB 2000, Nr. 354) melodija sudėtingiausia iš kitų šio tipo dainų melodijų. Ji yra kintamos dermės, turinti nukrypimą *mažoras–minoras–mažoras*, plačios apimties. Melodinė linija banguota, pagrįsta žemyn besileidžiančiomis ir aukštyl kylančiomis sekvencijų kaskadomis. Baigiamojoje kadencijoje skamba dažnas lietuvininkų dainose 7 vedamasis laipsnis. Dainos tekstas taip pat išskirtinis: pradinė situacija, lyginant su kitais variantais, labiau išplėtotą, pirmieji trys posmeliai galėtų būti laikomi kitos lyrinės dainos dalimi. Tik nuo 4 posmelio prasideda įprasta istorija apie iš „aužuolaičio“ išpuolusį uodą.

⁴³Vk 444. *Iškrito uodas iš ažuolėlio* 387(66) var., lietuvininkų – „Aš eičiau laukan“, publ. BDB 2000, Nr. 354, „Eičiau į girią“, publ. BDB 2000, Nr. 350, M. Jankaus „Aš nusiečiau į aržuolyną“, publ. LŽ 1995, Nr. 35, A. Deivelaičio „Krita vuorelis iš ažuola“, publ. LŽ 1995, Nr. 82.

12 pvz. BDB 2000, Nr. 354

Aš ei - čiau lau - kan Pa - si - žiū - rė - ti,
Ar dar aukš - tai sau - le - lė, Ar dar aukš - tai sau - le - lė.

Kiti šios lietuvininkų dainos melodiniai variantai yra gana panašūs tarpusavyje (išskyrus A. Deivelaičio padainuotąjį⁴⁴, kuris bemaž tapatus kitoms jo paties padainuotoms melodijoms (LŽ 1995, Nr. 81, 82) ir artimi visoje Lietuvoje paplitusiems. Visos melodijos homofoninės sandaros, mažorinės dermės, kiek labiau įvairuoja melodinės kryptys, nors pradinė žemyn iš 5 laipsnio besileidžianti kryptis (kaip 13, 14 pvz.) yra vyraujanti. Palyginti pateikiamos M. Jankaus „Aš nusiečiau į aržuolyną“ (LŽ 1995, Nr. 35), Veliuonės apylinkėse užrašyta „Ei, eičiau lauką“ (LLD I 1980, Nr. 688) ir Skuodo r. dainuota „Eisiu į girią“ (LLD I 1980, Nr. 683).

13 pvz. LŽ 1995, Nr. 5

Lento

Aš nu - ei - čiau į ar - žuo - ly - ną, ten pa - si - kirs - čiau ar - žuo - lą.

14 pvz. LLD I 1980, Nr. 688

Ei, ei - čiau lau - ką pa - si - žiū - rė - ti, kas tę lau - ke gir - dė - ti.

15 pvz. LLD I 1980, Nr. 683

♩ = 90

Ei - siu į gi - rią pa - si - klau - sy - ti, kas gi - re - lėj bil - dė - jo.

Mažajoje Lietuvoje užrašytų gyvūnijos apdainavimo dainų žanrinė grupė išskirtinė ne tik pavyzdžių gausa, bet ir jų panašumu į gana nutolusių Aukštaitijos regiono dainų tekstus bei melodikos bruožus: mažorišką dermę bei homofoninę sandarą. Dainų tipų paplitimas ne tik Lietuvoje, bet ir kaimyniniuose kraštuose, taip pat ir gausa gali rodyti ir jų senumą (kalendorinių apeigų

⁴⁴Pasak V. Kaltenio, užrašinęjusio A. Deivelaičio tautosaką, „Pateikėjai [Augustas Deivelaitis ir Kristupas Trinkys – aut. past.] vienas kitam primindami padainavo šią dainą, nors galo taip ir neprisiminė. Pasakojo, kad dainuodavo šią dainą sielininkai grįždami iš Klaipėdos mariomis namo. Dainuodavo prie brangvyno“. LTR 3872 (28).

pėdsakai), ir vėlyvumą, nes manoma, kad gyvūnus apdainuojančios dainos yra patyrusios rašytinės literatūros poveikį (Jokimaitienė 1970, 58).

Vyraujantis sandaros homofoniškumas, mažorinė dermė, platokas diapazonas – požymiai, būdingesni vėlyvajam melodikos sluoksniui.

Formulinės dainos

Savita kai kurių liaudies dainų kompozicinė struktūra taip pat lemia jų žanrinio klasifikavimo principus. Suaugusiųjų, jaunimo, paauglių, vaikų dainuotos formulinės dainos pagal formulių sandarą yra grandininės ir kumuliatyvinės. Formulinės sandaros folkloras, tiek dainuojamasis, tiek sakytinis, yra žinomas visame pasaulyje. Manoma, kad jis susijęs su kalendoriniu folkloru (LLD I 1980, 27).

Lietuvininkų grandininės sandaros dainų neužfiksuota – tikriausiai jos išnyko kartu su visa lietuvininkų kalendorine tautosaka. Lietuvininkai padainavo trijų tipų kumuliatyvinių⁴⁵ – Vk 454, 455 ir 456 – vaikų dainų.

Tipas *Tarnavau vargavau pas poną (Vk 454)*⁴⁶. Daina dainuota visoje Lietuvoje, gerai žinoma Lenkijoje, Latvijoje, Rusijoje, Švedijoje, Danijoje (LLD I 1980, 457). Rašytiniuose šaltiniuose yra žinomos trys šio tipo lietuvininkų melodijos: ankstyviausioji „Aš slūžijau pri savo pono“ (BDB 2000, Nr. 138a), užrašyta 1852 m. A. Šleicherio (A. Schleicher) Muižėje prie Kintų, 1857 m. kitą variantą užrašė K. Barčas Viliūnų apylinkėse (BDB 2000, Nr. 138), XX a. šią dainą įdainavo A. Deivelaitis (KTR 227(2)). Visos trys melodijos, nors ir nėra tapačios, turi bendrų bruožų: mažorinė dermė, platus diapazonas, šuoliška melodinė linija, ritmas, priklausomas nuo žodžių teksto, taip pat ir nuo individualios A. Deivelaičio interpretacijos. Galima sakyti, kad Mažojoje Lietuvoje užrašyti šios dainos melodiniai variantai sudaro savitą grupę. Gretimų ir labiau nutolusių regionų melodijos ritmiškai reguliaresnės, dažnesnė nuo 5 laipsnio krintanti žemyn melodinė kryptis, ne visose melodijose yra tokių didelių melodinių šuolių kaip lietuvininkų dainose.

16 pvz. KTR 227(2)

♩ = 84

Slū-ži- jau pas sa-vo po- ną ir ant pir-mą me-tą, už - si-pel-niau

viš - ty - ti vi - ną. Ma-na viš - ta viš - ty - čius va - džio.

⁴⁵ Kumuliatyvinės dainos, folkloristų nuomone, yra primityvaus žmonių mąstymo būdo reliktas (LLD I 1980, 29).

⁴⁶ Vk 454. *Tarnavau vargavau pas poną* 163(31) var., lietuvininkų – „Aš slūžijau pas savo poną“, publ. BDB 2000, Nr. 138, „Aš slūžijau pri savo pono“, publ. BDB 2000, Nr. 138a, A. Deivelaičio „Slūžijau pas savo poną“, nepublikuota. KTR 227(2).

17 pvz. BDB 2000, Nr. 138a

Aš slū - ži - jau pri sa - vo po - no ant - pir - mo me - to.

Už - si - pel - niau viš - te - lę vie - ną.

Tipai Aš *turėjau gaidį* (Vk 455)⁴⁷ ir *Višta višta, o ką tu man duosi* (Vk 456)⁴⁸ paplitę Dzūkijoje, Lazdijų, Marijampolės, Jurbarko, Rasėinių rajonuose, bet pavienių variantų yra užfiksuota ir kitur Lietuvoje (LLD I 1980, 459–460, 466). Šiems tipams priklauso iki šiol niekur nepublikuotos Prano Sederevičiaus⁴⁹ padainuotos dainos „Nieks man nežinos“ (LTR 2926 (74)) ir „Višta, višta“ (LTR 2926 (75)), kurias pateikėjas išmoko iš tėvo ir motinos. Dainų tekstai priklauso tam pačiam paplitimo arealui kaip ir kiti žinomi šios dainos variantai. Galimas daktas, kad jų kilmė yra suvalkietiška ar dzūkiška (tėvas buvo „kilęs iš Lietuvos“)⁵⁰. Abiejų dainų melodijos mažoriškos, nesudėtingos, motorinės ritmikos. Šie formalieji bruožai taip pat sieja aptariamąsias melodijas su negausiai publikuotomis kitų regionų melodijomis.

18 pvz. LTR 2926 (74)

Ma-no viš - ta viš - ty - čius va - džio, ma-no viš - ta viš - ty - čius va - džio.

Dainos „Višta višta“ tekste yra obsceniškų žodžių. Pateikėjas mėgino pakeisti ir sakė, „kad taip negražu negalima prie kumpanijos taip sakyti“ (LTR 2926). Vadinas, daina tikrai priklausė ne vaikų repertuarui, bet buvo dainuojama suaugusiųjų, paauglių.

Daina /ratelis Garnys garnys tur ilgas kojias XIX a. antroje pusėje–XX a. pr. išleistuose dainų rinkiniuose publikuota ne kartą (JLD I 1954, Nr. 135⁵¹; Basanavičius 1884,

⁴⁷ Vk 455. *Aš turėjau gaidį* 90(17) var., lietuvininkų – P. Sederevičiaus „Nieks man nežinos“, nepublikuota. LTR 2926 (74).

⁴⁸ Vk 456. *Višta višta, o ką tu man duosi* 18(2) var., lietuvininkų – P. Sederevičiaus „Višta, višta“, nepublikuota. LTR 2926 (75).

⁴⁹ Dainos užrašytos Pagėgių senelių prieglaudoje 1954 m. liepos 11 d. iš Pūmpėnuose 1881 m. gimusio Prano Sederevičiaus, Motiejaus sūnaus. Jo tėvas buvo kilęs iš Lietuvos, o motina iš Šilėnų, Vizbarynų vls. (dab. Kaliningrado sr. Победино, Ливны). LTR 2926.

⁵⁰ Lietuviškų pavardžių žodyne pavardės *Sederevičius* fiksacijos nurodomos Šakių rajone, kitos formos – *Sidaravičius*, *Sidarevičius*, *Sideravičius* – dažniausiai fiksuotos Dzūkijos ir Suvalkijos vietovėse. Žr. *Lietuvių pavardžių žodynas*. L–Ž, Vilnius, Mokslas, 1989, p. 691, 709.

⁵¹ *Lietuviškos dainos*, t. 1. Užrašė Antanas Juška. Tekstus parengė A. Mockus. Melodijas parengė J. Čiurlionytė, Vilnius, Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954.

19 pvz. LTR 2926 (75)

♩ = 124

Nieks man ne - ži - nos, ko man viš - ta va - di - nos. Ma - no viš - ta
viš - ta ve - da, ma - no gai - dis anks - ti gie - da, anks - ti skū - nę ved(a).

* - šiuos 2 taktus kartoja sulig tekstu.

Nr. 125⁵²; Biržiečių dainos 1910, 38–39⁵³), dainuota bemaž visoje Lietuvoje, rečiau Žemaitijoje. Šį ratelį išsamiai aprašęs choreografas J. Lingys nurodė, kad lietuvių tautosakos rankraštyne „Garnys“ užrašytas daugelyje Lietuvos vietų, bet choreografinė medžiaga yra iš Aukštaitijos: Kūpiškio, Anykščių, Utenės, Kėdainių, Jonavos rajonų (Lingys 1977, 29–31)⁵⁴.

„Garnys garnys tur ilgas kojas“ (*Der Storch, der Storch hat lange Beine!*) publikuota ir 1922 m. Leipcige išleistame Karlo Plencačio (K. Plenzat) sudarytame vokiškų, mozūriškų ir lietuviškų dainų iš Rytprūsių rinkinyje „Der Liederschrein“ („Dainų skrynelė“) (Plenzat 1922, Nr. 18)⁵⁵. Į šį leidinį ji pateko iš Vydūno chorinių dainų rinkinio „Lietuvos Aidos“ (Lietuvos Aidos, 1904)⁵⁶. XX a. pradžioje Vydūnas, rūpindamasis lietuviško chorinio repertuaro kūrimu ir publikavimu, pasitelkė ir liaudies dainas iš spausdintų leidinių, kai kurias melodijas užrašinėjo ir pats (Kšaniėnė 2003, 266–274)⁵⁷. Liaudies dainos „Garnis“, harmonizuotos K. Janzo, užrašymo metrika nenurodyta, todėl neaišku, ar ją kompozitorius girdėjo savo gyvenamojoje aplinkoje, ar ji buvo žinoma iš publikuotų leidinių. Galima pasakyti, kad tai ne tuo metu jau publikuotų A. ir J. Juškų (melodijos nėra) ir ne J. Basanavičiaus dainynų melodija. Tačiau lyginant „Ožkabalių dainose“ (BOD 1998, Nr. 126)⁵⁸ esančią „Garnio“ melodiją su K. Plencačio skelbtąja, panašumas neiginčijamas, o skirtumai būdingi folkloriniams variantams.

⁵² Basanavičius J. *Ožkabalių dainos*, I, Shenandoah, 1884.

⁵³ *Biržiečių dainos*, arba Vievėsėlio dainų trečioji laida, Ryga, 1910.

⁵⁴ Lingys J. *Sceninis lietuvių liaudies šokis II*, Vilnius, 1977.

⁵⁵ *Der Liederschrein*. Hundertundzehn deutsche, litauische und masurische Volkslieder aus Ostpreußen mit Lautensatz von Heinrich Scherrer und Buchschmuck von Robert Budzinski, herausgegeben Karl Plenzat, Leipzig.

⁵⁶ *Lietuvos Aidos*. Klänge aus Litauen. Herausgeber und Inhaber aller Rechte Wilhelm Storost, Tilsit, 1904.

⁵⁷ Kšaniėnė D. *Muzika Mažonoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a.–XX a. 4 dešimtmetis)*, Klaipėda, 2003.

⁵⁸ *Ožkabalių dainos*. Surinko Jonas Basanavičius, Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

20 pvz. Plenzat 1922, Nr. 18⁵⁹

♩ = 122

Viš - ta viš - ta, o ką tu man duo - si? Aš tau duo - siu sa - vo tiūbl!

Viš - tin triū - bl, tep tep tiū - bl, šėb - le tēb - le, čė - pu rė - pu ryy.

21 pvz. BOD 1998, Nr. 126

Frei im Dortag

1. Der Storch, der Storch hat lan - ge Bei - ne! Der
Storch, der Storch hat lan - ge Bei - ne!

Ger - ne schritt ich, wenn ich's konn - te, wenn ich sol - che Bei - ne hat - te,
wie der Strich, wie der Stroch.

Gali būti, kad „Garnys“ nuo XX a. pr. iki šiol gerai žinomas ir todėl, kad dažnai publikuotas pedagoginėje literatūroje.

Erzinimai

Erzinimai – vaikų, paauglių, piemenų kūryba. Dėl atlikimo pobūdžio bei turinio jų tekstai gali būti priskiriami ir sakytinei, ir dainuojamajai tautosakai, gali būti laikomi vaikų, darbo arba gamtos dainomis.

Ši žanrinė lietuvininkų dainuojamosios tautosakos grupė nėra gausi (ypač mažai pavyzdžių, užrašytų su melodijomis), bet skanduojamų tekstų esama (Janavičienė 1992, 107–108)⁶⁰. Vaikai ir paaugliai erzindavosi žaisdami, ganydami gyvulius. Rašytiniuose šaltiniuose yra pora Klaipėdos krašte užrašytų ir darbo dainomis laikomų (LLDK 1972, D 1069)⁶¹ piemenų erzinių: M. Jankaus padai-

⁵⁹Cituojama tik dainos melodija. K. Plencačio rinkinyje esantis fortepijono akompanimentas čia nepateikiamas.

⁶⁰Janavičienė J. *Žemaičių Naumiesčio lietuvininkai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992.

⁶¹*Lietuvių liaudies dainų katalogas*, Darbo dainos, Kalendorinių apeigų dainos, Vilnius, 1972.

nuotas „Marčiau, kerdžiau“ (ČLLM 1999, Nr. 152)⁶² ir G. Aukštakalnienės „Morčiau Perčiau“ (LŽ 1995, Nr. 75). Muzikinės erzinių ypatybės yra aptartos kituose šio straipsnio autorės darbuose (Petrošienė 2007, 62; Petrošienė 2007a, 104–105⁶³). Šių kūrinėlių variantų visuma rodo, kad tekstais jie yra artimi Suvalkijoje⁶⁴, o muzika – ir kitur Lietuvoje paplitusiam vaikų ir piemenų folklorui.

Išvados

Mažosios Lietuvos vaikų dainuojamosios tautosakos tekstai ir melodijos turi labai nedaug išskirtinių ir savitų bruožų. Lyginant tos pačios žanrinės grupės ir tipo lietuvininkų dainų melodijas su kitų Lietuvos regionų vaikų dainų melodijomis, beveik visada galima rasti artimą melodinį variantą, dainuotą Žemaitijoje ar Suvalkijoje ir net gana nutolusiose Dzūkijos, rytų ir šiaurės Aukštaitijos vietovėse. Pasitaikantys esminiai melodijų skirtumai dažniausiai sietini su nemažai vaikų dainų padainavusio Augusto Deivelaičio asmenybe bei jo dainavimo stiliumi. Atrodo, kad jis lengviau išsimindavo dainų žodžius, kuriuos galėjo dainuoti pagal vieną melodinį modelį, paklūstantį teksto ir jo paties polėkio kuriamai metroritminei laisvei. Saviti bruožai dažniau išryškėja dainų tekstuose, kai įterpiami tik lietuvininkų patarmėms būdingi žodžiai, vietovardžiai, asmenvardžiai.

Dauguma Mažosios Lietuvos vaikų dainų (95 %) dainuotos nesudėtingomis mažorinio pobūdžio homofoninės sandaros melodijomis. Vienintelė dainos „Aš eičiau laukan“ (BDB 2000, Nr. 354) melodija, užrašyta XIX a. pr. pietrytinėje Mažosios Lietuvos vietovėje, besiribojančioje su Suvalkija, yra kiek sudėtingesnė melodinės linijos, intonaciniu ir derminiu aspektais. Daugelio melodijų diapazonas platus: nuo kvintos iki nonos intervalų. Apibendrintos melodijų ypatybės nepatvirtina prielaidos apie galimą Mažosios Lietuvos vaikų dainų melodikos archajiškumą, ji atrodo gana vėlyva.

Gausiausiai išliko gyvūnijos apdainavimo ir formulinių dainų teminės grupės, iš viso sudarančios 85,7 % visų Mažojoje Lietuvoje užrašytų vaikų dainų. Daugelis šių dainų turi variantų atitikmenis ne tik Didžiojoje Lietuvoje, bet ir kaimyniniuose kraštuose. Tekstų gausa ir sklaida gali rodyti jų senumą. Tačiau melodikos ypatybės pagrindžia teiginį, kad nemažai gyvūnijos tematikos dainų, sekant rašytine literatūra, surasta gana vėlai.

Visos Mažojoje Lietuvoje užrašytos ir šiuo metu vaikų dainomis laikomos dainos yra buvusios suaugusiųjų repertuaro dalimi. Nėra užrašyta pavyzdžių, apie kuriuos būtų galima sakyti, kad dainuodavo tik vaikai. Nesamos arba negausios žanrinės grupės, tikriausiai kaip ir Mažosios Lietuvos kalendorinių bei darbo dainų klodai, liko nežinomybėje arba išnyko iš gyvosios atminties dėl gerai žinomų istorinių, politinių, konfesinių ir pan. priežasčių.

⁶²Lietuvių liaudies melodijos. Sudarė ir parengė J. Čiurlionytė. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas (iš *Tautosakos darbų V*, 1938), Vilnius, Lietuvos muzikos akademija, 1999.

⁶³Petrošienė L. Mažosios Lietuvos, Suvalkijos ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų melodijų paralelės. *Res Humanitariae I*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 95–124.

⁶⁴„Lietuvių liaudies dainų kataloge“ užfiksuoti 3 šios dainelės variantai (D 1069): du aptariamieji užrašyti Klaipėdos krašte, o trečiasis užrašytas Marijampolės apylinkėse (LLDK 1972, 165).

Literatūra ir šaltiniai

1. Burkšaitienė 1990 – Laima Burkšaitienė. Aukštaičių liaudies dainų melodijos. *Aukštaičių melodijos*. Parengė Laima Burkšaitienė, Danutė Krištopaitė, Vilnius, Vaga.
2. Basanavičius 1884 – Jonas Basanavičius. *Ožkabalių dainos*, I, Shenandoah.
3. BDB 2000 – Christianas Bartschas. *Dainų balsai*. Parengė J. Čiurlionytė, L. Burkšaitienė, V. Daniliauskienė, Vilnius, Lietuvos muzikos akademija.
4. Biržiečių dainos 1910 – *Biržiečių dainos*, arba Vieversėlio dainų trečioji laida, Ryga.
5. BĮ 1997 – *Bėgau jūružem*. Klaipėdos krašto dainos. Parengė L. Petrošienė, J. Bukantis, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
6. BOD 1998 – *Ožkabalių dainos*. Surinko Jonas Basanavičius, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
7. ČLLM 1999 – *Lietuvių liaudies melodijos*. Sudarė ir parengė J. Čiurlionytė. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas (iš *Tautosakos darbų* V, 1938). Vilnius, Lietuvos muzikos akademija.
8. Eit mergeli pajūriais 2006 – *Eit mergeli pajūriais*. Anos Mažeivos padainuotos Klaipėdos krašto dainos. Sudarė Lina Petrošienė ir Jonas Bukantis. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
9. Janavičienė 1992 – Janina Janavičienė. *Žemaičių Naumiesčio lietuvininkai*, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
10. JLD I 1954 – *Lietuviškos dainos*, t. 1. Užrašė Antanas Juška. Tekstus parengė A. Mockus. Melodijas parengė J. Čiurlionytė, Vilnius, Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
11. Jokimaitienė 1970 – Pranė Jokimaitienė. *Lietuvių liaudies vaikų dainos*, Vilnius, Vaga.
12. Juška 2003 – Albertas Juška. *Mažosios Lietuvos mokykla*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
13. Kaltenis 2008 – Vytautas Kaltenis. „Ta laiva buvo graži.“ *Ak, gražus dangau!* Klaipėdietiški pasakojimai, 430–443. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
14. KTR 227 (2) – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (buv. Valstybinės konservatorijos) Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus tautosakos rankraštynas.
15. KUTR 2; 65; 86; 115; 135; 139, Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros folkloro laboratorijos tautosakos rankraštynas.
16. KUTRF 403; 406; 533; 676; 781; 804, Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros folkloro laboratorijos tautosakos rankraštyno fonoteka.
17. Lietuvos Aidos 1904 – *Lietuvos Aidos*. Klänge aus Litauen, Herausgeber und Inhaber aller Rechte Wilhelm Storost, Tilsit.
18. Lingys 1977 – Juozas Lingys, *Sceninis lietuvių liaudies šokis II*, Vilnius.
19. LLD I 1980 – *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 1. Vaikų dainos. Parengė P. Jokimaitienė. Melodijas parengė Z. Puteikienė, Vilnius.
20. LLDK 1972 – *Lietuvių liaudies dainų katalogas*, Darbo dainos, Kalendorinių apeigų dainos, Vilnius.
21. LPŽ II 1989 – *Lietuvių pavardžių žodynas*, L–Ž, Vilnius, Mokslas.
22. LTR 2926 (74, 75); 3872 (28), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas
23. LŽ 1995 – *Lietuvininkų žodis*. Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius, Kaunas, Litterae Universitatis.
24. Petrošienė 2007 – Lina Petrošienė. *Lietuvininkų etninė muzika: tapatumo problemos*, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
25. Petrošienė 2007a – Lina Petrošienė, Mažosios Lietuvos, Suvalkijos ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų melodijų paralelės, *Res Humanitariae* I, 95–124, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
26. Plenzat 1922 – *Der Liederschrein*. Hundertundzehn deutsche, litauische und masurische Volkslieder aus Ostpreußen mit Lautensatz von Hein-

- rich Scherrer und Buchschmuck von Robert Budzinski, herausgegeben Karl Plenzat, Leipzig.
27. Rusnė 1992 – *Rusnė*. Red. A. Matulevičius ir kt., Vilnius, Mintis.
  28. Vaikų dainos 2007 – Vaikų dainos. Sudarė Živilė Ramoškaitė, Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
  29. Kšanienė 2003 – Daiva Kšanienė. *Muzika Mažajoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a.–XX a. 4 dešimtmetis)*, Klaipėda.
  30. Алексеев 1986 – Алексеев Эдуард Евгеньевич. *Раннефольклорное интонирование*, Москва, Советский композитор.
  31. Лойтер 2002 – Лойтер София Михелевна. *Русская детская литература XX века и детский фольклор: проблемы взаимодействия*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. На правах рукописи, Петрозаводск; <http://smalt.karelia.ru/~filolog/pdf/lojtdiss.pdf> [žiūrėta 2010 02 04].
  32. Тампере 1983 – Тампере Херберт Тохверович. *Эстонская народная песня*. Статьи и материалы. Ред. И. Рюйтел, Ленинград, Музыка.
  33. Чубрик 2007 – Чубрик Елена Олеговна. *Русский детский фольклор как средство ранней инкультурации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата культурологии. Владивосток; http://www.fentu.ru/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=2245&Itemid=36 [žr. 2010 01 29].
  34. <http://www.online-ofb.de/famlist.php?ofb=memelland&b=C&lang=lt&modus> [žr. 2010 01 29]
  35. <http://www.verwandt.de/karten/relativ/ceb2edies.html> [žr. 2010 01 29]
  36. <http://www.answers.com/topic/children-s-folklore> [žr. 2010 02 10]
  37. <http://www.britannica.com/> [žr. 2010 02 10]
  38. http://www.kukumbalis.lt/knyga/Merkines_lopsines.pdf [žr. 2010 01 15]

Dvasregiai lietuvininkų ir lietuvių sakmėse*

Bronislava Kerbelytė

Įvadas

Lietuvininkų regione užrašyta gana daug sakmių, kuriose vaizduojami ar tik minimi dvasregiai, t. y. vėles nuolat matantys žmonės. Beveik visas lietuvininkų sakmes (69 iš 74 žinomų tekstų) XIX ir XX a. sandūroje užrašė žymus šio regiono tautosakos rinkėjas Vilius Kalvaitis. Kituose Lietuvos regionuose užrašyti 83 analogiški variantai, tačiau kai kuriose sakmėse vaizduojami žmonės atlieka tuos pačius magiškus veiksmus, kurių atlikėjai visam gyvenimui tampa dvasregiais, bet mirusiojo vėlę pamato tik vieną kartą. Kadangi lietuvininkų sakmėse kur kas dažniau aptinkamas *dvasregio* terminas, teigiama, jog šis nepaprastą gebėjimą turinčių žmonių vaizdinys Lietuvoje nėra populiarus, daroma išvada, jog „šio vaizdinio kilmės ar bent didesnio paplitimo priežasčių reikia ieškoti tenai [lietuvininkų regione – B. K.]“ (N. Vėlius, 1977, p. 268). Kituose Lietuvos regionuose užrašyti analogiški variantai neanalizuoti. Dvasregystės fenomeną tyrė kiti autoriai (I. Narbutas, 1989; J. Macijauskaitė-Bonda, 2006) regioninių šios tematikos sakmių ypatumų taip pat netyrinėjo.

Laidojamo mirusiojo vėlę regintys laidotuvių dalyviai minimi bei jų regimas vaizdas aprašytas Kryžiuočių ordino ir Pamedės, Varmės ir Natangos prūsų 1249 m. Kristburge pasirašytos sutarties fragmente. Šia raštijoje užfiksuota informacija domėjosi ir istorikai, ir baltų mitologijos bei folkloro tyrinėtojai, tačiau iki šiol tebėra neaiškūs jos santykiai su folkloro tradicija.

Šio straipsnio tikslas – išsiaiškinti, ar lietuvininkų regione užrašytos sakmės apie dvasregius iš esmės skiriasi nuo kituose Lietuvos regionuose užrašytų analogiškų variantų ir yra savitas reiškinys, ar jos laikytinos skirtingų požymių turinčia tos pačios etninės tradicijos apraiška. Taip pat norima nustatyti, ar Kristburgo sutarties fragmento turinio analogijų esama lietuvininkų ir lietuvių bei kitų tautų folklore. Siekiant šių tikslų, lietuvininkų regione užrašyti variantai lyginami su kituose Lietuvos regionuose surinktomis analogiškėmis sakmėmis, o Kristburgo sutartyje aprašytų regėtojų elgsena ir jų matomas reginys lyginami su sakmėse vaizduojamų vėles reginčių žmonių bei raudotojų elgsena, ieškoma folkloro kūrinių, kuriuose esama bent kiek panašių turinio elementų. Vadovaujamosi ne kartą tyrinėtojų patvirtinta prielaida, kad pastaraisiais šimtmečiais surinktoje folkloro medžiagoje galima aptikti senų senovės tradicinės kultūros reiškinų relikvų ar transformacijų.

Straipsnyje remiamasi autorės atliktos struktūrinės-semantinės tekstų analizės rezultatais ir taikomas lyginamasis-istorinis metodas.

Tyrimo objektas – Viliaus Kalvaičio ir kitų medžiagos rinkėjų lietuvininkų regione užrašyti sakmių apie dvasregius variantai ir kituose Lietuvos regionuose surinktos analogiško turinio ar panašių įvaizdžių turinčios sakmės. Šios sakmės autorės „Lietuvių pasakojamosios tau-

* Str. publikuotas Klaipėdos universiteto leidinyje „Res humanitariae“, Klaipėda, 2008, Nr. 3.

tosakos katalogo“ 3 tome sudaro atskirą mitologinių sakmių skyriaus poskyrį ir priskiriamos keturiems struktūriniais-semantiniams tipams (KLPTK 3, 239–240). Kartais pasitelkiami kitų žanrų bei kitų tautų folkloro kūriniai.

Veiksmai, padedantys pamatyti vėles

Visuose Lietuvos regionuose paplitęs tikėjimas, kad vėles mato arkliai ir šunys, retai – gaidžiai ir juodos katės. Matydami vėlę, arkliai prunkščia, sustoja ir stovi, ausis pastatę, arba jie traukiasi atgal, baidosi, o šunys staugia, gaidžiai kurkia (KLPTK 3, 240). Visuose regionuose teigiama: jei tada žmogus kontaktuoja su vėlę reginčiu gyvūnu ar su jam priskiriamu daiktu, jis visam gyvenimui perima ypatingą gebėjimą arba tik tuo momentu pamato tai, ką mato gyvūnas. Viename lietuvininkų sakmės variante žmogus sako, jog arkliui staiga sustojus pažiūrėjęs „per kamanų šalinės sagties skylę“ ir pamatęs priekyje stovinčius tris juodus vyrus su degančiomis kartimis (BsV, 164 nr. 12). Kitame minėto regiono sakmės variante pateikėjas teigia pažiūrėjęs pro arklio tarpausį, pamatęs dvasias bestovint ir nuo to laiko galėjęs visuomet dvasias matyti (BsV, 175 nr. 18). Žemaičiuose užrašytame variante sakoma, kad žmogus sukryžiavęs pavades ir pažiūrėjęs pro kamanas (LTR 1284/75/), sakmėje iš Kupiškio apylinkių – per kamanų *gremzdelę* (LTR 2328/ 243/), o variante iš Utenos apylinkių – pro arklio ausų tarpą (LTR 1948/ 95/) ir pamatęs vėles. Visuose regionuose užrašytuose net 36 sakmės variantuose pabrėžiama, jog veiksmas su arklio kinkymo priemone atliekamas per laidotuves. Pavyzdžiui, žmogus pažiūri pro išvirkščius pavalkus ir mato, kaip atėjusi vėlė išsiveda laidojamo mirusiojo vėlę. Aptinkamas ir transformuotas vaizdas – velniai išsineša numirėlį, o vienas velnias atsigula į karstą (KLPTK 3, 94).

Vienoje lietuvininkų sakmėje žmogus tarsi pasinaudoja vėlę reginčio arklio savybe, daugiau nieko nedarydamas: kai prie kapinių prunkščia arkliai, jis pamato, jog ten pilna numirėlių (BsV, 162 nr. 6), o žemaičių variante staigus arklio prunkštimas žmogui primena, kad toje vietoje palaidoti karo metais žuvę kareiviai ar užkastas pakaruoklis. Tuo metu jis pats nieko nemato (LTR 4545/300/).

Žmogus perima ir kaukiančio šuns gebėjimą matyti vėles. Lietuvininkų sakmėse žmogus pažiūri pro kaukiančio šuns tarpausį ir pamato baisų pavidalą (BsV, 167 nr. 24) arba jis pirma užmina ant šuns uodegos ar kojos ir pažiūri per jo ausų tarpą – tuomet pradeda nuolat dvasias matyti (BsV, 167 nr. 22, 25). Rytų aukštaičių sakmėse žmogus pažiūri pro šuns ausis (LTR 1508/243/) arba per kaukiančio vadinamojo keturakio šuns tarpkoją (LTR 1508/242/), o žemaičiuose užrašytuose variantuose jis pasitrina staugiančio šuns ašaromis ir pamato vėles (LMD I 987/7b/). Viename iš žemaičių variantų žmogus net muša šunį tol, kol šiam ima byrėti ašaros. Jomis pasitrynęs akis, žmogus visam gyvenimui tampa dvasregiu (LTR 1640/66/).

Viename lietuvininkų variante sakoma, kad žmogus pradėjęs matyti vėles, pažiūrėjęs pro dvasregio kairį petį; dėl to pastarasis nuo regėjimų išsivadavęs (BsV, 173 nr. 14). Kituose Lietuvos regionuose dvasregystės perėmimo iš kito asmens neaptikta, tačiau pasitaiko sakmių, kuriose taip pamatomos kito pasaulio būtybės. Gervėčių apylinkėje užrašytame variante teigiama, jog atsistojęs ant burtininko kairės kojos ir pažiūrėjęs pro jo petį kareivis pamatęs, kad švedė ragana gaudanti

į švedų pusę lekiančias kulkas ir jas atgal metanti (LTR 4160/213/). Lietuvos rusų sentikių sakmėje žmogus pamatęs daug mažų piemenukų, padedančių burtininkui bandą ganyti, kai pažiūrėjęs į jo kairiąją ausį (Новиков, 2005, № 395).

Lietuvininkai tikėjo, kad dvasregiais tampa ketvirtadienį gimę ir ketvirtadienį arba sekmadienį krikštyti žmonės (BsV, 168 nr. 3, 5). Viename lietuvininkų variante tas tikėjimas paneigiamas: ketvirtadienį gimęs ir sekmadienį krikštytas žmogus jokių dvasių nematęs (BsV, 168 nr. 4). Su krikšto aplinkybėmis dvasregystė siejama tik viename Šakių rajone užrašytame variante: veždami kūdikį krikštyti, kūmai sutikę laidotuves – užaugęs žmogus matęs vėles (LTR 4767/10/). Keli V. Kalvaičio pateikėjai teigė, jog buvę apmirę ir vėl atgiję arba ko nors labai išsigandę ir sirgę, o paskui pradėję nuolat matyti dvasias (BsV, 170 nr. 8, 9, 10).

Dvasregiu tampama ar vėlė tik kartą pamatoma panaudojus tam tikrą su laidotuvių apeiga susijusį daiktą. V. Kalvaitis yra užrašęs teiginį, jog vėles mato žmogus, pažiūrėjęs pro skylę nuo krikšte iškritusios šakos (BsV, 168 nr. 1), ir sakmę apie tai, kad moteris, pažiūrėjusi pro šakos skylę karsto lentgalyje, tapo dvasrege (BsV, 170 nr. 7). Žemaičių bei aukštaičių variantuose priduriama, kad pro tokią angą reikia žiūrėti į pašarvotą mirusįjį – pamatysi jo vėlę (BDŽ, nr. 16, LTR 1415/167/, 1948/95/).

Iš daugelio sakmių bei pasakų sužinome, kad šovos, atsiradusios iškritus iš sienojaus ar lentos medžio šakai, yra tarsi angos į kitą pasaulį: per jas įlenda slogutė, laumė ar velnio duklė.

Šios būtybės nebeįlenda ar nebegali pabėgti, kai toji anga užkalama šermukšnio kaiščiu (KTFL, 123, 296).

Lietuvininkų sakmėse teigiama, jog dvasregiu tampa žmogus, per laidotuves pažiūrėjęs per rankšluostį (BsV, 179 nr. 39) arba šermenų vakare žiūrėjęs į kertę per rankšluosčio kutus (BsV, 187 nr. 17). Kitų Lietuvos regionų variantuose tokia maginė priemonė neaptikta. Aukštaičių sakmėse prie pašarvoto mirusiojo galvos stovinčią vėlę pamato žmogus, pažiūrėjęs į veidrodi (LTR 1508/242/, 1948/95/). Dzūkuose užrašytame variante moteris eidama malti pasiima veidrodi ir šukas – ji pamato savo mirusį vyrą (LTR 4480/90/). Tikėjimas, kad veidrodyje matomas mirusysis, galėjo būti paplitęs, nes iki šiol laikomasi papročio per laidotuves uždangstyti visus veidrodžius. Aukštaitijoje užrašytame tekste priduriama, kad vėles pamato žmogus, pažiūrėjęs į kapą turėdamas rankose lazda, kuria karsto dirbėjas matavo mirusįjį (LTR 1948/95/). Taigi manyta, jog mirusįjį lietusi matavimo priemonė perėmė jo gebėjimą matyti kitas vėles ir perdavė gyvajam. Matavimo priemonė naudota ir tam, kad kartu su ja žmogus nusikratytų nuomario (t. y. trumpalaikės mirties) priepuolių. Vaikystėje mums yra tekę stebėti, kaip senelė, Ukmergės rajono Rečionių kaime laikyta „daktarka“, siūlu matavo nuomariu sergančią kaimynų mergaitę, o paskui tą siūlą dėjo į karstą šalia mirusiojo, kad ligonė pasveiktų. Analogiškas pasakojimas apie nuomario gydymą užrašytas žemaičiuose (LTR 1727/130/).

Vidurio ir Rytų Lietuvoje teigiama, kad dvasregiu tapo tik kartą vėlė pamatęs žmogus, kai pažiūrėjo į velionį gulėdamas ant slenksčio ar stovėdamas tarpduryje, o kai pridėjo prie slenksčio ausį – jis išgirdo vėlių verksmą (KLPTK 3, 95). Lietuvių ir kitų tautų folklore slenkstis gana įvairiai įprasminamas. Svarbu

tai, kad ant slenkščio ar tarpduryje atsisėdęs ar tik dažnai per slenkstį žargstantis žmogus mato įvairių šiaip nematomų kito pasaulio būtybių. Atrodo, kad slenkstis čia suvokiamas kaip savos (žmonių) ir svetimos (mitinės) erdvės riba.

Kartais panaudota ta pati ar panaši priemonė padeda matyti ir vėlę, ir kitą mitinę būtybę. Antai per išvirškščius pavalkus žiūrintis žmogus pamato aitvarą, nešantį jo turtą (KLPTK 3, 148). Kai prie kapinių staiga sustoja arklys, žmogus pažiūri per išvirškščią kailinių rankovę ir pamato vėles (BDŽ, nr. 164). Joninių naktį bernas pažiūri pro dūdelę arba muzikantas turi su savimi iškritusią iš karsto lentos šaką – pradeda matyti velnius (KLPTK 3, 274). Visuose Lietuvos regionuose užrašyta tikėjimų ir sakmių, kad atžinduliai (kūdikiai, kuriuos motinos liaunasi maitinti krūtimi, bet pagailėjusios vėl pamaitina) užaugę turi blogas akis, o viename V. Kalvaičio užrašytame variante sakoma, kad užaugęs žmogus turi blogas akis ir tampa dvasregiu (BsV, 170 nr. 2).

Taigi lietuvininkų ir kitų Lietuvos regionų sakmėse skiriasi tik keli veiksmai, kurie padaro žmogų dvasregiu ar padeda pamatyti vėlę bei kitą mitinę būtybę.

Gyvieji mato vėles ir su jomis bendrauja

Dvasregiai vėles mato namų aplinkoje: jos stovi prie miršančio ligonio ar prie pašarvoto mirusiojo, pareina ar kieno nors vežime parvažiuoja iš kapinių į namus, per šermenis valgo kartu su gyvaisiais, glosto savo artimuosius ar tik nori prie jų prisitarti. Daugybę mirusiųjų dvasregiai mato kapinėse (KLPTK 3, 239). Dalį panašių vaizdų mato ir atsitiktiniai stebėtojai: ligonis ką tik mirė, o prie jo gyvulių vaikšto visiškai į jį panašus žmogus; po laidotuvių mirusiojo vėlė pareina į namus ir atrodo taip, kaip buvo pašarvotas mirusysis; baltas šešėlis ar į palaidotą mirusįjį panaši būtybė stovi kapinių tarpuvartėje, vejasi žmogų ir t. t. (KLPTK 3, 111). Kad vėlė valgo kartu su gyvaisiais per šermenis, neretai teigiama visų Lietuvos regionų tikėjimuose. Rytų slavų šermenyse per pietus iki šiol ant stalo dedama mirusiajam skirta lėkštė, statoma taurė.

Daugumoje lietuvininkų regione užrašytų sakmių variantų teigiama, jog dvasregiai turi vėlėms patarnauti: jie atidaro duris, kai vėlė nori iš trobos išeiti, traukiasi iš kelio, kai mato juo einančias vėles, jie privalo vėles nešioti (KLPTK 3, 240). Kitų Lietuvos regionų sakmėse panašiai elgiasi ir atsitiktiniai su vėlėmis susidūrę žmonės. Pavyzdžiui, žmogus išpėjamas, kad jis atsigulė ar pasistatė trobą ant vėlių tako. Dažniausiai išpėjimo paisoma: žmogus pasitraukia toliau ar net trobą perstato (KLPTK 3, 99–100). Neretai pasakojama, kad kažkas užsikabinęs žmogui ant pečių ir liepęs nešti iki kapinių ar bažnyčios arba liepęs jį apnešti aplink bažnyčią. Kai žmogus padaro, kas liepta, paaiškinama, kad jis išgelbėjęs kenčiančią vėlę (KLPTK 3, 89).

Lietuvininkų regione ir rytų bei vakarų aukštaičiuose užrašyti tik 4 sakmių variantai, kuriuose vaizduojami dvasregiai, galintys sušaukti vėles ar pašaukti konkrečią (kito žmogaus motinos) vėlę (KLPTK 3, 240).

Taigi lietuvininkų ir kitų Lietuvos regionų sakmėse vaizduojami dvasregių ir atsitiktinių stebėtojų regimi vaizdai bei gyvųjų elgsena su mirusiaisiais labai panašūs. Tai leidžia teigti, jog visų regionų sakmėse atsiskleidžia bendra nuostata, kad mirusieji toliau egzistuoja šalia gyvųjų ir gali būti matomi. Tačiau lietuvi-

ninkų pateikėjai (o gal ir tekstų užrašytojas V. Kalvaitis) kur kas dažniau negu kitų Lietuvos regionų žmonės vartoja dvasregio terminą ir teigia, kad šią savybę turintys asmenys esą nelaimingi. Akivaizdu, kad V. Kalvaitis ypač domėjosi sakmėmis apie vėles, todėl galima manyti, kad jis specialiai klausinėjo ir apie dvasregius. Iš tekstų matyti, kad apie dvasių matymus jam pasakojo keli jautrios psichikos žmonės. Kituose Lietuvos regionuose analogiškai dalykai taip kryptingai nebuvo renkami.

Kristburgo sutarties fragmento analogijų paieškos

1249 m. Kristburge pasirašytos Kryžiuočių ordino ir prūsų sutarties tekste teigiama: „Prižadėjo jie taip pat nelaikyti savo tarpe tulisonių bei lygašonių [lotyniškame originale – *Tulissones, Ligaschones*] – didžiausių melagių ir veidmainių. <...> Pakėlę į dangų akis, šaukdami jie melagingai tvirtina matą čia pat esantį velionį, skriejantį ant žirgo per vidurį dangaus, pasipuošusį žvilgančiais ginklais, nešantį rankoje vanagą ir su dideliu būriu palydos einantį į kitą pasaulį“ (BRMŠ 1, 240–241).

Pirmiausia atkreipiame dėmesį į tai, kad sutartyje aprašomi regėtojai dalyvauja laidotuvėse ir visiems girdint pasako, ką jie mato. Beveik visose lietuvininkų sakmėse priduriama: dvasregiai vengia laidotuvių, kapinių, šermenių, nenoriai lanko mirštančius ligonius, nes tenai mato daugybę vėlių. Be to, lietuvininkų sakmėse dvasregiai ginasi negalį pasakoti, ką jie mato. Tokia pati informacija aptinkama ir keturiuose rytų aukštaičiuose užrašytuose variantuose (KLPTK 3, 240).

Nei dvasregiai, nei kiti sakmėse vaizduojami žmonės neteigia matą į dausas iškeliaujančią vėlę. Raitas numirėlis stabiliai vaizduojamas tik Europos tautų tradicinėje populiarioje pasakoje: žuvęs mylimasis užsisodina ant žirgo labai verkusią ir jį pamatyti norėjusią mergaitę ir ją neša į kapus (KLPTK 1, 179–180). Kur kas dažniau matomi paversti arkliais mirusieji. Pono sutiktas raitelis siūlo mainytis arkliais ar pirkti kamanas. Ponas parsiveda išmainytą arklį ar parsineša kamanas – rytą randa žmogaus griaučius ar savo motinos rožinį. Žmogų paveža važiuoti ponai ir pasako, kad arkliai – tai mirę ponai (KLPTK 3, 103, 115, 280). Bernas nusileidžia į pragarą ir mato, kad arkliu paverstas pono tėvas malkas vežioja ir t. t. (KLPTK 2, 28). Užrašyta gana daug sakmių variantų, kuriuose vaizduojami žmonės mato keistus raitelius. Jie staiga pasirodo naktį einančiam, važiuojančiam ar miške atsidūrusiam žmogui ir taip pat staiga dingsta, nepalikę jokių pėdų. Sakmių tekstuose jie vadinami vaiduokliais ir su mirusiais tiesiogiai nesiejami (KLPTK 3, 127). Padavimuose raiteliai kartais pasirodo prie piliakalnių ar pilkapių, kuriuose esą palaidoti kariai. Raitus miegančius karius mato kalvis, kurį nepažįstamas senelis kviečia į kalno vidų, kad pakaustytų karių žirgus (KLPTK 3, 356–357). Vienoje rusų sentikių sakmėje pasikorusi duktė naktį rodosi tėvams jodinėjanti ant balto žirgo (Новиков, 2005, № 208).

Užrašyta nemažai pasakojimų apie žmones, imituojančius mirusiojo pasirodymą gyviesiems (bernai nori ką nors išgąsdinti, mergina vaidina mirusią jaunuolio motiną, kuri jam įsako vesti tą merginą). Kad kiti žmonės imitacija patiktų, reikia, kad ji atitiktų tradicinius tikėjimus. Juokdariai ar sau naudos siekiantys apsimetėliai paprastai prie kapinių ar mirusiojo namų palangėje pa-

sirodo baltais pavidalais (apsisupa balta marška). Baltus pavidalus dažniausiai regi ir apie vėlių pasirodymus pasakojantys bei jais tikintys pateikėjai. Vis dėlto vienos lietuvių sakmės ir vienos buitinės pasakos personažai imituoja, kad numirėlis atsikėlė ir grįžo namo, lavoną užsodinę ant arklio. Sakmėje miręs žmogus pradeda rodyti gyvybės ženklus, kad pasakytų, kas iš jo pasityčiojo, bet kunigas jam sutrukdo (KLPTK 3, 106), o buitinėje pasakoje kunigas patiki, kad jo mirusi šeimininkė vaidenasi (KLPTK 2, 328). Minimą mirusiojo jojimą į vėlių buveinę mums pavyko aptikti tik archajiškojo germanų epo „Eda“ antroje giesmėje apie Chundingo žudiką Chelgį. Žmona Sigrun nori būti kartu su mirusiu vyru, o šis atsako:

*Laikas man joti
Raudonu keliu
Ant žirgo išbalusio
Oro taku.*

(Старшая Эдда, 1975, 267)

Cituotos „Edos“ eilutės iš tikrųjų šiek tiek panašios į Kristburgo sutartyje apibūdintą regėjimą. Tačiau sutarties tekste minimas raitelis turi rankoje paukštį. Teksto vertime į lietuvių kalbą – *vanagą* (BRMŠ 1, 241), kitur verčiama – *sakalą*, o Matas Pretorijus, kuris, anot Ingės Lukšaitės, naudojosi 1679 m. Ch. Hartnocho paskelbtu sutarties tekstu (I. Lukšaitė, 1999, 649), vietoje paukščio pavadinimo parašė *garbės ženklą* (Pretorijus 3, 399). Galbūt M. Pretorijus abejojo, kaip paukščio pavadinimą versti į vokiečių kalbą. Rankoje paukštį laikantis raitelis panašus ne į bet kokį jojantį vyrą, ne į karį, tai – medžiotojo įvaizdis. Kadangi senovėje buvo medžiojama su prijaukintais sakalais (sakalą ant peties turi rusų bylinos „Ilja Muromecas ir Sokolnikas“ personažas, kurio vardas *Sokolnik* reiškia medžiotoją su sakalu; duoklė sakalais minima keliose rusų bylinose), raitelis su *vanagu* rankoje yra neaiškus įvaizdis (vanagai medžioklei nejaukinami).

Raitų tarsi medžioti vykstančių vėlių įvaizdis aptinkamas sakmėje, kurios 5 variantus papasakojo tik lietuvininkai. Naktį raitelių pulkas nematomas: žmogus girdi arklių prunkštimą, švilpimą, šunų lojimą, šauksmus ir sprendžia, jog tai laukinė dvasių medžioklė (KLPTK 3, 112). Šios sakmės tipo variantų gana daug vokiečių folklore (sakmės siužetas vadinamas *Wilde Jagd*). Vokiečių sakmėje dominuoja jojimo, švilpimo, skalikų lojimo garsai, kartais regimi jojančių dvasių šešėliai (*Deutscher Sagenkatalog* 1967, 385). Galima prielaida, kad minėtą sakmę lietuvininkai perėmė iš kaimynų. Sakmėje vaizduojamų raitelių rankose sakalo ar kito paukščio vaizdo aptikti nepavyko. Triukšmingai medžioti skubančio vėlių būrio, iš kurio neišskirtas joks individas, vaizdas taip pat skiriasi nuo Kristburgo sutartyje aprašyto raitelio su palyda. Taigi iš visų folkloro kūrinių, kuriuose vienaip ar kitaip vaizduojami jojantys mirusieji, Kristburgo sutarties fragmentui artimiausia cituota germanų epo „Eda“ strofa.

Kristburgo sutarties fragmentą, kuriame kalbama apie regėtojų veiksmus, Rūta Grumadaitė pristato kaip raudą: „sutartyje <...> teigiama, jog degindami

mirusius kartu su žirgais ir įvairiais daiktais tulisonys ir lygašonys juos aprauda“ (R. Grumadaitė, 2005, 61).

Deja, autorės teiginys labai nutolęs nuo XIII a. teksto. Vis dėlto pamėginkime pasiaiškinti, ar Ordinas galėjo remtis raudojimo papročio stebėjimais. Sutartyje sakoma, jog tulisonys ir lygašonys „*kalba* (išskirta B. K.) apie blogį ir gėrį, giria mirusiuosius už jų vagystes ir plėšikavimus, nešvarius darbus, grobimus ir kitas ydas“ (BRMŠ 1, 240–241). Tą pačią sutarties teksto vietą M. Pretorijus perrašė kitaip. Anot jo, minėti laidotuvių dalyviai „*sakydavo ilgą kalbas* (išskirta B. K.) apie mirusiojo gyvenimą, smarkiai pagražindami jo žygdarbius“ (M. Pretorijus, 2006, 399). Taip redaguoti sutarties informaciją M. Pretorijų galėjo paskatinti ne tik pagarba prūsams, bet ir laidotuvių papročių pažinimas: skirtingose tautose vengiama apie mirusįjį blogai atsiliepti. Pažiūrėjęs į sutarties tekstą iš prūsų pozicijų, M. Pretorijus vis dėlto kalbėjimo nepavadino raudojimu.

Lietuvių ir kaimyninių tautų moterų atliekamose raudose mirusiųjų nuopelnai raudotojai ar velionio artimiesiems (kai rauda samdoma raudotoja) dažniausiai išsakomi metaforiškais mirusiojo įvardijimais (pvz., motina – *mano augintoja / nešiotja*, tėvas – *duondavėlis*, vyras – *mano užuovėjėlė*, sūnus / duktė – *mano užvadėlis* ir t. t.) ir tik retkarčiais įterpiamos buitinės detalės. Kario nuopelnus galėtų minėti vyrai. Tokia vyro rauda pateikiama šumerų–akadų epe apie Gilgamešą (užrašytas XXII a. pr. m. e.). Vis dėlto raudantis Gilgamešas save lygina su raudotoja (B. Kerbelytė, 2005, 81–83). Gal tuo norėta pasakyti, kad raudoti jį paskatino ne paprotys, o didžiulis sielvartas.

Lietuvių ir kaimyninių tautų raudose, kurios atliekamos per mirusiųjų atminimo ritualus, kalbama apie norą atverti kapą ir pamatyti mirusįjį, velionis kviečiamas į svečius, tačiau laidojamo mirusiojo regėjimų aptikti nepavyko.

Antikos laikų freskose raudotojos vaizduojamos pridengusios ranka skruostą. Tokia pati poza būdinga ir XIX–XX a. Europos tautų raudančioms moterims. Jos pridengia veidą ne tik plika ranka, bet ir nosine, skarelės kampu, veidą apsiaučia skarele ir pasilenkia (plg. raudotojos metafora karelių raudose – *palinkęs liemu*) ar beveik krenta ant kapo. Esama duomenų, kad senovės Rusijoje raudotojos užsidengdavo veidą drobule (У. Кошка, 1992, 46–47). Epo herojus Gilgamešas, kaip ir Azijos tautų moterys raudotojos, teigia rauną sau plaukus ir plėšą drabužius, o Kristburgo sutartyje minimi asmenys šaukia pakėlę akis į dangų. Taigi sutarties tekste nėra jokių požymių, kurie liudytų, jog prūsų laidotuvių regėtojų aprašymas paremtas raudojimo papročių stebėjimais.

Lietuvoje XIX a. užrašyti keli menkai besiskiriantys laidotuvių kalbų tekstai. Mirusiojo vardu kalbėtojas atsiprašo, jei gyvas būdamas ką nors nuskriaudė, ir dėkoja už gyvenimo džiaugsmus. Tekstai vadinami pamokslais, jų sintaksė artima raštų kalbai, cituojami lotyniški posakiai. Tai liudija, jog kuriant kalbas dalyvavo ar jas net ištiesai kūrė dvasininkai. Tai palyginti vėlyvas reiškinys, tačiau jis gali būti panašaus senesnio reiškinio tęsinys. Kol nerasta bent vieno archajiškos tradicinės laidotuvių kalbos pavyzdžio, Kristburgo sutarties fragmentas sietinas su prūsų laidotuvių ritualu tik hipotetiškai.

Kadangi lietuvininkų ir lietuvių folklore neaptikome Kristburgo sutarties fragmento analogijų, nėra pagrindo teigti, kad apie pagoniškus laidotuvių papro-

čius Vokiečių ordiną informavo patys prūsai. Jie negalėjo to padaryti dar ir todėl, kad *Tulissones* ir *Ligaschones* vadinami pragaro kančių nusipelnusiais didžiausiais melagiais. Informatorių apie prūsų laidotuves paieškas pravartu sieti su Kristburgo sutartyje minimų regėtojų pavadinimais.

Lietuvininkų ir lietuvių sakmėse į *tulisonius* ir *lygašonius* panašių pavadinimų neaptikta.

M. Pretorijus šiuos žodžius rašė kiek kitaip: *tilusseii* arba *tilussūnei* ir *ligussūnes* ir mėgino etimologizuoti. *Tilussūnei* burdami „keistai murmėdavo, o šiaip laikėsi visiškai tyliai ir kitus ragino laikytis tyliai atliekant šitokius vaideliavimus. Kokias apeigas dar atlikinėjo šitie tulusuoniai, niekur nerandame aprašyta“ (M. Pretorijus, 2006, 391). Nors regėtojų pavadinimo siejimas su tylija laikysena prieštarauja jų elgesio nusakymui Kristburgo sutartyje, iš kito M. Pretorijaus sakinio matyti, jog apie šiuos laidotuvių dalyvius jis sužinojo tik iš sutarties teksto. Rašydamas apie *ligussūnes* M. Pretorijus teigia, jog jie „vardą gavo nuo *linguot*, tai reiškia „kyboti ore“ arba sklęsti oru nemosuojant sparnais, nes per savo apeigas jie pasakodavo apie šitokius triukus“ (M. Pretorijus, 2006, 399). Šie regėtojų pavadinimų aiškinimai nesusieti su būrėjų pavadinimais pagal būrimo būdus, kurių daugybę M. Pretorijus išvardijo. Žodžio *ligussūnes* jis negretina ir su šiek tiek panašiu pagal skambesį pavadinimu *lekutones*: šie burtininkai pasakydavę ateitį pagal paukščių skrydį (M. Pretorijus, 3, 407). V. Mažiulio „Prūsų kalbos etimologijos žodyne“ nei Kristburgo sutartyje aptinkama, nei M. Pretorijaus pavartota žodžio forma neaiškinamos. Šiek tiek panaši leksema *lygint* žodyne aiškinama „teisti arba daryti, kad būtų lygus, tiesus“ (V. Mažiulis, 1996, 58–59). Tokios reikšmės žodis nesiderina su mums rūpimo fragmento kontekstu: regėtojai tik stebi vėlę, bet mirusiojo neteisias, jo likimo nelemia. „Lietuvių kalbos žodyne“ panašios ir kontekstui tinkančios leksemos aptikti nepavyko. Latvių kalboje yra žodis *lugšana*, kuris reiškia *meldimą*. Panašaus į *tulissones* žodžio kol kas neaptikta. Taigi galima spėti, kad Kristburgo sutartyje regėtojai pavadinti kuršių kalbos žodžiu. Šį spėjimą patvirtinti arba paneigti galėtų tik kalbininkai.

Ar sutarties informacija paremta prūsų papročio stebėjimais (verta prisiminti žirgų laidojimus netoli žmonių kapų), ar reginio aprašymą paveikė vokiečių sakmės ir senieji germanų tikėjimai, sunku pasakyti remiantis vien folkloro duomenimis. Griežtas draudimas kviesti į laidotuves regėtojus galėjo paveikti ir prūsų papročius, ir su jais susijusias sakmes. Tačiau keičiantis papročiams, juos atspindinčių folkloro kūrinių variantuose atsiranda prieštarų vertinimų (plg. požiūrio į rasos rinkimą per Jonines prieštarumą lietuvių sakmėse – B. Kerbelytė, 1997, 61–67). V. Kalvaičio užrašytose lietuvininkų sakmėse ir analogiškuose variantuose iš kitų Lietuvos regionų (su jais nebuvo susijęs Kristburgo sutartyje įrašytas draudimas) prieštarų vertinimų neaptikta.

Išvados

Lietuvininkų regione ir kituose Lietuvos regionuose užrašyta analogiško turinio sakmių, kuriose vaizduojami ir dvasregiai, ir tik kartą vėles matantys žmonės. Tai leidžia teigti, jog šios visuose Lietuvos regionuose užrašytos sakmės yra tos pačios etninės tradicijos apraiškos.

Lyginamose sakmėse pastebėta ir skirtumų: kartais nevienodai aiškinama, kodėl visam laikui tampama dvasregiu, kartais nesutampa priemonės, kurios padeda vėles pamatyti. Tokio pobūdžio regioninių skirtumų aptinkama visų folkloro žanrų kūrinių variantuose.

Lietuvininkų pateikėjai (o gal ir tekstų užrašytojas V. Kalvaitis) kur kas dažniau negu kitų Lietuvos regionų žmonės vartoja dvasregio terminą ir teigia, kad šią savybę turintys asmenys esą nelaimingi. Šis regioninis skirtumas galėjo atsirasti dėl tautosakos rinkėjo ypatingo domėjimosi sakmėmis apie gyvųjų bendravimą su vėlėmis.

Kristburgo sutartyje minimų regėtojų elgesio ir jų regimų vaizdų analogijų neaptikta nei lietuvininkų, nei lietuvių folkloro tekstuose. Tai leidžia siūlyti hipotezę, kad informaciją apie laidotuvių papročius Kryžiuočių ordinui suteikė ne patys prūsai.

Šaltiniai

- BDŽ – Jonas Balys. *Dvasios ir žmonės*. Lietuvių liaudies sakmės. Lietuvių tautosakos lobynas, 1. Bloomington, Indiana, 1951.
- BRMŠ I – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 1. *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- BsV – *Iš gyvenimo vėlių bei vėlnių*. Surinko Jonas Basanavičius. Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka. Parengė Kostas Aleksynas. Pabaigos žodį ir paaiškinimus parašė Leonardas Sauka. Vilnius, LLTI, 1998.
- Deutscher Sagenkatalog 1967 – Deutscher Sagenkatalog. X. Der Tod und die Toten. Vorabdruck von Gisela Burde-Schneidewind und Ina-Maria Greverus. *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*. Dreizehnter Band, Jahrgang 1967/II. Berlin: Akademie-Verlag, p. 339–397.
- DSPSO – *Pasakos. Sakmės. Oracijos*. Surinko M. Davainis-Silvestraitis. Parengė Bronislava Kerbelytė ir Klimas Viščinis. Vilnius, Vaga, 1973.
- KLPTK – Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, t. 1–3, Vilnius, LLTI, 1999, 2001, 2002.
- KTFL – Bronislava Kerbelytė. *Типы народных сказаний. The Types of Folk Legends*. Saint-Petersburg: Evropeyskyi Dom, 2001.
- LMD – Lietuvių mokslo draugijos fondai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne.
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.
- Mažiulis V. 1996 – Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. 3. Vilnius, Mokslas.
- Pretorijus M. 2006 – Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, 3. Parengė I. Lukšaitė bendradarbiaudama su M. Girdzijauskaite, M. Čiurinsku. Vilnius, LII.
- Новиков, 2005 – *По заветам старины*. Мифологические сказания, заговоры, поверья, бытовая магия старообрядцев Литвы. Издание подготовил Ю. А. Новиков. Санкт-Петербург: Тропа Троянов.
- Старшая Эдда, 1975 – *Беовульф. Старшая Эдда. Песнь о Нибелунгах*. Библиотека всемирной литературы. Москва: Издательство художественной литературы.

Literatūra

- Grumadaitė R. Mažosios Lietuvos raudų regioninis išskirtinumas. *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra IV. Tiltai*. Priedas nr. 29, p. 59–68, Klaipėda.

- Kerbelytė B. 1997 – Bronislava Kerbelytė. Pieną atimančios ir ant šluotos skraidančios raganos: fantastika ir tikrovė. *Tautosakos darbai*, t. 6–7 (13–14), p. 61–75. Vilnius, LLTI.
- Kerbelytė B. 2005 – Bronislava Kerbelytė. *Tautosakos poetika*. Mokymo priemonė etnologijos specialybės studentams. Kaunas, VDU.
- Lukšaitė I. 1999 – Komentarai. Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, 1. Sudarė Ingė Lukšaitė. Parengė Ingė Lukšaitė, Vilija Gerulaitienė. Vilnius, Pradai.
- Macijauskaitė-Bonda J. 2006 – Jurgita Macijauskaitė-Bonda. Vėles regintys vaikai lietuvininkų ir lietuvių tautosakoje. *Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra V. Tiltai*. Priedas nr. 32, p. 131–139, Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
- Narbutas I. 1998 – Ignas Narbutas. Senieji lietuvininkų tikėjimai. *Darbai ir dienos*, t. 6(15), 51–108.
- Vėlius N. 1977 – Norbertas Vėlius. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės. Laimės. Laumės. Aitvarai. Kaukai. Raganos. Burtininkai. Viltakiai*. Vilnius, Vaga.
- Конкка У. 1992 – Унелъма Конкка. *Поэзия печали. Карельские обрядовые плачи*. Петрозаводск.

Lietuvininkų dainų rūtos ir rožės

Iš Viliaus Kalvaičio „Prūsijos lietuvių dainų“ rinktinės

Aušra Kavaliauskienė

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

Įvadas

Rūta – visiems artima, sava, pažįstama, nuo seno didžiausioje pagarboje laikyta, darželiuose puoselėta, svarbiausioms šeimos šventėms per žiemą po eglių šakomis gyva-žalia užlaikyta. Poetų garbinta ir dainose apdainuota, ji tikrai verta vadintis lietuvių tapatumo simboliu. Bet ar *rūta* taip pat gerbta Mažojoje Lietuvoje? Kodėl Mažojoje Lietuvoje XX a. pr. *rūtas* pakeitė mirtos? Šie klausimai paskatino įdėmiau pažvelgti į *rūtos* įvaizdį lietuvininkų dainose. Tyrinėjant Kalvaičio *Prūsijos lietuvių dainų* tekstus pastebėta, kad *rūtos* ir *rožės* vaizdiniai čia neretai gretinami, atsiranda gimininguose siužetuose ar vienas kitą pakeičia. Todėl tikimasi išsiaiškinti, ar tokia tendencija atsirado dėl liaudies dainoms būdingo išskaičiavimo ir laipsniavimo, ar augalai gretinti kaip semantiškai artimi simboliai?

Tautosakininkas Donatas Sauka teigia, kad dainų simbolika – poetikos ir kultūros istorijos problema. Pasak autoriaus, simbolis gali tapti tokiu stipriu visos dainos kūrybinio impulsu, kad pasitelkus vaizduotę ir drąsesnę, platesnę mintį gali būti nei kiek nebepaisoma realumo sąlygu¹. Vienas žymiausių XX a. filosofų – prancūzas Paulas Ricoeuras, siekęs simbolių svarstymą padaryti pačios filosofijos pamatu, žodžiui „simbolis“ suteikė siauresnę prasmę negu tie autoriai, kurie, kaip vokiečių kultūros filosofas neokantininkas Ernstas Cassireris, vadino simboliu bet kurį tikrovės suvokimą per ženklus, pradedant percepcija, mitu, menu, baigiant mokslu, ir platesnę negu tie autoriai, kurie, sekdami romėnų retorika ir neoplatoniškąja tradicija, simbolį laikė paprasčiausia analogija². Kultūrologas Eugenijus Ališanka teigia, kad tikrieji simbolio išraiškos bruožai yra ne miglotumas ir slaptumas, bet daugiaprasmiškumas ir galimų interpretacijų įvairovė³. Interpretacijos atveria kelią simbolių pažinimui. Vis dėlto, kaip pastebi liaudies dainas tyrinėjanti Bronė Stundžienė, – bet kokio simbolio aiškinime visada lieka nepanaudotų prasmės interpretacijų⁴. Todėl simbolikos tyrimai dar ilgai išliks aktualia ir mokslo bendruomenę plačiai dominančia tema.

Raktažodžiai: Mažoji Lietuva, lietuvininkai, įvaizdis, simbolis, rūta, rožė.

Tautosakininkė Bronislava Kerbelytė atkreipia dėmesį į lyginamojo metodo svarbą perkeltinių reikšmių tyrinėjimuose. Pasak autorės, sugretinus iš tikrųjų giminingus reiškinius, faktai tarsi patys savaime pradeda vieni kitus remti ar vieni kitiems prieštarauti, o tyrinėtojujui belieka įdėmiai stebėti jų „santarvę“ ar „ginčą“⁵.

¹ Sauka D. *Tautosakos savitumas ir vertė*, Vilnius: Vaga, 1970, p. 234.

² Ricoeur P. *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 16.

³ Ališanka E. *Vaidijantis žmogus: sacrum sklaida kultūroje*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1998, p. 42.

⁴ Stundžienė B. Medžių simbolikos savitumas dainose, *Augalų ir gyvūnų simboliai*, Senovės baltų kultūra 5, sud. Elvyra Usačiovaitė, red. kolegija: Algirdas Gaižutis ir kt., Vilnius: Gervelė, 1999, p. 215.

⁵ Kerbelytė B. Žodis – raktas į senovinę pasaulėjautą, *Tautosakos darbai IX (XVI)*, 1998, p. 303.

Šiame tyrime, kurio tikslas – išanalizuoti *rūtos* ir *rožės* įvaizdžius lietuvininkų dainose ir išsiaiškinti skirtingus tame pačiame vaizdinyje susipynusių tiesioginių ir netiesioginių reikšmių klotus, bus derinami *analizės, interpretacinis, lyginamasis, istorinis metodai*.

Objektas – lietuvininkų dainos, kuriose figūruoja *rūtos* ir *rožės* įvaizdžiai, iš Viliaus Kalvaičio *Prūsijos lietuvių dainų* rinktinės (žr. 1, 2 priedą).

Prūsijos lietuvių dainų rinktinės sudarytojas Kalvaitis gimė 1848 m. pasiturinčio ūkininko šeimoje Girėnų kaime Kraupiškio valsčiuje, Ragainės apskrityje. Kaip pastebi Kazys Grigas, Kalvaitis buvo gimęs, augęs ir brendęs aplinkoje, kurioje lietuvių tautosaka natūraliai gyvavo. Kaip tautosakos rinkėjas ir leidėjas Mažojoje Lietuvoje jis išvarė bene pačią plačiausią vagą⁶. Atliktas darbas apsaugojo nuo užmaršties unikalius lietuvininkų dainų tekstus:

„Išties, musų čėse yra dainavimas lyg išnykęs, retai tikt, ar tai per pabaigtuves, arba per česnį tegirdima dainelių, anų šlovnu, viežlybų, čystų dainelių linksmais bei liūdnamis balsais, kurias musų senovės žmonės dainuodavo“⁷.

Poetinių tekstų ir papročių palyginimui pasitelkti XIX a. istoriniai šaltiniai, išspausdinti monografijoje *Lietuvininkai*⁸.

Kalvaičio *Prūsijos lietuvių dainose rūta* gana populiar: paminėta **86-iose** iš **541-os** dainos rinkinio.

Rūtos įvaizdis aptiktas:

1. Vestuvinėse dainose: piršlybų [12: 101; 102; 103; 138; 180; 186; 190; 191; 193; 372; 379; 380]; mergvakario [6: 21; 22; 235; 377; 400; 419]; pažintuvių [4: 157; 268; 446; 278]; sutartuvių [4: 71; 136; 163; 298]; jaunosios graudinimo [4: 196; 207; 208; 209]; jaunojo išleistuvių [3: 178; 179; 184]; išvažiavimo pas jaunąjį [3: 28; 30; 31]; gaubtuvų [3: 255; 256; 440]; grįžtuvų [3: 151; 411, 413]; šokant [3: 217; 218; 219]; jaunosios ieškojimo [2: 10; 444]; jaunojo sutiktuvių [2: 105; 442]; jaunosios apdovanojimo [2: 226; 228]; žiedynų [1: 141]; vainiko įteikimo [1: 48]; sugultuvių [1: 383]; prikeltuvių [1: 381]; svočios sutiktuvių [1: 220]; marčpiečio [1: 238].

2. Meilės dainose [13: 82; 104; 122; 160; 161; 171; 230; 232; 243; 285; 406; 445; 533].

3. Darbo dainose: žvejų [6: 35; 72; 74; 75; 77; 203]; naktigonių [2: 147; 148].

4. Gamtos dainose: [1: 389].

5. Šeimos dainose [1: 408].

Rožės įvaizdis aptiktas:

1. Vestuvinėse dainose: piršlybų [2: 441; 450]; mergvakario [2: 216; 236]; jaunojo sutiktuvių [1: 442]; jaunosios ieškojimo [1: 10]; marčios sutiktuvių [1: 34]; šokant / rugiapjūtės [1: 199]; šokant [3: 217; 218; 219].

2. Meilės dainose [6: 44; 122; 231; 232; 249; 448].

⁶ Grigas K. Ką išsaugojo Vilius Kalvaitis, *Prūsijos lietuvių dainos*, surinko Vilius Kalvaitis, parengė Kostas Aleksynas, paaiškinimus parengė Giedrė Šmitienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. vii.

⁷ Kalvaitis V. Priekalba, *Prūsijos lietuvių dainos*, surinko Vilius Kalvaitis, parengė Kostas Aleksynas, paaiškinimus parengė Giedrė Šmitienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. V.

⁸ *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, redakcinė komisija: Kostas Korsakas (pirm.) ir kt., paruošė Vacys Milius, vertė Vytautas Jurginis, Vilnius: Vaga, 1970.

3. Karinėse dainose [5: 497; 498; 499; 504; 510].
 4. Darbo dainose: žvejų [2: 62; 63].
 5. Kalendorinėse: gavėnios [1: 49]; Kalėdų [1: 296].

Rūtos ir rožės vestuvinėse dainose

Europos tautų vestuviniuose papročiuose svarbi reikšmė būdavo teikiama daiktiniams simboliams, liudijantiems nuotakos skaištumą. Svarbiausias nekaltybės simbolis daugelyje Europos tautų buvo nuotakos vainikas. Analogiška reikšmė buvo priskiriama ir *rūtai*. XV a. rūta buvo susieta su Dievo Motina ir tapo nekaltybės gėle. Bažnyčios šventinama, vienuolynų daržuose gausiai auginama, vėlyvaisiais viduramžiais ji išplito Vokietijoje, Lenkijoje, pasiekė ir Lietuvą. Į Lietuvą *rūta* pateko per pranciškonų, jėzuitų vienuolynų daržus. Vienuoliai jas šventino ir dalino žmonėms⁹. Ilgainiui *rūtos* imtos auginti prie namų, gėlių darželiuose. *Rūtų* reikėjo vedybų ceremonijoms, todėl ši augalą augino kiekviena besiruošianti tekėti mergina.

Šalia *rūtos* lietuvininkų vestuvinėse dainose neretai figūruoja *rožė*, tačiau iš papročių ji nėra žinoma. B. Stundžienė, tyrinėjusi moteriškąjį pasaulį dainose, pastebėjo, kad augalų žiedai dainose beveik visada yra vedybų meto metafora¹⁰. B. Kerbelytė, išanalizavusi lietuvių ir slavų tautosaką, plačiau tyrinėjusi advento-Kalėdų dainos *Kalėdų rytą rožė pražydo* variantus, priėjo išvadą, kad simbolinis *rožės* pražydėjimas išreiškė merginos ir vaikino subrendimą vedyboms, patirtį meilės reikaluose¹¹. Autorė teigia, kad „dažniausiai simbolių kalbos apraišką padeda atpažinti viso dainos teksto paslaptingumas, vaizdų prasilenkimas su tikrove, nelogiškas jų derinys“¹².

Vestuvinės dainos *Noriu miego, saldaus miego* (V 1105) variante *Noriu miego, saldaus miego* [218], užrašytame Gilijoje, *rūta* ir *rožė* gretinamos kaip vieno darželio gėlės. Dainų mergelė *vainikėlį* pina ne tik iš *rūtų*, bet ir iš *rožių*:

*Siųsčiau tarną ir paslelį:
 Ką veikia mergyte?
 Skina ruta, skina rožę,
 Pina vainikėlį.*

KlvD 218

Šios dainos variantuose, užrašytuose Katýčiuose [217] ir Gryneidėje [219], minimas tik *rūtų vainikėlis*:

*Siųsčiau tarną ir paslelį:
 Pažiūrėt ką veikia;
 Skina, pina vainikėlį
 Nuo žalių rūtelių.*

KlvD 217

⁹ *Lietuviškoji enciklopedija* XXVI, Bostonas, 1961, p. 220–221.

¹⁰ Stundžienė B. Moteriškasis pasaulis dainose, *Tautosakos darbai* XVI (XXIII), 2002, p. 21–22.

¹¹ Kerbelytė B. *Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, p. 378–382.

¹² Kerbelytė B. *Tautosakos poetika*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, p. 61.

*Siųsčiau tarną ir tarnaitę,
Pažiūrėt mergaitę,
Skina **rutas** į kvietai,
Pina **vainikėlį**.*

KlvD 219

Vestuvinės jaunosios ieškojimo dainos *Po beržyną vaikščiojau* variante *Labas vakars mergaitė, mergaitė* [10] iš Bildviečių *raudona rožė* išryškėja kaip aiškaus simbolio – *rūtelių* sinonimas:

*Išmindžiojo **ruteles, ruteles,**
Ir **raudonas roželes!***

KlvD 10

Vestuvinės marčios sutiktuvių dainos *Už stalelio sėdėdamas* (V 1882) variante *Ak tu laivouž', laivoužėli*, kuris užrašytas Rūsneje, minima *skepetėlė* su *roželės* ornamentu. Ją mergužytė dovanos išrinktajam:

*Išeit, išeit mergužytė,
Išneš išneš skepetytę
Vingrei išrašytą;*

*Į kampilį po **roželę,**
Užkraštėlei vingur raštai,
Viduryj' vardelis.*

KlvD 34

Rūtos įvaizdis populiariausias vestuvinėse piršlybų dainose. **12-oje** piršlybų dainų minima *rūta / rūtų vainikas / rūtų darželis / rūtų lapai* [12: 101; 102; 103; 138; 180; 186; 190; 191; 193; 372; 379; 380] ir tik **du** variantai, kuriuose minima *rožė* [2: 441; 450].

Originalioje, variantų neturinėjoje piršlybų dainoje, užrašytoje Vilkỹškiuose – *Tek ir saulele per beržynėlį* (V 152), *dukrytės* lyginamos su *rūtomis*:

*Kiek darže **rutų, ant rutų lapų,**
Tiek daugel aš turiu jaunų dukryčių!*

KlvD 138

Tik Mažojoje Lietuvoje užrašytos piršlybų dainos *Per kalnelį, per aukštąjį* (V 63) nuotrupoje *O kur auksas bei sidabras* iš Papėlių mergytės skaistumą išreiškia *rožės* ir *nėgelkatės* žiedų raudonumas:

*Čia žyd **rožės, nėgelkatės**
Margos bei raudonos,
Kai **nėgelkų raudonumas**
Mergytės skaistumas.*

KlvD 441

Jei nepasėtos *žalios rūtos*, mergelei dar ne laikas tekėti:

*Ar žadi man dukrytę
Nuo širdies patinkamą?
Tėtužėlis pažadėjo,
Motynėle atkalbėjo:*

*Dar dukryte, dar jauna,
Vis po jaunus jaunimėlius,
Nei kraitelį krovėsi
Žalias rutas sėjosi!*

KlvD 101

Nors tradiciniame kaime vestuvės įprastai keltos rudenį, tačiau, pasak piršlybų dainos *Bėk, mano žirgeli* (V 61) varianto, užfiksuoto Širvintojė, *mergytė bernyčio* lauks pavasarį. Istorinių šaltinių liudijimu, vedybų ceremonias, susidėjęs iš kelių dalių, neretai užtrukdavo.

*Ateik, bernyti, pavasarėlį,
Kad dyvai žydės močiutės darže,
Aplink lysates žaliuos rutatės,
O viduryje vis lelijėlės;*

*Aš tada skįsiu margų kvietkelių
Ir nusiųsdysiu savo bernyčiui.
Ne pati nešiu, nei kitai duosiu,
Šiauriu vėjužiu aš nusiųsdysiu.*

KlvD 186

Populiarus piršlybų dainų vaizdinys – *rūtų darželis*. Ten sėdi išrinktoji *mergelė* ir pina *vainikėlį*:

*Viduryj' dvaro
Rūtų darželis;
O tam darželyj'
Sėd' mano mergele,
Pin' vainikėlį.*

KlvD 180

Rūtų darželyje *mergytė* saldžiai mieganti:

*Ant šio takelio
Ne žels žolele
Nei balti dobilėliai;
Mamuže mano, senoji mano,
Leisk' į rūtų darželį.
Čion saldžiai ats'ilsėti!*

*Vėjužis pūte,
Pušytės ūže,
Čion yr' saldžiai miegoti;
Štai atvažiavo ir atvandravo
Ans jaunasis bernytis
Iš Klaipėdos miestelio.*

KlvD 190

Jei bernelis pririša žirgelių prie *rūtų darželio* – sudrumsčia ramybę: dreba žirgelis, žemelė, virpa *rūtų lapai*:

*Ne tankiai jojau
Šiais vieškelėliais
Pro rutelių darželį.*

Per metą tris syk',
Kas antrą šventę,
Kas šventą vakarėlį.

Ei dreba, dreba
Bėras žirgelis
Po juoda žemele.

O ir pririšau
Bėrą žirgelį
Prie **rutelių darželio**.

Žiūrėk, mergyte,
Kai žirgas dreba,
Kai **rutų lapai virpa**.

KlvD 191

Taip drebės ir *mergytė*, kai ištekės: *Išeit' mergyte iš rutų daržo Vainikėlių pindama: Pasižiūrėkis, mano mergyte, Kaip dreba bėrs žirgelis! Teip tu drebėsi, kai vainikuota Man jauna ištekėsi.* Klvd 186; *O ir pririšau Bėrą žirgelį Prie rutelių darželio. Ei dreba dreba Bėras žirgelis, Po jo juoda žemele. Žiūrėk, mergyte, Kai žirgas dreba, Kai rutų lapai virpa. Teip tu drebėsi, Kai laps virpėsi, Kad mano valioj' būsi.* Klvd 191; *Išeit' mergyte Iš rutų daržo Vainikėlių pindama. Pasižiūrėkie Jauna mergele: Kaip tas žirgelis draba, Teip tu drebėsi, Kai laps krutėsi, Kai mano valioj' busi'.* Klvd 193.

Pirštis atvykęs dainų bernelis prašo *mergelės* palaikyti žirgelį. Jei bernelis netinka *mergelei*, ji neis iš **rutų darželio** ir nelaikys žirgelio:

Stov žirgelis pabalnotas,
Kamanėlioms pažabotas,
Prie **rutų darželio**,
Prie **rutų darželio**.

Nei aš eisiu iš **darželio**,
Nei lankysiu tav žirgelį;
Jok namie berneli,
Čia ne tavo mergele!

KlvD 103

Eikš mergele iš darželio,
Palaikyti man žirgelį;
Aš užsėsiu ant žirgo,
Mustravosiu žirgelį!

Rutų darželyje dukrytė renkasi bernelį. Vestuvinės piršlybų dainos *Parbėgo laivelis* (V 231) variantai, užrašyti Mažōjoje Lietuvojē, išsiskiria tuo, kad *mergelė* išsirenka ne *artoją*, bet *žalnieriu*¹³.

*Parbėga laivelis, į tą laivelį
Jauns nevedęs zalnierukas.
Melde, prašė mamuzės:
Ar leidi, ar žadi zalnieriui dūkryte?
Ir atsiliepe dūkryte rutų darže budama:
Jau tu leisk, jau žadėk zalnieriui dūkrytę!*

KlvD 372

¹³Prūsijos lietuvių dainos, surinko Vilius Kalvaitis, parengė Kostas Aleksynas, paaiškinimus parengė Giedrė Šmitienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. Cdlxxxiii.

Mergelės geidžiamasis – jaunas jaunikaitis. Jam skins kvietkelę:

*Ei tu jaunas jaunikaiti,
Eik į rutų daržą;
Kad tu eisi į darželį,
Tai nuskysiu tav kvietkelę;*

KlvD 379

*Ei tu jaunas jaunikaiti,
Eik į rutų daržą,
Kad įeisi į darželį,
Nuskysiu kvietkelę.*

KlvD 380

Senį, senutėlį mergelė gins iš darželio:

*Ei tu seni, senutėli,
N'eik į rutų daržą,
Kad įeisi į darželį,
Pagausiu šluotelę.*

KlvD 380

*Ei tu seni, senutėli,
N'eik į rutų daržą,
Kad tu eisi į darželį,
Tai pagriebsiu aš šluotelę.*

KlvD 379

Per piršlybas dainuota, kad ne tik žirgas *rūtas* mynė, bet ir pati mergelė *rūtų vainikėlio* nesigailėjo:

*Upužė užtvino, žirgai rutas myne:
Ak mergyte, tu jaunoji,
Ar pynei vainiką?*

*Vieną jau nupyniau, po kojų sumyniau,
Želk' žolele, želk' žalioji,
Riesk į dobilėlį!*

KlvD 102

Vestuvinės mergvakario dainos *Tolimą kelią keliavau* (V 747) variantuose, užrašytuose Klaipėdoje [21] ir Tilžėje [22], paslaptimi dvelkia skaičių magija. Kaip galbūt sėkmę nešantis ženklas sugretinti septyni *rūtų lapeliai* ir *septynios jaunos mergelės / devyni jauni bernėliai*:

*Septyni rutų lapeliai,
Septynes jaunos mergeles.*

*Nieks, nieks iš septynių mergelių
Priešais pjovėji bernelį.*

KlvD 21

*Septyni rutų lapeliai,
Devyni jauni bernėliai,
Nieks iš devynių bernelių*

Prieš audiejikę mergelę.

KlvD 22

Vestuvinės išvažiavimo pas jaunąjį dainos *Augino močiutė* (V 1801) variantuose, užrašytuose Laūksargiuose [28], Kraūpiškyje [30], Klaipėdoje [31], teigiama, kad *rūta* tol žaliuos, kol ištekės dukrytė:

*Ei rutos, rutytes,
Jūs mano žalioses,
Ik' kolei jūs sklezdėste?*

*Patolei žaliuosim,
Patolei sklezdėsim,
Ik' išleisi verpėjėl'.*

KlvD 30

*Oi ruta rutyte
Žaliasis krūmeli,
Pakolei tu žaliuosi?*

*Patolei žaliuosiu,
Patolei žydėsiu,
Pakolei ištekėsi!*

KlvD 31

*Ei rutos rutytes jūs mano žalioses,
Pakolei jūs žaliuoste?
Patolei žaliuosim, patolei sklezdėsim,
Ik išleisi dūkrele!*

KlvD 28

Taigi, *rūtos / rūtų vainikėlio* poetiniai vaizdiniai turtingi perkeltinių reiškinių. Tai vestuvinių dainų motyvai, kurių nuotaikai apibūdinti tiktų Glagau pastebėjimai apie lietuvių liaudies dainų prigimtį:

„Nežiūrint šito paprasto natūralumo, niekur nerandi nė vieno neestetiško vaizdo ar posakio, užgaunančio skonį; priešingai, iš visų dainų dvelkia tyriausias dorovingumas, pagarba padorumui ir švankumui, švelnūs jausmai ir nuoširdumas, užburiantis kiekvieną širdį“¹⁴.

***Rūtos ir rožės* kalendorinėse dainose**

Pastovus *rožės* epitetas – *raudona, raudonoji* apibūdina jos spalvą. Kalėdinia-me žaidime *Ir aš jauna mergužėle* minima *balta rožė*. Kaip teigia Giedrė Šmitienė, parengusi Kalvaičio dainų rinkinio paaiškinimus, *elnio* ir *rožių* motyvai būdingi kalėdotojų dainoms, tačiau tokio teksto kaip visumos daugiau variantų nežinoma. Todėl manoma, kad jis gali būti paveiktas kitų tautų kultūrinių tradicijų:

*Ir aš jauna mergužėle
Baltas rožės sodinau
Ir pamačiau elnelį
Ant žaliuojančios lankos.
O ką veike elnelis
Ant žaliuojančios lankos?*

KlvD 296

Kalvaitis nurodo, kaip buvo žaidžiamas žaidimas:

„Ši yra dainele, kurę per Kalėdas ik' Nauji Meto vakarais susiėję jaunieji ant čion esančių klausymų rodydami atsiliepdavo besibovydami, o per tai didei pasilinksmydavę.“

¹⁴Glagau O. Lietuvininkų kalba ir poezija, *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, redakcinė komisija: Kostas Korsakas (pirm.) ir kt., paruošė Vacys Milius, vertė Vytautas Jurginis, Vilnius: Vaga, 1970, p. 271.

Gavėnios metu dainuotoje baladėje *Gana sakiau sesužėliai* [49] iš Lauksargių, pasitelkus *žalios rūtos* ir *raudonos rožės įvaizdžius*, atskleidžiamas idealizuotas dainų mergelės poetinis pasaulis:

*Aš nusiprausčiau burnužę
Žalių rūtyčių rasuže,
Aš nusišluosčiau burnužę
Raudonų rožių lapužiais.*

KlvD 49

Rūtos ir rožės žvejų dainose

Rožės lydi ir žveją bernelį, skubantį pas mergelę. Žvejų dainos *Mielai išgertau vyno kupkužį* (D 1544) variantuose minimi dainų bernelio atributai – skiriamieji ženklai. Mergelė savo bernelį atpažįsta pagal *laivelį* ir *žėglėlį*. *Visų / kitų* bernelių *laiveliai juodi* [KlvD 62; Klvd 63; Klvd 64], o *savojo* bernelio – *geltonas* [KlvD 63; Klvd 64] arba *rožėm rašytas* [KlvD 62]:

<i>Ant ko pažįsiu</i>	<i>Tikt mano vieno,</i>
<i>Tave, berneli?</i>	<i>Jauno bernelio,</i>
<i>Visų juodi laiveliai,</i>	<i>Žalių šilkų žėglėliai,</i>
<i>Baltų šilkų žėglėliai.</i>	<i>Rožėm rašyts laivelis.</i>

KlvD 62

Nekyla abejonių, kad *geltonas* – tai gražus, naujas laivelis. Vienintelis užfiksuotas *rožėm rašyto laivelio* vaizdinys galėjo atsirasti dėl gerokai populiaresnio *rožėm rašyto žėglėlio*, kuris žinomas ne tik Mažojoje Lietuvoje [KlvD 63], bet ir Veliuonojė [JLD I 454; JLD II 743; JSD I 181]. *Žėglis* (vok. *Segel*) – laivo burė su stiebu. Mažosios Lietuvos dainose, be *rožėm rašyto*, žinomi ir *šilkų* [KlvD 43; Klvd 44; Klvd 417] / *žalių šilkų* [KlvD 77; Klvd 62; RLD II 110; LŽ 38] / *baltų šilkų* [KlvD 62] / *baltų linų* [LŽ 38; Klvd 63; Klvd 64; Klvd 75] / *audiminiai* [KlvD 64] *žėglėliai*.

Burės – tai audeklas, ištiestas prie laivo stiebo, kad vėjas vartytų laivą. Kaip ir kiti audiniai tradiciniame kaime, jos buvo drobinės. Iš čia ir realūs bures apibūdinantys epitetai: *baltų linų*, *audiminiai žėglėliai*. Su žaliu ar baltu šilku bures lyginamos siekiant jas pagirti, pasigrožėti. Idealizuotas *rožėm rašyto žėglėlio* vaizdinys.

Iš žvejų dainos *Išbėg išbėgo iš Rūsnės kaimo* (D 1550) variantų, užrašytų Ragainėje [72] ir Vilkyškiuose [77], sužinome, kad laiveliu atplaukęs bernelis savo išrinktąją randa *rūtų darželyje*, pinančią *rūtų vainikėlį*. Tai iš žvejiškos pasaulėjautos kilusi vedybų metafora:

<i>O kad aš plaukiau</i>	<i>Ei linksmas rundas, gėltons laivelis,</i>
<i>Jūrėms marelėms,</i>	<i>Žalių šilkų žėglėliai.</i>
<i>Krantelį nepriplaukiau.</i>	

Juo tolyn plaukiau,
 Juo gilyn grimzau,
 Juo triko mans laivelis.

O ir priplaukiau

Rutų darželį

Prie kopų pušynėlio.

Tame darželyj'

Sėd' dvi seselės

Pin' **rutų vainikėlius**.

KlvD 72

Ei šipor, šipor, jauns šiporeli,
 Lipk mąsto viršūnėlėn.

Ten tu matysi Kopų kalnelį

Ir margą karčiamėlę.

Jo aš nemačiau Kopų kalnelį,

Nei margą karčiamėlę,

Tikt aš ten mačiau jauną mergelę

Žaliam **rutų darželyj'**.

Rutytes skyne, vainiką pyne,

Pindama graudžiai verke.

KlvD 77

Žvejų dainos *Išbėg išbėgo iš Rusnės kaimo* (D 1550) variante iš Ragainės *rūta* atsiskleidžia kaip lemtingų įvykių pranašas: *vėjelis pučia ir pūrena plaukus, o rūtužės ūžia*:

O ir priplaukiau

Rutų darželį

Prie kopų pušynėlio.

Vėjelis pūte,

Rutužės ūže,

Pūrino joms plaukužius.

KlvD 72

Tame darželyj'

Sėd dvi seselės

Pin' **rutų vainikėlius**.

Dainos (D 1550) variante, užrašytame Kintuosė [75], dėmesys nukrypsta į žvejo mergelę, pasipuošusią *rožėm rašytu šiurštuku* – prijuoste:

Tikt aš pamačiau

Mergelę savo

Pylimais bevaikščiojant.

Žals kedelukas,

Juoda vystike,

Rožėm rašyts šiurštukas.

KlvD 75

Rožėm rašyts šiurštukas Mažojoje Lietuvoje nėra būdingas moterų drabužis. Dainos kontekstas *rožėm rašyto šiurštuko* vaizdinį leidžia priskirti vestuvinių įvaizdžių grupei.

Rūtos ir rožės meilės dainose

Otto Glagau, XIX a. viduryje keliaudamas per Rytprūsius ir Kušių nėriją, rašė, kad svarbų vaidmenį Mažosios Lietuvos dainose ir papročiuose vaidina *rūta*, atstojanti lietuvininkams mirtą ir rožę. Autorius teigia, kad *rūta* buvo rūpestingai auginama kiekviename darželyje. Mergaitėms ji patikusi dėl ryškaus žalumo ir spalvos tvarumo¹⁵.

XIX a. *rūtų vainikas* Mažojoje Lietuvoje buvo nuotakos galvos papuošalas. Liudvikas Rėza rašė:

„Mes matome ją sužadėtinę su savo senoviniu, taip labai garbinamu, iš paprastų rūtų nupintu nuotakos vainiku. Matome ją gražiausią savo gyvenimo dieną iškilmingai pasipuošusią, bet kupiną liūdesio, atsisveikinančią su motina, seserimis ir draugėmis – su iškilme važiuojančią į savo būsimo vyro namus ir nenoromis, dažnai su ašaromis, nusiimančią išsaugotą vainiką“¹⁶.

Karlas Kapeleris pažymi, kad nuotaka galėjusi rinktis: ryšėti juodą kaspiną arba dėvėti *rūtų vainiką*:

„Marčios kad į vinčiavas važiavo, tai jų plaukai ant galvos visi liuosi kabojo. Per kaktą juodą kaspiną apsirišo; kad vainiką turėjo, tai tas buvo nuo rūtų nupints“¹⁷.

Eduardas Gizevijus aprašė du skirtingus nuotakos galvos apdarus, tačiau *rūtų vainiko* nepaminėjo. Pasak autoriaus, Rusnės apylinkėse dėvėta juodo fetro arba aksomo karūnėlė, papuošta aukso siūlais ir metaliniais blizgučiais, su keturiais žalio šilko kaspiniais. Kitur *vainikas*, kurį nuotakos nešiojo iki vestuvių, buvo žalias pliumažas su plėveliniu auksu ir aibe laisvai ant vielučių kabančių sidabrinių širdelių, kankalėlių bei kitų metalinių pagražinimų¹⁸.

Papročių realijas galima pastebėti dainose. Savitoje, daugiau neužfiksuotoje meilės dainoje *Aš turėjau brolytį*, užrašytoje Kraupiškyje, peikiama mergytė, kuri puošiasi žibančiu vainiku, o aukštinama ta, kuri nešioja *rūtų vainikėlį*:

*Kai jis jojo per kiemelį,
Kie mo mergos žiūri:
Ar jūs žiūrit, ar nežiūrit,
Viena mano būste.
Ir išėjo mergyte
Žibančiu vainiku;*

*Ta mergyte, ta jaunoji,
Ta man nepatinka;
Tos mergytės dide puikė,
Maža išmintate;
Ant to žibančio vainiko
Utėlėle lipa.*

¹⁵Glagau O. Lietuvininkų kalba ir poezija, *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, redakcinė komisija: Kostas Korsakas (pirm.) ir kt., paruošė Vacys Milius, vertė Vytautas Jurginis, Vilnius: Vaga, 1970, p. 268–269.

¹⁶Rėza L. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas [http://old.antologija.lt/texts/7/tekstas/1.html, žiūrėta 2014 m. liepos 1 d.].

¹⁷Kapeleris K. Kaip senieji lietuvininkai gyveno, *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, redakcinė komisija: Kostas Korsakas (pirm.) ir kt., paruošė Vacys Milius, vertė Vytautas Jurginis, Vilnius: Vaga, 1970, p. 347.

¹⁸Gizevijus E. Aštuoniolika dainų, *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, redakcinė komisija: Kostas Korsakas (pirm.) ir kt., paruošė Vacys Milius, vertė Vytautas Jurginis, Vilnius: Vaga, 1970, p. 176.

*Kaip jis jojo per kiemelį,
Kieno mergos žiūri;
Ar jūs žiūrit, ar nežiūrit,
Viena mano būste.
Ir išėjo mergyte
Rūtų vainikėliu;*

*Ta mergyte, ta jaunoji,
Ta man rods patinka;
Tos mergytės maža puikė,
Dide išmintate;
Ant žalio rūtų vainiko
Aukso rasa krinta.*

KlvD 433

Dainos moralas artimas surinkimininkų idėjoms. XIX a. Dievo žodžio sakytėjai Mažojoje Lietuvoje skatino atsisakyti spalvingų drabužių ir puošmenų.

Meilės dainos *Ežere vanduo liuliavo* (M 881) variantai *Ežere vanduo liuliavo* [43], *Bangos ant vandens liuliavo* [44], *Ežeruos' vanduo liuliavo* [417] atskleidžia, kad dainų berneliui kelionė buriniu laiveliu pas mergelę buvo neeilinis, su vedybomis susijęs įvykis. Pažadas vesti mergelę yra susijęs su laivo kūrimu ir žėgelių siuvimu. Dainose peikiamas mergelę suviliojęs ir laivo nepastatęs bernelis. *Rožę nuskinti* reiškia suvilioti mergelę:

*Atjoj' bernytis per lauką,
Moja mergyte su ranka.*

*Butai tu šelmi, prapuolęs,
Ne manę jauną viliojęs.*

*Ketinai laivą kurdinti,
Šilkų žėglužius siūdinti.*

*Supuvo medžiai ant vandens,
Šilkai žėglaičių klėtužėj'.*

KlvD 43

*Tu bernyt' manę prigavai,
Kai darže rožę nuskynėi;
Ketinai laivą dirbdyti,
Šilkų žėgelių siūdinti.*

*Tu bernyt' manę prigavai,
Kaip darže rožę nuskynėi;
Supuvo medis ant vandens,
Šilkų žėgelis sklyduruo.*

*Palenksiu beržą braškanti,
Pakarsiu šelmį bernelį;
Kybok, tu šelmi, šakose,
Ne kaip aš jauna varguose.*

KlvD 44

*Ketinai laivą kurdinti
Šilkų žėgeliu siūdinti;
Supuvo medžiai ant vandens,
Šilų žėglėliai ant klėties;
Šelmi, kad butai prapuolęs,
Ne manę jauną viliojęs!*

KlvD 417

Meilės dainos *Kai aš jojau per girelę* (M 575) variante *Mergyt' nedūmok klas-tingai* [121] bernelio suvilioja dainų mergelė gaili ne tik *rūteliu, roželiu*, bet ir *jaunų dieneliu*:

Oj mergele, oj jaunoji,
 Ko tu žėlavoji?
 Ar rūtelių, ar roželių,
 Ar jaunų dienelių?

KlvD 122

Meilės dainos *Aušť aušrelė, tek saulelė* (M 839) variante *Aušť' aušrele, tek saulele*, užrašytame Ragainėje, *rožės skynimas prilyginamas vainikėlio nukėlimui*:

Nukels tavo vainikėlį
 Neilgai dėvėjus,
 Nuskis tav rožikėles
 Neilgai žydėjus.

KlvD 231

Taigi, aptarus lietuvininkų dainas, išsiaiškinta, kad *rožė* išreiškia tik poetines perkeltines reikšmes.

Išvados

XIX a. istorinių šaltinių kontekste išanalizavus poetinius *rūtos* ir *rožės* vaizdinius nustatyta, kad iš papročių žinoma *rūta* poetiniuose tekstuose atsiskleidžia kaip dainų mergelės jaunų dienų ir vestuvinis simbolis. Jei nepasėtos *žalios rūtos*, mergelei dar ne laikas tekėti. Teigiama, kad *rūta* žaliuos tol, kol ištekės *dukrytė*. Laiveliu atplaukęs bernelis savo išrinktąją randa *rūtų darželyje*, pinančią *rūtų vainikėlį*. Tai iš žvejiškos pasaulėjautos atsiradusi vedybų metafora. *Rūtų darželio* įvaizdis populiariausias vestuvinėse piršlybų dainose. Ten sėdi išrinktoji mergelė ir ne tik pina *vainikėlį*, bet ir saldžiai miega; ten *dukrytė* renkasi *bernelį*. Geidžiamasis – *jaunas jaunikaitis*. *Senį, senutėlį* gina iš *darželio*. Jei bernelis pririša *žirgelį* prie *rūtų darželio*– sudrumsčia ramybę: dreba *žirgelis, žemelė*, virpa *rūtų lapai*. Tai vestuvinių virsmą įprasminantys simboliai. Iš vestuvinių dainų pažįstami tiek tiesmukiški siužetai (pvz., kad ne tik žirgas *rūtas* mynė, bet ir pati mergelė *rūtų vainikėlio* nesigailėjo), tiek ir paslaptingi, sietini su skaičių magija. Kaip galbūt sėkmę nešantis ženklas minimas septynetas, devynetas. Dainose *rūta* atsiskleidžia kaip lemtingų įvykių pranašas.

Dainose pastebėtos ir papročių realijos. Savitoje, daugiau neužfiksuotoje meilės dainoje *Aš turėjau brolytį*, užrašytoje Kraupiškio parapijoje, peikiama mergytė, kuri puošiasi *žibančiu vainiku*, o aukštinama ta, kuri nešioja *rūtų vainikėlį*. Dainos moralas artimas surinkimininkų idėjoms. XIX a. Dievo žodžio sakytojai Mažojoje Lietuvoje skatino atsisakyti spalvingų drabužių ir puošmenų.

Rožė išreiškia tik poetines perkeltines reikšmes. *Raudona rožė* išryškėja kaip aiškaus simbolio – *rūtelių* sinonimas. *Rožę nuskinti* reiškia suvilioti mergelę. *Rožės skynimas prilyginamas vainikėlio nukėlimui*. Bernelio suviliota dainų mergelė gaili ne tik *rūtelių, roželių*, bet ir *jaunų dienelių*.

Pasitelkus *žalios rūtos* ir *raudonos rožės įvaizdžius*, atskleidžiamas idealizuotas dainų mergelės poetinis pasaulis. Mergytės skaistumą išreiškia raudonos *rožės, nėgelkatės*.

Pastovus *rožės* epitetas – *raudona, raudonoji* apibūdina jos spalvą. Tačiau kalėdiniame žaidime *Ir aš jauna mergužėle* minima ir *balta rožė*. Manoma, kad tai iš svetur atkeliavęs poetinis vaizdinys.

Rožės lydi ir *žveją bernelį*, skubantį pas mergelę. Išrinktojo bernelio atributai – skiriamieji ženklai: *rožėm rašytas laivelis* ir *žėglelis*. Vienintelis užfiksuotas *rožėm rašyto laivelio* vaizdinys greičiausiai atsirado dėl gerokai populiarnesnio *rožėm rašyto žėglelio*, kuris žinomas ne tik Mažojoje Lietuvoje, bet ir Veliuonoje. Dainų bernelio kelionė buriniu laiveliu pas mergelę buvo neeilinis, su vedybomis susijęs įvykis. Su *laivo kūrimu* ir *žėglelių siuvimu* siejamas pažadas vesti mergelę. Dainose peikiamas mergelę suviliojęs ir laivo nepastatęs bernelis.

Žvejų dainose, pasitelkus *rožes*, idealizuotai piešiamas ir mergelės paveikslas. Ji pasipuošusi *rožėm rašytu šiuurštuku* – prijuoste, nors analogiškas drabužis iš papročių nėra žinomas. *Skeptėlė* su *roželės* ornamentu – žvejui berneliui skirta dovana. Žvejų dainų *rožes*, remiantis kontekstu, galima priskirti vestuvinių įvaizdžių grupei.

Santrumpos

JLD – *Lietuviškos dainos I–III*, užrašytos A. Juškos. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954.

JSD – *Lietuviškos svotbinės dainos I–III*, užrašytos A. Juškos. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.

KlvD – Kalvaitis V. *Prūsijos lietuvių dainos*, surinko V. Kalvaitis; parengė K. Aleksynas; paaiškinimus parengė G. Šmitienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

LŽ – *Lietuvininkų žodis*, red. komisija: N. Vėlius (pirm.) ir kt. Parengė K. Grigas. Kaunas: Litterae universitatis, 1995.

RLD I – Rėza L. *Lietuvių liaudies dainos I*, red. komisija: Ambr. Jonynas (pirm.) ir kt. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.

RLD II – Rėza L. *Lietuvių liaudies dainos II*, paruošė A. Jovaišas. Vilnius: Vaga, 1964.

Skyriai lietuvių liaudies dainų kataloge:

D – darbo dainos

K – karinės-istorinės dainos

Kl – kalendorinės dainos

M – meilės dainos

Š – šeimos dainos

V – vestuvinės dainos

Literatūra

1. Ališanka E. (1998), *Vaizdijantis žmogus: sackrum sklaida kultūroje*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
2. Gizevijus E. (1970), Aštuoniolika dainų, *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, redakcinė komisija: Kostas Korsakas (pirm.) ir kt.; paruošė Vacys Milius; vertė Vytautas Jurginis, Vilnius: Vaga.
3. Glagau O. (1970), Lietuvininkų kalba ir poezija, *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, redakcinė komisija: Kostas Korsakas (pirm.) ir kt.; paruošė Vacys Milius; vertė Vytautas Jurginis, Vilnius: Vaga.

4. Grigas K. (1998), Ką išsaugojo Vilius Kalvaitis, *Prūsijos lietuvių dainos*, surinko Vilius Kalvaitis; parengė Kostas Aleksynas; paaiškinimus parengė Giedrė Šmitienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
5. Kalvaitis V. (1998), Priekalba. *Prūsijos lietuvių dainos*, surinko Vilius Kalvaitis; parengė Kostas Aleksynas; paaiškinimus parengė Giedrė Šmitienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
6. Kapeleris K. (1970), Kaip senieji lietuvininkai gyveno, *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, redakcinė komisija: Kostas Korsakas (pirm.) ir kt.; paruošė Vacys Milius; vertė Vytautas Jurginis, Vilnius: Vaga.
7. Kербелытэ B. (1998), Žodis – raktas į senovinę pasaulėjautą, *Tautosakos darbai IX (XVI)*.
8. Kербелытэ B. (2005), *Tautosakos poetika*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
9. Kербелытэ B. (2011), *Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
10. *Lietuviškoji enciklopedija* (1961) XXVI, Bostonas.
11. Rėza L. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas [http://old.antologija.lt/texts/7/tekstas/1.html, žiūrėta 2014 m. liepos 1 d.].
12. Ricoeur P. (2001), *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*, Vilnius: Baltos lankos.
13. Sauka D. (1970), *Tautosakos savitumas ir vertė*, Vilnius: Vaga.
14. Stundžienė B. (1999), Medžių simbolikos savitumas dainose, *Augalų ir gyvūnų simboliai*, Senovės baltų kultūra 5, sudarė Elvyra Usačiovaitė; redakcinė kolegija: Algirdas Gaižutis ir kt., Vilnius: Gervelė.
15. Stundžienė B. (2002), Moteriškasis pasaulis dainose, *Tautosakos darbai XVI (XXIII)*.

1 priedas. *Rūtos įvaizdis dainose*

Eil. Nr.	Kalvaičio skelbiamas variantas	Dainos tipas	Žanras
1.	Labas vakars mergaite, mergaite [10]	Po beržyną vaikščiojau (V 973)	Vestuvinė (jaunosios ieškojimo)
2.	Septyni rutų lapeliai [21]	Tolimą kelią keliavau (V 747)	Vestuvinė (mergvakario)
3.	Septyni rutų lapeliai [22]	Tolimą kelią keliavau (V 747)	Vestuvinė (mergvakario)
4.	Ei rutos, rutytes, jūs mano žaliosės [28]	Augino močiutė (V 1801)	Vestuvinė (išvažiavimo pas jaunąjį)
4.	Ei rutos, rutytes [30]	Augino močiutė (V 1801)	Vestuvinė (išvažiavimo pas jaunąjį)
5.	Oi kliave, kliaveli [31]	Augino močiutė (V 1801)	Vestuvinė (išvažiavimo pas jaunąjį)
7.	Kad aš ėjau pajūrėliais [35]	Eisim laukan pažiūrėti (D 1537)	Darbo (žvejų)
8.	Ant kalno kliavelis stovėjo [48]	Kalne klevelis stovėjo (V 1123)	Vestuvinė (vainiko įteikimo)
9.	Gana sakiau sesužėliai [49]	Augo ant dvaro liepelė	Kalendorinė (gavėnios)
10.	Ei žalioj' žalioj' lankelėj' [51]	Augo ant dvaro liepelė	Kalendorinė (gavėnios)
11.	Nuo Ventės rago [71]	Aš išdainavau visas daineles (V 533)	Vestuvinė (sutartuvių)
12.	O kad aš plaukiau [72]	Išbėg išbėgo iš Rusnės kaimo (D 1550)	Darbo (žvejų)
13.	O įbėg, įbėg [75]	Išbėg išbėgo iš Rusnės kaimo (D 1550)	Darbo (žvejų)

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kalvaičio skelbiamas variantas	Dainos tipas	Žanras
14.	Ei linksmas rundas, gėltons laivelis [77]	Išbėg išbėgo iš Rusnės kaimo (D 1550)	Darbo (žveju)
15.	Ui kyla, kyla [74]	Atlyja lietus, atpučia vėjas (D 1551)	Darbo (žveju)
16.	Ir atlėke raibs paukštėlis [82]	Ir atlėke raibs paukštėlis (M 1060)	Meilės
17.	O kur josi, brolužėli [101]	O kur josi, bernužėli (V 113)	Vestuvinė (piršlybu)
18.	Ši tamsi naktele, jovarų girele [102]	Dar nepaketinau pas mergele joti (V 108)	Vestuvinė (piršlybu)
19.	Praded' gaidžiai jau giedoti [103]	Praded gaideliai giedoti (V 400)	Vestuvinė (piršlybu)
20.	Aušrai auštant [104]	Originali, daugiau neužfiksuota	Meilės
21.	Dienai auštant, sauliai tekant [105]	Ar aš tau, sese, nesakiau (V 934)	Vestuvinė (jaunojo sutiktuvių)
22.	Kai aš jojau per girelę [122]	Kai aš jojau per girelę (M 575)	Meilės
23.	Po tėvo vartais [136]	Ant ulyčėlės po tėvo vartais (V 528)	Vestuvinė (sutartuvių)
24.	Tek ir saulele per beržynėlį [138]	Tek ir saulele per beržynėlį (V 152)	Vestuvinė (piršlybu)
25.	Per lauką, per lauką saule tekėjo [141]	Palankėj pašilėj saulė tekėjo (V 625)	Vestuvinė (žiedynu)
26.	Ant aukšto kalnelio [147]	Stok ant akmenėlio (D 1216)	Darbo (naktigonių)
27.	Šalti šaltinėliai [148]	Stok ant akmenėlio (D 1216)	Darbo (naktigonių)
28.	Ant kalno malūnėlis [151]	Ant kalno malūnėlis (V 2801)	Vestuvinė (grįžtuvėlių)
29.	Per kiemą jojau [157]	Augo dukrelė pas motinėle (V 10)	Vestuvinė (pažintuvių)
30.	Netankei jojau [446]	Augo dukrelė pas motinėle (V 10)	Vestuvinė (pažintuvių)
31.	Aušt aušruže, tek sauluže [160]	Auš aušrelė, tek saulele (M 839)	Meilės
32.	Vaikščioja bernytis po čiepu sodelį [161]	Vaikščiojo bernelis (M 165)	Meilės
33.	Aš anksti kėliau [163]	Aš anksti kėliau (V 598)	Vestuvinė (sutartuvių)
34.	Ui sergu, sergu [171]	Oi, sergu sergu, negaliu (M 334)	Meilės
35.	Ui tu Ditav', Ditavėle [178]	Jojau dieną, jojau naktį (V 703)	Vestuvinė (jaunojo išleistuvių)
36.	Ei tu Potsdam, Potsdamėli [179]	Jojau dieną, jojau naktį (V 703)	Vestuvinė (jaunojo išleistuvių)
37.	Jojau šenai, jojau tenai [184]	Jojau dieną, jojau naktį (V 703)	Vestuvinė (jaunojo išleistuvių)
38.	Šėriau žirgelį [180]	Šėriau žirgelį per savaitėlę (V 56)	Vestuvinė (piršlybu)
39.	Bėgk, bėgk žirgeli mano bėrasis [186]	Bėk, mano žirgeli (V 61)	Vestuvinė (piršlybu)

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kalvaičio skelbiamas variantas	Dainos tipas	Žanras
40.	Ant šio takelio [190]	Ant šio takelio (V 200)	Vestuvinė (piršlybų)
41.	Ne tankiai jojau [191]	Netankiai jojau (V 360)	Vestuvinė (piršlybų)
42.	Bėgk, bėgk žirgeli [193]	Bėk, mano žirgeli (V 61)	Vestuvinė (piršlybų)
43.	Sėjau rutytes [196]	Sėjau rūtytes (V 1137)	Vestuvinė (jaunosios gaudinimo)
44.	Aš vis viena mamužės dūkryte [203]	O kad ašėjau per žalia girelę (D 1553)	Darbo (žveju)
45.	Žveng' žirgelis ant marių kraštelio [207]	Anksti rytą rytelį (V 1331)	Vestuvinė (jaunosios gaudinimo)
46.	Žaliojoj' lankelėj' [208]	Anksti rytą rytelį (V 1331)	Vestuvinė (jaunosios gaudinimo)
47.	Mano mergužele [209]	Priklauso teminei grupei: Ramina verkiančią mergele	Vestuvinė (jaunosios gaudinimo)
48.	Noriu miego, saldaus miego [217]	Noriu miego, saldaus miego (V 1105)	Vestuvinė (šokant)
49.	Noriu miego, saldaus miego [218]	Noriu miego, saldaus miego (V 1105)	Vestuvinė (šokant)
50.	Noriu miego, saldaus miego [21]	Noriu miego, saldaus miego (V 1105)	Vestuvinė (šokant)
51.	Ui miege, miege [220]	Vai, noriu noriu, aš miegelio noriu (V 1994)	Vestuvinė (svočios sutiktuvių)
52.	O, kad ašėjau per žalia lauką [226]	Oi, žalia žalia, žalia giružė (V 1559)	Vestuvinė (jaunosios apdovanojimo)
53.	Kad aš irėjau per žalia girę [228]	Oi, žalia žalia, žalia giružė (V 1559)	Vestuvinė (jaunosios apdovanojimo)
54.	Per žalia girelę [230]	Anksti rytą rytmetelį (M 151)	Meilės
55.	Kelk, mergyte, nemiegok, žalę veję nusiškuok [232]	Aušt aušrelė, tek saulelė (M 839)	Meilės
56.	Sėjau rūtas, sėjau mētas, ei kuku [234]	Ant tėvelio dvaro (Kl 491)	Kalendorinė (lalautojų)
57.	Sėjau rūta, sėjau mētą [235]	Sėjau rūta, sėjau mētą (V 730)	Vestuvinė (mergvakario)
58.	Kaklelis gert ištroškęs [238]	Už balto stalo sėdėjau (V 2134)	Vestuvinė (marčpiečio)
59.	Trys sesytės žlugktą skalbe ant jūrių marelių [243]	Aukšti kalnai, lygios lankos (M 1057)	Meilės
60.	Eis'va sesel' į darželį, pišva vainikėlį [255]	Bėg upelė vingurdama (V 2116)	Vestuvinė (gaubtuvų)
61.	Eisva, sesel' į darželį [256]	Bėg upelė vingurdama (V 2116)	Vestuvinė (gaubtuvų)
62.	Plimbalių vaikai [268]	Oi, jojau jojau (V 2)	Vestuvinė (pažintuvių)
63.	Vedu du brolyčiu [278]	Mudu du broliukai (V 1)	Vestuvinė (pažintuvių)
64.	Gegužėle kukavo [285]	Daugiau neužfiksuota	Meilės (naujoviška)
65.	O ir pramane manę bernytį [298]	Aš padainuosiu dainų dainele (V 481)	Vestuvinė (sutartuvių)
66.	Parbėga laivelis [372]	Parbėgo laivelis (V 231)	Vestuvinė (piršlybų)
67.	Ei tu ruta, rutelate [377]	Ei tu rūta rūtelaite (V 885)	Vestuvinė (mergvakario)

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kalvaičio skelbiamas variantas	Dainos tipas	Žanras
68.	Ansai jaunas jaunikaitis [379]	Oi tu seni senutėli (V 260)	Vestuvinė (piršlybų)
69.	Ei tas senis, senutėlis [380]	Oi tu seni senutėli (V 260)	Vestuvinė (piršlybų)
70.	Ko nuliūdai mergyte [381]	Ko nuliūdai, sesele (V 2019)	Vestuvinė (prikeltuvių)
71.	O ir išlėke raibs sakalėlis [383]	Lėk, sakale, ant marių (V 1966)	Vestuvinė (sugultuvių)
72.	Tupi žvirblis ant bažnyčios [389]	Tupi žvirblis ant bažnyčios	Gamtos
73.	Dainuok sesyte [400]	Ko liūdit, seselės (V 877)	Vestuvinė (mergvakario)
74.	Ei tu sakal', sakalėli [406]	Nenurodyta (daugiau neužfiksuota)	Meilės
75.	Ui dienos, dienos, dienužės mano [408]	Kai aš paugau pas motušėlę (Š 536)	Šeimos (marčios dalia)
76.	Aš parėjau keliavęs [411]	Aš auginau mergele (V 2840)	Vestuvinė (grįžtuvių)
77.	Aš toli išleistas, toli pažadėtas [413]	O aš viena dukrelė (V 2857)	Vestuvinė (grįžtuvių)
78.	Ant augšto kalno [419]	Lėk, sakalėli, per ežerėlį (V 811)	Vestuvinė (mergvakario)
79.	Treji gaidžiai negiedojo [440]	Dar gaideliai negiedojo (2121)	Vestuvinė (gaubtvių)
80.	Aš gana sakiau seselei [442]	Ar aš tau, sese, nesakiau (V 934)	Vestuvinė (jaunojo sutiktuvių)
81.	Kakaryku gaidužiai [444]	Po beržyną vaikščiojau (V 973)	Vestuvinė (jaunosios ieškojimo)
82.	Atsiminkie bernuži [445]	Atsimink, bernužėli (M 830)	Meilės
83.	Motynėle miela [451]	Nenurodyta	Vestuvinė
84.	Aš parjojau iš viešlės [533]	Atsiguliu į lovelę (M 988)	Meilės
85.	Dabar gersim. Uliavosim [540]; Šę naktuzę per naktuzę [541]	Visą amžių uliavojau	Nenurodyta

2 priedas. Rožės įvaizdis dainose

Eil. nr.	Kalvaičio skelbiamas variantas (KlvD)	Dainos tipas	Žanras
1.	Labas vakars mergaite, mergaite [10]	Po beržyną vaikščiojau (V 973)	Vestuvinė (jaunosios ieškojimo)
2.	Ak tu laivuž', laivužėli [34]	Už stalo sėdėdamas (V 1882)	Vestuvinė (marčios sutiktuvių)
3.	Bangos ant vandens liuliavo [44]	Ežere vanduo liuliavo (M 881)	Meilės
4.	Gana sakiau sesužėliai [49]	Augo ant dvaro liepelė	Kalendorinė (gavėnios)
5.	Aš gana gerčiau [62]	Mielai išgertau vyno kupkužį (D 1544)	Darbo (žveju)
6.	Ženklingi buvo [63].	Mielai išgertau vyno kupkužį (D 1544)	Darbo (žveju)
7.	Kai aš jojau per girelę [12])	Kai aš jojau per girelę (M 575)	Meilės

(tęsinys)

Eil. nr.	Kalvaičio skelbiamas variantas (KlvD)	Dainos tipas	Žanras
8.	Ariau, ariau tėvui ūbą lauko [199]	Mano tėvo, tėvo tėviškėlėj (V 1058) / Eisiu į kalną rugelių kirsti (D 389)	Vestuvinė (šokant) / rugiapjūtės
9.	Aukšti kalnai, lygios lankos [216]	Aukšti kalnai, lygios lankos (V 743)	Vestuvinė (mergvakario)
10.	Aukšti kalnai [236]	Aukšti kalnai, lygios lankos (V 743)	Vestuvinė (mergvakario)
11.	Noriu miego, saldaus miego [217]	Noriu miego, saldaus miego (V 1105)	Vestuvinė (šokant)
12.	Noriu miego, saldaus miego [218]	Noriu miego, saldaus miego (V 1105)	Vestuvinė (šokant)
13.	Noriu miego, saldaus miego [219]	Noriu miego, saldaus miego (V 1105)	Vestuvinė (šokant)
14.	Aušt aušrelė, tek saulele [231]	Aušt aušrelė, tek saulelė (M 839)	Meilės
15.	Kelk, mergyte, nemiegok, žalę veję nusišluok [232]	Aušt aušrelė, tek saulelė (M 839)	Meilės
16.	Tykus vakars be vėjo [249]	Nenurodyta (daugiau neužfiksuota)	Meilės
17.	Ir aš jauna mergužėle [296]	Nenurodyta (daugiau neužfiksuota)	Kalendorinė (kalėdinis žaidimas)
18.	O kur auksas bei sidabras [441]	Per kalnelį, per aukštąjį (V 63)	Vestuvinė (piršlybu)
19.	Aš gana sakiau seselei [442]	Ar aš tau, sese, nesakiau (V 934)	Vestuvinė (jaunojo sutiktuvijų)
20.	Kaip linksmas man šis ryts yra [448]	Nenurodyta (daugiau neužfiksuota)	Meilės
21.	Po mano tėčio [450]	Ant tėvo dvaro alyvužė žaliavo (V 357)	Vestuvinė (piršlybu)

ŽYMESNI ŽMONĖS

Viešvilės bajoriškojo dvaro savininkas Johanas Frydrichas fon Domhardtas

Parengė Algirdas Sinkevičius

Senuosiuose Vokietijos archyvuose išlikusi 1700 m. Tilžės hipotekoje įregistruota kapitono Ch. H. fon Bucholco karališkojo Viešvilės dvaro nuomos sutartis. 1717 m. Prūsijos karaliaus įsakymu domeninius, valstybinius karališkus dvarus buvo galima paversti alodiniais. Karališkasis Viešvilės dvaras tapo bajoriškuoju.

XVIII a. vid. medienos kainos buvo žemos ir Viešvilės dvaras turėjo paėmęs kreditą, kurį įregistravo Tilžės hipotekoje. Mirus vyrui, našlė Bucholc nepajėgė išspręsti susidariusių finansinių sunkumų ir 1744 m. dvaro nuomos teises perdavė savo kreditoriui Johannui Frydrichui Domhardtui. Pardavimo–pirkimo sutartį šalys užregistravo Tilžės hipotekoje.

Naujasis Viešvilės bajoriškojo dvaro valdytojas ėmėsi energingai spręsti susidariusias ekonomines problemas – dar tais pačiais metais pradėjo vystyti vietinę pramonę, verslus. Dvare nuo seno tradiciškai buvo auginami javai, plėtojama avininkystė, apdirbama miško medžiaga. Propaguojant žemės ūkio naujoves, buvo pradėtos auginti bulvės, įveistas vaismedžių sodas, pasodinus šilkmedžius gamintas šilkas, pagal gautą koncesiją auginamas tabakas.

Už tarnybą Septynerių metų kare (1756–1763) J. F. Domhardtas buvo gavęs kilmingojo (vok. – *von*; liet. – fon) titulą. Septynerių metų karo laikotarpiu, kai Rusija buvo užėmusi Rytų Prūsiją, J. F. Domhardtas, būdamas Rytų Prūsijos oberprezidentas, Prūsijos karaliui Frydrichui II karo išlaidoms buvo sutei-

Viešvilės bajoriškojo dvaro savininkas Johanas Frydrichas fon Domhardtas (Johann Friedrich Domhardt, ab 1771 von Domhardt; gimė 1712 m. rugsėjo 18 d. Allrode, Talė, Vokietija, mirė 1781 m. lapkričio 20 d. Karaliaučiuje)

Parengta pagal Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik I*, Berlin-Dahlem, 1997, S. 1–15; Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik V*, Berlin-Dahlem, 2001, S. 247–249.

kęs nemažą finansinę pagalbą. Atsidėkodamas už tai, karalius Frydrichas II 1771 m. Viešvilės dvaro savininką, Rytprūsių oberprezidentą J. F. Domhardtą pakėlė į paveldimą didikų luomą. Nuo tol jis titulavosi Johanu Frydrichu fon Domhardtū.

1744 m. Prūsijos karalius Johanui Frydrichui fon Domhardtui suteikė bažnyčios patrono teises. Jis, kaip oficialus Prūsijos valstybės atstovas, globojo visą didžiąją Viešvilės evangelikų liuteronų parapiją (Viešvilės dvaro dvasinė apygarda), sujungiančią abiejose pusėse Nėmuno išsidėsčiusius kaimus. (Žr. kitus straipsnius šioje monografijoje.)

Greitu laiku buvo atnaujinti dvaro pagrindinis ir ūkio pastatai, išplėtoti kitapus Nėmuno išsigytas Patrapėnų palivarkas ir greta dvaro esantis Katarinos avininkystės ūkis (*Catarinenhof*). Iš karališkųjų valstiečių buvo nupirkti nemaži žemių plotai, padidinant savo valdas dar 10 ūbų.

Be grūdų malūno, veikė lentpjūvė, aliejaus spaudykla, vilnos vėlykla, kepykla, degtinės varykla, alaus darykla, smuklė. Netrukus buvo gauta karališkoji privilegija popieriaus malūno, vario ir geležies dirbinių kalyklų statybai. Pagal ją rytinėje gyvenvietės dalyje, pamiškėje, ant Viešvilės upelio buvo įrengta pirmoji užtvanka. Vietos pramonėje buvo sėkmingai panaudota 1732 m. Zalcburgo katalikų arkivyskupo Leopoldo Firmiano (Leopold Anton von Firmian) išvartų, Austrijos pramoniniuose rajonuose gyvenusių zalcburgiečių patirtis.

Johano Frydricho fon Domhardto Viešvilės bajoriškojo dvaro valdymo laikotarpis (1744–1771) gana reikšmingas Viešvilės gyvenvietės augimui, nes tapęs šio dvaro savininku, jis intensyviai plėtojo vietinę Viešvilės dvaro pramonę, tokiu būdu padėdamas pagrindus spartesniam Viešvilės gyvenvietės augimui, iš kurios XX a., jau išparceliavus buvusį dvarą, Viešvilė išaugo į miestelį.

Martynas Mažvydas ir Viešvilė*

Ant girnapusės Viešvilėje

Vytautas Kutkevičius

Nors jie pagaliau susėdo į valtį ir atsistūmė nuo kranto, tačiau jis vis atkrugino ir atkrugino galvą. Ko ne! Šit beužslenkęs visas debesynas – augte augas, lelijinis, pasunkęs... Neduok, Dieve, jeigu ims ir praplups! Jie, tai jie, bet va – grūdų maišai.

– Vyrai, vyručiai! Tik spėriau!.. spėriau! Nesnauskite – matote, kas virš mūsų, – jis sukutrino savo bernus ir dar paakino: – žiūrėkite ir žiūrėkite – neapsižioplinkite! Čia tokia pasiutusi rėva.

Ir tiedu smarkiau užgulė irklus, tankiau jais sušmikštavo, net jam ant veido užtėškė kelis stambius, šaltus lašus.

Te kipšas griebtų tokią dienele. Išvažiavus jiems prieš brėkšmą, gana stipri šalna buvo viską nužilinus. Kelyje užslinko tirštas, sraujas rūkas. Netrukus įsisiautėjęs šiaurvakarės emė košte košti.

Rods buvo ir pošilčiai apsirengę, tačiau kol pasiekė Trapėnus, nesyk turėjo ropštis iš vežimo, paėjėti ar pabėgėti – kad nesustirus į rağą. O niūki padangė irgi vis gąsdino.

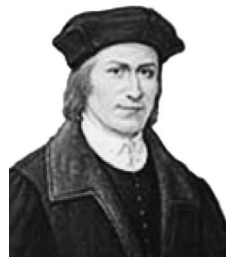
Na, – Apvaizdos malonė! – atvažiavo sausi, rasi laimingai nusikas ir iki galo.

Vis per tą Benigną! Užsimanė – ką užsimanė?! – užsigeidė, tiesiog užsikepė, kad šiandien į malūną. Per tiek metų jis su ja pusėtinai sutarė, bet ir patyrė – jeigu ji ką nuspręs – neperkalbėsi. Nė bandyte nebandyk. Trūk plyšk, o padaryk. Nesvarbu – lis ar snigs. Kad miltai pasibaigė, kad jų reikia, jis pats žinojo, tačiau negi taip svarbu, jei sumalsi dieną anksčiau ar vėliau. Gi Benignai – ne! Matyt, tokie jau buvo Lauteršternų giminės įpročiai.

– Atsargiai! Vyručiai, žiūrėkit! Aure, koks akmuo. Kad tik neatsitrenktumėme. Apsaugok, Viešpatie! Sukit į kairę! Į kairę! – sujudęs jis ištiesta ranka rodė.

– Nebijok, šeimininke!

– Praplauksim, kaip pro nieką, – nuramino jį bernai. Nebijok! Juodviem kas, o jam, šeimnininkui, kaip nesudrebėti dėl kiekvieno valtės kryptelėjimo – juk tiek tereikia, kad apsiverstum. Tarp rėvos akmenu, žiū, kokia tėkmė – sūkuriai, uruliai, verpetai. Jeigu patys įsidrėbtų į ledinį vandenį, irgi baisu, tačiau vis vien kaip nors išsiropštų – čia nelabai gilu, o krantas ir ne per toliausiai – gi jei išvirstų maišai, nu-

Martynas Mažvydas (Vaitkūnas). XVI a.

Pirmosios

lietuviškos knygos

„Katechizmusa

prasty žadei, makslas

skaityma rašta yr

giesmes“ autorius

Nuotr. iš

reformacija500.lt

Straipsnis skelbtas Kutkevičius V. *Įkalnių keleviaiai*, Jurbarkas, 1996, p. 3–9.

* Pirmosios lietuviškos knygos (*Katechizmusa prasty žodžiai*) autorius Martynas Mažvydas 1549–1563 m. dirbo Ragainės evangelikų parapijos klebonu. Sprendžiant iš jo X laiško Prūsijos kunigaikščiui Albrechtui Brandenburgiečiui, vietovės, kurioje gyveno M. Mažvydas, gyventojai privalėjo malti savo grūdus Viešvilės malūne. Tai rodo, kad jau XVI a. viduryje šis malūnas aptarnavo jam priskirtos tam tikros Ragainės apskrities teritorijos gyventojus. Pasinaudodamas šiuo laišku, rašytojas Vytautas Kutkevičius parašė apybraižą apie M. Mažvydo kelionę į Viešvilės malūną „Ant girnapusės Viešvilėje“. *Red. pastaba.*

burbuliuotų į dugną ir – po jų. Klaiku net pagalvoti! Ką reikėtų sugrįžus pasakyti? Net neišsivaizdavo, ką užgiedotų jo taupioji žmonelė.

Jam, kaip šeimnininkui, turbūt netiko samdinių akivaizdoje taip nerimti, krūpčioti, bet nieko jis negalėjo padaryti – buvo nekantruolis, tarpais net karštakošis. Šaltakraujiškumas, abejingumas – ne jo būdai, darbštumas, rūpestingumas – taip. Per tai rasi ir toks jo nuolatinis suirzimas. Ir dar tas įprotis viską pačiam sužiūrėti. Kitas negi vargtų šitokią kelionę į malūną – būtų pasiuntęs bernus. Jis – ne.

O tų rūpesčių, kartėlių jam per akis ne tik kelionėse, bet ir namuose. Vieną dieną su apskrities viršininku, rodos, gražiai sutarė, gi kitą – jau kaip kirvis su akmeniu. Šio pavaldiniai irgi neretai dygliuoti kaip ežiai. Kartais prisiprašai jų malūne susimalti, o kitąsyk nė į šnekas nesileidžia ar nežmoniškai padidina užmokestį. Jis nieko nesako, kad nuo kiekvieno sykelio atsiima priklausomą dalį, kas reikia – reikia, tačiau duoti daugiau to – ne, ne – ne! O jei pasiginčysi – tik nusišaipys ir dar patars – keliauk į Viešvilę. Nepažiūrės, kad liūtys, kad speigas, kad ledonešis. Apie tai jis kiek syk rašė į Karaliūčių Šviesiausiajam kunigaikščiui, o jie savo ir tiek.

– Kur jūs? Kur? Sukite tiesiai upelio link! Tiesiai! Kam be reikalo kraipote? – subarė šeimnininkas.

– Pataikysim! Nosies tiesumu pataikysim, – užtikrino bernas.

Štai prasiirta pro iškilų riedulį, štai pro kitą. Jau nebetoli ir į Nėmuną įtekančios Viešvilės žiotys. Tačiau šeimnininkui dar nenurimti. Bernai, nors ir įgudę irkluoti, bet čionai pirmąkart, o ir iš trapėniškio žvejo pasiskolinta valtis nei-prasta. Ana kur bekyšą sąnašų krūvos – žėkit, žėkit! – kad neapsižioplintumėte, neužkliūtumėt!

„Ačiū Viešpačiui! Ačiū!“ – galų gale likus užpakaly rėvai, probalsiu atsiduksėjo šeimnininkas.

O plaukti upeliu, nors ir prieš srovę, jau buvo kone vienas malonumas.

Antai ir malūnas. Užtvankos vanduo krisdamas suko ratą, taškėsi purslais, apačioje suplakė balzganus putų kupstus. Vadinasi, malama – gerai! – ne bergždžias jų žygis.

Jiems prisišliejus prie kranto, šeimnininkas gyvai išžergė iš valtios ir atidrožė prie malūno. Čia jį sutiko pašokęs vilkšunis ir ėmė pikta skalyti. Pro šonines dureles išlindo miltuotas, išstilbęs, paniuręs berniokas. Šį palabinęs, šeimnininkas pasiteiravo, kur malūnininkas.

– Aš už jį! – išdidžiai atšovė išstilbėlis.

– O kur jis?

– Išvykęs.

– Ilgam?

– Gal vakare parsiras, gal ne.

Pirmoji lietuviška knyga – „Katechizmasa prasty žadei, makslas skaityma rašta yr giesmes“. Iš antologija.lt

– Šit kaip! Hm!? – numykė šeimininkas
Išstilbėlis atžariu tonu užklausė:
– Ko, ponėke, norėjai?
– Ko kito – susimalti.
– Daug?
– Keletą maišų.
– Na... nešk į vidų. Pamažu gal sumalsime.
– Kodėl... gal? Kodėl... pamažu?! – šeimininkas išsprogino akis ir sutrukčiojo lūpomis. – Man reikia šiandien.

– Visų norų vienu metu aš negaliu patenkinti.
– Tačiau negi man nakvoti čia? Ar kitą dieną vėl atsidanginti tokią tolybę?
Aš gi iš Ragainės.

– Iš Ragainės? – perklausė berniokas ir, spoksodamas į jį, suraukė savo įkypus antakius.

– Taip, – patvirtino šeimininkas ir atsikrenkštęs lyg nenorom pridūrė: – Aš – Ragainės pastorius.

Berniokas sudilbakiavo į jį, neva apkartusią seilę nuspjovė ir tarstelėjo: –
– Na... žiūrėsim!

Pastorius grįžo pas bernus ir suragino nešti maišus. Ir suokalbiškai pašnibždėjo, kad su malėju būtų kuo meilesni – rasi greičiau sumals.

Ne, jis nelindės malūne, dundančiame, gergždžiančiame, pilnut pilnutėliame sprangių dulkių, o verčiau lauke paslankios ar kur prisės. Šit išaulėje prie pašiūrės sienos ant akmenų uždėta girnapusė. Ir pastorius nuėjo prie jos. Taip, čia visai neblogai – galima nugarą atsiremti į sieną, o abipus suvešėję šaltėkšniai – nemaža užuovėja. Atsisėdęs jis kilsterėjo akis į padangę, – žiu, debesys prasisklaidė, net švystelėjo saulutė, nors ir žema, vėsi, bet vis vien maloni. Gerai...

Pro retas eglaites pasirodė beateinanti moteris, ir pastorius įsistebeilijo į ją. Pėdino ji iš lėto, turbūt pasivaikščiodama, rankoje nešėsi šermukšnio šakutę su nurudusiomis kekėmis. Buvo iškilaus stoto, liekna, su storomis, pilkomis kasomis. Vilkėjo ne visai prasčiokiškai, bet ir ne puošniai.

– Laba diena! – lipšniu balsu moteris pasisveikino ir nežymiai linktelėjo galvą.
– Aa... Labą dienele! Labą! – lyg susigavęs pastorius suskubo jai atsakyti. Pilkakasė, nespirtindama žingsnio, nutraukė malūnininko namų link.

Žvilgsniu ją nulytėdamas, pastorius prisiminė, kad po jos kaklu buvo pastebėjęs kryželį. „Rasi kokia užkietėjusi popiežininkė?“ – nusmelkė jam su kartėliu. (*Taip jis pravardžiavo katalikus.*) Ir iš pažiūros patikusia moterim nusivylė.

Ech, nėra čionai veiklaus pastoriaus! O tie popiežininkai dirba išsijuosę – jie ir netingi, ir moka, ir sugeba.

Bet tuščia jų! Kam čia jam krimstis, nervintis, drumsti nūnai pagerėjusią nuotaiką.

Pastorius giliai atsikosėjo – ko ta krūtinė užgulta ir užgulta? Taigi... Reformams irgi nevalia kaip senėms krutėti susidėjus rankas į skreitą – reikia darbuotis. Štai jis, kada tik taiktelėjus laisvesnei popietei, vis prisėda prie giesmyno. Kad taip visą išvertus, parengus ir išspausdinus – tai būtų! Juk pats Liuteris skelbė: giedojimas – esminė pamaldų dalis. Sklido kalbos, kad bando eiliuoti ir hercogas

Albrechtas. Žinia, vokiškai. O jam, Ragainės pastoriumi, svarbu, kad jo parapijony – gryniasu lietuvininkai – savo kalba. Reikia tik sklandžiai išversti, gražias melodijas pritaikyti ir giesmės iš krūtinų liete pasilies. Tačiau iš kur paimti laiko? O reikia! Turbūt jis pernelyg pražuvęs visokiuose reikaluose ir rūpesčiuose – šio pasaulio menkniekiuose? Tikriausiai.

Na, jo ir užsisėdėta, ir užsigalvota! O kaip ten malūne? Gal bernai išiplepėjo – tokie niektauzos! – gal užmiršo, ko atkeliavę? Žvilgters jis ir jei kaip – gerai pakutrins.

Įlęš į vidų, pastorius prisigretino prie malėjo ir, rodydamas į grūdus girnose, per ūžesį beveik šūkterėjo:

– Gal jau maniškiai?!

– Dar ne, – atšovė tas ir griežtu balsu pridūrė: – Sumalsiu... sumalsiu!

– „Sumalsiu“. O kada? Jeigu vis nepradedat, – suirzo pastorius, tačiau malėjas jo nebesiklausė – pritūpęs ėmė krapštytis pagirnyje.

It musę krintęs jis iššliūkino. Tai žmonių – dargi jaunų – nepagarba ir vyresniam, ir mokytesniam, – ir viršesniam! Bijo tik tų, kurių rankose bizūnas. Et, tesižino! Svarbiausia, kad sumaltų ir kad ilgai neužsitęstų. O kad jis tam paniurėliui, tam išstilbėliui priminė – gerai. Tokiems turi lipti ir lipti ant kulnų.

Tartum savaime kojos jį atvedė prie girnapiusės. Aišku, kam jas varginti – lai pailsės.

Vos jis atsisėdo, nugara patogiai atsikolė į sieną, pasidairė, vėl prisiminė malėjo nenuolankumą – net krūtinėje karstelėjo.

Kaip ne! Juk jis ne šiaip kokios atkampios bažnytėlės Dievo tarnas, o apskirties arkidiakonas! Ar – ki – diakonas! Šitiek metų išklebonavo, kol juo buvo paskirtas. O tokiam beūsiumi bernui į viską nuspjaut. Bet ką padarysi.

Visgi čia gera. Ir ypač, kai saulutė spindi. Arkidiakonas išžiūrėjo į prikibusį pris šalteksnio šakos rudą vabaliuką. Ko gero, ir šis murkso patenkintas šilumėle. Toks menkas, vos pastebimas. Nukris žemėn, štai pateks po padu ir nebeliks. Ar ne panašiai ir su žmogumi – tuo didžiuoju Dievo tvariniu? Anksčiau ar vėliau išnyksi, pavirsi į dulkę, neliks nė ženklų, niekas nebeatmins. Ir tavęs kaip būti nebuve...

Arkidiakonas krūptelėjo. Ak! Jo gi užnūsta. Kilsterėjęs veidą supurtė, skėstelėjo akis. Žiū: priešais sustojusi pilkakasė su prisiglaudusia paaugle. Ji, žvelgdama į jį su aižia šypsena, neva atsiprašydama pratarė:

– Gal tamstą išgąsdinau? Sėdėjote panarinę galvą – rasi koks negerukas užėjęs?

– Ne... Nieko, – jis atsainiai numojo ranka ir tyčia pažvalėjęs susimuistė: – tik kelionė šiek tiek nuvargino.

– Aaa... – ji suprantančiai bei atjaučiančiai nutęsė.

Pilkakasė su paaugle buvo benupėdinančios, tačiau arkidiakonas pasidomėjo:

– O šitoji šviesiaakė gražutė bene jūsiškė mergučė?

– Mano. Kieno gi kito! – pasigiriančiu balsu moteris patvirtino.

– Tokia raudonskruostė! Be abejo, ir sveika?

– Sveika. Kol kas Dievulis sergi, – atsakė ji, ir palikusi labai jau šypsulinga, nenukentė nepridūrusi: – Ir sveika, ir protinga. Turi mergaitė galvelę. Iš užkly-

dusio prekeivio nupirkome katekizmą, išleistą Karaliaučiuje. Kiek pamokinome, ir ji bemat visas raides pažino, ir, įsivaizduokite, jau paskaito! Dargi suaugusiems.

– Sakyk tu man! – nusistebėjo ir arkidiakonas, ūmai pagyvėjusiu bei pralinksmėjusiu žvilgsniu sumėčioldamas čia į motiną, čia į dukrą.

O moteris tebesistebėdama tęsė:

– Karaliaučiuje mat koks galvotas vyras atsiradęs! Ir sugebėk taip viską lietuviškai parašyti! Sako, tai pirmą knygą. Rasi ir tamstai apie ją teko girdėti?

– Teko... – net pasimetęs jis atsiliepė. Ir atsikrenkščiojęs, atsikosėjęs užklausė: – Jūs turbūt vietinė? Viešvilietė?

– Ne. Svečiuojuosi čia pas tetą. Aš nuo Dubýsos.

– O!.. Esu ir aš lankęsis Padubysiuos – Būtikiškėj, netoli Ariógalos. Gal ir jūs nuo ten?

– Mūsų dvarelis ties Šiauliais.

– Matai iš kur! – pakraipė galvą jis.

Padubysietė su savo gudragalve nužingsniavo palei užtvanką tolyn.

Apskrities arkidiakonas irgi nebenusėdėjo – tarsį kažkas jį kelte pakėlė – vietoje pasisukaliojo, net sumindžikavo. Ko jis taip, it mažvaikis saldumyną pelnęs? Verčiau dirstels malūnan – gal paniurėlis dar vis užmiršęs jo maišus? Kai ten prisigretino prie jo, tas, linkerėjęs prie ausies, sušvokštė: „Įpusėjau!“ Jeigu taip – gerai. Jis pasisėmė iš girnų į maišą byrančių miltų saujele, markstydamasis įsipoksojo, regis, ir smulkūs, ir švarūs. Tikriausiai Benigna bus patenkinta. Va nebetoli šventas Martynas – jo patronas, aišku, kaip visuomet, taip ir šiemet jį sutiks su pyragais.

Martynas grįžo prie girnapusės. Ką ir sakyti – puiki čia vietelė. Ausyse ataidėjo pasigirianti moteriškės šneka. Mat į kokias tolybes „Katekizmas“ nuklydo – tiesiog stebėtina. Ir net juokas – ji gyrė jo išleidėją, nežinodama kam gyrė. Bet iš kur jai žinoti! Juk viršelyje ničnieko nepažymėta – nei vardo, nei pavardės. Sakytum, knyga pati pasirengė ir išsileido. Štai kad pabaigus giesmyną, kad jį išspausdinus, ant šio turėtų būti – be jokios kalbos turėtų! – net stambiom raiidėm įvardintas.

Aure, jo bernai gi benešą maišus į valtį. Negi sumalė? Martynas pakilo ir nuskubėjo. Taip, girnose jau paskutinės jo grūdų rieškučios.

Kai galop jie susėdo į valtį ir, atsistūmę nuo kranto, nuplaukė tėkmės nešami, Martynas dar atsigrėžė į nutolstančią Viešvilę. Ten tarp pušų sušmėkščiojo tarsį moteriškė. Rasi padubysietė? Ak, ta jos šviesiakė! Hm!? Gudruolė tai gudruolė, tačiau ji, skaitinėdama perskaitinėdama „Katekizmą“, kažin ar pastebės jo akrostichą? Kažin, beje, ir iš viso ar kas pastebės? Ne. Visgi turėtų kas nors... kada nors...

O Viešvilė tolo, tolo.

Viešviliškiai, prisiminkite Mykolą Merliną

Algirdas Sinkevičius, Vidmantas Daugirdas

Paklauskite Viešvilėję gyvenančių, ką jie atmena iš savo miestelio praeities, kokia Viešvilė buvo prieš penkiasdešimt, šimtą ar daugiau metų, kokie žmonės čia gyveno ir dirbo. Paklauskite! Jeigu pavyks išgirsti atsakymą, tai ir tas nuliūdins... Tik vienas kitas pagyvenęs miestelio gyventojas prisimins pokario metus, o labiau apsišvietęs paminės keletą tolimesnės praeities faktų iš enciklopedijų ar istorinių knygų ir tai, deja, bus viskas...

Nekalti viešviliečiai, kad enciklopedijos, istorijos vadovėliai ar kitos knygos taip mažai rašo apie Viešvilės praeitį, kad nežino nieko apie buvusius archyvus, kuriuose Viešvilės gyvenimas nušviečiamas nuo seniausių laikų, nekalti, kad nežino vietinių dainų, padavimų, papročių, nes ne jie patys iš savęs tą atmintį atėmė...

Bet yra liūdna, kad jie nenori tos prarastos atminties susigrąžinti. Dažniausiai mums visiems nėra tam laiko. Juk laikas – pinigai... Todėl ir skubame paversti visą savo gyvenimą į tai, ką galima įvertinti jais, o apmąstymams, prisiminimams laiko švaistyti neverta – „*tegu tuo užsiima kokie nors inteligentai*“. Juk viešviliečiai, išskyrus jaunimą, – ne šios žemės vaikai. Todėl jiems svarbiau tai, kas yra dabar, o ne tai, kas buvo. Ne, ne visi tokie, bet tų – kitokių – taip mažai. Tačiau atmintis reikalinga kiekvienam žmogui, kaip duona, kaip žemė, kuri mus maitina, mus visus išaugina. Todėl būtina surasti laiko ir tos atminties susigrąžinimui, kad jaunimas netaptų tokiais kaip mes – žmonėmis be atminties.

Todėl ir pamėginsime dar kartą kraštiečiams priminti (Daugirdas, 1991) apie Mykolą Merliną (Michael Mörlin, 1641–1708), kuris gyveno Viešvilėje ir dirbo parapinės mokyklos mokytoju (precentoriumi). O kartu galbūt pavyks paskatinti ir kitus viešviliečius ieškoti, prisiminti, surasti ir pasidalinti su kitais savo turimomis žiniomis apie senąją Viešvilę.

Susidomėjimas Mykolo Merlino darbais prasidėjo XX a. viduryje, kalbininkui Petruui Jonikui (1906–1996) Karaliáučiaus universiteto bibliotekoje radus 1706 m. Karaliáučiuje išleistą jo traktatą „*Principium primum in lingua Lithvanica*“. Šio traktato turinį P. Jonikas atskleidė 1937 m. žurnale *Archivum Philologicum* (Jonikas, 1937). Nuo tada šio traktato mintys pateko į lietuvių kalbos, literatūros istorijos knygas. Po karo traktatas laikytas dingusiu, kol 1991 m. Lietuvos edukologijos universiteto prof. jurbarkiškis Vincentas Drotvinas vieną šio traktato egzempliorių aptiko Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Gdanske. Apie tai jis rašė spaudoje (Drotvinas, 1991, 1993, 2002, 2006). Dar vienas M. Merlino traktato egzempliorius surastas Halėje, Saksonijos-Anhalto universiteto ir žemės bibliotekoje 2001 m. (Aleknavičienė, 2002; 2003: 19). Gaila, kad šis M. Merlino veikalas iki šiol neišspausdintas Lietuvoje.

Lietuvių raštijos darbuotojas, lietuvių kalbos norminimo pradininkas Mykolas Merlinas (*Michael Mörlin, Moerlin, Mehrlin*) gimė 1641 m. gruodžio 19 d. Olberslėbene, Tiuringijoje, kilmingoje ir garsioje giminėje¹ (Drotvinas, 2006).

¹ M. Merlino tėvas buvo Olberslėbeno miesto kantorius, vienas protėvių – Vitenbergo universiteto profesorius (1490–1550), vaikaitis nuo 1577 m. buvo Tilžės vyskupu.

Mokėsi Tiuringijos miestelio Alstedto mokykloje, kurią baigęs studijavo teologiją Leipcigo, Jenos, o nuo 1664 m. – Karaliaučiaus universitete. Baigęs Karaliaučiaus universitetą iš pradžių mokytojavo Tiļžėje².

M. Merlinas Viešvilės parapijėje mokytojavo ir dirbo precentoriumi³ neilgai, vienerius ar dvejus metus (apie 1665–1667 m.). Mokykla jau buvo atstatyta po to, kai Viešvilę sudegino LDK kariuomenė (Knobloch, 1998)⁴. 1667 m. (kitais duomenimis – 1670 m.) jis jau gyveno ir dirbo namų mokytoju Kaune, kur gilino lietuvių kalbos žinias (Drotvinas, 2006). O 1670 m. buvo paskirtas kantiatoriumi į Įsrutį⁵, kur gyveno iki 1672 m. 1672 m. M. Merlinas paskirtas evangelikų liuteronų kunigu į Gumbinės⁶ parapiją, kurioje kunigavo 36-erius metus iki pat mirties, 1708 m. vasario 21 d.

Įdomu, kad M. Merlino priešininkai lietuviai apskundė jį aukštesnei bažnytinei vyresnybei, kad jis vokiečių, ateivis, kad lietuvių kalba nėra jo gimtoji kalba, tad jis nemoka lietuviškai (Drotvinas, 2006). 1704 m. Prūsijos mokyklų ir bažnyčių inspektorius, vyriausiasis Prūsijos karališkojo dvaro pamokslininkas, Karaliaučiaus universiteto profesorius Frydrichas Doičas (Friedrich Deutsch, 1657–1709), atvykęs į Gumbinę tirti skundo, įsitikino, kad žmonės nesupranta Naujojo testamento, tačiau patį M. Merliną supranta gerai. Po vienerių metų išteisintas M. Merlinas įteikė F. Doičui savo rašinį „*An Lituanicae linguae reformatio sit necessaria*“. Jo nėra išlikusio, tačiau jo turinys atsispindi 1706 m. išspausdintame M. Merlino traktate „*Principium primarium in lingua Lithvanica*“. Tikrasis knygelės pavadinimas, išverstas į lietuvių kalbą, skamba taip: „*Juo labiau artėjama prie vienovės, tuo labiau artėjama prie tobulumo. Geranoriškam susitarimui ir vieningam pagrindinio lietuvių kalbos principo, išreikšto žodžiais Loquendum cum vidgo, apmąstymui šiuo raštu maloniausiai kviečia visus konfratrus, sau prielankius ir gerus bičiulius visoje Lietuvoje nuolankiausias jų tarnas M. Mörlinas. Gumbinės kunigas*“ (Drotvinas, 2006).

Tuometinės Prūsijos švietimo sistemoje dominavo lotynų kalba. Ja buvo rašomos knygos, skaitomos paskaitos universitetuose. Į vokiečių rašomąją kalbą buvo primaišyta daug lotyniškų ir prancūziškų žodžių. Vokiečių inteligentija pradėjo kovoti už savo kalbos grynumą, ginti vokiečių bendrinę kalbą nuo „prancūzomanijos“. Kartu su vokiečių kalbos gynimo judėjimu Prūsijoje plito ir lietuvių kalbos platesnio vartojimo idėjos. Jas palaikė ir dalis vokiškosios inteligentijos, daugiausia lietuviškose parapijose dirbantys vokiečių kilmės kunigai (Aleknavičienė, Schiller, 2002).

Nors Viešvilėje prabėgo tik trumpas Mykolo Merlino gyvenimo ir veiklos epizodas, bet viešviliečiams (ir ne tik jiems) šią asmenybę prisiminti būtina jau vien dėl to, kad, būdamas vokiečių, atvykęs į svetimą kraštą, jis greitai surado savo vietą ir stoji į lietuvių kalbos išsaugojimo, ugdymo ir studijavimo kelią, tikėtina, kad lietuvių kalbos ugdymo nuostatas jis diegė ir savo parapijoje. Tai buvo vienas pir-

² Miestas Karaliaučiaus srities šiaurinėje dalyje, prie Nemuno, vok. Tilsit, nuo 1946 m. rus. Советск, liet. Sovetskas.

³ Precentorius – mokyklos vadovas (direktorius), kunigo padėjėjas.

⁴ Evangelikų bažnyčios archyvinuose dokumentuose paliudyta, kad 1658 m. į Viešvilę įsiveržęs Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės totorių dalinys sudegino kaimą, bažnyčią ir mokyklą.

⁵ Miestas Karaliaučiaus srities centrinėje dalyje, vok. Insterburg, nuo 1946 m. rus. Черняховск, liet. Černiachovskas.

⁶ Miestas Karaliaučiaus srities pietrytinėje dalyje, apie 25 km į rytus nuo Įsrutiės, vok. Gumbinnen, nuo 1946 m. rus. Гыцев, liet. Gusevas.

mųjų Rytų Prūsijos šviesuomenės atstovų, išreiškusių susirūpinimą lietuvių kalbos būkle. Tuo metu dauguma Rytų Prūsijos kunigų lietuvių kalba rūpinosi verčiami konfesinių pareigų, iš reikalo (Drotvinas, 2006). O M. Merlinas tapo dideliu lietuvių kalbos žinovu. Matydamas didelę lietuvių kalbos germanizacijos grėsmę, jis jau XVIII a. pr. pradėjo diskusiją, kaip reikia su lietuviais kalbėti ir puoselėti lietuvių kalbą. Apie 1705 m. jis parašo rankraštinį darbą „*Ar reikia reformuoti lietuvių kalbą?*“ (*An Lithvanicae Lingvae Reformatio sit necessaria?*), o po metų Karaliaučiuje jau išspausdinama nedidelė 24 puslapių kunigams skirta knygelė, parašyta lotynų ir vokiečių kalbomis: „*Apmąstymai apie pagrindinį lietuvių kalbos principą*“ (*Zur wollmeinenden Vereinigung und einmuehtigen Bedenken ueber das Principium primarum in Lingua Lituania*) (Drotvinas, 2006)⁷.

Šioje knygelėje Mykolas Merlinas išdėsto savo požiūrį – „*su lietuviu kalbėti lietuviškai*“ – ir nurodo programą taisyklingos lietuvių kalbos ugdymo klausimais. Jis buvo studijavęs lotynų, graikų, hebrajų kalbas, išanalizavo žymiausius XVII a. Europos filologų darbus, kurių idėjas pritaikė lietuvių kalbai tobulinti ir norminti⁸. Todėl jo požiūris į lietuvių kalbos problemas turėjo platų Europos kalbotyrinį kontekstą. Tačiau ši programa, kaip rašo V. Drotvinas (Drotvinas, 2006), padalijo Rytų Prūsijos kunigus į dvi stovyklas, sukėlė pirmąją filologinę polemiką. Vieni pritaria, kiti kritikuoja⁹, rašo ir spausdina nukreiptus prieš ją raštus. Tuo tarpu M. Merlino požiūrio į lietuvių kalbos ugdymą šalininkai ėmėsi savo darbais įrodyti jo principų teisingumą (Drotvinas, 2006).

Knygelėje kviečiama pasirinkti – ar galima rašomąją lietuvių kalbą pertvarkyti atsižvelgiant į liaudies kalbą, kaip tvirtino M. Merlinas, ar reikia, kaip teigė oponentai, remtis gramatikomis ir kurti filologinę mokslo draugiją, kuri plėtotų lietuvių kalbos mokslą ir juo grįstą kalbos vartojimą. M. Merlinas ragino šalinti iš lietuvių kalbos germanizmus, artinti knygų kalbą prie šnekamosios kalbos, siūlė geros kalbos mokytis iš tautosakos, perspėjo, kad lietuvių kalbos taisyklingumo negalima pasisemti iš turimų tuo metu netobulų lietuvių kalbos gramatikų. Jis atkreipė dėmesį į anuomet buvusį didelį lietuviškos religinių raštų ir šnekamosios kalbos atotrūkį, siūlė religinių raštų kalbą reformuoti, remtis gyvosios kalbos principais – paklausti, kaip kalba patys lietuviai. Taip pat jis buvo vienas pirmųjų raginusių rinkti lietuvių liaudies dainas, smulkiają tautosaką, laikydamas ją tobuliausiu kalbos vartosenos pavyzdžiu (Drotvinas, 2006).

M. Merlino idėjoms pritarė ir tai deklaravo du Karaliaučiaus universiteto studentai: Jonas Šulcas (Johann Schultz, 1684?–1710) ir Jonas Pilypas Ruigys (Philipp Ruhig, 1675–1749). J. Šulcas pirmas pritaikė M. Merlino idėjas rašytinėje pasaulietinėje lietuvių kalboje. Jis, patartas M. Merlino, kurį vadino „*Didžiai Gerbiamu Ponu Kunigu*“ (Balčiūnienė, 2006), išvertė ir išleido dešimt Ezopo pasakėčių į lietuvių kalbą (1706). J. P. Ruigys, pabrėždamas svarbią šios knygos reikšmę, parašė emociingą eiliuotą panegiriką, kurioje

⁷ M. Merlinas galėjo būti parengęs, parašęs ir daugiau darbų, kurie galėjo būti sunaikinti maro laikotarpiu (Gineitis, 1988).

⁸ M. Merlinas rėmėsi Marburgo universiteto filosofijos ir logikos profesoriaus Rudolfo Vyresniojo Goklenijaus (vok. *Göckel*, 1547–1628), lingvistikos teoretiko Skaligerio (*Julius Caesar Scaliger*, 1484–1558), pedagogo Jano Amoso Komenijaus (*Komensky*, 1592–1672), vokiečių lotynisto Johano Renijaus (1574–1639) darbais.

⁹ M. Merlino požiūrį kritikavo Jokūbas Perkūnas Jaunesnysis (1665–1711).

iškeliami J. Šulco nuopelnai literatūrinės kalbos vieningumui bei nepamirštamai ir jo vadovas M. Merlinas: „*Kaip Orleanas mums garsėsi tu, Gumbine, kaip Vroclavas, Roma, Atėnai Lietuvos*“ (Ruigys, 1986: 108, Aleknavičienė, Schiller, 2002: 19). Be to, P. Ruigys išreiškė įsitikinimą, kad šių autorių dėka išnyks lietuvių kalboje nevieningumas ir sąmyšis, kad lietuvių kalba „*pasipuoš savo pačios puošmenomis, o ne kokiais vokiškais ar lenkiškais lopais*“ (Balčiūnienė, 2006). Pritariamą prakalbą knygelei parašė ir Karaliaučiaus universiteto teisės profesorius Johanas Berentas (Johann Behrendt, 1667–1737). Kristijonas Donelaitis (Christian Donalitus, 1714–1780) jau kita plotme grožinės literatūros kūrinyje „*Metai*“ pratęsė M. Merlino siekimus padaryti lietuvių literatūrinę kalbą raiškia, turtinga, suprantama. Taigi, M. Merlino idėjos padarė didelę įtaką jo amžininkams. Jų reikšmę lietuvių rašto istorijai įvairiais aspektais yra aptarę ir įvertinę kalbos ir literatūros istorikai (Jonikas, 1937; Drotvinas, 1991, 1993, 2002, 2006; Aleknavičienė, Schiller, 2002, 2003).

1708 m. vasario 21 d., eidamas 68-uosius metus, Mykolas Merlinas mirė Gumbinėje. Manoma, kad nuo maro. Tai buvo neeilinė ir reikšminga asmenybė ne tik Rytų Prūsijai, bet ir visai Lietuvai. 2015 m. Viešvilės bendrojo lavinimo mokykla turėtų švęsti 350 m. jubiliejų. Artėja ir 375-ųjų M. Merlino gimimo metinių minėjimas. Todėl viešviliškiai pagrįstai galėtų įamžinti Viešvilės parapinės mokyklos vadovo (1665–1667) Mykolo Merlino atminimą, pavadindami jo vardu Viešvilės pagrindinę mokyklą, kuri tęsia šimtmetes mokyklos tradicijas savo krašte. Vargu ar kur nors kitur Lietuvoje Mykolo Merlino vardas galėtų būti taip prasmingai įamžintas.

Literatūra

- Aleknavičienė O., Schiller Ch. Rastas antras Michaelio Mörlino *Principium primarium in lingua Lithvanica* (1706) egzempliorius, *Archivum Lithuanicum* 4, Vilnius, 2002, p. 79–98.
- Aleknavičienė O., Schiller Ch. Jacobas Perkuhnas prieš Michaeli Mörliną, Johanną Schultzą ir Philippą Ruhigą traktate *Wolgegründetes Bedencken Uber die Ins Litthausche Ubersetzte zehen Fabeln Aesopi, Und derselben passionirte Zuschrift* (1706), *Archivum Lithuanicum* 5, Vilnius, 2003, p. 1–50.
- Balčiūnienė I. Šv. Jeronimo premijos laureatės Irenos Balčiūnienės kalba, pasakyta 2006 m. rugsėjo 30 d., 2006, <http://www.llvs.lt/?item=1415&lang=lt> [Žr. 2015 05 09].
- Daugirdas V. Prisiminkime Mykolą Merliną, *Mūsų mintys*, 1991 08 23.
- Drotvinas V. *Principium primarium in lingua Lithvanica*, Surastas M. Merlino 1706 m. traktatas, *Gimtas žodis* 12, 1991, p. 8–11.
- Drotvinas V. Das „*Principium primarium in lingua Lithvanica*“ (1706): Der nicht verschollene Erstdruck von M. Mörlin, *Zeitschrift für Slavistik* 38(3), Berlin, 1993, p. 411–416.
- Drotvinas V. Keletas duomenų Michaelio Mörlino biografijai, *Archivum Lithuanicum* 4, Vilnius, 2002, p. 99–116.
- Drotvinas V. Mykolo Merlino traktatui – 300 metų, *Kalbos kultūra* 79, 2006, p. 307–311.
- Gineitis L. *Lietuvių literatūros istoriografijos chrestomatija (iki 1940 m.)*, Vilnius, 1988, p. 56–57.
- Jonikas P. Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas 18 a. pradžioje. M. Mörlino „*Principium primarium in lingua Lithvanica*“, *Archivum philologicum*, Kaunas, 1937, p. 74–83.
- Knobloch von H. E. *Die Wischwiller Dorf Chronik II*, Berlin-Dahlem, 2000, s. 193–210.
- Ruigys P. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*, Vilnius, 1986.

Mokslininkas ir profesorius Valteris Gaigalaitis

Vytautas Kutkevičius

Gaigalaičių pavardė Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kronikose buvo rašoma „Gaigals“. Vokiškuose šaltiniuose randame „Gaigalat“. Nuvarginti kasmetinių Nėmuno potvynių Gaigalaičiai pardavė savo sodybą Sokaičių kaime ir iš Viešvilės popieriaus fabriko savininko Rydelio (*Riedel*) nusipirko ūkį Naujienos (*Heydebruch*) kaime prie Žukū.

Mikelis Gaigalaitis su pirma žmona susilaukė 4 sūnų, o šiai mirus, vedė Adužę Austynaitę iš Vilkỹškių. Toje santuokoje gimė trys sūnūs ir dvi dukros. Beje, dukra Marelė, būdama pusantrų metų, pasimirė. Kai 1863 m. gimė antras sūnus, motina norėjo, kad būtų pramintas Miku, o tėvas – kad Ašmiu. Krikštatėvis kalvis vokietis Zieke kunigui pasakė abu vardus ir taip buvo pakrikštytas. 1870 m. dar gimė sūnus Vilius. Mikas Ašmys augo gražus berniukas, kaimo moterėlės net sakydavo: tas per gražus, tas neužaugš. Jis užaugo, vedė, ūkininkavo ir sulaukė senatvės. Jis gerai mokėsi, visai sėmėsi žinių, ėjo pas mokytoją dar pasimokyti net po konfirmacijos. Bandė stoti į Ragainės mokytojų seminariją, bet neįstojo – buvo daug kandidatų iš mokytojų sūnų. Mikas Ašmys Gaigalaitis liko namie arti ūkio kupstynų. Iš jaunumės jis buvo sumanus ir nagingas, kaimynai jį net vadino knipčiumi. Nužiūrėjęs, kaip dirba siuvėjo siuvamoji mašina, pats pasidarė tokią medinę, net nusiliejo švino lovelį, kuriame patalpino siūlą „špūlutę“. Ir siuvo. Užaugęs jis vedė Augustę Sveibatytę, gyvenusią prie Smaliniūnų, išgijo Endriušių kaime ūkį ir iki mirties 1932 m. jame sėkmingai ūkininkavo. 1897 m. jiedu Endriušiuose susilaukė sūnaus Valterio. Buvo gimusi ir dukra Marta, tačiau greitai pasimirė. Miko Ašmio Gaigalaičio brolis Vilius, būdamas 7 metų, pradėjo lankyti vietos pradžios mokyklą. Mokslas jam sekėsi. Ją baigęs, darbuodamasis tėvų ūkyje, toliau viskuo domėjosi, skaitė knygas, rašinėjo. Trylikametis Vilius parašė straipsnį, nusiuntė į „Keleivio“ redakciją ir savo dideliu džiaugsmu išvydo jį atspausdintą. 1892 m. baigęs Tilžės gimnaziją, jis įstojo į Karaliūčiaus universitetą, kur studijavo teologiją, pradėjo bendrauti su lietuvių tautinio atgimimo veikėjais. Po universiteto išventintas kunigu Vilius Gaigalaitis 13 metų darbavosi Priekulėje. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, jis aktyviai įsijungė į visuomeninę veiklą, dėjo pastangas kuo labiau sulietuvinti Klaipėdos krašto mokyklas, buvo išrinktas evangelikų liuteronų lietuvių sinodo senjoru. Nuo 1925 m. Vilius Gaigalaitis pradėjo dėstyti Kauno universiteto Teologijos fakultete. Iš pradžių buvo docentu, vėliau – profesoriumi.

Miko Ašmio Gaigalaičio sūnus Valteris irgi nuo mažumės viskuo domėjosi, gerai mokėsi ir svajojo įgyti aukštąjį išsilavinimą. Jį labiau traukė žemės ūkio ir ekonomikos mokslai. Valteriui pasisekė sėkmingai baigti Berlyno aukštąją žemės ūkio mokyklą, o vėliau agronomijos ir žemės ūkio ekonomikos žinias gilino Karaliūčiaus universitete. Baigęs mokslus, Valteris Gaigalaitis sugrįžo į jau nepriklausoma

Lietuvos žemės ūkio apskaitos pradininkas Valteris Gaigalaitis. B. Savsenavičiaus nuotr.

tapusią Lietuvą ir nuo 1921 m. rugsėjo 1 d. pradėjo dirbti Dotnuvės žemės ir miškų ūkio mokykloje mokytoju. Ši mokykla buvo įsikūrusi Dotnuvos dvare. Tuo metu joje veikė agronomijos ir miškininkystės skyriai. Paruošti agronomai turėjo rūpintis Lietuvai tinkamų įvairių augalų veislėmis kelti žemės ūkio našumą. Nuo 1922 m. rugsėjo 15 d. dar buvo įsteigta „kultūrtechnikų“ specialybė ir pati mokykla buvo pavadinta technikumumu. Joje mokslas tęsėsi 4 metus. Greta 1920–1924 m. veikė matininkų kursai. 1923 m. liepos 1 d. technikumus išleido pirmąją laidą.

Endriūšiai. 1862 m. Schmalleningken

Endruszen im Preußischen Urmesstischblatt

1862 © Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz

„Kultūrtechnikų“ specialybės moksleiviams V. Gaigalaitis dėstė mineralogijos ir geologijos dalykus. 1924 m. technikumui buvo įkurta Dotnuvos žemės ūkio akademija.

Dar dirbdamas mokytoju V. Gaigalaitis pradėjo organizuoti mineralogijos ir geologijos, dirvožemio, žemdirbystės ir botanikos kabinetus, kurie įsteigus akademiją sudarė jos kabinetų pirmąsias užuomazgas. Pradėjus veikti Žemės ūkio akademijai, buvo imtas likviduoti technikumus. 1927 m. išėjo paskutinė laida. Technikumą baigė iš viso 247 asmenys. V. Gaigalaitis jame dirbo mokytoju iki pat technikumų uždarymo.

1925 m. V. Gaigalaitis buvo pakviestas į akademiją dirbti lektoriumi. Pradėjo dėstyti žemės ūkio ekonomiką. Netrukus jam buvo suteiktas docento mokslinis laipsnis. 1928 m. V. Gaigalaitis tapo akademijos Žemės ūkio ekonomikos katedros vedėju. Jis studentams ilgainiui ėmė skaityti žemės ūkio ekonomikos ir statistikos, žemės ūkio taksacijos, namų ūkio ekonomikos ir namų ūkio sąskaitybės kursus. Tais metais jis parašė ir išleido knygas: „Trumpas kristalografijos ir mineralogijos vadovėlis“, „Žemės ūkio sąskaityba“, „Žemės ūkio sąskaityba smulkiam ūkiui“. V. Gaigalaitis savo straipsnius nuolat skelbė „Žemės ūkio“ žurnale, bendradarbiavo „Žemės ūkio akademijos metraštyje“. Jis rašė daugiausia apie žemės ūkio ekonomiką ir darbo racionalizaciją. V. Gaigalaitiui teko padirbėti ir administracinį darbą, kai 1925–1934 m. buvo paskirtas Žemės ūkio akademijos Dotnuvos dvaro administratoriumi. Jo aktyviomis pastangomis per tą laiką dvaras buvo iš pagrindų reorganizuotas, nustatyti modernaus žemės ūkio vystymo pagrindai – drenuojami laukai, steigiami sėklinių javų bei veislinių gyvulių ūkiai. Atleistas iš dvaro administratoriaus pareigų, 1934 m. V. Gaigalaitis buvo paskirtas akademijos bibliotekos vedėju. Jis rūpinosi Žemės ūkio akademijos metraščio leidyba, keitėsi knygomis su užsienio šalių aukštosiomis mokyklomis. Metraščio net 400 egz. išsiuntinėjo į užsienį. Bibliotekos fondai nuolat pasipildydavo. V. Gaigalaitis studentams visą laiką skaitė keletą teorinių kursų. Pagaliau jam buvo suteiktas profesoriaus mokslinis laipsnis. Jis aktyviai dalyvavo įvairių akademijos studentų kultūrinių ir visuomeninių organizacijų veikloje. Buvo leidžiamas šapirografuotas laikraštėlis,

akademijos parke iškilo Klaipėdos vadavimo paminklas, pasodinti Vilniaus ir Esperanto ažuolai. Profesoriaus pastangomis 1937 m. buvo išleistas almanachas, skirtas buvusiam Dotnuvos žemės ūkio technikumui, kuriame buvo išspausdinti dokumentai ir prisiminimai. V. Gaigalaitis dalyvavo įvairiose žemės ūkio organizacijose: galvijų kontrolės sąjungoje, kiaulių augintojų ir cukrinių runkelių augintojų draugijose. Priartėjo vis neramesni 1939 metai. Salomėja Nėris savo eilėraštyje „Heroika“ susirūpinusi rašė: „Karo debesys renkas ant Europos galvos.“ Tais metais Dotnuvoje pas profesorių V. Gaigalaitį apsilankė tėvo brolis kunigas, teologijos daktaras profesorius Vilius Gaigalaitis. Abu profesoriai pasidalino naujienomis, rūpesčiais ir visaip spėliojo apie neaiškia, nieko gero nelemiančią ateitį.

1940 m. įvykusi bolševikų invazija nutraukė visuomeninį, kultūrinį ir mokslinį gyvenimą. Profesorius V. Gaigalaitis iš akademijos buvo pašalintas. Bijodamas būti represuotas, jis repatriavo į Vokietiją. Vedė Rūtą Bunkaitę (*Ruth Bunkat*) ir jie 1941 m. susilaukė dukros Christel. Karo metais V. Gaigalaitis su šeima grįžo į Kauną, dirbo okupacinėse įstaigose. Artėjant frontui iš rytų, Gaigalaičiai pasitraukė į Rytprūsius. 1945 m. per sumaištį profesorius V. Gaigalaitis pateko į raudonarmiečių rankas ir šie jį sušaudė. Žmona Rūta su mažamete Christel pasitraukė į Vakarų. Tais pačiais metais mirė V. Gaigalaičio mama Augustė Gaigalaitienė, o Austrijoje, Breteno mieste, mirė ir profesorius Vilius Gaigalaitis. 1994 m. kovo 26 d. Christel Gaigalat-Adams, Viliaus Gaigalaičio archyvo paveldėtoja, Marie ir Viliaus Gaigalaičių palaikus iš Breteno pergabeno į Priekulę ir iškilmingai perlaidojo Elniškės kapinėse. Jos rūpesčiu Mažosios Lietuvos fondas 1998 m. išleido Viliaus Gaigalaičio „Atsiminimus“.

Kraštotylininkas Hansas Erhardtas fon Knoblochas Jis tapė savo prarastos tėviškės paveikslą

Parengė Alina Baravykaitė

Daugiatomėje „Viešvilės kronikoje“ gausu įvairiapusių šio krašto gyvenimą liudijančių nuotraukų, žemėlapių, faksimilių, kitų duomenų. Vien pabandę iškaityti, nors ir gražia, bet vis dėl to sunkiai suprantama rašysena parašytas šio amžiaus pirmųjų dešimtmečių kronikas ar gotišku šriftu spausdintą laikraštį, kurių kelias kopijas Hansas Erhardtas fon Knoblochas pateikia savo knygoje, iškart suvoksime, jog šis nelengvo darbo metų rezultatas – neįkainojama istorinė vertybė ir kad tokio darbo galėjo imtis tik žmogus, visa širdimi mylintis savo tėviškę. Tik specialistas supras, kokio sunkaus uždavinio ėmėsi septintąją gyvenimo dešimtį perkopęs autorius, dešifruodamas rankraščius senąja vokiečių kalba ir savo laiką aukodamas tam, kad į užmarštį nenugrimztų Viešvilės ir jos žmonių gyvenimo dalis.

Skaitydami pirmąjį tomą sužinome, jog bažnytinę Viešvilės kroniką tvarkyti pradėjo devynioliktasis iš 23 žinomų Viešvilės evangelikų kunigų Eduardas Hermanas Hameris, kuris užrašė savo pirmtako Johano Gotfrydo Hamerio pasakojimus bei prisiminimus, suredagavo jo paruoštą iki 1878 m. siekiančią kroniką ir tęsė jo pradėtą darbą iki 1905 m. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. klebonijoje buvę rusų kareiviai nuniokojo Hamerio jaunesniojo surinktą kroniką, o tai, kas iš jos liko, bei Gotfrydo Hamerio užrašus bažnytinės kronikos istorijai panaudojo po Eduardo Hamerio kunigavęs Maksas Glangas. Jis nurodo ir kitus šios istorijos šaltinius: Viešvilės bažnyčios aktus bei metines kasos apskaitas, karališkąjį Karaliaučiaus valstybinį archyvą, kunigo A. Harnocho kroniką ir statistinius duomenis apie evangeliškas Rytų ir Vakarų Prūsijos bažnyčias bei kita. Po Makso Glango buvo dar trys kunigai, iš kurių kroniką tęsė jo pasekėjas Johanesas Magnusas bei paskutinysis vokiečių kunigas Viešvilėje Erichas Mozeris.

Knygoje gana išsamiai aprašinėjamas tolesnis dabar jau neišlikusios bažnyčios ir kunigų likimas, vargonų, varpų ir bokšto istorija, bažnyčios pašventinimas. Čia rasime Viešvilės bažnyčiai priskirtų kaimų sąrašus, ištraukas iš senųjų bažnyčios knygų. Štai pagal 1745–1746 m. bažnyčios kasos apskaitas galima atsekti, kiek kaimų priklausė tuometinei parapijai ir kiek mokėta bažnyčiai už žemės sklypą „Hufe“, kurį sudarė nuo 30 iki 60 margų priklausomai nuo žemės kokybės (senąja prūsų kalba margas – žemės matas, lygus 0,25 ha, taigi „Hufe“ atitiktų žemės sklypą nuo 7 ha iki 15 ha), kokios buvo bažnyčios pajamos ir išlaidos, piniginė sistema apskritai (taleriai, sidabriniai grašiai, pfenigiai). Kaip matome iš 1910 m. gyventojų surašymo, po to, kai nuo Viešvilės parapijos buvo atskirta nemažai kaimų, liko tik devyni kaimai ir tiek pat girininkijų, ir 95,3 proc. čia gyvenančių parapijiečių sudarė evangelikų tikėjimo žmonės (iš 3 538 gyventojų 144 buvo katalikų tikėjimo, o 24 – žydų tautybės gyventojai).

Iš Viešvilės istorijos tomuose spausdinamų paties autoriaus, jo tėvynainių ir jau istorinėmis tapusių

Staipsnis publikuotas Jurbarko r. laikraščio „Šviesa“ 1999 m. Nr. 69, 70, 71, 72; Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik IV*, Berlin-Dahlem, 2000, p. 326–352. Iš vokiečių kalbos vertė Alina Baravykaitė.

asmenybių likusių užrašų, be galo įdomių pasakojimų bei straipsnių skaitytojo vaizduotėje lyg iš smulkių milžiniško žaidimo-dėlionės dalelių pamažu susilipdo vienas – žinoma, kiek tai įmanoma – bendras seniai praėjusio Viešvilės gyvenimo paveikslas, iškyla tai, ko šiandien čia gyvenantis nežino ir net neišvaizduoja buvus.

Neabejotinai istorinės vertės yra Viešvilės kunigo Makso Glango labai nuodugnai aprašyti Pirmojo pasaulinio karo įvykiai ir 80 jo metu žuvusių parapijiečių sąrašas, po jo kunigavusio Johaneso Magnuso apmąstymai apie Versalio sutarties pasekmes, bažnytinius santykius 1923–1932 m., paskutinio vokiečių kunigo Ericho Mozerio 1933–1938 m. užrašai. Paties autoriaus straipsnių ir apmąstymų apie Viešvilės parapiją, kaimą, bažnyčią, jos kunigus, evangeliškąsias kapines, dvarą, papročius bei kita. Skaitydami šią kroniką sužinome, kuo ir kaip gyveno viešviliečiai šio amžiaus pradžioje, taikos, tarpukario ir karo metais.

Rašoma, jog Viešvilės klestėjimo laikotarpis prasidėjęs amžiaus pradžioje, 1902 m. atidarius per Viešvilę einančią siaurojo geležinkelio liniją Tilžė-(Mikytai)–Pagėgiai–Smaliniškai ir įsteigus lentpjūvę, kurios apdirbama mediena buvo transportuojama ir į užsienį. Leidimas naudotis geležinkelio linija, kuria vežti tiek keleiviai, tiek kroviniai, tuomet buvo išduotas 120 metų. Pačioje Viešvilėje tuomet buvo dvi stotelės: Vakarų (*Wischwill West*) ir Rytų (*Wischwill Ost*). 1939 m. čia dirbo 44 geležinkelininkai ir per metus buvo pervežta 75 538 keleiviai bei 13 967 t krovinų (apie 500 tūkst. Lt pajamų). Iš tų pačių metų tvarkaraščio matyti, jog apie 20 km/val. važiuojantis siaurukas 58 km atstumą nuo Pagėgių iki Smaliniškų švilpdamas ir dundėdamas nupūškuodavo per dvi su puse valandos, ir, kaip rašo autorius, nors buvo „*draudžiama skinti gėles važiuojant*“, bet vis tiek įmanoma.

Geru žodžiu Hansas Erhardtas fon Knoblochas mini traukinių palydovą Steinertą, kuris buvęs „*paslaugiausias, draugiškiausias geležinkelininkas, kokį tik kada nors pažinojau. Jis viską žinojo, pažinojo kiekvieną keleivį, kiekvieną šeimą, kiekvieną šimos įvykį*“. Savo humoru bei Rytprūsiose būdingu šnekumu jis sužavėdavo ne vieną keliaujantįjį, tad nenuostabu, jog įėjo į literatūrą. Iš Rytprūsių kilęs rašytojas *Johannesas Bobrovskis*, savo garsiaame romane „Lietuviški fortepijonai“ aprašydamas romano veikėjų profesoriaus Foigto bei koncertmeisterio Gavėnios, ketinusių parašyti lietuvišką operą, kelionę siauruoju geležinkeliu iš Tilžės į Vilkyškius, vaizduoja traukinių palydovo Steinerto pokalbius su keleiviais, tai, kaip jam stotelėse buvo pranešamos naujienos, ir mini skardinę bilietų dėželę, kurią šis visad nešiodavosi po pažastimi.

Nemažai vietos Viešvilės istorijoje skirta ir šio krašto žmonių gyvenimo būdai bei įvairiems užsiėmimams: sielių plukdymui, žvejybai, laivininkystei, rašoma apie škiperius, girininkus, bankų, pašto darbuotojus, vietinius amatininkus: batsiuvius, stalius, siuvėjus, kalvius, malūnininkus, nepamiršti ir kirpėjai, įvairiausių krautuvėlių, vaistinių ir viešbučių savininkai, gydytojai, mokytojai, vaikų darželio auklėtojai, teisėjai, policininkai, tarybos darbuotojai. Turėjo viešviliečiai ir savo dailininką – Paulą Tiedtkę bei „elektrinę“ – kalvio Augusto Fautho dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą pastatytas iš Amerikos atgabentas vėjo ratas su elektros generatoriumi elektra aprūpindavo vieną kaimo dalį, o kitai ją tiekė vandens malūnas. Apie tai, jog Viešvilės gyventojai buvo aktyvūs visuomenininkai, vaidin-

davo spektakliuose, liudija čia veikusios įvairios draugijos, brolijos, chorai. Hanso Erhardto fon Knoblocho pateikiamais duomenimis, pagal to laiko įstatus valdyba, teismai, mokykla, policija, ūkis, susisiekimas bei kultūros reikalai buvo tvarkomi vadovaujantis Klaipėdos krašto įstatymais, o keliai, paštas, muitinės ir Klaipėdos uostas priklausė Lietuvos kompetencijai.

Dauguma pasakojimų ir straipsnių gausiai iliustruoti nuotraukomis. Šalia kai kurių senųjų fotografijų yra ir šiandieninės tų pačių pastatų lentomis užkaltais langais ar tam tikrų vietų nuotraukos su liūdais užrašais, tokiais kaip: „*Dabar šioje vietoje plyti laukai*“ arba „*Šiandien šis neprižiūrimas pastatas jau baigia sugriūti*“. Tokia jau realybė, ir galbūt todėl šalia linksmų prisiminimų apie nerūpestingus mokyklinius metus yra ir pasakojimai apie sunkų karo laikotarpį bei iš Viešvilės bėgti turėjusius žmones. Beje, įdomus yra tas faktas, jog nuotraukų savininkai neprisimena lietuviškų pavardžių – vardinant visus įsiamžinusius jos pažymimos paprastai: „*lietuvis N. N.*“, „*lietuvių mergaitė*“ ar panašiai.

Istorija ir mistika

Viešvilės istorijoje minima ir 1807 m. liepos mėnesi Tilžėje pasirašyta taikos sutartis, Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III, jo žmonos karalienės Luizos, Rusijos caro Aleksandro bei Napoleono susitikimai Tilžėje. Yra ir įdomių, net mistinių pasakojimų. Štai po iš Pagulbinių kilusio rašytojo Paulo Brocko straipsnio apie senąją Pagėgių apskritį „*Kraštas abipus Rambyno*“ rašoma, jog nuo seno žmonės tikėjosi rasti po Rambyno kalne esančiu akmeniu slypintį lobį. Legenda byloja, jog ten buvęs paslėptas auksinis plūgas ir auksinis dubuo. Jaunystėje to lobia su draugais ieškojęs ir iš Kalvėlių kilęs Karlas Lipkė, karo metais turėjęs emigruoti į Vakarų. Tuometinei sovietinei valdžiai 1974 m. paskelbus, jog ieškomi žmonės, žinantys šio lobia paslaptis, 65-erių metų Lipkė, norėdamas pamatyti tėviškę, atsiliepė ir valstybės lėšomis su savo sūnumi buvo atgabentas į Vilnių. Čia jis, sūnui taręs: „*Dabar mes nebetoli tėviškės*“, sukniubo ir mirė vietoje, o Rambyno lobia paslaptis taip ir liko neišaiškinta. Rýdelsbergo dvarui skirtame Viešvilės kronikos tome Hansas Erhardtas fon Knoblochas specialiaame skyriuje aprašo ir daugiau mistinių, nepaaiškinamų dalykų, naktimis besirodančių vaiduoklių bei kitų viešviliečius bauginusių atsitikimų. Štai autoriaus senelį iš motinos pusės kankindavę staigūs kraujoplūdžiai iš nosies, nepadėdavusios jokios medicinos priemonės. Senelė slapta pasikvietusi moterį, mokėjusią užkalbėti ir burti, viešviliečių vadintą ragana. Ši, atėjusi į dvarą, virtuvėje savo puodelyje pradėjo virti įvairias žoleles, negyvas varles, gyvates, triskart spjovė į savo viralą. Atsitiktinai pro šalį ejęs senelis pamatė visa tai ir baisiausiai plūsdamasis išvijo moterėlę, tačiau kraujoplūdžiai iš nosies nuo tos akimirkos liovėsi ji kankinę.

Arba štai kitas pasakojimas apie Lindikų (*Lindicken*) dvaro paveldėtoją *Burmoną*, kuris pasikorė, tačiau vis tiek buvo palaidotas dvaro kapinaitėse, o ne už kapinių tvoros kaip savižudis. Žmonės vis rasdavo Burmono kapo kryžių apvirtusį, kad ir kiek jį taisydavo ar tvirtindavo, tačiau apie kapą nebūdavo jokių galimo kenkėjo pėdsakų. Ilgainiui prietaringi žmonės pradėjo vengti tų kapinių. Šiek tiek mistiškas yra ir autoriaus tėvo Hanso Oto fon Knoblocho papasakotas atsitikimas. Kartą šaltą žiemą po linksmo pobūvio jis kartu su vyriausiuoju

girininku Tomsonu pėstute ėjo namo. Beinant Tomsonas prisiminė, jog namie turis keptos anties, tad pasiūlė bičiuliui užkąsti ir keliais stikliukais pagerinti virškinimą. Šiek tiek pasistiprinę vyrai pradėjo lydėti vienas kitą, vis ir vėl atsidurdami girininko namuose, kur išlenkdavo po stikliuką, kol pagaliau Hansas Oto fon Knoblochas vis dėlto išėjo per žvarbų šaltį namo, o Tomsonas užmigo. Po kurio laiko atsibudęs girininkas, kažką nujausdamas, nusprendė pažiūrėti, ar laimingai jo draugas pasiekė namus. Pasikinkęs į roges arklį, jis patraukė dvaro link ir pakeliui rado pusnyje lyg savo namų lovoje bemiegantį dvarininką: „jis buvo nusirengęs, sulankstyti drabužiai buvo padėti šalia, ant jų auksinis kišeninis laikrodžis, ir miegojo teisuolio miegu“, kuris, jei ne keista Tomsono iš pašamones kylanti nuojauta, tikrai būtų tapęs mirtinu miegu.

Rydelsbergo dvare prabėgo visa Hanso Erhardto fon Knoblocho ir penkeriais metais jaunesnio jo brolio Oto Gerto fon Knoblocho vaikystė bei jaunystė. Šiame 151 margą turinčiame dvare buvo sodai, daržai, auginti šparagai, gamintas sūris. Autorius, tuomet vadintas *Hanni*, dar gerai prisimena visus dvare dirbusius tarnus ir padienius darbininkus, o jų istorijas savo knygoje sudėjo į atskirą skyrių.

Antrojo pasaulinio karo metais fon Knoblochų šeima pasitraukė į Vakarų. Pasitelkdamas savo ir savo mamos dienoraščių užrašus bei kitus šaltinius, autorius labai išsamiai aprašo 1944 metų rudens įvykius, kai šeima buvo priversta bėgti iš savo gimtinės. 1944 m. rugsėjo 6-ąją Hanso Erhardto fon Knoblocho dienoraštyje įrašyta: „Dar kartą sustoju ant kalnelio prieš mažą katalikų koplytėlę Rydelsberge Viešvilėje, pažvelgiu atgal ir viską labai gerai įsidėmiu. Aš žinojau, kad tai yra mano galutinis atsisveikinimas su savo tėviške.“ Netekęs tikrųjų savininkų, dvaras keliavo iš vienu rankų į kitas, o šiandien jis visiškai apleistas ir baigia sugriūti.

Hanso Erhardto fon Knoblocho palikimas

Hansas Erhardtas fon Knoblochas kilęs iš senos Rytų Prūsijos giminės, turinčios ne tik herbą, bet ir XVI a. siekiantį genealoginį medį, o jai priklausančio nekilnojamo turto seniausi pastatai buvusioje Rytų Prūsijos teritorijoje datuojami net 1419 m. Hansas Erhardtas fon Knoblochas gimė 1921 m. kovo 6-ąją Tilžėje, o užaugo tėvų dvare Rydelsberge, Viešvilėje lankė pradinę mokyklą, 1938 m. baigė gimnaziją Tilžėje. Apsispręsti studijuoti apdairiai padėjo mama, po dešimtos gimnazijos klasės Hansą, pareiškusį, esą jam nereikia studijų ir jis puikiai gali darbuotis kad ir žemės ūkyje, per rudens atostogas kasdien variusi į laukus kartu su tarnais kasti bulvių. Argumentai buvo daugiau negu įtikinami, ir vyriausioji fon Knoblochų atžala pasinėrė į elektrotechnikos studijas Vokietijoje, kurias ne kartą buvo nutraukęs Antrasis pasaulinis karas. Po karo, kuriame Hansui Erhardtui fon Knoblochui taip pat teko dalyvauti (už tai apdovanotas medaliu), emigravus į Vakarų, studijas pavyko baigti ir iki išeinant į pensiją 1986 m. jis užėmė aukštus postus AEG ir kitose vokiečių firmose. Iki pat savo mirties buvęs viešvilietis gyveno Berlyno priemiestyje Dahleme. Rašydamas šią Viešvilės istoriją autorius siekė, kad apie jo ir kitų buvusių tėvynainių šaknis – gimtinę bei jos praeitį kuo daugiau sužinotų jo paties šeima – žmona, sūnus, duktė ir keturi vaikaičiai. Iš dar išlikusių dokumentinių duomenų ir prisiminimų nuotrupų Hansas Erhardtas

fon Knoblochas tapė savo prarastos gimtinės paveikslą, dabar patikėtą ir mums, gyvenantiems krašte, į kurią autorius sugrįžta jau tik kaip svečias.

„Viešvilės kronika“ parašyta vokiečių kalba. Suprantama, jog dėl to ši Viešvilės seniūnijai padovanotą Hanso Erhardto fon Knoblocho darbą gali perskaityti nedaugelis mūsų rajono gyventojų.

Čia autoriaus surinkta archyvinė medžiaga, jo paties bei kitų išeivių prisiminimai, tėvynainių pasakojimai apie praūžusių karų paliktus pėdsakus, kasdienio Klaipėdos krašto dalies gyvenimo nuotrupos, išlikusios šių Viešvilėje gyvenusių žmonių atmintyje, visa tai liudijančios nuotraukos, vertingi istoriniai dokumentai, žemėlapiai bei kita medžiaga. Ji archyvuota Klaipėdos krašto apskričių darbo bendrijos archyve Vokietijos Klopenburgo mieste, rasti šią kroniką galima ir Viešvilės pagrindinėje mokykloje esančiame Krašto muziejuje.

Kaip įvadiniame žodyje rašo Hansas Erhardtas fon Knoblochas, ketvirtasis „Viešvilės kronikos“ tomas yra atskirų savarankiškų pasakojimų ir prisiminimų rinkinys, kurių nereikia traktuoti kaip vientiso teksto.

Dar kartą autoriaus ir kitų išeivių lūpomis, pasakojimą pagyvinant nuotraukomis ir archyviniais dokumentais, prabylama apie Rytprūsių siauruką, pūškavusį ir per Viešvilę, kuriam leidimas gabenti keleivius ir krovinius anuomet buvo duotas iki 2022 metų. Pateikiamos ir iškalbingų tarpukario Klaipėdos krašto žmonių gyvenimą liudijančių pačių įvairiausių dokumentų faksimilės – gimimo, krikšto, santuokos, mirties liudijimai, „Viešvilės Spartesniosios gimnazijos liudymas“, prūsiškos pilietybės atstatymo dokumentai, kiaušinių ir pieno pardavėjų, karo metu išduotos drabužių kortelės, taupomosios kasos sąskaitos knygelė ir kita. Kai kurių dokumentų paskirtis mums dabar jau nebežinoma ir gali būti tik nuspėjama. Tokia, pavyzdžiui, yra šypsena ir nuostabą kelianti kaip ir daugelis dokumentų gotišku šriftu atspausdinta Reicho bučinių tarnybos (reikia išivaizduoti!) įsimylėjėlių susitikimui skirta kortelė, galiojanti iki 1941-ųjų birželio. Pabrėžiama, kad neįrašius kortelės savininko pavardės ji negalioja, negalima jos perduoti kitam asmeniui. Išvardinta daugybė bučinių rūšių (prancūziškas, pasimatymo, atsisveikinimo, proginis, bučinyš pilnatis naktį ir kitokie), skirti ir specialūs savaitgalio ar sekmadienio priedai, ypatingi priedai atostogaujantiems frontininkams. O štai senberniai ir senmergės gali būti bučiuojami ir neturint tokios kortelės, nereikia jos ir sužadėtiniams ar bičiuliams... Sunku pasakyti, kiek rimtai galima žiūrėti į šį dokumentą ar kas gali būti užšifruota žodžiu „bučinyš“. Kronikoje spausdinama ir Thranų šeimos istorija, prisimenamas paskutinis evangelikų parapijos kunigas Erichas Mozeris, pasakojama apie vienintelį Viešvilės dailininką Paulą Tydtkę, kuri jo anūkė prisimena kaip labai gyvą, šmaikštų, žodžio kišenėje neieškojusį žmogų. Savo kurtas kai kada ir ne visai padorias eiles jis mokėjo atmintinai, gerą atmintį turėjo ir žilo plauko sulaukęs – deklamavo jas būdamas 81 metų per savo anūko vestuves. Dailininką, kurio kelių paveikslų reprodukcijos taip pat pateikiamos, labai traukusi dailioji lytis, jis pats mokėjęs žavėti moteris (drauge turėjo ir senelių namuose) ir apskritai mėgęs žmonių draugiją – tai buvo jo gyvenimo eliksyras. Įdomu sužinoti, jog gyvenimas netoli Nemuno vieną viešvilietį paskatino domėtis žuvimis, įvairiais vandens gyviais, parazitais ir nulėmė jo likimą – vėliau atsidūręs

Vokietijoje Herbertas Žukas tapo biologijos mokslų daktaru, dėstė genetiką, evoliucinę biologiją, buvo zoologijos katedros vadovu, parašė daug mokslinių darbų nagrinėjamosiomis temomis. Kai kurios jo atrastų žuvų parazitų rūšys pavadintos mokslininko vardu.

Randame „Viešvilės kronikoje“ Hanso Erhardto fon Knoblocho prisiminimus apie Viešvilėje priverstus nutūpti „karinius“ lietuvių lėktuvus, reikšmingą įvykį ypač vaikams, niekad iš arti nemačiusiems lėktuvo, taip pat apie vokiečių–lietuvių pasienio ruožą bei iškildavusias problemas, norint aplankyti čia pat kitoje sienos pusėje gyvenančius giminaičius. Tam būtinai reikėjo turėti sienos kortelę, kuri netrukus mirgėte mirgėdavo nuo muitininkų atžymų. Kaip ir visais laikais, nepaisant griežtų taisyklių, buvę žmonių, sugebėjusių per sieną pergabenti kontrabandinių prekių. Kažkas pažįstama: į Lietuvą vežtos mielės, rūkalai, kava, batai, medikamentai, šaudmenys, tekstilė, o į Vokietiją keliaudavo lietuviškas „šnapsas“, sviestas, mėsa. Pateikiami ir žinomų nacionalinių Klaipėdos krašto skanėstų, gėrimų receptai – kad vaikaičiai žinotų, kuo smaguriavo jų seneliai.

Gausu apmąstymų apie Rytprūsių istoriją, to krašto reikšmę lietuvių literatūrai, kalbai ir raštijai.

Ketvirtojo „Viešvilės kronikos“ tomo pabaigoje spausdinamas išeivių iš Viešvilės sąrašas, pateikiamas ir žuvusiųjų per Antrąją pasaulinį karą, traukiantis ar tremtyje mirusių žmonių pavardės. Jų atminimas ir senosios Viešvilės istorija, jos gyventojų likimai dabar jau nebenugrims užmarštin, nes to neleidžia toli nuo savo gimtų vietų gyvenančio žmogaus pastangomis mus pasiekusi jo tėviškės kronika.

Mokslo darbuotojai, susiję su Viešvile

Algirdas Sinkevičius

Daktaras **Kurtas Abromaitis** (*Kurt Abromeit*) gimė 1912 m. gegužės 9 d. Savo tėviške laikė tėvų sodybą prie Nėmuno netoli Viešvilės, Kalvėlių kaime, nors jis gimė Berlyne, kur trumpam buvo apsistoję jo tėvai. Po 14 dienų jis buvo pakrikštytas Trapėnų evangelikų bažnyčioje, kitapus Nėmuno. Šešerių sulaukęs lankė hercogo Albrechto mokyklą Tilžėje, ją baigęs – dvi metus žemės ūkio mokyklą. Baigęs policijos mokyklą Zensburge (*Sensburg*), dirbo pasienio policijoje. Įgijęs atitinkamą išsilavinimą, kaip tolimosios žvalgybos lakūnas tarnavo Noihauzene (*Neuhauzen*) devintojoje eskadrilėje prie Karaličiaus. Iš buvusių 9 lakūnų liko tik 2, ir tie patys – sunkiai sužaloti. Vieno naktinio skrydžio metu netekęs dešinės rankos, dirbo Noihauzene aviacijos bazėje skrydžių rengimo vadovu. Vėliau – Rytprūsių lakūnų mokykloje Noikurene (*Neukuhreh*) specialistų rengimo vadovu, vadovavo lakūnų ruošimo kompanijai.

Grįžęs iš anglų karo nelaisvės, baigė Getingeno (*Göttingen*) žemės ūkio universitetą. Vilhelmshaveno (*Wilhelmshaven*) aukštojoje pedagoginėje mokykloje įgijo dėstytojo kvalifikaciją, paruošė disertaciją, kurią apgynė Kylyje. Vėliau dirbo docentu ir specialistų vadovu Hildeshaimo (*Hildesheim*) aukštesniojoje žemdirbystės ir inžinerijos mokykloje.

K. Abromaitis – trijų vadovėlių autorius, buvo Tilžės aplinkraščio bendradarbis. Rašė straipsnius apie istoriją ir kraštovaizdį.

Hansas Erhardtas fon Knoblochas jo straipsnius apie 1230–1283 m. Ordino karus su Prūsija, vikingus Mažojoje Lietuvoje, Žalgirio mūšį ir kt. įdėjo į „Viešvilės kaimo kronikas“ (*Die Wischwiller Dorf Chronik*).

Technikos mokslų daktaras profesorius doc. **Vladislovas Čslovas Aksamitauskas** gimė 1947 m. Viešvilėje. Pradžios mokyklą lankė Radviliškyje, vidurinę – Garliavoje. Nuo 2005 m. – Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) profesorius, Geodezijos ir kadastro katedros vedėjas.

1975–1976 m. – Geodezijos katedros asistentas. Vilniaus inžinerinis statybos institutas.

1976–1979 m. – Inžinerinės geodezijos katedros aspirantas. Kijevo inžinerinis statybos institutas.

1980–1983 m. – Geodezijos katedros vyr. dėstytojas. Vilniaus inžinerinis statybos institutas.

1989–1997 m. – Geodezijos ir kadastro katedros docentas. Vilniaus Gedimino technikos universitetas.

1997–2005 m. – Aplinkos inžinerijos fakulteto mokslo prodekanas, Geodezijos ir kadastro katedros docentas. Vilniaus Gedimino technikos universitetas.

*Vladislovas Čslovas
Aksamitauskas*

2009, 2010, 2011 ir 2012 m. – docentas, baigiamųjų darbų kvalifikavimo komisijos narys. Kauno kolegija, Kraštotvarkos fakultetas.

2011–2012 m. – docentas. Geodezinių prietaisų, aukštosios geodezijos dalykų dėstyimas, vadovavimas tikslųjų geodezinių matavimų profesinės veiklos praktikai. Kauno kolegija, Kraštotvarkos fakultetas.

Vladislovas Česlovas Aksamitauskas yra įmonės „Akmatis“ vadovas. Įmonės veiklos sritis: pramonė, gamyba, įranga, matavimo ir apskaitos prietaisai.

1962 m. V. Č. Aksamitauskas – Lietuvos moksleivių aviamedelizmo čempionas. Sklandytojas. 1966–1967 m. – Kauno Žalgirio greitojo čiuožimo rinktinės narys. Pramoginių šokių klubo „Židinyš“ šokėjas, 1982–1987 m. – klubo prezidentas. Dukra Jūratė – Švedijos Lulėjo (*Linleo*) universitete apgynusi daktaro disertaciją.

Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorius, Geodezijos ir kadastro katedros vedėjas Česlovas Aksamitauskas svečiavosi Viešvilės pagrindinėje mokykloje, kur 9–10 klasių mokinius supažindino su geodezininko profesija, papasakojo įdomių dalykų iš šios profesijos žmonių patirties, parodė, su kokiais prietaisais jie dirba, kaip naudojama technika tobulėja. Labai džiugu buvo priimti svečių dar ir todėl, kad jo gimtinė – Viešvilė.

Parengta pagal int. p. <https://www.vle.lt/Straipsnis/Vladislovas-Ceslovas-Aksamitauskas-111634>

*Tautvydas Antanas Aleksandravičius.
Nuotr. iš žurnalo
„Energetika“*

Technikos mokslų daktaras **Tautvydas Antanas Aleksandravičius** gimė 1943 m. balandžio 25 d. Ramanavo kaime, Krosnės apyl. Lazdijų rajone. Lankė Ramanavo pradžios mokyklą. 1962 m. baigė Viešvilės kaimo profesinę technikos mokyklą. Vidurinę mokyklą baigė Garliavoje, Kauno rajone. 1982 m. baigė Kauno politechnikos institutą, kuriame įgijo mašinų gamybos inžinieriaus specialybę. Baigė aspirantūrą, paruošė ir 1990 m. birželio 7 d. apgynė daktaro disertaciją tema „Aukšto efektyvumo Stirlingo šilumos stoties elementų sukūrimas“. Institucija: Fizikinių techninių energetikos problemų institutas. Technikos mokslų daktaras.

Moka anglų, italų kalbas. Pagrindinė darbovietė – UAB „Šilumos mašinos“ direktorius. Visuomeninė veikla: „Lietuvos šiluminės technikos inžinierių asociacija“. Pomėgiai: kūryba, muzika, slidinėjimas. Išsiskyręs su sutuoktine Birute Brukaite. Šeimos nariai: sūnūs Virginijus ir Tomas. Mirė 2013 m.

Parengta pagal int. p. www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/energetika/article/download/2829/1657

Socialinių mokslų daktaras **Alvydas Baležentis** gimė 1949 m. sausio 10 d. Straigių k., Lazdijų r. 1963 m. išstojo į Smaliniškų žemės ūkio mechanizacijos technikumą. Tuo laikotarpiu (1950–1995 m.) pagal teritorinę administracinę suskirstymą Smalininkų kaimas, į kurį 1965 m. perkeltas technikumas, priklausė Viešvilės apylinkei. 1967 m. A. Baležentis baigė Smalininkų žemės ūkio mecha-

cijos technikumą, kuriame įgijo žemės ir miškų ūkio mechanizavimo specialybę. 1973 m. baigė Kauno politechnikos institutą. 1973–1976 m. mokėsi Odesos žemės ūkio instituto aspirantūroje. 1979 m. Maskvos M. Lomonosovo universitete apgynė disertaciją ir įgijo ekonomikos mokslų kandidato laipsnį. 1983–1984 m. stažavosi Vokietijoje. Žemės ūkio ekonomikos ir kaimo plėtros klausimais stažavosi Danijos, Airijos ir Švedijos universitetuose. Yra socialinių mokslų daktaras, docentas.

1967–1970 m. A. Baležentis dirbo pedagoginį darbą Balbiariškio kaimo profesinėje technikos mokykloje. 1970–1973 m. dirbo Lietuvos mašinių bandymų stoties inžinieriumi. 1977–1992 m. buvo Lietuvos žemės ūkio akademijos asistentas, vyresnysis dėstytojas, prodekanas, docentas, prorektorius, Žemės ūkio akademijos Inovacinio centro direktorius.

A. Baležentis buvo Lietuvos žemdirbių sąjūdžio tarybos prezidento narys, Lietuvos ūkininkų sąjungos tarybos narys. 1992–1996 m. – Seimo narys, kandidatu jį išskėlė Lietuvos ūkininkų sąjunga ir Lietuvių tautininkų sąjunga. 1996–1998 m. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir miškų ministerijos Kaimo vystymo ir mokslo departamento direktoriaus, 1998–2000 m. – Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto Kaimo plėtros skyriaus vedėjas, Lietuvos žemės ūkio universiteto docentas, 2002 m. – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Vadybos katedros, Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo katedros docentas. Nuo 2009 m. – Mykolo Romerio universiteto profesorius. 1998–1999 m. buvo Lietuvių tautininkų sąjungos pirmininkas.

Parengta pagal ELIP (Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui) Int. p. lietuvi. lt/wiki/Alvydas_Balezentis

Alvydas Baležentis

Donatas Bertašius

Donatas Bertašius. Vadybos mokslo magistras, UAB Ekonominės konsultacijos ir tyrimai vyr. konsultantas, gimęs 1975 m. Tauragėje. 1982–1990 m. mokėsi Tauragės 2-ojoje vid. mokykloje. 1990–1995 m. mokėsi Smalininkų aukštesniojoje žemės ūkio mokykloje. 1995–1999 m. studijavo Lietuvos žemės ūkio universitete Inžinerijos fakultete ir įgijo inžinerijos vadybos bakalauro laipsnį. 1999–2001 m. studijavo pramonės įmonių vadybą Vilniaus Gedimino technikos universiteto Mechanikos fakultete ir įgijo vadybos mokslo magistro laipsnį. 2009 m. baigė socialinių mokslų, vadybos ir administravimo doktorantūros studijas Vilniaus Gedimino technikos universitete, Mechanikos fakultete, Pramonės įmonių valdymo katedroje. Doktorantūros tyrimų sritis – standartizuotų vadybos sistemų integravimas diegiant visuotinę kokybės vadybą.

2010 m. baigė Vadovų magistrantūros studijų projektų valdymo programą ISM Vadybos ir ekonomikos universitete. Nuo 2002 m. sertifikuotas kokybės vadybos sistemų auditorius (*IRCA*). Nuo 2014 m. – sertifikuotas projektų vadovas (*PRINCE2 Practitioner*).

Svarbiausios mokslinės publikacijos:

Inovatyvi technologijų kokybės vadyba. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 38, 2006.

Informacinių technologijų sprendimai įgyvendinant standartizuotas vadybos sistemas, Respublikinės kokybės vadybos konferencijos „Kokybės vadybos vaidmuo Lietuvos ūkio globalizacijos procesuose“, įvykusios Kaune 2005 m. lapkričio 24 d.,

Standartizuotas vadybos sistemas diegiančių organizacijų brandumo ir kultūros pokyčiai, 8-oji Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencija „Lietuva be mokslo – Lietuva be ateities“: Konferencijos „Mechanika, medžiagų inžinerija, pramonės inžinerija ir vadyba“, įvykusios Vilniuje 2005 m. balandžio 21 d.,

Procesinio požiūrio taikymas standartizuotose vadybos sistemose, Verslas, vadyba ir studijos 2004: Konferencijos „Verslas, vadyba ir studijos 2004“, įvykusios Vilniuje 2004 m. lapkričio 18 d.,

Veiklos tęstinumo rizikos valdymo sistemos, Karjera ir vadyba. „Verslo žinios“ priedas konsultacijos vadovui „Strategija ir vadovavimas“. 2004 m. rugsėjo 7 d.

Šalies pramonės įmonių kokybės vadybos sistemų plėtra, Verslas, vadyba ir studijos 2003: Konferencijos „Verslas, vadyba ir studijos 2003“, įvykusios Vilniuje 2003 m. lapkričio 20 d.,

Proceso žemėlapiai, kaip strategijos įgyvendinimo priemonė, Karjera ir vadyba. „Verslo žinios“ priedas konsultacijos vadovui „Strategija ir vadovavimas“. 2003 m. lapkričio 4 d.

Gediminas Čepinskas

Genetikos ir fiziologijos mokslų daktaras **Gediminas Čepinskas**, mokėsi Viešvilės aštuonmetėje mokykloje. 1976 m. baigęs Viešvilės aštuonmetę mokyklą, 9–11 klases lankė Jurbarko 1-ojoje vidurinėje mokykloje (dabar – Antano Giedraičio-Giedriaus gimnazija), kurią baigė 1979 m. Jis pasakojo: *„Jurbarko vidurinę mokyklą pasirinkau dėl didžiulio noro sportuoti ir Jurbarko sporto mokyklos lengvosios atletikos trenerio M. Leškio paragintas. Pasirodo, man gerai sekėsi gan neįprastoje sporto šakoje – sportiniame ėjime. O kadangi Viešvilė nuo Jurbarko nutolusi 24 km, tai dažnai grįžimas namo pėsčiomis ar bėgte būdavo mano treniruotė.“*

1979 m., baigęs Jurbarko vidurinę mokyklą, G. Čepinskas įstojo į Lietuvos veterinarijos akademiją. 1984 m. mokėsi Lietuvos biochemijos instituto aspirantūroje. Baigęs aspirantūrą, dirbo šiame institute moksliniu bendradarbiu. 1988–1989 m. G. Čepinskas stažavosi Sankt Peterburgo citologijos institute, 1991 m. dirbo JAV Luizianos valstijos universitete moksliniu bendradarbiu. Nuo 1994 m. G. Čepinskas dirba Kanadoje Londono sveikatos tyrimo centre kraujagyslių ir uždegiminių procesų srityje, taip pat tęsia savo veiklą Vakarų Ontarijo universiteto Kritinių ligų centre Fiziologijos katedroje profesoriumi asistentu. Paskutinius šešerius metus G. Čepinskas vadovauja vienam iš didžiausių Kanadoje – Losono (*Lawson*) sveikatos tyrimų instituto Kritinių susirgimų mokslinių tyrimų centrui. Instituto veik-

la susijusi su fundamentaliais sveikatos tyrimais ir su konkrečių susirgimų (sepsio, organų išemijos, transplantacijos, ūmių traumų ir kt.) nagrinėjimais, glaudžiai bendradarbiaujant įvairių sričių mokslininkams, užtikrinant maksimalią mokslinių tyrimų naudą ligoniams. Londono Vakarų Ontarijo universitete kartu Medicininės biofizikos katedroje G. Čepinskas eina ir profesoriaus pareigas.

Baigęs mokslus Jurbarke, išvažiavau studijuoti į Kauno veterinarijos akademiją. Taip jau susiklostė, kad po trečio studijų kurso atlikau praktiką Vilniuje, Mokslų akademijos Biochemijos institute, ir nuo to laiko visam gyvenimui „įklimpa“ į mokslinę veiklą. Baigus studijas Kaune nė dienos neteko dirbti „tikru“ veterinaru. Išvažiavau tęsti darbų į Vilniaus Biochemijos institutą, kur pradėjau savo mokslinę karjerą Citologijos ir citochemijos, o vėliau – ir Ląstelių vystymosi laboratorijose, įstodamas į aspirantūrą, kurią baigiau 1987 m. Labai mane žavėjo ir įkvėpė tolimesnei mokslinei veiklai tuometiniai mano vadovai prof. Pranas Sadauskas bei a. a. prof. Arūnas Gineitis. Nemažai laiko aspirantūros metu teko praleisti ir su mūsų laboratorija artimai bendradarbiausiam Peterburgo citologijos institute. Taip jau nutiko, kad mano gyvenimas Vilniuje sutapo su didžiuliais politiniais pokyčiais, Sąjūdžio ikūrimu ir judėjimu, į kurį buvau visokeriopa išsijungęs. Dalyvavau folkloro ansamblio „VISI“ veikloje, tai suteikė galimybę aplankyti ne tik visus Lietuvos miestus, bet ir daugumą mažesnių miestelių bei kaimų. Svarbiausia buvo tai, kad tuometinėje Lietuvoje (dar buvusioje Sovietų Sąjungos sudėtyje) sugebėjome viešai dainuoti liaudies dainas ir puoselėti autentišką Lietuvos folklorą. Tas laikmetis tiesiogine prasme atitiko garsaus V. Žalakevičiaus filmo pavadinimą „Tas saldus žodis LAISVĖ....“

Paragta pagal <http://www.mūsųlaikas.lt/naujiena/zmones/kanadoje-gyvenantis-biofizikas-profesorius-gediminas-cepinskas>

Gamtos mokslų daktaras **Vidmantas Daugirdas** gimė 1967 m. spalio 10 d. Šilutės rajone, Pagėgiuose, mokėsi Viešvilės aštuometėje mokykloje. 1992 m. baigė Vilniaus universitetą ir pradėjo dirbti Bendrosios geografijos ir kartografijos katedroje. VU GFM Bendrosios geografijos katedros docentas, Geologijos ir geografijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas. 1997 m. apgynė gamtos mokslų daktaro disertaciją „Lietuvos teritorinio administracinio suskirstymo istorinė geografinė analizė“. Nuo 2001 m. – VU GMF Bendrosios geografijos katedros docentas. Dėsto kultūros geografiją, kultūrologijos įvadą, elgesio geografiją, visuomenės raidos teorijas.

1998–2002 m. dirbo vyr. mokslo darbuotoju Geografijos institute, buvo Regioninės geografijos sektoriaus vadovu, instituto tarybos nariu, sekretoriumi. Nuo 2002 m. dirba Geologijos ir geografijos instituto vyr. mokslo darbuotoju. Iki 2003 m. buvo šio instituto Regioninės geografijos sektoriaus vadovu, Steigimo tarybos nariu, sekretoriumi.

Apie Lietuvos teritorinio administracinio suskirstymo raidą, kultūros geografijos, politinės geografijos temomis yra paskelbęs

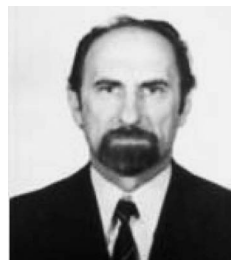

*Vidmantas Daugirdas,
gkk.gf.vu.lt nuotr.*

apie 40 mokslinių straipsnių, perskaitęs apie 30 pranešimų mokslinėse konferencijose Lietuvoje ir užsienyje. Dalyvavo kaip ekspertas 15 tarptautinių ir nacionalinių projektų, kuriuose teko vertinti Lietuvos saugomų teritorijų bei regionų socialinę ir ekonominę būklę.

Pagrindinės mokslinių interesų kryptys – kultūros geografija, politinė geografija, istorinė geografija.

*Juvencijus Stanislovas
Deikus*

Profesorius, technologijos mokslų daktaras **Juvencijus Stanislovas Deikus** gimė 1938 m. lapkričio 26 d. Jurbarko valsčiuje, Skirsnemunėje.

Baigęs Skirsnemunės 7-metę mokyklą, 1952–1953 m. J. S. Deikus mokėsi Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokykloje. Įgijęs mechanizatoriaus specialybę, dirbo Vytėnų MTS traktorininku. Nuo 1954 m. mokėsi Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumė (dabar – Technologijų ir verslo mokykla), kurį baigė 1958 m. su pirmąja technikų mechanikų laida.

1958–1960 m. dirbo Šaukėnų melioracijos mašinų stotyje (Užvenčio r.) vyriausiuoju mechaniku.

1960 m. pradėjo studijuoti Lietuvos žemės ūkio akademijoje (toliau – LŽŪA, dabar VDU Žemės ūkio akademija) kurią 1965 m. baigė, įgijęs inžinieriaus mechaniko specialybę.

1964–1968 m. dirbo LŽŪA tiekimo skyriaus viršininku., nuo 1969 m. – LŽŪA dėstytoju 1971 m. apgynė disertaciją „Traktorių variklių triukšmo susidarymo ypatumų tyrimas“.

1975–1976 m. dirbo Kubos centrinio universiteto dėstytoju konsultantu.

1976–1980 m. dirbo LŽŪA Darbo apsaugos ir praktinio mokymo katedros vedėju. Nuo 1976 m. – docentas.

1981–1983 m. dirbo Nikaragvos valstybinio autonominio universiteto dėstytoju konsultantu.

1984–1993 m. – LŽŪA Darbo apsaugos ir praktinio mokymo katedros vedėjas. 1994–2004 m. – LŽŪU Žemės ūkio inžinerijos fakulteto dekanas.

2004 m. išrinktas LŽŪU Profesinės saugos ir inžinerijos vadybos katedros vedėju.

2006 m. J. S. Deikui suteiktas technologijos mokslų srities profesoriaus pedagoginis vardas. 2008–2010 m. jis dirbo LŽŪU Profesinės saugos ir inžinerijos vadybos katedroje profesoriumi.

J. S. Deikus – ilgametis LŽŪU Žemės ūkio inžinerijos fakulteto tarybos narys, LŽŪU senato narys (1991–2009), LR Triukšmo prevencijos tarybos narys (2005–2013).

Mokslinio darbo kryptis – žemės ūkio technikos triukšmo ir virpesių tyrimas, aplinkos akustinės taršos mažinimas. Metodiniais, moksliniais bei studijų klausimais vienas ir su bendraautoriais Lietuvoje ir užsienyje yra paskelbęs per 90 darbų, iš jų 28 moksliniai straipsniai bei mokslo plėtros darbai.

Parengta pagal „Visuotinę lietuvių enciklopediją“.

Profesorius **Valteris Gaigalaitis** (*Walter Gaigalat*), buvęs Dotnuvos Žemės ūkio akademijos Žemės ūkio ekonomikos katedros vedėjas, docentas, gim. 1897 m. Ragainės apskrityje, Smalininkų parapijoje, Endriūšių kaime. Tėvų Miko Gaigalaičio, (Viliaus Gaigalaičio brolis) ir A. Sveibatytės-Gaigalaitienės sodyboje ant gražaus Nemuno kranto būsimasis profesorius praleido savo vaikystę. Valteris Gaigalaitis, baigęs agronomijos mokslus, dirbo Lietuvos žemės ūkio akademijoje Dotnuvoje. Profesoriaus laukė tragiškas likimas. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, jis bėgo nuo sovietų valdžios, kuri buvo užsi-mojusi sunaikinti visą inteligentiją.

V. Gaigalaitis traukėsi į Vokietiją, tačiau buvo vokiečių mobilizuotas ir pasiūstas į frontą. Pasibaigus karui su visa savo šeima bandė pasitraukti į Vakarų, tačiau pateko į sovietinės kariuomenės apsupimą ir buvo sušaudytas. (Daugiau žr. V. Kutkevičiaus straipsnyje „Mokslininkas Valteris Gaigalaitis“.)

Profesorius Valteris Gaigalaitis

Filosofijos mokslų daktaras, profesorius **Vilius Gaigalaitis** (*Wilhelm Gaigalat*) – politikas, evangelikų kunigas, buvęs Prūsijos seimo (landtago) deputatas. Vilius Gaigalaitis gimė 1870 m. rugsėjo 27 d. Ragainės apskr., Naujųjų kaime. 1877 m. pradėjo lankyti tuometinei Viešvilės parapijai priklausiusią Žukų liaudies mokyklą, kurią baigęs 2 m. dirbo tėvų ūkyje ir pas kunigą lankė religines pamokas. 1886 m. mokėsi Klaipėdos, vėliau – Tilžės gimnazijose. 1892–1896 m. Karaliaučiaus ir Berlyno universitetuose studijavo teologiją, filosofiją, lyginamąją kalbotyrą, istoriją ir žemės ūkio mokslus. 1900 m. apgynė disertaciją „Wolfenbüttelio lietuviškos postilės 1573 metų rankraštis“ (...*Die Wolfenbütteler litauische Postillenhandschrift aus dem Jahre 1573...*“) ir gavo filosofijos daktaro laipsnį. Grįžęs į gimtąjį kraštą, kunigavo Priekulėje ir Katyčiuose. Tobulinosi Ragainės mokytojų seminarijoje. Čia pradėjo aktyviai reikštis visuomeninėje veikloje. 1903 m. buvo išrinktas į Prūsijos karalystės landtagą (parlamentą), gynė lietuvių tautinius interesus Klaipėdos krašte, siekė paveikti vokiečių valdžios tarnybas, kad ateityje būtų pripažinta Lietuvos nepriklausomybė. Landtago nariu V. Gaigalaitis buvo iki 1918 m. Būdamas Prūsų lietuvių tautos tarybos pirmininku, Lietuvos Respublikos valstybės tarybos, Klaipėdos krašto direktorijos nariu, pasisakė už Mažosios Lietuvos autonomiją Lietuvos valstybės sudėtyje. 1925 m. V. Gaigalaitis tapo Lietuvių evangelikų liuteronų konsistorijos prezidentu, o 1933 m. – Klaipėdos krašto lietuvių susivienijimo ir organizacijų tarybos pirmininku. Šie darbai ir užimamos pareigos jį išaukštino kaip nuovokų politikos ir Bažnyčios veikėją, išreiškusį to laikmečio visuomeninę ir kultūrinę dvasią. V. Gaigalaitis apie 60 metų rašė laikraščiams, redagavo periodinius leidinius, kūrė, leido ir platino knygas bei knygeles, dalyvavo mokslinėse draugijose. Jį kviesdavo į tarptautines konferencijas, skaityti paskaitų universitetuose, konsultuotis lituanistikos klausimais. Dirbdamas Klaipėdos krašto direktorijoje, paruošė įstatymą apie lietuvių kalbos vartojimą

Vilius Gaigalaitis

mokyklose, didesnėse gyvenvietėse įsteigė lietuvių kalbos kursus mokytojams. 1904 m. jo iniciatyva buvo įkurta labdaringa draugija „Sandora“, kuri leido ir platino knygas, išleido apie 30 knygų ir knygielių. Daugiausia straipsnių išspausdinęs Klaipėdos „Lietuviškoje ceitungoje“, „Lietuvos keleivyje“, Tilžės „Naujoje lietuviškoje ceitungoje“. Jis leido ir redagavo bažnytinį žurnalą „Pagalba“. Knyga „Kristijonas Donelaitis, jo gyvastis ir darbai“ buvo apie šį rašytoją pirmasis lietuviškas leidinys. Tapęs „Sandoros“ draugijos pirmininku, V. Gaigalaitis dėjo pastangas kurti draugijos biblioteką. Bibliotekos fondas 1912 m. turėjo apie 800, 1924 m. – jau 4 tūkst., o 1937 m. – 7 tūkst. knygų ir periodinių leidinių. 1925–1933 m., būdamas Lietuvos evangelikų liuteronų konsistorijos prezidentu, V. Gaigalaitis stropiai komplektavo ir konsistorijos biblioteką. 1923 m. V. Gaigalaitis dirbo Klaipėdos krašto Direktorijos Bažnyčios ir švietimo reikalų referentu, rašė memorandumus dėl Klaipėdos krašto perdavimo Lietuvai. Kurį laiką turėjo pasitraukti Lietuvon, kur 1925–1936 m. vadovavo Kauno universiteto Evangelikų teologijos fakulteto Naujojo įstatymo katedrai. V. Gaigalaitis buvo vienas iš tų iškilų Lietuvos Respublikos asmenų, kurių biografijas tarpukariu skelbė Europos enciklopediniai žinynai. Hitlerinei Vokietijai okupavus Klaipėdos kraštą, 1940 m. jis persikėlė į Krėtingą, o 1941 m. bėgdamas nuo rusų okupacijos pasitraukė, V. Gaigalaitis apdovanotas II ir III laipsnio Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinais, Lietuvos Nepriklausomybės 10 metų jubiliejinio medaliu. 1933 m. Latvijos universitetas suteikė jam teologijos mokslų garbės daktaro vardą. 1994 m. kovo 26 d. V. Gaigalaitis ir jo žmonos palaikai buvo atgabenti į Lietuvą ir su derama pagarba palaidoti Elniškės kapinaitėse netoli Priekulės. Taip buvo įvykdytas paskutinis V. Gaigalaitis noras.

Parengta pagal Gaigalaitis Vilius, *Šilutės knyginkai*, int. p. <https://www.silutesknygininkai.lt/silute/gaigalaitis-vilius/>

Humanitarinių mokslų daktaras **Arvydas Griškus** apie save rašo: „Gimiau 1968 m. vasario 27 dieną Jurbarko. Nuo 1975 iki 1986 m. mokiausi Jurbarko 2-oje vid. mokykloje (dabar – Jurbarko Naujamiesčio pagrindinė mokykla).

1986 m. įstojau į Vilniaus inžinerinį statybos institutą, Pramoninės ir civilinės statybos specialybę.

1987 m. birželio 29 d. buvau pašauktas tarnauti sovietų kariuomenėje.

Grįžęs metus mokiausi Vilniaus inžineriniame institute. 1990 m. mokslus nutraukiau.

Teko būti laisvu prekybininku, vėliau dirbau J. Dalio statybos komercinėje firmoje įmonėje, A. Lužo medžio apdirbimo įmonėje, Pašvenčio girininkijoje, pas ūkininką Vokietijoje, Švedijoje ir Norvegijoje.

Nuo 2000 dirbau UAB „Pijūšas“ staklininku pjovėju, 2003–2006 m. R. Godos, IĮ parduotuvėje „Mūras“ pardavėju ir vadybininku, 2006–2009 m. UAB „A. Žilinskis ir Ko“, sandėlių vadybininku.“

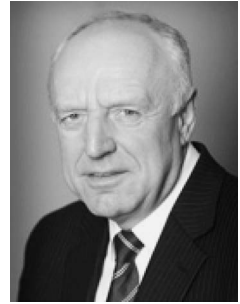
Arvydas Griškus

2005–2009 m. Vytauto Didžiojo Universiteto, Humanitarinių mokslų fakulteto (toliau – VDU HMF), Etnologijos ir folkloristikos katedros Etnologijos bakalauro studijos.

2009–2011 m. VDU HMF, Etnologijos ir folkloristikos katedros Etninės kultūros magistro studijos.

Nuo 2010 m. A. Griškus – Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras, direktorius

2011–2016 m. tęsė doktorantūros studijas ir apgynė HM etnologijos krypties disertaciją „Lietuvos karo aviacijos lakūnų veikla ir gyvensena XX a. pab.–XXI a. pr. socialiniame ir kultūriniame kontekste“.

Jonas Jagminas

Agrarinių mokslų daktaras, 2004–2012 m. kadencijos Seimo narys **Jonas Jagminas** gimė 1949 m. birželio 20 d. Kelmės rajono Tytuvėnų mstl. 1956–1964 m. mokėsi Tytuvėnų vidurinėje mokykloje. 1964–1969 m. dirbo Tytuvėnų durpių ūmonėje. Baigęs kursus Raseinių profesinėje technikos mokykloje dirbo traktorininku Kelmės MSV, Tytuvėnų miškų ūkyje. 1967 m. baigė Tytuvėnų darbo jaunimo vidurinę vakarinę mokyklą.

Nuo 1969 m. J. Jagminas mokėsi Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumui neakivaizdiniame skyriuje, kurį baigė 1972 m. įgijęs techniko mechaniko specialybę. (Nuo 1950-ųjų iki 1995-ųjų metų pagal teritorinį administracinį paskirstymą Smalininkų kaimas, į kurį 1965 m. perkeltas technikumai, priklausė Viešvilės apylinkėi). 1972–1973 m. J. Jagminas Raseinių rajono kolūkio „Lenino keliu“ vyr. inžinierius mechanikas. 1973–1975 m. Lietuvos hidrotechnikos ir melioracijos mokslinio tyrimo instituto eksperimentinio ūkio skyriaus valdytojas. 1975 m. Lietuvos ŽŪA mokėsi vadovaujančiųjų darbuotojų kursuose. 1974 m. J. Jagminas pradėjo studijuoti LŽŪ akademijoje, kurią baigė 1979 m. įgijęs mokslinio agronomo specialybę. 1982 m. pradėjo studijuoti Lietuvos žemdirbystės mokslinių tyrimų instituto (*Dotnuvoje*) aspirantūros neakivaizdiniame skyriuje. 1990 m. baigė mokslinį darbą ir Baltarusijos žemdirbystės mokslo tyrimų institute apgynė disertaciją tema „Cheminių mechaninių priemonių deriniai bulvių, rugių, vasarinių kultūrų derlingumui didinti Vakarų Lietuvoje“.

1969–1972 m. dirbo Tytuvėnų TŪT Tiekimo skyriaus specialistu, saugumo technikos inžinieriumi.

1972–1973 m. – Raseinių r. kolūkio „Lenino keliu“ vyr. inž. mechanikas.

1973–1975 m. – Lietuvos hidrotechnikos ir melioracijos mokslinio tyrimo instituto eksperimentinio ūkio Keleriškių skyriaus (Kėdainių r.) valdytojas.

1975–1976 m. – Kėdainių r. kolūkio „Tarybinis rytas“, 1976–1980 m. – „Varpos“ – kolūkio pirmininkas.

1973–1980 m. – Kėdainių rajono tarybos liaudies deputatas.

1980–1987 m. – Rietavo tarybinio ūkio technikumui direktorius.

1987–1989 m. – LKP Šilalės rajono komiteto pirmasis sekretorius.

1988–1990 m. – LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas.
 1989–1990 m. – LTSR Ministrų tarybos pirmininko pavaduotojas, Agropromoninio komiteto pirmininkas.
 1990–1992 m. – Kietaviškių šiltnamių kombinato generalinis direktorius.
 1992–1994 m. – Baltijos agrobiržos viceprezidentas.
 1994–1998 m. – AB „Vilmeta“ generalinis direktorius.
 1998–1999 m. – UAB „Jondara“ prezidentas.
 1999–2004 m. – VĮ „Lietuvos naftos produktų agentūra“ generalinis direktorius.
 2004–2012 m. – Seimo narys.
 Nuo 2012 m. – žemės ūkio kooperatyvo „Agroinvest group“ valdybos pirmininkas, direktorius.
 2016 m. J. Jagminui suteiktas Kelmės r. garbės piliečio vardas.

Parengta pagal int. p. www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/rinkimai/2004/seimas/.../kand_biog_l_294861.htm

Gintaras Kulikauskas

Aleksandro Stulginskio universiteto dėstytojas **Gintaras Kulikauskas** gimė 1942 m. gegužės mėn. 14 d. Jurbarko valsčiuje (dabar – Jurbarko rajonas) Skirsnemunės kaime. Tėvams persikėlus į Vilkyškius, Pagėgių apskr., apsigyveno Mažojoje Lietuvoje. Vėliau kartu su tėvais ir broliu gyveno Viešvilės apyl. Ridelkalnio kaime bei Vilkduobės vienkiemyje. Eidamas 8-uosius metus G. Kulikauskas pradėjo mokytis Viešvilės septynmetėje mokykloje. Baigus šios mokyklos 7 klases, šeima persikėlė į Vilktačio vnk. prie Užbalių kaimo. Gintaras išstojo mokytis į Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumą (dabar – Smalininkų technologijų ir verslo mokykla).

1966 m. po tarnybos sovietinėje armijoje su 9-ąja techniku mechanikų laida baigęs technikumą, pradėjo dirbti vyriausiuoju inžinieriumi Girdžių tarybiniame ūkyje. Tais pačiais metais išstojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją.

1966–1971 m. G. Kulikauskas studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Mechanizacijos fakultete (dabar – VDU Žemės ūkio akademija), kur įgijo žemės ūkio inžinieriaus mechaniko kvalifikaciją.

Baigęs studijas liko dirbti Lietuvos žemės akademijoje, nuo 1971 m., ėjo įvairias pareigas: asistento, dėstytojo, vyr. dėstytojo, prorektorius, lektorius.

1973–1975 m. mokėsi stacionarinėje aspirantūroje Darbų saugos katedroje ir profesinio mokymo katedroje.

2012 m., išdirbęs vienoje darbovietėje 38 m., G. Kulikauskas išėjo į pensiją.

Parengta pagal interneto p. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=7865p_k=15p_a=4985p

Technikos mokslų daktaras **Stanislovas Merkevičius**, A. Stulginskio universiteto Profesinės saugos ir inžinerijos vadybos katedros profesorius, gimė 1946 m. rugsėjo 24 d. Vilkaviškio rajone. Baigęs

septynmetę mokyklą, 1962 m. S. Merkevičius įstojo į Smalininkų žemės ūkio mechanizavimo technikumą. Baigęs technikumą 1967 m. įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją. Pasilikęs akademijoje 1976–1984 m. dirbo vyr. moksliniu bendradarbiu, 1984–1987 m. – asistentu, 1987–1991 m. – vyr. dėstytoju, 1991–1993 m. – docentu. 1993–2003 m. S. Merkevičius – docentas, katedros vedėjas, 2004–2008 m. – docentas, nuo 2008 m. – profesorius. 1987 m. S. Merkevičius – technikos mokslų kandidatas, paruošė ir apgynė disertaciją tema „Oro aušinamų traktorinių dyzelių triukšmo ir vibracijų mažinimas keičiant detalių ir mazgų amplitudės dažnines charakteristikas“. 1993 m. pripažintas mokslų daktaru, 1990 m. – docentu (1993 m. nostrifikuota), 2008 m. Lietuvos žemės ūkio universiteto docentu. Vykdomas mokslo ir studijų organizacinis darbas: agroenergetikos inžinerijos studijų programos komiteto narys (2007–2010 m.), bendrosios inžinerijos studijų krypties žemės ūkio inžinerijos ir vadybos studijų programos savianalizės rengimas (2010–2011 m.).

Svarbiausios pastarųjų penkerių metų studijų metodinės publikacijos:

1. Aplinkos fizikinė nejonizuojančioji tarša. Mokomoji knyga, Butkus R., Merkevičius S., Nadzeikienė J. Kaunas-Akademija, LŽŪU Leidybos centras, 2010, p. 103.

2. Butkus, Ričardas; Eičinas, Juozas; Merkevičius, Stanislovas; Nadzeikienė, Jūratė. Darbo aplinka: laboratorinių darbų saviruošos kontroliniai klausimai: mokymo priemonė, Lietuvos žemės ūkio universitetas. Profesinės saugos ir inžinerijos vadybos katedra. 2-oji laida. Akademija, Kauno r.: LŽŪU Leidybos centras, 2009. 71, [1] p.

3. Merkevičius, Stanislovas. Profesinė rizika. Elektros sukeltos rizikos vertinimas ir valdymas, Mokomoji knyga, LŽŪU, LC, 2008, p. 104.

S. Merkevičius dalyvauja Žemės ūkio inžinerijos fakulteto darbo grupės ir tarybos veikloje (2008–2010), yra tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Žmogaus ir gamtos sauga“ mokslo komitete narys (2006–2010).

Parengta pagal: Merkevičius Stanislovas CV.pdf, int. p. aprasai.asu. It/2011-2012/.../Ž.ū.../Merkeviciusi20Stanislovasi20CV.pdf

Stanislovas Merkevičius

Albina Pajarskaitė

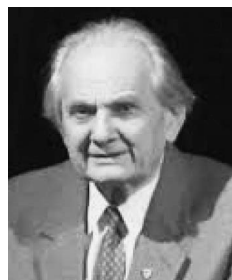
Žemės ūkio mokslų daktarė **Albina Pajarskaitė** – sambūrio „Cari-tas“ Lietuvoje atkūrėja. 1965 m. V. Dokučiajevo dirvožemio institute apgynė disertaciją „Dirvos erozija ir eroduotų dirvožemių paplitimas Lietuvos TSR. A. Pajarskaitė buvo likusi be tėvų globos (tėvai – tremtiniai, jie buvo Sibire).

1945–1949 m. A. Pajarskaitė mokėsi Vilniaus universitete ir dirbo Mokslų akademijoje.

1956 m. nuo sausio mėn. pradžios iki tų pačių metų pabaigos dirbo direktoriaus pavaduotoja Viešvilės vaikų globos namuose. Metų pabaigoje perėjo į darbą Vilniaus vaikų globos namuose. 1988 m. rugpjūčio 26 d. slapta susitikusi septynių moterų iniciatyvinė grupė,

kuriai vadovavo vienuolė Albina Pajarskaitė, pasirašė Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ įkūrimo aktą. Nuo 1991 m. organizacija vadinama Lietuvos „Caritas“ federacija (LCF). Federacijos nariais galėjo tapti ir vyrai (anksčiau pagal įstatus tegalėję būti rėmėjais). LCF prezidentu tapo vyskupas Sigitas Tamkevičius, generaline sekretore – sesuo Albina Pajarskaitė. „Caritas“ sistemoje Lietuvoje veikia 62 stacionarinės globos įstaigos: vaikų dienos centrai, senelių namai, labdaros valgyklos, nakvynės namai ir kt. Vykdomi modeliniai socialiniai projektai „Vaiko orumas“ (pagalba skurstančioms šeimoms ir vaikams), „Pagalba prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms“, „Kalinių globa ir reintegracija“, „Slauga ir globa namuose“ (socialinė, sielovadinė ir medicininė pagalba sunkiai sergantiems, vienišiams žmonėms namuose). Per metus įvairią Lietuvos „Caritas“ ir jo struktūrų paramą gauna apie 300 tūkst. vargstančiųjų, kurių didesnę dalį sudaro žmonės, dalyvaujantys MIATLNA (Maisto iš intervencinių atsargų tiekimo labiausiai nepasiturintiems asmenims) akcijoje.

Parengta pagal interneto p. [www.mokslas.mii.lt/mokslas/SRITYS/duom00.php?pav=P3sritis=B Bernardinai.lt](http://www.mokslas.mii.lt/mokslas/SRITYS/duom00.php?pav=P3sritis=B%20Bernardinai.lt)

Arnoldas Piročkinas

Profesorius habil. daktaras **Arnoldas Piročkinas** gimė 1931 m. Pašvenčio kaime, Jurbarko valsčiuje. Kartu su kitais aplinkinių kaimų lietuvininkų vaikais iki 1939 m. Smalininkuose dvejus metus lankė lietuvišką pradžios mokyklą. Hitlerinei Vokietijai užėmus Klaipėdos kraštą, šeima persikėlė į Šilinę, Jurbarko vls. A. Piročkinas mokėsi Šilinės pradžios mokykloje, Jurbarko, vėliau – Kauno gimnazijose. Toliau mokėsi Šilutėje, kur 1949 m. baigė Šilutės gimnaziją.

1950–1955 m. Vilniaus universitete A. Piročkinas studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. 1960 m. įstojo į Vilniaus universiteto aspirantūrą. Nuo 1971 m. Arnoldas Piročkinas – docentas. Dirbdamas Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedroje parašė ir parengė beveik tris dešimtis knygų, paskelbė apie 500 mokslinių straipsnių, recenzijų bei publicistinių rašinių, išleido vertimų ir redaguotų knygų.

A. Piročkinas žinomas kaip žymiausias Jono Jablonskio palikimo tyrėjas. Už šios srities darbus – knygas „Prie bendrinės kalbos ištakų“ (1977) ir „J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas“ 1978–1979 m. apdovanotas Lietuvos valstybine premija. Vėliau išleido J. Jablonskio laiškus ir kalbos taisymsus. Šių keturių knygų pagrindu 1987 m. apginta habilituoto daktaro disertacija.

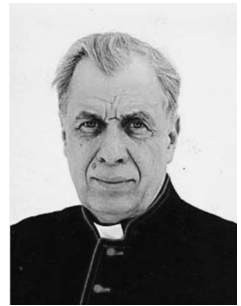
Su pedagogine veikla aukštojoje mokykloje yra susiję profesoriaus darbai: „Administracinės kalbos kultūra“, „Jaunajam lituanistui: mokslinio darbo metodikos pradmenys“, vadovėlis kitataučiams „Mokomės lietuvių kalbos. Aukštesniojo kurso vadovėlis“. A. Piročkinas domėjosi bohemistika, yra išleidęs čekų-lietuvių ir lietuvių-čekų kalbų žodyną, paskelbęs keliolika straipsnių apie lietuvių ir čekų literatūrų ryšius.

A. Piročkino veikla labai plati ir įvairiapusė. Jis rašė straipsnius, skaitė paskaitas apie Adomą Mickevičių, Martyną Mažvydą, Mikalojų Daukšą, Kristijoną Donelaitį, Joną Basanavičių.

Jurbarkui ypač svarbus profesoriaus A. Piročkino indėlis 1996 m. leidžiant knygą „Jurbarkas. Istorijos puslapiai“. Jis yra šios knygos sudarytojas ir atsakingasis redaktorius, parengė knygos straipsnius apie Smalininkus iki Antrojo pasaulinio karo, apie Žvyrių evangelikų liuteronų bendruomenę, okupacijų aukas, žymius Jurbarko krašto žmones ir kt. Už šiuos darbus 2011 m. A. Piročkinui suteiktas Jurbarko garbės piliečio vardas.

A. Piročkinas surinko medžiagą, parašė ir 2015 m. išleido knygą „Smalininkų kronika. 1920 01 10–1939 03 23“.

Parengta pagal interneto p. <https://www.jurbarkas.lt/index.php?1814812749>

Petras Puzaras

Habilituotas teologijos mokslų daktaras **Petras Puzaras**, monsinjoras, Vytauto Didžiojo ir Klaipėdos universitetų profesorius. Petras Puzaras gimė 1929 m. liepos 27 d. Jačionių kaime, Pabaisko parapijoje, Ukmergės apskrityje. 1936 m. pradėjo lankyti Bakšionių pradžios mokyklą. 1940–1941 m. mokėsi Pabaisko pradžios mokykloje, 1942 m. pradėjo mokytis Ukmergės gimnazijoje. 1948 m. baigęs Ukmergės gimnaziją įstojo į Kauno tarpdiecezinių kunigų seminariją. 1952 m. išventintas kunigu. Dirbo vikaru Telšiuosė, Tauragėje. 1957–1962 m. dirbo Viešvilės ir Vilkỹškių klebonu. Iš čia perkeltas į Skuodą. 1962–1975 m. dirbo Skuodo klebonu ir dekanu. Čia klebonaudamas neakivaizdžiai studijavo Teologijos fakultete prie Kauno kunigų seminarijos ir 1969 m. gavo teologijos licenciato laipsnį. 1973–1981 m. P. Puzaras – Akmenės klebonas ir Mažeikių vicedekanas. Dirbdamas Akmenėje parašė daktarinę disertaciją „Vyskupo Motiejaus Valančiaus pastoracinė veikla“, kurią 1974 m. balandžio 29 d. Kauno kunigų seminarijos Teologijos fakulteto mokslinėje taryboje sėkmingai apgynė, jam buvo suteiktas teologijos daktaro laipsnis, kurį Lietuvos mokslo taryba nostrifikavo ir suteikė habilituoto teologijos mokslų daktaro laipsnį. Nuo 1981 m. spalio 29 d. Petras Puzaras dirbo Tauragės klebonu ir dekanu. 1993 m. spalio 8 d. popiežius Jonas Paulius II jį paskyrė savo rūmų kapelionu monsinjoru. Nuo 1996 m. liepos 5 d. iki 2005 m. liepos 1 d. P. Puzaras dirbo Kretingoje Šv. Antano religijos studijų instituto prie Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto direktoriumi. Nuo 1974 m. kunigas monsinjoras P. Puzaras buvo Telšių vyskupijos tribunolo teisėju, ilgamečiu vyskupijos Kunigų tarybos ir Konsultorių kolegijos nariu. Ypač daug pasidarbavo rengiant tikybos mokytojus Telšių vyskupijai ne tik kaip Šv. Antano instituto direktorius, bet nuo Atgimimo metų kaip katechetikos kursų vadovas. Nuo Telšių kunigų seminarijos atkūrimo buvo šios seminarijos moralinės teologijos dėstytojas. Nuo 2004 m. vasaros apsigyveno Šventosios parapijoje ir nuoširdžiai talkino Šventosios klebonui pastoraciniame darbe. Viename savo publikuotų straipsnių

monsinjoras P. Puzaras rašė: „Po tiek administracinės ir prievartinės ateistinės propagandos metų daugumos katalikų religinis sąmoningumas menkas. Gerai matomas jaunimo abejingumas mokslui, kartu ir tikybai. Bet svarbiausia, šiandien yra tikinčiųjų pamaldumo krizė: daugumoje šeimų nėra kasdieninės maldos, dauguma moksleivių nedalyvauja šventadieniais šv. Mišiose, nors lanko tikybos pamokas. Religinio švietimo problemas ateityje pamažu išspręsimė. Daug sunkiau bus įpratinti atšalusias širdis bendrauti su Dievu maldoje.“ P. Puzaras nuo 2006 m. – rezidentas Šventojije. P. Puzaro darbai: „Meilė Dievui: pro memoria“, „Žemaitijos kultūros, meno, mokslo ir visuomenės veikėjai“. Jo uolumas bus šviesi gairė.

Parengta pagal „Jo uolumas bus šviesi gairė“. Iš XXI amžius. www.xxiamzius.lt/numeriai/2006/03/10/atmi_01.html

Algirdas Jonas Raila

Profesorius habilituotas daktaras **Algirdas Jonas Raila** gimė 1943 m. vasario 9 d. Pakruojo rajone. Mokėsi Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume, kuri baigęs tęsė mokslą Lietuvos ŽŪA Mechanizacijos fakultete.

1967 m., baigė šį fakultetą su pagyrimu, įgijo inž. konstruktoriaus kvalifikaciją ir pradėjo dirbti Žemės ūkio mašinų, vėliau Mašinų detalių ir kėlimo bei transportavimo mašinų, Šilumos ir biotechnologijų inžinerijos katedrose. Nuo 1978 m. A. J. Raila – docentas, 1996 m. – profesorius, nuo 2001 m. – Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas, nuo 2011 m. tikrasis narys. 2004–2009 m. dirbo Žemės ūkio inžinerijos fakulteto dekanu.

1974 m. A. J. Raila apgynė mokslų daktaro, 1995 m. – hab. daktaro disertaciją „Termoenergetiniai procesai sandėliuojamų augalininkystės produktų sluoksnyje“.

A. J. Raila daug dėmesio skyrė inovatyvių technologijų paieškai, tobulinimui ir įdiegimui.

A. J. Raila vienas ir su bendraautoriais parengė 20 vadovėlių ir mokymo priemonių studentams, paskelbė daugiau kaip 150 mokslo straipsnių Lietuvos bei užsienio spaudoje, sukūrė originalių kompiuterinių programų. Mokslinius pranešimus skaitė daugelyje tarptautinių ir respublikinių konferencijų. Buvo daugelio leidinių autorius ir bendraautoris:

Parengta pagal interneto p. <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/zemesukiomokslai/article/download/.../1479/>

Nijolė Ralytė

Profesorė, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos docentė **Nijolė Ralytė** gimė 1954 m. Šilutės r. Okslindžių kaime. Netrukus šeima apsigyveno Kintuose. 1962 m. šeima persikėlė į Kauno r. Saulėteklių kaimą, kur tėtis įsidarbino aštuonmetėje mokykloje. Po 3 metų, 1965-aisiais, persikėlė į Jurbarko r. ir apsisistojo Viešvilės apyl. Smalininkų kaime. Tėvelis pradėjo dirbti vidurinėje mokykloje, vėliau – tuometiniame Smalininkų žemės ūkio mechanizavimo technikume, motina – prekyboje. Nijolė Ralytė – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (toliau – LMTA) fortepijono klasės absolventė. 1977 m.

baigė LMTA prof. J. Karnavičiaus fortepijono specialybę. Jau nuo antro kurso N. Ralytė pradėjo dirbti koncertmeisterė operos studijoje, o po aukštosios mokyklos baigimo – Dainavimo katedroje. Koncertinę veiklą N. Ralytė pradėjo kaip koncertmeisterė su žymiausiai Lietuvos bei užsienio atlikėjais – dainininkais ir instrumentalistais. Paruošė daugybę vokalinės muzikos programų, įrašytų televizijoje, radijuje, plokštelėse, kompaktiniuose diskuose. Grojo Lenkijoje, Estijoje, JAV, Anglijoje, Vokietijoje, Japonijoje, Graikijoje ir kt. Koncertuota prestižinėse JAV, Didžiosios Britanijos, Japonijos, Vokietijos, Rusijos, Estijos, Italijos, Baltarusijos, Lenkijos, Latvijos, Suomijos, Lietuvos ir kt. koncertinėse salėse.

Prof. N. Ralytė parengė daug studentų, pelniusių respublikinių ir tarptautinių konkursų laureatų vardus. Jie sėkmingai dirba, aktyviai dalyvauja įvairiuose kultūros renginiuose Lietuvoje ir už jos ribų. Šiuo metu Nijolė Ralytė – LMTA Koncertmeisterio katedros profesorė. Su jaunaisiais dainininkais dalyvavo tarptautiniuose konkursuose.

Kaip geriausia koncertmeisterė N. Ralytė įvertinta daugelyje respublikinių ir tarptautinių konkursų (M. Callas Graikijoje, J. Vitolio Latvijoje, T. Kuusik Estijoje, tarptautiniuose dainininkų konkursuose Vokietijoje, Baltarusijoje ir kt.).

1990 m. ji stažavo Vokietijoje, Merso mieste pas P. Schreirį.

N. Ralytė yra daugelio konkursų žiuri narė, dalyvauja rengiant konkursų projektus, magistrantų mokslo tiriamųjų darbų vadovė ir recenzentė, doktorantūros egzaminų vertinimo komisijos narė, skaito pranešimus mokslinėse konferencijose, veda meistriškumo kursus Lietuvos muzikos mokyklose, publikuoja straipsnius, mokymo priemonės spaudoje.

Koncertmeisterio discipliną LMTA dėsto nuo 1988 m., taip pat nuo 1973 m. dirba koncertmeisterė LMTA Dainavimo katedroje. Pastaruoju metu Nijolė Ralytė eina docentės pareigas.

Parengta pagal interneto p. <https://www.muzikusajunga.lt/nariai/nijole-ralyte>

Teologijos mokslų garbės daktaras **Mindaugas Sabutis** – Evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas, Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčios (LELB) Konsistorijos pirmininkas.

Mindaugas Sabutis gimė 1975 m. rugpjūčio 26 d. Tauragėje. Tais pačiais metais vyskupo Jono V. Kalvano pakrikštytas Tauragės evangelikų liuteronų M. Mažvydo bažnyčioje, kurioje 1988 m. konfirmuotas.

1993 m. baigė Tauragės antrąją (dabar „Šaltinio“) vidurinę mokyklą ir įstojo į Klaipėdos universiteto HMF Evangeliškosios teologijos katedrą. Jam studijuojant trečiame kurse, 1996 m. sausio mėn. Jurbarke įvestas į diakonus, o tą pačių metų birželį ordinuotas kunigu diakonu.

Mindaugas Sabutis

1997 m. baigė evangeliškosios teologijos studijas bakalauro laipsniu. Apsigyveno Jurbarko ir toliau tarnavo klebonu Jurbarko, Skirsnemunės, Smalininkų bei Vilkyškių parapijose.

1998 07 04 Skirsnemunėje ordinuotas kunigu, suteikiant sidabrinį tarnybinių kryžių. Tų pačių metų gruodžio 5 d. buvo pakviestas tarnauti Vilniaus parapijos klebonu.

1999 m. birželį įstojo į Vilniaus universiteto Religijų studijų ir tyrimų centro magistrantūros studijas. Tų pačių metų liepą vedė (žmona Vilma dirba Lietuvos Biblijos draugijoje).

Nuo 2000 m. – Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios Konsistorijos narys.

2001 m. vasarį deleguojamas Evangelikų liuteronų bažnyčios atstovu Biblijos draugijos Direktorių taryboje (2005 m. išrenkamas viceprezidentu). 2001 m. birželį baigė VU religijos studijas magistro laipsniu.

Nuo 2001 m. gruodžio 8 d. iki 2004 m. liepos buvo LELB Jaunimo centro valdybos pirmininkas.

2004 m. balandžio 24 d. išrinktas ir birželio 19 d. konsekruotas LELB vyskupu.

2005 m. rugsėjį įstojo į KU doktorantūros studijas. Dirba Klaipėdos universiteto Teologijos katedros dėstytoju.

M. Sabutis yra Pasaulio liuteronų sąjungos Rytų ir Centrinės Europos Bratislavos biuro koordinatorius bei laikinosios PLS Santuokos ir lytiškumo klausimų komisijos narys.

Ekumeniškų pažiūrų. 2009 m. gegužės 22 d. Misūrio Sinodo Konkordijos teologinėje seminarijoje (Fort Wayne, Indiana, JAV) suteiktas garbės daktaro vardas.

Nuo 2011 m. rudens yra ir Savarankiškosios evangelikų liuteronų bažnyčios Baltarusijos Respublikoje dvasinis vadovas.

Parengta pagal interneto p. www.velb.lt/lt/dvasininkai/mindaugas-sabutis.html

Žemės ūkio mokslų daktarė **Selverina Stonienė** – Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumų dėstytoja.

S. Stonienė gimė valstiečių šeimoje 1942 m. rugsėjo 5 d. Šilalės r., Džiaugėnų k., 8 km nuo Šilalės. Tėtis pokario metais dirbo Pādievyčio ir Kivīliū tarybiniuose ūkiuose skyriaus valdytoju. Selverina mokėsi Džiaugėnų pradžios, Pajūrio septynmetėje, o nuo 8 kl. – Šilalės vidurinėje mokykloje. 1959 m. Šilutės r. Vainūto vidurinėje baigė 11 klasių ir įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademijos (LŽŪA) Agronomijos fakultetą. Pasirinkimą lėmė tai, kad buvo augusi žemdirbių šeimoje – tėvelis iš savo tėvų buvo paveldėjęs 23 ha ūkį. 1962 m., perėjusi į neakivaizdinį skyrių, pradėjo dirbti vyr. agronome Šilalės r. Judrėnų tarybiniame ūkyje.

1964 m. S. Stonienė baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją, įgydama mokslinio agronomo specialybę. 1964–1965 m. Selverina dirbo laborante Kauno r. I. Mičiurino sodininkystės ir daržininkystės

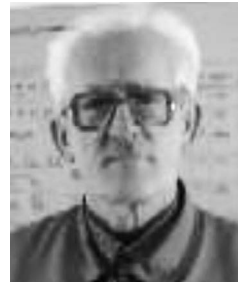

Selverina Stonienė

technikume, nuo 1965 m. iki 2002 m. – Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokykloje – vyr. dėstytoja. 1971 m. dėstytoja įstojo į neakivaizdinę aspirantūrą, kurią 1974 m. baigė. Darbo sritys: agronominiai mokslai – augalininkystė, naujovių diegimas bulvininkystėje.

1975 m. agrarinių mokslų tema „Boro įtaka bulvėms Lietuvoje velėniniuose, jauriniuose, glėjiniuose priesmėlio dirvožemiuose“ S. Stonienė apsigynė disertaciją. Respublikinėje ir sąjunginėje spaudoje disertacijos tema buvo publikuojami jos straipsniai, mokslinėse LŽŪA dėstytojų konferencijose skaityti pranešimai.

Žemdirbystė S. Stonienės šeimoje perduodama iš kartos į kartą. Dabar šeimos tradicijas tęsia sūnus Raimondas – Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos mokytojas. Duktė Danguolė dirba Respublikos Seimo kanceliarijos biuro patarėja.

Justinas Stonys

Filosofijos mokslų daktaras **Justinas Stonys** gimė 1940 m. birželio 28 d. Tauragės r., Kalniškių kaime. Pirmą pradinės mokyklos klasę baigė Lylavėnuose, vėliau mokėsi Kalniškių pradinėje mokykloje, o baigė jau Kumpių sodyboje. Vidurinės mokyklos penktą klasę pradėjo buvusios Tauragėje mokytojų seminarijos pastate. 1960 m. dalyvavo respublikinėje dainų šventėje, kur mokyklos moksleivių kolektyvas tapo laureatais. Su studentiškais moksliniais pranešimais dalyvavo Estijoje Pabaltijo mokslininkų konferencijoje. 1965 m. baigė LŽŪA Mechanizacijos fakultetą. 17 metų dirbo dėstytoju Smalininkų žemės ūkio mokyklos (ŽŪM) technikume, mokėsi aspirantūroje.

1972–1982 m. J. Stonys vadovavo Smalininkų jaunųjų išradėjų-racionalizatorių mokyklai, organizavo rajonines techninės kūrybos parodas, leido laikraščio „Šviesa“ puslapį „Kūrybinė mintis“, vedė respublikinius techninės kūrybos organizavimo seminarus. Autorystėje ir bendraautorystėje išleido 7 knygas. 1980 m. paruošė pranešimus sąjunginei išradėjų konferencijai „Išradybinė veikla Lietuvos kaime“.

1982–1984 m. J. Stonys dirbo ŽŪM vyresniuoju inžinieriumi, 1984–1989 m. – Vilniaus elektromechanikos technikumо dėstytoju, 1989–1991 m. VTU Elektronikos fakultete asistentu, 1991–2000 m. – VGTU Elektronikos fakulteto laboratorijų vedėju, 2000–2004 m. – laboratorijų inžineriniu darbuotoju.

2004 m. J. Stonys Smalininkuose įkūrė bene didžiausią Pabaltijyje senovinės technikos muziejų. Muziejuje eksponuojama arba paruošta eksponuoti apie 22 000 eksponatų.

Muziejus atlieka mokslinį tiriamąjį darbą. Skelbtas straipsnis „Museum Schmallingenken, Memelland“ Vokietijos žurnale „Memel Jahrbuch“ (2008). Skaityti pranešimai respublikinėse konferencijose „Smalininkų kraštas. Istorija ir faktai“ (2007 m.), „Senovinės technikos muziejus ir Smalininkų vandens matavimo stotis“ (2011 m.).

1974 m. J. Stoniui suteiktas Lietuvos SSR nusipelnusio racionalizatoriaus garbės vardas, 1974 m. – tarptautinio konkurso „Jaunimo mokslinės – techninės kūrybos“ laureato vardas, 1977 m. – geriausio SSRS žemės ūkio racionalizatoriaus vardas.

Apdovanotas ženklais:

1981 m. – „Dešimto penkmečio išradybos ir racionalizacijos spartuolis“, 1977 m. – „1976 m. išradybos ir racionalizacijos spartuolis“, 1977 m. – „Už aktyvų darbą VIRDA“, 1973, 1974, 1975, 1976, 1979, 1980 m. – medaliais „Už laimėjimus vystant SSRS liaudies ūkį“. J. Stonys yra sukonstravęs ir patobulinęs daug įrengimų, mašinų ar prietaisų, gavo 183 racionalizatorinių pasiūlymų autorinius pažymėjimus.

2013 m. apdovanotas Jurbarko rajono savivaldybės ženklu „Už nuopelnus Jurbarko kraštui“.

Danguolė Stonytė gimė 1968 m. balandžio 7 d. Smalininkų kaime, Jurbarko rajone. Mokėsi Smalininkų vidurinėje mokykloje, kurią baigusi aukso medaliu 1986 m. įstojo į Vilniaus universiteto Žurnalistikos fakultetą. Studijų metais aktyviai dalyvavo studentų mokslo draugijos (SMD) veikloje. 40-oje konferencijoje už mokslinį tiriamąjį darbą „Priešdėlinių veiksmazodžių kirčiavimas šnekamojoje kalboje“ laimėjo trečiąją vietą. D. Stonytė turi antrąją lengvosios atletikos sportinę atskyrį.

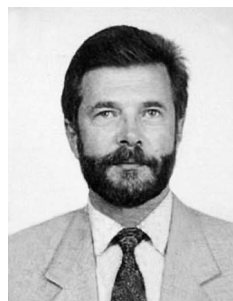
1993–1997 m. D. Stonytė studijavo Vilniaus pedagoginio instituto (dabar – Lietuvos edukologijos universitetas) Lituanistikos fakultete, kuriame įgijo lietuvių kalbos ir literatūros bakalauro laipsnį. 1997–1999 m. tęsė studijas ir įgijo humanitarinių mokslų magistro laipsnį.

1999–2003 m. studijavo Vilniaus pedagoginio instituto Gamtos mokslų fakultete, kur įgijo biologijos bakalauro, o 2003–2005 m. – šios specialybės magistro laipsnį.

1999–2001 m. D. Stonytė dirbo asistente Lietuvių kalbos institute. Prisdėjo rašant vietovardžių žodyną, kuriame surinkta daugiau kaip 2 500 įvairių Lietuvos vietovių ir jų aprašymų – Lietuvos miestų, miestelių, kaimų, upių, ežerų pavadinimų. (*Vietovardžių žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, 462 p.).

1998–2002 m. D. Stonytė dirbo mokslinė asistente Didaktinės lingvistikos institute, kur tyrinėjo XVIII a. rankraštinius žodynus. Prof. Vincentas Drotvinas tuo metu ruošė Jokūbo Brodovskio rankraštinio žodyno leidimą su faksimile. Viena iš bendradarbių kartografuojant rankraštį buvo D. Stonytė. 2006–2009 m. D. Stonytė rengė ir sudarė J. Brodovskio rankraštinio žodyno „Lexicon Germanico=Lithvanicvm et Lithvanico=Germanicvm“ bendrinių žodžių indeksą. Indeksas itin reikalingas kalbos istorikams, dialektologams, leksikologams ir leksikografams. Šio leidinio tikslas – parodyti, kokie yra žodyno vokiečių kalbos registro lietuviškieji atitikmenys, pateikti šio leksikografijos paminklo lietuviškų žodžių ir jų formų įvairovę. Nuo 1991 m. D. Stonytė dirbo įvairiose pareigose Lietuvos Respublikos Seime. Pastaruoju metu dirba Seimo kanceliarijos Komisijų biuro patarėja.

Gamtos mokslų daktaras **Benjaminas Šebeka** gimė 1949 m. Kūpiškio rajone tarnautojų šeimoje. Mama dirbo mokytoja, o tėtis girininku. Dėl pedagogams grėsusių pokario trėmimų šeima paliko namus ir klajojo po Lietuvą, kol 1952 m. apsistojo Jurbarko rajone, Viešvilėje, kur Benjaminas pradėjo lankyti mokyklą ir baigė aštuonias klases. Savo biografijoje Benjaminas rašo: „Čia prabėgo mano nerūpestinga vaikystė. Viešvilės apylinkės, miškai, Nemuno pakrantės, pievos man buvo pačios gražiausios ir mieliausios. Tokios jos ir išliko mano atmintyje. Vėliau mokiausi Jurbarko vidurinėje mokykloje. Vienas iš mėgstamiausių dėstomų dalykų buvo chemija. Dalyvavau chemikų olimpiadose ir buvau tapęs respublikinės jaunųjų chemikų olimpiados prizininku. 1971 metais baigiau Vilniaus valstybinio universiteto (VVU) Chemijos fakultetą, įgydamas chemiko (fizikinės chemijos) kvalifikaciją. Besimokydamas universitete 1968 m. pradėjau dirbti vyr. laborantu Chemijos institute. Nuo 1974 m. dirbau jaunesnioju moksliniu bendradarbiu, mokiausi neakivaizdinėje aspirantūroje. Pagrindinė mokslinio darbo kryptis buvo indžio elektrolitinio išskyrimo iš rūgščių tirpalų kinetikos tyrimai, kurių pagrindu 1992 m. apgyniau daktaro disertaciją. Vėliau dirbau tiriant aukso ir kitų brangiųjų metalų (rodžio, paladžio, platinos ir kt.) elektrodinių procesų dėsningumus, šių metalų elektrocheminio padengimo technologinių procesų kūrime bei jų praktiniame pritaikyme. Nuo 2001 m. dirbu vyresnioju mokslo darbuotoju. 2010 m. trys Mokslų akademijos valstybiniai institutai, taip pat ir chemijos institutas, reorganizuoti sujungiant juos į Valstybinio mokslinių tyrimų instituto Fizinių ir technologinių mokslų centrą (FTMC).

Benjaminas Šebeka

Zita Šličytė

Pastaruosiu metu, augant saulės šviesos energijos panaudojimo galimybių tyrimų aktualumui, mano mokslinių darbuotojų grupė išitraukė į darbus, susietus su saulės šviesos konversijos ir jos akumuliacijos cheminės ir elektrocheminės energijos pavidalu tematiką. Dalyvauju paieškiminiuose bei eksperimentinės plėtros projektuose.

Mano mokslinės veiklos rezultatai publikuoti 36 moksliniuose straipsniuose respublikiniuose leidiniuose bei didžiąja dalimi leidiniuose, įtrauktuose į JAV (Filadelfija) Mokslinės informacijos (ISI) duomenų bazes. Dalyvavau daugiau kaip 40 respublikinių bei tarptautinių konferencijų su žodiniais arba stendiniais pranešimais. Esu bendraautoris dvylikos technologinių procesų, kurių dalis sėkmingai taikomi ir pastaruosiu metu.

Esu vedęs. Žmona Irena dirbo gydytoja terapeute. Išauginome sūnų Petrą, kurio šeimoje augs du aktyvūs ir mūsų visų labai mylimi anūikai. Jaunystėje laisvalaikiu labai mėgau keliauti ir ypač kalnų turizmą. Deja, su amžiumi pomėgiai keičiasi. Ekstremalius žygius keitė pažintinės kelionės, o pastaruosiu metu daugiau laisvo laiko praleidžiu su šeima sodyboje prie Molėtų.“

Socialinių mokslų daktarė, teisininkė **Zita Šličytė** gimė 1943 m. rugpjūčio 7 d. Skuode. Docentė, buvusi SSRS liaudies deputatė, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, po to Seimo narė, gyvenusi Viešvilės vaikų globos namuose. Baigė Skuodo rajono Gėsalų septynmetę, 1961 m. – Jurbarko vidurinę mokyklą, įstojo į VVU Teisės fakultetą, kurį baigusi

1967 m. įgijo teisininkės kvalifikaciją. 1961–1963 m. Tauragės rajono korespondentė. Nuo 1968 m. – Lietuvos advokatų kolegijos narė, 1968–1990 m. Klaipėdos juridinės konsultacijos advokatė. 1988 m. – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio seimo narė, tarybos narė. 1979 m. ji apgynė disertaciją „Viktimologinių duomenų panaudojimas advokato veikloje tarybiniame baudžiamajame procese“ socialinių mokslų daktaro laipsniui. 1989 m. balandžio mėn. Lietuvos socialdemokratų partijos (LSDP) atkūrimo iniciatyvinės grupės narė, LSDP tarybos narė. Seimo komisijoje teisiškai įvertino Molotovo–Ribentropo pakta, parengė projektą slaptųjų projektų pripažinimui negaliojančiais nuo jų pasirašymo dienos. 1989–1990 m. Klaipėdos LSDP skyriaus pirmininkė. 1989 m. Klaipėdos teritorinėje rinkimų apygardoje išrinkta SSRS liaudies deputate. 1990–1992 m. pagal Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio sąrašą Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatė. 1992–1996 m. Seimo narė, išrinkta Tauragės rinkimų apygardoje. Vėliau – advokatė Klaipėdoje, Klaipėdos socialinių mokslų kolegijos, Klaipėdos verslo aukštosios mokyklos lektorė. Nuo 2011 m. – Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos narė, deleguota partijos „Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai“. Z. Šličytė paskelbė straipsnių apie aukos vaidmenį nusikaltimuose, taip pat baudžiamojo proceso tobulinimą. Daugiau kaip 30 mokslinių straipsnių autorė, trijų leidinių „Advokatų kalbos teisme“ bendraautorė. 2009 m. sausį Z. Šličytė iš advokatūros pasitraukė. Ji advokato praktika vertėsi daugiau nei 40 m. Z. Šličytė apdovanota Lietuvos Nepriklausomybės medaliu „Lietuva, 2000 07 01“.

Pagal Zita Šličytė – ELIP (Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui).
Int. p. [lietuvai.lt/wiki/Zita_Šličytė](http://lietuvai.lt/wiki/Zita_Slicyte)

Socialinių mokslų daktaras **Algimantas Šventickas** gimė 1952 m. lapkričio 16 d. Viešvilėje. 1960–1961 m. mokėsi Kūrtuvėnų aštuonmetėje mokykloje, 1961–1965 m. – Gilvýchų aštuonmetėje mokykloje, 1965–1971 m. – Bazilionų vidurinėje mokykloje, 1971 m. ją baigė ir tais pačiais metais įstojo į Šiaulių pedagoginį institutą (ŠPI). 1971–1975 m. studijavo ŠPI, kur įgijo fizikos mokytojo kvalifikaciją. Metus tarnavęs sovietų armijoje, 1976 m. Vilniaus 22-ojoje vidurinėje mokykloje pradėjo dirbti fizikos mokytoju. Mokytoju dirbo iki 1983 m. 1983 m. tapo Vilniaus 16-osios vidurinės mokyklos direktoriumi. 1987 m. A. Šventickas perkeltas dirbti direktoriumi į Vilniaus 59-ąją vidurinę mokyklą, kuri vėliau buvo reorganizuota į Vilniaus Žemynos gimnaziją. Vilniaus Žemynos gimnazijoje dirbo iki 2003 m. 1994–1999 m. mokėsi VPU doktorantūroje. 1987–2003 m. – Vilniaus 59-osios vidurinės mokyklos direktorius. Dirbdamas Vilniaus Žemynos gimnazijos direktoriumi, domėjosi pedagogikos naujovėmis, šiuolaikinius pedagogikos ir didaktikos principus įgyvendino ugdymo procese. Mokinių ugdymo rezultatus analizavo moksliniuose straipsniuose, išleido knygą „Mokymosi problemos bendrojo lavinimo mokykloje“. 2001 m. Vilniaus pedagoginiame universitete apgynė socialinių mokslų

Algimantas Šventickas

daktaro disertaciją „Mokymosi rezultatų vertinimo humanizavimas“. 2003–2007 m. dirbo Vilniaus miesto savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto departamento direktoriumi, o nuo 2008 m. eina Lietuvos edukologijos universiteto Profesinių kompetencijų tobulinimo instituto direktoriaus pareigas. Pagrindinė veikla – tobulinti mokytojų kvalifikaciją ir atlikti perkvalifikavimą. A. Šventickas aktyviai dalyvauja rinkimų kampanijoje. Nuo 2000 m. – įvairių rinkimų apygardų ir apylinkių komisijų pirmininkas ir narys. 2011 m. kandidatavo į Vilniaus miesto savivaldybės tarybą. Laisvalaikiu domisi pedagogikos, švietimo vadybos naujovėmis, rašo straipsnius, dalyvauja mokslinėse konferencijose, tarptautiniuose projektuose. Patinka muzika, groja akordeonu ir saksofonu. 1978 m. vedė Aldoną Drobnytę. Žmona baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą. Įgijo filologo dėstytojo specialybę. Dirba Vilniaus Žemynos gimnazijoje Humanitarinio ir socialinio ugdymo skyriaus vedėja, lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. Užaugino dvi dukteris – Viktoriją (gim. 1981 m.) ir Viliją (gim. 1984 m.). Viktorija baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą ir dirba Vilniaus miesto 2-ajame apylinkės teisme. Vilija mokosi Vilniaus universiteto Medicinos fakultete. Rezidentė.

Mindaugas Tamošaitis

Parengta pagal: Biografija - Kandidatai - vrk.lt int. p. <https://www.vrk.lt/2016-seimo/kandidatai?srcUrl=/.../102/.../lrsKandidatasBiografija...>

Mindaugas Tamošaitis – humanitarinių mokslų daktaras, gimė 1977 m. Jurbarko rajono Užbalių kaime, mokėsi Smalininkų vidurinėje mokykloje, kurią baigė 1995 m. Istorikas ir pedagogas. M. Tamošaitis 1998–2001 m. dirbo Vilniaus Mstislavo Dobužinskio vidurinės mokyklos istorijos mokytoju. 2001 m. baigė Vilniaus pedagoginiame universitete Istorijos fakulteto istorijos specialybės magistro studijas. 2001 m. dirbo Vilniaus Juozo Tallat Kelpšos konservatorijos istorijos ir politologijos mokytoju. 2001–2003 m. dirbo Vilniaus Žemynos gimnazijos mokytoju. Nuo 2003 m. M. Tamošaitis dėstė Vilniaus pedagoginio universiteto Lietuvos istorijos katedroje. Nuo 2008 m. M. Tamošaitis – Vilniaus Simono Daukanto gimnazijos istorijos mokytojas. Parašęs daug straipsnių, iš kurių vienas – apie Jurbarko sąjūdį: „Sąjūdis Jurbarke (1988 m. rugsėjis–1990 m. kovas)“. 2011 m. M. Tamošaitis apgynė humanitarinių mokslų daktaro disertaciją.

M. Tamošaitis sudaręs mokomuosius vadovėlius:

1. Istorijos vadovėlis 10 klasei. Serija „Raktas“. Vilnius: Baltos lankos, 2010, I dalis. ISBN 978-9955-23-391-6.
2. Istorijos vadovėlis 11 klasei, Vilnius: Baltos lankos, 2011, I dalis. ISBN 978-9955-23-485-2.
3. Istorijos vadovėlis 11 klasei, Vilnius: Baltos lankos, 2011, II dalis. ISBN 978-9955-23-527-9.
4. Istorijos vadovėlis 12 klasei, Vilnius: Baltos lankos, 2012, I dalis. ISBN 978-9955-23-594-1.
5. Istorijos pratybių sąsiuvinis 11 klasei. Vilnius: Baltos lankos, 2010, I dalis. ISBN 978-9955-23-387-9.

6. Istorijos pratybų sąsiuvinis 11 klasei. Vilnius: Baltos lankos, 2010, II dalis. ISBN 978-9955-23-407-4.

7. Istorijos pratybų sąsiuvinis 12 klasei. Vilnius: Baltos lankos, 2010, I dalis. ISBN 978-9955-23-375-6.

8. Istorijos pratybų sąsiuvinis 12 klasei. Vilnius: Baltos lankos, 2010, II dalis. ISBN 978-9955-23-408-1.

9. Istorijos vadovėliai 7; 9 ir 10 klasėms, kuriuose M. Tamošaitis – bendraautoris.

Mokslo taikomieji darbai:

1. Lietuva 1009–2009. Elektroninė knyga. Vilnius, Elektroninės leidybos namai, 2009. ISBN 978-9955-606-09-3.

2. Lietuva 1009–2009 (sud. A. Butrimas ir kt.). Vilnius, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009. Parašytos temos: Valstybės atkūrimas (p. 483–491). Žemės reforma ir agrarinės kultūros pokyčiai (p. 493–499), Tautinio švietimo atgimimas (p. 501–507). ISBN 978-9955.

Parengta pagal: Mindaugas Tamošaitis, Visuotinė lietuvių enciklopedija, int. p. <https://www.vle.lt/Straipsnis/Mindaugas-Tamosaitis-116184>, https://lt.wikipedia.org/wiki/Mindaugas_Tamošaitis

Nauris Tamulevičius – Lietuvos kūno kultūros akademijos biomedicinos mokslų daktaras. 1978–1986 m. mokėsi Smalininkų vidurinėje mokykloje. 1986–1990 m. mokėsi Smalininkų aukštesniojoje ŽŪM. 1990–1995 m. mokėsi Lietuvos kūno kultūros institute, kur įgijo kūno kultūros bakalauro specialybę. 1995–1997 m. Lietuvos kūno kultūros institute įgijo biologijos magistro laipsnį (sritis – sporto fiziologija). 1997 m. birželio mėn. apgynė disertaciją „Senėjimo poveikis žmogaus griaučių raumenų nuovargiui atliekant kartotinius ekscentrinius ir izometrinius fizinius pratimus“. 2001 m. gruodžio mėn. apginta disertacija „Senėjimo įtaka žmogaus skeleto raumenų nuovargiui ekscentriškų ir izometrinių fizinių pratimų metu“ (Kaunas).

1999–2002 – narys Europos grupės tyrimus pagyvenusių asmenų ir fizinio krūvio (EGREPA).

1999–2004 – narys Tarptautinės visuomenės senėjimas ir fizinis aktyvumas (ISAPA).

2001 – Narys Amerikos koledžo sporto medicinos (ACSM).

2005 – 2007 – Valstybės Medicinos Sporto asociacijos (URM).

2009 – Seime dirbo Nacionalinio Stipris ir kondicionavimo asociacijos (NSCA).

2010 – Narys Lietuvos olimpinės akademijos (LOA).

2010 – Narys Tarptautinės tarybos fizinio aktyvumo ir sveikatingumo tyrimai (ICPAFR).

2011 – Valdybos narys Tarptautinės tarybos fizinio aktyvumo ir sveikatingumo mokslinių tyrimų (ICPAFR).

Julius Žukas 2010 m. lapkričio 19 d. apgynė humanitarinių mokslų srities, istorijos krypties daktaro disertaciją „Klaipėdos krašto ekonominė raida XIX a. antroje pusėje–XX a. pirmojoje pusėje (1871–1939)“.

Nauris Tamulevičius

Julius Žukas

Julius Žukas 1975–1980 m. studijavo Vilniaus universitete, igijo istoriko ir visuomenės mokslų dėstytojo kvalifikaciją. 1980–1991 m. dirbo Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakultetų dėstytoju, 1991–1993 m. – Klaipėdos universiteto dėstytoju, 1993–2007 m. – Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktoriaus pavaduotoju. Nuo 2005 m. dirbo asistentu Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Politologijos katedroje, nuo 2010 m. rugsėjo – lektorius.

2005–2009 m. Klaipėdos universiteto ir Lietuvos istorijos instituto doktorantas. 2010 m. lapkričio 19 d. Julius Žukas apgynė humanitarinių mokslų srities, istorijos krypties daktaro disertaciją „Klaipėdos krašto ekonominė raida XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pirmojoje pusėje (1871–1939)“. Disertacijoje nagrinėjama laivyba Nemuno upe, kitais vidaus vandenių keliais, pradedant Smalininkais, Viešvile iki Nemuno žemupio, Nemuno vagos reguliavimo darbai, vidaus vandenių transportas, krovinių, keleivių pervežimas, lentpjūvių veikla.

Moksliniai interesai: Klaipėdos krašto, Mažosios Lietuvos regiono politinė, socialinė ir ekonominė istorija, Rusijos Federacijos Kaliningrado srities politinė, socialinė ir ekonominė raida, Lietuvos politinės sistemos raida. J. Žukas – dviejų monografijų bei keliolikos mokslinių straipsnių Lietuvos ir užsienio leidiniuose autorius.

Yra paskelbęs 13 mokslinių straipsnių Lietuvos ir užsienio leidiniuose, dalyvavęs tarptautiniuose moksliniuose seminaruose.

Parengta pagal: Julius Žukas – ELIP (Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui), int. p. lietuvai.lt/wiki/Julius_Zukas

Biologijos mokslų daktaras **Herbertas Žukas (Dr. Herbert Szuks)** gimė 1927 m. birželio 20 d. Viešvilėje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Ten baigė mokslus, apgynė daktaro disertaciją, dėstė genetiką, evoliucinę biologiją, buvo zoologijos katedros vadovu. Herbertas Žukas parašė daug mokslinių darbų nagrinėjamomis temomis. Kai kurios jo atrastų žuvų parazitų rūšys pavadintos mokslininko vardu. Gyvenimas, praleistas prie Nemuno vaikystėje, paskatino Herbertą Žuką domėtis žuvimis, įvairiais vandens gyviais, žuvų parazitais.

J. Konas turėjo mokslinį filosofijos mokslų daktaro laipsnį, 1855 m. dirbo Smalininkuose – pas turtingus žmones namų mokytoju.

Jurgenas Stepaitis (Jurgen Stepath), profesorius.

Herbertas Žukas

Kultūros, sporto, ūkio, politikos ir visuomenės veikėjai

Algirdas Sinkevičius

Vaikų ir jaunimo klubo „Olimpija“ vadovas **Romualdas Kęstutis Ancuta** dar vaikystėje – būdamas aštuonerių metų, rankose susprogdino miną ir neteko regėjimo bei abiejų rankų plaštakų. Skaudi nelaimė įvyko Karmėlavoje, Kauno rajone, kur gyveno šeima. Tą dieną, kai laikrodinė mina nutraukė rankas ir sužalojo abi akis, miną rankose laikusį Kęstutį supo draugai, tačiau nuo sprogdimo nukentėjo jis vienas. Vieną valgyti pakvietė mama, kitas spėjo užėiti už namo kampo.

Tačiau tai, kas nutiko, jo gyvenimo nesugriovė. Kiek sustiprėjęs K. Ancuta nepasidavė negaliai, išmoko dirbti įvairius ūkio darbus. Kęstučiui ir vėliau ne kartą teko žvelgti mirčiai į akis – jam, su regėjimo negalia dirbant keltininku, kartą plaukimas tarp ledo lyčių vos nesibaigė mirtimi. Gyvenime Kęstutis nepelnytai patyrė daug sunkumų, kol, būdamas jau jaunuoliško amžiaus, buvo išsiųstas į Viešvilės neįgaliųjų namus. Gyvendamas Viešvilės Neįgaliųjų namuose Rydelsberge, jis nenurimo – siekė išvykti mokytis, kol pagaliau pateko į Leningradą. Ten aukso medaliu baigė vidurinę mokyklą. Vėliau baigė Leningrado valstybinį kultūros institutą (*Ленинградский государственный институт культуры*), Leningrado valstybinę konservatoriją (*Ленинградская государственная консерватория*), tapo profesionaliu dainininku. Dar bestudijuodamas Konservatorijoje K. Ancuta dainavo įvairiose Leningrado salėse solo ir duetu. Vėliau jam buvo pasiūlytas Leningrado muzikinio susivienijimo generalinio direktoriaus pareigos, kuriose jis dirbo iki grįžtant į Lietuvą. Grįžęs į Vilnių, vadovavo Vilniaus rajono kultūros namams, sukūrė kaimo kapelą „Linksmuolė“, greitai pelniusią kolektyvo vardą, buvo pagrindinis šio kolektyvo solistas. Pastaruoju metu vadovauja Vaikų ir jaunimo klubui „Olimpija“. Tai maža valstybinė biudžetinė įstaiga, pavaldi Vilniaus miesto savivaldybės švietimo departamentui.

2002 m. leidykla „Trys žvaigždutės“ Vilniuje išleido mistinį R. K. Ancutos romaną „Katės akis“. Apie save Romualdas Kęstutis Ancuta pasakoja: „Aš, Romualdas Kęstutis Ancuta gimiau 1936 m. gruodžio 19 d. Girininkų kaime, kurį supo miškas, Karmėlvos valsčiuje, Kauno apskrityje. Vardą „Kęstutis“ gavau savo dėdės dėka, kuris tarnavo Kęstučio pulke karininku. Kunigas Žilinskas nenorėjo krykštyti manęs šiuo vardu, nes laikė jį pagonišku. O kai dėdė su savo pulko draugais pagrąsino, kad važiuos pas poną Prezidentą Antaną Smetoną, kunigas ne juokais išsigando, nes tuo metu pulkas palaikė Prezidento diktatūrą, ir rado kompromisą. Taip aš tapau Romualdu Kęstučiu.“

Aš esu bajorų kilmės pagal tėvo šaknis. Prie Naugarduko buvo Ancutų kaimas. Du protėviai Ancutos prie Naugarduko turėjo žemės – vienas 1,5 tūkst. hektarų, antras – 2 tūkst. 1830 m. dalyvavo sukilime prieš Rusijos carą. Vienas iš jų buvo ištremtas į Sibirą, o antras spėjo pabėgti į Vokietiją. Todėl ši pavardė paplitusi Vakarų Europoje, ypač Vokietijoje. Vilniaus archikatedros kriptoje guli du vyskupai – Juozapas ir Motiejus Ancutos. Vienas iš jų buvo valstybės išdininku.

Mano tėvas Stanislovas Ancuta turėjo „auksines“ rankas: statė individualius medinius ir mūrinius namus, siuvo prestižišką vyrišką ir moterišką avalynę, tačiau buvo

lengvabūdis ir „latras“. Manęs niekada nemylėjo. Netgi kol buvau sveikas. O tapęs invalidu buvau nuogas, basas ir mušamas. Mano bajoriškas intelektas ir dvasios stiprybė padėjo man išgyventi ir realizuoti save kaip asmenybę. Būdamas paaugliu ganiau karves, o 16 m. tapau keltininku. Per Nerį kėliau vežimus ir sunkvežimius. 2000 metais savo biografijos motyvais parašiau mistinį romaną „Katės akis“.

19 metų patekau į Viešvilės invalidų namus. Ten sutikau likimo draugą Eduardą Vitkų, kuris man perskaitė visas Viešvilės bibliotekos knygas. Manyje ūmai gimė noras siekti gyvenime kažko realaus. Prabudo inteligentiškumas, proto aštrumas, į pasaulį pradėjau žiūrėti skeptiškai ir siekti tikslų. Vidinis inteligentiškumas pelnė aplinkinių pagarbą. Manimi susidomėjo moterys ir Viešvilės kunigas. Iškalba ir nepaprastai gražus balsas buvo mano vizitinė kortelė.

Viešvilėje organizavau bažnytinį chorą, nors buvo uždrausta valstybės tarnautojus kviesti į bažnyčią. Tačiau man pavyko. Visada norėjosi būti pastebimam ir gerbiamam. Pradėjau daug mąstyti apie pasaulio sutvėrimą ir Dievo vaidmenį jame. Su kunigu buvo didelė diskusija. Ginčą apie du labai gerus žmones jis pralaimėjo. Vienas labai geras žmogus buvo vargšas, kitas – turtingas. Ar jie abu pateks į dangų? Kunigas atsakė, kad abu. O aš tada kunigui atsakiau, kad vadinasi Dievas – kapitalistas. Mano romane „Katės akis“ galima perskaityti daugiau apie mano gyvenimą Viešvilėje.

Vėliau padedant vienam profesoriumi aš atsidūriau Peterburge. Čia prasidėjo mano prasmingas gyvenimas ir tikslų siekimas. Baigiau aukso medaliu vidurinę mokyklą, Kultūros institutą, Konservatoriją. Dėl mano fizinių trūkumų „Rodnaja partija“ scenos man nedavė. Tuomet neįgalieji buvo išbraukti iš viešo gyvenimo spektro. Nežiūrint į tai, remdamasis savo individualiais privalumais, tapau muzikinio estradinio susivienijimo generaliniu direktoriumi. Vedžiau. Gimė dukra Viktorija. Maniau, kad tai pergalė mano gyvenime. Maniau, kad tai Dievo dovana, tačiau demonas garsiai juokėsi. Žmona susirgo gimdymo psichoze ir nusižudė.

Grįžau į Vilnių. Čia tapau tarprajoninių kultūros namų direktoriumi. Vedžiau antrą kartą, nes reikėjo auginti dukrą. Tačiau nesėkmingai: žmona buvo iš gilios provincijos, neišsilavinusi ir nemylėjo dukros.

Po 11 metų vedžiau 3 kartą. Mano žmona Liongina magistras, turinti rašytojos gebėjimus. Gimė dukra Emilija, kuriai šiemet sukaks 15 metų. Tai išskirtinio grožio ir proto mergaitė.

Man 78-eri. Šiandieną noriu, kad nesušlubuotų sveikata, kad užauginčiau dukrą.

Respublikos politiniame gyvenime palikau šiokią tokią pėdsaką, bent jau protingo valstybės mąstymo asmens. Itin politiškai neišprususi tauta manyje nematė politinių gebėjimų, bet užtat pamatė, kad esu aklas ir be rankų. Ir to pakako, kad mano plačią visuomeninę veiklą užbrauktų.

Mano biografijos skaitytojams noriu pabrėžti, kad Lietuvoje socialinės integracijos visiškai nėra. Niujorko gubernatorius yra aklas, Prezidentas Ruzveltas buvo neįgalus, o Anglijos sveikatos ir švietimo ministras, vėliau krašto apsaugos ministras, taip pat aklas. Lietuva niekada netaps Europos dvasinės ir protinės kultūros dalimi.”

Lazdijų rajono savivaldybės politinis veikėjas, ekonomistas **Romas Apanavičius**, gimęs 1945 m. rugpjūčio 17 d. Verstaminuosė, Lazdijų rajone, apie save pasakoja: „Gimiau ūkininko šeimoje. Vėliau tėvai tapo kolūkiečiais ir iki pat pensijos dirbo lauko

darbininkais. Šeimoje augome penki vaikai. Daug malonių vaikystės prisiminimų išliko bendraujant su seneliu (mamos tėčiu), kariavusiu Caro armijoje ir patekusių į vokiečių nelaisvę, kurioje išbuvo dvejus metus. Dirbo vokiečio-ūkininko šeimoje ir įgijo didelį šeimininko pasitikėjimą. Įsigaliojus belaisvių gražinimo sutarčiai, vokiečiai labai prašė pasilikti, tačiau senelis, pasiėmęs būtiniausių daiktus, pėsčiomis patraukė į Lietuvą ir per 11 dienų pasiekė namus. Deja, iš čia su dviem jaunesniais vaikais ir žmona buvo išstremtas į Sibirą, kur praleido 10 metų.

1952–1960 m. mokiausi Verstaminų aštuonmetėje mokykloje ir ją baigęs du metus dirbau Verstaminų kolūkyje. 1962 m. įstojau mokytis į Smaliniškų žemės ūkio mechanizacijos technikumą, Jurbarko rajonas (dabar – technologijų ir verslo mokykla). Ketvirtame kurse buvau pašauktas į tarybinę armiją. Kariuomenėje įsigijau aviacijos techniko specialybę ir tarnavau aviacijos daliniuose. Sugrįžęs iš kariuomenės, 1968 m. baigiau Smaliniškų žemės ūkio mechanizacijos technikumą ir įgijau techniko-mechaniko kvalifikaciją.

Nuo 1968 m. dirbau Balbiėriškio profesinėje technikos mokykloje gamybinio mokymo meistru. Nuo 1969 m. – pradėjau dirbti Alytaus Melioracijos statybos valdybos remonto dirbtuvių vedėju, vėliau – tų pačių remonto dirbtuvių inžinieriumi. 1974–1982 m. dirbau minėtos valdybos etatiniu darbuotoju profsąjungos komiteto pirmininku, įmonės LKP organizacijos sekretoriumi. Nuo 1979 m. iki 1984 m. studijavau neakivaizdiniu būdu Lietuvos žemės ūkio akademijoje (dabar – Aleksandro Stulginskio universitetas), kur įgijau ekonomisto-organizatoriaus specialybę. Nuo 1982 m. dirbau LKP Alytaus miesto komiteto žemės ūkio, vėliau organizacinio skyriaus vedėju. 1987 m. buvau išrinktas LKP Lazdijų rajono komiteto antruoju, vėliau – pirmuoju sekretoriumi.

Prasidėjus atgimimui buvau išrinktas Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Lazdijų skyriaus tarybos nariu. Tuo laikotarpiu teko aktyviai bendrauti su rajono žmonėmis, rašyti straipsnius vietinėje spaudoje, dalyvauti mitinguose, gyventojų susirinkimuose. 1990 m. buvau išrinktas Lietuvos demokratinės darbo partijos Lazdijų skyriaus pirmininku, o nuo 2001 m. – LSDP Lazdijų skyriaus pirmininku. Nuo 1992 m. dirbau gamybinės-komercinės firmos „Cromeva“ Lazdijų filialo direktoriumi. 1996–1997 m. – Lazdijų rajono Žemės ūkio valdybos viršininku. Vėliau, persikėlęs gyventi į kaimą, daug laiko skyriau sodybos sutvarkymui, pastatų remontui. 2000–2003 m. – Lazdijų rajono savivaldybės mero pata-rėjas, Jaunimo reikalų tarybos pirmininkas. 2003–2007 m. – Lazdijų rajono savivaldybės meras, Lietuvos savivaldybių asociacijos valdybos ir tarybos narys. Užmezgiau aktyvius kontaktus su Lenkijos lietuvių bendruomene, rengėme bendrus projektus. Nuo 1995 iki 2014 m. buvau renkamas Lazdijų rajono savivaldybės tarybos nariu. Teko dirbti įvairių savivaldybės komitetų pirmininku ir nariu. Nuo 2007 m. dirbau Seimo nario Justino Karoso sekretoriumi – padėjėju.

Sutuoktinė Salomėja dirbo pedagoginį darbą ir LR Seimo kanceliarijoje. Vaikai Daivaras ir Loreta gyvena užsienyje. Turiu tris anūkus.

Šiuo metu esu pensijoje. Gyvenu Dušmblio kaime, Lazdijų sen., Lazdijų rajone. Aktyvioje visuomeninėje veikloje nedalyvauju.“

Operos dainininkas **Vytautas Bakula** gimė 1951 m. lapkričio 12 d. Šakių r., Kudirkos Naūmiestyje. Po keleto metų šeima persikėlė į to paties Šakių rajono Veršių kaimą. Vytautas lankė Veršių aštuonmetę mokyklą, kurią baigęs 1967 m. stojo mokytis į Smaliniškų žemės ūkio mechanizavimo technikumą. Jau besimokydamas techni-

kume aktyviai dalyvavo meno saviveikloje, dainavo šio technikumо estradiniame ansamblyje. Įgijęs techniko mechaniko specialybę 1970 m. atliko privalomąją karinę tarnybą ir, grįžęs gimtinėn, dirbdamas vyr. inžinieriumi mechaniku, neakivaizdiniu būdu studijavo Lietuvos žemės ūkio Akademijoje. 1976 m. pradėjo studijas Lietuvos Valstybinėje Konservatorijoje. 1982 m. baigęs studijas (Z. Paulausko klasę), buvo pakviestas solistu į Lietuvos nacionalinį operos ir baletо teatrą.

V. Bakula 1979 m. A. Kalninio vokalistų konkurso Rygoje diplomantas, 1981 m. jaunųjų vokalistų konkurso Minske laureatas. Per 28 kūrybinio darbo metus V. Bakula sukūrė daugiau nei 50 operos vaidmenų. Tai – Mefistofelis Šarlio Guno operoje „Faustas“, Figaro V. A. Mocarto – „Figaro vedybos“, Monteronė Dž. Verdžio – „Rigoletas“, Fernandas Dž. Verdžio – „Trubadūras“, Zacharijus Dž. Verdžio – „Nabukas“, Ramfis Dž. Verdžio – „Aida“, Greminas P. Čaikovskio – „Eugenijus Oneginas“, Pimenas, Varlamas M. Musorgskio – „Borisas Godunovas“, Ulrichas V. Klovos – „Pilėnai“, Krivis J. Karnavičiaus – „Gražina“, Županas J. Štrauso – „Čigonų baronas“, Bartolas Dž. Rosinio – „Sevilijos kirpėjas“ ir kt. Sukurti personažai spektakliuose vaikams Karabasas Barabasas „Buratinas“ bei Freken Bok „Mažylis ir Karlsonas“.

V. Bakula dainavo Maskvos Didžiajame teatre, Varšuvos nacionalinėje operoje, Sankt Peterburgo „Marijos“ teatre, Suomijos, Italijos operos festivaliuose, Vokietijoje, Olandijoje, Belgijoje, Ukrainoje, Baltarusijoje ir kt.

Juozas Daujotas gimė 1936 m. vasario mėn. 18 d. Rasėinių apskrities Breškių kaime valstiečių šeimoje. Tėvai nuomojo 37 ha žemės. Du vaikus išleido į mokslus. Juozas 1947 m. mokėsi Šiluvės vid. mokykloje, kurią baigęs 1954–1959 m. studijavo Lietuvos žemės ūkio Akademijoje (dabar Aleksandro Stulginskio universitetas).

Baigęs Žemės ūkio akademią, kur įgijo žemės ūkio mechanizacijos ir elektrifikacijos inžinieriaus specialybę, J. Daujotas pradėjo dirbti Raseinių 10-oje žemės ūkio mokykloje dėstytoju. Mokykloje dėstė automobilių įrangą, tačiau 1960-aisiais, neišdirbus pilnai metų, Valstybinės darbo rezervų Valdybos buvo pastebėtas kaip turintis reikiamų, vadovui būdingų lyderio bei vadovo administratoriaus savybių ir paskirtas Viešvilės žemės ūkio mokyklos direktoriumi (1960 04–1972 02) (tuomet – Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos mokykla).

Darbo pradžioje naujam mokyklos vadovui atsirado daug problemų ir sunkumų: trūko mokomųjų patalpų, bendrabučių, negausus pedagogų kolektyvas. Sutelkęs kolektyvą, naujasis direktorius stengėsi spręsti iškilusias problemas. Netrukus, jau 1964 m., iškilo naujas mokyklos priestatas, 149 vietų bendrabutis. Po metų, kitų – pastatytas 276 vietų bendrabutis, išplėstas mokyklos mokomasis ūkis. Mokyklos pedagoginiai darbuotojai savo jėgomis įruošė mokymo kabinetus, praturtino juos mokymo priemonėmis. Direktorius vertino jų iniciatyvas, skatino kolektyvą kūrybinei veiklai. Sutelkto kolektyvo dėka pagėrėjo mokomasis-auklėjamasis darbas, mokyklos laimėjimai augo. Platų užmojį įgavo techninė kūryba – 1968 m. mokykloje pagamintas vitamininių žolės miltų gamybos agregato modelis dalyvavo Visasąjunginėje liaudies ūkio pasiekimų parodoje Maskvoje. Įvertinimas – 2 sidabro, 3 bronzos ir 5 jaunojo parodos dalyvio medaliai. 1970 m.

šioje parodoje buvo eksponuojamas veikiančios bulvių nuėmimo kombaino KKV-2, dar vėliau – kombaino SK-4, SK-5 „Niva“ modeliai.

Dirbdamas direktoriumi, J. Daujotas didelį dėmesį skyrė sportinei veiklai ir meno saviveiklai, uždegdamas šia aistra visą kolektyvą. Visasąjunginio profesinių technikos mokyklų kultūros ir sporto festivalio metu mokykla laimėjo antrąją vietą respublikoje. Buvo apdovanoti kolektyvai: mišrus choras, pučiamųjų orkestras, dramos kolektyvas, instrumentinis ansamblis, merginų vokalinis ansamblis. Mokykla – 1964; 1965; 1966; 1967 m. pirmavo respublikoje tarp profesinių technikos mokyklų, 1970 m. įrašyta į Jubiliejinę Garbės knygą. Kartu neliko nepastebėtas ir mokyklos direktoriaus darbas. 1966 m. J. Daujotas apdovanotas sąjunginiu AT Prezidiumo Garbės raštu. 1969 m. jam suteiktas respublikos Nusipelnusiojo mokytojo vardas. 1970 m. apdovanotas medaliu „Už šaunų darbą“, 1971 m. įteiktas „Garbės ženklas“ ordinas.

Nuo 1972 iki 1988 m. J. Daujotas dirbo Jurbarko rajono Žemės ūkio valdybos viršininku. Buvo apdovanotas dviem AT Prezidiumo garbės raštais. Nuo 1988 iki 1992 m. dirbo Jurbarko rajono kolūkio „Gegužės 1-oji“ pirmininku. Ūkis buvo vienas geriausių rajone, pelnas siekdavo nuo vieno iki dviejų milijonų rub. per metus.

1995 m. Juozas Daujotas įkūrė UAB Paunksnis ir iki 2013 m. dirbo šios įmonės vadovu. Ši įmonė yra oficialus Husqvarna, Jonsered ir McCULLOCH prekybos atstovas, turintis servisą, kur atliekamas šių markių technikos garantinis remontas, priežiūra.

Vienas žinomiausių Lietuvos krepšinio specialistų, Lietuvos krepšinio treneris **Rimantas Endrijaitis** gimė 1944 m. birželio 14 d. Jurbarkė. Vaikystėje keletą metų teko patirti sunkią dalį Viešvilės Vaikų namuose. Apie tą laikotarpį R. Endrijaitis nenori net prisiminti. Ką vaikų namų auklėtiniams tada teko išgyventi galima suprasti, pakalbėjus su buvusiais šios auklėjimo įstaigos vadovais. Kaip pasakoja pirmasis vaikų namų direktorius Juozas Kriaučiūnas, gyvenimo sąlygos tuomet buvo itin sunkios: *„Buvo teismo rūmų pastatas pasitiko mane išdaužytais langais, išlupinėtomis durimis. Vaikus mums vis vežė. Galvojome – nuo ko pradėti. Pagrindinis teismo rūmų pastatas buvo reikalingas remonto. Aplink – daug griuvėsių. Visko trūko. Teko viską tvarkyti nuo pat pradžios... Vaikai kurį laiką gyveno keliuose pastatuose. Pirmiausia pradėjome rinkti darbuotojus“.*

Tą nelengvą metą prisimena ir 1956 m. Vaikų namų direktoriaus pavaduotoja dirbusi Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ Lietuvoje įkūrėja ir ilgametė jos vadovė sesuo Albina Pajarskaitė: *„Tuo metu Viešvilės apylinkės gyventojai nežinojo ką daryti su vaikų namų vaikais. Jų buvo daug, gyvenimo sąlygos sunkios, trūko aprangos, blogas maitinimas. Pasitarusi su direktoriumi, pirmiausia stengiausi sutvarkyti auklėtinių maitinimą.“*

Vaikų maitinimas pagėrėjo, tačiau metų pabaigoje A. Pajarskaitė buvo perkelta į Vilniaus vaikų namus. Apie „Carito“ kūrimo tikslus ji kalbėjo: *„Norėjom atsigręžti į žmogų. Nors jėgos buvo silpnos, bet jautėmės Dievo įrankiais, daug ir intensyviai dirbome. Tačiau laimėjimai nėra tokie dideli, jei į juos žvelgsime pagal tai, kiek įdėta*

pastangų. Šiandien matome daug sutrikusių, nelaimingų žmonių, susižavėjusių netikromis vertybėmis. Kai pasigilini, pamatai, kad niekas jų nemylėjo, niekas jais nesirūpino. Taigi, reikėtų dirbti su šeimomis, vaikus auklėti taip, kad tikėjimas taptų gyvenimo esme“.

Tam turėjo įtakos ir vaikų gyvenimo vaizdai matyti Vaikų namuose. Skausmingai išgyvenęs ši, tikriausiai patį sunkiausią savo gyvenimo laikotarpį, R. Endrijaitis atsidūrė Šilutėje, įstojo į H. Šojaus dvare besikuriantį žemės ūkio technikumą. Čia su bendraminčiais pradėjo sportuoti. Pradžioje sąlygos buvo nelengvos – nebuvo kur treniruotis žiemos sezono metu. Kaip prisimena kurso draugai, jie patys po pamokų valė dvaro arklides, daužė ir lupė betonines grindis, kuriose savo jėgomis rengė sporto salę. „Labai jau norėjome sportuoti“, – po 50 metų įvykusio 1-osios H. Šojaus dvare buvusio technikum absolventų laidos susitikimo metu pasakojo Albertas Mėgelaitis. Jis priminė, kad toje salėje sporto pagrindus gavo ir garsus Lietuvos krepšininkas Rimantas Endrijaitis – taip pat pirmosios šio technikum laidos absolventas.

1964 m. sausio 24 d. R. Endrijaitis su pirmąja absolventų laida baigė Šilutės žemės ūkio technikumą. Tačiau sportinės veiklos jau nenutraukė. 1964–1975 m. žaidė Vilniaus „Plastike“, ir nuo 1965 m. pradėjo žaisti Vilniaus „Statybos“ komandoje, kartu buvo ir Lietuvos krepšinio rinktinės narys. R. Endrijaitis įstojo į Vilniaus Pedagoginį institutą ir 1974 m. jį baigė (dabar – Lietuvos Edukologijos universitetas). Vilniaus „Statyboje“ R. Endrijaitis buvo žaidėju iki 1975 m. Jis visą laiką buvo komandos kapitonas. 1975–1987 m. R. Endrijaitis dirbo Vilniaus „Statybos“ komandos vyriausiuoju treneriu. Jo vedami krepšininkai pribloškė Sovietų Sąjungą, kildami ant prizininkų pakylės. 1968 ir 1969 m. jis – Lietuvos taurės laimėtojas, o 1972 m. tapo Lietuvos čempionu. 1979 m. jis įvertintas kaip nusipelnęs Lietuvos treneris. 1978–1979 m. – Lietuvos vyrų krepšinio rinktinės treneris. 1979 m. su Vilniaus „Statyba“ laimėjo TSRS čempionato bronzos medalius. Buvo Seulo olimpinių žaidynių (1988) krepšinio čempiono Šarūno Marčiulionio treneris. Nuo 1988 m. R. Endrijaitis dirbo „Kibirškštis“ moterų krepšinio meistrų komandos vadovu. 1992 m. atgaivinęs Vilniaus „Statybos“ klubą R. Endrijaitis tapo „Statybos“ komandos treneriu ir Lietuvos čempionate užėmė trečiąją vietą. Nuo 1996 m. jis pradėjo treniruoti Saratovo (Rusijos srities centras) klubą „Avtodor“. 1998–1999 m. dirbo „Šilutės“ krepšinio komandos treneriu. 2010 m. sausio 28 d. dirbo Pásvalio „Pieno žvaigždžių“ vyr. treneriu. 2011 m. rugsėjo mėn. tapo Pásvalio komandos prezidentu.

R. Endrijaitis – 1994, 1995, 2003 m. LKL bronzos medalio laimėtojas, 1996–1998 m. Rusijos vicečempionas, 2005 m. LKAL čempionas. 2000 m. R. Endrijaitis Rygoje tapo Europos veteranų (iki 60 m.) čempionato nugalėtoju.

Tolesnė Rimanto Endrijaičio sportinė veikla:

1989–1990 m. – Saratovo „Avtodor“ komandos treneris;
 1992–1994 m. – Vilniaus „Statybos“ komandos vyriausiasis treneris;
 1994 m. LKL čempionate su Vilniaus „Statyba“ laimėjo bronzos medalius;
 1994–1996 m. – Plungės „Olimpo“ (LKL) komandos vyriausiasis treneris;

1995 m. su Plungės „Olimpo“ komanda LKL čempionate užėmė trečiąją vietą;
 1996–1998 m. – Saratovo „Avtodor“ komandos vyriausiasis treneris (Rusijos vicečempionai);
 1998–1999 m. – Šilutės „Šilutės“ (LKL) komandos vyriausiasis treneris;
 1999–2000 m. – Sankt Peterburgo „Spartak“ komandos vyriausiasis treneris (Rusija);
 2000–2001 m. – Saratovo „Avtodor“ komandos treneris (Rusija);
 2001–2002 m. – Vilniaus „Lietuvos ryto komandos trenerio asistentas (LKL);
 2001–2002 m. – Lietuvos jaunimo (vaikinių) rinktinės vyriausiasis treneris;
 2003–2004 m. – Joniškio „Žiemgalos-Šiaurės Vilko“ vyriausiasis treneris;
 2004–2009 m. – R. Endrijaitis Ukrainoje treniravo Sumų ekipą „Sumychiprom“.

Klubai:

2004 – iki dabar Sumų „Sumykhimprom“ (Vyriausiasis treneris);
 2003–2002 Alytaus „Alita“ (Vyriausiasis treneris);
 2001–2002 Lietuvos vaikinių jaunimo rinktinė (Vyriausiasis treneris);
 2001–2002 Vilniaus „Lietuvos rytas“ (Trenerio asistentas);
 2000–2001 Saratovo „Avtodor“ (Treneris);
 1999–2000 Sankt Peterburgo „Spartak St. P.“ (Vyriausiasis treneris);
 1998–1999 Šilutės „Šilutė“ (Vyriausiasis treneris);
 1996–1998 Saratovo „Avtodor“ (Vyriausiasis treneris);
 1994–1996 Plungės „Olimpas“ (Vyriausiasis treneris);
 1992–1994 Vilniaus „Lietuvos rytas“ (Vyriausiasis treneris);
 1989–1990 Saratovo „Avtodor“ (Treneris);
 1975–1987 Vilniaus „Lietuvos rytas“ (Vyriausiasis treneris).

1998 m. R. Endrijaitis parašė ir išleido 166 puslapių atsiminimų knygą „Krepšinis – mano gyvenimas“ (Vilnius, leidykla „Jandrija“). Joje išsamiai aprašė sunkią savo vaikystę, kelią į „Statybą“, kaip pelnė pripažinimą ir kas privertė tapti treneriu. Ją parašyti padėjęs pusbrolis poetas Jonas Endrijaitis. Rimantas Endrijaitis apdovanotas medaliais „Už darbo šaunumą“ ir „Už didelius sportinius pasiekimus“ LTSR AT Prezidiumo garbės raštu.

Šeima: Žmona Rasa, sūnus Ronaldas, duktė Rūta.

Pomėgiai: Literatūra, teatras.

Literatūra:

- Po 50 metų prie H. Šojaus dvaro susitiko 1-oji buvusio technikumų...
Šilutės naujienos, 2014 07 15.
- Grinbergienė R. Rimo Endrijaičio išpūdžiai iš minų lauko. *Ekstra*, 2003, vasario 17–23.
- Interneto prieiga: www.krepsinis.net › Žmonės › Treneriai.
- 70-metį švenčiantis garsus treneris Rimantas Endrijaitis: „Amžius...“
 15 min-2014-06-14.
- Iš Juozo Kriaučiūno prisiminimų, 2012 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius.
- Iš Albinos Pajarskaitės prisiminimų, 2012 m. Užrašė Algirdas Sinkevičius.

Jūrbarko ir Šiaulių rajonų ūkinis, politinis bei visuomenės veikėjas **Algirdas Gluodas** gimė 1940 m. balandžio 25 d. Šakių rajone, Plókščių vls. Buižių kaime, tarnautojų šeimoje. Antrojo pasaulinio karo metais žuvus tėvui, šeima likusi be maitintojo persikėlė į Kauną. 1947 m., sulaukęs mokyklinio amžiaus, A. Gluodas pradėjo mokytis Kauno 5-ojoje vid. mokykloje (dabar – Kauno Vinco Kudirkos progimnazija). Pakeitęs gyvenamąją vietą, A. Gluodas toliau tęsė mokslą Kauno 22-oje vidurinėje mokykloje (Nuo 2014 m. – Kauno technologijos universiteto Inžinerijos licėjus). 1958 m., baigęs vidurinę mokyklą, A. Gluodas įstojo į Lietuvos Žemės ūkio Akademiją (toliau – LŽŪA) mechanizacijos fakultetą (dabar Aleksandro Stulginskio universitetas). Iš čia, bebaigiant trečiąjį kursą, buvo pašauktas atlikti karinės tarnybos. Tarnavo greta Lietuvos esančiame Kaliningrade. Po tarnybos armijoje, nuo 1965-ųjų metų A. Gluodas dirbo Smaliniūnų žemės ūkio mechanizacijos technikume (toliau – ŽŪMT) dėstytoju, kartu neakivaizdiniu būdu tęsė studijas LŽŪA. Nuo 1968 m., jau baigęs studijas, A. Gluodas dirbo Smalininkų ŽŪMT direktoriaus pavaduotoju gamybiniam mokymui, direktoriaus pavaduotoju mokymo reikalams. Nuo 1971 m. A. Gluodas skiriamas Ukmergės ŽŪMT direktoriumi. 1972 m. grįžo į Smalininkus. Čia dirbo Smalininkų ŽŪMT dėstytoju, direktoriaus pavaduotoju mokymui. Nuo 1974 m. iki 1992 m., technikumui vis keičiant savo statusą ir pavadinimus, A. Gluodas dirbo Smalininkų tarybinio ūkio-technikumo, vėliau – Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos direktoriumi.

Dar besimokydamas vidurinėje mokykloje, A. Gluodas aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Ypač mėgo lengvąją atletiką, rankinį, sklandymo sportą. Kurį laiką žaidė respublikos jaunių ir vyrų rankinio rinktinėse. A. Gluodas ne tik pats sklandė, bet mokė ir kitus, norinčius išmokti sklandyti, juos treniravo – buvo įgijęs sklandymo instruktoriaus kvalifikaciją.

Dirbdamas tiek pedagoginį, tiek administracinį darbą A. Gluodas pasižymėjo pareigingumu, darbštumu, principingumu, reiklumu sau ir bendradarbiams. Dėl griežto ir reiklaus būdo, visada išliko teisingas ir supratingas. Siekdamas vykdomos veiklos kokybės, subūrė jaunų, intelektualių, iniciatyvių, profesionalių didelės kvalifikacijos specialistų bendruomenę ir skatino kultūrinį bendradarbiavimą tarp Smalininkuose esančių mokyklų, kitų institucijų.

A. Gluodui dirbant Smalininkų tarybinio ūkio-technikumo direktoriumi praturtėjo mokymo bazė, technikume ir jo mokomajame ūkyje pastatyta daug gyvenamųjų namų dėstytojams, mokomojo ūkio dirbantiesiems, vystoma žemės ūkio gamyba, pagalbinės veiklos ir verslai. A. Gluodui vadovaujant mokyklai buvo sukurta jos infrastruktūra, sutvarkyta mokyklos aplinka. A. Gluodas pasižymėjo kaip inovatyvus vadovas, į profesinį mokymą ir gamybą diegiantis mokslo naujoves. Jo suburtas intelektualių darbuotojų kolektyvas tapo stiprios, išsilavinusios ir turinčios tikslus bendruomenės pamatu. IX dešimtmetyje A. Gluodas buvo išrinktas respublikos technikumų ir specialiųjų vidurinių mokyklų direktorių asociacijos Žemaitijos padalinio vadovu. X dešimtmetyje jam teko atstovauti Lietuvos technikumus ir specialiąsias vidurines mokyklas sąjunginėje metodinėje komisijoje.

Dirbdamas mokymo įstaigos vadovu, A. Gluodas stengėsi, kad besimokantis jaunimas būtų užimtas sportu, meno saviveikla, kita visuomenine veikla.

Tuo tikslu, jo iniciatyva buvo sukurta gera materialinė sportinė bazė: stadionas, sporto aikštelės, kartodromas, uždaras ir atviras plaukimo baseinai, žirginio sporto bazė. Smalininkų sporto bazėje pradėtos organizuoti įvairios respublikinės ir sąjunginės varžybos. Smalininkai buvo pripažinti svarbiu techniniu ir kultūriniu Lietuvos židiniu. Čia rengdavo savo stovyklas respublikos lengvosios atletikos bei krepšinio rinktinės.

2000 m. buvo įsteigtas Valdovų rūmų paramos fondas, kurio tikslas telkti Lietuvos visuomenę remti lietuviybės simbolio – valdovų rūmų atstatymą. Vienu iš šio fondo steigėjų buvo ir A. Gluodas. Jis – pirmasis verslininkas, sureagavęs į Valdovų rūmų atstatymo fondo raginimą siūlyti visuomenei kuo įdomesnių ir įvairesnių būdų paremti Valdovų rūmų atstatymą. Jo vadovauja UAB „Rūta“ skyrė didelę dalį pardavimo kainos nuo gaminamo šokoladinių saldinių rinkinio „Valdovų rūmai“, šokoladukų „Barbora Radvilaitė“ ir „Žygimantas Augustas“. Kadangi UAB „Rūta“ yra parėmusi daugiau kaip 100 000 Lt suma, imonei suteiktas Valdovų rūmų Didžiojo statytojo vardas ir įteiktas diplomas.

A. Gluodo visuomeninė veikla yra puikus suplanuotų idėjų įgyvendinimo pavyzdys. A. Gluodas puoselėja, skatina ir padeda įgyvendinti idėjas. Nuo 1993 m. A. Gluodas – Antano Gricevičiaus saldinių fabriko „Rūta“ valdytojas, UAB „Rūta“ direktorius.

Už aktyvią sportinę, darbinę ir visuomeninę veiklą tiek mokymosi metais, tiek ir dirbdamas, A. Gluodas pelnė daug apdovanojimų. Žemiau pateikiu keletą svarbiausių paskutinių jo darbo ir visuomeninės veiklos įvertinimų:

1. 2009 11 24 d. – už nuopelnus Lietuvos ūkio gerovei apdovanotas Prekybos, pramonės ir amatų rūmų Lietuvoje „Darbo žvaigžde“.
2. 2013 12 19 d. – įteiktas Auksinis Santarvės medalis „Pro augenda concordia“ (už santarvės puoselėjimą).
3. 2014 06 30 d. – apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu.
4. 2014 09 18 d. – apdovanotas Chaimo Frenkelio vardo nominacijos sertifikatu „Už šimtametės pramonės tradicijų išlaikymą, už nacionalinio produkto ir tautinių vertybių puoselėjimą, už inovacijas versle ir mecenatinę veiklą“.
5. 2015 04 04 d. – už socialiai atsakingo verslo vystymą apdovanotas Šv. Kazimiero Lelijos Garbės ženklu.
6. 2014 m. už kūrybinius pasiekimus ir Jurbarko krašto garsinimą A. Gluodas apdovanotas atminimo ženklu „Už nuopelnus Jurbarko kraštui“.

Pasak A. Gluodo, Jurbarko rajonas – ypatingas Lietuvos regionas.

„Visi miesteliai, pilys – ypatingi. Kelias, einantis lygiagrečiai su Nėmuno upe – retenybė, tikriausiai ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse. Tai ypatingas rajonas, turintis unikalią vietą. Rasti tokią vietą Lietuvoje vargu ar įmanoma. Miestas tikrai gražėja ir tai yra malonu. Miesto puoselėjimui skiriama labai daug dėmesio. Tačiau kalbant apie gamybą, darbo vietų kūrimą, situacija nėra tokia teigiama... Dauguma sako, kad čia darbo vietų nėra, tačiau viskas priklauso nuo to, kaip panaudojama Europos Sąjungos parama. Viena panaudojama „minkštiems“ dalykams, kita - gamybai plėsti ir pan. Pasta-

tėm stakles: yra darbo vieta, pastatėm antras stakles: dvi darbo vietas ir t. t. Tai mano požiūris“, – sakė A. Gluodas.

Jonas Sprindžiūnas gimė 1946 m. vasario 15 d. Jurbarko rajone žemdirbių Marcelės ir Alekso Sprindžiūnų šeimoje. 1950 m. šeima persikėlė gyventi į gretimą Šilutės rajoną, kur apsigyveno Lumpėnų kaime. Čia, buvusiam Šilutės rajone (dabar – Pagėgių savivaldybė), Jonas 1957 m. baigė Kerkutviečių pradinę, 1960 m. – Lumpėnų septynmetę mokyklą.

1960–1965 m. J. Sprindžiūnas mokėsi Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume (dabar – Smalininkų technologijų ir verslo mokykla), kur įgijo techniko-mechaniko kvalifikaciją.

Baigęs technikumą, J. Sprindžiūnas tęsė mokslą Lietuvos žemės ūkio Akademijoje (toliau – LŽŪA, nuo 1996 m. – Lietuvos Žemės ūkio universitetas – LŽŪU, dabar – Aleksandro Stulginskio universitetas) – tais pačiais 1965 m. metais įstojo į Žemės ūkio mechanizacijos fakultetą (dabar – ASU Žemės ūkio inžinerijos fakultetas).

1970 m. J. Sprindžiūnas baigė Akademią, kur įgijo žemės ūkio mechanizacijos inžinieriaus specialybę. Baigęs studijas, pasiliko Akademijoje, dirbo asistentu Žemės ūkio akademijos Darbo saugos katedroje. Vėliau – 1970–1971 m. tarnavo armijoje.

1972 m. J. Sprindžiūnas dirbo Šilutės rajono „Rambyno“ tarybiniame ūkyje vyriausiuoju inžinieriumi mechaniku, vėliau penkerius metus tas pačias pareigas turėjo to paties rajono Juknėičių tarybiniame ūkyje. 1972 m. su Aldona Krapavickaite sukūrė šeimą.

1978–1987 m. J. Sprindžiūnas vadovavo Šilutės rajoniniam gamybiniam susivienijimui „Lietuvos žemės ūkio technika“. 1987 m. J. Sprindžiūnas persikėlė gyventi į Vilnių, kur dirbo Lietuvos TSR valstybinio Agropramoninio komiteto vyriausiosios materialinio aprūpinimo valdybos viršininko pavaduotoju. Po Nepriklausomybės atkūrimo J. Sprindžiūnas dirbo Žemės ūkio materialinio aprūpinimo komiteto pirmininko pavaduotoju, o įvykus privatizacijai – AB „Agrotiekimas“ viceprezidentu. Nuo 1994 m. iki 2001 m. dirbo UAB „Limada“ – prekybos centro „MADA“ direktoriumi. Nuo 2002 01 28 d. iki 2014 10 12 d. vadovavo UAB „Statybų mastas“ ir nuo 2003 m. įkurtai UAB „Sanjota“ nekilnojamo turto ir statybos įmonėms. 1979–1987 m. J. Sprindžiūnas išrinktas Šilutės rajono tarybos deputatu, rajono vykdomojo komiteto nariu. Žmona Aldona – ekonomistė. Turi sūnų Joną, šiuo metu dirbantį statybinėje firmoje UAB „Edmanta“ direktoriumi, su žmona Inga auginantį tris sūnus. Dukra Eglė su vyru Mariumi dirba Lietuvos valstybinėje veterinarijos tarnyboje.

Visuomet gyvenau taip, kaip jaučiau: kurti žemėje gerį ir grožį – švenčiausia žmogaus pareiga.

Staciokienė (Seliutaitė) Marija Nijolė (gim. 1945 11 03, Viešvilėje, Jurbarko r.) Lietuvos mokslų akademijos Tarptautinių ryšių grupės vyriausioji specialistė, Lietuvos žmogaus teisių lygos prezidentė, Europos žmogaus teisių gynimo asociacijos Briuselyje valdybos narė, Lietuvos edukologijos universiteto „Alumni“ klubo prezidentė.

„Užaugau apsupta gėrio ir muzikos, šeimoje, kurioje buvo puoselėjamos amžinos vertybės – dvasingumas, gimtoji kalba, tautiškumas. Visko mokiausi iš savo tėvelių, iš senelių, iš jų neįkainojamų dvasinių klodų, kuriuos atvėrė mums, anūkams, savo dėmesiu, gerumu ir neišsenkančiais pasakojimais apie nepaprastą kraštą – Dzūkiją, apie svečias šalis, kuriose mamytės tėveliui, mylimam pasakoriui seneliui teko ieškoti laimės svetur. Senelio Vincento pasakojimai buvo labai įdomūs, gražūs, apgaubti paslaptingumu. Tiek mamytės dainos, tiek tėvelio skambančios melodijos, senelio pasakojimai padėjo išsaugoti mūsų vaikiškose širdelėse meilės jausmą tėviškei ir šaknims – iš ten, kur mūsų tėveliai kilę. Broliai Juozas ir Vladas buvo Mánčiagirio kaimo partizanai, sesuo Ieva – jų ryšininkė. Broliai buvo išduoti ir žuvo. Tėveliams teko patirti pirmąjį vežimą ir trauktis iš gimtosios Dzūkijos. Traukiantis link Žemaitijos, Viešvilėje teko stabtelėti, nes į pasaulį atėjau aš. Žmonės buvo draugiški, nuoširdūs, ir tėveliai nusprendė čia kurtis.

Mano tėvelis užaugo Amerikoje. Grįžus aplankyti giminių, prasidėjo 1915 m. karas, tad tėtis su seneliais liko Lietuvoje. Senelis žuvo kare.

Mano tėtis buvo draugiškas žmogus, turėjo gerą humoro jausmą, puikiai valdė žodį, dainavo ir grojo įvairiais instrumentais, todėl buvo žmonių gerbiamas. Jo stiprus bosas mums su broliuku Vytautu darė neišdildomą įspūdį. Kai tėvelis uždainuodavo, mamytės megzta „abažūras“ nuo stipraus balso bangų sujudėdavo. Tai buvo tarytum stebuklas, mes prašydavome dainuoti dar ir dar. Smuikas tėvelio rankose suvirpindavo mano mažą širdelę. Aš didžiavausi savo tėveliais – muzikuojančiu ir dainuojančiu tėčiu ir dainininke, nuostabia siuvėja ir nepaprasto grožio rankdarbių meistre mamyte. Pati mokiausi iš jų, tai skiepijau ir savo vaikams. Tėveliai, buvo darbštūs ir išradingi, susitvarkę ūkį, laikė žirgus. Prisimenu bričką, kai važiuodavome į turgų, mamytę melžiančią karvę ir save su puodeliu šalia laukiančią pieno, daug avyčių, gražius gėlių darželius. Tėveliai buvo ne tik darbštūs, bet ir dosnūs. Namuose nuolat būdavo daug žmonių. Prisimenu mūsų sodyboje apstojusį čigonų taborą, jų smagius vakarus prie laužo, muziką, gražias dainas. Buvome pastebimi ir atkreipėme dėmesį tu, kurių tuo metu reikėjo bijoti. Tėtį išpėjo, kad esame sąrašuose išvežimui, tad dar kartą turėjome trauktis.

Atsidūrėme Klaipėdoje. Staiga netekome visko. Tėtis ramino, jog turėsime kitus namus, svarbu, kad turime vienas kitą. Tėveliai idėjo daug darbo ir pastangų, kad per šešerius metus gražiai įsikurtume Viešvilėje, tačiau tėvelis į Viešvilę nebegrižo. Po jo mirties su mamyte nuvykome aplankyti mano gimtosios vietos. Tarp gyventojų mūsų sodyba iki šiol išlaikiusi Vincento Seliutos pavardės pavadinimą „Seliutynė“.

Nors ir ne Sibire, bet teko patirti, ką reiškia nešildomas „barakas“, ką reiškia gyventi vienoje patalpoje kartu su kelioms šeimoms, paklodėmis atskirtomis „teritorijomis“, metalinę krosnelę „buržuiką“, paromis nedžiūstančius rūbus, kuriais tėtis rengdavosi dirbdamas jūrų uoste. Niekas nelaukė išskėstomis rankomis. Trečią kartą teko pradėti viską iš naujo. Tačiau tai kartu ir grūdino. Su protėvių dvasia atėjo laimė gyventi širdimi. Pareiga sau – tai pareiga niekada nepamiršti šalia tavęs esančių žmonių. Džiaugiausi, kad tas vertybes galėjau toliau puoselėti Vilniaus Valstybiniame Pedagoginiame Institute, (dabar LEU), kuriame studijavau 1965–1974 m.

Tėvelis mokė mus darbo, norėjo, kad vaikai mokytusi, kad grotų kaip ir jis. Mokiausi groti kanklėmis, akordeonu, rašiau eiles, lankiau dramos studiją. Baigiant vidurinę mokyklą, Žvejybos uosto klube lankiau Dramos studiją. Vytauto Rimkevičiaus spektaklyje „Ratas“ turėjau pagrindinį vaidmenį. Po sėkmingo pasirodymo spektaklio premjeroje daly-

vavęs Vilniaus konservatorijos profesorius pasiūlė stoti į konservatoriją, tačiau tėtis griežtai pasakė: aktorių šeimoje nebus. Išvykau į Dzūkiją atostogauti, turėdama viltį, kad tėvelis sutiks, ir mano svajonė išsipildys. Žinoma, įsidėjau visus dokumentus. Vaikštinėjome su tėčiu po Vilnių, o mane vis traukė prie Vilniaus konservatorijos. Tačiau tėtis nenorėjo nieko girdėti. Atsitiktinai sutikome mano rusų kalbos mokytoją, kuris pasiūlė studijuoti rusų kalbą ir literatūrą. Tėtis neprieštaravo. Taip aš atsidūriau VVPI Rusų kalbos ir literatūros fakultete.

Dvasios atgaivos salelė tuo metu buvo „Šviesos“ ansamblis. Kadangi dar Klaipėdoje kanklėmis grojau Žvejų klube, buvau pakviesta į VVPI studentų dainų ir šokių ansamblį „Šviesa“. Savaitgaliai buvo užimti koncertinėmis kelionėmis, kurios ugdė draugiškumo, gražaus bendravimo jausmą, poreikį veikti, turiningai ir smagiai leisti laiką. Manau, kad tai buvo pamokos ateičiai, asmenybės formavimo gerumo linkme. Visi to meto ansamblečiai, gerai prisimename ilgametį ansamblio vadovą prof. Algirdą Vyžintą, ansamblį globojantį rektorių Vytautą Uogintą. Perversdama to meto ansamblio repertuarą, nuotraukas, aiškiai suvokiu, kokia jėga buvo mūsų ansamblis, puoselėjantis lietuviybę ir skleidžiantis tai ne tik Lietuvoje. Mūsų repertuaras buvo kupinas tautiškumo, lietuviškos dainos ir šokio grožio. Stebėtinas vadovo menas pernešti tokį repertuarą per sovietų filtrus. Nepamiršdami koncertai Baltarusijos žmonėms, kurie po koncertų mus apipildavo aplodismentais, glėbiais gėlių, išlydėdami su ašaromis. Nepamiršamos gastrolės 16-os Lietuviškos divizijos keliais (1965 m.), po atmintinas vietas, kur prieš 25 metus kūrėsi ši divizija. Su mumis vyko ir likę gyvi jos atstovai. Aplankėme Pavolgį: Gorkį, senąjį Gorodecą, Balachną, bendravome su Valstybinio M. Gorkio vardo universiteto studentais, dėstytojais. Vienoje iš to meto laikraščio nuotraukų matome, kaip nutiestu per veją kilimu žygiuoja mūsų ansamblis su vadovais. Koncertai vykdavo atvirose estradose, nes tūkstančių žiūrovų salės netalpindavo. Nepakartojamos kelionės po Vokietiją: grojome gražiausiose Berlyno salėse, na o visus pakerejęs Potsdamas su savo prancūziškais parkais ir studentų miestelis iš karto įtraukė į savo aplinką. Tai neišdildomas gyvenimo etapas to meto ansamblečiams – mes visi buvome tarytum šeima, tartum broliai ir sesės. Tarytum gerasis tėtis atminty išlikęs prof. A. Vyžintas. Dabar, jau kaip LEU „Alumnių“ klubo prezidentė, didžiuojuosi Dainų ir šokių ansambliu „Šviesa“, jo meno vadove Jolanta Kisielyte Sadauskiene, šauniais studentais, dėstytojais. Šis ansamblis tebėra vienas iš svarbiausių VPU meninių kolektyvų – sėdint salėje nenuslygsti vietoje – taip norisi pakilti ir prisijungti.

Visada žinojau, kokias vertybes iškiepysime savo vaikams, būsimajai kartai, tokią ir turėsime Lietuvą, jos ateitį. Didžiulė dovana mano studijų laikais buvo sutikti keletą ypatingų, drąsių pedagogų. Branginu išklausytas užsienio literatūros paskaitas, kurias skaitė prof. Irena Veisaitė. Su meile ir pagarba prisimenu Rusų kalbos ir lit. fakulteto dekaną prof. Kazį Musteikį, neakivaizdinio skyriaus prodekaną, prof. Ireną Musteikienę. Nepaprastai smagios būdavo Senovės rusų literatūros dėstytojo Michailo Smolkino paskaitos. Visada kažką taiklaus atrasdavo pasakyti ir mūsų grupės auklėtoja Irena Juškevičiūtė.

Įsimintinos praktikos Girulių pionierių stovykloje „Žuvėdra“. Stovyklos viršininkas prof. Zenonas Bajoriūnas formavo mumyse rimtą požiūrį į darbą. Reikėjo dirbti išradingai, mokėti džiaugtis, nusiteikti pozityviai. Griežta tvarka stovykloje ir nuostabūs vakarai su gitara prie laužo. Visi laukdavome šmaikščių Z. Bajoriūno pasakojimų, romantiškų dainų – jo „topo“ dainos „Eugenija, tu vakarų žvaigždė“. Stovyklautojų užimtumas turėjo būti šimtaprocentinis. Vaikų poilsis turėjo būti kokybiškas ir įdomus.

Dar studijuodama susilaukiau dukrų Nomedos ir Evelinos todėl studijos išsitęsė. Atsimenu laukiausi antrosios dukros Evelinos ir turėjau laukti Rusų literatūros valstybinį egzaminą. Visas dienas ruošiausi, puikiai išlaikiau egzaminą ir po savaitės gimė dukra. Mergaitė gimė tokia smalsi, tokia „kodelčius“, jog nuo knygų buvo neįmanoma atplėšti. Jos buvo pilna visur, visose srityse, diplomus skynė kaip gėles (muzika, žurnalistika teisė). Vėliau susilaukiau dukros Eglės, sūnų Andriaus ir Mindaugo. Kad mano vaikai geriau pažintų gyvenimą, visur eidavome kartu. Stengiausi, kad jie visada būtų užimti, lavintų savo pomėgius. Žinodama, kad tik asmeninis pavyzdys gali užkrėsti, daug dirbau ir pati – todėl vaikai augo darbštūs, atsakingi.

Skaičiau pranešimus daugelyje tarptautinių konferencijų ir seminarų Švedijoje, Vokietijoje, Danijoje, Kroatijoje, Vienoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje. Rūpimi klausimai ir temos buvo žmogaus teisių, socialinės, moters ir vaiko teisės, jų užtikrinimas Lietuvoje.

1967–1991 m. dirbau LR ŠMM Respublikinio mokomojo kino metodinio kabineto direktoriaus pavaduotoja, 1991–1994 – VGTU Socialinių reikalų skyriaus viršininke, 1992–2004 m. buvau Lietuvos žmogaus teisių asociacijos narė, 1994–2001 m. – Lietuvos žmogaus teisių asociacijos vicepirmininkė, 2001–2004 m. – pirmininkė, 1998–2002 m. – Visuomeninių organizacijų veiklos projektų rėmimo ekspertų komisijos prie LR KM vicepirmininkė, Nuo 1999 m. – Nuolatinės nevyriausybinų organizacijų komisijos prie LR Vyriausybės narė, 1996–1999 m. – LR VRM Policijos departamento ryšių su visuomene tarybos narė. Nuo 1994 m. – Lietuvos MA Tarptautinių ryšių skyriaus vedėjo pavaduotoja, vyriausioji specialistė, Nuo 2002 m. – Lietuvos ryšių su visuomene specialistų sąjungos steigėja, tarybos narė. Nuo 2002 m. – ES Ateities Lietuvos forumo tarybos narė, Nacionalinės Žmogaus teisių programos „HURIST“ darbo grupės prie LR Seimo Žmogaus teisių komiteto narė (2001–2003 m.), Nacionalinės žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų LR plano įgyvendinimo komisijos narė prie LR Seimo Žmogaus teisių komiteto 2003–2005 m. Nuo 2005 m. – Konsultacinės vaikų reikalų tarybos prie LR Prezidento, Lietuvos žmogaus teisių lygos prezidentė. Nuo 2006 m. – iki dabar Europos žmogaus teisių asociacijos Briuselyje valdybos narė. 2008–2015 m. esu VPU-LEU „Alumni“ klubo prezidentė. Mano stažuotės Lundo universitete (Švedija), Berlyno Europos akademijoje, ryšių su visuomene specialistų ir spaudos atstovo studijų diplomai 2000 m. VU Žurnalistikos institute, tarytum iššūkis ir paskatinimas siekti, nesustoti ir mano vaikams. Vyriausioji dukra Nomeda ir jos vyras Virginijus Budrys buvo ansamblio „Šviesa“ šokėjai. Nomeda dabar – įmonės „Stiliaus žaismas“ dizainerė, jos savininkė. Duktė Evelina – VĮ Kūrybinių inovacijų sprendimai prezidentė. Ji – didelė atrama mano altruistinėje žmogaus teisių veikloje. Su Evelina eilę metų bendraujame su Lietuvos Vaikų globos namais. Mūsų tikslas – tiesti jiems kelią į tą nuostabų mokslo ir žinių pasaulį, pasaulio pažinimą, meną. Mudviejų kartu vykdyti projektai „Už gražų vaiko pasaulį. Aš noriu svajoti“ (2005–2011). „Teisinių žinių šventės Seime“ (2006–2007). „LR Seimas atveria duris saugesniam internetui“. Minint Tarptautinę saugesnio interneto dieną. 2011 m. „Žmogaus teisių gynėjai pasaulyje ir Lietuvoje“ (2006), „Tolerancija politikoje ir visuomenėje“ (2005). Vykdydama įvairius projektus siekiu, kad kiekvieną moksleivį augantį Vaikų globos namuose pasiektų viskas kas geriausia. Duktė Eglė – teisininkė, ES teisės dėstytoja, apsigynusi mokslų daktarės laipsnį. Sūnus Andrius – dailininkas, tapytojas ir režisierius. Jo dokumentinis filmas „Tinklas“ puikiai įgyvendinta saugesnio

interneto idėjų. Vienas iš paskutinių jo darbų dokumentinis filmas apie žymų režisierių ir ornitologą Gintarą Varną. Sūnus Mindaugas – Tarptautinis džiazo muzikos ir šokio instruktorius, didžėjus, įkūręs klasikinio džiazo grupę „Rhythm Junkies“ ir džiazo ansamblį Home Jazz Five. Džiaugiuosi, jog mano vyras Stasys Stačiokas, ilgametis Konstitucinio Teismo teisėjas, profesoriaudamas Vilniaus universitete Teisės fakultete, išugdęs visą plejadą žymiausių Lietuvos teisininkų, gerbia mano pasirinktą kelią ir visuomeninę altruistinę veiklą bei pagrindines gyvenimo vertybes – puoselėti Lietuvos tautiškumą, pagarbą Žmogaus orumui, ugdyti toleranciją kitaip mąstančiam, pakelti klumpantį.

Humanitarinių mokslų magistrė, Didaktinės lingvistikos instituto mokslinė asistentė **Danguolė Stonytė** gimė 1968 m. balandžio 7 d. Smalininkų kaime, Jurbarko rajone. Mokėsi Smalininkų vidurinėje mokykloje, kurią baigusi aukso medaliu 1986 m. įstojo į Vilniaus universiteto Žurnalistikos fakultetą. Studijų metais aktyviai dalyvavo studentų mokslo draugijos veikloje SMD XL-joje konferencijoje už mokslinį tiriamąjį darbą „Priešdėlinių veiksmažodžių kirčiavimas šnekamojoje kalboje“ laimėjo III-iąją vietą. D. Stonytė turi II-ąją lengvosios atletikos sportinį atskyri.

1993–1997 m. D. Stonytė studijavo Vilniaus pedagoginiame institute (dabar – Lietuvos Edukologijos universitetas) Lituanistikos fakultete, kuriame įgijo lietuvių kalbos ir literatūros bakalauro laipsnį. 1997–1999 m. tęsė studijas ir įgijo Humanitarinių mokslų magistro laipsnį.

1999–2003 m. studijavo to paties – Vilniaus pedagoginio instituto Gamtos mokslų fakultete, kur įgijo biologijos bakalauro, o 2003–2005 m. – šios specialybės magistro laipsnį.

1999–2001 m. D. Stonytė dirbo asistente Lietuvių kalbos institute. Prisidėjo prie Vietovardžių žodyno, kuriame surinkta virš 2500 įvairių Lietuvos vietovių ir jų aprašymų – Lietuvos miestų, miestelių, kaimų, upių, ežerų pavadinimų, surinkimo. (Vietovardžių žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, 462 p.)

1998–2002 m. Danguolė Stonytė dirbo mokslinė asistente Didaktinės lingvistikos institute, kur tyrinėjo XVIII a. rankraštinius žodynus. Prof. Vincentas Drotvinas tuo metu ruošė Jokūbo Brodovskio rankraščinio žodyno leidimą su faksimile. Viena iš bendradarbių kartografuojant rankraštį, buvo Danguolė Stonytė. 2006–2009 m. D. Stonytė rengė ir sudarė J. Brodovskio rankraščinio žodyno „*Lexicon Germanico=Lithvanicum et Lithvanico=Germanicum*“ bendrinių žodžių indeksą (Jokūbas Brodovskis „*Lexicon Germanico=Lithvanicum et Lithvanico=Germanicum*“).

Indeksas itin reikalingas kalbos istorikams, dialektologams, leksikologams ir leksikografams. Šio leidinio tikslas – parodyti, kokie yra žodyno vokiečių kalbos registro lietuviškieji atitikmenys, pateikti šio leksikografijos paminklo lietuviškų žodžių ir jų formų įvairovę. Nuo 1991 m. Danguolė Stonytė dirbo įvairiose pareigose Lietuvos Respublikos Seime. Pastaruoju metu dirba Seimo kanceliarijos Komisijų biuro patarėja.

Jonavos rajono savivaldybės politinis bei visuomenės veikėjas, žemės ūkio vadybininkas **Jonas Klemensas Sungaila** gimė 1948 m. vasario 19 d. Kretingos rajone.

J. K. Sungaila 1955–1963 m. mokėsi Jonavos rajono Kulvės Abraomo Kulviečio pagrindinėje mokykloje. Baigęs šios mokyklos 8 klases, nuo 1963 metų J. K. Sungaila mokėsi Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume (dabar – technologijų ir verslo mokykla). 1967 m. baigė šį technikumą įgijęs jame žemės ir miškų techniko mechaniko specialybę.

1981–1986 m. J. K. Sungaila studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijoje (dabar – Aleksandro Stulginskio universitetas), kur įgijo ekonomisto specialybę.

Nuo 1967 m. iki 1969 m. J. K. Sungaila dirbo Jonavos r. Kulvos kolūkio dirbtuvių vedėju, nuo 1969 m. – to paties ūkio vyr. mechaniku.

Nuo 1972 m. J. K. Sungaila dirbo Jonavos rajono Liepių kolūkio pirmininku.

Nuo 1980 m. iki 1986 m. – Jonavos rajono Kulvos kolūkio pirmininku.

Nuo 1986 m. iki 1990 m. – Jonavos rajono Liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju.

Nuo 1990 m. iki 1997 m. – AB „Beržų kompleksas“ direktoriumi.

1997–2000 m. J. K. Sungaila – Jonavos rajono savivaldybės meras.

Nuo 2000 m. iki 2011 m. balandžio 26 d. – UAB „Beržų kompleksas“ direktorius.

1995 m. J. K. Sungaila – Lietuvos valstiečių partijos, 2001 m. – Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjungos narys, 2005–2010 m. – Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos narys, Jonavos skyriaus pirmininkas.

Nuo 2011 m. iki 2016 m. Jonas Klemensas Sungaila dirbo Jonavos rajono savivaldybės administracijos direktoriumi.

1997–2011 m. (LSDP sąrašė) J. K. Sungaila Jonavos rajono savivaldybės tarybos narys.

J. K. Sungaila veteranų krepšinio klubo „Beržas“ prezidentas.

Laisvalaikio pomėgiai: medžioklė, žūklė.

Žmona Stefanija. Sūnūs – Audrius ir Marius.

Marijampolės profesinio rengimo centro direktorius **Vidas Juozas Šalaševičius** gimė 1948 01 02 d. Lazdijų rajone, Paliūnų kaime. Tėvas Jonas Šalaševičius (1923–1988) dirbo mechanizatoriumi, motina Ona Masalytė-Šalaševičienė (1923–2016) – ūkio gyvulininkystės padalinyje darbininke. Baigęs aštuonmetę mokyklą V. J. Šalaševičius 1964–1968 m. mokėsi Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume (dabar – Smalininkų technologijų ir verslo mokykla), kurį baigė su I-aja techniku mechaniku, gamybinio mokymo meistrų laida.

1969–1975 m. V. J. Šalaševičius studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijoje (dabar – A. Stulginskio universitetas). 1976–1981 m. V. J. Šalaševičius studijavo Vilniaus valstybiniame Pedagoginiame institute (dabar – Lietuvos edukologijos universitetas), kuriame įsigijo techninių disciplinų ir darbų mokytojo specialybę.

Savo darbinę veiklą V. J. Šalaševičius pradėjo 1968 m. Vilkijos profesinėse technikos mokykloje profesijos mokytoju. Vėliau persikėlė į Kapsūką – arčiau savosios gimtinės, kur dirbo Kapsuko žemės ūkio mokykloje dėstytoju, garažų viršininku.

Nuo 1980 m. V. J. Šalaševičius dirbo Kapsuko rajono vykdomojo komiteto Plano komisijos inžinieriumi.

Nuo 1983 m. dirbo Marijampolės žemės ūkio mokykloje direktoriaus pavaduotoju ugdymui.

Nuo 2000 m. V. J. Šalaševičius – Marijampolės profesinio rengimo centro direktorius. (MPRC), kuriam šiuo metu priklauso Marijampolės statybos ir mechanikos skyrius, Marijampolės paslaugų skyrius, Vilkaviškio, Kudirkos Naumiesčio, pataisos namų skyriai.

V. J. Šalaševičius – Marijampolės profesinio rengimo centro, kuriam šiuo metu priklauso Marijampolės statybos ir mechanikos skyrius, Marijampolės paslaugų skyrius, Vilkaviškio, Kudirkos Naumiesčio, pataisos namų skyriai direktorius, Kaimo plėtros mokyklų direktorių asociacijos, Melioracijos statybininkų įmonių asociacijų, Kauno prekybos, pramonės ir amatų rūmų Marijampolės filialo tarybos, Marijampolės kolegijos tarybos narys.

1986 m. V. J. Šalaševičius stažavosi Leningrado pedagogų kvalifikacijos institute, 2000 m. – Suomijos LAHTI konsorciame. V. J. Šalaševičius stažavosi Ispanijos, Vokietijos, Norvegijos, Danijos, Kipro švietimo įstaigose. 2000 m. V. J. Šalaševičiui suteikta vyresniojo profesijos mokytojo kvalifikacinė kategorija. 2005 m. V. J. Šalaševičiui suteikta I vadybos kategorija. V. J. Šalaševičius apdovanotas Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų Darbo žvaigždės ordinu, Lietuvos respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos medaliu. Laisvalaikio pomėgiai: aktyvus poilsis gamtoje, knygos, kelionės, meno saviveikla. Dainuoja ansamblyje „Sūduvietis“, tapusiu konkurso „Sidabriniai balsai“ laureatu, konkurso „Aukso paukštė“ nominantu. Vedęs, žmona Lina (1948) – gydytoja odontologė. Išaugino dukrą Rasą, kuri dirba Marijampolės marijonų gimnazijos direktore ir sūnų Gedrių, dirbantį vairuotoju.

Šilutės rajono savivaldybės politinis bei visuomenės veikėjas **Sigitas Šeputis**, gimė 1952 m. birželio 30 d. Panemunės mstl., Šilutės rajone. Tėvas dirbo geležinkeliniu, mama – mokytoja. 1967 m. baigęs Panemunės aštuonmetę mokyklą, S. Šeputis įstojo į Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumą (dabar Smalininkų technologijų ir verslo mokykla). Besimokydamas aktyviai dalyvavo sportinėje veikloje. Mėgiamiausia sporto šaka – šaudymas. 1971 m. S. Šeputis baigė Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumą, įgijęs techniko mechaniko specialybę ir netrukus buvo pašauktas į tarybinę armiją. Nuo 1971 m. iki 1973 m. S. Šeputis atliko privalomąją karinę tarnybą. Tarnavo inžineriniuose daliniuose, buvo viršila. Grįžęs iš armijos jaunas specialistas neapsiribojo įgytomis žiniomis, kiek padirbėjęs gamyboje nusprendė tęsti mokslą toliau. Aukštąją mokyklą Sigitas Šeputis rinkosi pagal jau turimą specialybę – 1984 m. stojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją (toliau – LŽŪA, nuo 1996 m. – Lietuvos Žemės ūkio universitetas – LŽŪU, dabar – Aleksandro Stulginskio universitetas), į Žemės ūkio mechanizacijos fakultetą (dabar – ASU Žemės ūkio inžinerijos fakultetas). 1989 m. baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją, įgijo žemės ūkio mechanizacijos inžinieriaus diplomą. Iki Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo S. Šeputiui teko padirbėti įvairiuose Šilutės rajono tarybiniuose ūkiuose. Nuo 1973 iki 1975 m. dirbo Naktiškių tarybiniame ūkyje, dirbtuvių vedėju, kiek vėliau, nuo 1975 m. iki 1982 m. – tame pačiame tarybiniame ūkyje vyriausiuoju inžinieriumi. Jaunas, energingas specialistas netrukus

buvo paskirtas Jonaičių tarybinio ūkio direktoriaus pavaduotoju, kur dirbo nuo 1982 m. iki 1988 m. Nuo 1988 m. iki 1989 m. S. Šeputis dirbo Jonaičių tarybinio ūkio direktoriumi. 1990 m. išrinktas Šilutės rajono tarybos deputatu ir tais pačiais metais paskirtas Jonaičių apylinkės viršaičiu. 1991–1995 m. dirbo Šilutės rajono privatizavimo tarnybos viršininku. 1995–2014 m. Šilutės rajono savivaldybės administracijoje Ekonomikos, Ekonomikos ir ūkio, Ūkio skyriaus vedėjas. 2014 m. liepos 21 d. paskirtas Šilutės rajono savivaldybės administracijos direktoriumi ir dirba iki šių dienų. 1994 m. S. Šeputis tapo Lietuvos socialdemokratų partijos Šilutės skyriaus nariu. 1998–2001 m. S. Šeputis – Lietuvos socialdemokratų partijos Šilutės rajono skyriaus pirmininkas, LSDP tarybos narys. Nuo 2001 m. S. Šeputis – Lietuvos socialdemokratų partijos Šilutės rajono skyriaus pirmininko pavaduotojas. Nuo 2013 m. S. Šeputis – Lietuvos socialdemokratų partijos Šilutės rajono skyriaus pirmininkas. 2014 m. išrinktas Šilutės rajono tarybos nariu.

Pomėgiai: mėgsta buriuoti, žvejoti.

Vedęs. Žmona Birutė. Turi tris suaugusias, savarankiškai gyvenančias dukras: Odetą, Renatą ir Astą.

Krašto kūrėjai, rašytojai ir poetai

Parengė Algirdas Sinkevičius

Lituanistė, lietuvių kalbos mokytoja ekspertė **Laima Abraitytė** gimė 1933 m. Karklinių kaime, Vilkaviškio rajone. Baigusi keturias Marijampolės gimnazijos klases (*atitinka aštuonias klases – red. pastaba*), įstojo į Marijampolės mokytojų seminariją. 1951 m. baigusi mokytojų seminariją, gavo paskyrimą į Šveičiūnų dirbti pradinį klasių mokytoja. Kadangi seminariją buvo baigusi anuomet vadinamu „raudonu diplomu“, kuris leido iš karto stoti į Pedagoginį institutą, pagal paskyrimą nedirbo. Siekdama studijuoti Vilniaus valstybiniame universitete, gavusi Švietimo ministerijos leidimą, į šį universitetą įstojo. Baigusi 4 kursus, jau po Stalino mirties, išvažiavo į Sibirą aplankyti ištremtų savo tėvų, kur pasilikusi metus dirbo įvairius darbus. Grįžusi į Lietuvą, tęsė mokslą universitete. 1957 m. užbaigusi studijas, išvažiavo į Jurbarko rajoną, Viešvilę, kur dirbo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Viešvilės vidurinėje mokykloje.

Viešvilėje L. Abraitytė dirbo porą metų – antraisiais darbo metais buvo paskirta šios mokyklos mokymo dalies vedėja. Dirbdama Viešvilėje susidomėjo mažai išlikusių buvusių senųjų gyventojų šišioniškių tautosaka, su mokiniais juos lankė ir nemažai surinko. *„Viešvilėje mes su vaikais „šišioniškius“ dar apėjom. Turiu parašius visą ciklą prisiminimų iš ekspedicijų. Buvo labai šviesios dienos, ekspedicijose labai suartėdavo žmonės. Labai gražus bendravimas buvo.“*

Dirbdama Viešvilės vid. mokykloje, 1957–1958 mokslo metais L. Abraitytė dalyvavo respublikiniame rašiklio skaitymo konkurse, kur skaitė J. Baltušio ištrauką iš „Parduotų vasarų“, už kurią laimėjo pirmąją vietą.

Po dvejų darbo metų Viešvilės vidurinėje mokykloje L. Abraitytė 5 metus dirbo Daugų vidurinėje mokykloje, Alytaūs r., po to persikėlė į Vilnių, kur buvo baigusi mokslus, palikusi studijų draugų, senų pažįstamų. Dirbo 21-ojoje technikos mokykloje, 23-iojoje mokykloje, Mokytojų tobulinimosi institute, 31-ojoje vidurinėje mokykloje. Vėliau perėjo į naujai statomą 9-ąją vidurinę mokyklą. *„Laimingiausia buvau Viešvilėje, 23-iojoje... na ir 9-ojoje vidurinėje“*, – prisimena mokytoja, klausiamą Šiuolaikinės literatūros skyriaus vadovės dr. Solveigos Daugirdaitės*.

L. Abraitytė yra keletą lietuvių kalbos vadovėlių autorė:

1978 m. leidykla „Šviesa“ išleido L. Abraitytės vadovėlį „Metodiniai nurodymai IV klasės skaitiniams“.

1997 m. leidykla „Šviesa“ išleido L. Abraitytės ir Vandos Zaborskaitės knygą „Literatūros skaitiniai IX klasei“.

2003 m. leidykla „Baltos lankos“ išleido L. Abraitytės knygą „A. Baranauskas: gyvenimas ir kūryba“. Mažoji serija.

2011 m. leidykla „Šviesa“ išleido L. Abraitytės knygą „Skaitiniai. Vadovėlis V klasei. Antroji knyga“.

2011 m. leidykla „Šviesa“ išleido L. Abraitytės knygą „Skaitiniai. Vadovėlis VI klasei. Antroji knyga“.

2012 m. leidykla „Šviesa“ išleido L. Abraitytės „Skaitiniai. Vadovėlis V klasei. Pirmoji knyga“.

* www.liti.lt/failai/Microsoft%20Word%20-%20Laima%20Abrait.pdf, žr. 2014 07 21.

2012 m. leidykla „Šviesa“ išleido L. Abraitytės knygą „Skaitiniai. Vadovėlis VI klasei. Pirmoji knyga“.

*Senelių, tėvų čia išminti takai
Į mokslą, į šviesą, į gėrį.
Ir tu savo pėdsaką čia palikai,
Pasaulis čia tau atsivėrė.
Ir šiandien čia spindi Tatarės liepsna –
Patirti, pažinti, suprasti.
Neužpūtė jos dar audra nė viena,
Ir mes jai neleisim užgesti.*

Vytautas Armonavičius (1936 09 28 Goniūnų k., Veliuonės vls.–2009 06 06). Mokytojas, lituanistas. Mokėsi Jūrbarko r. Klausūčių pradinėje, Serėdžiaus septynmetėje, Šakių r. Kriūkų vidurinėje mokyklose. 1955 m. įstojo į Vilniaus pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakultetą. Pedagoginį darbą pradėjo buvusio Ariogalos rajono Pėrnaravos vidurinėje mokykloje, penketą metų dirbo Smaliniūnų žemės ūkio mechanizacijos technikumо dėstytoju. Tuo laikotarpiu – iki 1995 m. visi aplink Smalininkus esantys kaimai priklausė Viešvilės apylinkei.

V. Armonavičius rašė eilėraščius nuo pat jaunystės. 1966 m. persikėlė į Šakių rajoną ir 41 metus dirbo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoju Lukšių Vinco Grybo vidurinėje mokykloje. Jis rūpinosi gimtąja kalba, zanavykų šnektą, buvo vienas iš tradicinių kalbos dienų organizatorių, ilgametis ir aktyvus lietuvių kalbos draugijos Šakių skyriaus narys.

V. Armonavičiaus iniciatyva Šakiosė buvo įsteigtas rajono lietuvių kalbos puoselėtojų klubas „Žodžio tėviškė“. Jo pastangų dėka išleistos knygelės „Gimtoji – turtas ir rūpestis“, „Patarimai kalbos vartojimo klausimais“. V. Armonavičius sudarė knygas „Lukšių parapija“ ir „Lukšiai“, jose pateikdamas daug vertingos medžiagos apie Lukšių istoriją, žymius šio krašto žmones. 2007 m. leidykla „Lututė“ išleido V. Armonavičiaus knygelę „Kur žodžio tėviškė“. Knygelė – nedidelis spalvotomis nuotraukomis iliustruotas gidas, kviečiantis pakeliauti po Sūduvės (Šakių rajono) miestelius ir kaimus, aplankant žymiausius šio krašto kultūros, istorijos ir gamtos paminklus.

V. Armonavičius bendradarbiavo šalies ir rajono spaudoje. Paskutinė knyga – „Su gyvaisiais ir mirusiais“. Parašė informacinius leidinius „Lukšių mokytojas Antanas Grybinas“ (1999), „Lukšių kalendorius, 2001“, „Vincio Korsako gyvenimas ir kūryba“ (2008).

Zacharijas Blotnas – XVII a. Viešvilės kunigas. Tobulino ir rengė spaudai lietuviškus Jono Bretkūno tekstus. Zacharijas Blotnas jaunesnysis, Zacharijo vyresniojo sūnus, gimė 1577 m. Tilžėje. 1595 m. baigęs Tilžės mokyklą, stojo į Karaliūčiaus universitetą. Universiteto nebaigęs, išėjo mokytojauti į Piktupėnus. Zacharijas Blotnas 1600 m. norėjo gauti Ragainės klebono vietą, bet čia buvo paskirtas Jonas Gedkantas.

1601 m. Zacharijas Blotnas buvo paskirtas į Jono Gedkanto vietą Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos klebonu. 1602 11 02 Zacharijas Blotnas buvo per-

keltas evangelikų liuteronų parapijos klebonu į Piktupėnus. 1603 m. pabaigoje į Karaliūčių kviečiamas mirusio Bretkūno vietos užimti, nenuvyko. 1608 m. perkeltas vokiečių diakonu į Tilžę, o nuo 1614 m. ligi mirties buvo Tilžės lietuviškos evangelikų liuteronų parapijos klebonu. Zacharijas Blotnas mirė 1629 m. Jis buvo vienas artimiausių Jono Rėzos bendradarbių, ruošiant spaudai 1625 m. išspausdintas Bretkūno išverstas Dovydo psalmes.

Nakties žvejys

Žavioj lapioj

ramybė

atskaudėjus.

Šviesa

su rankom

viršum mūro sienų.

Smėlys išėina iš šaknų.

Smėly, praslink rausvai

pro vandenį,

slink pėdsakais balsų,

tamsa praslink,

gulk po žūklės į rytą.

Balsai sidabriškai dainuoja,

atsuk,

tikrovei,

ausis lapijai žaviai,

balsai dainuoja:

tai, kas mirė mirė.

Vertė Sigitas Geda, www.spauda.lt/skaityti

Johanesas Bobrovskis (Johannes Bobrowski) gimė 1917 m. balandžio 9 d. Tiūžėje. J. Bobrovskis – vienas iš tų vokiečių rašytojų, kurio kūrybą lėmė ne tik lietuviška aplinka, to meto Mažosios Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis, bet ir karo metų sielos išgyvenimai. Tuo metu čia vyko aktyvus lietuviškas gyvenimas: Vydūnas dirigavo lietuviškiems chorams, o Jagomasto spaustuvė leido lietuviškas knygas. Jo senelė gyveno Mōciškių kaime netoli Žukų. Šios abi gyvenvietės iki 1905 m. priklausė Viešvilės evangelikų parapijai. Rašytojo žmona tapo vaikystės dienų draugė ūkininko duktė lietuvaitė Joana Budriūtė. Johanesas ir Joana tuokėsi Vilkyškių reformatų bažnyčioje, kur Johanesas buvo krikštytas.

1941 m. J. Bobrovskis su vermachto Vokietijos ginkluotųjų pajėgų armija įžengė į Lietuvą, pražygiavo Kauną ir Vilnių. Baigiantis karui, J. Bobrovskis pateko į rusų nelaisvę ir ketverius metus dirbo Donbaso akmens anglių kasyklose. Paleistas J. Bobrovskis 1949 m. grįžo į Rytų Berlyną ir iki pat savo gyvenimo pabaigos gyveno Berlyno priemiestyje Fridrichshagene. J. Bobrovskis mirė 1965 m. rugsėjo 2 d. Berlyne, sulaukęs 48-erių metų.

Johanesas Bobrovskis – romanų „Pianinas“ (*Das Klavier*), „Šešėlių krašto upės“ (*Schattenland Ströme*), apsakymų rinkinio „Belendorfas ir pelių puota“ (*Bohlendorff und Mäusefest*), „Graudentojas“ (*Der Mahner*), „Oro ženklai“ (*Wetterzeichen*), „Vėjo kaimynė“ (*Im Windgesträuch*), „Rinktinių raštų“ (2 t.) autorius. Į lietuvių kalbą yra išversta rašytojo Johaneso Bobrovskio eilėraščių knyga „Sarmatijos metas“. Romanai „Levino malūnas“ ir „Lietuviški fortepijonai“ parašyti paralelės forma, kurioje tarsi susipina dvi laiko plokštumos: praeities ir aprašomojo meto. Personazai ir vaizdai rašytojo supoetintoje Prūsijos arba mažosios Lietuvos aplinkoje susipina su istoriniais įvykiais ir asmenimis. Tyrinėdamas istoriją, autorius mėgina veikti dabartį ir atspėti ateitį.

Elizabetė Brener-Hepner (gim. 1880 02 19) – aktyvi politikė, mokytoja Karaliūčiuje, rašytoja, laikraščio „Hartungschen Zeitung“ redaktorė, kovotoja už žmogaus teises. Gimė Ragainės apskrityje, Viešvilės parapijoje, Lindikų kaime, buvusiam netoli anuometinės Prūsijos ir carinės Rusijos valstybinės sienos. Elizabetė augo nedideliame Lindikų dvare atsikėlusiu į šį kraštą kolonistų zalcburgiečių šeimoje. Aplink Lindikus, pačiame Prūsijos pasienyje, buvo išsidėstę Mažųjų ir Didžiųjų Žagmantų, Pagenaičių, Aušgirių, Adomiškių kaimai, Taūtiškių ir Nečiūnų vienkiemiai. Pabaigusi mažą kaimo pradinę mokyklą, ji mokėsi Tilžės gimnazijoje. Baigusi karalienės Luizos mokytojų seminariją, dirbo namų mokytoja, vėliau išvyko į Berlyną, dirbo vyr. mokytoja, studijavo žurnalistiką. Po Klaipėdos krašto atidavimo Lietuvai leido mėnesinį žurnalą „Das Memelland“. Mokslus baigusi, dirbo Karaliaučiaus, Berlyno laikraščių redakcijose. Priklausydama demokratų partijai, Elizabetė Brener-Hepner dalyvavo politinėje veikloje, buvo tapusi Reichstago deputate. Ji pasisakė už Klaipėdos krašto gražinimą Vokietijai. Pasitraukusi iš politinio gyvenimo, su vyru dirbo jo leidykloje, spaustuvėje.

Po Antrojo pasaulinio karo jų spaustuvė buvo nacionalizuota, Elizabetė neteko darbo.

Rašytoja išleido romanus „Pasakojimai iš nendrininkų krašto“ (*Die Sendung der Rohrmoser*), taip pat „Klaipėdos krašto istorijos“ (*Geschichten aus dem Memelland*). Juose su įsijautimu ir meile ji vaizduoja mažai žinomą, miškuose prie Jūros upės esantį Klaipėdos krašto regioną.

E. Brener-Hepner romanai rašyti vokiečių kalba. Rašytojos romanus turi Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros kampelis (buvęs muziejus) ir visuomeninis muziejus „Tėviškės namai“. Romanų vertimų į lietuvių kalbą dar nėra.

Elizabetė Brener-Hepner mirė 1950 02 02.

Paulius Brokas (Paul Brock) gimė 1900 m. buvusios Ragainės apskrities Kazikėnų valsčiaus Pagulbinių kaime. Rašytojo prosenelis buvo Reino laivininkas, su Napoleono armija 1812 m. atkeliavęs prie Nėmuno ir čia likęs, sukūręs šeimą. Laivininkystė buvo šeimos tradicija. Rašytojo tėvas Johanas buvęs jau trečios kartos laivininkas, turėjęs savo medinį tristiebę kuršlaivį ir juo plaukiojęs krašto upėmis. Motina kilusi iš emigrantų zalcburgiečių šeimos. Tėvai turėjo Viešvilėję sodybą. Būsimasis rašytojas vaikystę praleido Viešvilėje, čia baigė pradžios mokyklą. Berniuką religijos tiesų, istorijos ir lotynų kalbos mokė Viešvilės evangelikų bažnyčios kunigas Maksas Glangas.

1914–1915 m. žiemą jam su šeima tarp keturių vaikų teko praleisti lede išalusiam mediniame kuršlaivyje. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje tėvas jį pasiėmė į tristiebę valtį ir kitą vasarą Paulius tėvo laivu jau plaukiojo upėmis kaip šturmanas. 1917 m. Piliavoje jis gavo oficialias šturmano (laivavedžio) teises, vėliau išgijo ir savo laivą. Paskutiniaisiais Pirmojo pasaulinio karo mėnesiais (1918 m. rugsėjį), eidamas devynioliktuosius, P. Brokas buvo pašauktas į karinę tarnybą Vokietijos kariname jūrų laivyne ir pradėjo studijas Kylio jūrų akademijoje. Karui pasibaigus, nepanoro likti laivyne ir 1920 m. grįžo į Viešvilę, tačiau carinės Rusijos armija P. Broko tėvų sodybą buvo sudeginusi ir laivininkas liko be pastogės. Neradęs Viešvilėje savo gimtųjų namų, P. Brokas grįžo ir atsidūrė laive Marselio uoste. P. Brokas, būdamas jūreiviu, plaukiojo įvairiais laivais, vėliau grįžo į Vokietiją. Kelne susipažino su studentu, rašančiu į laikraščius, ir bandė rašyti apsakymus. Susipažinęs su Vicky Baum, rašančia žavingus romanus, gavo vertingų patarimų ir pamažu pats kibo į romanus. 1953 m. apsigyvenęs Hamburge, pradėjo bendradarbiauti su ten įsikūrusiomis Rytprūsių išėivių organizacijomis, rašė į jų leidinius.

Paulius Brokas vienas garsiausių Rytų Prūsijos rašytojų. Per ištisus šimtmečius Nemunu plaukiojo daugybė įvairaus dydžio laivų. Niekas taip vaizdingai kaip P. Brokas nėra rašęs apie Nemunu plaukiojusių laivus, laivininkus, senosios laivininkystės tradicijas, laivininkų džiaugsmus, jų tykančius pavojus. Pirmieji jo romanai „Laivininkas Michailas Austynas“ (*Der Schiffer Michael Austyn*), „Aštuntoji Kūrėjo diena“ (*Der achte Schöpfungstag*) žinomi už Vokietijos ribų. Rašytojas išleido romanus „Upė teka“ (*Der Strom fließt*), „Laimė žemėje“ (*Die Löwenjagd*), „Melodija kraujyje“ (*Melodie des Blutes*), „Tie, kurie laukia ryto“ (*Die auf den Morgen warten*), „Belaisviai“ (*Die Gefangene*), „Širdies šauksmas“ (*Berufung der Herzen*) ir kt. Mylimiausias jo romanas – „Visa, kas gyva, turi bręsti“ (*Alles lebendige muß zeifen*).

Nuėjęs ilgą ir nuotykingą gyvenimo kelią, P. Brokas tapo populiariu rašytoju. Iki pat mirties jis rašė atsiminimus apie savo tėviškę – Rytprūsius, kuriuose meistriškai pavaizdavo meilę Tėvynei, kurios sudegus tėvų sodybai neteko. Gal todėl jo kūryboje atsispindi tėvynės ilgesys, meilė gimtajam kraštui. P. Brokas mirė 1986 m. Vokietijoje. Nemažai jo kūrinių išversta į kitas kalbas, deja, Lietuvoje jis dar iki šiol nežinomas.

Olė Borkertienė gimė 1950 m. lapkričio 10 d. Jurbarko rajono Viešvilės apylinkės Endriūšių kaime. Tėtis dirbo miške eiguliu, mama darbavosi miško daigynuose, rinko ir džiovino džiovykloje kankorėžius. Sėklytes apdorodavo ir išdalindavo girininkijoms. *Gyvenome prie pat miško girininkijai priklausiusiam raudonų plytų mūriniame name*, – prisimena Olė. 1968 m. O. Borkertienė baigė Jurbarko vidurinę mokyklą (dabar gimnazija). Mokykloje neblogai sekėsi rašyti lietuvių kalbos temas. Slapta bandė rašyti ir eilėraščius. Baigusi vidurinę mokyklą dirbo Smaliniūnų ir Serėdžiaus vidurinėse mokyklose pionierių vadove. 1969 m. Olė pradėjo mokslus Vilniaus statybos technikume, kurį baigusi 1971 m. įsidarbino Žemės ūkio valdyboje techninės priežiūros inžiniere kaimo statyboms, vėliau 10 metų dirbo kolūkyje statybos meistre. Nepriklausomos Lietuvos laikais teko dirbti įvairius darbus: pardavėja, slaugytoja, valytoja.

O. Borkertienės eilėraščiai buvo spausdinti Jurbarko rajono literatų klubo „Švieselė“ išleistuose almanachuose „Atsigerk iš versmės“, Lietuvos nepriklausomų rašytojų sąjungos almanache „Ten, sidabro vingy...“, Tauragės apskrities literatų kūrybos almanache „Esame“. Apie save O. Borkertienė pasakoja:

„Šeimoje esu vyriausia dukra, turiu tik vieną seserį. Mūsų šeima netradicinė. Tėvelis už mamą vyresnis 35 metais. Mamytės namai prie Stakių miestelio karo metu buvo subombarduoti. Todėl mamytė su savo tėveliais ir broliu apsigyveno pas mano tėvelį – senbernę. Jis dirbo eiguliu Endriusių girininkijoje, gyveno prie girios, miškų ūkiui priklausančiame name. Tėveliai susituokė ne iš meilės, o iš vargo, be to, abu buvo evangelikų tikybos. Visą amžių nugyveno kartu ir sulaukė net dviejų anūkų.

Šeimoje buvau laukiama ir mylima pirmagimė. Iš pasakojimų prisimenu, kad būdama 2 ar 3 metų buvau pradingusi apie 2 valandas. Mano dingimas sukėlė daug rūpesčių, buvo apieškoti visi namai ir pamiškės. Tėvelis tiesiog nerado sau vietos ir net galvojo, kad mane pasiglemžė vilkai. Pasirodo, aš laiminga miegojau su šuneliu Meškiumi. Pirmas iš būdos išlindo šuo, po jo žiovaudama išsiropščiau aš. Visiems manęs ieškojusiems buvo begalinis džiaugsmas.

Mamytė dirbo miško daigynuose... rinko kankorėžius. Juos džiovindavo džiovykloje dideliuose tinkluose, cilindro formos besisukančiuose būgnuose, kad surinktų išbirusias mažas sėklytes su sparneliais. Džiovykla stovėjo pietų puseje už mūsų raudonų plytų gyvenamojo namo, statyto vokiečių laikais. Kankorėžių sėklytes apdorodavo, vėliau pagal svorį ir reikiamus plotus išdalindavo eiguliams po girininkijas.

Vidurinę mokyklą baigiau 1968 m. Šiuo metu tai Jurbarko Antano Giedraičio-Giedriaus gimnazija. Mokiausi patenkinamai. Besimokydama slapta rašydavau eilėraščius. Neblogai rašydavau lietuvių kalbos temas.

Baigusi vidurinę mokyklą dirbau pionierių vadove Smalininkuose, Seredžiuje. Mamytė prikalbino, kad nestočiau mokytis į pedagoginę mokyklą. Po metų kartu su dviem bendraklasėmis įstojome į Vilniaus statybos technikumą, kurį 1971 m. sėkmingai užbaigiau ir pradėjau dirbti techninės priežiūros inžiniere kaimo statybos objektuose. Mūsų įstaiga vadinosi žemės ūkio valdyba. 10 metų teko važinėti po įvairiausius rajono ūkius į statybviertes. Dažniausiai autobusu, nes dirbusiems 11 darbuotojų teko tik viena automašina – „viliukas“. Vėliau 10 metų dirbau statybos meistre kolūkyje.

Iširus kolūkiams teko padirbėti pardavėja, slaugytoja, valytoja, vaikų auklyte.

Santuokoje išgyvenau 14 metų, vėliau ji iširo. Išauginau 2 dukras, sulaukiau 4 anūkų. Toks tas likimas, kad iš anksto negali nujausti. Tad naktimis vis dėlioju eilėraščių posmelių, pilnus skausmo, neteisybės spyglių, džiaugsmo minučių, pavasario gimimo, saulėtų žemiškų dienų...“

Storos stygos. Pirštai stori.

Groja vis „Memento mori“.

Vos atsiverti tik knygą,

Ir iš čia balsai nedori

Tuoj sudrumsčia ramią tylą.

Juodos raidės vėl prabyla:

Nepamiršk „Memento mori“.

*Verčia eit pirmyn, skubėti,
Nėra kada pailsėti –
Vejasi „Memento mori“.*

*Bėk greičiau, kad tik suspėtum,
Kad aplenktum, nugalėtum,
Kad užbaigtum tą, ką nori,
Juk čia pat „Memento mori“.*

Antanas Čečkauskas gimė 1929 m. birželio 24 d. Rasėinių valsčiuje Pākapurnio kaime. Šeimoje augo keturi vaikai. Mama Eugenija Petkevičiūtė-Čečkauskienė kilusi iš kilmingos giminės, tėvas Stanislovas – ūkininko sūnus. Tėvų santuoka buvo sudaryta 1927 m. iš didelės meilės, tačiau prieštaraujant žmonos giminei. Negavę jokios paramos, patys susitaurė pinigų, 1933 m. nusipirko žemės. Pradėję savarankiškai ūkininkauti, ėmėsi statyti naujus trobesius ir jau 1935 m. juose apsigyveno. Mama dirbo mokytoja, priklausė Šaulių sąjungai ir Krikščionių demokratų partijai. Gyvenimas įėjo į normalias vėžes, tačiau 1940 m. mirė Antano tėvas. Vaikai, kurių vyriausiajam Antanui ėjo vienuolikti metai, liko našlaičiais.

1936–1940 m. Antanas mokėsi Raseinių rajono Berteškių pradžios mokykloje. Baigęs pradžios mokyklą, nuo 1940 m. pradėjo mokytis Raseinių rajono Betýgalos progimnazijoje, tačiau Betýgaloje Eugenijos Čečkauskienės ir keturių jos vaikų šeima 1941 m. buvo įtraukta į tremiamų asmenų sąrašą. Laimė, kad išpėjo geri žmonės, ir visa šeima suspėjo pabėgti, iki pat karo slapstėsi pas vyro gimines Stakiuosė.

Prasidėjęs karui, šeima sugrįžo į savo ūkį, bet priartėjęs frontui vėl teko slapstytis. 1947 m. Antanas pradėjo dirbti Raseinių rajono Aukaimio pradžios mokykloje mokytoju, įstojo į Kauno mokytojų seminarijos neakivaizdinį skyrių, kuri 1953 m. užbaigė.

1948–1950 m. dirbo Jurbarko rajono Stakių septynmetės mokyklos direktoriumi. 1949 m. sukūrė šeimą. 1950 m. vyrui išėjus į sovietų armiją, žmona apsigyveno Jurbarko rajone Smalininkuose. Grįžęs iš armijos, pradėjo dirbti Smalininkų vidurinėje mokykloje rusų kalbos mokytoju, nuo 1965 m. – Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumio dėstytoju. 1966 m. baigė Vilniaus pedagoginį institutą.

Visą gyvenimą labai mylėjo gamtą. Buvo gamtininkas, bitininkas, domėjosi medicina, istorija. Kūrė eilėraščius. Buvo žingeidus, mokantis bendrauti su žmonėmis, nuoširdus.

Būdamas darbštus, turtingo vidinio pasaulio, plačios erudicijos, Antanas Čečkauskas susidomėjo Mažosios Lietuvos istorija. Rinko medžiagą, bendravo su vietiniais gyventojais, taip pat su užsienyje gyvenančiais kraštiečiais. Ši istorija buvo jo svajonė, gyvenimo prasmė:

*Pamirši savąją svajonę,
Gyvenimas liks be prasmės.
Bespalvė žemėj taps kelionė
Be kelrodės šviesios žvaigždės.*

Jis buvo įsijautęs į visos Lietuvos, jos visuomenės gyvenimą. Antanas jautė savo ligą, tačiau jam rūpėjo ne tik savo paties išgyvenimai:

*Dengia debesys pilki
Pilką mūsų žemę.
Prašviesės kada, sakyk,
Mūs veidai aptemę?*

Nepagydoma liga, ne kartą gramzdinusi į neviltį ir nusiminimą, buvo neįveikiama. 1996 m. gruodžio 18 d. Antanas išėjo, palikdamas eiles, kurios skamba tartum susitaikymas su likimu:

*Naktis. Juoda spalva prislinko...
Ausyse – gedulo garsai.
Jauti? – Gyvenimas praslinko,
Su juo tuoj skirtis teks visai.
Todėl belieka tiktai laukti
Savos nekeičiamos lemties.
Ar verta čia pagalbos šauktis,
Kai ateičiai nėra vilties?*

Antano Čečkausko 190 puslapių eilėraščių rinkinį „Noriu“ išleido 2013 m. leidykla „Karminas“.

Vyr. mokytoja lituanistė **Džiuljeta Čerauskienė (Stropaitytė)** gimė 1958 m. lapkričio 8 d. Jurbarko r. Jurbarkų kaime. Eidama septintuosius pradėjo lankyti pirmąją klasę Jurbarko vid. mokykloje (dabar A. Giedraičio-Giedriaus gimnazija), kurią baigusi, 1976 m. įstojo į Šiaulių K. Preikšo pedagoginį institutą (dabar – Šiaulių universitetas), kur studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Baigusi studijas, 1980–1985 m. pagal paskyrimą ji dirbo lietuvių kalbos ir literatūros dėstytoja Viešvilės 9-ojoje vidurinėje kaimo profesinėje technikos mokykloje. 1985 m. sukūrusi šeimą, D. Stropaitytė-Čerauskienė pradėjo dirbti lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Smalininkų vidurinėje mokykloje. Pagausėjus šeimai, nuo 1999 m. Džiuljeta perėjo dirbti į Jurbarko jaunimo mokyklą, vėliau – į Jurbarko Naujamiesčio vid. mokyklą (dabar – Jurbarko Naujamiesčio pagrindinė mokykla).

Tėvai Genovaitė Daniliauskaitė ir Jonas Stropaitis, sukūrę šeimą 1948 m., patyrė tremtį: motina – Intoje, tėtis – atskirai – Mordovijos lageriuose. Grįžus į Lietuvą, jiems teko gyvenimą kurti iš naujo.

Šeimoje buvo ypatingai puoselėjamos dvasinės vertybės. Namuose tėtis turėjo nedidelę knygų biblioteką, kurią vis papildydavo. Tėtis nuo jaunystės buvo linkęs į kūrybą – rašė eilėraščius. Jo apybraižos, novelės buvo spausdinamos to meto Jurbarko rajoninėje spaudoje. Džiuljeta taip pat anksti pamilo knygas, o netrukus ir pati pradėjo eiliuoti.

Eilėraščius Džiuljeta rašo jau nuo šeštosios klasės. Pirmieji jos eilėraščiai buvo spausdinti rajoninėje spaudoje. 1976–1980 m. studijuojant Šiauliuose, Džiul-

jetos eilėraščiai, straipsniai buvo spausdinami instituto laikraštyje „Pedagogas“. Įstojusi į Šiaulių miesto literatų sekciją, veikusią prie Šiaulių rajoninio laikraščio, Džiuljeta dalyvavo nagrinėjant bendraminčių kūrybą, kartu jiems pristatydavo ir savo eilėraščius. D. Stropaitytės eiles spausdino to meto Šiaulių rajoninis laikraštis „Raudonoji vėliava“.

Prieš keletą metų Džiuljeta Čerauskienė nustebino Naujamiesčio pagrindinės mokyklos bendruomenę pristatydama pirmąją savo eilėraščių knygelę. Autorė išleidusi jau 5 knygeles:

Pirmoji knygelė „*Medos metai*“. Knygelę sudaro 22 eilėraščiai. Ji skirta vaikams, rašyta anūkei.

Antroji knygelė „*Tu būsi drugelis*“. Tai vienuolika pasakėlių, skirtų ne tik vaikams.

Trečiojoje knygoje „*Širdim sušildysiu*“ sudėta suaugusiesiems rašyta kūrėjos rinktinė poezija, nes rašo ji seniai, ir ne tik vaikiškus eilėraščius. Eilėraščių knygelės „*Širdim sušildysiu*“ iliustratorė – dukra Justina. Čia yra įdėta ir keletas autorės tėvelio parašytų eilėraščių.

Ketvirtoji knygelė – dešimties dalių apysaka-pasaka „*Medos ir Pliuško vasara*“. Joje autorė perteikia savo kartos išgyventą vaikystę, vaikystę be išmaniųjų technologijų.

Penktoji eilėraščių knygelė „*Taip nenoriu būti vienas*“ taip pat skirta vaikams.

Džiuljeta Čerauskienė pasakojo, kad visos jos išleistos knygelės atsirado kaip dovana artimiesiems. Apie save ji sako: „*Nesiekiu išgarsėti, tapti svarbia. Vieni palieka po savęs žemę, automobilius, namus, auksą, o man atrodo, kad žodis yra turtas, ir nemažas.*“

*Šaligatvius padengs kaštonų šokoladas,
Liūdnam dejuos vėl gatvėj liepos plikos,
Nes vasara užleisti vietą rudeniiu jau žada,
Neišsipildžiusias svajas voratinkliuos palikus.*

*Rytais migla klajos lyg šuo benamis,
Žvarbumas ligi skausmo degins širdį.
Bet kol delnais kasdien vis saulę semiam,
Dar pasidžiaukim vasara. Ar girdit?..*

Onutė Čirvinskienė (Zencevičiūtė) gimė 1955 m. liepos 20 d. Didžiojo Raisto kaime Jonavos rajone. Jauna tėvų šeima buvo persikėlus į Ukrainą, kur tėvas dirbo akmens anglių kasyklose. 1962 m. šeima grįžo į Lietuvą. Pradinę mokyklą Onutė pradėjo lankyti Priėnų rajone Kašonysė. Vėliau šeima persikėlė į Jurbarko rajoną ir apsigyveno Jūravos kaime. Onutė tęsė mokslą Viešvilės aštuonmetėje mokykloje. Ją baigusi, tėvams persikėlus į to paties rajono I. Mičiurino sodininkystės tarybinį ūkį, Onutė toliau mokėsi Seredžiaus vidurinėje mokykloje. Baigusi vidurinę mokyklą, sukūrė šeimą ir po kiek laiko persikėlė gyventi į Jurbarką. Gyvenime daugiausia teko ragauti žemdirbio duonos – dirbo agronome, brigadininke, skyriaus valdytoja.

Rašyti pradėjo dar besimokydama mokykloje. Pirmuosius eilėraštkus spausdino „Lietuvos pionierius“, vėliau – rajono laikraštis „Šviesa“. 1966 m. išleido pirmąją eilėraščių knygelę „Per baltą tylą“, 2002 m. – antrąją knygelę „Imk mano meilę“. 1999 m. gruodžio 16 d. rajono savivaldybėje įregistruotas Jurbarko rajono literatų klubas „Švieselė“. Onutės Čirvinskienės eilėraščiai kartu su kitų rajono literatų kūryba publikuojami šio klubo almanachuose „Atsigerk iš versmės“. Daugiau kaip dešimt metų ji renkama šio klubo prezidente.

Poetė, žurnalistė **Albina Danisevičiūtė** gimė 1941 m. gegužės 1 d. Vilkaviškio rajono Rūdōs kaime. 1947 m. šeima persikėlė į Pagėgių apskrities Viešvilės valsčių. Mokėsi Viešvilės septynmetėje, 1955 m. – Smalininkų, 1957 m. – Jurbarko vidurinėje mokykloje. 1958–1963 m. Vilniaus pedagoginiame institute studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Baigusi institutą, ketverius metus dirbo Jurbarko rajono Vertimų aštuonmetėje mokykloje lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. 1967 m. pradėjo dirbti Jurbarko rajoninio laikraščio „Šviesa“ korektore, 1968 m. – korespondente, Kultūros ir švietimo skyriaus vedėja, redaktoriaus pavaduotoja. 1986 m. vasario 8 d. A. Danisevičiūtė įkūrė ir vadovavo Jurbarko rajono literatų klubui „Švieselė“, buvo Sąjūdžio Jurbarko rajono grupės steigėja, 1989–1990 m. – Sąjūdžio rajono tarybos pirmininko pavaduotoja. 1997 m., išdirbusi 30 metų žurnalistė, išėjo į pensiją. A. Danisevičiūtė parašė kelias eilėraščių ir publicistinių straipsnių knygas: eilėraščių rinktinės „Tarp vėjų“ (Jurbarkas, 1993 m.), „Žvaigždės šviesa“ (Jurbarkas, 1994 m.), „Išeisiu per žalią žolę į mėlynų sutemų toli“ (Jurbarkas, 1996 m.), 1999 m. išėjo jos žurnalistinių straipsnių knyga „Žodžiuose sustingę praeities blyksniai“. Albina Danisevičiūtė mirė 2003 m. spalio 23 d., būdama 62 metų amžiaus.

„Gyvenimas – tai tarsi ėjimas per Lietuvą. Į Lietuvą. Jos gelmės neišsemiamos. Buvo daug žaibų ir perkūnijų. Siela ieškojo, nerimo, klydo, blaškėsi, mylėjo ir kariavo. Manau, kad pats didžiausias Žemėje turtas – žmogaus ryšys su žmogumi. Vos pradėdavau eiti link Laimės žiburio, jis pasislėpdavo. Nereikšmingai gėlė priešai. Skaudžiausiai pastūmė Draugas. Paskutiniai keletas mėnesių – lyg bedugnės praradimų prarajos. Nuo gyvenimo kartais taip skauda, kad norėtusi nebūti. Tokiomis dienomis atsirado ciklas „Sutemų šešėliai“. Liūdesys visą laiką buvo kažkur šalia. Ir eilėraščiai... Kokie jie bebūtų, tai – vienintelis mano pėdsakas šioje Žemėje. Tiems, kurie juos skaitys, dėkoju už galimybę pabendrauti.“

Albina Danisevičiūtė („Tarp vėjų“, Jurbarkas, 1993 m.).

Danutė Kalkauskaitė-Daugirtienė gimė 1941 m. sausio 4 d. Jurbarko rajono Grauzėnų kaime. 1947 m. pradėjo lankyti Grauzėnų pradinę mokyklą. Po to mokėsi Veliuonōs vidurinėje, kurią baigė 1958 m. ir stoji į Klaipėdos pedagoginę mokyklą, kurią baigė 1961 m. Dirbo mokytoja Pagėgių vidurinėje mokykloje. 1971 m. neakivaizdiniu būdu baigė Vilniaus pedagoginį institutą, kur pasirinko lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos specialybę.

Nuo 1975 m. dirbo Jurbarko rajono Viešvilės pagrindinėje mokykloje lietuvių kalbos mokytoja, o nuo 1995 m. – ir šios mokyklos bibliotekininke. 1995 m. Viešvilės pagrindinėje mokykloje įkūrė mokyklos kraštotyros muziejų. Iki 2011 m.

vadovavo savo įkurtam muziejui ir mokyklos kraštotyros būreliui. 2000 m. D. Daugirtienei suteiktas garbės kraštotyrininkės vardas. Ji turi parašiusi per dvidešimt kraštotyros darbų.

Mėgstamas D. Daugirtienės užsiėmimas – rankdarbiai. Laisvalaikiu, kurio turi nedaug, ji neria servetėles, mezga šalikus, skraistes – šio amato išmoko dar pačioje vaikystėje iš mamos. D. Daugirtienė – puiki skaitovė, vedanti mokykloje įvairius renginius, pati kuria ir šių renginių scenarijus. Danutė ir plunksną retsykiais pamiklina: rašo bendradarbiams, draugams sveikinimus, eilėraščius, humoreskas.

D. Daugirtienė parašiusi straipsnį apie savo gimtąjį kraštą monografijai „Veliuona“. 2012 m. Danutė Daugirtienė paruošė savo kūrybos eilėraščių, novelių ir miniatiūrų knygelę „Dovana likimui“.

Arvydas Eidokaitis gimė 1970 m. rugsėjo 6 d. Jurbarko rajone Endriūšių kaime. Tėvai atsikėlė iš Raudonės apylinkės. Nuo 1977 m. mokėsi Smalininkų vidurinėje mokykloje. Baigęs vidurinę mokyklą, svajojo apie miškininkystę, tad atsidūrė A. Kvedaro miškų ūkio technikume ir po metų kitų jo rankose apželdinimo specialybės diplomą. 1994 m. rudenį Arvydas pradėjo dirbti Jurbarko miškų urėdijos Kalvėlių girininkijoje. Išsvajotą miškininkystę aukštojoje mokykloje baigė neakivaizdiniu būdu.

Pirmosios Arvydo eilės gimė 1987 metais. A. Eidokaitis 1996–1998 m. dalyvavo rajono literatūroje poezijos rudenėliuose. Jo eilėraščiai spausdinti Jurbarko rajoniniame laikraštyje „Šviesa“ ir Tauragės apskrities poezijos rinkinyje. Apie save Arvydas pasakoja:

„Tiek pradinę, tiek vidurinę mokyklą lankiau Smalininkuose. Sunkesni ir lengvesni dalykai? Turbūt yra lengviau ir sunkiai prieinami dalykai! Tokie jie tampa dėl vidutinėms sukurtų programų be jokios kibirkštėlės, galinčios sudominti... Man tuomet buvo sunkesni tikslieji mokslai, bet nelabai sekėsi susidomėti ir, pvz., literatūra.

Gyvenimas – tarsi jau kažkur esanti parašyta knyga, kurios tik mes patys dar nesame skaitę!..

Tarsi iš anksto žinojau, kad būsiu eigulys, kad gyvenime būsiu vienas!..

Tiesiog per arti buvo miškas su savo paslaptimis, o kaimynystėje gyveno eigulys.

Baigęs vidurinę mokyklą, bandau laimę stodamas į Žemės ūkio akademiją, į miškininkystę, tačiau pakiša koją matematika. Taip susiklostė, kad netrukus atsidūriau A. Kvedaro miškų ūkio technikume apželdinimo specialybėje. Sėkmingai įstojau (beje, matematiką išlaikiau puikiai) ir po metų kitų ją baigiu. Medžiai, krūmai, parkai... Šis naujas, dar nepažintas pasaulis skirtas būtent man! Įvairių medelių ir krūmų auginimas, parkų lankymas dabar yra tapę irgi savotiška kūryba ir užima nemažą mano gyvenimo dalį!

Vėl bandau laimę į tą pačią aukštąją mokyklą... vėl matematiką!.. Bet patenku į vandens ūkio specialybę, kur mokausi beveik du kursus, kad po įvairių nutikimų susivokčiau, jog tai ne mano kelias... mokslus nutraukiau!

1994 m. rudenį. Pradedu dirbti eiguliu Jurbarko miškų urėdijos Kalvėlių girininkijoje. Tebedirbu joje iki šiol. Išsvajotą miškininkystę aukštojoje mokykloje baigiau neakivaizdiniu būdu. Truputį liūdnoka pastebėti, kad labai mažai svajotojų ateina dirbti į miškus. Sausi pragmatikai miško pasaulį daro liūdną ir pilką.

Kūryba – tarsi pabudimas... Pabudimas pirmosios meilės dėka! Kūryba meilės ugnies dėka! Moteris, meilė, Šviesa, Ugnis!!! Pirmosios eilės – 1987 m.

Eilės, kurias girdi skambant kažkur visatoje – girdi, nors tavo klausia netobula, tavo užrašymas – tik vertimas į žmonių kalbą... dažnai netobulas. Kūryba turi ateiti visų pirma iš širdies, o ne būti gaminama, kad ir pačių tobuliausiai įvaldytų eilėdaros metodu pagalba. Niekas neturėtų kliautis tuštybe ir savimyliškomis ambicijomis!

Dalyvavau poezijos rudenėliuose 1996–1998 metais. Mano eilėraščiai spausdinti Jurbarko rajoniniame laikraštyje „Šviesa“ ir Tauragės apskrities poezijos rinkinyje.

Rašytojas, poetas, dainų kūrėjas ir atlikėjas literatūrinės Jono Aisčio premijos laureatas **Jonas Endrijaitis** gimė 1955 m. sausio 7 d. Jurbarko rajono Smalininkų mieste. Tėtis, taip pat Jonas, dirbo Vandens ūkio mokyklos bazėje besikuriančiame Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume direktoriaus pavaduotoju, mamai Jadvygai teko auginti vieną po kitos gimusias šeimos atžalas. Po metų kitų jauna šeima persikėlė į čia pat už 12 km esantį Viešvilės miestelį. Tėtis pradėjo eiti tokias pačias pareigas Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos mokykloje. „Vaikystė – prisimena Jonas – mano nesuskaičiuoti saulėtekiai ir saulėlydžiai prie Nemuno, bekraštė, pagonių laikus menanti giria, ažuolų paunksmės, lyg šventosios, virš manęs palinkęs senolės veidas.“ Ją, turėjusią neapsakomo gerumo ir išminties, vaikystės gamtos vaizdus, Viešvilės upelę, mišką, Nemuną poetas iki šiol prisimena savo kūryboje.

Vidurinę mokyklą poetas baigė Lazdijuose. Čia gimė jo pirmosios eilės. Šeštoje klasėje gimė poemėlė „Vilko batai“. Baigęs vidurinę 1972 m. poetas studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus pedagoginiame institute. 1976–1983 m. dirbo mokytoju Vilniaus ir Kaišiadorių rajonuose. Nuo 1983 m. šešerius metus dirbo Vilniaus rašytojų memorialiniame muziejuje. 1989 m. laukė darbas Visagине, 1990 m. dirbo Vilniuje žurnalų „Žemėtvarka ir melioracija“, „Aplink pasaulį“ redaktoriumi. 1994 m. poetas įsteigė leidyklą „Jandrija“, nuo 2002 m. – Vilniaus vaikų ir jaunimo klubo „Kregždutė“ direktorius.

Jonas Endrijaitis – Lietuvos nepriklausomų rašytojų sąjungos narys, išleidęs eilėraščių rinkinius vaikams „Saulėlydžio ežiukai“, „Bituliukas“, „Mažojo policininko abėcėlė“, „Keltas“. Išėjus iš leidyklos šeštajai poeto eilėraščių knygai „Vėjų rožė“ poetas Sigitas Geda rašė: „J. Endrijaitis tęsia S. Jesenino, P. Širvio tradiciją, tarp svarbiausių temų minėjo Meilę, Tėvynę, Namus, genties ir giminės ryšius.“ Jonas Endrijaitis sukūręs savo dainų tekstus, muziką, pats ją ir atlieka. „...Esame prisiklausę, – kaip pristatydamas skaitytojui J. Endrijaičio eilėraščių knygelę „Lietaus raitelis“ rašo Valentinas Sventickas, – be tikrai senų, dar ir kitokių Dzūkijos pamėgtų dainų. Romansiškų, atėjusių iš karo ir ypač iš pokario. Dainiški J. Endrijaičio eilėraščiai su tais dainavimais ir jų poetika kažin kaip susiję.“ Apie save rašytojas pasakoja:

Vaikystės „vilkelis“ iš Viešvilės

*Atsiliepk iš širdies, Viešvilka,
Kur upėtakiai drebina tylą,
Kur lakštingala gieda pilka,
Gurgeni per pušų žalią milą.*

(eil. „Ungurėlė“)

„Šiuo eilėraščio posmu, sulaukus gyvenimo ir kūrybos brandos, grįžtu mintimis ir prisiminimais į Nemuno kraštą, kur buvo kelio į gyvenimo mokyklą ir kūrybos pradžią, pasakiška gamta, saulėtas kiemas, nuoširdūs vaikystės draugai. Atmintyje dar ūkia vaikystėje isuktas tėvų dovanotas žaislas – vilkelis, primindamas laimingiausias tų dienų akimirkas, sukeldamas širdyje jaudulį ir suoprotį, kad tai, kas praėjo, nebegrįš...“

Gimiau mažiausiame Lietuvos miestelyje Smalininkuose, Jurbarko rajone 1955 metais, sausio 7 dieną Jono ir Jadvygos Birutės Endrijaičių šeimoje. Buvau labai laukiamas ir mylimas pirmasis sūnus (po manęs Viešvilėje gimė brolis Eduardas ir sesuo Audronė, Lazdijuose – sesuo Lina), po gimimo apgobtas tėvų ir senelių meile. Upių tėvas Nemunas, didinga, prūsų genties skalvių istoriją menanti Karšuvos giria įstrigo atminty nuo pat kūdikystės ir nepaleidžia iki šiol. Tėtis Jonas, žemės ūkio specialistas, (agronomas) dirbo mechanizacijos mokykloje, mama Jadvyga, pedagogė (lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja) – vaikų namų auklėtoja. Kadangi tėvai dirbo, mane daugiau auklėjo seneliai. Smalininkuose lankiau vaikų darželį, tačiau pasiilgęs senelių, dažnai pabėgdavau pas juos, auklėtoja atsekdamas iš paskos ir suviliodavo grįžti į „kolektyvą“ gražesniu žaislu.

Man teko reta laimė pažinti abejus senelius, kurie buvo asmenybės, pragyvenę nelengvą, bet prasmingą gyvenimą, įėję į giminės istoriją, mano gyvenimą, davę peno kūrybai. Seneliai iš tėvo pusės buvo Antanas ir Ona Endrijaičiai. Antaną, senelį, prisimenu epizodiškai, nes jis išėjo Anapilin, kai man buvo šešeri metai, tačiau daug apie jo gyvenimą spėjo papasakoti gyvenimo meilė – senelė Ona, buvusi man kaip antroji mama, kurią šaukdavau mamute. Abu atsikėlė į Smalininkus iš Kaniūkų (Jurbarko r.), kur gimė tėtis. Baigęs Raudonės mokyklą, gavęs darbą ir butą Smalininkuose, kartu su tėvais čia ir įsikūrė. Senelis Antanas buvo aukštas, gražus, tvirto sudėjimo ir labai stiprus vyras. Talkose centnerinius maišus kilnojo kaip žaislus. Kaip pasakojo mamutė Ona, pirmą kartą, kai tik jį pamatė, susižavėjo, bet ir išsigando tokio galingo, jai pasipiršusio milžino. Tik sesuo Zuzana ją įkalbėjo tekėti. Senelį Antaną likimo vingiai mėtė po visą pasaulį. Tarnavo kariūnu Sankt Peterburge, Semionovsko pulke, saugojo carą Nikolajų II. Per I Pasaulinį karą pateko vokiečiams į nelaisvę, išsekęs vos nenumirė badu. Tačiau likimas jo pasigailėjo, vokiečių biurgeris pasiėmė jį su draugu patarnauti ūkyje. Gerai maitinamas atgavo jėgas, sustiprėjo ir taip dirbo, kad vėl šurpino vokiety ūkininką mėtydamas kaip plunksnes į vežimą centnerinius maišus. Prabuvo nelaisvėje gal penketą metų, susiruošė atgal į Lietuvą. Niekaip neįkalbėjo Antano biurgeris pasilikti, taip jis vokiečiui tiko – ir didelę algą už darbus siūlė, ir savo dukrą į žmonas, bet lietuvis ne ir ne. „Aš savo vaikų vokiečiui nepaliksiu“, – tokia rokunda atsisveikino žemaitis Antanas su biurgerių kraštu ir vos ne pėsčias grįžo į naktimis sapnuotą, išsiūltą Lietuvą, kur prie Nemuno rado savo meilę Oną. Jie susituokė. Iš meilės gimė ir mano tėtis Jonas. Iš to senelio Antano laikotarpio pirmosios mano poezijos knygos „Budinti gentis“ viršelį puošia 1911 m. senovinė nuotrauka, kurioje puikuojasi du jaunystę trykštantys lietuviai kariūnai (senelis su draugu), knygų lentynoje – pageltęs – padėkos raštas rusų kalba – už puikią tarnybą saugant carą.

Promočiutė Ona Jakaitytė-Puodelaitienė buvo garsi žiniuonė, žolininkė, pribuvėja. Kaip pasakojo tėtis Jonas, apie Puodelaičių pavardę yra versija, kad ji atsiradusi iš per Nemuną perbėgusio sukilėlio bajoro Jurgio. Jis, vengdamas persekiotojų, pasivadino svetima pavarde „Puodelaitis“ ir su ja apsibuvo Panemunės krašte.

Mamos tėtis Kazimieras Štreimikis, priklausęs marijonams, baigęs kunigų seminariją, buvo siunčiamas toliau tęsti mokslų į Italiją. Kodėl jis neišvyko, o įstojo į miškininkų mokyklą ir sukūrė šeimą, taip ir liko paslaptimi. Manau, kaip ir daugelio mano giminės vyrų, aukšto, išvaizdaus jaunuolio apsisprendimą nulėmė meilė, likimas suvedė su gražule Juzefa Pilkaite, rinkosi girininko profesiją, vedė Juzefą, gimė mano mama, jos sesuo Janina ir broliai Kazys ir Antanas.

Senelis Kazimieras buvo poliglotas, mokėjo graikų, lotynų, lenkų, vokiečių, rusų, italų kalbas, nenugalimas giminėje šachmatininkas, sprendęs matematikos uždavinius dar iš caro laikų vadovėlių, ne kartą vėliau mokykloje pagelbėdavo ir man, kad ir senoviškai išsprendamas mokyklinius sąlyginius uždavinius.

Po Smalininkų tėvai porą metų gyveno ir dirbo Viešvilėje. Labai ryškiai prisimenu tą laiko tarpą, dažnai regiu jį spalvotuose sapnuose. Prisimenu savo pirmąsias pamokas dviratuku, išvažinėtas vietas prie Viešvilkos upelio, maudynes po užtvankos kriokliu, atmintinai išmoktas ilgiausias eiliuotas pasakas, deklamuotas Seneliui Šalčiui prie Naujųjų metų eglutės, nelengvas „auklės“ pareigas prižiūrint seserį ir brolių, tėvams išėjus į darbą.

Vėl sukasi gausdamas „vilkelis“, gražindamas vaikystės atminimus iš Viešvilės:

...Manęs aplankyti atvykdavo senelis Antanas ir mamutė Ona iš Smalininkų. Menu, atleikiu gatve su dviratuku jų pasitikti. Senelis Antanas pakelia mane aukštyn, kartu su mamute Ona išbučiuoja pasiilgtą pirmąjį anūką, duoda lauktuvių – popierinį pinigą. Pastriuokom lekiu į parduotuvę, jaudindamasis tiesiu pinigą pardavėjai ir... nusiperku didelį poką saldainių – tuo metu madingų „pagalvėlių“, kuriomis grįžęs pavaišinu kiemo draugus. Populiarumas tarp kiemo „publikos“ – žodžiais nenusakomas.

...Kieme baigia prinokti kaimyno alyviniai obuoliai. Žiūriu į juos, varvinu seilę – aukštai, nepasieksiu. Nepajuntu, kaip prieina senelis Antanas, pakelia mane, užsimeta „ant kukurių“ – plačių pečių. Obuoliai – prieš pat nosį. Po to malkinėje pasigardžiuodamas trauškiu dar žalius sultingus antaninius, klausausi senelio pasakojimų. Tai buvo mudviejų paslaptis, apie kurią nesužinojo nei kaimynas, nei tėvas. Ir nemanyčiau, kad toks senelio poelgis pakenkė mano auklėjimui, greičiau – priešingai, esu laimingas, kad turėjau tokį patikimą draugą.

Atgavinkini vaikystės šaknis,
Kur po akmeniū vėgėlės snaudžia,
Kur vaivorykštė žaidžia vilny,
Kad sapne vėl su tėvu grybaučiau.

Reikia pripažinti, kad jeigu tėtis tikrai žinojo grybingas vietas, tai man tekdavo rinkti... jo pirštu parodytus grybus. Bet vaikui buvo neapsakomas džiaugsmas parnešti grybų laukiančiai mamai, pasigirti, nesvarbu, kaip tie grybai buvo surasti.

...Tėtis Jonas buvo tikrų tikriausias žvejys. Į žūklę manęs jis neimdavo, kad neišbaidyčiau žuovų. Buvo skaudu, tačiau dabar aš jį suprantu, nes žvejoti upėtakius yra tikras menas. Didžiuojuosi, kad keptų upėtakių gardumą žinau dar nuo vaikystės.

...Su kaimynų vaikais karštomis vasaros dienomis braidydavau po Viešvilkos upelį, ieškodavom vėgėlių, atsigavindavome po kriokliu, slydinėdami ant akmenų. Pamenu fantastišką kelionę pasroviui vonelė („balėja“). Joje jaučiausi lyg nuosavo laivėlio „kapitonas“, kol vonelė... neapvirto ir turėjau grįžti šlaputėliais rūbeliais namo.

...Prisimenu mamą Jadvygą, melžiančią karvę Pelę. Pilka ji buvo, todėl ir vardas jai labai tiko. Šilto pieno kvapas ir skonis, Pelės mūkimas ir lyžčiojimai manęs liežuviu, mamos šiltos rankos ir švelnūs žodžiai po vakarienės – tikras stebuklas vaiko sielai.

...Kažkodėl ryškio spalvomis prisimenu lėlių spektaklį „Vėlnių malūnas“, į kurį mane nusivedė tėvai. Buvo ir baugu, ir linksma, juokiausi už pilvo susiėmęs, nors spektaklio turinys po daugelio metų išblukęs.

...Buvau atmintinai išmokęs daug poemų vaikams. Deklamavau vieną jų prie eglutės. Tada ir gavau dovanų tą magišką gaudžiantį „vilkelį“. Tiktai išsišokau prieš visus ne laiku ir ne vietoje, pareikšdamas Seneliui Šalčiui, kad jo batai tokie patys, kaip mano tėčio Jono. Nuo vaiko neįmanoma nieko paslėpti...

Tėvams persikėlus gyventi į Lazdijus, 1961 m. pradėjau lankyti Lazdijų vidurinę mokyklą. Negaliu pasakyti, kad labai būčiau veržėsis į mokslus, tačiau mama, lietuvių kalbos mokytoja, mane šešiametį nusivedė į senąją Smetonos laikais statytą mokyklą, parodė pradinių klasių mokytojai Aldonai Sušinskienei ir pasiguodusi, kad negali manęs vieno namuose palikti, nes brolis ir sesuo lankė darželį, paliko „bandomajam“ laikotarpiui. Mokytis man patiko, pamėgau dailę, išmokęs skaityti, savarankiškai perskaičiau net po kelis kartus tuo metu populiarių vadovėlių „Saulutė“ ir taip likau jauniausias klasėje mokinytis.

Vėliau, vyresnėse klasėse, teko mokytis jau kitame buvusios Lazdijų gimnazijos pastate. Mėgau lietuvių literatūrą, istoriją, vokiečių ir rusų kalbas. Padėjo mokytis ir tai, kad tėtis Jonas buvo apsikaitęs žmogus, rekomenduodavo man literatūrą, jo dėka parsinešdavau iš bibliotekos ir perskaičiau Žiulio Verno, Diuma, Viktoro Hugo, Onore Balzako, Marko Tveno, Sergejaus Jesenino, Pauliaus Širvio, Kazio Binkio, Vytės Nemunėlio ir kt. kūrinius. Būdamas paauglys, su didžiausiu malonumu, kad ir ne viską suprasdamas, perskaičiau Levo Tolstojaus „Karą ir taiką“. Skaitydavau net naktimis, po antklode pasišviesdamas prožektoriumi. Bibliotekoje dažnai apsistodavau ties poezijos lentyna. Kėlė smalsumą dar neskaityti poetai, noras atrasti sau paslaptinę poezijos žemę. Perskaičiau Salomėjos Nėries, Vinco Mykolaičio-Putino, Balio Sruogos poeziją.

Nuo mažens labai norėjau būti aktoriumi, vaidindavau visuose mokykloje statomuose spektakliuose pagrindinius vaidmenis, kaip dabar prisimenu – Senį Puškino „Auksinėje žuvelėje“, Gerasimą – Turgenevo „Mumu“ (su nedresiruotu tikru šuniuku).

Lankiau jaunųjų korespondentų mokyklą prie rajoninio laikraščio „Darbo vėliava“, rašiau žinutes. Tėtis Jonas, įvaldęs smuiką ir mandoliną, išmokė mane groti mandolina. Mokytis smuiku nuvedė pas muzikos mokytoją privačiai, labai norėjau išmokti griežti, tačiau po kelių mėnesių mokslų nepasisėkė – mokytojas išvažiavo iš Lazdijų dirbti kitur, taip ir pasiliko, aš – sau, smuikas – sau.

Mokykloje gimė mano pirmieji eilėraščiai. Šeštoje klasėje, lankydamas literatų būrelį, sukūriau poemėlę vaikams „Vilko batai“, kurią vėliau pataisiau, perrašiau ir 1992 metais išspausdinau pirmojoje knygoje vaikams „Saulėlydžio ežiukai“ (leidykla „Fidus“, dailininkė Rima Stasiūnaitė). Knyga bematant buvo išpirkta (30 000 egz. tiražu). Tai kelia nuostabą dabar, kai ruošiu eilėraščių knygą persotintai knygomis rinkai ir planuoju 1 000 egz. tiražą...

Pramokęs groti gitara, devintoje klasėje subūriau klasės draugų estradinį ansamblį, pradėjome groti mokykloje, kultūros namuose, rengėme koncertus kituose rajonuose. Trūkstant populiarioms melodijoms dainų tekstų, juos rašiau aš, taip pradėjau kurti savos kūrybos dainas, kurias kuriu ir atlieku su gitara iki šiol.

Lazdijuose buvo kūrybos pradžia. Čia mano sielą praskaidrino pirmoji meilė Rūta, su kuria studijų metais sukūriau šeimą, angelo sparnais gaubianti ir dabar, ištikimoji gyvenimo draugė ir kūrybos įkvėpėja, padovanojusi man du sūnus – Marių ir Robertą. Man šeima – didžiausias turtas. Džiaugiuosi, kad sūnūs sveiki, gabūs, sėkmingai baigė mokslus, dirba mėgstamus darbus, yra gerbiami aplinkinių, turi savo tikslus gyvenime ir jų siekia.

1972 m., atsiveikinęs su mokykla, pradėjau studijas Vilniaus pedagoginiame institute, gilinausi į gimtosios kalbos ir literatūros mokslus, mokiausi profesionaliai rašyti, dalyvavau literatūros būrelyje, kuriam vadovavo literatūros kritikas Kęstutis Nastopka. Ligi išnaktų narstėme vienas kito kūrybą su poetais Aliumi Balbieriu, Raimondu Jonučiu, Alfonsu Pakėnu, Ramute Palekaite, humoristu Juozu Šeimiū. Studijuodamas institute, gavau profesionalias ir visam gyvenimui įsimintinas literatūros pamokas iš prof. Vandos Zaborskaitės, Irenos Veisaitės, Zenono Slaviūno, Kęstučio Nastopkos, Kazimiero Kuzavinio.

Per studijas supratau savo gyvenimo tikslą ir pašaukimą, kurį geriausiai apibūdinau mėgstamo rašytojo Romeno Rolano žodžiais, kad „Visas gyvenimo džiaugsmas yra kūryba. Kurti – vadinas, naikinti mirti“.

Po instituto baigimo su žmona Rūta pradėjome dirbti pedagogais Kaišiadorių rajone. 1976–1979 m. dirbdamas Jagėlonių aštuonmetėje mokykloje, 1979–1981 m. – Kaišiadorių I vidurinėje mokykloje direktorium, dar dėščiau lietuvių kalbą ir literatūrą. Gyvenau kūrybingą laikotarpį. Daug rašiau, publikavau savo eilėraščius Kaišiadorių rajono laikraštyje, skaičiau kūrybos vakaruose, dalyvavau rajono literatū būrelio veikloje su poetais Stasiu Dauniu, Vaidu Dauniu, Romualda Pukalskaite, Stanislovu Abromavičium. Dirbant Kaišiadoryse, pasirodė pirmosios publikacijos respublikinėje spaudoje, mano eilėraščius išspausdino žurnalas „Nemunas“. Kartu su poetu Vaidotu Dauniu buvome pakviesti į kelias dienas trukusį Kaune „Nemuno“ redakcijoje literatūrinį seminarą, kuriame poezijos rašymo paslapčių mokė ir mudviejų eilėraščius analizavo rašytojai Raimundas Samulevičius, Marcelijus Martinaitis, Donaldas Kajokas, Algimantas Mikuta.

Po metų, atiduotų Kaišiadorims, neišdildomą įspūdį paliko gyvenimas ir darbas šalia Vilniaus, Vėliučionių spec. mokykloje, su sunkiai auklėjamais paaugliais, kuriam atduota daug energijos ir širdies. Čia perpratau gyvenimo bedugnės filosofiją, pradėjau prasmingiau žvelgti į supantį pasaulį, suprasti kenčiantį, padėti suklupusiam. Pasak filosofo Senekos, „lemtis paklusnųjį veda, o priešgyniaujantį priverčia“. Šio laikotarpio patirtį vėliau įprasminau romane „Nemunas kaltės nenuplauna“ (2013, „Edukologija“).

1983 m. buvau pakviestas dirbti Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus direktorium, kur pakeičiau į pensiją išėjusį rašytoją Joną Mačiulį. Šešeri metai – mano brandžiausias kūrybinio ieškojimo, pažinties ir bendravimo su rašytojais laikotarpis. Tai – atminties liudininkų – rankraščių, epistoliarinio palikimo analizė, kūrybiniai rašytojų atminimo vakarai, susitinkant su mirusių rašytojų artimaisiais, kaupiant prisiminimus. Bendravau su garsiais Lietuvos rašytojais Sigitu Geda, Valentinu Sventicku, Eugenijum Matuzevičium, Jonu Mačiukevičium, Aleksu Baltrūnu, Ignu Piktorna, Vytautu Rimkevičium, Martynu Vainilaičiu, Pranu Raščium, Viktoru Brazausku, Valdemaru Kukuliu ir kt.

Kartu su kolegomis įkūrėme Vinco Mykolaičio-Putino muziejų.

Dirbant muziejuje, pasirodė pluoštas eilėraščių publikacijų periodikoje, spaudai parengiau pirmąją eilėraščių knygą „Budinti gentis“, kuriai buvo lemta dienos šviesa išvysti tik po Nepriklausomybės paskelbimo Lietuvoje..

Atkūrus Lietuvoje Nepriklausomybę, dirbau vyriausiuoju redaktoriumi, žurnalisto darbą žurnaluose „Žemėtvarka ir melioracija“, „Aplink pasaulį“, laikraštyje „Žvaigždikas“. Vėliau kelerius metus darbavau si leidybos firmose, kartu su kolegomis įkūrėme vieną pirmųjų laikraščių kompiuterininkams „Monitorius“, kuriame dirbau vedančiuoju redaktoriumi.

Išleidau aštuonias poezijos knygas suaugusiems ir vaikams: „Budinti gentis“ (1991), „Saulėlydžio ežiukai“ (vaikams, 1992), „Keltas“ (1995), „Bituliukas“ (vaikams, 1996), „Mažoji policininko abėcėlė“ (vaikams, 2000), „Vėjų rožė“ (2001), „Vanagėlio žiedas“ (vaikams, 2006), „Lietaus raitelis“ (2009), už pastarąją apdovanotas literatūriniu Jono Aisčio premija, publicistikos knygą „Krepšinis – mano gyvenimas“ (kartu su krepšinio treneriu Rimantu Endrijaičiu, 1998), romaną „Nemunas kaltės nenuplauna“ (2013), už pastarąją apdovanotas Stasio Bataičio premija už prozą (iš dr. N. Bataitytės literatūrinio fondo Los Andžele, JAV).

Šiuo metu dirbu Vilniaus Senamiesčio vaikų ir jaunimo klubo „Kregždutė“ direktorium, vadovauju literatūrinės kūrybos pagrindų studijai, kurią lanko kuriantis talentingas jaunimas.

Esu Lietuvos žurnalistų sąjungos narys.

Artėjant gyvenimo ir kūrybos brandos jubiliejui, išleidau naują poezijos knygą suaugusiems ir vaikams „Vėpūtinis prie obels“, „Vėpūtinukai“.

Šimtą kartų teisingas buvo R. Karsonas, teigęs, kad „gyvenimas tampa lengvesnis, jeigu mes nepamirštame padėkoti kitiems už parodytą mums gerumą“.

Kartas nuo karto, kai pasiūlgstu gimtinės, saviškių, keliauju į gimtą Nemuno kraštą uždegti žvakutes ant genties kapų, aplankyti ažuolų alėją Smalininkuose, pamedituoti prie Viešvilės upelio, krioklio, pasėdėti su širdžiai brangiais žmonėmis, padėkoti jiems už tai, kas esu.“

Atsiliepk po viskam, Viešvilka,

Kai papulsi į Nemuno glėbį,

Viešvilėj ungurėlės šneka,

Debesy, lyg mamutės palėpėj.

(eil. „Ungurėlė“)

Irena Julija Vaičaitytė-Foktienė gimė 1942 m. gegužės 6 d. Šakių rajono Kukařskės kaime. Motina, kilusi iš lentpjūvės darbininkų šeimos, pati nuo 14 metų pradėjo dirbti lentpjūvėje, vėliau tarnavo pas smetoninės Lietuvos įstaigų pareigūnus, sovietmečiu dirbo Kidulių tarybinio ūkio gyvulininkystės fermose. Tėvas po karo už politikavimą buvo išvežtas į Sibirą. Grįžęs po kelerių metų mirė nuo vėžio.

Šešerių metų Irena pradėjo lankyti Kidulių vidurinę mokyklą. 11 klasę baigė Jurbarko vid. mokykloje. Po mokyklos baigimo 1960 m. įsidarbino sekretore Kidulių tarybiniame ūkyje. Bedirbdama pradėjo neakivaizdiniu būdu studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus edukologijos universitete (tuo metu Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas). Pedagoginį darbą I. Foktienė pradėjo 1968 m. Dirbo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Viešvilės aštuonmetėje mokykloje, Jurbarko neakivaizdinės mokyklos Viešvilės filiale, Viešvilės vaikų lopšelio-darželio vedėja, dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą Viešvilės vidurinėje profesinėje technikos

mokykloje. Ilgiausią gyvenimo tarpą, 26 metus, dirbo Viešvilės apylinkės vykdomojo komiteto sekretore, viršaičio, vėliau Viešvilės seniūno pavaduotoja.

I. Foktienė pradėjo eiliuoti dar besimokydama vidurinėje mokykloje, tačiau vėliau viską sunaikino. Pastaruoju metu susidomėjo buvusio Klaipėdos krašto gyventojų kūryba. Jų meilė prarastai gimtinei, širdgėla ir ilgesys paskatino ją parašyti ir išgyventas eiles pamėginti išversti. Taip ir pradėjo versti iš vokiečių kalbos į lietuvių viešviliečių išeiivių kūrybą, Rytų Prūsijos himnus ir kt. Parašė keletą kraštotyros straipsnių į ruošiamą valsčiaus monografiją.

2012 m. išleista spaudoje skelbtų I. Foktienės vertimų ir eilėraščių knygelė „Ilgesio gijos“. Ruošiama leidybai antroji eilėraščių knyga „Viltys neviltys“.

„Kartais, dažniausiai nakties tyloj, paeiliuodavau. Dabar nebereikia gyventi pagal laikrodžio rodyklę, tačiau esu pakankamai užsiėmusi – tapo lengvai prieinama daugybė informacijos, knygų gausa, bendravimas, būtinės pareigos ir kt., nors nesu trykštanti energija. Jei sergu – serga mano kūnas, ne siela. Niekad netrokštu to, ko negalėsiu pasiekti ir nepavydžiu kitiems. Niekad iš nieko nedarau tragedijos...“

Eilėraščius rašo ir jos dukra Alma. Jie įdėti toje pačioje poezijos knygelėje „Ilgesio gijos“.

*Palaukėm brido vasara rasota,
Lyg ta mergaitė pievomis basa.
Jaunystė buvo žiedlapiais nuklota,
Skambėjo man lakštingalos daina.*

*Tai kas, kad vėjas plėšo gelsvą lapą,
Kad plaukus papuošė šarma balta, –
Aš vis menu jaunystės žalią taką,
Ir širdyje vis skamba ta daina.*

*Aš vėlei eisiu į jaunystės pievą,
margai nuklotą vasaros gėlių,
Vėjelis glostys mano plaukus vėlei –
Bus gera gera eiti tuo taku.*

Vanda Gečienė

Vanda Lukošiuūtė-Gečienė gimė 1942 m. Laūkupių k. Šilutės rajone. Iš vaikystės likę prisiminimai, kaip pamaryje jos vaikystės gimtojo kaimo laukus, kaip ir netoliese esančią Rūsnę, užliedavo pavasario potvynių vanduo, kur tuo metu suskrisdavo gausybė paukščių. Ši dar ankstyvoje vaikystėje patirta neapsakoma romantika nenugalima trauka veikia jos sielą iki šių dienų.

„Gal dešimties metų pirmą kartą buvau Dainų šventėje Šilutėje. Neprisimenu, ką dainavo didžiulis vaikų choras, prisimenu tik dirigentą – man jis pasirodė kaip Dievas.“

Vandos vaikystės kaime nebuvo muzikos mokyklos. Bet, kaip prisimena Vanda Gečienė, namuose buvo radijo aparatas. *„Kai tik visi suguldavo, tylutėliai įslinkdavau į kambarį, įsijungdavau ir klausydavausi muzikos. Labiausiai mėgdavau klasiką.“*

Prisimenu, kad žinojau visas operas, jų arijas.“ 1962 m. ji jau mokėsi Vilniaus kultūros ir švietimo technikume. Tai buvo vienintelė tokio profilio mokykla, į kurią priimdavo ir be pradinio muzikinio išsilavinimo. Joje dėstė tie patys dėstytojai, kurie dirbo ir Lietuvos valstybinėje konservatorijoje.

1966 m. baigusi Kultūros ir švietimo technikumą pagyrimo lapu „Už puikius pasiekimus ir pavyzdingą elgesį“, V. Gečienė kibo į pedagoginį darbą. Pedagoginės veiklos pradžioje su 60 vaikų choru dalyvavo Dainų šventės apžiūroje. *„Kai pamačiau žiuri komisijoje Adolfą Krogertą, apmiriau, bet pažvelgusi į vaikus, nusiraminau, žinojau, kad jie ne tik žodžius išdainuos“*, – prisimena mokytoja. Pasibaigus apžiūrai, A. Krogertas paspaudė vadovei ranką ir pasakė: *„Jūsų vaikai ne dainuoja, o smuikeliais groja...“* Tas ištartas malonus žodis suteikė optimizmo ir jėgų tolimesniam darbui.

Tokios gražios pradžios nebūtų buvę be noro ir tvirto užsispyrimo. Ji tol varstė mokyklos vadovų duris, kol nupirko instrumentus, įsitaisė laiptus chorui. *„Finansiniai reikalai man tada buvo tokie svetimi, aš tada norėjau tik gerai dirbti, – prasarė vadovė.*

2009 m. balandžio 22 d. Jurbarko rajoninio laikraščio „Šviesa“ priede moterims šio laikraščio korespondentė Danutė Karopčikienė rašė: *„Vienų moterų gyvenime būna daug ko po truputį, kitų – ko nors labai daug. Pastarųjų kategorijai galėtume priskirti Vandą Gečienę – jos gyvenime daug dainų.“*

Pati dainuoja, kelis dešimtmečius kitus to moko. Iš pradžių pamario krašte, po to Jurbarko rajone Viešvilėje, Raudonėje. 1982 m. Gečai atsikėlė į Raudonę ir Vandos dainos nuo pilies kalno liejasi slėnin, kur ramiai plaukia Nemunas.

2006 m. Vanda Gečienė išėjo iš darbo. *„Mokytojas turi pirmas pajusti, kada išeiti...“* Po metų pasidarė graudu, kad nedainuoja, ir chorvedė nusprendė burti dainininkes. Ir subūrė – kartą ar kelis per savaitę sueina aštuonios norinčios dainuoti moterys. Ansamblio repertuare daug klasikinių kūrinių, šiuolaikinės muzikos ir liaudies dainų, kurias vadovė pati harmonizuoja. Vandos Gečienės vadovaujamas ansamblis dalyvavo „Sidabrinių balsų“ konkurse, kur buvo įvertintas III laipsnio diplomu. Mokytoja apdovanota Liaudies švietimo pirmūno ženklu. Ji pristatyta Lietuvos liaudies kultūros centro 1999 m. išleistame enciklopediniame žinyne „Pasaulio lietuvių chorvedžiai“. Tačiau pats mieliausias V. Gečienei pirmasis jos darbo įvertinimas. Chorvedė per savo profesinės veiklos metus yra pelniusi, pasak jos pačios, „kilogramus“ apdovanojimų. 1985 m. apdovanota Liaudies švietimo pirmūno ženkliu, apdovanota ir daugeliu kitų apdovanojimų.

Būtų neįtikėtina, kad nuolat supanti muzika nepaliestų giliausių jausmų, ir jie neišsiliėtų eilėmis. Tuo labiau kad Vandos mėgstamiausias literatūrinis žanras – poezija. Kartais reikdavo sueiliuoti iš reikalo – teko parašyti daug scenarijų šventėms ir įdėti ne vieną savo sukurtą posmą. Mokykloje, kaip ir dauguma mergaičių, rašė dienoraštį, tik jis buvo kitoks – eilėmis. Kadangi Vanda visuomet ir visur buvo itin reikli sau, ne kartą jas sunaikino. Bet, žiūrėk, ir vėl beeinanti tuo pačiu taku „į jaunystės pievą“.

Jonas Gedkantas – Martyno Mažvydo bendradarbio Tomo Gedkanto sūnus. Jis gimė 1556 m. Širvintojė, kur tuo metu jo tėvas dirbo parapijos kunigu. 1578 m. įstojo į Karaliaučiaus universitetą, kur studijavo trumpai, nes tais pačiais metais

išlaikęs kunigo egzaminus buvo paskirtas į Širvintą precentoriumi. Nuo 1580 m. dirbo Širvintoje klebonu. 1592 m. Jonas Gedkantas buvo perkeltas į Viešvilę evangelikų liuteronų parapijos klebonu. 1600 m., padirbęs Viešvilėje dvejus metus, J. Gedkantas perkeltas į buvusio Ragainės parapijos klebono vietą ir tapo Ragainės evangelikų liuteronų parapijos klebonu. Jonas Gedkantas pasižymėję savo darbais tvarkant lietuvišką raštiją. Jis taisė ir koregavo Jono Bretkūno išverstą „Bibliją“. Prie šios „Biblijos“ redagavimo dirbo 1592 m. Jonas Gedkantas 1618 m. sunkiai susirgo ir po metų mirė.

*Krašte mano tėvų,
Po pasaulį išbarstyti
Tavo vaikai,
Išrauti su šaknim
Ir pasodinti naujai, –
Koks beprasmiškas genocidas!*

Ingrida Gendrolius
Vertė Irena Foktienė

Ingrida Gendrolius gimė Pagėgių apskrityje Viešvilės miestelyje 1940 m. rugsėjo 29 d. Tėvai vertėsi automobilių nuoma ir 1944 m. artėjant frontui turėjo trauktis į Vokietiją. Tais pačiais 1944 m. Ragainėje gimė sesutė, mama su abiem dukrelėmis išvažiavo į Berlyną, kur apsigyveno Lichtenfeldo rajone. Čia Ingrida lankė mokyklą. Vėliau šeima persikėlė į Miuncheną, kur ir tebegyvena. I. Gendrolius šeima ištikima tėvų tradicijoms: turi pervežimų automobiliais įmonę, kuri organizuoja keliones iš Berlyno į Lietuvą, taip pat ir į savo mylimą gimtinę – Viešvilę.

Daug dėmesio I. Gendrolius skiria poetinei kūrybai. Savo eilėraščių „Mano tėvų žemė“ 2004 m. ji pateikė „Vokiškai kalbančiųjų bibliotekos“ konkursui, kuriame jis buvo gerai įvertintas. Konkurso vertinimo komisijos narys R. Belzneris rašė: „Iš tūkstančio mums įteiktų darbų norėtume paskelbti ne tik prozininkų kūrinius, bet ir nemažai poetinės kūrybos. Vienas iš mūsų tikslų yra vokiškai kalbančių lyriką pateikti kaip kalbos lobį ateities kartoms. Malonu, kad eilėraštis „Mano tėvų žemė“ numatytas spausdinti vokiškai kalbančiųjų antologijoje.“ Jis pasveikino autorę ir pranešė, kad ji priimta į jų autorių draugiją.

2012 m. eilėraščių „Mano tėvų žemė“ į lietuvių kalbą išvertė Irena Julija Foktienė. Eilėraštis išspausdintas vokiečių ir lietuvių kalbomis leidyklos „Karminas“ 2012 m. išleistoje vertimų ir eilėraščių knygelėje „Ilgesio gijos“, kurią redagavo Benjaminas Kondratas.

*Mano gražusis Nemuno kraštas
Daina nuskrieja per laukus ir užburia grožiu,
Ištiesia broliai jums rankas lig jūros nuo Pietų.
Lyg juosta suriša kartu melodija skambi,
O krašte Nemuno, tik tu gimtinė man esi!*

*Virš jūros, pro stiebus laivų nuaidi tolumoj
Ir skamba po dienos darbų trobelėj varganoj.
Paspaudimu rankos šiltu daina pavirsta ši,
O krašte Nemuno, tik tu giminė man esi!*

*Prie plūgo jei ištiks mirtis, – į žemę paguldys,
Likimas laimę sudaužys – bus atilsis tavy.
O jei vilnis mane užlies, užpils švelniu smėliu,
Puikioji Nemuno šalie, vieta ramybės būsi tu!*

Iš vokiečių kalbos išvertė Irena Julija Foktienė

Leo Hanas (Leo Hahn) gimė Ragainės apskrityje Viešvilės miestelyje 1889 m. 1944 m. spalio mėn., kaip ir visi Klaipėdos krašto gyventojai, turėjo palikti savo gimtąją sodybą ir išsikelti į Vokietijos gilumą. L. Hanas buvo siela daugelio Viešvilės miestelyje pravestų renginių, kuriuos papuošdavo savo eilėmis, pasakojimais, linksmiais paporinimais. Kaip rašo savo prisiminimuose jo amžininkas, išėivis iš Viešvilės – Rydelsbergo dvarelis savininko sūnus H. E. fon Knoblochas, „*skaitydamas išėivių susiejimuose savo eiles ir pasakojimus, L. Hanas gerai mokėjo perteikti niekad nepamirštamus, mūsų patirtus išgyvenimus*“.

Leo Hanas buvo aktyvus ir Viešvilės dainininkų draugijoje, daugelio švenčių, kitų renginių, į kurias anuomet rinkdavosi visas kaimas, varomoji jėga. Šios šventės buvo mėgstamos tuometinėje Viešvilėje. Lauke, gražioje žaidimų pievelėje ant tvenkinio kranto išpūdingai skambėdavo jų choro dainavimas.

1959 m. kovo 2 d. Leo Hano 70-ojo gimtadienio proga laikraštis „Memeler Dampfboot“ iš poeto paėmė interviu, kuriame jis papasakojo savo prisiminimus apie Tėvynę: ramus aukštas miškas, blizgantis tvenkinys, tolimas aidas iš girios gilumos buvo tarsi gera aura nepamirštamam mėgavimuisi menu dainuojant chorui. Jau vėliau savo užburiančius išpūdžius poetas apibendrino eilėraštyje apie Tėvynę „Prie tvenkinio“ (*Mir fiel ein Bildchen in die Hand...*).

*Paveikslą Nemuno šalies
Mažutį atradau,
Lyg rojaus gabalėlį aš išties’
Jį rankose laikiau.*

*Puikavos kalvės tvenkinys
Pievų ir miško apsupty,
Ir krito užtvankos krioklys
Po aukštu dangumi.*

*Šėlsme regėjau vandenu
Žaismą spalvų be atvangos
Ir kalvį žiurstu odiniu,
Ir darbą kūjo, varomo vandens jėgos.*

*Nuskendo saulės kamuolys,
Alyvos alpo nuo lakštingalų balsų,
Ir svirpė melduose svirplys,
Alsavo meile dainos jų.*

*Iš tolo vėjas nešė man
Giedojimą strazdų –
Taip šventišškai jau rengėsi patalan
Gamta auksinių vasaros dienų.*

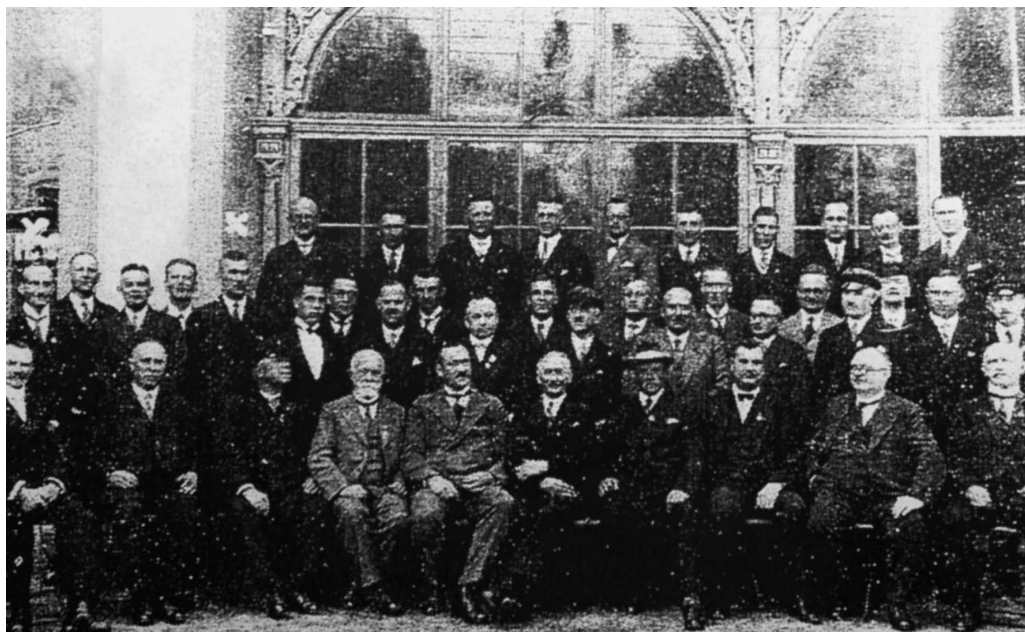
*Malūnas snaudė po dienos. –
Širdis vaitojo ilgesy –
Suskambo tolyje Tėvynės mylimos
Melodija tyli.*

Iš vokiečių kalbos išvertė I. J. Foktienė

Viešvilės dainininkų draugija tuo metu priklausė Klaipėdos krašto Dainininkų sąjungai, kuri kiekvienais metais šiame mieste organizuodavo Dainų šventes. Pripažįstant Viešvilės dainininkų draugijos pasiekimus, 1929 m. gegužės 11–12 d. vykusioje Dainų šventėje L. Hanas ir mokytojas Bernhardas Kiūnas (*Bernhard Kuhn*) buvo išrinkti į 6-osios Klaipėdos krašto Dainų šventės prezidiumą.

Dainininkų draugija į savo repertuarą įtraukė pagal L. Hano žodžius ir melodiją sukurtą dainą „Mano gražusis Nemuno kraštas“ (*Mein schönes Memelland*),

Klaipėdos krašto 1929 m. dainų šventės dainininkai. Antroje eilėje iš kairės – viešviliečiai L. Hanas ir B. Kiūnas

kuri buvo transliuojama per Karaliaučiaus radiją. Ši daina – tarsi himnas poeto ir jo asmenyje visų Klaipėdos krašto gyventojų gimtinei, plaukiantis pro stiebus laivų, skambantis „po dienos darbų trobelėj varganoj“, o atėjus laikui – amžinojo poilsio vieta.

Ypač skausminga diena buvo išsiskyrimas su Tėvyne. Poetas savo patirtus išgyvenimus išdėstė eilėraštyje „Išsiskyrimo diena“. Po paskutiniųjų trėmimų iš Tėvynės poetas jai skiria žodžius: „Tu nebūsi pamiršta.“ Šios eilės, išspausdintos laikraštyje „Memeler Dampfboot“, suteikė daugeliui pabėgėlių dvasinę pagalbą.

L. Hanas iki pat senatvės eilėraščiuose reiškė giliausius jausmus Tėvynei. Jo įsūnio Pauliaus Naznero nuomone, poetas „plaukiojo savo iliuzijose“. Eilėraštis „Tėviškės daina“ – tai nostalgija prarastai Tėvynei, kurios negali atstoti joks pasaulio grožis ir malonumai. Kiek beklajotum, niekur „jaukumo namų neradau“, – liūdi poetas, nepajėgdamas ištrinti iš širdies meilės Tėvynei.

*Ten vėlei širdy nuaidėjo
Melodija plieno skambi*

Viešvilės choras. Pirmas iš kairės – Leo Hanas (Nr. 3.). 1920 m.

*H. E. von Knobloch, Die Wischwiller Dorf-Chronik II, Berlin-Dahlem,
1998, S. 186*

*Lyg kalvėj senoj ant priekalo
Gimtinės mielosios slėny.*

Iš vokiečių kalbos išvertė I. J. Foktienė

Gaila, kad iš visų 1930–1940 m. Viešvilės kaime padarytų meniškų ir poetinių L. Hano darbų mažai kas išliko. Senieji gyventojai dar prisimena, kad jis visus susirinkimus praturtindavo savo humoru. Viešvilės kaimiška publika juo žavėjosi. Jo humoras „ėjo iš burnos į burną“. Keletas pasakojimų ir dabar dar žinomi.

Padedami L. Hano sūnaus Hainco Hano porą linksmų posmelių pabandėme ir mes surimuoti. Juos L. Hanas ilgais žiemos vakarais Viešvilėje Baumano viešbučio salėje naudojo maždaug trisdešimtųjų metų viduryje. Jų niekas nepriimdavo piktuoju – juokai ir pokštai mūsų krašte buvo visiems suprantami.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, kai L. Hanui buvo jau 55-eri metai, vermachtas jį, kaip tos srities specialistą, pastatė prie karinių bunkerių statybų, 1944 m. L. Hanas pateko į rusų nelaisvę, kuri truko daugiau kaip dvejus metus. Iš Tilžės per Karaliaučių jis pateko į Gdynę. L. Hanas, kaip karo belaisvis, buvo pristatytas į Dancigo laivų statyklą, vėliau Lenkijoje Štetine padėjo statyti linų fabriką. Išėjęs į laisvę, jis savo žmoną Idą ir sūnų Haincą rado Šlezvig-Holšteine. Jau buvo prasidėję karo meto sugriovimų atstatymo darbai, tad L. Hanas, kurdamas sau ir savo šeimai naują gyvenimą, sunkiai dirbo.

Išėjęs pensijon, L. Hanas rašė eilėraščius, buvo nuolatinis laikraščio „Memeler Dampfboot“ korespondentas – dažnai jame skelbdavo savo prisiminimus.

Dar gyvendamas Viešvilėje, jis rašė šeimyninį romaną apie savo motinos Floros ir jos vyro Adamo bei dvylikos vaikų iš mažos Geismaro apylinkės Aukštutinio Reino – Tiuringijos žemės gyvenimo istoriją. Romano, vaizduojančio XIX a., rankraščiai pabėgimo metu dingo. Grįžęs po karo į Šlezvig-Holšteiną, jis ėmėsi naujos romano versijos, kurios rankraščius dabar turi jo šeima.

Nors ir neturėdamas aukštesnio išsimokslinimo, L. Hanas pasižymėjo didelėmis dvasinėmis vertybėmis, paveldėtomis iš kilmingos motinos ir iš savo dvasininko dėdės, kuris jas dar mažam „kalė į jo vaikišką galvą“. Vėliau jo dėdė tapo labai garbingą postą užimančiu žmogumi – prelatu ir nuncijum prie Šventojo Sosto.

Po žmonos Idos mirties Leo Hanas gyveno Vilnsdorfe (*Wilnsdorf*) netoli Zygeno (*Siegen*) pas savo vienintelį sūnų Haincą, vėliau – Noištate.

L. Hanas mirė 1978 m., sulaukęs 89 metų.

*Mes gerumu ir meile
esam stiprūs.
O gražūs esam tiek,
kiek duodam,
kiek širdys
džiugesiui atidarytos,
savęs aukojimui,
paguodai...*

Ona Jasinskienė

Ona Jasinskienė gimė 1941 m. Šakių rajono Slavikų valsčiuje. Sulaukusi mokyklinio amžiaus, pradėjo lankyti Žiūrių kaimo pradinę mokyklą. Giminaičių padedama mokėsi dar keturiose mokyklose. 1956–1959 m. mokėsi tuo metu veikusioje Viešvilės vidurinėje mokykloje ir baigė 10 klasių. 1960 m. O. Jasinskienė Kidulių vidurinėje mokykloje baigė 11 klasę. Baigusi vidurinę mokyklą, studijavo Vilniaus universitete, kur įgijo filologės, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos specialybę. Padirbėjusi vienus metus Kidulių vidurinėje mokykloje, persikėlė į Šakius, kuriuose 35 metus dirbo vidurinės mokyklos, vėliau – 12 metų atsikūrusioje Šakių „Žiburio“ gimnazijoje lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. Bedirbdama domėjosi poezija, kūrė.

Poetė O. Jasinskienė išleido 5 eilėraščių rinkinius: „Susikaupimo metas“ (1996), „Prisiglaudimai“ (1998), „Pasišauksiu žodį“ (2002), „Aguonų laužavietė“ (2006), „Dienų kelionė“ (2011). Eilėraščiuose poetė mąsto ir kalba apie būties problemas, amžinąjį žmogaus ir gamtos ryšį, vidinius išgyvenimus, jų vertę, svirsto pasiaukojimo, altruizmo, pareigos prasmę, žavisi gėriu, išgyvena dėl dvasios menkystės. Tačiau tikrasis poetės pašaukimas, jos gyvenimo prasmė – darbas mokykloje, tai jos išsipildžiusi svajonė. Apie save O. Jasinskienė pasakoja taip: *„Gimiau 1941-aisiais, Europoje jau siaučiant karo viesuliu. Gimtinė – Šakių rajono Slavikų apylinkės. Čia prabėgo vaikystė gausioje, draugiškoje šeimoje, kur buvo nuoširdžiai dalijamasi viskuo: ir meile, ir duona, ir džiaugsmu, ir rūpesčiais. Pirmoji pažintis su mokslais – gretimo Žiūrių kaimo pradinėje mokykloje. Vėliau, globojama geraširdžių giminaičių, mokiausi dar keturiose mokyklose. Viena iš jų – tuometinė (1957–1959) Viešvilės vidurinė mokykla, ligi šiol atmintyje išlikusi itin šviesiu paveikslu. Čia dirbo mokytojai – asmenybės: E. Grincevičiūtė, M. Dilbaitė, V. Klimašauskas, B. Gabronienė, J. Gadliauskas, M. Kuodaitytė ir kt. Iki šiol širdį tebešildo prisiminimai apie Laimos Abraitytės gimtosios kalbos ir literatūros pamokas. Jos buvo ypač turiningos, raiškios, kupinos meilės dėstomam dalykui, gražaus bendravimo ir bendradarbiavimo su mokiniais! Ji buvo ir išliko man tikro PEDAGOGO idealu... O gal ir nulėmė profesinį pasirinkimą... Subtiliai stumtelėjo kūrybos link...“*

1960 m. baigiau Šakių r. Kidulių vidurinę mokyklą. Vilniaus universitete įgijau filologo, literatūros mokytojo specialybę. Vienerius metus dirbau Kiduliuose, 47-erius – Šakiuose, paskutiniuosius 12 metų – atkurtoje „Žiburio“ gimnazijoje. Pedagoginio darbo stažas – 48 metai. Per tą laiką sutikau, bendravau ir gyveniman palydėjau daugybę gražių, gabių, protingų, talentingų žmonių, kurie mane apdovanojo savo asmenybės šviesa. Ne tik dalijausi su jais mūsų literatūros ir kultūros lobiais, mokiau gerbti, mylėti ir puoselėti gimtąjį žodį, skatinau pasivoikščioti erskėčiuotais kūrėjų takais, suprasti jų kančios ir aukos didybę, pažinti tautos istoriją per pakylėtą poetinį žodį, bet ir pati mokiausi neatmesti jaunatviško maksimalizmo, savęs ieškojimo, nesmerkti abejonės ar noro daryti savaip, nors ir klystant... Visiems jiems esu dėkinga ir linkiu paties prasmingiausio gyvenimo.

Su vyru Adolfu užauginome du sūnus – Liną ir Gintarą, turime dvi anūkes – Jurgą ir Ievą, anūką Julijų. Gyvenime turiu du pagrindinius pomėgius – skaityti knygas ir mežti.

Šalutiniais pomėgiais (jų irgi du) laikyčiau kūrybą ir laišku rašymą (keistas pomėgis šiais laikais?!). Iš tiesų su bičiuliais bendrauju ranka rašytais laiškais. Kartais juos

rašau ir manęs nepažįstančiam, jei tas žmogus man kuo nors imponuoja. Tai būna tik geri, pagiriamieji, dėkingumo laišškai... Tikiu, kad adresatai juos vertina: sulaukiu atsakymų, o rašytojas Jonas Mačiukevičius vieną netgi išspausdino knygoje „Laiškai mylimoms moterims“...

Nemažai laiko užima kūryba. Literatūros mokymas skatina ieškoti gėrio, grožio, prasmės. Kai šitai tampa ne pareiga, o gyvenimo būdu, ateina įkvėpimas kurti. Juk reikia parinkti žodį, atskleisti jo esmę, gretinti, derinti, išgauti skambesį, suteikti potekstę, įtaigumą. Tai pakylėja dvasią, gelbsti nuo buities pilkumos. Tada gimsta eilėraštis ar miniatiūra...

Esu išleidusi rinkinius „Susikaupimo metas“ (1996), „Prisiglaudimai“ (1998), „Pasišauksiu žodį“ (2002), „Aguonų laužavietė“ (2006) ir kol kas paskutinią – „Dienų dëlionė“ – 2011 m. Eilėraščiuose mąstau ir kalbu apie būties problemas, amžiną žmogaus ir gamtos ryšį, vidinius išgyvenimus, jų vertę, svarstau pasiaukojimo, altruizmo, pareigos prasmę, žaviuosi gėriu, išgyvenu dėl dvasios menkystės... Tai kartu ir klausimas, ir atsakymas. Rašau ne tik sau, noriu būti skaitoma. Džiaugiuosi tais skaitytojais, kurie mano kūriniuose randa atsakymų į savus klausimus...

Tačiau tikroji gyvenimo prasmė – darbas mokykloje. Tai išsipildžiusi mano svajonė. O didžiausias ir vertingiausias atlygis už tai – dabar jau žilagalvio ar dar jauno žmogaus ištartas: – Sveiki, mokytoja! Ar dar mane atsimenate? Norėčiau vėl pasėdėti jūsų pamokoje...“

Kristupas Jurkšaitis (*Christoph Jurkschat*) – Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų kunigas, kalbininkas, tautosakininkas, vertėjas, kultūros veikėjas, spaudos darbuotojas, gimė 1852 m. rugpjūčio 15 d. Ragainės apskrityje, Viešvilės evangelikų parapijai priklausiusiame Gaľbrasčių kaime. K. Jurkšaitis mokėsi Tilžės gimnazijoje, studijavo teologiją Karaliaučiaus universitete. Nuo 1879 m. – evangelikų liuteronų kunigas. Nuo 1879 m. mokytojavo ir kunigavo Priekulėje, 1882–1897 m. – Saugose. Išrinkus Saugų parapijos kunigu jam buvo pavesta mokyklų priežiūra. Tuo metu valdžia vis labiau aktyvino germanizaciją, siekdama įstatymais, dekretais bei aplinkraščiais galutinai uždrausti lietuvių kalbos vartojimą mokyklose. K. Jurkšaitis nepritarė tokiai valdžios politikai: surašė peticiją kulto ministerijai ir su keliais tūkstančiais parašų nusiuntė į Berlyną. Bet valdžia laikėsi savo taktikos, o K. Jurkšaitis, kaip ir daugelis kitų dvasininkų, nesiryžo stoti į atvirą kovą, manydamas, jog lietuvininkų ateitis – be perspektyvų, jog reikia nuo išnykimo išgelbėti tik lietuvių kalbą. Tokios nuomonės vyravo net tarp mokslininkų. Už tautosakinę veiklą kuri laiką buvo išrinktas 1879 m. įsteigtos Lietuvių literatūros draugijos valdybos nariu. Vėliau atsidėjo moksliniam darbui – lietuvių kalbos studijoms: skaitė pranešimus apie Mažosios Lietuvos tarmes, rinko medžiagą didžiajam lietuvių kalbos žodynui. Siekdamas įgyvendinti savo sumanymą, 1896 m. jis atsisakė pastoriaus vietos ir persikėlė į Krantą, netoli Karaliaučiaus. Susidūręs su valdžios abejingu požiūriu į lietuviškų knygų leidybą, jis perėjo į žurnalistiką, įsijungė į visuomeninę veiklą. Bendradarbiavo periodinėje spaudoje, paskelbė straipsnių mokslo populiarizacijos klausimais, trumpai redagavo laikraštį „Lietuvos balsas“, 1897–1907 m. – „Tilžės keleivį“, jo priedą „Keleivio draugas“, 1900–1905 m. rengė jo priedą „Tilžės keleivio ka-

lendros“, kuriame 1900 m. išspausdino sutrumpintą ir perredaguotą J. Bretkūno „Postilę“. Nesutardamas su laikraščio savininku, pasitraukė iš redaktoriaus pareigų ir rengė spaudai įvairius lietuviškus leidinius. Kartais konsistorija siūsdavo jį į įvairias parapijas laikinai pavaduoti sergančių kunigų. Dvasinė vyresnybė juo nepasitikėjo. Ir tik 1912 m. jis buvo išrinktas antruoju kunigu – precentoriumi Rūsneje. K. Jurkšaitis mirė 1915 m. birželio 17 d. Rūsneje. Palaidotas Rūsės bažnyčios šventoriuje.

K. Jurkšaitis rinko tautosaką, skelbė tęstiniame Lietuvių literatūros draugijos leidinyje „Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft“ (1880 m., 1883 m.). Išleido lietuviškų pasakų ir pasakojimų rinkinį su pasakų vertimais į vokiečių kalbą, kuriame užrašytos tarmiškai ir sukirčiuotos 63 pasakos bei kelios dešimtys smulkiosios tautosakos dalykų. Dalį jų panaudojo Jonas Basanavičius ir Eduardas Volteris. Pasakos surinktos daugiausia Galbrasčių apylinkėse. Parašė kompiliacinę Mažosios Lietuvos istoriją, vokiečių kalbos vadovėlį, populiarių religinių knygelių. Užrašė Ragainės apylinkių tarmės tekstų, rinko žodžius, rengė lietuvių kalbos gramatiką, sudarė lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodynus. K. Jurkšaitis išvertė Juozapo Flavijaus knygos „Žydų karas“ (lot. *Bellum Judaicum*) sutrumpintą variantą, 1881 m. išleido pavadinimu „Jeruzalės išpustijims“. Antras, perredaguotas ir papildytas knygos leidimas pavadinimu „Žydų kova bey Jeruzalės išpustijims“ išleistas 1901 m. Liaudies mokykloms parengė giesmynėlį su 80 giesmių (išleistas 1901 m.), tikybos vadovėlį „Wieros dalykai“ <...> (1903 m.). 1914 m. Berlyne išspausdino prabangią didelio formato (23 × 29 cm) evangelikų mišių knygą „Aš bei mano namai norim Viešpačiui šlužyti“ su medžio raižiniais ir spalvotomis litografijomis, verstą Kaukėnų kunigo K. L. F. Neiso. Tai puošniausia Mažosios Lietuvos knyga. Bibliografija: „Lietuviškos pasakos ir pasakojimai“ (*Litauische marchen und Erzählungen*), 1898 m.; „Triumpa vokiečių grammatika arba kalbamokslis lietuvininkams, lietuviams ir žemaičiams“ (*Kurze deutsche Grammatik oder Sprachlehre für preussische und russische Litauer, sowie Szameiten*), 1900 m.; „Lietuvininkų giminės nusidavimai“, 1902 m.

Janina Vilkevičiūtė-Juzėnienė (Janė Juzėnė) gimė 1922 m. balandžio 6 d. Pānevėžio apskrities Subačiaus miestelyje. Tėvas buvo visokių amatų meistras, mama – namų šeimininkė. Tėvas prenumeravo laikraštį „Lietuvos žinios“, kuri Janina, kaip mažiausioji, turėdavo parnešti iš pašto, o vakarais garsiai paskaityti taip pat buvo Janinos pareiga. Brolis paprastai padėdavo tėvui visuose jo darbuose, o vyresnioji sesuo išmoko siuvėjos amato ir pasižymėjo kaip gera siuvėja. Nuo mažų dienų Janina buvo pagalbininke vyresniesiems: čia reikėdavo padėti mamai ruošos darbuose, čia sėsei prie siuvimo. Anksti pramokus skaityti, ne tik laikraščius, bet ir „po ranka“ pasitaikiusią knygą visiems paskaitydavo. Tas nenūėjo veltui – draugystė su knyga, sąsiuvinium išliko visam gyvenimui, tik gaila, kad neteko mokytis toliau. 1932 m. Janina baigė 4 klases Subačiaus pradinėje mokykloje. Vėliau mokėsi Radviliškio vakarinėje mokykloje, kurioje baigė aštuonias klases. Vyresnieji brolis ir sesuo sukūrė savo šeimas ir paliko tėvų namus. Jauniausioji Janina liko gyventi su tėvais, tačiau irgi neilgai. Jau būdama per 20 m. ištekėjusi už garvežio mašinisto Janina apsigyveno Radviliškyje. Tęsėsi

sunkus karo laikotarpis. Vyras gerai išmanė kalvystę, remontavo įvairią techniką, variklius, mašinas. Vyras po sunkios traumos negalėjo vaikščioti ir anksti paliko šeimą. 1976 m. ji pasiliko viena su dviem dukterimis.

Nuo pat jaunumės Janina mėgo skaityti ir rašyti, tačiau jos rankraščiai vis pasilikdavo gulėti stalčiuje. Rašyti skatino įtaigūs tetos Juzefos pasakojimai apie jos patirtus išgyvenimus. Janina viską pati sau mokėjo pasisiūti, mezgė servetėles, apykakles, staltieses. Pasižiūrėjusi iš brolio išmoko skambinti gitara, kuria dainuodama pritaria. Janina ir pati turi sukūrusi per dvi dešimtis dainų. Jaunystėje kurį laiką giedojo bažnyčios chore. Groti akordeonu, skambinti gitara išmokiusi ir savo dukras. 1988 m. Janina persikėlė gyventi į Jurbarko rajoną, Viešvilę, kur jau gyveno dukros šeima. J. Juzėnienė turi parašiusi pluoštą apsakymų: „Našlaičiai“, „Dvi Stasikės vasaros“, „Prarasta meilė“, „Apsireiškimas“, „Ten už upės“, „Išleistuvės“ ir kt. Sudėjusi visus savo apsakymus, Janina Juzėnienė išleido dvi knygas: 2009 m. – „Kaip aš viliojau ūkininkaitį“, kuriame romantiškai vaizduojamas jau pamažu pamirštamasis XX a. pradžios žmonių gyvenimas, o 2011 m. išleista antroji apsakymų ir novelių knyga „Ubagėčka“, kurioje realistiškai vaizduojamas anuometinio kaimo gyvenimas. Tai tartum pirmosios knygos tęsinys. Į abiejų knygų puslapius sugulė jų autorės vaikystės ir jaunystės, prabėgusios Kupiškio krašte, atsiminimai. Tačiau kūrinių temos ir problemos svarbios ir įdomios bet kokio krašto ir bet kokio laiko žmogui: meilė ir draugystė, garbė ir atsakomybė, turto godumas ir padorumo išsaugojimas. 2011 m. balandžio 7 d. savo straipsnyje Jurbarko rajoninio laikraščio „Šviesa“ korespondentė Danutė Karopčikienė rašė: *„Kartą perskaičiau pokalbį su vienu rašytoju, – sako Janina. – Jis sakė: Paimkite į rankas pieštuką, būkite tikrovišku nuo pradžios iki pat galo – ir jūs jau rašytojas.“* Tačiau jaunystėje Janina knygų nerašė, augino dukras ir dirbo su rašymu visai nesusijusius darbus. Palaidojusi ilgai ligos patalę slaugytą vyrą, prieš keliolika metų ji iš Radviliškio persikėlė gyventi į Viešvilę pas dukrą Vandą. *„Dabar atsirado rašymui sąlygos ir laiko turiu į valias“*, – sako trijų knygų autorė.

2013 m. išleista trečioji knyga „Lošikas“. 2014 m. – romanas „Dvaro klajūnas“. 2015 m. elektroniniu variantu novelių knyga „Panytė“.

Autorė mirė 2015 m.

Jonas Girdzijauskas gimė 1940 m. gruodžio 5 d. Raseinių valsčiuje, Pășlynio kaime. 1948–1954 m. mokėsi Pășlynio kaimo septynmetėje mokykloje, po to Raseinių 1-ojoje vidurinėje mokykloje. Jonas dirbo kolūkio laukuose, o nuo 1969 m. mokėsi Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume (dabar – technologijų ir verslo mokykla). Dirbdamas studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijoje (dabar – Stulginskio universitetas), kur 1983 m. įgijo inžinieriaus mechaniko diplomą. J. Girdzijauskas dirbo kolūkiuose iki pat išeinant į pensiją. Dabar gyvena Jurbarko rajono Erižvilko seniūnijos Lėbiškių kaime.

2006 m. J. Girdzijauskas išleido pirmąją eilėraščių knygą „Gyvenimo kelias“. Jame – net 177 eilėraščiai. Nematyti, kada sukurti pirmieji nei kada paskutiniai, bet eiliavimo būdu visi panašūs, todėl šis buvęs „žemės artojėlis“ tikriausiai ir rašyti galėjo pradėti pasitraukęs nuo žemės ūkio technikos vairo.

Štai kaip Jonas pradeda savo rinkinį:

*Aš sėdžiu prie mažo stalelio
Ir popieriaus lapą sklaidau.
Ką mintys nebylios išsako,
Grublėta ranka užrašau.*

Autorius rašo, ką akys mato, ausys girdi, kas vyksta aplink. Todėl jis netyli ir drąsiai klausia:

*Kodėl šitaip skursta kaimiečiai?
Kodėl darbo miestuos mažai?
Kodėl mes, lietuviai, tautiečiai,
Pamiršome Dievą visai?*

Yra eilėraščių ir apie tėvynainių tremtį, kada

*Traukinys taip toli nudundėjo,
Negailėjo mažų nei senų.
Tik ginkluoti čia vyrai budėjo
Ir neleido paguost net vaikų.*

Buvo tokie laikai. Poetas augo prie srauniosios Šlynos, nuo kurios atplėšta ne viena šeima ir į tremtį išvežta. J. Girdzijausko posmai primena skaitytojui, kad skaudi praeitis nepamirštama:

*Iš ten mažai kas grįžo,
Kentėjo lageriuose.
Už laisvę jie kovojo,
O mirė kančiose.*

Surinkta pagal Viktorą Alekną

*Kur, gimtine, tu mano brangi,
Kur kadais užgimt buvo lemta?
Ją nusinešė upė srauni,
Vien palikus smėlėtą jos krantą.*

*Supa beržą bangelė švelni,
Vėjas glostė palinkusį karklą,
Migdė kūdikį mažą lopšy,
Jau pravirkusį pirmąjį kartą.*

Anelė Kairaitienė

Anelė Kairaitienė (Petrikytė) gimė 1940 m. gegužės 20 d. upeivio šeimoje. Tėvas Antanas Petrikis dirbo baržos „Asta“, plukdžiusios įvairius krovinius tarp Kauno ir Klaipėdos, škiperiū. Baržą traukdavo garlaisis vilkikas. Baržą palaukti reiso palikdavo įvairiose Nemuno pakrantės vietose. Anelė gimė prie Seredžiaus. Žiemomis šeima gyvendavo Sudarge, kur tėvai samdėsi butą, vėliau persikėlė į Smalininkus. Anelę krikštijo Sudarge, todėl ir gimimo liudijime nurodyta ši vietovė. 1943 m. šeimą išvairius priverstiniais darbams į Vokietiją, ten kartu su tėvais pateko ir Anelė. Nežinia kokiomis aplinkybėmis žuvo tėvas. Likusi viena mama su maža dukrele 1945 m. grįžo į mamos tėviškę, buvusią Šakių rajono Iltrakių kaime. Ten buvo kuriamas kolūkis. Netrukus mama persikėlė į Jurbarko rajono Išdagų, vėliau – Viešvilės kaimą, kur dirbo Viešvilės girininkijoje nuolatine darbininke. 1955 m. Anelė baigė Viešvilės septynmetę mokyklą ir mama persikėlė į Jūravą, kur gavo butą ir abi kartu keletą metų dirbo miškų ūkyje. Gyvenamojo namo viena pusė buvo nukentėjusi per karą, kita – su laiptais į antrą aukštą – sveika. Nuo pat mažens gyvendama miško apsuptyje Anelė jautė meilę miškui. Miškas visais metų laikais gražus, jo aukštos lieknos pušys, kiek grybų, uogų. Miškas turėjo didelės įtakos ir Anelės kūrybai. Dauguma pjesių veikėjų – miško žvėrys ir paukščiai, o veiksmas vyksta miške ar pamiškėje.

Vėliau, jau gyvendama Pagėgiuose, Anelė baigė vidurinę mokyklą. Kurį laiką laikinai dirbo Pagėgių banke buhalterė, čia sukūrė šeimą. 1962 m. sustambinus rajonus, bankas buvo iškeltas į Šilutę. Darbo nebeliko.

1971 m. jauna šeima persikėlė į Vilniaus rajono Avižiėnių apylinkę, Mažosios Riešės kaimą.

Pastačius Vilniaus valstybiniame žirgyne gyvenamuosius namus, jauna šeima gavo butą. Anelė Kairaitienė pradėjo dirbti Mažosios Riešės kaimo bibliotekoje. 1978 m. A. Kairaitienė baigė Vilniaus kultūros mokyklą, kurioje įgijo bibliotekininės specialybės. Daug dėmesio skirdama skaitytojams vaikams, pradėjo rašyti pjeses. Gražūs Jūravos miškai turėjo įtakos jos kūrybai. Kadangi daugumos pjesių veikėjai – žvėrys ir paukščiai, vaikai noriai vaidino pjesių herojus. 1998 m. išleista pjesių vaikams knygelė „Zuikių margučiai“, 2001 m. – „Kalėdų dovana stirniukui“, 2009 m. – didelė pjesių knyga „Laiko būgnai“.

Anelė Kairaitienė sukūrė ir tautodailės darbų. Nuo 1980 m. ji – Tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos narė tapytoja.

Bibliotekoje Anelė dirbo išėjusi į pensiją dar 5 metus – iki 2000 m.

Martynas Kakys (*Martin Kakies*) gimė 1894 m. gegužės 7 d. Júodkrantėje. Mokytojas ir publicistas. Baigęs mokslus iš pradžių dirbo mokytoju, vėliau pradėjo dirbti Klaipėdos krašto laikraščio „Nemuno garlaisis“ (*Memeler Dampfboot*) redakcijoje. 1927 m. tapo šio laikraščio redaktoriumi, taip pat rašė knygas, fotografavo. Artėjant Raudonajai armijai pasitraukė į Vokietiją, kur 1950–1959 m. dirbo „Preußische Allgemeine Zeitung“ laikraščio redaktoriumi.

Nuo 1920 iki 1925 m. M. Kakys gyveno Viešvilėje, kur dirbo mokytoju Viešvilės pradžios mokykloje. Čia jis rašė straipsnius į Klaipėdos krašto laikraščius, rašė knygas. Jis yra daugelio vietos istorijos straipsnių ir raštų autorius. Skaitytojų pripažinta jo išleista knyga „Briedžiai Klaipėdos krašte“. M. Kakio išleisti darbai:

Elche am Meer
 Elche zwischen Meer und Memel
 Königsberg in 144 Bildern
 Die Kurische Nehrung in 144 Bildern
 Masuren in 144 Bildern (*Hrsg.*)
 Von Memel bis Trakehnen in 144 Bildern
 Das Ermland in 144 Bildern (*Hrsg.*)
 Ostpreußen erzählt. Ein Buch für die Jugend
 Laß die Marjellens kicken
 333 Ostpreußische Späßchen.

Martinus Kakys mirė 1987 m. sausio 17 d. Hamburge.

Vilius Kalvaitis (1848–1914) – Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas, lietuvių tautosakos ir lietuvių kalbos žodžių rinkėjas bei leidėjas, leksikografas, spaudos darbuotojas, poetas. Bendradarbiavo su lietuvių nacionalinio judėjimo dalyviais. Išleido lietuvių liaudies dainų rinkinių. 560 V. Kalvaičio užrašytų sakmių paskelbta 1903 m. išleistame daktaro Jono Basanavičiaus veikale „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“. Vilius Kalvaitis gimė 1848 m. lapkričio 14 d. Girėnų kaime, Ragainės apskrityje, pasiturinčio laukininko šeimoje. Girėnai (*Girrehnen, Guldengrund*, nuo 1938 m. – *Grivin*) – kaimas, esantis 2,5 km į rytus nuo Kraūpiškio, prie kelio į Būdviečius (dabar – Malomožaiskojė). Baigęs pradžios mokyklą dirbo tėvo ūkyje. Nuo jaunystės V. Kalvaitį viliojo tolimi kraštai, nepažįstami žmonės, todėl kurį laiką dirbo ir gyveno užsienyje: 1880–1883 m. dirbo Berlyne, aplankė Italiją, Prancūziją, Austriją, tačiau kosmopolitu netapo, priešingai – pajuto, jog visos tautos stengiasi dirbti savo krašto, savo žmonių gerovei, todėl grįžęs į gimtinę V. Kalvaitis pradėjo aktyviai rinkti lietuvių tautosaką, kurią traktuoti galima kaip esminį tautos unikalumo, etniškumo ženklą. 1894–1912 m. gyveno Tilžėje, vėliau persikėlė į Kaušius. 1886 m. Tilžėje išleido savo paruoštą pirmąją knygėlę „Naujosios lietuviškos dainelės“, o po poros metų Berlyne pasirodė „Pagražinti laiškeliai su skaitymėliais“. 1888 m. V. Kalvaitis, Jurgio Zauerveino paskatintas, leidosi kelionėn po Mažąją Lietuvą rinkti liaudies kūrybos. 1888–1894 m. entuziastingas liaudies dainų, pasakų, patarlių, mįslių, priežodžių, vietovardžių ir aplankytų parapijų varpų „pašnekesių“ rinkėjas pabuvojo 90 parapijų. Didelę dalį tautosakos jis surinko Šilėnų apylinkėse, buvusioje Viešvilės, vėliau – Smalininkų evangelikų parapijoje.

1894 m. V. Kalvaitis savo kruopštaus darbo vaisius parodo plačiajai visuomenei, išleisdamas savo lėšomis gotiškomis raidėmis išspausdintą knygėlę „Rūtų lapeliai“, kurioje sudėta 100 mažojoje Lietuvoje surinktų dainų. 1895 m. pasirodžiusiame leidinyje „Lietuvos Kanklės“ V. Kalvaitis paskelbė 74 lietuvių poetų eilėraščius.

1905 m. savo lėšomis išleido ypač vertingą dainų rinkinį „Prūsijos lietuvių dainos“, kuriame publikuojama 713 dainų, tarp jų dalis – surinktų ir sukurtų jau žinomų poetų: Liudviko Rėzos, Georgo Neselmano, Jurgio Zauerveino ir kt. Susipažinęs su Jurgiu Mikšu, V. Kalvaitis įsitraukė į visuomeninę veiklą, tapo „Birutės“ draugijos nariu, o nuo 1907 m. – Lietuvių mokslo draugijos nariu,

skelbė Mažosios ir Didžiosios Lietuvos poetų eilėraščius, tautosaką. 1910 m. taip pat savo lėšomis išleido dar vieną didelės reikšmės knygą, pavadintą „Lietuviškų vardų klėtėlė“, kurioje lietuvių ir vokiečių kalbomis surinkta apie 15 000 lietuviškų vardų bei pavadinimų: žmonių, gyvulių, kaimų, miestų, upių ir t. t.

Būtina paminėti, kad atvirukas, išėjęs sunkų pripažinimo kelią, vis dėlto savo nišą Lietuvoje atrado V. Kalvaičio dėka. Pirmą kartą šis poligrafinis leidinys pasirodė Mažojoje Lietuvoje. V. Kalvaitis greitai suvokė, kad tarp paprastų kaimo žmonių neabejotiną paklausą turės puošnios, spalvomis, prasingais gimtosios kalbos žodžiais bylojančios, bet gana pigios kortelės. V. Kalvaičio parengtų lietuviškų kortelių pasirodymo laikas ir aplinkybės amžininkų spaudoje iš viso nebuvo aprašytos. Tik daug vėliau šaltiniuose imta minėti, kad kortelės išspausdintos Berlyne 1888 m. Tokie duomenys neatrodo laužti iš piršto, juolab kad juos paremia paties autoriaus biografijos faktai. Kaip buvo minėta anksčiau, V. Kalvaitis 1880–1883 m. gyveno Berlyne ir dirbo pašte. Čia jis greičiausiai ir bus gerai pažinęs tarp berlyniečių madingą spaudos leidinį. Galbūt leisti atvirukus ypač paskatino tai, kad V. Kalvaitis nuo 1886 m. ėmėsi leidybinės veiklos.

Mirė V. Kalvaitis 1914 m. birželio 22 d. Palaidotas tėviškėje. Tilžės lietuviai ant kapo padėjo vainiką su užrašu: „Tėvynės meilė tave padarė neužmirštamą“*.

*Nereikia aukso nei sidabro,
Nereikia ir brangios gėlės,
Užtenka vieno gero žodžio,
Tik pasakyk jį iš širdies.*

*Mane nors kartą apkabinki
Ir šypsnį man padovanok,
Ramunę lauko man nuskinki,
Kai man skaudu, mane paguosk.*

*Daugiau man, patikėk, nereikia,
Laiminga būsiu aš tada,
Nudžius ir ašaros nuo skruostų
Ir užsitrauks širdy žaizda.*

Angelė Karvelienė

Angelė Karvelienė (Gustaitė) gimė 1934 m. vasario 12 d. Jurbarko rajono Palėkių kaime. Po jos gimė brolis ir dar dvi seserys. Tėtis Antanas Gustas buvo žvejys, vėliau dirbo miško medžiagos, kuri buvo ruošiamą plukdymui sieliais, sandėlininku. Mama buvo namų šeimininkė. 1946 m. tėvelį suėmė ir kaip politinį kalinį ištrėmė 10 metų į Komijos ASSR miškus, Kazachstaną. Atlikus bausmę, neleido grįžti. Parvažiavo tik 1956 m. Vėliau – amnestuotas.

Būdama šešerių, 1940 m. Pašventyję pradėjo lankyti pradinę mokyklą. Tačiau ją nugriovė, nes buvo vos už vieno kilometro nuo Šventosios upelio, kuriuo ėjo Lietuvos–Vokie-

* <http://silutesknygininkai.lt/>.

tijos siena. Todėl iki 1944 m. mokėsi, kur papuolė – kur buvo didesnė patalpa. 1944 m. minų duobėje, būdamas devynerių metų, žuvo brolis.

Baigusi pradinę mokyklą Angelė toliau mokėsi Jurbarko gimnazijoje. Per-
vadinus gimnazijas į vidurines mokyklas, ji atsidūrė penktoje klasėje. Pokario
metai, kaip prisimena Angelė, buvo sunkūs, tačiau noro mokytis netrūko. Iki
gimnazijos buvo 11 km, todėl žiemą mama samdydavo kambarėlį – grįždavo tik
savaitgaliais. Čia laukė gražuoliai Palėkių pušynai su stačiais Nemuno šlaitais,
kitapus – Sudargas, greta Smalininkai. Nors po karo tėviškė buvo skurdi, bet
viliojo savo gražia gamta.

1953 m. baigusi vidurinę mokyklą, įstojo į Klaipėdos žemės ūkio technikumą.
Gavusi zootechnikės diplomą, metus dirbo Viešvilės žemės ūkio mechanizacijos
mokykloje kasininke, po to apie 20 metų – įvairiuose Žemaitijos ūkiuose. Įsiminė
pirmosios dienos Rambyno kolūkyje, kai trūko pašarų, gyvuliai sirgo, krito par-
šeliai. Mirus tėvams nuo 1976 m. tėviškės sodyba liko tuščia. Nepraėjus metams
A. Karvelienė su šeima grįžo tėviškėn, kur nuo pat vaikystės jos prisiminimuose
išlikę širdžiai mieli pušimis apaugę Nemuno šlaitai, jo vingis ties Smalininkais,
priešais, ant kalno – rymo Sudargas. Tos pačios gražuolės pušys, žaliaskarės eglės,
senelis Nemunas. Viskas kaip ir vaikystėje. Nenorėjo zootechnikės duonos, todėl
dirbo paprasta darbininke. Kaimas savo dukrą sutiko palankiai, padėjo išsikurti,
nes sodyba jau buvo apleista.

A. Karvelienė rašo eiles nuo 1949 m. Rašė tėvelio sesuo, Angelės teta. Tad
gali būti, kad talentas rašyti gautas su genais. Jos eilės spausdintos rajoninėje
spaudoje, Jurbarko rajono literatų klubo „Švieselė“ almanachuose „Atsigerk iš
versmės“, respublikiniame almanache „Ten, sidabro vingy“. 2003 m. prikalbinta
Jurbarko rajono literatų klubo „Švieselė“ prezidentės O. Čirvinskienės, ji išleido
savo eilėraščių rinkinį „Atplaukia Nemunu delčia“.

Visose jos eilėse, kaip rašo žymus knygų leidėjas, mokytojas, lituanistas
Benjamins Kondratas, *„atsispindi amžinas ieškojimas gėrio, grožio ir meilės. Tai tarsi
brandus, vertinantis žvilgsnis į žmonių tarpusavio santykius, į kaimo žmogaus susiliejamą
su jį supančia gamta, ieškojimas to sąlyčio taškų Nemuno bangelėse, mėlynžiedės trapume,
pušų stiprybėje. Ir kartu knygelė –ėjimas į savo vidinį pasaulį, pačią Angelę supančios
gamtos sudvasinimas. O tai verčia ir mąstyti, ir žavėtis poetės eilėmis“.*

Šiuo metu Angelė jau turi parašiusi nemažą pluoštą eilėraščių naujai knygelei.

*Tu taip labai toli nuo čia,
Tėvyne mano mylima,
Nepakartojamu grožiu
Tu spindi mūsų širdyse.
Tiktai tavam mielam glėby
Laimingas pasijust gali.*

*Norėčiau vėl matyt tave –
Ten juokas, saulė ir šviesa...
Nerimsta, šaukia vis širdis,
Kur slėniai Nemuno žali.*

*Išgirst norėčiau aš ir vėl
Garsus švelniausius pamiškėj
Ir su daina gražiausia čia,
Gimtaine, vėl pasveikinti tave.*

Eva Kalinski
Vertė Irena Foktienė

Eva Kalinski gimė 1929 m. vasario 15 d. buvusioje Pagėgių apskrityje, Viešvilės valsčiuje. Savo vaikystę praleido Viešvilės miestelyje, pasižymėjusiame gražiu gamtovaizdžiu. Miestelį beveik iš visų pusių supo gražūs miškai, aukšti pušynai. Per miestelio vidurį iš miško glūdumos atitekėjo upelė, kuri išsiliejo į du vaizdingus tvenkinius. Čia pat ir Lietuvos upių tėvas Nemunas, ir Nemunėlis, tai senoji Nemuno atšaka. Viešvilėje Eva lankė pradžios mokyklą, šeima čia gyveno, kol Evai suėjo 15 metų.

1944 m. visa šeima, vykdydama karinės vadovybės nurodymą, turėjo pasitraukti į Vokietiją, kur ir teko apsigyventi ilgam. Kelio atgal į tėviškę nebuvo. Tik po Atgimimo E. Kalinski aplankė gimtąją Viešvilę. Čia susitiko kraštotyrininką Hansą Erhardtą fon Knoblochą ir paliko keletą eilėraščių. Taip jie pateko į „Viešvilės kaimo kronikas“. Svarbiausias jos kūrinių motyvas – Tėvynės meilė, jos ilgesys ir praradimo skausmas. Didelę įtaką darė Evos kūrybai ir visa tai, kas paliko gilų įspūdį, kas patirta vaikystėje.

Kelis jos eilėraščių posmelius į lietuvių kalbą išvertė Liuda Toleikienė.

2012 m. keletą E. Kalinski eilėraščių į lietuvių kalbą išvertė Irena Foktienė. Juos išspausdino vokiečių ir lietuvių kalbomis leidykla „Karminas“ 2012 m. išleistoje vertimų ir eilėraščių knygelėje „Ilgesio gijos“. Eilėraščius redagavo Benjaminas Kondratas.

*Tas, kurs Tėvynės kaip ir tu neteko,
Mylėjo ją ir nepamiršta vis,
Kam širdgėla krūtinę skaudžiai drasko, –
Tas niekad nenurims ir neišgis –*

*Kas jaučia karštą ilgesį, skausmingą,
Tėvynės meilė gniaužia kvapą to,
Gimtinės atvaizdas širdy dar spindi
Visu grožiu nebeišvys kurio.*

*Vienintelis, kas jį išgydyt gali,
Gyvena už pasaulio šio ribų –
Suspaus jis širdį abiem rankom savo,
Kol skausmas dings, kol taps tylu, tylu –*

Klara Kibelka
Vertė Irena Foktienė

Klara Kibelka, kaip spėjama, gimė Pagėgių apskrityje Viešvilės miestelyje. Kaip ir visi buvusieji Klaipėdos krašto gyventojai jos šeima 1944 m. artėjant frontui vokiečių karinės vadovybės įsakymu turėjo palikti savo gimtąsias vietas ir trauktis į Vokietiją. Nepaklausiusieji, besislapstantys buvo laikomi tėvynės išdavikais ir net sušaudomi. Apie jos gyvenimą duomenų išlikę labai mažai. Žinome, kad po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo ji apsilankė savo gimtinėje Viešvilėje ir bendravo su žymiu kraštotyrininku, parašiusiu 10 dalių „Viešvilės kaimo kronikas“, kuriam paliko pluoštelį savo kūrybos eilėraščių.

Dauguma jų – apie prarastos tėvynės ilgesį, patirtą netekties skausmą ir gėlą. Eilėraštis „Prarasta Tėvynė“ parašytas 1946 m. Vokietijos mieste Osterne. Mintys į tėvynę skaitytoją nukelia ir eilėraštyje „Tėvynės ilgesys“. Eilėraštyje „Buvo kartą“ jausmingai aprašytas gimtasis Viešvilės miestelis. Skaitant akyse iškyla jo vaizdai, tai ir buvusi bažnyčia, šniokščiantis upelis, trys tiltai, siaurasis geležinkelis, jo Rytų ir Vakarų stotelės. Tėviškės gamta, žiemos vaizdai meniškai pavaizduoti eilėraščiuose „Snaigės krenta žemyn“ ir „Kiek žvaigždučių matau mirksint“.

2012 m. keletą Klaros Kibelkos eilėraščių į lietuvių kalbą išvertė Irena Foktienė, kurie išspausdinti vokiečių ir lietuvių kalbomis leidyklos „Karminas“ 2012 m. išleistoje vertimų ir eilėraščių knygelėje „Ilgesio gijos“. Redagavo Benjaminas Kondratas.

Dalija Kiliesienė (Jurgutytė). *...Dabar, kada jau po, suprantu tokią paprastą tiesą, kad neduota atskiro laiko kiekvienam išgyvenimui – pažinimui, nusivylimui, meilei, draugystei, netektims, namų jaukumui, motinystei, išdavystei, darbui, kūrybai... Gyvenimas užgriūva visas iš karto ir jam nesvarbu, ar tau šešeri, trisdešimt ar septyniasdešimt.*

Jos, autobiografijos, tiesą sakant, yra dvi. Viena su datomis, vardais, vietovardžiais, gyvenimo ir istorijos faktais ir t. t. Ji apibrėžta dviejų neginčijamų konstantų, kurias, beje, įrašo kažkas pašalinis – gimė, mirė – pirma į gimimo ir mirties liudijimus, paskui, kad būtų tikriau, jos, ir tik jos, dažniausiai išraižomos antkapio akmeny (jei toks iš viso nusipelnomas). Ją parašyti nesunku, kuo nors suabejojus visada galima pasitikrinti popieriuose, bet, kad ir kokia tiksli ir teisinga būtų, ji, tiesą sakant, mažai ką pasako apie žmogų ir ją parašyti taip pat sėkmingai gali bet kas, tik tada reikėtų nubraukti priešdėlį „auto“.

Antroji – sudėtingesnė. Tai tikroji autobiografija, nes jos parašyti negali niekas kitas, tik pats žmogus – asmenybės santykis su savuoju gyvenimu, istorijos tarpsniu, greta gyvenusiais žmonėmis, tikslais ir siekiais, pergalemis, atradimais ir netektimis, jausmais ir išgyvenimais – visu tuo, kas žmogų daro individualybe.

Pamėginsiu rašyti taip, kad jos abi sruventų greta.

Gimiau prieš karą, 1940 m. spalio 22 d., Vilniuje. Buvau antras vaikas šeimoje, netyčiukas, nes tuo metu tėvų santuoka jau buvo beirstanti. Laukta sūnaus. Turėjau vyresnę sesę Giedrytę – juodaplaukę mėlynom akim.

Senelis, tėvelio tėvas Aleksandras Jurgutis, kilęs nuo Šilalės, iš Pāsandravio kaimo, buvo nuskirtas leisti į kunigus, nors neturėjo pašaukimo kunigybei. Baigiant seminariją, paskutinių šventimų metu jis apsisprendė, atsikėlė nuo bažnyčios grindų ir išėjo, todėl buvo tėvo atsižadėtas. Pasimokęs farmacijos, gavo vaistininko vietą

Sibire, Tomske – mokslus baigusiems lietuviams caro valdžia neleisdavo dirbti Lietuvoj. Ten senelis vedė ukrainietę mergaitę pravoslavę Anastasiją Binevskąją, atvykusią iš stacionos Bila Cerkvos Ukrainoje padėti savo seseriai, caro armijos karininko žmonai, auginti vaikus. Tomske gimęs ir mano tėvelis Vytautas Jurgutis. Po revoliucijos Rusijoje šeima grįžo į besitveriančią nepriklausomą Lietuvą, susitaikė su tėvu. Senelis tarpukary beveik 20 metų dirbo Lietuvos banko Panevėžio skyriaus valdytoju, o prie Šilalės, Vabolių kaime, iš tėvo paveldėtoji žemė susikūrė pavyzdinį ūkį, įveisė penkių hektarų sodą, kuriam sodinukus ir visą ūkyje reikalingą tuomet pažangiausią žemės ūkio techniką supirko Vokietijoje. Vabolėse šeima tik vasarodavo, o darbus dirbdavo samdytas ūkvedys.

Tėvelis, vyriausias iš penkių vaikų, baigęs VU teisės ir ekonomikos fakultetą, gavo stipendiją pusantrų metų stažuotei Briusely, Paryžiuje, Berlyne. Prieš išvažiuodamas vedė vos aštuoniolikos sulaukusią, Panevėžio mergaičių gimnazijos šešias klases baigusią savo sesers suolo draugę Ksaverą Laurinavičiūtę.

Grįžęs į Lietuvą Vilniaus universitete dėstė baudžiamąją teisę. Po karo buvo areštuotas, nuteistas dešimčiai metų kalėti ir dar dvejus metus gyveno tremtyje Vorkutoj. 1956 m. apsigyveno Kaune, į šeimą nebegrižo. Padedamas draugų gavo darbą respublikinėje bibliotekoje – tuomet ji dar buvo Kaune, o jai keliantis į Vilnių jam, kaip labai reikalingam darbuotojui, buvo išrūpintas leidimas apsigyventi sostinėje. Čia iki pat mirties, 85 amžiaus metų, dirbo Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Tėvelis – tai mano didžiausias visos vaikystės laukimas ir didžiausias nusivylimas. Mudu daug kartų mėginom suprasti vienas kitą, bet taip ir netapom artimi – per daug panašūs, atkaklūs, kategoriški žmonės.

Apie kitą senelį, mamos tėvą, su kuriuo prasilenkiau laike – kai aš gimiau, jis jau buvo miręs, – šeimoje buvo pasakojamos legendos. Jis, Pranciškus Laurinavičius, nusigyvenęs bajoras, jaunystėje dirbęs Oginskių dvare Plūngėje raštvedžiu ir brangenybių saugotoju – tai buvusios atsakingos pareigos. Gražaus ir linksmo būta, todėl jam būdavo daug kas dovanojama – ne viena apgauta mergaitė verkusi, vienos tėvas jį net prakeikęs: „*Bus diena, kai tu nematysi savo vaikų.*“ Pranašystė išsipildė – kai gimė mano mama ir jos jaunesnė sesutė, paskutiniai gausios šeimos vaikai, senelis jau buvo aklas ir jų nebepamatė.

Viskas buvę gerai, kol senelio nepamilo viena Oginskių šeimos moteris. Jis buvęs atleistas iš pareigų, išsiveidęs ir net nepasiėmęs priklausancio atlyginimo, pėsčias iškeliavęs į Pskovą, kur jo prasigyvenęs brolis buvo įkūręs Karininkų ramovę; ten ir liko gyventi. Vedė vėlai, 45-erių, daug jaunesnę, aštuoniolikmetę gražuolę kaštoninēm kasom, skambiabalsę dainininkę, aukštuomenės damų rūbų siuvėją, estę liuteronę Miną Reiman. Prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą, pakviestas pasiligojusių bevaikių tetų, su šeima atvažiavo į Šilalę joms pagelbėti. Čia užklupo karas, o vėliau nebebuvo prasmės grįžti į Pskovą, visas turtas buvo prarastas. Seneliui apakus, nebegalėjus atlikti tarnybos, o visas santaupas išleidus važinėjant į Vokietiją gydytis, šeima labai skurdo, „babūnės“ siuvėjos uždarbio neužteko gausiai šeimai išmaitinti, todėl vyresnieji vaikai pradėjo dirbti ir globojo mažuosius. Mano mamą vyresnė sesuo Jadvyga, pati vos šešiolikos išėjusi mokytiis telefonininke, pasiėmė į Panevėžį ir leido į gimnaziją.

Abi „babūnės“ prieš santuoką persikrikštijo, pasirinkdamos vienodus vardus – Marija. Mamos mama vaikystėj kalbėjo vien estiškai, Peterburge mokydamosi siūti išmoko rusų kalbą. Senelis, kaip tuomet buvo priimta bajorų šeimose, kalbėjo tik lenkiškai, teko išmokti. Atvažiavus į Šilalę negalėjo susikalbėti nė viena iš tų kalbų, todėl būta visokių nutikimų. Syki, keliems vaikams vienu metu susirgus, „babūnė“ pasiguodė prie šulinio sutiktoms kaimynėms: „*Tai bėda, viens vaikelis tris mergeles sugulėjo...*“ Ir paėjo gandas per Šilalę – Laurinavičių šeimoj vienas vaikas suviliojo tris dukteris.

Vėliau „babūnė“ ne tik išmoko lietuviškai kalbėti, bet ir skaityti, ir rašyti, tik toj mūsų šeimos kalbėsenoj buvo daugybė svetimybių, modifikuotų žemaičių dūnininkų tarnei. Štai tokį margą palikimą gavau iš savo protėvių.

Kai tėvelį areštavo, mama nebegrižo į Vilnių, bijodama tremties, nes mūsų ieškojo saugumas. Gyvenom Šilalėj pas „babūnę“, vėliau, seneliui paprašius, jo ūkyje Vabolėse – tikėjosi, kad taip graži, tvarkinga sodyba nebus išdraskyta, bent kol susitvers kolūkiai. Ten gyvenom neilgai – naktį atėjo ginkluotas vyras, apžiūrėjo namus ir pasakė, kad tai bus partizanų būstinė. Išsigandusi mama po kelių dienų susikrovė į sunkvežimį mudvi su sese, reikalingiausius daiktus, ožką, jai pašaro ir darganotą lapkričio dieną išvažiavom į Bukiškes prie Vilniaus, kur senelis išnuomojo mums kambarį ir surado mamai buhalterės darbą žemės ūkio technikumė. Mamos niekas neįspėjo, kad prieš mus tame bute gyveno ir mirė tuberkulioze sergantis ligonis. Gegužę sesė susirgo meningitu ir po savaitės mirė, aš sirgau lengvesne tuberkuliozės forma, išgyvenau.

Palaidojusios Giedrytę Rasosė, vėl grįžom į Šilalę. Čia, bažnyčios pašventory, vadinamoj Zobielijoj, praėjo nuostabiau mano metai, čia visko pradžių pradžia. Čia išgyventos pokario realijos – visai greta, už mūsų sodo tvoros, ant kalvelės stūkso bažnyčia, buvusioj klebonijoj išikūrė liaudies gynėjų būstinė, špi-tolėj – kareivinės, pėdsekių šunų voljeras, mūsų namo langai žvelgė į kapines, kur laidodavo, laidodavo, po vieną ir šeimomis. Čia išeiti „davatkų universitetai“, nes tik jos turėdavo laiko ir noro atsakinėti į nesibaigiančius mano klausimus, už tai esu joms labai dėkinga. Jei kas paklausia, iš kur aš, atsakau Antuano de Sent Egziuperi žodžiais: iš vaikystės, bet man labai norisi pridurti – iš Zobielijos.

Kartais man atrodo, kad tai tada, būdama šešerių, aš tapau savimi ir man-nyje daugiau niekas nebesikeičia – tik gyvenimas eina pro šalį, mainosi artistai scenoje, dekoracijos, muzika, kažkas ateina, tampa spektaklio dalyviais, kažkas gimsta, ilgai ir nuobodžiai auga, o užaugę pasirodo esą svetimi, nesuprantami. Kartais paprasčiausiai kažkur dingsta, išeina degtukų ir negrižta, o pasitaiko, kad ir gyvendami šalia tarsi užsideda kepurę nematukę iš pasakos ir tampa nepa-siekiami. Kartais manęs neatsiklausdami iškeliauja savais keliais – išsikelia į kitą namą, gatvę, miestą, dabar jau ir valstybę, kontinentą ir prašampa.

Būna, numiršta. Apsidairau aplink – niekas dėl to nesistebi, kaip rusai sako – *vsio v poriadke veščej*. Tada suprantu, kad ir man numirus bus viskas *v poriadke veščej*. Gera būti, taip paprasta nebūti.

Tik aš nesikeičiu, stoviu scenos pašalėly ir tik kartais ištariu savo rolės re-plikas. Vis mažiau veikėjų scenoje, vis tylesnė muzika, blankesnės šviesos, lėtesni žingsniai. Vienišėju – išeiti teks vienai. Rašau atsiminimus – tai su gyvenimu

rišančių gijų karpymas, jų vis mažiau ir mažiau. Mano laikas baigiasi, bet jis amžinas, nes tai, kas buvo, negali tapti nebuvusiu.

Skaityti moku tiek, kiek save atsimenu – išmokė Giedrytė. Ant mūsų namo Šilalėj spalio mėnuose buvo suslėpta dalis tėvelio bibliotekos. Aš aptikau slėptuvę ir čia pat, prie palėpės langelio, skaitydavau viską iš eilės: tarpukary išleistas lietuvių autorių knygas, rusų ir vakarų klasikų, o kai mama, sykį užkropusi mane, paauglę, skaitančią Honoré de Balzako „Kurtizanių spindesį ir skurdą“, suskubo knygą atimti, ją nuraminau: „*Neverta, aš ją skaitau jau trečią kartą...*“

Šilalės vidurinę mokyklą dėl silpnos sveikatos pradėjau lankyti būdama beveik devynerių, 1949 m., joje baigiau devynias klases. Dažnai sirgdavau, daugiau pamokų praleisdavau, negu lankydavau, bet pripratau dirbti savarankiškai ir mokiausi gerai. Rudenį nusipirkau naujus vadovėlius, juos perskaitydavau kaip romanus. Mėgau viską, tik bijodavau fizikos.

1956 m. tėvelis grįžo iš tremties, bet manęs neaplankė ir ilgai nedavė jokios žinios – man tai buvo sunkus išgyvenimas. Netrukus tėvai išsiskyrė ir oficialiai. Mudvi su mama persikėlėm gyventi į Kauną, ten baigiau S. Nėries trečią vidurinę mokyklą – šviesus atminimas.

Mėginau stoti į VU Filologijos fakultetą, bet nebuvau priimta, nors pagal egzaminų vidurkį turėjau patekti – gražintuose dokumentuose buvo raudonai pabrauktas sakinytis apie tėvelio teistumą. Buvo 1959 m., tik vėliau sužinojau, kas tuomet vyko Lituanistikos institute ir universiteto katedroje.

Dvejus metus dirbau Kauno „Drobės“ fabrike, sutikau daug puikių žmonių, išgyvenau pirmąją, vienintelę tikrą meilę.

1961 m. stojau į Kauno medicinos institutą, bet vėl sukliudė tėvelio praeitis ir tai, kad buvau ne komjaunuolė ir tik ačiū šviesios atminties prof. Z. Januškevičiui, jaunystėj pažinojusiam tėvelį, jis pakvietė mane mokytis kandidate, be teisės gauti stipendiją, bendrabutį. Jo dėka tapau gydytoja. Baigiant pirmą kursą susituokėm su grupės draugu Adomu Putriumi, o baigę institutą dirbti išvažiavom kiekvienas sau, tik aš jau ne viena, su ketverių metų dukryte. Visus dešimtį metų, praleistų Kaune, svajojau, ypač pavasariais, kad baigusi mokslus važiuosiu gyventi į kaimą. Taip ir padariau, išsirinkau Viešvilę – sužavėta gamtos grožio, miško, Nemuno, užliejamų pievų, savitos kaimo auros. Nors gyvenau joje neilgai, spėjau pamilti. Įsitikinusi, kad negaliu pakeisti vaikų namuose nusistovėjusios negeros tvarkos, neradusi bendros kalbos su direktoriumi, išvažiavau į Darbėnus – norėjau dirbti gydomąjį darbą – juk tam, tiesą sakant, ir mokiausi. Po dvejų metų persikėliau į Kaūteną tame pačiame Kretingos rajone ir čia atradau namus, gyvenu jau keturiasdešimt metų.

Niekada nesigailėjau pasirinkusi gydytojos profesiją, leidusią nuolat būti žmonėse, ir gyvenimą kaime, bet apie tuos darbo dešimtmečius neturiu ką pasakyti, nebent tai, kad per greitai praėjo. Mano pasiaukojamo darbo rezultatas – pilnos Kaūtenos kaimo kapinaitės.

Užaugo trys dukros. Nė vieno iš mano gyvenimo vyrų, davusių man savo pavardę – tėvo ir abiejų sutuoktinių, – nebėra gyvų.

Dar vaikystėj, kai manęs kas paklausdavo, kuo būsiu užaugusi, nedvejodama atsakydavau – poetė. Juokdavosi ir, įtariu, vėl ir vėl klausdavo tyčia. Žavėjimasis

ir meilė eiliuotam žodžiui prasidėjo nuo skambių Salomėjos Nėries eilėraščių ir sudėtingų eiliuotų Homero pasakojimų – teta Jadvyga mums, vaikams, vakarais skaitydavo „Odiseją“, vis paaiškindama, pakartodama. Tik pamėginusi rašyti pati, suvokiau, kaip tai sudėtinga, todėl lioviausi atsakinėjusi, kad būsiu poetė. Pirmuosius mano eilėraščių sąsiuvinius vyras sumetė į krosnį: „*Atsirado, mat, saulės viešnia!*“

Nesigailėjau, nes tie mėginimai iš tiesų buvo menki. Daug metų neberašiau, tik kartais studentišku užrašų paraštėse ar kur kelionėj ant popieriaus skiautelės ką pakeverzuodavau, bet nieko neišliko. Taigi, poete netapau.

Sykį mačiau filmą apie karą. Jame vokietis karininkas, koncentracijos stovyklos viršininkas, vis pasvajodavo, kad štai tas košmaras baigsis ir jis sugrįš namo: „*Kaip aš auginsiu tulpes!*“ – sakydavo. Nesugrįžo, žuvo paskutinę karo dieną.

Taip aš, dirbdama gydytoja, iš arti galėdama matyti žmogiškosios prigimties sudėtingumą, žmonių likimus, nevirtį ir ištvermę, siaubą ir gyvenimo džiaugsmą, vis pagalvodavau, kad jei kada nors bus toks metas, kai turėsiu laiko – kaip aš rašysiu!

Toks metas atėjo. Vos išėjusi į pensiją susirgau vėžiu. Po gydymo sugrįžusi namo staiga supratau, kad mano darbai nudirbti, kad visos dienos, visos naktys – mano, galiu rašyti. Ne, poezija man nepaklūsta, neduota man būti poete iš Dievo malonės. Ir prozos nekuriu kaip literatūrinių kūrinių, tik pasakoju, pasakoju, kas matyta, išgyventa, kokių laikų būta, kaip mano kartos gyventa. Ne knygoms rašau – savo vaikams, anūkams, draugams.

Vieną kitą eilėraščių išspausdino rajoninis laikraštis, porą tekstų – žurnalas „Metai“, yra keli kūriniai knygelėje „Kretingos krašto žodžio meistrai“ („Libra Memelensis“, Klaipėda, 2004, 168 psl., 1 000 egz.) ir Kretingos rajono literatūros kūrybos almanache „Pilnatis“ (sudarė Algis Kuklys, Vilnius, RDI grupė, 2011, 100 egz.). O didžiausias džiaugsmas buvo, kai mano kaimas savo iniciatyva surinko pinigų ir 2010 m. išleido rinktinę „Kasdienybė“ (leidybos grupė „Druka“, Klaipėda, 56 psl., 300 egz.) – dovaną mano septyniasdešimtmečiui.

Savo gyvenimo nepakartočiau, jis buvo ne pagal mano jėgas, bet jeigu galėčiau pradėti iš naujo, vėl rinkčiausi tą pačią profesiją, vėl gyvenčiau kaime, Lietuvoj. Ir rašyčiau, rašyčiau...

Dalija Kiliesienė

Vanda Kirstukienė (Jankutė)

Ką įdėjo jaunystė į širdį – joje pasiliko:

Tie vardai, tie draugai, mokiniai išlydėti.

Dar nusiskinu gėlę iš buvusio laiko vainiko –

Ne žalio, ne sauso, bet ėmusio tyliai trupėti.

Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja **Vanda Kirstukienė (Jankutė)** gimė 1948 m. Kauno apskrityje Čekiškės valsčiuje Prienų kaime.

1965 m. baigusi Čekiškės vidurinę mokyklą, Vanda Jankutė įstojo į tuometinio Vilniaus Vinco Kapsuko universiteto (dabar – Vilniaus universitetas) Filologijos fakultetą, kuriame studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą.

1970 m. baigusi studijas universitete, jauna mokytoja atvyko į Jurbarko rajono Smalininkus. Nuo 1970 iki 1977 m. dirbo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Smalininkų vidurinėje mokykloje. Buvę Smalininkų, Viešvilės ir aplinkinių vietovių moksleiviai lig šiol prisimena mokytojos Vandos nuoširdumą, gebėjimą sudominti dėstomu dalyku ir paskatinti pasitikėjimą savo galimybėmis. Smalininkuose Vanda Jankutė susipažino su savo būsimoju vyru fizinio lavinimo mokytoju Albinu, čia jie sukūrė šeimą.

Nuo 1977 m. V. Kirstukienė tęsė savo darbinę veiklą Jurbarko rajono LDT vykdomajame komitete, nuo 1994 m. liepos mėn., atkūrus Lietuvos Respublikoje apskritis ir savivaldybes – Jurbarko rajono savivaldybėje dokumentų ir viešųjų ryšių skyriaus vyriausiąja specialiste.

Vanda Kirstukienė poeziją mėgo nuo pat jaunystės, tačiau tik išėjus į pensiją, atsiradus daugiau laisvo laiko, daug metų naudotą kanceliarinę protokolų kalbą pakeitė į poetinį žodį. 2017 m. V. Kirstukienė, papildžiusi Jurbarko rajono literatų klubo „Švieselės“ narių gretas, negailėdama itin įdomaus spalvingumo savo kūryboje, niekuo nenusileidžia rajono literatams senbuviams.

2017 m. Kaišiadorių leidykla UAB „Printėja“ 100 egz. tiražu išleido pirmąją Vandos Kirstukienės eilėraščių knygą „Sapnų bitės“.

Joana Klimašauskienė (Jankauskaitė) gimė 1939 m. sausio 19 d. Važnių valsčiaus Būriškių kaime (dabar Telšių r.). 1948 m. pradėjo lankyti Pāvandenės aštuonmetę mokyklą, buvusią tik už vieno kilometro nuo gimtojo kaimo, po kelių metų tapusią vidurine. Literatūra pradėjo domėtis anksti ir neblogai sekėsi – jos parašytas temas mokytoja skaitydavo visai klasei. Jau penktoje klasėje pradėjo kurti ir eiles. Eilėraštukai buvo skelbiami Pavandenės vidurinės mokyklos sienlaikraštyje. Kurti eiles paskatino ir gimtinę supusi graži gamta: kalnai, ežerai, piliakalnis. 1959 m. baigusi vidurinę mokyklą įstojo į Šilalės rajono Pajūrio žemės ūkio technikumą. 1962 m., užbaigusi mokslus, dirbo Kelmės rajono Liolių kolūkyje agronome. Sukūrusi šeimą J. Klimašauskienė keletą metų gyveno Viešvilėje. Čia su buvusiu vyru dirbo aštuonmetėje mokykloje mokytoja. Gyvenime teko padirbėti ir kultūros namų direktore, karinio komisariato darbuotoja, Automėgėjų draugijos pirmininke, Sausinimo sistemų valdybos projektavimo grupėje, gamyklos „Vilma“ inspektore, įėjimo posto kontroliere.

Joanos kūryba buvo spausdinta Šilalės, Kelmės, Jurbarko rajoninėje spaudoje. Ji yra aktyvi Jurbarko rajono literatų klubo „Švieselė“ narė. Autorės kūryba spausdinta klubo almanachuose „Atsigerk iš versmės“, taip pat Lietuvos nepriklausomų rašytojų sąjungos 2001 m. vasaros poezijos almanache „Ten, sidabro vingy“. 1997 m. išleista eilėraščių knygelė „Laiko blyksnis“, 2003 m. – „Gyvenimo mozaika“, 2012 m. – „Mintys, atskridusios paukščiais“, 2014 m. – „Pasąmonė duris atvėrė“.

Šarlotė Linkys-Kiugel gimė 1919 m. balandžio 6 d. buvusioje Ragainės apskrityje Ūžbalių kaime. Tais pačiais metais ją pakrikštijo Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos klebonas Maksas Glangas. Pradinę mokyklą lankė Viešvilėje (*Volksschule Wischwill*), vėliau, šeimai persikėlus į Katýčius (*Koadjuten*), mokėsi

ten. Atostogas Šarlotė praleisdavo pas savo tetą Ūžbalių kaime. Savo eiles Šarlotė pradėjo kurti dar vaikystėje, būdama 12 metų. Dar 1932 m. tuometinei trylikametei pasaulis jos gimtinėje Klaipėdos krašte atrodė apsunktintas politinių įvykių: „*Aš sau linkiu Naujųjų metų naktį, kad lietuviai geriau su vokiečiais sutartų.*“

1944 m. Šarlotė susipažino su savo būsimoju vyru, baigusiu bankininkystės mokslus, ir artėjant vokiečių–rusų frontui turėjo trauktis į Vokietijos gilumą. Alternatyvos nebuvo. Nepaklusę buvo laikomi išdavikais, todėl labai retas kuris pasiliko. Gyveno Miunchene ir Ismaninge.

Vokietijoje Š. Linkys-Kiugel eilėraščiai publikuoti įvairiuose poezijos rinkiniuose, žurnaluose, antologijose. Poetė gerai mokėjo abi kalbas – vokiečių ir lietuvių. Išvertė iš lietuvių į vokiečių kalbą senųjų lietuviškų dainų. 1975 m. išspausdintas jos poezijos rinkinys „Paprasti eilėraščiai“. 1983 m. Š. Kiugel įteikta literatūros premija Belgijoje. 1992 m. skaitytoją pasiekė eilėraščių rinkinys „Kūčių nakties žvaigždės“. Įdomu tai, kad šį eilėraščių rinkinį poetė rašė nuo 1931 m., rašydama po vieną eilėraščių kiekvieną Kūčių naktį, kai pasaulis atsiranda ant atsisveikinimo ir pradžios ribos – iki pat 1992 m. Tokiu būdu rinkinyje sudėti dešimtmečius dienoraščiųuose kaupti eilėraščiai. 1996 m. poetė išleido eilėraščių rinkinį „Keliai ir akmenys“. Šarlotė-Linkys Kiugel mirė 1996 m. Ji buvo tapusi Ismaningo miesto garbės piliete.

2012 m. keletą Šarlotė Linkys-Kiugel eilėraščių į lietuvių kalbą išvertė Irena Foktienė. Jie išspausdinti vokiškai ir lietuviškai leidyklos „Karminas“ 2012 m. išleistoje vertimų ir eilėraščių knygelėje „Ilgesio gijos“.

Hansas Erhardtas fon Knoblochas (*Hans Erhardt von Knobloch*) gimė 1921 m. Tilžėje. Vaikystę praleido tėvų dvarelyje Rydelsberge. Pradinę mokyklą lankė Viešvilėje. Čia pat mokėsi ir Spartesnėje gimnazijoje. 1938 m. baigė Tilžės realinę gimnaziją. 1939 m. studijavo Aukštojoje technikos mokykloje Berlyne. 1941 m. pašauktas į karinę tarnybą. 1948 m. baigęs universitetą dirbo Aukštojoje mokykloje Berlyne. Nuo 1950 m. ėjo įvairias atsakingas pareigas. 1992 m. apsilankė gimtinėje. H. E. Knoblochas 10-ies Viešvilės kronikų (*Wischwiller Dorf-Chronik*) autorius, kraštotyrininkas, buvęs Berlyno „Rotary“ klubo prezidentas bei atsakingas už Berlyno industrinę transporto techniką, už Berlyno miesto bėginį transportą.

Adolfas Kondratenka gimė 1933 m. gruodžio 10 d. Tauragės apskrityje, Tauragės vls. Ceikiškės kaime. Nesulaukęs šešerių metų, mažas berniukas pradėjo lankyti Kalpokų pradžios mokyklos pirmą klasę. 1943 m. Adolfas baigė pradžios mokyklą ir įstojo į Tauragės gimnazijos pirmą klasę, tačiau mokslą teko nutraukti, nes vokiečių karinė vadovybė mokyklą uždarė. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, gimnazija buvo atidaryta ir Adolfas joje tęsė mokslą toliau. 1953 m. mirė motina. Tais pačiais 1953 m. A. Kondratenka baigė šios gimnazijos 11 klasių ir, norėdamas sukaupti lėšų tolimesniam mokymuisi, pradėjo dirbti Visbarų septynmetės mokyklos mokytoju. Metus padirbęs mokytoju A. Kondratenka įstojo į tais pačiais metais įsikūrusį Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumą, kurį 1957 m. su I laida baigė su pagyrimu, įgijęs techniko mechaniko kvalifikaciją.

Nuo 1957 m. A. Kondratenka dirbo Tauragės melioracijos mašinų stotyje mechaniko, dirbtuvių vedėju, inž. mechaniku-kontrolieriumi, vyr. inž. mechaniku. 1960 m. sukūrė šeimą. Nuo 1960 m. dirbo Tauragės miško pramonės ūkio vyr. inž. mechaniku. Nuo 1965 m. A. Kondratenka dirbo Panevėžio r. Naujamiesčio miško technikos remonto gamyklos „Miško technika“ vyr. technologu, nuo 1966 m. – viršininku. Nuo 1967 m. A. Kondratenka dirbo Panevėžio sodininkystės ir daržininkystės ūkio vyr. inž. mechaniku. 1993 m. A. Kondratenka išėjo į pensiją.

Apie save A. Kondratenka rašo taip: „*Likimas lėmė, kad gimiau Vokietijos pasienyje, Karšuvos krašte 1933 m. žiemą. Dar nesulaukęs šešerių buvau nuvestas į pradžios mokyklą. Tauragės vidurinę baigiau 1953 m. Gimtoji sodyba stovėjo šalia plento Tilžė–Šiauliai, todėl Antrojo pasaulinio karo įvykius mačiau savo akimis.*

Baigęs vidurinę, vienerius metus dirbau mokytoju, o 1954 m. įstojau į Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikumą. Mūsų vienuolikai baigusiujų diplomai buvo įteikti 1957 m. sausio mėn. Pašlijus sveikatai, gydžiausi ir dirbti pradėjau tų pačių metų žiemą Tauragės MMS-e lauko mechaniku. Po vienerių metų buvau paskirtas dirbtuvių vedėju, dar po metų – inžinieriumi konstruktoriumi. 1960 m. sukūriau šeimą. 1960 m., mirus Tauragės miško pramonės ūkio inžinieriui-mechanikui, buvau pakviestas eiti šias pareigas ir šalia darbovietės paskirtas butas.

Nuo 1967 m. iki išeinant į pensiją, 26 m. dirbau Panevėžio sodininkystės daržininkystės valstybiniame ūkyje vyriausiuoju inžinieriumi mechaniku.“

Išėjęs pensijon, Adolfas pradėjo rašyti. Pirmoji jo knyga, tai 231 p. jo šeimos istorija – „Mano gyvenimo žvyrkelis: prisiminimai (1938–1957)“, Vilnius, 2005.

Antroji knyga, tai 188 p. esė „Iš kelionių užrašų; Kaimas prie ažuolo (1969–1987)“, Panevėžys, 2010.

Mažosios Lietuvos pedagogas, poetas ir publicistas **Kristupas Kropaitis** (*Christopher Kropat*) gimė 1843 m. balandžio 20 d. 1863 m., būdamas 20 metų, stojo į Karalienės mokytojų seminariją*, kurią baigė 1866 m. Atlikęs pedagoginę praktiką, K. Kropaitis sėkmingai išlaikė baigiamuosius egzaminus.

Baigęs seminariją, K. Kropaitis pradėjo mokytojauti Ragainės apskrities Žukų liaudies mokykloje, kurioje išdirbo ketverius metus, t. y. nuo 1866 iki 1870 m. Mažosios Lietuvos spaudoje užsimenama, kad iš Žukų K. Kropaitis buvo perkeltas į netolimą Opstainių mokyklą. Kitomis žiniomis, nuo 1870 iki 1886 m. K. Kropaitis mokytojavo Jonikaičiuose ir tik po to 2 metus nuo 1886 iki 1898 m. – Opstainiuose (Tilžės apskr.) ir Šyšos (Šilokarčemos apskr.) liaudies mokyklose.

K. Kropaitis rašė eilėraščius, kuriuos skelbė laikraščiuose „Aušra“, „Nauja lietuviška ceitunga“, jo priede „Kaimynas“. Jie buvo publikuojami kalendoriuose, leidžiamose poezijos antologijose. 1885–1888 m. K. Kropaitis redagavo Tilžės spaustuvininko Oto fon Mauderodės leistas „Lietuviškas kalendras“.

K. Kropaičio poezija savita ir brandesnė už daugelio kitų to meto poetų kūrybą. Joje apdainuojama romantizuota gimtinių praeitis, jos gamta,

* Karalienės mokytojų seminarija – speciali vidurinė mokykla, įsteigta Prūsijos karalienės Luizės lėšomis, rengusi pedagogus lietuviškoms mokykloms, 1811–1926 m. veikusi Karalienėje (*vok. Karalene, nuo 1938 m. Luisenberg, Įsruities apskritis, nuo 1946 m. rus. Зелёный Бор – Zelionyj Bor, Karaliaučiaus sritis*). Dauguma seminaristų buvo lietuvininkai, iki 1818 m. daugiausia našlaičiai ir neturtingų tėvų vaikai, išlaikomi internate valstybės lėšomis.

žmonių butis, darbai. Ypač išpopuliarėjo ir tapo viena iš mėgstamiausių dainų jo eilėraštis „Nemuno kelionė“, kuris kartu su gaidomis buvo išspausdintas 1886 m. „Aušros“ ketvirtajame numeryje. K. Kropaitis buvo pirmasis poetas mažlietuvis, savo kūrybą paskelbęs Didžiosios Lietuvos spaudoje. Eilėraštis prasideda kreipiniu į upių tėvą – Nemuną:

„Nemunėli vandenėli, Lietuvos grožybe, / Kur parbėgi, kur nubėgi su dide linksmybe? Nemunas tartum pasakoja apie žmones ir kaimus, išikūrusius jo krantuose: „Baltupėnai bei Trapėnai mane apkeliauja, / O Sokaičiai nabagaičiai mane apžuvauja / <...> O Šilėnai bei Bitėnai man žuvis išgaudo, / Jie tinklaičiais, venteraičiais didin savo naudą.“

Ši K. Kropaičio eilėraštį randame V. Kalvaičio rinkiniuose „Lietuwiszkos dainos“ (1893 m.), „Rūtų lapelei. Szimtas dainelių“ (1894) ir „Lietuwos kanklės“.

Kaip rašo dr. Albertas Juška, vertinga K. Kropaičio poema – „Keturi meto čėsai“. Sekdamas K. Donelaičio poema „Metai“, jis pateikia būro gyvenimo panoramą keturiais metų laikais, aprašo jų darbus, buitį, žmogaus ir gamtos ryšį: *„Jau cyrulys giesta padanguos linksmingai, / Lakštingala čiauškia krūmynuos garsingai, / Kikilius vyšnyne jau karaliauja, / O putpelė pievoje prarakauja. / Gandreliui iš tolo namon jau sugrįžus / Ir matant jam namą taipogi suplyšus. / Iš apmaudo tarškin raudonąjį snapą, / Nerasdams ant stogo krūmynų nei šapo.“*

K. Kropaitis gina lietuvių kalbos teises, lietuviškąją kultūrą. „Nauja lietuviška ceitunga“ 1896 m. gegužės 28 d. išspausdino straipsnį, kuriame remia K. Kropaičio reiškiamas mintis, kad krašto „kunigai, mokytojai, užveizdai ir kažin kas kiti urėdininkai“ uoliai dirba pragaištingą nutautinimo darbą. Kartu pasidžiaugiama, kad lietuvininkas „ne tuojaus vierija, ką jūs jam pazaunijat, ką pabliaujat“.

Opstainiuose K. Kropaitis parengė „Lietuviškas kalendras su abrozais ant meto 1886“. Kristupo Kropaičio mirimo data neaiški, spėjama, kad jis galėjo mirti dar prieš 1911 m.

Džeralda Kuzavinienė (Butkutė). Pradinio ugdymo mokytoja ekspertė, mokymo komplekto 1–4 klasėms „Pupa“ bendraautorė. Gimė 1971 m. rugpjūčio 29 d. Viešvilėje. 1978 m. mokėsi Viešvilės aštuonmetėje, vėliau – Jurbarko 2-ojoje vidurinėje mokykloje, kurią baigusi 1989 m. studijavo Šiaulių pedagoginio instituto Pedagogikos fakultete. 1995 m. įgijusi edukologijos mokslų magistrės laipsnį, pradėjo dirbti Šiaulių mst. Šveņtupio, po metų – Gytarių vidurinėje mokykloje. Gytarių progimnazijoje D. Kuzavinienė dirba iki šiol. *„Keletas Gytarių progimnazijos mokytojų pabandėme supažindinti pradinukus su įvairiomis meno rūšimis (muzika, teatru, daile)... Didžiausią dėmesį skyrėme teatro studijos užsiėmimams. Jau keletą metų mokykloje veikia vaidybos studija MIŠA (M-es I-rgi Š-aunūs A-ktorai).“* Vaidybos studijoje MIŠA stengiamasi įtraukti mokinius į aktyvų darbų sukūrį. Užsiėmimų metu analizuojamos žinomos pasakos, piešiamos nuotaikos. Vaikai bando pavaizduoti ne tik veiksmus, bet ir emocijas. Užsiėmimų metu mokiniai mokosi ne tik raiškiai ir aiškiai kalbėti scenoje, bet ir judesiu, kūno kalba, tam tikra poza pavaizduoti jausmus ar nuspėjamą veiksmą. Vaidybos studijoje MIŠA mokinukai ruošia muzikinius spektaklius. Neformaliojo ugdymo užsiėmimų metu moksleiviai kuria judesių kompozicijas atliekamoms dainoms. Toks veiklos plana-

vimas, kai visose srityse dirbama viena linkme, kai koncentruojamasi prie vienos temos, padeda labiau išigilinti, kryptingiau veikti, skatina mokymosi motyvaciją bei dalykų integraciją*.

Pedagoginis vardas:

1. Pradinio ugdymo mokytoja ekspertė (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, pažymėjimas A Nr. 069973, 2002 08 30).

Išleisti vadovėliai:

Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2006). PUPA 1 (lietuvių kalbos vadovėlis 1 klasei), Alma littera.

2. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2007). PUPA 2 (lietuvių kalbos vadovėlis 2 klasei), Alma littera.

3. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2008). PUPA 3 (lietuvių kalbos vadovėlis 3 klasei), Alma littera.

4. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2009). PUPA 4 (lietuvių kalbos vadovėlis 4 klasei), Alma littera.

Vadovėlių anotacija: Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė. Lietuvių kalbos mokymo priemonių komplektą PUPA 4 klasei sudaro: vadovėliai – 3 knygos; pratybų sąsiuviniai – 3 dalys; mokytojo knygos – 3 dalys (pirma dalis su kompaktine plokšte); dalijamoji medžiaga – 3 dalys. „Pupos“ vadovėlio komplekto 4 klasei mokomoji medžiaga yra pateikiama per mokinių pažintinių procesų raidos ypatumus. Todėl visa medžiaga suskirstyta į penkias grupes: „MAŠTYK!“ (ieškoma ryšių, kuriamos taisyklės, išskiriami esminiai požymiai, daromos išvados), „SUSIKAUPK!“ (suvokiama per darbą – liečiant, matant, įvertinant), „ATSIMINK!“ (ugdoma valinga atmintis, išsąmoninami veiksmai), „ŠIVAIZDUOK!“ (lavinamas kūrybiškumas, vaizduotė), „VEIK!“ (praktiškai pritaikomos įgytos žinios). Gramatinės struktūros, taisyklės ir visa kita medžiaga pateikiama kaip nuotykis – ketvirtokai per visus mokslo metus ieškos ir turės padėti išvaduoti dingusią karalienę Gramatiką. Mokiniam padės Profesorius Mokslas, vaikai Vytukas ir Karilė bei geroji ragana Teodora. Kiekvienai vadovėlio daliai parengtas projektas. Pirmoje – siūloma „Kaip tapti SUPER KLASE?“; antroje – kurti „Sienlaikraštį apie Lietuvą“, o trečioje – „Kaip sukurti televizijos laidą?“ Vadovėlio atverstinis skiriamas dviem pamokoms. Medžiagos išdėstymas toks kaip ir „Pupoje“ 3.

Metodiniai leidiniai. Pratybų sąsiuviniai:

1. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2006). PUPA 1 (lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis 1 klasei), Alma littera.

2. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2007). PUPA 2 (lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis 2 klasei), Alma littera.

3. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2008). PUPA 3 (lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis 3 klasei), Alma littera.

4. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2009). PUPA 4 (lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis 4 klasei), Alma littera.

* 2008 02 27 Šiaulių mst. 4-ųjų klasių mokinių matematikos olimpiadoje mokytojos D. Kuzavinienės auklėtinis Lukas Šalavėjus laimėjo 3-ią vietą. 2008 03 17 10-oje ketvirtūpenktų klasių Lietuvos moksleivių matematikos olimpiadoje Šiaulių universitete – 3-ią vietą.

Pratybų sąsiuvinuose mokytojas gali rinktis – diferencijuoti ar individualizuoti užduotis. Sunkesnių užduočių silpnesniems mokiniams galima neskirti. Užduotis atlikus, ketvirtokai puslapio apačioje gali išsikirpti dėlionės detalę, kurią turi įklijuoti pratybų sąsiuvinyje.

Mokytojų knygos:

1. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2006). PUPA 1 (mokytojo knyga 1 klasei), Alma littera.
2. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2007). PUPA 2 (mokytojo knyga 2 klasei), Alma littera.
3. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2008). PUPA 3 (mokytojo knyga 3 klasei), Alma littera.
4. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2009). PUPA 4 (mokytojo knyga 4 klasei), Alma littera.

Dalijamoji medžiaga:

1. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2006). PUPA 1 (dalijamoji medžiaga 1 klasei), Alma littera.
2. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2007). PUPA 2 (dalijamoji medžiaga 2 klasei), Alma littera.
3. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2008). PUPA 3 (dalijamoji medžiaga 3 klasei), Alma littera.
4. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2009). PUPA 4 (dalijamoji medžiaga 4 klasei), Alma littera.

Testai:

1. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė. PUPA 1 (Testai 1 klasei), Alma littera.
2. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė. PUPA 2 (Testai 2 klasei), Alma littera.
3. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė. PUPA 3 (Testai 3 klasei), Alma littera.
4. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė. PUPA 4 (Testai 4 klasei), Alma littera.

Skaitiniai:

1. Jolanta Banytė, Džeralda Kuzavinienė, Vilija Vyšniauskienė, (2008). PUPA 1 (lietuvių kalbos skaitiniai 1 klasei), Alma littera.

Parašyta daug metodinių straipsnių, metodinių leidinių recenzijų. Dalyvauta seminaruose, konferencijose.

Bunchardas Lobelis (1617–1620) – Viešvilės kunigas, lietuviško giesmynėlio autorius.

Geriausios knygos apie kaimą laureatas **Jonas Mačianskas** gimė 1939 m. Budrėičių k. Raseinių r. Pradžioje jam teko dirbti paštininku Betygalos pašto skyriuje. Persikėlęs gyventi į Jurbarko r., J. Mačianskas ilgesnę savo gyvenimo dalį nuo pat jaunystės gyveno Smalininkuose, kur dirbo Smalininkų vidurinės mokyklos direktoriaus padėjėju, dalyvavo Jurbarko r. ūkininkų sąjungos veikloje, dirbo Smalininkų miesto apylinkės inspektoriumi. Smalininkai tuo metu pasižymėjo kaip tvarkingas miestelis be didesnių drausmės pažeidimų, nors buvusiam

technikume, taigi ir miestelyje buvo daug jaunimo. J. Mačianskas iš vietos jaunimo buvo suorganizavęs visuomeninių autoinspektorių grupę, liaudies draugovę, kurie padėjo palaikyti miestelyje drausmę ir tvarką. Geras J. Mačiansko darbas neliko nepastebėtas, jis buvo pripažintas kaip „geriausias apylinkės milicijos įgaliotinis“. Žmona Ona Birutė dirbo Smalininkų knygyno vedėja. Jonas Mačianskas už gerą darbą gavo aukštesnes pareigas, persikėlė į Jurbarką, kur dirbo rajono milicijos Kovos su socialistinės nuosavybės grobstymu (KSNG) skyriuje eiliniu inspektoriumi, vėliau šiam skyriui ir vadovavo. Jau tuomet jis rinko medžiagą apie pirmąsias karo dienas šalia Smalininkų buvusioje Pășvenčio pasienio užkardoje, apie šios užkardos pasieniečių tragiškus likimus. Visa tai J. Mačianskas aprašė savo knygoje „Be atsisveikinimo“, kurioje skaitytoją nukelia į tuo metu dar žmonių atmintyje išlikusį praėjusį laikotarpį, kuriame vaizduojamos pirmosios Antrojo pasaulinio karo valandos. Po darbo KSNG skyriuje Jurbarko r. J. Mačianskas persikėlė į Aukštaitiją, kur jau atkūrus Nepriklausomybę 7 metus dirbo Utenos apskrityje Organizuotų nusikaltimų tyrimo tarnybos komisaru inspektoriumi. Už gerą darbą jis apdovanotas vardiniu ginklu. Policijos departamento generalinis komisaras Vytautas Grigaravičius J. Mačianską apdovanojo ženklu „Tėvynės labui“ ir padėkos raštu. Pats prezidentas Valdas Adamkus įteikė padėką. Bedirbdamas Utenos apskrityje, Jonas kartu užsiėmė ir kūrybine veikla: pradėjo rašyti, sukaupeš pakankamai didelę gyvenimo patirtį. Dar gyvendamas Jurbarko r., jis parašė rajono spaudoje ne vieną straipsnį, apybraižą. Pirmąją savo publikaciją spaudoje (pasakėčia) autorius išspausdino 1956 m. Po metų išspausdino ir pirmąjį savo eilėrašį. Vėliau sekė apybraižos, feljetonai. Savo miniatiūras jis rašė ir publikavo Jurbarko, Raseinių, vėliau – Molėtų, Utenos ir kituose laikraščiuose, laimėdamas prizus konkursuose. Pradėjo rimtai domėtis grožine kūryba paskatintas buvusio bičiulio Igno Viržinto, su kuriuo kartu gyveno Smalininkuose. Jonavoje išleistos visos čia paminėtos knygos. J. Mačianskas – dviejų Žemės ūkio ministerijos premijų laureatas už knygas „Kol gyvas“ ir „Be atsisveikinimo“. J. Mačianskas po sunkios ligos mirė 2004 m. Žmona Ona Birutė Mačianskienė surado paskutinį Jono eilėrašį, kuriame perfrazuotos Salomėjos Nėries eilės. Jis skamba tartum autoriaus testamentas:

*Vilnele, bėk į Viliją,
O Vilija į Nemuną.
Sakyk visiems lig Baltijos –
Jau užbaigiau gyvenimą.
Paleiskit pelenus su vėjais
Ar pasroviui paleiskite.
Į nežinią išėjusio
Už praeitį neteiskite.
Ant mano kaulų, mano kūno
Žemės tik nepilkite.
Ir kryžių, akmenų betono
Netempkite, nevilkite.*

Išleistos knygos:

1. Kol gyvas. Knygelė. Novelės, miniatiūros ir legendos. Jonava. 2000 m.
2. Be atsisveikinimo. Romanas. Jonava, 2003 m.
3. Komisaras Zinkus. Detektyvinių novelių romanai išleidžiamas po jo mirties 2004 m.

Leonida Matusevičienė (Batūraitė) – mokytoja, choreografė, buvusi ansamblio „Veliuonietis“ vadovė. Gimė 1908 m. lapkričio 6 d. Añtkalnės kaime Veliuonės valsčiuje. Leonidos tėvas buvo upeivis – laivo kapitonas, motina kilusi iš antroje pusėje Nemuno esančio Plokščių miestelio. Sulaukusi mokyklinio amžiaus, L. Matusevičienė mokėsi Veliuonos pradinėje mokykloje. Toje pačioje mokykloje su ja kartu mokėsi ir būsimasis rašytojas Petras Cvirka. Vėliau L. Matusevičienė mokėsi Jurbarko, Ukmergės ir Kauno gimnazijose. Po gimnazijos baigimo Kauno Vytauto Didžiojo universitete studijavo istoriją, Kauno kūno kultūros institute – fizinio lavinimo pagrindus. 1936–1939 m. su savo vyru Klevu Matusevičiumi gyveno Giruliuose, dirbo Klaipėdos vidurinėje mokykloje fizinio lavinimo mokytoja. 1943 m. dirbo Alytaus mokytojų seminarijoje, kur būsimiesiems mokytojams dėstė istoriją, mokė kūno kultūros pagrindų. Vėliau – Trākų mokykloje. Po Antrojo pasaulinio karo grįžo į savo gimtąją Veliuoną. Čia jos ir kitų aktyvių veliuoniškių pastangomis atidarytoje Veliuonos vidurinėje mokykloje dėstė tuo metu pavojingą dalyką – istoriją. Netrukus teko persikelti į Vilkiją, vėliau – į Kriūkūs, kur vidurinėse mokyklose vedė fizinį lavinimą, dėstė istoriją. Meno saviveikla, teatras, liaudies šokiai buvo jos pomėgiu nuo pat jaunystės. Bedirbdama Leonida visur populiarino lietuvių liaudies meną, rengdavo gegužines, kurių metu jos sukurti kolektyvai atlikdavo ne tik kitų autorių, bet ir savo kūrybos šokius. Dažni gyvenamosios vietos keitimai turėjo savo istorijas, tačiau tai mažai pagelbėjo. Leonidos vyras Klevas pasitraukė į Vakarų, o ji dėl savo patriotinių pažiūrų 1948 m. buvo areštuota, atskirta nuo savo dukros, senos motinos. Po teismo laukė ilgi 10 m. Sibiro tremties tolimajame Magadane.

1958 m., grįžusi iš tremties, įsidarbino neseniai įsteigtuose Viešvilės vaikų namuose, kuriems tuomet kaip tik reikėjo naujų darbuotojų. Čia anuomet direktoriumi dirbo Napoleonas Jacunskas, kuriam reikėjo auklėtojos ir šokių vadovės. Leonida visomis savo jėgomis pasinėrė į mėgiamą darbą, pamažu gijo praeities žaizdos. Čia pat Viešvilės vaistinėje pradėjo dirbti ir jos dukra Eglė. 1965–1968 m. L. Matusevičienė dirbo P. Cvirkos memorialiniame muziejuje Klanguose, o nuo 1968 m. – Veliuonos kultūros namuose, kur buvusį pagyvenusių žmonių šokių kolektyvą perorganizavo į etnografinį ansamblį, atlikusį Veliuonos krašto dainas ir šokius. 1981 m. Lietuvos SSR kultūros ministerijos kolegijos nutarimu ansamblui buvo suteiktas liaudies kolektyvo „Veliuonietis“ vardas.

L. Matusevičienė nesulaukė to meto, kada būtų galėjusi papasakoti visą savo istoriją. Susirgusi sunkia liga 1981 m. lapkričio 7 d. ji mirė. Veliuonos krašto muziejuje dvaro rūmuose yra ansamblio „Veliuonietis“ ekspozicija. L. Matusevičienė buvo viena iš pirmųjų Lietuvos etnografinės tautinės sąjūdžio bangos veikėjų ir dalyvių.

Mykolas Merlinas (vok. *Michael Mörlin*, 1641–1708) – Mažosios Lietuvos raštijos kūrėjas, lietuvių raštijos darbuotojas. M. Merlinas gimė 1641 m. gruodžio 19 d. Oberslebene, Tiuringijoje (Vokietija). 1665–1667 m. kunigavo ir mokytojavo Viešvilėje. Mokėsi Karaliaučiaus senamiesčio mokykloje, studijavo teologiją Leipcigo, Jenos, Karaliaučiaus universitetuose. Mokytojavo Tilžėje, Viešvilėje, gyveno Kaune, dvejus metus dirbo kantoriumi Įsrutyjė. Nuo 1672 m. iki mirties – Gumbinės lietuvių evangelikų liuteronų kunigas. Šviesuolis, rūpinosi lietuvių kalbos būkle, jos švarumu, ragino atsikratyti vokiškų ir lenkiškų svetimybų. Parašė garsų savo leidinį „Pagrindinis lietuvių kalbos principas“ (lot. *Principium primarum Lingua Lithuanica*). M. Merlino mintys paskatino Joną Šulčą parengti ir išleisti pirmąją grožinę pasaulietinio turinio lietuvišką knygą, Pilypą Ruigį – parašyti pirmąją istorinę studiją apie lietuvių kalbą, leksikografa Jokūbą Brodovskį – žodynui medžiagą rinkti iš liaudies šnekamosios kalbos, pasinaudoti smulkiosios tautosakos lobiais. Mirė 1708 m. vasario 21 d. Gumbinėje (dab. Gusevas).

Ona Misiukevičienė (Kazlauskaitė) gimė 1937 m. liepos 4 d. Kėdainių rajone, Lančiūnavos kaime. 1946 m. pradėjo lankyti Stasynės miestelio septynmetę mokyklą, kurią baigusi 1953 m. įstojo į Kauno pedagoginę mokyklą. 1957 m., įgijusi vaikų namų auklėtojos-pradinių klasių mokytojos specialybę, atvyko į Smalininkų vaikų namus. Padirbėjusi 2 m. auklėtoja, šešerius metus išdirbo direktoriaus pavaduotoja.

1960–1965 m. O. Misiukevičienė mokėsi Vilniaus pedagoginiame institute, kuriame įgijo vidurinės mokyklos geografijos mokytojos specialybę.

1963 m. perėjo dirbti į Smalininkų aštuonmetę mokyklą, kuri jos darbo laikotarpiu tapo vidurine. Nuo 1967 m. dirbo šios mokyklos užklasinio darbo organizatore, nuo 1970 m. – Smalininkų vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja.

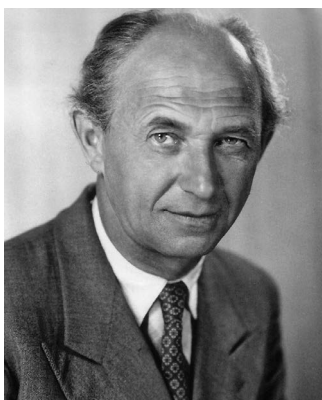
1987 m. O. Misiukevičienė buvo paskirta Smalininkų pagalbinės mokyklos direktore. Šiose pareigose ji dirbo iki 1998 m. 1998 m. išėjo pensijon, iki 1999 m. dirbo mokykloje.

Darbo laikotarpiu aktyviai įsijungė į visuomeninę veiklą. Rašyti eiles pradėjo dar besimokydama mokykloje. Po to sekė ilga pertrauka. Mokyklos ir jaunystės laikų eilėraščių jau neišliko.

Mirus vyrui vienvėsi veikiama vis dažniau susikaupusius krūtinėje savo jausmus, išgyvenimus pradėjo patikėti sąsiuviniai. Taip vėl pamažu pradėjo gimti eilėraščiai. 2014 m. leidykla „Karminas“ išleido 89 puslapių eilėraščių knygelę „Mano dienos“, kurioje išspausdinti autorės ir žiupsnelis jos vyro Mykolo Petro Misiukevičiaus eilėraščių.

Petras Mureika gimė 1960 m. birželio 26 d. Šakiuose. 1963 m., būdamas trejų, pateko į Viešvilės vaikų globos namus, kuriuose praleido 12 savo gyvenimo metų. Savarankišką gyvenimą pradėjo išėjęs iš šių vaikų globos namų, būdamas 15 metų: „*Mus gyvenimas išmokė visomis išgalėmis į jį kabintis, išgyventi, rasti savo vietą po saule. Aišku, ne visiems tai pasiseka. Gyvenant Viešvilės vaikų globos namuose mus pratino prie fizinio darbo, o tai buvo būtina sąlyga, norint vėliau išgyventi savarankiškai.*“

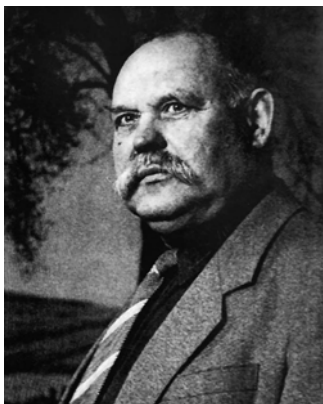
Būdamas penkiolikos metų P. Mureika pradėjo mokytis Panevėžio hidrometeorologijos technikume. Sulaukęs 18 metų, perėjo į neakivaizdinį skyrių ir pradėjo

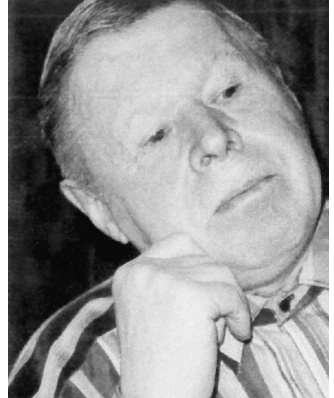
Iš kairės: Laima Abraitytė, Vytautas Armonavičius, Johannesas Bobrovskis, Elizabetė Brener-Hepner, Paul Brock, Olė Borkertienė, Antanas Čėčkauskas, Džiuljeta Stropaitytė-Čėrauskienė, Onutė Zencevičiūtė-Čėrvinskienė, Albina Danisevičiūtė

Iš kairės: Danutė Kalkauskaitė-Daugirtienė, Arvydas Eidokaitis, Jonas Endrijaitis, Irena Julija Foktienė, Vanda Gečienė, Ingrida Gendrolius, Ona Jasinskienė, Kristupas Jurkšaitis, Janina Vilkevičiūtė-Juzėnienė, Jonas Girdzijauskas

Iš kairės: Anelė Petrikytė-Kairaitienė, Vilius Kalvaitis, Angelė Gustaitė-Karvelienė, Dalija Kiliesienė, Vanda Kirstukienė, Joana Klimašauskienė, Hans Erhardt von Knobloch, Adolfas Kondratenka, Džeralda Butkutė-Kuzavinienė, Jonas Mačianskas

Iš kairės: Leonida Batūraitė-Matusevičienė, Ona Kazlauskaitė-Misiukevičienė, Petras Mureika, Genovaitė Ralienė, Joana Šakaitienė, Vytautas Šeinauskas, Jolita Štacaitė-Štrimienė, Elena Baziliūtė-Telišauskienė, Ignas Viržintas

Eduardas Gizevius

Nemunas ties Rambynu. XIX a.

Iš MLE, t. 2, p. 786

Lietuvinkės tautiniais rūbais. Aliejus. XIX a.

Iš MLE, t. 1, p. 636

Rimantas Ambrulaitis
Kaskalniai. Aliejus, drobė. 2013 m.

Siauruko tilto griuvėsiai. Aliejus, drobė. 2019 m.

Ūkanotas rytas uoste. Aliejus, drobė. 2017 m.

Karlis Gustavas Biozė

Eisenhameris prie Viešvilės. Akvarelė. 30 × 50. 1935 m.

Iš Gerto fon Knoblocho kolekcijos

Metalo apdirbimo įmonės tvėnkynys. 1924 m. Aliejus. 90 × 70.

Iš prof. J. Stepaičio kolekcijos

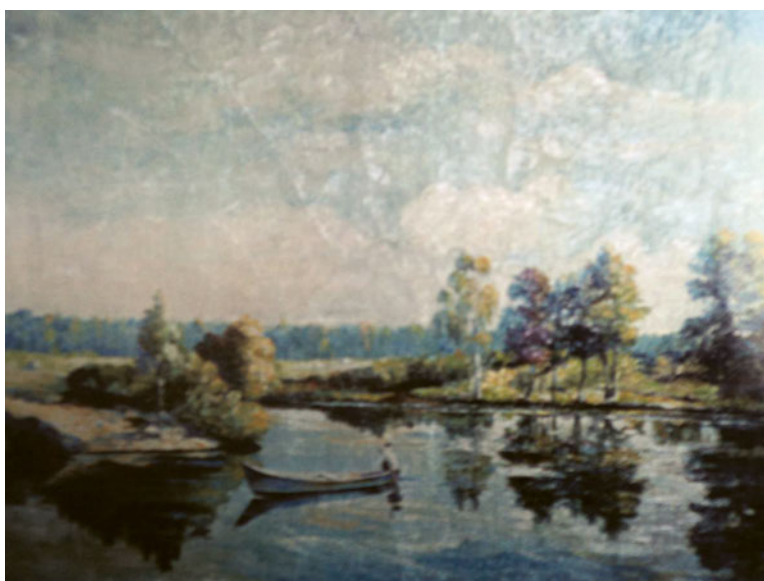
Paulas Tydtkė

Jettke namas Viešvilėje. Aliejus. 28 × 38.

Iš Gerdos Jettke-Rieck kolekcijos. H. E. von Knobloch. Der Wischwiller Dorf-Chronik VI, p. 89

Malūno tvenkinys. Viešvilė. 62 × 50. 1956 m. Aliejus.

H. E. von Knobloch. Wischwiller Dorf-Chronik IV, p. 112

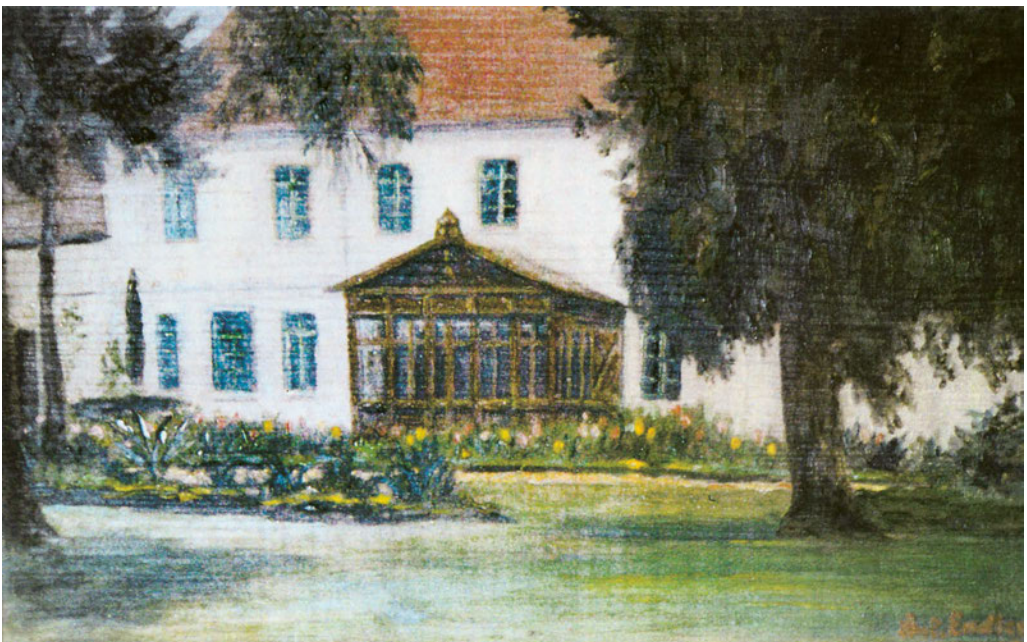

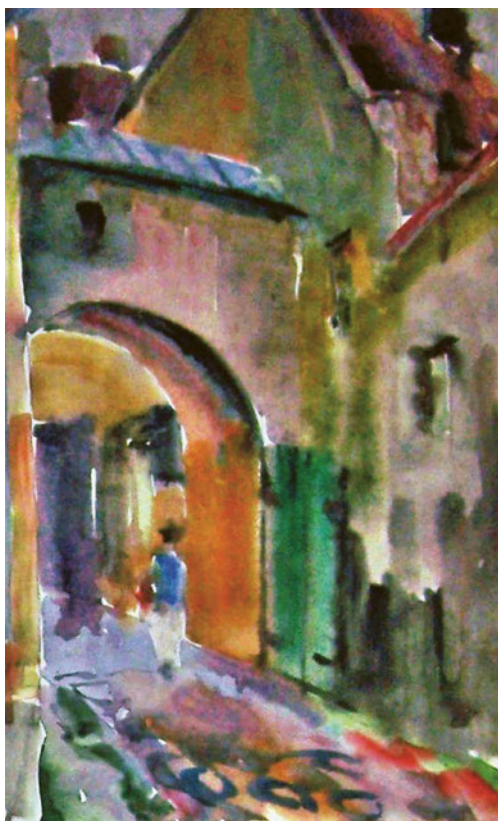
A. T. Endleris

Rydelsbergo dvaro pastatas. Akvarelė. 40 × 60

Rydelsbergo dvaro pastatas. 40 × 70. 1953 m. Iš G. fon Knoblocho kolekcijos. H. E. von Knobloch. Die Wischwiller Dorf-Chronik II, Berlin, 1998, p. 75

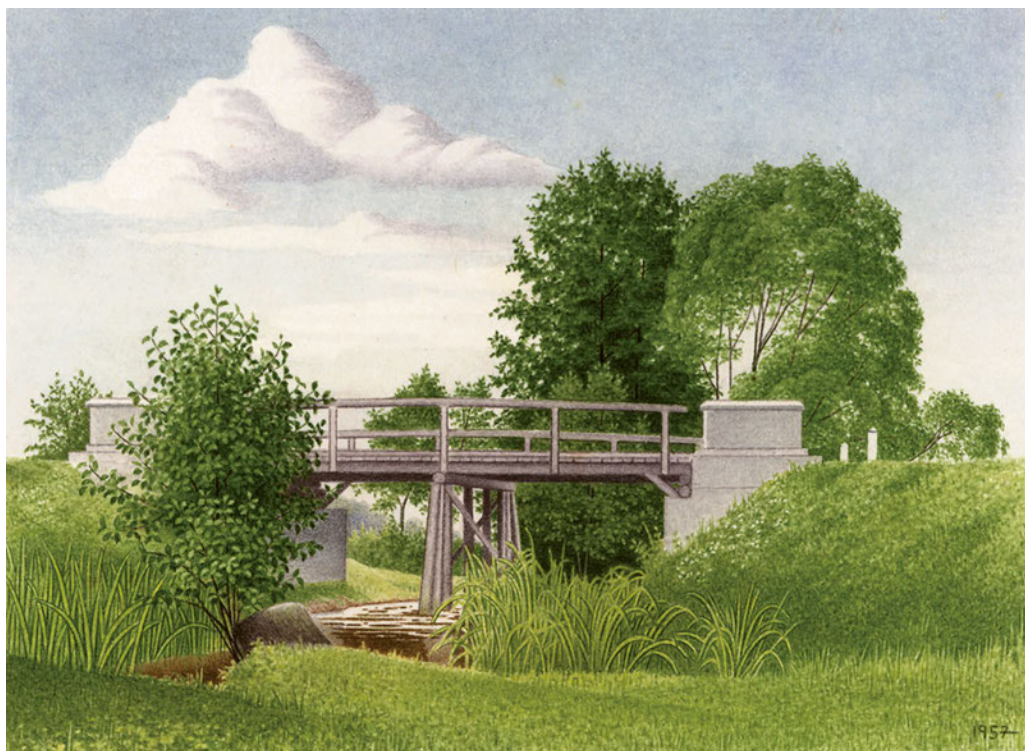

Juozas Kriauciūnas

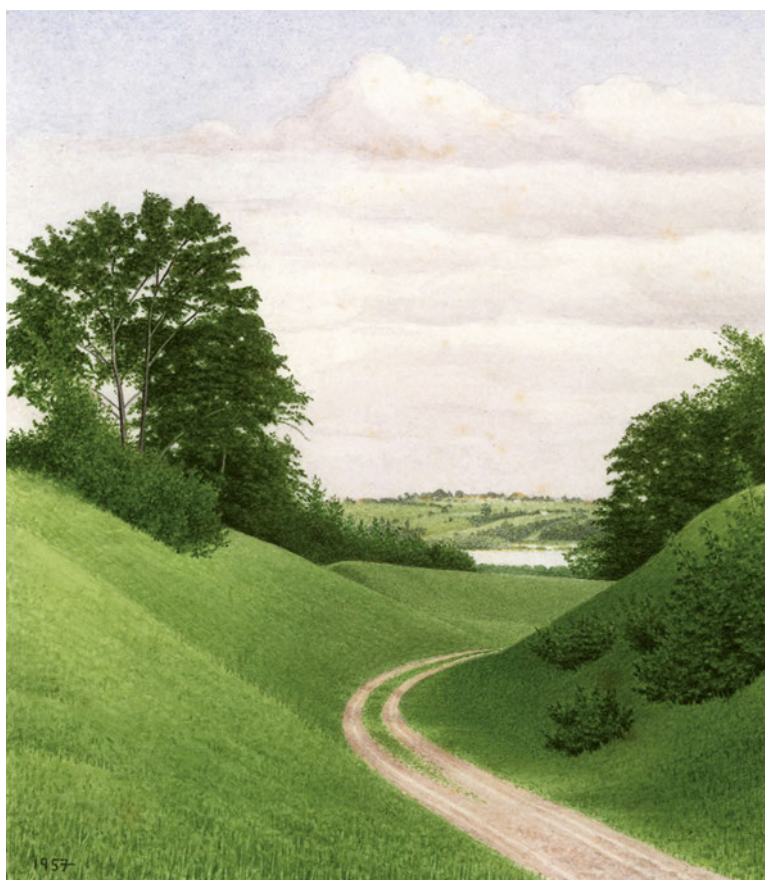
Skulptūra ir paveikslas.

Loretos Cikaitės nuotraukos.

Iš Jurbarko r. laikr. „Mūsų Laikas“, 2013 m.

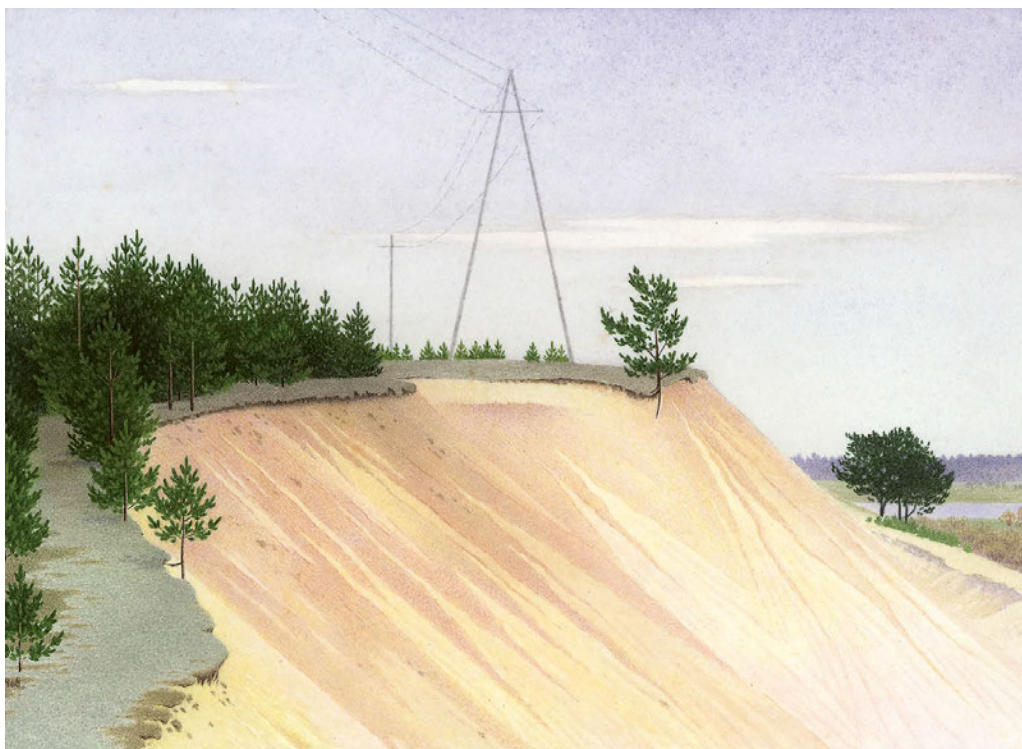

Lidija Meškaitytė
Tiltas. Popierius,
akvarelė. 8,1 ×
10,9 cm. 1975 m.
Lietuvos dailės
muziejus, Lv-828

Kelio vingis.
Popierius, akvarelė.
12,2 × 9,9 cm.
1957 m. Lietuvos
dailės muziejus,
Lv-925

*Palėkių kaimas.
Popierius, akvarelė.
11,2 × 14,8 cm.
1968 m. Lietuvos
dailės muziejus,
Lv-958*

*Šventosios pakrantė.
Popierius, akvarelė.
11,4 × 11,5 cm.
1965 m. Lietuvos
dailės muziejus,
Lv-878*

*Apkasai. Popierius,
akvarelė. 13 ×
14,4 cm. 1975 m.
Lietuvos dailės
muziejus, Lv-808*

*Kelias iš tėviškės.
Popierius, akvarelė.
11,3 × 13,7 cm.
1968 m. Lietuvos
dailės muziejus,
Lv-872*

Kurtas Noibacheris

Viešvilės paštas (Postamt Wischwill). Iš H. E. fon Knoblocho kolekcijos

Dailininko Kurto Noibacherio sodyba. Akvarelė

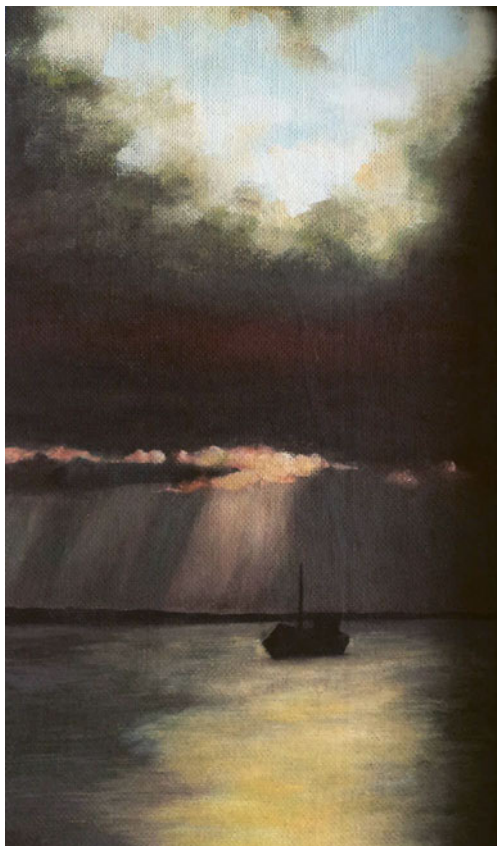

Viešvilės evangelikų bažnyčia. Kelias nuo Nemuno iš Trapėnų.
Iš Hanso Erhardto fon Knoblocho kolekcijos

Alberto Švainerto (A. Schweinert) kalvė. H. E. von Knobloch.
Wischwiller Dorf-Chronik

Aldona Mališauskienė

Švyturys. 1990 m. Akvarelė

Po audros. 1992 m. Akvarelė

Ežeras Molėtų rajone. Aliejus. 1980 m.

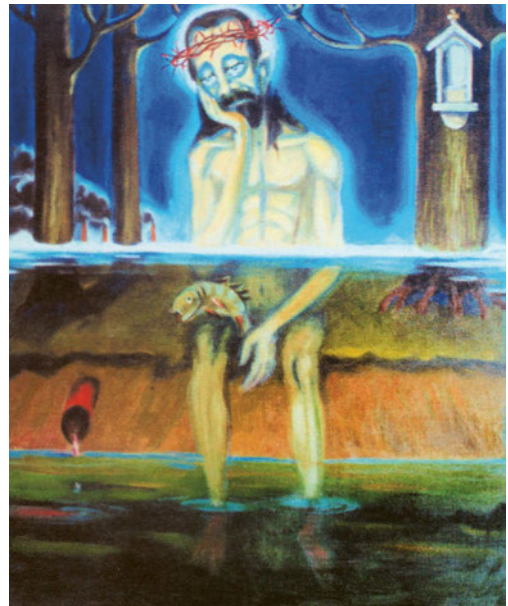
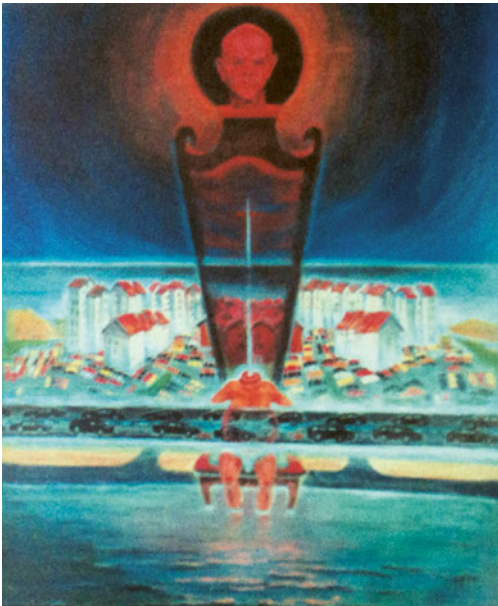

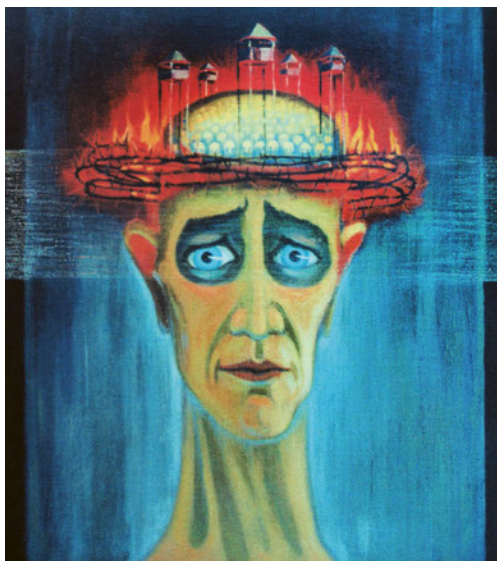
Eduardas Jonušas

Likimas. Aliejus. 95 × 95. 1980 m.

Ryto saulė. Aliejus. 96 × 86. 2000 m.

Rūpintojėlis. 96 × 86. 2000 m.

Homo Sovieticus.
95 × 95. 2000 m.

Smegenų liepsna.
95 × 95. 1999 m.

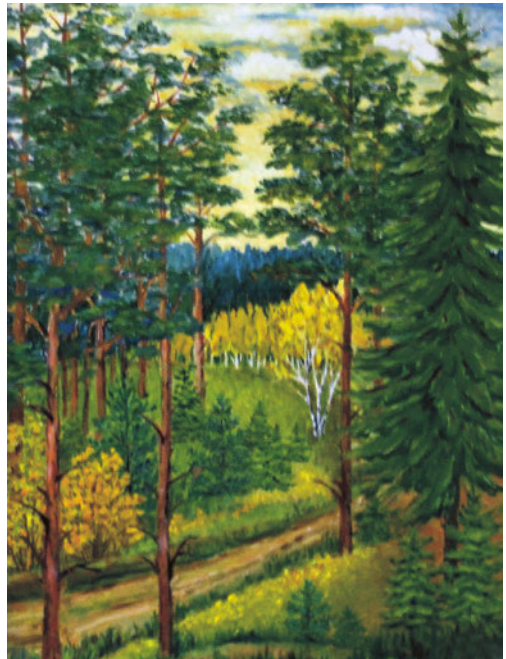
Aukojimas. Aliejus.
96 × 86. 2000 m.

Stanislava Visockienė
Mano tėviškė. Aliejus. 2010 m.

Tvenkinys Smalininkuose. Akvarelė. 1999 m.
Miške. Aliejus. 2011 m.

Pavasaris. Akvarelė. 2013 m.

Nekaltybė. Akriliniai dažai. 2013 m.

Nemunas nuo Rambyno kalno. Aliejus

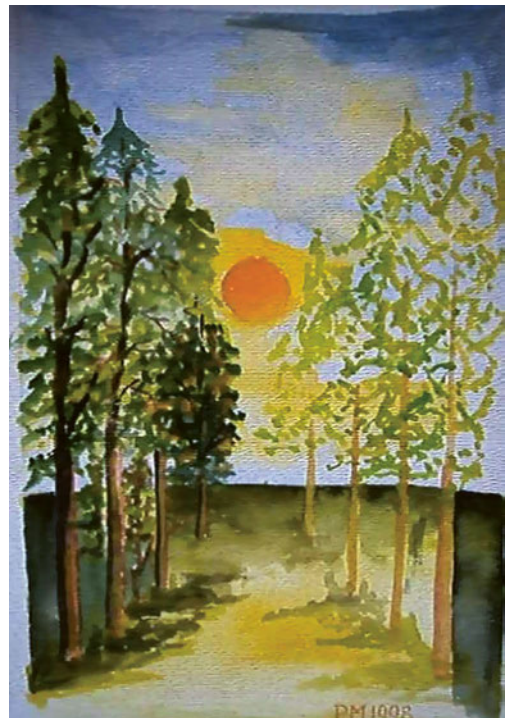

Mykolas Petras Misiukevičius
Lidijos Meškaitytės sodyboje. Aliejus. 1996 m.

Pašventys. 1992 m.

Pavasarijant. Aliejus. 1998 m.

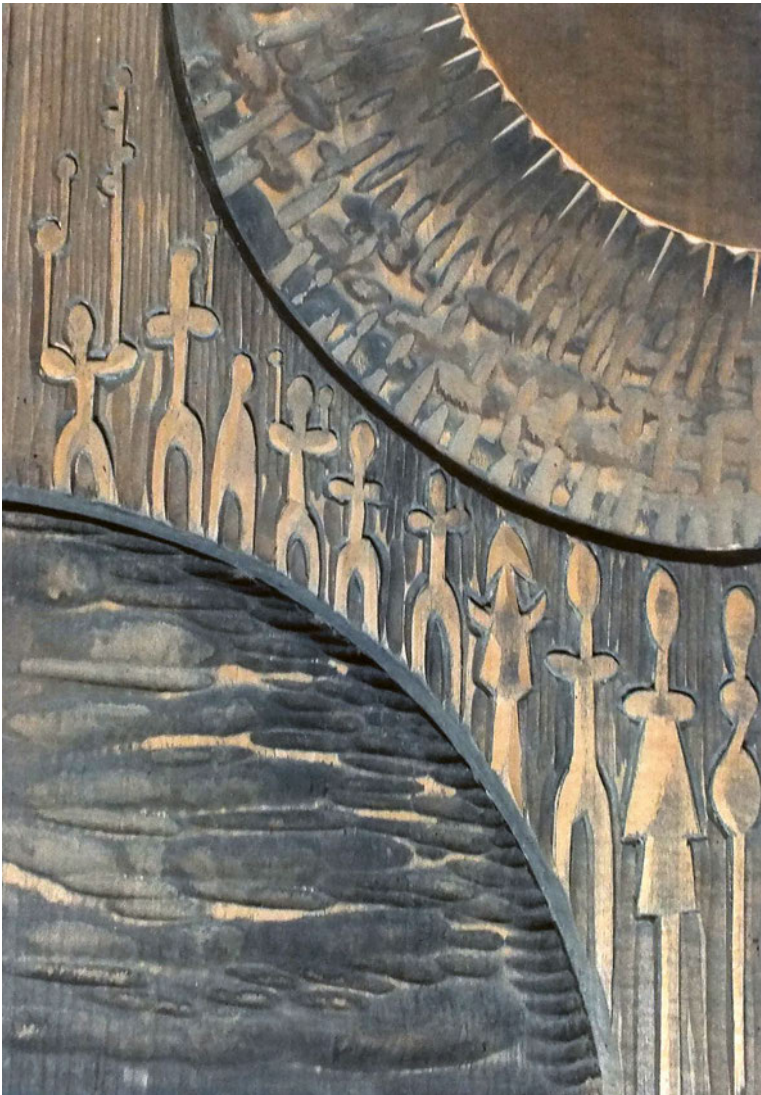
Kelias į namus. Aliejus. 1998 m.

Jonas Ručys
Eglytė. Akvarelė.
1970–1982 m.

Eglė. Akvarelė.
1970–1982 m.

*Tarp dangaus
ir žemės.*
Medžio raižinys.
Apie 1970 m.

Anelė Kairaitienė

Namelis prie ežero. Aliejus, drobė. 1999 m.

Nerami jūra. Aliejus, drobė. 2007 m.

Žirgų girdymas. Aliejus, drobė. 2003 m.

Kęstutis Tolvaiša

Ankstyvas pavasaris. 1966 m.

Karalienės Luizos tiltas. 2004 m.

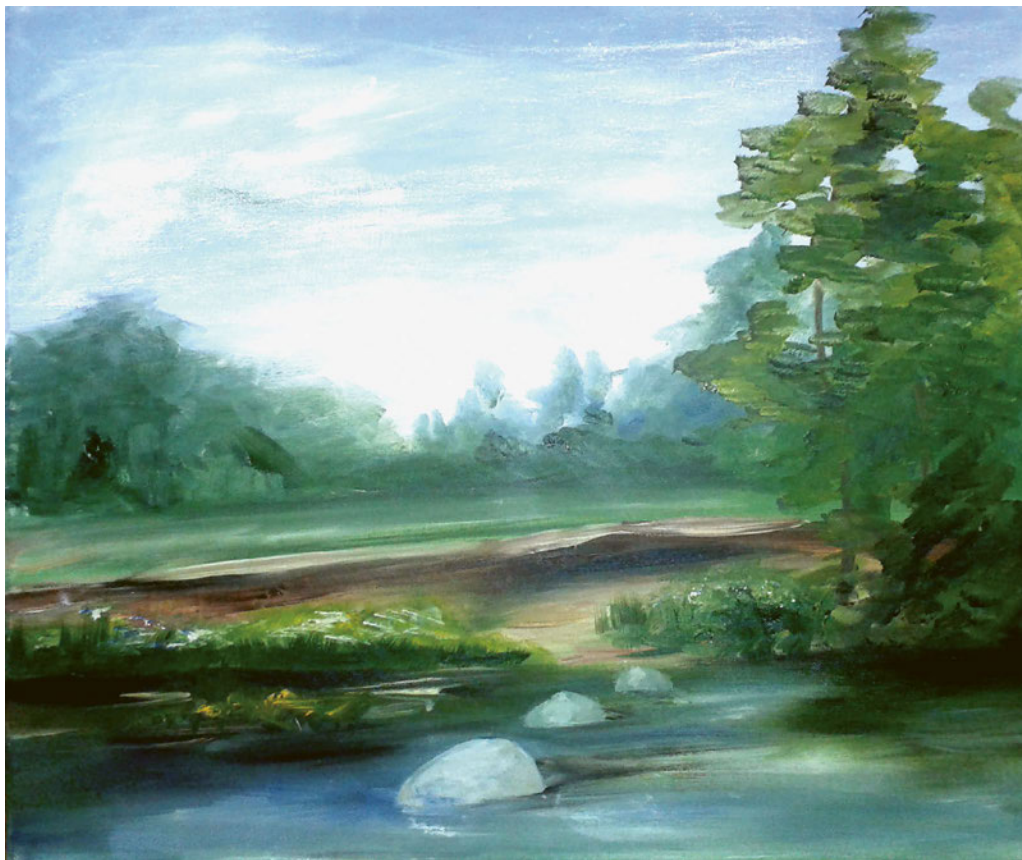

Lina Užomeckienė

Kristus Alyvų kalne. Aliejinė tapyba.

*Švilpiškės kalnas. Aliejinė tapyba. 2009 m.
1992 m.*

*Kražantė. Aliejinė
tapyba. 2009 m.*

*Vaikystės lieptelis
palei Kražantę.
Aliejinė tapyba.
2009 m.*

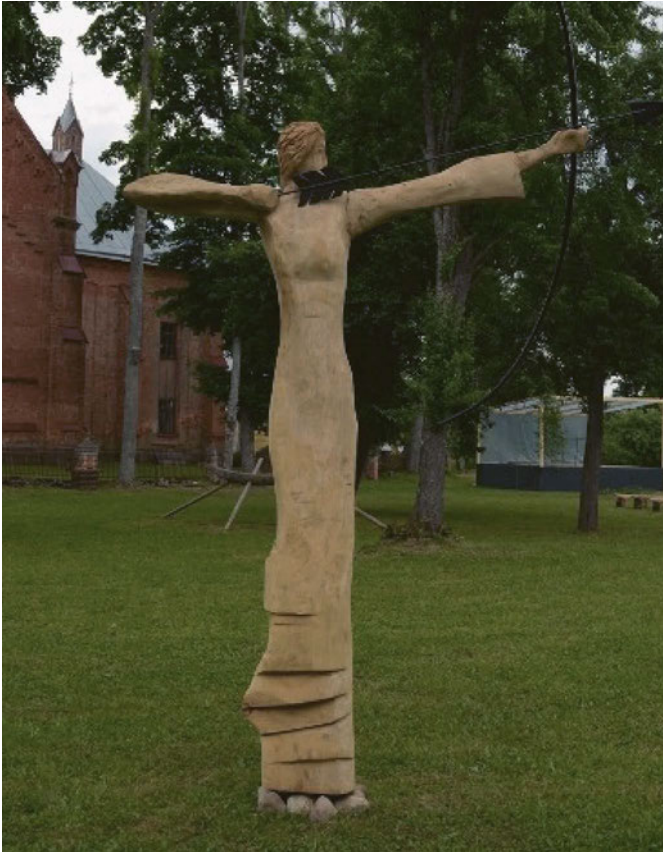

*Vida Antanaitytė-Povilauskienė
Atvirukai. 2005 m.*

Kalvelių ežeras. Akvarelė. 2004 m.

Juozas Budzinauskas
Medeina. 2013 m.

Žvaigždė. 2007 m.

savo darbinę karjerą vidaus reikalų sistemoje. Mokslų nebaigė, nes 1979 m. buvo pašauktas dvejiems metams į privalomą karinę tarnybą. Baigęs karinę tarnybą grįžo į tą patį darbą. 1982–1983 m. mokėsi Kauno 23-iojoje technikos mokykloje, kurioje įgijo kino mechaniko specialybę.

Petras nemažą savo gyvenimo dalį praleido debesyse. 1983 m. jis pasuko į aviaciją – dirbo kariniame aviacijos dalinyje Panevėžyje, Pajūostėje. Pirmiausia dirbo aviacijos mechaniku (pažino lėktuvus IL-76), o po to trumpai pasimokęs Rusijoje 7 metus skraidė ekipažė bortradisto pareigose lėktuvais IL-76 m. Petras buvo atsakingas už lėktuvo ryšį su žeme, aviacijos dispečeriais, už lėktuvo elektros šaltinių darbą, jų kontrolę, lėktuvo apsaugą ore – nuo numušimo raketomis. Petras prisimena: *„Tada buvusią SSRS pažinau gerai, mat daugybę kartų skridęs beveik į visas sovietines respublikas. Daug tekdavo skraidyti ir į kai kurias socializmą kuriančias šalis.“* Į Afganistaną skrido net 90 kartų. P. Mureika ir šiandien negali pamiršti Afganistane matytų kontrastų. Pasak jo, eiliniai žmonės skendėjo didžiausiame skurde, o parduotuvėse lentynos lūžte lūžo nuo prekių. Angoloje buvo dislokuotas kubiečių karinis kontingentas, tad Pajuosčio lakūnams tekdavo gabenti jų ginkluotę. Tuo metu Kubos kariai jau išėdinėjo iš Angolos. Kubiečių karinė ginkluotė būdavo labai prižiūrima, nes esą to griežtai reikalavdavo Fidelis Kastro. Angoloje lietuviui teko švęsti ir 30-ąjį savo gimtadienį.

Tarnaudamas Pajuostyje tik per plauką išvengė žūties. *„Lenkijos prezidento orlaivio pilotai nepaisė įspėjimo nerizikuoti tūpti į rūko gaubiamą oro uostą, ir tai buvo lemtinga klaida. Į tokio pat tiršto rūko aptemdytą Pajūosčio aerodromą prieš daugiau kaip 20 m. turėjo leistis ir mūsų lėktuvo įgula, tačiau paklususi skrydžio vadovo komandai pasuko rezervinio aerodromo Kėdainiuose link“,* – pasakojo P. Mureika. Tąkart jų lėktuvas skrido namo iš Kazlų Rūdės. *„Artėjant prie Pajūosčio apie 3–4 val. nakties migla darėsi vis tirštesnė, kol visiškai uždengė aerodromą. Išgirdome komandą imituojant leidimąsi vėl kilti ir skristi į Kėdainius. Tačiau pradėjęs leistis IL-76M iš 60 m aukščio staiga ėmė smigti žemyn. Orlaivis baisiausiai vibruoja, viskas viduje trata, o už langų – aklina tamsa, net aerodromo stipriai pulsuojančių žibintų nematyti. Netrukus sužinome dar vieną siaubingą žinią – išsijungė ketvirtas lėktuvo variklis, – apie visai įgulai kraują stingdžiusį skrydį toliau pasakojo P. Mureika. – Vis dėlto pilotams kažkaip stebuklingai pavyko orlaivį atplėšti nuo medžių, tačiau iš lėktuvo rodmenų paaiškėjo, kad neuždarytas dešinysis važiuoklės liukas, o tai jau tikrai grėšė katastrofa. Jau skrendant virš Kėdainių aerodromo skrydžių vadovas pranešė, kad ir lėktuvo ratai išleisti, ir abiem liukams viskas gerai. Sėkmingai nusileidę ir apžiūrėję lėktuvą supratome – prietaisai sureagavo todėl, kad skrendant virš miško buvo įlenktas vieno variklio korpusas, sulandyti sparnai, o lėktuvo priekio apačioje įtaisyta navigacinė antena subyrėjusi į šipulius. Nebeliko abejonių, kad tragedijos išvengėme tik per plauką.“*

1991 m. kaip ir daugelis lietuvių užsikrėtęs patriotizmo virusu, Petras metė gerai mokamą darbą armijoje ir dirbo Nepriklausomos Lietuvos policijoje Panevėžyje. Su pertraukomis darbavosi keliose apsaugos firmose, o paskutiniu laiku – viename iš prekybos centrų. P. Mureika gali pasigirti daugeliu įvairių savo pomėgių: dainuoja chore, sukūrė dainą, parašė knygą, fotografuoja, filmuoja. Jį visada traukė fotografija ir kinas, todėl norėjo išmokti statyti meninius kino filmus. Prie muzikos Petras buvo linkęs jau Viešvilės vaikų globos namuose. Visa

jų klasė, kaip prisimena Petras, buvo muzikali. Geru žodžiu pašnekovas prisimena buvusį Viešvilės vaikų globos namų muzikos vadovą Vidmantą Macaitį, kuris juos mokė groti mandolinomis, gitaromis, mokė ir dainuoti. Taip pat muziką jiems skiepijo ir jau palikęs šį pasaulį. Buvę šių namų auklėtiniai už savo uždirbtus pinigus pirkdavo įvairiausia muzikos aparatūrą ir leisdavo vaikų namų teritorijoje įvairią muziką, daugelio šalių estradines dainas.

Pirma parašyta knyga – „Nežemiška globa“ (2008 m.). Tai fantastinė knyga, kurios pagrindinis herojus Jonas globojamas nežemiškos esybės. Straipsnyje „Lietuviškosios mokslinės fantastikos renesanso belaukiant“ Simona Sidrevičiūtė rašo: *„Šiuolaikinė mokslinė fantastika Lietuvoje tik pradeda įsitvirtinti. Rašytojai labai nedrąsiai skelbia savo kūrinčius. Todėl dėmesį patraukė rašytojo Petro Mureikos 2008 m. išleista knyga „Nežemiška globa“. Nors ji priskiriama mokslinės fantastikos žanrui, tačiau galima ir ginčytis. Petro Mureikos knyga „Nežemiška globa“ sunku laikyti fantastikos žanro atstove, nes joje pagrindinis vaidmuo tenka detaliai gyvenimo atpasakojimui, buitinėms smulkmenoms ir pagrindinio herojaus išaukštinimui, o ne realybės atspindžiams kitomis formomis. Ši knyga artimesnė dokumentinei autobiografijai su fantastiniais elementais“* (*www.kamane.lt*, 2010 10 08).

*Gyvenimas ne rožėm klotas,
Gyvenimas labai vingiuotas...
Čia saulė šviečia, vėtros kaukia –
Tu nežinai, kas tavęs laukia...
Čia juodi debesys įplaukia,
Ir vėtros taip siaubingai kaukia,
Ir lūžta žalio medžio šakos.
Ak, koks slidus tas mūsų takas...*

Genovaitė Ralienė

Genovaitė Ralienė gimė 1933 m. rugpjūčio 11 d. Telšių apskrityje Važnių valsčiuje Užgirių kaime. Mama Elena Girkantaitė-Omelienė – kilusi nuo Kelmės iš valstiečių šeimos. Tėvelis Mykolas Omelis gimė Varnių mstl., tarnavo savanoriu Lietuvos kariuomenėje, už tai Varnių valsčiuje Užgirių k. buvo gavęs 14 ha žemės. Šeimoje augo 6 vaikai: keturios seserys ir du broliai. Jau nuo mažens vaikai buvo spaudžiami prie darbo, todėl anksti išmoko visų ūkio darbų: *„Atėjus žiemai, kai visi žemės darbai baigdavosi, mus tėtis mokydavo skaityti ir rašyti. Tėvelis buvo baigęs kelis skyrius, pats buvo apsiskaitęs ir mane, vyriausiąją dukrą, svajojai išleisti į mokslą. Bet tai ir liko tik svajone. Pagaliau išaušo ta laiminga diena, kai peržengiau mokyklos slenkstį. Mokiausi gerai, tai mane perkėlė į aukštesnį skyrių, bet mokslus nutraukė karas. Mokyklą uždarė, o kita mokykla buvo toli už miško. Į ją tėvai nebeleido.“*

1945 m. baigiantis karui juos kartu su kitomis šeimomis iškėlė į Klaipėdos kraštą. Apsistojo Tarvydų kaime 8 km nuo Šilutės. Atsidarius Šilutės gimnazijai, Genovaitė pradėjo mokytis pirmoje klasėje. Gerai sekėsi kalbos: anglų, rusų, ypač lietuvių. Mylėjo lietuvių literatūrą, Maironį, S. Nėrį, J. Janonį, atmintinai deklamavo jų eilėraščius. Pradėjo rašyti eilėraščius ir pati, tik niekam jų nerodė.

1950 m. ištekėjo. Vyras Bronius Juknaičių vid. mokykloje dirbo mokytoju. 1950 m. gimė sūnus Eugenijus, po 4 metų – dukra Nijolė. 1962 m., jau gyvenant Kintuosė, gimė sūnus Audronis. Po kiek laiko šeima persikėlė į Kauno rajono Saulėtekio kaimą, vėliau apsistojo Jurbarko rajone Smalininkuose. G. Ralienė pasakoja: „Jokių aukštųjų mokslų, apie ką svajoju, taip ir nebaigiau. Paaugus vaikams, dirbau bibliotekoje, Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume, tačiau ilgiausiai – prekyboje. Daug metų dainavau savo vyro Broniaus vadovaujamuose choruose. Smalininkuose užaugo vaikai, sūnūs įgijo elektriko specialybes, dukra Nijolė Ralytė-Prudnikovienė baigė Muzikos akademiją, fortepijono klasę, docentė, dėstytoja Muzikos akademijoje.“

Turėdama laisvesnio laiko, Genovaitė ima plunksną ir bando rašyti. 2010 m. išleistas jos 120 p. eilėraščių rinkinys „Rodos, bėgu supintom kasom“. 2013 m. 80-ojo gimtadienio proga išleista 60 p. eilėraščių knygelė „Kūryba“.

Aldona Sandarienė gimė 1941 m. kovo 16 d. Šakių r. Kudirkos Naūmiestyje. Prasidėjus karui šeima persikėlė į to paties Šakių rajono Šlamūtį, vėliau – Katilių kaimą. Autorė prisimena, kaip kartą bežaisdama nuplėšė gražų surastos granatos kaspinėli... Nuo mirties išgelbėjo jos vyresnysis brolis, pagriebę ir tėsę granatą į prūdą, kuriame ji sprogo ir iškėlė baisų vandens stulpą. Pradinę mokyklą Aldona lankė čia pat Katiliuose. Literatūra pradėjo domėtis anksti – antrojoje klasėje. Prisimena, kaip visų nuostabai, vakarėlyje neklysdama atmintinai padeklamavo visus S. Nėries poemos „Marytė Melnikaitė“ 24 posmelius. Netrukus šeima persikėlė į Jurbarko rajoną, Viešvilę. Meilę lietuvių kalbai ir literatūrai sustiprino įdomiai vedamos mokytojos Laimutės Abraitytės pamokos. Jos meilė literatūrai persidavė ir mokiniams. Mokykloje Aldona dalyvaudavo literatū konkursuose, dažnai laimėdama prizines vietas. Nuo tų laikų Aldona kuria ir rašo eilėraščius.

Baigusi Viešvilės septynmetę mokyklą, tęsė mokslą Jurbarko vidurinėje mokykloje. Toliau specialybės mokslai tuometiniame Kapsukė (dabar Marijampolė). Baigusi mokslą Aldona Sandarienė dirbo prekyboje. Autorės eilės spausdintos Jurbarko literatū almanachuose „Atsigerk iš versmės“. Pastaruoju metu autorė rašo knygą apie savo nueitą kelią.

*...O Nemunas ramiai srovena,
Plačiai apglėbęs
Šalnos nubalintus krantus,
Tolyn tolyn, lig pačio horizonto
Driekias ilgesys tylus to,
Kas jau praėjo
Ir lūkestis nerimastingas –
O kas dar bus?*

Joana Šakaitienė

Joana Šakaitienė gimė 1943 m. sausio 3 d. Rietavo rajono Naŕgalvių kaime. Baigiantis karui, sudegė tėvų namai. Šeima išsikėlė į Klaipėdos r. Toleikių k. Mama buvo ūkininkų dukra, mokėjo siūti, gražiai siuvinėjo, mezgė. Šiuos po-

linkius, matyt, ir dukra paveldėjo. Tėvas – apsiskaitęs, šviesus žmogus, turėjo gražų balsą, mėgdavo dainuoti, vaikams balsiai skaitydavo knygas. J. Šakaitienė pasakoja: „Lankiau Klaipėdos r. Ketveigių pagrindinę mokyklą. Mokiausi labai gerai, ypač mėgau lietuvių kalbą. Mokė nuostabus mokytojas, pamokos būdavo labai išraiškingos, su vaidybos elementais. Turbūt todėl susižavėjau poezija, deklamavimu. Tas išliko visam gyvenimui. Beveik kiekvieną vasarą mus mokytojai vežiodavo po gražiausius Lietuvos kampelius: Rambūnas, Šatrijā, Medvėgalis... O kokios nuostabios būdavo mokslo metų užbaigimo šventės prie Minijos krantų!.. Matematikos mokytojas grodavo akordeonu, visi šokdavom, dainuodavom.“

Baigusi mokyklą, įstojo į Rietavo žemės ūkio technikumą, kur dėstė aukštos kultūros geri dalyko žinovai. Buvo didelė draugiška grupė. Surengė veikalą, pavažinėjo vaidindami po kaimus, susitaupė ir atviru sunkvežimiu išdardėjo į Leningradą.

1962 m. su pagyrimu baigė technikumą, įstojo į Žemės ūkio akademijos Agronomijos fakultetą. Lankė chorą, slidinėjimo treniruotes, dalyvavo stovyklose Ignalinoje, Trākuose, vasaros žygiuose po Lietuvą. 1967 m. su pagyrimu užbaigusi studijas, pasirinko darbą Jurbarko r. Smalininkų žemės ūkio technikume. Čia dėstė įvairius dalykus, kūrė mokomuosius kabinetus, dalyvavo meno saviveikloje, įvairiuose renginiuose. Nuo 1982 m. vadovavo dėstytojų ir darbuotojų šokių kolektyvui, su kuriuo dalyvavo dainų šventėse.

„Aš – dainų švenčių dalyvė nuo 1960 m. Išėjusi į pensiją, veiklos nenutraukiau ir dabar dainuoju Jurbarko kultūros centro „Vėsmės“ chore ir retro ansamblyje „Volungė“. Nuolatiniai mano palydovai – knyga, poezija, be to, man „galva pramušta“ įvairiems rankdarbiams. Neįsivaizduoju gyvenimo be P. Širvio, J. Marcinkevičiaus, V. Mačernio, V. Jesenino poezijos.

Pati rašyti bandydavau jau seniai, niekam to nerodydama. Viskas kažkur išsibars-tė, užsimiršo. Užrašinėti pradėjau prieš kokius trejus metus, paskatinta draugių – mat kavos popietėse aš dažnai ką nors savo padeklamuodavau. Joms atrodė, kad tai gražu. Ėmė provokuoti vyrą, kad išleistų rinkinį. Tas juokais pažadėjo, bet baigėsi viskas rimtai. Vieno gimtadienio proga gavau gražią dovaną iš savo šeimos – vyras su dukra ir sūnumi išleido mano eilėraščių rinkinį „Gyvenimas“. Gražiai popieriaus karpiniais rinkinį papuošė giminaitė J. Zinkienė. Dėkinga visiems už tai...

Manau, kad didžiausią pėdsaką žmogaus gyvenime palieka vaikystės, jaunystės išgyvenimai ir patirtys. Man be galo gaila, kad dabartiniai vaikai nebeturi savo mokyklos, savo klasės, savo suolo, kad jie nebegirdi natūraliai laukuose ar suėjimuose skambančių dainų, kad jie per daug „civilizuoti“, mechanizuoti... Manau, kad šiuo metu per daug sureikšmintos jaunimo teisės, pamirštant, kad labai svarbu ir pareigos. Užtat taip mažai liko pagarbos vyresniems, mokytojams, tėvams.

O mano atmintyje giliai įsirėžęs senosios mokyklos, paskendusios liepų ir alėjų glėbyje, vaizdas... Ir niekada nepamiršiu, kaip kvėpėdavo švariai išplautos nedažytos medinės grindys, kokių svaigų aromatą skleisdavo geltona pievinių lipikų puokštė ant stalo kukliuose mano vaikystės namuose...“

Vytautas Šeinauskas – muzikas, kompozitorius, pedagogas. Gimė 1938 m. kovo 30 d. Baltupėnų kaime (dabar – Vilkyškių seniūnija). 1939 m. vokiečiams užėmus Klaipėdos kraštą, Šeinauskų šeima persikėlė gyventi į Kuršėnus (Šiaulių r.).

Baigęs Kuršėnų mokykloje aštuonias klases, nutarė mokytis muzikos. Įstojo į Šiaulių muzikos technikumą, toliau studijas tęsė Vilniaus J. Tallat Kelpšos aukštesniojoje muzikos mokykloje, kurią 1963 m. baigė, įgydamas chorinio dirigavimo specialybę. V. Šeinauskas su didele pagarba ir pasididžiavimu prisimindavo buvusius savo dėstytojus: J. Gaižauską, L. Abarių, T. Makačiną.

Baigęs studijas, V. Šeinauskas pradėjo dirbti Utenos kultūros namuose meno vadovu, 1963 m. persikėlė gyventi į Telšius, kur dirbo rajoniniuose kultūros namuose meno vadovu, 3-iojoje vidurinėje mokykloje mokytojavo, neakivaizdiniu būdu keletą metų studijavo Vilniaus konservatorijoje, bet jos nebaigė.

Dirbdamas Telšiuose, V. Šeinauskas glaudžiai bendradarbiavo su kompozitoriumi J. Gaižausku, nes Telšiai kompozitoriui yra jo jaunystės miestas, kuriame Vytautas suorganizavo chorą, solistus, koncertmeisterius, orkestrą ir pastatė J. Gaižausko operetę „Ramunė“ (Vytauto Bložės libretas), kuri buvo atlikta 1965 m. Operetė keletą kartų dar skambėjo Telšiuose, Palangoje, Kretingoje, Kuršėnuose, Daugeliuose. V. Šeinauskas padėjo surengti kultūros namuose bei gimnazijoje J. Gaižausko smuiko kūrinį autorinius koncertus, kviesdavo jį dalyvauti rajoninėse dainų šventėse, diriguoti kaimo kapeloms. Būdamas muzikos mokytoju, V. Šeinauskas pamatė, kad vaikams labai trūksta dainų. Tada pats Vytautas pradėjo užpildyti tą spragą. Telšių trečiojoje vidurinėje mokykloje, kurioje išdirbo dešimt metų, ir prasidėjo kūrybinis procesas.

Paskui likimo keliai atvedė V. Šeinauską į Šiaulius. Čia jis dirbo profesinėje mokykloje, kur vadovavo 80 mergaičių chorui. Dešimt metų dirbo televizorių gamykloje „Taurus“.

Jaunystėje mėgo krepšinį, stalo tenisą, plaukimą. Įvairiose varžybose buvo ne kartą užėmęs prizines vietas, domėjosi fotografija, pats darė nuotraukas. V. Šeinausko dėmesį traukė ir dailė. Gražiai piešė, nutapė kunigaikščio Vytauto Didžiojo bei kompozitorių portretų. 1975 m. lapkričio 28 d. surengė autorinę plakatų parodą Šiaulių dailininkų namuose, dalyvavo respublikinėje plakatų parodoje Vilniuje. Polinkis į dailę padėjo Vytautui Šeinauskui ir leidžiant dainų knygas. Kurį laiką dirbo dailininku apipavidalintoju Šiauliuose, vėliau – Kuršėnuose (Šiaulių r.). Muzikos, jos garsų V. Šeinauskas neužmiršo. Pirmoji Vytauto daina buvo paskelbta 1972 m. (tai buvo dainelė „Kodėl išskrido gandras“, sukurta pagal Justino Marcinkevičiaus žodžius). Nuo to laiko jis daug jėgų skirdavo vaikų muzikos kūrybai bei propagavimui. Didžiausi V. Šeinausko pagalbininkai buvo poetai Ramutė Skučaitė, Zita Gaižauskaitė, Violeta Palčinskaitė, Martynas Vainilaitis, Stasys Žlibinas, Jurgis Kunčinas, Juozas Erlickas ir keletas kitų. Sukūrus nemažai dainų, ėmė mąstyti apie savo dainų knygos išleidimą. Pirmoji knygutė „Laiškas saulutei“ išėjo 1995 m. sausio mėnesį, antroji – „Baltas laivas“ (pavadinimas paimtas iš M. Vainilaičio eilėraščio) – 1996 m.

V. Šeinauskas mirė 2003 m. gegužės 18 d. Palaidotas Kuršėnų senosiose kapinėse. Jo mirties metinių proga Šiaulių universiteto Meno edukologijos katedros lektorė, muz. mokytoja-metodininkė Audronė Setikienė sudarė ir išleido knygą „Muzika gyvenimui“ apie V. Šeinausko gyvenimą bei kūrybą (2004 m.).

Kompozitorius ir pedagogas sukūrė ir išleido 17 vaikams, jaunimui ir suaugusiesiems skirtų dainų rinkinių. Juose sudėta apie 250 dainų: „Laiškas saulutei“,

„Labas rytas“, „Saulės taku“, „Dainos sparnai“, „Žvaigždutė“, „Laiškas ant smėlio“, „Tu – versmė, tu – giesmė“, „Muzika gyvenimui“ ir kt.

Tekstas parengtas pagal informaciją, skelbiamą knygoje „Kuršėnų enciklopedija“ (Vilnius, 2005), p. 245–247.

Jolita Štrimienė (Štacaitė) gimė 1969 m. vasarą Kaune Teresės ir Leonardo Štacıų šeimoje. Mama, Teresė Jankaitė iš Suvalkijos, buvo kalvio ir muzikanto Juozo Jančo duktė. Mama dirbo pradinį klasių mokytoja. Tėvas dirbo inžinieriumi, gavo butą Kaune Nemuno gatvėje, laisvalaikiu žaisdavo šachmatais, stalo ir lauko tenisą, Kauno mariose buriuodavo. Tėvas išigijo sodybą Zizų kaime, kur augino tulpes, vėliau – lapės ir audines, tačiau prieš kelerius metus, plaukdamas jachta nuo Anglijos krantų, amžino poilsio vietą pasirinko Báltijos jūroje.

Vasaromis, būdama viena, kaime Jolita skaitydavo knygas, piešdavo, rašydavo. Zizuosė parašė vieną iš pirmųjų savo eilėraščių. Tėvai nuo šešerių nuvedė į stalo teniso treniruotes, kuri žaidžia ir dabar. 2013 m. Jolita dalyvavo pasaulio lietuvių stalo teniso pirmenybėse, kur savo amžiaus grupėje laimėjo pirmąją vietą. Nuo septynerių metų pradėjo lankyti Kauno komjaunimo vidurinės mokyklos (dabar – „Aušros“ gimnazija) dailės klasę. Mokėsi gerai, dalyvavo mokyklos renginiuose, įvairiuose konkursuose. Pabaigusi vidurinę, svajojo studijuoti meninę fotografiją Kauno Stepo Žuko technikume, tačiau buvo tėvų perorientuota darytis kokio nors universiteto. Vartydama laikraštį, atrado skelbimą ir įstojo į Lietuvos veterinarijos akademiją (LVA). Čia Jolita susitiko savo būsimą vyrą Tautvydą ir ištekėjo. Mama dar spėjo pasidžiaugti pirmuoju anūku Domantu ir per dukros dvidešimtąjį gimtadienį iškeliavo amžinybėn... Baigusi LVA pradėjo dirbti chemijos–biologijos mokytoja Jurbarko rajono Smalininkų vidurinėje mokykloje. Jolita papildomai Šiaulių universitete studijavo pedagogiką, o pradėjus vesti tikybos pamokas, – religinius mokslus Vytauto Didžiojo universitete. J. Štrimienė aktyviai dalyvauja apskrities skautų veikloje. Viešvilėje Jolita pradėjo lankyti dailės studiją. Su savo tapybos darbais dalyvavo kasmetinėse dailės studijos parodose, jos keramikos figūrinė ekspozicija buvo eksponuojama minint Smalininkų vandens matavimo stoties 200 m. jubiliejų. O eilėraščius, lyg dienoraštį, mokytoja rašo nuolat. Porą kartų jai teko juos skaityti Smalininkų bendruomenei. 2012 m. išleista jos eilėraščių knygelė „Paviliojau vėją“.

Elena Telišauskienė (Baziliūtė, 1933–2008) buvusios Pagėgių apskrities Kalvelių kaime. Čia pradėjo lankyti pradžios mokyklą, tačiau 1939 m. po Klaipėdos krašto okupacijos šeima persikėlė į Pășventį, kur pradinę mokyklą ir užbaigė. Toliau – mokslai Jurbarko gimnazijoje. Baigusi 9 klases dirbo Smalininkų, Jurbarko bibliotekose. Organizavo šokių, dramos būrelius, pati juose aktyviai dalyvavo. Jau ištekėjusi įstojo ir baigė Klaipėdos medicinos mokyklą. Baigusi gavo paskyrimą į Kauną, tačiau neilgai trukus grįžo į Jurbarką, kur dirbo medicinos sesele vaikų darželyje, Jurbarko rajoninėje ligoninėje, vėl darželyje.

Elena nuo pat mokslo dienų pasireiškė kaip gabi literatė. 1998 m. išleista jos eilėraščių knygelė „Vaivorykštės aš nepavysiu“, 2000 m. – „Žarija ant delno“, 2002 m. – „Aš noriu skristi prieš vėją“. Jos eilės spausdintos Jurbarko ir Elek-

trėnų spaudoje, visuose Jurbarko rajono literatų klubo „Švieselė“ almanachuose, neįgaliųjų savaitraštyje „Bičiulystė“. Dviem dešimtims Elenos eilėraščių sukurtos dainos. Nuo 2000 m. Elena Telišauskienė – Lietuvos nepriklausomų rašytojų sąjungos narė. Didžiausias kūrybinis pasiekimas – autorės žodžiais – tai eilės, išspausdintos J. Jasaičio Lietuvos poetų kūrybos rinktinėje „Ant tavo rankų supasi gerumas“. 2009 m. jau po E. Telišauskienės mirties išleista jos, kartu ir dukros Vilijos Dobrovolskienės parašytų eilėraščių knygelės „Jums“ ir „Išeinu gyventi“.

Rašytojas, pedagogas, muziejininkas **Ignas Viržintas** (1923–2001) gimė 1923 08 24 Kadagynų k., dabartinėje Rietavo savivaldybėje. Po vidurinės mokyklos studijavo ir baigė Vilniaus pedagoginį institutą (dabar Lietuvos edukologijos universitetas), kuriame įgijo istorijos mokytojo specialybę. 1955–1960 m. dirbo pedagoginį darbą Smalininkų žemės ūkio mechanizavimo technikume (dabar – Technologijų ir verslo mokykla), vėliau – Kelmės r. Užvenčio vidurinėje mokykloje, Tytuvėnų žemės ūkio technikume (nuo 1981 m. – profesinė technikos mokykla, nuo 2001 m. – Kelmės profesinio rengimo centro Tytuvėnų skyrius).

Dirbdamas pastarojoje mokykloje, 1975 m. perkėltoje į Budraičių kaime pastatytą naujų pastatų kompleksą, Ignas Viržintas įkūrė kraštotyros muziejų. Mokytojas parašė nemažai apsakymų, kuriuos spausdino rajono ir respublikinėje spaudoje. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, išleista jo kūrybos knyga „Ažuola kirs rytoj“ (1995 m.). 1996 m. I. Viržintas vietos menininkus subūrė į klubą. Rengdamiesi minėti Tytuvėnų miestelio 700-ąsias metines, jie parengė ir išleido Tytuvėnų krašto tautodailininkų ir literatų kūrybos rinktinę „Tytuvos kraitelė“ (1996). 1997 m. išleista jo knyga „Sodžius be ramybės“, 1999 m. – „Susitikimas per Jonines“. Ketvirtoji knyga – istorinis romanas „Gaidžio lauko trobelė“ išleista 2001 m. jau po rašytojo mirties. Už šį romaną I. Viržintas apdovanotas „Žemaitės literatūrine premija“ (2002 m.).

I. Viržintas – realistinių apsakymų rašytojas. Pagrindinė jo kūrinų tema – kaimo žmonių gyvenimas, buitį, meilė, dramatiški santykiai. Nemažai rašytojo apsakymų mena sunkius pokario laikus Lietuvoje, nelaimingą meilę, kaimo žmonių šeimų tragedijas. Jis nuosekliai vaizduoja kaimo gyvenimo permainas istorijos vingiuose.

Už kūrybą kaimo tema I. Viržintas pelnė Lietuvos žemės ūkio ministerijos premiją. Du kartus I. Viržintas pripažintas Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos rengiamų konkursų prizininku.

Stanislava Visockienė gimė 1932 05 20 Jurbarko rajone, Klišių kaime. Tėvai turėjo pasistatę sodybą prie šalia vinguriuojančios Imsrės. Šeimoje augo trys seserys ir brolis. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Stanislavai buvo 9 metai, tad teko išgyventi visas karo negandas. Pirmąją–ketvirtąją klases Stanislava baigė gimtojo Klišių kaimo pradžios mokykloje. Ją baigusi buvo priimta į Jurbarko gimnaziją. Baigus ketvirtąją klasę, gimnazija pertvarkyta į vidurinę mokyklą su 11 klasių. 1951 m. Stanislava baigė Jurbarko vidurinę mokyklą ir išvyko toliau tęsti mokslo į Klaipėdos mokytojų institutą. Klaipėdos mokytojų instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakultete įgijusi lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos

specialybę, dirbo Šakių rajone. Apsigyvenus Smalininkuose, dirbo Smalininkų vidurinėje mokykloje.

Kaip rašo 2013 04 24 straipsnyje Jurbarko rajono laikraščio „Šviesa“ korespondentė Danutė Karopčikienė, mokytoja Stanislava Visockienė nuo 1967 m. Smalininkų vaikus mokė lietuvių kalbos ir piešimo. Ir pati visą gyvenimą piešė ir tebepiešia, bet tik perkopusi 80-metį išdrįso savo piešinius parodyti kitiems.

„Kai žmogus gimsta, kažkas jam būna duota. Aš visą gyvenimą peckiojau“, – sako moteris, tarsi ir nuvertindama savo piešinius, bet iš tiesų piešimas – maloniausias jos pomėgis, o kelios dešimtys pieštuku, akvarele, akrilinais ir aliejiniais dažais nutapytų paveikslų liudija talentą, kuris greičiausiai tik dėl nepalankių aplinkybių nebuvo vainikuotas dailininkės diplomu.

Baigdama gimnaziją Stanislava svajotoji tapti tekstilininke ir piešti audinių raštus, bet kai nuvežė dokumentus į Kauno dailės institutą, sužinojo, kad jis iškeliamas į Vilnių. „Esu pokario vaikas: namai sudeginti, tėveliui – nė rublio kišenėje, o Vilnius – labai toli. Tėvelis pasakė: į Kauną važinėja kolchozo mašinos, o kas tau ką į Vilnių atveš?“ – prisimena Stanislava tokią, rodos, banalią priežastį, užkirtusią jai kelią siekti svajonės. Tada ji nuėjo mokytojauti ir pasisiūlė dėstyti piešimą. Važiudavo į kursus, pati mokėsi naujų dalykų ir mokė vaikus – įdomu jiems būdavo, o pati mokytoja irgi visada atrasdavo laiko piešti.

Pirmąkart surengtoje parodoje S. Visockienė eksponavo 45 paveikslus – ir seniai pieštus, ir naujus, nes, pasak moters, kai sūnus prieš trejetą metų padovanojo aliejinius dažus, prasidėjo naujas kūrybos etapas. S. Visockienės kūryboje daug peizažų. „Čia prie Nemuno patupėjau, eskiziuką pasidariau, čia vaizdas pro virtuvės langą, – pasakoja autorė. – Čia mano tėviškėlė Klišių kaime, ant Imsrės kranto: tuos pastatus sudegino vokiečiai, bet aš viską atsimeinu – kaip vaikai bėgiojom, kaip prie šito lieptelio su mylimu stovėjau.“ Tapo Stanislava iš natūros, iš atminties atkuria matytus ir gerai pažįstamus vaizdus, o kartais pasitelkia lakią lituanistės vaizduotę. Tik du jos paveikslai – kopijos, nutapytos pagal nuotraukas sename kalendoriuje.

Nepaprastai graži Stanislavos paveiksluose Smalininkų ažuolų alėja, vandens matavimo stotis, Viešvilės ežerėlis, iš toli pro medžius šviečiantys Jurbarko bažnyčios bokštai, vaizdas nuo Palėkių kalno, rudeninio dangaus spalvos. Paveikslą, kuriame viskas skrieja nešama galingo vėjo, tapė stovėdama prie lango, kai lauke siautė vėtra. Stanislava mėgsta rudenį, nes jo spalvos gražiausios – liūdnos, bet gražios.

„Tapau greitai – vieną vakarą pradėdau, kitą jau baigiu. Nežinau, kas tai yra, bet pradėjusi naują paveikslą turiu greitai su juo susidoroti. Piešdama jaučiu didžiulį malonumą, nes koks gi dabar tas mūsų gyvenimas...“ – sako moteris.

Šiemet S. Visockienė dalyvavo konkurse Lidijos Meškaitytės premijai laimėti. Nutapė penkis naujus paveikslus, tarp kurių „Kančia“, „Romantiška naktis“ – modernūs, kaip tapytoja pati sako, skatinantys žiūrovą pamastyti, o ne vien tik pamatyti, kas nupiešta.

Stanislavai mieliausias anūkėlio Aivariuko portretas, kuriame vaiko akelės – kaip gyvos. Yra nutapiusi ir savo vaikų Audronės ir Sauliaus portretus. Dabar vaikams ir anūkams Stanislava rašo savo eilėraščių ir atsiminimų knygą – plunksną mirkydama į tušą, dailiaraščių, kurio vaikystėje išmoko ir mokytojų už dailių raštų buvo labai giriama.

„Tik kada aš suspėsiu – man maža laiko“, – nuogąstauja moteris, nes norų ir sumanymų ji turi daug. O dar daržas ir sodas, dar gėlių prie daugiabučio pasodinti – tvarkingai ir gražiai gyventi ji tėvelio išmokyta, todėl ir kaimynus pabara, nors žino, kad šiems – nelabai, bet, anot Stanislavos, kuris gi mokytojas nemoralizuoja... O pati vis tekina ir tekina, nes, kaip parašė viename savo eilėraščių: „Mano dienos – Dievulio palaima, jos žino kiekvienos valandos kainą. Vis skuba ir skuba, neleidžia ilsėtis, matuoja ir sveria – turiu dar suspėti.“

Danutė Karopčikienė
Šviesa, 2013 04 24, Nr. 31.

Paskutiniu metu buvo pradėta ruošti jos eilėraščių ir prisiminimų knygelė leidybai. 2013 m. S. Visockienė pati paruošė 177 p. savo kūrybos knygelę „Gyvenimo mozaika“, kaligrafiškai surašė joje eilėraščius, prisiminimus iš savo gyvenimo ir pati ją įsirišo.

Krašto dailininkai, tautodailininkai

Algirdas Sinkevičius

Mažosios Lietuvos liaudies dailė atspindi šio krašto žmonių charakterį, jų dvasinius bruožus: darbštumą, gebėjimą išmokti sudėtingų amatų, nuoširdumą, kūrybingumą, lyrizmą, gerą meninį skonį. Klaipėdos krašte liaudies dailė plėtojosi sudėtingomis nutautinimo ir asimiliacijos sąlygomis. Amatininkais buvo be išimties tik vokiečiai, kurie miestuose buvo susibūrę į cechus ir lietuvininkų baudžiauninkų nepriimdavo. Be to, visą laiką galiojo įstatymas, draudžiantis lietuvininkams verstis amatais, verslais ir kitokia veikla, išskyrus darbus žemės ūkyje. Liaudies dailė vystėsi savaimingai, oficialioji valdžia jos nerėmė. Sudėtinga šio krašto istorija nunešė užmarštin didelę dalį čia kūrusių dailininkų vardų, dalis kūrinių buvo prarasta, dalis jų išsibarstę privačiose buvusių Rytprūsių gyventojų kolekcijose. Šiame straipsnyje norėjosi apžvelgti buvusios Viešvilės evangelikų parapijos, valsčiaus tautodailininkų kūrybą. Straipsnyje surinkta po keletą darbų čia gimusių, gyvenusių žmonių, kurie parodė šio krašto architektūrą, tapė gamtos vaizdus, žmones, vaizdavo jų buitį, aprangą (žr. splt. nuotr. p. 2669–2696).

Pirmasis XIX a. Rytų Prūsijos lietuvių kalbos mokytojas, rašytojas, dailininkas, etnografas, folkloristas, archeologinės medžiagos rinkėjas **Eduardas Gizevijus** (1798–1880) nupiešė apie 150 Mažosios Lietuvos gamtovaizdžių, piliakalnių, sodybų, vietovių piešinių, tradicinių drabužių, namų ir apyvokos daiktų, muzikos instrumentų bei kt. Eduardas Gizevijus kilęs iš suvokietėjusių Prūsijos mozūrų Gižickių. Karaliáučiaus vokiečių menotyrininkas *Alfredas Rohde* (1892–1945) apybraižoje „Eduardas Gizevijus. Prūsų lietuvių kraštovaizdis ir drabužiai“ („*Eduard Gisevius. Preussisch-litauische Landschaften und Trachten vor 1850*“) apibūdina išlikusias dailininko drobių reprodukcijas. Originaliausias piešinys E. Gizevijus nutapė būdamas tarp trisdešimties ir keturiasdešimties metų. Darbai atlikti aliejiniais dažais ant drobės. Vienas gražiausių yra Tužės Yvuolaitienės-Petkikės portretas su kyku. Moters veidas spindi gerumu, šiluma bei paslaptimi. Kiti paveikslai – iš lietuvininkų gyvenimo. Paveikslai turi didelę išliekamąją vertę, nes juose užfiksuoti tradiciniai Ragainės apskrities – šio Mažosios Lietuvos krašto, kuriam iki XX a. pr. priklausė ir Viešvilės evangelikų liuteronų parapija, apylinkių drabužiai, tautiniai rūbai. Jie iki šių dienų patrauklūs ne tik spalvų gausuma, bet ir detalių sudėtingumu, savo išraiškingumu.

Rimantas Ambrulaitis gimė 1963 m. Jurbarko rajone, Viešvilės miestelyje. 1971 m. pradėjo lankyti Viešvilės aštuonmetės mokyklos pirmąją klasę. 1977 m. baigė aštuonias klases ir toliau siekti vidurinio išsilavinimo pradėjo Smalininkų vidurinėje mokykloje. 1981 m. įgijęs vidurinį išsilavinimą, įstojo į Lietuvos veterinarijos akademiją Kaune.

Sėkmingai baigęs šią aukštąją mokyklą, atliko karinę tarnybą ir pagal tuo metu galiojančią tvarką dirbo žemės ūkio įmonėse. 1987 m. pradėjo dirbti Veterinarijos akademijos mokomajame bandymų ūkyje prie Kauno. Čia sukūrė šeimą, užaugino du sūnus.

2011 m. R. Ambrulaitis įkūrė savo nedidelę įmonę, kurioje dirba ir jai vadovauja iki šiol.

Piešimas ir tapyba R. Ambrulaičiui nebuvo svetimi nuo vaikystės – jau besimokydamas mokykloje jis dalyvaudavo meniškai apipavidalinant tuo metu populiarius sienlaikraščius ir LVA studentų leidinius.

Tapyti aliejiniais dažais ant drobės R. Ambrulaitis pradėjo 2010 m. Tačiau gyvenimas ir veikla taip susiklostė, kad tapyba netapo profesija, o tik pomėgiu. Kaip sako pats R. Ambrulaitis, „*Mano tapybos darbai – tai mano minčių, jausmų ir energijos išraiška drobėje. Į paveikslus sudėdu visas savo teigiamas emocijas, kuriomis noriu pasidalinti ir su jumis. O kiekvienam žmogui, manau, yra svarbu, kad su juo nors ir netiesiogiai bendrautų, dalintųsi, kalbėtųsi...*“

Daugumoje R. Ambrulaičio tapytų paveikslų vyrauja ramybė, įkvėpta gamtos grožio.

Karlas Gustavas Biozė (*Carl Gustav Boese*, 1878–1943) kilęs iš Šverino (*Schwerin*). Pirmojo pasaulinio karo metu (1914 m.) atvyko į Klaipėdą kaip kareivis ir gyveno čia iki 1924 m. Klaipėdoje G. Biozė gyveno kunigo namuose Turgaus gatvėje. Karlas Gustavas Biozė garsėjo kaip talentingas laivų tapytojas. Gyvendamas Klaipėdoje jis tapė Klaipėdos, Kuščių nerijės ir kitų krašto vietovių peizažus. Jo paveiksai buvo labai mėgstami ir puošė daugelio Klaipėdos biurgerių ir apylinkių gyventojų namus. Kai po 1920 m. didžiąją dalį atvykusių dailininkų patraukė klesinti Nidos kolonija, K. G. Biozė liko ištikimas Klaipėdai, todėl dažnai vadinamas „Klaipėdos tapytoju“. Jo kūriniai – dvejopi. Vieni jų – panoraminiai Klaipėdos paveiksai, kur iškyla valčių prieplaukos, jose glūdinčios pilki akmenys, mariose plaukiantys garlaiviai, už jų – siaura juosta uosto įrenginių, medžių viršūnės, miesto stogai, bažnyčių bokštai, fabrikų kaminai... Antrojoje paveikslų grupėje dominuoja etnografinis pradas. Dailininkas tapė miesto namus su sodeliais, dirbančius miesto amatininkus ir darbininkus, šio krašto būdingais rūbais apsirengusius gyventojus ir kita. Dailininkas lankėsis ir Viešvilėje. Išlikę keletas jo tapytų paveikslų su Viešvilės vaizdais. Tai metalo apdirbimo įmonė (*Eisenhammer*), jos ir malūno tvenkiniai, evangelikų bažnyčia. 1921 m. K. G. Biozė nutapė Nėmuno pievą su Viešvilės gyvenviete panoraminį paveikslą.

Kai kurių jo tapytų paveikslų kopijos eksponuojamos Viešvilės miestelio kraštotyros muziejuose. Keletą jo tapytų paveikslų savo Viešvilės kaimo kronikose „*Die Wischwiller Dorf-Chronik*“ įdėjęs ir kraštotyrininkas *Hansas Erhardtas fon Knobloch*s. K. G. Biozė mirė 1943 m. Berlyne. Vėlyvieji tapytojo paveiksai buvo išigyti iš dailininko našlės ir saugomi Klaipėdos krašto archyvuose Manheime. Kurschat H. A. *Das Buch vom Memelland*, Oldenburg, 1990, p. 526; Knobloch H. E. von. *Die Wischwiller Dorf-Chronik*, Berlynas, 1998, d. 2, p. 75. www.durys.daily.lt, Archyvas, 2013 08 29, Durys. Žiūrėta 2014 02 10.

Paulas Tydtkė (*Paul Tiedtke* 1884–1968) gimė Viešvilės kaime, Viešvilės valsčiuje, Ragainės, nuo 1923 m. – Pagėgių apskrityje. Dailininkas gyveno Viešvilėje iki 1944 m., Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Jo tėvų sodyba stovėjo dešinėje Viešvilės upelio pusėje ant aukštumos, kiek toliau nuo kranto. Pro tėvų sodybą

sukosi kelias link Pagulbinių kaimo (nuo 1900 m. – link AB „Hildebrand“ lentpjūvės). Liaudies dailininkas P. Tydtkė savo tėvų sodyboje buvo išsirengęs dirbtuvėlę, kurioje ir atsirado pirmieji jo darbai. Deja, jie neišliko – užėjo Antrasis pasaulinis karas ir reikėjo trauktis, priešingu atveju kaip tautos išdavikams grėsė sušaudymas. 1944 m. visi vietiniai gyventojai, kartu ir P. Tydtkės šeima skubiai evakavosi į Vokietiją. Iš Viešvilės, kaip pasakojo P. Tydtkės anūkė *Gabrielė Gerbst*, šeima kėlėsi per Trapėnų gyvenvietę, į kurią per Nėmuną buvo nutiestas kariškių pontoninis tiltas. Liaudies dailininkas P. Tydtkė dvejus metus tapybos darbų mokėsi Italijoje. Jo mokslą šioje šalyje rėmė buvęs jo viršininkas, karo vadas. Lietuvoje turime tik tuos P. Tydtkės darbus, kurių kopijas atsivežė ir padovanojo jo anūkė Gabrielė Herbst ir į savo „Viešvilės kaimo kronikas“ (*Der Wischwiller Dorf-Chronik*) įdėjo kraštotyrininkas H. E. fon Knoblochas. Knobloch H. E. von. „*Wischwiller Dorf-Chronik*“, 1988, d. 1, p. 136.

A. T. Endleris (*Endler*). Dailininkas nutapęs keletą Viešvilės paveikslų su Viešvilės vaizdais. Kai kurių jo tapytų paveikslų kopijos eksponuojamos vietos kraštotyros muziejuose. Keletą jo tapytų paveikslų savo Viešvilės kaimo kronikose „*Wischwill Dorf-Chronik*“ įdėjęs ir kraštotyrininkas Hansas Erhardtas fon Knoblochas.

Juozas Kriaučiūnas. Skulptorius dailininkas Juozas Kriaučiūnas gimė 1913 m. Klišių kaime, Jurbarko rajone. Tėvelis buvo muzikantas – Jurbarko dūdų orkestre griežė smuiku, o mama turėjusi gerą balsą, buvo giesmininkė. Juozo broliai taip pat muzikavo. Bandė groti ir Juozukas, tačiau jo grojimo pasiklausęs, tėtis patarė muzikos instrumentą gražinti iš kur paėmęs. Besimokydamas Jurbarko gimnazijoje Juozas pradėjo domėtis skulptūra. Baigęs septynias šios gimnazijos klases, jis įstojo į Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės mokyklą, vėliau studijas tęsė Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institute, studijavo dekoratyvinę skulptūrą.

Baigiantis karui 1944 m. Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutas buvo uždarytas. Visas Juozo kursas persikėlė į Jurbarką, į skulptoriaus V. Grybo studiją, kur toliau tęsė studijas. Jiems vadovavo skulptoriai Vytautas Kašuba ir Jonas Mikėnas, apsilankydamas ir instituto direktorius V. K. Jonynas. Priartėjus frontui visi buvo nutarę trauktis į Vakarų, tačiau Juozas liko tėvų namuose Jurbarkė, pradėjo kurti skulptūras. Dailininkas padaręs nemažai darbų – tai paveikslai, skulptūros ir kt. Daug jo darbų religine tematika, skirti bažnyčiai.

1951 m. Lietuvos švietimo ministro įsakymu J. Kriaučiūnas buvo paskirtas naujai kuriamų Viešvilės vaikų namų direktoriumi, dirbo Smaliniūnų vaikų namų direktoriumi, Jurbarko vidurinės mokyklos mokytoju. Jam teko atstatinėti apgriautą Viešvilės teismo rūmų pastatą, į kurį buvo perkelti Vilniaus vaikų namai.

J. Kriaučiūno kūryboje vyrauja skulptūra, tačiau nemažai dėmesio skiriama ir tapybai, akvarelei. Paveiksluose – peizažai, jūra, o skulptūrose daugiausia vaizduojamas žmogus. Juozo Kriaučiūno skulptūros puošia Jurbarko ir kitų miestų erdves, tik gaila, kad Smaliniūnuose ir Viešvilėje sukurtų skulptūrų neišliko, – jos nugriautos.

Lidija Meškaitytė (1926–1993) – liaudies dailininkė, tapytoja, miniatiūrininkė. Liaudies dailininkė gimė ir gyveno Añtšvenčių kaime, priklausiusiame Smalininkų valsčiui, Pagėgių apskrīčiai. 1966 m. L. Meškaitytė buvo priimta į Liaudies meno draugiją. Dailininkės unikalumas – miniatiūrose atvaizduoti peizažai. Dėl patirtų sužalojimų negalėdama toli keliauti, dažniausiai piešdavo greta namų esančius vaizdus. Lidijos paveiksłai nutapyti taip kruopščiai ir preciziškai, jog juose puikiai matomas kiekvienas medžio lapelis ar žolės stiebelis. Liaudies dailininkė net ir spalvas stengdavosi parinkti kiek įmanoma natūralesnes, artimesnes gamtai. Šiuo metu yra išlikusios ir saugojamos 358 jos miniatiūros, iš kurių daugiau kaip 300 piešinių ir eskizų saugoma Lietuvos dailės muziejaus Klaipėdos Prano Domšaičio paveiksłų galerijoje. Be paveiksłų, L. Meškaitytė tapė ir natūrmortus, peizažus, portretus ir kompozicijas. Pirmą kartą L. Meškaitytės darbai eksponuoti 1952 m. Jurbarko rajono menininkų kūrybos parodoje. 1954 m. kūrinius parodžiusi Kauno dailininkams profesionalams ir išgirdusi palankų kūrybos įvertinimą, buvo paskatinta kurti toliau. Vienas pirmųjų L. Meškaitytė, kaip dailininkė, 1956 m. atrado tapytojas Kazys Abromavičius. Nuo 1957 m. miniatiūros eksponuotos parodose Vilniuje, Rusijoje, Lenkijoje, Anglijoje, Norvegijoje. 1958, 1962 ir 1968 m. išleisti trys pieštų atvirukų rinkiniai.

Lidijos Meškaitytės paveiksłai yra Lietuvos dailės muziejaus fonduose. Monografijoje paveiksłai publikuojami Lietuvos dailės muziejaus sutikimu. Paveiksłų skaitmeninius vaizdus skenavo Irena Aleksienė.

Kurtas Noibacheris (*Kurt Neubacher*) gimė 1927 m. balandžio mėn. Viešvilės kaime, Viešvilės valsčiuje, Pagėgių apskrityje. 1944 m. vokiečių karinės vadovybės įsakymu kartu su besitraukiančia vokiečių armija visa šeima paliko gimtuosius namus – gražią ūkininko sodybą, stovėjusią pačioje pamiškėje, rytinėje Viešvilės gyvenvietės pusėje netoli kelio į Žardėlių gyvenvietę. Tėvų sodyba buvo išlikusi po Antrojo pasaulinio karo, tačiau pokariu, „kad nesilaikytų partizanai“, kaip ir daugelis pamiškės sodybų, buvo nugriauta. Kurtas Noibacheris – muzikas – visą savo gyvenimą dirbo muzikos mokytoju. K. Noibacheris ir pats rašė muzikos kūrinius, be to, rašė ir eiles, piešė, tapė paveiksłus. Hanso Erhardto fon Knoblocho „Viešvilės kaimo kronikose“ (*Wischnill Dorf-Chronik*) yra įdėti jo tapybos darbai, kuriuose su meile jis stengėsi pavaizduoti Viešvilės miestelio architektūrą, jo vaizdus. Kai kurie iš jo vaizduojamų pastatų jau neišlikę. Juos pamatyti galime tik paveiksluose.

Kurto Noibacherio paveiksłų kopijos padovanotos Viešvilei. Jos yra muziejaus „Tėviškės namai“ ir Viešvilės pagrindinės mokyklos kraštotyros kampelio fonduose. Publikuojamos jų sutikimu.

Aldona Mališauskienė gimė 1931 m. Marijampolėje. 1955 m. Baigė Vilniaus pedagoginį institutą. 1967 m. pradėjo dirbti Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikume istorijos dėstytoja. Bedirbdama subūrė kraštotyryninkų būrelį, įkūrė turtingą eksponatų šio technikumui kraštotyros muziejų. Vėliau A. Mališauskienė perėjo į Smalininkų vidurinę mokyklą, kurioje rinko kraštotyros medžiagą ir įkūrė mokyklos istorijos muziejų.

Tarp kitų pomėgių tam tikrą dalį laiko Aldona skirdavo ir tapybai. Piešė savo malonumui, didesnę dalį paveiksłų yra padovanojusi savo artimiesiems.

Viešvilės grūdų
malūnas, malūno
užtvanka. 1999 m.
Dail. Kurt Neubacher

Buvusi pieninė prie
Viešvilės siaurojo
geležinkelio vakarų
stoties. 2001 m.
Dail. Kęstutis
Tolvaiša

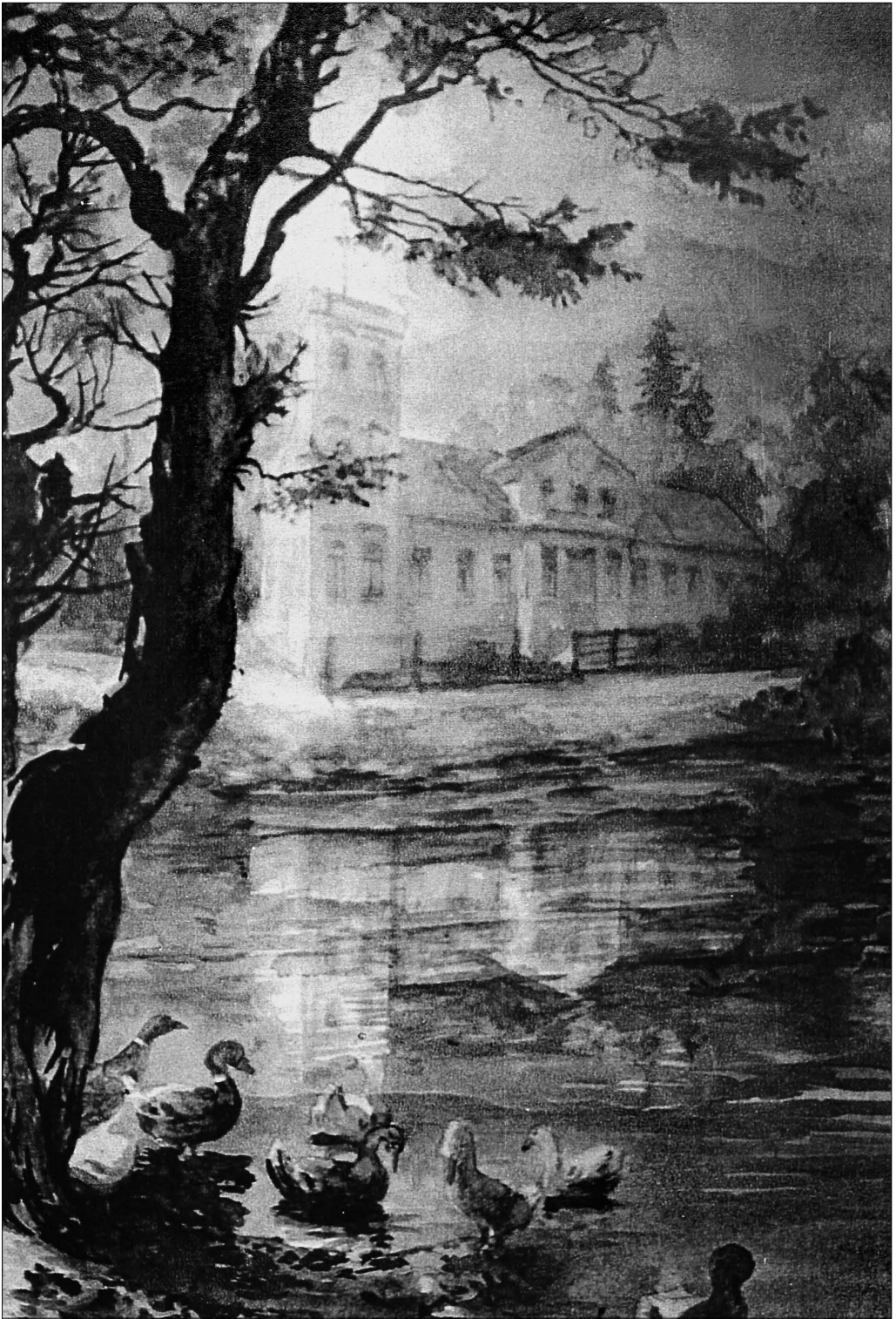

Siaurasis geležinkelis
ir traukinys.
Akvarelė. 2000 m.
Dail. Heinz
Neubacher

*Senoji Nemuno vaga prie
Švedkalnio. Aliejus. 1921 m.
Dail. Gustav Boese*

*Lieptas per tvėnkinį.
Akoarelė. 2000 m.
Dail. Heinz Neubacher*

Viešvilės vyresnioji girininkija. Akoarelė. 1951 m. Dail. Paul Tiedtke

Eduardas Jonušas (gim. 1932 04 03 Mažeikių r.) – dailininkas, tapytojas, skulptorius, vienas iš žinomiausių Neringos menininkų. E. Jonušas per Antrąjį pasaulinį karą su tėvais pasitraukė į Vokietiją. Ten mokėsi. Po karo važiavo į namus, bet Lenkijoje buvo suimtas. 1946 m. pabėgo. Mokėsi Klaipėdoje, kol 1951 m. buvo pašauktas į armiją. Ten buvo nuteistas. 1956 m. grįžo į Lietuvą ir kurį laiką gyveno Viešvilėje pas miestelio bažnyčios kleboną. Gyvendamas Viešvilėje E. Jonušas tapė paveikslus. Išlikęs Viešvilės katalikų bažnyčios altoriaus paveikslas.

1956 m. dailininkas persikėlė į Nėringą. E. Jonušas išpuošė ją skulptūromis, surinko ir restauravo per 100 kuršių krikštų, senųjų kuršių laivų vėtrunges, nutapė Martyno Jankaus, Vydūno, A. Brako, E. Gizevijaus, M. L. Rėzos, I. Simonaitytės ir kitų žymių asmenų portretus. Dailininkas paveikslus nusipiešia kreida, po to tapo aliejiniais dažais. Vokietijoje išleista E. Heino knyga „Cymbala“, kurioje išspausdinta 17 E. Jonušo tapytų paveikslų. 2002 m. Vokietijos Burgo mieste suorganizuota dailininko paveikslų paroda ir išleistas atlasas „*Fantastische Bilder*“ su 43 autoriaus tapytais paveikslais. Išleido Burgo miesto savivaldybė, *Ernsto Liudvigo Kirchnerio* draugija.

E. Jonušas yra miesto garbės pilietis, Liudviko Rėzos kultūros ir meno premijos laureatas, apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu. Menininko parodos eksponuojamos Neringos miestų – partnerių parodų salėse.

2012 m. birželio 13 d. Seimo rūmuose buvo atidaryta E. Jonušo 20 tapybos darbų paroda, skirta dailininko 80-mečiui.

Stanislava Visockienė gimė 1932 05 20 Jurbarko rajone, Klišių kaime. 1951 m. baigė Jurbarko vidurinę mokyklą. Klaipėdos mokytojų instituto lietuvių kalbos ir literatūros fakultete įgijo lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos specialybę, dirbo Šakių rajone, vėliau 23 metus mokė lietuvių kalbos ir piešimo Smalininkų vidurinėje mokykloje.

Jau nuo pat vaikystės mėgo piešti. Svajoję apie studijas Vilniaus dailės akademijoje, kur norėjo įgyti dailininkės tekstilininkės specialybę. Piešė savo malonumui, rengė savo moksleivių piešinių parodėles. Stanislava piešia ir tapo gamtos vaizdus, natiurmortus. Dalį savo darbų išdalinusi. 2012 m. gruodžio 8 d. Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto Smalininkų kultūros centro salėje buvo organizuota jos kūrinių paroda.

Mykolas Petras Misiukevičius (1935–2004) gimęs Kaune, Žemėje Panemūnėje.

Po 2 m. tėvai persikėlė į Jurbarką. Čia Petras lankė Giedriaus Giedraičio gimnaziją. Po tarnybos armijoje dirbo Smalininkų vaikų namuose vyr. pionierių vadovu, direktoriumi. Kurį laiką padirbėjęs Jurbarko 1-ojoje vidurinėje mokykloje, įsidarbino karinio parengimo vadovu Smalininkų žemės ūkio technikume, kartu dėstė dailę Smalininkų vidurinėje mokykloje.

Petras piešė nuo pat vaikystės, o tapyti pradėjo 1991 m. Per tą laikotarpį nutapė apie 200 paveikslų, kurių didelė dalis padovanoti artimiesiems ir draugams.

Tapybos tematika įvairi: gamtos vaizdai, natiurmortai, senieji pastatai. Buvo pradėjęs įvairias figūras drožinėti iš medžio, kalti iš metalo. Daugiausia tapė aliejiniais dažais, šiek tiek – akvarele. Surengęs kelias savo tapybos darbų parodas Smalininkuose, Viešvilėje ir Jurbarkė.

1996 m. už dalyvavimą respublikinėje tautodailininkų parodoje L. Meškaitytės premijai gauti, vykusiai Jurbarke, apdovanotas pagyrimo raštu.

Petras Misiukevičius slapčiausias savo mintis patikėdavo popieriaus lapui, tik niekas to nežinojo. Mirus vyrui, žmona rado pluoštelį jo kūrybos eilėraščių, skirtų anūkams, žmonai, jį supančiai gamtai.

Nutvėręs laisvesnio laiko, P. Misiukevičius su meškere skubėdavo prie Nemuno. Tai suteikdavo naujų minčių kūrybai.

Dailininkas **Jonas Ručys** gimė 1926 m. Prienų apskrityje, Prienų valsčiuje. Būdamas 7 metų pradėjo lankyti mokyklą, kurią baigęs įstojo į Vilniaus valstybinį dailės institutą, interjero specialybę (dėstė architektas Simonas Ramunis). Vilniaus dailės institute baigė tris kursus. Po karo 1948 m. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. Nuo 1948 iki 1956 m. buvo tremtyje Magadane. 1956 m. reabilituotas, grįžo į Lietuvą. Nuo 1958 iki 1970 m. dirbo Viešvilės vaikų namuose darbų mokytoju, auklėtoju, Viešvilės bendrojo lavinimo mokykloje mokė vaikus piešimo. Gyvendamas Viešvilėje sukūrė šeimą. Žmona Eglė dirbo miestelio vaistininke, vadovavo Viešvilės kultūros namų liaudies šokių rateliui. Viešvilėje gimė ir dukrelė Eglė.

Polinkį į dailę J. Ručys turėjo nuo mokyklos laikų. Dirbdamas Viešvilės vaikų namuose piešdavo paveikslus, apipavidalindavo. 1970 m., tragiškai žuvus žmonai Eglei su dukrele Eglyte (autoavarija), iš Viešvilės išsikėlė ir visą likusį laikotarpį gyveno Veliuonajė.

Dailininkas užsiėmė vaizduojamąja tapyba (tapė akvarele, kūrė grafika), darė kitus menininko rankos reikalaujančius darbus – meniškus užrašus, medžio raižinius ir kt. Pateiktuose paveiksluose nutapyta jo žmona Eglė, duktė Eglytė.

Jono Ručio paveikslai yra Ievos Kuliešiūtės asmeninio archyvo nuosavybė. Paveikslus fotografavo Ieva Kuliešiūtė. Veliuonà. 2014 m.

Tautodailininkė **Anelė Kairaitienė** gimė 1940 05 20 upeivio šeimoje. Tuo metu tėvų barža „Asta“, plukdžiusi Nemunu įvairius krovinius, stovėjo prie Serėdžiaus. Žiemomis šeima gyvendavo Sudarge, kur tėvai samdėsi butą. Anelę krikštijo Sudarگو bažnyčioje, todėl ši vietovė nurodyta ir gimimo liudijime. 1943 m. šeima buvo išvežta priverstiniais darbais į Vokietiją. Žuvus tėvui, motina su dukrele 1945 m. grįžo į Lietuvą. Pagyvenusi savo gimtajame Šakių rajone, motina persikėlė gyventi į Jurbarko rajoną, čia dirbo miškų ūkyje. Anelė mokėsi Viešvilės septynmetėje mokykloje. Miškas turėjo didelės įtakos ir Anelės kūrybai. Vėliau, jau gyvendama Pagėgiuose, Anelė 1966 m. baigė Pagėgių vakinę vidurinę mokyklą. Kurį laiką laikinai dirbo Pagėgių banke buhalterė, čia sukūrė šeimą.

Nuo 1971 m. gyvena Vilniaus rajono Riešės kaime. Dirbdama bibliotekoje rašė pjeses, gamino veikėjams kaukes, piešė dekoracijas. 1978 m. baigė bibliotekininkystės studijas Vilniaus kultūros mokykloje. Lankydamą parodas susidomėjo liaudies menu, pati pradėjo tapyti, dalyvauti respublikinėse ir regioninėse parodose. A. Kairaitienė daugiausia tapo aliejumi. Paveiksluose – įvairūs gamtos vaizdai, natūrmortai, kurių turi nutapiusi per penkias dešimtis. 1980 m. ji tapo Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendrijos nare.

2013 06 10 Olštyno (Lenkijos Respublika) filharmonijos patalpose atidaryta lietuvių primityviosios tapybos ir medžio... skulptūrų paroda. Tarp kitų autorių parodoje eksponuojami ir Anelės Kairaitienės tapybos darbai.

A. Kairaitienė yra išleidusi vaikams tris eiliuotų pjesių knygeles.

Tautodailininkas mokytojas **Kęstutis Tolvaiša** kilęs iš kaimyninio Šilutės r., Vilkųškių. Pastaruoju metu gyvena Klaipėdoje. K. Tolvaiša neprofesionalus dailininkas. Jis dirba Klaipėdos E. Balsio menų gimnazijoje biologijos ir chemijos mokytoju. K. Tolvaiša yra nupiešęs daug Klaipėdos krašto gamtos ir išlikusios senosios architektūros vaizdų. Autorius bendrauja su Klaipėdos krašto išėivijos atstovais, jiems veda ekskursijas. Ant jo paveikslų užrašai lietuvių ir vokiečių kalbomis. Tautodailininkas yra nupiešęs paveikslų ir su Viešvilės vaizdais. Dalį jo paveikslų į Viešvilės kaimo kronikas (*Der Wischwiller Dorf-Chronik*) įdėjęs Hansas Erhardtas fon Knoblochas. Jos padovanotos Viešvilei.

Lina Užomeckienė gimė 1963 m. Kelmėje. Į Viešvilę atvyko 1984 m., baigusi tuometinį Kauno S. Žuko taikomosios dailės technikumą, turėdama meninio medžio apdirbimo specialybę ir gavusi Švietimo ministerijos paskyrimą dirbti Jurbarko rajono Viešvilės vaikų namuose darbinio mokymo instruktore. Vaikų namų ugdytiniai noriai drožė darbelius iš medžio, lankė keramikos užsiėmimus, dalyvavo parodose, konkursuose. Nemažai pirmųjų ugdytinių, baigę mokyklą, pasirinko baldžiaus specialybę. L. Užomeckienė jau 14 metų dirba Kelmės „Aukuro“ vidurinės mokyklos dailės ir technologijų mokytoja. Apie save ji rašo:

„Buvau pakviesta dirbti ir tuometinėje Viešvilės aštuonmetėje mokykloje. Pradžioje dirbau berniukų darbų mokytoja, vėliau dėščiau dailės bei mergaičių darbų pamokas. Daug gabių moksleivių sutikau, vadovaudama dailės būreliui: J. Budzinauskas puikiai liejo akvarelę, A. Strikas, R. Karpavičiūtė, S. Šutrajeva nuostabiai piešė. Atkūrus Nepriklausomybę, vedžiau tikybos pamokas, talkinau prisidėdama prie Viešvilės bažnyčios gražinimo. Bažnyčios altorių atnaujinau dar būdama Viešvilėje, na, o freską ir šv. Kazimiero skulptūrą – atvykusi iš Kelmės. Pagrindinės mokyklos 100-ojo jubiliejaus proga sukūriau mokyklai vėliavą.“

Metai Viešvilėje prabėgo greitai. Dailininkę džiugino išskirtinis Viešvilės gamtos grožis. Laisvalaikiu ji šoko vietos liaudies šokių kolektyve, dainavo moterų ansamblyje. 1986 m. su šokių partneriu Gintaru sukūrė šeimą. 1995 m. jauna šeima su 3 atžalomis iš Viešvilės išsikėlė į Kelmės rajoną.

„Apsigyvenome Verpenės k., ten gimė mūsų dvynukai. Verpenoje vyko paruošiamieji darbai Šv. Onos koplytėlės pašventinimui. Atnaujinau Nukryžiuotojo skulptūrą bei stacijas. 1996 m. pradėjau dirbti Kelmės „Aukuro“ vidurinėje mokykloje dailės mokytoja, dėščiau technologijas, vedžiau etnokultūros užsiėmimus, vadovavau keramikos būreliui. Po pietų dirbau Kelmės meno mokyklos dailės skyriuje. Visada domino etninis paveldas, todėl 2002–2004 m. studijavau VPU, kur įgijau etninės kultūros mokytojos kvalifikaciją. Vėdu keramikos užsiėmimus Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursuose. 2006–2010 m. studijavau Šiaulių universitete, kur įgijau dailės bakalauro kvalifikacijos laipsnį ir mokytojo profesinę kvalifikaciją.“

Pastaruoju metu Lina Užomeckienė dirba Kelmės meno mokyklos dailės skyriuje, dėsto piešimą, skulptūrą, dailės pažinimą.

Vida Antanaitytė-Povilauskienė gimė 1969 m. lapkričio 29 d. Leipgirių kaime, Viešvilės apylinkėje, Jurbarko rajone. 1977 m. pradėjo lankyti Užbalių pradinę mokyklą. Mokykloje įvykus gaisrui, toliau mokėsi Viešvilės aštuonmetėje mokykloje. Jau besimokant aštuonmetėje mokykloje, mokytojai pastebėjo jos polinkius ir patarė, baigus mokyklą, stoti į menų mokyklą. Gyvenimas taip susiklostė, kad Vida Smalininkuose pradėjo lankyti vidurinę. Baigusi Smalininkų vidurinę mokyklą, šešerius metus dirbo Kauno meno dirbinių įmonės „Žilvitis“ Smalininkų pynimo ceche. Vėliau dirbo Smalininkų technologijų ir verslo mokykloje. Čia, jau dirbdama laborante-apipavidalintoja, pradėjo tapyti peizažus, lieti akvarele, siuvinėti kryželiu. 2009 m. dirbdama Vida Povilauskienė baigė bakalauro studijas Šiaulių universiteto Menų fakultete ir toje pačioje Smalininkų technologijų ir verslo mokykloje pradėjo dirbti dailės mokytoja. Vėliau, sumažėjus darbo krūviui, pradėjo dirbti mokytoja ir Smalininkų pagrindinėje mokykloje.

V. Povilauskienė su savo darbais du kartus dalyvavo konkursinėje parodoje Lidijos Meškaitytės premijai gauti. Jurbarko krašto muziejuje buvo surengta ir jos personalinė darbų paroda.

„2010 m. liepos mėn. Jurbarko kultūros centre buvo atidaryta dvyliktokų, laikusių dailės brandos egzaminą, kūrybinių darbų paroda. Daugiausia mokinių kūrinių iš Smalininkų technologijų ir verslo mokyklos. Egzaminą laikė 12 dailės mokytojos Vidos Povilauskienės mokinių.“

Juozas Budzinauskas gimė 1971 m. Kauno rajone, Vandžiogaloje. Apie 1974 m. tėvai persikėlė į Jurbarko rajoną, Viešvilę. 1978 m. pradėjo lankyti Viešvilės aštuonmetę mokyklą. 1986–1987 m. J. Budzinauskas mokėsi Smalininkų vidurinėje mokykloje, iš kurios stojo mokytis į Telšių aukštesniąją taikomosios dailės mokyklą. Mokykloje greitai prabėgo ketveri su puse metų ir štai – rankose skulptoriaus atlikėjo diplomas.

1992 m. J. Budzinauskas tęsė mokslą Vilniaus dailės akademijos Kauno dailės institute.

1998 m. įgijo keramikos bakalauro laipsnį. 2009 m. baigė skulptūros magistro ir dailės pedagogo tęstines studijas.

1999 m. J. Budzinauskas pradėjo dirbti pedagoginį darbą Smalininkų L. Meškaitytės ir Jurbarko Naujāmiesčio vidurinėse mokyklose. Vėliau dirbo Smalininkų technologijų ir verslo, Viešvilės pagrindinėje mokyklose. Jau besimokydamas institute su savo darbais dalyvavo studentų dailės parodose. Juozas – vienas Ažuolų alėjos kūrybinės skulptūros stovyklų organizatorių.

J. Budzinauskas dalyvauja įvairiose kūrybinėse stovyklose, parodose, meniniuose projektuose. 2012 m. galerijoje VG 17 Vilniuje buvo surengęs savo kūrybos parodą „Kudulis“.

Apie autorius

Ona Danutė Aleknienė – Lietuvos nacionalinio muziejaus Etninės kultūros skyriaus vyresnioji muziejininkė, dailininkė tekstilininkė.

Alvydas Aleksandravičius – Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos lektorius, žemės ūkio ministro patarėjas, Lietuvos Respublikos piliečių judėjimo „Talka tėviškei“ valdybos narys.

Vilma Atkočiūnienė – Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos Bioekonomikos plėtros fakulteto profesorė, mokslų daktarė.

Rima Bakšienė (Bacevičiūtė) – Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vyresn. mokslo darbuotoja, Lietuvos edukologijos universiteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros docentė, humanitarinių mokslų daktarė.

Jonas Balys – etnologas, folkloristas, istorijos daktaras, vienas žymiausių Lietuvos tautosakininkų, buvęs Vilniaus universiteto Tautotyros katedros vedėjas, docentas.

Rimantas Balsys – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros dekanas, profesorius, etnologas, humanitarinių mokslų daktaras.

Alina Baravykaitė – Vokietijos Greifsvaldo universiteto Baltistikos instituto, buvusi Vilniaus universiteto doktorantė, žurnalistė.

Margarita Baršauskienė – mokytoja, kraštotyrininkė, asociacijos Sereščiaus Stasio Šimkaus mokyklos bendruomenės pirmininkė.

Saulius Bartminas – Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato vyriausiasis inspektorius.

Arūnas Baublys – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Teologijos katedros vedėjas, docentas, humanitarinių mokslų daktaras, Evangeliškosios teologijos centro direktorius.

Gintaras Beresnevičius – religijotyrininkas, etnologas, eseistas, prozininkas, buvęs Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros vedėjas, „Šiaurės Atėnų“ religijos skyriaus redaktorius, humanitarinių mokslų daktaras.

Kristina Blockytė – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto plėtros koordinatorė, humanitarinių mokslų etnologijos krypties daktarė.

Laima Bucevičiūtė – Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos Rankraščių ir specialiųjų kolekcijų sektoriaus vedėja, Humanitarinių mokslų fakulteto lektorė, humanitarinių mokslų daktarė.

„Viešvilės“ monografi-
jos straipsnius parašė
97 autoriai.

Ugnius Budvydas – Trakų istorijos muziejaus Archeologijos skyriaus vedėjas.

Alius Burnelaitis – prisiminimų autorius.

Antanas Butkus – Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Liaudies muzikos instrumentų laboratorijos vedėjas, aukštos kvalifikacijos muzikos instrumentų meistras.

Algis Butleris – biologas, biologijos ir chemijos dėstytojas, Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato direktorius.

Vidmantas Daugirdas – Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Geografijos ir kraštovarkos katedros docentas, profesorius, socialinių mokslų daktaras.

Danutė Daugirtienė – mokytoja lituanistė, kraštotyrininkė.

Kęstutis Demereckas – leidėjas, istorikas, leidyklos „Libra Memelensis“ vadovas.

Aira Dubikaltienė – kartografe.

Dainius Elertas – muziejininkas, mokslo darbuotojas, istorikas, Klaipėdos universiteto istorijos krypties doktorantas.

Irena Julija Foktienė – mokytoja lituanistė, kraštotyrininkė.

Raimondas Genutis – kraštotyrininkas.

Laura Geržotaitė – Lietuvių kalbos instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja, filologijos mokslų daktarė.

Maksas Glangas – evangelikų liuteronų kunigas, išeivis.

Albinas Greičius – buvęs mokytojas, Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomojo ūkio direktorius, medžiotojų būrelio vadovas.

Arvydas Griškus – Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centro direktorius, humanitarinių mokslų etnologijos krypties daktaras.

Gytis Grižas – Lietuvos nacionalinio muziejaus vyresnysis muziejininkas, archeologas.

Jonas Jablonskis – inžinierius hidrotechnikas, habilituotas technologijos mokslų daktaras, Lietuvos valstybinės ir Lietuvos mokslo premijų laureatas.

Vytautas Juškaitis – archeologas, UAB „Archeologiniai kasinėjimai“ vadovas.

Hansas Karalius (Hans Karallus) – išeivis, prisiminimų autorius.

Danutė Karopčikienė – mokytoja lituanistė, korespondentė.

Aušra Kavaliauskienė – Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Etnografijos skyriaus vedėja, Klaipėdos valstybinės kolegijos docentė, humanitarinių mokslų daktarė.

Jonas Kazlauskas – Valstybinės sienos apsaugos tarnybos Pagėgių pasienio rinktinės pasienietis.

Asta Kazlauskienė – socialinė darbuotoja.

Bronislava Kerbelytė – Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Etnologijos ir folkloristikos katedros profesorė, habilituota daktarė, tautosakininkė.

Dalija Kiliesienė – gydytoja, rašytoja.

Regina Kliukienė – Jurbarko rajono savivaldybės Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė.

Hansas Erhardtas fon Knoblochas – kraštotyrininkas, Viešvilės kaimo kronikų (*Die Wischwiller Dorf-Chronik*) I–X dalių autorius.

Valentinas Kucinas – Jurbarko rajono savivaldybės administracijos Viešvilės seniūnijos seniūnas.

Albinas Rimvydas Kunkskas – geografas, gamtos, biologijos mokslų daktaras, Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatas.

Vytautas Kutkevičius – lituanistas, rašytojas, kraštotyrininkas.

Diana Kuzmarskienė – Valstybinės mokesčių inspekcijos prie LR finansų ministerijos vyriausioji specialistė, teisininkė.

Nijolė Laurinkienė – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Sakytinės tautosakos skyriaus vadovė, etnologė, tautosakininkė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė.

Putinas Lebedžinskas – buvęs Kalvelių girininkijos girininkas.

Linas Lingaitis – Valstybinių miškų urėdijos Šakių regioninio padalinio Kidulių girininkijos girininko pavaduotojas.

Dalia Mačiežienė – Valstybinių miškų urėdijos Jurbarko regioninio padalinio Mociškių girininkijos girininkė.

Vidmantas Mačiulskis – Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Choreografijos katedros docentas, humanitarinių mokslų daktaras.

Aldona Mališauskienė – mokytoja istorikė, kraštotyrininkė.

Romualdas Mankus – Lietuvos miškininkas, biomedicinos mokslų daktaras.

Kęstutis Masaitis – Valstybinių miškų urėdijos Jurbarko regioninio padalinio Viešvilės girininkijos girininkas.

Elena Matulionienė – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros lektorė, etnologijos mokslų daktarė.

Edmundas Mažrimas – Tauragės rajono savivaldybės Kultūros paveldo tarnybos vadovas.

Birutė Mencienė – buvusi tremtinė.

Regina Meškauskienė – Šilutės kraštotyros draugijos pirmininkė, mokytoja.

Danguolė Mikulėnienė – Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovė, vyriausioji mokslo darbuotoja, Vilniaus universiteto profesorė, habilituota daktarė.

Regina Morkūnaitė – Gamtos tyrimo centro Geologijos ir geografijos instituto Kvartero tyrimų skyriaus vyriausioji mokslo darbuotoja, fizinių mokslų daktarė.

Kurtas Neubacheris – mokytojas, ūkininkas, išėivis.

Irena Oičenkienė – mokytoja lituanistė, Viešvilės pagrindinės mokyklos direktorė.

Rūta Pabarčienė (Grumadaitė) – Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros dėstytoja, etnokultūros mokytoja ekspertė.

Rimas Pakeris – geografas.

Aldona Palavinskienė – mokytoja, buvusi Viešvilės žemės ūkio mokyklos direktoriaus pavaduotoja.

Letas Palmaitis – filologas orientalistas, baltų kalbų istorinės gramatikos, baltų prokalbės bei kartvelų filologijos tyrinėtojas.

Marius Pečiulis – Kauno IX forto muziejaus direktorius, Lietuvos istorijos magistras, Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros doktorantas.

Ovidijus Petkelis – kraštotyrininkas.

Irena Petrošienė – miškininkė.

Lina Petrošienė – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltistikos centro direktorė, Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros docentė, humanitarinių mokslų daktarė.

Rimas Petrošius – Lietuvos geologijos ir geografijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas, mokslų daktaras.

Arnoldas Piročkinas – kalbininkas, istorikas, vertėjas, Vilniaus universiteto profesorius emeritas, habilituotas daktaras, Jurbarko rajono garbės pilietis.

Vitas Povilaitis – „Enciklopedijos Lietuvai ir pasauliui“ (ELIP) organizatorius ir leidėjas.

Martynas Purvinas – architektas, istorikas, etnografas, docentas emeritas (architektūra ir menotyra), humanitarinių mokslų daktaras, Mažosios Lietuvos enciklopedijos grupės vedėjas, Valstybinės J. Basanavičiaus, Vydūno, Martyno Jankaus, „Sidabrinės nendrės“ premijų laureatas.

Eduardas Remecas – Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriaus darbuotojas.

Audronė Saladienė – mokytoja, vyresnioji bibliotekininkė.

Larisa Simonavičienė – Jurbarko kultūros centro raštvėdė.

Birutė Sinkevičienė – mokytoja istorikė, kraštotyrininkė.

Algirdas Sinkevičius – šios monografijos vyriausiasis redaktorius sudarytojas, kraštotyrininkas, buvęs dėstytojas.

Justinas Stonys – buvęs Vilniaus Gedimino technikos universiteto dėstytojas, Senovinės technikos muziejaus įkūrėjas, humanitarinių mokslų daktaras.

Lidija Strikienė – medicinos sesuo, buvusi tremtinė.

Remigijus Šemeklis – Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios kunigas, Klaipėdos universiteto doktorantas.

Rytis Šiaulinskas – archeologas.

Aldona Šiaulinskienė – mokytoja, tautodailininkė.

Valdemaras Šimėnas – Lietuvos istorijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Archeologijos katedros docentas, humanitarinių mokslų daktaras.

Jūratė Šlekonytė – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Sakytinės tautosakos skyriaus mokslo darbuotoja, humanitarinių mokslų daktarė.

Česlovas Šlėgaitis – Lietuvos kariuomenės rezervo karių asociacijos prezidentas, atsargos pulkininkas leitenantas.

Linus Tamulynas – Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Archeologijos katedros jaunesnysis mokslo darbuotojas, lektorius.

Laima Toliušienė – Lietuvos energetikos instituto Hidrologijos laboratorijos jaunesnioji mokslo darbuotoja.

Aldona Tomkevičienė – Lietuvos energetikos instituto Hidrologijos laboratorijos jaunesnioji mokslo darbuotoja.

Jonas Trinkūnas – etnologas, folkloristas, Romuvos įkūrėjas ir vyriausiasis krivis.

Asta Uselienė – Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato vyresnioji biologė.

Vytautas Uselis – Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato vyriausiasis ekologas.

Nijolė Vailionytė – Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Tarptautinio ryšių su visuomene ir edukacijos skyriaus vyriausioji specialistė.

Vytautas Jurgis Valenta – buvęs Vilniaus universiteto Gamtos fakulteto Zoologijos katedros vedėjas, profesorius, biologijos mokslų habilituotas daktaras, Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas.

Stanislava Visockienė – mokytoja lituanistė, tautodailininkė.

Elena Vizbarienė – mokytoja istorikė, bibliotekininkė, kraštotyrininkė.

Zigmas Zinkevičius – kalbininkas, baltistas, dialektologas, politikas, Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaras, akademikas.

Summaries

Sandy and boggy landscape of Viešvilė

Albinas Rimvydas Kunskas

The sandy Karšuva plain formed during millennia years is described in the paper with special attention given to the Viešvilė landscape with dune ridges and pinewoods dipped in ionised atmosphere, as well as the old culture at its southern margin near the Nemunas River. The evolution of the Karšuva plain is of complex, multiple and multiphase character. Land surface forms and tectonic movements had been interrelated during all geological epochs, but with specific regional peculiarities often rather complicated in the plain discussed. With earth crust sinking, sea areas were spreading or shrinking during the crust rise; the outwash and river streams dissected the surface, made gradually it lower and more level. It should be noted that rare ice periods affected the river valleys and plain surfaces in still unknown manner. The surface deformation types known to tectonic science (cracks, slips, fractures) affected also larger structures (depressions, synclises, grabens, anteklises and horsts) faults during ice periods. During tectonically calm periods, the surface movements ranged within 1–3 mm per year.

Lithuania lies on the East European platform, with its beds having experienced before-platform and platform periods of development. Well before the platform times, the Archaean–Proterozoic crystalline basement had been formed. The sedimentary cover of marine and land rocks had been settling nearly a billion years on this basemen from the Proterozoic through out Palaeozoic, Mesozoic and Cenozoic eras. Evermore the tectonic movements caused by deep forces had left their traces (deformations) both in the basement and the sedimentary beds. This corresponded usually the periods of activation of the nearby geosyncline orogeny zones.

Doctor of Sciences, rimvydas.kunskas@gmail.com

Hydrological investigations of the Nemunas River

Jonas Jablonskis, *Aldona Tomkevičienė*

Historical role of the Nemunas from historical times up till now are described in the paper, it is shown as well how this role was important and why the hydrological investigations ought be performed. The circumstances are described about the foundation of Smalininkai Water Measurement (Gauging) Station (WMS) at the Nemunas on October 1, 1811. It is linked to the start of the water level observations in Germany at the beginning of the 19th century, initiated by Johann Albert Eytelwein. At that time Sėliai, Rusnė, Tilžė and Smalininkai WMSs had been built.

After Lithuania regained its independence in 1921, hydrometric/hydrological investigations started to be performed by the Hydrometric Bureau headed by Prof. Steponas Kolupaila. The WMS network was being established, measurements of water level and runoff carried on, as well as archive material published. An important activity of Prof. Kolupaila as hydrologist has been stressed in the paper.

The paper describes investigations of the Nemunas River, its use for navigation, timber rafting and related problems, such as maintenance of navigation conditions at the state level, roads and bridge building, hydro-energy, ecology, damming. So that the Nemunas with all its resources and problems is smoothly interweaved into all spheres of life. The heat resources of the Nemunas water have been also presented in the paper. Nowadays damming of the Nemunas is banned.

The importance of the annual data of the runoff at the Smalininkai Town has been stressed. These data are widely used in a number of doctoral theses and noted in monographs. Rather wide bibliography has been presented.

Jonas Jablonskis, Engineer Hydrotechnician of Lithuania, Habilitated Doctor in Technologies, former Senior Research Associate, Laureate of the Lithuanian State Award and Lithuanian Science Award.

Junior Research Associate at the Hydrology Laboratory of the Lithuanian Energy Institute (LEI), aldona.tomkeviciene@lei.lt

Formation and peculiarities of Kaskalnis continental dunes

Regina Morkūnaitė

Aeolian (wind driven) dunes in Lithuania are grouped into inland (continental) and coastal ones. Researchers had been paying more attention to the coastal dunes, but the development of the continental ones is also interesting from the viewpoint of palaeogeography and morphology. More detailed investigation of the Viešvilė (Kaskalnis) dune belt had been carried out by the Geography Institute researchers in 1993, moreover, in 2008–2010 geological mapping on a scale of 1:50000 had been performed. The area discussed has been studied mainly as a standard of subsidence course of the Jūra-Šešupė ice-marginal lakes, with fine- and various-grained sand or clay settling on its surface. More detailed study of Eičiai sand belt had been carried out in the 1980s, where lithological analysis of sand had been performed. Within the continental dunes of Lithuania, the Kaskalnis (Viešvilė) dunes are notable for their parabolic shape (from 32-52-58 m.a.s.l. in the western part to 51-56.7 m.as.l. in the middle area, while the eastern part contains rather low and narrow winding ridges 33-35 m.a.s.l. and undulating (wavy) sand plains. Their length sometimes reaches from 600 m to 2 km in the western and middle part, correspondingly. Steep bend of parabolic dune horns shows that the dunes were moving in a small area of the transit zone. A lake

in the eastern part was the bound that affected the formation of higher dunes in the middle part, because the sand forms under wind influence had been pushed over each other. Formation of such sand belt is thought to have been caused by occurrence of thicker Quaternary beds (to 130 m) and overlying glaciolimnic fine sand deposits (to 4 m in average). Dune datings obtained by geologists in the south-eastern part of Lithuania show that the latest formation of dunes ceased 6 thousand years before. Lithological (grain size) analysis of sand dug from the pits in Kaskalnis dunes with prevalence of small amounts of fine sand could mean that this sand belt had been formed later than those in the south-eastern Lithuania. Although steep slopes and big heights of dunes prevail, the Kaskalnis topography seems to be less varying as that in other parts of Lithuania (Kazlų Rūda, Dzūkija), and this is cause by a rather small area of the territory discussed. More detailed investigations of the sand deposit texture could reveal the character of the variety of postglacial processes.

Geographer Dr. regina.morkunaite@gamtc.lt

Archaeological objects and their research in the area of Viešvilė and Smalininkai

Linas Tamulynas

Archaeological investigations in Viešvilė and Smalininkai done by the first researchers in 19th century as well as the subsequent studies done during the inter-war and Soviet periods have been briefly discussed in the paper. Archaeological finds of those times are noted. Lack of attention of Koenigsberg and Lithuanian institutions dealing with architecture and culture heritage issues to the investigations of archaeological objects in historical sites started in the area of Viešvilė has been emphasised. Material obtained during researches of archaeological objects in the same area after 1990, after Lithuania restored its independence, has been presented for the readers.

Vilnius university History Faculty Archaeology Department junior
research associate, linas.tamulynas@if.vu.lt

A grave of Scalvian warrior from the Viešvilė Cemetery I (burial ground)

Ugnius Budvydas

Viešvilė Cemetery I (Burial Ground) belongs to the Scalvian (Scalovian) community settled in the Nemunas lower reaches in the 9th–12th centuries. During several years, 23 cremations and inhumations in a wind driven dune have been studied. They seem to belong to a rather narrow chronological period, i.e. the

10-11th centuries. Based on material taken from one cremation (grave no. 10), an attempt is made by the author of the present article to discuss the peculiarities of burying customs characteristic of the Scalvians and reflecting the structure of the society or community that had inhabited this cultural region.

Trakai History Museum Archaeology Department head,
ugniusbud@gmail.com

Viešvilė hoard of the 16th century coins

Gytis Grižas, Eduardas Remecas

The Viešvilė hoard hidden in about 1568 has been found and investigated. Overall 100 coins weighing 182.573 g in total have been found. The coins are of the Grand Duchy of Lithuania: 17 half-groats (pólgrosz) coins of Alexander (1492–1506) with the total of Ag 18.96 g, including three coins of the Renaissance; 24 half-groats of Žygimantas Senasis (Sigismund I the Elder, 1506–1544): 1510 (3); 1511 (2); 1512 (5); 1513 (2); 1514 (1); 1515 (1); 1518 (1); 1521 (2); ? (7) – total weight of Ag 26.845 g; 56 half-groats of Žygimantas Augustas (Sigismund II Augustus, 1544–1572): 1546 (3); 1547 (1); 1549 (3); 1550 (1); 1555 (1); 1556 (4); 1557 (2); 1558 (4); 1559 (4); 1560 (4); 1561 (8); 1562 (6); 1563 (8); 1564 (3); 1565 (4) – total weight of 63.1 g; coins of Holy Roman Empire: Bohemian Ferdinand I (1526–1564) 60 kreutzers minted in 1563 in Prague (Ag 24.53 g.), Maximilian II (1562–1576) 60 kreutzers minted in 1565 in Kutna Hora (Ag 24.76 g), Tyrolian Ferdinand II (1564–1594) 60 kreutzers minted in 1568 at the Halo mint (Ag 24.37g).

Lithuanian National Museum Archaeology Department, senior museologist
archaeologist, gytis.grizas@lnm.lt

Rare brooches from the Viešvilė Cemetery III (burial ground)

Ugnius Budvydas

Four rare brooches found during archaeological investigations carried out in the Viešvilė Cemetery III (Jurbarkas District) have been described in the present article.

Three of them are close to so-called equal-armed brooches recalling ribbon in their shape recalls a ribbon. The fourth brooch was found in a child's grave no. 35 and attributed to the group of flat openwork brooches. The brooch is decorated with two stylised animal heads and bands imitating weaving. No analogies for this brooch have been found yet in Lithuanian archaeological material. The

author discusses the possible origin and chronology of the brooches found in Viešvilė cemetery III.

Trakai History Museum Archaeology Department head, ugniusbud@gmail.com

Naudvaris cemetery and ancient settlement

Rytis Šiaulinskas

During investigations of the Naudvaris Cemetery and ancient settlement in 2001–2005, 2009 and 2013, 12 burials have been found and investigated, i.e. 11 cremations including 6 ones in burial urns and one inhumation. The cemetery dates back to the 10-14th centuries BC. A settlement with non-intensive cultural layer of the same period situated nearby in a small area has been also investigated and fragments of pottery have been found there. The Naudvaris Cemetery and ancient settlement are attributed to the group of peculiar flat cemeteries in the Lower Nemunas area, where cremation burials in flat cemeteries, most often in urns, are common. These cemeteries had been left by the communities influenced heavily by the then ideology spread among the urnfield cultures.

Freelance archaeologist, rytis.siaulinskas@gmail.com

Kazikėnai Iron Age cemetery

Vytautas Juškaitis

In 2013–2014, archaeological exploratory research has been performed in the area of a suspected cemetery of Kazikėnai. Finds typical of Old and Middle Iron Age cemeteries have been found: 3 neck-rings, 18 bracelets, 2 brooches, 10 rings, 19 coil bracelets, 2 pieces of chest jewellery made of cruciform pins and pendants joined by chains, 2 Rome Empire coins, 2 awls, 1 amulets, 2 spearheads, 2 socketed axes, 1 knife, 1 belt buckle, 1 glass bead and 1 bark box. Moreover, 177 flint artefacts have been found and dated Mesolithic and Early Metal Period. That area includes not only a cemetery of Old and Middle Iron Age but also a Stone Age settlement. Keywords: Lower Nemunas cemeteries, Mesolithic, Iron Age, Rome Empire coins, coil bracelet, socketed axe.

Trakai History Museum Archaeology Department, museologist archaeologist, vjuskaitis@yahoo.com

Smalininkai cemetery graves and finds

Linas Tamulynas

The prehistoric cemetery (more precisely – the supposed burial site) in Smalininkai has been known since the beginning of the 20th century. Emil Hollack, the compiler of archaeological map of East Prussia, noted he was aware that a number of cremation graves had been found in the town. The same information had been later repeated by other authors, but up till now the original primary sources are unknown, i.e. what finds made the basis to confirm about the occurrence of prehistoric burial ground.

Some archaeological finds Smalininkai had been detected in 1960s, but this information reached archaeologists only in the last decade of the 20th century. In 2005, at the initiative of the author of the present article, information about the site with artefacts had been collected from local population. In 2006, an explorative archaeological research had been done and the grave no. 1 detected. In 2012, a company performing infrastructure development carried out research that was continued by Vilnius University in 2013. In total, during 3 seasons more than 300 sq. metres were investigated with 6 graves dated 4th–6th centuries discovered and explored; moreover, fragments of the grave no. 7 were found later by excavation repeated.

The dead discovered in the Smalininkai cemetery had been inhumed unburned. In some graves, the dead were buried in coffins resting in different directions. The grave no. 4 dated the 5th–6th century contained skeleton of unburned horse (except skull) near the human remains, but relation between the horse and the man's grave is questionable.

The grave goods, such as Basonia type beads, crossbow brooch with a star foot and Jakuszowice type belt end tips indicate that the society that left the Smalininkai cemetery was aware about the fashion and events of faraway European lands. Hook-shaped artefacts made of a rectangular iron bar are of particular note. They seem to be fragments of keys. If his supposition is right, this is a unique find not only in the Nemunas area but also in a wider region.

Vilnius University History Faculty Archaeology Department junior
research associate, linas.tamulynas@if.vu.lt

Archaeological investigations of the ancient settlement of Vėžininkai

Valdemaras Šimėnas

Vėžininkai ancient settlement had been seen over in 1995. During the first visit the settlement area was freshly ploughed. Such sporadic finds as pottery sherds of nipped and plain surface fragments, fishing net weight, spindle and others were discovered. This led to the planning of the subsequent investigations

of the settlement. On August 11, 2000 this ancient settlement was included into the Register under the number A1564.

In 2001 the archaeological research of the settlement started. A test trench 2x5 m in size and 10 sq metres area was dug out in the central part of the Vėžininkai settlement. The surface in the settlement was checked with metal detector, but no archaeological finds were detected. Small pieces of clay plaster and pottery were found. The artefacts were of hand built and thrown (wheel-turned) ceramics, while the latter were decorated with little waves. According to the hand-made ceramics, the artefacts can be dated approximately the middle and the second half of the 1st millennium. According to the thrown ceramics, the settlement was inhabited also at the beginning of the 2nd millennium.

From June to July in 2003, an archaeological expedition according the Project of the Children Summer Camp took place. Two trenches were dug out in the settlement of Vėžininkai, but expected archaeological artefacts had been almost undiscovered were found. The pits nos 2, 4 and 8 were found to contain tiny fragments of sherds as well as small sherds of thrown pottery, indicating clear signs of flood brought material. More exact dating of the finds remains unclear.

Judging according to the occasional finds, the settlement was not intensively populated.

Archaeologist, Doctor of Humanities, valdemaras.simenas@gmail.com

Prerequisites for parish formation in Viešvilė

Dainius Elertas

There is a copy of the contract signed on April 30, 1661 on reconstruction of the church in Viešvilė and based on a lost document issued by Duke Albrecht Hohenzollern for the Viešvilė Parish. This copy was used as a ground for unfounded interpretation popular in 1912-1917 that the Viešvilė Parish had been founded in 1517. Prior to the Reformation, pastoral functions were concentrated in Ragainė (*Ragnit*) and Tilžė (*Tilsit*). In the area of so-called Wilderness (Germ. *Grosse Wildnis*) between Prussia and grand Duchy of Lithuania, the process of colonisation took place, and border conflicts were often erupting until the 1650s. There was a tavern in the area of Viešvilė of that Wilderness. This property was later developed into the manor. However, in 1517–1525, the economy of Viešvilė was not strong enough to reach the limit necessary to sustain a parish priest. Turkish tax records (*Türkensteuerliste*) allow characterising the economic and social situation in Viešvilė before it became the parish. In 1539–1540, the total property of Viešvilė dwellers was a herd of 825 real animals. Most active part of Viešvilė community consisted of 38 tax payers, including 4 direct relatives, 9 namesakes, 6 communities with 8 members, 4 ones having 5 unmarried hired men, one person with 3 serfs and one bachelor of unnamed subordination. Concentration of persons, which were not free in Viešvilė, distinguished it from other villages in the area controlled by Ragainė Region (Hauptamt Ragnit) official (*pakamorė*)

Butkus. Nowhere else registered peasants-serfs have been detected here. They are related to the possession of the tavern keeper. The analysis of the personal names of the villagers on the eve of the formation of the parish confirmed that the 25 written names of 38 taxpayers were of Baltic origin, with 1 Slavonic-Baltic and 11 German written ones, but only one name of Werner Swobe is undoubtedly of German origin. The data obtained allow stating the trends of allocation of aliens from Žemaitija and obvious local migration from Ragainė, Tilžė and Įsrutis (*Amt Insterburg*) regions. It is probable that the priest of the future parish was required to know or learn to speak Lithuanian. Viešvilė Parish was founded in one wave together with 4 other Evangelical Lutheran churches. The pioneer of this idea should be sought among the initiators of the founding of new parishes in 1553–1556. The most important of these was the head of state and a patron of the Church, Prince Albrecht of Prussia. The sources directly revealing and confirming the identity of the first Viešvilė priest, the circumstances of the construction of the first Viešvilė church building are not revealed yet, but directions for further searches are indicated.

BRIAI (Institute of Baltic Region History and Archaeology), junior research associate, historian museologist, elertas@gmail.com

Development of manors in Viešvilė Parish from the end of the 18th century to the 20th century

Martynas Purvinas

The manors in this parish have not been described systematically yet. The emigrant Hans Erhardt Knobloch and others have published some data about them in Germany. The author was examining the remainders of the manors on site and was collecting information about their past in German archives.

In the past there were more than 45 manors there, but after 1944 their farms and majority of the homesteads had been destroyed. The specific natural and historical conditions led to creation of two major manors from the 16th century: Kasikėnai (*Kassigkehmen*) and Viešvilė (*Wischwill*). Later many small manors of various characters were established. Much income was received from productive piers of the Nemunas riverbank, but the fertile agricultural lands were lacking.

In the 19th century, people were keeping thousands of sheep; later the dairy economy was developed. The manors had their local industry: the water power-stations used to be built by the swift Viešvilė stream and elsewhere, the manors used to have their own dairies, smithies, mills, copper and iron forgers, oil-mills and paper factories.

After the Prussian reforms of 1806, the financial situation of the manors was not stable, part of them were liquidated, some of them were given to other owners. The surrounding manors were not very rich. Viešvilė and Kasikėnai

possessed correspondingly the area of land up to 1800 and 1000 ha. Many small manors had only several tens hectares of land.

The article provides historical statistical data about the former economy of the manors and their income.

Dr. Martynas Purvinas, martynaspurvinas@gmail.com

Life at the border of the states

Edmundas Mažrimas

Of all the sections of former Lithuania's border, one that existed for a longest time and separated Lithuania from other states was the boundary fixed in 1422 by the Treaty of Melno. One boundary section, from the Nemunas River to the Baltic Sea, is of special interest.

It had been marked at the beginning of the 15th century not only by wars, but also by diplomatic achievements of Vytautas the Grand Duke of Lithuania, when a common denominator between the peace and protracted war had been found. The victory at the Battle of Grünwald did not lead to a peaceful life. A decade of fighting and diplomacy were still needed. The German Order and the Grand Duchy of Lithuania (GDL) prepared a project for the delimitation of the borders of these states, which made the basis of the Melno Treaty signed on September 27, 1422. In accordance to the Treaty, Lithuania regained Samogitia, but the lower reaches of the mouth of the Nemunas River and Klaipėda remained under Prussian and later German rule until the 1919 Treaty of Versailles. As agreed by the Melno Treaty, the establishment of the border between the Order and the Grand Duchy of Lithuania gave a new concept of the territory of the state with the adjustment of the border. Up to the end of the 16th century, the border was marked by such natural signs as hills, signs in trees, ditches and roads. Often the border went along clear natural boundaries, such as the rivers of Jūra, Šventoji and Sartė. The written sources of that time did not mention special border signs, they appear only later. The border marking formed a separate system of sections. Already at the turn of the 17th century, separate sections had been marked by earth beds (landmarks) and ditches, and from the middle of the 19th century, marking by ditches and poles began.

Before Lithuania became a state, protection of dukes was a duty of leičiai (distinct social group). The services of leičiai for the ruler included breeding riding horses, acting as journey and/or war-like servants. They provided economic, military, police, border guard, customs services and belonged to the earliest Lithuanian tribal elite. At the beginning of the 16th century, there were customs offices throughout the GDL, at the border with Prussia the most important offices were in Jurbarkas and Tauragė.

The largest area at the border made so-called Wilderness that was more densely populated after the border had been fixed. The border divided not only

the states but also the Protestant and Catholic parts of Europe. The border that existed for five centuries has left its own marks, a unique cultural heritage reflected in ethno-culture and material cultural heritage. A thin constantly changing stratum of population was forming at the border. During wars the population was declining, but after them, people were moving here from other areas. The border lost most of its population during World War II. According to the Agreement of Germany with the Soviet Union signed on January 10, 1941 the ethnic Germans who lived in Lithuania moved to Germany. In 1944, part of Klaipėda region's population left for the West, others were deported or otherwise evicted from their lands by the Soviet Union. The abandoned settlements were populated by Lithuanians from remote areas.

After the third partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth, the border stated by the Melno Treaty was shared by Prussia and Russian Empire. These states controlled the border protection and the trade through it. Prussia (later Germany) based this protection on army and civil servants living in the border area. Civil servants were also appointed on a rotating basis from Germany. Lithuanians living in the border area and having contacts with the other side of the border were thought to be less loyal and, thus, would not result proper control of the transborder trade.

To protect the border, the Tsarist Russia authorities assigned large armed troops assisted by excise guard formed in 1862. Such border protection was necessary for the organised smuggling that appeared in the 19th century due to different prices and production of goods on different sides of the border. Lithuanian books carried by booksellers from Prussia during the press ban in 1864–1904 also contributed to the border violations.

After 1940 occupation, the Soviet army took over the Lithuanian-German border. It paid special attention to its protection and enforced the border but did not complete all the planned work. The part of the border that had existed for centuries marked in the forests remained in Tauragė region. This is a valuable historical monument of the 15th-20th centuries with the border installations built under supervision in 1908–1912 of the special Prussian-Russian Commission for Border Marking. The remaining part of the state border runs through the lands of Jurbarkas, Tauragė district and Pagėgiai municipality.

The draft of museum foundation and results of its initial activities following the example of a technological museum

Justinas Stonys

The activities in founding and expanding the Museum of Ancient Technologies in Smalininkai is described in the article. The material is presented according to the separate stages of activities using own experience and expressing ideas in museological terms and definitions. The museum has been operating for ten years

and has about 22,000 exhibits. The material of the article is presented in such a way that not only the average reader would gain knowledge, but it also be useful for museum staff getting acquainted with the scientific terms of museology. The material is classified according to the presentation order used in museology.

The article describes the technology of collecting the exhibits, the process of selection and authentication, as well as the purpose and necessity of using substitutes. One of the most important works of the museum is the documentation, which is described in more detail. In present case, this is done differently from other museums due to the content and specificity of the technical museum. Publishing issues and work with the public are discussed. Work organization, professional training and financial issues have been addressed as well.

Concluding the article, discussion on future perspectives of the Museum of Museology and Ancient Technology is given with background ideas, conclusions, recommendations, and a list of references presented.

Head of the Smalininkai Ancient Technologies Museum. Doctor of Humanities, muziejus.smalininkai@gmail.com

The cultural peculiarity of Viešvilė. Traditions, customs, regional identity in the 1st and 2nd decades of the 21st century

Arvydas Griškus

The aim of the research is to review the traditions and customs of Viešvilė town in the 1st-2nd decades of the 21st century. discuss the reasons for their formation, look at the perception of the regional identity of the people living here.

The cultural identity, traditions and regional identity of Viešvilė town are formed by history, architecture, administration, social environment and geographical location. These circumstances interact with each other and influence changes of each other. All these relations affect the formation of traditions, customs, cultural identity of the inhabitants of the town, and vice versa, the traditions of the town influence other changes in these elements as well.

Analyzing the traditions and customs of Viešvilė residents, the family becomes the starting point; moreover, two social strata—students and adults—are discussed separately. During the study, children singled out Christmas, Easter, New Year and birthdays. The interviewed adult people named family celebrations as the main ones: Christmas, Easter and Christmas, highlighting the transmission of traditions of their parents to children. Magic practices are also not forgotten in such celebrations.

The community traditions of Viešvilė are exclusively formed by the midsummer folk festival Joninės (St. John's Day). Popular are Mardi Gras, Kaziukas Fair and new celebrations, such as the campaign 'Bring the Christmas tree home' and the Christmas tree lighting festival, general in all Lithuania. The Cultural Centre

seeks to commemorate the Klaipėda uprising on January 15 and the signing of the Tilsit Act on November 30 as important celebrations in the life of the town.

Many senior inhabitants have come from all ethnographic regions of Lithuania. Some of the adult respondents perceive themselves as residents of Lithuania Minor, although not all of them were born in Viešvilė. The majority of students know that they live in Lithuania Minor and consider themselves residents of this region.

Peculiarities of Viešvilė town: Skalva (Scalovia) and German culture (German-Lithuanian culture) in its history; Lutheran material and spiritual legacy; architecture (of Lithuania Minor and related to forestry); social layer of teachers and foresters; border area; cultural immigration from all Lithuanian regions and other Soviet republics; still followed stereotypes that this is a German land and there are no traditions; small town; Catholic family customs which intertwine with Evangelical Lutheran traditions; town festivals, St. John's Day, Mardi Gras celebrations and Kaziukas fair forming community customs; and the most important are the forests, the wonderful environment and the cultural status of Lithuania Minor.

Director of the Lithuania Minor Jurbarkas District Culture Centre,
Doctor of Humanities, ethnology, arvydas.griskus@gmail.com

Hymns which sounded in Lithuania Minor

Irena Julija Foktienė

Material collected about the hymns of Prussia, Germany and its part East Prussia with Lithuania Minor has been presented in the article. The period described covers the time from the establishment of the Kingdom of Prussia in 1701 to the official abolition of Prussia in 1945.

At the beginning of the establishment of the Kingdom of Prussia (in 1701), there were no secular national anthems. The first Prussian national anthem *Heil dir im Siegerkranz* (Hail to You in the Victor's Wreath) was confirmed at the end of 1793. Later, the hymns *Borussia* and *Preußenlied* (Prussian Song) were played. The hymns of the analysed period glorified the rulers of Prussia, the nation and the Homeland; they reflected not only the existence of the rulers or the nation but also their historical task.

After the formation of the German Imperial Reich in 1871, the first anthem of the Kingdom of Prussia *Heil dir im Siegerkranz* with amendments was confirmed the German Hymn.

In the democratic Weimar Germany (Weimar), which was formed in 1918 and included the land of Prussia and its constituent Lithuania Minor, the national anthem of 1922 was *Das Lied der Deutschen* (The Song of the Germans) banned in 1945. During the Nazi rule in 1933–1945, next to this anthem, the Nazi Song *Horst-Wessel-Lied* was performed on official occasions. In 1923–1939, when the

Klaipėda region of Lithuania Minor was part of the Republic of Lithuania, these works were not performed because of being anthems of a foreign state. The first national anthem of East Prussia *Mein Heimatland* (My Homeland) appeared after 1894. In 1930, it was replaced by another East Prussian anthem *Land der dunklen Wälder* (The Land of Dark Forests), which sounded until the East Prussian people were deported to Germany at the end of 1944.

In the most Lithuanian part of East Prussia, Lithuania Minor, before the World War I, a patriotic song *Lietuvinkai mes esam gimę* (We are born Lietuvininkai/Lithuanians) was created in Lithuania based on the poem by Jurgis Sauveinas; it became their unofficial anthem. At the end of 1944, when no Lietuvininkai remained in this area, the sounds of their anthem also fell silent. At the same time, the *Lietuvininkų giesmė* (Song of Lietuvininkai/Prussian Lithuanians) became extremely popular, raising the aspiration for Lithuanianess as the most honorable goal of Prussian Lithuanians.

In the interwar period in Klaipėda Region, the song *Kur dūžta marių bangos* (Where the Waves of the Lagoon Break) had the status of an unofficial anthem among the population.

After Germany lost in the World War II, the Prussian state was liquidated and deleted from the political map, East Prussian area was divided by Poland and the USSR, and the Klaipėda Region was returned to Lithuania. The anthems played in the region of Lithuania Minor fell silent.

The author of the article, woman of letters, ethnographer,
plyne42@gmail.com

Architecture of Viešvilė and surrounding settlements. Basic features of historical cultural heritage

Algirdas Sinkevičius

Looking at the preserved historical heritage of the villages of the former Kazikėnai (later Viešvilė) district, the old architecture of villages and towns, residential houses and elements of small architecture, one can see that a lot had been lost, because a large part of the old architecture has already been destroyed during the previous wars, Soviet collectivization; moreover, during the construction of new and reconstruction of old homesteads and residential buildings the peculiarities of the old architecture of Lithuania Minor were not or little taken into account.

Remaining examples of the architecture of Viešvilė town and its surroundings, presenting the surviving historical heritage of Lithuania Minor typical of the old Klaipėda Region are described and illustrated with photos in the article. Architectural details of buildings and available photos of old buildings are reviewed. Efforts were made to pay attention to newly constructed and renovated residential and public buildings, as well as small architecture, insofar as they retain the unique traditions of old architecture typical of Lithuania Minor.

When designing new buildings, restoring them, repairing facades and roofing, it is necessary to maintain their authenticity, historically established purpose of the object, expression and unique physical form, materials used, to take into account the old traditions of the region's architecture.

Mardi Gras in Lithuania Minor. Reconstruction of traditions

Kristina Blockytė

The article examines the significance of the endangered Mardi Gras customs of Lithuania Minor and discusses the possibilities of ethnic traditions and continuity in the reconstruction of customs in the model of today's celebration. Known elements of Lithuanian Mardi Gras models are singled out and described, and the meanings of their content and modern transformations are analysed. There are three models of Mardi Gras celebration in Lithuania Minor: archaic (15th-19th centuries), 20th century, and the modern one (after 1991 to the present day). On the Mardi Gras of the 20th century, the ritual tradition loses its existential importance in the region discussed, and rituals turn into customs that have acquired new forms and symbolic meanings. Mardi Gras is celebrated both in villages and cities, where the main focus of the celebration is the Šiupinys (hodge-podge) Evening and the general entertainment of young people. The modern model of the festival attempts to combine ethnic traditions with the needs of a consumer-oriented modern society. As the city's cultural influence intensified, customs became a common form of entertainment for the consumer society. The content of a modern festival usually consists of performances by individual characters intertwined with performances by folklore groups and general entertainment (pancakes and šiupinys eating). Traditions are maintained artificially: walks of disguised people are organised by members of local folklore groups or employees of regional cultural institutions. This testifies to the fact that with the disappearance of the ceremonial functions of the festive customs, the significance of the entertainment function is strengthened and the traditions are unified; as in the whole of Lithuania, in the present period in Lithuania Minor, a female stuffed effigy called Morė personifying winter is being burned. On the other hand, such an entertaining nature of these rites allows many archaic customs to survive under new social and cultural conditions.

Coordinator of Development at Klaipeda University,
Doctor of Humanities, kristina.blockyte@ku.lt

20th century clothing and interior textiles of the inhabitants of Jurbarkas region in Lithuania Minor

Elena Matulionienė

Material of field research and publications related to the 20th century clothing and interior textiles of the inhabitants of the Jurbarkas region of Lithuania Minor is analysed in the article. The following typological characteristics of the population's clothing are distinguished: stylised national and ethnicised costumes of various ethnographic regions of Lithuania were worn during family and state holidays; no textile pocket/handbag, a survived detail of authentic Lithuanian clothing, were found in the surroundings of Viešvilė; wearing of the stylised handbags began from the 1990s with song festival costumes; authentic Lithuanian suits and textile baskets have been worn by amateur groups since 2010; influence of European fashion, national (Lithuanian and German) costume and uniforms of public organizations is significant in the clothing of the local population.

In the interior textiles of the Jurbarkas region of Lithuania Minor, small plant and geometric ornament compositions framing the main pattern should be distinguished. Large-pattern towels are notable for innovative character. Some fabric samples with animal ornaments look original. Individual elements of patterns and their compositions (flower in a pot, angular, stylized plant or animal ornament) can be found in the textile handicrafts of Viešvilė area and on Lithuanian textile pockets in other districts of Lithuania Minor. These facts confirm the existence of examples of patterns that Lithuanian ladies composed at their own discretion when weaving and embroidering handicrafts.

National costume expert at the Klaipėda Ethnoculture Centre, Ethnologist,
Doctor of Humanities, elenamatul@gmail.com

From the history of the research of the language of Viešvilė area

Danguolė Mikulėnienė

At all times, due to the specific administrative, historical and political situation, the dialect of the Viešvilė area was marginal, therefore relatively little research had been carried out.

Chronological discussion of the dialect of Viešvilė area and the history of its research takes place in the article; the most important 19th and 20th century researchers and their works are presented. Particular attention is paid to the research during the second half of the 20th century and archival unpublished dialectal material stored in the Dialect Archive of the Department of Language History and Dialectology of the Lithuanian Language Institute. Recent expeditions of linguists

and latest publications show that the old dialect of Viešvilė people has almost disappeared. It is being replaced by the increasingly entrenching features of the dialect of western Aukštaitija, Kaunas and Jurbarkas dwellers.

Head of the Geolinguistics Centre at the Institute of Lithuanian Language, Professor, Doctor Habilis, danguole.mikuleniene@lki.lt

Subdialect of Viešvilė Area: a sociolinguistic research of the Klaipėda Region Aukštaitian language

Laura Geržotaitė

Based on the 2012-2013 dialect voice records, geolinguistic study of the Viešvilė district subdialect attributed to the Western Aukštaitian Kaunas area and named Klaipėda Region Aukštaitians in the current classification of Lithuanian dialects has been presented in the article. The analysis of the area in question on the basis of the latest linguistic data showed that the characteristic features of the Aukštaitians of Klaipėda Region are almost no longer used in the research areas: no example of soft *l* pronunciation is certified, but several cases of archaic vowels *é* and *o* conversion into diphthongoids have been recorded. Only a few times you hear the construction of preposition *į* with the accusative.

By other more pronounced features, the language spoken in these areas is close to that the nearby Samogitian and Aukštaitian areas. Audio recordings of dialects from different generations, especially the younger ones, show that in the area of Viešvilė, the features of the western Aukštaitians from Kaunas and Jurbarkas become more and more established.

Lithuanian Language Institute Junior Research Associate,
laura.gerzotaite@lki.lt

Development of territory and population in Viešvilė District

Vidmantas Daugirdas

The aim of this article is to reveal the peculiarities of the development of the population and settlements within the territory of Viešvilė Valsčius (Rural District). Using methods of analysis and synthesis of previously published literature and statistics, an attempt is made to present a generalised picture of the historical development of this periphery of Lithuania Minor through the prism of the change of population and settlement network and the factors influencing it. Special attention is also paid to the change of the territory and administrative dependence of the district and ethnic composition of the population. Precise data on the settlements and inhabitants of Viešvilė and its surroundings and their

composition are almost non-existent in written sources until the middle of the 19th century. This topic has not been researched on special system basis before; there was no general picture and assessment of the situation.

The analysis and generalization of the collected material allowed to draw several conclusions. From ancient times to the present day, there were few inhabitants and settlements in Viešvilė area, the area is forested, there is little good arable land, it was mainly concentrated along the Nemunas, the town was in a peripheral geographical position, therefore the country was always sparsely populated. This is probably the most important feature of this region of Lithuania Minor, which has not changed for centuries and determined the development of settlements and inhabitants of Viešvilė district. The peripheral geographical location of Viešvilė is now one of the most important factors determining the tendency of population decline and settlement wane.

A favourable factor for the development of the territory was the Nemunas River, which promoted the development of transport and communication, trade, and the use of forest resources. This promoted the growth of manors, settlements and population. The development of Viešvilė and other settlements was hindered by various disasters (plague, wars and fires) and the competition of other larger settlements, nevertheless both the town and the whole country recovered quickly. The change in the administrative dependence and status of the territory of Viešvilė district also had an impact on the development of Viešvilė and the territory administered by it. The importance of Viešvilė in particular began to grow in the second half of the 19th century, when it became the centre of the rural district *Valsčius*.

The ethnic composition of the population has changed twice: colonisation and Germanisation, which began after the plague in the 18th century, and voluntary assimilation, eventually turned the inhabited area of the Baltic population into a German-inhabited area, where Lithuanians formed a minority, and after the World War II, the almost completely emptied territory was inhabited by Lithuanians.

Despite the accelerating depopulation, the Viešvilė eldership becoming a sparsely populated area and some of the undesirable tendencies of the social and economic condition, Viešvilė, located in a beautiful natural, increasingly managed, peaceful and cosy living environment, does not use the resort potential suitable for a quiet life and rest. This is the perspective of this region, the development of which would create preconditions for the recovery of settlements and stabilisation of the population.

Keywords: Klaipėda Region, Viešvilė Valsčius, population, settlement network, ethnic composition.

Institute of Human Geography and Demography at the Lithuanian Social Research Centre, Vilnius University Professor, PhD in Geography, vidmantas.daugirdas@gf.vu.lt

Scenario for strengthening the vitality of Viešvilė development

Vilma Atkočiūnienė

The present article has been prepared by supplementing the results of the research done in 2005–2007 under the International Hinterland Project “Spatial Development of the Rural Region Potential Solving Development Problems” . The participatory research method applied includes the analysis and assessment of the vitality of Viešvilė, the identification of opportunities for overcoming the decline and development of the rural area, and the formation of an innovative approach to rural development management. New methods of research, analysis and assessment of the vitality of the area have been applied, management based on good practice, solutions that have proved their worth in another space and time. The application of the research together with other social innovation technologies–partnership principles, community informatics–helped to assess the vitality of Viešvilė in comparison with other pilot areas of the Hinterland project. Viešvilė is attributed to the type of areas of medium vitality, unstable economic and social structure, the community of which is still looking for activities that strengthen the identity of the area, developing community spirit. The current demographic situation of the rural population is moderately favourable for the development of the area, and the proportion of the young and elderly population is unbalanced. The elderly population is higher than average, the number of young people is decreasing; neighbouring homesteads are not connected by family ties, so there is a risk of homesteads being emptied. Opportunities of local people are insufficiently used, development of skills to manage rural change and act proactively are slow. The public sector has both economic and social problems that need to be addressed in an innovative way. Public institutions should take care of the marketing of the area and the improvement of its image. The community and farmers in their traditional activities should constantly think about diversification of activities, creation of added value, integration of activities and resources, and practical activities to strengthen the local economy and the vitality of development.

Vytautas Magnus University, Agriculture Academy, Faculty
of Bioeconomy Development, Professor, Doctor in Social Sciences,
vilma.atkociuniene@gmail.com

Along the paths of Prussian Lithuanian narrative folklore in Viešvilė Evangelical Lutheran Parish

Irena Julija Foktienė

The narrative folklore of Prussian Lithuanians of the Viešvilė Evangelical Lutheran Parish, Ragainė County, Lithuania Minor, written between the middle of the 19th century and beginning of the 21st century is analysed in the article. This topic has not been addressed by anyone, and there is almost no material in the local history museums of Viešvilė about Lithuanian narrative folklore. The current residents of Viešvilė are not very aware that the parish and district of Viešvilė contained also the areas on the left side of the Nemunas, now in the Russian Federation.

Information has been presented about the resonance of the interest in the Lithuanian language and folk art in Ragainė County in Lithuania Minor in the 17th-18th centuries. The merits of the advanced German and Lithuanian society in protecting the spiritual culture and language of Lithuanians from destruction in the unfavourable years of historical events and processes in the 19th and 20th centuries have been described.

From the narrative folklore of Viešvilė parish, it can be seen how Prussian Lithuanians perceived the world, nature and the phenomena taking place in it. Various experiences and established moral norms accumulated over the centuries have been passed on. An analysis of the prevalence of written texts in the parish villages was performed. It can be assumed from this analysis that in some of the villages of Viešvilė parish, Germanisation had already come to an end during the mentioned period. This is especially evident in areas with more developed industries, crafts, as well as where there were administrative offices.

The minimal historical knowledge about the genocide committed by the Soviets and the subsequent Russification in the Königsberg region was presented, due to which the opportunity to study the remaining unwritten folklore texts in the villages of Viešvilė parish on the left side of the Nemunas was lost. After the eviction of local inhabitants of Klaipėda Region in 1944 in order to protect them from the Soviet army, there were almost no folklore performers left in the villages of Viešvilė parish on the right bank of the Nemunas. After the restoration of Lithuania's independence, this gap was somewhat filled by former Viešvilė residents who came from Germany. .

Keywords: fairy stories, tales, Germanisation, Lithuania Minor, Ragainė county, Gałbrasčiai, Viešvilė Parish, J. Basanavičius, K. Jurkšaitis, V. Kalvaitis, H. E. fon Knobloch, A. Leskynas, A. Šleicheris.

The author of the article, woman of letters, ethnographer,
plyne42@gmail.com

Santrumpos ir sutrumpinimai

- AB – akcinė bendrovė
ACSM – Amerikos sporto medicinos koledžas (angl. – American College of Sports Medicine)
AdM – Klaipėdos krašto darbo grupė. Klaipėdos apskrities viešoji Ievos Simonaitytės biblioteka, AdM archyvas (vok. – Arbeitsgemeinschaft der Memellandkreise e. V.)
ASU – Aleksandro Stulginskio universitetas
AT – Aukščiausioji Taryba
ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje
ATR – Abiejų Tautų Respublika
BDŽ – Balys. Dvasios ir žmonės. Lietuvių liaudies sakmės
BKAP – Baltų kalbų atlasas. Prospektas (latv. – Baltu valodu atlants. Prospekts)
BLLS – Balys. Lietuvių liaudies sakmės
BM – Baltarusių mitologija (baltar. – Беларуская міфалогія)
BRMŠ – Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai
BsLPY – Basanavičius. Lietuviškos pasakos įvairios
BsTB I – Basanavičius. Tautosakos biblioteka, t. 1
BsV – Basanavičius. Iš gyvenimo vėlių bei velnių
D. Lietuva – Didžioji Lietuva
DSPSO – Davainis-Silvestraitis. Pasakos. Sakmės. Oracijos
DŽDT – Darbo žmonių deputatų taryba
EGREPA – Pagyvenusių asmenų fizinio krūvio tyrimų Europos grupė (angl. – European Group for Research into Elderly and Physical Activity)
ELB – Evangelikų liuteronų bažnyčia
EMO-1000 – Gaunamų eksponatų knygoje registruotas Nr. 1000
ENSK – Eksperimentinis namų statybos kombinatas
ES – Europos Sąjunga
FŽ – Frazeologijos žodynas
GEK-100 – Gaunamų eksponatų knygoje registruotas Nr. 100
GPU – Rusijos politinė valdyba 1922–1934 m. (rus. – Государственное политическое управление)
GRU – Vyriausioji žvalgybos valdyba (rus. – Главное разведывательное управление)
HAE – hidroakumuliacinė elektrinė
HE – hidroelektrinė
HMF – Humanitarinių mokslų fakultetas
ICPAFR – Tarptautinė fizinio aktyvumo ir lengvojo kultūrizmo tyrimų taryba (angl. – International Council for Physical Activity and Fitness Research)
IRCA – Tarptautinis sertifikuotų auditorių registras (angl. – International Register of Certificated Auditors)
ISAPA – tarptautinis mokslinis simpoziumas „Fizinis aktyvumas ir pajėgumas vyresniame amžiuje“ (angl. – International Symposium on Adapted Physical Activity)
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
JLD – Juška. Lietuviškos dainos
JSD – Juška. Lietuviškos svotbinės dainos
JTVP – Jungtinių Tautų vystymo programa
KAD – Krašto apsaugos departamentas
KAM – Krašto apsaugos ministerija
KGB – Valstybės saugumo komitetas (rus. – Комитет государственной безопасности)
KK – Klaipėdos kraštas
KKVŽ – Klaipėdos krašto valdžios žinios
Kl. Szagmanten – Mažieji Žagmantai (vok. – Kleine Szagmanten)
KLPTK – Kerbelytė. Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas
Klvd – Kalvaitis Vilius. Prūsijos lietuvių dainos
KPC – Kultūros paveldo centras
KPI – Kauno politechnikos institutas
KTFL – Kerbelytė. Pasakų tipai (angl. – The Types of Folk Legends)
KTU – Kauno technologijos universitetas
KU – Klaipėdos universitetas
KUTd – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Baltų filologijos katedros Folkloro laboratorijos tautodailės dirbinių nuotraukų archyvas
KUTR – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Baltų filologijos katedros Folkloro laboratorijos tautosakos rankraštynas
KUTRF – Klaipėdos universiteto tautosakos rankraštyno fonoteka
LA – Lietuvos aidas
LAA – Lietuvos TSR archeologijos atlasas
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
LDKKG – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija
LDM – Lietuvos dailės muziejus
LDT – Liaudies deputatų taryba
LE – Lietuvių enciklopedija
LFE – Lietuvių filologija ir etnologija
LII – Lietuvos istorijos institutas
LIMIS – Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema
LK – Lietuvos keleivis (laikraštis)
LKA – Lietuvių kalbos atlasas
LKP CK – Lietuvos komunistų partijos Centro komitetas
LKT – Lietuvių kalbos tarmės
LKTChr – Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija
LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas
LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas. Elektroninis variantas
LLDK DD KAD – Lietuvių liaudies dainų katalogas. Darbo dainos, kalendorinių apeigų dainos
LLTI – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
LM – Lietuvių mitologija
LMD – Lietuvių mokslo draugija (fondai)
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
LOA – Lietuvos olimpinė akademija
LPS – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis

- LPTK – Lietuvos pasakojamosios tautosakos katalogas
 LR – Lietuvos Respublika
 LR ŠMM – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija
 LSSR – Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika
 LTR – Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Lietuvos tautosakos rankraštynas
 Lt – Lietuvos tautosaka
 LUIŠ – Lietuvos užkalbėjimų šaltiniai
 LŽ – Lietuvių žodis
 LŽ – Lietuvos žinios
 LŽTP – Lietuvos žvejų tarmė Prūsijoje
 LŽŪA – Lietuvos žemės ūkio akademija
 LŽŪU – Lietuvos žemės ūkio universitetas
 MGB – Valstybės saugumo ministerija (rus. – Министерство государственной безопасности)
 MIATLNA – Maisto iš intergencinių atsargų tiekimas labiausiai nepasiturintiems asmenims M. Lietuva – Mažoji Lietuva
 MLE – Mažosios Lietuvos enciklopedija
 MLIM – Mažosios Lietuvos istorijos muziejus
 MHM – Pasaulio tautų pasakos (rus. – Мифы народов мира)
 MT – Ministrų Taryba
 MT – Mūsų tautosaka
 MTS – mašinų ir traktorių stotis
 MVD – Vidaus reikalų ministerija (rus. – Министерство внутренних дел)
 NKGB – Valstybės saugumo liaudies komisariatas (rus. – Народный комиссариат государственной безопасности)
 NKVD – Vidaus reikalų liaudies komisariatas (rus. – Народный комиссариат внутренних дел)
 OMON – Specialiosios paskirties milicijos būrys (rus. – Отряд милиции особого назначения)
 PKP – Pasienio kontrolės punktas (tarptautiniai – Panemunės APKP; Ramoniškių APKP; Pagėgių GPKP; Kybartų GPKP; tarptautiniai upių – Jurbarko UPKP; Rusnės UPKP)
 PRPI – Paminklų restauravimo projektavimo institutas
 RK – Rojaus kelias
 RLD – Liudovikas Rėza. Lietuvos liaudies dainos
 RŽ – Religijotyros žodynas
 SIŠLSA – Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai
 SK – Smalininkų kronika
 SKSŽ – Senasis Konstantino Sirvydo žodynas
 SLS – Senasis lietuvių sapnininkas
 SLT – Smulkioji lietuvių tautosaka
 SSGG analizė – stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė
 ŠPI – Šiaulių pedagoginis institutas
 TD – Tautosakos darbai
 TLPRŽ – Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas
 TMIFL – Liaudies literatūros motyvų rodyklė (angl. – Stith Thompson. Motif-index of folk-literature)
 TSRS – Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga, SSRS (rus. СССР)
 TS-S – Lietuvos kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programa. Sociolingvistika
 TŪT – tarybinis ūkis technikumai
 TŽ – Tauta ir žodis
 UAB – uždaroji akcinė bendrovė
 VAKKKA – Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai
 VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros rankraštynas
 VČK – Visasąjunginis ypatingasis komitetas (rus. – Всесоюзный чрезвычайный комитет)
 VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
 VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
 VGN – vaikų globos namai
 VGTU – Vilniaus Gedimino technikos universitetas
 VIRD – Visasąjunginė išradėjų ir racionalizatorių draugija
 VISI – Vilniaus inžinerinis statybos institutas
 VMS – Vandens matavimo stotis
 VN – vaikų namai
 VRLP – Velykų rytą lelija pražydo. Verbų sekmadienio, Velykų, Jurginių papročiai ir tautosaka
 VRM – Vidaus reikalų ministerija
 VSAT – Valstybės sienos apsaugos tarnyba
 VU GMF – Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultetas
 VVGŽM – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus
 VVGŽM f 1000 – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus. Pagrindinis fondas, eksponato Nr. 1000
 ŽŪB – žemės ūkio bendrovė
 ŽŪM – Žemės ūkio ministerija

a. – amžius
 apskr. – apskritis
 buv. – buvęs
 cm – centimetras
 d. – diena
 dr. – daktaras
 g. – gatvė
 gen. – generolas
 gim. – gimęs
 GWh – gigavatvalandė
 h – valanda
 ha – hektaras

habil. dr. – habilituotas daktaras
 Hp. – siaurojo geležinkelio stotelė (vok. – Hauptbahnhof)
 k. – kaimas
 kav. gen. – kavalerijos generolas
 kg – kilogramas
 km – kilometras
 kt. – kita, kiti
 ktm – kietmetris
 kWh – kilovatvalandė
 l – litras
 l. – lapas

latv. – latvių
liet. – lietuvių
Lt – litas
m – metras
m. – metai
mėn. – mėnuo
mg – miligramas
min. – minutė
mjr. – majoras
mm – milimetras
m. m. – mokslo metai
mst. – miestas
mstl. – miestelis
MW – megavatas
Nr., nr. – numeris
nuotr. – nuotrauka
p. – puslapis, *ponia*, *ponas*
pab. – pabaiga
pav. – paveikslas
pavad. – pavaduotojas
pf. – pfenigiai
pieš. – piešinys
po Kr. – po Kristaus
pr. – pradžia
pr. Kr. – prieš Kristų
proc. – procentai
prof. – profesorius
PV – pietvakariai

pvz. – pavyzdžiui
r. – rajonas
red. – redaktorius
red. sud. – redaktorius sudarytojas
S. – Seite (puslapis)
sen. – seniūnija
sen. gr. – senovės graikų
Sgr. – sidabro grašiai (*vok.* – Silbergraschen)
str. – straipsnis
š. m. – šių metų
ŠV – šiaurės vakarai
t – tona
t. – tomas
t. y. – tai yra
Tlr. – taleriai
tūkst. – tūkstantis
užr. – užrašė
val. – valanda
vid. – vidurys, vidurinė
vyr. – vyriausias, vyriausiasis
vyresn. – vyresnysis
vls. (vlsč.) – valsčius
vnk. – vienkiemis
vnt. – vienetas
vok. – vokiečių
žr. – žiūrėk, žiūrėta
ž. ū. – žemės ūkis
ž. ū. m. – žemės ūkio mokykla

Monografijos „Viešvilė“ leidybos finansavimas

Algirdas Sinkevičius, Petras Jonušas

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Lietuvos kultūros taryba	7 000,00
UAB „Magnolija“	7 000,00
Jurbarko rajono savivaldybės administracija	5 700,00
Jurbarko rajono savivaldybės administracijos Viešvilės seniūnija	4 000,00
Tadas Jucius, UAB „Teisa“ direktorius, Vilnius	1 500,00
Valentinas Kucinas, Jurbarko r. savivaldybės administracijos Viešvilės seniūnas	1 043,65
Nijolė Petraitienė, Jurbarko kredito unijos vadovė	644,81
<u>Algirdas Gluodas</u> , 1995–1997 m. Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys	550,00
Daivaras Rybakovas, Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys	540,00
Darius Jakonis, filosofijos m. daktaras, Švedijos tyrimų institutas RISE, Noršiopingas	500,62
Irena ir Egidijus Petrošiai, Jurbarkas	500,00
Kasparas Jurevičius, UAB „Dainiai“ vadovas, Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys	500,00
Alma Foktaitė, Bristolis (Anglija)	500,00
Irena Masaitienė, Birutė Brigadierienė, Kęstutis Masaitis, 2000–2003 m. Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys	500,00
Bendruomenės „Tvarkau Jurbarko kraštą“, Daivaro Rybakovo, Dariaus Juodaičio ir laikraščio „Šviesa“ organizuoto žygio dalyviai*	462,00
Irena Petrošienė ir Julija Petrošiūtė	442,25
Lyda Barcienė, Kaunas	400,00
Dalia, Angelė ir Juozas Mačiežai	400,00
Vaida Bubliauskaitė, Algirdas Sinkevičius, Plumstead, Londonas (Anglija)	350,00
Rimantas Jancevičius, Jurbarkų seniūnija	350,00
Eglė Žegulytė ir Kastytis Sinkevičius, Kaunas	300,00
Raimondas Baikštys, AB „Požeminiai darbai“ gen. direktorius, Kaunas	300,00
Jonas Sprindžiūnas, UAB „Sanjota“ direktorius, Vilnius	300,00
Inida ir Mindaugas Karkleliai, Lumpėnų kaimo bendruomenė, Pagėgių savivaldybė	300,00
Jūratė ir Alfredas Repšiai, Vokietija	300,00
Jūratė Caspersen, Šveicarijos lietuvių bendruomenės valdybos pirmininkė, Ciuricho lietuviškos knygos klubo vadovė, Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Kultūros reikalų komisijos pirmininkė, Lietuvos universitetų moterų asociacijos (LUMA) garbės narė, konsulė	300,00
Kazys Čepys, UAB „Versmintė“ direktorius, Mažeikiai	294,81
Bendruomenės „Tvarkau Jurbarko kraštą“ ir laikraščio „Šviesa“ žygio dalyviai*	270,00
Valdas Urbonavičius, Kaunas	260,00
Petras Latoža, UAB Marijampolės šilumos tinklų direktorius	250,00
Jurga Kalkienė, VSAT prie LR VRM Pasieniečių mokyklos Finansų skyriaus vedėja	224,02
Irena Julija Foktienė	220,00
Alvydas Baležentis, profesorius, socialinių m. daktaras, Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakultetas, Strateginio valdymo katedra	200,00
Marija Nijolė Stačiokienė (Seliutaitė), LMA Tarptautinių ryšių grupės vyr. specialistė, Lietuvos žmogaus teisių lygos, LEU „Alumni“ klubo prezidentė, Europos žmogaus teisių gynimo asociacijos Briuselyje valdybos narė	200,00
Eugenijus Gentvilas, Seimo narys, Jūrinių ir žuvininkystės reikalų komisijos pirmininko pavaduotojas	200,00

(tęsinys)

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Rasa Stonienė, VVG „Pagėgių kraštas“ vadovė, ir Sigitas Stonys, Pagėgių savivaldybės mero pavaduotojas	200,00
Linus Tamulynas, VšĮ Archeologijos centro direktorius	200,00
Rimantas Rutkauskas, Kauno bokso federacijos prezidentas	200,00
Aldona Gluodienė, Smalininkų bendruomenė	200,00
Janina Daujotienė, Juozas Daujotas, Jurbarkų seniūnija	200,00
Remigija ir Algis Petrauskai, Jurbarkas	200,00
Ramūnas ir Gintautas Audiejai	200,00
Jūratė Grėbliūnaitė-Mačkinienė, Vilnius	200,00
Rasa Beskajevienė, UAB „Equinox Europe“ direktorė, Kaunas	200,00
Ramutė Bakaitienė, Jurbarkas	200,00
Milda Napjus Skučaitė	200,00
<u>Madestas Gvildys</u> , Kaunas	162,34
Kazimieras Sprindžiūnas, UAB „Baltijos degalai ir partneriai“ direktorius, Šilutė	150,00
Dovilė Gradickaitė ir Lukas Kucinas	150,00
Laima Skukauskienė (Užkuraitytė), Vilnius	150,00
Toma Kucinaitė, Aaron Etombo Ngva ir Samuel Ebule Ngva, Anglija	150,00
Valerija ir Vytautas Tamošaičiai	150,00
Rita ir Remigijus Šukiai	150,00
Asta ir Jurijus Kosenkai	150,00
Jurbarko kredito unija	150,00
Kamilė, Rūta ir Darius Kaščiokaičiai	150,00
Vilma Vasiliauskaitė-Mingėlienė, Vokietija	140,00
Aida ir Paolo Sperandio, Überherno savivaldybė, Sarluiso r., Vokietija	123,00
Arūnas Grikšas	120,00
Jonas Bučinskis, 1995–2017 m. Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys	117,92
Kęstutis Kornikas, įmonės „Smalkuras“, UAB, direktorius	115,47
Alvydas Aleksandravičius, Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos Ekonomikos ir vadybos fakulteto lektorius, žemės ūkio ministro patarėjas	111,52
Mykolas Mauricas, Valstybinio mokslinių tyrimų instituto Inovatyvios medicinos centro skyriaus vedėjas, Lietuvos imunologų draugijos prezidentas, vyriausiasis mokslo darbuotojas, biomedicinos mokslų daktaras, Vilnius	100,00
Bronius Pauža, Lietuvos Respublikos Seimo narys	100,00
Zita Sorokienė, Lietuvos smulkiųjų verslininkų ir prekybininkų asociacijos pirmininkė, Jurbarko r. savivaldybės tarybos narė	100,00
<u>Vidmantas Daugirdas</u> , profesorius, geografijos mokslų daktaras, Vilnius	100,00
Jonas Endrijaitis, Vilniaus vaikų ir jaunimo klubo „Kregždutė“ direktorius, rašytojas	100,00
Romas Dainius, Vilniaus jurbarkiškių klubo pirmininkas	100,00
Vidas Juozas Šalaševičius, Marijampolės profesinio rengimo centro direktorius	100,00
Audronė Stoškienė, Jurbarko r. savivaldybės administracijos Finansų skyriaus vedėja	100,00
Nijolė Ralytė, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos profesorė, Vilnius	100,00
Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“	100,00
Dumiko uždaroji akcinė bendrovė, Jurbarkas	100,00
Arnas Bastys, įmonės „Miško gūsis“ direktorius, Jurbarkas	100,00
Kęstutis Naujokas, UAB „Jurmelsta“ direktorius, 2005–2011, 2019–2023 m. Jurbarko rajono savivaldybės tarybos narys	100,00

(tęsinys)

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Audronė Liaudaitienė ir 1989–1990, 2000–2003 m. Jurbarko rajono savivaldybės tarybos narys Algimantas Liaudaitis, Kretinga	100,00
Audronė Liaudaitienė, Vokietija	100,00
Mykolas Gilevičius, Kėdainiai	100,00
Rudolfas Šakaitis, Smalininkų bendruomenė	100,00
Petras Leseckas, Marijampolė	100,00
Rūta ir Algimantas Neverauskai	100,00
Daina ir Darius Endzeliai	100,00
Kristina ir Rimantas Užomeckai	100,00
Laimutė ir Kęstutis Putnos	100,00
Danutė ir Tonis Dargeliai, Žukų kaimo bendruomenės nariai	100,00
Teofilis Dargelis, Žukų kaimo bendruomenės narys	100,00
Jūravos bendruomenė	100,00
Valė Teresė Plienaitienė, gydytoja, Smalininkų bendruomenė	100,00
Jurgita Viknaitytė	100,00
Ligita ir Kęstutis Kuniauskai	100,00
Ričardas Pantelaitis	100,00
Algirdas Brazaitis, Vilnius	100,00
Gintautas Brazaitis, Klaipėda	100,00
Vytautas, Kęstutis ir Mindaugas Kavaliauskai	100,00
Zita Pikoraitienė	100,00
Gaiva Mačiulaitienė, įmonės Jurbarko turizmo ir verslo informacijos centro direktorė	100,00
Renata ir Vilmas Burnelaičiai	100,00
Audrius Grikiėtis	100,00
Amelija, Edita ir Donatas Aučiai	100,00
Vilma Kucinienė	100,00
Reda Šašienė, Jurbarko r. savivaldybės administracijos Viešvilės seniūnijos vyr. specialistė	98,87
Kęstas Komskis, Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pavaduotojas	86,89
Rykartas Abukovas ir Kamilė Abukovaitė	85,00
Rima Majoravičienė, Smalininkų bendruomenė	83,41
Aldona Palavinskienė, senjorų klubo „Dar ne sutema“ vadovė	80,00
Simona Sagaitytė ir Jonas Puišys, Vokietija	80,00
<u>Pranciškus Sviderskis</u> , Jurbarkas	80,00
Benjaminas Šebeka, Valstybinio mokslinių tyrimų instituto Fizinių ir technologijos mokslų centro Cheminės inžinerijos ir technologijų skyriaus vyresn. mokslo darbuotojas, chemijos m. daktaras	76,02
Antanas Jasevičius, Švedija	70,00
Antanas Jasevičius (jaunesnysis), Švedija	70,00
Justina ir Edmundas Banaičiai	70,00
Gediminas Čepinskas, biofizikos profesorius, Lawsono sveikatos tyrimų institutas, Kanada	64,48
Daiva Puidienė, Muitinės departamento prie LR finansų ministerijos vyr. inspektoriė	63,88
Giedrė ir Pranas Kuniauskai	60,00
Liudmila Norkaitienė, Jurbarko r. savivaldybės tarybos narė	57,92
Kęstutis Daškauskas, Kiduliai, Šakių rajonas	57,92

(tęsinys)

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Bronius Skverveckas	57,92
Sigita Turovaitė	57,92
<u>Nijolė Balčienė</u> ir <u>Stasys Balčius</u>	55,00
<u>Vera Greičiuvienė</u> ir Albinas Greičius	55,00
Irina Fiodorova, Klaipėda	52,00
Jolanta Vaičiūnienė, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento Alternatyviosios veiklos skyriaus vyr. specialistė	50,00
Vilma Atkočiūnienė, Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos Bioekonomikos plėtros fakulteto profesorė, ekonomikos mokslų daktarė	50,00
Saulius Lapėnas, Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys, mero pavaduotojas	50,00
Ramutė Mockevičienė, Skirmantas Mockevičius, Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys, Jurbarko rajono savivaldybės meras	50,00
Irena Gvildienė ir <u>Antanas Gvildys</u> , Jurbarko r. savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjas	50,00
Antanina Tunaitienė, Jurbarko r. savivaldybės tarybos narė	50,00
Genutė Gudaitienė ir Algirdas Gudaitis, Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys	50,00
Vladas Vainauskis, Jurbarko r. savivaldybės administracijos Skirsnemunės seniūnas	50,00
Lietuvos liberalų sąjūdžio Tauragės skyrius	50,00
Arūnas Tarnauskas, įmonės UAB „Gulbelė“ vadovas, Šakiai	50,00
Viktoras Vaseris, „Tauragės turgelio“ vadovas	50,00
Irena Oičenkienė, Viešvilės pagrindinės mokyklos direktorė	50,00
Ina Budrienė, Smalininkų TVM direktorė	50,00
Vaida Augaitienė, gydytoja, VšĮ Viešvilės ambulatorijos direktorė	50,00
Danutė Bendaravičienė ir Juozas Bendaravičius, Jurbarko miškų urėdijos Mociškių girininkijos girininkas	50,00
Darius Vasiliauskas, VšĮ Smalininkų senjorų namų direktorius	50,00
Alfonsas Ivanauskas, Kriokiškių kaimo bendruomenės narys	50,00
Regina ir Stanislovas Meškauskai, Šilutės r. Juknaičių bendruomenės nariai	50,00
Jonas ir Genutė Birgiolai, A., V., G. ir G. Stanevičiai	50,00
Ramutė ir Raimondas Česnavičiai	50,00
Gražina Kapturauskienė	50,00
Jolita Štrimienė, Smalininkų bendruomenė	50,00
Danutė Sabienė ir Ramūnas Sabas	50,00
Algimantas Kavaliovas, Nida	50,00
<u>Jonas Tamošaitis</u>	50,00
Rasa Stoškienė	50,00
Stasys Gečas, Raudonės kaimo bendruomenė	50,00
Putinas Lebedžinskas, Lekėčių kaimo bendruomenė	50,00
Ramutė ir Alfonsas Juškos	50,00
Rasa ir Audrius Sinkai	50,00
Vitalija Daukšienė, Jurbarkas	50,00
Donatas Kęstutis Zeveckas, Telšių r. Tryškių kaimo bendruomenė	50,00
Onutė ir Gintas Basčiai, Smalininkų bendruomenė	50,00
Gražina Kontrimienė, Kėdainių r. Josvainių kaimo bendruomenė	50,00
Lidija Strikienė	50,00
Aldona ir Juozas Kazimieras Šiaulinskai	50,00

(tęsinys)

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Donatas Aleksandravičius, Lazdijai	50,00
Ona Audiejienė ir Regimantas Globys	50,00
Donata ir Vaidas Rimkai	50,00
Teklė Kucinaitė	50,00
Antanas Bertulis	50,00
Rūta Kulvinskienė, Kaunas	50,00
Adolfas Kondratenka, knygų autorius, Panevėžys	50,00
Mindaugas Tamošaitis	50,00
Irena Viknaitienė	50,00
Lena ir Bronius Urbikai	50,00
Elena, Zita ir Viktoras Sakavičiai, Smalininkų bendruomenė	50,00
Irma ir Romualdas Baužos	50,00
Gabija, Austėja, Deividas, Danguolė, Arūnas Brokorai	50,00
Petras Mureika, dainų autorius, Panevėžys	50,00
Jonas Petroševičius, Jurbarkas	50,00
Marytė Veličkienė (Babonaitė), Veliuona	50,00
Ingrida Malinauskas, Vokietija	50,00
Aldona ir Bruno Reipšlėgeriai (<i>Roepschläger</i>), Vokietija	50,00
Asta ir Vytautas Useliai, Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato darbuotojai	50,00
Raminta ir Evaldas Šimaičiai	50,00
Valerijus Zakarauskas	50,00
Vidas Počas	50,00
Darius Zaicovas	50,00
Indrė ir Edgaras Ulevičiai	50,00
Laimonas Sajonas, medžiotojų būrelio „Viešvilė“ vadovas	50,00
Irena Austynienė (Švelnytė), Kaunas	50,00
Reda Kneizevičienė, Antanavas, Kazlų Rūdos savivaldybė	50,00
Remigijus Šemeklis, Šilutės, Vanagu, Pagėgių ir Rukų evangelikų liuteronų parapijų klebonas, Lietuvos evangeliškos bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) valdybos narys, labdaringos organizacijos „Šilutės sandora“ valdybos narys	50,00
Mindaugas Kairys, Jurbarko, Skirsnemunės, Smalininkų, Vilkyskių evangelikų liuteronų parapijų klebonas	50,00
Kęstutis Pajaujis, Viešvilės Kristaus atsimainymo bažnyčios klebonas	50,00
Romualdas Gečas, Viešvilės katalikų parapijos klebonas	50,00
Kazys Žutautas, Viešvilės katalikų parapijos klebonas	50,00
Romaldas Brigadierius	50,00
Rimantas Žičkus, Jurbarko „Rotary“ klubo prezidentas	50,00
Regina Saldukaitė	50,00
Darius Kairaitis	50,00
Zenonas Kairaitis	50,00
Genovaitė Norvaišienė, gydytoja odontologė, Smalininkų ambulatorijos vedėja	49,18
<u>Bronius Žemaiła</u>	48,44
Jurbarko 2017 m. miesto šventės dalyviai	46,00
Ramūnas Rimavičius, UAB „Autodeta ir Ko“ direktorius, Alytus	43,44
Arvydas Eidokaitis	40,07

(tęsinys)

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Antanas Juozas Kazakevičius, 1990–1997 ir 2003–2015 m. Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys, Jurbarko r. garbės pilietis	40,00
Violeta Tamulytė, Jurbarko rajono savivaldybės administracija	40,00
Nerijus Jarilinas, Viešvilės vaikų globos namų direktorius	40,00
Gražina Mikšienė, Jurbarkas	40,00
<u>Vytas Karalius</u>	40,00
Birutė Ripinskienė	40,00
Rita Šikšnian	35,50
Vilija Platonovienė	35,00
Kęstutis Majoravičius, Smalininkų bendruomenė	34,38
Kęstutis Vizbara	33,53
Danguolė Stonytė, LR Seimo kanceliarijos Komisijų biuro patarėja	30,00
Vytautas Basys, LMA vyr. mokslinis sekretorius, Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus pirmininkas, LMA tikrasis narys, profesorius, habil. daktaras	30,00
Donatas Gardauskas, individualios įmonės vadovas, Jurbarkas	30,00
Raimondas Genutis, Aušgirių kaimo bendruomenė	30,00
Nijolė Banaitytė-Kezienė, Vilnius	30,00
Olga Biskienė, Kazlų Rūdos savivaldybė, Antanavo kaimo bendruomenė	30,00
Petras Balčiūnas, Kauno r. Vandžiogalos kaimo bendruomenė	30,00
Jonas Geležis, Marijampolė	30,00
Aušra ir Karolis Banaičiai	30,00
Laimutė ir Žydrūnas Bukauskai	30,00
Gediminas Sinkevičius, Vilnius	30,00
Daliutė Buitkienė	30,00
Eugenijus Burba, Alytus	30,00
Benjaminas Kondratas, knygų serijos „Kūrėjų pėdsakais“ autorius ir leidėjas, Vilnius	30,00
Raimonda Šegždavičienė, Vilnius	30,00
Vytautas Ramoška, Alytus	30,00
<u>Gintautas Navickas</u>	30,00
Gracija ir Antanas Janikauskai, Airija	30,00
Rita Šimkuvienė	30,00
Egita Lyneburgerienė	30,00
Česlovas Stasys Juška, Vilkija	30,00
Rūta ir Petras Dobilai	30,00
Steponas Jonas Stirbys	30,00
Vida Rekešienė, Jurbarko r. savivaldybės administracijos direktorė	28,96
Marytė ir Donatas Paulikai	25,00
Milda Krepenskienė, Antanavo kaimo bendruomenė, Kazlų Rūdos savivaldybė	25,00
Pranas Urbanavičius, Jurbarkas	25,00
Nijolė Pranckūnienė, Smalininkų bendruomenė	25,00
Irena Giedraitytė, Jurbarko rajono savivaldybės administracija	25,00
Mindaugas Šlepševičius, 2011 m. Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys	25,00
Dainius Antanaitis, Jurbarkas	24,51

(tęsinys)

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Justina Šuškevičienė	21,35
<u>Danutė Daugirtienė</u>	21,00
Petras Andziulevičius, Kazlų Rūdos savivaldybės Žemės ūkio skyriaus vadovas	20,27
Juvenčijus Stanislovas Deikus, profesorius, technologijos mokslų daktaras, Kaunas	20,00
Vygaudas Keraitis, 1995–2003, 2007–2008 m. Jurbarko r. savivaldybės tarybos narys	20,00
Regina Kliukienė, 1990–2000 m. Jurbarko r. savivaldybės tarybos narė	20,00
Romas Apanavičius, 1995–2015 m. Lazdijų rajono savivaldybės tarybos narys	20,00
Ramūnas Alminas, Jurbarko r. savivaldybės administracijos Smalininkų seniūnas	20,00
Jurbarko trečiojo amžiaus universitetas	20,00
Ona ir Eugenijus Lalai, Žukų kaimo bendruomenės nariai	20,00
Simas Klymantas	20,00
Gediminas Toliušis	20,00
Bronius Brazauskas, Kaunas	20,00
Edmuntas Mankus	20,00
Lena ir Vytas Jasiulevičiai	20,00
Stanislovas Merkevičius, profesorius, technikos mokslų daktaras, Kaunas	20,00
Justinas Stonys, filosofijos mokslų daktaras, VŠĮ Senovinės technikos muziejaus vadovas	20,00
Danutė Rimkienė ir Zigmas Rimkus, Smalininkų bendruomenė	20,00
Raimondas Želvys	20,00
Genovaitė Ralienė, <u>Bronislovas Ralys</u> , Smalininkų bendruomenė	20,00
Danutė Šiaudvytienė	20,00
Giedrius Povilauskas	20,00
Algimantas Čečkauskas, Smalininkų bendruomenė	20,00
Liudmila Sabienė	20,00
Danguolė ir Gediminas Kolyčiai	20,00
Elena ir Sigitas Valeikai	20,00
Alma Sinkevičiūtė, Druskininkai	20,00
Irena ir Algirdas Atkočiai	20,00
Marytė ir Juozas Sakalauskai	20,00
Nijolė Baravenskienė	20,00
Rūta ir Alvydas Irtmonai, Ispanija	20,00
Irena Jakonienė, Vilnius	20,00
Vanda ir Albinas Kirstukai, Jurbarkas	20,00
Zita Stankevičienė, Jonava	20,00
Juozas Kovera, Jurbarkas	20,00
Vidmanta ir Rimantas Paulavičiai	20,00
Vitalija Jacunskaitė-Ogorodnikienė, Kaunas	20,00
Gintaras Kulikauskas, Kaunas	20,00
Povilas Kymantas, Alytus	20,00
Kazimieras Šlepetis, Kretinga, Kretingos rajono savivaldybė	20,00
Juozas Laugalys, Jurbarkas	20,00
Antanas Žalgevičius	20,00

(tęsinys)

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Elena Vizbarienė	20,00
Aldona Kuciniene	20,00
Rasius Šakaitis, Vilnius	20,00
Arūnas Janikauskas	20,00
Ona ir Antanas Barštanai	20,00
Hermina Marcinkevičienė, Smalininkų bendruomenė	20,00
Valentinas Setkauskas, Šakiai	20,00
<u>Irena Vaznelienė</u> , Algirdas Vaznelis	20,00
Nerijus Vaznelis	20,00
Regina ir Antanas Nogniai	20,00
Andriejus Klemensas Račiūnas	20,00
Birutė Kuklierienė	20,00
Irena Šliuozaitė, Aplinkos tyrimų departamento Radiologijos skyriaus vyresn. specialistė	20,00
Vilija Briedienė ir Vytautas Saldukas	20,00
Vytautas Dabulskis, Smalininkų bendruomenė	20,00
Gediminas Tamošaitis	20,00
Asta ir Antanas Vaitkai	20,00
Loreta ir Algirdas Rimkai	20,00
Gintaras Zaleckis, įmonės UAB „Donginta“ direktorius, Jurbarkas	20,00
Violeta Jogminienė	20,00
Vidmantas ir Rūta Noreikos	20,00
Paulius Jonušaitis	20,00
Kęstutis Patašius	20,00
Eligijus Valskis	20,00
Saulius Visockas, UAB „Barduva“, Vilnius	19,96
Robertas Ripinskas	16,92
Kazimieras Kavolis, Sovetskas, Kaliningrado sritis	15,00
Lina Lukošienė, Vadžgirio muzikos mėgėjų klubas „Mūza“	15,00
Laima Abraitytė, mokytoja, literatė, knygų autorė, Vilnius	15,00
Janina Skilinskienė	15,00
Marytė Stanislovaitienė	15,00
Linas Augaitis	15,00
Stanislava ir Petras Malinauskai, Smalininkų bendruomenė	15,00
Audvydas Šukauskas, Raudonės kaimo bendruomenė	15,00
Gražina Daukintienė	15,00
Vytautas Bajerčius, Šakių rajono savivaldybė	15,00
Regina Lazdauskienė	15,00
Rima Lukošienė	14,94
Rasa Šilaitė	10,00
Natalija ir Danius Tolvaišos	10,00
Virginija Mačiulaitienė, Jurbarkas	10,00
Nijolė Masiulienė	10,00
Aivaras Dumčius, Jurbarkas	10,00

(tęsinys)

Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Jonas Mileris	10,00
Loreta Liutkuvienė, Skuodas	10,00
Zita Kazlauskienė, Kazlų Rūdos rajono savivaldybė	10,00
Rimantas Zaleckis, Jurbarkas	10,00
Romualdas Kęstutis Ancuta, Vilniaus vaikų ir jaunimo klubo direktorius	10,00
Viktoras Klepikovas, Jurbarko rajono savivaldybė	10,00
Marytė Tunaitienė, Jurbarkas	10,00
Dalija Kiliesienė, gydytoja, rašytoja, Vilnius	10,00
Sigita Prialgauskienė, Klaipėda	10,00
Ona Bartkuvienė	10,00
Antanas Butkus, Klaipėda	10,00
Ramūnas Kazėnas	10,00
Birutė ir Vincas Romas Aleksandravičiai, Lazdijai	10,00
Antanas Jackis	10,00
Daiva ir Vytautas Bertašiai	10,00
Algirdas Žemaitaitis, Gelgaudiškio kaimo bendruomenė, Šakių rajono savivaldybė	10,00
Valė ir Kazys Kairaičiai	10,00
Antanas Domeika, Smalininkų bendruomenė	10,00
Kazimieras Kucinas	10,00
Sandra Žilinskienė	10,00
Liudmila Bardaševa	10,00
Audronė Saladienė	10,00
Jonas Linkevičius, Vilnius	10,00
Antanas Blažaitis, Šveicarija, Jonavos r.	10,00
Aušrelė Ona Pociuvienė, Londonas, Anglija	10,00
Marija Šimkevičienė	10,00
Auksė Kuklieriūtė	10,00
Valdemaras Daunorius	10,00
Donatas Daunorius	10,00
Jolanta ir Juozas Gabrilaičiai	10,00
Janina Lakickienė	10,00
Tomas Pavalkis	10,00
Antanas Gudžiūnas	10,00
Alma Gudžiūnienė, Jurbarkas	6,84
Jonas Žalgevičius	6,00
Arūnas Mockus, Jurbarkas	5,30
Aldona Pauliukaitienė	5,00
Marija Klimavičienė, Višakio Rūdos kaimo bendruomenė, Kazlų Rūdos savivaldybė	5,00
Iveta Skrickienė	5,00
Sonata Gintvainienė, Skuodas	5,00
Rimvydas Telišauskas, Jurbarkas	5,00
<u>Danutė Rašimienė</u>	5,00
Juana Glinskienė, Jurbarkas	5,00
Genovaitė Kuniauskienė	5,00

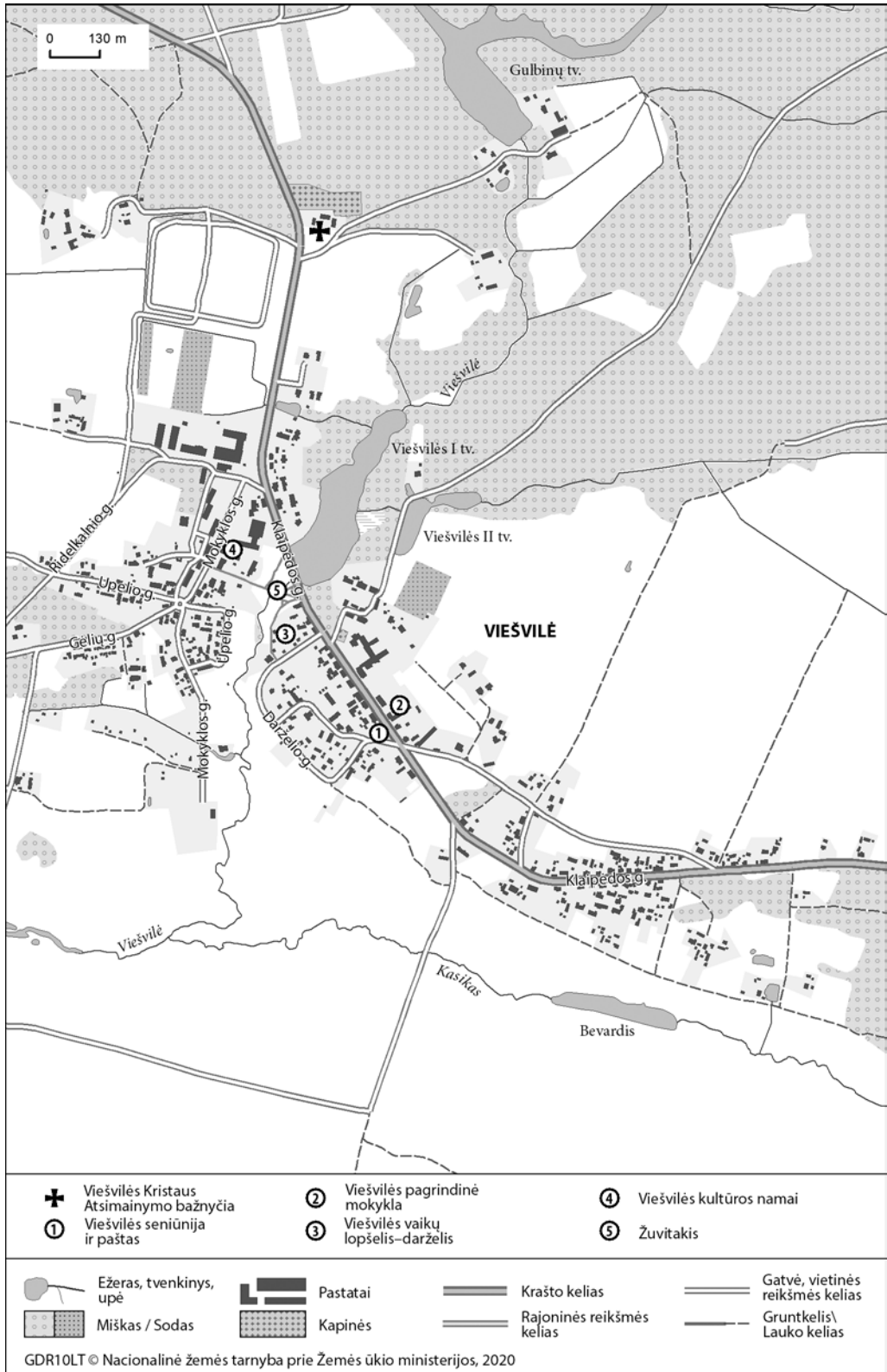
Finansuotojai ir rėmėjai	Suma, Eur
Liongina Januškienė, Jurbarkas	5,00
Arūnas Stankaitis, Jurbarkas	5,00
Vilyta Sirtautienė	5,00
Nijolė Daugėlienė	5,00
Eugenijus Butkus	4,00
Eugenija Mėčienė	3,00
Edmundas Mačaitis	2,43

* Žygių dalyviai: Daivaras Rybakovas, Gaiva Mačiulaitienė, Kazys Žutautas, Milda Kriščiūnaitė, Auksė Virbaskaitė, Aušra Dikšaitytė, Žaneta Silickaitė, Mindaugas Girdžius, Žilvinas Alijošaitis, Samanta Skrodenytė, Malvina Palaitytė, Ignas Rimydis, Rimas Mosteikis, Inga Baikova, Elena Kanišauskienė, Giedrius Liutkus, Alfredas Jasiūnas, Ona Jančauskienė, Vladas Jančauskas, Valė Plienaitienė, Antanas Plienaitis, Ieva Nagulevičienė, Rasa Augustienė, Neringa Mirauskienė, Jūratė Stanaitienė, Miglė Stanaitytė, Gabrielė Stulginskytė, Romas Sabataitis, Edita Sabataitienė, Vaida Jakaitytė, Egidijus Kromelys, Ieva Vaicekauskytė, Valė Vosylienė, Martynas Vosylas, Airidas Sutkus, Bronius Elzbergas, Rasa Daunienė, Jurgita Juodaitė, Saulis Gestautas, Žilvinas Zakaras, Mantas Zakaras, Kamilė Zakaraitė, Kristina Zakaraitė, Linas Židulis, Ieva Židulytė, Lukas Židulis, Saulius Bagdonas, Luka Bagdonaitė, Dominykas Bagdonas, Sandra Bagdonienė, Darius Stanslovas, Julija Petrošiūtė, Nijolė Daugėlienė, Gintarė Barčienė, Modestas Pernarauskas, Tadas Karanauskas, Angelė Mačiežaitė, Tomas Naujokaitis, Justas Jankūnas, Raminta Grybaitė, Rūta Barčienė, Albinas Nikšas, Juozas Budzinauskas, Kristina Martinaitytė-Glinskienė, Gintautas Glinskas, Irena Martinaitienė, Gabrielė Glinskaitė, Karolina Glinskaitė, Teklė Kucinaitė, Aušra Rusinavičiūtė, Gerda Baltrušaitytė, Birutė Baltrušaitytė, Vaida Augaitienė, Linas Augaitis, Raminta Augaitienė, Danutė Daunorienė, Vilma Monstvilienė, Rimantas Monstvilas, Aušra Monstvilaitė, Giedrė Monstvilaitė, Lina Jakaitytė, Alvieta Zambliauskaitė, Salvija Zambliauskaitė, Rima Margevičiūtė, Asta Danisevičiūtė, Vincenta Buivydienė, Skirmantas Buivydas, Marija Buivydienė, Vitalija Jonikytė, Erika Riaubaitė, Simona Lužeckaitė, Gintaras Kasputis, Gabrielė Kasputytė, Dalia Mačiežienė, Andrius Šašys, Irena Oičenkienė, Vilma Strikienė, Arnas Bastys, Bronius Chaimauskis, Ričardas Vaišvila, Vaidotas Globys, Edgaras Skverekas, Vydas Verbylis, Renata Onanigve, Ina Koženauskienė, Živilė Bilotienė, Aurelija Lodaitė, Sigita Kiudienė, Aurelijus Kiudys, Rimvydas Rameika, Jolita Lesnickienė, Rimas Venčauskas, Daiva Zygmantienė, Oliver Clare, Regina Kriščiokaitienė, Lilija Bačiulienė, Nenonas Jaudzemas, Kęstutis Vyturys, Lukas Pocius, Albinas Nikšas, Helmut Palm, Rita Jankauskienė, Mindaugas Mickus, Saulė Želvytė, Greta Cirtautaitė, Mantas Leveckis, Monika Sabataitytė, Tomas Sinkus, Paulina Kerutyte, Deina Kanyte, Vaiva Ambrasaitė, Steponas Martinkus, Rasa Šimkutė, Vygantas Galinis, Viktorija Gedvilaitė, Orestas Levuškinas, Almantas Pocevičius, Gintaras Jasūdas, Gustas Jasūdas, Viktorija Tamašauskienė, Vilma Pažusytė, Arūnas Stiklorius, Irma Gyltė.

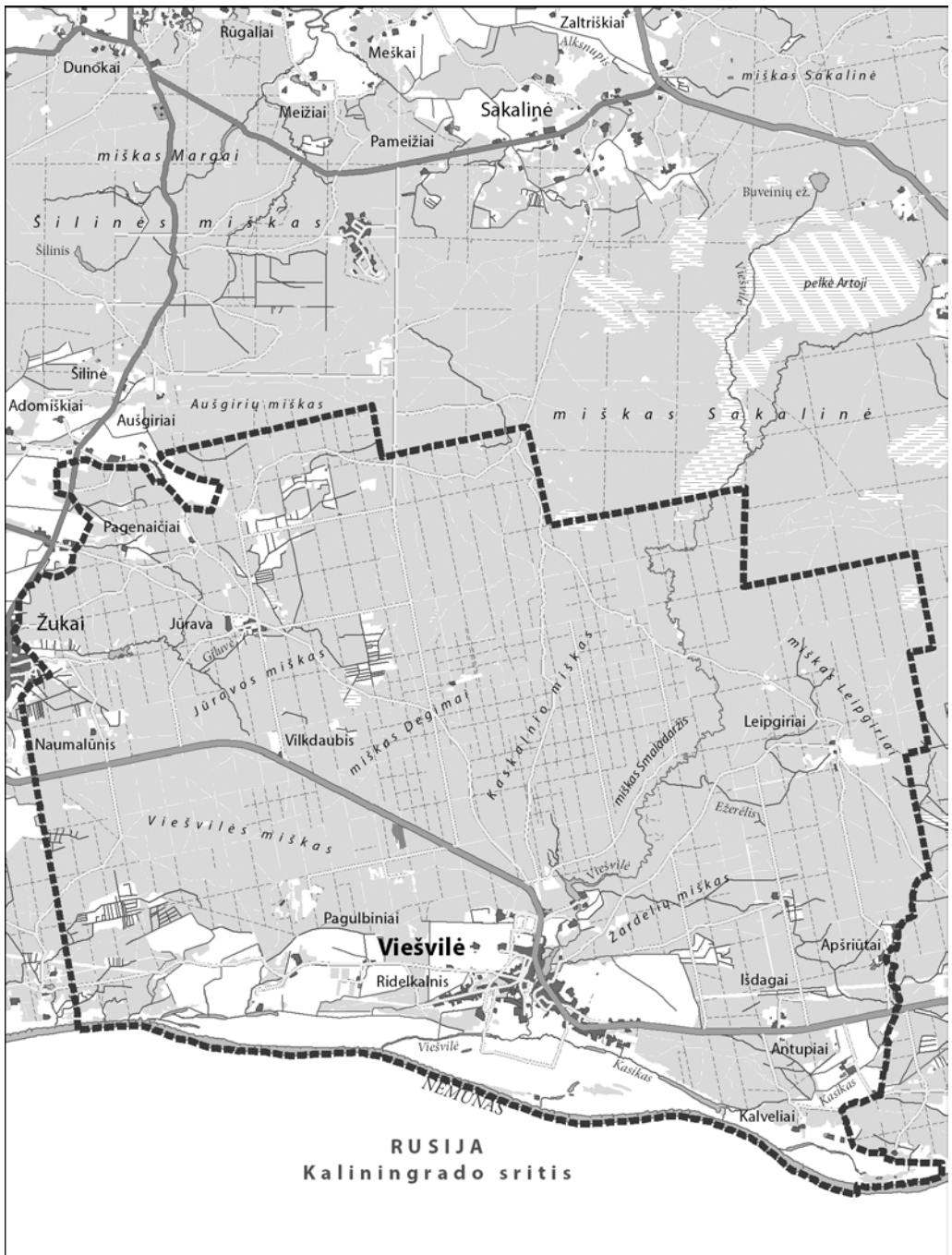
Malonu pažymėti, kad „Viešvilės“ monografijos finansuotojų ir rėmėjų būrys yra pats didžiausias tarp visų išleistų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų – jį sudaro net 472 asmenys ir įmonės, bendrai paaukoję išpūdingą 46 344,14 eurų sumą! Ačiū Jums, mielieji, tai neeilinis žygdarbis!

Ypatingą pagarbą ir padėką norime išreikšti monografijos sudarytojui Algirdui Sinkevičiui, visus 8-erius monografijos rengimo metus su didele meile telkusiam rėmėjus, raginusiame ir asmeniniu pavyzdžiu skatinusiame kuo kas gali prisidėti prie rašto paminklo gimtajam kraštui kūrimo. Šios neeilinės meilės, pasiaukojimo ir bendrų pastangų dėka Jūsų „Viešvilė“ tapo antra didžiausios apimties „Lietuvos valsčių“ serijos monografija (po „Sintautų“). Tačiau pats Jūsų atsidavimas, pasiaukojimas ir meilė gimtajam kraštui tapo absoliučiai nepralenkiamu pavyzdžiu kitiems Lietuvos kraštams, miestams ir miesteliams. Ačiū, lenkiuosi Jums!

Petras Jonušas

Viešvilės miestelio žemėlapis. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografe Aira Dubikaitienė

▬▬▬▬ Valsčiaus riba ⊕ Užstatyta teritorija ☁ Ežeras, tvenkinys ~ Upė, kanalas	▨ Pelkė ■ Miškas ■ Durpynas — Geležinkelis	— Krašto kelias — Rajoninis kelias — Vietinis kelias — Gruntkelis	M 1 : 100 000

Žemėlapiui sudaryti panaudota GDR10LT © Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, 2020

Viešvilės seniūnijos žemėlapis. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografe Aira Dubikaltienė

*Viešvilės evangelikų liuteronų parapija 1745 m.
 Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė
 Aira Dubikaltienė*

- Dabartinė Lietuvos Respublikos siena
- Lietuvos Respublikos siena 1923 m.
- Apskritis riba
- Valsčiaus riba
- Apskritis centras
- Valsčiaus centras

*Buvusių Lietuvos
valsčių žemėlapis.
Tamsiai išskirtas
Viešvilės valsčius.
Sudarė UAB
„Žemėlapių artelė“
kartografe Aira
Dubikaltienė*

M 1 : 1 400 000

Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas

Adutiškis	Gelėžiai	Klėvainiai	Molėtai
Akmėnė	Geļgaudiškis	Krākės	Mósėdis
Alantà	Gėlvonai	Krāžiai	Mūsainkai
Aleksandravėlė	Giedraičiai	Krekenavà	Nàtkišķiai
Alytūs	Giřkainis	Kretingà	Naujamiestis
Àlovė	Gižai	Kretingalė	Naujoji Vilnia
Alsėdžiai	Gražiškiai	Kriaūnos	Nedzingė
Alvitas	Griņkiškis	Krinčinās	Nemajūnai
Andriōniškis	Griřkabūdīs	Kriuķai	Nemākščiai
Anykščiai	Grūslaukė	Kriuķai	Nemenčinė
Antalieptė	Gruzdžiai	Krókialauķis	Nemunaitis
Antanàvas	Gudėliai	Krosnà	Nemunėlio Radviliškis
Antàzavė	Gudžiūnai	Kruonis	Nevarėnai
Ariogala	Gulbinaĩ	Kruopiaĩ	Obėliai
Ařmintà	Igliškėliai	Kučiūnai	Ōnuškis
Aukštàdvaris	Ignalinà	Kūktiškės	Pabáiskas
Aukštōji Panemūnė	Ylakiai	Kudirkos Naūmiestis	Pabėržė
Aukštupėnai	Ilgiziaĩ	Kuliaĩ	Pābiržė
Bābtai	Ilguvà	Kūpiškis	Pabradė
Baisogala	Imbradas	Kuprėliškis	Padovinys
Balbiėriškis	Iņturkė	Kurķliaĩ	Padubysys
Bálninkai	Janāpolė	Kursėnai	Paežerėliai
Barstýčiai	Janāvas	Kūrtuvėnai	Paežeriaĩ
Bařtninkai	Jankaĩ	Kvėdarna	Pagėgiai
Barzdaĩ	Jašiūnai	Kvetķai	Pagiriaĩ
Batakiai	Jiėznas	Kvietiškis	Pāgramantis
Baziliōnai	Jonavà	Laĩžuva	Pajevonys
Berčiūnai	Joniškėlis	Lankėliškiai	Pajūris
Betýgala	Jōniškis	Lāpės	Pakaļniai
Birštonas	Jōniškis (Molėtų r.)	Laūksargiai	Pakapė
Biržai	Josvainiai	Laūkuva	Pakruojis
Būblėliai	Juknaičiai	Lazdijai	Pakūonis
Būdviėtis	Juodaičiai	Leckavà	Palangà
Butrimonys	Juodupė	Lėipalingis	Pandėlys
Ceikiniai	Jūrbarkas	Lekėčiai	Panemunėlis
Čedasaĩ	Jūžintai	Leliūnai	Panemūnis
Čėkiškė	Kabėliai	Lenķimai	Panevėžys
Čypėnai	Kaiřiadorys	Leņtvaris	Panoteriai
Darbėnai	Kalesniņķai	Lyduōķiai	Papilė
Daūgai	Kaltanėnai	Lýgumai	Papilys
Daūgailiai	Kaltinėnai	Liņkmenys	Parovėja
Daujėnai	Kalvarija	Linkuvà	Parvalys
Debeķiai	Kamajai	Lioliaĩ	Pařiaušė
Degūčiai	Kāpčiāmiestis	Liřkiavà	Pařušvys
Dėltuva	Karklėnai	Liubāvas	Pařvitinys
Dievėniškės	Karmėlava	Liudvināvas	Paupinė
Dotnuvà	Karřena	Lukřiai	Pažaislis
Dovilai	Katýčiai	Luōķė	Perlojà
Drūskininkai	Kaūnas	Maiřiagala	Pėrnarava
Dūkřtas	Kaūpiškiai	Marcinkonys	Petrařiūnai
Dūsetos	Kavārskas	Marijāmpolė	Piktupėnai
Eiřiškės	Kazlų Rūdà	Mažeķķiai	Pilviķķiai
Endriejāvas	Kėdāiniai	Mėdininkai	Piniavà
Eřzvilķas	Kelmė	Merķinė	Pivařiūnai
Gadūnāvas	Ketūrvāķiai	Meřķiūčiai	Plāteliai
Gaidėliai	Kybārtai	Meteliaĩ	Plókščiai
Gargždaĩ	Kiduliai	Mickūnai	Plūngė
Garliavà	Kietāviškės	Mielagėnai	Prėkulė
Gasčiūnai	Kintai	Miežiķķiai	Prėnai
Gaurė	Klebiškis	Mikaliķķiai	Pūmpėnai
Gegužinė	Klyķoliai	Mirolāvas	Punià

Pūšalotas	Smaliniņkai	Truskavà	Žaiginỹs
Radviliškis	Smàlvos	Trušèliai	Žalióji
Ragèliai	Smìlgjai	Turgèliai	Žarènai
Raguvà	Staciúnai	Turžènai	Žasliai
Raitiniņkai	Stàkliškès	Tverai	Žeimèlis
Ramýgala	Stòniškiai	Tverècius	Žeímiai
Rasèiniai	Strúnáitis	Ùbišké	Žélva
Raudènai	Stuñbriškis	Ùdrija	Žemaičių Kalvarija
Raudénis	Subàcius	Ukmergè	Žemaičių Naúmiestis
Raudòndvaris	Súostas	Upýna	Žemaitkiemis
Raudòné	Surdégis	Utenà	Židikai
Riešé	Surviliškis	Užpàliai	Žiezëmàriai
Rietàvas	Svédasaí	Ùžventis	Žygáičiai
Rimšé	Šakiai	Vabalniņkas	Žvirgždáičiai
Ròkiškis	Šakýna	Vadòkliai	
Rozalimas	Šaičininkai	Váiguva	
Rudaminà (<i>Lazdijų r.</i>)	Šaukènai	Vainútas	
Rudaminà (<i>Vilniaus r.</i>)	Šeduvà	Valkiniņkai	
Rūdiškès	Šešuoliai	Vandžiògala	PASTABA. Šiame
Rudnià	Šéta	Varènà	sàraše neįrašyti už
Ruñišiškès	Šiaulènai	Vařniai	dabartinių Lietuvos
Sàlakas	Šiauliai	Vaškai	sienuų atsidurę
Salantai	Šilalé	Vegèriai	valsčiai (11):
Saldùtiškis	Šilavòtas	Veisiejai	
Salòčiai	Šiluté	Veiveriai	Aknystà (<i>Latvija</i>)
Sangrūdà	Šiluva	Veiviržènai	Beržiniai (<i>Lenkija</i>)
Sasnavà	Šimkáičiai	Veliuonà	Bùdbergis (<i>Latvija</i>)
Saúgos	Šimónys	Velžýs	Gervèčiai (<i>Baltarusija</i>)
Sedà	Širvintos	Vèpriei	Krasnàvas (<i>Lenkija</i>)
Seirijai	Šumskas	Vidèniškiai	Pùnskas (<i>Lenkija</i>)
Semeliškès	Šunskai	Vidùklé	Ródùnia (<i>Baltarusija</i>)
Séndvaris	Švèkšna	Viekšniai	Seinai (<i>Lenkija</i>)
Serédžius	Švenčionèliai	Viešintos	Sùbaté (<i>Latvija</i>)
Sidabràvas	Švenčionys	Viešvilé	Varanàvas (<i>Baltarusija</i>)
Siesikai	Šveñtežeris	Vievis	Vižainis (<i>Lenkija</i>)
Šimnas	Taujènai	Vilkaviškis	
Sintautai	Tauragè	Vilkija	Taip pat šie valsčiai,
Skaistgirỹs	Tauràgnai	Vilkýškiai	neturèjè centru (4):
Skàpiškis	Telšiai	Virbàlis	
Skaudvilé	Tirkšliai	Višakio Rūdà	Alòtų valsčius
Skiemónys	Týtuvènai	Vištýtis	Añtnemunio valsčius
Skìrsnemuné	Tràkai	Výžuonos	Galsdonų valsčius
Skudùtiškis	Traùpis	Zapýškis	Javaràvo valsčius
Skuòdas	Trýškiai	Ziniúnai	
Slavikai	Troškúnai	Žagàrè	Iš viso 408 valsčiai.

Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas

ALYTAUS apskr.	Lāpės	<i>Skuodo r.</i>	Gražiškiai
<i>Alytaus r.</i>	Pažaislis	Barstýčiai	Kaúpiškiai
Alytùs	Petrašiúnai (<i>Kauno m.</i>)	Ylakiaí	Ketúrvalakiai
Ālovė	Raudóndvaris	Lenkímai	Kybártai
Butrimónys	Vandžiógala	Mósėdis	Lankėliškiai
Daúgai	Vilkijà	Skuódas	Paežeriaí
Miroslāvas	Zapýškis		Pajevonýs
Nemunáitis		<i>Šilutės r.</i>	Pilviškiai
Pivašiúnai	<i>Kėdainių r.</i>	Gaidėliai	Vilkaviškis
Punià	Dotnuvà	Juknáičiai	Virbālis
Raitinińkai	Gudžiúnai	Katýčiai	Vištýtis
Šimnas	Jósvainiai	Kintaí	Žalióji
Ūdrijà	Kėdāiniai	Nátkiškiai	
	Krākės	Pagėgiai	PANEVĖŽIO apskr.
<i>Lazdijų r.</i>	Pagiriaí	Piktupėnai	<i>Biržų r.</i>
Būdvietis	Pėrnarava	Saūgos	Biržai
Janāvas	Surviliškis	Stóniškiai	Čypėnai
Kāpčiamiestis	Šėta	Šilutė	Gulbinai
Krosnà	Truskavà	Švėksna	Kvetkaí
Kučiúnai		Vainūtas	Nemunėlio Radviliškis
Lazdijai	<i>Prienų r.</i>	Vilkýškiai	Pābiržė
Lėipalingis	Ašmintà	Žemaičių Naūmiestis	Papilýs
Meteliai	Balbiėriškis		Paróveja
Rudaminà	Birštonas	MARIJAMPOLĖS	Súostas
Seirijai	Jiėznas	apskr.	Vabalnińkas
Šveńtežeris	Klebiškis	<i>Marijampolės r.</i>	
Veisiejai	Nemajúnai	Antanāvas	<i>Kupiškio r.</i>
	Pakúonis	Gudėliai	Aukštupėnai
<i>Varėnos r.</i>	Priėnai	Igliškėliai	Kùpiškis
Drúskininkai	Stākliškės	Kalvarijà	Kuprėliškis
Kabėliai	Šilavótas	Kazlų Rūdà	Skāpiškis
Liškiaivà	Veiveriai	Kvietiškis	Šubāčius
Marcinkónys		Liubāvas	Šimónys
Merkinė	<i>Raseinių r.</i>	Liudvināvas	
Nedzingė	Ariógala	Marijampolė	<i>Panevėžio r.</i>
Perlojà	Betygala	Mikalíškiai	Berčiúnai
Rudnià	Giřkalis	Padovinyš	Gelėžiai
Valkinińkai	Ilgiziái	Raudėnis	Krekenavà
Varėnà	Nemākščiai	Sangrūdà	Miežiškiai
	Rasėiniai	Sasnavà	Naujāmiestis
KAUNO apskr.	Šiluva	Šunskai	Panevėžýs
<i>Jonavos r.</i>	Viduklė	Višakio Rūdà	Piniavà
Jonavà	Žaiginyš		Raguvà
Panoteriaí		<i>Šakių r.</i>	Ramygala
Turžėnai	KLAIPĖDOS apskr.	Barzdaí	Smilgiai
Žėimiai	<i>Klaipėdos r.</i>	Būblėliai	Stumbriškis
	Dovilaí	Gelgaudiškis	Vadōkliai
<i>Kaišiadorių r.</i>	Endriejāvas	Grīskabūdis	Velžýs
Gegužinė	Gargždaí	Ilguvà	
Kaišiadórys	Kretingālė	Jankaí	<i>Pasvalio r.</i>
Kietāviškės	Priėkulė	Kiduliaí	Daujėnai
Krúonis	Sėndvaris	Lekėčiai	Joniškėlis
Rumšiskės	Trušeļiai	Lukšiaí	Krinčinas
Žasliai	Veiviržėnai	Paežerėliai	Pasvalýs
Žiežmāriai		Plókščiai	Pūmpėnai
	<i>Kretingos r.</i>	Sintautai	Pūšalotas
<i>Kauno r.</i>	Darbėnai	Slavikai	Salōčiai
Aukštóji Panemūnė	Grūšlaukė	Šakiai	Vaškaí
Bābtai	Karřena	Žvirgždāičiai	
Čėkiškė	Kretingà		<i>Rokiškio r.</i>
Garliavà	Palangà	<i>Vilkaviškio r.</i>	Aleksandravėlė
Karmėlava	Salantaí	Alvitas	Čedasai
Kaūnas		Bařtninkai	Júodupė
		Gižai	Jūžintaí

Kamajai	TAURAGĖS apskr.	Skiemónys	Švenčionėliai
Kriaunos	<i>Jurbarko r.</i>	Surdėgis	Švenčionys
Obėliai	Ežvilkas	Svėdasaĩ	
Pandėlys	Juodáiciai	Traupis	<i>Trakų r.</i>
Panemunėlis	Jurbarkas	Troškúnai	Aukštádvaris
Panemunis	Raudonė	Viešintos	Leñtvaris
Ragėliai	Serėdžius		Ónuškis
Rókiškis	Skirsnemunė	<i>Ignalinos r.</i>	Rúdiškės
	Smaliniñkai	Ceikiniaiĩ	Semeliskės
ŠIAULIŲ apskr.	Šimkáičiai	Dúkštas	Trakai
<i>Akmenės r.</i>	Veliuonà	Ignalinà	Vievis
Akmėnė	Viešvilė	Liñkmenys	
Klýkoliai		Mielagėnai	<i>Ukmergės r.</i>
Kruopiaĩ	<i>Šilalės r.</i>	Rimšė	Dėltuva
Papilė	Kaĩtinėnai	Tverėcius	Lyduókiai
Vegėriai	Kvėdarna		Pabáiskas
Viekšniaĩ	Laũkuva	<i>Molėtų r.</i>	Siesikai
	Pajũris	Alantà	Šėšuóliai
<i>Joniškio r.</i>	Šilalė	Bálninkai	Taujėnai
Gasčiũnai	Upýna	Giedraĩčiai	Ukmergė
Jóniškis		Iñturkė	Vėpriai
Kriukaĩ	<i>Tauragės r.</i>	Jóniškis	Žėlva
Skaistgirỹs	Batakaĩ	Molėtai	Žemaitkiemis
Ziniũnai	Gaurė	Skudútiškis	
Žagārė	Laũksargiai	Vidėniškiai	<i>Vilniaus r.</i>
	Págramantis		Máišiagala
<i>Kelmės r.</i>	Skaudvilė	<i>Utenos r.</i>	Mėdininkai
Karklėnai	Tauragė	Daũgailiai	Mickúnai
Keĩmė	Žygáiciai	Kùktiškės	Naujóji Vĩlnia
Krážiai		Leliũnai	Nemenčinė
Lioliaĩ	TELŠIŲ apskr.	Pakaĩniai	Pabėržė
Pašiaušė	<i>Mažeikių r.</i>	Saldútiškis	Riešė
Šaukėnai	Laižuva	Taurágnai	Rudaminà
Týtuvėnai	Leckavà	Utenà	Šumskas
Ūžventis	Mažeikiai	Užpáliai	
Váiguva	Sedà	Výžuonos	BALTARUSIJA
	Tirkšliaĩ		Gervėčiai
<i>Pakruojo r.</i>	Židikai	<i>Zarasų r.</i>	Ródũnia
Klóvainiai		Antálieptė	Varanàvas
Linkuvà	<i>Plungės r.</i>	Antázavė	
Lýgumai	Alsėdžiai	Degučiai	LATVIJA
Pakróojis	Kuliaĩ	Dúsetos	Aknystà
Pašvitinỹs	Pláteliai	Iմbradas	Búdbergis
Rozalimas	Plũngė	Paupinė	Súbatė
Stačiũnai	Rietàvas	Sálasakas	
Žeimėlis	Tvėrai	Smálvos	LENKIJA
	Žemaičių Kalvarijà		Beržiniai
<i>Radviliškio r.</i>		VILNIAUS apskr.	Krasnàvas
Baisógala	<i>Telšių r.</i>	<i>Šalčininkų r.</i>	Pũnskas
Griñkiškis	Gadũnàvas	Dievėniškės	Seinaĩ
Pašušvỹs	Janàpolė	Eišiškės	Vĩžainis
Radviliškis	Luókė	Jašiũnai	
Sidabràvas	Nevarėnai	Kalesniñkai	
Šeduvà	Telšiaĩ	Šalčininkai	
Šiaulėnai	Trỹškiai	Turgėliai	
	Ūbiškė		
<i>Šiaulių r.</i>	Vařniai	<i>Širvintų r.</i>	
Baziliónai	Žarėnai	Gėlvonai	
Gruzdžiai		Mũsninkai	
Kuršėnai	UTENOS apskr.	Širvintos	
Kürtuvėnai	<i>Anykščių r.</i>		
Meškúičiai	Andrióniškis	<i>Švenčionių r.</i>	
Padubysỹs	Anykščiaĩ	Adútiškis	
Pakapė	Debeikiai	Kaltanėnai	
Raudėnai	Kavárskas	Pabradė	
Šakýna	Kurkliaĩ	Strũnaitis	
Šiauliaĩ			

1) Sąrašas sudarytas pagal Lietuvos teritorinį suskirstymą, buvusį iki 1999 m. savivaldybių reformos.
2) Sąrašė neįrašyti šie valsčiai, neturėję centru:

Alótų valsčius
Añtnemunio valsčius
Galsdonų valsčius
Javaràvo valsčius

Iš viso 408 valsčiai.

Apie seriją „Lietuvos valsčiai“

„Versmės“ leidykla nuo veiklos pradžios 1994-aisiais rengia ir leidžia lokalinių monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“, skiriamą Lietuvos tūkstantmečiui, minėtam 2009-aisiais, Lietuvos valstybės susikūrimo 750 metų jubiliejui (1253–2003) ir Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui (1918–2018). Kartu monografijos dedikuojamos kitoms reikšmingoms valstybės, jos miestų ir miestelių bei kitų svarbių šalies istorinių įvykių sukaktims.

Serijos pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai – XIX a. viduryje susiformavę valsčiai iki jų panaikinimo 1950 m. buvo mažiausi ir palyginti stabilūs administraciniai-teritoriniai vienetai, jungę tapačios etninės kultūros žmones, valsčių ribos paprastai atitiko ir parapijų bendruomenių ar šnektų ribas.

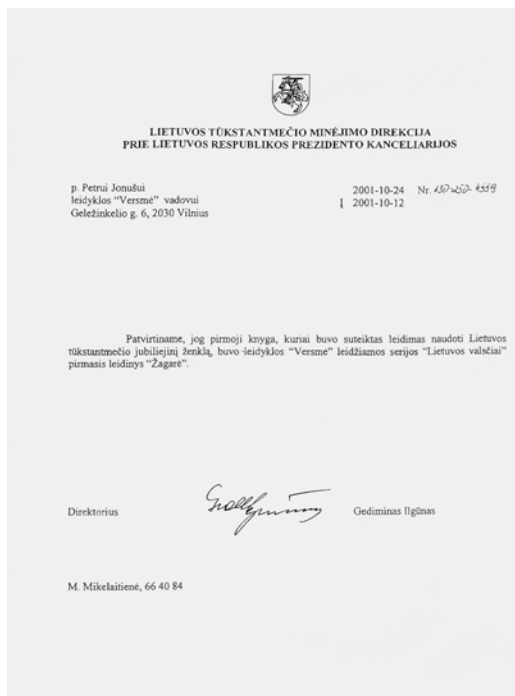
„Lietuvos valsčių“ serija – tai daugiatomis vienodos struktūros leidinys apie Lietuvos miestus ir miestelius, kaimus ir vienkiemius, apie jų ir jų apylinkių kraštovaizdžio raidą bei istoriją nuo seniausių priešistorinių laikų iki mūsų dienų, kovas už Nepriklausomybę, apie tradicinę kultūrą, verslus, kalendorinius ir šeimos papročius, papročių teisę, liaudies išmintį, bažnyčias, išymius žmones, tarmių ir vietos šnektų ypatumus, tautosaką, tautines mažumas, jų papročius ir kt.

Remdamiesi žmonių atsiminimais, „Versmės“ leidyklos rengtų lokalinių tyrimų ekspedicijų bei archyvų duomenimis, mokslo studijomis, kitais rašytiniais šaltiniais bei medžiaga, kiekvieną serijos knygą rašo dideli – iki 160 autorių kolektyvai: žinomi Lietuvos istorikai, archeologai, etnologai, tautosakininkai, kalbininkai, sociologai, geologai, geografs, biologai, taip pat kraštotyrininkai, kraštiečiai, kiti autoriai. Iš viso serijai jau yra rašę per 3 000 autorių, iš jų daugiau kaip 380 turi mokslo vardus (žr. www.versme.lt/autoriai.htm).

Išleidus 2-ją dalių „Viešvilės“ monografiją, skirtą Viešvilės 500 m. jubiliejui (I d. – 1 420 p., II d. – 1 410 p., 2020), „Lietuvos valsčių“ seriją kartu su serijoje nenumeruotomis knygomis – dar plonais viršeliais išleista išangine serijos knyga „Sintautai. Žvirgždaičiai“ (432 p., 1996), „Salako kraštas“ (420 p., 2012) bei „Pabradės“ monografijos išangine knyga (480 p., 2017) – sudaro 40 monografijų, 54 tomai, 61 366 puslapiai, 4 797 straipsniai, kuriuos parašė 2 222 autoriai.

Anksčiau išleistos „Lietuvos valsčių“ serijos knygos: „Žagarė“ (1-oji serijos monografija; dedikuota Žagarės 800 m. jubiliejui, 912 p., 1998), „Obeliai. Kriaunos“ (2-oji; Obelių 480 m. sukakčiai, 864 p., 1998; 2-oji laida – Obelių ir Kriaunų 500 m. jubiliejui, 1 224 p., 2009), „Plateliai“ (3-oji; Platelių 550 m. jubiliejui, 800 p., 1999), „Žiobiškis“ (4-oji; Žiobiškio parapijos 200 m. jubiliejui, 1 024 p., 2000), „Širvintos“ (5-oji; Širvintų 525 m. sukakčiai, 776 p., 2000), „Lygumai. Stačiūnai“ (6-oji; Stačiūnų parapijos 90-mečiui, 896 p., 2001), „Veliuona“ (7-oji; Magdeburgo teisių suteikimo Veliuonai 500 m. jubiliejui, 1 176 p., 2001), „Raguva“ (8-oji; Raguvos 500 m. jubiliejui, 1 128 p., 2001), „Seredžius“ (9-oji; Seredžiaus 710 m. sukakčiai, 1 238 p., 2003), „Kvėdarna“ (10-oji; Kvėdarnos 675 m. sukakčiai, 1 160 p., 2004), „Papilė“ (11-oji; Papilės 665 m. sukakčiai, I dalis – 1 082 p., 2004, II dalis – 752 p., 2006), „Tauragnai“ (12-oji; Tauragnų 750 m. jubiliejui, 1 364 p., 2005), „Musninkai. Kernavė. Čiobiškis“ (13-oji; Musninkų 445 m., Kernavės 725 m., Čiobiškio 475 m. sukaktims,

1 304 p., 2005), „Laukuva“ (14-oji; Laukuvos 750 m. jubiliejui, 1 874 p., I dalis – 924 p., 2005, II dalis – 950 p., 2008), „Gelvonai“ (15-oji; Gelvonų 625 m. sukakčiai, 1 384 p., 2009), „Baisogala“ (16-oji; Baisogalos 470 m. sukakčiai, 1 056 p., 2009), „Gruzdžiai“ (17-oji; Gruzdžių 375 m. sukakčiai, 2 304 p., I dalis – 1 000 p., 2009, II dalis – 1 304 p., 2010), „Endriejavas“ (18-oji; Endriejavo 230 m. sukakčiai, 1 412 p., 2010), „Vepriai“ (19-oji; Veprių 625 m. sukakčiai, 1 320 p., 2010), „Žeimelis“ (20-oji; Žeimelio 510 m. sukakčiai, 1 796 p., I dalis – 888 p., II dalis – 908 p., 2010), „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ (21-oji; I dalis – 2000–2002 m. mokslo darbai, 1 082 p., 2011), „Panemunėlis“ (22-oji; Panemunėlio 240 m. sukakčiai, 1 684 p., I dalis – 858 p., II dalis – 826 p., 2011), „Gelgaudiškis“ (23-ioji; Gelgaudiškio 500 m. jubiliejui, 1 808 p., I dalis – 900 p., II dalis – 908 p., 2011), „Juodupė. Onuškis“ (24-oji; Onuškio 510 m. sukakčiai bei Juodupės 100 m. jubiliejui, 1 832 p., I dalis – 912 p., II dalis – 920 p., 2012), „Kartena“ (25-oji, Kartenos 750 m.

1998 m. pasirodžiusi 1-oji „Lietuvos valsčių“ serijos monografija „Žagarė“ kartu yra ir 1-oji knyga Lietuvoje, išleista su Lietuvos tūkstantmečio sukakties ženklų

Pirmąją „Lietuvos valsčių“ serijos monografiją „Žagarė“ Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui įteikia viena knygos sudarytojų ir autorių žagarietė mokytoja Romualda Vaitkienė. Žagarės 800 metų jubiliejus. 1998 m. birželio 27 d. Džojos Gundos Barysaitės nuotr.

Pasibaigus „Lietuvos valsčių“ serijos 15 metų sukakties minėjimo ir naujausių 2009-aisiais išleistų monografijų pristatymo renginiui, skirtam, kaip ir pati serija, tais pačiais metais minėtam Lietuvos tūkstantmečiui, „Tautišką giesmę“ kartu su visa sale gieda renginio pranešėjai (iš kairės) „Gelvonų“ monografijos sudarytoja Vida Girininkienė, „Gruzdžių“ sud. Damijonas Šniukas, „Obelių. Kriaunų“ sud. Venantas Mačiekus, „Baisogalos“ sud. dr. Jonas Linkevičius, Lietuvos heraldikos komisijos narys, dailininkas Arvydas Každailis, Baisogalos seniūnas Romas Kalvaitis, „Vermės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, sociologas prof. Romualdas Grigas, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Leidinių komplektavimo skyriaus vedėjas Vytautas Gocentas, Kovo 11-osios Akto signataras Romualdas Ozolas, Lietuvos heraldikos komisijos pirmininkas dr. Edmundas Rimša. 2010 m. vasario 19 d. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

sukakčiai, 1 484 p., 2012), „Sintautai“ (26-oji; 2 912 p., I dalis – 1 448 p., II dalis – 1 462 p., 2013), „Užpaliai“ (27-oji; Užpalių 375 m. sukakčiai, 2 372 p., I dalis – 1 160 p., II dalis – 1 212 p., 2013), „Pašvitinys“ (28-oji; Pašvitinio 375 m. sukakčiai, 1 540 p., 2014), „Daujėnai“ (29-oji; Daujėnų 460 m. sukakčiai, 1 396 p., 2015), „Šeduva“ (30-oji; Šeduvos 460 m. sukakčiai, 1 388 p., 2016), „Kamajai“ (31-oji; Kamajų 475 m. sukakčiai, 1 580 p., 2016), „Kupiškis“ (32-oji; Kupiškio 535-osioms metinėms, 1 256 p., 2016), „Ramygala“ (33-ioji; Ramygalos 650 m. jubiliejui, 1 560 p., 2016), „Onuškis“ (34-oji, Onušio 500 m. jubiliejui, 1 572 p., 2017), „Babtai“ (35-oji; Babtų 625-osioms metinėms, 1 572 p., 2017), „Vaiguva“ (36-oji; Vaiguvos 625-osioms metinėms, 1 484 p., 2018), „Skapiškis“ (37-oji; Skapiškio (Mituvos) 500 m. jubiliejui, 1 088 p., 2019), „Saldutiškis“ (38-oji; Saldutiškio 225 m. sukakčiai, 1 412 p., 2019), „Balninkai“ (39-oji; Balninkų 680 m. sukakčiai, 1 336 p., 2020).

Prasminga Lietuvos pirmojo rašytinio paminėjimo istorijos šaltiniuose tūkstantmetį, Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, kitas svarbiausias šalies istorijos sukaktis sieti su kiek kuklesniais jos miestų ir miestelių jubiliejais ir šias tradiciškai irgi su jų pirmuoju rašytiniu paminėjimu siejamas sukaktis įprasminti taip pat rašytiniu žodžiu – knyga.

Lietuvoje būta daugiau kaip 400 valsčių, kurių vietoje įkurtų dabartinių seniūnijų yra apie tris šimtus. Vildamiesi, kad užteks jėgų nors apie dalį jų išleisti knygas, nuoširdžiai dėkojame savo kraštų serijos monografijas jau išleidusiems gimtinės puoselėtojams ir maloniai kviečiame kultūros ir kitas įstaigas, rajonų savivaldybes, seniūnijas, aktyvius kraštiečius, kraštotyrininkus, valstybininkus, kultūrininkus, rėmėjus, visus rašančiuosius susikaupti ties dar neįveiktais darbais ir neatidėliojant telktis į Lietuvos istorijos ir tradicinės kultūros šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos kūrėjų – autorių, rengėjų, leidėjų ir rėmėjų – būrį. Laukia ne vieną dešimtmetį truksiantis didelis prasmingas darbas.

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
ISSN LIETUVOS AGENTŪRA

Tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerio (ISSN) suteikimo

PAŽYMĖJIMAS

2008 m. 11 mėn. 05 d. Nr. IS-218-(A.109-19)

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo
(Žin., 1996, Nr. 71-1706; 2000, Nr. 75-2272, Nr. 102-3215, Nr. 113-3619; 2001, Nr. 93-3255; 2002, Nr. 68-2759, 2771; 2003, Nr. 38-1732, Nr. 117-5319; 2004, Nr. 73-2515, Nr. 120-4436; 2006, Nr. 86-3254) 36 straipsnio 1 dalmis:

Leidiniui LIETUVOS LOKALINIAI TYRIMAI
(antraštė)
(ONLINE)

suteikiamas Tarptautinis standartinis serialinio leidinio numeris

ISSN 2029-0799

Leidėjas Viešojo įstaiga „Vermės“ leidykla

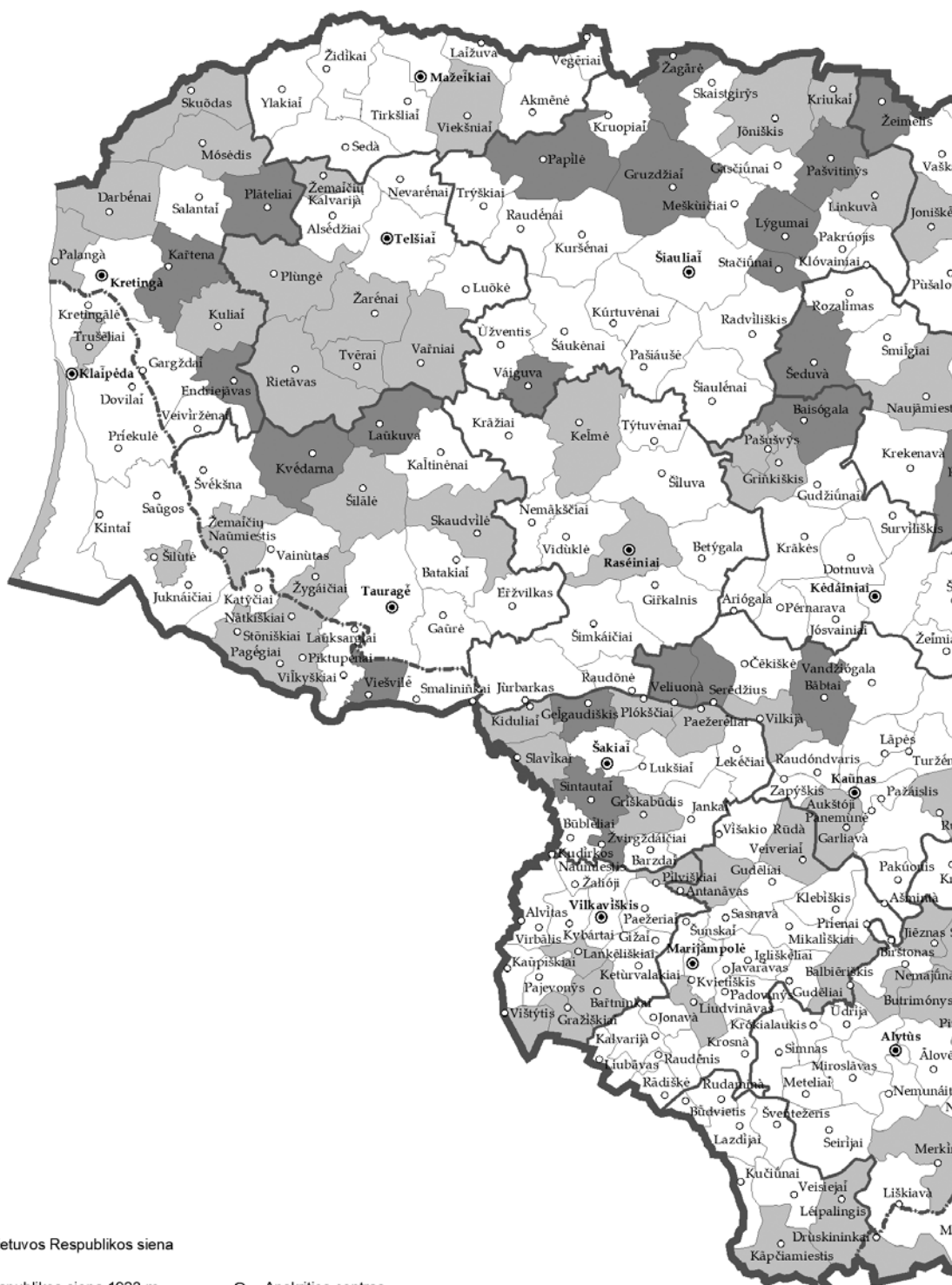

A.V.
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo
bibliotekos generalinio direktoriaus pavaduotojas,
pavaldaujantis generalinio direktoriui
Algirdas Plioplys

ISSN Lietuvos agentūros vedėja
Danutė Petrauskienė

„Lietuvos valsčių“ serijai parašyti moksliniai straipsniai, įvertinti Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos, pirmiausia paskelbiami interneto svetainėje www.llt.lt, periodiniame elektroniniame serijiniame leidinyje „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029-0799

inė Lietuvos Respublikos siena

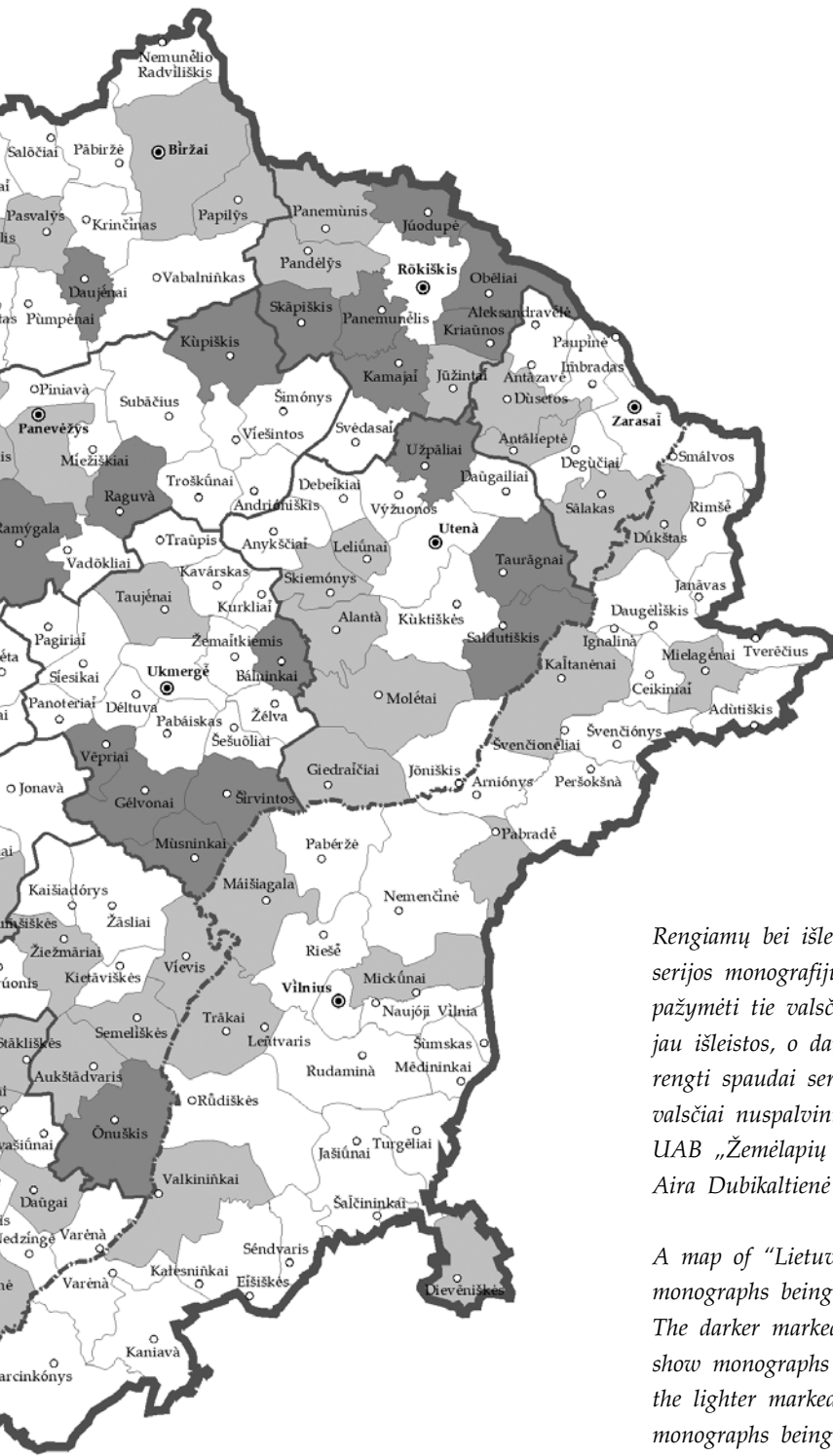
is Respublikos siena 1923 m.

ies riba

us riba

● Apskritis centras

○ Valsčiaus centras

Rengiamų bei išleistų „Lietuvos valsčių“ serijos monografių žemėlapis. Tamsiau pažymėti tie valsčiai, kurių monografijos jau išleistos, o dar nebaigtų rašyti ir rengti spaudai serijos monografių valsčiai nuspalvinti šviesiau. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografe Aira Dubikaltienė

A map of “Lietuvos Valsčiai” series monographs being prepared and issued. The darker marked Valsčiai (rural districts) show monographs already published; while the lighter marked districts indicate the monographs being in preparation and those to be composed

About the “Lietuvos Valsčiai” series

Established in 1994 the Versmė Publishing House, a serial book publisher, is dealing with preparation and publishing of monograph series under the title of “Lietuvos Valsčiai” devoted for Lithuania’s Millennium celebrated in 2009, the 750th anniversary of the creation of the Lithuanian State (1253–2003) and starting from the 15th monograph of “Gelvonai” also for the Centenary of the Restoration of the Lithuanian State (1918–2018). The books published are also dedicated to other anniversaries of historical events important to the state, its towns and settlements.

The “Lietuvos Valsčiai” series is a multi-volume edition about Lithuania’s towns, townships, villages, homesteads, landscapes and their history from the olden times to the present days, about independence fights, traditional culture, trades, calendar and family traditions, custom laws, folk wisdom, churches, celebrities, features of dialects and local sub-dialects, folklore, ethnical minorities and their traditions etc.

Based on reminiscences of people, archive data, scientific studies, written sources and material, each serial book is being written by large teams consisting of up to 160 author teams: prominent Lithuanian historians, archaeologists, ethnologists, folklorists, linguists, sociologists, geologists, geographers, biologists, local lore investigators et al. Total number of authors is about 3 000 with more than 380 persons holding scientific degrees (see www.versme.lt/autoriai.htm).

Total number of volumes of these monograph books published together with the maiden soft-cover book issued under the title “Sintautai. Žvirgždaičiai” (432 p., 1996), “Salako kraštas” (420 p., 2012) and “Pabradė” (480 p., 2017) is 54 and total number of pages – 61 366, articles – 4 797, authors – 2 222.

“Viešvilė” – the 40th monograph in the “Lietuvos Valsčiai” series (Part I, 1 420 p., 2020; Part II, 1 410 p., 2020).

The following series have appeared before: “Žagarė” (dedicated to the 800th jubilee of Žagarė, 912 p. in 1998) that was the first book issued with the official logo of the Lithuanian Millennium Celebration; “Obeliai. Kriaunos” (2nd; 480th anniversary of Obeliai, 864 p., 1998, 2nd edition–500th jubilee of Obeliai and Kriaunos, 1 224 p., 2009), “Plateliai” (3rd; 550th jubilee of Plateliai, 800 p., 1999), “Žiobiškis” (4th; 200th jubilee of Žiobiškis parish, 1 024 p., 2000), “Širvintos” (5th; 525th anniversary of Širvintos, 776 p., 2000), “Lygumai. Stačiūnai” (6th; 90th anniversary of Stačiūnai parish, 896 p., 2001), “Veliuona” (7th; 500th jubilee of the Magdeburg Law granting to Veliuona, 1 176 p., 2001), “Raguva” (8th; 500th jubilee of Raguva, 1 128 p., 2001), “Seredžius” (9th; 710th anniversary of Seredžius, 1 238 p., 2003), “Kvėdarna” (10th; 675th anniversary of Kvėdarna, 1 160 p., 2004), “Papilė” (11th; 665th anniversary of Papilė, Part I, 1 082 p., 2004; Part II, 752 p., 2006), “Tauragnai” (12th; 750th jubilee of Tauragnai, 1 364 p., 2005), “Musninkai. Kernavė. Čiobiškis” (13th; 445 anniversary of Musninkai, 725 anniversary of Kernavė, 475 anniversary of Čiobiškis, 1 304 p., 2005), “Laukuva” (14th; 750th jubilee of Laukuva, 1 874 p., Part I, 924 p., 2005; Part II, 950 p., 2008), “Gelvonai” (15th; 625th anniversary of Gelvonai, 1 384 p., 2009), “Baisogala” (16th; 470th anniversary of Baisogala, 1 056 p., 2009), “Gruzdžiai” (17th; 375th anniversary of Gruzdžiai, 2 304 p., Part I, 1 000 p., 2009; Part II, 1 302 p., 2010), “Endriejavas” (18th; 230th anniversary of Endriejavas, 1 412 p., 2010), “Vepriai” (19th;

625th anniversary of Vepriai, 1 320 p., 2010), „Žeimelis“ (20th; 510 anniversary of Žeimelis, 1 796 p., Part I, 888 p., Part I, 908 p., 2010), „Lithuanian Local Researches“ (21th; 1 082 p., Part I: 2000–2002 scientific works), „Panemunėlis“ (22nd; 240th anniversary of Panemunėlis, 1 684 p., Part I, 858 p., Part II, 826 p., 2012), „Gelgaudiškis“ (23rd; 500th jubilee of Gelgaudiškis, 1 808 p., Part I, 900 p., Part II, 908 p., 2012), „Juodupė. Onuškis“ (24th; 510th anniversary of Onuškis and 100th jubilee of Juodupė, 1 832 p., Part I, 912 p., Part II, 920 p., 2012), „Sintautai“ (26th; 2 912 p., Part I, 1 448 p., Part II, 1 464 p., 2013), „Užpaliai“ (27th; 375th anniversary of Užpaliai, 2 372 p., Part I, 1 160 p., Part II, 1 212 p., 2013), „Pašvitinys“ (28th; 375th anniversary of Pašvitinys, 1 540 p., 2014), „Daujėnai“ (29th, 460th anniversary of Daujėnai, 1 396 p., 2015), „Šeduva“ (30th; 640th anniversary of Šeduva, 1 388 p., 2016), „Kamajai“ (31th; 475th anniversary of Kamajai, 1 580 p., 2016), „Kupiškis“ (32th; 535th anniversary of Kupiškis, 1 256 p., 2016), „Ramygala“ (33th; 650th jubilee of Ramygala, 1 560 p., 2016), „Onuškis“ (34th; 500th jubilee of Onuškis, 1 572 p., 2017), „Babtai“ (35th; 625th anniversary of Babtai, 1 572 p., 2017), „Vaiguva“ (36th; 625th anniversary of Vaiguva, 1 484 p., 2018), „Skapiškis“ (37th; 500th jubilee of Skapiškis (Mituva), 1 088 p., 2019), „Saldutiškis“ (38th; 225th anniversary of Saldutiškis, 1 412 p., 2019), „Balninkai“ (39th; 680th anniversary of Balninkai, 1 1336 p., 2020).

The celebration of the Millennium of the first reference to Lithuania in written historical sources is reasonable to relate with more modest jubilees of its towns and townships and give an implication to these anniversaries of their first written reference by a written word – a book.

In pre-war Lithuania there were more than 400 rural districts (*valsčiai*), which were later replaced by neighbourhoods (*seniūnijos*) numbering now about 300. With a hope that our capacities will enable us to publish books about the majority of them, we kindly invite culture institutions, district governments, neighbourhoods, local activists, local lore investigators, state men, culture activists, sponsors and all writers to join, without hesitation, the team preparing and publishing the hundred volumes of the „Lietuvos Valsčiai“ series about Lithuanian history and traditional culture. A great work to last several decades is waiting for you.

Asmenvardžių rodyklė

10 200 vnt.

A

Abarius L. 2701
 Aberg 388, 394
 Abgrabeit Ula (Ulla Abgrabeit) 939
 Abišala Aleksandras 1261, 1262, 1305
 Abišala Vaclovas 1305
 Abraham 1147
 Abraitytė Laima 1475, 1477, 1483, 1484, 2752
 Abraitytė Laimutė 2699
 Abramaičas Medinčius 2468
 Abramavičius I. 1580
 Abraomas 620, 1335, 1336
 Abromaičiai 704, 705, 2100
 Abromaitis 1005, 1391
 Abromaitis (Abromeit) 2100
 Abromaitis (Abromeit, Ilse) 652
 Abromaitis A. 703, 994, 2324
 Abromaitis J. 770, 1390
 Abromaitis Jonas 1390, 1391, 1647
 Abromaitis Jonas (Johann Abromeit) 772
 Abromaitis K. 2577
 Abromaitis Kristupas (Abromeit Christoph) 794, 795
 Abromaitis Kurtas (Kurt Abromeit) 2577
 Abromaitis Otas 1193, 2100
 Abromaitis Paulas (Abromeit Paul) 203, 985
 Abromaitis Paulius 187, 191
 Abromavičienė Elena 1536, 1537
 Abromavičius Adolfas 1536, 1537
 Abromavičius Heinrichas (Abromowitz H.) 792
 Abromavičius Kazys 2709
 Abromavičiūtė 1339
 Abromavičiūtė L. 1346
 Abromavičiūtė Laima 1762
 Abromavičiūtė Rita 1503
 Abromeit 2298, 2299
 Abromeit Marta Augustė Karolina (Abromeit Martha Auguste Caroline) 2285
 Abukovaitė Kamilė 2747
 Abukovas Rykartas 931, 2747
 Achmanas (Aschmann) 721
 Achmatovas 1764
 Adalbertas, šv. 1310, 1413
 Adamas (Adam) 486, 2284
 Adamas L. (Ludwig Adam) 581
 Adamkus Valdas 2765
 Adamonienė R. 2336, 2348
 Adamonis Jonas 1506, 1514
 Adams Sarah Flower 1360
 Adelson Betė 1229
 Adeltonas 1188
 Adolfas Gustavas 1648
 Adomaitienė 1648
 Adomaitienė Marija 728
 Adomaitis 1253, 1647
 Adomaitis (Adomeit) 620
 Adomaitis Bronius 1614
 Adomaitis Gustavas 729
 Adomaitis Jonas 1930
 Adomaitis Kazimieras 226, 228, 230
 Adomaitis Kazys 227, 230
 Adomaitis Verneris 728, 750, 1612
 Adomaitis Zenonas 197, 198

Adomaitytė 1255
 Adomaitytė Aldona 130, 207, 1409
 Adomaitytė Aleksandra 1488
 Adomaitytė Romutė 1546
 Adomaitytė-Barcienė Lyda 728, 730
 Adomas, pirmasis žmogus 1720
 Adomas Louis 676
 Adomavičius Rimvydas 1399, 1706
 Adomavičius V. 1578
 Adomeit 1147
 Adonis, dievas 1934
 Adrianas 292
 Agelmundas (Agelmund) 1806
 Agota, šv. 1322
 Airkonas (Aircon) 732
 Aitendorfas 633
 Akehurst P. Malanczuk 918
 Akelaitis Mikalojus 1780
 Aksamitauskaitė Jūratė 2578
 Aksamitauskas Česlovas 2578
 Aksamitauskas Vladislovas Česlovas 2577, 2578
 Aksionovas Vadimas 1494
 Albertas Brandenburgietis, Prūsijos kunigaikštis 845
 Albertas III, Austrijos kunigaikštis 435
 Albinus R. 1945, 1962
 Albrecht 1499, 2730
 Albrechtas 132, 456, 467, 482, 484, 563, 826, 1016, 1350, 1351, 1375, 1445–1447, 1458, 2307, 2562
 Albrechtas (Albrecht von Brandenburg) 1445
 Albrechtas Brandenburgietis 129, 132, 133, 134, 153, 2559
 Albrechtas Brandenburgietis (Albrecht von Brandenburg-Ansbach) 28, 128
 Albrechtas Frydrichas 848
 Albrechtas, fon Hohenzollernas 456
 Albrechtas, hercogas 2577
 Albrechtas, kunigaikštis 132, 133
 Albrechten 456
 Albušaitis 1390, 1391, 1647
 Aldošina Aleksandra 1506, 1513, 1514
 Aldošinas Leonidas 1506, 1514
 Alekna 740
 Alekna A. 218–224
 Aleknavičienė 2564, 2565, 2567
 Aleknavičienė O. 2073, 2116, 2567
 Aleknavičienė Ona 2073
 Aleknavičius 1934, 1935
 Aleknavičius B. 428, 1937, 2150, 2186
 Aleknavičius P. 2351, 2356
 Aleknienė D. 1973
 Aleknienė Ona Danutė 11, 21, 1436, 1940, 1953, 1962, 1964, 2717
 Aleksa 117
 Aleksa P. 118
 Aleksandras, Lietuvos didysis kunigaikštis 27, 329, 331–333, 336, 824, 1105, 1126
 Aleksandras I 421, 850
 Aleksandras, caras 2573
 Aleksandravičienė Birutė 2753
 Aleksandravičius A. 2388
 Aleksandravičius Alvydas 12, 22, 1427, 1437, 2336, 2349, 2369, 2717, 2746
 Aleksandravičius Donatas 2749
 Aleksandravičius Simonas 386
 Aleksandravičius Tautvydas Antanas 2578
 Aleksandravičius Vincas Romas 2753
 Aleksandrovičius Geršonas (Gerschon Aleksandrowitz) 1239
 Aleksandrowicz S. 1124
 Aleksienė Irena 2709
 Aleksynas Kostas 1871, 1877, 2054, 2064, 2416, 2493–2495, 2536, 2539, 2543, 2551, 2552
 Alenskaitė A. 1681
 Alexander 2726
 Alexandrowitz Gerschon 1376
 Algirdas, kunigaikštis 1312
 Alijošaitis Žilvinas 2754
 Alijošiai 1282
 Alijošius Artūras 833
 Alisaitė Erdmė (Alisate Erdme) 2285
 Ališanka Eugenijus 2538, 2551
 Ališauskienė Aldona 1598
 Aliūkaitė 2261
 Aliūkaitė D. 2267
 Aliulis K. 1259
 Alminaitė Eglė 1614
 Alminas (Alminauskis) Kazimieras 2270, 2271
 Alminas Ramūnas 2751
 Alminas Vincas 1614, 1667, 1761
 Alminienė Birutė 1667, 1668
 Almonaitienė Junona 293, 409, 416, 421, 428, 430, 449, 452, 453, 508, 528, 613, 615, 616, 618, 619, 621, 640, 645–647, 650, 651, 670, 671, 697, 718, 720, 726, 728, 732, 733, 741, 752, 754, 755, 880, 881, 1148, 1149, 1218, 1242, 1257, 1384, 1392, 1397, 1399, 1456, 1457, 1681, 1682, 1686, 1826, 2076, 2082, 2085, 2088, 2096, 2116, 2301, 2303–2305, 2311, 2314, 2321–2324, 2327, 2328, 2329
 Almonaitis Vytenis 26, 292, 293, 402, 409, 415, 416, 421, 428, 430, 434–437, 449, 452–454, 508, 528, 613, 615, 616, 618, 619, 621, 640, 645–647, 650, 651, 670, 671, 697, 718, 720, 726, 728, 732, 733, 741, 752, 754, 755, 840, 844, 880, 881, 1148, 1149, 1218, 1237, 1242, 1257, 1384, 1392, 1397, 1399, 1456, 1457, 1681, 1682, 1686, 1707, 1826, 2076, 2082, 2085, 2088, 2096, 2116, 2262, 2267, 2301–2305, 2311, 2314, 2321–2324, 2327–2329
 Altenbergas A. 943
 Altenburgas, fon Ditrichas 430, 442
 Altendorfas (Altendorf) 1153
 Ambegeris Henrichas 425
 Ambložiejus Bronius 795
 Ambrasaitė Vaiva 2754
 Ambrazaitienė Anelė 1756, 1757, 1761
 Ambrazaitis (Ambrassat) 779
 Ambrazaitis R. 1597
 Ambrazevičius Rytis 2484
 Ambraziejienė R. 1900
 Ambraziejus, šv. 1352
 Ambrosiani K. 310, 312
 Ambrosius Johanna 1853, 1854, 1865
 Ambrozaitis A. 1768
 Ambrozaitis Zigmās 1768
 Ambrozijus F. (Friedrich Ambrosius) 579
 Ambrozius (Ambrosius) 1151
 Ambrozius Foigt Joana (Johanna Ambrosius Voigt) 1853, 1854, 1856

- Ambrozius J. 1853, 1854
 Ambrozius Marta 1853
 Ambrulaitis Rimantas 2670, 2706, 2707
 Amerlanas (Amerlahn) 747
 Ancuta Juozapas 2600
 Ancuta K. 1040, 2600
 Ancuta Kęstutis 1040, 1041
 Ancuta Motiejus 2600
 Ancuta Romualdas Kęstutis 2600, 2753
 Ancuta Stanislovas 2600
 Ancutaitė Emilija 2601
 Ancutaitė Viktorija 2601
 Ancutienė Liongina 2601
 Andajus 1316
 Andersonas 1064
 Andrejevas A. 1013, 1037
 Andrejevas Anatolijus 1013
 Andrijaitis Robertas 1672
 Andrijauskas Antanas 1238
 Andrikenė Laima Liucija 1765, 1766
 Andriukaiytė 1611
 Andriulis V. 889, 905, 918
 Andrulevičius J. 1578, 1583
 Andrulevičius Juozas 1570, 1574
 Andziulevičius Petras 2751
 Andžejauskis Henrikas 1736
 Anelauškaitė Austėja 1675
 Angeleika B. 1237
 Anglickas Adolfas 1537
 Angrabaitis 566, 2326
 Angrabeit Eva Marija (Angrabeit Eva-Maria) 985
 Angrabeit Susi 1471
 Aniulytė Irena 1488
 Aniulytė-Oičenkienė Irena 1503
 Anysaitė Ilsė 1934
 Anysaitė Renatė 1934
 Anysas Martynas 192
 Anytas 1648
 Antanaitis Antanas 212, 1560
 Antanaitis Dainius 2750
 Antanaitytė Birutė 1740
 Antanaitytė-Povilauskienė Vida 2694, 2716
 Antanas, šv. 1317, 2589
 Antanavičius J. 304, 312, 320, 321
 Antanavičiūtė 1478
 Antonenka 193
 Antonenka Ema 193
 Antonenka G. 205, 213
 Antonenka Georgijus 193, 212, 1086
 Antonijus (Antonius) 2284
 Antoninas 292
 Antonius 472, 473, 476, 486
 Antschilla Stanis 492
 Anušauskas A. 1555
 Apanavičienė Salomėja 2602
 Apanavičius 1872, 2489
 Apanavičius Daivaras 2602
 Apanavičius R. 1681, 1872, 1877, 1881, 1889, 2489, 2505
 Apanavičius Romas 2601, 2751
 Apanavičius Romualdas 4, 1424, 1872, 1881, 2489
 Apanavičiūtė Loretta 2602
 Apolonas, dievas 1812
 Apolskas Stasys 1598
 Apuchtinas A. 1175, 1178, 1179
 Arbman 348
 Arbman H. 350
 Arbušauskaitė Arūnė Liucija 2065, 2324
 Arcimavičius Albinas 1537
 Arcišauskienė Asta 1741
 Ardinavičiūtė Ona 1485
 Arendtas (Arendt) 720
 Arendtas H. F. 742
 Arensas 2359
 Armanavičius A. 1502
 Armanavičius Algis 1503
 Armonaitis Arnoldas 928, 929
 Armonienė Birutė 1700
 Arnašius 1335
 Arnašius H. 1336
 Arndtas 1184
 Arndtas Jonas 1511
 Arndtas K. (Chr. Arndt) 577
 Arndtas Otas (Arndt Otto) 976
 Arnold Erwin 680
 Arntai (Arndt) 1203
 Arrhenius 346
 Arrhenius B. 350
 Artiuchas Kazimiras 2351
 Artomedesas Sebastianas (Sebastian Artomedes) 1352
 Aschman Erich 191
 Aschman Vilius 191
 Aschmann 1147
 Ashby S. 310, 312
 Asmus 474–477, 486, 1836, 1837
 Asnauskienė Virginija 1544
 Astašauskas Algimantas 1546
 Astašauskienė Loretta 1546
 Astreikytė Kristina 1563, 1564, 1762
 Astromskienė A. 2336, 2348
 Asukaitis V. 1237
 Ašmanas (Aschmann) 1151
 Ašmanas Erikas (Erich Aschmann) 203
 Ašmanas Vilis (Willi Aschmann) 203
 Ašmys 615, 616
 Ašmys (Asmus) 2284
 Ašmonaitienė L. 1983
 Ašmonaitis 775
 Ašmonaitis Ašmys (Aszmies Aszmoneit) 778
 Ašmonaitis Jurgis (Aschmoneit Georg) 780
 Ašmonaitis Marija (Aschmoneit Maria) 768
 Ašmonas (Aschmann) 732
 Ašmonas Erichas (Aschmann Erich) 981, 985
 Ašmonas Jokūbas 1366, 1390
 Ašmonas Vilis 695
 Ašmutaitis (Aschmutat) 784
 Ašmutaitis Maksas (Aschmutat Max) 785
 Atkinson 2368
 Atkinson A. 2388
 Atkočaičiai, J. ir P. 2156
 Atkočaitienė Irena 1546, 2751
 Atkočaitis Algirdas 226, 2751
 Atkočaitis Janas 2148
 Atkočaitis Jonas 2147, 2155, 2156, 2163
 Atkočaitis P. 2165
 Atkočaitis Petras 2155
 Atkočaitis V. 1535
 Atkočaitytė 2241
 Atkočaitytė D. 2246
 Atkočiūnienė V. 2388
 Atkočiūnienė Vilma 12, 22, 1427, 1437, 2368, 2740, 2717, 2748
 Atlaibas, dievybė 1779
 Audersch 2300
 Audersch Erna 1032, 1035, 1038, 1196
 Auderš (Audersch) Erna 1195
 Auderšas (Audersch) 985
 Audiejienė Ona 2749
 Audiejus Gintautas 2746
 Audiejus Ramūnas 2746
 Audiejus Simonas 2153
 Augaitienė Raminta 2754
 Augaitienė V. 930, 1104, 1105, 1764–1766
 Augaitienė Vaida 1103, 1764, 1769–1771, 1773, 2748, 2754
 Augaitis Linas 2752, 2754
 Augaitis Otas (Augat Otto) 764
 Augonytė G. 2126, 2141
 Augonytė Giedrė 2125
 Augonytė J. 2141
 Augus (Aug, Edith Anna) 652
 Augus (Aug, Karl Alfred) 652
 Augušiai 2137
 Augustienė Rasa 1493, 1685, 1690, 1762, 1774, 2130, 2133–2135, 2137, 2141, 2754
 Augustis Raimundas 1685, 1774, 2133, 2134, 2137, 2141
 Augustaitis (Augustat) 703, 726, 791
 Augustas Johanas 769
 Augustas Povilas 2155, 2162
 Augustas Vilhelmas 769
 Augustat 1146, 1147
 Augustinas, šv. 1352, 1826
 Augustytė Aiva 2136, 2137
 Augustytė Austė 2133, 2135–2137, 2142
 Aukselevičius Antanas (Aukselevič Anton) 985
 Aukselevičius Jonas 270
 Aukšoriūtė A. 2219, 2229
 Aukšutaitis Maksas (Aukšutat Max) 768
 Aukškėlienė Lidija 1891, 1896
 Aukštakalnierė G. 2517, 2525
 Aukštuolis 1932
 Aurelianas 291
 Austėja, deivė 1625, 1632, 1802
 Austynaitė Adužė 2568
 Austynas Michaelis 1653
 Austynas Michailas 623, 635
 Austynienė (Švelnytė) Irena 2749
 Aušgiryš 1254
 Auškalnis Stasys 1535
 Aučius Donatas 2747
 Aučiūtė Amelija 2747
 Aučiuvienė Edita 2747
 Autrimpas, dievas 2147
 Aužbikavičius Viktoras 195, 212
 Aužbikavičiūtė S. 1488
 Avižinis 1647
 Avižinis Domas (Awischinis) 1157
 Avižinis Domininkas (Awischinis Domininkas) 981
 Avižinis Dominykas (Dominik Awischinis) 941, 1734
 Avižonis 1648
 Avyžius 775
 Avyžius (Awiszus) 732, 739, 770
 Avyžius Erikas (Awiszus Erich) 787
 Avyžius H. 771
 Avyžius J. 1590
 Awiszus 1146, 1147
 Ažuolaitytė-Staneikienė I. 1896, 1914

B

- Babenhausenas, fon Dietrichas 465
 Babilas, dievas 1894
 Babonas Petras 223, 226, 228, 229, 231, 232
 Babonienė 2259
 Babonienė (Tėtmejerytė) Rūta Lidija (Lydija) 1039, 1041, 1227, 1391, 1392, 1856, 2272, 2273, 2283
 Babonienė R. L. 1045, 1227
 Babonienė Rūta 1988, 1990, 1991
 Babonytė Aldona 700
 Babonytė Marytė 700
 Babonytė Rūta 700
 Babstas Fricas 1643
 Bacevičius E. 2120, 2122–2125, 2139–2141, 2171, 2173, 2186
 Bacevičius Egidijus 2139
 Bacevičiūtė 2240, 2241, 2255–2257, 2259, 2263, 2264, 2267
 Bacevičiūtė R. 2218, 2229, 2230, 2237, 2238, 2246, 2253, 2254, 2267
 Bacevičiūtė Rima 2268
 Bacevičiūtė-Bakšienė Rima 1427, 2220, 2228, 2230, 2238, 2248
 Bacheris (Bacher) 779
 Bachleris Motiejus (Matheas Bachlers) 2080
 Bachneris 560
 Baczkas, von L. 2390
 Bačulienė Lilija 2754
 Bačkys Feliksas 226, 230, 231
 Bačūnas 2456
 Bačūns 2411
 Bagdanavičius V. 1812
 Bagdanavičius Vytautas Jonas 1805
 Bagdanovičius (Bagdanowitz) 732
 Bagdanowitz 1147
 Bagdanskis Tomas 930
 Bagdonaitė Luka 2754
 Bagdonas A. 930
 Bagdonas Dominykas 2754
 Bagdonas Kristupas (Bagdons Christoph) 792
 Bagdonas Saulius 2754
 Bagdonavičius V. 1860, 1864
 Bagdonienė 2368
 Bagdonienė L. 2388
 Bagdonienė Sandra 2754
 Bagdovičius Augustas (August Bagdowitz) 775, 776
 Bagdovičius Hermanas (Bagdowitz Hermann) 787
 Bagdzevičiai 1268
 Bagdzevičienė 1268, 1271
 Bagdzevičienė J. 318
 Bagdzevičiūtė E. 1482, 1483
 Baginskas Bronius 1594
 Baikys 775
 Baikys Augustas (Boikies August) 781
 Baikys Julius (Boykies Julius) 775
 Baikštyš Raimondas 2745
 Bajerčius Franciscus 1404
 Bajerčius Vytautas 2752
 Bajohr 2300
 Bajor 1195
 Bajor Erna (Bajohr Erna) 985
 Bajor Ketė (Bajohr Käte) 985
 Bajoraitė L. 2480, 2481
 Bajoraitė Lidija 2477, 2480
 Bajoraitis 1463, 1466, 2326
 Bajoraitis (Bajorat, Bajorath) 732, 747
 Bajoraitis Augustas 1462, 1468, 1499
 Bajoraitis Marta (Bajoraitis Marta) 791
 Bajorat 1147
 Bajorčikaitė Genė 226
 Bajorinaitė 1936
 Bajorinaitė R. 1937
 Bajorinas Rimas 928
 Bajorinas Vytautas 211
 Bajoriūnas Z. 2611
 Bajoriūnas Zenonas 2611
 Bajor-Simon Ketė 1467
 Bakaitienė Ramutė 29, 543, 991, 1195, 1643, 2746
 Bakaitienė Salomeja Ramutė 30
 Bakaitienė S. R. 1025
 Bakaitis 1583
 Bakaitytė-Švelnienė Genovaitė 1658
 Bakanas P. 1060
 Bakanevičiūtė L. 1590
 Bakšienė 2256, 2257, 2263
 Bakšienė (Bacevičiūtė) Rima 12, 22, 1427, 1437, 2214, 2248, 2267, 2717
 Bakšys Jonas 1094
 Bakula Vytautas 2602, 2603
 Bakus A. 1029, 1063
 Bakus Antanas 212, 567, 999, 1000, 1038, 1060, 1064, 1396, 1656
 Bakus P. 1237
 Bakus Pranas 1278
 Bakutienė (Miklovaite) Trautė 2504
 Bakutienė Trautė 2504
 Balachnas 2611
 Balandienė Saulė 1767
 Balandis Steponas 212
 Balašaitienė D. 1045
 Balašaitienė Danutė 1043
 Balašaitis Aleksas 1671
 Balaševičienė Margarita 29, 932, 1494
 Balceraitis Paulius (Paul Balzerat) 730
 Balčaitis Alvydas 833, 927
 Balčaitytė Daiva 2127
 Balčiauskas 239–241
 Balčiauskas L. 256, 262
 Balčienė Nijolė 2748
 Balčienė Zita 1045
 Balčikonis J. 1967, 2003, 2218, 2229
 Balčiūnas Adomas (Adam Balzums) 724
 Balčiūnas Mykolas 193, 1611
 Balčiūnas Petras 2750
 Balčiūnienė 2566, 2567
 Balčiūnienė Irena 2567
 Balčius Antanas 1558
 Balčius Stasys 2748
 Balčiuvaičius Augustas 861
 Balčiuvaitis 861
 Balčiuvaitis A. 861
 Baldžius Augustas (Baldschus) 710
 Baleišis 236, 239–241, 259
 Baleišis R. 256, 262
 Balezėntis A. 2336, 2337, 2348, 2578, 2579
 Balezėntis Alvydas 2578, 2579, 2745
 Balijonas E. 1599
 Balijonas Saulius 1565
 Balijonienė Petrė 1705
 Balijonienė Petronėlė 1562
 Balinskas Jonas 228
 Balionis Jonas 195, 212
 Balionis Juozas 1592, 1598
 Baliukonytė 1482
 Baliulis A. 1786
 Baliulytė I. 1139, 2111, 2116
 Baliūnienė 1933
 Balys 1101, 1315, 1321–1324, 1781, 1785, 1799, 1801, 1802, 1836, 1837, 1929, 2486
 Balys J. 1322, 1785, 1802, 1836, 1839, 1898, 1916, 1927, 1937, 2061, 2119, 2141, 2486, 2490, 2505, 2506
 Balys Jonas 12, 22, 1427, 1437, 1315, 1835, 1899, 1915, 1927, 1929, 2389, 2486, 2536, 2717
 Balkienė Danutė 1598
 Balkys V. 1593
 Balkys Vytautas 1598
 Balodis E. 97
 Balsys 1314, 1316, 1321, 1775, 1779, 1783, 1784, 1801
 Balsys E. 2715
 Balsys R. 1802, 2119, 2141
 Balsys Rimantas 9, 11, 19, 21, 1314, 1434, 1436, 1444, 1775, 1799, 1897, 2717
 Balsytė A. 1484
 Balšaičiai 2324
 Baltakevičius L. 850, 862
 Baltazaras 1185
 Baltazaras (Balthasar) 207
 Baltazaras Otas (Otto Balthasar) 188, 204, 207
 Baltazaras, išminčius 1895
 Baltėnas Arūnas 1973
 Baltramiejūnaitė Dovilė 386
 Baltris Ansas 1369, 1370, 1463
 Baltrys 1646
 Baltrūnas 115
 Baltrūnas Valentinas 4, 47, 1424
 Baltruschat Emilie (Hein) 2083
 Baltrušaitis 715
 Baltrušaitis Gustavas 714
 Baltrušaitis Richardas (Baltruschat Richard) 210, 759
 Baltrušaitis Stasys 211
 Baltrušaitis V. 2007, 2038
 Baltrušaitytė Birutė 2754
 Baltrušaitytė Gerda 2754
 Baltrušat Richards 191
 Baltušytė Violeta 4, 1424
 Baltuška R. 1118, 1128
 Baltuška Raimundas 1118
 Balzėkas 1934
 Balzer 2300
 Balzerait (Balceraitis) P. 2309
 Balžeraitis (Balzereit) 747, 756, 1147
 Balžūnas (Balzun) 732, 1147
 Balzuns (Balčiūnas) A. 2309
 Balzuweit Amalie 2074
 Banaičiai 2225, 2324
 Banaitienė Aušra 1771, 2750
 Banaitienė Irena 1666, 1671, 2351
 Banaitienė Justina 2747
 Banaitis 2226
 Banaitis A. 271
 Banaitis Algis 272, 276, 1671
 Banaitis E. 271
 Banaitis Edmundas 272, 1088, 2747
 Banaitis Georgas (Bannat Georg) 794, 795
 Banaitis J. 1927, 1937, 2225, 2390, 2482
 Banaitis Jonas 2225
 Banaitis Jurgis 2477, 2482
 Banaitis Karolis 272, 1088, 1771, 2750
 Banaitis Vilius 716
 Banaitis Žydrūnas 930
 Banaitytė Marija 1756

- Banaitytė-Kezienė Nijolė 2750
 Banas (Bahn) 1648
 Bandemeris Gerlachas 478
 Bandzevičius J. 1543
 Banėnas A. 92
 Bangpūtys, dievas 1775
 Baniai 1282
 Banytė 325
 Banytė-Rowell R. 306, 312, 328
 Bannat Bruno 680
 Bannat Kurt 680
 Banschat 2300
 Banschat Ana 642, 2078
 Banzinienė 1246
 Baranauskas Antanas 2221, 2222
 Baranauskienė Danutė 1563
 Baranauskienė Rita 2255
 Baranowski A. 2221, 2229
 Barasa D. 530, 541, 542, 550
 Barauskas R. 256
 Barauskienė V. 1797
 Baravenskienė Nijolė 2751
 Baravykaitė A. 698, 1393, 1395, 2120, 2142, 2321
 Baravykaitė Alina 13, 23, 1428, 1438, 2571, 2717
 Baravykas Steponas (Stepas) 1474, 1481–1483, 1506–1508, 1514
 Barcienė Lyda 2745
 Barcienė (Adomaitytė) Lyda 750
 Barčaitis 775
 Barčaitis Albertas (Bartschat Albert) 981
 Barčaitis Erichas (Bartschat Erich) 985
 Barčaitis Henrikas (Bartschat Heinrich) 770
 Barčaitis Hermanas (Bartschat Hermann) 981
 Barčaitis Julius (Bartschat Julius) 791
 Barčaitis Kristupas (Bartschat Christoph) 787
 Barčaitis Pranas (Bartschat Franz) 775, 776
 Barčaitis Valteris (Bartschat Walter) 985
 Barčas Algimantas 1537
 Barčas K. (Ch. Bartsch) 2486, 2519, 2521
 Barčat Joana (Bartschat Johanne) 985
 Barčiai 1311
 Barcienė Gintarė 2754
 Barcienė Rūta 2754
 Barcienė Zita 1043
 Barčys 2394
 Barčys Kr. 2390
 Barčys Lina (Barties Lina) 768
 Bardaitis (Gardaitis), dievas 2147
 Bardaševa Liudmila 2753
 Bardašova Irena 1762
 Bardašovas A. 271
 Bardašovas Aleksandras 272, 1537, 1546, 1552
 Bardašovas Artūras 272
 Bardašovas Vladimiras 1530, 1564
 Barysaitė Džoja Gunda 2765
 Barkas 648
 Barkauskaitė Violeta 4, 1424
 Barkawitsz 681
 Barkowski O. 480
 Barkšaitis (Barkschat) 747, 794–976
 Barkšaitis Hermanas (Hermann Bartschat) 941
 Barkšaitis Julius (Barkschatt Julius) 792
 Barkšaitis Kurtas (Barkschat Kurt) 985
 Barkšat Gerda (Barkschat Gerda) 985
 Barkžalė Madlena 769
 Barmonaitė B. 1047
 Baron Edita (Baron Edit) 985
 Baron Ida 985
 Baronas A. 1870, 1878
 Baronas Darius 430
 Baronas Kristupas (Baron Cristof) 985
 Barowski 1146
 Barsties 1147
 Baršauskienė A. 1613
 Baršauskienė Margarita 9, 18, 1136, 1433, 1443, 2717
 Barščiūsis (Barsties) 935
 Barškėtis J. 1596
 Barštanas A. 1558
 Barštanas Aleksas 1557, 1558
 Barštanas Antanas 1479, 1537, 1546, 2752
 Barštanienė Ona 1546, 2752
 Barštys (Barsties) 732
 Bartas Kristianas Gotlobas (Christian Gottlob Barth) 1369
 Bartašienė Virginija 1762
 Bartašiūnas J. 1244
 Bartckus 487
 Bartčat Herta (Bartschat Herta) 985
 Bartecttat 2299
 Bartelitinis (Bartelitins) 641
 Bartenverferis (Bartenwerfer) 620, 631, 732, 739, 1146, 1147
 Bartestaitis Hermanas 1006
 Barth 1866
 Barth Christian Gottlob 1369
 Barthas (Barth) F. 1866, 1877
 Barticke 488
 Bartickus 487
 Bartigkeitis Lancus (Glande) 487
 Bartka 488
 Bartke 488
 Bartkeitis Caspar 487
 Bartkel 488
 Bartkienė D. 97, 930, 1512, 1633
 Bartkienė Daliūnė 813, 814, 821, 1262, 1393
 Bartkos 488
 Bartks 488
 Bartkus 476, 484, 487, 488, 2284
 Bartkus E. V. 2345, 2348
 Bartkus Stanislaus 489
 Bartkutė G. 1582
 Bartkutė Vida 1661
 Bartkuvienė Danutė 1560
 Bartkuvienė Ona 2753
 Bartminas S. 169
 Bartminas Saulius 5, 15, 167, 1430, 1440, 2717
 Bartoličius (Bartolicius) 641
 Bartolitijus Francas (Bartolitius Franz) 807, 934, 985, 1734
 Bartolitijus Gerda (Bartolitius Gerda) 985, 977, 981
 Bartolitius 2299
 Bartschas 1872
 Bartschas Ch. 1826, 1872, 1877, 2492, 2497, 2505
 Bartschas Christianas 1872, 1889, 2526
 Bartschat 2298
 Bartšaitis Francas 776
 Bartšaitis Hermanas (Hermann Bartschat) 1734
 Bartulaitis Albertas (Albert Bartulat) 1861
 Basalykas A. 49, 50, 57, 119, 124, 127, 136, 235, 238, 1119
 Basanavičius 1340, 1836, 1837, 2480, 2522, 2526
 Basanavičius J. 443, 452, 1346, 1648, 1779, 1780, 1783, 1801, 1835, 1836, 1839, 2053, 2054, 2064, 2390, 2400–2402, 2404, 2406, 2407, 2411, 2412, 2417, 2445, 2450, 2451, 2461, 2470, 2478–2483, 2495, 2505, 2523, 2741
 Basanavičius Jonas 443, 760, 1778, 1835, 2064, 2401, 2404, 2411, 2416–2419, 2523, 2526, 2536, 2589, 2719, 2720
 Basčys Vytautas 2155
 Basevičius Vidmantas 833
 Basys Vytautas 2750
 Bastianas Andreas 504
 Bastienė Jūratė 1494, 1512
 Bastienė Veronika 226
 Bastienė Onutė 2748
 Bastijonai 1829
 Bastijonienė 1829
 Bastikis Jurgis 726, 727
 Bastys 228
 Bastys Arnas 2746, 2754
 Bastys G. 230
 Bastys Gintas 2748
 Bastys Raimundas 272
 Bastys V. 225, 2150, 2155, 2161, 2163, 2165, 2166, 2168, 2179
 Bastys Vytautas 226, 230, 2150, 2155, 2156, 2161, 2163, 2166–2168, 2174, 2186
 Baškauskas J. 1157
 Baškauskas Juozas 882, 1465, 1468, 1473
 Baškėtis Michalina (Baschketis Michaline) 985
 Baškys Aloyzas 1399
 Baškytė R. 256
 Baškytė Rūta 168
 Bataitienė Regina 1537
 Batkovich Petr 487
 Batoras Steponas 334
 Batūra R. 432, 2121, 2141
 Batūraitė-Matusevičienė Leonida 2668
 Baubas, dievybė 1894
 Baublienė Ada 1664
 Baublys 1333, 1338
 Baublys A. 1336, 1346
 Baublys Arūnas 9, 19, 1332, 1434, 1444, 2065, 2717
 Baubonienė 1041, 1045
 Baubonis Č. 1531, 1533
 Baufaltas Oskaras 872
 Baufeldas Erichas 777
 Baufeldas Fricas 776
 Baufeldas Walteris 777
 Baukas S. 1597
 Bauman (Val) Mina Mari Franciska 1642
 Bauman Elzė 1642, 1643, 1655
 Bauman Ema Ida 1643
 Bauman Ida 1498
 Bauman Katia 1643
 Bauman Ketė (Baumann Käte) 985
 Bauman Lidija 1643
 Bauman Liesbet 1643

- Bauman Lisbetė (Baumann Lisbeth) 981, 985
 Bauman Luisa Ana 1642
 Bauman Margarita (Tulla) 1642
 Bauman Mina 1643, 1655
 Bauman Mina (Baumann Minna) 981, 985
 Bauman Vilhelmina 1190
 Baumanai 1183, 1188, 1203, 1642, 1643
 Baumanai, J. K. ir F. 1730
 Baumanas 940, 1004, 1006, 1498, 1653, 1655, 1656, 1730, 1733
 Baumanas (Baumann) 1085, 1652
 Baumanas Adolfas Paulius 1642
 Baumanas F. 1007
 Baumanas Fricas 518, 977, 1006, 1009, 1730
 Baumanas Hansas 1643
 Baumanas Hugo (Baumann Hugo) 981, 1643
 Baumanas Johanas 1730
 Baumanas Johanas Frydrichas (Fricas) 1642
 Baumanas Johanas Karlas 1642
 Baumanas Johanas Karlas Ingo (Baumann Johann Carl Ingo) 2285
 Baumanas Karlas 1730
 Baumanas Karlas Augustas (Baumann Carl August) 2285
 Baumanas Karlas Gotliebas Hansas 1642
 Baumanas Leopoldas (Baumann Leopold) 794, 795
 Baumanas Paulas 1643
 Baumanas Teodoras Otas 1642
 Bauman-Kloc Ana 1643
 Bauman-Laučius Ida 1643
 Baumann 940, 2299
 Baumann Hugo 2299
 Baumann M. 1065
 Baumann Margarete 1065
 Bauža Jonas 194
 Bauža Romas 220, 226
 Bauža Romualdas 212, 1770, 1771, 2749
 Bauža Stasys 1668
 Bauža Vincas 226, 227, 228
 Baužaitė Danguolė 1553
 Baužaitė E. 1600
 Baužaitė F. 1600
 Baužaitis (Bauszat) 779
 Baužiai, Antanina ir Juozas 1990
 Baužienė Irma 1741, 1770, 1771, 2749
 Baužienė Julijona 1546
 Baziliūtė-Telišauskienė Elena 2668
 Becenbergeris Adalbertas (Adalbert (Albert) Bezenberger) 404, 405, 431, 1815, 1816, 1912, 2004, 2061, 2065, 2211, 2477, 2478, 2514, 2515
 Becker 1147, 2294
 Beckmanas O. 2114
 Beerbohm 2172
 Begenaitis Ema (Begenat Emma) 759
 Beheim-Schwarzbach M. 1461
 Behrend Frau Loleit 2083
 Behrend Friedrich 2083
 Behrend Georg 2083
 Beinarienė Ramutė 1489
 Beinoris Ioannes 1403
 Beister 1147
 Beister Selma 1068
 Beišis A. 1596, 1597
 Beišteris 633
 Beišteris (Beister) 732, 747
 Bek 1189
 Bekeris 566
 Bekeris (Bähker) 2294
 Bekeris (Becker) 191, 202, 631, 732
 Bekeris Gustavas (Bähker Gustav) 2292
 Bekeris P. 1668
 Beleckas 1647
 Belevičius Vidūnas 1598
 Belgard 2294
 Belgardas 566
 Belgardas Martinas 193, 1086, 1649
 Belgardas Martinas (Belgard Martin) 981, 985, 1649
 Belgardas Martynas (Martin Bellgardt) 191, 196
 Belgardtas M. (Bellgardt) 202
 Belišienė D. 754
 Belova 236, 238
 Belova O. 256
 Benas 942
 Bendaravičienė Dainora 211
 Bendaravičienė Danutė 2748
 Bendaravičius J. 200
 Bendaravičius Juozas 195, 199, 2748
 Bendaravičius Vaidas 195, 205, 211
 Benderis 993
 Benderis Julius 642, 2076
 Benderis Oskaras 881, 884, 944
 Bendikas 1645
 Bendikas Jonas 858
 Bendikas Maksas 1499
 Bendikas Tomas (Bendix Thomas) 764
 Bendikas Valteris 1934
 Bendikas Maksas (Bendiks Max) 981
 Bendix 2300
 Bendler 2297
 Benduraitis (Bendurath) 747
 Benecke 2170
 Benecke B. 2171
 Benecke B. H. 504
 Beneke Bertoldas (Berthold Benecke) 2171
 Benekendorfas 1184
 Benienė V. 2338
 Beniulis J. 1519, 1533
 Benys L. 1764
 Benys Laimis 1764
 Benjaminas Berlovičius (Benjamin Berlovitz) 1239
 Bensing 1147
 Bensing Leo 1187
 Bensingas (Bensing) 732
 Bensingas Francas 695
 Bensingas Maksas (Bensing Max) 985
 Benz Karl Friedrich 2187
 Benzas Karlas 2187
 Berbomas V. E. 2172
 Berčaitis (Bertschat) 641
 Berčatas R. 2114
 Berčelis Erichas 777
 Berentas 633
 Berentas Jonas (Johann Behrendt) 1351, 2567
 Beresnevičius Gintaras 11, 21, 1309–1311, 1313, 1315, 1316, 1436, 1779, 1784–1786, 1798, 1799, 1801, 1803, 1804, 1812, 1824, 1890, 1914, 2717
 Beresnevičiūtė Stasė 1613
 Bergas Viktoras 275
 Berger 1147
 Bergeris (Berger) 695, 739
 Berija 1255
 Beringeris H. 1928
 Beringeris Heinrichas 1930
 Berkan Augustė 2081
 Berkanas Fridrichas 2081
 Berkoveris Abė (Abe Berkower) 1220
 Berkoveris Jakubas (Jakob Berkower) 1239
 Berkoveris Judelis (Judel Berkower) 1220
 Berkovičius Bernardas (Bernhard Berkovitz) 1239
 Berlovic Klara 738
 Berlovicas M. 746
 Berlovicas Matas 738, 1218
 Berlovič Dora (Dora Berlowitz) 1220–1222, 1239
 Berlovič Klara 1223
 Berlovič Klara (Clara Berlovitz, Berlowicz) 1223, 1234, 1239
 Berlovičius (Berlowitz) 1224, 1225
 Berlovičius Benjaminas (Benjamin Berlowitz) 1219
 Berlovičius Dovydas (Dovid Berlowitz) 738, 950, 1219, 1225, 1239
 Berlovičius Hermanas Matas (Herman Mathias Berlovitius) 1222
 Berlovičius M. 738
 Berlovičius Matas, Matijas (Mathias Berlowitz) 1220, 1221, 1239
 Berlovianus Mathias 1736
 Berlovitz Benjamin 1222
 Berlovskis Augustas Steponas (Berlowsk August Stephan) 2285
 Berlovskis Frydrichas Vilhelmas (Berlowsky Friedrich Wilhelm) 2285
 Berlovskis Karlas Frydrichas (Berlowsky Carl Friedrich) 2285
 Berlovsky Ana Dorotėja (Berlowsky Anna Dorothea) 2285
 Bernaitis 633
 Bernaitis Augustas 1194
 Berneker E. 2198
 Bernhartas 458, 464, 465
 Bernotas 1648
 Bernotienė Birutė 1769, 1770
 Bernotienė S. 1949, 1953, 1964, 1967, 1970, 1971, 1974, 1975
 Bertašienė Daiva 2753
 Bertašienė Virginija 1756
 Bertašius 321, 327
 Bertašius (Bertaschus) 641
 Bertašius Donatas 2579
 Bertašius M. 299, 309, 311, 312, 321, 328, 2119–2123, 2125, 2141
 Bertašius Vilhelmas (Bertaschus Wilhelm) 759
 Bertašius Vytautas 2753
 Bertolitiujus 978
 Bertolitiujus Francas (Franz Bartolitiujus) 942
 Bertolitiujus Gerda (Gerda Bartolitiujus) 942, 977, 978
 Bertulaitis 694, 695
 Bertulaitis Evaldas (Bertulat Ewald) 792
 Bertulaitis Gustavas (Bertulat Gustav) 760
 Bertulaitis Marija (Bertulat Maria) 768
 Bertulis Antanas 2749
 Berulis S. 289
 Berzin L. E. 40
 Beržinskai 210

- Beržinskaitė Marytė 210
 Beržinskaitė Monika 210
 Beržinskaitė Regina 210
 Beržinskienė 2225, 2226
 Beržinskienė-Gintarytė J. 2225
 Beskajevienė Rasa 2746
 Betgenas I. F. 444, 1019
 Betgenas J. Fr. 1112, 1115
 Bethke 768, 2299
 Betkė Brigita (Bethke Brigitte) 985
 Betkė Ema 768
 Betkė Joana (Bethke Johannes) 985
 Betkė Klara (Bethke Clara) 981, 985
 Betkė Maksas 1065
 Bezameris (Bessamer) 795
 Bezzenberger 1876, 2478
 Bezzenbergeris (Bezzenberger) A. 367, 375, 483, 1876, 1878, 2221, 2228, 2390, 2393, 2483
 Bezzenbergeris Adalbertas 1889, 2053, 2221, 2229
 Bialogloviėnė Irena 1700
 Bialoglovytė Akvilė 1700
 Bicka J. 395
 Bicka Jonas 849
 Bičbirbis, dievas 1775, 1802
 Bičiulaitis Jonas 1738, 1740
 Bičkaskas Egidijus 931
 Bieberis F. V. 691
 Bieberis Frydrichas Vilhelmas 691
 Biefeldt 1147
 Bieher Marta 642, 2078
 Bieliavičius 848
 Bielinis Andrius 860
 Bieliūnas A. 1761
 Bieliūnas R. 1600
 Bieliūniėnė A. 842
 Bielskis Stasys 225–228
 Bielskytė Jolanta 1509
 Bifeldas (Biefeldt) 721
 Bilenė 441, 452
 Bilotienė Živilė 2754
 Biminas Janinas 985
 Binde Marta 1054
 Bindokas Romas 931
 Biolik M. 2198, 2199
 Biotcheris 573, 594
 Biozė Karlas Gustavas (Carl Gustav Boese) 2672, 2707
 Birbalaitė Stasė 1293
 Birgiolas Jonas 1556, 1671, 1774, 2748
 Birgiolienė Genė (Genutė) 1043, 1045, 1774, 2748
 Birjukas S. (С. Бирюк) 1167
 Birka 348
 Birke 2299
 Birkė 1186
 Birkė Marta (Birke Marta) 985
 Birmontienė T. 891, 918
 Birškus Jonas 1455
 Birutė, kunigaikštienė 2401, 2478
 Biržiška V. 430, 433, 434, 452, 1115, 1395, 2389
 Biržiška Vaclovas 430, 434, 1395
 Biržulis (Beržulis), dievas 1775
 Biskiai 872
 Biskienė Olga 2750
 Bismarkas 2208
 Bismarkas, fon Otas (Ottas) 662, 797, 1341, 1454, 1460, 1462, 1682, 1913, 2208, 2210, 2271
 Bitensas A. 504, 515, 565, 830, 959, 1894, 1915
 Bitinas A. 120, 124
 Bitner-Wróblewska Anna 389, 394
 Bittens A. 474
 Biuchneris Johanas 445
 Biurger Ana Julijona (Bürger Anna Juliane) 2285
 Biusingas O. (O. Büsing) 1201
 Bizauskas K. 1137, 1150
 Bižys Evaldas 200
 Bybartas K. 256
 Byberis Otas (Bieber Otto) 794, 795
 Byčkovskis M. 1243, 1244
 Byfeldas, Byfildas (Biefeldt) 732, 739, 747
 Blandytė Albina 1486
 Blaudschuss 2297
 Blaudscius 993
 Blaurokas Edmundas (Edmund Blaurock) 1210
 Blažaitis Antanas 2753
 Blaževičienė Aldona 1656
 Blažienė G. 429, 433, 434, 454, 2199, 2218, 2221, 2229
 Blažienė Grasilda 4, 1424
 Blažys A. 357
 Blažys Nerijus 1492
 Blažytė-Baužienė Danutė 4, 1424
 Blešer Marija 1980, 2002
 Bliucheris K. F. 852
 Bliūdžius Ema (Bludszus Emma) 768
 Bliūdžius Jurgis (Bludszus Georg) 981
 Bliujienė 327, 346, 349, 383, 387, 388, 390
 Bliujienė A. 308, 313, 328, 350, 392, 394
 Bliuzas Gustavas 739
 Blockytė Kristina 11, 21, 1436, 1680, 1694, 1927, 2736, 2717
 Blothnas Zacharijas 1377
 Blotnas Z. 2308
 Blotnas Zacharijus 623, 1450
 Bložė Vytautas 2701
 Bluožė 2412
 Bluzma 236, 239–241
 Bluzma P. 256, 262
 Bobrovos Figasius 212
 Bobrovskis J. 661
 Bobrovskis Johanesas 662, 1824
 Bobrovskis Johannesas 2572
 Bock 2299
 Bockas (Bock) F. S. 1453, 1948, 1951
 Bocko F. 1961
 Bočarovas 872
 Bodina Nelia 1492
 Boeckh R. 2311
 Boese Gustav 2711
 Boettcheris A. 278, 445
 Bogackis, fon Karlas Henrikas (Karl Heinrich von Bogatzky) 1367, 1368, 1391
 Bogdanskis Jonas 2155, 2156
 Bohemian Ferdinand I 2726
 Bohlenas, von P. (P. fon Bohlen) 2390, 2514, 2519
 Boicas 631
 Bok (Kiusterman) Eugenija 1187, 1190
 Bokas Frydrichas Samuelis (Friedrich Samuel Bock) 1905, 1940, 1945, 1947, 1951, 1964, 1965, 1970, 2171
 Bolc 1499
 Boleslovas I Narsusis 445
 Boleslovas Narsusis 1310
 Bona, karalienė 2307
 Bonakeris Gustavas (Gustav Bonacker) 778
 Bonakeris Paulas (Paul Bonacker) 776
 Bonethis Theodoras 789
 Bonte 1155
 Boockmann H. 432, 462, 524, 972
 Borcher Dorotėja (Borchher Dorothea) 2285
 Borchertas 513
 Borchertas Endrius 726, 732, 739, 1472, 1750
 Borman 1187
 Bormanas 714, 758
 Bormanas (Borrmann) 726, 739, 747, 1147
 Bormanas A. 518, 633
 Bormanas Frederikas (Borrmann Friederike) 2289
 Bormanas Gustavas 714, 1391
 Bormanas Otas 631, 633, 994
 Borovskis (Barowski) 703
 Bortko 487
 Bortkovich 487
 Bortkovich Michailo 487
 Bortkovich Jan 487
 Bortkovich Juri 487
 Bortkovich Jurkschus (Jurgkis) 487
 Bortkovich Lial (Lev) 487
 Bortkovich Petr 487
 Bortkovich Petrik 487
 Bortkovich Schepat 487
 Bortkovich Tomasch 487
 Bortkovich Vitko (Voitko) 487
 Bortovich Schepan 487
 Bosaitė Elena 1485, 1486
 Bosaitė Onutė 1485, 1661
 Bosas Alfredas (Boss Alfred) 764
 Bosas Algirdas 1936
 Bosas R. 927
 Bosas Raimondas 833
 Bosas Rinaldas 833, 927, 929
 Bose, fon (Freiherr von Bosse) 572
 Bošatskis E. 1466
 Bošatskis Emilis (Emil Boschatzki) 1465, 1466, 1473
 Botas (Bots) 514, 544
 Botkova 487
 Botkovich Andrus 487
 Bottcher 2397
 Brachfogelis Emilis Gotardas (Brachvogel Emil Gotthard) 2291
 Brachfogelis Gotardas (Gotthard Brachvogel) 1091
 Brahmanas Kristijonas (Christian Brackmann) 1033
 Brakas A. 806, 1645, 2713
 Brakas Adomas 1932
 Bramanas Ferdinandas 738
 Brandas (Brand) 1837, 2004
 Brandas Arnoldas 1866
 Brandas J. 1836, 1945
 Brandas J. A. 1836, 1951, 1953, 1967, 1970
 Brandas Johanas Arnoldas (Johan Arnhold von Brand) 1940, 1951, 1964, 2389
 Brandenburger Ana Marija (Brandenburger Anna Maria) 2285
 Brandenburgeris (Brandenburger) 515, 545
 Brandenburgietis Albrechtas (Albrecht von Brandenburg-Ansbach) 128, 509, 510, 613, 827, 828, 1016, 1161, 1350,

- 1375, 1376, 1445, 1446, 1454, 1458,
1892, 2206, 2303
Brando J. 1961
Brandtas A. 1782
Brandtner G. 1747
Brangšas (Brangsch) 1151
Brantas Vilhelmas (Brand Wilhelm)
767
Brasas Tomas 1043, 1045
Brasienė-Norvaišienė Genovaitė 1101,
1105
Brašaitis Ferdinandas 1193
Braškys Vytautas 1530
Braudė (Braude) 1232, 1239
Braunas D. (Brown) 774
Brazaitienė Danutė 1673, 1706, 1762
Brazaitis 518
Brazaitis Algirdas 2747
Brazaitis Antanas 212, 1657
Brazaitis Gintautas 2747
Brazaitis Jonas 194
Brazaitis Otas (Brassat Otto) 764
Brazas Vytautas 1659
Brazauskaitė Ginta 1485
Brazauskas Bronius 2751
Brazdeikis J. 1600
Brazys P. 1599
Bražinskas A. 1589
Breck 1147
Bredies 2232
Brekas (Breck) 620
Bremeniētis A. 292
Brėmeniētis Adomas 1892
Bremer 2298
Bremer Betė (Bremer Betty) 985
Bremer Erna (Bremer Erna) 985
Bremer Johanes 1733
Bremeris 518, 1005, 1006, 1188
Bremeris Johanes (Bremer Johanes)
981, 985
Bremmer Johanes 519, 940
Brener-Hepner Elizabetė 1497, 1498
Breslau Rafaelis (Raphael Breslau)
1221, 1222, 1239
Bretkūnas 1828
Bretkūnas J. 428, 773, 1319, 1448–
1450, 1874, 2215
Bretkūnas Jonas (Janus Bretke,
Bretkuns) 418, 623, 1318, 1447, 1458,
1784, 1889, 1893, 1898, 2206, 2475
Bretšneideris (Brettschneider) 631,
747, 1147, 1499
Briedienė Vilija 2752
Briedis 2232
Brigadierienė Birutė 2745
Brigadieris Marius 1088
Brigadierius R. 271
Brigadierius Romualdas 272, 2749
Brilingeris (Brillinger) 747
Brilinkevičius T. 929, 930
Brink S. 302, 313
Briškaičiai 2324
Briulis (Brüll) 1198
Briuningas 518
Briusevičiai (Brüsewitz) 941
Briusevičius Artūras (Arthur
Brüsewitz) 1415
Briusevičius Bernardas (Bernhard) 1415
Briusevičius O. 681, 1498
Briusevičius Oskaras (Oskar Alfred
Brüsewitz) 681, 1415–1418, 1498, 1735
Briusevičienė Agata (Agathe) 1415
Briusevičiūtė Dorotėja (Dorothea) 1416
Briusevičiūtė Estera (Ester) 1416, 1417
Briusevičiūtė Renata 1415
Brizevicai 695
Bryson B. 476
Bryzė 518
Brocaitis (Brozeit) 747
Brocas Jokūbas (Jokūb Brozt) 780
Brocelis 993
Brocelis (Broszehl, Johanne Henriette)
652
Brocelis (Brozehlis, Johann Christoph)
652
Brocelis (Brozel, Johanne Jacobine)
652
Brocelis (Brozelis, Anna Maria) 652
Brocelis (Brozelis, Johann Andreas)
652
Brocelis (Brozelis, Johann Heinrich)
652
Brocius (Brozius) 935
Brock 1146, 1147
Brock P. 554
Brock Peter Paul 635
Brockas Paulas (Brock Paul) 2298,
2573
Brodovskis J. 1791, 1792, 1796, 2477,
2594, 2613
Brodovskis Jokūbas (Jacob Brodowski)
1448, 1788, 1928, 1951, 2389, 2477,
2594, 2613
Brodowski J. 2483
Broido Hermann 1736
Brokai 1152
Brokartaitė-Pladienė I. 2270, 2271,
2282, 2283
Brokas (Brock) 620, 631
Brokas F. (F. Brock) 631
Brokas J. (J. Brock) 631, 1146
Brokas P. 635, 1145
Brokas Paulas (Paul Brock) 180, 933,
1078, 1145, 1146, 1151, 1153, 1653
Brokas Paulius (Paul Brock) 623, 1497
Brokas Paulius (Peter Paul Brock) 635
Brokorienė Jadvyga 1740
Brokorienė Danguolė 2749
Brokorius Arūnas 2749
Brokorius Deividas 2749
Brokoriūtė Austėja 2749
Brokoriūtė Gabija 2749
Brolekys Frydrichas (Brolekies
Friedrich) 782
Bronner-Heppner Elizabetė 717
Bronner-Höpfner Elizabet 623
Broscheit Mathilda (Bilgenroth) 2083
Broschell (Rachter) Heinriete 2084
Broschell Albert 2084
Broschell Anna 2084
Broschell Christoph 2084
Broszel 2299
Brošaitis (Broscheit, Emma) 652
Brošaitis (Broscheit, Max) 652
Brošaitis Eduardas (Broscheit Eduard)
652
Brošaitis Fricas (Broszeit Fritz) 782
Brošaitis Kristupas (Broszeit Christoph)
787
Brošaitis V. 785
Brošaitis Valteris (W. Broszeit) 770,
775, 776
Brošel Ana (Broszehl Anna) 981, 985
Brošel Ema (Broszel Emmi) 986
Brošeliai 2084
Brošeliai (Broschell) 2113
Brošelis 1183
Brošelis (Broschel, Albert Johannes)
652
Brošelis (Broszel) 530
Brošelis Kristupas (Broszel Christof)
986
Brozius 933, 936
Brozius E. (Brosius E.) 976, 981
Brožaitis (Broszeit) 769
Broželis (Broszehl) 528, 589
Broželis Ferdinandas (Ferdinand
Broszehl) 580, 581
Brückneris A. 1794
Brückneris Aleksanderis 1794
Brugmannas K. 2391
Bruišas (Bruisch) 747
Brukaitė Birutė 2578
Brukas A. 136, 154, 157, 256, 262
Brukas Jonas (Brück Johann) 792
Brukneris J. 681
Brunas (Bruno) 1034, 1065
Brunonas Bonifacas, šv. 2202
Bruns F. 1125
Bruožis Ansas 2477, 2481, 2482
Bruožis J. 1927, 1937, 2390
Bruožis-Pakalniškis J. 2390
Brusevicai Oskaras 623
Brüsewitz Beno 680
Brüsewitz Bernhard 680
Brustaitis Juozas (Brustat Joseph) 760
Brustas Herbertas (Herbert Brust)
1856, 1857
Brutenis 1310, 1805
Bružaitienė 1100
Bružas Bronius 1096
Bubėnas Dominykas 860
Bubilas, dievas 1625, 1632, 1801, 1802
Bubinas A. 2150
Bublaitis 681, 775
Bublaitis Fricas (Bublait Fritz) 770
Bubliauskaitė Vaida 2745
Bubnys Arūnas 4, 1424
Bubnys V. 1590
Bubnytė Birutė 1537
Bucevičius 1002
Bucevičiūtė Laima 8, 18, 1116, 1117,
1433, 1443, 2717
Buchenau, fon Sittichas 464
Buchholcai 600
Buchholz 2298, 2300
Büchneris Johannas 461
Bucholc 2557
Bucholcas, fon Ch. H. 554, 555, 2312,
2557
Bucholcas, fon Frydrichas 555
Buchschmuck 2527
Buczek K. 1120
Bučeraitis 1006
Bučeraitis Albertas (Buttchereit Albert)
981, 986
Bučeraitis Ernestas (Buttchereit Ernst)
792
Bučeraitis H. 1029
Bučeraitis Helmutas (Buttchereit
Helmut) 986
Bučeraitis Herbertas (Herbert
Buttchereit) 1016, 1029, 1030, 1035,
1038
Bučinskas Jonas 2746
Bučinskas P. 1599
Bučinskas Ričardas 1581
Bučkeraitis (Buttchereit) 641
Būdavas Stasius 1406

- Budriai 661
 Budrienė Ina 1598, 1614, 1619, 2748
 Budrienė Milda 1505
 Budrienė Nomeda 2612
 Budrius (Buddrus Anna) 661
 Budrius (Buddrus Heinrich) 661
 Budrius (Buddrus Marie) 661
 Budrius (Buddrus Martha) 661
 Budrius (Buddrus Meta) 661
 Budrius E. 2390, 2518
 Budrius Edmundas 1537
 Budrius Marta 1469, 1499
 Budriuvienė Kristina 1488, 1489, 1492, 1493, 1503
 Budrys J. 900
 Budrys Jonas (Polovinskas) 424
 Budrys M. 271, 1582
 Budrys Petras 228, 231
 Budrys Virginijus 2612
 Budrus 581
 Budrus B. 2309
 Budrus Bridžas (Bridzas Budrus) 724
 Budvilaitytė Marta 1736
 Būdvilaitytė-Kreicienė Marta 1288
 Budvydas 287, 345
 Budvydas Ugnius 6, 16, 25, 27, 284, 286, 287, 289, 296–300, 302, 303, 305, 307, 309, 312, 314, 329, 345–347, 350, 394, 498, 506, 635, 1431, 1441, 1817, 1943–1945, 1955, 1962, 2302, 2718, 2725, 2726
 Budzinauskaitė Julija 1675
 Budzinauskas J. 1536, 2715, 2716
 Budzinauskas Juozas 383, 1493, 1495, 1537, 1543, 2696, 2716, 2754
 Budzinauskienė Irena 1491, 1492, 1537
 Budzinski Robert 2523, 2527
 Būga 1114, 1314, 1315, 1795
 Būga K. 1315, 1797, 1812, 1902, 2209, 2270, 2271, 2282
 Būga Kazimieras 25, 410, 498, 1314, 1794, 1804, 2196
 Buinickaitė D. 888
 Buinikis Robertas 833
 Buinikis Vytautas 833
 Buitkienė Daliutė 2750
 Buivydas E. 1537
 Buivydas Skirmantas 2754
 Buivydienė Marija 2754
 Buivydienė V. 1537
 Buivydienė Vincenta 2754
 Bujackas Georgas 278, 506
 Bujakas G. 405
 Bujauskaitė 1507, 1508
 Bukantis 1928
 Bukantis J. 1834, 1938, 2212, 2215, 2502, 2505, 2526
 Bukantis Jonas 2510, 2526
 Bukantytė E. 2116
 Bukantytė Eglė 2065
 Bukauskienė Laimutė 2750
 Bukauskaitė G. 1676
 Bukauskaitė Greta 1675
 Bukauskaitė N. 1676
 Bukauskaitė Neringa 1675
 Bukauskas 1551
 Bukauskas Laisvūnas 1509
 Bukauskas R. 1553
 Bukauskas Žydrūnas 2750
 Bukelskis E. 256, 262
 Bulaitis Vilhelmas (Vilhelm Bulat) 746, 1143
 Bulotas Juozas 63
 Bumblauskas A. 1125, 1905, 1912, 1914
 Bumbulienė 1932
 Bunaitis 1648
 Buneikienė Roza 2225
 Buneikis 2225
 Buneikis Endrius 2225
 Bunge, fon Frydrichas Georgas 828
 Bunikis 1738
 Bunkaitė Rūta (Ruth Bunkat) 2570
 Bunse 1113
 Bunsė 441, 449
 Buračas Balys 1789, 1796, 1797, 1927, 1937, 2061
 Burba Eugenijus 2750
 Burchardas Andriejus (Burchard Andreas) 767
 Burde-Schneidewind Gisela 2536
 Burdžius Bronislavas 1768
 Burinskaitė I. 2007, 2038
 Burkauskienė Danutė 1486
 Burkevičius V. 909, 910, 919, 953
 Burkšaitienė Laima 1872, 1877, 2492, 2494, 2505, 2507, 2508, 2526
 Burneika D. 2332
 Burneika J. 1587
 Burneika Juozas 1587, 1597
 Burneikienė Onutė 1587
 Burneikis J. 88, 97
 Burnelaitienė Aušra 1981
 Burnelaitienė Renata 2747
 Burnelaitienė Liuda 1981
 Burnelaitienė Zigrita 1265
 Burnelaitis 714
 Burnelaitis (Burnelatis) 2214
 Burnelaitis A. 713–715, 715, 1264, 1265
 Burnelaitis Alius 9, 19, 715, 1264, 1265, 1434, 1444, 1478, 1537, 1562, 2718
 Burnelaitis Kasparas 1264
 Burnelaitis Vilmas 2747
 Burneleit Alfred 1264
 Burzdžiuvienė L. 1954
 Busaitis Mikas (Bussat Mix) 792
 Busatis 2412, 2460
 Busch Teodora Gionova 1511
 Busila A. 1578, 1597
 Busila Albinas 1578, 1586, 1598
 Busilienė Salomeja 1598
 Bušackis 518
 Butageidis 1246
 Butautas G. 1668
 Butcheraičiai (Buttchereit) 1152, 1154
 Butcheraitis 1153
 Butcheraitis Albertas 1154
 Butcheraitis H. 1155
 Butcheraitis Helmutas 1154
 Butcheraitis Herbertas (Herbert Buttchereit) 1153–1155
 Butčeraitis (Buttchereit) 192
 Butėnas 325, 326, 346
 Butėnas E. 304–306, 309, 313, 328, 350
 Butėnienė 325, 326
 Butėnienė E. 328
 Butigeidis 1250
 Butiškis 272
 Butkeraičiai 720
 Butkevičius A. 836, 925, 1259, 1261
 Butkevičius Algirdas 1740
 Butkevičius I. 2007, 2008
 Butkienė Salomeja 1537, 1543
 Butkovas (Butkov, Butkow) 1204, 1213
 Butkus 1162, 2730
 Butkus (Buttkus) 976
 Butkus A. 1884–1887
 Butkus Antanas 11, 21, 1436, 1879, 1889, 2718, 2753
 Butkus E. 1596, 1597
 Butkus Eugenijus 2754
 Butkus Gotlybas 729
 Butkus P. 1582
 Butkus R. 2587
 Butkus Regimantas 1537
 Butkus Ričardas 2587
 Butkutė-Adomaitienė Marija 728
 Butleris A. 2334
 Butleris Algis 5, 15, 99, 174, 1430, 1440, 2718
 Butrimas A. 2598
 Buttchereit 2299
 Buttchereit Albert 1154
 Buttchereits 1146
 Butrimus 85
 Butvil 488
 Butvilaitė Rasa 4, 1424
 Butvilaitis Kgoilius 488
 Butvilaitis Stanis 488
 Butvilas 462, 714, 1114
 Butvilas (Butwil) 2284
 Butvilas Ana (Budwillus Anna) 760
 Butvilas Pranas 1485
 Butvilienė (Bružaitė) Jūratė 2511, 2512
 Butvilovich Jac 488
 Butvilovich Jan 488
 Butvilovich Javoisch (Jaivosch) 488
 Butvilovich Macko 488
 Butvilovich Mikolai 488
 Butwil, Butwill 473, 487, 488
 Butwill Hans 488
 Butwillaitis Jonell 488
 Butwilleitis Stirpe 488
 Buzaitis (Busat) 594
- C**
 Calix Otto 732
 Callas M. 2591
 Cappelleris C. 2392
 Caroline 747
 Casperait (Kasparaitis) Š. 2309
 Caspereit 2297
 Caspersen Jūratė 2745
 Cassireris Ernstas 2538
 Cautius Eduardas Kazimieras 549
 Cautius Matilda (Mathilda) 533, 535, 563
 Cauzigas Francas 738
 Cerera, dievybė 1794, 1795
 Ceruoklis (Cerroklis, Cerekling), dievas 1795
 Ceruoklis, dievas 1794
 Cezarietis Prokopijus 1810
 Chaimauskis Bronius 2754
 Chainauskas 1411, 1644, 1648, 1649
 Chainauskas Teofilis (T. Chainowski) 942, 950, 951
 Chamiss, von A. 2395
 Chartois Jo 2060
 Chaurirari, Chaururari (Kauraris), dievybė 1782, 1799, 1800, 1802
 Chelmyczkj Andrianus 482
 Chelmyczkj Nicolaus 482

- Chelnieinas Nicolaus 2313
Chelnieinas Nikolaus 1377
Chelnieinas, fon Nikolajus 1377
Chelnikas, fon Nicolaus 481
Chelnin, fon Nicolaus 481
Chelnin, von Niklaus 481
Chelnynas Mikalojus (Chelniein von Nicolaus) 1461
Chelustik 2299
Chelustikas 1005
Chemkauskas Egidijus 1509
Chisholm G. G. 2369
Chisholm George Goudie 2388
Chmielevskis Hildegardas (Chmielewski Hildegard) 986
Cholševnikovas V. 82
Christel 1094
Christoph 1025
Christus Metuse 1889
Cieseris K. L. 533
Cikaitė Loreta 2675
Cilichas Gustavas 739
Cimermanas 559
Cincendorfas 1368
Cincendorfas, fon Mikalojus Liudvikas (Nikolaus Ludwig von Zinzendorf) 1368
Ciparytė-Murauskienė Juzefa 1993
Cirtautaitė Greta 2754
Cirtautienė Ana 1906, 1914
Cirtautienė Anė 1891
Citavičiūtė 1340
Citavičiūtė Liucija 1346, 1825, 1841, 1864
Civinskaitė Zita 1662
Cydornas Fracas 1193
Cye Valteris (Ziehe Walter) 985, 991
Cyglaris (Ziegler) 2293
Cyjė (Ziehe) 2293
Cyjė I (Ziehe I) 2294
Cyjė II (Ziehe II) 2294
Cytmanas (Zietmann) 748
Clafen Karl Heinz 1880
Clafenas 1885
Clare Oliver 2754
Clasen K. H. 2397
Claudel Calvin 2060
Claus 441
Clemenceau G. B. 892, 893
Clinchant Ž. 900, 901
Clostius Rymkus 492
Crome H. 278, 445
Crome Hansas 291, 292
Cveibaitis (Zweibat) 726, 732, 748
Cveitė (Zweite) 602
Cvirka P. 1590
Czaja R. 432
- Č
- Čaikovskis P. 2603
Čaplikas Vygandas 1684, 1696
Čechovas A. 1582
Čečkauskas A. 1218, 1238–1242, 1578, 1588
Čečkauskas Algimantas 2751
Čečkauskas Antanas 383, 734, 1238, 1239, 1598
Čečkauskas Petras 811, 814
Čečkauskienė Ona 1756
Čekmonas V. 2237
Čekmonas Valerijus 2201
Čelka Severinas 1579
- Čelkis T. 433, 439–441, 454, 464, 466, 841, 846
Čėpaitienė Auksuolė 1680, 1688, 1692
Čėpėnas P. 892, 918, 1174
Čėpienė N. 2270, 2276, 2283
Čėpienė Nijolė 2276
Čėpinskas B. 270, 812, 1101, 1766
Čėpinskas Balys 270, 276, 1043, 1045, 1099, 1101, 1103, 1672, 1763, 1766
Čėpinskas Gediminas 2580, 2581, 2747
Čėpinskienė Jadvyga 1486, 1488, 1502
Čėpys Kazys 2745
Čėponas Hermanas (Czapons Hermann) 758
Čėpukienė A. 2492
Čėpulytė 119
Čėpulytė V. 34, 38
Čėrauskas Gintaras 833, 927, 929
Čėrbulėnas K. 1013
Čėrepanovas 1214
Čėrepanovas (Tscherepanow) 1213
Čėrnevičienė Vida 1484
Čėrniachovskis (Tschernjagowski) 1212
Čėrniauskaitė Aldona 1485
Čėrvinskas E. 1121
Čėrvinskas Eduardas 1619
Čėrvinskas Ignas 1598
Čėrvinskienė Elytė 1598
Čėsynienė Elytė 1563
Čėсна B. 1259
Čėсна Žilvinas 643
Čėснаuskas Antanas 1035
Čėснаuskas Kazimieras 567, 1029, 1035, 1092
Čėснаvičienė Ramutė 2748
Čėснаvičius R. 1248
Čėснаvičius Raimondas 1088, 2748
Čėснаulevičius 114
Čėснаulevičius A. 125, 235
Čėснаulevičius Algimantas 114
Čėtkauskaitė G. 2496, 2506
Čiakas 1270
Čimielienė Valerija 1485
Čirvinskas Petras 1530
Čiunčelaitis (Czunczeleit) 779
Čiurinskas M. 1797, 1867, 1878, 2536
Čiurinskas Mintautas 1812
Čiurko 1836
Čiurlionis M. K. 2026
Čiurlionytė Jadvyga 1651, 1872, 1877, 2485, 2486, 2489, 2492, 2496, 2498, 2505, 2506, 2522, 2525, 2526
Čižiūnas G. 478
- D
- Dabašinskienė Marė 1493, 1740, 1761
Dabulskienė B. 1597
Dabulskis V. 1581, 1583, 1584, 1593
Dabulskis Vytautas 1575, 1578, 1582, 1586, 1598, 2752
Dachas S. 1353, 1357, 1358
Dachas Simonas (Simon Dach) 1352, 1357, 1497, 1857
Dagys 1778
Dagys J. 1785
Dagmar 1094
Dahn F. 2395
Daigojaitis 633
Daigojaitis (Daigojatis) 2214
Dailidė Tomas 194
- Dainauskas J. 428
Dainauskas Jonas 426
Dainius Romas 1607, 2746
Dakanis Bronius 395
Dakauskai 208
Dakauskas P. 268, 269, 272, 273, 1532, 1533
Dakauskas Pranas 268, 270, 276, 1534, 1538
Dakauskienė V. 268–272, 277, 1531, 1533, 1541
Dakauskienė Valerija 1530, 1537
Dalinkevičius 32
Dalinkevičius J. 34, 38, 127, 128
Dalys J. 2584
Damalakaitė Marikė (Damalakate Maryke) 2285
Damalakas (Damalaks) 618, 981
Damalakas A. 268, 1519
Damalakas Aleksas 1658
Damalakas Aleksiejus 268, 1530
Damalakas Haincas (Damalaks Heinz) 986
Damalakas Horstas (Damalaks Horst) 986
Damalakas Jonas 1574, 1578
Damalakas Marikė (Damalaks Maryke) 2290
Damalakas Tomas (Tums Damalaks) 514, 544
Damalazienė Janina 1574, 1578
Damalaks 2300
Damalaks Herta 986
Damalaks Margarete (Damalaks Margarete) 986
Damašius Frydrichas (Damaschus Friedrich) 787
Damelaitis Tomas 559
Damelaks Else 2074
Damelaks Gertrud 2074
Dampf Ernstas 518
Danaitis Julius 747
Danaitis Karlas (K. Dannat) 587
Danelauckis Albertas 1403
Danieliauskienė V. 2492
Danielis Robertas 1220
Danielius Artūras 1723
Danielius Modestas 833
Danielius Sigitas 1764
Danilaitis 740
Danilevičius E. 2118–2120, 2122, 2141
Daniliauskienė V. 1872, 1877, 2505, 2526
Danisevičiai 2332
Danisevičienė Elena 208, 211, 2332
Danisevičius A. 270, 1764, 1766
Danisevičius Arvydas 195, 205, 208, 211, 212, 270, 276, 1764
Danisevičiūtė A. 1707, 1764, 1765
Danisevičiūtė Albina 697, 1706, 1764
Danisevičiūtė Asta 2754
Danys J. 97
Danys Jonas 1603
Dannellautzki Adalbertus 1403
Dannilautzki (Danelauckis) A. 1403
Dannilautzki Albertus 1403
Dannulis 2298
Danulis (Dannulis) Ch. 265
Danulis (Danull) 739, 747
Danulis K. 566, 2309
Danulis Kristupas (Dannullis Christoph) 981

- Danull 1147
 Danusevičius 1647
 Dapkūnienė S. 568
 Dapkus 487, 488, 1551, 2284
 Dapkus Jann 488
 Dapkus Skeris 488
 Dapkutė-Spaustinaitienė B. 1107
 Darge 441, 450–452
 Dargelienė Danutė 2747
 Dargelis Teofilis 2747
 Dargelis Tonis 2747
 Dargys 1391
 Darius 2148
 Darius S. 271, 350, 423
 Darius Steponas 1695, 2147
 Daškauskas Kęstutis 218, 225, 226, 228, 229, 231, 2747
 Dathas 1499
 Daugalas R. 65, 70
 Daugėla Albertas 226, 228
 Daugėlienė Nijolė 2754
 Daugirdas 2564
 Daugirdas Vidmantas 12, 13, 22, 23, 1427, 1428, 1437, 1438, 2301, 2308, 2332, 2358, 2360, 2362, 2564, 2567, 2581, 2718, 2738, 2746
 Daugirdienė D. 1683, 1686, 1695
 Daugirdienė Danutė 1679
 Daugirtienė Danutė 10, 20, 29, 195, 209, 537, 599, 620, 882, 1157, 1060, 1248–1250, 1409, 1412, 1435, 1465–1467, 1469, 1473–1477, 1480–1482, 1487, 1489, 1491, 1495, 1496, 1673, 1705, 1706, 1756, 1761, 1763, 1764, 1997, 2301, 2472, 2718, 2751
 Dauguvietis Borisas 1582, 1664
 Daujotas J. 270, 1533–1535, 1659, 2603, 2604
 Daujotas Juozas 276, 1525, 1534, 1535, 1538, 1657, 2603, 2604, 2746
 Daujotienė Janina 1533–1535, 2746
 Daujotytė 1828
 Daujotytė V. 1834
 Daukantas Simonas 411, 1778, 1801, 1829, 1898, 2220, 2477, 2597
 Daukintienė Gražina 2752
 Daukša Mikalojus 1788, 1893, 2589
 Daukša S. 906, 909, 919
 Daukšaitė Džiuljana 2002
 Daukšienė Vitalija 2748
 Daukšytė L. 841, 844, 847
 Daumer 2395
 Daunienė Rasa 2754
 Daunys 1782
 Daunys S. 1785
 Daunys Stasys 1782
 Daunoras V. 1589
 Daunorienė D. 1509
 Daunorienė Danutė 1491–1493, 1563, 2754
 Daunorius Donatas 2753
 Daunorius Valdemaras 2753
 Dauskardtas Berndas (Bernd Dauskardt) 208, 749
 Dautgynas (Dawtgyn, Dautzyn) 499, 505, 1127, 1728
 Dautzinas Simonas 461
 Dautzynn'as Kystenn'as 461
 Davainis-Silvestraitis M. 2536
 Davičkaitė Onutė 1486
 David Henrietė 1925
 Davidas L. 292, 1320, 1321, 1323, 1913
 Davidas Lukas 1319, 1890, 1892
 Davis A. K. 2370
 Davulienė L. 1259
 Decker 1147
 Dedeire M. 2349, 2356
 Dédelaitis Henrikas (Dedeleit Heinrich) 781
 Degneris Adolfas (Degner Adolf) 780
 Degutaitė Marta 986
 Degutienė L. 1767, 1768
 Dehmei R. 2395
 Deikus J. S. 2582
 Deikus Juvenčijus Stanislovas 2582, 2751
 Deivelaitis Augustas 1829, 2518–2521, 2525
 Dekeris 758
 Delijus (Delius) 575
 Delijus F. (Ferdinand Delius) 579
 Delijus F. (Friedrich Delius) 592
 Deliumo Ž. 476
 Delkus Emilis (Delkus Emil) 768
 Delsingas Hansas 1510
 Deltuva Viktoras 1484, 1485
 Deltuviene Ona 812–814
 Dembovskis (Dembowski) 267, 268
 Demereckas 1112
 Demereckas K. 530, 541, 542, 550, 1111, 1115
 Demereckas Kęstutis 8, 18, 1111, 1433, 1443, 2718
 Demetra, deivė 1794
 Demkis Kristijonas (Christiann Demke) 1365, 1366, 1370
 Dėnas Francas 1193
 Denk Ana Kristina (Denk Anna Christine) 2285
 Denk Marija Katerina (Denk Maria Catharina) 2285
 Denkas Johanas Frydrichas (Denk Johann Friedrich) 2285
 Denkas Johanas Kristupas (Denk Johann Christoph) 2285
 Depnanas (Depnan) 514, 544
 Derintojas, dievybė 1779
 Deskau Albertas (Albert Deskau) 776
 Deskau Paulas 777
 Dethlefsen R. 1459
 Detkė (Dettki) 935
 Detki Elizabeta Erna 1643
 Detki Ernestas Ulrichas (Dettki Ernst-Ulrich) 986
 Detki Renata (Dettki Renate) 986
 Detkus (Dettki) 950
 Detlefzenas Richardas 2065
 Dėvilaitis A. 2149
 Dėvilaitis Augustas 2149
 Diakonai P. 1806, 1807
 Diakonai Paulius 1806
 Diakonai P. 1812
 Dibičius Ivanas (Hansas) (Hans Carl Friedrich von Diebitsch) 850, 851
 Diczigieitis 472
 Diczigieitis (Diczigieitis) 477
 Diczigieitis Janckus 472, 484, 489
 Diczigieitis Sterkus 472, 473, 485, 489
 Dičmonas Emilis 777
 Dičvikaitis (Diczigieitis) 614
 Dičvikaitis Sterkus (Sterkus Diczigieitis) 2284
 Didlaukis Dovydas 1369, 1372
 Didžys Valteris 1751
 Diehlmann H. H. 460, 461, 468, 480, 494–497, 524, 2284
 Dietlis 1155
 Dietschmons Christoph 1736
 Dijk G. 2368, 2388
 Dikas 1189
 Dikas Evaldas (Dieck Ewald) 986
 Diknerienė Madė 871
 Dikšaitis Jonas 212
 Dikšaitis V. 770
 Dikšaitytė Aušra 2754
 Dikšaitytė Daiva 1553
 Dikšaitytė Laima 1553
 Dikšaitytė Rima 1553
 Dilba 633
 Dilba Abrys 542
 Dilba K. (Ch. Dilba) 593, 646
 Dilbaitė M. 1483, 1484
 Dilely K. 680
 Dilūtė Ona 1293, 1513
 Dilys P. 1445, 1457
 Dilytė Dalia 435, 1315, 1813
 Dilley Anneliese 680
 Dilley Kurt 680
 Dina Gracija (Dinah Grace) 564, 565
 Dinzlbacher P. 1834
 Dionisas 1789
 Diorgė H. 889
 Dipkaitis 702
 Dirchovskis (Dirschowski) 739
 Dirgėlaitė Birutė 1474, 1482, 1483
 Dirgėlaitė-Andriekienė Birutė 1478, 1483
 Dirmėikienė Elena 1740
 Dirschewski 1147
 Dirschowski 1147
 Dirszowski 1147
 Dirševskis (Dirschewski) 631, 747, 935
 Dirševskis Ed. (Dirschewski Ed.) 981
 Diršovskis (Dirszowski) 631
 Dirvelis 760
 Dirvelis Hermanas 726, 727
 Dirvelis J. 770
 Dirvelis Richardas (Dirwelis Richard) 787
 Dirzewsky Magdalena 711
 Dirzowsky Friedrich 632
 Dirževskis 1185
 Diržys Vytautas 1530, 1658
 Diržovskis (Diszowski) 703
 Diržūnas H. 2324
 Diržūnas Henrikas 1194
 Distel Ingrida (Distel Ingrid) 986
 Distel Lotaras (Distel Lothar) 986
 Diszowski 1146
 Ditkus 1472, 1647
 Ditrichas 448
 Diumežilis Ž. 1315
 Divirikasas 1316
 Dyčmonaitė Urtė (Dyczmonate Urte) 2285
 Dyčmonas Jonas (Dietschmann Johann) 769
 Dyčmonas Kristupas 726, 727
 Dyčvikaitis Janckus (Janckus Diczigieitis) 2284
 Dykertas Kurtas (Kurt Dieckert) 267
 Dylmanas H. (H. H. Diehlmann) 740
 Dnegnaitis Jurgis (Jurge Dnegnat) 730
 Dnegnaitis (Degnaitis?) J. 2309
 Šniukas Damijonas 2766
 Dobilas Petras 2750
 Dobilas S. 1070

- Dobilienė Rūta 2750
 Dobko 488
 Dobkovaja 488
 Dobkovich Janusch 488
 Dobkovich Mic 488
 Dobkovich Mikolai 488
 Dobkovich Stankovich Mikolai 488
 Dobkovoe 488
 Dobrosielska A. 432
 Dobrovolskienė Vilija 2703
 Dobužinskis Metislavas 2597
 Dogelis Motiejus 828
 Doičas Frydrichas (Friedrich Deutsch) 2565
 Doimatt Otto 2083
 Dokučiajevas V. 2587
 Dollinger Ph. 1127
 Domarackis Povilas 848
 Domarkaitė Genutė 1700
 Domeika Antanas 2753
 Domeika Kęstutis 1619
 Domhardt, fon Ernestina Gertrūda Frederikė 547, 560, 563, 1025
 Domhardtai 563, 600
 Domhardtas (Domhardt, fon) 560, 1025, 2557
 Domhardtas Johanas Frydrichas (Johann Friedrich von Domhardt) 13, 28, 513, 514, 542–544, 546, 554, 555, 998, 1017, 1019, 1020, 1024, 1032, 1428, 2557, 2558
 Domhardtas, fon Justas Frydrichas 557
 Domhardtas, fon J. F. 547, 556, 560, 994, 1037, 2032, 2312
 Domhardtas, fon Johanas Frydrichas 531, 555, 556, 995, 1001, 2557, 2558
 Domhardtas, fon Justas Frydrichas 563
 Domhartas (Domhardt) 599
 Domicianas 292
 Domikaitienė Vilija 1991
 Domnik Gertrūda (Gertrud Domnik) 1468, 1469, 1499
 Domskis 955
 Domšaitis Pranas 2709
 Donalitijus Albrechtas 560
 Donalitijus Eduardas 563
 Donalitijus Ernstas Frydrichas 563
 Donalitijus K. 563
 Donalitijus Kristijonas 563
 Donelaičiai (Donalitiūs) 601, 2072
 Donelaitis 1828, 1832, 1866, 1870, 1876, 1905, 2270
 Donelaitis Danielius Liudvikas 548
 Donelaitis E. 2071
 Donelaitis E. D. L. (Eduard Ludwig Daniel Donalitiūs) 2070
 Donelaitis Eduardas 2308
 Donelaitis Ernestas Frydrichas 2308
 Donelaitis Ernstas Frydrichas (Donalitiij) 563
 Donelaitis Kristijonas (Christian Donalities, Donalitiij, Donalitiūs) 56, 422, 428, 547, 548, 560, 563, 601, 692, 1350, 1450–1452, 1456, 1545, 1649, 1650, 1828, 1831, 1834, 1866, 1869, 1870, 1875, 1876, 1878, 1904, 1905, 1914, 1916, 1930, 1934, 1937, 1939, 1951, 1962, 1964, 1970, 2033, 2068, 2200, 2209, 2214, 2215, 2282, 2308, 2567, 2584, 2589
 Donelaitytė Dorotėja (Donalitiij) 563
 Doričius Aleksandras 2211
 Doritsch A. 2221, 2228
 Doritschius 2222
 Doritschius Alexanderis 2221
 Dorohostaiskis Kristupas Manvydas 2120, 2142
 Dorotėja (Dorothea Heyse) 933
 Dorulis 2108
 Doveika K. 1866, 1878
 Dovidaitis Vidmantas Jonas 1564
 Dovidat E. 792
 Dovydaitis 775
 Dovydaitis Adomas (Dovidat Adam) 785
 Dovydaitis E. 763, 1857
 Dovydaitis E. (E. Dowidat) 767, 768, 792
 Dovydaitis E. (Erich Dowidat) 786
 Dovydaitis Erichas 1857
 Dovydaitis Francas 777
 Dovydaitis Johanas 777
 Dovydaitis Jonas 776, 1499
 Dovydaitis Jonas (Dowidat Johann) 775
 Dovydaitis Otas (Dowidat Otto) 792
 Dovydas, žydu karalius 1216, 1217, 1228, 1351
 Dovydat Ženė 1473
 Dowidat E. 760, 764 787
 Dragūnas V. 1526, 1663, 1664
 Dragūnas Vytautas 1525, 1663
 Dragūnienė Aldona 1664
 Dragūnienė D. 1663
 Dragūnienė Danutė 1525, 1663
 Drebello S. 1867, 1878
 Drebkulis, dievas 1775
 Dreger Šarlotė (Charlotte Dreger) 1092, 1094
 Dreižas Renatas 2137
 Drejeris Edas 833
 Dresler, fon Ana (Anna von Dresler) 587
 Dresleris 563
 Drešeris (Drescher) 664
 Drešerytė Genė 1613
 Drevs Lyzelotė 1469, 1470
 Drevs Marija (Drews Maria) 986
 Drevs 1003
 Dringelis G. 2493
 Drinkman M. (Drinkmann M.) 986
 Drinkmanas Frydrichas (Friedrich Drinkmann) 941, 1734
 Drinkmann 520, 2298
 Drinkmann Amalija (Amalie) 208, 941
 Driskius Klaudijus 1424, 2766
 Driskiuvienė Živilė 4, 1424
 Drobe Manfredas 728
 Drobelis E. 144
 Drobnyš Aleksandras 199
 Drobnytė Aldona 2597
 Droisenas 1188
 Drokšleris (Droksler) 747
 Drosis (Drohsies) 747
 Drotvinas Vincentas 2219, 2228, 2476, 2477, 2483, 2564–2567, 2594, 2613
 Drukteinytė Aldona 1979
 Druktenienė Antanina 1613
 Druktenytė-Martinaitienė Natalija 1480
 Dubikaitienė Aira 4, 13, 14, 23, 24, 1424, 1428, 1429, 1438, 1439, 2718, 2755–2757, 2759, 2769
 Dubikaltis V. 828
 Dubikaltis Vaclovas 849, 874, 2096
 Dulingenn, von Hans 490
 Dubnica 429
 Dubonis A. 433, 840, 1123
 Dubonis Artūras 839
 Dujaitis Marta (Dujat Martha) 759
 Duksas Artūras (Artur, Arthur Dux) 1198, 1206
 Dulaitienė-Glemžaitė E. 2059
 Dumauskas Jovaldas 930
 Dumbliauskas Antanas 1598
 Dumčienė 1666
 Dumčienė R. 1529, 1668–1671, 1673
 Dumčienė Regina 1544, 1666, 1667, 1671, 1691, 1692, 1761
 Dumčius 714, 715, 1264
 Dumčius Aivaras 1667, 2752
 Dumčius P. 270
 Dumčius Pranas 197, 212, 276
 Dumčius Romanas 1538
 Dumčius 2438
 Dumžil 1315
 Dumkait (Dumikaitis) E. 2309
 Dumkaitė Danutė 935
 Dumikaitis Elbys 741
 Dumikaitis Elbys (Elbies Dumikat) 735
 Dumikas 2746
 Dumikas Bronislovas 1564
 Dumikas Valentinas 1619
 Dumikas Stasys 935
 Dumikienė J. 1047
 Dumpienė M. 1934
 Dumšas 2454
 Dundes A. 2059, 2060
 Dundulienė P. 1321, 1323, 1782, 1785, 1966, 2063
 Dunkeris Jozefas Frydrichas Leopoldas (Joseph Friedrich Leopold Dunker) 1844, 1845
 Dunlevy M. M. 310, 313
 Duoba Antanas 1572
 Dusburg P. 402, 430, 439, 440, 452
 Dusburgietis Petras (Peter von Dusburg) 26, 292, 402, 415, 417, 418, 429, 430–433, 439, 446, 448, 449, 452, 650, 848, 1129, 1310, 1806, 1807, 1811, 1821, 1890–1892, 1911, 1913, 1950, 2067, 2117, 2121, 2141, 2180
 Dussler L. 1962
 Dussleris Luitpoldas 1947
 Duvė Ana Šarlotė Kristijana (Duwe Anna Charlotte Christiane) 2285
 Duvė Kristijonas (Duwe Christian) 2285
 Duvė L. 732
 Dvareckas 123
 Dvareckas V. 55, 125
 Dvarionas B. 1651
 Dvelk Ema (Dwelk Emmy) 982
 Dvelk Marta (Dwelk Marta) 982, 986
 Dvelk Marta (Marta Dwelk) 977
 Dvilinkas 1644
 Dvilinskaitė 1751
 Dvilius Adolfas (Dwillis Adolf) 769
 Dvylius 775
 Dvylius Adolfas (Adolfas Dwillies) 772
 Dvylius Valteris 777
 Dwelk 2298
 Dzeržinskis F. 1243
 Dzeusas 1789
 Dzieran-Chemnitz Hans 1196
 Dzonn 1147
 Dzuba (Dzubba) 268

- Džiervianskis Civonas (Ciwon Dzierwiański) 1131
 Džonas (Dzonn) 756
- E**
- Easterbrook 2370
 Ebertas Frydrichas 1850
 Ederis Jozefas 726
 Edisonas T. A. 1067
 Edzukovskis (Edzukowski) 794
 Edzukovskis (Endzukowski) 795
 Egertas Albertas 777
 Eglė, žalčių karalienė 1830, 1833
 Ehlert Erns 680
 Eichelberger 2298
 Eichelberger Irene 1094
 Eichelbergeris 521, 942, 1092
 Eichelbergeris (Eichelberger) A. 265
 Eichelbergeris A. 1092–1094
 Eichelbergeris Alfredas (Eichelberger Alfred) 277, 519, 940, 982, 986, 1003, 1091–1094, 1733
 Eichelbergeris Emilis 1092
 Eicke, von Adelaidė Mina 527
 Eičinas Juozas 2587
 Eidintas A. 1912, 1914
 Eidokaitis A. 354, 364, 365
 Eidokaitis Arvydas 212, 2749
 Eidukaitis A. 284
 Eidukevičienė Liuda 1530
 Eidukevičius 269, 1041
 Eifertas J. E. (J. E. Eifert) 1196
 Eigminas K. 2218, 2228
 Eikevičienė Rūta 1862
 Eikintas (Eikint) 441, 449, 450
 Eilbergas 1054
 Eilbergas (Eilberg) 182
 Eilbergas A. 1055, 1066
 Eilbergas Asikas 1065
 Eimaitytė 1929
 Eimaitytė E. 1937
 Einhornas Paulius 1785
 Einleitung Stein W. 1125
 Einmanbergeris (Einmannberger) 1205
 Einoris V. 1549
 Eisenblätteris Heinrichas 1377
 Eitanteitis Grigas 472
 Eitanteitis Jhan 472
 Eitanteitis Mičlas 472
 Eitutis A. 929, 930
 Eitutis Artūras 929
 Eizenhameris 547, 633, 1196, 2030, 2032, 2033, 2695
 Eizenhameris, fon Ernstas Šetleris 1394, 2073
 Eizenštatas Leonas (Leon Eisenstadt) 1221, 1239
 Eykint 441, 452, 1113
 Eytelwein Johann Albert 2723
 Eytelweinas 81
 Eytelweinas J. A. 96
 Eytelweinas Johannas Albertas 84
 Ekertas (Eckert) 779
 Ekertas H. L. (H. L. Eckert) 186
 Ekertas Viljamas (William Eckert) 186
 Elbingas 1452
 Eldadas Aizikas 1733
 Elena, šv. 1321
 Elertas Dainius 6, 16, 455, 459, 468, 507, 524, 613, 614, 1118, 1129, 1162, 1431, 1441, 1461, 2284, 2302–2304, 2308, 2313, 2359, 2360, 2718, 2729
 Elertas Ernestas (Ernst Ehlert) 2123
 Elertas Fricas (Fritz Ehlert) 771
 Elfertas Wilhelmąs 517
 Elijas 955
 Elisonas J. 2146
 Elizabeta (Liesbeth) 1091
 Elizabeta Kristina (Elisabet Christine) 2122
 Elkerhausenas, Elkershausenas, fon Georgas 465, 466
 Ellinot (Nole) 936
 Elsler Fanė 1866
 Elvikienė Audronė 1493
 Elzbergas Bronius 2754
 Endleris A. T. 2674
 Endleris A. T. (Endler) 2708
 Endreat (Endraitis) A. 2309
 Endrijaičiai (Endrejat) 1203
 Endrijaitienė Rasa 2606
 Endrijaitis 633, 775
 Endrijaitis Abrys (Abries Endreat) 724
 Endrijaitis Fricas (Fritz Endrejat) 1204
 Endrijaitis G. 770
 Endrijaitis Hugo 777
 Endrijaitis J. 1533, 1534
 Endrijaitis Jonas 157, 158, 1523, 1574, 2606, 2746
 Endrijaitis Jonas (Endrejat Johann) 775
 Endrijaitis R. 2604–2606
 Endrijaitis Rimantas 2604–2606
 Endrijaitis Rimas 2606
 Endrijaitis Ronaldas 2606
 Endriajytė Rūta 2606
 Endrikait Herta (Endrikat Herta) 986
 Endrikaitis Richardas (Richard Endrigkeit) 771
 Endrikis Kristijonas 1367
 Endriukaitis Gerhardas 1598
 Endriukaitis Hugo (Endrigkeit Hugo) 791
 Endriukaitis Kurtas (Endrigkeit Kurt) 791
 Endriukaitis Richardas (Endrigkeit Richard) 770
 Endriulaitienė Vida 1598
 Endriulaitis Augustas (August Endrulat) 772
 Endriulaitis Kurtas 642
 Endriušis (Andruschey) 723
 Endrulaičiai 2324
 Endrušaitis Paulius 1736
 Endzelins J. 2198
 Endzeliene Daina 2747
 Endzelis Darius 2747
 Endzelis T. 1533
 Endzelynas (Endzelins) Janis 2196
 Endzinas E. 425
 Engel 280, 314
 Engelis C. (Engel C.) 280, 281, 289–292, 307, 313, 367, 368, 375, 383, 394
 Engelis Gabrielis 2399
 Engelis K. 1816
 Engelis Karlas (Carl Engel) 1816
 Engelsas (Engels) 514, 544
 Eniulaitis 993
 Eniulaitis (Ennulat) 772
 Eniulaitis Jonas (Ennulat Johann) 769, 771
 Eniulaitis Jurgis (Ennulat Georg) 784, 785
 Eniulaitis Otas (Ennulat Otto) 767
 Ennulat 2297
 Enseleit Franz 1733
 Enseleit Ida 1499
 Enseleit Rimkus 2297
 Enskis Virginijus 833
 Ensullait (Enzulaitis) S. 2309
 Enulait Adelė (Ennulat Adele) 986
 Enulait Edita (Ennulat Edith) 986
 Enulait Zina (Ennulat Sina) 986
 Enulaitis 181
 Enulaitis (Ennulat Alfred) 986
 Enulaitis Gustavas (Ennulat Gustav) 986
 Enulaitis Heinrichas (Ennulat Heinrich) 982, 986
 Enulat 1187
 Enulat Ana (Ennul Anna) 982
 Enzalevič Marijona 986
 Enzeinytė-Žagarienė Ana (Anna Zagarus-Senseinis) 2084
 Enzalaite Irmgard (Enseleit Irmgard) 986
 Enzalaite 758, 980, 1645
 Enzalaite F. 2326
 Enzalaite Francas (Enseleit Frans, Franz) 976, 982, 986, 1465, 1467–1469, 1499
 Enzalaite Jurgis (Enseleit Georg) 759
 Enzalaite Verneris (Enseleit Werner) 986
 Enziulaitis Stepas (Steps Ensullat) 730
 Enzys 642
 Epona, dievybė 1801
 Ėraitis, dievas 1775
 Erelis, slap. 1252
 Erenburgas Ilja 426
 Eriksson G. 302, 313
 Erler G. 482
 Erlichshauzenas, fon Konradas 1912
 Erlickas Juozas 2701
 Erma, juodovė 1810
 Ermonaitis Karlas 881
 Ernstas 518
 Ernstas Gotlybas (Ernst Gottlieb) 982
 Ernstas Hermanas (Ernst Hermann) 941, 986, 1734
 Ernstas J. F. 852
 Ernstas Johanas Boguslavas 1377
 Ernstas Johanas Frydrichas 1377
 Ervinas Albertas 699
 Etingeris Burchartas 2122
 Everling Marta (Ewerling Marta) 986
 Everlingai (Ewerling) 935
 Everlingas (Ewerling) 180, 518, 935, 1006, 2297
 Everlingas Francas (Ewerling Franz) 179, 976, 982, 986, 994
 Everlingas Horstas (Ewerling Horst) 986
 Evertas (Ewert) H. 265
 Ewert Herbert 191
 Ezebekas, fon (Esebeck) 1177, 1180
 Ezopas 2389
 Ežerskis J. 1596
- F**
- Fabian Lina 646
 Fabianas Maksas 646
 Fabijan Edita 1232
 Fabijan Zelma 1232
 Fabijanai 1232
 Fabjanas Gerhardas 1232

- Fabijanas Kurtas 1232
 Fabijanas Liudvikas 1232
 Fabricijus Dionysijus 1783
 Fabry G. 1136, 1149
 Facsady A. 313
 Facsády A. R. 307, 308
 Faesel Kurt 680
 Faeselas 681
 Faifenbergis Valentinas 559
 Fakselis (Facsel) 794, 795
 Falas Vilhelmas 1066
 Falconi 81
 Falerslébenas Augustas H. H. (August Heinrich Hoffman von Fallersleben) 1850
 Falerslébenas, fon Hofmanas (Hoffmann von Fallersleben) 1852
 Falkas 2208
 Falkas Adalbertas 1462
 Falkė (Falke) 604
 Falkis A. 1460
 Fäser Ida 947
 Faustina 292
 Faustina II 25, 291, 378, 382, 717
 Fautas 518
 Fauth 1005, 1027, 2299
 Fauthas Augustas (August Fauth) 1644, 2572
 Fedulenk (Федуленко) 1180
 Fehlau Artūras 807
 Feizaitė Danutė 1661
 Felerietis Dometrijas 1617
 Fencau-Frišmantienė Otilija 1985
 Fencau Ida 1985
 Fenclau Valteris (Walter Fenzlau) 2211
 Fenzlau 2222, 2257
 Fenzlau Walteris 2222, 2228, 2267
 Ferdinandas 331, 338
 Ferdinandas I 329, 331, 333, 338
 Ferdinandas II 333
 Ferensas Algirdas 198
 Fetingis Liudvikas 1349
 Fėzer Ida (Ida Fäser) 947
 Fėzer Paulas (Paul) 947
 Fiedleris Johanas Bernardas 1462, 1468
 Filimonovas B. 1179
 Filimonovas Borisas (Борис Филимонов) 1179
 Filkenšteinas Solomonas (Solomonn Filkenstein) 1239
 Filozienė Erna 1900
 Finbergas Mozė (Moses Finberg) 1220, 1221
 Finkas Gotfrydas Vilhelmas (Gottfried Wilhelm Fink) 1362
 Finkelšteinas Solomonas (Solomon Finkelstein) 1220, 1222
 Firmianas Leopoldas (Leopold Anton von Firmian) 554, 729, 2558
 Fischer 1146, 1147
 Fischer Gertrud 680
 Fišas 518
 Fišeris (Fischer) 631, 703
 Fydleris Emilis Gustavas (Fiedler Emilius Gustav) 2285
 Flamming Fricas 777
 Flavijus Arianas 263, 268
 Flavijus J. 773
 Flečeris (Fletcher) 1172
 Fleišerovič-Šrioder Margota (Fleischerowitz) 979
 Flenkleriai 872
 Flover Sara Adams (Sarah Adams Flower) 1360
 Foichtvangeris Zigfrydas (Siegfried Feuchtwanger) 636
 Foidžeris Frankas (Foiger Frank) 794, 795
 Foigtas 2572
 Foigtas Augustas (Voigt August) 785
 Foigtas Horstas (Voigt Horst) 991
 Foigtas J. 442, 1950
 Foigtas Richardas (Voigt Richard) 985, 991
 Foigtas Vilhelmas (Wilhelm Voigt) 1853
 Foiktas Gustavas (Gustav Voigt) 776
 Foktaitė Alma 1669, 2745
 Foktas Helmutas 1538, 1562
 Foktienė (Vaičiūtytė) Irena Julija 9, 11, 12, 19–22, 265, 813, 815, 817, 818, 1077, 1266, 1348, 1391, 1427, 1434, 1436, 1437, 1444, 1486, 1536, 1537, 1669, 1670, 1756, 1759, 1814, 1840, 1843, 1845, 1847, 1853, 1854, 1856, 1857, 1862, 2273, 2283, 2398, 2414, 2472–2474, 2695, 2718, 2734, 2741, 2745
 Follinas B. 848
 Forsteris Frydrichas Vilhelmas 1748
 Forstreuter C. 1130, 1131
 Forstreuteris Kurtas (Kurt Forstreuter) 433, 453, 1117, 1123, 1124, 1126, 1128, 1130, 1132, 1133, 1136, 1138, 1149
 Fosas Frydrichas (Voß Friedrich) 2291
 Fraitagas (Freitag) 514, 544
 Fraitagas Račius 560
 Francas 693
 Francas Pincas (Franc Pinc) 1240
 Franckė Augustas Hermanas 1368
 Frankas Johanas (Johann Franck) 1352
 Frantz R. 1170
 Frederikas Froindas (Freund Frederick) 785
 Freibergas, fon Eberhartas 466, 467
 Freibergas, fon Eberthas 465
 Freijer Eleonora Dorotėja (Freyer Eleonora Dorothea) 2285
 Freitag Zofija Julijona (Freytag Sophia Juliana) 2285
 Freitei 2300
 Freybergas, fon Eberhartas 464, 1127
 Frejja, dievybė 1791
 Freyr, dievybė 1791
 Frejeris Valteris (Freyer Walter) 982
 Frejienė Stanislava 1998
 Frenkel 2299
 Frenkelis Chaimas 2608
 Frenkelis E. 2271
 Freutelis E. 648
 Freutelis E. (E. Freutel) 2082
 Fricas 518, 1005
 Fricas (Fritz) 2472
 Fričas (Fritsch) 2291
 Fridrichas II (Didysis) 1825
 Friedemannas 2401, 2404
 Friedrich Kaspar 1354
 Friedrich Wilhelms I 1461
 Friedrichas Georgas 478
 Fiodorova Irina 2748
 Friolichas Ernstas 646
 Friolichas Maksas 646
 Frischbier H. 468
 Frišbyras Hermanas (Hermann Frischbier) 2055, 2057, 2058
 Frišmantai 1097
 Frišmantaitė Ema 1990
 Frišmantaitė Erika 1281, 1283, 1285
 Frišmantaitė Lidija 1285, 1982, 1985, 1990
 Frišmantaitė-Strikienė Lidija 1982, 1988, 1990, 1995, 2001
 Frišmantas A. 1671
 Frišmantas Algimantas 211, 226, 228, 229, 1657–1659, 1671
 Frišmantas Bronius 1285
 Frišmantas Jonas 1281, 1283, 1284
 Frišmantas Juozas 1518
 Frišmantas Vincas 1281
 Frišmantienė Birutė 1285
 Frišmantienė Ona 1281, 1282
 Frišmantienė Otilija 1281–1283, 1285
 Frišmantienė Teresė 1705
 Fritcz 492
 Fritczas 958
 Frydrichas 397, 1134, 1135, 1153, 1841
 Frydrichas (Friedrich) 941
 Frydrichas Didysis 998, 1032, 1116, 1841, 1842
 Frydrichas Georgas (Georg Friedrich) 1945
 Frydrichas I (Friedrich I) 1841
 Frydrichas II 28, 420, 446, 515, 555, 556, 628, 959, 1820, 2557, 2558
 Frydrichas II, Didysis (Friedrich II, Groß) 1841
 Frydrichas II, imperatorius 414
 Frydrichas Jurgis 1375
 Frydrichas Vilhelmas (Friedrich Wilhelm) 848, 1459, 1725, 1844, 1846
 Frydrichas Vilhelmas I (Friedrich Wilhelm I) 419, 546, 729, 771, 1451, 1458, 1460, 1496, 1841, 2068, 2122, 2398
 Frydrichas Vilhelmas II (Friedrich Wilhelm II) 531, 850, 1842, 2122
 Frydrichas Vilhelmas III (Friedrich Wilhelm III) 420, 546, 850, 1844, 1846, 2573
 Frydrichas Vilhelmas IV (Friedrich Wilhelm IV) 1452, 1846
 Frydrichas, karalius 2122
 Fryginai 2225
 Froindas Augustas (Freund August) 785
 Fromas (Fromm) 515, 545
 Fromas E. 728
 Fromas Julius 733
 Fromutas Kristijonas 560
 Fuchsas 2225
 Fuhrmann 1147
 Fuhrmann August 2074
 Fuhrmann Elze 786
 Fuhrmeister Klara 1648
 Furmanas (Fuhrmann) 631, 747
 Furmonas (Fuhrmann) 1153
 G
 Gabartas, dievybė 1894
 Gabija (Gabie), deivė 1321, 1819, 1823, 1824, 1899
 Gabjaujus, dievybė 1331
 Gabraitienė Marija 1756
 Gabrielaitienė Salomeja 1563
 Gabrielaitienė Teresė 1043, 1045
 Gabrielaitis Antanas 1045, 1563
 Gabrailaitienė Jolanta 2753

- Gabrilaitis Juozas 2753
 Gabronienė Bronislava (Bronė) 1483, 1484
 Gabronis Vladas 1484, 1531, 1533, 1534
 Gadliauskas Juvencijus 622, 1477, 1479, 1483–1485, 1509, 1525, 1657–1661, 1663, 1958, 1959
 Gadliauskas Sebastijanas 1663
 Gadliauskienė Zita 622, 1477, 1483–1485
 Gaerte W. 2057
 Gaerte Wilhelm 2058
 Gaidauskas A. 1600
 Gaidys 756
 Gaidovski Marija (Gaidowski Maria) 2289
 Gaigalaičiai 956, 2568, 2570
 Gaigalaitis Edė 2087
 Gaigalaitė Elena (Helene Gaigalat) 937
 Gaigalaitienė Augustė 2570
 Gaigalaitienė Rūta 2570
 Gaigalaitis 1340, 1345
 Gaigalaitis A. 1336
 Gaigalaitis Maksas 726
 Gaigalaitis Marie 2570
 Gaigalaitis Mikas 727, 728, 2583
 Gaigalaitis Mikas Ašmys 2104, 2568
 Gaigalaitis Mikelis 691, 957, 2087, 2568
 Gaigalaitis R. 646
 Gaigalaitis V. 691, 692, 1345–1347, 1454, 1455, 1472, 1645, 2569, 2570, 2583, 2584
 Gaigalaitis Valteris (Walter Gaigalat) 13, 23, 727, 1428, 1438, 2104, 2568, 2583
 Gaigalaitis Vilhelmas (Wilhelmas) 684, 1340
 Gaigalaitis Vilius (Wilhelm Gaigalat) 645, 662, 691, 692, 727, 956, 1347, 1391, 1463, 1472, 1750, 1751, 2003, 2087, 2104, 2568, 2570, 2583, 2584
 Gaigalaitytė Christel 2570
 Gaigalas A. 51, 55, 127
 Gaigalas Jurgis 2433
 Gaigalas K. 2144, 2145, 2150, 2157, 2159, 2173, 2185, 2186
 Gaigalas Kazys 2156, 2157
 Gaigalat U. 2087
 Gaigalat Urtė 2087
 Gaigalat-Adams Christel 2570
 Gaigalienė L. 1966
 Gailiai 1454
 Gailius (Gailus) 614, 2284
 Gailius A. 834–836, 927
 Gailius Arturas 834, 835
 Gailius V. 901
 Gailius Viktoras 732, 739
 Gailišius B. 96, 98
 Gailus 472, 473, 476, 477, 485, 489
 Gaižauskaitė Zita 2701
 Gaižauskas J. 1668, 2701
 Gaižauskienė 1997
 Gaižutis Algirdas 4, 1424, 2538, 2552
 Gayle Jorge 489
 Gaylus 489
 Gajauskas D. 1597
 Gakas V. 1513
 Gakienė Laima 1513
 Galaunė Paulius 1992
 Galbrostas (Galibrast, Galbrost) 462
 Galbuogis Česlovas 2129, 2130
 Galbuogytė-Sabonaitienė Danutė 1504
 Galibrast 491
 Galingas (Galingus) 1808
 Galinis 1060
 Galinis Vygantas 2754
 Galvanauskas 1055
 Galvanauskas E. 897, 900, 901
 Galvanauskas Ernestas 183
 Galvočius 704
 Gamradtas Johanas Bernardas 743
 Ganiklis 1323
 Gansso J. 2208
 Gardauskas Donatas 2750
 Garfeinas M. 1956
 Garfunkelis Izakas (Isaak Garfunkel) 1239
 Gargasaitė Dalia 2213
 Gargasas A. 2336, 2348
 Garmaister Berndas 1643
 Garmaister Frankas 1642
 Garmaister Karina 1642
 Garmaister Volfgangas 1643
 Garmaisteris Alfredas 1642
 Garmeister 2299
 Garmeister Eduard 1736
 Garmeisteriai 1065, 1642
 Garmeisteris A. 1065
 Garmeisteris Alfredas (Alfred Garmeister) 986, 1059, 1064, 1065
 Garmeisteris Brunas 1065
 Garmeisteris Valteris (Walter Garmeister) 986, 1064, 1065
 Garneris 518
 Garneris Fricas 1092
 Gartas 1310
 Garuckas R. 2336, 2348
 Garunkštis A. 50, 119, 125
 Garvice (Garwitz) 1035
 Gasiliūnas V. 1346
 Gasner Marta (Martha Gassner) 811, 938, 939, 1068
 Gasneris (Gassner) 179, 1086, 1188
 Gasneris Fricas (Fritz Gassner) 982, 986, 1026, 1033, 1183
 Gasneris Kristijonas (Gassner Christian) 2285
 Gasparas 559
 Gassner 2299
 Gaškaitė N. 1243
 Gattenhoferis Christofas 464, 465
 Gaubas J. 1651
 Gaučas Petras 2206
 Gaudy, von Fr. 2395
 Gauzas (Gauso) 779
 Gavėn Ida (Ida Gawehn) 525
 Gavėn Marija (Marie Gawehn) 525
 Gavėnai 2324
 Gavėnaitis Jurgis (Jurge Gawenat) 735
 Gavėnaitis Robertas (Gawenat Robert) 787
 Gavėnas 633, 714
 Gavėnas (Gawehns, Gawens) 726, 732, 739, 747, 2108
 Gavėnas Dyteris (Gawens Dieter) 986
 Gavėnas Gertas (Gawens Gert) 986
 Gavėnas Haroldas (Gawens Harald) 986
 Gavėnas Herta (Gawehn Herta) 759
 Gavėnas Jonas 525, 638, 994
 Gavėnia Jonas (Hans Gawehn) 779
 Gavėnia Kasparas 752, 2225
 Gavėnia Mikas 752
 Gavėnytė-Lingaitienė Marta 1993, 1995–1998
 Gavens (Gawehns) 941, 1003, 1734
 Gavens Ana (Gawens Anna) 982, 986, 1003, 2108
 Gavens Johanas (Gawens Johann) 982
 Gawehnat (Gavėnaitis) J. 2309
 Gawehns 1147
 Gawens 1147, 2300
 Gawens Jons 525
 Gawens Nikkel 525
 Gawens Urte 525, 2076
 Gchuferis J. 680
 Gchuferis W. 680
 Gebaueris Hugus 738
 Gečaitė Gabrielė 2131
 Gečas E. 271, 1563–1565, 1567, 1600
 Gečas Edvardas 1563, 1599, 1766
 Gečas Linas 1494
 Gečas R. 2129, 2130
 Gečas Remigijus 2129
 Gečas Romas 1399
 Gečas Romualdas 1412, 2749
 Gečas Stasys 1539, 2748
 Gečas Virginijus 833
 Gečienė Gražina 1564
 Gečienė Roma 1546
 Gečienė V. 1504, 1668–1670
 Gečienė Vanda 1668
 Gede Ruth 1856
 Gedimainaičiai 453, 1151, 1312
 Gediminas, kunigaikštis 79, 80, 411, 432, 691, 1312, 2139, 2577–2579, 2584, 2608, 2713, 2721
 Gedkantas J. 2308
 Gedkantas Jonas (Johann Gedcantus) 623, 1450
 Gedkantas P. 1450
 Gedkantas Pridrikis 1450
 Gedkantas Tomas 1450
 Gedrat Eva 680
 Gedvilai (Gedwillis) 687, 2096
 Gedvilaitė Viktorija 2754
 Gedvilaitė-Piešiniene Silvija 1485, 1486
 Geede Ruth 1854
 Gefke Berta 1642
 Gefkė Berta (Berta Gaefke) 1091
 Gefkė Gertrūda (Gertrud) 1091, 1190
 Gefkė Hansas 1190
 Gefkė Kete 1190
 Gefke Liesbeta 1642
 Gefkė Šarlotė 1643
 Gėglis Česlovas 930
 Gėglis D. 929, 930
 Gėglis Jaroslavas 930
 Gegužienė Ingrida 1724
 Geigeris Leonhardas (L. Geiger) 596
 Geigienė Zoja 1666, 1667
 Geilus 489
 Geiselis Andreas 1511
 Geitneris Karlas Frydrichas (Carl Friedrich Geitner) 1091
 Gelertas Kristianas (Christian Fuerchtegott Gellert) 1358
 Geležis Jonas 2750
 Gelharas Hermanas (Hermann Gelhaar) 2187, 2188
 Gėlharas Vilhelmas (Geelhaar Wilhelm) 2285
 Gelhardas 695
 Gellert Christian Fuerchtegott 1358
 Gelžinis T. 835

- Genčas (Gensch) 739
 Gendrolius (Gendrolus) 618
 Gendrolius Georgas (Gendrolus Georg) 274, 982, 1733
 Gendrolius Hildegard (Gendrolus Hildegard) 986
 Gendrolius I. 1500
 Gendrolius Ingrida (Gendrolus Ingrid) 274, 986
 Gendrolius Jurgis (Gendrolus Georg) 986
 Genenčas (Genendsch) 732
 Genendsch 1147
 Genienė G. 1346
 Genienė Z. 2069, 2114, 2117
 Genienė Zita 2069
 Genys A. 833, 927
 Genys Algirdas 924
 Genys J. 1122
 Genys Mikelis 1362, 1366, 1370
 Genys Romas 211
 Gensch 1147
 Genšas F. 758
 Genšas Helmutas (Helmut Gensch) 1154
 Gentvilas Eugenijus 2745
 Genutis Raimondas 8, 9, 16, 19, 793–795, 1415, 1433, 1434, 1443, 1444, 2718, 2750
 Gepneris Jurgis 1232
 Gerber Bartkus 488
 Gerbst Gabrielė 2708
 Gerhardas 435
 Gerhardas Ernestas 806
 Gerhardas Gustavas 699
 Gerhardas Paulas (Paul Gerhardt) 1361, 1363
 Geringas Hermanas 264
 Gerké Kristijonas 559
 Germanas Kazys 1158
 Gertas (Gert) 936, 937, 1002
 Gertė V. 2057, 2058, 2063
 Gertė Vilhelmas (Wilhelm Gaerte) 2057
 Gerulaitienė Sigita 1493
 Gerulaitienė V. 1797, 1915, 2068, 2069
 Gerulaitienė Vilija 2537
 Gerulaitis 775
 Gerulaitis A. 2150
 Gerulaitis Marius 211
 Gerulaitis Virginijus 4, 1424
 Geruli Heinrich 1736
 Gerulis (Gerull) 739
 Gerulis Dovydas (Gerull David) 791
 Gerulis Jurgis (Georg Gerullis) 2083, 2211, 2221, 2229
 Gerull 1147
 Gerullis G. 2198, 2201, 2221, 2222, 2228
 Gerullis J. 2247, 2253
 Gerullis Jurgis 2237
 Gerullis Marie (Paulat) 2083
 Gervaisas B. K. L. 2171
 Gervickaitė 1993
 Gervien Luizė (Gerwien Luise) 982
 Gervylis Petras 1250, 1252
 Gervyn Luizė (Gerwien Luise) 987
 Gervynas Augustas (Gerwien August) 987
 Gerwin 2298
 Geržotaitė Laura 12, 22, 1427, 1437, 2222, 2255, 2718, 2738
 Gesenius Justus 1356
 Geskis 1410
 Geslzonas Heselis 1736
 Gestautas Saulis 2754
 Gestneris Johanas Samuelis (Johann Samuel Gestner) 1091
 Gešmantas Gustavas 1990
 Cėtė (Goethe) 179, 1908
 Getkantas Johanas (Gettkandt, Getkrandt, Gettkrant Johann) 481, 1377
 Getkė Dorotėja (Gettke Dorothea) 2285
 Gewillen 452
 Gezenijus Justus (Justus Gesenius) 1356
 Giedraitienė Zita 1484, 1485
 Giedraitis (Gedrat) 581, 2232
 Giedraitis Albertas (Gedrat Albert) 976
 Giedraitis Giedrius 2713
 Giedraitis J. 1533
 Giedraitis Juozas 1534
 Giedraitis Michaelis (Michael Giedrat) 794, 795
 Giedraitis-Giedrius Antanas 29, 2580
 Giedraitytė Irena 819, 2750
 Gierichas Teodoras Zigfrydas 1377
 Giese Albert 519, 940, 1733
 Gieze (Giese) 705, 2298
 Gigaras (Gigar, Gigarr) 732, 747, 1147
 Gilevičius Mykolas 2747
 Giltinė, dievybė 1775, 1910
 Gimbutas J. 2004, 2007, 2008, 2011, 2012, 2027, 2038
 Gimbutas M. 351, 375
 Gimbutas V. 97
 Gimbutienė Birutė Marija 351, 375, 1939, 1944, 1945
 Gineitis 2566
 Gineitis Arūnas 2581
 Gineitis L. 1453, 1866, 1878, 2282, 2477, 2483, 2567
 Gineitis L. K. 2270
 Giniūnas Kazys 198
 Gintarytė-Beržinskienė 2225
 Gintautaitė-Butėnienė E. 306, 309, 313, 346, 350
 Gintneris Antanas 1167
 Gintvainienė Sonata 2753
 Giobelis Fricas (Goebel Fritz) 982
 Giorcigas Augustas 739
 Gioricas (Goeritz) 583
 Giošas Erichas (Goesch Erich) 982
 Giošas Kristelis (Goesch Christel) 987
 Girčys Vaclovas 226, 1538
 Girdauskas Ramūnas 1399
 Girdenis Aleksas 2213, 2256, 2268
 Girdzijauskaitė Bronė 226
 Girdzijauskaitė M. 1867, 1878, 2536
 Girdzijauskas 1509
 Girdzijauskas J. 1583
 Girdzijauskaitė Bronė 228, 229
 Girdžius Mindaugas 2754
 Girėnas Stasys 271, 350, 2147, 2148
 Girininkas A. 428, 1939
 Girininkienė V. 2119–2123, 2125, 2141, 2487, 2489, 2498, 2507
 Girininkienė Vida 4, 1424, 2766
 Girinskienė R. 1510
 Girkantaitė-Omelienė Elena 2698
 Girnius Fricas (Girnius Fritz) 770, 771, 2418
 Girnius Herta (Girnius Herta) 758
 Girnus 2410, 2452
 Girskis Jonas 1215, 1216
 Girstautas 436, 450
 Girškovski Ana 738
 Girulis Martynas 1922
 Gišventas Vytautas 1614
 Giunteris Benas (Benno Günther) 942
 Gizela (Gisela) 938
 Gizevijus Eduardas Karolis Samuelis (Eduard Karol Samuel Gisevius) 278, 279, 288, 291, 446, 1831, 1866, 1869–1871, 1883, 1889, 1890, 1894, 1905, 1907, 1909, 1910, 1915, 1940, 1946–1948, 1951, 1953, 1954, 1956, 1957, 1961, 1962, 1964–1967, 1970, 1972, 1973, 2055, 2390, 2391, 2548, 2551, 2669, 2706, 2713
 Gylys S. 1237
 Gylytė Irma 2754
 Gyse A. 703
 Gyžė A. 2014
 Gyžė Albertas (Giese Albert) 976, 982, 987
 Gyžė Albertas (Giese) 708, 1008
 Gyžė Ela (Giese Ella) 987
 Glagau Oto (Otto) 1829, 1831, 1866, 1868, 1869, 1871, 1872, 1875, 1914, 1946, 1950, 1951, 1953, 1954, 1962, 2055, 2170, 2545, 2548, 2551
 Glang M. 456, 457, 478, 480–483
 Glangas 131, 1188
 Glangas Maksas (Max Glang) 9, 19, 131, 207, 456, 1183, 1377, 1395, 1396, 1409, 1434, 1444, 2571, 2572, 2718
 Glažė Martynas 1645
 Glažė U. 1956
 Gleichas (Gleich) 739, 747, 1147
 Gleimas Johanas Vilhelmas Liudvikas (Ludwig Wilhelm Gleim) 1841
 Gleimas L. 1841
 Glemžaitė M. 1958, 1962, 2003
 Glemžaitė Mikalina 1958
 Glemžaitė-Dulaitienė E. 1802
 Gliėbus Silvestras 811
 Glinskaitė Gabrielė 2754
 Glinskaitė Karolina 2754
 Glinskas Gintautas 2754
 Glinskienė Irena 1740
 Glinskienė Juana 2753
 Glinskienė K. 1495
 Gliožaitis A. 1939, 1962
 Gliožaitis Algirdas Antanas 500, 1458, 1459, 1939, 2305
 Glisaitis Tomas (Tums Glisatis) 514, 544, 559
 Globienė Ona 1674, 1740
 Globys Antanas 619, 867
 Globys Edmundas 1667, 1672, 1673, 1769
 Globys Petras 194, 211
 Globys Regimantas 2749
 Globys Vaidotas 2754
 Globytė Z. 1047
 Glogau K. V. O. 2477
 Glogeris Zygmuntas (Zygmunt Gloger) 82, 97, 1138, 1149
 Gluodas A. 1592, 1597, 2129, 2132, 2607–2609
 Gluodas Algirdas 820, 1588, 1598, 1613, 2127, 2129, 2607, 2745
 Gluodienė A. 1592
 Gluodienė Aldona 1598, 2746
 Gnabė (Gnabe) 2293, 2294
 Gobelis Frizas 1499

- Gobys V. 2165
 Gocėkienė Ieva 1484
 Gocėkis Stasys 1483
 Gocentas J. J. 2061
 Gocentas Vytautas 2766
 Goda Jonas 212
 Godehokas 1806
 Godunovas Borisas 2603
 Goesch 1035, 2298
 Goethe 2390
 Gogolis N. 1582
 Goklenijus Rudolfas 2566
 Goldbeck J. F. 570
 Goldbeck Luise 756
 Goldsmit Maly (Mally Goldschmidt) 1235
 Goldštains (Goldstein) 514, 544
 Goleko Danutė 1658
 Golovinas B. 2276, 2283
 Golovkinas 1243, 1244
 Golovkinas Leontijus 872
 Golumbaitė 1473
 Gonsiewskis Wincenty Korwino 456
 Gorbačiovas Michailas 1260
 Gorbulskis B. 1589
 Gordianas 292
 Gordianas II 287, 291
 Gorkis M. 2611
 Gornas (Gorn) 1212, 1214
 Gornas Valteris (Walter Gorn) 1210
 Gorodecas 2611
 Gosneris 1345
 Gota, dievas 1775
 Gotfrydas Kristupas 1450
 Götherström A. 302, 313
 Gotlybas 729
 Gotschalkas H. 671
 Gotšalk 939
 Gotšalk Ema Ana (Gottschalk Emmi Anna) 2285
 Gotšalk Šarlotė (Charlotte Gottschalk) 1854
 Gotšalkai (Gottschalk) 1085
 Gotšalkas 993
 Gotšalkas Eduardas (Gottschalk Eduard) 982, 987
 Gotšalkas Kurtas (Gottschalk Kurt) 987
 Gotšalkas Vilhelmas (Wilhelm Gottschalk) 810, 939, 941, 1734
 Gotšalk-Radvilaitė Ela 566, 2326
 Gottholdas Fridrichas Augustas (Gotthold Fridrich August) 1880, 1882–1885, 1889
 Gottschalk 2297
 Gottschalk Charlotte 1854, 1865
 Gottschalk Erika V. 2083
 Gottschalk Kurt 2083
 Gottschalk-Radziwill Ella 208
 Gožė J. 2390
 Grabauskienė A. 1674, 1700, 1702, 1703
 Grabauskienė Aldona 1674
 Grabauskienė Angelė 1503, 1674, 1700, 1702, 1704, 1713
 Grabkė Marija Emilija (Grabke Marie Emilie) 2290
 Grabliauskaitė Marija 1253
 Grabliauskas Petras 1253
 Grabonovas Romanas 1183
 Grabovskis Augustas 713
 Grabovskis Johanas Liudvikas (Grabowski) 713
 Gračiovas P. 1261
 Gradickaitė Dovilė 2746
 Gradickas Artūras 1771, 1772
 Gradickienė Daiva 1771, 1772
 Grafas Hermanas Kurtas (Graff Hermann Kurt) 2285
 Graff Carl 1736
 Granaveckis Vladas 2213
 Grasas Giunteris 427
 Grasmanas 518
 Graudszus 1147
 Grauduš Erika (Grauduszus Erika) 987
 Graudušius (Grauduš, Graudušas) Vilhelmas (Grauduszus Wilhelm) 191, 195, 210, 982
 Graudžius (Graudszus) 732, 747, 2082
 Graudžius Augustas (Graudszus August) 791
 Gravertas F. F. 852
 Graževičienė Danutė 1486
 Gražulevičius Sigitas 205, 211, 274
 Gražulienė Jurgita 1762
 Greberis (Gräber) 747
 Grėbliūnaitė-Mačkinienė Jūratė 2746
 Grėbliūnas Albinas 1662
 Grėbliūnas Artūras 274, 1770, 1772
 Grėbliūnienė Danutė 1485
 Grėbliūnienė Vilma 1770, 1772
 Greger 474, 475, 487
 Grėgeris (Greger) 2284
 Greičiūnas P. 1237
 Greičius A. 1519, 1533–1536, 1563–1566, 1766, 2129, 2130
 Greičius Albinas 6, 15, 263, 272, 275–277, 1431, 1440, 1531, 1534, 1546, 1560, 1561, 1564, 1764, 2718, 2748
 Greičius Ana (Greicius Anna) 987
 Greičius Antanas (Greicius Anton) 987
 Greičius G. 1613
 Greičius J. 1475, 1484
 Greičius Jonas 631, 1474, 1475, 1481–1483, 1508
 Greičius Petrė (Greicius Petra) 987
 Greičiuvienė Vera 2748
 Greičiūtė A. 1571, 1573
 Greičiūtė Antanina 1570
 Greičiūtė Vida 1478, 1483
 Greičiūtė-Šiaulienė Antanina 1573, 1575
 Greičiuvienė Anelė 1562
 Greičiuvienė Regina 1564, 1666, 1671
 Greimas Algirdas Julius 1315, 1322, 1323, 1777, 1785, 1792, 1797, 1799, 1802
 Greinus 1648
 Greitelis R. 725
 Grėlert Marta 1861
 Greszlies 206, 2294
 Gretkė Elena (Grădtke Helene) 982, 987
 Greverė E. 2073, 2113, 2117
 Grėvertas Frydrichas Ferdinandas (Grăwert Friedrich Ferdinand) 2291
 Greverus Ina-Maria 2536
 Grezlis 993
 Grežlys Vilhelmas (Greszlies Wilhelm) 976, 982, 987
 Griazevas 1176, 1178, 1180
 Grica S. 2500
 Gricevičius Antanas 2608
 Gričiuvienė E. 499
 Grigaičiai 2324
 Grigaitis Ch. 646
 Grigaitis Kristijonas 647
 Grigaitis Paulas 1193
 Grigaitis Vladas 811
 Grigalaitis Mikelis 645
 Grigalavičienė E. 351–353, 359, 362, 368, 375, 376
 Grigaliūnaitė Ada 1534
 Grigaliūnas Adolfas 1509
 Grigaliūnienė Danutė 1509
 Grigalius 1168
 Grigalius IX, popiežius 414, 446
 Grigaravičiūtė S. 2218, 2229
 Grigas K. 1878, 2476, 2483, 2486, 2491, 2506, 2539, 2551, 2552
 Grigas Kazys 2526, 2539
 Grigas R. 1820, 1821, 1823
 Grigas Romualdas 4, 1424, 2766
 Grigat M. 1120, 1134
 Grigat R. 1941, 1962
 Grigelaitis 1390
 Grigelaitis (Grigolaitis) Klimkus 1366, 1369, 1390
 Grigienė A. 2338
 Grigolaitis 581
 Grigolaitis Jurgis (Grigoleit Georg) 792
 Grigolaitis V. 2225
 Grigolaitienė Lena 1411
 Grigolaitytė-Kondratavičienė Elena 749
 Grigoleit L. 1231, 1232, 1234
 Grigoleit Lena 967
 Grigoleit Lenė 1224, 1228, 1229
 Grigorčiuk L. 1304
 Grigulienė H. 1752
 Grigulienė Hilda 1468, 1473
 Grigulis 714
 Grigulis Albinas 226–228, 230, 1248, 1250, 1766
 Grikiėtis Audrius 2747
 Grikpėdis 383, 391
 Grikpėdis M. 290, 365, 376, 394
 Grikpėdis Mindaugas 385, 734
 Griksas Arūnas 2746
 Griksienė Danutė Rymutė 1503
 Grimalauskaitė D. 333–335
 Grimė (Grimme) A. 1199
 Grimė Adolfas (Adolf Grimme) 1204
 Grinau Konradas 1155
 Grinaveckienė Elena 2213, 2223–2226, 2228, 2233, 2249, 2253, 2257–2259, 2265, 2268
 Grinaveckis 2236, 2238, 2251
 Grinaveckis V. 2215, 2246, 2253, 2480, 2481, 2483
 Grinaveckis Vladas 2237
 Grinbergeris T. 1780, 1781
 Grinbergienė R. 2606
 Grincevičiūtė Edita 1483
 Grininė Janina 1485, 1507
 Grinis R. 1533–1535
 Grinis Ringaudas 1534, 1537
 Grinis Ringaudas 1657, 1666
 Griša 1269
 Griškaitė Enušė (Griszkaite Enusze) 2289
 Griškaitis (Grishkat Kristups) 661
 Griškaitis (Grishkaite Ede) 661
 Griškaitis (Griszkaite Maryke) 661
 Griškaitis Francas 763
 Griškaitis Pranas (Grishkat Franz) 764

- Griškaitis Vilius (Griszkatiss Willus) 2289
 Griškevičius Petras 199
 Griškus A. 1681, 2585
 Griškus Arvydas 10, 20, 1435, 1676, 1677, 2584, 2718, 2733
 Griškuvienė Diana 1700
 Grünau (Grünau) 648
 Griuningis (Grüninger) 1204
 Griuningis Horstas (Horst Grüninger) 1198, 1205–1207
 Grünmiuleris Karlas (Grünmüller Carl) 1091, 2291, 2292
 Grizickas Ramūnas 929
 Grybaitė Raminta 2754
 Grižas Gytis 6, 16, 27, 284, 290, 328–333, 507, 1431, 1441, 2718, 2726
 Grybas V. 2708
 Grybas Vincas 1507
 Grygalis D. 931
 Grygulaičiai 2243
 Grygulaitis 2243
 Grodė Vilhelmas 743
 Gromelaitis Marija (Gromeleit Maria) 760
 Gronau 631, 732, 747, 1147, 2108
 Gronau Walteris 367, 368
 Gros 559
 Grosas (Gross) 515, 545
 Grosgergė Francas (Grossgerge Franz) 2285
 Grosgergė Hermanas Frydrichas (Großgerge Hermann Friedrich) 2289
 Grosgergė Karlas 703
 Grosmanas Horstas (Horst Grossmann) 267
 Grubertas F. (F. Grubert) 2114
 Grubliauskas A. 1550
 Grubliauskas Bronius 211
 Grumadaitė-Pabarčienė Rūta 11, 21, 1436, 1828, 1835, 1903, 1915, 2533, 2534, 2536, 2720
 Grumadienė 2238, 2244
 Grumadienė L. 2237, 2246
 Grumbkovas, fon Hansas Karlas (Hans Karl von Grumbkow) 527, 721
 Grunau 1147, 2299, 2487
 Grunau Konradas 941, 1157
 Grunau S. 292, 466, 1310, 1805–1809, 1913, 2306, 2487, 2506
 Grunau (Grūnavas) Simonas 458, 799, 1310, 1804, 1811, 1812, 1890, 1892, 2198, 2487
 Grunkienė Danutė 1570, 1573
 Gruodis (Grodde) 1394
 Gruodis J. 1513, 1657
 Grusaičiai 2324
 Gruslytė Regina 1551
 Grusses J. G. 2395
 Gruzdienė D. 2121, 2141
 Gružauskas Alfredeas 819
 Guagninis A. 1319, 1323
 Guagninis Aleksandras 1318
 Gubenok Vera 1303
 Gucait (Kurau) 1190
 Gucaitis 518, 2309
 Gucaitis F. 566, 2309
 Gucaitis Fricas (Fritz Gutzeit) 265
 Guceitas 705
 Gucentaitis Richardas (Gudzentat Richard) 770
 Gudaitė Anikė (Gudate Anike) 2285
 Gudaitė Enušė (Gudate Enusze) 2285
 Gudaitė Marikė (Gudate Marike) 2285
 Gudaitė Uršulė (Gudate Arszulle) 2285
 Gudaitienė Dorotėja 2084
 Gudaitienė Genutė 2748
 Gudaitis 518, 1333, 1335
 Gudaitis Adomas (Gudatis Adoms) 2285
 Gudaitis Algirdas 2748
 Gudaitis Erdmanas (Erdmon Gudatis) 514, 544
 Gudaitis Erdmantas 559
 Gudaitis K. 1336
 Gudaitis Kristupas 2084
 Gudavičius Edvardas 430, 435, 453, 1129, 1804, 1939
 Gudavičius Pranas 945
 Gudavičiūtė M. 1482
 Gudelė Viktorija 1999
 Gudelienė 1647
 Gudelienė Bronė 1999
 Gudelis 117
 Gudelis V. 115, 120, 125
 Gudelis Vytautas 114
 Gudynas P. 318
 Gudjonaitė Anikė (Gudjonate Anike) 2286
 Gudjonaitė Enušė (Gudjonate Enusze) 2286
 Gudjonaitė Marikė (Gudjonate Maryke) 2286
 Gudjonaitė Urtė (Gudjonate Urte) 2286
 Gudjonis 776
 Gudjonis (Gudjons) 794, 795
 Gudjonis (Gudjons Aduzze Ida) 661
 Gudjonis (Gudjons Marie Martha) 661
 Gudjonis Dyteris (Gudjons Dieter) 987
 Gudjonis Jurgis (Gudjons Jurgis) 2286
 Gudjonis Kristupas (Gudjons Christoph) 780
 Gudjonis Otas (Gudjons Otto) 785
 Gudjonis Stepas (Gudjons Steps) 2286
 Gudjonis Vilius (Gudjons Will) 785
 Gudjonis Vilius (Gudjons Willy) 784
 Gudjonytė Marija 787
 Gudmantas K. 433, 453
 Gudžiūnas 1573
 Gudžiūnas Antanas 2753
 Gudžiūnienė Alma 2753
 Gudžius 1519
 Guisė (Gizė) Johanas Michaelis (Johann Michael Guise) 278, 279, 288, 445, 506, 2108
 Guisė Johanna 294
 Gukovskis Konstantinas 1139, 1149
 Gunderman (Gundermann) I. 457, 483
 Guno Šarlis 2603
 Guoka Jonas 226, 228
 Gureckas 184, 1055
 Gureckas Mykolas 182, 183, 1066
 Gurevič F. D. 405
 Gurlklys Vytautas 1570, 1574, 1578, 1586, 1587, 1592, 1598
 Gurmanas 559, 633
 Gurskis Adolfas 1534
 Gusčikytė K. 1282
 Guske Karl Anton 1854
 Gusneris Vilhelmas (Gußner Wilhelm) 2293
 Gusneris Vilhelmas (Wilhelm Gassner) 1091
 Gustaitė-Karvelienė Angelė 2157
 Gustaitis E. 929, 930
 Gustas Antanas 2155, 2162
 Gustienė Amilija 1488
 Guščinas Volodia 1249
 Gutauskas A. 1519
 Gutauskas Algirdas 1530
 Gutauskas Leonardas 1041, 1706
 Gutauskas Z. 1589
 Gutcaitis Emilis (Gutzeit Emil) 758
 Gutceitas Fricas (Fritz Gutzeit) 955
 Gutman Ida (Ida Guttmann) 1239
 Gutmanai 1224
 Gutmanas Hermanas (Hermann Guttmann, Gutmann) 1224, 1239
 Guttliis R. 882
 Guttmann Ida 1736
 Gutzeit Fritz 1469, 1499
 Gvildienė Irena 2748
 Gvildys Antanas 2748
 Gvildys Madestas 2746
 Gžimailaitė Regina 1527, 1666

H

- Haasler 1146
 Habedankas J. S. (John Samuel Habedank) 527
 Hackelbergas 681
 Hadvich Lieselotte Preuß 1471
 Haffenstein 1025
 Hagelis Jonas Georgas (Johann Georg Hagel) 1033
 Hagelis Karlas 1188
 Hagenas A. 1883
 Hahn Konrad 1880
 Hahmas 1885
 Hahn 1146, 1147, 2298, 2300
 Hahnas 994, 1006
 Hahnas Gustavas 1036
 Haidė (Heide) 2291
 Haidnas Jozefas (Joseph Haydn) 1850
 Haimbacher 1187
 Hakas (Hake) 778
 Hakas Frydrikas Vilhelmas (Friedrich Wilhelm Haac) 1448
 Hakelberg Berta (Hackelberg Bertha) 2286
 Halačka I. 330
 Halervordenas (Hallervorden) 2293
 Hameris Eduardas Hermanas 664, 1377, 1395, 2571
 Hameris Gotfrydas 1395, 1468, 1499, 2571
 Hameris Johanas Frydrichas (Hammer Johann Friedrich) 2291, 2292
 Hameris Johanas Gotfrydas (Hammer Johann Gottfried, Gotfridas) 685, 1377, 1395, 1462, 2292, 2571
 Hammer E. 456, 457, 478, 480–483
 Hammer G. 456, 457, 478, 480–483
 Hammeris 2413, 2463
 Hampelas (Hampel) 641
 Hampton V. D. 302, 313
 Han Margarita (Hahn Margarete) 987
 Hanas (Hahn) 1460
 Hanas Gustavas (Hahn Gustav) 982, 987
 Hanas Leo (Leo Hahn) 1092, 2639, 2695
 Hanas Vilhelmas (Wilhelm Hahn) 776

- Hanau Karlas Francas (Hanau Carl Franz) 2286
 Hanighoferis Erichas (Erich Hannighofer) 1856, 1857
 Hanke M. 2305
 Hannemann Ewald 680
 Hannemann Walter 680
 Hansas (Hani) 462, 1002
 Hansas Otas 937
 Hanselis Otas (Otto Hensel) 776, 778
 Harcenas (Harcen) 1198
 Hardenbergas K. A. 547
 Harder 2299
 Harder Luiza (Harder Luise) 987, 1980
 Harderis 518
 Harderis Evaldas 1193
 Harisas Henrikas (Henrik Harries) 1842
 Härke H. 311, 313
 Harmonija 1789
 Harnisch 1091
 Harnišas A. 742
 Harnochas (Harnoch) A. 456, 481, 482, 1395, 2313, 2571
 Harperis Jonas (John Harper) 1360
 Harries Heinrich 1843
 Hartknoch Ch. 1461, 1946, 1962
 Hartknoch M. Chr. 2306
 Hartknochas Ch. 292
 Hartknochas Christophas 456
 Hartknochas K. 1950, 1954
 Hartknochas Kristupas 499, 1461, 1890, 1892
 Hartman Erna (Hartmann Erna) 982
 Hartman Hans 191
 Hartman Irenė (Hartmann Irene) 987, 1466
 Hartmanas (Hartmann) 1185, 2300
 Hartmanas (Hartmann) H. 708
 Hartmanas Hansas (Hartmann Hans) 191, 192, 195, 203, 210, 705, 976, 982, 987
 Hartmanas Klausas (Hartmann Klaus) 987
 Hartmanas Valteris (Hartmann Walter) 987
 Hartmann Erna 705
 Hartmann H. 2294
 Hartmann Putti 1471
 Hartnochas Ch. 2533
 Hartungas Mathas 1511
 Hasenštainas Karlas (Hassenstein Carl) 2289
 Hasenštein Matilda Emilija (Hassenstein Mathilde Emilie) 2286
 Hasleris (Haasler) 703, 1186
 Haslingeris Jonas (Johann Haslinger) 780
 Hasselbergas K. 1452
 Hassenstein Chr. D. 1452
 Hastings 1341
 Hastings H. 1346
 Hauke R. 1360
 Hausleris Maksas (Max Hausler, Häusler) 191, 202
 Hausman, fon Julija (Julie von Hausmann) 1359
 Hazas Pranas (Franz Haas) 776
 Haxthauzenas, fon A. 2007
 Heckmann D. 465
 Hedenstierna-Jonson Ch. 347, 350
 Heermann Johannes 1357
 Heftas (Hefft) 977, 1499
 Heftas Frydričas 806, 810
 Heibergas C. F. 1870
 Heidekas J. 405
 Heidemanas G. 758
 Heinas E. 2713
 Heincas 1001
 Heinė 1829
 Heinisch Resi 1415
 Heinrich Lizijus Johann 1458
 Heinrichas 1002
 Heinrichis Evaldas (Ewald Henric) 1198
 Heinzas 936
 Heisler Ema (Heisler Emma) 982, 987
 Heisler Marija (Heisler Maria) 982, 987
 Heisleris 1005
 Heissler 2297
 Heizė (Heyse) 933, 935
 Heizė Dora (Heyse Dora) 987
 Heym W. 363, 375
 Hellmann M. 849
 Helmoladas 1811
 Helmutas 1153
 Helmutas (Helmut) 937
 Heltas (Heldt) 513, 543
 Hempel 1147
 Hempelis (Hempel) 747, 2108
 Hempelis (Hempell) 756
 Henbergas 518
 Hendelis 1077
 Henebergeris (Henneberg) 620
 Henebergeris Kasparas 1892
 Henenbergeris (Henenberger) C. 1132, 2304, 2305
 Henenbergeris K. 293, 667, 1132, 1913, 2008
 Henenbergeris Karlas 510
 Henenbergeris Kasparas (Caspar Henneberger) 418, 1127, 1131, 1875, 2004, 2171
 Henenbergeris Kasparas (Caspar Henneberger, Gasparo Hennenberg Erlichensi) 500
 Henig Ema Gertrūda (Hennig Emma Gertrude) 2290
 Heningas (Hennig) 739
 Heningas Julius (Henning) 702
 Heningas Augustas 1193
 Henneberg 1147
 Henneberger C. 1127
 Hennebergeris K. 292
 Hennenberger C. 2304, 2306
 Hennenberger Caspar 293
 Hennenbergeris C. 463
 Hennenbergeris G. 842
 Hennenbergeris Kasparas 1890
 Hennig 1147
 Henrikas II 1898
 Henrikis Evaldas (Ewald Henric) 1205
 Hensel Alfred 777
 Hensel Ernst 777
 Hépfneris H. (Hans Höpfner) 581
 Herbertas 2359
 Herbst Gabi 534
 Herbst Gabrielė 938, 1653, 2708
 Herbstas (Herbst) 703, 1146
 Herbstas Johanas 1377
 Herbstas O. 1734
 Hercas Augustas (Hertz August) 2286
 Herderis 1821, 1908, 2006, 2030, 2390
 Herderis J. 646
 Herderis J. G. 1946
 Herkus Mantas 1820
 Herman Fryda 881
 Hermanas 772
 Hermanas Feliksas (Felix Hermann) 2191
 Hermanas Feliksas (Felix Herrmann) 1152
 Hermanas Johanas (Johannes Heermann) 1357
 Hermanas Nikolaus (Nikolaus Hermann) 1354
 Hermann 1333, 1339
 Hermann A. 459, 1347
 Hermann H. 1336
 Hermannas Arthuras (Hermann) 1339
 Hermarm 2299
 Hermegisklus, karalius 1810
 Hermissen Lorenzen 492
 Hes 680
 Hesas Gustavas (Heß Gustav) 987
 Heselzonas Heselis (Hessel Hesselesohn) 1221, 1240
 Hesiodas 1789, 1797
 Hess 2299
 Hesse A. 889
 Hicigratas Hansas 738
 Hildebrandas (Hildebrand) 601
 Hildebrandas (Hildebrandt) E. 766, 1050
 Hildebrandt Ernst 1048, 1147
 Hildebrandtas 561, 698
 Hildebrandtas A. G. 518, 2030
 Hildebrandtas E. 1048
 Hildebrandtas Ernestas (Ernstas, Ernst Hildebrandt) 1048, 1053, 1147
 Hilferdingas Aleksandras 877
 Hilger 2300
 Hilgeris Frydričas (Hilger Friedrich) 987
 Hilgermanas (Hilgermann) 514, 515, 544, 545
 Hilsbergas 1006, 2126
 Himelis 1189
 Hince Max 2083
 Hindenburgas 1184, 1187
 Hindenburgas, fon Paulius (Paul von Hindenburg) 520, 647, 1168, 1850
 Hinkė 518
 Hinzmanas O. 1395
 Hiofneris (Hoepfner) 2473
 Hiokeris Boemas (Boehm Höker) 769
 Hiolgeris Paulas (Höllger Paul) 987
 Hioltké E. 738
 Hiofneris (Hoepfners) 2189
 Hiofneris Hansas (Hans Höpfner, Hoepfner) 541, 537, 590, 594
 Hiofneris Otas 1190
 Hiofneris Kurtas (Kurt Höpner, Hiofneris) 537, 1193
 Hirsch T. 439, 790, 1117
 Hirsch Th. 433, 440-442, 445, 452, 453, 498, 499
 Hirsch, von T. 435, 436
 Hirschas 434
 Hirschas Theodoras 434, 435, 1117
 Hirschbeck 2299
 Hirš 729, 1187
 Hiršbekas (Hiršbek) 518, 1006, 1189
 Hiršbekas Francas (Hirschbeck Franz) 982

Hiršbekas Karlas (Hirschbeck Carl) 806, 982
 Hiršbok (Hirschbock) 1648
 Hirtas Hermanas (Hermann Hirt) 2270
 Hirzel S. 459
 Hitleris Adolfas 267, 647, 934, 936, 937, 1059, 1205, 1210, 1211, 1217, 1223, 1224, 1228, 1241, 1733, 1850, 1981, 2504
 Hiubneris (Hübner) 703, 747
 Hiunas Emilis 1186
 Hiusingas (Hüsing) 756
 Hobsbawmas Erikas 1679
 Hochvaldas (Hochwald) 703, 1146
 Hoepneris Hansas 535
 Hofė, fon Kalau (Kalau von Hofe) 2293
 Hofė, fon Kalau II (Kalau von Hofe II) 2293
 Hofė, fon F. G. Kalau 852
 Hoffmann O. 2392
 Hofmanas (Hoffmann) 514, 521, 544
 Hofmanas Dr. (Hoffmann Dr.) 987
 Hofmanas Maksas (Max Hoffmann) 1167
 Hohenzollernas Albrechtas (Hohenzollern Albrecht) 457, 483, 2729
 Hoisleris (Häusler) 1170
 Holakas Emilis (Emil, Emill Hollack, Hollackas, Hollakas) 278, 279, 288, 290, 291–293, 383, 386, 394, 405, 445, 446, 503, 506, 734, 1815, 1816, 2728
 Holdžeris (Hoelger) 942
 Holgeris Paulas (Höllger Paul) 982
 Holšteinas (Holstein, Holdtstein, Hollstein) 938, 1469, 1472, 1750, 2294
 Höpfneris 2126
 Höpfneris Hansas 2126, 2127
 Höpfneris Kurtas 2127
 Höpner Elizabeta 537
 Höpner Gertruda 537
 Hoppas Hansas 1131
 Hornas K. 1462
 Hornostajus Ivanas 1126
 Horstas 1153
 Horstas, fon (von Horst) 1180
 Hottenrothas (Hottenroth) F. 1871, 1872, 1878, 1947, 1962
 Hubach W. 430, 445, 458, 459, 461–466
 Hubatsch 1333, 1339
 Hubatschas (Hubatsch) W. 457, 483, 1336, 1347, 1375
 Hubatschas Waltheris (Hubatsch) 1339
 Hubertas (Hubert) 2293
 Hubertas, šv. 263
 Hübner 1146
 Hückel Adolfas 699
 Hückel (Huekel) Marta 699, 1391
 Hückel Marta Augustė 699, 1388
 Hufnagelis (Hufnagel) 747
 Hugas 1006
 Hugo (Huške) Johanas Karlas 1642
 Huhn 2298
 Huhn Artur 519, 940
 Huhn Meta 1733
 Huhnas 618
 Hummel R. 1065
 Hün Gerda (Huhn Gerda) 987

Hün Mėta (Huhn Meta) 982, 987
 Hunas (Hūnas, Huhn) 179, 1009
 Hūnas Artūras 518
 Hūnas Erhardas (Huhn Erhard) 987, 1008
 Hundertmarkas Džeimsas (James Hundertmark) 780
 Hundryzeris Ernstas (Ernst Hundrieser) 681, 794, 795
 Huntrieser Rosemarie 680
 Huntryzeris Ernestas (Ernst Huntrieser) 680
 Hurltelijus Jonas (Johann, Johanes Hurltel) 1352, 1448, 1449
 Husingas (Husing) 739, 1147
 Huttziger H. 1868, 1878
 Huttzigeris (Huttziger) 1876

I, Y

Ieva, pirmoji moteris 1720
 Ignatas Erikas (Erich Ignat) 203, 191
 Ignatavičius A. 34, 38
 Ignerytė Ingrida 1551
 Ignerytė Laima 1551
 Ilaitis (Kelatis) Matei 493
 Ilčiukas Antanas 749
 Ilgūnas 2487, 2489
 Ilgūnas G. 2487, 2506
 Immanuel F. 1180
 Innis H. A. 2370
 Inocentas IV 892
 Irtmonas Alvydas 2751
 Irtmonienė Rūta 2751
 Isokas 236
 Isokas G. 256
 Išganaitytė-Montvilienė Valerija 1755, 1756
 Išganantis 714
 Itomlenskis A. 1644
 Ivaldūnas Algirdas 1509
 Ivanauskaitė Augustė 2131
 Ivanauskaitė Marytė 813, 1658, 1664
 Ivanauskaitė Nijolė 1509
 Ivanauskaitė R. 1536
 Ivanauskas Aivaras 1509
 Ivanauskas Alfonsas 2748
 Ivanauskas Antanas 1399
 Ivanauskas E. 333, 334
 Ivanauskas Eugenijus 395
 Ivanauskas T. 174, 236, 240, 2146, 2182
 Ivanauskas Tadas 275
 Ivanauskienė A. 2218, 2229, 2237, 2253
 Ivanauskienė Audra 2268
 Ivankinas Glebas 410
 Ivanovas V. 1783
 Ivanovas Viačeslavas 1780
 Ivaškaitė 1647
 Ivaškevičius A. 423
 Ivaškevičiūtė I. 1763
 Ivaškevičiūtė-Viknaitienė Irena 1487, 1500, 1671, 1763
 Ivinskis 2477
 Ivinskis Laurynas 2219, 2229
 Ivinskis Zenonas 415, 433, 442, 446, 453, 454, 459, 465, 1117, 1125, 1130, 1136, 1138, 1149, 1892–1894, 1896, 1897, 1899, 1915
 Ivoškaitė Stefa 1661
 Yčas J. 1812
 Yčas Jonas 1804
 Yčas Mečislovas 1734
 Ylaitis 614

Ylaitis Paulas (Pauell Ylaitis) 472, 476, 477, 485, 493, 2284
 Yvuolaitienė-Petkikė Tužė 2706

J

Jablonski Aufn. 742
 Jablonskis Jonas 5, 15, 77, 96, 98, 446, 454, 1430, 1440, 1703, 2588, 2718, 2723, 2724
 Jablonskis K. 459, 849
 Jablonskis Maksas 738
 Jackaitis Jan 490
 Jackant 490
 Jackel 489
 Jackell 476, 486, 489
 Jackis Antanas 2753
 Jacko 490
 Jackovich (Juschkovich) Matji 490
 Jackovich Kondrat 490
 Jackovich Michailo 490
 Jackovich Petrasch 490
 Jackstadt 1147
 Jackus 473, 614
 Jacob 486
 Jacunskaitė-Ogorodnikienė Vitalija 2751
 Jacunskas N. 1479, 1508, 1509, 1514
 Jacunskas Napoleonas 1484, 1485, 1507
 Jacunskienė Sofija 1984, 1985, 1999
 Jacunskienė Z. 1504
 Jacunskienė Zofija 1483–1486
 Jafkė Francas 806
 Jäger E. 1118, 1127, 1132
 Jägeris Eckhardas 1118
 Jägeris K. 1237
 Jagminaitis Jurgis (Jegminat Georg) 982, 987
 Jagminaitis Fricas (Fritz) 1152
 Jagminaitis Levas (Leo) 1152
 Jagminaitis Maksas (Max) 1152
 Jagminaitis Paulas (Paul) 1152
 Jagminaitis Martynas (Mertins Jagminat) 1152
 Jagminaitytė Erna 1152
 Jagminaitytė Lidija (Lydia) 1152
 Jagminaitytė Liucija (Liucie) 1152
 Jagminas J. 2585, 2586
 Jagminas Jonas 2585
 Jagminas Martinas 1006
 Jagomast Urte 632
 Jagomastas Enzys 428, 1454, 1455
 Jagstadt 367
 Jahn 1147
 Jahnas Luisas 1066
 Jahnke 1147
 Jakaičiai 1991
 Jakaitė Lina 1551
 Jakaitė Rasa 1105
 Jakaitienė Veronika 1991, 1992
 Jakaitis Romaldas 1491, 1492, 1546
 Jakaitis Romas 1552, 1553
 Jakaitis Romualdas 1544
 Jakaitytė Lina 2754
 Jakaitytė Vaida 2754
 Jakelis (Jackell) 2284
 Jakimavičius D. 98
 Jakobaitis (Jacobeit) 747
 Jakobas (Jacob) 2284
 Jakonienė Irena 2751
 Jakonis Darius 2745
 Jakštaičiai 2324

- Jakštaitis (Jaksztat, Jackstadt, Jakstad) 641, 714, 993, 1153, 2076, 2324
 Jakštaitis Gustavas (Jekstadt Gustav) 767
 Jakštaitis M. 2114
 Jakštaitis Valteris (Jagstadt Walter) 2286
 Jakštas Adomas 256
 Jakštas Antanas 833
 Jakštas J. 459, 460, 462, 466, 2304, 2306–2308, 2314
 Jakštat Urtė 642, 2078
 Jakštienė Marvina 1891, 1899
 Jakubaitis (Jakubeit) 747
 Jakubčionis A. 878
 Jakubčionis Algirdas 4, 1424
 Jakubovska L. 2363
 Jakumaitytė Marta 1986, 2002
 Jameikienė Janina 1664
 Jameikienė Joana 1757, 1761
 Janas (Jahn) 756
 Janavičiai 2127, 2128, 2132, 2133
 Janavičiai, S. ir O. 2133
 Janavičienė 2524, 2526
 Janavičienė Irena 2130–2132, 2141
 Janavičienė J. 2283, 2524
 Janavičienė Janina 2526
 Janavičienė Svetlana 2127, 2128
 Janavičius 2128
 Janavičius Ovidijus 2127–2130, 2132, 2133, 2137, 2141
 Janavičiūtė Gaudenė 2131
 Janavičiūtė Iveta 2131
 Jancevičius R. 1562, 1567
 Jancevičius Rimas 1563, 1564
 Jancevičius Rimantas 2745
 Jancovas Verneris (Jantzow Werner) 987
 Jančas Juozas 2702
 Jančauskas Vladas 2754
 Jančauskienė Ona 2754
 Jančius 714
 Jančys Pranas 1570, 1574
 Janikauskas Antanas 2750
 Janikauskas Arūnas 2752
 Janikauskienė Gracija 2750
 Jankaitė Teresė 2702
 Jankauskas 1041
 Jankauskas Antanas 1546
 Jankauskas Darius 928
 Jankauskas R. 316
 Jankauskas Rimantas 300
 Jankauskas S. 2146
 Jankauskienė J. 1748
 Jankauskienė Rita 2754
 Jankė (Jahnke) 732, 747
 Jankevičius 1002, 1473
 Jankovskis 633
 Jankowski Max 2074
 Jankowski Ruth 680
 Jankūnas Justas 2754
 Jankus 714, 2003
 Jankus Klemensas (Jankus Clemens) 982
 Jankus M. 423, 428, 1454, 2519, 2520, 2524
 Jankus Martynas 424, 807, 881, 1933, 1934, 2399, 2481, 2491, 2713, 2720
 Jankutė Elzė 1934
 Jankutė J. 1531
 Janonis J. 2698
 Janovičius Stanislovas (Stanislaus von Janowitsh) 133
 Janovičius Stanislovas Kešgaila (Stanislaus Janowitz) 464
 Janovskis Hermanas 714
 Janukėnienė R. 98
 Janulaitienė Teresė 1769, 1770
 Janulaitis A. 2111, 2117
 Janulaitytė-Vasiauskienė Anė 1227, 1228, 1242
 Janušas Alfonsas 2153
 Januška J. 1612, 1613
 Januškienė Liongina 2753
 Janzas K. 2523
 Jarašiūnas E. 891, 918
 Jareckas Renatas 929
 Jarilinas Nerijus 2750
 Jarmakova Marija 1488
 Jarnit G. 884
 Jarockis Romas 385
 Jaroslavienė 2261
 Jaroslavienė J. 2267
 Jaroševičius J. 1780
 Jaroševičius Juozapas 1779
 Jasaitis A. 541, 1042, 1046
 Jasaitis Antanas 1041, 1045, 1046
 Jasaitis J. 2703
 Jastas 1793
 Jastas (Jessas) 2284
 Jastas Rimantas 435, 436, 443, 453, 1793, 1797
 Jasevičius Antanas 2747
 Jasiūnas Alfredas 2754
 Jaskevičius 1787
 Jaskevičius V. 929, 930, 1788, 1797
 Jaskevičius Valteris 1787
 Jaskiewicz 1787, 1788
 Jaskiewicz W. 1797
 Jaskiewicz W. Ch. 1786
 Jaspersas 1185
 Jassus 490
 Jastrumskaitė E. 1590
 Jastrumskaitė J. 1591
 Jasudienė-Meškauskienė Regina 692, 695
 Jasulienė Irena 1488
 Jasulienė Lina 1674, 1700
 Jasulis Kazimieras 1766
 Jasulis Kazys 1546
 Jasulis Raimondas 1088, 2347
 Jasūdas Gintaras 2754
 Gustas Jasūdas 2754
 Javil 490
 Javilaitis Stanko 490
 Javilovich Jurij 490
 Javilovich Pavel 490
 Javiltovich Stanko 490
 Jaščenka A. 899, 918
 Jaškevičiūtė Laima 1486
 Jaškevičiūtė-Sabienė Laima 1485
 Jatkovich Mateij 490
 Jatkus (Jattkus) 476, 477, 485, 2284
 Jattkus (Jackus) 472, 490
 Jatuliavičienė G. 2336, 2348
 Jaučių Baubis, dievas 1775
 Jaudzemas Nenonas 2754
 Jauniškis S. 1533
 Jaunius 2257, 2258
 Jaunius K. 2213
 Jaunius Kazimieras 2257
 Javinė (Jawine), deivė 1791–1793
 Jaxt 490
 Jaxt Peter 490
 Jeckel Hans 489
 Jėdinaitis Kristupas 713
 Jėgminaitis (Jėgminat) 620
 Jėgminat 1147, 2297
 Jekaterina I 1618
 Jekaterina II 850
 Jekel Symon 489
 Jekstadt 1146, 2299
 Jėkštaitikė Oryta 2461
 Jelinghausas Paulius 1377, 1386
 Jelizaveta, imperatorė 1841
 Jellinghaus Paul 519, 940
 Jenkelaitis Jurgis 726, 727
 Jenkelaitis Kristupas 716
 Jeronimas, šv. 2567
 Jeršovas Ichtiantras 1509
 Jeseninas V. 2700
 Jesevičius Bronius 226–228, 230, 1764
 Jasiulevičienė Lena 2751
 Jasiulevičius Vytautas 2751
 Jessas 476, 486, 490
 Jesse 490
 Jessen 490
 Jesteris (Jester) 555
 Jėtkė 181, 993, 1005
 Jėtkė Francas (Jettke Franz) 982, 987
 Jėtkė Gerda (Jettke Gerda) 937, 987, 1471, 1655
 Jėtkė Paulas (Paul Jettke) 936
 Jėtkė 2297
 Jėtkė Kurt 936
 Jėtkė-Rieck Gerda 2673
 Jėtulis 1647
 Jetz 490
 Jetz Reumuth 490
 Jėtzka 490
 Jėzus Kristus 215, 267, 294, 505, 743, 1143, 1151, 1317, 1336, 1349, 1351–1353, 1356–1359, 1361–1371, 1373, 1396, 1400, 1409, 1784, 1814, 1817, 1895, 1901–1903, 2006, 2207, 2302, 2376, 2433, 2692, 2749
 Joachim E. 430, 445, 461–465
 Jocaitienė Birutė 1552
 Jocaitis Fricas 738
 Jocius 1289
 Jocius J. 734
 Jocius Juozas 733, 1570, 1574, 1576, 1578, 1598
 Jodys (Jodies) 794, 795
 Jodlaukienė 641
 Jodžiuvaitis Hermanas (Jodszuweit Hermann) 770
 Jofė 1227
 Jogaila, karalius 27, 79, 83, 430, 442, 443, 446, 509, 788, 840, 841, 844, 1124, 1312
 Jogailaitis Aleksandras 1215
 Jogminienė Violeta 2752
 Jogschies 2300
 Johan Gertrūda (Johann Gertrud) 987
 Jokimaitienė 2509, 2513, 2514, 2517, 2521, 2526
 Jokimaitienė Pranė 2509, 2514, 2526
 Jokšys E. 739
 Jokšys Haris (Jogschies Harry) 987
 Jokubaitis 1582, 1583
 Jokubaitis (Jokubeit) 726
 Jokubaitis Abrys (Jokubaitis Abrys) 2286
 Jokubaitis Anušas (Anush Jokubaitis) 514
 Jokubaitis Anušas (Anush Jokubat) 544

- Jokūbaitis Arūnas 833, 927
 Jokubaitis Ašmys (Jokubaitis Aszmys) 2286
 Jokubaitis Kristupas (Jokubaitis Kristups) 2286
 Jokubaitis Mikelis (Jokubaitis Mikkelis) 2286
 Jokubaitis Steps (Jokubaitis Steps) 2286
 Jokubaitytė 1927
 Jokubaitytė Anikė (Jokubaite Anike) 2286
 Jokubaitytė Benina (Jokubaite Benyna) 2286
 Jokubaitytė Eva (Jokubaite Ewa) 2286
 Jokubauskas 955
 Jokubeit 1147
 Jokužis S. 1346
 Jokužytė Ž. 1896
 Jomantas 714
 Jomantas Augustinas (A. Jamund) 1447
 Jomantas V. 929–931
 Jonaitis Liudas 1607
 Jonaitytė I. 1600
 Jonas Krikštytojas, šv. 1934
 Jonas Paulius II, šv. popiežius 2589
 Jonas Vilhelmas (Jonas Wilhelm) 775
 Jonas Zigmantas 848
 Jonas, šv. 1781, 1894, 1898
 Jonelaičiai (Joneleit) 1036
 Jonelaitis Dovydas (Joneleit David) 987
 Jonelaitis Mykolas (Joneleit Michael) 982, 987
 Jonelaitis Mykolas (Michael Joneleit) 941, 1734
 Joneleit-Rydaud Edita (Edith Joneleit-Rydaud) 1032, 1035, 1036, 1038
 Jonelis V. 1478
 Jongė, de Mozė Jakobsonas 1401
 Jonigkeit Gertrud 772
 Jonikaitis A. 1533
 Jonikaitis Algimantas 1533
 Jonikaitis Evaldas (Jonigkeit Ewald) 759
 Jonikaitis Martynas (Martin Jonigkeit) 771
 Jonikaitis O. 770
 Jonikaitis S. 1596
 Jonikas 2564, 2567
 Jonikas P. 2210, 2215, 2247, 2271, 2283, 2476, 2483, 2564, 2567
 Jonikas Petras 2221
 Jonikas Vincas 872
 Jonikytė Vitalija 2754
 Jonynas 1870
 Jonynas A. 1870, 1878, 2551
 Jonynas Ambraziejus 2477
 Jonynas V. K. 2708
 Jonsonas Erichas 204
 Jonušaitė Aurelija 1740
 Jonušaitienė-Kucinienė Jolanta 1105
 Jonušaitis Paulius 2752
 Jonušas E. 1400, 2067, 2713
 Jonušas Eduardas 1413, 2067, 2682, 2713
 Jonušas Kęstutis 1509
 Jonušas Petras 4, 23, 385, 1424, 1438, 2745, 2766
 Jopė 518
 Jordan W. 2395
 Jorgas (Jorge) 2284
 Jorge 474, 475, 477, 486
 Jorgensas (Jörgensas) 2294
 Jorkas H. 850, 851
 Jorkas H. (Hans David Ludwig Yorck von Wartenburg) 850
 Josepeit 1147
 Joskaudas Jonas 1395
 Josswille 490
 Josupeit 1147, 2299, 2300
 Josupeit Johann 2083
 Josupeit Liesbeth 2083
 Josvilaitis (Joswilleit) 614
 Josvilaitis Hansas (Hans Joswilleit) 2284
 Josvilaitis Mačis (Maczis Joswilleit) 2284
 Josvilas (Joswill) 472, 484, 2284
 Joswill (Joswilleit) 477
 Joswilleit Hans 472, 476, 477, 484, 490
 Joswilleit Maczis 472, 484, 490
 Joškys J. 859
 Joškys Jonas 859
 Jovaiša 390
 Jovaiša E. 369, 370, 375, 394, 1818
 Jovaiša Eugenijus 1814, 1817, 1818, 1942, 1943
 Jovaišas 1315
 Jovaišas A. 1315, 2495, 2506, 2551
 Jovaišas Albinas 1315
 Jovarauskaitė Anelė 1043, 1045
 Jozupaitis (Josupeit) 641, 648
 Jozupeitis Albertas 868
 Jozuvaitis Gustavas (Josuweit Gustav) 787
 Jucevičius 1318
 Jucevičius Liudvikas Adomas 1318
 Jucienė Joana 1664
 Jucius A. 271
 Jucius Antanas 1552, 1770
 Jucius Tadas 4, 1424, 2745
 Jučas M. 849
 Judas, šv. 451
 Judrutis 1246
 Judžentis Artūras 4, 1424
 Juga 347
 Juga A. 350
 Jukna 740
 Juknaitis (Jucknat) 779
 Juknaitis Karlas (Jucknat Karl) 764
 Juknevičius A. 1536
 Juknevičius Albertas 1486, 1537
 Juknevičius Iosephus 1403
 Juknevičius R. 1673
 Juknevičius Raimundas 1673
 Jukniškė (Juknischke) 764
 Julijus Cezaris 292
 Jumpyra, dievybė 2149
 Jundzilas S. 2144
 Jungė Mykolas 1835
 Junker Erna 1499
 Junkeraitis (Junkereit) 739, 1147
 Juodagalvis V. 365
 Juodaitis 1575
 Juodaitis Darius 2745
 Juodaitė Jurgita 2754
 Juodakis 1647
 Juodeika 1603, 1604, 1608
 Juodkazys V. 47
 Juozaitis Arvydas 1764
 Juozaitis Valdas 931
 Juozapaitis (Josupeit) 631
 Juozapaitis V. 1668
 Juozapaitytė Sigrida 4, 1424
 Juozapas, šv. 745
 Juozupaitienė-Simpelpfenig Lina (Josupeit-Schimmelpfenig Lina) 982
 Juozupaitis (Josupeit) 739
 Juozupaitis Frydrichas (Josupeit Friedrich) 982
 Juraitis (Jurrat) 739
 Jurevičienė Lionė 1598
 Jurevičius K. 1594, 1630
 Jurevičius Kasparas 1613, 2745
 Jurga J. 2504
 Jurgait A. 2309
 Jurgaitienė Sasė 1656
 Jurgaitis 633, 776, 1472, 1750
 Jurgaitis (Jurgeit) 631, 1147, 1152, 1153
 Jurgaitis Albertas (Jurgeit Albert) 781
 Jurgaitis Ašmys (Aschmas Jurgat) 724
 Jurgaitis Chr. 633
 Jurgaitis Petras 1656
 Jurgaitis Robertas 4, 1424
 Jurgat Kristup 191
 Jurgelėnaitė A 98
 Jurgelevičienė I. 96
 Jurgenaits E. 2150
 Jurgenaits Fricas 519, 940
 Jurgenaits Frydrichas (Friedrich Jurgeneit) 937
 Jurgeneit Fritz 1733
 Jurgeneit Heinrich 2083
 Jurgensmeier N. 1500
 Jurgetaičiai 2088
 Jurgetaitis (Jurgetat) 670
 Jurgilas Antanas 865
 Jurginis 1315, 1777, 1778, 1780, 1870
 Jurginis Juozas 432, 434, 435, 437, 441, 450–453, 1315, 1777, 1778, 1780, 1786, 1804, 1812, 1870, 1878, 2303, 2506
 Jurginis Vytautas 2539, 2545, 2548, 2551, 2552
 Jurgis Frydrichas 848
 Jurgis Vilhelmas 849
 Jurgis, šv. 1129, 1318, 1323, 1324, 1783, 1802, 1896, 2119
 Jurgutaitis (Jurgutat) 648, 1147
 Jurkaitė Elzė (Jurkate Elze) 2286
 Jurkauskas Stasys 1560
 Jurkschat C. 2053
 Jurkšaitienė 2225
 Jurkšaitis 2403
 Jurkšaitis K. 773, 2053–2055, 2058, 2060, 2061, 2063, 2204, 2390, 2400–2402, 2406, 2410, 2411, 2416, 2418–2425, 2427–2437, 2445, 2450–2454, 2456–2459, 2463, 2469, 2479, 2480, 2741
 Jurkšaitis (Jurkschat) Kristupas 2053
 Jurkšaitis A. 1067
 Jurkšaitis Kristupas (Christoph Jurkschat) 773, 1653, 2053, 2211, 2401, 2406, 2416, 2417, 2477, 2479, 2480, 2484
 Jurkšaitis Mikelis 1366
 Jurkšaitis Vilius (Jurkschat Willi) 787
 Jurkšaitis Virbalas 2225
 Jurkūnas 1389, 2458
 Jurkūnas (Jurkuhn) 2082
 Jurkuns Jurgis 2083
 Jurkus Endrikis 615, 616
 Jurkus Enrikas (Endrigs Jurkus) 514, 544

- Jurkus Jurgis 559
 Jurkutaičiai 2088
 Jurkutaitis B. 671
 Jurkutaitis O. 671
 Jurrat 1147
 Juschat 1146
 Jusčius J. 1477, 1479
 Jusčius Jonas 1481, 1484, 1657
 Juszka J. 2219, 2228
 Juščiuviėnė Vera 1484
 Juška 671, 1333, 1339–1343, 2512, 2513, 2526
 Juška A. 456, 457, 481, 482, 631, 640, 641, 648, 663, 664, 668, 681, 702, 713, 725, 789, 796, 1094, 1337, 1341, 1342, 1347, 1377, 1459, 1461, 1496, 1786, 1835, 1838, 1839, 1873, 2310, 2313, 2314, 2321, 2325, 2326, 2496, 2498, 2506, 2512, 2513, 2523, 2551
 Juška Albertas 668, 671, 796, 1339, 1377, 1404, 1461, 1820, 2526
 Juška Alfonsas 1506, 2148, 2186, 2748
 Juška Antanas 1797, 2486, 2498, 2522, 2526
 Juška Česlovas Stasys 2750
 Juška J. 1835, 1838, 2324, 2523
 Juška Jonas 2219, 2486, 2498
 Juška Julius 2078
 Juška L. 929
 Juška Pranas 226, 228
 Juška Vaclovas 1478
 Juškai 2324
 Juškaitė-Šiaulinskienė Aldona 621, 1657, 1702
 Juškaitienė L. 297, 2302, 2332
 Juškaitienė Lina 27
 Juškaitis 287, 1478, 1484
 Juškaitis (Juschat) 703
 Juškaitis V. 285, 287, 290, 291, 378, 379, 381, 382, 1943
 Juškaitis Vytautas 6, 16, 25, 285, 297, 377, 1431, 1441, 1817, 2718, 2727
 Juškaitytė B. 1600
 Juskat Henrieta Leopoldina (Juschat Henriette Leopoldine) 2289
 Juškauskas J. 97
 Juškevičienė Elena 1476, 1483, 1484
 Juškevičienė Marcelė 1531, 1662
 Juškevičius M. 930
 Juškevičius Marius 929
 Juškevičius P. 1523, 1530, 1531, 1533–1535, 1537
 Juškevičius Petras 1534, 1537, 1546, 1764
 Juškevičius V. 1535, 1596, 1662, 1768
 Juškevičius Vytautas 1531, 1657, 1662, 1666
 Juškevičiūtė Irena 2611
 Juškevičiūtė Marytė 1295
 Juškienė A. 96
 Juškienė Ramutė 2748
 Juškos 1838
 Juzefovičius R. 1134
 Juzėnienė J. 1707
 Juzėnienė Janina 2000
- K**
 Kabašinskaitė B. 2220, 2228
 Kabelka J. 2271
 Käckstadt 1146
 Kačinskaitė Indrė 2007, 2030, 2038
 Kadagys 776
 Kadagys Vilis (Willi Kadagies) 776
 Kadau K. L. 742
 Kadau Liudvikas 743
 Kadys Vytautas 1399
 Kadmas 1789
 Kahn 2298
 Kahnas 520
 Kailinski 2300
 Kairaitienė Anelė 697, 2689, 2714, 2715
 Kairaitienė Valė 2753
 Kairaitis Darius 2749
 Kairaitis E. 1590
 Kairaitis Kazys 2753
 Kairaitis Kristupas (Keirat Christoph) 760
 Kairaitis P. 1237
 Kairaitis Zenonas 2749
 Kairiai 2324
 Kairienė 1282
 Kairienė Genovaitė 1922
 Kairies Ida 2078
 Kairiūkštienė Zita 943, 2294
 Kairiūkštis 239
 Kairiūkštytė 2230
 Kairiūkštytė A. 2247
 Kairiūkštytė Anastazija 2237
 Kairiūkštytė N. 428
 Kairiūkštytė-Jacinienė H. 1967
 Kairys (Kairies) 618
 Kairys A. 1519, 1532, 1600
 Kairys Antanas 1530, 1658
 Kairys G. 1600
 Kairys Johanas (Kairies Johannes) 987
 Kairys Jonas 1499
 Kairys Mindaugas 2749
 Kairys Paulas (Kairies Paul) 987
 Kairytė 1473, 1645
 Kairytė G. 1748, 1755
 Kaiser A. 2111, 2117
 Kaizerlingas, fon Heinrichas Christianas 2284
 Kay Elfriede 208
 Kajak K. F. 40
 Kajus Paulas (Paul Kay) 191, 203, 208
 Kajutis A. 97
 Kakanauskaitė Kazytė 1043, 1045
 Kakanauskas Jonas 1656
 Kakanauskienė Marytė 1656
 Kakis (Kakies) 1466
 Kakys M. 1497
 Kakys Martinas 623
 Kakys Martynas (Martin Kakies) 1497
 Kaktavičiūtė K. 1896, 2002
 Kalcheris Otas 698
 Kalender Gabi (Gabi Kaellander) 939
 Kalenderis 1006
 Kalenderis Valteris (Walter Kaellander) 1091
 Kalendruschat 2298
 Kalendruschat Otto 777
 Kalendrušait Amalija (Kalendruschat Amalie) 987
 Kalendrušaitis 518, 776
 Kalendrušaitis (Kalendruschat) 935, 982
 Kalendrušaitis Georgas (Georg Kalendruschat) 1006, 1738
 Kalendrušaitis Hermanas (Kalendruschat Hermann) 781
 Kalendrušaitis Jurgis (Kalendruschat Georg) 781, 987
 Kalendrušaitis Otas (Otto Kalendruschat) 776
 Kalgriuėnas 518
 Kalibatas S. 1592, 1597
 Kaliksas O. 732
 Kalinauskas J. 1484, 1533
 Kalinauskas V. 1531, 1532
 Kalinski Eva 264, 987, 1265, 1654
 Kalinski Hildegard 1065
 Kalinski Mėta (Kalinski Meta) 982, 987
 Kaltauskienė Bronė 1997
 Kalkienė Jurga 2745
 Kalkius V. 671
 Kalkys Gustavas (Kalks Gustav) 982, 988
 Kalkys Marija (Kalks Maria) 988
 Kalks Ela 1749
 Kalks-Kaletta Margarete 1470
 Kalks-Kliugė Ela (Ella Kalks-Kluge) 1750, 1755
 Källander 2299
 Kalnaitis A. 1479, 1480, 1500
 Kalnaitis Antanas 1479, 1488
 Kalninis A. 2603
 Kalnius Petras 1681, 1688, 1689
 Kaltenis 2511
 Kaltenis V. 523, 1948, 1956, 2510, 2520
 Kaltenis Vytautas 1157, 2526
 Kalvaičiai (Kalweit) 2096, 2324
 Kalvait Mina (Kallweit Mina) 988
 Kalvaitis 1004–1006, 1113, 1114, 2126, 2538, 2539, 2545, 2553–2556
 Kalvaitis O. 671
 Kalvaitis Romas 2766
 Kalvaitis V. 760, 1113, 1114, 1428, 1438, 1871, 1877, 2204, 2210, 2390, 2395, 2400–2402, 2404, 2406, 2410, 2416, 2417, 2452–2471, 2478, 2479, 2483, 2490, 2530–2532, 2535, 2536, 2539, 2551, 2552, 2741
 Kalvaitis Vilius 13, 23, 760, 1428, 1871, 2053, 2055, 2401, 2404, 2406, 2411, 2416, 2417, 2477, 2478, 2528, 2539, 2543, 2552
 Kalvanas Jonas V. 2591
 Kalvait Mina (Kallweit Mina) 982
 Kalvelytė-Režienė Marė 1934
 Kalvaitis W. 1115
 Kalweit 2299
 Kamičaitis 236
 Kaminskaitė S. 1590
 Kaminskas Justinas 2153
 Kaminski Edita (Edith Kaminski) 939, 941
 Kaminski Greta (Kaminski Grete) 988
 Kaminskis 941, 1735
 Kaminskytė Edita (Edith) 1735
 Kanapis 1935, 1937
 Kanišauskienė Elena 2754
 Kanytė Deina 2754
 Kankas 633
 Kanovskis (Kahnowski) 515, 545
 Kanschat 2297
 Kantas I. 1731
 Kantas J. 1870
 Kantermanas (Kantermann) 2096
 Kantrimas J. 2205–2207, 2215
 Kantvilas Endrius 714
 Kantvil-Banaitienė Ida 2225
 Kapeleris K. 1876, 1895, 1903, 1911, 1915, 1930, 1932, 1946, 1961, 2062, 2506, 2548, 2552

- Kapeleris Karlas (Carl Cappeller) 1833, 1895, 1911, 1929, 2055, 2061, 2211, 2548
 Kaplanas (Kaplann) 1240, 1244
 Kapsukas V. 729
 Kapturauskienė Gražina 2748
 Karaliūnas 2244
 Karaliūnas S. 2247
 Karalius 1646, 2300
 Karalius Hansas (Hans Karallus) 202, 2718
 Karalius Hermanas (Korallus Hermann) 792
 Karalius L. 1126
 Karalius Vytautas 2750
 Karaliūtė 1936
 Karaliūtė M. 1937
 Karanauskas Tadas 2754
 Kardelis Naglis 1797
 Kardinal Ema (Cardinal Emma) 2293
 Karge P. 958, 2307
 Kargė P. 2304
 Kargė Paulas 499, 505
 Karklelienė I. 1589
 Karklelienė Inida 2745
 Karklelienė Irena 1598
 Karklelis Mindaugas 2745
 Karklelis Stasys 1598
 Karklinis Zieduonis (Karklinš) 1782
 Karlikauskas Vytautas 211, 274
 Karmazienė D. 125
 Karmonas 1790
 Karmonas A. 1311, 1313, 1798
 Karmonas Antanas 1790
 Karnavičius J. 2591, 2603
 Karnovskiai 1226
 Karnovskis (Karnovski) 1226, 1240
 Karnovskis-Šimkovič Lina (Lina Karnovski-Schimkovitz, Schimkowitz) 1220, 1240
 Karol M. 2506
 Karolis V, imperatorius 1445
 Karopčikas 1671
 Karopčikienė D. 622, 715, 1088, 1144, 1149, 1701, 1961, 1962, 2117, 2334, 2388
 Karopčikienė Danutė 9, 19, 1264, 1434, 1444, 1920, 2071, 2704, 2705, 2718
 Karosaitė Hildegard (Hildegard Karasch) 664
 Karosas J. 1668
 Karosas Justinas 2602
 Karpavičienė M. 1106
 Karpavičius P. 1519, 1535, 1536
 Karpavičius Petras 1530
 Karpavičiūtė R. 2715
 Karūnienė M. 2076, 2104
 Karūnienė Margarita 378
 Karvaitis, dievas 1775
 Karvauskas Juozas 1764
 Karvelienė (Meškaitytė) Anė 1891, 1896
 Karvelienė A. 2159, 2162
 Karvelienė Anė 753, 1908, 2225
 Karvelienė Angelė 2162
 Karvelienė Ema 2225
 Karvelis 753
 Karvelis J. 1478
 Karvelis V. 1505
 Karvelytė Erika 1484
 Kasekowskį Max 777
 Kasiulaitis (Kassulat) 732
 Kasiulaitis Jurgis 559
 Kasiulienė 1249
 Kasiulis Kristijonas 559
 Kasiulis Stepas 559
 Kasiulis Tomas (Tums Kassullis) 514, 544
 Kasiulytė Marta 1249
 Kasmaskaitė V. 1599, 1600
 Kasparaitis 993, 1005, 1006
 Kasparaitis Anušas (Anush Kasparaitis, Kasperaitis) 514, 544
 Kasparaitis Janušas 558
 Kasparaitis Kristupas (Kaspereit Kristups) 2290
 Kasparaitis Šimas (Szims Casperait) 730
 Kasparaitis Valteris 1982, 1987
 Kasparas, išminčius 1895
 Kasparavičienė Vida 4, 1424
 Kasparavičius 1648
 Kasparavičius A. 1599, 1600
 Kasparavičius S. 430
 Kasperait 1190
 Kasperait Luiza (Kaspereit Luise) 988
 Kasperaitis (Kaspereit) 181, 518, 641, 732, 739, 1147, 2297, 2309
 Kasperaitis Augustas (Kaspereit August) 982, 988
 Kasperaitis Emilis (Kaspereit Emil) 983
 Kasperaitis Enzys 752
 Kasperaitis Kristupas 714
 Kaspereit Dora 939
 Kasputis Antanas 1614
 Kasputis Gintaras 2754
 Kasputytė Janina 1582
 Kasputytė Gabrielė 2754
 Kasputytė-Barčienė Z. 1163
 Kassulat 1147
 Kasteris Johanas 1461, 1468
 Kastro Fidelis 2697
 Kaszemik Dora 680
 Kaščiokaitis Darius 2746
 Kaščiokaitis Gediminas 1546
 Kaščiokaitytė A. 1105, 1109
 Kaščiokaitytė Kamilė 2746
 Kaščiokaitytė Rūta 2746
 Kaščiukaitytė Ramutė 1485
 Kašėta A. 1243
 Kaškauskas Jonas 1733
 Kašubaitis Frydrichas (Kaschub F.) 764
 Kaukas Kostas 1936
 Kaukienė 2238
 Kaukienė A. 1336, 1347, 2199, 2247, 2253
 Kaukienė Audronė 2237
 Kaukoraitis Otas (Kaukorat Otto) 781
 Kaul Elizabetha 706
 Kaulas 758
 Kaulius 993, 2298
 Kaunas 1333, 1340, 1343, 1345
 Kaunas D. 1337, 1347, 1948, 2066, 2117, 2118, 2141, 2478, 2479, 2482, 2483
 Kaunas Domas 692, 2053, 2066, 2118
 Kauneckas Pranas 226, 1764
 Kausch Willy 1736
 Kaušinis Vidas 928, 929
 Kaušius (Kausch) 747
 Kautijus (Cautius) 600
 Kautijus (Kautius) 933, 935
 Kautijus E. (Cautius) 601
 Kautijus Eva (Cautius Eva) 986
 Kautijus Paulas (Cautius Paul) 981, 986
 Kautius (Cautius) 2072
 Kautius E. 2308
 Kautius Eduardas (Cautius) 563, 564
 Kautius Regina Philipina (Cautius) 547, 563
 Kautius Valtraud (Cautius Waltraut) 986
 Kava 1202
 Kavaliauskas A. 1533
 Kavaliauskas Algimantas 1668
 Kavaliauskas Algis 1666
 Kavaliauskas E. 155–157, 169–171
 Kavaliauskas Eugenijus 155, 174
 Kavaliauskas K. 2338
 Kavaliauskas Kęstutis 2747
 Kavaliauskas Mindaugas 2747
 Kavaliauskas R. 1786
 Kavaliauskas Rimas 1782
 Kavaliauskas Vytautas 2747
 Kavaliauskienė Aušra 13, 23, 1428, 1438, 1940, 2538, 2718
 Kavaliauskienė Teresė 1562–1564
 Kavaliauskienė-Trakinytė Loreta 1988
 Kavaliuva Adelė 1560, 1562
 Kavaliovas Algimantas 2748
 Kavolis 1828, 1830, 1832
 Kavolis Kazimieras 2752
 Kavolis S. 272
 Kavolis V. 1831, 1833, 1834
 Kavolis Vytautas 1830
 Kazakauskas V. 51, 55
 Kazakevičius 296, 314, 319, 390
 Kazakevičius Antanas Juozas 2750
 Kazakevičius V. 293, 296, 301–303, 309, 313, 320, 321, 394
 Kazėnas J. 1535
 Kazėnas Julius 1538
 Kazėnas Ramūnas 2753
 Kazėnas Zinas 1619, 1627
 Kazenauskas Rimas 930
 Kazėnienė M. 1047
 Kazikaitis Alfonsas 1518
 Kazimieras, šv. 1035, 1407, 2608, 2715
 Kazys Trukanas 1751
 Kazlauskaitė-Misiukevičienė Ona 2668
 Kazlauskas 2489
 Kazlauskas A. 1531, 1532
 Kazlauskas J. 2489, 2506
 Kazlauskas Jonas 8, 18, 927, 1433, 1443, 2489, 2719
 Kazlauskas R. 52, 108
 Kazlauskas V. 1600
 Kazlauskienė 2489
 Kazlauskienė Adelė 2507
 Kazlauskienė Asta 8, 18, 958, 1433, 1443, 2719
 Kazlauskienė B. 1797, 2489, 2492, 2504, 2506
 Kazlauskienė Bronė 2489
 Kazlauskienė D. 52
 Kazlauskienė Zita 2753
 Každailis Arvydas 2766
 Kažerskas L. 1501, 1670
 Kažerskas Laimutis 1481, 1486
 Kažys J. 98
 Kebeikis (Kebeiks) 732, 1147
 Kebeikis Emilis (Kebeiks Emil) 785
 Kebeikis F. 771
 Kėblaitis Alfonsas 1570, 1574, 1575
 Kebler Marta (Käbler Marta) 987

- Kedys J. P. 2180
 Kedulaitis Voischnar 490
 Keferšteinas (Käferstein) 153, 1016
 Keilas (Keil) 739, 1147
 Key Ellen 1748
 Kekšaitis 2471
 Kekštaičius 2465
 Kekštaitis 2411, 2457
 Kėkštaitis (Käckstadt) 703
 Kėkštaitis (Kėkstat) 670
 Kelchas Christianas 1779
 Kelender Eva (Ewa Kaellander) 982
 Kelenderis (Kaellander) 982
 Keleris H. 82
 Kelkis J. F. (Johann Ferdinand Kelch) 1364
 Kelkis Jonas Ferdinandas 1364, 1369
 Keller H. 1117, 1130, 1134
 Kelleris Heinrichas 1117
 Kelmickaitė Zita 1878, 1964, 2486, 2491, 2506, 2526
 Kelpša Antanas 212
 Kelukis, dievas 1775
 Kemerienė G. 1764, 1766
 Kemerienė Gražina 1537, 1764
 Kemeris V. 813, 1536, 1764, 1766
 Kemeris Vytautas 813, 814, 821, 1493, 1537, 1764
 Kėmėšis Fabijonas 1174
 Kempfas Verneris 1206
 Kempfas Verneris (Werner Kempf) 1205
 Kemzaitis Georgas 726
 Kenckel H. 474
 Kenklė 1390, 1391
 Kensminienė A. 2478
 Kentraitis Kristijonas 1735
 Keplėris J. 1647
 Keraitė Laima 819
 Keraitis Vygaudas 707, 808, 1252, 2751
 Kerbelytė Bronislava 13, 23, 1428, 1438, 1777, 1781, 1786, 1801, 1802, 2415, 2486, 2491, 2506, 2526, 2528, 2534–2538, 2540, 2552, 2719
 Kereišius E. 1599
 Kerkau 976
 Kerkau Artūras 1194
 Kerkau Emilis 1194
 Kersnovskis A. (A. Керсновский) 1167
 Kerutyte Paulina 2754
 Kesleris F. 1948, 1956
 Kesminas V. 172, 2144
 Kesner Ketė (Kessner Käte) 988
 Kesneris 668, 671, 1190
 Kesneris Liudvikas 1194
 Kessler Eva 680
 Kessler Lene 680
 Kešler Eliza (Elizė) 1187, 1190
 Kešgaila S. J. 465
 Kešgailaitis Jonas 464, 845
 Keštutis, kunigaikštis 80, 154, 955, 1108, 1227, 1246, 1250, 1312, 1314–1316, 1580, 2104, 2121
 Kėgailaitis Macko 489
 Kgoilaitis Jakubel 489
 Kgoilaitis Bernat 489
 Kgoilaitis Butko 489
 Kgoilaitis Jakubel 489
 Kgoilaitis Jan 489
 Kgoilaitis Janis 489
 Kgoilaitis Jankus 489
 Kgoilaitis Jurkgis 489
 Kgoilaitis Narmont 489
 Kgoilaitis Ovktutis 489
 Kgoilaitis Borzdelis 489
 Kgoilius Dorkvonaitis 489
 Kgoilius Jankovich 489
 Kgoilius Kusaitis (Kuisaitis) 489
 Kiauka 641, 2082
 Kiauka A. 646
 Kiauka Frydrichas 1193
 Kiaupa Zigmantas 1117, 1123–1126, 1128, 1130–1133
 Kiaupienė J. 477, 1126, 1127
 Kibartaitė Stasė 813
 Kibelka 1006, 2297
 Kibelka Jonas (Kibelka Johann, Johannes, Johannes) 519, 940, 983, 988, 1033, 1733
 Kibelka Klara 983, 988, 1076
 Kibelka Martynas 1990
 Kidulis (Kidullis) 614
 Kidulis Jenickus (Jenickus Kidullis) 472, 486, 490, 2284
 Kidullis Mikas 472, 490
 Kieštortas Sebastijonas (Sebastian Kiesztorth) 1131
 Kiewning H. 480, 482
 Kiliesienė Dalija 1097, 1099, 1567, 2719, 2753
 Kilikevičius K. 1237
 Kilkus K. 98
 Kilotaitis Vilius 559
 Kimbra Jonas 274
 Kimbraitė Karina 1675
 Kimbrienė Zofija 2096
 Kinderis J. 2150, 2186
 Kiniulis D. 292, 449, 454
 Kinkmanas Andrejus 2172
 Kinkmanas Jakobas 2172
 Kinne 451, 452
 Kinnen 441
 Kioher Hilda 1006
 Kiohler Kurt 191
 Kionig Erna (König Erna) 988
 Kionig Horst (König Horst) 988
 Kionig Manfredas (König Manfred) 988
 Kionig Vilis (König Willy) 988
 Kionigas 695
 Kionigas (König) 739
 Kionigas Augustas (August König) 188, 203
 Kionigas Vilis (Koenig Willy) 983
 Kiopingas Gustavas 726
 Kirchenbergeris A. 739
 Kirchneris Ernstas Liudvigas 2713
 Kirkoras Adomas Honoris 1897
 Kirkoras M. I. (Kirkor M. I.) 1137
 Kirpšaitis 2470
 Kirscha Stanis 492
 Kirstukas Albinas 1537, 2751
 Kirstukas M. 256
 Kirstukienė Vanda 819, 2751
 Kiršas A. 739
 Kirvelis Dobilas 1764
 Kischkat Willi 779
 Kisielius 1334
 Kisielius P. V. 1337
 Kiškaitis Endrikis (Endrig Kiszkatis) 779
 Kiškaitis Erdmonas (Erdmann Kischkat) 779
 Kiškaitis Fricas 702
 Kiškaitis Otas (Otto Kischkat) 779
 Kiškaitis Paulius (Paulus Kischkat) 779
 Kiškis Zenonas 212
 Kiubertas F. (Friedrich Kueberth) 2122
 Kiudienė Sigita 2754
 Kiudys Antanas 212
 Kiudys Aurelijus 2754
 Kiūlis 1465
 Kiūlis Valteris 1469
 Kiūnas (Kiūnas, Kuhn, Kühn) 641, 747, 993, 994
 Kiūnas Bernardas (Kuhn) 1499
 Kiūnas Jurgis 833
 Kiūnas Karlas (Kühne Karl) 976, 983
 Kiupelis Martynas (Kiupel Martin) 983, 988
 Kivišienė L. 1045
 Kivišienė-Dėdinienė Lena 1043
 Kizeleniė B. 1660, 1666, 1959
 Kybartas P. 1600
 Kybrancas 1646
 Kybrancas Jonas 714, 1463, 1751
 Kylas Johanas Gottliebas (Kiehl Johann Gottlieb) 2286
 Kylis Jonas (Johan Kiel) 1032
 Kymantas Povilas 2751
 Kynne 441, 450–452
 Kyteris F. F. 720
 Kyvišienė 2225
 Kyzel Gertrūda (Kiesel Gertrud) 983, 988
 Kyzeleris (Kieseler) 2292, 2293
 Kyzelienė Birutė 1666
 Kyzelis Albertas (Kiesel Albert) 767
 Kyzelis Davidas 1736
 Kyzelis Gotlybas (Kiesel Gottlieb) 760
 Kyzelis Hildegardas (Kiesel Hildegard) 2286
 Kyzelis Jonas (Kiesel Jons) 760
 Kyzelis Julius (Kiesel Julius) 767
 Kyzelis K. (Kurt Kiesel) 1752
 Kyzelis Vilis (Kiesel Willy) 2286
 Klain Eva Julijona (Klein Ewe Juliana) 2286
 Klain Zofija (Klein Sophia) 2286
 Klainas Alfredas (Klein Alfred) 2286
 Klajumienė D. 843, 844, 860, 867, 873
 Klapatait Erna (Klapat Erna) 988
 Klapataitis Fransas 716
 Klapetaitis 714
 Klastaitis Stanis 492
 Klašus Ernstas (Ernst Klaschus) 2472
 Klaudaitis (Klaudat) 726, 747
 Klaudaitis Albertas (Klaudat Albert) 792
 Klaudaitis Augustas (Klaudat August) 781
 Klaudaitis Jurgis (Georg Klaudat) 1159
 Klaudaitis Jurgis (Klaudat Georg) 759
 Klaudat 1147
 Klaudijus, imperatorius 1617
 Klaudis 1146
 Klaudys (Klaudies) 747
 Klaudschuss 2297
 Klaudžius Erbenas (Klaudszus Erben) 988
 Klaudžius Kristofas (Klaudszus Christof) 983
 Klaudžius Marikė (Klaudszus Maryke) 2286

- Klausis 703
 Klebingaitis Heinrichas (Klebingat Heinrich) 759
 Kleinas 367, 2219
 Kleinas D. 428, 1448, 1449, 2215, 2270, 2282
 Kleinas Danielius (Daniel Klein) 1357, 1448, 1460, 1893, 2218, 2270, 2476
 Kleinas F. 852
 Kleinys Remigijus 833
 Kleinytė (Klein) 941, 1735
 Kleinke 680
 Kleinke Emmy 680
 Kleinkė Gustavas (Kleinke Gustav) 794
 Kleinke Heinz 680
 Kleinke Hildegard 680
 Kleinke Kurt 680
 Kleinke U. 681
 Klemensas, šv. 2146, 2147
 Klepikovas Viktoras 2753
 Klevinskas A. 929
 Klietas (Klietz, Anna Maria) 652
 Klimaitienė Žiedūna 1493
 Klimantaitis Jonas (Klimantat Johann) 767
 Klimašauskas V. 1477
 Klimašauskas Vytautas 1477, 1481, 1483–1485
 Klimašauskienė E. 1479, 1504
 Klimašauskienė Elena 1477, 1483–1486
 Klimat 1147
 Klimavičienė 119, 120
 Klimavičienė Marija 2753
 Klimavičienė V. 114, 123, 125
 Klimbiai 208
 Klimbienė Sofija 207, 208
 Klimbys Kazimieras 211
 Klimbys Vaclovas 211
 Klimienė M. 1101
 Klimka L. 468, 1135, 2119–2123, 2125, 2141, 2489, 2506
 Klimkus 1390, 1647
 Klimpa Andrius 1509
 Klindt-Jensen O. 350
 Klingerienė M. 1829, 2514–2516
 Klinkas Valteris (Walter Klink) 527, 2009
 Kliokytė Daiva 1552
 Kliošaitis 693
 Kliučius Jonas 4
 Kliukienė Birutė 1666
 Kliukienė R. 1898, 1900, 1902, 1904, 1905, 1912, 1915, 2004, 2008, 2011, 2038, 2181, 2186
 Kliukienė Regina 11, 21, 1436, 1890, 1895–1897, 1903, 1915, 2719, 2751
 Klycas K. 646
 Klymantas 714, 715, 776, 1264
 Klymantas Simas 2751
 Klynkė Gustavas (Gustav Klienke) 795
 Klypa 1532
 Klocas Emilis 1642
 Klos Mina (Kloß Mina) 988
 Klossas Gustavas 1193
 Klossats 2297
 Klosteris Adomas (Adam Klosterus) 735
 Klova V. 2603
 Klovaitis Martynas (Kloweit Martin) 791
 Klovas V. 263, 269
 Klussis M. 2199
 Klussis Mikells 1825
 Kluwe G. 2152
 Knabenschuh 1147
 Knabenšuchas (Knabenschuh) 739
 Knabikas Aloyzas Pranas 4, 1424
 Knaueris (Knauer) 2292
 Knežzevičius Stasys 1530
 Kneizevičienė Reda 1607, 2749
 Kneizevičius 1590
 Kneizevičiūtė Rūta 1675
 Knispelis 518, 2309
 Knyva V. 2334
 Knobė (Knobbe) 747
 Knobloch Gertrūda (Knobloch Gertruda) 590, 983, 988
 Knobloch, von H. S. 263
 Knoblochai 1002
 Knoblochas Gertas 1002
 Knoblochas (Knobloch) 552, 1033, 1187, 1188, 1648, 2126, 2192, 2313, 2317, 2565
 Knoblochas, fon Hansas Erhardtas (Hans Erhardt von Knobloch) 8–11, 13, 18–21, 23, 25, 28–30, 128–130, 153, 186, 187, 206, 263–265, 293, 294, 418, 444, 457, 498, 499, 503, 505, 507, 508–512, 516–518, 520, 522, 525, 530–536, 538–542, 554–557, 566, 567, 569, 590, 599, 613, 616, 618, 620–623, 626, 627, 631, 632, 635, 639, 646, 657, 667, 678, 680, 681, 684, 703, 705, 711, 716, 724, 727, 803, 811, 826–828, 831, 881, 889, 908, 909, 918, 932, 933, 940, 944, 945, 947, 949, 950, 954–956, 970, 971, 974, 975, 994, 995, 997, 998, 1000, 1002–1006, 1008, 1009, 1016–1020, 1025–1030, 1032, 1034–1038, 1040, 1043, 1044, 1048–1053, 1055–1059, 1085, 1117, 1151, 1153, 1161, 1062, 1064, 1068–1073, 1075, 1076, 1083, 1084, 1091, 1094, 1145, 1148, 1149, 1152, 1161–1164, 1195, 1197, 1200, 1205, 1207, 1208, 1213, 1218, 1242, 1257, 1376–1381, 1384, 1385, 1387, 1388, 1392, 1393, 1394, 1400, 1409, 1428, 1433–1436, 1443, 1444, 1461–1472, 1496, 1498, 1500, 1643, 1650, 1651, 1653, 1655, 1682, 1731, 1734, 1735, 1750, 1751, 1753, 1754, 1757, 1897, 1915, 1917, 1924–1926, 1941, 1962, 1980, 2010–2012, 2014, 2018, 2032, 2033, 2038, 2070, 2072, 2073, 2096, 2109, 2111, 2117, 2126, 2127, 2142, 2143, 2178, 2186–2188, 2190–2194, 2295, 2296, 2300, 2301–2303, 2308, 2312–2314, 2317, 2376, 2400, 2402, 2404, 2406, 2414–2416, 2417, 2471–2474, 2557, 2567, 2571–2577, 2639, 2673, 2680, 2707–2709, 2715, 2719, 2730
 Knoblochas Hansas Otas, fon (Hans Otto von Knobloch) 265, 519, 537, 540, 590, 936, 937, 940, 976, 983, 1004, 1039, 1045, 1085, 1214, 2191, 2193, 2573, 2574
 Knoblochas Kurtas 1085
 Knoblochas, fon Erhardtas 1469
 Knoblochas, fon G. 1473, 2674
 Knoblochas, fon Gerhardas 1467–1469
 Knoblochas, fon Gertas 2672
 Knoblochas, fon Hansas 284
 Knoblochas, fon Otas Gertas 2574
 Knopfas Hansas 455
 Knopkė H. 997, 999
 Knoppke 1003
 Knoraitė-Milašauskienė Zita 622
 Knoras (Knorr) 774
 Kobas (Kob) 2293
 Koch A. 1747
 Kochas (Koch) 703, 1146, 1183
 Kochas E. 268
 Kochas Erichas (Erich Koch) 267, 425
 Kochas H. 532
 Kochas Hermanas (Hermann Koch) 942
 Kochas Hubertas 1058
 Kocknat Emil (Emill) 519, 940, 1733
 Koczy L. 1127
 Koepplis Matthiasas 1418
 Kolbach 1147
 Koilaitis Jucus 489
 Kokarskij Stasys 1598
 Koknaitis Emilis (Koknat Emil) 983, 988
 Koknaitis Martinas 807
 Kokowski 390
 Kokowski A. 394
 Kolbach (Kollbach) 1147
 Kolbach Mina (Kolbach Minna) 988
 Kolbach Urtė 642, 2078
 Kolbachas (Kollbach) 620
 Kolbachas (Kolbach) 641, 732
 Kolberg O. 2506
 Kolbergas (Kollberg Agnes) 661
 Kolekeris (Kollecker) 779
 Kolyčienė Danguolė 2751
 Kolyčius Gediminas 1088, 2751
 Kolumbas 227
 Kolupaila Steponas 77, 79, 81–88, 92, 96, 97, 735, 736, 790, 1119, 1121, 1133, 1136–1140, 1149, 1159, 1161, 1162, 2143, 2302, 2319, 2724
 Komenijus Janas Amosas (Komensky) 2566
 Komskis Kęstas 2747
 Konas J. 742, 2599
 Konatas Emilis 994
 Kondratavičiai 1223
 Kondratavičienė Lenė 1223
 Kondratavičius 1223
 Kondratavičius Liudvikas 80
 Kondratas Benjaminas 2750
 Kondratenka A. 1581, 1583, 1584
 Kondratenka Adolfas 1584, 2749
 Kondratienė O. 47
 König 1147
 Konradas, kunigaikštis 25, 414, 449
 Konstapel Ana Zofija (Konstapel Anna Sophia) 2286
 Kontrimienė Gražina 2748
 Kontvilas 714
 Kopelovas Abramus Isakas (Abram Isaak Kopelow) 1221, 1240
 Kopp J. 477, 478
 Kopūstas J. 1364
 Kopūstas Jonas (Janis Kapusts) 1363
 Korensas (Correns) 575
 Koreva A. 1725
 Korys (Kories) 726, 1147
 Kornikas Alfonsas 1534
 Kornikas K. 1767
 Kornikas Kęstutis 2746
 Kornikienė Diana 1493
 Kornikienė Elena 1507–1509, 1663, 1668
 Korsakas K. 1866, 1878, 1938

- Korsakas Kostas 2539, 2545, 2548, 2551
 Korzon T. 1128, 1129
 Korzonaitė E. 2119, 2141
 Kosakas J. 443
 Kosenka Jurijus 1770, 2746
 Kosenkienė Asta 1770, 2746
 Kosteris (Koster) 515, 545
 Kostovykis Leo 1066
 Košinskis 695
 Košys A. 1597
 Kotzebue, von A. 1836
 Kovalenkoviėnė M. 96
 Kovera Juozas 1663, 2751
 Kovger S. 929, 930
 Kozakaitė J. 393
 Kozakaitė Justina 387
 Kožemiakinienė 1339
 Kožemiakinienė K. 1347
 Koženauskiėnė Ina 2754
 Koženauskiėnė Regina 1776, 1777, 1786
 Kožikis Dainoras 1088
 Kožikis Emilis 212
 Kraft 2294
 Kraft Ana 1190
 Kraftas 244, 518, 1006
 Kraftas Bruno 702
 Kraftas Gustavas (Krafft Gustav) 983
 Kraftas Johane (Krafft Johanne) 988
 Kraftas Kėstutis 1552
 Kraftas Teodoras 226–230
 Krainskas Kazimieras 1614
 Krakun Augustė (Krakuhn Auguste) 983, 988
 Kranas (Krahn) 554
 Kranigas Simonas 1861
 Kranigas Simonas (Simon Krannig) 1861, 1862
 Krapavickaitė Aldona 2609
 Krasauskiėnė O. 1613
 Krasinskas Aleksandras 1570, 1574
 Krasinskiėnė 1570
 Kraševskis Juzefas Ignacas (Kraszewskis Józefas Ignacy'us) 1776, 1778, 1780, 1794, 1801
 Kratė 518
 Krauledaitis Datas (Dat Krauledat) 1466
 Krauledaitis Otas 1499
 Krausas J. 1065
 Krause 1147
 Krause Berta 2074
 Krauz Franciška Luisa A. J. 1468
 Krauz Franciška Luiza Amanda Justina (Kraus Franciska Luiza Amanda Justina) 2293
 Krauzė (Krause) 631, 732, 739, 747, 2108
 Krauzė Andrejus (Krause) 2476
 Krauzė F. 746
 Krauzė G. 739
 Krauzė Johanas Frydrichas (Johann Friedrich Krause) 691
 Kravėnkiėnė Valda 274, 624, 627, 1493
 Krečinskis Jonas 1794
 Kreicytė Rūta 1288
 Kreidė Albertas 588
 Kreidė V. (W. Kreide) 598
 Kreide W. 542
 Kreytzenas, fon Andreasas 478
 Kremeris Georgas Frydrichas 702
 Krepenskiėnė Milda 2750
 Kretschmer A. 1947
 Kretzschmer J. K. 2069
 Kreuzfeldas 2390
 Krėvė-Micėviėčius Vincas 1324, 1907, 1915
 Kriauėiūnaitė Julija 1297
 Kriauėiūnas Gintautas 1666, 1667
 Kriauėiūnas J. 2708
 Kriauėiūnas Jonas 1563
 Kriauėiūnas Juozas 1483, 1507, 1514, 2604, 2606, 2675, 2708
 Kriauėiūniėnė Gražina 1563
 Kriauėiūniėnė Irena 1700
 Kriauėiūniėnė J. 96, 98
 Kriauza 1801
 Kriauza A. 1802
 Kriauza Valdemaras 1236
 Krieger Egon 1736
 Kriegeris (Krieger) 739, 1147
 Kriegeris Albertas 806
 Kriegeris Egonas 1006
 Kriol Amalija Ida (Kroehl Amalie Ida) 2290
 Kriipaitė 1936
 Kriipaitė A. 1938
 Kriskus V. 1599
 Kristapaviėčius Henrikas 114
 Kristijonas, vyskupas 1310, 1784
 Krišė J. 1795
 Krišėiokaitienė Regina 2754
 Krišėiūnaitė Milda 2754
 Krišėiūnas A. 1482, 1483, 1515
 Krišėiūnas Alfonsas 1482, 1516, 1530, 1538
 Krišėiūnas Antanas 1253, 1256
 Krišėiūnas P. 1237
 Krišėiūnas V. 728, 2104, 2108, 2117
 Krišėiūniėnė Stasė 1253, 1256
 Krištaponienė Danutė 1249, 1918, 1920
 Krištopaitė D. 2505
 Krištopaitė Danutė 2508, 2526
 Kriuger Adelson Betė (Betė Adelson-Kriuger) 1240
 Kriugeriai 1229, 2114
 Kriugeris (Krüger) 747, 1229
 Kriugeris E. 1229
 Kriugeris Evonas 1228
 Kriugeris Frydrichas (Krüger Friedrich) 2289
 Kriugeris Hansas 1229
 Kriugeris Lotaras (Krüger Lothar) 988
 Kriūziėnė Joana 1656
 Krivcov A. I. 660
 Krivickas D. 889, 891, 918
 Križinauskas 2369
 Križinauskas J. 2388
 Krygeris Albertas (Krieger Albert) 983
 Krygeris Evonas (Egon Krieger) 1240
 Krygeris Jurgis (George Krieger) 779
 Kryšaitis Leo (Leo Kryszat) 776
 Kryžaitis 776
 Kryžaitis Adolfas (Kriszat Adolf) 787
 Kryžaitis Leonas (Kryszat Leo) 775
 Krohm 1147
 Kröhnert Helene 680
 Kröhnert Käte 680
 Kroicas 1499
 Kroicas A. 1451
 Kroiceris Ernstas Francas 743
 Krolis (Kroll) 515, 545, 641
 Krolmann Chr. 2307
 Kromas (Krohm) 732
 Kromelys Egidijus 2754
 Kröner Alfred 1798
 Kropaitis K. 688, 1454
 Kropaitis Kristupas 645, 684, 688
 Kropar 1147
 Kroparas (Kropar) 756
 Kropat Helena (Kropat Helene) 2289
 Krugiškytė Birutė 1295
 Krukys M. 1455
 Krukonis N. 1479
 Krukonis Nikodemas 1484
 Krūminė (Krumine), deivė 1792–1796
 Kruopas J. 2218, 2229
 Krupickas A. 1578, 1583
 Krupickas Aleksas 1587, 1597
 Krupšas Otas (Otto Krups) 188, 207, 208
 Krušaitis 2309
 Krzewinska M. 302, 313
 Kšanienė Daiva 1339, 1344, 1347, 1956, 2523, 2527
 Kubbutat Katharina 2074
 Kubickas J. 1596, 1597
 Kubileviėčius Romas 928
 Kubiliskytė Onutė 1474, 1482, 1483
 Kūchmeisteris Michaelis 459
 Kucinai 1000, 1097
 Kucinaitė M. 1656
 Kucinaitė-Karpaviėienė Marcelė 1656, 1658, 1738
 Kucinaitė-Majoraviėienė Rima 212
 Kucinaitė Teklė 2749, 2754
 Kucinaitė Toma 2746
 Kucinas A. 2156
 Kucinas Antanas 1000, 2155, 2163, 2173, 2186
 Kucinas Evaldas 833
 Kucinas Izidorius 1557
 Kucinas Jurgis 212
 Kucinas Kazimieras 2753
 Kucinas Kėstutis 928
 Kucinas Lukas 2746
 Kucinas V. 187, 293, 651, 661, 887, 1088, 1097, 1232, 1468, 1682, 1768, 1774, 2010, 2012, 2019, 2020, 2023–2026, 2028–2030, 2033, 2034, 2070, 2071, 2079, 2080, 2081, 2085, 2086, 2092, 2097–2099, 2101, 2103, 2106–2108, 2110, 2158, 2160, 2161, 2164, 2168, 2339, 2385
 Kucinas Valentinas 4, 188–190, 813, 814, 822, 1001, 1073, 1087–1089, 1105, 1424, 1679, 1682, 1686, 1769, 2173, 2347, 2719, 2745
 Kucinas Vladas 2155, 2093
 Kuciniėnė 1287
 Kuciniėnė A. 1478, 1491, 1494, 1526, 1661, 1959
 Kuciniėnė Aldona 2752
 Kuciniėnė Angelė 1485, 1486, 1488, 1491, 1503
 Kuciniėnė J. 1104
 Kuciniėnė Vilma 2747
 Kuciniėnė Svetlana 1762
 Kuciniėnė T. 1045
 Kuciniėnė Teklė 1043, 1413
 Kuck J. 2306
 Kucneris Albertas (A. Kutzner) 592
 Kuėinskis Antanas 1315
 Kuėinskis Č. 929–931

- Kučinskas P. 1584
 Kučinskas V. 1578
 Kučinskis Č. 931
 Kudaba Č. 83, 96, 127, 128
 Kudirka 1318, 1493, 2489, 2496, 2506, 2615, 2699
 Kudirka J. 1679
 Kudirka V. 1106
 Kudirka Vincas 843, 2607
 Kudirka Vytas 1106
 Kudis A. 1249
 Kudis Antanas 209, 1249
 Kudytė-Krištaponienė Danutė 209, 1248, 1249
 Kudulytė-Kairienė Audronė 1797
 Kudvynas A. 646
 Kuhn 2298
 Kuhn Alicija (Alice Kuhn) 938
 Kuhn Ilzė (Ilse) 938
 Kühnas (Kuhne) 937
 Kühnas Fricas 938
 Kühnas Johanas Ferdinandas 743
 Kuhne 938
 Kuitkus G. 2309
 Kuitkus Kristupas (Christoph Kuitkus) 730
 Kujus 1472
 Kūjus Mikas 1934
 Kukaitis Kristupas 1390
 Kukaitis Kristupas 1390
 Kukat 937
 Kukat Ema (Kukat Emma) 988
 Kuklierienė Birutė 1493, 1761, 1762, 2752
 Kuklierius Vidmantas 1544
 Kuklieriūtė Auksė 2753
 Kuknaitis 1005, 1006
 Kuknat 2297
 Kuknat Elli 1471
 Kulakauskas A. 1912, 1914, 2362–2364
 Kulakov 347
 Kulakovas V. (Kulakov V.) 304, 1310, 1312, 1313, 1805, 1812
 Kulakovas V. I. (Kulakov V. I.) 350, 405
 Kulakovas Vladimiras 1310, 1805
 Kuliešius K. 1599
 Kuliešiūtė Ieva 2714
 Kulikauskas 281, 314
 Kulikauskas G. 863, 866, 956, 1820, 2586
 Kulikauskas Gintaras 2586, 2751
 Kulikauskas P. 290, 294, 301, 321, 354, 362, 363, 375
 Kulikauskienė 295, 314
 Kulikauskienė R. 294, 301, 303, 313, 321
 Kulikovas V. 1805
 Kūlius 1645
 Kūlius (Kuhl) 1647
 Kūlius Valteris 1499
 Kulmas Alfredas (Kulm Alfred) 988
 Kulnytė B. 842
 Kulpys 2141
 Kulpys J. 2126, 2141
 Kulvietis A. 428
 Kulvietis Abraomas 2614
 Kulvinskienė Rūta 2749
 Kulvinskas A. 1613
 Kumas F. 852
 Kumetaitis 776
 Kumetaitis (Kummetat) 779
 Kumetaitis Jonas (Johann Kumutat) 771
 Kumetaitis Sigitas 1619
 Kuminskis H. 732
 Kumutaitis 2450
 Kūmutaitis 2448
 Kumutaitis G. 770
 Kumutaitis Jonas (Kumutat Johann) 770
 Kumutaitis Kristupas 2440, 2477
 Kūmutaitis Kristupas 2400–2402, 2404, 2406, 2407, 2416, 2443
 Kumutaitis Pranas (Franz Kumutat) 776
 Kūnas (Kuhn) 983, 988
 Kūnas (Kühn, Emilie) 652
 Kūnas Alfredas (Kuhn Alfred) 983, 988
 Kunas Bernardas (Kuhn) 631
 Kūnas Karlas (Kuhn) 1005
 Kuncė A. 1946, 1962
 Kuncėvičius A. 1126
 Kuncienė 314
 Kuncienė O. 321
 Kunčinas Jurgis 2701
 Kundrat Ernst 1736
 Kundrius (Kundrus) 794, 795
 Kundrius Augustas Frydrichas (Kundrus August Friedrich) 2286
 Kundrius Julius 807, 1154
 Kundrius R. 1154
 Kundrius Richardas (Richard Kundrus) 942, 1154
 Kundrius Vilius (Willus Kundrus) 1064
 Kundrotai 1282
 Kundrotas Bronius 1043, 1045
 Kundrotas J. 1600
 Kundrotienė J. 1479, 1489
 Kundrotienė Janina 1484–1486, 1488
 Kundrus 681, 2300
 Kundrus V. 2324
 Kuniauskas K. 1767, 1768
 Kuniauskas Kęstutis (Kęstas) 1108, 2347, 2747
 Kuniauskas Pranas 1108, 2347, 2747
 Kuniauskienė B. 1611
 Kuniauskienė Genė (Genutė) 1105–1109
 Kuniauskienė Genovaitė 2753
 Kuniauskienė Giedrė 2747
 Kuniauskienė Ligita 2347, 2747
 Kunkis Jonas Ansas 1407
 Kunskas Albinas Rimvydas 5, 15, 1430, 1440, 2719, 2723
 Kunskas R. 39, 45, 46, 50–53, 56–59, 61–65, 70, 71, 73, 119, 122, 125, 161, 2723
 Kunstas 714
 Kunstienė 714
 Kuntowate Erdme 632
 Kuntze 1875
 Kuntze A. 1875, 1878, 1903, 1951, 2391
 Kuntze Augustas 1911
 Kuodaitis P. 272
 Kuodaitis Pranas 195, 212
 Kuodaitytė Morta 1475, 1476, 1478, 1483, 1484
 Kuodienė M. 754
 Kupčikas (Kupszyk) 131, 1185
 Kupčius K. 2455
 Kupraitis Georgas 738
 Kupraitis (Kuprat) 739, 1147
 Kuprys 1574
 Kuprys Pranas 1574
 Kuraičiai 720
 Kuraitis Erdmantas 558
 Kurapka Rimas 1041
 Kuras 2467
 Kūras 2412, 2413, 2463
 Kurchalzas (Kurzhals) 582
 Kurdinat Mina 729
 Kurdinat-Adomaitienė Mina 729
 Kurila 280
 Kurila L. 290, 293, 312, 313
 Kurilienė A. 290
 Kūris E. 891, 918
 Kurkas, dievas 1795
 Kurkauskas 1932
 Kurmilavičiūtė D. 1140, 1143, 1149
 Kurschat Friedrich 2220, 2228
 Kurschat H. 457
 Kurschat H. A. 2707
 Kurschat Heinz 680
 Kurschus 2298
 Kuršaitė V. 1536
 Kuršaitė Vitalija 1535
 Kuršaitis 518, 1220, 2309
 Kuršaitis A. 2306
 Kuršaitis Artūras (Arthur Kurschat) 935, 956
 Kuršaitis Augustas 1193
 Kuršaitis F. 428, 1359, 1368, 1451, 1461, 2220, 2228, 2518
 Kuršaitis Fridrichas, Frydrichas (Friedrich Kurszatis) 1353, 1354, 1358, 1364, 1365, 1451, 2220, 2228
 Kuršaitis H. A. (H. A. Kurschat) 949
 Kuršaitis (Kuršaitis, Kurschat) 680, 2212
 Kuršiukas 1831
 Kuršius Gertrūda 1466, 1499
 Kuschas Georgas Gustavas 743
 Kuschnerus 2297
 Kusta A. 97
 Kušleika 436, 450
 Kušneris Francas (Kuschner Franz) 988
 Kušneris Francas (Kuschner Franz) 983
 Kušnerius Karlas (Kuschnerus Karl) 983
 Kušnerius R. 739
 Kušnierius (Kuschnerus) 773
 Kušnierius G. 646
 Kušnierius L. 1735
 Kušnierius Lotė 941
 Kušnierius Lotė (Lotte Kuschnerus) 941, 1734
 Kušnierius Maksas (Max Kuschnerus) 936
 Kutanovas A. 1259
 Kutka Jonas 811
 Kutkaitis Otas 2414, 2472
 Kutkevičius V. 951, 957, 2104, 2117, 2559, 2583
 Kutkevičius Vytautas 13, 23, 1017, 1428, 1438, 2104, 2559, 2568, 2719
 Kutkienė Janina 1762
 Kusik T. 2591
 Kuvykas J. 1479
 Kuvykas Jonas 1484, 1485
 Kuvykienė M. 1479
 Kuvykienė Monika 1484, 1485
 Kuzma Pijus 1675
 Kuzmarskienė Diana 8, 18, 889, 1433, 1443, 2719

Kuzmickas B. 1260
 Kuzmienė J. 1700
 Kuzmienė Jolita 1674, 1700, 1702
 Kuznecova Irena 226
 Kuznecovas Genadijus 885
 Kuzneris B. (Kusener B.) 988
 Kvantas 1825
 Kvantas Johanas Jakobas (Quandt)
 1450, 1825
 Kvedaras Antanas 199
 Kvesteraitis Kristupas (Kwestereit
 Christoph) 758
 Kvietkienė Marija 1546
 Kvietkienė Stasė 1043, 1045
 Kviklys Bronius 457, 505, 508, 615,
 618, 619, 640, 677, 683, 690, 703, 745,
 1134, 1146, 1149, 1681, 1684, 1686,
 1728, 2170, 2186, 2301, 2302, 2312,
 2319, 2321, 2322
 Kvizikevičius Linas 284, 290, 383
 Kwiatkowski S. 432

L

L'Oubril Pavelas 1454
 Labrenčytė-Brakienė Marija 1932
 Labušauskienė 1256
 Labutis S. 1534
 Lachauer Ulla (Ula) 1224, 1229, 1231,
 1234, 1241, 1242, 1411
 Lachovičius 1399, 1411
 Lacytis M. 1934
 Lackmann Peter 1361
 Ladyga Alvydas 4, 1424
 Lagerpusch Gustav 519, 940, 1733
 Lagerpuschas 618, 939
 Lagerpuš (Lagerpusch) 939, 1083,
 2297
 Lagerpuš Augustė (Lagerpusch
 Auguste) 988, 1643
 Lagerpuš Ema (Lagerpusch Emma)
 988
 Lagerpuš Ilzė (Lagerpusch Ilse) 988
 Lagerpušas (Lagerpusch) 618, 961,
 964, 1006
 Lagerpušas Bruno (Lagerpusch Bruno)
 988
 Lagerpušas Erikas (Erich Lagerpusch)
 1035
 Lagerpušas G. 1084
 Lagerpušas Gerhardas (Lagerpusch
 Gerhard) 988
 Lagerpušas Gustavas (Lagerpusch
 Gustav) 806, 811, 939, 983, 988, 1009,
 1083
 Lagerpušas Hugo (Lagerpusch Hugo)
 983
 Lagerpušas Paulas 1643
 Lagerpušas Vilis (Lagerpusch Willi)
 988
 Lahayne Holger 1826
 Lailicke 441
 Laima, deivė 1782, 1911
 Laimelė, deivė 1894
 Laineris 1473
 Lakickas J. 1533, 1534
 Lakickas Justinas 276, 1534, 1657,
 1666
 Lakickienė Janina 2753
 Lakmanas Peteris (Peter Lackmann)
 1361
 Lakneris 1473, 1647
 Lałas Eugenijus 2751

Lalienė Ona 2751
 Lambsdorfas V. 943
 Lamicho 1806
 Lampe 1147
 Lampė (Lampe) 631
 Lamprechtas (Lamprecht) 988
 Lamsdorfas 745, 894, 1071
 Landsbergis 923
 Landsbergis Vytautas 1260, 1569,
 1673
 Lang Henelore (Lang Henelore) 988
 Langaitė-Strikienė Vaida 1104
 Langas (Lang) 942, 1004, 1085, 1644,
 2297
 Langas Henrikas (Heinrich Lang) 181,
 983, 988, 1197
 Langas Manfredas (Lang Manfred)
 988
 Langė 559
 Langė Arturas 738
 Lange D. 526
 Lange J. 1779
 Langė Jakobas 1779
 Langė P. 1779
 Lange Wilhelm 2083
 Langenas Petrašas (Petraschs Langen)
 476, 477, 485, 491, 2284
 Langhansas Paulas 2208
 Langijus Janis 1782
 Lang-Roza Šarlotė (Lang-Rose
 Scharlotte) 988
 Lankuč Katarina Marta (Lankutsch
 Catharina Martha) 2286
 Lapata (Lapat) 703, 1146
 Lapėnas Saulius 2748
 Lapinskas A. 677
 Lapinskas Mantas 383
 Larinas B. 2218, 2229
 Lascheit 1147
 Lasenas 1185
 Lasicki Juan 1786, 1797
 Lasickis 1322
 Lasickis J. 1320–1323, 1331,
 1775–1780, 1782, 1783, 1785, 1786,
 1788, 1799, 1801, 1835, 1903, 1908,
 2119, 2120
 Lasickis Jonas 1314, 1318, 1320, 1777,
 1787, 1797
 Lasinskas M. 87, 88, 90, 96–98, 446,
 454
 Lasinskas Mykolas 82
 Lašaitis (Lascheit) 620
 Lašininis 1935, 1937
 Latoža Petras 2745
 Latvatis 2457
 Latvienė 2410
 Latvis Henrikas 440, 1835
 Laucevičius E. 532
 Laucius Arvydas 1546
 Laucius Ernestas 631
 Laucius Ida (Lauszus Ida) 988
 Laučiai 1642
 Laučius 1187, 1648
 Laučius E. 1498
 Laučius Erna 1643
 Laučius Erna (Erna Lauszus) 935
 Laučius Ernestas (Ernstas) 1468, 1497,
 1498, 1643
 Laučius Lotė (Lotte Lauszus) 1750
 Laučius Magnotė 1643
 Laučius Šarlotė (Lota) 1643
 Laučius Valteris 1643
 Laugalys A. 869

Laugalys Juozas 2751
 Laukevičius (Laukewitz) 739, 1147
 Laukosargas, dievybė 1824
 Laumė, dievybė 1794, 1796
 Laurikaitis (Lewrigkeit) 732
 Laurinkienė Nijolė 11, 21, 1436, 1787,
 1899, 2719
 Laurinskas Jonas 865
 Laužius E. 2326
 Lazarevaitė L. 2388
 Lazarevaitė Laura 2369
 Lazauskienė A. 2360, 2361
 Lazdauskas Kleopas 226, 228
 Lazdauskas Vytautas 226
 Lazdauskienė Bronė 1705, 1706
 Lazdauskienė Regina 1762, 2752
 Lazovskis 849
 Lažauninkas (Šapalinis) Petras 1676
 Lažauninkas P. 1767, 2183
 Lėbartas J. 423
 Lebeckis Vladas 194
 Lebedeva V. 1942, 1953, 1962
 Lebedys Jurgis 1797, 2476, 2477, 2483
 Lebedžinskas Putinas 195, 197, 212,
 225, 230, 272, 2719, 2748
 Lebedžinskienė I. 1536
 Lechanas A. 1836
 Lechavičius Iosephus 1404
 Lechavičius J. 1733
 Lečas Verneris (Letz Werner) 989
 Ledesma J. 1788
 Ledesma Jakubas 1788
 Legantas Otas (Otto Legandt) 776
 Legus 2299
 Lehmann 1147
 Lehnweit 2297
 Leibenath Heinrich 1854
 Leiberas Francas (Franz Leiber) 1861
 Leidigas (Leidig) 631, 1147
 Leišys J. A. 834
 Leitė (Leites) 936, 983
 Leitė Konradas (Konrad Leites) 936
 Leites 956, 2297
 Leites Georg 519, 941
 Leites Margarita (Leites Margarete)
 988
 Leites Nole 1471
 Leitis Georg 1733
 Lėjus Otas 807
 Lekavičienė Onutė 1573
 Lekavičienė Zita 1537
 Lekavičius 239, 240, 1531, 1573
 Lekavičius A. 256
 Lekavičius Vytautas 1537
 Lekies 1147
 Lėkis (Lekies) 739
 Lėkšas 1646
 Lėkšas A. G. 1934
 Lėkšas K. 1646
 Lėkšas Kristupas 653, 1360
 Lelys 1648
 Lelle Stanis 493
 Lėman Ema Augustė (Lehmann Emma
 Auguste) 2286
 Lėmanas (Lehmann) 732
 Lėmeškin I. 2219, 2220, 2229
 Lemke 1092, 2298
 Lemkė 1035, 1749
 Lemke E. (Lemkė E.) 2056, 2057
 Lemkė Elizabeta 2056
 Lemkė Erichas (Lemke Erich) 988,
 1091, 1092
 Lemkė M. 521

- Lemké Marija (Lemke Maria) 988, 1091
 Lemké Michailas (Михаил Лемке) 1167
 Lemtis, dievybė 1793
 Lencas (Lanz) 1205
 Lencas (Lenz) 726
 Lencas (Lenz, Emil Hugo) 652
 Lencas Evaldas 1193
 Lencas Frydričas 703
 Lenčas Leo (Lentz Leo) 983, 989
 Lendorfas, fon Zygfridas (Siegfried von Lehndorff) 2123
 Lendraitis 714
 Lendraitis Vaidotas 1619
 Lendraitytė Stasė 212
 Lengling 2294, 2298, 2299
 Lengling Albert 2298
 Lengling Augustė (Lengling Auguste) 988
 Lengling Ernst 519, 940, 1733
 Lengling Helena (Lengling Helene) 989
 Lengling Karl 519, 940, 1733
 Lenglingas 1220
 Lenglingas (Lengling) 935, 1027, 1034
 Lenglingas Ernestas, Ernstas (Ernst Lengling) 796, 806, 810, 935, 956, 976, 983
 Lenglingas Karlas (Lengling Carl) 806, 810, 976, 989
 Lenglingas Otas (Otto Lengling) 811, 938
 Lenglingas Paulas (Lengling Paul) 989
 Lengnikas Karlas Albertas (Lengnick Carl Albert) 2289
 Lengvelis Juozas 1598
 Lengwenat Hermann 2083
 Lengwenat Marie Line (Paulat) 2083
 Leninas V. 1456, 2585
 Leniuveit (Leniuweit) 1004, 1005
 Lenkaitis 2286, 2460, 2470
 Lenkaitis (Lenkeit) 774
 Lentz Johanne 519, 940, 1733
 Lentz Leo 1733
 Lentzenas Arnoldas 1216
 Lenuvait Emilija (Lenuweit Emilie) 989
 Lenuvaitis (Lenuweit) 773
 Lenuvaitis Albertas (Lenuweit Albert) 781
 Lenz 1147
 Leonavičius 1644
 Leonavičiūtė Birutė 1284
 Leopoldas (Leopold) A. 236, 256
 Lepinaitis Mikelis 559
 Lepys Otas (Leppies Otto) 764
 Lepneris T. 2004
 Lepneris Teodoras (Theodor Lepner) 474, 802, 1782, 1831, 1836, 1837, 1866, 1875, 1880, 1882, 1885, 1889, 1890, 1893, 1894, 1905, 1907, 1911–1913, 1915, 1940, 1945, 1947, 1950, 1952–1955, 1961–1964, 1970, 2068, 2069, 2117, 2391, 2475, 2476, 2483
 Lesats 2396
 Leseckas Petras 2747
 Lesevičiūtė P. 1582
 Lesing Elzė 1642
 Lesingai 1642
 Lesingas 1908, 2390
 Lesingas Hansas Otas 1642, 1643
 Lesingas K. F. (Lessing) 2477
 Lesingas V. 2015
 Lesingas Verneris (Lessing Werner) 989, 1642
 Lesingas Vilhelmas 1642
 Lesingas Vilhelmas (Lessing Wilhelm) 983, 989
 Lesing-Bauman Elzė 1643
 Lesingis Vilius 704
 Lesys A. 1505
 Leskauskaitė Asta 2218, 2229, 2237, 2253, 2268
 Leskynas A. 2391, 2400, 2741
 Leskynas Augustas (August Leskien) 2211
 Lesnickienė Jolita 2754
 Leščiauskas S. 1599, 1600
 Leščinskas Juozas 1534
 Leščinskienė Albina 1484, 1485
 Lešinskas Arvydas 927, 929
 Lešinskas Šulcas (Schulz Leschinski) 514, 544
 Leškys M. 2580
 Leškytė Marija 1662
 Leškytė Marytė 1484
 Lethas (Leth) 1806
 Lėvaldas (Lehwald) 556
 Leveckienė G. 1107
 Leveckis Mantas 1088, 2754
 Levensonas 1539
 Levensonas M. 1519
 Levensonas Michailas 1530, 1538
 Levickai 1237
 Levickas M. 1237
 Levickas R. 1237
 Levrikaitis (Lewrikeit) 747
 Lėvrikaitis Robertas 1221
 Levuškinas Orestas 2754
 Lewrigkeit 1147
 Ležinskis 758
 Liaučius Ernestas (Ernst Lauszus) 1462
 Liaudaitienė Audronė (Audra) 1771, 1924, 2747
 Liaudaitienė 2225, 2263
 Liaudaitienė E. 1047
 Liaudaitienė Ema 1924
 Liaudaitis A. 812, 813, 822, 1500, 1511, 1512, 1514, 1695, 1768, 2338
 Liaudaitis Algimantas 540, 812–814, 821, 822, 1104, 1491, 1503, 1511, 1544, 1546, 1671, 1673, 1679, 1682, 1766, 1769, 1771, 1924, 2224, 2225, 2472, 2747
 Liaudaitis Jonas (Jons Leudeitis) 514, 544
 Liaudaitis Kazimieras 226, 228
 Liaudaitis Rimantas 1673
 Liaugaudaitė Loreta 1609
 Liaugaudas A. 1526–1528, 1530, 1535, 1550, 1665–1668, 1671, 1673
 Liaugaudas Alfonsas 1528, 1602, 1603, 1608, 1665, 1667
 Liaugaudienė B. 1591
 Liaugaudienė Bronė 1598, 1609
 Liaugaudienė Emilija 1666
 Liaurikaitis Paulius (Paul Loewrigkeit) 937
 Liaurikaitytė Gertrūda (Gertrud Loewrigkeit) 937
 Libichas J. 237
 Liebkė Rudolfas 1006
 Liedert Auguste 2074
 Ligyčius (Lygėjus), dievybė 1775, 1779, 1783
 Likta 1233
 Linčius A. 67
 Lindenau Augustė Henrieta (Lindenau Auguste Henriette) 2286
 Lindenau Karlas Vilhelmas (Lindenau Carl Wilhelm) 2286
 Lingaitienė Marta 1992
 Lingaitis 714
 Lingaitis Jonas 1992, 1994
 Lingaitis Linas 5, 15, 236, 258, 1430, 1440, 2719
 Lingaitis S. 733
 Lingaitis Valdas 1992
 Lingys 1869, 2523
 Lingys J. 1869, 1878, 2523
 Lingys Juozas 2526
 Linkevičienė 1282
 Linkevičius Jonas 2753, 2766
 Linkevičius Linas 930
 Linkys-Kiugel Šarlotė 715, 1653
 Liobelis Bernardas 667, 683, 701, 717
 Lioerpušas (Lägerpusch) 2108
 Liokaitis Jonas 2159
 Liorančas J. 857, 872
 Liorančas Jonas 854, 873
 Liorencas 1483
 Liorikaitis (Löwrikeit) 739
 Liorštekis, fon (von Lohrstäck) 593
 Lipkė (Lipkies, Lippke) 747, 942, 2573
 Lipkė Fransas 1190
 Lipkė Karlas 2573
 Lipkė Karlas (Karl Lippke) 2474
 Lipkė Martynas Rudolfas Artūras (Lippke Martin Rudolf Arthur) 2286
 Litalanas 411, 1808
 Liptus 1310
 Litsmanas 978, 979
 Lituans, dievybė 1894
 Litvinenka Pavelas 1263
 Litwin J. 1117, 1125, 2177
 Litvinas J. 1124
 Litvinas Jerzy 1117
 Liubkė (Luebke) 732
 Liucius Veras 292
 Liucila 292
 Liudendorfas Erikas (Erich Ludendorff) 1167
 Liudvika Karolina 848
 Liudvikas 693, 848, 1314
 Liudvikas Adomas (Ludwig Adam) 676
 Liudvikas IV 1820
 Liudžiuvaitis 2473
 Liūdžiuvaitis 993
 Liudžiuvaitis (Ludschuweit) 620
 Liudžiuvaitis Eduardas (Ludszuweit Eduard) 983, 989
 Liugailienė Ona 4, 1424
 Liukaitis Merčius 786
 Liukaitis Algirdas 2150, 2155
 Liuteris 2561
 Liuteris M. 1350–1352, 1373, 1445, 1447, 2197, 2476, 2482
 Liuteris Martynas (Martin Luther) 456, 457, 510, 1341, 1350, 1351, 1373, 1376, 1445, 1458, 1841
 Liutkus 740
 Liutkus (Luttkus) 772, 779
 Liutkus A. 1536
 Liutkus Algimantas 815, 1537
 Liutkus Giedrius 2754

Liutkus Hansas (Luttkus Hans) 780
 Liutkus Jurgis (Luttkus Georg) 784, 785
 Liutkus Kristupas (Luttkus Christoph) 769, 771
 Liutkus Pranas (Luttkus Franz) 780
 Liutkuviénė Kazimiera 812, 814–818
 Liutkuviénė Loretta 2752
 Lizauskaitė Vilija 1509
 Lizijus 2399
 Lizijus Johanas Heinrichas 2398
 Ližaitis Arūnas 928, 929
 Ližinskaitė J. 1047
 Lyb Dorotėja (Lieb Dorothea) 2286
 Lyb Julijona Dorotėja (Lieb Juliane Dorothee) 2286
 Lybas Kristupas 559
 Lybas 518
 Lydertas 633
 Lydertas Fricas (Liedert Fritz) 989
 Lydis 1250
 Lydkė M. (Marie Liedtke) 586
 Lydkė Marija (Marie Liedtke) 690
 Lyke (Lieck) 1846
 Lyneburgerienė Egita 2750
 Lysius H. 802
 Lyzijus H. 1450
 Lobelis Bernardas (Bernhard Löbel) 1377, 1378
 Lobelis Bunchardas 623
 Lobelis Bunchardas (Burnchard Löbel) 1449
 Locaitis Vladas 270
 Ločeraitis Jonas (Johann Lozereit) 681, 683, 685, 1384
 Ločeris Petras 1988
 Ločis (Loc) 513
 Lodaitė Aurelija 2754
 Loebell Bernhard (Burchard) 480
 Loewrigkeit Otto 1736
 Lokys (Lokies Heinrich Otto) 661
 Lokys (Lokies Helene) 661
 Lokys K. 1345
 Lokys Kristupas 1345, 1347
 Lomonosovas M. 2579
 Löperis Hugo 702
 Lopeta Francas 2107
 Loraitis M. 646
 Lorencas 1483
 Lorencas Adolfas (Adolfas Lorenz) 772
 Lorencas Eduardas 1602
 Losch 680
 Loscheit 1147
 Losman Berta 1648
 Lossau, fon Casparas 478
 Lošaitis (Loscheit) 620
 Lottko, kunigaikštis 1810
 Lovynas Kristijonas 1363
 Lowmianskis H. (Lowmianski H.) 434, 848, 1813
 Lowmianskis Henrikas 434
 Löwrikeit 1147
 Lozeraitis Kristupas (Losereit Christoph) 781
 Lozoraitė Barbušė 786
 Lozoraitis Jurgis 769
 Lozoraitis Vilius 786
 Lozoraitytė Anelė 769
 Lozoraitytė Augustė 769
 Lozovskis Gregeris 849
 Lubas Zigmąs 1564, 1769, 1770
 Lubenau Reinholdas 1875
 Lubienė Rūta 1564, 1769, 1770

Lübke 1147
 Luchtanas A. 351, 354, 362, 368, 375, 376
 Lucke Ana Luiza 670
 Ludendorff E. 1167, 1175, 1177
 Ludschuweit 2300
 Ludzuweit 1147
 Luigas (Luig) 1198
 Luiza (Luizė), karalienė 850, 862, 863, 1072, 1074, 2573
 Lukaitienė G. 1934
 Lukaitis Fricas (Lukat Fritz) 759
 Lukanas A. H. 2171
 Lukanus A. H. 2306
 Lukas, šv. 790
 Lukat M. 480, 482
 Lukianienė D. 97
 Lukoševičienė 1645
 Lukoševičius 1647
 Lukoševičius J. 1644
 Lukoševičius O. 1939
 Lukoševičius V. 2305
 Lukoševičiūtė D. 1015
 Lukoševičiūtė O. 1590
 Lukošiai 1282
 Lukošienė I. 2140, 2033
 Lukošienė Inga 722, 2137, 2139, 2141, 2142
 Lukošienė Lina 2752
 Lukošienė Rima 1105, 2752
 Lukošius Gediminas 2141
 Lukošiušaitė V. 1986
 Lukošiušas T. 1535
 Lukošiušas Tadas 1486
 Lukošius Artūras 1088
 Lukošiušė N. 1047
 Lukšai 1253
 Lukšaitė I. 458, 466, 467, 475, 480, 482, 1462, 1786, 1867, 1878, 2313, 2533, 2536, 2537
 Lukšaitė Ingė 479, 1162, 1775, 1797, 2488, 2533, 2537
 Lukšas Juozas 1256
 Lukšys J. 1531, 1532
 Lukšytė Birutė 1031
 Lukšytė Ona 2273, 2274, 2283
 Lupinas, fon Hugas (Hugo von Lupin) 1169
 Lurkutaitis (Lurkutat) 794
 Lušaitis Mikėlis (M. Lušat) 668
 Luterąs 692
 Lutheris 1833
 Lutz Justas 1195
 Lužas A. 2584
 Lužeckaitė Simona 2754

M

Macait Henelore (Matzat Hannelore) 2287
 Macaitis (Matzat, Mazat) 641, 703, 707, 732, 747
 Macaitis A. 671
 Macaitis Abrys (Macatis Abrys) 2286
 Macaitis Ašmys (Macatis Aszmys) 2287
 Macaitis Brunas Hansas (Matzat Bruno Hans) 2287, 2289
 Macaitis Danys (Macatis Danys) 2287
 Macaitis Enskys (Macatis Enskys) 2287
 Macaitis Enzys (Ensie Mazat) 730
 Macaitis Heinrichas (Heinrich Macat) 746, 1143
 Macaitis Johana (Mazat Johanne) 2290
 Macaitis Julius (Matzat Julius) 794
 Macaitis Julius (Julis Matzat) 795
 Macaitis Jurgis 559
 Macaitis Jurgis (Jurg Mazatis) 514, 544
 Macaitis Kristupas (Macatis Kristups) 2287
 Macaitis V. 1509
 Macaitis Vidmantas 1485, 1486, 1668, 1761, 2698
 Macaitis Vilhelmas (Matzat Wilhelm) 983
 Macaitytė Agutė (Macate Agutte) 2287
 Macaitytė Anikė (Macate Anike) 2287
 Macaitytė Marikė (Macate Maryke) 2287
 Macaitytė-Laurynaitienė Marė (Marytė) 1992, 1996
 Maceina A. 1589
 Macevičius 1648
 Macevičius J. 88, 97, 98
 Macevičius Vladas 1733
 Macijauskaitė Daiva 402
 Macijauskaitė-Bonda Jurgita 2528, 2537
 Macijauskienė Valė 2119–2123, 2125, 2141
 Maciukaitė I. 387–389
 Mackavičius A. 494–497
 Mačaitis Edmundas 2754
 Mačaitis Fricas 1193
 Mačernis M. 664
 Mačernis Mečis 1464
 Mačernis Mečislovas 2403
 Mačernis V. 2700
 Mačianskas Jonas 751
 Mačiekus Venantas 2766
 Mačieža E. 271
 Mačieža Edmundas 195, 205, 211, 274
 Mačieža Juozas 2745
 Mačiežaitė Angelė 2745, 2754
 Mačiežienė D. 1771, 1772
 Mačiežienė Dalia 204, 205, 211, 2719, 2745, 2754
 Mačiukevičius J. 1590
 Mačiulaičiai 2324
 Mačiulaitienė Gaiva 2747, 2754
 Mačiulaitienė Virginija 2752
 Mačiulaitis (Matschulat) 631, 633, 732, 2076
 Mačiulaitis Alfonsas 205
 Mačiulaitis Paulius (Matschulat Paul) 760
 Mačiulaitis Pranas (Maculaitis Pranas) 989
 Mačiulaitis Vilius 1906
 Mačiulienė Irena 1484
 Mačiulienė J. 530, 541, 550, 1895, 1916
 Mačiulienė M. 1043, 1045
 Mačiulienė Salomėja 1483
 Mačiulis 1532
 Mačiulis Fricas (Matschullis Fritz) 989
 Mačiulis Frizas 1499
 Mačiulis Gintautas 1619
 Mačiulis Petras 1289
 Mačiulis R. 641
 Mačiulis Zigmąs 1484
 Mačiulytė Dalė 1478
 Mačiulytė J. 2349, 2356, 2362–2365
 Mačiulskis Vidmantas 11, 21, 1436, 1866, 2719

- Mačius Antanas 1399
Mačys Betė (Mathees Betty) 989
Mačys Maksas (Mathees Max) 989
Mačys Richardas (Mathees Richard) 983
Mading 2299
Madingas 1005
Madyda-Legutka R. 390
Madyda-Legutko 390
Madyda-Legutko R. 394
Magdušauskaitė Gražina 1476, 1491, 1492, 1495, 1546, 1552, 1666, 1667, 1671
Magdušauskaitė Stanislava 1658
Magdušauskaitė-Sergiejeva Stanislava 1658
Magdušauskas Stasys 1558
Mager F. 459
Magyla, dievas 1775
Magnus 1005, 1387, 2297, 2300
Magnus Gabi (Magnus Gabi) 983
Magnus Heinčas Erhardas (Magnus Heinz-Erhard) 983
Magnus J. 456, 457, 478, 480–483
Magnus Jochen (Magnus Jochen) 983
Magnus Johanas (Magnus Johannes) 976, 983, 1643
Magnus Julius Vilhelmas (Magnus Julius Vilhelm), 2293
Magnus Paulas (Magnus Paul) 519, 983, 989, 1733
Magnusas 1006
Magnusas Johanas 1377, 1395
Magnusas Johanesas 2571, 2572
Magnusas Olausas (Magnus Olaus) 1124
Maicauskas Francas (Majcauskas Franz) 989
Maidingas 1203
Maihoferis Adolfas (Meyhöfer Adolf) 989
Maihoferis Rudis (Meyhöfer Rudi) 989
Maincas 348
Mair Emilija (Mair Emilie) 989
Maironis 429, 2698
Maiser Vilhelmina 1642
May 631, 1147
Majauskaitė Janina 1474, 1475, 1481, 1482
Majer Ely (Meyer Elly) 989
Majeris 518
Majoravičienė Rima 2747
Majoravičius Kęstutis 2750
Makačinas T. 2701
Makaitis 695
Makatas Karlas Haincas (Makat Karl Heinz) 989
Makedonovas A. V. 54, 68
Maklaskis (S. C. McCluskey) 2197
Maknys V. 2496, 2506
Maksimaitienė O. 845, 860
Maksimaitis M. 889, 890, 905, 918
Maksimavičienė A. 1578, 1581, 1582, 1592
Maksimavičienė Akvilė 1578, 1582, 1598
Maksimilianas (Maximilian) 133, 134, 292
Maksimilianas II 333
Maksimiljanas II 330
Maksimiljonas II 329, 338
Maksimovas D. 1553
Makūnas Stasys 1764, 1765
Malanczuk Akehrst P. 895
Maldeuter A. G. 1050
Malecijus 1836
Maleckis J. (Johannes Maletius) 1909
Maleckis-Sandekis Jonas 1318, 1319, 1908, 1909, 1915
Maletijus 1836
Malien Manfred 1074
Malinauskaitė Lina 1668
Malinauskas Edvardas 1936
Malinauskas Ingrida 2749
Malinauskas Petras 1598, 2752
Malinauskas Z. 34, 37, 38, 67
Malinauskienė I. 1504
Malinauskienė Stanislava 2752
Malinowski T. 351, 359, 375
Mališauskas A. 256, 262
Mališauskas J. 879, 1309, 1313
Mališauskienė A. 1589, 2709
Mališauskienė Aldona 10, 20, 29, 383, 1435, 1577, 1608, 2681, 2709, 2719
Malynas (Mallien) 747
Malynas Evaldas 732
Malkė Aleksandras (Mahlke Alexander) 989
Malkėnas V. 1519, 1531, 1533, 1534
Malkėnas Vytas 1534
Malkvicas Karolis Henrikas 1390
Malkwitz 1391
Maltek J. 524
Malonė Otas (Otto Malone) 770, 771
Manas Tomas 1497
Mančai 872
Manfred 1146
Manhardtas V. 1799
Manickus 492
Maniūška Anicetas 1534
Mankus 230
Mankus E. 271, 1597
Mankus Edmuntas 1104, 1489, 1539, 1542, 1564, 1565, 1671, 1766, 2751
Mankus Romualdas 5, 15, 182, 1430, 1440, 2719
Mankuvienė Rita 1493, 1546, 1762
Mann F. 2096
Mann Ida 2096
Mannhardt Vilhelmas (Mannhardt W.) 1786, 1787, 1794, 1798
Mansas Karlas (Karl Manns) 716
Mansas L. 739
Manšteinas, fon Erichas 540
Mantautai 418
Mantkūnas 740
Mantvil Adelina (Mantwill Adelina) 983, 989
Mantvil Gertrūda (Mantwill Gertrud) 983
Mantviliai 1202
Mantvilis 993
Mantvilis Valteris (Mantwill Walter) 983, 989
Mantwill 2300
Maraunas Thewes 465
Marburgietis, fon Vygandas (Wigand von Marburg) 417, 429, 435, 436, 439, 440, 442, 443, 445, 453, 460, 503, 788, 789, 2121
Marcinkevičiai 1274
Marcinkevičienė D. 1755
Marcinkevičienė Hermina 2752
Marcinkevičienė N. 1786
Marcinkevičius A. 423
Marcinkevičius J. 643, 1597, 1600, 1601, 2700
Marcinkevičius Juozas 1599
Marcinkevičius Justinas 1663, 2701
Marcinkus J. 1237
Marčiulionis Šarūnas 2605
Marenholcas 714
Marenholcas Albertas 1614
Margevičiūtė Rima 2754
Margies Jurgis 1736
Margis 442, 454
Marija Magdalena, šv. 451, 452, 459
Marija Tereza, karalienė 546
Marija, Švenčiausia Panelė 267, 1322, 1395, 1407
Marikė 769, 786
Marinesku Aleksandras 426
Markas Aurelijus 291
Markman Margarita 1499
Markovas 88
Markasas G. 1065
Marksas K. 1456
Markūnaitė D. 1484
Maroldas 2400, 2401
Marosas, dievas 1799
Martin Luder 1373
Martinaitienė (Čeliauskytė) Valerija 1862
Martinaitienė Irena 1705, 1706, 1761, 2754
Martinaitienė N. 1530
Martinaitienė Natalija 1485, 1486, 1535
Martinaitienė V. 1765
Martinaitienė Valerija 1100
Martinaitis 956
Martinaitis A. 1521
Martinaitis Aleksandras 1538, 1666
Martinaitis B. 1534
Martinaitis Bronius 1531, 1657
Martinaitis Fricas (Mertinat Fritz) 983, 1203
Martinaitis Juozas 1538, 1666, 1668
Martinaitis Stasys 1534, 1663, 1666, 1667
Martinaitis Verneris (Werner Mertinat) 935, 1464
Martinaitis Viktoras 1571, 1573
Martinaitytė 813
Martinaitytė Diana 1502, 1669
Martinaitytė Kristina 1492, 1674, 1675
Martinaitytė Vilija 1666, 1671
Martinaitytė-Glinskienė Kristina 1493, 1495, 1676, 1761, 1762, 2754
Martinijus Vilhelmas 1776, 1777, 1870
Martinijus W. 1874
Martinkėnas 2489
Martinkėnas V. 2489, 2506
Martinkus (Martunckus) 2284
Martinkus Steponas 2754
Martišius Rimas 1598
Martynas M. 1037
Martynas, šv. 1900, 1901, 1916
Martunckus 473, 476, 485
Martusevičius 1484
Martušaitis M. 770
Masaitienė Irena 1739, 1740, 2745
Masaitis Bronius 226, 228
Masaitis Danas 833
Masaitis K. 271, 1766
Masaitis Kęstutis 5, 6, 15, 195, 210, 212, 219, 263, 274, 275, 277, 1104, 1430, 1431, 1440, 1764, 2719, 2745

- Masalytė-Šalaševičienė Ona 2614
 Masalskis 1600
 Masalskis Feliksas (Massalski Felix) 759
 Mase 441, 450
 Masionis A. 1583
 Masiulienė Nijolė 2752
 Masiulis A. 2121, 2125, 2141
 Masiulis Jonas 1642
 Maskolaitis Bronius 212
 Maskolaitytė Aldona 1288, 1289, 1295, 1304
 Maskolaitytė Magdalena Danutė 1705
 Maslianikas Bronius 1790
 Mastykova 328, 388
 Mastykova A. V. 328, 394
 Mastonytė M. 1969
 Mašanauskas 1256
 Mašiotas Pranas 1748
 Mašiotienė Marija 1645
 Maširka A. 1572
 Matakienė Valerija 1619
 Mateico 450
 Mateikaitis Gustavas (Matteikat Gustav) 782
 Mateyco 441, 450
 Matekaitis (Mattegat) 631
 Matelienė Danutė 819
 Matelienė O. 1483
 Mathes 1648
 Matheus 487
 Matjošaitienė 1647, 1649
 Matjošaitis 1472, 1647
 Matjošaitis N. 1644
 Matilda, šv. 1322
 Matis 1005, 1643
 Matis Richardas (Richard Mathes) 1644
 Matjošaitienė 1411
 Matschulat (Mačiulaitis) 1147, 2324
 Mattegat 1147
 Mattis 492, 2299
 Matulaitis J. 1533
 Matulaitis Juozas 1534
 Matulaitis K. 2202
 Matulaitis Kazimieras Aloyzas 2202
 Matulevičius 2230, 2249
 Matulevičius A. 428, 443, 453, 546, 547, 616, 1873, 1878, 2204–2206, 2216, 2254, 2308, 2309, 2314, 2315, 2359, 2506, 2527
 Matulevičius Algirdas 616, 1873, 2056, 2237
 Matulevičius K. 2202
 Matulevičiūtė Gražina 1484
 Matulionienė E. 1949, 1952, 1955, 1960–1963, 1972, 1975, 1977, 1978, 1982–1984, 1987, 1988, 1991, 1993–1999, 2003
 Matulionienė Elena 11, 21, 1436, 1940, 1960, 1972, 1977, 2719, 2737
 Matulionis Algirdas 195, 197, 205
 Matulionis P. 2146, 2182
 Matusa Pranas 212
 Matusaitė 1249
 Matusevičienė L. 1508, 1509, 1663
 Matusevičienė Leonida 1508, 1509, 1662, 1663
 Matusevičius Liucijonas 193, 213
 Matusevičiūtė Izabelė 2221
 Matusevičiūtė-Ručienė Eglė 1106, 1107, 1659, 1661
 Matusevičiūtė-Skridulienė Nijolė 213
 Matušovienė (Pavasaraitytė) Anė 2271, 2272, 2283
 Matušovienė Anė 2272
 Matutis Jonas 860
 Matzat 1146, 1147, 2299
 Matzmg 2298
 Mauderodė Otas 860, 1454
 Mauer Horst 2083
 Maureris Francas 702
 Mauricas Mykolas 2746
 Maurišaitis (Marrischat) 976
 Maurišaitis (Maurischat) 1644
 Maurišaitis Jozefas (Jozef Maurischat) 1644
 Maurušaitis E. 929
 Maurušaitis Vilius (Mauruschat Willi) 759
 Maximilian II 2726
 Mazatis (Macaitis) E. 2309
 Mazuravičiūtė Salomėja 1663
 Mažaitis Krisas 741
 Mažeika 1645, 1647
 Mažeika Antanas 1503
 Mažeika J. 200
 Mažeika R. 1123, 1747
 Mažeikienė Nijolė 1103, 1105
 Mažeiva A. 2513
 Mažeiva Ana 2510, 2511, 2526
 Mažeiva O. 1829
 Maželis Juozapas 1399
 Mažirinas 1245
 Mažiulienė Janina 1813
 Mažiulis 1788, 1789, 2488
 Mažiulis Vytautas 412, 1013, 1798, 1825, 2196–2199, 2201, 2204, 2488, 2506, 2535, 2536
 Mažylis P. 1108
 Mažrimas Edmundas 8, 16, 838, 845, 846, 849, 851–855, 857–859, 864, 872, 873, 1433, 1443, 2117, 2719, 2731
 Mažuika Valdas 928
 Mažulaitis Raimondas 928
 Mažvydas Martynas (Mossuidius, Masvidius, Mosvidius, Mosvid) 4, 13, 23, 153, 428, 481, 482, 511, 1016, 1017, 1030, 1140–1142, 1144, 1148, 1150, 1161, 1341, 1350, 1352, 1372, 1375, 1424, 1428, 1438, 1446–1449, 1458, 1461, 1824, 1828, 1893, 1939, 2003, 2169, 2215, 2314, 2398, 2559, 2563, 2589, 2591, 2766
 Mechmat 2299
 Mečaitis Erdmonas (Erdmann Metschat) 735
 Mėčienė Eugenija 2754
 Medalinskas Alvydas 1764
 Medeina, deivė 1316
 Mederis Gotfrydas Danielis 1377
 Medingas (Måding) 1153
 Medingas R. 738
 Medišauskienė Zita 4, 1424
 Mefistofelis 2603
 Mėgelaitis Albertas 2605
 Mėgotas Paulius (Paul Megott) 2197
 Meidūnas K. 1582, 1583
 Meihoferis Adolfas (Meyhöfer Adolf) 983
 Meilūnaitė 2261, 2267
 Meilūnaitė Violeta 2267, 2268
 Meilius Jonas 1613
 Meilus E. 1786
 Meilutytė-Barauskienė D. 98
 Meiraitis (Meirat) 759
 Meisachovičius 1226
 Meisachovičius Benjaminas (Benjamin Meisachovitz) 1240, 1736
 Mey Heinrichas 1377
 Meyer 1147, 2298
 Meyer Emil 779
 Meyer Otto 519, 941, 1733, 2297
 Meyhofer 2297
 Meyhöfer 1499
 Meyhoferis 1006
 Mejer Helene 693
 Mejerienė Amalija 693
 Mejeris 1005, 1473
 Mejeris (Meier) 732
 Mejeris (Meyer) 726
 Mejeris A. 68
 Mejeris Emilis (Meyer Emil) 780, 2166
 Mejeris H. 692
 Mejeris Hansas 693
 Mejeris Heinrichas 692, 693
 Mejeris Johanas (Meyer) 573, 726
 Mejeris Karolis (Meier Karl) 768
 Mejeris Otas (Otto Meyer) 933, 955
 Mejeris Paulius 693
 Mejeris Z. 671
 Mejerovičius Maksas (Max Mejerovitz) 738, 950, 1219, 1240
 Mejerovičius Solomonas 519, 941
 Mejūtė Anna 1264
 Melanchtonas Pilypas (Philipp Melanchthon) 1350
 Melchioras, išminčius 1895
 Meletėlė (Meletetė, Meletett, Meletette, Miechutele, Miechutelėlė), dievybė 1775–1778, 1894
 Melinaitis F. 2324
 Mėlynaitis Francas 1064
 Melnikaitė Marytė 2699
 Memolhohcas (Memolhohc) 632, 994, 2299
 Mencas 776
 Mencas Povilas 1598
 Mencienė Birutė 9, 19, 1287, 1434, 1444, 2719
 Merbaumas Matheus 475
 Mercatorius G. 2305
 Merčingas J. 82, 92
 Merčius Jurgis 786
 Merkevičius A. 306, 308, 312, 351, 352, 354, 375
 Merkevičius S. 2587
 Merkevičius Stanislovas 2586, 2587, 2751
 Merkienė Irena Regina 4, 1424, 1900, 1911, 2003
 Merkienė R. 474, 476, 477, 1964
 Merkininkas A. 1596
 Merkys A. 869
 Merkys V. 83, 97, 1013
 Merlinas 2207
 Merlinas Mykolas (Michael, Michail, Mörlin, Moerlin, Mehrlin) 13, 23, 623, 1428, 1461, 1468, 1498, 2206, 2270, 2271, 2308, 2398, 2476, 2564–2567
 Mertikaitis Kristijonas Endrikis 1348, 1359, 1361, 1362, 1365, 1370, 1372
 Mertinaitis 776
 Mertinaitis Fricas (Mertinat Fritz) 935, 989
 Mertinaitis Henrikas (Mertinat Heinrich) 775

- Mertinaitis Jonas (Mertinatis Jons) 2287
Mertinaitis Vilius (Mertinat Willi) 770
Mertinas 560
Mertinas Fricas (Mertins Fritz) 2287
Mertinat 2297
Mertineit-Eidukienė Ema 2002
Meška Rimantas 1535
Meškaičiai 753
Meškaitis (Meškatis) 753, 776, 2214
Meškaitis Heinrichas (Meschkat Heinrich) 787
Meškaitis Jonas 753, 2225
Meškaitytė L. 753, 754, 2709, 2714, 2716
Meškaitytė Lidija (Lida) 753, 754, 1587, 1589, 1704, 2676, 2686, 2704, 2709, 2716
Meškaitytė Lydija 2010, 2018
Meškaitytė-Karvelienė Anė 753, 2002
Meškauskas 1272
Meškauskas S. 1578, 1582, 1584
Meškauskas Stanislovas 2748
Meškauskas Vaidas 929
Meškauskienė R. 530, 541, 542, 550, 660, 1072, 1075, 1078, 1082, 1460, 2272, 2283
Meškauskienė Regina 12, 22, 1427, 1437, 1917–1919, 2269, 2272, 2283, 2475, 2720, 2748
Metričiai 1282
Metschatis (Mečaitis, Macaitis) E. 2309
Mėžkalniai 704, 2100
Mėžkalnis L. 2324
Micavičienė Birutė 1563, 1741
Micavičius Alfredas 212
Micavičius Jaunius 274
Michailova Olga 1299
Michalenkaitė E. 1531
Michaliukaitė Emilija 114
Michelbertas 325, 383
Michelbertas M. 304, 328
Mickevičius A. 83
Mickevičius Adomas 2589
Mickevičius Vytautas 833, 927
Mickienė Ilona 2255
Mickolaitis (Mickoleit) 726, 1147
Mickūnaitė Vijoletė 1737
Mickūnas Antanas 1666
Mickus Mindaugas 2754
Mickus P. 1533
Micolaus 493
Mičiulienė J. 1259
Mičiurinas 1594
Mičiurinas I. 2592
Miecing Ana (Mätzing Anna) 989
Mieder W. 2484
Mieding Gertrūda (Mäding Gertrud) 989
Mieding Ingrida (Mäding Ingrid) 989
Miedingas Kurtas (Mäding Kurt) 989
Mielcke Ch. G. 2477, 2483
Mierzynskis (Mierzyński) Antonis 1315
Migkas 462
Mika 1277
Mikai 1274
Mikaila V. 50, 119, 125
Mikaitis 1648
Mikaitis (Mikat) 935
Mikalauskaitė Elzbieta 2221
Mikalauskas 865, 1534
Mikalojus, šv. 2146
Mikas 476, 486, 2284
Mikat 2298
Mikelaitis Kazys 205
Mikelaitis N. 671
Mikelis 956
Mikėnaitė A. 1953, 1967, 2003
Mikėnaitė Staselė 1293, 1295
Mikėnas Jonas 2708
Mikhailov Nikolai 1798
Miknaitis 559
Miknys R. 907, 918
Mikolaičiai 2324
Mikolaitis 2309, 2471
Mikoleit 1147
Mikšaitė S. 356, 357
Mikšaitis (Mikschatis) 515, 545
Mikšas J. 2478
Mikšienė Gražina 2750
Mikšienė Ksavera 1921
Mikučionis Stasys 1531, 1532
Mikulėnienė Danguolė 12, 22, 63, 1427, 1437, 2214, 2217–2219, 2221, 2227, 2229, 2237, 2254, 2255, 2267, 2268, 2720, 2737
Mikutaitis 599, 671, 2413, 2466
Mikutaitis (Mikkutate Maryke) 661
Mikutaitis (Mikuteit) 598
Mikutaitytė Onutė 2181
Mikutavičius Aidas 930
Mikutavičius J. 1981, 2003
Mikutavičius Vytautas 1399
Milašauskas Juozas 1474, 1475, 1481, 1482
Milašauskienė Emilija 1481, 1485
Milat 2297
Milda, deivė 1776
Mildisch Erich 2084
Mildis V. Max 2084
Miler Marta 728
Mileris Jonas 2752
Mileta Katerina (Kathrin Mileta) 1415
Milhaueris Karlas (Milhauer Karl) 2292
Milischas Paulas 464
Miliūnas V. 1582
Miliūnas Viktoras 1526, 1662
Milius V. 1013, 1834, 1866, 1873, 1878, 1938, 1956, 2506
Milius Vacys 2539, 2545, 2548, 2551, 2552
Milkaitienė Vincė 1413, 1769
Milkaitis Kazimieras 226
Milkeraitis (Milkereit) 703, 747, 772, 794
Milkeraitis Artūras (Milkereit Artur) 171, 770
Milkeraitis Jurgis (Milkereit Georg) 767
Milkeraitis K. 2124
Milkeraitis Kęstutis 263
Milkereit 1146
Milkereitis 681
Milkintas 462
Milkus K. G. 1791
Milkus Kristijonas Gotlibas 1776
Milkus Kristijonas Gotlybas (Christian Gottlieb Mielcke) 2477
Milkus Petras Gotlybas 1356, 1825
Milkus Šereikis (Schereiks Milkus) 794
Milkutaitis G. 770
Milkutaitis Jonas (Milkutat Johann) 770
Milleris 1617
Miltakis E. 459
Miltthaler 1189
Mincer Freida 1233, 1234
Mincer Ramutė 1233
Minceriai 1233, 1234, 1237
Minceris 1233, 1240
Minceris Meiškis 1233, 1234
Mindaugas, karalius 2, 28, 403, 415, 446, 507, 508, 740, 1312, 1422, 1939, 1942, 1943
Minhel Anna 1988
Minhel Augustė 1990
Minkevičius Vytautas 114
Minzeriai 1233
Minzeris 1234
Minzlofas (Minzloff, Minzloffas) R. 1901, 1948, 1956
Mioleris Frydvaldas 2290
Mioleris Gustavas 732
Mirolinas M. 1450
Mirolinas Mykolas (Michael Mörlin) 1449, 1450
Mirauskienė Neringa 2754
Mironaitė Janina 1534
Misevičienė V. 2495
Misevičius J. 1531, 1532
Misevičius Jonas 1531, 1533, 1538
Misevičius Juozas 197, 212
Misevičiūtė A. 1537
Misiukaitė Jurgita 1553
Misiukevičius Mykolas Petras 2686, 2713
Misiukevičius P. 1590, 1597, 2714
Misiukevičius Petras 2714
Misius Kazys 860, 1398
Misonienė Danguolė 1740, 1741
Miškauskas V. 930
Miškūnas V. 929, 930
Mitbrodt 2300
Mitka 490
Mitkaitis (Mitkeit) 614
Mitkaitis Mačis (Matz Mitkeitis) 472, 490, 2284
Mitkaitis Piodanas (Poedan Mitkeitis) 2284
Mitkaitis Stepan 490
Mitkeitis Mtaz 473
Mitkeitis Pocdan 472, 490
Mitkus 490
Mitkus Algis 1668
Miulaueris (Müllauer) 594, 595
Miulaueris Albertas (A. Müllauer) 595
Miulaueris J. (Julius Müllauer) 594
Miuler Erika (Müller Erika) 989, 1499
Miuler Hardi 1499
Miuler Ilzė (Ilse Müller) 1750
Miuler Mina (Müller Mina) 983, 989
Miuler-Grėlert Marta (Martha Müller-Grählert) 1861
Miuleris 567, 1188
Miuleris (Müller) 935, 1033, 1648
Miuleris E. 1026, 1027, 1029, 1033–1036
Miuleris Emilis 518, 520, 806, 807, 1026, 1029, 1033, 1035, 1066, 2072
Miuleris Emilis (Müller Emil) 976, 983, 1029
Miuleris Enrikas 806
Miuleris Eugenias (Eugen Müller) 955
Miuleris Richardas (Müller Richard) 983, 989

- Miuleris Rudolfas Emilis 1006
 Miulleris Alfredas 743
 Mizeravičius Sigitas 928
 Mizinenkas U. 2170
 Mižaitis Kgoilius 489
 Mygel Agnė (Agne Miegel) 1857
 Mykolaičiai (Micoleit, Mikkoleit, Mikoleit) 641
 Mykolaitis 518
 Mykolaitis A. 1519, 1533, 1534, 1597
 Mykolaitis Albinas 1533, 1534, 1598, 1619
 Mykolaitis Kristupas (Mikkulaitis Kristups) 2289
 Mykolas, arkangelas 2146
 Mykolas, šv. 450, 1802, 2119
 Mylke Danielius Frydrichas 560
 Mylkė Ferdinandas 2290
 Mylke Frydrichas 560
 Mylke Joachimus 560
 Mylke Joachimus Frydrichas (Joachim Friedrich Mielke) 547, 563
 Mocartas V. A. 2603
 Mockaitienė 1282
 Mockaitienė (Vanagaitė) Morta 1253
 Mockevičienė Bena 1485
 Mockevičienė O. 273
 Mockevičienė Ramutė 2748
 Mockevičius A. 270, 272
 Mockevičius Algirdas 195, 197, 212, 1662
 Mockevičius Mindaugas 1667
 Mockevičius P. 1237
 Mockevičius R. 918
 Mockevičius Skirmantas 2748
 Mockevičius Valdemaras 273
 Mockus A. 2498, 2506, 2522, 2526
 Mockus Arūnas 2753
 Mockus Arvydas 228
 Mockus Jurgis 648
 Mockus Martynas (Motzkus Martin) 2289
 Modena, fon 1445
 Mogielnicka-Urban M. 363, 375
 Mohrungen I. 2056
 Moišingas O. (Otto Meusing) 575
 Molynas Evaldas 733
 Moller 2297
 Molotovas 873, 1259, 1764, 2596
 Monstvilaitė Aušra 2754
 Monstvilaitė Giedrė 2754
 Monstvilas Rimantas 2754
 Monstvilienė Vilma 2754
 Montesori Marija 1748
 Montvila Algimantas 229
 Montvilas Raimondas 1756
 Montvilas Valteris 180
 Montvilienė Valerija 1486, 1756, 1757
 Moras Frederikas (Frederick Moor) 769
 Moras Hermanas (Hermann Mohr) 772
 Moras Thomas 477
 Moras Vilhelmas (Vilhelmas Mohr) 772
 Morawskis S. (Morawski) 82, 97
 Morė (Kotrė, Barbora, Magdė), piktoji dvasia 1903, 1935, 1937
 More T. 477
 Morkūnai 2156
 Morkūnaitė 123
 Morkūnaitė R. 125
 Morkūnaitė Regina 5, 15, 31, 114, 1430, 1440, 2720, 2724
 Morkūnaitė-Lazauskienė A. 2362
 Morkūnas 2153, 2258
 Morkūnas Eligijus 1013, 1037, 1134
 Morkūnas Kazys 2220, 2221, 2229, 2237, 2247, 2268
 Morkūnas Vladas 2155
 Mörlinas (Mörlin) Michaelis 2270, 2396, 2476, 2483, 2565, 2567
 Morozova N. 2221, 2229
 Mortensen G. 433, 453, 462, 479, 509, 2304, 2308
 Mortensen G. H. 2313
 Mortensen Gertruda (Gertrūda) 417, 433, 1162
 Mortensen H. 433, 453, 459, 462, 479, 2304, 2308
 Mortensenai 479
 Mortensenas H. 509, 2313
 Mortensenas Hansas 417, 433, 1162
 Mortensen-Heinrich G. 2307
 Mortzenas H. 127
 Moser E. 456, 457, 478, 480-483
 Moser Erich 1733
 Mosteikis Rimas 2754
 Motiejaitė Benina (Matejate Benyna) 2287
 Motiejaitis Dovydas (Davidas Mateatis) 779
 Motiejaitis E. (E. Motejat) 783
 Motiejaitis Krisas (K. Motejat) 668
 Motiejūnaitė Jurga 4, 1424
 Motiejus (Matheus) 2284
 Motiejus F. 671
 Motieka K. 1260
 Motieka Kazimieras 1764
 Motiekaitis 633
 Motrič Erika (Erika Motritsch) 948
 Motuzas A. 1884
 Motuzas Alfonsas 1889
 Motzkat Friedrich 2074
 Moulinas (Moulin) 1151
 Movicas Gustavas (Gustavas Mowitz) 771
 Mozė 1238, 2472
 Mozer Lydija 1394
 Mozeris (Moser) 937, 1411
 Mozeris E. 1387, 1388
 Mozeris Erichas (Moser Erich) 989, 1377, 1393, 1395, 2571, 2572, 2575
 Mozūrai 508, 1950
 Mozūraitis Albertas (Masurat Albert) 787
 Mozūraitis Frydrichas (Masurat Friedrich) 787
 Mozūraitis H. 771
 Mozūraitis J. 771
 Mozūraitis Pranas (Masurat Franz) 787
 Mueler Emil 1733
 Mühlen B. 301, 306, 307, 309, 310, 313
 Müller 2294, 2297
 Müller Emil 519, 941
 Muller U. 467
 Mülleris H. (Müller) 433, 453
 Murauskaitė Birutė 1658
 Murauskienė Birutė 2351
 Murauskienė R. 1633
 Muravjovas M. N. (Михаил Николаевич Муравьев) 877
 Mureika Petras 1513, 2668, 2697, 2698, 2749
 Mureikaitė Marcelė 1272
 Muromecas Iija 2533
 Musorgskis M. 2603
 Musteika Bronius 2153
 Musteikienė Irena 2611
 Musteikis Kazys 2611
 Musteikis Vytautas 194
- N**
- Nabrockis 648
 Nacaitė 1099
 Nacaitė Dalia 1101
 Nacaitis Grisas (Griss Nazat) 735
 Nachtenhioferis Kaspars Frydrichas (Kaspar Friedrich Nachtenhoefer) 1354
 Nadzeikienė J. 2587
 Nadzeikienė Jūratė 2587
 Nagaitis (Nagat) 748
 Nagat Christoph 632
 Nagat Maryke 632
 Nagevičius Albertas 1193
 Nagulevičienė Ieva 2754
 Najevič Augustė Berta 1190
 Nakienė 1868
 Nakienė A. 2493
 Nakienė I. 1868, 1878
 Nakienė Irena 1868
 Nakrušas R. 929, 930
 Naktinis 1532
 Namovicus Giunteris (Günter Namowitz) 1197
 Namovičius Bernardas (Namowitz Bernhard) 989
 Namovičius Giunteris (Namowitz Günter) 989, 1203, 1208
 Namovičius Horstas (Namowitz Horst) 989
 Namowitz 2298
 Nankė K. (K. Nanke) 1964
 Nanke K. E. 2390
 Nanz 2300
 Napjus Skučaitė Milda 2746
 Napoleonas 83, 129, 131, 420, 421, 647, 763, 850, 2008, 2037, 2573
 Napoleonas I 131, 420, 1151
 Narbutas 1036, 1776, 1778, 1779, 1793, 1794, 1801
 Narbutas Česlovas 1036
 Narbutas Romualdas 1029
 Narbutas Ignas 2528, 2537
 Narbutas R. 1035, 1036
 Narbutas Romualdas 567, 1029, 1035, 1036
 Narbutas Teodoras 442, 1776, 1778-1780, 1786, 1793-1795, 1798, 1801, 1927, 1938, 2119
 Narbutienė Aldona 1035, 1036, 1038
 Narbutt T. 442, 453
 Narkus 641
 Naronovičius-Naronskis Juzefas 849
 Narvydas 1237
 Nasneris Leo 1006
 Nasneris Paulas (Paul Naassner) 2415, 2473
 Nasneris Paulius (Paul Nassner) 935
 Nassner Leo 2298
 Natangijus 1808
 Naubur Lidija 1642
 Nauburas 1643
 Nauburas M. E. 1645
 Naugardtas 1468

- Naujeck W. 2395
 Naujokai 2088, 2324
 Naujokaitė Anikė (Naujokate Anike) 2287
 Naujokaitė Birutė 1661
 Naujokaitė Ida 941
 Naujokaitė Irena 1486
 Naujokaitė Renė 1656, 1705
 Naujokaitė S. 1533
 Naujokaitė Stasė 1043, 1045
 Naujokaitė Urtė (Naujokate Urte) 2287
 Naujokaitė-Grunau Hilda 942
 Naujokaitė-Obrijaitienė Zelta 2001
 Naujokaitis Juozas 276, 1534, 1766
 Naujokaitis Pranas 1598
 Naujokaitis Tomas 2754
 Naujokaitis Valteris (Naujokat Walter) 759
 Naujokas (Naujoks) 181, 670, 703, 714, 776, 1006
 Naujokas Alfredas 1152
 Naujokas Brocis (Naujoks Brozis) 2287
 Naujokas Emilis 211
 Naujokas Erichas 1155
 Naujokas Heinrichas (Naujoks Heinrich) 984
 Naujokas J. 671, 1155
 Naujokas Johanas 1155
 Naujokas Jonas 1648
 Naujokas Kęstutis 2746
 Naujokas Merčius (Naujoks Merczus) 559, 2287
 Naujokas Mikas 648
 Naujokas Otas (Naujeck Otto) 785
 Naujokas P. 1583
 Naujokas Petras 1582
 Naujokas Pranas (Naujoks Franz) 775, 776
 Naujokas Vilius (Naujoks Willus) 2287
 Naujokienė Lenė 1891, 1906, 1915
 Naujoks 1146, 2298
 Naujoks Ida 1157
 Naujoks Margarita (Margarreta) 1155
 Naujoks-Grunau Hilda (Hilde) 941, 1157
 Naumann E. 302, 313
 Naumovičius 1005
 Naumovičius Giunteris (Günter Naumowitz) 934
 Naunynas Jobas (Naunyn) 1450
 Nausėdaitė D. 2504
 Nausėdas V. 1461
 Navasaitienė Stasė 2369
 Navasaitis 237, 240, 243, 249, 258
 Navasaitis A. 256
 Navasaitis M. 262
 Navickaitė-Kuncienė O. 1122
 Gintautas Navickas 2750
 Navickas Mikas 1737
 Nazarukas V. M. 1527
 Nazatis (Nacaitis, Macaitis?) G. 2309
 Neander Joachim 1359
 Neanderis 1359
 Neanderis J. 1361
 Neanderis Joachimas (Joachim Neander) 1359
 Nechajus N. 270
 Nediškis Adomas (Adom Nedischkis) 514, 544
 Nefas S. 2362
 Neiman Horstas 2091
 Neiman Jurgis 2091
 Neiman Mėtė 2091
 Neiman Milda 2091
 Neiman Valteris 2091
 Neimanas 695
 Neimanas Kristijanas 188
 Neimanas Emilis 2091
 Neimeris Gintautas 928
 Neitardas H. 1846
 Neitardas Henrichas Augustas (Heinrich August Neitard (Neithardt) 1846, 1847
 Neithardt August 1846, 1864
 Nėjus 872
 Nėkelienė 2275
 Nekrošaitė Teresė 1512
 Nekrošius Juozas 1527
 Nemanis P. 1531, 1532
 Nėnienė I. 2003
 Nėnius J. 1531–1533
 Nėnius Z. 1531, 1532
 Nenorta S. 1597
 Nenorta Severinas 1588, 1598
 Nenortaitė Jūratė 1667
 Nenortienė Aldona 1598
 Nepartlawc 491
 Nėris S. 1582, 2698, 2699
 Nerthus, dievybė 1791
 Neselmanas Georgas (Georg Nesselmann) 1451
 Neselmanas Georgas Heinrichas Ferdinandas (G. H. F. Nesselmann) 2055, 2198, 2477, 2483
 Nesselmanas Friedrichas 2055
 Nesselmannas G. 2390
 Neteckis Stanislovas 619
 Netzelis Pranas (Franz Noetzel) 776
 Neubacher 2297, 2300
 Neubacher Kurt 1147, 2710
 Neubacheriai 1004
 Neubacheris 1004–1006
 Neubacheris Gustavas 807
 Neubacheris Haincas (Heinz Neubacher) 179, 180, 1032, 1034, 1038, 1462, 2710, 2711
 Neubacheris Kerstas 1653
 Neubacheris Kurtas 5, 15, 179, 1030, 1430, 1440, 2720
 Neumanas E. 1228
 Neumann 1147, 2297, 2299
 Neumann Marta 763
 Neverauskas A. 225, 2338
 Neverauskas Algimantas 225, 1104, 2747
 Neverauskas Algirdas 231
 Neverauskas Algis 1504
 Neverauskienė Rūta 1488, 1491–1493, 2747
 Neweke 441
 Nezaibitauskas A. 850
 Neznamovas A. (A. Незнамов) 1167
 Ngva Aaron Etombe 2746
 Ngva Samuel Ebule 2746
 Nickel Emma 680
 Nič Justina (Nitsch Justine) 2287
 Ničas Frydrichas Vilhelmas (Nitsch Friedrich Wilhelm) 2287
 Ničė 1187
 Niekė 1005, 1644, 2298
 Niemanas Kristianas (Christian Niemann) 203
 Niemann 2298
 Niemann Richard 680
 Niemis A. R. 2406
 Nikel Hilda (Hilde Nickel) 941, 1734
 Nikelaičiai 2324
 Nikelaitis (Nickeleit) 641
 Nikelis Endrius 733
 Nikelis Hansas (Nickel Hans) 989
 Nikelis Karlas (Nickel Karl) 794, 795
 Niklausas A. 646
 Nikliauzaitė Marikė (Niklausate Maryke) 2290
 Nikolaitis J. 2324
 Nikolaitis Jurgis 1194
 Nikolajus, caras 1186
 Nikschat Friedrich 632, 2074
 Nikša Antanas 1474, 1482
 Nikšaitė Benina (Nikszate Benyna) 2287
 Nikšaitis Anušis (Nikszatis Anussis) 2287
 Nikšaitis Endrikis (Nikszatis Endriks) 2287
 Nikšaitis Jonas (Nikszatis Jons) 2287
 Nikšaitis Martynas (Nikszatis Mertins) 2287
 Nikšaitis Mikelis (Nikszatis Mikkelis) 2287
 Nikšas Albinas 2754
 Nikštatis 2469
 Nikžentaitis Alvydas 430, 1315
 Nilsson 1789
 Nilsson Martin P. 1798
 Nimbas Holdžeris (Holger Nimb) 1063, 1064
 Nina 694
 Niocelis Moricas (Moritz Noetzel) 528, 671
 Nirenbergeris (Nirrenberger) 748
 Niščas Gustavas 1462, 1468, 1498
 Niurnbergas (Nürnberg) 721
 Niven Bill 424
 Nyman Erika (Niemann Erika) 989
 Nymanas Francas (Niemann Franz) 794, 795
 Nymanas Georgas (Niemann Georg) 794, 795
 Nymanas Liudvikas (Niemann Ludwig) 794, 795
 Njórór, dievybė 1791
 Noendorf (Neuendorf) 941, 1734
 Noetzelis L. 849
 Nognys Antanas 2752
 Nognienė Regina 2752
 Noibacher Marija (Neubacher Maria) 984, 989
 Noibacheriai 1202
 Noibacheris 180, 1187, 2126
 Noibacheris Bruno 2127
 Noibacheris Gustavas (Neubacher Gustav) 976, 984, 989
 Noibacheris Kurtas (Kurt Neubacher) 540, 1086, 2679, 2709
 Noibachers Marija 540
 Noiman (Neumann) 1466, 1467
 Noiman Mėta (Neumann Mėta) 984
 Noimanai 796
 Noimanas (Neumann) 726, 748, 936
 Noimanas Augustas (August Neumann) 796
 Noimanas E. (E. Neumann) 425
 Noimanas Emilis (Neumann Emil) 984, 989
 Noimanas Ernstas (Ernst Neumann) 796

- Noimanas Gustavas (Neumann Gustav) 984, 989
 Noimanas Johanas (Neumann Johann) 794, 795
 Noimanas Leo (Neumann Leo) 984
 Noimanas Paulas (Neumann Paul) 2287
 Noimanas Vilis 738
 Noindorfas Fricas (Neuendorff Fritz) 984
 Noldė, fon 860
 Nomedas 513
 Nomjuvaitis (Nomjuweit) 769
 Norblenas Ž. P. (Norblin Jean Pierre de la Gourdaïne) 1940, 1945, 1964, 1965
 Noreika 931
 Noreika E. 931
 Noreika Egidijus 930
 Noreika Vidmantas 1552, 1666, 1671, 2752
 Noreikienė Daiva 1491
 Noreikienė Rūta 2752
 Norkaitienė Liudmila 2747
 Norkienė Natalija 1096
 Norkienė Zita Janina 1105
 Norkūnas A. 411
 Norkus 641
 Norkus Juozapas 833
 Norkutė G. 1590
 Norkutė O. 530, 541, 542, 550
 Normantas 462
 Norvaišienė G. 1102
 Norvaišienė Genovaitė 1045, 1101, 2749
 Norvilaitė Snieguolė 1669
 Norvilas 1114
 Norvilas Kazys 1538
 Norvilienė Z. 1529, 1550
 Norvilienė Zofija 1667
 Noskė Augustas 807
 Nostizas K. 1016
 Nostizas Kasparas (Kaspars von Nostitz) 1016
 Novakas Premyslovas (Przemyslaw Nowak) 828
 Novikovas A. 2358
 Novorževas 1179
 Numschis Kgoilis 489
 Nunadievīs 1316
 Nusbaumas, von (von Nussbaum) 1181
- O
- Obermajer Vilhelmina (Obermeyer Wilhelmine) 2287
 Obermajeris Augustas Fricas 1193
 Obermajeris Vilhelmas 1193
 Obligaitis Jonas 811, 814
 Obligaitis Pranas 226
 Obrijaitienė Z. 1047, 1987
 Obrijaitienė Zelga 1988
 Obrijaitienė Zelma 1985, 1987
 Obrijaitis Jonas 194, 212, 1985, 1988
 Obrijaitytė Laima 1988
 Ochmanskis Ježis 1311
 Ockopirmas (Deiwo sinonimas) 1309
 Odri D. Ž. 943
 Odry 894, 895
 Odry D. 423
 Ogertšingsas Maksas (Max Ogertschings) 1415
 Oginskienė Jadvyga 1505
 Oginskis 82
 Oginskis Mykolas 1134
 Ogorodnik Aldona 1484
 Ogorodnik V. 1488
 Ogorodnik Valerija 1485, 1486, 1503
 Ogorodnikas M. 1519, 1534
 Ogorodnikas Michailas 1523, 1530, 1534
 Ogorodnikas Orestas 1669
 Ogorodnikas S. 1036, 1042, 1559, 1575, 2327
 Ogorodnikas Stepanas 936, 1036, 1041, 1045, 1087, 1393, 1507, 2072
 Ogorodnikas V. 1535
 Oičenkienė I. 1107, 1500, 1767, 1768, 1771–1773
 Oičenkienė Irena 10, 20, 1435, 1481, 1489, 1492, 1493, 1503, 1673, 1763, 1769, 2720, 2748, 2754
 Okulicz L. 359, 375
 Okunevas Vladimiras 833
 Olišauskas P. 1766
 Olišauskas Pranas 1766
 Olševskis L. 1396, 1404, 1414
 Olševskis Leo (Olševski, Olschewski) 265, 519, 941, 976, 984, 1397, 1399, 1403, 1410
 Olševskis (Olschewskis, Olschewski) 280, 281, 289, 1405, 2299
 Olševskis Mykolas 1928
 Olus Magnusas 2171
 Omelis Mykolas 2698
 Ona, šv. 2715
 Onanigve Renata 2754
 Oneginas Eugenijus 2603
 Onikaitis (Onigkeit) 779
 Opala 1185
 Opasnovas (Opasnow) 739
 Opasnovas Petras 1736
 Opasnow 1147
 Oppenheim L. 906
 Orenderaitis J. 1407
 Orentas 633
 Orintaitė D. 1486
 Orlovski Ema (Orlowski Emma) 984, 989
 Orlovskis (Orlowski) 1006, 2298
 Orlovskis Fricas (Orlowski Fritz) 984
 Ormian Bernhard 1736
 Orlofas Vilhelmas 738
 Ortner Sherry 1834
 Oržekauskas Stasys 2151
 Oskeraitis (Ockerrath) 1151
 Ostermejeris G. 1460, 1776
 Ostermejeris Gotfrydas 1357, 1460, 1825, 2477
 Ostermejeris Gotfrydas (Gottfried Ostermeyer) 1450
 Ostermejeris N. F. 1451
 Ostermejeris S. 2207
 Ostermejeris Z. 760
 Ostermejeris Zigfrydas 760
 Osterodė Gustavas (Gustav Osterode) 776
 Osterodė Otas (Otto Osterode) 788
 Ostrovski Fransas 1510
 Osvaldas Albertas (Oswald Albert) 976
 Osvaldas Francas 1193
 Otas (Otto) 947, 1152
 Otas Armdtas (Arndt Otto) 976
 Ots 347
 Ots M. 350
 Ott Fric 191
 Otto 2298
 Overlingas 993
 Ozelis 2361
 Ozolas Romualdas 2766
 Oželytė Laura 1675
- P
- Pabrėža 1785
 Pabrėža Jurgis 1778, 1785
 Pacas (Patz) 265
 Pačesiūnas Egidijus 929, 930
 Padaiga 236–241, 258
 Padaiga V. 256, 257, 262
 Pagalys Mina (Pagalies Minna) 759
 Pajarskaitė Albina 1484, 1507, 1508, 2587, 2588, 2604, 2606
 Pajaujūis Kęstutis 2749
 Pakalniškis V. 889, 905, 918
 Pakarklis P. 453, 461, 524, 968, 1407, 1812, 1949, 1963
 Pakarklis Povilas 1406, 1804
 Pakeltienė Rasa 2369
 Pakeris Rimas 5, 15, 135, 150, 1430, 1440, 2720
 Pakuckas Č. 127, 128
 Palaitis Edmas 1478
 Palaiytė Malvina 2754
 Palavinskienė A. 1504, 1551
 Palavinskienė Aldona 10, 20, 1435, 1479, 1481, 1485, 1486, 1493, 1537, 1543, 1546, 1549, 1668, 1766, 1767, 2720, 2747
 Palavinskienė Ona Aldona 2000
 Paļčinskaitė Violeta 2701
 Paldavičienė-Štriekis Anė 1921–1923
 Paleckis A. 1568
 Palemonas 648
 Palionis J. 1448
 Palionytė D. 1986
 Palionytė Raimonda 2132
 Paliulis S. 2515
 Palmaitis Letas 12, 22, 1427, 1437, 1825, 2197, 2200, 2720
 Palmas 695
 Paltanavičius S. 154, 157, 262
 Paltanavičius V. 2496, 2498, 2506
 Palubeckaitė Ona 1043, 1045
 Palubeckas Kazimieras 1578, 1586, 1598
 Palubeckas Teofilis 1565, 1770
 Palubinskas A. 2358
 Palubinskas Petras 1557
 Palubeckienė Janina 1770
 Pampelis 1186
 Pampelis J. F. P. (Johann Friedrich Paul Pampel) 602
 Pancerova J. 530, 541, 542, 550
 Pangonis Pranas 225
 Pangonytė A. 1120
 Panlicks Christoph 666
 Pantelaitienė Reda 1564, 1565
 Pantelaitis Ričardas 1564, 2747
 Papendick 2294
 Papendick Friedericke Emilie 632
 Papendik Berta (B. Papendick) 593, 646
 Papendikai 593, 646
 Papendikas (Papendik) 641
 Papendikas E. 646, 1148
 Papendikis 993
 Papendikis (Papendieck) 2082

- Papendikis Francas (Papendick Franz) 984
 Papendikis Fricas (Papendick Fritz) 976
 Papendorfas Johanas Augustas (Papendorf Johann August) 2287
 Pappenrot Anemarija (Papenroth Annemarie) 989, 1471
 Pappenroth Anne Marie 1469, 1499
 Papricas, fon Giunteris (Günther von Pappritz) 1177
 Papricas, fon G. 1180
 Pareigiai 2324
 Pareigis 1531, 2076, 2324
 Pareigis Jonas 1934
 Parelaitis Abrys 648
 Parnatats Christoph 786
 Pasokaitis Abris (A. Pasokat) 668
 Paspirgėlis Povilas 1590
 Paškauskas S. 125
 Paškauskas Stasys 114
 Paškevičienė L. 428
 Paškevičius Sigitas 274
 Patackas Algirdas 1814
 Patašius Kęstutis 2752
 Patolas, dievas 1310, 1808
 Patrimpas (Potrimppo), dievas 799, 1310, 1311, 1320, 1808, 2147, 2414
 Patulas (Patollo, liet. velnias) 799, 1309, 1320
 Pauell 473, 485
 Pauell Ylaitis 476
 Paukštytė-Šakniėnė Rasa 1679–1681, 1689, 1910, 1915, 1916
 Paulait Berta 651, 2083
 Paulait Kristė (Pauleit Christa) 990
 Paulait Šarlotė (Pauleit Charlotte) 990
 Paulaitis (Paulat) 633, 976, 2225
 Paulaitis Emilis (Paulat Emil) 787
 Paulaitis Hugas (Hugo) 1466, 1499
 Paulaitis Jurgis 651, 1194, 2083
 Paulas (Pauell) 2284
 Paulat Kristė 1643
 Paulat M. 796
 Paulat Marija 796
 Paulauskaitė Staselė 1302
 Paulauskas E. 1589
 Paulauskas Z. 2603
 Paulavičienė Vida 1553
 Paulavičienė Vidmanta 2751
 Paulavičius Rimantas 1538, 2751
 Paulavičius V. 268, 270, 272, 273, 1517, 1530, 1535
 Paulavičius Vytautas 268, 270, 276, 1530, 1534, 1535, 1537, 1538, 1578, 1587, 1597, 1658
 Paulikaitis (Paulikat) 631
 Paulikaitis (Paulikatt) 787
 Paulikas (Paulick) 748
 Paulikas D. 225, 821, 1528, 1529, 1535, 1550, 1665, 1666, 1763, 1764, 1766
 Paulikas Donatas 225, 522, 814, 821, 1491, 1544, 1552, 1663, 1664, 1666–1668, 1673, 1763, 1769, 2750
 Paulikas Kęstutis Donatas 813
 Paulikas Kristupas (Christophs Paulicks) 604
 Paulikas Remigijus 1669
 Paulikat 1147
 Paulikaitis Kristups 632
 Paulikienė M. 1490, 1504, 1536
 Paulikienė Marija 1486, 1537
 Paulikienė Marytė 1485, 1535, 1666, 1671, 1673, 2750
 Paulikienė O. 1982
 Paulikūnas Frydrichas 706
 Paulikūnas Vilhelmas Eduardas (Paulikuhn) 706
 Paulinienė Eleonora 2081
 Paulinas Gotlybas 2081
 Paulinis 597
 Paulinis O. (Otto Paulini) 598
 Paulis Emilis 739
 Pauliukaitienė Aldona 2753
 Paulius (Paulus) 472, 486, 2284
 Paulsenas Kristupas Abraomas 1025
 Paulūnas Gerchardas (Gerhard Paulun) 771
 Pauža Bronius 2746
 Paužolis J. 836
 Paužuolis J. 929
 Pavalkis Tomas 2753
 Pavinskas J. 1536
 Pavlovskis Gotlybas (Pawlowsky Gottlieb) 2287
 Paznokaitis Tomas 2153
 Paznokas Pranas 2225
 Pažereckas Rimvydas 1764
 Pažereckas Romualdas 1538
 Pažusytė Vilma 2754
 Pažūsis 2244
 Pažūsis L. 2247
 Pčalinas J. 815
 Pechbreneris Fricas 1006
 Pečeliūnaitė-Bazienė E. 306
 Pečeliūnaitė-Brazienė E. 313
 Pečiukaitis 714, 993, 1006
 Pečiukaitis Abrys (Abries Pezullat) 735
 Pečiukėnas A. 2144
 Pečiulaitienė M. 1982
 Pečiulaitis (Pettschulat, Petschulat) 703, 726, 732, 748, 1005, 1223, 2309
 Pečiulaitis Danys (Dannien Pizullat) 730
 Pečiulaitis Docys (Dozies Pezullat) 730
 Pečiulaitis Eduardas 733
 Pečiulaitis Edvardas 1737
 Pečiulaitis Emilis (Emil Pettschulat) 1644
 Pečiulaitis Henrikas (Heinrich Petscholat) 731
 Pečiulaitis K. 770
 Pečiulienė (Matušovaitė) Erna 2272, 2283
 Pečiulienė Erna 1917–1919, 2272, 2283
 Pečiulis Andrius 194
 Pečiulis Cipras 1574
 Pečiulis J. 1520, 1533, 1534
 Pečiulis Jonas 212, 1570, 1575
 Pečiulis M. 1170, 1175
 Pečiulis Marius 9, 19, 1166, 1434, 1444, 2720
 Pečiūnas 202
 Pečiūnas R. 930
 Pečiūnas Raimondas 929
 Pečkauskaitė Marija 1748
 Peynas, fon Johannas 480, 482
 Pekus (Peck) 748
 Peldžiai 647
 Peldžius K. 646
 Peldžiuvienė 2225
 Peliudaitė Ema 863
 Pelm Helmut 2754
 Peltkus (Peltkus) 794, 795
 Pelzas A. 2114
 Pempytė Vladzė 1293
 Perbandtai 418
 Perbandtas Sebastianas 481
 Perednienė Janina 1485, 1534
 Perednis J. V. 1523, 1531, 1532
 Perednis Jonas 1393
 Perednis Jonas Vaclovas 1523, 1534, 2072
 Pergrubrius, dievybė 1318, 1783
 Perkuhnas Jacobas 2567
 Perkūnas (Percunos, Perkunis, Perkons) 1309–1312, 1315, 1316, 1318, 1320, 1322, 1323, 1782, 1799, 1808, 1819, 1820, 1824, 1894, 2414
 Perkūnas Jokūbas 1450, 2389, 2476, 2566
 Perlbach M. 458, 466
 Pernauskas Modestas 2754
 Pernerauskaitė R. 1767
 Persefonė, deivė 1794
 Persskaw, von Moritzius 488, 492, 493
 Peschlemun Stanis 492
 Peštakas Erichas 738
 Pėtelis 236, 237, 240, 243, 249, 258
 Pėtelis K. 256, 262
 Peter 474–476, 487
 Pėteraitis 2232
 Pėteraitis (Pėtereit) 594, 2300
 Pėteraitis Jurgis (Pėtereit Georg) 764
 Pėteraitis V. 576, 1115, 1727, 2056, 2308, 2315, 2316, 2359
 Pėteraitis Vilius 1473
 Pėtereit Amalie 2074
 Pėteris (Peter, Peters) 739, 1147, 2284
 Pėtersen 296, 319
 Pėtersenas J. (Petersen) 303, 319, 321
 Pėtisnė G. 423, 895
 Pėtisnė Ž. G. 943
 Petkelis Ovidijus 6, 16, 403, 1431, 1441, 2720
 Petkevičiai 208
 Petkevičius Juozas 208, 211
 Petkevičius T. 889
 Petkikė-Yvolaitienė Tužė 1964
 Petkūnas D. 1351, 1352, 1372
 Petkus 285, 383, 391, 727, 745, 935, 993
 Petkus Jurgis (Pettkus Georg) 990
 Petkus M. 290, 385, 386, 394
 Petkus Marius 297, 385, 734, 1817
 Petkus N. 745
 Petkus N. J. 1398, 1404
 Petrait Ana (Petrat Anna) 990
 Petrait Julijona (Petrat Juliane) 990
 Petraitienė Nijolė 2745
 Petraitis 633, 2153
 Petraitis (Petrat) 792
 Petraitis Česlovas 1625
 Petraitis Gustavas (Petrat, Pėtereit Gustav) 759, 787
 Petraitis Heinrichas (Pėtereit Henrich) 758
 Petraitis Jonas (Pėtereit Johann) 787
 Petraitis Jurgis (Pėtereit Georg) 758
 Petraitis Kristupas (Pėtereit Christoph) 787, 791
 Petraitis Petras 2153
 Petraitis Pranas (Petrat Franz) 759
 Petraitis/Lenkaitis (Petrat/Lenkeit) 759

- Petraitis-Tomas Zigmąs 1252
 Petras (Petrus) 2284
 Petras I 1618
 Petras, šv. 1324, 2146
 Petrasch 491
 Petraschs 491
 Petrasche 491
 Petrauskas A. 1041
 Petrauskas Algimantas 1485, 1486
 Petrauskas Algis 2746
 Petrauskas R. 1125
 Petrauskas S. 929
 Petrauskienė Genovaitė 1738
 Petrauskienė Remigija 2746
 Petravičienė O. 1767
 Petravičius Jonas 2155
 Petreikis T. 2119–2123, 2125, 2141
 Petrikas 559
 Petrikas I. 1589
 Petrikauskaitė Lina 1551
 Petrikauskas Vincas 212
 Petrikenė Agota 212
 Petryla V. 1597
 Petrmanns A. 2208
 Petronėlė, šv. 1321
 Petroševičius Jonas 2749
 Petrošienė 1682, 1872, 1928, 1932, 2485, 2511, 2525, 2526
 Petrošienė Irena 5, 15, 195, 210, 212, 1104, 1430, 1440, 1493, 1679, 1683, 1685, 1770, 2102, 2720, 2745
 Petrošienė L. 1681, 1749, 1834, 1872, 1878, 1896, 1899, 1900, 1908, 1916, 1938, 2485, 2502, 2505, 2506, 2511, 2525, 2526
 Petrošienė Lina 12, 13, 23, 1427, 1428, 1438, 1681, 1872, 1900, 2485, 2508, 2510, 2526, 2720
 Petrošius Eduardas 212, 219
 Petrošius Egidijus 1770, 2745
 Petrošius Rimas 5, 15, 31, 1430, 1440, 2720
 Petrošūtė Daina 222
 Petrošūtė Julija 2745, 2754
 Petrukaitis 1289
 Petrukaitytė Adelė 1045
 Petrukaitytė Nijolė 1478
 Petrukaitytė-Skvereckienė Adelė 1041, 1045
 Petrusis J. 1013, 1121, 1130, 1131
 Petrusis V. 869
 Petrus 487
 Petruschs 491
 Petruškevičienė A. 1875
 Petrušis 236
 Petschenas, fon Melchioras 465
 Petscholaitis (Pečiulaitis) H. 2309
 Petschulat (Petschulatt, Petschulat) 1146, 1147, 2294, 2299
 Pettkus 681, 2297
 Petzschas, fon Melchioras 463
 Pezullatis (Pečiulaitis) A. 2309
 Pezullatis (Pečiulaitis) D. 2309
 Pėžaitis Tomas 1493
 Pfaffenbergeris (Pfeifenberger) 515, 545
 Pfarrer Glang Magnus 2298
 Pfuhl Gustav 1737
 Pful Emilija (Emilie Pfuhl) 722
 Pfulis A. 721, 722
 Pfulis Augustas (August Pfuhl) 577, 578
 Philipeit A. 1729, 1730
 Philipp 1147
 Pichler E. Leopoldine 2113
 Pichleris (Pichler) 587
 Pichleris Gustavas (G. Pichler) 588
 Pierson D. W. 2484
 Piersonas W. 2202, 2391
 Piešina V. 1530, 1536
 Piešina Vytautas 1535, 1537, 1543
 Piešiniėnė S. 1536
 Piešiniėnė Silvija 1537, 1552
 Pijus XI, popiežius 1396, 1397, 1402
 Pikčiūnas A. 1599
 Pikoraitienė Zita 2747
 Pikoraitis Algis 226
 Pikoraitis J. 1597
 Pikoraitis Jonas 1613
 Piktonovich Kgoilius 489
 Pikulis, dievas 2414
 Pilcas 852
 Piličiauskas G. 362, 363, 375
 Piličiauskienė G. 326
 Pilipavičius V. 2363
 Piliutienė R. 1047
 Piliutis J. 1532
 Pilypaitis A. 1730
 Pilypas (Philip, Philipp) 732, 739, 748, 1033
 Pilypas Ovidijus 1551
 Pilkionienė Rimgailė 4
 Pilkūn (Pilkuhn) 2287
 Pilkūn Henrieta (Pilkuhn Henriette) 2287
 Pilkūn Luiza (Pilkuhn Louise) 2287
 Pilkūnas (Pilkuhn) 2287
 Pilkūnas Gotlybas (Pilkuhn Gottlieb) 2287
 Pilkūnas Martynas (Pilkuhn Martin) 2287
 Pilkutaitis Vilius (Willus Pilkuteitis) 514, 544
 Pilmonaitė Emilija 1982, 1987
 Pilnytis 1318
 Pinaitis Rimantas 833
 Pinau 633, 1005, 1068
 Pinau Albertas 1187
 Pinau Ernst 1068
 Pinau Fritz 1068
 Pinau Frydrichas (Fricas) (Pinnau Friedrich, Fritz) 976, 984
 Pinau Helmut 1068
 Pinau Rudis (Rudi Pinnau) 935, 1068
 Pincas F. 746
 Pincas Francas 738, 1218
 Pinelus 2300
 Pinkasin 1217
 Pinkasina (Pincassin) 741
 Pinnau 2294, 2297, 2299
 Pinnau Albert 1068
 Pinnau Gertrud 1068
 Piock Hermanas (Pöck Hermann) 984
 Piock-Mertins Marija (Pöck-Mertins Maria) 984
 Piok Ana 518
 Piok Joana Henrieta (Poeck Johanne Henriette) 2289
 Piokas 518, 1186
 Piokas Georgas (Georg Piok) 514, 544
 Piokas Kristijonas Vilhelmas (Poeck Christian Willhelm) 2287
 Piokas Richardas (Pöck Richard) 990
 Piokas Vilhelmas 559
 Pirockis F. 1067
 Piročkinas Arnoldas 9, 18, 19, 80, 96, 192, 266, 267, 704, 710, 714, 716, 722, 726, 733, 739, 745, 753, 955, 981, 1011, 1158, 1159, 1219, 1224, 1225, 1242, 1402, 1434, 1443, 1444, 1455–1457, 1472, 1629, 1735, 1736, 1982, 1987, 2003, 2268, 2588, 2589, 2720
 Pisanis V. 1778
 Pisanis Vitore'as 1778
 Piškinaitė-Kazlauskienė L. 2143, 2151, 2153, 2157, 2181, 2185, 2186
 Pišler E. L. 2113
 Pišler Leopoldina 2080, 2081
 Pišleris Sinhuberis 2081
 Pitczun Stanis 492
 Pitka (Πιτκα) 1179
 Pivorūnaitė Teresė 2150
 Pizullaitis (Pečiulaitis) D. 2309
 Pysekas (Piesek) 515, 545
 Planinius 633
 Platonovas V. 2338
 Platonovas Virginijus 1770
 Platonovienė V. 1494
 Platonovienė Vilija 1666, 1690, 1769, 1770, 1773, 2750
 Platūkis A. 1537
 Platūkis Juozas 272
 Platūkis V. 1599, 1600
 Plaumbaumas Teodoras (Theodor Pflaumbaum) 771
 Plaušinaitis (Plauschenat) 641
 Plaušinaitis (Plauschinat) 748
 Plaušinaitis Heinrichas (Plauschinat Heinrich) 791
 Plehn H. 2307
 Pleikas Benas (Benno Pleik) 776
 Pleikas Emilis 1194
 Plencaitis Pridrikas 2394
 Plencatis K. 2523, 2524
 Plencatis Karlas (K. Plenzat) 2523
 Plenzat 2524, 2526
 Plenzat Karl 2523, 2527
 Plenzatis 2394
 Plenzatis Karlas 2394
 Pleskūnas 702
 Plėve, von 2396
 Plienaitienė V. T. 1700–1704
 Plienaitienė Valė Teresė 1674, 1700, 1701, 1709, 2747
 Plienaitienė Valė 2754
 Plienaitis Antanas 2754
 Plinijus 1460, 1809
 Pliukevčas 1194
 Plyčiūtė Marytė 1474, 1482
 Ploeg, van der J. D. 2368, 2388
 Plonius Gustavas Adolfas (Plonus Gustav Adolf) 1462, 1468, 2292
 Pocevičienė Genutė 1503
 Pocevičienė Vida 1761
 Pocevičius Algirdas 212
 Pocevičius Almantas 2754
 Pocienė Giedrė 1958, 1960
 Pocius D. 1518
 Pocius Lukas 2754
 Pocius M. 1247
 Pocius S. 1090
 Pocius Stasys 1090
 Pociūtė D. 1372
 Pociūtė Eugenija 1485
 Pociūtė-Abukevičienė Dainora 1348, 1351, 1372
 Pociuvienė Aušra 1611
 Pociuvienė Aušrelė Ona 2753

- Pocytė 1333, 1339, 1340, 1343, 1344, 1346
Pocytė S. 890, 1337, 1344, 1347, 1942, 2116
Pocytė Silva 1339, 1941, 2065
Počas Vidas 2749
Počka Kristupas (Christop Potschka) 795
Počka Kristupas (Potschka Christoph) 794
Počka Richardas 955
Poderis S. 384, 1817
Podszate Annike 786
Podufalas Ernestas 1499
Podufalas Ernestas (Podufal) 631
Podžiuvaitis (Podszuweit) 764
Podžiuvaitis Ana (Podszuweit Anna) 768
Podžiuvaitis F. 770
Podžiuvaitis H. 770
Poek Frieda 680
Pokas (Poek) 703, 1146
Pokolė 1793
Pokora Piotras 828
Poldzius (Poldzus) 2082
Polencas, fon Georgas 2205, 2216
Polentzas, fon Georgas 467
Polenzas, fon Georgas 465
Polis F. 738
Polis Ferdinandas (Ferdinand Pohl) 1222, 1224, 1240
Pomezamas 1808
Ponulaitis Jurgis (Ponulaitis George) 2287
Pependikis Endriejus 2458
Popovas M. (Popov) 41, 42
Popovas Michailas 43
Poseidonas, dievas 2146
Posilgė J. 430, 788
Posilgė Jonas 442
Posilgietis 453
Posilgietis Jonas 443
Poška Dionizas 1617, 1799
Poškaitis Kazys 1866–1869, 1872, 1875, 1878
Potschka Erika 680
Potschka Erna 680
Povilaiciai 2159
Povilaitienė (Petrienė) 2225
Povilaitienė Lyda 2161
Povilaitienė Ona 1483
Povilaitienė Petronėlė 2153
Povilaitis 270, 1483
Povilaitis (Powileit) 773
Povilaitis Adomas 2155
Povilaitis Augustas 2155
Povilaitis D. 930
Povilaitis Endrius 2155
Povilaitis Hermanas (Powileit Hermann) 769
Povilaitis J. 2165
Povilaitis Jonas (Powileit Johann) 770, 2159
Povilaitis Jurgis 2225
Povilaitis P. 2157, 2160, 2161, 2165, 2166, 2168, 2174, 2178
Povilaitis Petras 2150, 2155–2157, 2164, 2166, 2167, 2176, 2186
Povilaitis V. 2153
Povilaitis Vitas 12, 22, 1427, 1437, 2195, 2720
Povilaitis Vladas 2153
Povilauskas Giedrius 2751
Povilauskas Ramūnas 323
Povilauskas Vilius 226, 228, 229
Povilauskienė Vida 2716
Poviliūnas A. 2349, 2350, 2356
Povilovska Rita 329
Pozingis 695
Pozingis Jurgis 728
Pozingys Jonas (Posingys Johann) 775
Požarskas V. 834–836, 927, 928, 929
Požėla 1533, 1534
Požienė Laima 1740
Praamžius (Pramžimas), dievybė 1793
Praetorijus 1836
Praetorius M. 2306
Pranaitienė Dalia 1552
Pranaitytė E. 1482
Pranaitytė-Valiukienė Aldona 1531
Pranckūnienė Nijolė 2750
Pranskaičiai 2324
Pranskaitienė 1553
Pranskaitis 633
Pranskat 2299
Pranskat Luizė (Luise Pranskat) 977
Pranskat Marta (Pranskat Marta) 990
Pranskevičiūtė-Krišionaitienė Rima 1485
Pranskūnas Darius 929, 930
Prapiestienė R. 2349, 2356
Prāplis 2298
Prastfelt, Prastfeldt 488
Prašėvičienė Regina 818
Prātorius M. 2476, 2484
Prechbrenner 1643
Prechbrenneris Fricas 1643
Preikschat 1146, 1147, 1152
Preikschat Liesel 810
Preikszate Maryke 632
Preikšaičiai (Preikschat, Preukschat) 641, 704, 2100, 2324
Preikšait Dora (Preikschat Dora) 990
Preikšait Marijana (Preikschat Mariane) 990
Preikšaitė Urtušė (Preikszate Urtusze) 2287
Preikšaitienė (Karvelytė) Aldona 1891, 1896, 1915, 2002
Preikšaitienė Aldona 1896
Preikšaitis 642, 714, 1152
Preikšaitis (Preikschat) 732
Preikšaitis (Preugschat) 620, 703, 739, 748
Preikšaitis (Preugschat Elly) 661
Preikšaitis (Preugschat Horst) 661
Preikšaitis (Preugschat), Julius ir Marija 2107
Preikšaitis A. 2324
Preikšaitis Albertas (Preukschat Albert) 984
Preikšaitis Augustas 642, 2078
Preikšaitis E. 863
Preikšaitis Ensius 1190
Preikšaitis Erikas 863
Preikšaitis F. 671
Preikšaitis Fricas (Fritz Preikshat) 795
Preikšaitis Fricas (Preikschat Fritz) 794
Preikšaitis Jonas 704
Preikšaitis Kristupas 704
Preikšaitis Stepas 559
Preikšaitis V. 703, 2324
Preikšaitytė Lyzėla (Liesel Preikschat) 939
Preikšaitytė Salomėja 1484
Preikšas 1390
Preikšas Abrys (Abries Preugsch) 724
Preikšas Kazys 1500
Preikšas Stepas (Steps Preukschas) 1025
Preikšat Ana (Anna Preikschat) 1155
Preikšat Juta (Jutta Preikschat) 1739, 2020
Preiwus 441
Prelvcas V. (W. Prellwitz) 2270
Prepenas Heinrichas (Prepens Heinrich) 984, 990
Pretkovas 867
Pretorijus 1784, 1867, 1868, 1874, 2533
Pretorijus F. 1448, 1791, 1792
Pretorijus Fridrikas (Friedrich Prātorius) 1448
Pretorijus Frydrichas 1788, 2398
Pretorijus J. 1836
Pretorijus M. 1316–1318, 1321, 1323, 1324, 1330, 1331, 1775, 1776, 1778–1780, 1782–1791, 1800, 1801, 1867–1869, 1874, 1878, 1894, 1898, 1899, 1903, 1906–1908, 1911, 1913, 1915, 1945, 1947, 1953, 1954, 1965, 1970, 2004, 2008, 2119, 2120, 2214, 2216, 2391, 2476, 2487, 2488, 2533–2536
Pretorijus Matas (Matthaus Pratorius, Matthaus Prātorius) 1314, 1330, 1449, 1786, 1787, 1797, 1866, 1867, 1874, 1890, 1894, 1896, 1898, 1899, 1911, 1940, 1961, 1964, 2061, 2069, 2214, 2475, 2487, 2533, 2536, 2537
Pretorijus Motiejus 11, 21, 1448, 1775, 1777
Preugschas (Preikšas) A. 2309
Preukschat (Preikšaitis) 1146, 1147, 2324
Preukschat Gustav 1737
Preukšaitis (Preukschat) 2076
Preukšaitis Augustas 2076
Preusai 1412
Preuβ 1147
Preuss A. E. 2392
Preuβ Lieselotte 1471
Price N. 302, 313
Prielgauskas 195
Prielgauskas Anicetas 212
Prialgauskienė Sigita 2753
Prigirstytis (Girystis), dievas 1775
Priokas, fon E. (Emil von Pröck) 597
Pristižniukas (Пристѣжнюк) 1169
Pritvcas, fon Maksimiljanas (Maximilian von Prittwitz) 1168
Priuferis J. 109
Prochaska A. 1123
Prochorovas Nikolajus 226–228, 230
Proikšat 1190
Prois 938
Prois Elena (Preuβ Helene) 937, 990
Prois Karlas Heinčas (Preuβ Karl-Heinz) 990
Prois Lizelotė (Lieselotte Preuβ) 936
Prois Lizelotė (Lieselotte Preuβ) 937
Proisas Otas (Preuβ Otto) 984
Prois-Hadrich Lizelotė (Lieselotte Preuβ-Hadrich) 934
Prois-Hadrich Lizelotė (Lieselotte Preuβ-Hadrich) 938
Prokopomas 1582
Pronskus J. 423
Prūcikis 1311

Prunskienė Kazimiera 1260, 1607
 Prūsaitis 1311
 Prūsaitė Lizelotė (Lieselotte) 937, 938
 Prūsakas 1311
 Prūsas 1311
 Prūsas Karlhaincas (Karl-Heinz, Bubi) 937, 938
 Prūsas (Preuß) 739, 937
 Prūsas Otas (Otto Presus, Preuß) 566, 937, 1751
 Prūselaitis 1311
 Prūselis 1311
 Prūsėnas 1311
 Prūsevicius 1311
 Prūsys 1311
 Prūskas 1311
 Przybytek R. 2199
 Ptolamėjus Klaudijus (Claudius Ptolemaeus, Ptolemėjus) 411, 412, 2202
 Ptolamėjas 1809
 Pučenkina Edita 1553
 Pučenkina Oksana 1551, 1553
 Pudžiuvytė V. 1600
 Puidienė Daiva 2747
 Puišys Antanas 2153
 Puišys Jonas 2018, 2747
 Puišys Vidmantas 1483
 Pukaitis Ch. 646
 Pukaitis K. (Ch. Pukat) 593
 Pukelytė 120
 Pukelytė Violeta 114, 125
 Pukinskis Kornelijus 1513
 Puknaitis 993, 2225
 Puknaitis Vilis (Puknat Willy) 984, 990
 Puknat 2297
 Puknat Gerhard 2297
 Puknat Zelma (Puknat Selma) 990
 Pulokas K. 2205, 2216
 Pulokas Kęstutis 2417
 Punse 441, 450–452
 Pupkuliai 705, 2100
 Purickis J. 869
 Purkus Kristupas 648
 Puronas V. 1013
 Puršūnaitė 1933
 Purvinas 1645, 2313, 2317
 Purvinas Jonas 1473
 Purvinas M. 186, 190, 266, 446, 458, 526, 528–530, 552, 569, 570, 572–574, 576, 580, 582, 583, 585, 586, 589–591, 593, 594, 597, 599, 600, 620, 646, 655, 705, 733, 739, 747, 752, 852, 959, 961, 968, 969, 1026, 1038, 1117, 1118, 1120, 1122, 1134, 1135, 1148, 1149, 1218, 1238, 1242, 1408, 1577, 1580, 1681, 1729, 1747, 2004, 2005, 2007, 2009, 2018, 2025, 2030, 2036, 2065, 2067–2074, 2076, 2102, 2112–2117, 2178, 2301, 2304, 2306, 2308–2316, 2318, 2319, 2321–2327, 2359, 2403
 Purvinas Martynas 6, 10, 16, 20, 81, 444, 569, 584, 806, 960, 1118, 1162, 1431, 1441, 1435, 1463, 1681, 1729, 1743, 1751, 2025, 2041, 2073, 2074, 2102, 2114, 2720, 2730, 2038
 Purvinas Paulas 1466, 1469
 Purvinas Paulius 1499
 Purviniėnė M. 81, 444, 446, 584, 569, 600, 2041, 2048, 2065, 2067–2070, 2073, 2074, 2102, 2112, 2114–2117, 2306, 2324
 Puskepalaitis 1648
 Puskepalė Elzė 769

Puslaičiai (Puslat) 1204
 Puslaitis (Puslat Arno) 661
 Pušinskas 714
 Pušius Ernestas (Puschus Ernst) 785
 Puškaitis 1317
 Puteikienė Z. 2492, 2495, 2509, 2526
 Putmanas Martinas 738
 Putnienė Laimutė 2747
 Putna Kęstutis 2747
 Putrienė Marta 1157
 Putrius Jonas 1157
 Putrius Juozas 226
 Putriuvienė D. 1099
 Putriuvienė Dalija 1097
 Puzaras P. 2589, 2590
 Puzaras Petras 1399, 2589
 Puzinas Jonas 1819

R

Rabat 1466, 1499
 Rabė Engelhardas 435
 Rabenau, fon Karlas (Karl von Rabenau) 588, 589
 Racevičius Stanislovas 1399
 Raczun Stanis 492
 Račiūnaitė Laima 1613
 Račiūnaitė Rasa 1692
 Račiūnaitė-Paužuolienė Rasa 1681, 1688, 1692
 Račiūnas Andriejus 1562
 Račiūnas Andriejus Klemensas 1564, 2752
 Račiūno A. 1531
 Račkauskas B. 1934
 Račkauskas D. 930
 Radciboras Karlas (Radszibor Karl) 2291
 Radeck Ernest 191
 Radeck Herda 191
 Radeck Herta 202
 Radekas (Radeck) 188, 794, 795, 1412
 Radekas Emilis 204
 Radekas Ernstas (Ernst Radeck) 203, 207
 Radickė Georgas Kristupas 1377
 Radikas J. 1096
 Radikas Juozapas 1094, 1096
 Radikė Georgas Teodoras (Radicke George Theodor) 2288
 Radikė Gotfrydas Liudvikas (Radicke Gottfryd Ludwich) 2288
 Radikė Henrikas Leopoldas (Radicke Heinrich Leopold) 2287
 Radikė Joana Amalija (Radicke Johanna Amalia) 2287
 Radikė Joana Šarlota (Radicke Johanna Scharlotte) 2288
 Radikė Johanas Augustas Vilhelmas (Radicke Johann August Wilhelm) 2288
 Radikė Karlas Kristupas (Radicke Carl Cristoph) 2288
 Radimonas O. 1509
 Radimonas Osvaldas 1509
 Radimonienė Elena 1537, 1552
 Radišaitis Jurgis (Jürge Radiszatis) 779
 Radykė (Radieke) 513, 543
 Radjuš O. A. 394
 Radjuš Oleg 389
 Radkė Vilhelmas Evaldas 1377, 1379
 Radsiboras K. 852
 Radus-Zenkavičius L. 1168, 1170
 Radvila (Radživilas) L. (Louis Radszwill) 605
 Radvila Boguslavas 848
 Radvila Ernestas (Ernst Radzwill) 1091
 Radvila J. 848
 Radvila Jonušas 848
 Radvila K. 82, 476
 Radvila Luisas (Louis Radzwill, Radzwill) 794, 795
 Radvila Našlaitėlis Mikalojus Kristupas 2120
 Radvila Paulius 2326
 Radvila Vilius 2326
 Radvilaitė Barbora 83, 2608
 Radvilaitė Ela (Ella Radzwill) 939
 Radvilaitė Karolina 848
 Radvilaitė Marija Luiza (Marie-Louise Radzwill) 1091
 Radvilaitė Ona Marija 848
 Radvilos (Radzwill) 848, 2096
 Radzevičius Jonas 229
 Radzivil Gertrud 680
 Radzivil 2299
 Radzvilavičienė Stanislava 818
 Radživilas (Radvila) L. (Louis Radszwill) 605
 Radžuvaitis 2458
 Radžvilas 1005
 Radžvilos 687
 Rafael 1190, 2297
 Rafaelis 518, 1005
 Rafaelis Fricas 806
 Ragauskas A. 2218, 2229
 Ragauskas P. 2363–2365
 Ragauskienė R. 2120, 2142
 Ragelis 1514
 Raikauskas Dangiras 929
 Raila A. J. 2590
 Raila Algirdas Jonas 2590
 Rainas (Rhein) 1210
 Rainas Zygfrydas (Siegfried Rein) 1198, 1203–1206
 Rainys A. 2143
 Rainys D. 2130
 Rainys Darius 2129
 Raišytė-Daukantiėnė A. 890, 895, 899, 903, 907, 919
 Raišytutė M. 1953
 Raiteris 560
 Raitininkas (Raytiniks), dievybė 1799
 Rakauskas Algimantas 212
 Ralienė G. 2699
 Ralienė Genovaitė 2668, 2698, 2699, 2751
 Ralys Audronis 2699
 Ralys Bronislovas 1603–1608, 1668, 2751
 Ralys Bronius 2699
 Ralys E. 1599
 Ralys Eugenijus 2699
 Ralytė Nijolė 2590, 2591, 2746
 Ralytė-Prudnikovienė Nijolė 2699
 Ramanauskaitė E. 1680
 Ramanauskas Juozas 1546, 1671
 Ramanauskas L. 1531, 1533
 Ramanauskas Pranas 212
 Ramanauskas V. 1230, 1231
 Ramanauskienė J. 2336, 2348
 Rambachas 1364
 Rambachas Johanas Jakobas (Johann Jakob Rambach) 1364

- Rambidis Spiridonas (Спиридон Рамбиди) 1169
 Rameika Rimvydas 2754
 Ramm Olga 625
 Ramonaitis 740
 Ramonaitis (Ramonat) 732
 Ramonaitis E. 770
 Ramonaitis K. 770
 Ramonat 1147
 Ramonienė 2239
 Ramonienė M. 2247
 Ramoška Vytautas 2750
 Ramoškaitė Ž. 2493–2495
 Ramoškaitė Živilė 2527
 Ramunis Simonas 2714
 Ranke F. 2395
 Ranonis G. 834–836
 Ranonis Giedrius 837
 Ranusas P. 1590
 Rapolionis Stanislovas (Rapagelanus) 1446
 Raskė 1188
 Raskė Paulas (Paul Raske) 1222, 1240
 Rasokaitis Augustas (Rasokat August) 781
 Rasokaitis Joana (Rasokat Johanna) 775
 Rasokaitis Jonas (Rasokat Johann) 787
 Rasukaitis 776
 Rasutis Jurgis (Jurg Rassutis) 514, 544
 Raščiauskas Jonas 1672
 Raščiauskas Rolandas 929
 Raščiauskienė N. 1768
 Raščiauskienė Nijolė 1488, 1491, 1492
 Rašimas Mindaugas 1979
 Rašimas Vidas 1666, 1762, 1769–1771
 Rašimienė Danutė 2753
 Rašimienė Regina 1767–1771, 1768
 Raškauskas R. 930
 Raškauskytė Antanina 955
 Ratainyčia, dievybė 1799
 Ratkė Jurgis (Geoerg) 787, 788
 Ratsman Marija Luiza (Rathsmann Maria-Louise) 2289
 Raudaitis P. 811, 1558
 Raudaitis Pranas 811, 814, 1558
 Raudes Franz 2083
 Raudonis (Mikat) Frydė 2002
 Raukienė A. 1346
 Rautkienė A. 1895
 Raulinaitis A. 1013
 Raupelienė A. 2388
 Rauschas Luxas 461
 Raušas J. 738
 Raviniai 1045
 Ravinienė 1045
 Ravinis A. 1535
 Ravinis Albinas 1534, 1666
 Razauskas Dainius 1797, 1798
 Raziūnienė 1589
 Raziūnienė Birutė 1105
 Razmukaitė M. 1120, 2210, 2216
 Rečiūnas P. 268, 1117
 Rečiūnas Petras 205, 206, 208
 Rėderis (Raeder) 771
 Redslob E. 1880
 Redslob Edwin 1880
 Redslobas 1885
 Regina K. 1600
 Regine 1094
 Rehwald Emil 1737
 Reičiūnas Petras 204
 Reičiūnienė Angelina 1629
 Reikaitis 776
 Reikaitis Francas 1193
 Reikaitis Jonas (Reikat Johann) 759
 Reikaitis Jurgis (Georg Reikat) 776
 Reikiškė 633
 Reikiszkis Tuns 632
 Reikiške-Jordan Erna 1464
 Reilenderiai 1454
 Reilly F. 848
 Reilly Franzo 844, 847
 Reimanas (Reimann) 631, 748, 1147
 Reinaldas (Reinhold) 1152
 Reipšlėgerienė Aldona 1479, 1485, 1658, 2749
 Reipšlėgeris (*Roepschläger*) Bruno 2749
 Reisgys J. 1956
 Reisgys M. 704, 1472
 Reizgys 1646
 Reizgys Kristupas 2494, 2495
 Rek A. 375
 Rekašius 1934
 Rekašius A. 1938
 Rekašius Albinas 1934
 Rekešienė Vida 2750
 Rėkiškis Erdmanas 615, 616
 Reksas Friderikas (Fridericus Rex) 1841
 Reliškis Adomas 559
 Remecas E. 330, 333–335
 Remecas Eduardas 6, 16, 329, 1431, 1441, 2721, 2726
 Remeika J. 395, 433, 448, 453, 1117, 1123, 1138, 1149
 Remeika Jonas 433, 1117
 Remeikis Algirdas 1942, 1943
 Remeikytė Laima 1551
 Remiančius Jonas 2155
 Remundas 508, 525, 613, 2303, 2373, 2472
 Renenkampfas P. 1171
 Renenkampfas Pavlas (Павл Ренненкампф) 1166
 Renijus Johanas 2566
 Rėnius Kardelis 1369
 Renkvistas H. 86
 Repečka R. 2144
 Repšienė Jūratė 2745
 Repšys Alfredas 2745
 Replin Rimkus 491
 Rexa 441, 450, 451, 790
 Rėza 1828–1832
 Rėza Jonas (Johannes Rhesa) 1449
 Rėza Liudvikas (Louis Rhesa) 428, 1447, 1450, 1452, 1826, 1828–1831, 1834, 1883, 1951, 2207, 2390, 2397, 2486, 2495, 2497, 2500, 2506, 2548, 2551, 2552, 2713
 Rėza M. L. 2713
 Rėza Martynas Liudvikas 1825
 Rėzevicas 518
 Rėžaitis 776
 Rėžaitis Albertas (Reszat Albert) 775
 Rėžys Mykolas 1876
 Riaubaitė Erika 2754
 Ribaitis 633
 Ribart 1068
 Ribatis Kristups 632
 Ribbate Annike 632
 Ribbatis Elze 632
 Ribentropas 1259, 1764, 2596
 Ribentropas J. 425
 Ribinskienė E. 1475, 1482
 Ribokas D. 257
 Richardas (Richard) 947
 Richleris Jakovas 1232, 1239, 1242
 Rickis Jonas 957
 Rickis Stepas 957
 Rieklef 238
 Rieklefs R. 257
 Rickus 957
 Ricoeur P. 2538, 2552
 Ricoeuras Paulas 2538
 Ričas Andrius (Andreas Nitsch) 514
 Ričas Andrius (Andreas Ritsch) 544
 Riedel 698
 Riedel-Šmidt Maria 549
 Rimas Robertas 930
 Rimavičius Ramūnas 2749
 Rimavičius Vytautas 1663
 Rimcke (Rimke) 492
 Rimcken Paulius 472
 Rimcken Paulus 491
 Rimckun 491
 Rimckus 491
 Rimcus 472, 473, 476, 477, 486, 491
 Rimkaitis (Rimkovich) Lavrin 491
 Rimkaitis Sutkel 491
 Rimkevičius A. 1534
 Rimkevičius V. 1582
 Rimkevičius Vytautas 2610
 Rimkienė A. 1987
 Rimkienė Antanina 1985, 1987, 1989, 2001
 Rimkienė Danutė 2751
 Rimkienė Donata 2749
 Rimkienė Loreta 2752
 Rimkos (Rimkes) 492
 Rimkovaja Zahna 491
 Rimkovich (Rimeikovich) Andrei 491
 Rimkovich Bortko 491
 Rimkovich Grigor 491
 Rimkovich Jakub 491
 Rimkovich Jam 491
 Rimkovich Jan 491
 Rimkovich Juri 491
 Rimkovich Mikel 491
 Rimkovich Mikolai 491
 Rimkovich Petko 491
 Rimkovich Rymko Prochovich 491
 Rimkovich Stan 491
 Rimkovich Venicko 491
 Rimkūnas R. 2374
 Rimkus 194, 491, 492, 633, 1096, 1097, 1237, 2472
 Rimkus (Rimcken) 614
 Rimkus (Rimcus) 2284
 Rimkus Albinas 226
 Rimkus Algirdas 2752
 Rimkus Algis 274
 Rimkus E. 98
 Rimkus F. 1465
 Rimkus Fricas (Fritz Rimkus) 1003, 1464, 1469
 Rimkus Frizas 1499
 Rimkus K. 92
 Rimkus V. 1527
 Rimkus Vaidas 2749
 Rimkus Vincas 867
 Rimkus Vladas 1527
 Rimkus Zigmąs 2751
 Rimša Edmundas 2766
 Rimša J. 1460
 Rimševičienė Angelė 4, 1424
 Rinydis Ignas 2754
 Rindokienė Stasė 1570
 Ringas K. (Curt Ring) 597

- Ringys Hermanas (Ringies Hermann) 680, 794, 795
 Rink J. 2121, 2141
 Rinkevičienė Irena 1487
 Rinkevičius Helmutas 750
 Rinkevičius Juozas 1485, 1486
 Rinkūnas L. 96
 Rioder Lina (Rödder Lina) 990
 Riomeriai (Römer) 1203
 Riomeris 633
 Ripinskas Robertas 2752
 Ripinskienė (Lukšytė) Birutė 2273, 2274, 2283
 Ripinskienė Birutė 2750
 Ripinskienė B. 2273
 Ripkow S. 456, 482
 Rischewski 1403
 Rischewski Richardus 1404
 Rišė Augustas Dytrichas (August Dietrich Rische) 1362
 Riševski Richard 1403
 Riševskis 727, 745
 Rivijus Johannes Frydrichas 1793
 Rybakovas Daivaras 2745, 2754
 Rybakovienė Valė 1043, 1045
 Rybczyński Mieczysławas 1117
 Rychert Julijona Marija Alvina (Riechert Juliane Maria Alwine) 2290
 Rychertas (Riechert) 581
 Rydau-Jonelat Edita 1466
 Rydeliai 535, 1409
 Rydeliai (Riedel) 601, 2072
 Rydelis (Riedel) 564, 565, 2568
 Rydelis Augustas 1947
 Rydelis E. 599
 Rydelis E. (Edm. Riedel) 590
 Rydelis F. A. 563
 Rydelis Fabrikantas 2290
 Rydelis Frydrichas Augustas 532, 533
 Rydelis Frydrichas Edmundas 563
 Rymke 492
 Rymkus 491, 492
 Ryžkovas Nikolajus 1260
 Robinzonas J. 889, 890, 895, 897, 899, 900, 902, 909–911, 918, 919, 953
 Rochmanas Gustavas (Rohmann Gustav) 767
 Rochmanas Jonas 195, 212
 Rochmanienė Marija 1491, 1493
 Rodait Edita Hildegarda (Rodeit Edith Hildegard) 2288
 Rodait Hildegard 1749
 Rodaitis (Rodeit) 977, 980, 1027, 1034, 1064, 1184, 1648, 1731, 1749, 2298, 2309
 Rodaitis Benas 518, 1006–1008, 1027, 1729
 Rodaitis Benas (Benno Rodeit) 977
 Rodaitis Valteris (Rodeit Walter) 977, 990
 Rodaitytė E. 2324
 Rodcas (Rodtz) 631
 Rodė (Rode) 631, 1147
 Rodeičis 566
 Rodeit H. 1752, 1753
 Rodeit Hildegard 1751, 1752, 1755
 Rodeit Olga (Rodeit Olga) 984
 Rodeit Walter 519, 941
 Rodeitis (Rodeit) 935, 1004, 1091, 1410
 Rodeitis Benas 806
 Rodeitis Benas (Rodeit Benno) 984
 Rodeitis Valteris (Rodeit Walter) 976, 984, 1656
 Rodtz 1147
 Rodzivičius G. 2170
 Roemer Juliane 632
 Roemeris M. 899, 911–914
 Roeske Auguste 632
 Rogaitis Albertas (Rogat Albert) 990
 Rogat 2300
 Rogge A. 889
 Rohdė Alfredas 2706
 Röhrich L. 2476, 2484
 Rohvetter Ioseph 1403
 Roland Christa 1416
 Rollbach Mina (Rollbach Minna) 990
 Romaitis (Romeit) 513, 543
 Romelis (Rommel) 1206
 Römer Caroline Bertha 632
 Romeris (Römeris) Mykolas 889, 891, 893, 894, 896–899, 902, 906, 907, 911, 912, 914, 915, 917–919, 2579, 2745
 Romkovich Schimko 491
 Roppas, fon Christophas 478
 Rorer 1189
 Rormersas 717
 Rosė 1005
 Rosenberg Else 1235, 1240
 Rosenberg Max 1235, 1240
 Rosenberg Salomon 1737
 Rosfeldas (Rosfeld) 748
 Rosinis Dž. 2603
 Roskė (Röske) 631, 1147
 Röske Christine 2074
 Röske Johann 2074
 Rostunovas I. (И. И. Ростунов) 1167
 Röszeris Mertinas 464
 Roškė (Roeske) 633, 2082
 Rotaris 1805–1807
 Rotkirchas Vasilijus (Teobaldas) 1794, 1795
 Rotundas Augustinas 1797
 Rowell S. C. 459
 Rozė (Rose) 956
 Rozė Otas (Rose Otto) 990
 Rozenberg Doba 1233, 1242
 Rozenberg Edita (Edith) 1235
 Rozenberg Elzė 1235
 Rozenberg Elzė (Else Rossenblatt-Rosenberg) 1235, 1240
 Rozenberg I. 1225
 Rozenberg Ida (Ida Rosenberg) 1240
 Rozenberg Klara (Clara Rosenberg) 1240
 Rozenberg Verneris (Werner) 1235
 Rozenbergai 1219, 1235
 Rozenbergas 1223
 Rozenbergas Jošelis 726, 1217
 Rozenbergas Jošelis (Joschel Rosenberg) 1240
 Rozenbergas Maksas (Max Rosenberg) 1235, 1240
 Rozenbergas S. 732, 1219
 Rozenbergas Solomonas (Solomon Rosenberg) 1222, 1240
 Rozenblat (Rosenblatt) 1235
 Rozenblatas Maksas Mozė (Rosenblatt) 1235
 Rozenhagenas 1185, 1186
 Rozenkrancas 776
 Rozenkrancas Hainrichas (Rozenkranz Heinrich) 2291
 Rubecalis (Rubezahl) 934
 Rubenstein Lois 1221
 Rubenstein Louis 1737
 Rubensteinas 1224
 Rubensteinas J. 1223
 Rubensteinas Judelis (Judel Rubinstein) 1240
 Rubensteinas L. (Rubenstein) 1220
 Rubinski 2300
 Rubinskis 1005
 Rubinskis Augustas (Rubinski August) 984, 990
 Rubinšteinas Leiba (Levi Rubinstein) 1240
 Rubinšteinas Luisas (Lois Rubinstein) 1241
 Rubinšteinas Solomonas (Solomon Rubinstein) 738, 950, 1219, 1241
 Rucks Elisabeth 680
 Rucks Helmut 680
 Ručienė Eglė 1107, 1526, 1661–1664, 1958, 1959, 2714
 Ručinskas P. 1096
 Ručys J. 2714
 Ručys Jonas 1106, 1484, 1485, 2688, 2714
 Ručytė Eglė 1107, 2714
 Rudaitis 1648
 Rudaitis Ensksys 648
 Rudaitis G. 671
 Rudaitis M. (Rudat) 580, 581
 Rudaitytė 1648
 Rudekas (Rudeck) 779
 Rudigeris 557
 Rudigeris, fon (von Rudiger) 557
 Rudminienė Romualda 1537
 Rudokas Bronius 1534
 Ruedigern Heinrich 1947
 Ruglingas (Rugling) 574
 Ruhig Paul Friedrich 2229
 Ruhig Ph. 2477, 2484
 Ruhigas Philippas 2567
 Ruhke Willus 632
 Ruibis-Rudavičius Ioseph 1403
 Ruibys 1403
 Ruibys-Rudavičius Iosephus 1403
 Ruigys 2567
 Ruigys (Ruhig) Pilypas 1908
 Ruigys J. P. 2566
 Ruigys Jonas Pilypas (Philipp Ruhig) 2566
 Ruigys P. 1776, 1788, 1791, 2206, 2476, 2477, 2483, 2484, 2567
 Ruigys Pilypas 1356, 1452, 1776, 1788, 1825, 2206, 2390, 2477
 Ruigys Pilypas (Philipp Ruhig) 1353, 1448
 Ruigys Povilas 2218, 2229
 Ruikytė Rūta 1740
 Rukas (Ruks) 794, 795
 Rukuiža A. 1055
 Rukuiža Antanas 1066
 Rumša Jonas 1275
 Rumšaitė Rita 1275
 Rumšaitė Skaidra 1275
 Rumšas Mečius 1045
 Rumšas Mečius (Džemas) 1043
 Rumšienė Vidutė 1275
 Runkė (Ruhnke) 694, 935
 Runkė Marija (Ruhnke Maria) 990
 Runkytė 722
 Ruočkus 1666
 Ruokis B. 1593, 1597
 Ruokis Bronius 1598
 Rusbekas (Rußbeck) 778

- Rusdorf, von Paul 841
 Ruseckas P. 1167
 Ruseckas Petras 1167
 Rusijus (Russius) 203
 Rusinavičiūtė Aušra 1493, 1761, 1762, 2754
 Ruslis (Rušlies) 935
 Ruslys (Rušlies) 933
 Rusowas Otto 464
 Rušlies Hansas 933
 Russo 2359
 Rusvijus (Rusvius) 188
 Rušlys Jurgis (Ruszlies Jurgis) 976, 984, 990
 Rutka R. 271
 Rutkauskas A. 1602, 1603
 Rutkauskas Algirdas 1602, 1603, 1608
 Rutkauskas Algis 1598
 Rutkauskas J. 1597
 Rutkauskas Rimantas 2746
 Rutkauskienė Genovaitė 1488
 Rutkauskienė V. 799
 Ruzienė A. 334
 Ruzveltas 2601
 Ružancovas A. 866
 Ružauskaitė Gražina 1514
 Ružienė A. 324, 327
- S**
- Sabaliauskas A. 1451, 1457, 2219, 2229, 2271, 2282, 2283
 Sabaliauskas Algirdas 2053, 2219
 Sabas Algis 1774
 Sabas J. 1558
 Sabas Juozas 1558
 Sabas Ramūnas 2748
 Sabas S. 1532
 Sabataitienė Edita 2754
 Sabataitis Romas 2754
 Sabataitis Vytautas 1518
 Sabataitytė Monika 2754
 Sabatkevičiūtė 1478
 Sabienė D. 1104
 Sabienė Danutė 812, 1103, 1104, 1774, 2748
 Sabienė L. 1504
 Sabienė Laima 1486
 Sabienė Liudmila 2751
 Sabonaitienė Danutė 1771, 1491–1493
 Sabonaitis Gintautas 212, 226, 228, 231, 1504, 1771
 Sabonaitis Linas 211
 Sabutienė Vilma 2592
 Sabutis Kazimieras 205
 Sabutis M. 1351, 2592
 Sabutis Mindaugas 1350, 2591
 Sabutis Petras 195, 205
 Sachvehas (Sachweh) 1199
 Sack 2300
 Sadaitytė Jūratė 1509
 Sadauskaitė I. 309, 313
 Sadauskas Pranas 2581
 Sadauskienė (Kisielytė) Jolanta 2611
 Sadkauskas Rosvelas 930
 Safronovas V. 802, 890, 2301, 2302, 2304, 2305, 2311, 2313–2315, 2318, 2319, 2321, 2325
 Safronovas Vasilijus 664
 Sagaitytė Simona 438, 2747
 Sagnits Stanis 492
 Saja K. 1582
 Sajonas Laimonas 274, 2749
- Sakalas (Sakals) 739, 1147
 Sakalas A. 1260
 Sakalauskaitė-Kundrotienė-Skilinskienė Janina 1476, 1477
 Sakalauskaitė-Sarockienė Elena 1252
 Sakalauskas Darius 833
 Sakalauskas Juozas 619, 1538, 2751
 Sakalauskas T. 1350, 1372
 Sakalauskas Žydrūnas 833
 Sakalauskienė Marytė 2751
 Sakalovskis (Sakalowsky) 794, 795
 Sakas V. 428
 Sakavičiūtė Elena 1675, 2749
 Sakavičienė Zita 2749
 Sakavičius Viktoras 2749
 Sakevičienė Pranė 2000
 Saladienė (Dakauskaitė) Audronė 1706
 Saladienė A. 1706, 1707
 Saladienė Audronė 10, 20, 1435, 1491, 1492, 1705, 1706, 2721, 2753
 Saladžienė S. 1537
 Salatkienė 1784
 Salatkienė B. 1786
 Saldukaitė R. 1047
 Saldukaitė Regina 2749
 Saldukas V. 271
 Saldukas Vytautas 2752
 Salemkė Gerhardas 293
 Salienė V. 2237, 2254
 Salyga P. 1612
 Salys 195, 2221, 2222, 2240, 2257, 2258
 Salys A. 460, 461, 1817, 2213, 2221, 2222, 2229, 2234, 2247, 2250, 2254, 2268
 Salys Antanas 508, 2211, 2221, 2222, 2237, 2257
 Salus, dievybė 1779
 Samas 1309
 Samaška (Szamaschka) 2284
 Sambora H. 1120
 Samel Fritz 1737
 Samelis F. 1228
 Samelis Fricas 705
 Samoška Jonas 872
 Samoška Jurgis 871
 Samoška Z. 1601
 Samsonowiczius Henrykas 1125, 1126
 Samuilis A. 930
 Samulevičienė Irena 1599
 Samulevičienė Nida 1700
 Sandarienė Aldona 2699
 Sānding Martin 458
 Sanovskis (Sanowski) 748
 Sapogovas P. 1531, 1533, 1534
 Sapogovas Parfirijus 1534
 Sapūnas 2219
 Sapūnas Kristupas (Christoph Sapūn) 1449, 2218, 2228, 2476
 Sarecka 395, 448
 Sareika, skalvių vadas 395, 402
 Sareka 448
 Sarkis 448, 449
 Sarockiai, E. ir V. 1251
 Sarockienė E. 1252
 Sarockis-Žaibas Vacys 1252
 Sasnauskas 237
 Satkūnas J. 47, 120
 Sauerweinas Georgas 1337, 1347
 Saugutis 450
 Sauka 1828
 Sauka Donatas 1828, 2538, 2552
- Sauka Leonardas 2053, 2054, 2064, 2404, 2409, 2411, 2417, 2481, 2493–2495, 2536
 Saukevičius R. 1599
 Saukienė I. 1755
 Saulėnienė-Linkevičiūtė J. 2492
 Saulytis Giedrius 1368, 1369, 1372
 Saunorius A. 1504
 Saunorius Antanas 1399
 Sausonis Antanas 1530
 Savickytė Nijolė 1513
 Savickytė Rasa 1513
 Savodnikas 1648
 Savoniakaitė Vida 1680, 1691, 1696, 1946, 1978, 1992, 2003
 Savsenavičius B. 2568
 Savukynas B. 1824
 Schacht Francisc(us) 1403
 Schacht Franciscus 1403
 Schäfer Erna 680
 Schakat (Šakaitis, Šakaitienė) 2324
 Schalinsky 2078
 Schamschies 1147
 Schenk Helmut 2084
 Schenke Gottfriedas Ferdinandas 789
 Scherreicks 2299
 Scherreiks Alfred 680
 Scherrer Heinrich 2523, 2526
 Schetleris Gottfrydas 1002
 Schettler 2300
 Schettler Adolph 999, 2073
 Schettler E. 457, 475, 549, 1017, 1037
 Schettler Gotfried 519, 941
 Schettler Heinz 1471
 Schettler Ina 1471
 Schettler Wilhelm 999, 2073
 Schettler E. 1026, 1038
 Schieleit 2298
 Schieleit Gerda Mitbrodt 1065
 Schiemann 2297
 Schildhauer Ernst 777
 Schiller 2565, 2567
 Schiller Ch. 2567
 Schilling 1146
 Schilling Johann Ferdinand 786
 Schimanski 2299
 Schimat 2299
 Schimelpfennig 2299
 Schimkat 1147
 Schimkus 1147
 Schimmpfenig 2299
 Schimmpfennigas A. F. 2390
 Schirrenas Carlas Christianas Gerhardas 434
 Schleibenas, fon Albrechtas 462
 Schleicher 1828, 1831, 1832
 Schleicher A. 1834, 2219, 2220, 2229, 2477, 2484
 Schleicheris 2220, 2221
 Schleicheris A. 1792, 2390
 Schleicheris Augustas 1787, 2053, 2219, 2229
 Schlenther 1147
 Schlichteris Bernhartas 465
 Schliepat 1147
 Schlomka 512, 554
 Schlupsna 1147
 Schmalstieg W. R. 2198
 Schmidt 1147
 Schmidt L. 1813
 Schmidtas E. 456
 Schmidtas Ludwigas 1809
 Schneider 1147

- Schoetz Richard 468
 Schöler Ursula 680
 Schölermann 771
 Schönas, fon Theodoras (Theodor von Schön) 194, 546
 Schonenbergas, fon Dietrichas 462
 Schönnagel 680
 Schossau 1147
 Schossau August 1737
 Schrader 1147
 Schreis P. 2591
 Schroder 2298
 Schroetteris F. 462, 463
 Schrotheris Adomas 83
 Schubert August 632
 Schubert Maria 2074
 Schubert Ruth 1471
 Schubertas F. 443
 Schukait (Šukaitis) J. 2309
 Schukait (Šukaitis) T. 2309
 Schultzas 2391
 Schultzas Johannas 2567
 Schulz 1147, 2297
 Schumannas 2390
 Schüller Eva 1471
 Schutzas J. 1875
 Schütze K. 292
 Schützovius Johanas 1377
 Schwabas (Schwabe) 478, 614
 Schwabas (Schwabe) Werneris 463, 464
 Schwantes C. 2369
 Schwartzien O. 1961, 1963
 Schwarzien 280, 314
 Schwarzien O. 290, 294, 321, 367, 376, 558, 561, 1021, 1037, 2011, 2038
 Schwarzienas (Schwarzien) Otto 280, 992, 993, 996
 Schwedat 2300
 Schweds Benno 2084
 Schweigert 1147
 Schweinert 2298
 Schweisinger 1147
 Schwobe W. 462
 Schwobe Werneris 461, 467, 475
 Sebastianas 504
 Sedaitis 681
 Sėdaitis 1005
 Sedat 2297
 Sedatis 695
 Sedeika R. 1483
 Sederavičienė Nijolė 1562
 Sederevičienė Aldona 1484
 Sederevičius (Sidaravičius), Sidarevičius, Sideravičius) 2522
 Sederevičius Algis 1671
 Sederevičius Motiejus 2522
 Sederevičius P. 2522
 Sederevičius Pranas 2522
 Segemundt Antonius 491
 Segemundtas Antonius 958
 Seheim-Švarcbachas (M. Seheim-Schwarzbach) 2207
 Seibutis A. 115, 125, 1120, 1121
 Selau 518
 Seliukaitė 2489
 Seliukaitė I. 1135, 1873, 1878, 2489, 2506
 Seliuta Juozas 2610
 Seliuta Vincentas 2610
 Seliuta Vytautas 2610
 Seliuta Vladas 2610
 Seliutaitė Ieva 2610
 Semachkovich Andrei 493
 Semachkovich Jan 493
 Semachkovich Jurkgeli 493
 Semachkovich Stas 493
 Semachkovich Vilkgol 493
 Semachkovich Voischnar 493
 Semachkovich Voitech 493
 Semaschkovich Stanis 493
 Sembritzki J. 474, 1167, 1170, 1171
 Semelė, dievybė 1789
 Semmelate Aguzze 632
 Semmelate Urte 632
 Senkus 2242, 2243
 Senkus F. 1055
 Senkus Feliksas 1066
 Senkus J. 2247
 Senn A. 2222, 2229
 Sennas Alfredas 2222
 Senvaitytė 1322
 Serapinas Mikelis (Serapins Mikkelis) 2288
 Sercevičiūtė Irena 1740
 Seredninas 1246
 Sergejevas 1246
 Sėrūnas 2463
 Sėrūnas (Seruns) 937, 1006, 2300
 Sėrūniėnė 2464
 Seselskytė 1784
 Seselskytė A. 1784, 1786
 Setikienė Audronė 2701
 Setkauskas Valentinas 2752
 Sibaitis S. 1237
 Siderevičiūtė Simona 2698
 Sidrys 388
 Sidrys R. 394
 Sidrys R. V. 328
 Sidzikauskas 1165
 Sidzikauskas V. 907
 Sidzikauskas Vaclovas 1165
 Siebert F. W. 457, 1904
 Siebert Kurt 2320
 Sieg Elze 786
 Siemensas E. V. 1067
 Siensheim, von Eberhard 841
 Sigismundas (Sigismundt) 826
 Sigismundas Johannas 478
 Silickaitė Žaneta 2754
 Silickas Stasys 1538
 Silvestras (Sylvester) 1092
 Simaitis Eduardas 1463, 1751
 Simanavičienė Larisa 1655
 Simanavičius K. 1958
 Simanavičius Vaclovas 1537
 Simans 2469
 Simniškytė Alina 1484, 1662
 Simokait Ana (Simokat Anna) 991
 Simokait Šarlotė (Simokat Charlotte) 991
 Simokaitis 1253
 Simokaitis Otas (Simokat Otto) 984
 Simokaitytė Aldona 1256
 Simokat 2232
 Simon 1234, 1237
 Simon Arthur 1737
 Simon Eva (Ewa) 1234, 1235, 1237
 Simonaitienė-Žemaitytė Mėta 566, 2326
 Simonaitis B. 1596
 Simonaitis E. 897, 900
 Simonaitis Erdmonas 1463
 Simonaitis Francas 1193
 Simonaitytė I. 1115, 2002, 2713
 Simonaitytė Ieva 1406, 1460
 Simonas 1234
 Simonas Jonas Kristijonas 476
 Simonas, šv. 451
 Simonavičienė Larisa 10, 20, 1435, 2721
 Sinhuberis (Sinhuber) 668
 Sinhuber-Pišler Leopoldina 2081
 Sinkevičienė B. 634, 1529, 1550, 1557, 1668
 Sinkevičienė Birutė 10, 20, 29, 1435, 1486, 1515, 1537, 1544, 1552, 1668, 2721
 Sinkevičius A. 63, 188, 553, 659, 686, 714, 715, 734, 759, 764, 767, 770, 775, 780, 781, 783, 785, 786, 792, 800–803, 816, 829, 994, 1031, 1074, 1075, 1094, 1096, 1099, 1401, 1481, 1490, 1520, 1526, 1528, 1535–1537, 1540, 1572, 1581, 1603, 1606–1608, 1658, 1668, 1671, 1675, 1676, 1739, 1756, 1762, 1767, 1768, 1772, 1773, 2012–2018, 2020–2022, 2027–2029, 2031, 2034, 2035, 2037, 2087, 2090, 2091, 2094, 2095, 2105, 2109, 2175, 2176, 2179, 2273, 2274, 2283, 2302–2304, 2308, 2313, 2359, 2388
 Sinkevičius Algirdas 4–13, 15–23, 29, 30, 126, 152, 186, 217, 263, 286, 291, 385, 410, 429, 498, 505, 524, 551, 613, 622, 633, 700, 707, 730, 756, 798, 824, 876, 932, 943, 958, 970, 975, 992, 999–1001, 1013, 1029, 1038, 1039, 1041, 1047, 1048, 1064, 1083, 1091, 1136, 1151, 1158, 1163, 1215, 1227, 1228, 1232, 1233, 1242, 1243, 1248, 1250, 1257, 1373, 1392, 1396, 1424, 1427, 1428, 1430–1438, 1440–1445, 1458, 1505–1509, 1521, 1524, 1537, 1543, 1545, 1552, 1555, 1556, 1561, 1570, 1577, 1607, 1644, 1655–1659, 1663, 1666, 1668, 1671, 1675, 1676, 1700, 1725, 1738, 1748, 1763, 1890, 1917, 1939, 2004, 2065, 2073, 2118, 2137, 2139, 2142, 2143, 2148, 2154–2156, 2160, 2162, 2164, 2166, 2167, 2168, 2173, 2176, 2181, 2182, 2186, 2204, 2255, 2269, 2273, 2283, 2284, 2336, 2349, 2358, 2557, 2564, 2577, 2600, 2606, 2706, 2721, 2735, 2745
 Sinkevičius Antanas 197, 212
 Sinkevičius Gediminas 2750
 Sinkevičius Kastytis 2745
 Sinkevičius Pranas 226, 229
 Sinkevičiūtė Alma 2751
 Sinkevičiūtė M. 1582, 1583
 Sinkevičiūtė Marytė 1581
 Sinkus A. 181, 1103, 1104, 1492, 1494, 1511, 1512, 1674–1676, 1770, 1771–1773, 2034, 2035
 Sinkus Audrius 1089, 1672, 2034, 2338, 2748
 Sinkuvienė Rasa 2748
 Sinkus T. 2051
 Sinkus Tomas 2754
 Sionas, von Heinrikas Teodoras 647
 Siraitis 1780
 Siryčius (Šeryčius, Siriczius), dievybė 1775, 1776, 1779
 Sirokomlė 1112
 Sirokomlė V. 96, 741, 880, 1112, 1137, 1150, 2004
 Sirokomlė Vladislovas (Vladislavas, Ludwik Władysław Kondratowicz) 80, 82, 741, 880, 1136, 1137

- Sirtautas Jonas 1478, 1481, 1483
 Sirtautienė Vilyta 2754
 Sirunavičius E. 1597
 Sirunavičius Edmundas 1598
 Sirus 1780
 Sirutis 1780
 Sirvydas K. 1800
 Sirvydas Konstantinas 1803
 Siurvilaitė-Bitinienė Ida 2002
 Siversas Fadejus (Фаддей Сиверс) 1173
 Simek R. 1798
 Symonaitė Mėta (Siemoneit Meta) 991
 Symonaitis Pranas (Siemoneit Franz) 768
 Skablauskaitė I. 1894, 1901, 1902, 1916, 1946, 1950, 1953, 1955
 Skablauskaitė Indrė 1940, 1955
 Skaligeris (Julius Caesar Scaliger) 2566
 Skalikas (Skalicks) 581
 Skalsa, dievas 1775
 Skandūnas Alfonsas 1236
 Skandūnienė Birutė 1924–1926
 Skardžius 1787, 1788
 Skardžius P. 1786, 1788, 1798
 Skardžius Pranas 1787
 Skatikaitė I. 1104
 Skatikaitė Ineta 1105
 Skawdegedė 441, 452
 Skawdegirde 450
 Skeiverys Juozas 226
 Skiba Hermanas (Skibba Hermann) 984, 1499
 Skilinskaitė Marija 813
 Skilinskas A. 1765
 Skilinskas Antanas 270, 276, 1537, 1545
 Skilinskienė J. 1489
 Skilinskienė Janina 1564, 1565, 2752
 Skinderis Henrikas 1485
 Skirmantas Dominykas 1399, 1412
 Skirmantas 1311
 Skorlofas (Skorloff) 1154
 Skotcz 441, 450
 Skraudopus, kunigaikštis 448
 Skrickienė Iveta 2753
 Skrickis A. 931
 Skrickis Antanas 930
 Skrickis Jurgis 1530
 Skrickutė O. 1483
 Skridulienė Nijolė 226, 230, 1559, 1769–1771
 Skridulis V. 1522, 1535
 Skridulis Vytautas 1534, 1538, 1562, 1657, 1662, 1666, 1769, 1770
 Skridulys Antanas 1656
 Skridulytė A. 1656
 Skridulytė Aldona 1656
 Skridulytė Birutė 1656
 Skrodeniai 208
 Skrodenis Stasys 4, 1424
 Skrodenytė Samanta 2754
 Skučaitė Ramutė 2701
 Skučas 185, 1060, 2299
 Skučas A. 184, 1056
 Skučas Andrius 185, 1056, 1059, 1060, 1064
 Skukauskienė (Užkauraitytė) Laima 2746
 Skulschus 2300
 Skulschus Erika 680
 Skulschus Thea 680
 Skulščius (Skulschus) 631
 Skulščius Otas (Skulschus Otto) 794, 795
 Skulskius Vytautas 1599, 1600
 Skulszus 1147
 Skuolienė Živilė 1104
 Skužinskas A. 1613
 Skužinskienė Rūta 928
 Skvreckaitė Rita 1552
 Skvreckas Bronius 270, 271, 274, 276, 816, 933, 1044, 1047, 1103, 1104, 1263, 1392, 1509–1511, 1514, 1515, 1523, 1531–1535, 1537, 1657, 1766, 1768, 2748
 Skvreckas Edgaras 1088, 2754
 Skvreckienė 1045
 Skvreckienė A. 1042
 Skwobe 441, 450
 Slaminskienė S. 2321
 Slančiauskas M. 1786
 Slaškis Vilius 1006
 Slaviūnas 1322
 Slaviūnas (Slavinskas) Zenonas 1880, 1889
 Slaviūnas Z. 1868, 1878
 Sliacheris 1126
 Sliužinskas Rimantas 1912, 1956, 2486, 2500, 2506
 Sližys 1932
 Sloksnaitis 1186
 Smalskys V. 2363
 Smečchauskas Mečislovas 1987
 Smetona 871
 Smetona Antanas 266, 879, 897, 900, 1223, 1397, 1405, 2159, 2600
 Smetona Jurgis 1648
 Smetonas A. 671
 Smetonas Antanas 2181
 Smetonius 993
 Smetonius (Smetons) 709, 2108
 Smetonius (Smettons) 2076
 Smetonius Kristupas (Smetons Christof) 984
 Smetonos 2324
 Smetons 1187, 2297
 Smetons Adolf 2084
 Smettons 1146
 Smettons (Smetonas, Smetona) 2324
 Smidt Rimkus 491
 Smilgevičius J. 83, 92, 97
 Smilnovas (Смильнов) 1176
 Smirnova L. 310
 Smirnova L. I. 313
 Smith J. H. 2059
 Smolkinas Michailas 2611
 Sniečkus 927
 Sniečkus A. 1243, 1248
 Sniečkus Antanas 198, 199, 276, 1625
 Sniečkuvienė Birutė 699
 Sodeika 1933
 Sodonis S. 428
 Sofija, karalienė 129, 509
 Sokaitis 2223
 Sokolnikas 1041, 1042, 1045, 2533
 Soldat J. F. 2395
 Songaila Ringaudas 198
 Sorokienė Zita 2746
 Sovijus 1934
 Spanheim, von Siegfried Lander 841
 Spaustinaitis Albinas 226
 Specht F. 2221, 2229
 Spechtas Franzas 2221
 Spehr E. 462
 Speidelis Hansas (Speidel Hans) 1205–1207
 Speneris Philipas Jacobas 1368
 Sperandio Aida 2746
 Sperandio Paolo 2746
 Speratusas Paulas (Paul Speratus) 1351
 Spingaitis (Spingat) 935
 Spirgis R. 308, 313
 Spontini Gaspare Luigi Pacifico 1845
 Spontinis G. L. P. 1844
 Spontinis Gasparas Luidžis Pacifikas (Gaspare Luigi Pacifico Spontini) 1844
 Sprainaitis-Raudaitis (Spreinat Raudat) 764
 Spreinaitis Jurgis (Jurge Spreinat) 735
 Spreinaitis (Spreinaitis) J. 2309
 Sprengel 1147
 Sprindžiūnaitė Eglė 2609
 Sprindžiūnas Aleksas 2609
 Sprindžiūnas J. 2609
 Sprindžiūnas Jonas 2609, 2745
 Sprindžiūnas Kazimieras 2746
 Sprindžiūnienė Aldona 2609
 Sprindžiūnienė Inga 2609
 Sprindžiūnienė Marcelė 2609
 Springmann M. J. 1118
 Springmannas Maikas Jensas 1118
 Sprogytė 725
 Sprogytė Urtė 1499
 Spurga V. 1671
 Sruoga B. 1651
 Sruoga J. 2482
 Srutis, dievybė 1775, 1776, 1778
 Stačiokaitė Eglė 2612
 Stačiokaitė Evelina 2612
 Stačiokaitė Nomeda 2612
 Stačiokas Andrius 2612
 Stačiokas Mindaugas 2612, 2613
 Stačiokas Stasys 2613
 Stačiokienė (Seliutaitė) Marija Nijolė 2609, 2745
 Stačkus (Stastczkus) 2284
 Stafacka Anna 2267
 Stajekas Kurtas (Staeck Kurt) 991
 Stalgys M. 235
 Stalinas 426, 1255, 1283, 1301, 2209
 Staliūnas S. 1347
 Stamis 492
 Stan 492
 Stanaitienė Eglė 1700
 Stanaitienė J. 1090
 Stanaitienė Rasa 1598
 Stanaitis (Stanatas) 732
 Stanaitis (Stannat) 748
 Stanaitis Antanas 521
 Stanaitis Ida (Stannat Ida) 759
 Stanaitis J. 2309
 Stanaitis Jonas (Jons Stanat) 730
 Stanaitis Juozas 1530
 Stanaitis Jurgis 211
 Stanaitytė Miglė 2754
 Stanckus 489, 492
 Stančikas S. 834, 930
 Stanell 492
 Stanevičienė (Magdušauskaitė) Vincenta 1705
 Stanevičienė Alina 1762, 2748
 Stanevičienė Marytė 1656
 Stanevičienė Monika 1557
 Stanevičienė Vincenta 1557, 1558
 Stanevičius 230

- Stanevičius A. 1767
 Stanevičius Giedrius 2748
 Stanevičius Gražvydas 2748
 Stanevičius J. 270, 272
 Stanevičius Jonas Mikalojus 848
 Stanevičius Juozas 194, 205, 212, 276, 277, 1656
 Stanevičius Pranas 194, 812, 814, 1558
 Stanevičius Rimantas 1514
 Stanevičius S. 1799
 Stanevičius Vaidas 2748
 Stanevičiūtė Vladžė 1284
 Stangas Kristijonas Šveigardas (Christian Schweigaard Stang) 2211, 2221, 2228, 2237, 2247, 2253
 Stangko 492
 Stanickus 492
 Stanis 474, 475, 485, 487, 492, 493
 Stanislovaitienė Marija 1770
 Stanislovaitienė Marytė 813, 1762, 2752
 Stanislovaitis 1582
 Stanislovas Juvencijus 2582
 Staniulis S. 1600, 1601
 Staniulis Sigitas 1662
 Staniulis Stasys 1598, 1599
 Stanys (Stanis) 2284
 Stankaitienė Vida 1546, 1552
 Stankaitis (Stankat) 748
 Stankaitis (Stannkat) 732
 Stankaitis A. 1531, 2153, 2154
 Stankaitis Ana (Stenkat Anna) 758
 Stankaitis Antanas 2153
 Stankaitis Arūnas 2754
 Stankaitis R. 1536, 2153, 2154, 2181
 Stankaitis Rimantas 1534, 1537, 1546, 1579, 1666, 1766, 2153–2155, 2178, 2181, 2182, 2186
 Stankat Marė 1648
 Stankavičius Heincas (Stankawitz Heinz) 991
 Stankė Gotfrydas (Stahnke Gotfried) 785
 Stankevičienė L. 1767
 Stankevičienė Leonida 1761
 Stankevičienė Saulina 1564, 1741
 Stankevičienė Zita 2751
 Stankevičius Č. 1260, 1261
 Stankevičius Česlovas 523
 Stankevičius M. 1630
 Stankevičius V. 1521, 1531, 1533, 1534, 1541
 Stankevičius Vytautas 1534, 1538
 Stankevičiūtės 1282
 Stankūnas A. 1519, 1531
 Stankūnienė 1531
 Stankus 492
 Stankus J. 306, 313
 Stankus Žydrūnas 833
 Stannat 1147
 Stannkat 1147
 Stanslovas Darius 2754
 Staponaitė Danutė 1598, 1606, 1607
 Staponienė V. 2362
 Starkauskas J. 1243–1245, 1247, 1250
 Starkauskas Juozas 1244, 1245, 1247, 1250
 Starosta Vilhelmas-Vydūnas 1445, 2720
 Staschis 493
 Staschko 493
 Stasiulevičienė Aldona 228
 Stasiūnaitis Vytautas 29, 549, 1157
 Stasiūnas P. 1613
 Staskevičius Vidmantas 833, 927, 929
 Stassewski K. 468
 Stasskus 493
 Stastczkus 486
 Stastzckus 493
 Stašeitis 2433
 Stašinskas V. 869
 Statkevičius V. 927
 Stauga Domas 1006
 Staugaitis 1408, 1411
 Staugaitis Justinas 1399
 Stefanskis Kurtas (Stefanski Kurt) 991
 Stefanskis Vilhelmas (Stephanski Wilhelm) 991
 Stefenhagenas (Steffenhagen) 739, 1147
 Stein R. 468
 Stanaitienė Jūratė 2754
 Steinas Walteris 1117, 1126
 Stekvilaitis 740
 Stela 1310
 Stela E. 1309, 1313, 1805, 1806, 1808, 1809, 1812, 1813
 Stela Erazmas 1309, 1310, 1804, 1875
 Stela Erazmusas 411
 Stelmokienė Bronė 228
 Stenderis G. F. 1779
 Stenderis Gothardas Fridrichas 1779
 Stenzel Meinradus 1403
 Stepaitis 776
 Stepaitis Adolfas (Adolph Stepath) 1053, 1054, 1065
 Stepaitis Adolfas (Steppat Adolf) 787
 Stepaitis J. 2672
 Stepaitis Jurgenas (Jurgen Stepath) 2599
 Stepaitis Richardas (Steppat Richard) 787
 Stepaitis Vilhelmas (Steppat Wilhelm) 781
 Stepanskis Valteris 1092
 Stepath 2299
 Stephanas Gustavas 645
 Stepnanski 2300
 Steponaitis (Steponatis) 2214, 1412
 Steponaitis V. 329, 330
 Steponaitytė R. 1590
 Steponavičius 727, 745, 1411, 1648, 1649
 Steponavičius Casimirus 1404
 Steponavičius Kazimieras 1396, 1397, 1399
 Steportas (Stepport) 748
 Stepputtis Fritz 2084
 Stepulaitis A. 834–836, 927
 Stepulis 1409
 Stepulis Arūnas 1619
 Steputaitė Marikė (Stepputate Maryke) 2289
 Steputaitis 633, 776
 Steputaitis G. 770
 Steputaitis Jonas (Stepputat Johann) 775, 776
 Steputaitis V. 900
 Steputaitis Vilius 943
 Steputis 1396
 Steputis Ida (Stepputis Ida) 991
 Steputis Kristupas (Stepputtis Christof) 991
 Steputis Maksas (Stepputtis Max) 984
 Stern 1146
 Sternas (Stern) 703
 Sternkopfas C. F. (C. F. Sternkopf) 2114
 Stikliorius 1932
 Stikliorius Arūnas 2754
 Stikliorius Ema (Stigloris Emma) 784, 785
 Stikliorius J. 1645
 Stikliorius Jokūbas 1881
 Stiklorienė 1933
 Stinegota 415
 Stinigitas, skalvių vadas 448
 Stirnaitis Albertas (Stirnat Albert) 785
 Stock 2297
 Stockmann 2298
 Stockmann Heinrich 519, 941
 Stockmann Rudolf 2074
 Stokaitis (Stokat) 748
 Stoltz 1146
 Stončius Darius 4, 1424
 Stonienė Loreta 1494
 Stonienė Rasa 2746
 Stonienė S. 1594, 2592, 2593
 Stonienė Selverina 1593–1595, 2592
 Stonienė Severina 1598
 Stonys J. 715, 1597, 1629, 2103, 2593, 2594
 Stonys Juozas 1221
 Stonys Justinas 10, 20, 751, 1435, 1596, 1598, 1616, 1620, 1633, 2104, 2593, 2721, 2732, 2751
 Stonys Raimondas 2593
 Stonys S. 2089
 Stonys Sigitas 2746
 Stonytė Danguolė 2593, 2594, 2613, 2750
 Stonkuvienė I. 1679
 Storosta Vilhelmas (Vydūnas) (Storostas, Storost Wilhelm) 1445, 1457, 1748, 1860, 2523
 Stosiai 1282
 Stoškienė 1252
 Stoškienė Audronė 2746
 Stoškienė Rasa 1491–1493, 1673, 2748
 Stoškus G. 2334
 Stoškus K. 335, 390
 Stoškuvienė 1252
 Strakauskaitė N. 1465, 1747, 2284
 Strakauskaitė Nijolė 1464
 Stransky Z. Z. 1633
 Straudė 681
 Straume J. A. 40
 Stravinskas A. 2113, 2117
 Stravinskienė Konstancija 1305
 Strazdas 2470
 Strazdas Jonas (Strazdas Johann) 770
 Strehle E. 430, 433, 435, 436, 439–442, 445, 452, 453, 498, 499, 790
 Strelkauskas A. 929
 Striegler S. 433, 453
 Striegleris Stefanas 433
 Strieleckas A. 931
 Strielkauskas A. 930, 931
 Strijkovskis 1838
 Strijkovskis Motiejus 1314, 1318, 1319, 1323–1325, 1330, 1331, 1782, 1790, 1792–1794, 1799–1801, 1890, 2119, 2120, 2205
 Strikai 1097
 Strikaitė Rasa 2133
 Strikas A. 1707, 1765, 2715
 Strikas Aidas 1769, 1770, 1772
 Strikas Andrius 1538, 1766

- Strikas Valdemaras 1538
 Strikienė L. 1096, 1099, 1757–1761, 1764
 Strikienė Laima 1493, 1666, 1671, 1766
 Strikienė Laimutė 1101, 1756, 1757, 1761
 Strikienė Lidija 9, 19, 698, 1043, 1101, 1103, 1281, 1434, 1444, 1988, 1989, 2721, 2748
 Strikienė V. 1104
 Strikienė Vaida 1104, 1769, 1770, 1772
 Strikienė Vilma 1700, 2754
 Strikis Valdemaras 1762
 Stripeikis O. 2336, 2348
 Stirbys Steponas Jonas 2750
 Strykovskis 1836
 Strykowski M. 2307
 Strykowski 1837
 Strokovas A. (A. Строчков) 1167
 Strukčinskas A. 1582
 Strumila (Strumyla) S. 1599, 1600
 Strumpf Karina 1511
 Strungytė-Liugienė Inga 1348, 1361, 1367, 1372
 Strupp K. 906
 Stubra Albinas 1982
 Stukas Petras 1399
 Stukas Rimas 928
 Stukėnaitė-Decikienė P. 1964
 Stukus Rimantas 928
 Stulginskas Gediminas 927
 Stulginskis A. 201, 2586, 2614
 Stulginskis Aleksandras 236, 2368, 2388, 2586, 2602, 2603, 2607, 2609, 2614, 2615
 Stulginskytė Gabrielė 2754
 Stulgytė Laima 1509
 Stumbra Otas 211
 Stumbrytė Barbutė 1294, 1295
 Stundžienė Bronė 2492–2494, 2538, 2540, 2552
 Stungevičius J. 671
 Stūronaitė-Glinskienė Joana 1248, 1474
 Subarnickienė R. 842
 Subatkevičius Aloyzas 1530
 Subruvaitis H. 770
 Subruvaitis Heinrichas (Subruweit Heinrich) 772, 791
 Suchtelnas 81
 Sudnikavičienė F. 68
 Sumokaitis 633
 Sumorokas Mykolas (Michał Sumorok) 1131
 Sungaila Audrius 2614
 Sungaila J. K. 2614
 Sungaila Jonas Klemensas 2613, 2614
 Sungaila Marius 2614
 Sungailienė L. 1786
 Sungailienė Stefanija 2614
 Surbantas 415, 449
 Surbantas, skalvių vadai 429
 Surdeta 449
 Surdeta, skalvių vadai 430
 Surgailis G. 1260
 Surieta 415
 Survila Martynas 619
 Survilienė A. 395
 Sutkus 488
 Sutkus A. 1581, 1583
 Sutkus Airidas 2754
 Sutkus Antanas 1583, 1598
- Sutkus K. 834, 927, 931
 Sutkus Kęstutis 833
 Suveizdis P. 39–42
 Suvorova Adelė 1614
 Svaikstikas 1318
 Svarožycas, dievybė 1811
 Svars Gerda 1469
 Svečiulis K. 1531, 1532
 Sveibatytė A. 727
 Sveibatytė Augustė 2568
 Sveibatytė-Gaigalaitienė A. 2583
 Sverdlovas Jakovas 1618
 Svetlauskas Stasys 2119–2123, 2125, 2141
 Sviderskis Pranas 819
 Sviderskis Pranciškus 2747
 Svilai 1187
 Svilius 1186
 Svilius Gertrūda 1499
 Svilus 1187
 Svirblys Elizabetė (Swirblies Elisabeth, Elizabeth) 984, 991
 Svirideta, skalvių vadai 430
 Sviridotas 415
 Svisdeta 449
 Svylas 633
 Swabe Jakobas 477, 478
 Swars Purwins 2297
 Swieckis W. 83
 Swirblies 2299
 Swobe W. 475
 Swobe Werner 472, 484
 Swobe Werneris 474, 476, 477
 Swobe-Swabe 478
 Szagarus 2299
 Szakkat Johann August 632
 Szamaschka 476, 477, 485, 493
 Szambien 1146, 1147
 Szameitat M. 1117
 Szelmonait (Šelmonaitis) J. 2309
 Szereiks Jurgis 632
 Szillatis (Žilaitis, Šilaitis) E. 2309
 Szillatis (Žilaitis, Šilaitis) J. 2309
 Szimnatis (Šimnaitis, Šimaitis) E. 2309
 Szymański 347
 Szymański P. 350
 Szon 1147
 Szonell Edeltraud 1004
 Szugs 1147
 Szuks 2297
 Szuks Herbert 1471
- Š
- Šadė Karlas (Schade Carl) 984
 Šaferis Karlas (Carl Schafer) 776
 Šafranauskienė S. 1703, 1704
 Šafranauskienė Stefa 1674
 Šafranauskienė Stefanija 1552, 1598, 1700, 1703, 1721
 Šaidleris 559
 Šakaičiai 2324
 Šakaitė Ana (Schakat Anna) 642, 990
 Šakaitė Ida 642
 Šakaitienė 2225
 Šakaitienė Ana 2078
 Šakaitienė J. 1598, 1606, 1608–1610, 2700
 Šakaitienė Joana 1598, 1608, 1611, 2668, 2699
 Šakaitienė M. 2225
 Šakaitis 633, 776
 Šakaitis Enzis 2076, 2078
- Šakaitis Jurgis 1598
 Šakaitis Otto 2078
 Šakaitis R. 1554, 1597
 Šakaitis Rasius 2752
 Šakaitis Rudolfas 1539, 1546, 1598, 2747
 Šakaitytė Emma 2078
 Šakalis A. 834–836, 927
 Šakalytė E. 1105, 1109
 Šakas (Schack) 514, 544
 Šakys Richardas (Czokies Richard) 768
 Šaknys Žilvytis 4, 1424, 1680, 1932, 1938, 2062
 Šalaševičienė Lina 2615
 Šalaševičius Giedrius 2615
 Šalaševičius Jonas 2614
 Šalaševičius Vidas Juozas 2614, 2615, 2746
 Šalaševičiūtė Rasa 2615
 Šalčiūnas Mykolas 1570, 1574
 Šalinskis (Szalinsky) 641
 Šalis Marta (Martha Szallies) 1655
 Šalkauskas 1054
 Šalkauskis Stasys 1334, 1748
 Šalnius 776
 Šamšys (Schamschies) 726
 Šapalas (Schapals) 618
 Šapalas Valteris (Schapals Walter) 990
 Šapoka A. 26, 415, 435, 442, 443, 446, 453, 503, 509, 788, 898, 919, 1377
 Šapoka Andrius 929
 Šapoka Audrius 928
 Šapoka G. 890, 894, 895, 899, 902, 918, 919
 Šapoka J. 423
 Šapranauskas Algis 1598
 Šarakauskas Vidmantas 929
 Šaraukas Vidmantas 928
 Šaraukienė D. 98
 Šareika 415, 448
 Šarka G. 1578, 1578
 Šarkaitė A. 1591
 Šarkaitė Aldona 1598
 Šarlotė (Charlotte) 1091
 Šarlotė Vilhelmina 533
 Šašienė Reda 1492, 1494, 2747
 Šašienė S. 1707, 1979, 1981, 1984, 1991–2000
 Šašienė Sniežana 1493, 1770, 1919, 1920, 1977, 1979, 1982, 1984, 1993, 1995
 Šašienė V. 1530
 Šašienė Vanda 1546, 1766
 Šašys A. 284, 354
 Šašys Andrius 274, 1088, 1770, 2000, 2754
 Šašys P. 1088
 Šašys Paulius 1088
 Šašytė R. 284, 354
 Šašytė Rasa 1409, 1411
 Šaulys Povilas 1579
 Šauriraris (Szaurirar), dievybė 1799
 Ščavinskas M. 430
 Ščerbakova Zoja 1666
 Šebeka Benjaminas 2595, 2747
 Šebeka L. 1520, 1534–1536
 Šebeka Leonas 1486, 1534, 1537
 Šebeka Petras 2595
 Šebekienė E. 1479
 Šebekienė Elzbieta (Elżbieta) 1476, 1477, 1484–1486
 Šebekienė Irena 2595

- Šedeckis (Schedetztki) 641
 Šefferis 2232
 Šefferis Oskaras 1236
 Šeĝzdivičienė Raimonda 2750
 Šeinauskas V. 2701
 Šeinauskas Vytautas 643, 1654, 2668, 2700, 2701
 Šeinius 2411
 Šeinius-Jurkūnas J. 1938
 Šelmaitis Ulrikė (Schelmat Ulrike) 759
 Šelmonaitis Jonas (Jons Szelmonat) 724
 Šėmaičiai 625, 626
 Šemaitis Nikelis (Schemat Nickel) 990
 Šemeklis Remigijus 9, 19, 1338, 1434, 1444, 2721, 2749
 Šemeta 848
 Šemeta Jonas 477, 848
 Šemeta Merkelis 848
 Šemetaitė-Bielevičienė 478
 Šemetaitė-Bieliavičienė Elžbieta 848
 Šėnas A. (Albert Schoen) 586
 Šėnkas (Schenk) 515, 545
 Šėnkas (Schenk, August Leopold) 652
 Šėnkė J. 1454
 Šėpkus A. 1597
 Šėputienė Birutė 2616
 Šėputis 867
 Šėputis Sigitas 2615, 2616
 Šėputytė Asta 2616
 Šėputytė Odeta 2616
 Šėputytė Renata 2616
 Šėreika 395, 449, 453, 648, 1817
 Šėreika (Sarecka) 650
 Šėreikis 695
 Šėreikis 2412
 Šėreikis (Schereiks) 773
 Šėreikis Endrikis (E. Schereick) 648
 Šėreikis G. 2324
 Šėreikis Johanas (Scherreicks Johann) 990
 Šėreikis Johanas Rudolfas (Scherreick Johannes Rudolf) 2288
 Šėreikis Milkus (Milkus Schereiks) 795
 Šėreikis Otas (Schereiks Otto) 770
 Šėreikis Gertrūda (Scherreicks Gertrud) 990
 Šėrinčius, dievybė 1780
 Šėryčius (Sczericzius), dievybė 1775
 Šėrys Vilhelmas 1006
 Šėrnakas Michaelis (Michael Schernack) 1355
 Šėrnas 1648
 Šėškevičius K. 329
 Šėštokaitė J. 1484
 Šėtikienė Audronė 643
 Šėtkus B. 1519
 Šėtler Brigita 1001, 1002
 Šėtler Brigita (Brigitte Schettler) 2073
 Šėtler Ina 1001
 Šėtleriai 546, 603, 633, 995, 996, 998–1001, 1187, 1196, 2073, 2190
 Šėtleris 552, 936, 1003, 1006, 1045, 1186, 2126
 Šėtleris (Schetler) Heinzas 1196
 Šėtleris (Schettler) 1645
 Šėtleris (Schettler) 600, 936, 1648, 2292, 2294
 Šėtleris (Schettler) G. 265
 Šėtleris E. (Schettler) 603
 Šėtleris Ernestas (Eizenhameris) 545
 Šėtleris Ernestas (Ernst Schettler) 1091, 1412
 Šėtleris Ernestas (Schettler Ernest) 984
 Šėtleris Ernastas 996, 998, 999
 Šėtleris F. 995, 1000
 Šėtleris Fr. 1039
 Šėtleris Friedelis 1157
 Šėtleris Frydelis 996, 1000, 1039, 2032
 Šėtleris Frydelis (Friedel Schetler) 1000
 Šėtleris Frydelis (Friedel Schettler) 997
 Šėtleris G. 603
 Šėtleris G. (Gottfried Schettler) 2074
 Šėtleris Gotfrydas 997
 Šėtleris Gotfrydas (Gottfryd Schetler) 995
 Šėtleris Gotfrydas (Schettler Gottfried) 976, 984, 990
 Šėtleris Gotlybas 995, 999
 Šėtleris Haincas 1190
 Šėtleris Haincas, Hainsas (Heinz Schettler) 1202, 1203
 Šėtleris K. 998
 Šėtleris Kristupas (Christoph Schettler) 546, 547, 995, 998, 1001, 2073
 Šėtleris T. (Schettler T.) 2294
 Šėvelio O. 312, 350
 Šėveliova J. 1659
 Šėveliova Jafima 1659
 Šėveliova L. 1705
 Šėveliovas 345
 Šėveliovas O. 289
 Šėudvytienė Danutė 1762, 1770, 2751
 Šėudvytis Jonas 1770
 Šėaulenskas D. 929, 930
 Šėaulienė A. 1570, 1573–1575
 Šėaulienė Antanina 1572, 1573
 Šėaulinskas Juozas Kazimieras 2748
 Šėaulinskas Kazimieras 1538
 Šėaulinskas Kazys 285
 Šėaulinskas R. 290, 324, 328, 354, 364, 376, 723, 1817, 1911, 2071, 2302
 Šėaulinskas Rytis 6, 16, 25, 284, 297, 323, 329, 351, 383, 1431, 1441, 1817, 2721, 2727
 Šėaulinskienė A. 622, 1661, 1675, 1702, 1703, 1704
 Šėaulinskienė Aldona 10, 20, 1435, 1486, 1488, 1491–1493, 1503, 1668, 1674, 1700, 1702, 1717, 1769, 2071, 2721, 2748
 Šėaulinskis V. 423
 Šėaulys 270
 Šėaulys A. 1572
 Šėaulys Jonas 212, 270, 1572, 1657
 Šėaulys K. 276
 Šėaulys P. 1572–1574
 Šėaulys Povilas 1570, 1572, 1573
 Šėdiškienė Irma 1680, 1940, 1951–1955, 1958, 1960, 1966, 1970, 1973, 1976, 1978, 1985, 2003
 Šėdlauskas A. 434, 435, 437, 441, 450–453, 927, 2303
 Šėdlauskas Arvydas 833
 Šėdlauskas V. 878
 Šėikšnian Rita 2750
 Šėilagalienė Alina 1619
 Šėilagalis Rimantas 1619
 Šėilaitė Rasa 2752
 Šėilait Ona (Anna Szillat) 772
 Šėilaitis Endrikis 741
 Šėilaitis Jonas 741
 Šėilas V. 1120
 Šėilas Vytautas 423
 Šėileika Jonas 1141
 Šėilevardis Kristupas 684
 Šėilgalis (Schillgallis) 748
 Šėilingas (Schilling) 703
 Šėilingas Paulius (Schilling Paul) 787
 Šėilingienė V. 2336, 2348
 Šėilmanas (Schilm Martha Auguste) 661
 Šėilvaitis Pranas (Schilwat Franz) 791
 Šėilvaitis (Szilwitait) 772
 Šėilvaitis Jonas (Johann Szilwitait) 771
 Šėimaitienė Raminta 2749
 Šėimaitis 632, 994
 Šėimaitis (Schemat) 641
 Šėimaitis Evaldas 2749
 Šėimanskis (Schimanski) 182, 881, 884, 1004, 1085, 1648
 Šėimanskis E. 1054, 1055, 1064
 Šėimanskis E. (Erich Schimanski) 540
 Šėimanskis Erichas 294, 807, 1054
 Šėimanskis Erichas (Erich Schimanski) 944, 1053, 1060
 Šėimboras G. 1236, 1242
 Šėimek E. 331
 Šėimelpėnigis A. 1361
 Šėimelpėnigis A. F. 1357
 Šėimelpėnigis A. F. (A. F. Schimmelpfennig) 2476
 Šėimelpėnigis Adomas Frydrichas 1357, 1358, 1362, 1825
 Šėimelpėnigis Kristijonas 1349
 Šėimelpėnig Ana (Schimmelpfennig Anna) 2288
 Šėimelpėnig Ed. (Schimmelpfennig Ed.) 990
 Šėimelpėnig Elena (Schimmelpfennig Helene) 984, 990
 Šėimelpėnig Helena (Schimmelpfennig Helene) 2288
 Šėimelpėnigis (Schimmelpfennig) 513, 543
 Šėimelpėnigis Augustas Jurgis (Schimmelpfennig August George) 2289
 Šėimelpėnigis Eduardas (Schimmelpfennig Eduard) 2288
 Šėimėnas Valdemaras 6, 16, 26, 292, 321, 328, 352, 353, 375, 395, 397, 399, 402, 403, 405–409, 449, 650, 1431, 1441, 1812, 1817, 1818, 2721, 2728
 Šėimėnienė Audra 1898, 1916
 Šėimkaičiai 2088
 Šėimkaitis 776
 Šėimkaitis (Schimkat) 732
 Šėimkaitis Frydrichas (Friedrich Schimkat) 664
 Šėimkevičienė Marija 2753
 Šėimkevičius Pranas 226, 1538
 Šėimkovič Lina (Lina Schimkowitz, Karnowski) 1221, 1241
 Šėimkovičiai 1227
 Šėimkovičius 1226
 Šėimkovičius Isidorius (Isidor Schimkowitz) 1220, 1241
 Šėimkovičius Izidorius (Isidor Szymkowitz) 1221
 Šėimkūnaitė Eugenija 1778, 1782, 1786
 Šėimkūnaitis Algis 1518
 Šėimkus (Schimkus) 732, 748
 Šėimkus Boleslovas 212
 Šėimkus H. 725

- Šimkus J. 2153
 Šimkus Jonas 2153
 Šimkus Jonas (Schimkus Johann) 784, 785
 Šimkus Ričardas 1484
 Šimkus S. 1607, 1651, 1859
 Šimkus Stasys 1859, 2717
 Šimkus V. 1597
 Šimkus Vladas 1672
 Šimkutė Elena 863
 Šimkutė Neda 2131
 Šimkutė Rasa 2754
 Šimkuvienė Rita 2750
 Šimnaitis Enzys (Ensis Szimnat) 735
 Šimtininkas A. 671
 Šimulionytė Angelė 1485, 1661
 Šimulionytė-Kucinienė Angelė 1478
 Šimulis 1583
 Šimulis P. 1573
 Šimulynas Vidmantas 1524, 1538, 1668
 Šimulynienė 1282
 Šinkienė-Palčiauskaitė M. 2492
 Šinkūnas R. 1398
 Šipailienė V. 1045
 Šipailienė Virginija 1043
 Širakovskis Augustas (August Schirakowski) 771
 Širuchovas R. 1816, 2067, 2117
 Širvys P. 1582, 2700
 Šiuždinytė J. 1305
 Šiuždinytė Janina 1295, 1305
 Šiundekopfas Heningas 2121
 Šiupinas 1644
 Šiusleris 518
 Šiusleris Vilis (Willi Schüssler) 1212
 Širyčius (Širinčius, Širinčius, Sirijus, Šeryčius, Šėrinčius), dievybė 1780
 Šylait Hilda (Hilde Schieleit) 939
 Šylaitis 1006
 Šylaitis (Schieleit) 1644
 Šylaitis (Schieleits) 938
 Šylaitis E. (A. Schieleit) 1731
 Šylaitis Julius (Szieleit Julius) 787
 Šylaitis K. 810
 Šylaitis Kristijanas (Schieleit Christian) 990
 Šylaitis Kristijonas (Christian Schieleit) 810, 939
 Šyman Irmgard (Schiemann Irmgard) 990
 Škėmas Antanas 1523, 1530
 Šklėrius 1060
 Šlak Marija Katarina (Schlaak Maria Catharina) 2288
 Šlakaitis (Schlakat) 976
 Šlakaitis Hermanas (Schlakat Hermann) 984
 Šlakas Jurgis (Schlaak George) 2288
 Šlamas Antanas 1530
 Šlapkovskis Juozapas (Joseph Schlapkowsky) 735
 Šlaža M. 900, 901, 919
 Šlegaitis Č. 834
 Šlegaitis Česlovas 833
 Šlegaitis Česlovas 8, 18, 920, 924, 1433, 1443, 2721
 Šlēgerbergeris (Schlegerberger) 748
 Šleicheris A. 428, 1828, 1830–1832, 1838, 2400, 2401, 2741
 Šleicheris A. (A. Schleicher) 2521
 Šleicheris Augustas (August Schleicher) 1451, 2219, 2228, 2400, 2477
 Šlekonytė Jūratė 11, 21, 1436, 2053, 2721
 Šlėnštetas (Schlennstedt) 1201
 Šlenter Šarlotė (Charlotte Schlenter) 208
 Šlenteris (Schlenter) 641, 739
 Šlenteris P. (Schlenter) 746, 1144
 Šlenteris, fon (Schlenter) 1222
 Šlėntneris Maksas (Max Schlentner) 794, 795
 Šlepėtis Kazimieras 1535, 2751
 Šlepėvičius M. 1536, 1537
 Šlepėvičius Mindaugas 2750
 Šleteringas T. 2114
 Šleuteris (Schleuther) 1154
 Šlezinskis Johanas 560
 Šleževičius A. 1525
 Šliapavičienė Greta 1100, 1101
 Šliapavičius Algimantas 1538
 Šliapavičiūtė Julija 1101, 1103
 Šliaupa A. 58, 74
 Šliaupa A. I. 40
 Šliaupa Saulius 41–43
 Šliavas J. 1013
 Šličius E. 1484
 Šličytė Zita 1513, 2595, 2596
 Šličkus Adolfas 1658
 Šlilingas (Schliling) 2108
 Šlioniai 687
 Šliuožaitė Irena 2752
 Šliupaitė S. 1550
 Šlyfenas, fon Alfredas (Alfred von Schlieffen) 1168
 Šlypakas Danielis (Schliephaak Daniel) 2288
 Šlobsnakė Elzė 786
 Šlomka 1218
 Šlomka (Schlomka) 994
 Šlomka Samuelis 1218
 Šlomka Samuelis (S. Schlomka) 663, 1218
 Šloniai (Schlonys) 2096
 Šluotražis (Szlotrazis, Szlotrazys), dievybė 1775, 1780
 Šlupsna (Schlupsna) 739
 Šmidas V. (Wolfgang Schmid) 2210
 Šmidkė Eduardas 1194
 Šmidtas J. G. A. 1026
 Šmidtkė J. 2089
 Šmiktas M. (Michael Schmict) 599
 Šmitai (Schmidt) 601, 2072
 Šmitas 518, 564, 1779, 1782, 1795
 Šmitas (Schmidt) 513, 514, 543, 544, 641, 732, 998
 Šmitas F. A. 742
 Šmitas J. G. A. 549, 564
 Šmitas J. G. A. (Schmidt) 565
 Šmitas Johanas Gustavas Adolfas (Schmidt) 546, 549
 Šmitas P. 1786, 1798
 Šmitas Pėteris 1779
 Šmitas-Parotaitis, Vėdraitis (Schmidt-Parotat, Wedrat) 764
 Šmitienė G. 2551
 Šmitienė Giedrė 2539, 2543, 2552
 Šmitkė J. (J. Schmidtke) 2088
 Šmydė Otas (Otto Schmiede) 773
 Šmydė Pranas (Franz Schmiede) 773
 Šmolckas B. 1362, 1365
 Šmolckas Benjaminas (Benjamin Schmolck) 1360
 Šmorel Anemarija (Anemarie Schmorell) 2189
 Šnaideris Albertas (Albert Schneider) 584, 585
 Šnaideris U. (Ubert Schneider) 585
 Šneideraitis E. 742
 Šneideris 1005
 Šneideris (Schneider) 726
 Šneideris Henrikas (Heinrich Schneider) 773
 Šneideris Karlas Heincas (Karl Heinz Schneider) 1208
 Šnekenburgeris Maksas (Max Schneckeburger) 1850
 Šniokaitis Antanas 1485
 Šnitkė Ferdinandas 872
 Šoenas, fon Henrikas Teodoras (Heinrich Theodor von Schön) 647
 Šojus H. 2605, 2606
 Šojus Hugus 1940
 Šojus Hugo 405
 Šonas (Szon) 756
 Šonas Albertas (Albert Schoen) 690
 Šonelis (Szonell) 942
 Šonemas K. (C. Schonem) 586
 Šorys Juozas 1957, 1963
 Šosau (Schossau) 732, 739
 Šostakovič V. B. 98
 Šostakovičius V. 88
 Šovaljė F. 732
 Špejeris 1445
 Špenbergas Richardas 1236
 Špeneris Pilypas Jokūbas (Philipp Jakob Spener) 1358, 1389
 Šperberiai 572
 Šperberis (Sperber) 570
 Šperberis Albertas Fiurchtegotas (Sperber Albert Fürchtegott) 2291
 Šperberis Gotfrydas Benjaminas (Gottfried Benjamin Sperber) 526
 Šperberis, fon Hansas (H. von Sperber) 571, 572
 Šprengelis (Sprengel) 739, 748
 Šprojevas (Sproewitz) 186
 Šraderis 518
 Šraineris (Schreiner) 2291, 2292
 Šratenhalis Karlas (Schrattenhal) 1853
 Šreineris Karlas Vilhelmas 1377
 Šrioder (Schröder) 977–979
 Šrioder Gizela (Schröder Gisela) 979, 990
 Šrioder Magdalena (Schröder Magdalene) 977–979, 984, 990
 Šrioder Margot (Schröder Margot) 979, 990
 Šrioder-Heft Magdalena (Magdallene Schröder geb. Hefft) 977
 Šrioderiai 975
 Šrioderis (Schröder) 726
 Šrioderis Artūras (Schroder Arthur) 933, 935, 976–979, 984, 990, 1210, 1214
 Šrioteris (Schroetter) 516
 Šrioteris, fon Fridrichas Leopoldas (Baron von Schröter) 675
 Štacaitė-Štrimienė Jolita 1703, 2668
 Štacas Leonardas 2702
 Štacionė Teresė 2702
 Štainas, fon 1184
 Štaineris (Steiner) 933, 955
 Štainertas Otas (Steinert Otto) 785
 Štalis 1370
 Šteinas H. 547
 Šteinas Otas Julius 743
 Šteinertas 1005

- Šteinertas Šafneris 1075
 Šteinleitneris E. 758
 Štelmacheris Hermanas (Hermann Stellmacher) 773
 Štiurkebekeris Kurtas (Stuercebecker) 705
 Štocka Žoržas (Schorsch Stotzka) 2472, 2473
 Štockai 2473
 Štokas 1006
 Štokman Edita (Stockmann Edith) 991
 Štokmanas (Stockmann) 942, 1006, 1094
 Štokmanas Heinrichas (Stockmann Heinrich) 991
 Štolcas (Stoltz) 131, 703, 711, 1148
 Štolcas C. 703
 Štoltė P. 2114
 Štrausas 559
 Štrausas J. 2603
 Štreikis J. 271
 Štreikis Juozas 212, 274
 Štriekis-Gandras Greta 1921
 Štrimas A. 1767, 1768
 Štrimas Domantas 2702
 Štrimas Tautvydas 2702
 Štrimienė (Štačitė) Jolita 2702
 Štrimienė J. 2702
 Štrimienė Jolita 1703, 1719, 2748
 Šturholcas Liudvikas 1510
 Šubert Eva (Schubert Eva) 990
 Šubert Marta 796
 Šubertai 978, 1187, 1202
 Šubertas 633, 1186, 1187
 Šubertas Alfredas (Schubert Alfred) 984, 990
 Šubertas Klausas (Schubert Klaus) 990
 Šubertas Kristelis (Schubert Christel) 990
 Šubertas Paulius (Schubert Paul, Paulas) 796, 990, 993
 Šubertas, fon Richardas (Richard von Schubert) 1173
 Šukaitis 1041, 1045
 Šukaitis Jurgis (Jurge Schukat) 724
 Šukaitis Tunas (Tuns Schukat) 735
 Šukauskas Audvydas 2752
 Šukienė Rita 2746
 Šukys R. 2338
 Šukys Remigijus 2746
 Šukutienė Irena 1546
 Šulc 559
 Šulc Helmutas 191
 Šulcas 633, 1174, 2004, 2389
 Šulcas (Schultz) H. 265
 Šulcas (Schulz) 514, 544, 631, 964
 Šulcas Arno (Arno Schulz) 588, 589
 Šulcas Albertas (Albert Schulz) 935, 976, 984, 1644, 1648
 Šulcas Ferdinandas (Ferdinand Schultz) 2080
 Šulcas Fricas 1006, 1643
 Šulcas Frizas (Fritz Schulz) 1091
 Šulcas Helmutas (Helmut Schulz) 203
 Šulcas Henrikas 1172
 Šulcas J. 2206, 2566, 2567
 Šulcas Johanas (Johann Heinrich Schulz) 1017, 1032, 1450
 Šulcas Johanas Gotlibas 1462
 Šulcas Johanas Henrikas (Heinrich Schulz) 546, 556, 1032
 Šulcas Jonas (Johann Schultz) 2206, 2390, 2566
 Šulcas Karlas Teodoras (Schulz Karl Theodor) 2291
 Šulcas T. G. 1911
 Šulcas Teodoras (Theodor Schulz) 1449
 Šulcas Teofilis (Schultz) 2218, 2228, 2476
 Šulcė 1836
 Šuldiakovas Eugenijus 4
 Šulininis (Szullinnijs), dievybė 1775, 1784, 1785
 Šulmeisteraitis 758
 Šulmeisteraitis Vilhelmas (Wilhelm Schulmeister) 1648
 Šulninis, dievybė 1776
 Šulšauskas 1647, 1648
 Šulšus Hermanas (Hermann Schulschus) 1648
 Šultz Teofilis 2218
 Šultz, fon 1172
 Šumacheris (Schuhmacher) 773
 Šumacheris Baltazaras Gerhardas (Balthasar Gerhard Scumacher) 1842
 Šumacheris Pranas (Franz Schuhmacher) 773
 Šumanas 1077
 Šumauskas Motiejus 199
 Šunkas Karlas (Karl Schunck, Schunk) 1199, 1204, 1205
 Šurubovas J. V. 54
 Šusteraitis Abrys 684
 Šusteris Frydrichas Zigmantas (Friedrich Schuster, Schusterus) 1448, 1449
 Šuškevičienė Justina 2751
 Šutnienė Irena 4, 1424
 Šutrajeva S. 2715
 Šutrajevas Ivanas 212
 Šutrajeviė Daina 1993
 Šuvalis M. 1624
 Švabė 1728, 2304
 Švabė Melchioras (Melchior Schwabe) 1449
 Švabė Verneris (Werner Schwabe, Swobe) 133, 430, 445, 499, 504, 614, 1127, 2284
 Švabenas 503, 511
 Švabenas V. 500
 Švabenas, fon Michelis (Michel von Schwaben) 504
 Švainertas 2194
 Švainertas Albertas (Schweinert Albert) 990, 2680
 Švainertas Bruno (Bruno Schweinert) 934
 Švaisingeris Fricas 1194
 Švalbė Antanas (Schwalbe Antonie) 2288
 Švarc Gerda 1499
 Švarcas (Schwarz) 265, 933, 935
 Švarcynas, fon (von Schwarzien) 515
 Švarcynas O. 1021
 Švarcynas Otas (Otto Schwarzien) 545, 1021
 Švarkas A. 1395
 Švedaitis Albertas (Schwedat Albert) 990, 1153
 Švedaitis Johanas (Schwedat Johann) 984, 990
 Švedas A. 1527
 Švedas K. 125
 Švedas Maksas (Schweds Max) 758
 Švedienė Vida 1546
 Šveigertas (Schweinert) 739
 Šveinartai 872
 Šveinbergeris Edvardas (Edward Schweinberger) 779
 Šveinertas Albertas (Schweinert Albert) 984
 Šveinertas Alfredas 1154
 Šveinertas Brunas (Bruno Schweinert) 1034, 1467, 2192-2194
 Šveistienė R. 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2125, 2141
 Šveistienė Rūta 2120
 Švelnienė Genovaitė 1556-1658, 1738
 Švelnys 1648
 Švelnys Anicetas 1657
 Švelnys Vytas 1478
 Švelnytė Eugenija 1552
 Šventaragis 1311, 1312, 1316
 Švanteckas R. 2338
 Šventickaitė Viktorija 2597
 Šventickaitė Vilija 2597
 Šventickas A. 2596, 2597
 Šventickas Algimantas 2596
 Šventor Augustė (Schwentorius Auguste) 991
 Šventor Lidija (Schwentor Lydia) 991
 Šventoraitienė (Schwentor) 938
 Šventoraitienė Lidija (Lydia Schwentor) 936, 1092, 1409
 Šventoraitienė Virginija 1740
 Šventoraitytė Loreta 1991
 Šventoraitytė-Grigulienė Hilda 1752, 1919, 1920, 2263
 Šventoraitytė-Šukienė Rita 1982, 2001
 Šventoriai 625
 Šventorius 633, 1002
 Šventorius Augustė (Schwentorius Auguste) 984
 Švitrigaila 442, 844
 Švoba 1354
 Švoba M. 1355
 Švoba Melchioras 1357
 Švoba Merkėlis (Schwabe) 1354
- T**
 Tacitas 1809, 1814
 Tacitas Kornelijus 411
 Tacitas Publijus Kornelijus 1808, 1810, 1812-1814
 Talau (Thalau) 2294
 Tallat Kelpša Juozas 2597, 2701
 Tallima V. 44
 Talmainaitis 740
 Taločka Leonas 212, 1657
 Taloni (Taglioni) Marija 1866
 Tamašauskaitė Elena 1474, 1482
 Tamašauskas 1570, 1574, 1575
 Tamašauskas A. 1501, 1502, 2338
 Tamašauskas Artūras 1480, 1481, 1486, 1488, 1489, 1491, 1503
 Tamašauskienė Laimutė 1488
 Tamašauskienė Viktorija 2754
 Tamkevičius Sigitas 2588
 Tamkienė Janina Morta 1936
 Tamošaitienė A. 1958, 1962
 Tamošaitienė Anastazija 1958
 Tamošaitienė Danutė 1598
 Tamošaitienė V. 1664
 Tamošaitienė Valerija 1663, 1756, 1762, 2746

- Tamošaitis (Tomoscheit) 732
Tamošaitis Antanas 1951, 1957, 1958, 1961, 1963, 1964, 1980, 1981, 1983, 1992, 2003
Tamošaitis Gediminas 2752
Tamošaitis Izidorius 2181
Tamošaitis Jonas 211, 2748
Tamošaitis Kęstutis 274
Tamošaitis M. 1912, 1914, 2597, 2598
Tamošaitis Mindaugas 1765, 2597, 2598, 2749
Tamošaitis Vytautas 1762, 2746
Tamošat 1643
Tamošauskas Julijonas 1399
Tamoševičienė Elena 1762
Tamoševičius H. 1088
Tamoševičius Heroldas 928, 1088, 1666, 1671
Tamoševičiūtė-Gabronienė Bronislava 1476, 1478, 1484, 1658
Tamošiūnas M. 2493, 2506
Tamošiūnas Mindaugas 1527
Tamošius 695
Tamulevičius Nauris 2598
Tamulienė Lina 1923
Tamulis Darius 1921, 1923
Tamulynas Linas 6, 16, 25, 27, 278, 280, 284, 285, 288, 290, 292, 297, 329, 354, 356, 368, 369, 375, 376, 383–389, 391, 392, 394, 445, 446, 454, 506, 734, 1431, 1441, 1817, 2108, 2117, 2302, 2721, 2725, 2728, 2746
Tamulytė Violeta 2750
Tarabilda R. 2067
Tarachas (Tarrach) 513, 543
Tarakanovas (Tarakanov) 924, 925
Tarasenka P. 1645, 1796, 1798
Tarasevičius Romualdas 397
Tarnauskas Arūnas 2748
Tarvainas Antanas 211
Tarvainis Antanas 194, 204
Tarvydas S. 428
Tarvydas Stanislovas 1562
Tarvydas Stasys 1671
Tatarūnas L. 1216, 1242
Tatoris J. 1950
Tatoris Jonas 1940
Taurazevičius Antanas 812, 814, 820, 1492, 1503, 1763
Tauregas (Taureg) 182
Tauregas Richardas 1054, 1066
Tautavičius A. 295, 305, 308–310, 313, 314, 321, 325, 328, 347–350, 389, 390, 394, 2487, 2507
Tautkus 462
Tautkuvienė L. 1902, 1916
Tautorat Hans-Georg 1164
Tautvaišaitė Š. 2388
Tebelškis Povilas 395
Teichertas (Teichert) 732, 748, 1147
Teichlerienė 2225
Teitmajerytė-Babonienė Rūta 1988, 2001
Teleikis M. 1645
Teliavelis, dievybė 1316
Telišauskas Rimvydas 2753
Telišauskienė (Baziliūtė) Elena 2702
Telišauskienė Elena 1233, 1240, 1242, 2703
Tempelmann-Mączynska M. (Tempelmann-Mączynska) 388, 394
Tenciūrinis 1246
Tenigšaitis Butkus (Butkus Tennigshat, Tennigshait) 514, 544
Tenikaičas 2466
Tenikaičiai 704, 2100, 2324
Tenikaitė Bušė (Tenikaite Busze) 2288
Tenikaitė Elzke (Tenikaite Elzke) 2288
Tenikaitė Marikė (Tenikaite Maryke) 2288
Tenikaite Maryke 2076
Tenikaitienė Enutė (Ennute Tennigkeit) 2078
Tenikaitis 642, 671
Tenikaitis (Tennigkeit Gertrud) 661
Tenikaitis (Tennigkeit) 794, 2078
Tenikaitis (Tennigkeit) 795
Tenikaitis J. 770
Tenikaitis Jonas (Johann Tennigkeit) 772
Tenikaitis Liutkus (Tenikaitis Lutkus) 2288
Tenikaitis Mikas (Michael Teninkat) 735
Tenikaitis Milkeris (Tenikaitis Milkere) 2288
Tenikaitis Milkus (Milkus Tennickat) 735
Tenikaitytė Ida (Ida Tennigkeit) 2080
Tenišaitis Liutkus 559
Tennickait (Tenikaitis) M. 2309
Tennigkeit (Tenikaitis) 2324
Tennigkeit Emil 680
Tennikait M. 2309
Tenšys Saulius 928
Teodorikas 508, 1809
Tepenas M. 431, 432
Terence R. 1679
Terlecki W. 1854
Tetingenas Verneris 435
Tetmajeris 518
Tetmejeriai 699
Tetmejeris Gerchardas 230
Tetmejeris Haroldas 226
Tetmejeris Jurgis 1391
Tetmejeris Jurgis (Georg Tetmeyer) 699
Tetmejerytė 1391
Tetmejerytė Ema Marija 699
Tetmejerytė-Babonienė Rūta Lydija (Ruth Lydia Tetmeyer) 699, 700, 1041, 1227, 1228, 1242, 1388
Tetzneris (Tetzner) 1836, 1837
Tetzneris F. 2004, 2068, 2392
Tetzneris Fr. 1947
Tetzneris Francas 1956
Tėvelienė Irena 1666, 1671
Theo 788
Theudebertas, karalius 1810
Thiel 1147
Thiel E. 1942
Thiel E. C. 456, 474
Thiersch Bernhard 1846, 1847, 1864
Thietmaras 1811
Thilo V. 1353
Thilo Valentinas (Valentin Thilo) 1353
Thomas A. 433, 453
Thomas Alfredas 433
Thompson Stith 2064
Thomson 2294
Thörke S. 350
Thörle 348
Thörle Stefan 348
Thorunsky Henriette 711
Thran 1033, 2294
Thran Lotte 2472
Thranai 2575
Tiedigas 1395
Tiedigas Pranas 1395
Tiedtke 2298
Tiedtke Paul 2712
Tiedtkė Paulas 2572
Tiedtke Paulius 623
Tielos A. 2395
Tikla, deivė 1779
Tiklis (Tiklius, Tiklys), dievybė 1775, 1776, 1778, 1779
Tillips Hedwig 1065
Tilvikas A. 1593
Timašiūtė Ona 1509
Timašaičiai 687
Timinskas 1246, 1247
Timinskis Rimantas 832
Timofejevas V. I. 405
Tischler 2300
Tiškevičius J. S. 1132
Tiškevičius Jonušas Skuminas (Janusz Skumin Tyszkiewicz) 1132
Tišleris F. 174
Tišleris O. 405
Tišleris Otas (Otto Tischler) 1815
Tydemanas K. 758
Tydkė 1006
Tydkė Gotfrydas 1377
Tydkė Paulas 1653
Tydkė Paulas (Paul Tiedtke) 1655
Tydtkė Irma (Tiedtke) 934, 938
Tydtkė Paulas (Tiedtke Paul) 985, 991, 2575, 2673, 2708, 2707
Tyklė, deivė 1778
Tylas (Thiel) 726
Tyrolian Ferdinand II 2726
Tyršas B. 1846
Tyršas Bernardas (Bernhard Thiersch) 1846, 1848
Toeppenas (Toeppen) M. 504, 2307
Tokvilis 2359
Toleikienė 1933
Tolišius 1646
Toliušienė Laima 6, 16, 403, 1431, 1441, 2721
Toliušis Gediminas 2751
Tolpežininkas Saulius 833
Toluckas Augustas 1362
Tolvaiša Danius 212, 1771, 2752
Tolvaiša K. 2715
Tolvaiša Kęstutis 2691, 2710, 2715
Tolvaišienė Natalija 1771, 2752
Tomas 504, 1101
Tomas Joana Marija (Thomas Johanne Marie) 2290
Tomaševičius Benediktas 1737
Tomcigas 1189
Tomkevičienė A. 86, 98
Tomkevičienė Aldona 5, 15, 77, 1430, 1440, 2721, 2723
Tomoscheit 1147
Tomsonas 566, 2096, 2574
Tomsonas (Thomson) 191, 202
Tomsonas Erichas (Thomson Erich) 976, 984
Tomsonas Erikas (Erich Thomson) 188, 206–208
Tomsonienė 1045
Tomušaitis 1187
Topferis Augustas (August Töpfer) 773

- Toporovas (Toporov) Vladimiras
 Nikolajevičius 1780, 1783, 1798–1800,
 1897, 2198, 2202
 Toppen M. 439
 Töppen M. 430, 433, 435, 436,
 440–442, 445, 452, 453, 498, 499, 790
 Torvaldsenas 743
 Traicė 1317
 Traichelis A. 2057
 Traichelis A. (Treichel) 2057
 Trainauskas 1041
 Trajanas 292
 Trakinaitis Juozas 1988
 Trakinaitytė Lenė 1989
 Trakinytė Helene 1989
 Trakinytė-Kavaliauskienė Loretą 2001
 Trakinytė-Lazdauskienė Adelė 1990
 Traknienė Ona 1591, 1599
 Traknys Bronius 1509
 Traknys L. 1589
 Traknys Lionginas 383, 1598, 1599
 Tran Ema (Thran Emma) 985
 Tran Lotė (Lotte Thran) 2415
 Tranas (Thran) 1005, 1413
 Trautmann R. 2198
 Trauvaldats Francas (Trauwaldt Franz)
 985, 991
 Trečiokas Leonas 1599
 Trėgeris Frydrichas 648
 Treichel A. 2057
 Treichler Albert 680
 Treichler Ema 680
 Treichler Helene 680
 Treichleris (Treichler) 1011
 Treichler-Liaudaitienė Ema 1924
 Treicke Lisa 1876
 Treiklerienė 2225
 Treiklerytė 2232
 Treiklerytė-Liaudaitienė Ema 2263
 Treinys M. 2356
 Trentovijus (Trentowius) 186
 Triepel H. 906
 Trinkert 2297
 Trinkertas Emilis 1499
 Trinkertas Ernestas, Ernstas (Ernst
 Trinkert) 1468, 1469
 Trinkūnas D. 1589
 Trinkūnas G. 1589
 Trinkūnas Jonas 9, 19, 800, 1309,
 1434, 1444, 1822, 1825, 1893, 1899,
 1915, 2721
 Trinkūnienė Inija 1825
 Truchsessas Georgas 466
 Trudrung Johann Heinrich 2288
 Trudrung Karlas Teodoras (Trudrung
 Carl Theodor) 2288
 Trudrung Marija Magdalena
 (Trudrung Maria Magdalena) 2288
 Trudrung Zofija Julijona (Trudrung
 Sophia Juliana) 2288
 Trūdungas Karlas (Carl Trudung) 1032
 Trukanas K. 1651
 Trukanas Kazimieras 1463
 Trukanas Kazys 1472, 1750
 Trumpa E. 2218, 2229, 2237, 2253
 Trumpa Edmundas 2268
 Trumpionas Vilius 1934
 Truska L. 1247, 1248, 1555, 1557
 Tūbingenas, fon Hansas 958
 Tučkus G. 1596
 Tumavičiūtė I. 1797
 Tumėnas V. 1953, 1974
 Tumešaiciai (Tummascheit) 2096
 Tumosas F. 395
 Tumosenė J. 1043, 1045
 Tumosenė Jadvyga 1757, 1761, 1762
 Tunait Elfrjyde (Tunnat Elfriede) 991
 Tunaitienė Antanina 2748
 Tunaitienė Marytė 2753
 Tunaitis Alfās 807
 Tunaitis J. 834
 Tunaitis Petras 1530
 Tunat Erna (Erna Tunnat) 939
 Tunikaitis Timas 752
 Tunkevičienė Danguolė 4, 1424
 Tunnat 2300
 Turauskas A. 1596
 Turauskis Juozas 1985
 Turčinskas Tamošius (Turczinskas
 Tummoszus) 2288
 Turkaitis 993
 Turkaitis Fricas (Turkat Fritz) 991
 Turkaitis Otas (Turkat Otto) 770,
 772
 Turkat 2299
 Turo 2359
 Turovaitė Sigita 2748
 Tūrovas J. 1535
 Tuseinas, fon Johannesas 958
 Tverkuvienė Marcelė 1762
 Tvirbutas 441, 451
 Twirbutė 790
- U
 Uginčius B. 1797
 Uka 2299
 Ūkanis V. 277
 Ukapirma 1317
 Ukapirmas (deivo sinonimas) 1309
 Ukrainaitė-Petrauskienė I. 945, 946
 Ulčinaitė Eugenija 1315, 1777, 1870,
 1878
 Ulevičienė Indrė 2749
 Ulevičius Edgaras 2749
 Ulvydas K. 1866, 1878
 Unruch 725
 Untulytė Eglė 1674–1676, 1700,
 1702–1704, 1706, 1723, 1723, 1983
 Uogintas Vytautas 2611
 Urba Ernestinas 212
 Urba Kazys 212
 Urbahn 2298
 Urbait Inga (Urbat Inge) 991
 Urbaitis Maksas (Urbat Max) 780
 Urbaitytė R. 1128
 Urban 472, 486
 Urbanas (Urban) 2284
 Urbanavičienė 1875
 Urbanavičienė Dalia 1825–1827, 1839,
 1875, 1878
 Urbanavičius Pranas 1588, 1597, 1598,
 2750
 Urbanavičiūtė 2236, 2238, 2251, 2252
 Urbanavičiūtė Žaneta 2236, 2237,
 2252, 2254
 Urbanovičius (Urbanowitz) 748
 Urbė 786
 Urbikienė Lena 2749
 Urbikas Bronius 2749
 Urbonaitė Genutė 1514
 Urbonas (Urban) 614
 Urbonas Edmundas 1538
 Urbonas V. 225
 Urbonas Viktoras 1599
 Urbonas Vladas 218, 225, 227
- Urbonavičius 1647
 Urbonavičius A. 1597
 Urbonavičius Pranas 1539
 Urbonavičius Valdas 2745, 2747
 Urbšaitis 1190
 Urbšaitis Frederikas (Urbschat
 Frederike) 791
 Urbšaitis J. 1599
 Urbšaitis Jonas 1599
 Urbšys J. 425
 Urbutytė B. 1483
 Urėdautis Jonas (Uredat Johann) 781
 Urmonaitis Fricas (Urmoneit Fritz)
 769
 Urmonaitis Gustavas (Urmoneit
 Gustav) 769
 Urmonaitis J. 770
 Urmonienė Daiva 2369
 Urnėžiūtė 2244
 Urnėžiūtė R. 2247
 Usačiovaitė 1314, 1315
 Usačiovaitė Elvyra 1315, 2538, 2552
 Usačiovas Z. 1392
 Uselienė Asta 5, 15, 99, 1430, 1440,
 1686, 2721, 2749
 Uselis V. 154, 157, 1707
 Uselis Vytautas 5, 15, 99, 828, 1430,
 1440, 2721
 Ūselis Vytautas 65, 2749
 Ūselytė 1508
 Usener 1794
 Useneris (Usener) H. 1794, 1798
 Useneris Hermannas 1792, 1794
 Ustinkova Liuda 1530
 Uščius Vytautas 1557
 Uščiuotė Nijolė 1043, 1045
 Utenkovas N. 1535
 Utenkovas Nikolajus 1518
 Ūtopas Endrius 2155
 Ūtopas Jurgis 2155
 Ūtopas Petras 2155
 Uzeneris H. 1779, 1780, 1782–1784
 Uzeneris Hermanas 1778
 Užkoraitis J. 2324
 Užkuraitienė G. 2042
 Užkuraitienė Genovaitė 1756
 Užkuraitis 1188
 Užkurytė 1499
 Užomeckaitė-Petrošienė Irena 2001
 Užomeckas Gintaras 2715
 Užomeckas Rimantas 2747
 Užomeckienė Gražina 226
 Užomeckienė Kristina 2747
 Užomeckienė L. 2715
 Užomeckienė Lina 1495, 2692, 2715
 Užpurvis Jonas 1463, 2477
- V
 Vabalas 1270
 Vachsmutas Hermanas 738
 Vaclovas, š.v. 1413
 Vadapalas V. 895
 Vadeikaitė Laima 1980, 2002
 Vadeikaitė Lionė 1485
 Vaden 1499
 Vadenas Verneris (Werner Vadehn)
 1470, 1499
 Vagner Ana Marija (Wagner Anna
 Maria) 2288
 Vagner Dorotėja (Wagner Dorothea)
 2288
 Vagneris A. 1915

- Vagneris Albertas Francas (Wagner Albert Franz) 2290
 Vagneris E. (Wagner E.) 1835, 1904, 1907, 1908, 2004
 Vagneris Erhardas 1904, 2180
 Vagneris Johanas Frydrichas (Wagner Johann Friedrich) 2288, 2289
 Vagneris Kristijonas (Wagner Christian) 2288
 Vagneris Kristupas (Wagner Christoph) 2289
 Vaicekauskas Arūnas 1681, 1694, 1927, 1930, 1931, 1935, 1936, 1938
 Vaicekauskas Mikas 1351, 1372
 Vaicekauskas S. 1531
 Vaicekauskytė Ieva 2754
 Vaicikauskai 1282
 Vaičiaitienė Antanina 2273, 2283
 Vaičiaitytė-Nemceva Aldona 811
 Vaičiai 1282
 Vaičiulis 2418
 Vaičiūnienė Jolanta 2748
 Vaičiūnas Ksaveras 195, 211
 Vaičius 1412
 Vaičius Antanas 1401
 Vaidevutis 1309, 1310, 1312, 1805
 Vaikšnoraitė Ona 1483
 Vailionytė N. 2071
 Vailionytė Nijolė 6, 16, 323, 1431, 1441, 2721
 Vainauskienė Emilija 1599
 Vainauskis Vladas 2748
 Vainikauskaitė-Tomaševičienė S. 1372
 Vainilaitis Martynas 2701
 Vainovskis (Wainowski) 703
 Vaisas (Weiß) 2291, 2292
 Vaisieta T. 1589
 Vaismanas Arturas 777
 Vaismanas Emilis 777
 Vaišnienė Daiva 2214, 2256, 2268
 Vaišnora L. 1590
 Vaišnoraitė R. 2388
 Vaišnoras M. 1590
 Vaišvila 1114
 Vaišvila (Waischwill) 670
 Vaišvila Ričardas 2754
 Vaišvilai (Woischwill) 2088
 Vaišvilas (Waischwill, Woischwill, Wayswilleit, Weisswilleit) 613
 Vaišvilas (Woischwill) 1223
 Vaitiekūnas P. 34, 38, 47, 49
 Vaitiekus 1003
 Vaitkevičienė Daiva 1311, 1314, 1797
 Vaitkevičienė Fiorijona 1656
 Vaitkevičius 1315
 Vaitkevičius A. 1599
 Vaitkevičius Vyktas 284, 290, 293, 406, 407, 409, 1311
 Vaitkevičiūtė V. 876, 1868, 1869, 1873, 1877
 Vaitkienė Romualda 2765
 Vaitkūnas 2559
 Vaitkūnskienė 319, 1838
 Vaitkūnskienė L. 322, 1839
 Vaitkus A. 1031, 1599
 Vaitkus Antanas 2752
 Vaitkienė Asta 2752
 Vaitkutė Birutė 1031
 Vaitonienė 117
 Vaitonienė R. 125
 Vaitonienė Ramunė 114
 Vaitonis V. 49
 Vaitonis Vincas 57
 Vaivada V. 459
 Vaivada-Pūkelis 1246
 Vaižgantas (Vaizganthos) 1320, 1321
 Vakarinienė Audronė 1786, 2489, 2490, 2492, 2507
 Vakselis 1226
 Val Adolfas Frydrichas 1642
 Val Mina Gertrūda 1642
 Valachas Heinrichas (Wallach Heinrich) 2193
 Valaičiai 2324
 Valaitis (Wallat) 2078
 Valaitytė L. 1482
 Valančienė Nijolė 1599
 Valančius 1648, 1802
 Valančius Motiejus 1399, 1453, 1802, 2589
 Valatka 320
 Valatka V. 322
 Valdbergas 572
 Valdhofas 738
 Valdmanas B. 762
 Valdmanas Bernardas (Bernhard Waldmann) 787
 Valeckaitė V. 918
 Valeika Darius 274
 Valeika S. 271
 Valeika Sigitas 212, 274, 1538, 2751
 Valeikaitė Kristina 1551, 1553
 Valeikaitė Rima 1551
 Valeikienė E. 1537, 1550
 Valeikienė Elena 1493, 1537, 1552, 2751
 Valenčiūnas Michaelis (Walendouns) 668
 Valenčius 2461
 Valenrodas Konradas 435
 Valenta V. 235
 Valenta Vytautas Jurgis 5, 15, 233, 1430, 1440, 2722
 Valentin Hans 732
 Valentin Herta (Valentin Herta) 991
 Valentinas 822, 1190
 Valentinas Hansas (Hans Walentin) 733
 Valentinas, šv. 1502
 Valerija 1100
 Valikas A. 929
 Valiukaitė-Greičiuvienė Lina 1766
 Valiukas Eugenijus 1766
 Valiukas J. 1532, 1535
 Valiukas Juozas 1534, 1559
 Valiukevičius J. 44
 Valiukevičius V. 1599
 Valiukienė A. 1519, 1527, 1531, 1533–1536
 Valiukienė Aldona 1534, 1535, 1537, 1562, 1764, 1766
 Valiukienė Rita 1546
 Valiūnas P. 1583
 Valiušaitis V. 806, 2360, 2361
 Valys Algimantas 1664, 1665
 Valys P. 812, 1558
 Valys Povilas 507, 811, 812, 814, 815, 1558, 1559
 Valpuskis 695
 Valsiūnienė V. 1582
 Valskis Eligijus 2752
 Valsonokas R. 889, 892–901, 908, 919, 2208, 2216
 Valteris 1065
 Valujevas Piotras 877
 Valuks Ela (Walluks Ella) 991
 Valuks Irmgard (Walluks Irmgard) 991
 Valuks Klausas (Walluks Klaus) 991
 Vanagaičiai 687, 2324
 Vanagaičiai (Wannagat) 2096
 Vanagaitė (Mockaitienė) Morta 1256
 Vanagaitis (Wannagat) 703, 1987
 Vanagaitis J. 423, 1645
 Vanagaitis Maksas (Wannagat Max) 792
 Vanagas 1114, 1779
 Vanagas (Wannags) 935
 Vanagas A. 1113–1115, 1786, 2201
 Vanagas Andrius 1256
 Vanagas S. 378
 Vanagas Stasys 377
 Vanderis Albertas (A. Wander) 577
 Vansevičius S. 891, 919
 Varakauskas R. 26, 442, 443, 453
 Varanauskas 1574
 Varanauskas R. 1597
 Varanavičius Eugenijus 226
 Vareikis 1342
 Vareikis V. 890, 1347
 Varkalienė Aldona 1936
 Varmis 1809, 1810
 Varnas Gintaras 2613
 Varšus 518
 Vartbergė Hermanas 2121
 Vartbergietis Hermanas 429, 440, 441
 Varžus 2309
 Vasauskienė (Janulaitytė) Anė 1891, 1903, 1915
 Vaselovskis Valteris (Waselowski Walter) 991
 Vaseris Viktoras 2748
 Vasiauskai 1226
 Vasiauskienė A. 1226–1228
 Vasiauskienė Anė 1226, 2194
 Vasilčikovas 1185
 Vasilčikovas Paigonas (Иларион Васильчиков) 136, 154, 160, 1173
 Vasiliauskaitė-Mingėlienė Vilma 2746
 Vasiliauskas 349, 1060
 Vasiliauskas A. 1055
 Vasiliauskas Antanas 1066, 1613
 Vasiliauskas Benediktas 1536
 Vasiliauskas Darius 2748
 Vasiliauskas E. 350, 1162
 Vasiljevaitė Giedrė 1553
 Vašholcas Jonas (Johann Wachholz) 1033
 Vaškėlis A. 1905, 1916, 2068
 Vaškys (Waschkies) 618
 Vaškys Juozas (Josef Waschkies) 1035
 Vaškys Kristupas (Waschkies Christof) 985
 Vašmutas (Wachsmuth) 773
 Vaza Vladislovas 1128
 Vaza Zigmantas 2120
 Vaznelienė Irena 1705, 2752
 Vaznelis Algirdas 2752
 Vaznelis Nerijus 2752
 Vaznienė Julijona 2148, 2159, 2160, 2186
 Vaznys Antanas 2159, 2160
 Vaznys J. 2156, 2159, 2165
 Vaznys Jonas 2150, 2155, 2159
 Vėber Julijona Amalija (Weber Juliane Amalie) 2288
 Vėberin Ana Justina (Weberin Anna Justine) 2289

- Vėberis Jurgis Leopoldas (Weber George Leopold) 2288
 Vedeckytė Ida 1613
 Vederaitis Augustas Vilhelmas (Wedrat August Wilhelm) 2290
 Vėderaitis Hermanas (Wedereit Hermann) 781
 Vėderaitis Jokūbas (Jakob Weederat) 773
 Vedraičiai, Ervinas ir Heincas (Erwin ir Heinz Wedrat) 941
 Vėdraitis Eduardas (Wedrat Eduard) 2289
 Vedraitis Ervinas (Erwin Wedrat) 1734
 Vedraitis Haincas (Heinz Wedrat) 1734
 Vedrickas R. 318, 319
 Vėgneris 714
 Veigelis (Weigel) 732, 748
 Veinreichas Hansas 1446
 Veisaitė Irena 2611
 Veselis Georgas (Georg Weissel) 1354
 Veiverys Kazimieras 1603, 1604, 1607, 1608
 Vėjapūtys (Bangapūtys), dievybė 2149
 Vėjopatis, dievas 1775
 Vekeriotienė I. 125
 Velbaitis (Velbatis) 633, 2214
 Velbaitis J. 2324
 Vėlbatis 2464
 Veličkienė (Babonaitė) Marytė 2749
 Vėlius 1316, 1784, 1796, 1934
 Vėlius G. 396
 Vėlius Norbertas 429, 434–437, 443, 450, 451, 453, 1316, 1317, 1777, 1779, 1784, 1786, 1797, 1798, 1805, 1812, 1873, 1878, 1890, 1892, 1894, 1907–1909, 1911, 1912, 1915, 1927, 1937, 1938, 2061, 2119, 2142, 2399, 2417, 2478, 2483, 2486, 2487, 2491, 2494, 2506, 2526, 2528, 2537, 2551
 Vėliuviėnė R. 2119, 2141
 Velykaitis Jonas (Johann Wellekat) 779
 Velnias (Velnas, Kauks), būtybė 1309, 1799
 Vemberis 1462
 Vembleris 1468
 Venckė 693
 Venckus 740
 Venčkauskas Rimas 2754
 Vendtas (Wendt) 186
 Vendtas Frydrichas Vilhelmas (Friedrich Wilhelm Wendt) 1033
 Vengeris J. 671
 Vengerovius Jonas Frydrichas 1377
 Venys J. 2156, 2165
 Venys Juozas 2155, 2159
 Venskevičius V. 1413
 Venskevičius Vaclovas 1399
 Venskūnas Z. 2130
 Venskūnas Zenonas 2129
 Venskus 692
 Venskus Abrys 752
 Ventas Fridrichas (Frederick Wendt) 780
 Venzke Herbert 692
 Verbylis Vydas 2754
 Vercinkevičius J. 888
 Verdis Dž. 2603
 Verheinas (Verhein) 1210
 Vermberis 2290
 Vermter Paulus 1403
 Verneris 729
 Verneris (Werner Kuhn) 938
 Verner-Neuman Rūta 624
 Vernstelis, fon (von Wernstell) 186
 Verpečinskas J. 1599
 Verpekaitis (Werpekat) 641
 Vertas (Werth) 684
 Vertmanas Joachimas (Werthmann Joachim) 991
 Veselis Horstas (Horst Wessel) 1852
 Veski 1399
 Vespasianas 292
 Vestenberger Mina Emilija (Westenberger Minna Emilie) 2290
 Vestenbergeris (Westenberger) 2290
 Vestfolis Vilius 2504
 Vetrovas P. 1243
 Veverus Otas 1193
 Vezbekaitis (Wespekat) 703
 Vėžkalnis L. 703, 994
 Vėžkalnis Liudvikas (Weszkalnies Ludwig) 976, 985, 991
 Vichtas (Wicht) 779
 Videvutis (Viduutus) 1805, 1808, 1809, 1812
 Vidreivičienė I. 2363
 Vidugiris 2225, 2234, 2251
 Vidugiris Aloyzas 2223–2226, 2229, 2237, 2247, 2254, 2480, 2484
 Vienuolis A. 1582
 Vijeikis J. 2336, 2337, 2348
 Vijūkas-Kojelavičius A. 411, 465
 Viknaitienė Irena 1104, 1492, 1493, 1671, 2749
 Viknaitytė Jurgita 2747
 Viktoras Gailius 726
 Vilauckis Pranas (Wilautzki Franz) 792
 Vilčinskai 1282
 Vildis (Vildies) 748
 Vileišis 2309, 2310, 2325
 Vileišis P. 720, 2309
 Vileišis V. 460, 793, 805, 1961, 1963, 2113, 2117, 2213, 2216, 2306–2311, 2322, 2324, 2325, 2402, 2403
 Vileišis Vincas 799
 Vilentas 1448
 Vilentas Baltramiejus 1447
 Vileris Alfredas 2172
 Vilhelmas 445, 614, 1154, 1186
 Vilhelmas Frydrichas 1452, 2125
 Vilhelmas I (Wilhelm I) 1365, 1850
 Vilhelmas Karlas 1850
 Vilhelmas, karalius 80
 Vilhelmas, maršalas 430
 Vilhelmina 1029, 1033
 Vilhelmina (Wilhelmine (Minna) Moeller) 1035
 Vilimaitis Albertas (Willemeit Albert) 791
 Vilis, Vilius Abelis 1447, 2197, 2209
 Viliumaitis (Willumeit) 641
 Vilkas R. 758
 Vilkė (Wilk) 935
 Vilkė Kurdas (Wilke Curd) 985, 991
 Vilkė Kurtas 935, 936
 Vilkė Kurtas (Curd Wilke) 935
 Vilkė Luisas 935
 Vilkė Luisas (Louis Wilk) 935, 956
 Vilkė Oskaras (Oskar Wilke) 776
 Vilmanas 266, 267
 Vilmanas (Willmann) 192, 265
 Vilmanas Jonas 1737
 Vilmantienė A. 2394
 Vilūnas (Willuns) 514, 544
 Vincevičius A. 98
 Vindžiagulskienė A. 1993
 Vingis V. 286
 Vinogradovas 872
 Vinogradovas G. S. 2509
 Violeris (Wöhler) 1207
 Vipoldas (Wipold) 1410
 Virakas P. 1140–1142, 1144, 1148, 2176
 Virakas Pranas 1136, 1141
 Virbauskaitė Aukšė 2754
 Virbickaitė Genė 1560
 Virbickas J. 2144
 Virbickis Ema (Wirbitzki Emma) 792
 Virbickis Jonas (Wirbitzki Johann) 768
 Viržintas I. 1578, 2703
 Viržintas Ignas 2668, 2703
 Viskontaitė Elena 1485
 Visockas Rimas 1599
 Visockas Saulius 2752
 Visockienė S. 2704, 2705
 Visockienė Stanislava 9, 19, 1267, 1434, 1444, 2684, 2703, 2704, 2713, 2722
 Visockis Saulius 2704
 Visockytė Audronė 2704
 Viščinis Klimas 2536
 Višvilčis 508, 525
 Višvilitis 613, 2373
 Višinskas R. 1504
 Višinskas Rimas 1488
 Višinskienė S. 1504
 Vitkauskas 2238, 2244
 Vitkauskas V. 2247
 Vitkė (Wittke) 748
 Vitkė Georgas Luisas 743
 Vitkevičius P. 1727
 Vitkienė Zita 1488, 1491, 1553, 1673
 Vitkienė Zita Sofija 1502
 Vitkūnas 1190
 Vitkus A. 428, 1376, 1396
 Vitkus Eduardas 2601
 Vitkus J. 1162
 Vitkus V. 1117, 1127
 Vitkutė Eglė 1669
 Vitolis J. 2591
 Vizbara K. 1087
 Vizbara Kęstutis 2750
 Vizbara V. 1671–1674
 Vizbara Valius 1488, 1491, 1672, 1673
 Vizbaras H. (H. Wisbar) 585
 Vizbaras H. (Hugo Wisbar) 585, 586
 Vizbaras Kęstutis 1088, 1771, 1772
 Vizbarienė E. 1509
 Vizbarienė Elena 11, 21, 1436, 1488, 1489, 1492, 1493, 1503, 1763, 2039, 2722, 2751
 Vizbarienė Renata 1771, 1772
 Vychmanas H. 1395
 Vyder Vilhelmina Kardinal 1468
 Vydūnas (Wilhelm Storost) 428, 1119, 1312, 1340, 1344, 1366, 1454, 1645, 1651, 1860, 1864, 1936, 1951, 2523, 2713
 Vygandas Marburgietis (Wigand von Marburg) 430
 Vygracas A. (Alfred Wiegatz) 2695
 Vygracas Alfredas 1655
 Vygracas Vilis (Wiegatz Willy) 985

- Vylius J. 2507
Vymeris 1005
Vymeris (Wiemer) 773
Vymeris Eduardas (Wiemer Eduard) 985
Vymeris Vilhelmas (William Wiemer) 586, 690
Vyprechtas (Wieprecht) 794
Vyšniauskaitė 1321
Vyšniauskaitė Angelė 1681, 1689, 1916, 1929, 1940, 1951, 1954, 1963, 1964
Vyšniauskas Eugenijus 1534
Vyšniauskas V. 1530, 1536
Vytautas Didysis, kunigaikštis 79, 83, 97, 281, 294, 314, 329, 415, 417, 432, 446, 459, 643, 824, 828, 840–842, 844, 846, 874, 918, 919, 1045, 1123, 1124, 1151, 1158, 1289, 1334, 1377, 1475, 1625, 1681, 1688, 1703, 1872, 1877, 1927, 1933, 1938, 2121, 2199, 2485, 2506, 2540, 2552, 2585, 2589, 2701, 2702, 2722, 2717, 2719, 2720, 2722, 2746, 2748
Vytenis 839, 840
Vyturys Kęstutis 2754
Vyžintas A. 2611
Vyžintas Algirdas 2611
Vladislovas 824
Vogelsang E. 1747
Vogtas F. 2054
Vogtas Faktoras 2054
Voicenic Ana (Woycenink Anna) 991
Voigt J. 442, 443, 453
Voigtas 1792
Voigtas J. 435, 443
Voigtas Johannesas 1825
Voitas (Woyte) 1208
Voitė (Woyte) 1199
Volbikaitė Genovaitė 1509
Volbikienė 1611
Volbikienė Marcelė 1557
Voldemaras 1274
Voldemaras A. 892
Volf Elena (Volf Helene) 991
Volfas Frydrichas (Friedrich Wolff) 1032
Volfas Hugo (Wolf Hugo) 985, 991
Volfas Richardas (Volf Richard) 991
Volfenbiutelis (Wolfenbittel) 430, 442
Volkaitė 295
Volkaitė-Kulikauskienė R. 294, 303, 304, 308, 313, 314, 320, 322, 1942, 1944, 1945, 1963, 2486, 2506
Volkopfas 1187
Volskis R. 2144
Volsnokas R. 2325–2327
Volteris 559
Volteris E. 280, 281, 289, 295, 498, 1957, 2220, 2228
Volteris Eduardas 293, 2220, 2221, 2480
Voltersdorfas Ernstas Gotlybas (Ernst Gottlieb Woltersdorf) 1361, 1367
Volungevičius V. 445, 454
Vorobjova Liuda 1762
Voronikaitis 1648
Vosylas Martynas 2754
Vosylienė Valė 2754
Vosylius F. 2324
Voverius Augustas 2224
Voverius Jonas 753
Voverys Emilis (Woweries Emill) 775
Voverys Enzys (Ensies Wowehrus) 730
Voverys Tunas (Tuns Wowehrus) 730
Voverus Johanas Frydrichas 1190
Vrangelis Petras (Пётр Врангель) 647, 1176
Vrublevskiai 30, 1797
Vudaitis (Wudat) 991
Vulfstanas 507, 1835, 1911
Vulfstanas (Wulfstan) 412, 2182
Vūnas (Wühn) 631
Vunderlichas 1159
Vutmanas (Vutman) 1198
Vutmanas (Wuthmann) 1203
- W
- Wagenknecht E. 257
Wagneris 1870, 1875
Wagneris E. 1870, 1875, 1878, 1903
Wagneris Erhardas 1866, 1870
Waidacher F. 1633
Wainowski 1146
Waiswileitis Juczus 460, 507
Waiswileitis Jorgis 460, 507
Waiszvilas (Waiszvilis) 1114
Wayswileitis Micheell 460, 507
Wayswileitis Vrban 460, 507
Waldmann Bernhard 551
Wallat (Valaitis) 2324
Walluks Irmgard 1471
Waltraut 1054
Wamers 348
Wamers E. 350
Wannagat 1146
Wannagat Anna 632, 2074
Wannagat Kristups 632, 2074
Wannagat Maryke 632, 2074
Wannagat Mikks 632, 2074
Warschus 2298
Warschus E. 2297
Wartberge Hermann von 440, 441, 453
Waselowski 2298
Wawrzyńczyk A. 1126
Weber L. 2307
Webster Merriam 2369
Weczerka H. 1125
Wedrat 2298
Weigel 1147
Weise Erichas 828
Weisswileit Stanis Weta 460
Wellbrat Gustav 2074
Wellbrat Pauline 2074
Wenskus R. 462, 479
Wensloweit Anna 632, 2074
Wensloweit Gnt. Milaitis 632
Werner Ruth 624
Werner-Neumann Rūta 623
Wespekait 1146
Weszkalnies Ludwig 520, 941
Weta Stanis 493
Whetstone Johnstons H. 313
Wielowiejski 394
Wilhelmas 461
Wilke 2297
Wilke Curt 520, 941
Wilke Irmchen 1471
Wilmant Petcz Stan 492
Wilson 238, 347
Wilson D. 350
Wiltudt 487
Winters Carl 2053
- Wippold 2299
Wirsemund 441
Wissowa G. 798
Wiswileit Gritz 460
Wiswileit Matzeweta 460
Witkeiten 472
Witting Gertrud 1068
Witting Karl 1068
Wittkat Gustav 1737
Wysgail 441, 452
Woduttis Andrus 492
Woischwill G. 671
Woischwill Max 1737
Wolf 1147
Wolff 2300
Woltersdorf Ernst Gottlieb 1361
Wowehrus (Voveris) E. 2309
Wowehrus (Voveris) T. 2309
Wulfstanas 1942, 2065
- Z
- Zabarskaitė J. 2219–2221, 2229
Zabermanas J. 1454
Zabermanas Jonas 1395, 1453
Zabiela Gintautas 4, 281, 284, 289, 290, 385, 395, 406, 407, 409, 445, 453, 1424
Zabielinas V. 1532
Žabiński Z. 335
Zaborskas Juozas 1485
Zaborskas Vilis (Saborska Willy) 990
Zada 441, 451, 452
Zagorskas Juozas 1485, 1662
Zagorskis 1647
Zaicovas Darius 2749
Zaicovienė Birutė 1762
Zaidelis Erichas (Erich Seidel) 1198, 1204, 1205
Zairys Aloyzas 819, 1765, 2132
Zajončkovskis A. (A. Зайончковский) 1167
Zakaraitė Kamilė 2754
Zakaraitė Kristina 2754
Zakarauskas Valerijus 2749
Zakarauskas Vladas 1531, 1533–1535
Zakaravičiūtė Agnė 2255
Zakaras Mantas 2754
Zakaras Žilvinas 2754
Zakas 518
Zakas Helmutas (Saak Helmut) 990
Zalagėnas M. 1535
Zaleckienė Agutė 1485, 1486
Zaleckienė Onutė 819
Zaleckis Gintaras 2752
Zaleskis K. (K. A. Залесский) 1167
Zaleckis Rimantas 2753
Zambliauskaitė Alvita 2754
Zambliauskaitė Salvija 2754
Zamelis Fricas 732
Zamelis Fricas (Fritz Samel) 1228, 1229
Zanuaras 868
Zarankienė Salomėja 1485
Zarickis P. V. 54, 68
Zasas 936
Zasas T. (T. Sass) 425
Zateplinskis (Загеплинский) 1179
Zatleris Pranas (Franz Sattler) 773
Zauerveinas Georgas (Georg Julius Justus Sauerwein) 1859, 1860
Zauerveinas J. 428, 2478
Zauerveinas Jurgis 1860, 1864, 2399
Zauerveinas-Girėnas Georgas 1858

- Zauniūtė M. 1964
 Zausinger Friederike Eleonore Emilie 527
 Zavadskiai 1256
 Zavadskiai (Zavodskiai) 1253
 Zavadskis 1256
 Zavadskytė Valtrauta 1253, 1256
 Zavilskas 1582
 Zegadlas V. 738
 Žeđeris (Seeger) 773
 Zelijas 619
 Zembrickis Johanas (Johannes Sembritzki) 504, 515, 565, 830, 959, 1167, 1168, 1170, 1171, 1894, 1915
 Zemlickas Gediminas 1860, 1864
 Zemturytė Anė 684
 Zengštokas J. 742
 Zengštokas L. 1447
 Zengštokas Lozorius (Lazarus Sengstock) 1448
 Zeveckas Donatas Kęstutis 2748
 Ziboldas, fon Teodoras 2172
 Ziegelei Gustav 2300
 Ziehe 2299
 Ziesemer W. 458
 Zimmermann 2299
 Zingė 695
 Zinkevičius Antanas 211
 Zinkevičius Zigmas 12, 22, 1427, 135, 226, 404, 409, 412, 428, 508, 1311, 1313, 1437, 1797, 1814, 1889, 2175, 2200, 2204, 2209, 2211–2214, 2216, 2219–2221, 2227, 2229, 2230, 2233, 2234, 2236–2238, 2240, 2241, 2243, 2247, 2249–2251, 2254, 2256, 2257, 2259, 2268–2270, 2282, 2482, 2488, 2507, 2722
 Zinkevičiūtė-Kondratienė O. 36, 38
 Zinkienė J. 2700
 Zinkus 751
 Zins H. 467
 Zybartas Vilhelmas (Siebert Wilhelm) 759
 Zybertas Gotlybas (Siebert Gottlieb) 2292
 Zyceriai 1409
 Zyceris Karlas Liudvigas 547
 Zychas Karlas (Sich Carl) 2288
 Zygas Karlas Gustavas (Sieg) 713
 Zygas Verneris (Werner Sieg) 702
 Zygmantienė Daiva 2754
 Zygmont I Stary 828
 Zykas M. 1551
 Zylinskis (Zielinski) 942
 Zylofas Bruno 777
 Zylofas Evaldas (Ewald Sieloff) 776
 Zymon Kėtė (Kete Simon) 2415
 Zymonai 1227
 Zymonaitis (Siemoneit) 764
 Zymonas (Simon) 1223
 Zymonas Artūras (Arthur Simon) 1222, 1227, 1241
 Zymonas Eduardas (Eduard Simon) 1223, 1241
 Zymonas Zacharijas 518
 Zymons 1227
 Zymons Eva 1227
 Zyring Augustė Emilija (Siering Auguste Emilie) 2288
 Zyvas 441
 Znamierovska-Prufferova Marija 2170
 Znamierovska-Prufferova M. 2182
 Zolnoicas H. 732, 1147
 Zubačiova (Greičiūtė) Adelė 1891, 1895–1897, 1915
 Zubovas Platonas 850
 Zubrickas R. 1527
 Zuchenvirtas Petras 435
 Zudermanas Hermanas 1497, 1498
 Zundelovičius Simonas (Symon Sundelowitz) 1220, 1241
 Zveckas Albertas (Albert Zweek) 1912
 Zweibat 1147
- Ž**
- Žagarai 625, 626, 2084
 Žagaraitė Agušė (Zagarate Aguzze) 2289
 Žagaraitė Bušė (Zagarate Busze) 2289
 Žagaraitė Krikštė (Zagarate Krikszte) 2289
 Žagaras 560, 615, 616, 632, 994, 1204
 Žagaras (Szagarus) 649
 Žagaras (Szagarus) Bruno 1203
 Žagaras Albertas 625–627
 Žagaras Arno 2084
 Žagaras Bruno 1204
 Žagaras Dočius 559
 Žagaras Dočys (Dotschys Shagarus) 514, 544
 Žagaras Haincas (Heinz Szagarus) 1204
 Žagaras Jonas 559
 Žagaras Jonas (Zagarus Jons) 2289
 Žagaras Jurgis (Jurg Szagarus) 514, 544
 Žagaras Kristupas (Christoph Zagarrus) 2084
 Žagaras Maksas (Max Zagarus) 2084
 Žagaras Mikelis (Zagarus Mikkelis) 2289
 Žagaras Stepas (Steps Shagarus) 514, 544
 Žagaras Šulcas 558
 Žagarius (Zagarus, Albrecht Arno) 652
 Žagarius (Zagarus, Herta) 652
 Žagarus Albertas (Szagarus Albert) 991
 Žagarus Lothar 624, 627
 Žagarus Olga (Szagarus Olga) 625–627, 991
 Žagarus Paulius 624, 625, 627
 Žaginis 631, 994
 Žagūnas A. 2324
 Žagūnas Francas 1193
 Žagunis 633
 Žakovičius V. 1531, 1533, 1534
 Žakovičius Vladas 1534
 Žala Feliksas 1543
 Žalakevičius V. 2581
 Žalgevičius Alfredas 1565
 Žalgevičius Antanas 1088, 2751
 Žalgevičius Jonas 2753
 Žalgevičius Romas 1766
 Žalinskis 776
 Žalčius (Zallus), dievybė 1775, 1776, 1782, 1783, 1785
 Žalys Marta (Szalies Martha) 991
 Žalys V. 890
 Žambė (Skambie) 739
 Žambynai 704, 2100
 Žambynas (Szambien) 703
 Žarnauskas 1647, 1648
 Žaromskis Rimas 1117, 1120, 1132, 1134
 Žarskus Aleksandras 1814
 Žašytis Aloyzas 1599
 Žėgulytė Eglė 2745
 Žeiba S. 44
 Žekas Jonas 860
 Žėlius (Zelus), dievybė 1775, 1776, 1783–1785
 Želvys Raimondas 2751
 Želvys V. 270, 272
 Želvys Vaclovas 197
 Želvytė Saulė 2754
 Žemala Bronius 2749
 Žemalienė Ona 1478, 1485–1487, 1502, 1504
 Žemaitaitis A. 1369, 1372, 1390, 1392, 2007, 2038
 Žemaitaitis Algirdas 541, 550, 1369, 2753
 Žemaitaitis Rimantas 1619
 Žemaitaitytė B. 1389, 1392
 Žemaitė 1582, 2703
 Žemaitienė 1411, 1649
 Žemaitienė Ona 1486
 Žemaitis 881, 884, 944, 1411, 1649
 Žemaitis A. 1451, 1457
 Žemaitis Albinas 2470
 Žemaitis Augustinas 1851, 1852
 Žemaitis Jonas 2579
 Žemaitis Vaidotas 2080
 Žemaitytė B. 1358, 1359, 1362, 1372, 1451, 1457
 Žemaitytė Birutė 1348
 Žemapatis, dievybė 1894
 Žemelė, deivė 1787, 1789
 Žemeliukas, dievas 1790
 Žemeliukė (Zamolukse), deivė 1789
 Žemėpatis 1330
 Žemėpatis, dievybė 1790, 1791, 1824
 Žeminė, deivė 1789
 Žemininkas (Ziemiennik), dievas 1323–1325, 1330, 1793
 Žemininkė (Žeminykė), dievybė 1790
 Žemyna (Žemelė, Žemeliukė (Zamolukse), Žemininkė (Žeminykė), Žemės Pati, Javinė), deivė 11, 21, 1331, 1426, 1436, 1787–1793, 1796, 1797, 1822, 1824, 1837, 1838, 1911, 2596, 2597
 Žemynėlė 1318
 Žičkienė A. 2495
 Žičkus Rimantas 2749
 Žičkus Vincas 1087
 Židonis 1581
 Židonis P. 1582, 1583
 Židulis Linas 2754
 Židulis Lukas 2754
 Židulytė Ieva 2754
 Žiemelis D. 1128
 Žiemonis Vidmantas 1534
 Žiemytė I. 1905, 1906, 1909, 1916, 1953, 1963
 Žiemytė Ivona 1905
 Žilaičiai 2324
 Žilait Elena (Szilat Helene) 991
 Žilaitis (Szilat) 767
 Žilaitis Ana (Szillat Anna) 770
 Žilaitis Bronius 2153
 Žilaitis Endrikis (Endrick Szillat) 735
 Žilaitis Jonas (Szillat Johann) 730, 735, 792
 Žilaitis K. 2324

- Žilaitis Kristupas (Szillat Christoph) 703, 704, 792
 Žilaitis Marta (Szillat Martha) 759, 760
 Žilaitis S. 1398, 1404
 Žilaitis, Lange Fricas (Szilat Fritz, Lange) 764
 Žilaitytė Daiva 1551
 Žilaitytė G. 2324
 Žilaitytė Rima 1551
 Žilaitytė-Hückel Amalija 699
 Žilevičius 1886, 2486
 Žilevičius J. 1651, 1881, 1885, 2486, 2507
 Žilevičius Juozas 1881, 1884, 1889, 2485
 Žilevičius S. 1881
 Žilinskas 2600
 Žilinskas A. 1599
 Žilinskas G. 2362
 Žilinskas J. 1478, 1531, 1532, 2481
 Žilinskienė Sandra 2753
 Žilinskis A. 2584
 Žilinskis J. 1171
 Žilinskis Jakovas (Яков Жилинский) 1171
 Žilius 1645
 Žilius (Szillius) 795
 Žilius (Szillus) 794
 Žiliūtė-Jocienė G. 1949
 Žilys J. 890, 915, 918, 919
 Žilvinas 1830
 Žilvaitis Jonas (Szilwitat Johann) 769, 770
 Žitaveckienė Birutė 1508
 Žiūrytė Janina 1305
 Žygaitis R. 1589
 Žygaud 1412
 Žygaudai 1412
 Žygaudas (Sziegaud) 710
 Žygaud Brigita 1412
 Žygaud (Gudaitienė) Irmgarda 1412
 Žygmantas 466, 826
 Žygmantas Augustas 27, 83, 329, 330, 331, 333, 334, 337, 338, 1126, 2608, 2726
 Žygmantas Augustas (Senasis) 509
 Žygmantas II Augustas 333
 Žygmantas Senasis 27, 128, 129, 132–134, 329, 331–333, 336, 337, 509, 510, 613, 827, 828, 845, 1105, 1126, 2303, 2726
 Žygmantas, karalius 132
 Žlibinas Stasys 2701
 Žmuida Leonardas 1769, 1770
 Žodkontovich Koilius 489
 Žostautaitė P. 806, 807, 892, 896, 897, 901, 902, 919, 2320, 2321, 2326, 2327, 2361
 Žugus 2464
 Žukai 2013
- Žukai (Szugs) 647
 Žukaitė R. 1900
 Žukaitis Algis 1599
 Žukas (Szugs) 620, 2082
 Žukas (Szuks) Herbertas 1196, 1197
 Žukas A. 1531
 Žukas Adusė (Zuks Aduše) 2289
 Žukas Brožis 684
 Žukas Herbertas (Herbert Szuks) 1202, 1203, 2576, 2599
 Žukas J. 1137, 1138, 1141, 1144, 1150, 1346, 2319, 2599
 Žukas Julius 1137, 2598, 2599
 Žukas Liudkus 684
 Žukas Liutkus 559
 Žukas S. 2715
 Žukas Stepas 2702
 Žukauskaitė G. 1600
 Žukauskaitė J. 1448
 Žukauskas Eugenijus 833
 Žukauskas Kostas 204
 Žukauskas P. 2336, 2348
 Žukovskis T. 929, 930
 Žukovskis Tadeušas 929
 Žulkus 321, 345, 1316
 Žulkus V. 299, 312, 313, 322, 350, 1118, 1122, 1128
 Žulkus Vladas 1118
 Žumbakienė G. 2007, 2038
 Župerka A. 2336, 2348
 Župerkienė E. 2336, 2348
 Žutautas Kazimieras 1399, 1401, 2749
 Žutautas Kazys 2754
 Žvėrūna 1316
 Žvirgždas A. 1613
 Žvirgždienė Emilija 1599
- Айрапетьян М. Э. 1169
 Алексеев 2527
 Алексеев Э. Е. 2508
 Алексеев Эдуард Евгеньевич 2527
 Банин 2488
 Банин А. А. 2489, 2507
 Бирюк С. 1167, 1171, 1179
 Брангулис А. П. 41
 Бурнейкис Ю. 98
 Буткус Антанас 1889
 Былова 238
 Былова А. М. 257
 Валодзина Т. 1797
 Васілевіч У. 1797
 Велихов Л. А. 2359
 Вольтеръ Э. 2221, 2229
 Вонсавичос В. 47
 Гайгалас А. И. 125
 Гофман М. 1167, 1175, 1177
 Граудонис Ж. 375
 Граудонс Я. 362
 Графский В. Г. 2359
 Грижене Г. Ю. 98
 Грица 2500
- Грица С. И. 2500, 2507
 Гуделис В. К. 125
 Ефремова Н. Н. 2359
 Зайончковский А. М. 1167, 1174, 1175
 Залесский К. А. 1167
 Зарицкий П. В. 68
 Кулаков 318–320
 Кулаков В. И. 322
 Кабанов П. Ф. 1169
 Керсеновский А. А. 1167–1169
 Кирпичников А. Н. 305, 313
 Климавичене В. 123, 125
 Колупайло С. И. 97
 Конкка У. 2534, 2537
 Корольков Г. 1173, 1174
 Кулаков В. 304, 311–313, 1812
 Кулаков В. И. 302
 Ласинскас М. 98
 Ласинскас М. И. 97
 Лемке М. 1167
 Лозе И. 362, 375
 Лойтер 2509, 2527
 Лойтер С. М. 2509
 Лойтер София Михелевна 2527
 Македонов А. В. 68
 Мерчинг Г. К. 97
 Микайла В. 50
 Миллер А. 1347
 Назайкинский 2488
 Назайкинский Е. В. 2488, 2507
 Незнамов А. 1167, 1174, 1175
 Новиков 2530, 2532, 2536
 Новиков Ю. А. 2536
 Оськин М. В. 1168
 Пахалюк К. 1176
 Пуура В. А. 41
 Ростунов И. И. 1167, 1175
 Рюйтел И. 2488
 Санько С. 1797
 Саткунас 120
 Саткунас Й. А. 125
 Стрোকс А. А. 1167, 1168, 1174, 1178
 Сувейздис П. И. 41
 Тампере 2488, 2527
 Тампере Х. 2488, 2507
 Тампере Х. Т. 2508
 Тампере Херберт Тохверович 2527
 Токарев С. А. 1797
 Толмачева 318
 Толмачева М. М. 322
 Топоров В. Н. 1802
 Фасмер М. 1798
 Холшевников В. Н. 97
 Хютт Г. И. 125
 Цихович Я. К. 1171
 Челькис Р. И. 98
 Чернова 238
 Чернова Н. М. 257
 Чубрик 2527
 Чубрик Елена Олеговна 2527
 Яблонскис И. С. 98

V

iešvilė – tai pirmoji buvusios Mažosios Lietuvos, vėliau – Klaipėdos krašto, ir jau 40-oji *Lietuvos valsčių* serijos monografija, skiriama Lietuvos tūkstantmečiui (1009–2009), Lietuvos valstybės – karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui (1253–2003), Reformacijos 500 metų (1517–2017) ir *Viešvilės* 500 metų (1526–2026) jubiliejams, Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo trisdešimtmečiui (1990–2020).

Abiejuose monografijos tomuose publikuojama daugiau kaip 160 straipsnių, pasakojimų, atsiminimų, kuriuos rašė 97 įvairių profesijų autoriai, tarp jų – 30 mokslo daktarų, 7 profesoriai.

Antrojeje knygos dalyje publikuojami straipsniai apie lietuvišką spaudą, švietimą, krašto kultūrinį, sportinį gyvenimą, Persitvarkymo Sąjūdžio kūrimąsi. Daug dėmesio skiriama savitai šio krašto etninei kultūrai. Tai dainos, giesmės, raudos, krašte skambėję himnai, aprašyta architektūra, apranga, tradicijos, papročiai, šokis, kulinarinis paveldas. Nemažai straipsnių skirta krašto kalbos tyrimams, socialinėms problemoms, lietuvininkų tautosakai.

Knygos pabaigoje skelbiamos publikacijos apie žymesnius žmones, asmenvardžių rodyklė, vietovės žemėlapiai.

„Viešvilė“ – 40-oji Lietuvos valsčių serijos dviejų tomų monografija, skiriama Lietuvos tūkstantmečiui (1009–2009), Lietuvos valstybės – karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui (1253–2003), Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui (1918–2018), Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo trisdešimtmečiui (1990–2020), Reformacijos 500 metų jubiliejui (1517–2017), Viešvilės 500 metų jubiliejui (1526–2026).

Šioje antroje knygos dalyje publikuojami straipsniai apie lietuvišką spaudą, švietimą, bendrojo ugdymo mokyklas, profesinio mokymo įstaigas, krašto kultūrinį, sportinį gyvenimą, Persitvarkymo sąjūdžio kūrimąsi. Daug dėmesio skiriama savitai šio buvusios Prūsijos, vėliau – Mažosios Lietuvos krašto etninei kultūrai. Tai dainos, giesmės, raudos, krašte skambėję himnai, aprašyta architektūra, apranga, tradicijos, papročiai, šokis, kulinarinis paveldas. Nemažai straipsnių skirta vis besikeičiančios krašto kalbos tyrimams, įvairių gyventojų sluoksnių socialinėms problemoms, jau nuėjusiai gilion užmarštin lietuvininkų tautosakai.

Gausiai iliustruotos knygos pabaigoje skelbiamos publikacijos apie žymesnius šiame krašte gyvenusius ar kitaip susijusius su šiomis vietovėmis žmones, asmenvardžių rodyklė, vietovės žemėlapiai.

*Monografijos „Viešvilė“
vyriausiasis redaktorius
sudarytojas Algirdas
Sinkevičius. 2016 m.*

Formatas 70 × 80/24 (spaudos lanko, cm), puslapio 170 × 260 mm. Apimtis 1410 p., 63,45 aut. l., 58,75 sp. l. Tiražas 300 egz.

Spaudai parengė viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla, kodas 122732630, adresas Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius, telefonai +3705 2130623, +370 698 09077, leidyklos vadovo tel. +370 698 20707, elektroninio pašto adresas leidykla@versme.lt, interneto svetainė www.versme.lt. Spaudai parengta 2020 12 08.

„Lietuvos valsčių“ serijos knygos rengiamos Microsoft® Office Word 2003 Part of Microsoft Office Standard Edition 2003 (tekstas), Adobe PhotoShop CS6 (ilustracijos), Coda Music Technology Finale 2000 (notas), Adobe InDesign CS6 (maketas) informacinių sistemų kompiuterių programomis.

Spausdino ir rišo UAB „Standart impressa“, Dariaus ir Girėno g. 39, 02189 Vilnius.

Spausdinta Hostmann-Steinberg GmbH, Vokietija, poligrafijos dažais, kurių sudėtyje nėra mineralinių alyvų.

Viršelių šilkografinius užrašus spausdino UAB „Eurospauda“, Riovonių g. 2A, Vilnius.

Popierius lankams kreidinis G-print, 90 g/m², gamintas Grycksbo Paper AB, Švedija; priešlapiams ofsetinis Maxi Offset, 190 g/m², UPM Kymmene, Suomija; blizgiu celofanu dengtiems viršelių aplankalams kreidinis Multi Art Gloss, 250 g/m², Stora Enso, Suomija. Kartonas viršeliams Eskaboard, 2,4 mm, Eska Graphic Board, Nyderlandai. Viršeliai traukti medvilnės įrišimo audiniu Natural Coloret Brown Laminated 624, BN International, Nyderlandai.

Spaudos lankai susiūti dviejų vijų siūlais Kristal 75 (70% poliesteris, 30% medvilnė), Filproject srl, Italija.